

God's own: 2000

- 1. foli papere w paper: selig al Quoy rmitent
y r 3. 4. 14.
- 2. De vountat v. i. d. f. f. knioy til: 4 Junu 3. 23.
- 3. Day geidit Ado lappu v. l. h. y. e. v. t. y. d. v. t. e. p. e.
v. d. n. a. r. t. 3. 23. 7. v. l. a. p. h. e. t. j. u. n. h. a. v. t. y. d. v. t. e.
i. t. a. e. x. p. e. d. i. t. e. l. u. m. v. o. l. u. n. t. 3. 23. 8

Cecil B. DeMille

from the Steel Series 1917

John Willcock. M.A. B.D.

Liverpool

fr. Gen. Loughe.

Dirk 500
Scottie 2013

D. IOANNIS CALVINI,

VIGILANTISSIMI PASTORIS,

ET FIDELISSIMI DOCTORIS

Ecclesiz Geneuensis,

Genevi *Augusti*
INSTITVTIO CHRISTIANA

N. AE RELIGIONIS, AB IPSO AV-

thore anno 1559, & in libros quatuor digesta, certisque di-
stincta capitibus ad aptissimam methodum: & tum
aucta tam magna accessione, ut propemodum
opus nouum haberi possit.

Cum Indice per locos communes opera N. Col-
ladonis tunc contexto.

Additi sunt postea duo Indices ab Augustino Marlorato collecti anno
1562, ut testatur eius epistola: quorum prior res praecipuas: posterior,
in ea expositos copiosissime sacrae Scripturae locos continet.

ACCESSERVNT AVTEM HAC EDITIO-
ne, breues summae in singularum sectionum margine, quoad eius fieri potuit,
& collationes diversorum locorum eiusdem Caluini, tum in Institutione, tum
in varijs Commentarijs, sed praecipue in opusculis eius compluribus: qua-
dam etiam annotata tam ex veteribus, quam recentioribus scriptoribus.

ET HAEC QUIDEM CONCINNABAT HOC ANNO N. COL-
lado Sacrarum literarum Professor in schola Lausannensi: qui &
huius accessionis rationem reddit epistola ad doctissimum
virum Blasium Marcuardum Bernensem Theolo-
gum, duabus authoris epistolis subiecta
in ipso libri initio.

L A V S A N N A E,

Excudebat Franciscus le Preux, Illustriss. Dominorum
Bernensium Typographus.

C I O C I L X X V I.

IOANNES CALVINVS

L E C T O R I.

N prima huius nostri operis editione, quia cum quem pro
mensa sua bonitate Dominus successum dedit, minimè expe-
ctabam, leuiter maiori ex parte (vt in minutis operibus fieri
solet) defunctus eram: verùm quum intelligerem, eo piorum se-
rè omnium favore exceptum esse quem nunquã voto expetere,
nedum sperare ausus fuissẽ, vt mihi plus multo deferri ex a-
nimo sentiebam quàm essem promeritus, ita magnæ ingrati-
tudinis fore putauĩ nisi ad eò propensis in me studiis, ac meam in-
dustriam sponte inuitantibus, re-
spondere saltem pro mea tenuitate conarer. Neque id secunda tantum editione
tentauĩ, sed quoties deinde excusum fuit opus, nonnulla accessione locupletatum
fuit. Etsi autem laboris tunc impensũ me non pœnitebat, nunquam tamen mihi
satisfeci donec in hunc ordinem qui nunc propositus, digestus fuit. Nunc me
dedisse confido quod vestro omnium iudicio probetur. Certè quanto studio ad
peram hanc Ecclesiæ Dei præstandam incubuerim, luculētum testimonium pro-
ferre licet, quòd proxima hyeme dum existimabam à febre quartana mortem
mihi denuntiari, quo magis vrgebat morbus, eo minus mihi peperci, donec librũ
superstitem relinquerem, qui tam benignæ piorum inuitationi gratiam aliquam
reperderet. Maluissẽ equidem citius, verũ sat citò, si sat bene. Opportunè au-
tem prodisse tunc putabo, vbi sensero vberiore adhuc quàm antehac fructum
aliquem Ecclesiæ Dei attulisse: hoc mihi vnicum votum. Et sanè mecum malè
ageretur, nisi vnius Dei approbatione contentus, vel stulta & peruersa imperi-
torum hominum, vel iniqua & maligna improborum iudicia contemnerem.
Nam quannũs Deus & propagandi regni sui, & adiuuandæ publicæ utilitatis
studio animum meum penitus addixerit: mihi quoque probè conscius sim, ipsum
& angelos testes habeam, nihil ex quo officium doctoris in Ecclesiã suscepi,
mihi fuisse propositum quàm Ecclesiæ prodesse, sinceram pietatis doctrinam as-
serendo: neminem tamen esse puto qui pluribus imputatur, & rordecatur & la-
ceretur calumnijs. Quum iam sub prelo esset epistola, certò rescini, Augustæ, Calumnia.
vbi conuentus ordinum Imperij agebatur, sparsum fuisse de mea ad Papatum
defectione rumorem, & cupidius quàm par erat, in aulis principum exceptum.
Hæc est scilicet eorum gratitudo quos certè non latent plurima constantiæ meæ
experimenta, quæ vt calumniam ad eò sadam respiciunt, ita ab ea me apud o-
mnes & quos & humanos iudices tueri debuerant. Fallitur autem cum tota sua
caterua Diabolus, si me putidis mendacijs obruendo, hac indignitate fractiorem
vel magis lentum sere putat: quia Deum pro immensa sua bonitate daturum
mihi confide, vt in cursu sanctæ suæ vocationis æquabili tolerantia perseuerem.
Cuius rei nouum in hac editione documentum p̃s lectoribus exhibeo. Porro
hoc mihi in isto labore propositum fuit, sacræ Theologiæ candidatus ad diuini
verbilectionem ita præparare & instruere, vt & faciliẽ ad eam aditum habe-
re, & inoffenso in eo gradu pergere queant: siquidem religionis summam omni-
bus partibus sic mihi complexus esse videtur & eo quoque ordine digessisse, vt si-
quis eam rectè tenuerit, ei non sit difficile statuerẽ & quid potissimum querere
in Scriptura, & quem in scopum quicquid in ea continetur, referre debeat. Ita-
que, hac veluti strata via, si quas posthac Scripturæ enarrationes edidero, quia
non necesse habebõ de dogmatibus longas disputationes instituere, & in locos cõ-
munes euagari: eas compedio semper astringam. Ea ratione, magna molestia &

Prima huius libri editio.

Secunda editio, & seqq.

Postrema hæc editio authoris.

Ecclesiæ utilitas, & Dei approbatio.

Utilitas libri huius.

fastidio pius lector subleuabitur: modò presentis operis cognitione, quasi necessario instrumento premunitus accedat. Sed quia huius instituti ratio in tot meis commentarijs quasi in speculis clarè apparet, re ipsa malo declarare quale sit, quàm verbis predicare. Vale amice Lector, & si quem ex meis laboribus fructum percipis, me precibus tuis apud Deum Patrem nostrum adiua. Gen. Calend. August. A N N O M. D. L I X.

*Quis animus fuerat tenui excusare libello,
Dyccendi studio magnum fecere volumen.*

Augustinus Epist. 7.

Ego ex eorum numero me esse profiteor qui scribunt
proficiendo, & scribendo proficiunt.

P O T E N

POTENTISSIMO, ILLV-
STRISSIMOQUE MONARCHAE, FRAN-
cisco, Francorum Regi Christianissimo,
principi suo, Ioannes Calvinus
pacem ac salutem in Chri-
sto precatur.

QUAM huic operi manum primùm admouerem, nihil minus cogitabam, Rex clarissime, quam scribere quæ maiestati tuæ postea offerrentur. Tantùm erat animus, rudimenta quædam tradere, quibus formarentur ad veram pietatem qui aliquo religionis studio tanguntur. Atq; hunc laborem Gal-

Quid ab initio sibi proposuerit autor, cum hunc librum scriberet.

lis nostris potissimùm desudabam, quorum permultos esurire & sitire Christam intelligebam: paucissimos autem videbam qui vel modica eius cognitione rite imbuti essent. Hæc mihi fuisse propositam rationem liber ipse loquitur, ad simplicem scilicet rudemque docendi formam compositus. Verum quum perspicerem vsque eò quorundam improborum furorem inualuisse in regno tuo, vt nullus sanæ doctrinæ istic sit locus: factus mihi operæpretium visus sum si eadem opera & institutionem eis daret, & confessionem apud te egerem, vnde discas qualis sit doctrina in quam tanta rabie exardescunt furiosi illi, qui ferro & ignibus regnum tuum hodie turbât. Neque enim verebor fateri, hîc me summam ferè eius ipsius doctrinæ complexum esse quam illi carcere, exilio, proseriptione, incendio mulctandam, quam terra marique exterminandam vociferantur. Equidẽ scio quàm atrocibus delationibus aures animùm que tuam impleuerint, vt causam nostram tibi quamodiosissimam redderent: sed id tibi pro tua clementia perpendendum est, nullam neque in dictis, neque in factis innocentiam fore, si accusasse sufficiat. Sanè si quis faciendæ inuidiæ causa, doctrinam hanc, cuius rationem tibi reddere conor, omnium ordinum calculis damnatâ, multis fori præiudiciis confosam iam dudum fuisse causetur, nihil aliud dixerit quàm partim aduersariorum factione & potentia violenter deictâ: partim mendaciis, technis, calumniis, insidiosè fraudulentèq; oppressam. Vis est, quòd in dicta causa sanguinariæ sententiæ aduersus illam feruntur: fraus, q; seditionis & maleficij præter meritum insimulatur. Nequis hæc iniuria nos queri existimet, ipse nobis testis esse potes, Rex nobilissime, quàm mendacibus calumniis quotidie apud te traducatur, quòd non aliorum spectet nisi vt Regibus sua sceptrâ e manibus extorqueat, tribunalia, iudiciâque omnia præcipiter, subuertat ordines omnes & politias, pacem & quietem populi perturbet, leges omnes abroget, dominiâ & possessiones dissipet, omnia deniq; sursum deorsum voluat. Ecce tamen minimam portiuunculam audis. Horreda enim quædam in vulgus sparguntur, quæ si vera essent, meritò illam cum suis authoribus mille ignibus ac crucibus dignam vniuersus mundus iudicet. Quis iam miretur publicum odium in illam accensum esse, vbi iniquissimis istis criminationibus fides habetur? En cur in nostram ipsorum doctrinæq; nostræ damnationem

Quid deinde præterea consilij ceperit, flagrante in Gallia piorum seuisissima persecutione.

Quid principibus agendum, vbi atrocibus delationibus in odiũ adducitur Euãgelij doctrina.

Vis contra piõs, Fraus.

Calumniarum congeries in Euãgelium ad principes deferatur.

Horrenda mendacia contra Euãgelium in vulgus sparguntur.

omnes ordines consentiant ac conspirent. Hoc affectu correpti, qui ad iudicandū sedent, præiudicia, quæ domo attulerunt, pro sententiis pronūntiant: & se rite perfunctos suis partibus putant si neminem ad supplicium trahi iubeant, nisi aut sua confessione aut solidis testimoniis conuictum. At cuius criminis? Damnatæ (aiunt) istius doctrinæ. At quo iure damnata est? Id autem erat defensionis præsidium, non doctrinam ipsam abnegare, sed pro vera tueri. Hinc musitandi quoque facultas præciditur. Quare nō iniquè postulo, Rex inuictissime, vt integram causæ istius cognitionem suscipias: quæ perturbatè hæctenus nullòque iuris ordine, & impotenti æstu magis quam legitima grauitate tractata est, vel quoquomodo exagitata. Neq; hinc me priuatam defensionem meditari exiitimes, qua saluum in patriam reditum mihi conficiam: quam tamen quo decet humanitatis affectu prosequor, vt nunc tamen res sunt, ea non molestè careo. Verum communem piorū omnium, adeoque ipsam Christi causam complector, quæ modis omnibus hodie in regno tuo profcissa ac protrita, velut deplorata iacet, Phariseorū id quidem quorūdam tyrannide magis quàm tua conscientia. Sed quā id fiat, hinc dicere nihil attinet: afflicta certè iacet. Hoc enim profecerunt impij, vt Christi veritas, si nō vt fugata dissipatāq; intereat, certè vt sepulta & ignobilis lateat: paupercula verò Ecclesia aut crudelibus cædibus absumpta sit, aut exiliis abacta, aut minis ac terroribus perculsa, ne hiscere quidem audeat. Et instant etiam nuna qua solent insania & ferocitate, fortiter in parietem iam inclinatum, & ruinam quam fecerūt incumbentes. Nullus interim prodit qui talibus furis patrociniū suum opponat. Quod si qui veritati maximè fauere videri volunt, ignoscendū esse censent errori & imprudentiæ imperitorum hominū. Sic enim modesti homines loquuntur, errorem & imprudentiam vocantes quam norūt certissimam esse Dei veritatē: imperitos homines, quorū ingenium non adeo despicabile Christo fuisse vident, quin cœlestis suæ sapientiæ mysteriis dignatus sit. Adeo omnes pudet Euangelij. Tuum autem erit serenissime Rex, nec aures, nec animum à tam iusto patrociniū auertere: præsertim vbi de re tanta agitur: nempe quomodo Dei gloriæ sua constet in terris incolumitas, quomodo suam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regnū Christo factum tectūque inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali. Siquidem & verum Regem hæc cogitatio facit, agnoscere se in regni administratione Dei ministrum. Nec iam regnū ille sed latrocinium exercet qui non in hoc regnat vt Dei gloriæ seruiat. Porro fallitur qui diurnam prosperitatem expectat eius regni, quod Dei sceptro, hoc est, sancto eius verbo, non regitur: quando cœleste oraculum excidere non potest, quo edictum est dissipatum iri populum vbi defecerit prophetia. Nec te ab hoc studio abducere debet humilitatis nostræ cōtemptus. Nos quidem quàm pauperculi sumus & abiecti homūciones, probè nobis consciij sumus: coram Deo, scilicet, miseri peccatores, in hominū conspectu despectissimi: mundi (si vis) excrementa quædam & reiectamenta, aut siquid adhuc vilius nominari potest: vt, quo apud Deum gloriemur, nihil restet, præter vnā eius misericordiam, qua in spem æternæ salutis nullo nostro merito asciti sumus: apud homines verò nō ita multū, præter nostram infirmitatem, quam vel nutu cōfiteri, summa inter eos ignominia est. Sed doctrinam nostram supra omnem mūdi gloriā, sublimem: supra omnem potestatem, inuictam stare oportet: quia non nostra est, sed Dei viuentis, ac Christi eius, quem Pater Regem constituit, vt à mari vsque ad mare dominetur, & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Et sic quidem dominetur, vt totam terram, cum ferreo suo atq; æreo robore, cum splendore aureo & argenteo, sola oris

Iudicium pro tribunali iniquitas aduersus Euangeliū.

Pro Euangelione musitare quidem licet.

Non priuata defensio, sed cōmunis piorū causa, imò Christi suscipitur hinc.

Christi veritas sepulta. Ecclesia minis perculsa.

Præposterè fauentes pijs.

Etiā vbi omnes pudet Euangeliū, regnū est & principum, eius causæ cognitio nem suscipere.

Regnorū diuturna prosperitas.

Prou. 29. 18. Contemptibilis prima conditio, & infirmitas non debet principes abducere à studio cognoscendæ doctrinæ, qua nihil honorificentius, nihil potentius, & inuictum magis.

sui virga percussam non secus cōminuat quàm figulinā vascula: quē-
 admodum de magnificentia regni ipsius vaticinantur Propheta. * Recla Dan. 2. 52
 mant quidem aduersarij, falso nos prætendere verbum Dei, cuius scele- Isa. 11. 4
 ratissimi simus corruptores. Hæc verò quàm sit non modò malitiosa ca Psal. 1. 9
 lumnia, sed insignis quoq; impudentia, ipse, confessionem nostram le- * Obiectio aduersa
 gendo, pro tua prudentia iudicare poteris. Nonnihil tamen hic etiã di- riorum, cui respon-
 cendum est quod tibi ad lætionem ipsam, vel studium attentionemque detur.
 excitet, vel certè viam sternat. Paulus, quum ad fidei analogiam omnem Rom. 12. 6
 prophetiam formatam esse voluit, certissimam amissim posuit quæ pro Fideles ex Papa:
 bari Scripturæ interpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam si no- tus erroribus emer-
 stra exigantur, in manibus est victoria. Quid enim melius atque aptius sos habere pro se
 fidei conuenit quàm agnoscere nos omni virtute nudos, vt à Deo vestia verbum Dei, & re-
 mur? omni bono vacuos, vt ab ipso impleamur? nos peccati seruos, vt etiam eius interpre-
 ab ipso liberemur? nos cæcos, vt ab ipso illuminemur? nos claudos, vt ab tationem, probatur
 ipso dirigamur? nos debiles, vt ab ipso sustentemur? nobis omnem glo- ex fidei analogia,
 riandi materiam detrahete, vt solus ipse gloriosus emineat & nos in exēplis adductis.
 ipso gloriemur? Hæc atque id genus reliqua quum à nobis dicuntur in Homo, peccati ser-
 terpellant illi, quiritanturque hoc modo subuerti cæcum nescio quod nus &c. fidei est a-
 lumen naturæ, fictas præparaciones, liberum arbitrium, & meritoria sa- nalogum.
 lutis æternæ operæ, cum suis etiã supererogationibus: quia ferre non Ergo corrumpit liberū
 possunt integram omnis boni, virtutis, iustitiæ, sapientiæ laudem ac arbitrium, corrumpit
 gloriam apud Deum residere. At non legimus reprehensos qui nimium merita operum, su-
 e fonte aquæ viuæ hauserint: contra grauius obiurgantur qui foderunt pererogatiões, &c.
 sibi puteos contritos, & qui continere aquam non valent. * Rursum Ierem. 15
 quid fidei conuenientius quàm Deum sibi polliceri propitium Patrem, * Certa fiducia à-
 vbi Christus frater ac propitiator agnoscitur? quàm omnia læta ac pro- moris Dei propter
 spera securè ab eo expectare, cuius inenarrabilis erga nos dilectio eò Christum fidei est
 progressa est vt proprio Filio non pepercerit quin pro nobis ipsum tra- consentanea: ergo
 deret? quàm in certa expectatione salutis & vitæ æternæ acquiescere, v- non debet arrogari
 bi Christus à Patre datus cogitatur, in quo tales thesauri sunt abscondi- tia nominari.
 ti? Hic nobis manum iniiciunt, & illam fiduciæ certitudinem arrogan- Rom. 8. 32
 tia & præsumptione non carere clamant. At, vt nihil de nobis, ita omnia
 de Deo præsumenda sunt: nec alia ratione vana gloria spoliari nisi vt
 in Domino discamus gloriari. Quid vltià? Percurre, fortissime Rex, o- Qua de causa mul-
 mnes noltæ causæ partes, & quouis sceleratorum hominum genere ne torum publicum or-
 quiotes nos existima, nisi planè comperias, in hoc nos laborare, & pro- dium & persecu-
 bris affici quia spem reponimus in Deo viuo: quia hanc credimus esse tionem incurrerint
 vitam æternam, nosse vnum verū Deum, & quem ille misit Iesum Chri- ij qui Papatu reli-
 stum. Propter hanc spem, alij nostrūm vinculis constringuntur, alij sto, puriorem reli-
 virgis cæduntur, alij in ludibrium circunducuntur, alij proscribuntur, gionē sunt sequuti:
 alij sæuissimè torquentur, alij fuga elabuntur: omnes rerum angustia 1. Tim. 4. 10
 premuntur, diris execrationibus deuouemur, maledictis lacramur, indi Ioan. 17. 3
 gnissimis modis tractamur. Intuete iam in aduersarios nostros (de or- Sacrificorum ordo,
 dine sacrificorum loquor, quorum nutu & arbitrio alij nobiscum ini- non sincero zelo,
 micitias exercent) & mecum paulisper reputa quo studio ferantur. Verà sed vel ambitione,
 religionem, quæ Scripturis tradita est, quæque inter omnes constare de- vel quia illi Deus
 buerat, facile & sibi & aliis ignorare, negligere, despiciere permittunt: pa- venter est, culina
 rùmque referre putant quid quisque de Deo & Christo teneat, vel non religio, persequitur
 teneat, modò implicita, vt aiunt, fide suam mentem Ecclesiæ iudicio pios desidentes Pa-
 submittat: nec valde afficiuntur si Dei gloriam manifestis blasphemis patum.
 pollui contingat, modò nequis aduersus sedis Apostolicæ primatum &
 sanctæ matris Ecclesiæ autoritatem digitum tollat Cur ergo tanta squi-
 tia & acerbitate pro missa, purgatorio, peregrinationibus, & id genus nu-
 gis belligerantur, vt sine eorum explicatissima, vt ira dicam, fide saluam

fore pietatem negent, quum tamen nihil eorum à verbo Dei esse probent? Cur? nisi quia illis Deus veter est, culina religio: quibus sublatis, non modò non Christianos, sed ne homines quidem futuros se credunt? Tametsi enim alij splendide se ingurgitant, alij tenuibus crustulis victitant, omnes tamen ex eadem viuunt olla, quæ sine illis fomentis non frigeret modò, sed penitus congelaret. Ideo ut quisque eorum pro ventre est maximè sollicitus, ita pro sua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbuat, vel ut regnum incolume, vel ut ventrem confertum retineant: nemo vel minimam synceri zeli dat significationem. Nec sic tamen desinunt doctrinam nostram incessere & quibus possunt nominibus criminari & infamare, quò vel inuisam vel suspectam reddant. * Nouam appellat: & nuper natam, dubiam esse & incertam cauillantur: rogant quibus confirmata sit miraculis: quærunť an sit æquum ut contra tot sanctorum Patrum consensum, & vetustissimam consuetudinem obtineat: urgent ut schismaticam esse fateamur, quæ contra Ecclesiam prælium moueat: vel Ecclesiam multis seculis intermortuam fuisse, quibus nihil tale auditum fuit. Postremò nihil opus esse aiunt multis argumentis: qualis enim sit iudicari à fructibus posse: utpote quæ tantum sectarum aceruum, tot seditionum turbas, tantam victorum licentiam peperit. Scilicet perquam illis facile est apud credulam imperitamque multitudinem deseruere causæ insultare: verum si nobis quoque mutua essent dicendi vices, deserueret profectò hæc acrimonia qua sic in nos plenis buccis, ac tam licenter quam impune despumant. * Principio nouam quòd appellant, Deo sunt vehementer iniuri, cuius sacrum verbum nouitatis insimulari non merebatur. Illis quidem nouam esse minimè dubito, quibus & Christus nouus est & Euangelium nouum: sed qui illam Pauli concionem veterem esse noverunt, Iesum Christum mortuum propter peccata nostra, resurrexisse propter iustificationem nostram, nihil apud nos deprehendent nouum. Quòd diu incognita sepulcratque lotuit, humanæ impietatis crimen est: nunc quum Dei benignitate nobis redditur, saltè postliminij iure suam antiquitatem recipere debebat. * Ex eodem ignorantia fonte pro dubia incertaque habent: hoc profectò est quòd Dominus per Prophetam suum conqueritur, Bouem cognouisse posse storem suam, & asinum præsepe dominorum suorum: se non agnosci à populo suo. Verum vti in eius incertitudinem ludat, si sua illis proprio sanguine, vitæque dispendio obsignanda esset, liceret spectare quanti ab illis fiat. Longè alia nostra fiducia est, quæ nec mortis terrores, nec adeo ipsum Dei tribunal formidat. * Quòd miracula à nobis postulant, improbè faciunt: non enim recens aliquod Euangelium cudimus, sed illud ipsum retinemus cuius confirmandæ veritati seruiunt omnia quæ vnquam & Christus & Apostoli miracula ediderunt. * At id præ nobis habent singulare, quòd assiduis in hunc vsque diem miraculis fidem suam confirmare possunt. Imò potius allegant miracula, quæ animum alioqui bene compositum labefactare queant: adeo aut friuola sunt & ridicula, aut vana & mendacia. Nec tamen, etiam si valde prodigiosa essent, contra Dei veritatem vllius momenti esse oportebat: quando & nomen Dei sanctificari vbique & semper conuenit, siue ue portentis, siue naturali rerum ordine. Speciosior forsitan esse fucus poterat, nisi de sine vsuque miraculorum legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Apostolorum prædicationem sequuta sunt, in eius confirmationem edita fuisse docet Marcus: sic & Lucas Dominum sermoni gratiæ suæ reddidisse testimonium narrat, quum signa & portenta fierent per Apostolorum manus. Cui simillimū est illud Apostoli, Salutem annuntiato Euangelio fuisse confirmatam, contestate Domino signis

* Septem capita calumniarum, quibus Sacrificorum ordo renascentem Euangelij doctrinam reddere conatur vel inuisam, vel suspectam: qua sigillatim refutantur.

* Prima calumnia, Nouam esse doctrinam.

Rom. 4.25

* Secunda calumnia, esse dubiam, et incertam.

Isa. 1.5

* Tertia calumnia, nullis miraculis esse confirmatam.

* Sacrificorum iactantia, assiduis miraculis gloriantium, retunditur.

Marc. 16.20

Act. 14.3.

Hebr. 2.4

signis & portentis & variis virtutibus. Quæ verò audimus Euangelij se signacula, eâne ad diruendam Euangelij fidem conuertemus: quæ veritatis tantum obfignandæ sunt destinata an mendacii confirmandis ac commodabimus? Proinde doctrinam, quæ præcedere ab Evangelista dicitur, priore loco examinari exploratæque patet. quæ si probata fuerit, tum demum à miraculis iure confirmationem sumere debet. Probæ autem doctrinæ, authore Christo, illæ nota est, si non in hominum, sed Dei gloriam querendam vergit. Hanc quum doctrinæ probationem Christus asserat, perperam censentur miracula quæ aliò quàm ad illustrandum vnus Dei nomen trahuntur. Et meminisse nos decet, sua esse Satanz miracula, quæ tamen præstigia sunt magis quàm veræ virtutes, sunt tamen eiusmodi quæ imprudentes & imperitos deludant. Magi & incantatores miraculis semper clauerant. idololatriam stupenda miracula aluerunt: quæ tamen nec magorum, nec idololatrarum superstitionem nobis approbant. Atque hoc olim anite vulgi simplicitatem concutiebat Donatistæ, quòd miraculis pollerent. Idem ergo nunc nostris aduersariis respondemus quod tunc Donatistis Augustinus, Dominum contra istos mirabiliarios, cautos nos fecisse: quum prædixit venturos Pseudoprophetas, qui signis mendacibus variisque prodigiis in errorem electos, si fieri possent, inducant. Et Paulus adimonum, Antichristi regnum futurum cum omni potentia & signis & prodigiis mendacibus. At hæc (inquiunt) miracula non ab idolis, non à maleficis, non à pseudoprophetis: sed à sanctis sunt. Quasi verò non nouerimus hanc esse Satanz artem, transfigurare se in Angelum lucis Olim Aegyptiis sepulchrum apud se Ieremiam sacrificiis abique diuinis honoribus prosequuti sunt. nonne sancto Dei Propheta ad idololatriam abutebantur? & tamen tali sepulchri veneratione consequebantur, ut curatorem à tactu serpentum putarent iustam illius mercedem esse. Quid dicemus? nisi fuisse hanc semperque fore iustissimam Dei vindictam, his qui dilectionem veritatis non receperunt, mittere efficaciam illusionis, ut credant mendacio? Miracula ergo nobis minimè defunt, eaque certa nec cauilis obnoxia. Quæ autem illi pro se obtendunt, meræ sunt Satanz illusiones, quando à vero Dei sui cultu ad vanitatem populam abducunt.

* Præterea calumiosè nobis Patres opponunt (iniquos & melioris ad huc seculi scriptores intelligo) ac si eos haberent suæ impietatis suffragatores. quorum autoritate si dirimendum certamen esset, melior victoræ pars (ut modestissimè etiam loquar) ad nos inclinaret. Verùm quum multa præclarè & sapienter ab illis Patribus scripta sint, in quibusdam verò his accidit quod hominibus solet, isti pij scilicet filij, qua sunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorum tantum lapsus & errores adorant: quæ benedicta sunt, vel non obseruant, vel dissimulant, vel corrumpunt: ut dicas profus illis curæ fuisse, in auro legere stercora. Tum improbis clamoribus nos obruit, seu Patrum contemptores & aduersarios. Nos verò adeo illos non contempnimus, ut si id præsentis instituti esset, nullo negotio mihi liceat in meliorem eorum partem quæ hodie à nobis dicuntur, ipsorum suffragiis comprobare. * Sic tamen in eorum scriptis versamur, ut semper meminerimus, omnia nostra esse, quæ nobis seruiant, non dominantur: nos autem vnus Christi, cui per omnia, sine exceptione, parendum sit. Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione constitutum habebit, quando multa ignorant sancti viri illi: sæpè inter se conflictantur, interdum etiam secum ipsi pugnant.

* Non sine causa (inquiunt) à Solomone admonemur ne transgrediamur antiquos terminos quos posuerunt patres nostri. At non eadem est regula in agrorum limitibus & obedientia fidei: quam sic comparati

Ioã. 7. c. 18. & 8. 50

Miracula Satanz.

Donatistæ mirabiliarij.

In Ioan. tracta. 13

Matt. 24. 24

1. Thess. 2. 9

2. Cor. 11. 14

Hieron. in præf. Iere.

2. Thess. 2: 11

* Quanta calumnia sacrificorum quasi habeant à sua parte Patres.

* Quomodo versari oporteat in scriptis patrum. Vide & August. epist. 28

1. Cor. 3. 21

Prou. 22. 28

* Speciosa oratio sacrificorum, cuius assuetudine detur.

Psalm. 45. 11

Pfal. 145:11 esse oportet vt obliuiscatur populum suum & domum patris sui. Quòd
 * *Quatuordecim ex* si tantopere gestiunt ἀλλήλοισιν, cur non Apostolos potius, quàm alios
emplis euidentibus quosuis, Patres interpretantur, à quibus præscriptos terminos nefas sit
ostenditur, sacrifico reuellere? sic enim interpretatus est Hieronymus, cuius verba in suos
ru ordinē petulan- canones retulerunt. * Quòd si eorum, quos intelligunt, fixos volunt
ter excutere iugum esse terminos: cur ipsi, quoties libet, ad eò licenter transgrediuntur? Ex
etiã Patrum, quos Patribuserant, quorum alter dixit, Deum nostrum non edere neque bi
vocant. bere: itaque non habere opus calicibus neque discis: alter, sacra aurum
 I. non quærere, neque auro placere quæ auro non emuntur. Transgre-
Acatius in lib. 11. diuntur ergo limitem quum in sacris tantopere auro, argento, ebores,
c. 16. tripert. histor. marmore, lapillis, sericis delectantur, nec rite Deum coli putant nisi om-
Amb. lib. 2. de offi. nia exquisito splendore vel potius insano luxu diffuãt. Pater erat qui
cap. 28. dixit, ideo se liberè carnes edere quo die ceteri abstinebant, quia Chri-
 II. stianus esset. Itaque fines transiliunt quum diris animam deuouent quæ
Spiridion tri. histo. per quadragesimam carnè gustauerit. Patres erant, quorum vnus dixit,
lib. 2. cap. 10 monachū, qui manibus suis non labore, violento, aut si maui latroni,
 III. iudicari æqualem: alter, non licere monachis ex alieno viuere, etiam si
Trip. histor. libr. 8. assidui sint in contemplationibus, in orationibus, in studiis. Et hūc limi-
cap. 1. tem transgressi sunt, quum otiosos ac deliars monachorum vètres in
*Augu. de opere mo- lustris ac fornicibus collocarunt, qui aliena substantia saginatètur. Pa-
nach. cap. 17 ter erat qui dixit horrendam esse abominationem, videre depictam vel
 IIII. Christi vel sancti vllius imaginem in Christianorum templis. Neque id
Epiph. epist. ab Hie- hominis vnus voce pronuntiatum est, sed ab Ecclesiastico etiam Con-
ron. versa Conc. E- cilio decretum, ne quod colitur, in parietibus depingatur. Plurimum
leber. cap. 36 abest quin se intra hos fines contineant, quando non relinquunt an-
 V. gulum imaginibus vacuum. Alius Pater consuluit vt officio humani-
Ambr. li. de Abra: tatis erga mortuos in sepultura defuncti, sineremus eos quiescere. Hos
1. cap. 8. limites perumpit quum perpetuam mortuorum sollicitudinem incu-
 VI. tiunt. Ex Patribus erat qui substantiam panis & vini testatur in Euch-
Gelasius Papa in ristia ita permanere & non desinere, sicut manet in Christo Domino
Conc. Rom. Chryf. substantia & natura hominis, iuncta diuinæ. Igitur modum prætereunt
in 1. c. Ephe. qui fingunt desinere substantiam panis & vini verbis Domini recita-
 VII. tis, vt in corpus ac sanguinem transubstantietur. Patres erant qui vti
Calix. Papa de con- vniuersæ Ecclesiæ vnã duntaxat Eucharistiam exhibebant, atque vt
secrat. distinct. 2: inde arcebant flagitiosos & sceleratos, ita grauissimè damnabãt omnes
 VIII. eos qui præsentem ea non communicarent. Hos fines quàm procul sub-
Gela. cã. Comperi- mouerunt? quum non templa tantum, sed etiam priuatas domos Missis
mus. de consec. dist. suis replent, ad eas spectandas quosuis admittunt, & eo quenque liben-
2. Cypr. epist. 2. lib. rius, quo largius quisque numerat, quantumuis impuri sint & scelesti: ad
1. de lapsis. fidem in Christum, & fidem Sacramentorum communionem inuitant
 IX. neminem: quin potius suum opus pro gratia & merito Christi vendi-
Augusti. libr. 2. De tant. Patres erant, quorum vnus ab vsu sacre Christi Cœnæ in totum
pec. mer. cap. vlt. submouendos decreuit qui alterius speciei participatione contenti, ab
 X. altera abstinebant: alter fortiter pugnat, non denegandum populo Chri-
Apollo, de quo Ec- stiano Domini sui sanguinem, pro cuius confessione sanguinem suum
cles. hist. lib. 5. c. 12: effundere iubetur. Hos quoque terminos sustulerunt, quum inuolabili
 lege id ipsum iusserunt quod ille excommunicatione puniebat, hic vali-
 da ratione improbabat. Pater erat qui temeritatem esse asseruit, de re
 obscura in vtramuis partem definire sine claris atque euidentibus Scri-
 pturæ testimoniis. Hunc terminum oblitum sunt quum tot constitutio-
 nes, tot Canones, tot magistrales determinationes sine vlllo Dei verbo
 statuerūt. Pater erat qui Montano inter alias hæreses exprobrauit quæ pri-
 mus ieiuniorū leges imposuisset. Hunc quoque terminū longè excessere
 quū ieiunia strictissimis legibus sanxerūt. Pater erat qui negauit Ecclesiæ
 ministris*

ministris interdicens coniugium, castitatem pronuntiavit, cum propria vxore concubitus. & Patres erant qui eius authoritati assenserunt. His finibus egressi sunt quum suis sacrificiis cœlibatum seuerè indixerunt. Pater erat qui censuit vnum Christum audiendum esse, de quo dictum sit, Ipsum audite: nec respiciendum quid alij ante nos aut dixerint, aut fecerint, sed quid (qui primus omnium est) Christus præceperit. Hunc finem neque ipsi sibi præstituant, neque aliis præstitutum habere permittunt, dum quo suis potius & sibi & aliis magistros quàm Christum præficiunt. Pater erat, qui contendit Ecclesiam non debere se Christo præponere, quia ille semper veraciter iudicet: Ecclesiastici autè iudices, sicut homines, plerunque fallantur, hoc etiã sine perrupto, asserere non dubitant totam Scripturæ authoritatem ab Ecclesiæ arbitrio pendere. * Patres omnes vno pectore execrati sunt & vno ore detestati, sanctum Dei verbum sophistarum argutiis contaminari & dialecticorum rixis implicari. An isti iis limitibus se continent, dum nihil aliud in tota vita moluntur, quàm infinitis contentionibus & plusquam sophisticis iurgiis Scripturæ simplicitatem inuoluere & impedire: vt si nunc Patres suscitentur & huiusmodi iurgandi artem audiant, quam speculatiuam theologiam appellant isti, nihil minus credant quàm de Deo haberi disputationem. Verùm latius iustis spatiis sese oratio nostra effunderet, si recensere vellem quàm petulanter isti Patrum iugum, quorum obseruantes filij videri volunt, excutiant. Menses profectò atque anni me deficerent. Et adeò perdita sunt, deploratãque impudentia, vt nos castigare ausine quòd terminos antiquos transgredi non dubitemus. * Iam verò quòd nos ad consuetudinem vocant, nihil efficiunt. Iniustissimè enim nobiscum ageretur, si consuetudini cedendum esset. Equidem si recta essent hominum iudicia, consuetudo à bonis petenda erat. Verùm longè aliter sæpiuscule agi contingit, quod enim à multis fieri conspectum est, consuetudinis ius mox obtinet. Atqui vix vnquam tam bene habuerunt res humanæ vt pluribus placeret meliora. Ergo ex priuatis multorum vitiis publicus error plerunq; factus est, uel potius cõmunis vitiorum consensus: què nunc boni isti viri pro lege esse volunt. Vident qui oculos habent, non vnum mare malorum inundasse, multas fonticas pestes inuasisse orbem, omnia in præceps ruere: vt aut profus res humanæ deploranda sint, aut tantis malis iniicienda manus, vel potius vis afferenda. Et abigitur remedium non alia ratione nisi quia iam pridem malis assueuimus. Sed locum sanè habeat in hominũ societate publicus error: in regno tamen Dei sola eius æterna veritas audienda & spectanda est cui, nulla annorum serie, nulla consuetudine, nulla coniuratione præscribi potest. Sic quondã electos Dei docebat Iesaias ne diceret Cõspiratio, ad omnia in quibus populus dicebat Conspiratio. hoc est, Ne in sceleratum populi consensum vnà ipsi conspirarent, nève timorè eius timerent ac formidarent: sed potius vt Dominum exercituũ sanctificaret, & ipse esset timor eorum & pavor. Nunc itaq; vt volent, & præterita secula & præsentia exempla nobis obiectent: si Dominũ exercituũ sanctificauerimus, non valde terrebimur. Siue enim in similè impietatè multa secula consenserint, fortis est qui vltionem in tertiam & quartam generationem faciat: siue totus simul orbis in eandè nequitiam conspiraret, experimento docuit quis sit eorum exitus qui cum multitudine delinquunt, quum vniuersum hominum genus diluio perdidit, seruato Noe cum modica familia, qui per suã vnus fidem totum orbem condemnaret. Denique praua consuetudo non secus ac publica quaedã est pestis, in qua nõ minus pereunt qui in turba cadunt. Adhuc expendere decebat quod alicubi dicit Cyprianus, eos qui ignorantie peccat, etsi nõ possint omni se culpa eximere, videri tamè posse

XI.

Paphn. Triper. his.
lib. 2. c. 14

XII:

Cypri. epist. 2. lib. 2:

XIII.

Aug. c. 2. cont. Cre
scorum grammat.

XIII.

* Caluni de schola
sticis iudiciũ, vide

lib. 2. c. 2. sect. 6

lib. 3. c. 4. sect. 1. &
seqq 7. 15 & seqq:26. 28. 29 lib. 3. ca.
11. 14 se. 15. lib. 4: c.18. se. 1. & c. 19. se.
1. 10. 11. 12. 15. 16.17. 22. & seqq. 31:
36.* Quint. calumia sa
cificorum, consue-

tudinẽ. s. opponen-

tiã piis à Papatũ
ad sinceram Enãgelij fidẽ trãseunti-
bus,Decr. dist. 8. ca. fin.
Ex de consue.

Iesa. 8. 12

Gene. 7. 1

Heb. 11: 7

Epist. 3. lib. 2. & in
Epist. ad Iul. de hez.

re. bar:

quoquomodo excusabiles: oblatam autem Dei beneficio veritatem qui pertinaciter respuant, nihil habere quod obtendant. * Dilemmate suo non adeo vehementer nos premunt vt fateri adigant vel Ecclesiam fuisse aliquandiu intermortuam, vel nunc cum Ecclesia nobis licet esse.

*Sexta calumnia
sacrificorum.

Mat. 28. 20

Vixit sane Christi Ecclesia, & viuet quandiu Christus regnabit ad dexteram Patris. cuius manu sustinetur, cuius presidio defenditur, cuius virtute suam incolumitatem retinet. Præstabit enim ille indubiè quod semel recepit, se affuturum suis vsq; ad cõsummationem seculi. Aduersus eam nulla nunc nobis fuga est: siquidem Deum vnum & Christum Dominum vno consensu cum omni fidelium populo, colimus & adoramus: qualiter semper ab omnibus pijs adoratus est. Sed non parum à vero ipsi aberrant, dum Ecclesiam non agnoscunt nisi quam præsentis oculo cernant, & eam iis finibus circumscribere conantur quibus minimè inclusa est. In his cardinibus controuersia nostra vertitur: primùm quòd Ecclesie formam semper apparere & spectabilem esse contendunt: dein de quòd formam ipsam in sede Romana Ecclesie & Præsulum suorum ordine constituant. Nos contrà asserimus, & Ecclesiam nulla apparente forma constare posse, nec formam externo illo splendore, quem stultè admittunt, sed longè alia nota contineri: nempe pura verbi Dei prædicatione, & legitima sacramentorum administratione. Fremunt nisi Ecclesia digito semper ostendatur. Sed quàm sæpè in populo Iudaorum sic deformari contigit, vt nulla species eminere? quam putamus formam resplenduisse, quum Helias solum se relictum deploraret? quandiu ab aduètu Christi deformis latuit? quoties ab eo tempore bellis, seditionibus, hæresibus sic oppressa est vt nulla parte fulgeret? An si eo tempore vixissent, credidissent vltimam esse Ecclesiam? sed audiuit Elias salua esse septem milia virorum qui non curauerant genua coram Baal: Nec dubium nobis esse debet quin semper in terris regnauerit Christus ex quo cælum ascendit. Notabilem verò aliquam formam si rum pijs oculis requisissent, nonne protinus concidissent animis? Et sanè id iam summi vitij loco in tuo seculo ducebat Hilarius, quòd stultæ Episcopalis dignitatis admiratione occupati, latentem sub ea larua exitialem lernam non animaduertent. sic enim loquitur, Vnum moneo, caute Antichristum.

Duplex paralogismus sacrificorum, in nomine Ecclesie. Prior refutatur

2. Reg. 19. 11

malè enim vos parietum amor cœpit: malè Ecclesiam Dei in tectis ædificisque veneramini: malè sub iis, pacis nomen ingeritis. Anne ambiguū est in iis Antichristum esse seclorum? Montes mihi, & syluæ, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores: in iis enim Prophetæ aut manentes aut demersi prophetabant. Quid autem hodie in cornutis suis Episcopis mundus veneratur, nisi quoniam sanctos esse religionis præsules autumat, quos celebribus vrbibus videt præsidere? Apageis ergo tam stupidam æstimationem. Quin potius permittamus hoc Domino, vt quando ipse solus nouit qui sui fiat, interdum etiam Ecclesie sue exteriorem notitiam ab hominum aspectu auferat. Est, fateor, horribilis illa Dei vindicta super terram: sed si ita meretur hominum impietas, cur iustæ Dei vltioni obistere nitimur? Sic anteaetis seculis Dominus hominum ingratitude vltus est. nam quia veritati sue obedire noluerant, & lucem suam extinxerant, eos exæcatos sensu, & absurdis mendacijs ludi, & altistenebris immergi passus est, vt nulla veræ Ecclesie facies extaret. interim tamen suos & dispersos & delitescentes, in medijs erroribus & tenebris ab exitio seruauit. Nec mirum: didicit enim seruare & in ipsa cõfusione Babylonis, & flamma fornacis ardentis. * Quòd autem formam Ecclesie nescio qua vana pompa censerit volunt, id quàm periculosum sit paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationem in immensum extrahant. Põtifex, inquit, qui sedem Apostolicam tenet, & qui ab eo

Cont. Auxentium.

* Posterior paralogismus sacrificorum in nomine Ecclesie, refutatur.

anti-

antistites sunt inuncti & consecrati, in fulis modo & lituis insigniti sint, Ecclesiam repræsentant, & pro Ecclesia haberi debent. ideo nec errare possunt. Qui sic? quia pastores sunt Ecclesie, & consecrati Domino.

Et Aaron, ceterique præfecti Israel nonne pastores erant? Aaron verò & filij eius iam Sacerdotes designati, errauerunt tamen, quum vitulum fabricauerunt. Cur secundum hanc rationem, Ecclesiam non repræsentas-

sent quadringenti illi prophetae qui Achab mentiebantur? At Ecclesia stabat à partibus Micha, scilicet quidem & contemptibilis, sed ex cuius

ore verum egrediebatur. Nonne & nomen & faciem Ecclesie præ se fe-

rebant Prophetae, quum vno impetu aduersus Ieremiam insurgent, & minaces iactarent fieri non posse vt periret Lex à Sacerdote, consilium

à sapiente, verbum à propheta? Aduersus totam prophetarum nationem solus Ieremias mittitur, qui à Domino denunciatur fore vt Lex peteat à Sacerdote, consilium à sapiente, verbum à Propheta. Nonne talis splendor

refulgebat in eo concilio quod Pontifices, Scribae & Pharisei collegerant, consilia de interficiendo Christo captati? Eant nunc, & in externa larua hæteant, vt Christum & omnes Dei Prophetas faciant schismaticos: Satanae rursus ministros faciant Spiritus sancto ganna.

* Quod si ex animo loquuntur, respondeant mihi bona fide, vbi nam genuum Ecclesiam residere existiment ex quo Basiliensis Concilij decreto deiectus & abdicatus est Pontificatus Eugenius, subrogatus in eius locum Amadeo? Negare, vel si rumpantur, ne queunt, Concilium quæ-

rum ad externos ritus atinet, fuisse legitimum: nec ab vno tantum Pontifice, sed à duobus indictum. Damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Episcoporum grege cui

cum eo Concilij dissolutionem admoliti erant. Postea tamen Principum favore subleuatus, saluum Pontificatum recepit. Illa Amedæi electio, generalis & sacrosanctæ Synodi autoritate rite peracta, in fumum abiit: nisi quod ipse galero cardinalitio, ceu canis latrās iniecta offa, placatus

est. Ex illorum hæreticorum rebellium, pertinacium, gremio prodijt quicquid postea Paparum, Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, Presbyterorum fuit Hic deprehensi hæteant necesse est. Vtram enim in partem Ecclesie nomen conferent? negabuntne Concilium generale fuisse, cui nihil ad

exteriorum maiestatem deerat? nempe quod duobus diplomatibus solemniter indictum, præsidente Romanæ sedis Legato consecratum, rerum omnium ordine bene compositum, eadem semper dignitate a dextremum perseverauit. Fatebuntur schismaticum Eugenium cum tota sua cohorte, à qua omnes sanctificati sunt? Aut igitur Ecclesie firmam aliter de-

finiant: aut quotquot sunt, habebuntur à nobis schismatici, qui scientes volentes ab hæreticis ordinati sunt. * Quod si nunquam antea comper-

tum fuisse, externis pompis non alligati Ecclesiam, ipsi prolixo documento nobis esse possunt, qui sub specioso illo Ecclesie titulo tandem se orbi superciliosè venditarunt, quum tamen essent extranei Ecclesie pestes. De moribus non loquitur, & tragicis illis facinoribus, quibus scæter-

tota eorum vita: quando Phariseos se esse aiunt, qui sint audiendi non imitandi. Ipsam, ipsam doctrinam, cui id deberi aiunt quod sunt Ecclesia, exitialem animarum carnificinam, faciem, ruinam, & excidium Ecclesie esse non obscure cognosces, si legentis nostris aliquatum otij tui decidas.

* Postremò non satis candidè faciunt quum inuidiosè commemorant quantas turbas, tumultus, contentiones secum ceperit nostræ doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. nam horum malorum culpa indigne in ipsam deriuatur, quæ in Satanae malitiam tot-

queri debuerat. * Est hic diuini verbi quidam quasi genius, vt nunquam emergat, quieto ac dormiente Satana. hæc certissima & in primis fidelis

antistites sunt inuncti & consecrati, in fulis modo & lituis insigniti sint, Ecclesiam repræsentant, & pro Ecclesia haberi debent. ideo nec errare possunt. Qui sic? quia pastores sunt Ecclesie, & consecrati Domino. Et Aaron, ceterique præfecti Israel nonne pastores erant? Aaron verò & filij eius iam Sacerdotes designati, errauerunt tamen, quum vitulum fabricauerunt. Cur secundum hanc rationem, Ecclesiam non repræsentas-

sent quadringenti illi prophetae qui Achab mentiebantur? At Ecclesia stabat à partibus Micha, scilicet quidem & contemptibilis, sed ex cuius ore verum egrediebatur. Nonne & nomen & faciem Ecclesie præ se fe-

rebant Prophetae, quum vno impetu aduersus Ieremiam insurgent, & minaces iactarent fieri non posse vt periret Lex à Sacerdote, consilium à sapiente, verbum à propheta? Aduersus totam prophetarum nationem solus Ieremias mittitur, qui à Domino denunciatur fore vt Lex peteat à Sacerdote, consilium à sapiente, verbum à Propheta. Nonne talis splendor

refulgebat in eo concilio quod Pontifices, Scribae & Pharisei collegerant, consilia de interficiendo Christo captati? Eant nunc, & in externa larua hæteant, vt Christum & omnes Dei Prophetas faciant schismaticos: Satanae rursus ministros faciant Spiritus sancto ganna.

* Quod si ex animo loquuntur, respondeant mihi bona fide, vbi nam genuum Ecclesiam residere existiment ex quo Basiliensis Concilij decreto deiectus & abdicatus est Pontificatus Eugenius, subrogatus in eius locum Amadeo? Negare, vel si rumpantur, ne queunt, Concilium quæ-

rum ad externos ritus atinet, fuisse legitimum: nec ab vno tantum Pontifice, sed à duobus indictum. Damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Episcoporum grege cui

nota, qua discernitur à mendacibus doctrinis, quæ se facile produnt dum æquis omnium auribus recipiuntur, & à mundo plaudente audiuntur. Sic seculis aliquot, quibus profundis tenebris submersa fuerunt omnia, huic mundi domino cuncti ferè mortales ludus erant ac iocus, nec secus ac Sardanapalus aliquis in alta pace desidebat ac deliciabatur. quid enim aliud quàm risisset ac lusisset, tranquilla ac pacata regni possessione? At verò vbi lux è supernis affulgens tenebras eius aliquantum discussit, vbi fortis ille regnum eius turbauit ac perculit, tum verò solitum suum torporem excutere cœpit, & arma corripere. Et primùm quidem hominum manus concitauit, quibus illucescentem veritatem violèter opprimeret, per quas vbi nihil profectum est, ad insidias se conuertit: dissidia,

*Vis aperta persecutionum:
Insidia falsorum dogmatum.*

& dogmatum contentiones per catabaptistas suos, & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eam obscuraret, tandè & extingueret. Et nunc vtraque machina ipsam tentare perseuerat. siquidem & verum illud semen vi ac manu hominum euellere conatur, & suis zizaniis (quàm in se est) nititur obæcare, ne crescat, & fructum reddat. Id tamen ipsum frustra, si monitorem Dominum audimus, qui & eius artes multò antè nobis aperuit, ne incautos deprehenderet, & contra omnes eius machinas satis firmis præsiidiis armauit. Cæterùm, in ipsum Dei verbum inuidiam conferre, aut seditionum quas improbi & rebelles, aut sanctarum, quas impostores contrà excitant, quanta est malignitas? Nouum tamen exemplum non est. Interrogabatur Elias à nonn is esset qui turbabat Israel.

Vtrumque superamus Deo dante.

*Veterè hanc effectum
luniam, vt ex priorum
seculorum exemplis
suppetat responsio
repellendis aduersariis.*

1. Reg. 18. 18

Christus seditiosus Iudæis erat. Apostolis crimen impingebatur commotionis popularis. Quid aliud agunt qui hodie omnes turbas, tumultus, contentiones quæ in nos ebulliunt, nobis imputant? Talibus autem quid respondendum sit, docuit nos Elias, nos non esse qui vel errores spargimus vel tumultus commouemus: sed eos ipsos qui Dei virtuti obluantur. Verùm vt illud vnum ad retundendam eorum temeritatem satis est: ita rursum * aliorum imbecillitati occurrendum, quos talibus offendiculis commoueri, & perturbatos vacillare non rarò contingit. Illi verò ne hac perturbatione labascant, ac de gradu deiiciantur, sciant eadem expertos esse suo seculo Apostolos quæ nunc vsu nobis veniunt. Erant indocti & instabiles, qui ad suam ipsorum perniciem deprauarent quæ à Paulo diuinitus scripta erant, vt ait Petrus. Erant Dei contemptores, qui quum audiebant abundasse peccatum vt gratia exundaret, statim ingerebant,

** Inde èt infirmis succurri, ne offensionibus
cõcidant, estèditur ex Apostolorum
etate huic nostre
in hoc persimili*

2. Petr. 3. 6

Rom. 6. 1. 15

Philip. 1. 15

Manebimus in peccato, vt gratia abundet. Quum audiebant fideles non esse sub Lege, protinus occinebant, Peccabimus, quia non sumus sub Lege, sed sub gratia. Erant qui illum mali suasorem arguebant. Subintrabant multi pseudoapostoli, qui dirueret Ecclesias quas ipse ædificauerat. Quidam per inuidiam & contentionem, nec sincerè Euangelium prædicabant, malitiosè etiam: cogitantes se pressuram suscitare vinculis eius: Alicubi non multus erat Euangelij profectus. Omnes quæ sua erant, quæ rebant, non quæ Iesu Christi. Alij retrorsum abibant, canes ad vomitum, & sues ad volutabium luti. Plerique libertatem spiritus rapiebant ad licentiam carnis. Insinuabant sese multi fratres, à quibus deinde piis imminebant pericula. Inter ipsos fratres variz concertationes suscitabantur. * Quid hic Apostolis agendum erat? à nonn vel ad tempus dissimulandum, vel potius omittendū illud Euangelium ac deserendum erat, quod tot litium videbant esse seminarium, tot periculorum materiam, tot scandalorum occasionem? At in huiusmodi angustijs succurrebat, Christum esse lapidem offensionis, & petram scandali, positam in ruinam & resurrectionem multorum, & in signum cui contradiceretur. qua fiducia armati per omnia tumultuum offensionumque discrimina audacter progrediebantur. Eadè & nos cogitatione sustentati decet, quando hunc per

** Apostolorum prudentia & simplicitas
in tantis tumultibus, & scâdalis.*

Luc. 2. 34

petuum

patuum Euangelij genium esse testatur Paulus, vt sit odor mortis in mortem iis qui pereunt: tametsi in hunc potius vsu nobis destinatum erat, vt odor esset vitæ in vitam, ac potentia Dei in salutem fidelium. quod ipsum nos quoque certè experitemur, nisi nostra ingratitude corrumpemus hoc tam singulare Dei beneficium, ac in exitium nostrum vertemus quod nobis vnicum salutis præsidium esse debuerat. Sed ad te reuertor, ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes, quibus terrorem tibi iniicere nituntur nostri aduersarij. Non aliud hoc nouo Euangelio, (sic enim appellant) captari ac quarti, nisi seditionum opportunitatem ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuisionis Deus noster auhor est, sed pacis: & Filius Dei non peccati minister est, qui venit ad dissoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accusamur, quarum ne minimam quidem suspicionem vnquam dedimus. Scilicet nos regnorum inuersionem meditamur: quorum nulla vnquam factiosa vox audita est, & vita semper quæta simplèxque cognita fuit, quæ sub te viueremus: & qui nunc etiam domo profugi, tibi tamen regnòque tuo fausta omnia precari non desinimus. Scilicet nos impunitam vitiorum perulantiam aucupamur, quorum in moribus etsi multa reprehendi possunt, nihil tamen tanta insultatione dignum, nec tam infœliciter (gratia Dei) in Euangelio profecimus quin istis obrectatoribus vita nostra, castitatis, benignitatis, misericordiæ, continentiz, patientiz, modestiz, & virtutis cuiusuis exemplum esse possit. Nos sanè Deum syncerè timere & colere te ipsa palàm est, quando tum vita tum morte nostra nomen eius sanctificari petimus, & ipsa inuidia coacta est quibusdam nostrum innocentiz & ciuilibus integritatis testimonium dare: in quibus id vnum morte plectebatur quod singulari in laude ponendum erat. Quòd si qui sub prætextu Euangelij tumultuantur (quales hætenus aliquos in regno tuo fuisse non compertum est) si qui vitiorum suorum licentiz, libertatem gratiæ Dei prætexunt, (quales permultos noui) sunt leges & legum pœnæ, quibus pro meritis grauiter coerceantur: modò ne interim Euangelium Dei ob scelestorum hominum nequitiam malè audiat. Habes, Rex, satis multis expositam calumniatorum virulentam iniquitatem, ne in eorum delationes vltra modum credula aure propèdas. Vereor etiam ne nimis multis: quando hæc iam præfatio ad iustæ penè apologiæ modum accedit: qua non defensionem texere, sed diuitaxat ad ipsam causæ actionem audiendam animum tuum præmollire studui, auersum quidem nunc & alienatum à nobis, addo etiam inflammatum: sed cuius gratiam recolligere nos posse confisimur. si hanc nostram confessionem, quam pro defensione apud tuam maiestatem esse volumus, placidus compositusque semel legeris. Sin verò ita aures tuas occupant maleuolorum susurri, vt nullus sit reis pro se dicendi locus: importunè verò illæ furiz, te conueniente, semper vinculis, flagris, equuleis sectonibus, incendiis sæuiunt, nos qui sem, velut oues mactationi destinati, ad extrema quæque redigemur: sic tamen, vt in patientia nostra possideamus animas nostras, & manum Domini fortem expectemus: quæ indubiè tempore aderit, & sese armata exeret tum ad pauperes ex afflictione eruendos, tum etiam ad vindicandos qui tanta securitate nunc exultant, contemptores. Dominus, Rex regum thronum tuum iustitia stabiliet, & solium tuum æquitate, Illustrissime Rex, Basileæ. Calend. Augusti, Anno M. D. XXXVI.

2. Cor. 2. 16

Totius præfationis
huius conclusio.Nec seditionū, nec
vitiōrū culpā Deo
aut Christo imputā
dam.

Seditiones.

Vitiōrū impunitas

Vita & mors fidelium.

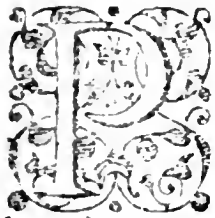
Excusatio lōgioris
hīc sermonis.Etiam alienis à religionē, affatum pos
se satisfacere, si priorē
defensionem: audire
sustineant.Quando hoc nō sit
patientia tamen o-
pus esse, & Deum
in tēpore assisturū.

DOCTISSIMO VIRO BLA-
SIO MARCVARDO, BERNENSI

Theologo, Symmyſta, & amico
ſingulari, N. Col-
lado S.

RAESTANTISSIMI Theologi & ſancti viri D. Ioan-
nis Caluini Inſtitutionem Chriſtianae religionis com-
mendare Sacrarum literarum ſtudioſis viris, nō eſt in-
ſtituti noſtri, frater amantiffime Marcearde. Eius enim
hominis lucubrations Ecceſiæ Dei magis innotefcere
velle inſcripto cuiuſquā nomine, vne ſuperuacuis la-
bor eſt: cōciliari autem nouam eis gratiam poſſe, ſiquis in animum in-
ducat ſuum, ſis ſanē (quod nemo ignorat) multum erratit. Præſertim ve-
rō hoc propemodum primum, & poſtremum, ſcriptorū ipſius. & ab eo
ſepius elaboratū magna eruditione, multo verō maiori Dei gloriæ am-
plificandæ ſtudio, ſynceriffimōque iuuandæ ſemper Chriſti Ecceſiæ, ci-
tra vllam ſui oſtentionem, zelo & conatu, quis piorum non audiuit?
quis eorum qui Theologica ſtudia capellunt non legit, aut etiā relegit
ſæpius? Quia tamen hac etiamnum editione, quædam acceſſere labore
noſtro concinnata, ſic rogante typographo, literatis verō quibuſdam, &
piis viris, eorum qui rebus Theologicis operam nauant valde approban-
tibus, neceſſe mihi fuit huius acceſſionis rationem aliquā reddere: quod
vt faciam rem alius repetere cogor. Caluini Chriſtianae religionis Inſti-
tutionem (qualis tum erat) annis ab hinc plus minus 30. legebam apud
meos Bituriges fartim, & ſuccuſiuis horis, inter ſtudia Iuris ciuilis, quæ
tum tractabam: nec minus tamen ſtudioſe in ea verſabar, quàm ſi ab om-
ni metu liber idipſum fuiſſem profeſſus. Cupidus enim eram, imō cu-
pidiffimus, ita Deo pro ſua miſericordia fauente, pernoſcendæ tertius pu-
rioris in Chriſtiana religione doct. inæ. Dominum Ieſum Chriſtum, in
quem fueram baptizatus, ſitiebam ſanē, & eſuriebam. Eum ipſum librū
deinde anno 1549. cū ex Papatus diſſipatione in has Ecceſias, quaſi diu-
turnæ ſitis explenda gratia, veniſſem, euoluēbam accuratē hac in ſcho-
la, vbi hyemem tranſegi auditor doctiffimi viri Ioannis Ribitti, cui tunc
mandata erat Theologica profeſſio. Poſtea etiam idipſum facere non de-
ſtiti Geneæ quæ tunc ſubſtat prouincia docendorum in ſchola puerorum
(nam me ſibi vicarium adiunxerat patre permittente, ipſo etiam Calui-
no approbante, noſter Lodoicus Enocus, Geneuenſis tum Gymnaſiar-
cha) imō illa ipſa regenda, & erudiendæ iuuentutis laborioſiſſima fun-
ctio eō etiam me nonnunquam reuocabat Nam & ad Catechiſmum pu-
blicum in Templis, prout ipſe, id eſt intrā iudi parietes, ſtudioſus eos
comparare ſolebam, inſtante die Dominico: & eo ipſo die, quibuſdam
illorum ad me venientibus exerto ſole, quos ad factam cōcionem etiam
pro more deduſterus, quæ Caluinus ex nouo Teſtamento erat Ecceſiæ
expoſitutus, ea Græcè legebam, & interpretabar: Grammaticè quidem, &
voces ipſas explicās, ſed ita vt de ſententia aliquid delibarem, & pro pue-
rili, aut mediocri eorum capta (erāt enim adoleſcentuli plerique) degu-

standum eis præberem. Hic mihi sanè erat etiam stimulus, ad subinde re-
 uisendam hanc Caluini Christianæ religionis Institutionem, quia ibi col-
 lecta videbam, & veluti præmansa, quæ in veterum libris variè, & spar-
 sim fuissent conquirenda: quod vt facerem neque satis otij suppetebat,
 neque erant tum ad manum illa mihi veterum scripta. Nunc verò re-
 corder etiamnum non sine magna voluptate totum illud tempus: me-
 mini quàm mihi labor ille omnis iucundus esset (quia quos docebam,
 perinde vt meos diligebam, & complectebam in Domino) memini etiam,
 & quotidie sentio, quàm mihi quoque fructuosus sit illis quos dixi, & a-
 liis (Deo quidem benignissimè misericordiam dante) fortasse non erit inu-
 tilis. Sed ne extra rem nostra longius euagetur oratio, quum in hoc Cal-
 uini scripto, & quibusdam eius Commentariis, variisque opusculis le-
 gendis versatus essem non oscitanter: noua tunc occasio, eaque multi-
 plex eò rem deduxit, vt & Institutionis & eiusdem Caluini in sacra Com-
 mentationum, Theologicorumque opusculorum legendorum, ac maiori
 cura versandorum, & excutiendorum quædam velut necessitas impo-
 sita etiam fuerit. Optimo viro Laurentio Normandio sororio meo, Cal-
 uini amicorum intimo visum est, cui fortasse alij se eiusdem consilij
 socios adiunxerunt, Caluini opuscula quæ tum non pauca erant (iustum
 enim volumen effecerunt etiam minoribus characteribus expressa) in
 vnum colligere, & Ioanni Gerardo Typographo excudenda manda-
 re. Rogauit idem, quia & diligentiam confidebat, & studia nostra excita-
 re gestiebat, vt eius voluminis Indices duos (quomodo fieri solet) con-
 ficerem. Ego discendi, legendique, ac eiusmodi sæpius inter se confe-
 rendi non minus cupidus, auidè illud in me recepi. Et peteci sanè inde-
 fatigabili studio. Vix enim recorder vllum mihi laborem leuiorem
 fuisse: tanto ad hæc studia totus affectu rapiebar. Nam quanuis sæuissi-
 ma hyeme, sub finem anni 1551, quum diurnas horas propemodum om-
 nes absumeret ludi literarij administratio nostra, in multam noctem
 libentissimè vigiliam producebam tanta attentione, vt vix meminerim,
 ante mediam noctem mihi illa lucubranti obtepsisse somnum: ante
 lucanas autem operas summo mane anteuertebam. Tum ergo excu-
 sum est Caluini opusculorum volumen (nam antea singula tantum, &
 separata extabant eiusmodi scripta in pietum, & studiosorum mani-
 bus) cum erudita, & sancta Præfatione doctissimi viri N. Gallasij, qui
 Caluino collega erat cum aliis eo tempore in regenda Geneuensi Eccle-
 sia. Excusus est autem & Index à me collectus locorum Scripturæ, quos
 author interpretatus fuisse reperitur omnibus in illis libris. Nam alte-
 rum Indicem (qui res ipsas & sparsim, & speciatim variis in locis tracta-
 tas, in sua singulas summa veluti capita refert) & si omnia ad eum per-
 tinentia collegeram, & descripseram, quia tamen morbo præpedus
 (incidi enim sub finem hyemis in grauissimam febrem tertianam nos-
 tham, quæ & toto trimestri me mirum in modum vexauit) non adhuc
 plenè adornaram, prætermittere fuit necesse. Nondum expleto postea
 anno, initio scilicet anni 1553, cum eidem Normandio recuderet Gerar-
 dus Caluini Gallicam institutionem, rogatus, Indicem confeci: qualis e-
 ius libri non extiterat antea. In quo contexendo, Caluini etiam iudicio
 multis in locis vti me solitum non nego. Imò vt omnia mihi tyroni
 adhuc essent faciliora, memini eum aliquando vesperi à cæna apud
 eundem Normandium, assumpto Indice, qui tum erat in Lutia exem-
 plari Institutionis suæ, quum calamus poposcisset, percussisset, & super-
 uacanea multa, imò perperam & ineptè annotata (vnde fit vt multi re-
 periantur decepti Indicibus librorum) induxisse ac deleuisse, vt mihi
 meliorem quandam viam quam sequeremonstraret. Postea quum
 in pu-

in publicum prodisset Gallicus ille Index, placuit sanè multis. Eo autem ipso anno, non multò post, mense scilicet Maio vocatus ab hypodidascali præcipui officio ad ministerium Ecclesiasticum, (quod annos quatuor exercui in rure vrbi proximo) quia mihi plusculum otijerat, præter diem Dominicum bistantum in hebdomade conciunculam habenti: Caluini quædam scripta, inter quæ commentarios in quatuor Euangelistas, ex eius Latino in Gallicum sermonem conuertit. Eris enim iam exierat in Ioannem commentarius, Gallicus factus alterius opera: ita tamen mendosè, quemadmodum nonnunquam fieri solet festinante prelo, & scribentis laborem de eius manibus præproperè rapien- te, vt mihi relegendus, & tot menda in eo tam multis lituris corrigenda fuerint, vt haud paulò plus in eo laboris susceperim, quàm si de integro vertendus fuisset. Initio verò totius illius temporis digesseram in ordinem Alphabeti quæ restabant absoluenda in opusculorum altero quem dixi Indice: & subinde postea illum adhibere cœpi ad ea quæ mihi vsui erant & publicè, & ptiuatim. Nam siue habendæ conciones, quum ex rure in urbem euocatus, annis quatuordecim ministerio fungerer, siue mandata professione Theologica, docendum in schola: non parum adiumenti mihi fuit, parata illic & prompta ad manum habere, quæ cum variis eiusdem Caluini locis in Institutione, & Commentariis, conferrem ac compararem. Præcipuè verò, quum librum hunc postremò recognouisset Calvinus, & penè nouum methodo quadam accuratiori, ac multa accessione fecisset, creuit etiam hæc industria nostra. Nam quum ille ad nouæ tum futuræ editionis instar, Gallicam Institutionis versionem compararet, & excipiente patrim vnico fratre Antonio, partim amanuensi famulo dictasset multa: paginas etiam ex prior Gallico exemplari impresso inferuisset non paucis in locis: glutinatoribus sanè ei sæpe vtendum fuit, inspectore etiam tandem totius operis omnino resegebat. Immutatio enim quam plurimis in locis magna facta erat: vt lituris, & additamentis pleraque essent implicita valdè, & lectu obscura, atque etiam mendosa, quemadmodum ab excipientibus nò semper intelliguntur verba distantis. Ego rogatus ab Antonio fratre, cuius sumptibus Ioannes Crispinus, hospes quondam noster, versionem illam Gallicam paulò post erat excusurus (vt Henrico Stephano Latinum exemplar mandabatur) chartas illas omnes, & Latinas, & Gallicas, vt erant in atheris aduersariis, relegendas, emendandas, & inter se conferendas suscepi, vt operis typographicis omnia essent securiora, explicatiora, & faciliora, minus saltem intricata. Et hæc quidem vtriusque exemplaris veluti prælectio quædam, & collatio non indiligens in gratiam impressoriae officinae (neque enim leui tantùm percutiendi labore defungi volui) eiusmodi fuit, vt non modò magnam inde voluptatem caperem, sed & utilitatem maximam postea etiam reportassè me senserim. Quo factum est vt, quum aliquot post mensibus de Indice conficiendo ageretur (nam advertebatur id plerosque desiderare emptores, cum primis Francfordiensibus venditis recens impressi libri promercales habebantur) mihi etiam hoc de vleris ipsius auctoris voluntate Antonius frater. Et hiis quidem sic laborasse me confido, vt non multis nostra displicuerint, aliquibus saltem valde sint probata: quod & tu de re confirmasti mihi, doctissime Marquarde, cum ignorares tamen me esse auctorem. Fecit ergo hæc toties legenda, & relegenda huius Institutionis imposita quædam necessitas (etsi vltro sanè mihi liber in manibus erat semper) vt & competissimam habere quæcumque illic tractantur accuratissimè, ac utilissimè: & multa hinc inde ad Caluini sententiam conferrem ex varia, & quotidiana lectione. Addidi enim

& aliorum lectionem tum veterum, tum recetiorum, vt doctissimos p̄fē-
rosq; hæc nostra tulit ætas, Dei singulari beneficio. Ex hac varia, & mul-
torum annorum nō ompino indiligenti lectione, fieri non potuit, quin
penam aliquam literariam mihi compararem, tum annotatis quibusdā
in margine & aliorum librorum Theologicorum, & huius Institutio-
nis, tum ex alia etiam priuata scriptione. Et ea quidem sic cōgessi, vt non
ad aliud profere existimarim, quàm docendis iis quorū mihi cura man-
dabatur. Neque enim, aliquid vnquam in publicum edere mihi fuit ani-
mus, & quod in tanta scribentium turba nihil opus esse cogitabam, &
quia, quæ est ingenij mei mediocritas, aut potius exiguitas, verebar tum,
ne quod nouis scriptiōibus edendis daretur temporis, tantumdem de-
traheret otij ad ea peragenda quæ ministerij Ecclesiæ Pastorum præci-
pua sunt, vel magis propria. Imò postquam maiori illa cura, Pastoralis
videlicet officij, liberatus in hanc scholam migravi, & tibi, aliisque ho-
nestissimis, & doctissimis viris, publicis professoribus collega adiunctus
fui, vestro quidem & Ecclesiæ Pastorum suffragio, clarissimi autem Ber-
nensis Senatus approbatione, & autoritate: ne tum quidem sententiam
mutaui, nisi nunc tandem amicorum quorundam tantum non cōiūctio
etiam, expugnatus. Nam & alij complures, & doctissimi collegæ nostri
Michaeli Hortinus, ac Petrus Nunnius, ipse quoque Ioannes Serranus,
quibuscū de rebus Theologicis nobis est priuatus sermo sæpiusculè, ege-
runt mecum non semel, vt vel eorum quæ narraui in schola, vel quæ ex
meditatione, & commentatione petēs me haberem (de quibus etiam
nonnunquam non minus amicè, quàm vtiliter differebatur inter nos)
nonnulla saltem emitterem in lucem Ergo vt illorum ea in te desyderio
satisfacerem, non tam voluntate mea, quàm tentandi causa, ecquid ad-
iumenti hæc nostra Theologia (vt ita dicam) candidatis afferre possint:
cœpi aliquid eiusmodi parare, quod & prelo mandarem. Eodem tempo-
re per doctum quēdam, amicū cōmunem, interpellor à Typographo,
vt quoniam Caluini Institutionem minore quadā forma excudere de-
creuerat, siquid annotassem, ei communicarem (quemadmodum & Ge-
neuz Typographis petētibus solitus eram, quoties is recudebatur liber)
alia etiam quæ studiosos quosdam requirere confirmabat, elaborarem.
Id verò non inuitus suscepi, minimè quidem quod otio abundarem, sed
quia (vt ex præcedenti narratione intellexi, mi Marcuarde) quæ ad id o-
peris necessaria mihi esse videbantur, iam pleraque in meo codice ante
parata habebam: Quid autem præstiterim Dei gratia, ecquid etiam vtili-
tatis hæc sint allatura, tuum esto, aliorūque bonorum iudicium. Tyro-
nes saltem Theologiæ, & alios fortasse subleuabit hic noster labor.

¶ *Eiusmodi autem ferè sunt, quæ præter cæteras
prioris, affert hæc eiusdem libri editio.*

I. *Ab ipsis duabus autoris epistolis exorsi (qua-
rū posterior, vt longior, multa doctrina est referta)
ad finem vsque libri, ubiq; breues rerum summas
in margine adscripsimus, quæ vel loci, vel totius se-
ctiōnis sententiam paucis comprehendunt, quoad
eius fieri potuit. Nam coacti sumus aliquando dua-*

rum, vel plurium sectionum summam simul complecti, quia commodè non poterant separari, quum idem tractarèt: vel, licet plura, mixtim tamè. Sicut & cõtra, vnius sectionis summam in sua quædam mēbra distinximus, & diuisimus, vbi res ita tulit: vt lectorem molestia leuaremus. Ferè autem verbis auctoris ipsius vbiq; vsi sumus. Id enim maluimus, quàm alia affectare, aut vsurpare. Hæc verò erit utilitas, quòd quum multa quibusdam etiam attètè legentibus non satis pateant, alijs non semper ita multum sit otij ad accuratam lectionem sectãdam, breui admonitione, & veluti signo in margine posito magnopere adiuuabũtur. Annotatiuncularum in margine positarum hic etiã erit vsus, quòd quibus nõnunquam nõ licet per otijũ sectiones plures, aut vnã aliquã de eo quod querant integrã legere (vt quibus ad populum concionẽ habituris breuitas temporis obstat) statim reperient quod volũt, quasi sibi in vsũ præsentem fuisset sepositum. Denique memoriã in posterum confirmant hæc exigua quædam subsidia, ad cõque res easdem longo etiam post tempore requirentem diutius oberrare non sinunt.

2. Locos similes diuersis in libris Institutionis, aut capitibus, vel sectionibus, inter se contulimus vbiq; , & notauimus, vt alter alteri semper sit adiumento.

3. Item, & quibus in opusculis (nonnunquam etiam Commentarijs) eadem tractentur à Caluino admonuimus.

4. Tum etiam ex precipuis quibusdã veteribus

scriptoribus locos designauimus, ubi non pauca similia, & obseruatu dignissima reperiuntur.

5. Imò & ex recentioribus nonnulla.

Ex Luthero quidem, propter Pseudolutheranos quosdã, qui precipua nonnulla dogmata (de Prædestinatione, Prouidētia Dei, Libero arbitrio loquor) sic tractant, ut totã sancti viri sententiã non eueruent modo, sed euertãt: nomine tamẽ ipsius gloriantur, quasi tanti doctõris discipuli. Pudendum certè est, Lutheri autoritatem obtendere, qui asserunt proprijs & eius yncõis, dogmata planè illi contraria. quasi verò non extarent in Ecclesijs, & versarentur eius scripta in manibus piorũ: studiosèq; ac utiliter legerẽtur à nostris hominibus, quia cum Iudicio (ut ille sub vite finem etiam, sanctissimè monuit epistola primo tomo operum suorũ præmissa) aut quasi ipsi una sua præfatione in nouo aliquo scripto, possent memoriam nobis omnem auferre, vel etiam oculos configere, ut quæ quotidie legimus aut lecta antea nobis fuere, piè & ad fidei analogiam scripta apud Lutherum, pro non scriptis & lectis habeantur.

6. Quoniam autem Erasmi autoritate mouentur multi (ut certè magna est apud doctõs, & literis humanioribus excultos omnes) notauit etiam ex eius Epistolis ad Sadoletum & Steuchum quædã, ubi confirmat, nec confessionem auricularem, nec imagines in templis & quædã similia, esse ex Dei verbo, aut usu veteris & verè Apostolicæ Ecclesiæ. Quæ quidem nostrorum nemini dubia sunt: sed cõsulendũ est ijs etiam adducẽdis qui aliter sentiunt.

7. *Addidimus aut̄ nonnulla in Indice nostro per locos communes descripto, quæ prætermiffa inter legendum animaduvertebamus.*

8. *Errata pauca quedam, quæ in prioribus editionibus reperiabantur, correximus.*

9. *Autorum quos citat Calvinus, locos ubi deerant in margine, non paucos reposuimus.*

10. *Postremò notauimus etiam, ubi distinctiones erāt, aut diuisiones in plura mēbra, quo quodque membrum loco tractetur. Similiter, ubi aduersariorum obiectiones, autoris solutiones, & responsiones.*

Cæterum, quàm possem hęc lectori simpliciter inscribere, velut admonendi causa, malui tamen nomen hęc tuum apparere, frater amatissime Marcuarde. Quod & cōdonaturum te meo in te amoris confido, cuius hoc etiam volui extare, vt in loco illustri, veluti sacrum pignus, & *μνημόσυνον*. Idq; eo feci libentius, quod (vt ante dixi) recordor tibi, pro tua humanitate, placuisse illam quę in componendo huius Institutionis Indice sequuti eramus rationem. Quod si & aliis. plerisq; bonis non displicere intelligemus ista, dabimus & aliquando, Deo iuuante, hoc ipsum Caluini opus in typos, siue tabulas contractum: cuius laboris specimen aliquod apud auditores nostros edidimus anno superiore, alia etiã nonnulla amicis quibusdam nostris inspicienda exhibuimus. Imò & Indicē illum in Caluini opuscula ante annos 24. à nobis collectum, additis iis quæ postea scripsit autor, studiosis Theologię communicabimus, si Deo volente, vita, & otium suppetet. Siue hęc autem, siue alia in Caluini scriptis à nobis elaborabuntur, nolim sic à quoquam accipi, quasi in Typographorum gratiam ea interpolare nobis sit propositū, vt vetera vestimenta solent, qui eiusmodi rerum officinam exercent. Iam enim ab initio huius Epistolæ quod sentio, ingenuè sum testatus, eiusmodi esse Caluini lucubrationes, quas non dubitē Ecclesiis Christi fore semper ipsas & vtilis & gratas. Quod sine cuiusquam aliorum contemptu dictum accipi velim: in omnibus enim Dei dona & agnosco, & veneror atq; etiam in vsum adhibeo meum, vt par est, fierique decet. Verum antequā finem facio, vehementer à te peto, mi frater, boni vt consulas quòd prolixius ista scripsi. Nam apud te breuiori sermone, imò priuata epistola potui defungi: sed cogitandum mihi fuit, vt permultis non tantum quid hęc fecerim, sed etiam quare, quando, & quomodo, exponerem. Faxit autem Dominus Deus noster, vt omnia cedant ad nominis sui gloriam, & Ecclesiæ vtilitatē. Idem te, charissime frater, & Symmysta, Marcuarde, cum tuis omnibus conseruet incolumem, spiritusq; sui donis magis ac magis locupletare pergat. Tu vicissim, vt facis, nos ama, & Deo commenda. Vale. Lausannæ v. Idus Augusti 1576.

Tuus ex animo
N. Collado.

QVÆ QVATVOR LIBRIS
HVIVS INSTITVTIONIS
CONTINENTUR.

L I E R O P R I M O ,

De cognitione Dei Creatoris,
Capita XVIII.

- 1 Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se co-
hæreant.
- 2 Quid sit Deum cognoscere, & quem in si rem tendat eius cognitio.
- 3 Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.
- 4 Eandem notitiam partim insensu, partim malitia vel suffocari vel
corrumpti.
- 5 Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lu-
cere.
- 6 Ut ad Deum Creatorem quis perueniat, opus esse Scriptura duce &
magistra.
- 7 Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: vt cer-
ta constet eius authoritas: atque impium esse commoentum, fidem
eius pendere ab Ecclesiæ iudicio.
- 8 Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad
stabilendam Scripturæ fidem.
- 9 Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui posthabita Scriptu-
ra ad reuelationes trausvolant.
- 10 Scripturam, vt omnem superstitionem corrigat, verum Deum ex-
clusiuè opponere diis omnibus Gentium.
- 11 Deo tribuere vñibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à
vero Deo quicumque idola sibi erigunt.
- 12 Deum ab idolis discerni, vt solus in solidum celatur.
- 13 Vnicam Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres
in se personas continet.
- 14 In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam cer-
tis notis discernere verum Deum, à fœtitiis.
- 15 Qualis homo sit creatus, vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei,
libero arbitrio, & prima naturæ integritate disseritur.
- 16 Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singu-
las eius partes sua prouidentia regere.
- 17 Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, vt nobis
constet eius utilitas.
- 18 Deum ita impiorum opera vti, & animos fl. ctere ad exequenda sua
iudicia, vt purus ipse ab omni labe maneat.

L I B. I I.

De cognitione Dei Redēptoris in Christo,

quæ Patribus sub Lege primùm , deinde
& nobis in Euangelio patefacta est.

Capita XVII.

- 1 Ad lapsu & defectione, totū humanū genus maledictioni fuisse addi-
ctū, & à prima origine degenerasse. vbi de peccato originali.
- 2 Hominem arbitrij libertate nunc esse spoliatum, & miseræ seruituti
addictum
- 3 Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire.
- 4 Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.
- 5 Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrij afferre
solent.
- 6 Homini perduto quærendam in Christo redemptionem esse.
- 7 Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retineret, sed
quæ foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum.
- 8 Legis moralis explicatio.
- 6 Christum, quæuis sub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio
demum exhibitum fuisse.
- 10 De similitudine veteris & noui Testamenti.
- 11 De differentia vnus Testamenti ab altero.
- 12 Christum, vt Mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri homi-
nem.
- 13 Christum veram humanæ carnis substantiam induisse.
- 14 Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant personam.
- 15 Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis at-
tulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus Propheticum,
Regnum, & Sacerdotium.
- 16 Quomodo Redemptoris partes impleuerit Christus, vt nobis salutē
acquireret. vbi de morte & resurrectione eius agitur, & in cœ-
lum ascensu
- 17 Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei
& salutem.

LIB. III.

De modo percipiendæ Christi gratiæ, & qui
inde fructus nobis proueniant, & qui ef-
fectus consequantur. Capita XXV.

- 1 Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse, arcana operatione Spi-
ritus.
- 2 De fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicatur quæ habet propria.
- 3 Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia,
- 4 Quam procul absit ab Euangelij puritate quicquid de pœnitentia gar-
riunt sophistæ in suis scholis. vbi de confessione & satisfactione
agitur.
- 5 De supplementis quæ ad satisfactiones adiiciunt, nempe indulgētiis,
& purgatorio.
- 6 De vita hominis Christiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam
nos hortetur Scriptura
- 7 Summā vitæ Christianæ; vbi de abnegatione nostri.

- 8 De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.
- 6 De meditatione futuræ vitæ .
- 10 Quomodo vtendum præfenti vita eiûsque adiuuentis.
- 11 De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione .
- 12 Ut seriò nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribuual tollendas esse mentes .
- 13 Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda .
- 14 Quale initium iustificationis & continui progressus:
- 15 Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euerrere.
- 16 Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papistæ.
- 17 Promissionum Legis & Euangelij conciliatio.
- 18 Ex mercede malè colligi operum iustitiam.
- 19 De libertate Christiana.
- 20 De oratione, quæ præcipuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus:
- 21 De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit.
- 22 Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimoniis
- 23 Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit.
- 24 Electionem sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, interitum:
- 25 De resurrectione vltima.

LIBRO IIII.

De externis mediis vel adminiculis, quibus
Deus in Christi societatem nos inuitat,
& in ea retinet. Capita XX.

- 1 De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum omnium mater est.
- 2 Comparatio falsæ Ecclesiæ cum vera.
- 3 De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio.
- 4 De statu veteris Ecclesiæ, & ratione gubernandi quæ in vsu fuit ante Papatum.
- 5 Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus.
- 6 De primatu Romanæ sedis,
- 7 De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit, quia & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit.
- 8 De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia ad vitandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuit in Papatu .
- 9 De Conciliis, eorúmque authoritate.
- 10 De potestate in Legibus ferendis, in qua sçuissimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis.
- 11 De Ecclesiæ iurisdictione, eiûsque abusu qualis cernitur in Papatu.

- 12 De Ecclesiae disciplina, cuius praecipuus usus in censuris & excommunicatione.
- 13 De vetis quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè implicuit.
- 14 De Sacramentis:
- 15 De Baptismo,
- 16 Pedobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere.
- 17 De sacra Christi Cœna, & quid nobis conferat.
- 18 De Missa Papali: quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta.
- 19 De quinque falsò nominatis Sacramentis: ubi sacramenta non esse quinque reliqua, quæ pro Sacramentis hætenus vulgò habita sunt declaratur: tum qualia sint ostenditur.
- 20 De politica administratione.

PRAECI-

PRAECIPVA CAPITA EO-
RVM QVAE IN HOC INSTITVTIO-
NIS CHRISTIANAE OPERE
continentur.

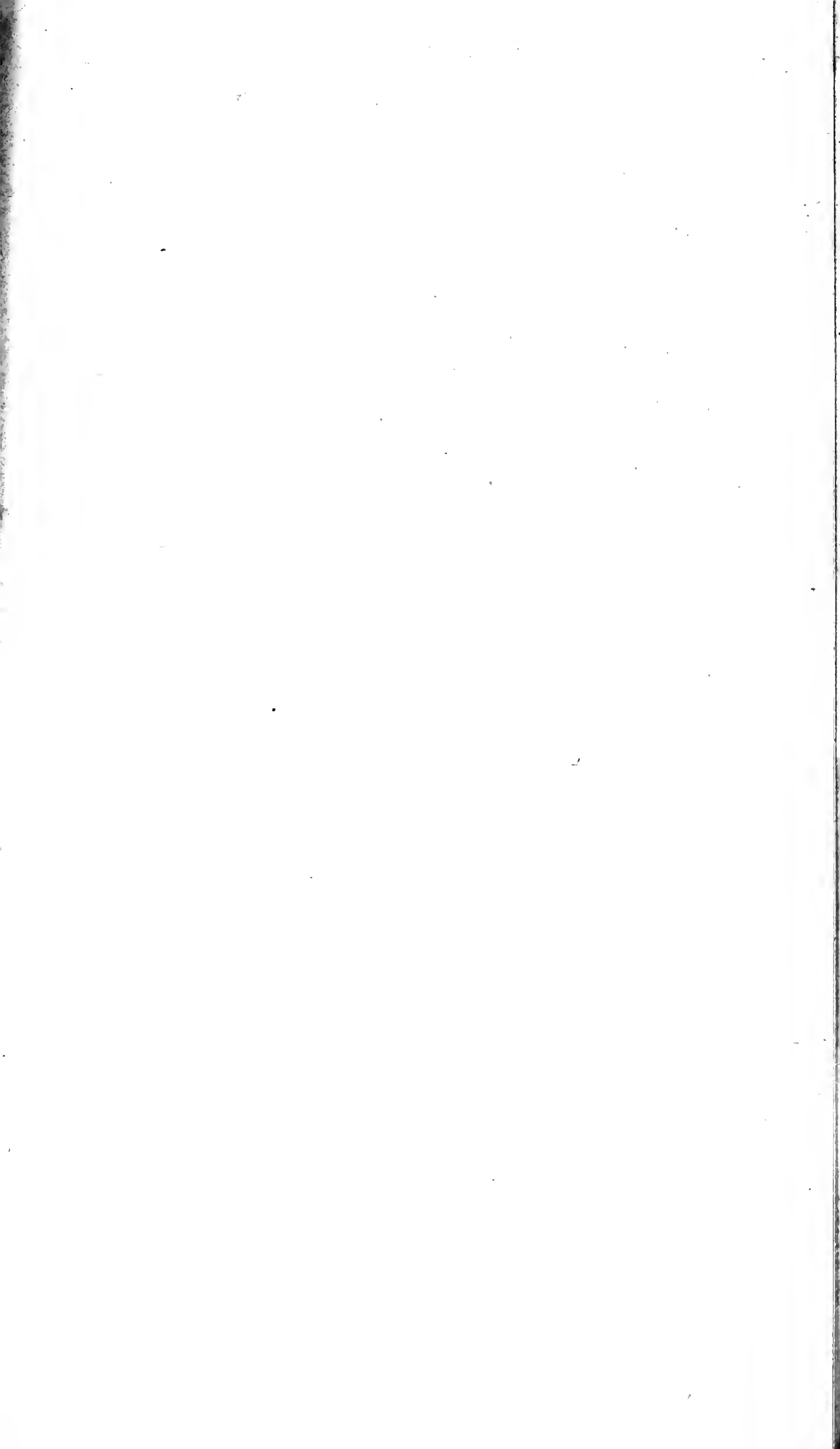
DE Abnegatione nostri	lib. 3, c. 7	lib. 4, cap. 2	
de Adæ lapsu	lib. 2, cap. 1	de Ecclesiæ discip. lina & iurisdictione	libro 4, cap. 11, 12
de Angelis	lib. 1, cap. 14	de Ecclesiæ potestate, quoad leges ferendas	lib. 4, cap. 10
de Ascensu Christi in cœlum	lib. 2, cap. 16	de Ecclesiæ potestate, quoad fidei dogmata	lib. 4, cap. 8
de Baptismo	lib. 4, cap. 15	de veteris Ecclesiæ statu	lib. 4, ca. 4
de Charitate proximi	lib. 2, cap. 8	de Electione æterna	lib. 3, cap. 21
de Cœlibatu Sacerdotû	lib. 4, c. 12	Vocatione sanciri æternam Dei electionem	lib. 3, cap. 24
de Cœna Christi	lib. 4, cap. 17	de Fide	lib. 3, cap. 2
de Conciliis, & eorum autoritate	libro 4, cap. 9	de Hæreticis & schismaticis	libro 4, capite 1
de Confessione Papali, & satisfactione	lib. 3, cap. 4	de Hominis creatione	lib. 1, cap. 15
de Confirmatione Papali	lib. 4, c. 19	de Idolis	lib. 1, ca. 11, & 12
de Conscientia	lib. 3, cap. 19	de Ieiunio	lib. 4, cap. 12
Christus ad quid missus	lib. 2, c. 15	de Iesu nomine	lib. 2, cap. 15
de Christi diuinitate	lib. 2, ca. 14	de Imagine Dei	lib. 1, cap. 15
Quomodo Christi persona vna sit in duabus naturis	lib. 2, cap. 14	Imaginem Deo affingere nefas esse	libro 1, cap. 11
de Descensu Christi ad inferos	lib. 2, cap. 16	de Impositione manuum	lib. 4, c. 19
Quomodo Christus mediator	lib. 2, cap. 12	de Indulgentiis	lib. 3, cap. 5
Christum nobis meritum esse vitam æternam	lib. 2, cap. 17	de Iudiciis forensibus	lib. 4, cap. 20
Christus Propheta, Rex, & Sacerdos	lib. 2, ca. 15	de Iuramento	lib. 2, cap. 8
de Crucis tolerantia	libro 3, cap. 8	de Iustificatione fidei	lib. 3, cap. 11
de Dei notitia	lib. 1, cap. 1, & sequentibus:	de Iustificationis initio & progressu	lib. 3, cap. 14
cognosci Deum naturaliter ab omnibus	lib. 1, cap. 3	de Iustificatione quæ obseruanda de Lege	lib. 2, cap. 7
cognitio Dei quorsum tendat	lib. 1, cap. 2	de Lege, ipsius sine, officio & vii	lib. 2, cap. 7
Dei cogitationem suffocari vel inficitia, vel malitia hominum	lib. 1, cap. 4	Legis moralis explicatio	lib. 2, c. 8
de vnica Dei essentia, & tribus personis	lib. 1, ca. 13	de Legibus	lib. 4, cap. 20
Impiorû operibus quomodo Deus vitatur	lib. 1, cap. 18	de Libero arbitrio	libro 1, cap. 15, & lib. 2, ca. 2, & 5
de Diabolis	libro 1, ca. 14	de Libertate Christiana	lib. 3, ca. 19
de Ecclesiâ	libro 1, cap. 1	de Matrimonio	lib. 4, cap. 19
Ecclesiæ veræ & falsæ comparatio		de Mediatore Christo	lib. 2, cap. 12
		Ex mercede male colligi operum iustitiam	lib. 3, cap. 28
		de Meritis operum	lib. 3, cap. 15
		de Missa Papali	lib. 4, cap. 23
		de Monachatu	lib. 4, cap. 23

de Morte Christi	lib. 2, cap. 16	stinati	lib. 3, cap. 24
Mundum à Deo conditum, ab eodem foueri, ac gubernari	libro 1, capite 16	de Resurrectione Christi	lib. 2, c. 16
de Mundi gubernatione	lib. 1, c. 16	de Resurrectione vltima	lib. 3, c. 25
de Oratione	lib. 3, cap. 20	de Sacramentis	lib. 4, c. 14
de Ordinibus Ecclesiasticis Papæ	lib. 4, cap. 19	de falso nominatis Sacramentis	libro 4, cap. 17
de Ordine & ministeriis Ecclesiæ	libro 4, cap. 3	de Sanctorum intercessione	li. 3, c. 20
de Pædobaptismo	lib. 4, cap. 16	de Satisfactione Papali	lib. 3, cap. 4
de Pastorum electione & officio	lib. 4, cap. 3	de Scandalo	lib. 3, cap. 19
de Peccato in Spiritum sanctum	libro 3, cap. 3	Scripturæ sacræ authoritas	lib. 1, c. 6
de Peccato originali	lib. 2, cap. 1	Scripturæ doctrinam necessariam nobis esse	lib. 1, cap. 9
de Pœnitentia vera	lib. 3, cap. 3	de Spiritu sancto, & illius officiis	libro 3, cap. 1
de Pœnitentia Papali	lib. 4, cap. 19	de Spiritus arcana operatione	lib. 3, capite 1
de Politicâ administratione	libro 4, cap. 20	Testamenti veteris & noui similitudo	lib. 2, cap. 10
de Prædestinatione Dei	lib. 3, ca. 21	de Traditionibus humanis	libro 4, capite 10
Promissionum Legis & Euangelij conciliatio	lib. 3, cap. 17	de Trinitate	lib. 1, cap. 15
de Prouidentia Dei	lib. 1, cap. 26	de Vita hominis Christiani	li. 3, c. 6
de Purgatorio	lib. 3, cap. 5	de Vitæ futuræ meditatione	li. 3, c. 9
Redemptor Christus	lib. 2, c. 16	Vita præsentis quomodo vtendum	libro 3, cap. 10
de Regeneratione	lib. 3, cap. 3	Vocatione sanciri æternam Dei electionem	lib. 3, cap. 14
de Romanæ sedis primatu, & Romani Papatus exordio	libro 4, cap. 6, 7	de Vocatione sua diligenter cuique inspicienda	lib. 3, cap. 7
Reprobos sua culpa accersere sibi interitum ad quem sunt præde-		de Votis	lib. 4, cap. 13
		de Vnctione vltima Papali	libro 4, capite 19

Hæc omnia perspicue ac solide in hisce Institutionibus tractantur : & quicquid aduersarij contra obiiciunt, ita confutatur, vt cuius pio lectori ita satisfiat, nequid eum posthac morentur sophistarum fuci.

Annotationum in margine adscriptarum errata sic corrigito.

Folio 1, pagina b, erratum, cap. lib. 2. R. utraque, repono. De utraque, 3 bprehenditur, ut &, hic.
 &. Ibid. David eos sentire, impios sentire. 7 a contemplatione ad, contemplatio, & ad. 9 a fuleret
 mortalibus, fuleret mortalibus. 10 b se: non alia tamē, se: non alio tamen. 11 a gelio, gelio. hic & sec:
 5. 12 a proponit, proponit: hic & sect. 4. ibid. b euehat, argumentū, euehit, argumēta. 13 b Mosen nun
 quā, Mosen unquā. 14 b volant. Vide, volant. hic & sect. 2. Vide. 16 b la 4. & 44. la 43. & 44. 17
 b niti se obtrudunt, obtendūt. 24 a suffurrantur, suffurrantur. 34 b c ere necessitatem, necessitate. 39 a
 probatur ex repa- reparatione corrupte naturae, qua Christus nos reformat ad imaginem Dei, &
 aliis argumentis. 64 b animae partē frustra, animae partē. Frustra homines, & c debet poni in mar
 gine sect. 2. 67 a agat) sed quia illud, illud eius. 75 a quū ibi non nudis, nō de nudis. 79 b rendū pre
 pararet, prepararet. hic & sect. 2. 82 a formidine exerceat, coerceat. 85 a recurrere, & opera, & o
 pē. 95 a sect. 4. sect. 44. 97 a Multa cōtra 8. pra, 9. pra. ibid. 8. pra. cepto. 9. pra. cepto. ibid. b argumē
 ta tantum, rudimenta tantū. 101 a Eccle. Lat. pra. cipue. Eccl. cath. pra. cipue. 114 b dē, absurdā esse,
 dē, absurdū esse. ibid. dū duas Christo, dū duas in Christo. 117 b apparuit, rectū, apparuit, vultum.
 120 a mus. ut cū (ut ait, mus, quā (ut ait. 121 a quē gradū occu primum gradum. 122 b nymū. Idem
 Au Item Au 129 a passim occurrant in, passim occurrunt in 135 b sustinendo, fides se, sustinēdos,
 fides se. 136 a unius ultionis in im unius ultionis. 153 a dū, ne qua securitas, ne qua seruitus. 163 b di
 tur ita à veteri- dicitur ul à veteri 213 a tur Dei quorumilā, tur Deus. 215 b nulla impietatis. crassa im
 pietatis. 228 b smū de se curo, de seruo. 236 b sect. 12. Dei in se prouocare, & euidentius signis: cui
 dētib⁹ signis. 242 b tam⁹ illud Rous. tās illud. 264 a ster. Vide ex c. 4. Vide & c. 4. ibid. b De Acho
 lutis, De Acoluthis. 267 b Id quoque epif. cō Id quoque epist. con 269 a porū cōcessa principes, prin
 cipibus: 270 b quaedā curā am quaedā ad curā. 273 a stencus Num. 5, Stencus. 287 b ceptio ad so
 lutionū, solutionem. ibid. aduersariorū Solutio, aduersariorū. Solutio. 294 b bus Propter illas, bus,
 Propter 301 a ciēs apud illud le, apud illos le. 304 a gitāte principū, gitate principū. 308 a unum in
 Institutio, in Instructio. 309 b Ieiunū tribus re tribus in re. 310 b quod ad ritiū de, quod ritiū de.
 314 b aliū esse Papistici, aliā 359 b ritate, qui Missam, qui Cœnā. ibid. Ipsos tamē veteres videri,
 & c. deme totam illā annotationē. quia extat initio pag 360. 361 b ipsa Missa, ipsa Missae sanctitas.
 362 a re. vide c. 39. sec. cap. 19. sect. 365 a fidei ratione: ius & fidei ratione: cuius &. 367 impiamista
 rū ob, impiā istorū ob. 372 b stratum gesserunt Sancta, stratum gesserunt. Sancta. 375 b turalē refe
 rant. cuius, referantur. 377 a disputationes, ilisceptationes. 157 b Refutatio inepta, ineptae.

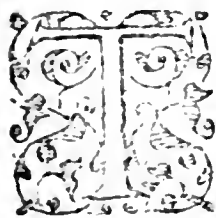

INSTITUTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS
LIBER PRIMVS.

De cognitione Dei Creatoris.

Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohercant. CAPVT I.

OT A ferè sapientiæ nostræ summa, quæ vera demum ac solida sapientia censei debet, duabus partibus constat, Dei cognitione & nostri. Cæterum quum multis inter se vinculis connexæ sint, vtra tamen alteram præcedat, & ex se pariat, non facile est discernere. Nam primò, se nemò aspicere potest quin ad Dei in quo viuit & mouetur, intantum sensus suos protinus conuertat: quia minimè obscurum est, dotes quibus pollemus, nequaquã à nobis esse: imò ne id quidem ipsum quod sumus, aliud esse quàm in vno Deo subsistentiam. Deinde ab his bonis quæ guttatim è cælo ad nos stillant, tanquam à riuulis ad fontem deducimur. Iam verò ex nostra tenuitate melius apparet illa, quæ in Deo reside bonorù infinitas. Præsertim miserabilis hæc ruina, in quam nos deiecit primi hominis defectio, sursum oculos cogit attollere, non modò vt inde rerum & famelici petamus quod nobis deest, sed metu expurgati, humilitatem dicamus. Nam vt in homine reperitur quidam miseriarum omnium mundus, ac ex quo spoliati sumus diuino ornatu, pudenda nuditas immensam probrorum congeriem detegit: propriæ infelicitatis conscientia vnumquemque pungi necesse est, vt in aliquam saltem Dei notitiam veniat. Ita ex ignorantia, vanitatis, inopiæ, infirmitatis, prauitatis denique & corruptionis propriæ sensu recognoscimus, non alibi quàm in Domino sitam esse veram sapientiæ lucem, solidam virtutem, bonorum omnium perfectam affluentiam, iustitiæ puritatem: atque adeo malis nostris ad consideranda Dei bona excitamur: nec antè ad illum seriuo aspirare possumus, quàm cæperimus nobis ipsis displicere. Quis enim hominum non libenter in se requiescat? quis etiam non requiescit quandiu sibi est incognitus, hoc est, suis dotibus est cõtentus, & inscius suæ miseris vel inmemor? Promde vnusquisque sui agnitione non tantùm instigatur ad quærendum Deum, sed etiam ad repetendum quasi manu ducitur.

Homo sui agnitione non tantum instigatur ad quærendum Deum, sed quasi manu ducitur etiam ad repetendum.
Act. 17. 28.

**Vide Calu. Ioan, 4. 10.*

2 Rursum hominem in putam sui notitiã nunquam peruenire constat nisi prius Dei faciem sit cõtemplatus, atque ex illius intuitu ad seipsum inspiciendum descendat. Num (quæ ingenta est omnibus nobis superbi) iusti semper nobis videntur & integri, & sapientes, & sanctissimi manifestis argumentis, iniustis, fœditatis, stultitiæ, & impunitatis nostre conuincimur. Non autem conuincimur, si in nos dumtaxat ipsos respicimus. & non in Dominum quoque: qui vnica est regula ad quam exigendum est istud iudicium. Quia enim ad hypocritarum naturam propensissimus omnes, ideo inanis quædam iustitiæ species pro intuitu ipsa nobis abunde satisfacit. Et quia nihil intra nos vel circum apparet quod non sit plurius obscurnitate inquinatum: quod paulò minus fœdum est, pro

Homo nunquam ad putam sui notitiã peruenire potest, nisi prius Dei faciem sit cõtemplatus, id est ex rebus cognoscere, & expendere ceperit quales sit & quam exa hausti uis sapientiæ & virtutis eius percipiat, ad quam non conuenit.

purissimo aridet, quandiu mentem nostram intra humanæ pollutionis fines continemus. Non secus atque oculus, cui nihil aliàs obuerfatur nisi nigri coloris, candidissimum esse iudicat quod tamen subobscura est albedine, vel nonnulla etiam fuscidine aspersum. Quin ex corporeo sensu propius adhuc discernere licet quantum in æstimâdis animæ virtutibus hallucinemur. Nam si vel terram despiciamus medio die, vel intuemur quæ aspectui nostro circumcirca patent, validissima perspicacissimâque acie videmur nobis præditi: at vbi in solem suspicimus, atque arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perstringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud nostrum in considerandis terrenis acumè, vbi ad solem ventû est, meram esse hebetudinè. Ita & in reputandis spiritualibus nostris bonis contingit. quâ-
tis per enim extra terram non respicimus, propria iustitia, sapientia, virtute pulchrè contenti, nobis suauissimè blandimur, & tantû non semidei videmur, at si semel cœperimus cogitationem in Deum erigere, & expè-
dere qualis sit, & quàm exacta iustitiæ, sapientiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amissim cōformari nos oportet: quod antea in nobis falso iustitiæ prætextu arridebat, pro summa iniquitate mox fordescet: quod mirificè imponebat sapientiæ titulo, pro extrema stultitia fœtebit: quod virtutis faciem præ se ferebat, miserrima impotentia esse arguetur: adeò diuinæ puritati malè respondet quod videtur in nobis vel absolutissimum.

Sanctissimi etiam homines, quoties Deus illis extra ordinè manifestauit præsentiam & gloriam suam, horrore & stupore percussi fuerunt.

Iudic. 13. 22.

Isa. 6. 5.

Ezec. 2. 1, & alibi.

Genes. 18. 17.

1. Reg. 19. 13.

Isa. 24. 23.

Isa. 2. 10, & 19.

** Cap. 15. huius libri, & sex primis cap. lib. 2. R. vtraq; aut agit coniuñctim lib. 2. c. 8. sec. 1. 2. 3.*

Deum cognoscere nõ est cõcipere tantum esse aliquè Deum, sed tenere quod de eo scire nostra refert, vtile est in eius gloriâ, & expedit.

3 Hinc horror ille & stupor, quo passim Scriptura recitat percussos atque afflictos fuisse sanctos, quoties Dei præsentiam sentiebant. Quum enim eos videamus, qui absente ipso securi firmique consistebant, ipso gloriam suam manifestante, sic quateñeri ac consternari vt mortis horrore concidant, imò absorbeantur, & penè nulli sint: colligendum inde est, hominem humilitatis suæ agnitione nunquam satis tangi & affici, nisi postquam se ad Dei maiestatem comparauit. Eius autem consternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tum in Prophetis: adeò vt vox illa in Dei populo vsitata foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Ideo & historia Iob ad prosternendos suæ stultitiæ, impotentia, pollutionis conscientia homines, potissimum semper argumentum à diuinæ sapientiæ, virtutis, puritatis descriptione ducit. Neque frustra videmus enim vt Abraham melius se terrâ & puluerem agnoscat, ex quo propius ad conspiciendam Domini gloriam accessit: vt Elias reiecta facie, eius accessum expectare non sustineat: tantum est in aspectu formidinis. Et quid faciat homo, putredo ac vermis, quum ipsos quoq; Cherubim velate, ipso pauore, faciem suam oporteat? Hoc scilicet est quod dicit Propheta Isaias, Erubescet sol, & confundetur luna, quum Dominus exercituum regnauerit: hoc est, vbi claritatem suâ extulerit, ac propius admouerit, lucidissimum quodq; præ illa tenebris obscurabitur. Vtunque tamen Dei nostrique notitiæ mutuo inter se nexu sint colligatæ, ordo rectè docendi postulat vt de illa priore differamus loco, tum ad hanc tractandam * postea descendamus.

Quid sit Deum cognoscere, & in quem finem tendat eius cognitio.

CAPVT III.

IAM verò Dei notitiam intelligo, qua non modò concipimus aliquem esse Deum, sed etiã tenemus quod de eo scire nostra refert, quod vtile est in eius gloriam, quod denique expedit. Neque enim Deum, propriè loquendo cognosci dicemus, vbi nulla est religio nec pietas. Atque hinc nondum attingo eam notitiæ speciem, qua homines in se perditum ac maledictum Deum redemptorem in Christo mediatore apprehendunt: sed tantum

tum de prima illa & simplici loquor, ad quam nos deduceret genuinus naturæ ordo si integer stetit Adam. Nam etsi nemo iã in hac humani generis ruina Deum vel patrem, vel salutis authorem, vel vlllo modo propitium sentiet donec ad eum nobis pacificandũ medius occurrat Christus: aliud tamen est sentire Deum fectorem nostrũ sua nos potentia fulcire, prouidentia regere, bonitate fouere, omnĩq; benedictionum genere prosequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Christo nobis propositam amplecti. Quia ergo Dominus primum simpliciter Creator tam in mundi opificio, *quàm in generali Scripturæ doctrina, deinde in Christi *Vide c. 6. sect. 8. facie redemptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarũ nunc prior tractanda est, altera deinde *suo ordine sequetur. Quãquam autem *Lib. 2. Deum apprehendere mens nostra non potest, quin illi cultum aliquem tribuat: non tamen simpliciter tenere sufficet illum esse vnum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: nisi etiam persuasi simus fontem omnium bonorum esse: ne quid alibi quàm in ipso queramus. Hoc ita accipio, non solum quòd mundum hunc, vt semel condidit, sic immensa potentia sustineat, sapientia moderetur, bonitate conseruet, humanũ genus præsertim iustitia iudiciòque regat, misericordia toleret, præsidio tueatur: sed quia nusquã vel sapientiæ ac lucis, vel iustitiæ, vel potentiæ, vel rectitudinis, vel sincerae veritatis gutta reperietur, quæ non ab ipso fluat, & cuius ipse non sit causa: vt hæc scilicet omnia ab ipso expectare & petere discamus, eique cum gratiarum actione accepta referre. Nã hic virtutum Dei sensus nobis idoneus est pietatis magister, ex qua religio nascitur. Pietatem voco coniunctam cum amore Dei reuerentiã, quam beneficiorum eius notitiã cõciliat. Donec enim sentiant homines, Deo se omnia debere, paterna se eius cura foueri, cum sibi omnium bonorum esse authorem, vt nihil extra ipsum querendum sit, nunquam ei se voluntaria obseruantia subiicient: imò nisi solidam in eo felicitatem sibi constituent, nunquam se illi verè & ex animo totos addicent.

2 Itaq; frigidistantũ speculationibus ludunt quibus in hac quæstione insistere propositũ est, quid sit Deus: quum intersit nostra potius, qualis sit, & quid eius naturæ conueniat, scire. Quorsum enim attinet, Deum aliquem cum Epicuro fateri, qui abiecta mundi cura se otio tantum oblectet? Quid deniq; iuuat Deum cognoscere quocũ nihil sit nobis negotij? Quin potius huc valere debet eius notitia, primum vt ad timorẽ ac reuerentiam *nos instituat: deinde vt ea duce ac magistra omne bonum ab illo petere, & illi acceptũ ferre discamus. Quomodo enim metem tuam subire queat Dei cogitatio, quin simul ex templo cogites te, quum signum illius sis, eiusdem imperio esse ipso creationis iure additum & mancipatum? vitam tuam illi deberi? quicquid instituis, quicquid agis, ad illũ referri oportere? Id si est, iam profecto sequitur vitam tuam prauè corrumpi, nisi ad obsequium eius componitur: quãdo nobis viuendi lex esse debet eius voluntas. Rursus nec ad liquidũ perspicere ipsum potes, nisi vt bonorum omnium fontem esse & originem agnoscas: vnde & desiderium illi adherendi, & fiducia in ipsum nasceretur, si non sua mentẽ hominis prauitas à recta inuestigatione abduceret. Nam initio pia mens Deum non quemlibet sibi somniat, sed vnicũ & verum duntaxat intuetur: neq; illi quodcunq; visum fuerit, affingit, sed talem habere cõtenta est, qualem se manifestat ipse, summãque diligentia semper cauet ne audaci temeritate ultra voluntatem eius egressi, perperam vagetur. Ita cognitum, quia cuncta moderari intelligit, tutorem sibi esse confidit ac protectorẽ, ideòque in eius fidem totã se confert, quia bonorum omnium intelligit esse authorem: siquid premit, siquid deest, mox se recipit in eius præsidium, opem ab eo expectans: quia bonum & misericordem esse persuasa est, in

*Huc valere debet
Dei notitia, primum
vt ad timorẽ ac re
uerentiam nos in
stituat: deinde vt
ea duce ac magi
stra omne bonũ ab
illo petere, & illi
acceptum ferre di
scamus.*

**Vide cap. 5. sect.
8. & 9. c.*

eum certa fiducia recumbit, nec dubitat malis suis omnibus semper in eius clementia paratum fore remedium: quia dominū ac patrem agnoscit, eum quoq; dignum statuit esse cuius impetiū in omnibus intueri, maiestatem suspicere, gloriam promouendam curare, mandatis obsequi debeat: quia iustum esse iudicem videt, suāq; seueritate armatum ad vindicanda scelera, eius tribunal semper in cōsp̄ctu sibi proponit, ac ipsius metu se retrahit ac cohibet ab ira eius prouocanda. Neque tamen iudicij eius sensu ita terretur vt subducere se velit, etiāsi quod pateat effugium: quin illum non minus amplectitur malorum vltorem, quā erga pios beneficium, quando ad eius gloriā non minus pertinere intelligit, impijs & sceleratis apud eum repositam esse pœnam, quā iustis vitæ æternæ mercedem. Præterea non sola vindictę formidine se coercet à peccādo, sed quia Deum loco patris amat & reueretur, loco domini obseruat & colit, etiam si nulli essent inferi, solam tamen eius offensionem horret. En quid sit puri germanaque religio, nempe fides cum serio Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariam reuerentiam in se cōtineat, & secum trahat legitimum cultum qualis in Lege præscribitur. Atque hoc diligentius notandum est, quòd omnes promiscuè venerantur Deum, paucissimi reuerentur, dum vbique magna est in ceremonijs ostentatio, rara autem cordis sincérité.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.

CAPVT III.

Naturaliter ingentiam esse omnibus hanc persuasionem esse aliquem Deū. Idq; vt suis ipsorum iudicio damnentur qui illum non coluerint.

Cicero de Natura deorum.

Idolatria amplū est documentū Dei notitiam omnium mentibus naturaliter esse inditam.

Falli eos qui dicunt paucorum vafritia excogitatam religionem ad continentum in officio simplicem populam.

Quendam in esse humanæ menti, & quidem naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersiam ponimus: siquidē, nequis ad ignorantie prætextum confugeret, quandā sui numinis intelligentiā vniuersis Deus ipse indidit, cuius memoriā assiduè renouās, nouas subinde guttas instillat: vt quum ad vnū omnes intelligāt Deum esse, & suū esse opificem, suo ipsorum testimonio dānentur, q; non & illum coluerint, & eius voluntati vitā suam consecrarint. Sane licubi Dei ignorātia queratur, nusquā magis extare posse eius exemplum verisimile est, quā inter obtusiores populos & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla est etiā, vt Ethnicus ille ait, tam barbara natio, nulla gens tā efferata, cui non insideat hæc persuasio, Deum esse. Et qui in aliis vitę partibus minimum videntur à belluis differre, quoddā tamen perpetuò religionis semen recinent: adeò penitus omnium animos occupauit, adeò tenaciter omnium visceribus inhaeret cōmunis ista præsumptio. Nulla ergo quum ab initio mundi regio, nulla vrbs, nulla denique domus fuerit quæ religione carere possent: in eo tacita quædā confessio est, inscriptum omnium cordibus diuinitatis sensum. Quin & idolatria huius conceptionis amplum est documentum. Quā enim non libenter se deiiciat homo, vt alias præ se creaturas suspiciat, scimus. Proinde quum lignum potius & lapidem colere malit, quā vt nullum putetur habere Deum: cōstat vehementissimam istam esse de numine impressionem, quæ adeò ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius sit naturæ affectum frangi: quæ admodum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæque sponte se demittit, quò Deum reueretur.

2 Quare vanissimum est quod à quibusdā dicitur: paucorum vafritia & calliditate excogitatā esse religionem, vt hac arte simplicem populam in officio continerent: quum tamen ipsi, qui aliis authores erant Dei colendi, nihil minus crederent quā aliquem esse Deum. Fateor quidē plurima in religione cōmentos esse astutos homines, quibus reuerentiam plebeculæ iniicerēt, & terrorem incuterent, quo haberent obsequētiores eius

eius animos: sed id nusquam obtinissent, nisi iam prius constanti illa de Deo persuasione imbutæ fuissent hominum mentes, ex quo velut semine emergit ad religionem propensio. Ac ne illos quidem ipsos qui religionis titulo callidè rudioribus imponerent, Dei notitia profus vacasse credibile est. Tamen enim existerunt olim nonnulli, & hodie non pauci emergunt qui Deum esse negent: velint tamen nolint, quod nescite cupiunt, subinde sentiscunt. Nemo in audaciorem aut effrenatiorem numinis contemptam prorupisse legitur quàm * C. Caligula: nemo tamen miserius trepidavit, quàm aliquod iræ diuinæ indicium se proferebat: ita Deum quem studebat ex professo contemnere, inuitus exhorrescebat. Hoc passim eius quoque similibus euenire videas: ut enim quisque est audacissimus Dei contemptor, ita vel ad folij cadentis strepitum maximè perturbatur. Vnde id, nisi ex diuinæ maiestatis viliione, quæ illorum conscientias eò vehementius percussit, quò magis eam refugere conantur? Omnes quidem latebras respectant, quibus se abdant à Domini præsentia, & eam rursus ex animo suo deleant: sed velint nolint, irreciti semper tenentur. Vtunque interdum videatur evanescere ad momentum aliquod, subinde tamen recurrit, & nouo impetu irruit: ut si qua illis remissio est à conscientia anxietate, non multum absimilis sit à somno ebriosorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidem placidè conquiescunt: quia diris & horribilis infomnijs continenter vexantur. Ergo impij quoque ipsi exemplo sunt, vigere semper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

3 Hoc quidem rectè iudicantibus semper constabit, insculptum mentibus humanis esse diuinitatis sensum, qui deleri nunquam potest. Imò & naturaliter ingentam esse omnibus hanc persuasionem, esse aliquam Deum, & penitus infixam esse quasi in ipsis medullis, locuples testis est impiorum contumacia, qui furiose ludando, se tamen extricare e Dei metu nequeunt. Iocosè licet eludant Diagoras & similes, quicquid omnibus seculis de religione creditum fuit: subfannet Dionysius cœlestis iudicium: Sardonius hic risus est, quia intus eos mordet conscientia vermis cauterijs omnibus acior. Non dico quod Cicero, vetustate obsolescere errores, religionem in dies magis crescere & meliorem fieri. Nam mundus (ut paulò post dicendum erit) omnem Dei notitiam, quantum in se est, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tantum dico, Quam stupida, quam impij ad Deum spernendum cupidè accersunt, durities in eorum animis tabescat, vigere tamen, ac subinde emergere quem maximè extinctum cuperent, deitatis sensum. Vnde colligimus non esse doctrinam quæ in scholis primum discenda sit, sed cuius tibi quisque ab vtero magister est, & cuius neminem obliuisci natura ipsa patitur, quanuis huc multi neruos omnes intendant. Porrò si ea condicione nati sunt omnes ac viuunt, ut Deum cognoscant: Dei autem notitia nisi huc vsque processerit, fluxa est ac euandareos omnes à creationis suæ lege degenerare palàm est, qui non ad hunc scopum vniuersas suæ vitæ cogitationes actionesque destinant. Quod nec Philosophos ipsos latuit. Non enim aliud est quod voluit Plato, dum sæpè docuit summum animæ bonum Dei esse similitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipsum tota transferratur. Proinde scripsit me quoque ille apud Plutarchum Gryllus ratiocinatur dum homines affirmat, si ab eorum vita semel absit religio, non modo brutis peius, sed etiam hominibus, sed multis partibus longè esse inferiores, ut qui tot in bonorum fontibus obnoxij, sumultuatiam & irrequietam vitam perpervoluunt. Vnum ergo esse Dei cultum, qui superiores ipsos reddat, per quem solum ad immortalitatem aspiratur.

* De Atheis quibusdam huic temporis. Cælius de Scandalis.

Etiã impij & athei homines coguntur, velint nolint, sentire aliquè Deum esse.

* Suetonius in Cæligula cap. 51.

In Theodone & Theodato.

*Eandem notitiam partim in scitia, partim malitia vel suffocata
vel corrumpi.*

Licet omnes natura sciant aliquem esse Deum, alij tamen in superstitionibus euanescent, alij data opera malitiosè à Deo desciscunt.

Sicut autem omnibus inditum esse diuinitus religionis semen experientia testatur: ita vix centesimus quisque reperitur qui conceptum in suo corde foueat, nullus autem in quo maturescat: tantum abest ut fructus appareat suo tempore. Porro siue alij euanescent in suis superstitionibus, siue alij data opera malitiosè à Deo desciscant, omnes tamen degenerant à vera eius notitia. Ita fit ut nulla in mundo recta maneat pietas. Quod autem errore aliquos in superstitionem labi dixi, non ita accipio quasi sua eos simplicitas à crimine liberet: quia cæcitas qua laborant, semper ferè & superba vanitate, & contumacia implicita est. Vanitas & quidem superbiæ coniuncta in eo deprehenditur, & neque miseri homines in Deo quaerendo supra seipsos, ut par erat, conscendunt, sed pro carnalis sui stuporis modo ipsum metiuntur: & neglecta solida inuestigatione ad vanas speculationes curiosè transuolant. Itaque non apprehendunt qualem se offert, sed qualem pro sua temeritate fabricati sunt, imaginantur. Quo gurgite aperto, quaquauersum pedem moueant, in exitum præcipites semper ruere necesse est. Quicquid enim postea in cultum aut obsequium Dei moliantur, impensum illi ferre nequeunt: quia non ipsum, sed cordis sui figmentum potius & somnium, pro ipso colunt. Hanc prauitatem disertè notat Paulus, infatuatos esse dicens, quum sapientes esse appeteret. Prius dixerat euauisse in suis cogitationibus: sed nequis eos culpa eximeret, subiicit, merito eos excæcari, quia sobrietate non contenti, sed plus sibi arrogando quam fas sit, tenebras ultro accersunt, imò inani ac peruerso fastu seipsos infatuunt. Vnde sequitur, non esse excusabilem eorum stultitiam, cuius causa est non vana modò curiositas, sed libido plus sciendi quam par sit, cum falsa confidentia.

Superstitia fori simplicitas eos non excusat, quia eorum cæcitas vanitate, superbia, & contumacia implicita deprehenditur, ut & sect. 3.

Rom. 1. 22.

*Psal. 14. 1.
Quo sensu dicat
David eos sentire
non esse Deum.*

2 Quod autem David impios & vesanos dicit sentire in cordibus suis, non esse Deum, primò ad eos restringitur qui suffocata naturæ luce, consultò seipsos obtupefaciunt, ut paulò post iterum videbimus. Quæ admodum multos videmus, postquam audacia peccandi & consuetudine obduruerint, furiosè repellere omnem Dei memoriam, quæ tamen illis sponte à naturæ sensu intus suggeritur. Iam quo magis detestabilem eorum furorem reddat, eos inducit præcisè negantes Deum esse, quauis essentiam illi suam non adimant, sed quia spoliantes eum suo iudicio & prouidentia, otiosum cælo includunt. Nam quum nihil minus Deo cõueniat quam abiectam mundi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominum scelera, ut impunè lasciuant: quisquis expincto cælestis iudicij metu securè sibi indulget, Deum esse negat. Atque hæc iusta Dei vindicta est, pinguedinem obducere cordibus, ut impij postquam oculos suos clauserunt, videndo non videant. Et David alibi optimus lux sententiæ est interpres, ubi dicit timorem Dei non esse præ oculis impiorum: item sibi in maleficijs superbè plaudere, quia Deum non aspicere, sibi persuadeant. Quanquam ergo coguntur aliquem Deum agnoscere, eius tamen gloriam exinaniunt, potentiam illi detrahendo: sicut enim (teste Paulo) Deus seipsum abnegare nequit, quia sui perpetuò similis manet: ita isti mortuum & inane idolum fingendo, Deum negare verè dicuntur. Adhæc notandum est, quanuis luculentur cum proprio sensu, & Deum non solum inde excutere, sed in cælo quoque abolere cupiant, nunquam tamen eò usque inualefcere stuporè, quin retrahat Deus ipsos interdum ad suum tribunal. Sed quia nullo metu retinentur quominus violenter contra Deum ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutam Dei obliuionem in ipsis regnare certum est.

Psal. 30. 2.

Psal. 30. 11, & 2. 13.

3 Sic inane illud patrociniū quod superstitioni suæ prætexere multi solent, euertitur: putant enim studium qualecunque religionis, quālibet præposterū, satis esse: sed non animaduertunt, veram religionem ad Deum nutum, ceu ad perpetuam regulam, debere conformari: Deū verò ipsum semper sui similem manere: non spectrum esse aut phantasma, quod pro vniuscuiusque libidine transformeretur. Et sanè videre est quā mendacibus fucis Deo illudat superstitione, dum gratificari tentat. Nam ea ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatus est, arripens quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut contemptim habet, aut etiam non dissimulanter reiicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicūque cultus Deo commentitios erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent, nisi Deum prius nugarum suarum ineptijs consentaneum finxissent. Quare Apostolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei esse ignorātiā pronunciat. Quum Deum, inquit, nesciretis, seruitebatis ijs qui natura dii non erant. Et alibi sine Deo fuisse tradit Ephesios quo tempore à recta vnius Dei cognitione aberrabant. Nec multū interest, hac saltem in parte, Deū vnum, an plures concipias: quia semper à vero Deo discedis, & deficis: quo relicto, nihil tibi restat nisi execrabile idolum. Superest ergo vt cum Lactantio constituamus, Nullam esse legitimam religionem nisi cum veritate coniunctam.

*Galat. 4. 8.
Ephes. 2. 12.*

4 Accedit & secundum peccatum, quod neque Dei rationem vnquam habent nisi inuiti: nec ad ipsum appropinquāt donec renitentes pertrahantur, nec tum quoque volūtario imbuuntur timore, qui ex diuinæ maiestatis reuerentia fluat, sed tantū seruili & coacto, quem illis Dei iudiciū extorquet: quod quia effugere nequeūt, exhorrent, sicut tamen vt etiā abominentur. Siquidē conuenienter in impietatem, atque in hanc solā competit illud Statij, Timorē primū fecisse in orbe deos. Qui animū à Dei iustitia alienū gerunt, tribunal, quod ad vindicandas eius transgressiones stare sciunt, euersum magnopere cupiunt. Quo affectu aduersus Dominum belligerantur, qui sine iudicio esse non potest: sed dum eius potentiam sibi inuitabilem imminere intelligūt, quia nec amoliri, nec effugere valent, reformidant. Itaque ne vbique videantur eum cōtemnere cuius maiestas eos vrget, qualicūque religionis specie defunguntur: interim tamē non desinunt omni vitiorum genere se polluere, & flagitia flagitijs copulare, donec sanctam Domini Legem omni ex parte violarint, & vniuersam eius iustitiam dissiparint: vel certè non ita retinentur simulato illo Dei timore, quin suauiter in peccatis suis acquiescant, & sibi blandiantur, & carnis suæ intemperantiæ indulgere malint, quā Spiritus sancti fræno eam cohibere. Sed quādo inanis ea est & mendax religionis vmbra, vix etiā digna quæ vmbra nominetur: hinc rursus facillè elicitur quærum ab hac cōfusa Dei notitia differat, quæ solis fidelium pectoribus instillatur pietas, ex qua demum religio nascitur. Et tamen hoc per flexuosos circuitus consequi volunt hypocritæ, vt Deo quem fugiunt, propinqui appareant. Vbi enim perpetuus obedientiæ tenor in tota vita esse debuerat, in cunctis ferè operibus securè illi rebellantes, pauculis tantū sacrificiis placare eum student, vbi sanctimonia vitæ & cordis integritate illi seruiendū erat, friuolas nugas comminiscuntur, & nihili obseruariunculas quibus eum sibi concilient. Imò maiore licentia in fræcibus suis torpent, quia confidunt expiationum ludicris se posse erga illū defungi: deinde vbi in illum defixa esse fiducia debuerat, in se vel creaturis subsidūt, eo posthabito. Tandem se tanta errorū congerie implicant, vt scintillas illas quæ micabant ad cernendam Dei gloriam, suffocet, ac demum extinguat malitiæ caligo. Manet tamē semen illud quod reuelli à radice nullo modo potest, Aliquam esse diuinitatem: sed ipsum adeo

*Superstitiosæ non
appropinquant ad
Deū nisi inuiti &
seruili timore.*

*Reprobis necessitas
extorquet confessio-
nem aliquem esse
Deum.*

corruptum, vt non nisi pessimos ex se fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo, Naturaliter insculptū esse Deitatis sensum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipsis eius confessionem extorquet necessitas. Rebus tranquillis faceret illud Deo, imò ad extenuandam eius potentiam daces sunt ac garruli: desperatio siqua eos urget, ad eundem querendum extimulat, diuāque concisas preces, ex quibus pateat non profusignaros fuisse Dei, sed quod citius emergere debuerat, fuisse peruicacia suppressum.

*Dei iustitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione
lucere.*

CAPVT V.

*Dei essentia incom-
prehensibilis: sed in
operibus suis cer-
tas gloriae suae no-
tas insculpens vi-
sibilem se quodam
modo exhibuit.*

Psal. 104. 2.

ADhuc, quia vltimus beatae vitae finis in Dei cognitione positus est: ne cui preclusus esset ad felicitatis aditus, non solum hominum mentibus indidit illud quod diximus religionis semen: sed ita se patefecit in toto mundi opificio, ac se quotidie palam offert, vt aperire oculos nequeant quin aspiciere eum cogantur. Essentia quidem eius incomprehensibilis est, vt sensus omnes humanos procul effugiat eius numen: verum singulis operibus suis certas gloriae suae notas insculpsit, & quidem adeo claras & insignes, vt sublata sit quamlibet rudibus & stupidis ignorantiae excusatio. Ideo optimo iure Propheta exclamat, luce quasi vestimento ipsum esse amictum: ac si diceret, coepisse tunc demum visibili ornatu insignem prodire ex quo in mundi creatione sua insignia protulit, quibus nunc quoties oculos huc vel illuc circumferimus decoris apparet. Ibidem etiam scite idem Propheta caelos vt expansi sunt, regio illius tentorio comparat, coenacula dicit contignasse in aquis, nubes eius esse vehicula, equitare super alas ventorum, ventos & fulgura esse celeres eius nuntios. Et quoniam plenius sursum resulget potentiae & sapientiae eius gloria, passim vocatur caelum eius palatium. Ac primum, quaquaersum oculos conijcias, nulla est mundi particula in qua non scintillae saltem aliquae gloriae ipsius emicare cernantur. Amplissimam vero hanc & pulcherrimam machinam, quam late patet, vno intuitu lustrare nequeas quin vi immensa fulgoris totus undique obruaris. Quare eleganter auctor Epistolae ad Hebraeos secula nuncupat, inuisibilium rerum spectacula: quod nobis vix speculi sit tam concinna mundi positio, in quo inuisibilem alioqui Deum contemplari liceat. Quae ratione Propheta caelestibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quod euidentior illic extat diuinitatis testificatio quam vt praeterire gentis vllius vel obtusissimae considerat onem debeat. Quod clarius enarrans Apostolus, patefactum esse hominibus dicit quod de Deo cognosci operae pretium erat: quia inuisibilia eius ad aeternam vsque eius virtutem & diuinitatem, a creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conspiciunt.

Hebr. 11. 3.

Psal. 19. 1.

Rom. 1. 19.

Dei sapientiam testantur non tantum ea quae Philosophi & eruditi homines speculantur in caelo & terra, sed etiam quae plebicum solo obtutu percipiunt.

2 Mirificam eius sapientiam quae testetur, innumera sunt tum in caelo, tum in terris documenta: non illa modo recedentiora, quibus propius obseruandis astrologia, medicina, & tota physica scientia destinata est: sed quae rudissimi cuiusque idiotae aspectui se ingerunt, vt aperiri oculi nequeant quin eorum cogantur esse testes. Equidem qui liberales illas artes vel imbiberunt, vel etiam degustarent, earum subsidio adiuti, longè altius prouehuntur ad introspectiendā diuinā sapientiae arcana: nemo tamen earum in scitia impeditur quominus artificij satis superque peruideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationem prorumpat. Nempe ad disquirendos aetriorum motus, distribuendas sedes, metienda interval- la, proprietates notandas, arte ac exactiore industria opus est: quibus perspectis, vt Dei prouidentia explicatius se profert, ita in eius gloriam conspi-

conspiciendam, animum par est aliquantò sublimius assurgere. Sed quum ne plebeii quidem & rudissimi qui solo oculorum adminiculo instructi sunt, ignorare queant diuinæ artis excellentiam, vltro se in ista innumerabili, & tamen adeo distincta & disposita cœlestis militiæ varietate exerentem: constat neminem esse cui non abundè sapientiam suam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis structura connexionem, symmetriam, pulchritudinem, vsum, ea quam Galenus adhibet, solertia pensiculare, eximij est acuminis. Sed omnium tamen confessione, præ se fert corpus humanum tam ingeniosam cõpositionem, vt ob eam meritò admirabilis opifex iudicetur.

*Libris de vfu
parli.*

2 Ac proinde quidam ex philosophis olim hominem non immeritò vocarunt *μικρόκομος*, quia rarum sit potentiæ, bonitatis & sapientiæ Dei specimen, satisque miraculorum in se contineat occupandis nostris mentibus, modò ne attendere pigeat. * Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpando à cæcis quoque posse deprehendi, mox procul quarendum non esse adiungit, quia scilicet intus singuli cœlestem gratiam qua vegetantur, indubiè sentiunt. Si verò vt Deum apprehendamus, extra nos egredi opus non est, quam veniam merebitur eius focordia, qui vt Deum inueniat, in se descendere grauabitur? Eadem etiam ratio est cur Dauid, vbi breuiter celebravit admirabile Dei nomen & decus quæ vbique refulgent, statim exclamet, Quid est homo cuius memor es? Item, Ex ore infantium & lactantium stabilisti robur, siquidem non tantum in genere humano clarum operum Dei speculum extare pronuntiat, sed infantibus dum à matrum vberibus pendent, satis disertas esse linguas ad prædicandam eius gloriam, vt minimè opus sit aliis rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere nõ dubitat, tanquam valide instructa ad refellendam eorum amentiam qui Dei nomen, pro Diabolica sua superbia extinguere cuperent. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos esse Dei progeniem: quia tanta præstantia nos exornans: se Patrem nobis esse testatus est. Sicuti etiam ex communi sensu & quasi dictante experientia profani Poëtæ eum vocarunt hominum Patrem. Neque verò se quisquam vltro & libenter Deo addicet in obsequium, nisi qui gustato paterno eius amore vicissim ad eum amandum & colendum illectus fuerit.

*Hominis creatio
egregium specimen
potentiæ, bonitatis
& sapientiæ Dei:
vnde μικρόκομος
à quibusdam
Philosophis di-
ctus.*

** Act. 17. f. 27.
Psal. 8. 5.*

4 Hic autem detegitur fœda hominum ingratitude, qui dum in se continent officinam innumeris Dei operibus nobilem, & simul tabernam inestimabili opum copia refertam, quum erumpere deberent in eius laudes, tanto maiore fastu contrà inflantur ac turgent. Quàm miris modis in ipsis operetur Deus, sentiunt, quantam etiam donorum varietatem ex eius liberalitate possideant, vltro ipso docentur. Hæc diuinitatis signa esse, coguntur scire velint nolint: tamen suppressunt. Non opus quidem est extra scriptos egredi: modo ne sibi arrogando quod è cœlis datum est, defodiant in terra quod eorum mentibus ad Deum clarè videndam præluet. Imò prodigiosos hodie multos spiritus terra sustinet, qui totum diuinitatis semen in natura humana sparsum confite non dubitant ad obruendum Dei nomen. Quàm detestabilis est, obsecro, hæc vasana, vt homo in corpore suo & anima centies Deum reperiens, hoc ipso excellentiæ prætextu Deum esse neget? Non dicent se fortuitò à brutis animantibus distincti: statim obducto naturæ velo, quæ illis rerum omnium est artifex, Deum subducunt. Vident tam exquisitum artificium in singulis suis membris ab ore & oculis vsq; ad infimos vnguiculos. Hic quoque naturam subtrahunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles anime motus, & præclara facultates, & rara dotes diuinitatem præ se ferunt, quæ se non patitur facile celari: nisi Epicuræ itan-

*Hominum ingrati-
tudo, qui Dei pro-
videntiæ signa &
in omnia & in cor-
pore sentientes, Deo
non dant laudem.*

Act. 17. 28.

quàm Cyclopes, ex hac altitudine bellum Deo proteruius infetrét. Itane verò ad regendum quinque pedum vermiculum toti cœlestis sapientia thesauri concurrunt? vniuersitas mundi hac prærogatiua carebit? Primò statuere aliquid organicū in anima quod singulis partibus respondeat, adè nihil ad obscurandam Dei gloriam facit, vt potius eam illustret. Respondeat Epicurus, quis atomorum concursus cibum & potum coquens, partem in excrementa, partem in sanguinem digerat, ac efficiat vt singulis membristanta sit industria ad præstandum officium, ac si totidem animæ communi consilio corpus vnum regerent?

Contra eos qui naturæ prætextu Dei prouidentia & gubernationē negant in animæ miraculis & penè innumeris facultatibus se exercentem.

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotiū non est: eos magis compello qui præposteris argutiis dediti, frigidum illud Aristotelis dictum libenter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolendam, quàm ad eripiendum Deo ius suum. Nam quia organica sunt animæ facultates, hoc prætextu alligant eam corpori, vt sine eo non subsistat: naturæ verò elogiis, quantum animæ in functionibus quæ corpori seruiunt, inclusa sint. Quid hoc ad corpus vt cœlum metiaris, numerum stellarum colligas, teneas cuiusq; magnitudinem, scias quo spatio inter se distent, qua celeritate vel tarditate conficiant suos cursus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidè esse aliquem Astrologiæ vsum: sed tantum ostendo, in hac tam alta disquisitione rerum cœlestium non esse organicam symmetriam, sed suas animæ esse partes à corpore separatas. Exemplum vnum proposui, ex quo reliqua sumere lectoribus promptum erit. Multiplex sanè animæ agilitas, qua cœlum & terram perlustrat: præterita futuris coniungit: retinet memoriter quæ pridem audiuit: imò quodlibet sibi figurat: solertia etiam quæ res incredibiles excogitat, & quæ tot mirabilium artium mater est, certa sunt diuinitatis insignia in homine. Quid quòd dormiendo non tantum se circumagit & versat, sed multa vtilia concipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat? Quid hîc dicendum est, nisi deleri nō posse quæ in homine impressa sunt immortalitatis signa? Nunc quæ ratio ferret vt sit homo diuinus, & Creatorem non agnoscat? Nos scilicet iudicio quod nobis inditum est discernemus inter iustum & iniustum, nullus autem erit in cœlo iudex? Nobis etiam in somno manebit aliquid residuum intelligentiæ, nullus Deus excubias ager in mundo regendo? Tot artium rerumq; vtilium inuentores censebimur; vt fraudetur Deus suæ laude? quum tamen experientia satis doceat disparibus modis aliunde distribui quod habemus. Quod autem de arcana inspiratione quæ vegetat totum mundum quidam blaterant, non modo dilutum, sed omnino profanum est. Placet illis celebre dictum Virgilij,

Atneid. 6.

Principio cœlam ac terras, campósque liquentes,
 Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
 Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
 Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
 Inde hominum, pecudumq; genus vitæque volantum,
 Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus,
 Igneus est ellis vigor, & cœlestis origo, &c. Nempe vt mundus quæ
 in spectaculum gloriæ Dei conditus est, suus ipse sit creator. Sic enim;
 dem alibi communem Græcis & Latinis sententiam sequutus,
 Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
 Ætherios, dixere. Deum nanque ire per omnes
 Terrasque tractusque maris, cœlumque profundum.
 Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
 Quémque sibi tenues nascentem arcellere vitas.
 Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri

Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare

Syderis in numerum: atq; alto succedere cœlo. Et quid ad gignendam fouédamq; in cordibus hominum pietatem valeat iciuna illa speculatio de vniuersa mente quæ mūdum animat ac vegetat. Quod etiam ex sacrilegis impuri canis * Lucretij vocibus melius liquet, quæ à principio illo deductæ sunt. Hoc verò est, vt procul faceſſat verus Deus quæ timeamus & colamus, vmbatile numen facere. Fateor quidem piè hoc posse dici, modò à pio animo proficiſcatur, Naturam esse Deum, sed quia dura est & impropria loquutio, quum potius Natura sit ordo à Deo præscriptus, in rebus tãti ponderis, & quibus debetur singularis religio, inuoluere confusè Deum cum inferiore operum suorum cursu, noxium est.

6 Meminerimus ergo, quoties quisque naturam suam considerat, vnum esse Deum, qui sic gubernat omnes naturas, vt velit nos in se respicere, fidem nostram ad se dirigi, coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præposterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem spirant, & authorè negligere qui precario nobis eas largitur. Iam potentia quàm præclaris speciminibus nos in considerationem sui rapit: nisi fortè latere nos potest, cuius sit virtutis, infinitam hanc cœli ac terræ molem suo verbo sustentare: solo nutu, nunc fragore tonitruum cœlum concutere, fulminibus quilibet exurere, fulgetris aërem accendere: nunc variis tempeſtatum formis conturbare, eundem ipsum statim vbi libuit, vno momento serenare: mare, quod assiduam terræ vastationem minari sua altitudine videtur, quasi in aëre suspensum, coëtere: & nunc horrendum in modum tumultuoso ventorum impetu concitare, nunc sedatis vndis, pacatum reddere. Huc pertinent quæ passim occurrunt potentia Dei elogia ex naturæ testimoniis, præsertim verò in libro Iob & apud Isaiam: quæ nunc consultò prætereo, quia commodior alibi locum reperient, vbi ex Scripturis de mundi creatione disseram. Tantum nunc attingere volui, exteris & domesticis communem hanc esse viam querendi Dei, si lineamenta se quantur quæ sursum ac deorsum viam eius effigiem adumbrant. Iam ipsa potentia nos ad cogitandum eius æternitatem deducit: quia æternum esse, & à seipso principium habere necesse est vnde omnia trahunt originem. Porro si causa queritur qua & ad creanda hæc semel omnia inductus sit, & nunc ad conseruanda moueatur, solam illi suam bonitatem comperiemus pro causa esse. Quinetiam hæc si vna sit, plus satis tamen sufficere debet ad nos in amorem eius alliciendos: quando nulla est creatura, vt Propheta monet, in quam non effusa sit eius misericordia.

7 In secundo quoque genere operum eius, quæ scilicet præter ordinariam naturæ cursum eueniunt, nihilo obscuriora se proferunt virtutum eius argumenta. Nam in administranda hominum societate ita providentiam suam temperat, vt quum sit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficus: apertis tamen ac quotidianis iudiciis, suam piis clementiam, improbis ac sceleratis seueritatem declinet. Non enim dubitans quis de flagitiis sumit vltiones: quemadmodum non obscure tutorem, ac etiam vindicem se innocentia esse demonstrat, dum bonorum vitam sua benedictione prosperat, necessitati opitulatur, dolores lenit ac solatur, calamitates subleuat, saluti per omnia consulit. Neque verò perpetuam iustitiæ eius regulam obscurare debet, quòd improbos & fontes ad tempus impunitos sæpiuscule exultare sinit, probos autem & inmerentes multis rebus aduersis iactari, impiorum etiam malitia & iniquitate premi sustinet. Quin potius longè diuersa cogitatio subire mentem debet: quando in flagitium vnum manifesto iræ iudicio animad-

* Disputat ille in initio lib. 1. nullam rem gigni à nihilo, sed fertis omnia principis fieri, & propagationis quotidiano & naturali ordine abutitur, vt creationem negat. fatetur quidem lib. 5. mundum & natum & interitum esse.

Dei potentia consideratio in regenda hac mole cœli & terræ, singulariumque quæ in his sunt partium.

Psal. 145. 9.

Dei providentia sic administrari hominum societatem vt se liberalem, misericordem, iustum & seuerum ostendat.

Id. Psal. 13

uertit, omnia ipsum odisse: quando multa inulta prætermittit, aliud fore iudicium quo punienda differuntur. Similiter misericordie suæ considerandæ quantam materiam nobis suppeditat, dum sæpius misericors peccatores indefessa tamen benignitate profecquitur, donec eorum prauitatem benefaciendo fregerit plusquam paterna indulgentia ad se reuocando?

Psal. 107.

Qui cęsentur in vita hominũ fortuiti casus, tam prosperi quã aduersi, sunt totidẽ cęlestis providentię signa.

8 In hunc finem Propheta commemorans in rebus desperatis repente & mirabiliter ac præter spem Deum miseris ac ferè perditis succurrere, siue per deserta vagantes à feris protegat, & tandem reducat in viam, siue egētibus ac famelicis victum suppeditet, siue captiuos ex terris foueis & ferreis custodiis emittat, siue naufragos in portum adducat incolumes, siue à morbis sanet semimortuos, siue æstu & siccitate exurat terras, siue occulta irrigatione gratiæ fecundet siue atollat contemptissimos è vulgo, siue proceres deiciat ex alto dignitatis gradu: propositis eiusmodi exemplis colligit, qui cęsentur esse fortuiti casus totidem esse providentiæ cęlestis testimonia, præsertim verò paternæ clementiæ: atque hinc piis dari materiam lætitiæ, impiis verò & reprobis orã obstrui. Sed quia maior pars erroribus suis imbuta, in tam illustri theatro cęcuit, exclamat raræ & singularis esse sapientiæ, prudenter excendere hæc Dei opera quorum aspectu nihil proficiunt qui alioqui videntur esse acutissimi. Et certè quantumuis splendeat Dei gloria, vix centesimus quisque verus est eius spectator. Nihilò magis aut potentia, aut sapientia in tenebris latent, quarum altera præclarè emergit, dum impiorum ferocia omnium opinione insuperabilis momento vno retunditur; arrogantia dematur, diruuntur validissima præsidia, tela & arma comminuuntur, vires infringuntur, machinationes euertuntur, & sua ipsarum mole concidunt, quæ supra cœlos se efferebat audacia, in centrum vsque terræ prosternitur: rursus eriguntur humiles è puluere, & inopes è stercore suscitantur: oppressi & afflicti ab extremis angustiis eruuntur; deplorati in spem bonam restituuntur: inermes de armatis, pauci de plurimis, imbecilles de validis victoriam referunt. Sapientia verò ipsa manifestè excellit dum optima vnamquaq; rem opportunitate dispensati quilibet mundi perspicaciam confundit, deprehendit astutes in astutia sua: nihil denique non optima ratione attemperat.

Psal. 113. 7.

I. Cor. 3. 19.

9 Videmus non longa nec laboriosa demonstratione opus esse ad eruenda quæ illustranda afferenda quæ diuinæ maiestatis seruiunt testimonia: siquidem ex paucis quæ delibauimus, quocumque incidis, ad eò prompta & obuia esse constat, vt oculis designari, ac digitis notari facile queant. Atque hic rursus obseruandum est, inuitari nos ad Dei notitiam, non quæ inani speculatione contenta in cerebro tantum volitet, sed quæ solida futura sit & fructuosa si ritè percipiatur à nobis, radicemque agat in corde. A suis enim virtutibus manifestatur Dominus: quarum vim quia sentimus intra nos, & beneficiis fruimur, viuidius multò hac cognitione nos affici necesse est quàm si Deum imaginaremur cuius nullus ad nos sensus perueniret. Vnde intelligimus hanc esse rectissimam Dei querendi viam & aptissimum ordinem: non vt audaci curiolitate penetrare tentemus ad excutiendam eius essentiam, quæ adoranda potius est, quàm scrupulosius disquirenda: sed vt illum in suis operibus contemplemur, quibus se propriam nobis familiaritatemq; reddit, ac quodammodo communicat. Quò respiciebat Apostolus quum diceret nõ longè queritandum esse, quippe qui præsentissima sua virtute habitet in vnoquoque nostrum. Proinde Dauid inenarrabilem eius magnitudinem antè confessus, postquam ad operum commemorationem descendit, eam ipsam se enarratum proficitur. Quare & nos in eam Dei

inuesti-

Id enim iam tractauit cap. 2. præsertim sect. 2.

Sic & in fine sect. 10.

Apost. 17. 27.

Psal. 145.

inuestigationem incumbere decet, quæ sic suspensum admiratione ingenium teneat vt efficaci sensu penitus simul afficiat. Et quæ admodum docet alicubi Augustinus, quia illum non possumus capere, velut sub eius magnitudine deficientes, ad opera respicere conuenit, vt eius reficiamur bonitate.

10 Deinde eiusmodi notitia non modò ad Dei cultum excitare nos debet, sed ad spem quoque futuræ vitæ expurgare, & erigere. Quum enim animaduertimus quæ Dominus tum clementiæ, tum seueritatis suæ specimina edit, inchoata duntaxat & semiplena esse: haud dubiè ad maiora sic ipsum præiudere reputemus oportet, quorum manifestatio plenæque exhibitio in aliam vitam differtur. Econuerso, pios ab impiis quum videamus afflictionibus grauari, iniuriis concuti, calumniis opprimi, contumeliis probisque lacerari: scelestos contra florere, prosperrati, quietem cum dignitate obtinere, idque impune: protinus colligendum est, alteram fore vitam, in qua, & sua iniquitati vindicta, & merces iustitiæ reposita sit. Adhuc, quum obseruemus, Domini ferulis sæpius fideles castigari, cetero certius constituere licet, multò minus impios eius flagella olim euasuros. Scitum enim est illud Augustini, Si nunc omne peccatum manifesta plecteretur pœna, nihil vitioso iudicio reseruari poterat. Rursus si nullum peccatum nunc aperte Deus puniret, nulla esset diuina prouidentia crederetur. Fatendum est igitur, in singulis Dei operibus, præsertim autem in ipsorum vniuersitate, non secus atque in tabulis depictas esse Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipsa in veram plenamque felicitatem inuitatur atque illicitur vniuersum hominum genus. Porro lucidissimè quum illic appareant: quorsum tamen potissimum spectent, quid valeant, quem in finem à nobis sint reputanda, tum de ratione atlequiunt, dum in nos ipsos descendimus, ac consideramus quibus inouis suam in nobis vitam, sapientiam, virtutem Dominus exerat: suam iustitiam, bonitatem, clementiam erga nos exerceat. Nam etsi iuste conqueritur Dauid, incredulos desipere, quia in humani generis gubernatione profunda Dei consilia non expendunt: est tamen hoc verissimum quod idem alibi dicit, admirabilem Dei sapièntiam hac in parte excedere capillos capitis nostri. Sed quia hoc argumētum post hac suo ordine plenius tractandum erit, nunc omitto.

11 Atqui quantacunque claritate & se & immortale suum regnū Dominus in operum suorum speculo repræsentat: qui tamen est noster stupor, ad tam perspicuas testificationes semper hebescimus, vt sine profectu effluant. Nam quantum ad mundi fabricam & pulcherrimam positionem attinet, quotusquisque est notitum, qui cum oculos vel in cælum attollit, vel per regiones terræ varias circumfert, mentem ad Creatoris memoriam referat, ac non magis, præterito authore, in operum aspectu desideat? Quântum vero attinet ad ea quæ præter naturalis decursus ordinem quotidie eueniunt, quotusquisque non magis reputat, cæca potius fortunæ temeritate rotari & voluari homines quàm Dei prouidentia gubernari? Quod si quando in terram rerum ductu ac directione ad Dei cõsiderationem adigimur (quod omnes euenire necessarium est) tamen vbi temerè diuinitatis alicuius sensum concepimus, extemplo ad carnis nostræ deliria vel praua commenta delabimur, ac puram Dei veritatem nostra corrupimus vanitate. In eo quidem distimiles, quod quisque sibi priuatim aliquid peculiaris erroris accersit: in hoc tamen simillimi, quod ad vñ omnes ab vno vero Deo ad prodigiosa nugamenta deficimus. Quo morbo non plebeia modò & obtusa ingenia, sed præclarissima, & singulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quàm prolixè suam in hac parte stoliditatem ac insulsitatem

Dei prouidentia & totius administrationis notitia debet nos expurgare ad spem futuræ vitæ.

Lib. 1. de Ciuita. Dei, cap. 8.

Vide sect. 7.

Ita & sect. 9.

Psal. 92. 7.

Psal. 40. 13.

Licet cæli terræq; cõtemplatione ad ministracionis reru humanaru cõsiderari nos ad Deum cõcedum sicut dicunt, cõfluxerunt tam in ista sine reru profectu etia sicut præsertim Philo- siphis.

prodidit tota philosophorum natio? Nam vt aliis parcamus, qui multò absurdius ineptiunt: Plato inter omnes religiosissimus, & maximè sobrius, ipse quoque in rotundo suo globo euanescit. Et quid aliis non eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis præluere, hallucinentur & impingant? Similiter, vbi rerum humanarum gubernatio prouidentiam manifestius arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamè inde plus proficitur, quàm si temeraria fortunæ voluntate crederetur omnia sursum deorsum versari: tanta est nostra in vanitatem & errorem propensio. De excellentissimis semper loquor, non vulgaribus illis, quorum in prophananda Dei veritate processit in immensum infania.

Hinc innumera 12 *Hinc* immensa illa errorum colluuius, qua totus orbis refertus ac *Deorum turba, hinc* coopertus fuit: suum enim cuique ingenium instar labyrinthi est, vt *infinita & contra-*rum non sit singulas Gentes in varia commenta diductas esse: neque *ria inter Philoso-*modò, sed singulis propè hominibus proprios fuisse deos. Nã vt ad *phorum sectas opinio-*scitiam & tenebras accedit temeritas & lasciuia, vix vnus vnquam *nes de Deo, quod* tus est qui non sibi idolum vel spectrum Dei loco fabricaret. Certè non *non seridè & cum* secus atque ex vasta amplàq; scaturigine aquæ ebulliūt, immensa deo- *vero fructu usurpa-*rum turba ab hominum mente profluxit, dum quisque nimis licentiosè *ta fuit Dei cogni-*vagando, perperam hoc vel illud de ipso Deo comminiscitur. Neq; ta- *tio ex operibus*men hinc superstitionum quibus implicitus fuit mundus, catalogum re- *suis.*xere necesse est: quia nec vllus esset finis: & vt verbum nullum fiat satis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis sit humanæ mentis cæcitas. Rude & indoctum vulgus omitto. Sed inter Philosophos qui ratione & doctrina penetrare in cælum conati sunt, quàm pudenda est varietas? vt quisque altiore ingenio præditus fuit, artèque & scientia limatus, ita speciosos colores suæ sententiæ inducere visus est: quos tamen omnes si propius inspicias, euanidos esse fucos reperies. Argurè sibi visi sunt dicere Stoici, posse elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quasi verò non iam plus satis ad vanitatem procliuus simus, nisi multiplex deorum copia nobis obiecta, longius & violentius nos in errorem abstraheret. Mystica etiam Aegyptiorum theologia ostendit, sedulò in hoc omnes incubuisse ne absque ratione desipere viderentur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile simplicis & incautos deciperet: sed nihil vnquam excogitauit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confusa varietas Epicureis, & crassis aliis pietatis contemptoribus audaciam addidit vt omnem Dei sensum abiicerent. Nam quum prudentissimos quosque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorum diffidiis, & frivola etiam, vel absurda cuiusque doctrina colligere non dubitarunt, frustra & stultè tormenta sibi accersere homines vbi Deum qui nullus est, inuestigant. Idque se impunè facere duxerunt, quia præstaret breui compendio prorsus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullum haberent exitum. Ac nimis quidem inscitè ratiocinantur illi, vel potius regèdæ suæ impietati nebulam inducunt ex hominum inscitia, ex qua Deo quidquam decedere minimè æquum est. Sed quum fateantur omnes nullam esse rem de qua tantopere docti simul & indocti dissentiant, hinc colligitur, plusquam hebetes ac cæcas in cælestibus mysteriis esse hominum mentes quæ in Dei inuestigatione sic errant. Laudatur ab aliis Simonidis responsum, qui rogatus ab Hierone tyràno quid esset Deus, diem sibi ad cogitandū dari petiit. Quum idem quæreret postridie tyrànus, biduum, postulauit: ac sæpius duplicato numero dierū, tandem respondit, Quanto diutius considero, tantò res mihi videtur obscurior. Prudenter sanè ille sententiam de re sibi obscura suspenderit: hinc tamen apparet, si naturaliter

turaliter tantum edocti sint homines, nihil certum, vel solidum, vel distinctum tenere: sed confusis tantum principiis esse affixos, vt Deum incogitum adorent.

13 Iam tenendum quoque est, quicumque puram religionem adulterat (vt omnibus accidere necesse est opinioni suae deditis) discessionem facere ab vno Deo. Aliud quidem sibi in animo esse iactabunt: sed quid intendant, vel quid sibi persuadeant, non multum ad rem facit: quando Spiritus sanctus pronuntiat omnes esse apostatas, qui pro mentis suae caligine daemonia supponunt in Dei locum. * Hac ratione Paulus sine Deo uifese pronuntiat Ephesios donec ex Euangelio didicissent quid esset verum Deum colere. Neque hoc ad gentem vnam duntaxat restringere oportet, quum generaliter alibi asserat euauisse cunctos mortales in suis cogitationibus, postquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maiestas. Ideoque Scriptura vt vero & vnico Deo locum faciat, quidquid diuinitatis olim celebratum fuit inter Gentes, falsitatis & mendacij damnat: nec vllum numen relinquit nisi in monte Sion vbi peculiaris vigeat Dei cognitio. Certum inter Gentiles Christi aetate proximè ad veram pietatem accedere visi sunt Samaritae: audiuius tamè ex ore Christi eos nescisse quid colerent: vnde sequitur, vano errore fuisse delusos. Denique etià si non omnes laborauerint crassis vitiis, aut in apertas idololatrias prolapsi sint: nulla tamen pura & probata fuit religio quae tantum in comuni sensu fundata esset. Quauis enim pauci quidam non insanierint cum vulgo, manet tamen fixa Pauli doctrina, Non apprehendi sapientiam Dei à principibus mundi huius. Quod si excellentissimi quique in tenebris errauerunt, quid de facibus ipsis dicendum erit? Quare nihil mirum si cultus omnes hominum arbitrio exogitatos tanquam degeneres repudiet Spiritus sanctus: quia in caelestibus mysteriis opinio humanitus concepta, etsi non semper magnam errorum cogitatem pariat, erroris tamen est mater. Acque vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue est, fortuitò adorare Deum incognitum: cuius tamen rei fuit Christi ore quicumque ex Lege edocti non sunt quem Deum colere oporteat. Et certum non longius progressi sunt qui optimi fuerunt legis utores, quam vt in publico consensu fundata esset religio. Quinetiam apud Xenophontem laudat Socrates Apollinis responsum, quo praecipit vt quisque ritu patrio & pro vrbis suae consuetudine deos coleret. Vnde autem hoc ius mortalibus vt sua auctoritate definiant, quod mundum longè superat? vel quis ita maiorum placitis, vel populi scitis acquiescere poterit, vt Deum absque dubitatione recipiat humanitus sibi traditum? Potius iudicio quisque suo stabit, quam se alieno arbitrio subiiciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile sit pietatis vinculum, vel vrbis consuetudinem, vel antiquitatis consensum in colendo Deo sequi, testat vt de se restetur è caelo ipse Deus.

14 Ergo frustra nobis in mundi opificio collucet tot accense lampades ad illustrandam auctoris gloriam: quae sic nos vndique irradiant, vt tamen in rectam viam per se nequaquam possint perducere. Et scintillas certè quasdam excitant: sed quae antè praefocantur, quam plenior effundat fulgorem. Quamobrem Apostolus, eo ipso loco, vbi secula, simulachra vocat rerum inuisibilium: subiungit, per fidem intelligi esse verbo Dei aptata: ita significans, inuisibilem diuinitatem representari quidem talibus spectaculis: sed ad illam perspicendam non esse nobis oculos, nisi interiore Dei reuelatione per fidem illuminentur. Neque Paulus vbi tradit pateferi quod cognoscendum est de Deo ex mundi creatione, talem manifestationem designat quae hominum perspicacia comprehendatur: quin potius eam ostendit non ultra procedere nisi vt reddantur inexcusabiles. Idem quoque tamen alicubi negat Deum procul

Quicumque puram religionem adulterat, licet antiquitatis consensum vel vrbis alicuius consuetudinem sequatur, discessionem faciat ab vno & vero Deo.

** Ephes. 2. 12.*

Rom. 1. 21.

Habac. 2. 18. 20.

Ioan. 4. 22.

1. Cor. 2. 8.

Ioan. 4. 22.

Dei notitia, quae in mundi opificio rellucet, non posse per se nos perducere in rectam viam, probatur ex Scripturis.

Heb. 11. 3.

Rom. 1. 19.

Act. 17. 27
Act. 14. 17

uestigandum, utpote qui intra nos habitet: alio tamen loco docet quorsum valeat eiusmodi propinquitas: In præteritis, inquit, generationibus permisit Dominus Gentes ingredi vias suas, non tamen seipsum sine testimonio reliquit, benefaciens è cælo, dans pluuias, & tēpora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Vt cunque ergo non destituatur testimonio Dominus, dum plurimā & varia benignitate homines in sui cognitionem suauiter allicit: vias tamen suas, hoc est, exitiales errores, propterea sequi non desinunt.

Et tamē omni nos
excusatione exclu-
di.

15 Quinquam autem naturali facultate deficimur quominus ad puram vsque & liquidam Dei cognitionem cōscendere liceat: quia tamen hebetudinis vitium intra nos est, præcisa est omnis tergiuersatio. Neque enim ignorantiam sic prætexere licet, quin semper & ignauix & ingratitude vel conscientia ipsa nos conuincat. Digna scilicet quæ admittatur defensio, si homo ad audiendam veritatem aures sibi defuisse obtendat, ad quam enarrandam suppetūt mutis creaturis plusquam canoræ voces: si oculis se nō posse videre causetur quod sine oculis creaturæ demonstrant, si mentis imbecillitatem excuset, vbi omnes sine ratione creaturæ erudiunt. Quare omni prorsus excusatione merito excludimur, quōd vagi & palantes aberramus: quū omnia rectam viam demonstrant. Sed enim, ut cunque hominum vitio imputandum sit, quōd semen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus suis inspersum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac synceram perueniat: verissimum tamen est, nuda ista & simplici testificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnificè redditur, nequaquam nos sufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis gustum ex mundi speculatione delibauimus: vero Deo prætermisso, eius loco somnia & spectra cerebri nostri erigimus: ac iustitiæ, sapientiæ, bonitatis, potentiæ laudem ab ipso fonte huc & illuc traducimus. Quotidiana porrō eius facta ita aut obscuramus aut iuuertimus prauè æstimando, vt & suam illis gloriam, & authori debitam laudem præcipiamus.

Mundi speculatio.

Quotidiana Dei
facta.

Ut ad Deum creatorem quis perueniat, opus esse scriptura duce
& magistra.

CAP. VI.

Homines non bene
Deū agnoscere crea-
torem, & discerne-
re à fictitijs Deis
ex rerū creaturarum
consideratione nisi
lumine verbi accen-
dente adiuentur:
eumq; ordinem in
suis erudiēdis Deū
tenniss. non tantū
ex quo Ind. eos in
populum peculiarem
elegit, sed ab
initio et. a. erga A-
dam, Noe, & ce-
teros Patres.

ERGO quanquam hominum ingratitude sitis supérque omni patrocínio spoliatus fulgor ille qui in cælo & in terra omnium oculis ingeritur: sicuti Deus vt genus humanū inuoluat eodem reatu, cunctis sine exceptione numē suum delineatum in creaturis proponit: aliud tamen & melius adminiculum accedere necesse est quod nos probè ad ipsum mundi creatorem dirigat. Itaque non frustra verbi sui lumen addidit, quo innotesceret in salutem: atque hac prærogatiua dignatus est quos voluit propius & magis familiariter ad se colligere. Nā quia vaga & instabili agitatione circumferri videbat omnium animos, postquam Iudæos sibi elegit in gregem peculiarem, cancellos illis circūdedit ne aliorū more euanescerent. nec frustra eodem remedio nos in pura sui notitia continet: quia mox alioqui diluerent etiam qui videntur præ alijs firmi stare. nempe sicuti senes, vel hippi, & quicunque oculis caligant, si vel pulcherrimum volumen illis obicias, quamuis agnoscant esse aliquid scriptum, vix tamen duas voces contexere poterunt: specillis autem interpositis adiuti, distinctè legere incipient: ita Scriptura confusam alioqui Dei notitiam in mentibus nostris colligens, discussa caligine liquido nobis verum Deum ostendit. Hoc igitur singulare donum est, vbi ad erudiendam Ecclesiam non mutis dumtaxat magistris Deus vitur, sed os quoque sacrosanctum referat: neque tantum promulgat
colera.

sanæque doctrinæ percipere, nisi qui Scripturæ fuerit discipulus: vnde etiam emergit veræ intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de se illic testari Deus voluit. Neque enim perfecta solùm, vel numeris suis completa fides, sed omnis recta Dei cognitio ab obedientia nascitur. Et sanè hac in parte singulari prouidentia consuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

*Multis de causis
necesse fuisse scri-
ptis mandari ver-
bum Dei.*

3 Nam si reputamus quàm lubricus sit humanæ mentis lapsus in Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingendas id. ntidem nouas & fictitias religiones libido: perspicere licebit quàm necessaria fuerit talis cœlestis doctrinæ consignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euanesceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palam sit, Deum erga eos omnes quos vnquam erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, quòd effigiem suam in pulcherrima mundi forma impressam, parum esse efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, si ad synceram Dei contemplationem seriò aspiramus. Ad verbum, inquam, est veniendum, vbi probè, & ad vinum, nobis à suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa non ex iudicij nostri prauitate, sed æternæ veritatis regula æstimantur. Ab eo si deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet strenua enitatur celeritate, quia tamen extra viam cursus erit, nunquam ad metam pertingere continget. Sic enim cogitandum est: fulgorem diuini vultus, quem & Apostolus inaccessum vocat, esse nobis instar inexplicabilis labyrinthi nisi verbi linea in ipsum dirigamur: vt fatius sit in hac via claudicare quàm extra eam celerrimè currere. Itaque sæpius David superstitiones è mundo tollendas docens, quòd pura vi geat religio, Deum regnantem inducit: regnandi nomine non potestatem significans qua præditus est, & quam in vniuersa naturæ gubernatione exercet: sed doctrinam qua sibi legitimam principatum asserit: quia nunquã euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

1. Tim. 6. 16.

*Psal. 93. 95. 97.
99. & similibus.*

*Psal. 19. 1.
Scripturæ testimo-
nii confirmatur, re-
rum creatarum consi-
derationi adiungē-
dam esse verbi do-
ctrinam, ne evan-
dam Dei notitiam
concipiamus.*

4 Proinde idem Propheta, vbi commemorauit gloriam Dei à cœlis enarrari, opera manuum enuntari à firmamento, ab ordinata dierum noctiumque serie maiestatem eius prædicari, deinde ad verbi mentionem descendit: Lex, inquit, Domini immaculata, cōuertens animas: testimonium Domini si seles, sapientiam præstans paruulis: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Etsi enim ad os quoque Legis vsus comprehendit, significat tamen in genere, quum frustra Deus omnes populos ad se inuitet cœli terræque intuitu, hanc esse peculiarem filiorum Dei scholam. Eodem spectat Psalmus 29. vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce, quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbinibus & procellis terram concutit, tremefacit montes, cedros confringit: in fine tandem subiicit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aère resonant, surdi sunt increduli. Sicut alium Psalmũ, vbi descripsit terribiles fluctus maris, ita claudit. Testimonia tua verificata sunt: decore templi tui, sanctitas in longitudinem dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanæ mulieri dicebat Christus, gentem eius & reliquos omnes populos aderare quod nescirēt: solos Iudæos Deo veto cultum exhibere. Nam quum humana mens pro sua imbecillitate peruenire ad Deũ nullo modo queat, nisi sacro eius verbo adiuta & subleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum sine verbo quærebant, necesse fuit in vanitate atque errore versari.

Psal. 93. 5.

1. Cor. 4. 22.

*Quo testimonio Scripturam oportet sanciri, nempe Spiritus: ut certa
constet eius auctoritas: atq; impium esse commentum, fidem
eius pendere ab Ecclesie iudicio.* CAP. VII.

VERVM antequam longius progrediar, quædam inferere operæ-
pretium est de Scripturæ auctoritate, quæ non modo animos præ-
parent ad eius reuerentiam, sed omnem dubitationem eximant.
Porro vbi sermonem Dei esse qui proponitur, in confesso est, nemo est
tam deploratæ audaciæ, nisi fortè & sensu cõmuni, & humanitate quo-
que ipsa destitutus, qui fidem loquenti derogare aufit. Sed quoniam
non quotidiana è cœlis redduntur oracula, & Scripturæ solæ extant qui-
bus visum est Domino suam perpetuæ memoriæ veritatem consecra-
re: non alio iure plenam apud fideles auctoritatem obtinent, quàm v-
bi statuumt è cœlo fluxisse, ac si v u e ipse Dei voces illic exaudirentur.
Res sanè dignissima quæ & tractetur fusius, & accuratius expendatur.
Sed dabunt veniam lectores, si magis respiciam quid ferat operis insti-
tuti ratio, quàm quid huius rei amplitudo requirat. Inualuit autem a-
pud plerosque perniciosissimus error, Scripturæ tantum inesse momen-
ti quantum illi Ecclesie suffragiis conceditur: ac si verò a terna inuola-
bilisque Dei veritas, hominũ arbitrio niteretur. sic enim magno cum
Iudibrio Spiritus sancti quærent, *Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo
prodiisse? Ecquis salua & intacta ad nostram vsque ætatem peruenisse,
certiores reddat? Ecquis per suadeat, librum hunc reuerenter excipien-
dum, alterum numero expungendum: nisi certam istorum omnium re-
gulam Ecclesia prescriberet? Pendet igitur, inquiunt, ab Ecclesie deter-
minatione & quæ Scripturæ reuerentia debeat, & qui libri in eius ca-
talogo censendi sint. Ita sacrilegi homines, dum sub Ecclesie prætextu
volunt effrenatam tyrannidem inuehere, nihili curant quibus se & a-
lios absurditatibus illaqueent modò hoc vnum extorqueant apud sim-
plices, Ecclesiam nihil non posse. Atqui si ita est, quid miseris conscien-
tiis fiet, solidam vitæ æternæ securitatem quærentibus, si quæcunque ex-
tant de ea promissiones, solo hominum iudicio fultæ, consistant? An ac-
cepto tali responso fluctuari & trepidare desinent? Rursum quibus im-
piorum sannis subiicitur fides nostra, quæ tam apud omnes in suspicio-
nem vocatur, si credatur, hominum beneficio, non secus ac precariam
habere auctoritatem?*

2 Sed eiusmodi rabula, vel vno Apostoli verbo pulchrè refellun-
tur. Ecclesiam ille testatur, Prophetarum & Apostolorum fundamento
sustineri. Si fundamentum est Ecclesie Prophetica & Apostolica doctri-
na: suam huic certitudinem antè consistare oportet, quàm illa extare in-
cipiat. Neque est quod cauillentur, etiamsi inde primum exordium du-
cat Ecclesia, manere tamen dubium quæ Prophetis & Apostoli sint ad-
scribenda, nisi iudicium ipsius intercedat. * Nam si Christiana Ecclesia
Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione initio fundata fuit,
vbicunque reperiretur ea doctrina, Ecclesiam certè præcessit eius appro-
batio: sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitit. Vanissimum est igitur
commentum, Scripturæ iudicandæ potestatem esse penes Ecclesiam: ut
ab huius nutu illius certitudo pèdere intelligatur. Quate dum illam re-
cipit, ac suffragio suo obliquit, non ex dubia aut aliqui cõtrouersa au-
thenticam reddit: sed quia veritatem esse agnoscit Dei sui, pro pietatis
officio, nihil cunctando veneratur. Quòd autem rogāt, Vnde persuade-
bimur à Deo fluxisse, nisi ad Ecclesie decretũ confugiamus? perinde est
ac si quis roget, Vnde discemus lucem discernere à tenebris, albũ à nigro,
suave ab amaro? Nõ enim obscuriorè veritatis suæ sensũ vltro Scripturæ

*De iis qui Scriptu-
ræ auctoritatem di-
cunt pèdere ab Ec-
clesie iudicio: quò-
quàm male nobis
cum ageretur si ita
esset.*

*Ephes. 2. 20.
Optimè refelli con-
uenit illud ex lo-
co Pauli, Fideles
edificatos sup suis
damentũ Aposto-
lorum & Prophe-
tarum.*

* Ephes. 2. 20.

præ se fert, quàm coloris sui res albæ ac nigræ: sapotis, suaues & amaræ

Locus est cōtra epistolam fundamentalem, cap. 5.

Quo sensu Augustinus dicat se non crediturum Euangelio, nisi Ecclesie ipsum moueret auctoritas: quem locum illi calumniatores sui confirmant.

3 Scio equidem vulgò citari Augustini sententiam, vbi se Euangelio crediturum negat, nisi Ecclesie ipsum moueret auctoritas. Sed quàm perperam & calumniosè citetur in eum sensum, ex cōtextu facile est deprehendere. Negonium illi erat cum Manichæis, qui absque controuersia credi sibi volebant, quum veritatem se habere pollicerentur, non ostenderent. Quia verò vt Manichæo suo fidem astruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnam facturi sint si in hominem incidant qui ne Euangelio quidem credat: quo genere persuasionis eum sint in suam sententiam adducturi. Postea subiicit, Ego verò non crederem Euangelio, &c. significans se, quum alienus esset à fide, non aliter potuisse adduci vt Euangelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quàm Ecclesie auctoritate viam. Et quid mirum, si quis nondum Christo cognito, hominum respectum habeat? Non ergo illic docet Augustinus funditam esse piorum fidem in Ecclesie auctoritate: nec Euangelij certitudinem inde pendere intelligit: verum simpliciter nullam fore Euangelij certitudinem infidelibus, vt inde Christo lucrifera, nisi Ecclesie consensus eos impellat. Atque id paulo antè non obscurè confirmat, ita loquendo,

Eiusdem lib. ca. 4. Colof. 3.

* Sic lib. 2. de ordine, ca. 9. Ad discendum dupliciter memur, auctoritate atq; ratione, tēpore auctoritas, re autē ratio prior est, &c. Itaq; quanquā bonorum auctoritas imperite multitudini videatur esse salubrior, ratio verò aptior eruditior tamen quia nullus hominū nisi ex imperio pitus fit &c. euenit vt omnibus bona, magna, occulte discere cupientibus, nō aperiat nisi auctoritas ianuam &c. Nam nulla proterea egrigia in eundem sententiam.

Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irrisero, quid putas nobis esse iudicandum, quidve faciendum, nisi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant vt incerta credamus: & eos sequamur qui nos inuitant prius credere quod nondum valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: non iam hominibus sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmante atque illuminante? Hæc certe sunt Augustini verba: ex quibus cuius colligere promptum est, non hanc sancto viro fuisse mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitròve Ecclesie suspenderet, sed tantum vt indicaret, quod nos quoque verum fateamur, eos qui nondum Spiritu Dei sunt illuminati, Ecclesie reuerentia ad docilitatem induci, vt Christi fidem ex Euangelio discere sustineant: atque ita hoc modo Ecclesie auctoritatem isagogen esse qua ad fidem Euangelij præparamur. Nam, vt videmus, piorum certitudinem longe alio fundamento vult esse suffultam. Alioqui non nego quin sæpe Manichæos Ecclesie vniuersæ consensu vrgeat, dum Scripturam, quam illi repediabant, vult approbare. * Vnde illa aduersus Faustum exprobratio: quòd se Euangelicæ veritati non subdat, tam fundatæ, tam stabilis, tam gloria diffusæ, & à tempore Apostolorum per certas successiones commendatæ. Sed nunquam eo spectat, vt pendere doceat quam Scripturis auctoritatem deferimus, ab hominum definitione aut decreto: tantum, quod in causa plurimum valebat, vniuersale Ecclesie iudicium profert, in quo aduersarius erat superior. Si quis pleniorum huius approbationem desiderat, libellum eius legat De vultu ne credenti vbi reperies, non aliam credendi facilitatem ab ipso commendari, nisi quæ nobis aditum modo præbeat, sitque opportunam inquirendi exordium, vt ipse loquitur: non tamen in opinione acquiescendum esse, sed certa & solida veritate nitendum.

Licit suppetat alia multa argumenta, quæ fidem faciunt (& ab impijs etiam extorquet) Scripturam à Deo prædictam: non alia tamen quàm Spiritus sancti

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè stabiliri doctrinæ fidem, quàm nobis indubiè persuasum sit, auctorem eius esse Deum. Iaque summa Scripturæ probatio passim à Deo loquentis persona tranantur. Non iactant Prophetæ & Apostoli vel acumen verbum, vel iugumque si lem loquentibus concilant, neque nisi iunctationibus: sed factum Dei nomen profertunt, quo ad obsequium cogatur res mandus. Nunc videndum quomodo non opinione tantum probabili, sed liquida veritate pateat, non temerè, nec fallaciter obtendi Dei nomen. iam si consciētis optumè

optimè consultum volumus, ne instabili dubitatione perpetuò circumferantur, aut vacillent, ne etiam hæsitent ad mininos quosque scrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel coniecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcano testimonio Spiritus. Verum quidem est, si argumentis agere libeat, multa posse in medium profertur quæ facillè euincant, si quis est in cœlo Deus, Legem, & Prophetias, & Euangelium ab eo manasse. Imò quanuis docti homines & summo iudicio præditi contra insurgant, & omnes ingenij vires conferant atque ostentent in hac disceptatione: nisi tamen ad perditam impudentiam obduruerint, extorquebitur illis hæc confessio, manifesta signa loquentis Dei cõspici in Scriptura, ex quibus pateat cœlestem esse eius doctrinam: ut paulo post videbimus, omnes scripturæ sacræ libros quibusque aliis scriptis longissimè præcellere. Imò si puros oculos, & integros sensus illuc afferimus, statim occurret Dei maiestas, quæ subacta reclamandi audacia, nos sibi parere cogit. Præposterè tamen faciunt qui disputando contèdunt solidam Scripturæ fidem adstruere. Equidem tamen nec summa dexteritate, nec facundia polleo: si tamen mihi certamen esset cum vaferrimis quibusque Dei contèptoribus, qui in labefactanda Scriptura iertis & faceti videri appetunt, non difficile mihi fore confidò obstrepere eorum voces compescere, ac si vtilis in refellendis eorū cauillis esset labor, non magno negotio quas in angulis iactantias mussitant disceuerem. Verùm si quis sacrum Dei verbum asserat ab hominum maledictis non protinus tamen quam requirit pietas certitudinem cordibus infiget. Quia opinione tantùm stare videtur religio profanis hominibus, nequid stulte aut leuiter credant ratione probari sibi cupiunt, ac postulant Mos. n & Prophetas diuinitus loquutos esse. Atque testimonium Spiritus omni ratione præstãtius esse respondeo. Nam sicuti Deus solus de se idoneus est testis in suo sermone: ita etiam non antè fidem reperiet sermo in hominum cordibus quàm interiore spiritus testimonio obsignetur. Idem ergo Spiritus qui per os Prophetarum loquutus est, in corda nostra penetret necesse est, vt persuadeat fideliter protulisse quod diuinitus erat mandatum. Atque hæc connexio aptissimè ab Isaia

Isa. 51. 102

5 Maneat ergo hoc fixum, quos Spiritus sanctus intus docuit, solidè acquiescere in Scriptura, & hanc quidem esse *αὐτόπιστον*, neque demonstrationi & rationibus subici eam fas esse: quam tamen meretur apud nos certitudinem, Spiritus testimonio consequi. Et si enim reuerentiam sua sibi vltiò maiestate cõciliat, tunc tamen demum feridò nos afficit quum per Spiritum obsignata est cordibus nostris Illius ergo virtute illuminati, iam nõ aut nostro, aut aliorū iudicio credimus, à Deo esse Scripturam: sed supra humanum iudicium, certo certius constituimus (non secus ac si ipsius Dei numen illic intueremur) hominū ministerio, ab ipsissimo Dei ore ad nos fluxisse. Non argumenta, non verisimilitudines quarimus quibus iudicium nostrum incumbat: sed vt rei extræstima aleam posita, iudicium ingeniumq; nostrum subiciamus. Non id quidem qualiter solent interdum rem incognitam arripere, que mox perspecta displicet: sed quia in xpugnabilem nos veritatem tenere probè nobis conscius sumus. Neque qualiter superstitionibus solent miseri homines captiuam mentem addicere: sed quia non dubiam vim num-

nis illic sentimus vigere ac spirare, qua ad parendum, scientes quidem ac volentes, viuidius tamen & efficacius quam pro humana aut voluntate, aut scientia trahimur & accendimur. Itaque optimo iure per Isaiam clamat Deus, Prophetas cum toto populo sibi esse testes quia vaticiniis edocti, indubiè tenebant absque fallacia vel ambiguitate loquutum esse Deum. Talis ergo est persuasio quæ rationes non requirit: talis notitia, cui optima ratio constet, nempe in qua securius constantiusque mens quiescit quam in vllis rationibus: talis denique sensus, qui nisi ex cœlesti reuelatione nasci nequeat. Non aliud loquor quam quod apud se experitur fidelium vnusquisque, nisi quod longè infra iustam rei explanationem verba subsidunt. Pluribus nunc superfluo deo, quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum se offeret: tãtùm nunc scimus, veram demum esse fidem quam spiritus Dei cordibus nostris obsignat. Imo vna hac ratione contentus erit modestus ac docilis lector: promittit Isaias omnes renouatæ Ecclesiæ filios, Dei fore discipulos. Singulari priuilegio illic Deus solos electos dignatur, quos à toto humano genere discernit. Etenim quodnam veræ doctrinæ initium est nisi prompta alacritas ad audiendam vocem Dei: atqui Deus audiri postulat per os Moysis, sicut scriptum est, Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in cœlum, aut quis descendet in abyssum? Ecce setino est in ore tuo. Si hunc intelligentiæ thesaurum filiis suis reconditum esse Deus voluit, nihil mirum vel absurdum si in hominum vulgo cernitur tanta inscitia & stupiditas. Vulgus nomino præcipuos etiam quosque, donec in Ecclesiæ corpus infuerint. Adde quod Isaias non extraneis modo, sed Iudæis etiam qui domestici censebantur, Prophetiam doctrinam incredibilem fore admonens, simul causam addit, Quia non reuelabitur omnibus brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas, ex opposito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei mysteria nisi quibus datum est.

Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabilendam Scripturæ fidem.

CAP. VIII.

Ordinata diuina sapientiæ dispensatio, nihil terrenum redolens doctrina, pulchra partium omnium inter se cōsensus, & præcipuè contemptibilium verborum humilitas sublimia regni cœlestis mysteria loquens, secundaria sunt adminicula ad stabilendam Scripturæ fidem. Quod postremum præcipuè in tractat. 2. & in N. ut testamēt. ser. probibus cōsiderat. p. 1. 11.

HÆC nisi certitudo adsit quolibet humano iudicio & superior & v. l. dior, frustra Scripturæ autoritas vel argumentis munietur, vel Ecclesiæ consensu stabilietur, vel alijs præsidiiis confirmabitur: siquidem nisi hoc iacto fundamento, suspensa temper manet. Sicuti contra, vbi semel communi forte exemptam religiose ac pro dignitate amplexi sumus, quæ ad eius certitudinem animis nostris inferendam & indagandam non adeò valebant, tunc aptissima sunt adminicula. Mirum enim quantum confirmationis ex eo accedat, dum intèiore studio reputamus quàm ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio, quàm cœlestis vbique & nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter se consensus, & eiusmodi reliqua quæ ad concordandam scriptis maiestatem conueniunt. Tum verò solidius adhuc confirmantur corda nostra dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admiratione nos rapi. Nam & hoc non sine eximia Dei providentia factum est, vt sublimia regni cœlestis mysteria sub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne si splendidiore eloquentia illustrata forent, cauillarentur impij, solum eius vim hinc regnare. Nunc quum inculca illa, & tãtùm nõ raris simplicitas maiorem sui reuerentiã excitet quàm vlla rhetorum facundia, quid iudicare licet nisi potentiorẽ Scripturæ sacræ vim veritatis constare, quàm vt verborum arte indigeat? Non ergo absque ratione

Apostolus

Apostolus Dei virtute, non humana sapientia, fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quòd sua inter eos prædicatio, non persuasorijs humane sapientiæ verbis, sed ostensione Spiritus & potentiæ commendabilis fuisset: siquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, ubi non alienis suffulta præfidijs, sola ipsa sibi ad se sustinendam sufficit. Hæc autem virtus quàm propria sit Scripturæ, inde liquet, quòd ex humanis scriptis quamlibet artificiosè expolitis, nullum omnino perinde ad nos afficiendos valet. Lege Demosthenem, aut Ciceronem, lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosvis ex illi cohorte: mirum in modum, fateor, te allicient, obletabunt, monebunt, rapiunt: verùm inde si ad faciam istam lectionem te conferas, velis nolis, ita viuidè te afficiet, ita cor tuum penetrabit, ita medullis insidebit, ut præ istius sensus efficacia, vis illa Rhetorum ac Philosophorum propè euanescat: ut promptum sit perspicere, diuinum quiddam spirare factas Scripturas, quæ omnes humane indutrigdotes ac gratias tanto interuallo superent.

2. Fateor quidem Prophetis nonnullis elegans & nitidum, imò etiam splendidum esse dicendi genus: ut profanis scriptoribus non cedat eorù facundia: ac talibus exemplis voluit ostendere Spiritus sanctus non sibi defuisse eloquentiam dum rudi & crasso stylo alibi vsus est. Cæterùm siue Dauidem, Isaiam & similes legas, quibus suavis & iucunda fluit oratio, siue Amos hominem pecuarium, Ieremiam & Zachariam, quorum asperior sermo rusticitatem sapit, ubique conspicua erit illa quam dixi Spiritus maiestas. Nec me late, ut Satan in multis est Dei æmulus, quòd se fallaci similitudine melius insinuet in animos simplicium, ita impios errores quibus miseros homines fallebat, astutè spirasse inculto sermone & ferè barbaro, & sepe obsoleto loquendi formis vsam esse, ut sub hac larua tegetet suas imposturas: sed quam inanis & putida sit affectatio, vident omnes mediocri sensu præditi. Quantum verò ad factam Scripturam attinet, quàm multa atroderet contentur proterui homines, constat tamen sententijs refertam esse quæ humanitus concipi non potuerint. Inspiciantur singuli Prophetæ: nemo reperietur qui non longè excesserit humanum modum: ut palato profus carere censendi sint quibus insipida est eorum doctrina.

3. Tractarunt alij hoc argumentum copiosè: quòd sit ut pauca tantùm delibare in præsens sufficiat quæ ad summam totius causæ maximè faciunt. Præterea quæ iam attingi, non parum habet ponderis ipsa Scripturæ antiquitas. Nam utcumque Græci scriptores de Ægyptiaca theologia multa fabulentur, nullum tamen cuiusquam religionis monumentum extat quod non sit Mosis seculo longè inferius. Neque Moses nouum Deum comminiscitur: sed quod de æterno Deo longa temporum serie à patribus quasi per manus traditum acceperant Israëliti, proponit. Quod enim aliud agit, quàm ut ad fœdus ipsos reuocet cù Abrahamo initum? Quòd si rem manditam attulisset, nullus erit accessus: sed oportuit liberationem à seruitute, in qua detinebantur, rem omnibus notam ac tritam esse: ut audita eius mentio protinus omnium animos erigeret. Quin etiam de quadringentorum annorum numero probabile est fuisse edoctos. Nunc reputandum est, si à tam alto exordio Moses (qui tamen ipse tanto interuallo temporum superat alios omnes scriptores) reperit doctrinæ suæ traditionem, quantum vetustate Scriptura facta inter alias omnes emineat.

4. Nisi fortè Ægyptiis credere libeat vetustatem suam extendentibus ad sex aunorum millia ante creatum mundum. Sed quum prophanis etiam quibusque semper ludibrio fuerit eorum garrulitas, nõ est cur in eius refutatione laborem. Citat autem Ios. phus contra Appionem

testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium consensu doctrinam in Lege proditam ab vltimis seculis fuisse celebrem, quanuis neque lecta neque vetè cognita fuerit. Iam nequa haberet apud malignos suspicio, nequa etiam improbis cauillandi esset ansa, vtrique periculo optimis remedijs Deus occurrit.

Gen. 9.5.16.

Quòd Moses Leui patris sui dedecus, Aaronis fratris & Mariae sororis murmur non subicit, proprios filios non enebunt, argumèta sunt, in libris eius nihil esse ab homine confictum.

Num. 12.1.

Dum refert Moses quid trecentis ferè ante annis cœlesti afflatu pronuntiaffet Iacob de posteris suis, quomodo tribum suam nobilitat? mò eam notat æterna infamia in persona Leui: Simeon, inquit, & Leui vasa iniquitatis: in consilium eorum non veniit anima mea, nec in arcanum eorum lingua mea. Certè potuit dedecus illud silere, non tantum vt patri suo parceret, sed ne seipsum cum tota familia aspergeret eiusdem ignominia parte. Quomodo suspectus esse poterit qui primum familiae ex qua oriundus erat, authorem Spiritus sancti oraculo detestabilem fuisse vltro prædicans, neque priuatim sibi consulit, neque recusat subire inuidiam apud gentiles suos, quibus haud dubie hoc molestum erat? Quum etiam impium Aaronis germani fratris & Mariae sororis murmur commemorat, dicemusne ex carnis suae sensu loqui, an parere Spiritus sancti imperio? Adhæc quum summa eius esset autoritas, cur saltem ius summi Sacerdotij non relinquit filiis suis, sed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tantum ex multis delibo: sed in ipsa Lege passim occurrēt multa argumenta quæ vendicent plenam fidem, vt absque contouersia Moses quasi Dei Angelus è cœlo prodeat.

Iterum miracula omnia quæ contigerunt in legis promulgatione, quam toto reliquo tempore.

Exo. 24.58.

Exo. 34.29.

Exo. 19.16.

Exo. 40.34.

Num. 16.24.

Num. 20.10.

Num. 11.9.

5 Iam verò tot actam insignia quæ refert miracula, totidè sunt Legis ab ipso latae proditæque doctrinae sanctiones. Nam quòd nube abruptus fuit in montem: quòd illic vsque ad diem quadragesimum humano contubernio exemptus fuit: quòd in ipsa Legis promulgatione facies eius tanquam solaribus radijs fulgebat: quòd vndique micabant fulgura, tonitrua & fragores toto aère exaudiebantur: tuba etiam nullo huiusmodi ore inflata clangebat: quòd tabernaculi ingressus nube opposita excipiebatur à conspectu populi: quòd horrendo Core, Dathan & Abiron, totiusque impiæ factionis exitio tam mirificè vindicata fuit eius autoritas: quòd lapis virga percussus flumen protinus eiecit: quòd Manu cœlo ad eius precationem depluit: nonne hinc Deus ipsum calitus commendabat tanquam indubium Prophetam? Siquis obijciat, me sumere pro confessis quæ contouersia non careant, huius cauilli facilis est solutio Nam quum hæc omnia pro concione publicauerit Moses, quis fingendi locus fuit apud ipsos rerum gestarum oculatos testes? Scilicet prodiisset in medium, ac populum infidelitatis, contumaciae, ingratitude aliorumque scelerum coarguens, suam doctrinam sub ipsorum conspectu iactasset sancitam fuisse ijs miraculis quæ ipsi nunquam vidissent.

Miraculaministerio Moyses, vel tempore eius in populo edita, cū negare non possent prophetae, calūniati sunt magicis artibus à Mose facta: quæ calūnia firmis rationibus refutatur.

Exo. 7.11.

Leu. 1.20.6.

Exo. 16.7.

6 Nam & hoc notatu dignum, quoties narrat de miraculis, simul oratione coniungi quæ totum populum stimulare ad reclamandum poterant si vltima fuisset occasio: vnde apparet non aliter vt subscriberent fuisset adductos, nisi quia plus satis conuicti erant sua experientia. Ceterum quoniam res erat illustrior quàm vt profanis scriptoribus liberum esset negare edita fuisse à Mose miracula, calūniam illis suggestit pater mendacij, ea magicis artibus adscribens. Sed qua coniectura magum fuisse insimulant qui tantopere ab hac superstitione abhorret, vt lapidibus obruere iubeat qui tantum cōsulerit magos & ariolos? Certè nemo impostor præstigijs ludit qui nō obstupescere vulgi animos studeat captandæ famæ causa Quid autem Moses? se & fratrem Aaronem nihil esse clamans, sed tantum exequi quæ Deus præscripsit, satis abstergit omnem sinistra notam. Iam si res ipsæ considerantur, quænam incantatio fa-

cere

ere potuit ut Man à cœlo quotidie pluens, ad populum alendum sufficeret: siqu plus iusta mensura repositum haberet, ex ipsa putredine disceret incredulitatem suâ diuinitus puniri? Adde quòd multis seriis probationibus sic examinari passus est Deus seruum suum, ut nunc obstrepando nihil proficiant improbi. Quoties enim superbè & petulanter nunc surrexit totus populus, nunc quidam inter se conspirando, sanctum Dei seruum euertere conati sunt, eorum furorem præstigiis eludere quò potuit: et euentus palàm docet, hoc modo sancitâ in omnia secula fuisse eius doctrinam.

7 Adhæc quò tribui Iuda in persona Patriarchæ Jacob assignat principatû, quis neget spiritu prophético factû esse: præsertim si rem ipsam, ut euentu comprobata fuit, cogitationi nostræ subiicimus? Finge Mosen primum esse vaticinij authorem: ex quo tamen scriptum hoc memoriæ prodidit, prætereunt anni quadringenti quibus nullâ est in tribu Iuda scepri mentio. Post Saulem inauguratum videtur regia potestas in tribu Benjamin residere. Quum à Samuele vngitur David, quænam eius transferendæ ratio apparet? Quis regem sperasset ex plebera hominis pecuarij domo exiturum? Et quum illic septem essent fratres, quis minimo natu honorem destinasset? Qui deinde ratione ad spem regni peruenit? Quis humana arte vel industria vel prudentia gubernatam fuisse vncionem dicat, ac non potius vaticinij cœlestis complementum esse? Similiter quæ de Gentibus in sc̄tus Dei cooprandis, obscurè licet prædicat, cum post duo fere annorum millia euenerint, an non diuino afflatu ipsum locutum esse palàm faciunt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè spirant ut sanis hominibus constet Deum esse qui loquitur. Breuiter, vnum canticum illustre speculum est in quo Deus euidenter apparet.

8 In reliquis autem Prophetis multò etiamnum clarius id cernitur. Pauca tantùm exempla deligam, qui in omnibus colligendis nimis esset labor. Quum Isaiæ tempore pacatum esset regnum Iuda, imò quum in Chaldaïs aliquid præsidij sibi repositum putaret, de excidio vrbis populique exilio, concionabatur Isaias. Ut demus nondum satis clarum specimen fuisse diuini instinctus, multò antè prædicere quæ tunc videbantur fabulosa, tandem vera apparuerunt: quæ tamen simul de redemptione vaticinia edit. vnde nisi à Deo profecta fuisse dicemus? Cyrû nominat, per quem subigendi erant Chaldaï, & populus in libertatem asserendus. Elapsi sunt anni plus centum ex quo ita vaticinatus est Propheeta, priusquam nasceretur Cyrus: nam hic centesimo demum anno aut citius post illius mortem natus est. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrum, cui cum Babylonis bellum futurum esset, qui tam potèti monarchia sub manum suam redacta, finem Israëlitiçi populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, sine villo verborem ornatu, nonne indubia esse Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Isaias loquitur, planè demonstrat? Rursus quum Ieremias prius aliquanto quàm populus abduceretur, annis septuaginta finiret tempus captiuitatis, reditumque & libertatem indiceret, nonne à Spiritu Dei gubernari eius linguam oportuit? Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis sancitam fuisse Prophetarum auctoritatem, adeoque impletum esse quod ipsi iactant ad vindicandam sermonibus suis fidem? Priota ecce venerunt, noua annuntio, antequam orientur, nora vobis faciam. Omitto quòd Ieremias & Ezechiel, quum tam procul essent distiti, tamen eodem tempore prophetantes. in dictis omnibus perinde consentiebant ac si mutuo alter alteri dictasset verba. Quid Daniel Pannon vsque ad annum fere sexcentimum de rebus futuris prophetias ita contexit, ac si historiam de rebus gestis &

Gen. 49. 10.

Itè quod Moses in Jacob persona loquens, tribui Iuda principatum assignat, & quod vocationem gentium prædicat (cum illud quadringentis post annis, hoc duobus fere post annorum millibus cõtigerit) argumenta sunt, Deû ipsum esse quò in libris Moysi loquitur.

I. Sam. 11. 15.

I. Sam. 16. 13.

Deut. 32.

Quod Isaias prædicat Indæorû captiuitatem, & eorum redemptionem authore Cyro: (qui centesimo post illius mortè anno natus est) quod Ieremias antequam populus abduceretur, p̄scribit exilio annorum tempus 70. quod Ierem. & Eze. locis alter ab altero legè distiti, in dictis vrbus consentiunt: quod Dan. prædicat de reb⁹ futuris ad ann. 600. documenta sunt certissima ac stabilienda in librorum Prophetarum auctoritatem.

Isa. 45. 1.

Ierem. 25. 11. 12.

Isa. 42. 9.

passim notis scriberet? Hæc si probè meditata habeant pij homines, ad compescendos impiorum hominum laetatus abundè instructi erunt: clarior enim est ista demonstratio quàm vt vllis caullis sit obnoxia.

Contra prophanos quosdã derisores, qui querunt, quò sciamus Mosis & Prophetarum esse quæ sub eorũ nominibus leguntur: itè Mosen nunquam fuisse aliquem.

9 Scio quid in angulis obstrepant quidam nebulones, vt in oppugnanda Dei veritate acumen ingenij sui ostendent. Querunt enim, quis nos certiores fecerit à Mose & Prophetis hæc fuisse scripta quæ sub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæstionem mouere audent, fueritne vnquam aliquis Mose. At si quis in dubium reuocet fueritne vnquã vel Plato aliquis, vel Aristoteles, vel Cicero quis non colaphis aut flagellis castigandam eam insaniam dicat? Fuit Lex Mosis cœlesti magis providentia, quàm hominum studio mirabiliter conseruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus sepulta iacuit, ex quo pius rex Iosias eam inuenit, per continuas ætatum successiones inter manus hominum versata est. Neque verò quasi rem ignotam aut nouam protulit Iosias, sed quæ semper vulgata fuerat, & cuius tunc celebris erat memoria. Dicitur enim templo volumen prototypon: dicatum regis archiuis descriptũ inde exemplar: tantum hoc acciderat quòd Sacerdotes Legem ipsam ex solenni more publicare desierant, & populus etiã ipse vsitatam lectionem neglexerat. Quid quòd nullum ferè seculum præterijt quò non confirmata renouatãque fuerit eius sanctio? an ijs incognitus erat Mose qui Dauidem tractabant? Verum, vt de omnibus simul loquar, certius est ipsorum scripta non aliter peruenisse ad posteros quàm de manu in manum, vt ita loquitur, perpetua annorum serue à patribus tradita, qui partim loquentes audierãt, partim recentimemoria discabant ab auditoribus, fuisse ita locutos.

1 Machab. 59. Aduersus eosdem querentes vnde ad nos peruenierint exemplaria librorũ Scripturæ, quomodo Antiochus iussit omnia concremari. Vbi de admirabili Dei providentia in illis per tot secula conseruandis inter eos hostes & tam seruas persequutiones.

10 Imò quod ex Machabæorum historia obijciunt ad eleuandam Scripturæ fidem, tale est vt nihil ad eam stabiliendam excogitari possit aptius. Primum timen quem obrendunt colorem diluimus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinam erigunt. Quomodo Antiochus, inquiunt, libros omnes iusserit concremari, vnde prodierunt quæ nunc habemus exemplaria? Ego autem vicissim interrogo in qua officina tam cito fabricari potuerint? Constat enim post sedatam sæuitiam mox extitisse, & à pijs omnibus qui in eorum doctrina educati familiariter eos nouerant, sine controuersia fuisse agnitos. Quinetiam quomodo omnes impij, quasi facta coniuratione, Iudæistam proteruè insultauerint, nemo vnquam illis obicere ausus est falsam librorum suppositionem. Nam quælibet inque, eorum opinio, sit religio Iudaica, Mosen tamen ipsius esse authorem fatentur. Quid ergo aliud quàm proteruiam suam plusquam canna non produunt isti blaterones, dum supposititios libros esse mentiantur, quorum sacra vetustas historiarum omnium consensu approbatur? Sed ne refellendis tam pueris calumnijs frustra plus operæ impendam, potius hinc reputemus quantam Dominus conseruandi verbi sui curam habuerit, quando ipsi extruculentia sæuissimi tyranni, quasi ex præsentis incendio præter spem omnium eripuit: quòd pios Sacerdotes aliòsque tanta constantia intruxit, vt non dubitauerint thesaurum hunc vitæ suæ dispendio, si opus foret, redemptum, ad posteros transmittere: quòd acerrimam tot præsidum ac satellitum conquisitionem frustratus est. Quis insigne ac nificum Dei opus non agnoscat, quòd sacra illa monumenta quæ prorsus interiisse sibi impij persuaserant, mox quasi postliminio redierunt, & quidem maiore cum dignatione? Sequuta est enim Græca interpretatio quæ per totum orbem ea vulgaret. Neque in eo tantum apparuit miraculum quòd fœderis sui tabulas Deus à sanguinarijs Antiochi edictis vindica-

uit,

nit, sed quòd inter tam multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus subinde attrita & vastata, mox propè ad internecionem redacta fuit, salutarum tamen superstitesque manserunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò, sed propè incognita iacebat: & certè, nisi religioni consultum voluisset Deus, in totum periisset. Quantum enim ex quo reuersi sunt ab exilio Iudæi, à linguæ patriæ genuino vsu descuerint, ex eius sæculi Prophetis apparet: quod ideo notatu vtile est, quia ex hac comparatione clarius elicitur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos salutaris doctrinam in Lege & Prophetis comprehensam nobis Deus seruauit, ut Christus suo tempore patefieret? Per infestissimos Christi ipsius hostes Iudæos, quos meritò Ecclesiæ Christianæ librarios Augustinus ideo appellat, quia nobis subministrarunt lectionem cuius ipsi vsu non habent.

11 Porrò si ad nouum Testamentum venitur, quàm solidis fulturis nititur eius veritas? Historiam humili abiectòque sermone tres Euangelistæ recitant: fastidio est multis superbis ista simplicitas: nempe quoniam ad præcipua doctrinæ capita non attendunt, ex quibus colligere facile esset eos supra humanum captum de cœlestibus mysteriis discere. Certè quicumque ingenui pudoris gutta præditi erunt, lecto primo capite Lucae pudefient. Iam Christi conciones, quatum summa à tribus illis Euangelistis perstringitur, omni contemptu eorum scripta facile eximunt. Iohannes autem è sublimi tonans, quos non cogit in obsequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius proster nit. Prodeant in medium omnes isti nasuti censors, quibus summa voluptas est Scripturæ reuerentiam ex suis & aliorum cordibus excutere: legant Iohannis Euangelium: velint nolint, illic reperient mille sententias, quæ saltem eorum fœcordiam expergefiant: imò quæ eorum conscientias ad cohibendos eorum risus horribile inurant cauterium. Eadem Pauli & Petri ratio est, in quorum scriptis quauis maior pars cæcutiat, ipsa tamen cœlestis maiestas deuinctos sibi omnes & quasi constrictos tenet. Vnum verò hoc eorum doctrinam supra mundum satis superque extollit, quòd Matthæus ad mensæ suæ quæstum antea affixus, Petrus & Iohannes in nauiculis suis versati, omnes crassi idiotæ nihil didicerant in hominum schola quod alius traderent. Paulus verò non tantùm ex professo hoste, sed etiam sœuo & sanguinatio, conuersus in nouum hominem, subita & insperata mutatione ostendit cœlesti imperio se conpulsus, doctrinam quam oppugnauerat, assere. Negent canes isti Spiritum sanctum super Apostolos delapsum esse, vel saltem historię fidem abrogantes tamen palam clamitat à Spiritu fuisse edoctos, qui ante in ipsa plebe contemptibiles, repente de cœlestibus mysteriis tam magnificè discere cœperunt.

12 Adde quòd alia quoque sunt optimæ rationes cur pondere suo non careat Ecclesiæ consensus. Neque enim pro minimo ducendum est, ex quo Scriptura publicata fuit, tot seculo um voluntates constanter in eius obedientiam consensisse: & utcumque miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere profus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus sit, semper tamen instar palmæ superiorem euasisse, & inexpugnabilem perstitisse. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio vel sophista, vel rhetor olim fuit, qui vim suam aduersus ipsam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium vniuersa terræ potentia se armavit, & in fumum abiierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndeque impetita restitisset, non nisi humano freta præsidio? Quia magis hoc ipso à Deo

*Trium Euangelista-
rum sermonis simpli-
citatis cœlestis myste-
ria continens, Iohannis oratio grauibus
sententiis è sublimi
tonans, in Petri &
Pauli scriptis reu-
cens cœlestis maie-
stas, Matthæi inspe-
rata vocatio à mensæ,
Petri & Iohannis
à nauiculis ad Eu-
gelij præconium Pau-
li hostis conuersio &
vocatio ad Aposto-
latum, signa sunt lo-
quentis in ipsis Spi-
ritus sancti.*

*Tot seculorum tam
variarum gentium,
& tam diuersorum
animorum consensus
in amplectenda scri-
ptura, raris etiam
quorundam pietas
eius auctoritatem
apud nos debent
confirmare.*

esse conuincitur, & reluctanter humanis omnibus studijs, sua tamen virtute vsque emerferit. Adde etiam huc, quod non vna ciuitas, nō gens vna in eam recipiendam & amplexandam conspirauit: sed quā longē latēque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter se commune erat, sancta cōspiratione suam auctoritatem adepti est. Porro quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter se dissidentium, quando eam non nisi cœlesti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accrescit, dum intuemur in eorum pietatem qui sic conueniunt, non omnium quidem, sed quibus, ceu luminibus, fulgere Ecclesiam suam Dominus voluit.

Item tot martyrum sanguis qui pro eius confessione morte firmo & sobrio Dei zelo appetierunt.

13. Iam quanta securitate nos ei doctrinæ nomen dare par est, quam tot sanctorum virorum sanguine sancitam ac testificatam videmus? Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animose & intrepidè, atque ad eò magna alacritate, oppetere: nos cū tali arrhabone ad nos trāsmissam, quā non certa & inconcussa persuasione susciperemus? Non ergo est mediocris Scripturæ approbatio, tot testium sanguine fuisse obsignatam: præsertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei testimonium oppetiisse, non fanatica intemperie (qualiter interdum erratici spiritus solent) sed firmo constantique, sobrio tamen Dei zelo. Aliæ sunt nec pauca nec inualidæ rationes, quibus sua Scripturæ dignitas ac maiestas non modò asseratur pijs pectoribus, sed aduersus calumniatorum technas egregiè vindicetur: sed quæ non satis per se valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cœlestis Pater, suo illic numine patefacto, omni controuersia eximit. Quare tum verè demū ad s. luificam Dei cognitionem Scriptura satisfaciet, vbi interiori Spiritus sancti persuasione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eā confirmandam humana extant testimonia, sic inania non erunt, si præcipuum illud & summum, velut secundaria nostræ imbecillitatis adminicula, subsequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam esse verbum Dei: quod, nisi fide, cognosci nequit. Meritò itaque Augustinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

De utilitate credendi.

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui posthabita Scriptura, ad reuelationem transuolant.

CAPVT IX.

Contra fanaticos qui posthabita scriptura lectione, & doctrina, Spiritum, & ad reuelationes transuolant. Vide Calvinū, in Instructione aduersus libertinos, cap. 9. & 10.

Porro qui repudiata Scriptura, nescio quam ad Deum penetradi viā imaginantur, non tam errore teneri quā rabie exagitari putandi sunt. Emerferunt enim nuper vertiginosi quidam, qui Spiritus magisterium fastuosissimè obtendentes, lectionem ipsi omnem respuunt, & eorum irradent simplicitatem, qui emortuam & occidentem, vt ipsi vocant, literam adhuc consecratur. Sed velim ab ipsis scire quisnam sit iste spiritus, cuius afflatu eo sublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem despiciere ausing. Nam si Christi spiritum esse respondent, perquam ridicula est eiusmodi securitas: siquidem Apostolos Christi, aliòsq; in prima Ecclesia fideles nō alio spiritu illuminatos fuisse, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorū verbi Dei contemptū inde didicit, sed vnusquisq; potius maiore reuerentia imbutus fuit, quæ ad eorū scripta luculentissimè testatur. Et sanè sic per os Isaia prædictū fuerat. Neq; enim vbi dicit, [Spiritus meus qui in te est & verba quæ posui in ore tuo, nō discedent ab ore tuo, neq; ab ore seminis tui in perpetuū] veterem populū externæ doctrinæ astringit ac si elementarius esset: quin potius veram hanc & plenam sub Christi regno felicitatem nouæ Ecclesie

*Arabapista
mg. ii. 121.
Isa. 59. 21.*

electis fore docet, ut nō minus voce Dei quā Spiritu regatur: vnde colligimus, nefando sacrilegio diuelli ab istis nebulonibus quæ inuiolabili nexu Propheta coniunxit. Huc adde quōd Paulus in tertium vsque cælum raptus, non destitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarum: sicuti & Timotheum singularis præstantiæ doctorem hortatur ut lectiōni attendat. Ac memoratu dignum est elogium illud quo Scripturam ornatur, vtilem esse ad docendum, monendum, arguendum, quō perfecti reddantur serui Dei. Quā diabolici furoris est caducum vel temporalem Scripturæ vsum fingere, quæ ad vltimam vsque metam filios Dei d. ducit? Deinde & hoc mihi responderi ab ipsis velim, an aliū haberint spir. tū ab eo quem d. discipulis suis Dominus promittebat. Tametsi extrema infania vexantur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari ut id iactare audent. Qualem autem fore promittendo denūtiabat? nempe qui non à seipso loqueretur, sed suggereret eorum animis & in illaret quæ ipse per verbum tradidisset. Non ergo promissi nobis Spiritus officium est, nouas & inauditas reuelationes confingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quō à recepta Euangelij doctrina abducamur: sed illam ipsam, quæ per Euangelium commendatur, doctrinam mentibus nostris obfirmare.

2 Vnde facile intelligimus, Scripturæ & lectiōni & auscultationi esse studiosè incumbendum, si quem à Spiritu Dei vsum ac fructum percipere libet (sicuti etiam laudat Petrus eorum studium, qui attentī sunt ad Propheticam doctrinā, quæ tamen videri poterat loco cessisse post exortam Euangelij lucem) contrā verò, si quis Spiritus, præterita verbi Dei sapientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum meritò vanitatis ac mendacij suspectum esse debere. Quid enim? quomodo se Satan in Angelum lucis transfiguret, quam auctoritatem habebit apud nos Spiritus, nisi certissima nota discernatur? Et sanè perspicuè nobis designatus est voce dominī: nisi quia sponte in suum exitium errare affectant miseri isti, dum Spiritum à seipsis potius quā ab ipso quærunt. At verò indignum esse causantur, Spiritum Dei, cui subiicienda sunt omnia, Scripturæ subiacere. Quasi verò sit hoc ignominiosum Spiritui sancto, sibi esse vbiq; parem & conformem, sibi per omnia constare, nusquam variare. Equidem si ad humanam, vel angelicam, vel alienam quāuis regulam exigeretur, censendum esset, in ordinem, adde etiam si placet, in seruitutem redigi: sed dum sibi ipsi comparatur, dum in seipso consideratur, quis ideo d. cet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur, fateor: sed quo suū apud nos maiestatem sanciri voluit. Nobis abundè esse debet, simul atque se nobis insinuat. Verū ne sub titulo suo Satanæ Spiritus obrepit, in sua imagine quam Scripturis impressit, vult à nobis recognosci. Scripturarum auctor est: variis dissimilisque esse non potest. Qualem igitur se illic semel prodidit, talis perpetuò manent, oportet. Hoc contumeliosum illi non est: nisi fortè honorificum ducamus à seipso desciscere & degenerare.

3 Quōd verò literæ occidenti nos incubare cauillatur, in eo pœnas luunt contemptæ Scripturæ. Satis enim constat Paulum illic aduersus pseudoapostolos contendere, qui quidem Legem citra Christum commendantes, à noui Testamenti beneficio populum auocabant, quo paciscitur Dominus se Legem suam in fidelium viscera insculpturum, & cordibus insculpturum. Eiusmodi est igitur litera, & suis lectores necat lex Domini, vbi & à Christi gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tantum insonat. Verū si per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur, si Christum exhibet: verbum est vitæ, conuertens animas, sapientiam præstans paruulis, &c. Quinetiā eodem loco prædicationem suam Apostolus

1. Tim. 4. 13.

2. Tim. 3. 16.

I. Ioan. 16. 13.

2. Pet. 1. 19.

*Refutatio obiectio-
nis ab ipsis allatæ,
Indignum esse, Spi-
ritum Dei, cui sub-
iicienda sunt omnia:
Scripturæ subi-
acere.*

*Item quōd dicunt
literæ occidenti nos
incubare.*

2. Cor. 3. 6.

2. Cor. 3. 3.

ministerium Spiritus vocat: nimirum significans, ita suæ quam in Scripturis expressit, veritati inhære Spiritum sanctum, vt vim tum demum suam proferat atque exerat, vbi sua constat verbo reuerentia ac dignitas. Nec his repugnat quod nuper dictum est, verbum ipsum non valde certum nobis esse nisi Spiritus testimonio confirmetur. Mutuo enim quodam nexu Dominus verbi Spiritusque sui certitudinem inter se copulauit: vt solida verbi religio animis nostris insidat vbi affulget Spiritus qui nos illic Dei faciem contemplari faciat: vt vicissim nullo hallucinationis timore Spiritum amplexemur, vbi illum in sua imagine, hoc est in verbo, recognoscimus. Ita est sanè. Non verbum hominibus subitæ ostentationis causa in medium protulit Deus, quod Spiritus sui aduentu extemplò aboleret, sed eundem Spiritum cuius virtute verbum administrauerat, submisit, qui suum opus efficaci verbi confirmatione absolueret. In hunc modum Christus discipulis duobus sensum aperiebat: nõ vt abiectis Scripturis, per se saperent: sed vt Scripturas intelligerent. Similiter Paulus, dum hortatur Thessalonicenses ne Spiritum extinguant, non sublimiter eos arripit ad inanes sine verbo speculationes: sed contiuò subiicit, non spernendas prophetias. Quo proculdubio innuitur, Spiritus lucem præfocari simul atque in contemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc tumidi isti *ἐνθουσιασταί*, qui hanc vnã reputant eximiam illuminationem, vbi securè omisso ac valere iussu Dei verbo, quicquid stertendo conceperint, non minus confidenter quàm temerè arripiunt? Filios certè Dei lögè alia decet sobrietas: qui vt omni veritatis luce, sine Dei Spiritu, orbatos se vident, ita non ignorant, verbum esse organum quo Spiritus sui illuminationem fidelibus Dominus dispensat. Alium enim Spiritum nesciunt quàm qui in Apostolis habitauit & loquutus est: cuius oraculis assiduè ad verbi audientiam reuocantur.

Scripturam, vt omnem superstitionem corrigat, verbum Deus exclusiuè opponere dijs omnibus Gentium.

CAPVT X.

Qualè cæli & terre reliquarumque creaturarum contemplatio Deum nobis delineat, eundè representat Scriptura, nempe eternitè, plenum bonitate, clemètia, misericordia, iustitia, iudicio, & veritate: idque non aliter in scopum.

Sed enim quoniam Dei notitiam, que in mundi machina vniuersisq; creaturis non obscure aliqui proponitur, familiaritè tamen etiamnum & clariùs verbo documus explicari: iam operæpretium est expendere ecquid se talem Dominus in Scriptura nobis representet, qualè in operibus suis delineari, prius visum est. Longa certè materia, si quis in ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem proposuisse contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potissimum in Scripturis de Deo inuestigandum sit, norint, & ad certum eius inquisitionis scopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gentibus distinxit. Nam gratuita adoptione recipientis in filios qui hostes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitia versamur quæ in mundi creatione subsistit, neque ascendit ad Christum Mediatorem. Etsi autem paulo pòst quosdam ex nouo Testamento locos citare operæpretium erit (sicuti etiam inde & potentia Dei Creatoris, & prouidentia in primæ nature conseruatione probatur) lectores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propositum sit, ne fines sibi præscriptos transfiliant: denique tenere in præsentia sufficiat, quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à se conditum gubernet. Passim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficentiam procliuis: & exempla traduntur seueritatis, quæ iustum scelerum ultorem esse ostendunt, præsertim vbi tolerantia suæ contra obstinatos nihil proficit.

2 Certis quidem locis dilucidæ magis descriptiones nobis proponuntur, quibus *εικονιστικῶς* visenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam describeret Moses, videtur sanè voluisse breuiter cōprehendere quicquid de ipso intelligi ab hominibus fas esset. Iehouah, inquit, Iehouah, Deus misericors & clemēs, patiēs, & multę miserationis, ac verax, qui custodis misericordiã in millia, qui aufers iniquitatem & scelera, apud quę innocens non erit innocens, qui reddis iniquitatē patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatē καὶ ἀυτοϋπία, magifico illo nomine bis repetito, predicari: deinde cōmemorari eius virtutes, quibus nobis describitur nō quis sit apud se, sed qualis erga nos, ut ista eius agnitio viuo magis sensu, quàm vacua & meteorica speculatione cōstet. Virtutes porro easdem hic enumerari audimus, quas notauimus in cœlo & terra relucere: clementiam, bonitatem, misericordiam iustitiam, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia sub titulo Elohim continetur. Isdem etiam epithetis illum insigniunt Prophete, quum ad plenum volunt sanctum eius nomen illustrare. Ne multa congerere cogamur, in presentia nobis Psalmus vnus sufficiat: in quo tam exacte summa omnium eius virtutum recensetur, vt nihil ommissum videri queat. Et nihil tamen illic ponitur, quod nō liceat in creaturis contemplari: idē talem sentimus, experientia magistra, Deum, qualem se verbo declarat. Apud Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnosci à nobis velit, descriptionem proponit nō ita plenam, sed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc gloriatur, quōd me nouerit Dominū, qui facio misericordiam, iudicium, & iustitiam in terra. Tria certè hæc apprimè nobis cognita sunt necessaria: Misericordia, qua sola consistit nostra omnium salus: iudicium, quod in flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiã eos manet in æternum exitium: iustitia, qua conseruantur fideles, & benignissimè fouetur. Quibus comprehensis, te abundè habere vaticinium testatur quo possis in Deo gloriari. Neq; tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut sanctitas, aut bonitas. Quomodo enim constaret, quæ hic requiruntur iustitiæ, misericordiæ, iudicij eius scientia, nisi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terrā iudicio & iustitia moderari, nisi intellecta eius virtute? Vnde autem, nisi ex bonitate, misericordiã? si denique viæ omnes eius sunt misericordia, iudicium, iustitia, in illis quoque & sanctitas cōspicienda est. Porro non in alium scopum destinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creatoris impressa iacet: nempe ad Dei timorem primum, deinde ad fiduciam nos inuiat: quō scilicet & perfecta vitæ innocentia, & non simulata obediētia colere illum discamus, tum ab eius bonitate toti dependere.

3 Sed hic summam generalis doctrinæ colligere propositū est: ac primò quidem obseruent lectores, Scripturam vt ad verum Deum nos dirigit discretè excludere ac reiicere Deos omnes Gētium, quia seculis terrē omnibus passim adulterata fit religio. Verum quidem est, vnus Dei nomen vbiq; fuisse notum ac celebre. Nam qui ingentem deorū turbam colebant, quoties ex genuino naturæ sensu loquuri sunt, ac si vnico Deo contenti essent, simpliciter vsi sunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iustinus martyr, qui in hunc finem librum composuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis testimoniis ostendit vnitatem Dei fuisse omnium cordibus insculptam. Idem etiam Tertullianus ex communi sermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate sua vel tracti vel prolapsi sunt ad falsa commenta, atque ita euauerunt eorum sensus, quicquid naturaliter senserunt de vnico Deo, non vltra valuit nisi vt essent inexcusabiles. Nam & sapientissimi quique eorum vagam

*Probat ex Mo-
se, Davide, Iere-
mia.*

Exod. 34. 6.

Psalms. 145;

Ierem. 9. 23.

*Et. à idololatra o-
mnibus seculis na-
turaliter senserunt
vnicum esse Deum:
sed hic sensus non
vltra valuit nisi
vt essent inexcusa-
biles. Scriptura au-
tem vt ad Deum
verum nos deducat,
discretè exclu-
dit deos oēs Gētū.
* In libro de ido-
latria.*

*Vide apud Augu-
stinū epistolā Ma-
ximū cuiusdā grā-
mat ei Madaren-
sis & deos suos fa-
ceter. dentis, & ve-
ram religionē im-
probantis: August.
aut graue & san-
ctam ad illum re-
sponsonem. Episto-
la 43. & 44.*

Hab. 2. 2. 0.

*Impio mendacio cor-
rumpi Dei gloriam
quoties ei forma
vlla affingitur. Id-
circo Scripturā vt
ad verum Deum
nos deducat, ex-
cludere idola &
simulachra omnia.*

Exod. 20. 4.

*Maximus Tyrius
Platon. Serm. 38.*

*Simpliciter Deo di-
splicere omnes sta-
tuas & imagines
quæ sunt ad eum
figurandum, proba-
tur testimonijs &
rationibus.*

Deut. 4. 15.

** Isa. 40. 13. & 41.
7. 29. & 45. 9. &
46. 5.*

Act. 17. 29.

mentis suæ errorem palàm aperiunt, vbi Deum quempiam sibi adesse cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos. Adde quòd multiplicem Dei naturam imaginando, licet minus absurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & alijs sentirent, non fuerunt ipsi quoque immunes à Satanæ fallacijs. ac iam alibi diximus, quæcunque effugia arguè excogitarunt Philosophi, crimen defectiōnis non diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in templo suo quætere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui se verbo suo patefecerat.

*Deo tribuere visibiles formas nefas esse, ac generaliter deficere à vero
Deo quicunq; idola sibi erigunt.*

CAP. XI.

VERVM, vt Scriptura rudi crassoq; hominum ingenio consulens, populariter loqui solet, vbi verum Deum à falsis discernere vult, idolis præcipuè eum opponit: non quòd probet quæ subtilius & elegantius à Philosophis traduntur, sed quò melius deregat mundi stultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quandiu suis quisque speculationibus adhæret. Exclusiua igitur definitio, quæ passim occurrit, in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione sibi fabricant homines: quia Deus ipse solus est de se idoneus testis. Interea quū hic brutus stupor totum orbem occupauerit, vt visibiles Dei figuras appeteret, atque ita ex ligno, lapide, auro, argento, aliâve mortua & corruptibili materia formarent deos, tenendum nobis est hoc principiū, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaq; Deus in Lege postquam sibi vni asseruit deitatis gloriā, vbi docere vult quem cultum probet, vel repudiet, mox adiungit, Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam: quibus verbis licentiam nostram coercet, ne ipsum vlla visibili effigie representare tentemus: ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat eius veritatē in mendacium conuertere superstitio. Scimus enim Solem adoratum fuisse à Persis. Quotquot etiam astra in cœlo cernebāt stultæ Gentes, totidem sibi finxerunt deos. Iam nullū propè animal fuit, quod Ægyptijs non esset Dei figura. Græci verò supra alios sapere visi sunt, quòd sub humana forma Deum colerent. Atqui imagines Deus inter se non comparat, quasi altera magis, altera minus conueniat: sed absque exceptione repudiat simulachra omnia, picturas, aliâque signa quibus eum sibi propinquum fore putarunt superstitiosi.

2 Id colligere promptū est ex rationibus quas prohibitioni adiungit. Primum apud Mosen, Memento quòd Iehouah loquutus tibi sit in valle Horeb: vo-lem audisti, corpus non vidisti. obserua ergo teipsum, ne fortè deceptus, facias tibi vllam similitudinem. &c. Videmus vt aperte vocem suam opponat Deus omnibus figuris: vt sciamus à Deo desciscere quicunque visibiles eius formas appetant. * Ex Prophetis sufficet vnus Isaias qui in hac demōstratione plurimus est, vt doceat indecora & absurda fictiōne scœdari Dei maiestatem, dum incorporeus materia corporea, inuisibilis visibili simulachro, spiritus inanimata, immensus exigui ligni, lapidis, vel auri frusto assimilatur. In eundem quoque modū ratiocinatur Iulius, Genus quem simus Dei, non existimandum auro, & argento, aut lapidi arte sculpto, aut inuento hominis Diuinum esse simile. Vnde constat, quicquid statuarum erigitur vel imaginum pingitur ad Deum figurandum, simpliciter ei displicere ceu quædam maiestatis suæ dedecora. Et quid mirum si hæc è cœlo Spiritus sanctus oracula detonet, quum ad talem cōfessionem è terra edendam mi-
seros

feros quoque & cæcos idololatrias cogat? Nota est illa Senecæ querimonia, quæ apud Augustinum legitur: Sacros (inquit) immortales, inuiolabilisque deos in materia vilissima, atque ignobili dedicant, illisque hominum & ferarum habitus induunt: quidam verò mixto sexu, & diuersis corporibus, ac numina vocât: quæ si accepto spiritu occurrerent, môstra haberentur: vnde rursus palàm apparet, friuolo cauillo el ubi imaginum patronos, qui obtendunt Iudæis fuisse vetitas quòd ad superstitionem procliuēs essent. Quasi verò ad gentem vnā pertineat quòd Deus ex æterna sua essentia, & continuo naturæ ordine adducit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, sed Athenienses, quum errorem in Deo figurando refelleret.

Lib. 6. de Ciuitate Dei, cap. 10.

Non ad Iud. eos tñtū pertinuisse eī prohibitionem.

3 Exhibuit quidem interdum Deus certis signis numinis sui præsentiam, vt diceretur spectari facie ad faciem: sed omnia quæ vnquam edidit signa, aptè quadrabant ad rationem docendi, & simul apertè monebant homines de incomprehensibili eius essentia. Nubes enim & fumus & flamma, quanquam symbola erant cœlestis gloriæ, quasi iniectofreno cohibebant omnium mentes ne penetrare altius tentarent. Quare ne Moses quidem (cui tamen præ aliis familiarissimè se patefecit) precibus adeptus est vt faciem illam cerneret: quin responsum accepit, non esse hominem tanti fulgoris capacem. Apparuit Spiritus sanctus sub specie columbæ: sed dum protinus euauit: quis non videt, vnus momenti symbolo admonitos esse fideles Spiritum inuisibilem credendum esse: vt eius virtute & gratia contenti, nullam sibi externam figuram accerferent. Nam quod sub forma hominis Deus interdum apparuit, præludium fuit futuræ in Christo reuelationis. Itaque hoc prætextu minimè licuit Iudæis abuti vt sibi deitatis symbolum erigerent sub humana figura. Propitiatorium quoque, vnde præsentia virtutis suæ sub Lege exeruit Deus, sic compositum erat vt innueret optimum diuinitatis aspectum hunc esse, dum animi supra se admiratione efferuntur Cherubim si quidem alis extentis illud operiebant, velum obregebat: locus ipse procul reconditus satis per se occultebat. Proinde insanire eos minimè obscurum est qui simulachra Dei & Sanctorū exemplo illorum Cherubim defendere conantur. Quid enim obsecro volebant imaginulæ illæ, nisi imagines representandis Dei mysteriis non esse idoneas? quando in hoc formatae erant, vt alis velantes propitiatorium, non oculos modo humanos, sed omnes sensus prohiberent à Dei intuitu: atque ita temeritatem corrigerent. Huc accedit quòd Propheta Seraphim sibi in visione ostensus velata facie nobis pingunt: quo significant tantum esse diuinæ gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipsi à recto intuitu arceantur, & tenues eius scintillæ, quæ in Angelis emicant, ab oculis nostris sint subductæ. Quanquam Cherubim de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pedagogiam pertinuisse agnoscunt quicunque rectè iudicant. Ita in exemplum eos trahere quod nostræ ætati seruat, absurdum est. Præterit enim seculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiusmodi rudimenta destinata erāt. Ac sanè pudendū est, prophanos scriptores magis dextros esse Legis Dei interpretes quàm Papiſtas. Iudæis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd puras nubes & cœli numen adorent. Pernersè quidem & impiè: verius tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quàm Papiſtæ, qui visibilem aliquam Dei effigiem fuisse garrunt. Quòd autem populus ille feruida celeritate subinde ad idola sibi querenda prorupit, nō aliter quàm aquæ ex magna scaturigine violento impetu ebulliunt: hinc potius discamus quanta sit ingenij nostri ad idololatriam propensio, ne vitij communis culpam regerendo in Iudæos sub vanis peccandi illecebris mortiferum somnum dormiamus.

Sic Deum certis signis visibilib⁹ præsentiam suam clām ostendisse vel toti populo vel quibusdā, selectis, vt eadē signa moneant eos de incomprehensibili Dei essentia.

Deut. 4. 11.

Exod. 33. 13.

Matth. 3. 16.

Exo. 25. 17. 18. 21.

Insanire eos qui simulachra Dei & sanctorū defendunt exemplo Cherubim operientium propitiarium, ostenditur vel Iuuenalis testimonio.

Isa. 6. 2.

Tertullianus lib. de Idololatria refutat eos qui obijciunt Nō sē simulachrū sēpētū erexisse in deserto.

Plin. lib. 13. cap. 4.

Iud. ea gens contumelia omnium insignis.

Psa. 115. 4. & 135. 15. 4 Eodem tendit illud, Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: quia & ex materia colligit Propheta, non esse deos quorum effigies aurea est vel argentea: & pro confesso sumit, quicquid proprio sensu concipimus de Deo, insipidum esse figmentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel splendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus esse probabile quàm ex mortua qualibet materia cõfari deos. Interea nõ minus in altero insistit, nimis vesana te neritate efferrimortales, qui euanidum spiritum in singula momenta precatio trahentes, Dei honorem conferre audent idolis. Fateri cogetur homo se animal esse ephemerum, & pro Deo tamen haberi volet metallum cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, nisi ex hominum arbitrio? Iustissima est profani illius poëtæ subfannatio,

Olim truncus eram ficulinus, inutile lignum,
Quum faber, incertus scammum faceretne, &c.

Horat. 1. Serm. Saty. 8.

Maluit esse Deum. Scilicet terrenus homuncio qui singulis ferè momentis vitam exhalat, suo artificio Dei nomen & honorem ad mortuum truncum transferet. Sed quia Epicureus ille faceret ludèdo, nullam religionem curauit, omissis eius & similibus diæteriis, pungat nos, imò transfodiat obiurgatio Prophætæ, Nimium esse vecordes qui ex eodem ligno se calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, assant carnem vel elixant, deúmque fabricant coram quo supplices ad precandum se prosternunt. Itaque alibi non tãtum ex Lege reos perãgit, sed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: quando scilicet nihil minus consentaneum, quàm velle Deum qui immensus est ac incomprehensibilis, redigere ad quinque pedum mensuram. Et tamen portentum hoc quod palam naturæ ordini repugnat, consuetudo ostendit esse hominibus naturale. Tenendum porrò est, hac loquendi formã passim notari superstitutiones, quòd opera sint manuum hominum, quæ Dei autoritate carent: vt hoc fixum sit, detestabiles esse omnes cultus quos à seipsis homines excogitant. Furorem exaggerat Propheta in Psalmo, quòd auxilium implorent à rebus mortuis, sensuque carentibus, qui in intelligentia ideo præditi suat vt sciant sola Dei virtute omnia moueri. Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnumquenque rapit naturæ corruptela ad tantam dementiam, dira imprecatione tandem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciunt ea, & quicunque illis fiunt. Notandum autem, non minus similitudinem vetari, quàm sculptile: quo inepta Græcorum cautio refutatur. Bellè enim defunctos se putant si Deum non sculptant, dum in præturis licentiosius quàm vllæ aliæ gentes hinciniunt. Atqui Dominus non à statuatio modo sibi erigi effigiem, sed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperam & cum maiestatis suæ contumelia sic assimilatur.

Contra Græcos qui Deum non sculptunt, sed pingere sibi permittunt.

Ierem. 10. 3. 5 Scio quidem illud vulgò esse plusquam tantum, Libros idiotarum esse imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei, in cuius schola si edoctus fuisset hac in parte, nunquam ita loquutus foret. Nam quum Ieremias lignum esse doctrinam vanitatis pronuntiat: quum Habacuc docet conflatile esse doctorem mendacij: certè hinc generalis colligenda est doctrina, futile esse, adeoque mendax, quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos à Prophetis reprehendi qui simulachris ad impiã superstitionem abutebantur: fateor id quidem: sed addo, quod omnibus conspicuum est, in totum damnari ab illis quod Papiæ pro certo axiomate sumunt, imagines esse pro libris. Opponent enim vero Deo simulachra, tanquam res contrarias & que nunquam simul conuenire possint. Hæc, inquam, comparatio, in

locis

locis illis quos nuper citavi, statuitur, quum vnus sit verus Deus quē colebant Iudæi, perperam & falsō confingi visibiles figuras quæ Deū representent: ac miserē deludi omnes, qui Dei cognitionem inde petunt. Denique nisi ita res haberet, fallacem esse & adulterinam quæcunq; ex simulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarent eā Prophetæ. Saltem hoc habeo: quum vanitatem & mendacium esse docemus, quod simulachris Deum effingere homines tentant, nihil aliud quàm de verbo ad verbum nos refert quod Prophetæ tradiderunt.

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Eusebius scripserunt, qui pro certo assumere non dubitant, mortales fuisse omnes quorum simulachra visuntur. Nec aliter Augustinus, qui securè pronuntiat nefas esse non modò adorare simulachra sed Deo collocare. Neque tamen aliud dicit quàm quod multis antè annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc est tricesimum sextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Augustinus, suâque subscriptione cōfirmat, Qui primi deorum simulachra induxerunt, eos & metū dempsisse, & errorem addidisse. Hoc si solus Varro diceret, parū fortassè haeret authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, q̄ homo Ethnicus, quasi in tenebris palpans, ad hanc lucem peruenerit, ideo in lignas esse Dei maiestate corporeas imagines, quia metum eius diminuunt hominibus, errorēque augeant. Res cetè ipsa testatur verè hoc non minus quàm prudenter fuisse dictum: sed Augustinus à Varrone mutuatus, tanquam ex suo sensu profert. Ac primum quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines sunt impliciti, non cœpisse à simulachris, sed noua materia superaddita, crenisse. Deinde ideo, minui aut etiam tolli Dei timorem interpretatur, quia facile possit eius numen in simulachrorum stultitia ineptōque & absurdo figmento contemni: quod secundum, vtinam non tam vèrum esse experiremur. Quisquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex simulachris discat quod de Deo sciendum est.

7 Quare si quid frontis habent Papistæ, ne posthac effugio isto vantur, libros esse idiotarum, imagines: quod tam ipertè pluribus Scripturæ testimoniis refellitur. Tamen si vt hoc illis concedam, ne sic quidē multū profecerint pro idolis suis tuendis. Cuiusmodi portenta pro Deo obtrudant, notum est. Quis verò sanctis picturas vel statuas dicant, quid sunt nisi perditissimi luxus & obsecrataris exemplaria? ad quæ si quis for mare se vellet, fustuario dignus sit. Equidem lupanaria pudicius & modestius cultas meretrices ostendunt, quàm templi eas quas volunt censeferi virginum imagines. Martyribus nihilo decentiorem fingunt habitum. Componunt ergo sua idola vel ad modicum saltem pudorem, vt paulo verecundius mentiantur alienius sanctitatis libros esse. Sed tum quoque respondebimus, non hanc esse in sacris locis docendi fidelis populi rationem: quum longè alia doctrina quàm istis naniis illic institui vult Deus. In verbi sui prædicatione & sacris mysteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iussit: in quam parum sedulò intentum sibi animum esse produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocant Papistæ idiotas, quorum iudicium solis imaginibus doceri sustineat? Hos scilicet, quos pro suis discipulis agnoscit Dominus: quos cœlestis suæ philosophiæ reuelatione dignator: quos salutaribus regni sui mysteriis vult erudiri. Fateor quidem, vt res habent, hodie est: non paucos qui talibus libris carere nequeant. Sed vnde quæso, isthæc stupiditas, nisi quod ea doctrina fraudantur quæ sola erat ad eos formandos idonea? Neq; enim alia de causa, qui præerant Ecclesiis,

*Gregorius Episcopus
lib. 7. scribens Sereuo Massiliensi Episcopo.
Item Epist. 9. lib. 9. eidem.*

*Concilium Elibertinum.
Lib. 4. de Ciuitate Dei cap. 9. & 31.*

Papistarum statuas vel picturas, quibus sanctos Martyros & pias virgines representant, perditissimi luxus & obsecrataris exemplaria. De quo vide etiam sine sect. 12.

resignarunt idolis docendi vices, nisi quia ipsi muti erant. Christum vera Euangelij prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos nostros crucifigi testatur Paulus. Quorsum igitur attinebat tot passim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, si probè & fideliter illud inculcassetur, Christum esse mortuum, vt in cruce maledictionem nostram sustineret, peccata nostra expiaret corporis sui sacrificio, sanguinéque ablueret, nos denique reconciliaret Deo Patri? Ex quo vno plus discere poterât quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis: nam in aureas & argenteas auari mentes & oculos tenacius fortè defigunt, quàm in vlla Dei verba.

Sap. 14. 15.
Idololatria veteris & origo, quod homines sibi nõ credentes adesse Deũ, nisi carnaliter se presentẽ exhibeat, erexerunt signa in quibus ipsum sibi præ oculis carnaliter obuersari credebant.

Gen. 31. 19.

Iosue 24. 2.

Exod. 32. 1.

8 Porro de idolorum origine, publico ferè consensu receptum est quod in libro Sapientiæ habetur: primos scilicet extitisse eorum auctores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipsorum memoriam superstitiosè colerent. Et sanè fateor peruersum hunc morè fuisse vetustissimum: nec facem fuisse nego qua accensus hominum ad idololatriam furor magis exarsit: non tamen concedo hunc fuisse primum mali fontem. Idola enim iam fuisse prius in vsu quàm ista in consecrandis mortuorũ imaginibus ambitio inualuisset (cuius apud profanos scriptores crebra fit mētio) constat ex Mose. Quum Rachelem narrat furatam esse patris sui idola, non secus ac de communi vicio loquitur Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam, vt ita loquat, esse idolorum fabricam. A diluio quædam erat mundi palingenesi: atqui non multi anni fluunt quin sibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile est, superstitite adhuc sancto Patriarcha idololatricę deditos fuisse nepotes vt oculis suis non sine acerbissimo dolore cerneret idolis scædari terram, cuius corruptelas nuper Deustam horribili iudicio purgauerat. Nã Thare & Nachor iam ante natum Abraham falsorum deorum cultores erant, sicut testatur Iosue. Quum tam citò descuerit progenies Sem, quid de posteris Cham iudicabimus qui in patre suo pridem fuerāt maledicti? Ita est sanè. Mens hominis, vt superbia & temeritate est referta, Deũ pro captu suo imaginari audet: vt hebetudine laborat, imò crassissima ignorantia est obruta, pro Deo vanitatem & inane spectrũ concipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas. q̄ homo qualem intus concepit Deum, exprimitere opere tentat. Mens igitur idolum gignit: manus parit. Hæc esse idololatriæ originem. q̄ homines Deum sibi adesse non credūt nisi carnaliter exhibeat se presentem, prodit Israelitarũ exemplum. Nescimus, dicebāt, quid isti Mose contigerit: fac nobis deos qui nos præcedant. Deũ quidem esse nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: sed propinquum sibi esse non confidebāt nisi oculis cernerent corporeum vultus eius symbolum, quod sibi testimoniam esset gubernantis Dei. A præunte ergò imagine volebant cogoscere Deum utinam sibi esse ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietam semper esse carnem, donec sibi simile figmentum naçta est in quo se pro Dei imagine maniter soletur. Omnibus ferè à condito mundo seculis, huic cæcæ cupiditati vt obsequerentur homines, erexerunt signa in quibus Deum sibi præ oculis carnalibus obuersari credebant.

Simulachri fabricacione in religione sequitur et ptinus a donatus simulachri, sicut Dei, aut altius creaturæ in simulachro, quorum vtrumque Lex Dei prohibet.

9 Tale figmentum sequitur protinus adoratio: quum enim Deum se homines in simulachris intueri arbitrarentur, & ipsum quoque illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, obstupescere & admirari iam constat, homines ad simulachrorum cultum non antè prorumpere, quàm crassiore aliqua opinione sint imbuti: non quidem vt deos existiment, sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginantur. Itaque siue Deum siue creaturam tibi in simulachro repræsentantes,

vbi

vbi ad venerationem prosterneris, iam superstitione aliqua fasciatus es. Hac ratione, Dominus non statuas modò erigi ad se effigiandum fabricatas, sed titulos etiam quoslibet & lapides consecrari vetuit qui in adorationem prostarent. Eadem quoque ratione in præcepto Legis altera pars de adoratione subiicitur. Nam simulacraque efficta est Deo visibilis forma, huic quoque alligatur illius virtus. Ita stupidi sunt homines, vt Deum affigant vbicumque affingunt: ac proinde fieri non potest quin adorent. Neque interest idolumne simpliciter colât, an Deum in idolo: hæc semper idololatria est, quum idolo, qualicumque colore, exhibentur diuini honores. Et quia supersticiosè coli nõ vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defensionem execrabilis idololatriæ, qua multis antehac seculis vera religio submersa subuersaque fuit, miseris prætextus aucupantur. Non reputantur, inquit, pro diis imagines. Nec tam prorsus incogitantes erant Iudæi vt non meminissent Deum fuisse cuius manu educti essent ex Ægypto antequam fabricarent vitulum. Quin Aaroni dicenti, illos esse deos à quibus liberati essent è terra Ægypti, intrepidè annuebant, non dubia significatione, velle se retinere illum Deum liberatorem, modò præuentem in vitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse Ethnici credendi sunt vt nõ intelligerent Deum alium esse quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulachra, deos semper eodem animo retinebant: & multa erant vni deo simulachra, nec pro multitudine complures tamen deos sibi fingebant: præterea noua quotidie consecrabant, nec putabant tam se novos facere deos. Legantur excusationes, quas ab idololatriis sui seculi fuisse prætextas refert Augustinus: nempe quum arguerentur, respondebant vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatiotis, vt ipse loquitur, religionis erant, nec simulachrum nec dæmonium se colere aiebant, sed per effigiem corpoream intueri eius rei signum quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatriæ siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non alter quàm dictum est, fuerunt animati: spirituali intelligentia non contenti, certiore ac propiore ex simulachris impressum iri sibi putabant. Postquam semel placuit præpostera ista Dei assimilatio, nullus finis factus, donec nouis subinde præstigiis delusi, in imaginibus Deum vim suam exerere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, vnum verumque cæli ac terræ Dominum, sub talibus simulachris persuasi erant se colere: & Gentes, suos licet falsos deos, quos tamen in cælo habitare fingerent.

10 Hoc qui antehac factum, & nostræ etiam memoria fieri negant, impuulenter inueniuntur. Cur enim coram illis prosternuntur? Cur sese ad illi, precaturo, tanquam ad Dei aures, conuertunt? Si quidem verum est quod ait Augustinus, Neminem orare vel adorare sic intuentem simulachrum, qui non sic afficiatur vt ab eo exaudiri se putet, vel sibi præstari quod desiderat, speret. Cur inter eiusdem Dei simulachra tantum discrimen, vt altero præterito, aut vulgariter honorato, alterum omni solenni honore prosequantur? Cur in visendis simulachris, quorum similia domi sue habent, votiuis peregrinationibus se fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vsque & strages digladiantur, vt facilius lauti sint vnicum Deum sibi eripi quàm sua idola? Et tamen nondum crassos vulgi errores (qui pene insiditi sunt, & omnium ferè corda occupant) enumerato: tantum indico quod ipsi profiterentur, quum se maxime ab idololatriâ purgare volunt. Non vocamus, inquit, nostros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamen Prophetæ passim illis fornicationes cum ligno & lapide expro-

*Nota contra cruce
lignas lapideas,
&c. quibus præte-
xtu Christi honor
exhibetur.*

*Vide Gregorij E-
pist. 53. & 126. li. 2.*

*Contra eos qui ad
defensionem execra-
bilis Idololatriæ
prætexunt, se non
reputare imagines
pro diis, ostenditur
neque Iudæos vi-
tulum aureum col-
lantes neq; Ethni-
cos simulachra sibi
fabricantes existi-
masse illa Deum esse,
quos tamen non
excusare sustineat.
In Psal. 113.*

*Papistæ nõ minus
quam Ethnici
Idololatrias Iudæo-
rum, persuasos esse se
Deum ipsum cole-
re sub simulachris
ostenditur.
In Psal. 113.*

brare non desinebant: tantum ob ea quæ quotidie ab iis fiunt qui Christiani haberi volunt, nempe quod Deum in ligno & lapide carnaliter venerantur.

Non posse Idololatrias. i. simulachrorum cultores elabi distinctione sua dulcia & latria. Vi de finem sec. 16. & cap. 12. sect. 2. August. quid est lib. de trinitate primo cap. 6. λατρεύειν debere Deo tantum, δουλεύειν autē etiam proximis. Sed hoc nihil inuolat Papistarum friuolam distinctionem.

11 Quamquam non ignoro, nec dissimulandum est, distinctione ipsos elabi magis arguta, cuius paulo post iterum plenior fiet mentio. Cultum enim quem simulachris suis impendunt, *εἰδωλοδουλείαν* esse obtendunt, *ἰδωλαλατρείαν* esse negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant duliciæ, sine Dei iniuria statuis & picturis posse communicari docent. Ergo innoxios se arbitrantur si tantummodo serui sint idolorum, non etiam cultores. Quasi verò non aliquantò lenius sit Colere quam Seruire. Et tamen dum in Græca voce latebras captant, secum ipsi pugnant admodum pueriliter. Nam quum *λατρεύειν* nihil aliud Græcis significet quam colere: perinde valet quod dicunt, ac si imagines suas fanos dicit debere teantur se colere, sed absque cultu. Nec est quod obiiciant, aucupia me in verbis tendere: sed ipsi dum tenebras conantur offundere simplicium oculis, inscitiam suam produnt. Quamlibet tamen sint disertis, nunquam sua eloquentia consequentur ut rem vnam & eandem nobis duas esse probent. In re, inquam, ostendant discrimen, ut habeantur veteribus idololatriis dissimiles. Sicuti enim reatum non effugiet aduler aut homicida, si aliud ascititium scelesti suo nomē imposuerit: ita istos subtili nominis commento absolui absurdum est, si causa nihil ab idololatriis differunt, quæ damnare ipsi etiam coguntur. Atqui tantum abest ut ab illorum causa suam seiungant, ut potius fons totius mali sit præpostera æmulatio, qua cum illis certant, dum symbola quibus Deum sibi figurent, & suo ingenio sibi comminiscuntur, & suis manibus confingunt.

Quum Idololatria dānatur, non repudiari prorsus sculptura & pictura, sed requiri purum & legitimum vtriusque usum, adeoque ne Deus effingatur visibili specie, sed eatantum quorum capaces sint oculi.

12 Neque tamen ea superstitio teneor, ut nullas prorsus imagines ferendas censeam. Sed quia sculptura & pictura Dei dona sunt, purum & legitimum vtriusque usum requiro: ne quæ Dominus in suam gloriam & bonum nostrum nobis contulit, ea non tantum polluantur præpostero abusu, sed in nostram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi visibili specie nefas est. putamus, quia id vetuit ipse, & fieri sine aliqua gloriæ eius deformatione non potest. Ac ne in hac opinione nos solos esse putent, omnes suos scriptores id semper improbasse reperient qui in eorum monumentis versati fuerint. Si ne figurare quidem Deo corpoream effigiem fas est, multò minus ipsam pro Deo, vel Deum in ipsa colere licebit. Restat igitur ut ea sola pingantur ac sculpantur quorum sint capace oculi, Dei maiestas, quæ oculorum sensu longè superior est, ne indecoris spectis corrumpatur. In eo genere partim sunt historiae ac res gestæ, partim imagines ac formæ corporum, sine vlla rerum gestarum notatione. Priores, usum in docendo vel admonendo aliquem habent: secundæ, quid præter oblectationem afferre possint non video. Et tamen constat tales fuisse omnes prope modum imagines quæ hæcenus in templis profiterunt. Unde iudicare licet, non iudicio aut delectu, sed stulta & inconsiderata cupiditate illic fuisse excitatas. Omitto quàm perperam & indecenter magna ex parte sint effictæ, quàm licentiosè hæc pictores & statuarii lasciuierint, quam rem paulo antè attigi: tantum dico, etiam si nihil vitij inesset, nihil tamen habere ad docendum mo-

sect. 7.

Nō expedire in templis Christianis vllas omnino habere imagines veteris Ecclesie auctoritate confirmatur

13 Verum illo quoque discrimine omisso, an vllas omnino imagines, siue quæ res gestas, siue quæ hominum corpora figurent, habere in templis Christianis expediat, obiter expendamus. Principiò, si quid nos mouit veteris Ecclesie auctoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & syncerior doctrina vigeat, Christiana templa fuisse communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primum

primum in ornamentum templorum ascitæ sunt, quàm ministerij syn-
 centas nonnihil degenerasset. Non disputabo ecquid rationis habuerint
 qui primi fuerunt eius rei authores: verùm si ætatem cum ætate confe-
 ras, videbis illos multum declinasse ab eorum integritate qui imagini-
 bus caruerant. Quid? an passuros fuisse putamus sanctos illos patres Ec-
 clesie, in tandiu ea re carere, quam vtilem ac salutarem esse iudicarent? At
 certe quia videbant in ea aut nihil aut minimum utilitatis, plurimum
 autem subesse periculi, repudiarunt magis consilio & ratione, quàm i-
 gnorantia aut negligentia prætermiserunt. Quod etiam Augustinus cla-
 ris verbis testatur, Quum his sedibus locantur, inquit, honorabili subli-
 miute, vt à precantibus atque immolantibus attendantur, ipsa similitu-
 dine animatorum membrorum atque sensuum, quanuis sensu & anima
 caeant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur, &c. Et
 alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membrorū,
 vt animus in corpore viuens magis arbitretur sentire corpus, quod suo
 simillimum videt, &c. Paulo post, Plus valent simulachra ad curuadam
 in ælicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad cor-
 rigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque am-
 buant. Hæc sanè videtur causa esse cur Iohannes non tantùm à simula-
 chrorum cultu, sed ab ipsis quoque simulachris cauere nos voluerit. Et
 non horribili insaniam, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem ante-
 hac occupauit, plus nimis sumus experti, simulatque in templis collo-
 cantur imagines, quasi signum idololatriæ erigi: quia sibi temperare nõ
 potest hominum stultitia, quin protinus ad supersticiosos cultus delaba-
 tur. Quòd si nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in
 quem vsus destinata sint templa, nescio quomodo indignum mihi vi-
 detur eorum sanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas &
 iconicas, quas verbo suo Dominus consecrauit: Baptismum intelligo &
 Cœnam Domini cum aliis ceremoniis quibus oculos nostros & studio-
 sius de ineri, & viuidius affici conuenit quàm vt alias hominum inge-
 nio fatrefactas requirant. En incomparabile imaginum bonum, quod
 nulla pensatione refarci potest, si Papistis creditur.

14 iam satis multa, opinor, de hac re dicta forent, nisi manum quo-
 dammodo mihi iniiceret Synodus Nicæna, non illa celeberrima quæ
 coëgit Constantinus Magnus, sed quæ Irenes Imperatricis iussu & auspi-
 ciis ante annos octingentos habita est. Decreuit enim non habendas
 modò in templis esse imagines, sed etiam adorandas. Quicquid enim di-
 xerim, magnū ex aduerso præiudicium afferet Synodi authoritas. Et si, vt
 verū fateat non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quor-
 sum euiserit eorū furor qui imaginū magis fuerunt cupidi, quàm Cri-
 sti inos decibat. Sed hoc primùm expeditur. Quæ hodie simulachrorū
 vsus tuentur. Nicæna illius Synodi patrocinium allegant. Extat autem
 refutatorius liber sub Caroli Magni nomine, quem ex dictione collige-
 re licet eodem fuisse tempore compositum. Illic Episcoporum sententiæ,
 qui concilio interfuerunt, recitantur, & argumenta quibus pugnantur.
 Dixit Iohannes legatus Orientalium, Creauit Deus hominem ad imagi-
 nem suam: atque inde collegit, habendas igitur esse imagines. Idè com-
 mendari nobis putauit imagines hac sententia, Ostende mihi faciem
 tuam, quia speciosa est. Alius, vt probaret collocandas esse in altaribus,
 hoc testimonium citauit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub
 modio. Alius, vt earum aspectum nobis vtilem monstraret, adduxit ver-
 sum ex Psalmo, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Alius
 similitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ vsi sunt Gentium sacrifici-
 bus, ita Christianis habendas esse sanctorū imagines pro idolis Gentium.

Epist. 49.

In Psal. 113.

I. Iohan. 5. 21.

Erasmus etiã idem
 dicit Epistola qua-
 dam ad Sadoleiũ.
 Vide proximi Dio-
 genis Laertij, vbi
 de Persarũ magis.

Synod. Nicæna, quæ
 Irenes Imperatrici
 iussu habita est.
 impietas, per de
 insulsiat & in-
 pte in approbãdis
 imaginibus in tem-
 plis carumq; adora-
 tione. De quo vide
 ex libr. 4. cap. 9.
 sect. 9.

Anno circiter 754.

Eodem torserunt illud, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingeniosa est ista interpretatio, Vt audiuius, ita & vidimus. Deum igitur non solo verbi auditu cognosci, sed etiam imaginum aspectu. Simile Theodori episcopi acumen. Mirabilis, inquit, Deus in sanctis uis: Atqui alibi habetur, Sanctis qui sunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ sunt insulitates, ut eas referre me quæque pigeat.

15 Vbi de adoratione disputant, illic adoratio & Pharaonis, & uirgæ Ioseph, & tituli quem erexit Iacob, in medium adducitur. Quæquam in hoc postremo non tantum deprauant Scripturæ sensum, sed arripunt quod nusquam legitur. Tum illa, Adorate scabellum pedum eius. Item, Adorate in monte sancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: firmæ admodum & appositæ illis videntur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginum pattonis ridiculam personam vellet, possitne maiores & crassiores colligere ineptias? Ac ne qua amplius restaret dubitatio, Theodosius Mirensis episcopus adorandas esse imagines Archidiaconi sui somniis tam serio confirmat, ac si oraculum cœleste in promptu haberet. Eant nunc simulachrorum fautores & Synodi decreto nos urgeant. Quasi verò non omnem sibi fidem abrogent venerandi illi patres, Scripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè scèdèque lacerando.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere aulos esse mirum est: non fuisse autem illis reclamatum cum summa omnium detestatione, bis mirum. Atque hanc frigidiosam ameniam traduci expedit, ut saltem fucus antiquitatis quem Papistæ obtendunt, simulachrorum cultui detrahatur. Theodosius Amori episcopus anathema crepat: dicitur omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Oriëntis calamitates huic sceleri imputat, quod non fuerint adoratæ. Quibus ergo pœnis digni Prophetæ, Apostoli, Martyres, quorum tempore nullæ extiterunt? Addunt postea, si imagini imperiali cum suffitu & thymiamate obuiam proceditur: multò magis hunc honorem Sanctorum simulachris deberi. Constantius autem Constantiæ Cypri episcopus se imagines reuerenter amplecti profiteretur, cultumque honoris qui viuificæ Trinitati debetur, illis se exhibiturum confirmat: quisquis idem facere recusauerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionitis amandat. Ac ne putes priuatam esse vnius hominis sententiam, assentiuntur reliqui. Imò Ioannes legatus Orientalium, calore ultra prouectus, præstare admonet lupanaria omnia in urbem admitti, quam imaginum cultum abnegate. Tandem omnium consensu statuitur, hæreticis omnibus deteriores esse Samaritanos: at ipsis Samaritanis *ἐνορρημάχους*. Cæterum ne suo solèni Plaudite fabula careat, additur clausula, Gaudeant & exultent qui Christi habentes imaginem sacrificium illi offerunt. Vbi nunc latriæ & dulciæ distinctio, qua Dei & hominum oculos solent perstringere? Nam concilium sine exceptione tantumdem simulachris ac Deo viuo largitur.

Ergo etiam cultum latriæ.

Vide Caluini lib. de vitæ diu. superst. & ibi resp. Pastorum Tigurin. aduersus Nicodemitas. Vide etiam Calu. lib. de fugiend. illicitis sacr.

Deum ab idolis discerni, ut solus in solidum colatur.

CAPVT XII.

Quid à superstitione differat religio ostenditur ex etymologia vocum superstitionis, religionis, & idolatriæ.

Diximus autem in initio, Dei notitiam non esse positam in frigida speculatione, sed secum trahere eius cultum: ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod aliis locis fusiùs explicandum erit: nunc tantum breuiter repeto, quoties asserit Scriptura vnicum esse Deum, non pugnare de nudo nomine, sed hoc etiã præcipere, ne aliò transferatur quicquid in diuinitatem competit: unde etiam patet quid à superstitione differat

ferat pura religio. *Εὐσέβεια* certè Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia semper cæci ipsi in tenebris palpando, senserunt tenendam esse certam regulam, ne præposterè colatur Deus. Religionis nomen etsi verè sentitque Cicero à relegendo deducit, coarctata est tamen, & longè petita quam assignat ratio, quòd probi cultores sæpiùs relegerent, ac diligenter tractarent quid verum esset. Potiùs existimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen, quia maior pars mûdi quicquid obuium est temerè arripit, imò etiam huc & illuc transuolat: pietas autem, vt in firmo gradu consistat, sese intra fines suos relegit: sicuti inde mihi dicta videtur Superstitio, quòd modo & præscripta ratione non contenta, superuacuam rerû inanium congeriem accumulet. Cæterùm vt voces omittamus, ætatum omnium consensu receptum semper fuit, vitari peruertique religionem falsis erroribus: vnde colligimus, vbi zelo inconsiderato quiduis nobis permittimus. frivolum esse quem superstitioni obtendunt prætextum. Quauis tamen in omnium ore personet hæc confessio, turpis interim se prodit inscitia & neque adherent vni Deo, neque delectum adhibent in eius cultu, sicuti antè hæc docuimus. Atqui Deus, vt sibi ius suum vendicat, clamat se esse æmulum, ac seuerum fore vltorem si cum vllò Deo fictitio misceatur: deinde legitimum cultum definit, vt genus humanum sub obsequio contineat. Vtrunque complectitur Lege sua, vbi primò sibi addicit fideles, vt illis sit vnus Legislator: deinde regulam præscribit quaritè ex suo arbitrio colatur. De Lege quidem, quia multiplex est eius vsus ac finis, suo loco differam: nunc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impositum esse hominibus, ne ad vitiosos cultus declinent. Quod autem priore loco posui, tenendum est, nisi in vno Deo resideat quicquid proprium est diuinitatis, honore suo ipsum spoliari, violarique eius cultum. Atque hîc intentiore cura animaduertere conuenit quibus astutiis ludat superstitio. Neque enim ad alienos deos sic desciscit vt videatur summum Deum deferere, vel in aliorum ordinem redigere: sed dum supremum locum illi concedit, turbam minorum deorum circumdat, inter quos propria eius officia partitur, ita (licet dissimulanter & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnum tota maneat, disseccatur. Sic veteres olim, tam ex Iudaïs quàm Gentibus, deorum patri & arbitro ingentem illam turbam subdiderunt, quibus communis esset, pro ordinis ratione, cæli & terræ cum summo Deo administratio. Sic aliquot retrò seculis, Sancti qui hac vita excesserant, in Dei societatem euecti sunt, vt pro illo & colerentur & inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuscari quidem putamus Dei maiestatem, quum magna ex parte supprimatur & extinguatur: nisi quòd frigidam retinemus de suprema eius potentia opinionem. Interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

I. de Nominibus deorum.

Superstitionis astutia, dum vni Deo supremum locum concedens, illi turbam minorum deorum circumdat. De quo vide etiam finem sect. 3.

2 Quinetiam in hunc finem inuenta est latriæ & duliæ, quam appellant, distinctio, quòd impunè viderentur Angelis & mortuis transcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultum deferunt Papistæ, nihil re ipsa differre à Dei cultu palàm est. Promiscuè enim & Deum & illos adorant, nisi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo se illibatum seruare quod suum est, quia latriam illi relinquunt. Atqui de re non de voce quum sit quæstio, quis illis permittat tam securè in re omnium maxima ludere? Verum (vt hoc quoque omittamus) non aliud tandem consequentur sua distinctio, quàm cultum ab ipsis vni Deo præstari, aliis autem seruiturum. *λατρία* enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: *δουλεία* verò propriè seruitutem sonat: & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc discrimen. Potrò vt demus esse perpetuum, nempe inquirendum est quid vtrunque valeat, *δ. δουλεία* quidem seruitus

De distinctione latriæ & duliæ: hîc sect. 3. Vide etiam supra c. 11 sect. 11.

est, λατρεία cultus. Iam quin maius quiddam sit seruire quàm colere, nemo dubitat. Nam ei seruire durum esset sapenumèrò, quem colere non recusares: ita iniqua esset distributio, Sactis assignare quod maius est, Deo quod minus est relinquere. At complures ex veteribus hac distinctione vsi sunt. Quid tum, si omnes eam perspiciunt non modò impropiam esse, sed penitus friuolam?

- Galat. 4.8.* 3 Omissis argutiis rem expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales fuerint priusquam essent illuminati in Dei notitia, dicit eos duliam exhibuisse eis qui natura non erant dij. Vt cuiusque latrìam non nominet; an ideo excusabilis est eorum superstitio? Ipse quidem nihilominus peruersam illam superstitionem damnat, cui nomen dulia imponit, quàm si exprimeret latrìæ nomen. Et quum Christus Satanè insultum repellit hoc clypeo, scriptum esse, Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatum in quæstionem latrìæ. Satan enim non nisi προσκυνησιν exigebat. Similiter quum reprehenditur Iohannes ab Angelo, quòd in genua coram eo procidisset, non debemus intelligere Iohannem tam fuisse amentem, vt debitum soli Deo honorem vellet ad Angelum transferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid sapiat cultus qui cum religione coniunctus est. προσκυνῆν ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem sepe, adoratos fuisse homines: sed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: religio autem aliam habet rationem, quæ, simulatque coniuncta est cum cultu, diuini honoris profanationem secum trahit: Idem & in Cornelio videre licet. Neque enim tam malè profecerat in pietate, quin summum cultum vni Deo tribueret. Quòd ergo se coram Petro prosternit, non facit certè hoc animo vt eum adoret loco Dei: seuerè tamen Petrus ne hoc faciat, prohibet. Cur, nisi quia nūquam tam articulatè homines inter Dei & creaturarum cultum discernunt, quin promiscuè transferant ad creaturam quod erat Dei proprium? Proinde si volumus vnum Deum habere, meminerimus ne tantulum quidem ex eius gloria delibandū, quin retineat quod sibi proprium est. Itaque Zacharias, vbi de Ecclesiæ reparatione concionatur, disertè exprimit non modò vnum fore Deum, sed vnum quoque fore eius nomen: nequid scilicet cum idolis commune habeat. Qualem verò cultum exigat Deus, alibi suo ordine videbitur. Nam Lege sua voluit præscribere hominibus quid fas sit ac rectum, & ideo ad certam normam eos astringere, ne quisque sibi permitteret cultū quemlibet comminisci. Sed quia non expedit multa in scendo onerare lectores, partem illam nondum attingo: hoc tenere sufficiat, quædunque pietatis officia aliò transferuntur quàm ad vnicum Deum, sacrilegio non carere. Ac primùm quidem superstitio diuinos honores vel Soli & aliis stellis, vel idolis affinxit: deinde sequuta est ambitio, quæ mortales Dei spoliis ornando, quicquid sacrum erat profanare ausa est. Et quanquam stabat principium illud colere summum numen, Geniis tamen, diisquè minoribus, aut heroibus mortuis promiscuè sacrificia offerre vsu receptum fuit. Ad eò in hoc vitium procliuus est lapsus, vt quod sibi vni seuerè vendicat Deus, communicetur cum magna turba.

Vnicam Dei essentiam ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in se personas continet.

CAP. XII I.

Scriptura tradens Dei essentiam immensam esse & spirituales, nō tantum

QVOD de immensa & spirituali Dei essentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, sed etiã ad refutandas profana Philosophiæ argutias valere debet. Scitè sibi vnus ex Veteribus dicere visus est, Deum esse quicquid videmus, & quicquid non videmus.

Atqui

Atqui hoc modo in singulas mundi partes diuinitatem transfusam esse finxit. Et si autem Deus, ut nos in sobrietate contineat, parçè de sua essentia differit, duobus tamen illis, quæ, dixi epithetis tam crassas imaginationes tollit, quàm reprimat humanæ mentis audaciam. Nam certè eius immensitas terrere nos debet, ne eum sensu nostro metiri tentemus: Spiritus verò natura quicquam de eo terrenum aut carnale speculari uolet. Eòdem pertinet quòd sapius domiciliū sibi in cælo assignat. Et si enim, ut est incomprehensibilis, terram quoq; ipsam implet: quia tamen mentes nostras pro sua tarditate sublidere in terra uidet, meritò, ut pigritiam & inertiam excutiat, supra mundum nos attollit. Atq; hinc concidit Manichæorum error, qui duo principia statuendo, diabolum ferè Deo parem fecerunt. Certè hoc fuit & Dei unitatem abrumpere, & restringere immensitatem. Nam quòd abuti testimoniis quibusdam ausi sunt, turpis incitiæ fuit: sicuti ipse error, execrabilis insanie. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo sunt imaginati, quod os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi sepe ascribit, facillè refutatur. Quis enim vel parum ingeniosus non intelligit Deum ita nobiscum, ceu nutrices solent cum infantibus, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum expriment qualis sit Deus, quàm eius notitiæ tenuitati nostræ accommodant: quod ut fiat, longè infra eius altitudinem descendere necesse est.

2 Sed alia quoque speciali nota qua propiùs possit dignosci, se designat. Nam ita se prædicat unicum esse, ut distinctè in tribus personis considerandum proponat, quas nisi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen sine vero Deo in cerebro nostro volitat. Porro nequis triplicem Deum somniet, aut putet tribus personis lacerari simplicem Dei essentiam, quærenda hinc nobis erit breuis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Caterùm quia uocem personæ odiosè exagitant nonnulli quasi humanitus inuentam, qua æquitate id faciant, priùs uidentium. Filium Dei Apostolus characterem hypostaseos Patris nominans, haud dubiè aliquam Patri substantiam assignat in qua differat à Filio. Nam pro essentia accipere (sicuti fecerunt quidam interpretes, ac si Christus, uelut sigillo impressi cera, Patris in se substantiam representaret) non durum modò, sed absurdum quoque esset. Nam quum simplex & indiuidua sit essentia Dei, qui totam in se continet, neque portione aut defluxu, sed integra perfectione, improprie imò inepte dicitur eius character. Sed quia Pater, quanuis sua proprietate distinctus, se totum in Filio expressit, optima ratione dicitur suã hypostasin reddidisse in eo conspicuam. Cui aptè conuenit quòd mox additur, esse splendorem gloriæ. Certè ex Apostoli uerbis colligimus propriam esse in Patre hypostasin quæ in Filio refulgeat. Vnde etiam rursus facillè elicitur Filij hypostasis, quæ eum à Patre distinguat. Eadè in Spiritu sancto ratio: quia & Deum esse statim probabimus, & tamen alium à Patre censerì necesse est. Hæc porrò distinctio non est essentiæ, quam nefas est facere multiplicem. Ergo si fidem obtinet Apostoli testimonium, sequitur tres in Deo esse hypostases. Idem quum exprofferint Latini Personæ uoce, nimij fastidij atque etiam pericacitæ est de re clara rixari. Si uerbum de uerbo transferre libeat, subsistentia dicitur. Multi eodem sensu substantiam dixerunt. Nec uerò solis Latinis in usu fuit Personæ nomen, sed Græci similiter, fortè testandi consensus causa, docuerunt tria *πρόσωπα* in Deo esse. Qui tamen siue Græci siue Latini uerbo inter se differunt: probè consentiunt in rei summa.

3 Nunc ut de persona oblatrent hæretici, uel quidam nimis morosi obstrepant se non admittere hominū arbitrio concessum nomen, quum

vulgi deliria, sed etiã prophana philosophia arguitas, item Manichæorum errorem de duobus principijs. & Anthropomorphitæ de Deo corporeo euenit.

In una & simplici Dei essentia tres nobis distinctè considerandas personæ siue ut Græci dicunt hypostases.

Heb. 1.3.

Refutantur qui Personæ nomen in

*Hac materia dam-
nant & reijciunt
propter nouitate.*

nobis excutere non possint tres dici, quorū quisque insolidum sit Deus, nec tamen plures esse deos: quænam est ista improbitas improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis testatum consignatumq; est? Satius foret, inquit, nō modo sensa nostra, sed verba etiam intra Scripturæ fines cōtinere, quàm exoticas voces spargere, quæ dissensionum ac iurgiorum seminaria futura sūt. Sic enim languetur circa verborum pugnas: sic veritas altercando amittitur: sic charitas odiosè rixando dissoluitur. Si verbum exoticum appellant quod totidem syllabis cōpositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sanè legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ contextu non confarcinatur. Sin exoticum illud est quod curiosè excogitatum superstitiosè defenditur, quod ad contentionem magis quàm ad ædificationē valet, quod vel importunè vel nullo fructu vsurpatur, quod sua asperitate pijs aures offendit, quod à verbi Dei simplicitate abstrahit: eorum sobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quàm cogitandum sentio: quando & quicquid de eo à nobis cogitamus, stultum est, & quicquid loquimur, insulsum. Est autem modus aliquis seruandus: petenda certa ex scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quam & mentis cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid verat quo minus quæ captui nostro perplexa in Scripturis impeditaque sunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ tamen religiosè & fideliter ipsius Scripturæ veritati seruiant, & parcè modesteq;, nec citra occasionē vsurpentur? cuius rei non desunt satis multa exempla. Quid autem, vbi Ecclesiam summa necessitate vrgeri ad vsurpandas Trinitatis & Personarum voces cōprobatum fuerit, si quis verborum nouitatem tum reprehendar, nonne meritò iudicetur lucem veritatis indignè ferre, vt qui tantūm hoc reprehendat, veritatem planè ac dilucidam reddi?

4 Huiusmodi autem verborum nouitas (si ita appellanda est) tum potissimum vsu venit dum aduersus calumniatores asserenda est veritas, qui tergiuersando ipsam eludunt: quod hodie plus satis experimur, quibus plurimum est negotij in expugnandis puræ sanæque doctrinæ hostibus: adedò obliquo & volubili flexu lubrici isti angues effugiunt, nisi fortiter premantur, & deprehensi vrgeantur. Sic veteres varijs prauorum dogmatum certaminibus exagitati, quid sentirēt coacti sunt exquisita perspicuitate edisserere, ne obliqua subterfugia impijs relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum erant latebræ. Arrius fatebatur Christum Deum, & Filium Dei, quia euidētibus oraculis reluctari non poterat, & quasi probè defunctus consensum aliquem cum alijs simulabat. At interim non desinebat iactare Christum creatum esse & initium habuisse, vt reliquas creaturas. Quò flexilem hominis vafritiem è latebris extraherent veteres, vltra progressi sunt, Christum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patrique consubstantialem. Hic eussiu, contra Sa. efferbuit impietas, dum nomē *ουουσιου* pessimè odisse & execrari Arbellium, proprietariani cœperunt. Quòd si principio confessi essent syncerè & ex animo Deum, non inficiati essent Patri esse consubstantialem. Quis probos illos viros insectari audeat quasi rixatores & cōtentiosos, quod ob voculam vnā tanto disceptandi feruore incaluerint, & Ecclesiæ quietem turbauerint? At vocula illa distinguebat inter puræ fidei Christianos & sacrilegos Arrianos. Surrexit postea Sabellius, qui Patris, Filij, & Spiritus sancti nomina fere pro nihilo ducebat, non distinctionis alicuius causa posita esse disputans, sed diuersa esse Dei attributa, cuiusmodi plurima habentur. Si in certamē ventum esset, fatebatur se credere Patrem Deum, Filium Deum, Spiritum Deum: sed postea elabi promptum erat, nihil se aliud

Voces quas dā nouas excogitare coacti sunt sacri doctores, ad asserendam Dei veritatem contra vafros quosdā homines qui tergiversando ipsam eludebant: vt contra Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

Arriū nomē ououσιου, contra Sabellium, proprietariani.

aliud dixisse quàm si Deum fortem, & iustum & sapientē vocasset. Itaque recinebat aliam cantilenam, Patrem esse Filium, & Spiritū sanctum esse Patrem, nullo ordine, nulla distinctione. Probi doctores, quibus tū pietas cordi erat vt hominis improbitatem frangerent, reclamabant verè agnoscendas esse in Deo vno tres proprietates. Atque vt se contra tortuosas versutias aperta simplicique veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo subsistere, seu (quod idem erat) in Dei vnitatem subsistere personarum Trinitatem.

5 Si ergo temerè non sunt inuenta nomina, cauendum est ne ea repudiando superbæ temeritatis arguamur. Vtinam quidem sepulta essent, constaret modò hæc in æter omnes fides, Patrem, & Filium, & Spiritū esse vnum Deum: nec tamen aut Filium esse Patrem, aut Spiritum Filium, sed proprietate quadam esse distinctos. Neque verò tam præcisa sum austeritate, vt ob nudas voculas digladiari sustineam. Animaduerto enim veteres, multa alioqui religione de his rebus loquētes, nec inter se, nec singulos etiam secum vbique consentire. Quas enim Hilarius formulæ à Conciliis vsurparas excusat? Quò licentiæ interdum profilit Augustinus? Quàm absimiles sunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplum vnum sufficiat. Nomen *ὑποστάσιον* quum reddere Latini vellent, dixerunt Consubstantialiam, vnam esse Patris & Filij substantiam indicantes, atque ita substantiam vsurpantes pro Essentia. Vnde & Hieronymus ad Damasum, sacrilegium esse dicit, tres in Deo substantias prædicare. Atqui plus centies apud Hilarium reperies, tres esse in Deo substantias. In vocabulo autem Hypostaseos quàm perplexus est Hieronymus? Venenum enim subesse suspicatur, quum nominantur tres in Deo hypostaseis. Et si quis pio sensu hac voce vtatur, improprietatem tamen loquutionem esse non dissimulat, si tamen syncerè ita loquutus sit, ac non potius quos odetat Episcopos orientis, sciens ac volens grauari studuerit iniusta calumnia. Certè hoc parum ingenuè asserit, in omnibus prophanis scholis *ὁμοίαν* nihil aliud esse quàm hypostasim, quod ex communi tritòque vsu passim refellitur. Modestior & humanior Augustinus, qui etsi nomen hypostaseos in hoc sensu Latinis auribus nouū esse dicit: adeò tamen Græcis suam loquendi consuetudinem non eripit, vt Latinos etiam qui phrasim Græcam imitati fuerant, placidè toleret. Et quod etiam à Socrate de ipsa scribitur libro sexto Historiæ tripartitæ, eò tendit, quasi ab imperitis hominibus sit perperam ad hanc rem accommodat. Quum idem Hilarius magno crimini ducit hereticis, quòd eorum improbitate cogatur subicere periculo humani eloquij quæ in mentium religione contineri oportuerat, non dissimulans quàm id sit agere illicita, ineffabilia loqui, inconcessè presumere. Paulo post multus adhuc excusat quòd audeat proferre noua nomina. Nam vb. posuit naturæ nomina, Patrem Filium, & Spiritum: subnectit, extra significantiam sermonis esse, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ cõceptionem, quicquid ultra maritur. Ac alibi felices Gallie Episcopos prædicat, qui aliam nec excudissent, nec recepissent, nec omnino nouissent cõfessionem, quàm veterem illam & simplicissimam quæ ab ætate Apostolorum apud omnes Ecclesias recepta fuerat. Nec ab inuis est Augustini excusatio, necessitate extortam fuisse hanc vocem propter humani eloquij in re tanta inopiam, non vt exprimeretur quòd est, sed ne taceret quomodo tres sint, Pater, Filius, & Spiritus. Atque hæc sanctorum virorum modestia monere nos debet, ne tam seuerè velut censorio stylo protinus notemus eos qui in verba à nobis concepta iurare volunt, modò ne aut fastu, aut proterui, aut ma iroso actu id faciunt, sed expendat ipsi vicissim quanta necessitate ad hæc sic loquamur, vt paulatim vili

De Hieronymi Hilarij & Augustini diuersis sententijs in vsu vocum, Essentia, Substantiæ Hypostaseos & ὑποστάσιον.

Lib. 5. de trinit. c. 8, & 9.

Lib. 2. de trinit.

De concilio.

loquendi formæ tandem assueſcant. Cauere etiam diſcant, ne, vbi occurrendum eſt ex vna parte Arrianis, ex altera Sabellianis, dum vtriſq; tergiuerſandi anſam præcidi ſtomachantur, nonnullam ſuſpicionem iniiciant vel Arrij ſe eſſe diſcipulos, vel Sabellij. Dicit Arrius Chriſtum eſſe Deum: ſed muſſitat factum eſſe & initium habuiſſe. Dicit vnum cum Patre: ſed clam in ſuorum aures inſufurrat, vnitum eſſe vt cæteros fideles, quanquam ſingulari prærogatiua. Dic conſubſtãtialem: detraxeris verſipelli laruam, & tamen nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius, Patrem, Filium, & Spiritum nihil in Deo diſtinctum ſonare. Dic tres eſſe, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei eſſentia perſonarum Trinitatem: dixeris vno verbo quod Scripturæ loquuntur, & inanem loquacitatem compreſſeris. Porro ſi quos tam anxia conſtringit ſuperſtitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel ſi rumpatur, inſiciari poterit, quum vnum audimus, intelligendam eſſe ſubſtantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna eſſentia, perſonas notari in hac Trinitate. Quo non fraudulenter conſeſſo, verba nihil moramur. Sed expertus pridem ſum, & quidem ſæpius, quicumque de verbis pertinaciùs litigant, ſoluerè occultum virus: vt magis expediat eos vltro prouocare, quam in eorum gratiam obſcuriùs loqui.

Quid perſonam vocemus cum de trinitate diſſeritur. Vi de errorem Sermonis in acceptione huius vocis ſic. 22.

Ioan. 1. 1.

Lib. cõtra Praxeam.

Filij Deitas probatur, qui Patris verbum & ſapientia & dicitur & c.

1. Pet. 1. 11.

Heb. 1. 2.

6 Cæterum omiſſa de vocibus diſputatione, iam de re ipſa dicere aggrediar. Perſonam igitur voco ſubſiſtentiã in Dei eſſentia, quæ ad alios relata, proprietate incommunicabili diſtinguitur. Subſiſtentiæ nomine aliud quiddam intelligi volumus quàm eſſentiã. Si enim Sermo ſimpliciter eſſet Deus, interea non haberet aliquid proprium, perperam diſiſſet Iohannes fuiſſe ſemper apud Deum. Vbi continuo poſt addit, Deum quoque fuiſſe ipſum Sermonem, ad vnicam eſſentiã nos reuocat. Sed quia apud Deum eſſe non potuit quin reſideret in Patre, hinc emergit illa ſubſiſtentiã, quæ eſi indiuiduo nexu cum eſſentia coniuncta eſt, nec po teſt ſeparari, ſpecialeſ tamẽ habet notam qua ab ipſa diſtinguatũr. Iam ex tribus ſubſiſtentiis vnãquamq; dico ad alias relata proprietate diſtingui. Relatio hęc diſerte exprimitur: quia vbi ſimplex fit Dei mentio & indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autẽ atq; Pater cum filio conferitur, ſua quenq; proprietate ab altero diſcernit. Tertio quicquid ſingulis proprium eſt, incommunicabile eſſe aſſero, quia in Filium cõpetere vel transferri non po teſt quicquid ad notã diſcretionis tribuitur Patri. Neq; verò mihi diſplicet Tertulliani definiõ, modò dextrè ſumatur: eſſe quãdã in Deo diſpoſitionem vel œconomiam, quæ de eſſentiæ vnitãte nihil muret.

7 Priuſquam tamen longiùs progrediar, probanda erit & Filij & Spiritus ſancti deitas: deinde, vt inter ſe differant, videbimus. Certè quũ Dei verbum nobis proponitur in Scriptura, abſurdiſſimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euãidã vocem, quæ in aëtem emiſſã prodeat extra ipſum Deum: cuiuſmodi & oracula Patribus edita, & prophetiæ omnes fuerunt: quum perperua magis Sapiëntia indicetur apud Deum reſidens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus (reſte Petro) loquuti ſunt Spiritu Chriſti veteres Prophetæ quàm Apoſtoli, & quicumque poſt cœleſtem doctrinã adminiſtrarunt. Quia verò nondum manifeſtatus erat Chriſtus, neceſſe eſt Sermonem intelligere ante ſecula ex Patre genitum. Quòd ſi Sermonis fuit ille Spiritus, cuiuſ organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuiſſe Deum. Atque hoc in mũdi creatione ſatis clarè docet Moſes, Sermonem illum intermedium ſtatuens. Cur enim diſertè narrat Deum ſingulis operibus creandis dixiſſe, Fiat hoc vel illud, niſi vt imperueſtigabilis Dei gloria in imagine ſua reluceat? Naſutis & garrulis, hoc eludere promptum eſſet,

esset, vocem accipi pro iussu & imperio. sed meliores interpretes Apostoli, qui tradunt per Filium secula esse condita, & portare omnia potenti suo verbo. Hic enim videmus verbum pro nutu vel mandato Filij accipi, qui ipse æternus & essentialis est Patris Sermo. Nec verò sanis & modestis obsecurum est quod dicit Salomon, vbi sapientiam inducit à Deo ante secula genitam, & rerù creationi & cunctis Dei operibus præfidentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, stultum ac frivolum esset: quò tunc exerere voluerit Deus fixum æternumq; suum consilium, itq; etiam aliquid occultius. Quò etiam spectat dictum illud Christi, Pater meus & ego vsq; ad hunc diem operamur. Se enim à primo mundi exordio aliquid in opere cum Patre fuisse affirmans, apertius explicat quod breuius attigerat Moses. Sic ergo Deum fuisse loquutum colligimus vt Sermoni in agendo suæ essent partes, atq; ita vtriusq; communis esset operatio. Multo autem omnium clarissimè Ioannes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerum omnium causam simul cum Deo Patre statuit. Nam & solidam permanentemq; Verbo attribuit essentiam, & aliquid peculiare assignat, & dilucidè ostendit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectè reuelationes verbi Dei titulo ritè insigniuntur, ita verbum illud substantiale summo gradu locare conuenit, oraculorum omnium scaturigine, quod nulli varietati obnoxium, perpetuo vnum idemque manet apud Deum, & Deus ipse est.

8 Hic obstreperunt nonnulli canes, qui quum suam illi diuinitatè palam eripere non audent, æternitatè clam suffurantur. Dicunt enim, tum demum sermonem esse cœpisse, quò Deus in mundi creatione sacrum suum os aperuit. Sed nimis inconsideratè substantiæ Dei nouationem quandam affingunt. Nam vt, quæ externum opus respiciunt, Dei nomina attribuire ei cœperunt: ibi existentia operis ipsius (quale est quod cœli & terræ Creator vocatur) ita nullum nomen agnoscit pietas vel admittit, quò Deo aliquid nouum in seipso accidisse significet. Nam si iud fuisset aduentitiu, concideret illud Iacobi, manare deforsum omne donum perfectum, & descendere à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, vel conuersionis obumbratio. Nihil ergo minus ferendum quàm principiu fingere illius Sermonis qui & Deus semper fuit, & postea mundi opifex. Sed argute scilicet rotiocinantur, Moysen narrando Deum tunc primùm loquutum esse, simul innuere nullum antè in ipso fuisse Sermonem: quo nihil magis est nugatorium. Neq; enim quia manifestari aliquid certo tempore incipit, colligendum propterea erat, nūquam prius fuisse. Ego vero longe secus cōcludo. quum in ipso momento quo dixit Deus, Fiat lux, sermonis virtus emerferit & extiterit, ipsum multo antè fuisse. Quàm dudum autem si quis inquireret, nullum exordium reperiet. Neque enim certum temporis spatium terminat quum dicit ipse, Pater illustra Filium gloria quam apud te initio possedi, antequam iaceretur mundi fundamenta. Neque hoc præterit Iohannes: quia antequam ad mundi creationem descendat, principio Sermonem apud Deum fuisse dicit. Constitutum ergo rursus, Sermonem extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipsam perpetuo resedisse: vnde & æternitas, & vera essentia, & diuinitas eius comprobatur.

9 E si autem Mediatoris personam nondum attingo, sed differo vsq; in eum locum vbi de redemptione agitur: quia tamen sine cō. uersa inter omnes constare debet, Christum esse illum Sermonem carne indatum, huc optime cōuenient quæcunq; deitatem Christo asserunt testimonia. Quum dicatur Psalmo 45. Solum tuum (Deus) in seculum & vsq; per generationes iudæi, nomen Elohim cōpetere e iam in Angelos &

Prou. 8. 22.

Iohan. 5. 17.

Iohan. 1. 3.

Contra quosdã canes qui æternitatẽ suã Filio Dei clam suffurantur, ipsum tum primùm cœpisse esse asserunt, quum Deus in mundi creatione loquutus est.

Iacob. 1. 17.

Gen. 1. 1.

Iohan. 17. 5.

Tria testimonia Scripturæ quæ Deitatem Christo asserunt: per vnum ex veteri & scripto. Iude fact. 10.

summas potestates. Atqui nusquam extat similis in Scriptura locus, qui thronum æternum creaturæ erigat. Neque enim simpliciter Deus vocatur, sed æternus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hic titulus, nisi cū adiectione, qualiter Moses fore dicitur Pharaoni in Deum. Alij in genituo casu legunt, quod nimis insipidum est. Fateor quidem sæpe Diuinum vocari quod singulari præstantia eximium est; sed ex contextu satis liquet durum illud esse & coactum, imò nequaquam quadrare. Verùm si non cedat eorū peruicacia, certè non obscure à Iesaja idem Christus inducitur & Deus, & summa potentia ornatus, quod vnus Dei proprium est, Hoc est, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri seculi, &c. Oblatrant hinc quoque Iudæi, & sic lectionem inuertunt. Hoc est nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio reliquum faciant, Principē vocari pacis. Sed quorsum tot epitheta in Deum Patrem hoc loco congesta forent, quū Prophetæ consilium sit Christū in signibus notis, quæ fidem in eo nostram ædificent, ornare? Quare dubium non est quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, quæ paulò antè Immanuel. Nihil autem dilucidius Ieremiæ loco quæri potest, hoc fore nomen quo vocabitur gemen Dauidis, Iehouah iustitia nostra. Nam quum doceant ipsi Iudæi vltro alia Dei nomina nihil quàm epitheta esse, hoc solum quod ineffabile dicunt, esse substantiuum ad exprimendam eius essentiam: colligimus Filium vnicum esse Deum & æternum, qui alibi pronuntiat se gloriam suam non daturum alteri. Latebras quidem hinc capiunt, quia & altari à se extructo nomen istud imposuerit Moses, & Ezechiel ciuitati nouæ Ierusalem. Sed quis nõ videt altare extrui in monumentum, quòd Deus sit exaltatio Moysi? nec Hierosolymam insigniri Dei nomine, nisi ad testandam Dei præsentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die, Iehouah ibi. Moses verò in hunc modum, Ædificauit altare, & vocauit eius nomen, Iehouah exaltatio mea. Sed maius scilicet certamen restat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipsum elogium ad Ierusalem refertur his verbis, Hoc est nomen quo vocabunt eam, Iehouah iustitia nostra. Atqui tantum abest quin hoc testimonium officiat veritati quæ defendimus, vt magis suffragetur. Quum enim antea Christum esse verum Iehouah testatus esset, vnde fluit iustitia, nunc pronuntiat, Ecclesiam Dei hoc verè ira sensuram, vt nomine ipso gloriari queat. Itaque priore loco fons & causa iustitiæ ponitur: deinde additur effectus.

10 Quòd si non satisfaciunt hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam statui in Angeli persona, non video quibus cauillis eludant. Angelus apparuisse sanctis Patribus dicitur. Idem sibi nomen æterni Dei vendicat. Si excipiat quispiam, personæ quam sustinet respectu hoc dici, minime ita soluitur nodus. Neque enim seruus, sacrificium offerri sibi permittens, suum Deo honorem eriperet. Atqui Angelus panem se manducaturum negans, iubet offerri sacrificium Iehouæ. Deinde verò se illum Iehouam esse re ipsa probat. Itaque Manuah & eius vxor ex hoc signo non Angelum modò, sed Deum se vidisse colligunt. Vnde vox illa, Moriemur quia Deum vidimus. Dum verò respondet vxor, Si voluisset nos occidere Iehouah, non suscepisset è manu nostra sacrificium: certè Deū fatetur qui Angelus antè dictus est. Adde quòd ipsa Angeli responsio dubitationem tollit, Cur de nomine meo interrogas quod est mirabile? Quo magis detestabilis fuit Serueti impietas, dum asseruit Deū nunquam patefactū fuisse Abrahæ & aliis Patribus, sed eius loco adoratum fuisse Angelum. Rectè autem & prudenter orthodoxi Ecclesiæ Doctores Sermonem Dei esse interpretati sunt principem illum Angelū, qui iam tunc præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio. Etū enim non-

dum

Exod. 7. 1.

Isa. 9. 6.

Iere 23. 6.

Isa. 42. 8.

Eze. 48. 36.

Exod. 17. 15.

Iere. 33. 16.

Exod. 6. 7.

Iudic. 13. 16.

Ibidem, 22. 23.

Ibidem, 13.

dum erat carne vestitus, descendit tamen quasi intermedius, ut familiarius ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod suum erat, retinuit, ut Deus esset ineffabilis gloriæ. Idem sibi vult Oseas, qui postquam recensuit luctum Iacob cum Angelo, Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iohouah, memoriale nomen eius. Iterum oggannit Seruetus, Deum gestasse personam Angeli. Quasi verò non confirmet Propheta quod à Mose dictum fuerat, Ut quid interrogas de nomine meo? Et confessio sancti Patriarchæ satis declarat non fuisse creatum Angelum, sed in quo plena deitas resideret, quum dicit, vidi Deum facie ad faciem. Hinc etiam illud Pauli, Christum fuisse populi ducem in deserto: quia etsi nondum aduenerat humiliationis tempus, figuram tamen proposuit æternus ille Sermo eius officij cui destinatus erat. Iam si absque contentione expenditur caput Zachariæ secundum, Angelus, qui alterum Angelum mittit, idem mox pronuntiatur Deus exercituum & ei summa potentia adscribitur. Innumera testimonia omitto in quibus tuto acquiescit fides nostra, quâuis Iudæos non admodum moueant. Nam quum dicitur apud Isaiam, Ecce Deus noster iste: hic est Iehouah: expectabimus eum. & seruabit nos: oculatis patet monstrari Deum qui in salutem populi denuò exurgit. Et emphaticè demonstrationes bis positæ non aliò sinunt hoc trahi quàm ad Christum. Aupertior etiam num & solidior locus Malachiæ, vbi venturum Dominum, qui tunc expetebatur, ad templum suum promittit. Certè non nisi vni summo Deo sacrum fuit templum, quod tamen Propheta Christo vendicat. Vnde sequitur eundem esse Deum qui semper adoratus fuit apud Iudæos.

II Nouum autem testamentum innumeris testimoniis scaturit. Ideo danda est opera ut breuiter potius seligamus pauca quàm omnia congeramus. Quauis autem de eo loquuti sint Apostoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducam, probandæ eius æternæ deitatis aptè conueniet. In primis istud est singulati animaduersione dignum quod Apostoli, quæ de æterno Deo prædicta erant, in Christo vel iam exhibita, vel olim representanda docent. Nam vbi Isaias Dominum exercituum Iudæis & Israëlitis in petram scandali & lapidem offensionis fore vaticinatur, id Paulus asserit in Christo esse impletum. Dominum ergo illum exercituum Christum esse declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos omnes semel sitti ad tribunal Christi, Scriptum est enim, Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Isaiam de se Deus prædicet, Christus re ipsa in se exhibeat: consequitur illam ipsum Deum esse cuius gloria traduci aliò non potest. Quod etiam ad Ephesios ex Psalmis citat, in Deum vnicè cõpetere liquet, Ascendens in altum duxit captiuitatem: tum ascensionem eiusmodi adumbratam fuisse intelligens quum insigni aduersus exterarum gentes victoria, potentiam suam exeruit Deus in Christo plenius exhibitam significat. Sic Iohannes gloriam Filij fuisse testatur, quæ Isaiæ per visionem reuelata fuit: quum tamen Propheta ipse Dei maiestatem sibi visam scribat. Illa verò quæ Apostolus ad Hebræos in Filium confert, non obscurum est esse clarissima Dei elogia, Tu in principio, Domine, fundasti cælum & terram, &c. Item, Adorate eum omnes Angeli eius. Nequetamen illis abutitur, quum ad Christum trahit, siquidè quæcunque in Psalmis illis canuntur, solus ipse impleuit. Ille enim fuit qui exurgens misertus est Sion: ille qui omnium gentium & insularum regnum sibi asseruit. Et cur dubitasset Iohannes Dei maiestatem ad Christum referre, qui præfatus fuerat, verbum semper fuisse Deum? Quid formidasset Paulus Christum in Dei tribunali collocare, tam aperto præ-

*Ose. x. 11. 5.**Gen. 32. 29. 30.**1. Cor. 10. 4.**Isa. 25. 9.**Malach. 3. 1.**Testimonia ex nouo testamento, quibus Filij deitas probatur.**Isa. 8. 14.**Rom. 9. 23.**Rom. 14. 10.**Isa. 45. 23.**Ephes. 4. 8.**Psal. 67. 19.**Iohan. 1. 14.**Isa. 6. 1.**Heb. 1. 10. & 6.**Iob. 1. 1. & 14.**2. Cor. 3. 10.*

conio eius diuinitatem antè prosequutus, vbi dixerat esse Deum in secula benedictum? Atque vt appareat quàm sibi bene in hac parte cõsentiat, alibi etiam Deum in carne manifestatum esse scribit. Si Deus est in secula laudandus, ille est igitur cui soli omnè gloriã & honorem deberi, adò loco idem affirmat. Neq; verò id dissimulat: quin palàm clamat, Quum in forma Dei esset, non fuisse ducturum rapinã loco si æqualem Deo se præbisset: sed vtrò seipsum exinaniuisse. Ac ne factitium quempiam Deum esse impij obstreperent, vtrà progreditur Iohannes: Ipse, inquit, est verus Deus, & vita æterna. Quanquam satis superq; nobis esse debet, Deum nominari: præsertim ab eo teste qui diserte nobis non plures esse deos asseuerat, sed vnum. Ille autem Paulus est, qui sic loquitur, Vt cunq; multi nominentur dij siue in cœlo, siue in terra: no bis tamen vnus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audiamus Deum in carne manifestatum, Deum suo sanguine acquiuisse sibi Ecclesiam: quid secundum Deum imaginamur, quem ille nequaquã agno scit? Et minimè dubium est quin idem piis omnibus fuerit sentus. I Thomas certè similiter Dominũ & Deum suum apertè prædicando, vnicum illum esse Deum profitetur quem semper adorauerat.

*Filius probatur
Deus ex operibus
quæ illi in Scriptis
vis ascribuntur.*

Ioban. 5. 17.

Heb. 1. 3.

Isa. 4. 25.

Matth. 9. 6.

Matth. 7. 4.

*Filius deus probatur
ex miraculis &
alijs quibuslibet: &
ostenditur differre
inter Christi mira
cula edentè, et Pro
phetas aut. Aposto
los similia opãtes.*

Matth. 10. 8.

*Mar. 13. 15, &
6. 7.*

Act. 3. 6.

*Iob. 5. 36, &
10. 37, & 14. 17.
21.*

12 Iam si ab operibus eius diuinitatem censemur quæ illi in Scripturis adscribuntur, euidentius inde adhuc elucescet. Quum enim se ab initio vnã cum Patre hætenus operari diceret, * Iudei ad alia eius dicta stupidissimi senserunt tamen eum sibi diuinam potentiam vturpare. Ac propterea (vt Iohannes refert) magis eum quæreant inter se etc, quòd non sabbatum modò soluebat, sed & Patrem suũ dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Qualis ergo erit stupor noster, nisi hinc eius diuinitatem planè astru sentiamus? Et sanè prouidentia & virtute mundum administrare, nutuque propriæ virtutis omnia moderari, (quod illi dat Apostolus) non est nisi Creatoris. Neque solam gubernandi orbis prouinciam cum Patre participat, sed alia quoque singula officia, quæ creaturis communicari nequeant. Clamat Dominus per prophetam, Ego sum, ego sum qui delco iniquitates tuas propter me. Secundum hæc Lincenuam quum iniuriam irrogari Deo Iudei existimarent, cò quòd peccata Christus remittebat, hanc potestatem sibi competere nõ tantum verbis asserunt, sed miraculis etiam comprobauit. Ergo peccatorum remissionis non ministerium, sed potestatem penes ipsam esse conspicimus, quam à se ad alium transiteram Dominus negat. Quid? actus cordium cogitationes percentari & penetrare, an nõ solius Dei est? At eam quoque habuit Christus: vnde colligitur eius diuinitas.

13 In miraculis autem quàm perspicuè luculentèque apparet? Quibus etsi paria & similia tum Prophetas tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimum est discriminis, quod hi dona Dei suo ministerio dispensauit, ille suam ipsius virtutem exeruit. Vfus est quidem interdum precatione, quòd gloriam ad Patrem referret: sed videmus vt plurimum propriam eius virtutem nobis ostensam. Et quomodo non esset verus aothor miraculorum, qui dispensatione alijs sua authoritate committit? Narat enim Euangelista illum dedisse Apostolis potestatem mortuos suscitandi, leprosos curandi, eiciendi dæmones, &c. Illi autem sic ministerio eiusmodi defuncti sunt, vt satis ostenderent virtutem non aliunde esse quam à Christo. In nomine Iesu Christi (inquit Petrus) surge & ambula. Non mirum ergo si miracula sua obiecerit Christus, ad reuincendam Iudæorum incredulitatem: vt pote quæ virtute eius edita, amplissimum diuinitatis testimonium reddebant. Præterea si extra Deum nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita, Christus autem in se hæc omnia continet, Deus certè ostenditur. Neque mihi quispiam obiiciat, diffu-

sana

sam à Deo in ipsum vitam aut salutem: non enim salutem accepisse, sed ipse salus esse dicitur. Et, si nemo bonus nisi solus Deus, quomodo esset purus homo, non dico bonus ac iustus, sed ipsa bonitas & iustitia? Quid, quòd à primo creationis exordio, teste Euangelistâ, in ipso vita erat: & ipse vitam tum existens, erat lux hominum? Proinde t. libus documentis freti fidem in ipso nostram & spem reponere audeamus: quò sciamus tamen sacrilegam esse impietatem si cuius fiducia in creaturis hēreat. Creditis in Deum? inquit, & in me credite. Atq; ita Paulus duos Isaic locos interpretatur, *Quicumque sperat in eo, non pudebit.* Item, *Erit ex radice Isaï qui confurget ad regendos populos: in ipso Gentes sperabūt.* Et quid de ea re plura Scripturæ testimonia persequamur, quum toties occurrat hæc sententia, *Qui credit in me, habet vitam æternam?* Iam quæ ex fide pendet inuocatio, illi etiam competit, quæ tamen diuinæ maiestatis propria est, si quid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, *Quicumque inuocauerit nomen Iehouah, saluus erit.* Alter verò, *Turris fortissima nomen Iehouah: ad ipsam confugiet iustus, & seruabitur.* Atqui in salutem inuocatur nomen Christi: sequitur ergo ipsum esse Iehouah. Porrò inuocationis exemplum habemus in Stephano, quum dicit, *Domine Iesu, suscipe spiritum meum: deinde in vniuersa Ecclesia, quæ admodum Ananias restat eodem libro, Domine, inquit, scis quanta hîc intulerit mala sanctis omnibus qui inuocant nomen tuum.* Ac quò aperitiùs intelligatur totam diuinitatis plenitudinem in Christo corporaliter habitare, fatetur Apostolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam præ se tulisse quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipsum prædicasse. *Quale istud quæso, & quantum est Filij dumtaxat nomen annuntiari nobis, quos Deus iubet in sui solius cognitione gloriari? Quis meram creaturâ ipsam iactare audeat, cuius notitia vnica est nostra gloriatio? Huc accedit quod salutationes Pauli epistolis præfixe eadem à filio precantur beneficia quæ à Patre: quo docemur non modò illius intercessione ad nos peruenire quæ largitur cælestis Pater, sed potentie communionem Filium ipsum esse authorem. Quæ practica notitia certior haud dubiè solidiorque est qualibet otiosa speculatione. Ille enim pius animus Deum præsentissimum conspicit & penè attingit, vbi se viuificari, illuminari, seruari, iustificari, ac sanctificari sentit.*

14 Quare iisdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem Spiritus asserendam petenda est probatio. Est quidem minimè obscurum illud testimonium Moysi in creationis Historia, Spiritum Dei expansum fuisse super abyssos, vel materiam informem: quia ostendit non modò pulchritudinem mundi, quæ nunc cernitur, vigere saluam Spiritus virtute: sed antequam accederet hic ornatus, iam tunc in fouenda illa confusa mole Spiritum fuisse operatum. Nullis etiam cauillis obnoxium est quod dicitur apud Isaïam, *Et nûc Iehouah misit me & Spiritus eius: quia summum in mittendis Prophetis imperium cum Spiritu sancto communicat: ex quo relucet diuina eius maiestas: sed optima, vt dixi, confirmatio nobis erit ex familiari vsu. Longe enim à creaturis alienum est quod illi Scripturæ tribuunt: & nos ipsi certa pietatis experientia discimus. Ille enim est qui vbique diffusus omnia sustinet, vegetat & viuificat in cælo & in terra. Iam hoc ipso creaturatum numero eximitur, quod nullis circūscribitur finibus. Sed suum in omnia vigore transfundendo, essentiam, vitam, & motionē illis inspirare, id vero planè diuinum est. Deinde si regeneratio in vitam incorruptibilem quæuis præsentis vegetatione superior est & multò excellentior, quid de eo ceterandum est cuius ex virtute procedit: Ipsum autè non mutatio, sed proprio vigore regenerationis esse authorem Scriptura multis locis docet: neque*

*Matth. 19. 17.**Ioh. an. 1. 4.**Ioh. an. 14. 1.**Isa. 26. 16, & 11. 10.**Rom. 10. 11, & 15. 12.**Ioh. an. 6. 47.**Isa. 2. 32.**Prou. 18. 10.**Act. 7. 59.**Act. 9. 13.**1. Cor. 2. 2.**Jerem. 9. 23.**Testimonia quibus probatur deitas Spiritus.**Gen. 1. 2.**Isa. 48. 16,**Sic notat Calvinus Act. 20. 28 illud, Gregē Dei in quo est Spiritus sanctus posuit Episcopos.*

1. Cor. 2. 10, eius modò, sed futurę quoque immortalitatis. Deniq; in ipsum omnia
 16. vt in Filium, conferuntur quę maximè propria sunt Diuinitatis officia.
 1. Cor. 12. 10. Siquidem etiam profunda Dei scrutatur, cui nullus est inter creaturas
 Exod. 4. 11. consiliarius, sapientiam & loquendi facultatem largitur: quum tamèn
 Dominus Mosi pronuntiet, id facere suum esse solius. Sic per ipsum in
 Dei participationem venimus, vt eius virtutē sentiamus erga nos quo-
 dammodo viuificari. iustificatio nostra eius opus est. ab ipso est potentia,
 sanctificatio, veritas, gratia, & quicquid boni cogitari potest: quoniã
 vnus est Spiritus, à quo profluit omne donorum genus. Nam digna in
 primis notatu est sententia illa Pauli, Quinuis diuersa sint dona, & mul-
 1. Cor. 12. 11. tiplex variãq; distributio, eundem tamen esse Spiritum: quia ipsum non
 & seq. modò principium vel originem statuit, sed etiam authorē. quod etiam
 clariùs exprimitur paulò post his verbis, Omnia distribuit vnus & idem
 Spiritus prout vult Nisi enim esset aliquid in Deo subsistens, minimè ei
 daretur arbitrium & voluntas. Clarissimè ergo Paulus Spiritum insignit
 diuina potentia, & in Deo hypostaticè residere demonstrat.

15 Nec verò quū de ipso Scriptura loquitur, à Dei appellatione ab-
 1. Cor. 3. 16, & stinet. Paulus enim nos esse templum Dei ex eo colligit, quia Spiritus e-
 6. 19, & 2. Co. ius habitat in nobis. Quod non est leuiter prætereundum, siquidē quum
 1. Tim. 6. 16. toties promittat Deus se electurum nos sibi in templum, non aliter im-
 Aug. ad Ma- clarè dicit Augustinus, si ex lignis & lapidibus templum Spiritui facere
 ximinū, Epist. iuberemur, quia cultus hic soli Deo debeat, clarū esset diuinitatis eius
 66. argumentum: nunc ergo quanto clariùs istud est, quòd non templum il-
 1. Act. 5. 4. li facere, sed nos ipsi esse debemus: Et Apostolus ipse nūc tēplum nos Dei
 esse, nunc Spiritus sancti eodem significatu scribit. Petrus verò Ananiam
 reprehendens quòd Spiritui sancto mentitus esset, non hominibus men-
 titum esse dicebat, sed Deo. Atque vbi Isaias Dominum exercituum lo-
 1. Isa. 6. 9. quentem inducit, Paulus Spiritum sanctum esse docet, qui loquitur. Imò
 1. Act. 28. 25. quū passim dicant Prophetę, verba quę proferunt esse Dei exercituum,
 26. Christus & Apostoli ad Spiritum sanctum referūt: vnde sequitur, verum
 esse Iehouah qui præcipuus est prophetiarum author. Rursus vb. Deus
 1. Isa. 63. 10. se ad iram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Isaias
 1. Matt. 12. 31. Spiritum eius sanctam contristatum scribit. Postremò si blasphemia in
 1. Mar. 3. 29. Spiritum neq; in hoc seculo neque in futuro remittitur, quam veniam
 1. Luc. 12. 10. obtineat qui in Filium blasphemauit, palàm hinc asseritur diuina eius
 maiestas, quam lædere vel imminuere, crimen inextinguibile est. Sciens ac
 1. Psal. 33. 6. volens super se deo à multis testimoniis quibus vsi sunt veteres. Plausi-
 bile illis visum est citare ex Dauide, Verbo Domini cæli firmati sunt,
 & Spiritu oris eius omnis virtus eorum, vt probarent non minus Spiritus
 sancti opus esse mundum quàm Filii. Sed quum in Psalmis vsitatum
 1. Isa. 11. 4. sit bis idem repetere, & quum apud Isaiam Spiritus oris idem valeat at-
 que sermo, infirma illa ratio fuit. Itaque tantum parcè attingere volui,
 quibus solidè inniterentur pię mentes.

16 Quia autem Christi aduentu clariùs se patefecit Deus, ita etiam
 in tribus personis familiaris innotuit. Sed ex multis testimoniis vnus
 quemadmodum hoc nobis sufficiat. Nam Paulus hæc tria sic connectit, Deum, fidem, &
 Christi aduentu clarius se patefecit Deus, ita etiam in tribus personis familiaris innotuit.
 vnus esse Deum demonstrat: quia vnus est Baptismus, unde quoq;
 vnã esse fidem ostendat Ergo si in vnus Dei fidem ac religionem ini-
 tiamur per Baptismum, nobis necesse est verum censere Deum in cuius
 nomen baptizamur. Nec verò dubium est qui hac solenni nuncupatio-
 ne perfectam fidei lucem iam esse exhibitam testari voluerit Christus
 quum diceret, Baptizate eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti.
 siquidem

siquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnus Dei nomen qui solida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè constat in Dei essentia residere tres personas in quibus Deus vnus cognoscitur. Et sanè quum fides non circumspicere huc & illuc debeat, neque per varia discurrere, sed in vnum Deum spectare, in eum conferri, in eo hæreret: ex eo facile constituitur quòd si varia sint fidei genera, plures etiam esse deos oporteat. Iam quia sacramentum est fidei Bap̄tismus, Dei vnitatem nobis cõfirmat ex eo quòd vnus est. Hinc etiam conficitur, vt non nisi in vnum Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidem in cuius nomen bap̄tizamur. Quid ergo sibi vult Christus, quum in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizari præcepit, nisi vna fide in Patrem & Filium & Spiritum credendum esse: id verò quid aliud est, quàm clarè testari Patrem, Filium, & Spiritum vnum esse Deum? Itaq; quum fixum illud maneat Deum vnum esse non plures, Verbum & Spiritum non aliud esse quàm ipsam Dei essentiam constituimus. Et verò stolidissimè ineptiebant Arriani, qui Filij diuinitatem confitentes, Dei substantiam illi adimebant. Nec ab similibus Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effusa intelligi volebant. Nam vt sapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipso proficiuntur: ita vnus ipse est sapientiæ, prudentiæ, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec secundum gratiarum distributionem ipse diuiditur: sed vtunque illæ variè diuidantur, idè tamen & vnus manet, inquit Apostolus.

17 Rursum & quædam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu distinctio Scripturis demonstratur: in qua tamen excutienda, quanta religione ac sobrietate versandum sit, ipsa mysterij magnitudo nos admonet. Ac mihi sanè vehementer istud Grægorij Nazianzeni auidet, *ὅτι φθάσας τὸ ἐν νοῦσαι, καὶ τὴν τριπλὴν περιόδου μαρτυρῶν ἐδάξασα τὰ πρὸς διελκῆν, καὶ ἐς τὸ ἐν ἀναλόγουαι*: Non poss. in vnum cogitare, quin tria fulgore mox circumfundat: nec tria possum discernere, quin subito ad vnum referit. Proinde & nos eam personarum Trinitatem ne imaginari in animum inducamus, quæ cogitationem seorsum distractam detineat, ac non ad illam mox vnitatem reducat. Veram certè distinctionem insinuant Patris, Filij, & Spiritus vocabula, ne quis nuda & putida esse putet quibus à suis operibus variè designetur Deus, sed distinctionem, non diuisionem. Proprietatem Filio à Patre esse distinctam ostendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuisse apud Deum, nisi alius esset à Patre: neque gloriam suam habuisset apud Patrem nisi ab eo distinctus. Similiter Patrem à se distinguit, quum aliam esse dicit qui testimoniū sibi perhibet. Atq; huc tendit quòd alibi dicitur, Patrem per Verbum omnia creasse, quòd nō poterat, nisi ab ipso quodammodo distinctus. Præterea non descendit Pater in terrā, sed is qui à Patre exiit: nō mortuus est, nec surrexit, sed qui ab eo missus fuerat. Neq; ab assumpta carne exordium habuit hæc distinctio, sed antea quoq; vnigenitū in sinu Patris fuisse manifestum est. Quis enim asserere sustineat, eum demum sinum Patris ingressum Filium, quum à cælo descendit ad suscipiendam humanitatem? Erat ergo ante in sinu Patris, & suam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus sancti à Patre distinctionem Christus inuuit, quum dicit eum à Patre procedere: à seipso autem quoties animum vocat, vt quum alium consolatorem ab se mittendum denuntiat, & alibi tripliciter.

18 Enimvero ad vim distinctionis exprimendam, similitudines, rebus humanis mutuari nescio an expediat. Solent id quidem inter se facere veteres: sed simul fatentur plurimum differre quicquid præ nimium in medium afferunt, quo fit vt omnè auariciam hæc reformidem: ne

1. Cor. 12. 11.

Testimonia Scripturæ quibus demonstratur distinctio Patris à Verbo, & Verbi à Spiritu. In Serm. de Sacro Bap̄tis.

Ioh. 1. 3. 32. & 8. 16, & alibi.

Ioh. 1. 18.

Ioh. 14. 6, & 15. 26.

Ioh. 14. 16.

*Distingui in Scri-
ptura Patre à Ver-
bo & Spiritu, Spi-
ritum etiam ab v-
troque, tam ex or-
dinis obseruatio-
ne, quam ex pro-
prijs attributis.*

* Vide August.
quæstione 18. in 83.
quæstionib.

2. Pet 1 21.

*Distinctionem perso-
narum non impediri
simplicissimam Dei
vinitati & quo sen-
sue dicant veteres Pa-
trē Filij esse princi-
pium: & tamē Fi-
lium à seipso essen-
tiam habere. De Ar-
rio negante v. d. um
consulstantiale ef-
se Patre. Vide lib.
4 cap. 8. scilicet 16.*

*Iohan 14. 10.
August. Homil.
de temp. 38. de Tri-
nit & col ad Pa-
scentiū Epist. 174.
Cypriol. lib. 7. de Tri-
nit. lib. 2. Dialo.
August. in Psal. 109.
& Trist. in 1oh.
30. Aug. in Psal.
68.*

*Brevi. summa eo-
rum que de vnitati
Dei essentia & tri-
bus personis crede-
re oportet.*

Siquid intempestiuè productum fuerit, aut malignis calumniæ, aut ru-
dibus hallucinationis ansam præbeat. Quam tamen Scripturis nota-
tam distinctionem animaduertimus, subterceri non conuenit. Ea au-
tem est, quod Patri principium agendi, rerumque omnium fons &
scaturigo attribuitur: Filio sapientia, consilium, ipsaque in rebus a-
gendis dispensatio: at Spiritui virtus & efficacia assignatur actionis. Por-
rò quanquam Patris æternitas, Filij quoque & Spiritus æternitas est,
quādo nunquam Deus sine sapientia, virtutēque sua esse potuit, in æ-
ternitate autem non est quærendum prius aut posterius: non est tamen
inanis aut superuacua ordinis obseruatio, dum primus recensetur
Pater, deinde ex eo Filius, postea ex utroque Spiritus. * Nam & mens
vniuscuiusque eò sponte inclinatur vt primò Deum consideret, deinde
emergentem ex eo sapientiam, tum postremò virtutem qua consilij
sui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre duntaxat existere dicitur Fi-
lius, à Patre simul & Filio Spiritus: multis id quidem locis, sed nus-
quam clariùs quàm cap. 8. ad Romanos, vbi scilicet idem Spiritus, nunc
Christi, nunc eius qui suscitauit Christum à mortuis, promiscue voca-
tur: neque iniuria. Nam & Petrus Spiritum Christi fuisse testatur, quo
vaticinati sunt Prophete: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuisse
Dei Patris.

19 Porro simplicissimam Dei vnitatem ad eò non impedit ista di-
stinctio, vt Filium inde probare liceat vnum esse cum Patre Deum, quia
vno simul cum eo Spiritu cõstit: Spiritum autem non aliud esse à Patre
& Filio diuersum, quia Patris & Filij sit Spiritus. Siquidem in vnaquaque
hypostasi tota intelligitur natura, cum hoc, quod subest sua vnicuique
proprietas Pater totus in Filio est, totus in Patre Filius, quæ admodum
ipse quoque asserit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla essentię diffe-
rentia sciungi alterum ab altero scriptores Ecclesiastici concedunt. His
appellationibus quæ distinctionem denotant (* inquit Augustinus) hoc
significatur quod ad se inuicem referuntur, non ipsi substantia qua v-
num sunt. Quo sensu concilianda sunt inter se veterum sententiæ, quæ
pugnare alioqui non nihil viderentur. Nunc enim Patrem, Filij princi-
pium esse tradunt: nunc Filium à seipso & diuinitatem & essentiam ha-
bere assueuerunt, ad eòque vnum esse cum Patre principium Eius diuer-
sitate causam benè ac perspicuè explicat Augustinus alibi, quum ita lo-
quitur, Christus ad se Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rursusque,
Pater ad se Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater. Quod dicitur ad Filium
Pater, non est Filius: quod dicitur Filius ad Patrem, non est Pater: quod
dicitur ad se Pater, & Filius ad se, est idem Deus. Ergo quum de Filio sine
Patris respectu simpliciter loquamur, bene & propriè ipsum à se esse as-
serimus: & ad eò vnicum vocamus principium: quum verò relationem
quæ illi cum Patre est notamus, Patrem Filij principium merito facimus.
In huius rei explicatione quintus liber Augustini de Trinitate totus ver-
satur. Longe verò tutius est in ea quam tradit relatione subsistere, quàm
subtilius penetrando ad sublime mysterium, per multas euandas specu-
lationes euagari.

20 Ergo quibus cordi erit sobrietas, & qui fidei mensura contenti e-
runt, breuiter quod vtile est cognitu accipiatur: nepe quum profitemur nos
credere in vnum Deum, sub Dei nomine intelligi vnicam & simplicem
essentiam, in qua comprehendimus tres personas vel hypostaseis: deòque
quoties Dei nomen ind. finitè ponitur, non minus Filium & Spiritum,
quàm Patrem designari: vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in me-
dium venit relatio: itaque ita distinguimus inter personas. Quia verò pro-
prietates in personis ordinem secum terunt, vt in Patre sit principium
& origo:

& origo: quoties mentio fit Patris & Filij simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur: hoc modo retineretur vnitas essentia, & habetur ratio ordinis, quæ tamen ex Filij & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè visum fuerit Apostolos asserere Filium Dei illum esse quem Moses & Prophetæ testati sunt esse Iehouah, semper ad vnitatem essentia venire necesse est. Proinde nobis sacrilegium detestabile est Filium vocari alium Deum à Patre: quia simplex Dei nomen relationem non admittit, nec potest Deus ad seipsum dici hoc vel illud esse. Iam quod nomen Iehouæ indefinitè sumptum in Christum competat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogauit Dominum: quia vbi retulit Dei responsum, Sufficit tibi gratia mea, subiicit paulò post, Vt inhabiter in me virtus Christi. Certum enim est nomen Domini pro Iehouah illic esse positum: atque ita restringere ad personam Mediatoris, friuolum esset ac puerile: quando absoluta est oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et scimus ex recepta Græcorum consuetudine Apostolos passim nomen *xp̄stu* substituere in locum Iehouah Et ne procul quærendum sit exemplum, non alio sensu orauit Dominum Paulus. quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Vbi nomen hoc peculiariter Filio ascribitur, aliam esse rationem constabit suo loco: nunc tenere satis est, quum absolutè Paulus Deum rogasset, statim subiicere nomen Christi. Ita & totus Deus à Christo ipso Spiritus nuncupatur. Nihil enim obstat quominus tota spiritualis sit Dei essentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehendatur: quod ipsum ex Scriptura planum sit. Nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum sanctum, quatenus est hypostasis totius essentia, audimus dici & Dei esse, & à Deo.

21 Quoniam autem Satan, vt fidem nostram ab ipsis radicibus conuelleret, partim de diuina Filij & Spiritus essentia, partim de personali distinctione ingentes pugnas semper mouit: atque vt omnibus propè seculis impios spiritus excitauit qui doctores orthodoxos hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hinc peruersis quorundam delirijs occurrere opera pretium est. Hætenus dociles manu ducere, non autem cum præfatis & contentiosis manum conferere maximè proposi um fuit: nunc autem veritas quæ placidè ostensa fuit, ab omnibus improborum calumnijs afferenda: et si præcipuum studium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles aperatque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede consistunt. Equidem hinc, si quando alias in reconditis Scripturae mysterijs, sobriè multaque cum moderatione philosophandum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua viua procedat quæ verbi Dei fines se protendunt. Quomodo enim immensam Dei essentiam ad suum modulum mens humana deficiat, quæ nondum struere certò potuit quale sit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie conspicitur? Imò verò, quomodo propriò ductu ad Dei vsque substantiam excutiendam penetret, quæ suam ipsi is minimè assequitur? Quare Deo libenter permittamus sui cognitionem. Ipse enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus sibi testis est, qui nisi per se cognitus non est. Permittemus autem si & talem concipiemus ipsum qualem se nobis præficit: nec de ipso aliunde se feribimur quàm ex eius verbo. Extant in hoc argumentum homiliae Chrysostomi quinque aduersus Anomæos, quibus tamen cohiberi Sophistarum audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarent. Nihil enim modestius hinc se gesserunt quàm vbiq; solent. Cuius tamen meritis infelicissimo successu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acuminè in istam questionem incumbere curæ sit: nec in animum indu-

I. Cor. 12. 9.

Act. 2. 6, iud. 2. 28

In doctrina que est de vnica Diuinitate & tribus personis magna moderatione & diligenti cautione opus est, ne aut cogitatio aut lingua ultra verbi Dei fines procedat.

Lib. 1. de Trin.

camus aut Deum vsquã inuestigare nisi in sacro eius verbo, aut de ipso quicquam cogitare nisi præcunte eius verbo, aut loqui nisi ex eodẽ verbo sumptum. Quòd si quæ subest in vna diuinitate Patris, Filij, & Spiritus distinctio (vt est cognitu difficilis) ingeniis quibusdam plus faceffit negotij & molestiæ quàm expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum suæ curiositati indulgent: atque ita regi se sustineant cœlestibus oraculis, vt cunquẽ mysterij altitudinem non capiant.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei syncretitas in hoc doctrinæ capite, nimis longum esset, plenumque inutili tædio: ac hæreticorũ plerique crassis diliriis totum Dei gloriam ita aggressi sunt obruere, vt satis esse duxerint concutere ac turbare imperitos. Statim verò à paucis hominibus ebullierunt plures sectæ quæ partim lacerarent Dei essentiam, partim distinctionem quæ inter Personas est, confunderent. Porro si tenemus quod antè ex Scriptura satis ostensum est, simplicem & indiuiduam esse essentiam vnus Dei quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rursus Patrem proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Arrio tantum & Sabellio, sed aliis vetustis errorum authoribus clausa erit ianua. Sed quia nostro tempore exorti sunt phrenetici quidam, vt Seruetus & similes, qui nouis præstigiis omnia inuoluerunt, paucis eorum fallacias discutere operæpretium est. Serueto nomẽ Trinitatis ita fuit exosum, imò detestabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret esse atheos. Omitto insulas voces quas ad conuitiandum excogitauit. Hæc quidem speculationum eius fuit summa, tripartitum induci Deum vbi in eius essentia residere dicuntur tres personæ, Triadẽque hæc esse imaginariam, quia cum Dei vnitatem pugnet. Interea Personas voluit esse externas quasdam ideas, quæ verè non subsistant in essentia Dei, sed Deum nobis hac vel illa specie figurè: ac initio quidem nihil in Deo fuisse distinctum, quia olim idem erat Verbum quod Spiritus: sed ex quo emerfit Christus Deus de Deo, Spiritum etiam aliam ex ipso Deum fluxisse. Etsi autem allegoriis interdum fucat suas nãnias, vt quum dicit Sermonem æternum Dei fuisse Spiritum Christi apud Deum, & relucentiam ideæ: item, Spiritum fuisse deitatis vmbra: postea tamen vtriusque deitatem in nihilum redigit, afferens secundum dispensationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem esse Dei, sicuti idem Spiritus substantialiter in nobis atque etiam in lignis & lapidibus, Dei portio est. Quid de Mediatoris Persona bliteret, suo loco videbimus. Prodigiosum verò hoc commentum, Personam nihil aliud esse quàm visibilem gloriæ Dei speciem, nõ longa refutatione indiget. Nam quum Iohannes nondum creato mundo λόγος fuisse Deum pronuntiet, longè ab idea discernit. Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrem, & propria sua gloria apud Patrem insignis fuit, non potuit certè externus esse aut figuratiuus splendor: sed necessariò sequitur fuisse hypostasim: quæ in Deo ipso intus resideret. Quamquam autem non fit Spiritus mentio nisi in historia creationis mundi, non tamen illic inducitur vt vmbra, sed essentialis Dei virtus, quum narrat Moses informem quoque illam massam fuisse in eo suffultam. Æternum igitur Spiritum semper in Deo fuisse tunc apparuit, dum fouendo sustinuit confusam cœli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & series. Certè nondum potuit effigies vel representatio Dei esse, vti somniat Seruetus. Alibi verò suam impietatem apertius detegere cogitur, quòd Deus æterna sua ratione Filium sibi visibilem decernens, hoc modo visibilem se exhibuit. Nam si hoc verum sit, non alia relinquatur Christo diuinitas, nisi quatenus æterno Dei decreto Filius est ordinatus. Adde quòd

Refutatio deliriorũ Serueti in doctrina de vnica Dei essentia & tribus personis.

Iohan. 1. 1.

Iohan. 17. 5.

Gen. 1. 8.

quòd spectra illa quæ in locum hypostaseon supponit sic transformat, vt noua accidentia Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandum, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiscuè creaturis omnibus permiscet. Patres enim & partitiones palàm asserit esse in essentia Dei, quatum vnaquæque portio Deus est: præsertim verò spiritus fidelium coæternos dicit & consubstantiales Deo: quanuis alibi substantialem deitatem non tantùm hominis animæ, sed aliis rebus creatis assignet.

23 Ex hac lacuna prodiit aliud non dissimile monstrum. Nebulones, *Resutatio erroris quorundam nebulorum, Patrem verè & propriè vnicum* enim quidam, vt Serueticæ impietatis inuidiam ac dedecus effugerent, *esse Deum, qui Filium & Spiritum formando, suam in eos deitatem transfudit.* Patres quidem personas esse cõfessi sunt, sed ratione addita, quòd Pater qui *esse Deum, qui Filium & Spiritum formando suam in eos deitatem transfudit.* verè & propriè vnicus est Deus, Filium & Spiritum formando, suam in eos deitatem transfudit. Nec verò abstinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota distingui à Filio & Spiritu, quia sit solus essentiator. Colorem hunc primò obtendunt, passim Christum vocari Dei Filium: vnde colligunt non aliù propriè Deum esse nisi Patrem. Atqui non obseruant, quanuis Dei nomen Filio quoque sit commune, tamen *κατ' ἐξ-χρῆν* Patri interdum adscribi, quia fons est ac principium deitatis: idque vt notetur simplex essentiæ vnitas. Excipiunt, si verè est Dei Filius, absurdum esse censeri personæ Filium. Ego vtrunque verum esse respondeo, Dei nempe esse Filium, quia Sermo est à Patre ante secula genitus (nòdum enim de Mediatoris persona nobis sermo est) & tamen explicandi causa habendam esse rationem Personæ, vt nomen Dei non simpliciter sumatur, sed pro Patre: nam si non alium censemus Deum quàm Patrem, non obscurè deicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè admitti debet antithesis inter Filium & Patrem, quasi huic tantùm conueniat nomen veri Dei. Nam sanè Deus qui *Isa. 6. 1. iob. 12. 41. Isa. 8. 14, rom. 9. 33. Isa. 45. 2, rom. 14. 7. Heb. 1. 10, & 6. Psal. 102. 26, Psal. 97. 7. Isa. 24. 6. Ier. 10. 11.* apparuit, verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Iohannes affirmat fuisse Christum. Qui etiam per os Isaia testatus est se fore in lapidem offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Christum fuisse pronuntiat. Quum per Isaïam clamat, Vixi ego: mihi flectetur omne genu, vnicus Deus est: atqui idem Paulus Christum interpretatur. Huc accedunt quæ recitat Apostolus testimonia, Tu Deus fundasti cælum & terram. Item, Adorent eum omnes Angeli Dei: quæ non nisi in vnicum Deum competunt: quum tamen propria Christi elogia esse contendat. Nec valet cauillum illud, transferri ad Christum quod Dei proprium est, quia sit relucencia gloriæ ipsius. Nam quum vbique ponatur nomen Iehouæ, sequitur deitatis respectu ex seipso esse. Nam si est Iehouah, negari non potest quin idem sit ille Deus qui per Isaïam alibi clamat, Ego ego sum, & præter me non est Deus. Expendere etiam conuenit illud Ieremiæ, Dij qui non fecerunt cælum & terram, pereant de terra quæ sub cælo est: quando ex opposito fateri necesse erit Filium Dei eum esse, cuius deitas sæpiùs apud Isaïam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus esse dat, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis essentiatum à Patre Filium esse dicit, à se ipso negat esse. Reclamat autem Spiritus sanctus, illam Iehouah nominans. Iam si demus totam essentiam esse in solo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita spoliatus sua essentia, titularis solùm erit Deus. Essentia Dei, si creditur istis nugatoribus, soli Patri conuenit, quatenus ipse solus est, & est Filij essentiator. Ita diuinitas Filij quiddam erit abstractum à Dei essentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex suo principio necesse est, Spiritum esse solius Patris: quia si deriuatio est à prima essentia, quæ non nisi Patri propria est, iure non censetur Spiritus Filij: quod tamen refellitur Pauli testimonio, vbi communem Christo &

Patri facit. Adhæc si expungitur è Trinitate Patris persona, in quo à Filio & Spiritu differet, nisi quia solus est ipse Deus? Fatentur Christum esse Deum, & tamen à Patre differre. Vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne Pater sit Filius.* Qui in essentia eam ponunt, manifestè in nihilum redigunt veram Christi deitatem: quæ sine essentia esse non potest, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio, nisi propriū aliquid habeat in se quod Filio commune non sit. Quid iam reperient in quo eum distinguant? Si in essentia est discretio, respondeant an non cum Filio eam communicauerit. Hoc verò non potuit esse ex parte: quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde quòd hoc modo scedè lacerarent Dei essentiam. Restat vt tota & in solidum Patris & Filij sit communis. Quod si verum est, iam sanè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si excipiant, Patrem essentiando manere nihilominus vnicum Deum, penes què sit essentia: Christus ergo figuratiuus erit Deus, ac specie tantum vel nomine, non re ipsa: quia Deo nihil magis propriū quàm esse, iuxta illud, Qui est, misit me ad vos.

Vide Bernardum Serm. 80. super Canticam de errore Gilberti Pictaueusis Episcopi.

Exo. 5. 14. Refutato argumēti corundē. quòd Deus mentio sit in Scripturis, nisi Patrem intelligi.

24 Falsum quidem esse quod sumunt, quoties absolutè sit Dei mentio in Scriptura, non nisi Patrem intelligi, ex multis locis refellere promptum est: & in illis ipsis quos pro se citant, turpiter produnt suam incogitantiam, quia illic Filij nomen opponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomen, ideòque restringi ad Patris personam: ac eorum obiectio vno verbo diluitur. Nisi solus Pater, inquit, verus esset Deus, suus ipse Pater esset. Neque enim absurdum est, propter gradum & ordinè Deum peculiariter vocari qui non solum genuit ex se suam sapientiam, sed Deus etiam est Mediatoris, sicuti plenius suo loco disseram. Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantum quatenus ante secula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personam & munus, vt Deo nos coniungeret. Et quoniam

Matth. 19. 17.

Filium à Deo honore tam audacter excludunt, scire velim, quum pronuntiat nullum esse bonum præter vnum Deum, an se bonitate priuet. Non loquor de humana eius natura, ne fortè excipiant, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxisse: quæro an Sermo æternus Dei bonus sit necne. Si negent, satis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo se ipsos iugulant. Quòd autem primo inuenta videtur Christus à se remouere nomen Boni, sententiam nostram magis confirmat: nempe quum singulare sit vnius Dei elogium, quatenus ex vulgari more saluatus fuerat bonus, falsum honorem repudians, bonitatem qua pollet diuinam esse admonet. Quæro etiam, vbi affirmat Paulus solum Deum esse immortalem, sapientem, & veracem, an his verbis in ordinem mortalium, stultorum & fallacium redigatur Christus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vna fuit vt Angelis immortalitatem conferret: non erit sapiens, qui æterna est Dei sapientia: non erit verax ipsa veritas? Quæro præterea, Christumne adorandum censeant. Si eam hoc iure sibi vendicat, vt flectatur coram ipso omne genu, sequitur illum esse Deum, qui in Lege vetuit quenquam alium præter se adorari. De solo Patre si accipi volunt quod apud Isaiam dicitur, Ego sum, ac nemo præter me, hoc testimonium in ipsos retorqueo, quando videmus Christo attribui quicquid Dei est. Nec locus est eorum cavillo, Christum in carne fuisse exaltatum in qua exinanitus fuerat, & carnis respectu omne imperium illi datum esse in cælo & in terra: quia et si extenditur Regis & Iudicis maiestas ad totam Mediatoris personam, nisi tamen Deus manifestatus esset in carne, non potuit in tantam altitudinem extolli quin Deus secum ipse pugnaret. Atque hanc controuersiam optime Paulus tollit, æqualem Deo fuisse docens, antequam se exinaniret sub forma serui. Por-

1. Tim. 3. 17.

Philipp. 2. 10.

Isa. 44. 6.

sed æqualitas ista quomodo staret nisi fuisset Deus ille cuius nomen est *Philip. 2.6.7.*
 Ia & Iehouah, qui equitat super Cherubim, qui Rex est totius terræ, &
 Rex seculorum? Iam vtrunque obstrepât, non potest eripi Christo quod
 alibi dicit Isaias, Hic, hic est Deus noster, expectauimus eum: quando his *Isa. 25.9.*
 verbis aduentum Dei Redemptoris describit, qui non modò ab exilio
 Babylonico populum reduceret, sed Ecclesiam plenè restitueret omni-
 bus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiunt, Christum fuisse
 Deum in Patre suo. Nam etsi fatemur ratione ordinis & gradus princi-
 pium diuinitatis esse in Patre, detestabile tamen esse dicimus commen-
 tum illud, solius Patris essentiam esse propriam, quasi Filij deificator ef-
 set: quia hoc modo vel multiplex esset essentia, vel titulo & imagina-
 tione tenus Christum appellant Deum. Si concedant Filium esse Deum,
 sed secundum à Patre: iam in ipso genita & formata erit essentia, quæ
 est in Patre ingenita & informis. Scio multis nasutis ludibrio esse quòd
 ex verbis Moysis personarum distinctionem elicimus, vbi Deum sic lo- *Gen. 1.26.*
 quentem inducit, Faciamus hominem ad imaginem nostram: vident
 tamen pij lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut colloquium in-
 duceret Moses, nisi subessent in vno Deo plures personæ. Iam quos al-
 loquitur Pater, certum est fuisse increatos: nihil verò increatum, ex-
 cepto ipso Deo, & quidem vno. Nunc ergo nisi concedant Patris, Filij &
 Spiritus communem fuisse creandi potestatem, & commune iubendi im-
 perium, sequetur Deum non intus secum ita loquutum esse, sed direxis-
 se ad alios extraneos opifices sermonem. Denique locus vnus duo simul *Iohan. 4.24.*
 eorum obiecta facilè expediet. Nam quod pronuntiat Christus ipse,
 Deum esse Spiritum, ad Patrem solum restringi consentaneum non ef-
 set, ac si Sermo ipse non esset spiritualis natura. Quòd si Filio similiter vt
 Patri conuenit nomen Spiritus, sub indefinito Dei nomine Filium com-
 prehendi colligo. Subiicit tamen continuò pòst, non alios probari cultores
 Patri nisi qui eum in spiritu & veritate adorant: vnde alterum conse-
 quitur, quia sub capite fungitur Christus officio doctoris, Dei nomen Pa-
 tri adscribere, non vt aboleat suam ipsius deitatem, sed vt gradatim nos
 ad eam attollat.

25 Sed in eo scilicet hallucinantur quòd indiuidua somniant, quo- *Falsum esse quòd*
 rum singula partem obineant essentia. Atque ex Scripturis docemus v- *videm in Dei essen-*
 num esse, aliter Deum esse, ideòque essentiam tam Filij quàm Spiritus *tia somniant, vnde si*
 esse ingenitam: sed quatenus Pater ordine primus est, atque ex se genuit *dua quorum si singu-*
 suam sapientiam, meritò, vt nuper dictum est, censetur principium & *la partem obineant*
 fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè est ingenitus: & Pater etiam *essentia.*
 personæ respectu ingenitus. Stultè etiam putant se ex nostra sententia
 colligere quaternitatem statui, quia falso & calumniosè cerebri sui com-
 mentum nobis adscribunt, quasi deriuatiuè fingamus prodire ex vna ef-
 sentiã tres personas: quum ex scriptis nostris liqueat non abstrahere nos
 personas ab essentia, sed quanuis in ipsa resideant, distinctionem inter-
 ponere. Si separate essent ab essentia personæ, probabilis fortè esset eo-
 rum ratio: sed hoc modo Trinitas esset deorum, non personarum quas in
 se continet vnus Deus. Ita soluitur futilis eorum quæstio, concurratne
 essentia ad constituendam Trinitatem: quasi tres deos ex illi descendere i-
 maginemur. Quòd excipiunt, Trinitatem igitur fore sine Deo, ex ead-
 em insulsiute nascitur: quia etsi a distinctionem non cõcurrit vt pars
 vel membrum non tamen personæ sine ipsa, vel extra ipsam: quia & Pa-
 ter nisi Deus esset, non poterat esse Pater: & Filius non aliter Filius, nisi
 quia Deus. Veritatem ergo absolutè ex se ipsa esse dicimus, vnde &
 Filium, quatenus Deus est, fatemur ex se ipso esse, sublato personæ re-
 spectu: quatenus vero Filius est, dicimus esse ex Patre: ita essentia eius

principio caret: personę verò principium est ipse Deus. Et quidem ortho-
doxi scriptores, quicunque olim de Trinitate loquuti sunt, ad personas
tantum retulerunt hoc nomen: quando non modò absurdus esset error,
in ipsa distinctione complecti essentiam, sed nimis crassa impietas. Nam
qui volunt tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritum, eos Filij & Spi-
ritus essentiam exinanire palam est, alioqui partes inter se commistæ
coinciderent: quod est in omni distinctione vitiosum. Denique si Pater
& Deus synonyma essent, sic deificator esset Pater, nihil in Filio residuū
esset præter umbram: nec aliud esset Trinitas quàm coniunctio Dei vnus
cum duabus rebus creatis.

*Responsio ad eorū-
dem obiectionem,
Christū, si propriè
sit Deus perperam Fi-
lium Dei vocari.*

Iohan. 17. 3.

26 Quòd obiiciunt, Christum si propriè sit Deus, Filium Dei perpe-
ram vocari, iam responsum est, quia sit vnus personæ ad alteram com-
paratio, nomen Dei non sumi indefinitè, sed restringi ad Patrem, quate-
nus deitatis est principium, non essentiano, vt fanatici nugantur, sed ra-
tione ordinis. Hoc sensu accipitur Sermo ille Christi ad Patrem. Hæc est
vita æterna vt credant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum
Christum. Nam in Mediatoris Persona loquens, medium gradum tenet
inter Deum & homines: neque tamen idè imminuitur eius maiestas.
Nam etsi seipsum exinaniuit, gloriam tamen suam, quæ abscondita fuit
coram mūdo, non perdidit apud Patrem. Sic Apostolus ad Hebræos cap.
2, quanquam fateretur exiguo tempore fuisse imminurum infra Angelos,
non tamen dubitat simul asserere, æternum esse Deum qui fundauit ter-
ram. Tenendum igitur est, quoties Christus in persona Mediatoris Pa-
trem compellat, sub hoc Dei nomine diuinitatem complecti, quæ ipsius
quoque est. Sic quum Apostolis diceret Expediit me ascēdere ad Patrem,
quia Pater maior me est, non secundam diuinitatem tantum sibi tribuit
vt sit quoad æternam essentiam Patre inferior: sed quia cœlesti gloria
positus fideles colligit in eius participatione, in superiore gradu Patrem
locat, quatenus differt conspicua splendoris perfectio, quæ in cœlo ap-
paret, ab ea gloriæ mensura quæ conspecta fuit in ipso carne vestito. Ea-
dem ratione alibi taulus Christum dicit redditurum Deo & Patri regnū,
vt sit Deus omnia in omnibus. Nihil absurdius quàm auferre perpetui-
tatem Christi deitati. Quòd si nunquam desinet esse Dei Filius, sed idem
manebit semper qui fuit ab initio: sequitur, sub Patris nomine vnicam
Dei essentiam, quæ vtriusque communis est, comprehendit. Et certè idè
ad nos descendit Christus vt ad Patrem attollendo, simul etiam ad se-
ipsum attolleret, quatenus vnum est cum Patre. Nomen ergo Dei exclu-
siuè ad Patrem restringere vt Filio auferatur, neque fas neq; rectum est.
Nam & hac de causa verum esse Deum asserit Iohannes, ne quis secun-
do deitatis gradu subsidere putet infra Patrem. Ac miror quid sibi ve-
lint isti nouorum doctorum fabri, dum Christum verum Deum confessi,
mox eum excludunt à Patris deitate: quasi possit esse verus Deus nisi qui
vnus est, aut transfusa diuinitas non sit nouum aliquod figmentum.

Iohan. 16. 7.

1. Cor. 15. 24.

1. Iohan. 5. 20.

*Responsio ad
locos quos in er-
roris sui confirma-
tionem adducunt ex
Irenæo, vbi Patrem
Christi asserit esse
vnicū & æternum
Deum Israël.*

27 Quòd multos locos accunulant ex Irenæo, vbi Patrem Christi
asserit esse vnicum & æternum Deum Israël, vel pudenda inscitia est, vel
summa improbitas. Animaduertere enim debuerant sancto viro nego-
tium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patrem Christi negabant
illum esse Deum qui per Mosen & Prophetas olim loquutus fuerat, sed
nescio quod spectrum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus est,
vt palam faciat non alium prædicari in Scriptura Deum quàm Christi
Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum si tories
concludat non alium fuisse Deum Israëlis quàm qui celebratur à Chri-
sto & Apostolis. Sic etiam nunc, vbi diuerso errori resistendum est, verè
dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, nō alium fuisse quàm Chri-
stum.

stum. Porrò si quis excipiat fuisse Patrem, in pròptu erit responsio, dum pro Filij diuinitate pugnamus, nos Patrem minimè excludere. Ad hoc Irenæi consilium si attendant lectores, cessabit omnis contentio. Quintiam ex sexto cap. lib. 3. tota lis facilè dirimitur, vbi in hoc vnum insi-
 stit pius vir, qui absolute & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum esse verè vnicum Deum: Christum verò absolute Deum vocari. Meminerimus hunc fuisse disceptationis itatum, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secundi cap. 46. non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non sit Deus. Adde quòd alibi coniunctim tam
 Lib. 3. cap. 9.
 Cap. 12. eiusdè lib.
 Cap. 16. eiusdè lib.
 Cap. 18, & 23. eiusdè libri.
 Filium quàm Patrem prædicatum fuisse Deum contendit à Prophetis & Apostolis. Postea verò definit quomodo Christus, qui Dominus est omnium & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui est Deus omnium acceperit potestatem: nempe subiectionis respectu, quia humiliatus est vsque ad mortem crucis. Interea paulò post affirmat, Filium esse opificem cœli & terre, qui Legem tulit per Mosis manum, & Patribus apparuit. Iam si quis blateret, Irenæo solum Patrem esse Deum Israël, regram quod idè scriptor aperte tradit, Christum vnum & eundem existere: sicuti etiã ad eum refert vaticiniũ Habacuc, Deus ab Austro veniet. Eodem pertinet quod legitur cap. 9. lib. 4. Ipse igitur Christus cum Patre viuorum est Deus. Et eiusdem libri cap. 12. interpretatur Abraham credidisse Deo, quia factor cœli & terræ, & solus Deus sit Christus.

28 Tertullianum nihilò veriùs patronum sibi asciscunt, quia etsi as-
 per interdum & spinosus est in suo loquendi genere, summam tamen
 doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: nempe quòd vnus sit Deus,
 dispensatione tamen vel œconomia esse eius Sermonem: vnicum esse
 Deum substantiæ vnitate, & nihilominus vnitatem dispensationis my-
 sterio in Trinitatem disponi: tres esse non statu, sed gradu: nec substan-
 tia, sed forma: nec potestate, sed serie. Dicit quidem se defendere secundũ
 à Patre Filium, sed non alium intelligit nisi distinctione. Visibilem ali-
 cubi Filium dicit: sed postquam in vtraque partem ratiocinatus est, de-
 finit inuisibilem esse quatenus est Sermo. Denique Patrem sua persona
 determinari affirmans, alienissimum se probat ab eo commento quod
 refellimus. Et quanquam non alium Deum agnoscat quàm Patrem, se-
 ipsum tamen proximo contextu explicans, se non exclusiuè loqui osten-
 dit Filij respectu, quia negat alium esse à Patre Deum: idè que non viola-
 ri monarchiam personæ distinctione. Atque ex perpetuo eius consilio
 verborum sensum colligere promptum est. Contendit enim aduersus
 Praxeam, quanuis in tres personas distinctus sit Deus, non tamen fieri
 plures deos, neque discerpi vnitatem. Et quia secundum Praxeam com-
 mentum Christus non poterat Deus esse quin idem esset Pater, idè tan-
 topere de distinctione laborat. Quòd verò Sermonem & Spiritum vocat
 portionem totius, etsi dura est locutio, excusabilis tamen est, quando ad
 substantiam non refertur, sed dispositionem tantum & œconomiam
 notat. quæ solis personis conuenit, Tertulliano ipso teste. Inde etiam pè-
 det illud, Quot personæ tibi videntur, peruersissime Praxea, nisi quot
 sunt voces? Sic etiam paulò post, Vt credant Patrem & Filium in suis
 quenque nominibus & personis. His arbitror fatis refelli posse eorum
 impudentiam qui ex Tertulliani autoritate fucum tentant facere sim-
 plicibus.

29 Et certè quisquis diligenter veterum scripta inter se conferet, non
 aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab illis qui deinde sequuti sunt,
 Iustinus vnus est ex verustissimis: nobis autem per omnia runde errare lace-
 suffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Christi vocari
 vnum Deum, Idem Hilanus quoque docet, imò asperius loquitur, æter-
 nus orthodoxus, p. 10.

nitatem esse in Patre. An vt Filio auferat Dei essentiam? At qui in eius fidei quam sequimur defensione totus est Nec tamé eos pudet mutila nescio quæ dicta excerpere, ex quibus persuadéant Hilariûm esse erroris sui patronum. Ignatium quòd obtendunt, si velint quicquam habere momenti, probent Apostolos legem tulisse de quadagesima & similibus corruptelis: nihil naniis illis, quæ sub Ignatij nomine edita sunt, putidius. Quo minùs tolerabilis est eorum impudentia, qui talibus laruis ad fallendum se instruant. Porro hinc veterum consensus clarè perspicitur, quòd neque in concilio Niceno Arrius ex cuiusquam probati scriptoris autoritate fucum facere ausus est: & nemo ex Græcis vel Latinis excusat à prioribus se dissentire. Augustinus, cui nebulones isti infestissimi sunt, quàm sedulò excusserit omnium scripta, & quàm reuerenter amplexus sit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibusque scrupulis ostendere solet cur ab illis discedere cogitur. In hoc etiam argumento si quid ambiguum vel obscurum legerit apud alios, non dissimulat. Quam tamen isti oppugnant, doctrinam pro confesso sumit ab vltima antiquitate sine controuersia fuisse receptam. Neque tamen quid antè docuissent alij, ipsum latuisse, vel ex vno verbo constat, vbi dicit in Patre esse vnitatem, lib. De doctrina Christiana primo, an garrient sui tunc fuisse oblitum? At qui alibi ab hac calumnia se purgat, vbi Patrem vocat principium totius deitatis, quia à nullo est, prudenter scilicet expendens specialiter Patri adscribi Dei nomen, q. nisi ab ipso fiat initiû, concipi nequeat simplex Dei vnitas. His etiam demum, vt spero, agnoscet pius lector omnes calumnias discussas, quibus Satan hactenus puram doctrinæ fidem peruertere vel obtenebrare molitus est. Denique totam huius doctrinæ summam fideliter esse explicatam consilio, si quidem modum curiositati imponant lectores, nec molestas & perplexas disputationes cupidius quàm par sit, sibi accersant. Nam quos oblectat speculandi intemperies, minimè placandos suscipio. Certè nihil astutè præterij quod mihi aduersum esse putarem: sed dum Ecclesiæ adificationi studeo, multa non attingere consultius visum est, quæ & parum prodesse, & lectores grauaret superuacua molestia. Quid enim disputare attinet an semper generet Pater, quando stultè fingitur continuus actus generandi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo personas substituisse?

In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis actis discernere rerum Deum à sicutis.

CAPVT XIII.

*Isa. 40. 21.
Ei si ex rerum creatione Deus agnosci debeat, ne tamè ad Gentium fragmenta defluerent fideles, historia creationis in scriptura extare voluit, & tempus notari.*

Quanquam falforum deorum cultoribus socordiam meritò exprobrat Isaias, quòd ex terræ fundamentis & cælorum ambitu non didicerint quinam esset verus Deus: quæ tamen est ingenij nostri tarditas & hebetudo, necesse fuit, ne ad Gentium fragmenta defluerent fideles, expressius illis depingi verum Deum. Nam quum euaniid i sit quæ apud Philosophos maxime tolerabilis habetur descriptio, Deum mentem esse mundi: ipsum familiarius à nobis cognosci operæpretium est, ne semper in ambiguo vacilleremus. Itaque historiam creationis extare voluit, cui innixa Ecclesiæ fides non alium Deum quæretet, nisi qui propositus est à Mose opifex mundi & conditor. Illic primò notatum est tempus, vt continua annorum serie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent: quæ apprimè vtilis est cognitio, non tantum vt prodigijs fabulis, quæ in Ægypto & alijs terræ plagis olim grassatæ sunt, obuiam eatur, sed etiam vt cognito mundi exordio, clariùs eluceat Dei æternitas, nosque in sui admirationem magis rapiat.

Neque

Neque verò mouere nos debet profana illa subfannatio, mirum esse cur non citius venerit Deo in mentem, cœlum & terram condere, sed otiosus immensam spatium præterfluere siuerit, quod ante plurima ætatum millia efficere posset: quum ad sex annorum millia nondum peruenerit mundi ad vltimum finem vergentis diuturnitas. Nam cur tandiu distulerit Deus neque fas est nobis inquirere, neque expedit: quia si eò usque penetrare contendat mens humana, centies in itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile esset quod Deus ipse, vt fidei nostræ modestiam probaret, consultò voluit celatum esse. Ac scitè pius ille senex, quum proteruus quispiam ex eo per ludibrium quereretur quid ante creatum mundum egisset Deus, respondit fabricasse inferos curiosis. Hæc non minus grauis quàm seuera admonitio compescat lasciuiam, quæ multo stimulat, adeòque impellit ad prauas & noxias speculationes. Denique meminimus, Deum illum inuisibilem & cuius incomprehensibilis est sapientia, virtus & iustitia, Mosis historiam speculi loco nobis proponere, in quo viuus eius effigies relucet. * Sicuti enim nihil distinctè cernunt, oculi vel senio obtuli, vel alio vitio hebetes, nisi specillis adiuuentur, ita, quæ nostra est imbecillitas, nisi nos dirigat Scriptura in Deo quaerendo, statim euanescebat. Qui vero proteruitæ suæ indulgent, qui nunc frustra morantur, serò horribili interitu sentient quanto satiùs fuerit arcana Dei consilia reuerenter suspicere, quàm blasphemias euomere quibus cœlum obscurent. Et rectè Augustinus iniuriam Deo fieri conqueritur, vbi superior eius voluntate flagitatur rerum causa. Idem alibi prudenter admonet, non minus perperam de immensis temporum quam locorum spatii questionem moueri. Certè quantum his late pateat cœlorum circuitus, est tamen aliqua eius diuinitio. Nunc si quis cum Deo expostulet, quod centuplo superet vacuitas, annon piis omnibus detestabilis erit perulantia? Eodem furoris prosiliunt qui exigitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundum ante innumera secula non condiderit. Vt suæ cupiditati morem gerant, extra mundum egredi affectant: quàm verò in tam ampla cœli & terræ circumferentia, non satis multa occurrant quæ inestimabili suo fulgore absorbeant sensus omnes nostros: quasi inra sex annorum millia non satis multa documenta ediderit Deus, in quorum assidua meditatione mentes nostræ se exercent. Ergo libenter inuicemus inclusi his cancellis, quibus nos circumferbere Deus voluit, & quasi mentes nostras contrahere, ne vagandi licentia diffloerent.

2. Eiusdem rationis est quod narrat Moses, non momento sed sex diebus absolutum fuisse Dei opus. Nam & hac circumstantia ab omnibus figmentis colligimur ad vnicum Deum qui in sex dies opus suum digessit, ne molestum nobis esset in eius consideratione occupari toto vite cursu. Quinuis enim oculi nostri, in quancunque partem se vertant, coguntur in operum Dei intuitu versari: videmus tamen quàm fluxa sit attentio, & quàm cito præteruolent si quæ nos tangant præ cogitationes. Hic etiam obstreperit humana ratio, quasi Dei potentia ad eni fuerint tales progressus, donec subiecta a sui obsequio quietem illam colere discit, ad quam nos inuitat septimi diei sanctificatio. In ipso autem ordine rerum diligenter considerandus est paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omnium bonorum copia locupletasset. Nam si enim in terra aduac stentii & vacua locasset, si vitam dedisset ante lucem, visus fuisset eius vtilitati parum considerere. Nunc vbi Solis & astrorum motus disposuit ad vsum humanos, terram, a quas, aërem animalibus replenit, frugum omnium abundantiam protulit quæ alimentis sufficeret: curam prouidi & seduli

Resutatatur profane subfannatio, Cur non citius Deo venerit in mentem cœlum & terram condere.

Vide cap. 6. sect. 1.

Lib. de Gene. contra Manich. Lib. 11. de Ciuitate Dei.

It. si oculus in cœlis deus discernatur verus Deus, narrat absolutum opus in sex diebus: sed sic dicitur deus sepe ante quam Deus mundum omnino benedicti copia locupletasset. De quo vide sect. 2.

patrisfamiliâs suscipiens, mirificam erga nos suam bonitatem ostendit. Quæ breuiter tantum delibo, si quisque attentius apud se expendat, constabit Mosen certum vnius Dei creatoris testem ac præconem fuisse. Omitto quæ iam exposui, non de nuda tantum Dei essentia illic fieri sermonem, sed æternam quoque eius sapientiam & Spiritum nobis proponi, ne alium Deum somniamus quam qui in illa expressâ imagine vult agnosci.

Angelos esse Dei creaturas licet Moses non exprimat in historia creationis.

3 Sed antequam de hominis natura plenius differere incipiam, aliquid de Angelis inserere oportet: quia etsi Moses vulgi ruditati se accommodans, non alia Dei opera commemorat in historia creationis, nisi quæ oculis nostris occurrunt: vbi tamen postea Angelos Dei ministros inducit, colligere facile licet eorum esse conditorem, cui suam operam & officia impendunt. Quamuis ergo Moses populariter loquens, non statim à primis rudimentis Angelos recensuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus disertè & explicatè de illis tradamus quæ alibi passim docet Scriptura: quia si Deum ex operibus suis agnoscere cupimus, minimè omittendum est tam præclarum & nobile specimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde necessaria est hæc pars doctrinæ. Multorum mentes ita perstrinxit Angelicæ naturæ præstantia, vt putarent illis iniuriam fieri si vnius Dei imperio subiecti quasi in ordinem cogentur: hinc illis afficta diuinitas. Emergit etiam Manichæus cum sua secta, qui sibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum: ac Deo quidem tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium si mentes nostras teneret implicitas, non constaret Deo sua in mundi creatione gloria. Nam quum nihil magis Dei proprium sit quam æternitas, & *αὐτοσύνη*, id est, à seipso existētia, vt ita loquar: qui diabolo hoc tribuunt, nonne quodammodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotentia Dei, si diabolo tale conceditur imperium, vt illo inuito ac repugnante, quicquid voluerit exequatur? Quod autem vnicum habent fundamentum Manichæi, nefas esse ascribi bono Deo vllius rei malæ creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ non admittit aliquam esse in mundi vniuersitate malam naturam: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde nascuntur peccata, ex natura sunt, sed ex naturæ corruptione: nec quicquam omninò ab initio extitit in quo non & sapientia & iustitia suæ specimen ediderit Deus. His ergo peruersis commentis vt obuiam eatur, altius animos attollere necesse est quam oculi nostri penetrent. Quo consilio verisimile est, vbi in simbolo Niceño vocatur Deus omnium conditor, res inuisibiles fuisse expressas. Modum tamen quem præscribit pietatis regula tenere curæ erit, ne altius quam expedit speculando, lectores à fidei simplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtiliter semper nos doceat Spiritus, in quibus verò parum est momenti ad edificationem, vel subiceat prorsus, vel leuiter tantum & cursim attingat: nostri quoque officij est, libenter ignorare quæ non conducunt.

De tempore vel ordine quo creati fuerint inquirere non expedit, quando Scriptura nihil enuntiat, quâ pro regula si qui debeant. vide Iob 38. 7. Genes. 2. 1.

4 Angelos sanè, quum Dei sint ministri ad iussa eius exequenda ordinati, esse quoque illius creaturas, extra controuersiam esse debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, cōtentionem mouere nonne peruiacitiæ magis quam diligentia est? Terram esse perfectam, & cælos perfectos, cum omni exercitu eorum, narrat Moses: quid attinet anxie percontari quoto die præter astra & planetas alij quoque magis reconditi cœlestes exercitus esse cœperint? Ne longior sim, meminerimus hîc, vt in tota religionis doctrina, tenendam esse vnam modestiæ & sobrietatis regulam: ne de rebus obscuris aliud vel loquamur, vel sentiamus, vel scire

etiam

etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum, ut in lectione Scripturæ, iis continenter querendis ac meditandis immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non cur otiosi aut rerum inutilium studio indulgeamus. Et quia Dominus non in frivolis quæstionibus, sed in solida pietate, timore nominis sui, vera fiducia, sanctitatis officii erudire nos voluit, in ea scientia acquiescamus. Quamobrem, si ritè sapere volumus, relinquenda sunt nobis illa *μᾶται μᾶται*, quæ & ab otiosis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine absque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidius à multis arripi, & maiori voluptati esse quàm quæ in usu quotidiano sunt posita. Verum, nisi Christi discipulos esse nos piget, eam quam ipse methodum præscripsit, sequi ne pigeat. Ita fiet ut eius magisterio contenti, à superuacuis speculationibus, à quibus nos reuocat, non tantum abstinemus, sed etiam abhorreamus. Dionysium illum, quicumque fuerit, nemo negauerit multa subtiliter & argute in cœlesti Hierarchia disputasse: verum si quis propius excutiat, deprehendet maxima ex parte meram esse garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, sed vera, certa, vtilia docendo, conscientias confirmare propositum est. Si librum illum legas, putes hominè de cœlo delapsum referre non quæ didicit, sed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cœlum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, sed testatus quoque est nefas esse homini loqui quæ viderat arcana. Illa ergo nugatoria sapientia valere iussit, ex simplici Scripturæ doctrina consideremus quod de Angelis suis scire nos Dominus voluit.

5 Angelos esse cœlestes Spiritus, quorum ministerio & obsequio utitur Deus ad exequenda omnia quæ decreuit, passim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nomen attributum est, quod illos veluti internuntios adhibet Deus ad se hominibus manifestandū. Aliæ etiam quibus insigniuntur appellationes, ex simili ratione sumptæ sunt. Exercitus vocatur, quia ut satellites principem suum circundant, eius maiestatem exornant & conspiciam reddunt, & instar militum ad signum ducis sui semper intenti sunt, & ita parati sunt ac expediti ad capeienda illius iussa, ut simul ac auerit, operi se accingant, vel potius sint in opere. Tale in imaginè throni Dei, ad declarandam eius magnificentiam, quum alij Prophetæ describunt, tum præcipue Daniel: ubi mille millia, & decies mille myriadas assistisse dicit, quum Deus tribunal cõscendisset. Quoniam verò vni ac fortitudinem manus suæ Dominus per ipsos mirabiliter exerit ac declarat, inde Virtutes nominantur. Quia verò imperium suum in mundo per eos exercet ac administrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Potestates, nunc Dominationes. Postremò, quia in illis quodammodo residet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellantur. Quanquam de hoc postremo nihil velim allèrere: quia diuersa interpretatio vel æquè, vel magis etiam congruit. Verum hoc nomine omisso, prioribus illis sepe utitur Spiritus sanctus ad commendandam Angelici ministerij dignitatem. Neque enim æquum est, sine honore præterni ea instrumenta quibus numinis sui præsentiam specialiter Deus exhibet. Quinetiam ob id non semel dij nuncupantur, quod in suo ministerio, velut in speculo, diuinitatem aliqua ex parte nobis representent. Tamen enim mihi non displicet quod veteres scriptores, ubi Scriptura Angelum Dei Abraham, Iacob, Mosi & aliis apparuisse commemorat, Christum fuisse Angelum illū interpretantur: sæpius tamen ubi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videri debet: nam si principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei, qui summus est Rex & Iudex, vices gerunt in sua functione, longè maior causa est cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multò abundantius elucet.

2. Cor. 12. 2.

Cur cœlestes Spiritus vocentur Angeli, Exercitus, Virtutes, Principatus, Potestates, Dominationes, Throni, Dij.

Dan. 7. 10.

Colos. 1. 10.

Ephes. 1. 21.

Gen. 18. 1, & 32. 1.

& 28. Ios. 5. 14. In

dic. 6. 14, & 12. 22

* Vide cap. 15. in

fine sect. 3.

Psal. 82. 6.

* Vide cap. 13. sect.

10.

De Angelis docet 6 Quod autem ad consolationem nostram fidei q; confirmationem
Scriptura, quæ ad facere maximè poterat, in eo docendo plurimum insistit Scriptura: nem
cōsolationē nostrā pe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ dispensatores esse & admini-
ficidq; cōfirmatio- stros. Ideoque commemorat pro salute nostra ipsos excubare, suscipere
nē valēt, nēpe dini defensionem nostri, vias nostras dirigere, sollicitudinem gerere nequid
na erga nos benefi aduersi nobis accidat. Vniuersales sunt sententiæ quæ in primis ad Chri-
cetiæ esse dispēsa- stum, Ecclesiæ caput, deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis suis
tores & admini- mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis In manibus porta-
stros, idque varijs bunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus
modis. Vide Calu. Domini per circuitum eorum qui timent eum, & eruit eos. Quibus o-
de vera Ecclesiæ re stendit Deus, sese eorum quos custodiendos suscepit, tutelam Angelis
formandæ ratione, suis delegare. Secundùm hanc rationem Angelus Domini consolatur

Psal. 91. 11.

Psal. 43. 8.

Gen. 16. 9.

Ibid. 24. 7.

Ibid. 48. 16.

Exod. 14. 19.

& 23. 20.

Judic. 2. 1, &

6. 11, & 13. 10.

Matth. 4. 11.

Luc. 22. 43.

Matth. 28. 5. -.

Luc. 24. 5, act.

1. 10.

2. Reg. 19. 35,

isa. 37. 36.

Nō vni t. itum An
gelo quēque nostrū
esse curę, sed omnes
vno consensu vigi-
lare pro salute no-
stra: itaque super
vacuum esse quere
re an suis cuique
Angelus sit custos
assignatus.

Dan. 10. 13,

20, & 12. 1.

Mat. 18. 10.

Luc. 15. 7.

Luc. 16. 23.

2. Reg. 16. 17.

1. 12, 15.

Agar fugitiuam, & dominæ suæ reconciliari iubet. Pollicetur Abraham seruo suo Angelum fore ducem itineris ipsius. Jacob in benedictione Ephraim & Manasse precatur vt Angelus Domini, per quem liberatus fuerat ab omni malo, prosperari eos faciat. Sic Angelus protegendis Israëlitici populi castris præfectus fuit: & quoties voluit Israëlem Deus redimere è manu hostium, Angelorum ministerio vindices excitauit. Sic denique (ne plura commemorare necesse sit) Angeli Christo ministrant, & ei adfuerunt in omnibus angustiis. Eius resurrectionem mulieribus, discipulis gloriosum aduentum nuntiant. Itaque quò istud protectionis nostræ munus impleant, contra Diabolum omnēque hostes nostros depugnant, & vindictam Dei aduersus eos qui nobis infesti sunt, exequuntur. Quemadmodum legimus Angelum Dei, vt Ierusalem obsidione liberaret, centum octoginta quinque millia in castris regis Assyrii vna nocte confecti.

7 Caterùm an singulis fidelibus singuli Angeli sint attributi ad eorum defensionem, pro certo asserere non auiam. Certe quum Daniel Angelum Persarum & Græcorum Angelum inducit, significat certos Angelos regnis ac prouincijs quib; præsidet destinari. Christus etiam quum dicit Angelos pectorum semper videre faciem Patris, certos esse Angelos, quibus commendata sit eorum salus, innuit. Sed ex eo nescio an colligi debeat, vnicuique præ esse suum Angelum. Hoc quidem pro certo habendum, non tantum vni Angelo vnumquemque nostrum esse curę, sed omnes vno consensu vigilare pro salute nostra. Nam de omnibus Angelis simul dicitur, q; plus gaudeat super vno peccatore ad resipiscentiã conuerso, quàm super nonaginta nouem iustis qui in iustitia perstiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quod Lazari animam in sinum Abrahamæ detulerint. Nec verò frustra à ministro suo mōstrat Elisæus tot currus igneos qui peculiariter illi destinati erant. Vnus est locus qui videtur ad id confirmandum alijs paulò clarior. Nam quum Petrus è carcere eductus pulsasset fores domus in qua congregati erant fratres, quum suspicari non possent eum esse, dicebant Angelum ipsius. Videtur hoc illis in mentem venisse ex comuni conceptione, q; singulis fidelibus præsidet assignati sint sui Angeli. Quamquam hic quoque responderi potest, nihil obstare quomodus vnumquemlibet ex Angelis intelligamus, cui Dominus tunc Petri curam mandasset, neque tamen propterea esset perpetuus eius custos: quemadmodum vulgo imaginantur duos Angelos, bonum & malum, tanquam diuersos genios, singulis esse attributos. Neq; tamen operæ pretium est anxie inuestigare, quod scire nostrā non multum refert. Nam sicut hoc non satisfaciet, omnes cœlestis militiæ ordines pro salute sua excubias agere, non video quid proficere ex eo possit si intelligat Angelum vnum peculiariter custodem sibi datum. Qui verò ad vnū Angelum restringunt quam de vnoquoque nostrū curam Deus gerit, magnam

magnam sibi & omnibus Ecclesie membris iniuriam faciunt: ac si de nihilo promissæ essent illæ auxiliares copiæ, quibus vndique cincti & muniti animosius certem is.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, viderint quale habeant fundamentum. Michaël, fateor, princeps magnus vocatur apud Danielelem, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed quis inde poterit honorû gradus inter Angelos statuere, distinguere singulos suis insignibus, locum & stationem cuique assignare? Nam & duo nomina quæ in Scripturis extant, Michaël & Gabriel & tertium si addere velis ex historia Tobie, ex significato videri possunt, pro infirmitatis nostræ captu, Angelis indita: etsi id in medio malo relinquere. Quantum ad numerû, audimus ex ore Christi multas legiones, à Daniele multas myriadas: ple nos curtus vidit Elisei ministris: & ingentem multitudinem declarat, quæ dicuntur castrametari in circuitu timentium Deum. Forma spiritus carere certum est: & tamen scriptura pro ingenij nostri modulo Angelos sub Cherubim & Seraphim non frustra nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate semper ad auxilium nobis ferendum præsentibus foris, simulacres tulerit: acti fulgur ex cælo emissum, qui solet pernitate, ad nos volaret. Quicquid præterea de utroque quæri potest, credamus ex eo eîdem genere mysteriorû quorû plena reuelatio in vltimum diem differetur. Proinde à nimia vel in quærendo curiositate, vel in loquendo audacia cauendum meminerimus.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vocant, pro certo est habendum, Angelos spiritus esse ministratorios quorum obsequio vitur Deus ad suorum protectionem, & per quos tum sua beneficia inter homines dispensat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadduceorum opinio, per Angelos nihil designari quàm vel motus quos Deus hominibus aspirat, vel ea quæ edit virtutis suæ specimina. Sed hinc deliramento tot reclamant Scripturæ testimonia, vt mirum sit tam crassam ignorantem in illo populo ferri potuisse. Vt enim omittam quos superius locos citavi, vbi referuntur millia & legiones Angelorum, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus sustinere, eorum animis deferre in quietem, videre faciem Patris, & similia: sunt alij, ex quibus clarissimè euincitur re vera esse spiritus naturæ subtilissimis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legem esse latam in manu Angelorum: & Christus, Electos fore post resurrectionem Angelis similes: si enim iudicij ne Angelis quidem esse cognitum: ser tunc venturum cum sanctis Angelis: vt maximè torqueatur, necesse erit ita intelligi. Similiter quum Paulus Timotheum coram Christo & electis ipsius Angelis attestatur vt præcepta sua custodiat, non qualitates aut inspirationes sine substantia, sed veros spiritus denotat. Nec aliter subsistit quod in epistola ad Hebræos legitur, Christum excellentiorem Angelis effectum, illis non esse subiectum orbem terrarum, Christum non ipsorum, sed hominum naturam assumpsisse: nisi beatos esse spiritus intelligimus, in quos cadant istæ comparationes. Et ipse auctor epistolæ seipsum declarat, vbi in regno Dei, fidelium animas & sanctos Angelos simul collocat. Præterea quod iam citauimus, Angelos puerorû semper videre faciem Dei, eorum præsidio nos defendi, eos lætari de salute nostra, mitari multiplicem Dei gratiam in Ecclesia, subesse Christo capiti. Eodem pertinet quod sanctis Patribus toties apparuerunt sub forma hominum, loquuti sunt, excepti etiam fuerunt hospitio. Et Christus ipse ob primatû quem obtinet in persona Mediatoris, Angelus vocatur. Hoc obiter attingere libuit, ad simplices præmuniedos aduersus illas stultas & absur-

das cogitationes, quæ ante multa secula à Satana excitatæ, subinde re-
pullulant.

*De vitanda in An-
gelis superstitione,
& ne Angelis tri-
buamus quæ Dei so-
lius & Christi sã*

10 Restat vt superstitioni occurramus, quæ obrepere plerunque so-
let, vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorum ministros esse ac præ-
bitores. Eò enim protinus delobitur hominis ratio, vt nihil non hono-
ris deferendum illis putet. Ita fit vt quæ solius Dei & Christi sunt, ad ipsos
transferantur. Ita videmus Christum gloriam superioribus aliquot seculis
fuisse multis modis obscuratam, quum immodicis elogiis Angeli præ-
ter Dei verbum cumularentur. Neque vllum ferè antiquius est vitium ex-
lis quæ hodie impugnamus. Siquidem Paulo etiam fuisse magnum cer-
tamèn cum nonnullis apparet, qui sic Angelos euehebant vt Christum
propemodum in ordinem redigerent. Hinc tanta sollicitudine vrget in
epistola ad Colossenses, Christum non modò Angelis omnibus esse ante-
ferendum, sed ipsis quoque bonorum omnium esse auctorem: ne eo
derelicto, ad illos conuertamur qui nec sibi sufficere possunt, sed ex eo-
dem, quo nos, fonte hauriunt. Certè quum in eis fulgor diuini numinis
refulgeat, nihil est magis procliuè quàm in eorum adorationem stupore
quodam nos prosterni, & omnia deinde illis tribuere quæ nõ nisi Deo
debentur: quod etiam Iohannes in Apocalypsi fatetur sibi acci- sisse, sed
simul addit fuisse sibi responsum, Vide ne feceris: conseruus tuus sum:
Deum adora.

Cap. 1. 16, & 20.

Apoc. 19. 10.

*Superstitionem in
Angelis vt cauea-
mus, expendendũ,
quòd opera illorũ
vtiliter Deus nõ fa-
cere necessitatem,
quasi carere illis
nequeat, sed ad so-
latium nostræ im-
becillitatis.*

11 Atqui hoc periculum bene cauebimus, si expèdamus cur per eos
Deus potiùs quàm per se sine ipsorum opera potentiam suam declarare,
fidelium salutem curare, suarque beneficentiæ dona ipsis communicare
soleat. Non facit hoc certè necessitate, quasi carere illis nequeat: nõ quo-
ties libet, ipsis præteritis, opus suum vel se lo nutu peragit: tantum abest
vt ad leuandam difficultatem sin. illi subidio. Hoc ergo ad solatium no-
stræ imbecillitatis facit, nequid omninò quod animis nostris vel in bo-
nam spem erigendis, vel in securitate confirmãdis valeat, desideremus.
Illud quidem vnum satis supèrque esse deberet, q. Dominus afferat se no-
strum esse protectorem. Sed dum tot periculis, tot noxis, tot hostium ge-
neribus nos videmus circumferi: quæ nostra est mollities ac fragilitas,
feri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel desperatione cõ-
cidamus, nisi pro modulo nostro gratiæ suæ præsentiam apprehendere
nos Dominus faciat. Hac ratione non modò nos sibi curæ fore promit-
tit, sed se innumeros habere satellites, quibus procurandam salutem no-
stram mandauerit. Horum præsidio ac tutela quum situ sumus, quic-
quid periculi imminet, nos extra omnem maliam esse positos. Per-
peram id quidem fieri à nobis fatetur, q. post illam simplicem promissio-
nem de vnus Dei protectione, adhuc circumspectamus vnde veniat no-
bis auxilium. Sed quia Dominus, pro immensa sua clementia & facilita-
te, vult huic nostro vitio subuenire, non est cur tantum eius beneficium
negligamus. Eius rei exemplum in puero Elisæi habemus, qui quum mon-
tem obsidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium
putare, pauore cõsternabatur, quasi actum de se ac domino suo esset. Hic
Elisæus Dominum precatus est, vt illius aperiret oculos: ille protinus montè
equis ac curribus igneis refertum conspicit, multitudinem scilicet Ange-
lorum, à quibus custodiendus erat cum Propheta. Hac visione confirma-
tus se recepit, & hostes potuit intrepido animo despiciere, quorum aspe-
ctu fuerat propè exanimatus.

2. Reg. 6. 17.

*Quicquid de An-
gelorum ministerio
dicitur, cõreferri o-
portere nõ vt nos*

12 Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc fi-
nè dirigamus, vt expugnata omni dissidenti, spes in Deo nostra fortiùs
stabilietur. Siquidem hæc præsidia ideo nobis à Domino sunt cõparata,
ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opem eius præualeret,
sed

sed ad illam Elifæi sententiam confugiamus, plures esse pro nobis quam ipsi à Deo abduci contra nos. Quàm igitur preposterum est, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc sunt constituti vt præsentio-rem eius opem nobis testentur? Abducunt autem, si non re-ctà ad ipsam manu ducunt, vt solù auxiliato-rem spectemus, inuocemus ac prædicemus: si non vt eius manus à nobis considerantur, quæ nullù ad opus nisi ipso dirigente se moueant: si non in vno Mediatore Christo nos retinent, vt ab eo prorsus pendeamus, in eo recumbamus, ad eum feramur, & ipso acquiescamus. Quod enim in visione Iacob describitur, hæere ac penitus infixam esse animis nostris debet, Angelos in terrâ ad homines descendere, & ab hominibus in cœlum ascendere per scalam, cui insidet Dominus exercituum: quo indica- tur sola Christi intercessione fieri vt Angelorum ministeria ad nos perueniant, sicut ipse affirmat. Post hæc videbitis cœlos apertos & Angelos descendentes ad Filiù hominis Itaq; seruus Abraham, Angeli custodię commendatus, non propterea ipsum inuocat vt sibi adsit, sed ea commenda- tione fretus preces fundit coram Domino, petitq; vt misericordiã suam erga Abrahamũ exerat. Quemadmodum enim non idèd potentię boni- tatisq; suæ ministros facit eos Deus, vt suam cum illis gloriam partiat: ita non opem suam idèd in ipsorum ministerio nobis promittit vt no- stram inter ipsos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philosophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipsis in hunc faciem colendis, quò Deum faciliorem nobis reddant: quam superstitiosi curiosiq; homines conati sunt in religionem nostram ab initio inue- here, & ad hunc vique diem perseverant.

13 Quæ de Diabolis Scriptura tradit, eò ferè tendūt omnia, vt solliciti- mus ad præcauendas eorum insidias & molitiones: cum iis armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis firma sint ac valida. Nam quum Deus ac princeps huius seculi vocatur Satan, quũ for- tis armatus, spiritus cui potestas est æris, leo rugiens dicitur: nõ aliò respiciunt istæ descriptiones nisi vt cautiorens simus & vigilantiores, rû ad pugnam capessendam paratiores. Quod etiam expressis verbis interdum notatur. Nam Petrus postquam diabolum dixit circuire instar leonis ru- gientis, quærentem quos deuoret: mox adhortationem subiungit, vt fide- fortiter resistamus. Et Paulus, vbi monuit luctam non cum carne & san- guine nobis esse, sed cum principibus æris, potestatibus tenebrarum, & nequius spiritalibus, continuò arma induere iubet quæ ad tãtem rãm- que periculosum certamen sustinendum paria sint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, vt hostem, & hosti in audacia prom- ptissimum, viribus robustissimum, artibus callidissimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertissimum, pugnandi scientia expeditissimum nobis assiduè imminere præmoniti: non socor- dia vel ignauia opprimi nos sinamus, sed ex aduerso erectis excitatisque animis, pedem figamus ad resistendum: & quia hæc militia nõ nisi mor- te finitur, ad periculerantiam nos hortemur. Præcipuè verò imbecillita- tis & ruditatis nostræ nobis consilij, Dei opem inuocemus, nec quic- quam tentemus nisi ipso freti: quando ipsius est solius & consilium & ro- bur & animos & arma subministrare.

14 Quò autem ad id agendum magis excitemur ac urgeamur, non vnum aut alterem aut paucos hostes, sed magnas esse copias annuntiat Scriptura, quæ nobiscum bellum gerunt. Nam & Maria Magdalen adici- tur liberata à septè demoniis quibus occupabatur: & illud esse or- dinariũ testatur Christus, qd si erecto semel demonio locum iterum pate- facias, septem spiritus nequiores secum assumit, ac reat in possessionem vacuam. Imò legio tota dicitur hominem vnum obsedit. Hæc ergo do-

ipsi à Deo abdu- cant, sed vt expu- gnata omni diffidẽ- tia spes in Deo no- stra fortior stabiliæ- tur.

Gen. 28. 12.

Ioh. 1. 51.

Gen. 24. 7.

Vide Pla. in Epist. Vide Cratyl.

Quæ de Diabolis extat in Scriptura, eò spectat vt sollici- ti simus ad præca- uendas eorum insi- dias, & firmis armis nos instrua- mus ad repellendos insultus. Vide Calu. aduersus Pighium.

1. Pet. 5. 8.

Ephes. 6. 12.

Marc. 16. 9.

Matth. 12. 43.

Quum magis excite- mur ad cauidendos bis à spiritibus in- mundis, denuntiat Scriptura non vnu aut alteru esse, sed

*magnas eorum co-
pias qua cōtra nos
belligerentur : &
quo sensu diaboli
numero singulari
aliquādo pponat.*

Luc. 8. 30.

Matt. 25. 41.

*Ad perpetuum cū
Diabolo certamen
accēdere nos debet
quod aduersarius
Dei & noster ubi-
que dicitur.*

Matt. 1. 28.

Iohan. 8. 44.

*Diabolus natura
prauus, homicida,
mendax, & omnis
malitię architectus.*

*Nature Diaboli
malitia nō ex crea-
tione est, verum ex
deprauatione. vide
Caluini respōsiōne
cōtra furiosum quē
dam Franciscanū.*

Iohan. 8. 44.

*De causa, modo, tē-
pore, & specie la-
psus. Angelorū ma-
lorū querere curio-
sum est, quum Scri-
ptura subiciat.*

cemur, cum infinita hostium multitudine bellandum nobis esse: ne pau-
citate contempra, sumus ad prælium remissiores, vel intermissionem ali-
quam dari nobis interdum putantes, desidia indulgeamus. Quod autem
singulari numero saepe vnus Satan vel Diabolus proponitur, in eo de-
notatur principatus ille iniquitatis qui aduersatur regno iustitię. Quem
admodum enim Ecclesia & sanctorum societas Christum habet caput:
ita impiorum factio, & ipsa impietas cum suo principe nobis depingit-
tur, qui summum imperium illic obtineat. Qua ratione dictum est illud,
Ite maledicti in ignem æternum, qui preparatus est Diabolo & Ange-
lis eius.

15 Hoc quoque ad perpetuum cum Diabolo certamen accēdere nos
debet, & aduersarius Dei & noster vbique dicitur. Nam si cordi nobis est
Dei gloria, vt par est, totis viribus aduersus eum eniterendum est qui illius
extinctionem molitur. Si ad regnum Christi afferendum animati sumus,
vt oportet, necesse est nobis irreconciliabile cum eo bellum esse qui in
illius ruinam conspirat. Rursus si qua salutis nostrę cura nos tangit, nec
pax, nec inducię cum eo nobis esse debent qui in eius pernicię assidue
insidias tendit. Talis autem describitur Genes. cap. 3, vbi hominem ab o-
bedientia, quam Deo debebat, abducit, vt simul & Deum iusto honore
spoliet, & hominem ipsum in tuinam precipitet. Talis etiam in Euange-
listis, vbi inimicus vocatur, & spargere zizania ad corrumpeudum vitę
æternę semen dicitur. In summa, quod de ipso testatur Christus, ab initio
fuisse homicidam & mendacem, in omnibus eius factis experimur. Mé-
daciis enim veritatem Dei oppugnat: lucem tenebris obscurat: hominū
mentes implicat erroribus: odia suscitatur: contentiones ac pugnas accen-
dit: omnia in eum finem, vt Dei regnum euertat, homines in æternum
interitum secum demergat. Vnde constat, ipsum natura prauum, mali-
gnum ac malitiosum esse. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei &
hominum salutem impetendam factum est, summam prauitatem esse o-
portet. Hoc etiam significat Iohannes in epistola sua, quum scribit eum
ab initio peccare. Siquidem intelligit, ipsum omnis malitię & iniquita-
tis authorem, ducem, architectum.

16 Atqui quum à Deo conditus sit Diabolus, hanc malitiam quam
eius naturę tribuimus, non ex creatione, sed ex deprauatione esse me-
minerimus. Quicquid enim damnabile habet, defectu & lapsu sibi
accessit. Quod ideo nos admonet Scriptura, ne talem credentes à Deo
prodiisse, Deo ipsi adscribamus quod est ab eo alienissimum. Hac ratio-
ne denuntiat Christus Satanam ex proptis loqui, quum mendacium lo-
quitur: & rationem ponit, quia non stetit in veritate. Certè quum in ve-
ritate perstitisse negat, innuit aliquando in ea fuisse: & quum patrem fa-
cit mendacij, hoc illi adimit ne Deo vitium imputet, cuius ipse sibi causa
fuit. Quæquam autem hæc breuiter sunt & minus clarè dicta, ad id ta-
men abundè sufficiunt vt Dei maiestas ab omni calumnia vindicetur.
Et quid nostrā refert, vel plura, vel in alium finem de Diabolis scire? Fra-
munt nonnulli quod non ordine & distinctè ipsum illum, eiusq; cau-
sam, modum, tempus, speciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia
hæc nihil ad nos, melius fuit, si non subiceri in totum, ac certè leuiter
attingi: quia nec Spiritu sancto dignum fuit, in anibus historiis sine fru-
ctu curiositatem pascere: & videmus hoc fuisse Domino propositum, ni-
hil in facis suis oraculis tradere quod non ad ædificationem discre-
mus. Ergo ne superuacuis ipsi immoremur, contenti simus hoc breuiter
habere de Diabolorum natura, fuisse primæ creatione Angelos Dei: sed
degenerando se perdidisse, & aliis factos esse instrumenta perditionis.
Hoc quia vtile cognitu erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur. Ange-
lis,

is, inquit, qui peccauerant, nec seruarant suam originem, sed relique-
rant suum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos, Angelos no-
minans, haud dubiè reprobos tacitè opponit. *2. Pet. 2. 4, iud. 6.*
1. Tim. 5. 21.

17 Quantum verò ad discordiam & pugnam attinet quam Sata-
næ cum Deo esse dicimus, si accipere oportet, vt fixum interim illud
maneat, illum, nisi volente & annuente Deo, nihil facere posse. Legi-
mus enim in historia Iob illum se sistere coram Deo ad excipienda man-
data, nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum nisi impetrata
facultate. Sic & quum decipiendus est Achab, recipit se fore spiritum
mendacij in ore omnium Prophetarum: & à Domino amandatus, id
præstat. Hac ratione & spiritus Domini malus dicitur qui torquebat
Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impij regis peccata. Et alibi
scribitur, plagas Aegyptiis fuisse à Deo inflictas per angelos malos. *Se- Iob 1. 6, & 2. 3.*
cundum hæc particularia exempla Paulus generaliter testatur excaeca-
tionem incredulorum opus esse Dei, quum antea vocasset operationem/
Satanæ. Constat ergo sub Dei potestate esse Satanam, & sic ipsius nu-
tu regi vt obsequium reddere ei cogatur. Porro quum dicimus Sata-
nam Deo resistere, & illius opera cum huius operibus dissidere, hanc re-
pugnantiam & hoc certamen à Dei permissione pendere simul asseri-
mus. De voluntate iam non loquor, nec etiam de conatu, sed de effectu
tantum. Quan lo enim improbus est naturi Diabolus, minimè ad obe-
dientiam diuinæ voluntatis propensus est, sed totus ad contumaciam &
rebellionem fertur. Hoc igitur à seipso soaque nequitia habet, vt cupi-
ditate & proposito Deo aduerferur. Hac improbitate extimulatur ad cõ-
natum earum rerum quas maximè aduersariis esse Deo putat. Sed quia
Deus illum potenter suæ fræno victum constrictum que tenet, ea mo-
dò exequitur quæ sibi diuinitus concessa fuerint: atque ita creatori suo,
velit nolit obsequitur: quia cogitur ministerium præbere quocumque il-
le impulerit.

18 Iam verò quia Deus immundos spiritus, prout libitum est, huc
illuc inflectit, hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant,
adoriantur insidiis, incursionibus sollicitent, augendo vrgeant, fatigent
etiam sæpe, conturbent, pauesciant, ac interdum vulnerent, sed nun-
quam vincunt nec opprimunt: impios autem subactos trahant, in eorum
animis & corporibus imperium exercent, ad omnia flagitia velut man-
cipis abutantur. Quantum ad fideles attinet, quia ab eiusmodi hostibus
inquietantur, ideo has exhortationes audiunt. Nolite locum dare Dia-
bolo. Diabolus hostis vester vt leo rugiens circuit, quirens quem deuor-
et: cui resistite fortes fideles: & similes. Ab hoc genere certaminis se nõ fuis-
se immunem fatetur Paulus quum scribit ad remedium demandè super
hæc sibi datum Satanæ Angeloni, à quo humiliaretur. Omnibus ergo fi-
liis Dei commune est id exercitium. Quia autem promissio illa de con-
terendo Satanæ capite, ad Christum & omnia eius membra communiter
pertinet, ideo nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles posse. Con-
sternantur quidem sæpe, sed non exanimantur quin se recolligunt: con-
cidunt violentia reuunt, sed postea eriguntur: vulnerantur, sed non le-
thaliter: denique sic laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriã obti-
neant: quod tamen ad singulos actus non restringo. Scimus enim iusta
Dei vindicta, Satanæ permissum fuisse ad tempus Dauidem, vt eius im-
pulsu populum numeraret: nec frustra à spem veniẽ relinquit Paulus, etiã
si qui Diaboli laqueis irretiti fuerint. Idèd alibi idem Paulus promulga-
tionem superius citatam inchoari in hac vita, vbi luctandum est, ostendit:
post luctum adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam cõ-
teret sub pedibus vestris. In capite quidem nostro semper ad plenum

*Hoc à seipso fuit
nequitia habere
Diabolum, vt cupi-
ditate & propo-
sita, aduersetur Deo
sed nihil facere
exequi possi nisi
lente & inuente
Deo.*

*Deum sic regimur
omne suum temperat
vt Satanæ in a-
nimas ad diuinum re-
gimen non permit-
tat, qui semper in
sine victoriã ob-
tinere sicut in qui-
busda partibus a i-
bus a ius vulner-
etur & occidantur
sed in pijs deman-
dat: illi qui in ad-
tulat, vt in cor-
animis & corpore
bus imperium exer-
cet. Vide Calvinè
libellum de Præde-
stinatione.*

Ephes 4. 27.

1. Cor. 13. 8.

2. Cor. 12. 7.

Gen 2. 15.

2. Sam. 24. 13.

2. Tim. 2. 26.

Rom. 16. 20.

*Iob. 14. 30.

exitit hæc victoria, *quia nihil in eo habuit princeps mundi: in nobis autem, qui membra eius sumus, ex parte nunc apparet: perficietur autem, quum carne nostra exuti, secundum quam infirmitati obnoxij adhuc sumus, Spiritus sancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi suscitatur erigiturque regnum Christi, Satan cum sua potestate concidit: quemadmodum ait Dominus ipse, Videbam Satanam quasi fulgur, de cælo cadentem. Hoc enim responso confirmat quod de prædicationis suæ potentia retulerant Apostoli. Item, Quum princeps occupatatriū suum, in pace sunt omnia quæ possidet: quum autem superuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hunc finem Christus moriendo vicit Satanam, *qui habebat mortis imperium: & triumphum de omnibus eius copiis egit, ne Ecclesiæ noceant: alioqui centies eam pessundaret singulis momentis. Nam (quæ nostra est imbecillitas, & quæ illius sunt furiosæ vires) quomodo vel tantillum contra multiplices & assiduos eius impetus staremus, nisi freti ducis nostri victoria? Non ergo in animos fidelium permittit Deus regnum Satanæ, sed impies duntaxat & incredulos illi gubernandos tradit, quos in suo grege censeret non dignatur. Nam dicitur hunc mundum sine controuersia occupare donec à Christo exturbetur. Item, excæcare omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus suum in filiis contumacibus: & meritis: sunt enim impij omnes vasa iræ. Ideò cui potius quàm diuinæ vltionis ministro subicerentur? Deniq; ex patre diabolo esse dicuntur: quia vt in eo filij Dei agnoscuntur fideles quòd in imaginē eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quam degenerarunt, eius filij propriè censentur.

2. Cor. 4. 4.

Ephes. 2. 2.

Iob. 5. 4. 1.

Iohan. 3. 8.

Refelluntur qui nugantur, diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes esse: & testimonijs Scripturæ euincitur esse mentes vel Spiritus sensu & intelligentia præditos. Vide Caluinum aduersus Libertinos.

Iob. 7. 4. & Iob. 3. 10

1. Iohan. 3. 8.

Iudæ 9.

Iob. 1. 6, &

2. 1.

Matt. 8. 29

Ibid. 25. 41.

2. Pet. 2. 4.

10 Quemadmodum autem superius refutauimus nugatoriam illam de sanctis Angelis philosophiam, quæ docet nihil esse quàm inspirationes vel motiones bonas, quas in mentibus hominum Deus excitat: sic & hoc loco refellendi sunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes esse nugantur, quæ nobis ingeruntur à carne nostra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & satis aperta Scripturæ testimonia. Primum quum immundi Spiritus vocantur & Angeli apostata, qui ab origine sua degenerarunt, ipsa nomina satis exprimunt, non motiones aut affectiones mentiū, sed magis reuera quod dicuntur, mentes vel spiritus sensu & intelligentia præditos. Similiter vbi filij Dei cum diaboli filiis tam à Christo quàm ab Iohanne conferuntur, nonne inepta esset comparatio si nomen diaboli nihil quàm malas inspirationes designaret? Et Iohannes aliquid etiamnum apertius addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michaëlem archangelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo, certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui respondet id quod legitur in historia Iob, comparuisse Satanam cum sanctis angelis coram Deo. Clarissimi autem omnium sunt illi loci, qui mentionem pænæ faciunt, quam sentire incipiunt à Dei iudicio, & præcipue sensuri sunt in resurrectione, Fili David, cur venisti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum qui præparatus est diabolo & angelis eius. Itē, Si proprijs angelis non pepercit: sed catenis detractos projecit in caligine ad æternam damnationem seruandos, &c. Quàm ineptæ locutiones forent, destinatos æterno iudicio diabolos, ignem illis esse præparatum. iā torqueti ipsos & cruciari à Christi gloria, si nulli essent omninò diaboli? Sed quoniam hæc res disputatione non eger apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud istos verò iuanes speculatores, quibus nihil placet nisi nouum, Scripturæ testimonijs parum proficitur: videor mihi fecisse quod volui, vt scilicet instructæ sint piæ mentes aduersus eiusmodi deliria, quibus inquieti homines se & alios simplices turbant.

Fuit

Fuit autem operæpretium hoc quoque attingere: nequi illo errore impliciti, dum putant nullum se habere hostem, fiant ad resistendum se-gniores & incautiores.

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectatio-nem capere ex manifestis & obuiis Dei operibus. Est enim hoc (vt alibi diximus) etsi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum Fidei do-cumentum, quaquaersum oculos circumferamus, omnia quæ occur-runt, meminisse Dei esse opera: & simul quem in finem à Deo condita sint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehédamus quod de Deo scire refert, historiam creationis mundi operæpretiū est in primis à Mose est tradita, tenere, qualiter à Mose breuiter exposita, & à sanctis deinde viris, Basilio præsertim & Ambrosio, copiosius illustrata est. Ex ea discemus, Deum verbi ac Spiritus sui potentia ex nihilo creasse cælum & terram: hinc omne genus animalia résque inanimatas produxisse, mirabili serie di-stinxisse innumeram rerum varietatem, sum vnicuiq; generi naturam indidisse, assignasse officia, loca attribuisse & stationes: & quum omnia sint corruptioni obnoxia, prouidisse tamen vt singulæ species ad diem extremum salua conferuentur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum subinde vigorem illis quasi instillare: aliis vim propagandi con-tulisse, ne suo in-ritu prorsus intereant. Itaque cælum & terram quàm fieri potuit absolutissima rerum omnium copia, varietate, pulchritudi-ne, non secus atque amplam ac spléndidam domum, exquisitissima simul & copiosissima supellectile instructam ac refertam, mirabiliter exornas-se. Denum hominem formando, eumq; tam specioso decore, totq; ac tantis dotibus insigniendo, præclarissimum in eo suorum operum spe-cimen edidisse. Verùm quoniam mundi creationem enarrare mihi non est propositum, satis sic hæc paucula iterum in transitu attigisse. Melius enim est, vt iam monui lectores, ex Mose & aliis qui mundi Historiam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorẽ huius loci intelligentiam petere.

21 Quorsum verò tendere, & quem in scopum referri debeat ope-rum Dei consideratio, pluribus disputare nihil attinet: quum & alibi ma-gna ex parte expedita hæc quæstio, & quatum præsentis instituti inter-est, paucis verbis absolui queat. Sanè si pro dignitate explicare libeat quàm inæstimabilis Dei sapientia, potentia, iustitia, bonitas in mundi compositione reluceat nullus orationis splendor, nullus ornatus tantæ rei magnitudini par erit. Nec dubiũ quin velit nos Dominus in hac san-cta meditatione continenter occupari: vt dum illas immensas sapienti-æ, iustitiæ, bonitatis, potentiæ suæ diuitias in omnibus creaturis, velut in speculis contèplamur, non tantum eas fugiente oculo percurramus, & euanido (vt sic loquar) intuitu: sed in ea cogitatione diu immoremur: eam seriò ac fideliter animis reuoluamus, memoriæque identidem re-petamus. Verùm quia nunc in didactico versamur genere, ab iis superse-dere nos conuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo vt com-pendio studeam, tunc sciant lectores se vera fide apprehendisse quid sit Deum cæli & terræ esse creatorem, si illam primum vniuersalem regu-lam sequantur, vt quas in suis creaturis Deus exhibet conspicuas virtu-res, non ingrata vel incogitantia vel obliuione transeant: deinde sic ad se applicare discant quò penitus afficiantur in suis cordibus. Prioris ex-emplum est, dum reputamus quanti fuerit artificis, hanc stellarũ multi-tudinem quæ in cælo est, tam disposita serie ordinate & aptate, vt nihil excogitari possit aspectu speciosius: alias ita inferere & affigere suis sta-tionibus, vt moueri nequeant: alius libertiorem cursum cõcedere, sed ita vt errãdo non ultra spatium vagentur: omnium motum ita tẽpetare, vt

Consideratio operæ Dei. s. creationis re- vñ omniũ ad duos fines præcipuos de- bet referri. Primus finis est, vt quas in suis creaturis exhi- bet conspicuas vir- tutes, non ingrata vel incogitantia, vel obliuione transeant.

dies & noctes, menses, annos & anni tempora metiatur: & hanc quodque, quam quotidie cernimus, inæqualitatem dierum ad tale temperamentum redigere vt nihil confusionis habeat. Sic quoque dum potentiã obseruamus, in sustinenda tanta mole, in tam celeri cœlestis machinæ volutatione gubernanda, & similibus. Hęc enim paucula exempla fatis declarãt quid sit Dei virtutes in mundi creatione recognoscere. Alioquin si totam rem, vt dixi, oratione persequi libeat, nullus erit modus: quando tot sunt diuinæ potentæ miracula, tot insignia bonitatis, tot sapientiæ documenta, quot sunt in mundo rerum species, imò quot sunt res vel magnæ vel exiguæ.

Alter finis cõsiderationis operã Dei, vt eius virtutes, quas in creatione rerum omnium cõspicuas exhibet, nobis ipsis applicare discamus, quo nos ad ipsius fiduciam, inuocationem, laudẽ, amorem excitemus.

Gen. 1. 8, 9. 2.

22 Restat altera pars quæ ad fidẽ propiùs accedit: vt dũ animaduertimus in bonum ac salutem nostram Deũ omnia destinasse, simul in nobis ipsis, & tantis quæ in nos contulit bonis, sentimus ipsius potentiã & gratiam: inde nos ad ipsius fiduciam, inuocationem, laudem, amorem excitemus. Porrò omnia se hominis causa condere, ipso creandi ordine demonstrauit ipse Dominus, vt paulò antè admonui. Non enim abs re est quòd mundi fabricam in sex dies distribuit: quum nihilo difficilior esset, vno momento totum opus simul omnibus numeris complere, quàm eiusmodi progressionẽ sensim ad completum peruenire. Verum in eò suam erga nos prouidentiam paternamque sollicitudinem commendare voluit: quæ antequam hominẽ fingeret, quicquid vtile illi ac salute prouidebat fore, id totum præparauit. Quantæ nunc ingratitudinis foret, dubitare an huic optimo Patri curã simus, quem videmus de nobis, priusquam nasceremur fuisse sollicitum? Quàm impium esset diffidentia recipere, ne aliquando nos in necessitate destituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum summa honorum omnium affluentia fuisse expositam? Adhęc audimur ex Mose, nobis eius liberalitate subiectum quicquid omninò rerum est in toto orbe. Certũ est, non idè fecisse quòd nos luderet iactantulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturũ est quoad salutis nostræ referet. Denique vt semel finiam, quoties Deum nominamus cœli & terræ creatorem, simul in mentem nobis venit, eorum omnium quæ condidit, dispensationem in manu ac potestate ipsius esse, nos vero esse ipsius filios, quos alendos & educandos in suam fidem custodiãque receperit: vt honorum omnium summam ab eo vno expectemus, ac certò speremus illum nunquam passurum nos rebus ad salutem necessariis indigere, ne aliunde spes nostra pendeat: vt quicquid desideramus, ad eum vota nostra respiciant: cuiuscunque rei fructũ percipimus, eius esse beneficium agnoscamus, & cum gratiarum actione proficiamus: vt tanta bonitatis ac beneficentiæ suauitate illecti, ipsum toto pectore amare & colere studeamus.

Qualis homo sit creatus: vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libere arbitrio, & primæ naturæ integritate diffinitur.

CAPVT XV.

Duplex nostrã cognitio: in p̄ma origine, & post Adæ lapsum, & hęc illa p̄missa nõ accipiendã, ne videsmur corrupti nõ ad Deũ naturæ auctorem referre. Vide Caluanũ ad hec vsq; P̄cipuum.

IAM de hominis creatione dicendum: non modò quia inter omnia Dei opera nobilissimũ ac maximè spectabile est iustitiæ eius, & sapientiæ, & bonitatis specimen: sed quia vt initio diximus, non potest liquidò & solidè cognosci Deus à nobis nisi accedat mutua nostrã cognitio. Etsi autè ea duplex est, nẽpe vt sciamus quales nos primò origine simus conditi & qualis nostra cõditio esse cœperit post Adæ lapsum (nec verò multũ prodesset creationem nostrã tenere, nisi in hac tristi ruina agnosceremus qualis sit naturæ nostræ corruptela & deformitas) nũc tamè intè græ naturæ descriptione contenti erimus. Et sanè antequam ad miseram istam

istam hominis conditionem, cui nunc addictus est, descendimus, operæpretium est tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum est enim ne præcisè tantum naturalia hominis mala demonstrando, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem in hoc prætextu se habere satis defensionis putat impietas si obtendere queat, quicquid habet vitij, à Deo quodammodo profectum esse: nec dubitat si redarguitur, cum Deo ipso litigare, culpamq; in eū transcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religiosius loqui de numine videri volunt, libenter tamē excusationem prauitatis suæ captant à natura, non cogitantes se Deū quoque (licet obscurius) fugillare: cuius in contumeliā recideret, siquid vitij inesse naturæ probaretur. Quum ergo videamus carnem inhiare subterfugiis omnibus, quibus vrcunq; deriuari aliò à se malorum suorum culpam existimat, huic malitiæ diligenter obuiandū est. Itaq; sic tractanda est humani generis calamitas, vt præcidatur omnis tergiversatio, & iustitia Dei ab omni infimulatione vindicetur. Postea suo loco videbimus quàm lōgè absint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendum est, quum ex terra & luto sumptus fuit, iniectum fuisse superbix frænum: quia nihil magis absurdum est quàm sua excellenti gloriari qui non solum habitant tugurium luteum, sed qui sunt ipsi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas testaceum non modò animare dignatus est, sed etiam domicilium esse voluit immortalis spiritus, iure in tanta fictoris sui liberalitate gloriari potuit Adam.

2 Porro hominem constare anima & corpore, extra controuersiam esse debet: atq; animæ nomine essentiam immortalem, creatam tamen intelligo, quæ nobilior eius pars est. Interdū spiritus vocatur. * Et si enim dum simul iunguntur hæc nomina, significatione inter se differunt: vbi tamen seorsum ponitur Spiritus, tantundem valet atque anima: sicuti quum Solomo de morte loquens, dicit tunc spiritum ad Deum redire qui dedit illum. * Et Christus spiritum suum Patri commendans, Stephanus etiam Christo, non aliud intelligunt, quàm vbi soluta est à carnis ergattulo anima, Deum esse perpetuū eius custodem. Qui verò animam imaginantur idèò spiritum dici quia flatus sit, aut vis diuinitus infusa corporibus, quæ tamen essentia careat: eos nimis crassè desipere & res ipsa, & tota Scriptura ostendit. Verum quidem est, dum terræ plus iusto affixi sunt homines, hebetari, imò, quia à patre luminum alienati sunt, tenebris esse obæccatos, vt se à morte fore superstites non cogitent: interitum tamen non ita in tenebris extincta lux est, quin immortalitatis suæ sensu tangantur. Certè conscientia, quæ inter bonum & malum discernens, Deo iudicio respondet, indubium est immortalis spiritus signum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus sine essentia, & terrorem sibi ex reatu incuteret? Neque enim spiritualis pœnæ metu afficitur corpus, sed in solam animam cadit: vnde se punitur, essentia præd rā esse. Iam ipsa Dei cognitio satis coarguit, animas quæ mundum transcendunt, esse immortales, quia ad vitæ fontem non perueniret vigore euandus. Denique quum tot præclare dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid insculptum ei esse clamitent, totidè sunt immortalis essentix testimonia. Nā qui brutis animalibus inest sensus, exiti corpus non egreditur: vel saltem nō longiùs se extendit quàm ad res sibi obiectas. Mentis vero humanæ agilitas cælum & terram, naturæq; arcana perillustras, & vbi secula omnia intellectu & memoria complexa est, singula digerens sua terie, futuraq; ex præteritis colligens, clarè demonstrat latere in homine aliquid à corpore separatum. Deum inuicibilem & Angelos intelligentia concipimus, quòd minimè in corpus cõpuit. Recta, iusta, & honesta, quæ sensus corporeos latent, appie-

*Animam sine spiritum hominis non esse statum tantum, sed essentia immortalem, licet creatā, probatur ex cõsciētia, Dei cognitione, & tot præclaris dotibus quibus mens humana pollet, a deoq; ex ijs quæ in sono ipse cõcipit: itè multis argumētis ex Scriptura petitis. Vide Calu. in Psychopamychia: item in Instructiōne aduersus libertinos cap. 11. 12. * Eccles. 12. 7. * Luc. 23. 46. Act. 7. 59.*

hendimus. Ergo huius intelligentiæ sedem spiritum esse oportet. Imò somnus ipse, qui hominem obstupesciens, vita etiam exuere videtur, non obscurus est immortalitatis testis: quando nō modo earum rerum quæ nunquam factæ sunt cogitationes suggerit, sed etiam in futurum tempus præfagia. Breuiter hæc attingo quæ profani quoque scriptores splendidiore verborum ornatu magnificè extollunt: sed apud pios lectores satis valebit simplex admonitio. Iam nisi anima essentialis quiddam esset à corpore separatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile est, vt tandè vltimo die reportemus mercedem, prout se quisq; gesserit in corpore. Nam hi certè loci, & similes qui passim occurrunt, non solùm manifestè distinguunt animam à corpore, sed hominis nomen ad eam transferendo, præcipuam esse partem indicat. Iam quum hortatur fideles Paulus vt se mundent ab omni inquinamēto carnis & spiritus, duas partes in quibus resident sordes peccati constituit. Petrus quoque Christum vocans animarum pastorem & Episcopum peiperam loquutus est: nisi essent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neq; staret quod dicit de æterna animarum salute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduersus animam: quod item author Epistolæ ad Hebræos pastores dicit excubias agere, vt rationē reddant pro animabus nostris: nisi propriam essentialiam animæ haberent. Eodē spectat quod Paulus testem inuocat Deū in animā suam: quia rea coram Deo non fieret nisi pœnæ esset obnoxia. Quod etiam clariùs exprimitur Christi verbis, dum timere eum iubet qui postquam occiderit corpus animam potest mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epistolæ ad Hebræos, patres carnis nostræ à Deo distinguit, qui vnus est Pater spirituum, nō potest clariùs animarum essentialiam asserere. Adhęc, nisi animæ corporum erga soluta manerent superstites, absurdè induceret Christus Lazari animam gaudio fruētem in sinu Abraham: & rursum diuitis animam horrendi tormentis addictam. Hoc idem Paulus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præsentia extra carnem frui. Ne longior sim in re parum obscura, hoc tantum ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quod spiritus & Angelos esse non crederent.

*Probaturs anima
immortalitas ex eo
quod ad imaginē
Dei dicitur creatus
homo.*

*Ouid. metam. 1.
Quid sit hominis
creaturæ esse ad ima-
ginē Dei: vbi resu-
ratur sit les expo-
sitiones Osiandri, et
aliorū quorūdam:
ac ostēditur, quan-
tis Dei gloria relu-
ceat etiā in homine
externo. Et exten-
datur ad totā præ-
stantiam qua emi-
net hominis natu-*

3 Huius etiam rei probatio inde summa colligitur, quod dicitur homo creatus ad imaginem Dei. Quænis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamen imaginis sedem in anima esse dubium non est. Non inficior quidem, exterius speciem, quatenus nos distinguit à brutis animalibus ac separat, simul Deo propius adiungere: nec vehementiùs contendam, si quis censerit vel sub imagine Dei, quod quum prona spectent animalia cætera terram, os homini sublime datum est, cælumque videre iussus, & erectos ad sydera tollere vultus: modo fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis notis conspicitur vel emicat, spirituales esse. Osiander enim (quem scripta eius testantur in futilibus commētis peruersè fuisse ingeniosum) imaginem Dei promiscuè tam ad corpus quàm ad animam extendens, cælum terræ miscet. Dicit Patrem, Filium, & Spiritum sanctum in homine locare suam imaginem: quia vnicunque stetit Adam integer, Christus tamen futurus fuerit homo. Ita secundum eum corpus quod destinatum erat Christo, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quæ tunc formata fuit. Sed vbi reperiet Christum Spiritus esse imaginem? Fateor certè in Mediatoris persona lucere totius diuinitatis gloriam: sed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine præcedit? Denique euerititur inter Filium & Spiritum distinctio, si hic illum nomen suana-

suam imaginem. Adhuc scire ex eo velim quomodo Christus in carne quam induit, Spiritum sanctum referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat eius similitudinem. Et quum Filij quoque personæ Sermo ille, Faciamus hominem, &c. communis sit, eum sui ipsius imaginem sequitur esse: quod ab omni ratione abhorret. * Adde quod non nisi ad Christi hominis typum vel exemplar formatus fuit homo, si recipitur Osiandri signum: atque ita idea ex qua sumptus est Adam, fuit Christus, quare nus vestiendus carne erat: quum Scriptura longè alio sensu doceat eum in imagine Dei creatum esse. Plus coloris habet eorum argumenta, qui exponunt, Adam creatum fuisse in imagine Dei, quia Christo, qui vnica Dei imago est, fuerit conformis: sed in ea quoque nihil est solidum. Disputatio etiam non parua est de imagine & similitudine, dum interpres preces differentiam quæ nulla est, inter duas istas voces quarunt: nisi quod similitudo vice expositionis addita est. Primò scimus Hebræis tri- tas esse repetitiones quibus rem vnã bis explicant: deinde in re ipsa est ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, qui i Deo similis est. Vnde ridiculos esse apparet qui subtilius philosophantur in nominibus illis, siue Zelem, hoc est, imaginem, statuunt in substantia animæ, & Demuth, hoc est similitudinem, in qualitatibus, siue aliud diuersum afferant: quia vbi Deus hominem create decreuit in imagine sua, quod erat obscurius, exegeticè repetit hac particula, Ad similitudinem, quasi diceret se hominem factum, in quo seipsum velut in imagine representaret, propter inculpatores similitudinis notas. Itaque Moses paulò post idem recitans, imaginem Dei bis ponit, ommissa similitudinis mentione. Friuolum autem est quod obicit Osiander, non dici partem hominis, vel animam cum suis doribus, imaginem Dei: sed totum Adam, cui nomen à terra vnde sumptus est, impositum fuit: friuolum, inquam, sani omnes lectores hoc iudicabunt. Nam dum mortalis vocatur totus homo, non ideo morti subiicitur anima: nec rursus vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia cõperit. Quauis ergo anima non sit homo, absurdum tamen nõ est, eum animæ respectu vocari Dei imaginem: etsi principium quod nuper posui retineo, patere Dei effigiem ad totam præstantiã, qua eminet hominis natura inter omnes animalium species. Proinde hac voce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum recta intelligentia polleret, affectus haberet compositos ad rationem, sensus omnes recto ordine temperatos, verèque eximiiis dotibus opificis sui excellentiam referret. Ac quauis primaria sedes diuinæ imaginis fuerit in mente & corde, vel in anima eiusque potentis: nulla tamen pars fuit etiam vsque ad corpus, in qua non scintillæ aliquæ micarent. Certum est in singulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quædam gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam subesse antithesin quæ hominem supra alias omnes creaturas extollat, & quasi separet à vulgo. Neque vero negandum est, Angelos ad Dei similitudinem creatos esse, quando summa nostra perfectio, teste Christo, erit, similes illis fieri. Sed non frustra peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Moses præsertim quum visibile tantum creaturas homini comparet.

4 Nondum tamen data esse videtur plena imaginis definitio, nisi clariùs pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quibus speculum censeferi debeat gloriæ Dei. Id vero non al unde meliùs quam ex reparatione corruptæ naturæ cognosci potest. Quin Adam, vbi excidit è gradu suo, hac defectione à Deo alienatus sit minimè dubium est. Quare existemus non prorsus exmanitam ac deletam in eo fuisse Dei imaginem, sic tamen corrupta fuit, vt que quid superest, horrenda sit deformitas, *Imaginem Dei in*
tis consp. cui fuisse
in Adamo in luce
mentis, cordis cer-
titudine, & partiõ
omnium sanitate,
præbatur ex repa-

ra inter omnes ani-
mantium species, pri-
maria tamen eius
sedem in mente &
corde, vel in anima
eiusque potens esse.
Vide lib. 2. cap. 2.
sect. 1. De Osiandri
nugamento, vide
lib. 2. cap. 12. sect.
5. & seq.
Rom. 8. dicitur
Christus à Patre
missus in similitu-
dine carnis pecca-
trix: nusquam A-
dam formatus ad
similitudinem car-
nis Christi future:
etsi sic alicubi Ter-
tullianus.

Matth. 22. 30.

Ideoq; recuperandæ salutis nobis initium est in ea instauratione quam consequimur per Christum, qui etiam hac de causa vocatur secundus Adam quia nos in veram & solidam integritatem restituit. Quauis enim viuificantem spiritum quo donantur à Christo fideles, opponens Paulus animæ viuenti in qua creatus fuit Adam, vberiore gratiæ mensuram in regeneratione commendat: non tamen alterum illud caput tollit, hunc regenerationis esse finem, vt nos Christus ad imaginem Dei reformet. Itaque alibi nouum hominem renouari docet secundum imaginem eius qui creauit illum. Cui respondet illud, Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est. Iam videndum est quid maxime sub hac renouatione comprehendat Paulus Priore loco agnitionem ponit, altero autem synceram iustitiam, & sanctitatem: vnde colligimus imaginem Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiumque omnium sanitate conspicuam fuisse Dei imaginem. Quauis enim fateor synecdochicas esse loquendi formas, non potest tamen principium hoc conuelli, quod in renouatione imaginis Dei præcipuum est, in ipsa etiam creatione tenuisse summum gradum. Eodem pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriam Christi speculantes, in eandem imaginem transformari. Videmus nunc vt Christus perfectissima sit Dei imago, ad quam formati sic instauramur, vt vera pietate, iustitia, puritate, intelligentia imaginem Dei gestemus. Quo posito, Osiandrica illa de figuræ corporis imaginatio per se facile euanescit. Quod autem vir solus imago & gloria Dei vocatur apud Paulum, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinem politicum restringi ex contextu patet. At sub imagine cuius fit mentio, comprehenditur quicquid ad spiritualem & æternam vitam spectat, iam satis probatum esse arbitror, Hoc idem aliis verbis confirmat Iohannes, asserens, vitam quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat fuisse lucem hominum. Nam quum propositum sit, singularem Dei gratiam qua homo reliquis animantibus præcellit, laudare, vt eum segreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus est vitam, sed coniunctam cum luce intelligentiæ: simul ostendit quomodo ad imaginem Dei sit conditus. Ergo quum Dei imago sit integræ naturæ humanæ præstantia, quæ refulsit in Adam ante defectionem, postea sic vitiata & propè deleta, vt nihil ex ruina nisi confusum, mutam, labèque infectum superfit: nunc aliqua ex parte conspicitur in electis, quatenus spiritu reuiniti sunt: plenum verò fulgorem obrinebit in cælo. Vt vetò sciamus quibus paribus constat, de animæ facultatibus differere operæpretium est. Nam etiam Augustini

Libro de Trin. 10.
& lib. De ciuit. Dei 11.

**Vide Psychop. et cément. in Genesf.*

Gen. 2. 7.

Resutatio erroris Manichæorum & Serueti, Animam esse traducem substantiæ Dei: item Osiandri imaginem Dei in homine non agnoscentis sine essentiali iustitia. Vi de Aug. Epist. 28.

Ceterum antequam longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere necesse est, quod rursus hac arate inuehere tentauit. Seruetus Quod dicitur inspirasse Deus in faciem hominis spiraculum vitæ, putare traducem esse substantiæ Dei: quasi aliqua immensæ diuinitatis portio in hominem fluxisset. Atqui hic diabolicus error quàm crassas & fœdas absurditates secum trahat, breuiter ostendere facile est. Nam si ex Dei essentia per traducem sit anima hominis, sequetur, Dei naturam non solum mutationi esse obnoxiam & passionibus, sed ignorantiam quoque prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitii. Nihil homine inconstantius, quia eius animam exagitant & variè distrahunt contrari

contrarij motus: subinde per insciam hallucinatur: minimis quibusque tentationibus victus succumbit: animam ipsam scimus sordium omnium lacunam ac receptaculum esse: quæ omnia Dei nature adscribere conueniet, si recipimus animam esse ex Dei essentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorreat? Verè quidem ex Arato Paulus nos dicit esse Dei progeniem: sed qualitate, non substantia, quatenus scilicet diuinis nos dotibus ornauit. Interea Creatoris essentiam lacerate, vt partem quisq; possideat, nimis amentia est. Animas ergo, quanuis illis insculpta sit imago Dei, creatas esse non minus quàm Angelos, certò statuendum est. Creatio autem non transfusio, est, sed essentia ex nihilo exordium. Nec verò si à Deo spiritus datus est, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendum est, ex eius substantia deceptum esse. Atque hac quoq; in parte Osiander, dum suis illusionibus effertur, impio errore se implicuit, imaginem Dei in homine non agnoscens sine essentiali iustitia, quasi nos inestimabili spiritus sui virtute conformes sibi reddere nequeat Deus, quin substantialiter Christus in nos se transfundat. Quocunq; colore has prestigias fucare conentur nonnulli, oculos sanis lectoribus nunquam ita perstringent, quin videant respere Manichæorum errorem. Atque vbi de imaginis instauratione differit Paulus, ex eius verbis elicere promptum est, non substantia influxu, sed spiritus gratia & virtute hominem fuisse Deo conformem. Dicit enim Christi gloriam speculando in eandem imaginem nos transformari tanquam à Domini spiritu: qui certè ita in nobis operatur, vt Deo consubstantiales nos reddat.

6 Animæ definitionem à philosophis petere stultum esset, quorum nemo ferè, excepto Platone, substantiam immortalem solidè asseruit. Eam quidè alij quoq; Socratici attingunt, sed ita vt nemo aperte doceat de quo ipse persuasus non fuit. Inde autè Platoni rector sententia, quòd imaginem Dei in anima considerat. Alij eius potentias ac facultates ita præsentis vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porro ex scriptura antè docuimus esse substantiam incorpoream: nunc addendum est, quanuis propriè loco non comprehendatur, corpori tamen inditam illie quasi in domicilio habitare: non tantum vt omnes eius partes annuet, & organa red lat apta & vtilia suis actionibus, sed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec solum quòd ad officia terrene vitæ, sed vt ad Deum colendum simul excitet. Hoc postremum tametsi in corruptione liquido non cernitur, eius tamen reliquie in ipsis vitiis impressæ manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus nisi ex pudore? vnde autè pudor, nisi ex honesti respectu cuius principium & causa est, quòd se ad colendam iustitiam natos esse intelligunt, in quo inclusum est religionis semen. Sicut autem absque controuersia ad cœlestis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius noticiam animæ fuisse insculptam certum est. Et sine præcipuo intelligentiæ vsu careret homo si sua eum lateret felicitas, cuius perfectio est cum Deo coniunctum esse: vnde & præcipua animæ actio est vt illuc aspiret: ac proinde quòd quisque magis ad Deum accedere studet, eò se probè ita ratione esse præditum. Qui plures volunt esse animas in homine, hoc est, sensitiuam & rationalem, etsi videntur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil est firmum, repudiandi nobis sunt, nisi in rebus frivolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam esse dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quam non ipsa quoque ratio secum dissideat, & eius consilia alia cum aliis non secus ac hostiles exercitus configat. Sed quum hæc perturbatio sit ex nature deprauatione, perpetam

Act. 17. 28.

2. Cor. 3. 13.

De animæ immortalitate nemo ferè Philosophorū ceterò est loquutus: sed eius facultates præsentis vitæ affigunt, quæ Scriptura ita primatū illi in regenda vitæ attribuat, vt etiam ad colendum Deū excitet.

Reliquie sensus religionis impressæ adhuc in ipsis animæ vitiis.

De pluribus animabus, varij diuini siue facul. animæ sicut loca Philosophos.

inde colligitur, duas esse animas, quia facultates qua decet symmetria inter se non consentiant. Cæterum de ipsis facultatibus subtilius differere Philosophis permitto: nobis ad ædificandam pietatem simplex definitio sufficiet. Vera quidem esse, nec iucunda modo cognitu, sed etiam vtilia esse fateor, dextræque ab illis collecta quæ docet: nec verò ab eorum studio prohibeo qui discendi cupidi sunt. Admitto igitur primo loco esse quinque sensus, quos tamen Platoni organa magis vocari placeat, quibus in sensum communem, ceu in receptaculum quoddam, obiecta omnia instillentur: sequi phantasiam, quæ à sensu communi apprehensa diiudicet: postea rationem, penes quam vniuersale est iudicium: postremò mentem, quæ defixo quietoque intuitu contempletur, quæ ratio discurrendo volutare solet. Item menti, rationi, phantasie, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiam appetitiuas respondere: Voluntatem cuius partes sint, quæ mens & ratio proponunt, appetere: Vim irascendi, quæ à ratione & phantasia porrecta arripiat: Vim concupiscendi, quæ à phantasia sensû que obiecta apprehendat. Hæc vt vera sint, aut saltem probabilia: quoniã tamen vereor ne magis nos sua obscuritate inuoluant quàm iuuent, omittenda censeo. Sicuti liber alio modo animæ potentias distribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tamen si rationis experta, rationi tamen obtemperat, si aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ sit per se ipsam rationis particeps: non valde reclamo. Nec istud refellere velim, tria esse agendi principia: sensum, intellectum, appetitum. Sed nos diuisionem potius eligamus infra omnium captum positam, quæ certè à philosophis peti non potest. Nam illi dum simplicissimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitum & intellectum: sed vtrunque faciunt duplicem. Hunc interdum contemplatiuum esse dicunt, qui sola cognitione contentus, nullû actionis motum habeat: quam rem ingenij nomine designari putat Cicero: interdum practicum, qui boni malivæ apprehensione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iustæque viuendi scientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiscentiam partiuntur, ac βουλησιν quidè esse quoties rationi appetitus, quem ὁρμην appellant, obtemperat: ἀξίωσιν autem fieri vbi excusso rationis iugo, ad intemperiam excurrit. Itã semper in homine rationem imaginantur qua se rectè moderari queat.

Alia diuisio facultatum animæ conuenientior Christianæ doctrinæ in intellectu & voluntatem. De qua vide & lib. 2. cap. 2. sect. 2. & 12. Ita Pla. in Phædro.

7 Ab hac docendi ratione paulùm distcedere cogimur: quia philosophi, quibus incognita erat natura corruptio quæ ex defectu pœnae prouenit, duos hominis status valde diuersos perperam confundunt. Sic ergo habemus, subesse duas humanæ animæ partes, quæ quidem præfenti instituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sit autem officium intellectus, inter obiecta discernere, prout vnumquodque probandum aut improbandum visum fuerit: voluntatis autem, eligere & sequi quod bonum intellectus dictauerit, aspernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hic nos remorentur illæ Aristotelis minutia, nullam esse menti per se motionem, sed electionem esse quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetitiuum. Ne superfluis quæstionibus intricemur, satis sit nobis intellectum esse quasi animæ ducem & gubernatorem: voluntatem in illius nutum semper respicere, & iudicium in suis desideris expectare. Qua ratione verè tradidit ipse idem Aristoteles, simile quiddam esse in appetitu fugam & persequutionem, quale est in mente affirmatio aut negatio. Porro quàm certa nunc sit ad dirigendam voluntatem intellectus gubernatio, * alibi videbitur. hîc duntaxat volumus, nullam reperiri posse in anima potentiam, quæ non ritè ad alterutrum istorum membrorum referatur. Atque hoc modo sensum sub

intelle-

Lib. Eth. 6. cap. 2.

** Lib. 2. capit. 2. à sect. 12. ad 26.*

Intellectu comprehendimus: quem alij sic distinguunt, quòd sensum ad voluptatem propèdere dicunt, pro qua intellectus bonum sequatur: in de fieri vt appetitio sensus, concupiscentia fit & libido: affectio intellectus, voluntas. Rursum pro appetitus nomine, quòd illi malunt, voluntatis nomen, quòd vsitatus est, usurpo.

8 Ergo animam hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequendum vel fugiendum sit, præcunte rationis luce videret, vnde partem hanc directivam *τοῦ νόου* dixerunt philosophi. Huic adiunxit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris doubtus excelluit prima hominis conditio, vt ratio, intelligentia, prudentia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem suppetere, sed quibus transcenderent vsque ad Deum & æternam felicitatem. Deinde vt accederet electio, que appetitus dirigeret, motusque omnes organicos temperare: atque ita voluntas rationis moderationi esset prorsus consentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quòd si vellet, adigisci posset æternam vitam. Hic enim intemptuè questio ingeritur de occulta prædestinatione Dei: quia non agitur quid accidere potuerit necne, sed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adæ stare si vellet, quando non nisi propria voluntate cecidit: sed quia in vtranque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseverandam constantia, ideo tam facile prolapsus est. Libera tamen fuit electio boni & mali: neque id modò, sed in mente & voluntate summa restitudo, & omnes organice partes ritè in obsequium compositæ, donec seipsum perdendo bona sua corruptit. Hinc tanta philosophis obiecta caligo, quòd in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iuncturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal nisi inesset libera boni & mali electio. Veniebat etiam illis in mentem, alioquin tolli discrimen inter virtutes & vitia nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probè quidem hætenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit nihil mirum si cælum terre misceant. Qui verò Christi se discipulos esse professi, in homine perditò & in spirituale exitium demerso liberum arbitrium adhuc querunt, inter philosopharum placita & cœlestem doctrinam partiendo, planè desipiunt, vt nec cœlum nec terram attingant. Sed hæc suo loco melius. Nunc duntaxat illud tenendum est, longè alium prima creatione fuisse hominem quàm totam eius postnitatem, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam libem ab eo contraxit. Nam ad rectitudinem formata et in singulæ animæ partes, & constabat mentis sanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Si quis obiiciat, quasi in lubrico fuisse posita, quia imbecilla esset facultas, satis ad tollendam excusationem valuit ille gradus: neque enim æquum fuit hac lege Deum infringi, vt hominem faceret vel qui non posset vel nollet omninò peccare. Præstantior quidem fuisset talis natura: sed præcisè expositulare cum Deo, quasi hoc debuerit conferre homini, plusquam iniquum est: quando in eius arbitrio fuit quantumcunque vellet dare. Cur autem perseverantia virtute eam non sustinuerit, in eius consilio latet: nostrum verò est ad sobrietatem sapere. Acceperat quidem posse, si vellet, sed non habuit velle quòd posset: quia hoc velle sequuta esset perseverantia. Excusabilis tamen non est, qui tantùm accepit vt sibi sponte accerseret interitum: nulla verò imposita fuit Deo necessitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapsu gloriæ suæ materiam eliceret.

Intellectus & voluntatis officium ac vis in prima hominis conditione.

Libera arbitria homini in prima conditione creatio nis.

Hominè lapsu suo amississè liberum arbitrium: quòd ignorant philosophi.

Planè desipere qui philosophos sequuntur buentes adhuc hominè liberum arbitrium.

* Lib. 2. cap. 2.

Flexibilitas liberi arbitrii, vel imbecilla facultas, quæ fuit in primo homine, non excusat eum a lapsu.

* Aug. lib. 1. super Gen. cap. 7, 8, v. de civ. & grad. 17. cap. 17.

Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua prouidentia regere.

*Aliter p̄fanos homines carnis sensu fateri Deum creatorem, aliter nos per fidem: utpote quæ moderatorem etiã omnium esse doceat, nō vniuersali quadam motione, sed singulari quadam prouidentia quæ ad minimum vsq; passerem extenditur.*¹

PORRO Deum facere momentaneum creatorem, qui semel duraxat opus suum absoluerit, frigidum esset ac ieiunum: atque in hoc præcipuè nos à prophanis hominibus differre conuenit, vt non minus in perpetuo mundi statu quàm prima eius origine præsentia diuinæ virtutis nobis illuceat. Etsi enim impiorum quoque animi solo terræ cœlique aspectu ad creatorem surgere coguntur, suum tamen peculiarem modum habet fides, quò solidâ creationis laudem Deo assignet. Quò pertinet illud Apostoli quod antè citauimus, nō nisi fide nos intelligere concinnatum esse seculum verbo Dei: quia * nisi ad prouidentiam eius vsq; transimus, nondum ritè capimus quid hoc valeat, Deum esse creatorem: vtcunq; & mente comprehendere & lingua fateri videamus. Carnis sensus, vbi Dei virtutem semel in ipsa creatione sibi proposuit, illic subsistit: & quum longissimè procedit, nihil aliud quàm in eundo tali opificio, authoris sapientiã, potentiã, & bonitatè (quæ sponte sese proferunt, & nolētibus etiã ingerunt) expendit & considerat: in eo autem conseruando & moderãdo generalem quandam actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes sustinendas, sufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum. At verò fides aliùs penetrare debet, nempe vt quem omnium Creatorem esse didicit, statim quoque perpetuum moderatorem & conseruatorem esse colligat: neque id vniuersali quadam motione tam orbis machinam quàm singulas eius partes agitando, sed singulari quadam prouidentia vnũquodque eorum quæ condidit * ad minimum vsq; passerem sustinendo, fouendo, curando. Sic Dauid breuiter præfatus mundum fuisse à Deo conditum, statim ad continuum prouidentie tenorem descendit, Verbo Iehouæ cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit Iehouah respexit super filios hominum: & quæ in eadem sententiam attextit. Quinquam enim non tam scitè ratiocinantur omnes, quia tamen credibile non esset curari à Deo res humanas, nisi esset mundi opifex: nec quisquam seriò credit fabricatum esse mūdum à Deo, quin sibi persuadeat operum suorum curam habere: non abs re Dauid optima serie ab vno ad alterum nos deducit. In genere quidem arcana Dei inspiratione vegetari omnes mundi partes & philosophi docent, & humanæ mentes concipiunt. Intereã eousque non pertingunt quò euehitur Dauid, secumq; pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te respiciūt vt des illis escam tempore suo: te dante, colligunt: te manum aperiente, satiantur bonis: simulatque faciem auerteris, consternantur: vbi reduxeris spiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rursus emitte spiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quanuis Pauli sententia subscribant, in Deo nos esse, & moueri, & viuere: longè tamen absunt à serio eius quam commendat gratiæ sensu: quia specialem Dei curam, ex qua demum cognoscitur paternus eius fauor, minimè gustant.

2 Quò melius pateat hoc discrimen, sciendam est, prouidentiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunæ & casibus fortuitis opponi. Iam quum vulgò persuasum fuerit omnibus seculis, & eadem opinio cunctos ferè mortales hodiè quoque occupet, fortuito contingere omnia: quod de prouidentia tenendū erat, non modò hac praua opinione obnubilari, sed ferè sepeliri certum est. Siquis in latrones incidat, vel feras bestias, si vento repente exorto naufragium faciat in mari, si domus vel arboris ruina obruatur, si alius per deserta oberrans inueniat pe-

*Aliter p̄fanos homines carnis sensu fateri Deum creatorem, aliter nos per fidem: utpote quæ moderatorem etiã omnium esse doceat, nō vniuersali quadam motione, sed singulari quadam prouidentia quæ ad minimum vsq; passerem extenditur.*¹

¹ Heb. 11. 3.
* Vide Calu. ad accessus Pighium.

* Matth. 6. 26, & 19. 29.

Psal. 33. 6.
Ibid. 13.

Psal. 104. 27,
28, 29, 30.

Act. 17. 28.

Qui fortuna aliquid tribuunt, sepeliunt Dei prouidentiam, cuius occulto cōsilio omnes euentus gubernantur.

niam penuriz suæ remedium, vñdis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à distancia tantum vnus digiti euadat à morte: hos omnes tam prosperos quàm aduersos occurfus fortunæ carnis ratio adscribet. Quisquis verò edoctus est Christo re, capillos omnes capitis sui esse numeratos, causam longiùs quaeret, ac statuet quoslibet euentus occulto Dei consilio gubernari. Ac de rebus quidem inanimatorum sic habendum est, quanuis naturaliter singulis indita sit sua proprietates, vim tamen suam non exerere, nisi quatenus presenti Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm instrumenta quibus Deus assidue instillat quantum vult efficaciz, & pro suo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac conuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illustrior vis est quàm Solis. Præterquam enim quod totum orbem illuminat suo fulgore, quantum istud est quod animalia omnia suo calore fouet ac vegetat? terræ fecunditatem suis radis inspirat? seminibus in eius gremio tepescentis, herbescentem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis suffuliam auget ac confirmat, donec in culmos allurgat? quod perpetuo vapore pascit, donec in florem, & ex flore in frugem adolescat? quod tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit? quod arbores similiter & vites ab eo tepescentis gemmant primum ac frondescent, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? * Ac Dominus, vt solidam horum omnium laudem tibi vendicaret, ante & lucem extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam esse quàm Solem crearet. Non ergo Solem faceret pius homo vel principalem vel necessariam eorum causam que ante Solis creationem extiterunt, sed instrumentum duntaxat quo vitior Deus, quia ira vult: quum possit, eo præterito, per seipsum nihil difficultus agere. Deinde quum legimus biduo solem substituisse in vno gradu ad preces Iosue, in gratiam regis Ezechæ vmbra eius retrocessisse per decem gradus, paucis illis miraculis testatus est Deus, non sic quotidie cæco naturæ instinctu solem oriri & occidere, quin ipse ad reuocandam paterni erga nos sui fauoris memoriam cursum eius gubernet. Nihil magis naturale est quàm vt hyemi, veri ætatem, æstati autumnum vicissim succedere. Atqui in hac ferie tanta perspicitur ac tam inæqualis diuersitas, vt facillè appareat singulos annos, meses & dies noua & speciali Dei prouidentia temperari.

3 Et sanè omnipotentiā sibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem sophista flagant inanem, otiosam & ferè sopitam: sed vigilem, efficacem, operosam, & quæ in continuo actu versetur, neque etiam qua generale tantum sit principium confusi motus, ac si fluium per alueos semel præfixos fluere iuberet: sed ad singulos & particulares motus intenta sit. Ideo enim censetur omnipotens, nō quod possit quidem facere, cesset tamen interim & desideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali instinctu continuet: sed quia sua prouidentia cælum & terram gubernans, sic omnia moderatur vt nihil nisi eius consilio accidat. * Num quum in Psalmo dicitur facere quæcumque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Insuper enim est philosophico more interpretari Prophetæ verba, Deum esse primum agēs, qui principium & causa est omnis motus: quum potius hoc solatio in rebus aduersis leniant fideles, nihil se perpeti nisi Dei ordinatione & mandato: quia sunt sub eius manu. Quod si Dei gubernatio sic extenditur ad omnia eius opera, puerile cauillum est, tam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deū sua gloria fraudant quàm seipsum vtilissima doctrina, qui Dei prouidentia coarctant tam angustis finibus, ac si libero cursu secundum perpetuam naturæ legem ferri omnia sineret: quia nihil homine

Matth. 10. 30.

Res inanimatas, quanuis suas singulis naturaliter indita sit proprietates, vim tamen suā nō exerere nisi quatenus presenti Dei manu diriguntur, ostenditur ex Sole, ante quem & lucē extare, & terram omni bonorum genere abundare voluit: quæ etiam & biduo substitisse, & decem gradibus ad Dei iussu retrocessisse legimus.

** Gen. 1. 5. & 11.*

Iosue. 10. 13.

2. Reg. 20. 11.

Dei omnipotentiā in continuo actu versari sic vt ad singulos & particulares motus intenta sit, & nihil nisi eius consilio accidat: quod qui non agnoscunt, Deū sua gloria fraudant, & singularem erga vniūquemque eius bonitatem extenuant, nos contra inde duplitem fructū percipiunt.

** Psal. 115. 3.*

miserius, si ad quoslibet cœli, aëris terræ, aquarū motus expositus foret. Adde quod hoc modo nimis indignè extenuatur singularis erga vnum-
 quenque Dei bonitas. Exclamat Dauid, infantes adhuc pendentes à ma-
 trum vberibus satis facundos esse ad celebrandam Dei gloriam: quia
 scilicet statim ab utero egressi, cœlesti cura præratam sibi alimoniam in-
 ueniunt. Est quidem hoc verum in genere, in modo ne oculos & sensus no-
 stros fugiat quod palam experientia demonstrat, aliis matribus plenas
 esse mammæ & vberes, aliis ferè aridas, prout liberalius hunc Deus ale-
 re vult, parcius verò alium. Qui verò Dei omnipotentæ iustam laudem
 tribuant, duplicem inde percipiunt fructum, quod satis ampla benefi-
 cendi facultas penes ipsam sit, in cuius possessione sunt cœlum & ter-
 ra, & cuius nutum respiciunt omnes creaturæ, vt se in obsequium addi-
 cant: deinde quod securè in eius protectione quiescere licet, cuius arbitrio
 omnes subiacent, quæ alicunde timeri possunt noxæ, cuius in apertio
 non secus ac fræno coercetur Satan cum omnibus suis furis totiq; ap-
 paratu, à cuius nutu pender quicquid salutis nostræ aduersatur. * nec mi-
 ter corrigi vel sedari possunt immodici & superstitiosi mens, quos sub-
 inde ex periculis obiecto cœcipimus. Superstitiose nos esse etiam
 dico, si quoties minanter nobis creature, vel errorem alium ingerant,
 perinde expauescimus ac si quam ex se vim nocentem haberent ac
 potestatem vel temerè læderent ac totum totum, vel aduersus vitam noxas
 non satis esset in Deo auxilij. Exempli gratia, velsat Propheta ne à stel-
 lis & signis cœli metuant filij Dei, quæ admodum increduli solent. Non
 quemlibet carè timorem damnat. Sed quam mundi gubernationem à
 Deo ad astra transferat infideles, suam vel felicitatem vel miseriam ab
 astrorum decretis & præsignis, non autem à Dei voluntate pendere sin-
 gunt: ita sit vt timor eorum ab vno illo, quæ respicere debent, a stel-
 las & cometas abstrahatur. Ab hac igitur infidelitate quæ cauere vult,
 memoria semper teneat, non erraticam vel potentiam, vel actionem,
 vel motionem esse in creaturis: sed arcano Dei consilio ne regi, vt ni-
 hil contingat nisi ab ipso sciente & volente decreto.

Psal. 8. 3.

Iere. 10. 2.

* Nō esse metuendū
 à stellis & signis
 cœli (quod faciunt
 increduli) quia est
 sua quædam illis na-
 turaliter indita sit
 proprietates, vincta
 mens suam non exe-
 quant nisi quatenus
 presenti Dei manu
 diriguntur. Caldi-
 bell. aduersus. 4.
 Prologia in iudicia-
 riam. Aug. lib. 2.
 de ordine cap. 15.

* Gen. 22. 8.

Dei prudentiam
 nō tantum specula-
 ri, quæ sunt, sed e-
 uentus omnes mo-
 derari pbat, vnde
 de eueritur signen-
 tum de nuda præ-
 scientia, & de vni-
 uersali tantum pro-
 uidentia: iton error
 Epicureorū & eo-
 rum qui Deo domina-
 tu tribuunt tantum
 supra modum aë-
 ris regionem.

* Plin. lib. 2. ca. 7.

Idendū vobis age-
 re curā rerū huma-
 narū, illud, quid-
 quid est, summum.
 Ametā tristia, atq;
 multiplice ministe-
 rio nō vobis creda-
 mus dubitare, vobis

4 Principio igitur teneant lectores prudentiam vocari, non qua
 Deus è cœlo otiosus speculetur quæ in mundo fiunt sed qua veluti cli-
 uū tenens, euentus omnes moderatur. Ita nō minis ad manus quàm ad
 oculos pertinet. * Nec enim quum filio suo dicebat Abrahā, Deus pro-
 uidebit, tantum volebat præscium futuri euentus asserere, sed curam rei
 incognitæ in eius voluntatem reicere qui rebus perplexis & confusis
 exitum dare solet. Vnde sequitur, prouidentiam in actu locat: nimis
 enim incitè negantur multi de nuda præscientia. Non tam crassus est
 eorum error qui gubernationem Deo attribuunt, sed confusam & pro-
 miscuam, vt dixi: nempe quæ orbis machinam cum singulis partibus
 generali motu voluat atque impellat: cuiusq; verò creaturæ actionem
 peculiariter non dirigat. Neque tamen hic etiam error tolerabilis est:
 hic enim prudentia quam vniuersalem appellant, nihil impediri tra-
 dunt, vel creaturas omnes, quominus contingeret moueantur: vel ho-
 minem, quominus libero voluntatis suæ arbitrio huc atque illuc se con-
 uertat: atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem
 huic sua virtute inspiret qua agere possit pro nature suæ indite ratio-
 ne: hic autem actiones suas voluntario consilio moderetur. Breuiter Dei
 potentia, sed non destinatione mundum, * res hominum, ipsosq; homi-
 nes gubernari volunt. Taceo Epicureos (qua peste refertus semper fuit
 mundus) qui Deum otiosum inertemque somniant: aliosque nihil fa-
 niores, qui olim commenti sunt Deum ita dominari supra mediam aë-
 ris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret: siquidem aduersus tam
 euiden-

evidentem insaniam satis clamant mutæ ipsæ creaturæ. Nunc enim sententiam illam quæ vulgo ferè obtinuit, refutate propositum est quæ eam modò nescio quam & ambiguam motionem quum Deo concedat, quod præcipuum est, illi admittit, ut incõprehensibili sapientia quæque dirigat ac disponat ad suum finem: atque ita verbo tantum non re Deum facit mundi rectorem, quia moderatione eripit. Quid enim quæso est moderatis, nisi ita præesse ut destinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuersali prouidentia dicitur in totum reprobudium: modò vicissim hoc mihi concedat: mundum à Deo regi, non tantum quia positum à se nature ordinem tuetur, sed quia peculiarem vniuersi cuiusque ex suis operibus curam gerit. Verum quidem est singulas rerum species arcano nature instinctu moueri, ac si æterno Dei mandato parent, & quod semel statuit Deus, sponte fieri. Atque huc referri potest quod dicit Christus, se & Patrem ab initio vsque semper fuisse in opere: & quod Paulus docet, in ipso nos viuere, moueri, & esse: quod etiam author Epistolæ ad Hebræos Christi diuinitatem probare volens, dicit potentie eius nutu sustineri omnia. Sed perperam hoc prætextu regunt & obscurant quidam speciem prouidentiam, quæ ad eò certis clarisque Scripturæ testimoniis asseritur, ut mirum sit potuisse de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipsi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiari Dei curæ: sed hoc perperam ad actus tantum particulares restringunt. Quare nobis probandum est, Deum sic attendere ad singulos euentus regendos, & sic omnes illos prouenire à definito eius consilio, ut nihil fortuito contingat.

5. Si demus, principium motus penes Deum esse, sponte verò vel ea su omnia fieri quò impellit naturæ inclinatio, naturæ dierum & noctium vices, hyemis etiam & æstatis, erunt Dei opus, quatenus suas quibusque partes attribuens, certam legem præfixit, nempe si æquabili tenore eundem semper modum seruant, dies qui noctibus succedunt, menses mensibus, & anni annis. Quòd autè nunc immodici calores cum siccitate coniuncti quæ quid est frugum exurunt, nunc pluriæ intempèstiuæ segetes corrumpunt, quòd ex grandinibus & procellis subita calamitas accidit: non erit hoc Dei opus: si fortè quia ex astorum occursum, & alias naturalibus causis vel nebulæ, vel serenitas, vel frigus vel calor originem trahunt. Atqui hoc modo nec paterno Dei favori, nec iudiciis locus relinquatur. Si Deum humano generi satis beneficium esse dicant, quia cælo & terræ vim ordinariam instillet qua alimèta suppedient, nimis dilutum est ac profanum signum: ac si fecunditas anni vnius non esset singularis Dei benedictio: penuria autem & fames non esset maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis longum esset, sufficiat ipsius Dei authoritas. In Lege & in Prophetis sæpius pronuntiat, quoties rore & plouia terram irrigat, se gratiam suam testari, cælum obdurecere insiar ferri suo imperio, ut edine & aliis vitis consumi segetes, grandinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & specialis suæ vindictæ esse signum. Hæc si recipimus, certum est non cadere pluriæ guttam nisi certo Dei mandato. Laudat quidem Dauid generalem Dei prouidentiam, quòd esurienti ministraret pulis coruorum inuocantibus eum: sed quum animalibus Deus ipse fœdem minatur, nonne satis declarat nunc tenui nunc amplere demensio, prout visum est, se alere cuncta animalia? Puerile est, ut iam dixi, hoc ad particulares actus restringere, quum sine exceptione locum habet. Christus, nullum ex passerulis nullius preui cadere in terram sine Patris voluntate. Certè si animalia volatæ certo Dei consilio regunt, fatentur.

Quandã vniuersalem prouidentiam cõstitui posse, sed in ea ne specialis obscuratur, quæ moderatur non tantum quosdã sed omnes particulares actus.
 Iohan. 5. 17.
 Act. 17. 28.
 Heb. 1. 3.

Penes Deum non esse tantum principium motus, sed extendit anni vnius fertilitas, alterius sterilitas: quum illud benedictionem, hoc maledictionem exprindictam suã uocet Dominus.

Psal. 145. 9.

*1. Cor. 10. 9.
 1. Cor. 11. 6.*

necesse est cum Propheta, sic eum habitare in sublimi, vt se humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra.

- Tere. 10. 23.* 6 Sed quia scimus humani præcipuè generis causa mundum esse conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis spectandus est finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Domine, quia non est homini via eius, neque viri vt dirigat gressus suos. * Solomo autè, A Domino sunt gressus viri, & quomodo disponet homo viam suam? Dicant nunc, hominem à Deo moueri secundum naturæ suæ inclinationem, ipsum autem conuertere motum quò visum fuerit. At si id verè diceretur, penes hominem foret viarum suarum arbitrium. Negabunt fortè, quia nihil sine Dei potentia valeat. At quum Prophetam & Solomonem cõstet non potentiam modò, sed electionem quoque ac destinationem Deo attribuere, nequaquam se expediunt. Atque hanc hominum temeritatem eleganter alibi carpit Solomo, qui scopum sibi præstituunt sine Dei respectu, ac si manu eius non ducerentur. Hominis, inquit, est dispositio cordis, & Domini est præparatio linguæ. Ridicula sanè infantia, quòd facere sine Deo instituunt miseri homines, qui ne profari quidem possunt, nisi quod ille voluerit. Porro quò magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mundo geri nisi ex eius destinatione, quæ maximè fortuita videntur, illi subiacere ostendit. Quod enim magis ad casum referas quàm dum prætereuntem viatorem defractus ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus qui se faterur eum tradidisse in manum occisoris. Sortes similiter quis non fortunæ cæcitati permutat? Verùm Dominus non patitur, qui sibi vendicat earum iudicium. Non sua potentia fieri docet vt & in sinum coniciantur lapilli & extrahantur: sed quod vnum casui dari poterat, à seipso esse testatur. Eòdem pertinet illud Solomonis, Pauper & scænera. or occurrunt sibi: oculos amborum Deus illuminat. Quauis enim permixti sint pauperibus diuites in mundo, dum singulis diuinitus assignatur sua conditio, admonet, Deum qui omnibus illucet, minimè cæcutite, atque ita pauperes ad tolerantiam hortatur: quia onus sibi à Deo impositum excutere conantur quicunque sua sorte contenti non sunt. Sic & alter Propheta prophanos homines obiurgat, qui industria hominum vel fortunæ ascribunt quòd alij iacent in fordibus, alij ad honores emergunt. Neque ab Oriente, neque ab Occasu, neque à deserto sunt exaltationes: quia Deus index est, hic humiliat & hic eleuat. Quia non potest Deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius consilio alios excellere, alios manere contemptibiles.
- Ezed. 19. 13.* 7 Quinetiam particulares euentus testimonia esse dico in genere singularis Dei prouidentæ. Excitauit Deus in deserto ventum australem qui populo adieheret copiam iuuium. Quum Ionam voluit in mare proici, ventum turbini excitando emisit. Dicent qui non putant Deum mundi gubernacula tenere, hoc fuisse præter communem vsum. At qui inde colligo nullum vnquam ventum oriri, vel surgere, nisi speciali Dei iussu. Nec verò aliter verum esset illud, ventos facere suos nuntios, & ministros suos ignem flammeum, nubes facere vehicula sua, & equitare super alas venti: nisi & nubes & ventos circumageret suo arbitrio, singularémque virtutis suæ præsentiam in illis ostenderet. Sic etiam alibi docemur. quoties ventorum flatu mare ebullit, impetus illos testari singularem Dei præsentiam. Præcipit, & excitat spiritum procellæ, & in sublimi auoilit fluctus maris. deinde stare facit procellam in silentio, vt cessant fluctus nauigantium: sicut alibi denuntiat, ventis ventibus se flagellasse populum. Sic quum naturaliter vis generandi indita sit hominibus, Deus tamen speciali gratiæ vult ferri acceptum quòd alios relinquit
- Dei prouidentiam gubernando mundo præcipuè considerandam in humano genere, & singulorum hominum varia conditione.*
- Prou. 20. 24.*
- Prou. 16. 1.*
- Exo. 21. 8.*
- Prou. 16. 33.*
- Psal. 75. 7.*
- Ezed. 19. 13.*
- Ion. 1. 4.*
- Etiã in particularibus euentibus diuina dispensatione considerandam Dei prouidentiam.*
- Psal. 104. 4.*
- Psal. 107. 25.*
- 29.*
- Amos 4. 9.*
- Hag. 1. 11.*
- Psal. 127. 3.*

linquit in orbitate, alios sobole dignatur: nam donum eius, fructus ventris. Ideo dicebat Iacob vxori, An ego pro Deo sum, vt tibi dem liberos? *Gen. 30. 2.*
 Vt semel finiam, nihil magis ordinarium in natura quàm nos pane ali. *Deut. 8. 2.*
 Atqui pronuntiat Spiritus non modò terræ prouentum Dei esse donum speciale, sed non viuere solo pane homines: quia non ipsa saturitas eos vegetat, sed arcana Dei benedictio: sicut è conuerso minatur se fracturum panis fulturam. Nec verò aliter seria posset concipi oratio de quotidiano pane, nisi Deus cibum paterna manu nobis suggereret. Ideo Prophetæ, vt fidelibus persuadeat, Deum in ipsis pascendis optimi patrisfamilias partes implere, admonet, escam dare omni carni. Denique vbi ab vna parte audimus, Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: ab altera autem, Oculi Domini super impios, vt perdat è terra memoriam eorum. sciamus creaturas omnes sursum & deorsum præsto ad obsequium adesse, vt eas in quemcunque vult vsum accommodet. Vnde colligitur, non tantùm generalem eius prouidentiam vigere in creaturis, vt naturæ ordinem continuat: sed in certum & proprium finem præparari, admirabile eius consilio.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur esse dogma Stoicorum, de fato: quod & Augustino exprobratum aliquando fuit. Nos etsi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum non recipimus: tum quia est ex eorum genere, quorum profanas nouitates refugere nos Paulus docet: tum quia eius odio conantur grauari Dei veritatem. Dogma verò ipsum falso nobis ac malitiosè obiectatur. Non enim cum Stoicis necessitatem comminiscimur ex perpetuo causarum nexu & implicita quadam serie, quæ in natura contineatur: sed Deum constituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab vltima æternitate decreuit quod facturus esset: & nunc sua potentia, quod decreuit, exequitur. Vnde eius prouidentia non cælum modò ac terram, & creaturas inanimatas, sed hominum etiam consilia & voluntates gubernari sic asserimus, vt ad destinatum ab ea scopum rectà ferantur. Quid ergo inquires: mihi ñe fortuitò, nihil contingenter accidit? Respondeo, verè à Basilio magno dictum esse, Fortunã & Casum, Ethnicorum esse voces, quarum significatione piorum mentes occupari non debeant. Nam si successus omnis, Dei benedictio est, calamitas & aduersitas, eius maledictio: fortunæ iam in rebus humanis aut casui nullus relinquatur locus. Et mouere nos quoque illud Augustini debet, In libris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellasse Fortunam, quanuis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba sunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forfan, Forsitan, Fortasse, Fortuitò: quod tamen totum ad diuinam reuocandum est prouidentiam. Neque hoc tacui, dicens, Etenim fortasse quæ vulgò Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihilque aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: verùm pœnitet me sic nominasse illic Fortunam: quum videam homines habere in pessima consuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hec voluit Fortuna. Denique passim docet, siquid Fortune relinquatur temerè vel feri mundum. Et quanquam alicubi definit, partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidentia omnia geri, huic tamen subesse homines & ab ea regi, satis paulò post ostendit, principium illud sumens, nihil esse absurdius quàm fieri quicquam nisi ordinante Deo: quia temerè accideret. Qua ratione & contingentiam quæ ab hominum arbitrio pendet, excludit: mox verò clariùs causam esse querendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permissionis ab ipso

*Isa. 3. 1.**Psal. 136. 35.**Psal. 34. 16.**Ibid. 17.**Contra eos qui calumniantur, hanc doctrinam de Prouidentia Dei esse dogma Stoicorum de Fato.**Lib. ad Romif. 2.**cap. 5. & alibi.**1. Tim. 6. 20.**An aliquid fortuitò vel contingenter accidat, Basilii.**Augustini, Retract., cap. 1.**Lib. 83. Quæstio 11.*

Lib. de Trin. 3. capit. 4.

mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei voluntatem, summam esse probat & primam omnium causam: quia nihil nisi ex iussu eius vel permissione accidit. Certè non fingit Deum in otiosa specula cessantem, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non posset cense-
feri causa.

Fortuita dici posse quoad nos, quæ in natura sua considerata, aut secundum notitiã nostrã estimata eiusmodi apparent, licet in Dei occulto consilio sint necessaria.

Providentiæ Dei consideratio in rebus præteritis.

Iob. 14. 5.

Providentiæ Dei consideratio in rebus futuris: & futura omnia, vt nobis incerta sunt, nominari posse contingentiã.

1. Sam. 6. 9.

1. Sam. 23. 26. 27.

9 Quoniam tamen longè infra prouidentie Dei altitudinem subsistit mentis nostræ tarditas, adhibenda est quæ eam subleuet distinctio. Dicam igitur, vt cunque ordinentur omnia Dei consilio & certa dispensatione, nobis tamen esse fortuita: non quòd Fortunam reputemus mundo ac hominibus dominari, temerèque omnia sursum deorsum voluntate (abesse enim à Christiano peccare decet hanc vecordiam) sed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, necessitas, vt plurimum in Dei consilio latet, & humana opinione nõ apprehenditur, quasi fortuita sunt quæ certum est ex Dei voluntate provenire. Non enim aliam imaginem præ se ferunt, aut in natura sua consideratæ, aut secundum notitiã nostram iudiciumque æstimatæ. * Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui solum ingressus cum comitatu fidorum hominum, imprudenter à sociis aberrat, ipso errore feratur in spoliarium, incidat in latrones, iugulatur. Mors eius non tantum Dei oculo præuisa, sed decreto stabilita fuerat. Non enim dicitur præuidisse quantum cuiusque vita protenderetur, sed terminos constituisse ac fississe qui præteriri non poterunt. Quantum tamen mentis nostræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparent. Quid hic sentiet Christianus? nempe quicquid in morte eiusmodi intercessit, fortuitum à natura, vt est, reputabit, prouidentiam tamen Dei præuisisse non dubitabit ad fortunam in suum finem dirigendam. * Eadem est ratio futurorum contingentia. Futura omnia vt incerta nobis sunt, ita in suspenso habemus, ac si vtranuis in partem propensa forent. Manet tamen nihilominus cordibus nostris infixum, nihil euenturum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc sensu apud Ecclesiasten sæpe repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam causam, quæ procul abscondita est. Et tamen nunquam ita deletum fuit ex hominum cordibus quod de occultata Dei prouidentia proditum est in Scripturis, quin semper micatent in tenebris aliquæ scintille. Sic Philistinorum augures, quantum ambigui vacillant, Deo tamen partim aduersum casum tribuunt, partim fortunæ. Si arca, inquiunt, transierit per viam illam, sciemus Deum esse qui eos percussit: sin verò per alteram, casus fuit super nos. Stultè quidè, vbi cos fallit diuinitio, ad fortunam confugiunt: interea videmus eos constringi, ne audeant quod infelicitè illis accidit, ratum fortuitum putare. Ceterum quomodo prouidentia suã freno euentus quoslibet in quacunque vult partem flectat Deus, insigni exemplo liquebit. Ecce eodem articulo temporis quo deprehensus fuerat Dauid in deserto Mahon, irruptionem faciunt Philistini in terram, cogitur Saul discedere. Si Deus, saluti ferui sui consulere volens, impedimentum hoc Sauli obiecit, certè quantum repantè præter hominum opinionem arma ceperint Philistini, non tamen dicemus casu fuisse factum: sed quæ nobis videtur contingentiã, secretum Dei impulsus fuisse agnosceret fides. Non semper quidem apparet similis ratio: sed indubiè sic habendum est, quæcunque cernuntur in mundo conuersiones, ex secreta manus Dei agitatione prodire. Interea, quod statuit Deus, sic necesse est euenire vt tamen neque præcisè neque suapte natura necessarium sit, exemplum in Christi ossibus familiare occurrit. Quam induerit corpus nostro simile, fragilia fuisse eius ossa nemo sanus negabit: quæ tamen frangi fuit impossibile. Vnde iterum
videmus

videmus non temerè in scholis inuentas fuisse distinctiones de necessitate secundum quid, & absoluta: item consequentis & consequentiæ quando ossa Filij sui Deus, quæ à fractura exemerat, fragilitati subiecit, atque ita restrinxit ad consilij sui necessitatem quod naturaliter contingere potuit.

Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, ut nobis constet eius utilitas.

CAP. XVI I.

PORRO (vt propensa sunt ad vanas argutias hominum ingenia) fieri vix potest quin se perplexis nodis impediunt quicumque non tenent probum rectumque huius doctrinæ usum. Itaque in quem finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hinc attingere expediet. Ac primò quidem notandum est, tam in futurum quàm in præteritum tempus considerandam esse prouidentiam Dei: deinde sic moderatricem esse rerum omnium, vt nunc medijs interpositis operetur, nunc sine medijs. nunc contra omnia media. Postremò huc tendere vt totum humanum genus sibi esse curæ Deus ostendat: præcipuè verò in regenda Ecclesia (quam propiore intuitu dignatur) se excubias agere. Iam & hoc addendum est, quæuis aut paternus Dei fauor & beneficentia, aut iudicij seueritas sæpe in toto prouidentia cursu reluceat: interdum tamen eorum quæ accidunt occultas esse causas, vt obrepat cogitatio, cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas; vel ad obloquendum nos caro sollicitet, ac si Deus homines quasi pilas iactando, ludum exerceret. Verum quidem est, si quietis & sedatis mentibus ad discendum parati essemus, exitu tandem patefieri, Deo constare optimam consilij sui rationem: vel vt suos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & lasciuiam domet, vel ad sui abnegationem subigat, vel experge faciat torporem: rursus vt prosterinat superbos, vt impiorum astutiam discat, vt dissipet eorum machinationes. Vtunque tamen nos lateant ac fugiant causæ, apud eum esse absconditas certò habendū est: ac proinde cum Dauide exclamandum, Magna fecisti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas super nos non licet ordinare: si loqui tento, præualeat supra narrationem. Etsi enim semper in ætumnis nostris occurrere debet peccata, vt pœna ipsa nos ad pœnitentiam sollicitet: videmus tamen vt Christus arcano Patris consilio plus iuris asserat, quàm vt quæque prout meritis est, castiget. Nam de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neque parentes: sed vt manifestetur gloria Dei in ipso. Hic enim obstrepit sensus, dum ipsos natales præuenit calamitas, ac si Deus parum clementer immitos sic affigeret. Atqui in hoc spectaculo fulgere gloriam Patris sui testatur Christus, modò puri sint nobis oculi. Sed tenenda modestia est, ne ad causam reddendam dum irabamur: sed ita reuerentiam occulta eius iudicia, vt nobis eius volūtas iustissima sit rerum omnium causa. Quum cælum occupant dense nubes, exoriturque violenta tempestas, quia & tristis caligo oculis obicitur, & tonitru aures percellit, & sensus omnes terrore obstupescunt, videntur nobis omnia confundi & misceri: eadem interim semper manet in cælo quies & serenitas. Ita statuendū est, dum res in mundo turbulentæ iudicium nobis eripiunt, Deum ex pura iustitiæ & sapientiæ suæ luce hos ipsos motus optimè composito ordine temperare ac dirigere in rectum finem. Et certè prodigiosus in hac parte est multorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audent ad suum calculum, & arcana eius consilia exequere, tum etiam de incognitis precipitem ferre sententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præposterum, quàm erga æquales nostros hæc vti modestia,

Tria consideranda, vt in rectū finem referatur doctrina de prouidentia Dei, quo nobis constet eius utilitas.

Ubi eorum quæ accidunt cause nobis non apparent, cauendum esse ne vel fortuna impetores veluti putemus, vel Deo obloquamur: sed ita nos reuereri oportere eius iudicia occulta, vt nobis eius volūtas iustissima sit rerum omnium causa.

Psalm. 106.

Iohan. 9.

vt iudicium suspendere malimus quàm notam temeritatis incurrere: ob-
fcuris autem Dei iudicis, quæ reuerenter suscipere decebat, proteruè in-
sultate?

*Contra canes quos-
dam (qui doctrinã
de prouidentia Dei
latratu suo hodie
impetunt) probatur
ex Scriptura, quòd
Deus voluntatem
suam in Lege et E-
uangelio ita reuela-
rit, vt suorum mētes
illuminet intelligē-
tia Spiritu, ad my-
steria percipienda
quæ illic continen-
tur, alioquin incomp-
prehensibilia, mun-
di tamen gubernã-
di rationem vocari
profundã abyssũ:
quia dum nos eius
causa latent, reue-
randa est.*

2 Ergo Dei prouidentiam rite & vtiliter nemo expendet, nisi qui si-
bi cum fictore suo mundique opifice negotium esse reputans, ad metum
& reuerentiam, qua decet humilitate, se submitterit. Hinc fit vt tam multi
hodie canes doctrinam hanc virulentis suis moribus, vel saltem latra-
tu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipsis dicitur propria
ratio. Nos etiam quanta possunt proteruia exagitant, quòd non conten-
ti Legis præceptis, quibus comprehensa est Dei voluntas, arcanis etiam
eius consiliis mundum regi dicamus. Quasi verò cerebri nostri figmentum
sit quod docemus: ac non vbi que idem disertè pronuntiet Spiritus,
& innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pu-
dor ne suas blasphemias audeant in cælum euomere: quo liberius insa-
niant, se nobiscum litigare fingunt. Verùm nisi admittant, incompre-
hensibili Dei consilio quicquid in mundo accidit gubernari, respon-
deant quorsum dicat Scriptura, eius iudicia profundam esse abyssum.
Nam quum clamet Moses, voluntatem Dei non procul in nubibus, vel
in abyssis querendam esse, quia familiariter in Lege exposita sit, sequitur
profundæ abyssu conferri aliam voluntatem absconditam: de qua etiam
Paulus, O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei!
quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & impetuestigabiles viæ eius! Quis
enim cognouit mentem Domini? aut consiliarius eius fuit? Ac verum
quidem est, in Lege & Euangelio comprehendi mysteria quæ longè emi-
neant supra sensus nostri modum: sed quoniam Deus ad capienda hæc
mysteria, quæ verbo patefacere dignatus est, suorum mentes intelligenti-
æ spiritu illuminat: nulla iam illic abyssus, sed via, in qua tutò ambu-
landum est, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ conspicuæq;
veritatis schola. At mundi gubernandi admirabilis ratio meritò abyssus
vocatur: quia dum nos latet, reuerenter adoranda est. Pulchrè vtrunque
paucis verbis expressit Moses. Occulta, inquit, Deo nostro: quæ autem hinc
scripta sunt, ad vos & filios vestros pertinent. Videmus enim vt non tã-
tùm ad Legem meditandam studium adiciere, sed arcanam Dei prouidẽ-
tiam reuerenter suspicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogium po-
nitur in libro Iob, quòd mentes nostras humiliet. Postquam enim orbis
machinam sursum & deorsum lustrando, magnificè differuit author de
operibus Dei, subiicit tandem, En istæ sunt extremitates viarum eius, &
quantulum quod auditur in eo? Quæ ratione distinguit alio loco inter
sapientiam quæ penes Deum residet, & sapiendi modum quem homini-
bus præscripsit. Nam vbi de naturæ arcanis concionatus est, sapientiam
dicit soli Deo esse cognitam, fugere autem oculos omnium vuentium.
Sed paulo post subiicit, vulgatum esse vt inuestigetur: quia dictum sit ho-
mini, Ecce timor Dei est sapientia. Huc spectat Augustini dictum, Quia
non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in sola bo-
na voluntate nos secundum Legem agere, in aliis verò secundum Le-
gem agit: quia eius prouidentia Lex sit incommutabilis. Ergo quum sibi
ius mundi regendi vendicet Deus nobis incognitum, hæc sit sobrietatis
ac modestiæ lex, ac quiescere summo eius imperio, vt eius voluntas nobis
sit vnica iustitiæ regula, & iustissima causa rerum omnium. Non illa
quidem absoluta voluntas de qua garrunt sophistæ, impio profanòque
diuidio separantes eius iusticiam à potentia: sed illa moderatrix rerum
omnium prouidentia, à qua nihil nisi rectum manat, quanuis nobis ab-
sconditæ sint rationes.

3 Ad hanc modestiam quicumque erunt compositi, æque in præ-
cetitum

veritum tempus de rebus aduersis contra Deum fremunt, neque scelerum culpam in ipsum regerent: sicut Homericus Agamemnon, - ἰγώ δ' οὐκ ἔπιτιος εἰμι, Ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μάϊρα: neque rursus, ut Plautinus ille adolescens, quasi fati abrepti, desperatione se proiciunt in exitium, Instabilis est fors rerum, pro libidine fata agunt homines: referam me ad scopulū, (ut rem illic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen suis flagitiis obtinent. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulsor fuit: credo deos voluisse: Nam ni vellent, non fieret, scio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac discunt, ut Spiritu duce illuc nitantur, simul Deum quocumque vocit sequi parati, re ipsi ostendent nihil huius doctrine cognitione esse utilius, quam immeritò exagitant peruersi homines, quod ea quidam perperam abutantur. Stultè cum suis ineptis tumultuantur profani homines, ut penè cælum terræ, ut dicitur, permisceant. Si mortis nostræ punctum signauit Dominus, effugere non licet: frustra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quod ergo alius committere se viæ non audet, quam periculosam audit, ne à litronibus trucidetur: alius medicos accersit, ac pharmacis se fatigat, ut vitæ opituletur: alius à crassioribus cibis abstinet, ne lædat imbecillam valetudinem: alius ruinosas ædes inhabitare formidat: omnes denique vias excogitant, & magna animi intentione excudunt, quibus id quod concupiscunt, assequantur: aut hæc omnia inania sunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei voluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, sanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt, ita sua industria vel obtinere, vel refugere student. Quinetiam orationes fidelium peruersas, nedum superuacuas fore colligunt, quibus petitur ut Dominus prospiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In summa, omnia quæ in posterum capiuntur consilia, tollunt, perinde ac Dei providentiæ aduersa, quæ, illis non aduocatis, quid fieri vellet, decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita providentiæ Dei imputant, ut conuincant ad hominem, quem id ipsum designasse contlet. Occidit scilicet probum ciuem? exequutus est, inquit, consilium Dei. Furatus est aliquis, aut scortatus? quia fecit quod prouisum erat à Domino & ordinatum, miser est eius providentiæ. Parentis mortem, neglectis remediis, securus filius expectauit? non potuit Deo obistere, qui sic ab æterno præstituerit. Ita stigmata omnia, virtutes vocant, quia Dei ordinationi obsequantur.

4 Atqui quod ad futura pertinet, humanas deliberationes faciliè cum Dei providentiâ conciliat Solomo. Sicut enim eorum stoliditatem ridet qui sine Domino quiduis audacter suscipiunt, ac si eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur, Cor hominis cogitat viam suam & Dominus diriget gressus eius: significans, æternis Dei decretis nos minime impediri quominus sub eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Namque is qui vitam nostram suis terminis limitauit, eius simul curam apud nos deposuit: eius conseruandæ rationibus subsidiisque iultruxit: periculorum quoque præcios fecit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia suggessit. Nunc perspicuum est quid sit nostri officij: nempe, si vitam nobis nostram tutandam commisit Dominus, ut eam tueamur: si subsidia offert, ut iis utamur: si pericula præmonstrat, ne temerè irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, nisi fatale: quod metuabile est remediis omnibus. Quid autem si ideo fata non sunt discrimina, quia iis propulsandis ac superandis remedia tibi Dominus adignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine

homines stultè tumultuari, dum obtemperant, si doctrina de Dei providentiâ verasit, orationes fidelium quibus aliquid in futurū petunt, esse peruersas, non esse capiendâ de rebus futuris consilia. Homines qui aliquid contra Legem Dei aduersum, non peccasse quæ præcepta vitabunt quicunque in providentiâ Dei consideranda ad veram modestiam erunt compositi.

* Prim. 6. 9.

In reb? futuris Scripturâ bene conciliare humanas deliberationes cū Dei providentiâ probatur: quia æternis eius decretis minime impedimur quominus sub eius voluntate obsequamur. Cor hominis cogitat viam suam & Dominus diriget gressus eius: significans, æternis Dei decretis nos minime impediri quominus sub eius voluntate obsequamur. Nunc perspicuum est quid sit nostri officij: nempe, si vitam nobis nostram tutandam commisit Dominus, ut eam tueamur: si subsidia offert, ut iis utamur: si pericula præmonstrat, ne temerè irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, nisi fatale: quod metuabile est remediis omnibus. Quid autem si ideo fata non sunt discrimina, quia iis propulsandis ac superandis remedia tibi Dominus adignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine

* Cic. de Fato: Re- diuinæ dispensationis conueniat. * Tu cauendum non esse periculum
 Et Chrysippus, tam colligis, quia fatale quum non sit, simus etiam citra cautionem euasuri:
 fatale est medicum Dominus autem ideo ut caueas iniungit, quia fatale tibi esse nolit. Non
 adhibere, quum co- expendunt insani isti quod est sub oculis, consultandi cauendique artes
 nalescere. inspiraras hominibus esse à Domino, quibus prouidentia eius subser-
 uiant, in uitæ propriæ conseruatione. Quemadmodum contra neglectu
 & socordia, quæ illis iniunxit mala, sibi accersunt. Qui sit enim ut vir
 prouides, dum sibi consult, imminentibus etiam malis se explicet, stul-
 tus inconsulta temeritate pereat, nisi quod & stultitia & prudentia diui-
 næ sunt dispensationis instrumenta in vtranque partem? Ideo nos cela-
 re futura omnia voluit Deus, ut tanquam dubiis occurramus, neque de-
 suamus parata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omne
 curam superauerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non sem-
 per nudam occurrere, sed prout adhibitis medijs eam Deus quodammo-
 do vestit.

In præteriti tempo 5 Idem præteriti temporis euentus perperam & inconsideratè ad
 ris euentibus interce nudam Dei prouidentiam trahunt. Nam quia ex ea pendent quæcunque
 dere Dei voluntate contingunt, ergo, inquit, nec furta, nec adulteria, nec homicidia per-
 tæ: nec tamen exco- petrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo, inquit, fur punie-
 sari scelerum autho- tur qui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit castigare? Cur
 res: quia propria punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si
 cōscientiarum redargu- Dei voluntati seruiunt huiusmodi omnes, cur puniuntur? Sed enim eos
 tur, nec Dei volun- Dei voluntati seruire nego. Non enim qui malo animo fertur, præbere
 tati, sed suæ cupidi ministerium Deo iubenti dicemus, quum malignæ cupiditati tantum ob-
 tati obsequuntur. sequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eò cōtendit quò
 Eos quidè diuinæ ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, nisi ex eius verbo? Proinde in re-
 prouidentia esse in- bus agendis ea est nobis perspicienda Dei voluntas quam verbo suo de-
 strumenta, sed ita- clarat. Id requirit vnum Deus à nobis, quod præcipit. Siquid aduersus
 ut totum malum in se præceptum designamus, non obedientia est, sed contumacia & transgres-
 deprehendant, pe- sio. At, nisi vellet, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc fi-
 nes Deum autem nō- nem, ut ei obsequium præstemus? At nobis ea nequaquam mandat: quin
 nisi legitimus mali potius irruimus, non quid ille velit cogitantes, sed libidinis nostræ intè-
 tix eorum usus repe- perie sic fatentes, ut contra ipsam destinato consilio n. tamur. Atq; hac
 riatur. Vide cap. ratione, malè agendo, iuste eius ordinationi seruiamus: quia pro intmen-
 18 sect. 4 ubi idem sa suæ sapientia magnitudine, ad bene agendum malis instrumentis uti
 ostenditur in electis bene probèque nouit. Ac vide quàm insulsa sit eorum argumentatio: im-
 mo regis Iarbeci, punita esse authoribus suis scelera volunt, quia non nisi Dei dispensatio-
 deficientibus à do- ne patrantur. * Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos,
 mo Davidis decem diuinæ esse prouidentia instrumenta, quibus Dominus ipse ad exequen-
 tribus, eade filio- que apud se constituit iudicia, utitur. Atqui eorum malis vllam inde
 rum Achab. & tra excusatio eam deberi nego. Quid enim? An vel eadem secum iniquitate
 ditione Filij Dei. Deum implicabunt, vel suam prauitatem illius iustitia operient? Neu-
 * Vide Secretis de trom possunt. Quò minus se purgent, propria conscientia redarguuntur:
 accusator. b. dictū, quò minus Deum insimulent, totum in se malum deprehendunt: penes
 a. id Platonem in ipsum, non nisi legitimum malitiae suæ usum. Sed enim per ipsos opera-
 Apologia. Non sic tur. Et vnde, quæso, factor in cadauere, quod calore solis tum putr: fa-
 Cicero de Naturæ etum, tam referatum fuerit? Radiis solis excitati omnes vident: nemo ta-
 deorum lib. 3. smen illos factere ideo dicit. Ita quum in homine malo subsideat mali ma-
 teria & culpa, quid est quò inquinamentum aliquod contrahere pure-
 tur Deus, si ad suum arbitrium utatur eius ministerio? Faceat igitur can-
 nina hæc procacitas, quæ allatrare quidem eminus Dei iustitiam potest,
 sed non attingere.

Pia sancta, prou 6 Verum has calumnias vel potius phreneticorum deliria facilè di-
 stentia Dei medita- scutiet pia sancta que prouidentia meditatio, quam nobis dicitur pietatis
 regula

regula, vt optimus & suauiffimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Christianum pectus, quum certo certius persuasum fit, omnia Dei dispensatione euenire, nihil fortuito contingere: ad illum, velut precipuam rem causam, oculos semper referet: causas tamé inferiores suo loco intuebitur. Deinde singularem Dei prouidentiam ad se conseruandum excubare non dubitabit, quæ nihil euenire passura sit, quàm quod bono ac salutis sibi vertat. Quoniam autem cum hominibus primum, deinde cum reliquis creaturis sibi negotium est, vtrouique sibi pollicebitur Dei prouidentiam regnare. Quantum ad homines attinet, siue boni sint, siue mali, eorum consilia, voluntates, conatus, facultates sub eius manu esse agnosceret, vt flexere quò libuerit, ac quoties libuerit constringere, in eius arbitrio si um sit. Singularem Dei prouidentiam in salutem fidelium excubare plurimæ sunt & luculentissimæ promissiones quæ testentur: Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te eruet, nec permittet vnam fluctari iustam. Quoniam illi curæ sumus. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Ero clypeus tuus, murus aeneus: aduersantibus tibi aduersabor. Etiam si mater obliuiscatur filiorum, non tamen obliuiscerit tuum. Quænetia nihil e potissimus est scopus in litteris Bibliis, vt loceant. nra dulcitate vias sanctorum custodiri à Domino, vt ne a lippidem quidem impingant. Ergo vt iure paulo ante à nobis explorat fecit eorum opinio, qui vniuersalem Dei prouidentiam comminiscuntur, quæ non speciatim ad curam vniuscuiusque creature se demittat: in primis tamen specialem hæc curam erga nos recognoscere operæpretium est. Vnde Christus. vbi affecit ne vilissimum quidem passerulum in terram d. cidere sine Patris voluntate, huc statim applicat, vt quo pluris tumus passeribus, eo propiore cura reputemus Deum nobis prospicere: ac eouque ipsam extendit, vt confidamus capillos capitis nostri numeratos esse. Quid nobis aliud optemus, si nec vnus è capite pilus defluere potest nisi ex eius voluntate? Non de genere humano tantum loquor: sed quia Deus Ecclesiam sibi in domiciliu elegit, non dubium est quia paternam in ea regenda curam singularibus documentis ostendat.

7 His tum promissis, tum exemplis confirmatus Dei seruus, adiungit testimonia quæ docent sub eius potestate esse omnes homines, siue eorum conciliandi sunt animi, siue cohibenda malitia, nequid noceat. Dominus enim est qui dat nobis gratiam, non apud eos modo qui nobis bene volūt, sed etiam in oculis Aegyptiorum: hostium verò nostrorum improbitatem frangere vultus motus nouit. Interdum enim mentem illis admittit, nequid sani sobriue capere queant: qualiter Suanum dimittit, qui mendacio impleat os omnium Prophetarum, ad decipiendum Achab: Rechabon iuuenili consilio dementat, vt regnum per suam stultitiam spoliatur. Nonnunquam vbi nearem illis concedit, ita obiter et & exanimat, ne id quod cõceperunt, velint aut machinentur. Interdum etiam, vbi conari permittit quod libido & rabies suadebat, imperus eorum opportunè abrumpit, nec sinit ad finem vsque procedere quod instruit. Sic consilium Achitophel, quod exitiale Dauidi futurum erat, ante tempus dissipauit. Sic & creaturas omnes in suorum bonum ac salutem moderari, ei curæ est, ne diabolum etiam ipsum, quem conspiciamus, nihil ausum fuisse tentare aduersum Iob, sine permissu eius ac mandato. Hanc notitiam necessariò sequitur tum animi gratitudo in prospero rerum successu, tum in aduersitate patientia, tum etiam in posterum incredibilis securitas. Quicquid ergo prosperè atque ex animi sententia eueniet, id totum acceptum Deo referet, siue per hominum ministerium senserit eius beneficentiam, siue ab inanimatis creaturis aditus fuerit. Sic enim

tio, quã dicitur pietatis regula: primum vt certo persuasi nihil fortuito contingere, ad Deum velut precipuam rerum omnium causam oculos semper referamus: deinde vt singularem eius prouidentiam pro nobis excubare non dubitemus, in quem usum sumende ex Scriptura, Dei promissiones quæ id testentur, quarum quædam hic inseruntur.

Psal. 55. 23.

1. Pet. 5. 9.

Psal. 91. 1.

Zach. 2. 8.

Isa. 2. 5. 2.

Isa. 29. 15.

Matt. 10. 29.

Ibid. 30.

* Ex. 21. 1. & 22.

22. Ibid. 12. 1. & 15.

* 2. Sa. 17. 7. & 14.

Iob. 1. 12.

Ad pietatem fructuosam prouidentiam Dei meditatione conducit testimonia Scripturæ, quæ docent sub Dei potestate esse omnes homines, siue aduersus hostes, siue aduersus nos sint. Quædam sunt siue cohibenda malitia hominum, quædam prospera, quædam aduersa, quæ ne peccat, adiuuent eos illos ed. modo, non si quæ, vbi meti illis concedit, absterredo, ne quod cõceperunt machinentur: interdum etiam vbi conari

permisit, impet⁹ eo reputabit cum animo suo, Certè Dominus est qui ad me istorum animos
 rã opportunè abru inclinavit, qui mihi adglutinavit, vt suæ erga me benignitatis instrumẽ-
 pẽdo, quã notitiam ta forent. In frugum abundantia cogitabit, Dominum esse qui cœlum
 necessario sequitur exaudit, vt cœlum exaudiat terram, ipsa quoque exaudiat suos fœtus: in
 animi gratitudo in alius non dubitabit benedictionem Domini solam esse qua omnia pro-
 prospero rerum suc sperentur: nec tot causis admonitus, ingratus esse sustinebit.

8 Si aduersi quid contigerit, exemplo mearem hinc quoque extollet
 Piam notitiam pro in Deum, cuius manus ad patientiam placidamque animi moderatio-
 uidẽtiæ Dei sequi- nem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioseph in recognoscenda
 tur patientia placi fratrum perfidia immeratus esset, nunquam fraternum potuisset in eos
 daq, animi modera- animum recipere. Sed quoniam mentem ad Dominum reflexit, oblitus
 tio quous ab homi- iniuriæ, ad mansuetudinem ac clementiam inclinatus est, vt fratres e-
 nibus ledimur: qd tiam vltro soletur, ac dicat, Non vos estis qui me vendidistis in Agy-
 Iosephi à fratrib⁹, ptum, sed Dei voluntate præmissus sum ante vos, vt vitam vobis confer-
 Iobi à Chaldæis af- uem. Vos quidem cogitastis de me malum, sed Dominus conuertit illud
 flicti, & Davidis in bonum. Si Iob ad Chaldæos se conuertisset, à quibus vexabatur, sta-
 à Semei conuitis- tim accensus esset ad vindictã: sed quia opus Domini simul recognoscit,
 impetiti exempla semet pulcherima illa sententia consolatur, Dominus dedit, Dominus
 demonstrant. abstulit: sit nomen Domini benedictum. Sic Dauid conuitis & lapidibus

Gen. 45. 8, &
50. 20.

Iob 1. 21.

2. Sam. 16. 10.

Psal. 39. 10.

à Semei impetitus. si in hominem defixisset oculos, ad retaliandam iniu-
 riam suos an. masset: verum quia nõ sine Domini motu illum agere in-
 telligit, illos potius mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcep-
 pit vt maledicat. Hoc eodem franco alibi doloris intemperiem cohibet.
 Tacui & obmutui, inquit, quia tu fecisti Ichouah. Si nullum efficacius
 est ire atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei
 prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt possit eò mentem semper
 reuocare, Dominus voluit, ideo serendum est: non modò quia reluctari
 non licet, sed quia nihil vult nisi quod & iustum sit & expediat. Summa
 hac redit, vt iniuste ab hominibus læsi, omiã eorum improbitate (quæ
 nihil quàm dolorem nostrum exasperaret, animosque acueret ad vindi-
 ctam) meminerimus ad Deum conscendere, ac pro certo statuere disca-
 mus, iusta eius dispensatione fuisse & permissum & immissum quicquid
 hostis sceleratè in nos admisit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos com-
 pescat, prudenter admonet, nobis non esse luctam cum carne & sanguine,
 sed cum hoste spiritali Diabolo, vt nos ad certandum paremus. Sed

Ephes. 6. 12.

Quæ sine hominum
 opera nos miseria
 aliqua premi cõtin-
 git, etiã tum piam
 iustitiã prouidẽtiæ
 Dei optumã esse in
 paciẽtiæ remediũ,
 quia res aduersas
 etiã prodire à Deo
 Scriptura testatur.

Deut. 28.

Ierem. 26. 23.

Iherem. 3. 38.

Amos 3. 6.

Isa. 45. 7.

In Dei prouidentiã
 præcipuè intentus
 vir pius, nõ tamen
 cõmittit ad causas

9 Neque tamen interium ad causas inferiores vir pius conuiebit.
 Neque enim quia ministros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus
 beneficio affectus fuerit, ideo illos præteribit: ac si nullam gratiam sua hu-
 manitate promeriti essent: sed illis obstructum se ex animo sentiret, & li-
 benter

benter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re nata refer-
 ret: ut debet. Denique Deum in acceptis bonis reueretur & predicabit, *inferiores in rebus*
 ut præcipuum authorem: sed homines ut eius ministros honorabit: atque, *vel præteritis vel*
 ut res est, intelliget se Dei voluntate iis esse deuinctum per quorum ma- *præsentibus siue be-*
 num beneficis esse voluerit. Si quid iacturæ vel ob negligentiam vel ob *neficiam à quoquã*
 imprudentiam fecerit, Domino quidem volente factum id apud se sta- *accepit, siue quid*
 tuet, verum sibi quoque imputabit. Si quis morbo absumptus sit, quem, *dãni fecit ipse, vel*
 quum ex officio curare debuisset, negligenter tractauit: tamen non i- *alteri intulit suam*
 gnorabit ad terminum peruenisse quem præterire non poterat, pecca- *gligentia vel impro-*
 tum tamẽ suum inde non eleuabit, sed quia non est defunctus erga eum *detia: multò minus*
 fideliter suo munere, perinde accipiet acti negligentie suæ culpa perisset. *scelera excusabit.*
 Multo minùs, ubi in designando vel homicidio vel furto fraus & conce-
 pra animo malicia intercesserit, eam excusabit sub prætextu diuinæ pro-
 uidentie: sed in eodem facinore, Dei iustitiam hominis nequitiam, ut se,
 vir quoque manifestè prodit, distinctè contempletur. In futuris verò po- *In meditatione p-*
 tissimum, inferiorum huiusmodi causarum rationem habebit. Nam in- *uidentiæ Dei in re*
 ter Domini benedictiones reponet si non desit tuorum subsidiis humanis, *h^o futuris, pius cau-*
 quibus ad incolamitatem suam utatur: itaque nec in capiendis consiliis *sarum inferiorum po-*
 cessabit, nec torpescit in ope eorum imploranda, quibus supplicare con- *tissimum rationem*
 spiciet vnde iu retur: sed à Domino sibi in manum offerri reputans que- *habebit: ita tamen*
 cunque commodare sibi aliquid possunt creaturæ, ipsas, tanquam legi- *ut in capiendis cõ-*
 tima diuinæ prouidentie instrumenta, ad usum applicabit. Ac, quum in- *siliis proprio sensu*
 certus sit quem sint exitum habitura quæ negotia aggreditur (uisi q. in *nõ feratur, sed Dei*
 omnibus Dominum suo bono prospecturum nouit) ad id studio aspira- *sapientie se cõmen-*
 bit quod sibi expedire ducet, quantum intelligentia mentique allequi po- *dãt, nec externis*
 test. Neque tamen in capiendis consiliis proprio sensu feretur: sed Dei sa- *subsidiis ita eius fi-*
 pientie se commendabit ac permittet, ut eius dactu in rectum scopum *ducia subnitetur,*
 dirigatur. Cæterum non externis subsidiis it i eius fiducia subnitetur, ut *ut in illis sicere ac-*
 si ad sint, in iis securè acquiescat: si desint, perinde ac destitutus trepidet. *quiescat quum ad*
 Mentem enim in sola Dei prouidentia semper habebit defixam, neque à *sunt, aut trepidet*
 firmo eius intuitu, præsentium rerum consideratione, abduci patietur. *quum desit.*
 Sic Ioab tametsi prælij euentum in arbitrio manûque Dei esse agnoscit,
 non tamen inertie se dedit: sed quod suæ vocationis est, sedulo exequi-
 tur: Domino autem permittit euentum moderari. Stabimus fortes, inquit,
 pro gente nostra, & viribus Dei nostri: Dominus autem n. faciat quod bo-
 num est in oculis suis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia
 exutos ad continuam Dei inuocationem nos impellet: tum etiam ani-
 mos nostros bona spe fulciet, v. quæ nos circumstant pericula, securè &
 fortiter despiciere non dubitamus.

10 Hac verò parte se prodit inæstimabilis piæ mentis felicitas. In- *Miseria anxietas*
 numera sunt quæ vitam humanam obsident mala, quæ totidem offen- *qua constringit nos*
 rant mortes. Ut extrâ non exeamus: quum mille morborum receptacu- *necess. est, nisi re-*
 lum sit corpus, imò intus inclusisteneat ac foueat morborum causas, se- *colamus in Deo pro-*
 ipsum homo ferre non potest quum multas exitiorum suorum formas se- *videntia, quum tot*
 cum ferat, ac vitam quodammodo cum morte implicatã trahat. Quid est *malis tunc, si ha-*
 num aliud dicas, ubi nec friget, nec sudatur sine periculo? tam quocun- *incedimus, infir-*
 que te vertas, quæ circa te sunt omnia, nõ modo ambigue sunt fidei, sed *mitis obnoxios nos*
 aperte ferè minantur, ac præsentem mortem videntur intentare. Cõscen- *n. dicitur, quum in si-*
 de nauem, pede vno à morte distas. Equo inside, in lapsu pedis vnus vi- *nao periculis de-*
 ta tua periclitatur. Incede per vias vrbis, quot sunt in tectis tegulae, tot *malis, in tectis,*
 discriminibus es obnoxius. Si ferramentum in tua aut amici manu sit, *in manibus homini-*
 exerta est noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuam perniciem *bus, à diaboli vi-*
 armata sunt. Quòd si vel horto bene munito includere te studeas, ubi ni- *ta sua usque nos tra-*
 hil quàm anxietas appareat, illic serpens interdum delitescet. *obsideat nos.*

2. S. 10. 12.

assiduè incēdio subiecta, interdū tibi paupertatem, noctū etiā oppres-
sionem minatur. Agergtandini, pruina, siccitati, aliisque tempestatibus
expositus quum sit, sterilitatem, atque ex eā famem tibi denuat. Omit-
to veneficia, insidias, latrocinia, vim apertam, quorum pars nos domi
obsident, pars peregrè consequuntur. Inter has angustiis anaon oportet
miserrimum esse hominem, utpote qui in vita sensu diuis anxium & lā-
guidum spiritum agrè trahat, non secus ac si imminentem perpetuo cer-
uicibus gladium haberet? Dices ista rarò euenire, aut certe non semper,
neque omnibus, nunquam verò simul omnia. Fateor: sed quum aliorum
exemplis admoneamur, euenire etiā nobis posse: nec nos itam magis,
quā eorum vitam excipi debere: fieri non potest ut non timeamus ac
formidemus tanquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid cala-
mitosius fingas? Adde, quòd Dei contumelia non caret, si decaur, homi-
nem ex creaturis nobilissimū, profutuisse ad cecos & temerarios quos
libet Fortune ictus. Sed hīc de miseria hominis tantum loqui propo-
situm est, quam sensurus sit si sub imperium Fortune redigatur.

*Inestimabilis pia
mētis felicitas que
in Dei prouidentia
recumbit, delegatur
multisque describi-
tur exemplis.*

Psal. 91. 3.

*Psal. 118. 6, &
27. 3, & 56. 5,
& alibi.*

*1 Thess. 2. 18.
1 Cor. 16. 7.*

II At ubi lux illa diuinæ prouidentie semel homini pro affulsi: iam
non extrema modo, quæ antè premebatur, anxietate & formidine, sed o-
mni cura releuatur ac soluitur. Ut enim merito Fortunam horret, ita fe-
cure Deo sese audet permittere. Hoc, inquam, solatium est, ut intelligat
Patrem cœlestem sic omnia sua potentia continere, sic imperio nutūq;
suo regere, sic sapientia moderari, ut nihil, nisi ex eius destinatione, ca-
dat in eius potrò fidem se receptum, Anglorum cura demandatum, ne-
que aquæ, neque ignis, neque ferri noxa posse attingi, nisi quoad locum
illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit Psalmus, Quoniam ipse
liberabit te de laqueo venatoris, & à peste noxia. Sub ala sua proteget te,
atque in pennis eius fiduciam habebis: pro scuto erit veritas eius. Non
timebis à pauore nocturno, nec à sagitta volante per diem, à peste per-
ambulante in caligine, à noxa grassante in meridie, &c. Vnde & illa e-
mergit in sanctis gloriandi fiducia, Dominus mihi adiutor, non timebo
quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? si con-
sistant aduersum me castra, si ambulauero in medio umbræ mortis, non
desinam bene sperare. Vnde id, quæso, habent, quòd illis nunquam excu-
ritur sua securitas, nisi quia ubi temere mundus volutari in speciem vi-
detur, Dominum ubique operari sciunt, cuius opus confidunt sibi fore
salutare? Iam si vel à diabolo, vel à sceleratis hominibus impetitur eo-
rum salus: hīc verò, nisi prouidentie recordatione ac meditatione con-
fidentur, protinus concidere necesse sit. Verū ubi in memoriam re-
uocant, diabolum totāque improborum cohortem sic omnibus parti-
bus manu Dei, tanquam freno, conhiberi, ut nec concipere vllum aduer-
sus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, si ma-
ximè moliantur, digitum mouere queant: nisi quantum ille permiserit,
imò nisi quantum mandarit: nec compedibus tantū eius teneant ligatos,
sed etiam ad obsequia præstanda freno cogi habent vnde se prolixè cō-
solentur. Nam ut Domini est, eorum furorē armare, & conuertere de-
stinareque quò libuerit: ita & modum finemque statuere, ne pro sua libi-
ditate licentiosè exultent. Quæ persuasione suffultus Paulus, professionem
suam, quam vno in loco dixerat à Satana impeditam fuisse, alibi in Dei
permissione statuit. Si tantū dixisset obstaculum fuisse à Satana, nimium
potestatis visus fuisset ei dare, ac si ipsa quoque Dei consilia euertere esset
in eius manu: nunc verò ubi Deum arbitrum statuit, à cuius permissio-
ne pendeant omnia itinera, simul ostendit nihil nisi eius nutu consequi
Satanam posse quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia pro-
pter varias conuersiones quibus assiduè voluitur & quasi rotatur homi-
num

num vita, in hoc asylum se recipit, Tempora sua esse in manu Dei. *Psal. 31. 16.* poterat aut vitæ cursum, aut tempus in singulari numero ponere: sed temporum nomine exprimere voluit, quantumuis instabilis sit hominum conditio, quæcunque subinde accidunt vices diuinitus gubernari. Quæ ratione Rasin & Rex Israël, quum viribus in exitum Iuda copulatis, viderentur faces ad perdendam & absumendam terram accensæ, vocantur à Propheta titiones fumigantes, qui nihil quàm modicum fumum exhalare queant. Sic Phario, quum & opibus, & robore, & multitudine copiarum omnibus formidolosus esset, ipse belluæ marinæ, copiarum eius piscibus comparatur. Ducem ergo & exercitum denuntiat Deus se hamo suo capturum, & tracturum quod volet. Deniq; ne hîc diutius immorer, facile si animaduertas, perspicies, extremum esse omnium miseriarum, prouidentia ignoracionem: summam beatitudinem in eiusdem cognitione esse sitam.

12 De prouidentia Dei, quantum ad solidam fidelium & eruditionem & consolationem conducit (nam explenda vanorum hominum curiositati neque satis quicquam esse potest, neque oprandum est vt satisfiat) sitis dictum foret, nisi obstarent pauci quidam loci, qui innuere videntur, contrà quàm suprâ expositum est, non firmum ac stabile consistere Deo consilium, sed pro rerum inferiorum dispositione mutabile. Primum aliquoties Dei pœnitentia commemoratur, vt quòd illum pœnituerit hominis creati: Saulis in regnum euecti: quòd eum pœnitebit mali quod infligere populo suo statuerat, simulac conuersionem eius aliquam senserit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referuntur. Per Ionam edixerat Niniuitis, quadraginta diebus elapsis perituram Niniuen, atqui mox eorum pœnitentia ad clementiorem sententiam inflexus est. Ezechia mottem per os Isaia pronuntiat: ad quam differendam lachrymis eius & precibus commotus est. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto res hominum constituisse: sed prout sunt cuiusque merita, vel prout æquum iustum censet, singulos in annos, dies & horas, hoc vel illud decernere. De pœnitentia sic habendum, non magis illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo sciens ac volens se in pœnitentia necessitatem conicit, Deo pœnitentiam non tribuemus, quin aut ignorare dicamus quid futurum sit, aut effugere non posse, aut præcipitanter & inconsideratè ruere in sententiam cuius statim pœniteat. Id autem tantum abest à sensu Spiritus sancti, vt in ipsa pœnitentia mentione, neget Deum pœnitentia duci, quia homo non sit quem pœnitere queat. Ac notandum est in eodem capite sic verumque coniungi vt comparatio speciem repugnantiæ optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quòd Deum pœniteat Saulis in Regem creati. Paulo post additur, Non mentietur fortitudo Israël, nec pœnitentia flectetur: quia homo nõ est, vt eum pœniteat. Quibus verbis palàm absque figura immutabilitas asseritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis administrandis & perpetuam & omni pœnitentia superiorem esse certum est. Ac ne dubia esset eius constantia, testimonium illi reddere sui quoque aduersarij coacti sunt. Balaam enim, vel inuitum, in hâc vocem prorumpere oportuit, non esse Deum instar hominis vt mentietur, nec quasi hominis filium vt mutetur: ac fieri non posse vt non faciat quicquid dixerit, vt non impleat quicquid loquutus sit.

13 Quid ergo sibi vult Pœnitentia nomen? Nempe quod alix omnes loquendi formulæ quæ Deum humanitus nobis describunt. Quia enim ad eius altitudinem non pertingit nostra infirmitas, quæ nobis traditur

*perperam inde col-
ligi mutabilitatem
esse in Dei decretis
& inconstantiam.* eius descriptio, ad captum nostrum submittenda est, vt à nobis intelli-
gatur. Hæc est porro submittendi ratio, vt se talem nobis figuret, non
qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Extra omnem perturbatio-
nis affectum quum sit, ita sci se peccatoribus testatur. Quemadmodum
ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquam in
ipso motionem, sed reputare potius locutionem hanc à sensu nostro
sumptam, quia faciem excandescentis iræ que præ se ferat Deus quoties
iudicium exercet: ita nec aliud debemus concipere sub pœnitentiæ vo-
cabulo, quàm factorum mutationem: quia soleant homines facta sua mu-
tando, testari sibi displicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter ho-
mines, correctio eius est quod displicet: correctio autem ex pœnitentia
provenit: ideo per Pœnitentiæ nomen significatur quòd Deus in suis o-
peribus mutat: interim nec consilium illi nec voluntas inuertitur, nec af-
fectus commutatur: sed quod ab æterno prouiderat, probauerat, decreue-
rat, perpetuo tenore prosequitur, vtcunque appareat subita hominum o-
culis varietas.

*Ionæ 3.10.
Isa. 38.5.*

14 Nec sacra historia, dum Niniuitis remissum narrat quod iam pro-
mulgatum fuerat excidium, & Ezechia vitam, denuntiata morte, pro-
rogatam: abrogata fuisse Dei decreta ostendit. Qui sic sentiunt, in de-
nuntiationibus hallucinantur: quæ tametsi simpliciter affirmant, tacitam
in se nihilominus conditionem continere ex fine ipso intelligitur. Cur
enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruinam vrbs prædi-
ceret? Cur per Isaiam mortem indicabat Ezechia? Poterat enim & illos
& hunc perdere, sine cladis nuntio. Aliud ergo spectauit quàm vt mor-
tis suæ præsej venientem illam eminus cernerent. Nimirum non per-
ditos voluit, sed ne perderentur, emendatos. Quòd ergo Niniuem post
quadraginta dies ruituram Ionas vaticinatur, ideo fit ne ruat. Quòd E-
zechia spes vitæ longioris præciditur, ideo fit vt longiorem vitam im-
petret. Quis iam non videt, Dominum eiusmodi comminationibus vo-
luisse ad resipiscentiam expergefacerere quos terrebat, vt effugerent quod
peccatis suis meriti erant iudicium? Id si conuenit, natura rerum eò nos
ducit vt in simplici denuntiatione conditionem tacitam subaudiamus.

Gen. 20.3.

Quod etiam confirmatur similibus exemplis. Abimelech regem cor-
ripit Dominus, quòd Abrahæ suam vxorem iustulisset, his verbis v-
titur, Ecce tu morieris propter mulierem quam accepisti: est enim vi-
ro iuncta. Postquam autem ille excusauit, in hunc modum loquitur,
Restitue vxorem viro: est enim propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin-
minus, scito quòd moriendo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides
vt primo edicto vehementius eius animum concutiat, quò satisfactio-
ni reddat intentum: altero autem voluntatem liquidè suam explicet?
Quando similis est aliorum locorum ratio, ne ex illis inferas quicquam
fuisse priori Domini consilio derogatum, quia quod promulgauerat,
irritum fecerit. Viam enim potius æternæ suæ ordinationi sternit Do-
minus, quum pœnam denuntiando, ad resipiscentiam monet eos qui-
bus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne sermone qui-
dem, nisi quòd syllabatim non exprimit quod intelligere tamen prom-
ptum est. Siquidem illud Isaiæ manere verum oportet, Dominus exerci-
tuum deliberauit, & quis poterit dissoluere? manus eius extenta, & quis
auertet eam?

Isa. 14. 27.

** Deum ita impiorum opera vii, & animos flectere ad exequenda
sua iudicia, ut prius ipse ab omni labe maneat.*

CAPVT XVIII.

** V. de Calu. aduer
sus Libertinos cap.
15. & 16. & Ar-
gust. lib. de Ordine*

EX aliis locis ubi Deus Satanam ipsum & omnes reprobos suo arbi-
trio flectere vel trahere dicitur, difficilius emergit questio. Quomo-
do enim per illos agens nullam ex eorum vitio labem contrahat,
imò in opere communi ab omni culpa sit immunus, ministros autè suos
iuste damnet, vix capit sensus carnis: hinc reperta distinctio inter agere
& permittere: quia hic non solum multis inexplicabilis visus est, sub Dei ma-
nu & imperio Satanam & impios omnes ita esse, ut eorum malitiam in-
quencunque vitam est finem ducat: & celeribus utatur ad exequenda
sua iudicia. At excusabilis forte esset eorum modestia quos terret absurdi-
tatis species, nisi quòd perperam mendacij patrocinio asserere tentant
Dei iustitiam ab omni sinistra nota. Absurdum videtur, volente ac iuben-
te Deo excitari hominè, qui mox cæcitate suæ pœnas daturus est. Ter-
gierando itaque effugiunt, Dei tantum permissu, non etiam volûtate
hoc fieri: ipse vero palàm se facere pronuntians, effugium illud repudiat.
Quod autem nihil efficiunt homines nisi arcano Dei nutu, nec quicquã
deliberando agitent nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua
directione constituit, innumeris & claris testimoniis probatur. Quod
antè citauimus ex Psalmo, Deum quæcumq; vult facere, ad omnes actio-
nes hominum pertinere certum est. Si Deus bellorum & pacis certus est
arbiter, ut illic dicitur, idque sine vlla exceptione, eo inscio aut quiescen-
te homines cæco motu temere ferri quis dicere audebit? Sed in speciali-
bus exemplis plus lucis erit. Ex primo capite Iob scimus Satanam se co-
ram Deo sistere ad excipienda iussa, non minus quàm angelos, qui spon-
te obediunt: diverso quidem in modo & fine: sed tamen nequid aggre-
di possit, nisi volente Deo. Et si autem nuda permissio deinde subici vi-
deretur, ut fructum vitium affligat: quia tamen vera est illa sententia, Do-
minus dedit, Dominus abiecit, sicut Deo placuit, ita factum est: colligi-
mus, eius probationis cuius Satan & scelesti latrones ministri fuerunt,
Deum fuisse authorem. Molitor Satan sanctum virum desperatione adige-
re in furorem: Sabæi eru teliter & impie in aliena bona prædando in-
uolant. Agnoscit Iob dimissus se exutum esse omnibus fortunis, & se
puperem factum: quia sic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homi-
nes, vel Scit in ipse, Deus tamen clauum tenet, ut ad exequenda sua iudi-
cia conuertat eorum conatus. Vult Deus perfidam regem Achab decipi:
operam suam offert Diabolus ad eam remittitur cum certo mādato,
ut sic spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Si Dei iudicium est
excæcatio & amentia Achab, nudæ permissionis figmentum euanescit:
quia ridiculum esset, iudicem tantum permittere non etiam decernere
quid fieri velit, & mādare executionem ministris. Iudæis propositum est
Christum extinguere: Pilatus & milites rabiose eorum libidini morem
gerunt: farentur tamè in solenni precatione discipuli nihil fecisse omnes
impios nisi quod manus & consilium Dei decreuerant, sicuti iam antè
concionatus fuerat Petrus, definito consilio & præscientia Dei traditum
fuisse ut interficeretur: ac si diceret, Deum (quem nihil ab initio latuit)
scientem & volentem statuisse quod Iudæi executi sunt: sicuti alibi repe-
tit, Deus qui prænuntiavit per omnes suos Prophetas passurum esse Chri-
stum, ita impleuit. Absalom incestu coitu patristorum polluens, detesta-
bile scelus perpetrat: Deus tamen hoc opus suum esse pronuntiat: verba
enim sunt, Tu fecisti occulte: ego verò palàm faciam, & coram sole hoc
Quicquid scitiz exercent Chaldæi in Iudæa, opus Dei esse pronuntiat

1. & 2.
Resiliunt qui mo-
destia laudè capti
tes Dei iustitiã me-
daci patrocinio as-
serere tentant, dum
Dei permissu tantum,
non etiã prouiden-
tia & volûtate fie-
ri obtendant, que
Satan & omnes re-
probi malè faciunt.
Nihil autè efficere
homines, nisi quod
ipse iam apud se de-
creuerit, & arcana
sua directione non
minus potèter, quã
sanctè constituat,
probatur multis e-
xemplis.

Iob 1. 21.

2. Reg. 22. 20.

4. Reg. 4. 38.

Ibid. 2. 23.

Ibid. 3. 9.

2. Sam. 16. 22.

Ibid. 12. 12.

Iere. 50. 25. **Jeremias.** Quâ ratione Nabuchadnezer vocatur Dei seruus. Clamat passim Deus, suo sibilo, tubæ suæ clangore, imperio & iussu excitat impios ad bellum: Assyrium vocat virgam furoris sui, & securim quam manu sua mouet. Cladem vrbs sanctæ & Templi ruinam vocat opus suum.

Isa. 10. 5. **Isa.** 5. 26. & 19. 25. **Isa.** 5. 26. & 19. 25. **Dauid** non obstrepens Deo, sed iustum iudicem agnoscens, ex illius tamé iussu prouenire maledicta Semei fatetur. Dominus, inquit, iussit eum maledicere. Sæpius in sacra historia occurrit, quicquid accidat, proficisci à Domino sicuti decem tribuum defectionem, interitum filiorum Eli, & eiusdem generis permulta. Qui mediocriter exercitati sunt in Scripturis, vident me ex multis pauca tantum proferre testimonia, vt breuitati consulam, ex quibus tamen satis superque liquet nugari eos & ineptire qui in locum prouidentia Dei nudam permissionem substituunt, ac si in specula sedens expectat et fortuitos euentus: atque ita eius iudicia ponderent ab hominum arbitrio.

Armin

Prou. 21. 1. **2** Quantum ad arcanos motus spectat, quod de corde Regis prædicat Solomo. Et huc vel illuc: prout Deo visum est, ad totum certè humanum genus extenditur, tantundemque valet ac si dixisset, quicquid animis concipimus, arcana Dei inspiratione ad suum finem dirigi. Et certè nisi intus operaretur in mentibus hominum, non rectè dictum esset, auferre labium à veracibus, & à senibus prudentiam: auferre cor principibus terræ, vt errent per deuia. Atque huc pertinet quod sæpe legitur, homines esse pavidos, prout eius terrore occupantur eorum corda. Sic Dauid è castris Saulis, nemine sciante egressus est: quia sopor Dei irruerat super omnes. Sed nihil clarius potest desiderari quàm vbi toties pronuntiat se excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere, sibi ita soporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permissionem multi reiciunt, ac si deserendo reprobos, à Satana excæcari sineret. Sed quum discretè exprimat Spiritus, iusto Dei iudicio infligi cæcitatem & amentiam, nimis frivola est illa solutio. Dicitur induralle cor Pharaonis, item aggrauasse, & roborasse. Eladunt insulso cauillo quidam has loquendi formas: quia dum alibi dicitur Pharaon ipse aggrauasse cor suum, indurationis causa ponitur eius voluntas. Quasi verò non optime conueniant hæc duo inter se, licet diuersis modis, hominem, vbi agitur à Deo, simul tamen agere. Ego autem, quod obiiciunt in eos retorqueo: quia si indurare nudam permissionem sonat, ipse contumaciæ motus non erit propriè in Pharaone. Porrò quàm dilutem esset ac insipidam ita interpretari, ac si tantum Pharaon se obdurari passus esset. Adde quòd insani tilibus cauillis præcidit Scriptura. Tenebo, inquit Deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaan dicit Moses progressus fuisse in pugnam, quia roborasset Deus eorum corda. Quod idem ab alio Propheta repetitur, Veritè cor eorum vt odio haberent populum suum. Similiter apud Isaiam contra gentem fallacem miseram se Assyrios pronuntiat, ac præcepta daturum, vt auferant spolia, & diripiunt prædant: non quia impios & preiactos homines docere velit ad sponte parendum, sed quia flexurus sit ad exequenda sua iudicia, perinde ac si iusta eius animis insculpta gestarent: vnde apparet certa destinatione Dei fuisse impulsos. Fateor quidem interposita Satanae opera sæpe Deum agere in reprobis: sed vt eius impulsu Satan ipse suas partes agat, & proficiat quædam datum est. Spiritus malus turbat saulem: sed dicitur esse à Deo: vt sciamus futorem Saulis à iusta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idem Satan excæcare infidelium mentes: sed vnde hoc, nisi quòd à Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendaciis credant qui renuunt parere veritati: Secundum priorem rationem dicitur, Si Propheta quispiam loquutus fuerit mendaciter, ego Deus illum decepi. Secundum alteram vero dicitur ipse dare

Etiamsi interuenit Satanae opus in mentibus & cordibus impiorum: Deū tamē illic etiā agere, sed suo modo: quia scilicet instam vindictam exercet.

1. Sam. 16. 14.
2. Cor. 4. 4.
Exch. 14. 9.

dare homines in reprobum sensum, & proiicere in fœdas cupiditates: *Rom. 1. 28.*
 quia iustæ suæ vindictæ præcipuus est auctor, Satan verò tantum minister. *Cap. 4. sect. 3. 47*
 Sed quia, vbi *secundo libro disputabimus de libero vel seruo hominis
 arbitrio, iterum hæc re tractanda erit, breuiter mihi nunc dixisse videor
 quantum locus postulat. Summa hæc sit, quum Dei voluntas dicitur re-
 rum omnium esse causa, prouidentiam eius statui moderatricem in cun-
 ctis hominum consiliis & operibus, vt non tantum vim suam exerat in
 electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed etiam reprobos in obsequium
 cogat.

3 Quando autem hactenus recitavi solùm quæ appetè & non ambi- *Superbia intoleran-*
 guè in scriptura traduntur, viderint qui cœlestibus oraculis sinistrae i- *bilis arguuntur qui*
 gnominæ notas inurere non dubitant, quodnam vsurpent censuræ ge- *modestæ prætextu*
 nus. Nam si ex inscitia simulatione laudem modestiæ appetunt, quid su- *doctrinam prouide-*
 perbius fingi potest, quàm Dei auctoritati verbulum vnum opponere? *tiæ Dei reuocant: &*
 Mihi secus videtur, vel, Hoc attingi non placet. Sin apertè maledicunt, *diluuntur eorū ob-*
 quidnam proficient cœlum spuis impetendo? Nouum quidem huius pe- *iectiones quædam.*
 tulantiæ exemplum non est: quia fuerunt omnibus seculis impij & pro-
 fani homines, qui aduersus hanc doctrinæ partem ore rabido lattrarent.
 Sed quod olim pronuntiavit Spiritus per os Dauidis, re ipsa sentient ve-
 rum esse, vt vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perstringit Dauid ho-
 minum amentiam in hac tam effreni licentia, quòd ex suo cœno non so-
 lum aduersus Deum litigant, sed potestatem sibi arrogant eius damnan-
 di. Interea breuiter admonet, quas in cœlum euomunt blasphemias, ad
 Deum non pertinere, quin iustitiam suam, discussis calumniarum ne-
 bulis illustret: fides etiam nostra (quia in sacro Dei verbo fundata, super-
 ior est toto mundo) nebulas istas ex sua altitu line d. spiciat. Nam quòd
 primò obiciunt, si nihil eueniat nisi volente Deo duas in eo contrarias
 esse voluntates, quia occulto consilio decernat quæ Lege sua palàm ve-
 rit: facillè diluitur. Antequam tamen respondeam, monitos iterum volo
 lectores cauillum hoc non in me, sed in Spiritum sanctam torqueri, qui
 certè hanc sancto viro Iob confessionem dictauit, Sicut Deo placuit ita
 factum est: ium spoliatus esset à latronibus, in illorum iniuria & ma-
 leficio iustum Dei flagellum agnoscit. Quid alibi Scriptura? Non obtem-
 perarunt patri suo filij Eli, quia voluit Deus occidere eos. Clamat etiam
 alius Propheta, Deum, qui in cœlo refidet, quæcūque vult facere. Et iam
 satis apertè ostendit, Deum vocari eorum omnium auctorem quæ isti
 censores volunt otioso tantum eius permisso contingere. Testatur se
 creare lucem & tenebras, formare bonum & malum: nihil mali accide-
 re quod ipse non fecerit. Dicatur obsecro, volensne an nolens iudicia sua
 exerceat? Atqui sicut docet Moses, eum qui fortuito securis lapsu occidi-
 tur: diuinitus traditum esse in manum percussoris: ita tota Ecclesia dicit
 apud Lucam Herodem & Pilatum conspirasse, vt facerent quæ Dei ma-
 nus & consilium decreuerat. Et sanè, nisi Deo volente crucifixus esset
 Christus, vnde nobis redemptio? Neque tamen ideo vel secum pugnat,
 vel mutatur Dei voluntas, vel quod vult se nolle simulat: sed quum vna
 & simplex in ipso sit, nobis multiplex apparet: quia pro mentis nostræ
 imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolle fieri & velit, non ca-
 pimus Paulus vbi Gentium vocationem dixit mysterium esse abscondi-
 tum paulo post adiungit, in ea manifestatam fuisse *cap. 2. 7. 12. 13.* sapien-
 tiam Dei. An quia propter hebetudinem sensus nostri multipl. x appa-
 ret Dei sapientia (vel multiformis, vt reddidit verus interpret) ideo som-
 nianda nobis est in ipso Deo aliqua varietas, quasi vel consilium in se
 vel à seipso desideat? Imo vbi non capimus quomodo fieri velit Deus
 quod facere vetat, veniat nobis in memoriã nostra imbecillitas, & simu-
 g. 117.

Superbia intoleran-
bilis arguuntur qui
modestæ prætextu
doctrinam prouide-
tiæ Dei reuocant: &
diluuntur eorū ob-
iectiones quædam.

Psal. 51. 6.

1. Iohan. 5. 4.

Prima obiectio
duas in Deo contra-
rias esse voluntates
& eius salutis.

Iob 1. 21.

1. Sam. 2. 25.

Psal. 115. 3.

Isa. 43. 7.

Amos 3. 6.

Deut. 19. 21.

Act. 4. 28.

Ephes. 3. 10.

1. Tim. 6. 16. reputemus, lucem quam inhabitat, non frustra vocari inaccessibleam, quia
 Ench. ad Lam. cap. 101. caligine obducta est Ergo huic Augustini sententię pię omnes & mode-
 sti facillē acquiescent, Interdum bona voluntate hominem velle aliquid
 quod Deus non vult: velut si bonus filius patrem vult viuere, quę Deus
 vult mori. Rursus fieri posse vt idem velit homo voluntate mala, quod
 Deus vult bona: velut si malus filius velit mori patrem veli. hoc etiam
 Deus: nempe ille vult quod non vult Deus, iste vero vult quod vult &
 Deus. Et tamen bonę voluntati Dei pietas illius potius consonat, quan-
 uis aliud volentis, quàm huius idem volentis impetas: tantum interest
 quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem referatur cu-
 iusque voluntas, vt vel approbetur vel improbetur Nam Deus quę bene
 vult, per malas voluntates malorum hominum implet. Paulo verò antè
 dixerat, sua defectione Angelos apostatas, omnēsque reprobos, quantum
 ad ipsos pertinet, fecisse quod Deus nolebat: quantum verò ad omni-
 potentiam Dei, nullo modo hoc potuisse: quia dum cõtra Dei voluntatem
 faciunt, de ipsis facta est eius volũtas: vnde exclamat, Magna opera Dei,
 Psal. 111. 2. exquisita in omnes voluntates eius: vt mirò & ineffabili modo non fiat
 præter eius voluntatem quod etiam contra eius fit voluntatem: quia nõ
 fieret si non sineret: nec vtique nolens finit, sed volens: nec sineret bonus
 fieri malè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene.

Secunda obiectio,
 Deũ esse scelerum
 authorem: & eius
 solutio.

2. Sam. 16. 22.
 Ibid. 10.

4 Hoc etiam modo soluitur, imò sponte liquebit altera obiectio, Si
 non modò impiorum op̄a vtitur Deus, sed etiam consilia & affectus
 gubernat, scelerum omnium esse authorem: ac proinde immeritò dam-
 nari homines si exequuntur quod decreuit Deus, quia eius voluntati ob-
 temperent. Perperam enim miscetur cum præcepto voluntas, quam lon-
 gissimè ab illo differre innumeris exemplis constat. Nam etsi dum stu-
 prauit Absalom patris vxores voluit Deus hoc probro vlscisci Davidis a-
 dulterium: non ideo tamen præcepit scelerare: filio incestum commit-
 tere, nisi fortè Davidis respectu. sicut loquitur de conuitiis Semei. Nam
 illum Dei iussu maledicere dum fatetur, minimè commendat obsequiũ,
 nisi Dei imperio pareret proteruus ille canis: sed eius linguam flagellum
 Dei esse agnoscens, castigari patienter sustinet. Hoc quidem tenendum
 est, dum per impios peragit Deus quod occulto suo iudicio decreuit, non
 esse excusabiles, quasi obediunt eius præcepto, quod data opera pro sua
 libidine violant. Iam quomodo ex Deo fit, & occulta eius prouidentia
 regatur quòd peruersè faciunt homines, illustre documentum est electio
 1. Reg. 12. 20. regis Iarobeam, in qua seuerè damnatur populi temeritas & amentia,
 quòd ordinem à Deo sancitum prouerterit, ac perfidè desciverit à fami-
 lia Davidis: & tamen scimus voluisse vngi: vnde & in verbis Osee quæ-
 dam apparet repugnantię species, quòd vbi conquestus est Deus regnũ
 Ose. 8. 4. illud se nesciente & nolente fuisse erectum, alibi prædicat se dedisse re-
 gem Iarobeam in futuro suo. Quomodo hæc conuenient, Iarobeam nõ
 Ose. 13. 11. ex Deo regnasse, & ab eodem fuisse præfectum regem? Nempe quia nec
 desciscere à familia Davidis potuit populus quin iugũ sibi diuinitus im-
 positum excuteret: neque tamen libertas ipsi Deo erepta fuit quominus
 Solomonis ingratitude ita puniret. Videmus ergo vt Deus, perfi iam
 nolendo defectionem tamen alio fine iustè velit: vnde & Iarobeam præ-
 1. Reg. 11. 23. ter spem sacra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra
 historia fuisse à Deo suscitatum hostem, qui Solomonis filium exueret
 regni parte Diligenter vtrunque expendãt lectores, quia placuerat Deo
 sub manu vnus Regis gubernari populum: vbi in duas partes scinditur,
 fieri contra illius voluntatem: & tamen ab eiusdem voluntate initium
 fuisse diuortij Nam certè quòd Iarobeam nihil tale cogitantem Prophe-
 ta & voce & vultu nis teliera ad spem regni sollicitat, non fit hoc vel
 nescio

nescio vel inuito Deo, qui ita fieri mandauit: & tamen iure damnatur populi rebellio, quod velut inuito Deo à Dauidis posteris desciverit. Hac ratione etiam subiicitur postea, quod Rehabeam superbè despexit populi preces, hoc à Deo factum esse, vt stabiliret verbum quod pronuntiauerat per manum Ahiæ serui sui. Ecce vt nolente Deo laceretur sacra vinitas, & tamen vt eodem volente alienentur à Filio Solomónis decem tribus. Accedat simile quoque aliud exemplum, vbi consentiente populo, imò manus suas præbente, iugulantur filij regis Achab, & exterminatur tota progenies. Verè quidem refert Iehu nihil in terram cecidisse ex Dei sermonibus, sed ipsum fecisse quicquid loquutus fuerat per manum serui sui Eliæ. Et tamen non abs re ciues Samariæ perstringit quod operam suam commodassent, Iustine estis, inquit? Si ego coniuravi contra dominum meum, quis hos omnes occidit? Iam antè liquidò, nisi fallor, explicui quomodo in eodem opere tam se prodat hominis crimè, quàm refulgeat Dei iustitia: & modestis ingeniis semper hæc Augustini responsio sufficiet, *Quum Pater tradiderit Filium, & Christus corpus suum, & Iudas Dominum, cur in hac traditione Deus est iustus, & homo reus, nisi quia in re vna quam fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt? Si quos autem magis impediatur quod nunc dicimus, nullum esse Dei cum homine consensum, vbi hic iusto illius impulsu agit quod sibi non licet: succurrat quod alibi admonet idem Augustinus, Quis non ad ista iudicia contremiscat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen secundum eorum merita? Et certè in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam sceleris Deo adscribere, quia Filium suum & tradi voluit ipse, & tradidit in mortem: quàm redemptionis laudem ad Iudam transferre. Itaque verè alibi idem scriptor admonet, in hoc examine Deum non inquirere quid potuerint homines, vel quid fecerint, sed quid voluerint, vt in rationem veniat consilium & voluntas. Quibus hoc asperum videtur, quàm tolerabilis sit sua morositas paulisper cogitent, dum rem claris Scripturæ testimoniis testatam, quia excedat eorum captum, respuunt, ac vitio vertunt in medium profecti quæ Deus nisi sciuisset vtilia esse cognitu, nunquam per Prophetas suos & Apostolos doceri iuisset. Nam sapere nostrum nihil aliud esse debet, quàm mansueta docilitate amplecti, & quidem sine exceptione, quicquid in sacris Scripturis traditum est. Qui verò proteruius insultant, quum satis constet eos contra Deum blaterare, longiori refutatione digni non sunt.*

1. Reg. 12. 13.

2. Reg. 10. 7.

Epist. 48. ad Vitentium.

De gratia & lib. arbit. ad Valen. cap. 20.

INSTITUTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS
LIBER SECVNDVS.

De cognitione Dei Redemptoris in Christo, quæ Patribus sub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

*Vide Calu. ad 1° Pign. & Cōcil. Tridentinum.

*Gen 1.27.

Ad lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum. & à prima origine degenerasse: *vbi de peccato originali.

CAPVT 8.

Hominum maxime necessaria sui ipsius recè a cognitio: qua in hoc sita est (quæ admodum præscribit Dei veritas) ut primum reputans quem in finem sit creatus & donis non contemnendis præditus, totus à Deo pèdeat, à quo precario tenet omnia: deinde miseriam suam conditionem, post Adæ lapsum, expendens, verè sibi displiceat, & nouum cõquerendi Dei studium, ut in ea recuperet bona quorū prorsus inanis & vacuus deprehenditur. Itaque caueat ne hic iudicium carnis philosopharum quilibetis arripuerit, qui dum nos reputat idios & abripit, hic & sic. & 3.

ON sine causa, prouerbio veteri tantopere homini cõmendata semper fuit cognitio sui ipsius. Nam si turpe ignorare ducitur quæcunque ad humanæ vitæ rationem pertinet: multò verò scèdior ignorantia nostri est, qua fit vt in capiendo de re qualibet necessaria consilio miserè hallucinemur, atque ad eò cæcutiamus. Verùm quo vtilior est præceptio, eo diligentius videndum est nobis ne ipsa præposterè vtamur: quod philosophis quibusdam videmus accidisse. Illi enim dum hominem hortantur vt seipsum nouerit, finem simul proponunt, ne dignitatem excellentiamque suam nesciat: neque aliud ipsum in se contemplari volunt, quàm vnde inani fiducia intumescat & superbia inflatur. Nostri autem cognitio primùm in eo sita est, vt reputantes quid nobis in creatione datum sit, & quàm benignè suam erga nos gratiam continuet Deus, sciamus quanta sit naturæ nostræ excellentia, si quidem integra inanerit: simul tamen cogitemus, nihil nobis inesse proprium, sed precario nos tenere quicquid in nos Deus contulit, vt semper ab ipso pendeamus. Deinde vt nobis occurrat misera post Adæ lapsum nostra conditio, cuius sensus, prostrata omni gloria & fiducia, nos pudore obrutos verè humiliet. *Nam sicuti Deus ad imaginem suam initione nos finxit, vt mentes nostras tum ad virtutis studium, tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne seordia nostra obruatur tanta generis nostri nobilitas, quæ nos à brutis animalibus discernit, cognoscere operæ prærium est, idè nos ratione & intelligentia præditos esse, vt sanctam & honestam vitam colendo ad propositum beatæ immortalitatis scopum tendamus. Cæterùm in mentem venire nequit prima illa dignitas, quin mox ex altera parte se offerat triste scèditatis & ignominie nostræ spectaculum, ex quo in primi hominis persona ab origine nostra excidimus. Vnde & nostri odium ac displicentia vtrique humilitas oritur, & nouum accenditur quærendi Dei studium, in quo quisque ea bona recuperet quorum prorsus inanes & vacui deprehendimur.

2 Hoc sanè quærendum in excutiendis nobis esse præscribit Dei veritas: nempe talem exigit notitiam, quæ nos & ab omni propriæ facultatis consilium i procul auocet, & omni gloriandi materia destitutos, ad submissionem adducat. Quam regulam tenere conuonit si ad rectam & sapiendi

sapiendi & agendi metam pertingere libet. Neque me latet quanto plausibilior sit illi sententia quæ ad reputanda nostra bona potius nos inuitat, quàm ad inspiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miseram nostram inopiam vnà cum ignominia. Siquidem nihil est quod magis appetat humanum ingenium quàm blanditijs demulceri: atque idè, vbi dotes suas magnificeri audit, in hanc partem nimia credulitate propendet. Quo minus mirum est, hinc adèd perniciosè fuisse à maxima hominum parte aberratum. Nam quum sit ingenuus vniuersis mortalibus plusquam cæcus sui amor, libentissimè sibi persuadent nihil inesse sibi quod meritò debeat esse odiosum. Ita sine alieno partocinio vanissima hæc opinio fidem passim obtinet, hominem sibi abundè sufficere ad bene beateq; viuendum. Quòd si qui modestius sentire volunt, vt cunq; aliquid Deo concedant, ne sibi arrogare omnia videantur: sic tamè partiuntur vt potissima & gloriæ & fiduciæ materia semper apud se resideat. Iam si accedit oratio, quæ sponte prurientem in hominis medullis superbiam suis illecebris titillet, nihil est quod magis arrideat. Proinde vt vnusquisque humane naturæ præstantiam benignissimè suo præconio extulit, ita magno seculorū propè omnium applausu fuit exceptus. Sed enim quæcunq; talis est humanæ excellentiæ commendatio, quæ hominem in se acquiescere doceat, nihil aliud quàm suauitate illa sua delicias facit: & sic quidem illudit, vt qui assentiuntur, eos pessimo exitio perdat. Quorsum enim pertinet, vana omni fiducia fretos deliberare, institueret, cetera, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & defici quidem ac destitui tum sana intelligentia, tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen securè, donec in exitium corruamus? Atqui non aliter succedere his potest qui se aliquid posse propria virtute confidunt. Talibus ergo magistris, qui reputandis tantùm bonis nostris nos detinent, si quis auscultet, nō in sui cognitionem proficiet, sed in pessimam ignorationem abripietur.

3 Ergo quum in hoc consentiat Dei veritas cum publico omnium mortalium sensu, secundam sapientiæ partem in nostri cognitione repositam esse: in ipsa tamen cognoscendi ratione magnum est dissidium. Tunc enim homo, iudicio carnis, probè sibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate sua confusus, audaciam sumit, ac sese incitat ad virtutis officia: & indicto vitæ bello, ad id quod pulchrum & honestum est toto studio incumbere conatur. Qui autem se ad amissim diuini iudicij inspicit & examinat, nihil reperit quod animum ad bonam fiduciam erigat: ac quo penitus se excussit, eo magis deiicitur: donec omni fiducia profus abdicata, nihil sibi ad vitam rectè instituendam relinquit. Neque tamen vult nos obliuisci Deus primæ nobilitatis, quam Adæ patri nostro contulerat, nempe quæ nos ad iustitiæ bonitatisque studium meritò expergefaceret. Non enim possumus aut primam nostram originem, aut quorsum conditi sumus cogitare, quin ad meditando immortalitatem, expetendumque Dei regnum pungamur. Sed tantùm abest vt animos nobis faciat ista recognitio, vt potius submissis illis, ad humiliatam prosternat. Quæ enim illa est origo? Nempe à qua exidimus. Quis ille creationis nostræ finis? A quo penitus auersi sumus, vt miseræ nostræ sortis partem ingemiscamus: ingemiscendo, ad perditam illam dignitatem suspiramus. Nos autem quum dicimus nihil in se oportere hominè inuerti quod ipsum animum reddat, intelligimus nihil esse penes ipsum cuius fiducia debeat superbire. Quare libet, quam homo sui notitiam habere debet, ira partiamur, vt primo loco, quem in finem creatus sit, & donis nō contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuinum cultus vitæque futura meditationem

excitetur: deinde suas facultates, vel certè facultatum inopiam expédar: quæ perspecta, non secus atque in nihilum redactus, in extrema confusio ne iaceat. Huc tendit prior consideratio, vt quale sit officium suum agnoscat: altera, quid ad ipsum præstandum valeat. De vtraque, prout series docendi poscet, à nobis differetur.

Lapsus Adæ non ex gulæ intemperie processit, sed ex infidelitate & inobedientia (nam cōtēpto Dei verbo & veritate deflexit ad Satanz mendacia) quæ ambitioni & superbiæ ianuā aperuit (quib⁹ annexa fuit ingratitude) ambitio contumaciæ mater fuit.

4 Quia verò non leue delictum, sed detestabile fuisse scelus oportet, quod tam seuerè vltus est Deus, species ipsa peccati in lapsu Adæ consideranda nobis est, quæ horribilem Dei vindictam accendit in totum humanum genus. Puerile est quod de gulæ intemperie vulgo receptū fuit. Quasi verò summa & caput virtutum omnium in abstinentia vnus tantum fructus fuerit, quum vndique affluerent quæcunque expetibiles erāt deliciae, arque in beata illa terræ fecunditate non tantum copia ad lautitias suppeteret, sed etiam varietas. Altius igitur spectandum, quia prohibitio ab arbore scientiæ boni & mali, obedientiæ examen fuit, vt parendo Adam se Dei imperio libenter subesse probaret. Nomen verò ipsum ostendit præcepti non alium fuisse finem, quam vt sua sorte contentus, se improba cupiditate altius non efferreret. Promissio autem, qua vitam æternam sperare iussus est quandiu ederet de arbore vitæ: rursum horrenda mortis denuntiatio, simulac gustaret de arbore scientiæ boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam spectabat. Hinc elicere non difficile est quibus modis in se prouocauerit Adam iram Dei. Non male quidem Augustinus, dum superbiam dicit malorum omnium fuisse initium: quia nisi hominem altius quam licebat & quam fas erat extulisset ambitio, manere poterat in suo gradu plenior tamen definitio extentionis specie, quam describit Moses, sumenda est. Nam dum serpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinae apparet fuisse inobedientiam. Quod etiam cōfirmat Paulus, vnus hominis inobedientia omnes fuisse perditos docens. Simul tamen notandum, descivisse primum hominem ab imperio Dei, quod nō tantum Satanz illecebris captus fuerit, sed contempta veritate, deflexerit ad mendacium. Et certè contempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter consistit eius maiestas inter nos, nec integer manet eius cultus, nisi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectiois fuit. Hinc autem emerfit ambitio, & superbia, quibus annexa fuit ingratitude, quod Adam plus appetendo quam concessum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè spreuit. Hæc verò prodigiola fuit impietas, terræ filio parum videri quod ad similitudinem Dei factus esset, nisi accedat æqualitas. Si scdum & execrabile scelus est apostasia, qua se homo conditoris sui imperio subducit, imò petulanter excutit eius iugum, frustra extenuatur peccatum Adæ. Quanquam non simplex apostasia fuit, sed cum scdus in Deum probris coniuncta, dum Satanz calumniis subscribunt quibus Deum & mendacij & inuidiæ & malignitatis infimulat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò contumaciæ fuit mater, vt homines, abiecto Dei metu, sese prolicerent quò ferebat libido. Itaque rectè Bernardus ianuam salutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: sicuti illis fenestris, dum Satanz pauerunt, mors admitta fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio ausus fuisset Adam, nisi eius verbo incredulus. Optimum scilicet hoc erat frænum ad omnes affectus rite temperandos, nihil melius esse quam Dei mandatis parendo, colere iustitiam: deinde vltimam scelicis vitæ meram esse ab ipso diligere. Diaboli ergo blasphemis abreptus, quantum in se erat exinaniuit totam Dei gloriam.

Rom. 5. 19.

Ad. e lapsu quum

5 Sicut spiritualis Adæ vita erat, manere opifici suo coniunctum & deuin-

deuinctum: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum si genus *reliquæ creaturæ* suum pessunderit sua defectiōe qui totum naturæ ordinem peruertit *in quodammodo de cælo & in terra.* * Ingemiscunt omnes creaturæ, inquit Paulus, corruptioni obnoxii, non volentes. Si causa quæritur, non dubium est quin *formate fuerunt, non mirum totum humani genus fuisse corruptum, id est, à prima origine de generasse, & male dicitur fuisse additum. Id veteres dixisse Peccatū originale: & tamen hoc doctrinæ caput minus dilucide si par erat explicasse* partem sustineant eius pœnæ quam promeritus est homo, in cuius vitium *conditæ fuerant. Quum ergo sursum & deorsum ex eius culpa fluxerit maledictio, quæ grassatur per omnes mūdi plagas, nihil à ratione alienū si propagata fuerit ad totam eius sobolem. Postquam ergo in eo oblitterata fuit cœlestis imago, non solus sustinuit hanc pœnam, vt in locum sapientiæ, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ (quibus ornamentis veltutus fuerat) ceterarum cederent pestes, cæcitas, impotentia, impuritas, vanitas, iniustitia: sed iisdem quoque miseriis implicuit suam progeniem, ac immerisit. Hæc est hæreditaria corruptio, quæ Peccatum originale veteres nuncupauerūt: Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ pœnæque deprauationem. Qua de re multa fuit illis concertatio, quum à sensu nihil magis sit remotum quàm ob vnius culpam fieri omnes reos, & ita peccatum fieri cōmune. Quæ videtur fuisse ratio vetustissimis Ecclesiæ doctoribus cur obscurè tantum perstringerent hoc caput: saltem minus dilucidè quàm par erat, explicarent. Neque tamen hæc timiditas efficere potuit quin surgeret Pelagius, cuius profanum commentum fuit, Adam suo tantum damno peccasse, nihil nocuisse posteris: hac scilicet astutia Satan morbum regendo, incurabilem reddere tentauit. Ceterum quum euinceretur manifesto Scripturæ testimonio, peccatum à primo homine transisse in totam posteritatem: cauillabatur transisse per imitationem, non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarunt (ac præ aliis Augustinus) vt ostenderent nos non ascita nequitia corrupti, sed ingentiam vitiositatem ab utero matris affetre. Quod inficiari summa impudētia fuit. Sed Pelagianorum & Cælestianorum temeritatem non mirabitur, qui ex illius sancti viri monumentis perspexerit quàm fuerint in aliis omnibus perdita frontis bestia. Certè non ambiguum est quod confitetur Dauid, se in iniquitatibus genitum, & in peccato conceptum à matre. Non arguit illic patris aut matris delicta: sed, quò Dei erga se bonitatem melius commendet, propriæ perversitatis confessionem ab ipsa genitura repetit. Quum id Dauidi peculiare non fuisse constet, sequitur communem humani generis sortem sub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro semine descendimus, peccati contagione nascimur infecti: imò, antequam lucem hanc vitæ aspiciamus, sumus in Dei conspectu fœdati & inquinati. Quis enim daret mundum de immundo? Ne vnus quidem, vt est in libro Iob.*

6 Audimus ita in filios transmitti parentum immunditiæ, vt omnes citra vllam exceptionem, sua origine sint inquinati. Huius autè pollutionis non reperietur exordium, nisi ad primum omnium parentem, tanquam ad fontem ascendimus. Ita certè habendum est, fuisse Adamū humanæ naturæ non progeni orè modò, sed quasi radicem, atque ideo in illius corruptione merito viciatum fuisse hominum genus. Quod ex illius & Christi comparatione planum facit Apostolus. Quemadmodum *Rom. 5. 12.* (inquit) per vnum hominem peccatum intrauit in vniuersum mundum, & per peccatum mors: quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerunt: ita per gratiam Christi iustitia & vita nobis restituta est. Quid hic garrient Pelagiani? peccatum Adæ imitatione propagatum? Ergone ex Christi iustitia nihil aliud proficimus, nisi quòd exemplum nobis est ad imitationem propositum? Quis tantum facile dignum ferat? Quòd si extra controuersiam est, Christi iustitiam cōmunicatione nostram esse & ex ea vitæ simul conficitur, vt tanq; ita in Adam

Pelagium grauiterrasse quum dicitur retinere tantum, non propagare, peccatum à primo homine transisse per totam posteritatem, probatur totius mundi testimonio. hic script. 6.

Psal. 51. 7.

Iob. 14. 4.

fuisse perditam, vt in Christo recuperetur: peccatū verò & mortem ita per Adam obrepisse, vt per Christum aboleantur. Nō sunt obscura verba, iustificari multos per Christi obedientiam, quemadmodum per Adē inobediētiā peccatores fuerant constituti. Ideoq; inter eos duos hanc esse relationem, quòd hic nos suo exitio inuolutos secum perdidit: ille nos sua gratia in salutem restituit. In tam perspicua luce veritatis nihil longiore vel magis laboriosa probatione opus esse arbitror. Sic & in priore ad Corinthios, quū in resurrectionis fiducia vult pros confirmare, ostendit recuperari in Christo vitam, quæ in Adam perditā fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos esse pronuntiat, iam simul aperte quoque testatur, peccati labe esse implicitos. Neque enim ad eos perueniret damnatio qui nulla iniquitatis culpa attingeretur. Sed clariùs intelligi quid velit, quàm ex alterius membri relatione, non potest, vbi spem vitæ restitutam in Christo docet. Satis autem scitur, illud non aliter fieri quàm vbi mirifica illa communicatione iustitiæ suæ vim in nos Christus transfundit: quemadmodum alibi scribitur, Spiritum nobis vitam esse propter iustitiam. Ergo neque aliter interpretari licet quòd dicitur, nos in Adam mortuos esse, quàm quòd ipse peccatō, non sibi tantum cladem ac ruinam asciuit, sed naturam quoque nostram in simile præcipitavit exitium. Neque id suo vnus vitio, quòd nihil ad nos pertineat: sed quoniam vniuersum suum semen ea in quam lapsus erat vitiositate infecit. Nec verò aliter staret illud Pauli, naturam omnes esse iræ filios, nisi iam in ipso vtero maledicti essent. Naturam verò illic notari, non qualis à Deo condita est, sed vt in Adam vitata fuit, facile colligitur: quia minimè consentaneum esset, Deum fieri in ortis authorem. Sic ergo se corruptit Adam, vt ab eo transferretur in totam sobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat cœlestis ipse iudex Christus omnes præuos & vitiosos nasci, vbi docet, quicquid genitum est ex carne, carnem esse, ideoq; omnibus clausam esse vitæ ianuam, donec regenerati fuerint. Neque ad eius rei intelligentiam necessaria est anxia disputatio, quæ veteres non parum torserunt: an filij anima ex traduce paternæ animæ oriatur, quòd in ea potissimum lues resideat. Eo nos esse contentos oportet, Dominum, quas voluit humanæ naturæ collatas dotes, apud Adamum deposuisse. Ideo illum, quum acceptas perdidit, non tantum sibi perdidisse, sed nobis omnibus. Quis de animæ traduce sit sollicitus, vbi audiat Adamum nobis non minus quàm sibi ornamenta illa quæ perdidit, accepisse: nō vni homini data illa fuisse, sed vniuersæ hominis naturæ attributa? Nihil ergo absurdi, si spoliato eo, natura nuda inopsque destituitur: si illo per peccatum inquinato, in naturam contagio serpit. Proinde à radice putrefacti rami putridi prodierunt, qui suam putredinem transmiserunt ad alios ex se nascentes surculos. Sic enim vitati sunt filij in parente, vt nepotibus essent tabifici: hoc est, ita corruptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu, à prioribus in posteros transfundatur. Neque enim in substantia carnis aut animæ causam habet contagio: sed quia à Deo ita fuit ordinatum, vt quæ primo homini cotulerat dona, ille sibi cotulerat, ille tam sibi quàm suis haberet simul ac perderet. * Quòd autem cauillantur Pelagiani, verisimile non esse à parentibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate sanctificari debeant, facile refutatur. Nō enim ex eorum regeneratione spiritali descendunt, sed generatione carnali. Proinde, vt ait Augustinus, siue reus infidelis, siue absolutus fidelis, non absolutos vterque generat, sed reos: quia ex vitiosa natura generat. Porro quòd eorum sanctitati quodammodo communicant, specialis est populi Dei benedictio, quæ non facit quominus prima illa & vniuersalis gentis humanæ maledictio præcedat. **Ex**

1. Cap. 15. 22.

Rom. 8. 10.

Ephes. 2. 3.

Iohan. 3. 6.

Ad intelligendam
peccati originalis
& hereditariæ cor-
ruptionis rationē,
etsi peccati lues po-
tissimum in anima
residet minimè op-
esse disputatione il-
la, An filij anima
ex traduce animæ
patris oriatur: quū
nō in substantia car-
nis aut animæ cau-
sā habeat cōtagio,
sed quia à Deo fuit
ordinatum vt quæ
primo homini cōtu-
lerat dona, ille sibi
suisq; haberet ac
perderet. vid. Aug.
epist. 157. et Greg.
epist. 53. lib. 7.
* Doctrinæ peccati
originalis nō obsta-
re, quòd sanctificā-
tur fidelium liberi.

dat. Ex natura enim, reatus: sanctificatio autem ex supernaturali gratia. *Lib. cōtra Pelā. & Calef.*

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatum originale definiamus, Neq; verò singulas, quæ à scriptoribus positæ sunt, definitiones excutere mihi propositum est: sed vnam proferam duntaxat, quæ veritati mihi videtur optimè consentanea. Videtur ergo peccatum originale hæreditaria natura nostræ prauitas & corruptio, in omnibus animæ partibus diffusa: quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id est propriè quod à Paulo sæpius peccatū nominatur. Quæ verò inde emergunt opera, qualia sunt adulteria, scortationes, furta, odia, cædes, comestiones, fructus peccati secundum hanc rationem vocat: quanquam & Peccata, cum in Scripturis passim, tum etiam ab ipso nuncupantur. Hæc itaque duo distinctè obseruanda: nempe, quòd sic omnibus naturæ nostræ partibus vitiatæ perueit sique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò conuictique corā Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia, puritas. Neque ista est alieni delicti obligatio: quòd enim dicitur, nos per Adæ peccatum obnoxios esse factos Dei iudicio: non ita est accipiendum, ac si insontes ipsi & inmerentes culpam delicti eius sustineremus: sed quia per eius transgressionem maledictione induti sumus omnes, dicitur ille nos obstrinxisse. Ab illo tamen non solum in nos pœna grassata est, sed instillata ab ipso lues in nobis residet, cui iure pœna debetur. Quare Augustinus, vtcunque alienum peccatum sæpe vocet (quòd clariùs ostendat propagine in nos deriuari) simul tamen & proprium vnicuique asserit. Et Apostolus ipse disertissime testatur, ideo mortem in omnes peruagatā, quòd omnes peccarint, id est, inuoluti sint originali peccato, & eius maculis inquinati. Atque ideo infantes quoque ipsi, dum suam secum damnationem à matris vitio afferunt, non alieno, sed suo ipsorum vitio sunt obstricti. Nam tamen si suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen: imò tota eorum natura, quoddam est peccati semine: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Vnde sequitur, propriè coram Deo censeri peccatum: quia nõ esset reatus absque culpa. Alterum deinde accedit, quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assiduè fructus parit: ea scilicet quæ antè descripsimus. opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & scintillas, efflat, aut scaturigo aquā sine fine egerit. Quare qui peccatum originale definierunt carentiam iustitiæ originalis, quam inesse nobis oportebat, quanquam id totum complectuntur, quòd in re est, non tamen satis significanter vim atque energiam ipsius expresserunt. Non enim natura nostra boni tantum inops & vacua est: sed malorum omnium adeo fertilis & ferax, vt otiosa esse non possit. Qui dixerunt esse concupiscentiam, non nimis alieno verbo vsi sunt, si modò adderetur (quòd minimè cōceditur, à plebisque) quicquid in homine est, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem vsque, hæc concupiscentia inquinatum referunt: quæ esse aut, vt brevius absoluat, totum hominem non aliud ex seipso esse quam concupiscentiam.

9 Quamobrem dixi cūctis animæ partes à peccato fuisse possessas, ex quo à fonte iustitiæ deliuit Adam. Neque enim appetitus tantum inferior eum illexit, sed arcem ipsam mentis occupauit nefanda impietas, & ad cor intimum penetrauit superbia: vt frigidum sit ac stultū, cor ruptam, quæ inde manauit, ad sensuales tantum, vt vocant, motus restringeret: aut fomitem vocare qui solum partem quæ illis sensualitas est ad peccatum allicit, excitet ac trahat. In quo crassim insentiam detexit Petrus Lombardus, qui sedem quærens & vestigās dicit in carne esse, &

Lib. cōtra Pelā. & Calef.

Peccati originalis definitio vera, & definitiois explicitio: vbi ostēditur non solum pœnam ab Adam in nos grassatam esse, sed instillatam ab ipso lucem in nobis residere.

Galat. 5. 19.

Cum alibi sæpe, tū verò 3. de peccatorum ment. & re. cap 8.

Rom. 5. 12.

Peccatum originale ita esse alienum, id est, Adæ vt etiā sit proprium cuiusque nostrum.

Peccatū originale nõ ad inferiorē tantum appetitum pertinet etiā et cor intimum, vt nulla sit anima pars à corruptione immunis. vt lib. 4. ca. 15. sec. 10. 11. 12.

ste Paulo, non quidem propriè, sed quia in carne magis apparet. Quasi verò tantum partem anime designet Paulus, ac non totam naturam quæ supernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit, corruptione docens non in vna tantum parte subsidere, sed nihil à mortifera eius tæbe purum esse, aut syncerum. Nam de vitiosa natura disputans, non tantum inordinatos qui apparent appetituum motus damnat, sed præcipuè contendit mentem caritati, & cor prauitati addictum esse: atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud est quàm originalis peccati descriptio. Id ex renouatione clarius patet. Nam spiritus, qui veteri homini & carni opponitur, non modo gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ vel sensualis, sed plenam omnium partium reformationem complectitur. Atque ideo Paulus non tantum crassos appetitus in nihilum redigi, sed nos spiritu mentis renouari iubet: sicut etiam alibi transformari nos iubet in nouitate mentis: vnde sequitur, partem illam, in qua maximè refulget anime præstantia & nobilitas, non modò vulneratam esse, sed ita corruptam, vt nõ modò sanari, sed nouam propè naturam induere opus habeat. Quatenus & mentem & cor occupet peccatù, mox videbimus. Hic tantum breuiter attingere volui, totum hominè quasi diluuiò à capite ad pedes sic fuisse obrutum, vt nulla pars à peccato sit immunis, ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari: sicut dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, esse inimicitias aduersus Deum, & ideo mortem.

*Ephes 4.23.
Rom. 12.2.*

Rem. 8.7.

*Refutantur qui Deum suis vitis inscribere audent quod cumus naturaliter vitiosos esse homines.
* Fidei bellum de Prædestin.*

10 Eant nunc qui Deum suis vitis inscribere audent, quia dicimus naturaliter vitiosos esse homines. Opus Dei perperam in sua pollutione scrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo nostræ culpa, non à Deo nostra perditio est, quãdo non alia ratione periiimus, nisi quia degenerauimus à prima nostra conditione. * Neque hinc obstrepat quisquam, potuisse Deum nostræ salutis melius prospicere si Adæ lapsus occurrisset. Nam obiectio ista cum ob nimis audacem curiositatem pijs mentibus abominanda est, tum ad prædestinationis arcanum attinet, quod suo loco postea tractabitur. Quæ ruinã nostram nature deprauationi imputandam meminimus, ne in Deum ipsum nature authorè stringamus accusatione. Hæretæ quidem exitiale illud vulnus in natura vetù est: sed multum refert accesseritne aliunde, an ab origine insederit. Constat autem per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conuermamur nisi de nobis ipsis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Ecclesiastes, Hoc scio, quod fecerit Deus hominem rectum: ipsi autem quæsierunt sibi adinventiones multas. Homini tantum suum exitum adscribendum apparet, quum, Deo benignitate rectitudinem adeptus, sua ipse dementia in vanitatem delapsus sit.

Eccles. 7.30.

Ostenditur naturali quidem vitiositate à natura nõ fluxerit. A natura fluxisse negamus, vt significemus aduen- corruptum esse hominem (nequis prauitatem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen natura- cõsuetudine cõparabilem, nequis ab vno quoque praua consuetudine comparati putet, quum vt putet) sed quæ à natura nõ fluxerit, imò sit a luentia qualitas, nõ substantialis ab initio pro- prietas. vide Aug. in qu. est. 83. q. 21.

11 Dicimus ergo naturali hominem vitiositate corruptum, sed quæ à natura nõ fluxerit. A natura fluxisse negamus, vt significemus aduen- titiam magis esse qualitatem quæ homini acciderit, quàm substantialem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen natura- lem, nequis ab vno quoque praua consuetudine comparati putet, quum vt putet) sed quæ à natura nõ fluxerit, imò sit a luentia qualitas, nõ substantialis ab initio pro- prietas. vide Aug. in qu. est. 83. q. 21.

** Ephes. 2.3.*

veretur Augustinus, ratione corruptæ nature, naturalia dicere peccata quæ

quæ in carne nostra necessariò regnant, vbi abest Dei gratia. Ita euane-
scit stultum Manichæorum nugamentū, qui quum substantialem in ho-
mine multam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere ausi
sunt, ne iusto Deo viderentur mali causam & principium assignare. //

* *Hominem arbitrii libertate nunc esse spoliatum, & miseræ ser-
uituti addictum.*

CAP. II.

* *Vide Calu. ad-
uersus Theologos
Parisienses not. 2.*

POST QUAM visum est peccati dominatum, ex quo primum homi-
nem sibi obligatū tenuit, non solum in toto genere grassari, sed in so-
lidum etiā occupare singulas animas, nunc propius excutiendum
restat, ex quo in hanc seruitutem redacti sumus, an omni spoliati simus
libertate: & si qua particula adhuc viget, quousq; vis eius procedat. Sed
quò facilius nobis huius quæstionis veritas eluceat, scopum obiter præ-
figam, quò tota summa destinenda sit. * Hæc autē optima cauēdi erroris
erit ratio, si pericula cōsiderentur quæ vtrinq; imminēt. Nam vbi omni
rectitudine abdicatur homo, statim ex eo delidix occasionem attipit: &
quia nihil ad iustitiæ studium valere per se dicitur, illud totū, quati iam
nihil ad se pertineat, susq; deq; habet. Rursum vel minutulum illi quip-
piani arrogari nō potest quin & Deo præripiatur suus honos, & ipse te-
meraria cōsiliencia labefactetur. Ad hos ergo scopulos ne impingamus,
tenendus hic cursus erit, vt homo nihil boni penes se reliquum sibi esse
edoctus, & miserima vndiq; necessitate circūseptus, doceatur tamen ad
bonum quo vacuus est, ad libertatē, qua priuatus est, aspirare: & acrius
ab ignauiā exciteetur quàm si summa virtute fingeretur instructus. Hoc
secundum quàm necessarium sit, nemo nō videt. De priore video à plu-
ribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra cōtrouersiam politico,
nihil homini de suo adimendum esse, quantopere interit iptum falsa
gloriatione deiici, palām cōstare debet. Nam si ne tum quidem hoc ho-
mini cōcessum fuit vt in se gloriaretur, quum Dei beneficentia sumuis
ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob-
suam ingratitude ab eximia gloria in extremam ignominiam de-
turbatus est? Pro eo, inquam, tēpore quo in summum honoris fastigium
euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus esset ad
imaginem Dei: quo scilicet insinuat, non propriis bonis, sed Dei partici-
patione fuisse beatum. Quid ergo nunc superest nisi vt Deum (cuius be-
neficentiæ gratus esse non potuit, quum diuinitis gratiæ eius afflueret) o-
mni gloria nudus ac destitutus agnoscat? & quem bonorum suorum re-
cognitione non glorificauit, nunc saltem proprii paupertatis confessio-
ne glorificet? Nihilominus etiam minus è re nostra est, omnem sapientiæ vir-
tutisque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attingere: vt cum
sacrilegio ruinam nostram coniungant qui aliquid vltra verum nobis
largiuntur. Quid enim aliud fit, quum Marte nostro docemur conten-
dere, nisi quòd baculo arundineo in sublime euehimur, quo mox con-
fecto decidamus? Quanquam nimis etiamnum commendantur vires
nostræ, dum baculo arundineo comparatur. Fumus enim est quicquid
de illis vanis homines commentu sunt & guttiunt. Quare non abs re
toties ab Augustino præclara ista sententia repetitur, præcipitari ma-
gis à suis defensoribus liberum arbitrium, quàm stabiliti. Hæc præ-
fati necesse fuit propter nonnullos, qui, dum audiunt humanam vir-
tutem funditus eueri, vt Dei virtus in homine edificetur, totam hanc
disputationem pessimè oderunt quati periculosam, nedum superua-
cuam: quam tamen & in religione necessariam, & nobis utilissimam esse
apparet.

*Non minus è re no-
stra esse, quàm ad Dei
gloriam pertinere,
agnoscere vires o-
mnes nostras bacu-
lum arundineum,
imo fumum esse: in-
terim cauēdum ne
dum omni rectiti-
dine abdicatur ho-
mo, inde desidiæ oc-
casionem arripia-
mus: quin potius
excitari nos ita cō-
uenit ad quæren-
dum in Deo bonū
omne, quo vacui su-
mus liberum arbi-
trium à suis defen-
soribus magis præ-
cipitari quàm sta-
biliri.*

* *Hæc duo præcipi-
tia notat August.
Epis. 47. et in Ioh.
cap. 12.*

Lib. 1. cap. 15. sec. 7. 2 Nunc consideremus, quum paulò antè dixerimus, in mente & cor
 & 8. & inf. sec. 12. de sitas esse animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philosophi sanè
 Philosophi tres a magno consensu rationem in mente considerare fingunt, quæ instar lan-
 anima facultates cõ padis consiliis omnibus præluceat, & instar reginæ voluntatem mode-
 stituant, intellectu, retur. Ita enim luce diuina perfusam esse, vt optimè consulere: eo vigo-
 sensum, & volun- re præstare, vt optimè imperare queat. Sensus contrà torpere & lippitu-
 tatē, siue appetitū: dine teneri, vt semper humi serpat, & in crassioribus obiectis, volutetur,
 putatq; humani in nec vnquam se attollat ad veram perspicaciam. Appetitum, si rationi pa-
 intellectus rationē re rere sustineat, nec sensui subigendum se permittit, ad studium virtutum
 & gubernatiōi suf ferri, rectam viam tenere, & in volūtatem formari: quòd si in seruitutem
 ficere: voluntatē à sensus se addicat, ab eo corrumpi & deprauati, vt in libidinem degene-
 sensu quidē ad ma ret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas supra dixi ani-
 la sollicitari (adeò mæ facultates insideant, intellectus sensus, & appetitus, seu voluntas:
 vt cum difficultate (quæ appellatio iam vulgatiore vsu recepta est) intellectum ratione præ-
 rationi se subiiciat, ditum asserunt optima ad bene beatēque viuendum moderatrice, ipse
 & aliquādo variè modò se in sua præstantia sustineat, ac vim sibi naturaliter inditam ex-
 distrahatur) sed ta erat. Inferiorem autem eius motionem, quæ sensus dicitur, quæ ad erro-
 men habere liberā rem & hallucinationem abstrahitur, talem esse vt rationis ferula doma-
 -lectionē, et nequa ri & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationē & sen-
 suā posse impediri sum mediam locat, sui scilicet iuris & libertatis compotem, siue ratio-
 quin rationē ducē ni obtemperare, siue sensui rapiendam se prostituere libeat.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipsa nimirum experiētia con-
 uicti, quanta cum difficultate rationi apud se regnum homo stabiliat:
 dum nunc ritillat voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum ima-
 gine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, &
 tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuersum abripitur. Qua
 etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinio-
 nibus malisque moribus mox extingui. Vbi verò semel occuparunt in
 animis hominum eiusmodi morbi, impotētius grassari fatentur quàm
 vt facillè coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis cõparare, qui
 exturbati ratione, ceu autiga excussio, intemperanter ac sine modo la-
 sciuiant. Hoc tamen extra cõtrouersiam ponunt, virtutes & vitia in no-
 stra esse potestate: nam si nostræ (inquunt) electionis est hoc aut illud
 agere: ergo & non agere. Rursum si non agere: ergo & agere. Libera au-
 tem electione agere videmur quæ agimus, & ab his abstinere quibus ab-
 stinemus: ergo si quid boni agimus vbi libeat, possumus illud omittere:
 si quid mali perpetramus, possumus id quoque fugere. Quæ etiam eò li-
 centiæ quidam eorum prorupetunt, vt iactant deorum quidem esse
 munus, quòd vinimus: nostram vero, quòd bene sanctēque viuimus: vn-
 de & illud Ciceronis in persona Cottæ, quia sibi quisque virtutem ac-
 quirat, neminem ex sapientibus vnquam de ea gratias Deo egisse. Pro-
 pter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur: quòd nõ
 fieret si donum esset Dei, non à nobis. Ac paulo pòst, Iudicium hoc om-
 nium mortalium est, fortunam à Deo perendam, à seipso sumendam
 esse sapientiam. Hæc ergo philosophorum omnium sententiæ summa
 est, humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: volunta-
 tem illi subiaccntem, à sensu quidem ad mala sollicitari: sed, vt liberam
 electionem habet, impediri nequaquam posse quin rationē ducem per-
 emura sequatur.

Vide apud Arist.
lib. 3 Ethic. cap. 5.

Seneca.

*3. de Natura deo-
 rum.*

*Scriptores Ecclesia-
 stici, licet agnosce-
 rent & mentis sa-
 nitatē, & volunta-
 tē libertatē ex pec-*

4 Inter scriptores Ecclesiasticos tamen si nemo extitit qui non a-
 gnosceret & sanitatem rationis in homine grauitè ex peccato vulnera-
 tam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicatam esse: multi
 tamen eorum longè plus æquo philosophis accesserunt. Ex quibus ve-
 teres mihi videntur hoc cõsilio vires humanas sic extulisse, ne si impo-
 tentiam

tentiam diserte essent cōfessi, primū philosophorum ipsorum cachinno graviter vul-
 nos, quibus in tunc certamen habebant, excimerent: deinde carni sua *corata nimis tamē*
 pie sponte nimis ad bonum torpenti nouam desidiæ occasionē præbe- *re loquuntur. Ne*
 rent. Ergo nequid coramuti hominū iudicio absurdum traderent, Scri- *pturæ doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte con-*
 pturæ doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte con- *stiteris quidam, pri-*
 ciliare studium illis fuit: præcipuè tamen secundum illud spectāte, ne *num ne rem com-*
 desidiæ locum fierent, ex eorum verbis apparet. * Habet Chryso- *moni bonam iudi-*
 mus al. cubi, Quoniam bona & mala in nostra Deus potestate posuit, *cis absurdam tra-*
 electionis Liberū donauit arbitrium: & inuitos non retinet, sed volentes, *derent: deinde &*
 amplectitur. Item, Sæpe qui malus est, si voluerit, in bonum mutatur: & præcipuè, *in carni*
 qui bonus, per ignauam excidit, & sic malus: quo lib. tri arbitrij esse no- *sua sponte nimis ad*
 stram naturam feci Dominus: nec imponit necessitatem, sed congruis *bonum torpenti no-*
 remedis appositis totum facere in agrotantis sententia iūit. Item, Si- *nam desidiæ occu-*
 cut nisi gratia Dei aduti, nihil vnquam possumus recte agere: ita nisi *fructum præberent:*
 quod non unum est attulerimus, non poterimus supernum acquirere fa- *re ostēditur ex lu-*
 uorem. Dixerat autem prius. Venit totum d. unum sit auxiliij, simul nos *ribus sententiis Chry-*
 aliquid afferre oportet. Adeoque verum hoc illi paulum familiare est, *sostr. & Hiero. Gre-*
 Afferamus quod est nostrum, reliqua Deus supplebit. * Cui consenta- *ci prædix. maxi-*
 neum quod ait Hieronimus, Nostrum esse incipere, Dea rem peccate *imo Cyprianus modū*
 re: nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus. *excedunt in extol-*
 Vides certè his sententiis homini plus quàm par erat ad virtutis studium *lendo libero arbitri-*
 illo esse largitos: quia putabant se non aliter torporem nobis ingeni- *trō ita tamen ve-*
 tum posse expergefacerere, quàm si solo ipso nos peccare arguerent. Id au- *teris in genere o-*
 tem quanta dexteritate ab his factum sit postea videbimus. Certe, qua- *mines, excepto Au-*
 retulianus sententias, esse falsissimas, paulo post constabit. Porro tamen *gust. variant & vs-*
 si Græci præ alios, atque inter eos singulart. Chrysostr. in extol- *pillat in hoc d. tri-*
 lend. humana voluntatis facultate modum excefferunt, veteres tamen *in capite, ut nihil*
 omnes excepto Augustino, sic in hac re aut variant, aut vacillant, aut *ferre citi ex eorum*
 perplexè loquuntur. ut cur. d. e. re. mail. ex eorum scriptis referre liceat. *scriptis. referri que-*
 Ita que enumerandis singulorum sententiis exactis non insistemus: at. qui postea vene- *rat, ut descrius a-*
 sed carum ex vnoquoque tantum delibabimus quantum argumen- *tuat, ut descrius a-*
 ti explicatio exigere visa fuerit. Qui postea sequuti sunt (num pro se *li post alios sunt de*
 quique in huius nature naturæ defensione argutiæ laudem captat) sensim *la. si. itē liberi ar-*
 alij post alios ad id tenus continuo delapsi sunt: donec eo ventum e- *bitur. vana de qu-*
 vt vulgò putaretur homo, sensuali tantum parte corruptus, habere *tionem ex Origene,*
 prius in eorum rationem, solūtatem etiam maiori ex parte. * Inte- *Augustino. Bernar-*
 rea volente illud in ore omnium, naturalia dona in homine corru- *do, Anselmo, &*
 pta esse, iuge in anima verò ablata. Sed quorsum tenderet, vix centesi *Petro Lombardo &*
 mus quisque leniter guttauit. Ego certe si dilucidè tradere velim qua- *Thomas.*
 lis sit natura corruptela, his verbis facillè sim contentus. Sed magno ** Homil. de prodit.*
 pere interet autem expendi quid homo & in cunctis naturæ suæ par- *Indic.*
 tibus virtutis, & donis supernaturalibus exutus valeat. Namis ergo phi- *Homil. 18. in Ge.*
 losophi. h. hac d. re loquuntur sunt quasi Christi iactabim esse discipu- *Housil. 59.*
 los. Nam quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi ** Dialog. 3. contra*
 arbitrij nomen extitit. Græcos verò non puduit multo arrogantius v- *Pelag.*
 surpare vocabulum: siquidem *ἀποτρεφόμενοι* dixerunt, ac si potestas sui- ** Perlapsus. Ad q-*
 ipsius penes hominem fuisset. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipsum *naturalia dona in*
 omnes noc. h. de pio imbuti sunt, prædictum esse libero arbitrio homi- *homine corrupta es-*
 nem, nonnulli autem eorum qui eximij volunt videri, quousque id ex *ses. supernaturalia*
 tendatur nesciunt: nos vni vocis prius excutimus, tum ex Scripturæ *notata multi vjar-*
 simplicitate exequamur quid suapte natura homo ad bonum aut ma- *parant, parati utel-*
 lum possit. Libertatem arbitrij quid esset, quum in omnium scriptis *iterant, quod di-*
 identidem occurrat, pauci definerunt. Videur tamen Origenes si de *itū exponit, sic.*
 quo passim inter eos conueniebat, potuisse, quum dixit, Facultatem esse *12. c. 1. ut et sic. 16*

rationis ad bonum malūve discernendum: voluntatis ad vtrumuis eligendum. Nec ab eo variat Augustinus, quum docet facultatem esse rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente: malum, ea deficiente. Obscurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait esse consensum, ob voluntatis inamissibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Nec satis popularis Anselmi definitio, qui tradit esse potestatem seruandi rectitudinem propter seipsam Itaque Petrus Lombardus & Scholastici Augustini definitionem magis amplexi sunt, quia & apertior erat, & gratiam Dei non excludebat: sine qua voluntatem sibi per se non sufficere videbant. Sua tamen & ipsi afferunt siue quæ meliora esse, siue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principio consentiunt, nomen arbitrij magis ad rationem referendum, cuius est discernere inter bona & mala: epithetum Liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrumque flecti possit. Quare quū libertas propriè voluntati conueniat, Thomas optimè quadrare dicit si liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinat. Iam habemus in quibus sitam esse doceant vim liberi arbitrij, in ratione scilicet & voluntate: nunc quantum vtrique parti tribuant, breuiter videndum superest.

Lib. 2. senten. dist.

64.

Paris 1. quest. 83.
art. 3.

Quibus in rebus
godeat homini
liberū arbitrium:
de triplici volun-
tate hominis.

Lib. 1. cap. 2.

De vulgari distin-
ctione triplicis li-
bertatis.

5 Communiter solent res medias, quæ scilicet nihil ad regnum Dei pertinent, sub libero hominis consilio ponere: veram autem iustitiã ad specialem Dei gratiam & spiritualem regenerationem referre. Quod dum vult ostendere autor operis De vocatione Gætium, triplicem voluntatem numerat: primam sentitiuam, alteram animalem, tertiam spiritualem: quarum priores duas homini liberas esse tradit, vltimam opus esse Spiritus sancti in homine. Quod an verum sit, suo loco tractabitur: nunc enim recensere breuiter aliorum sententias, non refellere propositum est. Hinc fit, vt quum de libero arbitrio agunt scriptores, non quid ad ciuiles seu externas actiones: sed quid ad diuinam Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quam posteriorem questionem sic præcipuam eleuatore, vt illam arbitrer non profus negligendam. Cuius sententia spero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in scholis distinctio, quæ triplicem libertatem numerat: à necessitate primam, secundam à peccato, tertiam à miseria: quarum prima sic homini naturaliter inhereat vt nequeat villo modo eripi, duæ alteræ per peccatum sint amissa. Hanc distinctionem ego libenter recipio, nisi quòd illic necessitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum sit discriminis, & quàm necessario considerandum, alibi apparebit.

An in totū sit ho-
mo priuatus facul-
tate bene agendi, an
verò habeat adhuc
nonnullam licet infir-
mam: vbi de vulga-
ri distinctione gra-
tie operantis & co-
operantis, & quid
in ea offendant.

Lib. 2. distin. 26.

De libero arbitrio.

6 Hoc si recipitur, extra contouersiam erit, non supertere ad bona opera liberum arbitrium homini, nisi gratia adiouetur, & gratia quidem specialis, qua electi soli per regenerationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promiscuè expositam esse garriunt. Sed nondum istud liquet, siue in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, sed pusillam & infirmam: quæ per se quidem nihil possit, opitulante verò gratia, suas ipsa quoque partes agat. Id dum vult expedire Magister sententiarum, duplicem gratiam necessariam esse nobis docet, quò reddamur ad bonum opus idonei. Alteram vocat Operantem, quæ fit vt efficaciter velimus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntatē sequitur adiuuando. In qua partitione hoc mihi displicet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominē iam suapte natura, bonū quodam modo, licet ineffaciter, appetere, sicut Bernardus bonā quidem voluntatem opus Dei esse afferens, homini tamē hoc concedit, vt motu proprio bonam eiusmodi voluntatē appetat. Sed istud ab Augustini mente procul

procul abest, à quo tamen sumpſiſſe partitionem videri vult Lombardus. In ſecundo membro ambiguitas me offēdit, quæ peruerſam genuit interpretationem. Ideo enim putarunt nos ſecundæ Dei gratiæ cooperari, * quòd noſtri iuris ſit primam gratiam vel reſpuendo irritam, ** Vide ca. 3. ſec. 12. Lib. 2. cap. 4.* facere, vel obedienter ſequendo confirmare. Quòd author operis De vocatione Gentium ſic exprimit, Liberum eſſe iis qui rationis iudicio videntur, à gratia diſceſſere: vt non diſceſſiſſe ſit præmium, & vt quòd non potuit niſi Spiritu cooperante fieri, eorum meritis deputeur quorum id potuit voluntate non fieri. Hac duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quãtum à ſenioribus Scholaſticis diſſentiam. Longiore enim intervallo à recentioribus Sophiſtis differo, quãto ſcilicet à vetuſtate longius abſceſſerunt. Vtunq; ex hac tamen partitione intelligimus qua ratione liberum dederint arbitrium homini. Pronuntiat enim tandem Lombardus, nō liberi arbitrij ideo nos eſſe quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum per æque polleamus: ſed duntaxat quòd coactione ſoluti ſumus. Quæ libertas non impeditur, etiam ſi prauī ſimus, & ſerui peccati, & nihil quàm peccare poſſimus.

7 Liberi ergo arbitrij hoc modo dicitur homo, non quia liberam habeat boni & ac mali electionem: ſed quia malè voluntate agit, non coactione. Optimè id quidē niſi ſed quorſum atinebat rem tãtulam ad eò ſuperbo titulo inſignite? Egregia verò libertas, ſi homo quidem non cogitur ad ſeruiendum peccato: ſi tamen eſt à θελοδουλός, vt vincula teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογωμαχίας abominor, quibus fruſtra Eccleſia fatigatur: ſed religioſè cenſeo cauendas eas voces quæ abſurdum aliquid ſonant: præſertim vbi pernicioſè erratur. Quotus autem quæſo, quiſq; eſt, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit, non ſtatim concipit illum eſſe & mentis ſuæ & voluntatis dominum, qui ſeclere ſe in vtramvis partem à ſeipſo poſſit? Atqui (dicit quiſpiam) ſublatur erit huiusmodi periculum, ſi de ſignificatione diligenter plebs admoneatur. Imò verò quum in falſitatem vltro humanum ingenium propendeat, citius errorè ex verbulo vno hauriet, quàm veritatem ex proluxa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc ipſo vocabulo, quàm optandum ſit, experimentum. Illa enim veterum interpretatione prætermiſſa, tota ferè poſteritas in verbi etymo dum heret in exitialem confidentiam euectã eſt.

8 Quòd ſi nos Patrum authoritas moueri illi quidem aſſiduè in ore habent vocabulum, ſed ſimul declarant quanti faciant illius vſum: in primis Auguſtinus, qui nō dubitat Seruum appellare. * Alicubi ſuccenſet aduerſus eos qui liberum negant arbitrium: ſed præcipuã rationem declarat, quum ait, Tantum ne audeat quiſquam ſic negare voluntatis arbitrium, vt velit excuſare peccatum. At certè alibi fatetur ſine Spiritu non eſſe liberam hominis voluntatem, quum cupiditatibus vincientibus ac vincentibus ſubdita ſit. Item, victi vitio in quod cecidit voluntate, cœpiſſe carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio male vſum, & ſe & arbitrium ſuum perdiſſe. Item liberum arbitrium ca-
7
priuatum, nequid poſſit ad iuſtitiam. Item, liberum non fore, quòd non, nō ſi plurib; verbis.
Dei gratia liberauerit. Item, iuſtitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quali ſuis viribus facit: ſed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, ſed à Deo liberata voluntas obſequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddit, quum alibi ſcribit hominem magnas liberi arbitrij vires, quum conderetur, accepitſe: ſed peccando amiſſiſſe. Itaque alibi, poſtquam oſtendit liberum arbitrium conſtitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui ſibi illud arrogant ſine gratia. Vt quid ergo, inquit, miſeri homines aut de libero arbitrio audeat ſuper-
b. ij.

Lib. 2. ſenten. diſt. 25.

Quum non alia ratione dici poſſit homo liberum arbitrium habere, niſi quia voluntate ſua malè agit, non coactione: magnopere intereſſe Eccleſiæ nunquam vſurpata eſſe hanc vocem que in exitialem confidentiam euectã eſt homines.

Veteres etiã ſæpe declarare quid de voce ipſa ſentiant: Auguſt in primis, ex quo plurimi loci citantur vbi vni eius enervat et eludit, cum ſeruum arbitrium nominat, tũ rē ipſã vt eſt expone-
Lib. 1. cõtra Iulian. Homil. 53. in Iob. Ad Anaſta. ep. 44. De perſe. inſt. Enchir. ad Laur. cap. 30. L. 3. ad Rom. c. 8. Lib. 3. cap. 7.

bire, antequam liberentur: aut de suis viribus, si iam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrij vique libertatem sonare. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuctus est, hunc & seruus addictus est. Si autem liberati sunt, quid se iactant velut de opere proprio? An ita liberi sunt, vt nec serui eius esse velint qui dicit, sine me nihil potestis facere? Quid, quod alio etiam loco videtur iocose elude: e vsu eius vocis, quum dicit, liberum quidem esse arbitrium, sed non liberatum: liberam iustitiam, seruum peccati? Quam sententiam alibi quoque reperit & explicat, vbi docet liberum à iustitia non esse hominem, nisi arbitrio voluntatis: à peccato autem non fieri liberum nisi gratia saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud esse sibi testatur quam emancipationem, vel manumissionem à iustitia, illius inane nomen videtur bel- lè irridere. Itaque si quis vocis huius vsu non praua intelligètia sibi permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: sed quia sine ingenti periculo non posse retineri censeo, magno conuicta Ecclesie bono futuram si aboleatur: neque ipse vsurpare velim, & alios, si me consulant, abstinere optatum.

*Lib. 1. ad Bonifac. cap. 3.
Lib. 2. cap. 7.
Lib. de ver. Apof. ser. 3.
Lib. de spiritu & li-
tera cap. 30.
2 Cor. 3. 17.
Ioh. an. 5. 5.
De corrept. et grat. cap. 13.*

*Et ceteros scri-
ptores Eccl. siast. c.
nimij stat interdum
in libera arbitrio
extollendo, & am-
bigue varieque in
hoc se loquunt. sint,
apparet tamen ex
quam plurimis eo-
rum sententijs, hu-
mana virtute ni-
hil aut quam mini-
mo estimata, tota
bonorum omnium
laude Spiritui san-
cto deuliffa: qua-
re nonnulli reci-
tantur Cypri. Aug.
Euch. Chryst.
* Lib. de pred. 7.
sanct. iterum ad Bo-
nifacium lib. 4. &
alibi. Libro in Ge-
nesin Homil. 1. in
educatu.*

9 Magnam mihi præiudicium attulisse forsitan videat, qui scripto- res omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambigue aut varie in hac re loquutos esse confessus sum, vt certum quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Hoc enim periculis nonnulli interpretabantur quasi à suffragij iure depellere idem ipsos voluerim, qui mihi sicut omnes aduer- sarij. Ego verò nihil aliud spectavi quam quod volui simpliciter ac bona fide consultum pijs ingenijs: que si eorum sententiam hac in parte expectent, semper incerta fluctuabunt: a seò nunc hominem liberi arbitrij viuis spoliatum, ad solam gratiam confugere docent: nunc propriis ipsum armis aut instruunt, aut videntur intrudere. Difficile tamen factu non est, vt appareat eos in huiusmodi loquendi ambiguitate, hu- mana virtute nihil aut quam minimam vim à totam Spiritui sancto bonorum omnium laudem deuliffa: si inuulgato eorum sententias huc inferam quibus id clarè docetur. * Quid enim sibi vult illud Cypriani, toties ab Augustino celebratum, De nullo gloriae adam: quia nihil nostrum est, nisi vt homo prorsus apud se exinanitus à Deo totus pendere discat? Quid illud Augustini & Eucherij, dum lignum vite Christum esse exponunt, ad quem qui manum porrexerit vite lignum scientiæ boni & mali, voluntatis arbitrium, de quo qui relictus gratia Dei gustauerit, morietur? Quid illud Chrysostomi. Quid omnino homo non modò naturaliter peccator, sed totus peccatum est? Si nihil boni nostrum est, si homo à vertice ad calcem totus est peccatum, si ne tentare quidem licet quantum valeat arbitrij facultas: quæ iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Possem eiusmodi formæ per multa ex al- liis referre: sed ne quis cavilletur, me solum ligere sola ea quæ causæ meæ ser- uiunt, quæ autem auersantur, callide præterire, ab hac recitatione ab- stineo. Audeo tamen hoc affirmare, vt cunq; nimij inter sum sint in li- bero arbitrio extollendo, hunc tamen illis proprium fuisse scopum, vt hominem à virtutis suæ fiducia penitus auersum, in Deo vno fortitudinem suam repositam haberet docerent. Nunc ad simplicem veritatis explicationem in consideranda hominis natura venio.

*Non est periculum
ne sibi nimium ad-
imat homo dummo-
do recuperandum in
Deo discat quod si-
bi deest.*

10 Quod tamen initio huius capitis præfatus sum, cogor rursus hic repetere. Vt quisque maximè suæ calamitatis, inopiae, indigentia, gno- minia conscientia deiectus est & consternatus, ita optimè in sui cogni- tione profecisse. Non enim periculum est ne sibi nimium adimat ho- mo, dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. At sibi ne-
tanti luxa

tantillum quidem sumere ultra ius suum potest, quin & inani confidentia se perdat, & diuinum honorem ad se traducens, immanis facti deliquit reus fiat. Et sanè quoties hæc libido mentem nostram incessit vt aliquid nostrum habere expectamus, quod in nobis scilicet potius quam in Deo resideat, cogitat onem hanc non ab illo consilario sciamus nobis suggeri, quam qui primos parentes induxit vt diis esse similes vellent, se enim res bonum & malum. Si verbum diabolicum est, quod hominem in se ipso erigit, illi ne locum demus: nisi ab hoste cõsilium capere libet. Dulce quidem est, tantũ habere propriæ virtutis vt in teipso acquiescas: sed, ne ad inanem istam fiduciam illectemur, deterreant nos tot graues sententia, quibus seuerè prosternimur: quales sunt, * Maledictus in esse qui ondit in homine, & ponit carnem brachium suum. Item, Non delectari Deum robore equitibus viri illi non placere: sed affici erga timentes se, suspicientes bonitatem suam. Item, I, sum esse qui dat lassio vires, & vtrute defectu r̄bur auget: qui facit vt fatigentur & Liborent adolentes, iuvenes impingant: qui autem in ipso vno sperant, rotorentur. Quæ omnes eò spectant, vt ne quantolacunque fortitudinis nostræ opinione nitamur, sed Deum volumus habere propitium, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam." Tum in memoriam rursus veniunt istæ promissiones, Effundam aquam super sitientem, & flumina super aridam. Item, Omnes sitientes venite ad aquas. Quæ testantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti nisi suæ paupertatis sensu tabescentes. Nec prætereundæ eiusmodi, qualis ista est Itai: Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, neque luna ad lucendum per noctem: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Solis certè aut lunæ splendorem non aufert Dominus teruis suis: sed quia vult in ipsis solus gloriosus apparere: ab his etiam quæ habentur eorum opinione excellentissimi, fiduciam eorum procul auocat.

11 Semper mihi sine vehementer. Illud Chrysostomi placuit, Fundamentum nostræ philosophiæ esse humilitatem: magis etiam nunc illud Augustini. Quem admodum, inquit, rhetor ille rogatus quid primum esset in eloquentia præceptis: respondit pronuntiationem: quid secundum, pronuntiationem: quid tertium pronuntiationem ita si me interrogas de religionis Christianæ præceptis, primum, secundum, & tertium & semper respondere liberet humilitatem. Porro humilitatem non intelligit, vt homo aliquantæ virtutis sibi conscius a superbia sanè se abstinere: sed vbi talem se verè sentit qui nullum habeat nisi in humilitate refugium, quem admodum alibi declarat. Nemo, inquit, se palpet de suo Satanas est: id vnde beatus est, a Deo tantum habet. Quid enim de tuo habes nisi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum est: nam iustitia Dei est. Item, Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? vultus erant, iaciata, vexat, perdit est. Vera confessione, non falsa defensione opus habet. Item, Quando quisque cognoscit quod in seipso nihil est, & adiutorium de se nullum habet: arma in ipso conficta sunt, bella sedata sunt. Necessè autem est vt conterantur omnia imperatis arma, confingantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quanto magis in te infirmus es, tanto magis te suscipit Dominus. Sic in Psalmum septuagesimum, iustitia vestra remittit nos vœat, quò Dominus iustitiam agnoscimus: ac Deum ostendit nobis gratiam suam commendare, vt nos nihil esse sciamus. Scire tantum Dei misericordia, quia a nobis ipsi non nisi mali sumus. Ne hinc ergo de iure nostro cum Deo contendamus, ac si salutem nostram decederet quod illi tribuitur. Siquidem vt nostra humilitas eius est altitudo: ita confessio nostræ humilitatis misericordiam eius in remedium paratam habet:

Gen. 3. 5.

Verbum est diabolicum, licet nobis dulce, quod hominem in seipso erigit: ad quod repellendum recitantur ex Scriptura multa graues sententia, quæ hominem seuerè prosternunt: item promissiones quæ non alius gratiam promittunt quam tabescentibus iua partatis sensus.

* Iere 17. 5.

Psal. 147. 10.

Isa. 40. 29.

* Ia. 4. 6.

Isa. 44. 3.

Idem 55. 1.

Isa. 60. 19.

Quædam egregie dicta de humilitate, vera à Chrysost.

et August.

Hom. de pers. E.

uange. Epist. 56. ad

Dio. co.

Hom. in Job. 49.

Lib. de naturæ

gentiæ, cap. 59.

In Psal. 45.

Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltro cedat: & si quas facultates habet, ab iis animum auertat, quò in veram humilitatem subigatur: sed vt seposito φιλανθρωπίας καὶ φιλογενειάς morbo (quo excæcatus

Exponitur illud August. Ad e la- pſu naturalia de- na in homine cor- gatur: sed vt seposito φιλανθρωπίας καὶ φιλογενειάς morbo (quo excæcatus æquo altius de se sentit) in veraci Scripturæ speculo seipsum probe re-

rupta esse, superna 12 Ac illa quidem vulgaris sententia quam sumpserunt ex Augu-
ruralia ablata: nẽ- stino, mihi placet, naturalia dona fuisse corrupta in homine per pecca-
pe fidem, amorem tum, supernaturalibus autẽ exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore mem-
Dei, charitatẽ er- bro intelligunt tam fidei lucem quàm iustitiam, quæ ad cœlestem vi-
ga proximos, san- tam æternamque fœlicitatem adipiscendam sufficerent. Ergo se abdi-
ctitatis & iustitię, cans à regno Dei, simul priuatus est spiritualibus donis; quibus in spem
studium (qua sunt salutis æternæ instructus fuerat: vnde sequitur, ita exulare à regno Dei,
supernaturalia do- vt quæcunque ad beatam animæ vitam spectant, in eo extincta sint,
na) perisse, sed re- donec per regenerationis gratiam ipsa recuperet. In his sunt fides,
stitui à Christo: ma amor Dei, charitas erga proximos, sanctitatis & iustitię studium.
turalia, mentẽ scil. Hæc omnia quum nobis restituat Christus, aduentitiã censentur, & præ
& cor, esse corru- ter naturam: id quod fuisse abolita colligimus. Rursum sanitas mentis
pta, quia sanitas & cordis rectitudo simul fuerunt ablata: atque hæc est naturalium do-
mētis & cordis re- norum corruptio. Nam etsi aliquid intelligentiæ & iudicij residuũ ma-
ctitudo simul fue- net vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & sanã dice-
runt ablata. Itẽ ra- mus, quæ & debilis est, & multis tenebris immersa: & prauitas volun-
tionem in homine- tatis plus satis nota est. Quum ergo ratio qua discernit homo inter bo-
non penitus fuisse- num & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum sit, nõ potuit
deletã, sed partim in totũ deleri: sed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes rui-
debilitatã, partim- næ appareant. * Hoc sensu dicit Iohannes lucem adhuc in tenebris lu-
vitiatã: sic volun- cere, sed à tenebris non comprehendi: quibus verbis vtique clarẽ ex-
tatem, quia insepa- primitur, in peruersa & degenerare hominis natura micare adhuc scintil-
rabilis est ab homi- las, quæ ostendant rationale esse animal, & à brutis differre, quia intelli-
nis natura, non pe- gentia præditum sit: & tamen hunc lucem multa ignorantia densi-
rũsse, sed prauis cu- tate suffocari, vt efficaciter emergere nequeat. Sic voluntas, quia inse-
piditatis, fuisse de- parabilis est ab hominis natura, non periit: sed prauis cupiditatibus de-
uinctã. Vide sect. uincta fuit, vt nihil rectum appetere queat. Hęc quidem plena est defini-
4, & 16. tio, sed quæ pluribus explicanda est. * Ergo, vt secundum primam illam

* Iohan. 1. 5.

* Lib. 1. cap. 11. sec. 7, & 8. & supr. sect. 2.

Intellectum homi- communis experimento repugnat. Videmus enim insitum esse huma-
nis nõ ita efficiam- no ingenio desiderium nescio quod indagandæ veritatis, ad quam mi-
mandum perpetuæ- nimẽ aspiraret nisi aliquo eius odore ante percepto. Est ergo iam hæc
cæcitatẽ, vt nihil nonnulla humani intellectus perspicientia, quod veritatis amore na-
intelligẽtiæ vllõ in- turaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit cras-
rerũ genere ei reli- sum absque ratione sensum. Quamquam hæc qualiscunque appeten-
quũ fiat: sed nõ nul- tia, antequam cursus sui stadium ingrediatur, deficit: quia mox concu-
lam esse eius per- dit in vanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam ve-
spicientiã, quod ve- ti inuestigandi viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, &
ritatis inquirendæ tanquam in tenebris palpando subinde impingit, donec tandem pala-
studio naturaliter- data euanescat: ita veritatem quærendo, quàm sit ad ipsam quærendam
rapitur. Et tamen & inueniendam inepta prodit. Altera deinde vanitate grauius laborat:
hanc appetentiam quòd in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat sæpius nõ
mox cõcidere in va- discernit. Itaque in disquirendis superuacuis ac nihili rebus ridicula cu-
nitatẽ: quia mens riositate se torquet: ad res maxime cognitu necessarias aut non aduer-
bominis præ hebe- tit, aut contemptim & rarò deflectit: studium certẽ suum vix vnquam
tudine rectam veri- setiõ applicat. De qua prauitate quum passim conquerantur profani
scripto-

scriptores, omnes ferè se ea implicuisse comperiuntur. Quare Solomon, *inuestigandi vitam*
 in toto suo Ecclesiaste, ubi ea studia est persecutus, in quibus sibi viden- *tenere nequit: deinde*
 tur homines valde sapere, inania tamen esse & frivola pronuntiat. *de in quarum rerum*

13 Neque tamen ita conatus eius semper in irritum cedunt, quin a- *veram notitiam in*
 liquid assequatur, præsertim ubi seipsam ad inferiora ista intédit. Quin- *cumbere expediat,*
 etiam non ita stupida est quin exiguum quiddam & de superioribus de- *sepius nõ discernit.*
 liber, utcunque negligentius illis percontandis vacet: non id quidem æ- *Quod ad res terre-*
 qua ficultate. Nam quum supra vitæ præsentis spatiû euehitur, tum præ- *nas atinet, homi-*
 cipuè d-mum conuincitur suæ imbecillitatis. Quare, ut melius perspi- *nis mentem valere*
 ciamus quousque pro gradibus suæ facultatis in vnaquaque re procedat, *acumine ostenditur*
 distinctionem nobis proponere operæpretium est. Sit ergo hæc distin- *exemplis: primò in*
 ctio, esse aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, aliam verò ce- *politia & œcono-*
 lestium Res terrenas voco, quæ ad Deum regnûmq; eius, ad veram iusti- *mia: quum nemo nõ*
 tiam, ad futuræ vitæ beatitudinem non pertingunt: sed cum vita præsentis *intelligat oportere*
 rationem relationemque habent, & quodammodo intra eius fines con- *hominum cæcis le-*
 tinentur. Res cælestes, putam Dei notitiam, veræ iustitiæ rationem, ac *gibus contineri, &*
 Regni cælestis mysteria. In priore genere sunt, politica, & œconomia, artes *harum legum prin-*
 omnes mechanicæ disciplinæque liberales. In secundo, Dei ac Diuinæ *cipia mente con-*
 voluntatis cognitio, & vitæ secundum eam formandæ regula. De priori *plectatur.*
 autem sic fatédum, Quoniam homo animal est natura sociale, naturali

quoque instinctu, ad fouendam conseruandamque eam societatem pro-
 penderet: idè que ciuilibus cuiusdam & honestatis & ordinis vniuersales im-
 pressionibus inesse omnium hominum animis conspicimus. Hinc fit ut ne-
 mo reperiatur, qui non intelligat, oportere quosuis hominum cæcis le-
 gibus contineri, quisque non earum legum principia mente complectatur.
 Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quam singulorum mortalium
 in leges consensus, quia infra sunt vniuersis, abique magistro aut
 legislatore, ipsarum femina. Neque moror dissentiones & pugnas, quæ
 mox emergunt, dum alij cupiunt ius & fas omne inuersum, soluta legum
 repagula, libidinem solâ pro iure grassari, ut fures & latrones alij (quod
 vitium plusquam vulgare est) iniuicium esse putant quod pro æquo ab aliis
 sancitur: contra, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siquidem
 illi non idè leges oderunt, quod ignorent bonas & sanctas esse: sed,
 præcipiti cupiditate furentes, cum manifesta ratione pugnant: &, quod
 mentis intelligentia probant, pro sua libidine abominantur. Posterius
 certamen tale est ut primâ illam conceptionem æquitatis non dirimat
 siquidem de legum capitibus dum inter se disceptant homines, in quan-
 dam æquitatis summam consentiunt. In quo debilitas certè humanæ
 mentis arguitur, quæ, etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacil-
 lat. Manet tamen illud, inspersum esse vniuersis semen aliquod ordinis
 politici. Atque hoc amplum argumentum est, in huius vitæ constitutio-
 ne, nihil destitui lucerationis hominem.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuariæ, quibus discendis, *Item: in artibus tum*
 quia inest omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiam apparet vis hu- *liberalibus tum ma-*
 mani acuminis. Quamquam autem non sunt omnes omnibus discendis, *nuariis: quibus dis-*
 idonei, satis tamen communis energię certum specimen est, quod nemo *condis (licet alij a-*
 propè reperitur cuius in arte aliqua perfectiora non se exerat. Neque *lij magis idonei,*
 sola suppetit ad discendum energia & facilitas, sed ad excogitandum in *inest homini quæ-*
 vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & excolendum *dum aptitudo: im-*
 quod alio præeunte didiceris: Quod ut Platonem perpetam impulet ut *etiam amplifican-*
 traderet comprehensionem eiusmodi nihil esse quàm recordationem: *dis ex-excolendi*
 ita nos optima ratione cogit fateri, esse ingenitû humano ingenio eius
 principium. Hæc ergo documenta aperte testantur vniuersalem rationis
 & intell gentiæ comprehensionem esse hominibus naturaliter indicam-

Sic vniuersale bonum esse lumen rationis & intelligentie in hominibus, vt prout gratia sit erga singulos beneficentie Dei munus. Sic tamē vniuersale est bonum, vt in eo pro se quisq; peculiarem Dei gratiam agnoscere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundē expergeficit ipse naturæ conditor, dum moriones creat, in quibus repræsentat quibus excellat dotibus hominis anima, nisi eius lumine perfusa, quod sic naturale inest omnibus, vt prorsus gratuitū sit erga singulos beneficentiæ eius munus. * Ipsarū porrō artium inuētio aut methodica traditio, aut interior & præstantior cognitio (quæ propria est paucorum) non est quidem solidū argumentum cōmunis perspicaciæ: quia tamen promiscue cōtingit piis & impiis, iure inter naturales ad eos numeratur.

15 Quoties ergo in profanos scriptores incidim; illa, quæ admirabilis in eis affulget, veritatis luce, admonemur, mentem hominis, quantumlibet ab integritate sua collapsam & peruersam, eximis tamen eiamnam Dei donis vestitam esse & exornatam. Si vnicū veritatis fontem, Dei spiritum esse reputamus, veritatem ipsam, neque respiciamus, neque contemnemus, vbicunq; apparebit: nisi velimus in Spiritū Dei contumeliosi esse: non enim dona spiritus, sine ipsius contemptu & opprobrio, vilipendentur. Quid autem? Veritatem affuisse antiquis iurisperitis negabimus, qui tanta æquitate ciuilem ordinem & disciplinam prodiderunt? Philosophos excusasse dicemus cū in exquisita ista naturæ contemplatione, tum artificiosa descriptione? Dicemus mentem illis defuisse, qui arte differendi constituta, nos cum ratione loqui docuerunt? Dicemus eos intamisse, qui medicinam excudendo, suam industriam nobis impenderunt? Quid mathematica omnia? putabim; ne amentium deliria? Imō ne sine ingenti quidem admiratione, veterum scripta legere de his rebus poterimus: admirabimur autem, quia præclara, vt sunt, cogemur agnoscere. Porro laudabile ne aliquid aut præclarum censuimus, quod non recognoscamus à Deo prouenire? Pudeat nos tantæ ingratiitudinis, in quam non inciderunt Ethnici poëtæ, qui & philosophiani, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta esse confessi sunt. Ergo quum homines istos, quos Scriptura *uocet, admonēt nos, ne acutos & perspicaces, talibus exemplis discamus, quot naturæ humanæ bona Dominus reliquit, postquam vero bono spoliata est.*

16 Neque tamen interim obliuiscamur hæc præstantissima diuini Spiritus esse bona, quæ in publicum generis humani bonum, quibus eximis tamē Dei donis etiamnā esse ornata.

Exo. 31. 2, & 35. 30. Ingenij vires eximie in artibus tū liberalibus, tum mechanicis sunt dona Spiritus, quæ Deus quib; vult dispēsat (etiā improbis) in publicū generis humani bonū. Itaq; vsi vti nos oportere, etiā si impiorū ministerio nobis comunicentur: quibus sunt fluxa et euanida, quoniā

Non mirum est, si earū rerum quæ sunt in vita humana præstantissime, cognitio per Spiritum Dei cōmunicari nobis dicatur. Neq; est cur roget quispiā, Quidnam cum Spiritu cōmercij impus, qui sunt à Deo prorsus alieni? Nā quòd dicitur Spiritus Dei in solis fidelibus habitare, id intelligendum de Spiritu sanctificationis, per quem Deo ipsi in tēpla consecramur. Neq; tamē ideo minus replet, mouet, vegetat omnia eiusdem Spiritus virtute; idque secundum vniuscuiusque generis proprietatem, quam ei creationis lege attribuit. Quòd si nos Dominus impiorum opera & ministerio, in physicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, ea utamur: ne si Dei dona vltro in ipsis oblata negligamus, demus iustas ignauix nostræ pœnas. At verò, ne quis hominem valde beatum putet, quum sub elementis huius mundi tanta veritatis comprehendendæ energia illi conceditur: simul addendum est, totam istam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde consequitur, rem esse fluxam & euanidam corā Deo, vbi non subest solidū veritatis fundamentum. * Verissimè enim Augustinus (cui subscribere, vt diximus, coacti sunt Magister sententiarum & scholastici) vt gratuita homini dona post

na post lapsum detracta esse, ita naturalia hæc quæ restabant, corrupta fuisse docet: non quod per se inquinari possint, quatenus à Deo proficiunt: sed quia polluto homini pura esse desierunt, ne quam inde laudem consequatur.

17 Hæc summa sic, in vniuerso genere humano perspicitur naturæ nostræ propriâ esse rationem, quæ nos à brutis animalibus discernat, sicut ipsa sensu differunt à rebus inani natis. * Nam quod nascuntur mortuæ quidam, vel stupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obscurat, quin potius tali spectaculo monemur, quod nobis relictum est, Dei indulgentiæ merito debere ascribi: quia nisi nobis pepercisset, totius naturæ interitum secum traxisset æt. æt. Quod autem alij præstant acumine, alij iudicio superant, illis mens ægrius est ad hanc vel illam artem discendam, in hac varietate gratiam suam nobis commendat Deus, ne sibi quisquam velut propriam arroget quod ex meta illius liberalitate fluit. Vnde cum alius alio præstantior, nisi vt in natura communi emineat: speciem illi Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini se obstrictam esse clamat. Adde quod singulares motus pro cuiusque vocatione Deus instillat: cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induisse quos ad regendum populum vocabat. Denique in ex multis quibusque factis specialis est instinctus. Qua ratione Sauleni sequuti sunt fortes, quorum teigerat Deus corda. Et quum prædicitur inauguratio in regnum, ita loquitur Samuel, Transibit super te Spiritus Domini & eris vir alius. Atq; hoc ad totum gubernationis cursum extenditur: sicuti postea narratur de Dauide, quod transierit super eum Spiritus Domini à die illa in posterum. Sed idem alibi traditur quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò prout cuique distribuit Iupiter, sed *δὴν τὰ νῦν ἀρ' ἀγαθῶν*. Et certè experientia ostendit, dum ætoniti sæpe hærent qui maxime ingeniosi erant ac solertes, in manu & arbitrio Dei esse mentes hominum, vt eas singulis momentis regat: qua ratione dicitur auferre sensum prudentibus, vt errent per inuicia. Cæterum in hac diuersitate conspiciamus tamen aliquas imagines Dei superfluitas notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis distinguant.

18 Nunc exponendum est quid cernat humani ratio, vbi ad regnum Dei venit & spiritualem illam perspicentiam: quæ tribus possumus rebus consistit. Deum nosse, paternum erga nos eius fauorem, in quo salus nostra consistit: & formandæ secundum legis regulam, vitæ rationem. Cum in primis duobus, cum verò in secundo proprie, qui sunt hominum ingeniosissimi, talis sunt cæciores. Equidem non inficior, spatium quædam apud philosophos de Deo legi scitè & appositè dicta: sed quæ vertiginosam quandam imaginationem semper respiciant. Præbuit quidem illis Dominus, vt supra dictum est, exiguum diuinitatis suæ gustum, ne ignorantiam impietati obdicerent: & eos interdum ad dicenda non vult impulit, quorum in confessione ipsi conuincerent, nisi ita viderunt quæ videbant, vt tali intuitu in se ad veritatem diligerentur, ne dum pertingerent: qualiter nocturni fulgetri coruscatione, qui in medio agro est viator, longè lœtèque ad momentum videt: sed adeo, euadendo aspectu, vt ante noctis caligine resorbeat, quam pedem mouere queat: tantum abest vt in viam tali subsidio deducatur. Præterea ille veritatis guttula, quibus libros tanquam fortuito aspergunt, quos & quam potenter totis mendacis sunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos beneuolentiæ certitudinem (sine qua hominis ingenium vt mensa confusione repleti necesse est) ne olfecerant quidem vnquam. Ad hanc ergo veritatem nec appropinquat, nec confendit, nec collimat humana ratio, vt in-

defituntur ipsi solidi veritatis fundamento.

** Lib. 2. dist. n. 25.*

Vide eandem Augustini sententiam sect. 4. & 12.

** Suprà sect. 14.*

Iudic. 6. 34.

1. Sam. 10. 6.

1. Sam. 16. 13.

Odys. 6.

Psal. 107. 40.

Humanam rationem nihil cernere quod ad regnum Dei & res cælestes: quæ tribus capitibus continentur. Deum nosse, paternum eius erga nos fauorem & formandæ secundum legis regulam vitæ rationem: demonstratur in duobus primis.

Vide lib. 3. cap. 2

sect. 14. 15. 16.

telligat quis sit verus Deus, qualisve erga nos esse velit.

Naturalibus ingenij 19 Sed quia falsa perspicacia nostrae opinione ebrijs, ægerrimè nobis persuaderi sinimus, illam in rebus diuinis cæcam prorsus esse & stupidam: fatius, opinor, fuerit Scripturæ testimoniis, quàm rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quem nuper citavi loco, quum scribit in Deo ab initio fuisse vitam, & eam vitam quæ esset lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendendi. Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari, ut nunquam planè vel exigua saltem eius flamma, vel saltem scintilla destituatur: sed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumè, quantū ad Dei notitiam, mera est caligo. Quum enim Spiritus homines appellat tenebras, eos simul spoliat omni spiritalis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Christum amplectuntur, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo natos asserit. Quasi diceret, non esse tam sublimis sapientiæ capacem carnem, ut Deum, & quod Dei est, suscipiat, nisi Dei Spiritu illuminetur. Quemadmodum testatus est Christus, hanc specialem esse Patris reuelationem, quod à Petro agnosceretur.

20 Si persuasum nobis foret (quod extra controuersiam esse debet)

Psal. 36. 9.

1. Cor. 12. 3.

Iohan. 3. 27.

Deut. 29. 2.

Iere. 24. 7.

Iohan. 6. 44.

Heb. 1. 3.

Iohan. 1. 18.

Isa. 54. 7.

naturæ nostræ deesse quicquid cœlestis Pater electis suis per Spiritum regenerationis confert, hinc nulla esset hæsitandi materia. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Idem testatur Apostolus, quum ait neminem posse dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Et Iohannes Baptista, stuporem discipulorum videns, exclamat neminem posse accipere quicquam nisi datum illi fuerit desuper. Donum autem ab eo intelligi de speculi illuminatione, non cōmuni naturæ dote, inde constat quod tot verbis, quibus Christum commendauerat discipulis suis, nihil se profecisse conqueritur. Video, inquit, verba nihil esse ad mentes hominum de rebus diuinis imbuendas, nisi Dominus per Spiritum suum intelligentiam dederit. Quinimo Moses, dum populo exprobrat suam obliuionem, simul tamen notat, non aliter ipsam posse in mysteriis Dei sapere, nisi ipse ben. fuerit. Viderunt, inquit, oculi tui signa illa portentaque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendam, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret si nos vocaret sibi in operibus Dei consiliariis? Vnde Dominus per Prophetam singularis gratiæ loco pollicetur se daturum Israelitis cor, ut ab illis cognoscatur: mirum inuauens, tantum hominis mentis spiritaliter sapere, quantum abs se illustrata fuerit. Hoc quoque sua voce dilucide confirmat Christus, quum diceret neminem venire ad se posse, nisi cui datum à Patre suo foret. Quid? an non ipse est viua Patris imago, in qua totus eius gloriæ splendor nobis exprimitur? Ergo nō potuit melius ostendere qualis sit nosira ad cognoscendum Deum facultas, dum ad cernendam eius imaginem, vbi ita palam exhibetur, oculos nobis esse negat? Quid? Annon ideo in terras descendit, ut Patris voluntatem hominibus pacifacere? Annon sua quoque legatione fideliter deus factus est? Ita est sanè: sed nihil efficitur eius prædicatione, nisi interior magister Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, nisi qui à Patre audierunt & edocti sunt. Quæ ista discendi & audiendi ratio? Nempe vbi aures ad audiendam, & mentes ad intelligendum, Spiritus mira & singulari virtute format. Ac ne illud nouum videatur, Isaïæ vaticinium citat, vbi dam Ecclesie instaurationem promittit, eos Dei discipulos fore docet qui in salutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis suis illic prædicat Deus, constat non de eo doctrinæ genere ipsam lo-

qui

qui quod impiisetiam & profanis commune est. Restat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingressum, nisi cui nouam mentem Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit. Omnium verò clarissimè Paulus, qui disputationem hanc ex professo ingressus, postquam stultitiæ ac vanitatis damnauit vniuersam hominum sapientiam, ad eòq; prorsus exinaniuit, ita concludit de nung, Animalem hominem non posse percipere quæ sunt Spiritus Dei: stultitiam esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter diiudicantur. Quem vocat animale? nempe qui naturæ lumine nititur. Ille, inquam, nihil in spiritualibus mysteriis Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiam si enitatur, nihil potest: quia scilicet spiritualiter diiudicantur. Quid istud significat? quia humanæ perspicaciæ penitus abscondita, per solam Spiritus reuelationem patefiunt: ad eò vt pro stultitia ducantur, vbi Spiritus Dei non illucet. Antè autem supra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus se: quin sapientiam humanam, quasi velum quoddam esse testatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus? pronuntiat Apostolus, infatuatam à Deo sapientiam huius mundi: & nos scilicet acumen illi tribuemus, quo ad Deum & cœlestis regni adyta penetrare possit? Faceffat à nobis tanta vecordia.

1. Cor. 2. 14.

1. Cor. 1. 20.

Ephes. 1. 15.

21 Itaque quod hîc detrahit hominibus, alibi soli Deo tribuit in præcatione: Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem sapientiam & reuelationem esse Dei donum. Quid tum prætereà? Illuminatos oculos mentis vestræ. Certè si noua reuelatione indigent, à seipsis cæcutiunt: sequitur deinde, Vt sciatis quæ sit spes vocationis vestræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non esse capaces hominum mentes vt vocationem suam nouerint, fatetur. Neq; hîc garriat Pelagianus quispiam, huic vel stupiditati, vel ruditati Deum succurrere, dum verbi sui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, sine duce, peruenire non poterat. Hæbat enim David Legè, in qua quicquid sapientiæ desiderati potest, comprehensum erat: neque tamen eo contentus, oculos sibi teregi postulat, vt Legis ipsius mysteria confideret. Qua certè locutione iunuit, solem exoriri terris, vbi hominibus Dei verbum elucet: verùm eos non multum inde consequi, donec oculos vel dederit vel aperuerit ille ipse qui id eò Pater luminum vocatur, quia vbi-
bicumque Spiritu suo non resplendet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apostoli ab optimo quidem magistro ritè & abundè edocti fuerant: nisi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mentes hac ipsa doctrina, quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo deesse nobis confitemur, & ipse in eo quod promittit, nostram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, se tantum ad intelligenda Dei mysteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eò cæcior est, quòd cæcitatem suam non agnoscit.

Psal. 119. 18.

Iac. 1. 17.

Iob. 14. 26.

22 Restat tertium illud membrum, de cognoscèda vitæ probè instituentis regula, quam verè operum iustitiæ notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humana esse aliquanto quàm in superioribus acutior. Si quidem testatur Apostolus, Gentes quæ Legem non habent, dum Legis opera faciunt, sibi pro Lege esse, ac ostendere opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iustitiam habent mentibus suis insculptam, certè non dicemus eas in vitæ ratione prorsus cæcutire. Et nihil est vulgatius, quàm lege naturali (* de qua istic Apostolus loquitur) hominem sufficienter

* Rom. 2. 14.

In 3. cap. (nèpe for-
mandæ secundū Le-
gis regulā vitæ ra-
tionem nescit) vide-
tur aliquanto esse
quàm in superiori-
bus acutior huma-
na ratio, quæ lege
naturali ad rectā

vitenormam homo ad rectam vitæ normam institui. Nos verò expendamus, quorsum indi-
instituitur: sed im- ta hominibus hæc Legis noticia fuerit: tum protinus apparebit quousq;
perfecta est. & nõ illos ad rationis veritatisque scopum deducat. Id quoque ex Pauli ver-
aliò valet eiusmodi bis liquet, si quis dispositionem obseruet. Dixerat paulo ante eos qui in
notitia in incredu- Lege peccauerunt, per Legem indicari: qui sine Lege peccauerunt, sine Le-
lis quàm vt reddã ge perire. Hoc quia poterat absurdum videri, vt sine vllò iudicio præce-
tur inexcusabiles, dente Gentes pereant, continuo subiicit, suam illis conscientiam esse vi-
ne lumine illo na- ce Legis: idèoque ad iustam eorum damnationem sufficere. *Finis ergo
turali veritatem in legis naturalis est, vt reddatur homo inexcusabilis. Nec male hoc modo
singulis rebus cer- definietur, Quòd sit conscientia agnitio, inter iustum & iniustum suffi-
nunt, cienter discernentis: ad tollendum hominibus ignorantia prætextum,

* *Lex naturalis.* dum suo ipsorum testimonio redarguantur. Ea est hominis erga se ipsum
In Protegora indulgentia, vt in malis perpetrandis libenter mentem à peccati sensu,
Plat. dictum Non quoad licet, semper auertat. Quæ ratione videtur impulsus fuisse Plato,
peccare hominis ni- vt existimaret non peccari nisi ignorantia. Id quidem ab eo convenien-
si ignorantia: item, ter dictum foret, si humana hypocrisis tantum in tegendis vitis profice-
corum qui in õibus ret, vt mens non sibi malè conscia esset co. a. D. o. Sed quum subterfu-
peccatis consultam giens peccator impressum sibi boni & mali iudicium, illuc id. nudem
malitiam & prauita retrahatur, nec conuictus ita permittat, quin cogatur, vel t, noht, ali-
tem intercedere tra- quando aperire oculos: falso dicitur, psum ignorantia sola peccare.

dãt imphaturhic 23 Verius Themistius, qui intellectum in definitione vniuersali seu
& 10. 23. 24. 25. rei essentia, rarissimè falli docet: hallucinationem esse, quum ultra pro-
Parap. in 3. de ani. gre situr: nempe quum ad hypothesin descendit. Homicidium esse ma-
cap. 46. lum, si in genere queratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem con-

Explicatur Themispirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in
sui dictum Intelle genere damnabit adulter: in suo priuatim sibi blandietur. Hæc est igno-
ctum in definitio- rantia, dum homo, vbi ad hypothesin ventum est, eius regulæ ob iustici-
ne vniuersali rariss- tur quam in thesi nuper constituerat. De qua re elegantissimè disserit Au-
simè falsi sed hallu gustinus in expositione primi versus Psal. i 57. Quæquam ne istud qui-
cinatione esse quã- dem est perpetuum: sic enim interdum flagitij turpitudine conscientiam
ad hypothesin des- vrget, vt non sibi imponens sub falsa boni imagine, sed sciens & volens
cendit. in malum uat. Ex quo affectu prodeunt istæ voces, -video meliora;

Medea apud Ouid. probòque: Deteriora sequor. Quare mihi sciissimè Aristoteles inter in-
Lib Eth. 7. cap. 3. continentiam & intemperantiam videtur distinxisse. Vbi incontinentia
Aκρασία & Ανο- regnat, dicit per affectum perturbatum seu *αδρος* particularem notitiam
λασία. menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in si-
 . milibus cernit: vbi deseruit perturbatio, pœnitentiam exemplo succe-
 . dere. Intemperantiam autem non extingui aut frangi peccati sensu, sed
 . contrà obstinatè in suscepta mali electione persistere.

Ostenditur hominis 24 Porro quum iudicium vniuersale audis in boni & mali discrimi-
iudicium vniuersa mine, ne sanum vbiq; & integrum esse putes. Nam si in hunc tantum
le non esse vbiq; finem, iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum ne ignorantia
sanum in boni & excusationem prætexant, minimè necessarium est veritatem in sin-
mali discrimine: gulis cernere: sed satis superque est, eatenus intelligere, ne tergiversari
quã quæ præcipua queant quin teste conscientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal hoste
sunt in prima Legis re incipiãt. Et si rationem nostram volumus ad Dei Legem exigere, quæ
tabula nõ assequa- perfectæ est iustitiæ exemplar, comperiemus quàm multis partibus cac-
tur, nempe de fidu- cutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua sunt, minimè assequitur: qua
via in Deum, &c. lia sunt de fiducia in Deum, de virtutis & iustitiæ laude illi tribuenda;
 de nominis eius inuocatione, de vero sabbatismo. Quæ vnquam ani-
 ma, naturali sensu freta, subodorata est in his & similibus positum esse lé-
 gitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum cole-
 re, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper tamè illuc
 relabuntur. Negant quidem placere Deo sacrificia, nisi accedat mentis

sinceritas: quo testantur aliquid se concipere de spirituali Dei cultu, quæ
 tamen illis commentis statim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex
 præscribit, verum esse nunquam illis persuaderi poterit. Dicamne præ-
 stare vlla perspicacia mentem, quæ nec per se sapere, nec in positionibus
 auscultare valet? In secunda tabulæ præceptis aliquanto plus habet intel- *In secunda tabula*
 ligitur, quo scilicet ad civilis inter homines societatis conseruationem *iudicium vniuersa*
 propius accedunt. Quamquam & hic deliquitum interdum pau deprehen- *le hois aliquanto*
 ditur: excel enitimo enim cuique ingenio absurdissimum est, iniquam *plus habere intelli-*
 ac nimis imperiosam dominationem ferre, si qua modo ratione depel- *gentiæ, & deliquit*
 lere queat. Nec aliud est iudiciū humane rationis, quam ferulis esse ab- *tamē aliquādo pa-*
 iecti que animi, patienter eam ferre: rursus honesti ingenuique pectoris, *ti: ut cū iudicat ab*
 excutere. Nec verò iniuriarum vitio pro vitio ducitur apud Philosophos, *urdū nimis impe-*
 A. qui Dominus nimia ista ingenuitate damnata, illam apud homines *rosam dominatio-*
 infamem patientiam sibi præscribit. Omnino autem in vniuersa Legis *nem ferre, & non*
 obseruatione perspicientia in nostram fugit concupiscentiæ animaduer- *ut hęc in uarias: &*
 sio. Non enim adduci se sustinet animalis homo ut cupiditatum sciat im- *cupiscentiæ mor-*
 morbos recognoscat. Aut suffocatur nature lumen quàm ad primum, *bum non agnoscit*
 huius abyssi ingressum accedat. Nam dum Philosophi pro vitiis notant *in vniuersa Legis*
 immoderatos animi motus, illos exiātes & se cæcioribus signis exerent *psbseruatione.*
 tes intelligunt: quæ autem placide utillan. animum praua deliderant, *V. de ca. 8. sect. 49.*
 hili reputant.

25 Quare, ut supra meritò reprehensus est Plato quòd omnia pecca- *Coram Deo, nibili*
 ta ignorantie imputaret: ita & eorum est repudianda opinio, qui consul- *ess. rationis nostræ*
 tam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt. *acumen in cunctis*
 Nimirum enim exprimitur quoties labamur cum bona nostra intentio- *vitæ partibus osten-*
 ne. Tot obruntur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est *ditur ex Scriptura:*
 obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot angustiis irretitur, ut pluri- *& metibus nostris*
 mum à certa directione absit. Quam verò nihil sit coram Domino in *necessariam esse il-*
 cunctis vitæ partibus. Paulus ostendit, dum negat nos idoneos qui cogi- *lum. rationis gra-*
 temus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur *tiā, nō imitantū,*
 aut affectu: sed hoc quoque admittit nobis, ne putemus in mente n- *aut vos aliquo die,*
 re nobis posse quomodo rite quippiam agendum sit. Hæc deprauata est *sed in singula mo-*
 omnis industria, perspicientia, intelligentia, cura, ut rectum nihil coram *menta.*

Domino excogitare aut meditari queat? Nobis nimirum qui rationis a- *2. Cor. 3.*
 cumine (quam pretiosissimam dotem reputamus) ægrè patimur spoliari,
 durum id minus videtur: Spiritui autem sancto æquissimum, qui nouit *Psal. 94. 11.*
 omnes cogitationes sapientum vanas esse: & qui clarè pronūtiat, omne *Gen. 6. 3. & 3. 21.*
 figmentum humani cordis tantummodo malum. Si quicquid ingenium
 nostrum concipit, agit, instituit, molitur, semper malum est, qui in me-
 tem nobis veniat instituire quod Deo placeat, cui sola sanctitas & iusti-
 tia accepta est. Ita videre est, mentis nostræ rationem, quoquo se vertat,
 esse vanitati miserè obnoxia. Huius imbecillitatis sibi conscius erat Da- *Psal. 119. 34.*
 uid, quum petebat sibi dari intellectum ad mādāta Domini rectè discern-
 da. Inuit enim, suum ingenium nequaquam sufficere, qui nouum ob-
 tingere sibi cupit. Neque id semel facit: sed in vno Psalmo decies ferè re-
 petit eandem precationem. Quæ repetitione subindicat quantum ad peten-
 dum necessitate urgeatur. Et quod ille sibi vni petit, Paulus communiter *Phil. 1. 4. col. 1. 9.*
 Ecclesiis precari solet: Non cessamus, inquit, orare pro vobis & postulare
 ut impleamini agnitione Dei in omni prudentia & intelligentia spiri-
 tualibus, ut ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei benefi-
 cium facit, meminerimus eum simul testari, non esse in hominis facul-
 tate positam. Ad eò autem hunc rationis defectum ad intelligenda quæ
 Dei sunt agnouit Augustinus, ut non minus necessariam mentibus illu-
 minationis gratiam putet, quàm oculis solis lucem. **Nec eò contentus,** *remi. cap. 5.*

correctionem subiicit, quòd oculos ipsi aperimus ad cernendam lucem: mentis autem oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi manent. Neq; vno tantùm die illuminari mentes nostras docet Scriptura, vt deinde per se videant: quia ad continuos progressus & incrementa pertinet quod nuper adduxi ex Paulo. Et hoc diserè exprimit Dauid, his verbis, In toto corde meo exquisiuite, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quum re-genitus esset, adeòque non vulgariter profecisset in vera pietate, faceret tamen assidua directione se opus habere in singula momenta, ne à scièntia qua præditus est declinet. Itaque alibi rectum spiritum, quem sua culpa perdidit, innouari petit: quia eiusdem Dei est, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus restituere.

Psal. 119. 10.

Psal. 51. 12.

An omni ex parte vitiatã sit corruptã que volũtas vt nihil nisi malum generet, an verò aliquando adhuc retineat arbitrij libertatem. Vbi exponitur vulgare dictũ Philosophis vulgò sumptum, siã naturalis instinctu bonũ appetere: & ostenditur nõ posse inde probari libertatem voluntatis.

** In fine sect. 4.*

26 *Examinãda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrij libertas vertitur: quãdo quidem magis huius esse electionem, quã intellectus, antè visum est. Principiò, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinem pertinere videatur quod à Philosophis traditum, publico consensu receptum est, omnia naturali instinctu bonum appetere: obseruemus, liberi arbitrij vim non considerandam in eiusmodi appetitu, qui magis ab essentiæ inclinatione quã metis deliberatione proficiscitur. Nam & Scholastici fatentur nullam esse liberi arbitrij actionem, nisi dum se ratio vertit ad opposita. Quo intelligunt, oportere appetitus obiectum tale esse, quod electioni subiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni viam sternat. Et sanè si respicias quale sit istud naturale boni in homine desiderium, inuenies illi cum belluis esse cõmune. Siquidem & illæ bene sibi esse cupiunt: & vbi species boni, quæ sensum moueat, apparet, eò sequuntur. Homo verò, nec id quod verè sibi bonum sit, pro naturæ suæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id studio persequatur: nec rationè adhibet in consilium, nec mentem intendit: sed sine ratione, sine consilio, naturæ inclinationè, instar pecudis, sequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrij libertatem, an homo sensu naturæ ad bonum appetendũ feratur: sed hoc requiritur, vt bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat: electum persequatur. Ac necui scrupulus inhæreat, aduertendus est duplex paralogismus. Nam & appetitus hic non proprius voluntatis motus, sed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iustitiæ appellatur, sed cõditionis: vt scilicet homo bene habeat. Denique vt maximè appetat homo assequi quod bonũ est, non tamen sequitur: sicuti nemo est cui non grata sit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo nisi Spiritus impulsu aspirat. Quando igitur nihil ad probandam arbitrij libertatem facit naturale hominibus bene habendi desiderium, non magis scilicet quã in metallis & lapidibus, ad essentiæ suæ perfectionem inclinans affectionem aliis consideremus, si ne penitus ita omni ex parte vitiatã corruptãq; voluntas vt nihil nisi malum generet: an particulam aliquam illatã retineat, vnde nascantur bona desideria.*

Nõ tantũ imbecillã, sed nullam esse animæ facultatem vltro ad bonũ aspirandi: & quã totò homo peccati in peccato subiaceat, ipsã certè voluntatẽ arduissimis vinculis cõstringi, probatur testimonijs Scripturæ & Augustini.

Rom. 7. 15. 19.

Galat. 5. 17.

27 *Qui primæ Dei gratiæ tribuunt vt efficaciter velimus, è conuerso innuere videntur, inesse facultatem animæ vltro ad bonum aspirandi, sed imbecilliolem quã que in solidum affectum emergere, aut conatum excitare possit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibusdam sumptam, Scholastici communiter amplexi sint: quando solent hominẽ in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualelem describit Apostolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperam hoc modo inuertitur tota, quam illic exequitur Paulus, disputatio. Tractat enim de lucta Christiana (quam breuius attingit ad Galatas) quam fideles in cõflictu carnis & spiritus in se perpetuò sentiunt. Porro Spiritus non à natura est, sed à regeneratione.*

Loqui

Loqui autem Apostolum de regeneratis inde constat, quòd ubi dixerat in se bonum nullum habitare, subnectit expositionem, quòd intelligat de carne sua. Ideòque negat se esse qui malum faciat, sed peccatum in se inhabitans. Quid sibi vult ista correctio, In me, hoc est in carne mea? Nempe scilicet in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipso: nam in carne mea nihil boni reperire est. Hinc sequitur illa species excusationis, Non facio malum ipse, sed quod habitat in me peccatum: quæ solis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. tam verò quæ subiicitur conclusio totum hoc liquidò declarat. Condelector, inquit, Legi secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in se tale dissidiũ habeat, nisi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ circumferat? Proinde Augustinus, quum sermonem illum de hominis natura aliquando haberi putasset, interpretatione suam, tanquam falsam & malè congruentem, retractavit. Et verò si illud recipimus, homines sine gratia habere quilibet pusillos, aliquos tamen ad bonum motus, quid respondebimus Apostolo, neganti vel ad cogitandum aliquid nos esse idoneos? Quid Domino per Moysen pronuntianti, omne sumentum humani cordis tantummodo malum esse? Quum ergo falsa loci vnius sententia impegerint, non est quòd eorum sententiam moremur. Potius valeat hoc Christi, Qui facit peccatum, seruum esse peccati. Peccatores sumus omnes natura: itaque sub peccati iugo detinemur. Quòd si totus homo peccati imperio subiacet, ipsam certe voluntatem, quæ præcipua est eius sedes, artissimis vinculis constringi necesse est. Nec verò aliter constaret illud Pauli, Deum esse qui velle in nobis operatur. si qua voluntas præcederet Spiritus gratiam. Faceffat igitur quicquid de præparatione inulti nugari sunt: quia etsi interdum petunt fideles cor sibi formari ad Legis Dei obsequium (sicuti Dauid pluribus locis) notandum tamen est hoc quoque precandi desiderium à Deo esse: quod ex eius verbis colligere licet: nam quum optet in se cor mundum creari, certè creationis initium sibi non arrogat. Ideo apud nos potius valeat illud Augustini, Præuenit te Deus in omnibus: præueni & tu aliquando eius iram. Quomodo? Confitere ista omnia à Deo te habere: quicquid boni habes, esse ab ipso: à te, quicquid est mali. Et paulo post, Nostrum nihil nisi peccatum.

Rom. 7. 22.

Lib. ad Rom. l. cap. 10, & in retract.

2. Cor. 3. 5.

Gen. 3. 21.

Iohan. 8. 34.

Philip. 2. 13.

Psal. 51. 12.

De verbis Apst. serm. 10.

Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire.

CAPVT III.

SED melius homo vtraque animæ parte cognosci non potest, quàm si cum suis egiis in medium prodeat, quibus à Scriptura insignitur. Si totus depingitur his Christi verbis, Quod natum est ex carne, caro est (vt eumcere promptum est) valde miserum esse animal conuincitur. Affectus enim carnis, teste Apostolo, mors est: quandoquidem inimicitia est aduersus Deum, eòque Legi Dei nec subditur, nec subdi potest. Itane est puerfa caro, vt toto suo affectu simultatem aduersus Deum exerceat? vt cum Legis diuine iustitia consentire nequeat? vt nihil denique parere queat, nisi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil esse nisi carnem: & inde quippiam, si potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad sensualem pertinet tantum, non ad superiorem animæ partem. Id verò ex verbis & Christi & Apostoli abunde refellitur. * Argumentum est Domini, oportere hominem renasci: quia caro est. Non secundum corpus renasci præcipit. Animo autem non renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed ubi tota renouatur. Idque confirmat vtroque

Iohan. 3. 6.

Rom. 8. 5.

* Iohan. 2. 6.

Totus hominẽ cor-
ruptum esse vt in q3
sua parte à mente
& cordi sine volũ-
tate phatur ex va-
riis eius quibus il-
lud describitur Ser. pte
ra, maxime quum
carnẽ esse dicit: &
quod dicitur hãc vocẽ
non referri tantum
ad sensualem, sed
etiã ad superiorem

anima partem fru loco posita antithesis: sic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relin-
stra homines in sua quatur medium. Ergo quicquid non est spirituale in homine, secundum
natura aliquid bo eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus nisi per
ni requirere, proba regenerationem. Est igitur caro quicquid habemus à natura. Verum de
tur ex Paulo, qui ea re siqua aliàs posset esse dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi descri-
de vniuersa filioru pto veteri homine, quem dixerat corruptum esse concupiscentiis erroris,
Adgnatione agēs, iubet nos renouari spiritu mentis nostræ. Vides eum non ponere illicitas
nec alicuius seculi ac prauas cupiditates in parte sensitiua modo, sed in ipsa etiam men-
deprauatos mores te: atque ideo eius exigere renouationem. Et sanè eam humane naturæ
taxans, sed perpetuam nature cor imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos nõ corruptos
ruptionē accusans, ac peruersos esse ostenderet. Nam quòd Genes omnes scribit ambulare
hominibus admitt in vanitate mentis suæ obtenebratas esse intelligentia, alienatas à vita
injustitiam, i. integri Dei propter ignorantiam quæ in ipsis est, & cæcitatem cordis sui: mini-
tatem & puritatē, mè est dubium quin comperat in eos omnes quos Dominus ad rectitu-
deinde intell gen dinem suæ tum sapientiæ, tum iustitiæ nõdum reformauit. Quod etiam
tiam, & postremo clarius fit ex comparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd nõ
Dei timorem. ita didicerint Christum. Siquidem ex istis verbis colligi mus, Christi gra-
 tiam vnicum esse remedium quo ab illa cæcitate & malis inde conse-
 quantibus liberemur. Nam & ita de regno Christi varicinatus erat Isaias,
 quum Dominus Ecclesie sue fore in lucem sempiternam promitteret:
 quum interim tenebræ obtegerent terram, & caligo populos. Quum
 in sola Ecclesia exorturam Dei lucem testetur: extra Ecclesiam certè
 non nitentenebras & cæcitatem relinquit. Non recensebo sigillum quæ
 in hominis vanitatem passim, in Psalmis præsertim & Prophetis habentur.
 Magnam est quod scribit David, Si cum vanitate appendatur, ipsa
 fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes
 quæ inde prodeunt cogitationes, vt stultæ, fraulæ, insanæ, perueritæ irri-
 dentur.

Iere. 17. 9.

2 Nihil lenior est cordis condemnatio, quum fraudulentum dicitur
 piæ omni re & peruersum. Sed quia breuitati studeo, contentus ero
 vno tantum loco: quia tamen lucidissimæ speculi instar futures sit, in quo
 totam naturæ nostræ imaginem intueamur. Apostolus enim, dum huma-
 ni generis arrogantiam vult deicere, his testimoniis agit, Quòd non est
 iustus quisquam, non est intelligens, aut requirens Deum. Omnes decli-
 nauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne vnus qui-
 dem. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agunt,
 venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum,
 & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum sanguinem: in
 viis quorum contritio & infelicitas: quibus præ oculis non est timor
 Dei. His fulminibus non incertos homines, sed in vaiuesum filiorum
 Adam nationem inuehitur. Neque in vnus aut alterius seculi depraua-
 tos mores declamat: sed accusat perpetuam naturæ corruptionem. Siqui-
 dem propositum illi est eo loco non simpliciter homines obiurgare, quo
 resipiscant: sed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppressos: è
 qua emergere non possint nisi misericordia Dei eruantur. Id quia pro-
 bari non poterat nisi de clade & exitio naturæ constinisset, protulit hæc
 testimonia, quibus plusquam perditam esse naturam nostram conuinci-
 tur. Maneat ergo hoc, non præe duntaxat consuetudinis vitio tales esse
 homines qualis hinc describuntur, sed naturæ quoque prauitate: quando
 non aliter stare potest Apostoli argumentatio, Nullam esse homini salu-
 rem nisi à Domini misericordia: quia in se perditus est & deploratus. Nõ
 hic laborabo in approbanda testimoniorum applicatione, necui videã-
 tur intempestiuè vsurpata. Perinde agam ac si à Paulo primùm hæc dicta
 forent, non è Prophetis desumpta. Inatio admittit homini iustitiam, id est

Rom. 3. 10.

Psal. 145 & 53

Isa. 59. 7.

integro-

Integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectum arguit apostasia à Deo: quem requirere, primus est sapientiæ gradus: illud autem necesse est iis euenire qui à Deo defecerunt. Subnectit, omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos: nullum esse qui faciat bonum: cum flagitia, quibus singula sua membra contaminant qui in nequitiam semel soluti sunt, adiungit. Postremò timore Dei vacuos testatur, ad cuius regulam gressus nostri dirigi debuerant. Si istæ sunt hereditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid boni requiritur. Equidem fateor non omnia hæc in vnoquoque homine flagitia emergere: inficiari tamen non licet quin hydra ista in singulorum pectoribus lateat. Nam vt corpus, dum iam morbi causam & materiam inclusam in se fouet, etiam si nondum ferueat dolor, non dicitur sanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis scatet, sana censebitur: quàm non per omnia quadrat similitudo. In corpore enim quamlibet morbido vigor vitæ superest: anima verò isto exitiali gurgite immersa, non ex vitiis modò laborat, sed omni bono prorsus vacua est.

3 Eadem ferè quæ prius soluta est quæstio, ex integro nobis surgit. Omnibus enim seculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti essent. Neque moror si multi lapsus in eorum moribus notari possint: ipso tamen honesti studio documentum ediderunt non nihil fuisse in natura sua puritatis. Quid pretij habeant coram Deo huiusmodi virtutes, tamen si plenius edisseremus vbi agitur de operum inexitis, dicendum tamen est hoc quoque loco, quatenus ad præsentis argumenti explicationem necesse est. Exempla igitur ista monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitiosam putemus: quod eius instinctu quidam non modo eximii facinoribus excelluerunt, sed perpetuo tenore vitæ honestissimè se gesserunt. Sed hinc succurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem esse nonnullum gratiæ Dei locum, nõ quæ illam purget, sed intus cohibeat. Nam si singulorum animos laxis habens Dominus in libidines quælibet exultare permetteret, nemo haud dubiè esset qui nõn re ipsa fidem faceret verissimè in se competere omnia mala quibus vniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Tene eorum numero eximas quorum pedes ad sanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidiis fœdatæ, guttura sepulchris patentibus similia, linguæ fraudulentæ, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandum elati, omnes denique partes ad infinita flagitia concinnatæ? Si omnibus eiusmodi portentis obnoxia est vnaquæque anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apostolus) videmus certè quid futurum sit, si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat: nulla est rabiosa bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum est quamlibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exundatio. In electis suis morbos istos curat Dominus, eo quem mox exponemus modo: in aliis iniecto fræno duntaxat coercet, tantùm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conseruandam rerum vniuersitatem. Hinc alij pudore, alij legum metu retinentur ne in multa fœditatis genera prorumpant, utcumque suam magna ex parte impuritatem non dissimulent: alij, quia honestam viuendi rationem conducere ducant, ad eam utcumque aspirant: alij supra vulgarem sortem emergunt, quo sua maiestate alios contineant in officio. Ita sua prouidentia Deus naturæ peruersitatem refrænat, ne in actum erumpat: sed non purgat intus.

4 Nondum tamen solutus est scrupulus. Aut enim Camillū patrem Catilinæ faciamus, conuertit: aut in Camillo habebimus exemplum, na-

Diluitur obiectio de profanis quibusdam hominibus, qui quoniam natura duce tota vita ad virtutem & honestatis studium fuerunt intenti: monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitiosam putemus. Itaque ostenditur nature peruersitatem qua vndique pollutus est homo, Deum non quidem purgare intus (quæ facit in electis) sed tamen sua prouidentia aliquandò refræquare in incredulis, ne in actum erumpat, & cohibere varijs rationibus, quatenus expedire nouit ad conseruandam rerum vniuersitatē. Psal. 14. 13.

Ro. 3. 13. 14. 15. &c.

Que leguntur in prologo quibusdam

emiciſſe virtutes, turam, ſi ſtudio excolatur, bonitate nõ prorsus vacare. Ego verò fateor, nõ eſſe idonea arguenda puritatis natura, quã animus intus fuerit prauus, ambitione aut alio veneno corruptus, nõ studio illuſtranda Dei gloriæ dicentis: & quum non ſint cõmunes natura & dotes, ſed ſpeciales Dei gratiæ, quas variè & ad certũ modũ profanis aliis qui hominibus diſpenſat, vt ſæpe re etiam priuatis qui buſdam. Vide Cal. Marc. 10. 21. Hæc diſputat Auguſtinus lib. 4. contra Iulianum.

1. Sam. 10. 6.

Iſa. 11. 3.

Pſal. 111. 10.

* Iere. 31. 18. Lapsu ſuo hominẽ amiſſiſſe nõ voluntatem, ſed voluntatis ſanitatẽ, vt ad bonum nequidem cõmouere ſe poſſit, ne dum applicare: ſed neceſſariò in malũ trahatur vel ducatur (licet nõ coactè ſed voluntariè) probatur ex Auguſtino & Bernardis: & uſe oſtẽditur diſſerentiã inter coactionem et neceſſitatẽ.

non de eſſe vtique naturæ ad virtutis ſtudium facultatem. Quid autem ſi animus prauus fuerit & contortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem ſectatus ſit? Et talem fuſſe non dubium eſt, ſi animale illum hominem concedas. Quam mihi in hac parte prædicabis humanæ naturæ ad bonum potentiam, ſi in ſumma integritatis ſpecie ſemper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vt hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia ſub virtutis imagine imponunt: ita humanæ voluntati recti expetendi facultatẽ non tribuas, quæ niſi ipſa in ſua peruerſitate defixa eſt. Quãquam hæc certiffima eſt & facillima huius quæſtionis ſolutio: non eſſe iſtas cõmunes naturæ dotes, ſed ſpeciales Dei gratias, quas variè & ad certum modum profanis aliis qui hominibus diſpenſat. Quia ratione non formidamus in vulgari ſermone hũc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vtrunque deſinimus includere ſub vniuerſali humanæ prauitatis cõditione: ſed indicamus quid ſpeciales gratiæ in alterum Dominus cõtulerit, quo alterum non ſit dignatus. Sane præficere regno volens, quali nouum hominem formauit: atque hæc ratio eſt cur Plato, ad Homericam fabulam alludens, Regum filios creati dicat aliqua ſingulari nota inſignes: quia Deus humano generi conſulere volens, ſæpe quos ad imperium deſtinat, heroica natura inſtruit: atque ex hac officina prodiit quicquid magnorum ducum celebrant hiftoriæ. Idem & de priuatis hominibus ceſſandum eſt. Sed quia vt præſtantiſſimus quiſque fuit, eũ ſemper impulit ſua ambitio (quæ labefcunt omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum eſt quicquid laude dignum appareat in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars rectitudinis deſicit vbi nullum eſt illuſtrandæ Dei gloriæ ſtudium, quo vacui ſunt omnes quos Spiritu ſuo nõ regenuit. Nec verò fruſtra dicitur apud Iſaiam, ſuper Chriſtum requieſcere ſpiritum timoris Dei: quo docemur quicumque à Chriſto alieni ſunt, eõdem carere timore Dei, qui ſapientiæ initium eſt. Quantum ad virtutes quæ inani ſpecie nos decipiunt, in foro quidem pontico & in cõmuni hominum fama habebunt laudem: apud cœleſte verò tribunal nullius erunt præſij ad iuſtitiam promerendam.

5 Quia igitur peccati ſeruitute vincita detinetur voluntas, ad bonum commouere ſe non poteſt, nedum applicare: cuiusmodi enim motus, conuerſionis ad Deum principium eſt, quæ Dei gratiæ tota in ſcripturis tribuitur. Quemadmodum precatur à Domino Ieremias vt ſe conuertat, ſi conuertum velit. Vnde Propheta eodem capite, ſpiritualem populi fidelis redemptionem deſcribens, dicit redemptum de manu fortioris: nempe ſignificans quàm arctis compedibus alligatus eſt peccator quandiu à Domino deſertus, ſub iugo Diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quæ propenſiffima affectione ad peccandum & propendat & feſtinet: ſiquidem non voluntate priuatus eſt homo, quum in hanc neceſſitatem ſe aſſidit, ſed volũtatis ſanitate. Neque verò ineptè Bernardus, qui velle nobis omnibus in eſſe docet: ſed velle bonum, profectus: velle malũ, deſectus Ideo ſimpliciter velle, hominis male velle, corruptæ naturæ, bene velle, gratiæ. Porro quòd libertate abdicatam voluntatem dico neceſſitate in malum vel trahi vel duci: mirũ eſt ſicuti videatur aſpera locutio, quæ nec abſonum habet quippiam, nec à ſanctorum uſu aliena eſt. Offendit autem eos qui inter neceſſitatem & coactionem diſtinguere neſciunt.

Exech. 36. 26. inquit, vobis cor nouum: spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneū: & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambulatis. Quis voluntatis humanæ infirmitatem dicit subsidio roborari, quo ad boni electionem efficaciter aspiraret, quum transformati renouatique totam oporteat? si qua est in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexum quemlibet recipiat: neque ductile esse cor hominis negabo in recti obedientiam. modo gratia Dei quod in eo imperfectum est suppleatur. Verum si hac similitudine ostendere voluit nihil vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat: ne inter ipsum & nos partiamur quod sibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quando nos Deus ad recti studium conuertit: aboletur quicquid est propriæ nostræ voluntatis: quod in eius locum succedit, totum à Deo est. Voluntatem dico aboleri, non quatenus est voluntas: quia in hominis conuersione integrum manet quod primæ est naturæ: creati etiam nouam dico, non vt voluntas esse incipiat, sed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in solidum à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitandum quidem idonei sumus, eodem Apostolo teste. Itaque alibi tradit non modo Deum opitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, sed operari in nobis velle. Vnde facile colligitur quod dixi, quicquid boni est in voluntate, esse vnius gratiæ opus. Quo sensu alibi dicit Deum esse qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuersali gubernatione differit, sed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem asserit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vsq; Deum spiritualis vitæ authorem facit: quod idem aliis verbis prius docuerat, fideles ex Deo esse dicens in Christo: vbi apertè nouam creationem qua aboletur quod communis naturæ est, commendat. Subaudienda enim est inter Adam & Christum antithesis, quam alibi clariùs explicat, vbi docet nos esse Dei facturam, creatos in Christo ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam esse nostram salutem: quia initium omnis boni sit à secunda creatione quam in Christo consequimur. Atqui si qua esset vel minima ex nobis facultas, aliqua etiam esset meriti portio. Verum vt nos prorsus exaniat, nihil promeritos esse ratiocinatur, quia in Christo cõditus sumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum significat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei esse proprias. Hac ratione Propheta postquam in Psalmo dixit nos Dei esse figmentum, nequa fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipsi. de regeneratione illum loqui, quæ principiu est spiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi continuo post sequitur nos esse populum eius, & gregem pascuorum eius. Videmus autem vt non contentus simpliciter salutis nostræ laudè Deo dedisse, disertè ab omni societate nos excludat: quasi diceret, ne tantillum quidem restare homini in quo gloriatur, quia totum à Deo est.

Ad Bon. Epist. 26.

Hic & sect. 3. &

9. probatur clari si

me rationib⁹ & va

rijs Scripturæ testi

monijs, Deū opera

ri bonæ voluntatē

in suis, non tantum

preparando aut cõ

uertendo ab initio

& ita vt postea ex

5 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono suo pte ingenio auersam, sola Domini virtute conuertit: sic tamen vt præparata, suas deinde in agendo partes habeat: quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente: pedissequa, non præuia voluntate. quod non malè à sancto viro dictū præposterè huc detorquet Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citavi, quàm in aliis locis clarè duo significari cõtendo quòd & prauam nostram voluntatem corrigat Dominus, vel potius aboleat, & à seipso bonam submittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pedissequam appelles tibi permitto: sed quia reformata, opus est Domini, hoc perperà homini tribuitur, quòd gratiæ præuenienti, pedissequa voluntate

luntate obsequatur. *Ideo non rectè à Chrysoſtomo ſcriptū eſt, Nec gratiam ſine voluntate, nec voluntatem ſine gratia quicquā poſſe operari: quali verò non ipſam quoq; voluntatem operetur gratia, ſicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò Auguſtini conſilium fuit, dum pedifequam gratiæ vocat humanam voluntatem, ſecundas quaſdā à gratia partes illi aſſignare in bono opere: ſed quia hoc illi tantum propoſitum erat refellere peſſimum Pelagij dogma, quod primam ſalutis cauſam in hominis merito ponebat: quod ſatis erat præſenti cauſæ, contendit, gratiam omnino merito eſſe priorem: altera interim quaſtione omiſſa, de perpetuo gratiæ effectu, quam tamen alibi egregiè tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominum præuenire nolentem vt velit: volentem ſubſequi ne fruſtra velit: ipſum boni operis in ſolidum facit authorem. Quamquam clariores de hac re ſunt eius ſententiæ quàm vt longam argumentationem deſiderent. *Laborant, inquit, homines inuenire in noſtra voluntate quod noſtrum ſit, & non ex Deo: & quomodo inueniri poſſit ignoro. Libro autè contra Pelagium & Cæleſtium primo, vbi dictum illud Chriſti interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, venit ad me: Arbitrium, inquit, ſic adiuuatur vt non ſolum quid faciendum ſit, ſciat: ſed quod ſciuerit, etiã faciãt. Atque ita quum Deus docet, nõ per Legis literam, ſed per Spiritus gratiam, ita docet vt quod quiſque didicerit, non tantum cognoscendo videat, ſed etiam volendo appetat, agendõque perficiãt.

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam verſamur: agendum, ſummam rei paucis ac apertiffimis tantum Scripturæ testimoniis probatam tradamus lectoribus: tum deinde (ne quis nos detortæ perperam Scripturæ inſimulet) oſtendamus neque huius ſancti viri (Auguſtinum dico) testimonio deſtitui quam ex Scriptura deſumptam aſſerimus veritatem. Nam neque expedire cenſeo, vt quæ in ſententiæ noſtræ confirmationem adduci ex Scripturis poſſunt, ordine ſingula recenſeantur: modò ex ſelectiffimis, quæ proferentur, via ſternatur ad reliqua omnia, quæ ſparſim leguntur, intelligenda: neque ruſum intempeſtiuè factum iri, ſi palam fecero mihi cum eo viro non malè conuenire cui plurimum auctoritatis merito deſert piorum conſenſus. Certè boni exordium non aliunde quàm à ſolo Deo eſſe facile & certa ratione liquet: neque enim voluntas reperietur ad bonum propenſa niſi in electis. Atqui electionis cauſa extra homines quaerenda eſt: vnde conficitur, rectam voluntatem non eſſe homini à ſe ipſo, ſed ex eodem beneplacito, quo ante mundi creationem electi ſumus, fluere. Accedit altera non abſimilis ratio: nam quum bene volendi & agendi principium ſit ex ſe ipſo, videndum eſt vnde ſit ipſa fides. Quum verò gratuitum eſſe Dei donum clamat tota Scriptura, ſequitur ex mera gratia eſſe vbi velle bonum incipimus, qui ad malum toto animo ſumus naturaliter propenſi. Ergo Dominus, vbi in populi ſui conuerſione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det carneum, aperte teſtatur oportere aboleri quod ex nobis eſt, quò ad iuſticiam conuertamur: quicquid autem in eius locũ ſubit, à ſe ipſo eſſe. Nequid vno loco pronuntiat: dicit enim apud Ieremiam, Dabo eis cor vnum, & viam vnã, vt timeant me vniuerſis diebus. Paulo poſt, Timorem nominis mei dabo in cor eorum, vt non recedat à me. Ruſum apud Ezechielem, Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo in viſceribus eorum. Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Non poſſet euidentiũs ſibi vindicare, nobis adinere, quicquid eſt in voluntate noſtra boni & recti, quàm dum conuerſionem noſtram, creationem noui Spiritus & noui cordis eſſe teſtatur: ſequitur enim ſemper, & ex voluntate noſtra nihil prodire boni donec reſormata fuerit: & poſt reſormationem, quatenus bona eſt, à Deo eſſe, non à nobis.

ſe ipſa aliquid bonum agat) ſed quia illud vnum eſt qd recti amore cõcipit voluntas, qd in eiõ ſtudiũ inclinatur, quod ad eius ſectũli conatũ incitatur & mouetur, deinde qd electio, ſtudiũ, conatus nõ ſatiſcũt, ſed ad effectũ vſque procedũt: poſtremũ qd homo in illis cõſtãnter pergit, & in finem vſque perſeuerat.

** Sermone quodam de inuentione ſancti &c. c. vi.*

** Lib. 2. de remiſſiõ peccat. cap. 18. Iohan. 6. 45.*

Iere. 31. 32.

Ezech. 11. 19.

1. Reg. 8. 58.

Psal. 119. 36.

Psal. 51. 12.

Iohan. 15. 1.

Matt. 15. 13.

Philip. 2. 13.

1. Cor. 12. 6.

* Scilicet 6.

Psal. 86. 11.

9 Sic & preces sanctorum compositæ leguntur. Inclinet cor nostrum ad se Dominus, dicebat Solomo, vt seruemus mandata sua. Peruicaciam cordis nostri ostendit quod in Legis diuinæ rebellionē naturaliter exultet, nisi flectatur. Idem & in Psalmo habetur, Inclina cor meum ad testimonia tua. Semper enim notanda est antithesis inter peruersum cordis motum quo fertur ad contumaciā, & correctionem hanc qua in obsequium cogitur. Dauid autem quum se directrice gratia ad tempus orbatum fuisse sentiens, Deum rogat vt cor mūdum in se creet, Spiritum rectum innouet in suis visceribus, an non omnes cordis sui partes impuitate refertas agnoscit, & spiritum obliqua prauitate contortum? munditiem autem quam flagitat, Dei creaturam vocando, an non totam illi acceptam refert? Siquis excipiat, precationem ipsam signum esse pij sanctique affectus, prompta est solutio, quāuis iam aliqua ex parte reliquisset Dauid, conferre tamen priorem statum cum illa tristi ruina quam expertus erat. Personam ergo hominis à Deo alienati suscipiens, merito sibi dari petit quæcunque electis suis in regeneratione confert Deus. Itaque mortuo similis, optat se iterum creati, vt ex mancipio Satanz fiat Spiritus sancti organum. Mira sanè & portentosa superbiz nostræ libido. Nihil seuerius Dominus exigit quàm vt religiosissimè suū sabbatum obseruemus, quiescendo scilicet ab opribus nostris: à nobis verò nihil magis ægrè impetratur, quàm vt operibus nostris valere iussis, Dei operibus iustum locum cedamus. Nisi obstaret vecordia, satis luculentum testimonium reddidit gratiis suis Christus, ne malignè suppri merentur. Ego sum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola est. Sicut palmes non potest fructum ferre à seipso, nisi māsarit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis: quia sine me nihil potestis facere. Si non aliter per nos fructificamus, quàm reuulsus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non est amplius quærendum quæ sit naturæ nostræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua est ista conclusio, Sine me nihil potestis facere. Non dicit nos esse infirmiores quàm qui nobis sufficiamus: sed nos ad nihilum redigendo, omnem vel exiguæ facultatæ opinionem excludit. Si in Christo nisi fructificamus in star vitis, quæ tum à terræ humore, tum à rore cælesti, tum à solis fomento vegetationis ducit energiam: nihil in bono opere restare nobis video, si Deo illibatum seruamus quod suum est. Nequicquam obreducitur friuola argutia, succum iam inclusum esse in palmitē, & vim proferendi fructus: ideòque non omnia sumere à terra vel à prima radice, quia aliquid suum conferat. Neque enim aliud vult Christus, quàm nos aridum & nihili esse lignum vbi sumus ab eo separati: quia seorsum nulla sit in nobis bene agendi facultas, sicut alibi quoque inquit, Omnis arbor, quam non plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apostolus totam illi summam transcribit in loco iam citato. Deus est, inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere. Prior pars operis boni, est voluntas: altera, validus in exequendo conatus: vtriusque author est Deus. Ergo Domino surripimus siquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu: Si diceretur Deus opem ferre infirmæ voluntati, nobis non nihil relinqueretur: sed quum dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum est locatur. Porrò quoniam carnis nostræ pondere bona etiamnum voluntas obruitur, ne emergat: subiunxit, eluctandis eius pugnz difficultatibus, conatus constantiam ad effectum vsque administrari. Siquidem nec aliter constare posset quod alibi docet, vnicum esse Deum qui efficit omnia in omnibus, vbi totum spiritualis vitæ cursum comprehendi * antè docuimus. Qua ratione Dauid postquam vias Dei sibi pate fieri precatus est, vt ambulet in eius veritate, mox adiungit, Vnias cor meum ad timendum

dum nomen tuum. Quibus verbis significat, etiam qui probè affecti sunt, tot esse distractionibus obnoxios vt facilè euanescent vel effluant nisi ad constantiam firmentur. Qua ratione alibi, postquam gressus suos dirigere ad seruandum Dei sermonem precatus est, robur quoque ad bellandum sibi dari postulat. Ne dominetur, inquit, mihi vlla iniquitas. Hunc *Psal. 117. 133.* itaq; in modum & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius sit, quòd recti amorem concipit voluntas, quòd in eius studium inclinatur, quòd ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quòd electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsq; procedunt: postremò, quòd homo in illis constanter pergit, & in finem vsque perseuerat.

10 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis seculis traditum est *Hic & sect. 11. 12.* & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare *13. 14. Falsum esse* aut refragari: sed illam efficaciter afficiendo. Illud ergo toties à Chry- *quod multis seculis* sostomo repetitum repudiari necesse est, Quem trahit, volentem trahit: *traditum est, Deū* quo insinuat Dominum porrecta tantum manu expectare an suo au- *ita voluntate mo-* xilio iuari nobis adlubescat. Talem fuisse hominis a thucstantis con- *uere vt nostræ post-* ditionem concedimus vt potuerit ad alterutram partem inclinare: sed *ea sit electionis, mo-* cum suo exemplo docuerit quàm miserum sit liberum arbitrium, nisi *tioni aut obtempera-* Deus in nobis & velit & possit: quid fiet nobis si ad eum modulum suam *re aut refragari, a-* gratiam nobis imperit? Imo nos ipsi eam obscuramus & extenua- *liãsq; similes sentē-* mus nostra ingratitude. Non enim docet Apostolus, offerri nobis *tias, Scripturæ &* bonæ voluntatis gratiam si acceperimus: sed ipsum velle in nobis effi- *Augustini autho-* cere: quod non aliud est nisi Dominum suo Spiritu cor nostrum diri- *ritate probatur.* gere, flectere, moderari: & in eo, tanquam in possessione sua, regnare.

Nec verò per Ezechielem promittit se daturum electis Spiritum nouum *Ezech. 11. 19, & 36.* hoc tantum fine vt in præceptis suis ambulare possint, sed vt re ipsa am- *27.* bulent. Neque secus accipi sententia Christi potest, Omnis qui audiuit *Iohan 6. 45.* à Patre meo venit ad me, quàm vt efficacem à seipsa Dei gratiam doceat: quemadmodum & Augustinus contendit. Qua gratia non quoslibet promiscuè dignatur Dominus, quemadmodum vulgò iactatur illud *Ibid. de prædest. sanct.*

(nisi fallor) Occamicum, eam nemini denegari facienti quod in se est. Docendi quidem sunt homines, expositam esse Dei benignitatem omnibus, sine exceptione, qui eam quærunt: sed quum id demum quærere incipiant quibus cœlestis gratia aspirauit, nec hæc saltem portio- cula de eius laude decerpenda erat. Hæc est sanè electorum prærogatiua, vt per Spiritum Dei regenerati, ipsius ductu agantur ac gubernentur. Quare merito Augustinus tam eos deridet qui aliquas volendi partes sibi arrogat, quàm reprehendit alios qui putant promiscuè dari omnibus quod speciale est, gratuita electionis testimonium. Communis (inquit) omnibus est natura, non gratia: vitreum acumen appellans quod mera vanitate splendet vbi ad omnes generaliter extenditur, quod Deus quibus vult confert. Alibi autem, Quomodo venisti? credendo. Time ne dum tibi arrogas quòd inuenta sit à te via iusta, pereas de via iusta. Veni, inquis, libero arbitrio: voluntate propria veni. Quid turgescis? vis nosse quòd & hoc præstitum est tibi? Ipsum audi vocantem, Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Er citra controuersiam elicitur ex Iohannis verbis, sic efficaciter gubernari diuinitus pro- rum corda, vt inflexibili affectu sequantur. Qui ex Deo genitus est (inquit) non potest peccare: quia semen Dei in ipso manet. Nam medium quem sophistæ imaginantur motum, cui obsequi vel quem repellere liberum sit, aperte excludi videmus vbi affertur efficax ad perseuerandum constantia.

11 De perseuerantia nihilo magis dubium futurum erat quin habenda *i. iij.*

De verbis Apost. Serm. 1.
Iohan 6. 44.
Iohan. 3. 9.

esset pro gratuito Dei dono, nisi inualuisset pessimus error, pro hominum merito hanc dispensari, prout se vnusquisque non ingratum primæ gratiæ præbuerit. Sed enim quoniam inde natus est quod putabant in manu nostra esse respuere vel accipere oblatam Dei gratiam, hac opinione explosa, ille quoque sponte sua corruit. Quanquam hinc bifariam erratur: nam præterquam quod *nostram erga primam gratiam gratitudinem legitimamque vsus posterioribus remunerari docent, addunt etiam, non iam solam gratiam in nobis operati, sed esse tantum nobis cooperatricem. De priore sic habendum est, Dominum, dum in dies locupletat, & nouis suæ gratiæ donibus cumulat seruos suos, quia opus quod in illis cœpit, gratum acceptumque habet, in illis inuenire quod maioribus gratiis prosequatur. Atque huc pertinent sententiæ illæ. Habenti dabitur. Item, Euge serue bone: quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam. Sed hinc duo sunt cauenda, ne aut remunerari dicatur posterioribus gratiis legitimus vsus primæ gratiæ, ac si homo sua ipsius industria redderet gratiam Dei efficacem: aut sic remuneratio censeatur vt desinat haberi gratuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam esse fidelibus hanc Dei benedictionem, quo melius vsi fuerint superioribus gratiis, vt eo maioribus posthac adaugeantur: sed illum quoque vsus à Domino esse dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia provenire: ac sinistrè non minus quàm infœliciter tritam illam distinctionem vsurpant, operantis gratiæ & cooperantis. Hac quidem vsus est Augustinus, sed commoda definitione leniens, Deum cooperando perficere quod operando incipit: ac eandem esse gratiam, sed sortiri nomen pro diuerso modo effectus. Vnde sequitur, eum non partiri inter Deum & nos ac si ex proprio vtriusque motu esset mutua concurrentia: sed gratiæ multiplicationem notare. Quo pertinet quod à libi dicit, multa Dei dona præcedere bonam hominis voluntatem, inter quæ est & ipsa. Vnde sequitur, nihil reliquum facere quod ipsa sibi arroget. Quod & Paulus nominatum expressit. Nam quum dixisset Deum esse qui efficit in nobis & velle & perficere, continuo subdidit, vtrumque facere pro bona voluntate: hac dictione gratuitam esse benignitatem iudicans. Ad id autem quod dicere solent, postquam primæ gratiæ locum dedimus, iam conatus nostros subsequenti gratiæ cooperari, respondeo: Si intelligant nos, ex quo sensel Domini virtute in iustitiæ obsequium edomiti sumus, vltro pergere, & propensos esse ad sequendam gratiæ actionem, nihil reclamamus. Est enim certissimum, vbi gratia Dei regnat, talem esse obsequandi promptitudinem. Vnde id tamen nisi quod Spiritus Dei vbi que sibi consentiens, quam principio generauit obedientiæ affectionem, ad perseverandi constantiam fouet & confirmat? At si hominem à seipso sumere volumus vnde gratiæ Dei collaboret, pestilentissimè hallucinantur.

1. Cor. 15. 10.

12 Atque huc falsò per inscitiam torquetur illud Apostoli, Plus omnibus iis laboravi: nõ ego, sed gratia Dei mecum. Sic enim accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat quod se præferret omnibus, id quidem corrigere, laudem ad Dei gratiam referendo: sed ita vt se gratiæ cooperarium vocet. Ad hanc festucam mirum est tot non malos alioqui homines impegisse. Non enim gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, vt se consortem laboris faciat: quin potius totam laboris laudem vni gratiæ transcribit, ista correctione, Non ego, ait, sum is qui laboravi, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autem eos locutionis ambiguitas: sed magis præpostera versio, in qua vis Græci articuli prætermittitur. Nam si ad verbum reddas, non dicit gratiam sibi fuisse cooperatricem: sed gratiam quæ sibi aderat, omnium fuisse effectricem.

Atque.

Atque id non obscure, licet breuiter, docet Augustinus, quum ita loquitur. Præcedit voluntas bona hominis multa Dei dona, sed non omnia. Quæ autem præcedit ipsa in eis & ipsa est. Sequitur deinde ratio: quia scriptum sit, Misericordia eius præuenit me, & Misericordia eius subsequetur me: nolentem præuenit, vt velit: volentem subsequitur, ne frustra velit. Cui consentit Bernardus, Ecclesiam ita loquentem inducens. Trahe quodammodo inuitam vt facias voluntariam: trahe torpentem vt reddas currentem.

Psal. 59. 11.

Psal. 23. 6.

Serm. 2. in Cant.

13 Audiamus nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagiani, hoc est, Sorbonici sophistæ toram vetustatem nobis aduersam pro suo more crimentur: in quo scilicet patrem suum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim arenam ipse Augustinus protrahus est. Libro de correptione & gratia ad Valentinum filius exequitur, quod breuiter, eius tamē verbis referam, Gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam si velle: nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illum posse si velle: sed non velle vt posset: nobis & velle dari & posse. Primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram multo maiorem, non posse peccare. Ac ne de futura post immortalitatem perfectione loqui putetur (sicuti perperam Lombardus e trahit) scrupulum hunc paulo post eximit. Tantum quippe, inquit, Spiritu sancto accenditur voluntas sanctorum: vt ideo possint quia sic volunt: ideo velint, quia Deus operatur vt sic velint. Nam si in tanta infirmitate, in qua tamen ad reprimendam elationem perfici virtutem decet, ipsis relinquatur voluntas sua, vt adiutorio Dei possint, si velint, nec Deus operetur in illis vt velint: inter tot tentationes infirmitate voluntas ipsa succumberet, ideoque perseuerare non possent. Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt gratia diuina indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur, ideoque quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copiosius quomodo corda nostra Dei afficientis necessitatio sequantur motum: ac dicit quidem Dominum homines suis voluntatibus trahere, sed quas ipse operatus est. Habemus nunc Augustini ore restatum quod in primis obtinere volumus, non offerri tantum à Domino gratiam, quæ libera cuiusque electione aut recipiatur aut respiciatur: sed ipsam esse, quæ in corde & electionem & voluntatem formet: vt quicquid deinde sequitur boni operis, fructus sit ipsius ac effectus: nec aliam habeat sibi obsequentem voluntatem nisi quam fecit. Sunt enim eius quoque verba ex alio loco, Omne bonum in nobis opus non nisi gratiam facere.

2. Cor. 12. 9.

Cap. 14.

14 Quod autem alibi dicit, non tolli gratia voluntatem, sed ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: significat tantum, hominem non ita trahi vt sine motu cordis, quasi extraneo impulsu feratur: sed intus sic affici vt ex corde obsequatur. Specialiter gratuitoque electis dari, in hunc modum ad Bonifacium scribit, Scimus non omnibus hominibus dari Dei gratiam: & quibus datur, neque secundum merita operum dari, neque secundum merita voluntatis, sed gratuita gratia. quibus non datur, scimus iusto Dei iudicio non dari. Ac in eadem epistola fortiter eam opinionem impugnat, quæ hominum meritis subsequenter gratiam reddi putat: quia primam gratiam non respuendo, se dignos præstitent. Vult enim Pelagium fateri, nobis gratiam necessariam esse ad singulas actiones, neque operibus retribui, quod sit verè gratia. Sed breuiore summa comprehendere res non potest quam ex octauo capite libri ad Valentinum, De correptione & gratia: vbi primum docet, Quod humana voluntas non libertate gratiam, sed gratia consequatur libertatem; Quod per eandem gratiam impresso delectationis affectu,

Epist. 105.

Epist. 106.

ad perpetuitatem cōformetur: Quòd insuperabili fortitudine roboretur: Quòd illa gubernante, nunquã excidat: deserete, protinus corruat. Quòd gratuita Domini misericordia, & ad bonum conuertatur: & conuerta, in ipso perseueret. Quòd voluntatis humanę directio in bonum, & post directionem constantia, ex sola Dei voluntate pendeat, non vlllo suo merito. Ita homini tale relinquitur liberum arbitrium (si appellare ita libet) quale alibi scribit, quòd nec ad Deum cōuerri, nec in Deo persistere, nisi per gratiam, possit: à gratia valeat quicquid valet.

Epist. 46.

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

CAPVT IIII.

Quomodo Deus operetur in cordibus suorum, Satan in impiorum, ita tamen vt ipsi non excusentur. Vide Calu aduersus Libertinos cap. 15. & 16.

Hominem peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, sufficienter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, vnde liqueret eum, dum necessario peccat, nihil tamen minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in seruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm suo, quale sit actionis vtriusque genus. expediendum restat: tum soluenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alibi Augustinus humanam voluntatem equo comparat sefforis nutum expectanti: Deum ac Diabolum, sefforibus. Si Deus illi infidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus seffor, compositè illam regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compescit: petulantiam luxuriámque coercet, peruicaciam retudit, in rectam viam deducit: quòd si eam Diabolus occupauit, instar stolidi ac petulantis sefforis per inuia rapit, impellit in foveas, per præcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociámque instigat. Qua similitudine, quando melior non occurrit, in præsentia contenti erimus. Imperio igitur Diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur subiacere vt inde agitur, non significat ipsam reluctantem ac resitantem ad obsequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iussa nostra dominij iure cogimus) sed Satanæ præstigijs fascinatam, illi se ad omnem ductum obsequentem necessario præbere. Nam quos Spiritus sui regimine non dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iusto iudicio ablegat. Quare Apostolus Deum huius seculi excæcasse mentes infidelibus exitio destinatis ait, ne cernant lumen Euangelij Et alio loco, ipsum operari in filiis contumacibus. Excæcatio impiorum, & quæcunque inde sequuntur flagitia, opera Satanæ nuncupantur: quorum tamen causa extra humanam voluntatem quærenda non est, ex qua radix mali surgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc est, peccatum) residet.

2. Cor. 4. 4.

Ephes. 2. 2.

Iob 1.

2 Longè est alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo sic calamitas à Chaldeis sancto Iob illata. Chaldæi, interemptis eius pastoribus, gregem hostiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palàm extat: neque in eo opere cessat Satan à quo totum id prouenire narrat historia. Ipse autem Iob Domini opus in eo recognoscit, quem dicit sibi abstulisse quæ erepta erant per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem aut horem referamus, quin vel Satanam excusemus Dei consortio, vel Deum mali authorem prædicemus? Facile, si finem agendi primùm inspiciamus, deinde modum. Domini consilium est serui sui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad desperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in consilijs diuersitas opus iam valde distinguit. In modo non minus est discriminis.

Satanæ

Satanæ affligendum seruum suum Dominus permittit: Chaldaeos, quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellēdos: Satan alioqui prauos Chaldaeorū animos venenatis suis aculeis ad perpetrandum id flagitiū instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniaq; membra scelere obstringunt ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobris: in quibus regnum suū, hoc est nequitia, exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quòd Satan ipse (instrumentum quum sit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hinc vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt sustinētur, ita efficaciā quiduis agendi ducunt. De illa specialia actione tantū loquor quæ in vnoquoq; facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanq; homini assignari videmus nō esse absurdum: sed varietas in fine & modo facit vt illic inculpata Dei iustitia reluceat, Satanæ hominisq; nequitia cum suo opprobrio se prodatur.

3 Veteres religioſius interdum simplicem quoque veritatis confessionem in hac parte reformidant, quòd verētur ne impietati fenestram de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiant. Quam sobrietatem vt exosculor, ita minimè periculosum iudico, si simpliciter teneamus quod Scriptura tradit. Ne Augustinus quidem illa superstitione interdum solutus est: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationem non ad operationem Dei, sed ad præscientiam spectare. At istas argutias non recipiunt tot Scripturæ locutiones, quæ plus aliquid Dei quam præscientiam interuenire clarè ostendunt. Et Augustinus ipse libro contra Iulianum 5, longa oratione contendit, non permissionis tantū aut patientiæ diuinæ esse peccata, sed etiam potentiæ, vt sic priora peccata puniantur. Similiter quod de permissione afferunt, dilutius est quàm vt subsistat. Sepiūm excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fusius docui. Id quale sit, nequaquam explicatur, si confugitur ad præscientiam aut permissionem. Nos ergo duplici ratione respondemus id fieri. Si quidem quum sublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas superſit: quum ablato eius Spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: quum cessante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: ritè excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videnti, patendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatem, quod ad exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam & consilia eorum destinat quòd vltimum est, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moses Schon regem transitum non dedisse populo: cum indurauerat Deus spiritum eius, & cor obfirmauerat, finem consilij mox subiungit. Vt daret eum in manus nostras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obstinatio cordis, diuina fuit ad ruinam præparatio.

4 Secundum priorem rationem istud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à senioribus. Aufert cor ab his qui præſunt populo terra, errare eos facit per inuicem. Item, Quare demerſisti nos Domine indurasti cor nostrum, ne timeamus te: Quandoquidem indicant potius quales Deus homines faciat deferendo, quàm quoliter opus in ipsis suum peragat. At sunt alia testimonia quæ vltra procedunt: qualia sunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis ne vos audiat, ac dimittat populum. Postea dicit se aggrauasse cor illius, & robasse. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum est: sed plus aliquid fecit, quod obstinatione peccus eius obfirmandum Satanæ mandauit: vnde prius dixerat, Tenebo cor illius Egre ditur populus ex Ægypte: prodeunt obuiam infelici regionis incolæ: vnde excitati

Hic & sect. 4. ostēditur veteres nonnunquā non operationē Deo tribuisse in impijs, sed præscientiā aut permissionē, ne scilicet prophani homines occasionem arriperent de Dei operibus irreuerenter obloquendi. Scripturam tamē, vbi Deus dicitur excæcare, indurare, & similia, plus aliquid quam permissionem notare.

* Libr. de prædest. & gratia.

Libr. 1. capit. 18. Duobus modis Deū operari in reprobis: nōpe deferēdo spiritūq; suū ab illis auferēdo: deinde etiam tradēdo illos Satanæ iræ suę ministro.

Deut. 2. 30.

Exch. 7. 26.

Psal. 107. 40.

Iob 12. 20.

Iſa. 6. 17.

Exo. 4. 21, & 7. 3.

Exod. 10. 1.

Exo d. 3. 19.

Dent. 2. 30.

Psal. 105. 25.

Moses certe populo assererat Dominum fuisse qui corda eorum roborasset. Propheta verò eandem historiam recitans, dicit ipsum vertisse corda eorum ut odio haberent populum suum. Iam dicere non possis destitutos Domini consilio impigisse. Nam si roborantur & vertuntur destinato inflectuntur ad id ipsum. Adhæc, quoties in populi transgressiones vindicare illi placuit, quomodo opus suum in reprobis adimpleuit? ut videas efficaciam agendi penes ipsum fuisse, illos ministerium duntaxat præbuisse. Quare nunc sibi illo suo euocaturus se illos minabatur: nunc instar fagene sibi fore ad irretiendos: nunc mallei instar, ad feriendos Israelitas. Sed præcipuè tum declarauit quod non sit otiosus in illis, dum Sennacherib securim vocat, quæ ad secandum manu sua, & destinata fuit & impacta. Non male alicubi Augustinus ita definit, quod ipsi peccant, eorum esse: quod peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei esse, tenebras prout visum est diuidentis.

Isa. 5. 26, & 7. 18.

Ezech. 12. 13, & 17. 20.

Iere. 50. 25.

Isa. 10. 15.

Aug. de Prædesti. sanct.

1. Sam. 16. 14, & 18. 10, & 19. 9.

2. Thes. 2. 10.

Satanæ ministeriū

intercedere ad re-

probos instigandos,

quoties huc atque

illuc Dominus sua

prouidetia eos de-

stinat.

* Lib. 1. cap. 16. 17.

18.

Hic & sect. 7. pro

batur ex Scriptu.

ra, quotidiana ex-

periètia, & Aug

authoritate, etiã in

actionibus qua per

se nec iustæ nec vi-

tiosæ sunt, & ad

corporeã magis quã

spiritualẽ vitã spe-

ctant, hominis vo-

luntatẽ non esse li-

berã, sed Dei motio-

ne speciali inclina-

ri ad clementiã, mi-

sericordiam, iram,

pauorẽ, aliosq; di-

uersos affectus. quo-

vies ipse viam vult

facere suæ promi-

dentia

* Lib. 2. ca. 2. sec. 13.

14. 15. 16. 17.

* Exod. 11. 3.

Gen. 43. 14.

5 Porro Satanæ ministerium intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atque illuc Dominus prouidentia sua eos destinat, vel ex vno loco satis constiterit. Dicitur enim sapius in Samuele, quod Saulẽ aut raptauerit aut dimiserit Spiritus Domini malus, & spiritus malus à Domino. Ad Spiritum sanctum id referre nefas est. Spiritus ergo impurus, Dei spiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiamq; respondet, instrumentum magis ipsius in agendo, quàm à seipso author. Simul addendum est quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac seductionis immitti, ut credant mendacio qui veritati non paruerunt. Longo tamen discrimine semper distat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impij moluntur. Ille mala instrumenta, quæ sub manu habet & versate quolibet potest, seruire iustitiæ suæ facit. Hi, prout mali sunt, nequitiam ingenij prauitate conceptam effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maiestatem, tum præcidendam impij stergiuersationem pertinent, in capite * De prouidentia iam exposita sunt. Hic enim breuiter propositum modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satan, quomodo in utroque agat Dominus, indicare.

6 In actionibus autem quæ nec iustæ per se, nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis quàm spirituales vitam spectant, quam libertatem obtineat homo, * et si supra attigimus, nondum tamen explicatum est. Nonnulli in talibus liberam ei electionem concesserunt: magis, ut arbitror, quod de re non magni momenti disceptare volebant, quàm quod asserere pro certo vellent illud ipsum quod concedunt. Ego, etsi eos qui nullas esse sibi ad iustitiam vires tenent, quod in primis ad salutem cognitu necessarium est tenere fateor, non tamen puto hanc quoque partem negligendam, ut nouerimus specialis esse gratiæ Domini, quoties in mentem venit eligere quod è te nostra est: quoties eò voluntas inclinatur: rursum quoties & mens & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc se protendit diuinæ prouidentia vis, nõ modò ut rerum euentus succedant quemadmodum expedite prospexerit: sed ut voluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem si sensu nostro reputamus rerum externarum administrationem, nihil dubitabimus eatenus sub humano arbitrio sitas esse: verum si aures tot testimoniis præbebimus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominum clamant, arbitrium ipsum speciali Dei motioni subiicere nos coget. * Quis Aegyptiorum voluntates Israelitis conciliauit ut pretiosissima quæque vasa illis commodato darent? Nunquam eò animum ipsi suaapte sponte induxissent. Ergo eorum animi Domino magis suberant quàm à seipsis regerantur. Nec sanè Iacob nisi persuasus esset Deum, prout visum est,

homini-

hominibus induere diuersos affectus, dixisset de filio Ioseph (quem profanum esse quempiam Ægyptium putabat) Det vobis Deus inuenire misericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Ecclesia in Psalmo fatetur, *Psal. 106. 46.* quum eius misereri voluit Deus, mansuefacta ad clementiam ab ipso fuisse crudelium Gentium corda. Rursum quum exarsit in iram Saul ut se ad bellum accingeret, causa exprimitur, quod eum impulerit spiritus Dei. Quis animum Absolomi auertit ab amplectendo consilio Achitophel, quod esse vice oraculi solebat? Quis flexit Rehabeam, ut iuuenili consilio persuaderetur? Quis Gentes magnæ prius audaciæ petteruit ad Israelis aduentum? Id quidem diuinitus fieri confessa est meretrix Rahab. Quis rursus metu & formidine deiecit Israelis corda, nisi qui in lege minatus est se daturam illis cor pavidum?

7 Excipiet quispiam, esse hæc singularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuersa debeant. Ego verò dico, sufficienter iis probari quod contendo, Deum, quoties vult vim facere suæ providentiæ, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & versare, nec ita esse liberam ipsorum electionem, quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potius quam ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quod te in rebus minimè perplexis iudicium & mens sæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flaccescit: rursus in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium: in magnis & periculosis, animus omni difficultate superior suppetit. Atque ita interpretor quod ait Solomo, Ut auris audiat, ut oculus videat. Dominus facit vtrunque. Non enim mihi de creatione loqui videtur, sed peculiari functionis gratia. Quum verò scribit, Dominum cor Regis, quasi rivus aquarum, in manu sua tenere, & inclinare quocumque voluerit: sub vna profectò specie totum genus comprehendit. Si cuius enim voluntas omni subiectione soluta est, id iuris regiæ voluntati maxime competit, quæ in alias quodammodo regnum exercet: quod si illa Dei manu flectitur, neque nostra eximetur ea conditione. Hæc de te in iugis extat Augustini sententia, Scriptura, si diligenter inspiciatur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos & vitam dirigit æternam: verum illas quæ conferuât sæculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas quo voluerit, quando voluerit, faciat inclinari vel ad præstada beneficia, vel ad pœnas infligendas occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.

8 Hic meminerint lectores, ab euentu rerum non esse æstimandam humani arbitrij facultatem, quod imperiti quidam præpostere facere solent. Ex eo enim pulchrè & ingeniosè sibi videntur humanam voluntatem conuincere seruitutis, quod ne summis quidè monachis omnia ex sententiâ fluant. Atqui facultas ista, de qua loquimur, infra hominem consideranda est, nõ ab extraneo successu metienda. Siquidem in liberi arbitrij disputatione non hoc quæritur, an homini quæcumque animo deliberarit, perficere & exequi per externa impedimeta liceat: sed an in re qualibet liberam habeat & iudicij electionem, & voluntatis affectionem, quæ veraq; si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrij Actus Regulus erit, angustis dolij acaleati inclusus, quam Augustus Cæsar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrij, afferri solent.

CAPVT V.

DE humani arbitrij seruitute satis dictum videri posset, nisi qui falsa libertatis opinione præcipitare ipsum conantur, suas ex aduersè

quasdam rationes obrederent ad sententiam nostram oppugnandam. Congerunt primò absurda nonnulla, quibus eam in odium trahant, tanquam à sensu quoque communi abhorrentem: postea Scripturæ testimonium cum ea congregiuntur. Vtrasque machinas ordine reuoluimus. Si peccatum, aiunt, necessitatis est, iam deum esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest. Hæc Pelagij quoque arma erant ad impetendum Augustinum: cuius tamen nomine illos nolimus prægrauari, donec de re ipsa satisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatū ideo minus debere imputari, quòd necessarium est: nego rursus, consequi quòd inferunt, euitabile esse, quia voluntarium sit. Si quis enim discipulare cum Deo velit, & hoc prætextu iudiciū subterfuge, quoniam aliter non potuerit: habet paratam responsionem quam alibi attulimus, non ex creatione esse, sed naturæ corruptela: quòd homines peccato mancipati nihil velle possunt nisi malum. Vnde enim ista quam improbi libenter prætexerent impotentia, nisi quòd Adam vltro se diaboli tyranni di addexit? Hinc ergo vitiositas, cuius vinculi tenemur constructi, quòd primus homo defecit à suo opifice. Huius defectionis si merito rei tenentur vniuersi homines, ne se necessitate excusatos putet, in qua ipsa luculentissimam habent damnationis suæ causam. Atque hoc supra clarè explicui: & in diabolo ipso exemplum proposui, vnde pateret non minus voluntariè peccare qui necessariò peccat: sicuti rursus in electis Angelis quem voluntas indeclinabilis sit à bono, non delinquit tamè voluntas esse: quòd idem Bernardus quoque scitè docet, nos ideo inferiores esse, quòd voluntaria est necessitas: quæ tamen nos sibi addictos ita contringit, vt seculi si peccati, henti ante retulimus. Secundam ratiocinationis membrum vitiosum est: quia à voluntario perperam auxiliabit ad liberum: nos autem supra euitimus, voluntariè fieri quòd liberè tamen electioni non subiacet.

Ser. 81. in Cantica.

Soluitur altera eorum obiectio, N si ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, nõ esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmiũ rependatur.

** In Epist. ad Ctesiphontem, & Dia 13*

In Psalmum 31.

In Psal. 70. Epist. 52.

De verbis Apoc. Ser. 15.

2 Subiciant, nisi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedant, non esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmiũ rependatur. Hoc argumentum etiã Antiochicum est, fateor tamen à Chryloto & Hieronymo alicubi vsurpatum. * Pelagianis tamen fuisse familiare nec ipse Hieronymus distimulat, ac ipsorum etiam verba refert: Quòd si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, nõ nos qui non laboramus, coronabitur. De pœnis respondeo illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberòne iudicio an feruili, modo voluntaria cupiditate peccetur: præsertim quam inde peccator arguatur homo, quia est sub feruitate peccat? Quantum ad iustitia præmia, magna verò absurditas, si fateamur illa ex Dei benignitate potius quàm propriis meritis dependere. Quoties hoc apud Augustinum recurrit, non merita nostra Deum coronare, sed sua dona: præmia autem vocari, non quæ meritis nostris debeantur, sed quæ gratis iam collatis retribuantur? Acutè sane hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis si non ex libera arbitrij fonte procedat: sed quòd istud tantopere dissentaneum ducunt, longe aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario docere, quòd ita nefas confiteri putant: quemadmodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominum quæ sunt? Quando ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber ac liberator inuenit. Item, Si reddetur tibi quòd debetur, puniendus es. Quid ergo fit? non tibi reddidit Deus debitam pœnã, sed donat indebita gratiam. Si vis esse alienus à gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata sunt tua: merita autem, Dei. Supplicium tibi debetur: & quum præmiũ uenerit, tua dona coronabit, non merita tua. Eodem sensu alibi non gra-

uant

tiam ex merito, sed meritum ex gratia esse docet. Ac paulo post concludit Deum suis donis merita omnia præcedere, ut inde eliciat sua merita, & prorsus gratis dare, quia nihil inuenit unde saluet. Sed quid longiorem catalogum texere necesse est, quum subinde tales sententiæ in eius scriptis recurrant? Atqui melius etiam nunc hoc errore liberabit eos Apostolus, si audiant quo ex principio sanctorum gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iustificauit: quos iustificauit, eos glorificauit. Cur ergo, teste Apostolo, coronantur fideles? Quia Domini misericordiam, non sua industria & electi sunt & vocati & iustificati. Faciat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita si liberum non stabit arbitrium. Stultissimum enim est ab eo absterri ac refugere quod nos Scriptura vocat. Si omnia accepisti, ait, quid gloriaris, quasi non acceperis? Vides ob id ipsum libero arbitrio adinere eum omnia, ne quem meritis locum relinuat. Sed tamen, ut inexhausta & multiplex est Dei beneficentia ac liberalitas, quas gratias in nos confert, quia nostras facit, perinde ac nostras virtutes remuneratur.

3 Addunt quod ex Chrysostomo sumptum videri potest, Quod si hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiusdem naturæ participes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Nec longè abest ab eo quicumque est scriptor ille operis De vocatione Gentium, qui sub Ambrosij nomine circumfertur, dum ratiocinatur, neminem unquam a fide fuisse recessurum nisi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum est tantos viros siibi excidisse. Quomodo enim Chrysostomo in mentem non venit electionem Dei esse quæ inter homines sic discernat? Nos quidem concedere minimè formidamus, quod Paulus magna cõtentione asserit, omnes simul prauos esse & malitiæ deditos: sed cum illo subiicimus, Dei misericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari modo laboremus naturaliter omnes, soli illi conualescunt quibus medicam manum admoere Domino placuit. Alij, quos iusto iudicio præmittit, in sua putredine tabescunt, donec absumantur. Nec aliunde est quod alij id finem perseverant, alij incepto cursu prolabantur. Si qui semel & ipsa perseverantia donum Dei est, quod non omnibus promiscuè largitur, sed quibus visum est, impertit. Si causa differentie requiratur, cur alij constanter perseuerent, alij instabilitate differant, non alia nobis constat, nisi quod illos sua virtute roboratos sustinet Dominus, ne pereant: his, quo sunt constantiæ documenta, non eandem virtutem administrat.

4 Instant præterea, frustra exhortationes suscipi, superuacuum esse admonitionum usum, ridiculas esse obiurgationes, nisi sit penes peccatorem parere. Similia olim quum obiectarentur Augustino, libellum De correptione & gratia scribere coactus fuit. Vbi etsi copiosè illa diluit, ad hanc tamen summam aduersarios reuocat, O homo, in præceptione cognosce quid debeas agere: in correctione cognosce tuo te vitio non habere: in oratione cognosce unde accipias quod vis habere. Eiusdem fere argumenti est Liber De spiritu & litera, ubi Deum Legis suæ præcepta non humanis viribus nec in docet, verum ubi iussit quod rectum est, gratis iure impleri si facultatem suis electis. Nec vero hæc res longè disceptata non est. Primum non solum in hac causa, sed Christus & omnes Apostoli. Viderint illi quomodo superiores euadent in certamine, quod cum talibus antagonists suscipiunt Christus qui testatur nos sine se nihil posse, an ideo minus reprehendit & castigat eos qui extra seipsum malè agebant: an ideo minus exhortatur ut quisque bonis operibus incumbat? Paulus quàm seuerè in Corinthios inuehitur ob

Rom. 8. 29.

2. Tim. 4. 8.

1. Cor. 4. 7.

Homil. 22. in Gene.

Respondetur tertie
corrad. obiectioni,
si hæc non sit volun-
tatis nostræ facul-
tatis, bonum aut ma-
lum eligere, oportet
ret homines omnes
esse malos, aut om-
nes bonos.

* Lib. 2. cap. 4.

Rom. 3. 10.

Hic & sect. 5. doce-
tur cõtra eosdẽ ad-
uersarios non fru-
stra fieri exhortatio-
nes, admonitiones,
obiurgationes, licet
non sit penes pecca-
torem parere: &
quid ille operetur
cum in impietate
in ipsis fidelibus,
ostenditur.

Iob. 21. 15. 5.

Rom. 9. 16. charitatis neglectum? Iisdem tamen demum charitatem à Domino dari flagitat. Testatur in epistola ad Romanos, non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei: non desinit tamen postea & admonere & hortari & corripere. Cur non ergo Dominum interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo quæ solus ipse dare potest: ea castigando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonet ut parcat iis quorum in manu non est velle aut currere, nisi præeunte Dei misericordia, quæ nunc ipsos destituit? Quasi verò non optima doctrinæ suæ ratio Domino cõstet, quæ in proprio se offert religiosius querentibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quâ tum per se efficiant ad animum immutandum, indicat Paulus dum scribit, neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat: sed Dominum, qui incrementum dat solum efficaciter agere. Sic Moysen, seuerè videmus Legis præcepta sancire, & Prophetas acriter instare, & minari transgressoribus: quum tamen fateatur tunc sapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus esse, corda circumcidere, & pro lapideis dare carnea: Legem suam inscribere visceribus: denique animas innouando, facere ut efficax sit doctrina,

i. Cor. 3. 7.

Exe. II. 19. 20.

Iohan. 6. 44.
45.

5 Quorsum ergo exhortationes? nempe si ab impiis obstinato corde spernantur, in testimonium illis futuræ sunt, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nunc illorum cõscientiam verberant ac feriunt: quia, utcumque irrideat proteruissimus quisque, improbare tamen non potest. Sed quid faciat miser homuncio, inquires, quando cordis mollities, quæ od obedientiam necessaria erat, illi denegatur? Imò quid tergiuetsatur, quum duritiam nulli nisi sibi ipsi impurare queat? Itaque impij libenter eas eludere parati, si liceat, velint nolint, earum virtute prosternuntur. Præcipua autem vtilitas erga fideles consideranda est: in quibus ut omnia per Spiritum suum agit Dominus, ita verbi sui instrumentum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat. Stet ergo quod verum est, totam piorum virtutem in Dei gratia sitam esse, secundum illud Prophetæ dictum, Dabo illis cor nouum ut in illis ambulent. At qui excipies, Cur iam admonentur officij sui, ac non potius sinuntur Spiritus directioni? cur hortationibus sollicitantur, quando festinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur castigantur si quando à via deflexerunt, quando necessaria carnis infirmitate lapsi sunt? O homo, quises qui legem imponas Deo? Si ad recipiendam hanc ipsam gratiam, qua fit ut hortationi pareatur, per hortationem vult nos preparari, quid habes quod in ea œconomia mordeas vel fugilles? Si nihil exhortationes reprehensionisque apud pios aliud proficerent nisi ut peccati redarguerent, essent eo ipso reputandæ non prorsus inutiles. Nunc, quum agente intus Spiritu, ad inflammandum boni desiderium, ad discutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contra autem, ad odium tediumque generandum plurimum valeant: quis audeat superfluas cauillari? Si quis clariorem desiderat responsionem, sic habeat, Bis fatiam Deus in electis suis operatur: intus, per Spiritum: extra, per verbum. Spiritu, mentes illuminando, corda in iustitiæ amorem cultumque formando, nouam eos creaturam facit. Verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, assequendam excitat. Vtroque manus suæ efficaciam pro dispensationis suæ modo exerit. Verbum idem dum reprobis destinatur, etsi non in eorum correctionem, in alium tamen usum valere facit: quo & in præsens cõscientiæ testimonio vrgeantur, & in iudicii diem magis reddantur inexcusabiles. Sic Christus, quanuis pronuntiet neminem ad se venire nisi quem Pater traxerit, & electos venire postquam à Patre audierint, & didicerint:

non tamen ipse doctoris munus negligit, sed voce sua sedulo inuitat quos intus à Spiritu sancto doceri necesse est vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus non otiosam esse doctrinam, quia illis odor est mortis in mortem, suavis tamen odor Deo.

2. Cor. 2. 15.

6 In congerendis Scripturæ testimoniis valde sunt laboriosi: id quod; sedulo faciunt, vt quoniam pondere nequeunt, numero saltem nos ad-
obruant. Sed quæadmodum in præliis, vbi ad manus ventum est, imbel-
lis multitudo, quantumlibet pompæ & ostentationis habeat, paucis et
bus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimum erit illos cum
sua turba discicere. Quia enim in paucissimos scopos coeunt loci omnes
quibus aduersum nos abutuntur, vbi in suas classes distributi fuerint,
compluribus vna responsione satisfaciet: singulis dissoluendis incumbere
necesse non erit. Præcipuum robur locant in præceptis: quæ putant fa-
cultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigere proba-
tum sit, his præstari posse necessario consequatur. Ergo singula percur-
runt, & ex illis virium nostrarum modum metiuntur. Aut enim (in-
quiunt) illud nobis Deus quum sanctitatem, pietatem, obedientiam,
castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat: quum immunditiam,
idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, superbiam & similia inter-
dicit: aut ea tantum requirit quæ sunt in nostra potestate. Porro omnia
fere quæ accumulans præcepta, in tres species distinguere licet. Alia pri-
mam ad Deum conversionem exigunt: alia simpliciter de Legis obser-
uatione loquuntur: alia perseverare in recepta Dei gratia iubent. De o-
mnibus in genere disseramus, tum descendemus ad formas ipsas. Homi-
num facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem
iam diu esse coepit, & nonnullam speciem habet, sed à rudissima Legis i-
gnorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt si dicatur Legis
obseruationem esse impossibilem, validissimo scilicet argumento insi-
stunt, frustra alias datam esse Legem. Perinde enim loquuntur ac si nul-
quam Paulus de Lege loquutus esset. Quid enim quæso, ista sibi volunt,
Legem propter transgressionem positam esse, Per Legem esse cognitionem
peccati, Legem peccatum efficere, Subgressam esse vt abundaret deli-
ctum: ad nostras vires limitandam fuisse, ne frustra daretur? Quis po-
tius longè supra nos positam, quò impotentiam nostram conuinceret.
Certe ex eiusdem definitione finis Legis ac completum est charitas.
Atqui dum ea Thessalonicentium animos repleri optat, satis fatetur si-
ne profectu in auribus nostris sonare Legem, nisi totam eius summam
cordibus nostris Deus inspirat.

Ex præceptis
Lege Dei non est in-
ferendum, hominem
habere liberum ar-
bitrium, & vires
aliquas præstadi-
nã Deus non tantum
imperat quod fieri
oportet, sed etiam
promittit obediendi
gratiam. tractatur
hic & fact. 7. Vi-
de & fact. 9.

Rom. 3. 26.

Ibidem 7. 7.

Galat. 3. 19.

Rom. 5. 20.

1. Timot. 1. 5.

1. Thes. 3. 12.

7 Equidem si Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem esse vitæ
regulam, ad quam studia nostra componere debeamus, ego quoque ci-
tra moram pedibus in eorum sententiam descenderem: sed quum mul-
tiplicem Legis usum diligenter ac perspicue nobis explicet, ex illa po-
tius interpretatione, quid Lex in homine valeat considerare conuenit.
Quantum præsentis causæ refert, simul ac quid agendum sit nobis præ-
ferat, obediendi virtutem à Dei bonitate esse docet: idèque ad preces
mutat quibus eam nobis dari postulemus. Si solum extaret imperium,
nulla promissio, tentandæ essent vires an ad respondendum imperio suf-
ficerent: sed quum simul promissiones connectantur quæ in diuinæ gra-
tiæ auxilio non modò subsidium, sed totam virtutem nobis esse si-
ram clamant, illæ satis superque testantur nos profus ineptos, nedum
impares obseruandæ Legi esse. Quare ne amplius ista virium nostrarum
cum Legis præceptis proportio vrgeatur, ac si Dominus quam in Lege
daturus erat iustitiæ regulam, ad modulum nostræ imbecillitatis exe-
gisset. Magis ex promissionibus reputandum quàm si mus ipsi à nobis

imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (ad iunt) verisimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem destinasse: Neque id quispiam persuadere molitur. Non enim aut impij saxa sunt aut stipes, dum aduersari Deo suas libidines per Legem edocti, suo ipsorum testimonio rei fiunt: aut pij, dum suæ impotentiae admoniti, ad gratiam confugiunt. Quò pertinent istæ solennes Augustini sententiæ, iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab ipso petere debeamus. Magna est præceptorum vtilitas, si libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat: imo ideò Lex imperat, vt impetret fides quod imperatum erat per Legem: unò fidem ipsam exigit à nobis Deus, & non inuenit quod exigit, nisi dederit quod inueniat. Item, Det Deus quod iubet, & iubeat quod velit.

8 *Id, recensendis tribus præceptorum formis quas superius attigimus, clarius cerneretur. Iubet sæpius Dominus tum in Lege, tum in Prophetis, vt ad se conuertamur. At succinit ex aduerso Propheta, Conuerte me Domine, & conuertar: postquam enim conuertisti me, egi poenitentiam, &c. Iubet vt præputia cordis nostri circuncidamus. At per Mosen denuntiat, istam circuncisionem manu sua fieri, Cordis nouitatem passim requirit: sed alibi à se dari testatur. Quod autem promittit Deus, vt Augustinus ait, non facimus ipsi per arbitrium vel naturam: sed facit ipse per gratiam. Atque hæc obseruatio est quam idem ipse inter regulas Ticonij quinto loco enumerat, vbi bene distinguamus inter Legem & promissiones, vel inter mandata & gratiam. Eant nunc qui ex præceptis colligunt, Ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam perimant, per quam præcepta ipsa adimplentur. Secundi generis præcepta simplicia sunt, quibus Deum colere, eius voluntati seruire & adherere, eius placita obseruare, eius doctrinam sequi iubemur. Sed innumeri sunt loci qui testificentur illius esse donum, quicquid iustitiæ, sanctitatis, pietatis, puritatis haberi potest. Ex tertio genere erat illa quæ à Lyca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles, vt in gratia Dei permanerent. Sed vnde illi constantiæ virtus petenda sit, alio loco idem Paulus tradit. Quod superest (inquit) fratres, sitis fortes per Dominum. Alibi verat ne contristemus Spiritum Dei, quo obsignati sumus in diem redemptionis nostræ. Sed quod illi exigit, quia præstari ab hominibus non poterat, Thessalonicensibus à Domino imprecatur, nempe vt dignos habeat eos vocitioe sua sancta, & impleat bonum omne propositum bonitatis sue opusq; fidei in illis. Eodem modo in secunda ad Corinthios epistola, de eleemosynis tractans bonam & piam eorum voluntatem sæpius comendat: paulo post tamè gratias agit Deo, qui posuit in conversione exigent de Titi vt exhortationem susciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præstare Titus potuit nisi quatenus suggestit Deus, quomodo alij ad agendum voluntarij fuissent, nisi Deo ipso corda eorum dirigente?

9 Cauillantur hæc omnia testimonia astutiores: quia nihil impediat quominus ipsi cōferamus nostras vires, & infirmis conatibus Deus suppetias ferat. Afferunt etiam locos ex Prophetis, vbi conuersionis nostræ effectus inier Deum & nos videtur dimidiari. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. *Quales nobis suppetias Dominus ferat, supra demonstratum est, neque hic opus est repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, frustra implere Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet: quando constat omnibus Dei præceptis adimplendis & necessariam esse gratiam Legislatoris, & nobis promissam: quia inde patet, saltem plus à nobis exigi quàm simus soluen-

In Ench. ad Laurent. de gratia & lib. arbi. cap. 16. Homil. 29. in Iohan. Epist. 24.

Ioel. 2. 12.

Iere. 31. 18.

Deut. 10. 16.

Ibid. 30. 6.

Ezech. 36. 26.

Iere. 31. 18.

Lib. de doctr. Christ. 3.

Act. 13. 43.

Ephes. 6. 10.

Ibid. 4. 30.

2. Thess. 1. 11.

2. Cor. 8. 11. 16.

*Tam in præceptis quæ primam ad Deum conversionem exigunt de Titus vt exhortationem susciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præstare Titus potuit nisi quatenus suggestit Deus, quomodo alij ad agendum voluntarij fuissent, nisi Deo ipso corda eorum dirigente?

atq; in iis quæ simpliciter de Legis obseruatione loquuntur, ite in quæ perseuerantem in recepta Dei gratia iubent. ostenditur hic et fact. 9. Deum qui hæc exigit, testari, gratuita sua dona esse conuersionem peccatorum, vitæ sanctitatis, & perseuerantis.

soluendo. Nec verò vllis cauillis dilui potest illud *Jeremia*, irritū fuisse pactum Dei percussū cum veteri populo, quia literale tantū erat: non aliter autem sanciri quā vbi accedit Spiritus, qui ad obediendam corda format. Neque eorum errori stipulatur sententia illa, *Conuertimini ad me, & cōuertat ad vos*. Siquidē illic Dei conuertio notatur, non qua cor nostrum ad resipiscentiam renouat, sed qua se beneuolum ad propitium, rerum prosperitate testatur: quemadmodum rebus aduersis offensionem interdum indicat. Quoniam igitur multis miseriarum & calamitatum formis vexatus populus, auertum à se Deum querebatur: respondet non defuturam illis suam benignitatem si ad vitæ rectitudinem, & ad seipsum, qui est iustitiæ exemplar, redeant. Perperā ergo detorquetur locus, dum eo trahitur vt opus conuersionis videatur inter Deum & homines partiri. Hæc eò breuius perstrinximus, quòd huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

10 * secundus argumentorum ordo superiori finitimus est. Allegat promissiones quibus Dominus, cum volūate nostra paciscitur: quas sunt, *Quærite bonitatem & non malitiam, & viuetis*. Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis, gladius detorabit vos: quia os Domini loquutum est. Item, si abstuleris abominationes tuas à facie mea, non expellèris: si audieris vocem Iehouæ Dei tui, & facias & custodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excelliorem cunctis Gentibus terræ. Et reliquæ similes. Importunè & per ludibrium, quæ Dominus in promissionibus offert beneficia, voluntati nostræ delegari putant, nisi nostrum sit illa vel stabilire, vel irrita facere. Et sanè rem istam facundis querimoniis amplificare promptum est: nos crudeliter à Domino illūdi, quum benignitatem suam à voluntate nostra pendere denuntiat, si voluntas ipsa nostri iuris non est. Egregiam verò fore hanc liberalitatem Dei si beneficia sua ita nobis exponat, ne fruendi vlla sit facultas: miram promissionum certitudinem, quæ vt nunquam impleantur, à re impossibili dependant. De promissionibus eiusmodi quæ conditionem habent appositam, alibi dicemus: vt palà n futurum sit, in earum impossibili complemento nihil esse absurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos à beneficiis sua demerenda inuitat, quos nouit esse prorsus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxta & impiis offerantur promissiones, suum apud vtrosque vsum habent. Quemadmodum præceptis impiorum conscientias pungit Deus, ne sua uiter nimium in peccatis delicientur, nulla iudiciorū suorum memoria: ita in promissionibus quodammodo eos attestatur, quā n indigni sint sua benignitate. Quis enim æquissimum & conuenientissimum esse neget, Dominum iis beneficere à quibus colitur: maiestatis autem suæ contemptores pro sua seueritate vlcersi? Rite ergo & ordine agit Deus, dum impiis peccati compedibus deuinctis, hanc legem in promissionibus dicit, tum demum sua beneficia percepturos si à prauitate discesserint, vel ob hoc solū, vt intelligant se ab us merito excludi: quæ veris Dei cultoribus debentur. Rursum, quia modis omnibus ad implorandam suam gratiam fideles extimulare studet, nequaquam erit absolum, si quod illum multo cum fructu agere præceptis erga eos ostendimus, id quoque promissionibus teneat. De voluntate Dei præceptis edocti, miseriarum nostrarum admonemur, qui sic ab illa toto pectore dissidemus: simul instigamur ad inuocandum eius Spiritum, per quem in rectam viam dirigamur: sed quia præceptis ignauia nostra non satis acuitur, subduntur promissiones, quæ dulcedine quadam ad eorum amorem nos alliciant. Quod autē maiore tenemur iustitiæ desiderio, eo sumus ad quærendam Dei gratiam

constantiam, nec eorum laudem partendam inter Deū & hominem. Vide sic. 11. itē Calu. aduersus Pighnum. Zach. 1. 5. Iere. 31. 32.

Amos 5. 14. Iere. 4. 1. Deu. 28. 1.

Leui. 26. 3. Promissiones conditionales, Si volueritis, si audieritis, & similes nō promissæ liberam audiendi, velendi facultatē esse in homine: neque tamen Deū hominibus illudere, ita cum illis paciscendo: & quis eiusmodi obtestationū sit vsu tum erga pios, tum erga impios.

feruentiores. Et quomodo illis obtestationibus, Si volueritis, Si audieritis, neque volendi audiendive liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

Exprobrationes quibus Deus populo denuntiat, per eum duntaxat fieri, quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit, non probant fuisse in hominum potestate, effugere mala quibus vexati sunt: ubi de eiusmodi exprobrationum usu erga eos qui obstinate in vitis pergit, quam erga dociles qui ad poenitentiam conuertuntur.

11 Habet & tertia classis multam cum illis affinitatem. Locos enim producant quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat fuisse quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit. * Cuius generis sunt isti, Amalec & Chananeus ante vos sunt, quorum gladio corruetis: eo quod nolueritis acquiescere Domino. " Quia vocavi vos, & non respondistis, faciam huic domui sicut feci Silo. * Item, Hæc gens non audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: ideo proiecta est à Domino. " Item, Quia indurastis cor vestrum, & nolulistis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquit, quomodo aduersus eos congruerent quibus exemplo respondere liceat, Nobis verò prosperitas cordi erat, aduersa timebamus: quòd autem illius adipiscendæ, horum vitandorum causa, Domino non paruimus, nec vocem eius auscultauimus, eò factum est quia peccati dominationi obnoxii liberum non fuit? Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit nostræ potestatis. Sed omisso necessitatis obtentu in quo infirmum est ac futile patrocinium, rogo possintne culpam deprecari. Nam si culpæ alicuius tenentur conuicti: non abs re Dominus exprobrat, eorum peruersitate factum esse quominus sue clementiæ fructum sentirent. Respondeant ergo, possintne inficiari causam contumaciæ, prauam suam voluntatem fuisse Si mali fontem intra se reperiunt, quid vestigandis extraneis causis inhiant, ne sibi ipsi fuisse exitij autores videantur? Quòd si verum est suo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & ultionibus castigari, magna ratio est cur istas exprobrationes ex ore Dei audiant: ut si obstinate in vitis pergant, discant in calamitatibus suam potius nequitiam accusare & detestari, quam Deum iniquæ scitæ insinulare: si docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum meritò miseros se ac perditos vident) in viam redeant, ac id ipsum serua confessione agnoscant quod Dominus obiurgando commemorat. In quem usum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profecisse, ex solenni Danielis oratione constat, quæ habetur capite 9. Prioris autem usus exemplum intuemur in Iudæis, quibus suarum miserationum causam enarrare Ieremis iubetur: quum tamen non aliter casurum esset quam Dominus prædixerat, Loquetis ad eos omnia verba hæc, & non audient te: vocabis eos, & non respondebunt tibi. Quorsum igitur canebatur surdis? venosentes ac inuiti intelligerent verum esse quod audiebant: nefarium esse sacrilegium si malorum suorum culpam, quæ in ipsis residebat, Deo transcriberent. Paucis his solutionibus expedire te facillimè possis ab immensa testimoniorum congerie, quam ad erigendum liberi arbitrij simulachrum hostes gratiæ Dei struere solent, tam ex præceptis quam ex obtestationibus aduersus Legis transgressores. Probrosè de Iudæis in Psalmo refertur, Generatio praua quæ non direxit cor suum. alio etiam Psalmo hortatur Propheta suæ ætatis homines, ne obdurent corda sua: nempe quia omnis contumaciæ culpa in hominum prauitate hæret: sed stulte inde colligitur, cor in vtranque partem esse flexibile, cuius præparatio à Deo est. Dicit Propheta Inclinaui cor meum ad obseruanda præcepta tua: nempe quia libenter & hilaris animi propensione Deo se addixerat: neque tamen se inclinationis authorem esse iactat, quam in eodem Psalmo fatetur Dei esse donum. Itaque tenenda Pauli admonitio, dum fideles iubet operari salutem suam cum timore & tremore, quia Deus est qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis assignat,

* Num. 14. 43.

* Ier. 7. 13.

* Ibidem 7. 28.

* Ibidem 32. 32.

Ier. 7. 27.

Psal. 78. 8.

Psal. 95. 8.

Psal. 119. 12.

Philip. 2. 12.

assignat,

assignat, ne indulgeant carnis torpori: sed metum & sollicitudinem præcipiens, sic eos humiliat, vt meminerint hoc ipsum quod agere iubetur, proprium esse Dei opus, quo disertè exprimit, passim (vt ita loquar) agere fideles, quatenus è cælo suggeritur facultas, vt nihil sibi prorsus arrogēt. * Proinde dum nos hortatur Petrus vt subministremus in fide virtutem, non concedit nobis secundas partes quasi separatim quicquam agamus, sed tantum carnis pigritiem expergefascit, qua plerunque suffocatur ipsa fides. Eodem spectat illud Pauli, Spiritum ne extinguas, quia subinde obrepit fidelibus ignauia: nisi corrigatur. Siquis tamen inde inferat, in eorum esse arbitrio fouere oblatam lucem, facile refutabitur eius inscitia, quia hæc ipsa sedulitas quam requirit Paulus, non nisi à Deo est. Nam & sæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quum Spiritus sibi vni consecrandi munus vendicet. Denique per concessionem ad nos transferri quod in Deum competit, ex verbis Iohannis palam est, Quisquis ex Deo est, seruat seipsum. Vocem hanc arripiunt liberi arbitrij præcones, quasi partim Dei virtute, partim nostra seruemur: quasi verò hanc ipsam custodiam, cuius Apostolus meminit, non habeamus è cælo. Vnde & Patrem rogat Christus vt nos à malo seruet: & scimus pios, dum aduersus Satanam militant, nō aliis quàm Dei armis victoriam consequi. Itaque Petrus vbi animas purificare iussit in obedientia veritatis, mox correctionis vice addit, per Spiritū. Deniq; quàm nihil sint omnes humanæ vires in cerramine spirituali, breuiter ostēdit Iohannes, quum tradit nō posse peccare qui ex Deo geniti sunt, quia semen Dei in illis manet: ac rationē alibi reddit, quòd fides nostra sit victoria quæ vincit mundum.

12 Citatur tamen de Lege Moysi testimonium, quod solutioni nostræ valde aduersari videtur. Nam ille populum, post Legem promulgatam, hunc in modum contestatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie, non est occultum, neq; procul positum, neque in cælo situm, sed iuxta te est in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè si de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad causam præsentem habere non parum momenti. Nam etsi eludere leuis operæ fuerit, quòd hinc non de obseruationis sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, non nullem tamen scrupulum sic quoq; forsitan relinquerēt. Verum omnem nobis dubitationem eximit Apostolus, non ambiguus interpres, qui de Euangelij doctrina Moysen hinc loquutum esse affirmat. Quòd si quis refractarius contendar, violenter à Paulo detorta fuisse vt ad Euangelium trahi possent: quanquam impietate non carebit eius audacia, est tamen quo præter Apostoli autoritatem red. arguatur. Nam si de solis præceptis loquebatur Moyses, vanissima confidentia populum inflabat. Quid enim aliud quàm se præcipitassent, si Legis obseruationem aggressi forent suis viribus tanquam sibi non difficilem? Vbi ergo Legis obseruanda ista tam obuia facilitas, quando nullus nisi per exitiale præcipitium pater accessus? Proinde nihil certius est quàm Moysen his verbis misericordiz sœdus comprehendisse, quod vnà cum Legis exactiōe promulgauerat. Nam & paucis antè verbis docuerat, cituncidi manu Dei oportere corda nostra, vt ipsum diligamus. Ergo hanc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritus sancti posuit, qui opus suum potenter in nostra infirmitate peragit. Quanquam nec de præceptis simpliciter intelligendus est locus, sed magis de promissionibus Euangelicis, quæ ad eò comparandæ iustitiæ facultatem in nobis non stabiunt vt eam prorsus euertant. Id reputans Paulus, non subdura illa ardua & impossibili conditione salutem in Euangelio, proponi, qua nobiscum Lex agit (nempe vt ipsam ij demum

Quod agendi partes non unquam scriptura nobis tribuere videtur, nō alia ratione facere, nisi vt carnis pigritiæ expergefasciat & extinguat.

* 2. Pet. 1. 5.
1. Thess. 5. 19.

2. Cor. 7. 1.

1. Iohan. 5. 18.

Iohan. 17. 15.

1. Petri 1. 22.

1. Iohan. 3. 9.

Ibidem 5. 4.

Deut. 30. 11.

Quod Moyses dicit Præpe est verbū in ore tuo & in corde tuo, & c. nō inuare liberi arbitrii de se fore ostenditur, quū ibi non nullis præceptis, sed de promissionibus Euangelicis agat.

Rom. 10. 8.

Deut. 30. 3.

nobis tribui, nisi quædam esset studij nostri cum diuina virtute cõmun-
nicatio? His tricus nullo labore nos exoluemus, si ritè modũ reputemus,
quo in sanctis agit Spiritus Domini. Extranea est illa similitudo qua nos
inuidiosè grauant: quis enim ita desipit, vt hominis motionem à iactu la-
pidis nihil d'ferre aurumet? Neque verò quicquam simile consequitur
ex nostra doctrina. In naturales hominis facultates referimus, approba-
re, respuere: velle, nolle: eniti, resistere: nempe approbare vanitatem, re-
spuere solidum bonum: velle malum, nolle bonum: eunti ad nequitiam,
resistere iustitiæ. Quid hîc agit Dominus? Si eiusmodi prauitate vt i vult
tanquam itæ suæ instrumento, dirigit ac destinat quò libuerit, vt per vi-
tiosam manum bonum suum opus exequatur. Scelestum igitur homi-
nem, qui Dei potentia sic seruit, dum libidini tantum suæ obsequi studet,
an cum saxo conferemus, quod alieno impetu vibratum, nec motu, nec
sensu, nec voluntate propria fertur? Videmus quantum sit discriminis.
Quid verò in bonis, de quibus præcipua est quæstio? Vbi regnum in illis
suum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus sursum deorsum raptetur,
pro nature inclinatione, per Spiritum suam cohibet: quò in sanctitatem
ac iustitiam propendeat, ad iustitiæ suæ regulam flectit, componit, for-
mat, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus sui virtute stabilis ac confir-
mat. Qui ratione Augustinus, Dices mihi, inquit, ergo agimur, non agi-
mus. Inuo agis, & ageris: & tunc bene agis, si à bono agaris. Spiritus Dei
qui te agit, agentibus adiutor est, nomen adiutoris præscribit, quòd & tu
aliqui sagas. Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spi-
ritus sancti motu, qui à natura est voluntas, quæ regitur vt ad bonum
aspiret. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxiliij posse colligi nos
etiam aliquid agere, non conuenit ita accipere, quasi seorsum aliquid no-
bis tribuat: sed ne foueat in nobis ignauitiam, sic Dei actionem cum nostra
coaciliat, vt velle sit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè
dixerat, Nisi Deus nos adiuuet, non modò non vincere, sed neque pu-
gnare poterimus.

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomen sumitur vbi de regene-
ratione est sermo) esse Spiritus regulam ad dirigendam ac moderandam
hominis voluntatem. Moderari nõ potest quin corrigat, quin reformet,
quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis esse, vt quod no-
strum est aboleatur) simul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde
vetè dicimus illius in solidum esse omnes quæ inde emanant actiones. Inte-
rim non negamus verissimum esse quod Augustinus docet, non destrui
gratia voluntatem, sed magis reparari: quia vtrunq; optimè cõstat: vt in-
staurari dicatur hominis voluntas, dũ correcta vitiositate & peruersitate
ad veram iustitiæ regulam dirigitur: & simul noua in homine voluntas di-
catur creari, quia sic vitiosa corruptaque est, vt nouum penitus ingenium
induere necesse habeat. Nihil iam obstat quominus rite agere dicamur
quod ait Spiritus Dei in nobis, etiam si nihil à seipsa conferat nostra vo-
luntas quod ab eius gratia separaretur. Ideoque memoria tenendum quod
alibi ex Augustino citauimus, frustra quosdã fatagere vt in hominis vo-
luntate quicquam boni proprium reperiant: quicquid enim mixtura ex
liberi arbitrij virtute afferre studet homines ad Dei gratiam, nihil aliud
quàm eius corruptio est: perinde ac si quis lutosa & amara aqua vinum
dilueret. Et si autem quicquid in voluntate boni est, ex merito Spiritus in-
stinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingentum est velle, non
abs re ea agere dicimur quorum laudem sibi iure Deus vèdicat: primum,
quia nostrum est eius benignitate quicquid operatur in nobis, modò nõ
à nobis esse intelligamus: deinde quia nostra est mens, nostra voluntas,
nostrum studium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

Hic & sect. 17. 18. 15 Quæ præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingenijs non multum facessent negotij, quæ superiores modò quot alia Scripturæ testimonia, quibus gratiæ Dei hostes abutuntur ad stabiliendum liberum arbitrium.

* Gen. 4. 7.

Rom. 9. 16.

Orig. lib. 7. in epist. ad Rom. Hier. dia. leg. 1. in Pelagium.

Tit 3. 4.

Epi. 107. ad Vita.

17 Utuntur & testimonio Apostoli, quia dicit non esse volentis, nec currentis, sed miserentis Dei: ex quo eliciunt, aliquid esse in volûtate & conatu, quod per se licet imbecillum, misericordia Dei adiutum, prospero successu non careat. Atqui si sobriè pensarent quæ illic causa tractetur à Paulo, ista sententia non adedò incôsideratè abuterentur. Scio eos posse Origenem & Hieronymum citare suæ expositionis suffragatores: possem & illis vicissim Augustinû opponere: sed quid illi opinati sint nostra nihil refert, si cõstat quid voluerit Paulus. Illic docet, iis demum paratam esse salutem quos sua misericordia Dominus dignetur: ruina & interitum manere quoscunq; non elegerit. Reprobatorum sortem sub Pharaonis exemplo demonstraerat: gratuita quoque electionis certitudinem Mosis testimonio confirmarat, Miserebor cuius miserebor. Concludit, non esse volentis aut currentis, sed miserentis Dei. Quod si in hunc modum intelligatur, non sufficere voluntatem aut conatum quia tantæ moli sint impares: parum conuenienter à Paulo dictû foret. Proinde apage istas argutiolas, Non est volentis neque currentis: ergo est aliqua voluntas, est aliquis cursus. Simplicior enim est mens Pauli, Non est voluntas, non est cursus quæ nobis viam ad salutem comparant: sola est hîc Domini misericordia. Non enim aliter hîc loquitur quàm ad Titum, vbi scribit apparuisse Dei bonitatem & humanitatem, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed pro immensa eius misericordia. Ne illi quidem ipsi qui argutantur Paulum innuisse aliquã esse voluntatem & aliquem cursum, quia negauerit esse volentis aut currentis, mihi ad eandem formam ratiocinari concederent, aliqua nos bona opera fecisse, quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitatem nos assequutos. Quòd si vitiû in hac argumentatione perspiciûnt, aperiant oculos, & suam non catere simili fallacia cernent. Firma est etiam ratio illa qua nititur Augustinus, Si ideo dictum foret non esse volentis neque currentis quia non sufficiat voluntas nec cursus: posse in

contra

contrariam partem retorqueri, non esse Dei misericordiz, quia neq; sola illa ageret. Quum hoc secundum sit absurdum, meritò concludit Augustinus, ideo esse hoc dictum quia nulla sit hominis voluntas bona, nisi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: sed quia vtrunq; Deus efficit in nobis. Non minus in scitè torquetur à quibusdam illud Pauli, Dei cooperarij sumus, quod ad solos ministros restringi mi- *1. Cor. 3. 9.* nimè dubium est: cooperarios autem vocari non qui ex se quicquam afferant, sed quoniam eorum opera vitur Deus postquam idoneos reddidit instruxitque necessariis dotibus.

18 Ecclesiasticum producant, quem dubie authoritatis scriptorem esse non ignoratur. At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure nostro nobis licet) quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit, hominem statim atque creatus fuit, relictum esse in manu consilij sui: data illi esse præcepta, quæ si seruaret, ab illis vicissim seruaretur: ante hominem positam esse vitam & mortem, bonum & malum: quodcunq; voluerit, ei datum iri. Esto acceperit homo à sua creatione facultatem adipiscendæ vitæ aut mortis: quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certè animus non est contradicere Solomoni qui asserit hominem relictum ab initio creatum esse, ipsum sibi a sciuisse multas adinventiones: verum quia homo degenerado, & sui & bonorum omnium naufragium fecit, quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur in vitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, sed ipsi quoque Ecclesiastico (quicumque tandem sit) respondeo. Si hominem vis instituire vt apud seipsum acquirendæ salutis facultatem quaerat, tanti nõ est nobis tua auctoritas vt vel minimi præiudicij aduersus indubitatum Dei verbum vicem obineat: sin malignitatem carnis duatata coerre studes, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem capere solet: ideoque respondes rectitudinem homini inditam fuisse quòd ipsum exitij sibi causam esse appareat, libenter assentio: modò mihi rursum tecum hoc conueniat, iis ornamentis quibus eum Dominus initio induerat, nunc sua culpa esse spoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus esse, non patrono.

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolam Christi de viatore, quem semiuuium latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo, calamitatem repræsentari generis humani, scio vulgatissimè esse omnibus penè scriptoribus. Inde argumētum sumunt nostri aduersarij, non ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominè quin superstites retineat bonorum priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictus esse semiuuius. Vbi enim est illud vitæ dimidium nisi rectæ & rationis & voluntatis portio aliqua maneret? Primum, si nolim locum dare ipsorum allegoriz, quid obsecro facturi sunt? nam præter germanum orationis Domini sensum, à patribus excogitatum fuisse nihil dubium est. Allegoriz vltra procedere non debent quàm præeuntem habent Scripturæ regulam: tantum abest vt fundandis vllis dogmatibus per se sufficiant. Neque desunt rationes quibus possum, si lubeat, totum hoc commētum conuellerè: neque enim dimidiam homini vitam relinquit Dei verbum, sed penitus intermisit docet quantum ad beatæ vitæ rationem. Non semiuuios dicit sanatos Paulus, dum loquitur de nostra redemptione: sed quum mortui essent suscitatos: non semiuuios in clamat ad recipendam Christi illuminationem, sed dormientes & sepultos: nec seclus Dominus ipse, dum horam venisse ait qua mortui ad vocem suam resurgant. Qua fronte leuem allusionem tot claris sententiis opponerent? Valeat tamen allegoria hæc pro certo testimonio: quid tamen à nobis extorquebunt? Semiuuius est homo: habet igitur aliquid saluū: nempe

Affectus p[er]fectus

Eccles. 15. 14

Eccles. 7. 30

Luc. 10. 32

Ephes. 2. 5.

Ibid. 5. 14.

Isa. 5. 25.

*hæretologia quæ
soli in n. s.
v. s. s. s.*

habet mentem intelligentiæ capacem: etiam si ad cœlestem spiritualemque sapientiam non penetret, habet nonnullum honestatis iudicium: habet aliquem diuinitatis sensum, vtcunque veram Dei rationem non assequatur. Sed quò ista recidunt? certè non efficiunt vt nobis illud Augustini, communibus etiam scholarum suffragiis approbatum, adimatur. Adempta esse homini post lapsum gratuita bona vnde salus dependet: naturalia verò corrupta pollutaque esse. Stet ergo nobis indubia ista veritas, quæ nullis machinamentis quæreferi potest. Mentem hominis sic alienatam prorsus à Dei iustitia, vt nihil non impium, contortum, fœdum, impurum flagitiosum concipiat concupiscat, moliatur: cor peccati veneno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quod si quippiam interdum boni in speciem ostendant, mentem tamen semper hypocrisis & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruerfitate illigatum manere.

Homini perduto quærendam in Christo redemptionem esse.

CAPVT VII.

*Inutilem nobis esse
cognitionem Dei crea-
toris, nisi succedat
etiã fides ipsum in
Christo & Patrem
& redemptorem no-
bis proponens, eam
que doctrinam ab
exercitiis mundi o-
mnibus seculis lo-
cum habuisse inter
Dei filios.*

QVVM in Adæ persona perierit totum humanū genus, nobis adò nihil prodesset illa quam memorauimus originis præstantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filij sui vnigeniti persona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatus & corruptos pro suo opere non agnoscit. Ergo postquam excidimus à vita in mortem, inutilis esset tota illa Dei creatoris, de qua disse-ruimus, cognitio, nisi succederet etiam fides, Deum in Christo Patrem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis schola esset ad pietatem discendam: vnde ad æternam vitam & perfectam felicitatem fieret transitus: sed post defectionem quocunque vertamus oculos, sursum & deorsum occurrit Dei maledictio, quæ dum innoxias creaturas culpa nostra occupat & inuoluit, desperatione animas nostras obruat necesse est. Et si enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conspectu patrem colligere non licet, vbi non intus vrget conscientia, ostenditque iustam in peccato abdicationis causam esse, ne pro filiis nos censeat Deus vel reputet. Accedit & fœcordia & ingratitude: quia nec mentes nostræ, vt sunt excæcatæ, quid verum sit cernunt: & vt prauis sunt omnes sensus nostri, Deum malignè sua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in sapientia Dei nõ cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Sapientiam Dei appellat magnificentum hoc theatrum cœli & terre, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu sapienter Deum cognoscere decebat: sed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Christi, quæ ob stultitiæ speciem incredulis fastidio est. Quanquam ergo humano ingenio non respondet prædicationis crucis, humiliter tamen eam amplecti oportet, si ad Deum opificem nostram & fœcordem, à quo sumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum Pater esse incipiat. Certe post lapsum primi hominis nulla ad salutem valuit Dei cognitio absque Mediatore: quia non de sua tantum ætate loquitur Christus, sed omnia secula comprehendit, quum dicit hanc esse vitam æternam, cognoscere Patrem verum vnum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Quò fœdior est eorum fœcordia, qui cœlum profanis & incredulis quibuslibet patefaciunt, absque eius gratia quem Scriptura passim docet vnicam esse ianuam

1. Cor. I. 22.

Iohan 17. 3.

ianuam qua in salutem ingredimur. Quòd si quis ad Euangelij promul-
gationem illud Christi dictum restingere velit, in promptu refutatio est,
quia omnibus & seculis & Gentibus communis fuit ratio illa, non posse
absque reconciliatione placere Deo, qui alienati sunt ab eo, & maledi-
cti pronuntiantur ac filij ire. Huc adde quod respondit Christus & ulteri
Samaritanæ: Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod sci-
mus: quia salus ex Iudæis est. Quibus verbis & quilibet Gentium religio-
nes falsitatis damnat, & rationem assignat, quia solum electo populo fue-
rit promissus redemptor sub Lege: vnde sequitur, nullum vnquam Deo
cultum placuisse nisi qui in Christum respiceret. Vnde etiã affirmat Pau-
lus, Gentes omnes absque Deo fuisse, & spe vitæ orbatas. Iam quum do-
ceat Iohannes, vitam ab initio fuisse in Christo, & ab ea excidisse totum
mundum, ad fontem illum redire necesse est: atque ideo Christus, quate-
nus est propitiator, se vitam esse asserit. Et sanè non ad alios quàm Dei
filios pertinet cælorum hæreditas. Filiorum autem loco & ordine cense-
ri minimè consentaneum est qui non insiti sunt in corpus vnigeniti
Filij. Et clarè testatur Iohannes, qui credunt in eius nomen filios Dei fie-
ri. Sed quia de fide in Christum ex professio differere mihi nondum pro-
positum est, in transcurso attingisse satis fuerit.

Iohan. 4. 22.

Ephes 2. 12.

Iohan. 1. 4.

Iohan. 1. 12.

2 Ac proinde veteri populo nunquam se Deus ostendit propitium,
nec spem gratiæ vnquam fecit absque Mediatore. Omitto sacrificia Le-
gis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in ex-
piatione quæ à solo Christo peracta est, quærendam salutem esse. Hoc
tantum dico, beatum & felicem Ecclesiæ statum semper in Christi per-
sona fuisse fundatum. Nam etsi Deus totam Abrahæ sobolem in fœdere
suo complexus est, prudenter tamen ratiocinatur Paulus, Christum pro-
priè esse semen illud in quo benedicendæ erant omnes Gentes: quando
scimus non omnes qui secundum carnem ex eo geniti sunt, reputatos
fuisse in semine. Nam vt de israhæle & aliis taceam, quò factum est vt ex
duobus filiis Isaac, nempe Esau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc
in utero matris coniuncti essent, vno electo alter repudiaretur? Imò quò
factum est vt primogenito reiecto, minor natus solus gradum tenuerit?
Vnde etiam contigit vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præ-
cipuè capite censei Abrahæ semen: nec salutem promissam constare do-
nec ad Christum ventum fuerit, cuius officium est quæ dissipata erant col-
ligere. Prima itaque electi populi adoptio à gratia Mediatoris pende-
bat. Quod etsi non adeò claris verbis exprimitur apud Mosen, vulgò tamen
piis omnibus fuisse notum satis apparet. Nam antequam Rex in populo
creatus esset, iam Hanna Samuelis mater de piorum felicitàte differens,
in suo cantico sic loquitur, Dabit robur Regi suo Deus, & exaltabit cor-
nu Messis sui. Quibus verbis intelligit Deum Ecclesiæ suæ benedicturum.
Cui etiam respondet oraculum quod paulo post subiicitur, Ambulabit
Sacerdos quem constituam coram Christo meo. Nec verò dubium est
quin cælestis Pater in Dauide eiusque posteris conspici voluerit viam
Christi imaginem. Ideo pios ad Dei timorem hortari volens, iubet oscu-
lari Filium: cui scilicet hæc Euangelij sententia respondet, Qui non ho-
norat Filium, non honorat Patrem. Itaq; licet decem tribuum defectio-
ne collapsum fuerit regnum, fœdus tamen quod pepigerat Deus in Da-
uide & eius successoribus, stare oportuit, sicut & per Prophetas loquutus
est, Non scindam prorsus regnum propter Dauid seruum meum & pro-
pter Ierusalim quæ elegi: sed filio tuo restabit tribus vna: vbi secundò
& tertio idem repetitur. Disserè etiam adscribitur, Affligam semen Da-
uidis: sed non cunctis diebus Aliquo potèa temporis intervallo dictum
est, Propter Dauid seruum suum dedit lucernam Deus in Ierusalem, vt

Hic & sec. 3. & 4.

varijs argumentis

& Scripturæ testi-

monijs probatur, se-

licem Ecclesiæ sta-

tū semper in Chri-

sti: persona fuisse fun-

datum: quia & pri-

ma electi populi a-

doptio, & Ecclesiæ

conseruatio, libera-

tio in periculis, &

instauratio post dis-

sipationem, à gratia

Mediatoris semper

pendebat neq; alibi

spes animium priorū

vnquam fuit repe-

rita quàm in Chri-

sto.

Galat. 3. 16.

1. Sam. 2. 10.

Psal. 2. 12.

Iohan. 5. 23.

I. Reg. 11. 12. 34.

Ibid. 32.

I. Reg. 11. 12.

1. Reg. II. 34. suscitaret ei filium, & saluam tueretur Ierusalem. Iam quum res ad interitum vergerent, rursus dictum fuit, Noluit Deus dispergere Iehudah propter Dauid seruum suum, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuum. Huc redit summa, præteritis omnibus aliis, Dauidem vnum fuisse electum, in quo beneplacitum Dei resideret: sicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculū Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iehudah, montem Sion quem dilexit. Elegit seruum suum Dauid, vt pasceret Iacob populum suum, hæreditatem suam Israel. Denique sic Ecclesiam suam seruare voluit Deus, vt eius incolumitas & salus à capite illo penderet. Ideoque exclamat Dauid, Iehouah fortitudo populi sui, robur salutem Christi sui. Et mox præcationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: significans Ecclesiæ statum indiuiduo nexu cum Christi imperio coniunctū esse. Eodem sensu alibi, Serua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugisse ad Dei opem, nisi quia delitescabant sub Regis præsidio, quod ex alio Psalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in nomine Iehouæ: vbi satis constat reuocari ad Christum fideles, vt se Dei manu saluos fore sperent. Eodem respicit alia præcatio, vbi tota Ecclesia Dei misericordiam implorat, Sit manus tua super virum dexterae tuæ, super filium hominis quem conseruasti (vel aptasti) tibi. Nam etsi populi totius dispersionem deplorat author Psalms, tamen instaurationem flagrat in solo capite. Vbi autem populo in exilium abducto, vastata terra, & rebus in speciem perditis, Ecclesiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitum spem fidelibus præcisam esse queritur. Christus, inquit, spiritus oris nostri captus est in peccatis nostris, cui diximus, In vmbra tua v-uenimus inter Gentes. Hinc iam satis liquet, quia nō potest Deus propitius humano generi esse absq; Mediatore, sanctis Patribus sub Lege Christum semper fuisse obiectum, ad quem fidem suam dirigerent.
- 3 Porro vbi rebus afflictis solatium promittitur, maximè vbi describitur Ecclesiæ liberatio, fiducia & spei vexillum in Christo ipso præfigitur, Egressus est Deus in salutem populi sui cum Messia suo, inquit Habacuc. Et quoties de instauratione Ecclesiæ mentio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promissionem Dauidi factam de regni perpetuitate. Nec mirum, quia nulla fuisset alioqui fœderis stabilitas. Quod pertinet in signe illud responsum Isaia. Quum enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de soluenda obsidione Hierosolymæ & præsentis salute testatus fuerat, quasi ex abrupto transit ad Messiam, Ecce vitgo concipiet ac pariet filium: obliquè significans, quanuis Rex & populus sua prauitate reiicerent oblatam sibi promissionem, ac si data opera incumberent ad labefactandam Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quin suo tempore veniret redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, vt Deum placabilem ostenderent, semper in medium profert illud Dauidis regnum vnde pendebat & redemptio & æterna salus. Sic Isaia, Statuam vobiscum fœdus, misericordias Dauidis fideles, ecce testè dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter sperare poterant fideles, nisi teste illo interposito, Deum sibi fore exorabilem. Eodem modo Ieremias vt desperatos erigat, Ecce, inquit, dies veniunt quibus suscitabo Dauidi germen iustum, & tunc seruabitur Iuda, & Israël tunc habitabit. Ezechiel autem, Suscitabo super oues meas pastorem vnum, nempe Dauidem seruum meum. Ego Iehouah illis in Deum ero, & seruus meus Dauid in pastorem: & percutiam cum iis fœdus pacis. Item alibi, postquam de incredibili renouatione disseruit, Seruus, inquit, meus Dauid erit Rex eorum, & erit Pastor vnus super omnes, & fœdus pacis æter-

num percutiam cum ipsis. Pauca ex multis delibo, quia tantum lectores volo admonitos, spem omnium piorum non alibi vnquam fuisse repositam quam in Christo. Succinunt etiam alij omnes Prophetæ, sicuti apud Oseam dicitur, Congregabuntur filij Iuda & filij Israël pariter, & ponent sibi caput vnum: quod postea clarius explicat, Reuertentur filij Israël, & inquirent Iehouam Deum suum & Dauidem Regem suum. Michas etiam, de populi reditu verba faciens, disertè exprimit, Transibit Rex ante ipsos, & Iehouah in capite eorum. Sic Amos populi renouationem promittere volens, Suscitabo, inquit, in die illa tabernaculum Dauid quod collapsum est, & sepiam interruptiones, & subuersiones erigā, nempe quia vnicum illud erit salutis vexillum, iterum in sublime emergere regiam gloriam in familia Dauidis, quod in Christo impletum est. Itaq; Zacharias, sicuti eius seculum Christi manifestationi propius erat, apertius exclamat, Lætate filia Sion, iubila filia Ierusalem, ecce Rex tuus venit tibi iustus & seruator. Quod loco Psalmi antè citato respondet, Iehouah robor salutem Christi sui, serua Iehouah: vbi salus à capite ad totum corpus extenditur.

4 His vaticiniis ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petenda causa, rectè à oculos ad Christum conuerterent. Nec verò quauis turpiter degenerassent, pōtuit tamen aboleri memoria generalis illius principij, Deum per manum Christi, sicuti Dauidi pollicitus fuerat, fore Ecclesie liberatorem: atque demum hoc modo firmum fore gratuitum fœdus quo Deus electos suos adoptauerat. Hinc factum est vt in ore puerorum personaret canticum illud, quum Christus Hierosolymam paulo ante mortem ingressus est, Hosanna filio Dauid. Vulgo enim notum, ac celebre fuisse apparet, atque ex communi vsu peticum quod canebāt vnicum sibi restare misericordie Dei pignus in aduentu redemptoris. Hac ratione Christus ipse discipulos, vt distinctè & perfectè credant Deo, iubet in se credere: Creditis in Deum, & in me credite, inquit. Etsi enim propriè loquendo, à Christo fides ad Patrem conscendit, significat tamē eam, etiam si Deo innititur, paulatim euanescere, nisi intercedat ipse mediator qui eam in solida firmitate retineat: alioqui alior quoque est Dei maiestas quam vt ad eam penetrent mortales qui tanquam vermiculi super terram reptant. Quare illud vulgare dictum sic admitto, * Deum esse fidei obiectum, vt tamen correctione opus habeat: quia non fuit recatur Christus inuisibilis Dei imago: sed hoc elogio monemur, nisi occurrat nobis Deus in Christo, non posse in salutem nobis innotescere. Etsi autem apud Iudæos falsis commentis obnebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, sumpsit tamen pro confesso Christus, quasi publico consensu receptum, non aliud rebus perditis esse remedium, nec modum alium liberandæ Ecclesie, quam Mediatore exhibitum. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod docet Paulus, Christum esse finem Legis: quam tamen verum sit ac certū, ex Legge ipsa & Prophetis liquidò patet. De fide nōdum dissero, quia alibi oportunitor erit locus: hoc modò fixum lectoribus maneat, Primus ad pietatem gradus sit agnoscere Deum esse nobis Patrem, vt nos tueatur, gubernet ac foueat, donec colligat in æternā hereditatem regni sui: hinc palam fieri quod nuper diximus, saluificam Dei cognitionem absque Christo non constare: ideòque ab exordio mundi ipsam fuisse propositum omnibus electis in quem respicerent, & in quo acquiesceret eorum fiducia. Hoc sensu scribit Irenæus Patrem, qui immēsus est, in Filio esse finitum, quia se ad modulum nostrum accommodauit, ne mentes nostras immensitate suæ gloriæ absorbeat. Quod fanatici non reputantes, vtilem sententiam ad impium phantasma detorquent, ac si portio tantum diuinitatis à tota

Ose. 1. 11. & 3. 5.

Mich. 2. 13.

Amos 9. 11.

Zach. 9. 9.

Psal. 28. 3.

Mat. 21. 9.

Iohan. 1. 1.

Vide lib. 3. cap. 2. sect. 1.

* V. de La. 1. 1. 1. 1. 1.

4. cap. 18.

Coloss. 1. 15.

Rom. 10. 4.

1. Iob. 2. 23.

perfectiōne defluēs in Christo esset: quum nihil aliud velit quā Deum in Christo solo comprehendere. Omnino verum semper fuit illud Iohannis, Qui non habet Filium, neque Patrem habet. Nam etsi olim gloriati sunt multi summum numen, cœlique & terræ opificem se colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non potuit vt Dei misericordiam verè gustarent, atque ita persuasi essent sibi patrem esse. Quia ergo caput non tenebant, hoc est Christum, euanda fuit apud eos Dei cognitio: unde etiam factum est vt in crassas fœdāsque superstitiones demū prolapsi, ignorantiam suam proderent. sicuti hodie Turcæ, quanuis plenis buccis prædicent cœli & terræ creatorem suum esse Deum, substituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum à Christo abhorrent.

Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retineret, sed quæ foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum.

CAPVT VII.

Toties repetita sœderis mentio apud Mosē, itē ceremoniarū ratio præscripta tā in sacrificijs quā in ablutionibus item ius sacerdotij in tribu Leuī, & regia dignitas in Davide & posteris, lex etiā decem præceptorū per Mosē promulgata, satis ostendunt, Legē i. formā religionis à Mosē traditā, non fuisse datā vt veterem populum in se retineret, sed vt in illorum cordibus foueret spem salutis in Christo, vsq; ad eius aduentū, & homines ad Christū querendū prepararet.

Act. 7. 44.
Heb. 8. 5.
Exo. 25. 40.

EX continua illa, quam retulimus, serie colligere licet, Legem non ideo post mortem Abrahæ quadringentis circiter annis fuisse superadditam, vt electam populum à Christo abduceret: imò vt suspensos teneret animos vsque ad eius aduentum, accenderet etiam eius desiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficerent. Legis nomine non solum decem præcepta, quæ piè iustèque viuendi regulam præscribunt, intelligo, sed formam religionis per manum Mosi à Deo traditam. Neque enim datus est Moses legislator qui benedictionem generi Abrahæ promissam aboleret: imò videmus vt passim reuocet in memoriam Iudæis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percussum, cuius hæredes erant: ac si ad illud renouandum missus foret. Id clarissimè ex ceremoniis patet factum fuit. Quid enim magis inane aut frivolum quàm homines, vt se Deo reconcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum offerre? vt sordes suas eluant, ad aquæ vel sanguinis asperisionē confugere? Denique rotus legalis cultus (si per se reputetur, nec contineat umbras & figuras quibus respōdeat veritas) res erit prorsus lusoria. Quare non abs re & in concione Stephani, & in epistola ad Hebræos tam diligenter expenditur locus ille, vbi Deus Mosē iubet quæcunq; ad tabernaculum pertinent formare secundum exemplar quod ostensum illi fuerat in monte. Nisi enim spirituale aliquid fuisset propositum quod tenderent, non secus in illis operam lussissent Iudæi atque Gentes in suis nugis. Profani homines, qui nunquam serio in pietatis studium incubuerunt, non absque fastidio audire sinitent tam multiplices ritus: neque solum mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, sed despiciunt illas ac rident tanquam pueriles lusus. Nempe quia ad finem non attendunt, à quo si legales figuræ separentur, vanitatis damnari necesse est. Atqui ostendit typus ille, Deum non ideo mandasse sacrificia vt cultores suos occuparet in terrenis exercitijs, sed potius vt altius erigeret eorum mentes. Quod etiam ex eius natura liquiddò constare potest: quia, vt spiritualis est, non alio quàm spirituali cultu oblectatur. Testantur hoc tot Prophetarum sententiæ, quibus Iudæos fœdicitæ arguunt, quod putent vilius esse apud Deum momenti quæuis sacrificia. An quia Legi quicquam derogare consilium sit? Minimè: sed (vt erant veri illius interpretes) hoc modo ad scopum oculos dirigi voluerunt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligetur legem Christo non fuisse vacuam: hunc enim adoptionis finem illis proposuit Moses, vt essent Deo in regnum sacerdotale: quod assequi nō poterant nisi maior & præstantior quàm ex sanguine pecudum reconciliatio

Exo. 19. 5.

liatio intercederet. Quid enim minus consentaneum, quàm Adæ filios, qui hereditaria labè nascuntur omnes peccati m̄cipia, in regiam dignitatem attolli, & hoc modo fieri gloriæ Dei consortes, nisi aliunde illis proueniret tam præclarum bonum? Ius quoque sacerdotij quomodo apud eos vigere potuit qui vitiorum sordibus abominabiles Deo erant, nisi consecrati essent in sancto capite? Quare eleganter Petrus illud Moysi dictum conuertit, plenitudinem gratiæ, cuius gustum sub Lege perceperant Iudæi, in Christo exhibitam esse docens. Vos estis genus electum, *1. Pet. 2. 9.* inquit, regale sacerdotium. Huc enim rendit vocum inuersio, plus adeptos esse quibus apparuit Christus per Euāgelium, quàm illorum patres: quia omnes præditi sint sacerdotali honore & regio, vt Mediatore suo freti, liberè in Dei conspectum prodire audeant.

2. Atque hîc obiter notandum est, regnum quod tandem erectum fuit in familia Dauidis, esse Legis partem, & cōtineri sub Moysi ministerio: vnde sequitur, tam in toto genere Leuitico quàm in posteris Dauidis Christum oculis veteris populi quasi in duplici speculo fuisse obiectum. Quia, vt nuper dixi, non aliter coram Deo esse poterant vel reges vel sacerdotes, qui & serui erant peccati ac mortis, & sua corruptione polluti. Hinc verissimum esse patet illud Pauli, Iudæos quasi sub pædagogici custodia fuisse retentos, donec veniret semen in cuius gratiam data erat promissio. Nam quia nondum familiariter innotuerat Christus, similes fuerunt puenis, quorum imbecillitas nōdum plenam rerum cœlestium scientiam ferre poterat. Quomodo autem ceremoniis ad Christū fuerint manu ducti, ante dictum est, & ex pluribus Prophetarū testimoniis melius intellegere licet. Nam etsi nouis quotidie sacrificiis ad Deum placandum accedere ipsos oportuit, vnico tamen sacrificio scelera omnia expiuntur in promittit Itas: cui cōcinit Daniel. Sacerdotes ex tribu Leui designati sanctuarium ingrediebantur: at de varco sacerdote semel dictum fuit, iurando diuinitus electum esse qui sacerdos esset in perpetuum secundum ordinem Melchisedech. Erat tunc visibilis olei vnctio, aliam fore Daniel ex visione pronuntiat. Ac ne pluribus insistant, satis prolixè & dilucidè author epistolæ ad Hebræos à quarto cap. ad vndecimum vsque demonstrat nihil & inanes esse ceremonias donec ad Christum ventum fuerit. Quod verò ad decem præcepta spectat, tenenda similiter est Pauli admonitio, Christum esse finem Legis in salutem omni credenti: & altera, Christum esse spiritum qui literam per se mortiferam viuificat. Nam priore quidem significat frustra doceri iustitiam præceptis, donec eam Christus & gratuita imputatione & spiritu regenerationis conferat. Quare merito Christum vocat complementum Legis, vel finem: quia nihil prodesset quid exigat Deus à nobis scire, nisi sub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppressis Christus succurreret. Alibi Legem propter transgressiones potissimè esse docet: nempe vt homines damnationis suæ conuictos humiliaret. Porrò quia hæc ad Christum quærendum vera & vnica est præparatio, quæ cunq; diuersis verbis tradit, probè inter se consentiunt. Sed quia disceptatio illi fuit cum peruersis doctõribus, qui Legis operibus iustitiam nos mereri fingebant, vt eorum errorem refutaret, coactus est interdum nudam Legem præcisè accipere: iuxta tamen gratiæ adoptionis fœdere alioqui vestita est.

3. Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcusabiles reddamur, vt nos ad veniam expetendam reus sollicitet, breuiter cognoscere operæ pretium est. Si verum est perfectionem iustitiæ in Lege nos edoceri: istud etiam consequitur, absolutam eius obseruationem perfectam esse coram Deo iustitiam: qua scilicet homo iustus apud cœleste tri-

*Galat. 3. 24.**Isa. 53.**Dan. 9.**Psal. 110. 4.**Rom. 10. 4.**2. Cor. 3. 11.**Galat. 3. 19.**Hic est f. 3. de-
mistratio, ad Chri-
stum quærendam præ-
paratio in Lege de-
com præceptum:*

*quia nos peccato-
rum nostrorum vindi-
que convictos, ma-
gis inexcusabiles
reddit, vt ad veniā
reatus expetendam
solicitet.*

Deut. 30. 19.

bunal censeatur ac reputetur. Quare Moses Lege promulgata, non dubitat contestari cœlum & terram quod proposuisset Israëlī vitā & mortem, bonum & malum. Nec reflagari licet quin iustam Legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratio, quemadmodum à Domino promissa est. Rursum tamen opere pretium est recognoscere ecquid eam obedientiam præstemus, cuius meriti concipienda sit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim est, videre in Legis obseruantia positū vitæ æternæ præmium, nisi præterea constet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hac verò in parte, Legis imbecillitas se proferri: nam quia in nullo nostrū illa Legis obseruantia deprehenditur, à vitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, sed quid necessarium sit: quum enim longè supra humanam facultatem sit Legis doctrina, potest quidem homo eminus spectare appositas promissiones, non tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum testat vt ab earum bono suam miseriam melius æstimet, dum cogitat præcisa spe salutis, mortem sibi certò imminere. Ex aduerso instant horridæ sanctiones, quæ non paucos nostrū, sed omnes ad vnum irretitos constringunt: instant inquam, ac inexorabili asperitate nos persequuntur, vt præsentissimam in Lege mortem cernamus.

*Promissiones Legis,
licet conditionales,
non tamen frustra
dantur esse.*

4 Itaque si Legem duntaxat intuemur, nihil aliud possumus quàm animum despondere, confundi, ac desperare, quum ex ea damnemur omnes, ac maledicamur: à beatitudine quam suis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergone inquires, ita nos iudicatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abest, spem felicitatis ostentare, ad eam inuitare & hortari, illum testari nobis expositam, quum interim præclusus sit & inaccessus ingressus? Respondeo, Etiam si promissiones Legis, quatenus conditionales sunt à perfecta Legis obedientia dependeant, quam nullibi reperire est: non tamen frustra datas esse. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces, nisi gratuita sua bonitate, citra intuitum operū, nos Deus amplexetur, atque adeò illā bonitatem, nobis per Euangelium exhibitam, fide simus amplexati: ne ipsis quidem deest sua efficacia, etiā cum annexa conditione. Sic enim cum omnia nobis gratuito confert vt hoc quoque ad cumulum suæ beneficentiæ adiungat, quòd semiplenam nostram obedientiam non respuens, & quòd deest complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promissionum fructum percipere nos facit. Sed hinc quæstionem, quia in tractanda fidei iustificatione plenius disputanda erit, non vltiā in præsens prosequemur.

*Impossibile esse Le-
gis obseruationem,
pbat̃ur ex Scriptu-
ra & exponitur.
Vide inter opera
Iustini quæst 103.
& Hieronymū ad
Crisipontē aduer-
sus Pelagianos, ubi
illud & negare, &
fateri videtur.*

5 Quòd autem impossibilem Legis obseruationem diximus, id est paucis verbis explicandum simul & confirmandum: solet enim vulgo absurdissima sententia videri: vt Hieronymus non dubitavit anathema illi denuntiare. Quid visum sit Hieronymo, nihil moror: nos quid verū sit inquiramus. Non texim hinc longas ambages de variis possibilitatis generibus. Impossibile appello quòd nec fuit vnquam, & ne in postetum sit, Dei ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem sanctorum extitisse dico qui corpore mortis circumdatus, ad eum dilectionis scopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia Deum amaret: neminem rursus qui non concupiscentia laborarit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis sanctos imaginetur stulta superstitio, quorum scilicet periculi vix cœlestes Angeli respondeant: sed repugnante tum Scriptura, tum experientie ratione. Dico item, neminem posthac futurum, qui ad veræ perfectionis metam peruenturus sit nisi corporis imple solutus. In hanc rem primū

suppa-

Suppetunt aperta Scripturæ testimonia, Non est homo iustus super ter-
 ram qui non peccet, dicebat Solomo. Dauid autem, Non iustificabitur in
 conspectu tuo omnis viuens. Iob plurimis locis idem affirmat. Clarissi-
 mè omnium Paulus, quòd caro concupiscit aduersus spiritum, & spiri-
 tus aduersus carnem. Nec alia ratione probat, omnes qui sub Lege sunt,
 maledictioni subiectos, nisi quia scriptum sit, maledictos omnes qui non
 permanserint in omnibus eius mandatis: innuens scilicet, inò pro con-
 fesso assumens, neminem permanere posse. Quicquid autem Scripturis
 prædictum est, id pro perpetuo, adò que pro necessario haberi decet. E-
 iusmodi argutia vexabant Augustinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo si
 plus iubeat quàm per eius gratiam præstare queant fideles. Ille ut effu-
 geret calumniam, fatebatur posse quidem Dominum, si vellet, hominem
 mortalem in Angelicam puritatem euehere: sed nò que fecisset vnq̄ am,
 nec facturum, quòd aliter in Scripturis asseruisset. Id neque ego inficior:
 sed addo tamen, importunè de potentia Dei disputari contra eius verita-
 tem: ideo caullis non esse obnoxiam sententiam, si quis dicat fieri non
 posse quod non futurum Scripturæ pronuntiant. Verum si de verbo dis-
 putatur, Dominus rogantibus discipulis quis possit saluus esse, respondet,
 apud homines id quidem impossibile, apud Deum verò omnia possibili-
 lia. Validissima etiam ratione id contendit Augustinus, nunquam in
 hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorem. Amor,
 inquit, notitiam ita sequitur, vt Deum amare nemo perfectè possit qui
 non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem. Nos dum
 in mundo peregrinamur, cernimus per speculum & in ænigmate sequi-
 tur ergo imperfectum esse nostrum amorem. Si ergo extra controuer-
 siam, impossibile esse in hac carne Legis implementum, si nature no-
 stræ impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc o-
 stendetur.

6 Sed quòd tota res meliùs pateat, officium vsù que Legis quam
 moralem vocat, succincto ordine recolligamus. Porro tribus istis parti-
 bus, quantum intelligo, continetur: prima est, vt dum iustitiam Dei o-
 stendit, id est, quæ sola Deo accepta est, suæ vnumquenque iniustitiæ ad-
 moneat, certiores faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim o-
 pus est, cæcum & ebrium amore sui hominem, ad notitiam simul & con-
 fessionem suæ turpitudinis imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando nisi va-
 nitas eius euidenter redarguatur, insana virium suarum confidentia in-
 flatus est, nec adduci vnquam potest vt de earum tenuitate sentiat, quan-
 tis per eas arbitrij sui modo meruit. At qui simulac eas comparare ad Le-
 gis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociam minuat. Vt unque e-
 nim ingentem de his opinionem præsumpserit, mox tamen eas sub tan-
 to pondere anhelare sentit: deinde tubare ac labascere, tandem conci-
 dere etiam ac deficere. Sic Legis magisterio eruditus, exurit illà, qua prius
 cœcutiebat, arrogantiam. Similiter altero, quo ipsum laborare dictum est,
 superbiz morbo sanandus est. Quandiu iudicio suo stare permittatur, hy-
 pocrisin comminiscitur pro iustitia: qua contentus, factitius nescio qui
 bus iustitiis aduersus Dei gratiam erigitur. Postquam verò ad Legis tri-
 tinam examinare vitam suam cogitur, ommissa commentitia illius iusti-
 tiæ præsumptione, immenso spatio se ab ætate à sanctitate cernitur: sus in
 finitis vitiis se abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis
 enim ac sinuosis recessibus absconduntur concupiscentiæ mala, vt homi-
 nis aspectum facillè fallant. Nec sine causa dicit Apostolus, se concupis-
 centiam ignorare nisi Lex diceret, Non concupisces: quia nisi per illam
 retegatur ex latebris suis, occulcius miserum hominem perdit quàm id
 exitiale eius telum sentiat.

1. Reg. 8. 46.

Psal. 143. 2.

Gal. 5. 17. & 1. 3.

Deut. 27. 26.

lib. de natu. &

scilicet.

Mat. 19. 25.

De spiritu & lite-
ra in fine, & sepe
Iohannis.

Rom. 8. 3.

Legis moralis vsu
 officiumque triplex
 esse: quòd in primis
 exponitur hic &
 sect. 7. 8. 9. nempe,
 vt Lex iustitia, que
 soli Deo accepta
 est, ostendens, nobis
 sit in speculo, in
 quo nostram impo-
 tentiam, tum ex hac
 iniquitate, postre-
 mo ex utraq̄ male-
 dictione contem-
 mur: nequid in ius-
 titia Legis, sed in
 gloria beneficentiæ
 Dei cadere, que
 auxiliò gratiæ ad
 faciendū quòd iubetur
 succurrit: & miseri-
 cordia delet iustus
 nostrorum: ut 7. tamen
 in publico offitio ai-
 m. hoc Legis officium.
 Rom. 7. 7.

7 Ita Lex instar est speculi cuiusdam, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postremò ex vtraque maledictionem contem-
plamur: quemadmodum oris nostri maculas speculum nobis repræsen-
tat. Quem enim ad sequendam iustitiam destituit facultas, hic in luto
peccatorum hæreat defixus necesse est. Peccatum continuò maledictio
sequitur. Ideo quo maioris transgressionis deprehensos conuictòsque Lex
tenet, eo grauioris simul iudicij reos agit. Huc pertinet Apostoli dictum,
quòd per Legem est cognitio peccati. Primum enim eius officium illic
tantum notat, cuius experimentum est in peccatoribus nondum rege-
neratis. Huic coniuncta sunt ista, Legem esse subingressam vt abundaret
peccatum, ac proinde esse administrationem mortis, quæ iram operetur,
& occidat. Eo enim magis haud dubiè crescit iniquitas, quo liquidiore
peccati intelligentia conscientia feritur: quòd ad præuaticationem tunc
aduersus Legislatorem contumacia accedit. Restat igitur vt iram Dei in
peccatoris exitium armet: quia nihil per se potest quàm accusare, dam-
nare, & perdere. Et quemadmodum scribit Augustinus, si desit Spiritus
gratiæ, in hoc tantum adest vt reos faciat & occidat. Id autem quum di-
citur, nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quic-
quam derogatur. Sanè si voluntas nostra tota in eius obedientiam for-
mata compositaque foret, planè iam ad salutem sufficeret sola ipsius co-
gnitio: at quum natura nostra carnalis & corrupta cum spiritali Dei
Lege hostiliter pugnet, nec eius disciplina quicquam emèdetur, superest
vt Lex quæ in salutem (si auditores idoneos nacta fuisset) data erat, in
peccati & mortis occasionem cedat. Quando quidem enim omnes eius
transgressores esse conuincimur, quo iustitiam Dei clarius referat, eo no-
stram ex aduerso iniquitatem magis detegit: quo vitæ salutisque præmiũ
iustitiæ repositum certius cõfirmat, eo certiozem iniquorum interitum
reddit. Tantum ergo abest quin Legi contumeliosa sint ista elogia, vt
ad illustriorem diuinæ beneficentiæ commendationem plurimum va-
leant. Nam inde profectò patet, nostra nequitia & prauitate nos impe-
diri, quominus vitæ beatitudine per Legem in propatulo posita fruamur.
Vnde suauior redditur, quæ sine Legis subsidio nobis succurrit Dei
gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, misericordia, qua disci-
mus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ip-
sum fatigari.

8 Quòd autem omnium nostrum iniquitas & damnatio, Legis te-
stimonio consignatur, non ideo fit (si tamen ritè in ea proficimus) vt cõ-
cidamus desperatione, ac desponsis animis in præcipitium corruamus.
In hunc certè modum illinc exanimantur reprobi: sed ob animi obsti-
nationem. Apud filios Dei alium esse eruditionis finè conuenit. Nos qui-
dem iudicio Legis damnatos esse testatur Apostolus, quo omne os ob-
struatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idè tamen alibi do-
cet, Deum omnes sub incredulitate conclusisse, nò vt perdat, aut omnes
perire sinat, sed vt omnium misereatur. Nempe vt omiſſa suæ virtutis sto-
lida opinione, sola Dei manu stare se & consistere intelligant, vt nudi &
vacui ad eius misericordiam confugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc
penitus se abdant, hanc vnã pro iustitia & meritis arripiant, quæ omni-
bus in Christo exposita est, quicumque eam vera fide & expetunt & expe-
ctant. Deus enim in Legis præceptis non nisi perfectæ iustitiæ, qua nos om-
nes destituti sumus, remunerator: cõtrà autem seuerus scelerum iudex
apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga mi-
setos etiam ac indignos peccatores relucet.

9 De profectu ad implorandam auxiliij gratiam sæpe Augustinus: vt
quum scribit Hilario, iubet Lex vt facere iussa conati, & in nostra infir-
mitate

Rom. 3. 20.

Rom. 5. 20.

2. Cor. 3. 7.

Rom. 4. 15.

De correptione & gratia.

Vide Ambrosij, cap. 1. de Iac. & vita beata, cap. 6.

Rom. 3. 19.

Rom. 11. 32.

Epist. 89.

mitate sub Lege fatigati, adiutorium gratiæ p̄scere nouerimus. Item A-
 sellio, Vtilitas Legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, & gra-
 tiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat. Item ad Inno-
 centium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi subministrat. Item
 Valentino, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo pe-
 tere debeamus. Item, Data est Lex vt vos teos faceret: rei facti, timeretis:
 rimentes, indulgentiam peteretis: de viribus vestris non præsumeretis.
 Item, Ad hoc data est Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iusti-
 tiam vires de tuo non habere monstratet, ac sic inops, indignus, ac ege-
 nus ad gratiam confugeret. Postea sermonem ad Deum dirigit, Ita fac
 Domine, ita fac misericors Domine: impera quod nõ possit impleri: imò
 impera quod non nisi per gratiam tuam possit impleri: vt quum homines
 id implere per tuas vires ne quauerint, omne os obstruatur, & nemo sibi
 magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus coram
 Deo. Sed ego ineptus sum qui tot testimonia congero, quum proprium
 opus scripserit sanctus ille vir, cui titulũ fecit De spiritu & litera. Secun-
 dum profectum non tam significanter describit, vel q̄ dependere ex illo
 priore nouerat, vel quod non ita probè tenebat, vel q̄ verba non habe-
 bat quibus rectum alioqui sensum ita distinctè & perspicuè explicaret.
 Næquetamen in reprobis quoque ipsis primum hoc Legis officium ces-
 sat. Quamquam enim cum filiis Dei non hucusque pergunt, vt post carnis
 deuotionem interiore homine renouentur ac reflorescant, sed primo
 terrore attoniti in desperatione iacent: pertinet tamen ad manifestan-
 dum diuini iudicij æquitatem, eiusmodi fluctibus eorũ conscientias exa-
 ggerari. Siquidem libenter semper cupiunt aduersus Dei iudicium tergi-
 uersari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conscientiæ testi-
 monio sic consternati, in seipsis produnt quid meriti sint.

10 Secundum Legis officium est vt qui nulla iusti re-
 coacti, tanguntur, dum audiunt ditas in ea sanctiones, coerceantur sal-
 tem pœnarum formidine. Coercentur autem, non quod interior eorum
 animus perimueatur aut afficiatur: sed quia tanquam iniecto fræno ma-
 nus ab exteriori opere continent, & suam prauitatem intus cohibent,
 quam alioqui petulanter effusuri erant. Ex eo nec meliores quidẽ sunt,
 nec apud Deum iustiores. Nam tamen si vel terrore vel pudore impediti
 exercere non audent quod animo conceperunt, nec suæ libidinis fu-
 ris palam efflare, cor tamen non habent compositum ad timorem &
 obedientiam Dei: imo quo magis sese retinent, eo fortius intus accen-
 duntur, feruent, bullunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere ni-
 si hic terror Legis obstaret. Nec id solum, sed Legem quoque ipsam pes-
 si nẽ oderunt, & Deum Legislatorem execrantur, vt eum, si possent ma-
 ximè velint tollere, quem nec recta iubentem, nec suæ maiestatis con-
 temptores vlciscentem ferre possunt. Aliis quidem obscurius, aliis cla-
 rius, omnibus tamen nondum tẽ generatis hic sensus inest, vt non vo-
 luntaria submilionæ, sed inuitæ ac resistentes, tantum timoris violentia
 ad Legis studium trahantur. Sed tamen hæc coacta expressaque iusti-
 tia, necessaria est publicæ hominum communitati, cuius hæc tranquillitas
 uti consuleretur, dum caueretur ne omnia permissæ tumultu: quod fiet
 si omnia omnia licerent. Quænam sius Dei non est inutile hac
 pædagogia exerceri, qui dispersi ante uocationem, Spiritu sanctificatio-
 nis destituti, impietate carnis lasciuunt. Dum enim diuinæ vltionis
 terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, utcumque nondum ani-
 mo dominum patrem in præsentia promoueant, aliqua tamen ex parte fe-
 rendo iustitiæ iugo assuescunt: ne quum vocati fuerint, sint ad disciplinã
 seu ad rem recognoscant, tales profus ac neutri. Hoc officium videtur

Epist. 200.

Epist. 95. Libro de
correp & gratia.

In Psal. 70.

In Psal. 118.

Concione 27.

Secundum Legis mo-
 ralis officium, de
 quo hic & sect. 11.
 nempe, vt pœnarũ
 formidine exerceat
 reprobos, ne effre-
 natè ppetrent, quã
 semper intus alunt
 & amant prauita-
 tem: filios etiã Dei,
 ante regenerationẽ
 ab externa petulã-
 tia retinebat.

1. Tim. 1.9.

Apostolus proprie attigisse, quum tradit Legem non esse iusto positam, sed iniustis & immorigeris, impiis & peccatoribus, sceleratis & profanis, parricidis, homicidis, fornicariis, pæderastis, plagiariis, mendacibus ac periuris: & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum.

Galat. 5.24.

II Ad vtrunque verò accommodari potest quod alibi dicit Legem fuisse Iudæis pædagogum ad Christum: siquidem duo sunt hominum genera quos ad Christum sua pædagogia manuducit. Alij (de quibus primo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iustitiæ fiducia nimis pleni sunt, recipiendæ Christi gratiæ non sunt idonei, nisi prius sint exinaniti. Ergo eos miseræ suæ agnitione Lex ad humilitatem subigit, quò ita præparentur ad expetendum quod sibi antea deesse non putabant. Alij opus habent fræno quo retineantur, ne ita laxent frænâ carnis suæ lasciuia vt ab omni iustitiæ studio prorsus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic sic ebulliunt interdum libidines, vt periculum sit ne animam sibi obnoxiam in obliuionem contemptumque Dei demergant: & fieret nisi Dominus hoc remedio obuiam iret. Itaque quos ad regni sui hereditatem destinauit, si non statim regenerat, ad tempus suæ visitationis conseruat per Legis opera sub timore, non illo quidem casto & puro qualis in eius filiis esse debet, vt tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro suo captu erudiatur. Huius rei tot habemus documenta, vt minime opus sit exemplo. Quicumque enim aliquândiu in ignoratione Dei versati sunt, hoc sibi accidisse fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicumque Dei metu & obseruantia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipsum amare inciperent.

Tertium Legis officium fideles respicit: quod habes hic & sec. 13. illis enim Lex, licet iam digito Dei inscripta cordibus, bifariam adhuc prodest: quia & eius meditatione magis confirmantur in intelligentia voluntatis Dei, & ad obsequium excitatur, roboraturque, ne carnis ignauia degenerent.

12 Tertius vsus, qui & præcipuus est, & in proprium Legis finem proprius spectat, erga fideles locum habet, quorum in cordibus iam viget ac regnat Dei Spiritus. Nam tametsi ligito Dei Legem scriptam & insculptam habent in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiant: bifariam tamen adhuc in Legge proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies accertius discant qualis sit Domini voluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia consistentur. Vt si quis feruus iam ita sit toto animi studio comparatus vt domino suo se approbet, necesse tamen habet mores domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se componat & accommodet. Nec se quisquam nostrum ab hac necessitate eximat: nemo enim eò sapientiæ adhuc penetrauit vt non possit ex quotidiana Legis eruditione novos facere progressus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque utilitatem ex Lege capiet feruus Dei, vt frequenti eius meditatione excitetur ad obsequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctus sibi instare oportet, qui secundum Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iustitiam contendat, carnis tamen ignauia semper onerantur quominus legitima promptitudine pergant. Hic carni Lex flagrum est, quo instar inertis tardique asini, ad opus vrgeatur: imò spirituali homini, qui nondum carnis mole expeditus est, assiduus aculeus erit qui desistere illum non permittat. Nimirum in hunc vsam respiciebat Dauid, quum insignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas: iustitiæ Domini rectæ, letificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c. Item, Luce: na pedibus meis verbum tuum, & lumen sententiarum meis: ac innumera quæ toto illo Psalmo prosequitur. Neque verò repugnant ita Paulinus sententiis, quibus ostenditur, non quem regeneratis

Psal. 19.8.

Psal. 119.105.

neratis

peratis vsus Lex præstet, sed quid homini per se conferre queat. Hic autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis sue lectione erudiat Dominus eos quibus intus obsequendi promptitudinem inspirat: nec sola præcepta arripit, sed rebus annexam gratiæ promissionem, quæ sola facit ut quod amarum est dulcescat. Quid enim Lege minus amabile, si flagitando tantum & minando metu sollicitet animas, & terrore angat? Præfertim verò ostendit Dauid, se in Lege Mediatorem apprehendisse, sine quo nulla est oblectatio vel suavitas.

13 Quod discernere dum imperiti quidam nesciunt, totum Mosen animosè explodunt, duasque Legis tabulas valere iubent: quia scilicet Christianis alienum esse arbitrantur adhærere doctrinæ quæ mortis administrationem continet. Faceſſat longè ex animis nostris profusa istæ opinio: pulchrè enim docuit Moses, Legem, quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare potest, in sanctis meliorè præstantiorèque habere debere vsus. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda vestra in omnia verba quæ ego testificor vobis hodie, ut mandetis ea filiis vestris, doceatisque custodire, facere & implere vniuersa quæ scripta sunt in volumine Legis huius, quia non incassum præcepta sunt vobis, sed ut singuli in eis viuerent. Quòd si absolutum in ea iustitiæ exemplar eminere nemo inficietur, aut nullam esse nobis rectè iustèque viuendi regulam oportet, aut ab ea nefas est discedere. Siquidem non plures, sed vna est perpetua & inflexibilis viuendi regula. Quamobrem quòd iusti hominis vitam in Legis meditatione continuã facit Dauid, id ne ad seculum vnum referamus, quia singulis ad finem mundi ætatibus conuenientissimum est: nec absterreamur ideo, aut refugiamus ab eius institutione quòd exactiorem multò sanctitatem præscribat quàm præstatum sumus dum circumferemus carcerem corporis nostri. Non enim iam rigidi exactoris vicem erga nos fungitur, cui non satisfiat nisi soluto penso: sed in hac ad quam nos adhortatur perfectione, metam demonstrat ad quam nobis tota vita cõtendere non minus vtile est quàm officio nostro consentaneum. In qua contentione si non deficimus, bene est. Stadium nanque est tota hæc vita, cuius decurso spatio, dabit Dominus ut metam illam, ad quam nunc eminus nituntur nostra studia, teneamus.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorum conscientias maledictione ligeret, sed quæ pigritiam, subinde instando excutiat, & imperfectionem vellicet: multi dum volunt significare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam esse Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quòd rectum est, sed duntaxat ne sit illis quòd antea erat, hoc est, ne eorum conscientias perterrendo & confundendo, damnet ac perdat. Et sanè talem Legis abrogationem non obscure docet Paulus. A Domino quoque si ille prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à se dissipanda non refutasset nisi inualuisset inter Iudeos. Quum autem non potuerit temere, sine vilo prætextu, emergere: credibile est, ab eius doctrinæ falsa interpretatione fuisse natam: quatenus cuncti serè errores occasionem à veritate sumere consueuerunt. Nos verò ne ad eundem impingamus lapidem, accuratè distinguamus quid in Lege sit abrogatum, quid firmum adhuc maneat. Quum testatur Dominus se non venisse ad Legem abolendam, sed ad implendam: nec præteriturum, donec cælum ac terra transeant, apicem ex Lege quin omnia fiant: huius obseruantia Legis per suum aduentum distractum iri satis confirmat. Et meritò: quando in hunc finem potius venit ut eius transgressionibus mederetur. Manet igitur per Christum inuolabilis Legis doctrina, quæ

Deut. 32. 46.

Psal. 112.

Maledictio Lex
abrogatæ esse fidelibus,
ne amplius sit
cõtra illos exercenda,
damnando ac per
dendo.

Matt. 5. 17.

nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo, non ad institutionem ipsam pertinere, sed solum constringendæ conscientiæ vigorem, constat. Non enim solum docet Lex, sed imperiosè exigit quod mandat. Si non exhibeatur, imò si qua in parte ab officio cessetur, maledictionis fulmè stringit. Hac ratione dicit Apostolus, omnes qui sunt ex operibus Legis, esse execrationi obnoxios, quia scriptum sit, Execrabilis omnis qui non complet omnia. Eos autem sub operibus Legis dicit qui in remissione peccatorum iustitiã non statuunt, per quam à Legis rigore solui mur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, nisi volumus sub illis miserè perire. Sed quibus vinculis? illius austeræ & infestæ exactionis quæ ex summo iure nihil remittit, nec transgressionem vllam impunitam finit. Ab hac, inquam, maledictione vt nos redimeret Christus, factus est pro nobis maledictio. Scriptum est enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Capite quidem sequenti tradit, Christum Legi fuisse subiectum vt eos qui sub Lege erant redimeret: sed eodem sensu: subdit enim continuò, Quòd ius filiorum, adoptione reciperemus. Quid istuc est? ne perpetua seruitute premeremur, quæ conscientias nostras anxietate mortis cõpressasteneret. Interim manet illud semper inconcussum, ex Legis auctoritate nihil decessisse quin eadem semper veneratione obedientiãque ipsam suscipi à nobis conueniat.

16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, sed vsu solo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu suo Christus imposuit, ad eòd nihil earum sanctitati derogat vt eam magis commendat ac illustret. Nam sicuti veteri populo inane præbuisent spectaculum nisi mortis & resurrectionis Christi virtus illic monstrata esset: ita nisi cessassent, discernere hodie non liceret quorsum fuisset institutæ. Ideo Paulus, vt earum obseruationem non superuacua modò, sed noxiam quoque esse probet, umbras fuisse docet, quarum nobis extat in Christo corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm si adhuc procul & quasi obtento velo Christum qui palàm apparuit figurarent. Ideo & Christi morte velum templi in duas partes scissum cecidit: quia iam viuã & expressã cœlestium bonorum imago in lucem prodierat, quæ obscuris tantum lineamentis inchoata fuerat, sicuti legitur author epistolæ ad Hebræos. Huc pertinet dictum Christi, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo regnum Dei cœpisse euangelizari: non quòd prædicatione, quæ spem salutis & vitæ æternæ continet, priuati fuerint sancti Patres: sed quia procul & sub umbraculis intuiti sunt duntaxat quod hodie in plena luce conspiciamus. Cur autem Ecclesiam Dei ab illis rudimentis altius transcendere oportuerit, explicat Iohannes Baptista, Quòd Lex per Moysen data sit, gratia autem & veritas per Iesum facta. Quia & si verè expiatio in veteribus sacrificiis promissa fuit, & arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum umbratile fuisset, nisi in Christi gratia fundatum, vbi reperitur solida æternaque stabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quanuis seruari desierint ritus legales, ipso tamen fine melius cognosci quanta fuerit eorum utilitas ante Christi aduentum, qui vsu tollendo vim & effectum sua morte ob signauit.

17 Paulò plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, *Et vos p se cõsideratis extra Christum, merito vocari à Paulo chirographa nobis contraria. Quomodo essetis mortui per delicta & præputium carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipsum tulit è medio, affigens cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionem aliquantum

Galat. 3.10.

Deut. 27.26.

Galat. 3.13. &

4.4.

Deut. 21.23.

Ceremonias veteres abrogatas quoad vsum tantum, non quoad effectum (conferre enim nobis hodie clarissimè & efficacissimè in Christo) id quod nihil earum sanctitati derogare probatur.

Colos. 2.17.

Mat. 27.51.

Cap. 10.1.

Luc. 16.16.

Iohan. 1.17.

*Colos. 2.13.

Ceremonias veteres p se cõsideratas extra Christum, merito vocari à Paulo chirographa nobis contraria.

quantum vltra dilatare, vt nihil iam nobis sit cum illius decretis. Errant enim qui simpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis feueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alij acutius pensculantes Pauli verba, perspiciunt in Legem ceremoniam propriè competere: & ostendunt, id non semel apud Paulum sonare vocabulum Decreti: nam ad Ephesios quoque ita loquitur. Ipse est *Ephes. 2. 14.* pax nostra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis firmiter euacuans, vt duos conderet in seipso, in vnum nouum hominem. De ceremoniis illic agi, minimè ambiguum: quia interstitium vocat, quo Iudæi à Gentibus dissidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fateor: sed ab his quoque nondum bene explicari mens Apostoli mihi videtur. Nam illos duos locos simul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephesios quum de sua in societatem Israël cooptione certiores facere vellet, impedimentum quo arcebantur olim, sublatam docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & sacrificiorum quibus Iudæi Domino consecrabantur, eos à Gentibus segregabant. At in epistola ad Colossenses sublimius mysterium attingi quis non videat? Certamen est quidem illic de Mosâicis obseruationibus, ad quas pseudoapostoli Christianum populum adigere studebant: sed quemadmodum in Epistola ad Galatas controuersiam illam altius ducit, & quodammodo ad fontem suum reuocat: ita & hoc loco. Nam si in ritibus nihil aliud consideras quàm defungendi necessitatem, quorsum attingebat vocari chirographum contrarium nobis? preterea in eo totam prope redemptionis nostræ summam ponere, vt induderetur? Quare res ipsa clamat, hic aliquid interius reputandum esse. Ego autem confido me germanam intelligentiam assequutum, si tamen mihi verum esse conceditur quod alicubi verissimè ab Augustino scriptum est, imò quod ex claris Apostoli verbis hausit, in ceremoniis Iudaicis confessionem magis delictorum extitisse quàm expiationem. *Hebr. 7. 9. 10.* Quid enim sacrificiis aliud agebant quàm se mortis conscios fatebantur, qui in suum locum catharmata sustituebant? Quid purificationibus, nisi quòd se immundos testabantur? Ita renouabatur subinde ab illis & piaculi & impuritatis suæ chirographum: solutio in illa testificatione non erat. *Hebr. 9. 15.* Quare ratione scribit Apostolus, morte demum Christi intercedente, redemptionem præuaricationum esse peractam, quæ manebant sub veteri Testamento. Meritò ergo chirographa vocat Apostolus, suis cultoribus aduersa: quando per illa suam damnationem ac immunditiam palàm consignabant. Nec obest, quòd illi quoque eiusdem nobiscum gratiæ participes fuerunt. Id enim sunt assequuti in Christo, non in ceremoniis quas illic à Christo discernit Apostolus: quoniã Christi gloriam, tum vsurpatæ, obscurabant. Habemus ceremonias, si per se considerentur, eleganter & appositè vocari chirographa, hominum salutis contraria: quia velut solennia instrumenta erant, quæ ipsorum obligationem testarentur. Illis quum vellent rursum Christianam Ecclesiam astringere pseudoapostoli, non sine causa Paulus altius repetita earum significatione, Colossenses admonuit, quòd relaberentur, si subiugari se in eum modum ab ipsis passi essent. Simul enim illis excùriebatur Christi beneficium: quatenus, peracta semel æterna expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quæ ad peccata consignanda tantum validæ, ad eadem delenda nihil poterant.

*Ex decē præceptis
Legis discimus ea
dem illa quæ Lege
naturali dictante
tenuiter tantū de-
gustamus: nēpe Dei
notitiam, & nostri.*

Hic decem Legis præcepta, cum breui eorum explicacione, inferere non alienum fore arbitror: quia & inde melius parebit quod attigi, quem semel Deus præscripsit cultum adhuc vigere: deinde accedet secundi capituli confirmatio, non solum didicisse ex ea Iudæos quænam esset vera pietatis ratio, sed horrore iudicij, quum se obseruationi viderent impares, fuisse subactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porro inter explicandam eorum summam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non posse ipsum pro sua magnitudine à nobis concipi, quin statim occurrat eius maiestas quæ nos ad eius cultum adstringat. In cognitione nostri hoc præcipuum posuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriæ iustitiæ fiducia exuti: contrâ, egestatis conscientia fracti & contusi, solidam humilitatem discamus, ac nostri deiectionem. Vtrunque in Lege sua Dominus exequitur, vbi primùm vindicata sibi legitima imperandi potestate, ad numinis sui reuerentiam nos vocat, atque in quo sita ea sit & constituta præscribit: deinde, promulgata iustitiæ suæ regula (cuius reuerentiæ ingenium nostrum, vt prauum est & contortum, perpetuò aduersatur: & infra cuius perfectionem facultas nostra, vt imbecilla est & ad bonum eneruata, procul iacet) tum impotentia nos, tum iniustitiæ arguit. Porro hæc ipsa quæ ex duabus tabulis discenda sunt, quodammodo nobis distat lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptam & quasi impressam superius dictum est. Non enim finit nos perpetuum somnum sine sensu dormire nostra conscientia, quin intus testis sit ac monitrix eorum quæ Deo debemus, quin boni & mali discrimen nobis obiciat, atque ita nos accuset dum ab officio discedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalem vix tenuiter degustat quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Ad hoc arrogantia & ambitione sic turgidus, suiq; amore exæcatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descendere, quò submittere se ac deicere discat, suamque miseriam fateri. Proinde (quod tum hebetudini tum contumaciæ nostræ necessarium erat) Dominus Legem scriptam nobis posuit: quæ & certius restitueretur quod in lege naturali nimis obscurum erat, & mentem memoriâque nostram, excusso torpore, vidiuis feriret.

*Ex Lege discimus,
primùm Deo reue-
rentiam, timorem,
amorem deberi à no-
bis: iustitiâ illi pla-
cere, iniquitatem
displicere.*

2 Nunc promptum est intelligere quid ex Lege discendum sit, nempe Deum, sicut Creator est noster, ita iure locum Patris & Domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non esse nostri iuris, vt quocumque animi libido incitaret, sequamur, sed ab eius nutu suspensos, in eo solo debere consistere, quod ei placuerit. Deinde iustitiam ac reuerentiam illi cordi esse, iniquitatem verò abominationem: ideòque, nisi velimus impia ingratitude à conditore nostro deficere, iustitiam tota vita nobis esse necessariò colendam. Nam si tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam, dum voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quàm iustitiæ, sanctitatis, puritatis obseruationem. Nec prætere excusationem licet, quòd facultas desit, & velut exhausti debitores, soluendo non simus. Non enim conuenit vt Dei gloriam metiamur ex nostra facultate: qualescunque enim simus, manet ille sui similis semper, amicus iustitiæ, iniquitati infensus. Quicquid à nobis exigit (quia nō potest nisi rectum exigere) ex nature obligatione obsequendi necessitas nos manet: quæ autem non possumus, id vitij nostri est. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, si vincti tenemur, ne se-

ne soluti simus in nostri Patris obsequium, non est cur necessitatem pro
defensione causemur, cuius malū & intra nos est & nobis imputādum. 2.

3 Vbi hucusque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, ea-
dem docente, descendere oportet, vnde tādē dūo referamus: Primum,
iustitiam Legis cum vita nostra comparando, longē abesse quin Dei vo-
luntati respondeamus: ideōque indignos esse qui locum nostrum reti-
neamus inter eius creaturas nedum inter filios censeamur. Deinde vires
nostras reputando, adimplendē Legi nō impares modō eas esse, sed pro-
sus nullas. Hinc necessariō sequitur tum proprię virtutis diffidētia, tum
animi anxietas & trepidatio. Neque enim iniquitatis pondus sustinere
potest cōscientia, quin mox Dei iudicium obuerfetur. Sentiri verō Dei
iudicium nō potest quin mortis horrorem incutiat. Similiter impoten-
tię documentis coacta, facere nequit quin protinus in vitium suū de-
sperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionem ge-
nerat: ita fit demum vt homo aternę mortis (quam iniustitię suę merit-
o sibi imminere videt) sensu perterritus, ad vnā Dei misericordiam
tanquam ad vnicū salutis portum, sese conuertat: vt suę non esse fa-
cultatis sentiens exoluere quod Legi debet, in seipso desperabundus, ad
opem aliunde postendam & expectandam respiret.

4 Sed enim non contentus Dominus iustitię suę reuerentiam con-
ciliaffe: quō etiā eius amore, simul & iniquitatis odio, corda nostra im-
bueret. promissiones ac minas subiunxit. Quia enim magis caligat men-
tis nostrę oculus quā vt sola boni pulchritudine afficiatur, clemen-
tissimus Pater pro sua indulgentia nos ad ipsum amandum & expeten-
dum illectare premiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, reposi-
ta virtutibus apud se pręmia: nec operam frustra sumpturum qui pręce-
ptis suis fuerit obsequutus. Edicit ex aduerso, non tantū esse execrabi-
lem sibi iniustitiam, sed nec impune euasurā: quōd ipse contemptę suę
maiestatis vltor sit futurus. Ac quō modis omnibus cohortetur, tam vi-
tę pręsentis benedictiones, quā eternam beatitudinem pollicetur eo-
rum obedientię qui mandata sua seruauerint: transgressoribus non mi-
nus presentes calamitates, quā eternę mortis supplicium minatur. Il-
la enim promissio, * Quifecerit hæc, viuet in illis: item comminatio il-
li respondens. Anima quę peccauerit, ipsa morietur: ad futuram procul-
dubio & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem spectat.
Quamquam vbi cunque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, sub
illa æternitas vitę, sub hac æternum exitium continetur. Pręsentium au-
tem benedictionum ac maledictionum longus in Lege catalogus recen-
setur. Atq; in sanctionibus quidē summa Dei puritas, quę iniquitatē fer-
re nō potest: in promissionibus verō, pręter summū erga iustitiā amorē
(quem pręmio fraudare non sustinet) mira quoque eius benignitas ap-
probatur. Nam quum eius maiestati cum nostris omnibus simus obse-
rati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit:
debiti autem solutio remuneratione digna est. Iure igitur suo decedit
quum pręmium proponit nostris obsequiis, quę nō vltiō ceu indebi-
ta exhibentur. Quid autem ipsę nobis per se afferant partim dictum est,
partim clarius iterum suo loco apparbit: satis in pręsentia est si tene-
mus ac reputamus esse in Legis promissionibus non vlgarem iustitię
commendationem: quō certius constet, quantopere Deo placeat eius
obseruatio: sanctiones in maiorem iniustitię execrationem esse positas,
ne vitiorum blanditiis delibitus peccator, iudicium Legislatoris sibi pa-
ratum obliuiscatur.

5 Porro quōd Dominus perfectę iustitię regulā traditurus, omnes
eius partes ad voluntatem suam reuocauit, in eo indicatur nihil esse illi

*Discimus
ex Lege, vitę no-
stre examine ad e-
ius regulam facto,
nos indignos esse q
locū nostrū retinea-
mus inter Dei crea-
turas: & vires no-
stras reputando, nō
modo impares esse
adimplendę Legi,
sed prorsus nullas.
Vtraq; humilitatē
& deiectionē in no-
bis generat, quę ad
Dei misericordiam
recurrere, & opera
gratię eius expo-
scere nos docet.*

*Vt iustitię amore
& iniquitatis o-
discordia imbueret
Deus, nuda præce-
pta proposuisse nō
cōtentus, promissio-
nes subiunxit bene-
dictionū tam vitę
pręsentis, q̄ æter-
nę beatitudinis, mi-
nas etiā tam cala-
mitatū pręsentium,
quā mortis æter-
nę. Minę summā
Dei puritatem, pro-
missiones summā
eius erga iusti-
tiā amorē, mirum
quoque in homines
benignitatē testan-
tur.*

* Ier. 18. 5.

Ex. 18. 4, & 20.

Ier. 26. 4.

Deu. 29. 1.

*Quidquid bonitatis
operum ex suo ni-*

genio excogitat homines, nihili esse coram Deo, sed legitimum cultum sola constare obedientia, eamque esse originem, matrem custodemque virtutum omnium, constat ex eo quod Deus veram iustitiam regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocauit. Vide Cal. in vera Ecclesia reformanda ratione.

Deut. 12. 28.

Deut. 4. 9.

Lib. 4 de Ciu. Dei cap. 12 de bono coniugali.

Contra aduersarios Legis & Prophetarum.

Quoniam Deus Legislator est spiritualis (i. anima non minus quam corpori loquitur) Lex etiam non externam modo honestatem, sed interiorum spiritualiumque iustitiam requirit, & plane Angelicam puritatem, quod probatur hinc ex Paulo, & sect. 7. ex ipsius Christi interpretatione, Phariseorum

acceptius obedientia. Quod eò diligentius obseruandum est, quò procliuior est humanæ mentis lasciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illum demereatur. Omnibus enim seculis hæc irreligiosa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter insita est) se prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandæ iustitiæ rationem præter Dei verbum semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis quæ communiter censentur operibus angustiorem locum tenent Legis præcepta, innumera illa humanorum turba rotum ferè spatium occupante. At verò quid aliud Moses quàm eiusmodi libidinem cohibere studeuit, quum post Legis promulgationem sic populum compellat? Obserua & audi omnia quæ præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, quum feceris quod bonum est & placitum coram Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito: non addas, nec minuas. Atque antea, quum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiam coram reliquis nationibus, quòd iudicia, iustitias & ceremonias accepisset à Domino, subiecerat, Custodi igitur te ipsum & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum quæ videntur oculi tui, & ne aliquando excidant è corde tuo. Quia scilicet prouidebat Deus, non quieturos Israëlitas quin recepta Lege, nouas præterea iustitias parturirent, nisi seuerè retinerentur: hinc iustitiæ perfectionem esse comprehensam pronuntiat: quod validissimum retinaculum esse debebat: nec tamen ab illa tan to opere vetita audacia destiterunt. Quid nos eodem certè dicto constringimur: non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo absolutam iustitiæ doctrinam Legi suæ Dominus vendicauit: illa tamen non contenti, bonis operibus aliis super alia confingendis & cudendis prodigiosè laboramus. Huic sanando vitio remedium optimum erit si constanter infederit hæc cogitatio, Legem nobis esse diuinitus traditam, quæ nos perfectam iustitiam edoceret: illic non aliam iustitiam doceri nisi quæ ad præscriptum diuinæ voluntatis exigatur: frustra igitur nouas operum formas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimus cultus sola constat obedientia. Quin potius quòd extra Dei legem euagetur bonorum operum studium, esse diuinæ veræque iustitiæ non tolerandam profanationem. Verissimè quoque Augustinus, qui nunc matrem custodemque virtutum omnium, nunc originem appellat, obedientiam quæ Deo præstatur.

6 Verum vbi Lex Domini explicata nobis fuerit, tum aptius deum & maiore cum fructu quod de ipsius officio vsque antè disserui confirmabitur. Antè verò quàm ad excutienda singula capita ingredimur, quæ ad vniuersalem eius notitiam faciunt, modò præcipere operæpretium est. Initiò constitutum sit, non ad externam honestatem modò, sed ad interiorum spiritualiumque iustitiam, hominis vitam in Lege informari. Quod quum inficiari nemo queat, paucissimi tamen ritè animaduertunt. Id fit quia in Legislatorem non respiciunt: à cuius ingenio natura quoque Legis estimanda est. Si quis rex edicto scortari, occidere, furari prohibeat: sanctione, fateor, non tenebitur: si quis scortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantum, nihil eorum perpetrarit. Nempe, quia mortalis Legislatoris prouidentia non nisi ad externam ciuilitatem protenditur, non violantur eius interdicta nisi patris flagitiis. Deus autem (cuius oculus nihil fugit, & qui externam speciem non tam moratur quàm cordis puritatem) sub scortationis, homicidij, furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolium & quicquid tale est, vetat. Nam quum sit spiritualis Legislator, animæ non minus quam corpori loquitur. Homicidium autem animæ, ira est ac odium: furtum, mala cupiditas & auaritia: scortatio, libido.

Leges

Leges etiam humanæ (dicit quispiam) consilia & voluntates spectant, non fortuitos euentus. Fateor, sed quæ extrâ emerferunt. Quo animo vnumquodque facinus editum fuerit, expendunt: sed arcanas cogitationes non scrutantur. Proinde illis satisfactum fuerit vbi quis manû duratâ taxat continuerit à transgressione: contrâ autem, quia animis nostris lata est Lex cœlestis, eorum coercitio ad iustam eius obseruationem in primis necessaria est. At vulgus hominum, etiam dum Legis contemptum fortiter dissimulat, oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam Legis obseruationem componit: cor ab omni obedientia alienissimum interim retinet, ac se defunctum putat si probè homines celauerit quod gerit in conspectu Dei. Audiunt, non occides non mœchaberis, non furaberis: gladium ad cædem non exerunt: corpora sua meretricibus non commiscunt: manus alienis bonis non iniiciunt. Hæc omnia bene hætenus: sed cædes totis animis spirant, feruent in libidinem, omnium bona oculis retortis aspiciunt, & cupiditate deuorant. Iam verò deest quod præcipuum erat Legis. Vnde quæso tam crassus stupor, nisi quòd omisso Legislatore, iustitiam suo magis ingenio ac commodant? His fortiter reclamationat Paulus, affirmans Legem esse spirituales: quo significat, non modò animæ, mentis, voluntatis obsequium exigere, sed requirere Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis sordibus absterfa, nihil quàm spiritum sapiat.

7 Hunc quum esse Legis sensum dicimus, non nouam ex nobis interpretationem ingerimus, sed Christum sequimur optimum Legis interpretem. Quum enim Pharisei perversa opinione populum imbuissent, Legem perficere qui externo opere nihil aduersus Legem perpetrassent: hunc periculosissimum errorem arguit: & impudicû mulieris aspectum, scortationem esse pronuntiat: homicidas testatur quicumq; fratrem oderint: facit enim reos iudicio, qui vel iram animo cõceperint: reos consilio, qui murmurando aut fremendo aliquam offensiuam animi significationem dederint: reos gehennæ ignis, qui conviciis & maledicentia in apertam iram prosilierint. Hæc qui non viderunt, finxerunt Christum alterum Moſen, Legis Euangelicæ latorem, quæ defectum Mosaicæ illius suppleuerit. Vnde illud vulgatû axioma de perfectione Legis Euangelicæ, quæ Legem veterem lōgo intervallo superet: quod multis modis est perniciosissimum. Nam ex ipso Mose, vbi postea præceptorum summam colligimus, patebit quàm indignam cõtumeliam diuinæ Legi iniurat. Patrum certè sanctimoniam non procul ab hypocritâ abfuisse insinuat, nosq; ab vna illa & perpetua iustitiæ regula deducit. Facillimè autem est erroris confutatio: quòd putarunt Christû Legi adiciere, vbi suæ tantùm integritati restituit, dum Phariseorum mēdaciis obscuratam & fermento inquinatam asserit & repurgat.

8 Hæc nobis secūda sit obseruatio, plus inesse semper in præceptis ac interdicitis quàm verbis exprimat: quod tamen sic temperandum est, ne sit nobis instar Lesbiæ regulæ, qua freti Scripturâ licentiosè contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. Faciunt enim quidã hæc immeritata excurrēdi libertate, vt apud alios vileſcat Legis authoritas, aliis spes intelligentiæ cõcidat. Igitur si fieri potest, ineunda est via aliqua que nos ad Dei voluntatem recto ac solido gressu deducat. Querendum, inquam, quatenus excedere verborum fines debeat interpretatio: vt appareat, non attextam esse Legi diuinæ ex humanis glossis appendicem, sed purum germanumque Legislatoris sensum fideliter redditum. Sane ad eò in omnibus ferè præceptis manifestæ sunt synecdoche, vt deridiculo iure sit futurus qui Legis sensum ad verborû angustias restringere velit. Ultra verba itaque progredi sobriam Legis interpretationem

perversam expositionem refutant, qui externâ tantum nescio quâ Legis obseruationem urgebant.

Quia semper plus in præceptis & interdicitis Legis, quàm verbis exprimat, ostenditur hic & sic ad rem & veram eorû interpretationem expendendum, quæ sit cuiusque ratio, sine fine: deinde ab eo quod iubetur vel interdicitur, ad

contrariam ducendam esse ratiocinationem, ut non tantum malum vetari, sed illi malo contrarium bonum imperari intelligamus. palam est: sed quovsque, obscurum manet, nisi modus aliquis finiatu-
 Hunc ergo modum optimum fore censeo, si ad præcepti rationem diri-
 gatur: nempe ut in vnoquoque præcepto expendatur cur datum nobis
 fuerit. Exempli gratia, Omne præceptum aut imperatiuum est, aut prohi-
 bitorium. Vtriusque generis veritas statim occurrit si rationem, seu finem,
 intuemur: ut præcepti quinti finis est, honorem esse iis reddendum qui-
 bus eum attribuit Deus. Hæc igitur præcepti summa, rectum esse, Deoq;
 placere ut eos honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus est: con-
 temptum & contumaciam aduersus eos, abominationi esse. Primi præ-
 cepti ratio est, ut Deus solus colatur. Summa igitur præcepti erit, veram
 pietatem, hoc est numinis sui cultum Deo cordi esse: impietatem abomi-
 nari. Sic in singulis præceptis inspiciendum qua de re agatur: deinde que-
 rendus finis, donec reperiamus quid propriè illic testetur sibi placere Le-
 gissator, vel displicere. Demum ab eo ipso ad contrarium ducenda ratio-
 cinatio, in hunc modum, Si placet hoc Deo, contrarium displicet: si hoc
 displicet, contrarium placet: si hoc præcipit, contrarium vetat: si hoc ve-
 tat, contrarium præcipit.

9 Quod nunc subobscurè attingitur, inter exponenda præcepta cla-
 rissimum ipsa exercitatione fiet. Quare sufficit attingisse, nisi quòd postre-
 mum membrum (quod vel alioqui non intelligeretur, vel intellectum,
 forsan absonum initio videri posset) sua probatione breuiter confirman-
 dum erit. Probatione illud non eget, dum bonum iubetur, vetari quod
 cum eo pugnat malum: nemo est enim qui non cõcedat. Imperari quo-
 que contraria officia, dum mala vetantur, non ægerrimè recipiet com-
 mune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduersa vitia dam-
 nantur, vulgare est. Sed nos plus aliquid postulamus quàm vulgò signi-
 ficent istæ formulæ. Contrariam enim vitio virtutem, ferè interpretan-
 tur vitij ipsius abstinentiam: noseam vltra procedere dicimus, ad officia
 scilicet factaque contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occides, sensus
 hominum communis nihil aliud considerabit quàm ab omni maleficio
 ac malefaciendi libidine abstinendum esse. Ego præterea contineri di-
 co, ut proximi vitam quibus possimus subsidiis adiuuemus. Ac ne sine
 ratione loquar, ita confirmo, Deus vetat iniuria fratrem lædi aut viola-
 ri, quia vitam eius charam nobis esse vult ac pretiosam: simul ergo po-
 stulat quæ ad illius conseruationem conferri possunt officia charitatis.
 Atque ita videre est ut semper nobis finis præcepti referet quicquid il-
 lic facere aut iubemur aut vetamur.

*Cur Deus synecdo-
 chicè loquutus sit
 inconcipiendis Le-
 gis suæ præcepto-
 rum for mulis.* 10 Cur autem Deus ita, velut dimidijs præceptis, per synecdochas si-
 gnificatit magis quid vellet quàm expresserit, quum aliæ quoque ratio-
 nes reddi soleant, hæc mihi in primis placet: quia peccatorum scõdita-
 tem (nisi vbi palpabilis est) diluere, & speciosis prætextibus inducere sem-
 per caro molitur, quod erat in vnoquoque transgressionis genere deter-
 rimum & scelestissimum, exemplaris loco proposuit, cuius ad auditum
 sensus quoque exhorresceret, quò maiorem peccati cuiuslibet detestatio-
 nem animis nostris imprimeret. Hoc nobis imponit sæpius in æstiman-
 dis vitiis: quòd si tectiora sunt, eleuamus. Has præstigias Dominus discu-
 tit, quum nos assuefacit vniuersam vitiorum multitudinem ad hæc ca-
 pita referte, quæ optimè quantum sit in vnoquoque genere abomina-
 tionis repræsentant. Exèpli gratia, ira & odium non vsque adeo execran-
 da putantur mala quum suis nominibus appellantur: at quum interdi-
 cuntur nobis sub homicidij nomine, melius intelligimus quanta sint in
 abominatione apud Deum, cuius voce in tam horrèdi flagitij ordinem
 reiiciuntur: atq; ipsi, iudicio eius permoti, delictorù, quæ prius leuia vi-
 debantur, grauitatem assuescimus melius reputare.

11 Tertio loco considerandum quid sibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitio: quarum non abs te nec temere solennem mentionem aliquoties factam esse omnes sani iudicabunt. Et in promptu causa est, quæ ambiguos nos de hac re manere nō sinit. In duas enim partes, quibus tota continetur iustitia, Legem seam sic diuisit Deus, & priorem religionis officiis, quæ peculiariter ad numinis sui cultum pertinent, alteram officiis charitatis quæ in homines respiciunt, assignauerit. Primum sanè iustitiæ fundamentum, est Dei cultus: quo euerso, reliqua omnia iustitiæ membra, velut diuulsi collapsiq; ædificij partes, lacera & dissipata sunt. Qualis enim iustitiæ esse dices quòd homines non vexas furtis ac rapinis, si per sceleratum sacrilegium interim Dei maiestatem sua gloria spolias? quòd fornicatione corpus tuum non conspurcas, si blasphemis tuis prophanas nomen Dei sacrosanctum? quòd hominem non trucidas, si memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Frustra igitur sine religione venditur iustitia: ac nihilo maiore specie quàm si truncum abscisso capite corpus ad decorem obtendatur. Neque modò est præcipua ipsius pars, sed anima quoque, qua tota ipsa spirat & vegetatur: neque enim citra Dei timorem inter se homines æquitatem ac dilectionem seruant. Principium ergo & fundamētum iustitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo sublato, quicquid inter se æquitatis, continentia, temperantiæ homines exercent, inane est ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & spiritum: quia ex eo discunt homines temperanter ac sine maleficio inter se viuere, si Deum venerantur, tanquam recti & ini qui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maiestas sua colēda est, nos instituit: altera præscribit quomodo propter nominis sui timorem nos in hominum societate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noster (vt Euāgelistæ referunt) Legem totam summam in duo capita collegit, vt Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligamus, vt proximum amemus sicut nosmet ipsos. Vides vt è duabus partibus, quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus destinet.

Matth. 22. 37, luc.
10. 27.

12 Verùm, quanquam vniuersa Lex duobus capitibus contenta est: Deus tamen noster, quò omnem excusationis prætextum tolleret, voluit fusiùs & explicatiùs decem præceptis enarrare tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem sui spectant, tum quæ ad charitatem pertinent, quam propter seipsum nobis erga homines mandat. Nec in diuisionem præceptorum noscendam malè studium intenditur: modo eius generis rem esse memineris in qua liberum cuiq; iudicium esse debeat, ob quam non sit contentiosè cum dissentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus necessariò attingendus est, ne quã positati sumus diuisionem, cen nouam & nuper excogitaram lectores aut rideant aut mirentur. Legem esse decem verbis distinctam, quia Dei ipsius autoritate sæpius comprobatur, extra controuersiam est. Quare non de numero, sed secandi ratione ambigitur. Qui sic partiuntur vt tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua septem in secundam reiciant, præceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè sub primo occultant: quū mandati loco haud dubiè à Domino distinctè positum sit: decimum verò, de non concupiscendis proximi rebus, ineptè in duo conserpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore seculo incognitã fuisse, mox intelligetur. Alij quatuor capita nobiscum in prima tabula numerant: sed primi vice, promissionē statuunt, sine præcepto. Ego autem, quia nisi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Moysen pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine disposita videre mihi videor: permitta illis sua opinione, sequar quod magis mihi pro-

De diuisione decem
præceptorum, &
quot priori, quot
item posteriori ta-
bulæ assignanda.
Vide inf. sect. 50.

*Origenes in Exod.
lib. 3.*

*Lib. 2. quæst. Vete.
test. Epist. 11. ad Ia
nuarium.*

Matt. 19. 19.

batur, nempe vt quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam legem teneat, sequantur deinde præcepta primæ quatuor, secundæ tabulæ sex, eo quo recensentur ordine. Hanc diuisionem Origenes sine controuersia, perinde atque passim suo seculo receptam, tradidit. Suffragatur & Augustinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem seruat, Vt vni Deo religionis obsequio seruiatur, vt idolum non colatur, vt nomen Domini non in vanum accipiatur, quã antè seorsum de umbratili Sabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuisio illi arridet, sed ob nimium leuem causam, quòd in numero ternario (si tribus præceptis cõficiatur prima tabula) magis eluceat mysterium Trinitatis. Quamquam nec illic dissimulat in ceteris nostram sibi magis placere. Nobiscum præter illos est auctor operis imperfecti in Matthæum. Iosephus, non dubium quin ex communi ætatis suæ cõsensu, quina præcepta singulis tabulis assignat. Quod cum rationi aduersatur in eo quòd religionis & charitatis distinctionem confundit: tum refutatur Domini auctoritate, qui apud Matthæum in catalogo secundæ tabulæ, mandatũ de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipsum audiamus loquentem suis verbis.

PRÆCEPTVM PRIMVM.

13 Ego sum IEHOVAH, Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis: Nõ habebis deos alienos coram facie mea.

Præceptorum Dei explicatio: vbi ostenditur Dominũ initio legis ad faciendã eius maiestatem triplici argumento vti Primũ sibi potestã supream & ius imperij in nos vendicãdo, ve lut necessitate ad parẽdum trahere: deinde pmissiõis gratiã dulcedine allicere: postremò beneficij accepti cõmemoratiõne ad obedientiã stimulare.

Hic & sic. 14. 15.

**Rom. 11. 36.*

Promissio gratiæ, cuius dulcedine alliciamur ad obedientiam.

**Iere. 31. 33.*

Math. 22. 52.

Deut. 7. 6, &

14. 2, et 26. 18.

Leuit. 19. 2.

Malac. 1. 6.

Partemne mandati primi facias priorem sententiam, an separatim legas, mihi in medio est, modò ne vice præemij cuiusdam esse in totã Legem mihi neges. Primũ in legibus ferendis curandum est ne contemptu mox abrogentur. Prouidet ergo in primis Deus ne legis quam latius est, maiestas aliquando in contemptũ veniat: ad quam faciendã triplici argumento vtitur. Potestatem ac ius imperij sibi vindicat, quo electum populũ constringat parendi necessitate. Promissiõem gratiæ proponit, cuius suauitate eundem alliciat ad sanctitatis studium. Beneficium cõmemorat, quo Iudæos redarguat ingratiitudinis, nisi benignitati suæ respondeant. Sub nomine Iehouah imperiũ & legitima dominatio designatur: quòd si ab ipso sunt omnia, & in ipso cõsistunt, æquum est vt in ipsum referantur: quemadmodum ait Paulus. Abunde itaque hoc foris verbo sub diuinæ maiestatis iugum redigimur, quia portet os sum fuerit ab eius ditione velle nos submouere extra quem esse non possumus.

14 Postquam se eum esse ostendit qui ius habeat præcipiendi, cui obediẽtia debeat: ne sola necessitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deũ se Ecclesiæ pronuntians. Subest enim locutioni relatio mutua, quæ in promissione cõtinetur, Ero illis in Deum, ipsi erũt mihi in populũ. "Vnde Abrahæ, Isaac & Iacob immortalitã ex eo Christus cõfirmat, quòd Dominus se eorum Deum testatus sit. Quare perinde est ac si loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui nõ modò in præsentia vita benefacere, sed vitæ quoque futuræ beatitudinem largiret. Quorsum autem istud spectet, variis locis in Lege annoratur: nam quum hac misericordia nos dignatur Dominus vt populo suo in consortio accenseat, eligit nos, inquit Moses, vt simus sibi in populum peculiarem, in populum sanctum, ac custodiamus præcepta sua. Vnde illa cõhortatio, Sancti estote, quia sanctus sum. Porro ex his duobus illa quæ est apud

est apud Prophetam obtestatio ducitur, Filius honorat Patrē, & seruus Dominum. Si ego Dominus, ubi timor? si ego Pater, ubi amor?

15 Sequitur commemoratio beneficij quæ eò validior esse debet ad nos commouendos, quò magis detestabile, etiam inter homines, ingratitude flagitium. Recētis quidem beneficij tum Israelē admonebat, sed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memorabile, ad posteritatem quoque valeret: Ad hæc conuenientissimum est præsentī causæ: innuit enim Dominus, eos ē misera seruitute ideo liberatos vt se libertatis authorem obedientia & obsequendi promptitudine colant. Solet etiam (quò nos in verò sui vnus cultu retineat) certis epithetis sese insignire, quibus sacrum suum numen ab omnibus idolis ac diis commēditis discernit. Nam (vt antea dixi) quæ nostra est ad vanitatem pro pensio cum temeritate coniuncta, simulac nominatur Deus, mens nostra sibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo remedium dum afferre vult Deus, ipse suam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibusdam veluti cancellis circūscribit, ne huc aut illuc euagemur, & temere nobis fingamus nouum aliquem Deum, si derelicto Deo viuo, idolum erigamus. Hac ratione Prophetæ, quoties eum propriè designare volunt, illum vestiunt & quasi includunt iis notis sub quibus se populo Israelitico manifestauerat. Neque enim, quum Deus Abraham, vel Deus Israelis vocatur, quū in templo Hierosolymitano collocatur inter Cherubim, istæ & similes loquendi formulæ ipsum vni loco alligant, aut populo: sed in hoc duntaxat sunt positæ vt cogitationes piorum in illo Deo sistant, qui suo fœdere, quod cum Israele pepigit, sese ita repræsentauit vt ab eiusmodi idea deflectere nullo modo liceat. Fixum illud tamen maneat, redemptionis fieri mentionem, quò alacrius Iudæi se Deo addicant qui sibi iure eos vèdicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare conuenit, Ægyptiacam Israelis seruitutem typum esse spiritualis captiuitatis in qua omnes vincti detinemur, donec brachij sui virtute liberatos in regnum libertatis nos cœlestis Vindex traducit. Quemadmodum ergo, quum dissipatos olim Israelitas ad cultū nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebantur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie se in Deum esse profiteretur, eos omnes iam ab exitiali Diaboli potestate asserit: quæ illa corporali adumbrata fuit. Quamobrem nemo est cuius animus inflammari non debeat ad auscultandam Legem, quàm à summo Rege profectam audit: à quo vt suam originem ducunt omnia, ita equum est vt finem suum vicissim in ipsum desinent ac dirigant. Nemo, inquam, est qui non rapi debeat ad amplexandum Legislatorem, ad cuius obseruanda mandata peculiariter se delectu esse docetur: à cuius benignitate, cum bonorum omnium affluentiam, tum immortalis vitæ gloriam expectat: cuius mirabili virtute ac misericordia ē faucibus mortis se liberatum nouit.

16 Fundata & stabilita Legis suæ autoritate, præceptum primum edit, Ne habeamus deos alienos coram facie sua. Finis præcepti est quòd Dominus in populo suo solus vult eminere, & iure suo positi in solidum. Id vt fiat, impietatem ac superstitionem quamlibet, qua diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obtentatur, à nobis abesse iubet: atque eadem ratione, verò pietatis studio coli se a nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id fere sonat: si quidem habere Deum non possumus quin simul complectamur quæ sunt ei propria: quod ergo verat habere alienos deos, eo significat ne quod sibi proprium est, alio transferamus. Etti autem quæ Deo debemus innumera sunt, ad quatuor tamen capita non inepte referentur. Adorationem, cui accedit tanquam

Commemoratio beneficij accepti ad obedientiam stimulat. hic & in fine huius scēt. 14p.

Scriptura Deū certis epithetis & notis insignit, non vt vni loco vel populo alliget, sed vt sacrum eius numen ab idolis discernat.

Exod. 3. 6.

Amos 1. 2.

Habac. 2. 28.

Psa. 80. 2. & 99. 1.

Isa. 37. 16.

** Primi præcepti expositio: vbi ostenditur, adorationem, fiduciam, inuocationem gratiarum actionem Deo in plerūq; copeteri: circumquò, ne cui illud quidē alio deuari possit sicut ipsius gratia in unum, cuius oculis omnia patent.*

** Caluan Catechismus de Necessitate reformationis Ecclesiæ.*

appendix spirituale conscientia obsequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem. Adorationem uoco uenerationem ac cultum quem illi reddit quilibet nostrum, ubi se eius magnitudini submitit. Quare non immerito eius partem facio, quod nostras conscientias eius Legi subiicimus. Fiducia est, ex uirtutum eius recognitione, acquiescendi in eo securitas: quum in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, ueritatem, bonitatem omnem reponentes, sola eius communicatione nos beatos existimamus. Inuocatio, sit mentis nostrae, quoties urget uilla necessitas, in eius fidem atque receptus opem, tanquam ad unicum praesidium. Gratiarum actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum ut nihil patitur Dominus alio deriuari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neque enim satis fuerit ab alieno abstinere Deo, nisi in hoc ipso te contineas: quod nefarii quidam conuectores solent, quibus summum compendium est religiones omnes ludibrio habere. Atque praecedat oportet uera religio, qua in Deum uiuentem animi referatur: cuius cognitione imbuti, ad suscipiendam, timendam, colendam ipsius maiestatem, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opem ubique requirendam, ad recognoscendam laudisque confessione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus uitae actionibus, tanquam ad unicum scopum, aspirent: tum caueatur praua superstitio, qua animi a uero Deo deflexi huc atque illuc, ceu in uarios diducuntur deos. Proinde si uno Deo sumus contenti memoria repetamus quod ante dictum est, procul abigendos esse fictitios omnes deos, nec lacerandum esse cultum quem unus ille sibi uendicat. Quia ne tantillum quidem ex eius gloria delibare fas est, quin apud ipsum quaecumque ei propria sunt resideant. Particula quae sequitur, Coram facie mea, indignitatem auget: quod Deus ad zelotypiam prouocatur quoties figurata nostra substituimus in eius locum: quemadmodum si impudica mulier, producto palam ante oculos mariti adultero, eius animum magis uret. Quum ergo presenti sua uirtute & gratia testatum faceret Deus se populum quem elegerat respicere, quo magis a scelere defectionis deterreat, non posse nouos deos ascisci admonet, quin testis sit ac spectator sacrilegij. Huic enim audaciae plurimum impietatis accrescit, quod in suis transfugis Dei oculos ludificari se posse iudicat. Ex aduerso reclamatione Dominus, quicquid stiuimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conspectum suum uenire. Pura sit ergo conscientia uel ab occultissimis apostasie cogitationibus, si religionem nostram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis suae gloriam non externa modo confessione requirit, sed in oculis suis, qui abditissimas cordium latebras intuentur.

PRAECEPTUM SECUNDUM.

17 Non facies tibi sculptile, neque similitudinem ullam eorum quae in caelo sunt sursum, uel in terra deorsum, uel in aquis quae sub terra sunt. Non adorabis neque coles.

Secundi praecipi expeditis: ubi de idolis & imaginibus. Sed plura reperies lib. i. tit. capite 11, & 12.

Quemadmodum proximo mandato Deum se unum esse pronuntiauit, praeter quem nulli alij dii cogitandi aut habendi sint: ita qualis sit, & quomodo genere honorandus, apertius etiam nunc edicit: ne quid sibi carnale asingere audeamus. Finis ergo praecipi est, quod superstitiosis ritibus legitimum sui cultum non uult profanari. Quare in summa, nos

à carna

à carnalibus obseruatiunculis, quas stolidi mens nostra, vbi Deum profuit crassius cōcepit, comminisci solet, in totum reuocat & abstrahit: ac proinde ad legitimū sui cultum, hoc est spiritualem & à se institutum, format. Quod autem est in hac transgressione crassissimum vitium notat idololatriam externam. Ac due quidem sunt mandati partes: prior licentiam nostram coercet, ne Deum, qui incomprehensibilis est, sub sensu nostros subiicere, aut vlla specie sepræsentare audeamus. Secūda vetat ne imagines vllas adoremus, religionis causa. Porro formas omnes breuiter enumerat, quibus solebat à prophanis & superstitiosis gentibus figurari. Per ea quæ in cælo sunt, solem, lunam, aliasq; stellas & fortasse aues intelligit: quemadmodum Deuteronomij quarto exprimit *Deute. 4. 15.* mens suam mentem, tam aues quàm astra nominat. Quod non annotassem, nisi quosdam viderem ad Angelos imperitè referre. Itaque reliqua membra, quia per se nota sunt, prætermitto: ac iam *lib. 1* satis aperte docuimus, quascunque excogitat homo visibiles Dei formas, pugna- ** Cap. 11, & 12.* re ex diametro cum eius natura: ideoq; simulac in medium prodeunt idola, corrumpi veram religionem & adulterari.

18 *Que* additur sanctio non parum ad excutiendam socordiam valere debet. Minatur.

Se Iehouam esse, Deum nostrū, Deum, *" Per se forte: nam hæc Dei nomē à fortitudine ductū est.* æmulatorem, qui visitet iniquitatē patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in iis qui oderunt nomen suum: faciat autem misericordiā in millia iis qui diligunt se, ac præcepta sua seruant.

Hoc vero perinde est ac si diceret se solum esse in quo hære debeamus. Eo vt nos inducat, potentiam suam prædicat, quæ se impunè contemni vel eleuari non patitur. Ponitur hic quidem nomen *E L.* quod Deum significat: sed quia à fortitudine ducitur, quo sensum melius exprimerem, hoc quoque reddere non debui, vel cōtextui inferere. Deinde æmulatorem se vocat, qui consortem ferre nequeat. Tertio, vindicem se futurum asserit sue maiestatis ac gloriæ, si qui eam ad creaturas aut sculptilia transferant: neque id breui aut simplici vindicta, sed quæ in filios, nepotes & pronepotes se protendat, qui scilicet paternæ impietatis imitatores erunt. Quemadmodum perpetuam quoque in longam posteritatem iis misericordiam ac benignitatem suam exhibet qui se diligunt, ac Legem suam custodiunt. Personam mariti erga nos induere, vtilissimum est Deo: siquidem cōiunctio qua nos sibi deuincit dum in Ecclesiæ sinum recipit, sacri cuiusdam coniugij instar habet, quod mutua fide stare oportet. Ipse vt omnibus fidelis ac veracis mariti officis defungitur, ita vicissim à nobis stipulatur amorē ac castitatem coniugalem: hoc est, ne animas nostras Satanæ libidini scdificæque carnis cupiditatibus stuprandas prostituamus. Vnde quum Iudæorum apostasiam corripit, eos proiecta pudicitia adulteris inquinatos conqueritur. *Iere. 3. Ofic. 2.* Ergo vt maritus, quo sanctior est ac castior, eò grauius accenditur si vxoris animum ad riualem inclinare viderit: ita Dominus, qui nos sibi in veritate desponsit, ardentissimam zelotypiam suam esse testatur, quoties, neglecta sancti sui coniugij puritate, scelestis libidinibus conspur-

* *Quomodo accipiē* camur, tum verò præsertim dum numinis sui cultum, quem maximè il-
dē q̄ Deus visitat libatum esse decuerat, alio deriuamus, vel inficimus aliqua supersticio-
iniquitatē Patrum ne: Quando quidem hoc modo non tantum violamus datam in coniu-
in illos in tertiam gio fidem, sed ipsum nuptialem thorum inductis adulteris, polluimus.

19 * In comminatione videndum est quid sibi velit, quum se visita-
 tionē: & an talis turum edicit iniquitatem patrum in filios, ad tertiam & quartam gene-
 vindicta diuinā in rationem. Nam præterquam quod à diuinæ iustitiæ æquitate al enim
 stitit: & deccat, tra est pœnam alteri delicti ab in oate expetere, Deus ipse quoque hæc se
 & stat hinc & scilicet. commissurum affirmat, v. si ius portet iniquitatem patris. At qui senten-
 20 Vide Ciceronē tia tamen hæc non semel repetitur, de pœnis auctorum scelerum in fu-
 lib. 3. de Nat. Deor. turas generationes propagandis: sic enim sapius alloquitur eum Mosis,

Ezech. 18. 20.
 Num. 14. 8.
 Iere. 22. 18.

Isa. 39. 7.
 Gen. 12. 17. &
 30. 3.

Iehouah, Iehouah, qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam &
 quartam generationem. Ieremias similiter, Qui facis misericordiam in
 millibus, qui reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos.
 Non inuili, dum in soluendo hoc modo agrè desudant, de pœnis dunta-
 xat temporariis patrum intelligendum: quas si filij sustinent pro paren-
 tum delictis, nõ est absurdum: quãdo sæpe in salutem infliguntur. Quod
 verum quidem est: nam Ezechie denuntiauit Isaias, filios eius regno spo-
 liandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratum. Do-
 minus Pharaonis & Abimelech ob læsum Abrahamum affliguntur, &c.
 sed quum id ad questionis huius solutionem afferretur, effugium est mag-
 nis quàm vera interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hinc & si-
 milibus locis quàm in tua vitæ præsentis terminos limitetur. Sic igitur ac-
 ciendum est quod iusta Domini maledictio non modò in caput im-
 pij, sed in totam quoq; familiam incubat. Vbi incubat, quid expectari
 potest, nisi vt pater Spiritu Dei destitutus, flagitiosissimè viuat: filius
 job patris nequitiam similiter à Domino detestatus, eadem exitij sequa-
 rur viam? Nepes demum & pronepos, hominum detestabilem execrabi-
 le semen, præcipites post eos ruunt?

20. Primum in respiciamus an talis vindicta diuinam iustitiam dede-
 ceat, si vniuersi hominum natura est damnabilis: quos Dominus gra-
 tiæ suæ communicatione non dignatur, ius paratum scimus esse interitum:
 nihilominus propria iniquitate, non iniusto Dei odio intereunt:
 nec vlla relinquatur ex postulatio, cur non alio quum exemplo Dei gratia
 in salutem adiuuentur. Quum ergo hæc impiis & flagitiosis interrogatur
 ob scelera pœnitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum
 priuentur: quis ob iustissimam hanc vindictam Deo criminationem in-
 tendat? At Dominus contra pronuntiat, pœnam peccati paterni in fi-
 lium non transibit. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, quum diu &
 affiduè multis calamitatibus vexarentur, prouerbum iactare cœperant,
 patres suos comedisse vnam acerbam, vnde dentes filiorum obtupesce-
 rent: quo significabant, admissa fuisse à parentibus peccata, quorum pœ-
 nas ipsi, iusti alio qui & inmerentes, penderent: implacabile magis Dei
 iracundia quàm moderata seueritate. His denuntiat Propheta, non ita ef-
 fesse: quia ob propria flagitia plectantur: neque Dei iustitiæ conuenire vt fi-
 lios iustus ob scelesti patris nequitiam supplicium luat: quod neque in
 præsentia sanctione habetur. Nam si visitatio, de qua nunc sermo est, ad-
 impletur quàm ab impiorum familia gratiã, lumen suæ veritatis, & re-
 liqua salutis idumenta aufert Dominus: eo ipso quod excacati & de-
 relinqui ab ipso filij parentum vestigiis insistant, maledictiones ob pater-

Ezech. 18. 20.

* De promissione pro- na scelera sustinent. Quod verò & temporariis miseris subiiciuntur, &
 pag. 14. e Dei misere- æterno demum exitio, ita iusto Dei iudicio, non ob aliena peccata, sed
 ricordie in mille ob iniquitatem propriam puniuntur.
 generationes.

21 * Altera ex parte offerretur promissio de propaganda in mille ge-
 neratio-

nerationes Dei misericordia: quæ etiam frequenter in scripturis occurrit, & in solenni Ecclesiæ fœdere inferitur, Ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quod respiciens Solomon, scribit filios iustorum post mortem eorum beatos fore: non tantum sanctæ educationis ratione (quæ & ipsa certè momentum non minimum habet) sed obitam in fœdere promissam benedictionem, quòd Dei gratia in familiis piorum æterna resideat. Eximia hinc fidelibus consolatio, ingès impiis terror: nam si post mortem quoque memoria tum iustitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum valet, vt maledictio huius & illius benedictio in posteritatem redundet multò magis in ipsis authorum capitibus residebit. Cæterum nihil obstat quòd impiorum soboles interdum ad bonam frugem se recipit, fidelium soboles degenerat: quia non perpetuam hic regulam figere voluit Legislatores, quæ suæ electioni derogaret. Nam ad consolationem iusti ac terrorem peccatoris sufficit non esse vanam ipsam aut inefficacem denunciationem, tamen non semper locum habeat. Quæ admodum enim quæ paucis sceleratis infliguntur temporales pœnæ, testimonia sunt diuinæ aduersus peccata iustæ, & futuri obm in omnes peccatores iudicij, tamen multi impune vsque ad vitæ finem euadunt: ita quum exemplum vnum edit Dominus istius benedictionis, vt filium in patris gratiam misericordia & benignitate sua prosequatur, documētum præbet constantis & perpetuæ in suos cultores gratiæ: quum patris iniquitatem semel in filio persequitur, docet quale reprobos omnes iudiciū ob scelera propria maneat: quam certitudinem potissimum hic spectauit. Obiter etiam misericordiæ suæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes assignat vindictæ.

Gen. 17. 7.
Prov. 20. 7.

PRAECEPTVM TERTIVM.

22 Non vsurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

Finis præcepti est, Quòd nominis sui maiestatem vult nobis esse sacrosanctam. Summa igitur erit, ne ipsam contempnim & irreuerenter habendo profanemus. Cui interdicto coheret ex ordine præceptum, vt eam religiosa veneratione prosequi nobis studio & cura sit. Itaq; sic animis & linguis comparatos esse nos decet, vt nihil de ipso Deo eiusque mysteriis aut cogitemus aut loquamur nisi reuerēter & multa cum sobrietate: vt in altimandis eius operibus nihil nisi erga ipsum honorificum sapiamus. Hec, inquam, tria obseruare non oscitanter conuenit, Vt quicquid mens de ipso concipit, quicquid lingua profatur, ipsius excellentiam respiciat, & sacrae nominis eius sublimitati respondeat: denique ad extollendam eius magnificentiam aptum sit. Sancto eius verbo & adorandis mysteriis ne temerè praeposterè, ue abutamur vel ad ambitionem, vel ad auaritiam, vel ad ludicra nostra: sed prout impressam gerunt nominis eius dignitatem, suum inter nos honorem ac pretium semper habeant. Postremò, eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, quæ admodum illi cõtumeliose solent obstrepere miseri homines: sed quicquid ab ipso memoramus factum, cum sapientiæ, iustitiæ, bonitatis elogus prædicemus. Id est nomen Dei sanctificare: vbi secus sit, vano prauoque abusu polluitur: quia rapitur extra legitimum usum, cui soli consecratum erat: atq; vt nihil aliud, sua tamen dignitate exutum, contemptibile paulatim redditur. Quòd si in hoc temeraria vsurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum est mali: multò plus in

Explicatio tertij præcepti: quo tria hæc continentur, Ne quid de ipso Deo cogitemus aut loquamur nisi reuerēter, ne quid etiam de eius verbo & adorandis mysteriis, ne quid postremò de eius operibus.

eo, si in nefarios vsus conferatur, vt qui ipsum necromantiæ superstitionibus, diris deuotionibus, illicitis exorcismis, aliisque impiis incantationibus seruire faciunt. Iuramentum autem in mandato potissimum assumitur, in quo peruersus diuini nominis abusus maxime est detestabilis: quo inde melius absterreamur ab omni in vniuersum eius profanatione. Hic autem de cultu Dei præcipi & reuerentia nominis eius, non autem de æquitate quæ inter homines colenda est, inde patet quod deinde in secunda tabula periurium & falsum testimonium damnabit, quo læditur humana societas: superuacua autem esset repetitio si hoc præceptum tractaret de officio charitatis. Iam ipsa quoque distinctio hoc postulat, quia non frustra Deus, vt dictum est, duas Legi suæ tabulas attribuit. Vnde colligitur hoc ius suum sibi vindicare, ac tueri nominis sui sanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant.

Iuramenti definitio: vbi ostenditur esse speciem cultus diuini.

23 Primo loco habendum est quid sit iuramentum. Est autem Dei attestatio ad veritatem sermonis nostri confirmandam. Quæ enim manifesta in Deum probra continent execrationes, indignæ sunt quæ inter iuramenta censeantur. Eiusmodi attestationem, vbi ritè peragitur, speciem esse cultus diuini ostenditur multis locis Scripturæ: vt quum Isaias de Assyriis & Ægyptiis in fœderis societatem cum Israele vocandis vaticinatur, Loquentur inquit, lingua Chanaan, & in nomine Domini iurabunt: hoc est, iurando per nomen Domini, confessionem religionis edent. Item quum de propagando eius regno loquitur, Quicumque benedicet sibi, in Deo fidelium benedicet: & qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero. Ieremias, Si eruditi, inquit, docuerint iurare populum in nomine meo, sicut docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus meæ. Et meritò nomen Domini in testimonium inuocando, nostram in ipsum religionem dicimur testari. Sic enim ipsum, æternam esse & immutabilem veritatem confitemur: quem appellamus non modò tanquam præ aliis idoneam veritatis testem, sed etiam ceu eius assertorem vnicum, qui abscondita in lacem proferre queat: deinde vt cordium cognitorem. Vbi enim desunt hominum testimonia, ad Deum testem refugimus: ac præsertim vbi asserendum est quod in conscientia laet. Quæ ratione amarè succenset iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iurandi genus, argumentum manifestæ defectionis interpretatur. Filij tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui non sunt dii. Et sceleris huius grauitatem, pœnarum comminatione declarat, Disperdam eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon.

Hic & sect. 25. tractatur, cauedum ne iuramenta nostra contineant contumeliã in nomen Dei, quod fit peierando.

24 Iam vbi intelligimus, sacramentis nostris Dominum inesse velle nominis sui cultum. eò maior adhibenda diligẽtia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem contineant. Contumelia est non leuis si per ipsum peieratur: vnde & profanatio appellatur in Lege. Quid enim restat Domino, vbi sua veritate fuerit spoliatus: iam Deus esse de quo fit peierando, sinet. Sed enim spoliatur certè, dum falsi suffragator & approbator constituitur. Quare Iosuah, dum Achab ad confessionem veri adigere vult,

Leuit. 19. 12.

Iosue 7. 19.

Fili mi, ait, da gloriam Domino Israel: innuens scilicet, Dominam grauissimè inhonorari si per eum peieratur. Neque mirum: non enim stat per nos quin mendacium sacro eius nomini quodammodo iuratur. Quam loquutionem vsitatam inter Iudæos fuisse, quoties ad sacramentum dicendum quispiam vocaretur, constat ex simili obtestatione qua

Iohan. 9. 24.

1. Sam. 14. 44:

2. Reg. 6. 31.

2. Cor. 1. 23:

vtuntur in Euangelio Iohannis Pharisei. Ad hanc cautionem nos instituit formulæ quæ in Scripturis vsurpantur, Viuit Dominus: Hæc faciat mihi Dominus & hæc addat: Testis sit Deus in animam meam: quæ insinuant Deum aduocare nos non posse orationis nostræ testem

quin

quin periurij vltorem nobis imprecemur si fallimus.

25 Vile & vlgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, sed superuacuis iuramentis adhibetur: siquidem accipitur hinc quoque in vanum. Quare non satis fuerit à periurio abstinere, ni simul meminermus, iusiurandum non libidinis aut voluptatis, sed necessitatis causa permissum & institutum: ideòq; extra licitum illius vsum egredi qui rebus non necessariis accommodat. Porro non alia prætendi necessitas potest, quàm vbi vel religioni vel charitati est seruiendum. Quam in re nimis licentiosè hodie delinquitur, eoque intolerabilius quòd assuetudine ipsa pro delicto imputari desinit: quod certè apud Dei tribunal non paruo estimatur. Passim enim promiscuè temeratur Dei nomen in nugacibus colloquiis: nec male fieri putatur, quia in tantæ improbitatis possessionem longa & impunita audacia ventum est. Manet tamen ratum Domini mandatum: manet firma sanctio: & effectum olim suum obtinebit, quia peculiaris quædam vindicta in eos edicitur qui frustra nomen ipsius vsurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum sanctos eius seruos in iuramentis substituimus, manifesta impietate: quia sic diuinitatis gloriam ad eos traducimus. Neque enim abs re est, quòd speciali mandato præcepit Dominus iurare per nomen suum: speciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. Et Apostolus idem liquidè testatur, quum scribit homines in iuramentis superiorem seipsum appellare: Deum, quia sua gloria maiorem non habebat. per seipsum iurasse.

26 Hac iusiurandi moderatione Anabaptistæ non cõtenti, omnia sine exceptione execrantur: quoniam Christi generale sit interdictum, Ego dico vobis, ne iuretis omnino: sit autem sermo vester, est, est: non non: quod vltima est à malo est. Sed hoc modo incõsideratè in Christum impingunt: dum illum faciunt Patri aduersarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram descenderit. Siquidem Deus æternus in Lege non modo iuramentum, seu rem legitimam, permittit: (quod ipsum abundè foret) sed in necessitate imperat. Christus autem se asserit vnum esse cum Patre, se non aliud asserere quàm quod Pater mandauerit, doctrinam suam non esse à seipso, &c. Quid ergo? Deumne sibi contrarium faciunt, qui quòd semel in moribus præcipiendo ac probant, postea prolibent ac damnet? Sed au a in verbis Christi non nihil est difficultatis, ea paulisper expendamus. Illic autem nunquam verum assequemur nisi oculos intendamus in Christi scopum, & ad id quòd illic agit animum aduertamus. Illi non est institutum, Legem aut laxare, aut restringere, sed ad veram ac germanam intelligentiam reducere, quæ falsis Scribarum & Pharisaicorum commentis valde deprauata fuerat. Id si tenemus, non putabimus Christum damnasse in totum iuramenta: sed ea tantum quæ Legis regulam transgrediuntur. Ex ipsis constat, populum nihil tunc cauere solitum præter periuria, quum non his solis, sed inanis quoque ac superuacuis iuramentis Lex interdicit. Dominus ergo, certissimus Legis interpret, nõ modo peierare, sed etiam iurare, malum esse: admonet. Quomodo iurare nempe in vanum. Quæ autem in lege commendantur iuramenta, salua & libera relinquit. Videntur sibi validius pugnare quum mordicus arripiunt particulam Omnino: quæ tamen non ad iurandi verbum refertur, sed subiectas sacramentorum formulas. Nam & ista erat erroris portio, quòd dum per cælum & terram deierabant, Dei nomen se non putabãt attingere. Ergo post præcipuum præuaricationis caput, omnia etiam subterfugia Dominus illis præcidit: ne se opinetuo euasisse si suppresso Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hic quoq; obiter notandum, quauis non exprimat nomé Dei, homines

tamen obliquis formis per ipsum iurare: quemadmodum si per lumen vitale, per panem quo vescuntur, per baptismum suum, aut alia diuinæ erga se liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Christus eo loco per cælum & terram & Hierosolymam iurare vetâs, superstitionem corrigit, vt falsò quidam putât: sed eorum potius sophisticam argutiam refellit qui pro nihilo ducebant indirecta iuramenta futiliter iactare, quasi sacro Dei nomini parcerent, quod tamen insculptum est singulis eius beneficiis. Alia est ratio vbi vel mortalis quispiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei substituitur: sicui apud prophanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam, Per vitam aut genium Regis: quia tunc falsa apothecis vnius Dei gloriam obscurat & minuit. Verum vbi nihil aliud est propositum quàm ex sacro Dei nomine petere dictorum confirmationem, quanuis id obliquè fiat, in firmolis omnibus iuramentis læditur eius maiestas. Licentiâ hanc vano prætextu spoliât Christus, omnino iurare prohibens. Eòdem & Iacobus tendit, illa Christi verba quæ citavi vsurpans: quia semper in mundo grassata est illa temeritas, quæ tamen profanatio est nominis Dei. Num si ad substantiam referas particulam Omnino, ac si nulla exceptione illicitum esset quoduis iusiurandum, quò: sum explicatio quæ mox additur, Neque per cælum, neque per terram, &c? Quibus satis patet, cauillis occurri vnde leuari suum vitium Iudæi putabant.

Iohan. 5. 11.

Nō esse illicitū iurandum probatur ipsius Christi exemplo: nec solum publica, sed priuata etiā iuramenta permissa esse, obseruata moderatiōe quā Lex iubet.

* Rom. 1.

2. Cor. 1.

Heb. 6. 16.

27 Itaq; sanis iudiciis ambiguum iam esse nequit, Dominum illic iuramenta modò ea improbasse quæ per Legem vetita essent. Nam & ipse, qui perfectionis, quam decebat, exemplar in vita exhibuit, non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat: & discipuli, quos magistro suo per omnia paruisse non dubitamus, idem exemplum sequuti sunt. Quis audeat dicere * iuraturum fuisse Paulum, si iusiurandum prorsus interd. etum fuisse? At, qui vbi res ita tulit, sine vllò scrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatione. Nondum tamen finita est quæstio: quando nonnulli solè ab hoc interd. publico iuramenta eximi arbitrantur: quæ sunt quæ deferente exigenteq; magistratu præstamus: qualia etiam in faciendis fœderibus vsurpare principes solent: vel populus, quum in nomen principis iurat: vel miles, quum sacramento militiæ adigitur, & quæ sunt huiusmodi. In hunc quoque ordinem (& iure) referunt quæ extant apud Paulum, ad asserendam Euangelij dignitatem: quando Apostoli in sua functione priuati homines non sunt, sed publici Dei ministri. Et sanè non inficior illi esse tutissimæ, quòd solidioribus Scripturæ testimoniis defenduntur. Iubetur magistratus in re dubia adigere testem ad iuramentum, ille vicissim iuramento respondere: & Apostolus ait humanas controuersias hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterque solidam officij sui approbationem. Quinetiam apud veteres ethnicos obseruare licet, publicum & solenne iusiurandum in magna religione habitum fuisse: vulgaria, quæ promiscuè faciebant, aut pro nihilo, aut non ita magno fuisse reputata, perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verum priuata iuramenta, quæ sobriè, sanctè, reuerenter necessariis rebus adhibentur, dånare nimis periculosum fuerit: quæ ipsa & ratione & exēplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & seria Deum inter se iudicem appellare licet, multò magis testem. Insimulabit te frater tuus perfidia: purgare te studebis, ex charitatis officio: ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. Si in discrimen fama tua ob illius obstinatum malignitatem veniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis, vt tuam innocentiam tempore manifestet. Minus est testem aduocare, si verba expenduntur. Non video igitur cur hîc illicitam asseramus attestacionem. Neque desunt plurima exempla, Si Abraham & Isaac

Isaac sacramentum cum Abimelech publico nomine prætexitur: at certè *Gen. 21. 24, & 26;*
 Jacob & Laban priuati erant, qui mutuo iuramento fœdas inter se san- *31. & 31. 53.*
 ciunt. Priuatus erat Booz, qui promissum conuegium Ruth eodem modo, *Ruth 3. 13.*
 confirmauit. Priuatus erat Abdias, vir iustus & timens Dei, qui iuramen- *1. Reg. 18. 10.*
 to assueerat quod Elæ vult persuadere. Nullam itaque meliorem regu-
 lam habeo, nisi vt iuramentum ne moderetur ne temeraria sint, ne pro-
missum, ne libidinosa, ne friuola: sed iuste necessitati seruiant, vbi scilicet
 vel Domini gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio: quò
 Legis mandatum spectat.

P R A E C E P T U M Q V A R T U M.

28 Recordare vt diē sabbathi sanctifices.
 Sex diebus operaberis, & facies omnia ope-
 ra tua: septimo autem die sabbatum Ie-
 houæ Dei tui est. Non facies vllum opus in
 eo, &c.

Finis præcepti est vt propriis afflētibus & operibus emortui, regnum *Expositio 4 præce-*
 Dei meditemur, atque ad eam meditationem inuēnos ab ipso rationi- *pei. finis ei?, & tres*
 bus exerceamur. Verūm, quoniam habet peculiarem & diuisam à reli- *causis quibus con-*
 quis considerationem, paulo diuersam interpretationis seriem requirit. *stare ipsam, obser-*
 Vmbratile veteres nuncupare solent, quod externam dei obseruatio- *uandum est.*
 nem contineat quæ in Christi aduentu cum reliquis figuris abolita fue-
 rit, quod vere quidem ab illis dicitur: sed dimidia tantum ex parte rem-
 atungunt. Quare alius repetenda est expositio: & discernendæ tres causæ,
 quibus conuare hoc nã hanc obseruasse mihi videtur. 1. Voluit enim
 cœlestis Legislator sub diei septimi quiete populo Israël spirituales re-
 quietem figurare, quæ à propriis operibus ferri debent fidele, vt Deum
 in se operari sinant. 2. Denique statum dẽmẽ se voluit quo ad Legem,
 audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, vcl saltem quem o-
 peram factorum meditationem peculiariter darent: vt hac recordatione ad
 pietatem exerceantur. 3. Teridò, finis, & nis qui sub aliorum degeret
 imperio, quietis diem indulgentiam censuit, quò aliquam haberent à la-
 bore remissionem.

29 Illam tamen spiritualis quietis adumbrationem primariū in sab *Num 13. 21.*
 bitho locum tenuisse, multifariam decemur. Nullus ferè siquidem præ- *Exo. 20. 12, & 23.*
 cepti obedientiam seruens Dominus exegit. Quam subuersam omni- *8, & 23. 38.*
 religionem vult apud Prophetas significare, polluta, violat, non custo- *Ier 17. 21. 22, et 27*
 dita, non sanctificata sui sabbatha conueniunt: quasi, omissio hoc obse- *Isa. 56. 2.*
 quio, nihil amplius restaret in quo posset honorari. Eius oblectantiam *Rebe. 7. 14.*
 eximius encomiis profeguitur: vnde & fideles, inter alia oracula, sabb- *Prima causa, spirit-*
 thi reuelationem mirificè æstimabant. Sic enim loquuntur Leuitę apud *tualis quietis adu-*
 Nehemi. h. ia solenni congregatione, Ostendisti patribus nostris sabb- *bratio (i. sanctifi-*
 thum tuum sanctū, mandata & ceremonias & Legem dedisti eis per ma- *cationis nostrę) pri-*
 num Moysi. Vides vt singulari dignatione habeatur inter præcepta o- *marum locum ten-*
 mnia Legis. Quæ omnia pertinent ad commendandam mysterij dignita- *nu. ff. in sabbatho,*
 tem, quod à Mose & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in E- *probatur ex varijs*
 xodo, Vide e vt sabbatum meum custodiat, quia signum est inter me *locis.*
 & vos, in generationibus vestris: vt sciatis quod ego sum Dominus qui san- *Exo. 31. 13, & 35. 2.*
 ctifico vos. Custodite sabbatum: sanctū est enim vobis. Custodiant filij
 m. iij.

Ezech. 20. 12. Israel sabbatum, & celebrent illud in generationibus suis: pactum est sempiternum inter me & filios Israel, signumq; perpetuū. Fufius etiamnum Ezechiel: cuius tamen summa huc redit, esse in signum quo Israel cognosceret, Deum esse suum sanctificatorē. Si sanctificatio nostra propriæ voluntatis mortificatione constat, iam se profert aptissima signi externi cum re ipsa interiori analogia. Quiescendū omnino est, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate nostra, resignandum cor, abdicandæ cunctæ carnis cupiditates. Denique feriandum est ab omnibus

Heb. 4. 13. & proprii ingenij muniis, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipso acquiescamus, quemadmodum Apostolus quoque docet.

4. 9.

Cur septimum diē assignarit De⁹ sabbatho, tractatur hic, & sect. 31. Perpetuam istam cessationem Iudeis representabat vnus diei ex septenis obseruatio: quæ vt maiori religione coleretur, eam exēplo suo Dominus commendauit. Non enim ad excitandum hominis studium mediocriter valet vt se ad Creatoris imitationem tendere nouerit Siquis arcanam aliquam in septenario numero significationem requirat. quando hic in Scriptura perfectionis est numerus, nō sine causa delictus est ad notandam perpetuitatem. Cui & illud suffragatur, quod Moses in die quo narrat requeuisse Dominum ab operibus suis, finem describendæ dierum ac noctium successionis facit. Potest & altera probabilis afferri numeri notatio: quod scilicet designarit Dominus nunquam absolutum fore sabbatum donec vêtam ad vltimum diem fuerit. Nostram enim in illo beatam quietem hîc inchoamus, in ea novos quotidie progressus facimus: sed quia assidua est adhuc cum carne militia, non prius consummabitur quàm implebitur illud Isaïæ de cōtinuanda neomenia cum neomenia, sabbatho cum sabbatho, nempe quum erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo possit Dominus per diem septimum populo suo delineasse futuram sui sabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti sabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aspiraret.

Isa. 66. 23.

1. Cor. 15. 28.

31 Siquis hanc numeri obseruationem ceu nimis argutam fastidiat, nihil impedito quominus simplicius accipiat: Dominum certum diem ordinasse: quo ad meditantam spiritualis quietis assiduit item populus sub Legis pädagogia exerceretur. Septimum assignasse, vel quia sufficere prouidebat, vel vt proposita exempli sui similitudine, melius populum extimularet: vel certe admoneret non alio spectare sabbatum, nisi vt suo Creatori cōformis redderetur. Parum enim interest: modò mysterium, quod præcipuè delineatur, maneat, de perpetua nostrorum operum quiete. Ad quod contemplandum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ, ne carnali cessatione defunctos se putarent. Præter allegatos iam locos sic habes apud Isaïam, Si auerteris à sabbatho pedem tuum vt non facias voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbatum delicatum & sanctum Domini gloriosi: & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermonem: tunc delēctaberis super Domino. &c. * Ceterum non dubium quin Domini Christi aduētū, quod ceremoniale hîc erat, abolitum fuerit. Ipse enim veritas est, cuius præsentia figuræ omnes euanescent: corpus cuius aspectu, vmbre relinquuntur. Ipse, inquam verum sabbathi complementum. Per baptismum illi consepulti, in consortium mortis eius insiti sumus, vt resurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Idedò sabbatum vmbtam fuisse rei futuræ alibi scribit Apostolus: corpus extare in Christo, hoc est, solidam veritatis substantiam, quam illo loco bene explicauit. Ea non vno die cōtenta est, sed toto vitæ nostræ cursu, donec penitus nobismetipsis mortui, Dei vita impleamur. A Christianis ergo abesse debet superstiosa dierum obseruatio.

Isa. 58. 13.

Partem hanc sabbathi, quæ esset ceremonialis, abolitū fuisse Christi aduentu.

Rom. 6. 4.

Coloss. 2. 16,

17.

32 Enimverò quoniam duz posteriores causæ veteribus umbris an- *Duz posteriores*
 numerari non debent, sed seculis omnibus peræque conueniunt: abro- *causæ sabbathi, vt*
 gato sabbatho, inter nos tamen etiamnum locum istud habet, vt statis *statis sint dies cele-*
 diebus ad audiendum verbum, ad mystici panis fractionem, ad publicas *brandis cõuentibus*
 orationes conueniamus: deinde vt feruis & operariis sua datur à labore *Ecclesiasticis, & vt*
 remissio. Vtranque in sabbathi præceptione curæ fuisse Domino, procul *seruis detur à labo-*
 dubiò est. Prior abundè testimonij, vel in solo Iudæorum vsu, habet. Se- *re remissio, omnib⁹*
 cundam signauit Moses in Deuteronomio, his verbis, Vt requiescat ser- *seculis conueniunt.*
 uus tuus & iucilla tua, sicut & tu: memento quòd & ipse seruieris in Æ- *Deut. 5. 14.*
 gypto. Item in Exodo, Vt requiescat bos & asinus tuus: & respiret filius an- *Exod. 23. 12.*
 cillæ tuæ. Vtranque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Con-
 uentus Ecclesiastici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum necessitas,
 ipsa vitæ experientia, nota satis est. Nisi statim sint, & suos habeant consti-
 tutos dies, quomodo haberi possunt? Omnia decenter & ordine gerenda
 inter nos sunt ex Apostoli sententia. Tantum verò abest quin decorum *1. Cor. 14. 40.*
 & ordo, nisi ista politia & moderatione conseruari possit, vt præsentissi-
 ma impendeat Ecclesiæ perturbatio & ruina si dissoluatur. Quòd si ea-
 dem nobis necessitas incumbit, cuius in subsidium Iudæis Dominus sab-
 bathum cõstituerat. nemo causetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit
 enim prouidentissimus & indulgentissimus Pater noster, nostræ, nõ mi-
 nus quàm Iudæorum necessitati prospicere. Cur non quotidie, in quies,
 potius conuenimus, vt ita tollatur dierum discretio? vt nam illud qui-
 dem daretur: & sanè digna erat spiritalis sapientia, cuius quotidie decide-
 retur particula aliqua temporis. Sed si à multorum infirmitate obtineri
 non potest vt quotidiani conuentus agantur: & charitatis ratio plus ab
 illis exigere non permittit: cur non pareamus rationi quam nobis vide-
 mus Dei voluntate impositam?

33 Paulò hîc cogor esse longior, quòd hodie ob diem Dominicum, *De diei Dominici*
 tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: Plebem Christianam qui ritum *obseruatione.*
 tur in Iudaismo foueri, quia retinet aliquam dietû obseruationem. Ego
 autem respondeo, citra Iudaismum dies istos à nobis obseruari: quia lon-
 go interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniã
 ætissima religione celebramus, qua putemus mysterium spirituale fi-
 gurari: sed suscipimus vt remedium retinendo in ecclesia ordini necessa-
 rium. Atqui Paulus docet, non esse in eius obseruatione iudicandos Chri- *Colos. 2. 16.*
 stianos: quia sit umbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas frustra la- *Galat. 4. 10. 11.*
 borarit, quòd adhuc dies obseruarent. Et ad Romanos asserit supersti- *Rom. 14. 5.*
 tiosum esse si quis iudicat inter diem & diem. At quis præter istos dun-
 taxat furiosos, non videat de qua obseruatione intelligat Apostolus? Non
 enim in finem istum politicum & Ecclesiasticum ordinem respiciebãt:
 sed quum, tanquam rerum spiritualium umbras retinerent, tantundem
 obscurabant Christi gloriam & Euangelij lucem. A manuariis operibus
 non ideo feriabantur quòd essent à sacris studiis & meditationibus auo-
 camenta: sed religione quadam, quòd feriando, mysteria olim commen-
 data recolere se somniabant. In hanc, inquam, præposteram dierum dis-
 cretionem inuehitur Apostolus: non in legitimum delectum, qui socie-
 tatis Christianæ paci seruiat. Siquidem in Ecclesiis ab eo institutis sabba-
 thum in hunc vsu retinebatur. Illum enim diem præscribit Corin- *1. Cor. 16. 2.*
 thiis, quo symbola ad subleuandos Hierosolymitanos fratres colligan-
 tur. Si timeatur superstitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Do-
 minicis (quos nunc habent Christiani) diebus. Nam quòd ad euertendam
 superstitionem expediebat, sublatus est Iudæis religiosus dies: quòd de-
 coro, ordini, paci, in Ecclesia retinendis necessarium erat, alter in eum vt
 sum destinatus est.

34 *Quoniam non sine delectu* Dominicum quem vocamus diem veteres in locum sabbathi subrogarunt. Nam quum verè illius eueris, quam vetus sabbathum adumbrabat, in resurrectione Domini finis sit ac complementum, ipso die, qui vmbres finem attulit, aduenit et christiani ne vmbatili ceremoniæ inhaerant. Neque sic iamen septenarium numerum moror, vt eius seruituti Ecclesiam astringam: neque enim Ecclesiam damnauero, quæ alios conuenibus suis solennes dies habeant, modo à superstitione abstinat. Quod erit si ad solam observationem diuinitatis & ordinis bene compositi referatur. Summa sit, vt sub figura Iudæi tradebatur veritas, ita ne bis sine vmbres commendatur: primum, vt perpetuum tota vita sabbathum in meditemur à nostris operibus, quod Dominus in nobis per suum Spiritum operetur: deinde vt pro operum Dei recognitione priuatim se quisque, cuius tunc variat, diligenter exerceat: tum etiam, vt omnes simul legitimum Ecclesie ordinem ad verbum audiendum, ad sacramentorum administrationem, ad publicas orationes constitutum, obseruemus: tertio ne nobis subditos inhumaniter premamus. Ita euanescent nugæ pseudoprophetarum qui Iudæica opinione populum superioribus seculis imbuerunt, nihil aliud afferentes nisi abrogatum esse quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocat sua lingua diei septimæ taxationem) remanere autem quod morale est, nempe vnius diei obseruationem in hebdomade. Atqui id nihil aliud est quam in Iudæorum contumeliam diem mutare, diei sanctitatem animo eadem retinere: siquidem manet nobis etiamnum per mysterij in diebus significatio quæ apud Iudæos locum habebat. Et sanè videmus quid tali doctrina profecerant: qui enim eorum cõstitutionibus hærent, et alia etiam quæ sabbathismi superstitione Iudæos superant, vt nihilominus hodie ipsis conueniant obiurgationes quæ apud Isaiam leguntur, quam is quos sua ætate Propheta increpabat. Cæterum generalis doctrina precipue tenenda est: ne religio inter nos vel concidat vel languescat, diligenter cõlendos esse sacros cõtus, & externis subsidiis quæ ad fouendum Dei cultum valeant operam dandam esse.

De vitanda superstitione in obseruatione diei Domini.

ci. Pun. V

De hac libertate vide Socrate hist. tri. lib. 9. cap. 38.

Isa. 1. 13, & 58. 13

PRÆCEPTVM QVINTVM.

35 *Honora patrem tuum & matrem vt sis longæuus super terram quam Iehoua Deus tuus daturus est tibi.*

Finis præcepti 5. & eius summa.

Finis est, Quoniam Domino Deo suæ dispositionis conseruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminent e gradus oportere nobis esse inuolabiles. Summa igitur erit vt quæ nobis præferat Dominus, eos suscipiamus, eosque & honore & obedientia & gratitudine prosequamur. Vnde sequitur interdictum, nequid eorum dignitati, vel contemptu, vel contumacia, vel ingratitude derogemus. Sic enim late patet vocabulum Honoris in Scriptura: vt quum dicit Apostolus, Presbyteros qui bene præsunt duplici honore dignos esse, nõ modò reuerentiam sibi debari intelligit, sed quam ministerium eorum remunerationem meretur. Quoniam autem hoc de subiectione præceptum cum humani ingenij præiudice valde pugnat (quod, vt est celsitudinis appetentis rurgidum, agrè se subici sustinet) quæ naturam maximè amabilis est ac minimè inuidiosa superioritas, in exemplar proposita est: quia facilius animos nostros emollire & inflectere ad submissionis consuetudinem poterat. Ad omnem ergo legitimam subiectionem ab ea quæ facillima est toleratu, nos paulatim affue-

1. Tim. 5. 17. Vocabulum honoris quam late hic præteat: tresque esse eius partes, reuerentiã, obedientiã, & gratitudinem. Hic & sect. 36.

effuefacit Dominus: quando est omnium eadem ratio. Siquidem quibus attribuit eminentiam, quatenus ad eam tuendam necesse est, suum cum illis nomen communicat. In vnum ipsum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini tituli, vt quoties vnum aliquem ex iis audimus, maiestatis illius sensu animam nostrum feriri oporteat. Quos ergo istorum facit participes, eos quadam fulgoris sui scintilla illustrat, vt sint pro suo quisq; loco spectabiles. Ita qui nobis est pater, in eo diuinum aliquid reputare parum est: quia diuinum titulum non sine causa gerit. Qui princeps est, qui Dominus, habet nonnullam honoris cum Deo communionem.

26 Qui propter ambiguum esse non debet quin hic vniuersalem regulam Dominus fruat: nempe pro vt quæque nouimus esse nobis eius ordinatione præsum, vt ipsum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus possumus officiis prosequamur. Nec interest dignitate an indigni sint quibus honor iste deferatur: nam qualescunque sint tandem, non tamen sine Dei prouidentia hunc locum assequuti sunt, cuius ratione ipse Legislatores eos honorari voluit. Nominatim tamen de parentum reuerentia præcepit, qui nos in hanc vitam susulerunt: ad quam natura ipsa quodammodo instituere nos debet. Monstra enim sunt, non homines, qui patriam potestatem contumelia vel pernicacia infingunt. Ideo cunctos parentibus immotigeros trucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui non recognoscunt quorum opera in eam peruenerint. Atque ex variis quidem Legis appendicibus apparet verum esse quod annotauimus, tres esse honores de quo hic loquitur pater, reuerentiam, obedientiam, gratitudinem, Primam Dominus sancit dum inter huius præcipit qui maledixerit patri aut matri: quando quidem illic contemptum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduersus immotigeros & rebelles penam mortis edicit. Ad tertiam pertinet quod dicit Christus Math. 15, ex præcepto Dei esse vt benedicamus parentibus. Et quoties mandati mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interpretatur.

Exod. 21. 17.

Leuit. 20. 9.

Prim. 20. 20.

Deut. 21. 18.

Math. 15. 4.

Ephes. 6. 1.

27 Subnectitur promissio, commendationis vice, quæ magis admo-
neat quam grata Deo sit quæ hic nobis imperatur sub iulio. Istum enim aculeum exercendo torpori nostro admo-
uet Paulus, quum dicit mandatum hoc esse primum cum promissione. Siquidem quæ in prima tabula præcessit, non specialis & propria vnus mandati fuit, sed ad Legem vniuersam extendebatur. Porro sic accipienda hæc est, Peculiariter Israëlitis loquebatur Dominus de terra quam illis promiserat in hæreditatē. Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ possessio, non miremur si Dominus testati voluerit suam gratiam, vitæ longitudinem largiendo: per quam fiebat vt diuturnus caperetur sui beneficii fructus. Sensus ergo est, Honora patrem & matrem, quod per longum vitæ spatium frui tibi diu liceat ea terræ possessione quæ tibi futura est in gratiæ meæ testimonium. Ceterum, quia tota terra fidelibus benedicta est, præsentem vitam inter Dei benedictiones merito reponimus. Quare ad nos similiter spectat istæ promissio, quatenus scilicet diuinæ beneuolentiæ documentum nobis est præsentis vitæ duratio. Non enim ea aut nobis promittitur, aut promissa fuit Iudæis, quasi beatitudinem in se contineret: sed quia symbolum piis esse solet diuinæ indulgentiæ. Quare si contingat ante maturam ætatem obsequentem parentibus filium e vita abripi (quod non rarò cernitur) nihilo minus in suæ promissionis complemento constantem Dominus perseuerat, quam si eum centum teris iugeribus muneretur cui vnū modò pollicitus erat. Totum in hoc si um est vt expendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio est: benedictionem verò esse quatenus diuinæ gratiæ est documentum: quam

*Promissio adiecta
5 præceptos de vitæ
præsentis duratio-
nis, & quæ ad
nos hodie spectet.
Ephes. 6. 2.*

ipse per mortem infinito vberius & solidius seruis suis testificatur & re ipsa demonstrat.

Quomodo Deus, & quam varijs modis vindictā in immorigeros parentibus filios exercent.

38 Adhæc, dum præsentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui parentes qua decet obseruatione coluerint: simul innuit, omnibus immorigeris ac inobsequētibus certissimam imminere maledictionem, cui ne desit executio, eos per Legem suam mortis iudicio obnoxios pronuntiat, ac supplicium de ipsis sumi mandat. Si iudicium effugiunt, ipse ultionem expetit quouis modo. Videmus enim quantus numerus ex hoc hominū genere vel in præliis vel in rixis cadat: alij insolitis modis affliguntur: omnes propè comminationem hanc non esse vanam argumento sunt. Quòd si qui euadunt ad vltimam senectutem: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quàm miserè languent, & maioribus in posterum pœnis reseruantur, multum abest quin benedictionis pijs filiis promissæ fiant participes. Sed istud etiam obiter annotandū, quòd illis obedire non nisi in Domino iubemur: neque id obscurum est ex iacto prius fundamento: præsidet enim eo loco in quem euegit eos Dominus, communicata cum ipsis honoris sui portione. Quæ ergo submissio illis exhibetur, ad suspiciendum summum illum Patrem gradus esse debet. Quare si in Legis transgressionem nos instigant, merito tum non parentes nobis habendi sunt, sed extranei, qui nos à veri Patris obedientia subducere conantur. Sic de principibus, dominis, & vniuerso superiorum genere habendum. Indignum enim & absonum est vt ad deprimendam Dei celsitudinem eorum eminentia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet.

Parentibus, & alijs non deberi obedientiam, nisi salua Dei Lege.

Ephes. 6. 1.

P R A E C E P T V M S E X T V M.

Non occides.

Expositio sexti præcepti, quo non tantū cades, vel odiū proximi interdicitur, sed conseruatio vitæ illius nobis commendatur.

39 Finis præcepti est: Quoniam hominū genus vnitare quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse commendatam. In summa ergo, violentia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus lædatur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, siquid in opera nostra ad tuendam proximorum vitam subsidij est, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatem faciunt, procurare: depellendis noxis excubare: siquo in discrimine sunt, præbere manum auxiliarem. Si Deū Legislatorem sic loqui recorderis, simul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculum enim foret vt is qui cordis cogitationes speculatur, iis que præcipuè immoratur, ad veram iustitiam nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Legge prohibetur, & præcipitur interior affectus conseruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidium parit, sed animus concipit, dum ira & odio inficitur. Vide an irasci aduersus fratrem possis quin noxæ libidine ardeas. Si non irasci, ergo nec odisse: quando odium nihil aliud est quàm ira inueterata. Dissimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium est, illic est maleficus affectus. Si tergiuersari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum est, homicidā esse qui fratrem in corde suo oderit: ore Domini Christi pronuntiatū est reum esse iudicio qui fratri suo irascitur: reum esse concilio qui dixerit racha: reum esse gehennæ ignis qui dixerit fatue.

*1. Iohan. 3. 15.
Matt. 5. 22.*

Ratio sexti præcepti, quia homo & caro nostra est & imago Dei.

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura norat, qua nititur hoc præceptum: quia & imago Dei est homo, & caro nostra. Quare, nisi imaginem Dei violare libeat, sacrosanctū habere illum: nisi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Quæ à redemptione &

ne & Christi gratia ducenda est exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine considerari Dominus voluit, quæ nos ad conseruationem eius inducerent: vt & suam imaginem in ipso impressam reuerreamur, & carnem nostram amplexemur. Non ergo euasit homicidij crimen qui à sanguinis effusione sibi temperauit. Siquid opere perpetras, si conatu machinaris, si voto & consilio concipis quod alterius saluti sit aduersum, homicidij reus teneris. Nisi rursus illam pro facultate & oportunitate tueri studes, ea quoque immanitate Legē præuaricaris. Quòd si tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantum studij & operæ salutis animæ debeat quæ in immensum coram Domino præcellit.

P R A E C E P T U M S E P T I M V M.

Non mœchaberis.

41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, faceffere à nobis omnem immūditatem oportere. Summa igitur erit, vt nequa spurcicia, aut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui respondet affirmatiuum præceptum, vt castè & continenter omnes vitæ nostræ partes moderemur. Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius scēditate (quæ crassior est & palpabilior, quatenus scilicet corpori etiam maculā inurit) in libidinis cuiusuis abominationem nos adducat. Quoniam hac lege conditus est homo vt solitariam vitam non agat, sed adiuncto sibi subsidio utatur: deinde ex peccati maledictione in hanc necessitatem magis addictus est: quantum satis erar, Dominus opitulatus est nobis in hac parte dum coniugium instituit, cuius societatem sua autoritate initam, sua quoque benedictione sanctificauit. Vnde constat & aliam quamlibet, extra coniugium, societatem, coram ipso maledictam esse: & illam ipsam coniugalem in necessitatis remedium esse ordinatam, ne in effrenem libidinem prorueamus. Ne ergo nobis blādiamur, dum audimus non posse virum cum muliere, sine Dei maledictione, extra coniugium copulari.

42 Iam quum per naturæ conditionem & accensa post lapsum libidine, mulieris confortio bis obnoxij sumus, nisi quos singulari gratia Deus inde exemit: videant singuli quid sibi datum sit. Virginitas, fateor, virtus est non contemnenda: sed quoniam aliis negata est, aliis non nisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonij subsidiū se conferant, vt ita in suæ uocationis gradu castitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, si non proposito concessioque remedio intemperantiæ suæ succurrant, cum Deo pugnant, ac resistunt eius ordinationi. Neque mihi quispiam obstrepat (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio aditum, omnia posse. Dei enim auxilium non nisi iis adest qui in viis suis ambulant: hoc est in sua uocatione, à qua se omnes subducunt, qui præteritis Dei subsidiis, necessitates suas superare eluctarique inani temeritate contendunt. Continentiam singulare esse: Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiscuè, nec in vniuersum corpori Ecclesiæ, sed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primum enim certum hominum genus facit, quod se castrauerit propter regnum cælorum, hoc est, vt solutus ac liberius vacare regni cælestis negotiis liceat. At ne talem castrationem esse in hominis sitam potestate quis putet, paulò antè ostenderat non omnes esse capaces, sed quibus peculiariter eccælo datum si: vnde concludit, Qui potest capere capiat. Afferit etiam num apertius Paulus, dum

Expositio septimi præcepti, quo scortationem Deus prohibet, pudicitiam & puritatem requirit: quæ & animo, & oculis, & corporis cultu, & lingua, & moderato cibi potusq; vsu fouere & conseruare debent, vt est in fine sect. 4.

Cōtinentiam singulare esse Dei donum, quod non omnibus, sed quibusdā dat, idq; nonnunquam ad tempus. Quibus non est concessum, illi omnino ad cōiugium (quod est in necessitatis humanæ remedium à Deo sancitum, vt & habet sect. 41.) consurgant. Hic & sect.

43. Psal 91.3, & 14. Matt 19.12.

1. Cor. 7.7.

scribit vnumquenque habere proprium donum à Deo: vnum sic, alterum autem sic.

43) Quando aperta denuntiatione admonemur, non esse cuiuslibet seruare castitatem in cœlibatu, etiamsi studio & conatu ad id maxime aspirer: peculiarem esse gratiam quam Dominus non nisi certis hominibus confert, quo ipsos habeat ad opus suum expeditiores: nonne Deo & nature ab eo instituta repugnamus, si non vitæ nostræ genus ad facilitatis nostræ modum accommodamus? Hic scortationem Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius seruandæ vna est ratio, vt suo quisque modulo se metiatur. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rem sibi aut iuilem aut superuacua: nemo cœlibatum aliter expetat quàm si vxore carere possit. Neque in eo etiam carnis tranquillitati vel commoditati consulat, sed tantum vt vinculo hoc solutus ad omnia pietatis officia promptior sit ac paratior. Et quoniam multis hoc beneficium non nisi ad tempus confertur, tñdiu quisque à coniugio abstineat quandiu erit ad seruandum cœlibatum idoneus. Si ad domandam libidinem vires deficient, intelligat iam sibi cōiugij necessitatem à Domino impositam. Hoc demonstrat Apostolus quum præcipit vt ad fugiendam scortationem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaqueque mulier virum. Item, Vt qui non potest se continere, matrimonium in Domino contrahat. Primum significat maiorem hominum partem incontinentiæ vitio esse obnoxiam: deinde ex iis qui obnoxij sunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium confugere quo impuditiæ obuiam itur. Ergo qui sunt incontinentes, si hac ratione mederi negligunt suæ infirmitati, eo ipso peccant quòd huic Apostoli m indato non obtemperant. Neque sibi blandiatur qui mulierem non attingit, ac si impuditiæ argui non posset: quum inueterim animus libidine intus ardeat: pudicitiam enim defuit Paulus, cōiunctam cum castitate corporis, animi puritatem. Cœlebs mulier, inquit, cogitat quæ Domini sunt: quomodo sancta sit corpore & spiritu. Itaque dum superius illud præceptum ratione confirmat: non tantum dicit melius esse vxorem ducere quàm scorti societate se polluere, sed dicit melius esse nubere quàm vri.

1. Cor. 7. 2. & 9.

1. Cor. 7. 34.

Coniugibus videntur, ne quid omnino admittant indignum honestate ac temperantia matrimonij: alioqui vxorū adulteros videri esse, non maritos. Vide Cal. Leuit. 12. 15. Arab. l. b. de philo. Ios. que citat. Augustinus lib. contra Iulianum. 2.

44) Porro, si coniuges recognoscunt suam societatem esse à Domino benedictam, eo admonentur non esse intemperata & dissoluta libidine conspurcandam. Non enim si incontinentiæ turpitudinem velat matrimonij honestas, ideo eius irritamentum protinus esse debet. Quare non omnia sibi licere coniuges existiment: sed suam quisque vxorem sobriè habeat, & vicissim vxor virum: sic agentes ne quid omnino indignum honestate ac temperantia matrimonij admittant. Sic enim ad modum & modestiam reuocari decet coniugium in Domino contractum, non in extremam quancque lasciuam exundare. Hanc petulantiam Ambrsius graui quidem, sed non indigna sententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vsu coniugali nullam verecundiæ vel honestatis curam habet. Postremo reputemus quis hic legislator scortatione damnet: nempe is, qui quum nos totos possidere debeat, iure suo, animæ, spiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum scortari prohibet, simul vetat & lasciuo corporis ornatu, & obscenis gesticulationibus, & impuris sermonibus alienæ pudicitiae insidiari. Non enim ratione caret Archelai sententia ad adulescentem molliter & delicatè vltra modum vestitum, non referte qua parte cinædus esset: siquidem Deū respicimus, qui omnem contaminationem abominatur, quacunque in parte vel animæ vel corporis nostri appareat. Ac ne dubium sit, memineris hinc pudicitiam à Deo commendari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid

quicquid illi aduersum est damnat. Proinde si ad obedientiam aspiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec oculi in corruptos affectus lasciuant, nec corpus ad lenocinium excolatur, nec lingua spurcis sermonibus mentem ad similes cogitationes illiciat, nec gula sua intemperie inflammet. Sunt enim omnia eiusmodi vitia veluti maculae quaedam quibus castitatis puritas conspurcatur.

PRAECEPTVM OCTAVVM.

Non furtum facies.

45 Finis: Quoniam abominationi est Deo iniustitia, vt reddatur vnicuique quod suum est. Summa igitur erit, nos vetari rebus alienis inhare, ac proinde iuberi suis vnicuique cōseruandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandum est, vnicuique euenisse quod possidet, non fortuito sorte, sed ex distributione summi rerum omnium Domini: non posse igitur prauecti malis artibus facultates cuiusquam quin fraudum dispensationi fiat. Plurima autem sunt furtorum genera. Vnum est in violentia: quum vi quacunque & praedatoria licētia aliena diripiuntur. Alterum in malitiosa impostura: vbi fraudulenter intercipiuntur. Abud in rectori caliditate: vbi per speciem iuris excutiuntur. Aliud in blanditiis: vbi sub donationis praetextu emunguntur. Sed ne in generibus recēsendis nimium insistamus, artes omnes, quibus proximorum possessiones & pecuniae ad nos deriuantur, vbi à sinceritate dilectionis, ad fallendi aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquant, profurtis nouemus esse habendas. In forensi certamine obtineant licet, à Deo tamen non secus aestimantur. Nempe videt longis captiones, quibus simpliciorum homo vafer animum incipit irretire, donec in suas tandem nallas attrahat: videt duras inhumanasque leges, quibus potentior tenuem vrget ac praecipitat: videt illecebras quibus tanquam hamis imprudentem altitior inescat: pax omnia latent humanum iudicium, nec in cognitionem veniunt. Neque hęc iniuria in pecunia modò, aut in mercibus, aut agris locum habet: sed in iure cuiusque suo enim bono proximos fraudamus, si denegamus officia quibus erga eos obstringimur. Si procurator aut villicus otiosus vorat Domini substantiam, neq̄ ad rei familiaris curam intentus est: si commissa sibi facultates vel iniuria dissipat, vel luxuriose profundit: si seruus heru ludibrio habet, si eius arcana diuulgat si villo modo tum vitam, tum bona eius prodat: si Dominus rursam familiam immaniter vexat: furti apud Deum tenetur. Alienum enim & retinet & prauectit qui non exequitur quod ex suae vocationis munere aliis debet.

46 Rite ergo sic parebimus mandito, si nostra sorte contenti, nullum nisi honestum & legitimum lucrum facere studeamus: si non appetimus cum iniuria ditescere, nec fortunis diuere proximum meliamur, quò res nobis accrescant: si non crudelēs opes, & ex aliorum sanguine expressas cumulare contendamus: si non intemperanter vndeunque per fas & nefas corradamus, quò vel expleatur nostra auaritia, vel prodigētia satietat. Verum recouertō sic nobis perpetuus hic scop̄s, omnes quoad licet consilio atque ope si teliter retinendis suis iuare: quòd si cum peribis ac fallacibus negotium fuerit, ex nostro potius aliquid cedere parati sumus, quam vt contendamus cum illis. Neque id modò: sed quos rerum difficultate viderimus premi eorum necessitatibus cōmunicemus, ac nostra copia subleuemus eorum inopiam. Postremò respiciat vnusquisque quatenus ex officio aliis sit obligatus, ac quod debet, bona

Expositio 8. praec. ptis eius, summa etiam eius.

De varijs furtorū generibus, & quibusdam que licet a iuribus indicet homines, apud Deum tamen furta cōsentur.

Furcam esse, qui nō exequitur quod ex vocationis suae munere aliis debet.

Quid prestare nos oporteat vt parcamus ad hoc mandatum, ostēditur varijs exemplis pro ratione personarum & diuersarū functionum.

fide persoluat. Hac ratione populus omnes sibi præfatos in honore habeat, eorum dominationem æ quo animo ferat, legibus & iussis pareat, nihil detrectet quod propitio Deo ferre possit. Rursum illi plebis suæ curam sustineant, publicam pacem conseruent, bonis sint præsidio, malos coerceant: sic omnia administrent quasi supremo iudici Deo functionis suæ rationem reddituri. Ecclesiarum ministri fideliter verbi ministerio incumbant, nec salutis doctrinam adulterent: sed puram & synceram populo Dei tradant. Nec doctrina solùm, sed vitæ exemplo instituant: pietæ sint denique, vt boni pastores ouibus. Populus vicissim eos pro nuntiis & Apostolis Dei suscipiat, eum iis honorem reddat quo summus Magister eos dignatus est: quæ eorum vitæ necessaria sunt præbear. Parentes liberos, vt sibi à Deo commissos, alendos, regendos, docendos suscipiât: nec sæuitia eorum animos exasperent, & à se auertant: sed lenitate ac indulgentia quæ suam personam deceat, eos foueant & amplectantur. Quo modo & suam illis obseruantiam à liberis deberi ante dictum est. Iuniores senilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilem esse Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem sua prudentia, & (quo magis quàm illi pollent) rerum vsu moderentur, non asperis clamoribusque insectationibus eos incessantes, sed temperantes comitate ac facilitate seueritatem. Serui se ad obsequium sedulos & morigeros dominis præstent: neque id ad oculum, sed ex animo, tanquam Deo ipsi seruientes. Heri quoque non morosos se & intractabiles erga seruos gerant, non asperitate nimia diuexent: non contumeliosè accipiant: sed potius agnoiscant sibi fratres esse, suosque sub cœlesti Domino conseruos, quos mutuo amare & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quisque reputet quid in suo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet soluat. Ad hæc, referenda semper mens ad Legislatorem: vt animis, perinde ac manibus, regulam hanc nouerimus constitutis: quò aliorum commodis atque vtilitatibus & tuendis & promovendis studeant.

PRÆCEPTVM NONVM.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

Expositio præcepti noni: quo falsitate Dominus coercet, qua vel mendacio vel obrectandi libidine, alicuius nomen lædamus, aut cõmodis detrahimus.

Exod. 23. 1.

Leuit. 19. 16.

47 Finis eius: Quoniam mendacium Deus (qui veritas est) execratur, veritatem sine fuce esse inter nos colendam. Summa igitur erit, ne vel calumniis falsisque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mendacio in suis fortunis grauemus: denique ne maledicentæ & procacitatis libidine quempiam lædamus. Cui interdicto, cohæret imperium, vt vnicuique fidelem operam, quoad licet, in asserenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum suarum integritatem. Sensus mandati sui videtur exponere voluisse Dominus Exod. 23, his verbis, Non suscipies vocem mendacij: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falsum testimonium. Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modo parte à mendacio nos reuocat, ne simus criminatores ac susurrones in populo: sed ne quis decipiat fratrem suum, vt runque enim distinctis mandatis canet. Sanè dubium non est quin, vt præcedentibus mandatis cohuiet sæuitiam, impudiciam, auaritiam, ita hîc falsitatem coercent: cuius duo sunt membra, quæ prius notauimus, Aut enim malignitate & obrectandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mentiendo, interdum etiam obloquendo, detrahimus eorum commodis. Nihil autem interest, solenne & iudicarium testimonium hîc no-

Minari putes, an vulgare, quod in priuatis sermonibus fertur. Semper enim eò recurendum est, ex singulis vitiatorum generibus speciem vnam paradigmatis loco proponi, ad quam cetera referantur: eam autem potissimum delicti, in qua vitij turpitudine maximè emineat. Quamquam generalius extendere conuenit ad calumnias & sinistras obreccationes, quibus iniquè grauantur proximi: quia forensis testimonij falsitas nunquam periurio caret. Periuriis autem, quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio satis est obuiatum. Proinde legitima precepti obseruatio est, vt lingua in asserenda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum vtilitatibus seruiat. Æquitas plusquam manifesta est. Nam si quibuslibet thesauris pretiosius est nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quam fortunis spoliatur homo. In ducienda autem eius substantia, non minus interdum falso testimonio, quam manuum capacitare proficitur.

48 Et tamen mirum est quam supina securitate passim in hac re peccetur, vt rarissimi reperiantur qui non hoc morbo notabiliter laborēt: adeò venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirendis, tum detegendis. Nec putemus idoneam esse excusationem si sæpenumero non mentimur. Nam qui prohibet mendacium fratris nomen deturpari, vult etiam illibitum conseruari, quantum per veritatem licet. Siquidem vtrunque illi aduersus mendacium tatum caueat: eo ipso tamen innuit, sibi esse commendatum. Atqui id nobis sufficere debet ad finem proximo saluam custodiendam, Deo eam curæ esse. Quare damnatur proculdubio in vniuersum maledicentia. Porro maledicentiam intelligimus, non obiurgationem, quæ sit castigandi studio: nõ accusationem aut iudicariam denunciationem, qua remedium malo queritur: non publicam reprehensionem, quæ ad incutiendum ceteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestationem apud eos quorum salutis interest præmonitos fuisse, ne ignorantia periclitentur: sed odiosam, criminationem quæ ex malignitate & obreccandi petulantia nascitur. Quin huc quoque extenditur mandatum istud, ne scurrilem vrogantiam affectemus, & amaris ledoriis intinctam, quibus aliorum vitia, sub imagine lusus, mordaciter perstringantur, qualiter solent nonnulli qui facetiarum laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiusmodi procacitate non leuiter interdum fratres sugillaantur. Nunc si ad Legislatorem conuertamus oculos, quem conuenit non minus auribus atque animo, quam linguæ, pro suo iure dominati: succurret certè & audiendam obreccationum audiratem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilominus interdici. Ridiculum enim est si quis putet Deum odisse maledicentiam in lingua morbum: malignitatis in animo, non improbare. Quare si verus est timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expediat, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris salibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis suspicionibus temere mentem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua saluum illis suum honorem candidè seruemus.

* Vide supra sect. 22. in fine.

Multa cõtra 3. preceptum a nobis peccari, etiam si nõ mētimur.

Prudenter distinguendū maledicentiam, quæ dñatur d. præceptis, à iudiciana denunciatione, obiurgatione quæ sit castigandi studio, & similibus.

PRAECEPTVM DECIMUM.

49 Non concupisces domum proximi tui, &c.

Finis est: Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. *Expõsitio 10. præcepti, quæ nõ tantum n. j.*

consilium omne no Summā igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepit, quæ noxia & in alte-
 cendi proximo (rt rius detrimentum vergente concupiscentia, animos nostros comoueat,
 superioribus prece- Cui respondet ex aduerso præceptum, vt quicquid concipimus, delibera-
 ptis) phibetur, sed) mus, volumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate
 concupiscentia siue sit coniunctum. Sed hic magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis
 cupiditas omnis ad occurrit. Si enim vetè superius à nobis dictū est, sub scortationis & furti
 uersa charitati. Vi vocabulis, scortandi libidinem, & nocendi, fallendique consilium cohi-
 de & sect. 58. beri: superuacuum fuisse videri queat, vt nobis postea scorsum alienorū
 Differentia inter cō bonorum concupiscentia interdiceretur. Sed nobis faciliè nodum istum
 cupiscentiā & con expediet distinctio inter consilium & concupiscentiam. Consiliū enim,
 silium. Vide & cap. qualiter de eo in superioribus præceptis loquuti sumus, est deliberata vo-
 2. in fine sect. 24. luntatis consensus, vbi animum libido subiugauit. Cupiditas circa talem
 & deliberationem & assensionem esse potest, quum animum vanis peruer-
 sisque obiectis pungitur modo, & titillatur. Quemadmodum ergo volū-
 tatibus, studiis, operibus, charitatis regulam præesse hactenus Dominus
 iussit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne sint vllæ
 prauæ & contortæ, quæ animum aliorum excitulent. Quemadmodum
 animum inflecti atque induci in iram, odium, scortationem, rapinam,
 mendacium veruit, ita nunc prohibet instigari.

50 Merito tantum ex- Neque verò sine causa tantam rectitudinem exigit. Nam quis x-
 dorem dilectionis quum esse neget, omnes animæ potentias charitate occupari? Si qua au-
 tantamq; rectitudi tem à charitatis scopo aberrat, quis morbosam esse inficietur? Iam verò
 nem Deum à nobis vnde fit vt animum tuum subeant cupiditates fratri tuo damnosæ, nisi
 exigere. quod neglecto illo, tibi vni studes? Si enim charitate totus esset imbutus
 animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum er-
 go eatenus charitate esse oportet, quatenus concupiscentiam recipit. Ob-
 iiciet quispiam, non tamen consentaneum esse vt phantasiæ, quæ teme-
 re voluntantur in mente, & tandem euanescent, pro concupiscentiis, qua-
 rum sedes in corde est, damnentur. Respondeo, hinc quæstionem esse de
 eius generis phantasiis quæ dum mentibus obuertantur, simul animum
 cupiditate mordent ac feriunt: quandoquidem nunquam in mentem ve-
 nit optare aliquid quàm cor excitatum saliat. Mirabilem ergo dilectionis
 ardorem Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiscentiæ tricis
 vult impediri. Animum mirificè compositum requirit, quem ne leuibus
 quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur. Ad hanc
 intelligentiam mihi primum viam aperuit Augustinus, ne graui suffra-
 gio destitui eam putes. Etsi autem qualibet praua cupiditate interdiceret
 consilium Domini fuit, ea tamen obiecta in exemplum proposuit quæ
 falsa delectationis imagine nos vt plurimum capiunt: nequid cupiditati
 prorsus relinqueret, vbi ab iis tebus retrahit in quas potissimum insanit
 & exultat. En secundæ Legistabula, in qua satis admonemur quid homi-
 nibus debeamus propter Deum, à cuius consideratione pendet tota cha-
 ritatis ratio. Quare frustra inculcaueris quæcunque in hac tabula docen-
 tur officia, nisi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam funda-
 mento, subnitatur. Qui duo præcepta quærent in concupiscentiæ prohi-
 bitione, peruersa sectione quod vnum erat lacerare, prudens lector me ta-
 cente iudicabit. Nec obstat quòd secundò repetitur verbum Non concu-
 pifces: quia vbi domum posuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiēs:
 vnde clarè patet, vno contextu, quod rectè Hebræi faciunt legendū esse,
 ac Deum in summa præcipere, vt quod possidet quisque, maneat saluum
 & intactum non modò ab iniuria aut libidine fraudandi, sed à minima
 etiam cupiditate quæ animos sollicitet.

51 Legem non docere Quoi sum verò spectet Lex vniuersa, non erit nunc difficile iudi-
 argumenta tantum cium, nempe in iustitiæ completum: vt hominis vitam ad diuinę pu-
 ritatis

ritatis exemplar formet. Ita enim suum ingenium Deus illic delineavit, *quod est, & primor-*
 ut si quis factis quicquid illic percipitur repræsentet, imagine n Dei quo- *da iust. t. e. sed ve*
 dammodo sit in vita expressurus. Quam obrem Moses, quum summam il- *rum eius cõplenen*
 lius reducere Israëlitis in memoriam veller, E nunc Israël (aiebat), quid *tum, expressionem*
 perit abs te Dominus Deus tuus, nisi ut ti neas Dominum, & ambules in *in regis Dei, &*
 viis eius: diliges eum, ac seruias ei in toto corde, & in tota anima, casto- *sanctitatis pfectio-*
 diâsq; mandata eius: Nec cessabat ea sem occinere illis quoties indican- *nam: quæ et a com*
 dus erat Legis scopus. Hac ita respicit Legis doctrina, ut hominem vitæ *prehenditur, ubi?*
 sanctitate cum Deo suo coniungat, & (quæma imodiû alibi Moses loqui- *capit. bus, dilectio-*
 tur) cohætere faciat. Porrò eius sanctitatis perfectio in duobus iam recti- *ne scilicet Dei &*
 tatis capitibus sita est, Ut diligamus Dominum Deum ex toto corde, to- *proximi.*
 ta anima, totis viribus, & Proximam, sicut nos ipsos. Ac primum quidem *Deut. 10. 12.*
 est ut Dei dilectione anima nostra omni ex parte impleatur. Ex ea proti- *Deut. 6. 5, & 11. 13;*
 nus vtrò fluet proximi dilectio. Quod ostendit Apostolus, dum scribit *1. Tim. 1. 5.*
 finem præcepti esse charitatem ex conscientia pura, & fide non simula-
 ta. Vides, inquam in capite collocari conscientiam, & fidem non simu-
 latam: hoc est, vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fal-
 litur ergo si quis autumat rudimenta quedam & primordia iustitiæ dun-
 taxat in Lege radi, quibus homines ad tyrociniû inchoentur, non etiâ
 dirigantur ad rectam bonorum operum metam: quando ultra illâ Mo-
 sis & hanc Pauli sententiam, ad supremâ perfectionem nihil desiderare
 queas. Quò enim quæso, procedere volet, qui ista institutione contentus
 non erit, qua homo ad timorem Dei, ad spirituales cultum, ad manda-
 torum obedientiam, ad sequendam vitæ Domini rectitudinem, denique
 ad puritatem conscientiz sincerâ fidem & dilectionem eruditur? Unde
 cõfirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis ef-
 ficia in eius præceptis vestigat & reperit Qui enim arida ieiunâque tan-
 rum elementa sectatur, acti dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret,
 finem illius, teste Apostolo, nequaquam tenent.

52 Enimverò quia in commemoranda Legis summa interdû Chri-
 stus & Apostoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallu-
 cinantur, dum eorum verba ad utranque tabulam trahere volunt Vocat
 Christus apud Matthæum præcipua Legis, misericordiam, iudiciû &
 fidem. Sub fidei vocabulo mihi non est ambiguum quin veritatem eiga
 homines delignet. Atqui, ut sententia in totam Legem protendatur, qui-
 dam pro religione erga Deum accipiunt: frustra certè: nam Christus de
 his operibus differit, quibus homo se iustum approbare debet. Hanc ra-
 tionem si obseruemus, de inem, etiam mirari cur tibi roganti adules-
 centi quæ sint mandata quorum obseruatione ad vitam ingredimur,
 hæc sola respondeat: Non occides Non mœchaberis, Non furaberis, Non
 falsum testimonium dices, Honora patrem & matrem: Dilige proximu
 tuum sicut teipsum. Siquidem prioris tabule obedientia aut in cordis af-
 fectu, aut in ceremoniis fere erat. Cordis affectus non apparebat, cere-
 moniis hypocrite assidue incumbabant: at opera charitatis talia sunt ut
 solidam iustitiam per ea testemur. Hoc verò ita passim occurrit in Pro-
 phetis, ut lectori mediocriter exercitato familiare esse debeat. Nam fere
 quoties hortantur ad pœnitentiam, omitta priore tabula, fidem, iudiciû,
 misericordiam & x quitatem vigent. Neque hoc modo prætereunt Dei
 timorem, sed eius feruam probationem à signis exigunt. Hoc quidem
 notum est, ubi de Legis obseruatione differunt, plerumque insistere in se-
 cunda tabula: qui illic maximè perspicitur iustitiæ & integritatis stu-
 dium. Neque opus est recensere locos: quia per se quisque facillè anim ad-
 uertet quod dico.

53 Ergone, inquires, plus est ad iustitiæ summam, cum hominibus

Matth. 23. 23.

Hic & sect. 53, ha-
bas, Christi & A-
postolos in cõmemo-
riâ Legis summa
prætermittit, ut
dicat priore tabu-
la non esse plus
fidem, iudiciû, & mi-
sericordiam, quàm
inimicitiam, & uerè q̃
pietas. Deum bono-
rum, sed quia non
facta charitas non e-
pietas, & apper-
bata.

Matth. 17. 13.

innocenter viuere, quam pietate Deum honorare? Minimè: sed quia nõ temere quis charitatem per omnia custodit, nisi Deum serio timeat: inde quoque pietatis approbatio sumitur. Huc accedit, quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad seipsum posse (quod & per Prophetam testatur) non sibi officia nostra deposcit, sed erga proximum bonis operibus nos exerceat. Itaque non sine causa Apostolus totam sanctorum perfectionem in charitate reponit. Nec ipsam alibi absurdè vocat Legis complementum: addens. Legem perfecisse qui diligit proximum. Item, Totam Legem vno verbo cõprehendi. Dilige proximum sicut teipsum. Nõ enim aliud docet quam Christus ipse, dum ait, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, eadem facite illis: hoc est enim Lex & Prophete. Ceterum est, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet, inferiori loco subsidere dilectionem: sed intelligit Dominus, in Lege nobis tantum præscribi iuris & æquitatis inter homines obseruantiam, qua ad testandam pium eius timorem si quis in nobis est, exercetamur.

Contra Sophistas quosdam ostenditur charitatẽ esse amorem proximi, non nostri ipsorum.

Vide Augustinum de Doct. Christ. lib. 1. cap. 23. & sequentibus.

1. Cor. 13. 5.

Luc. 10. 36.

Proximi vocabulo etiam alienissimum quæque inimicum comprehendit.

54 Hic ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legisque præscriptam compositam fore vitam nostram, quum fratribus omni ex parte fructuosissima fuerit. In tota verò Lege syllaba vna non legitur, quæ regulam homini de iis statuatur quæ carnis suæ comodo facturus aut omni stans sit. Et sanè quando ita nati sunt homines vt in amorẽ sui plus iusto toti prouerant, & quantumuis à veritate excidant, eum semper retineant: nulla fuit opus Lege quæ amorem illum spõte sua immodicum magis inflammaret. Quo planè perspicuum est, non nostri ipsorum amorem, sed Dei & proximi, obseruationem mandatorum esse: optimèque ac sanctissimè eum viuere qui quàm minimum fieri potest, sibi viuere ac studere: neminem verò eo prius nec iniquis viuere, qui sibi duntaxat viuere ac studere, suæque duntaxat cogitare ac quærit. Quinetiam quòd magis exprimeret Dominus quanta propensione nos in proximo cum dilectionem agi oporteret, ad nostri amorem (quia nullum habebat reuoluentem aut validiorem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem pensanda est vis locutionis, non enim (quod stolidè somniantur sophistæ quidam) priores partes *trifurca* concedit, & secundas charitati assignat: sed potius quem naturaliter amoris affectum trahimus ad nos ipsos, eum ad alios trãfert. Vnde Apostolus asserit, charitatem non querere quæ sua sunt. Nec pili estimanda est eorum ratio, Regulatum semper esse inferius sua regula. Si quidem nõ regula in statu in amore nostri Dominus, cui charitas erga alios subesseret: sed ubi naturali prauitate solebat amoris affectus in nobis residere, ostendit aliò iam occurrere diffundit: vt non minori alacritate, ardore, sollicitudine parati simus ad benefaciendum proximo quam nobis ipsis.

55 Iam sub proximi vocabulo quum Christus in parabola Samaritanam demonstrant alienissimum quemque contineri, non est quòd dilectionis præceptum ad nostras necessitudines limitemus. Non nego, vt quisque est nobis coniunctissimus, ita officiis nostris esse familiarius adiuuandum. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eò plura homines inter se officia communicent, quòd arctioribus inter se aut cognationis, aut familiaritatis, aut vicinieg vniuersis conuectantur. Atque id nulli Deo offensione, cuius providentiã huc quodammodo adigimur. Sed dico vniuersum hominum genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu esse amplexandum: nullum hinc esse discrimen Barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, non in seipsis considerandi sunt: à quo intuitu dum deflectimus, non mirum est si multis erroribus implicamur. Quare si veram diligedi lineam tenere liber, non in hominem primum

con-

conuertendi sunt oculi, cuius aspectus odium sapius quàm amorem exprimeret: sed in Deum, qui amorem, quem sibi d. fecimus, ad vniuersos homines diffundi iubet: vt sit hoc perpetuum fundamentum, Qualiscunq; sit homo, diligendum tamen esse, quia diligitur Deus.

56 Quapropter pestilentissimæ vel ignorantie vel malitiæ fuit, q. *Hic & sct. 57. d. Scholasticæ ex præceptis de non appetenda v. n. c. t. a, de diligendis inimi- cis, quæ & omnibus olim Iudeis tradita fuerunt, & tum omnibus in cõ- mune Christianis tradebantur, consilia fecerunt, quibus parere vel non parere liberum esset. Eorum autem necessariam obedientiam ad monachos relegarunt. qui vel hoc vno simplicibus Christianis essent iustiores, quòd vltro se seruandis consiliis obtringerent. Et ratione assignantur ea non recipiant pro legibus: quòd onerosum nimium & grauia videntur, Christianis præsertim, qui sunt sub Lege gratiæ. Itane Legem Dei æternam de diligendo proximo refigere audent? Aut tale in aliqua Legis pagina discrimen extat: ac non magis patiam illic occurrunt mandata, quæ inimicorum dilectionem à nobis seuerissimè exigant? Quale est nimium est istud, quòd esurientem iubemur inimicum pascere? eius boues & asinos errantes in viam dirigere, aut oneri succumbentes solleuare? Belluinae in eius gratiam benefaciemus, nulla in ipsam benevolentia? Quid? annon æternam est verbum Domini, Mihi vindictam, & ego re- pendam? quòd alibi quoque explicatius habetur, Non quaeras vltionem, nec memor eis iniuriæ ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Lege, aut Dominum Legislatorem fuisse agnoscant, non consiliatum fuisse mentiantur.*

57 Er quid hæc, quæso, sibi volunt, quæ ausi sunt in sulso glossemate illudere? Diligite inimicos vestros: benefacite iis qui oderunt vos: orate pro persequentibus vos: benedicite iis qui vos exacerantur: vt sitis filij Patris vestri qui est in cœlis. Quis non hic cum Chrysostomo ratiocinetur, ex tam necessaria causa probe constare non esse exhortationes, sed præceptiones? Quid nobis amplius restat, vbi expungimur è numero filiorum Dei? At secundum eos filij Patris cœlestis erunt soli monachi, soli Deum Patrem audebunt inuocare. Quid interim Ecclesiæ? Eodem iure relegabitur ad Gentiles & publicanos. Dicit enim Christus, Si amicis vestris estis beneuoli, quam inde gratiam expectatis? annon Gentes & publicani dem faciant? Bene verò nobiscum ageam si Christianorum titulus nobis relinquatur, cœlestis regni dimata hereditas. Nec minus firmum est Augustini argumentum, Quam seruari, inquit ille, Dominus vetat, non inimici minus quam amici vxorem attingere prohibet: quoniam furtum interdicit, nihil omnino furari perimit, hoc ab amico, siue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, & Non seruari ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet sub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ergo aut falsum Legis interpretem fuisse Paulum oportet, aut ne esset hinc confiteri, diligendos quoque esse inimicos ex præcepto, quemadmodum amicos. Verè itaque se filios Satinæ esse protulit qui commune iugum filiorum Dei excutiant ad eò licentiosè. Dubites autem maiorine stupiditate an in pudencia istud dogma euulgarint. Nemo enim veterum est qui non tanquam de re certa pronuntiet hæc esse mera præcepta. Ne Gregorij quidem ætate dubitatum de eo fuit, ex secura eius asseueratione liquet: nam circa cõtrouersiam pro præceptis habet. Et quàm stolidè ratiocinantur: Onus, inquit, esse non potest, si cogitari possit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Præ ista Lege nihil nõ facile haberi debeat, siue diligendus inimicus, siue omnis vindictæ cupiditas ex animis deponenda. Omnia cerè

noſtra imbecillitati ardua ſunt & difficilia, vel ad minimum uſque Legis apicem. Dominus eſt in quo virtutem facimus: det ille quod iubet, & iubeat quod uelit. Sub lege gratiæ eſſe Chriſtianos, non eſt effrænate ſine lege vagari, ſed Chriſto inſiſſe, cuius gratia à Legis maledictione liberi ſiāt, & cuius Spiritu Legem habeant in cordibus inſcriptam. Hanc gratiam, Legem improprie uocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionem eam opponebat: iſti in nomine Legis de nihilo philoſophantur.

Hic & ſect. 59. ubi 58 Eiuſdem eſt rationis quòd peccatum ueniale nuncuparunt, cùm *tra peruerſam ſo-* occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduerſatur tum directam vlti-
phifaſtarum imaginem mi mandati præuagationem. Sic enim definiunt, eſſe cupiditatem ſine
tionem de peccatis deliberato aſſenſu, quæ nõ diu cordi inſideat. Ego autem ne ſubiſſe quidẽ
uenialibus (quæ di poſſe dico, niſi ob defectum eorum quæ in Legẽ requiruntur. Vetamur
ẽt eſſe cupiditates alienos habere deos. Quum mens diffidentia machinis percuſſa, aliò cir-
ſine deliberato aſſenſu cunſpectat, quum ſubita cupidine aliò trãſferendę ſuę beatitudinis incef-
ſu, & nõ diu cordi ſicut: unde iſti quamlibet euanidi motus, niſi quia eſt aliquid in anima
inſidentes) oſtendi uacuum ad recipiẽdas eiufmodi tentationes? Ac ne longiũ argumentũ
tur, omne peccatũ protrahatur, præceptum eſt de diligendo Deo ex toto corde, ex rota
(ad leuiſimã uſq; mente, ex tota anima: niſi ergo omnes animæ potentiæ in Dei amorem
cõcupiſcentiã) mori intenduntur, iam diſceſſum eſt à Legis obedientia: quia Deo non bene
tem mereri, & monſtrabilem in conſcientia noſtra thronum arguunt qui illic inſurgunt
tate eſſe, niſi in ſan- aduerſus regnum eius hoſtes, eiũſq; edicta interpellat Mandatum uerò
ctis, qui Dei miſeri uicium propriè hac pertinere demonſtratum eſt. Pupugit nos animi
cordia ueniam con aliquod deſiderium: iam concupiſcentiæ rei tenemur, ac ſim I conſtitui-
ſequuntur Iude & mur Legis tranſgreſſores: quia Dominus non tantũ deliberare & ma-
lib. 2. cap. 4. ſic. 23. chinari quod ſit in iacturam alterius uerit, ſed concupiſcentia etiam ſi
vb. illud quicq; ha mulari & aſſuare. Legis uerò tranſgreſſioni maledictio Dei ſemper in-
bes, nõ eſt hoc do cumbit. Non eſt igitur quòd uel leuiſimas cupiditates iudicio mortis exi-
gna Stoicũ de pec manus. In æt mandis peccatis, inquit Auguſtinus, non afferamus ſtate-
catorũ aequalitate. ras dolofas, ubi appendamus quod uolumus, & quomodo uolumus, pro
Jib. 2. de Bapt. cõ. arbitrio noſtro, dicentes, hoc graue, hoc leue eſt: ſed afferamus ſtateram
Donati. cap. 6. diuinam de Scripturis ſanctis tanquam de theſauris Dominicis: & in il-
 la quid ſit grauius appendimus: imò non appendamus, ſed à Domino
 appenſa recognoſcamus. Quid autem Scriptura? certè dum Paulus ſtipen-
 dium peccati mortem uocat ſibi puridam hanc diſtinctionem incogni-
 tam fuiſſe oſtendit. Quum plus iuſto precliuẽs ad hypocriſin ſimus,
 formentum hoc addi minimè oportuit quod torpidas conſcientias mul-
 ceret.

Matt. 5. 19.

59 Utinam reputarent quid ſibi uelit illud Chriſti dictum, Qui tranſ-
 greſſus fuerit vnum ex mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines,
 nullus habebitur in regno cœlorũ. An ex eo numero non ſunt, dum Le-
 gis tranſgreſſionem ita extenuare audent ac ſi digna morte nõ eſſet? At-
 qui oportuerat conſiderare, non ſimpliciter quid præcipiatur, ſed quiſnã
 ſit ille qui præcipit, quia in qualicunq; mandata ab eo Legis tranſgreſ-
 ſiuncula eius authoritati derogatur. An illis parum eſt Dei maiestatem
 vlla in re uiolari? Deinde ſi ſuum in Legge uoluntatem expoſuit Deus,
 quicquid Legi contrarium eſt, illi diſplicet. An iram Dei ſic exarmatam
 fingent ut non mortis uindicta protinus conſequatur? Neque ipſe obſcu-
 rē pronuntiauit (ſi uocem eius exaudire in animum potius inducerent,
 quàm claram ueritatem inſipidis ſuis argutationibus obturbare.) Ani-
 ma, inquit, quæ peccauerit, ipſa morietur. Item quod nuper citauit, Sti-
 pendium peccati, mors. Iſti autem quod peccatum eſſe fatentur, quia ne-
 gare nequeunt, mortale tamen non eſſe contendunt. Sed enim quia plus
 ſatis hætenus infantiæ indulſerunt, diſcant ſaltem aliquando reſipiſce-
 re.

Exch. 18. 20.

Rom. 6. 23.

re. Quòd si delirare perseverant, illis valere iussis, habeant filij Dei, d-
mne peccatum mortale esse: quia est aduersus Dei voluntatem rebellio,
quæ eius iam necessariò prouocat: quia est Legis præuaticatio, in quam
edictum est sine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia
esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam conse-
quuntur.

*Christum, quauis sub lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio
demum exhibitum fuisse.* CAPVT IX.

QVIA Nō frustra Deus iam olim per expiationes & sacrificia voluit
se Patrem testari, nec frustra populum electū sibi consecrauit: iam
tunc haud dubiè in eadem imagine cognitus est in qua nunc ple-
no fulgore nobis apparet. Ideo Malachias, postquam Iudæos ad Legem
Mosis iussit attendere, & in eius studio perseverare (quia post eius mor-
tem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mox denuntiat
exoriturum esse solem iustitiæ. Quibus verbis admonet, Legem in hoc
valere ut pios in expectatione venturi Christi contineat: eius tamen ad-
uentu longè plus lucis sperandum esse. Hæc ratione Petrus Prophetas di-
cit fuisse sciscitatos & sedulò inquisisse de salute quæ nunc per Euange-
lium patefacta est: & fuisse illis reuelatum quòd non sibi vel suo seculo,
sed nobis ministrarent ea quæ per Euangelium annuntiantur. Nō quòd
inutilis fuerit veteri populo eorū doctrina, vel ipsis etiam nihil profue-
rit: sed quia thesauro potius non sunt, quem nobis trāsmisit Deus per eo-
rum manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gra-
tia de qua testificati sunt: & quum eam modicè delibauerint, vberior no-
bis offertur eius fruitio. Ideo Christus, qui se testimoniū à Mose habere
asserit, gratiæ tamen mensuram qua Iudæos superamus extollit. Nam
discipulos alloquens, Beati inquit, oculi qui vident quæ videris: & beate
aures quæ audiunt quæ vos auditis. Multi enim Reges & Prophetæ hoc o-
ptarunt, nec adepti sunt. Hæc non parua est reuelationis Euangelicæ cō-
mendatio, quòd sanctis Patribus, qui rara pietate excelluerunt, nos Deus
prætulit. Cui sententiæ minime repugnat alter locus: vbi dicitur Abrahā
vidisse diem Christi, & gaudio exultasse. Qui et si obscurior fuit intuitus
rei procul remotæ: nihil tamen ad bene sperandi certitudinem defuit:
vnde lætitia illa quæ sanctum Patriarcham ad mortem vsque comitata
est. Neque vox illa Iohannis Baptistæ Deum nemo vidit vnquam, vnigen-
itus qui est in sinu Patris enarrauit nobis, pios qui antè mortui fuerāt,
excludit à societate intelligentiæ & lucis quæ refulget in Christi perso-
na: sed illorum sortem cum nostra comparans, mysteria quæ sub vmbri-
bus obscurè tantum speculati sunt, docet nobis manifesta esse: quemadmo-
dum probè explicat author epistolæ ad Hebræos, multifariam & multis
modis loquutum fuisse olim per Prophetas, nunc verò per dilectum Fi-
lium. Quauis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie est splendor gloriæ
& character substantiæ Dei patris, olim Iudæis innotuecit, sicuti alibi ci-
tauimus ex Paulo, fuisse antiquæ liberationis ducem, verum tamen est
quod alibi tradit idem Paulus, Deum qui iussit è tenebris lumen splen-
descere, nunc illuxisse cordibus nostris, ad illustrandam notitiam gloriæ
Dei in facie Iesu Christi: quia vbi apparuit in hac sua imagine, quodam-
modo se fecit visibilem, præut obscura & vmbra tili ante fuerat eius spe-
cies. Quo turpior & magis detestabilis est eorū ingratitude ac prauitas,
qui hinc in meridie cęcutiunt. Et ideo mentes eorum à Satana obtenebra-
tas esse dicit Paulus, ne cernant gloriam Christi, nullo velo interposito,
in Euangelio resulgentem.

*Santos Patres de-
libauisse gratiam,
quæ hodie nobis
plena abundantia
offertur: vidisse diem
Christi, licet obscu-
riore intuitu: cuius
nunc gloria nullis
velo interposito, in
Euangelio resulget:
Hic & sect. 2.
Malach. 4. 2.
1. Pet. 1. 12.*

*Iohan. 5. 46.
Matt. 13. 16.
Luc. 10. 23.*

Iohan. 8. 56.

Iohan. 1. 18.

Hebr. 1. 1.

2. Cor. 4. 5.

1. Tim. 4. 6.

*Euangelium proprie
& specialiter voca-
ri promulgationem
exhibet in Christo
gratia, non que de
peccatorum remissio-
ne apud Prophetas
extant promissio-
nes.*

Matt. 4. 17.

Marc. 1. 1.

2. Tim. 1. 10.

2. Cor. 1. 20.

Iohan. 1. 51.

*Contra Serueti do-
gma, qui eo pretextu
quod fide Euangelium
habemus promissio-
num omnium comple-
mentum, abolet pro-
missiones ostendit,
quod uis presen-
tem spiritualium ho-
norum plenitudinem
nobis in Euangelio
Christus offerat, frui-
tionem tamen sub
custodia spei semper
latere, quando hic
in uide, nec in
promissiones adhuc
nobis recumbendum.*

Rom. 8. 24.

1. Tim. 2. 8.

2. Tim. 1. 1.

2. Cor. 7. 1.

2 Porro Euangelium accipio pro clara mysterij Christi manifesta-
tione. Fateor certè, quatenus Euangelium uocatur à Paulo doctrina fidei,
eius partes censerè quæcunque passim in Lege occurrunt promissiones
de gratuita peccatorum remissione, quibus sibi Deus reconciliat homi-
nes. Eadem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vexatur con-
scientia, si ex operibus petenda sit salus. Vnde sequitur, uocem Euangelij
largè sumendo. sub ea comprehendiquæ olim testimonia Deus miseri-
cordiæ suæ paternique fauoris Patribus dedit. Verùm per excellentiam
aptari dico ad promulgationem exhibitæ in Christo gratiæ: idque non
modò communi usu receptum est, sed à Christi & Apostolorum autho-
ritate pendet. Vnde proprium hoc illi tribuitur, ipsum prædicasse Euan-
gelium regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelij Iesu
Christi. Nec uerò opus est locos colligere quibus probetur res satis su-
pèrque nota. Suo igitur aduentu Christus uitam & immortalitatem illu-
strauit per Euangelium. Quibus uerbis non intelligit Paulus demersos
fuisse Patres in tenebris mortis, donec carnem indueret Filius Dei: sed
hanc prerogatiuam honoris Euangelio uindicans, nouam & insolitum
legationis genus fuisse docet, quæ Deus quæ pollicitus fuerat præstitit: ut
in Filij persona extaret promissionum ueritas. Nam etsi semper experi-
untur fideles uerum esse illud Pauli, In Christo omnes promissiones esse
etiam & amen: quia eorum cordibus fuerunt obfigurate: quia tamen om-
nes nostræ salutis numeros in carne sua impleuit, uita ipsa rerum ex-
hibitio iure nouum & singulare præconium obtinuit. Ex quo illud Chri-
sti Post hac uidebitis cælos apertos, & Angelos Dei ascendentes ac descen-
dentes super Filium hominis. Etsi enim alludere uidetur ad scalam in
uisione ostensam Patriarchæ Iacob, præstantiâ tamen aduentus sui com-
mendat hac nota, quòd ianuam cælorum nobis aperuerit ut familiaris
pateat ingressus.

3 Cauendum tamen est à diabolica imaginatione Serueti, qui dum
magnum gratiæ Christi extollere uult, uel saltem se uelle fingit pro-
missiones in totum abolet, quasi finem simul cum Lege acceperint. Ob-
tendit, fide Euangelij nobis afferti promissionum omnium complemen-
tam. Quasi uerò nulla sit inter nos & Christum distinctio. Admonui qui-
dem nuper, Christum nihil reliquum fecisse ex tota salutis nostræ sum-
ma: sed ex eo perperam infertur, beneficiis ab ipso partem nos iam poti-
ri: ac si falsum illud Pauli esset, salutem nostram in spe esse absconditam.
Fateor quidem nos, in Christum credendo, simul transire à morte in ui-
tam: sed tenendum interea est illud Iohannis, quantum seruetus nos esse
filios Dei, nondum tamen apparuisse, donec similes ei erimus: dum scilicet
eum uidebimus qualis est. Quantum ergo presentem spiritualium hono-
rum plenitudinem nobis in Euangelio Christus offerat, fructio tamen sub
custodia spei semper lateret, donec corruptibili carne exuti, transfigure-
mur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea in promissiones recum-
bere nos iubet Spiritus sanctus, cuius autoritas compescere apud nos
debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teste Paulo, pieras tam fu-
turæ quàm presentis uitæ promissionem habet: qua ratione iactat se Apo-
stolum Christi secundum promissionem uitæ quæ in ipso est. Et alibi nos
eisdem habere promissiones admonet, quibus olim donati fuerunt san-
cti. Denique hanc felicitatis summam statuit, quòd obsignari simus Spi-
ritu promissionis sancto. Nec uerò aliter Christo finimur, nisi quatenus
eum amplectimur promissionibus suis uestitum. Quòd sit ut habitat ipse
quidem in cordibus nostris, & tamen ab ipso peregrinemur: quia per fi-
dem ambulamus, & non per aspectum. Nec malè inter se conueniunt hæc
duo, nos possidere in Christo quicquid ad cælestis uitæ perfectionem
spectat,

ſpectat, & tamen fidem eſſe viſionem bonorum quæ non videntur. Tantum in natura promiſſionum vel qualitate notandum eſt diſcrimen: quia Euangelium digito monſtrat quod Lex ſub typis adumbravit.

4 Hinc etiam convincitur ſeorum error, qui Legem nunquam aliter Euangelio conferunt, quàm operum merita gratiæ imputationi iuſtitie. Eſt quidẽ hæc antithetiſis minimè repudianda: quia ſcpe Paulus ſub Legis nomine regulã iuſtè viuendi intelligit, qua Deus à nobis exigat quod ſuum eſt, nullam vitæ ſpè faciens niſi omni ex parte obſequimur, ac vi iuſti maledictione addita ſi vel minimũ deſectimus: nempe ubi diſputat gratia nos placere Deo & per veniam iuſtos cenſeri, quia nunquam inuenitur Legis obſeruatione, cui merces promiſſa eſt. Aptè igitur Paulus iuſtitia Legis & Euangelij facit inter ſe contrarias. Sed non ita ſuccellit Euangelium toti Legi, vt diuerſam rationem ſalutis afferret: quin potius vt ſanciret ratõq; eſſe probaret quicquid illa promiſerat, & corpus vmbri adiuñgeret. Neq; enim Chriſtus, ubi dicit Legem & Prophetas fuiſſe uſque ad Iohannem, Patres maledictioni adicit, quã effugere non poſſunt ſerui Legis: ſed rudimentis tantum imbutos fuiſſe ſignificat, vt longè ſubiſſerent infra Euangelicæ doctrinæ altitudinem. Proinde Paulus, Euangelium appellans Dei potentiam in ſalutem omni credenti, mox addit habere teſtimonium à Lege & Prophetis. In fine verò eiufdem Epistolæ, quanquam præconium Ieſu Chriſti reuelationem eſſe tradit myſterij temporibus æternis taciti, ſententiam hæc addita explanatione mitigat, mañeſtatam eſſe docet per Scripturas Propheticas. Vnde colligimus, ubi de tota Lege agitur. Euangelium reſpectu dilucide manifeſtationis tantummodo ab ea differre: ceterum propter inæſtimabilem gratiæ affluentiam, quæ nobis fuit in Chriſto expoſita, non abs re eius aduentu dicitur erectum fuiſſe in terris cœleſte Dei regnum.

5 Iam inter Legem & Euangelium interpoſitus fuit Iohannes, qui medium obtinuit in unum, & vtriq; affine. Eſt enim Chriſtũ vocauit agnum Dei & victimam expiandis peccatis, ſummã Euangelij protulit: quia tamen incõparabilem illam virtutem & gloriam quæ demum enituit in reſurrectione, nõ explicuit: Chriſtus Apõſtoliſ patẽ eſſe negat. Hec enim ſignificant eius verba, quæ uis inter filios mulierũ excellat Iohãnes, qui tamen minimus eſt in regno cœlorũ, maiorem illo eſſe. Quia nõ hominum perſonas illic cõmendat: ſed poſtquam Iohannem prætulit omnibus Prophetis, Euangelij prædicationẽ in ſummũ gradum attollit quam alibi vidimus notari per regnum cœlorũ. Quod autẽ ſe vocem tantum eſſe Iohannes ipſe reſpondet, quali Prophetis eſſet inferior, nõ facit hoc ſimularæ humilitatis cauſa, ſed docere vult ſibi non mãdatam eſſe propriam legationẽ, ſed officio apparitoris ſe deſungit: ſicuti à Malachia prædictum erat, Ecce mitto Eliam Prophetam antequam veniat dies Iehouæ magnus & terribilis. Nec verò aliud toto miniſterij ſui curſu egit quàm vt Chriſto pararet diſcipulos. Sicuti etiã hoc ſibi diuinitus inuñctũ eſſe ex Iſaia probat. Hoc ſenſu dictus eſt à Chriſto lucerna ardens & lucens, quia nondũ illuxerat plenus dies. Nec iamẽ hoc obſtat quominus nuncietur inter Euangelij præcones, ſicuti eodẽ uſus eſt Baptiſmo, qui poſtea traditus fuit Apõſtoliſ. Sed quod exorſus eſt, nõ niſi Chriſto in cœleſtem gloriam recepto liberiore progreſſu per Apõſtolos completum eſt.

De ſimilitudine Veteris & Noui teſtamenti.

CAPVT X.

EX ſuperioribus liquere iam poteſt, quoscuque ab initio mundi homines Deus in populi ſui ſortem cooptauit, eadem lege atque doctrina eiufdem quæ inter nos viget vinculo fuiſſe ei foederatos: ſed

Legem Euangelio operum nunquam vt operum merita gratiæ imputatione iuſtitia: ſed ſepe alium eſſe alterius ad alterum reſpectum, cum eandem ſalutis rationem afferant.

Rom. 1. 16.

Iohannẽ Baptiſtã habuiſſe munus mediũ inter Prophetas legis interpretes, & Apõſtolos Euangelij præcones.

Matt. 11. 12.

Iohan. 1. 23.

Malach. 4. 5.

Iohan. 5. 35.

n. 7. 20. A

De cõcõtu vtriuſq; teſtamenti. Vide Aug. lib. de Mori. Eccl. 1. 2. præcipue cap. 8.

quia non parum interest caput hoc stabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiusdem nobiscū hæreditatis fuerint consortes, & eiusdem Mediatoris gratia communem salutem sperauerint, quatenus in societate hac diuersa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Prophetis ad eius probationem collegimus testimonia, palam faciunt non aliam vnquam fuisse in Dei populo religionis pietatisque regulam: quia tamen apud scriptores multa sæpe de discrimine Veteris ac Noui Testamenti disputantur, quæ scrupulum parum acuto lectori iniicere possint, huic rei meliùs atque exactiùs discutiendæ peculiarem locum iure destinabimus. Quinetiam quod utilissimum alioqui futurum erat, necessarium nobis fecerunt prodigiosus nebulo Seruetus & furiosi nonnulli ex Anabaptistarum secta, qui non aliter de Israëlítico populo sentiunt quàm de aliquo porcorum grege, utpote quem nugantur à Domino in hac terra saginatū, citra spem vllam cœlestis immortalitatis. Hunc ergo pestiferum errorem ut arceamus à piis animis, simul etiam ut difficultates omnes eximamus, quæ audita diuersitatis menciónem inter Vetus ac Nouum Testamentum, suboriri protinus solent, obiter inspiciamus quid simile, quidve diuersum habeant, quod olim cum Israëlitis fœdus ante Christi aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifestato percussit nobiscum.

Vnum esse substantia & re ipsa Vetus ac Nouum Testamentū, administratione tantum variare.

Similitudo vtriusque testamenti in tribus præcipue capitibus vertitur.

2 Ac vno quidem verbo expediri vtrunque potest: Patrum omnium fœdus ad eò substantia & re ipsa nihil à nostro differt, ut vnum prorsus atque idem sit: administratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam assequeretur, longiorem explicationem, siquid prodesse volumus, persequi necesse est. Cæterum in similitudine vel potius vnitatem ostendenda, singulas particulas, quæ iā expedite sunt, ex integro retractare superuacuum fuerit: miscere verò quæ adhuc alibi dicenda erūt, intempestiuum. In tribus autem maximè capitibus hinc insistendum est. Primum ut teneamus, non carnalem opulentiam ac fœlicitatem metam fuisse Iudæis propositam, ad quam demum adspirarēt, sed in spem immortalitatis fuisse cooptatos: atque huius adoptionis fidē illis fuisse tum oraculis, tum Lege, tum Prophetis certò factam. Deinde, fœdus quo conciliati Domino fuerūt, nullis eorum meritis, sed sola Dei vocantis misericordia fuisse suffultum. Tertium, & habuisse ipsos & cognouisse mediatorem Christum, per quem & Deo coniungerentur, & promissionum eius compotes forent. Ex quibus secūdam, quia nondum fortè satis innotuit, suo loco fusè demonstrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum testimoniis confirmabimus, à meta fuisse bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo suo benefecit ac promisit. Tertium quoque suas habuit spatium non obscuras demonstrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.

3 In hoc ergo explicando (quia ad causam præsentem maximè pertinet, & de ipso plus controuersia nobis faciunt) intentiorem ponemus operam: sic tamen ut siquid aliorum explicationi adhuc deest, obiter sufficiatur, vel oportuno deinde loco addatur. Sanè de omnibus dubitationem eximit Apostolus. * quum ait Deum Patrem Euāgelium, quod de Filio suo secundum tempus destinatum promulgauit, longè antè per Prophetas in Scripturis sanctis promisisse. * Item, fidei institutiā quæ per Euāgelium ipsum docetur, testimonium habere à Lege & Prophetis. Euāgelium siquidem hominum corda non in præsentis vitæ lætitiâ detinet, sed ad spem immortalitatis euehit: non terrenis deliciis affigit, sed spem in cœlo repositam annuntians, illuc quodammodo transportat. Sic enim alibi definit, * Posteaquā Euāgelio credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisite

* Rom. 1. 2.

* Rom. 1. 21.

* Ephes. 1. 13.

Prima similitudo veteris Testamenti cum nouo: ne per veteris Testamentū nō detinuisse patres in terrena felicitate, sed præcipue spectasse ad futurā vitā, sicut dicitur ex Paulo qui sub eo dicit cō-

acquirere possessionis. * Item, audiuius fidem vestram in Christo Iesu & charitatem erga sanctos: propter spem vobis repositam in cœlis, de qua audistis per sermonem veracem Euangelij. * Item, Vocauit nos per Euangelium, in participacionem glorię Domini nostri Iesu Christi. * Unde & verbum salutis & potentia Dei ad saluandos fideles & regnum cœlorum nuncupatur. * Quod si spiritualis est Euangelij doctrina, & ad vitam incorruptibilis possessionem aditum aperit, ne putemus eos quibus promissum ac denuntiatum fuit, præterita neglectaque animæ cura, in captandis corporis voluptatibus instar pecudum obtupuisse. * Nec cauletur hic quispiam, promissiones quæ in Lege & Prophetis de Euangelio sunt consignatæ nouo populo esse destinatas. Nā paulò post quàm illud posuit de Euangelio in Lege promissio, subicit quæcunq; Lex continet, ad eos sine dubio proprie dirigi qui sub Lege sunt. In alio quidem argumento fateor: sed non adeo erat obliuiosus, vt quem diceret ad Iudęos verè pertinere quæcunq; Lex docet, non cogitaret quid paucis ante verbis affirmasset de Euangelio in Lege promissio. Clarissimè ergo demonstrat Apostolus ad futuram vitam præcipuè spectasse testamentum Vetus, quum sub eo dicit Euangelij promissiones contineri.

4 Eadem ratione sequitur & gratuita Dei misericordia constituisse, & Christi intercessione fuisse confirmatum. Nam & Euangelicæ prædicationis nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iustificati præter suum meritum peccatores pronuntiat: & tota eius summa in Christo terminatur. Quis igitur expertes Christi Iudęos facere ausit, quibuscum audimus fuisse percussum Euangelij fœdus, cuius vnicum fundamentum Christus est? Quis alienos reddere à gratuita salutis beneficio, quibus administratum fuisse audimus iustitię fidei doctrinam? Ac ne diu de reliquida disceptemus, habemus insignem Domini sententiam: Abraham exultauit vt videret diem meum: vidit, & gaudens est. * Et quod de Abraham testatur illic Christus, ostendit Apostolus in fidei populo fuisse vniuersale, quum dicit Christum manere heri, hodie, & in secula. Neque enim de Christi æterna diuinitate simpliciter illic loquitur: sed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta. * Quare & beata Virgo & Zacharias in suis canticis reuelatam in Christo salutem, exhibitionem esse dicunt. promissionum, quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus. Si Christum suum exhibendo, iuramentum suum veteris fœderis soluit Dominus, dici non potest quin eius finis in Christo & vita æterna semper fuerit.

5 Quin Apostolus non fœderis tantum gratia pares nobis facit Israelitas, sed etiam sacramentorum significatione. Nam pœnarum exemplis quibus castigatos olim fuisse illos Scriptura recitat, detertere. * Corinthios volens, ne in similia flagitia incurrerent, à præfatione ista orditur, Non esse cur vllam prerogatiuam nobis vendicemus, quæ nos à Dei vindicta eripiat quam illi subierunt: quãdo non iisdem modò beneficiis prosequutus sit illos Dominus, sed iisdem quoq; symbolis illustrem inter eos gratiam suam reddiderit: ac si diceret, si cõfidatis vos extra periculum esse, quia & Baptismus quo insigniti estis, & Cœna quæ quotidie suscipitis, eximias habent promissiones: interim contempta Dei bonitate, licentiose lasciuistis: scitote nec Iudęos talibus symbolis caruisse, aduersus quos tamen iudicia sua Dominus seuerissimè exercuit. Baptizati sunt in transitu maris & nube qua protegebantur ab ardore solis. Transitum illum Baptismum carnalem fuisse aiunt, qui spirituali nostro secundum quandam proportionem respõdeat. Verum si id recipitur, non procederet Apostoli argumentum, qui hinc vult ademptum Christianis ne Baptismi prerogatiua Iudęos præcellere se putent. Nec obnoxium est

tineri promissiones
Euangelij quæ Pau-
li sententia prælixè
exponitur sic. 4. 5.
6. Probatur id i-
psius & sic. 7. 8. 9.
& sequentibus? & sic
ad suum caput.

* Col. 1. 2.
* 1. Thes. 2. 14.
* 1. Thes. 1. 13.
* Rom. 1. 16.
* 1. Cor. 1. 18.
Rom. 3. 19.

Secundæ sententię tri-
bitur præfatio. & cetero
modo quod non in
iammè mentis sed
gratuita Dei miseri-
cordia & illud
fuit suscipit. & ter-
tia similitudo, tum
etiã caput 11. Chri-
sti Mediat. & quæ
ne & inter. fœderis
fœdus Patris cum
Deo probatur hic
& sic. 3. & 6.
* 1. Ioh. 3. 36.
Hebr. 12. 8.
1. Cor. 1. 34, & 72.

Sacramentorum et-
iam significatione
Israelitas sub Le-
ge, Christiano po-
pulo pares fuisse
probatur hic & sic.
6.

* 1. Cor. 10. 1, &
11.

huic cauillo quod protinus sequitur, Illos eandem nobiscum spiritua-
lem escam manducasse, ac eundem bibisse spiritualé potum, quem Chri-
stum interpretatur.

Iohan. 6. 31.

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli sententiam quod
ait Christus, Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui
sunt. Qui manducat carnem meam, non morietur in æternum: quæ duo
inter se nullo negotio conciliantur. Dominus, quia sermonem habebat
ad auditores, qui tantum ventris alimento querebant saturari, verum a-
nimæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum
attemperat, præsertim verò comparisonem mannae & corporis sui pro
eorum sensu statuit. Postulabant vt acquirendæ sibi authoritatis gratia
suam virtutem miraculo aliquo approbaret quale ediderat Moses in de-
serto quum manna è cælo impetrauerat. In manna autem nihil appre-
hendebant nisi carnalis inedia, qua populus tunc afflictabatur, reme-
dium: ad mysterium illud sublimius, quod Paulus respicit, non penetra-
bant. Christus ergo, vt demonstrat quanto præstantius à se beneficium
expectare debeant, quàm quod à Mose collatum patribus suis prædica-
rent, hanc comparisonem format, Si magnum fuit opinione vestra, &
memorable miraculum, quod Dominus per Mosen populo suo, ne in
deserto fame periret, cælestem cibum subministravit, quo sustentaretur
ad modicum tempus: hinc colligite quòd excellentior sit cibus qui
immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum e-
rat, prætermiserit Dominus, infimam tantum eius utilitatem notarit. Nemp-
pe quoniam Iudæi, velut exprobrandi studio, Mosen illi obiecerant, qui
populi necessitati mannae remedio opitulatus esset: respondet, se longè
superioris gratiæ esse administrum, præ qua vilescere merito debeat car-
nalis populi educatio, quem solam tanti aestimabant. Paulus quia no-
uerat Dominum, quum manna è cælo deplueret, non in ventris dunta-
taxat pastum effudisse, sed spiritualis quoque mysterij loco dispensasse ad
figurandam quæ in Christo habetur spiritualem viuificationem, partem
istam, quæ consideratione dignissima erat, non negligit. Quare certò cla-
reque conficitur, non eadem modò quibus nos dignatur nunc Domi-
nus, vitæ æternæ ac cælestis promissiones communicatas fuisse Iudæis,
sed etiam sacramentis verè spiritualibus obsignatas. Qua de re copiosè
Augustinus aduersus Faustum Manicheum disputat.

*Prima similitudo
veteris testamenti
cũ nouo, spirituale,
scilicet fuisse, &
quod cõtineret pro-
missionem vitæ æ-
ternæ probatur ex
Lege et Prophetis:
primùm, quia ver-
bum suum eis com-
municauit, quod
æternum incorru-
ptibile & viuificũ
esse dicunt Isaias
& Petrus.*

* I Pet 1. 23.
Isa. 40. 6.

7 Quòd si testimonia ex Lege & Prophetis sibi recitari malint lecto-
res, ex quibus perspiciant spirituale fœdas fuisse Patribus etiam commu-
ne sicuti ex Christo & Apostolis audimus: huic quoque voto obsequar,
eoque libentius quòd ita certius conuincuntur aduersarij, ne quid postea
tergiueriari queant. Atque ab ea quæ de demonstratione incipim, quam
tametsi Anabaptistarum supercilio futilem & penè ridiculam fore scio,
apud dociles tamen & sanos plurimum valebit: ac pro confessio sumo,
eam verbo Dei inesse vitæ efficaciam, vt quoscunque Deus participatio-
ne eius dignatur, eorũ animis viuificet. * Valuit, n. semper illud Petri: se-
men esse incorruptibile quod in æternum manet, sicuti etiam ex verbis
Isaiæ colligit. Iam quum hoc sacro vinculo Deus olim sibi deuinxerit Iu-
dæos, non dubium est quin eos segregauerit in spem æternæ vitæ. Nam quum
verbum fuisse amplexos dico, quod illos Deo propius adiungeret, com-
municandi rationem intelligo, non illam generalem quæ per cælum &
& terram omnèsq; mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuersi viuifi-
ciet pro sua vnumquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis
necessitate eruit) sed istam specialem qua piorum animæ & illuminan-
tur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiusmodi verbi
illuminatione quum adhæserint Deo, Adam, Abel, Noe, Abraham & reli-
qui pa-

Inc. 20. 32. se didicerant, omnes sanctos esse in manu illius. Vnde inferre pröptum
Deut. 33. 3. erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, custodiam, protectio-
 nemq; suam recepisset: qui mortis & vitæ est arbiter.

Probatursimilitudo veteris testamēti cū nouo ex vita sanctorum patrum nōpe Adam, Abel, Noe, &c. hic & sect. 11. 12. 13. 14.

Gen. 3. 17.

Gen. 4. 8.

Gen. 6. 22.

Gen. 9. 24.

10 Iam (qui præcipuus est cardo in hac controuersia) dispiciamus annon ipsi quoq; se fideles sic institui fuerint à Domino, vt meliorem a-
 libi vitam sibi esse sentirent, ac neglecta terrena, illam meditarentur. Pri-
 mùm, quæ diuinius iniuncta illis fuit viuendi conditio, assiduum erat
 exercitium, quo admonerentur se omnium esse miserimos si in hac ino-
 dè vita fœlices essent. Adam, vel sola recordatione perditæ fœlicitatis
 infœlicissimus, anxiiis laboribus egestatem suam ægrè sustentat: ac ne in
 solis manuum laboribus Dèi maledictione prematur, vnde solatium il-
 li restabat, extremum lucum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefan-
 do fratris parricidio eripitur: eum habet superstitem cuius aspectum me-
 ritò detestetur ac horreat. Abel in ipso ætatis flore crudeliter trucidatus,
 exemplum est humanæ calamitatis. Noe bonam ætatis partem (dum to-
 rus orbis securè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda
 dederit. Quod mortè effugit, id fit maioribus eius molestiis quàm si cen-
 tum mortes obeundæ essent. Nam præterquam quòd arca illi est quasi
 sepulchrum decem mensium, insuauius nihil esse potest quàm in anima-
 lium stercorebus penè immersum tandiu detineri. Postquam tantas dif-
 ficultates eluctatus est, in nouam mœroris materiam incidit: ludibrio se
 haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio saluum ex
 diluuiò receperat, suo ipsius ore maledicere cogitur.

Gen. 12. 4.

Ex vita Abraham probatur similitudo prima veteris testamēti cū nouo.

11 Abraham quidem vnus instar decem myriadum nobis esse de-
 bet, si spectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam pro-
 ponitur: in cuius etiam genere, vt filij Dei simus, censeari nos oportet.
 Quid vero absurdius quàm patrem omnium fidelium esse Abraham, &
 ne postremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, si-
 mò ex gradu apprimè honorifico deiici non potest, quin aboleatur tota
 Ecclesia. Iam quod ad vitæ experimenta attinet: vbi primùm vocatur
 Dei imperio, è patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam
 vitæ dulcedinem esse putant: ac si illum destinato consilio omnibus vi-
 tæ oblectamentis spoliare Dominus vellet. Simul ac terram ingressus est
 in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eò ad opem quærendam re-
 fugit, vbi, quòd se incolumen seruet, necesse habet vxorem prostituere:
 quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habi-
 taculi sui reuersus est, inde rursus fame expellitur. Qualis est fœlicitas,
 eam terram incolere vbi toties esuriendum, imò vero inedia pereun-
 dum, nisi aufugias? Simul eodem necessitatis redigitur apud Abimelech,
 vt caput redimere iactura vxoris opus habeat. Dum huc atq; illuc mul-
 tos annos incertus vagatur, assiduis seruorum rixis compellitur nepo-
 tem, quem filij loco habebat, à se dimittere. Quæ discessio sine dubio nò
 aliter ab eo accepta fuit, quàm si membri vnus sectionem passus foret.
 Paulò post captiuum ab hostibus abripi audit. Quocunq; pergat, vici-
 nos reperit immnis barbariæ, qui ne ex effossis quædam magno labore
 puteis aquam bibere sinant. Neque enim usum redimeret à rege Gerar,
 nisi antè fuisset prohibitus. Iam vbi ad effectam senectutem ventum est,
 quod habet ea ætas insuauissimum & acerbissimū, orbitate multatum
 se videt, donec præter ipem Ismaelem gignit: cuius tamen natiuitatem
 magno redimit, dum Sara probris fatigatur perinde ac si ancillæ con-
 tumaciam fouendo, domesticæ perturbationis ipse causa esset. Nasci-
 tur demum Isaac, sed ea mercede vt exturbetur primogenitus Ismael, ac
 pro derelicto penè hostiliter proiciatur. Vbi solus relictus est Isaac, in
 quo acquiescat defessa boni viri senectus, paulo post mactare ipsum iu-
 betur.

Gen. 12. 12.

betur. Quid calamitosius excogitet humana mens, quàm patrem fieri filij carnificem? Si morbo absumptus foret, quis nõ putasset miserrimum esse senem, cui in ludibrium datus esset filius, ob quem orbitatis dolor ei geminaretur? Si ab extraneo aliquo interfectus, indignitate multum esset aucta calamitas. Istud verò omnia calamitatis exempla superat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitæ curriculo iactatus ac vexatus fuit, vt si quis velut in tabula exemplar calamitosæ vitæ depingere velit, nihil reperiat magis appositum. Neque obiiciat quispiam eum nõ fuisse prorsus infelicem, quòd à tot tantisq; tempestatibus prosperè tandem euerterit. Non enim beatam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficultates ad longum spatium laboriosè eluctetur: sed qui, sine malorum sensu, præsentibus bonis placidè fruatur.

12 Isaac, qui minoribus malis afflictor, vix tamen minimum suauitatis gustum percipit. Eas ipse quoque vexationes experitur quæ beatum esse hominem in terra non sinant. Illum fames fugat è terra Chanaan: vxor è sinu illi eripitur: vicini illum subinde exagitant, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur decurrere: domi suæ à nuribus multum molestiarum sustinet: filiorum dissidio angitur: nec mederi tanto malo potest, nisi per exilium eius cui benedixerat. Ac vero Iacob nihil quàm extremæ infelicitatis insigne est exemplar. Pueritiam domi inquietissimè transigit inter fratris primogeniti minas ac terrores, quibus demum cedere cogitur. Profugo à parentibus ac natali solo præterquam quòd acerbum est exulare, apud Laban auunculum nihilo mitius ac humanius accipitur. Parum est durissimam atque austerissimam septem annis seruire seruitutem, nisi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris gratia in nouam seruitutem ingrediendum est, vbi totum diem solis æstu torreatur, noctu peruigil vtgeatur gelu ac frigore, quemadmodum ipse conqueritur. Tantam vitæ asperitatem dum annos viginti sustinet, quotidie nouis soceri iniuriis affligitur. Nec domi suæ quietus est, quàm videt vxorum odiis, iurgiis, emulationibus distractam ac penè dissipatam. Vbi in patriam iubetur se recipere, abiturum captare illi necesse est ignominiosæ fugæ similem: nec tamen soceri iniquitatem ita potest effugere quin eius probris ac contumeliis in medio itinere vexetur. Excipit mox eum multò sæuior difficultas. Nam dum ad fratrem accedit, tot mortes habet in conspectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queant. Diris ergo terroribus supramodum discutiatur ac discerpitur quandiu aduentum eius expectat: vbi in conspectum eius prodit, inquam semimortuus ad pedes procumbit, donec placatiorem sentit quàm sperare ausus fuerat. Ad hæc Rachele, vnicè dilecta coniuge, primo terra ingressu priuatur. Postea quem ab ea filium sustulerat, eoque præ aliis amabat, à fera laceratum audit: cuius ex morte quantum meoorem ceperit, declarat ipse, quòd post diuturnas lachrymas solatis omnibus viam obstinate claudit, nihil sibi reliquum faciens nisi vt descendat ad filiū lugens in sepulchrum. Interim raptus & defloratio filix, in iis vindicandis filiorum audacia, quæ illum non fœtere modò fecerat apud omnes regionis incolas, sed presentissimum internecionis periculū illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, tardij causæ erant? Sequitur horrendum illud flagitium Rubè primogeniti, quo nihil grauius accedere poterat. Nam quum inter summa infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum sit vbi à proprio filio perpetratum est id scelus? Aliquantò post altero incesta continuatur familia, vt constantissimum alioqui & intactum calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeant. Sub extremū vitæ, dum suæ ac suorum inedia succurrere quærit, noui infortunii nūtio

Ex vita Isaac & Iacob probatur prima similitudo veteris testamenti cō nouo, hinc & sect.

13.14.

Gen.26.35.

Gen.26.20.

Gen.28.5.

Gen.27.41.

Gen.29.20.

Gen.31.40.

Gen.30.14. & c.

Gen.32.11.

Gen. 35.16.

Gen. 37.32.

Gen.34.2.

Gen.35.22.

Gen.38.18.

Gen.42.32.

percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Benjamin vnicum suum desiderium permittere aliis cogitur. Quis poret in tanta malorum congerie momentum illi datum quo saltem securè respiraret? Itaque ipse optimus de se testis asseuerat Pharaoni, dies tuos breues ac malos fuisse super terram. Qui per continuas misérias vitam se transegisse pronuntiat, negat protectò eā prosperitatem se sensisse quæ illi à Domino promissa fuerat. Ergo aut malignus ingratusq; Dei gratiæ estimator erat Iacob, aut verè se miserum fuisse super terram profitebatur. Si vera fuit affirmatio, sequitur nō habuisse ipsum spem in rebus terrenis de fixam.

13 Si sancti isti Patres (quod vtique indubitatum est) beatam vitam expectarunt è manu Dei, aliam quàm terrestris vitæ beatitudinem & cogitarunt & viderunt. Quod etiam pulcherrimè ostendit Apostolus, Fide (inquit) demoratus est Abraham in terra promissionis, tanquam aliena, in casulis habitando, cum Isaac & Iacob consortibus eiusdem hereditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius epifex ac conditor Deus. In fide defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed procul eas insipientes, ac credentes, confidentesque quòd hospites & inquilini forent super terram. Quo significant se patriam inquirere: & si desiderio eius quam reliquerant tacti fuissent, erat facultas reuertendi: sed meliorem appetebant, nempe cœlestem. Vnde Deus non erubescit vocari eorum Deus: quando parauit illis ciuitatem. Stipitibus enim obrutiores fuissent, tam pertinaciter promissiones consecrando, quarum nulla spes in terris apparebat, nisi complementum earum alibi expectassent. Id vero in primis non sine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitam non cuparunt: qualiter & Moyses refert. Si enim peregrini & inquilini sunt in terra Chanaan, vbi promissio Domini quæ illius constituti erant heredes? Manifestè ergo indicat longius spectare quod de possessione illis Dominus promiserat. Quare pedem in terra Chanaan non acquisierunt nisi in sepulchrum; quo testabantur se sperare fructum promissionis non nisi post mortem percepturos. Atq; hæc causa est cur tanti æsumauerit Iacob illic sepeliri, vt iureiurando adegerit filium Ioseph ad eam pollicitationem: cur Ioseph post aliquot secula transferri ossa sua, iam pridem in cinerem collapsa voluerit.

14 Denique aperte constat, in omnibus vitæ studiis propositam futuræ vitæ beatitudinem habuisse. Quorsum enim primogenituram tantopere affecti esset, tantòq; periculo ambiisset Iacob, quæ exilium & tantum non abdicationem illi conflatura erat, boni vero nihil prorsus allatura, nisi ad altiorem benedictionem respexisset? Atque eum sibi sensum fuisse declarauit ea voce quam inter vltimos spiritus edidit, Salutare tuum expectabo Domine. Quam salutem expectasset, quum intelligeret se animam exspirare, nisi in morte initium nouæ vitæ cerneret? Et quid de sanctis ac filiis Dei discipamus, quum eiusmodi inter Ilgenitiæ gestu ne is quidem caruerit qui veritatem oppugnare alioqui nitebatur? Quid enim sibi volebat Balaam, quum diceret, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea similia eorum: nisi quòd sentiebat id quod postea Dauid prodidit, Pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini: mortem verò impiorum pessimam? Si vltima linea & meta in morte forent, nullū in ea notari posset discrimen iusti & impij: forte, quæ post mortem vtrosque diuersa manet, inter se distinguuntur.

15 *Nondam ultra Mosen progressi sumus: quæ isti nihil aliud officij habuisse dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate, rerumque omnium copia ad colendum Deum induceret: & tamen (nisi quis spòte semet

Gen. 47. 9.

Heb. 11. 9.

Gen. 47. 9.

Act. 7. 5.

Gen. 47. 29.

30.

Gen. 50. 25.

Gen. 49. 18.

Num. 23. 10.

Psal. 15. 15.

Psal. 34. 22.

* Prima similitudo
veteris testamenti
cum nouo probatur
plexissime ex mul-
tis testimonijs Da-
uidicis, hæc & sect.
16. 17. 18.

semet offerentem lucem refugiat) perspicua iam extat spiritualis fœderis declaratio. Quod si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgore & vita æterna & regnum Christi se profert. Ac primùm Dauid, qui ut tempore aliis fuit superior, ita pro ordine diuinæ dispensationis cœlestia mysteria obscurius quàm illi adumbravit, quanta tamen perspicuitate ac certitudine ad eum scopum omnia sua dirigit? Terrestrem habitationem qualiter æstimarit testatur hæc sententiã, *Aduena hic sum & peregrinus, quæadmodum omnes Patres mei, Vanitas omnis homo uiuens, velut umbra quisq; obambulat. Et nunc quæ expectatio mea Domine? spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil esse in terra solidum aut stabile confessus, spei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repositã sibi fœlicitatem contempletur. Ad eam contemplationem fideles reuocare solet, quoties vult eos verè consolari. Nam alibi, postquã de breuitate fluxãque & euanida imagine humanæ vitæ loquutus est, subiicit, Misericordia autem Domini vsque in æternum, super timentes eum. Cui simile est quod habetur etiam Psalmo centesimo secundo, Initio Domine tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribũt, tu autem permanes: velut vestis veterascent, & sicut indumentum mutabis eos. Tu autem idem ipse perstas, & anni tui non deficient. Filij seruorum tuorum habitabunt, & posterij eorum coram te stabilientur. Si ob cœli ac terræ interitum non desinunt pij stabiliri coram Domino: sequitur eorum salutem cum Dei æternitate esse cõiunctam. Atqui omnino non potest stare spes ista, nisi in promissione recumbat quæ apud Isaiam exponitur, Cœli (inquit Dominus) sicut fumus liquefcent: terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt: salus autem mea in æternum erit, & iustitia mea non deficiet. Vbi iustitiæ ac salutis tribuitur perperuitas, non quatenus penes Deum resident, sed quatenus ab hominibus sentiuntur.*

*Psal. 39. 13.**Psal. 101. 17.**Psal. 102. 26. 27. 28. 29.**Isa. 51. 6.*

16 Neque verò aliter accipere liceat quæ de fidelium prospero successu passim canit, nisi ut in cœlestis gloriæ manifestationem conferantur. Qualia sunt, Custodit Dominus animas sanctorum suorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Itè, Iustitia pij manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria: desiderium peccatorum peribit: Item, Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo: habitabunt recti cum vultu tuo. Item, In memoria æterna erit iustus. Item, Redimet Dominus animas seruorum suorum. Siquidem seruos suos Dominus impiorum libidini non vexãdos modò, sed lacerandos perdendosque sæpe permittit: in tenebris & squallore languere patitur bonos, dum impij penè inter stellas resurgent: nec illos ita vultus sui serenitate exhilarat ut diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipse quidem dissimulat, si in præsentem rerum statum oculos defigant nideles, grauissima tentatione perculsum iri, ac si nulla esset innocentia apud Deum gratia nec merces. Adeò impietas ut plurimum prosperatur ac floret, dum piorum natio ignominia, paupertate, contemptu, omnique crucis genere premitur. Parum, inquit, absiit quin lapsus pes meus, quin effusi fuerint gressus mei, dum vrit me fortuna stultorum, dum improborum prosperitatem video. Tandem post narrationem cõcludit, Instituebam cogitationem si possem hæc cognoscere: sed tormentum est spiritui meo, donec ingrediar in sanctuarium Domini, & intelligam nouissimum eorum.

*Psal. 97. 10.**Psal. 112. 7. 9.**Psal. 140. 14.**Psal. 112. 6.**Psal. 34. 23.**Psal. 73. 17.*

17 Ergo vel ista Dauidis confessione discamus, non ignorasse sanctos Patres sub veteri Testamento quàm rarò vel nunquã in hoc mundo representet Deus quæ seruis suis pollicetur, utq; ideo animos ad Dei sacrarium sustulisse, in quo reconditũ habebant quod in præsentis vitæ

- umbra non apparet. Hoc erat vltimum Dei iudicium, quod quum oculis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti, quicquid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non dubitabant quo Dei promissiones implerentur. Qualiter istæ voces testantur, Ego in iusticia contemplantor faciem tuam, satiabor specie tua.
- Psal. 17. 15.*
- Item, Ego sicut oliua viridis in domo Domini Item iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani frondescet. Plantati in domo Domini, in atrijs Dei nostri florebut. Adhuc fructificabunt: in senecta pingues ac virides erunt. Quum paulò antè dixisset, Quàm profundè sunt cogitationes tuæ Iehouah, dum florent impij, germinant quasi herba, vt pereant in perpetuum. Vbi species ista & decor fidelium, nisi vbi mundi huius facies regni Dei manifestatione inuersa fuerit? In illam æternitatem quum oculos conuerterent, contempta præsentium calamitatum momentanea asperitate, securè in has voces erumpebant. Nō dabis in æternum vt moriatur iustus. Tu verò præcipitabis scelestos in puteum interitus. Vbi in hoc mundo puteus æterni exitij qui sceleratos absorbeat, in quorum felicitate hoc quoq; alibi numeratur, quòd diem extremum in puncto sine multo langore claudunt? Vbi tanta sanctorum stabilitas, quos ipse Dauid non modò concuti, sed opprimi & conteri prorsus vbiq; conqueritur? Nempe ob oculos sibi statuebat, non quid ferat instabilis & plusquam æstuaria mundi vicissitudo: sed quid facturus sit Dominus quum ad æternam cœli ac terræ constitutionem olim sedebit. Quemadmodum alio loco eleganter describit, Nituntur stulti opulentia sua, ob diuitias multas superbiunt: & tamen nemo, quantalibet excellentia polleat, redimere fratrem suum à morte possit, nemo pretium redemptionis Deo soluere. Quum autem videant & sapientes mori, peruersos pariter & stultos interire, & alienis relinquere diuitias suas, cogitant domos sibi permanuras in sempiternum, habitationes in secula: & nomina sua in terra celebrant. At homo in honore nō permanebit: similis erit pecudibus quæ intereunt. Hęc meditatio eorum, summa stultitia est: quam tamen posteri cupidè amulantur. Instar gregis apud iaseros collocabuntur, mors præsidebit illis. Exorta luce recti dominabuntur illis: forma ipsorum peribit: infernus, ipsorum domicilium. Primum illa stultorum irrissio, quòd in lubricis & volubilibus mundi bonis acquiescant, ostendit longè aliam sapientibus quærendam esse felicitatem. Sed illic resurrectionis mysterium euidentius referat, vbi illis perditis & extinctis piorum regnum erigit. Quem enim, quæso. dicemus esse illum lucis exortum, nisi nouæ vitæ reuelationem, quæ finem præsentis sequitur?
- Psal. 30. 6.* 18 Inde illa nascebatur cogitatio, quam in miseriatum solacium ac tolerantia remedium fideles vsurpabant, Momentum in indignatione Domini, vita in eius misericordia. Quomodo afflictiones momento terminabant qui per totam ferè vitam affligebantur? vbi tantam videbant diuinę benignitatis durationem, cuius vix minimū gustum delibabāt? Si in terra hæssissent, nihil tale reperire poterant: sed quia cœlum intuebantur, agnoscebant punctum esse temporis quo exercentur per crucem sancti à Domino: miserationes seculi esse, quibus colliguntur, rursum impiorum, qui per somnium beati ad diem vnum essent, æternum ac nunquam finiendum exitium præuidebant. Vnde illę voces, Memoria iusti in benedictione erit, nomen autem impiorum putrescet. Pretiosa mors sanctorum in conspectu Domini: mors peccatorum pessima.
- Prou. 10. 7.*
- Psal. 116. 15,*
- Eccl. 24. 22.*
- 1. Sam. 2. 9.*
- Eccl. 28. 10. et*
- 30. 18. et alibi.*
- Psal. 69. 29.*
- Iob. 19. 23.*
- Item apud Samuelem, Dominus pedes sanctorum seruabit, & impij in tenebris conticescent. quæ significant, illos probè cognouisse, vt cunq; variè circumferrentur sancti, vltimum tamen eorum exitum, vitam ac salutem

salutem: impiorum felicitatem amœnam esse viam qua in mortis voraginem paulatim labuntur. Ideo istorum mortem vocabant exitum iudeorum, ut quibus resurrectionis spes præcisa esset. Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleatur de libro vite, & cum iustis non scribantur.

19 Præ aliis verò insignis illa sententia Iob, Scio quia redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum: & in carne mea videbo Deum saluatorem meum. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Qui volunt venditare suum acumen, cauillantur non esse hæc intelligenda de vltima resurrectione, sed de primo quoque die quo sibi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod ut illis ex parte demus, extorquebimus tamen, velint nolint, ad eam spei amplitudinem non potuisse peruenire Iob si cogitatione in terra refedisset. Necessè ergo est fateamur, oculos in futuram immortalitatem sustulisse, qui sibi vel in sepulchro iacenti redemptorem affore conspexerit. Si quidem de præsentis tantùm vita cogitantibus mors extrema est desperatio, quæ nec ipsa spem eius abscondere poterat. Etiam si me occiderit, dicebat, in ipso nihilominus sperabo. Nec mihi obstrepat hîc nugator quispiam paucorum fuisse istas voces, vnde minimè probetur talem fuisse inter Iudæos doctrinam. Responsum enim à me statim accipiet, paucos istos non prodidisse talibus sententiis arcanam aliquam sapientiam, ad quam seorsum ac priuatim excellentia tantùm ingenia admitterentur: sed, ut erant constituti à Spiritu sancto plebis doctores, quæ communiter ediscenda essent Dei mysteria, & popularis religionis principia esse deberent, palàm promulgasse. Quum ergo audiamus publica Spiritus sancti oracula, quibus de spirituali vita tam clarè ac dilucidè in Iudæorum Ecclesia disseruit, intolerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare, vbi solius terræ ac terrestri opulentia fiat mentio.

20 Si ad posteriores Prophetas descendam, illic verò liceat, quasi in campo nostro, libere spatari. Nam si in Dauide, Iob, Samuele fuit non difficilis victoria: illic multò est facilior. Hanc enim œconomiam & hunc ordinem in dispensando misericordiæ suæ fœdere tenuit Dominus, ut quò propius temporis progressu ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illustraret. Proinde initio, quum prima salutis promissio Adæ data fuit, quasi tenues scintillæ emicauerunt: postea facta accessione, maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emerfit, latiusque fulgorem suum protulit: donec tandem nubibus omnibus discussis, Sol iustitiæ Christus vniuersum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non est ergo metuendum ne si ad causam nostram comprobendam Prophetarum petamus suffragia, illa nos deficient: sed quia ingentem materiæ syluam fore video, in qua diutius multò immorari necessè sit quàm ferat instituti ratio (esset enim opus longi voluminis) simulque vel parum perspicaci lectori viam me strauisse ex superioribus arbitror, qua in offenso cursu pergere queat, à prolixitate non adeò in præsens necessaria abstinēbo: præmonitis tamen lectoribus, ut viam sibi ea clauis expedire meminerint, quàm prius in manum illis dedimus. Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetæ commemorant (cuius vix minima vestigia in præsentis vita cernuntur) ad hanc distinctionem confugiant: Dei bonitatem quò melius Prophetæ commēdarent, temporariis beneficiis, velut lineamētis quibusdam, populo adumbrasse: sed talem eius pinxisse effigiem quæ mentes extra terram, elementa mundi huius, & periturum seculum raperet, atque ad cogitandam futuræ ac spiritualis vitæ felicitatem necessariò excitaret.

Prima similitudo veteris testamenti cum nouo probatur ex insignibus sententiis Iobi.

Iob 13. 15.

Prima similitudo veteris testamenti cum nouo probatur in genere ex Prophetis qui post Dauidem extiterunt.

*Prima similitudo
veteris testam. cum
novo probatur no-
minatim ex Ezech.
testimonio.*

Ezech. 37. 4.

Isa. 26. 19.

21 Exemplo vno contenti erimus. Quum Israelitæ Babylonem de-
portati, suam dissipationem morti simillimam esse cernerent: dimoueri
ab ea opinione vix poterant quin fabulosum putarent esse quod de sua
restitutione vaticinabatur Ezechiel: quòd perinde id æstimabāt ac si de-
nuntiaffet suscitatum in vitam iri putrida cadauera. Dominus vt osten-
deret nec ea ipsa difficultate se impediri quominus beneficio suo l- cum
faceret, Prophetæ campum aridis ossibus plenum per visionem ostēdit:
quibus, sola verbi sui virtute, spiritum vigorēque vno momento red-
didit. Seruiebat quidem ad præsentem incredulitatem corrigendam vi-
sio: sed interim Iudæos commonefaciebat quantum vltra populi redu-
ctionem virtus Domini protenderetur, quæ arida & dispersa ossa solo
nutu, ad eò faciliè vegetaret. Quare sententiam illam cum altera Isaia: ri-
tè comparabis: Viuent mortui. cadauer meum, resurgent. Expergiscimi-
ni & exultate qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, rostruus:
& terram gigantum detrahes in ruinam, Vade popule mi, intra in ta-
bernacula tua: claude ostia tua super te, abscondere paucillum, donec
pertranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt
visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum: & reuelabit terra san-
guinem suum, nec operiet diutius interfectos suos.

*Prima similitudo
veteris testam. cum
novo pbatur nomi-
natim ex Isa. &
Daniele.*

Isa. 66. 22.

Dan. 12. 1.

22 Quanquam si quis ad eiusmodi canonem omnia redigere ten-
tet, absurde fecerit: sunt enim aliquot loci qui nullo integumento, futu-
ram, quæ in regno Dei fideles manet, immortalitatē demonstrant: qua-
les nonnullos recitauimus, & quales sunt cum alij plerique, tum præci-
pue duo isti: alter apud Isaiam, Sicut cœli noui & terra noua, quæ facio
stare coram me: sic stabit semen vestrum. Et erit mensis ex mense, sab-
bathum ex sabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram facie mea, di-
cit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præua-
ricati sunt in me, quòd vermise eorum non morietur, & ignis non extin-
guetur: alter verò Danielis, In tempore illo consurget Michael prin-
ceps magnus, qui stat pro filiis populi sui: & veniet tēpus angustia: qua-
le non fuit ex quo gentes esse cœperunt. Et tūc saluabitur populus tuus
omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in
terræ puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium
sempiternum.

*Cōclusio totius tra-
ctatus primæ simi-
litudinis veteris te-
stamēti cum nouo:
vbi rursus ad eam
rē testimonia que-
dā adducuntur ex
noui testam. libris.*

Matth. 8. 11.

Act. 3. 25.

Matt. 27. 52.

Ephes. 1. 14.

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres scilicet Christum in fœ-
deris sui pignus habuisse, atque in ipso omnem benedictionis fiduciam
reposuisse: quia minus controuersæ & plus claritatis habent, non labo-
rabo. Constituamus ergò securè quod nec vllis diaboli machinis reuel-
li queat: vetus Testamentū seu fœdus, quod cum Israelitico populo per-
cussit Dominus, non rebus terrenis fuisse limitatum, sed spiritualis eter-
næque vitæ promissionem continuisse: cuius expectationem omnium
animis impressam oportuit qui in fœdus verè consentiebant. Hanc ve-
rò insanam ac perniciosam opinionem procul summoueamus, aut Do-
minum nihil aliud proposuisse Iudæis, aut illos nihil quæsiuisse præter
ventris saturitatem, carnis delicias, florentes opes, eternam potētiam,
liberorum fœcunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet.
Non enim aliud cœlorum regnum hodie promittit suis Christus Do-
minus, quàm vbi recumbant cum Abraham, Isaac, & Iacob, ac Iudæos
seculi sui Petrus hæredes esse Euangelicæ gratiæ affererat, quòd filij es-
sent Prophetarum, comprehēsi in fœdere quod Dominus olim cum sua
gente pepigisset. Ac ne id solis verbis testatū esset, Dominus factò quo-
que approbavit. Eo enim quo resurrexit momento multos sanctorum
resurrectionis suæ consortio dignatus est, ac visendos in ciuitate præ-
buit: certo arrhabone sic dato, quicquid fecit ac passus est in æternæ sa-
luti

Iuris acquisitionem, ad veteris Testamenti fideles nō secus quā ad nos pertinere. Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teste Petro, pręditi fuerunt. Quum spiritum illum, qui est veluti quędam immortalitatis in nobis scintilla (vnde & arabo hereditatis nostrę alibi vocatur) in illis similiter audimus habitasse, quomodo illis vitę hereditatem adimere audeamus? Quo magis mirum est eō stuporis olim recidisse: Sadducęos, vt tum resurrectionem, tum animarum substantiam negarent: quorum vtrunq; tam illustribus Scripturę testimoniis consignatum habebāt. Nec minus prodigiosa hodie foret totius nationis stoliditas in expectando terrestri Christi regno, nisi hanc repudiari Euangelij pęnam daturos Scripturę multō antę prędixissent: sic enim iusto Dei iudicio conueniebat mentes cęcitate percutere, quę oblatum cęli lumen respuendo, tenebras vltro sibi accersiuissent. Mosen ergo legunt, & assiduę reuoluunt: sed opposito velamine impediuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentem: atque ita manebit illis obiectus ac inuolutus, donec ad Christum conuertātur, à quo illum nunc quantum possunt, abducere ac distrahere student.

De differentia vnius Testamenti ab altero.

CAPVT XI.

QVĪD ergo? (inquies) nullū mne discrimē veteris & noui Testamenti relinquetur? & quid fiet tot Scripturę locis, vbi tanquam res diuersissimę inter se conferuntur? Ego verō libenter recipio quę in Scriptura commemorantur differentias: sed ita vt nihil constitutę iam vnitati derogēt: quę admodum videre erit vbi eas ordine traſauerimus. Sunt autem illę (quātum animaduertere mihi licuit, & meminisse possum) numero quatuor pręcipuę. Quibus si quintam adiūgere libeat, minimē reclamo. Eas omnes sic esse dico, & ostensurum me profiteor, vt ad modum administrationis potius quā ad substantiam pertineant. Hac ratione nihil impedient quominus eadem maneant veteris ac noui Testamenti promissiones, atque idem ipsarum promissionum fundamentum, Christus. Porrō prima est, Quod tamen si olim quoque Dominus populi sui mentes in cęlestem hereditatem volebat collimare, arreſtōsque esse animos: quō tamen in spe illius melius alerentur, cōtemplandam sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat: nunc clarius liquidiusque reuelata per Euangelium futurę vitę gratia, rectā ad eius meditationem, omisso inferiori, quem apud Israelitas adhibebat, exercitationis modo, mentes nostras dirigit. Hoc consilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius conscendisse quā ad illa quę corpori promittebantur bona. Audiunt toties terram Chanaan nominari, velut insigne ad eōque vnicum Legis diuinę cultoribus pręmium. Audiunt nihil seuerius Dominum eiusdem Legis transgressoribus interminari quā ab eius terrę possessione expellendos, ac dispergendos in alias regiones. Vident in hanc ferę summam recidere quęcunq; vel benedictiones vel maledictiones à Mose denuntiantur. Ex iis minimē dubitanter constituunt Iudęos non sua causa, sed aliena fuisse à cęteris populis segregatos: nempe vt imaginem haberet Christiana Ecclesia, in cuius externa specie spiritualium rerum documenta cerneret. Sed quum aliquoties Scriptura demonstret, huc terrena quibus eos prosequabatur beneficia Deum ipsum destinasse, vt ad spem cęlestem ita ipsos manu duceret: eiusmodi dispensationē non considerare, nimis imperitię, ne dicam hebetudinis, fuit Cum hoc hominum genere status controuersię nobis est, quod illi possessionē terrę

Quatuor differentie pręcipue veteris testam. à nouo, quibus quintā aduicere licet. Prima hic tractatur: Secūda sect. 4. 5. 6. Tertia sect. 7. 8. Quarta sect. 9. Quinta sect. 11. 12. Prima differentia.

Chanaan Israëlitis pro summa atque vltima beatitudine habitam nobis post reuelatum Christum cœlestem hæreditatem figurare docent. Nos contra contendimus, in terrena qua fruebantur possessione, velut in speculo, futuram, quam sibi in cœlis præparatam crederent, hæreditatem esse intuitos.

Gal. 4. 1.

2 Id melius elucebit ex similitudine quam posuit Paulus ad Galat. Ratione primæ dif-
ferentiæ veteris te-
stamenti à nouo, cõ-
parari veterem Ec-
clesiam heredi par-
uulo, qui à tutori-
bus regitur. Ideo di-
cet sc̃ct. o hæc dif-
ferentiã propriẽ nõ
esse cõparationem
Legis & Euãgeliũ,
quia spectet etiam
ad promissiones an-
te Legem editas.

Gen. 15. 1.

Psal. 73. 26,
& 84. 3.

Psal. 16. 5.

Ibidem.

Psal. 142. 6.

Psal. 37. 9.

Prou. 22. 2.

Iob. 18. 17.

Apud Isaiã mul-
tis locis.

Psal. 133.

Ratione primæ dif-
ferentiæ veteris te-
stamenti à Nouo,
Patres tanti asti-
masse hanc vitam
eiusq̃ benedictio-
nes.

3 Hæc ratio est cur maioris quàm nũc deceat, æstimasse mortalem vitam eiúsque benedictiones sancti legantur sub Veteri testamento. Tametsi enim probè nouerant non esse in ea tanquam in cursus sui metas consistendum: quia tamen recognoscebant, quæ illic ad eos pro teneritudinis ipsorum modulo exercendos, gratiæ suę lineamenta Dominus impresserat, maiori eius suauitate afficiebãtur quàm si ipsam per se considerassent. Quemadmodum autem Dominus, beneuolentiam suam erga fideles præsentibus bonis testando, spiritualem fœlicitatem eiusmodi typis ac symbolis tunc adumbrabat, ita econuerso dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicij sui documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant, ita pœnæ, Hanc inter pœnas & præmi-

præmi-

ptamia analogiam ac conuenientiam (vt sic loquat) dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo uarietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta seuis horrendisque suppliciis vindicanda olim subitus, nunc velut posito pristinae iracundiae affectu, & mitius & rariùs multò puniat: & parum abest quin ob id diuersos veteris & noui Testamenti deos imaginentur, quod etiam Manichæis accidit. Verùm talibus scupulis facile expediuntur si animum referentus ad istam quam notaui Dei dispensationem, quòd tum futuræ ac æternæ felicitatis gratiam terretribus beneficis, cum spiritualis mortis grauitatem corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore voluit, quo Testamentum suum quodammodo adhuc inuolutum Israelitico populo tradēbat.

4 Alterum veteris & noui Testamenti discrimen statuitur in figuris, quòd illud absente veritate, imaginem tantum & pro corpore vmbra ostentabat: hoc præsentem veritatem & corpus solidum exhibet. Atque huius ferè firmentio vbiçunque veteri Testamento nouum opponitur: fufior tamen est eius tractatio in epistola ad Hebræos quàm alibi vsquã. Illic disputat Apostolus aduersus eos qui Legis Mosaicæ obseruationes aboleri posse non putabant nisi vt secum traherent religionis totius ruinam. Quòd hunc errorem refutet, assumit quod de Christi sacerdote prædictum apud Prophetam fuerat: nam quum æternum illi deferatur sacerdotium, certum est aboleri sacerdotium illud vbi alij alijs successores quotidie substituebantur. Præualere autem noui istius sacerdotis institutionem probat, quòd iuramento stabilitur. Subiungit postea, in ea sacerdotij translatione verri etiam Testamenti mutationem. Atque id necessarium fuisse ratione confirmat, quoniam ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectionem posset. Tum deinde prosequitur quæ illa fuerit imbecillitas, nempe quòd externas carnis iustitias habuerit quæ cultores suos non possent secundum conscientiam perfectos reddere, quòd secundum victimis nec peccata delere, nec veram sanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo vmbra fuisse in ipsa futurorum bonorum, non viam rerum effigiem: ideòque non aliud habuisse officij nisi vt introductio esset in spem meliorem quæ in Euangelio exhibetur. Hic videndū est qua parte fœdus Legale cum fœdere Euangelico, Christi ministerium cum Mosaico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret comparatio, magnum extaret inter duo Testamenta diffidium: sed quum sit itus questionis aliò nos ducat, eò tendendum est vt verum reperiamus fœdus ergo quod æternum & nunquam interituum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complementum, vnde tandem habet vt statum ratumque sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Moysen præscribit, quæ sunt velut solennia confirmationis symbola. Id in contentionem veniebat: cederene oporteret Christo quæ in Legge ordinatæ erant ceremoniæ. Hæ verò tametsi fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè accessionis ac annexa, & (vt vulgus loquitur) accessoria: quia tamen instrumenta erant illius administrandi fœderis nomen habent: qualiter & aliis Sacramentis dari solet. Proinde, in summa, vetus Testamentum hoc loco appellatur solennis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificijs comprehensa. In ea quoniam nihil solidum subest, nisi vltèrius transeat, oportuisse antiquari & abrogari contendit Apostolus, vt Christo potioris Testamenti sponsori ac mediator loci daretur, per quem æterna sanctificatio electis semel acquisita est: & transgressiones obliteratæ, quæ sub Lege manebant. Quòd si malis, ita accipe: vetus fuisse Domini Testamentum, quod vmbatili & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolutum tradēbatur: ideòque temporarium fuisse, quia veluti in suspensio

Secunda differentia veteris Testamenti à nouo, & eius differentie ratio.

*psal 110. 4
Hebr. 7. 11. 19. 28
9. 9. & 10. 1.*

Veteris Testamenti definitio.

Altera quedam definitio veteris Testamenti.

erat, donec firma & substantiali confirmatione subniteretur. Tum verò demum nouum æternumque factum fuisse, postquam Christi sanguine consecratum stabilitumque fuit. Vnde calicem, quem discipulis in Cœna porrigit Christus, Noui Testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet, tum verè Dei Testamento suam constare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum sanguine suo obsignatur.

Matt. 26. 28.

Gala. 3. 24. &

4. 1.

Respectu secundæ differentie veteris testam. à nouo, dicitur legis pædagogia deductos fuisse Iudæos ad Christum antequam in carne exhiberetur.

Matt. 11. 13.

Coloff. 2. 9.

Excellentissimos etiam Prophetas, et qui singulari Spiritus gratia pollebant, legem pædagogiam adiuuantes fuisse, & imbribus veteribus, usque ad Christum adductos.

Matt. 13. 17.

Luc. 10. 24.

1. Pet. 1. 12.

Iere. 31. 31.

Tertia differentia veteris testam. à nouo, quod illud literale est, hoc spirituale: illud mortiferum, hoc vitæ organum: tractatur hinc & sect. 8.

2. Cor. 3. 6.

5 Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pædagogia deductos fuisse Iudæos ad Christum antequam ipse in carne exhiberetur. Illos quoque filios & hæredes Dei fuisse fatetur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Conueniebat enim, Sole iustitiæ nondum exorto, nec tantum esse reuelationis fulgorem, nec rãtam intelligendi perspicaciam: Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispensauit, vt eam eminus adhuc & obscurè cernerent. Ideo hanc intelligentiæ tenuitatem Pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obseruatiunculis, rãquam regulis puerilis disciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus, per quem fidelis populi cognitionem adulescere oportebat. Hanc distinctionem signauit Christus ipse, quum diceret, Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderunt? nempe gustum præbebant eius sapientiæ quæ olim ad liquidum manifestanda fuerat, & procul emicãtem præmonstrabãt. Vbi autem digito potest ostendi Christus, referatum est regnum Dei. In ipso enim expositi sunt thesauri omnes sapientiæ & intelligentiæ, quibus propè ad ipsa cœli adyta penetratur.

6 Nec obstat quòd nemo ferè in Christiana Ecclesia reperiri queat, qui fidei præstantia sic cum Abraham componendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodièque orbem vniuersum illuminat. Non enim quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hinc quaeritur: sed quam in populo docendo ordinariã dispensationem sequutus sit: qualis apud illos ipsos Prophetas, qui peculiari supra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obscura, ceu de rebus longinquis, & typis inclusa est eorum prædicatio. Ad hæc, vt cunquẽ mirifica in illis notitia emereret, quum tamen ad communem populi pædagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorum grege ipsi quoque censentur. Postremò nunquam tanta yllis tunc contigit perspicacia, quæ non seculi obscuritatem aliqua ex parte resiperet. Vnde illud Christi, Multi Reges & Prophetæ desiderarunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, nec audierunt. Itaque vestri oculi beati, quia vident: & aures, quia audiunt. Et sanè hac prærogatiua Christi præsentiam pollere æquum fuit, vt ab ea dilucidior emergeret cœlestium mysteriorum reuelatio. Quòd etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri epistola, fuisse illis patefactum, nostro maximè seculo vtilem esse eorum operam.

7 Venio ad tertium discrimen, quod ex Ieremia sumitur, cuius sunt verba, Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: nõ secundum pactum quod pepigi cum Patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos è terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, quanuis dominarer eis: sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, Ponam Legem meam in visceribus eorum, cordibus eorum inscribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, vir fratrem suum: omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quibus occasionem accepit Apostolus cõparationis huius inter Legem & Euangelium statuendæ, vt illam vocaret literalem, hoc, spirituales doctrinæ.

doctrinam: illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis, hoc fuisse cordibus inscriptum: illam esse prædicationem mortis, hoc vitæ: illam damnationis, hoc iustitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Quum Apostolo propositum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnius expedere satis fuerit. vt assequamur vtriusque sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Odiōsus enim loquitur de Lege Apostolus quàm Prophetæ: neque id simplici Legis respectu: sed quòd erāt nebulones quidam Legis κακόζητοι, qui peruerso ceremoniarum studio Euāgelij claritatem obscurabant: de Legis natura secundum eorum errorem ac stultam affectionem disputat. Ergo id peculiare in Paulo obsecrare operæpretiū erit. Vterque verò quia vetus ac nouum Testamentum per contentionem inter se componit, nihil in Lege considerat nisi quod proprium eius est. Exempli gratia: Lex misericordiæ promissiones passim continet: sed quia sunt aliunde ascitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi tantum tribuunt vt præcipiat quæ recta sunt, scelera prohibeat, præmium edicat cultoribus iustitiæ, poenā transgressoribus minetur: cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis inest, non immutat aut emendat.

8 Nunc membratim Apostoli collationem explicemus. Vetus Testamentum literale est: quia sine Spiritus efficacia promulgatum: Nouum spirituale: quod Dominus hominū cordibus spiritualiter insculpsit. Ideo secunda antithesis est veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum est: quia nihil potest quàm maledictione inuoluere vniuersum hominū genus: Nouum est vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiā cum Deo restituit: illud damnationis ministerium est: quia eos peragit iniustitiæ omnes filios Adam: hoc, iustitiæ: quia Dei misericordiam reuelat, per quam iustificamur. Postrema antithesis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum absentium imaginem habebat, interire ac euanescere tempore oportuit. Euangelium, quia ipsum corpus exhibet, firmam perpetuamque retinet stabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: sed alia ratione, quòd scilicet ingrati populi subita defectione mox abruptum fuerit: sed quia eiusmodi violatio est à culpa populi, in Testamentum propriè non conferetur. Ceremoniæ verò, quoniam sua ipsarum infirmitate Christi aduentu fuerunt dissolutæ, causam infirmitatis in se habebant. Porrò differentia illa Literæ & Spiritus non sic accipienda est, ac si nullo cum fructu Legem suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorum ad se conuerso: sed per comparisonem posita est, ad commendandam gratiæ affluentiam, quæ Euāgelij prædicationem idem Legislatores, quasi nouam personam induens, honorauit. Nam si eorum multitudinem recensemus quos ex populis omnibus per Euāgelij prædicationem Spiritu suo regeneratos in Ecclesiæ suæ communionem collegit, paucissimos ac penè nullos dicemus qui olim in Israele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini amplexi sint: qui tamen multi fuerunt, si suo pte numero sine comparatione censeantur.

9 Ex tertio discrimine quartum emergit. Vetus enim Testamentum Scriptura vocat seruitutis, quòd timorem in animis generet: nouum autem, libertatis, quòd in fiduciam ac securitatem eosdem erigat. Sic Paulus ad Romanos octauo, Nō accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos, non accessisse nunc fideles ad corporeum montem, & incensum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, vbi nihil audiatur, aut videatur, nisi quod terrore mētes percellat: adeò, vt ipse quoque Moses expauescat, vbi vox terribilis insonat,

*Quarta differentia
veteris Testamenti*

à nouo.

Rom. 8. 15.

Hebr. 12. 18.

Galat. 4. 22.

quam audire omnes deprecantur: sed accessisse ad montem Sion, & ciuitatem Dei uiuentis, Ierusalem cœlestem, &c. Quod autem in sententia quam ex epist. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fufius explana-
 nat ad Galatās, quum ad allegoriam trahit duos Abrahamæ filios, in hunc modum, Quòd Agar serua typus sit montis Sinai, ubi Legem accepit populus Israel: Sara libera, figura sit cœlestis Ierusalem, à qua fuit Euangelium. Quòd quemadmodum semen Agar seruum nascitur, quod ad hæreditatem nunquam perueniat, Saræ liberum, cui hæreditas debeat: ita per Legem addicamur in seruitutem; per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem summa redit, Vetus Testamentum patrem ac trepidationem incussisse conscientias: noui beneficio fieri ut in lætitiā soluantur. Illud iugo seruitutis conscientias astrictas tenuisse, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quòd si ex populo Israelitico sancti Patres obiiciuntur, quos quum eodem si lei Spiritu nobiscum præditos fuisse constet, sequitur eiusdem & libertatis & lætitię fuisse participes: respondemus, neutrum à Lege fuisse: sed quum se per Legem & seruii conditione premi, & conscientię inquietudine fugari sentirent, ad Euangelij subsidium confugisse: ideòque peculiarem noui Testamenti fructum fuisse, quòd præter communem veteris Testamenti lege illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & securitatis spiritu fuisse donatos, ut non experti sint aliqua ex parte & timorem à Lege & seruitutem. Vtuncque enim illa quam per Euangelij gratiam assequuti erant, prærogatiua fruere, erant tamen iisdem obseruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxij. Quum ergo ad eas ceremonias sollicitè obseruandas adigerentur, quæ pædagogicæ seruituti similis symbola erant, & chirographa quibus se peccati reos faterentur, ab obligatione non soluerent: iure præ nobis sub seruitutis ac timoris Testamento fuisse dicuntur, dum respicitur communis illa dispensatio, qua tunc cum Israelitico populo Dominus agebat.

Secl. 4. 7. 9. Quid
 discriminis inter
 tres posteriores dis-
 ferentias veteris &
 noui Testamenti,
 & primari.

* Secl. 1. 2.

Lib. 3. ad Bonifac.
 cap. 4.

Omnes filios promissionis ab initio mundi pertinuisse ad nouum Testamentum: idcirco Patres & ante Legem scriptam & post, ita vixisse, ut illic non resisterint, sed aspirarint semper ad nouum Testamentum, adeoq; certam eius communionem amplexi sint.

Matt. 11. 13.

10. Tres quas posteriores retulimus comparationes sunt Legis & Euangelij. quare in illis Lex, veteris Testamenti, Euangelium, noui nomine signatur. * Prima latiùs extenditur: comprehendit enim sub se & quæ ante Legem editæ sunt promissiones. Quòd autem ipsas sub veteris Testamenti nomine censendas Augustinus negauit, optimè in eo sensit; nec aliud voluit quàm quod docemus: siquidem ad illas Ieremiæ & Pauli sententias respiciebat, ubi vetus Testamentum à verbo gratiæ & misericordiæ discernitur. Istud quoque scitissimè eodem loco subiungit; pertinere ab initio mundi ad nouum Testamentum filios promissionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operante obediunt mandatis. Idque in spe non carnalium, terrenorum, temporalium, sed spiritualium, cœlestium, æternorum bonorum, præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & Spiritum sibi administrari, ut benefacerent, & ignosci, quoties peccarent. Id enim ipsum est quod asserere in animo fuit, Eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem confortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Deo selectos Scriptura cõmemorat. Inter nostram ergo & illius partitionem hoc interest, quòd nostra (secundum illam Christi sententiã, Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelij claritatem, & obscuriorem quæ præcesserat verbi dispensationem distinguit: altera simplicitet Legis debilitatem scernit ab Euangelij firmitudine. Atque hinc quoque de sanctis Patribus annotandum est, ita sub veteri Testamento vixisse, ut non illic resisterint, sed aspirarint semper ad nouum, adeoq; certam eius communionem amplexi sint. Qui enim presentibus vmbri contenti, mentem ad Christum non extenderunt,

tenderunt, eos cæcitatibus ac maledictionis damnat Apostolus. Vrenim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi possit, quàm à pecude mactata peccati expiationem sperare? quàm in externa & que irrigatione, animæ purgationem querere? quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis valde oblectetur, velle placare? Ad istas enim omnes absurditates delabuntur qui sine Christi respectu in Legis obseruationibus hærent.

11 Quintum, quod adlungere licet, discrimen, in eo iacet, quòd ad Christi vsque aduentum gentem vnã segregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ suæ contineret. Quando distribuebat Altissimus gentes, quando diuidebat filios Adam, inquit Moses, in possessionem illi cessit populus suus: iacob funiculus hæreditatis eius. Alibi sic populum alloquitur, En Domini Dei tui est cælum & terra, & omnia quæ in ea sunt. Patribus tamen tuis tantummodo adhæsit, amuit eos vt eligeret semen eorum post eos, nempe vos ipsos, è cunctis gentibus. Populum ergo illum, veluti solus ad se ex hominibus pertineret, nominis sui cognitione dignatus est solum: fœdus suum quasi in eius sinu deposuit: præsentiam sui numinis illi manifestauit: omnibus prærogatiuis eum honorauit. Sed (vt reliqua omitamus beneficia) quòd vnum hîc agitur, illum verbi sui communionem sibi deinxit, vt eius appellaretur & haberetur Deus. Interea gentes alias, quasi nihil secum haberent rei aut commercij, in vanitate ambulare sinebat: nec vt earum exitio mederetur, quòd vnicum erat remedium afferebat, verbi scilicet sui prædicationem. Itaque Israel tunc filius Domino delicatus: alij extraneis: ille cognitus, & in fidem tutelamque susceptus: alij tenebris suis relictus: ille à Deo sanctificatus: alij profanus: ille Dei præsentia honoratus: alij omni propinquitate exclusi. At vbi venit plenitudo temporis, instaurandis omnibus destinata, exhibiturque est ille Dei & hominum conciliator: diruta maceria quæ tandiu misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenuerat, annunciata pax est iis qui procul erant, non secus atque iis qui propè coniuncti, vt Deo simul reconciliati, in vnum populum coalescerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi, circumcisionis vel præputij ratio: sed omnia in omnibus Christus, cui datæ sunt gentes in hæreditatem, & termini terræ in peculium: vt sine discrimine dominetur à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad vltimos orbis fines.

12 Gentium igitur vocatio, insignis est tessera, qua supra vetus Testamentum noui excellètia illustratur. Plurimis quidem & clarissimis Prophetarum oraculis testata antè fuerat: sed ita vt in regnum Messie eius complementum reuocaretur. Ac ne Christus quidem statim à primo suæ prædicationis exordio ad eam progressus fuit: sed eò vsque distulit donec absolutis omnibus redemptionis nostræ numeris, ac finito humiliationis suæ tempore, acciperet à Patre nomen quòd est supra omne nomen, coram quo omne genua flecteretur. Vnde mulieri Chananeæ, hac opportunitate nondum expleta, negat se missum nisi ad oues perditas domus Israel: nec Apostolos in prima missione patitur eosdem limires superare. In viam gentium, inquit, ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne ingrediamini: sed ita potius ad oues perditas domus Israel. Vtunque autem tot testimoniis prodita foret, vbi tamen Apostolis auspicanda fuit, sic noua & insolens illis visa est vt tanquam prodigium aliquod exhorterent. Trepidè sanè nec sine recusatione tandem aggressi sunt. Nec mirum: videbatur enim rationi minimè consentaneum, vt Dominus, qui tot seculis Israelẽm à reliquis gentibus selegerat, quasi repente mutato consilio delectum illum tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat: sed non poterat vaticiniis adeò attentis esse, vt rei nouitate,

*Quinta differentia
veteris Testamenti
à nouo, quòd Gen-
tem vnã elegerat
Deus, reliquis inte-
rim velut negle-
ctis. Exod. 19. 5.
Deut. 32. 8.
Ibid. 20. 14.*

Act. 14. 16.

*Galat. 4. 4.
Ephes. 2. 14.*

*Galat. 6. 15.
Psal. 2. 8.*

Psal. 72. 8, & alibi.

*Gentium vocatio,
insignis tessera qua
illustratur nouum
Testamentum supra
veterum.*

*Philip. 2. 9.
Matt. 15. 24.
Matt. 10. 5.*

*Gentium vocatio, res
adeo incredibilis,
vt. Apostolis etiam
ipsis in Prophetarum
lectione versatis,
& Spiritu sancto
donatis, noua
adhuc initio visa
fuerit.*

quæ se oculis ingererat, nihil mouerentur. Neque satis ad eos permouendos valebant quæ iam olim futura Gentium vocationis specimina Deus dederat. Siquidem præterquam quod paucissimos vocauerat, illos ipsos inferebat quodam modo in familiam Abraham, vt populo suo accederent: ista verò publica vocatione non modò Iudæis æquabantur Gentes, sed velut in demortuorum locum subire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quoscunque Deus antè in corpus Ecclesiæ ascieuerat. Itaque non abs re Paulus mysterium hoc tanto opere prædicat absconditum à seculis & generationibus, & quod etiam Angelis mirabile esse dicit.

Colos. 1. 26.

Cœclusio totius loci de discrimine veteris Testamēti à nouo, & responsio ad varias obiectiones eorum qui hanc varietatem pro absurditate habent: in qua tamen elucet singularis constantia Dei.

Primæ obiectionis, & eius solutio.

13 His quatuor aut quinque membris totam veteris & noui Testamenti differentiam, quantum ad simplicem docendi rationem sufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nonnulli hanc in gubernanda Ecclesia varietatem, diuersum in docendo modum, tantam rituum ac ceremoniarum conuersionem pro magna absurditate iactāt: iis quoque respondendum est, antequam ad alia transeamus. Fieri autem id breuiter potest, quia non tam firmæ sunt obiectiones vt accurata refutatione opus habeant. Non est, inquit, consentaneum, vt Deus, qui perpetuò sibi constat, tantam mutationem passus sit, vt quod semel iusserat & commendauerat, postea improbaret. Respondeo, non propterea mutabilem iudicari Deum debere quòd diuersis seculis diuersas formas accommodauerit, prout cuique expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia æstate familiæ suæ agricola præscribit, non propterea illum inconstantiam arguimus, aut deuiare putabimus à recta agriculturæ regula, quæ cum perpetuo naturæ ordine coniuncta est. Similiter si quis paterfamilias aliter suos liberos in pueritia, aliter in adolescentia, aliter in iuuentute erudit, regat, tractet: non propterea dicemus ipsum leuem esse, aut à sua sententia discedere. Quid ergo inconstantiam notam Deo inurimus, quòd temporum diuersitatem aptis & congruentibus notis distinxerit? Posterior similitudo penitus satisfacere nobis debet. Iudæos pueris similes facit Paulus, Christianos adolescentibus. Quid in hoc Dei regimine est inordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis modulo ipsis congruebant: nos firmiore & quasi viriliore disciplina instituit? Ergo in eo elucet Dei constantia, quòd eandem omnibus seculis doctrinam tradidit: quem ab initio præcepit nominis sui cultum, in eo requirendo perseuerat. Quòd externam formam & modum mutauit, in eo non se ostendit mutationi obnoxium: sed hominum captui, qui varius ac mutabilis est, eatenus se attemperauit.

Secunda obiectio.

14 Atqui vnde (inquiunt) ista diuersitas, nisi quia talem esse Deus voluit? nonne tam bene ab initio quàm post Christi aduentum perspicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam æternam, paucis & clavis sacramentis suos erudire, Spiritum sanctum largiri, gratiam suam per orbem vniuersum diffundere? Hoc verò perinde est ac si cum Deo litigarent quòd mundum tam serò creauerit, quum posset ab initio: quòd alternas vices inter hyemem & æstatem, inter diem & noctem esse voluerit. Nos verò (quod sentire omnes pij debent) quicquid à Deo factum est, sapienter & iustè factum ne dubitemus: etiam si causam sæpe nesciamus cur ita fieri oportuerit. Hoc enim esset nimium nobis arrogare, non cōcedere Deo vt consilij sui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum est (inquiunt) quòd nunc pecudum victimas, & totum illum sacerdotij Leuitici apparatus respuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quasi verò Deum externa ista & caduca oblectent, aut vllò modo afficiant. Iam dictum est, nihil horum fecisse sua causa, sed omnia pro hominum salute dispensasse. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curret,

Responsio.

Specialis obiectio, de pecudum victimis, quas olim præcepit, nunc reijcit, & responsio.

curet, in eodem postea iam sine alio curationis genere vtatur: num ideo dicemus ipsum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa constanter perstet, rationem ætatis habet. Sic Christum aliis signis & absentem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: aliis nunc exhibitum representari decet. Quod ad vocationem Dei latius per omnes populos in aduentu Christi spactam quàm antefuerat, & gratias Spiritus largiùs effusas, quis, obsecro, æquum esse neget vt in manu & arbitrio Dei sit libera gratiarum suarum dispensatio, vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi sui prædicationem exciter? qualem & quantum velit doctrinæ suæ profectum & successum largiatur? nominis sui noticiam, quibus velit seculis, auferat è mundo, propter ipsius ingratitude: quando iterum velit, propter suam misericordiam restituat? Videmus ergo nimis indignas esse calūnias, quibus impij homines hac parte simplicium animos exagitant, vt vel Dei iustitiam vel Scripturæ fidem in dubium vocent.

Responsio de reiectione gentiū olim, & earum noua vocatione.

Christum, vt Mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri hominem.

CAPVT XII.

IAM magnopere nostra interfuit, verum esse & Deum & hominem qui Mediator noster futurus esset. De necessitate si quaeritur, non simplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel absoluta fuit: sed manauit ex cœlesti decreto, vnde pendebat hominum salus. Ceterum quod nobis optimum erat statuit clementissimus pater. Quum enim iniquitates nostræ quasi interiecta inter nos & ipsum nube nos à regno cœlorum prorsus alienassent, nemo, nisi qui ad eum pertingeret, pacis restituendæ inter se poterat. Quis autem pertigisset? quis præmne ex filijs Adam? Atqui omnes cum parente suo ad conspectum Dei horrebant. Angelorū aliquis? Sed enim illi opus habebant capite, per cuius nexum solidè & indistractè Deo suo cohererent. Quid igitur? deplorata certè res erat nisi maiestas ipsa Dei ad nos descenderet: quando ascendere nostrum non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id est nobiscū Deum: & hac quidem lege, vt mutua conjunctione eius diuinitas & hominum natura inter se coalescerent: alioqui nec satis propinqua vicinitas, nec affinitas satis firma, vnde nobis spes fieret Deum nobiscum habitare. Tantum erat inter nostras sordes & summam Dei munditiem dissidium. Quinuis ab omni labe integer retisset homo, humilior tamen erat eius conditio quàm vt sine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demersus, sœcatus tot maculis, corruptione sua sœtidus, denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Christum proponere Mediatorem volens: discretè commemorat esse hominem, Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Poterat Deum dicere: poterat saltem & nomen hominis sicut Dei omittere: sed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatem nostram nouerat, vt tempestiuè occurreret, aptissimo remedio vsus est, Filium Dei itaquam vnum ex nobis familiariter in medio statuens. Ne quis igitur se torqueat vbinam ille querendus Mediator, aut qua via ad ipsum perueniendum, hominem nominans, propinquum, imò contiguum nobis esse admonet, quando quidem caro nostra est. Idem certè designat quod alibi pluribus verbis explicatur, non esse nobis Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, quando sit more nostro, sola peccati exceptione, per omnia tentatus.

Necessène fuerit Christum fieri hominem.

Hic & sect. 23. ostenditur sic Deum statuisse, quia optimū nobis erat: quū nemo alius pacis restituendæ interpres inter Deū & nos esse posset, nemo nos facere Dei filios, nemo certam nobis reddere regni cœlestis hereditatē, nemo pro hominis imbecillitate mediū loco obedientiam opponere.

1. Tim. 2. 5.

Hebr. 4. 15.

2 Idem etiam clarius fiet si reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præstandum erat, nempe sic in Dei gratiam nos restituere, vt

faceret ex filiis hominum illius filios: ex hæredibus gehennæ, regni cœlestis hæredes. Quis hoc poterat, nisi Filius Dei fieret idem filius nominis, & sic nostrum acciperet vt transferret ad nos suum? & quod suum erat natura, nostrum faceret gratia? Hac ergo artha freti nos esse filios Dei confidimus, quia naturalis Dei filius sibi corpus de corpore nostro, carnē ex carne nostra, ossa ex ossibus aptauit, vt idem nobiscum esset: quod nobis proprium erat suscipere grauatius non est, vt vicissim ad nos pertineret quod proprium ipse habebat: atque ita in commune ipse nobiscum & Filius Dei esset & filius hominis. Hinc sancta illa fraternitas, quam ore suo commendat, vbi dicit, Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Hac ratione certa nobis est regni cœlestis hæreditas, quia vnicus Dei Filius, cuius in solidum propria erat, nos sibi fratres adoptauit: quod si fratres, ergo & hæreditatis confortes. Adhæc apprime vtile fuit hac etiam de causa verum esse Deum & hominem qui redemptor noster futurus esset. Eius erat mortem absorbere: quis hoc poterat nisi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat nisi ipsa iustitia? Eius erat mundi & aëris potestates profligare: quis hoc poterat nisi virtus & mundo & aëre superior? Porro penes quem vita est, aut iustitia, aut cœli imperium & potestas, nisi penes solum Deum? Sese ergo clementissimus Deus in persona vnigeniti Redemptorem nostrum fecit, dum nos redemptos voluit.

Ioban. 20. 17.

Rom. 8. 17.

3 Alterum hoc nostræ cum Deo reconciliationis caput erat, vt homo, qui sua se inobedientia perdidit, remedij loco obedientiam opponeret, iudicio Dei satisfaceret, pœnas peccati persolueret. Prodiit ergo verus homo Dominus noster, Adæ personam induit, nomen assumpsit, vt eius vices subiret Patri obediendo, vt carnem nostram in satisfactionis pretium iusto Dei iudicio sisteret: ac in eadem carne pœnam quam meriti eramus persolueret. Quum deniq; mortem nec solus Deus sentire, nec solus homo superare posset, humanâ naturam cum diuina sociavit, vt alterius imbecillitatem morti subiiceret, ad expianda peccata: alterius virtute luctam cum morte suscipiens, nobis victoriâ acquireret. Qui ergo Christum sua aut diuinitate, aut humanitate spoliant, eius quidem vel imminuunt maiestatem & gloriâ, vel bonitatem obscurant. Sed non minus altera ex parte hominibus sunt iniurij, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quæ nisi hoc fundamento nixa stare non potest. Adde quod sperandus fuit redemptor ille Abrahamæ Davidisq; filius, quem in Lege & Prophetis Deus promiserat: vnde alterum fructum colligunt pię mentes, quod ipsa originis specie ad Dauidem & Abraham perductę certius agnoscunt hunc esse Christum qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper exposui, præcipuè tenendum est, communem naturam pignus esse nostræ cum Filio Dei societatis: carne nostra vestitum debellasse mortem cum peccato, vt nostra esset victoriâ & triumphus noster: carnem quam à nobis accepit, obtulisse in sacrificium, vt facta expiatione reatum nostrum deleteret, & placaret iustam Patris iram.

* *Colos. 1. 15.*

4 His vt par est considerandis qui sedulo attentus erit, vagas speculationes facile negliget, quæ leues spiritus & nouitatis cupidos ad se rapiunt: cuius generis est, Christum, etiam si ad redimendum humanū genus non fuisset opus remedio, futurum tamen fuisse hominem. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturę statu præfectum humanū non fuisset Angelis & hominibus fuisse caput: * qua ratione dicitur à Paulo primo-genitus omnis creaturę: sed quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne, vt fieret redemptor, aliam causam vel aliū finem imaginari nimis temeritatis est. Quorsum ab initio promissus fuerit Christus satis notum est: vt scilicet instauraret collapsum mundū, & perditis hominibus succurreret.

curteret. Itaq; sub Lege proposita fuit eius imago in sacrificiis, ut speraretur
 fideles Deum sibi propitium fore, postquam ex peccatis reconcilia-
 tus foret. Certè quum seculis omnibus, etiam Lege nondum promulga-
 ta, nunquam sine sanguine promissus fuerit Me liator, colligimus æterno
 Dei consilio purgandis hominum sordibus fuisse destinatum: quia pia-
 culi signum est sanguinem fundi. Sic de eo concionati sunt Prophete, ut
 reconciliatorem Dei & hominum fore pro-
 mitterent, sufficere pro omni-
 bus vnum illud in primis celebre
 * Isaiæ testimoniū. vbi prædicit percu-
 tiendum esse Dei manu propter scelera populi, ut castigatio pacis esset
 super eum: & Sacerdotem fore, qui se in victimam offerret: ex plagis eius
 fore aliis sanitatem: & quia omnes errarunt, & instar ouium fuerunt dis-
 persi placuisse Deo illum affigere, ut omnium iniquitates ferret. Vbi ad
 opem miseris peccatoribus ferendam Christum diuinitus propriè addici
 audimus, quisquis has metas transtulit, stultæ curiositati nimis indulget.
 Iam vbi prodiit ipse, hanc aduentus sui causam esse asseruit, ut placator
 Deo nos à morte in vitam colligeret. Idem testati sunt de eo Apostoli. Sic
 Iohânes antequam doceat Sermonem factum esse carnem, de sectionem
 hominis narrat. Sed ipse ante omnes audiendus est de officio suo differens,
 Sic Deus dilexit mundum, inquit, ut Filium suum vnigenitum daret, ut
 quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Itè, Venit
 hora ut mortui audiant vocem Filij Dei, & qui audierint viuât Ego sum
 resurrectio & vita: qui credit in me, quâuis sit mortuus, viuet. Item, Filius
 hominis venit ad seruandum quod perierat. Item, Sanis non opus est me-
 dico. Nullus esset finis si omnia referre vellem. Vno quidem cõsensu ad
 hunc fontem nos reuocant Apostoli: & certè nisi ad reconciliandum
 Deum venisset, concideret honor sacerdotij, quando ad deprecandum
 medius statuitur inter Deum & homines Sacerdos: non esset iustitia no-
 stra, quia pro nobis victima factus est, ut nobis peccata Deus non impu-
 ter. Denique omnibus elogiis, quibus eum ornat Scriptura, spoliabitur.
 Concidit etiã illud Pauli, Quod impossibile erat Legi, Deum misisse Filiū
 suum, ut in similitudine carnis peccati pro nobis satisfaceret. Nec stabit
 quod alibi docet, in hoc speculo apparuisse Dei bonitatē & immensum
 amorem erga homines, dum Christus datus est redemptor. Denique non
 alium finem vbiq; assignat Scriptura, cur carnem nostrā suscipere volue-
 rit Dei Filius, & hoc etiam mandatum à Patre acceperit, nisi ut victima
 fieret ad Patrem nobis placandum. Ita scriptum est, atque ita oportuit
 Christum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiam. Propterea dili-
 git me Pater, quia animā meam pono pro ouibus: hoc mandatum dedit
 mihi, Sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita oportet exaltari Fi-
 lium hominis. Alibi, Pater serua me ex hac hora: sed propterea venit in
 hanc horā. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem assumptæ carnis assi-
 gnat, ut victima & piaculū fiat abolendis peccatis Eadē ratione pronun-
 tiat Zacharias, secundum promissionem datam patribus venisset: ut illu-
 minet qui in vmbra mortis sedebant. Hæc omnia meminerimus de Fi-
 lio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes scientiæ & sapientiæ the-
 sauros absconditos esse testatur, & præter quem nihil se scire gloriatur.

5 Si quis excipiat, horum nihil ob stare quominus idem Christus
 qui damnatos redemit, testari etiam potuerit suum erga saluos & incolu-
 mes amorem, eorum carnem induendo: breuis responsio est, quum pro-
 nuntiet Spiritus, æterno Dei decreto coniuncta simul hæc duo fuisse, ut
 fieret nobis redemptor Christus, & eiusdem naturæ participes, fas non es-
 se longius inquirere. Nam quem titillat plus aliquid sciendi cupiditas,
 immutabili Dei ordinatione non cõtentus, ostendit etiam ne hoc quidē
 Christo, qui nobis in præiun redemptionis datus est, se contentum esse.

*nisque ostenditur,
 quū tota Scriptura
 clamat vestitū fuis-
 se carne ut fieret re-
 demptor, aliā cau-
 sam vel alium finē
 imaginari nimis ef-
 se temeritatis: qui-
 que id faciant, eos
 impra audacia pro-
 rumperere ad nouum
 Christum fingen-
 dum. hic & scēt. 5.*

* Isai. 53. 45.

Ioh. 1. 9.

Ibid. 10. 34.

Ibid. 3. 16.

Ibid. 5. 25.

Ibid. 11. 25.

Matt. 18. 11.

Ibid. 9. 12.

Hebr. 5. 1.

2. Cor. 5. 19.

Rom. 8. 3.

Tit. 2. 11.

Luc. 24. 26.

Ioh. 10. 17.

Ibid. 3. 14.

Ibid. 12-27, 28.

Luc. 1. 79.

Colos. 2. 3.

1. Cor. 2. 4.

Ephes. 1. 4. 5. Nec verò Paulus solùm recitat, quorsum missus fuerit, sed ad sublime prædestinationis mysterium conscendens, omnem humani ingenij lasciniam & pruritus oportune cõpescit. Elegit nos in Christo Pater ante mundi creationem vt adoptaret in filios secundùm propositum voluntatis suæ, & acceptos habuit in filio dilecto, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius. Hic certè non præsupponitur Adæ lapsus quasi tempore superior: sed quid ante secula statuerit Deus ostenditur, quum mederi vellent humani generis miseriam. Si rursus obiiciat aduersarius, consilium hoc Dei pependisse ex hominis ruina quam prævidebat: mihi satis superque est, impia audacia ad fragendum nouum Christum prorumpete, quicumque sibi de Christo plus inquirere permittunt vel scire appetunt quàm Deus arcano suo decreto prædestinauit. Ac merito Paulus, vbi de proprio Christi officio ita differuit, precatur Ephesius spiritum intelligentiam, vt comprehendant quæ sit longitudo, sublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Christi quæ omnem scientiam supereminet: ac si data opera cancellos mentibus nostris circumdaret, ne à gratia reconciliationis tantillum declinent quoties fit Christi mentio. Quare quum fidelis hic Sermo sit, teste Paulo, Christum venisse vt peccatores saluos faceret: in eo libenter acquiesco. Et quum alibi doceat idem Apostolus, gratiam quæ nunc per Euāgelium manifestata est, datam nobis fuisse in Christo ante tempora secularia: ad finem vsque

Ephes. 3. 16, 17, 18.

1. Tim. 1. 15.

2. Tim. 1. 9.

Reprehenditur Osiander constanter in ea manendum statuo. Huic modestiæ iniquè obstrepit Osiander qui hoc tempore cõmentũ illud tempore infeliciter agitauit. Confidentiam eos insinuat qui Filium Dei negant apparituum in carne fuisse, si non cecidisset Adam: quia nullo etiam si Adam nunquam cecidisset fuisse Scripturæ testimonio commentum hoc repudietur. Quasi verò peruer-
quam cecidisset fuisse hominem, & contendit nullo Scripturæ testimonio id repudiari. tum parta loquutus, mox iubet stultas quæstiones fugere. Eousque erumpit quorundam vafania, dum præposterè acuti videri appetunt, vt quaererent an naturam asini assumere potuerit Dei Filius. Hoc portentum, quod pij omnes tanquam detestabile merito exhorrent, hoc prætextu excuset Osiander quòd nusquam disertè in Scriptura refellitur. Quasi verò dum nihil pretiosum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Christum crucifixum, asinum salutis authorem admittat Ergo qui alibi Christum prædicat æterno Patris consilio in caput fuisse ordinatum vt omnia colligeret, nihilo magis alium agnoscat cui nullæ redimendi partes iniunctæ sint.

Tit. 3. 9.

1. Cor. 2. 2.

Ephes. 1. 22.

Refutatur Osiandri principiu, Homine creatum ad imaginem Dei, quia ad exemplar Christi futuri hominis: ostenditur q̄ imaginem Dei quæ fuit u. Adamo, relucere etiam in Angelis. Hic sect 7. 6 Quod autem iactat principium prorsus friuolum est. Hominem vult creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, vt illum referret quem iam Pater carne vestire decreuerat. Vnde colligit, si nunquam excidisset Adam à prima sua & integra origine, Christum tamen futurum fuisse hominem. Quàm istud & nugatorium sit & contortum, per se intelligunt omnes sano iudicio præditi: interea primum se vidisse putat quid esset imago Dei, quòd scilicet non solum in dotibus eximiis, quibus ornatus fuerat, relucebat Dei gloria, sed essentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò vt concedam imaginem Dei Adam gestasse quatenus Deo coniunctus erat (quæ vera est ac summa dignitatis perfectio) Dei tamen similitudinem non alibi quaerendam esse contendo quàm in illis præstantiæ notis quibus Adam Deus insigniuerat præ aliis animantibus. Ac Christum quidem iam tunc fuisse imaginem Dei vno consensu fatentur omnes: & proinde quicquid excellentiæ in sculptum ipsi Adæ fuit, inde manasse quòd per vnigenitum Filium ad opificis sui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus est homo, in quo suam gloriã creator ipse conspici quali in speculo voluit.

Gen. 1. 27.

In hunc

In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti Filij beneficio, sed addo Filium ipsum tam Angelis quàm hominibus commune fuisse caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei, consentaneum esset negare iudicium illis fuisse aliquid quo Patrem referrent. Quòd si tam in Angelis quàm in hominibus representari suam gloriam & in vtraq; natura conspicuam esse voluit, inferre nugatur Osiander, Angelos fuisse tunc potthabitos hominibus, quia non gestarent Christi figuram. Neque enim præfenti Dei intuitu aliduc fruerebatur, nisi ei essent similes: nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quàm si Angelis societur, vt simul inter se coherant sub vno capite. Denique, si Christo creditur: hæc vltima erit nostra felicitas, vbi in cælos erimus recepti, conformes esse Angelis. Quod si inferre Osiandro licet, primarium imaginis Dei exemptat fuisse in Christo homine, eodè iure contendet quispianam Christum oportuisse fieri Angelicæ naturæ consortem, quia ad illos quoque pertinet imago Dei.

Psal. 82. 6.

Colof. 3. 10.

7 Non est igitur cur memoret Osiander Deum posse mendacem deprehendi vni in eius more prius fuisset de Filio incarnando decretum fixum & immutabile. Quia etiam si non collapsa fuisset Adæ integritas, similis tamen fuisset Deo cum Angelis: neque tamen propterea necesse fuisset Filium Dei vel hominem vel Angelum. Frustra etiã absurdum illud mentit, nisi immutabili Dei consilio ante creatum hominem Christus fuisset nasciturus, non vt redemptor, sed vt primus homo, ne à sua prerogatiua excideret: quando iam nominatim per accidens natus esset, vt scilicet instauraret perditum genus humanum: vt inde inferat, creatum igitur fuisse ad imaginem Adæ. Cur enim horrebit quod tam aperte docet Scriptura, si similem nobis fuisse factum per omnia, excepto peccato? vnde & Lucas filium Adæ in genealogia censere non dubitat. Scire etiã velim cur à Paulo Christus vocetur secundus Adam, nisi quia destinata ei fuit humana conditio, vt ex ruina erigeret Adæ posteros. Nam si creatione ordine illa præcellit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Osiander, quia iam Christus homo præcognitus erat in mente Dei homines ad hoc exemplar fuisse formatos. Paulus autem secundum Adam nominans, inter primam hominis originem & restitutionem quam per Christum consequimur, median statuit defectionem, ex qua nature in pristinum ordinem reformandæ nec sitas: vnde sequitur, eandem Filio Dei nascendi fuisse causam vt homo fieret. Interea malè & insulse ratiocinatur Osiander, Adam quando integer steteret, futuram imaginem fuisse sui ipsius, nõ Christi. Respondeo ex opposito, quia etsi nunquam induisset carnem Dei Filius, tulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei: in cuius radiis semper apparuit, Christum esse verè caput, & primatum tenere in omnibus. Atque ita soluitur futilis argutia, quam ventilat Osiander, carituros fuisse Angelos hoc capite, nisi Deo propositum fuisset Filium suum carne vestire etiam citra Adæ culpam. Nimis enim inconsideratè arripit quod nemo sanus concedet Christo non competere primatum in Angelos, vt fuerant eo principe, nisi quatenus est homo. Atque facile elicitur ex Pauli verbis, quatenus æternus est Dei Sermo, primogenitum esse omnium creaturæ, non quod creatus sit, vel numerari inter creaturas debeat: sed quod integer mundi status, qualis ab initio fuit summa pulchritudine insignis, non aliud principium habuit: den de quatenus homo factus est, primogenitum esse ex mortuis. Vtrunque enim vno & breui eor: textu considerandum proponit Apostolus, per Filium creata fuisse omnia, vt Angelis dominetur: & hominem esse factum vt redemptor esse inciperet. Eiusdem insensu est, quod homines dicit carituros fuisse Christo rege, nisi

Soluatur alia obiectio Osiandri, Christum non nisi per accidens natum esse hominem.

Hebr. 4. 15.

Luc. 3. 38.

1. Cor. 15. 47.

Tertia obiectio Osiandri, Alioquin se qui Adam futurum fuisse imaginem sui, non Dei.

Quarta Osiandri obiectio, carituros fuisse Angelos Christi capite.

Colof. 1. 15.

Colof. 1. 18.

Ibid. 1. 16.

Quinta Osiandri obiectio, homo fuisset. Quasi verò non potuerit constare regnum Dei, si æternus Dei Filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in societatem cœlestis gloriæ suæ & vitæ collectis, primatum ipse tenuisset. Sed in hoc falso principio semper hallucinatur, vel sibi præstigijs facit, Ecclesiã fuisse ἀνεφελον futurã, nisi apparuisset in carne Christus. Quasi verò sicuti eo capite fruebantur Angeli, non etiã diuina sua virtute præesse hominibus potuerit, & arcana virtute Spiritus sui vegetare ipsos & fouere, instat corporis sui, donec in cœlum collecti eadem cum Angelis vita fruerentur. Quas hæcenus refutauit uarias, pro firmissimis oraculis dicit Osiander, nempe ut suarum speculationum dulcedine inebriatus, ridiculos præanas de nihilo efflare solet. Vnum verò postea dicit longè firmitus se afferre, prophetiam Adæ scilicet, qui vxore sua cõspecta dixit, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam esse euincitur: nepe quia eundem Sermonem Christus apud Matthæum Deo tribuit. Quasi verò quicquid per homines loquutus est Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in singulis Legis præceptis quærat Osiander, quæ à Deo auctore profecta esse constat. Adde quòd rudis & terrenus fuisset Christus in literali sensu subsistens. Quia non de mystica vnione qua Ecclesiã dignatus est differit, sed tantum de fide coniugali: ob hanc causã Deum pronuntiasse docet, virum & vxorem fore carnem vnã, ne insolubile illud vinculum quisquam diuortio violare tētet. Hæc simplicitas si Osiandro sordet, Christum reprehendat, quia discipulos ad mysterium non traduxerit, Patris dictum subtilius interpretando. Nec verò eius delirio suffragatur Paulus, qui vbi dixit nos esse carnẽ de carne Christi, mox adiungit, magnum hoc esse mysterium. Neq; enim quo sensu hoc protulerit Adam reterre voluit, sed sub figura & similitudine coniugij sacram coniunctionem proponere, quæ nos vnũ cum Christo facit: & hoc verba sonant: quia se de Christo & Ecclesiã hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugij discernit spiritualement Christi & Ecclesiæ coniunctionem. Quare facillè euanescit hæc futilitas. Nec verò mihi necesse arbitror similes quisquilijs discutere: quia ex breuissima hac refutatione deprehenderetur omnium vanitas. Hæc quidem sobrietas filiis Dei solidè pascendis abundè sufficiet, quum venit plenuitudo temporum, missum fuisse Filium Dei factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant, redimeret.

Christum veram humanæ carnis substantiam induisse.

CAPVT XIII.

DE Christi diuinitate, quæ alibi claris & firmis testimoniis probata est, nunc iterum differere superuacuum, nisi fallor, esset. Videndũ igitur restat quomodo carne nostra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanæ quidem naturæ veritas olim tam à Manichæis quàm à Marcionitis impugnata est: quorum hi quidem spectrum pro Christi corpore sibi fugebant, illi autem cœlesti carne præditum somniabant. Sed vtrisque Scripturæ testimonia & multa & valida resistunt. Non enim vel in cœlesti semine, vel in hominis larua benedictio promittitur, sed in semine Abraham & Iacob: neque homini aëreo promittitur thronus æternus, sed Dauidis filio, & fructui vëtris eius: vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Dauidis & Abraham: non ideo tantum quòd ex Virginis vtero natus sit, in aëre autem creatus: sed quia (Paulo interprete) secundum carnem factus sit ex Dauidis semine: sicut alibi docet idem Apostolus eum descendisse ex Iudæis. Quomobrem Dominus ipse non contentus hominis nomine, Filium quoque hominis subiade se appellat,

Sexta Osiandri obiectio, Deũ per Adam dixisse, nunc os ex ossibus meis, &c.

Gen. 2. 23.

Ephes. 5. 30.

Galat. 4. 4.

Multis firmissimis Scripturæ testimonijs pbatur in Christo humanæ carnis veritas, contra Manichæos & Marcionitas.

Gen. 17. 2. 12,

18. 26. 4.

Matt. 1. 1.

Rom. 1. 3.

Ibid. 9. 5.

lat, clarius exprimere volens se hominem esse ex hominis femine verè progenitum. Quum Spiritus sanctus toties per tot organa, tantàque diligentia & simplicitate rem per se non abstrusam enarrauerit, quis cogitasset tanta villos mortales impudentia fore qui officias adhuc spargere auderent? Et tamen alia etiamnum testimonia ad manum se offerunt, si congerere plura libeat: quale est illud Pauli, Deum misisse Filium suum factum ex muliere: & innumera quibus fami, siti, frigori, aliisque naturæ nostræ infirmitatibus obnoxium fuisse constat. At ex multis deligenda sunt ea potissimè quæ animis in vera fiducia ædificandis cōducere queat: ut quum dicitur Angelis nequaquam tantū honoris detulisse, ut eorum naturam assumeret: sed nostram assumpsisse, ut in carne & sanguine per mortem destrueret eum qui potiebatur mortis imperio. Item, eius communicationis beneficio nos fratres eius censeret. Item, debuisse fratribus similem fieri, ut misericors esset ac fidelis intercessor: nos Pontificè non habere qui non possit compati infirmitatibus nostris: & similia. Eòdem pertinet quod paulo antè attigimus, oportuisse in carne nostra expiari peccata mundi: quod à Paulo clarè asseritur. Accertè ideo ad nos pertinet quicquid Christo contulit Pater, quia caput est ex quo totum corpus per iuncturas connexum simul coalescit. Imò non aliter cōueniet quod dicitur, Spiritum ei datum esse absque mēsurā, ut de plenitudine eius hauriamus omnes: quando nihil absurdius quàm Deum in sua essentia aduentino dono locupietari. Hac etiam ratione dicit alibi Christus ipse, Ego propter eos sanctifico meipsum.

2 Quos verò in erroris sui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi dilucide conantur quæ iam ex parte nostra adduxi. Marcion phantasma pro corpore Christum induisse imaginatur: quia dicitur alibi in similitudinem hominis factus, & figura compertus ut homo. Sed ita minimè extorquebat. pendit quid illic agat Paulus: nō enim quale sibi corpus sumpserit Christus vult docere: sed quū iure diuinitatem suam exerere posset, nihil præ se tulisse nisi quod erat abiecti contemptique hominis. Nam, ut eius exemplo nos horietur ad submissionem, ostendit, quum Deus esset, potuisse mundo gloriam suam conspicuam statim proponere: cessisse tamen iure suo, & sponte seipsum exinanisse: quia scilicet imaginem serui induit, & ea humilitate contentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hic certè non docet quid fuerit Christus, sed qualiter se gesserit. Quinetiam ex toto contextu facile colligitur, in vera hominis natura exinanitum fuisse Christum. Quid enim hoc sibi vult, figura repertum fuisse tanquam hominem, nisi quia ad tempus non resplenduit diuina gloria, sed tantum in vili & abiecta conditione apparuit humana species? Nec verò aliter constaret illud Petri, mortuum fuisse carne, viuificatū spiritu, nisi infirmus fuisset Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clariùs explicat, passum fuisse atterēs pro carnis infirmitate Atq; huc pertinet ex illatio, quia disertè nouam gloriā adeptus fuisse dicitur Christus, postquam seipsum exinaniuit: quod aptè non quadraret nisi in hominem carne & anima præditum. Manichæus aëreū fabricarut corpus, quia vocetur Christus, secundus Adam de cælo cœlestis. At neque illic essentiam corporis cœlestem inducit Apostolus, sed vim spirituale, quæ à Christo diffusa nos viuificat. Porrò eam, ut vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne separant. Quin potius ex eo loco egregiè stabilitur quæ inter orthodoxos de Christi carne viget doctrina. Nisi enim vnā haberet nobiscum corporis naturam Christus, inanis esset ratiocinatio quam tanta vehementia Paulus prosequitur, Si Christus resurrexit, nos quoque resurrecturos: si non resurgimus, neque Christum resurrexisse. Qui-

Galat. 4. 4.

Hebr. 2. 16.

Ibid. 1. 11, & 17.

Ibid. 4. 15.

Rom. 8. 3.

Ephes. 4. 16.

Ioh. 1. 16.

Ioh. 17. 19.

Exponuntur loci

Scripturæ quos in

erroris sui cōfirma

tionē Marcion de-

torquebat.

Philip. 2. 7.

1. Pet. 3. 18.

2. Cor. 13. 4.

1. Cor. 15. 47.

Exponuntur hic &

sec. 3. loci Scripturæ

quos veteres Mani-

chæi, & hodie nō-

nulli corū discipulū

ad errorē suū succē-

dum soliti sunt ad-

ducere. 1. Cor. 15. 18.

- buscunque cauillis elabi conentur siue Manichæi veteres, siue recentes eorum discipuli, non se expediunt. Putidum est effugium, quod nugatur Christum dici Filium hominis quatenus hominibus promissus est: siquidem palam est, Hebraico more vocari filium hominis verum hominem. Christus verò haud dubiè phrasin linguæ suæ retinuit. Quid etiam per filios Adam intelligi conueniat, extra controuersiam esse debet. Ac (ne longius abeamus) locus Psalmi octaui, quem ad Christum Apostoli accommodant, abundè sufficiet, Quid est homo, quod memot es eius, aut filius hominis, quod visitas eum? Hac figura exprimitur vera Christi humanitas: quia etsi non fuerit ex patre mortali immediatè generatus, origo tamen eius ex Adâ fluxit. Nec verò aliter staret quod iam citauimus, Christum participem factum carnis & sanguinis, vt pueros sibi aggregaret ad obsequium Dei: quibus verbis aperte Christus eiusdem nobiscum naturæ socius & confors statuitur. Quo etiam sensu dicit ex vno esse authorem sanctitatis, & eos qui sanctificantur. Nam id referri ad naturæ societatem ex contextu euincitur: quia mox subiicit, Ideo non erubescit eos vocare fratres. Si enim prius dixisset fideles ex Deo esse, in tanta dignitate quænam esset erubescentiæ ratio? Sed quia pro immensa gratia ad sordidos & ignobiles se aggregat Christus, ideo dicitur non erubescere. Frustra autem obiectant, impios hoc modo fore Christi fratres: quia scimus filios Dei non ex carne & sanguine, sed ex Spiritu nasci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem non facit sola caro. Tamen si autem Apostolus hunc honorem assignat solis fidelibus, quod ex vno sint cum Christo, non tamen sequitur quominus ex eodem fonte nascantur increduli secundum carnem: quemadmodum vbi dicimus Christum factum esse hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoslibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Christi corpus spiritualiter inserit. De Primogeniti etiam nomine rixam in scitè mouent. Causantur Christum debuisse ex Adam nasci statim ab initio, vt primogenitus esset inter fratres. Primogenitura enim non ad ætatè, sed ad gradum honoris & virtutis eminentiam refertur. Nihilò etiam plus coloris habet quæ garrunt Christum hominem assumpsisse, non Angelos, quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt amplificet honorem quo nos Christus dignatus est, Angelos nobis comparat, qui posthabiti fuerunt hac in parte. Ac, si probè expenditur Mosè testimonium, vbi semen mulieris dicit contriturum caput serpentis, litem prorsus decidet. Neque enim de vno duntaxat Christo illic Sermo habetur, sed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Christo victoria, generaliter pronuntiat Deus posteros mulieris superiores fore Diabolo. Vnde sequitur, Christum ex humano genere esse progenitum: quia consilium Dei est Euam quam alloquitur, bona spe erigere, ne mœrori succumbat.
- 3 Testimonia vbi Christus semen Abrahamæ & fructus ventris Davidis vocatur, non minus stultè quàm improbè allegoriis inuoluunt. Nam si allegoricè positum esset nomen feminis, Paulus certè hoc non tacuisset, vbi clarè & sine figura affirmat non esse plures Abrahamæ filios redemptores, sed vnum Christum. Eiusdem est farina, quod obtundunt non aliter vocari Davidis filium nisi quia promissus fuerat, & suo demum tempore fuit exhibitus. Postquam enim Filium Davidis nominauit Paulus, continuo post subiiciens, Secundum carnem, naturam certè designat. Sic & nono cap. Deum benedictum prædicans, seorsum ponit, Secundum carnem ex Iudæis descendere. Iam nisi verè genitus esset ex semine Davidis, quid valebit ista loquutio, F. uentum esse ventris eius? Quid promissio ista, Ex Iudæis descendet qui manebit in folio tuo? Porro in Christi genealogia, qualis refertur à Mattheo, sophistè ludunt: etsi enim non recen-

fer Mariæ parentes, sed Iosephi: quia tamen de re tunc vulgò comperta, verba facit, satis habet ostendere Iosephum ex Davidis femine ortum esse, quum satis constaret Mariam ex eadem esse familia. Magis etiam vrger Lucas, salutem à Christo allatam toti generi humano communem esse docens: quia Christus author salutis ex Adam communi omnium patre sit progenitus. Fateor equidem ex genealogia non aliter colligi Christum esse Filium Davidis, nisi si itenus ex Virgine progenitus est: sed nimis superbè noui Marcionitæ facandi erroris sui causa, nempe vt Christum de nihilo corpus sumpsisse euincant, mulieres contendunt esse ἀπρόσβουσι: atq; ita euertunt naturæ elementa. Quoniam autem theologica non est hæc disputatio, & rationum quas aduehant ea est futilitas quæ nullo negotio refelli queat, quæ philosophiæ sunt & artis medicæ non attingant: ac diluere satis erit quæ ex Scriptura obiiciunt, nempe Aaron & Ionadab duxisse vxores ex tribu Iehudah, atq; ita confusam tunc fuisse tribuum discretionem, si in esset mulieri generatiuum semen. Atqui satis notum est quantum ad politicum ordinem spectat, censeri progeniem ex virili femine: neque tamen præstantiam sexus obstare quominus in generando coeat semen mulieris. Hæc quoque solutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenset Scriptura, solos viros nominat: an ideo dicendum est mulieres nihil esse? Imò pueris ipsis notum est eas sub viris comprehendi. Hac ratione dicuntur feminae parere suis maritis, quia familiae nomen penes masculos semper residet. Ità sicuti virilis sexus præstantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles censcantur filij vel ignobiles: ita etiam in seruitute, partus ventrem sequitur, secundum iuris consuetos. Vnde colligere licebit ex materno semine sexum procreari: & communi gentium vsu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei consentit, quæ perperam aliqui coniugium auunculi cum nepte sua veraret: quia nulla esset consanguinitas. Viro etiam fas esset fororem vterinam in coniugium accipere, modò ex altero patre esset genita. Sicuti autem fateor vim passiuam adscribi mulieribus ita respondeo de illis promiscue idem predicari quod de viris. Neque enim Christus ipse dicitur factus per mulierem, sed ex muliere. Ac quidam ex eorum caterua, excusso pudore, nimis proteruè querunt, an dicere velimus ex femine menstruali Virginis procreatum esse Christum: quia vicissim excipiam, annon coaluit in Matris sanguine, quoa fieri cogentur. Apud ergo ex Mathei verbis cõficitur, quia ex Maria genitus est Christus, procreatum esse ex eius femine, sicuti quum dicitur Booz genitus ex Rahab, similis notatur generatio. Nec verò Matthæus hic Virginem quasi canalem describit, per quem fluxerit Christus: sed hunc miraculum generandi morem à vulgari discernit, quòd per eam ex femine Davidis genitus fuerit Christus. Eadè enim ratione quia Isaac ex Abraham, Solomo ex Dauide, Ioseph ex Iacob, similiter Christus ex matre genitus esse dicitur. Sermonis enim seriem ita Euangelista contexit: & probare volens Christum originem ducere à Dauide, hoc vno contentus est, ex Maria esse genitum. Vnde sequitur, pro confesso sumpsisse, Mariam fuisse consanguineam Ioseph.

4 Absurda quibus nos grauare volūt, puerilibus calumniis sunt referta. Turpe & probrosum Christo esse ducunt si ex hominibus originem traxerit: quia non potuerit à communi lege eximi, quæ totam Adæ sobolem absque exceptione sub peccato includit. Atqui hunc nodum facile soluit antithesis quæ apud Paulum legitur, Sicuti per vnum hominem peccatum, & per peccatum mors: ita per iustitiam vnus hominis abundauit gratia. Cui & altera respondet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, secundus è cælo cælestis. Itaq; alibi idem Apostolus Christum in

Argumentū futilenouum Marcionitarū, Mulieres esse ἀπρόσβουσι, refutatur.

** Quidā sic sumunt quod dicitur de Sara Heb. 11. 11.*

Ierit. 18.

Galat. 4. 4.

Matt. 1. 5.

Aliud eorundem argumentum, si est verus homo, nō esse à peccato immunitem.

Rom. 5. 12.

1. Cor. 15. 47.

Rom. 8. 3.

Alia eorum obiectio, Ergo non esse impurum semē muliebri.

Alia obiectio eorūdem, absurda esse, Dei Sermonem includi corporis erga stulo.

similitudine carnis peccati missum fuisse docens, vt Legi satisfaceret, eū differē à communi sorte separat, vt sit absque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autem nugantur, si ab omni macula immunis est Christus, ac per arcanam Spiritus operationem genitus fuit ex semine Marię: non esse igitur impurum semen mulieris, sed viri duntaxat. Neque enim immunem ab omni labe facimus Christum, quia tantum ex matre sit genitus absque viri concubitu, sed quia sanctificatus est à Spiritu, vt pura esset generatio & integra, qualis futura erat ante Adę lapsum. Ac omnino fixum hoc nobis manet, quoties de Christi puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia superuacuum esset dicere purum esse Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannes 17, in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adę semen, quanuis nulla ad Christum contagio peruenerit: quia hominis generatio per se immunda aut vitiosa non est, sed accidentaliter ex lapsu. Proinde nihil mirum si Christus, per quem restituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro absurdo nobis obtrudunt, si Sermo Dei carnem induit, fuisse igitur angusto terreni corporis ergastulo inclusum, mera est procacitas: quia etsi in vnā personam coaluit immensa Verbi essentia cum natura hominis, nullam tamen inclusionem fingimus. Mirabiliter enim è cœlo descendit Filius Dei, vt cœlum tamen non relinqueret: mirabiliter in vtero Virginis gestari, in terris versari, & in cruce pendere voluit, vt semper mundum impleret, sicut ab initio.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant personam.

CAPVT XIII.

Iob. 1. 14.

Similitudo sumpta à coniunctione animæ & corporis in vno homine, appositissima ad ostendendum duas Christo naturas efficere vnā Mediatoris personam. Eam similitudinem affert August. Epist. 102.

Ex varijs locis demonstratur hęc & sect. 2. 3. Scripturā tribuere nonnunquam Christo quæ diuinitati peculiariter cōpetunt, aliquando quæ humanitati: (qui tropus dicitur comunicatio idiomatū) nonnunquam quæ vtrāq; naturam complectatur, neutri seorsum satis conueniant.

PORRO quod dicitur Verbum carnem esse factum, non sic intelligendum est, quasi vel in carnem versum, vel carni confusè permixtum fuerit: sed quia è Virginis vtero templum sibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus est: non confusione substantiæ, sed vnitāte personæ. Siquidem ita coniunctam vnitāmq; humanitati diuinitatem asserimus, vt sua vtrique naturæ solida proprietates maneat, & tamen ex duabus illis vnus Christus constituatur. Siquid in rebus humanis tanto mysterio simile potest reperiri, hominis similitudo appositissima videtur, quem ex duabus substantiis conspiciamus cōstare: quarum neutra tamen sic alteri permixta est, vt non retineat naturæ suę proprietatem. Neq; enim aut anima corpus, aut corpus anima est. Quare & de anima seorsum dicitur quod in corpus nullo modo cadere potest: & de corpore rursus, q̄ nulla ratione animæ conueniat: de toto homine, quod nec de anima seorsum, nec de corpore, nisi ineptè accipi possit. Postremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam: qui tamen iis constat, vnus homo est, non plures. Huiusmodi verò loquendi formulæ & vnā esse in homine personam ex duobus connexis compositam significant, & duas subesse diuersas naturas quæ hanc constituent. Ita & de Christo Scripturæ loquuntur: attribuunt illi interdum quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: interdum quæ diuinitati peculiariter comperant: nonnunquam quæ vtrāq; naturam complectantur, neutri seorsum satis conueniant. Atque istam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Christo subest, tanta religione expriment, vt eas quandoque inter se comunicent: qui tropus veteribus ἰδιωματικὴ κοινωσις dictus est.

2 Hęc parum firma essent nisi plurimæ & passim obuix Scripturæ phrasēs probarent nihil eorum fuisse humanitus excogitatum. Quod de se ipse

se ipse dicebat Christus, Antequam Abraham fieret, ego sum, longè ab humanitate alienum erat. Nec me latet quo cauillo deprauent locum hunc erronei spiritus, nempe superiorem fuisse omnibus seculis, quia ià tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris consilio, quàm in mentibus piorum. Sed quum aperte diem manifestationis ab æterna essentia distinguat, & ex professio ab antiquitate imperium sibi conciliet, quo excellat supra Abraham, sibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis est proprium. Quòd primogenitum Paulus asserit vniuersæ creaturæ, qui ante omnia extiterit, & per quem omnia consistant, quòd etiam se prædicat gloriosum fuisse apud Patrem ante mundum conditum, seque vnà cum Patre operari, nihilominus homini competit. Hæc igitur & similia peculiariter diuinitati attribui certum est. Quòd autem seruus Patris vocatur, quòd creuisse narratur ætate & sapientia apud Deum & homines, quòd gloriam suam non querere, nescire diem vltimum: à seipso non loqui, non facere voluntatem suam, visus & palpatus fuisse dicitur, solius humanitatis id totum est. Siquidem quatenus Deus est, nec augeri vlla re potest, & omnia propter se operatur, nec quicquam eum later: agit omnia pro suæ voluntatis arbitrio, & est inuisibilis ac impalpabilis. Neque tamen hæc humanæ tantum suæ naturæ seorsum adscribit, sed in seipsum recipit quasi Mediatoris personæ conueniant. Communicatio autem ad idiomatum siue proprietatū est quod dicit Paulus Deum suo sanguine acquisiuit: sibi Ecclesiam, & Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, palpatum fuisse sermonem vitæ. Deus certè nec sanguinem habet, nec patitur, nec manibus tangi potest: sed quoniam is qui verus erat Deus & homo Christus sanguinem suum pro nobis crucifixus fudit, quæ in humana eius natura peracta sunt, ad diuinitatem improprie, licet non sine ratione transferuntur. Simile est exemplum, vbi Iohannes docet Deum posuisse animam suam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietas cum altera natura comunicatur. Rursum quum diceret Christus adhuc in terris agens, non in eam in caelum ascendisse nisi Filium hominis qui in caelo erat, certe tunc secundum hominem & in carne quam induerat non erat in caelo, sed quia ipse idem erat Deus & homo, propter duplicis naturæ vniouem alteri dabat quod erat alterius.

3 Sed omnium clarissimè veram Christi substantiam enarrant loci qui vtrunque simul naturam comprehendunt, quales in Euangelio Iohannis exant quam plurimi. Siquidem nec deitatis singulare, nec humanitatis finis, sed vtriusque simul quod illic legitur, potestatem accepit: se à Patre remittendi peccata, suscipiendi quos velit, iustitiam, sanctitatē, salutem largiendi: præfectum esse iudicem viuus & mortuis, vt honoretur quædam modum & Pater. Deniq; quòd lux mundi, pastor bonus, vnicum ostium, vniuersa vita, & cetera. Huiusmodi enim prærogatiuis Dei Filius, quum in carne manifestatus est, præditus fuit: quas etsi ipse vnà cū Patre ante mundum conditum obtinebat, non tamen eodem modo vel respectu: & quæ homini qui nihil quàm homo esset, dari non poterāt. In eundem quoque sensum accipere conuenit quod apud Paulum habetur, Christum peracto iudicio redditurū esse regnum Deo & Patri. Regnum autē Filij Dei quod initium nullum habuit, neque finem habiturum est: sed quo modo sub carnis humilitate delituit, & seipsum exinanauit accepta serui forma, depositāque maiestatis specie, Patri se obedientem præstitit, ac eiusmodi subiectione defunctus, tandem gloria & honore coronatus est, atque euectus in summum imperium, vt coram ipso staretur omne genuita tunc & nomen ipsum & coronā gloriæ, & quicquid à Patre accepit Patri subiciet, vt sit Deus omnia in omnibus. Quorsum enim

Iohan. 8. 58.

Ad diuinitatē tantum pertinentes in Christo sententia.

Colof. 1. 15.

Iohan. 17. 5.

Ad humanitatem tantum Christi se referentes loci.

Iohan. 5. 17.

Isa. 42. 1. & alijs locis.

Luc. 2. 52.

Iohan. 8. 50.

Marc. 13. 32.

Iohan. 14. 10. & 6. 38.

Luc. 24. 39.

Act. 20. 28.

1. Cor. 2. 6.

2. Iohan. 1. 1.

1. Iohan. 3. 16.

Iohan. 3. 13.

Locutiones quæ vtrunque simul naturam respiciunt in Christo.

Iohan. 1. 29.

Ibid. 5. 21. 22. 23.

Ibid. 9. 5.

Ibid. 10. 9. 11.

Ibid. 15. 1.

1. Cor. 15. 24.

Philip. 2. 8.

Hebr. 2. 7.

Philip. 2. 10.

1. Cor. 15. 28. data ei potestas est, ac imperium, nisi vt per eius manum Pater nos gubernet? Quo etiam sensu dicitur ad Patris dexteram sedere. Hoc verò temporale est, donec præsentis diuinitatis aspectu fruamur. Atque hinc excusari non potest veterum error, qui dum ad Mediatoris personam non attendunt, totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur, genuinum obscurant sensum, seque implicant multis laqueis. Si igitur nobis hæc rectæ intelligentiæ clavis, neque de natura diuina, neque de humana simpliciter dici quæ ad Mediatoris officium spectant. Regnabit ergo Christus donec prodierit mundi iudex, quatenus pro infirmitatis nostræ

modulo Patri nos coniungit. Vbi autem cõsortes cœlestis gloriæ Deum videbimus qualis est tunc perfunctus Mediatoris officio. desinet Patris legatus esse, & ea gloria contentus erit qua p̄uebatur ante mundū conditum. Nec alio respectu peculiariter in Christi personam competit Domini nomen, nisi quatenus medium gradum statuit inter Deum & nos.

1. Cor. 8. 6.

Quò pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nempe cui temporale imperium à Patre mandatū est, donec facie ad faciem conspicua sit diuina eius maiestas: cui adeo nihil decedet, imperium Patri reddendo, vt longè clarior emineat. Nam & tunc desinet caput Christi esse Deus, quia Christi ipsius deitas ex se ipsa fulgebit, quum adhuc velo quodam sit obtecta.

Ad soluendos plurimos nodos, & vitandos errores Nestorij & Eutychis, vtilem esse superiorum obseruationē.

4 Atque hæc obseruatio ad soluendos quamplurimos nodos non paruo vsui futura est, si eam scitè accommodent lectores. Muum enim quantum rudes, imò quosdam etiam non profus indoctos totaque eiusmodi formulæ, quas vident Christo attribui, neque diuinitati eius, neque humanitati satis aptas: quia non considerant eius personæ in qua Deus & homo manifestatus est, & Mediatoris officio congruere. Ac omnino videre est, quàm pulchrè inter se hærrant singula, si modò sobriū habeant interpretem, qui tanta mysteria qua decet religione examinet.

August. in Enchir. ad Laur. cap. 36.

Verum nihil est quod fatiosi & phrenetici spiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitati, ad tollendam diuinitatem: diuinitatis rursum, ad tollendam humanitatem: quæ verò de vtraque natura sic cõiunctè dicta sunt vt neutri conueniant, ad tollendam vtrinque id verò quid aliud est, quàm contendere Christum non esse hominem, quia Deus est: non esse Deum, quia homo est: nec hominem nec Deum esse, quia & homo simul & Deus est? Christum ergo, vt Deus est & homo, vnitis, licet nõ confusis, naturis constans, Dominum nostrum verumq; Dei Filium esse constituimus, etiam secundum humanitatem: etsi non ratione humanitatis.

Nestorius.

Procul enim abigendus est à nobis Nestorij error, qui dum naturas distrahere potius quàm distinguere volebat, duplicem Christum ita comminiscatur: quando Scripturam videmus clara voce reclamare, vbi & Filij Dei nomen inditur ei qui de Virgine nascitur, & Virgo ipsa, mater Domini nostri appellatur. Cauendum & ab Eutychiana insania, ne dum volumus personæ vnitatem demonstrare, vtranque naturam destituamus. Tot enim iam citauimus testimonia, vbi ab humanitate distinguitur diuinitas, & tot alia passim extant, vt vel contentiosissimis possint os obstruere. Et paulò post nonnulla subiiciam quæ figmentum illud meliùs discutiant. Nobis in præsentia fatiserit locus vnus: neque enim templum Christus vocasset corpus suum, nisi distinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Ephesina synodo damnatus fuerat Nestorius, ita & postea in Constantinopolitana ac Chalcedonensi Eutyches: quando non magis confundere duas in Christo naturas licet, quàm distrahere.

Iohān. 2. 19.

Ephesina Synodus. Constantinopolitana. Chalcedonensis.

5 Verum nostro quoq; seculo emerit non minùs exitiale monstrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne, & tribus

Serueti error de Christi humana natura

elementis

elementis increatis cōflatum pro Filio Dei suppositum. Ac primò quidem *tura refutatur* & negat Christum alia ratione Dei Filium esse, nisi quatenus in vieto Vir-
ginis genitus est ex Sp. ritu sancto. Hac autem tendit vanitates, vt euerfa *Jeius natus dete-*
duplex nature distinctione, Christus aliquid sit ex Deo & homine per- *gitur: probaturque*
mixtum, neque tamen Deus & homo censeatur. Toto enim progressu *(quod ille negat)*
hoc incumbit, antequam perfectus fuerit Christus in carne, umbrati- *Christum etiã ante*
lestantum fuisse in Deo figuram: quarum tunc densum extitit veritas aut *quã in carne ma-*
effectus, quum verè incepit esse Filius Dei. Sermo ille qui ad hunc hono- *sceretur fuisse Dei*
rem destinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgi- *Filius, quia est Ser-*
ne natus est, proprie esse Dei Filium, Nec verò speculum esset inastima- *mo ille ante secula*
bilis Dei gratiæ homo Christus, nisi in eum collata eisset hæc dignitas vt *ex Patre genitus.*
sic ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa tamen interim manet Ecclesiæ
definitio, ceteri Dei Filii, quia Sermo ante secula ex Patre genitus, vnio-
ne hypostatica naturã humanã sibi eperit. Porro vnio hypostatica vete-
ribus dicta est, quæ personã vnã constituit ex naturis duabus: quæ loquu-
tio ad res illen- sum Nestorij delirium inuenta fuit: quia Filium Dei finge-
bat ita habitasse in carne, vt non idem ille esset homo. Duplicem nos
facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Ser-
monem antequam carne vestitus esset, iam fuisse Dei Filium: ac si aliud
diceremus quàm manifestatum fuisse in carne. Neque enim si Deus fuit,
antequam homo fieret, ideo nouus esse Deus incepit. Nihil absurdius
est in carne apparuisse Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura hoc
semper habuit vt Filius esset. Quod subindicant Angeli verba ad Ma-
riam, Quod nascetur ex te sanctum vocabitur. Filius Dei, ac si diceret Fi-
lij nomen, quod obscurus fuerat sub Lege, celes- te fore & passim no-
tam. Cui respondet illud Pauli, quia nunc per Christum sumus filij Dei,
libere & cum fiducia clamare Abba, Pater. Annon olim quoque sancti *Rom 8.15.*
Patres habitauerunt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuoca-
runt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus est vnigenitus Dei
Filius, elinas innotuit celestis paternitas, hoc quasi privilegium assignat
Paulus Christi regno. Hoc tamen constanter tenendum est, nunquam
vel Angelis vel hominibus Deum fuisse patrem nisi vnigeniti Filij re-
spectu: præsertim homines, quos propria iniquitas Deo exosos reddit,
gratuita adoptione esse filios: qui ille est naturã. Nec est quod obstre-
pat Seruetus, pendere hoc à filiatione, quam Deus apud se deciderat:
quia hic non agitur de figuris, qualiter expiatio in sanguine pecudum
ostensa fuit: sed quum se ipsa filij Dei esse non poterint nisi in capite
fundata esset eorum adoptio, detrahere capiti quod membris commu-
ne fuit, ratione caret. Vltra progredior: quum Angelos vocet scriptura
Dei filios, quorum tanta dignitas à futura redemptione non pendebat, *Psal. 82.6.*
Christum tamen ordine prætere necesse est qui Patri illis conciliet. Bre-
uiter iterum repetam, & idem ad iam de genere humano. Quum à pri-
ma origine cõditæ hæc lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus
communis vtriusq; esset Pater, si verum est illud Pauli, semper Christum
fuisse caput, & primogenitum omnis creaturæ, vt primatum in omni-
bus teneret: ritè mihi colligere video, si iū quoque Dei fuisse ante mun-
di creationem.

6 Quòd si principium habuit eius filatio (vt ita loquat) ex quo in
carne perfectus est, sequetur Filium humanæ quoque naturæ respectu
fuisse. Volunt Seruetus & similes phrenetici Christum, qui in carne ap-
paruit, esse Dei Filium: quia extra carnem non potuit censei hoc nomine. *Probatu- hic &*
Respondeant nunc mihi, an secundum vtranque naturam & vtriusque *scilicet 7. Christum ve-*
respectu sit Filius. Sic quidem garrunt: sed longè aliter docet Paulus. Fa- *re & proprie esse*
temur quidem Christum in carne humana Filium dici, non vt fideles, *Dei Filium in car-*

ne, id est natura hu adoptione duntaxat & gratia, sed verum & naturalem, ideoque vni-
mana: sed Deitatis cum: vt hac nota discernatur ab omnibus aliis. Nos enim qui in no-
tamen respectu, nō uam vitam sumus regenerati, Deus filiorum nomine dignatur: nomen ve-
carnis, vt garrat Serri & vnigeniti vni Carillo defert. Quomodo autem vnicus in tanto
uetus.

fratrum numero, nisi quod natura possidet quod nos dono accepimus?
Atque hunc honorem extendimus ad totam Mediatoris personam, vt
verē & propriē sit Filius Dei, qui & natus est ex Virgine, & se victimam

Patri in cruce obtulit: sed deitatis tamen respectu, sicuti Paulus docet,
dum se ait segregatum in Euangelium Dei, quod antē promiserat de Fi-
lio suo, qui genitus est ex femine Dauid secundū carnem, declaratus

Rom. I. 1, 2, 3. Filius Dei in virtute. Cur secundū carnem distinctē nominans fi-
lius Dauidis, seorsum diceret declaratum esse Dei Filium, nisi vellet in-
nuere aliunde hoc pendere quā à carne ipsa? Nam quo sensu alibi

2. Cor. 13. 4. dicit passum fuisse ex infirmitate carnis, resurrexisse ex virtute Spiritus,
ita nunc discrimen statuit vtriusque naturæ. Certē concedant necesse
est, sicuti à matre accepit eius causa filius Dauidis vocatur, ita à Patre

habere eius causa sit filius Dei, idque ab humana natura aliud esse ac
diuersum. Duplici nomine eum insignit Scriptura, passim vocans nunc
Dei, nunc hominis Filium. De secundo lis moueri non potest quin ex

communibus linguæ Hebrææ vsu hominis dicatur Filius, quia est ex pro-
genie Adæ. Ex opposito contendo deitatis æternæque essentia ratione
vocari Dei Filium: quia non minus consentaneum est ad diuinam

naturam referri quod vocatur Dei Filius, quā ad humanam. quod vo-
catur Filius hominis. Denique eo quem citauit loco, non aliter intelligit
Paulus eum qui secundū carnem genitus est ex femine Dauidis, decla-
ratum esse in virtute Filium Dei quā alibi docet, Christum qui ex Iu-
dais descendit secundū carnem, esse Deum benedictum in secula. Quod

si vtroque loco geminæ naturæ distinctio notatur, quo iure negabunt Fi-
lium Dei esse naturæ diuinæ respectū, qui secundū carnem Filius etiam
est hominis?

Rom. 9. 5.

Paulus eum qui secundū carnem genitus est ex femine Dauidis, decla-
ratum esse in virtute Filium Dei quā alibi docet, Christum qui ex Iu-
dais descendit secundū carnem, esse Deum benedictum in secula. Quod

si vtroque loco geminæ naturæ distinctio notatur, quo iure negabunt Fi-
lium Dei esse naturæ diuinæ respectū, qui secundū carnem Filius etiam
est hominis?

Paulus eum qui secundū carnem genitus est ex femine Dauidis, decla-
ratum esse in virtute Filium Dei quā alibi docet, Christum qui ex Iu-
dais descendit secundū carnem, esse Deum benedictum in secula. Quod

si vtroque loco geminæ naturæ distinctio notatur, quo iure negabunt Fi-
lium Dei esse naturæ diuinæ respectū, qui secundū carnem Filius etiam
est hominis?

Rom. 8. 32.

7 Tumultuosē quidem illi erroris sui patrocinium vrgent, quod di-
citur Deus proprio Filio non peperisse, quod illum ipsum, qui è Virgi-
ne nasceretur, Filium Alissimi vocari Angelus præcepit. Verum (ne
tam fatili obiectione superbiant) expendant paulisper nobiscum quā
validē ratiocinentur. Si enim ritē concluditur, à conceptione cœpisse

se Dei Filium, quia qui conceptus est, filius vocatur: sequetur, esse cœpisse
se Verbum à sua manifestatione in carne, quia Iohannes tradit se de Ver-
bo vitæ annunciare, quod manus suæ contrectauerunt. Similiter quod

apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, paruula es in milli-
bus Iudæ: ex te mihi nascetur dux qui regat populum meum Israel: & e-
gressus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur inter-
pretari, si talem argumentandi modum sequi volent? Nos enim mi-
nimè Nestorio suffragari testatus sum, qui duplicem Christum com-
mentus est, quando ex doctrina nostra iure fraternæ coniunctionis nos

secum Dei filios Christus fecit, quia in carne quam à nobis sumpsit, ipse
vnigenitus est Dei filius. Ac prudenter admonet * Augustinus, mitæ &
singularis Dei gratiæ illust. esse speculum, quod honorem adeptus est,
quatenus est homo, quem mereri non poterat. Hac igitur præstantia et-
tiam secundū carnem ab vtero ornatus fuit Christus, vt Filius Dei ef-
set. Neque tamen in personæ vnitatem fingenda est permixtio quæ deita-
ti quod proprium est tollat. Nec verò magis absurdum est, æternum Dei
Sermonem, & Christum, vnitatis in vnā personam duabus naturis, voca-
ri diuersis modis Dei Filium, quā secundū varios respectus nunc Fi-
lium Dei, nunc Filium hominis dici. Nihilò etiā magis nos grauat alia

serueti

serueti

serueti

serueti

serueti

serueti

serueti

serueti

serueti

serueti

Exponuntur loci
quidam, quos Ser-
uetus & Serueti se-
ruiatores vrgent vt
proben Christum
hominem demum
factū cœpisse esse
Dei Filium.

1. Iohan. 1. 2.

Mich. 1. 2.

* Lib. de caro &
grat. cap. 11.

Serueti calumnia, antequam apparuit in carne Christus, nusquam vocari Dei Filium nisi sub figura: quia etsi obscurior fuit tunc eius descriptio, *Resutatur alia Serueti* tamen iam clarè probatum sit, non aliter æternum fuisse Deum, *ueti calūnia, An-* nisi quia sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc *tequam apparuit* competere in Mediatoris personam quam suscepit, nisi quia Deus est *Christus in carne,* in carne manifestatus: neque Deum Patre ita fuisse vocatum ab initio, *unquā dici Dei fē* nisi mutua iam tunc fuisset ad Filium relatio, per quem omnis cognatio *liū, nisi sub figura.* vel paternitas censetur in cælo & in terra: hinc colligere promptum est, *Ephes. 3. 15.*

sub Lege quoque & Prophetis fuisse Dei Filium, antequam celebre esset hoc nomen in Ecclesia. Quòd si de sola voce certeretur, Solomo de immensa Dei altitudine differens, tam Filium eius, quàm ipsum incomprehensibilem affirmat. Dic nomen eius, si potes, inquit, aut Filij eius. Nec me latet apud contentiosos non fore satis ponderis in hoc testimonio: neque etiam eo valde nitior, nisi quòd malignè eos cavillari ostendit, qui Filium Dei negant esse Christum, nisi quatenus homo factus est. Adde quòd vno ore & consensu vetustissimi quique scriptores hoc idè tam apertè testati sunt, vt non minus ridicula quàm detestabilis sit eorum impudentia qui Itenæum & Tertullianum obicere nobis audent quorum vterque inuisibilem fateatur fuisse Dei Filium, qui postea visibilis apparuit.

Prover. 20. 4.

§ Etsi autem horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus forte alij non subscriberent: quicumque tamen Filium Dei non agnoscunt nisi in carne, si propiùs inuites, ab illis id concedi animaduertes, non alia ratione nisi quia conceptus est in utero Virginis ex Spiritu sancto: qualiter olim nugati sunt Manichæi, hominem extra duce Dei animam habere: quia legebant Deum inspirasse Adæ vitæ spiraculum.* Nam ita mordicus arripiunt Filij nomen, vt nullum inter naturas discernen relinquant: sed confusè blaterent Christum hominem esse Dei Filium, quia secundum humanam naturam ex Deo genitus est. Sic æterna Sapientia genitura, quam prædicat Solomo, aboletur, & nulla habetur detatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum spectrum supponitur. Crassiores Serueti præstigijs, quibus se & quosdam fascinauit (vt hoc exemplo admoniti pij lectores se in sobrietate & modestia contineant) refellere vtile quidem esset: tamen superuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factum est. Huc summa redit, Filium Dei ab initio fuisse ideam & iam tunc præordinatum fuisse hominem qui esset essentialis Dei imago. Nec alium Dei sermonem agnoscit nisi in externo splendore. Hanc fuisse genituram interpretatur, quòd Filij generandi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu se extendit in ipsam creaturam. Spiritum interea miscet cum ipso Sermone, quia Deus inuisibile verbum & Spiritum dispensauerit in carnem & animam. Denique figuratio Christi locum geniturae apud eum obrinet: sed qui tunc per speciem umbratilis fuit Filius, eum tandem esse genitum dicit per Sermonem cui seminis partes attribuit. Vnde sequetur porcos & carnes non minus esse Dei filios, quia ex originali semine verbi Dei creati sunt. Et si autem ex tribus increatis elementis Christum constet, vt sit genitus ex essentia Dei, sic tamen primogenitum esse fingit inter creaturas, vt eadè sit essentialis diuinitas lapidibus secundum suum gradum. Ne verò Christum videatur sua Deitate exuere, asserit carnem eius Deo esse *αὐθεντικόν*, & sermonem fuisse hominem factum, carnis in Deum conuersione. Ita dum Christum apprehendere non potest Filium Dei, nisi eius caro ex dei essentia prodierit, & in deitatem fuerit conuersa, æternam sermonis hypostasin redigit in nihilum, & Filium Davidis, qui promissus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidem hoc

Detegitur eorū omnium error quicumque Christū non agnoscunt Filiū Dei nisi in carne: & summam propositionem crassiores præstigijs Serueti, quibus se & quosdam fascinauit, evertens quod pura fides credit de Filij Dei persona. ac inde colligitur, versus ambagibus impuri illius canis spēs salutis prorsus fuisse extinctā.

* *Gene. 2. 7.*

* *Prover. 8. 24.*

repetit, genitum fuisse Filium à Deo, scientia & prædestinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ initio apud Deum fugebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mundi, in nube & columna ignis. Porrò quam turpiter sic cū ipse subinde pugnet: nimis prolixum esset referre. Ex hoc compendio colligenti sani lectores, versutis ambagibus impuri canis speciem salutis prorsus fuisse extractam. Nam si caro etiam ipsa diuinitas, desineret esse eius templum. Iam nec redemptor nobis esse potest nisi quæ ex Abraham Davidq; semine progenitus, verè secundum carnem homo factus sit. Ac perpetam in verbis Iohannis insistit, sermonè fuisse factum carnem: quia sicut Nestorij errori occurrunt, ita impiem hoc commentum cuius author fuit Eutyches, minime adiuuant, quum Euangelistæ non aliud fuerit propositum quàm personæ vnitatem asserere in duabus naturis.

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus propheticum, regnum & sacerdotium.

CAP. XV.

Ench. ad Laurent. cap. 5.

Hic & sect. 2. probatur, licet pecunia

riter regni introitu

Filio Dei tribuatur

Christi elogium, ad

Propheticum tamen

munus, & Sacerdo-

tium etiã referri.

Quod ad Prophe-

ticum munus, plenã

intelligentiã lucem

semper fuisse expe-

ctatã aduentu Mes-

sia: & ipsum cum

apparuit, rectum

fuisse Prophetã nõ

sibi modò, sed toti

suo corpori, i. vt mi-

nisteriũ nõ ipse tã-

tũ exerceret in sua

persona, sed Eccle-

siẽ mandaret.

** Christus agno-*

scẽdus Prophetã,

Rex, Sacerdus ex

sine & usu, nõ au-

tem nomine tenus.

** Coloss. 2. 19.*

** Iohan. 4. 25.*

** Isa. 55. 4.*

** Isa. 9. 6.*

** Heb. 1. 1.*

** Psal. 74. 9.*

** Dan. 9. 24.*

RECTE Augustinus, quanuis heretici Christi nomen prædicent, cõmune tamen illis cum piis fundamentum esse negat, sed manere Ecclesiæ propriũ: quia si diligenter considerentur quæ ad Christum pertinent, nomine tenus inueniuntur Christus apud eos: ne ipsa non est. Sic hodie Papistæ, quanuis in ore ipsorum resonet filius Dei, mundi Redemptor: uti a tamen inani nominis obtentu contenti, sua virtute & dignitate eam nudant, verè in eos competit illud Pauli, caput nõ tenere. Ergo vt in Christo reperiat fides solidam salutis materiam, atque ita in ipso acquiescat, statuendum hoc principium est, tribus partibus constare quod ei iunctum à Patre munus fuit. Nam & Prophetã datus est, & Rex & Sacerdos: quãquam nomina hæc tenere parum prodesset, nisi accederet finis & vsus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiantur, sed frigide nec magno cum fructu, vbi nescitur quid in se vnumquodque elogium contineat. Diximus autè, quanuis Deus Prophetas continua ferie alios alius submitrens populum nunquam destituerit vtili doctrina, & quæ ad salutem sufficeret: prorum tamen mentes hac persuasionem semper fuisse imbutas, aduentu Messiaẽ demum plenam intelligentiam sperandam esse: adeo quæ eius rei opinio peruenierat vsque ad Samaritanos, quibus tamen nunquam innotuerat vera religio: quod patet ex voce illa mulieris, "Messias quũ venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudei temere præsumperant animis: sed, vt erant certis oraculis edocti, ita credebant. Illustis inter alias est Isaiaẽ sententia, "Ecce posui eum testem populis, ducem & magistrũ populis dedi eum: nempe quo modo iam alibi vocauerat * Angelum vel Interpretem magni consilij. Hac ratione Apollolus perfectionem doctrinaẽ Euãgelicã commendans, vbi dixit, "variè olim & sub figuris multiplicibus Deum loquutum esse Patribus per Prophetas, adiungit, nouissimè nobis loquutum esse per dilectum Filium. Quia autè commune Prophetis officium fuit tenere suspensam Ecclesiam, & simul fulcire vsque ad Mediatoris aduentum, ideo conquestos in dissipatione fideles legimus, priuari se oraculo illo bono, * Signa nostra non videmus: non est inter nos Prophetã: non est cognoscens amplius. At verò quum iam non longè abesset Christus, præfixum fuit "Danieli tempus ad obsignandam visionem & prophetiam, non solum vt vaticinio de quo illic agitur, certa constaret autoritas: sed vt fideles æquo animo carerent ad tempus Prophetis, quia instaret omnium reuelationum plenitudo & clausula.

2 Porrò

2 Porro notandum est ad hæc tria munera Christi pertinere elo-
gium : scimus enim sub Lege sacro oleo tam Prophetas quàm sacerdo-
tes ac reges fuisse unctos. Vnde & celebre Messie nomen promisso Me-
diatori fuit impositum. Et si autem fateor peculiari regni intuitu & ra-
tione dictum fuisse Messiam (vt etiam alibi ostēdi) prophetica tamen &
sacerdotalis unctio gradum suum obtinent, neque sunt à nobis negli-
genda. Prioris expressa fit mentio apud Isaiam, his verbis, Spiritus Do-
mini leuauit super me, ideo unxit me Iehouah vt prædicarem mansue- *Ies. 61. a. 1.*
ris, in eadem afferrem contritis corde, promulgarem captiuis liberatio-
nem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus unctum Spiritu fuisse
vt præco & testis esset gratiæ Patris: neque id communi more: quia à
reliquis doctoribus, quorum simile erat officium, discernitur. Atque hic
rursus notandum est, non sibi modò unctioem accepisse, vt fungere-
tur docendi partibus: sed toti suo corpori, vt in continua Euangelii præ-
dicatione virtus Spiritus respondeat. Interea manet illud fixum, hac quã
attulit perfectione doctrinæ finem impositum fuisse omnibus prophetis:
vt authoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum a-
liquid assuunt. Nam extra omnium ordinem singulari privilegio eum
euegit vox illa quæ de tonuit è cælo, Hic est Filius meus dilectus: ipsum *Mat. 3. d. 17.*
audite. Ab ipso deinde capite ad membra diffusa est hæc unctio: sicut à *Ioel 2. g. 28.*
Ioel prædictum fuerat, Prophetabunt filij vestri, & filij vestræ visiones
videbunt, &c. Quod autem dicit Paulus, datum esse nobis in sapientiam: *1. Cor. d. 30.*
& alibi, in eo absconditos esse thesauros omnes scientiæ & intelligen- *Colos. 2. a. 3.*
tiæ, paulo diuersum sensum habet: nempe extra ipsum nihil esse utile
cognitu, & quicumque fide percipiunt qualis sit, totam bonorum cæle-
stium immensitatem complexos esse. Quæ ratione alibi scribit, Nihil
scire pretiosum duxi præter Iesum Christum, & hunc crucifixum. Quod
verissimum est, quia ultra Euangelij simplicitatem progredi fas non est.
Atq; huc tendit prophetica dignitas in Christo, vt sciamus in summa do-
ctrinæ quã tradidit, inclusos esse omnes perfectæ sapientiæ numeros.

3 Venio ad regnum, de quo frustra verba fierent nisi prius admoni-
ti essent lectores spiritualem esse eius naturam: quia inde ad quid valeat
& quid nobis conferat, totaque eius vis & æternitas colligitur. Æterni-
tas porro, quam apud Danielem Angelus Christi personæ tribuit, meri-
tò Angelus item apud Lucam salutis populi accommodat. Sed hæc quo-
que duplex, aut duobus modis statuenda est: altera enim ad totum Ec-
clesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Ad priorem
referendum est quod in Psalmo dicitur, S meliuravi per sanctitatem
meam Dauidi, non mentiar: semen eius in æternum manebit: solium eius
sicut sol in conspectu meo: sicut luna stabilitur in æternum, & te-
stis in cælo fidelis. Neque enim dubium est quin illic promittat Deus se-
per manu Filij sui æternum fore Ecclesiæ præsidem ac defensorem. *Dan. 2. g. 44.*
Luc 1. 31.
Psal. 89. 36.
37. 38.
Neque enim alibi quàm in Christo reperietur vaticiniij huius veritas.
quãtoquidem statim post mortem Solomonis concidit maiori ex par-
te regni dignitas, & cum ignominia familiaris Dau dice ad priuatum
hominem translata est: postea sensim diminuta fuit, vsque dum prorsus
trahi & pudendo interitu deficeret. Eundem habet sensum illa Iesaiæ ex *Ies. 53. 8.*
clamatio, Generatione in eius quis enarrabit? Non Christum ita à mör-
te superstitem fide pronuntiat vt eum coniungat cum suis membris.
Ergo quoties audimus armari Christum gerna potestate, meminerimus
hoc præsidio fulciri Ecclesiæ perpetua etiam vt inter turbulentas agita-
tiones, quibus assidue vexatur, inter graues & formidabiles motus qui
innumeras elationes mutantur, salua remaneant. Sic vbi Dauid hostium *Psal. 23. 4.*
audaciam tractat per iugum Dei & Christi eius abrumperere conantur, di-
cique

*De Christi Re-
gis munere. Spi-
ritualem esse eius na-
turam: vnde & æ-
ternitas colligitur,
cuique duplex.
Prior ad totum Ec-
clesiæ corpus spe-
tat.*

Psal. 110. 1.

Altera aternitas regni Christi, qua est specialis et propria cuiusque membri.

Iohan. 18. 36:

Hic & sect. 5. exponitur quod dictum fuit initio sect. 3. vtilitate regni Christi non posse aliter a nobis percipi, quam dum spirituale esse agnoscimus: eamque duabus in rebus consistere: nempe quod nos bonis omnibus ad aternam animarum salutem necessariis locupletat: deinde quod robore & virtute munit aduersus diabolum, omnesque eius impetus, itaque Christus nobis magis quam sibi regnare: vnde et Christianam non in merito dicimus.

Luc. 17. 21.

Rom. 14. 17.

diciturque reges & populos frustra tumultuari: quia ad frangendos eorum impetus satis fortis est qui in caelis habitat: de perpetua Ecclesiae conseruatione pios certiores reddens, ad bene sperandum animat quoties illam opprimi contigerit. Sic alibi quum dicit in persona Dei, Sede a dextris, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: admonet, ut cunque ad oppugnandam Ecclesiam multi & validi hostes conspirerent, non tamen suppetere illis vires, quibus aduersus decretum illud immutabile Dei praeualeant, quo Filium suum constituit aeternum Regem. Vnde sequitur fieri non posse, ut Diabolus cum toto mundi apparatu Ecclesiam vnquam deleat, quae in aeterno Christi solio fundata est. Iam quod ad specialem cuiusque usum spectat, eadem illa aternitas in spem beatæ immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum est, atque ex mundo, temporale, imò etiam caducum esse cernimus. Ergo Christus ut spem in caelos nostram attollat, regnum suum pronuntiat non esse ex mundo. Denique vbi quisque nostrum spirituale Christi regnum esse audit, hac voce excitatus penetrat ad spem melioris vitæ: & quod nunc protegitur Christi manu, plenum huius gratiæ fructum in futuro seculo expectet.

4 Quòddiximus vim & vtilitatem regni Christi non posse aliter a nobis percipi quam dum spirituale esse cognoscimus, vel hinc satis liquet, quòd dum toto vitæ cursu militandum sub cruce nobis est, aspera & misera est nostra conditio. Quid igitur nobis prolesset, collectos esse sub regis caelestis imperium, nisi extra terrenæ vitæ statum constaret eius fructus: Ideòque sciendum est quicquid nobis felicitatis in Christo promittitur, non subsistere in externis commodis, ut letam & tranquillam vitam agamus, floreamus opibus, securi simus ab omni noxa, & delictis affluamus quas expetere solet caro: sed caelestis vitæ esse proprium. Sicut autem in mundo prosper & oprabilis populi status partim bonorum omnium copia & domestica pace, partim validis praesidiis continetur, quibus tutus sit contra externam violentiam: ita & Christus suos omnibus ad aeternam animarum salutem necessariis locupletat, & virtute munit quae stent inexpugnabiles contra quoslibet hostium spiritualium impetus. Vnde colligimus ipsum nobis magis regnare quam sibi, idque intus & extra: ut scilicet donis Spiritus, quibus naturaliter vacui sumus, quatenus expedire nouit Deus, referti, ex iis primitiis sentiamus verè nos Deo coniunctos esse ad perfectam beatitudinem. Deinde ut eiusdem Spiritus virtute freti, non dubitemus contra Diabolum, mundum, & quoduis noxae genus nos semper fore victores. Huc tendit responsum Christi ad Pharisaeos, quia regnum Dei intra nos est, cum obseruatione non venturum. Probabile enim est, quia profitebatur se regem illum esse sub quo speranda erat summa Dei benedictio, per ludibrium rogasse ut proferret sua insignia. Ipse verò, ne stultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo propensi sunt in terram) eos in suas conscientias ingredi iubet, quia regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto. His breuiter docemur quid nobis conferat Christi regnum, nam quia non terrenum est vel carnale, quòd corruptioni subiaceat, sed spirituale ad aeternam nos usque vitam attollit: ut patienter hanc vitam sub ærumnis, inedia, frigore, contemptu, probriis, aliisque molestiis transigamus: hoc vno contenti quòd nunquam destituet Rex noster quin necessitatibus nostris subueniat, donec militia nostra per functi vocemur ad triumphum. quia talis est regnandi ratio ut edicet nobiscum quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia sua armat & instruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat: hinc nobis suppetit vberissima gloriandi materia, atque etiam fiducia suggeritur, ut intrepidè certemus cum Diabolo,

bolo, peccato, & morte. Denique vt iustitia eius vestiti, omnia mundi opprobria fortiter superemus: & sicut ipse suis donis liberaliter nos replet, ita nos vicissim fructus in eius gloriam proferamus.

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis confecta nobis proponitur, sed Christus Dei vocatur, quia super eum requieuit Spiritus Sapientiae, intelligentiae, consilij, fortitudinis, & timoris Dei. Hoc oleum est laetitiae, quo psalmus praedicat eum fuisse vnctum praecognitionibus suis: quia nisi in ipso talis esset praestantia, inopes essemus omnes ac famelici. Neque enim priuatim (vt dictum est) ipse sibi ditatus est: sed vt ieuinos & ariolos sua abundantia perfunderet. Nam sicuti dicitur Pater non dedisse Filio Spiritum ad mensuram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiam pro gratia. Ex quo fonte manat largitio, cuius meminit Paulus, qua variè distribuitur gratia fidelibus, secundum mensuram donationis Christi. His satis superque confirmatur quod dixi, Christi regnum in Spiritu, non terrenis deliciis, vel pompis esse situm: ac proinde, vt simus eius participes, mundo renūciandum esse. Huius sacrae vnctionis visibile symbolum in Christi baptismo ostensum fuit, dum super eum requieuit Spiritus in specie columbae. Spiritum verò eiusque dona vnctionis voce designari, neque nouum est, neque absurdum videri debet: quia non aliunde vegetamur: maximè verò quod ad caelestem vitam spectat, nulla est in nobis vigoris gutta, nisi quam nobis Spiritus Sanctus instillat, qui sedem in Christo delegit, vt inde large ad nos scaturirent caelestes diuitiae, quarum adeò sumus egeni. Quod autem & regis sui fortitudine inuicti stant fideles & spirituales eius diuitiae in eos exuberant: non immeritò dicuntur Christiani. Cæterum huic, de qua loquuti sumus, aeternitati nihil derogat Pauli sententia, Tunc regnum tradet Deo, & patri. Item, Subiicietur Filius ipse, vt sit Deus omnia in omnibus, quia nihil aliud vult, quam in illa perfecta gloria non talem fore regni administrationem, qualis nunc est. Dedit enim Pater omnem potestatem Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, sustentet, sub eius tutela nos protegat, nobisque auxilietur. Ita quantisper à Deo peregrinamur, Christus intercedit medius, qui nos paulatim ad solidam cum Deo coniunctionem perducatur. Et certè quod sedet ad Patris dextram, tantumdem valet ac si vocetur Patris legatus, penes quem tota sit imperij potestas: quia Deus mediatè, (vt ita loquat) vult in eius persona Ecclesiam regere ac tueri. Sicuti etià interpretatur Paulus primo ad Ephesios, locatum fuisse ad dextram Patris, vt sit Ecclesiae caput, quæ est corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi docet: datum illi fuisse nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur quòd sit in gloria Dei Patris. Nam his etiam verbis in Christi regno ordinem commendat praesenti nostrae infirmitati necessarium. Ita rectè colligit Paulus, Deum per se tunc fore vnicum Ecclesiae caput, quia impletae erunt Christi partes in Ecclesiae defensione. Eadem ratione passim Scriptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis praefecit Pater vt suam dominationem per eum exerceat. Licet enim multa dominia celebrentur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus Dominus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum, inquit Paulus. Vnde ritè colligitur, eundem esse ipsum Deum, qui per os Iesaiæ asseruit se Regem esse ac Legislatorem Ecclesiae. Nam etsi vbiq; beneficium & donum Patris vocat quicquid habet potestatis: non aliud tamen significat quàm se diuinitus regere, quia idè Mediatoris induit personam vt è sinu Patris & incomprehensibili gloria descendens, ad nos appropinquaret. Quo iustius est nos omnes vno consensu ad parendum accingi,

Iesai. 11. 2.
Psal. 45. 8.

Ioh. 3. 34.
Ioh. 1. 16.

Ephes. 4. 7.

Ioh. 1. 32.
Luc. 3. 22.

1. Cor. 15. 24.

Aeternitati regni Christi nihil derogare quod dicitur vltimo die traditurus regnū Deo Patri, similisque sententias.

Ibidem. 28.

Ephes. 1. 22.

Philip. 2. 9.

1. Cor. 8. 9.

Iesai. 33. 22.

summâque alacritate obsequia nostra dirigere ad eius nutum. Nam sicuti Regis & pastoris officia coniungit erga pios qui se morigeros vltro subiiciunt: ita ex opposito audimus sceptrum ferreū gestare, quo frangat ac conterat praefatos omnes, quasi vasa figuli. Audimus etiam iudicem fore Gentium, vt terram operiat cadaveribus, & altitudinem sibi aduersam prosteruat. Cuius rei quaedam hodie cernuntur exempla: plenū verò documentum extabit vltimo iudicio, quod etiam propriè censeripotest extremus regni eius actus.

De sacerdotio Christi: vt ad nos perueniat eius efficacia & utilitas, ostenditur incipiendum esse à Christi morte hinc sequi aeternū esse deprecatorem, cuius patrocinio fauorem consequimur: vnde tum precandi fiducia, tum tranquillitas piis conscientiiis oritur. Postremo ita esse ipsum sacerdotem vt nos adhaud dubiè voluit caput illud, in quo præcipuum salutis nostræ cardinaliæ verti sciebat, neque enim, vt dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum patet accessus nisi purgatis inquinamentis nos sacerdos sanctificet, gratiamque nobis obtineat, à qua nos scelerum nostrorum, & vitiorum arceat immundities. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, vt ad nos perueniat sacerdotij eius efficacia & utilitas. Hinc sequitur aeternum esse deprecatorem, cuius patrocinio fauorem consequimur. Vnde rursus oritur non modò precandi fiducia, sed etiam tranquillitas piis conscientiiis: dum in paternam Dei indulgentiam tuto recumbunt, ceriòque persuase sunt ei placere quicquid per Mediatorem consecratum est. Quò verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo fuit ratio, vt idem esset hostia qui sacerdos: quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat, nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum offerret. Iam sacerdotis personam sustinet Christus, non modo vt aeterna reconciliationis lege Patrem nobis fauentem ac propitium reddat, sed etià vt nos asciscat in societatem tanti honoris. Nam qui in nobis pollati sumus, in ipso tamen sacerdotes, offerimus nos & nostra omnia Deo, caelestèque sanctuarium libere ingredimur, vt grata sint ac boni odoris in conspectu Dei, quæ à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis. Atque hucusque se extendit illud Christi dictum, Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfusi quateus nos secū Patri dicauit (qui alioqui foremus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam sacri, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarij, cuius mentio fit apud Danielem. Notanda enim est antithesis inter hanc vnctionem & illam vmbrailem quæ tunc in usu fuerat: ac si diceret Angelus, discussis vmbriis in Christi persona clarum fore sacerdotium. Quo magis detestabile est eorum commentum qui nõ contenti Christi sacerdotio, seipso ad eum mactandū ingerere ausi sunt quod tentatur quotidie in Papatu, vbi missa censetur immolatio Christi,

Psal. 2. 9.

Psal. 110. 6.

6 Iam de sacerdotio breuiter sic habendū, finè & vsum eius esse vt sit mediator purus omni macula, qui sanctitate sua Deum nobis conciliet. Sed quia aditum occupat iusta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infensus est: vt nobis fauorem comparet sacerdos ad placandam iram ipsius Dei, piaculum interuenire necesse est. Quare vt hoc munus impletet Christus, cum sacrificio in medium prodire oportuit, nam & sub Lege sacerdotij fas non erat sanctuarium ingredi absque sanguine: vt scirent fideles quantum sacerdos interpositus esset deprecator, non posse tamen Deum propitiari, nisi expiatis peccatis. Qua de re prolixè Apostolus disputat in epistola ad Hebræos, à septimo capite ferè ad finem vsque de ceteri. Summa tamen huc tedit, non nisi in Christum competere sacerdotij honorem, quia sacrificio mortis suæ reatum nostrum delcuit & satisfecit pro peccatis. Quanti verò momenti res sit, ex solenni illo Dei iure iurando, quod absque poenitentia prolatum est, monemur, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech sanctorum enim haud dubiè voluit caput illud, in quo præcipuum salutis nostræ cardinaliæ verti sciebat, neque enim, vt dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum patet accessus nisi purgatis inquinamentis nos sacerdos sanctificet, gratiamque nobis obtineat, à qua nos scelerum nostrorum, & vitiorum arceat immundities. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, vt ad nos perueniat sacerdotij eius efficacia & utilitas. Hinc sequitur aeternum esse deprecatorem, cuius patrocinio fauorem consequimur. Vnde rursus oritur non modò precandi fiducia, sed etiam tranquillitas piis conscientiiis: dum in paternam Dei indulgentiam tuto recumbunt, ceriòque persuase sunt ei placere quicquid per Mediatorem consecratum est. Quò verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo fuit ratio, vt idem esset hostia qui sacerdos: quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat, nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum offerret. Iam sacerdotis personam sustinet Christus, non modo vt aeterna reconciliationis lege Patrem nobis fauentem ac propitium reddat, sed etià vt nos asciscat in societatem tanti honoris. Nam qui in nobis pollati sumus, in ipso tamen sacerdotes, offerimus nos & nostra omnia Deo, caelestèque sanctuarium libere ingredimur, vt grata sint ac boni odoris in conspectu Dei, quæ à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis. Atque hucusque se extendit illud Christi dictum, Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfusi quateus nos secū Patri dicauit (qui alioqui foremus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam sacri, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarij, cuius mentio fit apud Danielem. Notanda enim est antithesis inter hanc vnctionem & illam vmbrailem quæ tunc in usu fuerat: ac si diceret Angelus, discussis vmbriis in Christi persona clarum fore sacerdotium. Quo magis detestabile est eorum commentum qui nõ contenti Christi sacerdotio, seipso ad eum mactandū ingerere ausi sunt quod tentatur quotidie in Papatu, vbi missa censetur immolatio Christi,

Psal. 110. 4.

Apoc. 1. 6.

Iob. 17. 19.

Dan. 9. 24.

Quomodo redemptoris partes impleverit Christus, ut nobis salutem
acquireret: ubi de morte & resurrectione eius agitur: &
in cælum ascensu. CAP. XVI.

QUAE haftenus de Christo diximus, ad unum hunc scopum referenda sunt ut in nobis damnati, mortui & perditissimi, iustitiam in ipso, liberationem, vitam & salutem quaeramus: quemadmodum docemur in signi illa Petri sententia, * Non esse aliud nomen sub caelo datum hominibus in quo oporteat saluos fieri. Neque verò temere, vel fortuito casu, vel hominum arbitrio imposedum illi fuit nomen Iesu, sed è necessaria reperiencia ab Angelo supremi decreti preconce allatum, ratione etiam addita: quia " ad seruandum à peccatis populum missus esset. In quibus verbis notandum est quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuisse iniunctum ut nobis esset Saluator. Interea tamen mutila esset redemptio, nisi per continuos progressus ad vltimam vsque salutis metam nos perduceret. Itaque simulac vel minimum ab eo deflectimus seu sim euanescit salus, quæ solida in eo residet: ut se vltro priuent omni gratia quicumque in eo non acquiescunt. Et memoratu digna est illa Bernardi admonitio, non modò lucem, sed cibum quoque esse nomen Iesu: oleum etiam esse, sine quo aridus est omnis animæ cibus: sale enim esse, sine cuius conditura insipidum est quicquid proponitur: denique esse mel in ore, in aure melos, in corde iubulum, & simul medicinam: & quicquid disputatur insulsum esse, nisi ubi sonat hoc nomen. Sed hic diligenter expendere conuenit quomodo nobis ab ipso parta sit salus: ut non modò ipsum eius authorem persuasi simus, sed quæ ad stabilem fidei nostræ futuram sufficiunt amplexi, repudiemus quæcunque possent huc vel illuc nos abstrahere. Quò enim nemo possit in seipsum descendere ac se rido reputare qualis sit, quin Deum sibi iratum infestumque sentiens, necesse habeat eius placandi modum ac rationem anxie expetere, quòd satisfactionem exigit, non vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu soluti fuerint, semper incumbit ira Dei & maledictio, qui ut est iustus iudex, non sinit impunè legem suam violari, quin ad vindictam armatus sit.

2 Verùm antequam longiùs progredimur, in transcurso videndum est quomodo conueniat, Deum, qui nos misericordia sua præuenit, fuisse inimicum, donec per Christum nobis reconciliatus est. Nam quomodo in Filio vnigenito singulare amoris sui pignus nobis dedisset, nisi iam antè fuisset gratuito fauore complexus? Quoniam ergo hic emergit aliqua repugnantia species, hunc modum expediam. In hunc ferè modum " Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuisse hominibus inimicum, donec in gratiam Christi morte sunt restituti: fuisse maledictos, donec illius sacrificio expiata est eorum iniquitas: fuisse à Deo separatos, donec per ipsius corpus fuerunt in coniunctionem recepti. Huius generis locutiones ad sensum nostrum sunt accommodatae, ut melius intelligamus quàm misera sit, & calamitosa extra Christum nostra conditio. Nisi enim clavis verbis diceretur, iram ac vindictam Dei, mortemque æternam nobis incubuisse, minus agnosceremus quam miseri essemus sine Dei misericordia, & beneficii in liberationis minoris æstimatemus. Exempli gratia: audiat aliquis, Site quo tempore adhuc peccator eras, obliisset Deus, & te abieciisset, ut eras meritis, horribile exitium te manebat: sed quia sponte ac gratuita sua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à se passus est, eo periculo sic te liberauit: afficietur quidem & sentiet aliqua ex parte quantum debeat misericordiam Dei. Verùm audiat rursum quod Scriptura

Diligenter reputanda sunt quomodo redemptoris partes impleverit Christus, ut in ipso omnia nobis necessaria reperiamus, ut cum. (ut ait Bernardus, sit nobis lux, cibus, oleum, sal, mel, melos, iubulum, medicina.

* Acto. 4. 12.

* Mat. 1. 12.

* Luc. 1. 31.

Bernardus in Cantuariensi Serm. 15.

si.

Hic & sect. 3. & 4 exponitur, quomodo conueniat dicere Deum fuisse nobis inimicum, donec per Christum nobis reconciliatus est: quòd dare nobis Christum, et misericordiam præuenire nos, signa fuerint amoris, quo iam nos complectebatur. Et ostenditur scripturam hac loquentem & similibus uti, ut se ad sensum nostrum accommodat: neque tam falso ita loqui id quod tamen ab illis perituræ, & Augustini testimonio probatur.

* Rom. 5. 10.

* Galat. 3. 10. 13.

* Col. 3. 21. 22.

docet, se alienatum fuisse à Deo per peccatum, hæredem iræ, mortis æternæ maledictioni obnoxium, exclusum ab omni spe salutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanae mancipium, sub peccati iugo captivum, horribili denique exitio destinatum, & iam implicitum: hic Christum deprecatorem intercessile, pœnam in se recepisse ac luisse, quæ ex iusto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminerebat: mala, quæ Deo exosos illos reddebant, sanguine suo expiasse: hoc piaculo satisfactum ac ritè litatum Deo Patri esse: hoc intercessore irâ eius fuisse placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus esse subnixam: hoc vinculo benevolentiam illius erga ipsos contineri: his nonne eò magis permouebitur, quò melius ad viuum repræsentatur quanta è calamitate ereptus fuerit? In summa, quoniam non potest animus noster vitam in Dei misericordia vel satis cupidè apprehendere, vel qua decet gratitudine excipere, nisi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore ante percussus & cõsternatus: sic instituimur sacra doctrina, vt sine Christo Deum nobis quodammodo infestum cernamus, & eius manum in exitum nostrum armatam, benevolentiam eius paternamque charitatem non nisi in Christo amplexemur.

3 Atque hoc tametsi pro captus nostri infirmitate dicitur, non tamè falso. Deus enim, qui summa iustitia est, iniquitatem, quam in omnibus nobis conspicit, amare non potest. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum sit. Proinde secundum corruptæ nostræ naturæ, & deinde accidentis præuæ vitæ respectum in offensione Dei reuersumus omnes in eius conspectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod suum est in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro sua benignitate amet. Vt cunque enim peccatores vitio nostro simus, manemus tamen eius creaturæ: vt cunque mortem nobis ascuerimus, ipse tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita nostri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui si perpetuum & irreconciliabile dissidium est inter iustitiã & iniquitatem: quandiu peccatores manemus, suscipere nos totos non potest. Itaque vt sublata omnis simultatis materia, nos sibi prorsus reconciliet, proposita in morte Christi expiatione, quicquid in nobis mali est abolet, vt iusti in eius conspectu & sancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri. Proinde sua dilectione præuenit ac anteuerit Deus Pater nostram in Christo reconciliationem. Inò quia prius diligit, postea nos sibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec sua morte succurrit Christus, manet iniquitas quæ Dei indignationem meretur, & est corâ eo maledicta ac damnata: non ante plenam habemus firmamque cum Deo cõiunctionem quàm vbi Christus nos cõiungit. Ad quæ si Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Christum solum oculos mentesque defigere conuenit: vt reuera per ipsum solum consequimur ne imputentur nobis peccata, quorum imputatio itam Dei secum trahit.

Ephes. 1. 4.

Iohan. 3. 16.

Rom. 5. 10.

*Præf. in Euan-
ge. Iob. 110.*

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionem, qua nos ante mundi creationem complexus est Deus, in Christo cõstitisse fundatam. Hæc perspicua sunt & Scripturæ consentanea, locosque illos optimè inter se conciliant, vbi dicitur, Deum suam erga nos dilectionem in eo declarasse quòd vnigenitum Filium in mortem dedit: & tamen fuisse inimicum, antequam morte Christi in gratiã reductus esset. Verùm quòd firmiora sint apud eos qui veteris Ecclesiæ testimonium requirunt, citabo locum Augustini, vbi id ipsum docetur. Incomprehensibilis (inquit) ac immutabilis est Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem Filij eius, cœpit nos diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito etiam nos filij eius essemus,

ante-

antequam omnino aliquid essemus. Quod ergo reconciliati sumus per mortem Christi, non sic accipiat quodammodo nos reconciliauerit ei Filius, ut iam amare inciperet quos oderat: sed iam nos diligenti reconciliati sumus, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Quod utrum verum dicam, attestetur Apostolus. Comendat (inquit) dilectionem suam erga nos, quoniam quum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat itaque ille erga nos charitatem, etiam quum inimicitias aduersus eum exercentes operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipse non fecerat: & quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vnoquoque nostrum & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc sunt Augustini verba.

5 Iam ubi quaeritur quomodo abolitis peccatis dissidiū Christus inter nos & Deū sustulerit, & iustitiā acquisierit quæ eum nobis fauentē ac beneuolū redderet: generaliter responderi potest, toto obedientiæ suæ cursu hoc nobis præstitisse. Quod Pauli testimonio probatur, * Quæadmodū vnus transgressione peccatores multi sunt constituti: sic vnus obedientia iusti constituimur. Et sane alibi causam veniæ quæ nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totā Christi vitam, Vbi venit plenitudo temporis. misit Deus Filium suū factum ex muliere, subiectum Legi, ut eos qui sub Lege erant, redimeret. Ita in ipso quoque Baptismo asseruit impleri iustitiæ partē, quod obedienter Patris mandatū perageret. Denique ex quo induit personā serui, cœpit ad nos redimendos pretiū liberationis soluere. Scriptura tamen quò certius definiat modum salutis, hoc morti Christi quasi peculiare ac propriū adscribit. Pronuntiat ipse animā se dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuū esse propter peccata nostra. Clamabat Iohannes Baptista, ipsum venisse ad tollendū peccata mūdi, quia agnus Dei esset. Alibi Paulus nos iustificari gratis tradit per redemptionem quæ est in Christo: quia propositus est reconciliator in suo sanguine. Item, nos iustificatos esse in sanguine ipsius, & reconciliatos per mortem. Rursum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus est peccatum, ut essemus iustitia Dei in illo. Non omnia persequar, quia immentus esset catalogus, & multa deinde suo ordine citanda erūt. Quæ obrem in symbolo fidei, quod Apostolicum vocant, optimo ordine statim à natalibus Christi sic trāsitus ad mortem & resurrectionē, vbi perfectæ salutis summa consistit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus est in vita: sicuti Paulus ab initio ad finem vsque totā cōprehendit, quod seipsum exinanierit, forma serui accepta, & Patri fuerit obediens vsque ad mortē: nempe mortem crucis. Et sanè in ipsa quoque primū gradum occupat voluntaria subiectio: quia ad iustitiam nihil profuisset sacrificium nisi sponte oblatum. Itaque ubi testatus est Dominus se animā pro ouibus ponere, disertè addit, Nemo tollit eā à me ipso. Quo sensu Iesaias dicit obmutuissē instar agni coram tonsore. Et historia Euangelica refert obuiam produsse militibus: & coram Pilato, omnia defensione, ita esse ad subeundum iudicium. Non id quidem absque certamine: quia & infirmitates nostras susceperat: & hoc modo probari oportuit quod Patri suo præstabat obsequium. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis specimen, iustitiam cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abiicere sui curam, ut nobis cōsuleret. Illud quidem tenendum est, non potuisse ritè Deo aliter litari quàm dū proprio se affectu abdicans Christus illius se arbitrio subiecit, totūque addixit. Quum ad rem appositè testimonium illud Psalmi citat Apostolus, In libro Legis scriptum est de me ut faciam voluntatem tuam Deus, *Hebr. 10. 5.*

Licet toto obedientiæ suæ cursu (id est tota vita singulisque eius paribus) Christus redemptionem se nesciunt præstitit: Scripturam tamen, quò certius definiat modum salutis, hoc morti Christi quasi peculiare adscribere.

* Rom. 5. 19.
Galat. 4. 4.
Mat. 3. 15.

Matt. 20. 28.
Rom. 4. 25.
Iohan. 1. 29.
Rom. 3. 15.
Rom. 5. 9. 10.
2. Cor. 5. 21.
Philip. 2. 7.

In morte Christi quem gradum occupat voluntaria subiectio, ita tamē voluntaria, ut nō absque certamine proprio se affectu abdicarit.

* Iohan. 10. 15.
Iesai. 53. 7.
Iohan. 13. 4.
Matt. 27. 15.
Hebr. 10. 5.

sed hanc illi inesse efficaciam declarat: quæ in Christianis omnibus apparere debeat, nisi velint mortem ipsam inuilem reddere & infructuosam. Proinde duplex in morte sepulturæque Christi beneficium nobis fiendum proponitur, liberatio à morte cui mâcipati eramus, & carnis nostræ mortificatio.

8 Nec verò descensum ad inferos omittere conuenit, in quo ad redemptionis effectum non parum est momenti. Quanquam enim ex veterum scriptis, particulam quæ legitur in symbolo apparet nō adeo fuisse olim in Ecclesiis vsitatam, in tractanda tamen doctrinæ summa locū ei dari necesse est: utpote quæ rei maximè vtile ac minimè spernedum mysterium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli, qui eam non prætermittant. Vnde conuicere licet, post aliquantum temporis insertam, non protinus, sed sensim Ecclesiis insueuisse. Id certè extra controuersiam est, ex communi piorum omnium sensa fuisse desumptam: quando nemo est Patrum, qui non in suis scriptis descensum Christi ad inferos commemoret, tametsi interpretatione diuersa. Verum aut à quibus, aut quo primum tempore inserta fuerit, parum ad re attinet. Potius hoc in Symbolo animaduertendum, vt plena & numeris omnibus absoluta fidei summa nobis constet, in quam nihil ingeratur nisi ex purissimo Dei verbo petitur. Si quos potè impedit morositas, ne in Symbolum admittant, mox tamen plenum fiet tanti interesse ad redemptionis nostræ summâ, vt ea præterita multum ex mortis Christi fructu deperat. Sunt etiam rursus qui opinentur, nō aliquid nouū hic dici, sed aliis verbis repeti, quod prius de sepultura dictum fuerat: quando quidem Inferni vocabulū sapius in Scripturis pro sepulchro ponatur. Quod de verbi significatione obtendunt, verum esse concedo, nō rarò pro sepulchro accipi infernum: sed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facillè adducor, vt ab illis dissentiam. Quæ enim oscitantia fuisset, rem minimè difficilem verbis expeditis & claris demonstratam, obscuriore deinde verborum complexu indicare magis quàm declarare? Nam quoties locutiones duæ rem eandem exprimentes simul connectantur, posteriorem esse prioris exegesis conuenit. At verò qualis erit ista exegesis si quis ita loquatur, Quod Christus sepultus esse dicitur, significat ad inferos descendisse? Deinde non est verisimile irreperere potuisse superfluum eiusmodi battologiam in compendium hoc, vbi summam, quàm fieri potest paucissimis verbis præcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facillè assentiantur quicumque rem ipsam paulò diligentius expenderit.

9 Alij secus interpretantur, quòd Christus descenderit ad animas Patrum qui sub lege mortui erant, vt nuntiū peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi inclusa tenebantur: & huc perperam trahunt testimonia ex Psalmo, quòd portas æteas & vestes ferreos fregerit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verum quum Psalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula conuiciuntur: Zacharias autem profundo & arido puteo vel abyffo comparat cladem Babylonicam, in qua demersus erat populus: & simul doceat, totius Ecclesiæ salutem esse exitum à profundis inferis: nescio què factum sit vt posteritas locum putaret esse subterraneum, cui affinxit nomen Limbi: * sed hæc fabula tametsi magnos authores habet, & hodie quoque à multis ferè pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula est. Nam concludere in carcere mortuorū animas puerile est: Christi autè animâ illuc descendere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libenter equidè fateor, Christum ipsis illuxisse virtute sui Spiritus; vt gratiam, quam spe gustauerant duntaxat

mundo

Descensum Christi ad inferos, rei maxime mysteriū cōtinere, neque parū momenti ad redemptionis nostræ effectū: huius partis diuersæ expositiones afferuntur & reseruantur, hic et sic. 3.

Psalm. 107. 16.

Zach. 9. 11.

* Vide Iustinum, Ambrosiū, Hieronymum. Idem Augustinum Epist. 96.

mundo fuisse tunc exhibitā agnoscerent. Et probabili ratione huc aptari potest Petri locus, vbi dicit Christum venisse, ac prædicasse spiritibus qui in specula erant (carcerem verunt communiter) nam & contextus eò nos ducit, fideles qui ante id tempus defuncti fuerunt consortes fuisse eiusdem nobiscū gratia: quia vim mortis iode amplificat quòd ad mortuos vsque penetraverit, dum piæ anime eius visitationis, quam sollicitè expectauerant: præsentī aspectu sunt pouta: contra, reprobis clariuz patuit se excludi ab omni salute. Quòd autem Petrus non tam distinctè loquitur, non ita accipiendum est quasi nullo discrimine pios simul & impios permisceat: sed tantum docere vult communem vtrisque fuisse mortis Christi sensum.

II Verum de Christi descēsu ad inferos seposita ratione Symboli, certior expositio quærenda est: & nobis ex Dei verbo cōstat non modò sancta & pia, sed plena quoque eximie cōsolationis. Nihil actum erat si corporea tantum morte defunctus fuisset Christus: sed operæ simul pretium erat ut diuinæ vltionis seueritatem sentiret: quòd & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorum copis æternæque mortis horrore, quasi consertis manibus, luçtari. * Correctionem pacis nostræ illi impositam fuisse ex Propheta nuper retulimus, fuisse propter scelera nostra à Patre percussum, attritum propter nostras infirmitates. Quibus significat, in locum sceleratorum sponsores, valem ad eò que instar rei submissum, qui dependeret ac persolueret omnes, quæ ab illis expectandæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo si ad inferos descendisse dicitur, nihil mirum est, quum eam mortem pertulerit quæ sceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis frauola, adeòque ridicula est eorum exceptio, qui dicunt hoc modo peruerti ordinem: quia absurdum est se pulturæ subici quòd processit: vbi enim quæ in hominum conspectu patlas est Christus exposita fuerunt, opportunè subiicitur inuisibile illud & incomprehensibile iudicium quod coram Deo sustinuit: ut sciamus non modò corpus Christi in precium redemptionis fuisse traditum: sed aliud maius & excellentius pretium fuisse quòd diros in anima cruciatus dampnari ac perditū hominis pertulerit.

III Hoc sensu dicit Petrus Christum resurrexisse solutis mortis doloribus, à quibus impossibile erat ipsum teneri, vel superari. Non simpliciter nominat mortem: sed Filium Dei implicitum fuisse doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis est. Quantulum eam fuisset, securè & quasi per lusum prodire ad subeundam mortem? Hoc verò immensæ misericordiæ verū fuit specimen, mortem quam tantopere horrebat, non refugere. Nec dubium est quin idem docere velit Apostolus in Epist. ad Hebræos, vbi scribit, * Christum à suo metu fuisse exauditum (reuerentiā alij vertunt vel pietatem, sed quàm patum aptè, res ipsa euincit, & ipsa etiam loquēdi forma.) Christus ergo cum lachrymis & clamore valido orās, à metu suo exauditur: non ut à morte sit immunis, sed ne absorbeat ut peccator: quia illic personā nostram gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quàm sentire te à Deo derelictū & alienatū: & quum inuocaueris non exaudiri: perinde ac si in tuā perniciem ipse conspirasset. Eò Christum videmus fuisse deiectū ut coactus fuerit, urgēte angustia, exclamare, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Quòd enim nonnulli volunt, ex aliorum potius opinione quàm ex suo sensu sic loquutum fuisse, nequaquam probabile est: quum ex intimi animi angore deductam fuisse vocem constet. Neque tamen inuimus Deum fuisse vnquam illi vel aduersarium vel iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit, irascetur?

* Isa. 53. 3.

* Act. 2. 24.

Expositio descensionis

Christi ad inferos

genuina assertura

verbo Dei, sancta,

pia, & plena exi-

mie consolationis

(quæ etiam confit-

matur veterum te-

stimonio) Christum

nō tantum corporea

morte defunctum

fuisse, sed etiā diuinæ

vltionis seueritatis

sensisse, quo et

iræ ipsius intercedo-

ret, & satisfaceret

iusto iudicio: itaq;

oportuisse eum cum

inferorū copis æter-

næque mortis horro-

re quasi consertis

manib⁹ luçtari. Ne-

que tamē Deū suū

se iniqua illi vel ad-

uersarium, vel iratū:

sed diuinæ seue-

ritatis grauitatem

iū sustinisse, quo-

mā manu Dei per-

cussus & afflict⁹

omnia irati & pe-

nitentis Dei signis

expressus est. hinc &

sect. 11.

* Act. 2. 24

* Hebr. 5. 7

Psal. 22. 2

Matt. 27. 46

Fide Cy. l. altero.

de re. fide. ad Re-

g. 11.

aut quomodo Christus Patrem aliis sua intercessione placaret, quem in-
 fensum haberet ipse sibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ seueritatis graui-
 tatem eum sustinuisse: quoniam manus Dei percussus & afflictus, omnia
 irati & punientis Dei signa expertus est. Proinde Hilarius eo descēsu hoc
 nos esse consequutos ratiocinatur, vt mors perempta sit. Nec aliis locis à
 nostra sententia abludit: vt quum ait, Crux moysi, inferi, nostra vita sunt.
 Item alibi, Filius Dei in infernis est: sed homo refertur ad cælum. Et quid
 priuati hoministestimonium cito, quum idem Apostolus afferat, hunc
 victoriæ fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis
 per totam vitam obnoxij erant seruituti? Vincere ergo metum oportuit
 qui naturaliter cunctos mortales assidue angit ac urget: quod fieri non
 potuit nisi pugnando. Porro fuisse non vulgarem aut leui de causa con-
 ceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli potestate, cum
 mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conferendo, factum
 est vt & referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in mor-
 te ea formidemus quæ Princeps noster deglutiuit.

*Refutantur nebu-
 lanes quidam mali
 & indocti, qui hæc
 expositionem hodie
 exagitant, clamitā-
 tes Filio Dei fieri
 iniuriam, illiq; des-
 perationē a scribi,
 quæ fidei contraria
 sit. Itaque contra
 eos manifestis testi-
 monijs ostenditur
 optimè constare sibi
 hæc duo, verè Chri-
 stum metuisse, tur-
 batū fuisse spiritu,
 expauesse, tentatū
 fuisse per omnia si-
 cut nos: & absque
 peccato tamen.*

12 Hic nebulones quidam licet indocti, malitia tamen magis quàm
 inscitia impulsī, clamitant me atrocem facere Christo iniuriam: quia mi-
 nimè consentaneum fuerit eum de animæ salute timere. Deinde calum-
 niam durius exagitant, me desperationem adscribere Filio Dei, quæ fidei
 contraria sit. Primùm de metu pauoreque Christi, quem tam apertè præ-
 dicant Euangelistæ, controuersia ab his improbè mouetur. Nam ante-
 quam instaret tempus mortis, turbatus est spiritu, & affectus mœrore: in
 ipso vero congressu cœpit expauescere vehementiùs. Simulationem si
 fuisse dicant, nimis putidum est effugium. Confidenter ergo (vt verè do-
 cet Ambrosius) profiteri Christi tristitiã conuenit, nisi nos crucis pudeat.
 Et sanè nisi pœnæ fuisset particeps anima, corporibus tantum fuisset re-
 demptor. Luctari autem oportuit vt erigeret qui prostrati iacebant: a-
 deoque nihil inde cœlesti eius gloriæ decedit, vt hac in parte refulgeat
 bonitas nunquam satis laudata, quòd infirmitates nostras in se suscipere
 grauatus non est. Vnde etiam solatium illud anxietatum & dolorum,
 quod nobis proponit Apostolus Mediatorem hunc esse expertū nostras
 infirmitates, vt ad succurrendum miseris propensior sit. Obtenđūt, quod
 vitiosum per se est indignè Christo tribui. Quasi verò supra Spiritū Dei
 sapiant, qui hæc duo simul cõciliat, Christum fuisse tentatum per omnia
 sicut nos, & tamen absque peccato. Non est igitur cur nos terreat infirmi-
 tas Christi, cui vt se subiiceret, non violentia aut necessitate coactus, sed
 mero amore nostri, misericordiã que inductus est. Quicquid autem spon-
 te passus est pro nobis, nihil ex eius minuit virtute. In vno autem fallun-
 tur isti obtrectatores, quòd infirmitatem in Christo omni vitio labèque
 puram & vacuam non agnoscunt: quia se intra obedientiæ fines conti-
 nuunt. Nam quia moderatio in naturæ nostræ deprauatione conspici non
 potest, vbi omnes affectus turbido impetu modum excedunt, hac vna
 perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer esset, in cunctis eius
 affectibus viguit moderatio, quæ excessum cohiberet. Vnde nobis in do-
 lore, metu & formidine similis esse potuit, vt tamen hac nota differret.
 Conuicti ad aliud tandem cauillum transfiliunt: quanuis mortem timue-
 rit Christus, maledictionem & iram Dei, à qua se tutum esse nouerat, nõ
 timuisse. Sed expendant pij lectores quàm honorificum hoc sit Christo,
 molliorem ac magis meticulosum fuisse quàm plerosque gregarios ho-
 mines. Contumaciter ad mortem properant latrones aliique malefici:
 eam multi alto animo despiciunt: alij placidè eam obeunt. Eius horrore
 Filium Dei fuisse perculsum & propè attonitum, cuius fuisset constantiæ
 vel magnitudinis: Quod enim prodigiosum censerī vulgo posset, de eo
 refertur,

refertur, præ vehementia cruciatus guttas sanguinis ex eius facie fluxisse. Nec verò spectaculum hoc præbuit aliorum oculis, quum in arcano recessu gemitus suos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit, quod Angelos, qui insolita consolatione eum erigerent, è cælo descendere necesse fuit. Quam pudenda ut dixi, fuisset hæc mollities, eoque torqueri ob communis mortis formidinem, ut sanguineo sudore diffunderet, neq; posset recreari nisi Angelorum conspectu? Quid illa precatio ter repetita, Pater, si fieri potest, trāteat à me calix iste, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, ostendit asperius & magis arduum fuisse Christo certamē quā in cum morte communi? Vnde apparet nugatores istos, cum quibus disputo, audacter garrisse de rebus incognitis: quia nūquam serio reputarunt quid sit aut valeat nos redempti esse à Dei iudicio. At qui hæc nostra sapientia est, probè sentire quanti constiterit Dei Filio nostra salus. Si nunc roget quispiam, an tunc descenderit Christus ad inferos quum mortem deprecatus est: respondeo hoc fuisse exordium, vnde colligi potest quam diros & horribiles cruciatus perpessus fuerit, quum se ad tribunal Dei reum stare cognosceret nostra causa. Quamquā autem sese ad momentum occultavit diuina vis Spiritus, ut locum infirmitati carnis cederet: sciendum tamen est talem fuisse tentationem ex doloris & metus sensu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc modo impletum est quod habetur in concione Petri, non potuisse eum teneri à dolentibus mortis: quia se quasi derelictum à Deo sentiens, ne tantillum quidem deflexit à bonitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia clamauit, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Nam et si supra modum angitur, non tamen desinit vocare Deum suum, à quo se derelictum exclamat. Porro hinc refellitur tam Apollinarianus error, quā eorum qui Monothelitarum dicti sunt. Ille Christo fingebat spiritum æternum fuisse animæ vice, ut tantum esset dimidius homo. Quam verò expiare peccata nostra potuerit nisi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut voluntas obedientiæ nisi in anima? quā ideo turbatam fuisse scimus, ut nostræ, trepidatione discussa, pacē & quietem obtineant. Ad hæc contra Monothelitas, videmus ut nunc secundum hominem noluerit quod volebat secundum diuinam naturam. Omitto quòd metum, de quo loquuti sumus, contratio affectu subigat: neque enim obscura est illa repugnantia species, Pater libera me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intemperies, qualis in nobis cernitur dum maxime nitimur ad nos domandos.

Mat. 26. 39.

Act. 2. 24.

Matt. 27. 47.

Iob. 12. 27, 28.

13 Sequitur à mortuis resurrectio, sine qua mutilum esset quod habemus diximus. Quando enim in cruce, morte, & sepultura Christi non nisi infirmitas apparet, transilienda sunt illa omnia fidei, ut pleno robore instruat. Proinde tametsi in eius morte habemus solidū salutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati sumus, & iusto eius iudicio satisfactum, & maledictio sublata, & per soluta est pœna: dicimur tamen non per mortem, sed per resurrectionem regenerati in spem vitæ: quia ut ille resurgendo victor mortis emerfit, ita fidei nostræ victoria in ipsa demum consistit resurrectione. Quale hoc sit, melius Pauli verbis exprimitur: mortuū enim dicit propter peccata nostra, suscitatum propter nostram iustificationem: ac si diceret, morte eius sublatum peccatum, resurrectione instauratam restitutamque iustitiam. Quomodo enim moriendo liberare nos à morte poterat, si morti ipse succubisset? quomodo comparasset nobis victoriam, si in certamine defecisset? Quare sic salutis nostræ materiam inter Christi mortem & resurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta: per hanc, iu-

* 1. Pet. 1. 3.

Sine Christi resurrectione
 sine mutilū esse
 quicquid de cruce,
 morte, & sepultura
 credimus, ei⁹ tri-
 plicē nos percipere
 fructū: q̄ & iusti-
 tiā nobis acquisiuit
 corā Deo, & nobis
 pignus est futuræ re-
 surrectionis, & e-
 ius vita iam nunc
 regeneramus in v⁹
 te nouitatem.

* Rom. 4. 25.

Rom. 1. 4. stitia reparata, & recta vita: sic tamen vt huius beneficio vim efficaciamque suam illa nobis proferat. Itaque Paulus in ipsa resurrectione declaratum fuisse Filium Dei asserit: quia tunc demum exeruit cœlestem potentiam, quæ & clarum diuinitatis eius speculum est, & stabilis fidei nostre futura: sicuti etiam alibi docet passum fuisse pro infirmitate carnis, resurrexisse autem ex virtute Spiritus. Eodem sensu alibi de perfectione differens, Vt cognoscam illum (inquit) & potentiam resurrectionis illius. Continuo tamen post societatem cum morte annectit. Cui aptissime congruit illud Petri, Deum suscitasse eum à mortuis. & dedisse illi gloriam: vt fides & spes nostra esset in Deo: non quod fides morte suffulta vacillet, sed quia virtus Dei quæ sub fide nos custodit, in ipsa maxime resurrectione sese aperit. Proinde meminerimus, quoties solius mortis mentione, simul comprehendere quod proprium est resurrectionis: parè quoque synecdochen esse in voce Resurrectionis, quoties seorsum à morte ponitur: vt secum trahat quod peculiariter morti conuenit. Sed quia resurgendo palmam adeptus est, vt fieret resurrectio & vita: merito contendit Paulus abolicam esse fidem, & inane fallaxque Euangelium, nisi Christi resurrectio cordibus nostris sit infixæ. Ideo alibi postquam in Christi morte aduersus damnationis terrores gloriatus est, amplificandi causa addit, Imò idem qui mortuus est resurrexit, & nunc coram Deo pro nobis apparet Mediator. Deinde quemadmodum antea exposuimus ex cõmunicatione crucis pendere carnis nostræ mortificationem: sic & alterum ex eius resurrectione fructum nos obtinere illi respondentem intelligendum est. Ideo enim, inquit Apostolus, similitudini mortis eius iniuncti sumus, vt participes resurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi, vt argumentum ex eo quod Christo sumus commortui, deducit, mortificanda esse membra nostra super terram: ita etiam quia cum Christo surreximus, ex eo infert, quæ sursum sunt nobis esse querenda, non quæ super terram. Quibus verbis non inuitamur dumtaxat exempliq; suscitati Christi, ad sectandam vitæ nouitatem: sed eius fieri virtute docemur vt regeneremur in iustitiam. Tertium quoque ex eâ fructum consequimur, quod veluti accepta arrha, securi reddimus de nostra ipsorum resurrectione, cuius illam esse certissimum hypostasin constat: qua de re prolixius disputari. *1. Cor. 15.* Obiter autem annotandum est, quod dicitur ex mortuis resurrexisse: qua voce & mortis & resurrectionis veritas exprimitur, ac si diceretur, & eandem qua cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem obiisse, & in eadem quam mortalem susceperat carnem immortalitatem recepisse.

** Epbes. 4. 10.* Resurrectioni nõ absre annectitur in cœlum ascensus. Est enim gloria virtutemque suam Christus resurgendo plenius illustrare cœpit, deposita iam scilicet abiecta & ignobili conditione mortalis vitæ & crucis ignominia: sua tamen demum in cœlum ascensione regnũ suum vt impuleret omnia, vbi in specie repugnantia admonet pulchrum esse cõsensum: quia sic à nobis discessit, vt eius discessus nobis esset vtillior eâ præsentia, quæ in humili carnis domicilio se cõtinebat quantisper in terra versatus est. Itaq; Iohannes, vbi præclarã illam inuitationem retulit,

** Siquis sitit, veniat ad me, &c.* subiicit nondum fuisse tunc fidelibus datũ Spiritum: quia nondum glorificatus erat Iesus. Quod etiã testatur est discipulis ipse Dominus, "Expedi vobis vt abeam: nisi enim abiero Spiritus sanctus non veniet. Corporalis verò absentia solatium proponit, quod non deseret pupillos, sed iterum ad eos veniet, inuisibili quidem modo, sed magis optabili: quia tunc certiore experientia edocti sunt, imperium quo potitur, & quam exercet potentiam non modò ad beatè viuendum, sed

sed scilicet quoque moriendum fidelibus sufficere. Et sanè videmus quanto potentiam ostendit maiorem Spiritus sui abundantiam tum effuderit, quanto magnificentius tum in adiuvandis regnum suum promouerit, quanto maiorem potentiam tum in adiuvandis suis, tum in hostibus suis, tum in hostibus deiciendis extulerit. In cælum ergo subleuatus, de cælum corpore sui præsentiam è conspectu nostro sustulit: non ut adesse fidelibus desineret qui adhuc in terris peregrinantur, sed ut præsentiore virtute & cælum, & terram regeret. Quin potius, quod pollicitus est, se futurum nobiscum vsque ad consummationem seculi, id est sua hac ascensione præstitit: qua ut corpus supra omnes cælos eleuatum est, ita virtus & efficacia ultra omnes cæli ac terræ fines diffusa propagataque est. Hoc Augustini verbis malo quam meis explicare. Iustus (inquit) per mortem erat Christus ad dextram Patris, unde venturus est ad viuos & mortuos iudicandos: præsentia itidem corporali, secundum sanam doctrinam fideique regulam. Nam præsentia spirituali cum eis erat venturus post ascensionem suam. Et alibi fufius ac clariùs. Secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Secundum carnem verò quam Verbum assumpsit, secundum id quòd de Virgine natus est, secundum id quòd à Iudæis comprehensus est, quòd ligno confixus, & de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & eis deducentibus videndo, non sequendo, ascendit in cælum, & non est hic: ubi enim sedet ad dexteram Patris, & hic est: nò enim recessit præsentia maiestatis. Ergo secundum præsentiam maiestatis, semper habemus Christum: secundum præsentiam carnis, rectè dictum est discipulis, Me autè nò semper habebitis. Habuit enim illud Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis nò videt.

15 Quare mox subicitur, consedisse ad Patris dexteram: similitudine scilicet à principibus sumpta, qui suos habent assistores, quibus regendi, imperandique vices demandant. Ita Christus, in quo exaltati, & per eius manum regnare vult Pater, in eius dexteram receptus dicitur, ac si diceretur cæli ac terræ domitio inauguratus, commissa sibi administrationis possessionem solemniter adiuit: nec semel adisse tantum, sed in ea peristare, donec ad iudicium descendat. Sic enim Apostolus interpretatur quòd ita loquitur, Constituit illum Pater ad dexteram suam supra omnem principatum, & potestatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed in futuro: & Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput Ecclesie supra omnia, &c. Vides quorsum pertineat illa sessio, nepe ut eius maiestatem tum cælestes tum terrenæ creatura suspiciant, manu eius regantur, nutum intueantur, virtuti subiecte sint. Neque aliud voluit Apostoli quum illam toties commemorat, quàm ut eius arbitrio, permissa esse vniuersa doceat. Quare non recte illi qui beatitudinem simpliciter designari putant. Porro nihil refert quòd in Actis Stephanus eum siantem se videre testatur, quia non de corporis constitutione sed imperij maiestate hic agitur: ut Sedere nihil aliud sit quàm cælesti tribunali præsidere. //

16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominum suo in cælum ascensu aditum regni cælestis, qui per Adàm prælusus fuerat, aperuisse. Quando enim in carne nostra quasi nostro nomine è ingressus est, inde sequitur quòd ait Apostolus, nos quodammodo in cælestibus iam in ipso considerare, utpote qui cælum non spe nuda expectemus, sed in capite nostro possideamus. Deinde agnoscit illum non sine magno nostro bono apud Patrem residere. Sanctuarium enim non

Act. 1. 3, & 9.

Mat. 28. 20.

Tract. in Euan. 10. hanc. 109.

Tract. in Euan. 10. hanc. 109.

Tract. in Euan. 10. hanc. 109.

Tract. in Euan. 10. hanc. 109.

Tract. in Euan. 10. hanc. 109.

De Christi sessione ad Patris dexteram,

Et multiplici fructu quem inde colligit fides nostra,

hic & sect. 16.

Mat. 16. 19.

Hebr. 1. 3.

Ephes. 1. 20.

Philip. 2. 9.

1. Cor. 15. 27.

Ephes. 4. 15.

Act. 2. 30, & 3. 21.

Hebr. 1. 7.

Act. 7. 56.

Primus fructus quæ colligit fides ex Christi ascensu in cælum.

August. de fid. & symb. cap. 8.

Secundus. Ephes. 2. 7.

Heb. 7.25, & *9.11.* manufactum ingressus, coram facie Patris assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculos in suam iustitiam ita conuertit vt à peccatis nostris auertat: eius animum ita nobis reconciliat, vt viam & accessum nobis sternet ad eius thronum sua intercessione, ipsum gratia & clementia replens, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertio potentiam eius apprehendit, in qua situm est nostrum robur, virtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Nam ascendens in cœlum, captiuam duxit captiuitatem: & spoliatis hostibus, locupletauit populum suum, ac quotidie spiritualibus diuitiis cumulat. In excelsis ergo sedet, vt transfusa inde ad nos sua virtute, in vitam spiritualem nos viuificet, vt Spiritu suo sanctificet, vt variis gratiarum dotibus Ecclesiam suam exornet, vt protectione sua tutam aduersus omnes noxas conseruet, vt ferocientes crucis suæ ac nostræ salutis hostes manus suæ fortitudine coerceat, denique vt omnem teneat potestatem in cœlo & in terra: donec inimicos omnes suos, qui etiam nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiæ suæ ædificationem consummarit. Atque hic verus est regni eius status, hæc potestas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium adueniens compleat.

Psal. 110.1.

Hic & sect. 18 tra 17 Non obscura quidem præsentissimæ virtutis documenta præbet *atur de visibili* suis Christus: sed quia sub carnis humilitate quodammodo in terris delitescit eius regnum, optimo iure vocatur fides ad cogitandam visibilem *psentia Christi cū* illam præsentiam quam supremo die manifestabit. Visibili enim forma *apparebit supremo* è cœlo descendet, qualis ascendere visus est: ac omnibus apparebit cum *die: de iudicio viuorum & mortuorum:* ineffabili regni sui maiestate, cum immortalitatis fulgore, cum immensa *meritoq; ad diem illius cogitatione reuocari fidē nostrā,* sa diuinitatis potentia, cum Angelorum satellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem illum quo agnos segregabit ab *& de egregia consolatione quæ inde conscientijs nostris oritur.* hædis, electos à reprobis: nec erit quisquam aut viuorum aut mortuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur *Act.* 1.11. *Matt.* 24.30. *Matt.* 25.31. *1. Theff.* 4.16. *Heb.* 9.27. *1 Cor.* 15.5. *Ibid.* 15. *2. Theff.* 4.16. *Act.* 10.42. *2. Tim.* 4.1. *Matt.* 19.28. *Rom.* 5.33. *18* Hinc egregia exoritur consolatio, quod penes eum iudicium audimus esse qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: tantum abest vt in condemnationem nostram tribunal sit conscensurus. Quomodo enim perderet populum suum clementissimus princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes patronus condemnaret? Nam si audet exclamare Apostolus, Christo intercedente nullum prodire posse qui condemnet, multo verius est, Christum ipsum

ipsum

ipsum intercessorem non cōdemnaturum eos quos in fidem clientelamque suam recepit. Non modica certè securitas quòd non ad aliud tribunal sistemur quàm redemptoris nostri, à quo salus sit expectanda: præterea, quòd ille qui per Euangelium nunc æternam beatitudinem promittit, tunc ratam promissionem iudicando facturus est. Ergo in hunc finem Pater Filium honoravit, omne iudicium illi deferendo, ut ita conscientis suorum, terrore iudicij trepidis, consuluerit. Hactenus symboli Apostolici ordinem sequutus sum: quia dum paucis verbis capita redemptionis perstringit, vice tabulæ nobis esse potest, in qua distinctè & sigillatim perspicimus quæ in Christo attentione digna sunt. Apostolicum autem nuncupo, de authore interim minimè sollicitus. Apostolis certè magno veterum scriptorum consensu adscribitur: siue quòd ab illis in commune conscriptum ac editum existimabant, siue quòd compendiu istud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectum tali elogio confirmandum censuerunt. Neque verò mihi dubium est quin à prima statim Ecclesiæ origine, adeoque ab ipso Apostolorum seculo, instar publicæ & omnium calculis receptæ confessionis obtinuerit, vndecunque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuisse conscriptum verisimile est, quum ab vltima vsque memoria sacrosanctè inter pios omnes authoritatis fuisse constet. Quod vnicè curandum est id extra controuersiam positum habemus, totam in eo fidei nostrè historiam succinctè distinctoque ordine recenseri: nihil autem contineri quod solidis Scripturæ testimoniis non sit consignatum. Quo intellecto, de authore vel anxie laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet: nisi cui fortè non sufficiat certam habere Spiritus sancti veritatem, ut non simul intelligat aut cuius ore enuntiata, aut cuius manu descripta fuerit.

19 Quando autem totam salutis nostræ summam ac singulas etiam partes videmus in Christo comprehensas, cauendum ne vel minimam portiunculam aliò deriuemus. si salus quaeritur, ipso nomine Iesu docemur penes eum esse: si Spiritus alia qualibet dona, in eius vnctione reperientur: si fortitudo, in eius dominio: si puritas, in eius conceptione: si indulgentia, in eius natiuitate se profert, qua factus est nobis per omnia similis, ut condolescere disceret: si redemptio, in eius passione: si absolutio, in eius damnatione: si maledictionis remissio, in eius cruce: si satisfactio, in eius sacrificio: si purgatio, in eius sanguine: si reconciliatio, in descensu ad inferos: si mortificatio carnis, in eius sepulchro: si vitæ nouitas, in eius resurrectione: si immortalitas, in eadem: si hæreditas regni cœlestis, in cœli ingressu: si præsidium, si securitas, si bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: si segura iudicij expectatio, in potestate iudicandi illi tradita. Denique in ipso thesauri omne genus bonorum quum sint, inde ad satietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno ipso non contenti feruntur, huc atque illuc in spes varias, etiam si in illum præcipuè respiciunt, eo tamen ipso rectam viam non tenent quòd aliquam suæ cogitationis partem aliò deflectunt. Quanquam irreperere diffidentia ista non potest vbi semel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

Rectè & proprie dicit Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem.

C A P. XV II.

HAR C etiam quaestio vice auctarij expedienda est. Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui etsi fatentur salutem nos per Christum consequi, nomen tamen Mentis audire non sustinent, quo putant esse vel esse.

Act. 4. 12.

Cōclusio totius cap. 16. in qua summam cōprehenduntur bona quæ ad nos redeunt ex ijs quæ de Christo recitantur in Symbolo Apostolorum, quod vocant.

1. Cor. 1. 30.

Heb. 2. 17.

Galat. 3. 13.

Ostenditur Christi nō instrumentum dicitur esse vel esse.

stru salubris, sed au- tant obscurari Dei gratiam : atque ita Christum volunt instrumentum
thorem & princi- esse duntaxat vel ministrum, non authorem vitæ vel ducem & princi-
*pem: neq; ita loquen- pem, * sicuti à Petro vocatur. Equidem fateor, si quis simpliciter & per se*
do obscurari Dei Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non
gratiam, quia non reperietur in homine dignitas quæ possit Deum promereri: imò vt verif
opponitur meritum, simè Augustinus scribit, Clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ
Christi misericor- ipse est saluator homo Christus Iesus, qui vt hoc esset, nullis operum vel
diæ Dei, imò ab ea- fidei præcedentibus meritis natura humana quæ in illo est comparauit.
dependet, & quæ Respondeatur quæso, ille homo vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem
subalterna sunt, nõ personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit? Appa
pugnant. reat igitur in nostro capite ipse fons gratiæ, vnde secundum vniuscuius-

* Act. 3. 11.

Lib. I. de præd.

San. cap. 15.

De bone perse. cap.

ultimo.

que mensuram per cuncti eius membra se diffundit. Ea gratia quisq; ab initio fidei suæ fit Christianus, qua homo ille ab initio suo factus est Christus. Item alibi, Nullum illustrius est prædestinationis exemplum quam ipse Mediator. Qui enim hunc fecit ex semine Dauid hominem iustum qui nunquam esset iniustus sine vllò merito præcedentis voluntatis eius, ipse ex iniustis facit iustos qui membra sunt illius capitis, & quæ sequuntur. Quum ergo de Christi merito agitur, non statuitur in eo principium: sed conscendimus ad Dei ordinationem, quæ prima causa est: quia mero beneplacito Mediatorem statuit qui nobis salutem acquireret. Atque ita in se citè opponitur Christi meritum misericordiæ Dei. Regula enim vulgatis est, quæ subalterna sunt non pugnare: ideòque nihil obstat quominus gratuita sit hominum iustificatio ex mera Dei misericordia, & simul interueniat Christi meritum quod Dei misericordiæ subicitur. Nostri autem operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor, quam Christi obedientia, suo ordine vt runque: nam Christus non nisi ex Dei beneplacito quicquã mereri potuit. Sed quia ad hoc destinatus erat vt iram Dei sacrificio suo placaret, suæque obedientia deleret transgressionem nostras: in summa, quando ex sola Dei gratia (quæ hunc nobis cõstituit salutis modum) dependet meritum Christi, non minus aptè quam illa humanis omnibus iustitiis opponitur.

Iohan. 3. 16.

Superior distinctio
meriti Christi &
gratiæ Dei pbatur
ex pluribus Scri-
pturæ locis.

2 Hæc distinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis. Ita Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret, vt quisquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat Dei dilectio, tanquã summa causa vel origo: sequatur fides in Christum, tanquam causa secunda & propior. Siquis excipiat, Christum non nisi formalem esse causam, magis extenuat eius virtutem quam ferant verba. Nam si fide quæ in ipsum recumbit iusticiam cõsequimur, salutis nostræ materia in eo quærenda: quod pluribus locis clarè probatur. Non quòd priores dilexerimus eum, sed ipse nos prior dilexit, ac Filium suum misit in aq; pro peccatis nostris. Clarè his verbis demonstratur, Deum, nequid suo erga nos amori obstaret, reconciliandi modum statuisse in Christo. ac magnum pòdus habet nomen Placationis: quia Deus ineffabili quodammodo, quo tempore nos amabat, simul tamen erat infensus nobis, donec reconciliatus est in Christo. Quòd pertinent omnes istæ sententiæ. Ipse expiatio est pro peccatis nostris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipsum omnia erga se, pacificans per sanguinem crucis eius per ipsum, &c. item, Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per cruceam. Ratio huius mysterij ex primo ad Ephesios capite petenda est, vbi postquam docuit Paulus nos in Christo fuisse electos, simul addit, nos in eodem gratiam esse adeptos. Quomodo cœpit Deus fauore suo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, nisi quia amorem suum exeruit vbi reconciliatus est Christi

1. Ioh. 2. 2.

Coloss. 1. 20.

2. Cor. 5. 19.

Ephes. 2. 16.

Ephes. 1. 6.

fan.

fanguine? Nam quia Deus fons est omnis iustitiæ, necesse est vt homo, quandiu peccator est, illum habeat hostem & iudicem. Quare principiu amoris est iustitia, qualis à Paulo describitur. Eum qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in ipso. Significat enim, gratuitam iustitiam adpros Christi sacrificio, vt Deo placeamus, qui natura sumus filij iræ, & per peccatum alienati. Cæterum hæc distinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Christi gratia, vnde sequitur, eum de suo quod acquisiuit, nobis largiri: quia non aliter quadraret seorsum à Patre ei adscribi hanc laudem, quod gratia eius sit, & ab ipso proueniat.

3 Quod autem verè Christus sua obedientia nobis gratiam apud Patrem acquisierit ac promeritus sit, ex pluribus Scripturæ locis certò & solidè colligitur. Nam hoc pro confesso sumo, si pro peccatis nostris Christus satisfecit, si pœnam nobis debitam persoluit, si obedientia sua Deum placauit, denique si iustus pro iniustis passus est: iustitia eius partam nobis salutem: quod tantundem valet ac promereri. * Atqui teste Paulo reconciliati sumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. At qui reconciliatio locum non habet nisi vbi offensus præcessit. Sensus ergo est, Deum cui propter peccatum eramusexosi, morte Filij sui placatum fuisse, vt nobis sit propitius. Ac diligenter noranda est quæ paulo post sequitur antithesis. Sicuti per transgressionem vnus peccatores constituti sunt multi: sic & per obedientiam iusti constituuntur. Sensus enim est: Sicut Adæ peccato alienati à Deo sumus & detinati ad interitum, ita Christi obedientia, nos in fauorem recipi tanquam iustos. Nec futurum verbitempus præsentem iustitiam excludit: sicuti ex contextu apparet. Nam & prius dixerat *χαρισμα* ex multis delictis esse in iustificationem.

4 Cæterum quum dicimus Christi merito partam nobis esse gratiam, hoc intelligimus, sanguine eius nos fuisse mundatos, & eius mortem expiationem fuisse pro peccatis. Sanguis eius emundat nos à peccato. Hic sanguis est qui effunditur in remissionem peccatorum. Si hic effectus est fusi sanguinis vt non impudentur nobis peccata, sequitur eo pretio satisfactum esse iudicio Dei. Quod pertinet illud Baptistæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Nam omnibus Legis sacrificiis Christum opponit, vt impletum in eo solo doceat quod figura illæ monstrarunt. Scimus autem quid passim dicat Moses, Expiabitur iniquitas, peccatum delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris optimè docemur que sit mortis Christi vis & efficacia. Et hæc rem Apostolus, dextre summo pro hoc principio, in Epistola ad Hebræos explicat, quod remissio absq; sanguinis effusione non fiat. Vnde colligit, Christum in abolitione peccati per suum sacrificium semel apparuisse. Item, Oblatum esse: vt multorum tolleret peccata. Dixerat autem prius non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per sanguinem proprium semel intrasse in sancta: eterna redemptione inuenta. Iam dum in hunc modum ratiocinatur, Si sanguis vitulæ sanctificat secundum carnis puritatē, multò magis sanguine Christi purificati cōscientias ab operibus mortuis: facile patet, nimis extenuari Christi gratiam nisi eius sacrificio vni expiandi, placandi, & satisfaciendi concedamus: quemadmodum paulo post addit, Mediator hic est noui Testamenti, vt morte interueniente in redemptionem præcedentium delictorum que manebant sub Lege, promissionem æternæ hereditatis accipiant qui vocati sunt. Præsertim verò expendere cōuenit analogiam quæ à Paulo describitur, quod pro nobis factus sit maledictio, &c. Superuacuum enim, adeoque absurdum fuit, onerari Christum maledictione, nisi vt quod alij debebant persolvens, iustitiam illis

Hic conf. 4. & 5. affirmantur multa Scripturæ testimonia, ex quib; certò solidè colligitur, Christum sua obedientia vere nobis gratiam apud Patrem acquisisse ac promeritum esse.

* Rom. 5. 1. Rom 5. 19.

1. Iob. 1. 5. Luc. 22. 20.

Iohan. 1. 29.

Heb. 9. 22.

Ibid. 12.

Ibid. 13.

Ibid. 15.

Galat. 3. 13.

acquireret. Clarum est etiam Isaia testimonium, Quòd castigatio pacis nostræ Christo imposita fuit, & luore eius nobis obligat sanctas. Nisi enim satisfecisset pro peccatis nostris Christus, non diceretur placasse Deum, pœna, cui eramus obnoxij, in se recepta: cui respondet quod ibidem sequitur, Propter scelus populi mei percussit eum. Accedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambiguum relinquet, quòd peccata nostra portauerit super lignum Onus enim damnationis, quo leuati sumus, dicit in Christum esse reiectum.

5 Neque obscurè pronuntiant Apostoli pretium soluisse quo nos à reatu mortis redimeret Iustificati gratia ipsius per redemptionem quæ est in Christo, quem posuit Deus *ἰλαστήριον* per fidem quæ est in sanguine eius, Gratiam Dei in hoc commendat Paulus, quia redemptionis pretium dedit in Christi morte: deinde iubet nos confugere ad eius sanguinem, vt iustitiam adepti coram Dei iudicio securi stemus. Idem valet istud Petri, Redempti non auro & argento, sed pretioso sanguine agni immaculati. Neque enim congrueret antithesis nisi pro peccatis satisfactum esset hoc pretio, qua ratione Paulus dicit nos pretiosè emptos esse. Non staret etiam alterum eius dictum, Vnus mediator qui se dedit *ἀντίλυτρον*, nisi reiecta in eum esset pœna quam meriti eramus. Ideo idem Apostolus redemptionem in sanguine Christi definit remissionem peccatorum, ac si diceret, iustificari nos vel absolui coram Deo, quia sanguis ille in satisfactionem respondet. Cui & alter locus consonat, delerum fuisse in cruce chirographum quod erat contrarium nobis. Solutio enim vel compensatio notatur quæ nos à reatu absoluit. Magnū & his verbis Pauli subest pondus. Si iustificamur ex operibus Legis, ergo gratis Christus mortuus est. Nam hinc colligimus, à Christo petendum esse quod Lex conferret si quis eam impleat: vel (quod idem est) nos consequi per Christi gratiam quod Deus operibus nostris in Lege promisit. Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Quod non minus clarè in concione Antiochiæ habita confirmat, credendo in Christum iustificari nos asserens ab omnibus à quibus non potuimus in Lege Mosis iustificari. Nam si obseruatio Legis iustitia est, quis neget Christum, dum hoc onere in se suscepto nos Deo perinde cõciliat ac si essemus Legis obseruatores, fauorem nobis promeritum? Eòdem spectat quod postea ad Galatas tradit, Deus Filium suum misit legi subiectū, vt eos qui sub Lege erant redimeret. Quorsum enim subiectio ista, nisi quòd iustitiam nobis peperit, suscipiens prestandum cui nos soluendo non eramus? Hinc illa iustitiæ imputatio sine operibus, de qua Paulus disserit: quia scilicet accepta nobis fertur quæ in solo Christo reperita fuit iustitia. Nec certè alia de causa vocatur caro Christi cibus nostræ, nisi quia in eo reperimus vitæ substantiam. Ea porò vis non aliunde prouenit nisi quia iniustitiæ nostræ pretium crucifixus fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus quòd seipsum tradiderit sacrificium in odorem bonæ fragrantiae. Et alibi, Mortuus est propter peccata nostra: resurrexit propter iustificationem nostram. Inde conficitur, non modò per Christum salutem nobis datam esse, sed Patrem nobis eius gratia nunc esse propitium. Nam solidè in eo impleri non dubium est, quod per Isaiam sub figura pronuntiat Deus, Propter me faciam, & propter Dauidem seruum meum. Cuius rei optimus testis est Apostolus quum dicit, Remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Nam etsi non exprimitur Christi nomen, Iohannes tamen suo more sub pronomine *αὐτό* eum designat. Quo etiam sensu pronuntiat Dominus, Sicuti ego viuo propter Patrem, ita & vos viuetis propter me. Cui respondet quod dicit Paulus, Vobis datum est propter Christum, *ὡπὲρ Χριστοῦ*, non solum vt in eum creditis, sed etiam vt pro eo patiamini.

6 *Quæ*re verò an sibi ipse meruerit (quod faciunt Lombardus & *Stultam esse curiosi* scholastici) nō minus stulta est cūriolitas quàm temeraria definitio vbi *tatem, quæere an* hoc idem asserunt. Quid enim opus fuit descendere vnicum Dei Filium *aliquid Chr̄stus si-* vt sibi acquireret quicquam noui? Et consilium suum exponens Deus o- *bi ipse meruerit: te-* mnem dubitationem eximit. Non enim Filij vtilitati consuluisse dicitur *merarium verò, af-* Pater in eius meritis, sed eum tradidisse in mortem, neque ei pepercisse: *ferere.* quia mundum diligeret. Et notandæ sunt loquutiones propheticæ, Puer *Lib. 3. Sen. dist. 18.* natus est nobis. Item, Exulta filia sion: ecce rex tuus venit tibi *Frigeret Rom. 8. 32.* etiam alioqui confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quòd *Isa. 9. 6.* Christus pro inimicis mortem subierit. Inde enim colligimus rationem *Zach. 9. 9.* sui non habuisse: idque clarè affirmat, dicens, Pro illis sanctifico me- *Rom. 5. 10.* ipsum Se enim sibi nihil acquirere testatur qui fructum sanctitatis suæ *Ioh. 17. 19.* in alios transfert. Et certè hoc maximè dignum obseruatu quòd Christus, vt se totum addiceret in salutem nostram, quodammodo sui oblitus est. *Philip. 2. 9.* Præposterè verò huc trahunt Pauli testimonium, Propterea exaltauit il- lum Pater, & dedit illi nomen, &c. Quibus enim meritis assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur sum- mo Dei imperio, atque in eo resideret maiestas illa cuius millē simā par- tem cunctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena solutio est, Paulum illic non differere de causa exaltatio- nis Christi: sed consequentiam duntaxat ostendere vt nobis esset exem- plo: nec omnino aliud volunt quàm quod alibi dicitur, oportuisse Chri- stum pati, & ita intrare in gloriam Patris.

INSTITUTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS

LIBER TERTIVS.

De modo percipiendæ Christi gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse arcana operatione Spiritus.

CAP. I.

Nunc videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater *Spiritum sanctum* Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vsum. *vinculum esse quæ* sed vt inopes egenosque locupletaret. Ac; rimò habent *nos sibi efficaciter* dum est, quandiu extra nos est Christus, & ab eo sumus *deuicit Christ⁹ ac* separati, quicquid in salutem humani generis passus est *sine eo nobis inutile* ac fecit, nobis esse inutile nulliusq; momenti Ergo vt no- *esse quicquid in sa-* lute generis huma- *ni Christus passus* niscū quæ à Patre accepit cōmunicet, nostram fieri & in nobis habitare *est ac fecit.* oportet. Ideo & caput nostrū vocatur, & primogenitus inter multos fra- *tribus ac fecit.* tres: nos etiam vicissim dicimur in i, sum inferi, & eū induere: quia nihil *Epist. 3. 15.* ad nos (vt dixi) quæcunq; possidet, donec cum ipso in vnū coalescimus. *Rom. 8. 9.* Etiam verum est, hoc fide nos cōsequi: quando tamen videmus non *Rom. 11. 17.*

- Galat. 3.17* omnes promiscuè amplecti Christi cōmunicationem quæ per Euangelium offertur, altius conscendere ipsa ratio nos docet, ac de arcana Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Christo bonitq; eius omnibus fruamur. Differui antè de æterna Spiritus deitate & essentia: nunc speciali hoc capite contenti sumus, Christum ita in aqua & sanguine venisse vt de eo testificetur Spiritus, ne salus per hunc parua nobis effluat. Quemadmodum enim tres citantur in cœlo testes, Pater, Sermo & Spiritus: ita etiã tres in terra, aqua, sanguis & Spiritus. Neq; frustra repetitur Spiritus testimoniũ, quod sentimus cordibus nostris sigilli vice insculptum esse. Vnde fit vt abluitionem & sacrificium Christi obsignet. Quæ ratione etiam dicit Petrus fideles electos esse in sanctificatione Spiritus, in obedientiã & asperisionem sanguinis Christi. Quibus verbis admonet, ne irrita sit sacri illius sanguinis effusio, arcana Spiritus irrigatione animas nostras eo purgari. Quæ ratione etiam Paulus de purgatione & iustificatione verba faciẽs, dicit nos fieri vtriusque compotes in nomine Iesu Christi & Spiritu Dei nostri. Huc summa redit, Spiritum sanctum vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Christus. Quò etiam pertinent quæ proximo Libro de eius vnctione docuimus.

Christum peculiari modo Spiritu sancto venisse instructum, vt à mundo nos segregaret, ac in spẽ colligeret æternæ hereditatis. Hinc Spiritus sanctificationis dicitur: quia non virtute tantum generali, quæ conspicitur tam in humano genere quàm in reliquis animantibus, nos vegetat & fouet, sed radix ac semen est cœlestis vitæ in nobis. Itaq; hoc maximè elogio Christi regnum commendant Prophetae, quòd vberior Spiritus affluentia tunc floreret. Insignis est præ aliis Ioelis locus, "Effundam in illa die de Spiritu meo super omnem carnem. Esi enim videtur dona Spiritus restringere Propheta ad munus prophetandi, sub figura tamen significat, Deum illustratione Spiritus sui facturum sibi discipulos qui prius expertes & vacui fuerant cœlestis doctrinæ. Porrò quia Deus Pater propter Filium suum Spiritu sancto nos donat, & tamè apud eum totara plenitudinem deposuit, vt suæ liberalitatis minister esset ac dispensator: nunc Patris, nunc Filij Spiritus vocatur. Vos (inquit Paulus) non estis in carne, sed in Spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis: quòd si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Inde verò sperari facit plenæ renouationis, quòd is qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra propter Spiritum eius habitatem in nobis. Nihil enim absurdi est, Patri adscribi donorum suorum laudem, quorũ est author: & tamen Christo, apud quem deposita sunt Spiritus dona quæ suis largiatur, easdem adscribi partes. Ideo cunctos sitientes ad se inuitat vt bibant. Et Paulus docet singulis distribui Spiritum pro mensura donationis Christi. Ac sciendum est, Spiritum Christi dici, non modo quatenus æternus Sermo Dei est eodem Spiritu cum Patre coniunctus: sed secundum Mediatoris quoque personam: quia nisi hac virtute præditus, frustra ad nos venisset. Quo sensu vocatur secundus Adam e cœlo datus in Spiritum viuificantem: vbi Paulus singularem quam suis vitam inspirat Filius Dei, vt secum vnum sint, comparat cum vita animali quæ reprobis etiam cõmunis est. Similiter vbi optat Christi gratiam & Dei charitatem fidelibus, simul annectit communicationem Spiritus, sine qua nec Paternum Dei fauorem, nec Christi beneficentiam quisquam gustabit. Sicut etiam alibi dicit, Charitas Dei effusa est in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

Rom. 8. 15

Interpretatio elo-

3 Atque hic notare expediet quibus elogiis Spiritum insigniat Scriptura, vbi de exordio totaque instauratione salutis nostræ agitur. Primò vocatur

vocatur Spiritus adoptionis: quia nobis testis est gratuita Dei beneuolentia qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito complexus est, vt nobis esset in Patrem, nosque ad precandi fiduciam animat, imò verba dicit, vt in trepidè clamemus, Abba, Pater. Eadem ratione dicitur arthabo & sigillum nostrae hereditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis similes è cælo ita viuificat vt certi simus sub fidei Dei custodia salutem nostram in tuto esse: vnde & vita esse dicitur propter iustitiam. Quoniam verò arcana sua irrigatione ad germina iustitiæ proferenda nos fecundat, vocatur sapiens aqua, vt apud Isaiam, Omnes sitientes venite ad aquas. Item, Effundam Spiritum meum super sitientem, & flumina super aridam. Quibus respondet Christi sententia quam nuper adduxi, Si quis sitit, veniat ad me. Quoniam interdum à purgandi mundandique energia sic nuncupatur, vt apud Ezechielè, vbi Dominus aquas mundas pro-mittit quibus populum suum à sordibus abluet. Quoniam verò gratiæ suæ liquore perfusos in vitæ vigorem restituit ac fouet, inde nomen obtinet olei & vntionis. Rursum quia concupiscentiæ nostræ vitia assidue excoquendo & exurendo, corda nostra incendit amore Dei & studio pietatis, ab hoc quoque effectu merito ignis appellatur. Denique nobis describitur quasi fons, vnde ad nos manant cœlestes omnes diuitiæ: vel Dei manus, qua suam potentiam exercet: quia virtutis suæ afflatu diuinam nobis vitam sic inspirat vt non iam agamur ipsi à nobis, sed eius actione ac motu regamur: vt si qua sunt in nobis bona, fructus sint gratiæ ipsius: nostræ verò sine ipso dotes, mentis sint tenebræ cordisque peruersitas. Hoc quidem iam clarè expositum est, donec intentæ sint in Spiritum mentes nostræ, Christum iacere quodammodo otiosum: quia frigide eum extra nos, adeo que procul à nobis speculamur. Scimus autem non aliis prodesse nisi quorum est caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Facit sola hæc coniunctio, ne inutiliter, quo ad nos, cum Saluatoris nomine venerit. Quò spectat sacrum illud coniugium quo efficiuntur caro de carne eius, & ossa ex ossibus, adeoque vnum cum ipso: solo autem Spiritu vnit se nobiscum. Eiusdem Spiritus gratia & virtute efficiunt illius membra, vt nos sub se contineat, vicissimque illum possideamus.

4 Verum quia fides præcipuum est eius opus, ad eam magna ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimendam passim occurrunt: quia non nisi per eam nos in Euangelij lumen adducit, sicuti docet Iohannes Baptista, datam esse prærogatiuam credentibus in Christum vt sint filij Dei, qui non ex carne & sanguine, sed ex Deo nati sunt: vbi Deum opponens carni & sanguini, supernaturale esse donum asserit, quòd fide recipiatur Christum qui alioqui suæ incredulitati dediti manerent. Cui simile est illud Christi responsum, Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est: quæ nunc breuiter attingo: quia iam alibi copiosè tractaui. Simile etiam est illud Pauli, Oblignatos fuisse Ephesios Spiritu promissionis sancto. Ostendit enim internum esse doctorem, cuius opera in mentes nostras penetrat salutis promissio, quæ alioqui aëtem duntaxat vel aures nostras feriret. Similiter vbi Thessalonicenses dicit electas à Deo in sanctificatione Spiritus & fide veritatis: quo contextu breuiter admonet fidem ipsam non aliunde prodire quam à Spiritu. Quo sapertius explicat Iohannes, Nos scimus quòd manet in nobis è Spiritu quem nobis dedit. Item, Ex hoc cognoscimus in eo nos manere & ipsum in nobis, quod dedit nobis ex Spiritu suo. Itaque discipulis suis, vt capaces essent cœlestis sapientiæ, promissit Christus Spiritum veritatis, quem mundus non potest capere. Et hoc illi proprium munus attribuit, suggerere quæ ipse ore docuerat: quia frustra excis

giorum quibus Scriptura insignit Spiritu: vbi agit de exordio, tota, q; instauracione salutis nostræ. Spiritus adoptionis, Arthabo & sigillum hereditatis nostræ. Itæ. vna &c.

Galat. 4.6

2. Cor 1.21

Rom 8.10

Isa. 55.1 & 44.3

Iohan 7.37

Ezech. 36.25

Spiritus sanctus dicitur etiam Oleum

& Vntio, Ignis,

Fons, Dei manus.

1 Iob. 2.20.27

Luc. 116

Iohan. 4.14

Act. 11.21

Ephes 4.15

Rom. 8.29

Galat. 3.27

Ephes. 5.30

Fidem præcipuum

esse opus Spiritus

sancti: propterea q;

ad eam magna ex

parte referri quæ

passim occurrunt in

Scriptura ad vim

& efficaciam Spiritus

expressendam.

Iohan 1.13

Matt 16.17

Ephes. 1.13

2. Thess. 2.13

1. Iohan. 3.24

Ibid. 4.13

Iohan. 14.17

3. Cor. 3. 6.
Iohan. 6.
Luc. 3. 16.

lux se offerret nisi Spiritus ille intelligentiæ aperiret mentis oculos: ut rite clauem vocare queas qua cœlestis regni thesauri nobis referantur, eiusque illuminationem mentis nostræ aciem ad videndum. Ideo Paulus tantopere commēdat ministerium Spiritus: quia sine profectu clamarent doctores, nisi Christus ipse interior magister suo Spiritu ad se traheret quidam sunt à Patre. Ergo sicut in Christi persona reperiri diximus perfectam salutem: ita, ut fiamus eius participes, baptizat nos in Spiritu sancto & igni, illuminans nos in Euangelij sui fidem, atque ita regenerans ut simus nouæ creaturæ: & prophanis fordibus purgatos in sancta Deo templa consecrat.

De fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicatur quæ habet propria.

CAP. II.

Breuis repetitio præcipuorum quorum dā capitulum totius tractationis lib. 2.

VERVM hæc omnia cognitu facilia erunt vbi posita fuerit clarior fidei definitio: ut vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerunt, quum Deus nobis per Legem præscribat quid agendum sit, si qua in parte lapsi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudicium nobis incumbere. Rursum, quia non modò arduum sed prorsus supra vires extraque omnem nostram facultatem est Legem implere ut exigit: si nos duntaxat ipsos intuemur, & quæ meritis nostris digna sit conditio reputamus, nihil bonæ spei esse reliquum, sed à Deo abiectos sub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnam esse liberationis rationem quæ nos à tam misera calamitate eruat: vbi apparet Christus redemptor, per cuius manum cœlestis Pater, pro sua immensa bonitate & clementia nostri misertus, succurrere nobis voluit: siquidem & solida fide misericordiam hanc amplectimur, & in ipsa constanti spe acquiescimus. Hoc verò nunc expendere conuenit, qualis esse hæc fides debeat, per quam regni cœlestis possessionem adeunt quicumque adoptati sunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam persuasionem parem esse constat. Atque eo maiore cura & studio dispicienda est nobis & disquirenda germana fidei proprietas, quò perniciosior hodie est in hac parte multorum hallucinatio. Siquidem bona partem orbis, audito eius nomine, nihil altius concipit quàm vulgarem quendam Euangelicæ historiæ assensum: imò quum in scholis de Fide disputant, Deum eius obiectum simpliciter vocando, euanida speculatione (* vt alibi diximus) miseras animas rapiunt transfuersum magis quàm ad scopum dirigant. Nam quum Deus lucem inaccessibilem habet, Christum occurrere medium necesse est. Vnde & se lumen mundi vocat: & alibi, viam, veritatem & vitam: quia ad Patrem (qui fons est vitæ) nisi per ipsum nemo venit: quia solus Patrem cognoscit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundum hanc rationem Paulus nihil se cognitu eximium ducere asserit præter Christum: & Actorum vigesimo secundo prædicasse refert fidem in Christum: & alibi Christum ita loquentem inducit, Mittam te inter gentes, ut accipiant remissionem peccatorum & sortem inter sanctos, per filium quæ est in me. Et Paulus in eius persona nobis visibilem esse Dei gloriam testatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem est in vnum Deum fidem respicere: sed illud quoque addendum est, ut agnoscat quem ille misit Iesum Christum. Quia Deus ipse procul absconditus lateret nisi nos irradiaret fulgor Christi. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum deposuit, ut in eo se patefaceret: ut ipsa bonorum communicatione exprimeret veram gloriæ suæ imaginem.

1. Tim. 6. 16.

Iohan. 8. 12.

Iohan. 14. 6.

Luc. 10. 22.

1. Cor. 2. 2.

Act. 26. 17, 18.

2. Cor. 4. 5.

ginem. Siquidem, ut dictum est, Spiritu nos trahi oportere ut ad Christum querendum incitemur: ita vicissim monendi sumus inuisibilem Patrem non alibi quam in hac imagine querendum esse. Qua de re eleganter Augustinus, qui de fidei scopo differens, sciendum esse tradit quod sit eundem & quâ: tum continuo post colligit, munissimam aduersus omnes errores viam esse eundem Deum & hominem. Deum enim esse quo tendimus, hominem quâ imus: utrunque autem non nisi in Christo inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ totam suam stabilitatem habet in Christo. Petrus vero aptissimè utrunque connectit, dicens per ipsum nos in Deum credere.

Lib. ii. de Ciri. Det cap. 2.

1. Pet. 1. 21

2 Ergo hoc malum, ut alia innumera, scholasticis acceptum referri potest, qui velut obducto velo Christum texerunt, in cuius intuitum si rectâ intenti sumus, per multos labyrinthos semper vagari continget. Præterquam verò quod caliginosa sua definitione totam vim fidei deterrunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quo nomine crassissimam ignorantiam ornantes, miseræ plebeculæ cum magna pernicie illudunt. Imò (ut verius & apertius dicam quod res est) commentum hoc veram fidem non modò sepelit, sed penitus destruit. Hoccine credere est, nihil intelligere, modò sensum tuum obedienter Ecclesiæ submittas? Non in ignoratione, sed in cognitione sita est fides, atque illa quidem non Dei modò, sed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo salutem cõsequimur, vel quod parati sumus pro vero amplecti quicquid Ecclesiæ præscripserit, vel quæ inquirendi cognoscendique prouinciam ad ipsam relegamus: sed quando Deum agnoscimus nobis esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta: Chillum verò in iustitiam, sanctificationem, & vitam nobis esse datum. Hac, inquam, cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cœlorum obtinemus. Nam quum dicit Apostolus, corde credi ad iustitiam, ore confessionem fieri ad salutem, non satis esse indicat si quis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquirat, sed explicitam requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia.

*Impugnatar scho-
larum dogmâ
de fide implicita,
quæ fides requirit
explicitam diuinæ
bonitatis agnitio-
nem, in qua cõsistit
nostra iustitia.*

Rom. 1. 10.

3 Equidem non inficior (qua sumus ignorantia circumsèpti) quin plurima nobis implicita nunc sint, & etiam sint futura, donec deposita carnis mole proprius ad Dei præsentiam accesserimus: in quibus ipsis nihil magis expediat quam iudicium suspendere, animum autem officmare ad tenendam cum Ecclesiâ vnitatem. Verùm hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam fidei nomine insignire, absurdissimû est. Fides enim in Dei & Christi cognitione, non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthû ista sua implicatione sint fabricati, ut quibus, nullo cum delectu, dum sub Ecclesiæ obtruditur titulo, ab imperitiis instat oraculis arripiatur, interdum etiam prodigiosissimi errores. Quæ incõsiderata, facilitas, quum certissimum sit in ruinam præcipitium, ab his tamen excusatur: quia definitè nihil credat, sed appolita conditione: si talis Ecclesiæ sit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantum admonemus lectorem ut ipsa cum nostris conferat: ipsa enim veritatis perspicuitas satis expeditam per se refutationem suggeret. Neque enim apud eos hoc queritur, an implicita sit fides multis ignorantia reliquiis, sed definiunt, ritè credere qui in sua inscitia stupent, adeoque sibi indulgent, modò Ecclesiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis assentiantur. Quali verò Scriptura passim nõ doceat cum fide coniunctam esse intelligentiam.

** Iohan. 17. 3
Hic cõsect. 4. trad-
ctatur, fidem qui-
dem nostram, quar-
diu in mundo pere-
grinamur, implici-
tâ esse multis igno-
ratiæ reliquiis, &
in cunctis semper
fidei mixtam incre-
dulitatè (cuius res
multa exemplano-
tatur in Christi dis-
cipulis antequam ad
plenâ illuminatio-
nem remissent) nisi
loninus tamen re-
risimum illud esse,
semper cum fide cõ-
iunctam esse intelli-
gentiam.*

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam

** Vide Augustinû*

Epist. 102. Si ppter esse concedimus, non solum quia nos multa adhuc latent: sed quia multi eos solos Christus *is errorum nebulis circumdati, non omnia assequimur. Nam perfectissimi cuiusque summa sapientia est proficere, placidaque docilitate longiùta intelligentia ppseni.* Itaque fideles hortatur Paulus, vt siqua de re alij ab aliis dissentiant, *sunt ista discernere,* expectent reuelationem. Et sanè experientia docet, donec carne simur, *re, pene frustra in* exuti, minus nos assequi quàm optandum esset: ac quotidie legendo in *Ecclesia laboramus* multos obscuros locos incidimus, qui nos ignorantie coarguunt. Atque hoc frano in modestia nos Deus retinet, fidei mensuram singulis assignans, vt optimus etiam quisque doctor ad discendum paratus sit. Ac insignia huius fidei implicitæ exempla in Christi discipulis notare licet, antequam plenam illuminationem adepti essent. Videmus quàm diffculter rudimenta ipsa gustent, vt hæsitet in minimis quibusque, vt à Magistri ore pendentes, non tamen multum promoueant: quinetiam dum ad monumentum accurrunt mulierum admonitu, resurrectio magistri illis instat somnij est. Quum illis fidei testimonium antè reddiderit Christus, ea prorsus fuisse vacuos dicere fas non est: imò, nisi persuasi fuissent Christum resurrecturum esse, concidisset in illis omne studium. Nec verò superstitio traxit mulieres, vt cadauer hominis extincti aromatibus condirent, de cuius vita nulla spes foret: sed quanuis fidem haberent eius verbis, quem sciebant veracem esse: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, vt essent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidisse, vbi re ipsa ab ipsis comperta fuit Sermonum Christi veritas: non quod credere inceperint, sed quia occultæ fidei semen, quod in eorum cordibus velut emortuum erat, tunc recepto vigore emerfit. Vera ergo in illis fuit, sed implicita fides: quia reuerenter Christum pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipso edocti, stæuebant sibi esse authorem salutis: denique credebant è cælo venisse, vt per gratiam Patris discipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio quærenda est quàm quòd in cunctis semper mixta est fidei incredulitas.

Quantà esse Christi 5 Vocare etiã fidem implicitam licet quæ tamen propriè nihil aliud *sti obseruant, à,* est quàm fidei præparatio. Plerosq; credidisse Euangelistæ referunt qui tan *docilitatem cū pro* pium miraculis in admirationem rapti, non vltra progressi sunt quàm *ficiendi desiderio,* Christum esse Messiam qui promissus fuerat: quanuis ne tenui quidem E- *quæ ornatur fidei* uangelij doctrina imbuti essent. Talis obseruantia, quæ eos subegit vt *titulo, quum tamen* Christo libenter se subiicerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen non nisi *fit tantum præpa-* initid fuit. Sic aulicus ille qui de Filij sanatione promissioni Christi cre- *ratio ad fidem:* didit, domum reuersus, teste Euangelista, denuo credidit: nempe quia pri- *et possit vocari fidem* mò instar oraculi habuit quod audierat ex ore Christi: deinde eius autho- *implicitam logèta* ritati se addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam sciendum est, ita *men distare à Pa-* fuisse docilem & paratum ad discendū: vt tamen verbum credendi prio- *pist. arum cõmento.* re loco particularem fidem denotet, secundo loco eum numeret inter dis- *Fide inf sec. 32. de* cipulos qui nomen Christo dederant. Non absimile exemplum in Sama- *Naaman &c.* ritanis proponit Iohannes, qui mulieris Sermoni crediderunt vt feruidè *Iohan. 4.53* ad Christum accurrerent, qui tamen eo audito sic loquuntur. Iam non *Iohan. 4.42* credimus ob sermonem tuum, sed eum audiuius, & scimus quod Seruator sit mundi. Ex his patet, eos etiam qui primis elementis nondum sunt im- *2. Tim. 3.7* buti, modò ad obediendū ferantur, vocari Fideles, non quidem propriè, sed quatenus Deus pro sua indulgentia pium illum affectum tanto honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi desiderio longè distat à crassi ignorantia, in qua torpent qui fide implicita (quælis fingitur à Pa- *2. Tim. 3.7* pisticis) contenti sunt. Nam si Paulus seuerè eos damnat qui semper discētes, nunquam ad scientiã veritatis perueniunt, quantò grauiorem igno- *2. Tim. 3.7* miniam merentur qui data opera affectant nihil scire?

6. Hæc igitur vera est Christi cognitio, si eum qualis offertur à Patre suscipimus, nempe Euangelio suo vestitum: quia sicuti in scopum fidei nostræ ipse destinatus est, ita non nisi præeunte Euangelio rectè ad eum tendemus. Et certè illic nobis aperiuntur thesauri gratiæ, quibus clavis, parum nobis Christus prodesset. Sic Paulus fidem doctrinæ indiuiduam comitem addit his verbis, Non ira didicistis Christum: si quidem edocti estis quæ sit veritas in Christo. Neque sic tamen ad Euangelium restringo fidem, quin fatear à Mose & Prophetis traditum fuisse quod ad eam ædificandam sufficeret: sed quia plenior Christi manifestatio in Euangelio exhibita est, meritò vocatur à Paulo doctrina fidei. Quæ etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuisse: hac voce comprehendens nouum & insolitum docendi genus, quo Patris misericordiam magis illustrauit, & de salute nostra certius testatus est Christus ex quo apparuit magister. Quamquam facilius erit & aptior methodus, si gradatim à genere ad speciem descendimus. Principio admonendi sumus, perpetuam esse fidei relationem cum verbo, nec magis ab eo posse diuelli, quàm radios à sole, vnde oriuntur. Ideo apud Isaiam clamat Deus, Audite me, & viuet anima vestra. Et hunc eundem fidei fontem demonstrat Iohannes his verbis, Hæc scripta sunt vt credaris. Propheta quoque hortari volens populum ad fidem, Hodie inquit si vocem eius audieritis, & Audire passim accipitur pro credere. Denique non frustra Deus apud Isaiam hac nota discernit filios Ecclesiæ ab extraneis, quòd omnes erudiet, vt sint ab ipso edocti: quia si promiscuum esset beneficium, cur ad paucos dirigeret sermonem? Cui respondet quòd passim Euangelistæ Fideles & Discipulis ponunt tanquam synonyma, ac præsertim Lucas in Actis Apostolorum sæpius: qui etiam hoc epitheton ad mulierem vsque extendit, Act 9. Quare si ab hoc scopo in quem colimare debet, vel minimum deflectit fides, naturam suam non retinet, sed incerta est credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum basis est, qua fulcitur & sustinetur: vnde si declinat, corrui. Tolle igitur verbum, & nulla iam restabit fides. Non hinc disputamus an ad seminandum Dei Sermonem, vnde fides concipiatur, necessarium sit hominis ministeriũ, quod alibi tractabimus: sed verbum ipsum, vtcunque ad nos deferatur, inftar speculi esse dicimus, in quo Deum intueatur fides. Siue igitur hominis operam in hoc Deus adhibeat, siue sola sua virtute operetur, semper tamen is quos ad se trahere vult, per verbum suum se representat. Vnde & fidem definit Paulus obedientiam quæ præstatur Euangelio, Rom. 1.5, & alibi obsequium fidei laudat in Philippenſibus. Neque enim vnum id in fidei intelligentia agitur, vt Deum esse nouerimus, sed etiam, imò hoc præcipue, vt qua sit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim scire quis in se sit, tantùm nostra refert, sed qualis esse nobis velit. Iam ergo habemus fidem esse diuinæ erga nos voluntatis notitiã ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum est, præsumpta de veritate Dei persuasio. De cuius certitudine, quandiu secum animus tuus disceptabit, dubitæ & infirmæ, vel potius nullius authoritatis erit verbum. Neque etiam sufficit Deum credere veracem, qui nec fallere nec mentiri possit, nisi constituas proculdubio, quicquid ab ipso prodit, sacrosanctam esse & inuiolabilem veritatem.

7. Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirendum adhuc est quid propriè si les in verbo respiciat. Vox Dei erat ad Adam, Mortem morieris. Vox Dei ad Caim, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: sed quæ nihil per se, nisi fidem quatefacere queat, tantùm abest vt stabiliendæ sint idoneæ. Nò negamus interim quin fidei officiũ sit veritati Dei subscribere quoties & quicquid & quocunq;

*Veram fidem, siue
Christi cognitionem
esse quum eũ susci-
pimus qualis à Pa-
tre offertur, nempe
Euangelio suo vesti-
tum: & mutua esse
fidei relationem cum
verbo, quia verbi
fons est fidei, basis
fidei, & speculũ in
quo Deũ fides in-
tuetur.*

* Ephes. 4. 20

* Rom. 10. 4

Isa. 55. 3

Iohan. 20. 31

Psal. 95. 8

Isa. 53. 13

Act. 6. 1, 2, 7, &

9. 1. 10. 19. 25. 26.

33, & 11. 2. 6. 29, &

13. 52, & 14. 15, 16,

18, 19, 20, 21

Philip. 2. 17

* Gen. 2. 17

Ibid. 10

*Fidem, licet omni-
bus partibus ver-
bi Dei subscribat,
propriè tamen in
eo respicere Deũ*

beneuolentiam & misericordiã. i. gratia promissiones in Christo fundatas, in quarum intelligentiã & certitudinem mentes illuminat & corda cõfirmat Spiritus. Inde cõcluditur fidei definitio.

modo loquitur? sed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recumbat. Vbi solam indignationem & vindictam conscientia nostra conspicit, quomodo non trepidabit & exhorrescet? Deum autem quem exhorrescit, quomodo non refugeret? atqui Deum quærere fides debet, non fugere. Constat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque nosse, pro fide censendum non est. Quid si in locum voluntatis, cuius sæpe tristis est nuntius & formidabile præconium, beneuolentiam seu misericordiam subiiciamus? Ita certè ad fidei ingenium propius accesserimus: tum enim ad Deum quærendum allicimur postquam didicimus salutem nobis apud eum esse repositam: quod ipsum nobis confirmatur vbi sibi curæ studioque eam esse declarat. Proinde gratiæ promissione opus est, qua nobis testificetur se propitium esse Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare possumus, & in eam solam reclinare cor hominis potest. Hac ratione in Psalmis passim iunguntur hæc duo sicuti inter se cohærent, misericordia & veritas: quia nec quicquam nos inuaret scire Deum esse veracem, nisi clementer nos ad se alliceret: nec eius misericordiam amplecti nostrum esset, nisi eam sua voce offerret. Veritatem tuam & salutem prædicauisti: non celauisti bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas custodiant me. Alibi, Misericordia tua ad cælos, veritas tua vsque ad nubes. Item Omnes viæ leuoræ clementiæ & veritas custodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini tuo super misericordia & veritate tua. Omitto quod in eadem sententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem esse & fidelem in promissis. Temèrè enim statuemus Deum nobis propitium, nisi de se testetur ipse, nosque sua inuitatione præueniat, ne dubia vel obscura sit voluntas. Iam autem visum est vnicum amoris pignus esse Christum: sine quo sursum & deorsum apparent odij & iræ signa. Iam quò non multum habitura si momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat excludenda est dubitatione mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet, sed ipsa secum disceptet. At verò plurimum abest quibus mens hominis, vt cæca est & obtenebrata, ad percipiendam vsque Dei voluntatem penetret ac conscendat, atque etiam cor, vt perpetua hesitatione fluctuatur, securum in ea persuasionem resideat. Itaque aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iusta fidei definitio nobis cõstabit, si dicamus esse diuinæ erga nos beneuolentiæ firmam certamque cognitionem, quæ gratuita in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum & reuelatur mentibus nostris & cordibus obfirmatur.

*Psal. 40. 11
Psal. 36. 6
Psal. 25. 10
Psal. 117
Psal. 138. 2*

* Huius definitionis explicationem, vide scilicet 14. 15. 28. 29. 32. 33. 36.

Refutatur Sophistarum distinctio fidei formata & informis: unde apparet eius de singulari Spiritus dono nunquam cogitasse, quò fides à pio affectu nullo modo possit distrahi.

8 Verum antequam ultra progrediar, quædam præmia necessaria erunt ad nodos explicandos, qui obstaculum alioqui afferre possent lectoribus. Ac primò refutanda est quæ in scholis volitat nugatoria fidei formata & informis distinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu necessarium est ad salutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis sensu tanguntur. Quasi verò Spiritus sanctus corda nostra in fidem illuminando, non sit nobis adoptionis nostræ testis. Superciliosè tamen, tota Scriptura reclamante, persuasionem illam timore Dei vacuam, fidei nomine dignantur. Cum eorù definitione longius confictari opus non est, quàm fidei naturam simpliciter enarrando, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quàm imperitè & insulse de ipsa strideant magis quàm loquantur. Partem iam attigi, reliqua suo loco deinde subiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento posse fingi absurdius. Fidem assensum esse volunt, qua recipiet quilibet Dei contemptor quod ex Scriptura

profertur. Atqui primò videndum erat, sibíne quisque proprio Marte fidem accersat: an Spiritus sanctus per eam testis sit adoptionis. Itaque pueriliter ineptiunt, querendo an eadem sit fides quam superueniens qualitas format: an vero diuersa & noua. Vnde certò apparet ita garrulatio de singulis Spiritus dono nunquam cogitasse: quia initium credendi iam in se reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quod si expendissent illud Pauli, Corde creditur ad iustitiam: fingere delinerent, & frigidam illam qualitatem. Si vna hæc nobis suppeteret ratio, valere deberet ad litem finiendam: assentionem scilicet ipsam, sicuti ex parte attingi, & fusius iterum repetam, cordis esse magis quam cerebri, & affectus magis quam intelligentiæ. Quæ ratione obediētia vocatur fidei, cui nulum aliud obsequium præfert Dominus: & meritò, quare illi sua veritate nihil est pretiosius: quam à credētibz, quasi subscriptione facta, obfigurari. Iohannes Baptista est testis. Quoniam res minime dubia est, vno verbo statimur, eos inepte loqui quum fidem formari dicunt, accessione piæ affectionis ad assensum facta: quum assensus quoque piæ affectione consistet: qualis saltem in Scripturis demonstratur. Sed alterum multò clarus argumentum se etiamnum offert. Quum enim fides Christum amplectatur, vt nobis offeratur a Patre: ille vero non in iustitiam modò, peccatorum remissionem & pacem offeratur, sed in sanctificationem quoque & fontem aquæ viæ. eum hinc dubie rite cognoscere nunquam poterit quin sanctificationem spiritus simul apprehendat. Aut si quis apertius id dictum capiat. Fides in Christi noticia sita est. Christus nisi cum Spiritus sui sanctificatione cognosci nequit. Consequitur, fidem à pio affectu nullo modo esse distrahendam.

9 Quòd solent obtundere quòd ait Paulus, Siquis scilicet omnem fidem habeat, vt montes transeret, charitatem verò non habeat, eum nihil esse, quòd fidem charitate spoliata deformet: non animaduertunt quid eo loco sit Apostolo fides. Quum enim proximo capite differuisset de variis donis Spiritus, in quibus reposuerat genera linguarum, virtutes, prophetiam, & hortatus esset Corinthios ad sectanda ex iis meliora, hoc est, vnde plus fructus & emolumentum rediret ad totum Ecclesiæ corpus: subiicit, excellentiorem adhuc se vim demonstratum. Eiusmodi dona omnia, vt cunque per se excellentia sint, nihili tamen æstimanda esse nisi charitati seruiant. Esse enim in Ecclesiæ edificationem data: in eam nisi conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandum distributione virtutum, repetens eadem illa quæ superius recensuerat dona, sed aliis nominibus. Pro eodem autem usurpat virtutes, & si leui, nempe pro edendorum miraculorum facultate. Quum ergo hæc siue virtus siue fides particulare sit donum Dei, quo impius quispiam & pollere queat & abuti, vt dono linguarum, vt prophetia, vt aliis charismatibus: non mirum si à charitate separetur. Totus autem istorum error in eo est, quòd quum vocabulum fidei sit *πίστις*, significati diuersitate non obseruata, perinde pugnant ac si eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem in eiusdem erroris patrocinium accersunt, alibi discutietur. Quamquam verò plures esse fidei formas, docendi causa concedimus, dum volumus ostendere qualis sit in impiis Dei noticia: vnicam tamen piorum fidem, vt Scriptura docet, agnoscimus & prædicamus. Credunt certè plurimi Deum esse, Euangelicam historiam ac reliquas Scripturæ partes veras esse arbitrantur: (quale ferè iudicium esse solet de iis quæ vel olim gesta narrantur, vel ipsi præsentis spectauimus) sunt etiam qui vltra procedunt: nam & Dei Sermonem pro certissimo habent oraculo, nec eius præcepta prorsus negligunt, & minis & promissionibus vt cunque commouentur. Talibus quidem fidei testimonium tribuitur, sed per

Rom. 10. 10

Rom. 1. 3

Iohan. 3. 25

1. Cor. 13. 2

* 1. Cor. 12. 10

Ibid. 31

Hic & sect. 10, & 13. tractatur fidei vocabulū diuersas habere significaciones, & sumi interdum pro facultate edendorum miraculorum (quo dono Dei pollent aliquando impii) aliquando abusiuè pro ea noticia Dei quæ in quibusdam impiis certatur, quæ potius umbra et imago est fidei, cuius diuersæ formæ in ipsis certantur.

κατάχρησις: quoniam Dei verbum non impugnant manifesta impietate, vel reiciunt vel cōtemnunt: sed quandam potius obedientiæ speciem præ se ferunt.

10 Verùm hæc fidei seu vmbra, seu imago, vt nullius est momenti, ita indigna est fidei appellatione: à cuius solida veritate quàm procul ab sit, tamen mox fusius videbitur, nihil tamen impedit nunc obiter indicari. Credidisse dicitur Simon Magus, qui tamen incredulitatem paulò post prodit. Quòd fides illi tribuitur, non intelligimus cum quibusdam, simulasse verbis quam in corde nullam haberet: sed potius arbitramur, Euangelij maiestate victum, qualemcunque fidem adhibuisse, atque ita Christum vitæ & salutis authorem agnouisse, vt libenter illi nomen dare. Eodè modo credere ad tempus dicuntur in Euangelio Luca, in quibus verbi semen, antequam fructificet, præ focatur: aut etiam nullis dum actis radicibus arescit mox & deperit. Tales non dubitamus quodã verbi gustu affectos ipsum auidè arripere, & diuinam eius virtutem persentiscere: vt fallaci fidei simulatione non hominum oculis modo imponant, sed suis ipsorum animis. Ipsissimam enim pietatem esse sibi persuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam esse impietatem reputant, nisi manifestum & confessum eius vel probrum vel contemptum. Qualiscunque autem illa est assensio, ad cor ipsum vsque minimè penetrat, vt illic defixa resideat, & quanquam radices egisse interdum videtur, viuæ tamen illæ non sunt. Tot vanitatis recessus habet, tot mendacij latebris scater cor humanum, tam fraudulenta hypocrisis obiectum est, vt seipsum sæpè fallat. At verò qui talibus fidei simulacris gloriantur, intelligant Diabolis nihilo se in hac parte præcellere. Priores certè illi sunt multò inferiores, qui stupidi audiunt & intelligunt, quorum notitia Diaboli contremiscunt: alij in hoc pares sunt, quòd qualiscunque sensus, quo tanguntur, in terrorem tandem exit & contuminationem.

11 Scio quibusdam durum videri vbi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fructum electionis esse asserat. qui tamen nodus facile soluitur: quia & si in fidem non illuminantur, nec Euagelij efficaciam versentiant, nisi qui præordinari sunt ad salutem: experientia tamen ostendit reprobos interdum simili ferè sensu atque electos affici, vt ne tuo quidem iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil absurdum est, quòd cœlestium donorum gustus ab Apostolo, & temporalis fides à Christo illis adscribitur: non quòd vim spiritualis gratiæ solidè percipiant ac certum fidei lumen: sed quia Dominus, vt magis conuictos & inexcusabiles reddat, se insinuat in eorum mentes, quatenus sine adoptionis Spiritu gustari potest eius bonitas. Siquis obiciat, nihil igitur amplius restare fidelibus vnde certè adoptionem suam astiment: respondeo, quanuis magna sit similitudo & affinitas inter Dei electos, & qui fide caduca ad tempus donantur, vigere tamen in solis electis fiduciam illam quam celebrat Paulus, vt pleno ore clamant Abba, Pater. Ergo, vt solos electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nūquam desperet semen vitæ eorum cordibus insum: ita solidè in illis obignat adoptionis suæ gratiam, vt stabilis ac rata sit. Sed hoc minimè obstat quin illa inferior Spiritus operatio cursum suum habeat etiam in reprobis. Interea docentur fideles, sollicitè, & humiliter seipsum excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis securitas. Adde quod reprobi nunquam sensum gratiæ nisi confusum percipiunt, vt vmbra potius apprehendant quàm solidum corpus: quia peccatorum remissionem Spiritus propriè in solis electis obignat, vt eam speciali fide in vsum suum applicent. Meritò tamen dicuntur reprobi Deum credere sibi propitium: quia donum

Act. 8. 13. &
18

Luc. 8. 7. & 13

Luc. 2. 19

1. Thes. 1. 4, 5

Reprobos interdum etiã simili ferè sensu atq; electos affici, nō tamen solidè percipere vim spiritualis gratiæ, sed tantum confusè id ipsum nihilominus esse operationē quādam Spiritus inferioris, sed longè distare sensum hūc à peculiari testimonio quod reddit electis. Hic & initio sect. 12.

Heb. 6. 4

Luc. 8. 7

Galat. 4. 6

donum reconciliationis, licet confusè nec satis distinctè, suscipiunt: non quòd eiusdem vel fidei vel regenerationis participes sint cum filiis Dei: sed quia commune cum illis fidei principium habere videntur, sub integumento hypocrisæ. Nec verò nego quin hucusque eorum mètes irradiet Deus, vt eius gratiam agnoscant: sed sensum illum à peculiari testimonio quod reddit suis electis, ita distinguit, vt ad solidum effectum, & fruitionem non perueniant. Non enim ideo se proprium illis demonstrat, quia verè ex morte ereptos in custodiam suam recipiat, sed tantùm illis manifestat præsentem misericordiam. Vnde autem fidei radice solos electos dignatur, vt in finem vsque perseuerent. Ita diluitur obiectio illa, si verè gratiam suam demonstrat Deus, hoc perpetuò fixum esse: quia nihil obstat, quominus præsentis gratiæ suæ sensu, qui postea euanescit, Deus aliquos elutiret.

12. Quanquam etiam fides diuinæ erga nos beneuolentiæ notitia est, & certa de eius veritate persuasio: non mirum tamen est diuini amoris sensum in temporariis euanescente, qui licet fidei sit affinis, ab ea tamen multum differt. Voluntas Dei immutabilis est, fateor: & semper eius veritas sibi constat. atqui nego hucusque progredi reprobos, vt in arcanam illam reuelationem penetrarent, quam solis electis Scriptura vendicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, vt est immutabilis, capere, vel eius veritatem constanter amplecti: quia in sensu euanido subsidunt, sicuti arbor non satis altè plantata, vt vivas radices agat, temporis successu arefcit: licet per aliquot annos non flores tantùm & folia emittat, sed etiam fructus. Denique sicut primi hominis defectione deleri potuit ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum non est si quibusdã gratiæ suæ radiis reprobis illuceat, quos postea extinguere patitur. Nec verò quicquam impedit quominus leuiter alios tingat Euangelij sui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum est, quantumuis exigua sit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturam: reprobos verò tali luce aspergi, quæ postea dispareat. Neque tamen fallacem esse Spiritum: quia semen quod iacet in eorum cordibus, non vniuat, vt semper maneat incorruptibile, sicuti in electis. Ultra procedo nam quum ex Scripturæ doctrina, & quotidiano vsu constet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ sensu, quoddam mutui amoris desiderium in illorum cordibus excitari necesse est. Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret, à quo paternè se tractari sciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quæ ad modum radicatus non haeret in reprobis de paterno Dei amore persuasio: ita nõ solide eum redamant vt filij, sed mercenario quodam affectu ducuntur. Nam soli Christo hac lege datus est Spiritus ille amoris, vt eum membris suis instillet. nec certè longius quàm ad electos patet illud Pauli, Diffusa est charitas Dei in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis, nempe charitas quæ illam, quam suprâ attrigi, inuocationis fiduciam generat. Sicuti ex opposito videmus, Deum mirabiliter irasci filiis suis quos amare non desinit: non quod apud se eos oderit, sed quia terrete eos vult iræ suæ sensu, vt superbiam carnis humiliet, torporem excutiat, & ad pœnitentiam sollicitet. Itaque eodem tempore & iratum sibi, vel peccatis suis, & propitium concipiunt: quia non fictè iram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia confugiunt. His quidem constat, quosdam non simulare fidem, qui tamen vera fide carent, sed dum subito zeli imperu feruntur, seipos falsa opinione decipiunt. Nec dubium est, quin ipsos occupet socordia, nec cor suum probè, vt par erat, examinent. Tales fuisse probabile est quibus

Non esse fallacem Spiritum, quum tunc tunc inter Euangelij notitiam probos, & diuini amoris sensu, & post euanescat. Quando etiã in cordibus eorum excitari mutui quoddam erga Deum amoris desiderium, sed tunc mercenarius sit, tunc sincerus. Concluditur tãdẽ quosdam esse qui fidem non mutant, qui tamen vera fide carent quod rursus per Scripturam tenentur. Vide se 13. eiusmodi sensum in reprobis non tantum extantem: carum fidem licet propriam.

* Rom. 5. 5.

(teste Iohanne) Christus seipsum non crederet, quò tamen in ipsum crederent: quia nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Quòd nisi à communi fide multi exciderent (communem appello, quia magna est similitudo & affinitas fidei temporalis cum uia & perpetua) non dixisset Christus discipulis, Si uos manseritis in sermone meo, uerè discipuli mei estis: & cognoscetis ueritatem: & ueritas uos liberos reddet. Eos enim cõpellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad profectum fidei, ne torpore suo, lumen quod datum est, extinguant. Ideò Paulus fidem eleõtis peculiariter vindicat, significans multos euanescere, quia uiam radicem non traxerunt. Sicuti etiam loquitur Christus apud Matthæum, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis crassus est mendacium, quos Deo & hominibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui fallaci prætextu impiè fidem profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidem non fictam, nisi quia multi sibi audacter arrogunt quod non habent, & inani fuco, uel alios uel interdum seipfos fallunt. Itaque bonam conscientiam arcæ comparat, in qua custoditur fides: quia multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.

13 Tenenda etiam est ambigua uerbi significatio. sepe enim fides tantundem ualeat ac sana pietatis doctrina, sicut eo quem nuper citauimus loquitur, & eadem Epistola ubi Paulus diaconos tenere uult mysterium fidei in pura conscientia. Item, ubi denuntiat quorundam defectionem à fide. Ex opposito autem dicit enutritum fuisse Timothæum uerbis fidei. Item, ubi dicit, profanas inanitates & oppositiones falsò nominatæ sciẽtiæ, in causa esse ut multi à fide discedant: quos alibi reprobos uocat circa fidem. Sicuti rursus, ubi Tito præcipit, Admone eos ut sani sint in fide. Sanitatis uoce nihil aliud intelligit quàm doctrinæ puritatem, quæ hominum leuitate facillè corrumpitur & degenerat. Nempe quia in Christo, quem possidet fides, absconditi sunt omnes thesauri sciẽtiæ & sapiẽtiæ: meritò extenditur ad totam cœlestis doctrinæ summam, à qua non potest separari. Contrà ad particulare aliquod obiectam aliquando restringitur, sicuti quum dicit Matthæus Christum fidem eorum uidisset, qui per regulas paralyticum demiserant: & ipse clamat se non inuenisse tantam fidem in Isracl quantam Centurio attulerat. Atqui probabile est intentum prorsus fuisse ad filij sanationem, cuius cura occupauerat totum eius animum, sed quia solo Christi nutu & responso contentus, corporalem præsentiam non flagitat, huius circumstantiæ causa tantopere extollitur eius fides. Et nuper docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum, quo pollent qui nec Spiritu Dei sunt regeneriti, nec eum ferio colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina qua in fide institumur. Nam quum scribit fidem abolendam, non dubium est id referri ad Ecclesiæ ministerium, quod infirmitati nostræ hodie utile est. In his quidem loquendi formis constat analogia. Cæterum ubi improprie transfertur nomen fidei ad falsam professionem uel mendacem titulum, nihilo asperior uideri debet *νατάχρησις*, quàm ubi timor Dei ponitur pro uitioso & peruerso cultu, sicuti quum sæpius dicitur in sacra historia, Gentes exteras quæ in Samariam & uicina loca traductæ fuerant, timuisse deos fictitios & Deum Isracl, quod tantundem ualeat, ac cœlum terræ miscere. Sed nunc quærimus quid sit fides quæ filios Dei ab incredulis distinguit, qua Deum inuocamus Patrem, qua transimus à morte in uitam, & qua Christus, æterna salus & uita in nobis habitat. Eius autem uim & naturam breuiter & dilucidè explicuisse uideor.

14 Nunc singulas partes definitionis eius de integro persequamur: quibus diligenter excussis, nihil (ut opinor) dubium restabit. Cognitiõnem,

dum.

*idē nonnunquā
cipi pro sana pie-
tis doctrina et to-
eius summa.*

1. Tim. 3. 9.

1. Tim. 4. 1.

Ibidem. 6.

2. Tim. 2. 16.

Ibidem. 3. 8.

Tit. 1. 13. 2. 2.

*Fidei nomen con-
i aliquando re-
tingi ad aliquod
rticulare obiectū*

Colos. 2. 3.

Matt. 9. 2.

Matt. 8. 10.

*Fidei nomen ali-
quando significari Ec-
clis ministerium.*

1. Cor. 13. 10.

*Optima ratio-
ne uocari agnitio-
nem & sciẽtiã
tamen esse eius-
dem notitiã que
titudine magis,
quàm apprehensio
constet: quò om-
nis modis sit infi-
niti quod mens no-
n facile complecti*

dum vocamus, non intelligimus comprehensionem, qualis esse solet earum rerum quæ sub humanum sensum cadunt. Adeò enim superior est, ut mentem hominis seipsam excedere & superare oporteat, quò ad illà pertingat. Neque etiam ubi pertigit, quod sentit, assequitur: sed dum persuasum habet quod non capit, plus ipsa persuasionis certitudine intelligit quàm si humanum aliquid sua capacitate perciperet. Quare eleganter Paulus, qui id vocat comprehendere quæ sit longitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, & cognoscere supereminentem cognitioni dilectionem Christi. Voluit enim significare, modis omnibus infinitum esse quod mens nostra fide complectitur, & genus hoc cognitionis esse omni intelligentia longè sublimius. Quia tamen arcanum voluntatis suæ, quod à seculis & generationibus absconditum erat, Dominus sanctis patefecit, optima ratione fides subinde in scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne verò scientia: quum si leles testatur scire se esse filios Dei.

Et sanè certò sciunt: sed diuinæ veritatis persuasionem confirmati magis quàm rationali demonstratione edocti. Id indicant & Pauli verba, nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aspectum: quibus ostendit: ea quæ per fidem intelligimus: à nobis tamen abesse, & aspectum nostrum latere. Vnde statuimus, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehensione contineri.

15 Addimus, certam ac firmam, quo solidior persuasionis constantia exprimitur. Nam ut dubia & versatili opinione non est contenta fides: ita nec obscura perplexaque conceptione: sed plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis esse solet, certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in cordibus nostris incredulitas, & ita ad eam sumus propensi, ut quod ore fatentur omnes, Deum esse fidelem, non absque arduo certamine quisquam sibi persuadeat. Præsertim ubi ad rem ventum est, omnium vacillatio deregit vitium quod latebat. Nec verò frustra tam insignibus elogiis verbo Dei auctoritatem asserit Spiritus sanctus: sed morbo quem dixi mederi vult, ut Deus in suis promissis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouæ, eloquia pura (inquit David) argentum fufum in eximio catino terræ, purgatū sepiès. Item, Sermo Iehouæ excoctus, clypeus est omnibus confidentibus in ipso. Solomo autem idem confirmans & ferè iisdem verbis, Omnis sermo Dei excoctus. Sed quia in hoc ferè argumento I salmus centesimus decimus nonus cõsumitur, plura recitare superuacuum esset. Certè quoties ita suum sermonem commendat nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobat: quia non aliò tendit nisi ut peruersas dubitationes e cordibus nostris eradiceret. * Sunt etiam permulti qui Dei misericordiam sic concipiunt, ut quam minimum consolationis inde recipiant: Simul enim misera anxietate constinguntur, dum dubitant an misericors sibi sit futurus: quia illam ipsam de qua persuasissimi sibi videntur, clementiam nimiam exiguis finibus terminant. Etenim ita secum reputant, magnam quidem eam esse & copiosam, effusam in multos, obutam omnibus & paratam: sed incertum esse an ad se quoque peruentura sit, vel potius an sint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, quum in medio cursu resistit, diuicia tantum est. Itaque non tam secura spiritum tranquillitate confirmat, quàm irrequieta hæsitatio sollicitat. Longè est alius sensus *παραπερσις*, quæ fidei semper in scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perspicuè nobis propositam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius suauitatem vere sentiamus, & experiamur in nobis ipsis. Quare Apostolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rursum audaciam. Sic enim loquitur, per Christum nos habere audaciam, & aditam in fiducia, quæ est per fidem illius. Quibus sanè verbis ostendit,

Fidē non esse certā dubia opinione aut obscura conceptione, sed plenā fixāque certitudinem requirere, eoque sciendū esse totē gratiā quibus veritatis Dei auctoritatē ferit Spiritus sanctus. Vide lib. 2. sect. 18. Psal. 7. 18. 31. Prou. 30. 5.

* *Hic & sect. tractatur per motos ita miser. cor. Dei concipere ut minimum inde consolationis recipi quia dubitat an sit misericors futurus: sed longe esse sensum πλ. copiose fidei, et precipuus caritate promissiones t. e. extra nos t. verus esse arbitrii, sed potius intus complecti nostras faciam de colligitur quod verè fidelis dicitur.*

Ephes. 3. 12.

non esse rectam fidem, nisi quum tranquillibus animis audemus nos in cōspectum Dei sistere. Quæ audacia non nisi ex diuinæ beneuolentiæ salutisque certa fiducia nascitur. Quod adeò verum est vt sapiusculè pro fiducia nomen fidei vsurpetur.

16 Hic præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas Dominus offert misericordiæ promissiones, extra nos tantum veras esse atbitremur, in nobis minime: sed vt potius eas intus complectèdo nostras faciamus. Hinc demum nascitur fiducia illa quam alibi pacem idem vocat: nisi quis pacem deriuare inde malit. Est autem securitas quæ consciētiam coram Dei iudicio sedat & serenat: sine qua tumultuosa trepidatione ipsam vexari & penè dilaniari necesse est, nisi fortè Dei & sui oblita, ad momentum obdormiscat. Et verè ad momentum, neque enim diu fruitur misera illa obliuione, quin memoria diuini iudicij subinde recurrente, acer rimè lancinetur. * In summa, verè fidelis nō est nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium beneuolūque patrē esse persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitata salutis expectationem præsumit: vt Apostolus his verbis demonstrat, Si fiduciam & gloriationem spei ad finē vsque firmam tenuerimus. Sic enim non bene sperare in Domino existimat, nisi qui confidenter se regni cœlestis hæredem gloriatur. Fidelis (inquam) non est nisi qui suæ salutis securitati innixus, Diabolo & mortī confidenter insultet, quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur, Confusus sum (inquit) quòd neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura poterunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos complectitur in Christo Iesu. Sic idem Apostolus non aliter existimat bene illuminari oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes æternæ hæreditatis, ad quam vocati sumus. Et vbique sic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comprehendī nisi magnæ securitatis fructum inde colligamus.

17 Atqui (dicit quispiam) longè aliud experiuntur fideles, qui in recognoscenda erga se Dei gratia nō modò inquietudine tentantur (quod sæpè illis cōtingit) sed grauissimis etiam terroribus interdum quatehūt. tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia: id quod non satis videtur cum illa fidei certitudine cohærere. Proinde nodus hic soluendus est, si superiorem illam doctrinam stare volumus. Nos certè, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubitatione, nec securitatem quæ nulla sollicitudine impetatur: quin potius dicimus perpetuum esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia tantum abest vt eorum conscientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rursum tamen, qualemcūque in modum afflicentur, decidere ac desciscere negamus à certa illa, quam de misericordia Dei conceperunt, fiducia. Nullum illustrius vel magis memorabile exemplum fidei proponit Scriptura quam in Dauide, præsertim si continuum vitæ cursum spectes. Ille tamen quàm non semper pacato animo fuerit, innumeris querimoniis declarat, ex quibus paucas eligere sufficere. Dum animæ suæ turbulentos motus exprobrat, quid aliud quàm suæ incredulitati succenset? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumultuatis intra me spera in Deum. Et certè consternatio illa apertum diffidentiae signum fuit, ac si destitui se à Deo putaret. Amplior etiam alibi confessio legitur, Dixi in mea præcipitatione, Proiectus sum à conspectu oculorum tuorum. Alibi etiam anxia & misera perplexitate secum disceptat, imò de ipsa Dei natura litem mouet. An oblitus est misereri Deus? an in secula repellet? Durius quod sequitur,

Atqui

Rom. 5. 3.

x superioribus col
pitur, quis verè di
debeat fidelis.

Heb. 3. 14.

Rom. 8. 38.

Ephes. 1. 18.

quod fideles in re
gnoscenda erga se
Dei bonitate nō mo
dò saepe tentatur in
quietudine, sed gra
uissimis etiam ter
ribus interdū qua
fiunt, non obistere
in fides certitudi
nem secum afferat:
quia qualēcūque
in modum afflicte
runt, nunquā tamen
decidunt ac descisciscunt à certa illa
quam de misericor
dia Dei conceperunt
fiducia: sed cū pro
pria infirmitate cer
tantes semper. An
em emergunt. quod
multis in Dauide
repleis ostenditur.
de fidei imperfe
ctione, & illius con
firmatione & au
gmento, vide lib. 4.
cap. 13. sect. 7. 8.
1. Psal. 42. 6. 43. 5.
2. Psal. 31. 23.
3. Psal. 77. 10.

Atqui dixi, Occidere meum est: mutationes dextræ excelsi. * Nam quasi desperatus seipsum exitio adiudicat: nec tantum agitari se dubitatione fatetur, sed (quali in certamine succubuerit) nihil sibi facit residuum: quia Deus ipsum deseruerit, & manū, quæ olim auxiliaris erat, conuerterit ad ipsum perdendum. Quare non abs re animam suam hortatur ut ad quietē suā redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbulentos se iactari. Et tamen, quod mirabile est, inter istas concussiones piorum corda fides sustentat: verēque palmæ vicem obtinet, ut contra quælibet onera nitatur, sursumque se attollat: sicuti Dauid, quum obrutus videri posset, se tamen increpando, ad Deum surgere nō destitit. Qui verò cum propria infirmitate certans, ad fidem in suis anxietatibus contendit, iam magna ex parte victor est. Quod ex hac sententia & similibus colligere licet, Expecta Iehouam: foras esto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Seipsum timiditatis coarguit, & idem bis reperens, se multis agitationibus subinde obnoxium fatetur esse. Interim non tantum sibi displicet in his vitis: sed enixè ad correctionem aspirat. Certe si propius iusto examine conferre eum libeat cū Achaz, reperietur magnum discrimen. Mititur Iesaias qui remedium afferat impij Regis & hypocritæ anxietati. his verbis eum alloquitur: Sis in custodia & quiesce: ne formides, &c. Quid ille? Sicuti pius dictū fuerat cor eius fuisse commotū, sicuti quantuntur arbores sylvæ à vento, licet audita promissione, expauescere nō destitit. Est igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, sic contremiscere ut in tentatione se à Deo auertat qui sibi ianuam fide non aperit: contra autē fideles, quos incuruat & ferè opprimit tentationū moles, constantet, quanuis non sine molestia & difficultate emergunt. Et quia sibi propriæ imbecillitatis sunt cōscij, cū Prophetæ precantur, Ne auferas ab ore meo verbum veritatis vsque valdè. Quibus verbis docemur, interdū ipsos obmutescere, ac si prostrata esset eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, sed certamen suū persequi, & suam segnitiam precando acuire, ne saltem ex indulgentia stuporem contrahant.

* Vide Calvinum li. aduersus Pigriū paulo post initium: Psal. 116. 7.

Psal. 27. 14.

Iesa. 7. 4.

Psal. 119. 43.

8 Id quo intelligatur, necesse est redire ad illam carnis & spiritus diuisionem, cuius alibi meminimus, quæ in hac parte lucidissimè se profert. Sentit ergo in se diuisionem piū pectus, quod partim ob diuinæ bonitatis agitationem suauitate perfunditur, partim obscuræ calamitatis sensum amaritudine angitur, partim in Euāgelij promissionem recumbit, partim suæ iniquitatis testimonio trepidat, partim vitæ apprehensione exultat, partim mortem exhorrescit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quādo nunquam tam bene in presentis vitæ cursu nobiscum agitur, ut omni diffidentia morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc conflictus illi: ubi quæ in reliquis carnis hæcet diffidentia ad oppugandā quæ intus concepta est, fidem insurgit. Verūm si ia fideliter certitudo permixta est dubitatione, annon eo semper recidimus ut fides non certa & liquidus, sed obscura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia constet? Minimè verò. Neque enim si variis cogitationibus distrahimur, ideo protinus à deo diuellimur nec si sursum aortum diffidentia agitatione vexamur, ideo in eius abydum demergimur: neque si concuimur, ideo de grada deturbamur. Siquidem illius certaminis semper lucifera est, quod fides eas difficultates, quibus ita circumcessa videtur periclitari tandem elicitatur.

Describitur conflictus carnis & spiritus in anima fidelis.

Vel minima si de guttula nobis instillata fuerit ut Deum propitiū contemplantur ipsius, minus quod si minima fallaci intuitu, hic est ill. 20 ubi iterum confirmatur illius testimonio.

9 Summa hæc est. Vbi primum vel minimum gutta mentibus nostris instillata est, iam faciem Dei placidam & serenam nobisque propitiā contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: sed ut certo intuitu, ut sciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (ut nos aliæ proficere deceat) quasi progressu factò, in priorem eius

conspēctum eoque certiorē venimus, & ipsa etiā continuatione familiarior nobis redditur. Ira mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolutam teneri, quæ paulatim abstergitur. Non tamen quædam ignorādo, aut obscurius id quod cernit cernendo, impeditur quin diuinæ erga se voluntatis perspicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potissimas partes tenet. Quemadmodum enim si quis carcere inclusus, ex angustiore fenestra obliuè tantum, & quasi dimidiatim emicātes habeat solis radios, libero quidē priuatur solis aspectu, splendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiusque vsum recipit: sic terrei corporis compedibus vincti, vtunque multa obscuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel pusillū ad exerendam eius misericordiam irradiante, quantum satis est ad solidam securitatem illuminamur.

1. Cor. 13. 9.

20 Vtrunque diuersis locis Apostolus eleganter docet: Quum enim ex parte nos cognoscere, & ex parte prophetare, viderēque in ænigmatē per speculum tradit, quā renuis in præsentī vita illius verē Diuinæ sapientiæ portiuacula nobis detur, indicat. Et si enim non simpliciter indicant verba illa imperfectam esse scientiā quā isper gemimus sub carnis onere, sed quod necesse est nobis assidue discendo exerceri, ex imperfectione nostra cōtingere: innuit tamen modulo nostro & angustiis quod immensum est non posse comprehendī. Atque hoc Paulus de tota Ecclesia prædicat: cuique autem nostrum sua ruditas obstaculū & remora est, ne tam propē accedat quā optandum esset. At quā certo & minimē fallaci sui gustu nos afficiat vel exigua si lei guttula, idem alibi ostendit quum affirmat nos per Euangelium, reuelata facie, nullōque obiecto velamine gloriam Dei tanta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantia inuolucris plurimum simul dubitationis & trepidationis implicari necesse est: quum præsertim cor nostrum suo quodam naturali inclinatu ad incredulitatem propendat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero & genere variæ, magno idēdem impetu insiliunt. In pia præcipuē conscientia incumbente peccatorum mole oppressa, nunc secum querulatur ac gemit, nunc se arguit, nunc tace fremit, nunc aperte tumultuatur. Siue ergo res aduersæ iram Dei præ se ferunt, siue eius argumentum & materiam conscientia in se reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc scopum perpetuo destitatur vt Deum nobis aduersum & infensum esse putantes, nec opis ab ipso quicquam speremus, & timeamus eum ab hoste capitali.

2. Cor. 3. 18.

21 Ad hos impetus sustinendos fides se verbo Domini armat & mundit. Atque vbi insultat huiusmodi tentatio, Deum esse inimicum quia sit infestus: contra excipit, esse quoque, dum affligit, misericordem: quia castigatio à dilectione potius quā ira proueniat. Vbi hac cogitatione fertur, Deum esse iniquitatum vindicem, opponit veniam delictis omnibus paratam, quodies ad Domini clementiam peccator se confert. Ita pia mens, vtunque miris modis exagitetur ac diuexetur, supra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec sibi diuinæ misericordiæ fiducia excuti vnquam patitur. Quin potius quæcunque disceptationes eā exercent & fatigant, in istius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento est, quod sancti, dum ultione Dei maximē vrgeri sibi videntur, apud ipsum tamen querimonias suas deponunt, & dum se minimē exauditum iri apparet, eum nihilominus inuocant. Quorsum enim attingeret apud eum deplorare à quo solatium nullum sperarent: eum verò inuocare nunquam inducerent in animum, nisi aliquid sibi opis ab eo paratum crederent. Sic discipuli, in quibus fidei pusillitatem Christus repre-

repre;

prehendit, se quidem perire querebantur, eius tamen auxilium implo-
rabant. Nec verò dum eos ob pusillam fidem castigat, reiecit à suo iuror-
dine, vel annumerat incredulis, sed ad vitium excutiendum incitat. Er-
go, quod iam superius dictum est, rursus asserimus, fidei radicem nun-
quam è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hereat, vicunque de-
cussa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extingui
aut praefocari quin saltem velut sub fauilla delitescat. atque hoc docu-
mèto patefieri, verbum, quod semen est incorruptibile, fructum sui simili-
lem producere, cuius germen nunquam arescit ac perit in totum. Siqui-
dem quum hæc sit sanctorum extrema desperationis materia, manum Dei
in suum exitium, secundum praesentium rerum aestimationem, sentire:
eouque tamen progressatam spem suam Iob affirmat, vt si ab eo occida-
tur, non sit propterea desaturus in eum sperare. Ita est sanè, non intus in
cordibus piorum regnat incredulitas, sed foris oppugnat. nec lethaliter
vulnerat suis telis, sed infestat, aut certè sic lædit vt vulnus sit sanabile. Fi-
des enim, vt Paulus docet, nobis pro scuto est: ea telis opposita, eorū vim
sic excipit vt protus depellat, vel saltem frangat, ne ad vitalia penetret.
Quum ergo concutitur fides, perinde est, ac si violento ictu iaculi, miles
alioqui firmus pedem mouere cogatur, & paulum cedere: quum autem
sauciatur fides ipsa, perinde est ac si clypeus fractionem aliquam ex im-
pressione recipiat, sicutamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens
emerget, vt cum Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbrae mortis,
non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine
mortis est terrificum: nec fieri potest quin fideles, quantumuis firmitudi-
nis habeant, id perhorrescant. Sed quoniam illa cogitatio superat, quòd
Deum habeant praesentem, & suæ salutis consulentem, simul vincitur ti-
mor securitate. Quanta sibi autem machinas (vt Augustinus ait) aduer-
sum nos erigat Diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habi-
tat, eiectus est foras. Ita si ex euentu iudicium fiat, non tantum ab omni
pugna salui euadunt fideles, vt paulo post recepto vigore rursus in arenam
descendere sint parati: sed impletur quod dicit Iohannes, in sua canoni-
ca, Hæc est victoria que vincit mundum, fides vestra. Neque enim tan-
tum in prælio vno, vel paucis, vel contra aliquem insultum affirmat fo-
re victricem, sed superiorem toto mundo quamuis millies impetatur.

22 Altera est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen adeò ni-
hil decedit fidei securitati, vt solidius inde stabiliat. Nempe dum fideles
vel exempla diuinæ vltionis aduersus impios edita documentorum vice
sibi esse cogitantes, ne hisdem flagitiis iram Dei in se prouocare sibi con-
tingat, sollicitè cauent: vel quum miseriam suam secum recognoscentes,
à Domino toti pendere discunt, sine quo se quolibet venio fluxos ma-
gis & euavidos esse vident. Nam Apostolus, dum propositis flagellis, qui-
bus in Israeliticum populum olim Dominus vindicarat, terrorem Co-
rinthiis incutit ne si uilibus malis scapos obstringant, eo fiduciam ipso-
rum nihil labefcitur: sed torporem carnis modò excutit, quo fides obrui
magis quam confirmari solet. Nec dum à Iudeorum casu argumentum
exhortari sumit, vt qui stat, videat ne cadat, nos vacillare iubet, ac si
nostræ stabilitatis parum certi esse. nus: sed arrogantiam duraxat & te-
merariam propriae virtutis praesidentiam adimit, ne depulsis Iudeis Gen-
tes in eorum locum receptæ, ferocius insultent. Quamquam non si fideles
tantum illic alloquitur, sed oratione sua hypochondriacam comprehen-
dit, qui externa duntaxat specie gloriabantur. Neque enim singulos ho-
mines admonet, sed comparatione inter Iudeos & Gentes posita, post-
quàm illos ostenderat iustus incredulitatis & ingratitude in eo pec-
nas dare, quòd reiecti essent, has etiam hortatur ne superbiendo ac sese

Math. 8. 25.

Iob 13. 15.

Ephes. 6. 16.

Psal. 23. 4.

I. Iohan. 5. 4.

Hic & sect. 23. ag-
tur de altera tre-
pidationis specie in
pio pectore cœcepta
vel ex exemplis di-
uinis vltionis in im-
pios, vel ex propriæ
infirmitatis consy-
deratione in fut. rã

(nã antea videtur
eam attingisse, que
ex præteritis pecca-
tis & eorum sensu
nos torquet) casus
di aut timorē adeo
non esse contrariã
fidei, vt fidelibus
maximè circumde-
tur, nec minù esse,
si simul sint in fide-
li anima paucor
fides, qua ex oppo-
si. simul sit in im-
piis trepidatio ar-
dita.

I. Cor. 10. 1.

Iud. 12.

Rom. 11. 20.

offerendo, gratiam adoptionis nuper ad se translata amittat. Quemadmodum autem in illa Iudæorum reiectione supererant aliqui ex ipsis qui ab adoptionis fœdere minime exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui sine vera fide, tantum stulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in suam perniciem Dei benignitate. Verum etiam si electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo sequetur incommodi. Aliud enim est temeritatem quæ ex carnis reliquiis interdum sanctis obrepit, reprimere ne inani confidentia lasciuat, aliud conscientiam timore percellere, ne plena securitate in Dei misericordia acquiescat.

Philipp. 2. 12.

23 Deinde ubi docet ut cum timore & tremore operemur salutem nostram, non aliud exigit nisi ut in Domini virtutem, cum multa nostri deiectione, suspicere assuescamus. Enimvero nihil tam nos ad fiduciam certitudinemque animi in Dominum reiiciendam expergescit, quam nostri diffidentia, & concepta ex conscientia nostræ calamitatis anxietas. In quem sensum accipiendum est quod est apud Prophetam, In multitudine bonitatis tuæ ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Vbi decenter fidei audaciam, quæ Dei misericordiam innititur, cum religioso timore coniungit, quo nos affici necesse est quoniam in conspectum diuinæ maiestatis prodeuntes, ex eius splendore, quanta sit nostra obscœnitas, intelligimus. Verè etiam Solomo dum beatum hominem pronuntiat qui terret assidue cor suum: quoniam induratione in malum corruitur. At terrorem intelligit qui nos cautiore reddat, non autem quo afflicti concidamus: dum scilicet animus in se cõsatus in Deo se recolligit: in illo erigitur, apud seipsum deiectus: diffusus sibi, illius fiducia respicit. Proinde nihil obstat quin simul & terreatur fideles, & securissima consolatione potiantur: prout nunc in suam vanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei veritatem animi cogitationem referunt.

Psal. 5. 8.

Quomodo (dicit quispiam) in eodem animo sedem habebit pavor & fides? Nempe sicuti ex opposito torpor & anxietas. Nam quæ impij indolentiam sibi accersant, ne quis timor Dei eos sollicitet, vrget tamen eos Dei iudiciû ne assequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quominus suos exerceat Deus ad humilitatem, ut fortiter militando, sub freno modestiæ se cohibeant. Atque hoc fuisse Apostoli consilium liquet ex cõtextu ubi metus & tremoris causam assignat Dei beneplacitum, quo dat suis & bene velle & strenuè proficere. In hunc sensum accipere conuenit illud Prophetæ, Pauebunt filij Israel ad Deum & ad bonitatem eius: quia non solum pietas reuerentiam Dei gignit, sed ipsa dulcedo & suauitas gratiæ, hominem in seipso deiectum timore simul & admiratione imbuunt ut à Deo pendeat, seque humiliter subiiciat eius potentiam.

Ose. 3. 5.

24 Neque tamen sic locum facimus pestilentiæ philosophiæ, quæ nonnulli semipapistæ cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim crafam illam dubitationem, quæ in scholis tradita fuit, tueri nequeunt, cõfugiunt ad aliud commentum, ut fiduciam incredulitate mixtam faciant. Quoties in Christum respicimus, fatentur illic nos inuenire plenam bene sperandi materiam: sed quia semper indigni sumus illis omnibus bonis quæ in Christo nobis offeruntur, volunt indignitatis nostræ intuitu nos fluctuari & hæsitare. In summa, conscientiam sic statuunt inter spem & metum, ut per interualla & vices hæc atque illuc . . . kernet, spem verò & metum sic inter se conferunt, ut illa ex oriente hic opprimatur, hoc resurgente, illa rursus concidat. Ita Satan, ubi iam videt apertas machinas illas quibus fidei certitudinem destruere antea solitus erat, nunc nihil valere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur. Qualis autem erit illa fiducia quæ subinde desperationi cedit? Si Christum (inquiunt) confide-

Refutata pestilentissima quorundam semipapistarum philosophia, qui licet fateantur nos, quos respicimus, inuenire plenam bene sperandi materiam, volunt tamen nostræ indignitatis intuitu, nos fluctuari et hæsitare: ostenditur, nos certam nihilominus salutem expectare debere, quæ mirabili quadam cõmunkione Christus in unum corpus nobis eius indices magis ac magis coalescet

ras, certa salus: si ad te ipsum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonam spem in animo tuo regnare necesse est. Quasi verò Christum, veluti procul stantem, & non potius in nobis habitatem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipso salutem expectamus, non quia eminus nobis appareat: sed quia nos corpori suo inuitos, non modo suorum omnium bonorum participes faciat, sed sui quoque ipsius. Proinde hoc ipsorum argumentum sic retorqueo, Si te ipsum consideras, certa damnatio: sed quoniam Christus tibi cum omnibus suis bonis sic communicatus est, ut omnia eius tua fiant, ut fias eius membrum, adeoque vnum cum ipso: iustitia eius tua peccata obruit, salus eius tuam damnationem abolet: ipse sua dignitate intercedit ne in conspectum Dei veniat tua indignitas. Sic est sanè: Christum à nobis separare, aut nos ab ipso minimò conuenire: sed vtraque manu fortiter retinere oportet eam qua se nobis agglutinavit societatem. Ita nos Apostolus instituit. Corpus quidem (inquit) mortuum est propter peccatum: sed Spiritus Christi qui in vobis habitat, vita est propter iustitiam. Secundum istorum nugamentum dicere debuerat, Christus quidem vitam apud se habet: sed vos, ut estis peccatores, manetis morti & damnationi obnoxij. Atqui longè aliter loquitur. Docet enim, eam quam à nobis meremur damnationem, Christi salute absorptam esse: atque ad id confirmandum, ea quam attuli ratione utitur: quia Christus non extra nos est, sed in nobis habitat: nec solum indiuiduo societatis nexu nobis adhæret, sed mirabili quadam communionem, in vnum corpus nobiscum coalescit in dies magis ac magis, donec vnum penitus nobiscum fiat. Neque tamen inficior, quod nuper dixi, quasdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos imperus huc vel illuc flectitur. Ita in densa caligine tentationum suffocatur eius lumen. Quicquid tamen accidat, à quaerendi Dei studio non desistit.

25 Nec aliter differit Bernardus, quum hoc argumentum ex professo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nonnunquam de anima cogitans, video mihi in ea veluti duo quadam contraria inuenire, si ipsam, prout in se est, & ex se, intueor, de ea nihil verius dicere possum quam ad nihilum esse redactam. Quid modò necesse est singulas eius misérias numerare, quam sit onerata peccatis, offusa tenebris, urretita illecebris, pruriens concupiscentiis, obnoxia passionibus, impleta illusionibus, prona semper ad malum, in vitium omne procliuis. postremò ignominia & cōfusionis plena? Nimirum si ipsa quoque iustitiae omnes ad lumen veritatis inspectae, velut pannus mentruarum inueniuntur, iniustitiae deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod in nobis est, tenebrae sunt, ipsae tenebrae quante erunt? Quid igitur sine dubio vanitati similis factus est homo: in nihilum redactus est homo: nihil est homo. Quomodo tamen penitus nihil est quem magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appositum est cor diuinum? Respiremus fratres. Et si nihil sumus in cordibus nostris, fortè in corde Dei potest aliquid latere de nobis. O Pater misericordiarum, o Pater miserorum, quomodo apponis erga nos cor tuum? Cor enim tuum vbi est thesaurus tuus. Quomodo autem thesaurus tuus sumus, si nihil sumus? Omnes gentes quasi non sint, sic sunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirum ante te: non iura te: sic in iudicio veritatis tuae, sed non sic in affectu pietatis tuae. Nimirum vocas ea quae non sunt, tanquam sint. & non sunt ergo, quia quae non sunt, vocas: & sunt, quia vocas. Licet enim non sint, quantum ad se, apud te tamen sunt, iuxta illud Pauli, Nō ex operibus iustitiae, sed ex vocante. Deinde mirificā esse hanc connexionē dicit vtriusque considerationis. Certè quae inter se connexa sunt, se inuicem

Rom. 8.

Ex Bernardo egyptia & cōsolationis plenissima descriptis miseriarum animae fidelis considerata prout in se est & ex se: & ex opposito, certissima gloriae eius in Christo, quae indignitates illius omnes delect.

Iesa. 64. 6.

Matth. 6. 23

Rom. 9. 13

non destruunt. Quod etiam in conclusione apertius declarat his verbis: Iam si vtraque consideratione diligenter inspexerimus nos quid sumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio nostra: sed forsitan magis aucta est, solidata quidem, vt non in nobis sed in Domino gloriemur. Nimitiùm si cogitamus, si decreuerit saluare nos, statim liberabimur: in hoc respirare licet. Sed in altiore speculam ascendentes, quæramus ciuitatem Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus sp̄sam. Non oblitus sum: sed cum metu & reuerètia dico, Nos inquam sumus: sed in corde Dei. Nos sumus: sed illius dignatione, non nostra dignitate.

Timorè Domini gemino ex sensu emanare, cum scilicet Deum honoramus tantquam Patrem, timemus vt dominum: nec mirum esse, si vtrunque affectum idem animus recipiat.

Psal. 111. 10.

Prou. 1. 7.

Prou. 15. 23.

Iohan. 8. 28.

Malac. 1. 7.

26 Porro timor Domini cuius testimonium passim defertur sanctis omnibus, & qui aliàs initium sapientiæ, aliàs sapientia ipsa nuncupatur, tametsi vnus est, gemino tamen ex sensu emanat. Habet enim in se Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum ritè volet colere, & obedientem illi filium se præstare & obsequentem seruum studebit. Obedientiam quæ sibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obsequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & seruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vt cunque autem distinguat, vides vt confundat vtrūque simul. Timor ergo Domini, sit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum si vtrunque affectum idem animus recipiat. nam qui secum reputat qualis sit nobis pater Deus: satis habet causam, etiam si nulli sint inferi, cur eius offensionem qualibet morte grauius perhorrescat. Sed etiam (quæ est ad peccandi licentiam carnis nostræ lasciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda simul est hæc cogitatio, Domino, sub cuius potestate degimus, esse abominationi omnem iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitiosè viuendo eius iram aduersum se prouocarint.

Alium esse hunc fideliū timorem Dei à timore infidelium, quæ seruilem vulgò vocant.

1. Iohan. 4. 18.

Ephes. 5. 6.

Coloss. 3. 6.

Licet fides in diuina beneuolentia (quæ respicit) præcipuè sibi proponat vitæ eterne certam expectationem: continerè tamen promissæ vite et præsentis solidamq; bonorum omnium securitatem, sed quælis è verbo percipi potest. vtrūque scripturæ testimonium confirmatur.

Psal. 80. 4.

Ephes. 2. 14.

27 Quod autem Iohannes dicit, timorem non esse in charitate, sed perfectam charitatem expellere foras timorem, quoniam timor pœnam habet, nihil istis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo longè differt iste fidelium timor. Neque enim Deum timent impij, quòd in eius offensionem incutere vereantur, siquidè impunè id possent: sed quia vindictæ potentia esse armatum sciunt, ad auditum iræ eius, horrore concutiuntur. Ac iram quoque sic timent, quia sibi imminere arbitratur, quia singulis momentis expectant dum in caput suum corruat Fideles autem (vt dictum est) & offensam plusquam pœnam timent, nec timore pœnæ perturbantur, nisi ceruicibus suis impenderet: sed cautiore redduntur, ne ipsam accersant. Sic Apostolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit, propter hoc venit ira Dei in filios diffidentia. Non minatur in ipsos descensuram, sed admonet vt impijs ob ea quæ recensuerat flagitia iram Domini præparatam cogitèr, ne & ipsi eam experiri uerentur. Quanquam raro contingit vt solis & simplicibus minis expergesciant reprobi: quin potius iam sua duritie tardi & hebetes, quoties verbis fulminat Deus è cælo, ad contumaciam se obdurant: sed manu eius percussis, timere, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò seruilem vocat, & ingenuo voluntati que opponunt, qui filios decet. Alij mediam speciem subtiliter interfecerunt: quia terribilis ille & coactus affectus animos interdum subigit vt ad timorem Dei sponte accedant.

28 Iam in diuina beneuolentia quam respicere dicitur fidelis, intelligimus salutis ac vitæ æternæ possessionem obtineri. Nam si, Deo propitio, nihil boni deesse potest: abundè nobis sufficit, ad salutis certitudinem, vbi suæ dispensationis ipse nos certiores facit. Ostendat faciem suam, inquit Propheta, & salui erimus. Vnde hanc salutis nostræ summam statuunt.

Scri-

Scripturæ, quòd aboliis inimicitiiis omnibus in gratiam nos recepit. Quo scilicet innuat, Deo nobis recòciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene succedant. Quare fides dilectione Dei apprehensa promissiones habet vitæ præsentis & futuræ, solidamque bonorum omnium securitatem: sed qualis e verbo percipi potest. Neque enim vitæ huius aut longitudinem, aut honorem, aut opes sibi certò fides promittit: (quando nihil horum nobis esse constitutum voluit Dominus) sed hæc certitudine contenta est, ut cunque nos multa deficient quæ ad vitæ huius subsidium pertinent, Deum tamen nunquam defuturum. Præcipua autem eius securitas in futuræ vitæ expectatione residet, quæ extra dubium per Dei verbum posita est. Quæcunque tamen in terra miseriæ & calamitates eos maneant quos sua dilectione complexus est Deus, impedire nequeunt quin eius benevolentia, plena sit fœlicitas. Proinde, quò summam beatitudinis vellemus exprimitere, Dei gratiam posuimus, è qua scaturigine vniuersæ bonorum species nobis profluunt. Atque id passim obferuare in Scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari quoties nõ de æterna modò salute, sed quolibet bono nostro agitur. Quare ratione David canit, diuinam bonitatè, dñi in pio corde sentitur, vita ipsa esse seuiorem & optabiliorem. Denique, si nobis affluat omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti simus, maledicta erit ac proinde misera nostra fœlicitas. Quòd si affulgeat paterna Dei facies, ipsæ quoque miseriæ beatæ erunt, quia vertentur in salutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduersas accumulans, gloriatur tamen, per illas nos ab amore Dei non distingi: & in suis precationibus semper incipit à Dei gratia, vnde manat omnis prosperitas. Similiter David cunctis terroribus, qui nos conturbant, opponit solum Dei fauorem. Si ambulauero in medio vimbæ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es. Et sentimus semper animos nostros vacillare, nisi Dei gratia contenti, pacè suam in ea quarunt, & penitus infixum habent quod dicitur in Psalmo, Beatus populus cuius Ichouah est Deus, & gens quam elegit in hereditatem sibi.

29) Fidei fundamentum facimus gratuitam promissionem, quòd in ipsa propriè fides consistat. Tamen si enim Deum per omnia veracem esse statuatur, siue iubeat, siue prohibeat: siue promittat, siue minetur: iussa etiã eius obedienter excipiat, interdicta obseruet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promissione incipit. ipsa constat, in ipsam desinit. Vitam enim in Deo querit, quæ non in mandatis aut pœnarum edictis, sed misericordie promissione reperitur, scãque non nisi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera nostra remittimur, non aliter vitam promittit, quàm si perspiciamus esse in nobis sitam. Ergo, nisi fidem tremere ac vacillare volumus, illam salutis promissione fulciamus oportet: quæ à Domino, vltro ac liberaliter, potiùsque miseriæ nostræ quàm dignitatis respectu offeratur. Quare Apostolus hoc Euangelio testimonium defert, quòd sit verbum fidei: Legi tum præceptis, tum promissionibus adimit: quãdo nihil est quòd fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio qua sibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euangelij correlatio, dum Euangelij ministerium sibi commissum docet in fidei obedientiam: illud esse virtutem Dei, in salutem omni credenti: in illo reuelari Dei iustitiam ex fide in fidem. Nec mirum, si quidem quò Euangelium sit reconciliationis ministerium, nullum aliud satis firmum diuinæ erga nos benevolentie testimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidem gratuitæ promissioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbum omni ex parte amplectantur & suscipiant fideles: sed misericordie promissionem fidei in proprium scopum

Psal. 63. 4.

Rom. 8. 35.

Psal. 23. 4.

Psal. 33. 12.

Fidè, licet verbum omni ex parte amplectatur (hoc est in mandatis etiã, & interdicitis ac minis) fundamentum tamen et proprium scopum habere in gratuita, misericordie promissione: atque hac ratione Euangelium dici verbum fidei.

Rom. 10. 8.

Rom. 1. 5. 16. 17.

2. Cor. 5. 12.

destinamus. Quemadmodum iudicem & ultorem scelerum Deum debent quidem agnoscere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur: quando talis confiderandus illis describitur qui beneuolus sit & misericors, procul ira, multus bonitate, suauis vniuersis, super omnia opera sua misericordiam suam effundens.

Psal. 86. 5. & 103. 8. & 145. 8.

Licet fides innitatur gratuitæ misericordiae & promissioni non sequi tamen si deus hac restrictione lacerari à nobis, ut impudenter calumniatur Pighius.

Heb. 11. 7.

30 Nec verò Pighij aut similium canum latratus moror, dum hanc restrictionem exagitant, quasi fidem lacerandò, frustam vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale fidei obiectum (vt loquuntur) esse Dei veritatem: siue mineatur, siue spem faciat gratiæ. Quare Apostolus fidei hoc adscribit, quòd Noe mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Si timor imminentis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minæ ab eius definitione excludi. Hoc quidem verum est. sed nos immeritò grauant calumniatores, ac si negaremus, si tem habere respectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hæc duo volumus, nunquam scilicet ipsam consistere, donec ad gratuitam promissionem peruenerit: deinde non aliter nos per ipsam conciliari Deo, nisi quia nos Christo copulat. Vtrunque notatu dignum. Fidem querimus quæ Dei filios à reprobis discernat, & fideles ab incredulis. Siquis Deum & iustè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat, an propterea fidelis vocabitur? nihil minus. Firmus ergo fidei status nõ erit, nisi in Dei misericordia sistatur. Iam quorsum de fide disputamus? nõne vt teneamus viam salutis? Quo modo autem fides saluifica nisi quatenus nos in Christi corpus inferat? Nihil ergo absurdi si in definitione præcipuum eius effectum ita vigemus & loco differentiæ subiicimus generi notam illam, quæ fideles ab incredulis separat. Denique nihil habet in hac doctrina maleuoli quod carpant, quin Paulum nobiscum inuoluant in eandem reprehensionem, qui Euangelium propriè appellat fidei sermonem.

Rom. 10. 8. Fidem verbo Dei non minus egere, quàm fructum vitiæ radice arboris, & cum verbo coniungendam esse Diuinitatis potentie considerationem, sine qua illud aures malignè admittet, vel non æstimabunt iusto pretio. Potentia autem effectualem considerandam, id est, ex operibus Dei, & ex beneficiis eius, vel particularibus, vel reuultis, et toti Ecclesiæ collatis.

Psal. 9. 11.

Psal. 119. 43.

Rom. 4. 21.

2. Tim. 1. 12.

31 Hinc verò rursus colligimus quod antè expositum fuit, non minus verbo opus habere fidem, quam fructum viuæ radice arboris: quia non alij, teste Dauide, sperare in Deo possunt, nisi qui nouerunt nomē eius. Hæc autē cognitio ex cuiusque imaginatione nõ est: sed quatenus Deus ipse suæ bonitatis testis est. Quod idem Propheta alibi confirmat, Satus tua secundum eloquium tuum. Item, Speraui in verbo tuo, saluum me fac, Vbi notanda est fidei ad verbum relatio, deinde salutis consequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu nisi se fides sustentet, nunquam Deo tribuet suum honorem. Videtur Paulus frigidum quiddam aut vulgare referre de Abraham: quòd crediderit, Deum, qui benedictum semen ei promiserat, potentem esse. Item alibi de seipso, Scio cui crediderim, & certus sum quòd potens sit depositum meum seruare in diem illum. Verùm si quisque secum expendat quòd identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, satis agnoscat qui eam magnificiunt, vt digna est, non paruos fecisse progressus in fide. Fatebimur omnes Deum posse quicquid vult: sed dum nos metu consternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palàm est nos derogare potentiae Dei, cui præferimus quæ contra eius promissiones minatur Satan. Hæc ratio est cur Iesaias, dum salutis certitudinem vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immensa Dei virtute differat. Videtur sæpè, vbi sermonem exorsus est de spe veniæ & reconciliationis, aliò digredi & vagari per longas & superuacuas ambages. commemorans quàm mirabiliter Deus cœli & terræ machinam cum toto naturæ ordine gubernet: nihil tamen est quod non circumstantiæ presenti seruiat: quia nisi virtus Dei, qua potest omnia, oculis nostris occurrat, verbum aures malignè admittent, vel non æstimabunt iusto pretio. Adde quòd effectualis potentia hinc notatur: quia pietas, vt alibi visum

visum fuit, Dei potentiam semper ad usum & opus accommodat: praefertim opera Dei sibi proponit quibus se Patrem esse testatus est. Hinc illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua discere poterant Israelitae, Deum, qui semel author fuerat salutis, aeternum fore eius custodem. Suo etiam exemplo nos admonet David, quae priuatim singulis beneficia contulit Deus ad confirmationem fidei eius in posterum valeres: imò ubi deseruisse nos videtur, sensus nostros longius extendere conuenit, ut vetusta eius beneficia nos erigant, sicuti alio Psalmo dicitur, Memor fui dierum antiq̄uorum: meditatus sum in cunctis operibus tuis, &c. Item, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab initio. Sed quin sine verbo euanidum est quicquid concipimus de potentia Dei & operibus: non temere affirmamus nullam esse fidem donec gratiae suae testimonio praeleceat Deus. Posset hic tamen moueri quaestio, quid de Sara & Rebecca sentiendum sit, quatum vtraque fidei zelo (ut videatur) impulsae, extra verbi fines egressa est. Sara quum arderet desiderio promissae sobolis, ancillam suam marito supposuit. Quin multis modis peccauerit negandum non est: sed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo suo abrepta se intra verbi Dei metas non continuit. Certum tamen est de si ierium illud à se se profectum esse. Rebecca oraculo certior facta de electione filij sui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat: maritum suum gratiae Dei testem ac ministrum decipit: filium suum cogit mentiri: variis fraudibus & imposturis corumpit Dei veritatem: deique ludibrio exponens illius promissionem, quantum in se est eam abolet. Neque tamen hoc opus, quanlibet vitiosum & reprehensibile dignum si se vacuum fuit: quia superare multa offendicula necesse fuit ut tantò opere appeteret quòd sine spe terrenae utilitatis ingentibus molestiis & periculis referum erat. Sicuti sanctam Patriarcham Isaac non omnino si se priuauimus, eò quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium translato, non desinit tamen propensus esse in primogenitum suum Esau. Docent certè haec exempla, errores saepe fidei esse permixtos: sic tamen ut primatum semper teneat illa, ubi verà est. Sicuti enim Rebecca particularis error non irritum benedictionis effectum reddidit, sic neque fides, quae generaliter dominata est in eius animo, principiumque & causa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit Rebecca quam lubricus sit humanae mentis flexus simulac vel tantillum sibi permittit. Est autem defectus & imbecillitas fidem obscurat, non tamen extinguit: interim nos admonet quam sollicitè pendere oporteat ex ore Dei: & simul confirmat quòd docuimus, fidem nisi verbo suffultam efflere: sicuti & Sarae & Isaac & Rebecca euanuissent animi in obliquis suis deflexionibus, nisi arcano Dei signo in verbi obedientia retenti essent.

12. Rursum non sine causa in Christo promissiones omnes concludimus: quando & eius agnitione totum Euangelium Apostolus concludit, & alibi docet, quotquot sunt Dei promissiones, in ipso esse Etiam & Amen. Cuius rei in promptu est ratio. Siquid enim pollicetur Deus, eo beneuolentiam suam testatur: ut nulla sit eius promissio quae non sit dilectionis testimonium. Nec refert quòd ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficiis dum impij cumulatur, eò grauiori iudicio sese induunt. Quum enim ea sibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoscant, aut si quando agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputent: non possunt inde magis de eius misericordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen prospiciunt. Nihilò magis obstat quòd destinatas plerunque sibi promissiones respuendo, vltionè hanc occasione

Psal. 143. 3

Psal. 77. 11

Quaestio.

Gen. 16. 5

Fideles nonnunquã

ita agere, vt eorum

fidei errores aliqui

sint permixti, & vbi

eleatur verbi fines

excedi, sic tamẽ vt

illa primatum sem

perteneat, Sara et

Rebecca exemplis

ostenditur: quas in

obliquis animi sui

deflexionibus arca

no Deus freno in

verbi obedientia re

tinuit: vt & ipsa

Isaac.

Gen. 27

Non sine causa in

Christo concludi pro

missiones omnes:

quum quilibet pro

missio sit diuina et

ga nos dilectionis

testificatio: nemo an

tem à Deo extra

Christu diligatur.

1. Cor. 2. 2

2. Cor. 1. 20

maiores sibi accersunt. Quanquam enim tum se deum profert promissionum efficacia ubi fidem apud nos inuenerunt: vis tamen ac proprietates earum nostra infidelitate aut ingratitude nunquam extinguuntur. Ergo quum Dominus, suis promissionibus, non ad percipiendos modo suæ benignitatis fructus, sed etiam cogitandos hominem inuict, suam illi dilectionem simul declarat. Vnde huc redeundum est, promissionem quamlibet, esse diuinæ erga nos dilectionis testificationem. Atqui extra controuersiam est, neminem à Deo extra Christum deligi: ille est Filius dilectus in quo residet & acquiescit amor Patris, & ad nos acinde ab eo se diffundit: sicut docet Paulus, nos gratiam ad ipsos esse in dilecto. Ipso igitur intercedente, ad nos deriuetur ac perueniat oportet. Proinde Apostolus alibi pacem nostram ipsum vocat, alibi ceu vinculum proponit, quo paterna pietate Deus nobiscum deuinciatur. Consequitur in illum coniciendos esse oculos, quoties vlla promissio nobis offertur: nec absurdè à Paulo doceri, in ipso confirmari & adimpleri quæcunque sunt Dei promissiones. Repugnant exempla quædam: neque enim vel Naaman Syrum, quum de modo rite colendi Deus disciscitaretur ex Propheta, de Mediatore edoctum fuisse credibile est: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gentilis & Romanus vix tenere potuit quod non omnibus Iudæis cognitum erat, & quidem obscure: eleemosynæ tamen eius & preces gratæ fuerunt Deo: & sacrificia Naaman, Prophetæ responsio probata, quod neuter potuit consequi nisi fide. Similis Eunuchi ratio ad quem delatus est Philippus, qui nisi fide aliqua præditus non sumpsisset longi ac difficilis itineris laborem & sumptus adorandi causa. Videmus tamen ut interrogatus à Philippo, suam de Mediatore infertam prodatur. Et quidem fateor aliqua ex parte implicitam fuisse eorum fidem, non modo quoad Christi personam, sed quoad virtutem & munus à Patre iniunctum. Interea certum est, principiis fuisse imbutos quæ gustum aliquem Christi, licet tenuem, darent. Neque hoc nouum videri debet: quia neque Eunuchus ex longinqua regione ad Deum incognitum properasset Hierosolymam: & Cornelius, Iudaicam religionem semel amplexus, tantum temporis non transegit quin rudimentis veræ doctrinæ aliuesceret. Quod ad Naaman spectat, nimis absurdum fuisset, quum de rebus minutis ei præciperet Elisæus, tacuisse de præcipuo capite. Quauis ergo obscura inter ipsos esset Christi cognitio, nullam tamen fuisse consentaneam non est: quia Legis sacrificiis se exercebant, quæ à sine ipso, hoc est Christo, discerni oportuit ab adulterinis Gentium sacrificiis.

33 Atque hæc quidem nuda externaque verbi Dei demonstratio abunde ad fidem faciendam sufficere debebat, nisi cæcitas periuicaciæque nostra impediret. Verum (quæ mentis nostræ ad vanitatem est propensio) Dei veritati nunquam adhærere potest: quæ hebetudo est, ad eius lucem semper cæcutit. Proinde, sine Spiritus sancti illuminatione, verbo nihil agitur. Vnde etiam liquet fidem humana intelligentiâ multò superiorem esse. Nec satis fuerit mentem esse Dei Spiritu illuminatam, nisi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quo tota terra Scholastici aberrant, qui in fidei consideratione nudum ac simplicem ex notitia assensum arripiunt, præterita cordis fiducia & securitate. Ergo singulare Dei donum utroque modo est fides, & quòd mens hominis ad degustandam Dei veritatem purgatur, & quòd animus in ea stabilitur. Neque enim fidei tantum inchoator est Spiritus, sed per gradus eam auget, donec ea nos in regnum cælestem perducatur. Egregium, inquit Paulus, depositum seruato, per Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Quomodo autem Spiritum ex auditu fidei donari tradat Paulus, nullo negotio expedire licet. Si vnum duntaxat esset Spiritus donum, absurdè Spiritum effectum fidei

Matt. 3. 17, &
17. 5

Ephes. 1. 6

Ephes. 2. 14

Rom. 8. 3

Obiectio.

Rom. 15. 8

Act. 10. 31

2. Reg. 5. 17,

18, 19

Act. 8. 27

Ibid. 31

Resp. Neq; Naamã Syrum, Cornelium centurionem, Eunuchum ad quem delatus est Philippus, Christi cognitione caruisse, licet eius gustum admodum tenuem haberent, & fidem aliquam ex parte implicitam, vide sup sect. 5.

Propter cæcitatem periuicaciæque nostram verbum non sufficere ad fidem, nisi Spir^{us} Dei mentem nostram illuminet, & virtute sua cor obfirmet: cumq; nõ tantum inchoatorem esse fidei, sed etiam augere per gradus.

2. Tim. 1. 14

Galat. 3. 2

eo promiscuè dignatur : sed singulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus testimonia : quorum fides interpres Augustinus exclamat, Vt Seruator doceret, ipsum quoque Crederedoni esse non meriti : Nemo, inquit, venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum est quòd duo audiunt: vnus contemnit, alter ascendit. Qui contemnit, imputet sibi: qui ascendit, non arroget sibi. Alio loco, Quare vni datum est non alteri? Non me piget dicere, Hoc est profundum crucis. De profundo nescio quo iudiciorum Dei, quæ perscrutari non possumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video: vnde possum, non video: nisi quia hætenus video, à Deo esse. Quare autem illum, & nō illum? multum est ad me: abyssus est: profundum crucis Admiratione exclamare possum: non disputatione monstrare. Huc redit summa, Christum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus sui virtute, simul inferere in corpus suum, vt fiamus bonorum omnium participes

Non satis esse, mentem illuminari verbi intelligentia, nisi certitudinem in cor ipsum verbi certitudo transfundatur: quorum vtrumque Spiritus cooperatur: qui propter ea & Sigillum & Arrha, & Spiritus promissionis dicitur.

35 Restat deinde vt quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur: neque enim si in summo cerebro volutatur Dei verbum, fide perceptum est: sed vbi in in corde radices egit, vt ad sustinendas repellendæque omnes tentationum machinas inuictum sit propugnaculum. Quòd si veram mentis intelligentiam, eius illuminationem esse verum est: in tali cordis confirmatione multò euidentius eius virtus apparet: quo scilicet & maior est cordis diffidentia quàm mentis cæcitas, & animum securitate instrui quàm mentem cognitione imbui difficilius est. Proinde Spiritus sigilli vice fungitur ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obsignandas, quarum certitudinem prius mentibus impressit: atque ad confirmandas & constituendas arrhæ locum tenet. Postquam credidistis (inquit Apostolus) obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ. Vides vt Spiritu velut sigillo, corda fidelium insculpi doceat? Vt hac ratione appeller promissionis Spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & signauit nos, & dedit arrham Spiritus in cordibus nostris Et alibi, quum de fiducia audaciæque sperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus arrham.

Licet variis dubitationibus impellatur fides, semper tamen ipsam emergere tandem ex tentationum gurgite, & quietem suauissimam concipere.

37 Neque verò oblitus sum quod ante dixi, & cuius memoriam assidue renouat experientia, fidem scilicet variis dubitationibus impelli, vt ratò sedatæ sint piorum mentes, saltem non semper fruantur tranquillo statu: sed, quibuscunque machinis quatiantur, vel ex ipso tentationum gurgite emergunt, vel in statione sua permanent. Securitas quidem hæc sola fouet ac tuerur si lem, vbi statuimus quod in Psalmo dicitur, Dominus protectio nostra, auxiliū in tribulatione: ideo non timebimus dum contremiscet terra, & transilient montes in cor maris. Hac etiam suauissima quies alibi celebratur Decubui, & somnum cepi, & surrexi, quia Dominus suscepit me. Non quòd æquabili tenore semper ad letam hilaritatem compositus fuerit Dauid: sed quatenus Dei gratiam pro modo fidei gustabat, gloriatur se intrepidè despiciere quicquid mentis pacem inquietare poterat Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari vult, quiescere iubet. Apud Isaiam, In spe & silentio erit fortitudo vestra. In Psalmo, Sile Iehouæ & expecta illum. Quibus respondet illud Apostoli ad Hebræos, Patientia opus est, &c.

Impugnatur perniciosum Scholasticorum dogma, Nos de gratia Dei erga nos aliter statuere non

38 Hinc iudicare licet quàm perniciosum sit scholasticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos non aliter statuere posse quàm ex cōiectura morali, prout se vnusquisque non indignum ea reputat. Equidem si ab operibus æst mandum sit qualiter affectus sit erga nos Dominus, id ne tenui quidem coniectura posse nos assequi fateor: sed quum simplici & gra-

Aug. de ver. Apo. lib. 2

Iob. 6. 44

Non satis esse, mentem illuminari verbi intelligentia, nisi certitudinem in cor ipsum verbi certitudo transfundatur: quorum vtrumque Spiritus cooperatur: qui propter ea & Sigillum & Arrha, & Spiritus promissionis dicitur.

Ephes. 1. 13

2. Cor. 1. 22

Ibid. 5. 5

Licet variis dubitationibus impellatur fides, semper tamen ipsam emergere tandem ex tentationum gurgite, & quietem suauissimam concipere.

Psal. 46. 3

Psal. 3. 6

Isa. 30. 15

Psal. 37. 7

Heb. 10. 36

Impugnatur perniciosum Scholasticorum dogma, Nos de gratia Dei erga nos aliter statuere non

& gra-

& gratuita promissioni respondere fides debeat, nullus ambigendi locus *posse, quod ex co^o*
 relinquitur. Nam quali (obsecro) fiducia armabimur, si hac conditione *iectura morali.*
 ratiocinemur, Deum esse nobis propitium, modò ita vite nostrae puritas
 mereatur? Sed quoniam his tractandis suum locum destinauimus, lon-
 gius non prosequemur in praesens: quum praesertim abunde liqueat, fidei
 nihil esse magis aduersum quam vel coniecturam, vel aliud quidpiam,
 dubitationi affine. Ac pessimè huc detorquent Ecclesiastae testimonium,
 quod identidem in ore habent, * Nemo scit utrù odio dignus sit, an amo-
 re. Nam, ut praeteream hunc locum in vulgari interpretatione mendose
 redditum, latere tamen vel pueros ipsos non potest quid eiusmodi ver-
 bis sibi velit Solomò: nempe, si quis à praesenti rerum statu censere velit
 quos odio prosequatur Deus, quos amore complectatur, eum frustra la-
 borare ac nullo opere pretio torqueri: quum omnia pariter eueniât iusta
 & impio, immolanti victimas & non immolanti. Vnde sequitur, Deum
 non cessari perpetuò amorem suum quibus omnia succedere prospere
 facit: neque odium suum in eos semper prodere quos affligit. Idq; facit
 ad vanitatem humani ingenij arguendam: quum in rebus scitu maximè
 necessariis tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulò antè scri-
 pserat, non posse discerni quid hominis anima differat ab anima pecu-
 dis, quòd eodem modo videtur interire. Si quis inde inferre velit, sola cõ-
 iectura niti quam de animorum immortalitate sententiã tenemus, an-
 non insanus merito habeatur? An igitur sani sunt isti qui nullam esse
 gratia Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerù præ-
 sentium aspectu comprehendi possit?

*Eccles. 9. 1*** Vide Bernardum
Serm. 2. in die As-
censionis, & Serm.
2. in octaua P. Jf-
cha.**Ibid. 3. 9*

39 Atqui temerariae praesumptionis esse causantur, indubitata vo-
 luntatis diuinæ notitiam sibi arrogare. Id quidem illis concederem, si
 tantum nobis sumeremus ut ingenij nostri tenuitati subiicere vellemus
 incomprehensibile Dei consilium. Sed vbi simpliciter cum Paulo dici-
 mus, nos accepisse non spiritum huius mundi, sed spiritum qui ex Deo
 est, quo docente sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quid contra ob-
 gannire possunt, quin spiritum Dei contumeliosè incessant? Quòd si ab
 ipso profectam reuelationem vel mendacij, vel incertitudinis, vel ambi-
 guitatis insimulare, horrendum est sacrilegium: in asserenda certitudi-
 ne quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare magna temerita-
 te exclamant, quòd de Christi spiritu sic audemus gloriari. Quis credat
 tantum esse istorum stuporem qui orbis magistri haberi volunt, ut in
 primis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mibi certè credibi-
 le non esset, nisi testarentur quæ extant eorum scripta. Paulus eos demù
 filios Dei pronuntiat qui eius spiritu aguntur: hi agi proprio spiritu, di-
 uino autem vacuos esse volunt qui sint filij Dei. Ille Deum à nobis Pa-
 trem appellari docet, spiritu talem vocem dictante, qui solus testimo-
 nium reddere potest spiritui nostro quod filij Dei sumus: hi tamen à Dei
 inuocatione non arcent, spiritum tamen abstrahunt, cuius ductu rite
 inuocandus erat. Ille Christi seruos esse negat qui non agantur spiritu
 Christi: hi christianismum confingunt spiritu Christi non indigentem.
 Ille nullã beatæ resurrectionis spem facit, nisi spiritum in nobis residen-
 tem sentiamus: hi spem tali sensu vacuã confingunt. Sed respõdebunt for-
 san, non se inficiari quin illo praeditos esse oporteat, ceterù modestiæ &
 humilitatis esse, non agnoscere. Quid ergo sibi vult quum iubet Corin-
 thios tentare an sint in fide, semet probare an Christum habeant, quem
 nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex spiritu autè quem
 dedit nobis, inquit Iohannes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud
 quàm Christi promissiones in dubium reuocamus, dum serui Dei sine
 ipsius spiritu haberi volumus, quem super suos omnes effusurum se de-

*Miserimæ cecita-
tis arguuntur Scho-
lastici, qd temerita-
tis esse dicant, nos
concupere indubita-
tam diuinæ beneuo-
lentia notitiam.**1. Cor. 2. 12**Rom. 8. 14**Ibid. 16**Rom. 8. 13**2. Cor. 13. 5**1. Ioh. 3. 24*

Isa. 54.3

nuntiauit? Quid, quòd Spiritui sancto iniuri sumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipso separamus? Hæc quum prima sint pietatis tyrocinia, mi ferrimæ est cæcitatæ arrogantæ notari Christianos qui Spiritus sancti præsentia gloriari audent: sine qua gloriatio Christianismus ipse non constat. Sed enim exemplo suo declarant quàm verè dixerit Christus Spiritum suum mundo incognitum esse: ab ipsis modò agnosci apud quos manet.

Iohan 14.17

40 Ac ne vno duntaxat aëto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde ipsam adoriuntur: nempe, etiam si secundum præsentem iustitiæ statum, de gratia Dei iudicium sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis perseverantiæ notitiam. Egregia verò salutis fiducia nobis relinquitur, si ad præsens momentum nos esse in gratia, coniectura morali æstimamus, quid in crastinum sit futurum nescimus. Longè aliter Apostolus: Certò, inquit, persuasus sum, quòd neque Angeli, nec potestates, nec principatus, neque mors, neque vita, neque præsentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Christo completitur. Evadere conatur friuola solutio, id habuisse Apostolum ex speciali revelatione garrientes: sed pressius constringuntur quàm ut effugiant. Siquidem illic quæ in commune vniuersis fidelibus ex fide proveniant bona tractat, non quæ specialiter ipse experiatur. Atque idem nos alibi nostræ imbecillitatis & inconstantie mentione deterret. Qui benest, inquit, videat ne cadat. Verum est: at non terrore quo cõsternemur, sed quo discamus nos sub potèti manu Dei humiliare, quemadinodum Petrus explicat. Deinde quàm præposterum est, ad punctum temporis limitare fidei certitudinem cuius proprium est, superatis huius vitæ spatiis, ad futuram immortalitatem protendi? Quum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant, quòd Spiritu eius illuminati, cœlestis vitæ cõtemplatione per fidem fruuntur: adeò procul abest ab arrogantia talis gloriatio, ut si quem confiteri pudet, eo extremam ingratitudinem prodat magis diuinam bonitatem malignè supprimèdo, quàm modestiam aut submissionem testetur.

Refutatur Scholasticorum friuola tergiversatio, & tam si secundum præsentem iustitiæ statum de gratia Dei iudicium nobis sumere liceat, manere tamen in suspenso, finalis perseverantiæ notitiam.

Rom. 8.33

1 Cor. 10. 12

1. Pet. 5. 6

Offèditur definitio fidei tradita sec. 7. bene cõuenire cum ea quæ habetur apud Apostolum ad Hebræos.

Hebr. 11. 1

Dan. 7. 10

Rom. 8. 24

Homil. in Ioh. 79.

95

41 Quoniam non aliunde melius aut magis perspicuè fidei natura declarari posse videbatur quàm à promissionis substantia, qua velut proprio fundamento sic nititur, ut ea sublata protinus corruat, vel potius evanescat: ideo nostram definitionem inde sumpsimus, quæ tamen ab illa Apostoli vel definitione vel descriptione potius, quam suæ disputationi accommodat, minimè aliena est: vbi docet esse rerum sperandarum substantiam, indicem non apparentium. Nam per *ὑπόστασις* (quo vocabulo vitur) quasi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Ac si diceret fidem ipsam certam quandam esse ac securam possessionem eorum quæ nobis à Deo promissa sunt: nisi quis *ὑπόστασις* pro fiducia accipere malit: quod non displicet: quàmquam illud quod receptius est amplector. Rursum ut significaret ad supremum vsque diem quo libri aperientur, sublimiora esse, quàm quæ sensu nostro percipi, aut oculis spectari, manûve contrectari possint: eaque non aliter interim possideri à nobis, quàm si captum omnem ingenij nostri excedamus, ac supra omnia quæ in mundo sunt aciem nostram intendamus, nos denique ipsos superemus: addidit securitatem hanc possidendi, esse rerum quæ in spe iacent, idèoque non videntur. Siquidem euidencia (ut Paulus scribit) spes non est: nec ea quæ videmus, speramus: dum verò indicem, aut probationem, aut (ut sæpe reddidit Augustinus) conuictionem appellat rerum non præsentium (nam Græcè est *ἐλεγχος*) perinde loquitur ac si diceret euidenciam non apparentium rerum, visionem earum quæ non videntur, perspicuitatem obscurarum, præsentiam absentium, demon-

stratio-

rationem occultarum. Myſteria Dei enim, cuiusmodi ſunt quæ ad ſalutem noſtram pertinent, in ſe, ſuâque (vt dicitur) natura cerni non poſſunt: verùm ipſa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas ſic perſuaſa eſſe nobis debet, vt pro facto impletôque habendum ſit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinæ bonitatis guſtum percipiendum quomodo ſe attollat animus, quin ſimul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognofci illa ſuauiſſimæ affluentia non poteſt, quam Deus timentibus ſe recondidit, vt non ſimul vehementer afficiat. Quem autem ſemel afficit, penitus ad ſe rapit & effert. Proinde mirum non eſt ſi peruerſum cor & obliquum nunquam ſubit hic affectus, quo in cœlũ ipſum traducti, ad reconditiſſimos Dei theſauros admittimur, & ad ſuſcratiſſima regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingreſſu non decet. Quod enim tradunt Scholaſtici, charitatem fide ac ſpe priorem eſſe, merum eſt deliramentum: quandoquidem ſola eſt fides quæ in nobis charitatem primùm generat. Quanto rectius Bernardus: Teſtimonium, inquit, conſcientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus conſiſtere credo. Neceſſe enim primo omnium eſt, credere quòd remiſſionem peccatorum habere non poſſis niſi per indulgentiam Dei: deinde quòd nihil prorsus habere queas operis boni niſi & hoc dederit ipſe: poſtremò quòd vitam æternam nullis poteſ operibus promereri niſi gratis detur & illa. Paulo pòſt ſubiicit, hæc non ſufficere, ſed eſſe quoddam fidei initium: quia credendo peccata non poſſe remitti niſi à Deo, ſimul tenere oporteat remiſſa nobis eſſe donec etiam Spiritus ſancti teſtimonio perſuaſi ſimus ſalutem nobis eſſe repositam: quia Deus peccata condonat, merita ipſe donat, & præmia idem redonat, non poſſe gradum in illo principio figere. Verùm hæc & alia ſuis locis tractanda erunt: nunc tantum quid fides ipſa ſit, habere ſufficiat.

42 Iam verò vbicunq; via erit hæc fides, fieri non poterit quin ſpem æternæ ſalutis comitem ſecum habeat indiuiduam, vel potius ex ſe gignat & exeret: qua ſublata, quanlibet diſertè atque ornatè de fide diſſeramus, nullam habere conuincimur. Nam ſi fides (vt auditum eſt) certa eſt de veritate Dei perſuaſio, quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita eſſe queat: qui hanc certitudinem conceperunt, ſimul profectò expectant fore vt promiſſiones ſuas Deus præſtet, quæ eorum perſuaſione nõ niſi veræ eſſe poſſunt: vt in ſumma, nihil aliud ſit ſpes quàm eorum expectatio quæ verè à Deo promiſſa fides credidit. Ita fides Deum veracem credit: ſpes expectat, vt in temporis occasione veritatem ſuam exhibeat: fides credit nobis eſſe Patrem: ſpes expectat vt ſe talem erga nos ſemper gerat: fides datam nobis vitam æternam credit: ſpes expectat vt aliquando reueletur: ſi ſes fundamentum eſt, cui ſpes incumbit: ſpes fidem alit ac ſuſtinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam poteſt niſi qui prius eius promiſſis crediderit: ita rursus fidei noſtræ imbecillitatem, ne velut feſſa concidat, ſuſtineri ac foueri patienter ſperando & expectando oportet. Quæ ratione Paulus rite ſalutem noſtram in ſpe collocat. Nam eadum in ſilentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis feſtinando præcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promiſſionibus, aut de eorum veritate dubitare incipiat: recreat, ne fatigaretur: extendit ad vltimam illam metam, ne in medio curſu aut etiam in carceribus deficiat. Denique aſſiduè renouando & inſtaurando, facit vt ſeiſa ſubinde ad perſeuerantiam vegetior emergat. Atque omnino quot nominibus neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendâ, melius patebit ſi cogitemus quot tentationum formis imperantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi ſunt. Primùm Dominus, promiſſiones ſuas differrando, diutius ſepe quàm pro votis noſtris, ſuſpendit nos animi nos tenet: hic officiũ eſt ſpei,

De pecc. merit & remis lib. 2. cap. 31.

Teſtimonio Bernardi reſutatur Scholaſticorum deliramentum, Charitatem, Fide, ac ſpe priorem eſſe.

Lib. 3. Sent. Diſtin. 25. & ſepius Serm. 1. in Annũtiatione. 2. Cor. 1. 12.

Ex fide ſemper gigni ſpem, & hanc illius eſſe comitem indiuiduam, adeo vt qui ſpe caret, fidem etiam nullam habere conuincatur: ite, fidem a ſpe, & eò firmari: & quàm neceſſaria ſint ſpei ſubſidia ad fidem ſtabiliendam, quæ e tot tentationum formis impetitur.

Rom. 8. 24

- Habac. 2.3* præstare quod iubet Propheta: vt si moram illæ fecerint, expectemus tamen. Interdum non modò languere nos finit, sed apertam indignatione præ se fert: hinc spem multo magis succurrere necesse est, quò, secundum alterius Prophete dictum, possimus expectare Dominum, qui absconderit faciem suam à Jacob. Insurgunt etiam illusores (quemadmodum ait Petrus) qui rogant, Vbi est promissio aduentus eius, quando, ex quo patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creationis? Imò eadem hæc nobis infusurrant caro & mundus. Hinc fidem spei tolerantia suffultam, in æternitatis contemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, instar diei vnus reputet.
- 1. Pet. 1.5* 43 Propter hanc coniunctionem, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidem custodiri vsque ad salutis reuelationem: quod spei magis quadrabat fidei tribuit: neque immeritò: quando iam docuimus, nihil aliud spem esse quàm fidei alimentum & robur. Interdum simul iunguntur, sicuti eadem epistola, quò fides vestra & spes esset in Deo. Paulus verò ad Philippenses ex spe deducit expectationem: qui sperando patienter, vota nostra suspendimus, donec patefacta fuerit Dei oportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citavi. Paulus alibi, quanuis improprie loquatur, hoc ipsum tamen intelligit, his verbis, Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus: nempe quia Euangelij testimonium de gratuito amore amplexi. expectamus dum palàm ostendat Deus quod nunc sub spe est absconditum. Neque iam obscurum est quàm insulse Petrus Lombardus duplex spei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius scopus quàm fidei esse potest: fidei autem iam clarissimè exposuimus vnicum esse scopum, Dei misericordiam: in quam vtroque (vt ita loquat) oculo respicere debeat. Sed operæpretium est auscultare quàm viuidam afferat rationem. Si quippiam (inquit) sine meritis sperare audeas, non spes illa, sed præsumptio dicenda erit. Quis non meritò, amice lector, tales bestias excretur quæ temerè & præsumptuosè fieri pronuntiant si quis Deum veracem esse confidat? Nam quum Dominus nihil non à sua bonitate expectari velit, præsumptionem esse dicunt in ea recumbere & acquiescere. O magistrum talibus dignum discipulis quales in insanis rabularum scholis nactus est! Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores spem salutis concipere, libenter tantum præsumamus de veritate eius, vt sola eius misericordia freti abiecta operum fiducia, bene sperare audeamus. Non fallat ipse, qui dixit, Secundum fidem vestram fiat vobis.
- Matt. 9.29*

Fide nos regenerari: vbi de pœnitentiâ.

CAP. III.

Pœnitentiâ ex Fide nasci, non antè eam præcedere: refutantur eorum rationes qui contrâ sentiunt: hic & seq. 2.

EST iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Christum possideat, & per ipsam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obscurum esset nisi effectuum quos sentimus accederet explicatio. Non abs re summa Euangelij statuitur in pœnitentiâ & remissionem peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omisissis, ieiuna & mutila erit adeoque propè inuutilis quælibet de fide disputatio. Iam quem vtrunque nobis confert Christus, & vtrunque fide consequamur, vitæ scilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi series postulat vt de vtroque hoc loco discretè incipiam. Proximus autem à fide ad pœnitentiâ nobis erit transitus: quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo sola fide & mera venia iustificetur homo, neque tamen à gratuita iustitiæ imputatione separetur realis (vt ita loquat) vitæ sanctitas.

*Pœni-

*Pœnitentiam verò non modò fidem contritiuò subsequi, sed ex ea nasci, extra controuersiam esse debet. Quum enim venia & remissio per Euangelij prædicationem ideo offeratur, vt à tyrannide Satanae, peccati iugo, & misera seruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei transeat: certe Euangelij gratiam nemo amplecti potest quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam se recipiat, totumque suum studium applicet ad pœnitentiæ meditationem. Quibus autem videtur si rem potius præcedere pœnitentiâ quàm ab ipsa manare vel profertur, tanquam fructus ab arbore, nunquam vis eius fuit cognita, & innumum leui argumento ad id sentiendam mouentur.

2 Christus (inquiunt) & Iohannes in suis concionibus populum ad resipiscentiâ primùm hortantur: deinde regnum cœlorum appropinquasse subiiciunt. Tale prædicandi mādaturum accipiunt Apollolinalem ordinem sequutus est Paulus, quemadmodum Lucas refert. Atqui dum in syllabarum contextu superstitione hærent, non animaduertunt quo sensu inter se verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionantur Christus Dominus & Iohannes, Pœnitentiâ agite, appropinquauit enim regnum cœlorum: an non resipiscendi causam ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Perinde ergo valent eorum verba ac si diceret, Quoniam appropinquauit regnum cœlorum, ideo resipiscite. Nā Matthæus, vbi sic prædicasse Iohannem narrat, impletum in ipso fuisse Iosare vaticinium de eo in deserto clamante, Parate viâ Domini, rectis facite semitas Dei nostri. Verum apud prophetam illa vox iubetur à consolatione & læto nuntio inchoare. Neque tamen, quam resipiscentiæ originem ad fidem referimus, spatium aliquod temporis somniamus quo ipsam parturiat: sed ostendere volumus, non posse hominem pœnitentiæ seriuò studere nisi se Dei esse nouerit. Dei autem se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc dilucidius in ipso progressu edisserentur. Fefellit eos fortè quòd multi cōscientiæ pauoribus antè domantur, vel formantur ad obsequium, quàm imbuti fuerint cognitione gratiæ, imò eam gustauerint. Atque hic est initialis timor, quem inter virtutes quidam recensent, quia veræ & iustæ obedientiæ propinquum esse cernunt. Sed non hîc agitur quàm variè nos Christus ad se trahat, vel præparet ad pietatis studium: tantum dico, nullam rectitudinem posse inueniri vbi non regnat Spiritus ille quem accipit vt eum membris suis communicaret. Deinde, secūdum illud Psalmi, Apud te est propitiatio vt timeatis: nemo vnquam Deum reueretur, nisi qui sibi propitium confidet: nemo se ad Legis obseruationem libenter accinget nisi qui persuasus erit ei placere sua obsequia: quæ in ignoscendo & tolerandis vitiis indulgentia, signum est paterni fauoris. Quod etiam demōstrat illa Osee exhortatio, Venite, reuertamur ad Iehouam: quia ipse rapuit & sanabit nos: percussit, & curabit nos: quia spes veniæ tanquam stimulus additur, ne in suis peccatis torpeant. Omni autem rationis specie caret eorum deliramentum, qui vt à pœnitentiâ exordiantur, certos dies suis neophytis præscribunt per quos se in pœnitentiâ exercent: quibus demum transactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ipsos admittunt. De plurimis Anabaptistarum loquor: his præsertim qui spirituales haberi mitè gaudent. eorumque sodalibus Iesuitis, & similibus quisquiliis. Tales scilicet fructus profert spiritus ille vertiginis, vt pœnitentiâ, quæ in totam vitam proroganda est homini Christiano, paucis dieculis terminet.

3 Cæterum de pœnitentiâ docti quidam viri, longè etiam ante hæc tempora, quum iuxta Scripturæ regulam simpliciter & sincerè loqui velent, dixerunt constare duabus partibus, mortificatione & viuificatione.

*Vide Calvinum
Iohan. 1. 13

Matt 3. 2

Matt. 4. 17

Act. 20. 21

Matt 3. 2

Isa. 40. 3

Fidè non dici prius
rem pœnitentiæ, quæ
eam præcedat tem-
poris intervallo.

*Vide Calu. Act.
20. 21

Psal. 130. 4

Osee 6. 1

De errore Anabap-
tistarum quorundam,
Iesuitarum, & si-
milium, qui certos
dies suis neophytis
præscribunt ad pœ-
nitentiâ.

Doctos quosdam
ante hæc tempora
duas pœnitentiæ

partes constituis- Mortificationem interpretantur animæ dolorem, & terrorem ex agni-
se mortificationem tione peccati & sensu iudicij Dei conceptum. Vbi enim quis in veram
(quam vulgò con- peccati cognitionem adductus est, tum verè peccatum odisse & execrari
tritionem vocant) incipit: tum sibi ipsi ex animo displicet, miserum se & perditum facitur,
& viuificationem, & alium se esse oprat. Adhæc vbi sensu aliquo iudicij Dei tactus est (alte-
quam ipsi perperâ rum enim ex altero profinus sequitur) tum verò perculsus ac consterna-
interpretantur cõ- tus iacet, humiliatus ac deiectus tremat, animū despondet, desperat. Hæc
lationem ex se ipsi prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Viuificatio-
miseri cordiæ Dei: nem interpretantur consolationem quæ ex fide nascitur: vbi scilicet ho-
quum potius rectè mo, peccati conscientia prostratus, ac Dei timore perculsus, postea in
viuendi studium Dei bonitatem, in misericordiam, gratiam, salutem, quæ est per Christū,
significet. respiciens, sese erigit, respirat, animum colligit, & velut è morte in vitam
 redit. Ac voces quidem istæ, si modò recta constet interpretatio, vim pœ-
 nitentiæ satis commodè exprimunt: sed quòd viuificationem accipiunt
 pro lætitia quam recipit animus ex perturbatione & metu sedatus, non
 assentior: quum potius sanctè piæque viuendi studium significet, quod o-
 ritur ex renascentia: quàm diceretur hominem sibi mori vt Deo viuere
 incipiat.

Alios, duas pone-
re pœnitentiæ for-
mas, alterâ Legale
alteram Euangeli-
cam: & præparat-
tur vtriusq; exēpla
ex Scriptura.

Gen. 4.13

1. Sam. 15.30

Matt. 27.4

2. Reg. 20.2

Isa. 38.1

Ioan. 3.5

2. Sam. 24.10

2. Sam. 12.13

& 16

Act. 2.37

Matt. 26.75

Iuc. 22.62

Act. 20.21

Vera definitio pœ-
nitentiæ ex Scriptu-
ra: & pœnitentiæ,
licet à fide separa-
r non possit, debere
tamen distingui.

4 Alij, quia videbant variè hoc nomen in Scriptura acceptum, duas
 posuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqua distinguerent, alterâ
 legale[m] dixerunt, qua peccator peccati cauterio vulneratus, & terrore
 iræ Dei attritus, in ea perturbatione constrictus hæret, nec se explicare
 potest. Euangelicam alteram, qua peccator grauius quidem apud se af-
 flictus, altius tamen emergit, & Christam vulneris sui medicinam, ter-
 roris consolationem, miseræ portum apprehendit. Legalis pœnitentiæ
 exempla se volunt, Cain, Saul, Iudam: quorum pœnitentiam dum Scri-
 ptura nobis commemorat, intelligit, peccati sui grauitate agnita, iram
 Dei remisse: sed Deum duntaxat ultorem & iudicem cogitantes, in eo
 sensu defuisse. Ergo eorum pœnitentia non aliud fuit quam quoddam
 in se orum atq; in quò iam in hac vita ingressi, cœperunt a facie iræ ma-
 iestatis Dei pœnas dare. Euangelicam pœnitentiam videmus in omni-
 bus qui peccati acule apud se exulcerati, fiducia autem misericordiæ Dei
 erecti & recreati, ad Dominum conuersi sunt. Perterritus est Ezechias
 accepto mortis nuncio: sed flens orauit, & in Dei bonitatem inuitus, fi-
 duciam recepit. Conturbati sunt Nininitæ horribili denuntiatione exci-
 dij: sed induti sacco & cinere orarunt, sperantes qd conuerti posset Domi-
 nus, & auerti à furore iræ suæ. Confessus est Dauid se nimium peccasse in
 recensendo populo: sed adiecit, Aufert Domine iniquitatem serui tui. Ag-
 nouit adulterij crimen, obiurgante Nathan, & se coram Domino pro-
 strauit: sed veniam simul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentia qui ad
 prædicationem Petri compuncti sunt corde: sed Dei bonitate confisi, ad-
 diderunt, Quid faciemus viri fratres? Talis & Petri ipsius, qui fleuit qui-
 dem amare, sed sperare non desit.

5 Hæc quanquam omnia vera sunt, nomen tamen ipsum Pœnitenti-
 tiæ (quatenus ex Scripturis assequi possum) aliter accipiendum est. Nam
 quòd fidem sub pœnitentia complectuntur, pugnat cum eo quod Paulus
 in Actis dicit, se Iudæis ac Gentibus testificatum in Deum pœnitentiam,
 & fidem in Iesum Christum. Vbi tanquam duo diuersa, pœnitentiam &
 fidem enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem consistere
 potest? Minimè. Verum et si separari non possunt, distingui tamen debet.
 Quemadmodum sine spe fides non est, & tamen fides ac spes varia sunt:
 ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuo inter se vinculo coheret,
 magis tamen coniungi volunt quàm confundi. Equidem nec me latet,
 sub pœnitentiæ nomine totam ad Deum conuersionem comprehendi,
 cuius

ius pars non postrema fides est: sed quo sensu, facillimè apparebit ubi vis ac natura eius explicata fuerit. Pœnitentiæ nomen Hebræis à cōuersione vel reditu, Græcis à mentis consiliique mutatione deductum est: nec utriusque etymologiæ res ipsa malè respondet: cuius summa est, ut à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & deposita pristina mente, nouam induamus. Quamobrem non malè, meo quidem iudicio, sic pœnitentia definiiri poterit, Esse veram ad Deum vitæ nostræ conuersionē, à sincero serioque Dei timore profectam, quæ carnis nollitæ veterisque hominis mortificatione & spiritus viuificatione cōstet. In eum sensum accipiendæ sunt conciones omnes quibus vel Prophetæ quondā, vel Apostoli postea sui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim contendebant vnū, ut peccatis suis confusi, ac diuini iudicij timore puncti, coram eo prociderent & humiliarentur in quem deliquerāt, ac vera resipiscencia in rectam eius viam se reciperēt. Ideo hæc promiscuè vsurpantur apud ipsos eodem significatu, Conuertiseu reuertu ad Dominum, Resipiscere, & pœnitentiam agere. Vnde etiā & Sacra historia pœnitentiam dicit agi post Deum, ubi homines qui in suis cupiditatibus, eo posthabito, lasciuiebant, incipiunt verbo eius obsequi: & duci suo præsto sunt ad pergendam quò vocauerit. Et fructus pœnitentia dignos proferre dixerunt Iohannes & Paulus, pro vitam ducere quæ eiusmodi resipiscencia in cunctis actionibus referat ac restetur.

6 Sed antequam vltra procedimus, definitionem à nobis positam dilucidius enarrare conducet. In qua tria sunt præcipuè capita consideranda. Primum, quum vitæ ad Deum conuersionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tantum externis, sed in anima ipsa: quæ ubi vetustatem suam exuerit, tum demum operum fructus renouationi suæ respondentes ex se pariat. Quod dum vult exprimere Propheta, iubet ut cor nouum sibi faciant quos ad pœnitentiam vocat. Vnde Moses sæpius ostensurus quomodo rite ad Dominum conuerterentur Israelitæ pœnitentia ducti, docet ut id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam loquutionem videmus à Prophetis subinde repetitam) & cordis circuncisionem nominans, interiores affectus excutit. Nullus tamen locus est ex quo melius perspicere liceat quæ sit germana pœnitentiæ proprietates, quam ex cap. 4. Ieremiæ, Si reuertetis Israel, inquit Dominus, ad me reuertete. Arate vobis aruum, & nolite ferere super spinas. Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in studio iustitiæ capessendo nisi reuulsa in primis ex penitissimo corde impietas fuerit. Et quò penitus eos afficiat, monet cum Deo esse negotium, apud quem tergiversando nihil proficitur: quia cor duplex odio habet. Eam ob rem præposteros hypocritarum conatus irridet Isaias, qui externam in ceremoniis resipiscencia strenuè quidem moliebantur: at interim fasciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebant pauperes, dissoluere non curabant. Vbi etiam pulchre ostendit, in quibus propriè sita sit officii pœnitentiæ noui fides.

7 Secundum caput erat, quòd ex serio Dei timore docuimus ipsam proficisci. Prius enim quam ad resipiscencia mens peccatoris inclinetur, diuini iudicij cogitatione excitari oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus infederit, Deum aliquando tribunal conscensurum ad exigendā omnium dictorum factorumque rationem: miserum hominem interquiescere non sinet, nec punctū temporis respirare quin perpetuò ad meritandum aliud vitæ institutum extimulet, quo se ad iudicium illud sistere securè queat. Quare Scriptura sæpe, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicij mentionem iniicit: ut apud Ieremiam, Ne forte egrediatu ut

pœnitentia in ser.

Matt. 3.2

1. Sam. 7.2

Iuc. 3.8

Rom. 6.4

Act. 26.20

Dilucidior enarratio definitionis pœnitentiæ: ubi primū ostenditur requiri cōuersionē ad Deū, id est transformationem non in operibus tantum externis, sed in anima ipsa.

Ezech. 18.31

Iere. 4.1, 2, 4

Isa. 58.3

Secundò ostenditur pœnitentiā esse seriuam: ut timore proficisci: ubi etiam agitur de tristitia quæ sicuò dum Deum est.

Iere. 4.4

Act. 17.30

ignis furor meus, & non sit qui extinguat, propter malitiam operum vestrorum. In concione Pauli ad Athenienses, Et tempora quidem huius ignorantiae quum haecenus distulisset Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubi que pœnitentiam agant: eo quod statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate: & alus compluribus in locis. Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum esse iudicem declarat: quod peccatores secum reputent, peiora sibi imminere nisi maturè resipuerint. Exemplum habes Deuteronomij vicesimo nono. Quum iam verò à peccati horrore & odio conuersio inchoaret, ideo tristitiam quæ secundùm Deum est, pœnitentiæ causam facit Apostolus. Tristitiam autem secundùm Deum appellat, ubi non pœnam modo exhorremus, sed peccatum ipsum, ex quo displicere Deo intelligimus, odimus & execramur: nec mirum, quia nisi acriter pangamur, non posset corrigi carnis nostræ pigrities: imò non sufficerent eius stupori & fœcordiæ punctiones, nisi ferulas exerendo altius penetraret Deus. Accedit etiam contumacia, quam velut malleis contundi necesse est. Ergo seueritatem, qua Deus utitur minando, ingenij nostri prauitas ab eo extorquet: quia dormientes frustra blandè alliceret. Testimonia non recto quæ passim occurrunt. Alia etiam ratione timor: Dei pœnitentiæ principium est: quia etsi omnibus virtutum numeris absoluta sit hominis vita, nisi ad Dei cultum referatur, laudari quidem poterit à mundo: sed in cœlo mera abominatio erit: quando præcipua iustitiæ pars est, seuius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur ubi nobis propositum non est subiicere nos eius imperio.

6. Cor. 7. 10

Tertio explicatur quod dictu fuerit, pœnitentiã cœptare duabus partibus, scilicet mortificatione carnis & Spiritus viuificatione.

8 Tertio loco explicandum restat quale sit istud quod dicimus, pœnitentiã duabus partibus consistere: mortificatione scilicet carnis, & Spiritus viuificatione. Id Propheta licet pro carnalis populi capti simplicitate & ruditate, liquido tamen exprimant, quum dicunt, Desine à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, munus estote, auferite malum operum vestrorum ab oculis meis. Quiescite agere peruerse, discite beneticere, quærite iudicium, subuenite oppressis, &c. Quum enim à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ malitia & peruersitas telarta est. Res profus difficilis & ardua, nos ipsos exuere, & à natuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiisse putanda est, nisi quicquid à nobis habemas, abolitum fuerit. Sed quum vniuersus carnis affectus similtas sit aduersus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingressus est illa nature nostræ abnegatio. Postea renouationem designant à fratribus qui inde consequuntur, iustitia, iudicio & misericordia. Siquidem non fuerit talibus officis rite defungi, nisi mens primum ipsa & cor iustitiæ, iudicij, misericordiæ affectum induerint: id sit quum Dei Spiritus intinctus sua sanctitate animas nostras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, ut noua iure haberi queant. Et cerè ut naturaliter sumus auerti à Deo, nisi præcedat abnegatio nostri, nunquam ad id quod rectum est tendemus. Ideo toties iubemur exuere veterem hominem: renouari mundo & carni: concupiscentiis nostris valere iustis, renouari spiritu mentis nostræ. Nomen porro ipsum Mortificationis admonet quàm difficile sit obliuisci prioris nature: quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initeri discre, nisi ubi gladio Spiritus violenter maçtati in nihilum redigimur: quasi pronuntiat Deus, ut censeamur inter suos filios, opus esse communis nature interitu.

Psal. 34. 15

Isa. 1. 16

Rom. 8. 4

Rom. 6. 6

Et carnis mortificationem & Spiritus

9 Vtrunque ex Christi participatione nobis contingit. Nam si verè morticijs comunicamus, eius virtute crucifigitur veteris nostri homo, & peccati corpus emortuit, ne amplius vigeat primæ nature corruptio.

Si re-

Si resurrectionis sumus participes, per eam suscitamur in vitæ nouitate, *vivificationem ex qua Dei iustitiæ respondeat. Vno ergo verbo pœnitentiam interpretor Christi participati-
regenerationem, cuius non alius est scopus nisi vt imago Dei quæ per A- tione nobis cõtinga-
dæ transgressionem fœdata, & tantum non oblitterata fuerat, in nobis re- re: propter ex mortis
formetur. Sic docet Apostolus, quum ait, * Nos autem reuelata facie glo eius, posteriorum ex
riam Domini repræsentantes, in eandem imaginem transformamur ex resurrectionis com-
gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu. Item, Renouamini spiritu municatione. Itaq;
mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum crea- pœnitentiam esse ce-
tus est in iustitia & sanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouum ho formationem ima-
minem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illū. ginis Dei in nobis,
Proinde ista regeneratione in Dei iustitiam, Christi beneficio instaura & instauratiõem
mur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum restituere pla in Dei iustitiã Chri-
cet Domino quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc qui sti ben ficio: eamq;
dem instauratio non vno momento, vel die, vel anno impletur, sed per instauratiõem nõ
continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis vno momento im-
suis carnis corruptelis: repurgat eos sordibus, sibi que in templa conse pleri in nob s.
crat, sensus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quò se tota vi * 2. Cor. 3. 18
ta exerceant in pœnitentiã: sciãtque huic militiæ nullum nisi in morte Ephes 4. 23
esse finem. Quo maior est impuri rabulæ & apostatæ Staphyli cuiusdam Colos. 3. 12
improbilas: qui statum præsentis vitæ cum gloria cœlesti à me confundi Staphylus.
nagatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor sanctitatem & iusti-
tiam veracem. Quasi verò vbi res aliqua definitur, nõ querenda sit ipsa
integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: sed qua-
tenus ad Dei similitudinem propius quisque recedit, in eo dico fulgere
imaginem Dei. Huc vt perueniant fideles, stadium pœnitentiæ, in quo
tota vita currant, illis Deus assignat.*

10 Sic ergo à peccatis feruitute liberantur filij Dei per regeneratione, *Manere in sanctis
non vt quasi plenam libertatis possessionem iam adepti, nihil amplius oibus dñi habitãt in
molestiæ à carne sua sentiant: sed vt illis maneat perpetua certaminis mortali corpore, cer-
materia, vnde exerceantur: neque exerceantur modò, sed infirmitatem tamis materiam
quoque suam melius discant. Atque in ea re omnes sanioris iudicij scri cum carne sua: sicq;
ptores inter se consentiunt, manere in homine regenerato mali tom seassisse omnes san-
tem, vnde perpetuò scateant cupiditates quæ ipsum ad peccandum illi iudicij scriptores Ec-
ciant & extiment. Fatentur etiam, sanctos illo concupiscendi morbo clesticos: Augu-
adhuc ita implicito teneri, vt ob stare nequeant quin subinde vel ad lib stinũ in promis, qui
bidinem, vel ad auaritiã, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur hanc maliformitẽ,
& incitentur. Neque opus est multum inuestigando laborare quid hinc ve & concupiscendi
teres senserint: quando vnus * Augustinus sufficere ad id potest, qui fide morbum in electis
liter magnãq; diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur su vocat infirmitatẽ,
mant lectores, siquid de sensu antiquitatis habere certi volent. Porro in aliquando etiã pec-
ter illum & nos hoc discriminis videri potest interesse, quòd ipse quidẽ catum, & reuera ef-
quum fideles concedat, quando in corpore mortali habitant, sic illigato se peccatum. Vide
tos teneri concupiscentiis vt non possint non concupiscere, eum tamen Calu. cõtra Pigbiũ.
morbum peccatum vocare non audent: sed ad illum designandum infir- Item ad Concilium
mitatis nomine contentis, tunc demũ fieri peccatum docet vbi vel opus Tridentinum, plu-
vel consensus ad conceptionem vel apprehensionẽ accedit: hoc est, quã ribus locis.
do primũ appetitioni cedit voluntas: nos autem illud ipsum pro peccato Lib ad Rom. 4.
habemus, & aliqua omnino cupiditate contra Legem Dei homo titilla Lib 1. & 2. contra
tur: in nõ ipsam prauitatem, quæ eiusmodi cupiditates nobis generat, asse In Ianuum.
rimus esse peccatum. Docemus itaque in sanctis, donec mortali corpore Sema. 6. de verbis
exstantur, semper esse peccatum: quia in eorum carne relidet illa concu- Apost.
piscendi prauias quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen semper à peccati nomine abstinet: sicuti quum dicit, Hoc Peccati nomine ap-
pellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata, in carnalẽ scilicet concupis-*

2. In August. concipit
E pœnitentiã

centiam. Hoc quantum ad sanctos pertinet, regnum amittit in terra, perit in celo. Quibus verbis fatetur, quatenus obnoxij sunt fideles concupiscentiis carnis, peccati esse reos.

Ephes. 5. 26, 27 Quod autem Deus Ecclesiam suam purgare ab omni peccato dicitur, quod eam liberationis gratiam per Baptismum pollicetur, & in electione, confirmatur lectis suis implet: ad reatum potius referimus quam ad ipsam peccati materiam. Præstet hoc quidem Deus, suos regenerando, ut peccati regnum in ipsis aboleatur: (virtutem enim Spiritus subministrat, qua superiores in certamine victoresque fiunt) sed regnare tantum, non etiam habitare definit. Proinde sic dicimus veterem hominem crucifixum esse, legem peccati sic abolitam esse in filiis Dei, ut reliquæ tamen supersint: non ut dominantur, sed ut eos suæ infirmitatis conscientia humilient. Et illas quidem fate mur non imputari, ac si non essent: sed hoc simul Dei misericordia fieri contendimus ut ab hoc reatu liberentur sancti, qui merito aliàs peccatores & rei coram Deo forent. Neque verò hanc sententiam confirmare difficile nobis erit: quando extant in eâ rem clara Scripturæ testimonia. Quid enim apertius volumus quam quod ad Rom. 7. clamat Paulus: Primum, illic eum in hominis regenerati persona loqui, cum nos alibi ostendamus, tum Augustinus firmis rationibus evincit. Taceo quod Mali & Peccati vocabulis vitur. Ut voces illas cavillari possint qui reclamare nobis volunt, quis tamen repugnantiam adversus Legem Dei, malum esse neget: quis impedimentum iustitiæ neget esse peccatum? quis denique non concedat culpam inesse, ubi est spiritualis miseria? Atqui ista omnia de hoc morbo à Paulo prædicantur. Deinde habemus certam à Legge demonstrationem, qua breviter tota hæc questio expediri potest. Lube-mur enim Deum diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quum ita omnes animæ nostræ partes Dei amore occupari deceat certum est eos præcepto non satisfacere qui vel leviculam appetitionem corde recipere, vel ullam omnino cogitationem animo admittere possunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatem abducat. Quid enim? annon illæ sunt animæ facultates, subitis motionibus affici, sensu apprehendere, mente concipere? Istæ igitur quum vanis & pravis cogitationibus aditum ad se patefaciunt, annon ostendunt se tantundem ab amore Dei esse vacuas? Quare qui non fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata: illum verò concupiscendi morbum, quem fomitem appellant, esse peccati scaturiginem: ille transgressionem Legis peccatum esse neget necesse est.

Rom. 6. 6

Rom. 7. 6

Hic & sect. 13. ostenditur, omnes hominum cupiditates malas esse, & peccati reas, non quatenus naturales, sed quia omnes sunt inordinate propter naturæ corruptionem. Sicq; sensisse Augustinum, si propius expenditur, confirmatur ex multis scriptorū eius locis.

Ad Rom. 13.

12 Si cui absurdum videtur, ita in uniuersum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur, quum à Deo inditæ sint naturæ authore: respondemus, nos nequaquam eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus sic à prima creatione insculpsit, ut inde et ad carni nisi cum ipsi humanitate non possint: sed tantum insolentias effraeniq; motus qui cum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quum ob naturæ prauitatem omnes facultates adeò vitiatæ sint ac corruptæ, ut in omnibus actionibus emineat perpetua avaritia & intemperies: quia ab eiusmodi incontinentia separati nequeunt appetitiones, ideo vitiosas esse contendimus. Aut (si paucioribus verbis summam habere libet) omnes hominum cupiditates malas esse: docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec sinceri prodire potest. Neque verò ab hac doctrina tantum discedit Augustinus quantum in speciem apparet. Dum inuidiam plus æquo reformidat, qua cum grauare studebant Pelagiani, à peccati nomine interdum abstinere: quum tamen scribit, manente in sanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, satis indicat se non adeò à sensu nostro abhorre-re.

13. Afferemus alias aliquot sententias vnde melius appareat quid senserit. Lib. secundo contra Iulianum: Lex ista peccati & remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali: remissa scilicet, quia reatus solutus est in sacramento quo regenerantur fideles: manet autem, quia operatur desideria, contra quæ dimicant & fideles. Item, Lex itaque peccati (quæ in tanti quoque Apostoli membris erat) remittitur in baptismo, non finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis solutus est in baptismo reatus, Ambrosius vocavit iniquitatem: quia iniquum est ut caro concupiscat aduersus spiritum. Item, Mortuum est peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec sepultura perfectione sanetur, rebellat & mortuum. Lib. 5. etiamnum appetit: Sicut cæcitas cordis & peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur, & causa peccati quum aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobediencia contra dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita est meritis inobediens: & causa peccati defectu consentientis, vel contagione nascentis. Vocat hic sine ambiguitate peccatum: quia prostrato iam errore, & confirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, homil. 41. vbi ex animi sui sensu sine contentione loquitur, Si carne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desideriis eius. Non ait, non sit: sed, non regnet. *Rem. 6. 12* Quamdiu viuis, peccatum necesse est esse in membris tuis: saltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiscentiam non esse peccatum defendunt, illud Iacobi obicere solent, Concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum. *Iacob. 1. 15* Atqui nullo negotio hoc refellitur: nisi enim de solis operibus malis, vel de peccatis actualibus intelligamus ipsum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quod frigida & praua facinora concupiscentiæ partus vocat, atque in ipsis Peccati nomen tribuit, nõ proutus sequitur quin concupiscere, res mala sit, & coram Deo damnabilis.

14. Anabaptistæ quidam hoc seculo, phreneticam nescio quam in-temperiem pro spirituali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentie restitutos Dei filios, iam non oportere sollicitos esse de libidine carnis refrananda: Spiritum ducem subsequendum esse, sub cuius actione nonquam aberratur. Incredibile esset hominis mentem eodem vestitiæ prolabi, nisi palam & fastuose suum hoc dogma deblaterarent. Prodigiosum certe quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum est qui veritatem Dei in mendacium vertere animum induxerunt. Hæne delectus omnium turpis & honesti, iusti & iniusti boni & mali, virtutis & vitij tollitur? Tale, inquiunt, discrimen est ex maledictione veteris Adæ, à qui nos per Christum exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, sinceritatem & astutiam, veritatem & mendacium, æquitatem & rapinam, nihil iam intererit. Tolle (inquiunt) vanam formidinem. Spiritus nihil tibi mali imperabit, modo securè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non obstupescat? Popularis tamen est philosophia apud eos qui libidinum amentia exæcati, sensum communem exuerunt. Sed quem, obsecro, Christum nobis fabricantur, & quem spiritum eructant? Nos enim Christum vnum, eius vnum Spiritum recognoscimus quem Prophetæ commendarunt, Euangelium exhibitum prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille non est homicidij, scortationis, ebrietatis, superbix, contentionis, auaritiæ, fraudis patronus: sed Author dilectionis, pudicitix, sobrietatis, modestiæ, pacis, moderationis, veritatis. Non est vertiginosus, & qui præcep-

Contra Anabaptistas quosdam, quibus phreneticam in temperie pro spirituali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentie restitutos Dei filios, non oportere amplius sollicitos esse de carnis libidine refrananda, sed tantum Spiritum ducem sequendum.

per fas & nefas inconsideratè ruat, sed plenus sapientiæ & intelligentiæ, qua rite inter iustum & iniustum discernat. Non instigat ad dissolutam effrænè que licentiam: sed prout licitum ab illicito discriminar, modum moderatiònè que seruare docet. Quid tamen diutius in refellenda beluina ista rabie laboramus? Christianis Spiritus Domini non turbulentum est phantasma, quod vel ipsi per somnium pepererint, vel ab aliis confictum acceperint: sed eius notitiã à Scripturis religiosè petunt, vbi duo hæc de ipso traduntur: nobis in sanctificationem datum esse, quod ab immunditiis & inquinamentis purgatos, in obedientiam diuinæ iustitiæ deducat: quæ obedientia constare nequit nisi domitis subactis que concupiscentiis, quibus isti habenas laxare volunt. Deinde sic nos eius sanctificatione purgari, vt multis vitiis multaque infirmitate obsideamur quãdiu inclusi sumus mole corporis nostri. Quod fit vt longo intervallo à perfectione distati, proficere semper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie luctari necesse habeamus. Vnde etiam consequitur, excussa desidia & securitate, intentis animis vigilandum esse, ne carnis nostræ insidiis incauti circumueniamur. Nisi fortè confidimus nos maiores progressus fecisse quàm Apostolum, qui tamen fatigabatur ab angelo Satanæ, quo virtus in infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & spiritus diuisionem in sua carne non fictè representabat.

2. Cor. 12. 15
Rom. 7. 6

2. Cor. 7. 11

Declaratio septem vel causarum, vel effectuum, vel partium, aut afflictionum penitentia quas recēset Paulus.

15 Quod autem Apostolus in descriptione penitentia septem eius vel causa, vel effectus, vel partes enumerat, id optima causa facit: sunt autem studium aut sollicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Neque absurdum videti debet, quod statuere non audeo causæ ne an effectus censeri debeant: vt utrunque enim disputari potest. Possunt etiam vocari affectiones cum penitentia coniunctæ: sed quia ommissis illis quæstionibus, intelligere licet quid Paulus velit, simplici expositione contenti erimus. Dicit ergo ex tristitia quæ secundum Deum est,

*Studium, aut sollicitudo.

excitari *sollicitudinem. Nam qui serio displicentiæ sensu tangitur quod in Deum suum peccatit, simul extimulatur ad diligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus se explicet, vt ab eius insidiis melius sibi caueat, ne à Spiritus sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate opprimatur. Proxima est excusatio, quæ hoc loco non defensionem significat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet: sed purgationem, quæ in deprecatione magis posita sit quàm causæ fiducia. Qualiter filij non reprobi dum errata sua agnoscunt & consententur, deprecationem tamen adhibent: atque vt ea locum habeat, quibus possunt modis testantur, se minimè abieciisse eam quam parentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non vt se iustos esse ac innocentes probent, sed tantum vt veniam obtineant.

Excusatio.

Indignatio.

Sequitur indignatio, qua peccator secum intus fremit, secum expostulat, sibi irascitur, dum suam peruersitatem suamque in Deum ingrati tudinem recognoscit.

Timor.

Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mentibus nostris incutitur, quoties cogitamus & quid nos simus meriti, & quàm horribilis sit iræ diuinæ seueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari necesse est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiore in posterum reddit. Quod si oritur ex timore sollicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter se cohæreant.

Desiderium.

Desiderium videtur mihi posuisse pro sedulitate in officio & obsequendi alacritate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum nostrorum agnitio.

Zelus.

Huc quoque pertinet zelus quem continuò subiungit: ardorem enim significat quo accendimur vbi aculei illi nobis admouentur: Quid feci? Quò me præcipitaueram, nisi mihi Dei misericordia subueniret?

Vindicta.

Postrema est vindicta: quo enim seueriores in nos sumus

sumus, & acriore censura questionem habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis propitium ac misericordem Deum. Et certe fieri non potest quin anima diuini iudicij horrore percussa partes ultionis in exigenda de se poena occupet. Sentiant sanè pii quales poenae sint pudor, confusio, gemitus, displicentia sui, & reliqui affectus qui ex serua delictorum recognitione nascuntur. Meminerimus tamen modum esse tenendum, ne tristitia nos absorbeat: quia nihil magis procliuè est trepidis conscientijs quàm in desperationem ruina. Et hoc quoque artificio Satan quoscunque vider metu Dei prostratos, in profundum illum mœroris guttitem magis ac magis demergit, ne vnquam assurgant. Non potest quidem nimius esse timor qui in humilitatem definit, neque dicit à spe venire. Semper tamen ex Apostoli præcepto cauendum, ne peccator, dum se ad displicentiam sollicitat, nimia formidine oppressus deficiat: quia hoc modo refugit Deus qui per poenitentiam nos ad se vocat. Quae de te utilis est etiam admonitio Bernardi, Necessarius dolor pro peccatis si non sit continuus. Suadeo reflectere pedem interdum à molestia & anxia recordatione viarum vestrarum, & euadere ad planiciem serenae memoriae beneficiorum Dei. Misceamus absynthio mel, vt salubris amantudo salutem dare queat: cum immisto dulcore temperata bibetur: & fide vobis in humilitate sentitis, sentite & de Domino in bonitate.

16. Iam & poenitentiae fructus quales sint, intelligi potest: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, a ihac in rota vita sanctimonia, ac puritas. Denique quo maiore quisque studio vitam suam exigit ad normam Legis Dei, eò certiora poenitentiae suae signa edit. Itaque Spiritus sepe dum nos ad poenitentiam hortatur, nunc ad singula Legis præcepta, nunc ad officia secundae tabulae nos reuocat: quauquam aliis locis postquam immunditiam deranauit in ipso fonte cordis, deinde ad externa testimonia descendit quae synceram resipiscenciam cõmendant. Cuius rei tabulam in descriptione vitae Christianae mox subiiciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis testimonia quibus partim subsannant eorum ineptias qui ceremonijs contendunt Deum placare, ostenduntque mera esse ludicra: partim verò externam vitae integritatem docent non esse caput poenitentiae, quia Deus cor intuetur. Quisquis mediocriter in Scriptura versatus fuerit, per se, absque alterius monitu, intelliget, vbi cum Deo negotium est, nihil agi nisi ab interiore cordis affectu incipiendum. Et Ioelis locus aliis intelligendis non parum valebit, Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Vtunque etiam breuiter expressum est his Iacobi verbis, Mundate scelerati manus, purgate corda duplices: vbi priori quidem membro accessio ponitur, fons tamen & principium deinde monstratur, nempe abstergendas esse occultas fordes. vt altare in ipso corde erigitur Deo. Sunt praeterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remedijs vel ad nos humiliandos, vel ad domandam carnem nostram vtimur: publicè verò ad resipiscenciae reificationem. Emanant autem ab illa vindicta de qua loquitur Paulus: si nondem hæc afflictus animi sunt proprii, in squalore, gemitu, lacrymis esse: fugere splendorem & quælibet apparatus, omnibus delicijs se abdicare. Deinde is qui sentit quantum malum sit carnis rebellio, remedia omnia quaerit quibus coerceat. Praeterea qui bene cogitat quàm graue sit violasse Dei iustitiam, quiescere non potest donec in sua humilitate gloriam dederit Deo. Eiusmodi exercitia saepe commemorant vetusti scriptores quum de poenitentiae fructibus loquuntur. Quamquam autem vim poenitentiae minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lectores si dixerò quod sentio: plus quo certè insistere in his mihi videtur

Modum tenendum esse in eiusmodi re: dicta & timore, ostenditur ex Paulo, & illustratur egregia Bernardi ad mentione.

2. Cor. 2.3

Serm. II. in Cant.

Poenitentiae fructus: pietas erga Deum, charitas erga homines, sanctitas. & puritas in tota vita: sed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde postea externa testimonia emergant. Vbi etiam de externis quibusdam poenitentiae exercitijs, quae plus a quo vrgere videtur vetusti scriptores.

Ioel. 2.31

Iacob. 4.8

2. Cor. 7.33

Ac si quis prudenter expendat, mihi (ut spero) assentietur, dupliciter eodem modum excessisse. Nam quum tantopere vrgerent, ac immodicis elogiis commendarent corporalem illam disciplinam, hoc quidem consequerentur ut plebs eam maiore studio amplecteretur: sed quod longè maioris momenti esse debet, quodammodo obscurabant. Deinde in exigendis castigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Ecclesiastica mansuetudo, quemadmodum alibi tractandum erit.

Ioel. 2. 12

Conuersione cordis ad Deum, precipuum esse pœnitentiæ caput: saccum & cinerem, fletum & ieiunium, à veteribus ante Christum saepe usurpatatamquam publicè pœnitentiæ indicia: quorum tamen duo posteriora locum adhuc habere possunt ad deprecandam Dei iram in calamitosis Ecclesiæ temporibus.

17 Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerem cum alibi frequenter, tum præsertim apud Ioëlem commemorari audiunt, precipuam resipiscentiæ partem ieiunio & fletu metiuntur, tollenda est eorum hallucinatio. Quod de conuersione totius cordis ad Dominum, deque scissione non vestimentoꝝ sed cordis illic dicitur, resipiscentiæ proprium est: fletus autem & ieiunium, non ut perpetua aut necessaria eius effecta subnectuntur, sed specialem habent circūstantiam. Quoniam grauißimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei suadet auertere, non tantum resipiscendo, sed mœroris indicia præ se ferendo. Quiliter enim promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se demittere solet reus ad conciliandam iudicis misericordiam: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari oportebat. Quinquam autem cinis & faccus illis fortè temporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunij valde oportu- num fore inter nos vsum constat, quoties eadem aliquam aut calamitatem nobis minari visus fuerit Dominus. Se enim ad vitionem apparari & quodammodo armari denūtiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui suos ad fletum & ieiunium hoc est ad reorum mœritiam cohortatur, de quorum flagitiis constitutam quæstionem paulo antè dixerat Quemadmodum nec malè hodie fecerint Ecclesiastici pastores, si dum impendentem suorum ceruicibus ream vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod est precipuum maiore & interiore cura & opera semper vrgeant, scienda scilicet esse corda, non vestimenta. Extra dubium est, nò semper pœnitentiæ coherere ieiunium, sed calamitosis temporibus peculiariter destinari: vnde & cum luctu coniungitur à Christo, dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec sua præsentia orbatu mœrore conficerentur: de solèni ieiunio loquitur. Nam piorum vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt in toto eius decursu quædam ieiunij species continenter appareat. Verum tota illa res, quia rursus, vbi de Ecclesiæ disciplina agetur, expedienda erit, nunc parcius à me attingitur.

Impropriè transferri ad externam illam professionem pœnitentiæ nomen.

Matt. 11. 21

Luc. 10. 13

1. Cor. 11. 31

Cōfessio publica nò semper necessaria in peccatis, priuata apud Deum nunquàm omitti potest: in qua non tantum recens admissa facti conuenit, sed

18 Hoc tamen adhuc inferam: quum ad hanc externam professionem transfertur nomen Pœnitentiæ, impropriè à genuino illo sensu què posui deflecti. Neque enim tam est conuersio ad Deum quàm culpæ confessio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Si pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud est, quàm testari displicentiam, vbi Deus ob graues offensas nobis irascitur. Atque hæc quidem cōfessionis species publica est, qua nos damnantes coram Angelis & mundo, præuenimus iudicium Dei. Nam eorum segnitiem coarguens Paulus qui peccatis suis indulgent, Si iudicaremus nos ipsos (inquit) non à Deo iudicaremur. Sed homines facere palàm conscios & testes nostræ resipiscentiæ, nò semper est necessarium: priuatim autè Deo confiteri, pars est veræ pœnitentiæ quæ omitteri nò potest. Nihil enim minus consentaneum quàm vt peccata ignoscatur Deus, in quibus nobis ipsi blandimur: & ne in lucem proferat, prætergimus per hypocrisin. Nec tantum quæ quotidie admittimus peccata fateri conuenit: verum grauiores lapsus longius trahere nos debent: atque in memoriã reuocare quæ videtur pridè sepulta: quod ex èplo suo nobis

præferibit David. Tactus enim recentis flagitij pudore, seipsum examinat usque ad mitris vterum, & agnoscit iã tunc fuisse corruptum & infectum carnis labe, usque id vt culpam suã extenuet: sicuti multi in turba se occultant, & alios secum inuoluendo, impunitatem captant. Lögè aliter David, qui ingenue culpam exaggerat, quod à prima infantia corruptus, non desierit mala malis cumulare. Alio etiã loco tale præteritæ vitæ examen suscipit, vt adolescentie suæ peccatis misericordiam Dei impleret. Et certè tunc demũ soporem nobis esse excussum probabimus si gemendo sub onere, malaque nostræ desolando, leuationem à Deo petemus. Notandum præterea est, pœnitentiã cui assidue incubere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effreni licentia se proiecerant ad peccandum, vel quadã defectiois specie excusserant iugum Dei. Nam Scriptura sæpe dum hortatur ad pœnitentiã, quasi transitũ & resurrectionem à morte in vitam significat: & dum refert populũ egisse pœnitentiã, ab idololatria aliisque crassis sceleribus conuersum fuisse intelligit. Qua ratione Paulus lasciuia peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiã non egerunt super lasciuia, scortatione & impudicitia. hoc discrimen diligenter obseruandum est, ne vbi paucos audimus ad pœnitentiã citari, nobis supina obrepassecutitas, quasi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curã remittere non permittunt quæ nos semper tiellant prauæ cupiditates, & quæ subinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentiã quæ à quibusdam tantũ exigitur, quos Diabolus à Dei timore abreptos exitalibus laqueis implicuit, ordinariã non tollit, cui per totum vitæ curriculum operã dare nos cogit naturæ corruptio.

19 Porro si verum est quod clarissimè constat, totũ Euangelij summam duobus istis capitibus contineri. pœnitentiã, & peccatorum remissionem: non videmus Dominum ideo gratis suos iustificare, quod eos simul Spiritus sui sanctificatione in veram iustitiã instauret? Iohannes angelus ante faciem Christi missus ad vias eius præparandas, prædicabat, Pœnitentiã agite: appropinquaui enim regnum cælorum. Ad pœnitentiã inuitando, monabat vt se peccatores agnoscerent, suaq; omnia coram Domino damnata, quod carnis suæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationem totis votis expeterent. Regnum Dei annuntians, ad fidem vocabat: siquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & quicquid omnino in Christo assequimur, significabat: quare apud alios Euangelistas legitur, Venit Iohannes prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. Quod quid aliud est, quàm vt peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent? Sic & Christus suas conciones auspicatus est, Appropinquaui regnum Dei: pœnitentiã agite, & credite Euangelio. Primũ declarat, thesauros misericordiæ Dei in se apertos: deinde pœnitentiã exigentem postremò fiduciam erga Dei promissiones. Itaque quum totam Euangelij summam breuiter complecti voluit, dixit se oportuisse pati, & resurgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiã, & remissionem peccatorum. Id & Apostoli post eius resurrectionem prædicarunt, excitatum à Deo, ad dãdam pœnitentiã Israeli & remissionem peccatorum. Prædicatur pœnitentiã in nomine Christi, quum per Euangelij doctrinam audiunt homines suas omnes cogitationes, suos affectus, sua studia corrupta & vitiosa esse: propterea necesse esse vt renascantur, si volunt ingredi in regnum Dei. Remissio peccatorum prædicatur, quum docentur homines, Christum sibi factum esse redemptionem, iustitiã, salutem, & vitam; cuius nomine gratis in Dei conspectu iusti ha-

grauioris lapsus & licuius dissipientia nos ad præteritorie memoriam reuocare debet.

Psal. 57. 7

Psal. 25. 7

De speciali pœnitentiã, quæ à sceleratis & alijs quibusdã exigitur: & de ordinaria, cui Deo Filios (perfectissimos etiã) tota vita dare operã oportet.

2. Cor. 12. 22

Dominum ideo gratis suos iustificare, quod simul eos Spiritus sui sanctificatione in verã iustitiã instauret: propterea Iohannem Christũ & Apostolos prædicasse: pœnitentiã & remissionem peccatorum: cuius locutionis vis clarius explicatur.

Matt. 11. 10

Matth. 3. 2

Marc. 1. 4

Luc. 3. 3

Matt. 4. 17

Marc. 1. 15

Luc. 24. 26, & 46

Act. 5. 31

1. Cor. 1. 30

beantur & innocentes Vtraque gratia quum fide apprehendatur (vt alibi demonstratum est) quia tamen proprium fidei obiectum est Dei bonitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentia diligenter distingui operæpretium fuit.

*Christianæ perpe-
tuam pœnitentiam
meditari debent, et
illum plurimum pro-
fecisse qui sibi plu-
rimam displicere
didicit.*

Isa. 61a

Matt. 21.5

Luc. 4.13

Matt. 9.13

Act. 3.26, &

5.31

Isa. 58.1

Ibid. 59.20

Ibid. 55.6

Act. 3.19

*Id eum alibi tum
in Phædonem multis
disputat.*

20 Porro vt peccati odium, quod pœnitentiæ exordium est, primum nobis ad Christi cognitionem ingressum aperit, qui nullis se exhibet nisi miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, laborant, onerati sunt, esuriunt, sitiunt, dolore & miseria tabescunt: ita in pœnitentiam ipsam entiti, tota vita in eam incumbere eam ad vltimum proficere nos oportet, si in Christo consistere volumus. Ad peccatores enim vocandos venit, sed ad pœnitentiam. Misilis est ad benedicendum indignis: sed quò se conuertat vnusquisque à nequitia sua. Plena est Scriptura eiusmodi vocibus. Quare vbi peccatorum remissionem offert Deus, respicientiam vicissim stipulari ferè solet: innuens suam misericordiam, respiscendi causam hominibus esse debere. Facite, inquit iudicium & iustitiam: quia salus appropinquauit. Item, Veniet Sioni redemptor, & iis qui in Iacob respiscunt à peccatis. Item, Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & iniquitatem cogitationum suarum, & ad Dominum conuertatur: & miseretur eius. Item, Conuertimini, & resipiscite, vt deleantur peccata vestra. Vbi tamen adnotandum est, non eam conditionem sic apponi quasi emergende ventæ fundamentum sit nostra respicientia: min potius (quia in hunc finem hominum miseretur statuit Dominus vt resipiscant) quò sit tendendum indicat si gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis nostri habitabimus, assidue nobis cum naturæ nostre corrupta vitia luctandum est, adeò vt cum naturali nostra anima. Dicit aliquoties Plato, vitam Philosophi meditationem esse meritis. Verus nobis dicere licet, vitam Christiani hominis perpetuum esse studium & exercitationem mortificationis carnis donec ea planè intercepta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum arbitror plurimum profecisse, qui sibi plurimum displicere didicit: non vt in hoc luto hereat, nec vltra progrediatur: sed magis vt ad Deum festinet & suspirat: quò morti vitæque Christi insertus, perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè nõ aliter possunt, quos genuinum peccati odium tenet: nemo enim peccatum vnquam odit nisi prius iustitiæ amore captus. Hæc sententia, vt eræ simplicissima omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate optime consentire visa est.

*Singulare donum Dei
esse pœnitentiã, ad
quã homines cõs
vocat, quã vnus
dat quos firmare
vult: & quã Apo-
stolus promittat
nunquam datam nisi
omnibus vitiis
operatio, quoniam
inuisibilis. Et
pietas à peccatis
in Spiritu sancto.*

Act. 11.13

2. Tim. 2.25, 26

Ephes. 2.10

Isa. 59.20

Isa. 63.17

21 Porro singulare esse Dei donum pœnitentiã, notius ex superiore doctrina esse arbitror quàm vt longum sermonem retexere opus sit. Itaque beneficiū Dei laudat, & miratur Ecclesia, & Gentibus dedit pœnitentiam ad salutem: & Paulus Timotheum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Si quando, inquit, Deus illis dedit pœnitentiam qua respiscant à diaboli laqueis. Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes communiter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à Spiritu regenerationis. Quia facilius esset creare nos homines, quàm proprio matre induere præstantiorem naturam. Itaque toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentum: creati ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quoscuque eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: non quia pœnitentia propriè sit salutis causa, sed quia iã visum est inseparabilem esse à fide & misericordia Dei: quando, teste Isaiã, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidem hoc firmum, vbi cuiusque viget Dei timor, Spiritum in salutem hominis operatum esse. Itaque fideles apud Isaiã, dum queruntur & deplorant à Deo se derelictos,

hoc quasi reprobationis signum ponunt, obdurata fuisse diuinitus corda sua. Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, rationem asserit, esse impossibile eos renouari ad pœnitentiam: quia scilicet Deus renouans quos perire non vult, signum ostendit paterni fauoris, & quodammodo radiis sereni & læti vultus eos ad se attrahit: rursus obdurat ratione fulminat contra reprobos, quorum irremissibilis est impietas. *Heb. 6. 6.*

Quod genus vindictæ Apostolus denuntiat voluntariis apostatis, qui dū à fide Euangelij deficiunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumeliosè respuunt, profanant ac conculcāt Christi sanguinem: imò quæritum in se est, rursus ipsum crucifigunt. Neque enim, vt volunt quidam præposterè austeri, voluntariis omnibus peccatis spem veniæ præcidit: sed apostasiam docet omni excusatione indignam esse, vt mirum nō sit Deum inexorabili rigore tam sacrilegum sui contemptum vlcisci. *Ibid. 10. 29.*

Impossibile enim esse tradit, eos qui semel illuminati fuerint, gustauerint donum cœlestē, participē facti sint Spiritus sancti, gustauerint bonum Dei verbum, virtutēsque venturi seculi, si prolabantur, rursus renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifigentes Filium Dei, & ludibrio exponentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus post acceptam noticiam veritatis, non vltra pro peccatis reliqua est hostia, sed formidabilis quædam expectatio iudicii, &c. Hi quoque loci sunt ex quorum praua intelligentia infantiendi materiam olim Nouatiani hauserunt: quorum asperitate offēsi boni quidam viri, hanc suppositiciam Epistolam crediderunt, quæ omni tamen ex parte Apostolicū spiritum verè redolet. Quoniam autem nobis contentio non est nisi cum iis qui eam amplexantur, facile est ostendere quàm nihil ille sententiæ ipsorum suffragentur errori. Primum necesse est, Apostolum cum Magistro suo consentire, qui omne peccatum & blasphemiam remissum iri affirmat, excepto peccato in Spiritum sanctum, quod neque in hoc seculo, neque in futuro remittitur. *Mat. 12. 31.*

Hac, inquam exceptione contentum fuisse Apostolum certum est, nisi volumus illum gratiæ Christi aduersarium facere. Vnde conficitur, nullis singularibus peccatis veniam negari præterquam vni, quod ex desperato furore profectum neque infirmitati ascribi potest, & palàm demonstrat hominem à diabolo esse possessum. *Luc. 12. 10.*

2. Vt tamen hoc expediatur, quod sit tam horrendum eiusmodi flagitium quod nullam remissionem habiturum est, quærere conuenit. Quod Augustinus alicubi definit obstinatum ad mortem vsque peruicaciam cum veniæ diffidentia, non satis quadrat ipsis Christi verbis, non remissum iri in hoc seculo. Nam aut hoc frustra dicitur, aut in hac vita committi potest. Si autem vera est Augustini definitio, non committitur nisi ad mortem vsque perseveret. Quod alij dicunt in Spiritum sanctum peccare qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non video vnde sumptum fuerit. Sed veram definitionem afferamus: quæ vbi firmis testimoniis comprobata fuerit, læcilè per seipsam omnes alias euertet. Dico igitur in Spiritum sanctum peccare qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringuntur vt ignorantiam causari nequeant, tamen destinata malitia resistit, in hoc tantum vt resistant. Christus enim explicaturus quod dixerat, continuò subiungit, Qui dixerit verbum in Filiū hominis remittetur ei: qui autem blasphemauerit contra Spiritum, non remittetur. Et Matthæus pro blasphemia in Spiritum, ponit Spiritum blasphemix. Quomodo in Filium quis probrum iacere possit quin simul in Spiritum torqueatur? Nempe qui in veritatem Dei incognitam imprudentes impingunt, qui Christo ignoranter maledicunt, hoc interim animo præditi vt partefactam sibi Dei veritatem extinguere nolint, aut quem nouerint esse Christum Domini, verbo vno lædere: illi in Patrem & Filiū peccant. Sic *Mat. 12. 13.*

Mat. 2. 29.

Luc. 12. 10.

Mat. 12. 31.

Luc. 12. 10.

Luc. 12. 10.

multi sunt hodie, qui Euāgelij doctrinam pessimè execrantur: quam si Euāgelij esse scirent, toto corde venerari parati essent. Quorum autē conuicta est conscientia, Dei verbum esse quod repudiant atque impugnant, impugnare tamen non desinunt: illi in Spiritum blasphemare dicuntur: quandoquidem aduersus illuminationem (quæ opus est Spiritus sancti) luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui quum resistere Spiritui per Stephanū loquenti non possent, resistere tamen contendebant.

Act. 6. 10.

Non dubium est quin ex illis multi, Legis zelo ad id raperentur: sed fauili alios apparet, qui malitiosa impietate in Deum ipsum furerēt, hoc est, in doctrinam quam esse à Deo non nesciebant. Tales & ipsi Pharisæi, in quos Dominus inuehitur, qui Spiritus sancti virtutem vt discerent, Belzeub nomine infamabant. Hic ergo est Spiritus blasphemiz, vbi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data opera profilit.

Matt. 9. 34. 2. 24.

1. Tim. 1. 13.

Quod innuit Paulus, quum docet se misericordiam consequutum, quod ignorans ea per incredulitatem commiserat, quorum merito indignus alioqui fuisset gratia Domini. Si ignorantia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc sequitur non esse veniæ locum vbi scientia ad incredulitatem accessit.

Hic & scilicet 24. ostenditur peccatum in spiritum sanctum non esse particularem lapsum vnum aut alterum, sed vniuersalem defectum: cuius descriptio ex Apostolo declaratur, neque mirum esse si ita prolapsi Deo semper sit futurus implacabilis: qui poenitentibus tantum veniam promittat, quod illi nunquam facient. Et licet quibusdam eiusmodi Scriptura tribuat gemitum & clamorem: id tamen non fuisse poenitentiam & conuersionem, sed potius eam tormen- tum ex desperatione.

1. Ioh. 2. 19.

Heb. 6. 4.

Heb. 10. 10.

23 Apostolum verò non de particulari vno lapsu vel altero, sed de vniuersali defectione loqui, qua se reprobi à salute abdicant, si bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum sentire mirum non est, quos Iohannes in sua Canonica affirmat non fuisse ex electis à quibus exierūt. Sermonem siquidem in eos dirigit, qui religionem Christianam se repetere posse imaginabantur, & si semel ab ea defecerant: quos ab hac falsa & pernicioſa opinione auocans, dicit quod verissimum est, non patere iis reditum ad Christi communionem, qui eam scientes volentes proiecerint. Proiciunt autem non qui simpliciter dissoluta vitæ licentia verbum Domini transgrediuntur: sed qui totam eius doctrinam ex professo reiciunt. Ergo paralogismus est in verbo Prolapsi, & Peccandi. quoniam Prolapsi, Nouationi interpretantur, si quis Lege Domini non futandum, nec scortandum edoctus, à furto aut scortatione nõ abſtineat. At contra subſſetacitam antithesin affirmo, in qua repeti debeant omnia contraria iis quæ prius dicta fuerant: vt hic non particulare aliquod vitium, sed vniuersalis auersio à Deo, & totius (vt ita loquar) hominis apostasia exprimat. Quum ergo dicit, eos qui prolapsi sint, potquam semel illuminati fuerunt, gustauerunt donum cœleste, participes facti sunt Spiritus Sancti, gustauerunt etiam bonam Dei verbum, virtutesque venturi seculi: intelligendum est, qui lumen Spiritus deliberata impietate suffocarint, doni cœlestis gustum respuerint à sanctificatione Spiritus se alienarint, verbū Dei & seculi venturi virtutes conculcarint. Ac quò magis exprimeret illam impietatis certam destinationem, alio postea loco nominatim adiecit dictionem, Voluntariè. Num quum dicit nullam fieri reliquam hostiam iis qui volentes post acceptam veritatis notitiam, peccarint, non negat Christum esse perpetuam hostiam, ad expiandas sanctorum iniquitates, (quod tota fere Epistola disertè clamat, inter explicandum Christi sacerdotium) sed nullam aliã restare dicit vbi ab ea discessum est. Disceditur autem, abnegata ex professo Euāgelij veritate.

24 Quòd autem nimis durum & à Dei clemētia alienū videtur quibusdam, a remissione vilos omnino depelli qui ad implorandam Domini misericordiam confugiant, id facile diluitur: Non enim denegari veniam dicit si ad Dominū se conuerterint: sed omnino negat posse ad poenitentiam surgere: quòd scilicet æterna cecitate, ob suam ingritudinē iusto Dei iudicio percussi sint. Neque obstat quòd idem exemplum Esau

huc

huc postea accommodat, qui frustra lachrymis & eiulatu tentauerit amissam primogenituram recuperare. Nihil enim magis illa Prophetæ cōminatio, *Quam clamauerint, non exaudiam. Neque enim talibus lo-* Zac. 7. 12
quendi formulis aut vera conuersio, aut Dei inuocatio designatur: sed illa
impiorum anxietas, qua in rebus extremis constri&cti, coguntur respi-
cere quod antea securè negligebant, sibi nihil esse boni, nisi in Domini
auxilio. Illud autem non tam implorant, quàm sibi ablatum esse ge-
munt. Itaque nihil aliud significat Propheta per clamorem, Apostolus
per lachrymas, quàm tormentum illud horribile quod impios ex despe-
ratione vrit & discutiit. Hoc diligenter notare operæ pretium est: quia
secum altoqui pugnaret Deus, qui per Prophetam clamat, se propitiū fo- Ezech. 13. 20. 21
rè simulac cōuersus fuerit peccator. Et (quemadmodum iam dixi) animū
hominis in melius mutari non nisi præueniente illius gratia certum est.
 De inuocatione etiam nunquam fallit promissio, sed conuersio & precatio improprie vocatur cœcum illud tormentum quo distrahuntur reprobi, quum Deum sibi querendum esse vident vt inueniant malis suis remedium, & tamen eius accessum refugiunt.

25 Queritur tamen, quem neger Apostolus sic pœnitentia placari Deum, quomodo veniam adeptus sit Achab, & pœnam sibi indicam auerterit: quem tamen non nisi subito pauore fuisse consternatum ex reliquo tenore vitæ apparet. Induit quidem saccum, aspersus est cinere, iacuit humi & (quemadmodum testimonium illi redditur) humiliatus est coram Deo: sed parum fuit vestes scindere, quum maneret cor oblitipum & malicia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clementiam fluctaret. Respondeo, sic interdum hypocritis parci ad tempus, vt tamen semper illis incumbat ira Dei: idque fieri non tam eorum gratia quàm in commune exemplum. Nam quod mitigata fuit pœna ipsi Achab, quam inde vtilitatem consequutus est, nisi vt eam viuus in terra non sentiret? ergo Dei maledictio, quanuis recondita, fixam habuit sedem in eius domo: ipse autem in æternum exitium perrexit. Idem videre est in Esau, et si enim repultam passus est, tæporalis tamen benedictio concessa fuit eius lachrymis Sed quia spiritualis hæreditas ex Dei oraculo non nisi penes vnum ex fratribus residere poterat, dum præterito Esau electus est Iacob, abdicatio illa misericordiam Dei exclusit: solatiū hoc quasi homini beluino fuit residuum, vt pinguedine terræ & rore cæli saginaretur. Atque id est quod nuper dixi ad exemplum aliorū referri debere, quo alacrius ad sinceram pœnitentiam aducere animos & studia nostra discamus: quia minime dubitandum est verè & ex animo conuersos Deum fore ad ignoscendum facilem, cuius clementia se ad indignos vsque extendit, dum aliquid displicentiæ præ se ferunt. Eadem etiam opera docemur, quàm horribile iudicium præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba fronte nō minus quàm corde ferreo spernere & pro nihilo ducere ludus est. In hunc modum sapè filius israel manum porrexit ad leuandas eorum clades, quanuis simulati essent eorum clamores, duplexque & perfidus animus: sicut ipse in Psalmo conqueritur, statim ad ingenium fuisse reuersos. atque ita voluit tam amica facilitate ad seriam conuersionem aducere, vel reddere inexcusabiles. Neque tamen pœnas ad tempus remittendo, perpetuam sibi legem imponit: quin potius seuerius interdum contra hypocritas insurgit & pœnas duplicat, vt inde appareat quantopere ei displiceat fictio Sed quedam (vt iam dixi) exempla profert suæ ad dandam veniam propensionis, ex quibus pij animentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum superbia qui proteruè aduersus stimulum calcitrant.

1. Reg. 11. 28. 29.
Quænis si la pœnitentia non placeat Deo, aliquando tamen Deum hypocritis commiserere aliquā pœna se ferentibus parci, al tempus, non eorum gratia, sed in commune exemplū, vt discant alacrius ad sinceram pœnitentiam aducere animos, ostenditur exemplis Achab, Esau & Isachitarum.
 Gen. 27. 18. 19.
 Psal. 73. 35. 37.

Quam procul absit ab Evangelij puritate quicquid de pœnitentia
garrunt sophistæ in suis scholis. vbi de confessione
& satisfactione agitur. C A P. IIII.

Scholasticos sophi-
stas turpiter ballu-
cinari in iis quas as-
signant pœnitentia
definitionibus: mihi
lo scilicet diuide-
re, dum eâ partiū
tur in contritionem
cordis, confessionem
oris, & satisfactio-
nem operis. Vbi de
quibus quibusdā
quas agitāt, ex qui-
bus facile colligi-
tur, eos de rebus si-
bi ignotis garrere
quum de pœnitentia
loquantur. Videli-
bellum de necessi-
tate reformādæ & Ec-
clesiæ.

N V N c venio ad excutienda ea quæ de pœnitentia scholastici sophi-
stæ tradiderunt. quæ quam paucissimis fieri poterit percurram.
quia omnia persequi animus non est: ne hic liber, quem ad docē-
di compendium aptare studeo, in immensum extrahatur. Et illi rem a-
lioqui non valde implicitam toc voluminibus inuoluerunt, vt non fu-
urus sit facilis exitus si te paulū in eorum fœces immerferis. Princi-
piō, in danda definitione planè ostendunt nunquam se intellexisse quid
esset pœnitentia. Arripiūt enim quædam è libris veterum dicta, quæ
vim pœnitentiæ minimè exprimunt: Quòd pœnitere sit antea cta pecca-
ta desistere, & flenda non committere. Item, quòd sit mala præterita plan-
gere, & plangenda iterum non committere. Item, quòd sit quædam do-
lens vindicta, puniens in se quod dolet commisisse. Item, quòd sit dolor
cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisq; commisit, vel quibus cō-
sensit. Hæc enim vt à Patribus bene dicta concedamus (quod inficiari ta-
men contentioso difficile non esset) non tamen in eam partem diceban-
tur vt pœnitentiam describerent, sed tantū vt suos hortarentur ne in
eadem delicta rursus inciderent à quibus extracti erant. Quòd si elogia
istiusmodi omnia in definitiones conuere placet, alia quoque non
minori iure assuenda erant. Quæ est hoc Chrysostomi, Pœnitentia est
medicamentum peccatum extinguens, donum cælitus datum, virtus ad-
mirabilis, gratia vim legum superās. Adde quòd doctrina, quam postea

Prim. est Gre. &
refer. lib. 4. Sē. Dis.
14. ca. 1. Sec. Am. re-
fer. il. & in Dicere.
di. 3. de Pœ. pr. Ter.
An. refert ea. dist.
c. Pœ. post. Quar.
Am. re. dist. 1. de pœ-
nit. c. V. de pœnit.
Li. 4. Sen. 16. c. 1.
de pœ. dist. 1. c. per-
se. & m.

tradunt, istis definitionibus est aliquanto deterior. Sic enim sunt in ex-
ternis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex immensis volumini-
bus colligas quàm pœnitentiam esse disciplinam & austeritatem, quæ
partim domandæ carni, partim castigandis puniendisque vitiis seruiat;
de interiori mentis renouatione, quæ veram vitæ correctionem secum
trahit, mirum silentium. De contritione quidem & attritione multus a-
pud eos sermo: multis scrupulis animas torquēt: & plurimum molestiæ
& anxietatis ingerunt, sed vbi visi sunt corda penitus vulnerasse, leui ce-
rimoniarum aspersione totam amaritudinem sanant. Pœnitentiā rā ar-
gutè definitam, in contritionem cordis, confessionē oris, satisfactionem
operis partiuntur, nihilo magis dialecticè quàm definierunt: etiā videri
volunt totam statem in syllogismis cōtexendis detriuisse. Verū si quis
à definitione rapinaretur (quod genus argumentandi apud dialecticos
valet) posse aliqū antea cta peccata desistere, & flenda non committere:
posse præterita mala plangere, & plangenda non committere: posse pun-
nere, quòd doleret commisisse, &c. quanuis ore non confiteatur: quomo-
modo suam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitēs non con-
fiteretur, pœnitentia sine confessione esse potest. Quòd si respondeant hæc
partitionem ad pœnitentiā referri quatenus est sacramentū, vel de tota
pœnitentiæ perfectione intelligi quam suis definitionibus non compre-
hendunt, non est vnde accuset: sibi ipsi impotent qui non putius ac dilu-
cidius definiunt. Ego certè pro mea crassitie, quum de re aliqua disputa-
tur, ad ipsam definitionem omnia refero, quæ est totius disputationis car-
dō ac fundamentū. Sed sit illa magisterialis licentia: * iam partes ipsi or-
dine perlustremus. Quòd neglectum quasi friuola transilio quæ ipsi gra-
ui supercilio pro mysterijs venditant, nō facio incertis: (neque enim mi-
hi valdè laboriosum esset excutere quæcūque argutè & subtiliter ipsi exi-
stimāt à se disputari) sed mihi religio esset fatigare talibus ineptis lecto-
res absq; fructu. Certè de rebus ignotis eos garrere, ex quæstionibus quas
mouent

* De contritione &
git scilicet. 2. ad cor.
1. c. 1. & scilicet. 4. ad
25. de satisfactio-
nis scilicet. 25.

anouent & agitant, & quibus miserè se impediunt, cognitu facilè est. quibus illa est. An vnus peccati pœnitentia Deo placeat, vbi in alijs dicitur ob-
stinatio. Itè, an pœnitentia diuinitus infligat ad satisfactionem valeat. Itè, an se-
pius iterum possit pro mortalibus peccatis, vbi torquet & impeditur, non nisi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam, similiter etiam
so errore valde se torquent in dicto Hieronymi, pœnitentiam esse secundam
tabulam post naufragium. in quo ostendit se nunquam à bruti
stupore euigilasse, vt miseriam vitiorum suorum suam partem,
vel procul sentirent.

2. Velim autem animaduertant lectores, non hinc de alini vmbri-
xam esse, sed rem omnium maximè leniam tractari: nempe de peccato-
rum remissione. Quum enim tria ad pœnitentiam requirunt, compun-
ctionem cordis, oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impe-
trandam peccatorum remissionem necessaria esse docent. Si quid autem
in tota religione scire nostra refert, id certè refert maximè, nempe in-
telligere ac probè tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua faci-
litate aut difficultate obtineatur peccatorum remissio. Hæc notitia nū-
perspicua certâque constat, nullam omnino requiem, nullam cum Deo
pacem, nullam fiducia aut securitatem habere potest conscientia: sed
assidue trepidat, fluctuat, æstuat, cruciatur, duexatur, horret, odit, ac
fugit conspectum Dei. Quod si ab his conditionibus pœdet peccatorum
remissio quibus eam optant: nihil nobis miserius nec deploratius.
Contritionem, primam obtinende vntem partem faciunt, eaque de-
bitam exigant, hoc est iustam & plenam: sed interm non consistunt
quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum
defunctum esse. Equidem sedulo & acriter instandū esse fateor, vt quis-
que amate deflendo peccata sua, se ad eorum displicentiam & odium
magis acuat. Hæc enim est non pœnitenda tristitia, quæ pœnitentiam
gignit in salutem: sed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magni-
tudini respondet, & quæ in tristitia appendatur cum fiducia veniæ, hinc
verò miseræ conscientia miris modis torquentur, & exagitantur, dum
sibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec allequantur
debitam mensuram vt secam decernere possint se persoluisse quod debe-
bant. Si dixerint faciendum quod in nobis est, eodè semper se volumus.
quand enim audibit sibi promittere quisquam, omnes se vires conu-
lisse ad loquenda peccata? Vbi ergo dia tecum luctat & longis certami-
nibus exercita conscientia, portum tandem in quo resideant, non inue-
niunt: vt se aliqua saltem parte leniant, dolorem à se extorquent, & la-
chrymas expriment, quibus suam contritionem perficiant.

3. Quod si me calumniari aiunt: prodeant sanè & vnum aliquè ostē-
dant quod natusmodi contritionis doctrina vel nō sit ad desperationem
a iustus: vel simulationem doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, nō op-
posuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam sine pœnitentia ob-
uenire peccatorum remissionem, quod nisi nisi afflictu, & peccatorum
conscientia vulnerati, Dei misericordiam implorare sincere possunt:
sed simul adiecimus, pœnitentiam non esse causam remissionis pecca-
torum. Illa autem animarum tormenta sustulimus, quod debita præ-
standa sit. Peccatorem docimus non in suam compunctionem, neque
in suas lachrymas intueri sed vtrunque oculum in solam Domini mis-
ericordiam defigere. Tantum admonemus, vocari à Christo laborantes
& oneratos, quando missus sit ad euangelizandum pauperibus ad san-
dam contritos corde, predicandum captiuos remissionem, ac educendos
vincetos, consolandos lugentes. Quo excluderetur & Pharisæi, qui sua iu-
stitia fatari, paupertate suam non agnoscunt, & contēptores, qui securi

*Qui in pœnitentia
sua illa requirunt,
compunctio cordis,
oratio confessione,
operis satisfactio-
nem, si dem etiã ne-
cessaria, ea hinc pec-
catorum remissione.
quod si ita est, nihil
nobis miserius, quã
nunquam tranqui-
litate in conscientia
habere possunt.*

*Quod ostenditur pri-
mam in illa contri-
tione cordis qualè
requirunt. Lutherus
aduersus Bullam An-
ticorinthi. 6. ostē-
dit nec ex Scriptu-
ra, nec ex sanctis
Pastoribus loqui,
qui tres has pœni-
tentiæ partes ponit.*

*Multum interessa
inter eiusmodi con-
tritionis sophisticã
doctrinam, & eam
quam à peccatori-
bus requirit Scri-
ptura, vt verè esu-
miant & sint Dei
misericordiam.*

Matth. 11. 23.

Isa. 61. 1.

Luc. 4. 18.

ixæ Dei, malo suo remedium non quærunt. Tales enim nõ laborant, nec onerati sunt nec contriti corde, nec vincti, ne captiui. Multum verò interest doceãne emereri peccatorum remissionem iusta & plena contritione (qua nunquam defungi possit peccator) an eum inuitas ad esuriendam & sitiendam Dei misericordiam, quò per miseræ suæ agnitionem, suum æstum, latitudinem, captiuitatem illi ostendas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatem debeat: illum denique doceas in sua humilitate dare Deo gloriam.

De cõfessione auriculari pugna Theologorum scholasticorum cõtra Canonistas asserentes nõ esse ex Dei mandato. Refutatio argumentorum quibus illi priores nituntur: quorum primũ est, quia Dominus in Euãgelio leprosos à semina dotes remisit ad sacerdotes: vbi ostenditur vera facti illius ratio. Erasmus Epistola quadã ad Augustinũ Stenchiũ. 1531. quãuis adularis, pulchrè tamẽ hominem ridet, qui ex Num. 5. satis probari putat aduersus Lutherum, Confessionẽ auriculare esse à Deo.

*Gene. 3. 12.
Matth. 8. 4.
Luc. 5. 14. et 17. 14.
Deut. 17. 8.
Heb. 2. 12.*

*Matt. 24. 14.
Matt. 10. 18.
Hom. 12. de muliere Cana.*

4 De cõfessione semper ingès fuit pugna inter Canonistas & Theologos scholasticos: his contendentibus mandari diuino præcepto confessionem: illis reclamantibus, Ecclesiasticis duntaxat constitutionibus præcipi. In eo verò certamine insignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorserunt, quòd in re suam citabant. Et quando ne sic quidem obtineri posse viderunt quod postulabant, qui arguti volebant præ aliis videri, hoc effugio elapsi sunt confessionem à iure diuino profectam, quãtum ad substantiam: sed formam postea accepisse à iure positiuo. Nèpe sic qui inter leguleios sunt ineptissimi, citationem ad ius diuinum referunt, quia dictum sit, Adam vbi es? Exceptionem item, quia responderit Adam quasi excipiens, Vxor quam dediisti mihi, &c. vtrique tamen formam à iure ciuili datam. Sed videamus quibus argumentis confessionem hanc vel formatam vel informem Dei esse mandatum probant. Misit (inquiunt) leprosos Dominus ad Sacerdotes. Quid misitne ad confessionem? quis vnquam fando audiuit, audiendis confessionibus præfectos Leuiticos sacerdotes? Confugiunt ergo ad allegorias: Sancitum erat Lege Mosaica vt sacerdotes discernent inter lepram & lepram: peccatum spiritualis est lepra: de hac pronuntiare Sacerdotum est. Antequam respondeo, quæro obiter si hic locus spiritualis lepræ eos indices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? Scilicet hoc non est Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ defectu Sacerdotibus Leuiticis: hanc nobis vsurpemus. Peccatum est lepra spiritualis. Simus & peccati cognitores. Nunc respondeo: Translato sacerdotio, necesse est Legis translationem fieri. Omnia sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta & finita: ad eum igitur vnum ius omne & honor sacerdotij translatus est. Si tantopere amant allegorias sectari, vnicum sacerdotem Christum sibi proponant, & rerum omnium libera iurisdictione tribunal eius cumulent: facillè id feremus. Ad hæc importuna est ipsorum allegoria, quæ Legem merè politicam, inter ceremonias reponit. Cur igitur Christus ad Sacerdotes leprosos mittit? Ne calumniantur Sacerdotes, ipsum Legem violare, quæ iubebat coram Sacerdote representari à lepra curatum, & oblato sacrificio expiari: iubet mandatos leprosos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, ostendite vos Sacerdotibus: & offerte munus quod præcepit Moyses in Lege, vt sit in testimonium ipsis. Et verè futurum erat illis in testimonium miraculum hoc. pronuntiauerant eos leprosos, nunc curatos pronuntiant. Nonne velint, nolunt, coguntur fieri testes miraculorum Christi? Explorandum illis Christus si iam miraculum permitit, diffiteri non possunt: quia autem adhuc tergiuersantur, est illis hoc opus in testimonium. Sic alibi, Prædicabitur Euangelium hoc in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Item, Ante Reges & Præsides ducemini in testimonium ipsis. id est, quò in iudicio Dei fortius conuincantur. Quòd si Chrysostomo acquiescere malant, ille etiam propter Iudæos à Christo id factum docet, ne Legis præuicator haberetur. Quãquam in re tam clara suffragium vllius hominis accersere pudet: vbi Christus pronuntiat se ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam pro testis

Euangelij hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erant, nisi os fuisset occlusum. Quare ut hanc possessionem retineant Papales sacrifici, palam concedant in eorum partes quos necesse est vi compeisci ne Christo maledicant. Nam ad veros eius ministros nihil hoc pertinet.

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est ex allegoria, quasi multum valeant allegoriae ad dogma aliquod confirmandū. Sed valeant sanè, nisi eas ipsas ostendat speciosius à me obtendi, quam ab ipsis posse. Dicunt ergo, Dominus discipulis præcepit, ut suscitatum Lazarum fasciis soluerent & expedirent. Hoc primum mentiuntur: nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, est quæ multò veritius dixit Iudæis stantibus: quò circa ullam fraudis suspicionem euentius fieret miraculū, & maior sua virtus eluceret, quò nullo tactu, sua sola voce mortuos suscitaret. Sic equidem interpretor, Dominū, quò omnem sinistram suspicionem Iudæis rolleret, voluisse illos reuoluere lapidem, factorem percipere, certa mortis signa spectare, sola verbi virtute surgentem videre, viuentem primos atrectare. Atque hæc Chrysostomi sententia est Sed demus hoc dictum discipulis, quid tum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis solvendi potestatem? quando aptius & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, si dicamus hoc symbolo Deum voluisse fideles suos instituere, ut soluerent à se suscitatos: hoc est ne in memoriam peccata reuocarent, quæ ipse oblitus esset: ne ceu peccatores damnarent quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent, quæ ipse conuocasset: ne ubi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri & morosi, silent. Certè nihil ad ignoscantiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum, qui se nimium rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias suas vendant.

6 Iam propius manus conferunt, dum apertis (ut sibi videntur) sententiis pugnant. Qui ad Iohannis baptismum veniebant, confitebantur peccata tua: & Iacobus vult ut alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum si cōfitebantur peccata sua qui volebant baptizari. dictū enim ante est, Iohannem prædicantē Baptismum pœnitentiæ, baptizasse aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptizasset, nisi qui se peccatores confessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorum: & qui ad hoc symbolum admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agnoscerent? Confitebantur itaque peccata tua, ut baptizarentur. Nec sine causa præcipit Iacobus ut alij alius confiteamur. Verùm si animadverterent quod proxime sequitur, intelligerent, per se etiam hoc sibi suffragari. Confitemini, inquit, alter alteri peccata vestra, & orate pro invicem. Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit. Si solus sacrificialis confitendum est: ergo & pro illis solus orandum. Quid, quò si puerent ex verbis Iacobi, solos sacrificiales confiteri posse? si tandem dum vult ut mutuo confiteamur, eos solos alloquitur qui aliorum contumeliam audite possint. *ὁ ἀλλήλους* inquit, mutuo, invicem, vicissim, aut si maluit recte, *confitentur* autem re. iprocè ne puenit nisi qui sentiant aliud: confessionibus idonei. Quia prærogativa quando solos sacrificiales agnoscunt, nos quoque confitendi manus ad eos solus delegatis. Facillime igitur hoc genus nugamenta, & ipsam Apostoli mentem contumeliosam, quæ simplex est & aperta: nempe ut nostras infirmitates vicissim alter in alterius sinum deponamus, mutuam consilium, mutuam compassivum, mutuam inter nos consolationem accipiam. Deinde ut materius infirmitatibus mutuò conficij, pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confessionem misericordiae Dei ut;

Refutatio secundi argumenti Theologorum scholasticorum pro cōfessione auriculari. Quod Dominus præcepit discipulis ut Lazarum suscitatum fasciis soluerent & expedirent, Ioan. 11. f. 24.
Ser. con. Iud. Gen. & haret.

Mat. 3. 6.

Iac. 5. 16.

Vera expressio duorum locorum quibus fulcitur nūctur sua confessionem: nempe quia qui ad Iohannis baptismum veniebant, confitebantur sua peccata & Iacobus vult ut alter alteri peccata confiteamur.

gemus? Confiteri autem Dei misericordiam nemo potest nisi misericordiam suam prius confessus. Quin potius anathema esse pronuntiamus, quicumque non se coram Deo, coram Angelis eius, coram Ecclesia, coram omnibus denique hominibus peccatoris confessus fuerit. Omnia enim conclusit Dominus sub peccatum, ut omne os obstruatur, & humilietur omnis caro coram Deo: solus autem ipse iustificetur & exalteretur.

Gala. 3. 22.

Roma. 3. 9. & c. 19.

* Fuit ille Papa

183.

Usum confitendi sa-

cerdoti vetustissi-

mū fuisse: sed libe-

rum, ut politicam

disciplinam, nō ut

legem à Christo vel

Apostolis positam.

deinde à Nectario

Constantinopolita

nē Ecclesiæ Episco-

po fuisse abrogatū,

propter Diaconum

qui hoc pretextu

matronā compres-

serat, cuius abrogatio

nis testimonia asse-

runt rex Chryso-

mo ipso Constanti-

nopolitane Eccle-

siæ Episcopo, sect. 8.

Hanc aut tyranni-

cā legē nō fuisse im-

positā Ecclesiis an-

te Innocētiū tertij tē-

pora: (ann: sunt tre-

centi) cuius cōstitū-

tionis verborū bar-

baries & ineptiæ,

ostenduntur. Expo-

sitio autē & singu-

lorum eius capitum

refutatio est sec. 15.

& sequentibus vs-

que ad 25.

Tripert. hist. lib. 9.

7 Mitior autem qua fronte ausint contendere confessionem de qua loquantur, iuris esse diuini: cuius equidem vetustissimum esse usum fate mur: sed quem facile euincere possumus olim fuisse liberum. Certè nul lam de ea statam fuisse legem aut constitutionem ante Innocētiū ter tij tempora, eorum quoque annales narrant. Certè si lex illis fuisset anti quior, potius eam arripuissent quàm contenti Lateranensis concilij de creto, pueris quoque ipsis ridiculos se fecissent. Non dubitant in aliis re mū fuisse: sed libe rum, ut politicam sa antiquitatis veneratione simplicitum oculos perstringant. In hoc ca disziplinam, nō ut pite talem fallaciā obicere non venit illis in mentem. Itaque (ipsis testi legem à Christo vel bus) nondum elapsi sunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocētio Apostolis positam. tertio laqueus, & imposita confitendi necessitas. Atque ut de tempore ta deinde à Nectario ceam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent Constantino poli tani boni patres, omnem vtriusque sexus quotannis semel proprio sacerdoti nē Ecclesiæ Episco confiteri omnia peccata. faceti homines lepidè excipiunt hoc præcepto po fuisse abrogatū, teneti solos hermaphroditos, ad neminem verò spectare qui sit vel mas propter Diaconum vel fœmina. Crassior deinde insulitas in discipulis se prodidit, dum ex qui hoc pretextu plicare nequeunt quid sit proprius sacerdos. Quicquid blaterent o matronā compres mnes cōductūij Papæ tabulæ, tenemus neque Christum huius legis au ferat, cuius abrogatio thorem esse quæ ad enumeranda peccata homines cogitimo fluxisse an nis testimonia asse nos mille & ducentos à resurrectione Christi antequam talis vlla lex fer runt rex Chryso retur. Itaque tyrannidem hanc fuisse demum inuestam quum extincta mo ipso Constanti pietate & doctrina, sine dilectū quiduis licentiæ sibi iam sumpsissent lar nopolitane Eccle uæ Pastorum. Deinde luculenta testimonia extant tum in historiis, tum siæ Episcopo, sect. 8. apud antiquos alios scriptores, quæ doceant hanc fuisse politicam disci plinam, ab Episcopis institutam, non legem à Christo aut Apostolis po sitam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod non obscurum eius rei posita Ecclesiis an documentum erit. Refert Sozomenus fuisse hanc Episcoporum consti tutionem diligenter obseruatam in Ecclesiis occidentalibus, præsertim para: (ann: sunt tre, verò Romæ. Quo significat non fuisse vniuersale omnium Ecclesiarum centi) cuius cōstitū institutum: vnum autem è Presbyteris peculiariter destinatum fuisse di tionis verborū bar cit qui huic muneri præfesset. Quo abundè confutat quod isti de clauibus baries & ineptiæ, vniuerso sacerdotali ordini in hunc usum promiscuè dans mentuuntur, ostenduntur. Expo siquidem non omnium sacerdotum communis erat functio, sed singu Aares vnus partes, qui ad id electus ab Episcopo fuerat. Is est (quem ho lorum eius capitum die quoque in singulis cathedralibus Ecclesiis pœnitentiariū vocant) refutatio est sec. 15. grauiorum criminum, & quorum censura ad exemplum pertinet, co gnitor. Subiicit deinde eum quoque morem Constantinopoli fuisse, do & sequentibus vs nec matrona quædam, confitentem simulans, ea specie consuetudi nem quam habebat cum Diacono, prætexuisse deprehensa esset. Ob id facinus Nectarius, vir & sanctitate & eruditione clarus, illius Ecclesiæ E piscopus, confitendi ritum abrogauit. Hic, hic aures asini isti arrigant. Si lex Dei erat auricularis confessio, quū ausus esset Nectarius eam refige re ac conuellere? Nectarium sanctum Dei hominem, omnibus veterum suffragiis probatum, hæreseos & schismatis accusabunt? Sed eodem cal culo damnabunt Ecclesiam Constantinopolitanam, in qua confi rendi morem non ad tempus modò dissimulatum fuisse, sed ad suam vsque memoriam obsoleuisse affirmat Sozomenus. Imò non Constano-

poni huiusmodi nomina vnde in ut. l. c. a. p. d.

tinopolitanam, sed Orientales omnes Ecclesias defectionis reas agant, quæ inuiolabilem (si verum dicunt) legem & Christianis omnibus mandam neglexerunt.

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chrysoſtomus teſtatur, Constantinopolitanæ & ipſe Eccleſiæ Præſul, vt mirum ſit iſtos audere contra mutire. Peccata, inquit, tua dicito, vt deleas illa. ſi confideris alicui dicere quæ peccaſti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis conſeruo tuo, qui exprobet: Dicito Deo qui curatea. Peccata tua ſuper ſtratum conſitere, vt ibi ſua mala quotidie conſcientia tua recognoſcat. Item, Nunc aut neque neceſſarium eſt præſentibus teſtibus conſiteri, cogitatione tua fiat delictorum exquiſitio: ſine teſte ſit hoc iudicium: ſolus Deus te conſitentem videat. Item, Nō te in conſeruorum tuorum theatrum duco, nō hominibus peccata tua deregere cogo: repete coram Deo conſcientiam tuam, & explica. Oſtende Domino, præſtantiffimo medico, tua vulnera, & pete ab eo med. camentum: oſtēde ei qui nihil opprobrat, ſed humaniſſimè caret. Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobrat. neque enim conſeruo eſt conſitendum, qui in publicum proferat: ſed Domino (qui tui curā gerit, & qui humanus eſt, & medicus) oſtende vulnera. Poſtea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere teſtes: mihi ſoli dic peccatum tuum priuatim, vt ſanem vlcus. Dicemusne Chryſoſtomum eò progredi temeritatis, quum hæc & ſimilia ſcribit, vt conſcientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege conſtringuntur? Minimè verò. ſed quod Dei verbo intelligit nequaquam eſſe præſcriptū, exigere ceu neceſſarium non audet.

9 Verum vt reſ tota planior & expeditior ſit, primū bona fide referemus quod genus cōfeſſionis verbo Dei nobis traditum ſit: deinde & eorum commenta ſubiiciemus non quidem omnia (quis enim immenſum illud mare exhaurirer?) ſed ea duntaxat quibus ſummā arcanæ ſuæ cōfeſſionis complectuntur. Hic commemorare piget quā frequenter vetus interpres verbum conſiteri reddiderit pro laudare, quod rudiffimis idiotis vulgatum eſt: niſi quod eorum audaciā traduci expedit, dū ad tyrannicum ſuum edictum transferunt quod de laudibus Dei ſcriptū erat. Vt cōfeſſionem probent valere ad exhilarandas mētes, obtrudū illud Pſalmi, In voce exaltationis & cōfeſſionis. Atqui ſi talis metamorphoſis valeat, quodlibet nobis ex quolibet naſcetur. Verum quando ita illos depuduit, meminerint pij lectores iuſta Dei vindicta in reprobam mentē fuiſſe cōiectos, quō magis deteſtabilis eſſet eorū audacia. Quod ſi nobis in ſimplici ſcripturæ doctrina acquieſcere libet, periculū non erit nequis talibus fucis nobis illudat. Illic enim vna præſcribitur cōfidenti ratio, nepe, quādo Dominus eſt qui peccata remittit, obliuiſcitur, deleat: huc peccata noſtra vt cōſiteamur, veniæ obtinēdæ cauſa. Ille medicuſ eſt: vulnera igitur noſtra illi exponamus. Ille læſus eſt & offēſus: ab illo pacē petamus. ille eſt cordū cognitor, & cogitationū omniū cōſcius: corā ipſo corda noſtra effūdere properemus. Ille eſt deniq; qui peccatores vocat: ad ipſum accedere ne moremur, Peccatum meū, inquit Dauid, cognitū tibi feci, & iniuſtitia meā non abſcondi. Dixi, conſitebor aduerſum me iniuſtitia meā Domino: & tu remiſiſti iniquitatē cordis mei. Talis eſt altera ipſius Dauidis cōfeſſio, Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauiſmus Domine, peruerſe egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando à mandatis tuis. Et alix quæ paſſim in ſcripturis occurrunt: quarum recitatio volumen ferè implet. Si conſitemur peccata noſtra (inquit Iohannes) fidelis eſt Dominus, vt remittat nobis peccata noſtra. Cui

Homi. 2. in Pſalm.

50.

Serm. de Pœni. & confeſſ.

Homi. 5. de incom-

prehēſi. De. Nat.

com. Anonios.

Homi. 4. de Laza.

Quod genus cōfeſſionis nobis verbo

Dei traditū ſit: nepe

vt Deo cōfiteamur cordū noſtro-

rum cognitor, et cogitationū omnium.

Vide. a. 20 ſed. 9.

cōfeſſioni peccatorum ad Deū quæ dē eſſe generalis, quanda ſpecialis.

Pſal. 42. 5.

Pſal. 32. 5.

Pſal. 51. 1.

Dan. 9. 5.

I. Iohan. 1. 9.

confiteamur: ipsi scilicet hoc est, si afflicto & humiliato corde corā ipso
 procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnantes, boni-
 tate eius & misericordia absolui petamus.

*Hic & sect. 11. tra-
 ctatur ex arcana
 confessione quæ fit
 Deo, sequi volunta-
 riā apud homines
 confessionem. quo-
 ties id vel diuinæ
 gloria vel humilia-
 tionis nostræ inter-
 est. Et huius secun-
 di generis ordina-
 rium fuisse sub ve-
 teri populo esse: q̄s ho-
 die in Ecclesia v-
 sum: sed tamen ex-
 tra ordinem singu-
 lari modo usurpari
 debere, si quando po-
 pulum cōmuni ali-
 quo delicto obstrin-
 gi contigerit, aut a-
 liqua calamitate
 affligi. Et de utili-
 tate huiusmodi con-
 fessionis.*

* 2 Sa. 12. 13.

“ Leui. 16. 21.

Neb. 1. 7.

10 Qui animo & coram Deo hanc confessionem amplexus fuerit :
 habebit haud dubiè & linguam ad confessionem paratam, quoties opus
 fuerit apud homines Dei misericordiam prædicare: neque tantum vt v-
 ni & semel & in aurem cordis secretū infusetur: sed sapius, sed palàm,
 sed toto orbe audiente, ingenuè & suam ignominiam, & Dei magnificen-
 tiam ac decus commemoret. In hunc modum quum Dauid à Nathan ar-
 gueretur, conscientiz aculeo punctus, peccatum & coram Deo & coram
 hominibus confitetur. * Peccaui, inquit Domino, hoc est, Iā nihil excu-
 so, non tergiuerfor quominus peccatorem me omnes iudicent, & quod
 clam Domino esse volui, hominibus quoque ipsis patefiat. Arcanam er-
 go illam confessionem, quæ Deo fit, sequitur voluntaria apud homines
 cōfessio, quoties id vel diuinæ gloria, vel humiliationis nostræ interest.
 Hac ratione instituit Dominus olim in populo Israelitico, vt præeunte
 verbo à Sacerdote, “ populus suas iniquitates palàm in réplo confitere-
 tur. Siquidem hoc adminiculum illis necessarium esse prouidebat, quo
 vnulquisque melius adduceretur ad iustam sui recognitionem. Et equū
 est vt miseriz nostræ confessione, bonitatem ac misericordiam Dei no-
 stri inter nos & coram toto mundo illustremus.

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium esse in Ecclesia con-
 uenit, & tunc extra ordinem singulari modo usurpari, si quando populū
 communi aliquo delicto obstrinigi contigerit. Huius secundi generis
 exemplum habemus in solenni illa confessione, qua populus vniversus
 auspiciis ductūque Esdræ & Nehemię defangitur. Nam quum exilium il-
 lud diuturnum, vrbs, ac templi excidium, religionis dissipatio, commu-
 nis omnium defectionis fuisset pœna, non poterant liberationis benefi-
 cium vt par erat agnoscere, nisi se ante reos peragerent. Neque refert si
 in vna congregatione pauci aliqui interdum sunt infantes, quādo enim
 mēbra sunt languidi ac maie affecti corporis, non debent sanitatem ia-
 ctare. Imò fieri non potest quin aliqua labe contracta aliquid ipsi etiam
 culpæ sustineant. Ergo quoties vel peste, vel bello, vel sterilitate, vel a-
 lia qualibet calamitate affligimur: si officij nostri est ad luctum, ad ieiu-
 nium, & alia reatus signa confugere: ipsa confessio, ex qua alia omnia
 dependent, minimè est negligēda. Ordinariam illam, præterquam quòd
 ore Domini commendata est, nemo sanus, expentacius utilitate, impto-
 bare audeat. Nam quum in omni sacro conuentu sistamus nos in cōspe-
 ctum Dei & Angelorum: quod erit aliud initium actionis nostræ, quàm
 indignitatis nostræ recognitio? Arqui illa, inquires, sit qualibet præcatiōe:
 quoties enim precamur veniam, peccata nostra confitemur. fateor. At
 si consideres quanta sit nostra vel securitas, vel somnolentia, vel socor-
 dia, concedes mihi salutare fore institutum, si solenni aliquo confiten-
 di ritu. Cuiusmodi plebs ad humiliationem exerceatur. Tamen si enim ce-
 remonia quam Dominus Israelitis præcepit, ex Legis pedagogia erat:
 restamea ipsa aliquo modo ad nos quoque pertinet. Et sanè videmus
 hanc morem in Eccl. iis bene moratis cum fructu obseruari, vt singulis
 diebus Dominicis minister formulam confessionis suo & populi nomi-
 ne concipiat, qua reos omnes iniquitatis peragit, & veniam à Domino
 comprecatur. Denique hac clauē tam singulis priuatim, quàm omni-
 bus publicè aperitur ad precandum ianua.

* Iac. 5. 16.

*Hic & sect. 12. tra-
 ctatur de duabus
 aliis priuatae con-
 fessionis formis: qua-
 rum prior a. s. tra. cā
 fit, cum consolatio-
 nem à fratribus pe-*

12 Dicit præterea priuatae confessionis formas Scriptura probat. V-
 nani que nostra culpa fit. * quòd pertinet illud Jacobi, vt alter alteri
 peccata confiteamur, sentit enim vt nostras infirmitates alter alteri
 dete-

detegentes, consilio & consolatione mutua nos iuueamus. Alteram, quæ in proximi gratiam faciendâ est, ad ipsum placandum, & nobis reconciliandum, si qua in re nostro vitio læsus fuerit. Ac in priore quidem specie, tametsi Iacobus neminem nominatim assignando, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, ut ei confiteamur qui ex Ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus: quia tamen pastores præ aliis ut plurimum iudicandi sunt idonei, potissimum etiam nobis eligendi erunt. Dico autem id eo præ aliis appositos, quod ipsa ministerij vocatione nobis à Domino designantur, quorum ex ore erudiamur ad subigenda & corrigenda peccata, tum consolationem ex venia fiducia percipiamus. Quemadmodum enim mutux admonitionis & correctionis officium Christianis quidem omnibus demandatum est, ministris tamen specialiter est iniunctum: sic quum omnes mutuò nos debeamus consolari, & in fiducia diuinæ misericordiæ confirmare, videmus tamen ministros ipsos, ut de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes eius ac sponsores constitui, adeo ut ipsi dicantur remittere peccata, & animas soluere. Quum audis hoc illis tribui, in usum tuum esse cogita. Ergo id officij sui vnusquisque fidelium esse meminerit, si ita priuatim angitur, & afflictaur peccatorum sensu, ut se explicare nisi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe ut ad se subleuandum priuata confessione apud suum pastorem vtatur: ac ad solatia sibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium est & publicè & priuatim populum Dei Euangelica doctrina consolari. Verùm ea moderatione semper vtendum est, ne vbi Deus nihil certum præscribit, conscientia certo iugo alligentur. Hinc sequitur, eius modi confessionem liberam esse oportere, ut non ab omnibus exigatur, sed iis tantum commendetur qui ea se opus habere intelligent. Dein de ne hi ipsi qui illa vtuntur pro sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: sed quoad interesse sua putabunt, ut solidum consolationis fructum referant. Hæc Ecclesiis libertatem non modò relinquere, sed tueri quoque & fortiter vindicare debent fidei Pastores, si volunt & tyrannidem abesse à suo ministerio, & à populo superstitionem.

13 De altera autem loquitur Christus apud Mattheum, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & abi, priusque reconciliate fratrituo: & tunc veniens offeres munus tuum. Sic enim faciendâ est charitas quæ nostra culpa defiliierit, culpam quam admisimus agnoscendo & deprecando. Sub hoc genere comprehenditur eorum confessio qui vsque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt. Nam si tanti priuatam vnus hominis offensionem aestimat Christus, ut à sacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iustè satisfactione redierint in gratiam: quanto maior est ratio ut qui Ecclesiam læsit malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus est Corinthius ille in communionem, quum se obsequentem correptioni præbuisset. Hæc etiam forma confitendi in veteri Ecclesia fuit: quemadmodum & Cyprianus meminit, Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura profus ignorat. neque nostrum est adstringere nouis vinculis conscientias, quas in seruitutem redigere Christus feruerrimè vetat. Interim quum sistant se Pastori oves, quoties sacram Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, ut maximè velim hoc

*timus, quia nos am-
git & affligit pec-
catorum sensus (quæ
in re ad pastores
præcipuè recommen-
dū nobis est & hoc
remedio prudenter
moderateque vtendū,
ne qua securitas
introducatur) post-
erior ad placandū
& reconciliandū
proximū, si quæ
in re nostro vitio læ-
sus fuerit. sub quo
genere comprehenditur
eorum confessio, qui vsque ad
totius Ecclesiæ offensionem
peccarunt.*

Matt. 5. 23.

2. Cor. 2. 6.

vbiq̄ue obseruari. Nam & qui habent impeditam conscientiam, referre inde possunt singularem fructum: & qui admonendi sunt, monitionibus locum ita præbent, modò semper absit tyrannis & superstitio.

Clauium potestatem 14 In tribus illis confessionis generibus potestas clauium locum habet, vel quum solenni recognitione vitiorum suorum veniam deprecatur tota Ecclesia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto commiserit, ab omni mune offendiculum peperit, pœnitentiam suam testatur: vel quum is qui recet de fructu quòd conscientia inquietudinem ope Ministri indiget, suam illi infirmitatem aperit. Tollendæ verò offensionis diuersa est ratio: quia & si tunc recit, quòd sciunt à quoque conscientia pacè consulitur, præcipuus tamen finis est vt sub Christi legato subito odio inter se vniantur animi vinculo pacis. Sed fructus ille quem dixi annunciari peccato minimè spernendus est, quòd libentiùs confiteamur peccata nostra.

Quum enim tota Ecclesia velut coram Dei tribunali adstat, ream se condeh. 1. c. 1. f. 29. fitetur, vnum refugium habet in Dei misericordia: non vulgare aut lede pœnitentia solen ue solatium est habere illic præsentem Christi legatum, reconciliationis ni, quã veteris in mandato præditum, à quo denuntiari sibi absolutionem audiat. Hic vti suis Ecclesiis exigè litas clauium meritò commendatur, quum ritè, quo ordine, & qua rebant ab his qui gra ligione decet, ista peragitur legatio. Similiter quum is qui se ab Ec- uiora flagitia patra clesia quodammodo alienauerat, restituitur in fraternam vnitatem ac- cepta venia, quantum beneficium est quòd sibi ab his ignosci intelli-

Mat. 18. 19.

Iohan. 20. 23.

git quibus dixit Christus, Quibuscunque remiseritis peccata in terris, remissa in cœlo erunt? Nec minoris efficacis aut fructus est priuata absolutio, vbi ab his petitur qui singulari remedio ad infirmitatem suam subleuandam opus habent. Accidit enim non raro vt qui generales promissiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem aestinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remissione nondum impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem si

Mat. 9. 2.

Pastori suo secretum animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelij vocem peculiariter ad se directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, confide, animum confirmabit ad securitatem, illaque qua prius æstua- bat trepidatione liberabitur. At verò quum de clauibus agitur, semper cauendum est ne facultatem aliquam somniamus ab Euangelij prædicatione separatam. Alio iterum loco plenius hæc res explicanda erit, vbi de Ecclesie regimine agetur: atque illic videbimus verbo alligatum esse quicquid iuris ad ligandum vel soluendū Christus Ecclesie suæ cõ- tulit. Hoc tamen in ministerio clauium maximè verum est, cuius tota vis in eo posita est vt Euangelij gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obfignetur: quòd fieri, nisi sola prædicatione, nequit.

Expositio legis de confessione auriculari omnium peccatorum: vbi recitantur

Romanensium Theologorum varia sententia de numero et usu clauium, & de potestate ligandi et soluendi.

15 Quid Romanenses Theologi? Statuunt vt omnes vtriusque sexus statim atque ad discretionis annos peruenerint, semel ad minimū quotannis confiteantur omnia sua peccata proprio sacerdoti: nec peccatum dimitti nisi confitendi votum firmiter conceptum fuerit. quod votum nisi oblata facultate per solutum fuerit, iã nullum patere paradisi ingressum. Sacerdotem verò potestatem habere clauium, quibus peccatorem soluat ac liget. quia non sit irritum Christi verbum, Quodcunque ligaueritis, &c. De hac verò potestate pugnaciter inter se belligerantur. Alij di- cunt, vnicam esse clauem in essentia, scilicet potestatem ligandi & soluendi: scientiam ad bonum quidem usum requiri, sed tantum instar accessorij esse, non essentialiter cohære. Alij, quia videbant hanc nimium effrenatam licentiam, duas claues recensuerunt, discretionem & potestatem. Alij rursus, quum tali moderatione cohiberi sacerdotum improbitatem viderent, alias claues excuderunt, auctoritatem discernendi, qua in definiendo vterentur: & potestatem, quã executione suæ sententiæ

18. cap. 2.

exerce;

exercerent: scientiam accedere velut consiliarium. Istud autem ligare & soluere non audent interpretari simpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego sum, & non alius præter me: ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas Israel. Sed dicunt Sacerdotis esse pronuntiare qui ligati sint aut soluti, & declarare quorum remissa aut retenta sint peccata: declarare autem, vel per confessionem, quum absolut & peccata retinet: vel per sententiam, quum excommunicat, & recipit ad Sacramentorum communionem. Demum, quum intelligunt nondum se hoc nodo explicari, quin semper obiici possit, indignos sæpe ligari & solui à suis Sacerdotibus, qui propterea non ligentur aut soluantur in cælo: quod vltimum refugium est, respondent, collationem clauium cum limitatione accipiendam esse: quod Christus promiserit, apud tribunal suum approbatum iri sacerdotis sententiam, quæ iuste prolata fuerit, secundum quod merita ligati aut soluti postulabāt. Porro has clauas omnibus sacerdotibus à Christo datas esse, quæ illis ab Episcopis in promotione conferuntur: sed liberum vsum penes eos duntaxat esse qui muneribus Ecclesiasticis funguntur: apud excommunicatos & suspensos manere quidem ipsas clauas, sed rubiginosas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modesti ac sobrii iure videri possint præ aliis, qui sub noua incude nouas clauas fabricati sunt quibus thesaurum Ecclesiæ offerari tradunt: quas postea suo loco excutiemus.

16 Ad singula paucis respondebo. Taceo autem ad præsens quo iure quæ: iniuria fidelium animas suis legibus obstringant: quando id suo loco despicietur. Quod autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quod peccatum dimitti negant nisi sub condicione, si vctum confitendi firmiter conceptum fuerit: quod nullum superesse ingressum Paradisi garrant, si facultas confitendi neglecta fuerit: istud verò nullo modo ferendum est. Omniãne peccata enumeranda sunt? At David, qui secum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum confessionem, tamen exclamabat, Errores quis intelliget? Ab occultis meis munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meæ transierunt super caput meum, & sicut onus graue, grauata sunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quàm multæ sederunt facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recensendum catalogum se conferebat: sed è profundo malorum clamabat ad Dominum, Obrutus sum, sepultus sum & suffocatus: inferorum portæ circumdederunt me, immersum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis suorum peccatorum nunc suppurationem cogitet, vbi Dauidem videt suorum numerum inire non posse?

17 Hæc carnificina plusquam crudeliter diuexata sunt eorum animæ qui aliquo Dei sensu afficiebantur. Principiò sese vocabant ad calcem, peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in fiondes, iuxta vltimum formulis dissecebant: tum appendebant qualitates, quantitates, circumstantias, atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longius progressi fuerant, cælum vndique & vndique pontus: nullus portus, nulla statio: quo plura transmiserant, maior semper congeries oculis ingeriebatur: imò verò velut altæ moles assurgebāt: nec spes vlla, vel saltem post longas ambages, euadendi apparebat. Hærebant itaque inter saxum & saxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quàm desperatio. Ibi sæui isti carnifices, vt vulnera leuarent quæ fecerant, fomenta quædam adhibuerunt: vt faceret scilicet quisque quod in se esset. Sed nouè rursum cutæ obstrepebāt, imò noui cruciatus excoriabāt miseris animas: Non satis tēporis impendi, non iusta opera incubui, multa per negligentiam

præterij, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non est excusabilis. Suggestantur adhuc alia pharmaca quæ eiusmodi dolores demulcebant: Age negligentia tuæ pœnitentiam, modò supina non sit, condonabitur. Verùm omnia ista cicatricem obducere non possunt: nec tam mali sunt leuaméta quàm venena melle oblita, ne sua acerbitate primum guttum offendat: sed in intima penetrent, antequam sentiantur. Urget ergo semper terribilis illa vox, & auribus insonat, Confitere omnia peccata tua: nec potest horror iste pacari nisi certo solatio. Hic cogitè lictores quàm possibile sit ad rationem vocare totius anni acta, & quid singulis diebus peccarint colligere: quando experientia vnumquæque cõuincit, ubi ad vesperam excutienda sunt vnus tantùm diei delicta, memoriam confundit: tanta se turba & varietas ingerit. Neque enim de crassis & stupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduersis, defunctos se putant, sed de veris Dei cultoribus, qui postquam se examine peracto obrui vident, addunt etiam illud Iohãnis, Si cor nostrum arguit nos, maior est Deus corde nostro: itaque expauescunt ad iudicis illius conspectum, cuius cognitio sensum nostrum longè superat.

1r Iob. 7. 20

Similitudine describitur, quomodo tantæ illusioni (legi scilicet de enumerandis omnibus peccatis) acquieuerit pars orbis non parua. Legè illam esse impossibilem, & reddere homines hypocritas: postea ostèditur certissima regula confessionis, proposito publicani exèplo.

18 Quod autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale venenum temperabatur, acquieuit, non id factum est quod Deo satisfactum crederet, aut sibi etiam planè satisfaceret: sed vt, quasi in medio mari fixa anchora, paulum interquiesceret à nauigatione, vel quasi fessus & fatiscens viator, in via decumberet. In scienda eius re fide nõ laboro. Sibi enim quisq; testis apud se esse potest. Dicam in summa qualis lex illa fuerit. Primum simpliciter est impossibilis: itaque nõ nisi perdere, damnare, confundere, in ruinam & desperationem conuere potest. Deinde peccatores, à vero peccatorum suorum sensu abductos, hypocritas facit, Deique ac sui ipsorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiscuntur latentè illum vitiõrum lernam, occultas suas iniquitates, & interiores sordes, quarum potissimum notitia miseriam suam reputare debuerant. At certissima erat confessionis regula, tantam mali nostri abyssum agnoscere ac fateri, quæ sensum quoque nostrum superet. Hac regula videmus: non positam Publicani confessionem, Domine propitius esto mihi peccatori. Quasi diceret, Quantus quantus sum, totus sum peccator, nec ipam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua assequi possum: abyssus misericordia tuæ hanc peccati abyssum absorbeat. Quid, inquires: ergone confitenda non sunt singula delicta? ergo nulla confessio Deo accepta, nisi duobus istis verbis conclusa, Peccator sum? Imò verò danda potius opera vt quantum in nobis est totum cor effundamus coram Domino: nec modò nos peccatores vno verbo fateamur, sed vt tales nos verè & ex animo agnoscamus: quanta sit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoscamus: non modò nos immundos, sed qualis sit & quanta, quàmque in multis partibus nostra immundities: non modò debitores, sed quantis debitis grauati, & quot nominibus obstricti: non modò vulneratos, sed quàm multis & lethalibus plagis faucij simus. Hac tamen recognitione quum se totum peccator coram Deo effuderit, seriò ac syncerè cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorum suorum recessus quàm quos penitus excuteri possit. Atque ad eò exclamet cum Dauide, Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. *Iam verò quod affirmant non dimittit peccata, nisi voto confitendi firmiter concepto, & clausam esse paradisi portam ei qui facultatem confitendi sibi oblatam neglexerit, absit vt istud eis concedamus. Non enim alia nunc est peccatorum remissio quàm semper fuit, Quotquot remissionem peccatorum a Christo obtinuisse leguntur.

Psal. 19 13

**Refutatio duorum posteriorum capitulõrum decreti confessionis Papisticae (tria enim posita fuerant*

guntur

guntur, non leguntur in aurem sacrificuli cuiuspiam confessi. Nec sanè *initio sec. 15, et 16)*
 confiteri poterant, vbi nec sacrificuli confessionarij erant, nec ipsa etiam *non dimitti pecca-*
 confessio. Et multis postea seculis inaudita fuit hæc confessio, quibus sine *ta, nisi voto &c. &c.*
 hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quasi de re dubia longius *Clausam esse para-*
 disceptemus, verbum Dei apertum est, quod æternum manet, Quoties *disi portam &c.*
 cunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recorda- *Ezech. 18. 21*
 bor. Huic verbo qui aliquid aulet adicere, non peccata ligat, sed Domi-
 ni misericordiam. * Num quòd contendunt non posse ferri iudicium
 nisi causa cognita, in promptu est solutio, temerè hoc sibi arrogare qui
 sunt à seipsis iudices creati. Ac mirum est tam securè sibi fabricare prin-
 cipia quæ nemo sanæ mentis admitteret. Instant sibi ligandi & soluendi
 munus esse mandatum, acti quædam effecti iurisdictio quæstioni adiucta.
 Porro hoc ius Apostolis fuisse incognitum tota eorum doctrina clamat.
 Nec verò certò scire soluaturne peccator, ad sacerdotem pertinet, sed ad
 eum à quo petitur absolutio: quando nunquam scire potest qui audit,
 sitne iusta & integra enumeratio. Ita nulla esset absolutio, nisi ad verba
 eius qui iudicandus est restricta. Adde quòd tota soluendi ratio ex fide &
 pœnitentia constat: quæ duæ res cognitionem hominis fugiunt, vbi de
 altero ferenda est sententia. Sequitur ergo ligandi & soluendi certitudi-
 nem non subicij terreni iudicis arbitrio: quia minister verbi, vbi partes
 suas rite exequitur, non potest nisi conditionaliter absolueret: sed in gra-
 tiam peccatoris hoc dici, Quorum remisistis peccata: ne dubitent ven-
 niam, quæ promittitur ex Dei mandato & voce, in cœlis fore ratam.

19 Nihil itaque mirum si auricularem istam cōfessionem, tem adeò
 pestilentem tō que nominibus Ecclesiæ noxiam, damnamus, ac subla-
 tam è medio cupimus. Quòd si per se res esset indifferens, quando tamè
 nulli vsui est nec fructui, tot autem impietatibus, sacrilegijs, erroribus
 causam dedit: quis non protinus abolen dam censeat? Recensent quidem
 aliquot vsus, quos vt valde fructuosos venditāt: sed illos aut e mentitis,
 aut nullius prorsus momenti. Vnum tantum si singulari prerogatiua com-
 mendant, erubescantiam confitentis grauem esse pœnam, qua & pecca-
 tor fit in posterum cautior, & Dei vindictam auerit, seipsum punies.
 Quasi non satis magna verecundia hominē humiliemus, dum ad sum-
 mum illud tribunal cœleste, ad Dei, inquam, cognitionem vocamus. E-
 gregiè verò profectum est si vnus hominis pudore peccare desinimus,
 Deum non erubescimus habere mala conscientie nostræ testem. Quan-
 quam id quoque ipsum falsissimum est: nulla enim re fieri maiorem pec-
 candi confidentiam aut licentiam passim videre est, quàm dum, confes-
 sione sacerdoti facta, homines existimant se posse tegerè os, & dicere,
 non feci. Nec toto solùm anno fiunt ad peccandum audaciores, sed in
 reliquum anni tempus de confessione securi, nunquam ad Deum suspi-
 rant, nunquam ad se redeunt: sed peccata peccatis accumulunt, donec o-
 mnia, vt opinantur, simul euomant. Vbi autem euomuerunt, sarcina sua
 exonerati sibi videntur, iudiciũque à Deo transtulisse, quod sacerdoti
 detulerunt: Deo obliuionem indux. ite, vbi consciũ sacerdotem fece-
 runt. Porro quis confessionis diem latus instare videt? quis ad confiten-
 dum alacri animo pergit? ac non potius, quasi obrorto collo in carce-
 rem trahatur, inuitus ac reluctanti similis veniens: nũ fortè ipsi sacrificuli,
 qui mutuis facinorũ suorum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se deli-
 catè oblectāt. Non multas chartas inficiã referendis prodigiosis abomi-
 nationibus quibus scatet auricularis confessio. Tantũ dico, si nõ incõ-
 sultè fecit * sanctus ille vir, qui ob vnum scortationis iuorem, cōfessio-
 nem ex ecclesia sua, vel potiùs à suorũ memoria sustulit: infinitis hodie
 Rupris, adulterijs, incestis, lenocinijs, quid factò opus sit admonemur.

*Soluitur aduersa-
 riorũ obiectio, Nõ
 posse ferri iudiciũ,
 nisi causa cognita,
 id est dari absolu-
 tionem, nisi enume-
 ratis peccatis,*

*Non mirum esse, si
 auricularem cōfes-
 sionem damnamus
 & abrogamus: &
 falsò aduersarios
 hoc ei utilitatis tri-
 buere, quod erubesc-
 centia humiliet pec-
 catorem, quã cõtra
 ad peccandi confi-
 dentiam armet,*

** Nestarius, de que-
 sect. 7.*

20 Quod huc obtendūt potestatem clauium, & in ea regni sui pro-
 rari. (vt aiunt) & pappim confessionarij locant, videndum quantum va-
 lere debet. Ergo sine causa (inquiunt) data sunt clauis? ergo sine causa di-
 cum est, Quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis?
 Frustramur ergo verbum Christi? Respondeo, grauem fuisse causam cur
 darentur clauis: quem admodum & nuper exposui, & vbi de excommu-
 nicatione ageretur, explicat ū iterum docebo. Sed quid, si vno gladio e-
 iusmodi omnibus eorum postalatis ansam præcidam, sacrificulos non
 esse Apostolorum vicarios nec successores? Verum istud quoque alibi
 tractandum erit: nunc, vnde se munire maximè volunt, arctem erigunt
 quo molitiones omnes suæ deiiciantur. Christus enim non antè Aposto-
 lis ligandi & soluendi potestatem fecit quàm eos Spiritu sancto dona-
 uit. Nego igitur vllis competere clauium potestatem, qui non prius ac-
 ceperint Spiritum sanctum. Nego quenquam clauibus vti posse nisi præ-
 eunte decenteque Spiritu sancto, & dictante quid agendum sit. Spiritum
 sanctum habere se illi nugantur: sed re ipsa negant: nisi fortè Spiritum
 sanctum rem esse vanam & nihili fingunt, vt certè fingunt: sed illis non
 credetur. Atque hac quidem machina in vniuersum subuertuntur, vt cu-
 iuscunque ostij clauem se habere iactent, semper interrogandi sint ha-
 beántne Spiritum sanctum, qui clauium est arbiter & moderator. Si ha-
 bere se respondeant, rursus interpellandi sunt an errare possit Spiritus
 sanctus. Istud diserte profari non audebunt, tamen si obliquè sua doctrina
 insinuant. Inferendum ergo erit, nullos sacrificulos habere clauium po-
 testatem, qui passim sine delectu soluunt quæ ligari Dominus voluerat,
 ligant quæ solui iusserat.

21 Quod potestatem cla-
 uium aliquando e-
 xerceri posse sine scien-
 tia, dicunt aduer-
 sarij, falsum osten-
 ditur: quò hoc mo-
 do incerta futura
 sit absolutio: vbi c-
 tità de absolute
 vel dānatione, quā
 Euangeli ministri,
 vel Ecclesia pronū-
 ciat ex verbo, et de
 illius certitudine.
 1. Cor. 6. 9

21 Quando clarissimis experimentis euinci se vident, quod dignos
 & indignos promiscuè soluant & ligent, potestatem vsurpant sine scien-
 tia. Et quāquam negare non audent ad bonum vsum requiri scientiam,
 potestatem tamen ipsam malis dispensatoribus traditam scribunt. At-
 qui hæc potestas est, Quodcunque ligaueris aut solueris in terra, erit in
 cælis ligatum aut solutum. Aut promissum Christi mentiri oportet, aut
 bene ligant & soluunt qui sunt hac potestate præditi. Nec est quòd tergi-
 uersentur, Christi dictum limitari secundum eius merita qui ligatur aut
 soluitur. Et nos etiam fatemur nec ligari nec solui posse nisi dignos qui
 ligentur aut soluantur. Sed habent Euangelij nuntij & Ecclesia verbum
 quo dignitatem hanc meriantur. In hoc verbo nuntij Euangelij possunt
 omnibus remissionem peccatorum in Christo polliceri per selem: pos-
 sunt damnationem edicere in omnes & super omnes qui Christum non
 amplectuntur. In hoc verbo Ecclesia pronuntiat, scortatores, adulteros,
 fures, homicidas, auaros, iniquos vātem in regno Dei non habere: ta-
 lēque certissimis vinculis ligat. Eodem verbo soluit quos respicientes
 consolatur. Sed quæ erit isthæc potestas nescire quid ligandum sit aut sol-
 uendum? ligare autem non posse aut soluere, nisi scias? Cur ergo dicunt
 se absoluere autoritate sibi data, quum incerta sit absolutio? quò nobis
 imaginaria hæc potestas, si nullus sit vsus? Iam autem habeo, aut nul-
 lum esse, aut tam incertum esse vt pro nullo habendus sit. Quum enim
 fateantur bonam esse sacerdotum partem qui non rite vtantur clauibus,
 potestatem verò sine legitimo vsu inefficacem: quis mihi fidem faciet,
 eum à quo soluit bonum esse clauium dispensatorem? quòd si malus
 est, quid aliud habet quàm friuolam istam dispensationem? Quid in te
 ligandum sit aut soluendum, nescio, quando iusto clauium vsu careo:
 sed si mereris, te absoluo. Ac tantundem posset, non dico laicus (quan-
 do id æquis auribus non ferrent) sed Turca, aut Diabolus. Id enim est di-
 cere, Verbum Dei non habeo, certam soluendi regulam: sed autoritas
 mihi

mihî data est te absoluedi, si ita sunt tua merita. Videmus igitur quorum spectant, quum diffinierunt, clauas esse auctoritatem discernendi, & executionis potestatem: scientiam accedere cõsiliarium, & instar cõsiliarij ad bonum vsum esse. Nempe libidinosè, licenter, sine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

22 Si excipiat quæspiam, legitimos Christi ministros non minùs perplexos fore in suo officio, quia absolutio quæ à fide pendet, semper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidũ solatium fore, quia minister ipse, qui idoneus iudex non est eorum fidei, de eorum absolute certus non est: in promptu est solutio. Dicunt enim illi, non remitti à sacerdote peccata nisi quorum ipse est cognitor. ita secundum eos in remissio ex sacerdotis iudicio pendet: qui nisi prudenter discernat quinã uenia digni sint, tota actio cassa est ac irrita. Denique potestas de qua loquuntur, iurisdictio est examini annexa, ad quod restringitur uenia & absolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda est abyssus: quia ubi integra non est confessio, mutila etiam est spes ueniæ. deinde sacerdos, ipse suspensus hæreat necesse est, dum nescit an bona fide enumeret peccator sua mala: postremò (quæ incitiam & ruditas sacerdotum est) maior pars ad hoc munus exercendum nihilo aptior est quàm sutor ad agros colendos: alij fere omnes sibi meritò suspecti esse debent. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de absolute papali, quòd eam fundatam esse velunt à sacerdotis persona: neque id modò, sed à cognitione, vt tantum de rebus delatis, quæ sitis & competet iudicet. Iam si quis à bonis istis doctoribus quærat, reconcilieturne Deo peccator peccatis quibusdam remissis, non video quid respondeant: nisi quòd fateri cogentur infructuosum esse quicquid pronuntiat sacerdos de remissis peccatis, quorum recitationem audierit, quandiu alia non eximuntur à reatu. Ex parte confitentis, quàm perniciosa anxietas conscienciam deuinet. im teneat, hinc patet, quòd dum recumbit in sacerdotis discretionem, vt loquuntur, nihil ex verbo Dei statuere potest. Ab his omnibus absurdis libera & immunis est doctrina quam tradimus. Conditionalis enim est absolutio vt confidat peccator sibi propitium esse Deum, modò sincerè in Christi sacrificio expiationem quærat, & acquiescat oblata sibi gratia. Ita errare non potest qui pro officio præconis, quod sibi ex Dei verbo dictatum est, promulgat. Peccator verò certam & liquidã absoluteionem amplecti potest, ubi simplex illa conditio apponitur de amplexanda Christi gratia, secundum generalem illam magistri ipsius regulã, quæ impie spreta in Papatu fuit, Secundum fidem tuam fiat tibi.

23 Quàm infulse misceant quæ de clauium potestate docet Scriptura promissimè alibi dictatum: & locus erit oportunior in tractando regimine Ecclesiæ meminerint tamè lectores præposterè ad auricularem & secretam confessionem torquent quæ partim de Euangelij prædicatione, partim de excommunicatione à Christo dicta sunt. Quare dum obiiciunt ius soluendi datum esse Apostolis, quod sacerdotes exerceant, peccata sibi agnita remittendo, falsum & frivolum principium sumi palam est: quia absolutio quæ fidei seruit, nihil aliud est quàm testimonium ueniæ ex gratuita Euangelij promissione sumptum. altera autem quæ ex disciplina Ecclesiæ pendet, nihil ad secreta peccata, sed ad exemplum magis pertinet, vt tollatur publica Ecclesiæ offensio. Quòd autem hinc inde testimonia contradunt, quibus probent non sufficere vel soli Deo, vel laicis confiteri peccata, nisi sacerdos sit cognitor, putida ac pudenda est eorum diligentia. Nam si quando peccatoribus suadent vetusti patres vt se exonerent apud suum pastorem, de recitatione accipi non potest quæ tunc in vsum non fuit. Deinde, vt sinistri fuerunt Lombardus & similes,

Absoluteio Sacrificulorum in Papatu est incerta, stã à parte absoluentis, quã confitentis. Contra in Euangelica absoluteione, quæ ab hac vna cõditione pendet, Si peccator expiationem quærat in vno Christi sacrificio. & acquiescat oblata sibi gratia.

Matt. 9. 29

Doctores Papisticos, dũ prætexunt, ius soluendi datum Apostolis, perperã ad auricularem confessionem torquere quæ à Christo dicta sunt partim de Euangelij prædicatione, partim de excommunicatione. Errores Lombardi & similes in hac re: & de modo quæ fabricati sunt, remittendi peccata cum iunctione pœnæ & satisfactionis.

videntur data opera libris adulterinis fuisse additi, quorum prætextu deciperent simplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiam semper comitatur solutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitentia tactus est, quanuis nondum confessus fuerit: ideòque tunc sacerdotem non tam remittere peccata quàm pronuntiare & declarare remissa esse. Quamquam in verbo Declarandi crassum errorem insinuant, ceremoniam subrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem atrox, in facie Ecclesiæ absolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempestiuè trahunt ad peculiarem cuiusque vsum, quod iam diximus communi disciplinae esse destinatum, vbi tollenda est grauioris & notæ culpæ offensio. Sed paulò post moderationem peruertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnæ & satisfactionis, in quo suis sacrificiis ius arrogat dimidiandi quod Deus vbiq; in solidum nobis promisit. Quum enim simpliciter pœnitentiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorsus sacrilega est. Perinde enim valet ac si sacerdos, tribuni personam sustinens, Deo intercederet, nec vellet Deum pati mera sua liberalitate in gratiam recipere nisi qui ad tribunium subsellium prostratus iacuerit, illique sit mulctatus.

Summa eorum que de Cōfessione auriculari dicta sunt à sect. 4. hucusq; & quid de ea sentire debeant pij. Vide Calu ad Cōcil Trident. Item, in vna Ecclesiæ reformadē ratione. Item, epist. ad Sadol. Itē, aduersus Theolog. Paris. Itē, de Scādal. Item de necessitate reformadē Eccles. Lib. 4. Sen. dist. 10. c. 4. c. nō sufficit. de pontif. c. med. eadem dist. c. nullus. eadem dist. De satisfactiōe, cui tertium locum assignant Sophistæ in Pœnitentia: de retentione pœnæ, culpa remissa, & similibus mendacijs: que corrumpunt opposita gratuita peccatorū remissione per nomen Christi.

24 Tota huc summa redit: si Deum facere velint confessionis huius fictitiæ authorem, eorum vanitatem coargui: sicuti monstrari falsarios in paucis quos citant locis. Quum verò palàm sit Legem esse ab hominibus impositam, dico & tyrannicam esse & cum Dei iniuria latam, qui verbo suo conscientias astringens, vult ab hominum imperio solutas esse. Iam quum ad obtinendam veniam necessitas eius rei præscribitur quam Deus voluit esse liberam, dico sacrilegium esse minimè tolerabile: quia nihil Deo magis proprium, quàm peccata remittere, in quo nobis sita est salus. Adhæc ostendi inuictam demum fuisse hanc tyrannidem, quum fœda barbarie oppressus esset mundus. Docui præterea legē esse pestiferam quæ vel in desperationem præcipitat miseræ animas, vbi cunq; viget Dei timor: vel, vbi est securitas inanibus blanditijs demulcens, magis hebetat. Postremò exposui quascunq; afferunt mitigationes non aliò tendere nisi vt inuoluât, obscorent ac deprauent puram doctrinam, fucosis autem coloribus impietate tegant.

25 Tertium locum satisfactioni in pœnitentia assignat, de qua quicquid blaterant, vno verbo subuerri potest. Dicunt non sufficere pœnitenti à præteritis malis abstinere, & mores in melius commutare, nisi de iis quæ facta sunt satisfaciatur Deo. Esse autem multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominum propitiandum, iis debita iustitiæ Dei persoluenda, iis compensanda delicta, iis veniam emerendam: quanuis enim largitate misericordiæ culpam remiserit, pœnam tamen retinere disciplina iustitiæ: hanc esse pœnam quæ satisfactionibus redimenda sit. In hanc tamen summam recidunt omnia, nos quidem à Dei clementia delictorum veniam impetrare, sed intercedente merito operum, quibus peccatorum noxa compensetur, quo debita iustitiæ Dei satisfactio persoluitur. Talibus mendacijs oppono gratuitam peccatorum remissionem, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primum, quid est remissio nisi meræ liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antapocha testatur sibi numeratam pecuniam: sed qui nulla solutione, vltro sua beneficentia nomen expungit. Cur deinde Gratis additur, nisi ad tollendam omnem satisfactionis opinionem? Qua igitur confidentia suas satisfactiones adhuc erigunt, quæ tam valido fulmine prostrantur. Quid autem? quum Dominus per Isaiam clamat, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non ero memor:

annon

Isa. 52. 3

Rom. 5. 8

Colos. 7. 14

Tit. 3. 5

Isa. 43. 25

annon apertè denuntiat, causam & fundamentum remittendi à sola sua bonitate se petere? Præterea quum Scriptura vniuersa testimonium Christo deferat, quòd per nomen eius sit accipienda peccatorum remissio, nonne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per satisfactionum nomen accipi docent? Neque verò hoc se dare satisfactionibus negent, etiam si ipsæ intercedant quasi subsidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomen Christi, intelligit nihil nos afferre, nihil nostrum prætere, sed sola Christi commendatione niti: quemadmodum Paulus asserens, quòd Deus erat mundum sibi in Christo reconcilians, non imputans propter ipsum hominibus delicta, modum ratione neque mox subiicit, quia pro nobis factus est peccatum qui peccati expers erat.

26 Verùm qua sunt peruersitate, & peccatorum remissionem, & reconciliationem fieri semel dicunt, quum in gratiam Dei per Christum in Baptismo recipimur: post baptismum, resurgendum esse per satisfactiones: sanguinem Christi nihil prodesse, nisi quatenus per clauis Ecclesie dispensatur. Nec de re dubia loquor, quum suam impuritatem clarissimis scriptis prodiderint: nec vnus aut alter, sed vniuersi scholastici. Nam ipsorum magister, postquam Christum in ligno pœnam peccatorum soluisse, iuxta Petri doctrinam, confessus est: subiuncta illico exceptione sententiæ illam corrigit, quòd in Baptismo omnes peccatorum pœnæ temporales relaxantur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minorantur: vt ita simul cooperetur crux Christi & nostra pœnitentiæ. Sed longè aliter Iohannes, Si quis peccauerit, ait, habemus aduocatum apud Patrem, Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo vobis filioli: quia remittuntur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur, quibus dum Christum proponit peccatorum propitiationem, non aliam esse satisfactionem ostendit qua offensus Deus propitiari placariue possit. Non dicit, Semel vobis per Christum reconciliatus est Deus, nunc vobis alias rationes querite: sed perpetuum facit aduocatum, qui sua intercessione in patris gratiam nos semper restituat: perpetuam propitiationem, qua peccata expiètur. Est enim illud perpetuò verum, quòd alter Iohannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipse non alius: hoc est, quando ipse solus est Agnus Dei, solus quoque oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfactio. Nam quum ius & potestas ignoscendi propriè competat in Patrem, vbi à Filio distinguitur, vt iam vñum est: in altero gradu Christus hic locatur, quòd pœnam nobis debitam in se transfere, reatum nostrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde sequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Christo peractæ, nisi apud eum resideat honor ille quem sibi rapiunt qui Deum placare tentat suis compensationibus.

27 Ac duo hic perpendere conuenit: vt integer & illibatus suus honor Christo seruetur: vt cōscientiæ de peccati venia securæ, pacem apud Deum habeant. Isaias ait, Patrem posuisse in Filium nostras omnium iniquitates, vt luore eius sanemur. Quod aliis verbis repetens Petrus ait, Christum petulisse in corpore suo peccata nostra super lignum. Paulus scribit damnatum esse peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatum factus est: hoc est vim & maledictionem peccati in eius carne interemptam, quum in hostiam datus est, in quam tota peccatorum nostrorum moles, cum sua maledictione & execratione, cum horrendo iudicio Dei, & mortis damnatione, reuerteretur. Hic nequaquam adiuntur negamenta: ita quòd post initiali participationem, passionis Christi efficaciam, & aliter nostrum vnum nomen, sentiat quum pro satisfactoriæ pœnitentiæ modo: sed ad vnicam Christi satisfactionem, quoties lapsi

*Lib. 3. Sent. dist. 9.
Hic & sect. 27. refutatur blasphem?
error Scholasticorū.
Remissionē peccatorum & reconcilia-
tionem semel fieri
in Baptismo, sed
post Baptismum re-
surgendum esse per
satisfactiones: &
ostenditur ita Chri-
stum suo honore spo-
liari, & cōscientia-
rum pacē turbari,
quam nunquā cer-
tò statuere possint,
sibi remissa esse pec-
cata.*

*1. Pet. 2. 24
2. Tim. 1. 9
2. Ioh. 2. 2, & 12
Iohan. 1. 36*

*Isa. 53. 4, & 6
1. Pet. 2. 24
Rom. 8. 3
Gal. ut. 3. 13*

fuerimus, reuocamur. Nunc tibi pestilentes eorum nēnia proponere. Grā-
 + tiam Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si postea ceci-
 + derimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari.
 Hæc si locum habeant, ane quæ Christo superius sunt attributa, illi sal-
 ua manent? Immanè quantum hæc differunt, iniquitates nostras positas
 esse in Christo vt in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari: Chri-
 stum esse propitiationem pro peccatis nostris, & Deum operibus propiti-
 andum. Quòd si de pacificanda conscientia agitur: quæ ista erit pacifi-
 - catio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem illi satis-
 - factionis modus constare poterit? Ergo semper dubitabit an Deum ha-
 beat propitium, semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus sa-
 tisfactiunculis acquiescunt, nimis contemptim iudicium Dei æstimant:
 & parum reputant quanta sit peccati grauitas, vt alibi dicemus. Et vt i-
 - p̄s concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid ta-
 - men facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec
 centum vitæ, vel si totæ in hoc sint, sufficere queant? Adde quòd loci
 - omnes quibus asseritur peccatorum remissio, non ad cathecumenos per-
 - tinent, sed ad regenitos Dei filios, & qui in Ecclesiæ sinu fuerunt diu nu-
 - triti. Legatio illa quam tam splendidè extollit Paulus, Obsecro vos
 Christi nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, sed ad
 eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui satisfactionibus valere iussis,
 ad Christi crucem eos ablegat. Sic quum scribit Coloffensibus Chri-
 - stum pacificasse per sanguinem crucis quæ sunt in cœlo vel in terra,
 non restringit hoc ad momentum quo recipimur in Ecclesiam, sed ad
 totum cursum extendit. Quòd facilè ex contextu patet, vbi dicit fideles
 habere redemptionem per sanguinem Christi, nempe remissionem pec-
 - catorum. Quamquam plures locos congerere superuacuum est qui sub-
 - inde occurrunt.

2. Cor. 5. 20

Coloff. 1. 20

*Refutatio ineptæ di-
 stinctionis inter pec-
 cata mortalia &
 venialia: & hic ca-
 lumnia aduersario
 r̄, dum dicunt nos
 facere peccata oīa
 æqualia. Videl. lib.*

2. cap. 8. sec. 58. 59

Rom. 6. 23

Ezech. 18. 20

Rom. 8. 1

28 Hic in asylum confugiunt ineptæ distinctionis, Peccata quædam
 venialia esse, quædam mortalia: pro mortalibus grauem satisfactionem
 deberi: venialia facilioribus remediis purgari, oratione Dominica, aque
 benedictæ asperione, absolutione Missæ. Sic cū Deo ludunt & ineptiūt.
 Quum tamen assiduè peccatum veniale & mortale in ore hebeāt, non-
 dum alterum ab altero discernere potuerūt, nisi quòd impietatem & im-
 munditiam cordis. peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura
 iusti & iniusti regula docet) peccati stipendiū pronuntiamus esse mor-
 tem. & Animam, quæ peccauerit, morte dignam. Caterum fidelium pec-
 cata venialia esse: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei mise-
 ricordia nulla est condemnatio iis qui sunt in Christo Iesu: quia nō im-
 putantur, quia venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc nostrā
 calumniantur: dicunt enim paradoxum esse Stoicorum, de peccatorum
 æqualitate: sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincuntur. Quæro e-
 nim, annon inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio mi-
 nus agnoscāt? Non igitur protinus sequitur, paria esse peccata quæ simul
 mortalia sint. Quum Scriptura definiat, stipendium peccati mortem esse:
 Legis obedientiam, esse vitæ viam: transgressionem, mortem: hanc sen-
 tentiam euadere non possunt. Quem ergo satisfaciendi exitum inueniēt
 in tanto peccatorum cumulo? si vnus diei est satisfactio peccati vnus:
 dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt: quando diem nullū præ-
 tetit iustissimus quisque, quo non aliquoties labatur. Ad eorum verò sa-
 tisfactiones dum se accingent, numerosa, vel potius innumera cumula-
 bunt. Iam præcisa est satisfaciendi fiducia: quid morantur? quomodo ad-
 huc de satisfaciendo cogitare audent?

Hic & sec. 30. agi:

29 Conātur quidem se expedire: sed aqua (vt dicitur) illis hæret. Fin-
 gunt

gunt sibi distinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei misericordia: sed culpa remissa, pœnam restare quam per solui Dei iustitia postulat. Ad pœnæ igitur remissionem propriè spectare satisfactiones Quæ ista, bone Deus, desultoria leuitas? culpæ remissionem nunc gra-
 titam pro stare consentitur, quam precibus & lachrymis, aliisque omne
 genus præparationibus emereri subinde docent. Verùm adhuc cum ista
 distinctione ex diametro pugnat quicquid de peccatorum remissione in
 Scriptura nobis traditur. Quod tamen si satis superque existimo iam à
 me confirmatum, subnectam tamen quadam alia testimonio, quibus
 adeo constringantur tortuosi isti anguis, ut ne summam quidem cau-
 dam complicare posthac queant. Hoc est Testamentum nouum quod
 Deus in Christo suo nobiscum pepigit, Quod iniquitatum nostrarum non
 recordabitur. Quid his significauerit, discimus ex altero Propheta, ubi
 Dominus, Si iustus (inquit) à iustitia sua deflexerit, omnium iustitiarum
 eius non recordabor: si impius ab impietate sua recesserit, omnium ini-
 quitatum eius non recordabor. Quod se iustitiarum recordaturum ne-
 gat, utique hoc est, nullam se earum habiturum rationem, ut remuneretur.
 Ergo & peccatorum non recordari, est ea non postulare ad pœnam.
 Id ipsum alibi dicitur, proicere post tergum, delere instar nubis, demer-
 gere in profundum maris, non imputare, testumque habere. Talibus lo-
 quendi formulis non obscure sensum suum nobis explicuerat Spiritus san-
 ctus, si dociles aures illi accommodaremus. Certe si punit Deus peccata,
 imputat: si vindicat, recordatur: si ad iudicium vocat, testis non habet: si
 examinat, post tergum non proiecit: si inspicit, non obliterauit instar ne-
 bulæ: si ventilat, non proiecit in profundum maris. Atque in hunc mo-
 dum interpretatur Augustinus claris verbis, Si texit peccata Deus, no-
 luit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere: si noluit anima-
 duertere, noluit punire: noluit agnoscere, maluit ignoscere. Testis ergo
 peccati quare dixit? ut non viderentur. Quid erat, Deum videre peccata,
 nisi punire? Audiamus verò & ex alio Propheta loco, quibus legibus
 peccata remittat Dominus. Si fuerint (inquit) peccata vestra ut coccinū,
 quasi nix albescunt: & si rubuerint ut vermiculus erunt quasi lana. Apud
 Ieremiam autem sic legitur, In illa die requiretur iniquitas Iacob, & non
 inuenietur: peccatum Iehudah, & non erit: quia propitiabor reliquiis quas
 seruaero. Vis breuiter tenere quis sit verborum istorum sensus? Expen-
 de quid è cōuerso sibi velint loquutiones illæ, Dominum in sacculo ini-
 quitates colligare, in fasciculum colligere & recondere, stylo ferreo ex-
 rare in lapide adamantino. Nempe si vindictam repensum iri significant
 (quod extra dubium est) neque etiam dubitandum est quin cōtrariis sen-
 tentiis omnem vindictæ repensionem Dominus se remittere affirmet.
 Hic mihi obestandi sunt lectores, non ut glossis meis auscultent: sed tā-
 tum ut verbo Dei locum aliquem esse sinant.

30 Quid, quaeso, nobis præstitisset Christus si adhuc pro peccatis pœ-
 na exigetur? Nam quum dicimus eum pertulisse omnia peccata nostra
 in corpore suo super lignum, non aliud significamus quàm defunctum
 pœna & vindicta quæ peccatis nostris debebatur. Id ipsum significantius
 declarauit Isaias, quum dicit, Castigationem (sive correctionem) pacis no-
 stræ fuisse super eum. Quid verò est correctio pacis nostræ, nisi pœna
 peccatis debita, & à nobis persoluenda, antequam Deo reconciliari
 possemus nisi vices nostras ipse subisset? En clarè vides, Christum pec-
 catorum pœnas sustinuisse, ut suos ab illis eximeret. Et quoties de re-
 demptione per eum facta meminit Paulus, vocare solet ἀπολύτρωσις, quo
 non simpliciter redemptionem indicat, qualiter vulgò intelligitur: sed
 pretium ipsum & satisfactionem redemptionis. Qua ratione & Christum

*de distinctione
 culpa & pœna: et
 firmisimo Scr. et
 testimonijs v. fel
 litur Papiſtarū de
 Culpam in iſt
 Deum pœnā re-
 menda ſatisfacti-
 Oſtēditur
 nam nō poſſip. 5
 dab. ſub. i. diſti-
 etiam inter eternā
 pœnam & tempo-
 rales. Vide imitiū
 ſect. 25.
 Iere. 31. 34
 Eze. 18. 24. 27
 Iſa. 44. 22
 M. ch. 7. 19
 Pſal. 32. 1
 Pſal. 51. 1
 Iſa. 1. 18
 Iere. 50. 20
 I. b. 14. 17
 Oſe. 13. 12
 Iere. 17. 1
 1. Pet. 2. 24
 Iſa. 53. 5
 Rom. 3. 24, 1. cor. 1.
 30, eph. 1. 7, 1. 1. 2.
 1. 1. 1. 2. 6.*

ipsum se pro nobis ἀντίπροσ dedisse scribit. Quæ apud Dominum propitiatio est (inquit Augustinus) nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro nobis oblatum est in morte Christi? Valium autem in primis arietem nobis suppeditat quod de expiandis peccatorum noxis in Lege Mosaica præscribitur. Neque enim illic Dominus hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit: sed totam in sacrificiis compensationem requirit. Vbi tamen alioqui diligentissimè atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Qui fit autem ut nullis profus operibus admilla delicta procurare iubeat, sed sola in expiationem sacrificia requirat, nisi quòd ita testari vult vnicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? Nam quæ rum immolabant sacrificia Israëlitarum, non hominum opera censebantur, sed à sua veritate, hoc est vnicò Christi sacrificio, æstimabantur. Qualem autem compensationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis eleganter Oseas expressit. Omnè (inquit) tolles iniquitatem ò Deus: in peccatorum remissio. Et vitulos labiorum pe soluemus. en satisfactio. * Scio quidem subtilius adhuc ipsos elabi, dum inter æternam pœnam & temporales distinguunt: sed quum temporalem pœnam quoduis supplicium esse tradant, quod tam de corpore quàm de anima sumit Deus, excepta modò æterna morte, parum eos subleuat hæc restrictio. Nam superiores loci quos citauimus, hoc nominatum volunt, hac nos conditione recipià Deo in gratiam, ut quicquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoscendo. Et quoties Dauid aut alij Propheta peccatorum veniam petunt, simul pœnam deprecantur. Inò diuini iudicij sensus huc eos impellit. Rursum, quum à Domino misericordiam promittunt, semper ferè ex professo de pœnis earumque remissione concionantur. Certè quum Dominus apud Ezechielem pronuntiat finem se impositurum Babylonico exilio, idq; propter se, non propter Iudeos: gratuitum esse vtrunque satis demonstrat. Denique, si à teatu liberamur per Christum, pœnas quæ inde proueniunt cessare oportet.

Osea 14.3

* Vide Calu. ad Concilij Tridentini sess. 6. cap. 15.

Eze. 36. 22, & 32

2. Sam. 12. 13

De locis quibusdã Scripturæ, quibus Papæ hæc errorè suum cõfirmare nititur, Culpa remissa pœnam retineri, quæ sit redimenda satisfactoribus: ostenditur autem duo esse diuini iudicij genera: vnum vindictæ, alterum castigationis, quæ sunt prudẽter distinguenda.

Dan. 9. 24

Prou. 16. 6, et 10 12

1. Pet. 4. 8

Luc. 7. 47

31 Verum quando & ipsi Scripturæ testimoniis sese armant, videamus qualia sint quæ ipsi obtinent argumenta. Dauid (inquiunt) de adulterio & homicidio à Propheta Nathan obiurgatus, veniam peccati accipit: & tamen morte filij, quem ex adulterio sustulerat, postea plectitur. Tales pœnas, quæ post culpæ etiam remissionem infligendæ essent, satisfactionibus redimere docemur. Hortabatur enim * Daniel Nebuchadnezar ut elcemosynis peccata redimeret. Et Solomo scribit propter æquitatem & pietatem remitti iniquitates. Alibi etiam, charitate operiri multitudinem peccatorum. Quam sententiam cõfirmat & Petrus item apud Lucam Dominus de muliere peccatrice ait, remissa esse illi peccata multa, quia dilexit multum. Ut peruersè semper & præposterè facta Dei æstimant. At non obseruauerunt (quod minime prætereundum erat) duo esse diuini iudicij genera: longe aliam in hac Dauidis correptione vidissent pœnæ formam quàm quæ ad vltionem tendere putanda sit. Quoniam autem nostra omnium non mediocriter refert intelligere quorsum pertineant Dei castigationes, quibus in peccata nostra animaduertit, & quæ quum ab exempli differant quibus impios & reprobos cù indignatione persequitur summatim perstringere non abs re, arbitror, fuerit. Iudicium vnam, docendi causa, vocemus vindictæ: alterum, castigationis. Porro iudicio vindictæ sic intelligendus est Deus inimicos suos vlcisci, ut iram aduersus illos suam exerceat, confundat, dissipet, in nihilum redigat. Id ergo sit nobis propriè Dei vindicta, vbi puniit cum eius indignatione cõiuncta est. Iudicio castigationis non ita sæuit ut irascatur: nec vindicat ut perdat vel fulminet ad interitum, Vnde non est sup-

plium

ciam propriè aut vindicta, sed correctio & admonitio. Alterum iudicis est, alterum patris. Iudex enim quum facinosum punit, in ipsum delictum animaduertit, & de facinore ipso pœnam expetit. Pater quum filiũ seuerius corrigit, non hoc agit vt vindicet aut mulctet, sed magis vt doceat & cautiorem in posterum reddat. Paulò diuersa similitudine Chrysostomus alicubi vitur, quæ tamen eòdem recidit. Verberatur (inquit) filius: verberatur & famulus: sed hic vt seruus, quia peccauit, punitur: ille verò, vt liber & filius disciplina indigens, castigatur. Huic correctio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.

32 Vt breuiter & expedite rem totam teneamus, hæc ex duabus statuatur prima distinctio: vbicunq; pœna est ad vltionem, ibi maledictio & ira Dei se exerit, quam semper à fidelibus continet. Castigatio contrà, & Dei benedictio est & amoris habet testimonium, vt docet Scriptura. Hoc discrimen satis Dei verbo passim notatur. Quicquid enim afflictionum in præsentia vita sustinent impij, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium, vnde æternam suam damnationem eminus iam conspiciunt: tantũque abest vt inde emendentur, iut fructum aliquem percipiant, vt potiùs talibus præludijs ad dirissimam, quæ tandem eos manet, gehennam apparentur. * Castigans autem castigat seruos suos Dominus, sed morti non tradit eos: quare eius ferula verberati, bonum id sibi fuisse fatentur ad veram eruditionem. Vt autem sanctos vbique legimus tales pœnas placido animo suscepisse, ita superioris generis flagella semper vehementer sunt deprecari. Castiga me Domine (inquit Ieremias) sed in iudicio, non in ira tua: ne fortè imminuas me. Effunde furorem tuum in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocarunt. * David autem, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Neque obest quòd sæpiusculè sanctis suis irasci dicitur Dominus, quum in eorum peccata animaduertit. Qualiter apud Isaiam, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me. Item Habacuc, Quum iratus fueris, misericordix recordaberis. Michæas verò, Iram Dei portabo, quia peccaui ei. Vbi admonet non solum nihil obirependo proficere qui iustè plectuntur, sed doloris mitigationem suppeterè fidelibus, consilium Dei reputando. Eadem enim ratione hereditatem suam profanare dicitur: quam tamen, vt scimus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis consilium vel affectum, sed ad vehementem doloris sensum refertur. quò afficiuntur qui vel qualemcunq; eius seueritate sustinent. Atqui fideles suos non mediocriter tantum austeritate pungit, sed interdum ita vulnerat, vt sibi non longè ab inferorum exitio distare videantur. Siquidem testatur iram suam promeritos, atque ita expedit vt sibi in malis suis displiceant, Dei placandi maiore cura turgentur, & sollicitè ad veniam petendã festinens: sed in eo ipso luculentius interim clementix quàm iræ suæ testimonium profert. Stat enim fœdus in vero nostro Solomone nobiscum percussim, cuius si rem nunquam fore irritam is qui fallere non potest affirmat. Si dereliquerint, inquit, filij eius Legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: si stateta mea profanauerint, & mandata mea non custodierint: visitabo in virga iniquitates eorum & in verberibus peccata eorum: misericordiã autè meam non auferam ab eo. Cuius misericordix quo nos certiores faceret, vitgam, qua Solomonis posteritatem arguet, dicit fore vitorum & verbera filiorum hominum. Quibus particulis dum moderatè & lenitatem significat, simul innuit non posse nisi extremo lethaliq; horrore confundi qui Dei manum sibi aduersam esse sentunt. Huius lenitatis quantam habeat rationem in Israele suo castigando, ostendit apud Pro-

Iob. 5. 17

Prov. 3. 11

Hebr. 12. 5

Hic & sec. 33. tra-

ctatur, fideles sem-

per vehementer esse

deprecatis prius il-

lud iudicij diuini

genus: posteri autè

placido animo sus-

cepisse, quia amoris

habet testimonium.

Itè quò irasci dicitur

Deo sanctis suis,

nò ad puniendos cõse-

liũ vel affectum re-

ferri, sed ad rebe-

mentè doloris sen-

sum quo ipsi affi-

ciuntur simulac vel

qualẽcunq; eius se-

ueritate sustinent:

hocq; illis expedi-

re, vt sibi in malis

suis displiceant. Re-

probos contrà, dum

flagellis Dei ferun-

tur, ita quodãmodo

incipere pœnas per-

dere illius iudicio.

Qua oĩa cõfirmantur

Scripturæ testi-

monij, item Chry-

sostomi & Augu-

stini expositionibꝰ.

* Psa! 110. 18

Psal. 119. 71

Ier. 1. 24

* Psa! 6. 2, & 38. 2

Isa! 12. 1

Habac. 3. 2

Mich. 7. 9

Psa! 81. 31

2. Sam. 7. 14

Isa. 48.10 phetam, In igne repurgauit te, inquit, sed non velut argentum: nam & ipse totus absumptus es. Quamquam purgationis loco castigaciones illi esse docet: eas tamen ipsas addit ita se temperare, ne plus iusto per eas deteratur. Idque omnino necesse est: quia vt quisque Deum magis reueretur, & ad colendam pietatem se addicit, sic tenerior est ad ferendam eius iram. Reprobi enim quanuis sub flagellis gemant, quia tamen non expendunt causam, quin potius tam suis peccatis quam Dei iudicio tergum obuertunt, ex fœcordia illa contrahunt duritiem: vel quia fremunt & calcitrant, adeoque tumultuantur contra suum iudicem, furiosus ille impetus amentia & furore eos obstupescit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, statim descendunt ad reputanda peccata, & metu horrorisque percussi, ad deprecationem supplices confugiant. Hos dolores, quibus se cruciant miseræ animæ nisi leniret Deus, succumberent centies etiam in mediocribus iræ eius signis.

33 Sit deinde hæc altera distinctio, quod dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pendere incipiunt: & quamquam illis non impune cedit talibus iræ diuinæ documentis non auscultasse, non tamen ideo plectuntur quod ad meliorem mentem redeant: sed tantum vt Deum magno suo malo iudicem & vltorem experiantur. Ferulis autem verberatur filij, non vt multam delictorum Deo persoluant, sed vt inde ad resipiscentiã proficiant. Proinde in futurum eas potius quam in præteritum tempus respicere intelligimus. Id Chry-

In Serm. de pœnit. & confes.

ostomi verbis malim quam meis exprimere. Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis sumens supplicium, sed ad futura nos corrigens. Sic & Augustinus, Quod pateris, vnde plangis, medicina est tibi. non pœna: castigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, si nõ vis repelli ab hæreditate, &c. Tota ista miseria generis humani in qua gemit mundus, noueritis fratres quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis, &c. Has sententias ideo citare placuit, ne cui videretur noua aut minus vilitata loquutio quam posui. Atque huc pertinent querimonie indignationis plenæ, quibus Deus sæpe de populi ingratitude expostulat, quod peruicaciter contempserit omnes pœnas. Apud Isaiam, Ad quid percuterem vos vltra? à planta pedis ad verticem nõ est sanitas. Sed quia talibus sententiis abundant Prophete, breuiter indicasse satis fuerit, nõ alio cõsilio Deum punire suam Ecclesiam, nisi vt subacta resipiscat. Ergo

Isa. 1.5

1. Sam. 15. 23
2. Sam. 12. 18
1. Cor. 11. 32

quum Saulem regno abiecit, puniebat ad vindictam: quum Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc sententiã accipiendum est quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mûdo damnemur. Hoc est, dum nos filij Dei manu cœlestis Patris affligimur, non hæc pœna est qua cõfundamur: sed castigatio duntaxat qua erudiamur. Qua in te planè nobiscum est Augustinus: docet enim, pœnas, quibus homines pariter castigantur à Deo, variè considerandas esse: quia sanctis sunt post peccatorum remissionem certamina & exercitationes: reprobis, sine remissione, supplicia iniquitatis. Vbi pœnas Dauidi aliisque piis inflctas commemorat, & eò spectasse dicit vt eorũ pietas huiusmodi humilitate exerceretur ac probarentur. Neque verò quod dicit Isaias, remissam esse populo Iudaico iniquitatem, quod plenã accepisset castigationem de manu Domini, à pœnæ solutione pendere delictorum veniam arguit: sed perinde est ac si diceret: Satis iam pœnarum exactum est: quarum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuistis, tempus est vt accepto plenæ misericordiæ nuntio animi vestri in lætitiã diffusimè Patrem sentiant. Nam illic Deus patris induit personam, quem iultæ quoque seueritatis pœnitet, vbi coactus est aspicius in filium animaduertere.

Lib. de pec. meritis ac remis. 2. c. 33, & 34

Isa. 40. 2

34 His cogitationibus fidelem instrui necesse est in afflictionum acerbitate. Tempus est ut iudicium incipiat à domo Domini, in qua inuocatum est nomen eius. Quid facerent filij Dei si seueritatem quam sentiunt, ultionem eius esse crederent? Qui enim manu Dei percussus, Deum iudicem punientem cogitat, non potest nisi iratum & aduersum sibi concipere: ipsum verò Dei flagellum, ut maledictionem & damnationem detestari: denique se à Deo diligere nunquam persuaderi poterit qui sic erga se affectum sentiet ut adhuc punire velit. Sed ille demum sub Dei flagellis proficit qui suis vitiis irascentem, sibi autem propitiū ac beneuolum ipsum reputat. Alioqui enim necesse esset euenire quod Propheta se expertum conqueritur, Super me transierunt furores tui Deus: terrores tui opprellerunt me. Item quod scribit Moses, Quoniã defecimus in ira tua, & in indignatione tua conturbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra in lumine vultus tui. Quoniã omnes dies nostri recesserunt in ira tua: consumpti sunt anni nostri, sicut verbum ex ore emissum. Contrà verò Dauid de paternis castigationibus, ut illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, sic canit, Beatus homo quem tu corripueris Domine, & in Lege tua erudieris, ut prætes illi quietem à diebus malis, dum foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi Deus parcens incredulis, & eorum scelera dissimulans rigidior erga suos apparet. Ideoque solatij causa addit Legis admonitionem, qua discant salutem suam consulere dum renocantur in viam, impij verò præcipites ferantur in suos errores, quorum finis est fouea. Nec refert siue æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, pestilentia, morbi, maledictiones Dei sunt, quàm ipsum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, ut sint aduersus reprobos iræ vindictæque Domini instrumenta.

35 Perspiciunt nunc omnes (ni fallor) quò spectet illa Domini animaduersio in Dauidem: nempe ut documentum esset, grauius Deo displicere homicidium & adulterium, aduersum quod tantam offensionem in dilecto & fideli seruo declarasset, ut erudiretur ipse Dauid ne postea tale facinus auderet: non autem ut pœna esset qua compensationem quandam Deo solueret. Sic & de altera correptione iudicandum est, qua Dominus populum vehemènti peste affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quam in recensendo ipso populo prolapsus fuerat. Nam peccati quiddam noxam Dauidi gratis remisit: sed quia tum ad publicum omnium seculorum exemplum, tum ad Dauidis quæ humilitationem pertinebat, tale facinus non impunitum manere: ipsum flagello suo asperitè castigauit. Quem scopum in vniuersali quoque humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quum enim impetrata gratia, omnestamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnam parenti nostro indictæ fuerant, miseriam: talibus exercitamentis admoneri nos sentimus quàm grauius Deo Legis suæ transgressio displiceat: quò miseræ nostræ conscientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentius aspiramus. Stultissimus vero fuerit si quis atretur presentis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur Chrysostomus voluisse, quum ita scripsit, Si ob hoc pœnas infert Deus ut in malis perseuerantes ad pœnitentiam vocet, ostensa pœnitentia, superflua iam erit pœna. Quare prout vniuscuiusque ingenio expedire nouit, ita hunc maiori asperitate, illum benigniore tractat indulgentia. Itaque vbi docere vult se non esse in pœnis exigendis immodicum exprobat duro & obstinato populo quò percussus non tamen faciat finem peccandi. Hoc sensu conueritur Ephraim esse quasi placentiam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabatur in animos ferule, ut

1. Pet. 4.17
Iere. 25.29

Quam necesse sit in afflictionibus acerbitate fideles hac cogitatione instrui, Deum diligere ipsos, vitis autem eorum irasci.

Psal. 88.17

Psal. 90.7

Psal. 94.12

Deum remisso Dauidi adulterio, eum castigasse cum in concilio humiliter exemplum, tum ut ipsum humiliaret: hac ratio ne fideles quibus propitiū est: quæ die iubere communibus huius vitæ miseris.

2. Sam. 24.15

Homil. 3. de prout. ad Stagiritum.

Iere. 5.3

Oy. c. 7.8

– vitii excoctis populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostendit, simul ac quisque resipuerit, se mox fore placabilem, sibi que nostra peruicacia exprimi quem exercet rigorem in castigandis delictis, cui voluntaria correctio occurreret. Quando tamen ea est nostra omnium durities & ruditas quæ castigatione in vniuersum opus habeat, visum est prudentissimo Patri omnes sine exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirum autem est cur sic in vnum Davidis exemplum oculos coniciant, tot exemplis non permoueantur, in quibus gratuitam peccatorum remissionem licebat contemplari. Legitur publicanus descendisse è templo iustificatus: pœna nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachrymas eius, inquit Ambrosius, legimus, satisfactionem non legimus. Et audit paralyticus, Surge: remittuntur tibi peccata tua: pœna non imponitur. Omnes quæ in Scriptura commemorantur absolutiones, gratuita describuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potius peti debuerat, quàm ab vnico illo, quod nescio quid singulare continet.

Luc. 18. 14

Luc. 22. 61

Matt. 9. 2

Dan. 4. 24. Cum iubetur Nebuchadnezer peccata sua redimere iustitia, illud redimere referri ad homines potius quàm ad Deum. Et non causam veniæ illic describi, sed potius modum veræ conuersionis. Idem de quibusdam alijs Scripturæ locis.

Prov. 10. 11

1. Pet. 4. 8

Prov. 16. 6

Heb. 13. 16

Matt. 23. 25

Luc. 11. 39

36 Daniel sua exhortatione, qua suadebat Nebuchadnezer vt peccata sua iustitia redimeret, & iniquitates suas miseratione pauperum: non voluit significare iustitiam & misericordiam esse Dei propitiationem & pœnarum redemptionem (absit enim vt alia vnquàm fuerit ἀπολυτρωσις quàm sanguis Christi) sed illud redimere, ad homines potius quàm ad Deum reculit: ac si dixisset, Exercuisti, ô rex, iniustam & violentam dominationem, oppressisti humiles, spoliaisti pauperes, durè & iniquè tractasti populum tuum: pro iniustis exactioibus pro violentia & oppressione nunc refer misericordiam & iustitiam. Similiter Solomo charitate operiri multitudinem peccatorum ait: non apud Deum, sed inter homines ipsos. Sic enim habet integer versus, Odiù excitat contentiones: charitas verò operit cùctas iniquitates. Quo versu, more suo, per antithesin, mala quæ ex odiis nascuntur, cum fructibus charitatis confert in hunc sensum: Qui inter se oderunt, vicissim mordent, carpunt, exprobrant, lacerant, omnia vicio vertunt: at verò qui se diligunt, multa inter se mutuo dissimulant, ad multa conuiuent, multa vicissim condonant: non quod alter alterius vitia probet, sed tolerat, & admonendo medetur, potius quàm insectando exulceret. Eodem sensu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum est, nisi deprauatæ vafræque detortæ Scripturæ insimulare eũ volumus. Vbi verò misericordia & benignitate docet expiati peccatum, non intelligit illis coram facie Domini compensari, vt tali satisfactione pœnitus Deus, pœnam quam alioqui erat expetiturus, remittat: sed familiari Scripturæ more indicat quod ipsum sibi propitium reperiri sint qui vitii ac nequitii prioribus valere iussis, per pietatem & veritatem ad ipsum conuertuntur: ac si diceret irâ Domini residere, ac quiescere eius iudicium vbi à flagitijs nostris quiescimus. Nec verò causam veniæ, sed potius modum veræ conuersionis describit. Sicuti frequenter denuntiant Prophetæ frustra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitentia, quem oblectat integritas cum officiis charitatis. Sicut etiam admonet author Epistolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem commendans, eiusmodi sacrificia placere Deo. Nec certè Christus, dum Phariseos subsannans quod purgandis tantum catinis intenti, cordis mundiciem negligenter, iubet eos quod omnia munda sint, dare elemosynas, ad satisfaciendum hortatur: sed tantum docet qualis probetur Deo mundities. De qua loquutione alibi tractatum est.

Luc. e cap. 7. 36. Re missa sunt illi peccata multa, quia diliget.

37 Quantum attinet ad locum Lucæ, nemo, qui parabolam illic à Domino propositam sano iudicio legerit, nobis ex eo controuersiam faciet. Phariseus apud se cogitabat, non cognosci à Domino mulierem quam

quam tanta facilitate ad se admisisset. Sentiebat enim non fuisse admis-
 surum, si peccatricem, qualis erat, cognouisset. Atque ex eo colligebat
 non esse Prophetam, qui cum in modum falli posset. Dominus, ut pec-
 catricem non esse ostenderet cui iam remissa essent peccata, parabolam
 proposuit: Duo debitores erant vni sceneratori: alter quinquaginta de-
 bebat, alter quingenta: vtrique remissum est debitum: vter maiorem gra-
 tiam haberet? Respondet Phariseus, Is vtrique cui plus donatum est. Subi-
 cit Dominus, Hinc agnosce remissa esse huic mulieri peccata, quia dile-
 xit multum. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit causam
 remissionis peccatorum, sed probationem. Sunt enim sumpta à simili
 eius debitoris cui remissa erant quingenta, cui non dixit ideo remissa,
 quia multum dilexisset: sed ideo multum diligere, quia remissa sint. At-
 que huc eam similitudinem applicari conuenit in hanc formam: Putas
 mulierem hanc esse peccatricem: atqui talem non esse agnoscere de-
 bueras, quando ei remissa sint peccata. Remissionis autem peccatorum
 fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam re-
 fert. Est autem argumentum à posteriori, quo aliquid demonstratur à
 signis sequentibus. Qua autem ratione peccatorum remissionem illa ob-
 tinuerit, palam Dominus testatur. Fides, inquit, tua te saluam fecit. Fide
 igitur remissionem assequimur: charitate gratias agimus, & Domini be-
 neficentiam testamur.

38 Parum autem me mouent quæ in veterum scriptis de satisfactio-
 ne passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter,
 omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapsos esse, aut nimis
 asperè ac durè loquutos: sed non concedam eos ipsos ad eò fuisse rudes &
 imperitos, vt eo sensu illa scripserint quo à nouis istis satisfactionariis le-
 guntur. * Chrysoströmus alicubi ita scribit, Vbi misericordia flagitur,
 interrogatio cessat: vbi misericordia postulatur, iudicium non sequitur: vbi
 misericordia petitur, pœnæ locus nō est: vbi misericordia, quæstio nulla:
 vbi misericordia, cōdonata responsio est. Quæ verba vtcunq; torquean-
 tur, cum dogmatibus tamen scholasticis conciliari nunquam poterunt.
 In libro autem de dogmatibus Ecclesiasticis, qui Augustino inscribitur,
 sic legis, Pœnitentiæ satisfactio est, causas peccatorum excidere, nec eo-
 rum suggestionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque seculis
 irritam passim fuisse satisfactionis doctrinam, quæ pro amissis delictis re-
 pendendi diceretur: quum omnem satisfactionem ad cautionem referat se
 in posterum à peccatis abstinendi. Nolo citare quod tradit idem Chryso-
 stomus, eum nihil à nobis vltra requirete quàm vt delicta nostra cum la-
 chrymis apud se confiteamur: quando eiusmodi sententiæ subinde in ei-
 us & aliorum scriptis recurrunt. Augustinus quidem alicubi opera mi-
 sericordiæ remedia nuncupat obtinendæ peccatorum remissionis: sed
 ne in verbulo isto quis impingat, ipse alio loco occurrit. Caro Christi, in-
 quit, verum est & vnicum pro peccatis sacrificium, non modò iis quæ
 vniuersa in baptisate delentur, sed quæ postea ex infirmitate subrepūt:
 propter quæ vniuersa quotidie clamat Ecclesia, Remitte nobis debita no-
 stra. Et remittuntur per singulare illud sacrificium.

39 Vocarunt autem vt plurimum satisfactionem, non compēsatio-
 nem quæ Deo redderetur, sed publicam testificationem, qua qui excom-
 municatione mulctati fuerant quum in communionem recipi vellent,
 Ecclesiam reddebant de sua pœnitentia certiozem. Indicebantur enim il-
 lis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus se prioris vitæ verè & ex a-
 nimo pœnitens esse approbarent, vel potius priorum memoriam oblite-
 rant: atque ita dicebātur non Deo, sed Ecclesiæ satisfacere. Quod etiā
 his ipsis verbis ab Augustino expressum est in Enchiridion ad Laurentiū.

lexit multum, &c.
 exponitur, dilectio
 nem scilicet nō esse
 causam remissionis,
 sed probationem re-
 missionis.

Hic & sect. 39. ostē-
 ditur, veteres Eccle-
 siasticos scriptores
 non eo sensu quæ-
 ritos de satisfactio-
 nis quo Papiſtæ:
 intellexisse pœ-
 nitentes satisfacere
 Ecclesiæ, non Deo.

* Homil. 2 in Psal-
 50.
 Cap. 54.

Hom. 10. in Genes

Enchirid. ad Laurentiū

Mati 6. 12-

Cap. 66. Citatur in Decr. ca. in acti. de pœnit. dist. 1. Ex antiquo eo ritu sumpserunt originem confessiones & satisfactiones quæ hodie in usu sunt. Viperei sanè partus, quibus factum est vt ne vmbra quidem melioris illius formæ superfit. Scio veteres interdum duriusculè loqui: nec, vt nuper dixi, forsan lapsos esse nego: sed quæ pauculis nauis aspersa erant, dum illotis istorum manibus tractantur, prorsus inquinantur. Et si veterum autoritate pugnandum est, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones suos contexit, ex insulis quorundam monachorum delitiis quæ sub Ambrosij, Hieronymi, Augustini & Chrysostomi nomine feruntur, decerpta est: vt in præsentî argumento omnia ferè sumit è libro Augustini de pœnitentia, qui à rhapsodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus confarcinatus, Augustini quidem nomen præfert, sed quem nemo, vel mediocriter doctus agnoscere pro suo dignetur. Quòd autem in eorum ineptiis non tam argutè exquirò, ignoscant lectores, quos volo molestia leuare. Mihi certe nec valde laboriosum, & tamen plausibile esset traducere cum maximo probro quæ antehac pro mysteriis iactarunt: sed quia fructuosè docere propositum est, supersedeo.

*De supplementis quæ ad satisfactiones adiungunt, nempe indulgentiis
& purgatorio.* CAP. V.

Quod tandiu saluæ constiterint indulgentiæ argumento esse quâ alta errorum nocte aliquot seculis immersi fuerint homines. EX hac porrò satisfactionis doctrina scaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad satisfaciendum facultatibus nostris deest, istis suffici rugantur: atque eò profiliunt insanix vt dispensationem esse definiant metitorum Christi & Martyrum, quam Papa suis bullis partitur. Etsi autem helleboro magis quàm argumentis digni sunt, vt non magnum operæpretium sit tam frivolis erroribus refellendis incumbere, qui multis arietibus percussi sua sponte consensescere & ad inclinationem spectare incipiunt: quia tamen imperitis quibusdam vtilis erit brevis refutatio, eam non omittam. Et sanè quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ ac in tam impotenti & furiosa lasciuiâ tam diuturnam impunitatem retinuerint, id vero documento esse potest quàm alta errorum nocte immersi fuerint aliquot seculis homines. Videbant se à Papa & suis bulligerulis palàm nec dissimulanter ludibrio haberi: quæstuosas nundinationes de animarum suarum salute exerceri, pauculis nummis salutis pretium taxari, nihil gratuitum proflare: hac specie emungi se oblationibus, quæ in scorta, in lenones, in commensationes turpiter absumerétur: summos indulgentiarum buccinatores, summos esse cõtemptores: monstrum istud maiori indies licentia grassari ac luxuriari, nec finem vllum fieri, plumbum semper nouum afferri, novos nummos elici. Excipiebant tamen summa veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutiùs, existimabant tamen pias esse fraudes, quibus cum fructu aliquo falli possent. Tandem vbi orbis aliquantum sibi sapere permisit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiam congelascunt, donec planè euanescant.

Quid sint indulgentiæ ex Papistarum doctrina: vnde conuincitur esse profanationem sanguinis Christi. Verùm quoniam plurimi, qui sordes, imposturas, furta, rapacitates (quibus luserunt hæctenus, & nos ludificati sunt indulgentiarum) vident, fontem ipsum impietatis non conspiciunt: operæpretium est indicare non solùm quales indulgentiæ, sed quid omnino sint omni macula abstersæ. Thesaurum Ecclesiæ vocant, Christi & sanctorum Apostolorum Martyrumque merita. Huius horrei radicalem custodiam (vt attigi) Romano Episcopo traditam fingunt, penes quem sit tantorum bonorum dispensatio, vt & ipse per se elargiri possit, & elargiendi iurisdictionem alijs

aliis delegare. Hinc nunc plenarie indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum à Cardinalibus, centum dierum: ab Episcopis quadraginta. Sūt autem illæ (vt genuinè describā) sanguinis Christi profanatio, Satanæq; ludibrium, quo Christianū populum à Dei gratia, à vita quæ est in Christo abducit, & à vera salutis via auertant. Qui enim poterat fœdius profanari Christi sanguis, quàm dum negatur sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconciliationem, ad satisfactionem, nisi velutarescentis & exhausti defectus aliunde supplatur & sufficiatur? Christo Lex & Propheta omnes (inquit Petrus) testimonium perhibent, quòd per ipsum accipienda sit remissio peccatorum: indulgentiæ remissionem peccatorum per Petrum, Paulam & Martyres largiuntur. Sanguis Christi emundat nos à peccato, inquit Iohannes: indulgentiæ sanguinem Martyrum faciunt peccatorum ablationem. Christus (inquit Paulus) qui peccatū non nouerat, factus pro nobis est peccatum (id est peccati satisfactio) vt iustitia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum satisfactionem in sanguine Martyrum reponunt. Clamabat Paulus & Corinthiis testificabatur, solum Christum pro ipsis crucifixum & mortuum esse: indulgentiæ pronuntiant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit, Christum acquisiisse Ecclesiam suo sanguine: indulgentiæ aliud pretium acquisitionis in Martyrum sanguine statuunt. Vna oblatione Christus cōsummauit in perpetuum sanctificatos, ut Apostolus: indulgentiæ reclamant, à Martyribus petfici sanctificationem, quæ alioqui non sufficeret. Iohannes dicit sanctos omnes lauiffe stolas in sanguine Agni: indulgentiæ docent lauare stolas in sanguine sanctorum.

3. Præclarè aduersus hæc sacrilegia Leo Romanus Episcopus ad Pallasinos, Quauis (inquit) multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen infantis occisio propitiatio fuit mūdi. Accepere iusti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ: singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quispiam debitum suo sine persoluit: quum vnus exiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, sepulti, suscitati. Quam sententiam, vt erat memorabilis, alibi quoque repetiit. Nihil certè clarius ad confodiendum impium hoc dogma desiderari queat. Nec tamen minus appositè Augustinus in eadem sententiam, Etsi fratres (inquit) pro fratribus morimur, nullius tamen sanguis Martyris in peccatorum remissionem funditur: quod fecit Christus pro nobis: neque in hoc quòd imitaremur, sed quòd gratularemur contulit nobis. Item alibi, Sicut solus Filius Dei factus est Filius hominis, vt nos secum filios Dei faceret: ita pro nobis solus suscepit sine malis meritis peccatum, vt nos per ipsum sine bonis meritis consequeremur indebitam gratiam. Equidem quum tota eorum doctrina exhorrendis sacrilegiis & blasphemis confuta sit, hæc tamen præ aliis prodigiosa est blasphemia. Agnoscant annon hæc sint sua placita, Martyres plus morte sua Deo præstuisse ac meritos esse quàm sibi opus esset: tantamque illis meritorem largitatem superfuissè: quæ in alios redundaret. Ne igitur superuacuum sit tantum bonum, commisceri eorum sanguinem sanguini Christi, & ex utroque thesaurum Ecclesie confici ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Atque ita accipiendum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo ea quæ desunt passionum Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia. Quid hoc est, nisi Christo nomen relinquere, ceterum vulgarem sanctulum facere, qui in turba vix dignoscatur? Vnum, vnum illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum respici quum de obtinenda peccatorum remissione, expiatione, sanctificatione agitur. Sed audiamus eorū enthymemata. Ne sine fructu effusus

Act. 10. 43

Egregia antithesis Christi & indulgentiarum Papalium.

1. Iohan. 1. 7

2. Cor. 5. 21

1. Cor. 1. 13

Act. 20. 28

Heb. 10. 14

Apoc. 7. 14

Epi. l. 81.

Psal. 116. 15

Hic & sect. 4. Cor.

foditur impiū dogma indulgentiarum

egregijs sententijs

Leonis Rom. l. p. sc.

August. ostenditur, sanguinē Mar-

tyrum nō esse infru-

ctuosum, sicut nul-

lum locum habeat

in remissione pecca-

torum.

Epist. 95.

Tract. in Iohā. 84.

Lib. ad Bonif. 4.

cap. 4.

Colos. 1. 24

fit sanguis mārtyrum, in commune Ecclesiæ bonum conferatur. Itāne an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius suo sanguine subscribere? testificari præsentis vitæ contempnu, meliorem se vitam querere? fidem Ecclesiæ sua constantia confirmare, hostium autem pertinaciam frāgere? Sed hoc est scilicet, nullum fructum agnoscūt, si solus Christus est propitiator, si solus mortuus est pro peccata nostra, si solus est oblatus pro nostra redemptione. Nihilominus (inquiūt) coronam victoriæ adepti essent Petrus & Paulus si in lætulis defuncti essent sua morte. Quòd autem ad sanguinem vsque certarunt, id sterile, & infructuosum relinquere iustitiæ Dei non quadraret. Quasi verò pro donorum suorum mensura gloriam in seruis suis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem satis magna in commune ab Ecclesia percipitur, vbi illorum triumphis accenditur ad pugnandi zelum.

Coloss. 1. 24

4 Quàm verò malitiosè Pauli locum ditorquent, vbi dicit se supple re in corpore suo ea quæ deerant passionum Christi! Non enim defectū illum supplementūve illud ad redemptionis, satisfactionis, expiationis opus refert, sed ad eas afflictiones quibus Christi membra, nempe fideles omnes exerceri oportet: quādiu in hac carne agent. Dicit ergo hoc restare passionum Christi, quod in seipso semel passus, quotidie in mēbris suis patitur. Eo nos honore dignatur Christus, vt nostras afflictiones suas reputet ac ducat. Quod autem addidit Paulus, Pro Ecclesia: non intelligit

2 Tim. 2. 10

2. Cor. 1. 6

pro redemptione, pro reconciliatione, pro satisfactione Ecclesiæ: sed pro ædificatione & profectu. Quemadmodum alibi ait, se sustinere omnia propter electos, vt salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu. Et Corinthiis scribebat, pro eorum consolatione & salute se perferre quascun que tribulationes patiebatur. Et continuò ibidem seipsum explicat, quòd addit se factum Ecclesiæ ministrū, non ad redemptionem, sed secundam dispensationem quæ illi commissa erat, ad prædicandum Christi Euangeliū.

In Psal. 16

Quòd si alium quoque interpretem requirunt, audiant Augustinum Passiones (inquit) Christi in solo Christo, vt in capite: in Christo & Ecclesia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrū vnum Paulus, Suppleo in corpore meo quod deest passionibus Christi. Si ergo in membris Christi es, quisquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non sunt Christi mēbra, deat passionibus Christi.

Tract. in Iob. 47

Passiones verò Apostolorum pro Ecclesia susceptæ quorsum tendāt, alibi exponit, Christus mihi ianua est ad vos: quia oves Christi estis, sanguinis eius comparatæ: agnoscite pretium vestrum, quod à me non datur, sed per me prædicatur. Deinde subnectit, Quomodo ipse animam suam posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificandam pacem, ad fidem asserendam. Hæc Augustinus. Absit autem vt deesse aliquid putauerit Paulus passionibus Christi quantum ad omnem iustitiæ, salutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui ad eò luculenter & magnificè concionatur, exuberantiam gratiæ per Christum tanta largitate effusam, vt omnem vim peccati longè supergressa fuerit. Hac sola sancti omnes salui facti sunt, non vitæ aut mortis suæ merito, quemadmodum Petrus disertè testatur: vt in Deum & Christum eius contumeliosus fuerit qui vllius sancti dignitatem alibi quàm in sola Dei misericordia reposuerit. Sed quid hîc diutius, perinde atque in re adhuc obscura moror, quum talia prodigia traducere, vincere sit?

Rom. 5. 15

Act. 15. 21

Aut mendax Dei Euangelium esse oportet, aut mendaces Indulgentias ostenditur.

5 Porrò, vt tales abominationes prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Iesu Christi includere, quam Dominus verbo Euangelij dispensari voluit? Sanè aut mendax Dei Euāgelium esse oportet, aut mendaces indulgentias Nā Euangelio Christum cum omni affluentia bonorum cœlestium, cum omnibus suis meritis, omni sua iustitiā,

stitia, sapientia, gratia, nulla exceptione nobis offerri testis est Paulus, 2. Cor. 5. 18 quum dicit depositum esse apud ministros verbum reconciliationis, quò hac legationis forma fungantur, ceu Christo per ipsos hortante, Obsecramus, reconciliamini Deo. Eum qui peccatū non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Christi gratia, quæ (eodem Apostolo teste) fruenda nobis in Euangelio offertur, 1. Cor. 1. 17 norunt fideles. Contra indulgentiæ demensum aliquod gratiæ ex armario Papæ reclusum, plumbo, membranæ, loco etiā affigunt, à verbo Dei auellunt. * Siquis autem originem requirat, hinc videtur hic abusus emanasse, quòd quum iniungerentur olim seueriores satisfactiones pœnitentibus quā vt ab omnibus ferri possent, qui pœnitentia sibi imposita grauati se vltra modum sentiebant, petebant ab Ecclesia relaxationem. Remissio, quæ talibus fiebat, Indulgentia vocabatur. Vbi autem satisfactiones ad Deum transtulerunt, ac compensationes esse dixerunt quibus se redimant homines à iudicio Dei, simul etiam indulgentias eò traxerunt, vt essent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quæ is reuelimus blasphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum prætextum habere queant.

6 Iam nec de suo Purgatorio molesti nobis sint: quod hac securi fractum, dirutum, & à fundamentis prorsus euersum est. Neque enim quibusdam assensior qui dissimulandum hac in parte censent, & mentionem Purgatorij omittendam, ex qua actus (vt aiunt) pugne oriuntur, minimè edificationis referri potest. Equidem & ipse tales nugas negligenter consulere, nisi seria ducerent. Sed quum ex multis blasphemias constructum sit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas & graues offensiones suscitaret: profectò conuendendum non est illud fortè vtrunque ad tempus dissimulari poterat, quòd sine Dei verbo curiosa audacique temeritate excogitatum erat: quòd de ipso creditum erat nescio quibus reuelationibus Satanae arte confictis: quòd ad ipsius confirmationem aliquot Scripturae loci in seipso detorti erant. Quanquam non fere Dominus humanam audaciam sicut in abditos iudiciorum suorum recessus perumpere: & seuerè prohibuit, neglecta voce sua, sciscitari à mortuis veritatem: nec verbum suum tam irreligiose contaminari permittit. Demus tamen illa omnia tolerari aliquantisper potuisse vt res non magni momenti: vt ubi peccatorū expiatio alibi quàm in Christi sanguine quaeritur, vbi satisfactio alibi transfertur, periculosissimum silentium. Chimaerum ergo non modò vocis sed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Satanae esse commentum, quod Christi crucem euacuat, quod còtumeliam Dei misericordiae non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit & euerit. Quid enim illis est Purgatorium nisi quæ post mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis satisfactio? vt diruta satisfaciendi opinione, ipsum ab imis radicibus extemplo eueratur. Quòd si proxima disputatione plusquam perspicuum est, Christi sanguinem vnicam esse pro fidelium peccatis satisfactionem, expiationem, purgationem: quid superest nisi Purgatorium meram esse eamque horribilem in Christum blasphemiam? prætereo sacrilegia quibus quotidie defenditur, offendicula quæ in religione patit, aliæque innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodisse conspicimus.

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perperam solent, illis è manibus excutere operæ pretium est. Quum Dominus (inquiunt) peccatum in Spiritum sanctum, neque in hoc neque in futuro seculo remittendum asseuerat, ex eo simul innuit, quorundam esse in futuro seculo peccatorum remissionem. Verum quis non videat, Dominum illic de peccati culpa loqui? Quòd si ita est, quid ad eorum Purgatorium, vt pote

* Quæ Indulgentiarum origo fuisse videatur.

Ad doctrinam de Purgatorio non esse conuendendum.

Deut. 18. 11

Matt. 12. 32, Marc. 3. 28, Luc. 11. 17
Hic & sect. 8. & 9. exponuntur loci quidam Scripturae quos Papæ & per-

peram detorquent ad confirmationem sui Purgatorij. quorum illic pœna, ex eorum opinione, luitur, culpam in præfenti vitæ remiffam esse non inficiantur? Ne tamen adhuc nobis obftrepant, planiorem habebunt folutionem. Quum Dominus ſpem omnem veniæ præcidere vellet tam flagitioſæ nequitie, non ſatis habuit dicere, nunquã remiffum ita: ſed quò magis amplificaret, partitione uſus eſt, qua & iudicium complexus eſt quod ſentit in hac vita vniuſcuiuſq; conſcientia, & poſtremum illud quod palàm in reſurrectione feretur: ac ſi diceret, Vos à malitioſa rebellionẽ non ſecus ac præſentiſſimo exitio caute. Nam qui oblatam Spiritus lucem deſtinatò extinguerẽ conatus fuerit, neq; in hac vita, quæ peccatoribus ad conuerſionem data eſt, veniã conſequetur, nec vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hædiſ ſegregabuntur, & regnũ cœleſte omnibus ſcandalis repurgabitur. Proferunt deinde illã ex Matthæo parabolam, Concordiam habe cum aduerſario tuo: ne quando te ille iudici tradat, iudex liſtori, liſtor carceri: vnde non exeas donec perſolueris vltimum quadrantem Si iudex hoc loco Deum ſignificat, litigator Diabolum, liſtor Angelum, carcer Purgatorium, libenter dabo manus. Verùm ſi nulli non conſtat, voluiſſe illic Chriſtum oſtendere quò periculis ac malis ſe obſiciant qui ſummum ius obſtinatè perſeuerant malum quàm ex æquo & bono agere, quò vehementiùs ad æquam concordiam ſuos exhortaretur, vbi, quaſo, reperietur Purgatorium?

Matth. 5. 25

Philip. 2. 10

8 Petunt ex Pauli dicto argumentum, vbi cœleſtium, terreſtrium & infernorum genua Chriſto ſecti affirmat. Infernos enim non poſſe intelligi, qui æternæ damnationi additi ſunt, pro cõfeſſo aſſumunt. Proinde ſuper eſt vt ſint animæ in Purgatorio laborantes. Non peſſimè ratiocinarentur ſi Apoſtolus verum pietatis cultum per geniculationem deſignaret: ſed quum ſimpliciter doceat de latam eſſe Chriſto dominationẽ qua ſubiugandæ ſunt vniuerſæ creaturæ: quid obſtat quominus per infernos, Diabòlos intelligamus, qui ſanè ad Domini tribunal ſiſtentur, iudicium ſuum agnitiuri, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandem prophetiam Paulus ipſe alibi interpretatur, Omnes (inquu) ſiſtemur ad tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim, Viuo ego, mihi ſectetur omne genu, &c. Atqui in eum modũ interpretari non licet quod in Apocalypſi habetur, Omnem creaturam, quæ in cœlo, & quæ ſuper terram, & quæ ſub terra, & quæ in mari, & quæ in iſtis ſunt, omnia audiui dicentia, Sedẽti in throno, & Agno, benediſtio & honor & gloria & poteſtas in ſecula ſeculorum. Id quidem facilè concedo: ſed quales hîc creaturas recenſeri putat? Certo enim certius eſt, & ratione carentes & inanimatas comprehendere. Quo non alud affirmatur quàm ſingulas orbis partes, à ſummo cœlorũ vertice ad uſque terræ centrum, ſuo modo Creatoris gloriam enarrare.

Rom. 14. 10

Apocal. 5. 13

Quod ex Machabæorum hiſtoria proferunt, reſpõſione non dignabor, ne opus illud videar in ſacrorum librorum catalogum referre. At Auguſtinus pro canonico recepit. Primum quàm certa fide? Scripturã (inquu) Machabæorum non habent Iudei ſicut Legem, Prophetas, & Pſalmos, quibus teſtimonium perhibet Dominus tanquam teſtibus ſuis, dicens, Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in Lege, & Pſalmis, & Prophetis de me. Sed recepta eſt ab Eccleſia non inutiliter, ſi ſobriè legatur vel audiat, &c. Hieronymus autem ſine dubitatione, minimè valere eius authoritatem ad aſſerenda dogmata docet. Et ex libello illo vetuſto qui ſub nomine Cypriani de expoſitione Symboli inſcribitur, apertè cõſtat locum nullum in veteri Eccleſia habuiſſe. Et quid fruſtra hîc contendendo? Quasi author ipſe non ſatis oſtendat quantum ſibi deferendum ſit, quum veniam in ſine precatur, ſiquid minus bene dixerit. Certè qui ſcripta ſua indigere venia fatetur, Spiritus ſancti oracula non eſſe clamat. Adde quòd non alio nomine laudatur Iudæ pietas, niſi quia ſperam

2. Mach. 12. 43

Cont. ſecund. Gen. den. epi. cap. 23.

Luc. 24. 44

2. Mach. 25. 36

firmam

firmam de vltima resurrectione habuerit, vbi oblationē misit pro mortuis Hierosolymam. Neque enim ad pretium redemptionis trahit Scriptor historix quod ille egit: sed vt consortes aeternę vitę essent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superstitione quidē & præpostero zelo nō caruit hoc factum: sed plusquā fatui sunt qui sacrificium legale ad nos vsque trahunt: quando aduentu Christi scimus cessare quę in vsu tunc fuerunt.

9 Verūm habent inuisum cuneum in Paulo, qui non ita facillē percelli queat. Si quis superadificat, inquit, super fundamētum hoc, aurum, argentū, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus, quale sit, dies Domini manifestabit: quod in igne reuelabitur. & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit: sed quasi per ignem. Quis (inquiūt) ille ignis esse potest nisi purgatorius, per quem peccatorū sordes absterguntur, quō puri ingrediamur in regnum Dei? Atqui alium esse senserūt veterum plerique, nempe tribulationem ceu crucem, per quam Dominus suos examinat, ne in carnis sordibus acquiescant: idque multō probabilius quā Purgatorium constringendo. Quanquā nec illis assentior: quia mihi videor certiorē multō & lucidiorē eius loci intelligentiā assequutus. Antequā tamen eam profero, velim mihi respōdeant, putēntne Apostolis ac sanctis omnibus per hunc ignem purgatorium transcendum fuisse. Negabunt, scio. nimis enim absolum fore eos purgari oportuisse quorum merita ultra mensuram, ad vniuersa Ecclesię membra redundare somniant. Verūm Apostolus hoc affirmat. neque enim dicit, quorundam opus probatum iri, sed omnium. Neque hoc meum argumentum est, sed Augustini, qui sic interpretationem illam oppugnat, Et (quod magis absurdū est) non dicit transituros ob quælibet opera: sed si Ecclesiam summa fidelitate edificarint, mercedē recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiō, videmus Apostolum metaphora vsu esse, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignū, fœnum, & stipulā vocauit. Ratio quoque metaphorę prompta est: nempe quod velut lignum, statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deperditur, sic neq; illę perdurare poterunt, quum eas examinari contigerit. Porrō eiusmodi examen à Spiritu Dei proficisci neminem latet. Quō igitur filum metaphorę prosequeretur, ac partes iusta correlatione inter se aptaret, ignem appellauit examen Spiritus sancti. Periude enim atque aurum & argentum, quō propiūs ad ignem admoventur, eō certiorē probitatis puritate & probationem referunt: ita Domini veritas, quō exactius spiritali examine expenditur, eō maiorem sumit auctoritatis confirmationem. Quomāmodum fœnum, lignum, stipula igni admotā, corripuntur in subitam consumptionem, ita hominum inuenta, Domini verbo nō stabilita, Spiritus sancti examen ferre nequeūt quin concidant protinus & dispareant. Denique ū commentitię doctrinę, ligno, fœno, stipulę comparantur, quod instar ligni, fœni, stipulę cōburantur ab igne, & corrumpanitur in interitum, non autem conficiuntur aut profligantur nisi à Domini spiritu: sequitur, Spiritum esse ignem illum à quo probabuntur, cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturę vsu. Dies enim Domini esse dicitur quoties suā præsentiam hominibus aliquo modo manifestat. Tum verō potissimum facies eius lucet, vbi veritas eius illucet. Iam cuius est, non alium esse ignem Paulo, quā Spiritus sancti examen. Quomodo autem per ignem illum salui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Id ipsum intelligere nō erit difficile, si consideremus de quo genere hominum loquatur. Siquidem eos Ecclesię architectos notat qui retento legitimo fundamentō,

1. Cor. 3. 12-15.

Chry. Aug. et alii.

Enchirid. ad Lau. 68.

disparem materiam superstruunt: hoc est, qui non desistentes à præcipuis & necessariis fidei capitibus, in minoribus nec ita periculosis hallucinantur, commenta sua Dei verbo admiscentes. Tales, inquam, operis iacturam facere oportet, abolitis eorum commētis: ipsi autem salui sūt, sed quasi per ignem, hoc est, non quòd eorum ignorātia & hallucinatio coram Domino sit probabilis: sed quia Spiritus sancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicumque auream diuini verbi puritatem isto Purgatorij stercore infecerunt, operis iacturam facere necessesse est.

Respondetur ad obiectionē Papistarū vetustissimā fuisse Ecclesiæ obseruationē vt preces fierēt pro defunctis, vbi ostenditur ita à veteribus factum sine verbo Dei, peruersa quadam emulatione, ne Christiani, si pigri essent in curandis funeribus, viderentur profanis hominibus deteriores.

Rom. 14. 23.

Apoc. 14. 13.

10 At vetustissima fuit Ecclesiæ obseruatio. Hanc obiectionem soluit Paulus, dum suam quoque ætatem in ea sententia comprehendit, vbi denūtiat, iacturam operis sui facere oportere omnes qui in Ecclesiæ structura aliquid fundamento minus consentaneum posuerint. Quum ergo mihi obiciunt aduersarij, ante mille & trecetos annos vsu receptū fuisse vt preces fierent pro defunctis: eos vicissim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factum sit. Neque enim hinc Scripturæ testimonia desunt tantum: sed quæcunque illic leguntur Sanctorum exempla, nihil tale ostendunt. De luctu & officio sepulturæ habentur illic multæ & interdum longè narrationes: de precibus ne minimum quidem apicem videas. Atqui quò maioris momenti res est, eò magis debuerat commemorari. atque ipsi etiam veteres qui preces fundebāt pro mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hinc se destitui videbant, Cur ergo audebant? In eo dico aliquid humani passos esse: ideoque ad imitationem trahendum non esse contendo quod fecerunt. Nam quū nihil operis debeant aggredi fideles, nisi certa conscientia, vt Paulus præcipit: in oratione potissimum requiritur hæc certitudo. Credibile tamen est aliqua ratione ad id impulsos: nempe solatium quærebant quo subleuarent suum mœrorē: & inhumanū videbatur non edere coram Deo aliquod suæ erga mortuos dilectionis testimonium. Ad hunc affectum quàm sit propensum hominis ingenium, omnes experiuntur. Fuit etiā instar facis recepta consuetudo, quæ ardorem multorum animis iniiceret. Scimus apud cunctas Gentes, & seculis omnibus iusta fuisse soluta mortuis, & lustratas quotannis fuisse eorum animas. Et si autem his præstigijs stultos mortales delusit Satan, fallendi tamen occasionem ex recto principio sumpsit: mortem non esse interitum sed transitum ex hac vita in alteram. Nec dubium est, quin Gentiles etiam ipsa superstitio cōuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quam se credere profitebantur, curam negligerent. Iam ne deteriores essent profanis hominibus Christiani, puduit illos nullum mortuis officium præstare, ac si penitus extincti forent. Hinc malè consulta sedulitas: quia si pigri essent in curandis funeribus, in epulis & oblationibus, putabant se magno probro expositum iri. Quod autem ex peruersa æmulatione fluxerat, nouis subinde incrementis sic actum est, vt præcipua sanctitas Papatus sit mortuis laborantibus opem afferre. Verum aliud solatium longè melius ac solidius suppeditat Scriptura, quum beatos mortuos testatur qui in Domino moriuntur. Et rationem addit: quia ex eo requiescunt à laboribus suis. Amori autem nostro nō debemus eousque indulgere, vt peruersum orandi morem in Ecclesia erigamus. Certè quisquis mediocri prudentia pollet, facile agnoscit quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitiæ fuisse datum. Abrepti etiam ipsi, fateor, in errorem fuerunt: nempe vt inconsiderata credulitas priuare iudicio solet hominum mentes. Interea quàm dubitanter preces pro mortuis commendant, lectio ipsa demonstrat. Monicam matrem suam in libris confessionum Augustinus narrat vehementer rogasse vt sui memoria in peragendis myste-

• mysteriis fieret ad altare. Anile scilicet votum quod filius nõ exegit ad normam Scripturæ: sed pro naturæ affectu probari aliis voluit. Liber autem De cura pro mortuis agenda, ab eo conpositus tot hæsitaciones continet, vt suo frigore meritò debeat stulti zeli calorem extinguere, si quis mortuorum patronus esse appetat. frigidis certè verisimilitudinibus securos reddet qui prius erant solliciti. Hæc enim vna est fultura, quia inualuit consuetudo vt preces adhibeantur pro mortuis, nõ esse spernendum hoc officium. Caterum vt concedam vetustis Ecclesiæ scriptoribus pium esse visum suffragari mortuis: regula quæ fallere nõquit semper tenenda est, fas non esse in precibus nostris quicquam afferre proprium, sed vota nostra Dei verbo subiicienda esse: quia penes eius arbitrium est præscribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangeliũ ne vna quidem syllaba libertatem suggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei est tentare plusquam nobis præcipiat, * Verum ne gloriètur aduersarij nostri quasi veterem Ecclesiã erroris sui sociam habeant, dico esse longum discrimen. Agebant illi memoriam mortuorum, ne viderentur omnem de ipsis curam abieçisse: sed simul fatebãtur se dubitare de ipsorum statu: de Purgatorio certè adeò nihil asseriebant, vt pro re incerta haberent. Illi quod de Purgatorio somniarunt, pro fidei dogmate haberi sine quæstione postulant. Illi parcè & tantum vt defungerentur, in cõmunione sacre Cœnæ suos mortuos Deo cõmendabant. Hi mortuorum curam assiduè vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterum testimonia proferre nobis haud difficile esset, quæ totas illas pro mortuis preces, quæ tunc vsitate erant, manifestè euertunt. Quale est hoc Auguttini: quum resurrectionem carnis & æternam gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quæ post mortem sequitur, tunc vnumquẽque accipere, si dignus est, quum moritur. Itaque pios omnes non minus quàm Prophetas & Apostolos & Martyres statim à morte, beata quiete frui testatur, Si talis est eorum conditio, quid illis, obsecro, cõferent nostræ preces? Crassiores illas superstitiones, quibus simpliciu animos fascinarunt, omitto: quæ tamè sunt innumeræ, & pleræque adeo põtentosa, vt nullo honesto colore prætexere ipsas possint. Illas quoque turpissimas nundinationes taceo, quas in tanto mundi stupore sua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus esset finis, & sine commemoratione satis habebunt hîc pij lectores vnde conscientias suas stabiliant.

* Longã esse differẽtiã inter veterũ lapsum precis habentium pro defunctis & Papiſtarum eadem in re pernicacem errorem.

Vide Auguſt. cap. 13. 16. 24. lib. de Ciuitate Dei, 21.

Hom. in Iohã. 49.

De vita hominis Christiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura, CAP. VI.

SOPVVM regenerationis esse diximus vt in vita fidelium appareat in ter Dei iustitiam & eorum obsequium symmetria & consensus: atque ita adoptionem continent qua recepti sunt in filios. Est autem noui aeternam illam qua imago Dei in nobis instauratur, lex ipsius in se cõtinet, quia tamen tarditas nostra multis, tam stimulis quàm adminiculis opus habet, prodeunt ex variis Scripturæ locis rationem vitæ reformanda colligere, ne in studio suo aberrant quibus resipiscẽtia cordi est. Porro dum vitam Christianam hominis formandam suscipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copiosum, & quod magnitudine sua longum volumẽ explere possit, si numeris suis omnibus iptum abioluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatem diffundantur veterum patres de singulis tantum virtutibus cõponitæ. Neque id loquacitate nimia. siquidem quancunque virtutem commendare oratione

Vita formandæ regulam cõtinet lex: sparsim etiã traditã variis scripturæ locis: nec sine methodo, licet non ita exquisita & affectata vt philosophi.

propositum sit, vltro stylus in eam amplitudinem materiae copia deducitur, vt ritè differuisse non videaris nisi multa dixeris. Mihi verò animus non est, quam me traditurum nunc profiteor vitæ institutionem eousq; extèdere, vt & peculiariter singulas prosequatur virtutes, & in exhortationes expatietur. Ex aliorum scriptis, præsertim verò ex veterum hominibus hæc petantur. Mihi abudè erit si methodum ostendero qua vitæ pius ad rectum constituendæ vitæ scopum deducatur, ac regulam quandam vniuersalem breuiter finiero, ad quam officia sua non male exigat. Declamationibus suum aliquando fortè tempus erit: vel aliis partes quibus non adeo sum idoneus, relinquam. Amo natura breuitatem: & fortè, si copiosius loqui vellem, non succederet. Quod si maximè plausibilis esset prolixior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præsentis autem operis ratio postulat, vt simplicem doctrinam quanta licebit breuitate perstringamus. Quemadmodum autem certos recti & honesti fines habent Philosophi, vnde particularia officia totumque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine suo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam æconomiam tenet, ac philosophicis omnibus multò certiores. Hoc tantum interest quod illi (vt erant ambitiosi homines) exquisitam dispositionis perspicuitatem, qua ingenij dexteritatem ostentarent, sedulo affectarunt: Spiritus verò Dei, qui sine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obseruauit, quam tamen dum alicubi ponit, satis innuit non esse à nobis negligendam.

In vitæ formandæ regula, duo exequitur Scriptura: excitat nos ad iustitiæ amorè, & normam præscribit ei? sequèda. Prius variis argumentis & rationibus facit.

Hæc secunda pars tractatur. cap. 7.

Leuit. 19. 1.

1. Pet. 1. 16.

Ies. 35. 8. & ali.

Psal. 15. 2. & 24.

Rom. 6. 18.

Scripturam in excitatione nobis ad iustitiæ amorè, multò præstantiora sunt donata, sumere quàm reperiri possint in similibus philosopharum libris.

2 Porro duabus potissimum partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ institutio. Prior est, vt iustitiæ amor ad quem alioqui natura minimè propensi sumus, animis nostris instilletur ac inferatur: * altera, vt nobis norma præscripta sit, quæ nos in iustitiæ studio aberrare non sinat. Commendandæ autem iustitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas supra diuersis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hinc attingemus. A quo fundamento meliùs exordiat quàm dum admonet nos sanctificari oportere, quia Deus noster Sanctus est? Si quidem quum instar disiectarum onium dispersi essemus, ac per mundi labyrinthum dissipati, ipse nos recollegit, vt sibi aggregaret. Quum nostræ cum Deo coniunctionis mentionem audimus, meminerimus sanctitatem oportere eius esse copulam: non quia sanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quum potius adhaerere primò illi oporteat, vt eius sanctitate perfusi sequamur quò vocat) sed quoniam ad eius gloriam magno opere pertinet, uen esse illi consortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc vocationis nostræ finem esse docet in quem respicere semper conuenit, si vocanti Deo velimus respondere. Quorsum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demersi eramus, nos erui attinebat, si nobis permitimus tota vita in illis voluari? Ad hæc simul etiam admonet nos, vt in Domini populo censeamur, sanctam ciuitatem Ierusalem oportere inhabitare: quam vt ipse sibi cõsecrauit, ita incolarum impuritate nefas est profanari. vnde sunt eę voces, Locum iis futurum in Dei tabernaculo qui incedunt sine macula, & iustitiæ studer, & quia sanctuarium in quo habitat, minimè decet instar stabuli sordibus esse refertum.

3 Ac quò meliùs nos expergeficiat, ostendit Deum Patrem, quemadmodum nos sibi in Christo suo conciliauit, ita in eo nobis imaginem signasse ad quam nos conformari velit. Age, præstantiorem æconomiam mihi apud Philosophos reperiant, qui apud eos solos rite atque ordine dispositam putant philosophiam moralem. Illi, dum ad virtutem egregie volunt adbertari, nihil aliud offerunt, quam vt naturæ conuenienter viuamus: Scriptura autem à vero fonte deducit exhortationem, quum

non

non modò vitam nostram ad Deum authorem cui obstricta est, referre præcipit: sed postquam degenerasse nos docuit à vera creationis nostræ origine ac lege, subiungit, Christum, per quem in gratiam cum Deo redimus, nobis propolium esse exemplar cuius formam in vita nostra exprimamus. Quid hoc vno efficacius requiras? imò quid ultra hoc vnum requiras? Hac enim conditione si adoptamur in filios à Domino, vt Christum, nostræ adoptionis vinculum, vita nostra representet: nisi nos iustitiæ addicimus ac deuouemus, non modò a Creatore nostro de-
M. lac. 1. 6.
Ephes. 5. 1.
1. Iohan. 3. 1. 3.
Rom. 6. 1. 2. 3. 4.
1. Cor. 6. 11.
1. Pet. 1. 15. & 16.
1. Cor. 6. 15.
1. Tim. 1. 1.
Ephes. 5. 3.
 ficimas pessima peritura, sed ipsum quoque seruatorem euertimus. Deinde ab omnibus Dei beneficiis quæ nobis commemorat, ac singulis salutis nostræ partibus sumit exhortandi materiam. Ex quo se nobis Patrem Deus exhibuit, extreme ingratiitudinis nos esse arguendos, nisi vicissimi illi filios exhibeamus. Ex quo nos Christus sanguinis sui lauacro purificauit, atque hanc purgationem per baptismum communicauit, nõ decere, vt nouis sordibus inquinemur. Ex quo nos suo corpori inseruit, sollicitè cauendum ne nobis, qui sumus eius membra, maculam aut labem ullam aspergamus. Ex quo ipse id in, qui caput est nostrum, in cælum ascendit, cõuenire, vt deposito terræ affectu, illuc toto pectore aspiremus. Ex quo nos Spiritus sanctus templo Deo dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos illustretur: nec verò esse committendum vt peccati spurcitia profanemur. Ex quo & anima nostra & corpus cœlesti incorruptioni & immutabili coronæ destinata sunt, strenue emendandum esse vt pura & incorrupta in diem Domini conferuentur. Hæc, inquam, auspiciatissima sunt bene constituendæ vitæ tandemta, quibus nequaquam similia deprehendas apud Philosophos: qui in commendatione virtutis nunquam supra hominis naturalem dignitatem ascendunt.

4 Atque hic locus est cõpellandi eos qui nihil habentes Christi præter titulum ac symbolum, Christiani tamen nominari volunt. Qui tandem fronte facio eius nomine gloriantur? Si quidem nihil est commercij cum Christo nisi his qui rectam eius cognitionem ex verbo Euangelij perceperunt. Atque eos omnes Christum recte didicisse negat Apostolus, qui non edocti sunt, abiecto veteri homine, qui corrumpitur secundum cõfidentia erroris ipsum esse induendum. Falso igitur atque etiam iniuria Christi cognitionem obtendere arguuntur, quamlibet diserte interim ac volubiliter de Euangelio garriant. Non enim linguæ est doctrina, sed veritate: nec intellectu memoriæque duntaxat apprehenditur, vt reliquæ disciplina, sed tum recipitur demum vbi animam totam possidet, sedemque & receptaculum inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo desinat cum Dei contumelia iactare id quod non sunt, aut se non indignos Christo magistro discipulos præsentent. Doctrinæ, qua religio nostra conuertitur, priores dedimus partes: quandoquidem ab ea salus nostra inchoatur, verum ea in pectus transfundatur atque in morestrãseat oportet, adeoque nos in se transformet vt sit nobis non infructuosa. Si tunc in eos phyllophi exandescant, eosque probrose à grege suo abigunt, qui quum autem profiteantur quæ magistra vitæ esse debeat, eam in sophisticam loquacitatẽ conuertunt: quanto meliori ratione nugaces istos sophistas detestabimur, qui Euangelium in summis libris volutare contenti sunt, cuius efficacia centuplo magis quam fagidæ philosophorum paræneses, in affectus cordis intimos penetrare, animæ inuidete, ac totum hominem afficere debuerat.

5 Neque requiro, vt nihil quàm absolutum Euangelium Christiani hominis mores imitent, quod tamen ipsam & optandũ est & conari necesse est, sed non ita seuerè requiro Euangelicã perfectionem, vt non sim

Contra eos qui Christi cognitionem obtendunt, quæ veritate & moribus coram Christi doctrinam non referant.

Colos. 3. 1.
1. Cor. 3. 16. et 6. 19.
2. Cor. 6. 16.
1. Thes. 5. 23.
Ephes. 4. 22.

Licet perfectio optanda esset omnibus, agnoscendo statim pro Christianis etiam plerisque qui non ita multum ad huc progressi sunt. Entendum igitur a bis esse, neque desperandum per se per successus tenuit...

pro Christiano agniturus qui nondum ad eam pertigerit: sic enim ab Ecclesia excluderentur omnes: quando nemo reperitur qui non sit lōgo ad huc interuallo distans: multi verò parum adhuc progressi sunt, qui tamen immeritò abiicerentur. Quid ergo? scopus ille ante oculos præfigatur, ad quem solum dirigatur studium nostrum. Præstituaturs meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. Non enim ita pariri cum Deo fas est vt ex iis quæ tibi eius verbo præscribuntur partem suscipias, partem arbitrio tuo prætereas. Primo enim loco integritatem, tanquã præcipuam cultus sui partem, vbique commendat. quo nomine synceram animi simplicitatem intelligit, quæ fūco & fictione careat: cui cor duplex opponitur. ac si diceretur spirituale esse rectè viuendi principium, vbi interior animi affectus sine fictione ad sanctitatem & iustitiam colendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tantum suppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iusta cursus alacritate festinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiam reptando modicè promoueant, eamus quisque pro facultatũ suę modo, & inceptum iter prosequamur. Nemo tam infœliciter incedet, quin aliquantum saltem viæ quotidie emetiat. Hoc ergo agere non desinamus, vt aliquid assidue in via Domini proficiamus: neque successus tenuitatem desperemus. vtcunque enim successus voto non respondeat, non tamen perdita est opera vbi hodiernus dies hesternum vincit: sincera modò simplicitate in scopũ nostrum respiciamus, & ad metam aspiremus, non assentatoriè blandientes nobis ipsis, nec malis nostris indulgentes, sed perpetuo conatu in hoc incumbentes, vt meliores nobis ipsis euadamus, donec ad ipsam peruenimus bonitatem: quum quidem toto vite spatio quærimus ac sequimur, tum apprehendimus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius consortium recepti fuerimus.

Summa vitę Christianę: vbi de abrogatione nostri.

CAPVT VII.

Rom 12. 1.

*Principium formę
de vitæ ad regulã
in lege præscriptã
considerare nos nõ
esse nostri iuris, sed
Deo consecratos et
dicatos. Itaque nos
vobis rationiq; mo-
stræ (quã solã pu-
tant audiendã Phi-
losophi) renuntiare
oportere, vt verbo,
spirituq; Domini
gubernemur. Ad
hoc caput & tria
sequẽtia cõser Au-
gustini librũ de in-
sultus Ecclesię Ca-
tholicę. Vide &
Caluinum de scã-
dalis.*

Rom. 14. 3.

ET si optimam & aptissimè dispositam constituendæ vitæ methodũ habet Lex Domini visum tamen est cœlesti Magistro, accuratio- re etiam magnum ratione ad ipsam quam in Lege præscriperat regu- lam suos formare. Atque huius quidem rationis principũ hoc est: quod fidelium officium est, præbere Deo sua corpora hostiam viuentem, san- ctam, & illi acceptam: atque in eo situm esse legum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne se accommodent ad figuram se- culti huius, sed transformentur renouatione mentis suę, vt probent quæ sit voluntas Dei. Tam hoc magnum est, nos esse Deo consecratos, ac de- dicatos: nequid posthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus nisi in eius gloriam. Sacrum enim non sine insigni in eum iniuria ad profa- nos vsus applicatur. Quod si nostri non sumus, sed Domini: & quis er- ror sit fugiendus, & quorsum dirigendæ sint vitæ nostræ actiones vniuer- sę, apparet. Nostri non sumus: ergo ne vel ratio nostra, vel voluntas in consiliis nostris factisq; dominetur. Nostri non sumus: ergo ne statua- mus nobis hunc finem, vt quæramus quod nobis secundum carnem ex- pediat. Nostri non sumus: ergo quoad licet, obliuiscamur nosmet ipsos, ac nostra omnia. Rursum, Dei sumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei sumus: cunctis ergo nostris actionibus præsideat sapientia eius & vo- luntas. Dei sumus: ad illum igitur, tanquam solum legitimum finem, cõ- tendant omnes vitæ nostræ partes. O quantum ille profecit qui se non suum esse edoctus, dominium regimẽque sui propriæ rationi abroga- uit, vt Deo asscrat: Nam vt hæc ad perdendos homines efficacissima est pestis

pestis, vbi sibi ipsis obtemperant, ita vnicus est salutis portus, nihil nec fa-
pere, nec velle per seipsum, sed Dominum præuentem dūtaxat sequi. Sit
hic itaque primus gradus, hominem à seipso discedere, quò totam inge-
nij vim applicet ad Domini obsequium. Obsequium dico non modò
quod in verbi obedientia iacet, sed quo mens hominis, proprio carnis
sensu vacua, se ad Spiritus Dei nutum tota conuertit. Hanc transform a-
tionē (“quam renouationem mentis Paulus appellat) quū primus sit ad
vitam ingressus, philosophi omnes ignorarunt. Solam enim rationē ho-
mini moderatricem præferunt, hanc solam putant audiendam, huic de-
nique vni morū imperiū deferunt ac permittunt. at Christiana philoso-
phia illam loco cedere, Spiritui sancto subiici ac subiugari iubet: vt ho-
mo iam non ipse viuat, sed Christum in se ferat viuentem, ac regnan-
tem.

2 Inde cōsequitur & illud alterum, Vt ne queramus quæ nostra sunt, *Itē non quærenda
sed quæ & ex Domini sint voluntate, & faciant ad gloriam eius promo-
uendam. Magni & hoc profectus, vt nostri penè obliui, certè ratione no-
stri posthabita, Deo eiusque mandatis fideliter studium nostrum impen-
dere conemur. Quum enim nos priuatam nostri rationem omittete iu-
bet Scriptura, non modò habendi cupiditatem, potentia affectationem,
hominum gratiam ex animis nostris eradicat, sed ambitionem quoque &
omnem gloriae humanæ appetitum, aliâque secretiores pestes eradica-
t. Ita sanè compositum & comparatum esse conuenit hominem Christia-
num, vt sibi in tota vita negotium cum Deo esse reputet. Hac ratione,
vt omnia sua ad arbitrium calculumque eius reuocabit, ita totam men-
tis intentionem religiosè ad eum referet. Nam qui Deum in omni re a-
genda intueri didicit, simul ab omni vana cogitatione auertitur. Hac il-
la est nostri abnegatio, quàm discipulis suis à primo tyrociniò mandata
tanta diligentia Christus: quæ vbi semel in animo obtinuit, primùm
neque superbiæ, neque fastui, neque ostentatione, deinde neque auaritiæ,
neque libidini, neque luxuriæ, neque mollietati, neque aliis quæ ex amo-
re nostri generantur, malis vllum locum relinquit. Contrà vbicumque
non regnat, illic vel spurcissima vitia sine pudore peruagantur: vel si
qua est virtutis species, praua gloriae cupidine vitatur. Ostende enim
hominem, si potes, qui nisi sibi iuxta Domini mandatū renuniarit, gra-
tis exercere bonitatem inter homines velit. Nā quicumque non fuerunt
hoc sensu occupati, laudis saltem gratia virtutem sequuti sunt. Qui autē
vnquam ex philosophis virtutem propter se expetendam maximè con-
tenderunt, tanta arrogancia inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud vir-
tutem expetiisse, nisi vt superbiendi haberent materiam. Atqui ad eò nō
oblectatur Deus, neque illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis il-
lis pectoribus, vt pronuntiet illos in mundo suam recepisse merce-
dem, his propiores regno cælorum faciat meretrices & publicanos. Nec
dum tamen ad liquidum exposuimus quor & quantis obstaculis impe-
diatur homo à recti studio quandiu seipsum non abnegauerit. Verè e-
nim dictum est olim, Mundum vitiorum esse reconditū in hominis ani-
ma. Nec aliud remedium inuenias, quàm si te abnegato, ac præterita tui
ratione, mentem ad ea quærenda totam intendas. quæ abs te Dominus
requirit, & ideò tantum quærenda quia illi placent.*

3 Alibi distinctis idem Paulus singulas vitæ bene compositæ partes
quanuis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei saluifera omnibus ho-
minibus, erudiens nos vt ablegata impietate & mundanis concupiscen-
tiis, sobriè & iustè & piè viuamus in præsentis seculo, expectâtes beatam
spem, & manifestationē gloriae magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Chri-
sti: qui dedit se pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purifi-

*“ Rom. 12. 2.
Ephes. 4. 23.*

Galat. 2. 20.

*quæ nostra sunt,
quæ ex Domi-
ni sunt voluntate, et
ad eius gloriam fa-
ciunt, hanc esse no-
stram abnegationē, si-
ne qua mundus vi-
tiorum reconditus est
in hominis anima,
& si qua est virtu-
tis species praua
gloriae cupidine vi-
tiatur.*

Mat. 16. 24.

.. Mat. 6.

Mat. 21. 31.

*Ex Pauli loco ad
Tit. ca 2. 11. parces
vitæ bene composi-
tæ, gratia Dei con-
sideratio, abnegatio
impietatis, & mū-
danarum cupidita-
tum, sobrietas, iusti-
tia, & pietas, (quo-
rum sanctitatem
designat) spes bea-
tæ immortæ salutis.*

caret sibi populū peculiarē, studiosum bonorum operū. Postquam enim ad nos animandos gratiam Dei proposuit, vt nobis ad Deum verē colendum viam sternat, duo tollit obstacula quæ maximè impediunt, impietatem scilicet, ad quam natura sumus nimium procliuēs, deinde mundanas cupiditates quæ se longius extendunt. Ac sub impietate quidem nō modò superstitiones nōtat, sed comprehendit etiam quicquid pugnat cū serio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valēt atque carnis affectus. Itaque ad vtranque Legis tabulam iubet nos proprium ingenium exuere, & abnegare quicquid ratio & voluntas dicit. Iam omnes vitæ exactiones ad tria membra restringit, sobrietatem, iustitiā, & pietatem. ex quibus sobrietas haud dubiè tam castitatem & temperantiā quàm putum & frugalem tēporalium bonorum vsum, & inopiæ tolerantiā denotat. Iustitia autē omnia æquitatis officia complectitur, vt reddatur vnicique quod suum est. Sequitur pietas, quæ nos à mundi inquinamenti segregatos vera sanctitate cū Deo coniungit. Hæc vbi insolubili vinculo inter se cōnexa sunt, solidā efficiunt perfectionem. Vetū quia nihil magis difficile est, quàm ratione carnis valere iussa & domitis cupiditatibus, imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terræ sordibus meditari. Paulus, vt animos nostros ab omnibus laqueis extricet, reuocat nos ad spem beatæ immortalitatis: non frustra nos certare admoens: quia vt semel apparuit Christus redemptor, ita vltimo suo aduentu fructum salutis à se partæ ostendet. Atque hoc modo illecebras omnes discutit quæ nos obnubilant, ne aspiremus vt decet ad cœlestem gloriam: imò docet peregrinandum esse in mundo, ne pereat vel excidat nobis cœlestis hæreditas.

4 Porro in his verbis perspicimus abnegationem nostri partim quidem in homines respicere, partim verò (id quæ præcipuè) in Deum, Quū enim sic nos cum hominibus gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus, vt procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quorum minimè capax est animus noster, nisi ante naturali sensu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorem nostri ruimus) sibi quisque iustam causam habere videtur se esse rendi, alios autem præ se omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non pœnitendam, eo freti, statim animos tollimus: nec tantū intumescimus, sed pœnè rumpimur superbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus sedulò apud alios, & nobis ipsis lenia minutaque esse fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus osculamur. Eadem, quas in nobis admiramur, dotes si in aliis apparēt, vel etiam superiores, ne cogamur illis cedere, nostra malignitate deterimus ac carpimus: si qua sunt vitia, seuera ac riq; animaduersione ea obseruare nō cōtenti, odiosè amplificamus. Hinc illa insolentia, vt quisque nostrum, ceu communi lege exemptus, supra reliquos velit eminere: neminem verò mortaliū non securè & ferociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem despiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebei j nobilibus, serui dominis, literatis indocti: sed nemo est qui non aliquam præstantiæ opinionem intus alat. Ita singuli sibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. sibi enim arrogantes quò tibi placeant, de aliorum ingeniis & moribus censuram agunt: si verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi fanè nonnullam mansuetudinem præ se ferunt quādiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem seruet modestiæ tenorem vbi pungitur & irritatur, quotusquisque est? Nec aliud remedium est quàm vt reuellatur ex iniis visceribus hæc noxiosissima τὴν φιλονεικίαν καὶ φιλαυτίαν pestis: quæ admodum etiam Scripturæ doctina reuellitur. Sic enim institumur, vt quas Deus nobis

Rom. 12. 10.

Phil 1. 3.

Abnegatio nostri, siue iustificatio, partim hominis respicit, partim (& præcipuè) Deū. Iubet Scriptura duo erga homines præstare: nempe vt illos nobis anteferamus honore, & procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus. Quorum prius quomodo faciendum sit hic docetur, alterū scilicet, 5.

nobis largitus est dotes, meminerimus non nostra esse bona, sed gratuita Dei dona: quibus si qui superbiant, ingratitude suam produunt.

Quis te præstantiorem reddit? inquit Paulus. quòd si acceperis omnia, *1. Cor. 4. 7.* quid gloriaris ac si tibi data non essent? Deinde assidua vitiorum nostrorum recognitione ad humilitatem nos reuocemus. Ita nihil in nobis restabit quo turgeamus: multa verò erit deiectionis materia. Rursum iubemur, quæcunque in aliis respicimus Dei dona, sic teuereri ac suspicere, vt eos quoque honoremus penes quos resident. Nam, quo ipsos honore dignatus est Dominus, magnæ improbitatis foret eum illis adimere. * Ad vitia autem docemur conuierte, non equidem vt adulando foueamus, sed ne illorum causa insultemus iis quos beneuolentia & honore fouere conuenit. Ita fiet vt cum quocunque mortaliũ negotiũ nobis sit, nõ tantum moderatè nos & modestè, sed comiter & amice etiam geramus. Quemadmodum ad veram mansuetudinẽ nunquã alia via peruenies, quàm si & tui deiectione, & alterius reuerentia imbutum pectus habueris.

* Caluis. de sacerdotiis Eccl. Papal. in fine.

5 Iam in querenda proximi utilitate officium præstare, quantum habet difficultatis? Nisi à tui consideratione discedas, & te quodammodo exuas, nihil hic efficiet. Quomodo enim opera exhibeas quæ charitatis esse Paulus docet, nisi tibi renunciaueris, vt aliis totum te addicas? Charitas (inquit) patens est, benigna, non procax, non fastidiosa, nõ inuidet, non inflatur, non querit quæ sua sunt, non irritatur, &c. Hoc vnũ si exigatur, ne queramus quæ nostra sunt, non tamen minima vis erit afferenda naturæ: quæ sic in solã nostri dilectionem nos inclinât, vt non tam facile patiat nos ac nostra diligenter trãsire, quòd alienis commodis inuigilemus: imò iure nostro spõtè cedere, quod alteri resignemus. At Scriptura, vt eò nos manu ducat, præmonet, quicquid à Domino gratiarum obtinemus, esse nobis hac lege concreditũ, vt in commune Ecclesiæ bonum conferatur, ideò que legitimum gratiarum omnium vsum esse, liberalem ac benignam cum aliis communicationẽ. Nulla nec certior regula, nec validior ad eã tenendã exhortatio excogitari poterat, quàm vbi docemur, omnes quibus pollemus dotes, Dei esse deposita, ea lege fidei nostræ commissa, vt in proximorum bona dispensentur. Sed vterius etiã num pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædita sunt humani corporis membra. Nullum membrum suam facultatem sibi habet, nec in priuatum vsum applicat, sed ad socia membra transfundit: nec vllam inde utilitatem capit, nisi quæ ex communi corporis rotius commoditate procedit. Sic pius vir quicquid potest, fratribus debet posse: sibi non aliter priuatim consulendo quam vt ad communem Ecclesiæ ædificationem intentus sit animus. Hæc itaque sit nobis ad benignitatem beneficentiãque methodus: quicquid in nos Deus contulit quo proximum queamus adiuuare, eius nos esse œconomos, qui ad reddendam dispensationis rationem astringimur. Eam porrò demum re-
tam esse dispensationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet, vt non modo alieni commodi studium cum proptiæ utilitatis cura semper coniungamus, sed hanc illi subiiciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam esse legem rite administrandi quæcunque à Deo dona suscipimus, in minimis quoque benignitatis suæ muneribus eam olim posuit. Primitias enim frugum offerri sibi mandauit, quibus testaretur populus nefas sibi esse aliquem percipere fructum ex bonis non illi antè consecratis. Quòd si ita demum sanctificentur nobis Dei dona postquam ipsi auctori manu nostra ea dedicauimus: imputum esse abusum constat qui non eiusmodi dedicationem redoleat. Atqui Dominum frustra rerum tuarum communicatione locupletare contendas, ad eum igitur quum peruenire benignitas nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga sanctos

Quomodo nos manuducaat Scripura ad procurandas proximorum utilitates.

1. Cor. 13. 4.

1. Cor. 12.

Exod. 22. 29. 30.

Psal. 16. 3.

eius qui in terra sunt exercenda est ideòque sacris oblationibus comparantur eleemosynæ, vt legalibus illis nunc respondeant.

Heb. 13. 16.

1. Cor. 13. 16.

2. Cor. 9. 5.

1. Cor. 13. 4.

Ne aliis beneficiendo fatiscamus patientia opus esse nec hominũ indignitates quæ nos remorari possent attendendas, sed Deum qui iubet, respiciendum.

*Galat. 6. 10.

“Iesa. 58. 7.

Mat. 5. 14. et 18. 35.

Luc. 17. 2.

Mat. 5. 44.

Vt omnes charitatis numeros impleamus, nõ satis esse si defungamur omnibus charitatis officiis, sed sincero amoris affectu id faciendũ. In quo primũ est, vt eius quẽ ope nostra indigere conspiciamus, personã suscipiamus. ita vitabitur arrogantia reliquaque charitatis inquinamenta: neque vno genere officij prestito, putabimus nos liberatos.

6 Porro ne beneficiendo fatiscamus (quod protinus fieri alioqui necesse foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apostolus, Patientem esse charitatẽ, nec irritari. Omnibus in vniuersum benefacere Dominus præcipit, quorum magna pars indignissimi sunt, si proprio merito æstimentur: sed hinc optima ratione subuenit Scriptura, quum docet non esse respiciendum quid ex seipsis mereatur homines, sed imaginem Dei in cunctis considerandam, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domesticis autem fidei illam eandem diligentius obseruandam, quatenus per Christi spiritum renouata est & instaurata. Ergo quisquis hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, causam non habes cur illi te impendere detrectes. *Dic extraneum esse: at Dominus notam illi impressit quæ familiaris esse tibi debet: qua ratione vetat carnem tuam despiciere. *Dic contẽptibilem ac nihil. at eum Dominus esse demonstrat, quem imaginis suæ decore dignatus sit. Dic nullis eius officiis te esse obratum. at eum velut in vicem suam substituit Deus et ga quem tota ac tanta recognoscas beneficia quibus te sibi deuinxit. Dic indignum esse cuius causa, vel minimũ labores. at digna est imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quod si non modò nihil boni promeritus est, sed iniuriis quoque & maleficiis te pro uocauit, ne hæc quidem iusta causa est cur illum & dilectione completi & dilectionis officiis prosequi desinas. Longè aliter (inquies) de me promeritus est. At quid meritus est Dominus? qui dum illi iubet remitti quicquid in te peccauit, sibi certè vult imputari. Hac profecto vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ prorsus aduersum est, nedum difficile: vt diligamus eos qui nos odio habent, beneficiis mala pensamus, probris benedictiones referamus: si meminerimus non hominum malitiam reputandam esse, sed inspiciendam in illis Dei imaginem: quæ in ductis ac obliterated eorum delictis, ad eos amandos amplexadõsque sua pulchritudine ac dignitate nos alliciat.

7 Hæc ergo mortificatio tum demum habebit in nobis locũ, si charitatis numeros impleamus. Ille autem implet non qui omnibus charitatis officiis solummodo defungitur, etiam si nullũ prætermittat: sed qui ex sincero amoris affectu id facit. Potest enim accidere vt quis exoluit quidem ad plenum omnibus quod debet, quãtum attinet ad externa officia: interim tamen longe absit à vera exoluendi ratione. Quosdam enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiuntur quod non superbia vultus aut etiam verborum insolentia exprobrent. Atque huc calamitatis hoc infœlici seculo deuentum est, vt nullæ propè eleemosynæ, faltem à maxima parte hominum, sine contumelia porrigantur. Quæ prauit is ne inter ethnicos quidem tolerabilis esse debuerat. nam à Christianis plus aliquid etiamnum requiritur quàm vt hilaritatẽ in vultu præ se ferant, & verborum comitate amabilia reddant sua officia. Primum, eius quem ope sua indigere conspiciunt personam suscipiã oportet, ac fortunæ perinde misereantur ac si eam sentirent ipsi ac sustinerẽ: vt misericordiæ ac humanitatis sensu ad ferendas illi suppetias non aliter quàm sibi, ferantur. Qui sic animatus ad operam fratribus suis dandã accedet, nõ modò nulla vel arrogantia vel exprobratione officia sua cõtaminabit: sed nec fratrem, cui bene facit, vel tanquam opis egenum despiciet, vel tanquam sibi obligatum subiugabit. nõ magis scilicet quàm vel ægro membro insultamus, cui refocillando reliquum corpus laborat: vel reliquis membris putamus specialiter obligatum, quia plus operę ad se traxerit quàm repederit. Siquidem officiorum inter membra communi-

municatio nihil gratuitum habere creditur, sed potius solutio esse eius quod naturæ lege debitum negare prodigiosum esset. Hac quoque ratione fiet ut ne liberatum se puret qui vno genere officij defunctus fuerit: quemadmodum vulgò fieri solet, ut diues, postquam aliquid de suo erogauit, alia onera, tanquam nihil ad se pertinentia, aliis deleget. Sed ita potius secum quisque cogitabit, se, quantum quæritus est, proximis debitorem sui esse: nec alium exercendæ erga ipsos beneficentiæ statuendû esse finem, nisi quum facultates deficiunt: quæ quàm latè extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

8 Præcipuam abnegationis nostri partem, quam diximus in Deum spectare, iterum plenius exequamur. ac multa quidè de ea ià dicta sunt, quæ repetere superuacuum foret. sufficiet tractare quatenus ad æquanimi- tatem tolerantiamque nos format. Principio igit. r in querenda vitæ præsentis vel commoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, ut Domini arbitrio nos nostraque omnia resignantes, domâdos ac subiugandos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honorésque expe- tendos, ad ambiendam potentiam, ad cumulâdas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiam pompamque facere videntur, congeré- das, furiosa est nostra libido, infinita cupiditas. Rursum pauperiatis, ignobilitatis, humilitatis mirus timor, mirum odiû: quibus ad illa mo- dis omnibus anolienda stimulamur. Hinc videre est quàm irrequieto sint ingenio, quot tentet artes, quibus studiis se fatigent quicumque vi- tam proprio consilio componunt: quò scilicet adipiscantur quæ vel am- bitionis vel avaritiæ fert affectus. rursum quò pauperiem humilitatém- que defugiant. Piis ergo hominibus ne talibus laqueis implicentur, hæc tenenda est via. Principiò non aliunde prosperandi rationem vel appe- rant, vel sperent, vel cogitét, quàm ex Domini benedictione: ideòque in eam se turò ac confidenter reiciant ac reclinent. Nã utcunque sibi pul- chre sufficere videatur caro, dum vel propria industria ad honores, opés que contendit, vel studio enititur, vel adiuuatur hominum gratia: certû est tamè omnia hæc nihil esse, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos, nisi quatenus vtrunque Dominus prosperabit. At è conuer- so sola ipsius benedictio etiam per omnia impedimenta viam reperit, ut nobis in lætum frustumque exitum succedere omnia faciat: deinde ut maxime sine ipsa possimus aliquid gloriæ atque opulentiæ nobis com- parare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honori- bus & opibus cumulari) quando tamen ne minimam quidem felicità- tis particulam degustant quibus incumbunt Dei maledictio, sine ipsa ni- hil nisi quod malè nobis vertat, consequemur. Potrò nequaquam appe- tendum quod homines magis miseros facit.

9 Ergo si omnem prosperi successus atque optabilis rationem in so- la Dei benedictione credimus esse positam, quæ absente miserix nos o- rane genus & calamitatis maneat: restat etiã ut ne propria vel ingenij dexteritate, vel sedulitate freti, nec hominum fauore subnixi, vel inani fortuna imaginatione cõfisi, ad opes honorésque cupidè contendamus: sed in Dominû semper respiciamus, ut eius auspiciis ad quancunque ille prouiderit fortem deducamur. * Ita primùm fiet ut non per nefas, & do- lis ac malis artibus, vel rapacitate, cum proximorum iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: sed eas tantùm fortunas sequa- mur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim speret diuinæ be- nedictionis, inter fraudes, rapinas, aliásque nequitix artes, auxiliû? Nam ut illa nisi purè cogitantem ac rectè agentè non sequitur: ita eos omnes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauis que facinoribus reuo- cat. * Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica ditescendi cu-

*Abnegationis nõ
stri, quatenus Deo
respicit, pars est æ-
quanimitas & tole-
rantia, quæ presta-
bimus, si in quæren-
da vitæ præsentis
cõmoditate vel trã-
quillitate nos Do-
mno totos resigne-
mus, neque ullam
prosperandi rationẽ
appetamus, sperẽ-
mus, cogitemus, q̃
ex eius benedictio-
ne.*

*Si quod ad præsentis
vitæ conditionẽ at-
tinet, à sola Dei be-
nedictione pende-
mus, tria sequentiã
prestabimus.*

* Primum.

* Secundum.

piditate ardeamus, néve honoribus ambitiose inhiemus. *Qua enim fronte quis à Deo se adiutum iri confidat, ad ea cōsequenda quæ contra eius verbum desiderat? Absit enim vt quod ore suo Deus maledicit, benedictionis suæ adiutorio prosequatur.** Postremò, si pro voto ac ipse nō succedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiscunque nostræ conditionis detestatione: quod sciemus id esse murmurare aduersus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores dispensantur. * In summa, qui se eo quo dictum est modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quæ furiosè expeti ab hominibus solent, malis artibus aucupabitur, quibus se nihil profecturum cogitabit: nec, si quid prosperè acciderit, sibi imputabit, ac suæ vel sedulitati, vel industriæ, vel fortunæ, sed Deo auctori acceptum feret. Quod si florentibus aliorum rebus, ipse parum promoueat imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi suam tenuitatem feret quàm profanus quispiam mediocrem successum, qui voto diutaxat non respondeat: habens scilicet solatium, in quo tranquillius acquiescat quàm in summo vel opulentia vel potentia fastigio: quia vt salutis suæ conducit, ita res suas ordinari à domino reputat. Sic Dauidem fuisse affectū videmus, qui dum sequitur Deum, seque ei regendum tradit, similè se testatur puero ablactato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus supra se.

Psal. 131. 1.

Fidelium patientia non in eotantū posita est, vt a quo animo ferūt non auergeri res suas: sed ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est presens vita extenditur: quorum Dei Patris sui manum moderatricem semper agnoscunt, non autem fortunam.

10 Neque in hac tantum parte constare piis animis debet illa tranquillitas & tolerantia: verum ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est presens vita, extendatur, necesse est. Ergo nemo se ritè abnegauit, nisi qui se totum ita resignauit Domino, vt omnes vitæ suæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui verò sic animo compositus erit, quicquid accedat, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte cum Dei inuidia cōqueretur. Quàm verò necessaria sit hæc affectio, inde patebit, si consideres quot accidentibus subiecti simus. Alij atque alij morbi nos identidè infestant: nunc scæuit pestilentia, nunc belli calamitatibus crudeliter vexamur: nunc gelu, nunc grandio, spe anni deuorata, sterilitatē inducit, quæ nos ad penuriã redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripuntur: incendio absumitur domus: hæc sunt quorum euentu, vitæ suæ maledicunt homines, suum natalem detestantur, cælum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: & (vt sunt facundi ad blasphemias) iniquitatis eum & sanctorum accusant. Fidelè verò in his quoque oportet Dei clementiã & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde, siue suas ades, sublatis propinquis, in solitudinem redactas videat, ne sic quidem desinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationem se cōuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam desolatam non relinquet. Siue adustis pruina segetibus, aut gelu consumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen despōdebit animum, nec Deo inuidiam faciet: sed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini sumus, & oues in pascuis eius educatæ: ille igitur alimēta nobis etiam in extrema sterilitate suppeditabit. Siue morbo afflictabitur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, vt ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo expostulet: sed iustitiam ac lenitatem in Dei ferula considerando, ad tolerantiam se reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia sciet manu Domini ordinatum, placido gratoque animo suscipiet, ne contumaciter eius imperiõ resistat, cuius in potestate se suaque omnia semel permisit. Faceßat imprimis à peccatore Christiani hominis stulta illa & miserrima Ethnicorum consolatio, qui vt animum contra res aduersas confirmarent, eas fortunæ imputabant: contra quam indignari stultum esse iudicabant, quòd ἀσχοτος esset ac temerarius, quæ cæcis oculis merentes simul ac immerentes vulneraret.

Psal. 79. 13.

Hæc

Hæc enim è conuerso pietatis est regula, solam Dei manum vtriusque fortunæ arbitram esse & moderatricem: ac eam quidem ipsam non rure inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia uobis bona simul ac mala dispensare.

De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.

CAPVT VIII.

QUIN altius etiamnum conscendere piam mentē decet: nempe quò discipulos suos vocat Christus, ut suam vnusquisq; crucem tollat. Quoscumq; enim Dominus cooprauit, ac suorum consortio dignatus est, ij se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimisque ac variis malorum generibus resectam vitam præparare debent. Sic est cœlestis Patris voluntas, ut certum de suis experimentum capiat, eos talem in modū exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc or linem prosequitur: nam quum esset ille Filius præ aliis dilectus, & in quo Patris animus acquiescebat, videmustamen quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: ut verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuisse, quandiu terram incoluit: sed totam eius vitam nihil aliud fuisse quàm perpetuæ crucis speciem. Causam Apostolus assignat, quòd obedientiam discere oportuerit ex iisque passus est. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christum caput nostrū oportuit: præfertim quum nostra causa subierit, ut nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet? Quamobrem Apostolus omnibus filiis Dei hunc esse destinatum finem docet, ut conformes eius fiant. Vnde etiam insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperis, quæ aduersæ malæque existimantur, nos Christi passionibus communicare: ut què admodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cœlestem ingressus est, ita in eandem per varias tribulationes deducamur: sic enim loquitur alibi Paulus ipse: quòd dum communionem discimus afflictionum eius simul apprehendimus potentiam resurrectionis: ac dum conformes reddimur morti eius, ita præparamur ad gloriosæ resurrectionis consortium. Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbicatem, quòd quò magis rebus aduersis afflictamur, eò certius confirmatur nostra cum Christo societas: cuius communionem passiones ipsæ non modò benedictæ nobis fiunt, sed ad promouendam quoque nostram salutem multum afferunt adiumenti.

2 Adde quòd Dominus noster crucem ferendam suscipere nihil necesse habuit nisi ad testandam approbandamque Patri suam obedientiã: nobis verò multis rationibus necesse est sub assidua cruce vitam degere. * Primum (ut natura nimium propensi sumus ad omnia carni nostræ tribuenda) nisi nobis imbecillitas nostra velut oculo demonstrata fuerit, facile virtutem nostrã supra iustum modū æstimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, cõtra omnes difficultates infractam fore & inuictam. Vnde in stolidam & inanem carnis confidentiã euehimur: qua freti, contumaciter deinde superbimus in Deum ipsum, perinde ac si propriæ nobis facultates citra eius gratiam sufficerent. Hinc arrogantiam melius retundere non potest quàm dum experimento nobis cõprobat quanta nõ modò imbecillitate, sed etiã fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus sustinendis longè impares, quantū ad nos attinet, mox succubimus. Sic humiliati discimus inuocare eius virtutem: quæ sola sub pondere afflictionū consistere nos facit. Quinetiã sanctissimi, utcunq; Dei gratia nõ propriis viribus stare se nouerint, de sua tamen fortitudine &

Matt 16.24

Oportet nos ipsos abnegemus ad crucem ferendã: quoniã Deus suos oēs sub cruce vult exercere, à Christo suo primogenito exorsus, quæ cum Christo societatiã magnã patientiæ & consolationis materiã suppeditat. Vide Calu. de Scãdalis: item in excusatione ad Pseudonicode-mos.

Mat. 3 17. & 17.5
Hebr. 5.8

Rom. 8.29

Act. 14.22

Philip. 3.10

Multis rationibus esse nobis necesse vi-tã sub assidua cruce degere: quarum tres præcipuæ. Primam hinc habes, secundam sect. 4. tertiam sect. 6.

* Prima ratio: ad retundendam arrogantiam, & virum nostrarum confidentiam: cõq; remedio egere etiam sanctissimos, ostenditur. exemplo Davidis.

Psal. 30. 7

constantia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in penitentiam sui notitiam adducat. Hæc socordia Dauidi quoque obrepit. Ego dixi in quiete mea, Non mouebo perpetuo. Iehouah, stabilieras in beneplacito tuo monti in eo robur, abscondisti faciem tuam: fui percussus. Fuit enim torpore in rebus prosperis obstupefactus fuisse suos sensus, ut posthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, sibi innixus fuerit ut perpetuitatem sibi promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis nostrum non timeat ut caueat? Quod ergo, rebus tranquillis, maioris constantiæ & patientiæ opinione sibi blandiebantur, rebus asperatis humiliati, hypocrisim fuisse discunt. Talibus, inquam, documentis admoniti suorum in orbis fideles, proficiunt ad humilitatem: ut praua carnis confidentia exuti, ad Dei gratiam se confrant. Porro ubi se contulerunt, diuinæ virtutis præsentiam, in qua satis superque præsidij inest, experiuntur.

Rom. 5. 3

Vbi cruce retunditur arrogantia, & virium nostrarum confidentia, hinc fieri ut fiducia nostra in Deum confirmetur, & spes augetur.

3 Atque id est quod Paulus docet, tribulationibus generati patientiam, patientia probationem. Nam quod Deus promissit fidelibus se adfuturum in tribulationibus, id verum esse sentiunt dum patienter subsunt, eius manu suffulti: quod suis viribus nequaquam possent. Patientia igitur experimentum affert sanctis, quod Deus, quam pollicitus est opem, re ipsa, dum opus est, exhibeat. Inde spes quoque eorum confirmatur: quando ingratitude nimis foret, non expectare in posterum quam constantem ac firmam experti sint Dei veritatem. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce nascantur. Illam enim quam falso de propria virtute præsumimus opinionem euertens, nostramque hypocrisim, quæ delicias nobis facit, detegens, perniciosam carnis confidentiam excutit: sic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit ut non opprimamur, nec succumbamus. Victoriæ autem spes sequitur: quatenus scilicet Dominus, quod promissit præstando, suam in futurum veritatem stabilit. Sanè ut solæ sint istæ rationes, apparet quam necessaria nobis sit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti est cæcum tui amorem abstergi: ut imbecillitatis tuæ conscius probè fias. Imbecillitatis propriæ sensu affici, ut diffidere tibi discas. Diffidere tibi, ut si luciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, ut ipsius auxilio fretus ad vltimū inuictus perseueres. Consistere ipsius gratia, ut veracem esse in suis promissis intelligas. Certitudinem promissionum eius habere compertam, ut spes tua inde roboretur.

Secunda ratio, propter quam vtile est nobis sub cruce vivere.

4 Alium quoque finem habet Dominus affligendi suos, ut ipsorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quod possint illi obedientiam præstare, nisi quam ipse dederit: sed ita placet ei præclaris documentis testatas facere ac illustres quas in sanctos contulit gratias: ne intus otiosæ lateant. Ergo tolerandi virtutem ac cōstantiam, qua seruos suos instruxit, in apertum profetendo, dicitur eorum patientiam explorare. Vnde illæ sunt loquutiones, quod tentauerit Deus Abraham, & pietatem eius compertam habuerit ex eo quod non detrectasset proprium filium & vnicum immolare. Quare Petrus non secus fidem nostram tribulationibus docet probari, quam autem in fornace ignis examinatur. Quis autem non expedire dicat ut præstantissimum patientiæ donum, quod à Deo suo fidelis accepit, in vsum producat, ut certum manifestumque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipsum pro merito æstimabunt. Quod si Deus ipse, ne in obscuro lateant, imò inutiles iaceant ac depereant quas fidelibus suis virtutes contulit, iure facit, dum illis excitandis materiam suppeditat: optimam rationem habet sanctorum afflictiones, sine quibus nulla foret eorum patientia. Ad obediendum quoque erudiri cruce dico: quia sic non ad proprium votum,

Gen. 21. 1, & 12
1. Pet. 1. 7

sed Dei arbitrium viuere docentur. Sanè, si omnia illis ex sententia fluerent, nescirent quid esset Deum sequi. Atque illud Seneca commemorat *De vitabe. cap. 15.* fuisse vetus prouerbium, quum ad res aduersas tolerandas quempiam hortarentur, Deum sequere. Quo scilicet innuebant, tum verè demum iugum Dei subire hominem, quum eius ferulae manum ac tergum præberet. Quòd si æquissimum est vt cœlesti Patri nos per omnia obsequentes esse approbemus, non est certe derectandum, vt ad reddendam sibi obedientiam modis omnibus nos assuefaciat.

5 Necdum tamen perspicimus quàm necessaria sit nobis isthæc obedientia, nisi simul reputamus quanta sit ad excutiendum Dei iugum carnis nostræ lasciuia, simulatque molliùs aliquantisper atque indulgètiùs habita est. Idem enim prorsus accidit illi quod equis refractariis, qui si aliquot dies otiosi saginâtur, præ ferocitate domari postea nequeunt: nec fessorem recognoscunt, cuius imperio vt cunque antea obtemperabant. Atque omnino illud in nobis perpetuum est quod fuisse in populo Israelitico conqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduersus eum qui nos aluit & enutriuit. Debat quidem nos Dei beneficentia ad reputandam ac deamadam eius bonitatem allicere: sed quando ea est nostra malignitas vt perpetuò eius indulgentia potius corumpamur: plusquam necessarium est nos aliqua disciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic, ne immodica opum abundantia ferociamus, ne honoribus elati superbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis insolescamus, Dominus ipse, prout prouidet expedire, occurrit, & carnis nostræ ferociam crucis remedio subigit ac refrænât, idque variis modis: quantum scilicet vnicuique salubre est. Neque enim aut iisdem morbis peræquè grauitè laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre est vt alij alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios leniùs tractet, alios asperioribus remediis purget cœlestis medicus, dum vult omnium sanitati consulere: neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit esse morbidos.

6 Adde quòd non modò infirmitatem nostram præuenire, sed præterita etiam delicta sepe corrigere necesse habet clementissimus Pater: vt nos in legitima erga se obedientia cõtineat. Proinde quoties affligimur, subire pronus in mentem debet antea. Et vitæ recitatio: ita proculdubio reperiemus, nos admisisse quod dignum eiusmodi castigatione esset. Neque tamen à peccati agnitione præcipuè sumenda est ad patientiam exhortatio. Num Scriptura meliorem longè considerationem superpeditat, quum dicat rebus aduersis nos à Domino corripì, ne cum hoc mundo damnemur. Ergo in ipsa quoque tribulationum acerbitate, Patris nostri clementiam erga nos ac benignitatem recognoscere conuenit: quando ne tum quidem desinit salutem nostram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat, sed potius vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Fili mi, ne respuas correctionem Domini, neque afficiaris tædio quum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, corripit: & eum velut pater filium amplectitur. Vbi ferulam Patris agnoscimus, an nostrum non est obedientes potius docilèsque filios exhibere, quàm contumacia desperatos homines imitari, qui maleficis induruerunt? Perdit nos Deus nisi à se delapsos correptione reuocat: vt rectè ille dicat, nos spurios esse, non filios, si extra disciplinam sumus. Peruersissimi ergo sumus si ipsum ferre non possumus dum suam nobis beneuolentiam & quam habet de salute nostra curam declarat. Hoc inter incredulos & fideles interesse docet Scriptura, quòd illi, velut inueteratæ recoctæque nequitiae mancipia, flagel-

Secunda ratio, necessitas (cruce scilicet explorari patientiam nostram, & nos ad obedientiam erudiri) quod tanta sit carnis nostræ lasciuia.

Dent. 32. 15

Tertia ratio, propter quam salutare est nobis, ferre crucem: ut sic Deus præterita delicta corrigat: in quo boni Patris erga nos officio sumus agnoscimus: contra, infideles fiunt saepe obstinatiores.

1. Cor. 11. 32

Prou. 3. 11

Hcb. 12. 8

lis deteriores modò ac obstinatiores sunt : hi, ceu filij ingenuitate præditi, ad pœnitentiam proficiunt. Eligendum nunc vtro in numero esse malis. Sed quoniam de hac re alibi dictum est, contentus breuiter attigisse, finem faciam.

Singularis consolatio, vbi pro iustitia patimur vel ignominiam, vel dānum, vel calamitatē quāuis: quæ crux maximè est propria fidelium.

7 Porrò singularis illa est cōsolatio, vbi pro iustitia persecutionem patimur. Succurrere enim tū debet quāto nos honore dignetur Deus, & ita nos peculiari militiæ suæ nota insignat. Persecutionē pati pro iustitia dico, non tantū qui pro Euangelii defensione, sed qui pro quolibet iustitiæ patrociniū laborant. Siue ergo in asserenda aduersus Satanę mendacia Dei veritate, siue in suscipiēda bonorū atque innocentium, contra improborum iniurias tutela, necesse est incurrere in mundi offensiones & odia, vnde aut vitæ nostræ, aut fortunæ, aut honori periculum imminet: ne graue sit nobis aut molestum eatenus impendere nos Deo, aut ne miseros in iis nos putemus, in quibus ipse suo ore nos beatos pronūtiavit Paupertas quidem, si in se ipsa æstimetur, miseria est: similiter exilium, contemptus, carcer, ignominia: mors: denique ipsa extremum est omnium calamitatum. Verūm vbi aspirat fauor Dei nostri, nihil est istorum quod non in fœlicitatem nobis cedat. Contenti ergo potius simus Christi testimonio quàm falsa carnis æstimatione. Ita fiet vt Apostolorum exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos qui pro suo nomine contumeliam patiamur. Quid enim? si innocentes ac nobis bene consciij impiorum scelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: sed verè apud Deum in cœlis diuitiæ ita nobis accrescūt: si penatibus nostris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiam: si vexamur & contemnimur, eo firmiores agimus in Christo radices: si probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco sumus in regno Dei: si trucidamur, ita nobis ingressus patefit ad beatam vitam. Pudeat nos minoris æstimare, quibus tantum pretium Dominus statuit, quàm vmbrales & euandæ vitæ præsentis illecebras.

8 Quum ergo his & similibus monitis abunde soletur Scriptura quas pro iustitiæ defensione sustinemus vel ignominias vel calamitates: nimis ingrati sumus nisi libenter atque hilariter eas è manu Domini suscipimus: præsertim quum sit hæc crucis species fidelium maximè propria, qua vult Christus in nobis glorificari: quemadmodum & Petrus docet. Quia verò ingenuis naturis acerbius est contumeliam quàm centū mortes pati, nominatim admonet Paulus non modò persecutiones nos manere, sed etiam probra, quia speramus in Deum viuum. Sicut alibi suo exemplo ambulare nos iubet per infamiā & bonam famam. * Neq; verò ea requiritur à nobis hilaritas quæ omnem acerbitalis dolorisq; sensum tollat: alioqui nulla in cruce esset sanctorum patientia, nisi & dolore torquerentur, & angerentur molestia. Si nulla esset in egestate asperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea fuscque haberet: at quum vnumquodque ipsorū ingenita sibi amaritudine nostros omnium animos naturaliter mordeat, in eo se profert fidelis hominis fortitudo, si eiusmodi amaritudinis sensu tentatus, vtrunque grauiter laboret, fortiter tamen obistendo eluctatur: in eo se exerit patientia, si acriter exstimulatus, timore tamen Dei refrænatur, ne in aliquam intemperentiæ erumpat: in eo elucet alacritas, si tristitia & mœrore vulneratus, in spiritali Dei consolatione acquiescit.

9 Hunc conflictum, quem aduersus naturalem doloris sensum sustinent fideles, dum patientiæ ac moderationi student, eleganter descripsit Paulus his verbis, in omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboremus, at non destituimur: persecutione in patimur, at in ea non desermur:

Matt. 5. 10

Act. 5. 41

1. Pet. 4. 12

1. Tim. 4. 10

2. Cor. 6. 8

** Hic & sec. 9. ostēditur, non eam esse fidelium patientiā quæ caret doloris sensu, sed quæ diuina cōsolatione suffulta pugnet aduersus naturalem doloris sensum. Itaq; reiciendam Stoicorū patientiam, neq; vitiosum p se esse, lacrymari aut formidare.*

2. Cor. 4. 8

mur: dei iocimur, at non perimus. Vides ut patienter ferre crucem, non sit
 prorsus obstupescere, & omni doloris sensu privari: quemadmodum Stoi-
 ci magnanimum hominem stultè olim descriperunt, qui ex ita humani-
 tate, rebus aduersis perinde ac prosperis, tristibus perinde ac laetis affice-
 retur: imò qui instar lapidis nulla re afficeretur. Et quid ista sublimi sa-
 pientia profecerunt? nempe simulachrum patientiæ depinxerunt, quod
 neque repertum est vnquam inter homines, neque extare potest. Quin po-
 tius dum nimis exactam ac præcisam patientiã habere volunt, eius vim
 sustulerunt à vita humana. Nunc quoque sunt inter Christianos noui Stoi-
 ci, quibus non modò gemere ac flere, sed tristari quoque & sollicitum esse
 vitiosum est. Atque hæc quidem paradoxa ferè ab otiosis hominibus pro-
 cedunt, qui speculando magis quàm agendo se exercentes, nihil quàm ta-
 lia paradoxa pãtere nobis queunt. At nihil nobis cum ferrea ista philo-
 sophia, quam Magister ac Dominus noster non verbo tantum, sed ex-
 plo etiam suo damnauit. Nam & suis & aliorum malis ingemuit & illa-
 chrymavit: nec aliter discipulos suos instituit. Mundus, inquit, gaudebit: *Iohan. 17. 20*
 vos autem lugebitis ac flebitis. Ac, ne quis vitio id verteret, proposito edi- *Matt. 5. 4*
 cto beatos pronuntiavit qui lugent: nec mirum. Nam si improbantur o- *Luc. 22. 44*
 mnes lachrymæ, quid de Domino ipso iudicabimus, cuius est corpore san- *Matt. 26. 38*
 guineæ lachrymæ distillarunt? Si quælibet formido infidelitatis notatur,
 quo loco habebimus horrorem illum quo non leuiter consternatum
 fuisse legimus? si omnis tristitia displicet, quomodo placebit quòd ani-
 mam suam fateatur esse tristem vsque ad mortem?

10 Hæc eò dicere volui ut pios animos à desperatione reuocare, no-
 studio patientiæ ideo protinus renuntient quòd naturalem doloris affe-
 ctum exuere non possunt. Quod necesse est euenire iis qui ex patientia
 stuporem, ex homine forti & còstanti stipitem faciunt. * Sanctis enim to-
 lerantiæ laudem defert Scriptura, dum ita malorum duritia afficiantur
 ut non frangantur nec concidant: ita amaritudine punguntur, ut simul
 perfundantur spirituali gaudio: ita premuntur anxietate, ut Dei conso-
 latione exhilarati respirent. Interim versatur in eorum cordibus illa re-
 pugnantia, quòd naturæ sensus, quæ sibi sentit aduersa refugit atque hor-
 ret: pietatis autem affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per
 has difficultates contendit. Hanc repugnantiam expressit Dominus quum
 ita loqueretur Petro, Quum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quòd
 libebat. Quum autem senueris, præcinget te alius, & educet quòd non vo-
 les. Non est sanè verisimile, Petrum, quum necesse esset glorificare Deum
 per mortem, inuitum ac resistentem eò tractum esse: alioqui parum habe-
 ret laudis eius martyrium. Verum utcumque cordis summa alacritate di-
 uinæ ordinationi pareretur, quia tamen humanitatem nõ exuerat, duplici
 voluntate distringebatur. Nam dum cruentam illam mortem quæ erat obi-
 turus, per se reputabat, eius horrore perculsus, libenter effugisset: rursus
 dum succurrebat Dei imperio se ad eam vocari, eiuicto ac proculcato ti-
 more, libenter atque adeo hilariter eam subibat. Hoc ergo studendum est,
 si Christi discipuli esse volumus, ut tanta Dei obseruatiã atque obediẽtia
 imbuatur animi nostri, quæ cõtrarias omnes affectiones domare ac sub-
 iugare eius ordinationi queat. Ita fiet, ut quocumque vexemur crucis gene-
 re, in summis etiã animi angustiis patientiã constanter retineamus. Res
 enim ipsæ aduersæ habebunt suã asperitatẽ qua mordeamur. Sic morbo
 afflicti, & ingemiscemus, & inquietabimur, & sanitatẽ expetemus: sic ege-
 state pressi, sollicitudinis & tristitiæ aculeis perstringemur: sic ignominiæ
 & contemptus, iniuriæ dolore feriemur: sic in funeribus nostrorũ debi-
 ras naturæ lachrymas exoluemus: sed hæc semper erit clausula, Atqui Do-
 minus ita voluit: ergo eius voluntatem sequamur. Imò inter ipsas doloris

* Descriptio repu-
 gnantiæ illius, quæ
 generatur in cordi-
 bus piorum ex na-
 turæ sensu, qui pe-
 nitentis exui non po-
 test, & pietatis af-
 fectum, quo illi subi-
 gi & domari oportet.
 de quo & im-
 titio sect 9.

Iohan. 21. 18

punctiones, inter gemitus & lachrymas, necesse est interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipsa quorum causa sic afficitur, alacriter ferenda inclinet.

Multi interesse in 1. Quoniam autem præcipuam crucis tolerandæ rationem à diuinæ
ter philosophicam voluntatis consideratione sumpsimus, paucis definiendum est quid in-
patientia & Chri ter philosophicam ac Christianam patientiam intersit. Equidem paucif-
stianâ: Illi parè- sumi ex philosophis eò rationis conscenderunt, vt manu Dei nos exerce-
re doceant, quia sit ri per afflictiones intelligerent, & Deo hac in parte obtemperandū cen-
necesse: Christus, serent: sed illi quoque ipsi non aliam afferunt rationem, nisi quia ita
quia iustū, deinde necesse sit. Quid autem istud est dicere nisi cedendum esse Deo, quia fru-
salutare nobis. stra contendas obluetari? Nam si Deo tantum paremus quia necesse est: si
euadere liceat, parere desinemus. Scriptura autem longè aliud in volun-
tate Dei considerare iubet, nempe iustitiam primum & æquitatem: de-
inde salutis nostræ curam. Huiusmodi ergo ad patientiam sunt Chri-
stianæ exhortationes: Siue paupertas, siue exilium, siue carcer, siue contu-
melia, siue morbus, siue orbitas, seu quid aliud simile nos cruciat, cogi-
tandum nihil istorū accidere nisi nutu ac prouidentia Dei. Porrò ipsum
nihil nisi iustissimo ordine agere. * Quid enim? an non innumera ac quo-
tidiana nostra delicta promerentur seuerius ac grauioribus ferulis casti-
gari quàm quæ nobis ab eius clementia infliguntur? Annon æquissi-
mum est carnem nostram domari, & veluti iugo assueferi, ne libidinosè
pro suo ingenio ferociat? annon digna est iustitia & veritas Dei cuius
causa laboremus? Quòd si indubia Dei æquitas in afflictionibus apparer,
non possumus sine iniquitate vel obmurmurare vel obluetari. Non au-
dimus iam illam frigidam cantionem, Cedendum quia necesse est: sed
viuidam ac plenam efficaciz præceptionem, Obtemperandum, quia re-
sistere nefas est. Patiendum, quoniam impatientia sit aduersus Dei iusti-
tiam contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis est quod
saluti ac bono esse nobis agnoscimus, hac etiam parte nos consolatur o-
ptimus Pater, dum asserit, se eo ipso quòd nos cruce affligit, saluti nostræ
consulere. Quòd si salutes nobis tribulationes esse constat, cur non
grato placidòque animo eas susciperemus? Quare eas patienter ferendo
non succumbimus necessitati, sed bono nostro acquiescimus. Istæ, in-
quam, cogitationes faciunt, vt quantum animi nostri contrahuntur in
cruce, naturali acerbitatis sensu, tantum spiritali lætitia diffundantur.
Vnde & gratiarum actio sequitur, quæ nulla sine gaudio esse potest.
Quòd si laus Domini, & gratiarum actio non nisi ab hilari lætòque pe-
ctore emanare potest: nihil autem est quod eam interpellare in nobis de-
beat: hinc apparet quàm necessarium sit, crucis amaritudinem spiritali
gaudio temperari.

* Cōclusio cōtinens
breuiter summam
totius capituli.

De meditatione futuræ vitæ.

CAP. IX.

Variis miseris eru
diri nos à Deo ad
præsentis vitæ con
temptū, vt serid futu-
turâ desideremus:
quod variis quoq;
exemplis vitiorum
nostrorum demon-
stratur. Hic & sec.
2. & 4.

QVOCVNQVE autem tribulationis genere premamur, respiciend-
us semper est hic finis, vt assuescamus ad præsentis vitæ contem-
ptum, indèque ad futuræ meditationem excitemur. Quoniã enim
optimè nouit Deus quantopere in belluinum mundi huius amorem si-
mus naturâ inclinati, aptissimam rationem adhibet ad nos retrahendos
& torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhæresca-
mus. Nemo quidem est nostrum qui non videri cupiat ad cœlestem im-
mortalitatem toto vitæ curriculo aspirare & eniti. Pudet enim nos nul-
la re antecellere brutas pecudes: quarum conditio nihilo nostra inferior
futura esset nisi spes æternitatis post mortem nobis supersit. Verum si
consilia, studia, facta cuiusque examines, nihil aliud illic videbis quàm
terram.

certam. Inde autem stupiditas, quòd mens nostra fulgora inani opum, potentia, honorum, perstricta heberatur, ne longius cernat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine, occupatum degrauiatur, ne altius assurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, foelicitatem in terra suam quaerit. Huic malo vt occurrat Dominus, assiduis miseriarum documentis suos de praesentis vitae vanitate edocet. Ergo ne altam sibi & securam pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrocinis, vel aliis iniuriis inquietari saepe infestarique petunt. Ne auaritate nimia fluxis & caducis diuitiis inhiant, aut in iis quas possident acquiescant: nunc exilio, nunc sterilitate terrae, nunc incendio, nunc aliis modis ad inopiã eos redigit, aut certè in mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugij delicientur: aut vxorum improbitate vexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbitate affligit. Quod si in his omnibus indulgentior illis est, ne tamen vel stulta gloria intumescant, vel confidentiã exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm instabilia sint ac euanida quaecunque mortalitati obnoxia sunt bona. Tum ergo demum rite proficimus crucis disciplina, vbi discimus hanc vitã, quum in se aestimatur, inquietam, turbulentam, innumeris modis miserã, nulla ex parte planè beatam esse: omnia quae aestimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multisque admixtis malis vitata esse: atque ex eo simul constituimus, nihil hìc quaerendum aut sperandum quàm certamen: attolendos in cælum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habendum est, nunquam seriò ad futuræ vitæ desiderium ac meditationem erigi animum, nisi praesentis contemptu antè imbutus fuerit.

2 Siquidem inter ista duo nihil medium est: aut vilescat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui victos nos detineat. Proinde si qua aeternitatis cura est, huc diligenter incumbendum, vt malis istis cõpedibus nos explicemus. Porrò quoniam plurimas blanditias habet praesens vita quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratia, suauitatis speciem qua nos demulceat: magnopere nostra refert identidem nos auocari, ne talibus lenociniis fascinemur. Quid enim, obsecro, fieret si perpetuo bonorum ac foelicitatis concussu hìc frueremur: quum assiduis maiorum stimulis non possimus satis expergefieri ad reputandam eius miseriam? Vitam humanam fumi vel vmbrae instar esse, non modò eruditis notum est, sed vulgus quoque hominum prouerbum nullum magis tritum habet: & quia rem esse videbant in primis cognitu vtilem, multis insignibus sententiis commendarunt. Verum nulla ferè res est quam vel negligentius expendamus, vel minùs meminerimus. Omnia enim molimur perinde atque immortalitatem nobis in terra constituentes. Si effertur funus aliquod, vel inter sepulchra ambulamus, quia tunc oculis obuersatur mortis simulachrum, egregiè, fateor, de vitæ huius vanitate philosophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunque enim nihil nos afficiunt ista omnia. Verum vbi accidit, momentanea est philosophia, quae, simulatque terga vertimus, euanescit, ac ne minimum quidem post se recordationis vestigium relinquit: denique non aliter effluit atque theatralis plausus in iucundo aliquo spectaculo. Neque enim mortis tantum, sed mortalitatis quoque ipsius oblitus, ac si nullus vnquam de ea rumor ad nos peruenisset, in supinam terrenæ immortalitatis securitatem reuoluimur. Siquis interim prouerbum occinat, hominem animal esse ἐπιμύρον, fatemur id quidem: sed adeò nulla attentione, vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis infideat. Quis ergo neget, nobis omnibus summum operæ pretium esse, non dico verbis admoneri, sed quibuscunque fieri potest experimentis conuinci de misera terrestri vitæ conduione: quando vix conuicti etiam desinimus praua

stultaque eius admiratione obstupescere, ac si ultimam bonorum metam in se contineret? Quod si necesse habet Deus nos erudire: nostri vicissim officij est auscultare vocanti, & torporem nostrum vellicanti: vt contempto mundo, ad futurae vitae meditationem toto pectore contendamus.

Talem vitam huius contemptum requiri à nobis, vt neque eam oderimus, nec aduersus Deum ingrati sumus, cuius clementia ipsa est testimonium fidelibus. De quo habes, & circa finem sect. 4.

3 Sedenim ad talem praesentis vitae contemptum sese assuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus Deum ingratiudinē. Siquidem haec vita, vt cunque infinitis miseriis referta sit, censetur tamē meritò inter non aspernandas Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus diuini beneficij, rei iam sumus nō parua in Deum ipsum ingratiudinis. Praesertim verò fidelibus testimonium esse debet diuinae beneuolentiae: quando ad salutem eorum promouendam tota est destituta. Prius enim quam aeternae gloriae hereditatē nobis palam exhibeat, minoribus documentis se nobis Patrem vult declarare: ea sunt quae quotidie ab ipso nobis conferuntur bona. Quum ergo nobis seruiat vita haec ad intelligendam Dei bonitatem, fastidimusne eam quasi nullam bonitatem in se haberet? Hunc igitur sensum atque affectum induere nos oportet, vt ipsam reponamus inter minimè respuenda diuinae benignitatis dona. Nam si deessent Scripturae testimonia (quae plurima sunt & clarissima) ipsa quoque natura nos hortatur ad reddendam Domino gratiarum actionem quod in eius lucē nos protulit, quod vsurā nobis concedit, quae omnia ad eam conseruanda necessaria praesidia largitur. Et multò illa maior est ratio, si reputamus in ea nos ad gloriam regni caelestis quodammodo preparari. Sic enim Dominus ordinauit, vt qui olim coronandi sunt in caelo, certamina prius in terris obeant, ne triumphent nisi superatis belli difficultatibus, & parata victoria. Deinde altera: quae variis beneficiis diuinae benignitatis suauitatem delibare in ea incipimus: quod spes ac desiderium nostrum acuatur ad plenam eius reuelationem expectandam. Vbi constitutum illud fuerit diuinae clementiae munus esse quod terrenam vitam viuimus, cuius gratia vt sumus illi obligati, ita memores gratosque esse oportere: tum opportunè descendemus ad considerandam miseriam eius conditionem: quod scilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum est, vltro natura propendemus.

4 Porro quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitae desiderio accedere. Fateor sanè verissimè sensisse eos quibus visum est optimum non nasci: proximum, quam citissimè aboleri: siquidem Dei lumine & vera religione destituti, quid in ea cernere poterant non infustum ac tetrum? Nec sine ratione illi, qui natales suorum mœnore ac lachrymis, funera solenni gaudio prosequerentur: sed id faciebant sine profectu: quia recta fidei doctrina orbat, non videbāt quomodo piis in bonum cedat quod per se nec beatum nec desiderabile est: itaque iudiciū suum desperatione terminabant. Hic ergo sit scopus fidelium in estimanda mortali vita, vt dum intelligunt nihil per se quam miseriam esse, eò alacriores & magis expediti totos se ad futurae illius & aeternae meditationem conferant. Vbi ad eam comparisonem ventum est, tum verò illa non modò securè negligi potest, sed praeter hac penitus contemnenda est ac fastidienda. Nam si caelum patria est, quid aliud terra quam exilium? Si migratio è mundo est in vitam ingressus, quid aliud mundus quam se pulchrum? in ipso manere quid aliud quam in morte demersum esse? Si liberari à corpore, est affert in solidam libertatem, quid aliud est corpus quam carcer? Si Dei praesentia frui suprema felicitatis summa est, nonne ea carere miserum? Atqui donec è mundo euaserimus, peregrinamur à Domino. Ergo si cum caelesti vita terrena comparatur, non dubiū quin

2. Cor. 5.6

*Sic contemnenda facile & contemnenda & proculcanda sit. *Odio certè habenda nunquam est.

est, nisi quatenus nos peccato tenet obnoxios: quanquā ne illud quidem odium propriè in ipsam conuertendum est. Vtunque sit, nos tamen ita eius vel rædio vel odio affici decet, vt finè eius desyderantes, parati quocumque simus ad arbitrium Domini in ea manere, quò scilicet rædiū nostrum sit procul ab omni murmure & impatientia. Est enim instat stationis, in qua nos Dominus collocauit, tandiu nobis conseruanda quoad ille reuocarit. Defflet quidem sortem suam Paulus, quòd voto suo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & suspirat ardenti redemptionis desyderio, nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratum se ad vtrunq; profitebatur: quia se id Deo debere agnoscit vt nomen eius vel per mortem vel vitam glorificet: ipsius autem est statuere quid maxime ad gloriam suam expediat. Itaque si Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque nostræ terminum: sed ita, vt & illius studio flagremus, & in meditatione simus assidui: hanc verò, præ futura immortalitate contempnamus, & ob peccati seruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

5 Hoc verò potènti simile, quòd pro illo mortis desyderio, tâta eius formid. ne tenentur multi, qui se Christianos esse iactant, vt ad quâlibet eius mentionè cõtremiscant, velut rei penitus ominosæ & insausæ. Equidem non est mirum si naturalis sensus in nobis exhorrescat, audiens nostri dissolutione. At istud nullo modo ferendum, non est in pectore Christiano pietatis lumen, quòd maiori consolatione qualècunque illum timorem superet ac supprimat. Nam si cogitemus hoc instabile, viciolium, corruptibile, cadecū, emarcidū, putre corporis nostri tabernaculum ideo dissolui vt in firmâ, perfectam, incorruptibilem, cœlestem demiq; gloriâ mox instauretur: annon ardens fides expetere coget quòd natura reformidat? si cogitemus per mortè ab exilio nos reuocari vt patriâ, & cœlestè patriâ inuolamus, an nihil inde solatij cõsequemur? At nihil est quòd non permanere appetat. Fateor sane, atque ideo ad futuram immortalitatè respiciendum nobis cõtendo, vbi statâ cõlitiõ obtingat, quæ in terra nusquam apparet. Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortè pergere docet, nō quia velint exui, sed quia superindui cupiant. An vero bruta animalia, atque ad eò inanimæ ipsæ creaturæ vsque ad ligna & lapides præsentis suæ vanitatis sibi cõsciz, in vltimū resurrectionis diè intentæ erunt vt eam filijs Dei à vanitate eximantur: nos & ingenij luce præditi, & supra ingeniū, Dei Spiritu illuminati, quū de essentia nostra agitur, nō attollemus animos vltra hanc terræ putredinè? Verùm non est huius instituti aut loci contra tantâ hanc peruersitatè agere. Et iâ initio professus sum me locorum communium fusiores tractationè hic minimè velle suscipere. Ego huiusmodi timidulis animis suaderem vt Cypriani libellum de mortalitate legerè, nisi digni essent qui ad philosophos ablegarentur: vt inspecto quem illi præ se ferunt mortis contèptu, erubescere incipiant. Hoc tamen habeamus constitutū, neminè bene in Christi schola profecisse, nisi qui & mortis & vltimæ resurrectionis diè cum gaudio expectet. Nam & hac nota fideles vniuersos describit Paulus, & Scripturæ familiare est quoties solidæ lætitiæ argumèntum proponere vult, eò nos reuocare. Exultate (inquit Dominus) & leuate capita vestra: appropinquat etiam redemptio vestra. An rationale, quæso est, vt quòd ille tantum valere voluit ad exultationem & alacritatè in nobis excitandam, nihil quàm tristitiam ac consternationè pariat? Si ita est, quid adhuc eo quasi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspirijs, velut rem omnium faustissimam, expetere. Adueniet

præsentem vitam, vt odio non habeatur.

Rom. 7. 24

Philip. 1. 23

Admonentur hinc cõsect. 6. ij qui nimita mortis formidant ne tenentur, Christianorum potius est si, diem illū expectere, qui finem continuis prope coram miseris imponet, et vero gaudio eos persuadet.

*2. Cor. 5. 2
Rom. 8. 19*

*2 Tim. 4. 8
Tit. 2. 13
Luc. 21. 28*

enim nobis redemptor, qui ab hoc immenso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hereditatem inducat.

Rom. 8. 36
1. Cor. 15. 19

6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitât, oportet esse tanquã oues maçtationi destinatas, quo Christo capiti suo conformentur. Deploratissimi ergo essent, nisi in cælum mente erecta, superarent quicquid in mundo est, & præsentem rerum faciem traicerent. Contrã, vbi semel caput supra omnia terrena extulerint, etiam si videant florentes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rerum omnium splendore ac luxu superbire, si deliciis omnibus affluere cernât: si præterea eorum improbitate pulsentur, si contumelias ab eorum fastu sustineant, si auaritia expilentur, si alia quauis libidine vexentur: non difficile se in talibus quoque malis sustinebunt. Erit enim sub oculis dies ille, quo Dominus in regni sui quietem fideles suos recipiet, absterget ab eorum oculis omnem lachrymam, stola gloriæ & lætitiæ ipsos induet, deliciarum suarum in enarrabili suauitate pascet, in suæ altitudinis societatem euehet, denique fœlicitatis suæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in extremam ignominiam proiciet: eorum delicias cruciationis, risum & lætitiã fletu stridoréque dentium permutabit, pacem diti conscientiæ tormento inquietabit, mollitiem pleæter igne inextincto: piis etiam, quorum patientia abusi fuerint, eorũ capita sabiiciet. Hæc enim est iustitia (test: Paulo) dare miseris & iniuste afflictis relaxationem, reddere verò afflictionem impiobis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Iesus è cælo. Hæc profectò vnica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut necesse erit, despondere animũ, aut vanis mundi solatiis in exitium nostrum delinire. Siquidem & Propheta sibi vacillasse pedes confiteatur, dum in præsentis impiorum prosperitate reputanda nimium inuoratur: neque potuisse aliter consistere, quàm dum sanctuarium Dei ingressus, ad nouissimum piorum ac malorum finem conuertit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Christi de Diabolo, carne, peccato & impiis, si oculi in resurrectionis potentiam conuertuntur.

Isa. 25. 18,
apoc. 7. 17

2. Theff. 1. 6

Psal. 73. 2

Quomodo vtendum præsentis vitæ, eiusque adiuuentis.

CAPVT X.

Hic & scilicet. 3. tractatur, In vsu bonorum huius vitæ cauenda duo vitia, ne vel nimia austeritate astringamus conscientias, vel laxemus fræna hominum intemperantiæ.

1. Cor. 7. 31

TALIBVS rudimentis probè nos simul instituit Scriptura quis rectus sit bonorum terrestrium vsus: res in componenda vitæ ratione minime negligenda. Nam si viuendum est, vtendum quoque necessariis vitæ adminiculis: nec fugere ea quoque possumus quæ videntur oblectationi magis quàm necessitati inferuire. Modum ergo tenere oportet, vt pura cõscientia siue ad necessitatem siue ad oblectamentum vtamur: cum Dominus verbo suo præscribit, quum docet, vitã præsentem quandam peregrinationem suis esse, qua in cœleste regnum contendunt. Si per terram transeundum est duntaxat, non dubium quin eatenus vtendum sit eius bonis, vt cursum nostrum iuuent potius quàm morentur. Ideo non abs re suadet Paulus hoc mundo ita vtendum esse quasi non vtamur: eodem animo emendas esse possessiones quo venduntur. Verum quia lubricus est hic locus, & vtranque in partem procliuis ad lapsum, studeamus pedem figere vbi tutò stare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & sancti alioqui homines, qui quum viderent intemperiam ac luxuriam effræni libidine perpetuò euagari nisi seuerius coerceatur, corrigere autem tam perniciosum malum cuperent: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti homini permiserunt, quatenus necessitatis interesset.

teresset. Pium quidem consilium: sed impendit austeriores fuerunt. Nam (quod est valde periculosum) acriores laqueos induerunt conscientis quam quibus verbo Domini stringerentur. *Necessitas porro illis est, ab ** Chrysostronus ad Hebr. cap. 11.* omnibus abstinere quibus carere possis: ita secundum eos vix ad panem cibarium & aquam addere quicquam liceret. Aliorum maior austeritas, qualis refertur de Cratete Thebano, qui opes suas in mare proiecit: quia nisi perirent, perditum se ab illis iri putabat. Multi autem hodie dum pretextum quaerunt quo in rerum externarum usu carnis intemperies excusetur, & interim lasciuienti viam sternere volunt, pro confesso assument quod minime illis concedo, nulla modificatione restringendam esse hanc libertatem, sed permittendum cuiusque conscientiae ut vsurpet quantum sibi licere videat. Equidem fateor nec debere nec posse conscientias statis praecisisque legum formulis hinc alligari: sed quum Scriptura generales legitimi vsus tradat regulas, secundum illas certe limitandus nobis est.

2 Sit hoc principium, usum donorum Dei non aberrare, quum in eum finem refertur in quem illa nobis author ipse creauit ac destinauit: siquidem in bonum nostrum creauit, non perniciem. Quamobrem nemo iter rectius tenebit quam qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam si reputemus quem in finem alimenta creauerit, reperiemus non necessitati modo, sed oblectamento quoque ac hilaritati voluisse consulere. Sic in vestibus, praeter necessitatem finisei fuit, decorum & honestas. In herbis, arboribus & frugibus, praeter vsus varios, aspectus gratia, & iucunditas odoris: nisi enim id verum esset, non recenseret Propheta inter beneficia Dei, quae vinum latificat cor hominis, quod oleum splendidam eius faciem reddit. Non commemorarent passim Scripturae ad commendandam eius benignitatem, ipsum eiusmodi omnia dedisse hominibus. Et ipsae naturales rerum dotes satis demonstrant quorsum & quatenus frui liceat. An vero tantam floribus pulchritudinem indiderit Dominus quae vltro in oculos incurreret: tantam odoris suauitatem, quae in olfactum influeret: & nefas erit vel illos pulchritudine, vel hunc odoris gratia affici? Quid? annon colores sic distinxit ut alios aliis faceret gratiores? Quid? annon auro & argento, ebori ac marmori gratiam attribuit, qua praeter aliis aut metallis aut lapidibus pretiosa redderentur? Denique annon res multas, citra necessarium usum, commendabiles nobis reddidit?

3 Faceat ergo inhumana illa philosophia, quae dum nullum nisi necessarium usum concedit ex creaturis, non tantum maligne nos priuat licito diuinae beneficentiae fructu: sed obtinere non potest, nisi hominem cunctis sensibus spoliatum in stipitem redegerit. Sed non minus diligenter altera ex parte occurrendum est carnis libidini: quae nisi in ordinem cogitur, sine modo exunda: & habet (ut dixi) suos suffragatores, qui sub pretextu concessae libertatis, nihil non illi permittunt. Primo frantum illi vnum iniicitur, si statuatur, ideo condita nobis esse omnia ut cognoscamus authorem, ac eius indulgentiam erga nos gratiarum actione prosequamur. Vbi gratiarum actio, si te epulis aut vino ita ingurgites ut vel obstupescas, vel inutilis reddaris ad pietatis tuaeque vocationis officia? Vbi Dei cognitio, si caro ex nimia abundantia in foedam libidinem ebulliens, mentem impuritate sua inficit, nequid recti aut honesti cernas? Vbi in vestibus gratitudo erga Deum si sumptuoso earum ornatu & nos admiremur, & alios fastidiamus? si elegantia & nitore ad impudicentiam nos comparemus? Vbi cognitio Dei si in earum splendorem defixa sint mentes? nam totos suos sensus multi sic delicias addicunt, ut mens obruta taceat: multi marmore, auro, picturis ita delectantur ut marmorei fiant, vertantur quasi in metalla, similes sunt pictis figuris. Nidor culinae vel odorum

*Deum in vestibus
& alimentis, non
tantum necessitati
nostrae, sed etiam oble-
ctationi voluisse con-
sulere.*

Psal. 104. 15

Rom. 13. 14

suauitas alios obstupefacit, nequid spirituale olfaciant. Id quoque ipsum in reliquis videre est. Quomobrem constat hîc iam abutendi licentiam aliquantum cohiberi, & confirmari illam Pauli regulam, ne carnis cura agamus ad eius concupiscentias, quibus si nimium conceditur, sine modo vel temperie ebulliunt.

*Optimum modum
vrendi bonis huius
vita. proponi nobis
in Scriptura: qui
duabus regulis cōti
netur. Priorem hîc
habet: posteriorem
sect. 5.*

1. Cor. 7. 31

4 Sed nulla certior aut expeditior via est quàm quæ nobis sit à præfentis vitæ contemptu & cœlestis immortalitatis meditatione. Inde enim consequuntur duæ regulæ, vt qui vtuntur hoc mundo, perinde affecti sint ac si non vterentur: qui vxores ducunt, ac si non ducerent: qui edunt, ac si non emerent, quemadmodum Paulus præcipit. Deinde vt nõ minus placidè ac patienter penuriam, quàm moderatè abundantiam ferre nouerint. Qui præscribit vtendum hoc mundo tanquam non vtaris, non modò in cibo & potu, gulæ intemperiem: in mentis, ædificiis, vestibus nimiam molliem, ambitionem, superbiam, fastum, morositatem excindit: sed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducat, vel impediatur à cœlestis vitæ cogitatione & excolendæ animæ studio. Atqui verè illud olim à Catone dictum est, Cultus magnam curam, magnam virtutis esse incuriam: & veteri prouerbio usurpatum, Eos qui multum in corporis cura occupantur, ferè animæ esse negligentes. Ergo vt ad certam formulam non exigenda sit fidelium in rebus externis libertas, huic tamen certè legi subiecta est vt quàm minimum sibi indulgeant: contra, perpetua animi intentione sibi insistent ad rescindendum omnem superuacue copix apparatus, nedum coercendam luxuriam: ac diligenter caueant ne ex adiumentis sibi faciant impedimenta.

*Posterior regula te
menda quod ad hu
ius vitæ commoda.*

Philip. 4. 12

5 Altera regula erit, vt quibus res angustæ sunt ac tenues, patienter carere nouerint, ne immodica earum cupiditate sollicitentur, quam moderationem qui tenent, non mediocriter in schola Domini profecerunt. Quemadmodum vix habere potest quo se discipulum Christi esse probet qui non hac in parte aliquatenus saltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarum appetentiam comitatur pleraque alia vitia: qui impatienter fert penuriam, contrarium etiam in abundantia morbum vt plurimum prodit. Hoc intelligo quod qui sordida veste erubescet, pretiosa gloriabitur: qui tenui cœnula non contentus, lautioris desiderio inquietabitur, intemperanter quoque lautibus illis abutetur, si contingant: qui priuatam humilèmq; cõditionem difficulter feret ac inquieto animo, si ad honores conscendat, à fastu haudquaquam abstinebit. Huc ergo cõtendant omnes quibus non fictum pietatis studium est, vt discant, Apostoli exemplo, satiari & esurire: abundare & penuriam pati. Habet præterea Scriptura & tertiam regulam, qua rerum terrenarum usu: non modificat: de qua non nihil dictum est quum præcepta charitatis tractarem. Statuit enim, omnes illas sic esse datas nobis Dei benignitate & in commodum nostrum destinatas, vt sint velut deposita quorum reddenda sit olim ratio Sic ergo dispensare oportet vt assiduè auribus nostris insonet vox illa, Redde rationem villicationis tuæ. Simul occurrat à quo etiam di ratio exigatur, nempe ab eo qui vt abstinentiam, sobrietatem, frugalitatem, modestiam tantopere commendauit: luxum, superbiam, ostentationem, vanitatem denique execratur: cui non alia bonorum dispensatio approbatur quàm quæ sit cum charitate coniuncta, qui delicias quaslibet, quæ à castitate ac puritate hominis animum abstrahant, vel mentem caligine hebetant, ore suo iam condemnauit.

*Maximè necessariū
esse, vnumquemque
nostrum in cunctis
vitæ actionibus in*

6 Postremò est illud notabile, quòd Dominus vnumquemque nostrum in cunctis vitæ actionibus, in suam vocationem intueri iubet. Nouit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm deultoria leuitate huc atque illuc feratur, quàm cupida sit, ad res diuersas simul

simul amplexandas, eius ambitio. Ergo, ne stultitia & temeritate nostra *sua vocationem in-*
omnia sursum deorsum miscerentur, distinctis vitæ generibus sua cuiq; *curi, ne quid teme-*
officia ordinavit. Ac nequis temere suos fines transiliret, eiusmodi viuē *re vel dubia cōsciē-*
di genera vocationes appellavit. Suum ergo singulis viuendi genus est *tra tentemus: i' que*
quasi statio à Domino attributa, ne temere toto vitæ cursu circumagā *ostēditur prop sitis*
tur. Adeò autem necessaria est ista distinctio, vt actiones omnes nostræ *etiam exemplis.*
inde corā ipso æstimentur, ac sæpe quidem lōgè aliter quàm pro huma-
næ ac philosophicæ rationis iudicio. Nullum magis præclarum facinus
habetur, etiam apud Philosophos, quàm liberare tyrannide patriā: at qui
voce cœlestis arbitri apertè damnauit qui priuatus manum tyranno in-
tulit. Verùm nolo in recensendis exemplis immorari: satis est si noue-
rimus vocationem Domini esse in omni re bene agendi principium ac
fundamentum: ad quam qui se non referet, nunquam rectam in officiis
viam tenebit. Poterit fortè interdum non nihil in speciem laudabile desi-
gnare: sed illud qualecunque sit in conspectu hominum, apud Dei thro-
num respuetur: deinde in ipsis vitæ partibus nulla erit symmetria. Proin-
de tum optimè cōposita erit tua vita, quum ad hunc scopum dirigeret:
quia nec quisquam propria temeritate impulsus, plus tentabit quàm fe-
rat sua vocatione: quia sciet fas non esse trāsire suas metas. Qui obscurus
erit priuatam vitam non ægrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus
erit deserat. Rursum hæc erit curis, laboribus, molestiis, aliisque oneri-
bus non parua leuatio, dum quisque sciet Deum in his omnibus sibi esse
ducem. Libentiùs magistratus partes suas obibit: paterfamiliās se ad offi-
cium astinget: quisque in suo vitæ genere incommoda, sollicitudines, tē-
dia, anxietates perferet ac vorabit, vbi persuasi fuerint onus cuiq; à Deo
esse impositum. Hinc & eximia consolatio nascetur, quòd nullum erit
tam sordidū ac vile opus (in quo modò tuæ vocationi pareas) quod non
coram Deo resplendat & pretiosissimum habeatur.

De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione.

CAPVT XI.

IAM mihi satis diligenter exposuisse suprà videor, quomodo homini- *Breuis ἀνακεφα-*
bus à Lege maledictis vnicum recuperandæ salutis restet in fide substi- *λοσις ἐστὶν que*
dium. Rursum quid fides ipsa sit, & quæ in hominem Dei beneficia cō- *dicta fuerit lib. 2.*
ferat, & quos in eò fructus ædat. Summa autè hæc fuit, Christū nobis Dei *cap. 6 & 7, 8, 9, 10, 11*
benignitate datum, fide à nobis apprehendi ac possideri, cuius participā- *etiam ab isto lib.*
tione duplicè potissimū gratiā recipiamus: nempe vt eius innocentia *3 vsque ad hunc lo-*
Deo reconciliati, pro iudice iam propitiū habeamus in cœlis Patrē: dein- *cum.*
de vt eius Spiritu sanctificati, innocentiam puritatēq; vitæ meditemur.
Ac de regeneratione quidem, quæ secunda est gratia, dictum fuit quantū
sufficere videbatur. Iustificationis ratio leuissimè ideo attacta est, quoniam
ad rem pertinebat intelligere primū, & quàm otiosa non sit à bonis
operibus fides, qua sola gratuitam iustitiam Dei miseria obtinemus: &
qualia sint sanctorum bona opera, in quibus pars huius quæstionis ver-
satur. Ea ergo nunc penitus discutienda: & ita discutienda vt memineri- *Maximi esse momē-*
mus præcipuum esse sustinendæ religionis cardinem: quò maiorem at- *ti caput doctri-næ*
tentionem curamque afferamus. Nisi enim primum omnium, quo sis a *de iustificatione si-*
pud Deum loco & quale de te sit illius iudicium, tenes, vt nullum habes *da.*
stabilandæ salutis fundamentum, ita nec erigendæ in Deum pietatis. Sed
necessitas cognoscendi meliùs ex cognitione ipsa elucescet.

2. Portò ne impingamus in ipso limine (quod heret si de te incogni- *Hic & sic. 3 & 4.*
ta disputationem ingrederemur) primū explicemus quid sibi velint i- *ostenditur ex Scri-*
stæ loquutiones, Hominem coram Deo iustificari, Fide iustificari vel ope *ptura, quid signi-*
203.

ficient ista, Iustificari ex operibus, Iustificari fide.

ribus. Iustificari coram Deo dicitur, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam: siquidem vt Deo abominabilis est iniquitas, ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiam, quatenus est peccator & quandiu talis censetur. Proinde vbicunque peccatum est, illic etiam se profert ira & ultio Dei. Iustificatur autem qui non loco peccatoris, sed iusti habetur, eoque nomine consistit coram Dei tribunali, vbi peccatores omnes corruunt. Quemadmodum si reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi secundum innocentiam eius iudicatum fuerit, iustificatus apud iudicem dicitur: sic apud Deum iustificatur qui numero peccatorum exemptus, Deum habet suæ iustitiæ testem & assertorem. Iustificari ergo operibus ea ratione dicitur in cuius vita reperiatur ea puritas ac sanctitas, quæ testimonium iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum integritate, respondere & satisfacere illius iudicio queat. Contrà iustificabitur ille fide, qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiam per fidem apprehendit, qua vestitus in Dei conspectu non vt peccator sed tanquam iustus apparet. Ita nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet. Eamque in peccatorum remissione ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.

§ In huius rei confirmationem extant multa & clara Scripturæ testimonia. Principio hanc esse propriam & vtitatissimam verbi significationem negari non potest. Sed quia nimis longum esset locos omnes colligere & inter se conferre, sedis sit lectores monuisse: per se enim facile obseruabunt. Paucos tantum producam, vbi hæc, de qua loquimur, iustificatio nominatim tractatur. Primum vbi narrat Lucas plebem Christo audito iustificasse Deum, & vbi pronuntiat Christus sapientiam iustificari à filiis suis, non significat illic iustitiam conferre, quæ manet semper integra apud Deum, quanuis totus mundus eripere conerit: neque hinc etiam salutis doctrinam facere iustam, quæ per se hoc habet: sed vtraque loquutio tantundem valet, ac laudem Deo eiusque Doctrinæ tribuere quam merentur. Rursum quum Pharisæis exprobrat Christus quod se ipsos iustificent, non intelligit acquirere iustitiam rectè agendo, sed ambitiosè captare iustitiæ qua vacui sunt, famam. Hunc sensum melius intelligunt Hebraicæ linguæ periti: vbi etiam scelesti vocantur non modò qui sibi conscij sunt sceleris, sed qui iudicium damnationis subeunt. Neque enim Bersabe, dum se & Solomonem dicit fore scelestos, crimen agnoscit: sed probro se & filium expositum iri conqueritur, vt numerentur inter reprobos & damnatos. Ex contextu tamen facillè patet, verbum hoc, etiã dum Latine legitur, non posse aliter accipi, nempe relatiuè, non autem vt qualitatem aliquã denoret. Quod verò ad causam præsentem attinet, vbi Paulus ait Scripturam præuidisse quòd ex fide iustificet Gentes Deus, quid aliud intelligas quàm Deum iustitiam ex fide imputare? Item, quum dicit Deum iustificare impium qui est ex fide Christi, quis sensus esse potest, nisi fidei beneficio à damnatione liberare quã ipsorum impietas merebatur? Apertius etiãnum in conclusione, dum sic exclamat, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat. Quis condemnabit? Christus est qui mortuus est: imò qui resurrexit, & nunc interpellat pro nobis. Perinde enim est ac si diceret, Quis accusabit quos Deus absoluit? quis damnabit quos suo patrocinio Christus defendit? Iustificare ergo nihil aliud est, quàm eum qui reus agebatur, tanquã approbata innocentia à reatu absolueri. Quum itaque nos Christi intercessionem iustificet Deus, non propriæ innocentia approbatione, sed iustitiæ imputatione nos absoluit: vt pro iustis in Christo censeamur, qui in nobis non sumus. Sic Actorum 13, in cõcõione Pauli, Per hunc vobis annuntiat remissio peccatorum, & ab omnibus

*Luc. 7. 29
Ibid. 35*

Luc. 16. 15

1. Reg. 1. 21

*Galat. 3. 8
Rom. 3. 26*

Rom. 8. 33

Act. 13. 38

omnibus iis à quibus non potuistis iustificari in Lege Moſis: omnis qui credit in eum, iustificatur. Vides poſt remiſſionem peccatorum iuſtificationem hanc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro abſolutione ſumi: vides operibus Legis adimi: vides merum Chriſti beneficium eſſe: vides fide percipi: vides denique interponi ſatisfactionem, vbi dicit nos à peccatis iuſtificari per Chriſtum. Sic quum publicanus dicitur iuſtificarus è templo deſcendiſſe, non poſſumus dicere aliquo operù merito conſequutum eſſe iuſtitiam. Hoc ergo dicitur, poſt impetratam peccatorum veniam, pro iuſto eſſe coram Deo habitum. Iuſtus ergo fuit non operum approbatione, ſed gratuita Dei abſolutione. Quare eleganter Ambroſius qui peccatorum confeſſionem vocat iuſtificationem legitimam. *Luce. 18, 14*

4 Atque vt omitamus contentionem de voce, rem ipſam ſi inuenimur qualiter nobis deſcribitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptionis nomine certè iuſtificationem deſignat, quum dicit ad Ephēſios 1.5, Deſtinati ſumus in adoptionem per Chriſtum, ſecundùm beneplacitum Dei in laudem glorioſæ ipſius gratiæ, qua nos acceptos vel gratioſos habuit. Idem ipſum vult quod alibi dicere ſolet, Deum nos gratuito iuſtificare. Quarto autem capite ad Romanos, primùm appellat iuſtitia imputationem: nec eam dubitat in peccatorum remiſſione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iuſtitiam ſine operibus: ſicut ſcriptum eſt, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, &c. Illic ſanè non de iuſtificationis parte, ſed de ipſa tota diſputat. Eius porrò definitionem à Dauide poſitam teſtatur, quum beatos eſſe pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iuſtitiam hanc de qua loquitur, ſimpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille eſt omnium optimus, vbi hanc eſſe ſummam doctæ legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipſe nos per Chriſtum vult in gratiam recipere, non imputando nobis peccata. Sed ulò expendant lectores totum contextum: nam paulò pòſt exegeticè addens, Chriſtum qui peccati expertus erat, factum eſſe pro nobis peccatù: vt modum reconciliationis deſignet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbum intelligit quàm iuſtificari. Nec ſanè quod alibi tradit, ſtaret, obedientia Chriſti nos conſtitui iuſtos, niſi in ipſo & extra nos iuſti reputamur coram Deo. *Rom. 3. 24*
Rom. 4. 6
Pſal. 32. 1
2. Cor. 5. 18
Rom. 5. 19

5 Verùm quia Oſiander monſtrum neſcio quod eſſentialis iuſtitia inuexit, quo etſi noluit abolere gratuitam iuſtitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pijs mentes obtenebratas ſerio gratiæ Chriſti ſenſu priuet, antequam ad alia tranſeo, hoc delirium refellere operæ pretium eſt. Primò hæc ſpeculatio meræ eſt iciunæ que curioſitatis. Multa quidem Scripturæ teſtimonia accumulatur, quibus Chriſtum probet vnum eſſe nobis cum, & nos viciffim cum ipſo, quod probatione non indiget: ſed quia non obſeruat huius vnitatis vinculum, ſeipſum illaqueat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile eſt, qui tenemus nos cum Chriſto vniari arcana Spiritus eius virtute. Conceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt eſſentiam Dei in homines tranſfundere appeteret. Hinc aliud eius commentum, Adam fuiſſe formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapſum deſtinatus erat Chriſtus exemplar humanæ naturæ. Sed quia breuitati ſtudeo, in præſenti cauſa inſiſtam. Dicit nos vnum eſſe cum Chriſto. Fatemur: interea negamus miſceri Chriſti eſſentiã cum noſtra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius prakticias: Chriſtum nobis eſſe iuſtitiam, quia Deus eſt æternus, ſons iuſtitia, ipſaque Dei iuſtitia. Ignoscent lectores ſi nunc tantùm attingo quæ ratio docendi in alium locum differri poſtulat. Quãuis autem excuſet ſe voce iuſtitia eſſentialis non aliud intendere, quàm vt huic ſententiæ occurrat,

nos propter Christum iustos reputari: dilucidè tamen exprimit se non eà iustitia cõtentum, quæ nobis obedientia & sacrificio mortis Christi parta est, fingere nos substantialiter in Deo iustos esse tam essentia quàm qualitate infusa. Hæc enim ratio est cur tam vehementer contendat, nõ solùm Christum, sed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etsi verum esse fateor, peruersè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi expendere decebat, nempe q̃ Pater & Spiritus in Christo sunt: & sicut in ipso habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipso possidemus totum Deum. Quicquid ergo seorsum de Patre & Spiritu profert, non aliò tendit nisi vt simplices abstrahat à Christo. Deinde substantialem mixtionem ingerit, qua Deus se in nos transfundens, quasi partem sui faciat. Nã virtute Spiritus sancti fieri vt coalescamus cum Christo, nobisque sit caput & nos eius mēbra, ferè pro nihilo ducit, nisi eius essentia nobis miscetur. Sed in Patre & Spiritu apertius, vt dixi, prodit quid sentiat: nempe iustificari nos non sola Mediatoris gratia, nec in eius persona iustitiam simpliciter vel solidè nobis offerri: sed nos fieri iustitiæ diuinæ confortes, dum essentialiter nobis vnitur Deus.

6 Si tantùm diceret Christum nos iustificando, essentiali coniunctione nostrum fieri: nec solùm quatenus homo est, esse caput nostrum, sed diuinæ quoque naturæ essentiam in nos diffundi: minore noxa delictis se pasceret, nec fortè propter hoc delirium tanta esset excitanda cõtentio: sed quum principium hoc sit instar sepiæ, quæ egestione atri turbidique sanguinis multas caudas occultat, nisi velimus scientes & volentes pati nobis iustitiam illam eripi quæ sola de salute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter resistere necesse est. Nã in hac tota disputatione nomen iustitiæ & verbum iustificandi ad duas partes extendit, vt iustificari sit non solùm reconciliari Deo gratuita venia, sed etiam iustos effici: vt iustitia sit non gratuita imputatio, sed sanctitas & integritas quam Dei essentia in nobis residens inspirat. Deinde fortiter negat, quatenus Christus sacerdos peccata expiando, Patrem nobis placauit, ipsum esse iustitiam nostram, sed vt est Deus æternus, & vita. Vt probet illud primum, Deum non tantùm ignoscendo sed regenerando iustificare, quærit an quos iustificat relinquat quales erant naturâ, nihil ex vitiis mutando. Responso perquam facilis est: sicut non potest discerpi Christus in partes, ita inseparabilia esse hæc duo, quæ simul & coniunctim in ipso percipimus, iustitiam & sanctificationem. Quoscumque ergo in gratiam recipit Deus, simul spiritu adoptionis donat, cuius virtute eos reformat ad suã imaginẽ. Verùm si Solis claritas non potest à calore separari, an ideo dicemus luce calefieri terram, calore verò illustrari? Hac similitudine nihil ad rem præsentem magis accommodum: sol calore suo terram vegetat ac fœcundat, radiis suis illustrat & illuminat: hæc mutua est ac indiuidua connexio: transferre tamen quod vnus peculiare est ad alterum, ratio ipsa prohibet. In hac duplicis gratiæ confusione, quã obtrudit Osiander, similis est absurditas: quia enim re ipsa ad colendam iustitiam renouat Deus quos pro iustis gratis censet, illud regenerationis donum miscet cum hac gratuita acceptance, vnũque & idem esse contendit. Atqui Scriptura, vtrunque coniungens, distinctè tamen enumerat, quòd multiplex Dei gratia melius nobis pateat. Neque enim superuacuum est illud Pauli, datum fuisse nobis Christum in iustitiam & sanctificationẽ. Et quoties à salute nobis parta, à paterno amore Dei, à Christi gratia ratiocinatur nos ad sanctitatem & munditiem vocatos esse, apertè indicat aliud esse iustificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturam ventum est, totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iustitiam non operãti, sed credenti in eum qui iustificat im-

pium, exponit iustum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitateodem fucō inficere quod *Rom. 4.5* nuper citauit, Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat: vbi de reatu & absolute simplicitate agi palam est, ac ex antithesi pendere Apostoli sensum. Ergo tam in ratione illa quam in citandis Scripturæ suffragiis nimium futillis deprehenditur. Nihilō etiā rectius de nomine iustitiæ disserit, quod scilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iustitiā postquam amplexus Christum (qui Dei iustitia est & Deus ipse) eximias virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipso vitiose fieri vnum corruptum: neque enim iustitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis cursum pertinet: quin potius testatur Spiritus, quāuis eximia esset præstantia virtutum Abrahæ, diūque perseverando tandem auxisset, non tamen aliter placuisse Deo, nisi quod gratiam in promissione oblatam fide recepit. Vnde sequitur in iustificatione nullum operibus esse locum, sicuti Paulus scitè contendit.

7 Quod obiicit, vni iustificandi non inesse fidei ex seipsa, sed quatenus Christum recipit, libenter admitto: nam si per se, vel intrinseca, vt loquuntur, virtute iustificaret fides, vt est semper debilis & imperfecta, non efficeret hoc nisi ex parte: sic manca esset iustitia quæ frustulum salutis nobis conferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, sed propriè loquendo Deum vni iustificare dicimus, deinde hoc idem transferimus ad Christum, quia datus est nobis in iustitiā: fidem verò quasi vasi confirmamus, quia nisi exinaniti ad expectandam Christi gratiam aperto animæ ore accedimus, non sumus Christi capaces. Vnde colligitur, non detrahere nos Christo vni iustificandi, dum prius eum fide recipi docemus quàm illius iustitiā. Neq; tamen interea tortuosas huius sophistæ figuræ admitto, quum dicit fidem esse Christum: quasi verò olla fidilis sit thesaurus, q̄ in ea reconditum sit aurum. Neque enim diuersa ratio est quin fides, etiam si nullius per se dignitatis sit vel pretij, nos iustificet, Christū afferendo, sicut olla pecuniis referta hominem locupletat. Inscitè ergo fidem, quæ instrumentum est duntaxat percipiendæ iustitiæ, dico misceri cum Christo, qui materialis est causa, tantique beneficii author simul & minister. Tam expeditus est ille quoq; nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum Fidei, vbi de iustificatione agitur.

8 In Christi receptione longius prouehitur: nempe verbi externi ministerio verbum internum recipi, quo nos à sacerdotio Christi & Mediatoris persona ad æternā eius diuinitatem traducat. Nos quidem Christū non diuidimus, sed eundem, qui in carne sua nos Patri reconcilians iustitia donauit, esse æternum Sermonem Dei: nec verò ab eo potuisse aliter impleri Mediatoris partes fitemur, & iustitiā nobis acquiri, nisi esset Deus æternus. Sed hoc Osiandri placitum est, quum Deus & homo sit Christus, respectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis esse iustitiā. Atqui si propriè hoc in diuinitatem competit, peculiare non erit Christo, sed commune cum Patre & Spiritu: quando non alia est vnius quàm alterius iustitiā. Deinde quod naturaliter ab æterno fuit, non congrueret dici nobis esse factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum esse iustitiā, què illud quod interpositum est conueniet factum esse à Deo? Hoc certè peculiare est Mediatoris personæ: quæ et si in se continet diuinam naturam, hinc tamen insignitur proprio elogio, quo seorsum à Patre & Spiritu discernitur. R. diculè verò in verbo vno Ieremiæ triumphat, vbi promittit Iehouā fore nostram iustitiā. Atqui nihil inde aliud eliciet nisi Christum, qui nostra est iustitia, esse Deum manifestatum in carne. Alibi retulimus ex concione Pauli, Deum sibi acquisisse Ecclesiæ suo sanguine. Siquis inde inferat, sanguinè quo expiata sunt peccata

Hic & sec. 9. refertur Osiandri commentum, quòd Deus & homo sit Christus, respectu diuinæ naturæ, non humanæ, factū nobis esse iustitiā.

Iere. 23. 6, & 33. 14. Act. 20. 28

esse diuinum, & diuinæ naturæ, quistam foedum errorem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo se omnia adeptum esse putat Osiander, tumer, exultat, multasque paginas farcit suis ampullis: quum tamen simplex sit & expedita solutio, Iehouam quidem, ubi factus fuerit germen Davidis, fore piorum iustitiam: sed quo sensu, docet Isaias, Cognitione sui iustificabit multos iustus seruus meus. Notemus Patrem loqui, Filio attribuere iustificandi partes: causam addere, quod iustus sit: modum vel medium (vt loquuntur) locare in doctrina qua Christus cognoscitur Nam vocem *dagna* passiuè accipere commodius est. Hinc colligo Christum esse factum iustitiam quando serui speciem induit: secundo nos iustificare quatenus obsequentem se Patri præbuit: ac proinde non secundum diuinam naturam hoc nobis præstare, sed pro dispensationis sibi iunctæ ratione. Et si enim solus Deus fons est iustitiæ, nec aliter quam eius participatione sumus iusti: qui tamen infœlici dissidio ab eius iustitia alienati sumus, necesse est descendere ad hoc inferius remedium, vt nos Christus mortis & resurrectionis suæ virtute iustificet.

9 Si obiiciat, opus hoc sua præstantia superare hominis naturam, ideoque non posse nisi diuinæ naturæ adscribi, prius concedo: in hoc secundo dico eum inscitè hallucinari. Nam etsi neque sanguine suo animas nostras purgare, neque Patrem suo sacrificio placare, neque à reatu absolueret nos poterat Christus, nec denique munus sacerdotis peragere, nisi verus fuisset Deus, quia tanto oneri impar erat carnis facultas: certum tamen est his omnibus perfunctum esse secundum humanam naturam.

10 Quomodo enim iustificati sumus si quæritur, respondet Paulus, Christi obedientia. An verò aliter obediuit quam assumpta serui figura? Vnde colligimus, in carne eius exhibitam nobis esse iustitiam. Similiter in aliis verbis (quæ sepiùs citare quomodo Osiandrum non pudeat valde miror) non alibi statuit iustitiæ fontem quam in carne Christi. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Iustitiam Dei inflatis buccis attollit Osiander, & triumphum canit, quasi euicerit esse spectrum illud suum essentialis iustitiæ: quum longè aliud verba sonent, iustos esse nos expiatione per Christum facta. Iustitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notum esse debuerat elementariis: sicuti apud Iohannem confertur gloria Dei hominum gloria. Scio, interdum vocari Dei iustitiam, cuius est ipse author, & qua nos donat: sed hoc loco nihil aliud intelligi quam nos mortis Christi piaculo suffultos apud Dei tribunal stare, sani lectores me tacente agnoscunt. Neque in vocetantum est momenti, modò nobiscum de hoc consentiat Osiander, nos in Christo iustificari quatenus pro nobis factus est expiatrix victima: quod à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, ubi iustitiam & salutem quam nobis attulit, obsignare vult Christus, certum eius pignus in carne sua proponit. *Vocat quidem se panem viuum: sed modum explicans, adiungit, carnem suam esse verè cibum, & sanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in sacramentis perspicitur: quæ etsi fidem nostram ad totum Christum non dimidium dirigunt, simul tamen iustitiæ & salutis materiam in eius carne residere docent: non quòd à seipso iustificet aut viuificet merus homo, sed quia Deo placuit, quod in se absconditum & incomprehensibile erat, in Mediatore palàm facere. Vnde soleo dicere Christum esse nobis quasi expositum fontem, vnde hauriamus quod alioqui sine fructu lateret in occulta illa & profunda scaturigine, quæ in Mediatoris persona ad nos emergit. Hoc modo & sensu non inficio Christum, vt est Deus & homo, nos iustificare, commune esse etiam hoc opus Patris & Spiritus sancti, denique iustitiam, cuius nos confortes facit Christus, æternam esse Dei æterni iustitiam, modò firmis

& aper.

& apertis quas citavi rationibus cedat.

10 Porro ne suis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono nos privati donec Christus nosset fiat. Coniunctio igitur illa capitis & membrorum, habitatio Christi in cordibus nostris, mystica denique vnio à nobis in summo gradu statuitur: vt Christus noster factus, donorum quibus præditus est nos faciat consortes. Non ergo eum extra nos procul speculamur, vt nobis imputetur eius iustitia: sed quia ipsum induimus, & insui sumus in eius corpus, vnum denique nos secum efficere dignatus est: ideo iustitiæ societatem nobis cum eo esse gloriamur. Ita refellitur Osiandri calumnia, fidem à nobis censeri iustitiam: quasi Christum spoliemus iure suo, quum dicimus fide nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiæ locum demus, quo nos ipse solus impleat. Sed Osiander hac spiritali coniunctione spreta, crassam mixturam Christi cum fidelibus vrget: atque ideo Zuinglianos odiosè nominat quicumque non subscribunt fanatico errori de essentiali iustitia: quia non sentiant Christum in Cæna substantialiter comedi. Mihi verò probrum hoc audivere ab homine superbo suisque præstigiis dedito summa gloria est: quàm non me solum, sed quos modestè venerari debuerat scriptores orbi satis cognitos perstringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam causam non ago: quo sinceriùs hanc causam ago, qui liber sum ab omni prauo affectu. Quod ergo essentialem iustitiam & essentialem in nobis Christi habitationem tam importunè exigit, huc spectat, primum vt crassa mixtura se Deus in nos transfundat, sicuti in Cæna carnalis manducatio ab ipso fingitur, deinde vt iustitiam suam nobis inspiret, qua realiter simus cum ipso iusti: quando quidem secundum ipsum iustitia hæc tã est Deus ipse quàm probitas, vel sanctitas, vel integritas Dei. Non multum operæ impendendam diluendis quæ adducit testimoniis, quæ perperam à cælesti vita ad statum præsentem detorquet. Per Christum (inquit Petrus) donata sunt nobis pretiosa & maxima promissa, vt consortes efficeremur diuinæ naturæ. Quasi verò nunc simus quales Euangelium fore promittit vltimo Christi aduentu: imò admonet Iohannes tunc nos Deum visuros sicuti est, quia similes ei erimus. Tantum exilem gestum dare volui lectoribus, data opera me superfluo ab his nugis, non quòd difficile sit eas diluere, sed quia nolo molestus esse in labore superuacuo.

11 Ceterum in secundo membro plus veneni latet, vbi nos vnà cum Deo iustos esse docet. Satis iam me probasse arbitror, quanuis non tam pestiferum esset hoc dogma, qui tamen frigidum & ieiunum est, suaque vanitate diffluit, sanis & piis lectoribus mentè debere esse insipidum. Verum hæc minimè tolerabilis est impietas, prætextu duplici iustitiæ labefactate salutis fiduciam, & nos raptate supra nubes, in gratiam expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridete eos Osiander qui iustificari docent esse verbum forense: quia oporteat nos re ipsa esse iustos: nihil etiam magis respuit quàm nos iustificari gratuita imputatione. Agedum, si nos Deus non iustificat absoluendo & ignoscendo, quid sibi vult illud Pauli? Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Primum obtineo, iustos censeri qui Deo reconciliantur: modus inseritur, quòd Deus ignoscendo iustificet: sicuti * alio loco iustificatio accusationi opponitur: quæ antithesis clarè demonstrat sumptam esse loquendi formam à forense vsu. Nec verò quisquam mediocriter in lingua Hebraica versatus (modò idem sedato sit cerebro) inde ortam esse phrasin hanc ignorat, deinde quorsum tendat & quid valeat iam verò mihi respondeat Osiander, vbi dicit Paulus describi à Dauide iustitiam sine operibus in his verbis, Beati

1. Pet. 1. 4

1. Iohan. 3. 2

2 Cor. 5. 21

* Rom. 8. 33

Rom. 4. 7

Psal. 32. 1

quorum remissæ sunt iniquitates: sitne plena hæc definitio, an dimidiã. Certè Prophetã non adducit testem, ac si doceret partẽ iustitię esse veniã peccatorũ, vel ad hominem iustificandum concurrere: sed totã iustitiã in gratuita remissione includit, beatum hominem pronuntiãs cuius tecta sunt peccata, cui remisit Deus iniquitates, & cui transgressiones non imputat: fœlicitatem eius inde æstimat & censet, quia hoc modo iustus est non re ipsa, sed imputatione. Excipit Osiander, contumeliosum hoc fore Deo, & naturæ eius cõtrarium, si iustificet qui re ipsa impij manet. Atqui tenendũ memoria est quod iam dixi, non separari iustificãti gratiã à regeneratione, licet res sint distinctæ. Sed quia experientia plus satis notum est, manere semper in iustis reliquias peccati, necesse est lõgè aliter iustificari quàm reformãtur in vitę nouitatem. Nã hoc secundum sic inchoat Deus in electis suis, totõq; vitę curriculo paulatim, & interdum lætè in eo progreditur, vt semper obnoxij sint apud eius tribunal mortis iudicio. Iustificat autè non ex parte, sed vt liberè, quasi Christi puritate induti, in cœlis cõpareant. Neq; enim cõscientias pacaret aliqua iustitiæ portio: donec staturũ sit nos Deo placere: quia sine exceptione iusti corã ipso sumus. Vnde sequitur peruersti & funditus euersti iustificationis doctrinã vbi animis iniicitur dubitatio, cõcurritur fiducia salutis, libera & intrepida inuocatio remorã patitur: imò vbi non stabilitur quies & tranquillitas cũ spirituali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hereditatè non esse ex Legè: quia hoc modo exinanita esset fides, quæ si operum respectũ habeat, labascit: quãdo nemo ex sanctissimis illic reperiet in quo confidat. Hoc discrimen iustificãdi & regenerandi (quæ duo confundens Osiander, duplicem iustitiã nominat) pulchrè exprimitur à Paulo: nã de reali sua iustitia loquens, vel de integritate qua donatus erat (cui Osiander titulum imponit essentialis iustitiæ) flebiliter exclamat, Miser ergo quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iustitiã verò confugiẽs quę in sola Dei misericordia fundata est, magnificè & vitæ & mortis, & probris, & inediæ & gladio rebũsq; omnibus aduersis insultat. Quis accusabit cõtra electos Dei, quos ipse iustificat? Certò enim persuasus sum qd nihil nos separabit ab amore eius in Christo. Iustitiã sibi esse clarè prædicat quæ sola ad salutem in solidum sufficiat coram Deo, vt gloriãdi fiduciã non derogat ac nihil remoræ iniiciat misera nã feruitus. cuius sibi conscius sortem suã paulò antè deslebat. Hæc diuersitas satis nota est adeò q; familiaris sanctis omnibus qui sub onere iniquitatum genuunt, & interea victrice fiducia emergunt supra omnes merus. Quòd autem obiectat Osiander, dissentaneum esse à natura Dei, in eum recidit: nã etsi duplici iustitia tanquam pellita veste sanctos vestit, fateri tamen cogitur, sine peccatorum remissione neminem placere Deo. Quod si verũ est, saltè concedat secundũ ratã partem imputationis (vt loquuntur) iustos censeri qui re ipsa non sunt. Quousq; autem extendat peccator accõptationem hanc gratuitã, quæ subrogatur in locũ iustitiæ: ex deinceps, an ex vnciã? Ambiguus profectò & vacillans in hanc & in hanc partem pendebit: iuia non licebit quãtum ad fiduciã necessarium erit iustitię sibi sumere. Bene est qd huius causæ non est arbiter, qui Deo legem vellet præscribere. Ceterũ illud stabit fixum, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quintæ autem arrogantia est damnare summum iudicem quum gratis absoluit, ne valeat illud responsum, Miserebor cuius miserebor? Et tamen Moysis intercessio, quã hac voce cõpescuit Deus, non eò tendebat ne cui parceret, sed vt omnes pariter, abolito reatu, quãuis obnoxij culpæ essent, absolueret. Ac nos quidem dicimus ideo sepultis peccatis iustificari coram Deo perditos: quia (vt peccatũ odio habet) nõ potest amare nisi quos iustificat. Sed hæc est mirabilis iustificandi

rati s

Rom. 4. 14
Galat. 3. 18Rom. 7. 24
Rom. 8. 33

Psal. 51. 6

Exod. 33. 19

ratio, vt Christi iustitia recti non exhorreant iudicium quo digni sunt, & dum seipfos meritò damnant, iusti extra se censeantur.

12. Monendi sunt tamèn lectores, vt ad mysterium, quod se illos cecellare nolle iactat, sedulò aduertant. Postquam enim diu & prolixè contèdit non sola imputatione iustitiæ Christi nos fauorè cõsequi apud Deũ, quia hoc ei impossibile esset habere pro iustis qui non sunt: (vt or eius verbis) tandem concludit Christum non humanæ naturæ sed diuinæ respectu datum nobis esse in iustitiam: & quanuis hæc non nisi in persona Mediatoris reperiri queat, esse tamen non hominis sed Dei iustitiam. Nò colligat nunc suum funiculum ex duabus iustitiis, sed plane iustificandi officium adimit humanæ Christi naturæ. Opera pretium autem est tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Christus factus in sapientiam: quod non conuenit nisi æterno sermoni. Ergo nec Christus homo iustitia est. Respondeo, vnigenitum Dei filium aternam quidem fuisse eius sapientiam, sed diuerso modo nomè hoc ei attribui apud Paulum, quia in ipso reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ. Quod ergo apud Patrem habebat, nobis manifestauit: & ita non ad essentiam Filij Dei, sed ad vsum nostrum refertur quod dicit Paulus, & *Celos. 2. 3.* humanæ Christi naturæ rite aptatur: quia etsi lux in tenebris lucebat antequam carnè indueret, erat tamen lux abscondita, donec prodijt idem Christus in natura hominis, sol iustitiæ: qui se ideo lucem mundi appellat. Stultè etiam ab eo obicitur, iustificandi virtutem tam Angelis, quàm hominibus longè superiorem esse: quando hoc non ex dignitate creaturæ cuiusquam, sed ex Dei ordinatione pèdet. Si Angelis libeat Deo *Iohan 8. 12.* satisfacere, nihil proficient: quia non sunt ad hoc destinati. homini autem Christo hoc singulare fuit, qui Legi subiectus est, vt nos à maledictione Legis redimeret. Nimis etiam improbè calumniatur eos qui negant Christum secundum diuinam naturam esse nobis iustitiam, relinquere vnã tantum partem de Christo: & (quod deterius est) facere duos Deos: quia etsi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non esse nos iustos iustitiæ Dei. Neque enim si Christum, quatenus mortem subiit vt destrueret eum qui habebat mortis imperium, vocamus authorem vitæ, protinus totum ipsum, vt est Deus in carne manifestatus, fraudamus hoc honore: sed tantum distinguimus quomodo ad nos pertineat iustitia Dei, vt ea fruamur. in quo nimis fœdè lapsus est Osiander. *Galat. 3. 13.* Neque verò negamus, quod nobis in Christo palam est exhibitũ, ab arcana Dei & gratia & virtute manare: neque de eo fugnamus quin iustitia, quam nobis Christus confert, iustitia Dei sit, quæ ad ipso proficiscitur: sed constanter illud tenemus, nobis in morte & resurrectione Christi esse iustitiam & vitam. Omitto pudendam illam locorum congeriem, qua sine delectu atque etiam sine cõmuni sensu oneravit lectores, vbicunq; fit iustitiæ mentio, debere hanc essentialem intelligi. sicuti vbi Dauid Dei iustitiam ad ferendas sibi suppetias implorat, quum id faciat plus centies, tot sententias corrumpere non dubitat Osiander. Nihilò etiã firmitus est quod obiecit, iustitiam propriè dici & rectè qua ad rectè agendum mouemur, solum vero Deum operari in nobis & vel *Heb. 2. 14.* le & perficere. Neque enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu suo in vitæ sanctitatem & iustitiam: sed primò videndũ est faciãtne hoc per se & immediatè, an verò per manum Filij sui, penes quem omnem Spiritus sancti pleniudinem deposuit, vt sua abundantia membrorum inopia subueniret. Deinde quanuis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iustitia, non tamen sequitur, Christum, qui in carne se propter nos sanctificauit, secundum diuinam naturam nobis iustitiam esse. *Philip. 2. 13.* *Iohan. 17. 19.* Non minus friuolum est quod adducit, Christum ipsum diuina iustitiã

fuisse iustum: quia nisi eum voluntas Patris impulisset, ne ipse quidem iniunctis sibi partibus satisfecisset. Nam & si alibi dictum fuit omnia Christi ipsius merita fluere ex mero Dei beneplacito, nihil hoc tamē ad phantasma quo suos & simplicium oculos fascinat Oslander. Quis enim colligere permittat, quia fons & principium iustitiæ nostræ Deus est, essentialiter nos esse iustos, & essentiam iustitiæ Dei in nobis habitare? In redimenda Ecclesia (inquit Iesaias) Deus iustitiam suam induit quasi lorricam. an vt Christum armis spoliaret, quæ dederat, ne esset perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Propheta, quàm Deum extra se nihil mutuatum esse, neque fuisse vlllo subsidio adiutum ad nos redimendos.

Isa. 57. 19.

Rom. 3. 25.

Rom. 5. 19.

Quod aliis verbis breuiter signauit Paulus, salutem nobis dedisse in ostensione suæ iustitiæ. Sed hoc minimè euertit quod alibi docet, nos vnus hominis obedientia iustos esse. Denique quisquis duplicè iustitiam inuoluit, ne quiescant miseræ animæ in mera & vnica Dei misericordia, Christum implexis spinis per ludibrium coronat.

Contra eos qui iustitiam imaginantur ex fide & operibus conflatâ, ostenditur hîc et sec. 14. 15. 16 17. 18. altera stante, alteram necessario euerti.

Vide Calvinum ad Concil Trident.

Phil. 3. 8.

** Rom. 10. 3.*

Rom. 3. 27.

Rom. 4. 2.

13 Sed quoniam bona pars hominum iustitiam ex fide & operibus compositam imaginatur, præmonstremus id quoque, sic inter se differre fidei operumque iustitiam, vt altera stante necessario altera euertatur. Dicit Apostolus se omnia pro stercoreibus reputasse vt Christum lucrifaceret, & in illo reperiret non habens suam iustitiam quæ est ex Lege, sed quæ est ex fide Iesu Christi, iustitiam quæ est ex Deo per fidem. Vides & contrariorum esse hîc comparisonem, & indicari propriam iustitiam oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Christi iustitiam obtinere. Quare alibi hanc Iudæis ruinæ causam fuisse tradit, quod suam volentes iustitiam stabilire, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti. Si propriam iustitiã stabiliendo, Dei iustitiam excutimus: vt hanc consequamur, oportet profectò illam penitus aboleri. Id ipsum quoque ostendit quum negat per Legem excludi gloriationem nostrã, sed per fidem. Vnde sequitur, quantisper manet quantulacunque operum iustitia, manere nobis nonnullam gloriandi materiam. Iam si fides omnem gloriationem excludit, cum iustitia fidei sociari nullo pacto iustitia operum potest. In hunc sensum tam clarè loquitur 4. cap. ad Rom. vt nullum cauillis aut tergiversationibus locum relinquat. Si operibus, inquit, iustificatus est Abraham, habet gloriam. Subiungit, Atqui non habet gloriam apud Deum. Consequens ergo est, non iustificatum esse operibus. Ponit deinde alterum argumentum à contrariis. Quum rependitur operibus merces, id fit ex debito, nõ ex gratia. Fidei autem tribuitur iustitia secundum gratiam. Ergo id non est ex meritis operum. Valeat igitur eorum somnium qui iustitiam ex fide & operibus conflatam comminiscuntur.

14 Subtile effugium habere se putant sophistæ, qui sibi ex Scripturæ deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias faciunt: nam opera exponunt, quæ literaliter tantum & liberi arbitrij conatu extra Christi gratiam faciunt homines nondum regeniti: id verò ad opera spiritalia spectare negant. Ita secundum eos tam fide quàm operibus iustificatur homo, modò ne sint propria ipsius opera, sed dona Christi & regenerationis fructus. Paulum enim non alia de causa ita loquutum, nisi vt Iudæos viribus suis fretos conuinceret stultè sibi arrogasse iustitiam, quum solus Christi Spiritus eam nobis conferat, non studium ex proprio naturæ motu. Atqui non obseruant in antithesi legalis & Euangelicæ iustitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi quælibet opera, & quocunque ornentur titulo. Docet enim iustitiam Legis hanc esse, vt salutem obtineat qui præstitit quod Lex iubet: iustitiam verò fidei, si credimus Christum esse mortuum, & resurrexisse. Ad hæc, videbimus postea suo loco, diuersa esse Christi beneficia, sanctificationem & iustitiam. Vnde sequitur

Rom 10. 5. 9.

Palat. 3. 11. 12.

cur ne spiritualia quidem opera in calculum venire, ubi vis iustificandi adscribitur. Nec verò Paulus, ubi negat (quod nuper citavi) Abrahamam habere cur gloriatur apud Deum, quia operibus iustus non est, restringi hoc debet ad literalem & externam virtutum speciem, vel liberi arbitrij conatum: sed quantum spiritualis & ferè Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen suppetere operum merita, quæ illi iustitiam coram Deo acquirant.

15 Crassius paulò Scholastici, qui præparationes suas miscent: hi tamen non minus pravo dogmate simplices & incautos imbuunt, sub prætextu Spiritus & gratiæ, misericordiam Dei, quæ sola trepidas animas placare potest, tegentes. Nos verò fatemur cum Paulo, iustificari apud Deum legis factores: sed quia à Legis obseruatione longè omnes absumus, hinc colligimus, quæ maximè ad iustitiam valere deberent opera, ideo nihil nos iuuare, quia illis destitumur. Quod ad vulgares Papistas pertinet vel Scholasticos, dupliciter hinc falluntur: & quòd fidem appellant conscientiæ certitudinem, in expectanda à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei, non gratuitæ iustitiæ imputationem, sed Spiritum ad studium sanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud Apostolum, *Accedentem ad Deum oportet primùm credere quòd Deus sit, deinde quòd remunerator sit querentibus se. Sed nõ animaduertunt quis sit querendi modus.* In nomine verò Gratia eos hallucinari palam fit ex eorum scriptis. Lombardus enim iustificationem per Christum nobis datam duobus modis interpretatur. Primùm, inquit, mors Christi nos iustificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus nostris, qua iusti efficiuntur: deinde quòd per eandem extinctum est peccatũ: quo nos captiuos distinebat Diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iustificatione consideret, quatenus ad bona opera per Spiritus sancti gratiam dirigimur. Voluit scilicet Augustini opinionem sequi: sed procul sequitur, atque etiã à recta imitatione multùm defleuit: quia & obscurat, siquid ab illo perspicuè dictũ est, & quod non adeo impurum in illo erat corrumpit. Scholæ in deterius semper aberrarunt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ sunt ad quandam Pelagianismum. Ac ne Augustini quidem sententia, vel saltem loquendi ratio per omnia recipienda est. Tamen enim egregiè hominem omni iustitiæ laude spoliatur, ac totam Dei gratiæ transcribit: gratiam tamen ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Heb. II. 6.

*Iob. 3. Senten. di-
st. 16. c. 1.*

16 Scriptura autem, quum de fidei iustitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum nostrorum auersi, in Dei misericordiam ac Christi perfectionem tantùm respiciamus. Siquidem hunc iustificationis ordinem docet, quòd principio peccatorem hominem mera gratuitaque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipso, quo ad misericordiam moueatur, reputans, nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus nudum ac vacuum: à se ipso causam petens cur illi beneficiat, quod peccatorem ipsum bonitatis suæ sensu afficiat, qui de propriis operibus distans, totam salutis suæ summam in ipsius misericordiam reiciat. Hic est fidei sensus, per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, cum ex Euangelij doctrina agnoscit Deo se reconciliatũ: quòd intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum remissione, iustificatus sit: & quanquam Spiritus Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia repositam sibi perpetuã iustitiam cogitat. Hæc ubi sigillatim expensa fuerint, perspicuam sententiam nostræ explicationem reddet. Quanquam alio, quàm proposita sunt, ordine melius digerentur. Sed parum interest, modò inter se ita colat-

reant, vt rem totam ritè expositam certòque confirmatam habeamus.

17 Hic memoria repetere conuenit quã prius relationem constitui-
mus inter fidem & Euangelium: quia inde iustificare dicitur fides, quòd
oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Quòd autem per
Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum consideratio.
Quòd cum aliàs sæpè, tum duobus locis clarissimè Paulus demonstrat,
nam ad Romanos Legem & Euangelium inter se conferens, Iustitia, in-
quit, quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. quæ
autem fidei est, iustitia salutem denunciat: Si credideris in corde tuo, &
ore confessus fueris Dominum Iesum, & quod Pater illum suscitauit à
mortuis. Vidésne vt Legis & Euangelij discrimen hoc faciat, quod illa
operibus iustitiã tribuat, hoc citra operum subsidiũ gratuitam largiatur?
Insignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, si intel-
ligamus, eã quæ nobis per Euangelium donatur iustitiã, Legis conditio-
nibus solutam esse. Hæc ratio est cur tanta repugnantia specie promissio-
nem Legi non semel opponat: Si ex Lege est hæreditas, iam non est
ex promissione: & quæ eodem capite in hanc sententiam habentur. Cer-
tè & Lex ipsa suas habet promissiones. Quare in promissionibus Euange-
licis distinctum aliquid ac diuersum esse oportet, nisi velimus fateri ine-
ptam esse collationem. Quale autem istud erit, nisi quòd à gratiæ sunt,
ac sola Dei misericordia suffultæ, quum Legis promissiones ab operum
condicione pendeant? Neque hic obganniat quispiam, repudiari quam
ex proprio Marte & libero arbitrio iustitiam obtrudere Deo volunt ho-
mines, quando sine exceptione docet Paulus Legem iubendo nihil pro-
desse: quia nemo est qui impleat, non tantum ex vulgo, sed ex perfectis-
simis quibusque. Dilectio certè præcipuum est caput Legis: quum ad eam
nos formet Spiritus Dei, cur non est nobis iustitiæ causa, nisi quòd in san-
ctis etiam mutila est, ideò que per se nihil pretij meretur?

18 Secundus locus est, Quòd ex Lege nemo iustificetur apud Deum,
manifestum est. Quia iustus ex fide viuet, Lex autem non est ex fide: sed
qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Quomodo alioqui constaret argu-
mentum, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera, sed prorsus
separanda esse? Lex, inquit, est à fide diuersa. Quare? Propterea quòd ad il-
lius iustitiam opera requiruntur. ergo ad huius iustitiam sequitur nõ re-
quiri. Ex ista relatione apparet citra operum meritum, imò extra ope-
rum meritum iustificari qui fide iustificantur, quia fides eam quam Euã-
gelium largitur iustitiam accipit. Euangelium autem eo à Lege differt,
quòd operibus non alligat iustitiam, sed in sola Dei misericordia collo-
cat. Simile est quòd ad Romanos contendit, Abraham non habere glo-
riandi materiam, quia fides illi in iustitiam sic imputata, ac confirmatio-
nem subiicit, quòd tum fidei iustitiæ locus est vbi nulla sunt opera qui-
bus debeat merces. Vbi (inquit) sunt opera, illis debitum præmium ex-
penditur: quòd datur fidei, gratuitum est. siquidem & verborum, quibus
illuc vitur, sensus huc quoque pertinet. Quòd subnestit aliquantò post,
ideò ex fide nos obtinere hæreditatem, vt secundum gratiam: hinc collig-
git gratuitam esse hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id nisi, quia fi-
des sine operum adminiculo, tota in Dei misericordiam recubit? Atque
eodem sensu haud dubiè alibi docet " iustitiam Dei absque Lege mani-
festatam esse, quã nuius testimonium habeat à Lege & Prophetis: quia ex-
clusa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam cõsequi, sed
vacuos accedere vt eam recipiamus.

19 * Iam perspicite lector quanta æquitate doctrinam nostram ho-
die Sophistæ cauillentur, quum dicimus hominem sola fide iustificari.
Fide iustificari hominem quia toties in Scriptura recurrit, negare non
audent

Rom. 10. 3.

Galat. 3. 18.

Rom. 8. 2.

Hab. 2. 4.

Galat. 3. 2.

Rom. 4. 2.

“ Rom. 3. 21.
* Contra Sophistas,
eorumq; subt. surgia,
& ca. allationes,
probat hinc &
sect. 2 firmum es-
se ex scriptura axio-
ma, Nos sola fide iusti-
ficari.

audent: sed quum nusquam exprimat^r Sola, hanc adiectionem fieri non sustinent. Itane? sed quid ad hæc Pauli verba respondebunt, vbi *Rom. 4. 2.* contendit non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus conueniet? Quibus etiam calumnias eludent quod alibi dicit, in Euangelio Dei iustitiam manifestari? Si manifestatur in Euangelio iustitia, certè non lacera, nec dimidia: sed plena & absoluta *Rom. 1. 17.* illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet, nec falsa modo, sed planè ridicula tergiversatione in exclusiua particula consistunt. Annon enim satis solidè soli fidei tribuit omnia, qui operibus adimit? Quid sibi, amabò, volunt iste loquutiones, Sine lege manifestatam esse iustitiam, Iustificari gratis hominem, & sine operibus Legis? Hic ingeniosum subterfugiù habent: quod tametsi non excogitarunt ipsi, sed ab Origene & quibusdam veterum sumpsert, ineptissimum tamen est. Opera Legis ceremonialia excludi garrunt, non moralia. Sic proficiunt assidue rixando, vt ne prima quidem dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apostolum dum ad eius sententiæ probationem locos istos adducit? Qui fecerit hæc homo viuet in ipsis. Et, Maledictus omnis qui non impleuerit omnia quæ scripta sunt in volumine Legis. *Gal. 3. 10. 21.* Nisi insaniant, non dicent promissam vitam ceremonialium cultoribus, nec denuntiata maledictionem solis earum transgressoribus. Si sunt de Lege morali intelligendi: non dabunt quin à iustificandi potestate moralia quoque opera excludantur. Eòdem spectant istæ ratiocinationes quibus vtitur. Quoniam per Legem cognitio peccati: ideo *Rom. 3. 20. et 4. 15.* non iustitia. Quia Lex iram operatur, ergo non iustitiam. Quia Lex certam non potest reddere conscientiam, ideo nec iustitiam conferre valet. Quia imputatur fides in iustitiam, ergo non est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur, abscissa est *Galat. 3. 21.* gloriatio. Si data esset Lex, quæ posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia: sed Deus conclusit omnia sub peccato, vt promissio daretur creditibus. Nugentur si audeant, in ceremonias ista competere, non in mores. at qui pueri quoque ipsi exploderent tantam impudentiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iustificandi facultas.

20 Si quis autem miretur cur tali adiectione vsus sit Apostolus, non contentus opera nominasse: in promptu est ratio. Siquidem vt tantæ estimantur opera, pre ium à Dei approbatione magis quam à propria dignitate illud habent. Quis enim operum iustitiam Deo venditare audeat, nisi quam ipse approbat? quis tanquam illis debitam reposcere mercedem, nisi quam ille promiserit? Habent ergo id ex Dei beneficentia, quod & iustitiæ titulo & mercede digna habentur. atque adeo hac vna ratione valent, dum per ipsa propositum est obedientiam Deo exhibere. Quare vt probet alibi Apostolus, Abraham iustificari ex operibus non potuisse, allegat, ferme quadringentis demum & triginta annis post peccatum fixum latam esse Legem. Rident huiusmodi argumentum impetiti, quod ante promulgationem Legis potuerint esse iusta opera: sed quia operibus non nisi ex Dei testimonio ac dignatione tantum iuste moueri nonerant, pro confesso assumpsit, ante Legem vim iustificandi non habuisse. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum vult illis detrahere iustificationem: quia scilicet de illis solis controuersia moueri potest. Quinquam & sine adiectione quilibet interdum opera excipit, vt quum Davidis testimonio beatitudinem homini assignari dicit cui Deus sine operibus imputat iustitiam. Facere ergo nullis cauillis possuat quin generalem exclusiuam obtineamus. Ac frustra etiam *Rom. 4. 6.* triuolam subtilitatè captant, iustificari nos sola fide quæ per dilectionem *Galat. 5. 6.*

Rom. 4. 4.

operatur, vt nitatur charitate iustitia Fatemur quidem cum Paulo, non aliam fidem iustificare quàm illam charitate efficacem: sed ab illa charitatis efficacia iustificandi vim non sumit. Imò non alia ratione iustificat, nisi quia in communicatione iustitiæ Christi nos inducit. Alioquin excideret id totum quod tanta contentione Apostolus vrget. Et qui operatur (ait) non imputatur merces secundum gratiam, sed secundum debitum. Et vero qui nō operatur, sed credit in eum qui iustificat in pium, imputatur sua fide: ad iustitiam. Poteratne euidentius loqui quàm sic agendo? nullam esse fidei iustitiam, nisi vbi nulla sunt opera, quibus debeatur merces: actum demum fidem imputari in iustitiam, vbi per indebitam gratiam iustitia confectur?

Hic et sect. 22. cōfirmatur Scripturæ testimonium, iustitiā fide esse reconciliationem cū Deo: quæ constat peccat. non solē remissionem, nō operum nostrorum imputatione.

Iesa. 9. 7.

Rom. 5. 8.

2. Cor. 5. 19.

Ibidem 21.

Rom. 4. 5.

Psal. 32.

Luc. 1. 77.

Acto. 13. 38.

21 Nunc illud quàm verum sit excutiamus, quod in finitione dictum est, iustitiam fidei esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constat. Semper ad illud axioma redeundum est, vniuersis iram Dominum umbere, quandiu peccatores esse perseuerant. Id eleganter significauit Iesaias his verbis, Nō est abbreviata manus Domini, vt iterum nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestrae dissidium fecerunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum esse dissidium inter hominem & Deum, vultus Dei auersionem à peccatore nec fieri aliter potest: quandoquidem alienum est ab eius iustitia quæ quam commercij habere cum peccato. Vnde Apostolus nimis cum esse Deo hominem docet, donec in gratiam per Christum restituitur. Quum ergo Dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iustificare: quia nec recipere in gratiā, nec sibi adiungere potest quin ex peccatore iustum faciāt. Istud addimus fieri per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus a se mentur quos sibi Dominus reconciliauit, reperietur etiam nunc reuera peccatores, quos tamen peccato solutos purōsque esse oportet. Constat itaque, quæ Deus amplectitur, non aliter fieri iustos nisi quod absteris peccatorum remissione maculis purificatur: vt talis iustitia vno verbo appellari queat peccatorum remissio.

22 Vtrunque horum pulcherrimè loquet ex istis Pauli verbis quæ iā recitauimus, Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus sua delicta, & deposuit apud nos verbum reconciliationis. Deinde summam suæ legationis subdit, Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Iustitiā & reconciliationem hinc promiscuè nominat, vt alterum sub altero vicissim contineri intelligamus. Modum autem assequende huius iustitiæ docet dum nobis delicta non imputantur. Quare ne posthac dubites quomodo nos Deus iustificet, quum audis reconciliare nos sibi, non imputando delicta. Sic ad Romanos, Davidis testimonio probat homini imputari iustitiam sine operibus, quia ille beatum pronūtiat hominem cuius remissæ sunt iniquitates, cuius tecta sunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iustitia illic ponit. eā quum afferat in remissione peccatorum consistere, non est cur aliter ipsam definiamus. Proinde Zacharias pater Iohannis Baptistæ cognitionem salutis in remissione peccatorum positam canit. Quam regulam sequutus Paulus in concione quam de salutis summa apud Antiochenos habuit, conclusisse in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remissio peccatorum vobis annuntiat: & ab omnibus his à quibus non potuistis iustificari in Lege Moysi, in hunc omnis qui credit iustificatur. Sic remissionem peccatorum connectit Apostolus cum iustitia vt idem prorsus esse ostendat. vnde merito ratiocinatur, gratuitam esse nobis iustitiam quam indulgentia Dei obtinemus. Neque inusitata videri debet loquutio

Quotio, iustos non operibus, sed gratuita acceptione esse fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiam interdum sic loquantur. Sic enim alicubi Augustinus, Sanctorum iustitia in hoc mundo magis peccatorum remissione constat quam perfectione virtutum. Cui respondent præclaræ Bernardi sententiæ, Non peccare, Dei iustitia est: hominis autem iustitia, Dei indulgentia. Antè autem asseruerat Christum nobis esse iustitiã in absolute, idèoque solos esse iustos qui veniam ex misericordia consequuti sunt.

23 Hinc & illud conficitur, sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere ut coram Deo iustificemur. Quod perinde valet ac si diceretur, hominem non in seipso iustum esse, sed quia Christi iustitia imputatione cum illo communicatur, quod accurata animaduersione dignum est. Si quidem euanescit nugamentum illud, idè iustificari hominè fide, quoniam illa Spiritû Dei participat quo iustus redditur. quod magis est contrarium superiori doctrinæ quam ut conciliari vnquam queat. Neque enim dubium quin sit inops propriæ iustitiæ qui iustitiam extra seipsum quaerere docetur. Id autem clarissimè asserit Apostolus, quum scribit eum qui peccatum non nouerat, pro nobis hostiam peccati expiaticem esse factum, ut efficeremur iustitia Dei in ipso. Vides non in nobis, sed in Christo esse iustitiam nostram: nobis tantum eo iure competere quia Christi sumus participes. siquidem omnes eius diuitias cum ipso possidemus. Nec obstat quod alibi docet, damnatum esse de peccato peccatum in Christi carne, ut iustitia Legis compleretur in nobis. vbi non aliud complementum designat quam quod imputatione consequimur. Eo enim iure communicat nobiscum Dominus Christus suam iustitiam, ut mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nostras fundat. Aliud non sensisse abunde liquet ex altera sententia, quam paulò antè posuerat, Quemadmodum per vnus inobedientiam constituti sumus peccatores, ita per obedientiam vnus iustificari. Quid aliud est in Christi obedientia collocare nostram iustitiam, nisi asserere eo solo nos haberi iustos, quia Christi obedientia nobis accepta fertur, ac si nostra esset? Quare mihi elegantissimè videtur Ambrosius huius iustitiæ paradigma in benedictione Iacob fratuisse. nempe quemadmodum ille primogenituram à seipso non meritis, habitu fratris occultatus, eiusque veste indutus, quæ optimum odorem spirabat, seipsum insinuauit patri, ut suo commodo sub aliena persona benedictionem acciperet. ita nos sub Christi primogeniti nostri fratris pretiosa putitate delitescere, ut testimoniū iustitiæ à conspectu Dei referamus. Verba Ambrosij sunt, Quod Isaac odorem vestium olfecit, fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide, quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum. Et sanè ita res habet. nam quo in salutem coram facie Dei cõpareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione vitia nostra obtegi ac sepeliri.

Ut scribi nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes.

CAP. XII.

HAEC omnia tamen si luculentis testimonijs verissima esse patet tamen quam necessaria sint, non prius nobis clare confiterit, quam ea nobis ob oculos posuerimus, quæ totius disputationis fundamenta esse debent. Principio ergo nobis succurrat illud: non de humani fori iustitia, sed cœlestis tribunalis sermonem esse institutum: ne ad modulum nostrum metiamur, qua operum integritate diuino iudicio

*Libro de Ciuitate Dei, cap. 27.
Serm. 23 in Cantic.
Serm. 22.*

Sola intercessione iustitiæ Christi, quæ nobis communicatur imputatione, nos obtinere ut coram Deo iustificemur, probatur pluribus Pauli locis, & confirmatur ex Ambrosio.

2. Cor. 5. 21.

Rom. 8. 3.

Rom. 5. 19.

Lib. 2. de Iacob. & Vita bea, cap. 2.

Ostenditur hic & scilicet. 2. coram Deo, nihil esse acceptum, nisi omni ex parte integrum & absolutum: cuius tribunalis tremenda maiestas describitur ex

varijs scripturæ locis. Vnde patet nullis operibus illis iustificari posse, sed sola Christi iustitia

satisfiat. Atqui mirū est quanta temeritate & audacia id vulgo definiatur. Quin etiam videre est vt nulli confidentius, & plenioribus, quod aiunt, buccis de operum iustitia garriant, quàm qui vel palpabilibus morbis prodigiose laborant, vel intercutibus crepant vitiis. Id fit, quia Dei iustitiam non cogitant, cuius vel si minimo sensu afficerentur, nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certè ultra modum floccipenditur, si talis tamque perfecta non agnoscitur vt nihil ei acceptum sit nisi omni ex parte integrum & absolutum, nullaque sorde inquinatum. quale in homine reperire nec licuit vnquam, nec licebit. Facile est scilicet ac promptum cuilibet, in scholarum vmbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari: sed vbi in conspectum Dei ventum est, faceffant tales deliciae, oportet. quia res illic agitur serio, non ludicra *λογομαχία* exercetur. Huc, huc refetenda mens est, si volumus de vera iustitia cum fructu inquirere: quomodo cœlesti iudici respondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginantur, sed qui depingitur nobis in Scriptura: cuius scilicet fulgore obtenebrantur stellæ, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in asturia sua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferenda iustitiæ nec Angeli pares sunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius vindicta, quum semel accensa est, penetrat vsque ad inferni nouissima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta: quis securus ad eius thronum se sistet? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem, &c. Sed prodeat ille quisquis est. Imò verò facit illa responsio ne quis prodeat. Ex aduerso enim terribilis vox insonat, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Pereundum sanè mox fit omnibus, vt alibi scribitur, Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur: aut purior erit factore suo? Ecce qui seruiunt ei non sunt fideles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quantò magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur coram tinea? A mane vsque ad vesperam succidentur. Item, Ecce inter sanctos eius nemo est fidelis: & cœli non sunt mundi in conspectu eius. Quantò magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quasi aquam, iniquitatem? Fateor quidè in libro Iob mentionem fieri iustitiæ quæ excelsior est obseruatione Legis. atque hanc distinctionem tenere operæ pretium est: quia etiam si quis Legi satisfaceret, ne sic quidem staret ad examen illius iustitiæ quæ sensus omnes exuperat. Itaque etiam si Iob bene sibi conscius sit: attonitus tamen obmutescit: quia videt ne angelica quidem sanctitate posse Deum placari, si ad summam trutinam reuocet eorum opera. Ego igitur iustitiam illam quam attigi, quia incomprehensibilis est, nunc omitto: sed tantum dico, si exigitur vita nostra ad normam scriptæ Legis, nos esse plusquam socordes nisi horrenda formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergefieri voluit Deus: atque inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui nō manserit in omnibus quæ scripta sunt in hoc libro. Denique insipida vel diluta erit hæc tota disputatio, nisi se quisque reum sistat coram cœlesti iudice, & de sua absolutione sollicitus, vltro se prosternat ac exinaniat.

2 Huc huc attollendi erant oculi, vt trepidare potiùs disceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem est, dum in hominibus subsistit cōparatio, vt se quisque habere reputet quod alij contēnere non debeāt: sed vbi ad Deum assurgimus, corrui dicto citiùs ac deperit fiducia illa. Atque id prorsus animæ nostræ erga Deum vsu venit, quod erga visibile

Vide præcipuè librum Iob.

Iesa. 33. 14.

Psal. 130. 3.
Iob 4. 17.

Iob 15. 15.

Deut. 27. 26.

* Sic lib. I. cap. 1. sect. 2.

sibile cœlum corpori. acies enim oculi, quantisper rebus adiacētibus per
lustrandis insistit, perspicientiæ suæ documenta capit: si in solem dirigi-
tur, nimio eius fulgore perstrieta & obtupefacta, non minorem in eius
intuitu debilitatem sentit, quàm in rerum inferiorum aspectu robur.

Ne fallamus erga nos vana fiducia, etiamsi reliquis hominibus vel pares
vel superiores nos esse ducimus: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium re-
uocanda est ista cognitio. Quòd si domari ferocia nostra monitionibus
istis nequit, respondebit nobis quòd Pharisæis dicebat, Vos estis qui vos
iustificatis coram hominibus. At quòd hominibus altum est, abomina-
bile est Deo. Eas nunc, & de iustitia tua tumidè inter hominēs glorie-
ris, dum illam Deus è cœlo abominetur. Quid autem serui Dei, vetè e-
ruditi eius Spiritu? Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iusti-
ficabitur in conspectu omnis viuens. Alter verò, quanquam sensu pau-
lùm diuerso, Non poterit homo iustus esse cum Deo: si voluerit conten-
dere cum eo, non poterit respòdere vnum pro mille. Hic iam ad liquidū
audimus, qualis sit Dei iustitia, cui scilicet nullis humanis operibus satisfi-
et: cui mille scelerum nos interroganti, vnus purgatio afferri non po-
terit. talem nimirum iustitiam bene animo conceperat electū illud Dei
organum Paulus, quum profiteretur se nihil sibi consciū esse, sed non
in hoc iustificari.

3 Nec in sacris modò literis extant talia exempla: sed omnes pij scri-
ptores hunc sibi sensum fuisse demonstrant. Sic Augustinus, Omniū, in-
quit piorum sub hoc onere corruptibilis carnis & in hac vitæ infirmitate
te gementium vna spes est, quòd Mediatorem vnū habemus Iesum Chri-
stum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quid audimus? si
vnica hæc illis spes est, vbi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nul-
lam aliam relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi tuta firmaque infir-
mitatis requies & securitas, nisi in vulneribus Saluatoris: tãtò illic securior
habito, quantò potentior est ad saluandum. Fremit mundus, premit cor-
pus, diabolus insidiatur: non cado, quia fundatus sum supra firmam pe-
tram. Peccati peccatum graue. Turbatur conscientia: sed non perturba-
bitur, quia vulnerum Domini recordabor. Postea ex his concludit, Me
ritum proinde meum miseratio Domini. non sum planè meriti inops,
quandiu non fuerit ille inops miserationum. Quòd si misericordiæ Do-
mini multæ, multus ergo peræque sum in meritis. Nunquid iustitias
meas cantabo? Domine meminero iustitiæ tuæ solius. Ipsa enim est &
mea, nempe factus est mihi iustitia à Deo. Item alibi, Hoc totum homi-
nis meritum, si totam spem ponat in eum qui totum hominem saluum
facit. Similiter vbi pacem sibi retinens, gloriam relinquit Deo: Tibi, in-
quit, illibata in me at gloria: mecum bene agitur si pacem habuero. Abiu-
ro gloriam profusus: ne si vsupruero quòd meum non est, perdam & ob-
latum. Apertius etiam alio loco, De meritis quid sollicita sit Ecclesia: cui
de proposito Dei firmior suppetit securiorque gloriandi ratio: Sic non
est quòd quæras, quibus meritis speremus bona, præsertim quum audias
apud Prophetam, Non propter vos faciã, sed propter me, dicit Dominus.
Sufficit ad meritum scire, quòd non sufficiant merita: sed vt ad meritum
satis est de meritis non præsumere, sic carere meritis satis ad iudiciū est.
Quòd merita liberè vsurpat pro bonis operibus, ignoscendum consue-
tudinī. In hac verò consiliū eius fuit terrere hypocritas, qui pec-
candi licentia contra Dei gratiam proterunt: sicuti mox se explicat,
Fœlix Ecclesia cui nec merita sine presumptione, nec præsumptio abs-
que meritis deest. Habet vnde præsumit, sed non merita. Habet meri-
ta, sed ad promerendum, non præsumendum. Ipsum non præsumere nõ
ne promereri est? Ergo eò præsumit securius quòd nõ præsumit, cui ampla

materies gloriandi est, misericordiae Domini multae.

*Comparatio puritas
Dei cum tota ho-
minum iustitia, hinc
& sect. 5.*

1. Cor. 4. 5.

4 Ita est sanè. Hoc vnicum salutis asyllum, in quo respirare tutò pos-
sunt, sentiunt exercitatae conscientiae, vbi cum Dei iudicio negotium est,
nam si quae lucidissimae videbantur noctu stellae, splendorem suum per-
dunt solis aspectu, quid putamus vel rarissimae hominis innocentiae futu-
rum, vbi ad Dei puritatem composita fuerit? Erit enim seuerissimè illud
examen, quod in abditissimas quasque cordis cogitationes penetrabit: &
quæ admodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarum, & abscondita
cordium reteget: quod latitantem & resitantem conscientiam proferre
coget omnia quæ nunc è memoria quoque nostra elapsa sunt. Urgebit
accusator diabolus, conscius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda
nos impulerit: illic nihil proderunt externae honorum operum pompæ,
quæ solæ nunc aestimantur: sola postulabitur voluntatis sinceritas. Qua-
re hypocrisis, non modò qua homo coram Deo sibi malè conscius, o-
stentare se apud homines affectat, sed qua sibi quisque coram Deo impo-
nit (vt sumus ad nos palpandos adulandòsque procliues) confusa concid-
et, vtcunque nunc plusquam temulenta audacia superbiat. Ad eiusmo-
di spectaculum qui sensum suum non dirigunt, suauiter quidem & pla-
cidè iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt, sed quæ in iudicio
Dei mox illis sit excutienda: non secus ac magnæ opes, per somnium cu-
mulatae, expergefactis euanescent. Qui autem seriò, tanquam sub Dei
conspectu, de vera iustitiae regula quaerent, illi certò comperient, omnia
hominum opera, si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta ef-
se & sordes: & quæ iustitia vulgo habetur, eam apud Deum meram ef-
se iniquitatem: quæ integritas censetur, pollutionem: quæ gloria ducitur,
ignominiam.

Prov. 21. 2. & 16. 2.

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos sine blandi-
tibus cæcòve amoris affectu respiciendos descendere ne pigeat. Mirum e-
nim non est si tantopere cæcutiamus in hac parte, quum à pestilenti er-
ga se indulgentia nemo nostrum caueat, quam in nobis omnibus na-
turaliter hæere clamat Scriptura. Cuique viro, inquit Solomo, recta est
via in oculis suis. Item, Omnes viæ hominis mundæ videntur in o-
culis eius. Quid autem? an ista hallucinatione absoluitur? imò vero,
(quemadmodum ibidem subiungit) Dominus ponderat corda: hoc est,
dum homo ob externam quam præ se fert iustitiae laruam se demulcet,
interim Dominus latentem cordis impuritatem trutina sua examinat.
Quum ergo talibus blandimentis adeò nò proficiatur, ne illudamus no-
bis vltro in nostram perniciem. Quò autem nos probè excutiamus ne-
cessariò ad Dei tribunal reuocanda est nostra conscientia. Illius enim
luce omnino opus est ad detegenda, quæ alioqui nimis profundè latent,
prauitatis nostræ inuolucra. tum dilucidè demum perspiciemus quid i-
sta valeant: longè abesse quin iustificetur coram deo homo, putredo &
vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tanquam aquas iniquitatem.
Nam quis poneret mundum, de immundo conceptum semine? ne vnus
quidem. Tum & id ipsum experiemus, quod de se Iob dicebat, Si innocen-
tem me ostendere voluero, os meum condemnabit me: si iustum, prau-
um comprobabit. Neque enim ad seculum vnum, sed ad omnia per-
tinet, quod Propheta olim de Israele querebatur, omnes quasi oues er-
rassæ, vnumquenque declinasse in viam suam. Siquidem omnes illic
comprehédit ad quos peruentura esset redemptionis gratia. Atque eous-
que procedere debet istius examinis rigor, donec in plenã consternatio-
nem nos subegerit, eoque modo ad recipiendam Christi gratiam com-
pararit. Fallitur enim qui putat se huius siuendæ esse capacem, nisi om-
nem priùs animi altitudinem deiecerit. Notum est illud, Deum super-
bos con-

Iob 15. 16.

Iob 14. 4.

Iob 9. 20.

Iesa. 53. 6.

hos confundere, humilibus dare gratiam.

6 Quæ autem humiliandi nostri ratio nisi ut toti inopes ac vacui Dei misericordiæ locum demus? Non enim humilitatem voco, siquid nobis residuum esse putamus. Et hæcenus perniciosam hypocrisin docuerunt qui hæc simul duo iunxere, Humiliter de nobis sentiendum coram Deo, & iustitiam nostram aliquo loco habendam. Si enim contra quàm sentimus, cõstemur coram Deo, improbè illi mentimur. sentire autem non possumus ut decet, quin prorsus quicquid videtur in nobis esse gloriosum conteratur. Quum ergo audis apud Prophetam, paratam esse salutem humili populo, deiectionem oculis superbiorum: primum cogita, ad salutem non patèrè accessum nisi deposita omni superbia, & assumpta solida humilitate: deinde humilitatem illam non esse modestiam aliquã qua Domino de iure tuo pilũ cedas, (qualiter humiles vocantur coram hominibus qui nec se fastuosè efferunt, nec aliis insultant, quum tamen nonnulla excellentiæ conscientia nitantur) sed submissionè non solum mulatã animi seridò miserix inopiã quæ suæ sensu consternati. Sic enim ubique verbo Dei describitur. Quũ Dominus apud Sophoniam sic loquitur, Auferam de te exultantem, residuum faciam in medio populi tui afflictum & pauperem, & sperabunt in Domino: annon apertè demonstrat qui sint humiles? Népe qui suæ paupertatis cognitione afflicti iacent. Contrã superbos vocat exultantes, quòd rebus prosperis lati homines soleat exultare. Humilibus verò, quos saluare instituit, nihil facit reliquum, nisi ut sperent in Domino. Sic & apud Iesaiam, Ad què aut respiciam nisi ad pauperculũ & contritum spiritu, ac trementem sermones meos? Itè, Excelsus & sublimis, habitans æternitatè, & sanctum nomen eius in excelsis & in sancto habitans, & cum contrito humilique spiritu: ut viuificet spiritum humilium, & cor contritorum. Quum audis toties Contritionis nomen, intellige cordis vulnus, quod hominè humili prostratum attolli non sinat. Tali contritione vulneratũ esse cor tuũ decet, si velis cum humilibus, iuxta Dei sententiam, exaltari. Id si non fit, humiliaberis potenti Dei manu in tuum pudorem & dedecus.

7 Ac verbis non contentus optimus Magister, in parabola velut in tabula, legitimæ humilitatis imaginem nobis repræsentauit, Publicanũ enim profert, qui procul stans nos oculos audès in cœlũ erigere, cũ multo planctu orat, Domine, propitius esto mihi peccatori. Ne putemus esse hæc ficta modestiæ signa, quòd cœlum non audet intueri, nec propius accedere, quòd pectus plangendo peccatorem se fatetur: sed interioris affectus sciamus esse testimonia. Ex aduerso Phariseum opponit, qui gratias agit Deo quòd non sit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniustus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in sabbatho, decimas daret omnium quæ possidebat. Aperta cõfessione agnoscit esse Dei donum quã habet iustitiam: sed quia iustum se esse conuulit, discedit à facie Dei ingratus & odiosus. Publicanus suæ iniquitatis agnitione iustificatur. Hinc videre licet quantã sit humiliationis nostræ gratia coram Domino: ut non pateat suscipiendæ eius misericordiæ pectus, nisi omni propriæ dignitatis opinione prorsus vacuũ Hæc ubi occupauit, illi claudit aditum. Quod ne cui dubium foret, cũ hoc mādato dimissus est Christus à Patre in terram, ut euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatem, clausis apertionem, consolaretur lugentes: daret illis gloriam pro cinere, oleum pro luctu pallium laudis pro spiritu mœroris. Secundum istud mandatum, non nisi laborantes & oneratos ad participandam suam beneficentiam inuitat. Et alibi, Non veni ad iustos vocandos, sed peccatores.

8 Ergo si Christi vocationi locum dare libet, facessat procul omnis

1. Pet. 5. 5.

Vera humilitatem quã à nobis exigit Deus, non esse, nisi nos omni bono & iustitia penitus vacuos agnoscimus.

Psal. 18. 28.

Sopho. 3. 11.

Iesa. 66. 2.

Idem 57. 15.

Vera humilitatis exemplum ostendit in Publicano.

Luc. 18. 13.

Iesa. 61. 1.

Mat. 11. 28. & 9. 13.

Et Christi vocatio: si nil locum demus, oportere à nobis facessere tũ arrogantiam securitatẽ.

Vnde vtraque oratur, & quomodo repellenda.

vel tantillum de suo se habere putat.

2 Ita est fanè: nunquam in ipso verè gloriamur, nisi nostra gloria penitus abdicati. Contra hoc habendum est catholicum theorema, aduersus Deum gloriari quicumque in se gloriantur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mundum cenfer Paulus, dum profus adempta est hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Isaias, quum iustificationem Israel in Deo fore denuntiat, addit simul & laudem: quasi diceret, in hunc finem à Domino iustificari electos vt in ipso non alibi glorierentur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo versu docuerat: nempe vt iuremus esse in Domino iustitias nostras, & fortitudinem nostram. Obserua non exigi simplicem confessionem, sed iuramento confirmatam: ne ficta nescio qua humilitate defungendum putes. Neque hinc causetur quispiam se nequaquam gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iustitiam recognoscit, talis enim æstimatio esse non potest quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriam patiat. Meminerimus ergo in tota iustitiæ disputatione finem hunc esse spectandum, vt illius laus penes Dominum solida integræque maneat. Quandoquidem in demonstrationem iustitiæ suæ gratiam suâ teste Apostolo, in nos effudit, quæ sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Vnde alio loco, quum docuisset, Dominum nobis salutem contulisse, quò nominis sui gloriam illustraret, postea, quasi idem repetens, subiicit, Gratia estis saluati, ac Dei dono, non operibus, nequis gloriatur. Et Petrus, dum admonet nos in spem salutis vocatos esse, vt virtutes enarremus eius qui è tenebris nos vocauit in admirabile lumen suum, huius dubiè vult ita personare in aure fidelium solas Dei laudes, vt alto silentio obruant omnè carnis arrogantiam Summa hæc est, non posse hominem sibi vllam iustitiæ micam sine sacrilegio vendicare, quia tantundem ex diuinæ iustitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

3 Iam si querimus qua ratione serenari queat coram Deo conscientia, non aliam reperiemus quàm si gratuita nobis iustitia, Dei dono conferatur. Subeat semper illud Solomonis. Quis dicet, Mundauit cor meum? purificatus sum à peccato meo? Nemo est certè qui non infinita colluue obruiatur. In suam ergo conscientiam descendat vel perfectissimus quisque, & facta sua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quasi bene composita sibi sint cum Deo omnia, suauiter conuiescet, ac non potius diris tormentis lacerabitur, quum in se damnationis materiam, si ab operibus æstimeretur, residere sentiet? Conscientiam, si Deum respicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere necesse est, vel inferorum terroribus obsideri. Nihil ergo proficimus de iustitia differendo, nisi eam statuerimus cuius stabilitate anima nostra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima nostra quò & intrepida coram Dei vultu appareat, & inconcussa eius iudicium excipiat: tum sciamus demum nos non fictitiam iustitiam reperisse. Non ergo sine causa tantopere hac parte insistit Apostolus, cuius verbis agere quàm meis malo. Si ex Lege, inquit, promissio hereditatis, exinanita est fides, abolita est promissio. Priùs infert, exinanitam & euacuatam esse fidem, si iustitiæ promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex Legis obseruatione pendeat. Nunquàm enim in ea securè acquiescere quisquam posset: quando nunquam futurum est vt certò apud se quisquam stituat se Legi satisfecisse, vt certè nullus vnquam per opera plenè satisfacit. Cuius rei ne longè perantur testimonia, sibi quisq; testis esse potest, qui se recto oculo intueri volet. Atque hinc apparet in quàm profundos recessus & tenebricosos hominum mentes defodiat hypocrisis, dum tam securè sibi indulgent vt opponere suas blanditias non dubitent Dei iudicio: quasi iustitiam quoddam illi

indicerent. Fideles autem, qui syncerè seipſos excutiunt, longè alia ſollicitudo angit & excruciat. Igitur in omniũ animos ſubiret primùm hæſitatio, demum & deſperatio: dum pro ſe quiſque ſubduceret quanta debiti mole adhuc premeretur, quàmque lōgè diſtaret ab impoſita ſibi conditione. En iam oppreſſam extinctamque fidem: non enim fluctuari, variare, ſurſum deorſum ferri, hæſitare, ſuſpenſum teneri, vacillare, deſperare denique, fidere eſt: ſed conſtanti certitudine ac ſolida ſecuritate animum obfirmare, habereque ubi recumbas ac pedem figas.

4 Alterum quoque adiungit, irritam & euanidam fore promiſſionem. Si enim eius complementum à noſtro merito dependet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur? Quinetiam ſecundum illud membrum ex priore conſequitur: ſiquidem non implebitur promiſſio niſi iis qui fidem illi habuerint. Collapſa igitur fide, nulla vis promiſſionis reſidua erit. Ideo ex fide hæreditas, vt ſecūdum gratiam ad ſtabiliendam promiſſionem. Abundè enim confirmata eſt dum ſola Dei miſericordia nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ ſunt inter ſe miſericordia & veritas, hoc eſt, quæcunque Deus miſericorditer pollicetur, fideliter quoque præſtat. Sic Dauid, antequam ſalutem ſibi ex Dei eloquio poſtulet, cauſam primùm ſtatuit in eius miſericordia. Veniant, inquit, ad me miſericordiæ tuæ, ſalus tua ſecundum eloquium tuum. Et merito: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus niſi ex mera miſericordia. Itaque hinc ſpem totam ſiſtere conuenit & velut profundè figere, non reſpectare ad noſtra opera, quò ex illis ſubſidium aliquod peratur. Sic & Auguſtinus agendū præcipit: ne hinc nouum aliquid dicere nos putes In æternum, inquit, regnabit Chriſtus in ſeruis ſuis. Hoc promiſit Deus, hoc dixit Deus: ſi parum eſt, hoc iurauit Deus. Quia ergo non ſecundum merita noſtra, ſed ſecundum illius miſericordiam firma eſt promiſſio: nemo debet cum trepidatione prædicare de quo non poſteſt dubitare. Bernardus quoque, Quis poterit ſaluus eſſe? dicunt diſcipuli Chriſti. At ille, Apud homines impoſſibile hoc eſt, ſed nō apud Deum. Hæc tota fiducia noſtra, hæc vnica cōſolatio, hæc tota ratio ſpei noſtræ: ſed de poſſibilitate certi, de voluntate quid agimus? Quis ſcit an odio vel amore dignus ſit? Quis cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Hinc iam planè fidem nobis ſubuenire neceſſe eſt: hinc oportet ſuccurrere veritatem: vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius teſtificans perſuadeat cordibus noſtris quòd filij Dei ſumus. Perſuadeat autem vocando & iuſtificando gratis per fidem: in quibus nimirum velut medius quidam tranſitus eſt ab æterna prædeſtinatione ad futuram gloriam. Breuiter ſic colligamus, Scriptura non eſſe firmas Dei promiſſiones indicat, niſi certa conſcientiæ fiducia arripiantur: vbicunque eſt dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronuntiat: rurſum nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat ſi operibus noſtris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iuſtitia neceſſe eſt, aut ne veniant in conſiderationem opera, ſed ſola fides locum habeat, cuius iſthæc natura eſt, aures arrigere, oculos claudere: hoc eſt, vni promiſſioni intentam eſſe, cogitationem auertere ab omni hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præclarum illud Zachariæ vaticinium, Quòd ubi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabit vir amicum ſuum ſubter vineam, & ſubter ficum ſuam. Vbi Propheta innuit, non aliter vera pace frui fideles, quàm poſt impetratam peccatorum remiſſionem. Tenenda enim eſt analogia hæc in Prophetis ubi de Chriſti regno diſſerunt, externas Dei benedictiones quaſi ſpiritualium bonorum figuras proponere. Vnde & Chriſtus rex pacis & pax noſtra vocatur: quia omnes conſcientiæ agitationes ſedat. Modus ſi quaeritur, ad ſacrificium, quo pacatus eſt Deus, venire neceſſe eſt: quia

Pſal. 119. 76

In Pſal. 88. Tract. priore.

Ser. 5. in dedic. tem pli.

*Eccleſ. 9. 1
1. Cor. 2. 16*

Zach. 3. 9

*Iſa. 9. 6
Ephes. 2. 14*

quia trepidare nunquam desinet quisquis non statuet sola illa expiatione propitiari Deum qua Christus iram eius sustinuit. Denique non alibi quàm in Christi redemptoris nostri terroribus pax nobis quærenda.

5 Sed quid obscuriore testimonio vtor? Negat vbiq̃ Paulus pacem *Rom. 5. 1* vel tranquillum gaudium relinqui conscientijs, nisi statutum sit iustificari nos fide. Vnde autem illa certitudo, simul declarat, quum scilicet amor Dei in corda nostra diffusus est per Spiritum sanctum: ac si diceret non posse aliter sedari animas nostras nisi certò persuasi simus Deo nos placere. Vnde etiam alibi exclamat ex piorum omnium persona, *Rom. 8. 35* Quis nos separabit ab amore Dei, qui est in Christo? quia ad minimam quaque auram trepidabimus, donec appulerimus ad portum illum: securi autem erimus in caligine mortis, quandiu se nobis pastorem Deus ostender. Ergo quicumque garrunt nos fide iustificari, quia regeniti, spiritaliter viuendo iusti sumus, nunquam gustant gratiæ dulcedinem, vt Deum sibi propitium fore considerent. Vnde etiam sequitur, rite orandi modum nihilo magis eos scire quàm Turcas & profanas alias quascumque Gentes. Neque enim, teste Paulo, vera est fides nisi dicat & suggerat suauissimum illud Patris nomen, imò nisi os nobis aperiat proferendo libero clamori, Abba, Pater. Quod alibi clariùs exprimit, In Christo nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem eius. Hoc certè non contingit regenerationis dono: quod vt mutilum semper est in hac carne, ita multiplicem dubitandi materiam in se continet. Quare ad remedium illud venire necesse est, vt statuam fideles non alio iure sperandam sibi esse hereditatem regni cœlestis, nisi quia insiti in Christi corpus, iusti gratis reputantur. Nam quoad iustificationem res est mere passiva fides, nihil afferens nostrum ad conciliandam Dei gratiam, sed à Christo recipiens quod nobis deest.

Quale initium iustificationis & continui progressus.

CAPVT XIII.

Quo res dilucidior fiat, qualis possit esse toto vitæ decursu hominis iustitia, excutiamus: quadruplicem verò faciamus gradum. Homines enim aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demersi sunt: aut sacramentis initiati, vitæ impuritate Deum, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus sunt Christi: aut hypocritæ sunt, qui cordis nequitiam inanibus fucistegunt: aut Spiritu Dei regenerati, veram sanctimoniam meditantur. In primis, quando naturalibus dotibus censendi sunt, à vertice capitis ad plantam vsque pedis scintilla boni non reperietur: nisi forte volumus insimulare falsi Scripturam, dum hisce eloquijs vniuersos filios Adam cõmendat, quòd prauo sint & præfracto corde, quòd omne figmētum cordis eorum malum sit à primis annis, quòd vanæ sint eorum cogitationes, quòd timorem Dei præ oculis non habeant, quòd nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro sint: quo nomine intelliguntur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, ira, rixæ, dissentiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid scditatis & abominationis excogitari potest. Hæc est dignitas scilicet cuius fiducia superbe debeant, Quòd si qui inter eos ea morum honestate pollent quæ speciem aliquam sanctitatis habeat inter homines: quia tamen scimus Deum non morari externum splendorem, ad fontem ipsum operum penetrandū est, siquid ipsa valere velimus ad iustitiam. Inspiciendum inquam penitus est, ex quo affectu cordis opera ista prodeant. Quæquam autem latissimus hæc

*Diuisa eĩ Ade p-
genie in quatuor ho-
minū genera, ostēdi-
tur nihil eos sancti-
tatis, aut iustitia
habere. Primū autē
in ijs qui nulla Dei
agnitione præditi,
in idololatria de-
mersi sunt (in qui-
bus licet nō nunquā
appareant egregiæ
dotes, quæ sūt Dei
dona, nihil tamē pu-
rū) id demonstrat
hęc, et sec. 2. 3. 4. 5. 6
Iere. 17. 9
Gen. 8. 21
Psal. 94. 11, et 14. 2
Gen. 6. 3
Galat. 5. 19*

dicendi campus patet, quia tamen paucissimis verbis potest res expediri, sequar quantum licebit in docendo compendium.

2 Principio, non inficior esse Dei dona, quæcunque in incredulis apparent egregiæ dotes. Neque verò sic à sensu communi dissideo, nihil ut interesse contendam inter Titi & Traiani iustitiam, moderationem, æquitatem, ac Caligulæ, vel Neronis, vel Domitiani rabiem, intemperiem, sæuitiam: inter obscœnas Tiberij libidines, & Vespasiani hac in parte continentiam: ac (ne in singularibus aut virtutibus aut vitiis immoremur) interiuris legumque obseruationem ac contemptum. Tantum enim est iusti & iniusti discrimen ut vel in mortuo illius simulachro appareat. Quid enim ordinatum restabit in mundo si hæc inter se confundamus? Itaque eiusmodi distinctionem inter honesta & turpia facinora non modo singulorum mentibus Dominus insculpsit, sed prouidentia quoque suæ dispensatione sæpe confirmat. Videmus enim ut multis præsentis vitæ benedictionibus prosequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtutis imago minimum eius beneficiū mereatur: sed ita placet illi approbare quãto opere cordi sit sibi vera iustitia, dum externam quoque & simulatam temporali remuneratione carere non paritur. Vnde sequitur quod nuper confessi sumus, Dei esse dona qualescunque istas virtutes aut virtutum potius imagines: quando nihil est vlllo modo laudabile quod non ab ipso proficitur.

Lib. 4. contra Iul.

3 Atqui nihilominus verum est quod Augustinus scribit, omnes à Dei vnus religione alienos, utcunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla remuneratione dignos, sed magis punitione: quæ pura Dei bona cordis sui pollutione cõtaminant. Etsi enim Dei instrumenta sunt ad conseruandam, iustitia, continentia, amicitia, temperantia, fortitudine, prudentia, hominum societatem: bona tamen hæc Dei opera pessimè exequuntur: quia non sincero boni studio, sed vel sola ambitione, vel amore sui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo ab ipsa cordis impuritate, velut à sua origine corrupta sint, non magis inter virtutes ponenda erunt quàm vitia quæ ob affinitatem ac similitudinem virtutis imponere solent. Deniq; quum perpetuum esse meminerimus recti finem, ut Deo seruiatur: quicquid aliò contendit, iam meritò amittit recti nomen. Quia ergo scopum non respiciunt quem Dei sapientia præscribit: tametsi officio bonum videtur quod agunt, sine tamen peruerso peccatum est. Constituit igitur, omnes Fabritios, Scipiones & Catones in illis suis præclaris facinoribus hoc peccasse, quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsa retulerunt ad quem referre debuerunt: non fuisse ergo in illis veram iustitiam: quia non actibus sed finibus pensantur officia.

1. Ioh. 5. 12

Lib. ad Bonif. 3. c. 5.

Præfat. in Psal.

4 Præterea si verum est quod Iohannes ait, non esse vitam extra Filium Dei: qui partem in Christo non habent, quales quales sint, quicquid agant, vel moliantur, in exitum tamen æternæq; mortis iudicium toto cursu pergunt. Secundum hanc rationem illud ab Augustino dictum est, Religio nostra iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit: sine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrè bellè idem ipse alibi, dum talium hominum studium erroneo cursui cõparat. Quò enim magis strenuè currit quis extra viam, eo longius à scopo recedit, ideòque fit miserior. Quare melius esse contendit in via claudicare, quàm extra viam currere. Postremò malas esse arbores constat, quãdo sine Christi cõmunicatione nulla est sanctificatio: pulchros ergo & aspectu speciosos, gustu etiam suaues fructus generare possunt: bonos nequaquam. Hinc facillè cernimus esse maledictum, nec modò nullius ad iustitiam pretij, sed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatatur,

ditatur, perficit homo, antequam Deo per fidem reconcilietur. Et quid tāquam de re dubia disputamus, quum iam probatum sit testimonio A- *Heb. 11. 6*
postoli, impossibile esse vt sine fide quispiam placeat Deo?

5 Sed probatio etiānum apertior lucebit si naturali hominis conditioni Dei gratia eregione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum reperire quo ad benefaciendum illi incitetur, sed gratuita sua benignitate illum præuenire. Quid enim ad vitā possit mortuus? Atqui dum sui cognitione nos illuminat, dicitur à morte suscitatus, ac nouam creaturam facere. Hoc siquidem titulo (præsertim apud Apostolum) videmus sæpe Dei erga nos benignitatem cõmendari. Deus (inquit) qui diues est in misericordia, propter multā charitatem qua dilexit nos, etiam quum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, &c. Alibi dum sub typo Abrahamæ generalem fideiū vocationem tractat, *Rom. 4. 17*
Deus est, inquit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ nō sunt tanquam sint. Si nihil sumus, quid quæso possumus? Quare arrogantiam istam validè retundit Dominus in historia Iob, in his verbis, *Iob 41. 2*
& retribuam ei: omnia enim mea sunt. Quam sententiam explicās Paulus eò confert, ne puremus nos aliquid ad Dominum afferre præter merā *Rom. 11. 35*
inopiæ & vacuitatis ignominiam. Quare loco suprā citato, vt probet sola eius gratia, non operibus, in spem salutis nos peruenisse, allegat nos illius esse creaturas, quoniā regenerati sumus in Christo Iesu, ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Ac si diceret, Quis nostrū iacet se sua iustitia Deum prouocasse, quum prima nostra ad bene agendum potentia ex regeneratione fluat? Vt enim natura conditi sumus, citius ex lapide oleum quàm ex nobis opus bonum exprimeretur. Mirū profectò si homo, tantæ ignominie damnatus, audet sibi adhuc reliquum aliquid facere. Fateamur ergo cum præclaro isto Dei organo, nos à Domino *2. Tim. 1. 9*
vocatōs vocatione sancta: non secundum opera nostra, sed secundum *Tit. 3. 4*
propositum ac gratiam eius: ac benignitatem dilectionemque erga nos Saluatoris nostri Dei apparuisse: quia non ex operibus iustitiæ quæ fecerimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit: vt iustificati illius gratia, hæredes efficiemur vitæ æternæ. Hac confessione, omni iustitia vsque ad minimam particulam hominem spoliāmus, donec sola misericordia in spem vitæ æternæ regeneratus fuerit: quando, si aliquid operum iustitia ad nos iustificandos confert, falsò dicimur gratia *Rom. 11. 6*
iustificari. Non exciderat sanè sibi Apostolus quum gratuitam asseruit *Matt. 9. 13*
iustificationem, qui alio loco argumentatur, gratiam iam non esse gratiam si quid opera valeant. Et quid aliud sibi vult Dominus, quum negat se venisse ad vocandos iustos, sed peccatores? Si soli peccatores admittuntur, quid per fictitias iustitias aditum quæramus?

6 Redit eadem mihi subinde cogitatio, periculum esse ne Dei misericordie sim iniurius, qui tanta anxietate in ea asserenda laborè, perinde ac si dubia obscurave foret. Sed quoniā ea est nostra malignitas, quæ nunquam nisi validissimè depulsa, concedat Deo quod suum est, cogor paulò lōgius insistere. Quia tamen satis perspicua est in hac re Scriptura, eius potius verbis quàm meis pugnabo. *Isa. 59. 15*
Isaias, vbi descripsit vniuersale generis humani exitiū, pulchrè ordinem restitutionis subtexit, Vidit Dominus, & malū apparuit in oculis eius. Et vidit quia nō est vir: & admiratus est, quia nō est qui intercedat: & salutē posuit in brachio suo, & iustitia sua se cõfirmavit. Vbi sunt nostræ iustitiæ, si verū est quod ait Propheta, neminem esse qui in recuperanda sua salute Domino opituletur? Sic alius Propheta, vbi Dominum de reconciliandis sibi peccatoribus agentē *Os. 2. 19, 20*
inducit Desponsabo, inquit, te mihi in perpetuum in iustitia, iudicio, gratia & misericordia. Dicā misericordiam non cõsequar, Misericordiam

consequuta. Eiusmodi fœdus, quod primam nobis esse cum Deo cõiunctionem constat, si misericordia Dei nititur, nullum relinquitur iustitiæ nostræ fundamentum. Et verò intelligere ex iis qui hominem cum aliqua operum iustitia Deo obuiam procedere fingunt, cupiam, an omnino ullam iustitiam esse putent, nisi quæ sit accepta Deo. Id cogitare si insanum est: quid Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cum omnibus suis factis auersatur? Omnes, inquam, nos esse capitales ac profectos inimicos Dei nostri testatur veritas, donec iustificati in amicitiam recipimur. Si principium dilectionis est iustificatio quæ operum iustitiæ illam præcedent? Ita vt pestilentem illam arrogantiæ auertat Iohannes, diligenter nos monet quomodo non priores cum dilexerimus. Et id ipsum iam olim per Prophetam suum Dominus docuerat. Diligam, inquit, eos spontanea dilectione: quia cõuersus est furor meus. Operibus certè non instigatur, si sponte ad nos inclinauit se eius dilectio. Sed tude hominum vulgus nihil id aliud esse putat nisi quòd vt redemptionem nostram perageret Christus, nemo pro merito fuerit: vt autè redemptionis possessionem adeamus, operibus nostris adiuuari. Imò verò, vt cunque à Christo redempti simus, donec tamen vocatione Patris inserimur in illius cõmunionem, & tenebræ & mortis hæredes & Dei aduersarij sumus. Non enim ab immunditijs nostris purgari nos & ablui Paulus docet Christi sanguine, nisi dum purgationem illam Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat Spiritus sanctificationem valere in obedientiam, & aspersionem sanguinis Christi. Si Christi sanguine in purificationem per Spiritum aspergimur, ne putemus alios nos esse ante huiusmodi irrigationem, quàm est sine Christo peccator. Maneat ergo illud, principium nostræ salutis, esse quandam velut à morte in vitam resurrectionem: quia vbi propter Christum nobis datum est in eum credere, tunc incipimus demum transire à morte in vitam.

Hic & sect. 8. ostenditur in secundo, & tertio genere hominum (quod in primo demonstratum fuit hactenus) nihil scilicet eos iustitiæ habere qui Sacramentis initiati, titulo tenentur sunt Christiani, Deum factis abnegantes: item hypocritas, qui cordis nequitiam inanibus facis tegunt.

Hagg. 2. 12

7 Sub hac ratione, qui secundus & tertius in diuisione supra posita notatus fuit hominum ordo comprehenditur. Conscientiæ enim impunitas vtrosque nondum esse Dei Spiritu regeneratos arguit. Rursum autem, regenerationem in eis nullam esse, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet Deo nondum reconciliatos, nondum in eius conspectu iustificatos: quando ad hæc bonæ nisi per fidem non peruenitur. Quid pariant peccatores à Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile? Hac quidem stolidi confidentia cum impij omnes turgent, tum præsertim hypocritæ, quòd vt cunque totum cor suum obscœnitate scatere norint: si qua tamè edunt speciosa opera, digna æstimant quæ Deus non aspernetur. Hinc perniciosus ille error, quòd sceleratæ & nefariæ mentis conuicti, adigi tamen nequeunt vt se iustitia vacuos fateantur: sed iniustos se agnoscentes, quia inficiando non sunt, iustitiam tamen nonnullam sibi arrogat. Hanc vanitatem egregiè Dominus refutat per Prophetam. Interroga, inquit, Sacerdotes dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & panem aut alium cibum admouerit, nunquid sanctificabitur? Responderunt autem Sacerdotes, Non. Et dixit Haggæus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horum, nonne contaminabitur? Responderunt Sacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggæus: Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus: & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt. Vtinam hæc sententiæ vel plenam fidem posset obtinere apud nos, vel memoriæ probè insidere. Nemo enim est quantlibet alioqui tota vita flagitiosus, qui persuadere sibi sustineat quod huc Dominus clarè pronuntiat. Simulac nequissimus quisque vnò vel altero Legis officio perfunctus est, non dubitat sibi iustitiæ loco acceptum ferri: at Dominus reclamatione, nullam inde acquiri

san-

sanctificationem nisi corde prius bene purgato. Neque eo cōtentus, contaminari cordis impuritate quæcunque à peccatoribus prodeant opera, asseuerat. Facessat ergo nomen iustitiæ ab his operibus, quæ pollutionis ore Domini damnantur. Et quàm eleganti similitudine illud demonstrat? poterat enim obiectari, sanctum inuolabiliter esse quod Dominus præcepisset. Ipse verò contrà opponit, nihil mirum esse si quæ sanctificata sunt in Lege Domini, improborum spurcitia contaminantur: quum sacrum atrectando, immunda manus profanet.

8 Eandem enim causam egregiè apud Isaiam persequitur, Ne offeratis, inquit, sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi: Calédas & solennitates vestras odit anima mea: facta sunt mihi molesta: laboraui sustinens. Quum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum. Quid istuc sibi vult quòd Dominus ita nauseat ad obsequium suæ Legis? Inò verò nihil hic respuit quòd sit ex germana Legis obseruatione: cuius initium esse vbique docet, syncerum tui nominis timorem. Illo sublato non modò nugæ sunt quæcunque illi offeruntur, sed fœtidæ abominandæque sordes. Eant nunc hypocritæ, & inuolutam corde prauitatem retinentes, Deum operibus studeant demereri. Atqui magis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi sunt impiorum victimæ: sola rectorum oratio accepta est illi. Constituimus ergo extra dubium, quòd vulgatissimum esse debet mediocriter in scripturis exercitatio, quæ vel summo splendore conspicua sunt opera in hominibus nondum verè sanctificatis, tam procul abesse à iustitia coram Domino, vt peccata censeantur. Ac proinde verissimè illi qui non conciliari personæ apud Deum gratiam per opera tradiderunt: sed e conuersò tum placere demum opera vbi persona gratiam prius in Dei conspectu inuenerit. Religiosèque est obseruandus hic ordo ad quem scriptura nos manu ducit. Respexisse Dominum ad Abel scribit Moses, & ad opera eius. Vides vt Dominum hominibus propitium designet antequam ad eorum opera respiciat? Quare purificationem cordis præcedere oportet, vt quæ à nobis prodeunt opera benignè à Deo excipiatur: quia semper viget illa Ieremiæ sententia, oculos Dei respicere veritatem. Porò solam fidem esse qua corda hominum purificantur, Spiritus sanctus per os Petri asseruit: vnde constat primum esse in vera viuâque fide fundamentum.

9 Inspiciamus nunc quid habeant iustitiæ quos in ordine quarto posuimus. Fatemur, dum nos intercedente Christi iustitia sibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorum remissione donatos pro iustis habet: cum eiusmodi misericordia cōiunctam simul esse hanc eius beneficentiam, quòd per Spiritum suum sanctum in nobis habitat, cuius virtute concupiscentiæ carnis nostræ magis ac magis indies mortificantur: nos verò sanctificamur, hoc est consecramur Domino in veram vitæ puritatem, cordibus nostris in Legis obsequium formatis. Vt hæc sic præcipua nostra voluntas, voluntati eius seruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere: enimvero etiam dum sancti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, ne tamen nostri obliti animos tollimus, remanet imperfectionis reliquiæ, quæ nobis humilitatis argumentum præbeant. * Non est iustus, ait scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualem ergo iustitiam ex suis operibus etiam manu obtinebunt? Primum dico, quòd optimum ab illis proferri potest, aliqua tamen semper carnis impuritate reserptum & corruptum esse, ac tanquam aliquid fœcis admixtum habere. Seligat, inquam, ex tota sua vita sanctus Dei seruus quod in

Isa. 1.13,

Vide cap. 58

Prou. 15.8

Aug. lib. De pœni.

Greg. cuius verba referuntur 3.

quæst. 7.

Gen. 4.4

Act. 15.6

Ierem. 5.3

* 1. Reg. 8 46

Hic & sect. 10. n.

probatum demum,

etiam Dei filios ve

rè Spiritu eius rege

neratos (quod erat

quartum genus ho

minum in diuisione

posita initio capi

tis) non posse vlla

suorum operum iusti

tia errare Dei iudicio

stare: quia nullum

ab illis proferri po

tèst bonum opus, quæ

nō sit aliqua carnis

impuritate reser-

sum, itaq; dānabi- eius cursu maximè eximium se putabit edi-
le: deinde, fitale a- partes: deprehendet proculdubio alicubi quod carnis putredinē
liquod daretur, v- sapiat, quando nunquam ea est nostra alacritas ad bene agendum quæ
num tamen pecca- esse debet, sed in cursu retardando multa debilitas. Quinquam non
tum satis est ad de- obscuras esse maculas videmus quibus resperfa sint opera sanctorum, fac
lendā omnem me- tamen minutissimos esse n̄uos duntaxat: sed an oculos Dei nihil offen-
moriā prioris iu- dent, coram quibus ne stellæ quidem puræ sunt? Habemus, nec vnum à
stitia. sanctis exire opus, quod si in se censeatur, non mereatur iustam opprobrii mercedem.

Ezech. 18. 24
Sam. 2. 10

10 Deinde etiam si fieri posset vt aliqua nobis essent omnino pura absolutaque opera, vnum tamen peccatum satis est ad delendam extinguendamque omnem memoriā prioris iustitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus consentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus est omnium reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura sit aut vacua, quicquid iustitiæ à nobis comparatum foret, id sequentibus identidem peccatis corruptum, oppressum & perditum, in conspectum Dei non veniret, nec in iustitiam nobis imputaretur. Deniq; vbi de operum agitur iustitia, non opus Legis respiciendum est, sed mandatum Ideo si ex Lege iustitia quæritur, frustra vnum aut alterum opus proferamus: sed necessaria est perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti sumus, peccatorum remissionem non semel (vt multi stolidè opinantur) nobis in iustitiam Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, postea in Lege iustitiam quæramus: q; nihil quàm in spem falsam inductos rideret ac luderet. Quum enim perfectio nulla obtingere nobis possit quādiu hac carne induti sumus, Lex autem mortem ac iudicium omnibus denuntiet qui non integram iustitiam opere præstiterint: habebit semper quo nos accuset reosque agat, nisi contrà occurreret Dei misericordia, quæ assidua peccatorū remissione nos subinde absolueret. Quare id semper constat quod principio diximus, Si ipsi ex nostra dignitate æstimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamen cum omnibus nostris conatibus & studiis morte & interitu dignos esse.

Rom. 4. 13

Habac. 2. 4

Rom. 4. 7

Psal. 32. 1

11 Duobus his fortiter insistendū, nullum vnquam extitisse pij hominis opus, quod si seuro Dei iudicio examinaretur, non esset damnabile. Adhæc si tale aliquod detur (quod possibile homini non est) peccatis tamen, quibus laborare authorem ipsum certum est, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere: atq; hic præcipuus est nostræ disputationis cardo. Nam de principio iustificationis nihil inter nos & saniores scholasticos pugnæ est, quin peccator gratuito à damnatione liberatus, iustitiam obtineat, idque per remissionem peccatorum, nisi q; illi sub vocabulo iustificationis renouationem comprehendunt, qua per Spiritū Dei reformamur in Legis obedientiam: iustitiam verò hominis regenerati sic describunt, q; homo per Christi fidem Deo semel reconciliatus, bonis operibus iustus censeatur apud Deum, & eorum merito sic acceptus. Verum Dominus contrà, se fidem imputasse Abrahæ in iustitiam pronuntiat, non eo tempore quo idolis adhuc seruiebat, sed quum multis iam annis vitæ sanctitate excellisset. Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde, & eam Legis obedientiam præstiterat quæ ab homine mortali præstari potest: habet tamen adhuc repositam in fide iustitiā. Vnde colligimus, secundum Pauli ratiocinationem, non ex operibus. Similiter quum apud Prophetam dicitur, Iustus ex fide viuet: non de impiis & profanis habetur sermo, quos Dominus ad fidem conuertendo iustificet: sed oratio ad fideles dirigitur, & iis vita promittitur ex fide. Paulus quoque omnem scrupulum soluit, quum pro cōfirmatione illius sententiæ istū Davidis verticulum sumit, Beati quorū remissæ sunt iniquitates. Certum est

est verò Dauidem non de impiis, sed de fidelibus loqui, qualis ipse erat: quia ex conscientia suæ sensu loquebatur. Ergo hanc beatitudinem non semel habere, sed tota vita tenere nos oportet. Postremò legationem de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterum diem promulgari, sed perpetuam in Ecclesia esse testatur. Proinde non aliã iustitiam ad finem vsque vitæ habent fideles quàm quæ illic describitur. Manet enim perpetuò mediator Christus, qui Patrem nobis reconciliat: ac perpetua est mortis eius efficacia: nèpe ablutio, satisfactio, expiatio, perfecta denique obedientia, qua iniquitates omnes nostræ conteguntur. Nec Paulus ad Ephesios dicit nos initium salutis habere ex gratia, sed per gratiam saluos esse, non ex operibus: ne quis gloriatur. *2. Cor. 5. 13* *Ephes. 2. 8*

12. Quæ ad euadendum subterfugia quærunt hic Scholastici, eos non expediunt. Aiunt non tanti, esse intrinseca dignitate bona opera ut ad iustitiam comparandam sufficiant: sed hoc acceptantis esse gratiæ, quòd tantum valent. Deinde, quia fateri coguntur iustitiam operum hic semper esse imperfectam, concedunt nos, quandiu viuimus, remissione peccatorum indigere, qua defectus operum suppleatur, sed delicta quæ committuntur, operibus supererogationis compensari. Acceptantem enim quam vocant gratiam non aliam esse respondeo quàm gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur. Patet: dum innocentia Christi nos induit, eamque fert nobis acceptam, ut eius beneficio profectis, puris & innocentibus nos habeat. Iustitiam enim Christi (quæ ut vna perfecta est, ita sola Dei cõspectum sustinere potest) pro nobis listi oportet, ac iudicio representari velut sponsorem. Hac nos instruati assiduam peccatorum remissionem in fide obtinemus. Huius puritate velut nostræ sordes & imperfectionum immunditiæ, non imputantur: sed velut sepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confecto in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cum nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriã cœlestis regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur. *Refutantur hic & scct. 1. 12. 13 subterfugia Papijarũ de iustitia operum, & præcipue horrendũ porientum Operum supererogationis.*

13. Hæc si vera sunt, nulla certè nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiososque reddere queunt: ac ne ipsa quidem placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionem obtinet. Non enim certis operibus promisit Deus vitæ mercedem: sed tantum pronuntiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionem illam celebrem opponens contra omnes eos qui non perstiterint in omnibus. Quibus abunde refellitur commentum partialis iustitiæ, vbi non alia iustitia admittitur in cœlis quàm integra Legis obseruatio. Neque verò solidius est quod garrunt de sufficienda per supererogationis opera compensatione. Qui enim? annon eò semper redeunt vnde iam sunt exclusi eum qui ex parte Legem seruat, eatenus iustum operibus esse? Quod illis nemo sani iudicij concesserit, nimis impudenter pro confesso assumunt. Toties testificatur Dominus nullam se agnoscere operum iustitiam, nisi in perfecta Legis suæ obseruatione. Quæ est improbitas, quæ ea deficiamus, ne videamur omni gloria spoliati, hoc est profus Deo cessisse, nescio quibus paucorum operum frustulis nos iactare, & quod deest, redimere per alias satisfactiones conari? Satisfactiones iam potenter dicitur supra fuerunt, ut ne per somnium quidem venire nobis in mentem debeant. Tantum dico, eos qui sic ineptiunt, minimè reputare quàm res sit coram Deo execrabilis, peccatum: intelligerent enim profectò, rotam hominum iustitiam in vnum cumulum coactam, vnus compensationi parem esse non posse. Videmus nanq; hominem vno delicto sic à Deo abiectum fuisse & abdicatũ, ut simul omnem recuperandæ sa- *Leuit. 18. 5* *Gen. 3. 17*

lutis rationem perdiderit. Sublata est igitur satisfactionis facultas, quæ qui sibi blandiuntur, nunquam certè Deo satisfaciunt: cui nihil gratum acceptumve est quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porrò sunt omnes quibus imputare peccata instituit: Te&ta igitur & remissa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur gratuitam esse peccatorum remissionem: quam sceleratè blasphemant qui satisfactiones vllas ingerunt. Nos ergo, exemplo Apostoli, quæ retro sunt obliuiscetes, ad ea autem pergentes quæ ante nos sunt, curramus in stadio nostro, tendentes ad palmam supernæ vocationis.

Philip. 3. 13

Luc. 17. 10

14 Iactare verò supererogationis opera, quomodo cum illo conuenit quod nobis præceptum est, vt quum fecerimus quæcunque præcipiuntur nobis, dicamus nos seruos esse inuites, nec plus fecisse quàm quod debuimus? Dicere coram Deo, non est simulare aut mentiri: sed quod pro certo habeas apud te constituere. Iubet itaque Dominus nos syncerè sentire, & nobiscum reputare, nulla sibi præstare gratuita officia, sed debitas operas reddere. Et meritò: serui enim sumus tot obsequiis descenerati quot defungi non possumus, etiam si omnes nostræ cogitationes omniâque membra in Legis officia, verterentur. Idèoque quod ait, Quum feceritis quæcunque præcipiuntur vobis: perinde valer ac si plusquam omnes hominum iustitiæ vnus forent. Nos ergo (quorum nemo non longissimè abest ab ista meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulum addidisse ad iustam mensuram? Nec est quod excipiat quispiam, nihil obstare quominus vltra necessaria officia prodeat eius studium qui à necessariis aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionem conferat, in mentem venire posse, quod non sub Dei Lege comprehendatur. Quòd si pars est Legis: ne voluntariam liberalitatem iactemus, vbi astringimur necessitate.

I. Cor. 9. 7
Ibid. 12

15 Atque in hanc rem intempestiuè allegatur illa Pauli gloriatio, Quòd inter Corinthios iure suo sponte cesserit, quod licebat alioqui, si libuisset, vsurpare: nec illis tantùm impenderit quod ex officio debebat, sed gratuitam operam vltra officij finem largitus sit. Atqui animum aduertere conueniebat ad rationem illic signatam, hoc fecisse ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim se hoc benignitatis lenocinio mali fraudulentique operarij, quò & fauorem fonticis suis dogmatibus conciliarent, & odium conflarent Euangelio: vt necesse Paulo fuerit, vel in periculum accersere Christi doctrinam, vel eiusmodi artibus obuiare. Agedum, si res est homini Christiano media, offendiculum incurrere, quum abstinere liceat, fateor Apostolum aliquid Domino supererogasse: sin hoc ipsum iure requirebatur à prudenti Euangelij dispensatore, dico fecisse quod debebat. Denique etiam si talis causa non apparet, verum tamen semper est illud Chrysostomi, nostra omnia eandem habere conditionem cum seruorum peculiis, quæ iure suo deberi Domino constat. Neque id dissimulauit Christus in parabola: interrogat enim quam gratiam habituri simus seruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos vesperi redierit. Atqui fieri potest vt maiore industria incubuerit quàm ausi fuisset exigere. Esto: nihil tamen fecit quod non ex conditione feruitutis deberet: quia cum tota sua facultate noster est. Taceo quales sint supererogationes quas isti venditare Deo volunt: nugæ enim sunt quas neque ipse vnquam imperauit neque approbat, nec quum reddenda erit apud se ratio, acceptas feret. Hac demum significatione concedemus esse supererogationis opera, vtpote de quibus apud Prophetam dictum est, Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Sed meminerint quid &

Luc. 17. 7

Isa. 1. 12

alibi

alibi dicatur de iis, Quare appenditis argentum vestrum, & non panibus? laborem vestrum infumitis, & non in saturitate? No n est quidem valde laboriosum otiosis istis rabbinis hæc sub umbra in mollibus cathedris disputare: at quum summus ille iudex pro tribunali sederit, euanescere ventosa huiusmodi placita oportebit. Hoc hoc querendum erat, quam ad eius tribunal defensionis fiduciam afferte, non quid in scholis & angulis fabulari possimus.

16 Dux sunt potissimum nobis abigendæ hæc parte ex animis pestes: Dux pestes depellere quid in operum iustitiæ fiduciæ ponant, ne quid illis gloriæ adscribãt. *Ibid. 5.2* *Ibid. ex animis nostris, cum de operibus agitur.* Fiducia qualibet nos passim depellunt Scripturæ, quum docent iustitias omnes nostras fore in Dei cõspectu, nisi à Christi innocentia bonum odorem ducant: nihil quàm irritare Dei vltionem posse, nisi misericordix eius indulgentia sustineantur. Ita porro nihil reliquũ nobis faciunt, nisi vt iudicem nostrum deprecemur, cum illa Dauidis confessione, Neminem iustificatum iri coram ipso, si rationem à seruis suis reposcat. *Psal. 142. 2* Vbi autem Iob dicit, Si impiè egi, &c mihi: si autem iustè, nec sic erigam caput: quanquam respicit ad summam illam Dei iustitiam, cui ne Angeli quidem respondent: simul tamen ostendit, vbi ad Dei iudicium venit, nihil restare cunctis mortalibus nisi vt obmutescant. Non enim eò tantũ n pertinet quòd cedere vltro malit quàm cum rigiditate Dei periculosè certare: sed significat non aliam sensisse eum in seipso iustitiam, quàm quæ primo momento esset à facie Dei collapsura. Exacta fiducia gloriationem quoque omnem facessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorum confidentia trepidet à Dei cõspectu? Veniendum ergo quòd nos vocat Isaias, vt in Deo laudetur ac glorietur *Isa. 46. 26* omne semen Israel: quia verissimum est quòd alibi dicit, nos plantatione *Isa. 61. 3* esse gloriæ Dei. Rite ergo tum purgatus erit animus, quum nec in fiducia operum vlla ex parte recumbet, nec in gloria exultabit. Ad falsæ autem & mendacis istius fiduciæ statum stultos homines hic error animat, quòd suæ salutis causam in operibus semper locant.

17 Verum, si quatuor causarum genera respicimus, quæ in rerũ effectu considerare præcipiunt philosophi, nullum eorum reperiemus operibus in constituenda salute nostra cõuenire. Efficientem enim vitæ æternæ nobis comparandæ causam vbique Scriptura prædicat Patris cœlestis misericordiam, & gratuitã erga nos dilèctionem: materialem verò, Christum cum sua obed. etiã, per quam nobis iustitiã acquisiuit: formalem quoque vel instrumentalem quam esse dicemus nisi fidem? Atque tres simul istas vna sententia comprehendit Iohannes, quum dicit, Sic Deus dilexit mundum vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Porro finalem testatur Apostolus esse, & diuinæ iustitiæ demonstrationem, & bonitatis laudem: vbi & alias tres disertis verbis commemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: iustificamur autem gratis ipsius gratiã: hic habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita misericordia complexus est. Sequitur, Per redemptionem quæ est in Christo Iesu: hic habes veluti materiam qua nobis iustitiã cõficitur. Per fidem in sanguine ipsius: hic causam instrumentalem ostenditur, qua Christi iustitiã nobis applicatur. Postremò subiungit finem, quum dicit, In demonstrationem iustitiæ ipsius, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Atque (vt obiter quoque denotet iustitiã hanc reconciliationis constare) nominatim ponit, Christum dicitur esse in reconciliationem. Sic & primo ad Ephesios capite docet nos recipi à Deo in gratiã ex mera misericordia id fieri Christi intercessionem: fide apprehendi: omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus *Rom. 3. 28* **I. phes. 1. 6. 2. nã* *ver. 4. iustificatio*

dicatur finis electio omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est quod iam
nis & vocationis: operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali
proximus scilicet, controuersiam nobis mouere possunt vel coniuratissimi diuinæ gratiæ
non tamen præci- hostes, nisi totam Scripturam abnegare velint. In materiali & formali
pius. fucum faciunt, quasi dimidiarum cum fide Christi que iustitia locum o-
 pera nostrateneant. Sed id quoque Scriptura reclamante, quæ & Christū
 nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat, & hoc iustitiæ bo-
 num sola si se possideri.

Hic & sec. 19. 20. 18 Quod autem innocentia integritatisque suæ memoria sæpius scu-
tractatur, quomo- le sancti se confirmant ac consolantur, nec etiam ab ea prædicanda in-
do sit accipiendum, tertium abstinere, id sit bifariam: vel quod bonam suam causam cum
quod aliquando san- mala impiorum causa comparando, securitatem inde victoriæ conci-
cti se confirmat in piunt, non tam suæ iustitiæ commendatione quam iusta meritaque ad-
nocentia integra uersariorū damnatione: vel quod etiam sine aliena comparatione dum
visq; suæ memoria: se coram Deo recognoscunt, non nullam illis & consolauonem & fidu-
ostenditurq; nullo ciam affert propriæ conscientia puritas. De priorē ratione postea vide-
modo id derogare bimus: nunc de posteriore breuiter expediemus, quomodo cum eo con-
gratuita iustitiæ in ueniat quod supra diximus, nulla esse in Dei iudicio operū fiducia sub-
Christo. nitendum, nulla eorum opinione gloriandum. Hæc porro conuenien-
 tia est, quod sancti, quum de fundanda constituendaque salute sua agi-
 tur, citra operum respectum in solam Dei bonitatem oculos intendunt.
 Neque ad eam modò ante omnia, tanquam ad beatitudinis principium,
 se conuertunt: sed tanquam in complemento conuiescunt. Sic funda-
 ta, erecta, stabilita conscientia operum quoque consideratione stabili-
 tur: quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitantis ac regnan-
 tis. Quando igitur isthæc operum fiducia locum non habet, nisi totam
 prius animi fiduciam in misericordiam Dei reieceris, non debet illi vi-
 deri contraria vnde pendet. Quare dum operum fiduciam excludimus,
 hoc volens us duntaxat. ne mens Christiana ad operum meritum, velut
 ad salutis subsidium, reflectatur: sed penitus resideat in gratuita iustitiæ
 promissione. Non vetamus autem ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis
 hanc si tem fulciat & confirmet. Nam si dum memoria repetuntur quæ-
 cunque in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodammodo instar ra-
 diorum diuini vultus, quibus illuminemur ad summam illam bonitatis
 lucem contemplandam: multò magis bonorum operum gratia, quæ Spi-
 ritum adoptionis nobis datum commoustrat.

Prout. 14. 26
Gen 24. 40
2. Reg. 20. 3

19 Quam igitur à conscientia innocentia fidem suam confirmant
 sancti, & exultandi materiam sumunt, nihil aliud quam à fructibus vo-
 cationis se in filiorum locum à Domino cooperatos esse reputant. Quod
 ergo à Solomon traditur, in timore Domini esse firmam securitatem:
 quod interdum hanc obtestationem sancti vsurpant quo exaudiantur à
 Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: lo-
 cum in iaciendo firmandæ conscientia fundamento nullum habent: sed
 tum demum valent si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor il-
 le qui securitatem plenam affirmare queat: & sancti sibi talis integritatis
 conscij sunt cui multæ carnis reliquæ adhuc sunt permixtæ. Sed quoniã
 ex regenerationis fructibus, habitantis in se Spiritus sancti argumentum
 capiunt, inde se non mediocriter ad expectandum in omnibus necessi-
 tatibus Dei auxilium confirmant, quum in te tanta patrem experiuntur.
 Ac ne id quidem possunt, nisi primùm Dei bonitatem, nulla alia
 quam promissionis certitudine obsignatam, apprehenderit. Nam si illã
 ætimate incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis in-
 firmam: quando quidem si per se opera æstimentur, non minus itam
 Dei sua imperfectione arguent, quam vtcunque inchoata puritate be-
 neuo.

neuoletiam testantur. Denique sic Dei beneficia prædicant, vt tamen non deflectant à gratuito Dei fauore, in quo testatur Paulus longitudinem, latitudinem, profunditatem & altitudinem sitam esse: quasi diceret, quocunque se vertant piorum sensus, quantumuis altè conscendât, quantumuis longè & latè se extendant, non debere tamen à Christi dilectione egredi quin se in ea ineditanda toros contineant: quia omnes dimensiones in se comprehendit. Ideoque dicit eam excellere & eminere supra omnem scientiam: & dum agnoscimus quantopere nos Christus dilexerit, impleri in omnem plenitudinem Dei. Sicut alibi dum gloria tur pios in omni certamine esse victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

Ephes. 3. 13

Ibid 19

Rom. 8. 37

20 Videmus iam non eam in sanctis fiduciam operum esse quæ vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoscant, nō aliter quàm vocationis signa vnde electionem reputent) vel quippiam deroget gratuita, quā in Christo consequimur, iustitiæ: quando ab ea dependet, nec sine ea subsistit. Hoc ipsum Augustinus paucis verbis, sed eleganter significat, quum scribit, Non dico Domino, Opera manuum mearum ne despicias. Exquisiui Dominum manibus meis, & non sum deceptus. Sed opera manuum mearum non commendo: timeo enim ne quum inspexeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc solum dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarū ne despicias. Opus tuum in me vide, non meum. Nam si meum videris, damnas: si tuū videris, coronas. Quia & quæcunque mihi sunt opera bona, abs te sunt. Duas causas ponit cur non auit sua opera Deo veditare: quia siquid bonorum operum habet, illic nihil videt suū: deinde quia id quoque peccatorū multitudine obruitur. Vnde fit vt plus indetimoris & consternationis sentiat conscientia, quàm securitatis. Ergo nō aliter Deum intueri vult sua rectè facta quàm vt vocationis suæ gratiam in illis recognoscens, opus quod inchoauit, perficiat.

In Psal. 137

21 Quod autem præterea bona fidelium opera, Scriptura causas esse ostendit cur illis Dominus benefaciat, id sic intelligendum est, vt stet inconcussum quod antea posuimus, effectum nostræ salutis in Dei Patris dilectione situm esse: materiam, in Filij obedientia: instrumentū, in Spiritus illuminatione, hoc est fide: finem esse tantæ Dei benignitatis gloriam. Istis nihil obstat quominus opera Dominus, tanquā causas inferiorum, amplectatur: sed vnde id nempe quos sua misericordia, æternæ vitæ hæreditati destinauit, eos ordinaria sua dispensatione per bona opera inducit in eius possessionem. Quod in ordine dispensationis præcedit, posterioris causam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitæ æternam deducit: non quod illis referenda sit accepta: sed quia quos elegit, iustificat vt denuo glorificet, priorem gratiam, quæ gradus est ad sequentem, causam quodammodo facit. At quoties assignanda est vera causa, non ad opera iubet confugere, sed in sola misericordie cogitatione nos retinet. Quale enim istud est quod per Apostolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitam morti, sic peccato iustitiam opponit? Cur non vt peccatum mortis, ita iustitiam vitæ causam statuit? Sic enim rite constatura erat antithesis, quæ ista variatione non nihil abumpitur. Sed Apostolus, id quod erat, exprimere ista comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem: vitam non nisi in sola Dei misericordia esse repositam. Denique istis loquutionibus series magis notatur quàm causa: quia Deus gratias gratis cummulando, ex prioribus causam sumit secundas addendi, nequid ad locum completa seruos suos omitat, atque ita liberalitatem suam prosequitur, vt tamen grauitam electionem, quæ fons & initium est, respicere nos

Vbi fidelium bona opera respici à Deo ad illis benefacien

dū, dicit Scriptura,

seriem magis nota

ri, quàm causam.

Rom. 8. 30

Rom. 6. 23

semper velit. Quamquam enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte prodeunt, amat: nostrum tamen est gratuitam illam acceptationem tenere, quæ sola fulcire animas nostras potest; quæ verò Spiritus sui dona deinde largitur, ita subnectere primæ causæ ut ei nihil derogent.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quam salutis certitudinem euertere.

*Brenis ἀνακρίφαι-
λαίωσις ἐστὶν quæ
dicta fuerunt cap.
11. & seqq. hinc vs-
que.*

IAM quod præcipuum est in hac causa expediuimus: quia si operibus fulciatur iustitia, corruere protinus à conspectu Dei necesse sit: sola Dei misericordia, sola Christi communicatione, ideòque sola fide contineri. Præcipuum autem hunc esse causæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur communi non vulgi modo, sed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim atque quæritur de fidei operumque iustificatione, decurrunt ad eos locos qui aliquod operibus meritum coram Deo tribuere videntur: perinde verò ac si cuius foret operum iustificatio, si probatum fuerit alicuius esse apud Deum pretij. Enimvero supra clare ostendimus, in perfecta tantummodo, absolutaque Legis obseruatione consistere operum iustitiam. Vnde sequitur, non iustificari operibus hominem nisi qui ad summum perfectionis euectus, nullius, vel minimæ transgressionis argui queat. Altera igitur & separata est quæstio, Vtunque ad iustificandum hominem minimè sufficiant opera, annon tamen illa apud Deum gratiam promereantur?

Meriti nomen quicunq; primus bonis operibus coram Dei iudicio aptauit, male illum fidei sinceritati cōsuluisse. Et eo quidē vsos veteres, sed ita ut multis locis ostēderint, salutens se non tribuere operibus.

2 Primùm de Meriti nomine id mihi præfari necesse est quicumque primus illud operibus humanis ad Dei iudicium comparatis aptauit, eum fidei sinceritati pessimè consuluisse. Equidem à logomachiis libens abstineo, sed cuperem eam seruatam fuisse semper inter Christianos scriptores sobrietatem, ne usurpare, quum nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animum induxissent quæ multum paterent offendiculi, fructus minimum. Quorsum enim obsecro, opus fuit inuehi nomen Meriti, quum pretium bonorum operum significanter alio nomine citra offendiculū explicari posset? Quantum autem ipsum offensionis in se contineat, magno cum orbis detrimento patet. Certè ut est fastuosissimum, nihil quàm obscurare Dei gratiã, & homines praua superbia imbuere potest. Vii sunt (fateor) passim, vetusti Ecclesie scriptores, atque vtinam vculæ vnus abusu erroris materiã posteris non præbuisent. Quamquam nonnullis ipsi quoque locis testantur, quàm nõ præiudicare veritati uoluerint. Sic enim alicubi loquitur Aug. Humana merita hinc conticescãt, quæ perierunt per Adã: & regnet Dei gratia, per Iesum Christum. Item, Meritis suis nihil tribuunt sancti: totum nõ nisi misericordię tuę tribuent o Deus. Alibi, Et quum viderit homo quicquid boni habet, non se habere à se, sed à Deo suo, videt id totum quod in eo laudatur. non de suis meritis, sed de misericordia Dei esse. Vides ut adempta homini bene agendi virtute, meriti quoque dignitatem prosternat. Chrysostomus autem, Nostra siqua sequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio sunt & debitum: at Dei munera, gratia & beneficentia & largitionis magnitudo Omisso tamen nomine, rem potius cernamus. Citavi quidem antea ex Bernardo sententiam, Vt ad meritum satis est de meritis non præsumere: sic carere meritis, satis est ad iudicium Sed continuò addita interpretatione, duritiem vocis satis emollit, quum dicit, Proinde merita habere cures: habita, data noueris: fructum speres Dei misericordiam: & omnine periculū euasisti, paupertatis, ingrati tudinis, presumptionis. Fœlix ecclesiã

*De prædest. sanct.
In Psal. 139*

In Psal. 88

Homi. 33. in Genes.

*Supra Cant. c. Ser-
mone 68.*

ecclesia cui nec merita sine praesumptione, nec praesumptio sine meritis deest. Et paulò autè abundè ostenderat quàm pio sensu vteretur. Nam de meritis, inquit, quid sollicita sit Ecclesia, cui de proposito Dei firmior securiorque existit gloriandi ratio? Non potest seipsum negare Deus: faciet quod promissit. Si non est quod quaeras, quibus meritis speremus bona? Praesertim quum audias, Non propter vos, sed propter me. Sufficit ad meritum scire quòd non sufficiant merita.

3 Quid promereantur omnia opera nostra, Scriptura ostèdit, quum Dei conspectum ferre posse negat quia immunditia sint plena: quid deinde promeritura sit perfecta Legis observatio (si qua reperiri posset) quum praecipit ut nos inutiles seruos reputemus quum fecerimus omnia quae praecipuntur nobis: quia nihil gratuitum impenderimus Domino, sed debitis obsequiis tantum defuncti simus, quibus non est habenda gratia.

* Dominus tamen, quae in nos contulit bona opera, & nostra appellat, & non tantum accepta sibi esse testatur, sed remunerationem etiam habitura. Nostrum est vicissim tanta promissione animari, animosque colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantam Dei benignitatem vera gratitudine prosequi. Gratiam Dei esse non dubium est quicquid in operibus est quod laudem meretur: nullam esse guttam quam propriè nobis adscribere debeamus: id si re vera serioque agnoscimus, euanesceat quaelibet meriti non fiducia tantum, sed opinio. Bonorum, inquam, operum laudem non (ut sophistae faciunt) inter Deum & hominem partimur: sed totam, integram ac illibatam Domino seruamus. Tantum hoc homini assignamus, quòd ea ipsa quae bona erant, sua impuritate polluit & cõtaminat. Nihil enim ab homine exit, quatumuis perfectò, quòd non sit aliqua macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium quae in humanis operibus optima sunt: suam in illis quidem iustitiam agnoscet, hominis verò dedecus & probum. Placent itaque Deo bona opera, nec suis authoribus sunt inuisuosa: quin magis amplissima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, sed quia diuina benignitas hoc illis ex seipsa pretium statuit. Quae autem ista est malignitas, nõ contentos illa Dei largitate, quae nihil tale merentia opera indebitis premiis muneratur, facilega ambitione vltra contendere, ut operum meritis videatur rependi quòd diuinæ totum est munificentiae? Hic sensum communem vniuscuiusque appello. Si is qui vsum fructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoque titulum sibi vendicat: annon huiusmodi ingratitude eam ipsam quam tenebat possessionem amittere meretur? Similiter si manumissus à Domino seruus, dissimulata libertinae conditionis humilitate, pro ingenio se vendicat: annon dignus est qui in pristinam redigatur seruitutem? Hic enim legitimus demum est fruendi beneficii vsus, si nec plus arrogamus nobis quàm datum est, nec boni authorem sua laude fraudamus: quin potius sic nos gerimus ut residere quodammodo apud eum videatur quòd in nos transtulit. Haec moderatio si erga homines praestanda est, videant singuli & reputent qualis Deo debeatur.

4 Scio sophistas abuti locis quibusdam, vnde probent Meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Ecclesiastico sententiam: Misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum. Ex Epistola autem ad Hebraeos, Beneficentiae & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. In repudianda Ecclesiastici authoritate ius meum nunc remitto. Nego tamen fideliter citare quòd scripsit Ecclesiasticus, quicumque fuerit ille scriptor: sic enim habet Graecum exemplar, ὁδὸν ἐλεημοσύνη ποιήσεις τοπον. ἡκαὶ ὁστος γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐυρήσει. *Exponuntur loci quidam, quibus sophistae probare nituntur, Meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri.*

vnusquisque enim secundum opera sua inueniet. Atque hanc esse germanam lectionem quæ in Latina versione deprauata sit, cum ex solo verborum istorum complexu, tum ex longiore superioris orationis contextu liquet. In Epistola ad Hebræos non est cur decipulas in verbulo vno nobis tendant: quando in Græcis Apostoli verbis nihil aliud habetur quam tales hostias placere acceptasque esse Deo. Id vnum abundè sufficere debeat ad compescendam retundendamque nostræ superbiæ insolentiam, ne quæ operibus dignitatem ultra Scripturæ formulam affingamus. Porro Scripturæ doctrina est, aspersa esse perpetuò sordibus multis bona nostra opera, quibus merito Deus offendatur, ac nobis succenseat: tantum abest ut vel conciliare illum nobis queant, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro sua indulgentia non iure summo examinat, perinde accipere ac si purissima essent, idcirco licet immerita infinitis beneficiis remunerari tum presentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis aliqui ac piis viris positam distinctionem recipio, meritoria esse bona opera earum quæ nobis in hac vita conferuntur gratiarum: solius fidei præmiu[m] esse æternam salutem. Mercedem enim laborum & certaminis coronam in cælo Dominus semper ferè collocat. Rursum operum merito sic tribuere, ut gratiæ adimatur quod aliis super aliis gratis à Domino cumulatur, est contra Scripturæ doctrinam. Tametsi enim dicit Christus, habenti datum iri, & super multa constructum in fidelem ac probum seruum, qui in paruis se fidelem gesserit: simul tamen alibi ostendit incrementa fidelium esse gratuita suæ benignitatis munera. Omnes, inquit, sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum venite, emite absque argento & absque vlla commutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in salutis adminiculū piis confertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia: tamen & in hac & illis testatur se operum habere rationem: quia ad testandam erga nos dilectionis suæ magnitudinem, non modò nos, sed quæ nobis largitus est dona tali honore dignatur.

Matth. 25. 21,
& 29

Isa. 55. 1

Breuis summa sum
damenti doctrinæ
Christianæ ex Paul
lo.

1. Cor. 3. 11

1. Cor. 1. 30

Ephes. 1. 4

Col. 1. 14. &

20

Iohan. 16. 28

Mat. 28. 18

5 Hæc si quo oportuerat ordine tractata digestaque essent antea actis seculis, nunquam tantum turbatum ac dissensionum ortum esset. Paulus ait in architectura Christianæ doctrinæ retinendum esse quod posuerat ipse fundamentum apud Corinthios, præter quod nullum aliud poni queat: id autem esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentum est? an quod initium nobis salutis fuit, ut complementum à nobis sequeretur? & viam aperuit tantum per quam ipsi nostro Marte pergeremus? Minimè verò, sed quomodo paulò antè posuerat, illud dum agnoscimus nobis datum esse in iustitiam. Nemo ergo bene in Christo fundatus est nisi qui solidam habet in ipso iustitiam: quando non dicit Apostolus missum esse quod ad iustitiã consequendam nos iuuat: sed ut ipse sit nostra iustitia. Nimirum quod in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi constitutionem, nullo nostro merito, sed secundum diuini beneplaciti propositum: quod eius morte ipsi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione sumus: quod in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quod per ipsius sanguinem huic sumus reconciliati: quod illi in custodiam dati, pereundi excidendisque periculo eximimur: quod illi ita inserti, iam vitæ æternæ quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Nec dum finis: quod talem eius participationem adepti, ut cunque sumus adhuc in nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est: ut peccatores sumus, ipse nobis iustitia: ut immundi sumus, ipse nobis puritas: ut infirmi sumus, ut inermes & Satanæ expositi, nostra tamen est quæ ipsi data est in cælo & in terra potestas, qua pro nobis Satanam conterat, & inferorum portas confringat: ut corpus mortis

adhuc

adhuc nobiscum circumferamus, ipse tamen nobis vita est. Breuiter quod omnia illius nostra sunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, si volumus in templum Domino sanctum crescere.

6 At longè aliter iam pridem institutus est orbis: reperta sunt moralia nescio quæ bona opera, quibus gratiosi Deo reddantur homines antequam Christo inferantur. Quasi verò mentiatur Scriptura quæ dicit, in morte esse omnes qui Filium non possederint. Si in morte sunt, quomodo vitæ materiam generarent? Quasi nihil illud valeat, peccatū esse quicquid fit extra fidem, quasi arboris malæ possint extare boni fructus. Christo verò ubi suam virtutem exerat quid pestilentissimi sophistæ reliquerunt? Aiunt meruisse nobis primam gratiã, hoc est occasionem merendi: esse iam nostrarum partem, occasione oblata non deesse. O projectam impientiaris impudentiam! quis expectasset vt Christi nomen professi, illū ita denudatum sua virtute, tantum non proculcare auderent? Hoc testimoniū illi passim redditur, quod iustificati sint quicumque in eū credunt: isti nihil aliud beneficij ab eo prouenire docent nisi vt singulis ad seipos iustificandos aperta sit via. Vtinam verò gustarent quid sibi velint istæ sententiæ. Vitam habere quicumque Filium Dei habeant: Quicumque credit, trinitus à morte in vitam: iustificatos esse nos illius gratia, vt hæredes efficeremur vitæ æternæ. Fideles Christum habere in se manentem, per quem Deo adhaereant: participes vitæ eius, sedere cū ipso in cœlestibus: traductos esse in regnum Dei, & salutem consequutos & similes innumera. Non enim aut comparandæ iustitiæ, aut salutis tantum acquirendæ facultatem fide Christi obtingere significant, sed vtrunque nobis donari. Proinde simulatq; per fidem insertus es Christo, iam filius Dei factus es, cœlorum hæres, iustitiæ particeps, vitæ possessor: ac (quod meliùs eorum mendacia coarguantur) nō adeptus merendi oportunitatem, sed omnia Christi merita: liquidem tibi communicantur.

7 Ita Sorbonicæ scholæ, errorum omnium matres, iustificationem fidei: quæ pietatis est totius summa, nobis sustulerunt. Fatentur quidem verbo iustificari fide formata hominem, sed id postea interpretantur, quoniam à fide habent bona opera vt ad iustitiam valeant: vt penè per ludibriū videantur nominare si sem, quia sine ingenti inuidia sileri non poterat, quæ toties à Scriptura reperatur. Necdum etiam contenti, in laude bonorum operum Deo suffragantur quod ad hominem transferant. Quia vident parum valere ad hominem attollendū bona opera, ac ne merita quidem propriè vocari, si diuinæ gratiæ fructus censeantur: ex vi liberi arbitrij ea eliciunt, oleum scilicet ex lapide. Ac principalem quidē causam in gratia esse non negant: sed eo tamen contendunt non excludi liberum arbitrium, per quod sit omne meritum. Neque id tradunt posteriores modò Sophistæ, sed eorum Pythagoras Lombardus: quem si cum istis compares, sanum & sobrium esse dicas. Miræ profectò cœcitate fuit quum Augustinum toties in ore haberet, non vidisse quanta sollicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operibus gloriæ particula in hominem deriuaretur. Suprà, quum de libero arbitrio disputatio esset, recitauimus aliquot in hanc rem ipsius testimonia, quibus similia identidem in eius scriptis recurrunt: vt quum verat ne merita nostra vsquam iactemus, quia & ipsa Dei dona sunt: & quum scribit, omne meritum nostrum non nisi à gratia esse, non parari per nostram sufficientiam, sed per gratiam totum fieri, &c. Ad Scripturæ lucem cœcutisse, miris modis: in qua non ita sceleriter exercitatum fuisse apparet. Nihil tamen desiderari possit aduersus eum & eius discipulos clariùs isto Apostoli verbo: interdicta enim Christianis omni gloriatione, rationē cur gloriari

Hic & sect. 7. salsum esse ostenditur, Sophistarū cōmentum de moralibus operibus, quib⁹ gratiosi Deo reddantur homines &c. Item Christum meruisse nobis primā tantū gratiam: postea a nos operibus nostris mereri. Vide & cap. 17. sect. 4.
1. Ioh. 5. 12
Rom. 14. 23
1. Iohan. 5. 12
Iohan. 5. 24
Rom. 3. 24
1. Iohan. 3. 23
Ephes. 2. 6
Coloss. 1. 13

Lib. 2. Sen. diff. 28

In Psal. 144
Epist. 105

Ephes. 2. 10

nefas sit, subiungit, Quia Dei factura sumus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quñ ergo nihil à nobis boni prodeat nisi quatenus regenerati sumus, regeneratio autem nostra, tota citra exceptionem, Dei sit: non est cur vnciam nobis in bonis operibus vendicemus. Postremò dum assiduè inculcant bona opera, sic interim conscientias instituunt, vt confidere nunquam ausint Deum se propitium ac fauentem suis operibus habere. Nos autem contra, nulla meriti mentione, singulari tamen consolatione fidelium animos nostra doctrina erigimus. dum eos docemus in suis operibus Deo placere, indubièque acceptos esse. Quin etiam hñc exigimus vt nullum quisquam opus tentet aut aggrediatur sine fide: hoc est nisi certa animi fiducia priùs de finiat Deo placiturum.

*Fundamēto illo do
ctrina Christiana
iacto, de quo sec. 5.
sapientes archite-
ctos rectè atq; or-
dine superedifica-
re, siue doctrina &
exhortatio sit pro-
nenda. siue consola-
tio adhibenda*

1. Iohan. 3. 8

1. Pet. 4. 3

2. Tim. 2. 20

Luc. 9. 23

2. Cor. 4. 18

** Consolationū ma-
teria ex fundamē-
to doctrine Christi.*

2. Tim. 2. 11

Philip 3. 10

Rom 8. 29

Ibid. 39

2. Pet. 1. 10

8 Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguem patiamur: quo iacto, sapientes deinde architecti rectè atque ordine superædificent. Nam siue doctrina & exhortatione opus est, admonent quòd in hoc Dei Filius apparuit vt dissoluat opera Diabol: ne peccent qui ex Deo sunt, sufficere præteritum tempus implendis Gentium desideriis: electos Dei vasa esse misericordie selecta in honorem, quæ à sordibus emundari debeant. Sed omnia semel dicuntur, quum ostenditur quòd tales velit Christus discipulos, qui seipsis abnegatis, ac sublata sua cruce, ipsam sequantur. Qui seipsum abnegauit, malorum omnium radicem excuit, ne amplius quærat quæ sua sunt. Qui crucem suam sustulit, ad omnem patientiam ac mansuetudinem se comparauit. At Christi exemplum & hæc & alia omnia prætatis ac sanctitatis officia complectitur Ille se Patri obedientem præstitit ad mortem vsque: ille totus fuit in operibus Dei perficiendis: ille Patris gloriam toto pectore spirauit: ille animam suam pro fratribus posuit: ille hostibus suis bene & fecit & peccatus est. * Quòd si consolatione opus fuerit, misericordiam afferent consolationem: quòd affligimur, non tamen auxij reddimur: laboramus, sed non deserimur: humiliamur, sed non confundimur: deicimur, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi semper in corpore nostro circumferentes, vt vita Iesu manifestetur in nobis: quòd si commortui sumus, & conuiuemus: si compatimur, & contemnabimus: quòd ita configuramur eius passionibus, donec perueniamus ad resurrectionis similitudinem: quando Pater prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui, quos in ipso elegit, vt sit primogenitus inter sanctos fratres. Itaque quòd neque mors, neque præsentia, neque futura separabunt nos à charitate Dei, quæ est in Christo: quin potius in bonum ac salutem cedent omnia Ecce, non iustificamus hominem ex operibus coram Deo: sed omnes qui ex Deo sunt, dicimus regenerari, & nouam creaturam fieri: vt ex regno peccati, transeant in regnum iustitiæ, atque hoc testimonio certam facere suam vocationem, & tanquam arbores à fructibus iudicari,

*Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare
conantur Papistæ.*

CAP. XVI.

Hoc vno verbo refelli potest impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atque ab eorum studio abducere homines, quum dicimus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri: deinde nimis facile ad iusticiam iter sternere, quum in gratuita peccatorum remissione ipsam iacere docemus, & hac illecebra homines, suapte sponte plus nimio procliuēs, ad peccandū allicere. Hæc, inquam, calumnia vno illo verbo satis refutantur: breuiter tamen respon-

respondebo ad vtranque. * Per fidei iustificationem causantur destrui bona opera. Superfedeo dicere quales sint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtreçant. Liceat illis tam impunè conuiciari quàm licentiosè vitæ suæ obscenitate totum mundum inficiunt. Dolere sibi simulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera excidere suo gradu. Quid si magis erigantur & stabiliantur? Non enim aut fidem somniamus bonis operibus vacuum, aut iustificationem quæ sine iis constet: hoc tantum interest, quòd quum fidem & bona opera necessariò inter se cohætere fateamur, in fide tamen non operibus iustificationem ponimus. Id qua ratione, facillè explicare promptum est si ad Christum modò conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iustificamur? quia fide apprehendimus Christi iustitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non possis quin & sanctificationem simul apprehendas. Datus est enim nobis in iustitiam, sapientiam, sanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Christus iustificat quem non simul sanctificet. Sunt enim perpetuo & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos sapientia sua illuminat, eos redimat: quos redimit, iustificet: quos iustificat, sanctificet. Sed quia de iustitia & sanctificatione tantum quæstio est, in iis sistamus. Inter se distinguamus licet, inseparabiliter tamen vtranque Christus in se continet. Vis ergo iustitiam, in Christo adipisci? Christum antè possideas oportet: possidere autem nò potes quin fias sanctificationis eius particeps: quia in frustra discerpi nò potest. Quum ergo hæc beneficia, non nisi seipsum erogando fruenda nobis Dominus concedat, vtrunque simul largitur: alterum nunquam sine altero. Ita liquet quàm verum sit nos non sine operibus, neque tamen per opera iustificari: quoniam in Christi participatione, qua iustificamur, non minùs sanctificatio continetur quàm iustitia,

2 Illud quoque falsissimum est abduci hominum animos ab effectu bene agendi quum illis merendi opinionem tollimus. Obiter hinc monendi sunt lectores insulse eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt postea clarè explicabo: quia scilicet principium illud ignorant, non minùs liberalem esse Deum vbi mercedem operibus assignat, quàm dum rectè agendi facultatem largitur. Hoc tamen in suum locum differre malo. Nunc quàm infirma sit eorum obiectio attingere satis erit: quod duobus modis fiet. Nam primò, quod aiunt nullam fore curam bene instituentis vitæ nisi spe mercedis proposita, tota via errant. Si enim hoc tantum agitur vt homines mercedem spectent quum Deo seruiunt, & illi suas operas locent aut vendant, parum proficitur: gratis coli vult, gratis amari: hunc inquam, cultorem probat, qui præcisa omni spe recipiendæ mercedis, colere tamen eum non desinat. Porro si incitandi sunt homines, nemo possit acriores adinuere stimulos quàm à redemptionis ac vocationis nostræ sine: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam esse ingratitude non mutuo redamare eum qui nos prior dilexit: sanguine Christi emundari ab operibus mortuis conscientias nostras, ad seruiendum Deo viuenti: indignum esse sacrilegium si semel mundati, nouis sordibus nos inquinantes, sacrum illum sanguinè profanamus. Liberatos esse nos è manu hostiù nostrorum, vt sine timore seruiamus illi in sanctitate & iustitia corâ ipso omnibus diebus vitæ nostræ: nos à peccato emancipatos esse, vt libero spiritu iustitiam colamus: crucifixum esse veterem nostrum hominem, vt in vitæ nouitate resurgamus. Itè, si mortui simus cum Christo (vt decet eius membra) quærenda esse quæ sursum sunt, & in mundo peregrinandum, vt in cælos adspiremus vbi est thesaurus noster. In hoc apparuisse gratiã Domini vt abnegata omni impietate, & mundanis desideriis, sobriè, sanctè, & piè viuamus in hoc

* Refutatur calumnia, destrui bona opera per doctrinã iustificationis fidei.

1 Cor. 1.30

Refutatur hic effectus altera calumnia, abduci hominum animos ab effectu bene agendi, quum illis merendi opinionem tollimus.

Heb. 9.14

Luc. 1.74

Rom. 6.18

Ibid. 6

Coloss. 3.1

Tit. 2.11

1. *Theff.* 5.9 seculo, expectantes beatam spem, & apparitionem gloriæ magni Dei &
 1. *Cor.* 3.16 Saluatoris. Quare nos non esse constitutos vt iram nobis concitemus,
Ephes. 2.21, et sed vt saluati consequamur per Christum: nos esse templa Spiritus san-
 5.8 cti quæ profanari sit nefas: nos tenebras non esse, sed lucem in Domino,
 2. *Cor.* 6.16 quos vt filios lucis ambulare oporteat: nos non ad immunditiam voca-
 tos, sed ad sanctitatem: quia hæc sit voluntas Dei, sanctificatio nostra, vt
 1. *Theff.* 4.7, nos abstineamus ab illicitis desideriis: vocationem nostram esse sanctã,
 & 3 ei non respond-ri nisi vitæ puritate: in hoc nos esse liberatos à peccato,
 2. *Tim.* 1.9 vt iustitiæ obediamus An incitari ad charitatẽ vllõ viuaciori argumen-
 to possimus quàm illo Iohannis, vt mutuo inter nos diligamus, quem-
 admodum dilexit nos Deus? In hoc differre eius filios à filiis diaboli, fi-
 lios lucis à filiis tenebrarum, quia in dilectione manent? Illo item Pauli,
Rom. 6.8 Nos, si Christo adheremus, vnus esse corporis membra quæ inuicem ad-
 iuari mutuis officiis conueniat? An ad sanctitatem fortius prouocari,
 1. *Iob.* 2.11 quam dum rursus ab Iohanne audimus, omnes qui habent hanc spẽ,
 1. *Iohan.* 2.3 sanctificare seipos, quoniam Deus eorum sanctus est? Item ex ore Pauli,
 2. *Cor.* 7.1 Vt adoptionis promissione freti mundemus nos ab omni inquinamen-
Iohan 15.10 to carnis & spiritus? quàm dum Christum audimus se nobis exemplar
 proponentem vt sua vestigia sequamur?

3 Atque hæc quidem pauca tantum in gustum proposui. Nam si
 singula persequi esset animus, longum volumen contextendum foret.
 Toti parænesibus, adhortationibus, castigationibus pleni sunt Apostoli,
 quibus hominem Dei ad omne opus bonum instituant, idque cura me-
 riti mentionem. Quin potius inde potissimas ducunt exhortationes, quod
 nullo nostro merito, sola Dei misericordia stet nostra salus. Quemad-
 modum Paulus, vbi tota epistola differuit nullam esse nobis spem vitæ
 nisi in Christi iustitiis, vbi a I paræneses descendit, per illam Dei misera-
 tionem qua nos dignatus est obsecrat. Et sanè hæc nobis vna causa satis
 esse debuerat vt Deus in nobis glorificetur. Quod si in Dei gloria non
 adeo vehementer afficiuntur, memoria tamen beneficiorum eius suffi-
 cientissima est, quæ tales ad benefaciendum incitet. Verùm isti quia ser-
 uilia fortè aliqua coactaque Legis obsequia ingerendis meritis exsun-
 dunt, mentiuntur nos nihil habere quo ad bona opera exhortemur, quia
 non eadem ingredimur via. Quia verò talibus obsequiis valde oble-
 ctetur Deus, qui proficitur se hilarem datorem diligere, & quicquam da-
 ri quasi ex tristitia aut necessitate verat. Neque id dico quod id vel res-
 puam vel negligam adhortationis genus quod Scriptura sæpenumero
 vsurpat, ne vllam omittat nos vndique animandi rationem. Comme-
 moratenim mercedem quam Deus redditurus sit vnicuique secundum
 opera sua: sed illud vnicum atque etiam in multis præcipuum esse nego.
 Deinde exordium inde sumendum non concedo. Adhæc, nihil facere
 ad erigenda qualia isti prædicant merita contendo: quemadmodum
 postea videbimus. Postremo neque vsui esse nisi doctrina illa præoccu-
 pauerit: Solo Christi merito, quod per fidem apprehenditur, nos iustifi-
 cari, nullis autem operum nostrorum metitis: quia nulli ad sanctitatis
 studium apti esse possunt nisi qui doctrinam hanc prius imbiberint.
 Quod & Propheta pulchrè innuit, dum sic Deum alloquitur, Apud te est
 propitiatio Domine, vt timearis: nullum enim esse Dei cultum ostendit
 nisi agnita eius misericordia, qua sola & fundatur & stabilitur. Quod ap-
 prime notatu dignum est, vt sciamus non modò principium Dei rite co-
 lendi esse fiduciam misericordiæ eius, sed timorem Dei (quem meritò-
 rium esse volunt Papiſtæ) ideo non posse meriti nomine censerì, quia
 fundatus est in peccatorum venia & remissione.

4 Longè verò futillissima calumpnia, inuitari ad peccadum homines
 quum

Rom. 12.1

Matt. 3.16

Chrysoſt. homil.
in Genes.

1. *Cor.* 9.7

Pſal. 130.4

quum gratuitam peccatorum remissionem, in qua collocatam dicimus iustitiam, affirmamus. Tanti enim esse dicimus ut nullo nostro bono p̄sari possit: idēque nunquam impetrādam, nisi gratuita foret. Porro nobis quidem esse gratuitam, Christo non item, cui tam magno constitit: nempe suo sacratissimo sanguine, extra quem nullum satis dignum pretium fuit quod Dei iudicio solueretur. Hæc quum docentur homines, admonentur per ipsos non stare quominus toties sacratissimus ille sanguis effundatur quoties peccant. Ad hoc, discimus eā esse nostram scēditatem, quæ nisi huius purissimi sanguinis fonte nunquā eluatur. Hęc qui audiunt, annon maiore debent concipere horrore peccati, quàm si bonorum operū aspersione abstergi diceretur? Et si quid Dei habent, quomodo nō horreant semel purificati, denuō se in lutum prouoluere, quò huius fontis puritatem quantum in se est conturbent, & inficiant? Laui pedes meos (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo rursum inquinabo illos? Nunc palām est vtri & viliores peccatorum remissionē faciant, & iustitiæ dignitatem magis prostituant. Illi Deum friuolis suis satisfactionibus, hoc est, stercoreis, placari nugantur. nos grauiorem asserimus esse peccati noxam, quàm quæ tam leuibus nugis expietur: grauiorem Dei offensam quàm quæ his nihili satisfactionibus remittatur, proinde hanc solius sanguinis Christi prærogatiuam esse. Illi iustitiam, sicubi deificat, instaurari dicunt ac reparari satisfactoriis operibus: nos pretiosorem esse paramus quàm ut æquari vlla operum compensatione queat. idē ut restituatur, ad solam Dei misericordiam confugiendū esse. Cætera quæ ad peccatorum remissionem perueniunt, ex capite proximo petantur.

Refellitur tertia calumnia de qua in tit. 1. sumis facile iter ad iustitiā sterni quum in gratuita peccatorū remissione ponitur, atque ita mutari homines ad peccandum.

Cant. 3. 3.

Promissionum Legis & Euangelij conciliatio.

CAP. XVII.

NUNc persequamur alia quoque argumenta quibus Satan per suos satellites fidei iustificationem aut diruere aut deterere molitur.

“ Illud iam excussum esse puto calumniatoribus, ne nobiscum petinde agant atque bonorum operum inimicis. siquidem operibus de trahitur iustificatio, non ut nulla bona fiant opera, aut bona esse negentur quæ fiunt: sed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne salutē adscribamus. Fiducia enim hæc nostra est, hæc gloria, & vnica salutis anchora, quòd Christus filius Dei noster est, ac nos in ipso vicissim filij Dei regniq; cælestis hæredes, Dei benignitate nō nostra dignitate, in spem æternæ beatitudinis vocati. Sed quia aliis præterea machinis, ut dictum est, nos impetunt: age, in illis quoque propulsandis pergamus. “ Primum redeunt ad legales promissiones, quas Legis suæ cultoribus edidit Dominus: & rogant velimūne irritas esse prorsus an efficaces. Irritas dicere quoniam absolum ac ridiculum fuerit, pro confessis assumunt, alicuius esse efficacitæ. Hinc ratiocinantur, non sola fide nos iustificari. Sic enim Dominus loquitur, Et itaque si audieris præcepta & iudicia hæc, custodieris que ea, & feceris, custodiet etiā tibi Dominus pactum & misericordiam quā iurauit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Itē, Si bene direxeritis vias vestras & studia vestra, nō ambulaueritis post deos alienos, iudicium feceritis inter virum & vitum, nec in malitiam recesseritis, ambulabo in medio vestri. Nolo mille eiusdem formæ frustra recitare, quæ quando nihil sensu differunt, istarum solutione explicabuntur. Summa, propositam testatur Moses in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitam. Sic ergo argumentantur, aut benedictionem istā otiosam instructuosamque fieri, aut non solius esse fidei iustifi-

“ Breuis summa capitulis 15. & 16.

“ Hic & sect. 2. ostenditur, promissiones Legis verissimas esse, sed nostræ prauitate fieri, ne fructū inde ullum sentiamus, donec aliā ex fide iustitiā fuerimus adepti. Et de lib. 2. c. 7. sect. 4. Deut. 7. 12. Ierem. 7. 3. & c. 23. Deut. 11. 26.

cationem. Iam * supra ostendimus quomodo si in Lege hæreamus, omni benedictione defectis sola nobis maledictio imminet, quæ vniuersis transgressoribus edicta est. Non enim promittit Dominus quippiam nisi perfectis Legis suæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illed, rotam hominum genus per Legem argui, maledictioni & ira Dei obnoxium: à qua vt saluentur, è potestate Legis exire necesse est, & velut ab eius seruitute in libertatem asseri: non carnalem quidem illam, quæ ab obseruatione Legis nos subducatur, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiscentiam nostram, velut ruptis repagulis, aut effusis habenis lasciuite permittat: sed spiritualem quæ percussam & consternatâ conscientiam soletur & erigat, liberam illam ostendens à maledictione, ac damnatione qua illam Lex vincatam ac constriatam premebat. Hanc à subiectione Legis liberationem, & vt ita dicam, manumissionem assequimur quum per fidem, misericordiam Dei in Christo apprehendimus, qua securi certique reddimur de peccatorum remissione, quorû sensu pungebat nos Lex ac mordebat.

2 Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerebantur promissiones, inefficaces forent omnes & irritæ, nisi Dei bonitas per Euangelium succurreret. Hæc enim conditio, vt Legem perficiamus, à qua ipsæ pendent, & à qua demum præstanda sunt, nunquam implebitur Si autem opitulatur Dominus, non partem iustitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex sua indulgentia sufficiens: sed dum vnicum Christum pro iustitiæ complemento assignat. Nam Apostolus præfatus se aliôsque Iudæos, sciens quod ex Legis operibus non iustificatur homo, in Iesum Christum credidit: rationem subiicit, non vt adiuuarentur ad iustitiæ summâ, ex fide Christo: sed vt illa iustificarentur, non ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidem demigrant, vt in hac iustitiâ inueniant, quam abesse ab illa vident: certè iustitiæ Legis renuntiant. Itaque amplifcet nunc qui velit retributiones quæ Legis obseruatorem manere dicuntur, modò simul animaduertat nostra prauitate fieri, ne fructum inde vllum sentiamus donec aliam ex fide iustitiâ fuerimus adepti. Sic Dauid vbi retributionis meminit, quam præparauit seruis suis Dominus, statim ad peccatorum recognitionem descendit, quibus illa exinanitur. Psalmo etiam 19. 12. magnificè Legis beneficia de prædicat: sed continuo exclamat, Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me Domine. Prorsus hic locus cum superiore congruit: vbi quum dixisset, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatem timentibus eum: subnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa est enim. Sic & nos recognoscere debemus, expositam quidem esse nobis in Lege Dei beneuolentiam, si operibus eam demereri liceat: sed illorum merito nunquam ad nos peruenire.

3 Quid ergo an data sunt vt sine fructu euanescerent? Iam nuper testatus sum, non esse id meæ sententiæ. dico sanè efficaciam suam ad nos non proferre, quandiu ad operum merita respiciunt, quare si in se considerentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illam promissionem, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit viuere in ipsis: nullius momenti esse Apostolus docet si in ea re sistamus, nec pils plus profuturam quàm si data non esset: quia ne sanctissimis quidem Dei seruis cõperit: qui procul omnes absunt à Legis complemento, multis verò transgressionibus sunt circumdati. Sed dum promissiones Euangelicæ substituuntur, quæ gratuitam peccatorum remissionem denuntiant, non efficiunt modò vt ipsi Deo accepti simus, sed vt operibus quoque nostris sit sua gratia, neque hoc tantum, vt ea Dominus grata habeat, sed benedictionibus etiam quæ ex pacto debebantur Legis suæ obseruationi, prosequatur. Fateor ergo

* Lib. 2. cap. 7. sect. 2. in fine, & sect. 3. 4. 6. 7. 8. 15. et cap. 8. sect. 3. c. 11. sect. 8.

Gal. 2. 16.

Psal. 25. 10.

Fidelium operibus
 rependi quæ iustitiæ
 cultoribus in Lege
 sua Dominus promisit:
 sed eius rei considerandam triplicem
 causam.

Leuit. 18. 5.

Exec. 20. 11.

Rom. 10. 5.

ergo fidelium operibus rependi quæ iustitiæ & sanctitatis cultoribus in Lege sua Dominus promisit: verum in hac retributione, consideranda semper est causa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porro triplicem esse cernimus. * Prima est, quod Deus auerso à seruorum suorum operibus intuitu, quæ probrum magis quàm laudem perpetuò merentur, ipsos in Christo complectitur, ac sola fide intercedente, citra operum subsidium reconciliat sibi. * Altera, quod opera, non æstimata eorum dignitate paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris attollit vt alienius pretij habeat. * Tertia, quod ea ipsa cum venia suscipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quàm virtutibus accensenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere delusi sint Sophistæ, qui bellè se absurda omnia euasisse putarunt quum dicerent, non intrinseca sua bonitate valere opera ad salutem demerendam, sed ex præteritione: quia Dominus liberalitate sua tantum estimauit. At qui non obseruabant interim, quæ meritoria opera esse volebāt, quantum abessent à promissionum conditione, nisi & iustificatio sola fide subnixæ, & peccatorum remissio, per quam à maculis bona quoque opera abitergi necesse habent, præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis causis, quibus fit vt accepta sint fidelium opera, vnā tantum annotabant: duas, & eas quidem præcipuas, supprimebant.

4 Citant Petri sententiam quam Lucas in Actis recitat. In veritate compertio quod non sit personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui tacit iustitiam, acceptus est illi. Atque hinc, quod minime dubium esse videtur, colligunt, si rectis studiis conciliat sibi homo Deum, non solius esse Dei beneficium quod salutem consequitur. Imò sic pro tua misericordia Deum peccatori succurere, vt operibus ad misericordiam fleatur. * Verum Scripturas nullo modo conciliare possis nisi duplicem hominis apud Deum acceptionem obserues. Qualis enim natura est homo, nihil in eo reperit Deus quo ad misericordiam inclinetur, præter vnica miseriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominem si constat esse, vbi primum à Deo suscipitur: quam ob dotem, quæso, dignum illum cœlesti vocatione dicemus? Facessat ergo inanis meritorum imaginatio vbi gratuitam clementiam Deus tam euidenter commendat. Nam quod ibidem Cornelio Angeli voce dicitur, orationes eius & elemosynas ascendisse in Dei conspectum: pessimè detorquetur ab iis, præparari hominem ad recipiendam Dei gratiam, bonorum operum studio. Iam enim spiritu sapientiz illuminatur fuisse Cornelium oportuit, qui vera sapientia, timore scilicet Dei, præditus erat: eodem spiritu sanctificatum, qui iustitiz cultor erat: quam illius certissimum esse fructum Apostolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuisse in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abest vt ad eam recipiendam illis suo Marte se præpararet. Nulla sanè Scripturæ syllaba proferetur, quæ non huic doctrinæ consentiat: non esse aliam Deo causam hominis ad se recipiendi, nisi quia modis omnibus perditum videt si sibi relinquatur: perditum autem quia non vult suam in ipso liberando misericordiam exercere. Nunc videmus vt ista acceptio non hominis iustitiam spectet, sed purum sit diuinæ erga miseros, tãtòque beneficio longè indignissimos peccatores bonitatis documentum.

5 Postquam verò Dominus hominem ex abyssu perditionis redemptum, sibi per gratiam adoptionis segregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam, iam vt nouam creaturam, cum Spiritus sui donis amplectitur. Hæc illa est acceptio cuius meminuit Petrus, qui post suam vocationem Deo fideles approbantur, operum quoque respectu:

* Prima causa.

* Secunda.

* Tertia.

Acto. 10. 34.

* Hic & sect. 5. ostenditur, Dupl. cem hominis acceptionem apud Deum obseruari, quare posterior licet opera bona fidei respiciat, & ipsa tamen gratuita est misericordie Dei.

Galat. 4. 5.

quia Dominus non amare & osculari non potest quæ per Spiritum suum in illis efficit bona. Verum id semper memoria repetendum est, non aliter operum ratione illos esse Deo acceptos nisi quia illorum causa & in gratiam, quicquid bonorum operum contulit, liberalitatem suam auget, sua quoque acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera, nisi quod Dominus illos, quæ admodum vasa in honoré elegit, ita vult vera puritate exornare? Vnde etiam bona reputantur ac si nihil illis deesset: nisi quod nauius & maculis, quæ illis adhærescunt, veniã benignus Pater indulget? In summa nihil aliud significat hoc loco quã gratos esse Deo & amabiles suos filios, in quibus notas & lineamenta vultus sui videt. Re generationem enim alibi, imaginis diuinæ reparationem in nobis esse docuimus. Quoniã ergo ubicumque faciẽ suã Deus contempletur, & meritò amat, & in honore habet: nõ sine causa dicitur illi placere fidelium vita, ad sanctitatem & iustitiam composita. Sed quia pij mortali carne circumdati, adhuc sunt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vitium redolentia: neque illis neque his propitius esse potest nisi in Christo magis quàm in seipsis amplexetur. In hunc modum accipiendi sunt loci qui clementem ac misericordem iustitiæ cultoribus, Deum restantur. Dicebat Moses Israelitis, Dominus Deus tuus 'custodiens pactum ac misericordiam diligentibus se, & custodientibus præcepta sua, in mille generationes: quæ sententia in frequentem formulam vsurpata postea à populo fuit. Sic Solomo in solenni precatone, Domine Deus Israel qui custodis pactum & misericordiam seruistis qui ambulant coram te in toto corde suo. Eadem verba & a Nehemia repetuntur. Siquidem vt in omnibus misericordiarum suarum pactis integritatem ac sanctimoniam vitæ vicissim à seruis suis Deus stipulatur ne ludibrio sit sua bonitas, neue quis inani ob eam exultatione turgidus, benedicat animæ suæ, ambulans interim in prauitate cordis sui: ita in fœderis communionem admissos, vult hac via in officio continere, nihilo tamẽ minus fœdus ipsum & gratuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundum hanc rationem Dauid quanuis prædicet sibi redditam fuisse mercedem puritatis manuum: non tamen fontem illum quem notauit præterit, quod extractus fuerit ab utero, quia Deus eum dilexit: vbi ita commendat causam suæ bonitatem, vt nihil derogat gratuita misericordiarum, quæ dona omnia quorum origo est, præuenit.

6 Atque hic obiter notare profuerit quid distent istæ loquendi formæ à Legalibus promissionibus. Legales promissiones appello, non quæ vbi que sparsæ sunt in libris Mosais: (quando in illis quoque Euangelicæ multæ occurrunt:) sed quæ proprie ad Legis ministerium pertinent. Eiusmodi promissiones, quocumque nomine vocare libeat, sub conditione, Si feceris quod tibi præcipitur, paratam esse remunerationem denuntiant. At quum dicitur, Dominum custodite pactum misericordiarum iis qui se diligunt, magis demonstratur quales sunt illius serui, qui bona fide eius fœdus susceperint, quàm exprimitur causa cur illis Dominus beneficiat. Hæc potro demonstrationis ratio: Quemadmodum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, colatur à nobis: ita quæcunque misericordiarum in Scriptura promissiones habentur, merito ad hunc diriguntur finem, vt reueremur & colamus beneficiorum authorem. Quoties ergo audimus ipsum benefacere iis qui Legem suam obseruant, meminerimus Dei filios ab officio designari quod in illis perpetuum esse debet: hac ratione nos esse adoptatos vt ipsum patris loco veneremur. Ne ergo ipsi adoptionis iure nos abdicemus, huc semper enitendum quod tendit nostra vocatio. Id tamen rursus teneamus, non pendere ab operibus fidelium complementum misericordiarum Do-

mini:

Dent. 7. 9.

1. Reg. 823.

Neb. 1. 5.

Dent. 29. 18.

1. Sap. 12. 2.

Quum dicitur Deus bene facere iis qui ipsum diligunt, non causa cur illis bene faciat hæc ponitur, sed potius modus et quales ipsi sint Dei gratia.

mini: sed ipsum ideo salutis promissionem adimplere illis qui vitæ rectitudine suæ vocationi respondent, quia in illis germana deum filiorum insignia agnoscit, qui Spiritu eius ad bonum reguntur. Huc refertur quod est in Psalmo 133.1 de civibus Ecclesie, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte sancto? Innocens manibus & mundo corde, &c. Item apud Isaiam, Quis habitabit cum igne deuorante? Qui facit iustitiam, qui loquitur recta, &c. Non enim firmamentum quo fideles coram Domino subsistant, describitur: sed modus quo in suum consortium eos clementissimus Pater introducit, & in ipso tuetur & confirmat. Quia enim peccatum detestatur, iustitiam amat: quos sibi coniungit, eos Spiritu suo purificat, vt sibi regno sue suo reddat conformes. Ergo si prima causa queratur vnde patefit sanctis accessus in Dei regnum, vnde habeant vt consistant in eo ac permaneant, prompta est responsio, Quia Dominus eos sua misericordia & adoptauit semel & perpetuò tuetur. Si autem de modo quaestio est, tum id regenerationem cit descendendum, eiusque fructus qui Psalmo illo recententur.

7 At verò plus longè difficultatis esse videtur in his locis, qui & bona opera iustitiae titulo insigniunt, & hominem illis asserunt iustificari. Plurimi sunt prioris generis, vbi mandatorum obseruationes, iustificationes vocantur seu iustitiae. Alterius generis exemplum est quod apud Moysen habetur. Erat haec iustitia nostra, si custodierimus praecipita ista omnia. At si promissionem esse legale excipias, quæ adnexa conditionum possibilium, nihil probet, sunt alia de quibus idem respondere non possis: quale est illud, Eratque id pro iustitia coram Domino, reddere pauperi depositum, &c. Item quod Propheta dicit, zelum in vindicando Israelis probro imputatum fuisse Phinees in iustitiam. Itaque Pharisaei nostri temporis amplam insultandi materiam hinc se habere putant. Nam quum dicamus, erecta fidei iustitia cedere operum iustificationem, eodem iure argumentantur, Si ex operibus iustitia, ergo falsum est nos sola fide iustificari. Vt dein Legis praecipita vocari iustitias, nihil mirum. sunt enim vera. Quinquam monendi sunt Lectores, Graecos parum aptè vocè Hebraicam *HYCOM* vertisse *δικαιοματά* pro edictis. De voce tamen facile item remitto. Neque verò hoc denegamus Legi Dei quin perfectam iustitiam contineat. Tametsi enim, quia debitores sumus omnium quæ praecipit etiam plena eius obedientia defuncti, serui iuniles sumus: quia tamen eam honore iustitiae Dominus dignatus est, non detrahimus quod ille dedit. Fitemur ergo libenter, absolutam Legis obedientiam esse iustitiam: mandati vniuscuiusque obseruationem, esse iustitiae partem: siquidem in reliquis etiam partibus tota iustitiae summa constet. Sed extare vsquam talem iustitiae formam negamus. Atque ideo Legis iustitiam tollimus, non quod manca per se sit ac mutila: sed quod ob carnis nostrae debilitatem nusquam compareat. Atqui non modò praecipita Domini simpliciter Scriptura iustitias vocat: sed operibus quoque san-

Exponuntur loci quidam quibus Scriptura bona opera iustitiae titulo inscribit, et ostenditur non esse contrarios doctrinae iustificationis fidei.

Deut. 6. 25.

Deut. 24. 13.

Psal. 106. 30.

Luc. 1. 6.

ctorum tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius coniugem refert ambulasse in iustitiis Domini. sanè dum ita loquitur, opera magis ex Legis natura aestimat quam propterea eorum conditione. Et rursus hic obseruandum quod nuper dixi, ex incuria Graeci interpretis non esse statuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta versione nihil mutare voluit, neque ego contendam. Deus enim ea quæ Lege continentur mandauit hominibus in iustitiam: sed eam iustitiam non exequimur nisi totam Legem obseruando. qualibet enim transgressione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil nisi iustitiam praescribit, si in ipsam respicimus, iustitiae suat singula eius mandata: si homines spectamus à quibus fiunt, iustitiae laudè minime consequuntur ex vno opere in multis transgressores, & ex

eo opere quod aliqua semper ex parte propter imperfectionem vitiosum est.

*Hic & sect. 9. 10.
11. 12. tractatur quo
sensu dicat non nisi
quam Scriptura, si
deus iustificari o-
peribus. Vide &
sect. 15.*

Galat. 4. 4.

Psal. 106. 31.

8 Sed venio ad secundum genus, in quo præcipua est difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus ad probandam fidei iusticiam, quam quod de Abraham scribitur, fidem illi suam pro iustitia imputatam fuisse. Quam ergo editum facinus à Phinees imputatum illi fuisse ad iusticiam dicatur: quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduersarij nostri, quasi reuicta, constituunt nos quidem sine fide non iustificari: sed neque per eam iustificari solam. opera esse quæ iusticiam nostram impleant. Ego hinc pios obtestor, ut si vera iustitiæ regulam ex sola Scriptura petendam norunt, mecum religiosè & serio expendant quomodo Scriptura secum ipsa sine cauillis ritè conciliari possit. Quam sciret Paulus, fidei iustificationem suffragium esse iis qui propria iustitia deficiunt: audacter infert, iustitia operum exclusos quicumque fide iustificantur. Quoniam verò constat omnem illam esse fidelium communem, ex eo pari fiducia constituit operibus neminem iustificari: quin magis contrà, nullo operum adminiculo iustificari. Sed aliud est disputare quid per se valeant opera, aliud quo loco post itabilitam fidei iusticiam habenda sint. Si operibus stauendum est pro dignitate sua pretium, indigna esse dicimus quæ in conspectum Dei prodeant, ideo nihil operum habere hominem quò apud Deum gloriatur, inde omni operum adminiculo exutum, sola fide iustificari. Eam porò iusticiam definimus, quòd in Christi communionem receptus peccator, eius gratia Deo reconciliatur: dum illius sanguine purgatus, peccatorum remissionem obtinet: & iustitia non secus ac propria velutis, coram cœlesti tribunali securus subsistit. Præposita peccatorum remissione, quæ iam sequuntur bona opera alià quàm à suo merito assumptionem habent: quia quicquid in illis est imperfectum, Christi perfectione contegitur: quicquid nauorum est aut sordium, eiusdem puritate abstergitur, ne in iudicij diuini questionem veniat Obliterata igitur omnium transgressionum culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratum proferant, sepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera lædare solet: quæ fiunt à fidelibus bona opera, iusta censentur: vel (quod idem est) in iusticiam imputantur.

9 Nunc mihi si quis istud obiecerit ad impugnamdam fidei iusticiam: primum interrogabo num homo iustus ceseatur ob vnum aut alterum sanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis transgressor. Plusquam absurdum quidem est. Deinde requiram an ob multa quoque bona opera, si quidem prauaricationis aliqua in parte reus teneatur. Ne hoc quidem contendere audebit, reclamante Legis sanctione, maledictosque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhæc, vltra progrediar. si ne vllum opus quod nullius impunitatis aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo esset coram his oculis quibus nec stercus satis mundæ sunt, nec Angeli satis iusti: ita nullum extrare bonum opus concedere cogetur quod non & appositus tibi transgressionibus, & tua ipsius corruptione pollutum sit, ne iustitiæ honorem teneat. Quòd si constat à iustificatione fidei proficisci ut opera impura alioqui immunda, dimidiata, indigna Dei conspectu, nedum amore, iustitiæ imputentur: quid huius iactatione destruere illam moluntur, quæ si non esset, hanc frustra iactarent? Viperumne partum facere volunt: hò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iustificationem, principium, fundamentum, causam, argumentum, substantiam operum iustitiæ esse non possunt inficiari: concludunt tamen fide non iustificari hominem, quòd bona quoque opera in iusticiam reputentur. Omittamus ergo istas ineptias,
& quod

Deut. 27. 26.

Iob. 4. 13.

Se quod res est fateamur. si à fidei iustificatione dependet qualiscunque tãdem censetur operum iustitia, nō modo per hanc nihil imminui, sed potius confirmari. quò nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam si oportemus commendari post gratuitã iustificationem opera, vt & ipsa in locum iustificandi hominis postea succedant, aut eiusmodi officium cum fide partiantur. Nisi enim perpetuò maneat solida fidei iustificatio, illorum immundities detegatur. Nihil autem absolum est, sic fide hominum iustificari vt non ipse modò iustus sit, sed opera quoque eius supra dignitatem iusta censeantur.

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iustitiam (quod ipsi aduersarij volunt) sed perinde approbari Deo ac si perfecta absolutãque foret. Sed si meminerimus quo fundamēto fulciatur, soluta erit omnis difficultas. Gratum enim opus tunc demum esse incipit, vbi cum venia suscipitur. Porro vnde venia, nisi quia Deus nos & nostra omnia in Christo intuetur? Quemadmodum ergo nos ipsi, vbi in Christum insiti sumus, ideo iusti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur nostræ iniquitates: sic opera nostra iusta sunt & habentur, quia quicquid aliàs vitij in ipsis est, Christi puritate sepultum, nō imputatur. Ita meritò dicere possumus, sola fide non tantum nos, sed opera etiã nostra iustificari. Iã si ista qualiscunque operũ iustitia à fide & gratuita iustificatione pendet, & ab ea efficitur: debet sub eã includi, & tanquam effectus causæ suæ (vt ita loquar) subordinari. tantum abest vt erigi debeat ad illam vel destruendam vel obscurandam. Sic Paulus vt extorqueat, beatitudinem nostram Dei misericordia non operibus constare, vrget maximè illud Dauidis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Si quis contrã obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari: qualia sunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui miseretur pauperis, qui non ambulauit in consilio impiorum, qui suffert tentationem: beati qui custodiunt iudiciũ, immaculati, pauperes spiritu, mites, & misericordes, &c. non efficiunt quominus verum sit quod ait Paulus.

Quoniã enim illa quæ prædicantur, omnia nunquam sic sunt in homine vt Deo propterea id approbetur, conficitur, miserum semper esse hominem nisi à miseria per veniam peccatorum eximatur. Quoniã ergo vniuersa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinẽ peccatorũ remissione adeptus fuerit, quæ deinde illis locum faciat: sequitur hæc esse nō modò summam & præcipuam, sed vnicam: nisi fortè velis ab illis enervari, quæ in ea sola consistunt. Multò iam minus rationis est cur nos conturbare debeat appellatio iustorum, quæ fidelibus plerunque tribuitur. Iustos certè à vitæ sanctimonia nuncupari fateor: sed quum in iustitiæ studium magis incumbant quàm iustitiam ipsam impleant, qualemcunque hanc iustitiam, fidei iustificationi cedere par est, vnde habet id quod est.

11 Sed enim cum Iacobo plus adhuc negotij nobis restare aiunt, vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus suis se iustificatum, & nos quoque omnes operibus iustificari, non sola fide. Quid igitur? pertrahentne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Christi ministro habent, sic accipienda est eius sententia, ne à Christo per os Pauli loquente dissentiat. Spiritus per os Pauli asserit, Abraham fide non operibus iustitiam fuisse consecutum: nos quoque fide docemus omnes sine operibus Legis iustificari. Idem Spiritus per Iacobum tradit, & Abraham & nostram iustitiam operibus, non fide tantum constare. Spiritum secum non pugnare, certum est. Que erit ergo istorum

Cj.

Rom. 4. 7. j.

Psal. 32. 1. j.

Psal. 112. 1.

Prou. 14. 21.

Psal. 1. 1.

Iac. 1. 12.

Psal. 106. 3. & 119.

11.

Mat. 5. 3.

Iac. 2. 12.

concordia? aduersariis abundè est si conuellerint quam nos altissimis radicibus stabilitam volumus fidei iustitiam: suam autem conscientias tranquillitatem reddere non magnæ curæ est. Vnde videas quidem eos fidei iustificationem arrodere, sed nullam interim constituere iustitiæ meram vbi conscientia sistantur. Triumphet ergo vt libet, modò nō aliam iactare victoriam possint quàm omnem iustitiæ certitudinē se sustulisse. Ac miseram quidem hanc victoriam obtinebunt, vbi extincta veritatis luce, mendaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbicunque autem stabit Dei veritas, nihil proficient. Nego itaque Iacobi sententiam, quā assiduè tanquam Achillis clypeū nobis obtendunt illis vel tantillū suffragari. Id quò planū fiat, intuentus primū erat Apostoli scopus: deinde obseruandum vbi hallucinentur. Quoniam tū erāt plerique (quod malū in Ecclesia perpetuum esse solet) qui infidelitatem suam manifestè prodebant, quæcunque propria sunt fidelium opera negligendo ac omittendo, falso tamen fidei nomine gloriari non desinebant: solidam talium fiduciam hinc eludit Iacobus. Non est ergo illi propositum veræ fidei vim vlla ex parte deterere, sed ostendere quàm ineptè nugatores isti vacuæ eius imagini tantum arrogarent, vt hac contenti, securè diffuerent in omnem vitiorum licentiam. Hoc statu cōcepto, facile erit animaduertere vbi peccent nostri aduersarij. Incidunt enim in duplicè paralogismum: alterum in Fidei vocabulo, alterum in verbo Iustificandi. Quòd fidem nominat Apostolus, inanem opinionem procul à fidei veritate distitam, concessionis est quæ nihil causæ derogat. quod ab initio ipse demonstrat his verbis, Quid prodest, fratres mei, si quis fidè dicat se habere, opera autem non habeat? non dicit, Si fidem quis habeat sine operibus: sed, Si iactet. Clarius etiam paulò post, vbi deteriorem diabolica notitia per ludibrium facit: postremò vbi mortuam vocat. Sed à definitione sufficienter deprehendas quid velis, Tu credis, inquit, quòd Deus est, sanè si nihil in illa fide continetur nisi vt credatur Deum esse, iam nihil mirum est si non iustificet. Nec verò dum hoc illi adimitur, quicquam derogari putemus fidei Christianæ, cuius longè diuersa est ratio. Quo enim modo vera fides iustificat, nisi dum nos Christo conglutinat, vt vnum cum illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur? non ergo eò iustificat, quòd diuinæ essentia notitiam concipiat: sed quòd in misericordia certitudine recumbit.

12 Nondum scopum attingimus, nisi discutiamus & alterum paralogismum. siquidem iustificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & sibi ipsi consentaneum Iacobum facere velis, necessarium est, Iustificandi verbum alio significato accipere quàm apud Paulum. Iustificari enim dicimur à Paulo, quum oblitterata iustitiæ nostræ memoria, iusti reputamur. Eò si spectasset Iacobus, præposterè citasset illud ex Mose, Credidit Abraham Deo, &c. Sic enim contexit, Abraham operibus consequutus est iustitiam quòd filium immolare, iubete Deo, non dubitauit. Atque ita impleta est Scriptura, quæ dicit illum credidisse Deo, & imputatum ei ad iustitiam. Si absurdum est, effectum fuisse sua causa priorem, aut falso testatur Moses eo loco, imputatam fuisse Abraham fidem in iustitiam, aut ex ea quam in Isaac offerendo præstitit obedientia, iustitiam non fuit promeritus. Nondum concepto Ismaele, quia iam adoleuerat antequam Isaac nasceretur, fide sua iustificatus fuit Abraham, Quomodo igitur dicemus obedientia diu post sequuta iustitiam sibi cōparasse? Quare aut perperam ordinem inuertit Iacobus (quod cogitare est nefas) aut iustificatum noluit dicere, quasi promeritus sit vt iustus censeretur. Quid ergo? Certè de iustitiæ declaratione, non autem imputatione ipsum loqui apparet. ac si diceret, Qui vera fide iusti sunt, ij suam iustitiam

Actiam obedientia, bonisque operibus probant, non nuda & imaginaria fidei larua. In summa, non disputat qua ratione iustificemur: sed iustitiam operatricem à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operum adminiculum iustificari contendit: ita hinc iustos haberi non patitur qui bonis careant operibus. Huius scopi consideratio nos omni scrupulo extricabit, nam hinc præcipuè falluntur nostri aduersarij, quòd putant Iacobum iustificationis rationem definire: quum nihil aliud studeat quàm prauam eorum securitatem diruere, qui excusando bonorū operum contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quoslibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas sententias expriment. Inane fidei spectum non iustificare, & fidelem, tali imaginatione non cōtentum, operibus bonis suam iustitiam declarare.

13 Quod autè ex Paulo in eundem sensum citant minimum eos iuuat, Factores Legis non auditores iustificari. Nolo solutione Ambrosij euadere, idè esse illud dictum quia completum Legis sit in Christum fides. Video enim merum esse effugium, quo nihil opus est vbi aperta patet via. Illic stolidam confidentiam Iudæos deiicit Apostolus, qui sola Legis agnitione se venditabant, quum interim summi essent eius contemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopere sibi placerent: admoner, si ex Lege queratur iustitia, nō eius notitiam sed obseruationem queri. Nos certè istud in dubium non vocamus quin Legis iustitia consistat in operibus: ac ne illud quidem, quin consistat in operū dignitate & meritis iustitia. Sed nondum probatum est operibus nos iustificari, nisi vnum aliq̄ proferant qui Legē impleuerit. Non aliud autem sensisse Paulū erit satis amplo testimonio orationis cōtextus. Postquam Gentes ac Iudæos in cōmune iniustitiæ damnauerat, tum ad distributionem descendit, ac dicit eos, qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire: quod ad Gentes refertur, qui verò in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: quod Iudæorum est. Porro quoniam illi suis præuaricationibus conuiuentes, sola Lege superbiebant: adiungit quod optimè congruebat, non idè latā esse Legem, vt audita solummodo eius voce iusti redderētur: sed tum demū si obedirent, ac si diceret, In Lege queris iustitiam: ne auditum eius prætexas, qui parui est per se ponderis: sed afferas opera quibus declares Legem non tibi frustra positam. His quoniam deficiebantur omnes, sequebatur, Legis gloriatione esse spoliatos. Itaque contrarium potiùs ex mēte Pauli argumentum formandum est, iustitia Legis in operū perfectione sita est, nemo iactare potest se per opera Legi satisfecisse. nulla ergo est à Lege iustitia.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus suam iustitiam fideles examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt. Quales sunt, Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam, quæ sunt in me. Item, Exaudi Deus iustitiam meam. Probasti cor meum, & visitasti nocte, & non est inuenta in me iniquitas. Item, Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum rependet mihi. Quia custodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obseruabo me ab iniquitate mea. Item, Iudica me domine, quoniam in innocentia mea ambulauī. Non sedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impijs animam meam, cum viris sanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates sunt: dextera quorum repleta est muneribus. Ego autem innocenter ambulauī. Dixi supra de fiducia quam sibi sancti simpliciter ab operibus sumere videntur. Quæ autem huc adduxim, s. testimonia nos non valdè impediunt si secundū suam περίστασιν, hoc est complexum, vel (vt

Rom. 2. 13.

Quo sensu dicat
Scriptura factores
Legis iustificari.

Exponitur scilicet quòd
quibus fideles
iustitiā suā exami
nandā Dei iudicio
audacter offerunt, ac
secundū eā de se sta
tui cupiunt: & ostē
ditur non pugnare
cū gratuita iustifi
catione fidei.

Psal. 7. 9.

Psal. 17. 1.

Psal. 18. 21.

Psal. 26. 1.

Ibidem 9.

vulgò loquuntur) circumstantiam accipiatur. Ea porrò duplex est. nam nec de ipsis in vniuersum quæstionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel dāentur vel absoluātur: sed specialem causam in iudicium disceptandam afferūt: nec diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum ac scelerorum comparatione iusticiam sibi arrogant. Primum quū de homine iustificando agitur, non tantum quæritur vt bonam in re ali qua particulari causam habeat: sed perpetuam quandam tota vita iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobandam suam innocentiam Dei iudicium implorant, non seipso omni noxa solutos & omni ex parte inculpato offerunt: sed quum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, consili tamen esse vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profecto causam in qua innocetes opprimuntur, illi commendant. Dura verò secum aduersarios ad tribunal Dei sistunt, non iactant innocentiam quæ Dei puritati responsura sit, si se uere conquiratur: sed quia præ aduersariorum malitia, improbitate, astutia, nequitia, synceitatem, iusticiam, simplicitatem, puritatemque suam Deo compertam gratiamque esse norunt: non reformidant, inter se & illos iudicem inuocare. Sic quum Dauid Saul dicebat, Reddat Dominus vnicui que secundum iusticiam & veritatem eius: non intelligebat vt Dominus vnumquemque per se examinaret ac muneretur pro meritis: sed Dominum attestabatur quanta esset sua innocentia præter erat Saulis iniquitas. Ac ne Paulus quidem, quum hac gloriatione se iactat quòd bonum habeat conscientia testimonium, se cum simplicitate & integritate versatū esse in Ecclesia Dei, vult eiusmodi gloriatione apud Deum niri: sed coactus impiorum calumniis, fidem ac probitatem suam, quam diuinæ indulgentiæ acceptam esse sciebat, aduersus quamlibet hominum male dicentiam asserit. Videmus enim quid alibi dicat, se nihil esse sibi male consciū, sed non in hoc iustificari. Quia scilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè transcendere. Vt cunque ergo pij cōtra impiorum hypocritis suam innocentiam Deo teste ac iudice defendant: vbi tamen cum solo Deo negotium est, omnes vno ore clamant, Si iniquitatem obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Item ne ingrediat in iudicium cum seruis tuis: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, suisque operibus diffisi, libenter canunt, Bonitas tua melior quàm vita.

1. Sam. 26. 23.

1. Cor. 1. 12.

1. Cor. 4. 4.

Psal. 130. 3. & 143. 2.

Psal. 63. 4.

Psa. 20. 7. et 12. 18.

Exec. 18. 9. 21. & 33.

15.

15 Sunt & alij non absimiles superioribus loci, in quibus subsistere etiamnum quis possit. Dicit Solomon, eum qui ambulat in integritate sua, iustū esse. Item, in semita iustitiæ esse vitā, ac in ea ipsa non esse morrem. Quæ ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iudicium ac iustitiam fecerit. Nihil eorum vel inficiamur vel obscuramus. Sed prodeat vnus ex filiis Adam cum tali integritate. Si nemo est, aut pereant à conspectu Dei oportet, aut ad misericordiæ asylum confugiant. Neque interim negamus quin fidelibus sua integritas, dimidiata licet ac imperfecta, gradus sit ad immortalitatem. Sed vnde id, nisi quoniam quos in fœdus gratiæ assumpsit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, sed paterna benignitate osculatur? Quo non tantum intelligimus quod tradunt Scholastici, à gratia acceptante habere opera suum vltorem. Illi enim sentiūt, imparia alto iur opera ex Legis pacto saluti comparandæ, in æqualitatis tamē pretium Dei acceptione euehi. Ego autem dico, eam alis transgressionibus, tum suis ipsorum maculis inquinata, non aliud valere nisi quòd Dominus veniam vtrisque indulget. quod est, gratiam homini iusticiam largiri. Neque tempestiue hinc obtruduntur illæ Apostoli preces, vbi tantam perfectionem fidelibus optat, vt sint inculpati, & irreprehensibiles in die Domini. Hæc quidem verba Cœlestini

Ephes. 1. 4.

lestini valde olim exagitabant, ad perfectionem iustitiæ in hac vita asse-
rendam. Sed quod arbitramur sufficere, breuiter post Augustinum re-
spondemus: ad hanc quidem meram aspirare pios omnes debere vt im-
maculati aliquando & inculpati appareant coram Dei facie, sed quia o-
ptima & præstantissima vitæ præsentis ratio nihil aliud est quam profe-
ctus, ad eam metam nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne
exuti, Domino ad plenum adhaerebimus. Neque tamen pertinaciter cū
eo litigabo qui perfecti quis utulum sanctis tribuere volet: modò eam
quoque Augustini ipsius verbis definiat. Perfectam, inquit sanctorū vir-
tutem quum nominamus, ad ipsam perfectionem pertinet etiam imper-
fectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio.

Ex mercede male colligi operum iustitiam.

CAPVT XVIII.

TRANSEAMVS nunc ad eas sententias, quæ affirmant Deum vni-
cuique redditurum secundum opera sua. cuiusmodi sunt, Vnus-
quisque referet quod gessit in corpore, siue bonū siue malum. Glo-
ria & honor operanti bonum, tribulatio & angustia in omnem animā
operantis malum. Et, Ibiūt qui bona egerint in resurrectionem vitæ: qui
malè fecerint, in resurrectionem iudicij. Venite benedicti patris mei: iesu
riui, & dedistis mihi cibum: situi, & potū tribuistis, &c. Atque illis quo-
que eas coniungamus quæ mercedem operum appellant vitam æternā:
quo in genere sunt, Retributio manuum hominis restituetur ei. Qui ti-
met mandatum, remunerabitur. Gaudete, & exultate: ecce merces ve-
stra copiosa est in cœlis. Vnusquisque mercedem accipiet secundum la-
borem. Quòd vnicuique dicitur redditurus Deus secundū opera, paruo
negotio dissoluitur. Ordinē enim consequentiæ magis quam causam in
dicat loquutio. Extra dubium autē est, Dominū his misericordiæ suæ gra-
dibus salutem nostram consummare dū electos ad se vocat, vocatos iu-
stificat, iustificatos glorificat. Tamen ergo sola misericordia suos in vi-
tam suscipiat: quia tamen in eius possessionem ipsos deducit per bonorū
operum stadium, vt quo destituauit ordine suum in illis opus impleat: ni-
hil mirum si secundū opera sua dicuntur coronari: quibus haud dubie
ad recipiendam immortalitatis coronam præparantur. Quin hac ratione
appositè dicuntur salutem suam operari, dum bonis operibus incūben-
do, vitam æternam meditantur. nempe sicut alibi iubentur operari cibū
qui non perit, dum in Christum credendo sibi vitam acquirunt: & tamē
mox additur, Quem Filius hominis datus est vobis. Vnde apparet O-
perandi verbum nequaquam opponi gratiæ, sed referri ad studium: ac
proinde non sequitur, vel fideles ipsos esse salutis suæ auctores, vel ab
ipsorum operibus eam emanare. Quid ergo? simulatque per Euangelij
notitiam, & Spiritus sancti illuminationem adsciti sunt in Christi con-
sortium, inchoata est in illis æterna vita. Iam quod in illis bonum opus
inchoauit Deus, & perfici oportet vsque in diem Domini Iesu. Perficitur
porrò, quum iustitia & sanctitate Patrem cœlestem referentes, se filios ei-
us non degeneres esse probant.

2. Ex mercedis nomine non est cur opera nostra ratiocinemur cau-
sam esse salutis. Principiò istud sancitum sit in cordibus nostris, regnum
cœlorum non seruatorum stipendium, sed filiorum esse hæreditatem: quā
soli potentur qui à Domino in filios cooptati fuerint: neque aliam ob
causam quàm ob hanc adoptionem. Non enim erit hæres filius ancillæ,
sed filius liberæ. Adeoque in iis ipsis locis quibus gloriā æternam mer-
cedem operibus fore pollicetur Spiritus sanctus, hæreditatem nomina-

1. Thess. 3. 13. & ali-
bi.

Lib. ad Rom. 3. c. 7.

Mat. 16. 27.

2. Cor. 5. 10.

Rom. 2. 6.

Iohan. 5. 29.

Mat. 25. 34.

Pro. 12. 14. & 13. 13.

Mat. 5. 12.

Luc. 6. 23.

2. Cor. 3. 8.

Rom. 2. 6.

Ibid. 8. 30.

Philip. 2. 12.

Iohan. 6. 27.

Quæ dicitur Deo fide

libus redditurus se

cundū opera, ordi-

nē notat, non eam:

quod dicuntur

operari salutē, refer-

tur ad studium, non

opponitur gratiæ.

Philip. 1. 6.

Hic & sec. 3. 4. tra-

ctatur, vitā æternā

quum gratis done-

tur, dici tamē mer-

cedē operū, optimis

de causis, sed non

meriti, vllus nostri

ratione.

Ephes. 1. 18.

Galat. 4. 30.

Mat. 25. 34.
Col. 3. 24.
Gen. 1. 5. 5. & 17. 1.
Gene. 22. 3.
Ibidem 17.

tim exprimendo, aliunde nobis prouenire demonstrat. Sic Christus opera recenset, quæ cœli remuneratione compensat dum in eius possessionem electos vocat: sed simul adiungit, hæreditatis iure possidendum. Sic Paulus iubet, seruos fideliter agentes quod officij sui est, sperare retributionem à Domino, sed addit hæreditatis. Videmus vt quasi præscriptis verbis diligenter caueant ne acceptam feramus operibus æternam beatitudinem, sed Dei adoptioni. Cur ergo simul operum mentionem faciunt? Vno Scripturæ exemplo ista quæstio elucescet. Ante natiuitatem Isaac promissum erat Abrahamæ semen in quo benedicendæ erant omnes terræ nationes: feminis propagatio quæ æquatura esset stellas cœli, & arenas maris, aliâque similia. Multis post annis, vt erat oraculo iussus, Abraham ad filium immolandum se accingit. Ista obedientia defunctus, recipit promissionem. Per memetipsum iuravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti proprio filio vnigenito: benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli & arenas maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicetur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Quid audimus? an obedientia sua promeritus est benedictionem Abraham, cuius promissionem receperat antequam ederetur præceptum? Hic profectò citra ambages tenemus, iis bonis munerari Dominum fidelium opera quæ illis iam antea cogitata opera dederat: nihil dum causæ habens cur ipsis beneficeret nisi suam misericordiam.

3 Neque tamen frustratur aut ludit nos Dominus quum ait se operibus rependere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim bonis operibus vult nos exerceri ad meditandam eorum quæ promisit exhibitionem vel fruitionem, vt ita loquar, ac per ea decurrere, vt cõtendamus ad beatam spem nobis propositâ in cœlis, ritè & illis assignatur promissionum fructus, ad cuius maturitatem nos perducunt. Eleganter expressit vtrunque Apostolus, quum diceret officiis charitatis studere Colossenses, propter spem in cœlis sibi repositam, de qua antè audierant per sermonem veracis Euangelij. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouisse spem sibi in cœlis repositam, declarat solo Christo, nullis aûr suffultam operibus, cui concinit illud Perri, Custodiri pios Dei virtute per fidè, in salutem quæ parata est manifestari suo tempore. Dum ipsos ait eius causa laborare, significat currendum esse fidelibus toto vitæ spatio vt apprehendant. Ne verò putaremus ad meriti modum redigi quam nobis Dominus mercedem pollicetur, parabolam proposuit, in qua se fecit patrè familiars, qui quoscunque habet obuios, mittit in vineæ suæ culturâ: alios quidem hora diei prima, alios secunda, alios tertia, quosdam etiam vndecima: vesperi repedit omnibus equale pretium. Cuius interpretationem breuiter & verè complexus est quicumque sit ille tandè vetustus scriptor cuius liber de vocatione Gentium sub Ambrosij nomine fertur. Eius verbis potius quàm meis vtar. Huius, inquit, comparisonis regula Dominus multimodæ vocationis varietatis ad vnam gratiam pertinentem adstruxit: vbi sine dubio qui hora vndecima intromissi in vineam totius diei operariis exæquantur, eorum præferunt sortem quos ad commendandam gratiæ excellentiam, in defectu diei, & conclusionè vitæ, diuina indulgentia muneravit: non labori pretium soluens, sed diuitias bonitatis sue in eos, quos sine operibus elegit, effundens: vt etiam qui in multo labore sudarunt, nec amplius quàm nouissimi acceperunt, intelligant donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem. Postremò hoc quoque notatu dignum est, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non simpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatem, quum nos paterna beneuolentia

in Chri-

in Christo amplectitur: sed pro beatitudinis possessione vel fruitione, vt vocant, sicut etiam sonant ipsa Christi verba, In futuro vitam aeternam. Et alibi, Venite, possidete regnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quae in resurrectione fiet: ac postea interpretatur, redemptionem corporis nostri. Alioqui autem quemadmodum alienatio à Deo, aeterna mors est, sic quum homo in gratiam à Deo recipitur vt communicatione eius fruatur, vnúmque cum eo fiat, trāsferitur à morte ad vitam. id quod fit solius adoptionis beneficio. Et si more suo pertinaciter urgeant operum mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam aeternam fidei esse mercedem.

4 Itaque ne cogitemus Spiritum sanctum huiusmodi promissione cōmendare operum nostrorum dignitatem, ac si talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in cōspectu Dei exaltemur. Quin potius tota in hoc est vt arrogantiam nostram retundat, nos humiliet, deiciat, & prorsus conterat. Verùm nostrae imbecillitati sic occurritur: quae statim alioqui collaberetur ac cōcideret, nisi hac se expectatione sustineret ac solatio leniret sua tædia. Primùm quam durum sit, non modò sua omnia, sed se quoque ipsùm relinquere & abnegare, reputent pro se quisque singuli. Et tamè hoc tyrocinio discipulos suos, hoc est pios omnes, Christus inicit. Deinde sic per omnem vitam sub crucis disciplina erudit, ne cor adiiciat ad bonorū presentium vel cupiditatem vel fiduciam. Breuiter sic ferè tractat, vt quocunq; flectat oculos quam longè hinc mundus patet, non nisi desperationem sibi vbique obuersantē habeat. vt Paulus dicat, miserabiliores esse nos omnibus hominibus, si in hoc mundo duntaxat speremus. In his tantis angustiis ne deficiant, adest illis Dominus, qui monet vt altius caput exerant, & longius oculos coniciant, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud se reperituros. hanc beatitudinem, pramium, mercedem, retributionem vocat: non operum aestimans meritum, sed compensationem esse significans eorum pressuris, passionibus, contumeliis, &c. Quamobrem nihil obest quominus vitam aeternam remunerationem, Scripturae exemplo, vocemus: quod in ea Dominus suos ex laboribus in quietem, ex afflictione in prosperum & optabilem statum, ex mæstitia in gaudium, ex paupertate in affluentiam ex ignominia in gloriam recipiat. omnia denique quae perpeffi sunt mala, bonis maioribus permutet. Sic & nihil erit incommodi si vitae sanctitatem, existimemus esse viam: non quidè quae aditum aperiat in gloriam caelestis regni, sed qua electi à Deo suo in eius manifestationem ducantur, quādo haec bona eius voluntas est, glorificare quos sanctificauit. Tantum ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè haerent Sophistae, quia istum quem exponimus finem non considerant. Quam autem praeposterum est, vbi in vnum finem vocat nos Dominus, aliorsum respicere? Nihil clarius est quam ad subleuandam aliquo solatio carnis nostrae debilitatem, non autem ad inflandos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operum inde colligit, vel appendit in trutina opus cum mercede, à recto Dei scopo longissimè aberrat.

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iustum iudicem redditurum olim suis iustitiae coronam, non tantum cum Augustino excipio, Cui redderet iustus iudex coronam, si non donasset gratiam misericors Pater? & quomodo esset iustitia nisi praecessisset gratia quae iustificat impium? quomodo ista debita redderentur nisi prius illa indebita darentur? sed aliud etiā addo, Quomodo iustitiam imputaret nostris operibus, nisi quod in iustitiae in illis est, absconderet sua indulgentia? Quomodo censeret digna mercede, nisi quod in illis poena dignum est, immensa benignitate

Mar. 10. 30.

Mat. 25. 34.

Rom. 8. 18.

1. Pet. 1. 9.

Hic & sect. 6. 7.

ostenditur,

Deum, cum dicit se o-

peribus rependere

quod gratis ante o-

pera donauerat, non

meriti opinione nos

inflare, sed nostrae

imbecillitatis sic oc-

currere, ne animis

fatiscamus.

1. Cor. 15. 19.

Rom. 8. 30.

Inde pendere iusti-

tiam bonorum operum

quae fiunt à fidelibus,

quod perueniunt

Deo approbantur.

2. Tim. 4. 8.

Aug. ad Valē. De

gra & libero arbi.

aboleret? Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternā, quia grātuitis Dei donis reddatur dum operibus repēditur. At Scriptura nos vltiā humiliat & simul erigit. Nam præterquam quòd in operibus gloriari vetat, quia sunt gratuita Dei dona, simul facibus quibusdam semper inquinata esse docet: vt Deo satisfacere nō possint, si ad iudicij eius regulam examinentur: sed, ne concidat nobis alacritas, mera venia placere. Et si autem paulò aliter Augustinus quàm nos loquitur: in re tamē non ita dissentire constabit ex eius verbis, libro ad Bonifacium tertio. Vbi quum inter se duos contulisset homines, alterum vitæ vīq; ad miraculum sanctæ & absoluta: alterum probum quidem & integris moribus, non tamen adeo perfectum quin desiderari in eo multum queat: tādē infert, Nempe iste qui moribus illo videtur inferior, propter rectam in Deum fidem ex qua viuit & secundum quam in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, sibi tribuēs ignominiam, illi gloriā: atq; ab ipso sumens & indulgentiam peccatorum & dilectionem rectē factorum, de hac vita liberā dus, in consortium Christi migrat. *Quare, nisi propter fidem? quæ licet sine operibus neminē saluat* (ipsa enim est non reprobata fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipsam etiam peccata soluūtur, quia iustus ex fide viuit sine ipsa verò quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Hic certē non obscure fatetur quòd tantopere contendimus, inde pendere bonorum operum iustitiam quòd per veniam Deo approbantur.

Cap. 3.

Heb. 1. 2. 4.

Luc. 16. 9.

1. Tim. 6. 37.

Matth. 6. 21.

Matth. 25. 40.

Prou. 19. 17.

2. Cor. 9. 6.

6 Superioribus locis proximū sensum habent isti: Facite vobis amicos de māmōna iniquitatis: vt quum defeceritis: recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus huius seculi præcipuē nō superbē sapere, neq; sperare in incertis diuitiis, sed in Deo viuo: bene agere, diuites fieri in bonis operibus, thesaurizare sibi fundamentū bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternā. Opibus enim cōparantur bona opera, quibus in beatitudine vitæ æternæ fruamur. Respō leo, nos nō ad verā eorū intelligentiā nunquam accessuros nisi oculos in scopum conuertamus quòd sua verba Spiritus dirigit. Si verū est quod ait Christus, Ibi animum nostrum residere vbi est thesaurus noster: quē admodum filij seculi intenti esse solent ad ea cōparanda quæ ad præsentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndū est, postquam hanc vitam instar somnij mox euanturam didicerūt, vt ea quibus verē frui volunt, transmittant vbi solidam vitam sunt habituri. Quod ergo faciunt qui demigrare institunt in locum aliquē, vbi perpetuam vitæ sedem elegerunt, nobis imitandum est. præmittunt illi suas facultates, neq; illis ad tēpus ægrè carēt: quia se beatiores eò putāt quòd plus habent bonorū vbi diu sunt futuri. Nobis si cœlum patriā esse credimus, illuc potius transmittere opes nostras conuenit, q̄ hīc retinere vbi subita migratione peritura nobis sint. Quomodo autē trāsmitteremus? nēpe si pauperum necessitatibus cōmunicamus: quibus quicquid erogatur, sibi datum Dominus imputat. Vnde egregia illa promissio, Qui largitur pauperi, Domino sceneratur. Item, Qui benignè seminat, benignè metet. Deponūtur enim in manū Domini quæ fratribus ex charitatis officio impēduntur. Ille, vt est bonæ fidei depositarius, olim restituet cū copioso scēnore. Ergo nātī sunt apud Deū nostra officia vt sint in eius manu quasi recōditę nobis opes? Et quis horreat ita loqui, quū toties ac tā apertē id testetur Scriptura? Cæterum si quis à mera Dei benignitate trāsillire velit ad operū dignitatē, his testimoniis ad errorem astruendū nihil iuuabitur. Nihil enim ritē inde colligas nisi meram diuinæ erga nos indulgentiæ propensionem: quandoquidem quòd nos ad beneficiendum animet, quamlibet vel solo eius intuitu indigna sint quæ illi exhibemus obsequia, nullum tamen perditum sinit.

7 Sed magis vrgent Apostoli verba: qui dum Theſſalonicenſes in tribulationibus conſolatur, eas inimici illis docet vt digni habeantur regno Dei pro quo patiuntur. Siquidem, inquit, iuſtum eſt apud Deum; reddere iis qui vos affligunt, afflictionem: vobis autem relaxatione nobiſcum, quum reuelabitur Dominus Ieſus e cælo. Author verò epiſtolæ ad Hebræos, Non eſt, inquit, iniuſtus Deus vt obliuiſcatur operis veſtri, & dilectionis quam oſtendiſtis in nomine ipſius, quòd miniſtraſtis ſanctis. Ad priorem locum reſpondeo, Nullam illic meriti dignitatem ſignificari: ſed quia Deus pater vult nos, quos elegit filios, Chriſtò primogenito conformari: ſicut oportuit illum primò pati, & tum denuſum intrare in gloriam ſibi deſtinatam: ita & nos per multas tribulationes oportet ingredi in regnum cælorum. Tribulationes ergo dum patimur pro Chriſti nomine, quædam veluti notæ imprimuntur nobis quibus oues gregis ſui Deus ſignare ſolet. Hac ergo ratione digni habemur regno Dei, quia ſtigmata Domini noſtri & magiſtri portamus in corpore, quæ ſunt filiorum Dei ſigna. Hac & illæ ſententiæ pertinent. Nos circumferre mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro: vt vita ipſius manifeſtetur in nobis. Nos paſſionibus eius conformari, vt perueniamus ad ſimilitudinem reſurrectionis ex mortuis. Quæ ſubicitur ratio, non ad probandam vllam dignitatem, ſed ſpem regni Dei confirmandam pertinet: ac ſi diceret, Vt iuſto Dei iudicio conuenit, vindictam ab inimicis veſtris expectere earum quas vobis intulerunt vexationum: ita vobis relaxationem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui ſic iuſticiam Dei decere tradit ſuorum obſequia obliuioni non mandare, vt propè iniuſtum fore innuat ſi obliuiſcatur, hanc rationem habet: Deus, quòd ſegniſſimam noſtri, in acuet, fiduciam nobis fecit, non irritum fore quem in gloriam nominis ſui ſuſceperimus laborem. Semper meminerimus, hanc promiſſionem, vt cæteras omnes, nihil fructus nobis allaturam niſi præcederet gratuitum miſericordiæ ſædus, cui tota ſalutis noſtræ certitudo incumberet. Eo autem facti, conſidere ſecurè debemus, obſequiſ etiam noſtris quamlibet inuignis non deſuturum à Dei liberalitate præmium. In ea expectatio e vt nos confirmet Apoſtolus, Deum aſſent non eſſe iniuſtum, quin conſtaturus ſit fidei ſemel datæ Iuſtitiæ igitur iſta magis ad diuinæ promiſſionis veritatem, quàm ad reddendam debiti æquitatem refertur. In quem ſenſum in ſigne eſt dictum Auguſtini: quod vt vir ſanctus repetere ſæpius pro memorabili non dubitauit, ita non indignū iudico quod aſſidue memoria repetamus. Fidelis, inquit, Dominus, qui ſe nobis feci debitorem: non aliquid à nobis accipiendo, ſed omnia promittendo.

8 Adducuntur & illæ Pauli ſententiæ, Si habeam omnem fidem, ita vt montes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Item, Nunc manēt fides, charitas: ſed maxima in his charitas. Item, Super omnia habete charitatem, quæ eſt vinculum perfectionis. Ex pri-
 mis duobus contendunt noſtri Phariſæi charitate nos iuſtificari potiùs quàm fide: virtute nimirum, vt ipſi aiunt, potiore. At nullo negotio di-
 luitur hæc argutio. Expoſuimus enim alibi, ad veram fidem nihil per-
 tinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de vera fide inter-
 pretamur, qua maiorem eſſe charitatem dicit: non tanquam ſit magis
 meritoria, ſed quia magis fructuofa eſt, quia latiùs patet, quia pluribus ſer-
 uat, quia ſemper viget: quum fidei vſus ad tempus conſiſtat. Si excellen-
 tiam ſpectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hîc Sermo
 Paulo non eſt. ſiquidem vnū iſtud vrget, vt mutua charitate nos in Do-
 mino viciffim ædificemus. Sed ſingamus, modis omnibus charitatem
 fidei præcellere: quis tamé ſano iudicio, imò quis omnino ſano cerebro,

2. Theſſ. 1.5

Heb. 6.10

Rom. 8.29

Luc. 24.26

Act. 14.22

Galat. 6.17

2. Cor. 4.10

Rom. 8.29

In Pſal. 32.109, &

alibi ſæpe.

1 Cor. 13.2, & 13

Coloſſ. 3.14

Reſut. antur Phariſæi

ſai noſtræ ætatis,

qui cõtendunt, nos

charitate iuſtifica-

ri, quia dicitur à

Paulo charitas ma-

ior fide, & ſpe. Vi-

de Calu ad Sadole-

tum, qui ſcripſerat

charitatem eſſe pri-

mam ac pot. ſimã

ſalutis noſtræ car-

ſum.

ex eo ratiocinetur magis iustificare? Vis iustificandi quæ penes fidem est, non in dignitate operis locatur. Sola Dei misericordia & merito Christi constat nostra iustificatio, quam dum fides apprehendit, iustificare dicitur. Nunc si aduersarios interrogas quo sensu iustificationem charitati assignent: respondebunt, Quia officium est Deo gratum, eius merito, ex diuine bonitatis acceptatione iustitiã nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iustificare dicimus, non quia iustitiam nobis sua dignitate mereatur: sed quia instrumentum sit quo Christi iustitiam gratis obtinemus. Isti, prætermissa Dei misericordia, Christoque præterito (vbi summa iustitiæ est) charitatis beneficio nos iustificari pugnant, quia supra fidem excellat. Perinde ac si quis aptiorem esse Regem disputet conficiendo calceo quàm sutores, quia sit infinito præstatiior. Hic vnus syllogismus amplo documento est scholas omnes Sorbonicas ne summis quidem labris degustare quid sit fidei iustificatio. Siquis autem rixator adhuc interpellat cur fidei nomen tantulo intervallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis nõ leuis ratio mihi constat. Quum enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & spei quodammodo subsint, quia ad cognitionem Dei spectant, ea omnia κατ' ἀνακρίψαλαίωσιν sub nomine fidei & spei cõplectitur: ac si diceret, Et Prophetia, & linguæ, & interpretandi gratia & scientia hunc habent scopũ, vt nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem non nisi per spem & fidem in hac vita agnoscimus. Quum ergo fidem & spem nomino, hæc omnia simul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc est, quantacunque sit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter hæc præcipua est charitas, &c. Ex tertio loco inferunt, Si perfectionis vinculum est charitas: ergo & iustitiæ, quæ nihil aliud est quàm perfectio. Primò, vt omittamus perfectionem illic à Paulo vocari dum probè constitutæ Ecclesiæ membra inter se bene cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim semper contrà excipiam, ad perfectionem istam nunquam nos peruenire nisi charitatis numeros impleamus: indèque inferam, quum omnes à charitatis complemento sint remotissimi, spem omnem illis perfectionis abscissam esse.

9 Nolo singula persequi quæ hodie stulti Sorbonistæ arrepta ex Scripturis temerè (vt quodque primùm obuium se tulit) testimonia aduersum nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula vt nec commemorare ipse possim, nisi velim haberi meritò ineptus. Itaque siuem faciã, vbi Christi sententiam explicuero, qua mirum in modũ sibi placent. Respondet enim Legiscõsulto roganti quid esset ad salutem necessarium, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quid vltra, inquit, volumus, quum ab ipso gratiæ authore per mandatorum obseruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quasi verò non constet, Christum iis respõsa sua attemperasse quibuscum negotium esse sibi videbat. Hic à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id simpliciter, sed quid faciendo ad ipsam perueniant homines. Et loquentis persona & ipsa interrogatio Dominum inducebat vt sic responderet. Ille persuasione legalis iustitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat nisi quæ essent opera iustitiæ, quibus salus compareretur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua est absolutum iustitiæ speculum. Nos quoque clara voce prædicamus seruanda esse mandata, si in operibus vita quaeritur. Atque hæc doctrina cognitu necessaria est Christianis: quomodo enim ad Christum confugerent, nisi se agnoscerent à via vitæ in mortis præcipitium excidisse? Quomodo autem intelligerēt quàm procul aberrarint à via vitæ, nisi prius qualis sit illa intelligant?

Tum

Non pugnare cum gratuita iustificatione fidei, dictum Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

Matt. 19. 17

Tum igitur demum recuperandæ salutis asyllum in Christo esse admonentur, dum cernunt quantum sit vitæ suæ cum diuina iustitia, quæ Legis obseruatione continetur, dissidium. Summa hæc est, si in operibus salus quæritur, seruanda esse mandata quibus instituimur ad perfectam iustitiam. Sed non est hîc hærendum nisi velimus in medio cursu deficere: nemo enim nostrum seruandis mandatis par est. Quoniam ergo Legis iustitia excludimur, ad aliud subsidium nos conferamus necesse est: nempe ad fidem Christi. Quamobrem vt hîc Dominus quem vana operum confidentia turgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde discat se esse peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium: sic alios qui eiusmodi sui notitia iam humiliati sunt, alibi, omissa Legis mentione, gratiæ promissione solatur, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus vestris.

Matth. 11. 29

10 Tandem, postquam Scripturam inuertendo defatigati sunt, ad argutias & sophismata delabuntur. Cauillantur in eo, quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus opponere. Quasi verò fides, quatenus obedientia est diuinæ volûtatis, suo merito iustitiam nobis conciliet: ac non potius, quòd Dei misericordiam amplectendo, Christi iustitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelij prædicatione, cordibus nostris obsignat. Talibus ineptiis diluendis si non immoror, veniam dabunt lectores: ipsæ enim, sine alieno impetu, suapte debilitate satis franguntur. Obiectionem tamen vnâ, quæ speciem habet aliquam rationis, obiter discutere libet, ne quibus non ad eò exercitatis negotium faciat. Quum eandem esse contrationum regulam dicet sensus communis, ac peccata singula iniustitiæ nobis vertantur, consentaneum esse aiunt, singulis quoque bonis operibus iustitiæ laudem tribui. Qui respondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non satisfaciunt. Equidem illis assentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem esse. Est enim prima à Deo defectio, quam sequuntur deinde particulares contra Legem transgressiones. Sed quòd videntur eandem statuere bonorum & malorum operum rationem in æstimanda iustitia vel iniustitia, in eo cogor ab ipsis dissentire. Iustitia enim operum est perfecta Legis obedientia. Itaque iustus operibus esse non potes nisi hanc velut rectam lineam perpetuo vitæ tenore sequeris. Ab ea vbi primum deflectisti, in iniustitiam prolapsus es. Hinc apparet, iustitiam non ex vno aut paucis operibus contingere, sed ex inflexibili indefessâque obseruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniustitiæ multò diuersissima est ratio. Qui enim scortatus est, aut furatus, vno delicto mortis est reus: quia in Dei maiestatem offendit. Impingunt ideo nostri isti argutiores, quòd ad illud Iacobi non aduertunt animum, Qui peccauerit in vno, factum omnium reum iam esse: quia qui veruit occidere, veruit & furari, &c. Proinde absurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iustum esse vniuscuiusque peccati stipendium: quia iusta Dei indignatione ac vltione digna sunt singula. Sed insulsus eris ratiocinator si ex aduerso inferas, vno opere bono conciliari posse hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

Fides nō iustificat quatenus est opus.

Iohan. 6. 29

Vnum bonū opus, aut plura non sufficere ad iustitiam coram Deo, licet vnū peccatum sufficiat ad dānationem: neque hîc valere axiomâ, contrariorū eadem est regula.

Iacob. 2. 10

De libertate Christiana.

CAP. XIX.

TRACTANDVM nunc de Christiana libertate: cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui summam Euangelicæ doctrinæ compendio complecti propositum sit. Est enim res apprime ne-

Quam necessaria cessaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè sine dubitatione aggre-
dit libertatis Chri- conscientiaè audentia multis hæsitant & resiliunt, semper variant & tre-
stiana cognitio. pidan: præsertim vero appendix est iustificationis, & ad vim eius intel-
 ligendam non parum valet. Imò qui Deum serio timent, hinc fructum
 incomparabilem percipient eius doctrinæ quam impij & Lucianici ho-
 mines lepidè suis disertiis exagitant: quia in spiritali ebrietate, qua cor
 reperiunt, quæuis proteruita illis est licita. Quare nunc opportunè in
 medium prodibit: deinde planiorem eius disputationem (nam leuiter a-
 liquoties supra à nobis attacta est) in hunc locum reuocare utile fuit: quia
 simulatque in. Et est aliqua mentio Christianæ libertatis, ibi aut feruēt
 libidines, aut insani motus surgunt, nisi maturè obuiam eatur lasciuis
 ingenijs istis, quæ alioqui optima quæque pessimè corrumpunt. Partim
 enim huius libertatis prætextu omnem Dei obedientiam excutiunt, & in
 effrænatam licentiam se proripiunt: partim indignantur, putantes om-
 nem moderationem, ordinem, rerumque delectum tolli. Quid hinc a-
 gamus, talibus angustiis circumsepti? An Christiana libertate valere ius-
 sa, huiusmodi periculis opportunitatem præcidamus? Atqui, ut dictum
 est, nisi ea tenetur, nec Christus, nec Euāgelij veritas, neque interior pax
 animæ rectè cognoscitur. Danda potius opera ne ad eò necessaria doctri-
 nę pars supprimatur, & occurratur tamen interim absurdis illis obie-
 ctionibus quæ inde nasci solent.

Tribus in partibus 2 Christiana libertas in tribus (ut ego quidem sentio) partibus sita
sitam esse Christia est. Prima, ut fidelium conscientia, dum fiducia suæ coram Deo iustifica-
nam libertatē. Pri- tionis quærenda est, sese supra Legem erigant atque efferant, totamque
ma ut fidelium cō- Legis iustitiam obliuiscantur. Nam quum Lex (ut alibi iam demonstra-
scientia, dum fidu- tum est) neminem iustum relinquit: aut ab omni spe iustificationis ex-
iam suæ corā Deo cludimur, aut ab illa nos solui oportet: ac sic quidem, ut nulla prorsus
iustificationis quæ- operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum se afferre debe-
runt, totā Legis iu- re ad obtinendam iustitiam cogitat, non potest modum aut finem præ-
stitiam obliuiscan- figere: sed debitorem vniuersæ Legis se constituit. Sublata igitur Legis
tur. mentione, & omni operum cogitatione seposita, vnam Dei misericor-
 diam amplecti conuenit quum de iustificatione agitur: & auerso à nobis
 aspectu, vnum Christum intueri. Non enim illic quæritur quomodo ius-
 ti simus: sed quomodo, iniusti licet ac indigni, pro iustis habeamur. Cuius
 rei si certitudinem aliquam assequi volunt conscientia, nullum Legi
 dare locum debent. Neque hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus su-
 peruacaneam esse, quos non ideo docere & exhortari & stimulare ad bo-
 num desinit, tamen apud Dei tribunal in eorum conscientijs locum non
 habet. Hæc enim duo ut multò diuersissima sunt, ita probè diligentèrque
 sunt à nobis distinguenda. Tota Christianorum vita, quædam pietatis
 meditatio esse debet: quoniam in sanctificationem vocati sunt. In hoc
 situm est Legis officium, ut eos officij sui admonendo, ad sanctitatis &
 innocentiaè studium excitet. At vbi conscientia sollicitantur quomodo
 Deum habeant propitium, quid responsurę sint, & qua fiducia constatu-
 ræ si ad eius iudicium postulentur: ibi non subducendum est quid Lex
 requirat, sed vnus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem Legis
 perfectionem superat.

Ephes. 1.4
1. Theff. 4.5

Gal. 3. 13, & 5. 1

3 In hoc cardine totum ferè argumentum Epistolæ ad Galatas ver-
 titur. Nam in sulcos esse interpretes qui docent Paulum in ea pro ceremo-
 niarum tantum libertate pugnare, ex locis argumentorum probari po-
 test. Quales isti sunt, Quod Christus factus sit pro nobis execratio, ut nos
 ab execratione Legis redimeret. Item, In libertate qua Christus nos li-
 berauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus
 dico, si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Et qui circuncidi-
 tur,

tur, debitor est vniuersæ Legis. Christus vobis otiosus factus quicumque per Legem iustificamini: à gratia excidistis. Quibus certè aliquid sublimius continetur quàm ceremoniarum libertas. Equidem fateor Paulum illic de ceremoniis tractare: quia illi cum pseudoapostolis pugna est, qui veteres Legis umbras, Christi aduentu abolitas, reducere in Christianam Ecclesiam moliebantur. Verùm ad hanc quæstionem expediendam disputandi erant altiores loci, in quibus tota controuersia posita erat. Primum, quia umbris illis Iudaicis obscurabatur Euangelij claritas, ostēdit in Christo nos solidam eorum omnium exhibitionem habere quæ Mo-
saicis ceremoniis adumbrabantur. Deinde, quia illi impostores pessima opinione imbuebant plebem, quæ hæc scilicet obedientia valeret ad promerendam Dei gratiam: hinc plurimum insistit, ne vllis Legis operibus, nedum minutis illis elementis, iustitiam se consequi posse coram Deo existiment fideles. Et simul docet damnatione Legis, quæ vniuersis hominibus alijs impendet, esse per crucem Christi liberos: vt plena securitate in vno Christo acquiescant. Qui locus huc propriè pertinet. Postremo conscientijs fidelium suam asserit libertatem, nequa religione in rebus non necessarijs obstringantur.

Galat. 4. 30

4 Altera, quæ ex superiore illa pendet, vt conscientia non quasi Legis necessitate coactæ, Legi obsequantur: sed Legis ipsius iugo liberæ, voluntari Deo vitrò obediant. Quoniam enim in perpetuis terroribus versantur quandiu sub Legis dominio sunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compositæ erunt nisi huiusmodi prius libertate donatæ. Exemplo & breuius & magis perspicuè assequemur quo hæc pertineant. Legis præceptum est vt diligamus Deum nostrum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima prius omni alio sensu & cogitatione est euacuanda, cor omnibus desiderijs expurgandū, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ. Qui præ alijs multum progressi sunt in via Domini, longissimè absunt ab hac meta. Nam etsi Deum ex animo diligunt, & sincero cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animæ partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quibus retrahuntur & sistuntur quominus citato ad Deum cursu pergant. Multo quidem conatu contendunt: sed caro partim eorum vires debilitat, partim ad sese applicat. Quid hinc faciant, dum sentiunt nihil se minus quàm Legem præstare? Volunt, aspirant, conantur: sed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentant aut meditantur operis, maledictum esse vident. Nec est quòd se quisque fallat, colligens opus eo ipso non omnino malum esse quia imperfectum, & ideo quod in eo boni est Deo nihilominus acceptum esse. Nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionem dminat, nisi rigore mitigato. Opus igitur suum consideret, quod pro parte bonum videri volebat: & eo ipso transgressionem Legis esse inueniet quia imperfectum est.

Secunda ratio libertatis Christianæ, hinc & sect. 5. 6.

Deut. 6. 5

5 En quomodo omnia nostra opera Legis maledictioni subiacent si ad Legis modum exigantur. Quomodo autem tum se alacriter accingent ad opus infelices animæ, pro quo non nisi maledictionem se referre posse considerent? Rursum si ab hac seuera Legis exactiōe, vel potius toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate vocanti respondebunt, & ducentem sequentur. In summa, qui Legis iugo astringuntur, seruis sunt similes quibus certæ in singulos dies operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in cōspectum dominorum venire audent, nisi exactus operatum modus contiterit. Filij verò, qui libetalius, & magis ingenue à patribus tractantur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, ali-

quidetiam vitij habentia offerre, confisi suam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiam si minus exactè fecerint quod volebant. Tales nos esse oportet qui certò confidamus, obsequia nostra indulgentissimo Patri probatum iri, quantulacunque sint, & quantumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetam nobis cõfirmat, *Malach. 3. 17* Parcarn eis, inquit, sicut solet pater filio parcere seruienti sibi: vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia cõnuere positum constat, quum simul obsequij meminerit. Neque hæc fiducia parum nobis necessaria est, sine qua frustra omnia conabimur: siquidem nullo nostro opere se coli reputat Deus, nisi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autè quì possit inter illos terrores, vbi dubitatur offendatúrne Deus, an colatur nostro opere?

Heb. 11. 3 6 Atque ea causa est cur author Epistolæ ad Hebræos quicquid in sanctis Patribus bonorum operum fuisse legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æstimet. De hac libertate illustis est locus in Epistola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari quia non sumus sub Lege, sed sub gratia. Quum enim fideles hortatus esset ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, nè exhiberent membra sua arma iniquitatis peccato, sed Deo se deuouerent tanquam ex mortuis viuentes, & membra sua arma iustitiæ Deo: illi verò contrà obiicere possent, se adhuc carnem secum ferre, plenam concupiscentiis, & peccatum in se habitare: subiicit eam consolationem à Legis libertate: ac si diceret, Tamen si nondum extinctum peccatum, necdum iustitiam in se viuere planè sentiant, non tamen esse cur formident, & animo deiiciantur quasi Deum semper offensum habeant ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege sint manumissi, ne eius regula sua opera examinentur. Qui verò peccandum inferunt, quia non sumus sub Lege, hanc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius finis est, nos ad bonum animare.

Tertia ratio libertatis Christianæ, hic cõ sect. 8. 7 Tertia, vt nulla rerum externarum, quæ per se sunt ἀδελφός, religione coram Deo teneamur: quin eas nunc vsurpare, nunc omittere indifferenter liceat. Atque huius etiam libertatis cognitio perquam nobis necessaria est: quæ si aberit, nulla cõscientiis nostris futura est quies, nullus superstitionum finis. Videmur hodie plerisque inepti qui disceptionem mouemus de libero esu carnium, de libero feriarum vestiũ que vsu, & similibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti quàm vulgò creditur. Nam vbi semel se in laqueum coniecerunt conscientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis postea exitus patet. Si quis dubitare inceperit an sibi in linteis, indusiis, sudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stupis incidet dubitatio: secum enim volutabit annon sine mantilibus cœnare possit, annon sudariis carere. Sicut paulò delicatior cibus illicitus visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedit: dum in mentem venit, se vilioribus adhuc cibis posse corpus sustentare. Si in suauiori vino hæsitauerit, deinde nec vappam, cum bona conscientiæ pace bibet: postremò nec dulciorem mundiorè que aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt super transversam (quod dicitur) festucam incedere nefas ducat. Non enim hîc leue certamen inchoatur: sed hoc controuertitur an his aut illis nos vti Deus velit: cuius voluntas cõsilio nostris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios desperatione in confusam voraginem abripi necesse est: alios contempto Deo & abiecto eius timore, viam sibi ruina facere quam expeditam nõ habeant. Quicumque enim tali dubitatione impliciti sunt, quoquò se vertant, præ-

sentem

sentem vbiq̄ue conscientiaꝝ offensionem vident.

8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per commune, profanum accipiēs) nisi qui existimat aliquid commune, illi commune est. Quibus verbis res omnes externas libertati nostra subicit: modo eius libertatis ratio animis nostris apud Deum constet. Verum si qua supersticiosa opinio scrupulum nobis iniiciat, quæ suapte natura pura erant, nobis contaminantur. Quare subicit, Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat. At qui diiudicat, si egerit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porro quod non est ex fide, peccatum est. Inter huiusmodi angustias quia omnia securè nihilominus audendo, se animosiores ostendunt, nonne se tantundem à Deo auertunt? qui verò aliquo Dei timore penitus afficiuntur, quum & ipsi cogantur multa admittere averse conscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales sunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione, qua tamen sola nobis omnia in vsum nostrum sanctificari testatur Paulus, intelligo autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in suis donis agnoscat. Nam multi quidem eorum Dei bona esse intelligunt quibus vtuntur, & Deū in operibus suis laudant: sed quum sibi data esse persuasum non habeant, quomodo gratias Deo agerent tanquam datori? Videmus in summa, quorsum hæc tendat libertas, nempe vt Dei donis nullo conscientiaꝝ scrupulo, nulla animi perturbatione vtamur, in quem vsum nobis ab ipso data sunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant anima nostra, & eius erga nos largitatem agnoscant. Hic enim comprehenduntur omnes libera obseruationis ceremoniæ, nequa necessitate ad eas obseruandas conscientiaꝝ attringantur: sed earum vsum Dei beneficio sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.

9 Est autem diligenter obseruandum, Christianam libertatem omnibus suis partibus rem spiritualem esse: cuius tota vis in formidolosis conscientia coram Deo pacificandis posita sit, siue de peccatorum remissione inquietæ sint ac sollicitæ, siue anxia sint vtum opera imperfecta & vitia carnis nostra inquinata Deo placeant, siue de rerum indifferentiu vtu torqueantur. Quare peruersè interpretantur, vel qui suis cupiditatibus ipsam prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in suam libidinem: vel qui nullam esse putant nisi coram hominibus vsurpata: deo que in ea vtenda nullam infirmorum fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc seculo peccatur. Nullus ferè est cui sumptuoso esse per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarum apparatu, in cultu corporis, in extruendis domibus luxuriosus splendor: qui non omni lauritiarum genere inter alios eminere velit: qui non sibi in suo nitore mirificè blandiatur. Et hæc omnia sub Christiana libertatis prætextu defenduntur. Aiunt res esse indifferentes: fateor: modò iis indifferenter quis vtatur. Cæterum vbi nimis cupidè appetuntur, vbi superbe iactantur, vbi luxuriosè effunduntur, quæ per se licita alioqui erant, his vitia fœdari certum est. Inter res indifferentes optimè distinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta est eorū mens & conscientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui consolationem suã habent, qui saturati sunt, qui nunc ridet, qui dormiunt in lectis eburneis, qui cõiungunt agrum agro, quorū conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ sunt, hominum vsibus permixtæ: imò Dei prouidentia destinatæ: nec ridere, aut saturari, aut nouas possessiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu musico delectari, aut vinum bibere, vsquam prohibitum est. Verum istud quidem: sed vbi

Hic & sect. 10. ostenditur, libertatē Christianā esse rem spiritualem: & eā peruersè interpretari quicunq̄, vel suis cupiditatibus ipsam prætexunt, vel ea abutantur cum fratrum infirmorum offensione.

Tit. 1. 15
Luc. 6. 24
Amos 6. 1, 4
Isa. 5. 8

rerum copia suppetit, in deliciis volutati, ac se ingurgitare, mentem & animum inebriare præsentibus voluptatibus, nouisque semper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vsu longissimè absunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant in modicam profusionem, tollant vanitatem & arrogantiam: vt pura conscientia Dei donis parè vtantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebunt legitimi vsus regulam. Desit rursus hæc moderatio, plebeia & communè que delicia nimirum sunt. Nam illud verè dicitur, In burro & rudi panno saepe animum purpureum habitare: interdum sub bysso & purpura simplicem humilitatem latere. Ita in suo quisque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel splendè viuat: vt meminerint omnes se à Deo ali vt viuant, nò vt luxurietur: ac legem hanc Christianæ libertatis putent si cum Paulo didicerint, in quibus sunt, iis contenti, esse: si norint & humiles esse & excellere: si docti sint vbique & in omnibus & saturari, & esurire, & abundare, & penuriam pati.

Philip. 4. 11

10 Errant & in eo plerique, quòd perinde ac si sua libertas incolumis ac salua non esset nisi testes haberet homines, promiscuè & imprudenter ea vtuntur. Qui importuna vsurpatione infirmos fratres sæpe numero offendunt. Videas hodie quosdam, quibus sua libertas non videtur consistere nisi per esum carnum die Veneris in eius possessionem venerint. Quòd edunt non reprehendo: sed exigenda est ex animis falsa isthæc opinio: si quidem cogitare debebant, nihil se sua libertate nouum consequi in hominum conspectu, sed apud Deum: & tam in abstinento constitutam esse, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt vescantur in carnibus an ouis, rubrisne an nigris vestibus induantur: satis superque est. Iam soluta est conscientia, cui eius libertatis beneficium debebitur. Et go etiam si posthac carnibus tota vita abstineat, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi sunt. Imò ideo quia liberi sunt, libera conscientia abstinent. Perniciosissimè vero labuntur quòd fratrum infirmitatem nullius pensi habent, quam sic sustineri à nobis decet nequid temere admittamus cum eorum offendiculo. Verùm interdum quoque interest, coram hominibus asseri nostram libertatem. Et hoc fateor, modus tamen summa cautione tenendus est: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abiciamus.

Quæ cauenda sint, quæ negligenda scândala. Quid scândalum datum, quid acceptum.

11 Dicam hîc itaque de scândalis non nihil, quo in discrimine habenda sint, quæ cauenda, quæ item negligenda: vnde postea statuere liceat quis sit inter homines libertati nostræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quæ scândalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ testimonium habet, nec ineptè exprimit quod significat. Siquid importuna aut leuitate, aut lasciuia, aut temeritate, nò ordine, nec suo loco facias quo imperiti imbecillesque offendantur, scândalum abs te datum dicitur: quoniam tua culpa factum fuerit vt eiusmodi offensio suscitaretur Ac omnino scândalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab authore rei ipsius profecta est. Scândalum acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admilla, malevolentia aut sinistra quadam animi malignitate in offensionis occasionem rapitur. Non enim hîc datum erat scândalum: sed sinistri illi interpretæ sine causa accipiunt. Priore illo scândali genere non nisi infirmi offenduntur: hoc autem secundo acerba ingenia & Pharisaica supercilia. Quare alterum vocabimus scândalum infirmorum, alterum Pharisæorum: ac sic libertatis nostræ vsus temperabimus, vt fratrum infirmorum ignorantia cedere debeat: Pharisæorum austeritati nequaquam. Quid enim infirmitati dandum sit, abunde multis locis ostendit Paulus.

Infirmos,

Infirmos, inquit, in fide suscipite. Item, Ne posthac alius aliū iudicemus: *Rom. 14. 1*
 verū illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio: *Ibid. 13*
 & multa in eum sensum, quæ ex eo loco peti satius est quàm hic referri.
 Summa est, ut nos, qui robusti sumus, infirmitates impotentium suffe- *Rom. 15. 1*
 ramus, nec placeamus nobis ipsis: sed vnusquisq; nostrū proximo pla-
 ceat in bonum, ad ædificationem. Alibi, Sed videte nequo modo facul- *1. Cor. 8. 9*
 ras vestra offendiculo sitis qui infirmi sunt. Item, Omnia quæ in macel- *Ibid. 10. 25*
 lo venduntur, edite, nihil ininterrogantes propter conscientiam. Porrò con- *Galat. 5. 13*
 scientiam dico non tuam, sed alterius. Denique tales estote ut nullum
 præbeatis offendiculum neque Iudæis, neque Græcis, neque Ecclesiæ Dei.
 Alio etiam loco, In libertatem vocati estis, fratres, tãtū ne libertatem
 vestram detis in occasionem carni, sed per charitatem seruite vobis inui-
 cem. Ita est sanè. Libertas nostra non aduersus imbecilles proximos da-
 ta est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, ut pacē
 cum Deo in animis nostris habentes, pacarē etiam inter homines viuam-
 us. Phariseorum autem offensio quācūq; facienda, discimus ex verbis *Matt. 15. 14*
 Domini: quibus iubet omitti illos, quia cæci sunt, duces cæcorum. Admo-
 nuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet negli-
 gendos, nec curandam esse eorum offensionem.

10 Restamen adhuc incerta pendet, nisi teneamus qui nobis sunt ha- *Quinam sint infirmi,*
 bendi infirmi, & qui Pharisei: quo discrimine sublato, non video quis *mi, quibus cauendum est,*
 prorsus restet inter offensiones libertatis vsus, qui nunquam sine sum- *ne offendiculum ponamus,*
 mo periculo foret. Verū mihi clarissimè definiisse videtur Paulus tum *de claratur ex Pauli doctrina & ex*
 doctrina tum exemplis quatenus vel moderanda sit libertas nostra, vel *plō.*
 offendiculis redimenda. Timotheum quum in cōsortium suum assume- *Act. 16. 3*
 ret, circumcidit: Titum ut circumcideret adduci nō potuit. Diuersa facta: *Galat. 2. 3*
 nulla consilij nec animi mutatio: nempe in circumcidendo Timotheo, *1. Cor. 9. 19*
 quum liber esset ab omnibus, omnibus semeripsum seruū fecit: & factus *Ibid. 22*
 est Iudæis quasi Iudæus, ut Iudæos lucrifaceret: iis qui sub Lege erāt, quasi *Galat. 2. 3*
 esset sub Lege, ut eos qui sub Lege erant lucrifaceret: omnibus omnia, ut *1. Cor. 10. 23*
 multos seruaret, quemadmodum alibi scribit. Habemus iustam libertatis
 moderationem, si cum fructu aliquo indifferenter contineri possit. Quid
 respexerit quum Titum circumcidere fortiter abnuī, ipse testatur, sic scri-
 bens, Sed neque Titus, qui mecum erat, quum esset Græcus, cōpulsus fuit *Galat. 2. 3*
 circumcidi, propter obiter ingressos falsos fratres qui subintroierant ad
 explorandum libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, quò
 nos in seruitutem adigerent: quibus ne ad tempus quidem cessimus per
 subiectionem, ut Euangelij veritas maneret apud vos. Habemus & neces-
 sitatem vindicandæ libertatis, si per iniquas exactiones Pseudopostolo-
 rum, ea infirmis in conscientia periclitatur. Vbiq; studendum charita-
 ti, & spectanda proximi ædificatio. Omnia, inquit alibi, mihi licent: at *1. Cor. 10. 23*
 non omnia expediunt. Omnia mihi licent: at non omnia ædificant. Ne-
 mo quod suum est querat, sed quod alterius. Nihil tam hac regula expedi-
 titius, quàm vtendum libertate nostra, si in proximi nostri ædificationē
 cedat: si ita proximo non expediat, ea tunc abstinendum. Sunt qui Pau-
 linam prudentiam simulant in abstinentia libertatis, nihil minus quàm
 in officia charitatis eam conferentes. Sux enim quieti vt consulant, om-
 nem libertatis mentionem sepultam optant: quum non minus interfit
 proximorum libertatem in eorum bonum & ædificationem interdum
 vsurpare, quàm pro ipsorum commodo, eam loco moderari. Pij autem
 hominis est cogitare, sibi liberam in rebus externis potestatem ideo esse
 concessam quò sit ad omnia charitatis officia expeditior.

11 Quicquid autem de excelsis offendiculis docui, ad res medijs *Quid carere ule-*
 & indifferentes referri volo. Nam quæ necessaria sunt factu, nullius of- *mus, ne offendiculi.*

Simus infirmis, locū fenticuli timore omittenda sunt. Quemadmodum enim charitati subii-
habere tātum in re cienda est nostra libertas: ita sub fidei puritate subsidere vicissim charitas
bus indifferētibus: ipsa debet. Equidem & hīc charitatis rationem haberi decet, sed vsque ad
itaq; hac doctrina aras: hoc est ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non est pro-
perperā abuti, qui banda eorum intemperies, qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui per-
in infirmorū gra- rumpere omnia malunt quā dissuere. At nec audiendi sunt qui quora-
tiam dicunt se mis- in mille impietatis formas duces se præbent, sic sibi agendum fingunt ne
sam audire. proximis sint offendiculo: quasi non interim proximorum conscientias
 in malum ædificent: præsertim vbi nulla spe exitus in eodem semper hæ-
 rent luto. Et suaues homines, seu doctrina, seu vitæ exemplo sit instituē-
 dus proximus, aiunt lacte pascendum esse, quem pessimis exitialibusque
 opinionibus imbuunt. Lactis potu se aluisse Corinthios Paulus com-
 memorat: sed si tum inter eos fuisset Papalismi sūa, an sacrificasset ad
 præbendum ipsis lactis potum? Minimè: nam lac venenum non est. Men-
 tiuntur ergo se alere, quos sub blanditiarum specie crudeliter necant. At-
 que vt demus, probandam ad tempus istiusmodi dissimulationem: quo-
 usque tandem pueros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquam grā-
 descunt, vt vel tenuem saltem aliquem cibum ferre possint: nec lacte
 fuisse vnquam educatos certum est. Cur nunc acrius cum illis non con-
 grediar, duæ rationes impediunt: quia vix dignæ sunt eorum ineptiæ
 quæ refutentur, quum apud omnes sanos merito sordeant: deinde quia
 *peculiaribus scriptis hoc abunde præstiti, nolo actum agere. Tantum
 hoc teneant lectores, quibuscunque scandalis Satan & mundus auertere
 nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne sequamur quod ille præ-
 scribit, strenuè nihilominus pergendum esse: deinde quicquid discrimi-
 num impendeat, non tamen liberum esse vel latum vnguem deflectere
 ab eiusdem Dei imperio, nec vlllo prætextu fas esse quicquam tentare nisi
 quod permittit.

1. Cor. 3. 2

Vide Epist. de fu-
giendis impiorū illi-
citis sacris. Itē E-
pist. de abiiciendis
vel administ. sacer-
dotijs &c. Item li-
bellum de vitand.
superstit. &c.

Hic & scēt. 15. tra-
ctatur, fidelium cō-
scientias Christi be-
neficio libertatem
adeptas eximi o-
mnium hominū po-
testate: & quomo-
do id intelligendū.

1. Pet. 1. 8

Galat. 5. 1, 4

De regimine spiri-
tuali & politico,
& quomodo distin-
guenda sint in liber-
tatis Christianæ
tractatione.

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea descri-
 psimus, donatæ fideles conscientia id Christi beneficio consequutæ sint,
 ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur, in quibus eas ef-
 se liberas Dominus voluit: omnium hominum potestate exemptas esse
 constituimus. Est enim indignum aut Christo gratiam tantæ suæ libera-
 litatis perire aut conscientias ipsis fructum. Neque res leuicula existimā-
 da nobis est, quam videmus tanti Christo constituisse: vtpote quam non
 auro, aut argento, sed proprio sanguine estimauit: vt Paulus non dubitet
 dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subie-
 ctionem tradimus. Siquidem non aliud agitaliquot capitibus Epistolæ
 ad Galatas, quā Christum nobis obscurari, vel potius extingui, nisi in
 sua libertate stent conscientia nostræ: à qua certè exciderunt, si possunt
 hominum arbitrio legum ac constitutionū vinculis illaqueari. Verum,
 vt res est cognitu dignissima, ita longiori magisque perspicua explica-
 tione indiget. Statim enim atque de humanarum constitutionum abro-
 gatione verbum factum est, ingentesturbæ partim à seditionis, partim à
 calumniatoribus commouentur: quasi vniuersa simul tollatur ac sub-
 uertatur hominum obedientia.

15 Ad eum ergo lapi lem nequis impingat, primùm animaduerta-
 mus duplex esse in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia
 ad pietatem & ad cultum Dei instituitur: alterum politicum, quo ad hu-
 manitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo
 eruditur. Vulgò appellari solent iurisdicctio spiritalis & temporalis, non
 in propriis nominibus: quibus significatur, priorem illam regiminis
 speciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ presentis vitæ
 sunt versari: non quidem in pascendo tantum aut vestiendo, sed in præ-
 scribendis

scribendis legibus quibus homo inter homines vitam sanctè, honestè, modestèque exigit. Nam illa in animo interiori sedem habet: hæc autè externos mores duntaxat componit. Alterù vocare nobis liceat, regnum spirituale: alterum, regnum politicum. Hæc autem duo, vt partiti sumus, seorsum singula dispicienda semper sunt: & dum alterum consideratur, auocandi auertendique ab alterius cogitatione animi sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varij reges & variaz leges præesse possunt. Hac distinctiōe fiet ne quod de spirituali libertate docet Euangelium, perperam ad politicum ordinem trahamus: ac si minus secundum externum regimen humanis legibus subiicerentur Christiani, quia soluta sunt coram Deo ipsorum conscientiaz: quasi propterea eximerentur omni carnis seruitute, quòd secundum spiritum liberi sunt. Deinde quia in iis etiam constitutionibus quæ ad spirituale regnum videntur pertinere, potest aliqua esse hallucinatio, inter has etiam ipsas discernere oportet quæ legitimæ habendæ sint, vt Dei verbo consentaneæ: quæ rursus locum apud pios habere non debeant. De civili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus etiam Ecclesiasticis dicere in præsentia superse- deo: quia plenior tractatio quarto libro conueniet, vbi de Ecclesiæ potestate agetur. Huius autem disputationis hæc sit clausula. **Quæstio** (vt dixi) per se non adeò obscura vel perplexa, plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientiaz forum non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget q̄ Paulus obediendum esse magistrati præcipit, non pœnæ solùm metu, sed propter conscientiam: vnde sequitur, politicis quoque legibus obstringi conscientias. Quod si ita esset, caderet quicquid paulò antè diximus, ac iam dicturi sumus de spirituali regim. ine. Vt hic nodus soluatur, primò operæpretium est tenere quid sit conscientia: ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. Nam sicuri quum mente intelligentiæque homines apprehendunt rerum notitiã, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicij, quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso suppressere quod nouit, sed eousque persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit, conscientiam simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absolunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, ne quid in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conscientia mille testes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientiaz interrogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author Epistolæ ad Hebræos, non habere amplius cōscientiam peccati: pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum nos amplius non arguat.

Distinctio inter externum & conscientiaz forum. Eadem tractantur lib. 4. cap. 10. sect. 3. 5. Rom. 13. 1. & 5

Quid sit conscientia, & quomodo sensus dicat Paulus obediendum esse magistratibus propter cōscientiam, tractatur hic & sect. 16.

Rom. 2. 15

*1. Pet. 3. 21
Heb. 10. 2*

16 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur: vt conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas In quem sensum Paulus scribit, complementum Legis esse charitatem ex pura conscientia & fide non ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostendit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam detulerant. His enim verbis, viuum esse colendi Dei affectum, syncerumque piè & sanctè viuèdi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum testatur apud Lucam idem Paulus, se operam dedisse vt bona

1. Tim. 1. 5

Act. 24. 18

conscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum est, quòd bonæ cōscientiæ fructus ad homines vsque manant ac perueniūt. Propriè autem loquendo, solum Deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere conscientiam lex dicatur, quæ simpliciter hominem ligat, sine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animum purumque ab omni libidine, Deus præcipit, sed quanlibet verborum obscœnitatem & externam lasciuiam prohibet Huius legis obseruationi, etiam si nullus in mundo homo viueret conscientia mea subiicitur. Ita qui se intemperanter gerit, non tantùm eo peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstrictam habet apud Deum. Alia in rebus per se mediis est ratio. Abstinerere enim debemus si quod pariant offendiculum: sed libera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur. Siquis inicit scrupulum (inquit) noli attingere, propter cōscientiam. Dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Peccaret homo fidelis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed vt cunq̄e fratris respectu necessaria illi sit abstinencia, vt à Deo præscribitur, non tamen conscientia libertatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

1. Cor. 10. 28

De Oratione, quæ præcipuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quot. die percipimus.

CAP. XX.

Breuis ἀνακεφαλαίωσις eorū quæ hæctenus sunt tractata ab initio totius operis, & tractatio ad doctrinam Inuocationis Dei.

EX HIS quæ hæctenus disputata sunt, non obscure perspiciamus quàm sit homo bonorum omnium egenus ac inanis, vt quæ illi omnia de sint salutis adiumenta. Quare si præsidia quærit quibus inopiz suæ succurrat, extra se exeat oportet, & aliunde ea sibi comparet. Hoc postea nobis explicatum est, Dominum sese vltro ac liberaliter in Christo suo exhibere, in quo pro nostra miseria omnem fœlicitatem, pro nostra inopia opulentiam offert, in quo cœlestes thesauros nobis aperit, vt dilectum Filium suum tota fides nostra intueatur, ab ipso tota nostra expectatio pendeat, in ipso tota spes nostra hæreat & acquiescat. Hæc quidem secreta est absconditæque philosophia, & quæ syllogismis erui non potest: sed scilicet eam perdiscunt quibus oculos aperuit Deus, vt in suo lumine lumen videant. Postquam verò fide edocti sumus, agnoscere quicquid nobis necesse est, nobisquæ apud nos deest, id in Deo esse ac Domino nostro Iesu Christo: in quo scilicet omnem suæ largitatis plenitudinem Pater residere voluit, vt inde (velut ex vberissimo fonte) hauriamus omnes: superest vt in ipso queramus, & ab ipso precibus postulemus quod in ipso esse didicimus. Alioqui scire Deum bonorum omnium dominum ac largitorem, qui nos ad se poscendum inuitet: ipsum verò nec adire, nec poscere ad eò non prodesset, vt *perinde* id futurum sit ac si quis indicatum thesaurum, humi sepultum ac defossum, negligat. Proinde Apostolus, vt ostenderet otiosam à Dei inuocatione esse non posse veram fidem, hunc ordinem posuit: Sicuti ex Euangelio nascitur fides, sic per eam ad inuocandum Dei nomen corda nostra formari. Atque hoc ipsum est quod aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui testimonium Euangelij cordibus nostris obsignat, erigere spiritus nostros vt vota sua exponere Deo audeant, excutare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Hoc ergo postremum, quia obiter duntaxat antè dictum & quasi leuiter tractatum est, nunc fusiùs tractari conuenit.

Rom. 10. 14

Rom. 8. 26

Hic & sect. 3. tractatum, quæ necess

2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quæ nobis apud cœlestem Patrem repositæ sunt opes, penetremus. Est eam quædam hominum

minum cum Deo communicatio: qua sanctorum cœli ingressi, de suis promissis illum coram appellant: ut quod verbo duntaxat annunti crediderunt non fuisse vanum, ubi necessitas ira postulat, experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus, à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur postulare: adeò verum est, oratione effodi thesauros, quos Euangelio Domini indicatos fides nostra intuita fuerit. Iam verò quàm necessaria sit & quot modis utilis sit precandi exercitatio, nullis verbis satis potest explicari. Non abs re est profectò quòd cœlestis Pater vnicum in sui nominis inuocatione salutis præsidium esse testatur, qua scilicet præsentiam & prouidentiam eius, per quam rebus nostris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos sustineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miserè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totum ipsum, ut se nobis præsentem exhibeat, accersimus. Hinc eximia conscientis nostris requies ac tranquillitas nascitur: siquidem necessitate, quæ nos premebat, Domino exposita, vel in eo abùde quiescimus, quòd illum nihil malorum nostrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè consulere posse persuasi sumus.

3 Sed enim, dicit quispiam, annò sine monitore etiam nouit & qua parte urgeamur, & quid nobis expediat: ut superuacuum quodammodo videri queat ipsum precibus nostris sollicitari, perinde atque conuiuentem, aut etiam dormientem, donec voce nostra expergefactus fuerit? Verùm qui sic ratiocinantur, quem in finem suos ad orandum instituerit Dominus non animaduertunt: neque enim id tam sua ipsius, quam nostra potiùs causa ordinauit. Vult quidem, ut æquum est, sibi ius suum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid expetunt homines, & sentiunt ad suam utilitatem facere, idque votis testatum faciunt. Sed huius quoque sacrificij quo ipse colitur utilitas ad nos redit. Itaque sancti patres quò Dei beneficia apud se & alios confidentiùs iactarunt, eò acrius ad precandum fuerunt incitati. Vnum Eliæ exemplum nobis satis erit: qui de consilio Dei certus, postquam regi Achab pluuiam nò temerè pollicitus est, anxie tamen inter genua precatur, famulumque septem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abroget, sed quòd officij sui esse nouit, ne somnolenta vel torpida sit fides, sua desideria apud Deum deponere. Quare tamen nobis ad miseras nostras stupidis & hebescentibus, ipse pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque succurrit nò rogatus: nostra tamen plurimum interest assidue ipsam à nobis implorari, ut serio ardentique eius semper querendi, amandi, colendi desiderio cor nostrum inflammetur, dum assuescimus ad ipsum, velut ad sacræ anchoram in omni necessitate confugere. Deinde ut nulla cupiditas, nullumque omnino votum animum nostrum subeat, cuius ipsum testem facere pudeat: dum vota nostra omnia coram eius oculis siltere, adeòque totum cor effundere discimus. Tum ut ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire nostra prece adiuuamur. Ad hæc quod petebamus cõsequuti, votis nostris ipsum respondisse persuasi, hinc ad medirandam eius benignitatem ardentius feramur: & simul maiori cum voluptate amplexemur quæ precibus agnoscimus fuisse impetrata. Postremò ut eius prouidentiam animis nostris pro imbecillitatis nostræ modo vsus ipse & experimentum confirmet, dem intelligimus ipsum non modò polliceri, se nunquam nobis defuturum, & aditum vtrò ad se appellandum in ipso necessitatis articulo patefacere: sed manum semper habere extentam ad suos iuandos: nec lactare eos verbis, sed præseni operari. Hæc ob res clementissimus Pater, ut cunque nunquam

vel dormiat vel torpeat, dormientis tamen torpentisq; speciem plerumque præbet, quò ita ad se petendum, rogandum, flagitandum magno nostro bono nos, alioqui desides & ignauos, exerceat. Nimum ergo insulse illi, qui, vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum omnium custodiæ excubantem, frustra nostris interpellationibus fatigari garrunt: quum non frustra Dominus contra te stetur se propinquum esse omnibus inuocantibus nomen suum in veritate. Nihilotenus est quod alij nugantur, superfluam esse eorum petitionem quæ vltro largiri paratus sit Dominus: quum ea ipsa quæ à spontanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus nostris concessa velit agnosci. Quod testatur memorabilis illa sententia Psalmi, cui multæ similes respondent, Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum: quæ Dei prouidentiam sua sponte curandæ piorum saluti intentam sic commendat, vt tamen non prætereat fidei exercitium, quo abstergitur socordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cæcorum necessitati subueniat: sed vult ipse vicissim audire nostros gemitus, quò suam erga nos amorem meliùs probet. Atque ita vtrunque verum est, non dormire neque dormitare custodem Israelis, & tamen cessare quasi nostri oblitum, vbi nos torpentes ac mutos videt.

Psal. 145. 19

Psal. 34. 16

Psal. 121. 4

Prima lex rite institueda orationis, hinc & sect. 5.

4 Porro ritè probèque instituendæ orationis esto hæc prima lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animoque compositi simus. Quod scilicet quantum ad mentem consequemur, si carnalibus curis cogitationibusque expedita, quibus à recto puroque Dei intuitu auocari aut deduci queat, non modò tota intendat se in precationem, sed etiam quoad fieri poterit supra seipsam eleuetur ac feratur. Neque verò mentem hinc requito ira explicitam, vt nulla solitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contra multa anxietate orandi feruorem in nobis accendi (qualiter sanctos Dei seruos, ingentes cruciatus nedum solitudines videmus testari, quum è profunda abyssu atque è mediis mortis faucibus querulam se ad Dominum efferre vocem dicunt) sed alienas & extraneas omnes curas abigendas dico, quibus huc & illuc vaga ipsa mens circumferatur, & è cælo detracta in terram deprimatur. Supra se verò ipsam eleuari oportere intelligo, nequid eorum quæ cæca & stolidi nostra ratio commentari solet, in Dei conspectum proferat, nec se intra vanitatis suæ modulū constriictam teneat, sed ad puritatem Deo dignam assurgat.

1. Cor. 10. 28

5 Vtrunque notatu apprimè dignum, vt quisquis se ad orandum comparat, illuc suos sensus studiàque applicet, neque (vt fieri solet) distrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas testis illa licentiæ nimum lasciuientis & ab omni metu soluta. Qua in re tantò enixius laborandum est quantò magis difficilem experimur: nemo enim sic intentus est ad precandum quin multas obliquas cogitationes obrepere sentiat, quæ orationis cursum vel abrumphant vel flexu aliquo ac diuerticulo morentur. Hinc verò nobis succurrat quàm indignum sit, vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit, abuti tanta eius humanitate, sacra profanis miscendo, dum eius reuerentia mentes nostras sibi deuinctas non tenet: sed perinde ac si nobis sermo esset cum homine vulgari, inter orandum, omissio illo, huc vel illuc transuolamus. Sciamus ergo non alios rite probèque se accingere ad orandum, nisi quos afficit Dei maiestas, vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Atque id sibi vult ceremonia eleuationis manuum, vt meminerint homines se procul remotos esse à Deo, nisi sensus suos in sublime tollant. Sicut etiam dicitur in Psalmo, Ad te leuavi animam meam. Et sepius hanc loquedi formam usurpat Scriptura, oratio-

Psal. 25. 1

nem

nam tollere: ne in suis precibus desideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hęc summa sit, quo liberalius nobiscum Deus agit, comiter nos inuitans vt in sinu suum curas nostras exoneremus, minùs nos esse excusabiles nisi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus aliis omnibus apud nos præponderat, nòsque ad se trahit, vt studia sensùsque nostros seriò ad orandum applicemus: quod fieri non potest nisi mens cum impedimentis fortiter luctando sursum emergat. Alterum proposuimus, ne petamus nisi quatum nobis Deus permittit. Et si enim iubet nos effundere corda nostra, non tamen stultis ac prauis affectibus indifferenter habenas laxat: & dum promittit se facturum secundum piorum voluntatem, non eousque procedit indulgentia, vt eorum arbitrio se submittat. Atqui in vtroque passim grauitur delinquitur: neque enim modò reuerere sine fronte, sine reuerentia Deum pleriq; de suis ineptiis interpellare audent, & quicquid per somniù adlibuerit, ad eius tribunal impudenter proferre: sed tanta vel stoliditas vel stupiditas eos tenet, vt spurcissimas quasq; cupiditates obtrudere Deo audent, quatum conscios facere homines vehementer pudeat. Audaciam hanc riserunt atque etià detestati sunt quidam profani homines, vitium tamen ipsum semper regnavit: atque hinc factum est vt ambitiosi Iouem sibi patronum asciscerent, avari Mercurium, Apollinem & Mineruam doctrinæ cupidi, bellicosi Martem, Venere[m] libidinosi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorem licentiam illicitis suis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quàm si patescunt paribus iocose fabularentur. Atqui non patitur Deus suam facilitatē ita haberi ludibrio, sed ius suum sibi vendicans, vota nostra suo imperio subiicit & freno coercet: ideo tenendum est illud Iohannis, Hęc est fiducia nostra, quòd si quid petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. Ceterum quia tantæ perfectioni longè abest quin pares sint facultates nostræ, querendum est remedium quod subueniat. Quemadmodum mentis aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eodem sequi necesse est. Vtrunque verò longè infra subsistit, imò veriùs fatiscunt & deficiunt, aut in contrarium feruntur. Ideo vt huic imbecillitati succurrat Deus, Spiritum in precibus nobis dat magistrum, qui dicit quod rectum est, atque affectus nostros moderetur. Quia enim quid orandum sit quemadmodum oportet nescimus, in subsidium ille subit, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus, non quod ipse re vera vel precetur vel ingemiscat: sed fiduciã, vota, suspiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquam sufficerent naturæ vires. Neq; ab re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emittunt fideles: quia nò ignorant qui verè exercitati sunt in precibus, cæcis anxietatibus ita se perplexos constringi vt vix reperiant quid profani expediat: imò dum conantur balbutire, impliciti hæsitant: vnde sequitur singulare esse rectè orandi donum. Hęc non eò dicuntur quòd nos ipsi propriæ desidii fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quam plus satis sumus proclues (qualiter impiæ quorundam voces audiuntur, oscitantur esse expectandum donec ille meutes nostras a libi occupatas præueniat) sed potius vt nostram ignauiam socordiamq; pertaxet, tale spiritus adiniculum expectamus. Nec verò Paulus, quum iubet orare in Spiritu, ideo desinit ad vigilantiam hortari: significans ita vigere Spiritus instinctum ad formandas preces, vt conatum nostrum minime impediatur vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri quàm efficaciter corda nostra impellat fides.

6 Esto & altera lex, vt rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seriò cogitantes omnibus quæ petimus nos indigere, seriù imò ardentem impetrandi affectum jungamus cum ipsa precatione. Multi

D, iij.

Psal. 62. 9.

1. Ioh. 3. 14

Rom. 8. 26

1. Cor. 14. 15

Secunda lex rite precandi, hęc & sec. 7a

enim defunctoriè preces ex formula recitant ac si pensum Deo soluerēt & quanquam fatentur necessarium suis malis remedium hoc esse, qui Dei ope quam implorant carere exitiale sit: apparet tamen hoc officio ipsos defungi ex more: quia interim frigent animi, neq; expendunt quid postulent. Generalis quidem & confusus necessitatis suæ sentus illuc eos ducit: sed non eos sollicitat quasi in re præsentī, vt egestatis suæ leuamentant. Porro quid odiosius aut etiam Deo magis execrandum putamus. hac fictione, vbi quis veniam peccatorum postulat, interim aut se peccatorem non esse cogitans, aut certè peccatorem esse non cogitans? nempe quæ Deus ipse planè ludibrio habetur. Atqui eiusmodi prauitate, vt nuper dixi, refertum est hominum genus, vt defungendi causa permulta sæpe flagitent à Deo, quæ citra eius beneficentiam aut sibi aliunde euenire, aut iam apud se residere pro certo iudicant. Aliorum leuius delictū esse videtur, sed neq; ipsum tolerabile: vt preces sine meditatione demurmurent qui tantum hoc principio imbuti sunt, votis litandum esse Deo. Piis autem maximè cauendum ne vnquā prodeant in conspectum Dei quicquam postulaturi, nisi quod & serio animi affectu exardescunt, & ab ipso simul obtinere cupiunt. Quinetiam tamen si in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo intuitu necessitati nostræ consulere, ea tamen nō minori desiderij feruore & vehementia peti conuenit. Vt quū poscimus nomen eius sanctificari, ardentè (vt ita dicam) esurienda & sitienda est illa sanctificatio.

Omni tempore orandum esse, & in summa rerum omnium tranquillitate solā peccatorū nostrorū recordationē nobis non leuē stimulū esse debere ad exercitium.

Iacob. 5. 13

Psal. 32. 6

Ephes. 5. 18

7 Si quis obiiciat, non semper æquali necessitate vrgeri nos ad precandum, fateor id quidem: atque hæc distinctio nobis ab Iacobo vtiliter traditur, Tristatur quis inter vos? oret: qui lætus est, canat. Ergo dicat ipse communis sensus, quia nimium pigri sumus, prout res exigat, nos acriter à Deo pungi ad strenuè orandum. Et hoc tempus opportunum nominat Dauid: quia (sicuti pluribus aliis locis docet) quo nos durius premunt molestiæ, incommoda, timores, aliæque species tentationum ac si nos Deus ad se accerseret, liberior patet accessus. Interea non minùs verum est illud Pauli, omni tempore orandum esse: quia vtcunque ex animi nostri sententia res prosperè fluant, & vndique nos circundet lætitiæ materia, nullum tamen est punctum temporis quo nos ad precandum inopia nostra non hortetur. Abundat quispiam vino & tritico: quando buccella panis nisi assidua Dei gratia frui non potest, non impediunt cellæ vel horrea quominus panem quotidianū postulet. Iam si reputemus quot singulis momentis discrimina imminuant, nullum ab orando immune nobis esse tempus docebit metus ipse. Hoc tamen in spiritualibus melius licet cognoscere. Quando enim tot peccata, quorum nobis sumus conscij, nos securos cessare sinent quin suppliciter & culpam & pœnam deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedunt, quin ad auxilium properemus? Adhæc regni Dei & gloriæ studium non per interualla, sed assiduè nos rapere ad se ita debet vt eadem semper nos maneant opportunitas. Ergo non frustra toties nobis præcipitur orandi assiduitas. Nondum de perseuerantia loquor, cuius postea fiet mentio: sed Scriptura assiduè orandum admonens, socordiam nostram coarguit: quia non sentimus quàm necessaria sit nobis hæc cura & sedulitas. Hac regula hypocrisis & Deo mentiendi calliditas ab oratione arcetur, imò longè abigitur. Promittit Deus se propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, & inuenturos denuntiat qui quæserint in toto corde: eò minimè aspirant qui sibi placent in suis fordibus. Itaque pœnitentiam legitima oratio postulat. Vnde illud tritum in scripturis, Deum sceleratos non exaudire, & preces eorum esse execrabiles, sicuti & sacrificia: quia æquum est vt Dei aures clausas inueniant qui obserant corda

corda sua, nec Deum flexibilem sentiant qui sua duritie prouocāt eius rigorem. Apud Isaiam minatur in hunc modum, Quum multiplicaueritis preces vestras, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Item apud Ieremiam. Clamaui & renuerunt audire: clamabūt ipsi vicissim, & non audiam. quia summi probri loco ducit, iactari scædus suum ab improbis, qui factum eius nomen tota vita polluunt. Vnde apud Isaiam conqueritur, quum labiis ad se Iudæi accedant, cor eorum esse longè remotum. Non restringit quidem hoc ad solas preces: sed fictionem in singulis cultus sui partibus se abominari asserit, Quò pertinet illud Iacobi, Peritis, & nō accipitis: quia malè petitis, vt in voluptates vestras infumatis. Verum quidem est (vt paulò pōst iterum videbimus) non inniti dignitati piorū quas fundunt preces: nō tamen superuacua est Iohannis admonitio, Siquid petierimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius seruamus: quandoquidem mala conscientia ianuam nobis claudit. Vnde sequitur, nec rite precari, nec exauditi nisi synceros Dei cultores. Displiceat igitur in suis malis quisque se ad orādum cōparat: & (quod sine pœnitentia fieri nō potest) induat mendici personam & affectum.

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione se abdicet, omnem dignitatis opinionem exuat, omni denique sui fiducia decedat quisque se coram Deo sistit precandi causa, dans in abiectioe sui gloriam Deo in solidū. ne siquid, vel minimum arrogemus nobis, cum inani nostra inflatione ab eius facie concidamus. Huius submissionis, quæ omnem altitudinem prosternit, frequentia exempla in Dei seruis habemus: quorum vt quisque est sanctissimus, ita quum in Domini conspectum prodit, plurimum prosternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipse commendauit, Non in iustitiis nostris dicebat, coram te fundimus preces: sed in misericordiis tuis magis. Exaudi nos Domine. Domine propitius sis nobis. Exaudi nos, & fac quæ petimus, propter te ipsum: quia inuocatum est nomen tuum super populum tuum, & super locum factum tuum. Neque verò obliqua figura, vt fieri solet, quasi vnus è populo se turbæ permiscet, quin potius seorsum reatum fatetur, supplexque ad veniæ asyllum confugit: sicuti desertè pronuntiat, Quum ego confessus essem peccata mea & populi mei. Hanc quoque humilitatem suo exemplo præscribit David, Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Tali forma precatur Isaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in viis tuis fundatum est seculum, ideo seruabimur. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quasi pannus scædatus, omnes iustitiæ nostræ. & emarcuimus nos omnes quasi solium, & iniquitates nostræ quasi ventus dispergunt nos. Et non est qui inuocet nomē tuū: qui se excitet vt apprehendat te. Quoniā abscondisti faciem tuam à nobis, & tabescere nos fecisti in manu iniquitatis nostræ. Nunc igitur Domine, tu es pater noster, nos sumus lutum: tu es formator noster, & nos sumus opus manus tuæ. Ne irascaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En respice, agedum, nos omnes sumus populustuus. Vide vt nulla prorsus fiducia nitantur nisi hac vna, quòd se Dei esse cogitantes, illi se fore curæ non desperant. Non secus Ieremias, Si iniquitates nostræ responderint contra nos, fac propter nomen tuum. Verissimè enim simul ac sanctissimè scriptum est (à quocunque tandem sit) quod ab incerto auctore scriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima tristis & desolata super magnitudine mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dant tibi gloriam Domine. Non secundum iustitias patrum fundimus preces in conspectu tuo, & coram facie tua petimus miseri-

*Ies. 1. 1.**Iere. 11. 7, 8, & 11.**Isa. 29. 13.**1. Iohan. 3. 22.**Tertia lex rite precandi, hic & scet.**Da. 9. 18.**Ibidem 20.**Psal. 143. 2.**Isa. 64. 5.**Ier. 14. 7.**Baruch, 2. 18.*

cordiam, Domine Deus noster: sed quia tu es misericors, miserere nostri; quia peccauimus coram te.

*Ritè precandi initium
venia deprecatio.
Vide c. 4. sect. 9.*

*Psal. 25. 6.
Ibidem 18.*

Psal. 51. 7.

9 Denique ritè precandi initium atque etiam præparatio est veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confessione. Neque enim sperandū est vt quicquā à Deo impetret, vel sanctissimus quisque, donec gratis reconciliatus ei sit: nec fieri potest, vt aliis Deus sit propitius, nisi quibus ignoscit. Vnde non mirum si hac clauē ianuam sibi fideles aperiant ad orandum, quod ex compluribus Psalmorum locis discimus. Dauid enim aliud postulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & transgressionum mearum ne memineris: secundum misericordiam tuam remiscere mei propter bonitatem tuam Domine. Item, Respice afflictionē meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiā videmus non satis esse si in singulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, nisi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem induta videri poterat. Nam & idem Propheta alibi scelus vnum graue cōfessus, hac occasione vsque ad vterum matris reuoluitur, in quō iam labem contraxerat: non vt culpam ex naturæ corruptela extenuet, sed vt totius vitæ peccata accumulans, quo seuerior est in se damnando, magis exorabilem Deum reperiat. Etsi autem non semper expressis verbis peccatorum remissionem postulant sancti, si tamen diligenter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facile quod dico occurreret, orandi animum sumpsisse ex sola Dei misericordia, atque ita semper exordium fecisse ab eo placando: quia si quisque suam cōscientiam interroget, tantū abest vt audeat familiariter curas suas apud Deum deponere, vt ad omnem accessum trepidet, nisi misericordia & venia fretus. ER quidem & alia specialis confessio, vbi pœnarum leuationem optant, vt simul orent peccata sibi ignosci: quia absurdum esset effectum tolli velle, manente causa. Cauendum enim est ne stultos & aegrotos imitemur, qui de curandis tantū accidentibus solliciti, radicē ipsa morbi negligant. Quā prius danda opera est vt nobis propitius sit Deus, quā vt fauorem iuum externis signis testetur: quia & hunc ordinem tenere vult ipse, & parum nobis prodesset eum habere beneficū nisi conscientia placatum sentiens, penitus amabilem nobis redderet. Quod etiā monemur Christi responso: nam quum paralyticum sanare decretum esset, Remittuntur (inquit) tibi peccata tua: erigens animos scilicet ad id quod præcipuè optandum est, vt nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructum reconciliationis in ope nobis ferenda proferat. Cæterū præter specialem illam præsentis reatus confessionem, qua fideles pro impetanda cuiusque culpæ & pœnæ venia supplicant, generalis illa præfatio, quæ conciliat precibus fauorem, nunquam omittenda est: quia nisi in gratuita misericordia fundatę nunquam Deum exorabunt. Quò referri potest illud Iohannis, Si confiteamur peccata nostra, si fidelis est & iustus, vt nobis remittat, & nos emundet ab omni iniquitate. Vnde preces sub lege sanguinis expiatione consecrari oportuit, vt acceptæ essent, atque ita commonefieret populus se tanta honoris prærogatiua indignū esse, donec à suis inquinamentis purgatus, ex sola Dei misericordia conciperet precandi fiduciam.

Mat. 9. 2.

1. Iohannis. 1. 9.

*Quo sensu accipiē
dæ sint orationes
quædam sanctorum
quibus propriæ iustitiæ suffragiū citare videntur ad exorandum Deum.*

Psal 86. 2.

Iesa 33. 3.

2. Reg. 20. 4.

Psal 34. 16.

10 Quòd autem propriè iustitiæ suffragium interdum ad exorandum Deum tacitè sancti videntur (vt quum Dauid dicit, Custodi animā meā, quia bonus sum. Item Ezechias, Recordare Domine obsecro, quòd ambulauī coram te in veritate, fecique in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil sibi aliud volunt, quā ex ipsa regeneratione, seruos Dei se ac filios testari, quibus ipse fore se propitium recipit. Per Prophetā docet (vt iam visum est) oculos suos super iustos esse, aures suas in preces

preces eorum. Rursus per Apostolū, nos impetraturos quicquid petierimus, si mandata sua obsequemur. Quibus sententiis pretium orationi nō statuit ab operum meritis: sed ita stabilire vult eorum fiduciam qui sibi non fucatae integritatis & innocentiae probè conscij sunt, quales oportet esse fideles vniuersos. Siquidem ex ipsa Dei veritate sumptum est quod dicit apud Iohannem cecus illuminatus, non exaudiri à Deo peccatores: si peccatores modò recepto Scripturae vsu intelligimus, qui citra iustitiae desiderium toti suis peccatis indormiunt & acquiescunt: quando nullum cor in synceram Dei inuocationem vnquā prorumpet quod non simul ad pietatem aspiret. Talibus ergo promissis respondēt sanctorum obtestationes, quibus suae vel puritatis vel innocentiae mentionem iniiciunt, quò sibi exhiberi sentiant quod est omnibus Dei seruis expectandum. Deinde, tum ferè vsi reperiuntur hoc precationis genere dum se coram Domino cum suis hostibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optant. In hac verò comparatione mirum non est si iustitiam suam & cordis simplicitatem protulerunt, quò ex causae ipsius aequitate magis ad ferendas sibi suppeticas Dominum promouerent. Id ergo boni pio pectori non praeripimus, quia suae puritatis conscientia coram Domino fruatur ad se confirmandum in promissionibus quibus veros suos cultores Dominus solatur & fulcit: sed impetrandi fiduciam, deposita proprii meriti cogitatione, sola Dei clemētia subniti volumus.

11 Quarta demum vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orandum animemur. Res quidem in speciem contrariae, cum sensu iustae vltionis Dei coniungere certam fiduciam fauoris: quae tamen inter se optimè cōueniunt, si propriis malis oppressos sola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus poenitentiam, & fidem socias esse inseparabili vinculo simul connexas, quarum tamē altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atque hunc consensum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit in multitudine bonitatis tuae ingrediar domum tuam: adorabo in templo Sanctitatis tuae cū timore. Sub Dei bonitate fidē cōplectitur, timorem interea non excludens: quia non tantum eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbiae & securitatis oblitos sub metu nos continet. Fiduciam verò non intelligo, quae solutā omni anxietudinis sensu mentem suauis & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorū est qui rebus cunctis ex voto fluctibus, nulla tanguntur cura, nullo desiderio vrūtur, nullo timore afluāt. Optimus autem ad inuocationem Dei stimulus sanctis est, dū necessitate sua districti summa irrequietudine vexantur, & tantum non exanimantur in seipsis, donec opportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affluet Dei bonitas, vt praesentium quidem malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborent & crucientur, illa tamen freti, & tolerantiae difficultatem subleuent ac solentur, & exitum liberationemque sperent. Ex vtroque ergo affectu emergat pij hominis oratio, conuenit, vtrunque etiam contineat & repraesentet: nempe vt malis praesentibus ingemat: & à nouis sibi anxie timeat: tamen confugiat simul ad Deū, minimè dubitans quin auxiliarem ille manū porrigere se paratus. Mirum enim quā diffidentia nostra irriteretur Deus, si poscamus à se quā non expectamus beneficentiam. Itaque nihil magis consentaneum precationum naturae quàm legē hanc illis praescribi & statui ne temere prorumpant, sed fidem praerentem sequantur. Ad hoc principium nos omnes Christus vocat hac sententia, Dico vobis, quae cūque petitis, credite vos accepturos, & euenient vobis. Idem & alibi con-

1. Iohan. 3. 23.
Iohan. 9. 11.

Hic & sect. 12. 13.

14.

Quarta ex ritè precandi: hic et sec. 12.

13. & 14. de qua

& sect. 36. 37. 48.

In precibus concurre-
re fidem cum poe-
nitentia.

Psal. 5. 8.

Mat. 11. 22.

Mat. 21. 22.
Iac. 1. 5.
Iac. 5. 15.
Rom. 10. 14.

mat, Quicquid petieritis in oratiōe credētes, &c. Cui cōcinit Iacobus, Si quis indiget sapiētia, postulet ab eo qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrat: postulet autem in fide, nihil hēsitās. Vbi hēsitatiōni fidem opponens, vim eius aptissimē exprimit. Non minus etiam notandum quod addit, nihil proficere qui Deum perplexi & dubij inuocant, nec statuūt in animis suis exaudiendi sint necne. Quos etiam fluctibus comparat, qui variē mouentur à vento & circumferuntur. Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus secundum suam cuique fidem se daturum toties affirmet, citra fidem nihil consequi nos posse in nuit. Denique fides est quæ impetrat quicquid orando conceditur. Id sibi vult celebris illa Pauli sententia, ad quam insipidi homines parum attendunt, Quomodo inuocabit quis spiam in quem non credidit? quis autem credet, nisi audierit? Fides autem ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordium ex fide gradatim deducens, apertē contendit non posse Deum ab aliis syncerē inuocari, nisi quibus Euangelij prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit exposita.

De certitudine fidei, qua statuunt fideles Deū sibi esse propitiū, & quā necessaria sit in inuocatione.

12 Hanc necessitatem minimē cogitant aduersarij nostri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus statuere Deum sibi propitiū esse ac beneuolum, rem omnium absurdissimam dicere nos putant. Atqui si vllum veræ precationis vsum haberent, intelligerent profectō, sine firmo illo diuinæ beneuolentiæ sensu non posse Deum ritē inuocari. Quum verò fidei vim bene perspicere nemo queat nisi qui experimento eam in corde suo sentit: quid cum huiusmodi hominibus disputando proficias, qui apertē ostendunt nihil se vnquam præter vanam imaginationem habuisse? Quid enim valeat & quā necessaria sit illa, quam requirimus, certitudo, ex inuocatione potissimum dicitur. quod qui nō videt, valde stupidam habere se conscientiam prodit. Nos igitur omisso hoc cæcorum genere, defixa in illa Pauli sententia hæreamus, non posse ab aliis inuocari Deum nisi qui eius misericordiam ex Euangelio cognitam habent, & eam sibi paratam esse certō persuasi sunt. Qualis enim erit ista oratio? O Domine, ego quidē an exaudire me velis dubius sum: sed quia anxietate premor, ad te confugio, vt si dignus sum mihi succurras. Non ita soliti sunt omnes sancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos instituit per Apostolum Spiritus sanctus, qui iubet nos adire ad thronum cœlestem cum fiducia, vt gratiam consequamur: & quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Christi. Hanc ergo obtinendi quod petimus securitatem (quam & sua voce Dominus mandat, & omnes sancti exemplo suo docent) vtraque manu tenere nos oportet, si cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta Deo est oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præsumptione fidei nascitur, & intrepida spei certitudine fundata est. Poterat simplici fidei nomine esse contentus: atqui non modò fiduciam addidit, sed eam quoque instruxit libertate vel audacia, vt hac nota discerneret à nobis incredulos, qui Deum promiscuē quidem nobiscum orant, sed fortuitò. Qua ratione tota Ecclesia in Psalmo orat: Sit misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te. Eadem etiam conditio alibi ponitur à Propheta, Quo die clamauero, hoc scio quod Deus mecum. Item, Mane disponam tibi, & speculabor. Ex his verbis elicimus preces in aerem frustra proiici, nisi spes sit annexa, vnde velut è specula Deum quieti expectemus. Quibus conuenit series Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad precandum in spiritu solictet omni tempore cum vigilantia & assiduitate, in primis iubet assumere scutum fidei, galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbū Dei.

Hebr. 4. 16.
Ephes. 3. 12.

Psal. 33. 22.
Psal. 56. 10.
Psal. 5. 5.

Ephes. 6. 16.

Memoria porrò hic reperant lectores quod antè dixi minimè labefactari fidem, vbi cum miseria, egestatis, sordiumque nostrarum agnitione connectitur. *Non labefactari certitudine fidei in precibus vbi connectitur cum agnitione nostrae miseriae.* Quantomvis enim graui scelerum mole preni se vel laborare sentiant fideles, nec modò rebus omnibus vacuos quæ fauorem conciliare apud Deum queant: sed oneratos multis noxis quæ eum meritò formidabilem reddant: non tamen desinunt se offerre, neque terret eos hic sensus quominus ad ipsum se conferant: quando non alius est ad eum ingressus. Neque enim instituta est oratio qua nos arroganter coram Deo efferamus, aut quicquam nostrum magno aestimemus, sed qua reatum nostrum confessi ærûnas nostras apud Deum deploremus: quæ ad modum filij apud parentes familiariter querelas suas deponunt. Quin potius immensa malorum nostrorum congeries calcariibus vel stimulis referta esse debet quæ nos ad precandum incitent, qualiter etiam nos suo exemplo docet Propheta, Sana animam meam, quia peccasti tibi. Fateor quidem in iis aculeis mortiferas fore punctiones nisi Deus succurreret: verùm pro incomparabili sua indulgentia optimus Pater temporarium remedium addidit, quo perturbationem omnem sedans, curas leniens, metus abstergens, comiter nos ad se alliceret, imò scrupulos omnes tollens, nedum obstacula, facilem viam sterneret.

Psal. 41. 5.

13 Ac primò quidè orare nos iubens, ipso præcepto nos coarctat impia contumacia, nisi obsequimur. Nihil magis præcisè mandari poterat quàm quod habetur in Psalmo, Inuoca me in die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullum frequentius commendant Scripturæ, non est quòd longius hic immorer. Petite (inquit Magister) & accipietis: pulsate, & aperietur vobis. Quinquam huic præcepto adiungitur etiam promissio, vt necesse est, et si enim præcepto esse obediendum fatentur omnes, maior tamen pars refugeret Deum vocantem, nisi se exorabilem adeoque obuium fore promitteret. His quidem duobus positis, certum est quicumque tergiverfantur ne recta ad Deum veniant, non modò esse rebelles & immorigeros, sed etiam incredulitatis conuinci: quia promissionibus diffidunt. Quod eò magis notandum est, quia hypocritæ, humilitatis & modestiæ prætextu, tam superbè contemnunt Dei præceptum, quàm fidem benignæ inuitationi abrogant: imò eum fraudant præcipua cultus sui parte. Nam vbi sacrificia repudiavit, in quibus tunc videbatur sita esse tota sanctitas, hoc summum esse & sibi præ aliis pretiosum declarat, inuocari in die necessitatis. Quare vbi quod suum est exigit, & ad parendi alacritatem nos animat, nulli sunt tam speciosi dubitandi colores, qui nos excusent. Quæcunque ergo passim occurrunt in Scripturis testimonia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio, totidem ante oculos nostros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inspirent. Temeritatis esset prorumpere in Dei conspectum, nisi ipse anteuertetet nos vocando, itaque viam nobis sua voce patefacit: Dicam illis, Populus meus vos: dicent mihi, Tu Deus noster. Videmus vt cultores suos præueniat, velitque subsequi, ideoque timendum non esse ne parum suavis sit hæc melodia quam ipse dicat. Insigne præsertim illud Dei elogium nobis in mentem veniat, quo facti omnia obstacula nullo negotio superabimus, Tu Deus exaudiens preceationem: ad te vsque omnis caro veniet. Quid enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui, qui certiores nos reddat nihil magis esse naturæ eius proprium quàm supplicum votis annuere? Hinc ianuam patere colligit Propheta non paucis, sed cunctis mortalibus: quia etiam omnes hac voce compellit, Inuoca me in die afflictionis: eruum te, & glorificabis me. Secundum hanc regulam Dauid promissionem sibi datam obiecit, vt obtineat quòd petit. Tu Deus reuelasti in aurè serui tui: propterea inuenit seruus tuus cor suum

Psal. 50. 51.

Præcipit Deus vt ipsum inuocemus: promittit exauditum iri. vt trunque omnino necessarium, vt in fide precemur

Matt. 7. 7.

Zach. 13. 9.

Psal. 65. 4.

Psal. 50. 15.

2. Sa. 7. 27.

Psal. 145. 19.

*Recitantur variae
Dei promissiones:
quarū dulcedine q̄
non excitantur ad
precandum, omni-
no sunt inexcusabi-
les.*

• Iere. 2. 13.
Prou. 18. 10.
Ioel. 2. 32.
Iesa. 65. 24.
Psal. 91. 15.
Psal. 145. 18.

2. Sam. 7. 27.
Psal. 11. 76.

vt oraret. Vnde colligimus pauidum fuisse, nisi quatenus eum promissio erexerat. Sic alibi generali doctrina se instruit, Voluntatem timentium se faciet. Imò hæc in Psalmis animaduertere licet, quasi abrupto orandi contextu transitum fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem, nunc ad fidem promissionum. Videri posset intempestiuè Dauid sententias illas inserens, preces mutilas reddere: sed vsu & experientia comperit habent fideles languescere ardorem nisi adhibeant noua fomenta: ideòque minimè inter precã lum superuacua est tam naturã Dei quàm verbi meditatio. Atque ita exemplo Dauidis inserere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

14 Ac mirum est tanta promissionum dulcedine vel frigidè, vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bona pars malit* relicto aquarum viuentium fonte sibi fodere aridas cisternas, quàm Dei liberalitatem vltro sibi oblatam amplecti. Arx inexpugnabilis nomẽ Domini, (inquit Solomo) ad eam confugiet iustus, & seruiabitur. Ioel verò, postquam de horribili quæ instabat clade vaticinatus est, memorabilem illam sententiam subiicit, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quam scimus propriè ad cursum Euangelij spectare. Vix centesimus quisque mouetur, vt in occursum Deo prodeat. Clamat ipse per Iesaiã, Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò antequam clametis respondebo vobis. Hoc quoque eodem honore alibi totam Ecclesiam communiter dignatur: sicuti ad omnia Christi membra pertinet. Clamauit ad me, exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes numerare propositum est: sed eximios quosque deligere, ex quibus gustemus quàm humaniter ad se nos Deus alliciat, & quàm arctis vinculis constricta sit nostra ingratitude, vbi inter tam acres stimulos adhuc pigritia nostra cunctatur. Quare in auribus nostris semper resonent hæc voces, Propè est Dominus omnibus inuocantibus se, inuocantibus in veritate. Item quas ex Iesaiã & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus se intentum esse ad exaudiendas preces, ad eòque oblectari quasi grati odoris sacrificio, vbi curas nostras in ipsum conuicimus. Hunc singularem percipimus promissionum Dei fructum, vbi non dubitanter & trepidè concipimus preces: sed eius verbo freti, cuius nos alioqui terreret maiestas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc suauissimum nomen suggerere nobis dignatur. Restat vt talibus inuitamētis præditi, sciamus inde satis esse nobis materiæ ad exorandū: quando preces nostræ nullo meritò nituntur, sed tota earum dignitas & spes impetrandi fundata est in Dei promissionibus, atque ab eis pendet: vt neque indigeat alia futura, neque sursum huc vel illuc circumspectat. Itaque cum animis nostris statuendum est, etiamsi non excellimus pari sanctitate quæ laudatur in sanctis Patribus, Prophetis, & Apostolis, quia tamen commune est nobis orandi præceptum, & cõmunis fides, si verbo Dei nitimur, nos in hoc iure eorum esse socios. Dees enim (vt antè visum est) se faciem ac propitium omnibus forte denunciãns, miserrimis quibusque spem obtinendi quod petierint, facit, atque ideo notãdæ sunt generales formæ, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantum adsit cordis synceritas, displicentia nostri, humilitas, & fides: ne hypocrisis nostra Dei nomen fallaci inuocatione profanet: non respuet optimus Pater, quos non modò ad se venire hortatur, sed quibuscunque potest modis sollicitat. Hiuc illa precandi ratio Dauidis quam nuper recitauimus, En pollicitus es Domine seruo tuo: eã ob rē colligit animum hodie seruus tuus, & inuenit quod oraret coram te. Nunc ergo Domine Deus Pater, tu es Deus, & verba tua vera erunt. Loquutus es seruo tuo de his beneficiis, incipe ergo & fac. Sicuti etiã alibi,

Præsta

Præsta seruo tuo secundum eloquium tuum. Et omnes simul Israelitæ, quoties se fœderis recordatione muniunt. satis declarant non esse timidè orandum, vbi Deus ita præscribit. atque in hoc imitati sunt Patrum exempla, præsertim Iacobi, qui postquã confessus est se minorè esse tot misericordiis quas suscepit à manu Dei, ad maiora tamen postulanda se animari dicit, quia Deus se facturum promiserat. Quoscũque verò colores obtendant increduli, vbi ad Deum non confugiunt quoties vrget necessitas, ipsum non requirunt, nec eius opem implorant, non aliter de fraudant eum legitimo honore, quàm si fabricarent sibi novos deos & idolatriam quidem hoc modo Deum sibi bonorum omnium authorem esse negant. Contrà nihil validius ad pios omni scrupulo liberandos, quàm armati hac cogitatione, non esse cur vlla remora impediatur dum inorè gerunt Dei mandato, qui obedientia nihil sibi gratius esse pronuntiat.

Hinc rursus quod prius dixi clarius elucescit, probè cum metu, reuerentia, sollicitudine quadrare intrepidum precandi spiritũ, neque verò absurdum esse si prostratos Deus erigat. Hoc modò belle inter se consentiunt quæ in speciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel se prosternere preces coram Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio nostra in conspectu Dei, vt misereatur residuæ plebis suæ. Rursus sæpè fideles dicunt orationem leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices suscipiat. Et Dauid precem suam ascendere cupit sicuti incensum. Nempe quanuis de paterno Dei amore persuasi in eius fidem se alacriter conferant, nec dubitent quam vltro opem promittit implorare: non tamen supina eos quasi proiecta fronte securitas attollit, sed ita per gradus promissionum sursum ascendunt, vt tamen supplices manent in sui deiectione.

15 Hic non vna obiicitur quæstio: nam Scriptura refert votis quibusdam Deum morem gessisse, quæ tamen ex animo minimè sedato vel composito eruperant. Iusta quidem de causa Ioathan incolas Sichè claudi quæ postea superuenit deuouerat: sed tamen feruore iracundiæ & vltionis accensus, morem execrationi gerens Deus, videtur impetus malè ordinatos probare. Talis etiam feruor Sampsonem rapuit, quum diceret, Robora me Deus vt sumam vltionem de incircuncis. Est enim aliquid fuit probi zeli admixtum, feruida tamen atque ideo vitiosa cupiditas vindictæ illic dominata est. Annuit Deus. Vnde colligi posse videtur, quanuis ad verbi præscriptum formatæ non sint preces, effectũ tamè consequi. Respondeo, singularibus exemplis non aboleri perpetuam legem: deinde speciales interdum motus inditos paucis hominibus fuisse, quibus factum est vt dissimilis illorum esset atque vulgi ratio. Notandum est enim responsum illud Christi, quum discipuli exemplum Eliæ inconsideratè imitari cuperet, eos nescire quo spiritu essent præditi. Ceterum vltiã progredi necesse est, non semper placere Deo vota quibus annuit: sed quatenus ad exemplum pertinet, claris documētis palàm fieri quod Scriptura docet, eum scilicet miseris succurrere, & eorum exaudire gemitus qui iniuste afflicti opem eius implorant: ideo exequi sua iudicia, dum ad eum surgunt inopum querimonia, quanuis indignæ quæ tantillum impetrent. Quoties enim de impiorum seuitia, rapinis, violentia, libidine aliisque sceleribus pœnas sumens, compescens audaciam, & furorem, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè oppressis se opem ferre testatus est, qui tamen incertum numen orando acrem verberabant? Et Psalmus vnus clare docet non carere effectu preces quæ tamen file in cœlum non penetrant. Colligit enim quas incredulis non minùs quàm piis necessitas extorquet preces ex naturæ sensu: quibus tamen Deum propitium esse ex euentu demonstrat.

Gene. 32. 10.

Cũ metu, reuerentia, sollicitudine bene quadrare intrepidum precandi spiritum.

Iere. 42. 9.

Dan. 9. 18.

Iere. 42. 2.

2. Reg. 20. 10.

Psal. 141. 2.

Obiectio, in qua exponuntur loci quidam, quibus videtur Dei quædam precibus annuisse, quæ promissione nulla nitentur.

Iud. 9. 20.

Iudic. 16. 28.

Luc. 9. 55.

Psal. 107.

An quia tali facilitate gratas sibi esse testetur? imo vt suam misericordiã amplifcet vel illustret hac circumstantia, quod ne incredulis quidem negantur sua vota: deinde vt probos suos cultores ad orandum magis excitulet, dum vident prophanos eiulatus non carere interdum profectu. Non tamen est cur fideles desistant à Lege sibi diuinitus imposita, vel inuideant incredulis, quasi magnum lucrum fecerint, vbi adepti sunt quod volebant. Hoc modo diximus flexum fuisse Deũ ficta pœnitentia Achab, vt hoc documẽto probaret quã sit exorabilis erga suos electos, vbi ad ipsum placandum vera affertur conuersio. Idõ que in Psalmo cum Iudæis exoptulat, quod experti ipsum votis suis facilem, ad ingenij sui peruicaciam paulo post reuersi sint. Quod etiam ex iudicum historia liquidõ patet, quoties scilicet fleuerunt, etsi fallaces erant eorum lachrymã, fuisse tamen ereptos ex hostiũ manibus. Sicut ergo promiscuè Deus solem suum producit super bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iusta est causa, & auxilio digna ærumnã. Interea non magis hos in salutem exaudit, quã bonitatis suæ contemporibus alimenta suppeditat. Dificilior videtur esse quæstio de Abrahamo & Samuele: quorum alter nullo Dei verbo instructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifestam prohibitionem pro Saule orauit. Eadẽ ratio Ieremię, qui vrbs excidium deprecatus est, quanuis enim repulsam passi fuerint, diuini tamen videtur eos fide priuare. Atqui solutio hæc modestis lãctoribus, vt spero, satisficiet: generalibus principijs fultos, quibus iubet Deus indignos quoque misericordia prosequi, nõ profus fide caruisse, quanuis in ip̃ta specie frustrata eos fuerit opinio. Prudenter alicubi Augustinus, Quomodo (inquit) fide orãt sancti, vt petant à Deo contra quã decreuit? nempe quia secundũ voluntatem eius orant, non illam absconditam & incommutabilem, sed quam illis inspirat, vt eos exaudiat alio modo: sicut prudenter distinguit. Rectè dictum: quia pro suo incõprehẽsibili consilio sic temperat rerum euentus, vt non irritæ sint sanctorum preces quæ fide & errore simul implicite sunt. Neque tamen hoc ad imitationem magis valere debet quã sanctos ipsos excusat: quos non inficior modum excessisse. Quare vbi non extat certa promissio, conditione interposita rogandus est Deus. Quò pertinent illud Dauidis, Euigila ad iudicium quod mandasti: quia ad petendum temporale beneficium speciali oraculo se instructum esse admonet.

16 Hoc etiam notare operæpretium est, quæ de quatuor rectè orandi legibus dixerui, non ita exigi summo rigore, vt preces repudiet Deus in quibus non inuenit perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnã cum zeli ardore votisque rectè compositis. Diximus, quanuis oratio familiaris sit piorum cum Deo colloquium, seruandam tamen esse reuerentiã & modestiam, ne habenas laxemus quibuslibet votis, ac ne concupisamus nisi quantum Deus permittit, deinde ne vilescat nobis Dei maiestas, tollendas esse sursum mentes ad puram castãque eius venerationem. Hoc nemo quã par fuisset integritate vnquam præstitit. nam (vt de vulgo non loquar) quã multa Dauidis querimoniarum intemperiam sapiũt: non quòd consultò vel exoptulare cum Deo velit, vel eius iudiciis obstrepere: sed quia præ infirmitate fatiscens non aliud inuenit melius solatium quã si dolores suos in illius sinum coniciat. Quinetiam tolleratur à Deo nostra balbuties, & inscitia datur venia, quoties inconsideratè aliquid nobis excidit: vt certè sine hac indulgentia nulla esset precãdi libertas. Cæterum quanuis Dauidi animus esset Dei se arbitrio totum subicere, nec minore patientia quã impetrandi studio oraret: emergunt tamen, imo interdum ebulliunt turbulenti affectus, qui à prima quam posuimus lege non parum distant. Maximè ex clausula Psalms

trices.

1. Reg. 21. 39.
Psal. 105.

Gen. 18. 23.
1. Sam. 1.
Iere. 32. 16.

Libro de Ciuitate
Dei 22. c. 1.

Psal. 7. 7.

Quatuor ritè precãdi leges, non ita precise exigi, & perfecte, quin multas hic infirmitates Deus, imò intemperies in suis toleret, ex variis exemplis comprobatur. de quibus sc̃cti. 4. 6. 8. 11.

tricesimi noni conspiciere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit sanctus vir, ne sibi modum statueret. Desine (inquit) à me, donec abeam & non sim. Diceres hominem desperatum nihil aliud expetere nisi ut cessante Dei manu in suis malis patrescat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut ut solent reprobi, velit Deum facessere: sed tantum conqueritur iram Dei sibi esse intolerabilem. In illis etiam tentationibus sæpè effluunt vota non satis bene formata ad regulam verbi Dei, & in quibus non satis expendunt sancti quid fas sit & expediat. His quidem vitiis quæcunque maculatæ sunt preces repudiari merentur: modò tamen ingemiscant sancti, castigent seipso, & statim ad se redeant, ignoscit Deus. Sic etiam in secunda Lege peccant: quia & cum frigore suo illis sæpè luctandum est, neque sua illos egestas & miseria satis acriter pungit ad serio precandum. Tam sæpè contingit eorum mentes dilabi & propè euanescere. venia igitur hac quoque in parte opus est, ne languidæ vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulsam patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominũ mentibus, legitimas non esse preces nisi mentibus sursum sublatis. Hinc ceremonia eleuationis manuum, ut ante diximus, quæ omnibus seculis & gentibus trita fuit, sicuti adhuc vigeret: sed quoruscumque, dum manus leuat, non sibi conscius est tarditatis? quia cor in terra subsidit. Quòd ad petendam peccatorum remissionem spectat, quanuis hoc caput nemo fidelium prætereat, sentiunt tamen qui verè sunt in precibus exercitati, vix decimam eius sacrificij partem se afferre de quo loquitur Dauid, Sacrificium Deo acceptum, spiritus afflictus, cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Ita semper duplex petenda est venia, quòd & sibi conscij sint multorum delictorum, quorum tamen sensu non ita tanguntur ut sibi quantum oportet displiceant: & quatenus in pœnitentiâ & timore Dei proficere illis datum est, iusto mœtore ob suas offensas prostrati, iudicis vindictam deprecentur. Maxime fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces viciat nisi succurreret Dei indulgentia: sed nihil mirum est hunc defectum à Deo ignosci, qui asperis documentis sæpè suos exercet, ac si data opera fidem eorũ vellent extinguere. Durissima est hæc tentatio, vbi clamare coguntur fideles, Quousque irasceris super oratione serui tui? ac si preces ipsæ Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Excludit Deus orationem meam, non dubium est violenta perturbatione fuisse concussum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem sanctorum sæpè mixtam fuisse dubitationibus & agitatum, ut credendo & sperando aliquid tamen infidelitatis proderent: sed quia non perueniunt quò optandum est, eo magis enitios oportet ut correctis vitiis propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea sentire in quanta malorum profunditate sint demersi qui in ipsis remediis novos sibi morbos accersunt. quando nulla est oratio quam non merito fastidiat Deus, nisi ad maculas connineat quibus omnes aspersæ sunt. Hæc non ideo commemoro ut sibi quicquam fideles securè condonent, sed ut seipso seuerè castigando contendant superare hæc obstacula: & quanuis omnes vias obstruere conetur Satan ut eos ab orando prohibeat, nihilominus pertrumpant, certò persuasi, ut cunq; non omnibus remoris expediti sint, conatus tamen suos Deo placere, votaq; sua probari, modò contendant & nitantur quò non statim pertingunt.

17 Quando verò nemo est hominum dignus qui se Deo repræsentet, ac in eius conspectum prodeat: ipsæ cœlestis Pater, ut nos pudore simul & metu eximeret, qui nostros omnium animos deiicere debebant, Filiũ nobis suum donauit Iesum Christum Dominũ nostrum: qui apud ipsum nobis sit aduocatus & mediator, cuius ductu ad ipsum securè ac-

Psal. 51. 19.

*Psal. 80. 5.
Thren. 3. 8.*

*In Christi solius nomine semper orandum esse. Vide Ierem. 36. 37. infra,
1. Tim. 2. 5.
1. Iohann. 2. 1.*

cedamus, tali intercessore confisi, nihil, quod eius nomine perierimus, nobis denegatum iri: vt illi à Patre nihil denegari potest. Atque huc omnino referri necesse est quicquid antehac de fide docuimus: quia sicuti promissio Christum mediatorem nobis cōmēdat, ita nisi spes impetrādi eo subnixa sit, orandi beneficio se priuat. Nā simulac in mentē venit horribilis Dei maiestas, fieri non potest quin expauescamus, ac nos indigni tatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Christus, qui solium formidabilis gloriæ in solium gratiæ commutet: si, uti etiā docet Apostolus vt cum omni fiducia apparere audeamus, misericordiā consecuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno, Atque vt Lex de inuocando Deo posita est, vt promissio data, exauditum iri qui inuocauerint: ita in nomine Christi inuocare peculiariter iubemur: & promissionem habemus propositam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus (inquit) non petiistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis. In illo die in nomine meo petetis: & quicquid petieritis, faciam, vt glorificetur Pater in Filio. Hinc sine cōtrouersia clarum est, eos qui in alio quàm Christi nomine Deum inuocant, illius iussa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam vero promissionem habere quicquam impetrandi. Siquidē, vt ait Paulus, omnes Dei promissiones in Christo sunt etiam & amen: id est confirmantur & implentur.

Heb. 4. 16.

Ioh. 14. 13. et 16. 24

2. Cor. 1. 20.

Nunquā alios fuisse ex auditos fideles quàm precantes in Christi nomine, sed id esse multo illustrius ab eius manifestatione in carne.

Iohan. 16. 26.

Exod. 28. 9. 12. 21.

Psal. 70. 4.

18 Ac diligenter notanda est circumstantia temporis. dum Christus discipulos ad suam intercessionem iubet confugere, postquam in cœlum ascenderit, In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Certū quidē est ab initio non fuisse ex auditos quicumque precati sunt, nisi Mediatoris gratia. Hac ratione instituerat in Lege Deus vt solus sacerdos sanctuarium ingrediens gestaret in humeris nomina tribuum Israel & totidem ante pectus lapides pretiosos: populus autem procul staret in atrio, atque inde vota sua coniungeret cum sacerdote. Quinetiam huc valebat sacrificiū vt rata essent ac firmæ preces. Ergo illa vmbra Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, idēque mediatore opus esse, qui nomine nostro appareat, nōsque gestet in humeris, & pectori alligatos teneat, vt in eius persona exaudiamur: deinde sanguinis aspersione preces mundari, quas alioqui nunquam sordibus vacuas esse dictum est. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, spem suam in sacrificiis fundasse: quia sciebant votorum omnium esse sanctiones. Recordetur oblationis tuæ (inquit Dauid) & holocaustum tuū pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Christi deprecatione fuisse placatum, vt piorum vota susciperet. Cur ergo nouam horam assignat Christus quæ in suo nomine orare incipient discipuli, nisi quia hæc gratia, vt est hodie illustrior, ita plus commendationis apud nos meretur? Et hoc eodem sensu paulò antè dixerat. Hactenus non petiistis quicquam in nomine meo: petite. Non quod de Mediatoris officio nihil prorsus tenerent (quum his rudimentis imbuti essent omnes Iudæi) sed quia nō dum liquidò cognouerant, Christum suo in cœlum ascensu certiores quàm antè fore Ecclesiæ patronum. Ergo absentis suæ dolorem vt aliquo non vulgari fructu soletur, munus aduocati sibi vendicat, & docet præcipuo hactenus beneficio eos caruisse, quo frui illis dabitur dū eius patrocinio fulti liberius Deū inuocabunt, sicut dicit Apostolus, viā eius recentem eius sanguine dicatam esse. Quo minus excusabilis est nostra prauitas, nisi tam inæstimabile beneficium, quod nobis propriè destinatum est, vtroque (vt aiunt) brachio amplectimur.

19 Porrò quum sit ipse vnica via ac vnus accessus quo ad Deū ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hunc accessum deserunt, iis neque

Heb. 10. 10.

Qui aliter precantur quàm in Christi nomine, nihil illis reliquū fieri in throno Dei, præter irā & terrōrē. Neque tamen esse contrarium officio Mediatoris Christi quàm alij pro alijs orare iubemur.

neque via vlla neque accessus ad Deum superest: nihil in eius throno reliquum sit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce Pater nobis signauerit, qui ab eo vlllo modo declinât, vel obliquant, conantur quantum in se est notam à Deo impressam delere, & adulterare. Ita vnus statuitur Mediator Christus, cuius intercessione *1. Tim. 2. 1.* propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. Quamquam interim & suæ sanctis intercessionibus relinquuntur, quibus alij aliorum salutem mutuò inter se Deo commendant, de quibus meminit Apostolus sed tales quæ ab vnica illa dependeant: tantum abest, vt delibent ex ea quippiam. Nam vt à dilectionis affectu scaturiunt, quò nos vltro citroque amplectimur, ceu vnus corporis membra: ita etiam ad capitis vnitatem referuntur. Quum ergo illæ quoque in Christi nomine fiunt, quid aliud quàm restantur, neminem vllis omnino precibus, nisi Christo intercedente, posse adiuari: Atque vt non obstat sua intercessione Christus quominus in Ecclesia precibus alter alteri vicissim patrocinemur: ita fixum maneat, omnem totius Ecclesiæ intercessionibus in illum vnicam esse dirigendas. Imò hoc maximè nomine cauenda nobis ingratitude est, quòd Deus indignitati nostræ ignoscens, non tantum singulis pro se orare permittit, sed etiam alios pro aliis admittit deprecatores. Cuius enim superbiæ esset vbi Deus Ecclesiæ suæ patronos constituit qui merito repudiari merentur, si pro se quisque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Christi honorem obscurent?

20 Porro merum est nugamentum quod balbutiunt Sophistæ, Christi esse redemptionis Mediatorem, fideles autem intercessionis. *Refutatur Sophistum esse redemptionis Mediatorem, fideles autem intercessionis. Quasi starum commentum, verò Christus temporaria mediatione defunctus, æternam & nunquam Christum esse redemptionis Mediatorem.* inter mortuam ad seruos suos reiecerit. Benignè scilicet illum tractant, *fideles intercessionis.* qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui longe aliter Scriptura, cuius simplicitate, omittis istis impostoribus, contentum esse piū hominem conuenit. nam quum dicit Iohannes, Si quis peccauerit, aduocatum nos habere apud Patrem, Christum Iesum: an patronum olim nobis fuisse intelligit, ac non potius perpetuam illi intercessionem assignat? Quid, quòd Paulus sedentem ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? Quum verò alibi vnicum Dei & hominum Mediatorem illum nuncupat, annon ad preces respicit quarum antè paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus intercedendum præfatus, in eius sententiæ confirmationem mox subnectit, vnum esse omnium Deum, & vnum mediatorem. Neque verò aliter interpretatur Augustinus, quum sic loquitur, Homines Christiani inuicem se commendant orationibus suis Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verusque mediator est. Paulus Apostolus, quam sub capite præcipuum membrum: quia tamen membrum erat corporis Christi, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad sancta sanctorum, sed per expressam & firmam veritatem in interiora cœli ad sanctitatem non imaginariã, sed æternam intrasse maximum & verissimū Sacerdotem Ecclesiæ: se orationibus fidelium ipse quoque commendat. Nec mediator se facit inter populum & Deum: sed rogat vt omnia corporis Christi membra inuicem pro se orent: quoniam inuicem sollicita sunt membra, & si patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac sic membrorum omnium adhuc in terra laborantium mutua pro se inuicem orationes ascendunt ad caput quod præcessit in cœlum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtrique & reliqui Apostoli. ac sic multi mediatores essent, nec constaret ipsius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Christus: in quo & nos vnum sumus, si seruamus vnitatem

In Psal. 94.

fidei in vinculo pacis. Item alibi, At verò sacerdotem si requiras, super cœlos est, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te. Neque verò somniamus illum, Patris genibus aduolutum, suppliciter pro nobis deprecari, verùm cum Apostolo intelligimus, sic eum apparere cõtam facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis intercessionem valeat: sic tamen vt sanctuarium cœli ingressus, ad consummationem vsque seculorum solus populi eminus in atrio residentis vota ad Deum deferat.

Contra eos qui sanctos mortuos statuunt sibi apud Deum intercessores, vel Christi intercessionem misceant mortuorum precibus et meritis.

21 Quantum ad sanctos attinet, qui carne mortui in Christo viuunt, siquam illis orationem attribuimus, ne iis quidem ipsis somniamus aliã esse rogandi Dei viam, quã Christum, qui solus via est: aut alio nomine Deo esse acceptas eorum preces. Itaque postquam Scriptura nos ab omnibus ad Christum vnum reuocat, postquam cœlestis Pater vult omnia in ipso recolligere: nimij stuporis fuit, ne dicam insanie, nobis per ipsos accessum sic velle moliri, vt ab illo abduceremur sine quo nec eis aditus vllus patet. Id autem aliquot seculis factitatum quis neget, hoc dièque vbicunque Papismus viget, factitari? Ad conciliandam Dei beneuolentiam eorũ merita subinde obtruduntur: atque vt plurimũ, Christo præterito, per eorum nomina Deus obsecratur. Annõ hoc, quæso est, munus vnica illius intercessionis quã Christo supra asseruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel demon vlli hominum de eiusmodi quã fingunt ipsorum intercessione syllabam vnquam renuntiauit? in Scriptura enim nihil extat. Quæ ergo eius comminiscendæ fuit ratio? Certè dum humanum ingenium subsidia sibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei verbum, luculentè suam diffidentiam prodit. Quòd si conscientia eorum omnium appelletur qui sanctorum intercessione oblectantur, reperiemus non aliundè id euenire, nisi quia anxietate laborant, perinde acti hic Christus deficeret, aut nimium seuerus foret. Quæ primùm perplexitate Christum inhonorant, & solius mediatoris titulo spoliant: qui vt illi in singularem prærogatiuam à Patre datus est, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipso gloriam natiuitatis eius obscurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt, ac defraudant. siquidem huc tendunt omnia, vt solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui se illis in Patrem exhibebat. non enim illis Pater est, nisi Christum sibi fratrem esse agnoscant. Quod plane abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu (quo nihil mollius aut tenerius esse potest) cogitant. Quæ re illum vnica Scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso iuuat. Ipse, inquit Ambrosius, os nostrum est, per quod Patri loquimur: oculus noster, per quem Patrem videmus: dextera nostra, per quam nos Patri offerimus, Quo nisi intercedente, nec nobis nec sanctis omnibus quicquam cum Deo est. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces fingi hac appendice, Per Christum Dominum nostrum, si uolum effugium est: quia non minus profanatur Christi intercessio, dum mortuorum precibus & meritis miscetur, quã si ea penitus ommissa soli mortui in ore essent. Deinde in suis omnibus litanis, hymnis & prosis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Christi mentio.

Libro de Isaac & anima.

Stoliditatẽ in precandis mortuis, ad nulla impietatis monstra, & horrenda sacrilegia progressam esse in Patre.

22 Eò autem vsque progressa est stoliditas, vt hic expressum habemus superstitionis ingenium, quæ vbi semel frenum excussit, nullum la sciendi finem facere solet. Nam postquam cœptum fuerat in sanctorum intercessionem respicere, sensim sua cuique procuratio est attributa vt pro negotij diuersitate nunc hic nunc ille aduocaretur intercessor: tum singuli peculiare sibi diuos asciuerunt, in quorum, non secus atque

tutelæ;

tutelatum deorum fidem se contulerunt. Neque modò (quod olim Israe-
li exprobrabat Propheta) secundum vrbium numerum dij sunt erecti,
sed secundum capitum multitudinem. Atqui, quum in vnam Dei volun-
tatem desideria sua omnia referant, hanc intueantur, in ea acquiescant:
stolide & carnaliter atque etiam contumeliose de iis cogitat, qui aliam
ipsis orationem assignat, quàm qua Dei regnù aduenire expetant. à quo
longissimè abest, quod illis affingunt, vnumquemque priuato affectu in
suos cultores esse propensiorum. Tandem nec ab horrendo sacrilegio ab-
stinuerunt plurimi, non vt suffragatores iam, verùm vt salutis suæ præsi-
des, inuocando. En quò recidant miseri homines, dum à legitima sua
statione, hoc est, Dei verbo, euagantur. Omitto crassiora impietatis mō-
stra, in quibus tametsi Deo, Angelis & hominibus sunt detestabiles, eo-
rum tamen nondum ipsos pudet vel piger. * Prostrati ad statuam aut pi-
cturam Barbae, aut Catharinæ, & similibus demurmurant Pater noster.
Hunc furorem tantum abest vt Pastores sanandum vel cohibendum cu-
rent, vt quæstus odore allecti, plausu suo comprobent. Verùm vt tam fœ-
di criminis inuidiam à se deriuent, hoc tamen quo colore defendent, ro-
gari Eligium vel Medardum vt seruos suos respiciant & iuuent è cælo?
Sanctam Virginem vt Filium facere iubeat quod petunt? Olim vetitū fuit
in Concilio Carthaginensi, ne ad altare directa fieret precatio ad fan-
ctos: ac probabile est, quum sancti viri impetum prauæ consuetudinis
non possent in totum compefcere, hanc saltem moderationē adhibuisse
ne hac forma vitiarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro no-
bis. Quantò autem longius euasit diabolica eorum importunitas,
qui ad mortuos transferre non dubitant quod Dei & Christi proprium
erat?

23 Quòd autem efficere student vt Scripturæ autoritate videatur
subniti eiusmodi intercessio, frustra in eo laborant. Angelorum, inquit,
orationes leguntur sæpius, neque id modò: sed in Dei conspectum per
eorum manus perferri dicuntur fidelium preces. Verùm si Angelis fan-
ctos præfenti vita defunctos conferre libet, probandum fuerit esse admi-
nistratorios Spiritus, quibus delegatum sit ministerium curandæ nostræ
salutis, quibus demandata sit prouincia custodiendi nos in omnibus viis
nostris, qui nos circumueant, qui moneant & consolentur, qui pro nobis
excubias agant, quæ omnia illis deferuntur: his autem minimè. Quàm
præpostere Angelis sanctos mortuos inuoluant, satis superque ex tot di-
uersis muneribus patet, quibus alios ab aliis Scriptura distinguit. Causi
dici partibus apud terrenum iudicem fungi nemo audebit nisi admis-
sus: vnde ergo vermis tanta licentia vt Deo patronos obtrudant qui-
bus munus iniunctū nō legitur? Voluit Deus angelos curandæ nostræ sa-
luti præficere, vnde & sacros cœtus frequentant, & Ecclesia illis thea-
trum est, in quo mirentur variam & multiplicem Dei sapientiam.
Quod illis peculiare est, ad alios qui transferunt, certè ordinem à Deo
positum, qui inuiolabilis esse debebat, confundunt ac peruertunt.
Eadem dexteritate pergunt in citandis aliis testimoniis. * Ieremia di-
cebat Deus, Si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea
ad populum istum. Quomodo sic de mortuis (inquit) loquutus so-
ret nisi pro viuis intercedere illos nouisset? Ego verò contrà sic collig-
o: quum inde appareat neque Moysen neque Samuelē intercessisse pro
populo Israelitico, tunc nullam fuisse prorsus mortuorum intercessio-
nem, Quis enim sanctorum de populi salute laborare credendus sit,
cessante Moysen, qui alios omnes in hac parte longo intervallo, dum
viveret, superauit? Ergo si minutulis istas argutias sectantur, Mortu-
pro viuentibus intercedunt, quoniam dixit Dominus, Si intercesserint;

Iere. 2. 28. & 11. 13.
* Erasmus epist. ad
Sadoleth. 15. 6. Is-
cet titubans, & in
clara luce cacu-
tions, aude tamen
scribere, Primū cō-
stat nullum esse lo-
cū in diuinis volu-
minib⁹, qui permut-
tat inuocare diuos,
nisi fortasse detor-
quere hoc placet,
quod diues in Eua-
gelica parabola im-
plorat epē Abra-
hæ. Quamquā autē
in re tanta nouare
qui quā p̄ter autho-
ritatē scripturæ, me-
rito periculosum vi-
deri possit, tamē in
uocationē diuorum
nusquam improbo,
&c.

Resutantur hic &
sect. 24. 25. 26. ar-
gumēta quibus san-
ctorū mortuorū in-
tercessionem confr-
mare nitantur ad-
uersarij. Primò o-
stenditur non vale-
re argumentum ab
angelis ad sanctos
mortuos, quum di-
uersum sit munus.

Heb. 1. 12.

Psal. 91. 17.

Psal. 34. 8. 8.

Hebr. 2.

1. Cor. 11.

Epist. 3.

* Secundum argu-
mentū intercessio-
nis sanctorū ex Ie-
rem 15. 1. & cetero
scilicet.

ego longè speciosius argumentabor in hunc modum, In extrema populi necessitate Moses non intercedebat, de quo dicitur, Si intercesserit. Ergo neminem alium intercedere verisimile fit, quum omnes à Mosis humanitate, bonitate & paterna sollicitudine procul absint. Id scilicet cauillando consequuntur, vt iis armis vulnerentur quibus se pulchrè munitos putabant. At verò simplicem sententiam sic contorqueri valde ridiculū est: quia tantum pronuntiat Dominus populi flagitiis se nō parciturum, etiā si Moses aliquis patronus illis contingeret, aut Samuel, quorum precibus se tantopere indulgentem præstiterat. Qui sensus ex simili Ezechielis loco lucidissimè elicitur, Si fuerint, inquit Dominus, isti tres in ciuitate viri, Noha, Daniel, & Iob filios & filias non liberabunt in sua infortia: sed animas tantum suas liberabunt. Vbi dubium non est quin iudicare voluerit, si remuiscere duos ex illis contingat. nam tertius eo tempore superstes erat, Daniel scilicet, quem tum constat in primo adolescentiæ flore incomparabile dedisse pietatis specimen. Eos igitur omitramus quos Scriptura clare demonstrat, cursum suum consummasse. Ideo Paulus, quum de Dauide loquitur, non docet precibus ipsum iuuare posteritatem, sed duntaxat ætati suæ inseruisse.

Exec. 14. 14.

Act. 13. 36.

Tertium argumētum intercessionis sanctorū refutatur vbi de statu sancto rum mortuorum et eorū affectu: neque nota ipsis esse quæ hic gerantur.

24 Excipiunt rursus, Ergo eos omni pietatis voto exuemus, qui nihil toto vitæ decursu quàm pietatem & misericordiam spirarunt? Equidem, vt curiosus excutere nolim quid agant, aut quid meditentur, ita ne quaquam est probabile variis & particularibus votis huc illuc cunctis: sed potius statuta atque immota voluntate in Dei regnū aspirare, quod non minùs impiorum interitu quam fidelium salute constat. Quod si verum est, eorum quoque charitatem in communionem corporis Christi non dubium est contineri, nec latius patere quàm fert communionis illius natura. Iam verò tamen in hunc modum pro nobis orare concedam, non tamen ideo à sua quiete discedunt vt distrahantur in terrenas curas: ac multò minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neque id agendum ex eo consequitur quod qui in terris degunt homines, vicissim ab aliorum precibus cōmendare se possunt. Hoc enim alendæ in ipsis charitati officium seruit dum suas inter se necessitates veluti partiūtur, & mutuò suscipiunt, Arque id quidem faciunt ex Domini præcepto, neque promissione destituuntur: quæ duo semper in oratione primæ tenent. Omnes eiusmodi rationes à mortuis absunt: quos à nostro contubernio dum subduxit Dominus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscum, quantum assequi licet coniecturis. Quod si quis cauetur, fieri non posse quin eandem erga nos charitatem retineant, vt sunt vna nobiscum fide coniuncti: quis tamen eosque longas illis esse aures reuelauit quæ ad voces nostras porrigantur? oculos etiam tam perspicaces qui necessitatibus nostris aduigilent? Nugantur quidem in suis vmbriis nescio quid de fulgore diuini vultus ipsos irradiante, in quo, ceu in speculo, res hominum ex alto despiciant. verum id affirmare, qua præsertim confidentia illi audent, quid est nisi per tumultenta cerebri nostri somnia velle in abdita Dei iudicia, sine eius verbo penetrare & perrumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis nostræ prudentiam, sapientiæ Dei inimicā esse pronuntiat: vanitatem sensus nostri in vniuersum damnat: prostrata omni nostra ratione, solam Dei voluntatem à nobis vult spectari.

Rom. 8. 6.

Quartū argumētum intercessionis sanctorum mortuorū ex Gene. 48. 16.

25 Quæ verò alia Scripturæ testimonia propugnando huic suo mendacio asciscunt, pessimè contorquent. Sed enim, inquiunt, Iacob vt suum patrūque Abraham & Isaac nomē super suam posteritatem inuocetur, rogat. Primū, videamus qualis ista sit inuocationis forma inter Israelitas, non enim patres suos ad ferendas sibi suppetias implorant: sed

se d Deum obtestantur quò seruorum suorum, Abraham, Isaac & Iacob memnerit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad sanctos istos sermonem habuerint. Verùm quia stipes isti, qua sunt hebetudine, nec quid sit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocandum sit capiunt: non mirum si in ipsa quoque forma sic pueriliter titubant. Loquuto hæc non semel in Scripturis occurrit. *Isa. 4. 1.* Isaias enim viro- rum nomen inuocari super mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco sub eorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abraham supè Israelitas, in hoc sita est dum generis sui originem ad eum referunt, eumque pro authore & parente suo memoria celebri colunt. Neque verò id faciat Iacob quod sit de propaganda nominis sui celebritate scilicet: sed quum totam posterorum beatitudinem constare uouerit hæreditate fœderis quod secum Deus pepigerat: quod illis bonorum omnium summum fore vider, comprecatur vt genere suo censeantur. idem aliud non est quàm fœderis successionem ad eos transmittere. Illi vicissim, dum memoriam eiusmodi precibus suis inducunt, non ad intercessionem mortuorum suffugiunt: sed Domino fœderis sui recordationem obiciunt, quò clementissimus Pater illis se propitium ac beneficium fore, in Abraham, Isaac & Iacob gratiam recipit. Alioqui quàm parum in Patrum merita sancti reclinauerint, testatur publica vox Ecclesiæ apud Prophtam, Tu pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos, Tu Domine Pater noster, & redemptor noster. Ac dum sic quidem loquuntur, si nul addunt, Conuertere Domine propter seruos tuos. nullam tamen cogitantes intercessionem, sed ad fœderis beneficium animum aduertentes. Nunc verò quum Dominum Iesum habeamus, in cuius manu non percussum modò, sed cõfirmatum sit nobis æternum misericordiæ fœdus: cuius potiùs nomen in precibus nostris prætendamus? Et quoniam boni isti magistri his verbis Patriarchas volunt statui intercessores, scire ex ipsis velim cur in tanta turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat Abraham Ecclesiæ pater. Ex qua colluue sibi aduocatos sumant minimè ignotum est. Abraham, quem Deus aliis omnibus prætulit, & quem euexit in summum honoris gradum, negligi ac supprimi quàm consentaneum sit mihi respondeant. Nempe quum palam esset talem vsum veteri Ecclesiæ fuisse in cognitum, placuit, occultandæ nouitatis causa de antiquis Patribus silere: ac si nomen diuersitas recentem & adulterum morem excusaret. Quòd autem obiciunt quidam *rogari Deum vt in Davidis gratia populi miseretur, adeò non suffragatur eorum errori, vt ad eius refutationem maximè sit efficax Nam si expendimus quam personam sustinuerit David: segregatur ab omni sanctorum cœru, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit, stabilizat. Ita & fœderis potiùs quàm hominis habetur ratio, & sub figura Christi intercessio vnica asseritur. Nã quod singulare fuit Davidi, quatenus Christi imago fuit, in alios non competere certum est.

26 Sed hoc quosdam scilicet mouet quò sanctorum orationes sepe leguntur exaudiri. Cur? Nempe quia orarunt. In te sperauerunt (inquit Propheta) & salui facti sunt: clamauerunt, & non sunt confusi. Ore meus ergo & nos eorum exemplo, vt eorù instar exaudiamur. Hic verò, contra quàm decet, præposterè ratiocinantur, non exauditù iri nisi qui semel exauditi sunt. Quanto meliùs Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis similis: & precatione precatus est ne plueret, & non pluit super terram annos tres & menses sex. Rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum Quid? An singularem aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, adquam sit nobis confugiendum? Minimè verò. sed

*Cur Papiſtæ nō ſu-
mant Abraham, in-
terceſſorem.*

** Pſal. 132. 1. 10.*

*Quintū argumen-
tum interceſſionis
ſanctorum mortuo-
rum.*

Pſal. 22. 5.

Iacob. 5. 17.

vim *piæ puræ* que orationis perpetuam docet, vt nos ad similitèr *crandum* exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, nisi talibus experimentis confirmamur in certiore promissionum eius fiduciam: quibus non vni aut alteri, aut etiam paucis inclinatum fore aurem suam. pollicetur, sed omnibus qui nomen suum inuocauerint. Atque eò minùs excusabilis est inscitia hæc, quòd tot Scripturæ admonitiones videntur quasi ex professo contemnere. Liberatus est sapius *Dauid* Dei virtute, an vt eam ad se traheret vt eius suffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipse. *Me expectant iusti donec rependas mihi.* Item, *Videbunt iusti, & gaulebunt, & sperabunt in Domino.* Ecce pauper iste clamauit ad Deum, & respondit ei. *Multæ in Psalmis sunt eiusmodi preces, quibus ad precandum quod postulat hac ratione Deum prouocat, ne pudefiant iusti sed suo exemplo erigantur ad bene sperandum.* Vno iam contentissimus, Propterea orabit ad te omnis sanctus in tēpore opportuno. *Quem locum eò libentiùs citauit quòd non puduit rabulas, qui operam linguæ meritoria ad defensionem Papatus locant, eum obtendere ad probandam mortuorum intercessionē.* Quasi verò aliud velit *Dauid* quàm fructum ostendere qui ex Dei clementia & facilitate prouenit vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendum est, experientiam gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios, non vulgare esse adminiculum ad confirmandam promissionum illius fidem. Non recito plurimos locos vti *Dauid* Dei beneficia sibi proponit in fiduciæ materiã quia Psalmorum lectoribus sponte occurrent. Hoc idem suo exemplo priùs docuerat *Iacob*, Minor sum cunctis miserationibus tuis & veritate quam præstisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istum: & nūc cum duabus turmis egredior. Promissionem quidem allegat, sed non solam: quin simul effectum coniungit, quò animosius in futurum confidat eundem erga se Deū fore. Neq; enim similis est mortalibus, quos liberalitatis suæ tædet, vel quorum exhauritur facultas: sed à propria natura æstimandus est, sicut prudenter facit *Dauid*, Redemisti me (inquit) Deus verax. Postquam salutis suæ laudem Deo tribuit, adiungit veracem esse: quia nisi perpetuò similis sui esset, non satis firma sumi posset fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem scimus, quoties nobis auxiliatur, specimen ac probationem dare bonitatis suæ & fidei, timendum non est ne spes nostra pudefiat, vel nos frustretur..

Psal. 142. 8.

Psal. 52. 8.

Psal. 34. 7.

Psal. 32. 6.

Gen. 32. 10.

Psal. 31. 6.

Nefas esse, preces ad sanctos mortuos dirigere, quæ cultus hic vni Deo sit maximè proprius, intercessionis munus ad solum Christum spectet, quam non tollunt mutua hic fidelium preces: quæ nihil mortuis, aut ad mortuos.

27 Summa hæc sit, quæ Scriptura in Dei cultu hoc nobis summum caput commendat vt eum inuocemus (sicuti posthabitis omnibus sacrificiis à nobis hoc pietatis officium exigit) non sine manifesto sacrilegio orationem ad alios dirigi. Vnde etiam in Psalmo dicitur, Si expandimus manus nostras ad deū alienum, nonne Deus requiret ista? Deinde quum Deus non nisi ex fide velit inuocari, & disertè ad amussim verbi sui, orationes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata, sit rectæ orationis mater: simulac à verbo deflectatur, orationem adulterari necesse est. Atqui iam ostensum est si consulitur tota Scriptura. illic hūc honorem soli Deo vindicari. Quod ad intercessionis munus pertinet, etiam videmus Christo peculiare esse, nec vllam Deo gratam esse precationem nisi quam Mediator ille sanctificat. Ac tametsi fideles vltro citroque preces apud Deum pro fratribus offerunt, hoc nihil vnica Christi intercessioni derogare ostendimus: quia omnes simul ea subnixi tam se quàm alios Deo commendant. Adhæc docuimus inscitè hoc trahi ad mortuos, quibus nusquã legimus mandatū esse vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius officij vices: de mortuis ne syllaba quidem, imò *Jacobus* hæc duo coniungens, vt consteamur pec-

Iacob. 5. 16.

caræ nostræ inter nos, & vicissim alij pro aliis oremus, mortuos tacitè excludit. Proinde ad hunc errorem damnandum sufficit vna illa ratio, exordium rite orandi nasci ex fide, fidem verò esse ex auditu verbi Dei, vbi nulli ficitæ intercessionis mentio: quia temerè patronos sibi ascitit superstitione, qui diuinitus dati non erant. Nam quum multis precandi formis referta sit Scriptura, nullum reperitur exemplum huius aduocationis, sine qua in Papatu nulla creditur esse oratio. Adhæc, superstitionem hanc constat ex diffidentia naram esse: quia vel Christo deprecatore contenti non fuerint, vel eum omnino spoliauerint hac laude. Atque hoc posterius ex eorum impudentia facilè coarguitur: quia non alio validiore argumento pugnant, opus nobis esse sanctorum patrocinio, quàm dum obiiciunt nos esse indignos familiari ad Deum accessu. Quod nos verissimum quidem esse fatemur, sed inde colligimus nihil eos Christo reliquum facere qui pro nihilo ducunt eius intercessionem, nisi accedant Georgius & Hippolytus, aut similes larvæ.

28. Et si autem oratio propriè ad vota & preces restringitur, tanta est tamen inter petitionem & gratiarum actionem affinitas, vt commodè sub nomine vno comprehendi queant. Nam quas * Paulus enumerat species, sub prius membrum huius partitionis recidunt. Rogando & precando desideria nostra apud Deum effundimus, poscentes tam quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illustrandum eius nomè, quàm beneficia quæ vsui nostro conducunt. Gratias agendo, beneficia eius erga nos iusta laude celebramus, acceptum ferentes eius liberalitati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas istas partes simul complexus est Dauid, Inuoca me in die necessitatis: etiam te, & glorificabis me. Vtrunque nobis continenter in vsu esse non abs re præcipit Scriptura: tantam enim nostram esse inopiam alibi diximus, res verò ipsa clamat tot ac tantis nos angustiis vndique vrgeri ac premi, vt satis sit causæ omnibus cur assiduè gemant & suspirant ad Deum, supplicèsq; eum implorent. Nam etsi à rebus aduersis sint immunes, sanctissimos tamè quoque stimulare debet scelerum suorum culpa, deinde innumeri tentationum insultus ad expetendum remedium. In sacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla esse potest sine scelere interruptio: quando non cessat Deus alia aliis beneficia cumulare, vt nos, quâuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Denique tanta ac tam effusa benefactorum eius largitas nos pene obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, quaquauersum spectes, cernuntur, vt nunquam nobis desit laudis gratiarumque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hæc planius aliquanto explicentur, quum sic in Deo spes omnes opesque nostræ sitæ sint (quod iam antea satis probatum est) vt neque nos, neque nostra omnia prosperè habere nisi eius benedictione possimus: assiduè nos ei nostraque omnia oportet cõmendemus. Deinde quicquid deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac voluntate, sub spe denique auxiliij eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiantur qui sui alteriusve cuiuspiam fiducia, consilia agitant ac statuunt, qui extra eius voluntatem, ijs sòque non inuocato, quicquam moluntur, aut inchoare tentant. Et quum iam aliquoties dictum sit, iusto cum honore affici vbi bonorum omnium author agnoscitur: inde consequitur, sic ex manu eius suscipienda esse illa omnia, vt assidua gratiarum actione prosequamur: nullamq; esse iustam rationem qua eius beneficia vsurpemus, quæ non alio sine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, nisi etiã in laude eius confitenda & gratis agendis assidui simus. Paulus enim, dum testatur per verbum & orationem sanctificari, simul innuit, sine verbo & oratione minimè sancta & pura nobis esse per verbum scilicet;

Hic & sec. 29. tradatur de orationis speciebus, Petitione, & Gratiarum actione: & de assidua fidelium exercitatione in vtraque.
* 1. Tim. 2. 1

Psal. 50. 15

Iac. 4. 14

Isa. 30. 1, & 31. 1

1. Tim. 4. 5

- Pfal.* 40.4 fidem metonymicè intelligens. Proinde eleganter Dauid, dum percepta Domini liberalitate, datum sibi in os canticum nouum prædicat: quo scilicet innuit, malignum esse silentium, siquod eius beneficium sine laude præterimus: quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicur etiam, *Isaias*, singularem Dei gratiam prædicans, ad canticum nouum & non vulgare hortatur fideles. Quo sensu alibi Dauid, *Pfal.* 50.17 Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Similiter *Ezechias* & *Jonas* hunc sibi liberationis finem testatur fore, vt canticis Dei bonitatem in templo celebrent. Hanc eandem legem Dauid generaliter piis omnibus præscribit. Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit? Calicem salutem accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam sequitur *Ecclesia* alio *Psalmo*, Saluos fac nos Deus noster, vt confiteamur nomini tuo, & gloriemur in laude tua. Itè, *Pfal.* 102.18 Respexit ad precem solitarij, & non contempsit preces eorum. Scribitur hoc ad generationem posteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in Sion nomen eius, & laudem eius in Ierusalem. Imò quoties obsecrant Deum fideles vt faciat propter nomen suum: sicuti indignos se profitentur qui obtineant quicquam proprio nomine, ita se obligant ad gratias agendas: & hunc sibi rectum beneficentiæ Dei vsum fore promittunt, vt eius sint præcones. Sic *Oseas*, de futura Ecclesiæ redemptione loquens, Aufer (inquit) iniquitatem ô Deus, & attolle bonum: nos autem vitulos labiorum soluemus. Nec modò linguæ præconium sibi vendicant Dei beneficia, sed amorem sibi naturaliter conciliant. *Dilexi* (inquit Dauid) quia exaudiit Dominus vocem deprecationis meæ. Item alibi quæ senserat auxilia recitans, Diligam te Deus fortitudo mea. Nec verò vnquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulcedine amoris. Quinetiam tenendum est illud Pauli, vota omnia peruersa & vitiosa esse quibus non annexa est gratiarum actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Nam quia multos impellit morositas, tædium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orando obmurmurent, iubet ita temperari affectus, vt fideles, antequam adepti sint quod cupiunt, hilariter nihilominus benedicant Deo. Quòd si hæc copula in rebus ferè contrariis vigere debet, eo sanctiore vinculo nos obstringit Deus ad canendas suas laudes, quoties nos votorum compotes facit. Sicuti autem docuimus Christi intercessione consecrari nostras preces, quæ alioqui pollutæ essent, ita Apostolus, iubens nos per Christum offerre hostiam laudis, nobis ad celebrandum Dei nomen os non satis purum esse admonet, nisi intercedat Christi sacerdotium. Vnde colligimus prodigiôsè fascinosos fuisse homines in Papatu, vbi maior pars Christum vocari aduocatum miratur. Hæc ratio est cur præcipiat Paulus sine intermissione & orare & gratias agere: volens scilicet quanta fieri potest assiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in rebus ac negotiis erecta esse ad Deum omnium vota, quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant, sicuti perpetua laudandi orandi que argumenta nobis offert.

De assiduitate in publicis Ecclesiæ precibus, de quibus et in fine huius sect. 29 Hæc autem orandi assiduitas, etsi præsertim proprias ac priuatas cuiusque respicit, non nihil tamen ad publicas quoque Ecclesiæ orationes pertinet. Atqui nec assiduæ esse possunt, nec aliter etiam fieri debent quàm ex politia quæ communi inter omnes cõsensu conuenerit. Fateor sanè. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præstituuntur, vt apud Deum indifferentes, ita hominum vñibus necessariæ, quò sit omnium comeditati prospectum, & omnia decenter & cõpositè, iuxta Pauli sententiam, in Ecclesiâ administrantur. sed enim istud nihil obstat quominus

unaquæque Ecclesia, cum subinde ad frequentiore[m] precationum usum se extimulare, tum maiore aliqua necessitate admonita acriore studio flagrare debeat. De perseverantia autem, quæ multam cum assiduitate affinitatem haberet, erit * circa finem dicendi locus. Porro hæc nihil ad *βαπτολογίαν*, qua interdictum nobis Christus voluit: non enim diu, nec sæpe, nec multo cum affectu insistere precibus verat: sed ne aliquid à Deo extorquere nos posse confidamus, garrula loquacitate eius aures obrundendo, ac si humano more persuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant sibi negotium esse cum Deo, non secus pompas suas in precibus agere quàm in triumpho. Nam Phariseus ille qui gratias Deo agebat quòd non esset aliis similis, sibi haud dubiè plaudebat in hominum oculis, ac si vellet ex precatione captare sanctitatis famam. Hinc *βαπτολογία* illa quæ hodie simili de causa grassatur in Papatu, dùm alij preculas easdem iterando tempus frustra terunt, alij longa verborum congerie apud vulgus se venditant. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum est ab Ecclesia prohiberi, nequid illic personet nisi serium & profectum ex corde intimo. Huic corruptulæ vicina est & similis altera, quam simul damnat Christus: quòd scilicet hypocritæ ostentationis causa venantur multos testes, ac forum potius occupant ad orandum, quàm mundi laude careant ipsorum preces. Quando verò hunc esse orationis scopum iam priùs dictum est, ut erecti in Deum animi ferantur, tum ad confessionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mente & animo positas esse: vel potius orationem ipsam, esse propriè interioris cordis affectum, qui apud Deum, cordium scrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrè (ut iam dictum est) cœlestis magister, quum optimam orandi legem ferre vellet, iussit intrare in cubiculum, ibique ostio clauso orare Patrem nostrum in abscondito, ut Pater noster qui est in abscondito nos exaudiat. Nam ubi ab hypocritarum exemplo abstraxit, qui ambitiosa precum ostentatione hominum fauorem captabant, simul adiicit quid sit melius: intrare scilicet cubiculum, & clauso ostio ibi orare. Quibus verbis (ut ego interpretor) secessum, qui nos eò iuuet ut tota cogitatione in cor nostrum descendamus & ingrediamur penitus, querere nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa esse debet corpora nostra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: sed esse quiddam secretum ostendit orationem, quæ & in animo potissimum locata sit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum turbis, requirat. Non ergo sine causa ipse quoque Dominus, quum precibus incumbere vehementius vellet, in secessum procul hominum tumultu se conferebat: sed ut suo nos exemplo commonefaceret, non esse negligenda isthæc adminicula, quibus animus noster per se nimium lubricus magis ad serium orationis studium intenditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum turba, si quando ita tulerat occasio, à precando abstinerebat: sic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò sic habendum est, quisquis in sacro piorum conuentu orare detrectat, nescire quid sit orare seorsum, vel in recessu, vel domi. Rursus qui solus & priuatim orare negligit, quantumvis sedulò frequentet cœtus publicos, ventosas tantum preces illic concipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui essent communes Ecclesiæ preces, eas splendidis elogiis olim Deus ornauit: præsertim ubi templum vocauit domum orationis. Nam & præcipuam cultus sui partem hac voce docuit esse precandi officium: atque ut in eo se fideles vno consensu exercerent, instar vexilli erectum illis fuisse templum. Addita etiam fuit insignis

* Sect. 51. 52

Matt. 6. 7

De battologia *Pa-*
pistis etiamnū ho-
*die familiari.*De vitanda omni
ostentatione in pre
cibus, & de secessu
querendo.

Matt. 6. 6

Et publicas preces
colendas esse, & do
mi quoque, vel in
recessu precandum.

1. Tim. 2. 8

Isa. 56. 7

Psal. 63. 2

promissio, Te expectat Deus, laus in Sion: & tibi votum reddetur. Quibus verbis admonet Propheta nunquam irritas esse Ecclesie preces: quia Deus populo suo semper canendi materiam cum gaudio suppeditat. Etsi autem cessarunt legales vmbrae, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus fouere voluit, non dubium quin ad nos pertineat eadem promissio, quam & Christus ore suo sancit, & Paulus perpetui vigoris esse docet.

De Templis Christianorum ad conuentus Ecclesie celebrandos, & dicata esse precibus publicis. Vide lib. 1. cap. 11. sect. 7. 13. de imaginibus in templis. Itē lib. 4. cap. 4. sec. 8. & cap. 5. sec. 18. de modo seruando in templorum ornatu.

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo suo edicit, sic & templa publica ipsis peragendis destinata esse oportet: vbi qui orationem cum Dei populo communicare respuunt, non est quod isto pretextu abutantur, cubiculum se ingredi, quod Domini mandato pareant. Ille enim qui pollicetur se facturum quicquid duo aut tres petierint in nomine suo congregati, palam conceptas preces se minimè aspernari testatur: modò facessat ostentatio & humanæ gloriolæ aucupium, modò adsit sincera veraque affectio quæ in cordis arcano habitat. Si hic legitimus est templorum vsus (vt certè est) cauendum est rursus ne aut (quemadmodum seculis aliquot haberi cœperunt) propria esse Dei habitacula ducamus, vnde propius aurem nobis admoueat: aut secretam nescio quam illis asingamus sanctitatem, quæ sacrationem apud Deum orationem reddat.

Matt. 18. 22

Vera enim Dei templa quum simus ipsi, in nobis oremus oportet, si in sancto templo suo Deum volumus inuocare. Illam verò crassitiam Iudæis aut Gentibus relinquamus, qui præceptum habemus de inuocando, citra loci discretionem, in spiritu & veritate Domino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iussu precibus ac victimis offerendis: sed quo tempore veritas sub talibus vmbri figurata delitescere, quæ nunc ad viuum nobis expressa in nullo materiali templo hætere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commendatum fuit templum vt Dei præsentiam eius parietibus includerent, sed quò ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Itaque grauiter à Iesaja & Stephano reprehensi sunt qui Deum in templis manu factis habitare villo modo putarent.

Iohan. 4. 23

Isa. 56. 1

Act. 7. 48 Hic & sect. 33. vocem & cantum nihil habere momenti in precibus, nisi adsit cordis affectus.

Isa. 29. 13

Matt. 15. 8

31 Hinc præterea plusquam clarum est, neque vocem neque cantum (si in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, nisi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduersus nos prouocant si è summis duntaxat labris & gutture exeunt: quando id est sacrosancto eius nomine abuti, ac eius maiestatem deusui habere: sicuti ex Isaia verbis elicimus, quæ etsi latius patent, ad hoc quoque vitium coarguendum pertinent. Populus (inquit) iste appropinquat mihi ore suo, & labiis suis me honorat: cor autem eorum longe est à me: & timuerunt me mandato & doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & stupendum: peribit enim sapientia à sapientibus eorum, & prudentia seniorum euanesceat. Neque tamen vocem aut cantum hinc damnamus, quin potius valde commendamus, modò animi affectum comitentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica est & versatilis, facile remittitur, & in varia distrahitur, nisi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in singulis corporis nostri partibus elucere quodammodo debeat, cōuenit præsertim linguam huic ministerio ad dictam esse ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandamque Dei laudem, condita est. Potissimum tamen linguæ vsus est in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum, quem vno spiritu eademque fide colimus, communi vna voce & veluti eodem omnes ore pariter glorificemus: idque palam, vt omnes vicissim, à suo quisque fratre, confessionem

fidei

Cantus in Ecclesiis utilitas ostenditur hic & sect. 32.

Et lei accipiant, ad cuius exemplum inuicentur & incitentur.

32. Canendi verò in Ecclesiis ritum (vt id quoque obiter dicam) non modò vetustissimum esse constat, sed Apostolis quoque in vfu fuisse, ex illis Pauli verbis colligere licet, *Canam spiritu, canam & mente.* Item ad Colossenses, *Docentes & commonefacientes vos mutuò in hymnis, Psalms & Canticis spiritualibus, canetes cum gratia in cordibus vestris Domino.* Priore enim loco, voce & corde canendum esse præcipit: altero cantilenas spirituales commendat quibus se mutuò pij ædificent. Id tamen vniuersale non fuisse testatur Augustinus, qui refert sub Ambrosio demum cœpisse canere Ecclesiam Mediolanensem: quum scæuente aduersus fidem orthofoxam Iustina Valentiniæ matre, populus solito magis assiduus in vigiliis esset: reliquas deinde occidentales Ecclesias sequutas. Paulò enim antè dixerat ab orientalibus profectum fuisse hunc morem. Indicater iam lib. *Retractationum* 2, sua ætate fuisse in Africa receptum. Hilarius quidam, inquit, vir tribunitius morem, qui tunc esse apud Carthaginem cœperat, vt hymni ad altare dicerentur de Psalmodum libro, vel ante oblationem, vel quum distribuere populo quod fuisse oblatum, maledica reprehensione vbicunq; poterat lacerabat. Huic respondi, iubentibus fratribus. Et certè si ad eam, quæ Dei & Angelorum conspectum decet, grauitatem attemperatus sit cantus, cum dignitate & gratiam sacris actionibus conciliat, tum ad excitandos in verum precandi studium ardoremque animos plurimum valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationem intetiores sint aures quàm animi: ad spirituales verborum sensum. Quo periculo se permotum fatetur alicubi idem Augustinus, vt interdum optarit institui morem ab Athanasio obseruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat sonare, vt pronuntianti vicinior foret, quàm canenti. Verum, quum reminisceretur quantam sibi vtilitatem cantus attulissent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione: nihil dubium quin sanctissimum sit ac saluberrimum institutum. Quemadmodum rursus, quicunq; ad suauitatem duntaxat auriumque oblectationem compositi sunt cantus, nec Ecclesiæ maiestatem decet, nec Deo non summo opere displicere possunt.

33. Quo etiam planè constat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hætenus passim factitatum est) sed populari sermone concipiendas esse publicas orationes, qui vulgò à toto cœtu intelligi possit: quandoquidem in totius Ecclesiæ ædificationem fieri cõuenit: ad quam ex sono nõ intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla est nec charitatis nec humanitatis ratio, ij saltem Pauli authoritate moueri aliquantulum debebant, cuius verba minimè ambigua sunt. Si benedixeris, inquit, spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionem respondebit Amen, quum id quidem quid dicas nescit: nam tu quidem gratias agis, sed alius non ædificatur. Quis ergo effænam Papiatarum licentiam satis miretur, qui Apostolo pulam sic reclamante, exotica lingua verbosissimas preces reboare non formidant, in quibus nec syllabam vnã ipsi interdum assequuntur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò secus agendum præscribit Paulus. Quid ergo? (inquit) orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Spiritus voce singulare linguarum donum significans, quononnulli predicti abutebantur, quum à mente, hoc est intelligentia, illud auellent. Sic tamen omnino sentiendum, nulla ratione fieri posse, nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua sine animo summo opere Deo displiceat. Ad hoc, cogitationis ardore mentem esse debere incitatam, quo totum longè superet quod lingua enuntiando exprimate

Canendi ritum vetustissimū fuisse in Ecclesiis, nõ tamen in omnibus.

*1. Cor. 14. 13
Coloss. 3. 16*

Confess. lib. 9. c. 7

Confess. lib. 10. c. 33

Populari & patrio sermone concipiendas esse preces publicas, contra quã fiat à Papiis effæni licentia.

1. Cor. 14. 16

Ibid. 14. 15

In precibus priuatis non esse semper necessariam linguam.

1. Sam. 1. 13

Geniculatio & capitis detrectio in precibus.

De immensa Christi bonitate, qui nobis formam etiã orandi præscripserit, & quãta inde ad nos consolatio redeat.

Matt. 6. 9

Luc. 11. 2

In Aleib. 2. vel De voto.

Rom. 8. 26

Distinctio orationis Dominicę in sex petitiones, & subdivisio in duas præcipuas partes. Vide finem sect. 43.

Aug. in Enchi. ad Lauren. cap. 116. Chrysoft. aut. ope. imp.

potest. Postremò, ne esse quidem orationi priuatæ necessariam linguam, nisi quoad interior sensus vel sibi ipse ad incitationem sufficere non valet, vel incitationis vehementia linguæ actionem secum rapit. Nam etsi optimæ interdum orationes voce careant, sæpe tamen vsu veniunt vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem, & membra alia in gestulationem sine ambitione erumpant. Inde scilicet incertum istud Hannæ murmur, cuius simile quiddam sancti omnes perpetuò in se experiuntur, dum in abruptas & concisas voces profiliunt. Corporis autem gestus inprecatione obseruari soliti (quales sunt geniculatio, & capitis detrectio) exercitia sunt, quibus ad maiorem Dei venerationem assurgere conamur.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, sed forma quoque ipsa dicenda est: ea scilicet quam per dilectum Filium suum nobis cœlestis Pater tradidit: vbi immensam bonitatem ac mansuetudinem agnoscere licet. Nam præterquam quòd nos monet atque hortatur vt se in omni nostra necessitate queramus (qualiter filij in parentum fidem, quoties vlla anxietate affligantur, confugere solent) quoniam videbat ne id quidem satis nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid æquum postulare, quid è re nostra esset, huic etiam nostræ ignorantia occurrat: & quod captui nostro deerat, de suo ipse suppleuit ac suffecit. Præscripsit enim nobis formulam, qua velut in tabula proposuit quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram conducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructum percipimus, quòd nihil absurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique non illi acceptum postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus. Plato quum hominum imperitiam videret in votis ad Deum perferendis, quibus concessis pessimè illis sæpius consultum fuerit: optimam precandi rationem hanc esse pronunciat, è veteri Poëta sumptam, Iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoque abesse iube. Atque homo quidem ethnicus in eo sapit, quòd iudicat quàm sit periculosum à Domino expetere quod cupiditas nostra dictauerit: simul nostram infœlicitatem prodit, qui ne hiscere quidem sine discrimine coram Deo possimus, nisi ad rectam orandi normam nos Spiritus instituat. Quòd maiore in pretio censeret apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei Filius verba nobis in os suggerit quæ mentem nostram omni hæitatione expediant.

35 Hæc orandi seu forma, seu regula, sex petitionibus constituta est. Nam ne iis accedam qui septem capitibus distinguunt, facit quòd aduertentiua dictione interiecta videtur Euangelista duo illa membra voluisse inter se colligere, ac si dixisset, Ne tentatione opprimi nos sinas, quin potius nostræ fragilitati opem feras, & liberes, ne succumbamus, Nobiscum etiam sentiunt veteres Ecclesiæ scriptores: vt iam quod septimo loco apud Matthæum additum est, exegeticè ad sextam petitionem referendum sit. Tamen si autem eiusmodi est rota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habenda sit: priores tamen tres petitiones Dei gloriæ peculiariter destinatæ sunt: quam solam in illis intueri nos oportet, nullo commodi nostri (vt aiunt) respectu. Tres reliquæ nostri curam gerunt, ac propriè iis quæ ex vsu nostro sunt postulandis sunt assignatæ. Vt quum nomen Dei sanctificari petimus, quia probare vult Deus gratisne an spe mercedis ametur à nobis, & colatur, nihil tum de nostro commodo cogitandum est: sed eius gloria nobis proponenda est, quam intentis oculis vnã intueamur: nec aliter in reliquis huiusmodi precibus affectos esse fas est. Atque hoc quidem ipsum nobis in magnum commodum cedit,

cedit, quòd dum ita vt petimus sanctificatur, fit etiam nostra vicissim sanctificatio. Sed ad huiusmodi vtilitatem oculi nostri (vt dictum est) cō-
 niuere ac quodammodo cęcutire debent, ne in ipsam omnino respiciāt.
 Vt si omnis spes priuati nostri boni præcisa esset, hæc tamen sanctifica-
 tio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinent, à nobis optari & precibus po-
 stulari non desinant. Vt in exemplis Moïsi & Pauli spectatur, quibus gra-
 ue non fuit mentes & oculos à seipsis auertere, ac vehementi incensò que
 zelo suum ipsorum interitum expetere, vt vel suo dispendio gloriam &
 regnum Dei promouerent. Rursus quum panem nostrum quotidianum
 nobis dari petimus: tamen si optemus quod est nostri commodi, tamen
 hęc quoque Dei gloriam quærere præsertim debemus, vt ne petaturi qui-
 dem simus nisi in eius gloriam vergat. Nunc ad ipsam orationis enarra-
 tionem aggrediamur.

Exod. 32. 32
 Rom. 9. 3

Pater noster, qui es in cœlis.

36 Primùm in ipso limine occurrit quod antea diximus, omnem à
 nobis orationem offerri Deo non aliter debere quàm in Christi nomi-
 ne: vt nullo alio nomine illi commendari potest. Nam ex quo Patrem
 vocamus Deum, nomen cerè Christi præcedimus: qua enim fiducia Deū
 aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorumperet, vt sibi vsur-
 paret honorem Filij Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ?
 Qui quum verus sit Filius, nobis in fratrem ab ipso datus est: vt quod na-
 tura ipse proprium habet, adoptionis beneficia nostrum fit, si tantā be-
 neficentiam certa fide amplectimur. Quemadmodum Iohannes ait da-
 tam esse potestatem iis qui credunt in nomen vnigeniti Filij Dei, vt filij
 Dei ipsi quoque fiant. * Itaque & Patrem se nostrum appellat, & sic à no-
 bis vocari vult: hac tanta nominis suauitate, omni nos diffidentia exi-
 mens, quando nullus alibi maior amoris affectus quàm in patre reperiri
 possit. Itaque nullo certiore documento immensam suam erga nos cha-
 ritatem testificari potuit, quàm ex eo quòd filij Dei nominamur. Ipsius
 verò charitas tanto erga nos maior præstantiorque est omni parentum
 nostrorum charitate, quanto ipse omnes homines bonitate & misericor-
 dia superat: vt si quotquot in terra sunt patres, omni paternæ pietatis sen-
 su exuti, filios destituerent: ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniam
 seipsum negare nō potest. Habemus enim eius promissum, Si vos, quum
 mali sitis, nostris bona date filiis vestris: quanto magis Pater vester qui in
 cœlis est? Item apud Prophetam, Potestne mater obliuisci filiorum? Etsi
 obliuiscatur, ego tamen non obliuiscar tui. Quòd si filij eius sumus: vt si
 lius in fidem extranei alienique hominis se conferre non potest nisi si-
 mul de patris vel scuitia vel inopia queratur: ita aliunde subsidia quàm
 ab ipso quærere non possumus, nisi exprobrata illi egestate, ac faculta-
 tum inopia, vel scuitia nimiaque austeritate.

Vide supra sec. 17.
 18. 19.

Iohan. 1. 12

* De fiducia quam
 affert nobis appel-
 latio filiorum Dei,
 quam ne peccatorū
 conscientia labefa-
 ctare debet: hęc &
 sect. 37.

1. Iohan. 3. 1
 Psal. 27. 10
 Isa 63. 16
 2. Tim. 2. 13
 Matt. 7. 11
 Isa. 49. 15

37 Nec causemur, nos meritò timidos reddi peccatorum conscien-
 tia, quæ Patrem, quanuis clementem ac mansuetum, tamen uobis offen-
 sum quotidie reddant. Nam si inter homines, nullo meliore patrono
 causam suam apud patrem filius agere potest, nullo meliore interprete
 perditam eius gratiā sibi conciliare ac recolligere, quàm si ipse supplex
 ac demissus, culpam agnoscens, patris misericordiam imploret (non e-
 nim tum se paterna viscera dissimulare possunt quin ad tales preces com-
 moueantur) quid ille Pater misericordiarum, & Deus totius consolatio-
 nis? annon potius filiorum pro se deprecantium lachrymas & gemitus
 exaudiet (quum præsertim ad id nos inuitet & exhortetur) quàm quæuis
 aliorum patrocinia? ad quorum subsidium ideo pauidi suffugiunt, non

2. Cor. 1. 3

Luc. 15. 20

sine aliqua desperationis specie, quia de patris sui mansuetudine ac clementia diffidunt. Hanc paternæ mansuetudinis exuberantiam nobis in parabola pingit ac representat: vbi pater filium, qui ab eo se alienauerat, qui substantiam eius dissolutè prodegerat, qui modis omnibus grauer in eum deliquerat, obuiis vlnis amplectitur: nec expectat donec verbis veniam postulet, sed ipse anteuertit, redeuntem eminus agnoscit, vltro illi occurrit, solatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ mansuetudinis exemplum in homine spectandum proponens, docere nos voluit quàm effusiores expectare debeamus à se, non modò Patre, sed patrum omnium longè optimo ac clementissimo: quãuis ingrati, rebelles ac improbi filii: modò tamen in eius misericordiam nos coniciamus. Ac quò certiores fidem faceret se huiusmodi Patrem nobis esse, si Christiani sumus, non modò Pater, sed nominatim noster dici voluit: ac si in hunc modum cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoscendum facilitate, nos filij tui te appellamus, ac poscimus, securi ac planè persuasi non alio te esse erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tantam fauoris immensitatem non capiunt cordis nostri angustia, nõ modò adoptionis pignus & arrha nobis Christus est, sed eiusdem adoptionis testem nobis dat Spiritum, per quem libera & sonora voce clamare licet, Abba Pater. Quoties itaque nobis obstabit aliqua cunctatio, petere ab ipso meminerimus vt correcta nostra timiditate Spiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

Galat. 4. 6

Licet pro omnibus (maximè fidei domesticis) ꝑcari nos oporteat, id tamen non ob stare quominus & pro nobis, & pro certis alijs orare specialiter liceat: hinc & sec. 39. Vide & sect. 47. Matt. 23. 9

38 Quòd autem non ita instituimur vt suum quisque patrem peculiariter nominet, sed potiùs vt nostrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem misericordiæ & gratuita liberalitatis iure, pariter sumus filij. Nam si vnus omnibus nobis communis est pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest: nihil inter nos diuisum esse decet quod non magna animi alacritate parati simus alter alteri communicare, quantum vsus postulat. Iam si ita vt pater est, vicissim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non est in quo magis commodare fratribus possimus, quàm si optimi Patris curæ ac prouidentia commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari potest. Et sanè hoc ipsum Patri etiam nostro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familiâs verè & ex animo diligit, totam simul eius domum amore ac beneuolentia complectitur: ad hunc modum, quo simus in hunc cœlestem Patrem studio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hæreditatem ostendere conuenit, quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filij sui vocauerit. Ad hanc igitur legem Christianus homo preces suas exigit, vt communes sint, ac omnes complectantur qui illi sunt in Christo fratres. Neque solùm quos tales ad præsens videt atque cognoscit, sed omnes qui super terram agunt homines: de quibus quid statuerit Deus, extra notitiam est: nisi quod illis optima optare & sperare non minùs pium quàm humanum est. Etsi præ alijs in domesticos fidei singulari quodam affectu propensos esse decet: quos Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. In summa, sic debent omnes esse orationes, vt in eam spectent communitatem quam Dominus noster in regno suo ac domo sua constituit.

Ephes. 1. 24

Galat. 5. 15

39 Neque id tamen obest quominus & pro nobis & pro certis alijs orare specialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non discedat, nec deflectat quidem, sed omnia istuc referat. Nam quanuis singulariter concipiuntur, quia tamen ad eum scopum diriguntur,

ur, communes esse non desinant. Id totum similitudine facillè intelligi potest. Generale est Dei mandatum de subleuanda pauperum omnium egestate, & huic tamen obediunt qui in eum finem eorum inopiæ succurrunt quos laborare aut notunt aut vident: etiamsi multos prætereunt qui non leuiori necessitate premuntur: vel quia non omnes nosse, vel quia non omnibus sufficere possint. In hunc modum neque ij voluntati Dei repugnant qui communem hinc societatem Ecclesiæ spectantes & cogitantes, huiusmodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo singularibus verbis se aut alios Deo commendant, quorum necessitatem propius ipsis innotescere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum etogatione sunt similia: nam benignitas largiendi exerceri non nisi erga eos potest quorum perspecta est nobis inopia: iuuare autem oratione vel alienissimos & ignotissimos licet, quantumlibet lōgo terrarum interuallo à nobis distiti sint. Id autem fit per generalem illam precatōnis formulam qua omnes filij Dei continentur, in quibus & illi sunt. Huc referre licet quod Paulus suæ ætatis fideles hortatur vt puram minus vbique tollant absque cōtentione: quia diffidium precibus tanquam claudere admonens, vnanimis vota sua in commune vult conferre.

Argumentum à simili: ab elemosynis ad preces.

1. Tim. 2. 8

40 Adscribitur, *Ipsū esse in cælis*. Ex quo non protinus ratiocinandum est, ipsū cæli circūferentia, quasi cancellis quibusdam, inclusum & circūscriptum alligari. Siquidem & Solomon confitetur cælos cælorum eum capere non posse. Et ipse per Prophetam ait, cælum suam sedem esse, terram autem scabellum pedum suorum. Quo scilicet significat, non certa aliqua regione se limitari, sed diffundi per omnia. Verūm

Quo sensu dicatur Deus esse in cælis.

1. Reg. 8. 37

Isa. 66. 1

Act. 7. 49, & 17.

24

quia aliter inenarrabilem eius gloriam mens nostra pro sua crassitie cōcipere non poterat, nobis per cælum designata est, quo nihil augustius aut maiestate plenius sub aspectum nostrum venire potest. Quando igitur vbicunque rem quampiam apprehendunt sensus nostri, attingere illic solent: extra omnem locum Deus statuitur: vt dum quærere volumus ipsū, supra omnem corporis & animæ sensum attollamur. Deinde hac loquendi formula, supra omnem aut corruptionis aut mutationis aleam euehitur: deum vniuersum orbem complecti & continere, suæque potentia moderari significatur. Quare hoc perinde est ac si dictus esset infinitæ magnitudinis aut sublimitatis, incomprehensibilis essentia, immensa potentia, æternæ immortalitatis. Id verò dum audimus, exerenda est altius nostra cogitatio, quum de Deo sermo est: ne quicquam terrenum aut carnale de eo somnemus: ne ipsū nostris modulis metiamur, neve eius voluntatem ad nostros affectus exigamus. Simul erigenda est nostra fiducia in ipsū, cuius prouidentia & virtute cælum & terram gubernari intelligimus. Summa sit, sub Patris nomine nobis in medio statui Deum illum qui in imagine sua nobis apparuit, vt certa fide inuocetur: nec modò fiducia aptari familiare Patris nomen, verūm etiam ad retinendas mentes valere ne ad dubios vel fictitios deos trahantur: sed ab vnigenito Filio ad vnicū Angelorum & Ecclesiæ Patrem cōscendant: deinde quod folium eius locatur in cælis, ex mundi gubernatione nos commonefieri non frustra ad eum nos venire qui præsentī cura sponte occurrit. Qui ad Deum accedunt (inquit Apostolus) eos primò credere oportet Deum esse: deinde remuneratorem omnibus qui ipsū quærūt. Vtrunq; hic Christus Patri suo asserit, vt in ipso sistatur fides nostra, deinde vt certo persuasi simus salutem nostram ab eo non negligi: quia suam ad nos vsque prouidentiam exrendere dignatur. Quibus rudimentis Paulus nos ad rite orandum comparat: nam antequam iubeat petitiones nostras coram Deo innotescere, præfatur hoc modo, De nulla re sitis soli-

Triplex huius doctrinæ utilitas.

Summa doctrinæ verborū, Pater noster, qui es in cælis.

Hebr. 11. 6

Philip. 4. 6
Psal. 33. 18

citi: Dominus propè est. Vnde apparet, dubitanter & perplexè vota sua in animo voluere qui hoc probè infixum non habent, Oculum Dei esse super iustos.

Necessitas huius petitionis arguit nos ingratitude, malignitatis, audacię, furiosę proteruię.
Psal. 48. 11

41 Prima petitio est, *Vt sanctificetur Dei nomen*, cuius necessitas magno cum nostro dedecore coniuncta est. Quid enim magis indignum quàm vt Dei gloriam obscuret partim nostra ingratitude, partim malignitas: audacia verò & furiosa proteruia, quantum in se est, deleat? Crepent, licet, omnes impij cū sacrilega sua libidine, refulget tamen nominis Dei sanctitas. Nec abs re exclamat Propheta, Sicut nomen tuū Deus, ita laus tua in omnes fines terræ. Nam vbicunq; innotuerit Deus, fieri non potest quin se proferant eius virtutes, potentia, bonitas, sapientia, iustitia, misericordia, veritas, quę in eius admirationem nos rapiant, & incitent ad celebrandam eius laudem. Quia ergo tam indignè sua Deo sanctitas eripitur in terris, si eam afferere nobis non datur, saltem iubemur eius curam votis suscipere. Summa est, vt optemus suum haberi Deo honorem quo dignus est, vt nunquam de ipso loquantur vel cogitent homines sine summa veneratione: cui opponitur profanatio, quę semper nimium in mundo vulgaris fuit, vt hodie adhuc grassatur. Atque hinc petitionis necessitas, quam, si mediocris inter nos pietas vigeret, superuacua esse decebat. Quòd si Dei nomini sua constat sanctitas, vbi ab aliis omnibus segregatum meram gloriam spirat: hinc non tantum petere iubemur vt Deus sacrum illud nomen ab omni contemptu & ignominia vindicet, sed etiam vt ad eius reuerentiam subigat totum humanum genus. Iam quum Deus partim doctrina, partim operibus se nobis manifestet, non aliter à nobis sanctificatur quàm si vtraque in parte tribuamus ei quod suum est, atq; ita quicquid ab ipso profectum erit, amplexemur: nec laudem suam apud nos minus obtineat eius seueritas quàm clementia: quando in multiplici operum diuersitate glorię suę notas insculpsit, quę confessionem laudis meritò ex omnibus linguis eliciat. Ita fiet vt Scriptura iustam apud nos auctoritatem obtineat, nec vllus euentus impediatur benedictionem quam Deus in toto gubernationis mundi cursu meretur. Huc etiam rursus tendit petitio, vt omnis impietas quę sanctum hoc nomen polluit, pereat atque aboleatur: quęcunq; hanc sanctificationem obscurant, aut diminuunt, tam obrectationes quàm ludibria facestant: ac dum sacrilegia omnia compefcit Deus, magis ac magis hinc clarescat eius maiestas.

Summa huius petitionis.

Dei nomen sanctificandum in doctrina, & in operibus suis.

42 Secunda petitio, *Vt adueniat regnum Dei*: quę etsi nihil continet nouum, à prima tamen non sine ratione distinguitur: quia si nostram in re omnium maxima somnolentiam expendimus, quod per se notissimū esse debuerat, pluribus verbis inculcari operæpretium est. Postquam ergo Deum rogare iussi sumus vt agat in ordinem, ac tandem prorsus delectat quicquid maculam aspergit sacro eius nomini: iam additur alterum simile & ferè idem votū, vt regnum eius adueniat. Etsi autem regni huius definitio antè à nobis posita est, breuiter nunc repeto, Deum regnare vbi homines tam sui abnegatione quàm mundi terrenęque vitę contemptu illius iustitię se addicunt, vt ad cœlestem vitam aspirent. Ita duę sunt huius regni partes: altera, vt Deus prauas omnes carnis cupiditates, quę turmatim contra eum belligerantur, Spiritus sui virtute corrigat: deinde vt sensus omnes nostros formet ad imperij sui obsequium. Itaque non alij legitimum ordinem tenent in hac prece, nisi qui à seipsis incipiunt, nempe vt purgentur corruptelis omnibus quę tranquillum regni Dei statum perturbant, & puritatem inficiunt. Iam quia verbum Dei instar sceptri regij est, precari hinc iubemur, vt omnium mentes & corda voluntarię eius obedientię subiiciat. Quod fit vbi arcano Spiritus sui instinctu efficaciam

De regno Dei inter homines, duabus eius partibus. p. gressu, & plenitudine. Vide Gal. Matt. 6.

efficaciam verbi sui exerit, ut emineat in quo meretur gradu honoris. Postea ad impios descendere conuenit, qui peruicaciter & desperato furore eius imperio resistunt Regnum ergo suum erigit Deus totum mundum humiliando, sed diuersis modis: quia aliorum lasciuias domat, aliorum indomitam superbiam frangit. Id quotidie fieri optandum est, ut sibi Deus Ecclesias colligat ex omnibus mundi plagis: eas numero propaget atque augeat, donis suis locupletet, legitimum in illis ordinem stabiliat, ex opposito prosternat omnes puræ doctrinæ & religionis hostes, dissipet eorum consilia, conatus deiiciat. Vnde apparet non frustra nobis præcipi studium quotidiani progressus: quia nunquam tam bene agitur cum rebus humanis, ut discussis purgatisque vitiorum sordibus plena floreat ac vigeat integritas. Plenitudo autem eius ad vltimum Christi aduentum protenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fore docet. Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mundi corruptelis, quæ nos à Deo sepatant quominus regnum eius intra nos vigeat: simul accendere studium mortificandæ carnis: postremò ad crucis tolerantiam nos instituere: quando hoc modo vult Deus regnum suum propagari. Nec verò iniquè ferendum est exteriorem hominem corrumpi, modò interior renouetur. Hæc enim regni Dei conditio est, ut dum nos subiicimus eius iustitiæ, gloriæ suæ consortes reddat. Hoc fit dum lucem ac veritatem suam nouis semper incrementis illustrans, quibus Satanæ regni que eius tenebræ ac mendacia euanescent, extinguantur, pereant, suos proteget, Spiritus sui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perseverantiam confirmat: impias verò hostium conspirationes deiicit, insidias & fraudes discutit, occurrit malitiæ, peruicaciam retundit, donec tandem Antichristum Spiritu oris sui conficiat, omnemque impietatem illustratione aduentus sui delet.

1. Cor. 15. 28

43 Tertia petitio est, *Ut fiat voluntas Dei in terra sicuti in cælo.* Quod tamen à regno eius dependet, neque ab eo potest disiungi, non frustra tamen seorsum additur propter nostram ruditatem, quæ non facillè vel statim apprehendit quid sit Deum in mundo regnare. Hoc ergo exegeticè sumere absurdum non erit: tunc Deum fore regem in mundo ubi se omnes eius voluntati subiicient. Porro non agitur hîc de arcana eius voluntate qua omnia moderatur & in suum finem destinat. Quâuis enim cumultuosè Satan & homines contra ipsum ferantur, nouit tamen incomprehensibili suo consilio non solum flectere eorum impetus, sed in ordinem agere ut per eos faciat quod decreuit. Sed hîc notatur alia Dei voluntas, nempe cui respondet voluntarium obsequium: ideòque nominatim confertur cælo terræ: quia Angeli, ut in Psalmo dicitur, sponte obediunt Deo, & intenti sunt ad exequenda eius iussa. Iubemur ergo obprare, sicut in cælo nihil geritur nisi ex Dei nutu, placidè que Angeli ad omnem rectitudinem compositi sunt, sic terram omni contumacia & prauitate extincta, eiusmodi imperio subigi. Atque id quidem postulantes, carnis nostræ desideriis renuntiamus: qui nisi quis affectus suos Deo resignet ac permittat eius voluntati, quantum in se est, se opponit, quando nihil ex nobis prodit nisi vitiosum. Atque iterum hac precatione ad nostri abnegationem formamur, ut Deus pro suo arbitrio nos regat: neque id solum, sed etiam ut nouas mentes nouosque animos, nostris in nihilum redactis creet, ne quem sentiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum cõsensum cum eius voluntate: in summa, nequid ex nobis velimus ipsi, sed ut Spiritus eius corda nostra gubernet, quo intus docente discamus amare quæ ei placent, odisse verò quæ displicent. Vnde hoc quoque sequitur ut quicumque eius voluntati repugnant affectus, eos vanos & irritos reddat. * In prima tria capita precationis, in quibus poscendis

De voluntate Dei
arcana: item de altera,
cui respondet voluntarium obsequium. Vide infra
cap. 24. sect. 17.
Psal. 103. 20

* Vide sup sect. 34.

solam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omiſſa noſtri ratione, nec ſpectata vlla noſtra vtilitate: quæ tamenſi larga inde nobis prouenit, hîc tamen à nobis quærenda nõ eſt. Hæc autem omnia quanuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, ſuo nihilominus tempore euenire oporteat, optanda tamen & poſcenda nobis ſunt. Id quæ facere non leue operæpretium eſt, vt ſic nos ſeruos eſſe ac filios Dei teſtemur & profiteamur, eius honori (quod Domino Patri que debetur) quantum in nobis eſt ſtudentes, verè que & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac ſtudio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomen Dei ſanctificetur, vt eius regnum adueniat, vt fiat voluntas eius: ij neque inter filios & ſeruos Dei habendi ſunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis ſient, ita in confuſionem illis cedent ac interitum.

*Quo ſenſu petam⁹
à Deo panem quo-
tidianum. Vide &
ſupra ſect. 35.*

1. Cor. 10, 31

44 Sequitur pars orationis ſecunda, in qua ad noſtras vtilitates defendimus: non quidem vt gloria Dei valere iuſſa (quæ teſte Paulo etiam in cibo & potu ſpectanda eſt) tantum quæramus quod nobis expedit: ſed hoc diſcrimen eſſe admonuimus, quod Deus peculiariter tria vota ſibi vindicans, nos ad ſe totos rapit, vt pietatem noſtram hoc modo prober. Deinde concedit etiam commodis noſtris proſpicere, hac tamen lege ne quid nobis expectamus niſi in illum finem vt quæcunque nobis confert beneficia gloriam eius illuſtrent: quia nihil æquius eſt quam nos ei viuere & mori. Cæterum hæc in genere omnia, quibus corporis vſus ſub elementis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modò quoſque alamur ac veſtiamur, verum etiam quicquid nobis conducere ipſe proſpicit, vt panem noſtrum in pace comedamus. *Qua* breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentia committimus, vt nos paſcat, foueat, ſeruet. Nõ enim dedignatur optimus Pater corpus etiam noſtrum in fidem ac cuſtodiam ſuam ſuſcipere, vt fidem noſtrã minutis iſtis in rebus exerceat: dum ab eo omnia, vſque ad micam panis, & guttam aquæ expectamus. Nam quum ſit neſcio qua noſtra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quam animæ ſolicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, ſunt tamen adhuc de carne ſoliciti, adhuc hæſitant quid edant, quid veſtiantur: & niſi præ manibus habeant vini, frumenti & olei copiam, trepidant. Tanto pluriſ nobis eſt huius momentaneæ vitæ vmbra, quam æterna illa immortalitas. *Qui* verò Deo conſiſi, illam de carnis cura anxietatem ſemel abiecerunt, ſimul ſtatim, quæ maiora ſunt, etiam ſalutem & vitam æternam, ab eo expectant. Non ergo leue eſt fidei exercitium, ea de Deo ſperare quæ alioqui nos tãtopere anxios habent: neque parum proſectum eſt, vbi hanc, quæ in omnium penè hominum oſſibus mordicus hæret, infidelitatem exuimus. *Quod* porò de pane ſubſtantiali quidam philoſophantur, mihi videtur Chriſti ſententiæ perparum conuenire, imò niſi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritij partes, mutila eſſet precatio. Ratio quam afferunt niſi eſt profana: non eſſe cõſentaneum vt filij Dei, qui ſpirituales eſſe debent, nõ modò adiciant animum ad terrenas curas, ſed Deum quoque illis ſecum implicent. *Quaſi* verò nõ refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor, aut de nihilo ſcriptũ ſit pietatem habere promiſſiones non tantum futuræ vitæ, ſed etiam præſentis. Etſi autem peccatorum remiſſio lögè pluriſ eſt quam alimenta corporis, quod tamen inferius erat priore loco poſuit Chriſtus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriæ ſunt cœleſtis vitæ: in quo tarditati noſtræ conſuluit. Iubemur autem petere *panem noſtrum*, vt contenti ſimus demenſo quod nobis erogare dignatur cœleſtis Pater, neque artibus illicitis lucrum captemus. Interea tenendũ eſt noſtrũ fieri donationis titulo, quia nec induſtria nec labor nec manus noſtræ (vt dicitur apud Moſen) nobis

Deum nõ dedignari corporis etiã noſtri terreni neceſſitatibus cõſulere: hoc non leue eſſe ſi dei exercitium.

Pſal. 4

1. Tim. 4. 28

nobis per se quicquam acquirunt nisi adsit Dei benedictio: imò ne panis quidem copia nobis tantillum proficeret nisi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minus diuitibus quam egenis necessaria est hæc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerent nisi per eius gratiam pane suo fruerentur. Particula *Hodie vel Quotidie*, vt est apud alterum Euangelistam: item epitheton *Quotidiani*, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, qua solemus præter modum ardere, & cui accedunt alia mala: quia si largior suppetit abundantia, ambitiosè in voluptatem, delicias, ostentationem, aliàsque luxus species profundimus. Itaque petere iubemur duntaxat quantum necessitati nostræ satis est, & velut in diem, hac fiducia, vbi nos hodie nutrierit cælestis Pater, neque crastino defuturum. Quantacunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria: semper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certò tenendum est omnem substantiam nihil esse nisi quatenus effusa sua benedictione Dominus eam continuo progressu fecundat: quæ etiam in manu nostra est, ne eam quidem nostram esse, nisi quatenus in singulas horas portunculam nobis largitur, vsúmque permittit. Id quia ægerimè sibi persuaderi patitur hominum superbia, singulare in omnia secula documentum se præbuisse testatur Dominus, quum manna in deserto populum suum educauit, vt nos commonefaceret, non in solo pane viuere hominem, sed in verbo potius quod ex ore suo egreditur. Quo indicatur, solam eius virtutem esse qua sustentantur vita & vires: tamen si eam sub corporeis instrumentis nobis administrat. Quemadmodum & contrario documento nos erudire solet, quum robur panis (& vt ipse vocat, baculum) quoties libet constringit, quo scilicet edentes tabescant fame, & bibentes siti arefiant. Qui verò pane quotidiano non contenti, sed effræni cupiditate infinitis inhiantes: aut qui abundantia sua saturi, & diuitiarum suarum cumulo securi, hac nihilominus precatione Deo supplicant, nihil quàm ipsum irrident. Priores enim petunt quod impetratum nolent, imò quod maximè abominantur, nempe panem quotidianum duntaxat: quantumque possunt, auaritiæ suæ affectum Deo dissimulant: quum vera oratio totam ipsam mentem & quicquid intus latet, apud ipsum effundere debeat. Alteri verò postulant quod minimè ab eo expectant, nempe quod sibi apud se esse arbitrantur. In eo quod noster dicitur, magis quidem, vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ nostrum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum est quod etiam attingi, ita designari iusto labore & innoxio partum, non autem imposturis quæsitum aut rapinis: quia alienum semper est quicquid cum aliqua noxa nobis acquirimus. Quòd dari nobis petimus, significatur esse simplex ac gratuitum Dei donum, vnde cunque nobis adueniat: etiam vbi maximè visus fuerit arte atque industria nostra quæsitus, ac manibus nostris comparatus, quando sola eius benedictione efficitur vt laboribus nostris rectè succedat.

45 Sequitur, *Remitte nobis debita nostra*: qua petitione, & proxima, breuiter amplexus est Christus quicquid ad cælestem vitam facit: quemadmodum his tantum duobus membris constat spirituale fœdus quod Deus in salutem Ecclesiæ suæ pepigit, *Leges meas inscribam cordibus ipsorum, & propitius ero eorum iniquitati*. Hic à remissione peccatorum Christus incipit, deinde mox adiungit secundam gratiam, vt nos spiritus sui virtute tueatur Deus & auxilio sustineat, vt inuicti stemus contra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat, quòd eorum penam debemus, nec satisfacere villo modo possemus, nisi hac remissione solueremur, quæ veritas est gratuita misericordiae eius, quum ipse libera-

Leuit. 26. 23

Deut. 8. 17

Deut. 8. 3

Matt. 4. 4

Leuit. 26. 26

*Circum mediū huius
ius sectionis.Affinitas, & con-
iunctio huius peti-
tionis cū sequente.

Iere. 31. 33. & 33. 8

Quo sensu peccata
dicantur Debita.

Rom. 3. 24

Vide sup. cap. 4.
sect. 5.*Contra eos qui p-
fectionem somniant
in hac vita, qua ve-
ritas petenda neces-
sitate tollat. vide
Calu. Dan. c. 9. 20

I. Ioh. 1. 10

Quo sensu dicimus
nos alijs remitte-
re qui in nos pecca-
runt.

Isa. 43. 25

raliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens: sed sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo, qui semel in compensationem seipsum tradidit. Itaque qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri confidunt, hisque satisfactionibus peccatorum remissionem pensari ac redimi, huic gratiæ condonationi minimè communicant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in suam accusationem subscribunt, adeoque damnationem obsequant suo ipsorum testimonio: farentur enim se debitores nisi remissionis beneficio soluantur, quam tamen non accipiunt sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obtrudunt: sic enim non eius misericordiam implorant, sed iudicium appellant. *Qui verò sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendæ necessitatem tollat, discipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit: modò erectos esse Christo constet quoscuque sibi acquirunt: quando omnes ille ad fatendum reatum instituens nullos admittit nisi peccatores: non quòd blanditiis foueat peccata, sed quia fideles nunquam planè exui carnis suæ vitiiis sciebat, quin semper maneant Dei iudicio obnoxij. Optandum quidem est atque etiam enixè laborandum vt omnibus officij nostri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos esse puros ab omni macula: sed quia Deo placet paulatim suam in nobis imaginem resingere, vt semper aliquid contagionis in carne nostra resideat, remedium minimè negligendum fuit. Quòd si Christus pro autoritate sibi à Patre data iubet nos toto vitæ cursu ad reatus deprecationem confugere, quibus tolerabiles erunt noui magistri, qui perfectæ innocentie spectro, simplicium oculos perstringere conantur, vt se ab omni culpa reddi posse immunes confidant.

Quòd, teste Iohanne, nihil aliud est quàm mendacem facere Deum. Eadem etiam opera nebulones isti cædes Dei, quo vidimus salutem nostram contineri, capite vno indulto lacerant, atque ita funditus labefaciunt: non tantum in eo sacrilegi quòd separant res ad eò coniunctas, sed etiam impij & crudeles quòd miseris animas obruunt desperatione: in seipsum quidem & sibi similes perfidi, quòd socordiam sibi accersunt Dei misericordie ex diametro aduersam. Quòd autem obiciunt, regni Dei aduentum optando simul nos peccati abolitionem petere: nimis puerile est: quia in priore orationis tabula summa nobis perfectio, hæc autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter se conueniunt vt aspirando ad metam, quæ necessitas nostra remedia exigit non negligamus. Petimus demum remissionem nobis fieri, vt ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut facto iniquè tractati, aut dicto contumeliosè accepti. Non quòd delicti atque offensæ culpam remittere nostrum sit, quòd solius Dei est: verum hæc nostra est remissio, iram, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarum memoriam voluntaria obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remissio à Deo petenda non est, nisi offensas etiam ipsi nostras omnibus remittamus qui nobis iniurij vel sunt vel fuerunt. Siqua verò odia animis retinemus, vltiones meditamus, & qua noceamus occasione cogitamus: imò verò nisi cum inimicis redire in gratiam, ipsosque omni officiorum genere demereri, nobisque conciliare nitimur: hæc precatione Deum obtestamur ne peccatorum remissionem nobis faciat. Poscimus enim vt nobis faciat quam alijs facimus. Hoc verò est petere ne nobis faciat nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid consequuntur sua petitione nisi grauius iudicium? Postremò obseruandum est, non hanc conditione ideo adiici vt remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus, propterea quòd nostra quam alijs facimus, remissione, eius remissionem

mercedem

mereamur, ac si notata esset causa: verum hoc verbo solari partim voluit Dominus fidei nostræ imbecillitatem: addidit enim hoc tanquam signum quo confirmemur tam certò nobis factam à se remissionem peccatorum, quàm certò conscij sumus aliis eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatusque est: partim hac veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciscendum præcipites, ad remittendum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à se deprecantur, ipsi aduersus alios fouent, ne se pro Patre inuocare audent: quod etiam disertè in Christi verbis exprimitur apud Lucam.

46 Sexta petitio (vt diximus) promissioni respondet de Lege Dei cordibus nostris insculpenda: sed quia non sine continua militia durisque & arduis certaminibus Deo paremus, hinc petimus nos armis instrui & præsidio defendi, vt pares simus ad victoriam: quo inonemur non tantum nobis opus esse Spiritus gratia, quæ corda nostra intus emolliat, flectat & dirigat in Dei obsequium, sed etiam auxilio, quo nos insuperabiles reddat contra omnes Satanae tam insidias quàm violentos cõflictus. Iam verò multæ sunt ac varix tentationum formæ. Nam & peccatorum animi conceptiones, in Legis transgressionem nos prouocantes, quas vel concupiscentia nostra nobis suggerit, vel Diabolus excitat, tentationes sunt: & quæ suapte natura mali non sunt, Diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum sic oculis nostris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæc quidem tentationes sunt vel à dextris vel à sinistris. A dextris, vt diuitiæ, potentia, honores, quæ plerumque suo fulgore & boni specie quam præ se ferunt, hominum aciem præstringuunt, & blanditiis suis inescant, vt talibus præstigijs capti, vt tali dulcedine ebrij, Deum suum obliuiscantur. A sinistris, vt paupertas, probra, contemptus, afflictiones, & cætera id genus: quorum acerbitate difficultateque offensum animos despondeant, fiduciam ac spem abiiciant, demum à Deo profus alienentur. His tentationibus vtrique, quæ vel concupiscentia nostra in nobis accensæ, vel Satanae vafricia nobis propositæ nobiscum pugnant, ne cedere nos permittat à Deo Patre nostro precamur: verum vt potius manu sua nos sustentet ac erigat: quo eius virtute robusti, contra omnes maligni hostis insultus firmi litare possimus, quas cunque cogitationes animis nostris immittat: deinde quicquid nobis in vtranque partem proponitur, in bonum vertamus: hoc est, ne inflemur prosperis, nec aduersis deiiciamur. Neque tamen hinc postulamus ne vllas omnino tentationes sentiamus, quibus magis excitari, pungi, vellitari, magnopere nobis opus est, ne nimium residestorqueamus. Neque enim abs re David tentari optabat: nec citra causam electos suos quotidie tentat Dominus: eos per ignominiam, paupertatem, tribulationem, & alias crucis species castigans. Sed aliter Deus tentat, aliter Satan: hic vt perdat, damnet, confundat, præcipitet: Deus verò, vt suos probando, experimentum de eorum sinceritate sumat, & exercendo robur confirmet: eorum carnem mortificet, excoquat, adurat, quæ nisi in hunc modum coerceretur, lasciuiret, & supra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat: Deus vnà cum tentatione facit euentum, vt sufferre sui patienter possint quicquid illis immittit. Maligni nomine Diabolum an peccatorum intelligamus quam minimum refert. Satan quidem ipse hostis est qui vitæ nostræ insidiatur: peccato autem armatus est in nostrum exitium. Hæc igitur nostra est postulatio, ne vllis tentionibus vincamur ac obruamur, sed Domini virtute contra omnes aduersas virtutes, quibus oppugnamur, fortes stemus, quod est nõ succumbere tentationibus: vt in eius custodiã ac fidem

Sûma 6. petitionis

De varijs tentationibus formis, à concupiscentia nostra vel à Satanae vafricia

item, à dextris à sinistris.

Iac. 1.2, & 14

Matth. 4.1.3

1 Thess. 3.5

2. Cor. 6

Psal. 26.2

Gen. 22.1

Deut. 8.2, & 13.3

Satan tentat, Deus

tentat, sed suo modo,

planè scilicet alio.

de quo vide & finem huius scet.

1. Cor. 10.13

2. Pet. 2.9

1. Pet. 5.8

Sûma 6. petitionis

*Vires in vincēdis
tērationibus nullas
esse nostras, liberi
re arbitrii, sed oēs
& totas à Dei Spi
ritu.*

Psal. 60. 14

*Quomodo Deus di
catur tentare*

Iacob. 1. 13

Ibid. 14

*De petēdi audacia
sancta, & fiducia
obtinēdi, quā Deus
suis concedit. Vide
& sup. sect. 11. 12.
13. 14. 36. 37.*

suscepti, ac protectione eius securi, supra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum Diaboli regnum inuicti duremus: quod est à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduertendum est, non nostrarum esse virium cum Diabolo tanto bellatore congedi, nec vim eius atque impetum ferre. Alioqui frustra aut per lucubrium à Deo posceretur quod domi apud nos esset. Sanè qui sui fiducia ad talem se pugnam comparant, non satis intelligunt cum quàm pugnaci atque instructo hoste sibi res sit. Nunc petimus ab eius potestate liberari, tanquam ab ore insani ac rabidi alicuius leonis, statim eius dentibus ac unguibus discerpendi, eius faucibus deglutiendi, nisi nos Dominus è media morte eripiat: hoc tamen simul scientes quòd si Dominus aderit, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in eius virtute faciemus virtutem. Cōfidant alij vt volent propriis liberi arbitrii (quas à se habere sibi videntur) facultatibus ac viribus: nobis satis sit, quòd vna Dei virtute stamus ac valemus. Plus autem ista precatio complectitur quàm prima specie præ se ferat: nam si Dei Spiritus virtus nostra est ad certamen cum Satana depugnandum, victoriã referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis nostræ infirmitatem exuerimus. A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari subinde expetimus: donec ad plenum iis referti, de omni malo triumphemus. Durum & asperum videtur quibusdam, peti à Deo ne in tentationem nos inducat, quando eius naturæ contrarium est nos tentare, teste Iacobo. Sed iam ex parte soluta quæstio est, quæ omnium tentationum quibus vincimur, concupiscentia nostra propriè causa est, ideòque culpam sustinet. Neque aliud vult Iacobus, quàm frustra & iniuste in Deum vitia transcribi quæ nobis imputare cogimur: quia sumus eorum nobis conscij. Cæterum hoc non obstat quominus nos Deus vbi ita visum est Satanae mancipet, proiciat in sensum reprobum fœdâsque cupiditates, atque ita in tentationes inducat, iusto quidem iudicio, sæpe tamen occulto quia sæpe hominibus abscondita est causa quæ tamen apud eum certa est. Vnde colligitur non esse in propriam loquutionem, si permissi sumus non absque ratione ipsam toties minari, quibus percutientur cæcitate & obduratione cordis reprobis, hæc certa fore vindictæ suæ documenta.

47 Tres istæ preces, quibus sæculi viter nos ac nostra omnia Deo commendamus, euidenter ostendunt quòd * antea diximus, Christianorum orationes publicas esse debere, ac in publicam Ecclesiæ ædificationem communionisque fidelium profectum spectare. Non enim sibi quisque priuatim dari quicquam postulat: verum omnes in commune, panem nostrum, remissionem peccatorum, ne inducamur in tentationem, vt à maligno liberemur, poscimus. Causa præterea subiicitur cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi: quæ tametsi in Latinis exemplaribus non extat, magis tamen appositè hîc quadrat quàm vt omittenda videatur: nempe quòd eius est regnum, & potentia, & gloria in secula seculorum. Hæc solida tranquillaque est fidei nostræ requies: nam si nostra dignitate nostræ Deo orationes commendandæ essent, quis vel mutire coram eo auderet? Nunc, vt miserimi simus, vt omnium indignissimi, vt omni commendatione vacui, nunquam tamè orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia destituet: quando nec Patri nostro regnum suum, potentia, gloria eripi potest. Ad finem additur, Amen: quo ardor desiderij exprimitur obtinendi quæ à Deo petita sunt: & spes nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certò nobis concessum iri: quando à Deo promissæ sunt, qui fallere nō potest. Atque hoc conuenit cum illa quam prius retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos, aut iustitiam nostrâ: qua non

tantum finem votorum suorum exprimunt sancti, sed farentur indignos se esse qui impetrent, nisi Deus causam à seipso petat: ac sibi exorandi esse fiduciam ex sola Dei natura.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiã possumus, descriptum hac formula, & velut orandi regula ab optimo magistro Christo tradita: quem nobis doctorem Pater præfecit, & quem vnum auscultari voluit. Nam & æterna eius sapientia semper fuit: & homo factus, Angelus magni consilij hominibus datus est. Atque adeò numeris omnibus absoluta est hæc oratio, vt quicquid illi extraneum alienumque additur, quod ad eam referri non possit, impiũ sit, & indignum quod à Deo probetur. Hac enim summa præscripsit, quid se dignum, quid sibi acceptum, quid necessarium nobis sit, quid denique concedere ipse velit. Quamobrem qui vltra progredi audent, & præter hæc aliquid à Deo postulare, primùm quidem sapientiæ Dei ex suo addere volunt (quod sine insana blasphemia esse non potest) deinde sub voluntate Dei non se continent: sed ea contempta, longiùs cupiditate euagantur. Postremò nihil vnquam assequuntur, quum sine fide orent. Quin verò omnes eiusmodi orationes citra fidem fiant nihil est dubium: quia hic abest verbum Dei, quo nisi fides semper nititur, stare nullo modo potest. Qui verò posthabita magistri regula suis votis indulgent, nõ modò verbo Dei carent, sed quantum omni conatu valent, aduersantur. Eleganter ergo non minus quàm verè Tertullianus legitimam orationem nuncupauit: alias omnes exleges & illicitas esse tacite indicans.

49 Hæc ita nolimus accipi, quasi hac precandi formula astringamur, vt nec verbum aut syllabam mutare liceat. Multæ enim passim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab ista longè diuersæ, eodem tamen Spiritu conscriptæ, & quarum vsus valde utilis nobis est. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus assidue suggeruntur, quæ verborum similitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat sic docendo agimus, ne quis omnino aliud querat, expectet, aut postulet, quam quod hac oratione summatim comprehensum est: & verbis licet diuersissimis, sensu tamen non variet. Quo modo omnes, & quæ in Scripturis habentur, & quæ ex pijs pectoribus prodeunt orationes, in hanc cõferri certum est. nullam sanè reperire vsquam liceat, quæ huius perfectionem æquare, nedum superare possit. Nihil hinc omissum est quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro suis commodis in mentem venire debeat. & adeò quidem exactè, vt omnibus meritò spes ablata sit melius aliquid tentãdi. In summa meminerimus hæc diuinæ sapientiæ esse doctrinam, quæ quod voluit, docuit: voluit autem quod necesse fuit.

50 Quãquam autem * supra iam dictum est, sublatis ad Deum animis semper suspirandum, & sine intermissione orandum: quando tamen ea nostra est imbecillitas quæ multis adminiculis sustentari, is noster torpor qui calcariibus excitari opus habeat: conuenit vt sibi quisque nostrum exercitium causa peculiare horas constituat quæ nõ sine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nepe dum manè surgimus, antequam diurnam operam aggredimur: dum ad partem discumbimus. dum Dei benedictione pasti sumus, dum ad quietem nos recipimus. Hæc modò sit nõ superstitiosa horarum obseruatio quibus, ceu pensum Deo soluentes, in cæteras horas defuncti nobis videamur: sed imbecillitatis nostræ prædagogia, qua sic exerceatur, & subinde stimuletur. Præsertim sollicitè curandum est, quoties aliqua rerum angustia aut ipsi premimur, aut premi alios videmus: vt ad eum statim citatis non pedibus sed animis recurramus: deinde ne quam aut nostram aut aliorum prosperitatem præterire sine aus, quin laude ac gratiarum

Dominicã precationem numeris omnibus absolutã, & vere legitimam esse.

Matth. 17. 5.

Isa. 11. 2.

Vide Aug de oratione ad Prebendam.

De fuga in persecutione.

Precationem Dominicæ nihil addendum, nisi alijs verbis vti liberum est in concipiendis precibus.

* *sect. 28. 29.*

Bonum esse, vt sibi quisque nostrum exercitium gratia peculiare horas constituat ad precandum, modò sine superstitiosa obseruatione.

Et res aduersa, & prospera, & nostra, & aliorum, totidem sunt stimuli ad preces,

actione manuum eius agnoscere nos testemur. Postremo, hoc in omni oratione diligenter obseruandum est, ne certis circumstantiis Deum al- ligare velimus, nec illi prescribere, quo quid tempore, quo loco, qua ra- tione facturus sit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem fige- re, aut conditionem imponere: sed eius arbitrio permittere, vt quæ fa- cturus est, qua sibi ratione, quo tempore, quo loco visum fuerit, faciat.

Ne Deū certis cir- cūstantiis alligare velimus, diligenter cauendum in omni oratione.

Propterea antequam vllam pro nobis precem concipimus, presamur, vt eius voluntas fiat: vbi iam eius voluntati nostram subiicimus. quo non secus ac iniecto freno coercita, Deum in ordinem cogere ne præ- sumat, sed eum votorum omnium suorum arbitrum ac moderatorem statuatur.

De perseverantia, & patientia in pre- candi exercitio, hinc & sect. 52.

51 Si animis in hanc obedientiam compositis prouidentia Diuinæ legibus nos regi patimur, facile discemus in oratione perseverare, ac sus- pensis desideriis patienter expectare Dominum: certi etiam si minimè apparet, nobis tamen semper adesse, suoque tempore declaraturum quàm non habuerit surdas aures precibus, quæ in hominum oculis neglectæ vi- debantur. Erit verò isthac presentissima consolatio, ne deficiamus, ac desperatione concidamus, si quando ad prima nostra vota Deus non re- spondeat. Quemadmodum solent qui dum suo tantum ardore feruntur sic Deum inuocant, vt nisi ad primos impetus adfuerit, ac presentem o- pem attulerit, statim iratum sibi infensumque fingant, & omni spe exo- randi abiecta, inuocare desinant. Quin potius spem nostram bene tempe- rata animi æquitate differendo, in eam perseverantiam insistamus, quæ tantopere nobis commendatur in Scripturis. Nam in Psalmis frequen- ter videre licet vt Dauid & reliqui fideles, dum precando ferè lassii vi- dentur aerem verberasse, quia Deo surdo verba sparserint, non tamen à precando desistunt: quia sua verbo Dei autoritas non asseritur, nisi lo- catur eius fides supra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tentemus & nostra improbitate fatigatum aduersum nos prouocemus. quod mul- tis solenne est, qui non nisi certa conditione cum Deo paciscunt, & per- inde ac si suarum cupiditatum seruus esset, stipulationis suæ legibus adstrin- gunt. quibus nisi extemplo pareat, indignantur, fremunt, obloquuntur, mur- murant, tumultuantur. Talibus ergo sæpe in furore suo iratus concedit quod aliis in misericordia propitius denegat. Documentum sunt filij Israel, quibus satius fuerat non exaudiri à Domino, quàm cum carnibus eius indignationem vorare.

Nu. 11. 18. & 33.

52 Quòd si demum nec post longam expectationem assequatur sen- sus noster quid orando profectum sit, nec fructum inde vllum sentiat: si des tamen nostra, quod sensu percipi non poterit, nobis certum faciet, nos obtinuisse quod expediebat. quando toties ac tam certo sibi curæ fo- re molestias nostras Dominus recipit, ex quo semel in suum sinum de- positæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in affli- ctione consolationem possideamus. Nam vt deficiant omnia, Deus ta- men nunquam nos destituet, qui expectationem ac patientiam suorum frustrari non potest. Erit ipse vnus nobis pro omnibus: quando bona om- nia in se complectitur quæ olim nobis reuelabit in die iudicij, quo re- gnū suū planè manifestabit. Adde quod etiā si nobis annuat Deus, non tamen semper ad disertā voti formulam respondet: sed in specie nos sus- pendens, modo tamen incognito preces nostras non vanas fuisse osten- dit. Hoc sibi volunt Iohannis verba, Si nouimus quod audit nos quū quid petierimus ab eo, nouimus quod habemus petitiones quas petimus ab eo. Diluta videtur hæc verborum superfluitas: sed apprime utilis est de- claratio, quòd scilicet Deus, etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamen nostris facilis est ac propitius, vt spes verbo eius inuixa nūquam

1. Iohannis 5. 15.

nos fru-

os frustretur. Hac verò patientia sustentari eousque opus habent fideles, vt non diu constaturi sint nisi in eam recumberent. Non enim leuius experimentis suos probat Dominus, nec molliter exercet: sed in extrema quæq; sæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hæere finit, antequam gustum suæ dulcedinis aliquem illis præbeat. Atque, vt ait Hanna, Mortificat & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hic possent nisi in qui animis, & in desperationem ruere: nisi afflictos, desolatos, & iam se mimortuos hæc cogitatio erigeret se à Deo respici, & finem præsentibus malis affore? Vt cunque tamen eius spei securitate consistant, orare interea non desinunt. quandoquidè, nisi adsit in oratione perseuerandi constantia, nihil orando agimus.

2. Sam. 2. 6.

De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit.

CAP. XXI.

IAM verò quòd non apud omnes per quæ homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuersitate mirabilis diuini iudicij altitudo se profert. Nec enim dubium quin æternæ Dei electionis arbitrio hæc quoque varietas feruiat. Quòd si palàm est Dei nutu fieri vt aliis vltro offeratur salus, alij ab eius aditu arceantur: hîc magnæ & arduæ protinus emergunt quæstiones, quæ aliter explicari nequeunt quàm si de electione ac prædestinatione constitutū habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæstio: quia nihil minus consentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad salutem, alios ad interitum prædestinari. Vt autem perperam se ipsi impediunt, ex contextu postea liquebit. Adde, quod in ipsa quæ terret caligine, non modò vt illic huius doctrinæ, sed suauissimus quoque fructus se profert. Nunquam liquidò vt decet persuasi erimus salutem nostram ex fonte gratuitæ misericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiam Dei illustrat, quòd non omnes promiscuè adoptat in spem salutis, sed dat aliis quod aliis negat. Huius principij ignorantia quântum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palàm est. Atqui quòd ita cogniti necessarium est, cognosci posse negat Paulus, nisi Deus omisso prorsus, operum respectu, quos apud se decreuit eligat. In hoc (inquam) tempore reliquæ secundum electionem gratiã saluæ fuerunt. Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam non esset gratia. Si ex operibus non ex gratia: quandoquidem opus non esset opus. Si ad electionis originem reuocandi sumus, vt constet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis salutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quântum in se est obscurant quòd magnificè ac plenè buccis celebrandum erat. & ipsam humilitatis radicem euellunt. Clarè testatur Paulus vbi residui populi salus electioni gratuitæ adscribitur, tunc demum cognosci, Deum mero beneplacito seruare quos vult, non autem mercedem rependete, quæ nulla deberi potest. Qui fores occludunt nequis ad gustum huius doctrinæ accedere audeat, non minorem hominibus quàm Deo faciunt iniuriam: quia neque ad nos vt par est humiliandos quicquam aliud sufficet, nec quàm simus obstricti Deo, ex animo sentiemus. Nec verò alibi solidæ fiduciæ fultura, etiam Christo authore: qui vt nos inter tot discrimina, insidias & lethales conflictus omni metu liberet, inuictosque reddat, saluum fore promittit quicquid à Patre accepit in custodiam. Ex quo elicimus continua trepidatione miseros fore quicunque se speculum Dei esse ignorant: ac proinde

Necessitas ex totius operis serie tractanda suo loco electionis æternæ.

Suauissimi fructus esse ostenditur doctrinæ prædestinationis cognitio, quæ salutem nostram ex fonte gratuitæ misericordiæ fluere ostendit. Eius tres præcipuè utilitates. Prima, Dei gloriæ illustratio in gratuita ipsius gratia. Secunda, vera filiorum Dei humilitas.

Rom. 11. 5.

Iohan. 10. 28

cos pessimè & sibi & cunctis fidelibus consulere qui ad tres quas nota- uimus utilitates cæcutiendo, salutis nostræ fundamentum è medio sub- latum cuperent. Quid quòd nobis inde emergit Ecclesia, quæ alioqui, vt re- è docet Bernardus, non posset inueniri, nec inter creaturas agnosci? quia miro utroque modo latet intra gremium beatæ prædestinationis, & intra massam miseræ damnationis. Sed antequam rem ipsam ingre- dior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum est. Di- sputationem de prædestinatione, quum per se sit aliquantum impedita, valde perplexam atque adeo periculosam reddit hominum curiositas: quæ nullis repagulis conhiberi potest quin & in veritas ambages euage- tur, & in sublime se proripiat: nihil, si liceat, arcani, quod non scruterur atque euoluat, Deo relicta. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus passim ruere, & in iis quosdam alioqui non malos: op- portunè admonendi sunt quis sit in hac parte officij sui modus. Primum ergo meminerint, in prædestinationem dum inquirunt, se in diuinæ sa- pientiæ adyta penetrare, quò si quis securè ac confidenter protumpat, nec quo suam curiositatem satiet, assequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum est vt quæ in seip- so abscondita esse voluit Dominus, impune homine excutiat: & sapie- tiæ sublimitatem (quam adorati & non apprehendi voluit, vt per ipsam quoque admirabilis nobis foret) ab ipsa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda censuit voluntatis suæ arcana, ea verbo suo prodidit. Censuit autem, quatenus nostra interesse nobisque conducere prou- idebat.

2 Peruenimus in viam fidei, inquit Augustinus, eam constanter teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum Regis, in quo sunt omnes thesau- ri scientiæ & sapientiæ absconditi. Nò enim ipse Dominus Christus suis magnis & selectissimis discipulis inuidebat quum diceret, Multa habeo vobis dicenda: sed non potestis portare nunc. Ambulandum est, profici- endum est, crescendum est, vt sint corda nostra capacia earum rerum quas capere modò non possumus. Quòd si nos vltimus dies proficien- tes inuenerit, ibi discemus quod hic nò potuimus. Hęc cogitatio si apud nos valeat, verbum Domini vnicam esse viam quæ ad inuestigandum quicquid de eo teneri fas est nos deducat, vnicum esse lumen quod ad perspiciendum quicquid de ipso conspici oportet nobis præluceat: facile nos ab omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim vbi pri- mum verbi fines excefferimus, nobis extra viam & in tenebris esse cursum in quo errare, labi, impingere identidem necesse sit. Sit igitur primum nobis hoc præ oculis aliam prædestinationis notitiã appatere, quàm quæ verbo Dei explicatur, non minoris esse infantiæ, quàm si quis per inuicem incedere, vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re nescire vbi est aliqua docta ignorantia. Quin potius libenter ab e- ius scientiæ inquisitione abstineamus, cum sit cum stulta, tum pericu- losa atque adeo exitialis affectatio. Quòd si nos sollicitat ingenij lasciu- ia, semper illud quo retundatur, opponere expediet, sicut nimium mel- lis non bonum est, ita inuestigationem gloriæ nò cedere curiosis in glo- riam. Est enim cur ab ea audacia abstericamur quæ nihil quàm in rui- nam præcipitare nos potest.

3 Sunt alij, qui dum huic malo mederi volunt, tantum non sepeliri iubent omnem prædestinationis mentionem, sane à qualibet eius qua- sitione, non secus atque à scopulo, refugere docent. Quorum tamen iu- re in eo laudanda est moderatio, quòd tanta sobrietate delibàda censent mysteria: quia tamen nimis infra modum descendunt, parum proficiunt apud humanum ingenium, quod se coerceri non temere patitur. Ergo,

vt hac

*Serm. in Can. 78.
Hic & secti 2. ad-
monentur ij, qui cu-
riofitate quadã im-
pulsè, hinc ultra scri-
pturæ limites prorū-
punt in diuinæ sa-
pientiæ adyta.*

*Augu. hom. in Io-
han. 15.*

Iohan. 16. 12.

Prou. 25. 27.

*Hic & sect. 4. ad-
monentur ij qui o-
mnem prædestinationis
mentionem sepeliri
iubent.*

vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligentiæ regulam. Est enim Scriptura, schola Spiritus sancti, in qua vt nihil prætermissum est, scitu & necessarium & vtile, sic nihil docetur nisi quod scire conducit. Quicquid igitur de prædestinatione in Scriptura proditur, cauendum est ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei sui beneficio, aut Spiritum arguere ac suggillare qui ea vulgari quæ vtile sit villo modo supprimi Permittamus, inquam, Christiano homini, cū sitis qui ad eum diriguntur Dei sermonibus mentem aurèsq; referare, modo cum hac temperantia, vt quum primum Dominus sacrū os claufert, ille quoque viam sibi ad inquirendum præcludat. Hic optimus sobrietatis terminus erit, si non modò in discendo præeuntem semper sequamur Deum, sed ipso finem docendi faciente, sapere velle desinamus. Neque tantum est quod timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebte est Solomonis dictum, gloriam esse Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiscuè non intelligi, & pietas & sensus communis dicet: quærenda nobis distinctio est, ne modestiæ & sobrietatis prætextu bruta inscitia nobis placeat. Ea verò paucis à Mose verbis dilucidè exprimitur: Arcana, inquit, sua sunt Deo nostro: nobis autem & filiis nostris hæc manifestauit. Videmus enim vt studium doctrinæ Legis populo commendet tantum à cœlesti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eundem contineat in iis cancellis, hac sola ratione, quia fas non est mortalibus se in arcana Dei ingerere.

Hac in re finis legitimus, & optimus sobrietatis terminus, Scriptura.

Prov. 25.2.

Deut. 29.29.

4 Arripiunt subito, fateor, profani homines in prædestinationis materia quod vel carpant, vel cauillentur, vel allatrent, vel subsannent. At si nos absterret eorum procacitas, celanda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blasphemia inuiolatum aut ipsi aut eorum similes relinquunt. Refratarium ingenium non minùs insolenter se efferet, quum audierit res in Dei essentia subesse personas, quàm si audiat Deum præuidisse quid de homine futurum esset quum crearet. Nec abstinebunt à cachinnis quum intellexerint pauulum supra quinque annorum millia effluxisse à creatione mundi, quærent enim cur taædiu otiosa fuerit ac sopita Dei virtus. Nihil denique proferetur quod non ludibriis suis impetât. Quò hæc sacrilegia compefcamus, an de Filij & Spiritus diuinitate tacendum? an silendo trāsmittenda mundi creatio: imò verò potentior est & in hac parte & vbique Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet, quemadmodum & Augustinus in opusculo de bono perseuerantiæ validè contendit. Videmus enim pseudoapostolos non potuisse efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eum ipsius puderet. Quod autem piis quoque mentibus periculosam esse dicunt totam hanc disputationem, * quia sit exhortationi bus aduersa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipsum conturbet atque exanimet: inane est. Has ob causas redargui se solitum non dissimulat Augustinus quòd prædestinationem nimium liberè prædicaret. sed, quod illi promptum erat, abundè refellit. Nos autem, quia multæ & variæ huc ingeruntur absurditates, vnamquæque suo loco diluendam seruire maluimus. Tantum illud in vniuersum obtinere apud eos cupio, vt quæ in occulto recondita Dominus reliquit, ne scrutemur: quæ in apertum protulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimix curiositatis: aut ex altera, ingratitude damnemur. Nam & illud scitè ab Augustino dictum est, nos tutò scripturam sequi posse, quæ velut materno incessu submissus graditur, ne infirmitatem nostram deserat. Qui verò tam cauti sunt vel timidi vt prædestinationem obrutâ cupiant, ne debiles animas con-

Cap. 15. vsq; ad 20.

** Vide c. 23. sect. 12*

De bono pers. c. 14.

Lib. 5. De Gene. ad literam.

turbet: quoniam obsecro colore tegent suam arrogantiā, quum obliquè Deum insimulent stultæ incogitantæ, quasi periculum, cui prudenter occurrere sibi videntur, non præuiderit? Quisquis igitur prædestinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: ac si inconsideratè ei elapsus foret quod est Ecclesiæ noxium.

Perperā prædestinationis causam potius præscientiam. — 5 Prædestinationem, qua Deus alios in spem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius censeri, simpliciter negare audeat: sed eam multis cauillis inuoluunt, præsertim verò qui præscientiam faciunt eius causam. Ac nos quidem vtraque in Deo statuimus: sed præposterè dicimus alteram alteri subiici. Præscientiam quum tribuimus

Quid sit præscientia Dei.

Deo, significamus omnia semper fuisse ac perpetuò manere sub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, sed omnia sint præsentia. & sic quidem præsentia, vt non ex ideis tantum imaginetur (quæ liter nobis obuertantur ea quorum memoriam mens nostra retinet) sed tanquam ante se posita verè intueatur ac cernat. Atque hæc præscientia ad vniuersum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur.

Quid prædestinationis.

Prædestinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellent. Non enim pari conditione creantur omnes: sed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem prædestinatum dicimus. Hanc verò Deus non modo in singulis personis testatus est, sed specimen eius in tota Abrahamæ sobole edidit, vnde palam fieret, in eius arbitrio esse qualis cuiusque gentis futura sit conditio. Quum diuideret altissimus gentes, & separaret filios Adam, pars eius fuit populus Israel, funiculus hæreditatis eius. Ante omnium oculos est segregatio in Abrahamæ persona, quasi in arido trunco, populus vnus aliis reiectis peculiariter eligitur: causa verò non apparet, nisi quòd Moses, vt posteris ansam gloriandi præciderat, gratuito tantum Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc assignat causam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit semen eorum post eos. Expressius alio capite. Non quia reliquas gentes superastis numero, complacuit eis in vobis vt vos eligeret: sed quia dilexit vos. Sæpius eadem apud ipsum admonitio repetitur, En Domini Dei tui cælum est, terra, & quæcunque in ea sunt: & tantummodo complacuit sibi in patribus tuis, & amauit eos, elegitque vos semen eorum. Item illis alibi sanctificatio præcipitur, quòd electi sint in populum peculiarem. Et alibi iterum dilectio asseritur esse protectionis causa. Quod etiam fideles vna voce prædicant, Elegit nobis hæreditatem nostram, gloriam Iacob quem dilexit. Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorem transcribunt: non modò quia sciebāt nullis eas meritis se adeptos, sed ne sanctum quidem Patriarcham ea fuisse virtute præditum vt sibi & posteris tantam honoris prærogatiuam acquireret. Et, quò validius conterat omnem superbiam, exprobat nihil tale fuisse promeritos, quum populus sit contumax ac duræ cervicis. Sæpè etiam odiosè & probri loco hanc electionem Prophetæ Iudæis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter descuerant. Quicquid sit, nunc in medium prodeant qui Dei electionem volunt astringere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnā aliis omnibus præferri, audiant nullo respectu adductum fuisse Deum, vt in paucos & ignobiles, deinde etiam prauos & immorigeros esset propensior: cum eone litigabunt, quia tale misericordiæ documentum proferre voluit? Atqui neque obstreperis suis vocibus opus eius impediunt, nec conuiciorum lapides in cælum iactando, iustitiam eius ferient aut lædent: quin potius in eorum capita recident. Ad hoc etiam principium gratuiti fœderis

Prædestinationis exemplum in tota Abrahamæ sobole, aliarum gentium respectu, confirmatur multis testimoniis Scripturæ.

Deut. 32. 8.

Deut. 4. 37.

Deut. 7. 8.

Deut. 10. 14.

Deut. 23.

Psal. 47. 5.

Deut. 9. 6.

Psal. 95. 7. et 100. 3.

reuocantur Israelitæ, vbi vel gratiæ Deo agendæ sunt, vel spes in futurũ tempus erigenda. Ipse fecit nos, & non ipsi nos (inquit Propheta) populus eius, & oues pascuorũ eius. Non est superuacua negatio, quæ ad nos excludendos adicitur, vt sciant bonorum omnium, quibus excellunt, Deum non modò esse authorem, sed à seipso causam sumpsisse, quia nihil in ipsis erat tanto honore dignum. Mero etiam Dei beneplacito contentos esse iubet, his verbis, Semen Abrahæ, serui eius: filij Iacob, electi eius. Et postquam continua Dei beneficia recensuit tanquã electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egisse, quia recordatus est fœderis sui. Cui doctrinæ respondet totius Ecclesiæ canticum, *Dextra tua & lumen vultus tui Patribus nostris dedit terram: quia complacitum tibi est in illis.* Notandum vero est, vbi fit terræ mentio, symbolum esse visibile arcane segregationis, in qua continetur adoptio. Ad eandem gratitudinem populum hortatur Dauid, Beata gens cuius Iehouah est Deus, populus quem elegit in hæreditatẽ sibi. Ad bonam spem verò animat Samuel, Non deteret vos Deus propter magnum nomen suum: quando placuit ei vos sibi creare in populum, Quomodo & seipsum Dauid, dum impetitur eius fides, ad pugnam armat: *Beatus quem elegisti, habitabit in atris tuis.* Quia autem electio, in Deo abscondita, tam liberatione prima quàm secũda aliisque intermediis beneficiis sancita fuit, illuc transfertur verbum eligendi apud Isaiam. *Miserebitur Deus Iacob, & eliget adhuc de Israel.* quia futurum tempus designans, collectionem residui populi, quem visus fuerat abdicasse, signum fore dicit stabilis firmæque electionis, quæ simul excidisse visa fuerat. Quum etiam alibi dicitur, *Elegi te, & non abieci te: continuum in signis liberalitatis paternæ benevolentia cursum commendat.* Apertius apud Zachariam Angelus, *Elegit adhuc Deus Ierusalem.* quasi eam durius castigando reprobasset, vel exilium fuisset electionis interruptio: quæ tamen inuolabilis manet, licet non semper appareant signa.

*Psal. 105. 6.**Psal. 44. 4.**Psal. 33. 12.**1. Sam. 12. 22.**Psal. 65. 5.**Isa. 14. 1.**Isa. 41. 9.**Zach. 2. 12.*

6 Adscendus est secundus gradus restrictior, vel in quo conspicua fuit Dei gratia magis specialis: quando ex eodẽ genere Abrahæ alios repudiavit Deus, alios in Ecclesiã fouendo, se inter filios retinere ostendit. Ismael patre initio gradum cum fratre Isaac adeptus erat: quia spirituale fœdus in eo non minus ob signatum fuerat symbolo Circumcisionis. Exciditur ille: deinde Esau: postremò innumera multitudo & totus ferè Israel. In Isaac vocatum fuit semen: eadẽ vocatio in Iacob duravit. Simile exemplum edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam in Psalmo magnificè prædicatur, *Repulit tribum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda.* Quod aliquoties sacra historia repetit, quò melius in ista mutatione admirabile gratiæ Dei arcanum pateat. Vicio suo & culpa, fateor, exciderunt ab adoptione Ismael, Esau, & similes: quia apposita erat cõditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod perfide violarent. Fuit tamen hoc singulare Dei beneficium, quòd eos reliquis Gentibus præferre dignatus fuerat: sicut dicitur in Psalmo, *Non ita fecit aliis nationibus, nec iudicia sua manifestauit eis.* Cæterum hic duos gradus notandos esse non temere dixi: quia iam in totius gentis electione ostendit Deus se in mera sua liberalitate nullis legibus astrictum: sed liberũ esse, vt minimè ab eo exigenda sit equalis gratiæ partitio: cuius inæqualitas ipsam verè esse gratuitam demonstrat. Ideo Malachias Israelis ingritudinem amplificat, quòd non tantum ex toto genere humano electi, sed etiam ex sacra domo in peculium segregati perfidè & impie demum tam beneficum Patrem spernant. Nonne frater erat. Esau Iacob? inquit. Atqui Iacob dilexi, Esau autè odio habui. Sumit enim Deus pro confesso, quum vterque esset progenitus ex sancto patre, & fœderis

Ostenditur etiã specialis predestinatio, qua inter filios Abrahæ, quosdam ab alijs discreuit. hic & sect. 7.

*Psal. 78. 67.**Psal. 47. 20.*

Duos gradus electionis esse necessario notandos: nempe generale totius Abrahæ & seminis, & specialem quorundam in illo semine. Malach. 1. 2.

successor, denique ramus ex sacra radice: iam filios Iacob nō fuisse vulgari- ter obstrictos, qui in illam dignitatem asciti fuerant. sed quōm reie- cto Esau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hēres factus esset, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuis- se retentos.

*De predestinatione
pia & doctissima
scribentē Lutherū
vide, Tom. 1. pag.
86. in fi. & pag. 87.
in fin. Tom. 3. Psal.
22. versi 3. Tomo. 5.
in c. 57. Joannis I-
tem in prefatiōe in
Epistolā ad Roma.
Itē aduersus Era-
smū de securo arbi-
trio. pag. 29. 43. 46.
433. 442. 462. 463.
Item in Psal. 139.*

7 Quāquam satis iam liquet Deum occulto consilio liberē quos vult eligere, aliis reiectis: nondum tamen nisi dimidia ex parte exposita est gratuita eius electio, donec ad singulas personas ventum fuerit, qui- bus Deus non modō salutem offert, sed ita assignat vt suspensa vel dubia non sit effectus certitudo. Hi in semine illo vnico censentur cuius meminit Paulus. nam et si adoptio in manu Abraham fuit deposita, quia tamen multi ex posteris quasi putrida membra resecti sunt: vt efficax & verē stabilis sit electio: necesse est ascendere ad caput in quo electos suos cœlestis Pater inter se colligauit, & sibi insolubili nexu deuinxit. Ira in adoptione generis Abraham enituit quidem liberalis Dei fauor, quem a- liis negauit, in Christi tamen membris lōgē præstantior eminent vis gra- tiæ: quia capiti suo insiti nunquam à salute excidunt. Scitè itaque Pau- lus ex Malachia loco quem nuper citauit ratiocinatur, vbi Deus, interpo- sito vitæ æternæ pacto, populum quempiam ad se inuitat: specialem ele- ctionis modum in parte subesse, vt non omnes promiscua gratia effica- citer eligat. Quod dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totam sobolem Pa- triarchæ, quam Propheta illuc opponit posteris Esau. Hoc tamē non ob- stat quominus in persona vnus hominis specimen electionis propositū nobis fuerit, quæ effluere non potest quin ad metam suam perueniat. Hoc Paulus vocati reliquias non frustra obseruat: quia experientia ostē- dit ex magna multitudine plerisque dilabi & euāescere, vt sapius ma- neat exigua tantum portio. Quod autem generalis electio populi non semper firma & rata sit, in promptu se offert ratio: quia cum quibus pa- ciscitur Deus, non protinus eos donat Spiritu regenerationis, cuius virtu- te vsque in finem in fœdere perseuerent: sed externa mutatio absque in- teriori gratiæ efficacia, quæ ad eos retinendos valida esset, medium quid- dam est inter abiectionem humani generis, & electionem exigui piorū numeri. Hæreditas Dei vocatus est totus populus Israel, ex quo tamen multi fuerunt extranei: sed quia non de nihilo pepigerat Deus se patrē & redemptorē illius fore, gratuitum suum fauorem potius respicit quā perfidam multorum defectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia vbi sibi residuum aliquid seruaui, vocationem eius appa- ruit esse absque pœnitētia. Nā quod sibi Deus Ecclesiā subinde ex filiis Abraham potius quā ex profanis gentibus collegit, rationem habuit fœ- deris sui: quod ab ipsa multitudine violatū ad paucos restrinxit, ne pror- sus intercideret. Denique communis illa adoptio seminis Abraham, visibi- lis quædam imago fuit maioris beneficij quo Deus aliquos ex multis di- gnatus est. Hæc ratio est cur tam sedulo discernat Paulus filios Abraham secundum carnem à spiritualibus, qui ex èplo Isaac vocati sunt: nō quod simpliciter esse Abraham filium res fuerit inanis & infu-ctiosa (quod nō sine fœderis contumelia diceretur) sed quia immutabile Dei consilium, quo sibi prædestinauit quos voluit, efficax demum per se his solis poste- rioribus in salutem fuit. Donec autem productis Scripturæ locis quid sentiendum sit liqueat, ne in vranuis partem sibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè ostendit, dicimus, æterno, & immutabili consilio Deum semel constituisse quos olim semel assume- re velle in salutem, quos rursus exitio deuouere. hoc cōsiliū quoad electos in gratuita eius misericordia fundatum esse asserimus, nullo hu- manæ dignitatis respectu, quos verò damnationi addidit, his iusto qui- dem &

dem & irreprehensibilis, sed incomprehensibili ipsius iudicio, vitæ adi-
tum præcludit. Iam vero in electis vocationem statuimus, electionis te-
stimonium. Iustificationem deinde, alterum eius manifestandæ symbo-
lum, don cad gloriam in qua eius complementum extat, peruenitur.
Quemadmodum autem vocatione & iustificatione electos suos Domi-
nus signat, ita reprobos vel a notitia sui nominis, vel a Spiritus sui san-
ctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium istis veluti notis
aperit. Multa hic præteribo signa, quæ ad euertendam prædestinatio-
nem commen- sunt stulti homines. Non enim refutatione indigent,
quæ simul ac proferuntur, suam ipsa falsitatem abunde redarguant. In his
tantum immorabor vel de quibus inter doctos disceptatur, vel quæ dif-
ficultatem simplicibus adferre possint, vel quæ speciose ad suggillandam
Dei iustitiam prætendit impietas.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimoniis.

CAP. XXII.

HÆc omnia quæ posuimus controuersia apud multos non carent, *Deiis qui prædesti-*
maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non po- *nationis causa ja-*
test. Vulgò enim existimant Deum, pr vt cuiusque merita fore *causæ præsentiam*
præuidet, ita inter homines discernere. quos ergo sua gratia fore non *meritorum.*
indignos præcognoscit, eos in filiorum locum cooptare: quorum inge-
nia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis damna-
tioni deuouere. Sic interposito præscientiæ velo electionem non modò
obscurant, sed originem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò rece-
pta opinio solius vulgi est: habuit enim sæculis omnibus magnos autho-
res. Quod ingenue fateor, nequis causæ nostræ magnopere obfuturum
confidat si eorum nomina contra opponantur. Certior est enim hic
Dei veritas quàm vt conculciatur, clarior quàm vt obruatur hominum
authoritate. Alij verò neque in Scriptura exercitati, neque vilo suffra-
gio digni, maiori improbitate sanam doctrinam lacerant, quàm vt tole-
rabilis sit eorum proteruita. Quia Deus eligens suo arbitrio quosdam, a-
lios præterit, litem ei intendunt. Verùm si res ipsa nota est, quid proficiet *Deiis qui litem Deo*
contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vsu compertum non sit, *intendunt, quod*
Deo quibus vult gratiam suam erogare liberum semper fuisse Non quæ *quosdam atque electis*
ram * vnde aliis posteritas Abrahamæ præcellerit, nisi ex illa dignatione *præterierit.*
cuius extra Deum causa non inuenitur. "Respondeant cur homines sint *Hoc attulit c. 21.*
magis quàm boues aut asini, quum in manu Dei esset canes ipsos fingere *sect. 5.*
ad imaginem suam formauit. Concedentne brutis animalibus de sua ser- *Electio quæ ad ã ge-*
te cum Deo expostulare, quasi iniustum sit discrimen? Certè prærogati- *neralis, qua genus*
ua quam nullis meritis adepti sunt, eos potiri nihilo æquius est quàm *humanū discerni-*
Deum sua beneficia pro iudicij sui mensura variè distribuere. "Si ad per- *tur à brutis.*
sonas transibant, vbi magis odiosa illis est inæqualitas, saltem ad Christi *Electio specialis*
exemplum debebant expauescere, ne de sublimi hoc mysterio tam se- *in genere humano.*
curè garriant. Concipitur ex semine Dauidis mortalis homo: quibus
virtutibus promeritum fuisse dicent vt in ipso vtero fiat caput Ange-
lorum, vnigenitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iustitia & salus
mundi? Hoc prudenter animaduertit Augustinus, in ipso Ecclesiæ capite
lucidissimum esse gratiæ electionis speculum, ne in membris nos con-
turbet, nec iuste viuendo factum esse Filium Dei, sed gratis tanto ho-
nore fuisse donatum, vt alios postea faceret donorum suorum con-
sertes. Hic si quis querat cur non alij quod ille, vel cur ab illo nos om-
nes tam longo intervallo distemus, cur nos omnes corrupti, ille
puritas; non modò vesantiam suam, sed impudentiam suam quoque si-

Ephes. 1. 4.

Coloss. 1. 12.

Ephes. 1. 4.

mul proderet. Quòd si pergunt velle Deo liberum ius eligendi ac reprobã di eripere, simul etiam quod datum est Christo auferant. Iam quid de vnoquoque pronuntiet Scriptura operã pretium est attendere: Paulus quum docet nos in Christo electos fuisse ante mundi creationem, omnem certã dignitatis nostrã respectum tollit. perinde enim ac si diceret, quoniam in vniuerso Adã semine nihil electione sua dignum reperiebat cœlestis Pater, in Christum suum oculos conuertisse: vt itãquam ex eius corpore membra eligeret quos in vitę consortium sumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Christo fuisse in cœlestem hæreditatem adoptatos, quia in nobis ipsis non eramus tantã excellentiã capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hortatur ad gratiarum actionem Colossenses, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam sortem sanctorum. Si gratiam istam Dei, vt idonei ad gloriã futurã vitę obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipse quo ad eligendos moueatur? Apertius etiamnum altera eius sententia quod volo exprimetur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mundi fundamenta, secundum beneplacitum voluntatis suã, vt essemus sancti & immaculati, & irreprehensibiles in conspectu ipsius. Vbi Dei beneplacitum quibuslibet nostris meritis opponit.

2 Quò solidior sit probatio, singulas eius loci partes notare operã pretium est, quæ simul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominans, minimè dubium est quin fideles compellet, sicuti etiam mox asserit, quare nimis sædo commento deprauant nomen illud qui ad ætatem detorquent qua publicatum fuit Evangelium. Electos fuisse dicens ante creatum mundum, omnem dignitatis respectum tollit. Quæ enim d' discriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adam pares futuri erant? Iam si electi in Christo, sequitur non modò vnumquemque extra se, sed etiam alios ab aliis segregatos, quando videmus non omnes esse Christi membra, Quod additur fuisse electos, vt essent sancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præscientia deducit, quando re clamat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis esse effectum. Iam si causa superior queritur, respondet Paulus Deum ita prædestinasse, & quidem pro voluntatis suã beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in seipsis imaginantur homines electionis suã media. nam & quæcunque ad spiritualem vitam beneficia confert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, & antequam nati essent, gratiã qua dignari eos volebat, seorsum illis repositã habuit.

3 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in considerationem veniunt opera. Antithesin quidem hic non prosequitur, sed subaudienda est, qualis alibi explicatur ab ipso met. Vocauit nos, inquit, vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositũ suum, & gratiam quæ data est nobis à Christo ante tempora secularia. Et iam ostendimus in eo quod sequitur, Vt essemus sancti & immaculati, scrupulum omnem adimi. Dic enim, Quoniam futuros præuidit sanctos, ideo elegit: & ordinem Pauli inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt sancti essemus, non elegit quia futuros tales prævidebat. Pugnans enim inter se hæc duo, habere pios ab electione vt sancti sint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hinc cauillum quò subinde confugiunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiam, futuris tamen concedere. Quum enim dicitur electos fuisse fideles vt sancti essent: simul innuitur, quæ in ipsis futura erat sanctitas ab electione habuisse exordium. Et quomodo quadrabit istud verbum, quæ ab electione deriuantur, electioni causam dedisse? Id ipsum quod dixe-

Hic ex sect. 3. 4. 5. 6. 7. 11. ostenditur Deitã in electione, quã reprobatione nullã ratione habuisse operũ, nec præteritorum, nec futurorum, sed illius beneplacitum esse causam vtriusque.

2. Tim. 1. 9.

dixerat, videretur magis postea confirmare, vbi ait, Secundum propositum voluntatis suæ, quod proposuerat in semetipso. siquidem Deum in semet ipso proposuisse, perinde valet ac si diceretur nihil extra se considerasse, cuius rationem in decernendo haberet. Itaque protinus subiicit huc pertinere totam electionis nostræ summam, vt simus in laudem diuinæ gratiæ. Certè Dei gratia non sola predicari in electione nostra meretur, nisi hæc gratuita sit. Portò hæc gratuita non erit, si in suis eligendis Deus ipse qualia sint futura cuiusque opera reputat. Proinde quod suis discipulis dicebat Christus, in vniuersum valere inter omnes fideles cõperitur, Non vos me elegistis: sed ego elegeri vos. Vbi non præterita tantum merita excludit, sed nihil habuisse in seipsis significat cur eligerentur, nisi sua misericordia anteuertisset. Quomodo & illud Pauli intelligendum, Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem ostendere vult sic Dei bonitatem homines præuenire, vt nihil apud ipsos nec præteritum, nec futurum reperiat, quo ipsis concilietur.

Iohann. 15. 16.

Rom. 11. 35.

Rom. 9. 5.

4. Iam ad Romanos, vbi argumentum hoc & repetit altiùs, & fufius prosequitur, negat omnes esse Israelitas qui progeniti sunt ab Israele: quia etsi iure hereditario omnes essent benedicti, successio tamen non ad omnes peræquè transibat. Origo huius disputationis erat ex superbia fallaciæque gloriatione Iudaici populi. nam quum sibi Ecclesiæ nomen assererent, volebant à suo arbitrio pendere fidem Euangelij. Sicuti hodie libenter Papistæ fictio hoc colore se in Dei locum substituerent. Paulus, quanuis concedat sanctam esse Abrahæ progeniem ratione fœderis, contendit tamen extraneos esse in ea plerosque: neque id modò quia degenerent vt fiant ex legitimis adulterini: sed quia in summo fastigio emineat ac regnet specialis Dei electio, quæ sola ratam illius adoptionem facit. Si alios sua pietas stabiliret in spe salutis, alios abdicaret sola sua defectio: stultè profecto & absurdè Paulus ad arcanam vsque electionem lectores eueheret. Iam si Dei voluntas (cuius causa extra ipsum neq; apparet, neq; quærenda est) alios ab aliis discernit, vt nõ omnes filij Israel sint veri Israelitæ, frustra cuiusque conditio in seipso initium habere fingitur. Longiùs deinde rem prosequitur sub exemplo Iacob & Esau. nã quum ambo essent filij Abrahæ, pariter inclusi in vtero matris, primogenituræ honorè transferri ad Iacob, portento similis fuit mutatio: quia tamen Paulus contendit testatam fuisse electionem vnus, & alterius reprobationem. Queritur origo & causa, quam præscientiæ doctores in hominum virtutibus & vitiis expositam esse volunt. Hoc enim illis facile cõpendium est, Deum monstrasse in persona Iacob, se gratia sua dignos eligere: in persona Esau, se repudiare quos præuidet indignos. Sic quidem audacter illi. Paulus autem quid? Quum nondum nati essent. nec quippiam boni aut mali fecissent, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Maior seruiet minori: sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Si quid valeret præscientia in hoc fratrum discrimine, importuna certè fieret temporis mentio. Demus Iacob fuisse electum, quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorsum diceret Paulus nondum fuisse natum? Iam hoc inconsideratè additum foret, nihil dum boni fecisse: quia in promptu erit exceptio, nihil Deum latere, atque ita pietatem Iacob coram ipso fuisse præsentem. Si opera conciliant gratiam, frum illis pretium meritò iam tunc constare debuit ante natum Iacob, perinde ac si adoleuisset. Arqui in expediendo modo pergit Apostolus, docetque adoptio: è Iacob, non ex operibus profectam esse, sed ex vocatione Dei. In operibus futurum vel præteritum tempus non interponit: deinde præcisè ea opponit Dei vocationi, vno posito alterum disertè euertere volens. Ac si diceret:

Ibidem 11.

considerandū esse quid Deo placuerit, non quid attulerint ex seipsis ho- mines. Postremò certum est Electionis & propositi vocibus, quascūque comminisci homines solent causas extra arcanum Dei cōsiliū, ab hac causa remoueri.

5 Quidnam ad hæc obscuranda prætexent qui operibus vel præte- zitis vel futuris locum aliquem in electione assignāt? Hoc enim est præ- sus eludere quod contendit Apostolus, non ex aliqua operum ratione, sed ex mera Dei vocatione pendere fratrum discrimen: quia inter non- dum natos constitutum fuerit. Neque verò eum latuisset istorum ar- gutia, si quid solidi habuisset: sed quia optimè nouerat in homine Deū præuidere nihil boni posse, nisi quod electionis suæ beneficio iam prius largiri statuerit: non confugit ad præposterum illum ordinem, vt opera bona causæ suæ præferat. Habemus ex verbis Apostoli, solius diui- næ electionis arbitrio fundatā esse fidelium salutē, neque illi fauorem o- peribus conciliari, sed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propositam quasi *ὁ προτιπροστυ*. Fratres sunt Esau & Iacob, iisdem geniti parentibus, eodem adhuc vtero conclusi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuersum tamen de illis Dei iudicium. Alterū enim assumit, alterum reiicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alte- rum præcederet. Atqui, illa quoque præterita, iuniori defertur quod ne- gatur maiori. Imò in aliis quoque destinato consilio primogeniturā vi- detur semper contempsisse Deus, vt omnem gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Ismaele animū ad Isaac adiicit, Postposito Manasse, Ephraim magis honorat.

6 Quòd si quispiam interpellat, ab istis inferioribus & minutis bene- ficiis non statuendum esse de summa futuræ vitæ: vt qui in primogenitu- ræ honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cœli hæreditatem coopta- tus (sunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quasi ad alienū sen- sum Scripturam detorserit in his testimoniis citandis:) Respondeo sicut antehac, nec incogitantia lapsus fuisse Apostolum, nec Scripturæ testi- moniis sponte fuisse abusum. Sed videbat (quod ipsi considerare non su- stinent) voluisse Deum Spiritualem Iacob electionem, quæ apud inaccessi- sum eius tribunal alioqui latebat, terreno symbolo declarare. Nisi enim concessam illi primogenituram ad futurum sæculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit præter multiplices ærumnas, incommoda, triste exilium, multasque tristitiæ, & curarum acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione testificatum cerneret quam in regno suo spiritua- lem & minimè caducam seruo suo parauerat: non dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenendum etiam illud memoria, terræ Chanaam annexum fuisse cœlestis domicilii pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis insitum fuisse in Christi cor- pus, vt eiusdem vitæ socius esset. Eligitur ergo Iacob, Esau repudiato, & Dei prædestinatione discernitur, à quo nullis meritis differebat. Causam si quæres, hanc reddit Apostolus, Quia Mosis dictum sit, Misere- rebor cuius miserebor: & miseratione dignabor quemcunque misera- tione dignabor. Et quid hoc, quæso, sibi vult? Nempe clarissimè Do- minus pronuntiat, nullam hominibus benefaciendi rationem in ipsis se habere: sed à sola sua misericordia sumere. ideoque suum esse opus suorum salutem. Quum tuam in se vno salutem Deus statuatur, cur ad reipsum descendes? Quum vnā tibi suam misericordiam assignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuam cogitationem in sua misera- tione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Ita- que ad minorem illum populum venire necesse est, quem Paulus alibi præco-

Roma. 9. 15.

Rom. 11. 2.

præco-

præcognitum fuisse Deo scribit: non, qualiter isti imaginantur, præscire ex otiosa specula quæ non facit: sed quo sensu sæpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Christum definito consilio & præscientia Dei fuisse morti addictum, non speculantem Deum inducit, sed salutis nostræ authorem. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuisse dicens fideles ad quos scribit, propriè exprimit arcanam illam prædestinationem, qua Deus filios sibi quos voluit signavit. Et propositum quod loco synonymi coniungit, quum ubique fixam (ut vulgo loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè, dum author est nostræ salutis, non egredi extra seipsum docet. Quo sensu in eodem capite Christum dicit agnum fuisse præcognitum ante mundi creationem. Quid enim insulsius aut frigidius quàm Deum è sublimi spectasse vnde ventura esset humano generi salus? Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atque exigua portio turbæ permixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi quoque Paulus, ut eorum iactantiam retundat qui sibi larua tantum obtekti, primas inter pios coram mundo arrogat, dicit Deum cognoscere qui sui sint. Denique illa voce duplicem nobis populum designat Paulus, vnum ex toto genere Abraham: alterum verò inde segregatum, & qui sub oculis Dei reconditus, hominum conspectum latet. Nec dubium est sumpsisse hoc ex Mose, qui Deum quibus voluerit misericordem fore affirmat (quanuis de electo populo sermo esset, cuius æqualis erat in speciem conditio) perinde ac si diceret, in communi adoptione inclusam esse apud se singularem erga aliquos gratiam instar sanctioris thesauri: nec obstare commune fœdus quominus paucitas illa communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum dispensatorem, & arbitrum facere se volens, præcisè negat se vni potius quàm alteri fore misericordem nisi quia ita lubuerit. quia vbi quæretur misericordia occurrit, etsi repulsam non paritur ille quidem, fauorem tamè, cuius laudem sibi vindicat Deus, aut præuenit, aut ex parte sibi acquirit.

7 Nunc de re tota pronuntiet supremus cognitor ac magister. Tantam in suis auditoribus duritiam cernens, ut apud turbam verba prope sine fructu funderet, ut medeatur huic scandalo, exclamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet. Hęc enim est voluntas Patris, ut quicquid de detur mihi non perdam ex eo quicquam. Obserua à Patris donatione fieri initium, ut in Christi fidem ac clientelam tradamur. Reuoluet hinc forte quispiam circulum atque excipiet, censeri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantum laborat Christus, etiamsi defectiones ingentium turbarum totum mundum concuciant, firmum tamen cœlisque ipsis stabilius fore consilium Dei ne vnquam labascat electio. Electi dicuntur ante fuisse Patris quàm eos donaret vnigenito filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo suos facit. Maior inest Christi verbis claritas quàm ut tergiversando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit, & didicit à Patre, ille ad me venit. Si promiscuè omnes coram Christo genu flecterent, communis esset electio: nunc in paucitate credentium manifesta apparet diuersitas. Itaque postquam discipulos qui sibi dati sunt, asseruit Christus fuisse Dei Patris peculium, paulò post addit, Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Vnde fit, ut totus mundus ad suum creatorem non pertineat, nisi quòd à maledictione, & ira Dei ac morte æterna non multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum autem in suo interitu, cui destinatus est, relinquit. Interea quanuis se mediū Christus inserat, sibi tamen ius eligendi communiter vèdicat cura

Patre. Non de omnibus, inquit, loquor: scio quos elegerim. Si quis roget unde elegerit, alibi respondet, Ex mundo, quem à precibus suis excludit ubi discipulos Patri commendat. Hoc quidem tenendum est, ubi affirmat se scire quos elegerit, speciem aliquam notari in genere humano: deinde non distingui qualitate suarum virtutum, sed cœlesti decreto.

Iohan. 13. 18.
Iohan. 15. 19.

Unde sequitur, nullos proprio Marte vel industria excellere, quando se Christus electionis facit authorem. Nam quod alibi Iudas inter electos numerat, quum diabolus esset, hoc tantum refertur ad munus Apostolicum: quod etsi illustre speculum est fauoris Dei, (sicuti in sua persona toties agnoscit Paulus) non tamen spem in se continet æternæ salutis. Potuit ergo Iudas, quum perfidè Apostolatam gereret, diabolo esse deterior sed quos inferuit semel Christus in corpus suum, eorum neminem perire sinet: quia in cōseruanda eorum salute quod pollicitus est præstabit: nempe exeret Dei potentiam quæ maior omnibus est. Nam quod alibi dicit, Pater ex his quos dedisti mihi nemo perit nisi filius perditionis, etsi *καταχρηστικῶς* est loquutio, nulla tamen ambiguitate laborat. Summa est, Deum gratuita adoptiōe creare quos vult habere filios: eius verò intrinsicam esse in ipso causam: quia arcano suo beneplacito contentus est.

Iohan. 10. 28.

Iohan. 17. 12.

Cōfirmatur ex Augustino summa selectionis 3. c. c.
Iib. Retract. 1. c. 31.
Epi. ad Sixtū 106.

8 At Ambrosius Origenes, Hieronymus censuerunt, Deum suam gratiam inter homines dispensare prout ea quæ bene vsurum præuident. Adde & Augustinum in ea fuisse aliquando sententia: sed quum melius in Scripturæ cognitione profecisset, non retractauit modò ut euidenter falsam, sed fortiter confutauit. Quin & post retractationem, Pelagianos perstringens, quod in eo errore persistere: Quis istum, inquit, acutissimum sensum Apostolo defuisse non miretur? Nam quum ré stupendam proposuisset de illis nondum natis, & deinde sibi quæstionem obiceret: Quid ergo? nunquid est iniquitas apud Deum? erat locus ut responderet Deum præuidisse vtriusque merita: non tamè hoc dicit, sed ad Dei iudicia & misericordiam confugit. Et alibi, quum omnia ante electionem merita sustulisset: Hic certè, inquit, vacat vana illorum ratiocinatio qui præscientiam Dei defendunt contra gratiam Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionem, quia præsciuit Deus futuros nos bonos, non se ipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Nam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros præsciuerat: simul etiam præsciuisset quòd eramus cum electuri, & quæ in eam rem sequuntur. Valeat Augustini testimonium apud eos qui libenter in patrum autoritate acquiescunt.

Homi. in Iohan. 9.

Iohan. 35. 16.

Quaquam non patitur Augustinus se à reliquis disungi: sed claris testimoniis diuortium hoc, cuius inuidia grauabant eum Pelagiani, ostendit falsum esse. Citat enim ex Ambrosio (libr. de Præd. sanct. cap. 19.) Christus quem miseratur vocat. Item si voluisset, ex indeuotis fecisset deuotos, sed Deus quem dignatur vocat: & quem vult, religiosum facit. Si ex Augustino integrum volumen contexere libeat, lectoribus ostendere promptum esset, mihi non nisi eius verbis opus esse: sed eos prolixitate onerare nolo. Sed age, fingamus ipsos non loqui: ad rem ipsam intendamus. Difficilis quæstio mora erat, Num iustè faceret Deus, qui certos homines sua gratia dignaretur: quæ se vno verbo expedire Paulus poterat, si operum respectum obtendisset. Cur ergo id non facit: quin sermonem potiùs continuat qui in eadem difficultate versetur? Cur, nisi quia non debuit: non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus sanctus, qui per os eius loquebatur. Nullis ergo ambagibus respondet, Ideo suis electis fauere Deum, quia velit: idè misereri, quia velit. Perinde enim valet oraculum, Miserebor cuius miserebor: & miseratione complectar quem misera:

Exo. 33. 19.

miseratione complectar: ac si diceretur, Deum non alia ratione ad misericordiam moueri, nisi quia misereri velit. Verum ergo manet illud Augu- *Hom. in Iohan. 38.*
 stini, Gratiam Dei non inuenire eligendos, sed facere. *Epist. 106.*

9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam moramur, præscientiam *In 1. Sent. de tract.*
 meritorum non ex parte quidē actus prædestinantis, esse prædestinatio- *2. quæst. 23.*
 nis causam: ex parte autem nostra, quodammodo sic vocari posse, nem- *Refutatur Thomæ*
 pè secundum particularem prædestinationis æstimationem. ut quum di- *arguenda aliquid*
 citur Deus prædestinare homini gloriam ex meritis, quia gratiam ei lar- *tribuens meritorii*
 giti decreuit qua gloriam mereatur. Quum enim nihil in electione nisi *præscientia.*
 meram bonitatem velit nos intueri Dominus, si quis plus aliquid perspi-
 cere hic cupiat, præpostera erit affectatio. Quòd si certare subtilitate li-
 beat, non deest quo istam Thomæ argutiolam retundamus. Ipse conten-
 dit, gloriam electis quodammodo prædestinari ex meritis: quia gratiam,
 illis prædestinat Deus qua gloriam mereantur. Quid si cōtra excipiam,
 prædestinationem ad gratiam electioni ad vitam subseruire, esseque eius
 veluti pedissequam gratiam iis prædestinari quibus glorię possessio iam
 diu assignata sit: quia in iustificationem ex electione filios suos adducere
 Domino placeat? Inde enim sequetur prædestinationem glorię causam
 potius esse prædestinationis gratiæ, quàm e conuerso. Sed valeant hæc
 certamina, ut sunt superuacua inter eos qui satis sapientiæ sibi in ver-
 bo Dei esse ducent. verè enim illud ab Ecclesiastico scriptore olim di-
 ctum fuit, qui Dei electionem meritis assignant, eos plusquam oportet
 sapere.

10 Obiiciunt nonnulli, Deum sibi fore contrarium, si vniuersaliter *Gent. lib. 1 c. 2*
 omnes ad se inuitet, paucos verò electos admittat. Sic promissionum v- *De promissionū v-*
 niuersitas discretionem specialis gratiæ, secundū eos, tollit. atque ita lo- *niuersitate. nec pu-*
 quuntur moderati quidam homines, non tam opprimendæ veritatis cau- *gnare hæc duo, qd*
 sa, quàm ut spinosas quæstiones arceant, ac frangent multorum curiosita- *Deus verbi prædi-*
 tem. Laudabilis voluntas: sed consilium minimè probandum: quia nun- *catione multos vo-*
 quam excusabilis est tergiversatio. Eorum verò qui proteruius insultāt, *cat, paucis tamen*
 nimis certè putidum cauillum, vel nimis pudens error. Quomodo Scri- *d et donū fidei, qd*
 ptura hæc duo conciliet, externa prædicatione vocari omnes ad pœnitē- *peculiariter salutis*
 tiam & fidem, neque tamen omnibus dari respiciētis & fidei spiritum, *promissiones electis*
 alibi explicui, & mox aliquid repetendum erit. Iam quod postulant il- *destinit.*
 lis nego, ut duobus modis falsum est. nam qui minatur, dum super vr-
 bem vnā pluet, siccitatem fore super alteram: qui famem doctrinæ ali-
 bi denunciat, non obstringit se certa lege ut æqualiter vocet omnes. Et
 qui Paulum vetans in Asia verbum facere, & eundem à Bithynia auertēs
 in Macedoniam trahit, sui iuris esse demonstrat, thesaurum hūc quibus
 visum est distribuere. Per Iesaiam tamen apertius demonstrat quomodo
 electis peculiariter salutis promissiones destinet. nam de illis tantum, nō
 autem indifferenter de toto genere humano, prædicat sibi fore discipu-
 los. Vnde constat perperam quibuslibet prostitui salutis doctrinam,
 ut efficaciter prosit, quæ solis Ecclesiæ filius seorsum reposita esse dicitur.
 Hoc in præsentia sufficiat, quanuis generaliter omnes compelleret vox
 Euangelij, rarum tamen esse fidei donum. Causam assignat Iesaias, quod
 non omnibus patefiat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè
 & peruersè contemni, quia audire pertinaciter multi recusant, valeret
 fortè hic color de vniuersali vocatione. Neque verò Prophetæ cōsilium
 est extenuare hominum culpam, vbi cæcitatatis fontem esse tradit quòd
 Deus non dignetur illis brachium suum patefacere: tantum admo-
 net, quia fides singulare donum est, externa doctrina aures frustra ver-
 berari. Scire autem ex doctoribus istis velim, solāne prædicatio filios
 Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicumque

credunt in Filium Dei vnigenitum, filios Dei ipsos quoq; fieri, non confusa illic ponitur congeries: sed specialis ordo datur fidelibus, qui nō ex sanguinibus, neq; ex volūtate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. At fides (inquiunt) mutua est cum verbo consensus. nēpe vbi cunque est fides. Sed semen inter spinas cadere, vel in locis lapidosis nouum non est: nō solū quia maior pars contumax re ipsa apparet aduersus Deum sed quia non omnes oculis & auribus sunt præditi. Quomodo igitur conuenit, Deum ad se vocare quos scit non venturos? Respondeat pro me Augustinus Disputare vis mecum? Mirare mecum, & exclama. O altitudo. Ambo cōsentiamus in pauore, ne in errore peccemus. Adde quod si est. et. teste Paulo, si tei mater est: in eorū caput retorqueo a gumenū, deo nō esse generalem fidem, quia specialis est electio. Nam a terie causarum & effectū facile colligitur, vbi dicit Paulus nos esse refectos omni benedictione spirituali, sicuti nos elegerat Deus ante mundi creationem: id ē non omnibus esse cōmunes has diuitias, quia elegit Deus tan tū n quos voluit. Hæc ratio est cur alibi fidem electorum commendat, ne quisquā puetur fidem sibi proprio motu acquirere, sed penes Deum resideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos antè elegerat. Rectè enim Bernardus, Amici (inquit) scorsam aud tū, quibus & loquitur, Nolite timere p fille grex: quia vobis datū est nosse mysterium regni cœlorum. Qui sunt hæc? Vtique quos præseruit & prædestinavit conformes fieri imagini Filij sui magnum secretum que innotuit consilium. Nouit Dominus qui sui sint: sed quod notum erat Deo, manifestatū est hominibus: nec alios sanè dignatur tanti participatione mysterij, nisi eos ipsos quos fore suos præseruit & prædestinavit. Paulò post concludit, Misericordia Dei ab æterno vsque ad æternam super timentes eum: ab æterno, ob prædestinationem, in æternum, ob beatificationem: altera principium, altera finem nesciens. Sed quid Bernardum citare testem opus est, quando ex Magistri ore audimus, non alios videre nisi qui sunt ex Deo? Quibus verbis significat, eos omnes qui ex Deo non sunt regeniti, ad splendorem vultus eius obtupestere? Ac electioni quidem aptè coniungitur fides, modò secundum gradum teneat. Quem ordinem clarè exprimunt alibi Christi verba, Hæc est voluntas Patris, vt non perdam quod dedit. Hæc enim voluntas eius est vt quisquis credit in Filium, non pereat. Si omnes vellent saluos, custodem illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus sacro si lei vinculo infereret. Nunc constat fidem singulare esse paterni amoris pignus, filiis quos adoptauit reconditum. Ideo Christus alibi dicit, oues sequi pastorem, quia nouerunt vocem eius: alienum verò non sequi, quoniam non agnoscunt vocem alienorum. Vnde autem ista discretio, nisi quia diuinitus perforatæ sunt illis aures? Nemo enim se ouem facit, sed formatur cœlesti gratia. Vnde & salutem nostrā Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia insuperabili Dei potentia custoditur. Proinde cōcludit, incredulos non esse ex ouibus suis: nempe quia non sunt ex eorum numero quos Deus sibi per Isaiam pollicitus est fore discipulos. Porrò quia testimoniis que citari exprimitur perseuerantia, inflexibilem electionis constantiam simul testantur.

Aug de ver. Apo.
Serm. 11.

Eph. 1. 3.

Tit. 1. 1.

Ad Tho. præposit.
Benerla, epist. 107.

Iohan. 6. 46.

Ibi. 39.

Iohan. 10. 4.

Ib d. 29.

Ibid. 26.

Vide sect. 2. &
seq.
Rom. 9. 13.

II Nunc de reprobis, quos simul illic coniungit Apostolus. Vt enim Iacob, nihil dum bonis operibus promeritus, assumitur in gratiam: sic Esau, nullo adhuc scelere inquinatus, odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos, iniuriam itrogamus Apostolo, quasi id ipsum quod nobis perspicuum est non viderit. Porrò non vidisse conuincitur, quando hoc nominatim vrget, quum nihil dum boni aut mali designassent, aliterum electum, alterum reiectum: vt probet diuinæ prædestinationis fundamentum

mentum in operibus non esse. Deinde ubi obiectionem mouit num iniquus sit Deus, illud quod certissimum & apertissimum fuisse iustitiae eius patrociniū, non usurpat, Deum rependisse Esau secundum suam malitiam: sed diuersa solutione contentus est, quod in hunc finem excitentur reprobi ut Dei gloria per illos illustretur. Demum subnectit clausulam Deum cuius vult misereri, & quem vult indurare. Vides ut in solum Dei arbitrium utranque conferat? Ergo si non possumus rationem assignare cur suos misericordia dignetur, nisi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobando aliud habebimus quam eius voluntatem. Quum enim dicitur Deus vel indurare, vel misericordia prosequi quem voluerit, eo admonentur homines nihil causae quaerere extra eius voluntatem.

*Refutatio calumniarum quibus haec doctrina semper iniqui
granata fuit.*

CAP. XXIII.

HAEC verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proterua quin velut ad canticum classici variè & supra modum tumultuetur. Ac multi quidem, ac si inuidiam à Deo repellere velent, electionem ita fatentur ut negent quenquam reprobari: sed inscite nimis & pueriliter: quando ipsa electio nisi reprobationi opposita non staret. Dicitur segregare Deus quos adoptat in salutem: fortuito alios ad pisci, vel sua industria acquirere quod sola electio paucis confert, plus quam infulsè dicitur. Quos ergo Deus praeterit, reprobat: neque alia de causa nisi quòd ab hereditate quam filis suis praedestinat, illos vult excludere. Nec verò tolerabilis est hominum proterua, si Dei verbo frangari se non sustinet, ubi agitur de incomprehensibili eius consilio quod Angeli ipsi adorant. Atqui nunc audiuius indurationem non minus in manu Dei & arbitrio esse quam misericordiam. Nec verò Paulus, horum quos dixi exemplo, anxie laborat ut mendacij patrociniū Deum excusentantum admonet figmento nefas esse cum sictore suo rixari. *Contra eos qui electionem ita fatentur, ut negent quenquam à Deo reprobari. Vide Bernardum in die Ascensionis Serm. 2.*

Iam qui non admittit, illos à Deo reprobari, quomodo se expedient ab illa Christi sententia, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur? Apertè eximò addici & deuotè audiunt quoscunque caelestis Pater dignatus non est quasi sacras arbores in agro suo plantare. Si hoc reprobationis signum esse negant, nihil est tam liquidum quod illis queat probari. Quòd si obstrepere non desinunt, contenta sit fidei sobrietas hac Pauli admonitione, non esse causam litigandi cum Deo, si ab vna parte volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, ferat in multa tolerantia & lenitate vasa irae apparatus in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriae suae erga vasa misericordiae quae praeparauit in gloriam. Obseruent lectores, ut ansam susurris & obreccationibus praecidat Paulus, summum dare imperium irae & potentiae Dei: quia iniquum est calculo nostro subiici profunda illa iudicia quae sensus omnes nostros absorbeat. Quod respondent aduersarij friuolum est, Deum non profus reiicere quos in lenitate tolerat: sed suspensio manere erga eos animo, si fortè resipiscant. *Rom. 9. 20*

Quasi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum conuersionem expectet quos dicit aptatos esse ad interitum. Rectè enim Augustinus locum hunc explicans, ubi potentia tolerantiae adiungitur, Deum non sinere, sed virtute sua moderari. Addunt etià non abs re vasa irae dici apparatus ad interitum, vasa autem misericordiae Deum praeparasse: quia hoc modo salutis laudem Deo adscribit & vèdicat: perditionis culpam reiicit in eos qui proptio arbitrio ipsam sibi accersunt. *Matt. 15. 13*

Sed ut illis concedam diuersa loquendi forma Paulum asperitatem le- *Exceptis aduersariis resistentur.*

Lib. cont. Iuli 5. c. 5

Altera exceptio aduersariorum scribitur.

nire prioris membri: minimè tamen consentaneum est, præparationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanum consilium Dei: quod etiam paulò antè in contextu asseritur, Quòd Deus excitauerit Pharaonem, deinde quos vult induret. Vnde sequitur absconditum Dei consilium obdurationis esse causam. Hoc saltem obtineo quòd tradit Augustinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gratia potentiore eos reformare, vt dometur eorum durities: proinde obstinatos ideo non còuertit quia potentiozem illam gratiam non exerit Deus, qua non destituitur si eam proferre vellet.

Lib. 1. de prædest. San. cap. 2

Hic & sect. 2. 4. 5. ostenditur, frustra litigare cum Deo reprobos, quò Deo nihil ipsis debeat, nihil non iustè velit, & ipsi suæ damnationis iustas causas in se reperiant. * Impiorum obiectio, & aduersus eam minuitur pia mētēs sancta Dei voluntatis reuerentia.

Hoc ex Aug. sumptum lib. 1. de Gen. con. Manich. cap. 3

Profanum cōmentum. Absolutæ potentie.

Psal. 51. 6

Obiectionis impiorum repetitio: & ad eam responsio.

2 Hæc quidem piis & modestis abunde sufficerent, & qui se homines reminiscuntur. Quia tamen non vnã speciem virulenti isti canes euomunt contra Deum, ad singulas, prout res ferret, respondebimus. Multis modis cum Deo litigant stulti homines, qui si eum teneant suis criminacionibus obnoxium. * Primum ergo interrogat quo iure suis creaturis irascatur Dominus, à quibus nulla antè offensa prouocatus fuerit: nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quàm legitimæ iudicis sententiæ conuenire. Esse igitur cur cum Deo expostulent homines, si nudo eius arbitrio, citra proprium meritum in aternã mortem prædestinantur. Eiusmodi cogitationes si quando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos earum impulsus, vel hoc vno satis armabuntur, si reputent quantæ sit improbitatis, causas diuinæ voluntatis duntaxat percontari: quum omnium quæ sunt, ipsa sit causa, & merito esse debeat. Nam si vllam causam habet, aliquid eam antecedit oportet, cui veluti alligetur: quod nefas est imaginari. Ad eò enim summa est iustitiæ regula Dei voluntas, vt quicquid vult, eo ipso quòd vult iustum habendum sit. Vbi ergo quaeritur cur ita fecerit Dominus, respondendū est, Quia veluit. Quòd si vltra pergas rogando cur voluerit, maius aliquid quaeris & sublimius Dei voluntate, quòd inueniri non potest. Compestat igitur se humani temeritas, & quòd non est ne quaerat: vt ne forte id quòd est non inueniat. Hoc, inquam, frango bene continebitur quisquis de arcanis Dei sui cum reuerentia philosophari volet. Aduersus impiorum audaciam, qui Deo palàm maledicere non formidant, Dominus ipse sua iustitia, sine nostro patrocinio, satis se defendet, quum eorum conscientias omnem tergiversationem adimendo, conuictas stringet, reálque peraget. Neque tamen commentum ingerimus absolutæ potentie: quòd sicuti profanum est, ita merito detestabile nobis esse debet. Non fingimus Deum ex legem, qui sibi ipsi lex est: quia (vt ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem voluntas non modò ab omni vitio pura, sed summa perfectionis regula, etiam legum omnium lex est. Verùm negamus obnoxium esse reddendæ rationi: negamus etiam nos esse idoneos iudices, qui proprio sensu pronuntiamus de hac causa. Quare sitentamus vltra quàm licet, metum incutiat illa comminatio Psalmi, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur.

3 Tacendo potest Deus ita compescere hostes suos. Sed ne illos facrum nomen suum impune ludibrio habere patiamur, arma quoque aduersus eos nobis ex verbo suo suppeditat. Proinde si quis nos huiusmodi verbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædestinavit, qui quum nondum essent, mereri iudicium mortis nondum potuerant: Nos, responsionis loco, vicissim eos rogemus quid Deum homini debere existiment, si eum à natura sua estimare velit. Qualiter peccato vitiatum sumus omnes, non possumus non esse Deo odiosi, idque non tyrannica sauitia, sed æquissima iustitiæ ratione. Quòd si iudicio mortis obnoxij sunt omnes naturali cōditione, quos ad mortem Dominus prædestinat,

de

de qua, obsecro, eius iniquitate erga se cōquerantur? Veniant omnes filij Adam, cum suo Creatore contendant ac disceptent, quòd æterna illius providentia, ante suam generationem, perpetuè calamitati addicti fuerint. Quid obstrepere aduersus hanc defensionem poterunt, vbi Deus illos ad sui recognitionem contrà vocabit? Ex corrupta massa si desumpti sunt omnes, non mirum si damnationi subiacent. Ne ergo Deum iniquitatis insimulent si æterno eius iudicio morti destinati sint, ad quam à sua ipsorum natura sponte se perducere, velint nolint, ipsi sentiunt. Vnde apparet quàm peruersa sit obstrepenti affectatio, & data opera supprimunt quam in se agnoscere coguntur damnationis causam, vt Dei pretextus eos liberet. Atqui vt centies Deum esse auctorem confitear, quod verissimum est, non protinus tamen crimen eluunt quod eorum conscientis insculptum subinde eorum oculis recurrit.

4 Rursum excipiunt, Nonne ad eam quæ nunc pro damnationis causa obtenditur, corruptionem Dei ordinatione prædestinati ante fuerat? Quum ergo in sua corruptione pereunt, nihil aliud quàm pœnas luunt eius calamitatis in quam ipsius prædestinatione lapsus est Adam, ac posteros suos præcipites secum traxit. Annon itaque iniustus, qui creaturis suis tam crudeliter illudit? Fateor sanè in hanc qua nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse vniuersos filios Adam, atque id est quod principio dicebam, redeundum tãdem semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius causa sit in ipso abscondita. Sed non protinus sequitur, huic obrectationi Deum subiaccere. Occurremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo, tu quis es qui disceptes cum Deo? Num figmentum dicit ei qui se finxit, Cur me finxisti sic? Annon habet potestatem figulus, vt ex eadem massa faciat vas aliud in honorem, aliud in contumeliam? Negabunt ita verè defendi Dei iustitiam, sed subterfugium captari, quale habere solent qui iusta excusatione destituuntur. Quid enim hîc aliud dici videtur quàm Deo esse potentiam quæ impediri nequeat quominus, prout libitum fuerit, quiduis agat? Verùm longè secus est: quæ enim potentior afferri ratio potest quàm dum iubemur cogitare quis sit Deus? Quomodo enim vllam iniquitatem admitteret, qui iudex est orbis? Ad Dei naturam si propriè pertinet, iudicium facere, iustitiam igitur naturaliter amat, iniustitiã auersatur. Proinde non quasi deprehensus foret Apostolus, ad cuniculos respectauit: sed indicauit altiore esse iustitiæ diuinæ rationem quàm vt vel humano modo merienda sit, vel ingenij humani tenuitate possit comprehendi. Faterur quidem Apostolus, eam subesse diuinis iudiciis profunditatem, à qua mentes omnes hominum absorbendæ sint si conentur eò penetrare. Sed docet etiam quàm indignum sit ad eam legem redigere Dei opera, vt simulac eorum ratio nobis non constiterit, improbare audeamus. Notum est dictum Solomonis (quod tamen pauci dextrè intelligunt) Magnus creator omnium mercedem reddit stulto, & mercedem transgressoribus. Exclamat enim de magnitudine Dei: in cuius arbitrio est pœnam sumere de stultis & transgressoribus, quanuis eos Spiritu suo non dignetur. Ac prodigiosus est hominum furor dum ita rationis suæ modulo subiicere appetunt quod immensum est. Angelos qui steterunt in sua integritate, Paulus electos vocat: si eorum constantia in Dei beneplacito fundata fuit, aliorum defectio arguit fuisse derelictos. Cuius rei causa non potest alia adduci quàm reprobatio, quæ in arcano Dei consilio abscondita est.

5 Age, ad sit nunc *Manichæus aliquis aut Cœlestinus, diuinæ providentiæ calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non esse reddendam, quia magnitudine sua intelligentiam nostram longè superet. Quid

Exceptio impiorum ad superius responsum eorum obiectio: & solutio exceptionis, hîc & sec. Vide & non ab- similem impiorum obiectioem sec. 6. Vide & sect. 9.

Rom. 9. 20

Prou. 26. 18

1. Tim. 5. 11

**Vide sect. 8.*

Epist. 106.

Psal. 36.7

Angu. de ver. A.
po. Serm. 10

mirum? aut quid absurdum? vel sine Dei potentiam sic limitatam esse, vt nequid plus ad agendum valeat quam mens sua capiat? Dico cum Augustino, esse à Domino creatos, quos in exitium ituros sine dubitatione præsciebat: idque ita factum quia sic voluit. Cur autem voluerit, non esse nostrum rationem exigere, qui comprehendere non possumus: neque conuenire, vt diuina voluntas in controuersiam apud nos descendat, de qua quoties habetur sermo, sub ipsius nomine suprema iustitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæstio mouetur, vbi iustitia clarè apparet? Neque verò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo sic obstruere: ac quoties oblatrare audebunt, identidem repetere, Quinam estis miseri homines, qui Deo accusationem intētatis? & ideo intētatis, quia operum suorum magnitudinem ad ruditatem vestram non attemperatis? Quasi verò ideo peruersa sint quia carni sunt occulta. Immensitas iudiciorum Dei claris experimentis vobis nota est. Scitis vocari profundam abyssum: nunc ingenij vestri angustias consulite, an quod decreuit apud se Deus, capiant. Quid ergo iuuat vesana inquisitione vos demergere in abyssum, quam vobis exiatalem fore ratio ipsa dicat? Cur non vos metus aliquis saltem cohibet quod de incomprehensibili Dei sapientia & terribili potentia tam historia Iob quam Prophetici libri prædicant? Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Augustini consilium amplecti. Tu homo expectas à me responsum: & ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem, O homo tu quis es? melior est fidelis ignorantia quam temeraria scientia. Quære merita: non inuenies nisi pœnam: ò altitudo! Petrus negat: latro credit: ò altitudo! Quæris tu rationem? Ego expauescam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum nō peruenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit inuestigabiles eius vias: & tu vestigas? Vterius procedendo nihil proficiemus: nam nec satisfiet eorum petulantia, nec alia eget defensione Dominus, quam qua per Spiritum suum vsus est qui per os Pauli loquebatur: & ipsi didicimus bene loqui vbi cum Deo loqui desinimus.

Obiectio impiorum
nō valde dissimilis
illi, quæ est sect. 4.

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamen nō tam ad Dei suggillationem quam ad peccatoris excusationem rectè spectat. Est si, qui à Deo damnatur peccator, non nisi cum iudicis ignominia iustificari demum potest. Sic ergo profanæ linguæ obganniunt, Cur ea vitio Deus imputaret hominibus, quorum necessitatem sua prædestinatione imposuit? Quid enim facerent? an cum decretis eius luctarentur? Aut frustra id facturi sint, quum omnino facere non possint. Non ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædestinatione causa est. Hic abstinebo à defensione ad quam ferè scriptores Ecclesiastici recurrunt, non impedire Dei præscientiam quominus homo peccator reputetur: quandoquidem illius mala, nō sua Deus præuideat. Non enim hic subsisteret cavillatio, sed potius vrgeret, Deum tamen malis quæ præiuderit potuisse occurrere, si voluisset: quum non fecerit, destinato consilio creasse hominem in eum finem, vt se in terra ita gereret. Quod si Dei prouidentia in hanc conditionem homo creatus est, vt postea faceret quæcunque facit, non esse illi crimini vertendum quod nec effugere possit, & Dei voluntate constringatur. Ergo videamus quomodo rite nodus expediri debeat. Primum omnium constare inter omnes debet quod ait Solomon, Deum omnia propter semetipsum condidisse, impium quoque ad diem malum. Ecce, quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitrium, consilio nutuque suo ita ordinar, vt inter homines nascatur, ab ytero certæ morti deuoti,

qua

Obiectionis nodus
expeditur, hic &
sect. 8.9.

Prou. 16.4

qui suo exitio ipse nomen glorificent. Si quis causetur, nullam eis inferri necessitatem ex Dei providentia, sed potius ea conditione ab ipso esse creatos, quoniam futuram eorum prauitatem prouiderit: neque nihil dicit, neque totum. Solent quidem interdum hac solutione uti veteres, sed quasi dubitanter. Scholastici verò in ea quiescunt, ac si nihil contra opponi posset. Equidem præscientiam solam nullam inferre necessitatem creaturis libenter concessero, tamen si non omnes assentiantur: sunt enim qui ipsam quoque causam rerum esse volunt. Verum mihi acutiùs ac prudentiùs videtur perspexisse Valla, homo alioqui in sacris non admodum exercitatus, qui superuacuum esse hanc cõtentionem ostendit: quoniam & vita & mors diuinæ magis voluntatis quàm præscientiæ sint actiones. Si hominum euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam suo arbitrio disponderet ac ordinaret, tum non abs te ageretur quæstio, ecquid ad eorum necessitatem valeat ipsius præuidentia: sed quum non alia ratione quæ futura sunt præuideat, nisi quia ira ut fierent decreuit: frustra de præscientia lis mouetur, ubi constat ordinatione potius & nutu omnia euenire.

7 Disertis verbis hoc extare negant, decretum fuisse à Deo ut defensione periret Adam. Quasi verò idem ille Deus, quem Scriptura prædicat facere quæcunque vult, ambiguo fine condiderit nobilissimam ex suis creaturis. Liberi arbitrij fuisse dicunt ut fortunam ipse sibi fingeret. Deum verò nihil destinasse nisi ut pro merito eum tractaret. Tam frigidum commentum si recipitur, ubi erit illa Dei omnipotentia, qua secundum arcanum consilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prædestinatio, velint nolint, in posteris se profert. Neque enim factum est naturaliter ut à salute exciderent omnes, vnius parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuiti de toto humano genere concedunt? Quid enim tergiversando luderent operam? Cunctos mortales in vnius hominis persona morti æternæ mancipatos fuisse Scriptura clamat. Hoc quum naturæ adscribi nequeat, ab admirabili Dei consilio profectum esse minimè obscurum est. Bonos istos iustitiæ Dei patronos perplexos hærete in festuca, altas verò trabes superare nimis absurdum est. Iterum quæro, Vnde factum est ut tot gentes vnà cum liberis eorum infantibus æternæ morti inuolueret lapsus Adæ absque remedio, nisi quia Deo ita visum est? Hic obmutescere oportet tam dicaces alioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamè nemo poterit quin præsciuerit Deus quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet, & ideo præsciuerit quia decreto suo sic ordinat. In præscientiam Dei si quis hic inuehatur, temerè & inconsultè impingit. Quid enim, quæso, est cur reus agatur cœlestis iudex quia non ignorauerit quod futurum erat? In prædestinationem competit siquid est vel iustæ vel speciosæ querimoniæ. Nec absurdum videri debet quod dico, Deum non modò primi hominis casum & in eo posterorum ruinam præuidisse: sed arbitrio quoque suo dispensasse. Ut enim ad eius sapientiam pertinet omnium quæ futura sunt esse præscium, sic ad potentiam, omnia manu sua regere ac moderari. Et hanc quoque quæstionem Augustinus, ut alias, scitè expedit, saluberrimè confitemur quod rectissimè credimus, Deum Dominumque rerum omnium, qui creauit omnia bona valdè, & mala ex bonis exoritura præsciuit, & sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere etiam de malis beneficere quàm mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut in ea priùs ostenderet quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium.

Hic & sect. 8 confirmatur August. testimonius & Scripturæ auctoritate, Deum non modò primi hominis casum, & in eo posterorum ruinam præuidisse, aut permississe, sed arbitrio quoque suo dispensasse. Vide Calu libellum de Prædestinatione, pluribus in locis.

Enchi. ad Laurent.

8 Hic ad distinctionem Voluntatis & Permissionis recurritur, secundum

dum quam obtinere volunt, permittente modo, non autem volente Deo perire impios. Sed cur permittere dicemus nisi quia ita vult? Quanquam nec ipsum quidem per se probabile est, sola Dei permissione nulla ordinatione hominem sibi accersisse interitum. Quasi verò non constituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis suis esse veller. Non

Lib. 6. de Gene. ad lit. cap. 15.

** Vide sup. sect. 5.*

Prædestinationis definitio.

dubitabo igitur cum Augustino simpliciter fateri, voluntatem Dei esse verum necessitatem, atque id necessariò futurum esse quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura sunt quæ præviderit. Nunc verò si pro sua & impiorum excusatione vel Pelagiani, vel * Manichæi, vel Anabaptistæ vel Epicurei (nam cum istis quatuor sectis nobis in hoc argumeto negotium est) necessitatem qua ex Dei prædestinatione constinguntur, obiiciant: nihil afferunt ad causam idoneum. Si enim prædestinatio nihil aliud est quam diuinæ iustitiæ, occultæ quidem, sed inculpatae, dispensatio: quia non indignos fuisse certum est qui in eam sortem prædestinarentur, iustissimum quoque esse interitum quem ex prædestinatione subeunt, æquè certum est. Ad hoc: sic ex Dei prædestinatione pendet eorum perditio, vt causa & materia in ipsis reperiatur. Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat: cur censuerit, nos latet. Certum tamen est non aliter censuisse, nisi quia videbat nominis sui gloriam inde meritò illustrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iustitiam cogita. Iustum enim esse oportet quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia sic ordinare: sed suo vitio cadit. Pronuntiauerat paulò antè Dominus, omnia quæ fecerat esse valde bona. Vnde ergo illa homini prauitas vt à Deo suo deficiat? Ne ex creatione esse putaretur, elogio suo approbauerat Deus quod profectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino putam naturam corruptit, sua ruina totam posteritatem in exitium secum attraxit. Quare in corrupta potius humani generis natura euidentem damnationis causam, quæ nobis propinquior est, contemplemur, quam absconditam ac penitus incõprehensibilem inquiramus in Dei prædestinatione. Neq; immensæ Dei sapientiæ submittere hucusque ingenium pigeat, vt in multis eius arcanis succumbat. Eorum enim quæ scire nec datur nec fas est, docta est ignorantia: scientiæ appetentia, insanix species.

Gen. 1. 31

** Quæ est sect. 4. 6.*

9 Dicet fortè quispiam me nondum attulisse quod * sacrilegâ illam excusationem compesceret. Ego verò ne id quidem effici posse fateor quin semper fremat impietas & obmurmuret: mihi tamè dixisse videor quod ad obloquendi non rationem tantum, sed prætextum quoque adimendum sufficeret. Excusabiles peccando haberi volunt reprobis, quia euadere nequeunt peccandi necessitatem: præsertim quum ex Dei ordinatione sibi iniiciatur huiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus rite excusari, quando quidem Dei ordinationi, qua se exitio destinatos cõqueruntur, sua constet æquitas: nobis quidem incognita, sed illa certissima. Vnde constituimus nihil illos sustinere mali quod non iustissimo Dei iudicio infligatur. Deinde præposterè docemus agere ipsos, qui ad quærendam suæ damnationis originè, in recondita diuini consilij adyta oculos intendunt: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè scaturit conuiueant. Hæc autem imputate ne Deo possint obstar quod sic creationi testimonium reddat. Tamen si enim æterna Dei prouidentia, in eam cui subiaceret calamitatem conditus est homo: à seipso tamen eius materiam, non à Deo sumpsit: quando nulla alia ratione sic perditus est, nisi quia à pura Dei creatione in vitiosam & impuram peruersitatem degenerauit.

Hic & sect. 11. refutantur. qui ex doctrina prædestina-

10 iam & tertia absurditate Dei prædestinatione infamant eius aduersarij: quum enim non aliò referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd vniuersali exitio eximantur quos in regni sui heredes

Deus

Deus assumit, ex eo colligunt apud ipsum ergo esse acceptionem personarum: quod ubique Scriptura negat: ergo vel Scripturam esse sibi dissentaneam, vel in electione Dei esse meritorum respectum. Primum, alio sensu negat Scriptura Deum esse personarum acceptorem, quam quo ipsi iudicant: siquidem Personæ vocabulo non hominem significat, sed quæ in homine oculis conspicua, vel fauorem, gratiam, dignitatem, conciliare, vel odium, contemptum, dedecus conflare solent. Qualia sunt, divitiæ, opes, potentia, nobilitas, magistratus, patria, formæ elegantia, & cætera eiusmodi. Item, paupertas, inopia, ignobilitas, sordes, contemptus, & similia. Sic Petrus & Paulus personarum acceptorem non esse Dominum docent, quia non discernat inter Iudæum & Græcum, quò solius gentis ratione alterum respiciat, amplectatur alterum. Sic Iacobus iisdem verbis utitur, dum vult asserere Deum in suo iudicio divitias nihil morari. Paulus autem alio loco de Deo sic loquitur, quod libertatis aut servitutis in iudicando nullam habeat rationem: proinde nihil repugnantie erit, si dicemus, Deum secundum beneplaciti sui arbitrium, eligere in filios, nullo merito, quos visum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Restamen sic explicari potest, ut plenius sitis fiat. Querunt quæ fiat ut ex duobus quos nullum meritum discriminat, alterum prætereat in electione sua, alterum assumat Deus. Ego vicissim rogo, putate ne in eo qui assumitur esse aliquid quod Dei animum ad ipsum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod necesse est) sequetur Deum non hominem intueri, sed à sua bonitate rationem petere curi illi beneficiat. Quòd igitur hominem unum eligat Deus, altero reiecto, id non provenit ab hominis respectu, sed à sola eius misericordia: cui liberum esse debet proferte se & exerere ubi & quoties placet. Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuisse nobiles, vel sapientes, vel splendidos, ut Deus humiliaret carnis superbiam: tantum abest ut personis deinceps fuerit eius favor.

11 Quare falsò & pessimè Deum inæqualis iustitiæ insimulant nonnulli quod non eundem erga omnes tenorem in sua prædestinatione servat. Si omnes (inquiunt) noxios deprehendit, per què omnes puniunt: si infontes, ab omnibus iudicij rigorem absteineat. Atqui perinde cum ipso agunt ac si vel interdicta illi foret misericordia, vel, dum vult misereri, cogatur in totum iudicio renuntiare. Quid est quod flagitant? si omnes sunt noxij, ut simul eadem omnes luant pœnam. Fatemur communem noxam: sed dicimus quibusdam succurrere Dei misericordiam. Succurrat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, æquum esse ut puniendo se quoque æquum iudicem ostendat. Id dum non sustinent, quid aliud quàm vel miserandi facultate Deum spoliare conantur, vel hac saltem lege ipsam permittere ut iudicio se prorsus abdicet? Quare pulcherrimè quadrant istæ Augustini sententiæ, Quum in primo homine uniuersa generis massa in condemnationem defluerit, quæ sunt ex ea vasa in honorem, non propriæ iustitiæ, sed Dei misericordie vasa esse. Quòd verò alia sunt in concumeliam, non iniquitati, sed iudicio deputandum, &c. Quòd Deus iis quos reprobat, debitam pœnam rependit: iis quos vocat, immeritam gratiam largitur: ab omni accusatione liberari, similitudine creditoris, cuius in potestate est, alteri remittere, ab altero exigere. Potest igitur Dominus etiam dare gratiam quibus vult, quia misericors est: non omnibus dare, quia iustus iudex. Dando quibusdam quod non merentur, gratuitam suam ostendere gratiam: non omnibus dando, quid mereantur omnes declarare. Nam quum Deum scribit Paulus clausisse omnia sub peccato ut omnium misereatur, simul addendum est nemini esse debitorem: quia nemo illi prior dedit, ut mutuum exigat.

Dei habere acceptionem personarum. Vide Caluini libellum de Prædestinatione, pluribus locis.

Act. 10. 34

*Rom. 2. 10
Galat. 3. 28*

Iac. 2. 5

*Coloss. 3. 25
Ephes. 5. 9*

**Vide. Augustini
Epist. 105*

*Vide Aug. lib. ad
Rom. 2. cap. 7
1. Cor. 1. 26*

*Epi. 106. De præd.
& gratia De bono
persener. cap. 12.*

R. m. 11. 32

*Contra porcos, qui
p̄destinationis ob-
tentu securi in vi-
tis suis pergūt, &
omnes qui hac do-
ctrina stante dicūt
concidere omne be-
ne agendi studiū.*

12 Hoc quoque ad euertendam p̄destinationem exagitant, quòd ipsa stante concidat omnis sollicitudo, & bene agendi studium. Quis e-
nim audiat, inquit, aeterno & immutabili Dei decreto sibi fixam esse
aut vitam aut mortem, quin protinus in mentem veniat, nihil interesse
quomodo se gerat: quando suo opere nihil aut impediri aut promoueri
queat Dei p̄destinatione? ita omnes proiicient se, & deploratum in mo-
rem quocumque libido tulerit p̄cipites ibunt. Et sanè non in vniuer-
sum mentiuntur: sunt enim plerique porci qui p̄destinationis doctri-
nam impuris istis blasphemis cōspurcant, atque hoc etiam obtentu ad-
monitiones & obiurgationes quasi bet eludunt, Scit Deus quid de nobis
agere semel statuerit: si salutem decreuit, adducet nos ad eam suo tem-
pore: si mortem destinauit, frustra contrà tenderemus. At Scriptura, dum
p̄cipit quanto maiori & reuerentia & religione sit de tanto mysterio
cogitandum, tum pios in longè diuersum sensum instituit, tum sceler-
stam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim p̄destinatio-
nem eò commemorat vt in audaciam erigamur, & inaccessa Dei secreta
excutere nefaria temeritate tentemus: sed potius vt humiliati ac deiecti,
ad iudicium eius tremere, misericordiam suspicere discamus. Ad hanc
scopum fideles collimabunt. Ille autem fœdus porcorum grunnius à
Paulo rite compescitur. Securos se in vitis pergere dicunt: quia si sint è
numero electorum, nihil obfutura sint vitia quominus tandem ad vitā
perducantur. Atquin hanc finem electos esse nos Paulus admonet, vt
sanctam ac inculpata vitam traducamus. Si electionis scopus est vitæ
sanctimonia magis ad eam alacriter meditando expergefacerè & sti-
mulare nos debet, quàm ad desid̄ia p̄textum valere. Quotopere enim
hæc inter se dissident, à bene agendo cessare, quia electio ad salutem suf-
ficiat, & electioni propositum esse finem vt in bonorum studium incum-
bamus? Facessat ergo eiusmodi sacrilegia quæ totum electionis ordinē
perperam inuertunt. Quòd autem suas blasphemias longius extendent,
dum eum qui sit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt si inno-
centia & probitate vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impuden-
tissimi mendacj conuincuntur. Vnde enim tale studium oriri possit
nisi ex electione? Nam quicumque sunt ex reproborum numero, vt sunt

Ephes. 1. 4

** Hypocritis enim
ipia, & ficta san-
ctitas, vnum etiam
est ex his evidenti-
bus signis.*

*Contra eos qui di-
cunt hanc doctri-
nā euertere omnes
ad piè viuendū ex
hortationes, ostēdi-
tur, ex Augustino,
cursum suū habere
p̄dicationē, neq;
tamē impediri p̄-
destinationis cogni-
tionem.*

*1 Thess. 4. 7
Ephes. 2. 10*

Esaiam. 6. 65

13 Malignè tamen atque impudenter hanc doctrinam calumnian-
tur alij, ac si omnes ad piè viuendum exhortationes euerteret. Qua de re
magnam olim inuidiam sustinuit Augustinus, quam absterfit libro De
correctione & gratia ad Valentinum: cuius lectio pios omnes & dociles
facile placabit: pauca tamen hîc libabo, quæ (vt spero) probis & non cō-
tentiosis satisficient. Quàm apertus & vocalis p̄æco electionis gratuitz
fuerit Paulus, antè visum est: an ideo monendo & hortando frigidus?
Conferant boni isti zelotæ eius vehementiam cum sua, glacies in ipsis re-
perietur p̄ incredibili illius feruore. Et certè principium illud scrupu-
los omnes tollit, non esse nos vocatos ad immunditiam, sed vt quisque
vas suum possideat in honore, &c. deinde nos esse Dei figmentum, crea-
tos ad bona opera quæ p̄parauit, vt in illis ambulemus. In summa qui
mediocriter exercitati sunt in Paulo, absque longa demonstratione in-
telligent quàm aptè conciliet quæ isti fingunt inter se pugnare. P̄cipit
Christus vt in se credatur: neque tamen vel falsa est eius definitio, vel p̄-
cepto contraria, vbi dicit, Nemo potest venire ad me nisi cui datum fue-
rit à Patre meo. Cursum igitur suum habeat p̄dicationis, quæ adducat ho-
mines ad fidem, & continuo profectu in perseuerantia contineat. Neque
tamen

tamen impediatur prædestinationis cognitio, ut qui obediunt non tanquam de suo superbiant, sed in Domino glorientur. Non abs re dicit *Matth. 13. 9* Christus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui auribus præditi sunt, libenter obediunt: qui verò carent, in illis impletur quod scriptum est, Ut audientes non audiant. Cur autem *Isa. 6. 9* (inquit Augustinus) illi habeant, illi non? quis cognouit sensum Domini? *Lib. De bono per nunquid ideo negandum est quod apertum est, quia comprehendere non potest quod occultum est?* Hæc fideliter ex Augustino retuli: sed quia plus fortè autoritatis habebunt eius verba quam mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipsum leguntur: Nunquid si hoc audito nonnulli in torporem segnitèque vertantur, & à labore proclives ad libidinem post concupiscentias eant: propterea de præscientia Dei falsum putandum est quod dictum est? Nónne si Deus illos bonos fore præsciuit, boni erunt, in quantalibet nunc militia versentur? & si malos fore præsciuit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas, quæ de præscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt vel tacenda? tunc scilicet quando, si non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes quærere: quarum tamen est hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, sed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, ut fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non potest: nobis autem tacentibus, ille qui potest: quid putamus faciendum? nónne potius est dicendum verum, ut qui potest capere capiat: quam tacendum, ut non solum id ambo non capiant, verum etiam qui est intelligentior, ille sit peior: qui si audiret & caperet, per eum etiam plures discerent? Et nos dicere nolumus, quod teste Scriptura dicere licebat. Timeamus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non potest: non autem timeamus ne tacentibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiat. Quam sententiam breuius tandem perstringens, clarius etiam confirmat: Quamobrem si Apostoli & qui eos sequuti sunt *Eius lib. cap. 20* Ecclesiæ doctores vtrunque fecerunt, ut de æterna Dei electione piè differerent, & sub piæ vitæ disciplina continerent fideles: quid est quod inuicta conclusi violentia veritatis illi nostri se rectè dicere existimant, nón esse populo prædicandum, etsi verum sit, quod de prædestinatione dicitur? Imò prædicandum est prorsus: ut qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo qui se daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat: dum tamen qui capit, sumat & bibat, bibat, & viuat. Sicut enim prædicanda est pietas, ut rite colatur Deus: ita & prædestinatio, ut qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in se glorietur.

14 Et tamen ut singulare ædificationis studium sancto viro fuit, sic docendi veri rationem temperat, ut prudenter caueatur quoad licet offensio. Nam quæ verè dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Siquis ita plebem compellet, si non creditis, ideo sic quia iam diuinitus exitio destinati estis: is non modò ignauiam fouet, sed etiam indulget malitiæ. Siquis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quod non sint credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: imprecatio erit magis quam doctrina. Tales itaque Augustinus non immeritò tanquam vel insulos doctores, vel sinistros & ominosos Prophetas ab Ecclesia iuber facessere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quòd tunc correctione proficit homo quum miseretur atque adiuuat qui facit quos voluerit etiam sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter abicit ut

dicamus iudicium luti esse non figuli. Item postea, Quum homines per correptionem in viam iustitiæ seu veniunt seu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plātante & in rigine dat incrementum? cui volenti saluum facere nullum hominīs resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati De- (qui in cœlo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura sunt fecit) humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult: quandoquidem de ipsis hominū voluntatibus quod vult facit. Item quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eosque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod contrauō subicit, minimè omitū debet: quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere vt omnes velimus saluos fieri. Ita fiet vt quisquis nobis occurreret, eum studeamus ficere pacis cōfortem. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, salubris & seuera instar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere quos præsciuit & prædestinauit.

Electiōem sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, interitum.

CAP. XXIII.

SED Vt res melius elucescat, tum de electorum vocatione, tum de execratione & induratione impiorum agendum est. Et de priore quidem iam aliquid disserui, eorum errorem refellens quibus generalitas promissionum videtur æquate totum humanum genus. Atqui non absque delectu electionem, quam in seipso alioqui absconditam habet, vocatione demum sua Deus manifestat: quam ideo appellare propriè licet eius testificationem. Nam quos præsciuit, eos & præfinauit cōformes fieri imaginis Filij sui: quos autem præfinauit, eos & vocauit: quos vocauit, eos & iustificauit, vt olim glorificet. Quum suos eligendo iam in fidei misericordiam locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni pōpendet, agitur hic sessionem non veniant, nisi dum vocantur: contrā vt vocati, quadā iam fruuantur electionis suæ communicatione. Qua ratione Spiritum, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum, & sigillum, & arrhabonem hæreditatis futuræ vocat Paulus: quia scilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem suo testimonio stabilit & obsignat. Nā etsi Euangelij prædicatio ex fonte electionis scaturit, quia tamen reprobis etiam communis est, non esset per se solida illius probatio. Deus autem efficaciter electos suos docet vt ad fidē adducat: sicuti citauimus antè ex verbis Christi. Qui ex Deo est, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Quum alibi dicat, Nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eum. Quem locum prudenter expendit Augustinus: cuius verba sunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui dicit venit, quisquis non venit, profectò nec didicit. Non est igitur consequens vt qui potest venire etiam veniat, nisi si voluerit atque fecerit: sed omnis qui didicit à Patre, non solum potest venire, sed etiam venit: vbi iam & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adest. Alibi etiam clarus, Quid est, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: nisi nullus est qui audiat & discat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit, profectò omnis qui non venit, non audiuit à Patre nec didicit: nam si audisset & didicisset, veniret. Valde remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua

Pater

Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filium. Paulò pòst, Hæc gratia quæ occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur: ideo quippe tribuitur, vt cordis duritiâ primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, auferit cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio nõ docet: quoniam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Filios ergo sibi designat, ac Patrem se iis destinat Deus quos elegit. Vocando porro, in familiam eos suum asciscit, ac seipsum iis coadunat, vt simul vnum sint. Quam autem electioni vocatio subnectitur, in eum modum Scriptura satis innuit, in ea nihil requirendum præter gratuitam Dei misericordiam. Si enim querimus quos vocet, & qua ratione: respondet, quos elegerat. Ad electionem autem dum venit, sola illic misericordia vnde cunque apparet. Atque adeò verè hîc locum habet illud Pauli, Non esse *Rom. 9. 16* volentis neque currentis, sed miserentis Dei. Neque id, quemadmodum vulgo accipiunt qui inter Dei gratiâ, voluntatem, cursumq; hominis partuntur. Exponunt enim, desiderium hominis ac conatum nihil per se quidem habere momenti, nisi Dei gratia prosperentur: sed quã adiuuantur illius benedictione, habere suas quoq; partes in cõparanda salute cõtendunt. Quorum cuiuslibet Augustini verbis refellere quàm meis malo: *Ench. ad Laur. c. 35* Si nihil aliud voluit Apostolus, nisi non esse solius volentis aut currentis, nisi adsit misericors Dominus: retorquere è conuerso licebit, non solius esse misericordiæ, nisi adsit voluntas & cursus. Quod si aperte impius est, non dubitemus Apostolum omnia misericordiæ Domini dare, nostris autem voluntatibus aut studiis nihil relinquere. In hanc sententiam ille sanctus vir. Nec pili æstimo quam inducunt argutiolam, non fuisse id dicturum Paulum nisi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Nõ enim quid esset in homine reputauit: sed quum videret quosdam salutis partem hominum industriâ assignare, simpliciter eorum errorem damnauit priore membro, deinde totam salutis summam Dei misericordiz vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm vt gratuitam Dei vocationem perpetuò deprecant?

2 Adhæc ipsa quoque vocationis natura & dispensatio perspicuè id demonstrat: quæ non sola verbi prædicatione, sed & Spiritus illuminatione constat. Quibus offerat verbum suum Deus, habemus apud Prophetam, Repertus sum à non querentibus me: pulam apparui iis qui me nõ *Isa. 65. 1* interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce adsum. Ac ne Iudæi ad Gentes modò eam clementiam pertinere ducerent, ipsis quoque in memoriam reducit vnde assumpserit patrem eorum Abraham, quum ipsam sibi conciliare dignatus est: nimirum ex media idololatria, in qua cum suis omnibus demerserat. Verbi sui luce dum *Iob. an. 24* immerentibus primùm affulget, eo gratiæ bonitatis lux specimen satis luculentum exhibet. Hic ergo iam se exercit immensa Dei bonitas sed non omnibus in salutem: quia reprobos manet grauis iudicium qd testimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illustrandæ gloriæ suæ causa, Spiritus sui efficaciam ab illis subducit. Interior igitur hæc vocatio pignus est salutis quod fallere non potest. Quò pertinet illud *1. Iob. 5. 24* Iohannis, Inde agnoscimus nos esse eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne gloriatur caro quòd vocanti & vltro se offerenti saltem responderit, nullas ad audiendum esse aures, nullos ad videndum oculos asserit, nisi quos ipse fecerit. Facere autem non secundum cuiusque gratitudinem, sed pro sua electione. Cuius rei insigne habes exemplum apud Lucam, vbi Pauli & Barnabæ conclamationem audiunt communiter *Act. 13. 48*

Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti essent omnes, narratur credidisse qui ad vitam æternam erant ordinati. Qua fronte gratiam esse vocationem negemus, in qua ad vltimam vsque partem sola re-
gnat electio?

Contra eos qui in prædestinatione hominem faciunt Deo cooperarium: item qui electionem suspendunt à posteriori. i. à fide, quasi antea non fuerit electio.

3 Duo autem errores hic cauendi sunt: quia non nulli cooperarium Deo faciunt hominem, vt suffragio suo ratam electionem faciat: i. a secundum eos voluntas hominis superior est Dei consilio. Quasi verò Scriptura doceat tantum nobis dari vt credere possimus, ac non potius fidem ipsam. Alij, quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus sancti, nescio tamen qua ratione inducti electionem à posteriori suspendunt: quasi dubia esset atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidem confirmari, quoad nos, minimè obscurum est: elucescere etiam at canum Dei consilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitum erat, & velut sigillo consignari. Sed falsò dicitur electionem tunc esse demum efficacem postquam Euangelium amplexi sumus, suumque inde vigorem sumere. Certitudo quidem eius inde nobis petenda: quia si ad æternam Dei ordinationem penetrare tentemus, profunda illa abyssus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis patefecit Deus, altiùs conscendere oportet, ne effectus causam obruar. Quid enim magis absurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos esse illuminatos, sicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos nostros perstringi, vt attendere ad electionem recusent? Neque interea inficior, vt certi de salute nostra simus, initium à verbo fieri debere, eoque debere fiduciam nostram esse contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præposterè enim quidam vt de consilio Dei (quod nobis propè est in ore & corde) certiores reddantur, supra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur est illa temeritas sobrietate fidei, vt Deus occultæ suæ gratiæ nobis testis sufficiat in externo verbo, modò ne impediatur carnalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus scaturigo suum honorem obtineat.

Deut 30.14

Electiois nostræ certitudo cognoscenda ex verbo & Dei vocatione: nec periculum nobis in æternum Dei consilium.

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim suspendunt à fide Euangelij, qua illam ad nos sentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem si in quaerenda electionis nostræ certitudine, in iis signis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauius vel periculosius fideles percellit Satan, quàm dum ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate sollicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ sapientiæ recessus percurrere homuncio conatur, & quò intelligat quid de se sit constitutum apud Dei tribunal, ad supremam vsque æternitatem penetrare. Tunc enim se in profundum immensæ voraginis absorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus laqueis se induit: tunc cæcæ caliginis abyssus se adobruit. Sic enim æquum est horribili ruita ingenij humani stoliditatem puniri, vbi suo pte matre asurgere ad diuinæ sapientiæ altitudinem tentat. Eò que exitior est hæc tentatio, quòd ad nullam aliam propentiores simus ferè omnes. Rarissimus enim est cuius non interdum animus hac cogitatione fecatur, Vnde tibi salus nisi ex Dei electione? Electionis porrò que tibi reuelatio? Que si apud quempiam semel inualuit, aut diris tormentis miserum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo sanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitare prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quàm illa ipsa experientia: siquidem nullo pestilentiori errore infici mens possit quàm qui sua erga Deum pace ac tranquillitate conscientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium si timeamus, solentè ab hoc scopulo cauendam, in quem nunquam sine exitio

exitio impingitur. Et verò licet periculosi maris instar habeatur præde-
 stinationis disputatio: patet tamen in ea iustranda, iusta & pacata, addo &
 incunda nauigatio, nisi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmo-
 dum in exitialem abyssum se ingurgitant qui vt de sua electione fiant
 certiores, æternum Dei consilium sine verbo percontantur: ita qui rectè
 atque ordine ipsam inuestigant qualiter in verbo continetur, eximium,
 inde referunt consolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirendi
 via, vt exordiū sumamus à Dei vocatione, & in ipsam desinamus. Quan-
 quam hoc non obstat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex
 Dei manu, sentiant ex recondita illa adoptione descendere: sicuti lo-
 quuntur apud Isaiam, Fecisti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ *Isa. 25. 1*
 & fideles: quando ea ceu tessera vult nobis confirmare Deus quantum de
 suo consilio sciti fas est. Ne cui autem videatur infirmum istud testimo-
 nium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua
 de re appositè Bernardus: postquam enim de reprobis loquutus est, Stat
 (inquit) propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipso-
 rum & dissimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò
 bona, sed & mala cooperentur in bonum. Quis accusabit electos Dei?
 Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium cui soli pec-
 caui. Omne quod mihi ipse non impatere decreuit, sic est quasi non fue-
 rit. Et paulo pòst, O veræ quietis locus, & quem non inmerito cubiculi
 appellatione censuerim, in quo Deus non quasi turbatus ira, nec velut
 distentus cura prospicitur, sed probatur voluntas eius in eo bona & be-
 neplacens & perfecta. Visio ista non terret, sed mulcet: inqueram curio-
 sitatem non excitat, sed sedat: nec fatigat sensus, sed tranquillat. Hic verè
 quiescitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aspicere
 quiescere est.

5 Primùm, si paternam Dei clementiam propitiūque animum
 querimus, ad Christum conuertendi sunt oculi. in quo solo Patris ani-
 ma acquiescit. Si salutem, vitam, & regni cælestis immortalitatem, non
 aliò tum quoque confugiendum est: quando ipse vnus & vitæ fons est,
 & salutis anchora & regni cælorum liæres. Iam quorsum electio perti-
 net nisi vt in filiorum locum à cælesti Patre cooptati, eius fauore salutè
 & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vl-
 timū tamen eius scopū non vltà tendere intelliges. Proinde quos Deus
 sibi filios assumpsit, non in ipsis eos dicitur elegisse, sed in Christo suo:
 quia nō nisi in eo amare illos poterat, nec regni sui hæreditate honorare
 nisi eius consortes antè factos. Quòd si in eo sumus electi, non in nobis
 ipsis reperiemus electionis nostræ certitudinem: ac ne in Deo quidem Pa-
 tre si nudum illum absque Filio imaginamur. Christus ergo speculum,
 est in quo electionem nostram contemplari conuenit, & sine fraude li-
 cet. Quum enim is sic cuius corpori inserere destinauit Pater quos ab æ-
 terno voluit esse suos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius membra re-
 cognoscit, satis perspicuum firmūque testimonium habemus, nos in
 libro vitæ scriptos esse si cum Christo communicamus. Porro ille certa
 sui communionem nos donauit, quū per Euāgelij prædicationem testatus
 est se nobis à Patre datū, vt cum suis omnibus bonis noster esset. Illum *Rom. 8. 32*
 induere dicimur, in ipsum coalescere vt viuamus: quia ipse viuuit. Toties *Iohan. 3. 18*
 repetitur hæc doctrina, Filio vnigenito non peperit Pater, vt quisquis
 credit in eum, nō pereat. Qui verò in eum credit, dicitur transisse à mor-
 te in vitam. Quo sensu vocat se Panem vitæ, quem qui comederit, non
 morietur in æternum. Ille (inquam) nobis testis fuit, filiorum loco habi-
 tum iri à Patre cælesti omnes à quibus fide receptus fuerit. Siquid plus ap-
 petimus quàm vt inter Dei filios censeamur & hæredes, supra Christum
 H. iij.

*Matt 3 17**In Christo solo nos
elegit Pater: in eo
ergo contemplemur
electionis certitudi-
nem firmam.**Ephes. 1. 4**Rom. 8. 32**Iohan. 3. 18**Iohan. 5. 24**Iohan. 6. 35*

conscendam licet. Si hæc suprema nobis est meta, quantopere infan-
 mus, extra ipsum querendo quod & in ipso iam cōsequuti sumus, & in
 solo ipso inueniri potest? Præterea quum sit æterna Patris sapientia, im-
 mutabilis veritas, fixum consilium, non est timendum ne quod suo fer-
 mone nobis enarrat, ab illa quam quærimus Patris voluntate vel mini-
 mum variet: quin potius eam fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit,
 ac semper futura est. Huius doctrinæ praxis in precibus quoq; vigere de-
 bet. Nam etsi ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamē
 vota concipimus, eam obtrudere Deo præposterum esset, vel hac condi-
 tione pacisci, Domine, si electus sum, me exaudias: quando suis promif-
 sionibus vult nos esse contentos, neque alibi querere an futurus sit no-
 bis exorabilis. Hæc prudentia nos à multis laqueis expediet, si in rectum
 vsum accommodare scimus quod rectè scriptum est: non autem incon-
 sideratè huc illuc trahamus quod restringi debuerat.

Hic & sec. 7. 8. 9.

6 Accedit ad stabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione no-
 tra clatur, Sic in
 Christo querendā
 electionis nostræ co-
 gnitionem, vt inde
 etiam certā finalis
 perseverantiæ fidu-
 ciam concipiamus.

Iohan. 6. 37. 39. &
 17. 6. & 12

Ioh 10. 3. 15

* Obiectio.

Rom. 8. 30

Matt 27. 14

1. Cor. 10. 12

Rom. 11. 20

* Responsio.

Ioh. 6. 37. 40

Iohan. 10. 27

Matt. 15. 13

1 Iohan 2. 19

Rom. 8. 38

Philip 1. 6

Psal. 138. 8

Luc. 22. 32

6 Accedit ad stabiliendam fiduciam alia, quam cum vocatione no-
 tra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis sui co-
 gnitione illuminatos in Ecclesiæ suæ sinu Christus asciscit, eos dicitur
 in fidem tutelamque suam recipere. Quoscumque autem recipit, ei à Pa-
 tre commissi dicuntur ac concrediti vt in vitam æternam custodiantur.
 Quid nobis volumus? clamat alta voce Christus, quotquot Pater saluos
 esse velit, eos sibi in protectionem tradidisse. Ergo si rescire libet an
 Deo curæ sit nostra salus, quæramus an Christo commendauerit: quem
 constituit vnicum suorum omnium saluatorem. Iam si dubitamus an
 simus à Christo in fidem custodiāmque recepti, illè dubitationi occurrit,
 dum se pastorem sponte offert, ac in ouium suatum numero nos fore
 pronuntiat si vocem suam audiamus. Christum ergo benignè nobis ex-
 positum, & obuiam prodeuntem amplectamur: ille autem nos in grege
 suo recensabit, & inter sua septa conclusos tenebit. * At subit futuri sta-
 tus anxietas: nam vt Paulus vocari docet qui electi antè fuerint: ita Chri-
 stus ostendit multos esse vocatos, paucos verò electos. Quinetiam ipse
 quoque Paulus alibi à securitate dehortatur, Qui bene stat, inquit, videat
 ne cadat. Item, Insuper in populum Dei: noli superbire, sed time: potest
 enim Deus rursus succidere, vt alios inserat. Denique ipsa experientia
 satis docemur, parui esse vocationem ac fidem, nisi accedat perseveran-
 tia, quæ non omnibus contingit. * Sed enim ista sollicitudine liberauit
 nos Christus: nam in posterum certè respiciunt istæ promissiones, Omne
 quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venerit ad me non eii-
 ciam foras. Item, Hæc est voluntas eius qui misit me Patris, nequid per-
 dam ex omnibus quæ dedit mihi: sed resuscitem ea in nouissimo die.
 Item, Oves meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me: Ego cognosco
 eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas
 quisquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est: &
 nemo potest rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronuntiat, Omnis
 arbor quam non plantauit Pater meus eradicabitur: ex opposito innuit
 nunquam posse à salute euelli qui radicem in Deo habent. Cui consen-
 tit illud Iohannis, Si ex nobis fuissent, non exiissent vtique à nobis. Hinc
 etiam magifica Pauli gloriatio contra vitam & mortem, præsentia &
 futura: quam in dono perseverantiæ fundatam esse oportet. Nec du-
 bium est quin ad electos omnes sententiam hanc dirigat. Alibi idem
 Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi,
 Sicuti etiam David, quum labasceret eius fides, in hanc fulturam recu-
 buit, Opus manuum tuarum non deseres. Iam verò neque hoc dubium
 est, quum orat Christus pro omnibus electis, quin idem illis precetur
 quod Petro, vt nunquam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra pe-
 riculuma

miculum defectionis esse, quia eorum pietati constantiam postulans Filius Dei, repulsam passus non est. Quid hinc nos discere voluit Christus, nisi vt consolamur perpetuò nos fore saluos, quia illius semel facti sumus?

7 At quotidie accidit, vt qui videbantur esse Christi, rursus deficiant ab eo, & conuertant. Imò eo ipso loco, vbi asserit neminem petiisse ex iis qui sibi à Patre dati fuerant, excipit tamen filium perditionis. Verum est id quidem: sed equè etiam certum, nunquam ea cordis fiducia tales Christo adhaeruisse qua nobis electionis certitudinem stabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Iohannes, sed è nobis non erant. Si fuissent enim è nobis, permansissent vtique nobiscum. Nec inficior quin habeant vocacionis similia cum electis signa: sed illud certum electionis stabilimentum, quod fideles à verbo Euangelij petere iubeo, illis minimè concedo. Quà obrem eiusmodi exempla nequaquam nos permoueant quominus in Domini promissionem tranquilli recumbamus, vbi pronuntiat à Patre datos esse sibi omnes à quibus vera fide recipitur: quorum nemo, se cui stode ac pastore, periturus sit. De Iuda * mox dicitur. Paulus non simplicem securitatem Christianis dissuadet, sed supinam ac solutam carnis securitatem, quæ fastum, arrogantiam, aliorum contemptum secum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerentiam Dei, acceptæq; gratiæ obliuionem inducat. * Gentiles enim alloquitur, quos docet, non esse Iudæis superbi & inhumaniter insultandum ideo quia ipsis abdicatis in eorum locum substituti essent. Timorem quoque requirit, non quo consternati vacillent, sed qui ad suscipiendam humiliter Dei gratiam nos instituens, nihil ex eius fiducia diminuatur: quemadmodum alibi dictum est. Adde quod non singulos, sed generatim sc̄tas ipsas alloquitur. Nam quum diuisa esset Ecclesia in duas partes, & æmulatio dissidium pateret, admonet Paulus Gentiles, quod subrogati sunt in locum peculiaris & sancti populi, timoris & modestiæ debere illis esse causam. Atqui inter eos multi erant ventosi, quorum vtile fuit inanem iactantiam rerundere. Cæterum alibi vidimus, spem nostram in futurum tempus extendi, etiam vltra mortem, nec quicquam magis contrariam esse eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum sit.

8 Illa Chriti sententia de multis vocatis, paucis autem electis, pessimè in eum modum accipitur. Nihil erit ambiguum si teneamus quod debet ex superioribus liquere, duplicem esse vocationis speciem. Est enim vniuersalis vocatio, qua per externam verbi prædicationem omnes pariter ad se inuocant Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris condemnationis materiã proponit. Est altera specialis, qua vt plurimum solos fideles dignatur: dum interiori sui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus insideat. Interdum tamè eos quoque facit participes quos ad tempus duntaxat illuminat: deinde sine ingratiudinis merito deserit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longèq; publicati, à plurimis contemptui haberi, apud paucos iusto in pretio esse: Deum sub regis persona nobis describit, qui conuiuium solenne instituens, vocatores suos circumquaque mittat, ad magnam turbam inuitandam, à paucissimis tamen impetare queat: quia pro se quisque impedimenta causetur: vt tandem recusantibus illis cogatur è cœnis obuium quemlibet accersere. Hactenus de externa vocatione intelligendam parabolam nemo non videt. Subiungit postea, Deum boni conuiuatoris iustat agere, qui circumueat mensas, ad suos hospites comiter excipiendos. Quod si quem reperiat veste nuptiali non ornatum, minimè passurum vt conuiuij festiuitatem suis sordibus dehonestet. Hoc membrum fateor intelligendum

H. iij.

Obiectionis illius superioris cõfirmatio.

Ioh. an. 17. 12

** Responso ad obiectionis confirmacionem.*

1. Ioh. 2. 19

Ioh. 3. 16, & 6. 39

** Sect. 9.*

** Rom. 11. 20*

** Idem dici potest de 1. Cor. 10. 12. quod citauerat in obiectione, sect. 7.*

Vocatio duplex, vniuersalis, & specialis. Vide cap. 2, sect. 11. 12.

Matt. 22. 6

de iis qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur, sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesie suae dehonesta meta, & velut *καρμυωματα* non sustinebit perpetuo Deus: sed prout meretur eorum turpitudine, extra proiciet. Pauci ergo electi sunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus estimandam suam electionem. Illa enim impiorum etiam communis est, hæc secum affert Spiritum regenerationis, qui est arthabo & sigillum futurae hereditatis, quo in diem Domini obsignantur corda nostra. In summa, quum hypocrita non secus ac veri Dei cultores, pietatem iactent, pronuntiat Christus electum tandem iri ex loco quem male occupant: sicuti in Psalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? innocens manus, & puro corde. Item alibi, Hæc est generatio querentium Deum, querentium faciem Dei Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant Ismaelitas sibi misceri in Ecclesia: quoniam tandem detracta larua cum dedecore efficiuntur.

Ephes. 1. 13, 14

Psal. 15. 1

Psal. 24. 6

Iohan. 17. 12

Iohan. 6. 70

Iohan. 13. 18

Homil. 38. 1

Ezech. 13. 9

* Luc. 10. 20

Psal. 69. 29

Electos, ante voca-

tionem nõ differre

quicquã ab alijs: et

res, sed prout visum est

Deo suam illis gratiam

dispensare, in ouile Chri-

stianis per vocationem

aggregantur. Antè verò

quàm ad summum illum

Pastorem colligantur,

in communi deserto

dissipati aberrant: nec

ab alijs quicquam

differunt, nisi quòd

singulari Dei misericordia

protegun- tur, ne in

vltimum mortis præcipitium

ruant. In ipsos ergo si

respicias, videbis

Adæ progeniem, quæ

9 Eadem est ratio exceptionis nuper adductæ, vbi ait Christus neminem peritisse nisi filium perditionis: est quidem impropria loquutio, sed minimè obscura: ille enim non reputabatur inter oves Christi quia verè esset, sed quia locum tenebat. Quod, porro ipsum alibi electum cum Apostolis à se fuisse asserit Dominus, id duntaxat ad synagoga refer- rur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus est. Nempe in Apo- stoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in salu- tem, eum procul ab electorum numero arceat. Non de omnibus loquitur: ego scio quos elegerim. Aiquis vocabulum Electionis vtroque confun- dat, miserè se implicabit: si distinguat, nihil est expeditius. Pessimè ergo & perniciose Gregorius, dum vocationis tantum nostræ conscios esse nos tradit, electionis incertos: vnde ad formidinem & trepidationem omnes hortatur: hanc etiam rationem vsurpans, quia etiam si quales hodie simus, sciamus, quales tamen simus futuri nescimus. Verùm eo loco satis declarat quomodo in hunc scopum impegerit. Quoniam enim ab operum meritis electionem suspendebat, deiiciendis animis plus satis illi suppetebat causæ: confirmare non poterat, qui à seipsis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius quod initio posuimus, gustam habent fideles: prædestinationem, si rite cogitetur, nõ fidei conuulsionem, sed optimam potius confirmationem, afferre. Neque tamen inficior, Spiritum ad modulum sensus nostri interdum accom- modare sermonem. Sicuti quum dicit, In arcano populi mei non erunt, (& in catalogo seruorum meorum non scribentur. Ac si Deus scribere inciperet in libro vitæ quos recenset in numero suorũ: quum tamen sciamus vel teste Christo, * scripta esse filiorum Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed simpliciter his verbis eorũ abdicatio notatur qui visi sunt inter electos præcipui: sicut dicitur in Psalmo, Deleantur è libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

10 Enimvero electi, nec statim ab vtero, nec eodem omnes tempo- re, sed prout visum est Deo suam illis gratiam dispensare, in ouile Chri- stianis per vocationem aggregantur. Antè verò quàm ad summum illum Pastorem colligantur, in communi deserto dissipati aberrant: nec ab alijs quicquam differunt, nisi quòd singulari Dei misericordia protegun- tur, ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipsos ergo si respicias, videbis Adæ progeniem, quæ communem massæ corruptionem redo- leat. Quòd non in extremam & desperatam vsque impietatem feruntur, id non sit aliqua illis ingenita bonitate: sed quia in ipsorum salutem excubat Dei oculus, & manus extenta est. Nam qui ab ipsa natiuitate insitum esse eorum cordibus semen nescio quod electionis somniant,

hinc & sect. 11. 11

cuius

cuius virtute semper ad pietatem timoremque Dei sint inclinati, nec Scripturæ autoritate adiuuantur, & ipsa redarguuntur experientia. Exemplum quidem pauca proferunt, unde probent electos ante illuminationem quoque, non fuisse à religione alienos: Paulum in suo Pharisæismo vixisse irreprehensibile: Cornelium elemosynis & orationibus fuisse acceptum Deo, & si qua sunt similia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari: iam olim tum illuminatum ac regeneratum, fuisse apparet, ut nihil illi deesset præter perspicuam Evangelij reuelationem. Sed enim quid pauculis istis exemplis tandem extorquebunt, electosne omnes pietatis spiritu semper esse præditos? Non magis quam si quis demonstrata Aristidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curij, Camilli, & aliorum integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatricæ deseruntur, sanctimoniam & probitatis fuisse studiosos. Quinetiam Scriptura non vno in loco illis palam reclamatur. Qui enim describitur à Paulo Ephesiorum status ante regenerationem, granum huius seminis nullum ostendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulastis iuxta seculum mundi huius, iuxta principem aëris, qui nunc agit in filiis contumacibus: inter quos & nos omnes versabamur aliquando in concupiscentiis carnis nostræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filij iræ, sicut & cæteri. Item, Mementote, quod sine spe aliquando fueritis, & Deo carueritis in mundo. Item, Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino: ut filij lucis ambulare. At ea fortè referri volent ad ignorantiam veri Dei, qua electos antequam vocentur, detineri non negant. Quamquam hoc esset impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius esse vel mentendum, vel furandum: quid tamen ad alios locos respondebunt? Qualis ille est ad Corinthios, ubi quum denunciasset, neque scortatores, neque idololatrias, neque adulteros, neque molles, neque prædicatores, neque fures, neque auaros, regni Dei forte hæredes: continuo subiungit, illos istis flagitiis fuisse, ante Christum cognitum, implicitos: nunc verò & sanguine eius ablutos, & spiritu liberatos. Item alter ad Romanos, Quem admodum præbistis membra vestra serua immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, nunc addicite illa in seruitutem iustitiæ. Quem enim fructum ex illis habuistis, in quibus nunc meritò erubescitis? & cætera.

11 Quale tunc, amabo, electionis semen in iis germinabat, qui tota vita multatariam contaminati, quasi desperata nequitia, volutabatur in flagitio omnium maximè nefando, & execrabili? secundum eos si loqui voluisset, debuerat ostendere quantum Dei beneficentiæ deberent, per quam conseruari essent ne in tantas sceditates prolaberentur. Sic & Petrus debuisset suos hortari ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum. Contrà autem admonet, suffecisse præteritum tempus Gentium libidinibus consumandis. Quid si venitur ad exempla? Quale iustitiæ gerimen in Rahab meretrice ante fidem? in Manasse, quum Ierusalem intingeretur, & propè immergeretur sanguine Prophetarum? In latrone, qui inter vltimos tandem spiritus de resipiscencia cogitauit? Facessant ergo hæc argumenta, quæ sibi ipsi homines curiosuli temere sine Scriptura excogitant, Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditarum instar aberrasse, vnumquenque declinasse in viam suam, hoc est, perditionem. Hoc perditionis gurgite quos aliquando eruere Dominus statuit, eos in suam opportunitatem differt: tantum conseruat, in blasphemiam irremissibilem ne deuoluantur.

12 Quemadmodum suæ erga electos vocationis efficacia, salutem, ad quam eos æterno consilio destinarat, perficit Deus: ita sua habet aduersus reprobos iudicia, quibus consilium de illis suum exequatur. Quos

Philip. 3. 5.
Act. 10. 2.

* Vide lib. 2. cap. 3 sect. 4.

Ephes. 2. 1.

Ibidem 12.

Ephes. 5. 8.

Ephes. 4. 28.

* Obiectio.

* Responsio.

1. Cor. 6. 9, 11.

Rom. 6. 19.

1. Pet. 4. 7.

Iosue. 2. 1.

2. Reg. 21. 16.

Luc. 23. 42.

Ies. 53. 6.

Huiusque tractata est pars prior inscriptionis huius

capitis 24. Electio nem sanciri Dei vocatio: hinc incipit posterior, Reprobos sibi accersere iustitiam, cui destinati sunt, interitum, de qua ad finem usque capitulis. Malac. 4.1.

ergo in vitæ contumeliam & mortis exitium creavit, ut iræ suæ organa forent, & seueritatis exempla: eos, ut in finem suum perueniant; nunc audiendi verbi sui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & obstupescit. Prioris membri quum innumera sint exempla, vnum tamen, quod est præ aliis illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Christi aduentum effluerunt, quibus saluferæ doctrinæ lucem cunctis gentibus occultauit. Si quis respondeat, tanti beneficij compotes ideo non fecisse quia indignos iudicavit: nihilo erunt digniores posterij. cuius rei præter experientiam testis locuples est Malachias, qui incredulitatem crassis blasphemis permistam coarguens, venturum tamen redemptorem denuntiat. Cur ergo his potius quam illis datur? frustra se torqueat qui hic causam requirat arcano & inscrutabili Dei consilio altiore. Nec est timendum nequis Porphyrij discipulus Dei iustitiam impune arrodant, nobis pro ea nihil respondentibus. Quum enim asserimus nullos perire immerentes, gratiæ esse beneficentiæ Dei quod nonnulli liberantur, abunde pro illustranda eius gloria dictum est, ut nostra tergiuersione nequaquam indigeat. Prædeterminatio igitur sursum viam facit summus ille arbiter, ubi quos semel reprobauit

Quod verbi Dei prædicationi alij obediunt, alij contemnunt eam, vel et magis excæcantur & induratur, licet id fiat horum malitia, & ingratitude, si mul tamen tenendum, diuersitate eiusmodi pcedere ex arcano Dei consilio, quo altiore eam requirere sit usus: habes hęc, et sec. 13. 14.

lucis suæ communicatione orbatos, deserit in cæcitate. * Alterius membri quum extant quotidiana documenta, rum multa in Scripturis continentur. Apud eundem fere habetur concio, viginti prompta fidei obedientia suscipiunt: alij vel nullius pensi habent, vel rident, vel ex plodunt, vel abominantur. si quis respondeat, diuersitatem ex eorum pro uenire malitia & peruersitate, nondum satisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadem malitia occuparetur, nisi Deus sua bonitate corrigeret. Idcircoque semper implicabimur, nisi succurrat illud Pauli, Quis te discernit. Quo significat non propria virtute, sed sola Dei gratia alios alios præcellere.

1. Cor. 4. 7. Act. 13. 48. Lib. 2. de Gen. ad litem, c. 20. Homil. de conuers. Pauli.

13 Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prætermitte? De illis causam reddit Lucas, Quia ad vitam sunt ordinati. De iis ergo quid sentiemus, nisi quia sunt vasa iræ in contumeliâ? Quare nec cum Augustino loqui nos pigeat, Possit (inquit ille) Deus malorum voluntatem in bonum conuertere, quia omnipotens est. Possit planè. Cur ergo non facit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum est. Debemus enim non plus sapere quam oportet. multoque id satius est, quam tergiuersari cum Chrysostomo, Quod volentem trahat, & manum porrigentem, ne discrimen in Deum iudicio, sed solo hominum arbitrio situm videatur. Aded quidem non situm est in proprio hominis motu accedere, ut pijs quoque & Deum timentibus singulari adhuc instinctu Spiritus opus sit. Lydia purpuraria Deum timebat, & tamen cor eius aperiri oportuit, ut attenderet doctrinæ Pauli, & in ea proficeret. Hoc non de vna muliere dictum est, sed ut sciamus profectum cuiusque in pietate, opus esse arcanum Spiritus. Istud quidem in quæstionem trahi non potest, multis verbum suum Dominum mittere, quorum cæcitate magis velit aggruari. Quorsum enim tot mandata deferri iubet ad Pharaonem? an quia sæpius repetitis legationibus mitigatum iri sperabat? Imò antequam inciperet, exitum & no uerat & prædixerat. Ito (dicebat Mosi) & expone illi voluntatē meā, ego autem indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Exechielem suscitauit, præmonet se mittere ad populum rebellem & contumacem: ne terreatur si surdis se canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futuram eius doctrinam in ignem, ut populum instar stipulæ perdat & dissipet. Sed magis etiamnum premit Isaiæ prophetia, sic enim à Domino dimittitur, Vade, & dic filiis Israel, Audiendo audite, & ne intelligatis. Videndo videte & nescietis. Obstina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius

Act. 16. 14. Exod. 4. 21. Exech. 2. 3. & 12. 2. Iere. 1. 10. Isa. 6. 9.

eius obline: vt ne fortè videat oculis suis, & audiat auribus suis, & corde intelligat, quo conuersus sanetur. Ecce vocem ad eos dirigit, sed vt magis obsurdescant: lucem accendit, sed vt reddantur cæciores: doctrinam profert: sed qua magis obstupescant: remedium adhibet, sed ne sanentur. Atque hanc prophetiam adducens Iohānes, Iudæos Christi doctrinæ nō *Iohan. 12. 32.* potuisse credere asserit, quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Ne que hoc quoque controuerti potest, quos Deus illuminatos non vult, illis doctrinam suam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiant, nisi vt in maiorem hebetudinem truantur. Testatur enim Christi *Matt. 13. 13.* se ideo solis Apostolis edisserere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat, quia his datum sit nosse mysteria regni Dei, vulgo non item. Quid, inquires, sibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Considera vnde vitium, & desines interrogare. In verbo enim qualiscunque sit obscuritas, satis tamen semper est lucis ad cōuincendam impiorum conscientiam.

14 Restat nuñc vt videamus cur id Dominus faciat quod eum face-re palàm est. Si respondeatur, sic fieri quia id impietate, nequitia, ingrati-tudine sua meriti sunt homines: bene id quidem, & verè diceretur: sed quia nondum patet istius varietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis, isti obdurati persistant: in ea excutienda, necessariò ad illud quod ex Mose *Rom. 9. 7.* annotauit Paulus, transeundum erit: nempe quòd ab initio eos excita-rit Dominus vt ostenderet nomen suum in vniuersa terra. Quòd igitur sibi patefacto Dei verbo non obtemperat reprobi, probè id in maliciam prauitatemque cordis eorum reicietur, modò simul adiciatur, ideò in hanc prauitatem addictos, quia iusto, sed inscrutabili Dei iudicio susci-tati sunt ad gloriam eius sua damnatione illustrandam. Similiter quoniam de filiis Heli narratur, quòd non auscultarunt salutaribus monitis, quia *1. Sam. 2. 23.* voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ip-sorum nequitia profectam esse: verùm simul notatur cur in contumacia deferti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia scilicet eos semel exitio destinasset immutabile eius decretum. Eodem pertinet illud Iohannis, Quum tanta signa fecisset, nemo credidit in *Iohan. 12. 38.* eum: vt sermo Iesaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro? Etenim à culpa non liberat petuicaces, contentus est tamen illa ratio ne, quòd insipida sit hominibus Dei gratia, donec Spiritus sanctus sapo-rem afferat. Et Christus Iesaiæ vaticinium citans, Erunt omnes docti à *Iohan. 6. 45.* Deo, non alio tendit nisi Iudæos esse reprobos & ab Ecclesia extraneos, quia sunt indociles. nec aliam causam asserit, nisi quòd ad eos non per-tineat Dei promissio. Quod confirmat illud Pauli, Christum, qui Iudæis est scandalum, & Gentibus stultitia, esse vocatis virtutem & sapientiam *1. Cor. 1. 23.* Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prædicatur Euangelium, nēpe vt alios exasperet, ab aliis spernatur, dicit apud solos vocatos esse in pretio. Paulò antè quidem nominauerat credentes, sed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit, noluit gradum suum negare: quin potius hoc secun-dum correctionis vice adlidit, vt Dei vocationi fidei suæ laudem adscriberent, qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulò pòst docet à Deo electos esse. Hæc dum impij audiunt, quiritantur Deum miseris suis creaturis inordinata potentia in scuitiæ suæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus, vt de mille interrogati ne in vno quidè satisfacere queat, cōfiteamur ni-hil pati reprobos quod non iustissimo Dei iudicio conueniat. Quòd ra-tionem ad liquidum non assequimur, aliquid nescire nō recusemus, vbi se Dei sapientia in suam sublimitatem attollit.

15 At quoniã obijci solent pauci Scripturæ loci, quibus videtur ne- *Hic & seq. 16.*

gare Deus sua ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quoad se reclamã
 3- exponuntur loci te ipsi mortem sponte sibi accersunt: eos breuiter explicando demonstre
 cordã. quibus cuer mus nihil superiori sententiã aduersari. Profertur Ezechielis locus, quod
 1- videtur doctrina Deus nolit mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc
 reprobationis corã ad totum humanum genus extendere placer, cur plurimos ad resipiscen
 2- qui perit, et quos tiam non sollicitat, quorum animi ad obedientiam magis sunt flexibi
 3- 10- quidã so- les quàm eorum qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis ob
 4- 1- licere darescunt? Apud Niniuitas & Sodomitas, teste Christo, Euangelij præ
 5- 23. dicatione & miracula plus fructus attulissent quã in Iudãa. Quã fit ergo, si
 6- 23. vult Deus omnes saluos fieri, vt miseris, qui ad gratiam recipiendam pa
 7- 1- ratiore effient, ianuam pœnitentiã non aperiat? Hinc videmus violententer
 8- 1- torqueri locum, * si Dei voluntas, cuius meminit Propheta, opponitur
 9- 1- aeterno eius consilio, quo electos discreuit à reprobis. Nunc si quæritur
 10- 1- genuinus Prophetę sensus, tãtũ spem veniã resipiscenibus facere vult.
 11- 1- Atque hæc summa est, non esse dubitandum quin Deus paratus sit igno
 12- 1- scere, simulac conuersus fuerit peccator. Ergo eius mortem non vult,
 13- 1- quatenus vult pœnitentiam. Experientia autem docet, ita velle resipif
 14- 1- cere quos ad se inuitat, vt non tangat omnium corda. Neque tamen ideo
 15- 1- dicendum est fallaciter ipsum agere: quia etsi vex externa tantũ inex
 16- 1- cusabiles reddit qui eam audiunt, neque obsequuntur: verè tamen cen
 17- 1- setur testimonium gratiã Dei quo sibi reconciliant homines. Teneamus
 18- 1- ergo Prophetã consilium, non placere Deo mortem peccatoris: vt con
 19- 1- fidant pii, simulac pœnitentia tacti fuerint, sibi paratam esse apud Deum
 20- 1- veniam: impij vero sentiant duplicari crimen suum, quod tantę Dei cle
 21- 1- mentię & facilitati non respondent. Pœnitentiã igitur semper obuia
 22- 1- Dei misericordia occurret: sed pœnitentia quibus detur, tam omnes Pro
 23- 1- phetã quàm Apostoli atque ipse Ezechiel clarè docent.

16 Adducitur secundo Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes sal
 uos fieri: cuius etsi diuersa est quàm superioris ratio, aliquid tamen est
 commune. Respondeo, primum ex contextu palãm fieri quomodo ve
 lit, vtrunque enim copulat Paulus, quod velit saluos fieri, & ad agnitio
 nem veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei consilio fixum esse voluit,
 vt salutis doctrinam percipiant: quid sibi vult illud Mosis, Quã gens est
 1- 4. tam inclyta, vt ad eam appropinquet Deus sicut ad te? Quã factum est vt
 2- 7. priuauerit Deus Euangelij luce multos populos, qua alij fruebãtur? Qui
 3- factum est vt nõquam pura doctrinã pietatis cognitio ad quosdam per
 4- uenerit, alij vix obscura quãdam rudimenta gustauerint? Hinc iam eli
 5- cere prõptum erit quorsum tendat Paulus. Præceperat Timotheo so
 6- lènes in Ecclesia preces pro regibus & principibus concipere, quã
 7- autem absurdum nonnihil videtur orationes ad Deum fundi pro gene
 8- re hominum propè deplorato (quia non tantũ à Christi corpore alic
 9- ni omnes erant, sed ad regnum eius opprimendum totis viribus enite
 10- bantur) subiicit, acceptum id esse Deo, qui velit omnes homines saluos
 11- fieri. Quo nihil aliud profecto significat quàm nulli hominum ordinẽ
 12- viam ad salutem præclusisse: quin potius misericordiam suam sic effudit
 13- se vt nullum eius expertem esse velit, Aliã sententiã non declarant quid
 14- de omnibus occulto suo iudicio Dominus statuerit: sed paratam denun
 15- tiant omnibus peccatoribus veniam, qui modo se ad eam requirendam
 16- conuertunt. Nam si tenaciũs vrgeant quod dicitur 'velle misereri omniũ,
 17- ego contra excipiam quod alibi scribitur, Deum nostrum esse in cœlo,
 18- vbi faciat quãcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt
 19- cum altero conueniat, Miserebor cuius miserebor, & commiserabor,
 20- quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat
 21- eam non omnibus impertitur, Sed vbi clarè apparet non de singulis ho
 22- minibus

Rom. 11. 32. quod
 & in fine huius c.
 rursus asserti, & sol
 nit.

Psal. 115. 3.

Exod. 33. 19.

minibus, sed de hominum ordinibus illic agi, facessat longior disputa-
tio. Quamquam simul notandum est, Paulum non asserere quid semper
& ubique & in omnibus faciat Deus: sed liberum ei relinquere ut reges,
randem & magistratus participes faciat cœlestis doctrinæ, quamvis ad-
uersus eam pro cœcitate sua insaniant. Videntur fortius vrgeri obiecto
Petri loco, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœniten-
tiam. Verum nodi solutio iam mox in secundo verbo occurrit: quia vo-
luntas recipiendi ad pœnitentiam non alia intelligi potest nisi quæ pas-
sim traditur. Sanè conuersio in Dei manu est. an velit omnes conuerte-
re, interrogetur ipse: dum paucis quibusdam se daturum promittit cor
carneum, aliis cor lapideum relinquendo. Verum quidem est, nisi recipe-
re paratus esset qui eius misericordiam implorant, concidere illam senten-
tiam, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. sed dico neminem mor-
taliū ad Deum accedere nisi qui diuinitus præuenitur. Ac, si in homi-
nis arbitrio esset pœnitentia, non diceret Paulus. Si fortè det illis pœni-
tentiam. imò nisi idem Deus qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur,
arcano Spiritus motu electos adduceret, non diceret Ieremias, Conuerte
me Domine, & conuertar: ubi enim conuertisti me, egi pœnitentiam //

Ezech. 36. 26.

Zach. 1. 3.

2. Tim. 2. 25.

Iere. 31. 18.

17 Sed enim (inquis) si ita est, parum erit fidei promissionibus Euan-
gelicis, quæ quum de voluntate Dei testantur, eum velle asserunt quod
inviolabili eius decreto aduersetur. Minimè verò, quamlibet enim vni-
uersales sint salutis promissiones, nihil tamen à reprobatorum prædesti-
natione discrepant: modò in earum effectum mentem dirigamus. Effi-
caces nobiscum esse demum promissiones scimus ubi eas fide recipimus:
ubi contra exinanita est fides, simul abolita est promissio. Ea si est natu-
ra ipsarum, videamus iam nunquid inter se hæc dissideant, quòd dicitur
ab æterno Deus ordinasse quos amore complecti, in quos iram exercere:
velit: & quòd salutem omnibus indiscriminatum denuntiat. Equidem di-
co optime conuenite. sic enim promittendo, nihil aliud vult quàm om-
nibus expositam esse suam misericordiam, qui modò eam expetunt at-
que implorant. quòd non alij faciunt nisi quos illuminauit. Porrò illu-
minat quos prædestinauit ad salutem. His (inquam) constat certa & in-
conculsa promissionum veritas, ut dici nequeat aliquid esse dissentionis
inter æternam Dei electionem, & quòd fidelibus offeri gratiæ suæ testi-
monium. sed cur omnes nominat? Nempe quòd tutius piorum conscien-
tiæ acquiescant, dum intelligunt nullam esse peccatorum differentiam,
modò adit fides: impij autem non causentur sibi deesse asylum, quò se
à peccati seruitute recipiant, dum oblatum sibi ingratitude sua respiciunt.
Ergo quum vtriusque Dei misericordia per Euāgelium offeratur: fides est,
hoc est Dei illuminatio, quæ inter pios & impios distinguit: ut Euāgelij
efficaciam illi sentiant, hi verò nullum inde fructum consequuntur. Illu-
minatio quoque ipsa electionem Dei æternam pro regula habet, Quæ
monia Christi quam citant, Ierusaleni, Ierusalem, quoties volui congre-
gare pullos tuos, & noluisse: nihil illis suffragatur. Fateor Christum nõ
tatum in persona hominis loqui, sed exprobrare quòd se. uis omnibus
repudiauerint suam gratiam. Sed detrahenda est illa Dei voluntas de qua
agitur. neque enim obicere est quàm sedulo incubuerit Deus ad reti-
nendum illum populum, & quanta pernicacia à primis ad ultimos va-
gis suis cupiditatibus dediti collectionem respuerim: sed inde nõ sequi-
tur irritum fuisse conuictum Dei nomen. Excipiant, nihil mi-
nus est. confertur enim Dei natura, quæ ut sit duplex in eo voluntas.
Quòd ego illis concedo, modo textum interpreses. sed cur nõ con-
siderant tot testimonia, ubi Deus humanos affectus induens, infra iumen-
tiam maiestatem descendit? Dicit se proteulis brachijs rebellem populum vo-

*In uersitate pro-
missionū salutis nõ
repugnare doctrine
reprobationis: nec
tamen sine optima
causa concipi vni-
uersaliter.*

Mat. 23. 37.

Obiectio.

Responsio.

o Exceptio aduersus

n. ipsi. nõ. vide lib.

k. c. 1. sect. 3. et lib.

3. c. 10. sect. 43.

Ies. 65. 1.

caste, manè & serò dedisse operam vt eum ad se reduceret. Hæc omnia si Deo aptare volent, ac figuram negligere, multæ superuacua contentiones emergent, quas vna hæc solutio componit, quod humanum est ad Deum transferri. Quinquã solutio alibi à nobis adducta abude sufficit, quanuis multiplex sit Dei voluntas quoad sensum nostrum, non tamen eum hoc & illud in se velle, sed pro sapietia sua variè multiplici (vt eam Paulus vocat) a tonitos reddere sensus nostros, donec cognoscere nobis dabitur mirabiliter eum velle quod nunc videtur esse voluntati eius aduersum. * Cauillis etiam ludunt, quum Deus omnium sit pater, iniustum esse vt quenquam abdicet nisi qui sua culpa poenã hanc ante fuerit promeritus. Quasi vetò nõ vsque ad porcos & canes pateat Dei liberalitas. Quod si de humano genere agitur, respondeant cur Deus sese deuinxerit vni populo, vt eius esset pater: cur etiam exiguum inde numerum quasi florem decerpserit. Sed conuitiatores istos impedit sua maledicendi libido ne considerent Deum ita solem suum producere super bonos & malos vt paucis reposita sit hæreditas, quibus olim dicitur, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, &c. * Obiiciunt etiam, Deum nihil odisse eorum quæ fecit, quod vt illis concedam, saluum tamen manet quod doceo, reprobos Deo exosos esse, & quidem optimo iure: quia eius Spiritu destituti nihil proferre queunt quàm maledictionis causam. * Addunt non esse discrimen Iudæi & Gentilis, ideòque indiscriminatim omnibus proponi Dei gratiam: nempe modò admittant (sicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Deum pro suo beneplacito vocare, ita vt nemini sit obstrictus * Hoc etiam modo quod ex alio loco obtundunt diluicur, Deum clausisse omnia sub peccato, vt omnium misereatur: nempe quia omnium qui salui sunt salutem misericordiz suæ, vult a scribi: quanuis nõ omnibus sit commune hoc beneficium. * Porro vbi multa vltro citroque adducta fuerint, sic hæc nobis clausula, ad tantam profunditatem cum Paulo expauescere: quod si obstrepant petulantes linguæ, non pudeferi in hæc eius exclamacione, O homo, tu qui es qui litigas cum Deo? Verè enim Augustinus peruersè facere contendit, qui iustitiz humanæ modo diuinam metiuntur.

* Altera exceptio, seu potius cauillatio: cui duplex responsio opponitur.

Math. 5. 45.

Math. 25. 34.

* Tertia obiectio.

* Quarta obiectio.

Rom. 9. 34.

Rom. 11. 32.

* Quinta obiectio.

* Cõclusio breuissima, verissima, sanctissima.

Rom. 9. 20.

De predestin. & gra. cap. 2.

2 Tim. 1. 10.

Ioh. 5. 24.

Eph. 2. 6. 19.

Hic & sect. 2. tractatur, quomò spe & patientia maxime opus habent fideles, ne deficiant in vocationis suæ cursu: solide illi in Euangelio profecisse, qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem est assuefactus.

* Rom. 8. 28.

* Heb. 11. 1.

2. Cor. 7. 6.

Coloss. 3. 3.

Tit. 2. 12.

1. Petr. 1. 8.

De resurrectione vltima.

CAP. XXV.

ERSI Christus, sol iustitiz, morte deuicta per Euangelium illucens, vt tam nobis illuminauit, teste Paulo, vnde & credendo dicimur transisse à morte in vitam, non iam peregrini & aduenz, sed ciues sanctorum & domestici Dei, qui nos cum ipso vnigenito sedere fecit in celestibus, vt ad plenam scelicitatem nihil desit: ne tamè molestum sit nobis exerceri adhuc sub dura militiz, ac si nullius victoriz à Christo partæ fructus constaret, tenendum est quod alibi docetur de spei natura. Quoniam enim speramus quæ nõ apparent, atq; vt alibi dicitur, fides est demonstratio rerum inuisibilium * quandiu carnis ergastulo sumus inclusi, peregrinamur à Domino. * Quæ ratione alibi idem dicit Paulus nos esse mortuos, & vitam nostrã cum Christo absconditã esse in Deo: & quum ipse, qui vita nostra est, apparuerit, tunc & nos cum ipso apparituros in gloria. Hæc igitur nostra conditio est, vt sobriè & iuste & piè viuendo in hoc seculo, expectemus beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi. Hic patientia non vulgari opus est, ne defatigati vel retrosectamus cursum, vel stationem nostram deseramus. Itaque quicquid hætenus de salute nostra expositum fuit, mentes in cœlum erectas flagitat, vt Christum, quem non vidimus, diligamus, & in eum credentes exultemus lætitia inenarrabili & gloriosa, donec

reporre;

reportemus finem fidei nostræ, vt Petrus admonet. Quæ ratione Paulus fidem & enatitatem piorum respicere dicit ad spem quæ in cælo est re-
 polita. Quæni ita oculis in Christum defixis è cælo pendemus, nec quic-
 quam eos moratur in terra quo minus ad promissam beatitudinem nos
 ferant, impletur verè illud, cor nostrum esse vbi est thesaurus noster.

Hinc tam rara in mundo fides, quòd tarditari nostræ nihil magis diffi-
 le est quàm per innumera obitacula transcèdere pergendo ad palmam
 sępernæ vocationis. Ad ingentem miseriarum cumulum, quò ferè ob-
 ruimur, accedunt profanorum hominum ludibria, quibus impetitur no-
 stra simplicitas: dum bonorum præsentium illecebris sponte renuntian-
 tes, videmur beatitudinem, quæ nos latet, quasi fugitantem vmbra-
 m capere. Denique sursum & deorsum, à fronte & à tergo violentæ nos teta-
 tiones obident, quibus sustinendis, longi essent animi nostri impares, ni-
 si expliciti rebus terrenis, cœlesti vitæ, quæ in speciem procul remota est
 deuincti essent. Quare ille demum solidè in Euangelio profecit qui ad
 continuam beatę resurrectionis meditationem assuefactus est.

2 De summo fine bonorum anxie disputarunt olim philosophi, at-
 que etiam inter se certarunt: nemo tamen, excepto Platone, agnouit sum-
 mum hominis bonum esse eius coniunctionem cum Deo, qualis auren-
 hæc esset, nec obscuro quidem gustu sentire potuit: nec mirum, vt qui de
 sacro illius vinculo nihil didicerat. Nobis vnica & perfecta fœlicitas in
 hac quoque terrena peregrinatione nota est: sed quæ sui desiderio corda
 nostra magis ac magis quotidie accendit, donec plena fruitio nos satiet.
 Ideo dixi ex Christi beneficiis fructum non percipere nisi qui ad resurre-
 ctionem animos attollunt. Sicuti huc scopum præfigit Paulus si Ielibus,
 ad quem se eniti dicit, & omnia obliuisci, donec eo perueniat. Quò nos
 quoque alacrius eodem contendere oportet, ne si mundus hic nos occu-
 pet, tristes desidię nostrę pœnas demus. Proinde alibi fideles insignit hac
 nota, quod eorum conuersatio in cœlis sit, vnde & seruatorem suum ex-
 pectant. Ac ne flaccescant animis in hoc cuiusmodi illis omnes creatu-
 ras adiungit socias Nam quia vbique deformes conspiciuntur ruinæ, di-
 cit quæcunque in cælo & in terra sunt eniti ad renouationem. Nā quū
 Adam suo lapsu dissipauerit integrum naturę ordinem, sua creaturis ser-
 uitiis, cui propter hominis peccatum subiectæ sunt, molesta & grauis
 est: non quod prædite sint aliquo sensu, sed quia integrum statum à quo
 exciderunt, naturaliter appetunt. Gemitum ergo & parturitionis dolo-
 rem illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati sumus, pu-
 deat in nostra corruptione tabescere, ac non imitari saltem mortua ele-
 menta, quæ alieni peccati pœnam sustinent. Quò autem acrius nos pun-
 gat, vltimum Christi aduentum vocat nostram redemptionem. Verum
 quidem est, iam completos esse omnes redemptionis nostræ numeros:
 sed quia Christus semel oblati pro peccatis, iterum abique peccato con-
 spicietur in salutem: quibuslibet ærumnis premamur, hæc nos redemptio
 ad suum vsque effectum sustineat.

3 Studiam nostram acuet ipsum rei pondus. nec enim Paulus abs re
 contendit, nisi mortui resurgant, totum Euangelium innane & fallax ef-
 se: quia miserior esset nostra quàm aliorum mortalium conditio, vt potè
 qui multorum odus & probris expositi, in singulas horas periclitamur,
 imò sumus quasi onus mactationi destinati: ac prouide concideret eius
 auctoritas non vna in parte dumtaxat, sed in tota summa, quam & ad
 puto & salutis nostrę effectus complectitur. Atque ita in rem maximè
 omnium seriam sumus attenti, vt nulla diuturnitas lassitudinem afferat.
 Quò consilio etiam in hunc locum distuli, quod de ea breuiter tractan-
 dum erat, vt discat lectores, vbi Christum receperint perfectę salutis au-

1. Pet. 1. 8.

Coloss. 1. 5.

Mat. 1. 21.

Philip. 3. 8.

Ibidem 20.

Rom. 8. 19.

Heb. 9. 28.

Caput de resurre-
ctione vltima con-
tinere doctrinam

qui ponderis, seriã,

et creditu diffici-

le: quã difficultatē

resuperauit, idus, duo

admiracula suppe-

ditam de captiua

Christi si autem

non: & De omni-

p. tantumque vna

clatam hic et fec. 4.

thorem altius affurgere, sciantque cœlesti immortalitate & gloria vestitum, vt totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiã in eius persona Spiritus sanctus resurrectionis exemplum subinde proponit. Res est creditu difficilis, vbi putredine consumpta fuerint corpora, tandem suo tempore resurctura esse. Itaque quæ multi ex philosophis asseruerint immortales esse animas, carnis resurrectio à paucis probata fuit. in quo etsi nulla fuit excessatio, indetamen monemur rem esse magis arduam quàm vt hominum sensus ad se trahat. Quò tantum obstaculum superet fides, duo adminicula Scriptura suppediat: alterum est in Christi similitudine, alterum verò in Dei omnipotentia. Iam quoties de resurrectione agitur, occurrat Christi imago, qui in natura quam à nobis sumpserat sic peregit cursum mortalis vitæ vt nunc immortalitatem adeptus, sit nobis pignus futuræ resurrectionis. Nam in miseris quibus oblidemur mortificationem eius circumferimus in carne nostra, vt vita eius manifestetur in nobis. Et separare eum à nobis non licet, ac ne possibile quidem est quin laceretur. Vnde illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: quia scilicet confessum illud principium sumit, Christum non sibi priuatim morti fuisse subiectum, vel de morte adeptum esse victoriam resurgendo, sed inchoatum fuisse in capite quod impleri in omnibus membris necesse est, secudum cuiusq; gradum & ordinem. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem esset. Dicitur in Psalmo, Non permittes mansuetum tuum videre corruptionem. Huius fiduciæ portio etsi ad nos pertinet secundum mensuram donationis, solidus tamen effectus non nisi in Christo apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrum corpus recepit. Iam ne ambigua sit nobis beatæ cum Christo resurrectionis societas, vt hoc pignore simus contenti. asserere confirmat Paulus ideo sedere in cœlis, & venturum vltimo die iudicem, vt corpus nostrum humiliet, & abiectum configuret corpori suo glorioso. Abibi etiam docet, Deum non suscitasse Filium à morte, vt spes mea vanum ederet sue virtutis: sed eandem erga nos fideles Spiritus efficaciam exerat, quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finem datus est, vt quod in nobis mortale est viuificet. Compendio peritringo quæ & vberius tractari possent, & merentur splendidius ornari: & tamen in paucis verbis sitis materiæ pios lectores reperituros confido, quod ad fidem eorum ædificandam sufficiat. Resurrexit ergo Christus vt nos haberet socios futuræ vitæ. Suscitatus est à Patre, quatenus erat Ecclesiæ caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suscitatus est virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis est. Deniq; suscitatus est vt esset resurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc speculo conspicuam nobis esse vitam resurrectionis imaginem, ita sit nobis ad falciendos animos nostros firma hypostasis, modo ne longioris moræ nostadeat vel pigeat: quia nostrum non est proprio arbitrio temporum articulos metiri, sed patienter quiescere, dum pro sua oportunitate Deus regnum suum instauret. Quo spectat illa Pauli exhortatio, Primitiæ Christus, deinde qui Christi sunt: quæque suo ordine. Ceterum ne qua de Christi resurrectione, in qua fundata est nostra omniū, moueretur questio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis testatam fecerit. Ridebunt nasuti homines quasi puerile ludicrum, quæ ab Euangelistis referatur historiam. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauide mulerculæ perferunt & deinde confirmant discipuli ferè exanimés? Cur non potius in medio templo & foro illustria victoriæ sue trophæa Christus statuit? Cur non formidabilis prodit in conspectu Pilati? Cur non etiam rediuuium se sacerdotibus & toti Hierosolymæ probat? Testes verò quos seligit vix idoneos esse concedant homines profani.

Respon.

Respondeo, quanquam in illis exordiis contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidentia hoc totum fuisse gubernatum: ut qui nuper metu exanimati fuerant, eos partim amor Christi & pietatis zelus, partim sua incredulitas ad sepulchrum raperet: non tantum ut oculati essent rei testes, sed ut audirent idem ex Angelis quod oculis cernebant. Quomodo suspecta erit nobis eorum fides qui fabulam esse putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem presentem sunt adducti? Totum verò populum, & ipsum praesidem, postquam satis superque conuicti fuerant, nihil mirum est tam Christi aspectu, quam aliis signis fuisse priuatos. Ob signatur sepulchrum, custodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus Pecunia corrupti milites rumorem spargunt fuisse à discipulis subreptum. Quasi verò vel turmæ cogendæ facultas esset, vel arma suppeterent, vel etiam ad tale facinus audendum exercitati essent. Quòd si militibus satis non erat animi ad illos abigendos, cur nõ persecuti sunt, ut ope plebis adiuti aliquos deprehederent? Verè ergo anulo suo Pilatus Christi resurrectionem ob signauit: & qui appositi fuerunt ad sepulchrum custodes, tacendo vel metiendo eiusdem resurrectionis praesones facti sunt. Interea personuit vox Angelorum, Surrexit, non est hic. Splendor caelestis non homines sed Angelos esse palam ostendit. Postea Christus ipse siquid dubitationis adhuc habebat, sustulit. Viderunt eum non semel discipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem nostram profuit. Dissertit inter eos de mysteriis regni Dei, tandem ipsis videntibus ascendit in caelum: nec vndecim modò Apostolis exhibitum fuit hoc spectaculum, sed plusquam quingentis fratribus simul visus est. Iam misso Spiritu sancto, certum documentum edidit non tantum vitæ, sed etiam summi imperij: sicuti praedixerat, Expedi vobis ut abeam, alioqui Spiritus sanctus non veniet. Iam verò Paulus non mortui virtute prostratus est in itinere, sed eum quem oppugnabat, summa potentia pollere sensit. Stephano apparuit in aliò finè, ut vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis testimoniis fidem derogare, non diffidentia est, sed prauæ adeoque furiosæ obstinationis.

4 Quod diximus in probanda resurrectione sensus nostros oportere dirigi ad immensam Dei potentiam, hoc breuiter docet Paulus. Ut corpus nostrum abiectum (inquit) conforme reddat corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, qua potest sibi subiicere omnia. Quare nihil minus consentaneum quam hinc respicere quid naturaliter fieri possit, vbi inestimabile miraculum nobis proponitur, quod sensus nostros sua magnitudine absorbet. Paulus tamen, proposito naturæ documento, socordiam eorum coarguit qui resurrectionem negant. Stulte (inquit) quod seminas non vegetatur, nisi prius moriatur, &c. In semete resurrectionis speciem cerni dicit, quia ex putredine nascitur seges. Nec verò restat difficilis esset creditu, si ad miracula quæ se per omnes mundi plagas oculis nostris ingerunt, attenti ut par est essemus: Ceterum meminimus, neminem de futura resurrectione verè esse persuasum, nisi qui in admirationem raptus, Dei virtuti suam dat gloriam. Hac fiducia clatus Iesaias exclamat, Viuent mortui tui: cadauer meum resurget, Expege scimini & laudate habitatores pulueris. Rebus desperatis sese attollit ad Deum vitæ authorem, penes quem sunt exitus mortis, ut dicitur in Psalmo. Iob etiam cadaveri similior quam homini, fretus Dei potentia, non dubitat quasi integer ad diè illum se attollere, Scio quòd redemptor meus viuit: & in nouissimo die surget super puluerem (nepe ut suã potentiam illic exerat) & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, visurus sum ipse, & non alius. nam etsi quidam

Matt. 27. 66. &
28. 11.

Lucæ 24. 6.
Ibidem 38.

Act. 13. 6. & 9.
1. Cor. 15. 6.
Iohan. 16. 7.
Act. 9. 4.
Act. 7. 55.

Philip. 3. 29.

1. Cor. 15. 36.

Ies. 26. 19.

Psal. 68. 21.

Iob 19. 25.

subtilius detorquent locos istos, ac si de resurrectione exponi non deberent, confirmant tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde sancti viri solatium petunt in suis malis quàm ex resurrectionis similitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoscitur. nam quum promissionem reditus Iudæi respuerent, ac obicerent, nihilo magis esse probabile sibi aperiri viâ quàm mortuos exire è sepulchro, visio Prophetæ offertur campi pleni ossibus aridis: ea iubet Deus carnem & nervos recipere.

Ezec. 37. 8.

Quanquam sub figura illa populum ad spem reditus erigit, materiam tamen sperandi sumit ex resurrectione: sicuti nobis præcipuum est exemplar liberationum omnium quas sentiunt fideles in hoc mundo. Sic Christus, postquam vocem Euangelij viuificam esse docuit: quia hoc nõ recipiebant Iudæi, mox addit. Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem Filij Dei, & prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quòd potens sit qui nobis promisit futuram vitam, seruate depositum: atque ita gloriemur repositam esse nobis coronam iustitiæ, quam reddet nobis iustus iudex. Sic fiat vt quicquid molestiarum perpetimur, ostensio nobis sit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit reperdere afflictionem impiis qui nos affligunt, nobis verò qui iniuste affligimur, requiè, in manifestatione Christi cum Angelis potentis suæ, in flamma ignis.

Iohan. 5. 28.

2. Timo. 4. 8.

2. Tess. 1. 6.

Sed tenendum est quod paulò post adiungit, venturum vt glorificetur in sanctis suis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderunt, quia fides habita fuerit Euangelio.

Refutantur Sadducei, quòs negantes resurrectionem.

Ecclesi. 9. 4.

Eccle. 3. 21.

Marci 12. 18.

Luca 20. 27.

Act. 2. 8.

5. Etsi autem hominum mentes in hoc studio assidue occupari decebat: quasi tamen data opera abolere vellent omnem resurrectionis memoriam, mortem vocarunt lineam rerum omnium, & interitum hominis. Nam certè de communi & recepta opinione loquitur Solomo, quum dicit canè viuum meliorem esse mortuo leone. Et alibi, Quis scit an hominis anima ascendat sursum, & anima iumentum descendat deorsum? Omnibus autem seculis grassatus est hic brutus stupor, adeoque in ipsam Ecclesiam petrupit: quia palam ausi sunt profiteri Sadducei nullam esse resurrectionem, imò animas esse mortales. Sed nequem leuaret crassa hæc ignorantia, ipso naturæ instinctu increduli semper effigiem resurrectionis habuerunt ante oculos. Quoties enim sacer & inuiolabilis mos sepeliendi, nisi vt artha esset nouæ vitæ? Neque excipere licet, ex errore hoc esse natum: quia & sepulturæ religio apud sanctos Patres semper viguit, & Deus apud Gentes manere voluit eundem morem, vt obiecta resurrectionis effigies, earum torporem expergeret. Quanuis autem profectu caruerit ceremonia illa, vtilis tamen nobis est si prudenter finem spectamus: quia nõ leuis est incredulitatis refutatio, omnes simul professos esse quòd nemo credebat. Atqui non modò obstupescit Satan hominum sensus, vt sepelirent vnà cum corporibus resurrectionis memoriam: sed partem hanc doctrinæ variis figmentis corrumpere molitus est, vt tandem intercideret. Omitto quòd iam Pauli tempore eam conuellere cœpit: sed paulò post sequuti sunt Chiliastæ, qui mille annis finierunt Christi regnum. Ac eorum quidem commentum puerilius est quàm vt refutatione vel indigeat, vel dignum sit. Nec illis suffragatur Apocalypsis, ex qua errori suo colorè induxisse certum est: quando in millenario numero non agitur de æterna Ecclesiæ beatitudine, sed tantum de variis agitationibus quæ Ecclesiam adhuc in terris laborantem manebant. Cæterum tota Scriptura clamat finem nullum fore nec electorum beatitudini nec reproborum supplicio. Omnium porrò rerum quæ & conspectum nostrum fugiunt, & mentis captum longè superant, aut fides ex certis Dei oraculis petenda est, aut prorsus abiicienda. Qui mille

1. Cor. 15.

** Refutantur Chiliastæ, regnū Christi terminantes mille annis.*

Apo. 20. 4.

annos assignant filiis Dei, ad futuræ vitæ hereditatem fruendam, non animaduerunt quantam contumeliam inurant & Christo & eius regno. Nam si immortalitate non induentur, ergo nec Christus ipse, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus est, si aliquid habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Christi, cuius soliditati innititur, temporarium est. Denique aut imperitissimi sunt rerum omnium diuinarum, aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Christi que virtutem labefactare moluntur: quarum complementum non aliter constat nisi oblitterato peccato, & absorpta morte, vita æterna ad plenum instauretur. Quam verò stolidè ineptiant, qui timent nimiam Deo sauitiam adscribere si æternis pœnis reprobis addicantur, vel cæcis perspicuum est. Scilicet iniurius erit Dominus si regno suo priuauerit, qui eo se indignos per ingratitude reddiderint. **Vide Bernardum E. pist. 254.* At peccata eorum temporaria sunt. Fateor: sed Dei maiestas, atque etiam iustitia, quæ peccato violatur, æterna est. Meritò igitur non perit iniquitatis memoria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò est non ferenda blasphemia, dum tam paruo æstimatur Dei maiestas, dum non pluris fit eius cõtemptus, quàm animæ vnius exitiũ. Sed omittamus nugatores istos, ne contrà quàm præfati sumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

6 Duo præter hæc delicia inuestita sunt ab hominibus perperam curiosis. Alij putant, quasi totus homo intereat, animas resurrecturas cum corporibus: alij, quum immortales esse spiritus concedant, nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis resurrectionem. De priore quoniã aliquid attingi in creatione hominis, satis mihi erit monere iterum lecto res quàm belluinus sit error, ex spiritu ad imaginem Dei formato flatũ euanidum facere, qui in hac tantum caduca vita corpus vrgeret: & templum Spiritus sancti redigere in nihilum: eam denique partem nostri, in qua maxime refulget diuinitas, & insignes sunt immortalitatis notæ, hac dote spoliare: vt melior atque excellẽtiõr sit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit cũ motimur: quia ab ea parte nos æstimat quæ nos à brutis animalibus discernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus venisse quo tabernaculum suum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, postquam dixit. Vbi terrestris domus nostra dissoluta fuerit, nobis esse ædificium in cœlis: adiungit nos peregrinari à Domino, quandiu manemus in corpore, sed expetere Dei præsentiam in absentia corporis. Nisi superstites essent animæ corporibus, quid est quod habet Deum præsentem vbi est à corpore separatum? Dubitationem verò tollit Apostolus, dum tradit nos esse aggregatos ad spiritus iustorum. quibus verbis intelligit, nos sociari sanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiscum colunt, vt non possimus esse Christi membra nisi cum ipsis coalescamus. Nisi etiam animæ corporibus exutæ retinerent suam essentiam, ac beatæ gloriæ capaces essent, non dixisset Christus lætoni, Hodie mecum eris in Paradiso. Tam claris testimoniis freti, ne dubitemus Christi exemplo, morientes Deo commẽdare animas nostras: vel exemplo Stephani, tradere Christo in custodiã, qui nõ temere vocatur fidelis earum pastor, & Episcopus. Porro de intermedio eorum statu curiosius inquirere neque fas est, neque expedit. Valde se torquent multi disputando quem locum occupent, & an cœlesti gloria iam fruantur necne. Atqui stultũ & temerariũ est de rebus incognitis, altius inquirere, quàm vnum Deus nobis scire permittat. Scriptura, vbi dixit, Christum illis præsentem esse, & eas recipere in paradysum, vt consolationem percipiant, reproborum verò animas cruciatus quales merite sunt perpeti, nõ vltra

progreditur. quis iam doctor aut magister quod Deus celauit nobis pate faciet? De loco non minus inepta & inutilis est quaestio: quando scimus non eam esse animae dimensionem quam corporis. Quod iunus Abrahae dicitur beata sanctorum spirituum collectio, nobis abunde est ex hac peregrinatione excipienda communi fidelium Patre, ut nobiscum fidei suae fructum communicet. Interea quam Scriptura ubique iubeat pendere ab expectatione aduentus Christi, & gloriae coronam eiusque differat, contenti sumus his finibus diuinitus nobis praescriptis: animas priorum malitiae labore perfunditas in beatam quietem concedere, ubi cum foelici laetitia fruitionem promissae gloriae expectant, atque ita omnia teneri suspensa donec Christus appareat redemptor. Reprobis vero eandem esse sortem dubium non est quam Iudas diabolis assignat, victos catenis teneri, donec ad supplicium cui addicti sunt, trahantur.

Iuda 6.

Hic & secti. 8. refellitur eorum error, qui imaginantur animas die ultimo non recepturas corpora, quibus nunc induta sunt, sed nouis & aliis praeditas fore.

2. Cor. 7. 1.

2. Cor. 5. 10.

2. Cor. 4. 10.

3. Thess. 5. 23.

1. Cor. 3. 11.

1. Cor. 6. 15.

1. Tim. 2. 8.

1. Cor. 6. 20.

7. Aequè prodigiosus est eorum error qui animas non recepturas quibus nunc induta sunt corpora, sed nouis & aliis praeditas fore imaginantur. Ac Manichaeorum quidem perquam inutilis ratio fuit, minimè contentaneum esse ut caro quae immunda est, resurgat. Quasi verò nulla sit animarum immundities: quae tamen à spe caelestis vitae non arcebant. Perinde igitur fuit ac si dicerent, purgari diuinitus non posse quod peccati labe infectum est: nam illud delirium, quod naturaliter immunda esset caro, quia à Diabolo creata, nunc praetereo. Tantum ostendo, quicquid nunc caelo indignum in nobis est, resurrectioni non obitare. Atqui primò quum iubeat Paulus fideles se mundare ab omni inquinamento carnis, & Spiritus, inde sequitur quod alibi denuntiat iudicium, ut reportet vnusquisque per corpus siue bonum siue malum. Cui consentit quod scribit ad Corinthios, ut vita Iesu Christi manifestetur in carne nostra mortali. Qua ratione alibi non minus precatur ut Deus integra corpora conseruet vsque ad diem Christi, quam animas & spiritus. Nec mirum: quia corpora quae sibi in templa dicunt Deus, in putredinem sine spe resurrectionis decidere, absurdissimum esset. Quod quòd etiam membra sunt Christi? Quod quòd singulas eorum partes sibi Deus sanctificari praecipit? quòd vult linguis nomen suum celebrari, tolli ad se puras manus, sacrificia offerri? Quam igitur hominis partem tam praclaro honore dignatur caelestis iudex, cuius amentiae est ab homine mortali in puluere in redigi absque vlla spe instaurationis? Similiter Paulus, quum nos ad ferendum Dominum hortatur tam in corpore quam in anima, quia vtrunque Dei est: non patitur certè quod Deo tanquam sacrum vendicat, aeternae putredini adiudicari. Nec verò vlla de re clarior suppetit Scripturae definitio quam de carnis quam gestamus resurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Si noua corpora formaret Deus, ubi haec qualitatis mutatio? Si dictum esset, oportere nos tenouari, ambigua loquutio fortè occasionem cauillo dedisset: nunc ubi corpora, quibus sumus circumdati, digito monstrans, incorruptionem illis praemittit, noua fabricari facis aperte negat. Imò magis expresse (inquit Tertullianus) non poterat loqui, nisi cutem suam manibus teneret. Nec villo cauillo effugient quod alibi Christum fore mundi iudicem dicens, Iesae testimonium citat, Viuo ego, dicit Dominus, mihi fleatetur omne genus quando aperte obnoxios ad rationem vitae reddendam quos alloquitur fore denuntiat. Quod non quadrat et si noua corpora ad tribunal siterentur. Potrò in verbis Danielis nihil est perplexum, Multi que dormientium in terra pulueris expergiscuntur, hi ad vitam aeternam, & illi ad opprobria, & ad contemptum sempiternum: quando non ex quatuor elementis nouam materiam ad consistendos homines, sed ex sepulchris

mortuos

1. Cor. 15. 53.

Rom. 14. 11.

Ies. 49. 18.

Dan. 12. 2.

mortuos euocat. Atque hoc dicitur aperta ratio. Nam si mors quæ originem habet à lapsu hominis accidentalis est: instauratio, quam attulit Christus, ad idem illud corpus pertinet quod mortale esse cepit. Et sanè quòd ridet Athenienses dum asseritur à Paulo resurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino risus ille non parum ad confirmandam fidem nostram valet. Digna etiam obseruatum est Christi sententia, Nolite metuere eos qui occidunt corpus, animam occidere non possunt: sed eum metuite qui potest & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi causa, nisi supplicio obnoxium esset quod nunc gestamus corpus. Nec verò obscurior est altera eiusdem Christi sententia, Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei: & prodibunt qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicij. An dicemus animas in sepulchris quiescere, vt illinc Christum exaudiant? ac non potius ad eius impetum corpora in vigorem à quo exciderant reditura? Ad hæc si nouis corporibus donandi sumus, vbi capitis & membrorum conformitas? Resurrexit Christus: an nouum sibi corpus fingèdò? imò vt prædixerat, Destruite templum hoc, & triduo erigam illud. Quod prius gestauerat mortale corpus, iterum recepit. neque enim multum nobis profuisset si interrogato nouo corpore, aboleret illud quod in sacrificiū expiationis oblatum fuerat. Tenenda est etiam illa societas quam prædicat Apostolus, nos resurgere, quia Christus resurrexit. quia nihil minus probabile quàm vt priusetur Christi resurrectione caro nostra, in qua circumferimus mortificationem ipsius Christi. Quod quidem illustri documento patuit, dum resurgente Christo multa corpora Sanctorum exierunt è sepulchris. Neque enim negari potest, hoc vltimæ quam speramus resurrectionis præludium fuisse, vel potius artham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus resurrectionis candidatos vocat? quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei custodiam recepti fuerint.

8 Pudet me in re tam clara tantum verborum consumere: sed hanc molestiam placide mecum vorabunt lectores, nequa rima ad decipiendos simplices peruersis & audacibus ingenijs pateat. Cerebri sui commentum proferunt volatici spiritus quibuscum nunc disputo: in resurrectione nouorum corporum fore creationem. Qua ratione impulsus ita sentiunt, nisi quia incredibile illis videtur, cadauer tam longa putredine consumptum posse in pristinum statum redire? Ergo sola illis incredulitas huius sententiæ est mater. Nos contra Spiritus Dei ad sperandam carnis nostræ resurrectionem in Scriptura passim hortatur. Hac ratione Baptismus, teste Paulo, sigillum nobis est futuræ resurrectionis: nec minus sacra Cæna ad eius fiduciam nos inuitat, dum symbola Spiritus gratiæ ore percipimus. Et certè tota Pauli exhortatio. Vt membra nostra exhibeamus arma in obedientiam iustitiæ, frigeret, nisi accederet quod postea subiungit, Qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra. Quid enim iuuaret, applicare pedes, manus, oculos, & linguas in obsequiū Dei, nisi fructus & mercedis essent particeps? Quod suis verbis aperte confirmat Paulus, Corpus non scortationis, sed Domini: & Dominus corpori. Qui verò suscitauit Christum, & nos suscitabit per virtutem suam. Clariora sunt quæ sequuntur, ea esse templa Spiritus sancti & membra Christi. Interea videmus vt resurrectionem cum castitate & sanctimonia coniungat: sicut paulò post pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam rationi consentaneum non esset, Pauli corpus in quo stigmata Christi portauit, & in quo magnificè Christum glorificauit, orbari corquæ præmiq. Vnde & illa gloriatio.

Expectamus redemptorem è cœlis, qui corpus nostrum abiectum, con-
forme reddet corpori claritatis suæ. Ac si verum est illud, per multas af-
flictiones oportere nos ingredi in regnum Dei, ab hoc ingressu corpo-
ra prohibere nulla ratio sustinet, quæ & sub crucis vexillo exercet Deus,
& victoriæ laude ornat. Itaque nulla eius rei dubitatio inter sanctos orta
est quin se Christi comites fore sperarent: qui omnes quibus probamur
afflictiones in personam suam transfert, ut viuificas esse doceat. Imò &
sanctos Patres sub lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit.

Quorsum enim sepeliendi ritus, sicuti ante visum est, nisi ut reconditis
corporibus scirent paratam esse nouam vitam? Huc aromata quoque, a-
lia que immortalitatis symbola spectarunt, quibus sub Lege adiura fuit
non aliter quàm sacrificiis, doctrinæ obscuritas. Nec morè illum pepe-
rit superstitio: quando videmus Spiritum in narrandis sepulchris nō mi-
nus diligenter insilire quàm in præcipuis fidei mysteriis. Et Christus of-
ficiū hoc tanquam non vulgare commendat, non alia certè de causa,
nisi quia à sepulchri, quod omnia corrumpit & abolet, intuitu in specta-
culum renouationis oculos attollit. Præterea tam sedula obseruatio cere-
moniæ quæ laudatur in Patribus, satis comprobatur illis fuisse & pre-
tiosum fidei adminiculum. Neque enim adeò sollicitè curasset Abraham

Gen. 23. 4. & 19. vxoris sepulchrum, nisi religio illi proposita fuisset ante oculos, & utilitas
mundo superior, nempe ut mortuum vxoris corpus insignibus resur-
rectionis exornans, suam & familiæ fidē confirmaret. Clarius verò hu-
ius rei probatio eminet in exēplo Iacob, qui ut posteris testeretur ne mor-
te quidem spem terræ promissæ animo suo excidisse, iubet ossa sua illuc
referri. Quæso, si nouo corpore induendus erat, nonne ridiculum dedis-
set mandatum de puluere in nihilum redigendo? Quare si qua apud nos
vigeat Scripturæ authoritas, nullius doctrinæ clarius vel certior desidera-
ri potest probatio. Hoc ipsum pueris sonant Resurrectionis & Suscitan-
di voces. neque enim resurgere dicemus quod nunc primū creatur:

Iohan. 6. 39. nec staret, illud Christi, Quicquid dedit mihi Pater non peribit, sed susci-
tabo illud in nouissimo die. Eodem tendit dormiendi verbum, quod nō
nisi in corpora competit. Vnde & cœmeteriis nomen impositum. * Superest
ut de resurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia
Paulus mysterium vocans, ad sobrietatem nos hortatur, ut liberiùs argu-
tiusque philosophandi licentiam frænet. Primò tenendum est quod di-
ximus nos in eadem quam gestamus carne resurrecturos quoad substan-
tiam: sed qualitatem aliam fore, sicuti quum eadem Christi caro quæ in
victimam oblata fuerat, suscitata fuerit, aliis tamē dotibus excelluit ac si
alia prorsus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nā sicut
humanæ & belluinæ carnis eadem est substantia, non qualitas: stellis om-
nibus eadem est materia, claritas diuersa: ita quanquam retinebimus
substantiam corporis, mutationem fore docet: ut longè præstantior sit
conditio. Corpus ergo corruptibile, ut suscitemur non peribit nec eua-
nescet: sed induet, deposita corruptione, incorruptionem. Quoniam ve-
rò elementa Deus omnia præstò habet ad suum nutū, nulla eum difficul-
tas impediet quominus & terræ & aquis & igni imperet, ut quod videtur
ab illis consumptum reddant. Quod etiam, licet non absque figura, Ie-
saia testatur, Ecce Dominus egredietur de loco suo ut visitet iniqui-
tatem terræ: & terra discooperiet sanguinem suum, neque teget amplius
interfectos suos. Sed notandum est discrimen inter eos qui pridem mor-
turi fuerint, & quos dies ille superstites reperiet. Neque enim omnes dor-
miemus (teste Paulo) sed omnes immutabimur: hoc est, necesse non erit
distantiam temporis inter mortem & initium secundæ vitæ intercedere,
quia in puncto tēporis & nictu oculi penetrabit clāgor tubæ qui mor-
tuos ex-

tuos ex-

tuos excitet incorruptibiles. & viuos subita mutatione reformet in eandem gloriã Sic alibi fideles quibus mors obeunda est cõsolatur: quia nõ præuenient mortuos qui tunc erunt superstites, quin potius resurgent priores qui dormierunt in Christo. Si quis obiiciat illud Apostoli, statutum esse cunctis mortalibus semel mori: facilis solutio est, vbi mutatur naturæ status speciem esse mortis, & appositè sic nominari: ac proinde hæc inter se conueniunt, morte renouatum iri omnes dum exuent mortale corpus: non fore tamen necessarium corporis & animæ diffidiũ, vbi erit subita immutatio.

9 Sed hinc difficilior quæstio exoritur. Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio, quæ singulare est Christi beneficium. Scimus omnes in Adam morti fuisse addictos: venit Christus resurrectio & vita: an vt promiscuè totum genus humanum viuificet? Sed quid minus consentaneum quàm eos in obstinata sua cæcitate consequi, quod sola fide recuperant pij Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fortè iudicij, aliam vitæ resurrectionem, & Christum venturum vt segreget agnos ab hædis. Respondeo, non debere videri tam insolitum, cuius similitudinem in quotidiano vsu cernimus. Nos totius mundi hæreditate scimus in Adam fuisse priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis cõmunibus nos arceri, quàm ab esu arboris vitæ. Vnde igitur fit vt Deus non solum oriri faciat solem suum super bonos & malos, sed quoad presentis vitæ vsus, in æstimabilis eius liberalitas larga copia assiduè profluat? Hinc certè cognoscimus, quæ propria sunt Christi & membrorum eius, ad impios quoque exundare: non vt legitima sit possessio, sed quò magis reddantur inexcusabiles sic Deum impij sæpè experiuntur beneficium, non vulgariibus documentis, sed quæ omnes piorũ benedictiones interdum obscurant, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Si quis excipiat caducis & terrenis beneficiis resurrectione non aptè cõferri: hinc quoque respondeo, vbi primũ alienati sunt à Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuisse promeritos quo prorsus abolerètur: admirabili tamen Dei cõsilio repertum fuisse medium statum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihilò absurdus videri debet, si accidentaliter impii resurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Christi, quem nunc audire magistrum & doctorem recusant. Leuis enim esset pœna, morte absumi, nisi pœnas suæ contumaciæ daturi coram iudice sisterentur, cuius in se vindictam sine fine & modo prouocarunt. Cæterum quanquam tenendum quod diximus, & quod celebris illa Pauli confessio apud Felicè continet, se futuram expectare resurrectionem iustorum & impiorũ: sæpius tamè scriptura resurrectionem solis Dei filiis vnà cum cœlesti gloria proponit: quia non venit propriè Christus in mundi exitium, sed in salutem. In deo & in symbolo sola fit mentio beatæ vitæ.

10 * Quoniam autem tum demum implebitur propheta de absorpta per victoriam morte, semper nobis in mentem veniat æterna fœlicitas, resurrectionis finis: de cuius excellentia si omnia dicta fuerint quibus omnium hominum linguæ sufficiant, vix tamen infima eius particula delibata fuerit. Nam vtrunque verè audiamus, regnum Dei ciuitate, gaudio, fœlicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à sensu nostro remotissima & quasi ænigmatibus inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis suam gloriã ipse facie ad faciem conspiciendam exhibebit. Scimus nos esse Dei filios (inquit Iohannes) sed nondum apparuit. Vbi autem similes ei erimus, videbimus eum qualis est.

Quamobrem Prophetæ, quia spirituale illam beatitudinẽ in seipsis nullis verbis exprimere poterant, sub rebus corporeis eam ferè delinearunt. Quia tamè rursum aliquo suauitatis illius gustu accendi in nobis desiderij

Gen. 15. 2. fetuorem oportet, in hoc præcipue cogitando immoremur. Si Deus bonorum omnium plenitudinem, ceu fons quidam inexhaustus, in se continet: nihil ultra eum expectandum iis qui ad summum bonum & omnes felicitatis numeros contendunt, sicuti pluribus locis docemur. Abraham, ego merces tua magna valde. Cui sententiæ succinit David, Portio mea Iehovah fors mihi præclare cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui

Psal. 16. 6.

Psal. 17. 15.

2. Pet. 1. 4.

2. Theff. 1.

Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ fiât consortes naturæ. Quomodo istud? Quia glorificabitur in omnibus sanctis suis, & admirabilis fiet in iis qui crediderunt. Si Dominus gloriam, virtutem, iustitiam suam cum electis participabit, imò seipsum illis fruendum dabit, & quod præstantius, quodammodo in vnum cum ipsis coalescet: meminerimus sub hoc beneficio omne felicitatis genus contineri. Et quum multum in hac meditatione profecerimus, recognoscamus tamen nos in imis adhuc radicibus subsidere, si mentis nostræ conceptio cum mysterij huius sublimitate conferatur. Quò nobis in hac parte magis colenda est sobrietas, ne moduli nostri immemores, quo maiore audacia in sublime transvolabimus, fulgor cœlestis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido plusquam fas est sciendi nos titillet. vnde subinde & friuolæ & noxiæ quæstiones scaturiunt. friuolas voco, ex quibus nulla potest elici vtilitas. Sed hoc secundum deterius, quod qui sibi in illis indulgēt, perniciosas speculationibus sese implicant. quamobrem voco noxias.

* Non æqualem fore omnibus Dei filiis gloriæ modum in cœlis.

* Quod Scripturæ docent, ab omni controuersia exemptum apud nos esse debet: nempe sicuti variè Deus sua dona Sanctis in hoc mundo distribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cœlis, vbi dona sua coronabit Deus. Neq; enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos estis gloria mea & corona in die Christi. Et illud Christi ad Apostolos, Sedebitis iudicantes duodecim tribus Israel. Sed Paulus (qui sciebat, prout sanctos locupletat Deus spiritualibus donis in terra, ita in cœlo gloria decorare) peculiarem sibi coronam pro laborum ratione repositam esse non dubitat. Christus autem, vt Apostolis dignitatem muneris quo præditi erant commendat, fructum eius admonet in cœlo esse reconditum. Sic & Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt splendor firmamenti: & iustificantes multos, tanquam stellæ in seculum & in æternum. Ac si quis attentè Scripturas consideret: non modò vitam æternam promittunt fidelibus, sed specialem cuique mercedem. Vnde & illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod promissio Christi confirmat, Centuplum recipietis in vita æterna. Denique sicuti corporis sui gloriam multiplici donorum varietate inchoat Christus in mundo, & amplificat per suos gradus: ita etiam in cœlo perficiet.

1. Theff. 2. 19.

Matt. 19. 28.

Dan. 12. 3.

2. Tim. 1. 18.

Matt. 19. 29.

11 Quemadmodum autem hoc vno consensu recipient omnes pij, quia verbo Dei satis testatum est: sic rursus spinosis quæstionibus, quas sibi obtaculo esse cognoscent, valere iussis, metas sibi propositas non transilient. Quantū ad me spectat, non solūm priuatim mihi à superuacua rerum inutilium inuestigatione tempero: sed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatē respondendo foueam. * Sciscitantur vanæ scientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apostolos, rursus quanta inter Apostolos & Martyres futura sit distantia: quot gradibus different à coniugatis virgines: denique nullum cœli angulū ab excutiendo intantum relinquūt. Deinde sub illis in mentem quorsum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigerunt filij Dei: sed erunt similes Angelis, quorum inædia æternæ beatitudinis symbolum est. Ego autem respondeo, in ipso aspectu tantam fore amœnitatem, tantam sine vsu suauitatem in sola notitia, vt hæc felicitas

* Respondetur ad quæstiones quas quidam mouent, de statutu Filiorū Dei post resurrectionē. Vide Petrum Martyrem Rom 8 has & similes quæstiones ex varijs scriptoribus colligentem.

omnia

omnia quibus nunc iuamur adminicula longè exuperet. Fingamus iam opulentissima & ubi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga esse positos: quem non sui morbi ab usu beneficiorum Dei subinde impediunt ac prohibent: cui non sua intemperies cursum saepe abruptit? Vnde consequitur liquidam & puram ab omni vitio fruitionem, quanuis nullus sit corruptibilis vitæ usus, felicitatis esse cumulum. Alij se transferunt longius, & querunt annon scoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à restitutione absint, & ab ea dissideant. Quod ut illis aliquatenus concedā, expecto cum Paulo vitiorum reparationem quæ initium sumpserunt à peccato, ad quam gemunt & parturiunt. Longius iterum progrediuntur, quænam melior cōditio maneat genus humanum, quum sobolis benedictio finem tunc sumptura sit. Facilis est illius quoque nodi solutio. Quod tam magnificè eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus assidue naturæ ordinem prouehit ad suam metam: in perfectione verò ipsa aliam rationem esse notum est. Sed quia incautos statim captant illecebræ, & labyrinthus deinde profundius trahit, tandem, ubi sua cuique placita arrident, nullus est concertationum modus: hoc sit nobis viæ compendium, contentos esse speculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quæ in cælos eundem sit curant: omnes autem quid illic agatur scire ante tempus appetūt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios sibi iam depingunt.

Rom. 8. 22

12 Porro quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla descriptio æquare potest, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletum, & stridorem dætiū, ignem inextinguibilem, vermen sine fine cor arrodentem. Talibus enim loquendi modis certum est Spiritum sanctū voluisse sensus omnes horrore conurbare: ut quum dicitur præparatam esse ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius esse ignem & ligna multa: flatum Domini ceu torrentem sulphuris, eam succendere. Quibus ut nos adiuuari oportet ad concipiendam vtrunque impiorum miseram sortem: ita nos in eo potissimū defigere cogitationem oportet, quàm sit calamitosum alienari ab omni Dei societate: neque id modò: sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersam, ut effugere nequeas quin ab ipsa vrgearis. Nam primū eius indignatio instar ignis est violentissimi, cuius attractu omnia deuorētur & absorbeantur. Deinde illi ad exercendū iudicium sic seruiunt omnes creaturæ, ut cælum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione aduersum se inflammata, & in perniciem suam armata sensuri sint: quibus iram suam ita Dominus palàm faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntiauit Apostolus, quū dicit infideles daturos pœnas interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metum corporeis figuris incutiunt Prophetæ, quanuis nihil pro tarditate nostra hyperbolicum afferant, præludia tamen admiscet futuri iudicij in sole & luna totòque mundi opificio. Quare nullam requiem inueniunt infœlices conscientiarum, quin ditro turbine vexentur ac dissipentur, quin ab infesto Deo se discerpi sentiant, & confixæ mortiferis aculeis læcinentur, quin ad Dei fulmen expauescant, & conterantur onere manus eius: ut abyssos & voragines quaslibet subire leuius sit quàm in illis terribus stare ad momentum, quale hoc & quantum est, æterna & nusquam desitura illius obsidione vrgeri? Qua de re Psalmus nonagesimus continet memorabilem sententiam: quanuis solo aspectu cupctos mortales dissipet ac in nihilum redigat, cultores tamen suos, quò magis sunt timidi in hoc mundo, vrgere, ut cruce oneratos ad properandum incitet, donec sit ipse omnia in omnibus.

De incōprehēsiбилē grauitate diuinæ vltionis in reprobos.

Mat. 8. 12, et 23. 13

Ibid. 3. 12

Marc. 9. 43

Isa. 66. 24

Isa. 30. 32

2. Thess. 1. 9

INSTITUTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS
LIBER QVARTVS.

De externis mediis vel adminiculis, quibus
Deus in Christi societatem nos inuitat,
& in ea retinet.

De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitas: quia p̄orum
orarium mater est. CAP. I.

Breuis ἀνακεφα
λαίωσις libri sup̄e
rioris, & transitio
ad hunc.

DE Euangelij Christum fieri nostrum, & allatæ ab eo salutis æternæ que beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expositum fuit. Quia autem ruditas nostra & segnities (addo etiam ingenij vanitatem) externis subsidiis indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augetur, & suos faciat progressus vsq; ad metam: ea quoque Deus addidit, quod infirmitati nostræ consulere: atque ut vigeret Euangelij prædicatio, ihesautū hunc apud Ecclesiam: deposuit. Pastores instituit ac doctores, quorum ore suos doceret: eos autoritate instruxit: nihil denique omisit quod ad sanctum fidei consensum & rectum ordinem faceret. In primis sacramenta instituit, quæ nos experimento sentimus plusquam vtilia esse adiumenta ad fouendam & confirmandā fidem. Nam quia erga stulo carnis nostræ inclusi ad gradum Angelicū nondum peruenimus, Deus se ad captum nostrum accommodās. pro admirabili sua providentia modum præscripsit quo procul disiuncti ad eum accederemus. Quare postulat docendi ratio ut nunc * de Ecclesia eiusque regimine, ordinibus, potestate, item de sacramentis tractemus, & postremo de politico etiam ordine: ac simul pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satan in Papatu adulterauit quæcunque Deus in salutem nostrā destinauerat. Incipiam autem * ab Ecclesiā: in cuius sinum aggregari vult Deus filios suos, non modò ut eius opera & ministerio alantur quandiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiā materna regantur donec adolecant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc enim quæ Deus coniunxit separari fas non est, ut quibus ipse est Pater, Ecclesia etiam mater sit: neque id sub Lege modò, sed etiam post Christi aduentum, teste Paulo, qui nouæ & cœlestis Hierosolymæ nos esse filios docet.

Ephes. 4. 11

* Summa eorū qua
hoc libro tractantur.

* Ecclesiam esse matrem
veram omnium fidelium. Vide sec. 4. 5

Marc. 10. 9

Galat. 4. 25

Expositio illius par
tis in cōfessione Fi
dei, Credo sanctam
Ecclesiā catholicā:
hæc & sect. 3. De
Ecclesia inuisibili:
itē de visibili, vide
sec. 3. 4. 7. 8. 9. 10. 11

2 In Symbolo, ubi profiteamur nos credere Ecclesiam, id non solum ad visibilem, de qua nunc agimus, refertur, sed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehenduntur etiam qui morte defuncti sunt. Ideo & Crede ad verbum ponitur: quia nullum sæpe discrimen inter filios Dei & profanos, inter proprium eius gregem & fera animalia notari potest. Nam quæ particula in à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem esse vilitatis, & vetustatis etiam suffragio non destitui: quando & symbolum Nicenum, qualiter in Ecclesiastica historia recitatur, præpositionem addit. Simul tamen ex scriptis veterum animaduertere licet, fuisse olim citra cōtrouersiam receptum ut dicerent se Ecclesiam

Ecclesiam credere, non in Ecclesiam. Non enim sic modò loquuntur Augustinus & quisquis ille est vetustus scriptor cuius opusculum extat sub nomine Cypriani, De symboli expositione: sed disertè quoque annotat loquutionem fore impropiam si præpositio atroxatur: ac suam sententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos testamur, quòd & in ipsum vt veracem animus noster se reclinat, & fiducia nostra in ipso acquiescit: quod in Ecclesiam non ita conuerseret, quemadmodum nec In remissionem peccatorum, aut carnis resurrectionem. Itaque tametsi nolim de verbis litigare, malim tamen loquendi proprietatem sequi, quæ aptior sit rei exprimendæ: quàm formulas affectare quibus res sine causa obscuretur. Finis autem est, vt sciamus, quamuis ad diruendam Christi gratiam omnes lapides moueat Diabolus, & eòdem etiam ferantur vesano impetu Dei hostes: non posse tamen exringui, nec sterilem posse reddi Christi sanguinem, quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio spectanda est: quia solus nouit qui sui sint, & sub signaculo (vt loquitur Paulus) inclusos tenet, nisi quòd insignia eius gestant, quibus dignoscatur à reprobis. Sed quia exiguus numerus & contemptibilis latet sub ingenti turba, & grana tritici pauca teguntur paleæ congerie, soli Deo permittenda est cognitio suæ Ecclesiæ, cuius fundamentum est arcana illius electio. Nec verò satis est electorum turbam cogitatione animòque complecti, nisi talem Ecclesiæ vnitatem cogitemus in quam nos esse insitos verè simus persuasi. Nisi enim sub capite nostro Christo coadunati simus reliquis omnibus membris, nulla nos manet spes hæreditatis futuræ. Ideo * catholica dicitur, seu vniuersalis: quia nò duas aut tres inuenire liceat quin discerpatur Christus: quod fieri non potest. Quin sic electi Dei omnes in Christo sunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pendent, ita in vnum velut corpus coalescant, ea inter se compage cohærentes qua eiusdem corporis membra: verè vnum facti, qui vna fide, spe, charitate, eodem Dei Spiritu simul viuunt, non in eandem modò vitæ æternæ hæreditatem, sed in vnius Dei ac Christi participationem etiam vocati. Quauis ergo tristis vastitas, quæ nobis vndique occurrit, nihil Ecclesiæ residuum esse clamet, sciamus fructuosam esse Christi mortem, Deumque mirabiliter Ecclesiam suam quasi in latebris seruare. Sicuti Eliæ dictum est, Seruauit mihi septem millia virorum qui non flexerunt genua coram Baal.

3. Quauis articulus symboli ad externam quoque Ecclesiam aliquatenus pertinet, vt se quisque nostrum in fraterno consensu cum omnibus Dei filiis contineat: Ecclesiæ deferat quam meretur autoritatè: denique se ita gerat vt ovis ex grege. Atque ideo adiungitur Sanctorum communicatio quæ particula licet à veteribus ferè prætermissa sit, non tamen negligenda est: quia Ecclesiæ qualitatem optimè exprimit: quasi dictum esset hæc lege aggregari sanctos in societatem Christi, vt quæcunque in eos beneficia Deus confert, inter se mutuò communicent. Quo tamen non tollitur gratiarum diuersitas: sicuti scimus variè distribui Spiritus dona: neque etiam conuellitur ordo politicus, quo suas vnicuique facultates priuatim possidere licet, vt necesse est, pacis inter homines conseruandæ causa, rerum dominia inter ipsos propria & distincta esse. Sed asseritur communitas qualem Lucas describit, quòd multitudinis crendentium esset cor vnum & anima vna: & Paulus, quum hortatur Ephesios vt sint vnum corpus, vnus spiritus, sicuti vocati sunt in vna spe. Neque enim fieri potest, si verè persuasi sint Deum cõmunem sibi omnibus Patrem esse, & Christum commune caput, quin fraterno inter se amore cõiuncti, vltro citroque sua communicent. Iam plurimum nostra interest

reg. Riman
2. Tim. 2. 19

* Vide Augustinū
Epist. 48.

1. Reg. 19. 18

Ecclesia externa
sive visibilis.

Act. 4. 33
Ephes. 4. 4

scire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Ecclesiã, vt certò persuasi simus nos esse eius membra. Hoc enim modo nititur salus nostra certis solidisque fulcris, vt etiam si tota orbis machina labefactetur, contruere ipsa & concidere nequeat. Primùm stat cum Dei electione, nec nisi cum æterna illius prouidentia variare aut deficere potest. Deinde quodammodo coniuncta est cum similitudine Christi: qui non magis patietur à se diuelli suos fideles, quàm membra sua discerpi ac dilaniari. Accedit quod veritatem, dum in Ecclesiã sinu continemur, semper nobis constaturam securi sumus. Postremò quòd promissiones istas sentimus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum commorabitur in medio Ierusalem, ne vnquam commoueatur. Tãtum potest Ecclesiã participatio vt nos in Dei societate contineat. In ipso quoque nomine Cõmunionis plurimum est consolationis: quod dum ad nos pertinere fixum est quicquid membris suis ac nostris largitur Dominus, omnibus eorum bonis spes nostra confirmatur. Cæterùm ad amplectendam eo modo Ecclesiã vnitatem, nihil (vt diximus) opus est Ecclesiã ipsam oculis cernere, vel manibus palpare: quin potius eo quòd in fide sita est, admonemur nihilominus cogitandam esse, dum intelligentiam nostram præterit, quàm si palàm appareat. Neque ideo deterior est fides nostra quòd incognitam apprehendit: quando hinc non iubemur reprobos ab electis discernere (quod Dei est solius non nostrum) sed certò statuere in animis nostris, omnes eos qui Dei Patris clementia per Spiritus sancti efficaciam in Christi participationem venerunt, in Dei peculium ac propriam possessionem segregatos, ac, quum simus in eorum numero tantæ gratiæ nos esse consortes.

*Ecclesia fidelium
mater.*

Matt. 22. 30

Isa. 37. 32

Ioel. 2. 2

Ezech. 13. 9

Psal. 106. 4

4 Verùm quia nunc de visibili Ecclesia differere propositum est, dicamus vel vno Matris elogio quàm utilis sit nobis eius cognitio, imò necessaria: quando non alius est in vitam ingressus nisi nos ipsa concipiat in utero, nisi pariat, nisi nos alar suis vberibus, denique sub custodia & gubernatione sua nos teneat, donec exuti carne mortali, similes erimus Angelis. Neque enim patitur nostra infirmitas à schola nos dimitti donec toto vitæ cursu discipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium nulla est speranda peccatorum remissio, nec vlla salus, teste Isaiã & Ioèle: quibus subscribit Ezechiel, quum denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos à cœlesti vita abdicat. Sicuti ex opposito dicuntur nomen suum inscribere inter ciues Hierosolymæ, qui se ad veræ pietatis cultum conuertunt. Qua ratione & alio Psalmo dicitur, Memento mei Iehouah in beneplacito populi tui: visita me in salute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeã cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare spiritualis vitæ testimonium ad gregem eius restringitur: vt semper exitialis sit ab Ecclesia discessio.

Ephes. 4. 11
De Ministerio Ec-
clesiæ, & eius ne-
cessitate, multipli-
cæque vtilitate.

Isa. 59. 21

5 Cæterùm quod huius loci proprium est exequi pergamus. Scribit Paulus Christum, vt impleret omnia, dedisse alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem Pastores ac Doctores, ad instaurationem sanctorum in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ Christi. Videmus vt Deus, qui posset momento suos perficere, nolit tamen eos adolefcere in virilem ætatem nisi educatione Ecclesiæ. Videmus modum exprimi: quia pastoribus inuncta est cœlestis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnum cogi in eundem ordinem, vt mansueti & docili spiritu regendos se doctoribus in hunc vsum creatis permittant. Et hac nota pridem regnum Christi insignierat Isaias, Spiritus meus

meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo, nūquam discedent neque ex ore tuo, neque ex ore seminis tui & nepotum. Vnde sequitur dignos esse qui fame & inedia pereant, quicumque spirituales animarum cibum diuinitus sibi per manus Ecclesiæ porrectum respiciunt. Eidem nobis Deus inspirat, sed Euangelij sui organo: sicuti admonet Paulus fidem esse ex auditu. Sicuti etiam penes Deum sua refidet potentia ad seruandum, sed eam in Euangelij prædicatione (eodem Paulo teste) deprimat atque explicat. Hoc consilio voluit olim sacros haberi conuentus ad sanctuarium, vt fidei consensum aletet doctrina per os sacerdotis prolata. Nec aliò spectant magnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei, sanctuarium eius domicilium, vbi dicitur sedere inter Cherubim: quàm vt pretium, amorem, reuerentiam ac dignitatem cœlestis doctrine ministerio conciliant: quibus alioqui non pacum derogaret mortalis & contempti hominis aspectus. Ergo vt sciamus ex valis testaceis nobis profertur inestimabilem thesaurum, Deus ipse in medium prodit, & quatenus huius ordinis author est, vult se præsentem in sua institutione agnoscere. Itaque postquã augurijs, diuinationibus, artibus magicis necromantia, aliisque superstitionibus suos vetuit dare operam, subicit se deum quod pro omnibus sufficere debeat, nempe Prophetis nunquam destitutum iri. Sicuti autem veterem populum non ablegauit ad Angelos, sed doctores excitauit e terra, qui verè præstarent munus Angelicum: ita & nos hodie humanitus vult docere. At sicut olim non contentus fuit sola Legge, sed sacerdotes addidit interpretes, ex quorum labijs populus inquireret verum illius sensum: ita hodie non tantùm vult nos esse lectioni attentos, sed magistros etiam præstare quorum opera adiuuemur. Cuius rei duplex est utilitas: n̄ in ab vna parte optimo examine obedientiam nostram probat, vbi eius ministros, non secus atque ipsum, loquentes audimus: ex opposito etiam nostræ infirmitati consulit, dum per interpretes humano more nos inuult alloqui, vt ad se alliciat, quàm tonando à se abigere. Et certè quàm nobis expediat hæc familiaris docendū, sentiunt omnes pij ex formidine qua meritò illos cõternat Dei maiestas.

* Quibus autem videtur ex hominum, qui ad docendum vocati sunt, contemptu exinaniti doctrinæ authoritas, hi in gratitudinem suam produnt: quia inter tot præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus, hæc prærogatiua singularis est, quòd dignatur ora & linguas hominum sibi consecrare, vt in illis sua vox personet. Quare ne vicilim & nos obedienter amplecti pigeat salutis doctrinam eius mandato & ore propositam: quia etsi externis medijs alligata non est Dei virtus, nos tamen ordinatio docendi modo alligauit: quem dum recusant tenere fanatici homines, multis se exitalibus laqueis inuoluunt. Multos impellit vel superbia, vel fastidium, vel æmulatio, vt sibi persuadeant priuati legendo & meditando se posse satis proficere, atque ita contempnant publicos cõtus, & prædicationem superuacuum dicant. Quoniam autem factum vnitatis vinculum quantum in se est soluunt vel abrumpunt: nemo iustam impij huius diuortij pœnam effugit quin se pestiferis erroribus ac reterrimis delictis fascinet. Quare vt viget apud nos pura fides simplicitas, ne vti grauemur hoc peccatis exercitio, quòd Deus nobis sua institutione monstrauit esse necessarium, & tantopere commendat. Deo qui aures diceret claudendas esse nemo vnquam vel ex petulantissimis canibus inuentus est: sed omnibus seculis difficile fuit certamen Prophetis & pijs doctotibus contra impios, quorum peruitacia nunquam iugum hoc subire potest vt ore & ministerio hominum doceantur. Quòd perinde est ac Dei faciem, quæ nobis in doctrina affulget, delere. Neq; enim fideles olim alia de causa faciem Dei in sanctuario querere iussi sunt,

Rom. 10. 17

Psal. 132. 14

Psal. 80. 2

2° Cor. 4. 7

Leuit. 19. 7

* De ijs qui hunc discendi modū continent, Ecclesiæ scilicet ministerium.

Psal. 105. 4

2. Cor. 4. 6. idque toties repetitur in Lege, nisi quia Legis doctrina & Prophetica
 exhortationes erant illis viua Dei imago: sicuti Paulus in sua prædica-
 tione lucere asserit gloriam Dei in facie Christi. Quò magis detestabi-
 les sunt apostata, qui sciendendis Ecclesiis inhiant, perinde ac si oues abi-
 gerent à caulis, ac proicerent in fauces luporum. Nobis verò quod ex
 Paulo citauimus tenendum est, Ecclesiam non aliter ædificari quàm ex-
 terna prædicatione, nec alio vinculo inter se retineri sanctos, nisi dum v-
 no consensu discendo & proficiendo ordinem Ecclesiæ à Deo præscri-
 ptum colunt. In hunc præcipuè finem, vt dixi, iussi sunt olim si leles sub
 Exo. 20. 24. Lege confluere ad sanctuarium: quia dum Moses de habitaculo Dei lo-
 quitur, simul locum nominis Dei appellat vbi Deus memoriam nomi-
 nis sui posuit. Quo apertè docet nullum sine pietatis doctrina esse illius
 vsus. Nec dubium est quin eadem etiam ratione Dauid ingenti spiritus
 Psal. 84. 1. amaritudine queratur se tyrannica hostium sæuitia prohiberi taberna-
 culi ingressu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quòd minimum
 iacturæ fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi attrio,
 modò suppeterent aliæ delicia. Hactamen vna molestia, anxietate &
 mœstitia se vti & eruciati & propè absumi deplorat: nempe quòd fide-
 libus nihil pluris est hoc adminiculo, quo Deus suos gradatim in subli-
 me attollit. Nam & hoc notandum est, Deum in speculo suæ doctrina
 Psal. 99. 5. ira semper se ostendisse sanctis Patribus, vt spiritualis esset cogni-
 tio. Vnde & templum non modò facies eius, sed (omnis superstitio-
 nis tollendæ causa) scabellum pedum vocatur. Arque hic est scilicet il-
 le occurus in vnitatem fidei, dum à summo vsque ad infimum omnes ad
 caput adspirant. Quicquid templorum alio consilio ædificauerunt Deo
 Gentes, mera fuit cultus eius profanatio: adquam etsi non pari crassi-
 tie, aliquatenus tamen prolapsi sunt Iudæi: quod illis ex ore Iesaiæ Ste-
 phanus exprobat, Deum scilicet non habitare in templis manufactis,
 &c. Quia solus Deus templa sibi suo Sermone in legitimum vsus sancti-
 ficat. Et siquid temerè tentamus eius in iussu, protinus malo principio
 adhærescunt aduentitia figmenta, quibus malum sine modo propaga-
 tur. Inconsideratè tamen Xerxes, dum consilio magorum omnia Græ-
 ciæ templa exussit, vel diruit: quòd absurdum putaret deos, quibus om-
 nia liberè patere debent, parietibus & regulis includi. Quasi verò non
 sit in Dei potestate, vt nobis propinquus sit, quodammodo ad nos des-
 cendere: & tamen neque mutare locum, neque nos affigere terrenis me-
 diis: sed potius vehiculis quibusdã nos sursum efferre ad cœlestem suam
 gloriam, quæ sua immensitate omnia replet, tum verò cœlos altitudine
 superat.

De efficacia mini-
sterij Ecclesiastici.

6. Porro quia hoc tempore magna fuit concertatio de efficacia mi-
 nisterij, dum eius dignitatem hyperbolicè amplificanti alij, alij contem-
 dunt perpetam transferri ad hominem mortalem quod proprium est Spi-
 ritus, si ministros & doctores censemus penetrare ad mentes & corda, vt
 tam illorum cœcitate quàm horum duritiem corrigant: recta huius cõ-
 trouersie definitio tradenda est. Quod vtrinque disceptant, nullo nego-
 tio facile transigetur, locos disertè obseruando, vbi Deus author prædi-
 cationis Spiritum suum cum ea coniungens, fructum inde promittit: vel
 rursum vbi se ab externis subsidiis separans, tam inicitia fidei quàm totum
 cursum sibi vni vendicat. Officium secundi Elæ fuit, teste Malachia, illu-
 minare mentes, & conuerrere corda patrum ad filios, & incredulos ad
 Ioan. 15. 16. prudentiam iustorum. Christus se Apostolos mittere pronuntiat, vt fru-
 ctum afferant ex labore suo: quis autem sit fructus ille, breuiter definit
 1. Pet. 1. 23. Petrus, nos regigni dicens semine incorruptibili. Itaque gloriatur Pau-
 1. Cor. 4. 15. lus se per Euangelium genuisse Corinthios, eosque apostolatus sui sigillum
 1. Cor. 9. 2. esse.
 2. Cor. 3. 6.

esse:

esse: imò se non esse literalem ministrum, qui tantùm sonitu vocis aures percussit, sed datam sibi efficaciam Spiritus, ne inutilis sit doctrina. Quo sensu etiam alibi Euangelium suum fuisse negat tantùm in sermone, sed in virtute. Affirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum accepisse. Denique pluribus locis non modò se cooperarium Dei facit, sed partes sibi assignat conferendæ salutis. Hæc certè omnia nunquam eò protulit vt vel tantillum sibi seorsum à Deo tribueret: sicuti breuiter alibi exponit, Labor noster non fuit inutilis in Domino secundum potentiam eius potenter in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro erga Circumcisionem, in me etiam efficax fuit apud Gentes. Cæterùm quàm nihil separatim ministris residuum faciat, ex aliis locis patet, Qui plantat nihil est, & qui rigat nihil est: sed Deus qui dat incrementum. Item, Plus omnibus laboraui: non ego, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Et certe retinere sententias illas oportet, vbi Deus sibi ascribens mentis illuminationem & renouationem cordis, sacrilegium esse admonet siquam vtriusque partem homo sibi arrogat. Interim si ministris, quos Deus præficit, se quisque docilem offerat, ex fructu cognoscat non frustra placuisse Deo hunc docendi modum, nec frustra etiam fidelibus iugum hoc modestæ impositum esse.

7 Enimvero de Ecclesia visibili, & quæ sub cognitionem nostram cadit, quale iudicium facere conueniat, ex superioribus iam liquere existimo. Diximus enim bifariam de Ecclesia sacras literas loqui. Interdum quum Ecclesiam nominant, eam intelligunt quæ re vera est coram Deo, in quam nulli recipiuntur nisi qui & adoptionis gratia filij Dei sunt, & Spiritus sanctificatione, vera Christi membra. Ac tunc quidem non tantùm sanctos qui in terra habitant comprehendit, sed electos omnes qui ab origine mundi fuerunt. Sæpe autem Ecclesiæ nomine vniuersam hominum multitudinem in orbe diffusam designat, quæ vnum se Deum & Christum colere profitetur: Baptismo initiatur in eius fidem: Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate testatur: consensionem habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem ministerium conseruat à Christo institutum. In hac autem plurimi sunt permixti hypocritæ, qui nihil Christi habent præter titulum & speciem: plurimi ambitiosi, auari, inuidi, maledici, aliqui impurius vitæ, qui ad tempus tolerantur: vel quia legitimo iudicio conuinci nequeunt, vel quia non semper ea viget disciplinæ seueritas quæ debebat. Quemadmodum ergo nobis inuisibilem, solius Dei oculis conspicuam Ecclesiam credere necesse est, ita hanc, quæ respectu hominum Ecclesia dicitur, obseruare eiusque communionem colere iubemur.

8 Proinde, quatenus eam agnoscere nostra intereat, Dominus certis notis & quasi symbolis nobis designant. Hæc quidem singularis est Dei ipsius prærogatiua, nosse qui sui sint, vt supra citauimus ex Paulo. Et certè ne hominum temeritas eò se proriperet prouisum est, ipso quotidie euentu admonente quàm longè sensum nostrum superent arcana illius iudicia. Nam & qui perdiuissimi videbantur, plenèque deplorati fuerant, eius bonitate in viam reuocantur: & qui præ aliis stare videbantur, sæpe corruunt. Itaque, secundum occultam Dei prædestinationem (vt inquit Augustinus) plurimè sunt foris oues, plurimi lupi intus. Nouit enim ac signatos habet qui nec eum nec se norunt. Ex his autem qui palam eius ferunt signum, ipsius vnius oculi vident qui & sine fictione tantum sint, & in finem vsque perseueraturi: quod demùm est salutis caput. Rerum tamen, quia aliquatenus expedire prouidebat vt sciremus qui nobis habendi pro ipsius filiis essent, hac in parte se captui nostro accommodauit. Et quoniam fidei certitudo necessaria non erat, quoddam charitatis

*Bifariam de Eccle
sia loqui Scriptu-
ras: dum & Inui-
sibilem, & Visibi-
lem proponunt.*

Homi in Ioan 45.

Ecclesia visibilis iudicium eius loco substituit: quo pro *Ecclesie* membris agnoscamus signa, *syncera verbi* qui & fidei confessione, & vitæ exemplo, & sacramentorum participatio *predicati, et Sacra* ne eundem nobiscum Deum ac Christum profitentur. Ipsius autem *mëtorũ administra* poris notitiam quò magis salutis nostræ necessitatem esse nouerat, eò *ctio: hic & sect. 9.* tioribus notis commendauit.

30. 11.

Matt. 18. 20

9 Hinc nascitur nobis & emergit conspicua oculis nostris Ecclesie facies. Vbi enim cunque Dei verbum syncerè prædicari atque audiri, vbi sacramenta ex Christi instituto administrari videmus, illic aliquam esse Dei Ecclesiam nullo modo ambigendum est: quando eius promissio fallere non potest, Vbicunque duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, tibi in medio eorum sum. Sed vt summam huius rei liquidò teneamus, his veluti gradibus progrediendum est: Ecclesiam vniuersalem, esse collectam ex quibuscunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum diffusa & dispersa, in vnã tamen diuinæ doctrinæ veritatè consentit, & eiusdem religionis vinculo colligata est. Sub hac ita comprehendendi singulas Ecclesias, quæ oppidatim & vicatim pro necessitatis humanæ ratione dispositæ sunt, vt vnaquæque nomen & auctoritatem Ecclesie, iure obtineat: singulos homines, qui pietatis professione inter Ecclesias eiusmodi censeantur, etiam si ab Ecclesia sint reuera extranei, ad ipsam tamen quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquam paulò diuersa est in prouatis hominibus atque in Ecclesiis æstimandis ratio. Vsu enim venire potest vt quos non omnino putabimus dignos esse piorum consortio, tractare tamen instar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter communem Ecclesie consensum, quo feruntur & tolerantur in Christi corpore. Tales suffragio nostro non approbamus esse Ecclesie membra: sed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. Ac de ipsa multitudine aliter sentiendum est: quæ si ministerium habet verbi, & honorat, si sacramentorum administrationem: Ecclesia proculdubio haberi & censei mereatur: quia sine fructu illa non esse certum est. Ita & Ecclesie vniuersali suam seruamus vnitatem, quam dissecare semper studuerunt diabolici spiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate distributi sunt, sua auctoritate fraudamus.

10 Symbola Ecclesie dignoscendæ, verbi prædicationem, sacramentorumque obseruationem posuimus. Nam hæc nusquam esse possunt quin fructificent, & Dei benedictione prosperentur. Non dico, vbicunque prædicatur verbum, illic fructum mox exoriri: sed nullibi recipi & statim habere sedem, nisi vt suam efficaciam proferat. Vt cunque, vbi reuerenter auditur Euangelij prædicatio, neque sacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Ecclesie apparet facies: cuius vel auctoritatem spernere, vel monita respicere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, nemini impune licet: multo minus ab ea deficere, ac eius abrupte vnitatem. Tanti enim Ecclesie suæ communionem facit Dominus, vt pro transfuga & desertore religionis habeat, quicumque se à qualibet Christiana societate, quæ modò verum verbi ac sacramentorum ministerium colat, contumaciter alienarit. Sic eius auctoritatem commendat, vt dum illa violatur, suam ipsius imminutam censeat. Neque enim parui momenti est, quòd vocatur columna & firmamentum veritatis, & domus Dei. Quibus verbis significat Paulus, ne interciderat veritas Dei in mûdo. Ecclesiam esse fidam eius custodem: quia eius ministerio & opera voluit Deus puram verbi sui prædicationem conseruari, & se nobis ostendere patrem familiã, dum nos spiritualibus alimentis pascit, & quæcunque ad salutem nostram faciunt procurat.

1. Tim. 3. 15

Ephes. 5. 27

Non vulgatis etiam laus, quòd electa segregatæque dicitur à Christo in sponsam.

sponsam, quæ esset sine ruga & macula, corpus & plenitudo eius. Vnde *Ephes. 1.23* sequitur, discessionem ab Ecclesia, Dei & Christi abnegationem esse: quò magis à tam scelerato dissidio cauendum est: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis est, molimur, digni sumus ad quos conterendos toto iræ suæ impetu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen potest, quàm sacrilega perfidia violare coniugium quod nobiscum vnigenitus Dei filius contrahere dignatus est.

11 Quare notas illas diligenter animis impressas teneamus, & pro Domini arbitrio æstimemus. Nihil est enim quod magis Satan molitur quàm istorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc ut notis istis abolicis & deletis, veram germanamq; tollat Ecclesiæ distinctionem: nunc ut iniecto earum cõtemptu, manifesta defectione nos ab Ecclesia abripiat. Eius arte factum est vt pura verbi prædicatio aliquot seculis euanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandum ministerium: quod tamen sic in Ecclesia Christus ordinauit, vt illo sublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quàm periculosa, imò quàm exitialis tentatio est, vbi vel in mentem venit discessionem facere ab ea congregatione in qua signa conspiciuntur, ac tessera quibus sufficienter Ecclesiam descriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda sit cautio. Nam ne sub Ecclesiæ titulo impostura nobis fiat, ad illam probationem, ceu ad Lydium lapidem, exigenda est omnis congregatio quæ Ecclesiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & sacramentis à Domino commendatum, non faller: securè illi honorem Ecclesiis debitum deferamus: rursus verò si absque verbo & sacramentis se venditat, à talibus præstigiis non minus religiosè cauendum, quàm in altera parte temeritas superbiæque fugienda.

12 Quòd dicimus purum verbi ministerium & purum in celebrandis sacramentis ritum, idoneum esse pignus & arrhabonem, vt tutò possimus societatem in qua vtrunque existerit, pro Ecclesia amplectari, vsq; eò valet, vt nusquam abiicienda sit quandiu in illis præstiterit, etiamsi multis alioqui vitis scateat. Quinetiam poterit vel in doctrinæ vel in sacramentorum administratione vitij quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius communione non debeat. Non enim vnus sunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita necessaria cognitu vt fixa esse & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis placita: qualia sunt, Vnum esse Deum: Christum Deum esse, ac Dei Filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere, & similia. Sunt alia, quæ inter Ecclesias controuersa, fidei tamen vnitatem non dirimant. Quæ enim ob hoc vnū Ecclesiæ dissideant, si altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciam asserendi, animas à corporibus demigrantes in cælum conuolare putet: altera nihil ausit definire de loco, cæterùm viuere tamen Domino certò statuat? Verba sunt Apostoli, Quicūque perfecti sumus, idem sentiamus: siquid aliter sapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit. Annon satis indicat, dissensionem de rebus istis non ita necessariis, dissidij materiam esse non debere inter Christianos? Primùm quidem vt per omnia consentiamus: sed quoniam nemo est qui non aliqua ignorantie nubecula obuolutus sit: aut nullam relinquamus Ecclesiam oportet, aut hallucinationem condonemus in his rebus, quæ & inuolata religionis summa & citra salutis iacturam ignorari possint. Hic autem patrocinari erroribus vel minutissimis nolim, vt blandiendo & conuiuendo censèa fouendos: sed dico, non temerè ob quaslibet dissensionulas deserendam nobis Ecclesiam, in qua duntaxat ea salua & illibata doctrina retineatur qua constat incolumitas pietatis, & sacramentorum vsus à Domino institutus custodiatur. Interim si nitimur emèdare quod displicet, facimus,

K j.

Satan vel abolere molitur Ecclesie notas, sinceram verbi administrationem, & Sacramentorum, vel earum contemptum iniicere.

Vbi sunt signa illa Ecclesiæ, ab ea nos societate discessionem facere non debere. Vitiū etiam aliquid obrepere posse in doctrina, vel Sacramentorum administratione, ppter quod non sit nobis abiicienda Ecclesie illius communio.

Philip. 3.15

1. Cor. 14. 30

id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid sedenti reuelatum fuerit, priortaceat. Vnde constat singulis Ecclesiæ membris demandatum publicæ ædificationis studium pro mēsurā gratiæ suæ, modò decenter & secundum ordinem: hoc est, ne vel Ecclesiæ communiōnē renuntiemus, vel in ea permanentes pacem & disciplinam rite compositam turbemus.

Ob vitæ imperfectionem, & morum corruptelā, quæ in quibusdā apparet, nō esse discedendū ab Ecclesiæ communiōne. Ideo etiam taxantur Anabaptistæ, & similes, hīc & sec. 14. 15. 16

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multò longiùs procedere indulgentia nostra debet, hīc enim valde lubricus est lapsus: neque vulgaribus machinamentis hīc Satan nobis insidiatur. Fuerunt enim semper qui falsa absolutæ sanctimoniæ persuasione imbuti, tanquā aërii quidam dæmones iam facti essent, omnium hominum consortium aspernantur, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum vesaniam accedebant) Donatistæ. Tales hodie sunt ex Anabaptistis nonnulli, qui supra alios volunt videri profecisse. Alij sunt qui inconsiderato magis iustitiæ zelo quàm insana illa superbia peccant. Dum enim apud eos quibus Euangeliū annuntiat, eius doctrinæ non respondere vitæ fructum vident, nullam illic esse Ecclesiā statim iudicant. Iustissima quidem est offensio, & cui plus satis occasiois hoc miserrimo seculo præbemus: nec excusare licet maledictam nostram ignauiam, quam Dominus impunitam nō sinet: vt iam grauius flagellis castigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam dissoluta flagitiorum licentia committimus vt propter nos vulnerentur imbecilles cōscientiæ. Sed in hoc vicissim peccant illi quos diximus, quòd offensionis suæ modum statuere nesciant. Nam vbi Dominus clementiam exigit, ommissa illa, toros se immoderatæ seueritati tradūt. Quia enim non putant esse Ecclesiā vbi non est solida vitæ puritas & integritas, scelerum odio à legitima Ecclesia discedunt, dum à factione improborum declinare se putant. Allegant, Ecclesiam Christi sanctam esse. Verum, vt simul intelligant esse ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Christi parabolam audiant, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, neque seliguntur donec in littore sint expositi. Audiant agri esse similem, qui bona fruge constitus, zizaniis, inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in ateam aduecta fuerit messis. Audiant denique aream esse, in qua sic collectum est triticum vt sub palea delitescat, donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd si hoc malo ad diem vsque iudicij laboraturam Ecclesiam pronuntiat Dominus, vt improborum permixtione oneretur: frustra nullo n̄uo inspersam querunt.

Matt. 13. 47

Ibid. 24

Matt. 3. 12

14 Sed enim rem intolerabilem esse clamant, quòd vitiorum pestis ita passim grassatur. Quid si Apostoli sententia hīc quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi errauerant, sed totum propè corpus labe occupat: non vna erat peccati species, sed plurimæ: neque leuia erant errata, sed horrenda quædam flagitia: non sola erat morum corruptio, sed doctrinæ. Quid hīc sanctus Apostolus, hoc est, cœlestis Spiritus organum, cuius testimonio stat & cadit Ecclesia? an diuisionem ab illis querit? an eos à Christi regno abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit? Non modò nihil horum agi: sed Ecclesiam Christi sanctorumque societatem & agnoscit & prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, vbi feruent contentiones, sectæ, æmulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum habendi cupiditate: vbi palàm approbatur scelus quod Gentibus ipsis foret execrabile: vbi petulanter proscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: vbi quidam morruorum resurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corrui Euangelium: vbi Dei gratiæ ambitioni non charitati seruiunt: vbi permulta indecent

1. Cor. 1. 11, & 3. 3.

& 5. 1, & 6. 7, &

9. 1, & 15. 12

ter & inordinatè geruntur: & ideo manet quòd ministerium verbi & sacramentorum illic non repudiatur: quis audeat Ecclesiæ titulum eripere iis quibus decima pars istorum criminum impingi nequeat? Qui tanta morositate scuiunt in præsentis Ecclesiæ, quid quæso Galatis fecissent tantum non Euangelij desertoribus: apud quos tamen idem Apostolus Ecclesiæ reperiebat?

In principio epist.

15 Obiciunt etiam quòd Paulus grauius Corinthios obiurgat, quia flagitiosum hominem in suo contubernio ferant: deinde generalè sententiam ponit, qua nefas esse pronuntiat cum homine probrosæ vitæ vel panem comedere. Hic exclamant, Si vulgarem panem comedere nõ licet, panem Domini comedere qui liceat? Fateor certè magnum probrum esse, si inter filios Dei locum habeant porci & canes: multò etiam maius si illis prostituatur sacrosanctum Christi corpus. Neque verò, si bene moratæ erunt Ecclesiæ sceleratos in sinu suo ferent: nec ad sacrum illud epulum dignos simul ac indignos promiscuè admittent. Verùm quia non ita sedulò semper aduigilant pastores, interdum etiam indulgentiores sunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam quã velent seueritatem exercere possint: sic vt non semper submoueantur etiã palàm mali à sanctorum contubernio. Hoc vitium esse fateor: neque extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verùm etiam si Ecclesiæ in officio cesser, non ideo protinus vniuscuiusque priuati erit iudicium separationis sibi sumere. Non equidem nego quin pij hominis sit ab omni priuata improborum consuetudine se subducere, nulla se voluntaria cum ipsis necessitudine implicare: sed aliud est malorum fugere contubernium: aliud, ipsorum odio, Ecclesiæ communionem renuntiare. * Quòd autem sacrilegium esse putant participare cum illis panem Domini, in eo rigidiores multo sunt quàm Paulus. Nam quum ad sanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnusquisque totam Ecclesiam: sed vt singuli se probent. Si cum indigno communicare nefas esset, iuberet certè Paulus nos circumspicere annon aliquis in multitudine esset cuius immunditia pollueremur: nunc quum probationem sui ipsorum solùm à singulis requirit, ostendit minimè nobis obesse si qui indigni se nobiscu ingerant. Nec aliò spectat quod postea subiicit, Qui indignè manducat, iudicium sibi manducat & bibit. Non dicit aliis, sed sibi. Et meritò: neque enim in singulorum arbitrio si um esse debet qui recipiendi & qui repellendi sint. Totius Ecclesiæ hæc cognitio est, quæ exerceri sine legitimo ordine non potest, vt fusius postea dicetur. Iniquum ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab accessu nec potest ne debet.

* Vide Caluini libellum de Cæna Domini: item, Instructionem aduersus Anabaptistas. 1. Cor. II, 28

Ibid. 29

16 Quanquam autem ex inconsiderato iustitiæ zelo hæc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamen reperiemus, nimiam morositatem ex superbia magis & fastu falsaque sanctitatis opinione, quàm ex vera sanctitate veròque eius studio nasci. Itaque qui ad faciendam ab Ecclesia defectionem sunt aliis audaciores, & quasi antesignani, vt plurimum nihil aliud cause habent nisi vt omnium cõtempriu ostentent se alios esse meliores. Bene ergo & prudèter Augustinus, Quum pia (inquit) ratio & modus Ecclesiæ sticæ disciplinæ vnitatem Spiritus in vinculo pacis maximè debeat inueniri: quod Apostolus sufferendo inuicem præcipit custodiri, & quo non custodito, medicinæ vindicta non tantum superflua, sed etiam perniciofa, & propterea iam nec medicina esse conuincitur: illi filij mali, qui non odio iniquitatum alienarum, sed studio cõtentionum suarum infirmas plebes, iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant, superbia tumidi, perericacia vesani

Lib. 3. cõtra Parm. cap. 1.

calumniis infidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere ostenduntur, vmbra rigidæ seueritatis obtundunt: & quæ in Scripturis sanctis, salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitates, ad corrigenda fraterna vitia, moderatori curarione fieri præcepta sunt, ad sacri-
Eiusdem lib. cap. 2 legium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Pijs autem & placidis hominibus hoc consilium dat, vt misericorditer corripiant quod possunt: quod non possunt, patienter ferant, & cum dilectione gemant atque lugeant: donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in melle eradicet zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire se pij omnes studeant, ne, dum strenui & animosi iustitiæ vindices sibi videntur, à regno cælorum (quod est vnicum iustitiæ regnum) descendant. Nam quia in hac externa societate, Ecclesiæ suæ cõmunionem Deus coli voluit: qui odio improborum tesseram eius societatis frangit, viam ingreditur qua procliuis est à sanctorum cõmunionem lapsus. Cogitent, in magna multitudi-
 ne complures esse verè sanctos & innocentes coram oculis Domini, qui aspectum suum fugiant. Cogitent, & ex iis qui morbidi videntur, multos esse qui in vitiis suis nequaquam sibi placent aut blandiuntur, sed ferio timore Domini identidem expergefati, ad integritatem maiorem aspirant. Cogitent non ferendum esse de homine iudicium ab vno facto: quando sanctissimi interdum grauissimo casu excidunt. Cogitent plus subesse ad colligendam Ecclesiam momenti, tum verbi ministerio, tum sacrorum mysteriorum participationi, quàm vt quorundam impiorum culpa, vis illa tota euanescere queat. Postremò reputent, in censenda Ecclesia pluris esse diuinum quàm humanum iudicium.

Ephes. 5. 25

Ita sanctam esse Ecclesiam, vt multis semper vitijs laboraret, nec tamen desinat esse Ecclesia, Scriptura testimonijs, & seculorum omnia experientia ostenditur hic &

Joel. 3. 17

Isa. 35. 8

17 Quod etiam obtundunt non abs re sanctam vocari Ecclesiam, perpendere conuenit qua excellat sanctitate: ne, si Ecclesiam nolimus admittere nisi numeris omnibus absolutam, nullam relinquamus. Verum quidem est quod ait Paulus, Christum seipsum tradidisse pro Ecclesia, vt illam sanctificaret: mundasse lauacto aquæ in verbo vitæ, vt sibi exhiberet gloriosam sponsam, non habentem maculam aut rugam, &c. Nihilominus & istud minus verum est, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculisque abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatem. Sic ergo sancta est Ecclesia vt quotidie proficiat, nondum perfecta sit: quotidie procedat, nondum peruenerit ad sanctitatis metam: quemadmodum alibi quoque fusiùs explicabitur. Quod ergo sanctam fore Ierusalem vaticinantur Propheta, per quã alieni non sint transituri: sacrosanctum templum, quò impuri non sint ingressuri: non accipiamus perinde ac si nullus in Ecclesiæ membris natus resideret: sed quia toto studio ad sanctimoniam & solidam puritatem adspirant, mundities illis quam nondum plenè consequuti sunt, Dei benignitate tribuitur. Et quanquã rara sæpius indicia eiusmodi sanctificationis extant inter homines, statuendum tamen est, nullum fuisse ab orbe cõdito tempus quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad consummationem vsque seculi, quo non sit habiturus. Nam etsi statim à principio vniuersum genus hominum à de peccato corruptum ac vitiatum est: ex hac tamen ceu polluta massa semper vasa aliqua in honorem sanctificat, ne vlla sit ætas quæ non suam misericordiam experiatur. Quod certis promissionibus testitum fecit, quales sunt istæ, Ordinaui testamentum electis meis: iuravi Dauid seruo meo. Vsque in æternum propagabo semen tuum: in generatione & generatione ædificabo sedem tuam. Item, Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi: hæc requies mea in seculum seculi. &c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat solem in lumen diei, lunam & stellas in lumen noctis. Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet.

Ephes. 9. 4

1. Pet. 2. 11

2. Cor. 3. 13

18 Huius rei Christus ipse, Apostoli, & ferè omnes Prophetæ exemplum nobis præbuerunt. Horrendæ sunt illæ descriptiones, quibus Iesaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alij Ecclesiæ Hierosolymitanæ morbos *I/2.1.10* deplorant In plebe, in magistratu, in sacerdotibus omnia vsque adeo corrupta erant, vt non dubitet Iesaias æquare Hierosolymam Sodonæ & Gomorthæ. Religio partim contempta, partim contaminata: in moribus passim referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes & similia scelera. Neque tamen propterea aut novas sibi Ecclesias erigebant, aut noua altaria extruebant Prophetæ, in quibus separata sacrificia haberent: sed qualescunque essent homines, quia tamen reputabant Dominum apud eos verbum suum deposuisse, & ceremonias instituisse quibus illic colebatur, in medio impiorum cœlu puras manus ad illum extendebant. Cerrè si putassent aliquid inde contagionis se contrahere, centies potius mortui fuissent quàm passi fuissent illuc se pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus discessionem facerent, quàm seruandæ vnitatis studium. Quòd si religio sanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima scelera nõ vnus aut alterius hominis, sed propemodum totius populi, se ab Ecclesia alienare: nimium nobis arrogamus, si protinus audemus ab Ecclesiæ communione deficere, vbi nõ omnium mores vel nostro iudicio vel Christianæ etiam professioni satisfaciunt.

19 Iam Christi & Apostolorum seculum quale fuit? Neq; tamen impedire potuit desperata illa Pharisæorum impietas, & quæ tunc passim regnabat dissoluta viuendi licentia, quin iisdem sacris cum populo vterentur, & in vnum cum reliquis templum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, nisi quia sciebant malorum societate minimè pollui qui pura conscientia iisdem sacris communicarent? Siquem parum mouent Prophetæ & Apostoli, ille saltem Christi authoritati acquiescat. Bene ergo Cyprianus, Etsi videntur (inquit) in Ecclesia z zania, aut vasa *Lib. 3. Epist. 3:* impura, non est tamen cur ipsi de Ecclesia recedamus: nobis modo laborandum vt frumentum esse possimus: nobis danda opera & quantum licet innuendum vt vas aureum vel argenteum simus. Cæterum fictilia vasa confringere, solius Domini est, cui & virga ferrea data est: nec quisquam sibi quod proprium est soli Filio, vendicet, vt ad aream ventilandam & purgandam paleam sufficiat, zizaniæque omnia humano iudicio segreganda. Superba est ista obstinatio, & sacrilega præsumptio, quam sibi furor prauus assumit, &c. Fixum igitur vtrunque istorum maneat, nihil excusationis eum habere qui externam Ecclesiæ communionem sponte deserit, vbi Dei verbum prædicatur, & sacramenta administrantur: deinde nihil ob stare vel paucorum vel multorum vitia quominus illic rite ceremoniis à Deo institutis fidem nostram profiteamur: quia nec alterius siue pastoris siue priuati indignitate læditur pia conscientia, nec minus pura sunt ac salutaria mysteria homini sancto & recto, quia simul ab impuris atrectentur.

20 Ultra etiam progreditur eorum morositas & fastus: quia Ecclesiam non agnoscunt nisi minimis quibusque nauis puram, imò probis doctoribus succensent: quia fideles ad profectum hortando, tota vita sub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci. Fateor quidem in vrgenda perfectione non lentè vel frigide laborandum, ac multo minus cessandum esse: sed ** Expositio illi par* eius fiducia, dum adhuc in cursu sumus, imbuere animos, diabolicum est *tis confessionis fidei.* se commentum dico. Itaque ** in simbolo Ecclesie peccatorum remissio* *Credo remissionem* appositè subnectitur: hanc enim non consequuntur nisi soli illius ciues *peccatorum: hic* ac domestici, quemadmodum legitur apud Prophetam Præcedere ergo *sect 21.* *debet ædificatio cœlestis Ierusalem, in qua deinde indulgentia hæc Dei* *I/2. 33. 24.*

locum habeat, vt quicumque ad eam conuenerint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari primùm oportere, non quòd Ecclesia sine peccatorum remissione vlla esse queat: sed quia misericordiam suam Dominus non promisit nisi in sanctorum communione. Est ergo primus nobis in Ecclesiam ac regnum Dei ingressus, peccatorum remissio: sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur, In illa die percutiam vobis fœdus cum bestia agri, cum volucre cœli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum conteram de terra, & dormire faciã homines absque terrore. Desponsabo vos mihi in sempiternum. Desponsabo (inquam) in iustitia, in iudicio, in misericordia & miserationibus. Videmus qualiter per suam misericordiã nos sibi Dominus reconciliat. Sic & alibi, dum prædicit recolligendum populũ, quem in ira dissipauerat, Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccauerunt mihi. Quare in Ecclesiæ societatem ablutionis signo initiatur: quò doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum nisi primùm eius bonitate sordes nostræ abstergantur.

Osee 2.18

21 Neque verò per peccatorum remissionem nos in Ecclesiam modo semel recipit & cooprat Dominus, sed per eandem nos in ipsa conseruat ac tuetur. Quorsum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vsui futura esset? Irritam autem & delusoriam fore Domini misericordiam, si semel duntaxat obtingeret, vnusquisque piorum sibi testis est: quia nemo non sibi conscius est per totam vitam multarum infirmitatum, quæ Dei misericordia indigent. Et sanè non frustra suis domesticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec frustra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circumferimus, nisi assidua in remittendis delictis Domini gratia sustentemur, momentum vnum in Ecclesia vix peristemus. Vocauit autem suos Dominus in æternam salutem: suis ergo illi peccatis veniam semper paratam esse cogitare debent. Quare certò statuendum, diuina liberalitate, intercedente Christi merito, per Spiritus sanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam esse ac quotidie fieri, qui in Ecclesiæ corpus asciti & inserti sumus.

Matth. 16.19,

18.18

Iohan. 20.23

Clauis Ecclesiæ datur esse ad remittenda peccata, non tantum illi qui nunc conuertuntur ad Christum, sed fidelibus toto vitæ tempore.

2. Cor. 5.20

Act. 20.20

22 Ad hoc bonum nobis impartendum clauis Ecclesiæ datae sunt. Non enim quum Apostolis mandatum dedit Christus, & potestatem contulit remittendi peccata, hoc tantum voluit vt eos soluerent à peccatis qui ab impietate ad Christi fidem conuerterentur: sed magis vt hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quum scribit legationem reconciliationis depositam esse apud Ecclesiæ ministros, quò subinde populum nomine Christi exhortentur ad se reconciliandum Deo. Ergo in sanctorum communione, ipsius Ecclesiæ ministerio nobis assidue remittuntur peccata, quum Presbyteri vel Episcopi, quibus hoc munus commissum est, pias conscientias Euangelicis promissionibus in spe veniæ & remissionis confirmant: idque tam publicè quàm priuatim, prout necessitas postulat. Sunt enim permulti, qui pro sua infirmitate, singulari pacificatione indigent. Et Paulus non tantum pro communi concione, sed etiam per domos testificatum se refert fidem in Christum, & vnumquenque sigillatim admonuisse de salutis doctrina. Tria igitur hinc nobis obseruanda sunt: Primùm quantalibet sanctitate polleant filij Dei, hac tamen conditione semper esse, quandiu in mortali corpore habitant, vt sine peccatorum remissione consistere nequeant coram Deo. Deinde, hoc beneficium sic esse Ecclesiæ proprium, vt non aliter eo fruamur quàm si permanemus in illius communione. Tertio, per Ecclesiæ ministros & pastores nobis dispensari, vel Euangelij prædicatione, vel Sacramentorum administratione: atque hac in parte

te maxime emineret clauium potestatem quam Dominus fidelium societati contulit. Proinde vnusquisque nostrum hoc officij sui esse cogitet, non alibi quaerere remissionem peccatorum, quam vbi Dominus eam posuit. De publica reconciliatione, quæ ad disciplinam spectat, suo loco dicitur.

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi spiritus hanc vnicam salutis anchoram eripere Ecclesiæ conantur: aduersus tam pestilentem opinionem fortius roboranda sunt conscientia. Nouariani olim isto dogmate Ecclesiæ exagitarunt: sed Nouarianis non multum dissimile nostrum quoque seculum habet quosdam ex Anabaptistis, qui ad eadem deliramenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptismo in puram & Angelicam vitam, quæ nullis carnis sordibus vitietur. Quod si post Baptisma quis delinquat, nihil præter inexorabile Dei iudicium illi relinquunt. Breuiter, peccatori post acceptam gratiam lapsus spem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoscunt peccatorum remissionem nisi qua primum regeneramur. Etsi autem mendacium nullum à Scriptura clarius refutatur: quia tamen reperiunt isti quibus imponant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit sectatores) breuiter ostendamus quantopere in suam aliorumque perniciem insaniant. In Principio, quum Domini iussu quotidie sancti repetant hanc precem, Remitte nobis debita nostra, se nimirum debitores confitentur. Neque frustra petunt: quia Dominus non aliud vbiq; petendum præscripsit quàm quod ipse daturus esset. Imò quum totam orationem exauditum iri à Patre sit testatus, hanc tamen absolutionem peculiari etiam num) promissione obsignauit. Quid vltra volumus? peccatorum confessionem à sanctis, & eam quidem assiduam, tota vita requirit Dominus, & veniã pollicetur. Quæ audacia est aut à peccato illos eximere: aut, si impegerint, à gratia prorsus excludere? Iam quibus vult nos condonare septuagesies septies? annon fratribus? Quorsum præcepit nisi vt suam clementiam imitemur? Condonat igitur non semel aut bis: sed quoties delictorum agnitione consternati, ad eum suspirant.

24 Atque (vt ab ipsis penè incunabulis Ecclesiæ ordiamur) Patriarchæ circuncisi erant, in fœderis participationem alleci, edocti haud dubiè patris diligentia iustitiam & integritatem, quum in fratricidium conspirarunt: scelus erat vel perditissimis latronibus abominandũ. Tandem mansueti Iudæ monitionibus, vendiderunt: hæc quoque intolerabilis fuit immanitas Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio damnata, in Sichimitas seuerunt. Ruben cubile paternum spurcissima libidine cõtaminauit. Iudas dum scortationi vult indulgere præter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tantũ abest quin expungantur è populo electo, vt potius in capita erigantur. Quid porro Dauid? quum præses esset iustitiæ, quanto cum flagitio, per innocentis sanguinis effusionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat, ac inter regeneratos insignibus elogiis Domini ornatus: quod tamen vel inter Gentes horrible est flagitium perpetravit: & veniam tamen est consequutus. Et (ne singularibus exemplis inmoremur) quot in Lege & Prophetis erga Israelitas extant diuinæ misericordiæ promissiones, toties cõprobarur Dominus se placabile exhibere populi sui offensis. Quid enim Moses promittit fore vbi populus in apostasiam prolapsus redierit ad Dominum? Reducet te Deus è captiuitate, & miserebitur tui, & congregabit te ex populis ad quos fueris dispersus. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde ego te recolligam.

25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nunquam finienda esset: pleni enim sunt Prophets eiusmodi promissionibus, quæ populo infinitis

sceleribus cooperto misericordiam tamen offerant. Quod grauius est flagitium rebellionē? diuortium enim inter Deum & Ecclesiam vocatur: at hoc Dei bonitate superatur. Quis est vir (inquit per Ieremiam) cuius si uxor corpus suum adulteris prostituerit, cum ea redire in gratiam sustineat? Tuis autem scortationibus omnes viæ pollutæ sunt Iuda, repleta fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuertere tamen ad me, & ego te suscipiā. Reuertere auersatrix, non auertam à te faciem meam: quia sanctus sum, & non irascor in perpetuum. Et sanè non alius esse affectus eius potest, qui affirmat se nolle mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur, & uiuat. Ideo quum templum Solomon dedicaret, in hunc quoque usum destinabat, ut orationes pro impetranda peccatorum uenia factæ inde exaudirentur. Si peccauerint, dicebat, tibi filij tui (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, & egerint pœnitentiam in corde suo, & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua dicentes, Peccauius, iniquè egimus: & orauerint versus terram quam dististi patribus eorum, & versus templum hoc sanctum: exaudies in cœlo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum quibus præuaricati sunt in te. Nec frustra in Lege, quotidiana pro peccatis sacrificia Dominus ordinauit: nisi enim assiduis peccatorum morbis populū suum laborare Dominus præuidisset, nunquam illi constituisset hæc remedia.

26 An aduentu Christi, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptum est fidelibus beneficium, ne pro delictorum uenia audeant supplicare? ne, si Dominum offenderint, ullam misericordiam consequantur? Quid hoc erit aliud quàm Christum dicere in suorum perniciem uenisse, non salutem, si quæ in veteri Testamento assiduè sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis condonandis, nunc è medio sublata dicitur? Quòd si Scripturis fidem habemus disertè clamantibus, in Christo demum gratiam & humanitatem Domini ad plenum apparuisse, effusam misericordiz opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam: ne dubitemus quin multò benignior nobis clementia cœlestis Patris exuberet potius quàm abscissa aut decurtata fuerit. Neque uerò desunt illius documenta. Petrus, qui audierat abnegatum iri coram Angelis Dei qui apud homines nomen Christi non esset confessus, ter uana nocte, nec sine execratione, abnegauit: non tamen à uenia depellitur. Qui inordinatè uiuebant apud Theffalonicenses, sic castigantur ut inuidentur ad pœnitentiam. Ne ipsi quidem Simoni mago desperatio iniicitur, quin potius iubetur bene sperare, quum ad preces confugere suadet illi Petrus.

27 Quid quòd totas interdum Ecclesias grauißima peccata occupant à quibus tamen eas Paulus clementer potius extricauit quàm earū capita deuoueret? Galatarum defectio non mediocriter erat delictum: Corinthiæcò minùs illis erant excusabiles, quæ pluribus neque leuioribus flagitiis abundabant: neutri tamen à misericordia Domini excluduntur. Imò illi ipsi qui præ aliis immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim inuitantur ad pœnitentiā. Manet enim æternūque manebit inuiolabile pactum Domini, quod solenniter cum Christo uero Solomone, eiusque membris fanciuit his uerbis, Si dereliquerint filij eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si iustitias meas profanarint, mandata mea non custodierint, uisitato in uirga iniquitates eorum, in uerberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Deniq; ipsa symboli dispositione admonemur perpetuam residere in Ecclesia Christi delictorum gratiam: quòd Ecclesia uelut constituta, remissio peccatorum adhuc subiungitur.

28 Quidam aliquantò prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ perspicuitate Nouæ dogma refutari, non quodlibet delictum irremissibile faciunt, sed voluntariam Legis transgressionem, in quam sciens quis ac volens impeggerit. Porro sic loquentes peccatum nullum venia dignatur, nisi sicubi aberratum ignorantia fuerit. Verùm quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium voluntariis peccatis, alia pro ignorantibus redimendis mandarit offerri sacrificia: quãtã est improbitatis voluntario peccato nullum concedere piaculũ? Dico nihil esse apertius quàm vnicum Christi sacrificium valere ad remittenda sanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hostiis, veluti signaculis, id testatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset, quem tanto peccato constat fuisse in Lege eruditum? An nesciebat Dauid quantum foret adulterij & homicidij crimen, qui quotidie ipsum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita male profecerant Corinthij, vt lasciuiam, impuritatem, scortationem, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti esset magistrum eurare? Ergo Dei misericordiam tam benignè se exerenti viam nostra malignitate ne præcludamus.

29 Equidem nõ me latet veteres scriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos esse quæ ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata: pœnitentiam verò solennem, quæ pro grauioribus flagitiis tum exigebatur, illis visam esse non magis iterandam quàm Baptismum, quæ sententia non ita est accipienda quasi aut præcipitare in desperationem voluerint qui à prima pœnitentia iterum recidissent, aut illa errata eleuare, perinde atq; coram Deo exilia. Sciebant enim infidelitate sæpius titubare sanctos, iuramenta superuacua illis interdum excidere, in iram nõnunquam efferuere, imò prorumpere ad manifesta vsq; conuitia, aliis præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abominatur: sed ita vocabant, vt distinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Ecclesiæ cognitionem veniebant. Quòd autem a deò difficulter ignoscebant iis qui dignum aliquid animaduersione Ecclesiastica perpetrarant, nõ ideo fiebat quòd difficilem illis apud Dominum veniam putaret: sed hac seueritate volebant alios deterrete ne temere proruerent in flagitia, quorum merito ab Ecclesiæ communione alienarentur. Quamquam verbum Domini, quod hinc pro vnica regula nobis esse debet, maiorem certe moderationem præscribit. Siquidem eousque intendendum docet disciplinæ rigorem, ne absorbeat à tristitia is cui præcipuè consultum oportet: vt fufius supra disseruimus.

Refutantur & qui voluntaria legis transgressionem faciunt delictum irremissibile.

Leuit. 4.

Quo sensu veteres scriptores existimant solennem pœnitentiam, quæ pro grauioribus peccatis tum exigebatur, non magis iterandam, quàm Baptismum Vide lib 3. c. 4. sect. 20, 11. 14. de publica peccatorum confessione, & pœnitentiæ testificatione.

2. Cor. 2.

Comparatis falsæ Ecclesiæ cum verâ.

CAP. II.

QUANTI apud nos valere verbi & sacramentorum ministerium, & quousque procedere eius reuerentia debeat, vt sit nobis perpetua tessera dignoscendæ Ecclesiæ, explicatum est: nempe vbiq; integrum extat & illibatum, nullis morum vitiis aut moribus impediti quominus Ecclesiæ nomen sustineat. Deinde, illud ipsum leuiusculis erroribus non vitiari quominus legitimum æstimeretur. Porro errores quibus talis debeat venia eos esse indicatum est, quibus præcipua religionis doctrina non lædatur, quibus non opprimantur quæ inter fideles omnes conuenire debent religionis capita: in sacramentis verò, qui legitimam authoris institutionem non aboleant nec labefactent. Atqui si simul ac in arcem religionis mendacium irrupit, summa necessariz doctrinæ inuersa est, sacramentorum vsus corrumpitur: certè Ecclesiæ interitus consequitur, perinde atque de vita hominis actum est, iugulo transfixo,

Breuis àtaxe & datus eis eorum quæ dicta sunt capite superiori.

** Vbi regnum occipit mendacium & falsitas, illic nõ esse Ecclesiam, quod ostenditur reperiri sub Papisimo: hinc & sect. 2. & 4.*

Ephes. 2. 20. vel præcordiis lethaliter sauciatis. Atq; id ex Pauli verbis liquido euincitur, quum docet Ecclesiam fundatam esse super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, ipso Christo summo angulari lapide. Si Ecclesiæ fundamentum est Prophetarum & Apostolorum doctrina, quæ salutem suam in vno Christo reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo amplius ædificium constabit? Corruat ergo Ecclesia necesse est vbi intercidit illa religionis summa quæ sola sustinere eam potest. Deinde si vera Ecclesia columna est ac firmamentum veritatis, certum est non esse Ecclesiam vbi regnum occupauit mendacium & falsitas.

1 Tim. 3. 15.

2 In eum modum quum res habeat sub Papismo, intelligere licet quid Ecclesiæ illic supersit. Pro verbi ministerio peruersa & mendaciis confata illic regnat gubernatio, quæ purâ lucem partim extinguit, partim suffocat. In locum Cœnæ Domini, fœdissimum sacrilegium subiit: cultus Dei varia & non ferenda superstitionum congerie deformatus: doctrina (citra quæ Christianismus non constat) tota sepulta & explosa: publici conuentus, idololatriæ & impietatis scholæ. Quare nullum est periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione desciscendo, ab Ecclesia Christi diuellamur. Ecclesiæ communio non ea lege instituta est vt vinculum sit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei aliisque malorum generibus irretiamur: sed potius quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnificè illi quidem suam nobis Ecclesiam commendant, nequa alia in mundo esse videatur: postea, quasi re confecta, * omnes schismaticos esse constituunt qui ab eius quam pingunt Ecclesiæ obedientia subducere se: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram se Ecclesiam habere conseruant? * Allegant ex vetustis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hispania fuerit. A sanctis illis viris qui sana doctrina fundarunt excitaruntque Ecclesias, doctrinamque ipsam & Ecclesiæ ædificationem suo sanguine stabilierunt, se originem ducere. Ecclesiam verò sic & spiritualibus donis, & Martyrum sanguine apud se consecratam, perpetua Episcoporum successione conseruatam fuisse ne intercidet. Com-

* Vide sect. 5.

memorant* quanti hanc successione fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Augustinus, & alij. Quam friuola sint ista & planè ludicra, faciã vt nullo negotio intelligant ij qui mecum ea paululum expendere volent. Equidè eos quoque hortarer vt hic animù seriò aduerterent, siquid docendo proficere me apud eos posse confiderem, sed quãdo illis, ommissa veritatis ratione, hoc vnum propositum est quacunque possunt viam suam agere, pauca tãtùm dicã quibus se: boni viri & veri studiosi ab eorum captionibus expedire queant. Primum ab illis queritur cur non Africam citent, & Egyptum, & totam Asiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus desit sacra hæc Episcoporum successio, cuius beneficio se Ecclesias retinuisse gloriantur. Eò igitur recidunt, se ideo veram habere Ecclesiam, quia ex quo esse cœpit, non fuerit Episcopis destituta: perpetua enim serie alios aliis successisse. Sed quid si Græciam illis regeram? Quæro igitur iterum ab ipsis cur apud Græcos petiisse Ecclesiam dicãt, apud quos nunquam interrupta fuit illa Episcoporum successio, vnica eorum opinione, Ecclesiæ custos & conseruatix. Græcos faciunt schismaticos. quo iure? quia à sede Apostolica desciscendo, priuilegium perdididerunt. Quid? annon multò magis perdere meretur qui à Christo ipso deficiunt? Sequitur ergo euandidum esse prætextum successionis, nisi Christi veritatem, quàm à patribus per manum acceperint, saluam & incorruptam posterius retineant, ac in ea permaneant.

3 Ergo non aliud hodie prætendunt Romanenses, quàm Iudæos olim obtendisse apparet, quum cæcitatibus, impietatis, idololatriæ à Prophetis

* Quid sentiendum de continua Episcoporum aliorum post alios successione, qua gloriantur Papiste hic & sec. 3, 4
* De hoc vide sect. 3. in fin.

Comparatur falsa gloriatio Ecclesiæ Romanæ, cū simili iactantia impiorum sacerdotum & prophætorum aduersus Prophetas, & Apost.

phætis

phetis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, sacerdotia gloriose iactabant, quibus rebus Ecclesiam, magno, vt sibi videbatur, argumento metiebantur: ita pro Ecclesia externæ quædam larvæ ab his opponuntur, quæ longè sæpè absunt ab Ecclesia, & citra quas Ecclesia optime constare potest. Quare neque alio argumento refutandi nobis sunt, quàm quo aduersus stultam illam Iudæorum confidentiam pugnabat Ieremias: nempe ne gloriantur in verbis mendacibus dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. *Iere. 7. 4.* Quando nihil Dominus vsquam suum agnoscit nisi vbi verbum suum auditur, ac religiose obseruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in sanctuario sederet, eamque sedem sibi statam fore pollicitus esset ipsis: vbi cultû eius prauis superstitionibus corrumpunt sacerdotes, aliò transmigrat, & locum sine vlla sanctitate relinquit. Si templû illud quod videbatur perpetuè Dei habitationi consecratum derelinqui à Deo ac profanescere potuit, non est quòd nobis isti fingant Deum ita personis aut locis alligatum, & affixum externis obseruationibus, vt manere apud eos oporteat, qui titulum modò & speciem Ecclesiæ habent. Atque hæc est contentio quam habet Paulus in Epistola ad Romanos, à nono capite vsque ad duodecesimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conscientias, quòd quum viderentur esse populus Dei, Euangelij doctrinam non modo respuebant, sed etiam persequebantur. Postquam ergo doctrinam exposuit, hanc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos veritatis hostes esse Ecclesiam: vt cunq; eis nihil deesset quod posset ad externam Ecclesiæ formam aliàs desiderari. Ideòque negat quia Christum non amplecterentur. Aliquanto etiam expressius in epistola ad Galatas. vbi Ismaelem cum Isaac comparando, multos dicit in Ecclesia tenere locum ad quos non pertinet hæreditas: quia progeniti non sunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ierosolymæ descendit: quia sicuti in monte Sinai Lex est lata, Euangelium verò ex Ierusalé prodit: sic multi seruiliter nati & educati, filios Dei & Ecclesiæ se esse non dubitanter iactant: imò superbè despiciunt genuinos Dei filios, quum sint ipsi degeneres. Nos quoque ex opposito, dum audimus semel è cœlo pronuntiatum esse, Et ecce ancillam & filium eius, hoc in inuiolabili decreto freti fortiter spernamus insipidas eorum iactantias. Nam si externa professione superbiunt, Ismael quoque circumcisis erat: si antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicati. Si causa queritur, eam Paulus alligat, non censeri inter filios nisi qui geniti sunt ex puro & legitimo doctrinæ semine. Secundum hanc rationem negat se Deus impiis sacerdotibus obstrictum esse quia pepigerit cum patre eorum Leui ipsum sibi Angelum vel interpretem fore: imò in eos retorquet falsam eorum gloriationem, qua solebant iusurgere cõtra Prophetas: quòd scilicet dignitas sacerdotij in singulari pretio habenda foret. Hoc ipse libenter admittit, & hac conditione cum ipsis disceptat, quia pactum seruare paratus sit, dum autem ipsi mutuò non respondent, repudiari merentur. * En quid valeat successio, nisi imitatio etiam coniuncta sit atque æquabilis tenor: nempe vt posteri, simulac cõiuncti fuerint descendisse à sua origine, omni honore priuentur. Nisi forte quia Caiphas multis piis Sacerdotibus successit (imò ab Aarone vsque ad illum continua fuit series) idèd sceleratus ille cõtus Ecclesiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperiis hoc ferri posset, vt verus Reipublicæ status dicatur tyrannis Caligulæ, Neronis, Heliogabali, & similium, quia Brutis, Scipionibus, & Camillis successerint. Præsertim verò in Ecclesiæ regimine nihil magis friuolû, quàm ommissa doctrina successionem in ipsis personis locare. Nec verò quicquam minus sanctis doctoribus, quos factò

*Iere. 7. 4.**Ezec. 10. 4.**Gala. 4. 20**Gene. 21. 10.**Rom 9. 6.**Malac. 2.*

*Non esse magni momenti successionē e-
tiam terrenis impe-
riis, necdum in Ecce-
sia, vbi à virtute
priorū degenerant:
posteriora.*

nobis obtrudunt, propositum fuit, quàm præcisè quasi hæreditario iurè probare, esse Ecclesias vbicunque Episcopi alij aliis subrogati fuerant. Sed quum extra controuersiam esset, nihil à principio vsque ad illam gratiam mutatum fuisse in doctrina, sumebant quod omnibus nouis erroribus conficiendis sufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipsis vsque Apostolis constanter & vnanimi consensu retentam. Non est igitur cuiuscunq; fucum amplius facere pergant ex Ecclesiæ nomine, quam nos vt decet, reuerenter colimus: sed vbi ad definitionem ventum est, non modò aqua (vt dicitur) illis hæret, sed hæret in suo luto: quia fœtidam meretricem substituunt pro sacra Christi sponsa. Quæ suppositio ne nos fallat, præter alias admonitiones hæc quoque Augustini nobis succurrat. nam de Ecclesia loquens, Ipsa est, inquit, quæ aliquando obscuratur, & tanquã obnubilatur multitudine scandalorum: aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquando tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd sæpius firmissimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter, vel toto orbe latitarent.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenses, ac imperitos terrefaciunt Ecclesiæ nomine, quum capitales sint Christi aduersarij. Quauis igitur templum, sacerdotiũ, & reliquas huiusmodi larvas obtendant, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor, quo simplicium oculi perstringuntur, vt Ecclesiam esse recipiamus vbi verbum Dei non apparet. * Hæc enim perpetua est nota, qua signauit suos Dominus noster, Qui est ex veritate, inquit, audit vocem meam. Item ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & cognoscor à meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. Paulò autè antè dixerat, Oues pastorem suum sequi, quia nouerunt vocem eius: alienũ autem non sequi, sed effugere ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Quid igitur sponte in censenda Ecclesia insanimus, quum eam minimè dubio symbolo designarit Christus, quod vbicũque spectatur fallere nõ potest quin illic Ecclesiam certò ostendat: vbi verò abest, nihil restat quod veram Ecclesiæ significationem dare possit? Non enim super hominum iudicia, non super sacerdotia fundatam esse Ecclesiam, sed super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, commemorat Paulus. Quin potius Ierusalem à Babylone, Christi Ecclesia à Satane coniuratione hoc discrimine dignoscenda est quo eas inter se Christus distinxit: Qui ex Deo est, inquit, verba Dei audit. Propterea non auditis quia ex Deo non estis. In summa, quum Ecclesia regnum sit Christi, regnet autem ille non nisi per verbum suum: an vllis iam obscurum erit quin illa mædacijs verba sint, quibus Christi regnum absque eius sceptro (id est, sacrosancto ipsius verbo) esse fingitur?

5 Iam verò quòd reos schismatis & hæreseos nos agunt quia & dissimilem prædicemus doctrinam, & suis legibus nõ pareamus, & seorsum conuentus ad preces, ad Baptismum, ad Cœnæ administrationem, aliásque factas actiones habeamus: grauißima quidem est accusatio, sed quæ nequaquam longè aut laboriosa defensione opus habet. Hæretici & schismatici vocantur qui dissidio factò, Ecclesiæ communionem dirimunt. Hæc porrò duobus vinculis continetur, sanæ doctrinæ consensione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & schismaticos hoc discriminis ponit Augustinus, quòd illi quidem falsis dogmatibus fidei sinceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei similitudine, societatis vinculum dirumpant. Verum id quoque notandum est, hanc charitatis coniunctionem sic à fidei vnitatem pendere, vt hæc illius initium, finis, vnica denique regula esse debeat. Meminerimus ergo, quoties Ecclesiastica vnitas nobis commendatur, hoc queri vt dum mentes in Christo

conser-

Ad Vin. epist. 48

* Perpetua Ecclesiæ nota, verbum Dei, id est sacre scripturæ doctrina, & predicatio.

Iohan. 18. 37.

Iohan. 20. 14.

Ibidem 4.

Ephes. 2. 20.

Iohan. 8. 47.

Non esse hæreticos aut schismaticos, qui à Papatu deficiunt, probatur ibi & scilicet. 6.

Lib. qu. 8. Eman. scilicet. Match.

consentiant, voluntates etiam nostræ mutua in Christo benivolentia inter se coniunctæ sint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento sumit, vnum esse Deum, vnam fidem, & vnum baptismum. *Ephes. 4. 5.* Imò vbiunque nos idem sentire, & idem velle docet, continuò addit, In Christo, vel secundum Christum: significans impiorum esse factionem, non conspirationem fidelium, quæ sit extra verbum Domini.

6 Paulum quoque sequutus Cyprianus totius Ecclesiasticæ concordie fontem ab vnico Christo Episcopatu ducit. postea subiicit, Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur: quo modo solis radij multi, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riuu plurimi desluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copie largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium solis à corpore diuisionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præcisus arefcit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnum tamen lumen est quod vbi que diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionem quam habet inter se omnia Christi membra. Videmus vt ad caput ipsum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non redditur, nec caput quæritur, nec cœlestis magistri doctrina seruetur. Eant nunc, & clamitèr hæreticos nos esse qui ab ipsorum Ecclesia recesserimus: quum nulla alienationis causa fuerit nisi hæc vna, quòd puram veritatis professionem nullo modo ferre possunt. Taceo autè quod anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipsum satis superque nos absoluit, nisi Apostolos quoque schismatis damnare velint, qui buscum similem habemus causam. Prædixit, inquam, Christus Apostolis suis, fore vt à synagogis propter nomen suum eicerentur. Illæ porrò synagogæ de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Ecclesiæ. Quum ergo electos esse nos constet, idque propter Christi nomè fuisse factum, parati simus ostendere, de causa certè priùs quærendum est quàm aliquid de nobis in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, si ita volunt, sponte remitto. abunde enim mihi est, oportuisse nos ab ipsis recedere, vt ad Christum accederemus.

7 Sed apparet etiamnum certius quo loco nobis esse debeant Ecclesiæ omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, si cum Israelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata est, conferatur. Vera tū extabat apud Iudæos & Israelitas Ecclesia, quum in fœderis legibus perstarent: ea scilicet obtinentes Dei beneficio quibus Ecclesia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius ministerium penes sacerdotes erat & Prophetas: Circumcisionis symbolo in religionem iniciabantur, aliis sacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competenter in eorum societatem elogia quibus Ecclesiam Dominus honorauit. Postquam deserta Lege Domini, degenerarunt ad idololatriam & superstitionem, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim ausit Ecclesiæ titulum is præripere apud quos verbi sui prædicationem & mysteriorum obseruationem deposuit Deus? Rursum, quis ausit eum cœtum nulla cum exceptione Ecclesiam appellare, vbi verbum Domini palam & imponere conculcatur? vbi eius ministerium, præcipuus netius, atque adeò anima Ecclesiæ, dissipatur?

8 Quid ergo? (dicit quispiam) nullane igitur reliqua erat in Iudæis Ecclesiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis est responso. Primum dico in ipsa defectioe fuisse gradus quosdam, neque enim dicemus eundem fuisse lapsum Iudæ & Israelis, quo primum tempore

Philip. 2. 2. & 5.

De simpli. pr. elat.

Cyprianus sanctissimi

ma. sententia, totius

Ecclesiasticæ concordie

fontem ab vnico

Christi Episcopatu

duci, & c.

Iohan. 16. 2.

Vt maxime quis velit extenuare vitia Ecclesiæ Papiſticas, non tamen esse meliorem eius statum, quàm fuit in regno Israel sub Ieroboam. hic & sec. 8. 9. 10.

uterque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam cum vitulos fabricaret cōtra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum non licitum dedicaret, religionem prorsus corripit. Iudæi prius se impiis moribus, & superstitionis inquinarunt, quàm statum in externa religionis forma perperam mutarent. Quanquam enim sub Rechabeam multas iam peruersas ceremonias vulgò sibi asciuerant, quia tamè Hierosolymis manebant & Legis doctrina & sacerdotium, & ritus quales Deus instituerat: habebant illic pij tolerabilem Ecclesiæ statum. Apud Israelitas, vsque ad regnum Achab res minimè in melius restitutæ, tunc verò etiam in deterius prolapsæ sunt. Qui postea successerunt, vsque ad interitum regni, partim eius fuerunt similes, partim (quum aliquantò meliores esse vellent) exemplum Iarobeam sequuti sunt, omnes aurem ad vnum impij & idololatræ. In Iudæa variæ subinde mutationes fuerunt, dum alij reges cultum Dei falsis & commentitiis superstitionibus peruertunt, alij dissipatâ religionem instaurant: donec ipsi quoq; sacerdotes templum Dei profanis abominandisque ritibus polluerunt.

9 Agene nunc, negent Papistæ si possunt, vt sua vitia maximè extenuent religionis statum ita apud se corruptum vitiatumque esse, vt fuit in regno Israelitico sub Iarobeam. Atqui idololatriam habent crassiores: neque in doctrina, guttula vna sunt puriores: nisi fortè in hac quoque ipsa magis sint impuri. Deus, imò quicumque mediocri iudicio præditi sunt, mihi erunt testes, & res etiam ipsa declarat quàm nihil hic amplificem.

Duo sibi deferri à nobis postulant Ecclesiæ Papisticæ. Primū hinc tractatur, alterū secti.

Iam quum ad Ecclesiæ suæ communionem adigere nos volunt, duo postulant à nobis: primū, vt precibus, sacrisque, & ceremoniis suis omnibus communicemus: deinde vt quicquid honoris, potestatis, iurisdictionis Ecclesiæ suæ tribuit Christus, id Ecclesiæ suæ deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hierosolymis fuerūt, quū res illic essent admodum corruptæ, nec seorsum sacrificasse, nec separatim habuisse ab alijs ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatum quo in templum Solomonis conuenire iuebantur: sacerdotes Leuiticos, quos, quia sacrorum antistites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vtcunque indigni eo honore essent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod vero caput est totius quæstionis, ad nullum supersticiosum cultum adigebantur: imò nihil suscipiebant quod non esset à Deo institutum. Apud hos autem, Papistas dico, quid simile; Vix enim vllum cum ipsis conuentum possumus habere in quo non aperta idololatria nos polluat. Certè præcipuum communionis vinculum in Missa est, quam nos vt maximum sacrilegium abominamur. Atque id meritò an temere à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc satis est ostendere aliam in hac parte causam nostram esse quàm fuerit Prophetarum, qui vt impiorum sacris interessent, nullas ceremonias vel spectare vel usurpare cogebantur nisi à Deo institutas. Ac, si exemplum omnino simile habere libet, sumamus ex regno Israelitico. Secundum institutum Iarobeam manebat circūcisio, fiebant sacrificia, Lex sancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceperant: sed propter commentitios ac vetitos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac dānabat. Ceddō mihi Prophetam vnum, vel pium aliquem virum, qui semel adorauerit in Bethel, aut sacrum fecerit. Nouerant enim se id non facturos quin aliquo sacrilegio se contaminarent. Habemus ergo, non eoque valete apud pios debere Ecclesiæ communionem, vt si illa ad profanos pollutosque ritus degeneraret, sequi protinus necesse sit.

Exo. 29. 9.

1. Reg. 12. 31.

Secundū, quod nos sibi deferre volunt Romanenses: non possimus autem saluo Dei honore.

10 Verū de altera parte magis etiamnum contendimus. nā si Ecclesia secundum eum modum consideratur, cuius reuereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parere, cuius castigationibus commo-

commoueri, cuius communionem religioſe in omnibus colere oportet: Eccleſiam illis concedere non poſſumus quin ſubiectionis & obedientiæ neceſſitas nos maneat. Libenter tamen ei concedemus quod Iudæis & Iſraelitis ſui ſæculi dederunt Prophetæ, quum res aut in pari ſtatu, aut etiam meliore illic eſſent. Videmus autem vt paſſim clament profana eſſe conuenticula, quibus non magis conſentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè ſi illæ Eccleſiæ fuerunt, ſequitur ab Eccleſia Dei alienos fuiſſe, in Iſraele quidem, Eliam, Michæam, & ſimiles: in Iuda autem Ieſaiam, Ieremiam, Oſeam, & reliquos eius notæ, quos peius quibusuis incircumciſis oderant & execrabantur ſui ſæculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illæ Eccleſiæ, ergo Eccleſia non columna veritatis, ſed firmamentum mendacij: non tabernaculum Dei viuentis, ſed idolorum receptaculum. Neceſſe igitur habebant ab eorum cœtuum cõſenſione deſciſcere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduerſus Deum conſpiratio. Eadem ratione ſiquis præſentes cœtus idololatria, ſuperſtitione, impia doctrina contaminatos pro Eccleſiis agnoſcat, in quarũ plena communionẽ perſtandum ſi homini Chriſtiano vſque ad doctrinæ contentionem, valde errabit. Nam ſi Eccleſiæ ſunt, potetas clauũ penes ipſas eſt. atqui clauẽ indiuiduum habent nexum cum verbo, quod illinc proſtigatum eſt. Deinde ſi Eccleſiæ ſunt, valet apud eas Chriſti promiſſio, Quodcumque ligaueritis, &c. Contra autem, abdicant à ſua communionẽ quicumque ſe Chriſti ſeruos nõ fiſtẽ profitentur. Ergo aut euãgelica eſt Chriſti promiſſio, aut non ſunt, hoc ſaltem inritu, Eccleſiæ. Denique pro verbi ministerio habent ſcholas impietatis & errorum omne genus ſentiam. Proinde aut Eccleſiæ, ſecundum hanc rationẽ, nõ ſunt: aut nullum reſtabit ſymbolum quo legitimi fidelium cœtus à Turcarũ conuentibus diſcernantur.

Ieſa. 1. 14.

1. Tim. 3. 15.

Matt. 16. 19. & 18.

18. Ioban. 20. 23.

II Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiare quædam Eccleſiæ prærogatiuæ ita nec hodie Papiſtis adimimus quæ ſuper eſſe ex diſſipatione veſtigia Eccleſiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus ſuũ ſemel pepigerat Deus. id ſua magis ipſius firmitate ſubnixum contra eorum impietatem eluctando perſiſtebat, quàm ab illis conſeruabatur. Quæ itaque certitudo eſt ac conſtantia diuinæ bonitatis, reſidebat illic fœdus Domini, nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita Circumciſio poterat, quin ſimul verum eſſet ſignum & ſacramentum eius fœderis. Vnde liberos qui illis naſcebantur, ſuos Dominus vocabat: qui niſi ſpeciali benedictione, nihil ad eum pertinerent. Sed quũ fœdus ſuum in Gallia, Italia, Germania, Hiſpania, Anglia depoſuerit: vbi illæ Prouinciæ Antichriſti tyrânide oppreſſæ ſunt, quo tamen fœdus ſuum inuiolabile maneret, Baptiſmũ primò illic conſeruauit, fœderis reſtimonium qui eius ore cõſecratus, inuita humana impietate vim ſuam retinet: deinde ſua prouidentia effecit, vt aliæ quoque reliquiæ extarēt, ne Eccleſia prorsus interiret. Ac quæadmodum ita sæpè diruuntur ædificia & fundamenta & ruina maneat, ita non paſſus eſt Eccleſiam ſuam ab Antichriſto vel à fundamento ſubuerſi, vel ſolo æquari: (vtcunq; ad puniendam hominum ingratitudinem qui verbum ſuum contempſerant, horribilem quaſſationem ac diſſectionem fieri permiſerit) ſed ab ipſa quoq; vaſtatione ſemirutum ædificium ſuperſeſſe voluit.

Et ſi Papatuſ pro-
prie non poteſt dici
Eccleſia, manere ta-
men Dei benignitate
in Papatu veſti-
gia quædam Eccle-
ſiæ, & ita impleri
quod ſcriptum fuit
Antichriſtum ſeſ-
ſurum in tẽplo Dei
hęc & ſecti 12.
Ezec. 16. 20.

12 Quum ergo Eccleſiæ titulum non ſimpliciter volumus concedere Papiſtis, non ideò Eccleſias apud eos eſſe inſiciamur, ſed tantũ litigamus de vera & legitima Eccleſiæ conſtitutione, quæ in cõmunionẽ cõſacrorum, quæ ſigna ſint profeſſionis, tum verò potiſſimum doctrinæ requiritur. Antichriſtum in templo Dei ſeſſurũ prædixerũt Daniel & Pau

Dan. 9. 27.

2. *Tess.* 2. 4.

lus: illius sceletati & abominandi regni ducem & antesignanum, apud nos facimus Romanum Pontificem. Quod sedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum quod nec Christi nec Ecclesie nomen aboleat. Hinc igitur patet nos minimè negare quin sub eius quoque tyrannide Ecclesie maneat: sed quas sacrilega impietate profanarit: quas immani dominatione affligerit: quas malis & exitiabilibus doctis, seu venenatis potionibus, corruperit, & propemodum enecarit: in quibus semisepultus lateat Christus, obrutum Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus: in quibus denique omnia sic sint cōturbata, vt Babylonis potius quam ciuitatis Dei sanctæ facies illic appareat. In summa, Ecclesias esse dico, quatenus populi sui reliquias, vtcunque miserè dispersas ac disiectas, illic mirabiliter Dominus conseruat, quatenus permanent aliquot Ecclesie symbola: atque ea præsertim quorum efficaciam nec Diaboli astutia nec humana prauitas destruere potest. Sed quia econuerso deletæ sunt illic notæ quas præcipuè in hac disputatione respicere debemus, dico vanumquemque cœtum & totum corpus carere legitima Ecclesie forma.

De Ecclesie doctoribus & ministris, eorum electione & officio.

CAPVT III.

Dei, qui solus docere possit Ecclesiam, vel per Angelos, id facere hominũ ministerio tribus de causis

Mat. 26. 11.

* *Prima causa.*

Lege Aug. lib. 1. de doctri. Christiana.

* *Secunda.*2. *Cor.* 4. 7.* *Tertia.*

IAM de ordine dicendum est quo Ecclesiam suam gubernari voluit Dominus. Tametsi enim solum ipsum regere ac regnare in Ecclesia, in ea quoque præssie vel eminere, & imperium hoc solo eius verbo exerceri atque administrari oportet: quia tamen visibili præsentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis suam ore coram declaret, hominum ministerium in hoc adhibere diximus, & quasi vicariam operam, non ad eius suum honorèque transferendo, sed tantum, vt per os ipsorum suum ipse opus agat. qualiter ad opus quoque faciendum instrumento vitur artifex. Quæ iam antè exposui, iterum reperere cogor. Possit id quidè vel per seipsum sine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: sed complures sunt causæ cur per homines fiat. Hoc enim modo 'primùm dignationem erga nos suam declarat, quum ex hominibus sumit qui pro se in mundo legatione fungantur, qui arcanæ suæ voluntatis sint interpretes, qui personam denique suam repræsentent. Sicque experimento comprobatur non vanum esse quod passim nos vocat templa sua, dum ex ore hominũ, velut ex sanctuario, responsa hominibus reddit. Deinde hoc optimum ac vtilissimũ ad humilitatem exercitium est, dum nos ad obediendum verbo suo assuefacit, vtcunque per homines similes nobis, interdum etiam dignitate inferiores, prædicetur. Si de cœlo ipse loqueretur, nihil mirum foret si sacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerenter sine mora exciperentur. Quis enim præsentem eius potestatem non horreret? quis non ad primum tantæ maiestatis aspectum prosterneretur? quis nõ immenso illo fulgore confunderetur? Verùm vbi homuncio quispiam ex puluere emerfus in nomine Dei loquitur, hinc nostram erga Deum ipsum pietatem & obseruantiam optimo testimonio declaramus, si dociles nos exhibemus eius ministro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiam causâ cœlestis suæ sapientiæ thesaurum in vasis fragilibus ac luteis abscondit, quò certius experimentum capiat quanti à nobis fiat. "Adhæc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat, quàm hoc vinculo homines inter se colligari, dum vnus constituitur pastor qui reliquos simul doceat: qui verò discipuli esse iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiunt. Si enim sibi quisque sufficeret,

necia;

nec indigeret alterius opera (quæ superbia est humani ingenij) contemneret quisque alios, & ab illis cõtemneretur. Quem igitur firmissimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Ecclesiam suã adstrinxit, dum salutis ac vitæ æternæ doctrinam apud homines deposuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc respexit Paulus, cum Ephesiis scriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quemadmodum & vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma. Vnus Deus, & Pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verùm vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Quapropter dicit, Quum ascendisset in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui descendit, idem ille est qui ascendit, vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios Pastores ac Doctores, ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum in mensuram ætatis plenæ adultæ, vt non amplius simus pueri, qui circumferamur omni vento doctrinæ: sed veritatem sectantes in charitate, adulescamus in illum per omnia, qui est caput, nempe Christum. in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commissuram subministrationis, iuxta actum in mensura vniuscuiusque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem sui ipsius per charitatem.

2 His verbis illud ostendit hominum ministerium, quo Deus in gubernanda Ecclesia vitur, præcipuum esse neruum quo fideles in vno corpore coherant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumem seruari Ecclesiã posse, quã si his præsidij fulciatur in quibus salutẽ eius reponere Domino placuit. Ascendit Christus in altum (inquit) vt omnia impleret. Hæc autem implendi ratio, quòd per ministros, quibus officij hoc mandauit, & muneris obeuandi gratiã contulit, sua dona dispensat ac distribuit Ecclesiæ: seque adeo ipsum præsentẽ quodammodo exhibet, Spiritus sui virtutem in sua hac institutione exercendo, ne inanis sit vel otiosa. Sic instaurationis sanctorum peragitur: sic & ædificatur corpus Christi: sic adulescimus per omnia in eũ qui est caput, & inter nos coalescimus: sic redigimur omnes in vnitatem Christi, si prophetia inter nos viget, si Apostolos recipimus, si doctrinam nobis administratã non aspernamur. Ecclesiæ ergo dissipationem, vel ruinam potius & exitium molitur quisquis ordinem hunc de quo disputamus, & hoc genus regiminis vel abolere studet, vel quasi minus necessariũ eleuat. Neque enim vel solis lumẽ ac calor, vel cibus ac potus tam sunt præsentis vitæ fouendæ ac sustinendæ necessaria, quã est conseruandæ in terris Ecclesiæ Apostolicum ac pastorale munus.

3 Proinde supra admonui, Deum quibus potuit elogiis eius dignitatem nobis sæpè commendatũ: vt in summo honore ac pretio, tanquam res omnium præstantissima, apud nos esset. Singulare beneficium se hominibus largiri, Doctores eis excitando, testatur, vbi iubet Prophetã exclamare, pulchros esse pedes, & beatum aduẽtum annunciantium pacẽ: quum Apostolus lucem mundi & salẽ terræ nominat. Nec splendidius ornari poterat hoc officium quã quum dixit, Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Sed nullus est illustrior locus quã apud Paulum in secunda ad Corinthios, vbi hanc questionem velut ex professo tractat. Contendit ergo nihil Euangelij ministerio in Ecclesia magis præclarum aut gloriosum esse, quum sit administratio Spiritus & iustitiæ & vitæ æternæ. Hæc & similia eò pertinent ne illa gubernandæ ac reti-

Ephes. 4. 4.

Hic & sect. 3. ostẽditur insignibus eloquijs ornari in Scriptura ministerium Ecclesiæ, vt in summo honore ac pretio tanquã res omnium præstantissima apud nos esset. Ephes. 4. 10. Ibidem 12.

Iesa. 52. 7.

Mat. 5. 13. 14.

Luc. 10. 16.

2. Cor. 4. 6.

2. Cor. 3. 9. 1.

pendæ per ministros Ecclesiæ ratio, quam Dominus in perpetuum faciuit, apud nos vilescat, ac ipso tandem contemptu obsolescat. Ac eius quidem necessitas quanta sit, non verbis modò, sed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum plenius affulgere vellet veritatis suæ luce, Angelum è cœlo misit qui ad eum Petrum amandaret. Paulum quum ad notitiam sui vocare, ac in Ecclesiam inserere vellet, non sua ipsius voce alloquitur, sed ad hominem remittit à quo & salutis doctrinam & Baptismi sanctificationem percipiat. Si non temere fit quòd Angelus, qui Dei est interpres, ab enarranda Dei voluntate ipse abstinere, hominem verò iubet accerferi, qui eam enarret: quòd Christus vnicus fidelium magister, hominis ministerio Paulum comittit, & Paulum illum quem in tertium cœlum rapere, & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari constituerat: quis nunc contemnere ministerium illud audeat, vel quasi superuacuum prætereire, cuius vsus talibus documentis testatum facere Deus voluit?

4 Qui Ecclesiæ regimini secundum Christi institutionem præsumunt, nominantur à Paulo primum Apostoli, deinde Prophetæ, tertio Euangelistæ, quartò Pastores, postremò doctores. Ex quibus duo tantum vltimi ordinarium in Ecclesia munus habent: alios tres initio regni sui Dominus excitauit: & suscitatur etiam interdum prout temporum necessitas postulat. Quæ sit Apostolica functio ex mandato illo constat, *Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ*. Non attribuuntur illis certi fines: sed totus orbis assignatur redigendus in obedientiam Christi: vt Euangelium vbicumque gentium poterunt spargendo, regnum eius vbique erigant. Proinde Paulus, quum suum Apostolatam approbare vellet, se non vnâ aliquam urbem Christo acquisiuisse, sed longè latèque propagasse Euangelium commemorat: neque alienis fundamentis apposuisse manus, sed vbi inauditum fuerat Domini nomè, Ecclesias plantasse. Missi ergo sunt Apostoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent regnumq; eius vbique Euangelij prædicatione constituerent: vel, si maius, qui tanquã primi Ecclesiæ architecti, eius fundamenta in toto mundo iacerent. Prophetas vocat, non quoslibet diuinæ voluntatis interpretes, sed qui singulari reuelatione excelebant: quales nunc vel nulli extant, vel minus sunt conspicui. Per Euangelistas, eos intelligo qui quum dignitate essent Apostolis minores, officio tamen proximi erant, adeoque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui similes: ac fortassis etiam septuaginta discipuli, quos secundo ab Apostolis loco Christus designauit. Secundum hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli consentanea videtur) tres illæ functiones non ideo institutæ in Ecclesia fuerunt vt perpetuæ forent, sed ad id modò tempus quo erigendæ erant Ecclesiæ vbi nullæ antè fuerant, vel certè à Mose ad Christum traducendæ. Quanquam nõ nego quin Apostolos postea quoque, vel saltem eorum loco Euangelistas interdum excitaret Deus, vt nostro tempore factum est. Talibus enim qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent, opus fuit. Munus tamen ipsum nihilominus extraordinarium appello, quia in Ecclesiis ritè constitutis locum non habet. Sequuntur pastores ac doctores, quibus carere nunquam potest Ecclesia: inter quos hoc discriminis esse puto, quòd doctores nec disciplinæ, nec sacramentorum administrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præsumunt, sed Scripturæ tantum interpretationi: vt sincera sanæque doctrina inter fideles retineatur Pastoralis autem munus hæc omnia in se continet.

5 Habemus quæ in Ecclesiæ regimine temporaria ministeria fuerunt, & quæ ideo instituta vt perpetuo durent. Quòd si Euangelistas Apo-

stolis

Act. 10. 3.
Act. 9. 6.

2. Cor. 12. 2.

Ephes. 4. 11.
De Apostolis, Prophetis, Euangelistis, Pastoribus, & Doctoribus: & quæ sit singulorum functio habes hic & sec. 5.

Mar. 26. 15.
Rom. 15. 19 & 20.

Ephes. 4. 11.

Luc. 10. 1.

stolis iungamus, restabunt nobis duo paria quodammodo inter se respō-
dentia. Quam enim similitudinem habent nostri doctores cum veteri-
bus Prophetis, eam habent cum Apostolis pastores. Excellentius fuit
propheticum munus, propter singulare reuelationis donum quo polle-
bant: sed doctorum officium similem ferè rationem & vnum prorsus fi-
nem habet. Item duodecim illi quos Dominus elegit, vt nouam Euange-
lij prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate cæteros ante
cesserunt. Tametsi enim ex ratione & etymo verbi ritè Apostoli pos-
sunt vocari omnes ministri Ecclesiastici, quia à Domino omnes mittū-
tur, eiusque sunt nuntij: quia tamen magni referebat, certam haberi de
eorū missione notitiā, qui rem nouā & inauditam afferrent, duodecim
illos (quorum numero postea accessit Paulus) peculiari titulo ante alios
insigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipse An-
dronico & Junia, quos dicit fuisse insignes inter Apostolos: sed quū pro-
priè loqui vult, nō nisi ad primariū illū ordinem refert. Atque hic est cō-
munis Scripturæ vsus. Pastores tamen (excepto quòd certas singuli Eccle-
sias sibi attributas regunt) eandem sustinent cum Apostolis prouinciam.
Potrò quale illud sit, clarius adhuc audiamus.

6 Dominus, quum Apostolos mitteret, mandatum illis dedit (sicut
dictum est nuper) de prædicando Euangelio, & baptizandis credentibus
in remissionem peccatorum. Antea autem mandauerat vt sacra symbo-
la corporis & sanguinis sui ad exemplū distribuerent. En sanctam, in-
uiolabilem, perpetuamque legem impositam iis qui in Apostolorum lo-
cum succedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelij prædicatione, &
sacramentorum administratione. Vnde colligimus, eos qui vtrunque i-
storum negligunt, falso prætexere Apostolorum personā. Quid autè Pa-
stores? Paulus non de seipso tantum, sed de omnibus illis loquitur, quū
inquit, Sic nos æstimet homo vt ministros Christi & dispensatores my-
steriorum Dei. Item alibi, Oportet Episcopū tenacem esse eius qui secun-
dum doctrinam est fidelis sermonis: vt potens sit exhortari per doctrinā
sanam, & contradicentes refellere. Ex his & similibus locis qui passim
occurrunt, colligere licet, in pastorū quoque functione has esse duas præ-
cipuas partes, Euangelium annuntiare, & sacramenta administrare. Do-
cendi autem ratio non in publicis tantum concionibus consistit, sed ad
priuatas etiam admonitiones pertinet. Ita Paulus testes citat Ephesios,
quod nihil suffagerit eorum quæ in rem ipsorum erāt, quin annuntiaret
ac doceret eos publicè & per singulas domos, testificans Iudæis simul ac
Græcis pœnitentiam & fidem in Christum. Item paulò post, Quòd non
destiterit cura lachrymis monere vnumquenque eorum. Neque tamen
præsentis instituti est singulas boni pastoris dotes persequi, sed tantum
indicare quid proficiantur qui se pastores appellant nempe ita se præses-
se Ecclesiæ non vt otiosam habeant dignitatem, sed vt Christi doctrina
populum ad veram pietatem instituunt, sacra mysteria administrent, re-
ctam disciplinam conseruent atque exercent. Quicumque enim specu-
latores positi sunt in Ecclesia, illis Dominus annūtiat, si quis per ignorā-
tiam, eorum negligentia pereat, sanguinem se de ipsorum manibus re-
quisiturum. In eos quoque omnes competit quod de se ait Paulus, Vt
mihī nisi euangelizem, quum dispensario mihī sit cōmissi. Deniq; quod
orbi vniuerso præstiterunt Apostoli, id gregi suo, cui destinatus est, de-
bet pastor vnusquisque.

7 Etsi dum singulis assignamus suas Ecclesias, interim non negamus
quin alias Ecclesias iurare is possit qui vni est alligatus, siue quid incide-
rit tutbarum, quod eius præsentiam requirat: siue ab ipso petatur de re
aliqua obscuriore consilium. Sed quia ad retinendam Ecclesiæ pacem

Luc. 6. 13.

Gal. 1. 1.

Rom. 16. 7.

Mat. 10.

Mat. 28. 19.

Lucæ 22. 19.

Functionis Aposto-
lorū et pastorū, præ-
cipuas esse partes.
Euangelium annun-
ciare, & sacramen-
ta administrare.

1 Cor. 4. 1.

Tit. 1. 9.

Act. 20. 20.

Ibidem 31.

Ezec. 3. 17.

1 Cor. 9. 16.

Pastores suis Eccle-
sias esse alligatos
vt aliò migrare non
debeant sine publi-
ca authoritate.

necessaria est ista politia, vnicuique esse propositum quod agat, ne simul omnes tumultuentur, sine vocatione incerti discuriât, in vnum omnes locum temerè confluant, & ne vacuas Ecclesias pro libidine deleant, qui de sua commoditate magis quàm de Ecclesiæ ædificatione sunt solliciti: hæc distributio quoad licet obseruari cõmuniter debet, vt suis quisque finibus contentus, in alienam prouinciam non irrûpat. Nec humanum est inuentum, sed dei ipsius institutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creasse per singulas Listrensiũ, Antiochenorum, Iconiũ Ecclesias, Presbyteros: & Paulus ipse Tito præcipit, vt oppidatim Presbyteros constituat. Sic alibi Philippesium Episcopos, & alibi Archippum Colossensium Episcopum commemorat. Et extat in signis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Ecclesiæ Ephesinæ. Quisquis ergo Ecclesiæ vnus regimen ac curã susceperit huic diuinæ vocationis legi obligatum se esse sciat: non quod veluti glebæ addictus (vt Iurisperiti dicunt) id est micipatus quasi affixus, pedem inde mouere nequeat, si ita publica vtilitas postularit, modò id ritè & ordine fiat: sed is qui in vnũ locum vocatus est, non debet ipse de migratione cogitare, nec, prout sibi commodũ putarit, quætere liberationem. Deinde, si quem expediat aliò transferri, nõ tamen debet hoc priuato consilio tentare, sed expectare publicam auctoritatem.

Episcopos, Presbyteros, Pastores, Ministros vocari promiscuè in Scriptura eos qui Ecclesias regunt.

Tit. 1. 5.

Philip. 1. 1.

Act. 20. 17.

Rom. 12. 7.

1. Cor. 12. 28.

** De senatu Ecclesiastico, id est senioribus qui morũ censuræ præsent vna cum Episcopis.*

Rom. 12. 8.

8 Cæterum quòd Episcopos, & presbyteros, & pastores, & ministros promiscuè vocari qui Ecclesias regunt: id feci ex Scripturæ vsu, quæ vocabula ista confundit. quicumque enim verbi ministerio funguntur, iis titulum Episcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iussus est situs constituere presbyteros oppidatim, continuo subiicitur, Oportet enim Episcopum esse inculpabilem, &c. Sic alibi plures in vna Ecclesia Episcopos salutat. Et in Actis refertur conuocasse Presbyteros Ephesinos, quos ipse Episcopos sua oratione nominat. Hic iam obseruandum est, nos hactenus non nisi ea officia recensuisse, quæ in verbi ministerio consistunt. nec de aliis Paulus meminit illo quarto ad Ephesios capite quod citauimus. Verum in Epistola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enumerat, vt potestates, donum sanationum, interpretationem, gubernationem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fuerunt omitto: quia nullum operæpretium est in iis immorari. Duo autem sunt quæ perpetuò manet: gubernatio, & cura pauperum. * Gubernatores fuisse existimo seniores ex plebe delectos, qui censuræ motum & exercendæ disciplinæ vnà cum Episcopis præsent. Neque enim secus interpretari queas quod dicit, Qui præest id faciat in sollicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Ecclesia suum Senatum, conscriptum ex viris piis, grauius & sanctis: penes quem erat illa, de qua postea loquemur, iurisdicctio in corrigendis vitis. Porro eiusmodi ordinem non vnus seculi fuisse, experientia ipsa declarat. Est igitur & hoc gubernationis munus seculis omnibus necessarium.

De Diaconis Ecclesiæ, et eorũ duobus generibus. Vide c. 4. secti. 5. c. Ibidem.

1. Tim. 5. 10.

9 Cura pauperum Diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id faciat in simplicitate: qui miseretur, in hilaritate. quum de publicis Ecclesiæ muneribus eum loqui certum sit, oportet duos fuisse gradus distinctos. Nisi me fallit iudicium, priore membro Diaconos designat, qui elemosynas administrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis curandis sese dedicauerant. quales erant viduæ, quarum mentionem facit ad Timotheũ. Nullũ enim aliud publicum officium obire mulieres poterat, quàm si in obsequium pauperum se datent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum est) duo erunt genera Diaconorum: quorum alteri in rebus pauperum administrandis, alteri in pauperibus ipsis curandis Ecclesiæ

clesiæ seruient. Tamen si autem nomen ipsum *diaconias* latius patet, hos specialiter tamen Diaconos Scriptura nuncupat quos eleemosynis dispensandis gerēdæque pauperum curæ præficit Ecclesia, & velut publici pauperum ærarij œconomos constituit: quorum origo, institutio ac functio à Luca in actis describitur. Quum enim murmur à Græcis excitatum esset, quod in pauperum ministerio eorum viduæ negligenterentur. Apostoli excusantes se non posse sufficere vtrique, muneri, & prædicationi verbi & mensarum ministerio, perierunt à multitudine ut eligerentur viri probi septem, quibus id operis demandarent. En quales habuerit Diaconos Apostolica Ecclesia, quales ad eius exemplum habere nos conueniat. *Acto. 6. 3.* *1. Cor. 14. 40.*

10. Jam verò quum ordine omnia & decenter in sacro cœtu gerenda sint, nihil est in quo id seruati diligentius oporteat, quàm in constituenda gubernatione: quia nusquam maius periculum est si quid in ordinatè geritur. Itaque, ne homines inquieti ac turbulenti (quod aliàs futurum erat) temere se ad docendum vel regendum ingererent, nominatim cautum est ne quis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat. Ergo ut quis censatur verus Ecclesiæ minister, primò ritè vocatus sit oportet: deinde ut suæ vocationi respondeat, id est, iniunctas sibi partes suscipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere sæpius licet: qui vbi suum Apostolatam vult approbare, cum sua in munere obeundo fidelitate vocationem semper ferè allegat. Si tantus Christi minister auctoritatem sibi arrogare non audet ut in Ecclesia audiatur, nisi quia & Domini mandato in hoc est constitutus, & fideliter peragit quod sibi commissum est: quanta impudentia erit si quispiam mortaliem, utroque vel altero istorum destitutus, eiusmodi honorem sibi postulet? Verum quia de obeundi muneris necessitate superius attingimus, nunc de vocatione tantum agamus. *Neminè se in Ecclesia ad docendū, vel regendum ingerere debere, sed vocationem requiri.* *Hebr. 5. 4.*

11. Eius autem tractatio in quatuor versatur: ut sciamus quales & qualiter & à quibus instituendi sint ministri, & quo ritu quæve ceremonia iniendi. De externa & solenni vocatione loquor, quæ ad publicum Ecclesiæ ordinem spectat: arcanam verò illam, cuius sibi quisque minister coram Deo conscius est, Ecclesiam testem non habet, omitto. Est autem bonum cordis nostri testimonium, quod neque ambitione, neque auaritia, neque vlla alia cupiditate, sed sincero Dei timore, & ædificandæ Ecclesiæ studio oblatum munus recipiamus. Id quidem unicuique nostrum (ut dixi) si volumus ministerium nostrum Deo approbare, necessarium est. Coram Ecclesia tamen ritè nihilominus vocatus est qui mala conscientia eò accessit, modò non sit aperta eius nequitia. Solent etiam dicere ad ministerium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia scilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni pastoris dotibus, quædam sit ad ipsum præparatio. Quos enim tanto muneri destinauit Dominus, eos prius ar mis instruit quæ ad implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipsis officiis veller disputare, dona prius recensuit quibus pollere debent qui officiis funguntur. Sed quia hoc est *primum ex quatuor capitibus quæ propofui, eò magis pergamus.* *Vocationis ministrorum Ecclesiæ cõsideratio quatuor habet capita. Ritè vocationis ministrorum quædam arcana, quædam externa & solennis.* *Vocationis Ministrorum tertia accceptio generalior.* *1. Cor. 12. 7.* *Primum caput in vocatione Ministrorum, quales eligi debent.*

12. Quales eligere Episcopos deceat, Paulus duobus locis copiosè exquitur. Summa tamè huc redit, non esse eligendos nisi qui sint sanæ doctrinæ & sanctæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis ad imatam auctoritatem, & ministerio ignominiam afferat. De Diaconis & senioribus similis protus est ratio. Vidèdum semper ne ad onus quod illis imponitur, sustinendum, impares sint aut inepti, hoc est, ut instructi sint; *Itè in Diaconis et Senioribus eligendis. Fide c. 4. secti. 10. 11. 12. 13. Tit. 1. 9. 1. Tim. 3.*

iis facultatibus quæ ad implendum suum munus erunt necessaria. Sic
Luc. 21. 15. & 24. Christus quum Apostolos missurus esset, eos armis & instrumentis qui-
 49.
Mar. 16. 15. bus carere non poterant exornauit. Et Paulus depicta boni ac veri Epi-
Act. 1. 8. scopi imagine, Timotheum admonet nequem ab ea alienum eligendo,
 * *Secundum caput,* seipsum contamine. Particulam * Qualiter, non ad ritum eligendi, ve-
qualiter eligendi. rum ad religiosum timorem, qui in electione seruandus est, refero. Hinc
 1. *Tim. 5. 22.* ieiunia & orationes, quibus vsos fuisse fideles narrat Lucas quum Presby-
Act. 14. 23. teros crearent. Nam quum intelligerent se ré agere omnium maximè se-
 riam, nihil tentare audebant nisi cum summa reuerentia & sollicitudi-
 ne. Potissimum verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum consilij
 & discretionis à Deo peterent.

Tertium caput, à 13 Tertium quod in participatione posuimus, erat, A quibus eligen-
quibus sint eligendi di sint ministri. Huius autem rei certa regula ex Apostolorum institutio-
Ministri, tractatur ne peti non potest, quæ non nihil habuit à communi reliquorum voca-
hic, & sect. 14. 15. tione dissimile. Quia enim extraordinarium ministerium erat, vt aliqua
Apostolorum vocatio insigniori nota conspicuum redderetur, ipsius Domini ore vocari & cõ-
aliquid habuit ex- stitui oportuit qui ipso fungerentur. Illi ergo nulla humana electione,
traordinarium, & sed solo Dei & Christi mandato instructi, se ad opus accinxerunt. Hinc
eximium. est quòd quum alium substituere in locum Iudæ volunt Apostoli, non
Acto. 1. 23. audent vnum aliquem certò nominare, sed duos in medium producent,
 vt Dominus sorte declaret vtrum ex iis velit succedere. In hunc quoque
 modum accipere conuenit quod negat Paulus se ab hominibus, vel per
 hominem creatum fuisse Apostolum, sed per Christum & Deum Patrè.
Galat. 1. 12. Prius illud scilicet, ab hominibus, cum piis omnibus verbi ministris cõ-
 mune habuit. neque enim potuit quispiam hanc administrationem ritè
 sustinere nisi qui esset à Deo vocatus: Alterum autem proprium & sin-
 gulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantum se habere iactat
 quod vero ac legitimo pastori conueniat, sed insignia quoque sui Apo-
 stolatus profert. Quum enim essent apud Galatas qui eius auctoritatem
 studentes eleuare, gregarium aliquem discipulum ipsum facerent à pri-
 mariis Apostolis subrogatum: quòd saluam prædicationi suæ dignitatem
 vendicaret, cui insidias istas intentari nouerat, omni ex parte nihilo se
 reliquis Apostolis inferiorem ostendere necesse habuit. Proinde se non
 hominum iudicio, instar vulgaris vnus Episcopi, delectum esse: affirmat,
 sed ipsius Domini ore & manifesto oraculo.

14 At verò vt ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordi-
Galat. 1. 1. ne legitimæ vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur: quando in hanc
 rem extant tot Scripturæ testimonia. Nec reclamatione illud Pauli, vt dictum
 est, se non ab hominibus neque per homines fuisse missum: quò de or-
 dinaria ministrorum electione illic non loquitur, sed quod erat speciale
Acto. 13. 2. Apostolis sibi asserat. Quamquã sic Paulum quoque singulari prærogati-
 ua Dominus per seipsum designauit vt disciplina Ecclesiasticæ vocatio-
 nis interim vteretur. sic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus A-
 postolis dicit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus
 ad quod selegi eos. Quorsum isthæc segregatio & manuum impositio,
 postquam suam electionem restatus est Spiritus sanctus, nisi vt Ecclesia-
 sticæ disciplina in designandis per homines ministris conseruaretur? Nul-
 lo igitur illustriore documento eiusmodi ordinè approbare Deus potuit
 quàm dum Paulum Gentibus Apostolum se destinasse præfatus, eum tamen
 ab Ecclesia vult designari. Quod ipsum in Matthiæ electione cernere li-
Acto. 1. 23. cet. Nam quia tanti erat munus Apostolicum vt vnus aliquem suo iu-
 dicio in eum gradum cooptare non ausint, duos in medio constituunt, quo-
 rum in alterum fors casura sit. vt ita & electio compertum è cælo testi-
 monium habeat, neque tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia:

15 **Q**uæritur nunc à totâ Ecclesiâ eligi debeat minister, an à colle-
gis tantum & senioribus qui censuræ præfunt, an verò vnius authorita-
te constitui possit: Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citât quod
ait Paulus ad Titum, propterea reliqui te in Creta, vt constituas oppida-
tum Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini cito imposueris.
Sed falluntur, si putant vel Timotheum Ephesi, vel Titum in Creta regnû
exercuisse, vt suo vterque arbitrio omnia disponderet. Præfuerunt enim
tantum vt bonis & salutaribus consiliis populo præterent: non vt soli, ex
clusis aliis omnibus agerent, quod placeret. Ac ne quid fingere videar,
planum id faciam simili exemplo. Refert enim Lucas constitutos esse
per Ecclesias Presbyteros à Paulo & Barnaba: sed rationem vel modum
simul notat, quum dicit factum id esse suffragiis: *χειροτονήσαντες*, in-
quit, *πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν*. Creabant ergo ipsi duo: sed tota mul-
tudo, vt mos Græcorum in electionibus erat, manibus sublatis declara-
bat quem habere vellet. Nempe sic Romani historici non raro loquun-
tur, Consulem, qui comitia habuerit, creasse nouos magistratus, non al-
iam ob causam nisi quia suffragia receperit, & populum moderatus sit
in eligendo Non est certe credibile Paulum plus concessisse Timotheo,
& Tito quàm sibi ipse sumpserit. Videmus autem ipsum ex populi suf-
fragiis Episcopos creare solitum. Sic ergo intelligendi sunt superiores
loci, ne quid de communi Ecclesiæ iure ac libertate imminuant. Bene er-
go Cyprianus, dum contendit ex diuina authoritate descendere vt sacer-
dos plebe præfente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque ido-
neus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Siquidem hoc vide-
mus inssu Domini in sacerdotibus Leuiticis fuisse obseruatum, vt ante
consecrationem in conspectum populi producerentur. Non aliter ascri-
bitur Mathias Apostolorum collegio, nec aliter septem Diaconi crean-
tur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cypria-
nus, ostendunt sacerdotis ordinationem non nisi sub populi assistentis con-
scientia fieri oportere: vt sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium te-
stimonio fuerit examinata. Habemus ergo, esse hanc ex verbo Dei legiti-
mam ministri vocationem, vbi ex populi consensu & approbatione
creantur qui visi fuerint idonei. Præesse autem electioni debere alios
pastores, nequid vel per leuitatem, vel per mala studia, vel per tumultû
à multitudine peccetur.

16 Superest ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedi-
mus. Constat autem Apostolos non alia cerimonia vsos esse, quum ali-
queni ministerio admocebant, quàm manuum impositione. Hunc autè
ritum fluxisse arbitror ab Hebræorum more, qui quod benedictum ac co-
secratum volebant, manuum impositione Deum quasi representabant.
Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manasse, eorum capitibus manus im-
posuit. Quod sequutus est Dominus noster, quum super infantes preca-
tionem faceret. Eodem (vt arbitror) significatu Iudæi ex Legis præscri-
pto suis sacrificiis manus imponebant. Quare Apostoli per manuum im-
positionem eum se Deo offerre significabant quem initiabant in mini-
sterium. Quinquàm "visi sunt etiam super eos quibus visibiles Spiritus
gratias conferebant. Vtunque sit, fuit hic solennis ritus, quoties ad
ministerium Ecclesiasticum aliquem vocabant. Sic pastores ac docto-
res, sic Diaconos consecrabant. "Licet autem nullum extet certum
præceptum de manuum impositione: quia tamen fuisse in perpetuo
vltu Apostolis videmus, illa tam accurata eorum obseruatio præcepti vi-
de nobis esse debet. Et certè vtile est eiusmodi symbolo cum ministerij
dignitatè populo commendari, tum eum qui ordinatur admoneri, ipsum
iam non esse sui iuris, sed Deo & Ecclesiæ in seruitutè additum. Præterea

*Atotâne Ecclesiâ
debeat eligi Mini-
ster. Vide ex ca. 4.
sect. 10. & c. 5. sec.
2. 3. Item Caluan;
Act. 6. 3.
Tit. 1. 5.
1. Tim. 5. 22.
Acto. 14. 23.*

*Liby. 1. Epist. 3.
Leuit. 8. 6.*

Num. 20. 26.

Acto. 1. 15. & 6. 16.

*Quarim caput in vob
catione Ministrorum
quis ritu, quare ce-
remonia sunt initi-
andi. Vide cap. 4.
sectio. 14. 15.*

Gen. 48. 14.

Matt. 19. 15.

Act. 3. 17. et 19. 6.

*Manuum impo-
sitionem vtiliter pos-
se retineri in ordi-
nandis ministris.*

*Vide c. 14. sect. 20.
& 19. sect. 31.*

non erit inane signum, si in germanam suam originem restitutum fuerit. Nam si nihil frustra Spiritus Dei in Ecclesia instituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta sit, sentiemus non esse inutilem, modò in supersticiosum abusum non vertatur. Hoc postremò habendū est, nò vniuersam multitudinem manus imposuisse suis ministris, sed solos pastores. Quamquam incertum est an plures semper manus imposuerint necne, Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibusdā aliis factum fuisse constat. Sed Paulus ipse alibi se, nò alios complures, Timotheo manus imposuisse commemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiam fuscites quæ in te est per impositionem manuum mearum. Nam quod in altera Epistola de impositione manuum presbyterij dicitur, non ita accipio quasi Paulus de seniorū collegio loquatur: sed hoc nomine ordinationem ipsam intelligo: quasi diceret, Fac vt gratia quæ per manuum impositionem recepisti, quum te Presbyterum crearem, non sit irrita.

*De statu veteris Ecclesie & ratione gubernandi quæ
in vsu fuit ante Papatum.*

CAPVT IIII.

HA CT E N V S de ordine gubernandæ Ecclesie, vt nobis ex puro Dei verbo traditus est, & de ministeriis vt sunt à Christo instituta, disseruimus. Nunc quò ista omnia clariùs ac familiarius pateant, ac melius etiam in animis nostris figantur, vtile erit in his rebus veteris Ecclesie formam recognoscere, quæ nobis diuinæ institutionis imaginem quandam oculis representabit. Tamen enim multos Canones ediderunt illorum temporum Episcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm sacris literis expressum esset: ea tamen cautione totam suam economiam composuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt faciliè videas nihil ferè hac parte habuisse à verbo Dei alienum. Verùm etiam siquid possit in ipsorum institutis desiderari, quia tamen sincero studio conati sunt Dei institutionem conseruare, & ab ea nò multum aberrarunt, plurimum conducethic breuiter colligere qualem obseruationem habuerint. Quemadmodum tradidimus triplices ministros nobis commendari in scriptura, ita quicquid ministrorū habuit vetus Ecclesia, in tres ordines distinxit: Nam ex ordine Presbyterorum partim eligebantur Pastores ac Doctores: reliqua pars ceterarum morum & correctionibus præerat. Diaconis commissa erat cura pauperum & elemosinarum dispensatio. Lectores autem & Acolythi nomina nò erant certorum munerum: verum quos clericos vocabat, eos ab adolescentia certis exercitiis assuefaciebant ad seruiendum Ecclesie, quò melius intelligerent quorum essent destinati, & paratiores in tempore ad officium accederent: vt copiosius mox ostendam. Itaque Hieronymus, vbi quinque proposuit Ecclesie ordines, enumerat Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex suo numero in singulis ciuitatibus vnum eligebant, cui specialiter dabant titulū Episcopi: ne ex æqualitate, vt fieri solet, dissidia nascerentur. Neq; tamen sic honore & dignitate superior erat Episcopus vt dominium in collegas haberet: sed quas partes habet Consul in Senatu, vt referat de negotiis, sententias roget, consulendo, monendo, hortando, aliis præerat, authoritate sua totam actionem regat, & quod decretum communi consilio fuerit exequatur: id muneris sustinebat Episcopus in Presbyterorum cœtu. Atq; id ipsum pro temporum necessi-

Ordinis publici in veteri Ecclesia commendatio, cum aliquantula tamē exceptione.

Quidquid Ministrorū habuit vetus Ecclesia ante Papatum distinxit in tres ordines, Pastores, Seniores & Diaconos.

De Acholuthis vide inf. sect. 9. & c. 19. sect. 22. 23.

In Isaiam cap. 9.

Episcopi nomen in veteri Ecclesia attributū vni alicui in singulis ministrorum collegiis, politica causa, non autē vt in alios dominationē exerceret.

necessitate fuisse humano consensu inductum fatentur ipsi veteres. Ita Hieronymus in epistolam ad Titum, Idem (inquit) Presbyter qui Episcopus. Et antequam Diaboli instinctu diffidia in religione fierent, & in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, communi cōsilio Presbyterorum Ecclesiæ gubernabantur. Postea, vt dissensionum semina euellerentur, ad vnum omnis sollicitudo est delata. Sicut ergo Presbyteri sciunt se, ex Ecclesiæ consuetudine, ei qui præest subiectos: ita Episcopi nouerint se magis consuetudine quàm Dominicæ dispositionis veritate Presbyteris esse maiores, & in commune debere Ecclesiam regere. Alibi tamen docet quàm fuerit antiquum institutum: dicit enim Alexandriæ, à Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium, Presbyteros semper vnū ex se electum in excellentiori gradu collocasse, quem Episcopum nominabant. Habebant ergo singulæ ciuitates Presbyterorum collegium, qui Pastores erant ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi, & corrigendi, quod Paulus Episcopis iniungit, omnes obibant: & quò semen post se relinquerent, iunioribus qui sacræ militiæ nomē dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde sumeret, & velut corpori Ecclesiæ illius accenseretur. Singula (vt dixi) collegia politiæ tantum & pacis seruandæ gratia vni Episcopo suberant: qui sic alios dignitate antecedeat vt fratrum cœui subiceretur. Quòd si amplior erat ager qui sub eius episcopatu erat quàm vt sufficere omnibus Episcopi muniis vbique posset, per ipsum agrum designabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabant Chorepiscopos, quòd per ipsam prouinciam Episcopum repræsentabant.

Epist. ad Euagriū.

Tit. 1.9

3 Sed quantum ad officium atinet de quo nunc agimus, tam Episcopum quàm Presbyteros verbi & sacramentorum dispensationi incumbere oportuit. Nam Alexandriæ tantum (quoniam illic Artius Ecclesiam turbauerat) institutum fuit ne Presbyter concionem ad populum haberet, vt ait Socrates libro 9. Triperitæ historiæ. Quòd tamen ipsam Hieronymus sibi displicere non dissimulat. Certè instar portenti habitum esset, si quis se pro Episcopo venditasset, qui non etiam se ipsa exhibuisset verum Episcopum. Ea igitur fuit temporum illorum seueritas, vt ministri omnes ad implendum munus, quale ab ipsis Dominus requirit, adigerentur. Nec vni tantum ætatis morem refero: siquidem ne Gregorij quidem tempore, quo Ecclesia iam ferè collapsa erat (certè multum ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuisset Episcopum aliquem à concionibus abstinere. Sacerdos (inquit ipse alicubi) moritur, si de eo sonitus non audiatur: quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit. Et alibi, Quum testatur Paulus se mundū esse à sanguine omnium, in hac voce nos conuincimur, nos cōstringimur, nos rei esse ostendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui super ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes se & alios vocat, quia minus assidui essent in opere quàm conueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturum fuisse putas si quis in totum cessasset? Valuit ergo diu illud in Ecclesia, vt primæ Episcopi partes essent, populum verbo Dei pascere, seu ædificare Ecclesiam publicè ac priuatim sana doctrina.

Tam Episcopi, quàm reliquorū Presbyterorū partes fuisse, Ecclesiā ædificare publicè ac priuatim sana doctrina, & sacramenta ad ministrare.

Epist. ad Euagriū.

Epist. 2.

Homi. in Ezech. 1. Act. 20. 26

4 Quòd autem singulæ prouinciæ vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quòd item in Nicena synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores, id ad disciplinæ conseruationem pertinebat. Quanquam in hac disputatione præteriri non potest quòd rarissimi erat vsus. Ob hanc igitur causam po:

Archiepiscopi & Patriarchæ. Vide cap. 7. sect. 35.

tissimum instituti sunt illi gradus, vt siquid in Ecclesia qualibet incideret quod non posset bene à paucis expediri, ad synodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas causæ maiorem quoque discussionem postuleret, adhibebantur Patriarchæ vnà cum synodis, à quibus non esset prouocatio nisi ad vniuersale concilium. Gubernationem sic constitutam nonnulli Hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inusitato. Cauere enim voluit Spiritus sanctus nequis principatum aut dominationem somniaret, quum de Ecclesiæ gubernatione agitur. Verùm si rem omisso vocabulo intuemur, repèriemus veteres Episcopos non aliam regendæ Ecclesiæ formam voluisse fingere ab ea quam Deus, verbo suo præscripsit.

Hierarchia nomen improprium in Ecclesia.

In vetere Ecclesia idem fuisse Diaconorum munus, quod sub Apostolis. Vide cap. 3. sect. 9.

5 Nec alia tunc fuit Diaconorum ratio quàm sub Apostolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Ecclesiæ prouentus recipiebant, vt conferrent in veros vsus, id est, partim ministris, partim pauperibus alendis distribuerent: Episcopi tamen arbitrio, cui œconomix suæ rationes quotannis reddebant. Nam quòd Canones Episcopum vbi que faciunt bonorum omnium Ecclesiæ dispensatorem, non ita intelligendum est quasi ipse per se eam sollicitudinem gesserit: sed quia ipsius erat præscribere Diacono qui in publicam Ecclesiæ alimoniam recipiendi essent, de eo quod residuum erat, quibus & quantum cuique erogandum esset: quia inspectionem habebat an hic fideliter exequeretur quod officij sui esset: sic enim in Canonibus quos Apostolis adscribunt, legitur, Præcipimus vt in sua potestate res Ecclesiæ habeat Episcopus. Si enim animæ hominum preciosiores illi creditæ sunt, multò magis decet eum curam de pecuniis agere: ita vt eius potestate omnia pauperibus dispendentur per Presbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni sollicitudine ministrentur. Et in concilio Antiocheno decretum est vt coerceantur Episcopi, qui sine Presbyterorum & Diaconorum conscientia res Ecclesiæ pertractant. Sed de eo non est longius disputandum, quum ex plurimis Gregorij epistolis constet, illo quoque tempore quo aliàs Ecclesiastica ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obseruationem durasse, vt Diaconi sub Episcopo pauperum essent œconomi. Hypodiaconos verisimile est fuisse initio Diaconis attributos, vt eorum opera citra pauperes vterentur: sed illud discrimen paulatim confusum fuit. Archidiaconi autem creati tunc cœperunt quum amplitudo facultatũ nouam & exactiorem administrandi rationem postularer: quanquam Hieronymus iam ætate sua fuisse commemorat. Erat autem per se eos summa redituum, possessionum, supellectilis, & quotidianarum oblationum procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denuntiat reatu cõstrictum teneri ipsum, siquid ex bonis Ecclesiæ vel negligentia vel vilius fraude deperierit. Quòd autem Euangelij ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quòd item ad porrigendum in sacri Cœna calicem adhibebantur: id muneris ornandi causa fiebat, quòd maiori religione ipsum obirent, quum admonerentur talibus symbolis nõ esse profanam aliquam villicationem quam geterent, sed spiritualem & Deo dicatam functionem.

Hypodiaconi, & Archidiaconi, & quando primũ creati cœperint.

Epist. ad Nepotianum.
Epist. 10. lib. 1.

Quis bonorum Ecclesiasticorum vsus, et qualis dispensatio in vetere Ecclesia, habes hinc, & sec. 7.

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Ecclesiasticorum vsus fuerit, & qualis dispensatio. Passim tum in synodorum decretis, tum apud vetustos scriptores, reperias, quicquid possidet Ecclesia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum esse patrimonium. Itaq; subinde illic hæc cantilena Episcopis & Diaconis canitur, vt meminerint se non proprias opes, sed pauperum necessitati destinatas attrectare: quas si mala fide supprimant aut dilapident, rei sanguinis fururi sint. Vnde admonentur cum summo tremore & reuerentia, velut in conspectu Dei, sine personarum

acce-

acceptione, eas distribuere quibus debentur. Hinc & illæ apud Chry-
 stomum, Ambrosium, Augustinum, & alios similes Episcopos, graues ob-
 zestationes, quibus suam integritatem apud populum asseuerant. Quum
 autem æquum sit, & Domini etiam Lege sancitum, vt qui suam Eccle-
 siæ operam impendunt, publicis Ecclesiæ sumptibus alantur, & nonnul-
 li etiam eo seculo Presbyteri patrimoniis suis Deo consecratis, volunta-
 rij pauperes facti essent: talis erat distributio vt nec ministris decissent ali-
 menta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne
 ministri ipsi, qui frugalitatis exemplum dare aliis debent, tantum habe-
 rent vnde ad luxum aut delicias abuterentur: sed duntaxat quò suam
 inopiam sustinerent. Qui enim bonis parentum sustentari possunt cle-
 rici, inquit Hieronymus, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium
 committunt: & per abusionem eiusmodi, iudicium sibi manducant &
 bibunt.

*Refert cap. Cleri-
 ces. 3. & 2*

7 Principiò libera & voluntaria fuit administratio, quum sponte fi-
 deles essent Episcopi ac Diaconi, & conscientia integritas vitæq; inno-
 centia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundã cupiditate vel pra-
 uis studiis nascerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda compo-
 siti sunt Canones, qui Ecclesiæ reditus in quatuor partes diuiserunt, quarũ
 vnã assignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam sacris ædibus &
 aliis ædificiis factis rebus tuendis, quartam verò tam aduenis quàm indi-
 genis pauperibus. Nam quòd hanc postremam Episcopo attribuunt alij
 Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione. Neq; enim propria
 eius esse volunt, vt vel solus ipse ingurgitet, vel quo libuerit profundat,
 sed vt hospitalitati, quam ab ordine illo Paulus exigit, sufficiat. Atq; ita
 interpretantur Gelasius & Gregorius: non enim aliam rationem adducit
 Gelasius cur sibi quicquam Episcopus vendicat, nisi vt captiuis & pere-
 grinis largiri queat. Et clarius etiam num loquitur Gregorius, Mos est, in-
 quit, Apostolicæ sedis, ordinato Episcopo præcepta dare, vt de omni sti-
 pendio quod prouenit quatuor fiant portiones: vna videlicet Episcopo
 & familiæ eius, propter hospitalitatem atque susceptionem: altera clero:
 tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Nihil ergo episcopo in
 suum vsum capere licuit, nisi quod ad moderatum frugalémque victum
 ac vestitum satis esset. Quòd si quis insolescere cœpisset, vel luxu, vel o-
 stentatione ac pompa, statim à collegis reprimebatur: nisi paruisset, ho-
 nore abdicabatur.

*Ecclesiæ redituum
 in quatuor partes
 diuisio.*

*1 Tim. 3. 2
 Cap. Presulum, 16
 quæst. 3.
 Refert ea. Mos est,
 12. quæst. 12*

8 Porrò quod in ornatum sacrorum conferebant, perquam exiguũ
 primò erat: deinde quum paulò ditior Ecclesia facta esset, seruauit ta-
 men ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecuniæ illuc colloca-
 batur, saluum pauperibus manebat, si qua maior necessitas incidisset. Ita
 Cyrellus, quum fames Hierosolymorum prouinciam occupasset, nec pos-
 set aliter inopiæ subueniri, vasa & vestes distraxit, ac insumpsit in pau-
 perum alimoniam. Similiter Acatius Amidæ Episcopus, quum magna
 Persarum multitudo fame propemodum interiret, conuocatis clericis, &
 habita præclara illa oratione, Deus noster neque discis neque calicibus
 opus habet, quia neque comedit neque bibit, vasa conflauit vnde miseris
 & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque,
 dum in nimium templorum splendorem inuehitur, honoris causa Exu-
 perium Tholosa Episcopum sui temporis refert, qui corpus Domini in
 canistro vimineo portabat, & sanguinem in vitro: nullum verò pauperé
 esurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambrosius de seipso re-
 citat: nam quum illum grauarent Arriani quòd in redemptionem capti-
 uorum sacra vasa cõfregisset, pulcherrima hac excusatione vsus est, Qui
 sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum

*De Templorum &
 sacrorum ornatu in
 veteri Ecclesia. Vt
 de lib. 1. cap. 11. sic.*

*7. 13. & lib. 3. cap.
 20. sect. 30. & inf.
 cap. 5. sect. 18
 Tripart. hist. lib. 5.
 Lib. 11. cap. 16*

Ad Nepotianum,

Li. 3. De offic. 6. 28

habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt erogat, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrij sustulerint? Nonne melius conflatur sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quam sacrilegus asportat hostis? Nonne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes fame emori? & certè habebas aurum vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui abducti sunt, nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa viuentium seruares quàm metallorum. His non poteris responsum dare: quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deesset. Responderet, Aurum sacramenta non quarunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. In summa, videmus verissimum fuisse quod idem alibi dicit, quicquid tunc Ecclesia possideret, sumptum fuisse egenorum. Item, Nihil Episcopum habere quod pauperum non esset.

Lib. 5. epist. 31, et 33.

Seminarium Ecclesie
sive Clerici, licet appellati
ne non satis propria, dicti olim.

1. Pet. 5. 3

9 Hæc quæ recensuimus, veteris Ecclesie ministeria fuerunt. Alia enim, de quibus mentionem faciunt Ecclesiastici scriptores, magis exercitia fuerunt & quedam præparaciones, quàm certa munera. Nam sancti illi viri, vt Ecclesie seminarium post se relinquere, adulescentes, qui ex parentum consensu & autoritate militiæ spirituali nomen dabant, recipiebant in suam fidem ac tutelam, atque etiam disciplinam: eosque sic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus accederent. Omnes autem qui eiusmodi tyrociniis imbuebantur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem equidem aliud nomen magis proprium inditum illis fuisse: hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata est: quum tota Ecclesia clerus, hoc est hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipsum tamen institutum sanctum ac salute imprimis fuit, vt qui se ac suam operam Ecclesie consecrare vellent, ita sub Episcopi custodia educarentur, ne quis, nisi bene præformatus, Ecclesie ministraret, & qui à prima adulescentia tum sanctam doctrinam imbibisset, tum ex seueriore disciplina, grauitatis sanctiorisque vitæ habitum quædam induisset, tum à curis profanis fuisset alienus, curisque ac studiis spiritualibus assuefactus. Quemadmodum autem militiæ tyrones vmbatiilibus pugnis instituuntur ad verum feruimque certamen, sic erant certa rudimenta quibus exercebantur in clericatu, priusquam ad ipsa munia promouerentur. Illis ergo primam aperiendi claudendique templi curam mandabant, ac eos nominabant Ostiarios. Postea vocabantur Acoluthos, qui Episcopo in domesticis obsequiis adessent, cumque perpetuo comitarentur, primùm honoris causa, deinde nequa suspicio nasceretur. Præterea vt sensim populo innotescerent, & commendationem sibi acquirerent: simul vt discerent ferre omnium conspectum, & coram omnibus loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore confunderentur, locus legendi ipsis dabatur in suggestu. In hunc modum gradatim promouebantur, vt suam sedulitatem in singulis exercitiis approbarent, donec hypodiaconi fiebant. Hoc tantum volo, fuisse hæc tyronum rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Ecclesie ministeriis accenserentur.

Ostiarij.

Ac coluthi.

* Vide supra, sect.

1. & cap. 39. sec. 22.

23

Veterè Ecclesiæ se
re obseruasse præscri-
ptum Apostolorum,
in Ministrorū voca-
tione, quantur ad
prima duo capita,
de quibus cap. 3.
sect. 11. 12.

10 Quod primum & secundum in ministrorum vocatione esse diximus, quales eligete, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præscriptum & Apostolorum exempla vetus Ecclesia sequuta est. Solebant enim ad eligendos pastores cum summa reuerentia ac sollicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam examinis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amul-
sim exigebant. Tantum peccarunt, hinc non nihil immodica seueritate,
quod

quòd plus requirere voluerūt in Episcopo quàm Paulus requirat: ac præ- *1. Tim 3.2*
 sertim successu temporis cœlibatum. Verùm in cæteris consentanea fuit
 ipsorum obseruatio cum Pauli descriptione. In eo autem quod tertio *In 3. cap electionis*
 loco posuimus, quinam scilicet ministros instituere debeant, nō vnum *Ministrorū de quo*
 semper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum *cap. 3. sect. 11. 13. nō*
 recipiebatur quispiam sine consensu totius plebis: vt Cyprianus diligen- *eādem semper fuis-*
 ter excuset quòd Autelium quendam inconsulta Ecclesia lectorem con- *se obseruatione ve-*
 stituerit: quia id præter morem, tamen si non sine ratione factum fuerat. *teris Ecclesiæ.*
 Sic autem præfatur, In ordinandis clericis, fratres charissimi, solemus vos *Lib. 2. epist. 5*
 antè consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio pon-
 derare. Verùm quia in minoribus illis exercitiis non multum erat pericu-
 culi: quòd ad diuturnam probationem & non magnam functionem as-
 sumerentur, rogati consensus plebis desit. Postea in reliquis quoque or-
 dinibus, excepto Episcopatu, plebs Episcopo ac Presbyteris iudicium de-
 lectumque ferè permisit, vt cognoscerent quinam idonei ac digni foret:
 nisi forte quum parochiis noui Presbyteri destinabantur: tunc enim loci
 multitudinem nominatim consentire oportuit. Nec mirum est quòd *Cur populus minus*
 retinendo suo iure populus hac in parte minus sollicitus fuerit: nemo e- *solicitus fuerit in*
 nim Hypodiasconus fiebat qui non longum sui experimentum in cleri- *retinendo suo iure.*
 catu, sub ea quæ tunc erat disciplinæ seueritate, dedisset. Postquam in eo
 gradu probatus fuerat, diaconus constituebatur: inde ad presbyterij ho-
 norem perueniebat, si fideliter se gessisset. Ita nullus promouebatur de
 quo non re vera multis annis habitum esset sub populi oculis examen.
 Et erant multi Canones ad puniendā eorum vitia: vt Ecclesia malis Pres-
 byteris aut Diaconis non grauaretur, nisi remedia negligeret. Quauquā
 in Presbyteris quoque semper exigebatur ciuium consensus: quòd etiam
 testatur Canon primus distinct. 67. qui Auacleto tribuitur. Denique o- *Cur omnes ordina-*
 mnes ordinationes ideo statis anni temporibus fiebant nequis clancu- *tiones fieri solerēt*
 lum sine fidelium consensu obreperet, aut nimia facilitate absque testi- *statis anni tempori-*
 bus promoueretur. *bus.*

11 In eligendis Episcopis diu sua populo libertas fuit conseruata, *Epist. 90. cap. 2.*
 nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus esset. Hoc igitur in cō- *Populi libertas in*
 cilio Antiocheno vetitum est, nequis inuitis ingeratur. Quòd & Leo pri- *eligen- tis olim Epif-*
 mus diligenter confirmat. Hinc istæ sententiæ, Is eligatur quem clericus & *copis, ne quo pacto*
 plebs aut maior numerus postularint. Item, Qui præfaturus est omnibus, *immaneretur ca-*
 ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficatur, *uerunt sancti Pa-*
 necesse est vt per vim intrudatur. Item, Is eligatur qui à clericis electus, *trios. Vide Calu.*
 à plebe expetitus fuerit: & à prouincialibus cum metropolitani iudicio *lib. 14. 23. & cap.*
 consecratur. Adeo autem cauerunt sancti patres ne villo pacto imminue- *3. 22. 30. & ca 21.*
 retur hæc populi libertas, vt quum synodus vniuersalis Constantinopo- *22. & cap. 23. 4.*
 li congregata Nectarium ordinaret, id facere noluerit sine totius cleri &
 populi approbatione: vt sua ad synodum Romanam epistola testata est.
 Proinde quum Episcopus quispiam successorem sibi designaret, non a-
 liter ratum erat quàm si totus populus scisceret. Cuius rei non modò e-
 xemplum, sed formulam quoque habes apud Augustinum in nomina- *Epist. 110. Habetur*
 tione Eradij. Et Theodoricus, quum refert Petrum ab Athanasio succes- *apud Theodoricum*
 sorem nominatum, continuo adiungit, sacerdotalem ordinem ratum id *lib. 4. cap. 20*
 habuisse, magistratum & primores populūque vniuersum sua accla-
 matione approbasse.

12 Est quidem & illud (fateor) optima ratione sancitum in Laodi- *Cap. 13*
 centi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vniquam euenit vt
 tot capita vno sensu rem aliquam bene componant: & ferè illud verum
 est, incertum sciendi studia in contraria vulgus. Verùm huic periculo
 adhibutum erat optimum remedium. Primum enim soli clerici elige- *Que moderatio ob-*

seruata fuerit in e- bant: quem elegerāt, offerebant magistratui, vel senātui ac primoribus.
ligendis Episcopis, Illi, habita deliberatione, electionem, si iusta videbatur, consignabant:
sive à multitudine si minus, eligebant alium quem magis probarent: tum ad multitudine
incipiebatur, sive nem res deferrebat, quæ ramentis præiudiciis illis non alligaretur, minus
ad eā tandem res tamen tumultuari poterat. Aut si à multitudine incipiebatur, tantum id
deferrebat: habes fiebat vt sciretur quem potissimum expeceret: auditis popularium vo-
hic, & sec. 13. Vide tis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent præ-
& sect. 14. circa ficere, nec tamen stultis populi desyderiis obsequi necesse habebant.
medium.

Epist. 87

Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda sunt vota ciuium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus ac plebis: aliter (inquit) fieri nulla ratio sinit. Nec aliud sibi vult illud decretum synodi Laodicensis, quam ne ab inconsiderata multitudine patiantur se abripi clerici & primores: sed potius sua prudentia & grauitate stultas eius cupiditates, si quando opus fuerit, reprimant.

13 Hæc eligendi ratio adhuc ætate Gregorij valebat, & verisimile est diu postea durasse. Extant apud eum plurimæ epistolæ quæ luculentum huius rei testimonium dant: quoties enim de creando alicubi nouo Episcopo agitur, scribere solet ad clerum, ordinem & plebem: interdum etiã

Id quoque epist. cõ-
pluribus.

ad ducem, prout est regimen ciuitatis constitutum. Quod si ob incompositum Ecclesiæ statum vicino alicui Episcopo inspectionem in electione mandat, semper tamen requirit solenne decretum, omnium sub-

Lib. 2. Epist. 69. dist.
23. cap. In nomine.

scriptionibus roboratum. Quinetiam quum creatus Mediolani Episcopus esset Constantius quidam, & ob incursiones barbarorum multi Mediolanensem Genuam confugissent: non aliter fore legitimam electionem putat quam si ipsi quoque in commune conuocati assensi fuerint.

Imò nondum anni quingenti effluerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum statuit, vt præirent Cardinales Episcopi, deinde reliquum clerum sibi adiungerent, postremò plebis consensu electio firma esset. Et in fine recitat illud quod nuper citauimus Leonis decretum, ac in posterum valere præcipit. Quod si ita inualuerit

improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vrbe egressi cogantur: aliquos tamen è populo simul adesse iubet. Imperatoris verò suffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantum Ecclesijs requirebatur, Romana & Constantinopolitana: quod illic duæ imperij sedes essent. Nam quod Mediolanum ad gubernandam noui Episcopi electionem missus fuit Ambrosius cum potestate à Valentiniano, id propter graues factiones quibus inter se ciues flagrabant, extraordinarium fuit. Romæ autem tantum olim valuit imperatoris autoritas in Episcopo creando, vt Gregorius se ipsius iussu in Ecclesiæ gubernaculis constitutum esse dicat: quum tamen solenni ritu à populo fuisset expetitus.

Epist. 5. lib. 1

Hoc autem moris fuit vt quum aliquem designassent ordo, clerus, ac populus, ad imperatorem statim referret ille, vt vel scisceret electionem sua approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic consuetudini repugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quam nullo modo ferendum esse vt sublata canonica electione, rex pro sua libidine Episcopum constituat, & à Metropolitano non esse consecrãdum qui per violenta imperia sic fuerit promotus. Aliud enim est, spoliare Ecclesiam iure suo, vt totum ad vnus hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt sua autoritate legitimam actionem confirmet.

Hic, & sect. 15. tra-
statum, quo ritu

14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesiæ ministri in suum officium. Hanc Latini ordinationem

vel

vel consecrationem, Græci χειροτονίαν, interdum etiam χειροθεσίαν vo- *post electionem ini-*
 carunt: licet χειροτονία id genus electionis propriè dicatur vbi declaran- *tiarètur veteris Ec-*
 tur suffragia manuū eleuatione. Extat autem decretum Niceni conci- *clesiæ Ministræ. Hoc*
 liij, vt Metropolitæ cum omnibus prouinciæ Episcopis conueniant ad eū *autè erat postremū*
 qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris longitudine, aut valetu- *ex quatuor, quæ in*
 dine, aut alia necessitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conue- *Ministrorum voca-*
 niant: qui autem absunt, suam consensionem per literas testentur. At *tione considerari*
 que hic Canon quum defuetudine obsoleceret, pluribus deinde syno- *oportere, dictū fuit*
 dis renouatus fuit. Omnes autem, aut saltem quicumque excusationem *cap. 3. sect. 11. 16.*
 non haberent, ideo adesse iubebantur quò grauius de doctrina & mori-
 bus ordinandi haberetur examen: neque enim sine examine res perage-
 batur. Et apparet ex Cypriani verbis, non post electionem vocari, sed e-
 lectioni interesse olim solitos: atque in eum finem vt essent quasi mode-
 ratores, nequid in ipsa turba fieret turbulenti. * Vbi enim dixit plebi esse ** Vide sect. 12.*
 potestatem vel dignos eligendi sacerdotes, vel indignos recusandi: ali-
 quanto post subiungit, Propter quod diligenter de traditione diuina at *Epist. 4. lib. 2*
 que Apostolica seruandum est & tenendum (quod apud nos quoque &
 ferè per prouincias vniuersas tenetur) vt ad ordinationes rite celebra-
 das, ad eam plebem cui propositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouin-
 ciæ proximi quique conueniant, & Episcopus deligatur plebe præsentè.
 Sed quum tardius interdum cogentur, & periculum esset ne illa mora
 abuterentur quidam ad ambiendi occasionem, satis fore visum est si de-
 signatione facta ipsi accederent, ac legitima inquisitione probatum con-
 secrarent.

15 Hoc quum vbique sine exceptione fieret, paulatim mos diuersus
 inoleuit, vt metropolim ad petendam ordinationem electi conceder-
 rēt. Quod ambitione magis & veteris instituti deprauatione factum est,
 quàm bona aliqua ratione. Nec multò post, aucta iam Romanæ sedis au-
 thoritate, obtinuit altera adhuc deterior consuetudo, vt totius ferè Italiæ
 Episcopi consecrationem inde peterent. Quod animaduerrere licet ex
 epistolis Gregorij. Paucis tantum ciuitatibus, quæ non ita facilè cesser-
 rant, antiquum ius seruatum erat: vt de Mediolano exemplum illic ha- *Lib. 2. Epist. 69, &*
 betur. Fortassis solæ metropoles retinuerunt suum priuilegium. Solebant *76*
 enim ad Archiepiscopum consecrandum omnes prouinciales Episcopi
 conuenire in ipsam primariam ciuitatem. Cæterum ritus erat * manuum ** Vide cap. 19. sect.*
 impositio. Nihil enim præterea ceremoniarum adhibitum lego: nisi *28. 31.*
 quòd aliquem ornatum in solenni cœtu habebant Episcopi, quò à reli-
 quis Presbyteris distinguerentur. Presbyteros quoque & Diaconos sola
 manuum impositione ordinabant: sed suos Presbyteros quisque Episco-
 pus cum Presbyterorum collegio ordinabat. Quamquam autem idem
 agebant omnes: quia tamen præibat Episcopus, & quasi eius auspiciis res
 gerebatur, ideo ipsius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc sæpe ha-
 bent, non differre alia re ab Episcopo Presbyterum, nisi quia ordinandi
 potestatem non habeat.

*Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide
 Papatus.*

CAP. V.

NUNC ordinem gubernandæ Ecclesiæ, quem hodie tenet Romana
 sedes ac omnes eius satellites, totamq; hierarchiæ illius quam per-
 petuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operæpretium
 est, ac cum illo quem descripsimus, primè ac veteris Ecclesiæ conferre:
 quò ex comparatione luceat qualem Ecclesiam habeant qui hoc solo
 titulo ad nos grauantes vel potius obruendos ferociūt. Præstat autem à

De *Vocatione* eo-*vocatione* incipere, vt videamus qui & quales & qua ratione vocentur *rum*, qui *regimen* ad hoc ministerium. Tum deinde considerabimus quàm fideliter *Ecclesie* habere se nus suum impleant. Dabimus autem primum locum *Episcopis*: quibus dicunt in *Papatu*: vtinam hoc honori esse posset, in hac disputatione primum tenere ordi-
 & *primùm* *Episco*
porum.

Quales *Episcopi*,
 quod ad doctrinã,
 in *Papatu* eligun-
 tur.

Quod ad *maiores*: de
 quo & in *fine* *sec.*
 2. & 3.

Pueri quoq; *sunt*
Episcopi in *Papa*
tu. *Vide* *sect.* 6. 9.

Totum *ius* *populi*
 in *Episcopis* *subla*
tum *perperã* in *Pa*
patus, & ad *Canoni*
cos *translatum*.

les hodie *Episcopi* passim eligantur. Sanè examen haberi de doctrina ni-
 mis obsoletum est: quòd si quis habetur doctrinæ respectus, iurisconsul-
 tum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Ec-
 clesia concionari. Hoc cõstat, à centum annis vix centesimum quæque
 fuisse electum qui sacre doctrinæ aliquid teneret. Superioribus seculis
 non ideo parco, quòd multo meliora fuerint, sed quòd de præsentis mo-
 dõ *Ecclesia* nobis quæstio est. Si de moribus fiat censura, paucos aut pro-
 pemodum nullos fuisse reperiemus quos non indignos veteres *Canones*
 iudicassent. Qui non fuit ebriosus, fuit scortator: qui ab hoc quoque sce-
 lere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ dissolu-
 tus. Sunt enim leuiora vitia quæ secundum vetustos *Canones* hominem
 ab *Episcopatu* excludunt. Hoc verò longè absurdissimum, quòd *pueri*
 quoque vix decennes, *Papæ* concessione, *Episcopi* sunt facti. Eò impudẽ-
 tiæ ac stuporis prouecti sunt vt ne illud quidem extremum & ad eò pro-
 digiosum flagitium horrerent, quod ab ipso naturæ sensu penitus ab-
 horret. Hinc apparet quàm religiosæ fuerint electiones, vbi tam supina
 negligentia fuit.

2 Iam in eligendo totum illud *ius* *populi* sublatum est. *Vota*, assen-
 sus, subscriptiones & omnia eiusmodi euauerunt: ad solos *Canonicos*
 integra potestas translata est. Illi in quem volunt, conferunt *Episcopa*-
 tum: eum mox in conspectum plebis producunt, sed adorandum, non e-
 xaminandum. Atqui reclamatione *Leo*, nullam rationem id finire, ac vio-
 lentam impositionem esse pronuntiat. *Cyrtianus*, quum fluere ex iure di-
 uino testatur ne fiat nisi ex consensu *populi*, pugnare diuersum morem
 cum verbo *Dei* ostendit. Tot *synodorum* decreta ne secus fiat seuerissi-
 mè prohibent: ac, si factum sit, iubent esse irritum. Si hæc vera sunt, nul-
 la hodie neque diuino neque *Ecclesiastico* iure *Canonica* electio in to-
 to *Papatu* superest. Verùm etiam si nihil aliud mali foret, quàm tamen hoc

* *Friuola* *excusatio* excusare poterunt quòd ita spoliauerint suo iure *Ecclesiam*? * Atqui ita,
 erepti *populo* sui in-
 quiunt, exigebat temporum corruptio, vt quoniam apud plebem &
 ris (quæ tamẽ me-
 dax esse euincetur) magistratus plus valebant odia & studia in assumendis *Episcopis*, quàm
 rectum sanumque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit
 sanè hoc extremum mali in rebus deploratis remedium. Verùm vbi me-
 dicina morbo ipso nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo suc-
 curritur? sed est, inquit, ipsis *Canonicis* ex aeternè præscriptum quid se-
 qui in electione debeant. Sed an dubitamus quin sanctissimis legibus o-
 lim plebs se astringi intelligeret. quum videret sibi regulam è verbo *Dei*
 propositam, dum ad *Episcopum* eligendum conueniret? Si quidem illa
 vna vox *Dei* qua describit veram *Episcopi* effigiem, meritò pluris esse
 debebat quàm infinitæ *Canonum* myriades. Sed nihilominus, pessimo
 peccent *Canonici*, affectu corrupta, nullam habebat legis aut æquæ rationem. Sic hodie
 quam olim *popul*
 in *Dei* verbum.

* *Vide* *sect.* 1. utantur: parum dico: vt *Episcopatus* adulteriorum & lenociniorum sint
 præmia.

præmia. Nam quum venatoribus & aucupibus dantur, præclare res cecidisse existimanda est. Tantam indignitatem vlllo modo excusare, nimis improborum est. Habebat, inquam, olim optimum canonem populus, cui præscribebat Dei verbum, oportere Episcopum esse irreprehensibile, *1. Tim. 3.1* doctorem, non pugnacem, &c. Cur ergo eligendi prouincia à populo ad istos translata est? Quia scilicet inter populi tumultus & factiones verbum Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab istis rursus non transferatur, qui non modò leges omnes violant, sed abiecto pudore, libidinosè, auarè, ambitiosè, humana diuinis commiscent & confundunt?

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedij loco fuisse inuentum. *Qua occasione* Szpe in Episcopis eligendis tumultuatas olim fuisse vrbes legimus: ne- *quibus gradibus ty-* mo tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare ausus est. *annis vsurpata in* *electione Episcopa-* rum. *rum.* Alias enim habebant vias quibus vel obuiarent his vitis, vel iam admissa cor- *rigerent.* Verùm dicam quid sit. Quum populus in delectu habendo ne- *gigentior esse cœpisset, & hanc curam, quasi minus sibi congruentem,* *in Presbyteros reiceret, illi hac occasione ad tyrannidem sibi vsurpan-* *dam abusi sunt: quam postea nouis canonibus editis stabilierunt.* Ordi-* *natio autem nihil aliud est quàm merum ludibrium. Species enim exa-* *porum in Papatu,* *minis, quam illic ostentant, adeo inanis est & ieiuna, vt omni etiam fu-* *merum ludibrium.* *co careat.* Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt principes à Roma* **Nominatio Episco-* *porum cœcessu prin-* *cipis à Romano* *Pontifice.* *Pontifice.* *fecit Ecclesia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapue-* *rant, vel certè furari erant, adempta est. Est hoc sanè fœdissimum exem-* *plum, quòd ex aula mittuntur Episcopi ad occupandas Ecclesias, & pio-* *rum principum esset à tali corruptela abstinere. Est enim impia Ecclesie* *spoliatio, quoties alicui populo ingeritur Episcopus quem non petierit,* *vel saltem libera voce approbarit. Verùm inordinatus ille mos qui in Ec-* *clesiis iam pridem fuit, occasionem principibus dedit vt præsentationem* *Episcoporum sibi sumerent. Maluerunt enim suum esse beneficium,* *quàm eorum in quos nihilo plus id competebat, & qui non minus per-* *peram eo abutebantur.*

4 En præclara vocatio, cuius causa Episcopi Apostolorum successo *Quales presbyteri* *res se esse iactant. Presbyteros autem creandi ius sibi solis competere di-* *creentur in Papa-* *cunt. Sed in hoc pessimè corrumpunt vetus institutum, quòd non Pres-* *tu: nec presbyteros* *byteros sua ordinatione creant qui populum regant ac pascant, sed Sa-* *uisse sed Sacerdotee* *cerdotes qui sacrificent. Similiter quum Diaconos consecrant, nihil agunt* *qui sacrificent, tra-* *de vero ac proprio ipsorum officio: sed ad certas modò ceremonias cir-* *statur hic & sec 5.* *ca calicem & patinam ordinant. * At in synodo Chalcedonensi contrà* *Distinc 70 cap 1.* *fancitum est, ne fiant absolutæ ordinationes, hoc est, quin locus simul* ** Decretum Synodi* *assignetur ordinatis vbi munus suum exerceant. Hoc decretum duplici* *Chalcedonensis du-* *nomine vtilissimum est, Ne oneretur Ecclesia superuacuo sumptu, & in* *placiter vult, cludi-* *homines otiosos expendatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt* *tur mult. pliciter à* *Romanensibus.* *ij qui ordinantur, cogitent non se ad honorem promoueri, sed munus* *sibi mandari ad quod obeundum solenni testificatione obligentur. At Ro-* *manenses magistri (qui nihil in religione curandum putant præter ven-* *rem) primo titulum interpretantur redditum qui ad alimoniam sufficiat:* *siue ex patrimonio sit, siue ex sacerdotio. Itaq; quum Diaconum vel Pres-* *byterum ordinant, nihil solliciti vbi debeant ministrare, ordinem illis* *conferunt, si modò satis diuites sint ad se alendos. Verùm quis hominum* *hoc recipiat, vt titulus quem requirit concilij decretum, sit annuus pro-* *uentus ad alimoniam? Iam verò quia recentiores Canones Episcopos* *damnabant eorum alimonia, quos sine idoneo titulo ordinassent, quò-* *sic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata est* *qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicumq; titulo*

promittit eo se fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quæ hîc fiunt: vt quum alij inanes sacerdotiorum titulos mentiuntur, vnde quinquæ asses annuatim conficere nequeant: alij sub arcana stipulatione sacerdotia commodatò accipiunt quæ statim reddituros se pollicentur, sed interdum non reddunt. Et alia eius generis mytheria.

5 Verùm etiam si illi abusus crassiores tolerentur, annon illud semper absurdum est, Presbyterum constituere cui locum nullum assignes? neminem enim ordinant nisi ad sacrificandum. Atqui legitima Presbyteri ordinatio est, ad Ecclesiæ gubernationem: Diaconi, ad eleemosynæ procuracionem vocari. Multis quidem pompis adumbrat id quod agunt: quò specie ipsa veneratione apud simplices habeat: sed apud sanos quid valere possunt istæ laruæ, vbi nihil solidi aut veri subest? Nam ceremonias adhibent vel ex Iudaismo accersitas, vel ex seipsis confictas: quibus

* *Examen in eligendis Presbyteris in Papatu ludicrum.*

Papæ

abstinere satius foret. * De vero autem examine (vmbra enim illam quam retinent nihil moror) de populi consensu, de aliis rebus necessariis, nulla mentio. Vmbra voco ridiculas illas gesticulationes, ad ineptam ac frigidam vetustatis imitationem compositas. Habent Episcopi suos vicarios, qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid? an legere suas Missas possint: an vulgare aliquod nomen, quod in lectione occurret, declinare, an coniugare verbum, an vocis vnus significationem nouerint: neque enim necesse est vt vel vnus versiculi sensum reddere sciant. Neque tamen adhuc sacerdotio repelluntur qui in his quoque puerilibus elementis deficiunt, modò aliquam pecuniæ vel gratiæ commendationem attulerint. * Eiusdem farinae est quòd quum ad altare admouentur ordinandi, queritur ter voce non intellecta, sintne digni honore. Respondet vnus (qui eos nunquam vidit, sed nequid formulæ desit, has partes habet in fabula) Digni sunt. Quid in venerandis istis Patribus accusas, nisi quòd in tam apertis sacrilegiis ludendo, Deum & homines nullo pudore rident? At quia in diuturna eius rei possessione sunt, putant se sibi iam licere. Quisquis enim contra hæc tam clara tamque atrocia flagitia hiscere audeat, quasi qui sacra Cereris in apertum olim protulerat, ad capitale iudicium ab ipsis rapitur. An hoc facerent si quem putarent esse Deum?

* *Ridicula interrogatio etiam ad alta resistētibus se Presbyteris.*

De beneficiorum collationibus in Papatu multiplicibus.

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim coniuncta erat cum ordinatione, nunc prorsus est separata) quanto melius se gerunt? Est autem apud eos multiplex ratio: neque enim soli Episcopi conferunt sacerdotia: & in his etiam quorum vocantur Collatores, non semper plenum ius habent: sed alij præsentationem habent: ipsi autem Collationis titulum retinent, honoris causa. Accedunt etiã nominationes ex scholis, resignationes, vel simplices, vel permutationis causa factæ: rescripta commendatitia, præuentiones & quicquid tale est. Verùm ita se omnes gerunt vt nullus eorum possit alteri quippiam exprobrare. Sic contendo: vix centesimum quodque beneficium hodie in Papatu sine simonia conferri: quæ

* *Vide Calu. c. 8. 21.*

liter * simoniam veteres deficiuerunt. Nò dico omnes numerato pretio emere: sed cedere mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad sacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet, alios parentum autoritas: alij obsequiis fauorem sibi conciliant. Denique in hunc finem conferuntur sacerdotia, non vt Ecclesiis sit prospectum, sed iis qui accipiunt. * Itaque Beneficia appellant, quo nomine satis declarant se

* *Cursacerdotia Beneficia dicantur in Papatu.*

fauorem militum, vel eorum labores remunerantur. Omitto quod in tonsores, coquos, mullores, atque eius facis homines hæc præmia conferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perstreperunt iudicia quam

ob sacerdotia: vt dicas nihil aliud quàm prædam esse canibus obiectam/ ad venationem. An hoc vel auditu tolerabile est, Pastores vocari qui in Ecclesiæ possessionem, quasi in hostile prædium irruerint? qui forcélibus iurgiis euicerint? qui pretio redemerint? qui sordidis obsequiis emeruerint? qui pueri vixdum balbutientes, eam, ceu hæreditariam à patris & cognatis, interdum etiam à patribus spurij creuerint?

7 An vnquam eò progressa esset populi, quantumuis corrupti & ex *Prodigiosum flagi legis, licentia?* Sed hoc quoque maius portentum est, quòd vnus homo *tium pabum vsita-* (non dico qualis, certè qui seipsum regere non potest) quinque aut sex *tum in Papatu, ab* Ecclesiis gubernandis præficitur. Videre est hodie in aulis Principum *29mo homine teneri* dulescentes ter Abbates, bis Episcopos, semel Archiepiscopos. Passim ve- *plures Ecclesiis.* rò sunt Canonici, quinque, sex, septem sacerdotiis onusti: quorum nullã prorsus nisi in recipièdo prouentu curam habent. Non obiiciam, verbum Dei vbique reclamare: quod iam pridem desit apud eos habere tantillum momenti. Non obiiciam, multas seuerissimas sanctiones in pluribus Conciliis contra hanc improbitatem esse factas: nam has quoque, quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vtrunque esse prodigiosum flagitium, quod Deo, naturæ, & Ecclesiastico regimini prorsus aduerfetur, vt vnus prædo pluribus simul Ecclesiis incubet: vt Pastor nominetur, qui gregi suo adesse, etiam si velit, nequeat: & tamen (qua sunt impudentia) tam abominandas sceditates Ecclesiæ nomine prætexunt, quò ab omni reprehensione eximant. Quinetiam, si Deo placet, in istis nequitias continetur sacrosancta illa successio, cuius merito effectum esse iactant ne Ecclesiâ periret.

8 * Nunc (quæ secunda nota est in æstimando legitimo Pastore) videamus quàm fideliter munus suum exerceant. Ex sacerdotibus, qui illic *munus suum exer-* creantur, alij sunt Monachi, alij quos vocant Seculares. * Prior ille grex *ceat sacerdotes oēs* incognitus fuit veteri Ecclesiæ: & habere talem in Ecclesiâ locum, ad eò in Papatu, siue sint cum monastica professione pugnat, vt quum olim ex monasteriis in ele *Monachi, siue Secu-* rum cooptarentur, monachi esse desinerent. Atq; ad eò Gregorius, cuius *lares, vt Canonici,* tempus multũ fecis habuit, hanc tamen confusionẽ fieri passus non est. *Decani, Capellani,* Vult enim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: q; monachus si- *Præpositi, Episco-* mul esse & clericus rite nemo queat: quum alterũ alteri sit impedimẽto. *pi, Parochiarũ Re* Nunc si interrogem quomodo munus suũ bene impleat quem Canones *tores: tractatur* nõ esse idoneum declarant: quid obsecro, responsuri sunt? Citabunt mihi *hic, & sect. 9. 10.* scilicet abortiua illa decreta Innocẽtij & Bonifacii, quibus monachi ad *12* sacerdotij honorẽ & potestatem sic recipiuntur, vt in monasteriis suis ma *Epist. 11. lib. 3* neant. Sed quæ ista est ratio, vt indoctus quiuis asinus, simul ac Romanã *Monachus, &* sedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verũ de *Presbyteri officium,* hac re postea. Istud nunc sufficiat, pro magna absurditate habitum esse *non possunt simul* in Ecclesiâ puriori, si monachus sacerdotio fungeretur. Nã Hieronymus *coherere ex disci-* se officium sacerdotis agere negat, quũ inter monachos degit: *scq; vnum plura veteris Ecclē* ex plebe facit qui à sacerdotibus regatur. Verũ, vt hoc illis demus, quid *sc. e. De Monachis* tamen officij faciunt? Ex mendicantibus nõnulli concionantur: reliqui *plura, vide cap. 13.* omnes monachi vel cantillant vel demurmurant Missas in suis latibus *sec. 8. 9. 10. 11. 12. 13.* lis. Quasi ad hoc fieri Presbyteros, aut Christus voluerit, aut muneris *14. 15. 16. 17. 21* natura patiat. Quum Scriptura palàm testetur, Presbyteri esse propriam Ecclesiã regere, annon impia est profanatio, aliò transference, *Act. 20. 23* nõ penitus immutare sacrum Dei institutum? Nam quum ordinantur, nominatim verentur facere quæ Deus Presbyteris omnibus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus suo claustro contentus, nec sacramenta administrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præsumat. Negent si poterunt, apertum esse Dei ludibrium, in hoc aliquem Presbyterum fieri, vt à vero & germano officio absteat,

& eum qui nomen habet, rem non posse habere.

9 Venio ad seculares: qui partim bene ficiarij sunt (vt loquuntur) id est, quidam mercenarii, quidam beneficiarij. Beneficia autem quaedam curam animarum obligant, alia sunt otiosa.

est, habent sacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locant missando vel canendo, & quasi collecta inde stipe victitant. Beneficia autem curam animarum habent, vt Episcopatus & parochia: aut stipendia sunt hominum delicatiorum, qui cantillando victum acquirunt: vt praebendae, canonicatus, personatus, ac dignitates, capellaniae, & similia. Quamquam, rebus sursum deorsum iam conuersis, Abbatia & Prioratus non tantum secularibus Presbyteris, sed pueris quoque priuilegio (id est vulgari & vsitata consuetudine) conferuntur. Quantum ad mercenarios attinget, qui in diem victum quaerunt, quid aliud facerent quam quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo sese prostituunt ad quaestum: praesertim in tanta multitudine quanta nunc orbis scetet. Itaque quum palam mendicare non audeant, vel hac via reputent se parum profecturos, velut canes famelici circumueunt, & sua importunitate non secus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum veterem ingerant. Hic si verbis persequi coner quantum sit dedecus Ecclesiae, eò rediisse honorem & munus Presbyterij, nullus erit finis. Nò est igitur cur à me expectent lectores orationem quae tam flagitiosae indignitati respòdeat. Breuiter dico, Si Presbyteri officium est (quod & verbum Dei praescribit, & vetusti Canones requirunt) Ecclesiam pascere, & spirituale Christi regnum administrare: tales omnes sacrifici qui nullum nisi in Missarum nundinatione opus aut stipendium habent, non modò cessant in officio, sed nullum quod exerceant legitimum habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur: nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis reliquum est praeter altare in quo Christum sacrificent: quod non est Deo, sed daemoniis litare, vt alibi videbimus.

1. Cor. 4.1

10 Non attingo hic extranea vitia, sed duntaxat intestinum malum, quod in ipsorum institutione radicitus haeret Addam vocem, quae male sonabit in eorum auribus: sed quia vera est, dicere oportet, eodem loco habendos esse Canonicos, Decanos, Capellanos, Praepositos, & quicumque otiosis sacerdotiis aluntur. Quale enim Ecclesiae ministerium praestant? Nam verbi praedicationem, curam disciplinae, & sacramentorum administrationem, tanquam onera nimis molesta à se depulerunt. Quid ergo habent reliquum quo se veros Presbyteros esse iactent? Cantum scilicet & ceremoniarum pompam. At quid hoc ad rem? Si consuetudinem si vsu si longi temporis praescriptionem allegant: ego contra Christi definitionem regero, quae & veros Presbyteros nobis expressit, & quid habere debeant qui tales haberi volunt. Quod si tam duram legem ferre nequeunt vt se Christi regulae subiiciant, patientur saltem hanc causam ex autoritate primae Ecclesiae decidi. At nihilo melior erit ipsorum conditio, si ex vetustis Canonibus de eorum statu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarunt, Presbyteri esse debuerant, vt fuerunt olim, qui Ecclesiam cum Episcopo in commune regerent, & veluti collegae eius essent in munere pastoralis. Dignitates illae capitulares, quas vocat, nihil prorsus spectant ad veram Ecclesiae gubernationem: multo minus Capellaniae, & reliqua fex talium nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbum Christi, & veteris Ecclesiae obseruatio eos à Presbyterij honore excludit. Presbyteros tamen se esse contendunt: sed detrahenda est larua: sic reperiemus, totam eorum professionem alienissimam esse ac remotissimam ab illo munere Presbyterorum, quod & Apostoli nobis describunt, & in prima Ecclesia requisitum fuit. Omnes ergo eiusmodi ordines quibuscumque titulis insigniantur, nouitij quum sint, certè nec Dei insti-

Dignitates Capitulares
Capellania, &c.

institutione, nec antiqua Ecclesie obseruatione suffulti, locum nullum habere debet in descriptione regiminis spiritualis, quod ore Domini ipsius consecratum Ecclesia recepit. Aut (si rudius ac crassius me loqui malunt) quando Capellani, Canonici, Decani, Præpositi, & eius farinae otiosi ventres ne minimo quidem digito particulam vllam attingunt eius officij quod in Presbyteris necessariò requiritur, non est ferendum vt falso sibi honorem vsurpando, sanctam Christi institutionem violent.

11 Superfunt Episcopi & parochiarum rectores: qui vtinam de retinendo officio contenderent. Libenter enim illis concederemus, eos habere primum & eximium munus, si quidem eo defungerentur: sed quum Ecclesias sibi commissas deserendo, earumque curam in alios reiicere do haberi pastores volunt, perinde faciunt ac si munus pastoris esse nihil agere. Siquis scelerator, qui nunquam pedem vrbe moueret, aratorem se aut vinitorem esse profiteretur: si miles, qui assiduus fuisset in acie & castris, forum aut libros nunquam vidisset, pro iurisperito se vendicaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquanto absurdius isti faciunt, qui videri volunt & nominari legitimi Ecclesie pastores, & tamen esse nolunt. Quotus enim quisque est qui vel in speciem Ecclesie suae regimen obeat? Plurimi Ecclesiarum redditus tota vita deuorant, ad quas ne inspiciendi quidem causa vnquam accedunt. Alij semel quotannis aut veniunt ipsi, aut æconomum mittunt, nequid in locatione deperat. Quum hæc corruptela primùm obreperet, priuilegiis se eximebant qui frui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum est vt quis in Ecclesia sua resideat: æstimant enim non secus ac villas, quibus vicarios suos, tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipse quoque naturæ sensus repudiat, pastorem esse gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

12 Iam ætate Gregorij apparet quædam huius mali semina extitisse, vt Ecclesiarum rectores negligentiores in docendo esse inciperent: quia id grauius alicubi conqueritur. Mundus (inquit) sacerdotibus plenus est; sed tamen in messe rarus inuenitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officij non implemus. Item, Quia charitatis viscera non habent, Domini videri volunt, patres se minimè recognoscunt. Humilitatis locum in elationem dominationis mutant. Item, Sed nos ò Pastores, quid agimus, qui mercedem cõsequimur, & operarij nõ sumus? Ad exteriora negotia delapsi sumus: & aliud suscipimus, aliud præstamus. Ministerium predicationis relinquimus: & ad pœnam nostram, vt video, Episcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quum tanta verborum asperitate vtatur aduersus eos qui tantum erant in officio minùs assidui vel seduli, quid, quæso, dicturus esset si videret ex Episcopis ferè nullum, aut certè paucissimos, ex reliquis vix centesimum quenque suggestum semel tota vita conscendere? Nam eò furoris ventum est vt vulgò existimeretur res Episcopali dignitate inferior, cõsuetudinem ad populum habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapsæ erant: sed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuehatur in totum ordinem: quem tamen credibile est fuisse tunc non paulò integriorem quàm nunc sit.

13 Quòd si quis totam hanc gubernationis Ecclesiasticæ faciem quæ hodie sub Papismo est, rite perpendat ac excutiat, reperiet nullum esse spoliarium, in quo licetiosius sine lege & modo latrones grauentur. Certe omnia illic à Christi institutione adeò dissimilia sunt, inuò aliena, adeò ab antiquis Ecclesie institutis ac moribus degenerarunt, adeò cum natura & ratione pugnant, vt nulla maior Christo facti iniuria possit quàm dum eius nomen ad defensionem tam inordinati regiminis obtendunt.

Nos (inquiunt) sumus Ecclesiæ columnæ, religionis antistites, Christi vicarij, fidelium capita: quia potestas Apostolica per successionem ad nos peruenit. Quasi apud stipites loquantur, istis ineptiis perperuò superbiunt. Quoties verò istuc iactabunt, quæram ab iis vicissim quid habeant cum Apostolis commune. Nō enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: sed de prædicationis munere, quod ipsi tantopere defugiunt. Similiter quum ipsorum regnū tyrānidem Antichristi esse asserimus, cōtinuò excipiunt, esse venerabilem illam toties à magnis & sanctis viris laudatam hierarchiam. Quasi verò sancti Patres, quum Ecclesiasticam hierarchiam aut spirituale regimē, vt ipsi per manus ab Apostolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vastitatis plenū chaos somniarent, vbi Episcopi vel rudes vt plurimum asini sunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudimēta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & si qui doctiores sunt (quod tamen rarum est exemplum) Episcopatum nihil aliud esse putant quàm splendoris & magnificentiæ titulum: vbi Ecclesiarum rectores non magis de pascendo grege cogitant quàm sutor de arando: vbi omnia plusquam Babylonica dissolutione sic confusa sunt, vt nullum integrum vestigium paternæ illius ordinationis amplius appareat.

14 Quid si ad mores descendamus? vbi erit illa lux mundi quæ Christus requirit? vbi sal terræ? vbi illa sanctitas quæ velut perpetua censura esse possit? Nullus hodie est hominum ordo magis infamis luxu, mollicitate, deliciis, omni deniq; genere libidinum, nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, prodicionis, perfidiæ magistris: nupquam tantum ad nocendum vel solertiæ, vel audaciæ. Taceo f. stum, superbiam, rapacitatem, sæuitiam. Taceo dissolutam in omnibus vitæ partibus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus est mundus vt verendum non sit nequid nimium exaggerare videar. Vnum dico, quod inficiari ne ipsi quidem poterunt: Ex Episcopis ferè nullum: ex parochiarū præfatis non esse centesimum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secunda veteres Canones sententia, non sit vel excommunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò præscilla illa disciplina, quæ exactiorem censurā de moribus cleri fieri præcipiebat, obsoleuit: sed omnino ita res habet. Eant nūc qui sub Romanæ sedis vexillis & auspiciis militant, & de sacerdotali apud se ordine gloriantur. Certè quem habent, neque à Christo, neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa sanctissima, quam habent bonorum Ecclesiasticorum distributio. Quamquam Diaconos suos ad eam rem minimè iam creant: nihil enim aliud ipsis iniungunt nisi vt ministrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & nescio quas agant nugas. Nihil de eleemosynis, nihil de cura pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipsa institutione loquor: nam si spectemus quod faciunt, re ipsa non munus illis est, sed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in missa tenent, inane simulachrum antiquitatis repræsentant: recipiunt enim oblationes ante consecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionem se mutuò oscularentur fideles, & eleemosynas ad altare offerrent: ita simbolo prius, deinde ipsa beneficentia charitatem suam declarabāt. Diaconus, qui œconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt distribueret. Nunc ex illis eleemosynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm si in mare proiicerentur. Ludunt ergo Ecclesiam cum isto mendaci diaconatu. Certè in eo nec cum Apostolica institutione, nec cum veteri obseruatione simile quippiam habent. Ipsam verò bonorū dispensationem

tionem aliò transtulerunt: & ita composuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulatis hominibus prædam inter se diuidunt: ita isti post extinctum verbi Dei lumen, quasi iugulata Ecclesia, putarunt expositum esse prædæ ac ditioni quicquid in sanctos vsus dictum erat. Itaque facta diuisione, rapuit ad se quisque quantum potuit.

16 Hic totæ illæ veteres rationes quas exposuimus, nõ tantum conurbatæ, sed prorsus expunctæ & inductæ sunt. Potissimam partem Episcopi & Presbyteri vrbani, qui facti hac præda diuites, versi sunt in canonicos, inter se diripuerunt. Partitionem tamen fuisse tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vsque diem litigant. Quicquid sit, hac decisione prouisum est ne obolus vnus ex omnibus Ecclesiæ bonis ad pauperes rediret, quorum dimidia saltem ex parte fuerat. Nominatim enim quartam partem canones illis attribuunt: altera verò quartã ideo destinant Episcopis vt in hospitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid sua portione facere clerici, & quem in vsum illam conferre debuerint: nam reliquum quod templis, ædificiis, & aliis sumptibus deputatur, debere pauperibus in necessitate patere, satis demonstratum est. Quæso, si scintillam vnã timoris Dei in corde haberent, sustinerentne hanc conscientiam, quod quicquid comedunt ac vestiuntur, ex furto, imò ex sacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, saltem cogitent homines esse, sensu & ratione præditos, quibus persuadere volunt se habere tam pulchros & dispositos in Ecclesia suæ ordines quàm iactare solent. Respondeant mihi breuiter, an Diaconia sit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc si negant, fateri etiam cogentur, nullam se Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Ecclesiasticarum administratio in sacrilegam deprædationem palam conuersa est.

17 Sed hinc vtuntur pulcherrimo colore, dicunt enim Ecclesiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia sustineri. Et habent ex sua secta quosdam ita impudentes vt audeant palam iactare, sic demum adimpleri vaticinia illa quibus splendorem regni Christi describunt veteres Prophetæ, vbi: regius ille apparatus in ordine sacerdotali visitur. Nõ frustra, inquit, hæc Deus Ecclesiæ suæ promisit: Venient Reges, adorabunt in conspectu tuo, tibi afferent munera. Consurge, consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferetes, & laudem Domino annuntiâtes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi. In hac improbitate confutanda si multum insitam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temerè perdere non libet. Quæro tamen, si quis Iudæus istis testimoniis abuteretur, quam solutionem daturus essent? Nempe reprehenderent eius stuporem, quòd quæ de spirituali Christi regno spiritualiter dicta sunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas sub imagine rerum terrestrium, cælestem Dei gloriam, quæ lucere in Ecclesia debet, nobis delineasse. His enim benedictionibus, quas exprimunt eorum verba, nunquã minùs abundauit Ecclesia, quàm sub Apostolis: & tamẽ vim regni Christi tunc maximè effloruisse omnes fatentur. Quid ergo sibi volunt illæ sententiæ? Quicquid vsipiam est pretiosum, sublime, præclarum, id oportere Domino subici. Quod autem nominatim de Regibus dicitur, fasces, submissuros Christo, diademata sua proiecturos ad eius pedes, opes suas consecratos Ecclesiæ, quando veriùs ac plenius exhibitum fuisse dicent, quàm quum Theodosius, abiecta purpura, relictis imperij insignibus, tanquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Ecclesia se ad solennem pœnitentiam submisit? quàm quum ipse & alij similes pij Principes.

Sua studia & suas curas ad puram in Ecclesia doctrinam conseruandam, ad fouendos & protegendos sanos Doctores contulerunt? At verò quàm non luxuriarint tunc superuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileiensis, cui præerat Ambrosius, satis declarat, Gloriosa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Episcopi nonnullas facultates, quibus conspicuum Ecclesiæ decus reddere poterant, si putassent hæc esse vera Ecclesiæ ornamenta. Sed quum scirent Pastorum officio nihil esse magis aduersum, quàm mensarum deliciis, vestium nitore, magno famulatio, magnificis palatiis splendere ac superbire, humilitatem ac modestiam, imò paupertatem ipsam, quam Christus inter suos ministros consecrauit, sequebantur & colebant.

18 Verùm ne hîc simus longiores, iterum in breuem summam colligamus, quàm procul absit ea quæ nunc est opum Ecclesiasticarum vel dispensatio, vel dissipatio, à vera Diaconia quam & verbum Dei nobis commendat, & vetus Ecclesia obseruauit. * Quod in templorum ornamenta confertur, perperam collocari dico, si non adhibeatur is modus quem & ipsa natura sacrorum præscribit, & Apostoli aliique sancti Patres, tum doctrinam exemplis præscriperunt. At quid tale hodie in templis conspicitur? Quicquid non dico ad priscam illam frugalitatem, sed ad honestam aliquam mediocritatem est compositum, respicitur. Nihil omnino placet, nisi quod luxum & temporum corruptelam sapiat. Interim tantum abest vt viuorum templorum iustam habeant curam, vt potius multa pauperum millia fame perire passuri sint, quàm minimum calicem aut vrceolum confringant ad inopiam eorum subleuandam. Nequid grauius à me ipso pronuntiem, hoc tantùm pios lectores cogitare velim, si nunc Exuperium illum Tholosæ Episcopum, quem retulimus, si Acatium, si Ambrosium, aut similem quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam sint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum necessitate, quasi superfluas opes aliò transferri. Vt taceam, hos vsus quibus impenduntur (etiamsi nulli sint pauperes) multis modis noxios: viles verò nulla ex parte esse. Sed homines omitto. Bona hæc Christo sunt dicata: eius itaque arbitrio dispensanda sunt. Frustra autem partem hanc impensam Christo ferent, quam præter eius mandatum profuderunt. Quamquam (vt verum fatear) nò multum de ordinario Ecclesiæ reditu his sumptibus deceditur. * Nulli enim sunt tam opulenti Episcopatus, nullæ tam opimæ Abbatia, nulla denique neque tam multa neque tam ampla sacerdotia, quæ ad explendam sacerdotum ingluuiem sufficiant. Verùm dum sibi volunt parcere populum superstitione inducunt, vt quod erat in pauperes erogandum, ad extruenda templa, ad erigendas statuas, ad emenda vasta, ad pretiosas vestes comparandas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ elemosynæ absumuntur.

19 De reditu quem ex agris & possessionibus percipiunt, quid aliud dicam quàm quod iam dixi, & est ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide administrant qui Episcopi vocantur & Abbates. Quæ infania est Ecclesiasticum ordinem hîc querere? An in satellitij numero, ædium splendore, vestitus & epularum deliciis, principum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat singulare frugalitatis, modestiæ, continentiæ, humilitatis esse exemplar? Quantum & hoc ab eorum officio abhorrebat quos æternum inuolabilèque Dei edictum turpis lucri appetentes esse vetat, & simplici victu contentos esse iubet, non modò vicis & arcibus manum iniicere, sed in amplissimas satrapias inuolare, demum imperia ipsa occupare? Si verbum Dei contemnunt, quid respõdebunt ad vetusta illa Synodorum decreta? quibus statuitur vt Episcopus nò procul ab Ecclesia hospitium habeat, vilem mensam, &

supelle-

Veteris Ecclesiæ Episcoporum modestia, & frugalitas: hîc & sect. 19.

* Vide lib. 1. ca. 11. sect. 7. 13, & lib. 3. cap. 20. sect. 30, & sup. cap. 4. sec. 8. de Templis, & eorum de centi ornata.

* Episcoporum, Abbatum, & Sacerdotum ingluuiem in Papatu, Ecclesiastica bona omnia absumuntur: hîc & sect. 19.

Tit. 1. 7

Concil. Carthag. 4. cap. 14, & 15.

suppelle&ilem. Quid ad illud Synodi Aquileiensis elogium, quo in sacerdotibus Domini gloriosa paupertas prædicatur? Nam illud forè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt mensulam eius pauperes & peregrini & cum illis Christus conuiuia nouerit, tanquam nimis austerum repudiabunt. Verùm quod statim subiicit pudebit eos diffiteri, Gloriam esse Episcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quin se omnes ignominia condempnent. Sed non est necesse durius hic eos persequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonstrare sublatum esse iam pridem de medio apud ipsos legitimum Diaconatus ordinem: ne amplius hoc titulo ad Ecclesiæ suæ commédationem superbiant. Quod me abunde fecisse existimo.

De primatu Romanæ sedis.

C V P. VI.

HACTENVS eos recensuimus Ecclesiæ ordines qui in veteris Ecclesiæ gubernatione fuerunt: sed postea temporibus corrupti, magis deinde ac magis vitiiati, nunc in Ecclesia Papali titulum duntaxat retinent, vt re vera nihil aliud sunt quàm laruæ, vt ex cõparatione iudicaret pius lector qualem habeant Ecclesiam Romanenses, in cuius gratiam reos schismatis nos faciunt, quoniam ab ea discesserimus. * Caput autem ac fastigium totius ordinis, hoc est primatum Romanæ sedis, vnde probare contendunt penes se solos esse Catholicam Ecclesiam, non attigimus: quia neque ex Christi instituto, neque ex Ecclesiæ veteris vsu sumptit originem, vt illæ superiores partes: quas ostendimus ita ab antiquitate ortas esse, vt temporum vitio prorsus degenerauerint, imò prorsus nouam formam induerint. Et tamen persuadere mundo conantur, hoc esse præcipuum ac probè vnicum Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, si Romanæ sedi adhæreamus, ac in eius obedientia perseueremus. Hac, inquam, futura potissimum nituntur, quum nobis Ecclesiam adimere & sibi vendicare volunt, quòd retinent caput ex quo pendet Ecclesiæ vnitatis, & sine quo dissilire eã ac dirumpi necesse est. Sic enim existimant, Ecclesiam corpus esse quodammodo mutilum ac truncum, nisi Romanæ sedi, tanquam capiti, sit subiecta. Itaque quum de hierarchia sua disputant, ab hoc semper axioma sumunt exordium: Romanum pontificem tanquam Christi, qui caput est Ecclesiæ, vicarium, eius loco Ecclesiæ vniuersali præsidere: nec aliquam bene constitutam Ecclesiam, nisi sedes illa super alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque quale sit, excutiendum est: nequid omittamus quod ad iustum Ecclesiæ regimen pertineat.

2 Hic igitur sit quæstionis status, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) seu Ecclesiastici ordinis rationem necesse sit sedem vnã inter alias & dignitate & potestate eminere, vt sit totius corporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus subiicimus Ecclesiam, si hanc ei necessitatem sine verbo Dei iniicimus Ergo si volunt euincere aduersarij quod postulant, ostendere eos primum oportet œconomiam hãc à Christo esse institutam. In hãc rem citant ex Lege summum sacerdotium, summum item iudicium, quod Deus Hierosolymis instituit. At facilis est solutio, eaque multiplex, si quidem vna illis non satisfaciat. Primum, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuersum orbem extèdere nulla ratio cogit. imò gentis vnus & totius orbis longè diuersa erit ratio. Quia vndique ab idololatriis septi erant Iudæi, ne religionum varietate distraheretur, cultus sui sedem in medio terræ sinu Deus collocauit. illic vnum antistitem præfecit, quem omnes respicerent, quò melius in vnitatem contine-

Brenis ἀνακεφαλαίωσης capitis 4, & 5.

* Non esse ex Christi instituto, neque ex veteris Ecclesiæ vsu, Primatum Romanæ sedis, ostenditur hic, & scēt. 2, 3, 4. 7. vnde Calu. aduersus cõciliū Tridentinum. Item aduersus Theologos Parisienses.

Resellit argumētum primum defensorum Papatus Romanam, duabus rationibus. Hoc ipsum Steucus Numer. 5. quem facit videt Erasmus ad cū scribens. prima ratio.

rentur. Nunc ubi verā religio in totum orbem diffusa est, vni dari Orientis & Occidentis moderationē, quis non videat esse prorsus absurdum? Perinde enim est ac si quis contendat totum mundum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed est altera etiam ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificem typum fuisse Christi nemo ignorat: nunc translato sacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem porro, translatum est? Non ad Papam sanè (vt ipse impudenter iactare audet) quum hoc ad se elogium trahit: sed ad Christū, qui vt solus munus ipsum sine vicario aut successore sustinet, ita honorem alteri nemini resignat. Non enim in doctrina modò, sed in propitiatione Dei, quam morte sua peregit Christus, & illa intercessione qua nunc apud Patrem fungitur, consistit hoc sacerdotium.

Heb. 7. 11.

Refellitur secundū
argumentū defen-
sorū Papatū Ro-
mā, sic & sec. 4.
ostendit, quod Petrus
neq; principatū in
Ecclesia habuisse ne-
que inter Aposto-
los, sect. etiam 5.
6, & 7.

3 Non est igitur quod exemplo isto, quod temporarium fuisse vide-
mus, quasi perpetua lege, nos obstringant. Ex Nouo testamento nihil ha-
bent quod in sententiæ suæ confirmationem proferant nisi quod vni di-
ctum est, Tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo Ecclesiā meam.
* Item, Petre amas me? pascue oues meas. Verum vt vt firmæ sint istæ pro-
bationes, ostendant in primis oportet ei mandari potestatem in omnes
Ecclesias qui pascere Christi gregem iubetur: nec aliud esse ligare & solu-
ere, quàm toti mundo præsidere. Atqui vt mandatum Petrus à Domi-
no acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt pascant Eccle-
siam. Hinc colligere licet aut illa Christi voce nihil præ aliis datum esse
Petros: aut Petrum, ius quod acceperat, cum aliis ex æquo communicasse.
Verum, ne frustra litigemus, habemus alibi claram ex ore Christi ex-
positionem, quid sit ligare & soluere: nempe retinere & remittere pecca-
ta. Modum verò ligandi & soluendi cum Scriptura tota passim ostendit,
tum Paulus optimè declarat, quū dicit Euangelij ministros habere man-
datum reconciliandi homines Deo, & simul potestatem habere exercen-
da vindictæ in eos qui beneficium respuerint.

4 Quam indignè torqueant locos illos qui ligandi & soluendi men-
tionem faciunt, cum alibi perstrinxi, tum fusiùs paulò post explicandum
erit. Nunc tantum quid ex celebri illo Christi ad Petrum responso eli-
ciant, videre operæ pretium est. Promisit ei clauēs regni cælorum: dixit,
quodcunque ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium voce
& ligandi modo inter nos conueniat, statim cessabit omnis contentio.
Nam & Papa libenter iniunctam à postolis prouinciam omittet, quæ la-
boris & molestiæ plena suas ei delicias absq; lucro excuteret. Quoniam
Euangelij doctrina nobis cæli aperiuntur, eleganti metaphora insigni-
tur Clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & soluuntur ho-
mines, nisi dum fides alios reconciliat Deo, alios sua incredulitas ma-
gis constringit. Si hoc tantum sibi sumeret Papa, neminem fore puto qui
vel inuideat vel certamen moueat. Sed quia hæc successio laboriosa &
minimè lucrosa nequaquam Papæ aridet, iam inde nascitur huius prin-
cipiū, quid Petro Christus promiserit: Ego ex re ipsa colligo non nisi mu-
neris Apostolici dignitatem notari, quæ ab onere disiungi non potest.
Nam si recipitur illa quam posui definitio (quæ non nisi impudenter re-
iici potest) nihil Petro hinc datur quod nō fuerit collegis etiam commu-
ne, quia alioqui nō modò personis fieret iniuria, sed claudicaret ipsa do-
ctrinæ maiestas. Reclamant illi: sed quid iuuat, obsecro, ad hanc rupem
impingere? Neque enim efficient quia sicuti omnibus Apostolis eius-
dem Euangelij iniuncta fuit prædicatio, ita etiam communiter ligandi
& soluendi potestate instructi fuerint. Christus (inquiunt) Petrum Eccle-
siæ vniuersæ principem constituit, quum daturum se illi promisit clauēs.

Atqui

Matt. 16. 19.

Matth. 13. 20.

Atqui quod vni tunc promissit, alibi reliquis simul omnibus confert, & quasi in manum tradit. Si idem iuris concessum est omnibus quod vni *Iohan. 20. 23.* promissum, quia in re erit ille collegis superior? In eo, inquit, excellit *Soluitur tertium argumentum defensio* quod & communiter & seorsum accipit: quod aliis non datur nisi in *conuentione defensionis*. Quid si cum Cypriano & Augustino respondeam, non ideo id fecerit *Papatus Romanus* Christus vt hominem vnum aliis praeferret, sed vt Ecclesiae vnitate commendaret? Sic enim loquitur Cyprianus, In persona vnus homo *De simplici praelatione* dominum dedisse omnibus clauis, vt omnium vnitatem denotaret, hoc vtique fuisse reliquos quod erat Petrus, pari consortio praeditos & honoris & potestatis: sed exordiū ab vnitate fieri, vt Ecclesia Christi vna monstraretur. Augustinus verò, Si in Petro non esset Ecclesiae mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo clauis. Si enim hoc Petro dictum est, non habet Ecclesia: si autem Ecclesia habet, Petrus quando clauis accepit, Ecclesiam totam designauit. Et alibi. Quum interrogati essent omnes, solus Petrus responderet, Tu es Christus: & ei dicitur, Tibi dabo clauis: quasi ligandi & soluendi solus accepit potestatem: quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius vnitatis, accepit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas est in omnibus.

5 At illud, Tu es Petrus & super hanc petram aedificabo Ecclesiam *Mat. 16. 18.* meam, nusquam alteri dictū legitur. Quali verò aliud de Petro illic Christus praedicet, quàm quod Paulus & Petrus ipse de omnibus Christianis. *Ephes. 2. 20.* Ille enim Christum lapidem summum & angularem facit, in quo super *1. Pet. 2. 5.* struantur qui crescunt in templum sanctum Domino: hic autem nos lapides viuos esse iubet, qui illo electo & pretioso lapide fundati, hac iun- *Resolvitur quartum argumentum defensio* ctura & compagine cum Deo nostro & inter nos cohaereamus. Ille (in- *vnus Papatus Romanus, hic & sect. 6.* quunt) praeter aliis, quia peculiariter nomen habet. Hunc certè honorem Petro libenter concedo, vt in aedificio Ecclesiae inter primos collocetur: vel (si hoc quoque velint) primus omnium fidelium: verum vt primatū in alios eum habere ex eo deducant nō permittam. Quae enim est ista haec ratio colligendi? Alios feruore studij, doctrina, animi magnitudine praecedit: ergo potestatem in eos habet. Quasi verò nō meliori praetextu colligere liceat, Andream esse ordine priorem Petro, quia tempore ipsum antecessit, & Christo adduxit, sed hoc omitto. Priores sanè habeat Petrus: multum tamen interest inter honorem ordinis & potestatem. Videmus Apostolos hoc ferè Petro detulisse vt in cœtu verba faceret, & quod amodo praeretur, referendo, hortando, monendo: sed de potestate nihil omnino legimus.

6 Quanquam nondū in ea disputatione sumus, tantū hoc in praesentia habere volo, nimis futiliter eos argumentati, quum ex solo Petri nomine imperium in Ecclesiam vniuersam struere volunt. Nam illae vterae ineptiae, quibus fucum in initio facere tentarunt, relatu quoque, nedū refutatione, indignae sunt. In Petro fundatam esse Ecclesiam, quia dictum sit, Super hanc petram, &c. At nonnulli ex Patribus sic exposuerunt. Sed quū reclamet tota Scriptura, quid eorū autoritas aduersus Deū pretenditur? Imò quid de verborū istorū sensu, quasi obscurus sit aut ambiguus, certamus: quū nihil dici queat magis liquidum ne certum? Confessus erat Petrus suo & fratrum nomine Christū esse Filiū Dei. Super hanc petram aedificat suā Ecclesiam Christus: quia vnicū est, vt ait Paulus, fundamentū, praeter quod statui aliud non potest. Neque hinc Patrum autoritatē ideo repudio quia eorum testimoniis destituar ad probandū quod dico sic itate libeat: sed, quemadmodum dixi, nolo de re tam clara disceptando frustra molestus esse lectoribus: praesertim quum haec res à nostris hominibus satis diligenter pridem tractata & explicata fuerit.

Hom. in Iohan. 50.

Homil. 11. Recept.

Homil. 124.

Mat. 16. 18.

Ephes. 2. 20.

1. Pet. 2. 5.

Resolvitur quartum

argumentum defensio

vnus Papatus Roma-

ni, hic & sect. 6.

Iohan. 1. 40. et 42.

In disputatione de

Papatu Romano,

Scripturam praeci-

pue attendendā, li-

cet non desint Pa-

trū testimonia qui-

bus euertitur prima

us ille.

Mat. 16. 18.

1. Cor. 3. 11.

7 Et tamen reuera nullus quæstionem hanc soluere melius potest;

Petrū fuisse vnum quàm Scriptura ipsa si locos omnes conferamus vbi docet quid munere & potestatis habuerit Petrus inter Apostolos, qualiter se gesserit, quare reliquis, & sociis, liter etiam fuerit ab ipsis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quam fuisse vnum ex numero duodecim, patrem reliquis, & socium, non Dominum. Refert quidem ad concilium siquid faciendum est, & quid factu opus sit, admonet: sed alios simul audit, nec locum tantum concedit dicendæ sententiæ, sed arbitrium illis permittit: vbi statuerunt, sequitur & obtemperat. Quum ad Pastores scribit, non mandat ex imperio, quasi superior: sed collegas suos facit, & comiter hortatur, vt inter æquales fieri solet. Quum accusatur quòd ad Gentes ingressus fuerit, etiam si id sit immeritò, respondet tamen & sese purgat. Iussus à collegis ire cum Iohanne in Samariam, non detrectat. Quòd eum mittunt Apostoli, eo declarant se minimè eum habere pro superiore: quòd obsequitur & legationem sibi mandatam suscipit, eo fateatur sibi cum illis esse societatem, non aduersus eos imperium. Quòd si nihil istorum extaret, v-

Acto. 15. 5.

1. Pet. 5. 1.

Act. 11. 3.

Ibidem 8. 14.

Gal. 1. 18. & 2. 8.

Galat. 2.

Neque vtile esse, neque fieri posse, vt vnus homo vniuersæ Ecclesiæ præsit tractatur hic & sect. 9. & 10.

** Respondetur quinto argumento defensorum Romani Papatus.*

“ Solutio sexti argumenti defensorum Romani Papatus.

8 Verùm vt de Petro illis concedam quod petunt, fuisse scilicet Apostolorum principem, & dignitate reliquos antecelluisse: non est tamen causa cur ex singulari exemplo vniuersalem faciant regulam, & quod semel factum fuit, ad perpetuitatem trahant: quum longè diuersa sit ratio. Vnus inter Apostolos summus fuit: nēpe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præsit, an propterea consequetur, vnum debere centū millibus hominū præfici? Quòd duodecim vnū habuerint inter se qui omnes regeret, nihil mirum. Hoc enim fert natura, hoc hominum ingenium postulat, vt in quouis cœtu etiam si æquales sint omnes potestate, vnus tamen sit veluti moderator, in quem alij respiciant. Nulla est curia sine consule, nullus confessus iudicum sine prætore, seu quæsitore, collegium nullum sine præfecto, nulla sine magistro societas. Sic nihil absurdi esset si fateremur Apostolos detulisse Petro talem primatum. Sed quod inter paucos valet, non protinustrahendum est ad vniuersum orbem terrarum, ad quem regendum nemo vnus sufficit. * Atqui illud (inquiunt) non minùs in naturæ vniuersitate quàm in singulis partibus locum habet, vt sit vnum summum omnium caput. Et huius rei, si Deo placet probationem sumunt à gruibus & apibus, quæ sibi ducem vnum semper eligunt, non plures. Recipio sane quæ profertur exempla: sed an ex toto orbe confluunt apes vt regem vnum eligant? suis aluearibus contenti sunt reges singuli. Itaque in gruibus vnaquæque ceterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincit quàm singulis Ecclesiis debere suos Episcopos attribui? “ Ad ciuilia deinde exempla nos vocant: citant Homericum illud, *Οὐκ ἀγαθὸν πολυκιστάνειν*, & que eodem

eodem sensu in monarchiæ commendationem leguntur apud prophanos scriptores. Facilis est responsio. non enim hoc sensu vel ab Homero Vlyssæ, vel ab aliis laudatur monarchia, quasi vnus debeat totum orbem imperio regere: sed indicare volunt, regnū duos non capere: & potestatem (vt ait ille) impatientem esse consortis.

9 Verum sit sanè, vt volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia contineri: quod est tamen absurdissimum. sed ita sit, non tamen propterea concedam, id ipsum in Ecclesiæ gubernatione valere. Habet enim illa Christum vnicum suum caput, sub cuius principatu omnes inter nos coheremus, secundum eum ordinem & eam politicæ formā quā ipse præscripsit. Insignem itaque iniuriam Christo faciunt quum eo prætexta volunt hominem vnum præesse Ecclesiæ vniuersæ, quia hæc capite carere non possit. Christus enim caput est, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensura cuiusque membri, augmentum corporis facit. Vides vt omnes mortales sine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Christo? Vides vt lingulis membris tribuat certam mēsuram, & finitam ac limitatam functionem: quod iam gratiæ perfectio, tum summa gubernandi potestas penes Christum vnum resideat? Nec me later quid cauillari soleant quum hoc illis obijcitur, Christum scilicet propriè vocari vnicum caput, quia sua autoritate suoque nomine solus regnet: sed istud nihil ob stare quominus sub ipso sit alterū caput ministeriale (vt loquuntur) quod eius vices in terris gerat. Verū hoc cauillo nihil proficiunt, nisi prius ostenderint hoc ministerium à Christo esse ordinatum. Apostolus enim totam subministrationem per membra diffusam esse docet, virtutem ab vno illo cœlesti capite fluere. Aut, siquid volunt apertius, quum Scriptura testatur Christum esse caput, & hunc ei soli honorem vindicet, non debet in alium transferri nisi quem Christus ipse vicarium suum fecerit. At qui non modò id nusquam legitur, sed refelli abundè ex multis locis potest.

10 Aliquoties viam Ecclesiæ imaginem nobis Paulus depingit. De vno capite nulla illic mentio. Quin potius ex eius descriptione colligere licet à Christi institutione id esse alienum. Christus ascensu suo vultu sui præsentem nobis abstulit, ascendit tamen vt impleret omnia. nunc igitur ipsum adhuc præsentem habet ecclesia, & semper habitura est. Rationem qua se exhibet dum vult Paulus ostendere, ad ministeria quibus vtitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) est Dominus, secundum mensuram gratiæ quam vnicuique membro contulit. Ideo constituit alios quidem Apostolos, alios verò Pastores, alios Euangelistas, alios Doctores, &c. Cur non dicit, vnū omnibus præfuisse qui vices suas gereret? Id enim locus maximè postulabat, nec vilo modo debuit omitti si verum esset. Christus (inquit) nobis adest. Quomodo? Per ministerium hominum, quos gubernanda Ecclesiæ præfecit. Cur non potius, per caput ministeriale, cui vices suas mādauit? Vnitatem nominat: sed in Deo & in Christi fide. Hominibus nihil tribuit nisi commune ministerium, & vnicuique modam particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, postquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnam spem vocationis, vnum Deum, vnam fidem, vnum Baptisma, non etiam continuò addidit, vnum summum Pontificem, qui Ecclesiā in vnitate contineat? Nihil enim aptius dici poterat, si quidem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin repræsentare illic penitus voluerit sacrum & spirituale Ecclesiæ regimen, quod posteri hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter ministros non modò nullam ponit, sed etiam

Altera solutio eiusdem argumenti.

Christum omnino vnicū semper caput esse totius Ecclesiæ.
Ephes. 4. 15.

Refutatur friuola cauillatio aduersariorum de capite ministeriali ex rei natura et Scripturæ autoritate, hæc
et sect. 10.

Ibidem 1.
Ephes 1. 22. et 4. 15 et 5. 23.
Colo. 1. 18. et 2. 10.
Ephes. 4. 10.

Ibidem 7. 11.

Ibidem 4. 4.

indicat nullam esse. Nō dubium est etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Christo capite cohærent. Illic non modò nullum ministeriale caput commemorat, sed operationem singulis membris particulatam attribuit, pro modo gratiæ vniciuque distri-

Solutio septimi arbutæ. Nec est quòd de comparatione cœlestis & terrenæ hierarchiæ sub *argumenti defensoribus* philosophentur. nam nec de illa tutum est ultra modum sapere: *Papatus Romani.* & in hac constituenda non alium typum sequi oportet quàm Dominus ipse suo verbo delineauit.

Etiã si Petrus ha- 11 Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud sanos homines *buiſſet Primatū in* obtinebunt, sic constitutum in Petro Ecclesiæ primatum, vt perpetua suc *Ecclesia, non tamē* cessione semper maneret. vnde tamen euincet, sedem Romæ ita collo- *sequi, sedem illius* catam, vt quicumque sit vrbis illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat? *Primatus, Romæ es* Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quæ sine loci mentione data *se debere tractatur* est? Petrus, inquiunt, Romæ vixit, & mortuus est. Quid Christus ipse? non *hic & ſect. 12. et 13.* ne Hierosolymis functus est Episcopatu dum vixit, & moriendo sacerdo-

Deut. 34. 5.

tij munus impleuit? Princeps Pastorum, summus Episcopus, caput Eccle- *siæ,* non potuit honorem loco acquirere: Petrus longè ipso inferior po- *tuit?* nonne sunt ineptiæ istæ magis quàm pueriles? Christus honorem *primatus contulit* Petro: Petrus Romæ sedit: Ergo illic collocauit sedem *primatus.* Nempe hac ratione sedem primatus debuerunt olim Israelitæ *constituere in deserto,* vbi Moses summus doctor & princeps Prophetarum ministerio suo functus erat, & mortuus.

Ex hypothesi ad- 12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur: Petrus, inquiūt, *uersariorū Antio-* principatum habuit inter Apostolos, ergo Ecclesia in qua sedit hoc pri- *chenā Ecclesiā, po-* uilegij habere debet. Vbi autem primum sedit? Antiochiæ, inquiunt. Ergo *tius quā Romanā* Antiochena Ecclesia primatum sibi iure vendicat. Fatentur fuisse olim *primatum obtine-* primam: sed Petrum, inde migrando, Romam trāstulisse, quem secū ho- *re: quod tamen non* norem attulerat. Extat enim sub nomine Marcelli Papæ, ad Presbyteros *concedunt.* Antiochenos epistola, vbi sic loquitur, Petri sedes initiò apud vos fuit,

12. quæst. 1. c. Rogamus.

quæ postea, iubente Domino, huc translata est. Sic Antiochena Ecclesia, *quæ olim prima erat* Romanæ cæsit sedi. Verùm quo oraculo habuerat *bonus ille vir,* Dominum sic iussisse? Nam si iure definienda sit hæc cau- *sa,* necesse est respondeant, velintne priuilegium hoc personale esse, an *reale, an mixtum.* Vnum enim ex his tribus esse oportet. Si dixerint per- *sonale,* nihil igitur ad locum: sin reale, ergo vbi semel datum est loco, nō *adimitur* propter personæ vel mortem, vel discessum. Superest igitur *vt mixtum esse dicant.* tunc autem non simplex erit loci consideratio, ni *si persona simul respondeat.* Eligant quicquid volent, protinus inferam, *& facile euincam,* Romam nulla ratione primatum sibi arrogare.

Ex hypothesi rur- 13 Est tamen: translatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia *ſus aduersariorum,* Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia secundum locum? Nam si *vel Antiochenam,* ideo primas habet Roma, quòd illic vsque ad extremū vitæ sedit Petrus: *vel Ephesiā, aut* cum secunde potius dabuntur quàm vbi sedem primam habuerat? Qui *Ierusalemitanā Ec-* factum est igitur vt Antiochiam Alexandria præcederet? Qui conue- *clesiam, secundum* nitit discipuli vnus Ecclesiam superiorem esse sede Petri? Si cuique Ec- *à Romæ locū vē-* clesie pro funditoris sui dignitate honor debetur, quid de reliquis e- *dicare sibi posse:* tiam Ecclesiis dicemus? Paulus nominat tres, qui videbantur columnæ *quod nolunt Roma* *ni.* esse, Iacobum, Petrum, & Iohannem. si in honorem Petri Romanæ sedi *ni.* primus locus tribuitur, nōne proximum & tertium merentur Ephesi- *na,* & Hierosolymitana, vbi sederunt Iohannes & Iacobus? Atqui inter *Galat. 2. 9.* Patriarchas vltimum locum habuit olim Hierosolyma. Ephesus ne vlti- *mo quidem angulo herete potuit.* Præteritæ sunt & aliæ Ecclesiæ, tum *quascunque fundauit* Paulus, tum quibus alij Apostoli præfuerunt. Sedes *des Marci,* qui vnus tantum ex discipulis fuit, honorem adeptæ est. Aut

præpo;

præposterum illum ordinem fateantur fuisse: aut nobis concedant, non esse hoc perpetuum, vt cuique Ecclesiæ debeat honoris gradus quem quisque fundator habuit.

14 Quamquam quod de sessione Petri in Romana Ecclesia referunt, *Hic & sect. 15. mul- tis argumentis ostē- ditur Petrum non* non video quid fidei habere debeat. Certè quod est apud Eusebium, *fuisse Episcopū Ro- mani.* præfuisse illic viginti quinque annos, nullo negotio refellitur. Constat enim ex primo & secundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Christi morte fuisse Hierosolymis, venisse deinde Antiochiam: vbi quam diu fuerit incertum est. Gregorius septem, Eusebius autem viginti quinque annos numerat. Atqui à morte Christi vsque ad finem imperij Neronis (sub quo ipsam causam fuisse memorant) reperiantur tantum triginta septem anni. Passus enim est Dominus sub Tiberio, anno imperij eius decimo octauo. Si viginti annos decidas, quibus habitasse Petrum Hierosolymis testis est Paulus, restabunt septemdecim ad summū: quos nunc inter duos Episcopatus partiri oportet. Si diu Antiochiæ moratus est, non potuit Romæ sedere, nisi per exiguum tempus. Quod ipsum clarius adhuc demonstrare licet. Scripsit Paulus Romanis ex itinere, quum Hierosolymam proficisceretur, vbi captus fuit, & Romam adductus. Verisimile ergo est, epistolam hanc quadriennio antè scriptam esse quàm Romæ veniret. Illic nulla adhuc Petri mentio: quæ minimè omittenda erat, si Ecclesiam illam rexisset. Quinetiam in fine, dum longum piorum catalogum recitat quos saluari iubet, vbi scilicet omnes sibi notos colligit, de Petro prorsus adhuc silet. Neque hinc longa aut subtili demonstratione opus est apud sanioris iudicij homines. res enim ipsa & totum epistolæ argumentum clamat, non debuisse Petrum præterire si Romæ fuisset.

15 Adducitur deinde victus Romam. Exceptum fuisse à fratribus narrat Lucas de Petro nihil. Scribit illinc ad multas Ecclesias. Alicubi etiam quorundam nomine salutationes adscribit. non vno verbo indicat, Petrum illic tunc fuisse. Cui obsecro credibile erit, silere potuisse, si adfuisset? Imò ad Philipenses, vbi dixit, neminem se habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Thimotheus, conqueritur omnes quæres quæ sua sunt. Et ad eundem Thimotheum grauior est querimonia, quòd nullus illi adfuerit in prima defensione, sed omnes eum dereliquerint. Vbi tunc igitur Petrus? Nam si Romæ fuisse aiunt, quantam illi ignominiam inurit Paulus, quòd desertor fuit Euangelij? Siquidem de fidelibus loquitur: quia subiungit, Deus illis non imputet. Quamdiu igitur & quo tempore sedem illam tenuit Petrus? At constans est scriptorum opinio, vsque ad mortem Ecclesiam illam gubernasse. At inter ipsos scriptores non constat quis fuerit successor: quia alij Linum, alij Clementem faciunt. Et multas absurdas fabulas narrant de disputatione inter eum & Simonem Magum habita. Nec dissimulat Augustinus, de superstitionibus disputans, ex opinione temere concepta morem Romæ inoleuisse, ne eo die reinarent quo palmam retulerat Petrus de Simone mago. Denique res illius temporis ita sunt opinionum varietate implicite vt non temere adhibenda sit fides, vbi aliquid scriptum legimus. Et tamen propter hunc scriptorum consensum, non pugno quum illic mortuus fuerit: sed Episcopum fuisse, præsertim longo tempore, persuaderi nequeo. Neque id etiam multum miror: quando testatur Paulus Petri Apostolatuum peculiariter ad Iudæos pertinere, suum verò ad nos. Proinde vt societas illa quam inter se pacti sunt, rata apud nos sit, imò, vt Spiritus sancti ordinatio firma apud nos habeatur, in Pauli Apostolatū magis quàm Petri respicere nos conuenit, siquidem inter eos Prouincias diuinit Spiritus sanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulum destinaret.

Nunc itaque suum primatum alibi quærant Romanenses quàm in verbo Dei, ubi minimè fundatus inuenitur.

*Hic & sect. 17.
Primum Roma-
ne sedis non esse ex
usu veteris Eccle-
siæ.*

16 Veniamus nunc ad Ecclesiam veterem, ut palam quoque fiat, eius suffragio non minus temere & falso superbire nostros aduersarios, quàm testimonio verbi Dei. Quum itaque suum illud axioma iactant, non aliter contineri Ecclesiæ unitatem posse quàm si vnum sit in terris supremum caput, cui membra omnia pareant: ideòque Dominum Petro, & deinde successionis iure sedi Romanæ dedisse primatum, ut in ea usque ad finem resideret: asserunt id fuisse ab initio semper obseruatum. Quoniam autem multa testimonia perperam detorquent, hoc primum præfari volo, me non negare quin magnum Romanæ Ecclesiæ honorem vbiq; deferant veteres, reuerentèrque de ea loquantur. Quod tribus maxime de causis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ nescio quomodo inuoluerat, fundatam & constitutam eam fuisse Petri ministerio, ad conciliandam gratiam & auctoritatem plurimum valebat. itaque in Occidète sedes Apostolica, honoris causa vocabatur. Deinde quum illic esset caput imperij, & hac ratione credibile esset, præstantiores tum doctrina, tum prudentia, tum pietate, & multarum rerum usu, viros illic esse quam alibi usquam: eius rei meritò habebatur ratio, ne & vrbis nobilitas & alia etiam Dei dona multò excellentiora contemni viderentur. Accessit ad hæc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Ecclesiæ, Africanæ etiam, multis opinionum dissensionibus inter se tumultuarentur, hæc sedatio alii & minus turbulenta fuerit. Ita factum est ut pij & sancti Episcopi, sedibus suis pulsati, illuc se veluti in asylum aut portum quendam sæpè reciperent. Nam quò minus acuto & celeri ingenio sunt Occidentales Asiaticis, & Afris, eo etiam sunt rerum nouarum minus cupidi. Hoc ergo Romanæ Ecclesiæ plurimum addidit auctoritatis, quòd non ita dubiis illis temporibus tumultuata est ut reliquæ, ac doctrinæ semel traditæ fuit aliis omnibus tenacior. quemadmodum melius statim explicabimus. Has inquam tres ob causas non vulgari in honore habita fuit, & multis præclaris veterum testimoniis commendata.

17 Verum quum primatum inde & summam in alias Ecclesiis potestatem ei astruere volunt nostri aduersarij, nimis perperam (ut dixi) faciunt. Quòd ut melius constet, primum breuiter ostendam quid de hac, quam tantopere urgent, unitate senserint veteres. Hieronymus ad Nepotianum, postquam multa unitatis exempla recensuit, descendit tandem ad Ecclesiasticam hierarchiam. Singuli, inquit, Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nititur. Hic loquitur Romanus presbyter, unitatè in ordine Ecclesiastico commendat. cur non commemorat, vno capite, tanquam vinculo, omnes inter se Ecclesias esse colligatas? Nihil erat quòd præsentis causæ magis seruiret: nec dici potest obliuione factum ut præterierit. nihil enim fecisset libentius si res passa esset. Vidit itaque proculdubio, illam esse veram unitatis rationem quam Cyprianus pulcherrimè describit his verbis, Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur: & Ecclesia vna est, quæ in multitudine litius incremento fecunditatis extenditur. Quo modo multi radij sunt Solis, & lumen vnum: & rami arboris multi, robur autem vnum, radice tenaci fūlatum: & quo modo de fonte vno riuus plurimi defluunt, & numerositas licet diffusa videatur exundantis copiarum largitate, unitas tamè seruetur integrè in origine: sic & Ecclesia Domini luce perfusa per totum orbem radios suos porrigit, vnum tamen lumen est, quòd vbiq; diffunditur, nec unitas corporis separatur: ramos suos per vniuersum orbem extendit, perfluens largitur riuos: vnum tamen caput est & vna origo, &c. Deinde,

*De simpl. pralato-
rum vide supra, c.
2, sect. 6.*

adulterari non potest sponsa Christi: vnam domum nouit, vnius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Vides vt Christi vnius Episcopatu vniuersalem faciat, qui totam sub se Ecclesiam capiat: illius partes in solidum ab omnibus teneri dicat qui sub hoc capite Episcopatu funguntur. Vbi primatus sedis Romanæ, si penes Christum solum in reger residet Episcopatus, à singulis pars eius in solidum tenetur? Hæc eò pertinent vt obiter intelligat lector, axioma illud quod Romanenses pro confessio & indubio sumunt, de vnitatem tertenti capitis in hierarchia, veteribus fuisse prorsus ignotum.

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit qua & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit.

CAPVT VII.

QUANTVM ad primatus sedis Romanæ vetustatem, nihil ad eam stabilendam habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ, quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Episcopo, & suburbanas Ecclesiis iuberetur curare. Vbi conciliū sic inter ipsum & alios Patriarchas diuidit, vt singulis suos fines assignet: certè non eū constituit omnium caput, sed vnum ex præcipuis facit. Aderant Vitus & Vincētius Iulij nomine, qui Romanam Ecclesiam tunc gubernabat. iis datus est quartus locus. Obsecro si caput Ecclesiæ agnosceretur Iulius, an in quartam sedem reicerentur eius legati? An præsideret Athanasius in concilio vbi maximè elucere debet effigies ordinis hierarchici? In Synodo Ephesina apparet Cælestinū, (qui tunc pontifex erat Romanus) obliquo artificio vsum esse vt sedis suæ dignitati caueret. Nam quū mitteret illuc suos, Cyrillo Alexandrino, qui alioqui præfuturus erat, vices suas mandauit. Quorsum istud mandatū, nisi vt quouis modo nomē suū in prima sede hæreret? Sedent enim eius legati loco inferiore, sententiā inter alios stogatur, suo ordine subscribunt: interim Alexandrinus patriarcha nomē eius suo admiscet. Quid dicā de concilio Ephesino secūdo: vbi quū adessent Leonis legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioscorus velut suo iure præsidebat? Excipient non fuisse orthodoxum conciliū à quo & sanctus vir Flavianus damnatus, & Eutyches absolutus, eiusque impietas cōprobata. At quum Synodus cogeretur, quum sessiones inter se Episcopi distribuerent: illie certè inter alios Romanæ Ecclesiæ legati non aliter quā in sancto & legitimo Concilio sedebant. Non contendunt tamen de primo loco, sed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi si suum iure esse crederent. Nunquam enim puduit Romanos Episcopos maximas quasque contentiones pro suis honoribus suscipere & hæc solam ob causam multis sæpè & perniciosis certaminibus vexare & turbare Ecclesiam, sed quia videbat Leo nimis improbum fore postulatum si legatus suis primam sedem ambitet, eo supersedit.

2 Sequutum est Chalcedonense concilium, in quo primam sedem Imperatoris concessione occuparunt Romanæ Ecclesiæ legati. Sed hoc fuisse extraordinarium priuilegium Leo ipse cōfiteretur nam quum id petit à Marciano Imperatore, & Pulcheria Augusta, non contendit sibi deberi, sed tantum prætexit, Orientales, qui Ephesino Concilio præfuerant, turbasse tunc omnia, & sua potestate malè abusus. Quum itaque graui moderatione opus esset, nec esset verisimile, eos qui tam leues & tumuluarij semel fuissent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices a se transferantur. Quod singulari priuilegio & extra ordinem petitur, non est certè ex cō-

muni lege. Vbi hoc tantum prætextitur, opus esse nouo alio præf-
de, quia se malè gesserant priores: constat neque antè fuisse factum, ne-
que perperuum esse debere: sed præsentis dumtaxat periculi intuitu fieri.
Primum igitur locum habet in Chalcedonenſi Concilio Pontifex Ro-
manus, non quòd ſedi hoc debeatur, ſed quia ſynodus graui & apto mo-
deratore deſtituitur, dum ij quos præeſſe decuerat, per ſuam intemperie,
& libidinem ſeſe loco excludunt. Atque id quod dico, ſucceſſor Leonis
re ipſa comprobauit. Siquidem quum ad quintam ſynodum Conſtan-
tinopolitanam, quæ longo poſt tempore eſt habita, legatos ſuos mitte-
ret, non rixatus eſt de prima ſede, ſed Mennâ Patriarchâ Conſtantino-
pitanam præſidere facile paſſus eſt. Ita in Concilio Carthaginenſi, cui in-
terfuit Auguſtinus, videmus non legatos Roma, ſedis, ſed Aurelium loci
Archiepiſcopum præſuiſſe: quum tamen iſis eſſet de Romani Pontificis
authoritate. Quinetiam habitum in ipſa Italia fuit Concilium vniuer-
ſale, cui Romanus Epicoſopus non interfuit. Præterea Ambroſius, qui
tunc in ſigni authoritate pollebat apud Cæſarem, nulla illic Pontificis
Romani ſic mentio. Ergo tunc Ambroſij dignitate factum eſt vt illuſtrior
eſſet Mediolanenſis ſedes quàm Romana.

*Aquileienſe Cõci-
lium.*

*De primatuſtitulo
& aliis ſuperbia
titulis, quibus ſe ia-
ſtat Papa, quando
& qualiter obre-
pſerint.
Lib. Episto. 2. episto. 2.
& lib. 4. episto. 6.
Cap. 47.*

3 Quantum ad ipſum titulum primatus, & alios ſuperbiæ titulos,
quibus nunc mirabiliter ſe iactat, non eſt difficile iudicare quãdo & qua-
liter obrepreſerint. Cyprianus ſæpè meminit Cornelij, neque alio no-
mine ipſum inſignit, quàm fratris, aut coepiſcopi, aut collegæ. Ad Ste-
phanum verò quum ſcribit, Cornelij ſucceſſorem, non modò eum ſibi
& reliquis æqualem facit, ſed durius etiam compellat, nunc arrogantiã,
nunc inſectiam ei obiiciens. Poſt Cyprianum habemus quid de ea re cõ-
ſuerit tota Eccleſia Africana. Vetuit enim Concilium Carthaginenſe, ne
quis princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Epicoſopus: ſed tantum
primæ ſedis Epicoſopus. Quòd ſi vetuſtiora monumenta quis euoluat,
reperiet communi fratris appellatione contentum tunc fuiſſe Rom. Epi-
ſcopum. Certè quãdiu durauit Eccleſiæ vera & pura facies, iſta omnia
ſuperbiæ nomina, quibus inſoleſcere poſtea cõepit Romana ſedes, pror-
ſus erant inaudita. quid eſſet ſummus Pontifex, & vnicum Eccleſiæ in-
terris caput, neſciebatur. Quòd ſi tale quid ſumere ſibi auſus fuiſſet Ro-
manus Epicoſopus, erant cordati viri qui mox eius ſtultitiã reprime-
rent. Hieronymus quum Romanus eſſet Preſbyter, non malignus fuit in
prædicanda Eccleſiæ ſuz dignitate, quantum res & temporum ſtatus
patiebantur: videmus tamen qualiter ipſam quoque in ordinem redi-
gat. Si authoritas quæritur (inquit) orbis maior eſt vrbe. Quid mihi pro-
fers vnius vrbis cõſuetudinem? quid paucitatem de qua ortum eſt ſuper-
cilium, in Leges Eccleſiæ vindicas? Vbicunque fuerit Epicoſopus, ſue Ro-
mæ, ſue Eugubij, ſue Cõſtantinopoli, ſue Rhegij, eiufdem meriti eſt &
eiufdem ſacerdotij. Potentia diuitiarũ, & paupertatis humilitas ſuperio-
rem vel inferiorẽ Epicoſopum non facit.

In epi. ad Euagriũ.

*De vniuerſalis Epi-
ſcopi titulo, quẽ à
Diabolo excogita-
tum, & ab Anti-
chriſti præcone pu-
blicatum, verè pro-
nuntiat Gregorius.
Lib. 4. Episto. 76.
Mauricio Aug. Cõ-
ſtantia Aug. episto.
78. eiufdem lib.*

4 De titulo vniuerſalis Epicoſopi: Gregorij demum tempore exorta
eſt contentio: cui occaſionem præbuit ambitio Iohannis Conſtantino-
politani. Ille enim (quod nemo vnquam alius tentauerat) ſeſe volebat fa-
cere vniuerſalem. In ea contentione nõ cauſatur Gregorius ſibi ius adi-
mi quod in ſe competeret: ſed fortiter reclamat, appellationẽ eſſe profa-
nã, imò ſacrilegã, imò Antichriſti prænuntiã. Corruit vniuerſa Eccleſi-
a ſtatu ſuo (inquit) ſi iſis qui vniuerſalis dicitur cadit. Alibi, Trifte valde eſt
patienter ferre, vt omnibus deſpectis, frater & coepiſcopus noſter ſolus
nominetur Epicoſopus. Sed in hac eius ſuperbia quid aliud niſi propin-
qua iam eſſe Antichriſti tempora deſignatur? Quia illum videlicet i-
mitatur qui ſpreta Angelorum ſocietate, aſcendere conatus eſt culmen
ſingu-

singularitatis. Alibi Eulolio Alexandrino, & Anastasio Antiocheno, Nullus vnquam decessorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed absit hoc à Christiana mente, id sibi velle, quæpiam arrogare, vnde fratrum suorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In isto scelesto vocabulo consentire, nihil aliud quam fidem perdere est. Aliud est inquit, quod conseruandæ vnitati fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quisquis se vniuersalem Sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum præcarrit: quia superbiendo se cæteris præponit. Item, rursus Anastasio Alexandrino, Dixi pacem nobis habere non posse, nisi elationem superstitiosi ac superbi vocabuli corrigeret, quam primus apostata inuenit. atque (vt de honoris vestri iniuria taceam), si vnus Episcopus vocatur vniuersalis, vniuersa Ecclesia corruit vbi ille vniuersus cadit. Quod autem scribit oblatum fuisse Leoni hunc honorem in Synodo Chalcedonensi, nullam habet veri speciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipse, qui multis epistolis decretum illic in honorem Cõstantinopolitanæ sedis factum impugnat, non præterisset proculdubio hoc argumentum, quod erat omnium maximè plausibile, si verum fuisset ipsum repudiasse quod sibi dabatur: & homo alioqui honoris plus satis cupidus non libenter omisisset quod ad suam laudè faceret. Falsus est igitur in eo Gregorius, quod titulū illum putauit sedi Romanæ fuisse delatum à Synodo Chalcedonensi. vt taceam ridiculum esse quod à sancta Synodo profectū tenetur, & simul scelestum, profanum, nefandum, superbū & sacrilegum nuncupat: imo à Diabolo excogitatum, & ab Antichristi præcone publicatum. Et tamen subiungit, præcessorem suum recusasse, ne, dū priuatum aliquid daretur vni, sacerdotes honore debito priuarentur vniuersi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerariū nomen arripuit: ne si Pontificatus gradu sibi gloriā singularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegasse videretur.

5 Venio nunc ad iurisdictionem quam sine controuersia se habere in omnes Ecclesias Pontifex Romanus asserit. Scio quantæ fuerint olim de hac disceptationes. nullum enim fuit tempus quo nõ Romana sedes imperium in alias Ecclesias appetuerit. Atque hoc loco non erit intemptu, quibus modis sensim tunc emerferit ad aliquam potentiã inuestigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod nõ ita pridem sibi arripuit, nam id in suum locum differemus. Verum hinc paucis indicare operæpretium est qualiter olim & quibus rationibus sese extulerit, vt aliquid iuris sibi in alias Ecclesias sumeret. Quum Orientales Ecclesie diuisæ essent ac turbatæ Arrianorum factionibus, sub Constantio, & Constante Cæsaribus Constantini Magni filiis. ac sede sua pulsus esset Athanasius fidei orthodoxæ præcipuus illic defensor: eiusmodi calamitas ipsum Romam venire coegit, vt Romanæ sedis auctoritate tum hostium suorum rabiem vtunque reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Suscepit ipse honorificè à Iulio tunc Episcopo, ac obtinuit vt causæ suæ defensionem Occidentales susciperent. Quum ergo pij externo Præsidi magnoperæ indigerent, in Romana autem Ecclesia cernerent sibi optimum esse præsidium, libenter ei deferrebant quàm plurimum poterant auctoritatis. Verum id totum nihil aliud erat nisi vt magni æstimaretur eius communio, ab ea autem excommunicari ignominiosum duceretur. Postea mali & improbi multum ipsi quoque addiderunt. nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc asylū se conferebant. Itaque si quis Presbyter à suo Episcopo, si quis Episcopus à Synodo

*Eiusdē lib. epi. 80.
Amiano Dia epist.
83. iusdem libr
Mauricio Augu e;
pist 194 li. 7.
Lib. 6. epist 183.*

*Lib. 4. epist. 76. ad
Mauri. Eulolio, supra
epist. 79. lo
7. Euseb. Episcopi
Thessalonicen.*

Quod iactat Romanus Pontifex se in iurisdictione habere in omnes Ecclesias, falsum esse ostenditur ex vsu veteris Ecclesie, iam tum tamen occasionibus rerum quibusdam iactat occultam fundamentum patens tyrannidē.

suæ prouinciæ damnatus erat, statim prouocabant Romam. Et has appellationes Romani Episcopi cupidius quam par erat recipiebant: quod videbatur esse species extraordinariæ potestatis se longè latè que ita negotiis interponere. Sic quum Eutyches à Flauiano Constantinopolitano damnatus esset, apud Leonem conquestus est factã sibi esse iniuriam. Ille nihil moratus, patrocinium malæ causæ non minùs temerè quam subito suscepit. in Flauianum grauitèr inuectus est, quasi incognita causa hominem innoxium damnasset. atque hac sua ambitione effecit vt Eutychna impietas spatio temporis se confirmaret. In Africa id sæpius accidisse constat simul enim ac nebulo quispiam in ordinario iudicio succubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis suos grauabat: Romana autem sedes interponere se semper erat parata. Quæ improbitas coegit Africanos Episcopos sanire nequis sub pœna excommunicationis ultra mare prouocaret.

Ex quatuor capitibus quibus continetur tota potestas Ecclesiastica probatur nõ habuisse olim Romanum Põtificem iurisdictionẽ in exteris Ecclesiis.

Primum est ordinatio Episcoporum.

Lib. 2. episto. 68. 470.

6 Quicquid tamen fuerit, inspiciamus quid iuris aut potestatis habuerit tunc Romana sedes. Continetur autem potestas Ecclesiastica his quatuor capitibus, Ordinatione Episcoporum, Conciliorum indictione, Audiendis appellationibus, aut iurisdictione, Monitionibus castigatoriis, aut censuris. Ordinari Episcopos à suis Metropolitibus iubent omnes veteres Synodi, nusquam aduocari Romanum Episcopum iubent nisi in sua Patriarchia. Senim autem mos obtinuit vt Italici Episcopi ad petendam consecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitibus, qui se in hanc seruitutem redigi passi non sunt: sed quum ordinandus erat aliquis Metropolitibus, mittebat illuc vnum ex suis presbyteris Romanus Episcopus, qui tantum adesset, non autè præfesset. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in consecratione Constantij Mediolanensis, post Laurentij obitum. Quanquam non puto illud fuisse vetustissimum institutum: sed quum honoris & benevolentia causa initio mitteret vltro & citro legatos, qui testes forent ordinationis, ad communionem standam: quod voluntarium erat, pro necessario haberi postea cœpit. Vt cunque sit, constat ordinandi potestatem non fuisse olim Romano Episcopo nisi in prouincia suæ patriarchia, hoc est, in Ecclesiis suburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epistola synodica missio, in qua nihilo superior erat aliis. Solebant Patriarchæ statim post suam consecrationem solenni scripto fidem suam consignare, quo profitebantur se sanctis & orthodoxis conciliis subscribere. Ita, reddita fidei suæ ratione, mutuo se alij aliis approbabant. Si hanc confessionem recepisset ab aliis Romanus Episcopus, nõ dedisset, eo fisset agnitus superior. sed quum oportuerit non minùs dare quam ab aliis exigere, & communi legi esse subiectum, certè societatis signum id fuit, non dominij. Eius rei exemplum habetur in epistola Gregorij ad Anastasium & Cyriacum Constantinopolitanum, & alibi ad omnes simul Patriarchas.

Anast. li. 1. epi. 25. Cyriaco, lib. 6. episto. 169. Ad Patriarchas lib. 1. epist. 24.

** Secundum capitulum. Admonitiones castigatorie vel censure Ecclesiastica. Episto. 13. libro 3.*

7 * Sequuntur admonitiones vel censure, quibus vt olim vsi sunt Romani Episcopi erga alios, sic eas vicissim pertulerunt. Irenæus Viætorum grauitèr corripuit, quod temere ob rem nihili pernicioso diffidio turbaret Ecclesiam. Paruit ille non reclamauit. Ea libertas tunc vsitata fuit sanctis Episcopis, vt fraterno iure vterentur, Romanum Præsulè admonendo, & castigando, si quando peccaret. Ille vicissim, vbi res postulabat, alios admonebat officij, & si quid erat vitij reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanum hortatur vt moneat Gallia Episcopos, nõ sumit argumentum ex ampliori potestate, sed ex communi iure quod habent inter se sacerdotes. Quæso si Gallia tunc præfuisset Stephanus, annon diciturus erat Cyprianus, Coerceas istos, quia tui sunt? sed longè aliter

aliter loquitur, Hoc fraternam (inquit) Societas, qua inter nos deuincti sumus, requirit, vt mutuo maneamus. Et videmus etiam quanta verborum acerbitate vir alioqui mansueti ingenij in ipsum Stephanum inuehat, vbi nimis eum insolescere existimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iurisdictione præditum fuisse Romanum Episcopum aduersus eos qui suæ prouinciæ non essent.

Ad Pompeiū contra epist. Stephani.

8 Quantum ad synodos conuocandas, hoc erat Metropolitæ cuiusque officium, vt prouincialem synodum statis temporibus cogeret. Illic nihil iuris habet Romanus Episcopus. vniuersale autem concilium, indicare solus Imperator poterat. Siquis enim Episcoporum hoc tentasset, non modò vocationi non paruissent, qui extra prouinciam erāt, sed tumultus statim exortus esset. Ergo Imperator omnibus ex æquo vt adessent denunciabat. Refert quidem Socrates, Iulium cum Orientalibus Episcopis expostulasse quòd se ad Synodum Antiochenam non vocassent, quum vetitum esset canonibus sine Romani Pontificis consuetudine quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum, quæ vniuersam Ecclesiam obstringunt? Porro nihil mirum si cum vrbis antiquitati & amplitudini, tum sedis dignitati id datur, ne absente Romano Episcopo vniuersale de religione decretum fiat, si quidem interesse non recuset. Verum quid hoc ad totius Ecclesiæ dominium? Neque enim vnū ex præcipuis fuisse negamus: sed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenses, habuisse in omnes imperium.

Tertium caput Synodorum conuocatio:

Tripert. hist. lib. 4.

9 Superest quarta species potestatis, quæ appellationibus constat. Summum imperium penes eum esse constat, ad cuius tribunal prouocatur. Multi sæpe Romanum Pontificem appellarunt. ipse quoque causarum cognitionem ad se trahere conatus est: sed semper fuit derisus, quoties pudenter quidam suos fines excessit. Nihil dicam de Oriente & Græcia: sed constat Galliæ Episcopos fortiter resistisse quum sibi imperium in eos sumere videretur. In Africa diu fuit de ea re disceptatum: nam quum in Mileuitano Concilio, vbi aderat Augustinus, excommunicati essent qui prouocarent vbiusque tamen negatam, conatus est Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigere retur. Legatos misit qui id priuilegij sibi à Niceno Concilio datum esse ostenderent. Proferebant Legati acta Niceni Concilij, quæ ex Ecclesiæ suæ armario sumperant. Restiterunt Africani, negaruntque fidem Romano Episcopo habendam esse in causa propria: proinde se Constantinopolim missuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minus suspecta haberentur. Compertum est nihil illic tale scriptum quale ostenderent Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici summam cognitionem abrogauerat. Quæ in re flagitiosa ipsius Romani Pontificis impudentia apparuit. nam quum fraude Sardicensis Synodum pro Nicena supposuisset, turpiter in manifesta falsitate deprehensus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorū nequitia qui fictitiam Epistolam ad Concillium addiderunt, qua nescio quis Episcopus Carthaginensis, Aurelij decessoris sui arrogantiam dānans quòd à sedis Apostolicæ obedientia subducere se ausus esset, ac sui suæque Ecclesiæ deditioem faciens, suppliciter veniam precatur. Hæc sunt egregia vetustatis monumeta, quibus fundata est Romanae sedis maiestas: dum ita pueriliter sub prætextu antiquitatis mentiuntur, vt vel cæci palpare queant. Aurelius (inquit) diabolica audacia & contumacia elatus, Christo & sancto Petro rebellis fuit, proinde anathemate damnandus. Quid Augustinus? Quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus est insulsum illud scriptum multis verbis refellere, quod ne ipsi quidem Romanenses, siquid frontis habent reliquum, sine magno pudore inspicere possint? Sic Gratianus, Malitiāne an inscitia

Quartum caput, Ius audiendarum appellationum, quod imitari non debet, sed ostenditur Romanus Pontifex, habuisse tamen negatam hinc & sect. 10: Vide sect. 18.

Hæc habentur in col. con.

2.

2. quæst. 4. c. 21. d. 1. c. 11.

nescio, vbi decretum illud retulit, Vt communione priuentur qui trans mare prouocauerint, adiungit exceptionem, Nisi fortè Romanam sedè appellarint. Quid facias istis bestis, quæ adeo sensu communi carent, vt illud vnum à Lege excipiant cuius causa legem esse positam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum transmarinas appellationes damnat, hoc tàm prohibet, nequis Romam prouocet. Hic bonus interpres Romam à communi lege excipit.

10 Verùm (vt semel quæstionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Episcopi iurisdictio, vna historia palàm faciet. Accusauerat Cæcilianum Carthaginensem Episcopum Donatus à casis nigris. Damnatus fuerat reus indicta causa. Nam quum sciret coniurationem contra se ab Episcopis factam, comparere noluit. Ventum inde est ad Constantinum Imperatorem. Ille quum vellet causam Ecclesiastico iudicio finire, cognitionem mandauit Melciadi Romano Episcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hispania Episcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ sedis iurisdictione, audire appellationem in causa Ecclesiastica, cur alios sibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio: imò cur ipse iussu magis Imperatoris quàm ex officio suo suscipit iudicium? Sed audiamus quid postea contigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à casis nigris cadit actione calumniosa, prouocat. Constantinus appellationis iudicium demandat Archiepiscopo Arelatensi sedet ille iudex, vt post Romanum Pontificem quod visum fuerit pronuntiet. Si Romana sedes summam habet potestatem sine prouocatione: cur sibi tam insignem ignominiam irrogari patitur Melciades, vt sibi Archiepiscopus Arelaten sis præferatur? Et quis Imperator hoc facit? Constantinus scilicet, quem iactant non modò omne suum studium, sed omnes ferè imperij opes contulisse ad amplificandam sedis suæ dignitatem. Videmus ergo iam quantum modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa suprema dominatione, quæ sibi in omnes Ecclesias datam esse à Christo asserit, & quam seculis omnibus se totius orbis cōsensu obtinuisse mētur.

11 Scio quàm multæ sint epistolæ, quàm multa rescripta & edicta, quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenij & doctrinæ, sciūt ita insulsa esse pleraque ex ipsis vt primo gustu facile sit deprehendere ex qua officina prodierint. Quis enim sanus ac sobrius Anacleti esse putet egregiam illam interpretationem, quæ sub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe quòd Cephæ fuit caput? Plurimis eius farinae nugis, quas sine iudicio confarcinauit Gratianus, Romanenses hodie cōtra nos abutuntur ad sedis suæ defensionem: & tales fumos, quibus imperitosolim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ seipsa propter nimiam insulstatem palam refellunt. Fateor extare etiam veras epistolas priscorum Pontificum, quibus sedis suæ amplitudinem magnificis elogiis venditant: quales sunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis supra modum cupidus: sed an Ecclesiæ fidem tunc habuerint eius testimonio, dum ita se extollit, id verò est quod quaeritur. Apparet autem multos eius ambitione offensos, eius quoque cupiditati restitisse. Alicubi vices suas Thessalonicensi Episcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi Arelatensium, aut alteri cuiquam per Gallias. Sic Hormisdam Episcopum Hispalensem vicarium suum per Hispanias constituit: sed vbique excipit, ea lege se dare eiusmodi mandata, vt salua & integra maneat antiqua priuilegia Metropolitum. Atqui hoc vnū esse ex illis priuilegiis declarat Leo ipse, vt si qua de re incidere dubitatio, Metropolitanus primo loco consu-

Augu. epist. 162 in breui collat. contra Donat. & alibi.

Ambitiose priscos quosdā Pontifices Romanos in plerisque epistolis prædicasse sedis suæ amplitudinē, sed quæ fidem tunc non habuerunt: supposuisse et artificia quæ dā quasi à sanctis viris antea olim scripta. vide et sec. 20. Dist. 22. c. Sacrosā.

Vide epist. 85 Epist. 83.

Epist. 89.

consu-

consulatur Hac ergo conditione erant istæ vices, ne aut Episcopus quispam in ordinaria sua iurisdictione, aut Metropolitana in cognoscendis appellationibus, aut prouinciale Concilium in constituendis Ecclesiis impediretur. Hoc autem quid aliud erat quàm omni iurisdictione abstinere: sed se ad sedandas discordias interponere, duntaxat quantum fert lex & natura Ecclesiasticæ communionis?

12 Gregorij tempore iam multum mutata erat prisca illa ratio. Conuulso enim ac lacerato imperio, quum Gallix & Hispanix multis subinde acceptis cladibus afflictæ essent, vastatum Illyricum, vexata esset Italia, Africa verò assiduis calamitatibus ferè perdita: quò in tanta reuulsum tamè abfuisse profus interiret, omnes vndique Episcopi se ad Romanum Pontificem magis adiunxerunt. Eò factum est vt sedis non modo dignitas, sed etiam potentia vehementer cresceret. Quamquam non adeò moror quibus rationibus id factum sit. Maiorem certè tunc fuisse constat quàm superioribus seculis. Et tamen multum interest quin fuerit effrænis dominatione & tyrannide, ostenditur ex eius scriptis, hîc & sect. 13.

Ad Mediol. clerici epi. 68. lib. 2. Ad Dominicanum Carthag Episcopum epi. 7. lib. 2. Epi. 64. lib. 7.

namque, vt imperare vnus aliis pro sua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiam habebat sedes Romana vt improbos & contumaces, qui à suis collegis in officio contineri non poterant, sua autoritate compesceret ac reprimeret: siquidem hoc diligenter subinde testatur Gregorius: se non minùs fideliter seruare aliis eorum iura, quam ab illis ipse sua requirebat. Nec vlli, inquit, quod sui iuris est, ambitu stimulante derogò: sed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla est vox in eius scriptis, quæ superbiùs iactet primatus sui amplitudinem quàm ista, Nescio quis Episcopus non subiectus sit sedi Apostolicæ, vbi in culpa inuenitur. Continuo tamen subiungit, Vbi culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sunt. Tribuit sibi ius corrigendi eos qui peccarunt: si omnes faciunt officium, aliis se parem facit. Atque ipse quidem id iuris sibi tribuit, assentiebantur autem qui volebant: aliis autem quibus non placebat, licebat impune reclamare. quod fecisse etiam pleròque notum est. Adde quod illic de Primatu Byzanceno loquitur: qui quum esset à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad Imperatorem detulerant eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorem esse voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iurisdictionem, & id ipsum quod facit, vt aliis sit subsidio, non nisi mandato Imperatoris facere.

13 Hæc igitur tunc tota fuit Romani Episcopi potestas, opponere se præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: idque vt adiuuaret alios Episcopos, non impediret. Itaque nihilo sibi plus in alios sumit quàm omnibus in se alibi concedit, quum fatetur se paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. Sic alibi Aquileiensem Episcopum iubet quidem Romam venire, ad causam dicendam in controuersia fidei quæ inter ipsum & alios exorta erat: non tamen ex sua potestate iubet, sed quia id Imperator mandauerat. Neque se solum iudicem fore denūtiat: sed Synodum se coacturum promittit, à qua negotium totum iudicaretur. * Quamquam autem ea adhuc erat moderatio: vt suos certos fines haberet potestas Romanæ sedis, quos excedere non liceret, atq; ipse Romanus Episcopus non magis præesset aliis, quàm subesset: apparet tamen quantopere Gregorio displicuerit eiusmodi status: subinde enim conqueritur, se sub colore Episcopatus ad seculum fuisse reductum: seque magis implicitum esse cuius terrenis, quàm inuita laica vnquam fuisset: premi se in illo honore tumultu secularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt,

Lib. 2. epist. 37. & epist. 16.

* Displicuisse Gregorio amplitudinem Romanæ sedis, in qua tamè extabat adhuc quædam moderatio. Vide plura sect. 22. ex Gregorio & Bernardo. Theotista, epist. 5. lib. 2. Anast. Antioch. epist. 1. 7. & 25 lib. 1.

vt ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum flu &ibus quator: & post illa quietis oria, tum ukuosæ vitę tempestatibus affligor, ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Hinc collige quid dicturus fuerit si in hæc tempora incidisset. Officium Pastoris si non explebat, faciebat tamen. Ab imperij ciuilibus gubernatione abstinebat: ac se vnà cum aliis fatebatur Imperatori subiectum. In curam aliarum Ecclesiarum non se ingerebat nisi necessitate coactus. Et tamen sibi in labyrintho videretur esse, quia simpliciter Episcopi officio totus vacare nequit.

Certatione de Primatu inter Cōstantinopolitanum Episcopum, & Romanum: hic & sec. 15. Distinct. 80.

14 Litigabat eo tempore de primatu Constantinopolitanus Episcopus cum Romano, vt iam dictum est. Postquā enim Imperij sedes Constantinopoli firmata fuit, id postulare visa est Imperij maiestas, vt Ecclesia quoque illa secundum à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum Romæ deferendum, nisi quòd tunc illic erat imperij caput. Extat apud Gratianum rescriptum sub nomine Lucini Papæ, vbi dicit nō aliter distinctas esse vrbes, vbi Metropolitæ & Primates præsidere debeant, quàm ex ratione ciuilibus gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam simile sub nomine Clementis Papæ, vbi dicit, In iis vrribus quæ olim primos flamines habuerant, fuisse constitutos Patriarchas. Quod tametsi vanum est, tamen ex vero est sumptum. Constat enim, quòd minimum fieret mutationis, pro statu rerū qui tūc erat, distributas fuisse prouincias, Primatesq; & Metropolitæ in iis vrribus collocatos quæ honoribus & potestate reliquas antecedeabant. Itaque in Concilio Taurinensi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes essent cuiusq; prouinciæ, primæ essent Episcoporum sedes. Quòd si honorem ciuilibus regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigisset, vt ius Metropoleos vnà illuc transferretur. Innocētius verò Romanus Pontifex, quum antiquam vrbis dignitatem obsolescere videret, ex quo sedes Imperij Constantinopolim translata erat, sedi suæ metuens, contrariā legem sanciuit: in qua negat necesse esse Metropoles Ecclesiasticas mutari prout Imperatoriæ Metropoles mutantur. Verum meritò Synodi autoritas, vnus hominis sententiæ præferenda est. tum suspectus esse nobis debet Innocētius ipse in propria causa. Vt cunque sit, sua tamen cautione ostendit, ab initio sic fuisse comparatum, vt secundum externum Imperij ordinem Metropoles disponerentur.

Cap. 1.

Innocētius Rom. Pontifex.

Socrus. histor. trip. lib. 9. cap. 13. Item in Decr. 22. distinct. cap. Constantinopol.

15 Ex hoc veteri instituto sancitum est in Synodo Constantinopolitana prima, vt ciuitatis illius Episcopus honoris priuilegia haberet post Romanum Pōtificem, eò quòd esset noua Roma. Atqui longo post tempore quum simile decretum Calchedone factū esset, Leo acriter reclamauit. Nec modo sibi permisit pro nihilo ducere quòd sexcenti Episcopi aut suprā decreuerant: sed grauib; etiam cōiitiis eos exagitauit, quòd aliis sedibus derogassent id honoris quòd in Constantinopolitanam Ecclesiam conferre ausi essent. Obsecro, quid aliud hominem incitare debuit ad turbandum orbem pro re tantula, nisi mera ambitio? Ait inuiolabile esse oportere quòd semel sanciuit Nicena Synodus. Quasi verò periclitetur fides Christiana si vna Ecclesia alteri præferatur, aut quasi in alium finem distinctæ illic essent Patriarchiæ quàm politię causa. Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur est quòd obtendit Leo, non esse deferendum honorem Constantinopolitanæ sedi, qui Synodi Nicenæ autoritate Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dicat communis sensus, fuisse eiusmodi decretum quòd pro temporum ratione tolli posset. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maxime? Aderat certè Proterius, quem Alexandrię in locum Dioscori præferant: aderant

Vide ea. 4. sec. 4.

aderant alij Patriarchæ, quorum honor imminuebatur. Illorum erat intercedere, non Leonis, qui suo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum assentiuntur, vnus Romanus resistit: promptum est iudicare quidnam eum moueat: scilicet prouidebat quod nò multò post accidit, decrecente veteris Romæ gloria, fore vt Constantinopolis, secundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum esset Concilij Secretum. Itaque successores eius, quum fractos se viderent, ab illa peruiticia placidè destiterunt: tulerunt enim vt secundus Patriarcha haberetur.

16 Verùm paulò post eousque erupit Iohannes, qui Gregorij tempo-
re Constantinopolitanam Ecclesiam regebat, vt se vniuersalem Patriar-
cham diceret. Hic Gregorius, ne in optima causa sedis suæ defensionem
deesset, constanter se opposuit. Et erat certè intolerabilis cum superbia
tum insania Iohannis, qui Episcopatus sui fines æquare Imperij finibus
volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, sibi ipsi vendicat: sed
vocem illam à quocunque tandem vsurpetur, vt scelestam, & impiam, &
nefandam abominatur. Quin etiam Eulolio Alexandrino Episcopo ali-
cubi succenset, à quo fuerat eiusmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in
præfatione Epistolæ, quam ad me ipsum, qui prohibui, direxistis, super-
bæ appellationis verbum, Papam me vniuersalem appellando, imprimo-
re curastis. Quod peto, sanctitas vestra vltèrius non faciat: quia vobis sub-
trahitur, quod alteri plusquam exigit ratio datur. Ego honorem non de-
puto, in quo fratrum meorum honorè minui video. Meus enim honor
est honor vniuersalis Ecclesiæ, fratrumque meorum solidus vigor. Si au-
tem vniuersalem me Papam sanctitas vestra dicit, negat se hoc esse quod
me fatetur vniuersum. Bona quidem erat & honesta Gregorij causa: sed
Iohannes, Mauricij Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à proposito
non potuit. Cyriacus quoque eius successor nunquam de ea re passus est
se exorari.

17 Tandem Phocas, qui casu Mauritio in eius locum successus est
(nescio qua de causa Romanis amicior, imò quia illic absque certamine
coronatus fuerat) Bonifacio tertio concessit quod minimè postulabat
Gregorius, vt Roma caput esset omnium Ecclesiarum. In hunc modum
ditempta est controuersia. Neque tamen adeò profuisset hoc Imperato-
ris beneficium sedi Romanæ, nisi alia deinde accessissent. Nam Græcia
& tota Asia paulò post ab eius commanione abscissæ sunt. Gallia sic i-
psum reuerbatur, vt nò pareret nisi quoad libebat. Tunc verò primum
in seruitutem redacta est vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum
Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuisset ad perfidiam ac latroci-
nium, vt pulso legitimo Rege, regnum quasi prædæ expositum raperet:
hoc mercedistulit, vt in Ecclesias Gallicanas iurisdictionem haberet Ro-
mana sedes. Quemadmodum prædones commune spoliū solent parti-
tendo diripere, ita boni isti viri inter se compararunt vt Pipino quidem
cederet terrenum ac ciuile dominium, spoliato vero Rege: Zacharias
autem caput fieret omnium Episcoporum, ac spiritualem potestatem ha-
beret: quæ quum initio infirma foret (vt solet vsu venire in rebus nouis)
Caroli inde autoritate confirmata fuit, simili ferè de causa: erat enim
ipse quoque Romano Pontifici obnoxius, quod eius studio ad honorem
Imperij peruenerat. Quinquam autem credibile est, prius valde defor-
matas fuisse vbique Ecclesias, constat tamen veterem Ecclesiæ formam
tunc demum in Gallia & Germania fuisse prorsus oblitteratam. Extant
adhuc in archiuis Curie Parisiensis breues illorum temporum commen-
tarij, qui, vbi de rebus Ecclesiasticis agitur, mentionem pactio-
num faciunt tum Pipini tum Caroli cum Romano Pontifice. Inde colligere

Gregorius Episcopus
Romanus obsistit
Iohanni Constanti-
nopolitano Vniuer-
salis Patriarchæ
titulum vsurpanti:
neque tamen ipse
sibi vendicat.
L. b. 7. epist. 30

Phocas Bonifacio
tertio concessit, vt
Roma esset caput
omnium Ecclesiarum
quod postea confir-
mauit Pipinus, cū
Romana sedi iuris-
dictionem dedit in
Ecclesias Gallica-
nas.

Veteris status Ec-
clesiæ mutatio fa-
cta in Gallia &
Germania, Carolo
Magno pacifcente
cum Romano Pon-
tifici.

licet, factam tunc fuisse veteris status mutationem.

A tempore Phocæ 18 Ex eo tempore quum res passim in deterius quotidie prolaberentur. stabilita quoque subinde & aucta est Romanæ sedis tyrannis: idque
Imp & Bonifacij 3. Ro. Pöt. magis ac *Episcoporum partim inscitia, partim ignauia.* Nam quum vnus omnia
magis creuisse tyrā sibi sumeret, ac sine modo se contra ius & fas extollere magis magisque
nidē Ro sedis, sed pergeret: nec zelo quo debuerant, incubuerunt Episcopi ad arcendam e-
Episcoporum in a- ius libidinem: atque vt animus non defuisset, destituebantur tamen ve-
lij Ecclesijs, par- ra doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam essent minimè ido-
tim ignauia, par- nei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigiosa Romæ omnium
tim imperitia factorum profanatio, & totius Ecclesiastici ordinis dissipatio Bernardi
Lib. 1. de consil. ad etate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitiosos, avaros,
Eugen. Circasinem simoniacos, sacrilegos, concubinariorum, incestuosos, & quæque istiusmo-
lib. 4 di monstra, vt Apostolica authoritate vel obtinerent honores Ecclesia-
Dissipationē totius sticos, vel retinerent: fraudem, & circunventionem, & violentiam inua-
Ecclesiastici ordi- luisse. Eum iudicandi modum qui tunc vsitatus erat, execrabilem esse di-
nis deplorat, & ex- cit: nec modò Ecclesiæ, sed foro indecorum. Clamat plenam esse ambi-
probrat Pontif. Ber- ptolis Ecclesiam: nec esse qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm
nardus. Vide & lattones in spelunca quum spolia viatorum distribuunt. Pauci (inquit) ad
sect. 13. 22 os legislatoris: ad manus omnes respiciunt. Nō immeritò tamen. Omne
 Papale negotium illæ agunt. Quale est quòd de spoliis Ecclesiarum e-
 muntur, qui dicunt tibi, Euge, euge: Pauperum vita in plateis diuitum se-
 minatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non
 pauperior, sed fortior: qui fortè citius præcurrit. A te tamen mors ista, vel
 potius mors ista, non venit: vtinam in te desinat. Inter hæc tu pastor pro-
 cedis, multo & pretioso circumdatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonū
 magis quàm ouium pascua hæc. Scilicet sic factabat Pertus: sic Paulus
 iudebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere consuevit. Mali e-
 nim illic non proficiunt, sed boni deficiunt. *Iam quos appellationum
 * *Appellationum* abusus refert, nemo pius sine magno horrore legat. Tandem sic de ef-
 * *abusus in Curia Ro* fræni illa Romanæ sedis cupiditate in iurisdictione vsurpanda conclu-
 * *mana Vide sect. 9* dit, Murmur loquor & querimoniam communem Ecclesiarum. Trun-
 * *Lib. 3* cati se clamitant ac demembrati. Vel nullæ vel pauca admodum sunt
 quæ plagam istam aut non doleant, aut nō timeant. Quæris quam? sub-
 trahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, &c. Mitum si ex-
 culari hoc queat. Sic factitando, probatis vos habere plenitudinem pote-
 statis: sed iustitiæ non ita. Facitis hoc quia potestis, sed vtum etiam de-
 beatis quæstio est. Ad honorem quibusque suum gradumque conseruan-
 dum positi estis, non inuidendum. Hæc pauca ex multis referre libuit, vt
 partim videant lectores quàm grauitur tunc Ecclesia concidisset, partim
 etiam vt agnoscant quanto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit
 isthæc calamitas.

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam
 illam & iurisdictionis amplitudinem quam mediis temporibus, vt Leo-
 nis & Gregorij, habuit hæc sedes: quid hoc ad præsentem Papatū? nondū
 loquor de terreno dominio, nec de ciuili potestate, de quibus postea * suo
 * *Cap. 11. sect. 8. 9.* loco videbimus: sed ipsum spirituale regimen quod iactant, quid simile
 * *10. 11. 12. 13. 14* cum illorū temporum cōditione habet? Papam enim non aliter definiūt
 quàm summum in terris Ecclesiæ caput, & vniuersalem totius orbis E-
 piscopum. Ipsi verò Pontifices, quū de sua authoritate loquuntur, magnō
 * *Insolētia & impu-* supercilio pronuntiant penes se esse imperandi potestatem, alios mane-
 * *dentia Rom Pötif.* re obediendi necessitatem: sic sanctiones omnes suas habendas esse quasi
 * *in prædicanda su-* diuina Petri voce firmatas: prouinciales synodos, quia Papæ non habeāt
 * *prema sua autorita-* præsentiam, vigore carere: se posse de qualibet Ecclesia clericos ordina-
 * *e, & infinita pote-* re: & qui alibi fuerint ordinati, eos posse ad sedem suā vocare. Innumera
 * *ate quod ad regi-* cius

Insolētia & impu-
dentia Rom Pötif.
in prædicanda su-
prema sua autorita-
e, & infinita pote-
ate quod ad regi-

eius generis habentur in farragine Gratiani, quæ nō recenseo ne nimis molestus sim lectoribus. Summa tamen huc redit, penes vnum Pontificem Romanum esse supremam Ecclesiasticarum omnium causarum cognitionem, siue in diiudicandis definiendisque doctrinis, siue in ferendis legibus, siue in constituenda disciplina, siue in exercendis iudiciis. Priuilegia quoque quæ sibi sumunt in reservationibus (vt vocant) & longum esset recensere & superuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile est, nullum in terris iudicium relinquunt coercendæ ac refrænan-
dæ suæ libidinis, si tam immensa potestate aburantur. Nemini (inquiūt) iudicium sedis huius liceat retractare, propter Romanæ Ecclesiæ primatum. Item, neque ab Augusto, neque à Regibus, neq; ab omni clero, neq; à populo iudex iudicabitur. Id quidem plus satis imperiosè, quòd vnus homo omnium se iudicem constituit, nullius autem iudicio parere sustinet. Sed quid si tyrannidem in populum Dei exerceat? si dissipet ac vastet regnum Christi? si totam Ecclesiam conturber? si munus pastorale in latrocinium conuertat? Imò vt sit sceleratissimus: se ad reddendam rationem astringi negat. Sunt enim istæ Pontificum voces, Aliorum hominū causas voluit Deus per homines terminare, sed sedis huius Præsulem suo sine quæstione seruauit arbitrio. Item, Facta subditorum iudicantur à nobis: nostra autem à solo Deo.

men spirituale, tra-
ducitur hic, & sec.
20
Nicolaus, cuius ex-
tat sententia hæc in
Decretis 17. quæst.
3. c. Nemini. Inno-
centij 9. quæst. 3. c.
Nemo. Synnna. 9.
quæst. 3. c.

Aliorū. Anther.
ibidē, c. Facta.

* Vide sect. 11

20 Ac quòd eiusmodi edicta plus haberent ponderis, * falsò suppo-
suerunt veterum Pontificum nomina, quasi res à primordio sic fuissent
institutz: quum certo certius sit nouum esse & nuper fabricatum quic-
quid Romano Pontifici plus tribuit quàm ei à vetustis Conciliis datum
fuisse retulimus. Quineriam eò impudentiæ venerunt vt rescriptum edi-
derint sub nomine Anastasij Patriarchæ Constantinopolitani, in quo
testatur antiquis regulis fuisse sancitum, nequid vel in remotissimis pro-
uinciis ageretur quòd non ad Romanam sedem prius relatum foret. Pre-
terquam quòd vanissimum id esse constat, cui hominum credibile erit,
tale Romanæ sedis elogium ab aduersario & honoris dignitatísque æmu-
lo profectum esse? Sed oportuit scilicet eò dementiæ ac cæcitatís proue-
hi istos Antichristos, vt omnibus sanæ mentis hominibus, qui modò o-
culos aperire volunt, conspicua esset ipsorum nequitia. Decretales au-
tem epistolæ à Gregorio nono congestæ: item, Clementinæ, & Extrava-
gantes Martini, apertius adhuc & plenioribus buccis immanem fero-
ciam, & veluti Barbarorum regum tyrannidem vbique spirant. Atqui
hæc sunt oracula ex quibus volunt Romanenses Papatum suum æstima-
ri. Hinc orta sunt præclara illa axiomata, quæ vni oraculorum passim
hodie in Papatu obtinent, Papam errare non posse, Papam esse superio-
rem Conciliis, Papam esse vniuersalem omnium Ecclesiarum Episcopū,
& summum in terris Ecclesiæ caput. Taceo ineptias multò absurdiores,
quas stulti Canonistæ in scholis suis deblaterant: quibus tamen Roma-
nenses theologi non modò assentiuntur, sed etiam applaudunt vt idolo
suo adulentur.

Ibid. c. Antiquia

Superba elogia Pa-
pæ.

Stulti Canonistis
assentiuntur Roma-
nenses Theologi.
Cypriani egregia se-
ntentia, Carthag Cœci-
lij decreto, & aliis
multis testimonijs
facile posse redar-
gui offrandem pote-
statem Pape in spi-
ritualibus: quæ qua-
tuer præcipua habet.
* Primum est, titulus
vniuersalis Episc.

21 Non agam cum illis summo iure. Huic tantæ insolentiæ oppo-
neret quispiam alius Cypriani sententiam, qua vsus est apud Episcopos
quorum concilio præsidebat, Nemo nostrum Episcopum se Episcoporum
dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obsequendi necessitatem adigit.
Obiiceret quod aliquanto post Carthagine decretum fuit, Nequis voca-
retur princeps Sacerdotum, aut primus Episcopus. Colligeret ex histo-
riis multa testimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas sen-
tentias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogeretur. Sed ego i-
stis supersedeo, ne videat nimis præcisè eos vrgere. Respondeant ta-
men mihi optimi patroni Romanæ sedis: qua fronte * titulū vniuersalis

Episcopi defendere audeant: quem vident toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorij testimonium, eo declarant Antichristum esse suum Pontificem quòd eum vniuersalem faciunt. Nomen etiam Capitis nihilo magis fuit vsitatum. Sic enim alicubi loquitur, Petrus præcipuum in corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen sub vno capite membra Ecclesiæ sunt: imò sancti ante Legem, sancti sub Lege, sancti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris sunt constituti: & nemo se vnquam vniuersalem dici voluit. * Quòd autem iubendi potestatem sibi arrogat Pontifex, parum consentaneum est cum eo quòd alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulolius Alexandrinus Episcopus se ab eo iussum dixisset, respondet in hunc modum, Hoc verbum Iussionis, peto, à meo auditu remouete: scio enim qui sim, & qui sitis: loco mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo iussi: sed quæ vtilia visa sunt, indicare curauim.

* Quòd iurisdictionem suam ita sine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantum reliquis Episcopis, sed etiam singulis Ecclesiis: quas eo modo discerpit ac lacerat, vt ex earum ruinis sedem suam adificet. * Quòd autem omnibus se iudiciis eximit, ac tyrannico more sic vult regnare, vt suam vnus libidinem pro lege habeat, id certè magis indignum est, & alienum ab Ecclesiastica ratione quàm vt sustineri vltimo modo queat. Profsus enim abhorret non modò à sensu pietatis, sed etiam humanitatis.

Vide sect. 13. 18

22 Verùm ne singula persequi & excutere cogar, iterum istos appello qui hodie Romanæ sedis patroni & optimi & fidelissimi haberi volunt, ecquid pudeat ipsos præsentem statum Papatus defendere: quem constat centuplo corruptiorem esse quàm Gregorij & Bernardi seculis fuerit: qui tamen tunc sanctis illis viris tantopere displicebat. Conqueritur passim Gregorius, se alienis occupationibus supra modum distrahit: se sub colore Episcopatus ad Seculum esse reductum: vbi tantis terræ curis inferuiret quantis se nunquam in vita laica deseruisse reminisceretur: se premi tumultu secularium negotiorum, vt ad superna animus nullatenus erigatur: se multis causarum fluctibus quati, & tumultuosæ vitæ tempestatibus affligi: vt meritò dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem pro concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Ecclesiam ordinare, collegis dare consilium, eosq; ad officium hortari: super hæc, restabat aliquid temporis ad scribendum: & tamen calamitatem suam deplorat, quòd sit in profundissimo mari demersus. Si administratio illius temporis mare fuit: quid de præsentis Papatu dicendum erit? Quid enim simile inter se habent? Hic nullæ sunt conciones, nulla disciplinæ cura, nullum Ecclesiarum studium, nulla spiritualis functio: nihil denique nisi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quasi nihil inueniri queat magis ordinatum ac dispositum. Bernardus verò quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum suæ ætatis vitia intuetur? Quid igitur, si hoc nostrum ferreum seculum, & siquid est ferro deterius, inspiceret? Quæ ista est improbitas, non modò pertinaciter tueri velut sacrosanctum ac diuinum, quòd vno ore sancti omnes semper improbarunt: sed eorum quoque testimonio abuti ad defensionem Papatus quem constat fuisse illis profsus incognitum. Quinquam de tempore Bernacdi fateor tantam fuisse tunc corruptionem rerum omnium, vt non fuerit multum nostro dissimile. Verùm omni pudore carent qui ex medio illo seculo, Leonis scilicet & Gregorij & similium, prætextum aliquem petunt: perinde enim faciunt ac si quis ad stabiliendam Cæsarium monarchiam, antiquum Romani Imperij statum laudaret: hoc est liber-

tatis

Epist. 92. lib. 4. ad Iohan. Constanti nopol.

* Secundum Iubendi potestas. Lib. 7. epist. 28

* Tertium Iurisdictionis infinita.

* Quartum Eximitur omnibus iudicijs.

Gregorius Epist. 5. lib. 1 ad Theodisium Epi. ad Anastasium item 25, & ali.

Bernardus.

tatis laudes ad ornandam tyrannidem mutaretur.

23 Postremò, etiam si hæc darentur omnia, exoritur tamen illis no-
uum de integro certamen, quum negamus esse Romæ Ecclesiam, in qua
eiusmodi beneficia residere queant: quum negamus esse Episcopum qui
hæc dignitatis priuilegia sustineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ ta-
men illis iam extorsimus) Petrum voce Christi constitutum fuisse vni-
uersæ Ecclesiæ caput: ipsumque honorem sibi collatum in Romana se-
de deposuisse: id veteris Ecclesiæ autoritate fuisse sancitum, longo vsu
confirmatum: Romano Pontifici summam potestatem fuisse semper v-
no consensu ab omnibus delatam: ipsum fuisse omnium & causatum,
& hominum iudicem, nullius iudicio subiectum fuisse: habeant etiam
plura si velint: respondeo tamen vno verbo, nihil istorum valere nisi Ro-
mæ sit Ecclesia & Episcopus. Hoc mihi concedant necesse est, non posse
Ecclesiarum matrem esse quæ ipsa, non sit Ecclesia: non posse Episco-
porum esse principem, qui ipse non sit Episcopus. Volunt igitur sedem A-
postolicam habere Romæ? Dent mihi verum & legitimum Apostola-
rum. Volunt habere summum Pontificem? Dent mihi Episcopum. Quid
autem? vbi vllam Ecclesiæ faciem nobis ostendent? Nominant quidem,
& subinde in ore habent. Certè Ecclesia suis certis notis cognoscitur: &
Episcopatus, nomen officij est. Hic non de populo loquor: sed de ipso re-
gimine, quod lucere in Ecclesia perpetuò debet. Vbi illic ministerium,
quale requirit Christi institutio? Meminerimus quod de Presbyterorum
& Episcopi officio antè dictum est. Si ad regulam illam exigemus offi-
cium Cardinalium, fatebimur nihil minus esse quàm Presbyteros. Ipse
verò Pontifex quid omnino habeat Episcopale scire velim. Primum in
munere Episcopi caput est, plebem Dei verbo docere: alterum & proxi-
mum huic, sacramenta administrare: tertium monere & hortari, corri-
gere etiam eos qui peccant, ac in sancta disciplina populum continere.
Quid istorum faciemò quid facere se simulat? Dicant igitur qua ratione
velint haberi Episcopum, qui nullam officij partem minimo digito vel
in speciem saltem attingit.

*Hic & sect. 24. d-
stenditur, Nō posse
Roman esse matrē
omniū Ecclesiarū,
quum Ecclesia non
sit: ut q3 Romanum
Pontificem, Episco-
porum principem,
quum Episcopus nō
sit.*

*Tria in munere E-
piscopi: horum ni-
hil vel simulat se
facere Romanus Pō-
tifex.*

24 Non ita de Episcopo est vt de Rege: hic enim, etsi non exequatur
quod proprium est Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in
Episcopo diiudicando respicitur Christi mandatum, quod semper in Ec-
clesia valere debet. Hunc ergo nodum mihi soluant Romanenses. Nego
ipsum Pontificem, esse Episcoporum principem, quum non sit Episco-
pus. Istud proximum necesse est probent falsum esse, si vincere in illo
priore volent. Quid quòd non modò nihil habet Episcopi proprium, sed
omnia potius contraria? Sed hic, ò Deus, vnde incipiam? à doctrinæ,
an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi desinam? Hoc dico: quū
mundus hodie tot peruersis impijs que doctrinis refertus sit: tot supersti-
tionum generibus plenus, tot erroribus exæcatus, in tanta idololatria
demersus: nihil vspiciam istorum esse quod non illinc vel emanarit, vel
saltem fuerit confirmatum. Nec alia est causa cur tanta rabie ferantur
Pontifices in renascentem Euangelij doctrinam, ad eam opprimendam
neruos omnes suos intendant, Reges omnes ac principes ad sequitiam ac-
cendant, nisi quòd collabi ac corruere totum suum regnum vident vbi
primum Christi Euangelium obrinuerit. Crudeles sunt Leo: sanguinarius
Clemens: truculentus est Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnan-
dam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat: ut sua
potentia. Salu igitur quum esse non possint nisi profligato Christo, nō
aliter laborant in hac causa quàm si pro rebus ac focis, cuiusque ipsorum
capitibus pugnarent. Quid ergo? num illic nobis erit sedes Apostolica,
vbi nihil certum nisi horrendam apostasiam? Erit Christi vicarius, qui lica Roma.

*Nihil Episcopi pro-
priū, omnia habet
cōtraria Romanus
Pontifex.*

*Quæ sedes Apōsto-
lica Roma.*

Quis ibi Petri successor.

Quod etiam caput Ecclesie.

furiolis conatibus Euangelium persequendo, Antichristum se esse palam profiteretur? Erit Petri successor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni grassatur? Erit caput Ecclesie, qui Ecclesiam à Christo solo vero capite rescissam ac truncatam, in seipsa discerpit ac lacerat? Fuerit sanè olim Roma omnium Ecclesiarum mater: verùm ex quo Antichristi sedes fieri cœpit, desit esse id quod erat.

Papam esse Antichristum, probatur ex Paulo 2. Theff. 2. 4. & ex Dan. 7. 15. Itaque maledictiæ vel petulantia nõ possit tribui, si sic loquimur.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vocamus Antichristum. Sed qui hoc sentiunt, non intelligunt se Paulum immodestiam insimulare, post quem nos loquimur: imò ex cuius ore sic loquimur. Ac nequis obiiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter ostendam non aliter quàm de Papatu posse intelligi. Antichristum in templo Dei sessurum Paulus scribit. Alibi quoque Spiritus describens eius imaginem in Antiochi persona, ostendit regnum eius in magniloquentia & Dei blasphemis situm fore. Hinc colligimus tyrannidem esse in animas magis quàm in corpora: quæ aduersus spirituale Christi regnum erigatur. Deinde talem esse quæ nec Christi nec Ecclesie nomen aboleat: sed potius Christi prætextu abutatur, & sub Ecclesie titulo velut larua delitescat. Tamen si autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreses ac sectæ ad regnum Antichristi pertineant: quum tamen prædicat Paulus veteram defectionem, hac descriptione significat, sedem illam abominatam tunc erigendam ubi vniuersalis quædam defectio Ecclesiam occupat: ut cunq; multa Ecclesie membra in vera fidei vnitatem sparsim per seueret. Quum verò addit suo tempore cœpisse moliri in mysterio opus iniquitatis, quod postea palam facturus esset: ex eo intelligimus, calamitatem hanc, neque per vnum hominem fuisse inferendam, neque in vno homine finiendam. Porro quum hac nota designet Antichristum, quod suum Deo honorem prærepturus sit ut sibiumat: hoc præcipuum indicium est quod sequi debemus in quærendo Antichristo: præsertim ubi eiusmodi superbia ad publicam vsque Ecclesie dissipationem procedit. Quum ergo constet, Pontificem Romanum impudenter ad se trãstulisse quod Dei vnus & Christi maximè proprium erat, dubitandum non est quia impij & abominandi regni dux sit & antesignanus.

** Antichristum nõ esse vnum aliquem hominẽ. Vide Cal. 2. Theff. 2. 3. Itẽ Dan. cap. 7. 9.*

26 Eant nunc Romanenses, & antiquitatem nobis opponant. Quasi in tanta rerum omnium conuersione sedis honor stare possit ubi nulla est sedes. Narrat Eusebius, Deum, ut vindictæ suæ locus fieret, Ecclesiam quæ Hierosolymis erat, Pellam transtulisse. Quod semel factum fuisse audimus, fieri sæpius potuit. Proinde sic loco alligare honorem primatus, ut qui re vera infestissimus est hostis Christi, summus Euangelij aduersarius, maximus Ecclesie vastator ac dissipator, crudelissimus sanctorum omnium mactator & carnifex, vicarius nihilominus Christi, Petri successor, primus Ecclesie antistes habeatur, tantummodo quia sedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculum est ac ineptum. Taceo quantum sit discriminis inter Papæ cancellariam, & bene compositum Ecclesie ordinem. Quanquam hæc vna res omnem de hac questione dubitationem potest optimè tollere. Nemo enim sanæ mentis Episcopatum in plumbo & bullis includit: multo minùs in illo captionum omnium ac circumscriptionum magisterio, quibus rebus censetur spirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictum est, illam quæ iactatur, Romanam Ecclesiam pridem conuersam fuisse in curiam, quæ sola nunc Romæ visitur. Neque hic accuso hominum vitia: sed Papatum ipsum ex diametro cum Ecclesiastica ratione pugnare demonstro.

Euseb. lib. 3. cap. 5. Etiam si Romana Ecclesia olim habuisset honorem Primatus, eum tamen loco non esse alligandum.

Hic & sic. 28. 29.

27 Ad homines autem si veniamus, satis scitur quales reperturi simus Christi

Christi

Christi vicarios: Iulius scilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Christianæ *agitur de moribus*
 fidei columnæ erunt, primique religionis interpretes, qui nihil aliud de *urbis Romæ, Pon-*
 Christo tenuerunt nisi quod didicerant in schola Luciani. Sed quid tres *tificis, & Cardin-*
 aut quatuor Pontifices enuero? Quasi verò dubium sit qualem religio *collegii: quorū Theo-*
 nis speciem professi sint iam pridem Pontifices cum toto Cardinalium *logiæ capita tria.*
 collegio, & hodie proficiantur. Primum enim arcana illius Theologiæ ** Erasmus Epistola*
 quæ inter eos regnat, caput est nullum esse Deum. Alterum, Quæcunque *quadam ad Steuchum,*
 de *Christo scripta sunt ac docentur, mendacia esse & imposturas. Ter- *Fieri potest ut in Ger-*
 tium, Doctrinam de futura vita & vltima resurrectione, meras esse fabu- *mania sint, qui non*
 las. Non omnes ita sentiunt, & pauci ita loquuntur: fateor: iam pridem *temperant à blasphemis*
 tamen hæc ordinaria esse cœpit Pontificum religio: hoc quum sit notis *in Deum: sed in*
 simum omnibus qui Romam noverunt, non cessant tamen Romanen- *hos horredis suppli-*
 ses theologi iactare, Christi priuilegio caput esse ne Papa errare possit, *cis animaduerti-*
 quia Petro dictum sit, *Oravi pro te ne deficiat fides tua. Quid, obsecro, *tur. At ego Romæ*
 tam impudenter ludendo proficiunt, nisi ut totus mundus intelligat, eos *his auribus audiui*
 ita ad extremum improbitatis venisse, ut neque Deum timeant, neque *quosdam abominan-*
 homines reuerentur? *dis blasphemis de*

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, & *bacchantes in Chri-*
 eam neque concionibus neque scriptis publicarint: sed in mensa dunta- *stum, & in illis. A-*
 xat, & cubiculo, aut saltem inter parietes prodiderint. Atqui si priuilegiū *postolos, idque mul-*
 quod obtundunt, ratum esse velint, expungant e numero Pontificum o- *tis mecum audien-*
 portet Iohannem vicesimum secundum, qui palam asseruit, animas esse *tibus: & quidem*
 mortales, vnâque cum corporibus interire vsque ad diem resurrectio- *impuni.*
 nis. Atque ut videat totam sedem cum præcipuis suis futuris tunc pro- ** Luc. 22. 32*
 fus concidisse: nemo Cardinalium huic setantæ insanix opposuit, sed *Test. Iohan. Gerson*
 schola Parisiensis Regem Gallix impulit ut ad palinodiam hominem *qui tunc vivebat.*
 cogeret. Rex eius communionem suis interdixit, nisi innox resipisceret: *Iohan 22. negauit*
 idque de more publicauit per præconem. Hac necessitate adactus ille, er- *palam animum*
 rorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduersariis *immortalitatem.*
 amplius de eo disputare quod dicunt, sedem Romanam eiusque Ponti- *Luc. 22. 32*
 fices labi in fide non posse, quia Petro dictum sit, Oravi pro te ne deficiat *Matt. 16. 23*
 fides tua. Certè ille tam fædo lapsus genere à recta fide excidit, ut sit insi- *gnis*
 gne posteris documentum, non omnes esse Petros qui Petro in Episco- *patum succedunt. Quæquam istud quoque magis per se puerile est quam*
 patum succedunt. Quæquam istud quoque magis per se puerile est quam *ut responsione egeat: nam si volunt ad Petri successores trahere quicquid*
 ut responsione egeat: nam si volunt ad Petri successores trahere quicquid *Petro dictum est, sequetur omnes illos esse Satanas, quum istud quoque*
 Petro dictum est, sequetur omnes illos esse Satanas, quum istud quoque *Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi.*
 Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. *Tam enim facile nobis erit retorquere hoc posterius, quam illis alte-*
 Tam enim facile nobis erit retorquere hoc posterius, quam illis alte- *rum obiicere.*

29 Verum certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digressus *eram Sic alligare loco & Christum & Spiritum sanctum, & Ecclesiam, ut*
 eram Sic alligare loco & Christum & Spiritum sanctum, & Ecclesiam, ut *quicumque illic præsideat, etiamsi sit diabolus, Christi tamen vicarius &*
 quicumque illic præsideat, etiamsi sit diabolus, Christi tamen vicarius & *caput Ecclesiæ censeatur, quia fuerit olim Petri sedes: non modò im-*
 caput Ecclesiæ censeatur, quia fuerit olim Petri sedes: non modò im- *pium & Christo contumeliosum, sed nimis absurdum, & à sensu com-*
 pium & Christo contumeliosum, sed nimis absurdum, & à sensu com- *muni alienum esse dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni pro-*
 muni alienum esse dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni pro- *sus carent religione, aut maximi sunt religionis hostes. Nihilò igitur ma-*
 sus carent religione, aut maximi sunt religionis hostes. Nihilò igitur ma- *gis fiunt, ob sedem quam occupant, Christi vicarij, quam idolum, vbi in*
 tis fiunt, ob sedem quam occupant, Christi vicarij, quam idolum, vbi in *templo Dei collocatur, pro Deo habendum est. Iam si de moribus fiat*
 templo Dei collocatur, pro Deo habendum est. Iam si de moribus fiat *centura: ipsi pro se Pontifices respondeant quid omnino sit in quo Epis-*
 centura: ipsi pro se Pontifices respondeant quid omnino sit in quo Epis- *copi agnosci queant. Primum, quòd Romæ sic viuunt, ipsis non modò*
 copi agnosci queant. Primum, quòd Romæ sic viuunt, ipsis non modò *cõniuentibus, ac tacentibus, sed tacito etiam quasi nutu approbantibus,*
 cõniuentibus, ac tacentibus, sed tacito etiam quasi nutu approbantibus, *id prorsus indignum est Episcopis: quorum officium est plebis licentiam*
 id prorsus indignum est Episcopis: quorum officium est plebis licentiam *disciplinæ seueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero ut a-*
 disciplinæ seueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero ut a- *lienis delictis ipsos grauem. Quòd autem ipsi cum sua familia, cum toto*

ferè Cardinalium collegio, cum toto cleri sui grege, ad omnem nequitiam, obscenitatem, spurcitiã, ad omne scelerum & flagitiorum genus adeò sunt prostituti, vt môstra referant magis quàm homines: in eo sanè produnt se nihil minus esse quàm Episcopos. Neque tamen vereri debent ne suam turpitudinem vltius detegam. Nam & in tam putido cœno versari piget: & parcendum est pudicis auribus: & mihi videor satis ac super demonstraſſe quod volebam: etiã si caput Ecclesiarum olim fuisset Roma, non tamen hodie esse dignam quæ in minimis pedum digitis censeatur.

Cardinaliũ nomen quãdo primũ cœperit, & quomodo ita subito tantam dignitatis amplitudinem emerſerint.

*Epist. 15, & 77, & 79
Lib. 2. Epist. 6. 25,
& mul. alijs Epist. 19. ad Huer.*

Lib. 4. regist.

30 Quantum ad Cardinales (quos vocant) attinet, nescio quid factũ sit vt ita subito in tantam amplitudinem emerſerint. Hic titulus Gregorij x̄tate in solos Episcopos competebar: nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Ecclesiæ, sed alijs quibuslibet eos attribuit: vt in summa nihil aliud sit Sacerdos Cardinalis, quàm Episcopus. Apud superioris seculi scriptores nomen hoc non reperio. Video tamen fuisse tunc Episcopis minores, quos nunc longe antecellunt. Notum est illud Augustini, Quamquam secundum honorum vocabula, quæ iam Ecclesiæ vsus obtinuit, Episcopatus Presbyterio maior sit, tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est. Hic certè Romanæ Ecclesiæ Presbyterum ab alijs minimè discernit: sed omnes ex æquo postponit Episcopis. Id quæ eousque fuit obseruatum, vt in Concilio Carthaginensi, quum duo adessent Legati Romanæ sedis, vnus Episcopus, secundus Presbyter: hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verum ne nimis vetera persequamur, extat Concilium sub Gregorio habitum Romæ, in quo Presbyteri vltimo loco sedent, & seorsum subscribunt: Diaconi locum nullum in subscriptione habent. Et sanè nihil officij tunc habebant, nisi vt in doctrinæ & sacramentorum administratione Episcopo adessent ac subessent. Nunc adeò mutata fors est, vt facti sint Regum & Cæsarum cognati. Nec dubiũ est quin vnà cum suo capite sensim creuerint, donec ad hoc dignitatis fastigium euecti fuerunt. Verum hoc quoque paucis verbis quasi obiter attingere placuit, quò meliùs intelligerent lectores sedem Romanam, qualis hodie est, plurimum differre ab illa veteri, cuius prætextu hæc se tuctur ac defendit. Verum qualescunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Ecclesia muneris, fucum duntaxat & inanem laruam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria, necesse fuit illis euenire quod tam sæpe scribit Gregorius. Flens, inquit, dico, gemens denuntio: quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Quin potius impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos recessistis de via, & offendere fecistis in Lege plurimos. Itaque irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus. Propterea ecce ego dedi vos contemptibiles ac viles omni populo. *Iam relinquo pijs omnibus cogitandum quale supremum sit Romanæ hierarchiæ fastigiũ: cui ipsum quoque Dei verbum, quod cœlo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac sacrosanctum esse oportuerat, subiicere nefaria impudentia Papistæ non dubitant.

De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effreni licentia ad vitandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu.

CAP. VIII.

Multiplex diuisio potestatis Ecclesiæ: cuius partes explicatũ vsq; ad c. 13.

SE QVI TVR nunc tertius locus, de Ecclesiæ potestate, quæ partim in Episcopis singulis, partim in Concilijs, & iis vel prouincialibus, vel generalibus spectatur. De spiritali tantum potestate loquor, quæ propria est Ecclesiæ. Ea autem consistit vel in doctrina, vel in iurisdictione,

Quone,

tionem, vel in legibus ferendis. Locus de doctrina duas habet partes: auctoritatem dogmatum tradendorum, & eorum explicationem. Antequam incipimus de singulis in specie differere, pios lectores volumus admonitos, ut quicquid de Ecclesie potestate docetur, meminerint ad eum finem referre, in quem, teste Paulo, data est: nempe ad ædificationem, & non in destructionem: qua qui legitimè vtuntur, nihil plus se esse existimant quam ministros Christi, simulque ministros populi in Christo. Porro ædificandæ Ecclesie vni hæc ratio est, si ministri ipsi suam Christo auctoritatem conseruare student, quæ salua aliter esse non potest quam si id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt sit vnica Ecclesie magister. Non enim de alio quopiam, sed de ipso solo scriptum est, *Ipsium audire.* Est igitur Ecclesiastica potestas non malignè quidem ordinanda, sed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obseruare qualiter à Prophetis & Apostolis describatur. Nam si simpliciter hominibus concedimus quam summe ipsis visum fuerit potestatem, omnibus in promptu est, quam sit procliuus in tyrannidem lapsus, quæ procul à Christi Ecclesia abesse debet.

2 Proinde hinc meminisse oportet, quicquid auctoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura, siue sacerdotibus, siue Prophetis, siue Apostolis, siue Apostolorum successoribus defert, id totum non propriè hominibus ipsis, sed ministerio cui præfati sunt, dari: vel (vt expeditius loquamur) ipsi, sed ministerio cui præfati sunt, dari: vel (vt expeditius loquamur) verbo, cuius ministerium illis est commissum. Vt enim ordine omnes persequamur, non reperiemus, vlla docendi aut respondendi auctoritate fuisse præditos, nisi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, simul illis iniungitur nequid afferant ex seipsis: sed loquantur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipse in medium vt à populo audiantur, quam præceperit quidnam loqui debeant: nequid præter verbum suum loquantur. Moses ipse, Prophetarum omnium princeps, audiendus præ aliis fuit: sed antè instruitur suis mandatis, nequid omnino nuntiare queat nisi à Domino. Itaque populus, doctrinam eius amplexus in Deum & in eius seruum Moysen dicitur credidisse Sacerdotum quoque auctoritas ne contemptui foret, grauissimis pœnis sancita est. Verùm simul ostendit Dominus qua lege audiendi essent quum dicit se percussisse fœdus suum cum Leui, vt Lex veritatis esset in ore eius. Et paulò post addit, Labia Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Ergo si audiri velit Sacerdos, præstet se Dei nuntium: id est, mandata quæ ab authore suo accepit fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur, nominatim hoc ponitur, Vt secundum Legem Dei respondeant.

3 Prophetarum qualis in vniuersum fuerit potestas, eleganter apud Ezechielem describitur: Fili hominis, ait Dominus, speculatorem dedi te domui Israel: audies igitur ex ore meo verbum, & annuntiabis illis ex me. Qui audire iuberet ex ore Domini, nõne quicquam ex se commissi prohibetur? Quod verò est, nuntiare à Domino nisi sic loqui vt confidenter iactare audeat, non suam esse, sed Domini verbum quod attulerit? Tantundem est apud Ieremiam aliis verbis. Propheta, inquit, apud quem est somnium, narret somnium: & qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verum. Certè illis vniuersis legem dicit. Est autem eiusmodi, quod nõ patitur quempiam plus docere quam iussus fuerit. Et postea paleam vocat quicquid à se vno profectum non est. Itaque nemo ex ipsis prophetis os aperuit, nisi Domini verbo præeunte. Vnde illa toties apud eos occurrunt, Verbum Domini, Onus Domini, Sic ait Dominus, Os Domini loquutum est. Et merito: exclamabat enim Isaias, polluta sibi

Iere. 1. 6

esse labia: Ieremias se nescite loqui fatebatur, quia puer esset. Quid ab illius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat nisi immundum aut insulsum, si suum ipsi sermonem loquuti essent? Sancta verò & pura illis labia fuerunt quem Spiritus sancti cœperunt esse organa. Vbi hac religione obstricti sunt Prophetæ nequid tradant nisi quod acceperint, tunc insigni potestate ac eximius titulis ornantur. Nam quem Dominus testatur se præfecisse illos Gentibus ac regnis, vt euellant & extirpent, perdant & destuant, ædificent ac plantent: cõtinuò subiungit causam. Quia verba sua in eorum ore posuerit.

Ibid. 10

3. in ipsis Apostolis
ad ipsum docetur.

Matt. 5. 13

Luc. 10. 16

Iohan. 20. 23

Matt. 28. 19

4. Iam si in Apostolos respicias: multis quidem & insignibus elogiis commendantur, quòd lux sint mundi, & sal terræ: quòd pro Christo audiendi: quòd quæcunque in terra ligauerint aut solauerint ligata erunt aut soluta in cœlo. Verum suo nomine præ se ferunt quatum sibi in suo munere permissum sit: nempe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid consilium fuerit: sed mandata eius à quo missi sunt bona fide perferant. Et satis clara sunt Christi verba, quibus eorum legationem terminauit: quum mandauit illis vt irent ac docerent omnes gentes quæcunque præceperat. * Quin ipse quoque hanc in se legem (necui eam detrectare fas esset) recepit, sibi que imposuit. Doctrina, inquit, mea non est mea: sed eius qui me misit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris consiliarius semper fuit, qui que Dominus ac Magister omnium est constitutus à Patre: quia tamen docendi ministerio fungitur, ministris omnibus suo exemplo præscribit quam in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita, sed subiecta verbo Domini, & in eo quasi inclusa.

4. Christi etiã ex-
ploid confirmatur.

Iohan. 7. 16

5. Atqui quum hoc ab initio in Ecclesia valuerit, hodièq; valere debeat nequid doceant serui Dei quod non ab ipso didicerint: pro temporum tamen varietate diuersas habuerunt discendi rationes. Ea verò quæ nunc est, plurimum à superioribus differt. Principiò, si verum est quod ait Christus, & nemo Patrem viderit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: oportuit certè ab æterna illa sapientia semper dirigi qui ad Dei notitiã peruenire vellent. Quomodo enim Dei mysteria aut animo comprehendissent, aut eloquuti essent, nisi docente eo cui soli parent arcana Patris? Deum igitur non aliter cognouerunt olim sancti homines, quàm ipsum in Filio, velur in speculo, intuiti. Hoc quum dico, intelligo Deum nõ alia se vaquam ratione manifestasse hominibus quàm per Filium, hoc est vnicam suam sapientiam, lucem ac veritatem. * Ex hoc fonte hauserunt Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob & alij, quicquid habuerunt cœlestis doctrinæ. Ex eodem Prophetæ omnes hauserunt & ipsi quoque quicquid cœlestium oraculorum ediderunt. Enimvero hæc sapientia nõ vno modo semper se exeruit. Apud Patriarchas arcanis reuelationibus est vsus: sed simul ad eas confirmandas eiusmodi signa adhibuit, vt minimè dubium illis esse posset, Deum esse qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperant, ad posteros per manustras miserunt: ea enim lege apud ipsos deposuerat Deus vt ita propagarent. Filij verò ac nepotes, Deo intus dictante, sciebant è cœlo esse, non ex terra, quod audiebant.

Christum vni esse
qui semper docue-
rit suam Ecclesiã:
varias tamẽ tenuit
se docendi rationes
pro temporum diuer-
sitate, ante legem
scriptam, sub Lege
& Prophetis, &
demum ipso in car-
ne manifestato.

Matt. 11. 7

* Doctrina tempore
Patriarcharum.

Doctrina tempore
Legis & Prophetarum.

Malach. 2. 7

6. Vbi autem Deo visum est illustriorem Ecclesiæ formam excitare, verbum suum mandari scripto ac consignari voluit, vt inde peterent Sacerdotes quod populo traderent, vt que ad eam regulam omnis quæ traderetur doctrina exigeretur. Itaque post Legis promulgationem quum iubetur Sacerdotes docere ex ore Domini, sensus est, nequid extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege comprehenderet: ad hunc verò ac inuenire nefas illis fuit. Sequuti sunt deinde Prophetæ: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ ad Le-

gem

gem adderentur: nō sic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipsam respicerent. Quantum enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt nisi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explicationē. Verùm quia Domino placebat illustriorem extare doctrinam & amplio rem, quò meliùs infirmis conscientis satisfaceret: Prophetias quoque scriptis mandari præcepit, & haberi verbi sui partem. His simul accesserunt Historiæ, quæ & ipsæ Prophetarum sunt lucubrationes, sed dictante Spiritu sancto compositæ. Psalms Prophetiis ad numero: quando his commune est quod illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetiis, Psalmis, & Historiis compactum, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores vsque ad Christi aduentum, suam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dexteram, vel ad sinistram deflectere: quia totum ipsorum munus his finibus inclusum erat, vt ex ore Dei populo responderent. Quod ex insigni loco Malachiæ colligitur, vbi iubet memores esse Legis, & ad eam attendere vsque ad Euangelij prædicationem. Nam ita eos arceat ab omnibus aduentitiis doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quam Moyses fideliter illis monstraauerat. Atque hæc ratio est cur tam magnificè prædicet Dauid Legis excellentiam, totque eius encomia recenseat: ne scilicet Iudæi quicquam appetere extraneum, quum tota perfectio illic inclusa esset. *Malach. 4.4*

7 Verùm vbi demum in carne manifestata est Dei Sapiencia, quicquid humana mente de Patre cœlesti comprehendi potest, & cogitari debet, pleno ore nobis edisseruit. Nunc itaque, ex quo illuxit sol iustitiæ Christus, perfectum habemus diuinę veritatis fulgorem, qualis in meridie claritas esse solet, quum antè subobscura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid prædicare voluit Apostolus, quum scripsit Deum olim multifariam multisque modis Patribus loquutum esse per Prophetas: at extremis his diebus nobis per dilectum Filium loqui cœpisse: significat enim, imò aperte declarat, Deum non posthac, vt antea, per alios subinde atque alios loquutum: nec prophetias additutum prophetiis, aut reuelationes reuelationibus: sed sic omnes docendi partes in Filio compleuisse, vt hoc vltimum æternumque ab eo habendum sit testimonium. Quæ ratione totum hoc noui Testamenti tempus, ex quo cum Euangelij sui prædicatione nobis apparuit Christus addiem vsque iudicij, per horam nouissimam. Nouissima tempora, Nouissimos dies designatur: quò scilicet doctrinæ Christi perfectione contenti, discamus nullam vltra nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confictam admittere. Itaque non temere Filium singulari prærogatiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipsum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magisterium commendauit, quum dicit, Ipsum audite: sed quibus inest plus quiddam ponderis ac energię quàm vulgò existimetur: perinde enim est ac si ab omnibus hominum doctrinis abductos, huic vni nos sisteret: ab vno omnem salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendere, in vno herere: denique (quod verba sonant) vnus voci auscultare. Et sanè quid iam ab homine aut expectari aut expecti debeat, vbi Verbum ipsum vitę familiariter se nobis ac coram explicauit? Quin omnium hominum ora clausa esse conuenit postquam semel loquutus est ille in quo cœlestis Pater omnes scientię & sapientię thesauros voluit esse absconditos, & sic quidem loquutus est, vt & Dei sapientiam (quę nulla in parte hiulca est) & Messiam (à quo omnium reuelatio sperabatur) decebat: hoc est, vt post se nihil aliis dicendum reliquerit. *Psal. 119*

Vide sect. 2

8 Esto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum esse Dei

Quod Dei habendum sit verbum in Ecclesia.

verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quod Lege primùm & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur: nec alium esse rite docendi in Ecclesia modum nisi ex eius verbi præscripto & norma. Hinc etiam colligimus, non aliud permissum fuisse Apostolis quàm quod olim habuerant Prophetæ: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac ostenderent in Christo completa esse quæ illic traduntur: id ipsum tamen non facerent nisi ex Domino, hoc est, præeunte & verba quodammodo dictante Christi Spiritu. Hac enim lege eorum legationem definiuit Christus, quum iussit vt irent ac docerent, non quæ temerè ipsi essent fabricati, sed quæcunque ipsis præceperat. Et nihil apertius dici poterat quàm quod alibi dicit, Vos autem nolite vocari Rabbi: vnus enim magister vester, Christus. Deinde quo altius hoc eorum animis infigeret, bis eodem loco repetit. Et quia quæ audierant ac didicerant ex ore magistri, capere pro sua ruditate non poterant, Spiritus veritatis illis promittitur, à quo dirigantur in veram omnium intelligentiam. Illa enim restrictio attentè notanda, vbi partes Spiritui sancto assignat, suggerere quæcunque antè ore docuit.

Matt. 28. 20

Matt. 23. 8

Ioh. 14. 26, &

16. 13

1. Pet. 4. 11

Vide sect. 2. 4

9 Proinde nihil aliud vel sibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè

à Magistro edoctus quantum sibi liceret, nisi vt traditam à Deo doctrinam dispensent. Qui loquitur (inquit) loquatur tanquam sermones Dei: hoc est, non dubitanter, vt trepidare solent sibi malè cōscij, sed alta confidentia, quæ seruum Dei certis mandatis instructum decet. Quid hoc aliud est quàm omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tandem capite profectæ sint) arcere, vt purus Dei sermo in fidelium Ecclesia doceatur ac discatur? omnium hominum (cuiuscunque sint ordinis) placita vel potius figmenta tollere, vt solius Dei decreta rata maneant? Hæc sunt arma illa spiritualia potentia Deo ad demolitionem munitio: quibus consilia demoliantur fidei Dei milites, & omnem celsitudinem quæ extollitur aduersus cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cogitationem ad obediendum Christo. En summam potestatem, qua Ecclesiæ pastores, quocunque demum nomine vocentur, præditos esse cōuenit, nempe vt verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maiestati omnem mundi virtutem, gloriam, sapientiam, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius potentia fulti, omnibus à summo vsque ad nouissimum imperent: Christi domum ædificent: Satanæ subuertant: oues pascant, lupos profligent: dociles instituant & exhortentur: rebelles & peruicaces arguant, increpent, subigant: ligent ac soluant: fulgurent denique, si opus est, ac fulminent: sed omnia in verbo Dei.

2. Cor. 10. 4

Quantum ad singulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino Apostolus: fidei tamen eorū dominati se negat. Quis iam dominium sibi arrogare audeat quod sibi nō cōpetere testatur Paulus? Quod si hanc docendi licentiam agnouisset, vt quicquid tradiderit Pastor, in eam certam sibi fidem haberi iure postulet: nunquam hanc disciplinam tradidisset eisdem Corinthiis, vt loquentibus Prophetis duobus vel tribus, ceteri diiudicarent: quòd si alicui sedenti reuelatum esset, primus taceret,

Non paris esse auctoritatis cū Apostolicis, scripta priorum Doctorum qui illis successerūt. Vide de cap. 9. sect. 14

*Nec vlli ex singulis, nec vnuerse Ecclesie licere, nouū aliquod dogma excudere.

2. Cor. 1. 24

1. Cor. 14. 29

Sic enim nemini pepercit, cuius auctoritatem verbi Dei censurę nō sub-
iiceret At de vniuersa Ecclesia, dicit quispiam, alia ratio est. Respōdeo,
Paulum huic quoque dubitationi alibi occurrere, quum dicit fidem esse *Roms. 10. 19*
ex auditu, auditum autem ex verbo Dei. Scilicet si à solo Dei verbo pen-
det fides, si in illud solum respicit & recumbit, quis iam totius mundi ver-
bo locus relinquitur? Neque hīc hērare poterit quicumque bene noue-
rit quid sit fides: ea enim firmitudine subnixam esse oportet, qua aduer-
sus Satanam & omnes inferorum machinas, totūque mundum inui-
cta & intrepida consistat. Hanc firmitudinem non nisi in vno Dei verbo
reperiemus. Deinde vniuersalis est ratio, quam hīc respicere conuenit:
Deum idcirco adimere hominibus proferendi noui dogmatis facultatē,
vt solus ipse nobis sit in spiritali doctrina magister: vt solus est verax
qui nec mentiri nec fallere potest. Hęc ratio non minū ad totam Ec-
clesiam, quā ad vnumquemque fidelium pertinet.

10 Isthęc verò quam diximus Ecclesię potestas, si cum ea confera-
tur qua se aliquot iam seculis in populo Dei venditarunt Spirituales ty-
ranni, qui Episcopos se & religionis Præsules falsò vocarunt, nihilo me-
lior erit consensus quā Christo cum Belial. Neque hīc mihi propositū
est exponere qualiter & quā indignis modis suam tyrannidem exer-
cuerint: tantū referam doctrinam, quam Scriptis primū, deinde ferro
& igni hodie tuentur. Quoniam pro confesso sumunt, vniuersale Con-
ciliū esse veram Ecclesię i. naginem, hoc principio sumpto, simul absq;
dubio statuūt, regi immediatē à Spiritu sancto eiusmodi Concilia, ideò
que errare non posse. Quum verò ipsi Concilia regant, imò constituant,
re vera sibi vendicant quicquid contendunt deberi Conciliis. Fidem igitur
nostram suo arbitrio stare volunt, & cadere, vt quicquid ipsi vtran-
que in partem constituerint, sit mū animis nostris statūque sit: vt si-
ue quid probauerint, ipsum nobis nulla dubitatione probari: siue quid
damnauerint, id quoque pro damnato esse oporteat. Interim sua libidi-
ne contemptōque Dei verbo cudunt dogmata, quibus postea fidem hac
ratione haberi postulant. Nec enim Christianum esse, nisi qui in omni
sua dogmata, tam affirmatiua quā negatiua certò consentiat: si non
explicita fide, tamen implicita quia penes Ecclesiam sit, condere nouos
fidei articulos.

11 Primū audiamus quibus argumentis hanc Ecclesię datam au-
thoritatem confirmet: deinde videbimus quantum eos iuuet quod de
Ecclesia allegant. Præclaras, inquit, promissiones habet Ecclesia, quod
nunquam à sponso suo Christo sit deferenda quin eius Spiritu ducatur in
omnem veritatem. At verò ex promissionibus quas allegare solent, mul-
tę non minū fidelibus singulis, quā toti Ecclesię datę sunt. Nam
tametsi duodecim Apostolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce
ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi Item, Ego roga-
bo Patrem, & alium Paraclētum dabit vobis, Spiritum scilicet veritatis,
non tantū numero duodenario id promittebat, sed illis quoque singu-
lis: imò aliis similiter discipulis vel quos iam assumpserat, vel qui postea
accessuri erant. Quum autem eiusmodi promissiones, eximie cōsolatio-
nis plenas sic interpretantur, quāsi nemini Christianorum date sint, sed
vniuersę simul Ecclesię: quid aliud quā Christianis omnibus fiduciam
tollunt quę inde ad ipsos animandos redire debuerat? Neque hīc nego
quin tota fidelium societas multiplici donorum varietate instructa, lon-
gē ampliori & vberiori cęlestis sapientię thesauro prædita sit, quā se-
orsum singuli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum esse volo
quasi Spiritu intelligentiæ & doctrinę ex æquo omnes polleant: sed quia
concedendum nō est aduersariis Christi, vt ad defensionem malę causę

*Cōparatio potestas
tis quā habet verā
Ecclesia in docēdo,
cum tyrannide Pa-
pæ, & suorum, in
condendis fidei no-
uis articulis.*

*Hīc & sec 12. vobis
tantum argumenta,
quibus Papis & cō-
firmare sibi videntur,
datā esse pote-
statem Ecclesię, vt
cudat nouos fidei
articulos. Primum
argumentū à præ-
claris promissionib;
datis Ecclesię: cui
opponitur duplex
respōsis: prior, ple-
nā, nō minus singu-
lis fidelibus datam,
quā toti & vniuer-
sę Ecclesię Vide
cap 9. sect. 2.*

Scripturam in alienum sensum detorqueant. Verum hoc omisso, simpli-
citer fateor id quod res habet, Dominum perpetuo suis adesse, & eos Spi-
ritu suo regere. Hunc Spiritum non esse erroris, ignorantiae, mendaciarum
tenebrarum: sed certae reuelationis, sapientiae, veritatis, ac lucis, à quo non
fallaciter discant quae sibi donata sint: hoc est, quae sit spes vocationis suae,
& quae diuitiae gloriae hereditatis Dei in sanctis. Verum quum primitias,
& quendam duntaxat gustum eius Spiritus percipiant in hac carne fide-
les, etiam qui excellentioribus gratiis praeter alios donati sunt: nihil illis po-
tius restat quam imbecillitatis suae conscios, sese intra verbi Dei fines so-
licite continere: ne si proprio sensu longius euagentur, à recta via pro-
nus aberrant, quatenus scilicet Spiritu illo adhuc vacui sunt, quo solo do-
cente, verum à falso discernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, se
nondum ad metam perigisse. Itaque ad quotidianum profectum magis
contendunt quam perfectione gloriantur.

2. Cor. 2. 12

Ephes. 1. 18

* Altera primi ar-
gumēti solutio: vbi
illud, Errare ne pos-
sit Ecclesia, quod
plenius tractatur
sect. 13

Philip. 3. 13

Secundum argumē-
torum aduersario-
rum, vel potius ex-
ceptio ad solutionē
primi.

* Secundi argumē-
ti solutio.

* Tertium & quar-
tum argumentum
aduersariorum. So-
lutio tertij.

Ephes. 5. 25

1. Tim. 3. 15

* Diluitur quartū
argumentum.

* Cap. 1. sect. 10, &
cap. 2. sect. 1. 10

Ephes. 4. 11

12 Sed excipient quicquid partim sanctorum vnicuique tribuitur, id
penitus & ad plenum competere in ipsam Ecclesiam. Hoc tamen si habet
nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego. Sic quidem singulis
membris distribuit Deus dona Spiritus sui ad mensuram, vt corpori v-
niuerso nihil desit necessarium, vbi dona ipsa in commune cōferuntur.
Verum tales sunt semper Ecclesiae diuitiae, vt multum desit ad summam
illam perfectionem quam aduersarij nostri iactant. Nec ideo vlla in par-
te destititur Ecclesia quin semper habeat quantum satis sit: nosit enim
Dominus quid eius necessitas requirat. Verum vt eam sub humilitate &
pia modestia contineat, non plus ei largitur quam nouit expedire. Scio
quid hinc quoque obiectare soleant, Ecclesiam scilicet mundatam esse la-
uacro aquae in verbo vitae: vt esset sine ruga & macula: & ideo alicubi vo-
cari columnam & firmamentum veritatis. Verum priore loco magis do-
cetur quid quotidie operetur in ea Christus, quam quid iam perfecerit.
Nam si omnes suos indies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abster-
git: certe adhuc nauis ac rugis quibusdam asperfos esse, eorumque sancti-
ficationi deesse non nihil constat. Ecclesiam verò sanctam & immacu-
latam iam penitus ac omni ex parte censere, cuius membra omnia ma-
culosa & non nihil impura sint, quam inane ac fabulosum est? Verum est
igitur, sanctificatam esse Ecclesiam à Christo: at eius sanctificationis ini-
tium hinc duntaxat visitur: finis verò & solidum complementum extabit
quum Sanctus sanctorum Christus sua eam sanctitate verè & in solidum
implebit. Verum est etià deletas esse eius maculas & rugas: sed ita vt quo-
tidie adhuc deleantur, donec suo aduentu Christus quicquid residuum est
penitus auferat. Nisi enim hoc recipimus, necesse erit vt cum Pelagianis
asseramus, perfectam esse fidelium iustitiam in hac vita: cum Catharis &
Donatistis nullam in Ecclesia infirmitatem feramus. * Alter locus, vt
alibi
vidimus, prorsus alium habet sensum quam intendunt. Vbi enim Timo-
theum instituit Paulus, & ad verum Episcopi officium formauit, dicit se
ideo fecisse, vt sciat qualiter oporteat ipsum versari in Ecclesia. Ac quò
maiori religione & studio in eam rem intentus esset, subiungit Eccle-
siam ipsam esse columnam ac stabilimentum veritatis. Quid autem ali-
ud sibi volunt haec verba, quam in Ecclesia conseruari Dei veritatem,
praedicationis scilicet ministerio? Quemadmodum alibi docet, Christum
dedisse Apostolos, Pastores, atque Doctores, ne amplius circumferamur
quolibet vèto doctrinae, aut ab hominibus deludamur: sed vera Filij Dei
cognitione illuminati, omnes simul occurramus in fidei vnitatē. Quòd
ergo non extinguitur in mundo veritas, sed salua perstat, id fit quod fidam
habet custodem Ecclesiam, cuius opera & ministerio sustinetur. Atqui
haec custodia in ministerio Prophetico & Apostolico sita est, sequitur
totam

totam inde pendere, si verbum Domini fideliter conseruetur, suamque puritatem retineat.

13 Atque vt melius intelligant lectores, in quo potissimum cardine versetur hæc quæstio, quid postulent nostri aduersarij, & in quo ipsis resistamus, paucis exponam. Quòd illi negant errare posse Ecclesiam, huc spectat, atque ita interpretatur, Quando Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere sine verbo posse: quocunque pergat, non posse sentire aut loqui nisi verum: proinde siquid extra aut præter Dei verbum statuerit, id habendum esse nõ alio loco, quàm certum Dei oraculum. * Nos si demus illud primum, errare non posse Ecclesiam in rebus ad salutem necessariis: hic sensus noster est, ideo hoc esse q̄ abdicata omni sua sapientia, à Spiritu sancto doceri se per verbum Dei patitur Hoc igitur est discriminè. Illi Ecclesiæ authoritatem extra verbum Dei collocat: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo separari patimur. Et quid mirum, si spõsa ac discipula Christi suo sponso magistroque subiiciatur, vt ab eius ore assidue ac sedulo pendeat? Hæc enim est domus bene compositæ ratio, vt mariti imperio vxor obtèperet: hæc scholæ bene moratæ regula, vt magistri solus doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex se sapiat Ecclesia, non ex se cogitet quicquam: sed sapientiæ suæ terminum statuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis suæ inuentis diffidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diffidentia aut hæsitacione vacillabit, sed magna certitudine firmæque constantia conquiescet. Sic etiam earum quas habet, promissionum amplitudine confisa, habebit vnde fidem suam præclare sustineat: vt nihil addubitet, Spiritum sanctum sibi semper adesse, optimum rectæ viæ ducem: sed memoria simul tenebit quem è suo Spiritu vsus percipi Deus velit. Spiritus inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quomodo? Quia suggeret, inquit, omnia quæ dixi vobis. Nihil ergo plus ex suo Spiritu denuntiat expectandum, quàm vt mentes nostras illuminet, ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. Proinde scitissimè Chrysostomus, Multi, inquit, Spiritum sanctum iactant: sed qui propria loquuntur, falsò illum prætendunt. Vt Christus non à seipso loqui se testabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis, ita siquid præter Euangelium sub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia sicut Christus Legis & Prophetarum impletio est: ita Spiritus Euangelij. Hæc ille. Iam colligere in promptu est quàm perperam faciant nostri aduersarij, qui non alio fine iactant Spiritum sanctum, nisi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo commendent: quum ipse individuò nexu cum verbo Dei cõiunctus esse velit, idque de eo profiteatur Christus dum Ecclesiæ suæ eum promittit. Sic est sanè. Quam sobrietatem semel Ecclesiæ suæ præscripsit Dominus, eam perpetuò vult obseruari. Vetuit autem nequid verbo suo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile est Dei ac Spiritus sancti decretum, quod abrogare conatur nostri aduersarij quam Ecclesiam sine verbo regi à Spiritu fingunt.

14 Hic iterum obmurmurant, oportuisse Ecclesiam nonnulla adde re scriptis Apostolorum, vel illos ipsos supplere postea viua voce quod minùs clarè tradidissent, nempe quum illis dixerit Christus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non potestis portare modò: atq; hæc esse placita, quæ sine Scriptura, vsu dütaxat & moribus recepta fuerunt. * At quæ nã isthæc est impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant discipuli quum istud à Domino audirent: verum hæcne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam suam scriptis commendarent, vt postea viua voce supplere necesse habuerint quod in scriptis suis ignorantia vitio omiserant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, sua

O iij.

De axioma Papi starum, Errare non posse Ecclesiam in rebus ad salutem necessariis: & quàm perperam illud ipse interpretentur. Vñ de & sect. 15
* *Quo sensu à nobis cõcedi possit axioma, Errare non posse Ecclesiam, &c.*

Ioh. 16. 7, & 13

Serm. de san. & a. dorando Spiritu.
Iob. 12. 50, et 14. 10
Rom. 10. 9

Quintum argumen tum assclorum Pa pie cudētium noua dogmata: cui multi pliciter respõdetur.
Iohan. 16. 12
* *Prima respõsio.*

scripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinæ cognitionem e complexi sint illic, consignatamque reliquerint? Sed age, demus illis quod petunt: designent modò ea quæ reuelari sine scripto debuerunt: id si tentare audeant, agam cum ipsis Augustini verbis, hoc est, *Quum Dominus tacuerit, quis nostrum dicat, illa vel illa sunt? aut fidicere audeat, unde probat?* Sed quid de re superuacua contendo? Nam vel puero notum est, in scriptis Apostolicis quæ isti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat.

Sextum argumentum aduersarij ex Matt. 18. 17

15 Quid? inquit, annon extra controuersiam posuit Christus quicquid doceret ac decerneret Ecclesia, quum iubet haberi pro ethnico & publicano qui cõrradicere audeat? Primùm illic non fit doctrinæ mentio, sed tantùm censuris asseritur sua autoritas ad corrigenda vitia, ne se eius iudicio opponat qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omisso, valde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernendum Ecclesie consensum, quæ nunquam nisi in veritatem verbi Dei confertur? Ecclesia audienda est, inquit. Quis negat? quandoquidem nihil pronuntiat nisi ex verbo Domini. Si plus aliquid postulant, sciant nihil sibi in eo suffragari hæc Christi verba. Nec videri debeo nimis contentiosus quòd adeò vehementer in hoc insisto, Non licere Ecclesie condere vllam nouam doctrinã, hoc est, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quod Dominus verbo suo reuelauit. Vident enim sani homines quantum sit periculum, si hominibus semel concessum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta fenestra aperiatur impiorum sannis & cauillis, si dicamus id pro oraculo habendum esse inter Christianos quod homines censuerint. Adde, quòd pro temporis sui ratione loquens Christus, synedrio tribuit hoc nomen, vt postea discipuli sui sacros Ecclesie conuentus reuereri discant. Ita fieret vt singulis vrbibus & pagis par esset in dogmatibus cudendis libertas.

Septimum argumentum ab exemplis: quasi pædobaptismus sit tantum ex decreto Ecclesie: aut Synod. Nicenæ nouum dogma currit. Filij esse Patris consubstantialē asserens.

Cap. 16.

Vide August. e. 178.

Lib. 1. cap. 5. hist. Ecclesiast.

16 Exempla quibus vtuntur, nihil eos iuuant. Aiunt pædobaptismum non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Ecclesie decreto emanasse. At miserrimum asylum foret si pro defensione pædobaptismi ad nudam Ecclesie autoritatem suffugere cogeremur: verum satis alibi patebit, longè secus esse. Similiter, quæ obiiciunt nusquam haberi in Scripturis quod in Synodo Nicena pronuntiatum fuit, Filium esse cõsubstantialem Patri: in eo grauem faciunt Patribus iniuriam, quasi temerè damnarint Arrium quæ in sua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Prophetis & Apostolicis scriptis est comprehensa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: sed quum illic toties asseratur vnum esse Deum, rursus toties vocetur Christus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarant esse vnus essentia, nisi quæ natium Scripturæ sensum simpliciter enarrant? Atque hac præfatione in eorum cœtu vsum fuisse Constantinum refert Theodorus, In disputationibus, inquit, rerum diuinarum, habetur præscripta Spiritus sancti doctrina: Euangelici & Apostolici libri, cum Prophetarum oraculis, plenè nobis ostendunt sensum numinis. Proinde discordia posita, sumamus ex verbis Spiritus quæstionum explanationes. His sanctis monitionibus nemo tunc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Ecclesiam aliquid adicere posse de suo: Spiritum non omnia reuelasse Apostolis, vel saltem ad posteros non prodidisse, aut tale aliquid. Si verum est quod volunt nostri aduersarij, primùm perperam egit Constantinus, qui Ecclesie suam potestatem eripuit: deinde quòd nemo Episcoporum tum surrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc silentium perfidia

perfidia non carebat. sic enim erant proditores iuris Ecclesiastici. Sed quum Theodorus referat libenter amplexos esse quod dicebat Imperator, constat nouum hoc dogma tunc fuisse omnino incognitum.

* De Concilijs, eorumq; autoritate

CVP. IX.

* Vide Calu. aduersus Theologos Parisienses. Itē ad Sa-

NUNC vt omnia illis de Ecclesia concedam: pro sua tamen intentione sic quidē multum adhuc profecerint. Nam quicquid de Ecclesia dicitur, id mox ad Concilia trāsferunt, quum eorum opinio ne Ecclesiam repræsentent. Imò quod tam pertinaciter contendunt de Ecclesiæ potestate, non alio consilio faciunt, nisi vt Romano Pontifici, & eius satellitio totum deferant quod extorserint. Antequam verò hanc quæstionem expedire incipiam, duo hîc mihi breuiter præfari necesse est. * Quòd hic rigidior sum futurus, non ideo esse quòd vetusta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, suoque in honore apud omnes esse cupio. Sed hîc est aliquis modus: vt nihil scilicet Christo derogetur. Porrò hoc est Christi ius, vt Conciliis omnibus præsideat, nec socium habeat hominem in ista dignitate. Tunc autē deum præsidere dico, vbi totum confessum verbo & Spiritu suo moderatur. * Deinde quod minùs Conciliis tribuo quàm aduersarij petunt, non ea causa facere quòd à Conciliis metuum, quàm illorum causæ suffragentur, nostræ verò sint contraria. Nam sicuti ad plenam doctrinæ nostræ approbationem, & totius Papismi eersionem abudē verbo Domini instructi sumus, vt nihil præterea requirere magnopere opus sit: ita si res flagitet, magna ex parte quod satis sit ad vtrunque, vetera Concilia nobis subministrant.

de ne-
cessitate reforman-
dæ Ecclesiæ. Item
aduersus Concilium
Tridentinum. Item
in Scholijs ad pa-
teritiam Papæ ad-
missionem.

* Primum ex duobus quæ hîc præfatur author.

* Secundum.

2 Iam de re ipsa loquamur. Si ex Scripturis quæ sit Conciliorum autoritas quæritur, nulla extat illustrior promissio quàm in hac Christi sententia, Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum sum. Verùm * id nihilominus in particularem quemuis cœtum competit quàm in Concilium vniuersale. Neque tamen in eo hæret quæstionis nodus: sed quòd addita est conditio, ita demū fore Christum in medio Concilij, si in suo nomine congregetur. Quare vt millies Episcoporum Concilia nominent aduersarij, patrum promouebunt: nec antè efficiunt vt credamus quod cõtendunt, regi à Spiritu sancto, quàm fidem fecerint, cōgregari in Christi nomine. Siquidem tam possunt impij improbiq; Episcopi aduersus Christum conspirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento sunt plurima decreta quæ à talibus Conciliis prodire. Sed hoc postea videbitur. Nunc tātum vno verbo respondeo, Christum nihil polliceri nisi iis qui in suo nomine congregantur. Quid ergo illud sit definiamus, Nego in Christi nomine congregari eos qui abiecto Dei mādato, quo verat quicquam addi verbo suo aut detrahi: proprio arbitrio quiduis statuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc est vnica perfectæ sapientiæ regula, de suo capite nouum aliquid commiscuntur. Certè quum non Conciliis quibuslibet se ad futurum promiserit Christus, sed peculiarem notam apposuerit qua vera & legitima ab aliis discerneret: nos hâc discretionem minimè negligere conuenit. Hoc est pactum quod olim cū Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerēt ex ore suo. Hoc semper à Prophetis requisitum: hanc quoque legem videmus Apostolis fuisse impostam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore sacerdotij, nec vlla autoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi soluant aduersarij, si velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Matt. 18. 20.

* Vide cap. 8. sect. 11.

Ex scripturis nullam esse Conciliorum autoritatē, nisi in Christi nomine congregentur: & quid hoc sit.

Deut. 4. 2, Apoc. 22. 18.

Malach. 2. 7.

Binicbris sententijs

3 Nam quòd in Ecclesia remanere veritatem non putant nisi inter

eius prior probatur exemplis, hinc & sect. 4, 5 posterior, sect. 6, 7.

Isa. 56. 10.

Osee. 9. 8.

Iere. 6. 13.

Idem 14. 14.

Ezech. 22. 15.

2. Pet. 2. 1.

Matth. 24. 11,

& 21.

2. Thim. 2. 4.

Act. 20. 29.

* Summa sect. 3, 4, 5.

Pastores constet, nec Ecclesiam ipsam consistere nisi in Conciliis generalibus emineat: multum abest quin id verum semper fuerit, si vera de suis temporibus testimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Isaia tempore Ecclesia Hierosolymis, quam Deus nondum deseruerat. De Pastoribus verò sic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Pastores ipsi nihil sciunt nec intelligunt: & in vniuersum respiciunt ad vias suas. In eundem modum Oseas, Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, odium in domo Dei. Vbi ironice eos Deo coniungens, euandidum sacerdotij prætextum esse docet. Durabat quoque Ecclesia ad tempus Ieremiæ. Audiamus quid de Pastoribus dicat, A Propheta vsque ad Sacerdotem quisque sectatur mendacium. Item, Prophetæ mendacium prophetant in nomine meo: quum ego non miserim eos, neque præceperim eis. Ac ne prolixi nimium in recitandis eius verbis simus, legantur quæ toto vicesimo tertio capite & quadagesimo scripsit. Tunc ex altera parte nihil mitius in eisdem inuehebatur Ezechiel. Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius sicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerunt Legem meam, & profanauerunt sancta mea: nec discrimen fecerunt inter sanctum & profanum, & cetera quæ subiungit in eum sensum. Similes querimoniam passim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurat.

4 Sed enim id fortè inter Iudæos valuerit: nostrum verò seculum à tãto malo immune est. Vtinam quidem esset, verum aliter fore Spiritus sanctus denuntiavit. clara enim sunt Petri verba, Quæadmodum (inquit) fuerunt in populo veteri pseudoprophetæ: sic & inter vos erunt falsi doctores, sectas perditionis insinuantes. Videtur vt non à plebeis imminere periculum prædicat sed ab iis qui doctorum & Pastorum titulo se venditabunt? Præterea quoties à Christo & eius Apostolis est prædictum vt à Pastoribus summa Ecclesiæ pericula impenderent? Imò palàm ostendit Paulus, non alibi sessarum Antichristum quàm in templo Dei. Quo significat, non aliunde venturam horrendam illam calamitatem, de qua sibi loquitur, nisi ab iis qui pro Pastoribus in Ecclesia sedebunt. Et alibi, tanti mali exordia iam propè in state demonstrat. Nam dum Ephesinos Episcopos alloquitur, Scio (inquit) quòd post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces, nõ parcetes gregi. Et ex vobis ipsi erunt qui loquantur peruersa, vt abducant discipulos post se. Quantum inter Pastores afferre corruptionis potuit longa annorum series, quum tantulo temporis spatio degenerare sic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarum impleam: omnium ferè seculorum exemplis monemur, nec veritatem semper in sinu Pastorum ali, nec Ecclesiæ incolumitatem ab eorum statu pendere. Decebat quidem illos Ecclesiasticæ pacis ac salutis, cui conseruandæ destinati sunt, præfides esse ac custodes: sed aliud est, præstare quod debeas: aliud, debere quod non præstes.

5 Neque tamè nostra iusta verba in eam partem quis accipiat quasi Pastorum auctoritatem passim ac temere, nullòque delectu labefactare velim. Tantum inter eos ipsos delectum habendum esse moneo, ne qui dicuntur, esse quoque Pastores continuo existimemus. At Papa cum toto Episcoporum suorum grege, non alia ratione nisi quia Pastores nuncupantur, excussa verbi Dei obedientia, voluunt omnia, versantq; pro libidine: interim persuadere contendunt, sese luce veritatis destitui nõ posse: Spiritum Dei perpetuò in se residere: Ecclesiam in se subsistere, & seculum emori. Quasi verò iam nulla sint Domini iudicia: vt eodem pænæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitude in aliquando vltus est: nempe vt Pastores percutiat cæcitate & stupore.

pore. Nec intelligunt stolidissimi homines, eandem se canere cantilenā quam canebant olim qui cum verbo Dei belligerabantur. Sic enim sese contra veritatem instruebant hostes Ieremiæ, Venite, & cogitabimus cōtra Ieremiam cogitationes: quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec consilium à sapiente, nec verbum à Propheta. *Zacha. 12. 4. Iere. 18. 18.*

6 Hinc facilè est respondere ad illud alterum de Conciliis generalibus. Quin Iudæi veram Ecclesiam sub Prophetis habuerint negari non potest. Quòd si generale Concilium tunc ex Sacerdotibus coactum fuisset, qualis apparuisset Ecclesiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, sed ordini vniuerso denuntiet, Obstupescant Sacerdotes, & Propheta terrebuntur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & consilium à Senioribus, Item, Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occumbet sol super Prophetas: & obtenebrabitur super eos dies, &c. *Posterioris membri sententia posita in initio sect. 3. tractatur hic & sect. 7. Iere. 4. 9. Eze. 7. 26. Mich. 3. 6.*

* Age, si coacti in vnum tunc fuissent omnes eiusmodi, quis spiritus in eorum cœtu præfuisse? Eius rei insigne specimen habemus in eo concilio quod conuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetae. Sed quia non alio animo conuenerant nisi vt Regi impio adularentur: mittitur à Domino Satan, qui sit spiritus mendax in ore omnium. Illic omnium suffragiis dānatur veritas: Micha pro hæretico dānatur, percutitur, conicitur in carcerem. Sic Ieremiæ factum est: sic aliis Prophetis. *1. Reg. 22. 6. & 22. * Concilium generale tempore Achab: item tempore Christi. h. c. & sect. 7.*

7 Sed vnum exemplum, quod est præ aliis memorabile, pro omnibus sufficiat. In eo concilio quod collegerunt Pontifices & Pharisei Hierosolymis aduersus Christum, quid desideres quod quidem ad externam speciem attinet? Nisi enim tunc fuisset Hierosolymis Ecclesia, nunquam sacrificiis aliisque ceremoniis communicasset Christus. Fit solennis cōuocatio: præibat summus Pontifex: totus ordo sacerdotalis affidebat: dānatur tamen illic Christus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento est, inclusam minimè fuisse in illo cōcilio Ecclesiam. At non est periculum ne quid tale nobis eueniat. Quis nobis fidem fecit? Nam in te tanta nimis securos esse, fœcordiæ culpa non caret. Quin vbi disertis verbis vaticinatur Spiritus per os Pauli, venturam defectionem (quæ venire non potest quin Pastores Deum primi dere linquant) quid sponte hîc in exitium nostrum cœcutimus? Quare nullo modo concedendum est, Ecclesiā in Pastorum cœtu consistere, quos Dominus nusquam recipit bonos perpetuò fore, malos autem interdū fore pronunciauit. Vbi autè de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiōres reddat. *Iohan. 11. 47. Non minus periculi hodie esse à sceleratis conciliis Ecclesiasticis, quam olim à similibus. I. de sect. 13. 2. T. 2. 3.*

8 Quid ergo? inquies, nullāne erit in definiendo Conciliorum auctoritas? Imò verò. neque enim hîc omnia Concilia damnanda, aut omnium acta rescindenda, & (quod dicitur) vna litura esse inducenda disputo. At cogitamen (inquies) omnia in ordinem: vt cuiuslibet in medio positum sit recipere vel repudiare quod statuerint concilia. Minimè verò. sed enim quoties Concilij alicuius decretum profertur, expendi primum diligenter velim quo tempore habitum sit, qua de causa habitum, & quo consilio, quales homines interfuerint. deinde illud ipsum de quo agitur, ad Scripturæ amūssim examinari. Idque in eum modum vt concilij definitio pondus suum habeat, sitque instar præiudicij: neque tamè examen, quod dixi, impediatur. Vtinam eum omnes modum seruent quem præscribit Augustinus libro aduersus Maximinū tertio. Nam quū hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult comprehendere, Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi: nec tu mihi Ariminensem debes tanquam præiudicaturus obijcere. Nec ego huius auctoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum auctoritatibus, non quorumque propriis, sed quæ vtrisque sunt communes, res cum re, causa cum causa. *Quæ sint expendenda, cū agitur de cōciliū alicuius auctoritate. Optimam modū præscribi ab Augustino in maiestate tribuenda cōciliis.*

ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis sua esset quæ esse debet maiestas: interim tamen superiore loco emineret Scriptura, nequid esset quod non illius regulæ subiceretur. Sic præscas illas Synodos, vt Nicenâ, Priscæ Synodi. Cōstantinopolitanâ, Ephesinam primam, Chalcedonensem ac similes, quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur, reueremurque vt factofanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. nihil enim continet quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem quâ sancti Patres Spirituali prudentia, ad frangendos religionis hostes qui tunc emerferant, accommodarunt. In posterioribus quoque nonnullis videmus elucere verum pietatis studium, notas ad hæc ingenij, doctrinæ, prudentiæ non obscuras. Sed quemadmodum solêt res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Cōciliis videre est, quantum subinde Ecclesia à puritate illius aurei seculi degenerauerit. Nec dabito quin istis quoque corruptioribus seculis habuerint Concilia suos melioris notæ Episcopos. Sed in his accedit quod in Romanis senatusconsultis non rectè fieri olim conquerebantur ipsi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur sententiæ, meliorem partem à maiore vinci sæpius necesse fuit. Certè multas impias sententias protulerunt. Neque hîc opus est species colligere: vel quòd nimis longum foret, vel quòd hoc alij fecerunt diligentius quàm vt multum addere liceat.

Posterioribus.

Recentiora Cōcilia

Concilia cum conciliis pugnancia.

Synodus Constanti-
nopolitana de con-
fringendis imaginibus: quas postea ap-
probanit Synodus
Nicena iussu impie-
ris Imperatricis Ire-
nes convocata.

9 Portò quid concilia cum conciliis pugnancia recenseam? Nec est quod mihi quispiam obmurmuret, ex his quæ pugnanc, alterutrum non esse legitimum. Vnde enim id æstimabimus? Nempe ex eo, nisi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, non esse orthodoxa illius decreta. Hæc enim vna est certa lex discretionis. Iam nongenti circiter anni sunt quæ Synodus Constantinopolitana sub Leone Imperatore congregata, subvertendas & confringendas imagines in templis collocatas, censuit.

Paulò post Concilium Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, restituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoscemus pro legitimo? Vultò obtinuit hoc posterius, quod in templis locum imaginibus dedit. At Augustinus id fieri posse negat sine præsentissimo idololatriæ periculo.

Epiphanius ætate superior, asperius multò loquitur. nefas enim & abominationem esse tradit, aspici in templo Christianorum imagines. Qui sic loquantur an approbarent Cōcilium illud si hodie essent superstites? Quòd si & vera narrant Historici, & actis ipsis creditur, non imagines tantum ipsæ, sed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitum palàm est à Satana mansisse. Quid quòd totam scripturam deprauando, & lacerando, ludibrio eam sibi fuisse demonstrant? Quod * ego supetiùs abundè planum feci. Quicquid sit, non aliter discernere inter contrarias & dissentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, nisi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum statera, id est verbo Domini examinemus. Sic Chalcedonensem amplectimur, repudiata Ephesina secunda, quòd in hac Eutychniana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium non nisi ex Scripturis fecerunt sancti viri, quos sic in iudicando sequimur vt Dei verbum, quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanenses, & affixū aliquidque suis conciliis Spiritum sanctum pro more iactent.

* Lib. I. c. II. sec. 14.
Ratio vnica discernendi inter dissentientes Synodos.

Hæc & sect. II. ostēditur, eē in prioribus & antiquis Synodis errata, & lapsus deprehēdi, quoru quatuor, vel causa, vel occasiones.

10 Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus est quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tunc aderant, præsentibus negotiis distracti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis feris occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugebant: vel quòd simpliciter, vt homines imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius potèremi (quod omnium durissimam videtur) exemplum illustre extitit in

Nice-

Nicæna Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa veneratione, vt merebatur, excepta est. Nam quum primarium fidei nostræ caput illic periclitaretur, adesset hostis Arrius in procinctu quocum manus conferendæ essent, summum verò momentum in eorum concordia esset qui ad oppugnandum Arrij errorem parati venerant: ipsi nihilominus tantorum discriminum securi, imò velut gravitatis, modestiæ, & omnis humanitatis obliti, omisso quod in manibus erat certamine, (quasi ex destinato, Arrius gratificaturi, eo concessissent) intestinis dissidiis sese proscindere cœperunt: stylum qui in Arrium stringendus erat, in seipso dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur: libelli accusatorij volitabant: nec contentionum finis vllus factus esset donec mutuis vulneribus se confodissent, nisi Imperator Constantinus occurrisset, qui inquisitione in eorum vitam, rem esse supra suam cognitionem professus, talem intemperie laude magis quàm obiurgatione castigavit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde sequuta sunt Concilia lapsa fuisse verisimile est? Nec longa demonstratione opus hæc res habet. si quis enim acta perleget, multas illic infirmitates animaduertet: nequid dicam grauius.

11 Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonensi, quam in dogmatibus orthodoxam fatetur, ambitionem & inconsultam temeritatem obiicere. Legitimam quidem esse non negat, sed errare potuisse palàm asserit. Ineptus fortè alicui videat qui de commonstrandis huiusmodi erroribus laborem: quum fateantur aduersarij, errare Concilia posse in iis quæ ad salutem non sunt necessaria. Sed neque superuacuum est hic labor. Tametsi enim coacti, verbo quidem id fatentur: quum tamè omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullo discrimine, pro Spiritus sancti oraculo nobis obtrudant, plus exigunt, quàm initio sum pserant. Quid sic agendo contendunt, nisi errare non posse Concilia: aut si errant, nefas esse tamen verum cernere, aut non assentiri erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde posse colligi, Spiritum sanctum sic pijs alioqui & sanctas Synodos gubernasse, vt interim aliquid eis humanitus accidere sineret, ne nimium hominibus confideremus. *Concilia Prouincia*
Hæc multò melior est sententia, quàm illa Gregorij Nazianzeni, Nul-
lius vnquam Concilij se vidisse bonum finem. Nam quia asserit omnia sine exceptione malè desuisse, non multum autoritatis illis relinquit. De prouincialibus Conciliis mentionem seorsam facere, nihil iam necesse est: quando ex generalibus æstimare promptum est quantum auctoritatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque visum fuerit doctrinæ *Romanensium ex-*
genus recipiendum habere debeant. *ceptis ex Hebr. 13.*

12 At nostri Romanenses, vbi in causæ suæ defensione omnia ratio-
nis præsidia labascere sibi vident, ad extremum illud miserumque suffu-
gium concedunt, Etiam si mente & consilio stupidi ipsi sint, animo verò
& voluntate nequissimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpo-
sitis obedire iubet. Irâne verò? quid si Præpositos esse negem qui tales *Iosue 1. 7. 8.*
sunt? Non enim plus sibi arrogare debêt quàm habuerit Iosue, qui & Pro-
pheta Domini fuit, & eximius Pastor. Audiamus autè quibus verbis in-
auguratur in suum munus à Domino: Non recedat, inquit, volumen Le-
gis ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Neque ad de-
xeram neque ad sinistram declinabis: tunc diriges viam tuam, & in-
telliges eam. Illi igitur spirituales nobis erunt Præfati qui à Lege Domi-
ni neque huc neque illuc deflectent. Quòd si nulla hesitatione accipiē-
da est quorumuis Pastorum doctrina, quorsum atque rotas tā neque
solicite Domini voce nos admoneri, ne pseudoprophetarum sermone
auscultemus? Nolite (inquit per Ieremiam) audire verba prophetarum, *Iere 23. 16.*
qui prophetant vobis, vanitatem enim vos docent, & non ex ore Domini.

Mat. 7. 15.
1. Iohan. 4. 1.
Galat. 1. 8.
Mat. 15. 10.

Item, Caute vobis à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Frustra & Iohannes nos hortaretur ut probemus spiritus nunquid ex Deo sint. Cui iudicio "ne Angeli quidem eximuntur, nedum Satan cum suis mendaciis, Quid autem istud, Si cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadent? Annon satis declarat multum interesse quales pastores audiatur, nec temere omnes audiendos? Quare non est quod suis nos titulis absterreant, quò in participationem trahant suæ cæcitat: quom videamus contra singularem Dominocuram fuisse absterrendi, ne alieno errore duci nos pateremur, sub quacunque nominis larua lateat. Nã si verum est Christi responsum, quique duces, siue Antistites, siue Præsules, siue Pontifices dicantur, nihil possunt quàm suos consortes in idem rapere præcipitum "Quare nulla Conciliorum, Pastorum, Episcoporum nomina (quæ tam falsò obtedi quàm verè usurpari possunt) nos impediunt quominus, & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium spiritus ad diuini verbi regulam exigamus, quò probemus num ex Deo sint.

Summe testis capituli huius ad hunc locum usque: quum probatum sit, sepe corruptissimum fuisse, & esse posse in Ecclesia ordinem Sacerdotum, Prophetarum, Pastorum, non esse sine exceptione obediendum pastoribus Ecclesiarum, & Conciliis, sed in Domino, & verbo eius.

Hæc. n. posita fuit initio c. 8. secundum da pars potestatis Ecclesie quod ad doctrinam spectat. 1. Cor. 14. 29.

13 Quoniam probauimus non esse datam Ecclesie potestatem erigende nouæ doctrinæ, dicamus nunc "de potestate quam illi tribuunt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libenter concedimus, si quo de dogmate incidat disceptatio, nullum esse nec melius nec certius remediũ, quàm si verorum Episcoporum synodus conueniat, vbi controuersum dogma excutitur. Multò enim plus ponderis habebit eiusmodi definitio in quam communiter Ecclesiarum Pastores, inuocato Christi Spiritu, consenserint, quàm si quisque seorsum domi conceptam populo traderet, vel pauci homines priuatim eam conficerent. Deinde vbi collecti in vnũ sunt Episcopi, commodius in commune deliberant quid sibi, & qua forma docendum sit, ne diuersitas offendiculum pariat. Tertio hanc rationem præscribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum singulis Ecclesiis attribuat diiudicationem, ostendit quis in grauioribus causis sit ordo agendi: nempe vt Ecclesie inter se communem cognitionem suscipiant. Atque ita nos ipse pietatis sensus instituit, vt si quis turbet Ecclesiam dogmate inusitato, atque eò res perueniat vt sit periculum à grauiore diffidio, conueniant primùm Ecclesie: quæstionem propositam examinent: demum, iusta discussione habita, definitionem ex Scriptura sumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obstruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere amplius audeant. Sic exortio Arrio coacta est Nicena Synodus, quæ sua auctoritate & sceleratos impij hominis conatus fregit, & pacem restituit Ecclesiis quas vexauerat, & æternam Christi diuinitatem contra sacrilegum eius dogma asseruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomus & Macedonius, simili remedio eorum insanie occursum est per Constantinopolitanam Synodum, Ephesino Concilio profligata est Nestorij impietas. Hæc deniq; ab initio fuit ordinaria in Ecclesia ratio conseruandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cõperat. Sed meminimus, non omnibus seculis vel locis haberi Athanasios, Basilios, Cyrillos, & similes veræ doctrinæ vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Ephesi secunda Synodo acciderit, vbi Eutychiãna hæresis obtinuit: sancte memorie vir Flavianus, in exilium electus cum aliquot pijs viris: multa eiusmodi flagitia designata. nempe quia illic Dioscorus, homo factiosus & pessimi animi, non autem Spiritus Domini præsidebat. At nõ erat illic Ecclesia. Fateor. Sic enim omnino statuo, "Non ideo interire in Ecclesia veritatem, etiam si ab vno Concilio opprimatur: sed mirabiliter à Domino seruari, vt iterum suo tempore emergat & superet. Hoc autem perpetuum esse nego, vt vera sit & certa Scripturæ interpretatio quæ

Nicena Synodus.

Constantinopolitana
Ephesina.

aut Eunomia?
aut Nestoria?
Synodus Ephesina
Secunda.

"vide secti. 3. 4. 5.

Con-

Conciliis suffragiis fuerit recepta.

14 Verum aliò spectant Romanenses, quum potestatem interpretandi Scripturam penes Concilia esse tradunt, & eam sine prouocatione.

Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem uocent quicquid in Conciliis statutum sit. De Purgatorio, de Sanctorum intercessionibus, de confessione auriculari, & similibus non reperietur vna syllaba in Scripturis. Verum quia Ecclesiæ autoritate sancita sunt hæc omnia, hoc est (vt verius loquimur) opinione & vsu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: sed siquid reclamante Scriptura statuerit Concilium, interpretationis habebit nomen.

Iubet Christus omnes de calice quem in Cœna porrigit, bibere:

Constantiense Concilium vetuit ne plebi daretur, sed solum sacerdotem

bibere voluit. Quod sic ex diametro pugnat cum institutione Christi,

pro eius interpretatione haberi volunt. Paulus coniugij prohibitionem

vocat hypocrisin dæmoniorum: sanctum verò in omnibus coniugium,

& honorabile, Spiritus alibi pronuntiat. Quòd postea Sacerdotibus inter

dixerunt coniugium, id veram & natiuam Scripturæ interpretationem

haberi postulant: quum nihil magis alienum fingi queat. Si quis hiscere

contra ausit, hæreticus iudicabitur: quando sine prouocatione est Ecclesiæ

determinatio: & de eius interpretatione, quin vera sit, dubitari nefas est.

Tantam impudentiam quid insecter demonstrasse enim, vicisse est.

Quòd de potestate approbandæ Scripturæ docent, prudens omitto.

Subiicere enim in eum modum Dei oracula hominum censuræ, vt ideo

rata sint quia placuerint hominibus, blasphemia indigna est quæ commemoretur: & ego iam superius hoc ipsum attigi. Vnum tamen eos ro-

gabo, si in Ecclesiæ approbatione fundata est Scripturæ autoritas, cuius

Concilij citabunt de ea re decreta? Nullum, opinor, habent. Cur igitur

Nicææ vinci se patiebatur Arius testimoniis ex Iohannis Euangelio

adductis? Erat enim, secundum istos, liberum repudiare: quando nulla

vniuersalis Concilij præcesserat approbatio. Allegant veterem catalogum,

qui Canon vocatur: quem dicunt ex Ecclesiæ diiudicatione mansisse. Sed

rogo iterum, quo in concilio Canon ille editus fuerit. Hic obmutescant oportet.

Quamquam scire præterea cupio, qualem esse illum Canonem arbitrantur.

Video enim inter veteres id parum constitisse. Et si valere debet

quod ait Hieronymus, libri Machabæorum, Tobias, Ecclesiasticus, & similes

in ordinem Apochryphorum reiciantur: quod isti nullo modo

facere sustinent.

*De potestate in legibus ferendis, in qua sensissimam tyrannidem
in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis*

CAPVT X.

SEQUITUR pars secunda, quam in legibus ferendis sitam esse vo-

lunt: ex qua scaturigine ortæ sunt innumeræ traditiones humanæ,

totidem ad strangulandas miseræ animas laquei. Neque enim maior

illis religio fuit quam Scribis & Phariseis, imponere aliorum humeris

onera quæ digito noluisse attingere. Alibi docui quàm crudelis sit

carnificina quod auriculari confessione præcipiunt. In aliis

legibus tanta violentia non apparet: sed quæ videntur omnium maxi-

mè tolerabiles tyrannicè conscientias premunt. Taceo quòd adulterant

cultum Dei, & Deum ipsum, qui vnicus est Legislator, suo iure spoliant.

Hæc potestas tractanda nunc est, an Ecclesiæ liceat conscientias

constringere suis legibus. In qua disputatione non attingitur ordo poli-

ticus, sed tantum hoc agitur vt ritè colatur Deus secundum præscriptam à

scriptis de cultu Dei;

Specioso colore potestatis Ecclesiæ in Scripturæ interpretatione, perperam abuti Romanenses ad errorem & blasphemiarum confirmationem, exemplis manifestissimis ostenditur

Matt. 26. 26.

1. Tim. 4. 1.

Hebr. 13. 4.

** De potestate Ecclesiæ in approbanda Scriptura.*

** cap. 8. secti. 9. plenissime autem tractant lib. 1. c. 7.*

** Vide initiu c. 8.*

Matt. 23. 4.

Luc. 11. 46.

** lib. 3 c. 4 sect. 4:*

** scilicet q. maxime secti. 17.*

** De traditionibus humanis (i. editis*

de cultu Dei;

regulam: & spiritualis libertas, quæ Deum respicit, saluam nobis maneat, præter eius verbū Vfus obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quæcunque de cultu Dei profectis ab hominibus præter eius verbum profecta sunt ab hominibus edita. Contra has nobis est certamen non contra sanctas & vtilis Ecclesiæ cōstitutiones, quæ & necessitate, tractatur hinc & sect. Finis autem certandi, vt coerceretur immensum & barbarum imperium quod sibi vsurpant in animas qui Pastores Ecclesiæ haberi volunt, re autem vera scitissimi sunt carnifices. Quas enim leges condunt, spirituales esse aiunt, ad animam pertinentes, & eas ad vitam æternam necessarias affirmant. Sic autem regnum Christi, vt nuper attigi, inuaditur: sic libertas, ab ipso fidelium conscientias data, opprimitur penitus ac disicitur. Taceo nunc quanta impietate legum suarum obseruationem sanciant, dum ex ipsa & peccatorum remissionem, & iustitiam & salutem querere docent, dum totam religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc vnum contendo, necessitatem imponi conscientias non debere in quibus rebus à Christo liberantur, nec nisi liberatæ, vt " antea docuimus, quiescere apud Deum possunt. Vnicum Regem agnoscant, suam liberatorem Christum: & vna libertatis lege, nempe sacro Euangelij verbo regantur oportet, si gratiam quam in Christo semel obrinuerunt, retinere volunt: nulla seruitute teneantur, nullis vinculis astringantur.

lib. 3. c. 19.

Elogia falsa quibus falsi pastores suas constitutiones insigniunt.

1. Cor. 7. 35.

vide lib. 3. c. 19. sect. 15. 16.

Rom. 13. 2.

Quid sit conscientia & de distinctione vulgariter externum, & conscientie forum, tractatur hinc, & sect. 4.

Rom. 2. 15.

2 Fugunt quidem Solones isti, suas constitutiones leges esse libertatis, suæ iugum, onus leue: sed mera esse mendacia quis non videat? Nul- lam ipsi quidem legum suarum grauitatem sentiunt, qui abiecto Dei timore tam suas quam diuinas leges securè ac strenuè negligunt. Qui vero aliqua salutis suæ cura tanguntur, plurimùm abest quum se liberos existiment quadiu his liqueis implicantur. Videmus quanta cautione ver- fatus sit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in se laqueum iniicere ausus fuerit. neque id nulla causa. prospiciebat certè quantum vulnus infligeretur cōscientias, si earum rerum necessitas illis imponeretur qua- rum relicta esset à Domino libertas. Cōtrà numerari vix possunt consti- tutiones quas isti grauissimè æternæ mortis denuntiatione sanxerunt, quas seuerissimè exigunt tanquam ad salutem necessarias. Et in his per- multa sunt obseruatu difficillimæ, omnes verò (si in turbam suam con- gerantur) impossibiles: tantus est aceruus. Qui ergo fieri poterit vt non extrema anxietate & terrore perplexi vrantur quibus tanta difficul- tatis moles incumbit? Huius generis ergo constitutiones hinc impu- gnate animus est: quæ in hoc feruntur vt animas intus coram Deo li- gent, & religionem iniiciant, ac si de rebus ad salutem necessariis præ- ciperent.

3 "Hæc quæstio plerisque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientie forum non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget quod Paulus obediendum esse Magistratui præci- pit, non pænæ solum metu, sed propter conscientiam. Vnde sequitur politicus quoque legibus obstringi conscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid proximo capite diximus ac iam dicturi sumus de spiritali regimine. Vt hic nodus soluatur, primò operæ pretium est tenere quid sit conscientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. nam sicuti quum mente intelligentiæque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensura habent diuini iudicij quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos oc- cultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vo- catur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso suppressere quod nouit, sed eousq; persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus,

quum

Quum tradit conscientiam simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, ne qui in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbum, Conscientia mille testes Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientie interrogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo confestim. Et auctor Epistolæ ad Hebræos, non habere amplius conscientiam peccati, pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum nõ amplius nos arguat.

4 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur: vt conscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas In quem sensum Paulus scribit, complementum Legis esse charitatem, ex pura conscientia & fide nõ ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostendit, dicens quosdam à se naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis viuum esse colendi Dei affectum, sincerumque piè & sanctè viuendi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoque ostenditur vt quum testatur apud Lucam idem Paulus, se operam dedisse vt bona conscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum est quòd bonæ conscientie fructus ad homines vsque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, solum Deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere conscientiam lex dicatur quæ simpliciter hominem ligat, si ne hominum interitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animum, purumque ab omni libidine Deus præcipit, sed quanlibet verborum obscœnitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiam si nullus in mundo homo viuere, conscientia mea subicitur. Ita qui se intemperanter gerit, non eo tantum peccat quòd malum exemplum præbeat fratribus: sed cõscientiam reatu obstrictam habet apud Deum. Alia in rebus per se mediis est ratio. Abstinere enim debemus si quod pariant offendiculum: sed libera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur, Si quis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere propter conscientiam: dico autem cõscientiam, non tuam, sed alienius. Peccaret homo si telis, qui prius admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtunque fratris respectu necessaria illi sit abstinencia vt à Deo præscribitur, non tamen conscientie libertatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem late sint religionem nobis iniiciant, quasi per se necessaria sit earum obseruatio, dicimus conscientie imponi quod si non erat. Neque enim cum hominibus, sed cum vno Deo negotium est conscientis nostris. Quòd pertinet illud vulgare discrimen, inter terrenum & conscientie forum Quum totus orbis densissima ignorantie caligine obuolutus esset, hæc tamen exigua lucis scintilla residua mansit, vt humanis omnibus iudiciis superiorem esse hominis conscientiam agnoscerent. Quamquam quod vno verbo fatebantur, postea re ipsa labefactabant: voluit tamen Deus testimonium aliquod Christianæ libertatis tunc quoque extare quod ab hominum tyrannide conscientias eximeret. Sed nondum expedita est illa difficultas quæ ex Pauli verbis nascitur. Nam si Principibus obediendum est non pœnæ tantum, sed conscientie causi, inde consequi videtur, in cõscientiam quoque dominari principum leges. Quod si verum est, idem & de Ecclesiasticis dicendum erit. Respondeo, primum inter genus & scientiam.

Rom. 13 I.

speciem hic esse distinguendum. Nam etsi leges singulæ conscientiam nō attingant, generali tamen præcepto Dei tenemur, quod magistratuū auctoritatem nobis commendat. Atque in hoc cardine versatur Pauli disputatio, Magistratus, quoniam à Deo sint ordinati, honore prosequendos esse. Interea minimè docet, quæ ab illis scribuntur leges, ad interiorè animæ gubernationem pertinere: quum ubique & Dei cultum, & spirituales iuste viuendi regulam supra quælibet hominum placita extollat. Alterum quoque notatu dignū est (quod tamen ex superioribus pendet) leges humanas, siue à magistratu, siue ab Ecclesia ferantur, tamen si sint obseruatu necessariæ (de probis & iustis loquor) ideo tamen non ligare per se conscientiam, quia tota obseruandi necessitas ad generalem finem respicit, non autem consistit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul distant quæ & nouam formam præscribunt colendi Dei, & necessitatē cōstituant in rebus liberis.

Lib. 3. c. 4. & 5.

cap. 8. & 9.

6 Tales autem sunt quæ hodie vocantur Ecclesiasticæ cōstitutiones in Papatu, quæ pro vero ac necessario Dei cultu ingeruntur. Atque vt sunt innumeræ, ita infinita sunt ad captandas illaqueandâsque animas vincula. Etsi autem in Legis expositione non nihil attigimus: quia tamen iustæ tractationi hic opportunior erat locus, nunc studebo totam summâ quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam sibi in licentia docendi quicquid libet: it arrogant pseudoepiscopi, nuper disseruitus quantum satis esse videbatur, totam illam partem omittam: in explicanda tantum quam se habere dicunt legum ferendarum potestate, hic immorabor. Hoc igitur prætextu pseudoepiscopi nostri conscientias nouis legibus onerant, quod sint spirituales legislatores à Domino constituti, ex quo illis commissa est Ecclesiæ gubernatio. Itaque quicquid iubent ac præscribunt, id necessariò obseruandum esse contendunt à populo Christiano: qui violauerit, eum duplicis inobedienciæ reū esse, quod Deo & Ecclesiæ sit rebellis. Sanè si veri Episcopi essent, aliquid eis in hac parte auctoritatis tribuerem, non quantum sibi postulât, sed quântum ad politiam Ecclesiæ rite ordinandam requiritur: nunc quum nihil minus sint quàm quod haberi volunt, non possunt tantillum sibi sumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi visum est, demum eis in præsentia, quicquid potestatis habent veri Episcopi, id iure in eos competere: nego tamen propterea legislatores esse si telibus impositos qui præscribere à seipsis possint viuendi regulam, vel ad sua placita plebem sibi commissam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipsis minimè licere quod ipsi à se absque Dei verbo excogitauerint, Ecclesiæ obseruandum pro necessario mandare. Id ius quum & Apostolis fuerit incognitum, & toties Ecclesiæ ministris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apostolorum exemplum, & contra manifestam Dei prohibitionem arripere ausi fuerint, & hodie defendere caudeant.

Due rationes propter quas De^o Lege sua cōplexus est perfectâ bene viuendi regulâ: quæ & repetuntur sect. 8.

Iaco. 4. 11.

Iesa. 39. 22.

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat, id totum sic cōplexus est Dominus Lege sua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad summam illam adderent. Idque eo effecit primùm, vt, quia tota viuendi relictio in hoc sita est si omnia nostra opera ad eius voluntatem (tâquam ad normam exigantur) vnicus vitæ magister ac director à nobis haberetur: deinde vt testatum faceret, se à nobis nihil magis requirere, quàm obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrem, inquit, iudicat Legem. qui Legem iudicat, nō est obseruator Legis, sed iudex. Vnus autè Legislator, qui potest seruare & perdere. Audimus, Deum hoc sibi vni velut proprium asserere, vt verbi sui imperio ac legibus nos regat. Atque id ipsum ante ab Iesaja dictum fuerat, quâuis paulò obscuriùs, Dominus Rex noster, Dominus Legislator noster, Dominus iudex noster,

ipsc

Ipse saluabit nos Vtroque sane loco ostēditur vitæ & mortis ei esse arbitrium qui ius habet in animam. Inò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porrò sibi nemo hominum sumere potest. Deum igitur vnicum animarū Regē agnosci oportet, penes quem vnum seruandi perdendique potestas est, vt illa Iesaiæ verba sonant: & regē, & iudicē, & legisitōrē, & seruatorem. Itaque Petrus, dum pastores officij sui admonet, sic gregem pascant hortatur ne dominium exerceant aduersus clericos: quo nomine hereditatem Dei, hoc est, fidelium populum, significat. Id si ritè expēdimus nefas esse ad hominem transferri quod Deus suum vnus facit: intelligemus ita præcisum quicquid sibi potestatis vendicant qui se ad aliquid in Ecclesia iubendum sine verbo Dei efferre volunt.

8 Porrò quoniam tota causa inde pender, si Deus est vnicus Legislator, non licere hominibus id sibi honoris sumere: simul duas illas rationes quas posuimus, memoria tenere conuenit, cur hoc sibi vni Dominus ailerat. Prior autem est, vt eius voluntas perfecta sit nobis omnis iustitiæ & sanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta sit bene viuendi scientia. Altera, vt ipse vnus (vbi eius ritè probèque colendi quæritur modus) imperium habeat in animas nostras, cui parère & à cuius nutu pendere debeamus. His duabus rationibus obseruatis, facilis erit diiudicando quæ hominum constitutiones sint verbo Domini contrariæ. Sunt autem eius generis omnes quæ ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus seruandis conscientia obligantur, quasi obseruatu necessaria essent. Hac ergo lance meminerimus ponderandas esse oēs humanas leges, si volumus habere certū examē, quod nusquā aberrare nos sinat. Priore contendit Paulus in Epistola ad Colossenses, aduersus pseudoapostolos qui nouis oneribus premere Ecclesias tentabant. Secunda magis vtitur in Galatis, in simili causa. Hoc ergo in Epistola ad Colossenses exequitur, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum instituit qualiter sit colendus. Quò hoc demonstrat, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo. Initio secundi dicit omnes sapientiæ & intelligentiæ thesauros in Christo esse absconditos: inde postea cōcludit, caueant fideles ne per inanem philosophiam abducantur à grege Christi, secundum constitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes *θελοφρονας*, hoc est, fictitios cultus, quos homines sibi ipsi cōmiserunt, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex se audent. Habemus ergo impias esse omnes constitutiones, in quarum obseruatione cultus Dei situs esse flagitur. Loci vero quibus in Galatis vrgēt non esse laqueos cōscientiis induendos (quas à solo Deo regi conuenit) satis sunt aperti: præsertim capite quinto. Ideo sufficiat annotasse.

9 Sed quia exemplis res tota melius patefit, antequam ultra progredimur, operæ pretium est hanc doctrinam ad nostra tempora accommodare. Cōstitutiones quas vocant Ecclesiasticas, quibus Papa cum suis onerat Ecclesiam, dicimus perniciosas esse & impias: aduersarij nostri sanctas esse & salutas defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam alia sunt de ceremoniis & ritibus, alia ad disciplinam magis spectant. Est ne igitur iusta causa, quæ nos ad vtrasque impugnandas moueat: iustior certe quàm vellemus, Primū in nōræ auctores ipsi clara voce desinunt, ipsissimum (vt ita loquat) Dei cultum in ipsis cōiunctum. In quem finem conferunt suas ceremonias, nisi vt per illas Deus colatur? Neque id fit solo errore imperitiæ multitudinis: sed eorum approbatione qui locum docendi habent. Nondum crassas abominaciones attingo, quibus totam pietatem moliti sunt pessundare: sed apud eos non tam atrox flagretetis

1. Pet. 5. 2.

Prior ratio.

Alter.

Coloss. 2. 8.

Aliter ad Galat. & aliter ad Colossenses impugnari à Paulo traditiones humana.

Galat. 5. 1.

Constitutionū Papaliū (quas Ecclesiasticas vocant) diuisio in duo genera. Præterque impietas quod & in illis Dei cultus constituitur, & præcisane cessitate astringuntur conscientia.

crimen, in minima quaque traditiuncula esse lapsum nisi Dei cultū suis commentis subiicerent. Quod ergo tolerabile non esse docuit Paulus, legitimum colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, si hodie ferre non possumus, quid peccamus? præsertim verò quum secundum elementa mundi huius colere præcipiunt, quòd Paulus aduersari Christo testatur. Rursum quàm præcisa necessitate astringant conscientias ad seruandum quicquid iubent, non est ignotum. Hic dum reclamamus, causam habemus cum Paulo cõmunem, qui nullo modo patitur fideles conscientias in hominum seruitutem redigi.

Coloss. 2. 20.
Galat. 5. 4.

In constitutionibus Ecclesiasticis Pape apparere vitium execrabile, quod Christus notauit in Pharisæorū traditionibus. Propter illas irritū fieri Dei præceptum.

10 Porro istud pessimum accidit, quòd vbi talibus vanis figmentis definiti religio semel cœpta est, puerilitatem illam perpetuò sequitur, & altera execrabilis prauitas, quam Pharisæis exprobrabat Christus, ut irritum fiat Præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præsentem nostros nomothetas verbis meis pugnare. vicerint sanè, si quomodo ab hac Christi accusatione purgare se poterunt. Sed quomodo excusarent, quum immenso apud eos sceleratius sit auricularem confessionem vertente anno prætermisissè, quam nequissimam vitam in solidum annum produxisse? linguam die Veneris infecisè modico carnis gustu, quàm totum corpus diebus omnibus scortando fœdasè? manum die sanctulis nescio quibus consecrato, admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assiduè membra omnia exercuisse? sacrificum legitimo vno connubio copulari, quàm alligari mille adulteriis? votiuiam peregrinationem non persoluisse, quàm in promissis omnibus fidem fallere? in prodigiosos nec minus superuacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudisse, quàm defuisse vltimis pauperum necessitatibus? Idololum sine honore præteriisse, quàm hominum omne genus contumeliosè tractasse? non demurmurasse certis horis longa sine sensu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepisse? Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum, nisi hoc est? quum obseruationes mandatorum Dei frigidè tantum & defunctoriè commendantes, suorum exactam obedientiam nihilominus studiosè & anxie vrgent, quàm si totam pietatis vim in se continerent? quum diuinæ Legis transgressionem leuibus satisfactionum multis vlciscentes, vnius sui decreti vel minimam offensionem nulla leuiore pœna plectunt quàm carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contemptores non ita asperi & inexorabiles, suos contemptores implacabili odio ad extremum persequuntur: ac eos omnes sic instituunt, quorum simplicitatem captiuam tenent, vt æquiore animo vniuersam Dei Legem subuersam visuri sint quàm apiculum in præceptis (vt vocant) Ecclesiæ violatum. Primum grauitè in eo delinquitur, quòd ob res leuiculas, & (si Dei iudicio staretur) liberas alter alteram contemnit, iudicatur, abiicit. Nunc verò quasi id parum mali esset, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis scribens nuncupat) quàm cœlestia Dei oracula. Et qui propè in adulterio absolvitur, iudicatur in cibo: cui scortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc scilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, quæ tantum à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

Matth. 15. 3.

Rom. 14.

Gal. 4. 7.

Constitutiones de ceremoniis in Papa tu præscribunt obseruationes magna ex parte inutiles, inordinatæ & ineptas. Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in hisdem constitutionibus improbamus. Primum quòd magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obseruationes præscribunt: deinde quòd immensa earum multitudo opprimuntur piæ conscientia, & in Iudaismum quendam reuolunt, vmbri sic adhaerescunt vt ad Christum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, scio carnis prudentia credibile non fatuam: cui tantopere arident, vt Ecclesiam prorsus deformari putet vbi auferunt.

aufferunt. Sed hoc est quod Paulus scribit, habere speciem sapientiæ in commentitio cultu, in humilitate & eo quod austeritate sua valere ad domandam carnē videntur. Saluberrima certè admonitio, quæ excidere nobis nunquam debet. Fallunt, inquit, humanæ traditiones sub specie sapientiæ. Undè hunc colorem habent? Nempe quia consistunt ab hominibus, humanum ingenium quod suū est illic recognoscit, & recognitum libentius amplectitur, quàm optimum aliquid quod suæ vanitati minis cōuenit. Deinde quia videntur apta esse rudimenta ad humilitatem quod hominum mentes iugo suo depressas humi detinent, hinc alteram habent commendationem. Postremò quia videntur eò spectare vt carnis delicias cohibeant, & abstinentiæ rigore illam subigant, ideo videntur prudenter excogitatæ. Quid autem ad hæc Paulus? num latuas illas excutit, ne falso prætextu simplices deludantur? Quoniam hoc satis ad refellendum esse censuerat, quod dixerat esse hominum commenta, hæc omnia, tanquam pro nihilo habeat, sine refutatione præterit. Imò quia nouerat in Ecclesia omnes commentitios cultus esse damnatos, & eò magis suspectos esse fidelibus quò humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falsam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum distare vt facile discerneret: quia denique nouerat illam pædagogiam non plus æstimari quàm corporis exercitationem: ea ipsa pro humanarum traditionum refutatione voluit esse fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

12 Sic hodie ceremoniarum spectaculo non inodò vulgus indoctū, sed vt quisque mundana prudētia maximè inflatus est, mitificè capitur. Hypocritæ verò & fatuæ mulierculæ nihil nec speciosius nec melius cogitari posse existimant. At qui penitus discutunt & verius expendunt secundum pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primū nugas esse, quòd nihil utilitatis habeant: deinde præstigias, quod spectantium oculos inani pompa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus subesse magna mysteria volunt Romanenses magistri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum est eatum authores eò delapsos esse vt frivolis ineptiis se & alios luderent: quia partim ex Gentium deliriis exemplar sibi sumpserūt, partim simiarum more temere imitati sunt veteres Mosaicæ Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ & reliqua his similia. Sanè etiā si nullum aliud sit argumentum, tamè ex farragine tam malè confusa nemè sanus aliquid boni sperabit. Et res ipsa palam demonstrat, plurimas ceremonias non alium habere vsum nisi vt populum obstupefaciant magis quàm doceant. sic & in nouitiis istis Canonibus, qui disciplinam inuertunt magis quàm conseruant, multum momentum reponunt hypocritæ. si quis introspiciat melius, reperiet nihil esse præter vmbatile & euanidum disciplinæ spectrum.

Coloss. 2. 23.
Ceremoniæ in Pæ-
pau & nugas sunt
& præstigias

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones alias aliis coaceruando, in tantum numerum excreuisse vt Christianæ Ecclesiæ nullo modo sint tolerabiles? Hinc factum est vt in ceremoniis appareat Iudaismus nescio quis, alæ obseruationes grauem piis animis carnicinam afferant. Cōquerebatur Augustinus quòd suo tempore neglectis Dei præceptis, tam multis præsumptionibus plena essent omnia, vt grauius corripere qui per octauas suas terrā nudo pede tetigerat, quàm qui mentem vinolentia sepelierat. Conquerebatur, Ecclesiam, quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic premi vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio. Si in seculum nostrum incidisset sanctus ille vir, quibus querelis deplorasset eam quæ nunc est, seruitutem? Nam & numerus est decuplo maior, & singuli apices centuplo rigidius quàm tunc exigui.

Immensus numerus
traditionū & cerē
moniarū (quæ Pau-
lus cōdemnat, Au-
gustinus quoque de-
plorat) crassissime
catat in Papata.
Ad Iann. epist. 119.

Coloss. 2. 20.

Ita fieri solet: vbi semel peruersi isti legiflatores imperium occupauerunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum morositatis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui estis mundo, quid quasi viuentes decretis tenemini? Ne manducaris, ne gustaueris, ne attrectaris. Nam quum verbum ἀτρεσθαι & manducare & tangere significet, in priore significato hic proculdubio accipitur, ne superuacua sit repetitio. Hic ergo pseudoapostolorum progressus pulcherrimè describit. Initium à superstitione est, quòd non tantum edere vetant, sed etiam tenuiter esitare. vbi hoc obtinuerunt, iam gustare etiam prohibent. Postquam hoc quoque illis concessum est, ne digito quidem contrectare fas esse ducunt.

Epist. 118. ad Iann.

14 Hanc tyrannidem in humanis cõstitutionibus meritò hodie reprehédimus, qua factum est vt innumeris edictis & immodica eorum exactione miseræ conscientia mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad disciplinam pertinentibus, alibi dictum est. De Ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum est vt semisepulto Christo ad Iudaicas figuras redietimus? Dominus noster Christus, inquit Augustinus, Sacramentis numero paucissimis, significatione præstantissimis, obseruatione facillimis, noui populi societatem colligauit. Ab hac simplicitate quantum absit rituum multitudo & varietas, quibus hodie implicari Ecclesiam cernimus, satis enarrari non potest. * Scio quo artificio nonnulli acuti homines hanc peruersitatem excusent. Aiunt inter nos esse plurimos per quem rudes atque fuerunt in populo Israelitico: illorum causa institutam esse eiusmodi pædagogiam, qua tametsi firmiores carere possunt, negligere tamen eam non debent, quum videant infirmis fratribus esse vtilem.

* Nō posse excusari ceremonias Papales quod sint institutæ ad pædagogiam rudium, ex p̄lo ceremoniarum Legis quia manifestū est hinc discriminē inter nos, & veterem populum.

Respondet, nos nō nescire quid fratrum infirmitati debeat: sed ex aduerso excipimus non esse hanc rationem qua consulatur infirmis, vt magis ceremoniarum acervis obruantur. Non frustra hoc discrimen posuit Deus inter nos & veterem populum, quòd illum voluit pueriliter erudire signis & figuris, nos simplicius, sine tanto externo apparatu, Quæmadmodum, inquit Paulus, puer à Pædago pro ætate captu regitur, & sub custodia continetur: ita sub Lege custodiebantur Iudæi.

Nos autem adultis similes sumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurum esset in Ecclesia sua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum est modo inter nos & Iudæos discreuit. Stulta igitur ratio est si volumus imperitis consulere, Iudaismum à Christo abrogatum erigendo. Hanc quoque dissimilitudinem veteris & noui populi notauit Christus suis verbis, quum diceret mulieri Samaritanæ, venisse tempus quo veri cultores adorarent Deum in spiritu & veritate. Hoc profectò semper factum fuerat, sed in hoc differunt noui cultores à veteribus, quòd sub Mose spiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata, & quodammodo implicita erat, quibus abolitis nunc simplicius adoratur. Proinde qui hanc dissimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Christo institutum & sancitum. * Ergone (inquies) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico. omnino enim vtile illis esse sentio hoc genus adminiculi. Tantum hic contendo vt is modus adhibeatur qui Christum illustret: non obscuret. Ceremoniæ idèd nobis diuinitus pauca data sunt, & minimè laboriosæ quò præsentem Christum demonstrant. Iudæis plures datae sunt, quo essent absentis imagines. Absentem autem fuisse dico, non virtute, sed significandi modo. * Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatem, in obseruatione facilitatem, in significatione dignitatem quæ etiam claritate constat, retinere necesse est. Id non esse factum quid attinet

Galat. 4. 1.

Ioban. 4. 23.

* Nō reijci omnes ceremonias.

dicere.

* Modus in ceremoniis tria spectat:

dicere? res enim est in omnium oculis.

15 Hic prætereo quam perniciosis opinionibus imbuantur hominum mentes, sacrificia esse quibus rite litetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iustitia & salus comparatur. Negabunt extraneis eiusmodi erroribus vitari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minus peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet, operibus temere humano arbitrio confectis tantum honoris tribui vt, meritoria vitæ æternæ credantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legislatores ipse obedientiam respectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate proprio merito pretium accipiunt: sed quòd Deus obedientiam erga se nostram tanti æstimat. De ea operum perfectione hic loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus præstatur. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, nisi ex gratuita Dei benignitate, gratiã habent, quia in ipsis infirma & mutila obedientia est. Sed quia hic non disputatur quid opera sine Christo valeant, quæstionem illam omitto. Quod præsentis argumenti proprium est iterum repeto, quicquid in se cõmendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quam solam Deus respicit, vt testatur per Prophetam, Non præcepi de sacrificiis & victimis: sed tantum vt audiendo audiat vocem meam. De fictitiis autem operibus a'ibi loquitur, Appenditis argentum vestrum, & non in panibus. Item, Frustra me colunt præceptis hominum. Hoc itaq; nullo modo excusabunt, quòd patientur miseram plebem in externis illis nugis, iusticiam quam Deo opponant, & qua se ante cœleste tribunal sustineãt, quætere. * Præterea annon hoc dignum infestatione vitium est, quòd non intellectas ceremonias, velut histronicam scenam aut magicã incantationem, ostentant? Certum enim est ceremonias omnes corruptas esse & noxias, nisi per eas homines ad Christũ dirigãtur. Quæ autem in vsu sunt ceremoniæ sub Papatu, à doctrina separantur, vt homines in signis omni significatione carentibus retineãt. * Per stemmẽ (vt ingeniosus artifex est venter) apparet multas ab auaritis sacrificulis inuentas esse, vt essent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunque autem habeant originem, sic omnes sunt ad fœdum quæstum prostitutæ vt bonam partem rescindere necesse sit, si efficere volumus quominus profana & sacrilega nundinatio in Ecclesia exerceatur.

16 Tametsi videor non perpetuam doctrinam de humanis constitutionibus tradere, quòd grati nostræ protus accommodata est hæc oratio: nihil tamen dictum quod non sit omnibus seculis futurum vtile. Nam quoties obrepit hæc superstitio vt Deum suis figmentis colere homines velint, quæcũque in eũ nãm feruntur leges, statim ad crassos istes abusus degenerant. Hanc enim maledictionem nõ vni aut alteri ætati, sed omnibus seculis minatur Deus, quòd cæcitate & stupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc execratio perpetuò facit vt nullum absurditatis genus fugiant qui contemptis tot Dei monitis, sponte se in exitiales istos laqueos induunt. * Quòd si remotis circumstantiis, simpliciter habere libet quæ sint omnium tẽporum humanæ traditiones, quas ab Ecclesia repudiari & à piis omnibus improbari cõuenit: erit illa, quam superius posuimus, certa & clara definitio, Esse omnes leges sine Dei verbo in hunc finem ab hominibus positas, vt vel modum colendi Dei præscribant, vel conscientias religione obstringant, quasi de rebus præcipiant ad salutem necessariis. Si ad alterum vel ad vtrunque istorum accedunt alia vitia, quòd sua multitudine Euangelij claritatem obscurant: quòd nihil ædificent, sed inutiles sint ac lusoriæ occupationes potius quàm vera pietatis exercitia: quòd sint ad fœdes ac turpem quæstum expositæ: quòd sint obseruatu nimium difficiles: quòd

Ceremoniarum Papalium tria fœdissima vitia. Primum, quod creduntur sacrificia peccatorum esse expiatoria & meritoria vitæ æternæ.

Iere. 7. 22.

Isa. 55. 2, & 29. 13. Matt. 15. 8. 9.

** Secundum vitium, Papalium ceremoniarum, quòd doctrina carent.*

** Tertium vitium ceremoniarum Papatus, quòd sunt aucupia captandæ pecuniæ.*

Sic impugnari ex Dei verbo ceremonias Papatus, vt generalis sit doctrina.

Isa. 29. 13.

** Plures & veræ notæ traditionum humanarum quas ab Ecclesia repudiari, & à piis omnibus improbari cõuenit. Vide Calvinum de necessitate reformandæ Ecclesiæ.*

sint malis superstitionibus inquinata: hæc erunt adiumenta vt facilius deprehendamus quantum sit in ipsis mali.

Refutatur quorundam prætextus traditionis Papales de fendentium, quod sint à Deo, quia Ecclesia non potest errare, & negatur à Spiritu sancto.

Act. 15. 20. & 29.

Ecclesiam non esse que ferendis nouis legibus lasciuit: quia nihil sit addendum verbo Dei.

Deut. 12. 32.

Prou. 30. 6.

Obiectio aduersario ruc ni responditur.

Iere. 7. 22.

Idem 11. 7.

1. Sam. 15. 22.

17 Audio quid ipsi pro se respondeant, suas traditiones non à se sed à Deo esse. Ecclesiam enim, ne errare possit, à Spiritu sancto regi, eius verò authoritatem penes se residere. Hoc impetrato, simul conficitur, eorum traditiones Spiritus sancti esse reuelationes, quæ nisi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentasse sine magnis auctoribus videatur, bonam suarum obseruationum partem fluxisse ab Apostolis credi volunt. & satis vno exemplo ostendi contendunt quid in aliis fecerint Apostoli: quando in vnum Concilium coacti ex Concilij sententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt se ab idolothytis, sanguine, & suffocato abstinerent. Iam alibi exposuimus quàm falso ad se venditandos ementiantur Ecclesie titulum. Quantum interest præsentis causæ, si detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curè in primis esse debet, ac nostra etiam potissimum refert, intuemur, qualem scilicet Ecclesiam habere velit Christus, vt ad ipsius regulam nos formemus, ac comparemus: facile nobis constabit, Ecclesiam non esse quæ præteritis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus lasciuit ac luxuriat. Annò enim illa semel Ecclesie dicta lex æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obseruabis vt facias: non addes quicquam nec detrahes. Et alibi, Nò addas ad verbum Domini, neque minuas ex eo: ne te fortè arguat inueniarisq; mendax. Id quum Ecclesie dictum negare non possint, quid aliud quàm ipsius contumaciam prædicant, quæ post talia interdicta addere nihilominus & admiscere de suo doctrinæ Dei ausam fuisse iactant? Absit autem vt eorum mendaciis assentiamur, quibus tantam Ecclesie contumeliam irrogant: sed falso Ecclesie nomen prætendi intellegamus, quoties de ista humanæ temeritatis libidine agitur, quæ sese intra Dei præscripta continere non potest quin procaciter exulteret, ac in suas inuentiones excurrat. Nihil in verbis istis inuolutum, nihil obscurum, nihil ambiguum quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Ecclesia vniuersa, quum de Domini cultu & salutaribus præceptis agitur. Verùm de Lege sola id dictum fuit, quam subsequuta sunt Prophetiæ & tota Euangelij administratio. Fateor certè: & simul addo, quæ Legis complementa sunt potius quàm vel additamenta, vel defectiones, Quod si verò Dominus ministerio Moysis plurimis inuolucris, vt ita dicam, obscuro, nihil tamen addi nec detrahi sustinet, donec per seruos suos Prophetas, ac tandem per dilectum Filium clariorem doctrinam administret: cur non multo nobis seuerius vetitum arbitremur, ne quid Legi, Prophetis, Psalmis, Euangelio addamus? Non à semetipso degenerauit Dominus, qui nullare tantopere se offendi iam pridem declarauit, quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclaræ voces quæ auribus nostris continenter insonare debuerant, Non sum loquutus Patribus vestris quo die eduxi eos ex Ægypto, verba de sacrificio & holocausto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiendo audite vocem meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mandauero vobis. Item, Contestando contestatus sum Patre vestros, Audite vocem meam. Aliæ quæ eiusdem generis: sed hæc præ aliis insignis, Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci suæ? Melior enim est obedientia quàm victimæ, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi, repugnare: & quasi idololatriæ iniquitas, non acquiescere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Ecclesie authoritate defenditur, quum ab impietatis crimine excusari nequeat, falso Ecclesie id imputari, arguere promptum est.

28 Hac ratione in istam humanarum traditionū tyrannidem, quæ *Non à nobis ludi-*
 sub Ecclesiæ titulo superciliosè nobis ingeritur, liberè inuehimur. Neq; *bris haberi Eccle-*
 enim (quod nostris aduersarij ad faciendam nobis inuidiam iniquè men- *stiam, sed ei potius*
 tiuntur) Ecclesiam ludibrio habemus: sed obedientiæ laudem qua maio- *numus esse Papi-*
 rem nullam agnosci, illi tribuimus. Ipsi potius vehementer sunt Ec- *stas, qui ingant ali-*
 cliæ iniurij, qui aduersus Dominum suum contumacem illam faciūt, dum *quid addidisse ver-*
 vltra progressam fingunt quàm per verbum Dei licuerit: vt taceam ini- *bo Dei.*
 guem esse impudentiam cum pari malitia coniunctam, assiduè de Eccle-
 siæ potestate vociferari: interim & quid illi à Domino mandatum sit, &
 quam Domini mandato obedientiam debeat, dissimulare. At si nobis, vt
 par est, animus fuerit cum Ecclesia consentire, hoc magis ad rem perti-
 net, spectare ac meminisse quid nobis ac Ecclesiæ à Domino præcipia-
 tur, vt illi vno consensu obediamus. Non enim dubium est quin cum
 Ecclesia optimè consensuri simus si nos Domino per omnia obedientes
 præstemus. * Iam verò referre ad Apostolos traditionam originem qui-
 bus hætenus oppressa est Ecclesia, merè fuit imposturæ: quando tota in
 hoc incumbit Apostolorum doctrina, ne nouis obseruationibus oneren-
 tur conscientiæ, aut Dei cultus nostris inuentionibus contaminetur. De
 inde si qua historis vetustisq; monumentis inest fides, Apostolis non i-
 gnotum modò, sed inauditum fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, ple-
 raque eorum placita vsu & moribus recepta fuisse quæ scriptis tradita
 non fuerunt, illa scilicet quæ Christo adhuc viuente intelligere non po-
 terant, post eius autem ascensum Spiritus sancti reuelatione didicerint.
 De eius loci interpretatione alibi visum est. Quod ad præsentem causam
 satis est, ridiculos profecto se faciunt, quum ingentia illa mysteria, quæ
 tanto tempore Apostolis incomperita fuerint, partim obseruationes esse
 constet aut Iudaicas aut Gentiles (quarum illæ inter Iudæos, hæc verò a-
 pud Gentes omnes promulgatæ multò antè fuerant) partim ineptas ge-
 sticulationes & inanes ceremonias, quas insulsi sacrificuli, qui nec na-
 re sciunt, nec literas perquam rite peragunt, inò quas pueri & moriones
 adeò appoatè effingunt vt videri possit nullos esse magis idoneos taliū
 sacrorum ancistites. * Si nullæ essent historiæ, ex re tamen ipsa æstimarēt
 sani homines, non subito erupisse in Ecclesiam tantam rituum & obser-
 uationum congeriem, sed sensim obrepisse. Nam quum sanctiores illi
 Episcopi, qui Apostoli. etate proximi fuerunt, nonnulla instituissent quæ
 ad ordinem ac disciplinam pertinebāt: subsequuti postea sunt homines,
 alij post alios, neque satis considerati & nimis curiosi ac cupidi: quorum
 vt quisque posterior erat, ita stulta æmulatione cum suis decessoribus
 certauit ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat
 ne breui obsolescerent sua inuenta, ex quibus laudem ad posteros affe-
 ctabant, in exigenda eorum obseruatione erant multò rigidiores. Hæc
 κακοζήσια bonam istorum rituum partem nobis peperit quos isti pro A-
 postolicis nobis venditant. Atque id quoque historiæ testantur.

* Hic & sect. 19,
 & 20. ostenditur
 merè esse impostu-
 ram, referre ad A-
 postolos originē tra-
 ditionum, quibus
 hætenus oppressa
 fuit Ecclesia.

* Quibus gradibus
 sensim obrepserit
 tanta rituum con-
 geries,

19 Ne omnium catalogum texendo simus nimium prolixi, vno e-
 xemplo contenti erimus. In Cæna Domini administranda fuit sub Apo-
 stolis magna simplicitas. Proximi successores ad ornandam mysterij di-
 gnitatem aliquid addiderunt, quod non esset improbandum. Sed postea
 superuenerunt stulti illi imitatores, qui varia frustula subinde consu-
 endo, hunc quem in missa videmus sacerdotis vestitum, hæc altaris orna-
 menta, has gesticulationes & totam rerum inutilium supellestem no-
 bis composuerunt. * Atqui obiiciunt fuisse hanc olim persuasionem, quæ
 in Ecclesia vniuersa vno consensu fierent, ab ipsis Apostolis proditisse.
 Cuius rei Augustinū citant testem. Ego verò non aliunde quàm ex ipsius
 Augustini verbis solutionem asseram. Quæ toto (inquit) terrarum orbe
 Paulatim immata
 ta magna. Aposto-
 lorum simplicitas
 in administranda
 Domini Cæna.

* Obiectio aduersa
 riorum, & eius so-
 lutio.
 Epist. 118

seruantur, vel ab ipsis Apostolis, vel Conciliis generalibus, quorum est saluberrima in Ecclesia auctoritas, statuta esse intelligere licet: sic uti quod Domini passio, & resurrectio, & in caelum ascensus, & aduentus Spiritus Sancti, anniuersaria sollemnitate celebrantur. Et siquid aliud tale occurrerit quod seruetur ab vniuersa, quacunque se diffundit, Ecclesia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluisse vsitatas tunc obseruationes, non nisi simplices illas & raras & sobrias quibus Ecclesiae ordinem contineri utile est? Quam autem hoc ab eo distat quod Romanenses magistri extorque re volunt, vt nulla sit apud eos ceremoniola quae non pro Apostolica censetur?

Aquam lustralem 20 Ne longior sim, vnum tantum exemplum proferam. Siquis eos *Papistarum nec ab interrog. t vnde aquam suam lustralem habeant, protinus respondent, Apostolis esse, nec Ab Apostolis. Quasi non hanc inuentionem nescio cui Romano Episcopo tribuant historiae, qui si Apostolos adhibuisset in consilium, nunquam ita vetustam vt videri volum: Baptis profecto cōtaminasset Baptismum alieno & intempestiuo simbolo. Et si mo certe esse contu nec mihi verisimile est, tam vetustam esse eius consecrationis originem meliosa Vide Cal quam illic scribitur. Quod enim dicit Augustinus quaedam suo tempore in Epist. de fugiēd. Ecclesias solennem Christi imitationem in louone pedum refugisse, ne ad Baptismum ritus ille pertinere videretur, subindicat nullum fuisse lotionis genus quod cum Baptismo vllam haberet similitudinem. Quicquid sit, hoc à spiritu Apostolico profectum fuisse minimè concedam, vt dum quotidiano signo Baptismus in memoriam reducit, quodammodo repetatur. Nec moror quod alibi ipse idem Augustinus alia quoque Apostolis adscribit. Nam quum nihil præter coniecturas habeat, non debet ab ipsis de re tanta iudiciū fieri. * Postremò, vt etiam demus, illa quae commemorat ab ætate Apostolorum fluxisse, multum tamen inter est inter August. libe- rias quasdam cere- monias ad Apосто- los referentem au- thores, & Paustis dum & necessarias faciunt & abutun- tur.*

Act. 15. 20 21 Nec magno opere eos iuuat quod ad excusandam suam tyrannidem prætexunt Apostolorum exemplum. Apostoli, inquit, & Seniores primæ Ecclesiae decrerunt præter Christi mandatum sanxerunt, quo præcipiebant Gentibus omnibus se abstinere ab idolothytis, suffocato, & sanguine Id si illis licuit, cur non & successoribus, quoties ita res postulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cum semper aliàs, tum in hac re eos imitentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum est) Apostolos nouum illic quicquam instituisse aut decreuisse nego. Siquidem ouum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet si iugum imponitur cervicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit, si iugum postea aliquod consentit imponi. Imponitur autem, si sua auctoritate decernant Apostoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, sanguinem & suffocatum attingant. Manet quidem adhuc scrupulus, quod nihilominus videantur prohibere. Atqui facile dissoluatur si quis propius decreti ipsius sensum animaduertat: * cuius primum ordine, & momento præcipuum caput est, relinquendam esse Gentibus suam libertatem, nec illis obturbandam esse, aut de Legis obseruationibus exhibendam molestiã. Hactenus nobis egregiè patrocinatur. Quae autem proximè sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata, sed diuinum æternumque Dei mandatum de non violanda charitate: nec punctum ex illa libertate delibatur: sed Gentes duntaxat admonet qua ratione sese fratribus attemperent.

* Primum caput decreti Apostolorum.

rent, ne sua libertate in eorum offensionem abutantur. * Sic hoc igitur / ** Secundum caput.*
 secundum caput, vt innoxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum
 offensionem. At certum tamen aliquid præscribunt: nempe quatenus
 pro tempore expediebat, docent ac designant quibus rebus in fratrum
 offensionem possint incurrere, quo ab illis caueant: nihil tamen nouum
 ad aeternam Dei Legem, quæ fratrum offensionem prohibet, de suo af-
 ferunt.

22 Quemadmodum si qui Ecclesiis nondum bene constitutis præ- *Quædam in Papa*
 sunt fideles pastores, omnibus suis edicant, ne, donec imbecilles quibus *tu visitata posse ad*
 cum viuunt, adolecant, palàm die venetis carnibus vescantur, aut feriis *tempus seruari à pijs*
 in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim tamen si seposita su- *sine superstitione,*
 perstitione, indifferentia per se sint: vbi tamen accedit fratrum offensio, *propter fratres in-*
 sine delicto admitti nequeunt. Sic autem sunt tempora, vt spectaculum *firmos.*
 hoc infirmis fratribus proponere non possint fideles quin eorum con-
 scientias grauissimè vulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouam ferri
 ab iis legem dicat, quos constat duntaxat scandalis occurrere, quæ sunt
 à Domino satis disertè prohibita? Nihilò autem magis & de Apostolis di-
 si potest, quibus nihil aliud propositum erat, offensionum materiam tol-
 lendo, quàm diuinam vtgere Legem de vitanda offensione: ac si dixis-
 sent, Præceptum Domini est, ne fratrem in firmum lædatis: quæ idolis o-
 blata sunt, suffocatū & sanguinem manducare non potestis quin offen-
 datur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum *1. Cor. 8. 1*
 scandalo manducetis. Id quæ ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus
 est testis, qui certè non nisi ex Concilij sententia sic scribit, De escis quæ
 idolis immolantur, scimus quia simulachrum nihil est. Quidam autem
 cum conscientia idoli, quasi idolis immolatum, manducant: & conscien-
 tia eorum infirma quum sit, polluitur. Videte ne facultas vestra offendi-
 culum fiat infirmis. Cui isthæc probè perpensa fuerint, ei posthæc fucus
 non fiet, qualem faciunt qui suæ tyrannidi Apostolos prætexunt, ac si Ec-
 clesie libertatem suo decreto infringere cœpissent. * Verùm, vt effugere
 nequeant quin sua etiam confessione solutionem hanc approbent, respõ-
 deant mihi quo iure illud ipsum decretum ausi sint abrogare. Nempe
 quia ab illis offensionibus ac dissidijs, quibus occurrere voluerant Apo-
 stoli, nihil amplius periculi erat: legem verò à suo fine æstimandam no-
 uerant. Quum igitur lex ista respectu charitatis lata sit, in ea nihil præseri-
 bitur nisi quantum charitatis interest. Quum fatentur nihil aliud esse le-
 gis huius transgressionem quàm violationem charitatis, nõne simul ag-
 noscunt non commentitiū aliquid esse additamentum ad Legem Dei,
 sed germanam simplicemq; accommodationem ad tempora & mores
 quibus destinabatur?

23 At verò vt iniquæ centies sint nobis & iniuriæ eiusmodi leges, ef- *Obiectio aduersa-*
 se tamen sine exceptione audiendas contendunt: non enim hîc agi, vt er- *riorum.*
 roribus consentiamus: sed tantum vt * dura præfectorum imperia subdi- ** 1 Pet. 2 18*
 ti perferamus, quæ detrectare non est nostrum. Verùm hîc quoq; opti-
 mè verbi sui veritate occurrit Dominus, nõsque à tali seruitute in libera-
 tem vendicat quam sacro suo sanguine nobis acquisiuit: cuius beneficiū
 verbo suo non semel ob signauit. * Non enim (quod malitiosè fingunt)
 id solum agitur vt grauem aliquam oppressionem in corpore nostro per-
 feramus, sed vt conscientie libertate sua, hoc est sanguinis Christi bene-
 ficio spoliata, seruiliter crucientur. Quanquam istud etiam, ac si parum
 ad rem faceret, omittamus. * At quanti putamus referre, suum Domino
 regnū eripi, quod tanta seueritate sibi afferit? Eripitur autem quoties hu-
 manarum inuentionum legibus colitur: quum solus ipse cultus sui velit
 haberi legislator. Ac ne rem esse nihili quis existimet, * audiamus quanti ** Solutio prima ob-*
iectionis.
** Secunda solutio.*
** Deū colere tradit.*

tionum humanarū reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iste mandato legibus, fuisse semp & doctrinis hominum, ecce ego stupefaciam eum miraculo grandi & gravissimū crimen stupendo: peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intelligentia à fecorā eorum, ostēditur hominum. Et sanè quòd se filij Israel pluribus idololatriis inquinaverunt, totius mali causa adscribitur impuræ huic mixturæ, quòd transgressi Dei mandata, cultus novos fabricarint. Ideoque refert Sacra historia novos aduenas qui ad incolendam Samariam traducti fuerant à Rege Babylo-

nia, fuisse discerptos & consumptos à feris bestiis, eo quòd nescirent iudicia vel statuta Dei terræ illius.

*Quauis in ceremoniis nihil peccassent, nō tamen probata fuisset Deo inanis pompa: sed interim cultus sui violationem, quòd homines aliena à verbo suo commenta ingererent, vlcisci non destitit. Vnde postea dicitur, pœna illa terribilis, ritus in Legē præscriptos suscepisse: sed quia nondum purè colebant verum Deum, bis repetitur, timuisse ipsum & non timuisse. Vnde colligimus, partem reuerentiæ quæ illi defertur, in eo esse positam dum in illo colendo simplici ter quòd mandat, nullas nostras inuentiones miscendo sequimur. Atque ideo sæpius laudantur pij Reges, quòd fecerint secundum omnia præcepta, nec declinauerint vel ad dexteram vel ad sinistram. *Vltrà progredior, etiamsi in commentitio aliquo cultu palàm non apparet impietas: seuerè tamen à Spiritu damnatur, ex quo à Dei præcepto discessum est. Altare Achaz cuius exemplar Damasco illatum erat, videri potuit auge temple ornatum, quum eius consilium esset soli Deo illic sacrificia offerre, quòd splendidius facturus erat quàm in primo & vetusto altari: videmus tamen ut Spiritus audaciam illam detestetur non aliā de causa nisi quòd hominum inuēta in Dei cultu impuræ sunt corruptela. Et quò nobis clariùs patefacta est Dei voluntas, minùs excusabilis quicquā tendendi proteruita. Ac proinde meritò aggrauatur hac circumstantia crimē Manasse, quòd altare nouum extruxerit in Ierusalem: de qua pronuntia uerat Deus, Ponam illic nomen meum: quia nunc quasi ex professo respuitur Dei autoritas.*

2. Reg. 17. 24.

31

2. Reg. 22. 1, et ali.

**Cultus Dei secundum traditiones humanas, seuerè damnatur, etiā ubi palàm non apparet impietas.*

2. Reg. 16. 10

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

2. Reg. 21. 3

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Explicatur ratio, cur Deus nolit coli hominū præceptis.

Coloss 2. 4

24 Mirantur plerique cur adeò acriter interminetur Dominus se facturum stupenda populo à quo mandatis hominum colebatur, & se frustra coli pronuntiet hominum præceptis. At si spectarent quid sit in religionis (hoc est cœlestis sapientia) causa ab vno Dei ore pendere, simul viderent non leuem esse rationē cur peruersa huiusmodi obsequia sic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenij libidine sibi præstantur. Nam tamen si speciem habent quandam humilitatis in sua hac obedientia, qui eiusmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamen sunt coram Deo humiles, cui easdem præscribunt leges quas ipsi seruant. Hęc verò ratio est cur nos tam diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur per traditiones hominum, & illam quam vocat *ἰδωλοθύτων*, id est vultuarium cultum, & præter Dei doctrinam ab hominibus excogitatum. Sic est profectò: stultescere & nostram nobis ipsis & omnium hominum sapientiam oportet quòd solum illum sapere permittamus. Quam viam minimè tenent qui consuetis hominum arbitrio obseruatiunculis, illi se approbare meditantur, & quasi inuito præuaricatricem erga eum obedientiam, quæ hominibus defertur, obtrudunt. Qualiter & aliquot antè seculis & nostra memoria factum est, & fit hodie quoque in iis locis in quibus creaturæ pluris est quàm Creatoris imperium: vbi religio (si tamē religio vocari ea meretur) pluribus magisque insulsis superstitionibus conspurcata est quàm vlla vnquam paganitas. Quid enim posset parere hominum sensus quàm carnalia fatuæque omnia, & quæ suos authores verè referant

25 Quòd etiam obtendunt superstitionum patròni, Samuelem sacri *1. Sam. 7. 17* ficasse in Ramatha, & quanuis præter Legem id fieret, placuisse tamen *Non iuuat super-* Deo: facilis solutio est, non fuisse secundum aliquod altare quod vnico *stitionu patress,* opponeret: sed quia nondum arcæ fœderis destinatus erat locus, oppidū *exemplo Samuelis.* vbi habitabat sacrificiis destinasse tanquam maximè commodum. Certe animus sancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in facis, vbi Deus tam arctè vetabat addi vel minui. * Quod ad exemplum Menoha spe ** Nec Menoha exē* stat, extraordinarium & singulare fuisse dico. Obtulit ille Deo sacrificiū *plō* homo priuatus, nec sine Dei approbatione: nempe quia non temerario *Iudic. 13. 10* animi sui motu, sed cœlesti instinctu hoc suscepit. * Quantopere autem ** Gedeon insigni e-* abominetur Deus quæ mortales ex seipsis excogitât ad eum colendum, *xemplum ira Dei* alter non inferior Menoha Gedeon insigni documento est, cuius ephod *in humanas inuen* non modò ei & familiæ, sed toti populo cessit in ruinam. Denique ad *tionēs.* uentitia quælibet inuentio, qua Deum homines colere appetunt, nihil a *Iud. 8. 27* liud est quàm veræ sanctimonie pollutio.

26 Cur igitur inquit, ferri voluit Christus onera illa importabi *Mat. 23. 3. & 16. 5* lia quæ alligabant Scribæ & Pharisæi? Imò cur alibi idem Christus caue *Christū in Scribis* ri voluit: à fermento Pharisæorum? Fermentum (interprete Mattheo E *etiam & Pharisæis* uangelista) appellans quicquid propriæ doctrinæ verbi Dei puritati ad *ministrū quidam* miserent. Quid appetius volumus, quàm quod totum eorum doctrinam *autritatem confir* iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certissimum fit, neque altero loco *masse, sed falsam* Dominum voluisse suorum conscientias propriis Pharisæorum traditio *doctrinā vitare in* nibus vexari. Et verba ipsa, si modò non torqueantur, nihil tale sonant. *fisse. Sicq; exposuis* Illic siquidem Dominus acerbè in Pharisæorū mores inuehi instituens, *se ipsum August.* simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorum vita cernerent quod sequerentur, non tamen ea facere desinerent quæ, verbo docebant, quum in cathedra Mosis (hoc est, ad enarrandam Legē) *August. in Iob. 11.* sederent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium e- *tract. 46* xemplis plebs ad contemptum doctrinæ induceretur. Verum quia nonnulli rationibus minimè permouentur, authoritatem semper requirunt, subiticiam Augustini verba, quibus idem prorsus dicitur, Habet ouile Do *August. in Iob. 11.* mini præpositos partim filios, partim mercenarios. Præpositi qui fidi *tract. 46* sunt, veri sunt Pastores: audite tamè, quòd & mercenarij necessarij sunt. Multi quippe in Ecclesia, commoda terrena sectantes, Christum prædicant, & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oues non mercenarij, sed Pastorem per mercenarium. Audite mercenarios ab ipso Domino demonstratos. Scribæ, inquit, & Pharisæi cathedram Mosis insident: quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per mercenarios vocem Pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legem, Dei docent, ergo per illos Deus docet: sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Augustinus.

27 Quando verò imperiū plerique, dum humanis traditionibus im *Hic & sec. 28. 29,* piè ligari hominum conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem *agitur de Constiti* litura leges omnes inducunt quibus Ecclesiæ ordo constituitur: illorum *tionibus Ecclesiasti* quoque errori commodum hîc occurrendum est. Falli hîc sanè perquæ *cis quæ sancta ha* est lubricum: quia non prima statim facie apparet quantum inter illa *beri debent, vt quæ* & has interit. Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediam, necui im *verè seruiant deco* ponat similitudo Hoc primum habeamus, si in omni hominum societa *ro, vel ordinem &* te necessariam esse politiam aliquam videmus, quæ ad alendam commu *pacem conservant* nem pacem, & retinendam concordiam valeat: si in rebus agendis vige *in Ecclesia.* re semper aliquem ritum, quem non respici publicæ honestatis interest, atque ad eò humanitatis ipsius: id in Ecclesiis præsertim obseruandum esse, quæ cum bene composita rerum omnium constitutione optimè sustinentur, tum verò sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem

1. Cor. 14. 40

Ecclesie incolumitati bene prospectum volumus, diligenter omnino curandum est quod Paulus iubet, ut decenter omnia & secundum ordinem fiant. At quum in hominum moribus tanta insit diuersitas, tanta in animis varietas, tanta in iudiciis ingenisq; pugna: neque politica vlla satis firma est, nisi certis legibus constituta: nec sine stata quadam forma seruari ritus quispiam potest. Huc ergo quæ conducunt leges, tantum abest ut damnemus, ut his ablatis, dissolui suis neruis Ecclesias, totasque deformari ac dissipari contendamus. Neque enim haberi potest quod Paulus exigit, ut decenter omnia & ordine fiant: nisi additis obseruationibus, tanquam vin-

Duo semper excipienda in obseruationibus sanctis Ecclesie constitutionibus. culis quibusdam, ordo ipse & decorum constat. Id tantum semper in istis obseruationibus excipiendum est, ne aut ad salutem credantur necessaria, atque ita conscientias religione obstringant: aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

28 Habemus ergo optimam & fidelissimam notam quæ inter impias illas constitutiones distinguat (quibus veram obscurari religionem & conscientias subuerri dictum est) & legitimas Ecclesie obseruationes: si his meminimus * alterum semper ex duobus esse propositum, aut vtrunq; simul, ut in sacro festiuium cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: ut ipsa hominum communitas velut quibusdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim semel publica honestatis causa posita lex intelligitur, iam sublata est superstitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur. Rursum vbi ad communem usum spectare cognoscitur, euerfa est falsa obligatio & necessitatis opinio, quæ ingentem terrorem conscientis iniiciebat, quum putarentur traditiones ad salutem necessariae. Siquidem hæc nihil queritur nisi ut communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæ pretium est clarius adhuc definire quid sub illo decoro quod Paulus commendat, quid item sub ordine comprehendatur. * Ac decori quidem finis est, partim ut dum adhibentur ritus qui venerationem rebus sacris conciliant, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam ut modestia & grauitas, quæ in omnibus honestis actionibus spectari debet, illic maximè eluceat. * In ordine hoc primum est, ut qui præsumunt, regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quæ regitur, ad obedientiam Dei rectamque disciplinam assuefiat. Deinde ut bene composito Ecclesie statu, paci & tranquillitati consulatur.

* Vide sup sect. 10

* Quale sit decorum, quod spectant vere Ecclesiastica constitutiones.

* Quid ordo in iustis dem.

Ex antithesi Constitutionum & ceremoniarum vere Ecclesie, & falsæ, quid hic sit decorum, quid ordo, ostenditur.

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentum inest: quale exemplum videmus in illo theatro apparatu quo vtuntur Papistæ in suis sacris: vbi nihil quàm inutile elegantie latet, & luxus sine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad factorum mysteriorum reuerentiam aptum ut sit idoneum ad pietatem exercitiū, vel saltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neq; id ipsum sine fructu: sed ut fideles admoneat quanta modestia, religione, obseruantia sacra tractare debeant. Porro ut pietatis exercitia sint ceremonia, ad Christum recta nos deducant necesse est. Similiter ordinem non constituemus in illis negatoriis pompis quæ nihil habet præter euanidum splendorem. sed in ea compositione quæ omnem confusionem, barbariem, cõtumaciam, turbas omnes & dissidia tollat. * Prioris generis exempla sunt apud Paulum, ut ne profana symposia cum sacra Domini Cœna commisceantur: Ne mulieres in publicum nisi velate procedant: & alia plurima in quotidiano usu habemus: quale est, Quod flexis genibus nudoque capite oramus: Quod Domini Sacramenta non sordide, sed cum aliqua dignitate admittimus: Quod in sepeliendis mortuis quandam honestatem adhibemus, & quæ alia eõdem pertinent. * In altero genere sunt hõræ publicis precationibus, coactionibus & mysticia

actio-

* Decoris.

1. Cor. 11. 21, 5

* Ordinis.

actionibus destinata: in ipsis concionibus quies ac silentium, loca destinata, hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini Cœnæ præfixi, quæ Paulus verat ne mulieres in Ecclesia doceant, & si qua sunt similia. In primis vero quæ disciplinam conseruant, vt catechesis, censuræ Ecclesiasticæ, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eûdem catalogum referri possunt. Ita omnes Ecclesiasticas constitutiones, quas pro sanctis & salutaribus recipimus, in duo capita referre licet: alteræ enim ad ritus & ceremonias, alteræ ad disciplinam & pacem respiciunt.

30 Sed quia hîc periculum est ne ab vna parte pseudoepiscopi prætextum inde caprent ad impias suas & tyrannicas leges excusandas, ab altera sint quidem nimis meticulosi, qui superioribus malis admoniti, nullum quamlibet sanctis legibus locum relinquunt: hîc testari operæpretium est, * eas demum humanas constitutiones me probare quæ & Dei autoritate fundatæ, & ex Scriptura desumptæ, adeo quæ prorsus diuinæ sint. Exemplum sit in geniculatione quæ fit dum solennes habentur præcationes. Quæritur siue humana traditio, quam repudiare vel negligere cuius liceat. Dico sic esse humanam vt simul sit diuina. Dei est quatenus pars est decori illius cuius cura & obseruatio nobis per Apostolum commendatur: hominum autem, quatenus specialiter designat quod in genere fuerat indicatum magis quam expositum. Ab hoc vno exemplo æstimare licet quid de toto hoc genere sit sentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iustitiæ summam, & omnes cultus numinis sui partes, & quicquid ad salutem necessarium erat, sacris suis oraculis tum fideliter complexus est, tum perspicuè enarrauit: in his solus Magister est audiendus. * Quia autem in externa disciplina & ceremoniis non voluit sigillatim præscribere quid sequi debeamus (quæ istud pendere à temporum conditione prouideret, neque iudicaret vnâ seculis omnibus formam conuenire) confugere hîc oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipi necessitas Ecclesiæ postulat. Postremò quia ideo nihil expressim tradidit quia nec ad salutem hæc necessaria sunt, & pro moribus vniuscuiusque gentis ac seculi varie accommodari debent ad Ecclesiæ ædificationem: prout Ecclesiæ vtilitas requirit, tam vtilitas mutare & abrogare quam nouas instituire conueniet. Fateor equidem, non temerè, nec subinde, nec leuibus de causis ad nouationem esse decurrendum. Sed quid noceat vel edificet, charitatis optimè iudicabit: quam si moderatitatem esse patiemur, salua erunt omnia.

31 Iam verò Christiani populi officium est, quæ secundum hunc canonem fuerint instituta, libera quidem conscientia, nullaque superstitione, pia tamen & facili ad obsequendum propensione seruare, non contemptum habere, non supra negligentia præterire: tantum abest vt per fastum & contumaciam violare apertè debeat. Qualis (inquit) in tanta obseruantia & cautione conscientię libertas esse poterit? Imò verò præclare constabit vbi reputabimus, non fixas esse & perpetuas sanctiones quibus adstricti simus, sed externa humanę infirmitatis rudimenta: quibus tamen non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia auxiliis ad fouendam inter nos charitatem mutuò sumus obnoxij. * Hoc in exemplis superius positis recognoscere licet. Quid? an in mulieris carbasso sita religio est, vt nudo capite egredi sit nefas? An sanctum de eius silentio decretum, quod violari sine summo scelere non possit? An aliquid in genu flexione, in humando cadauere mysterium, quod præteriri sine piaculo non possit? Minimè. Nam si tali festinatione opus sit mulieri in iuuando proximo quæ velare caput nõ sinat, nihil delinquit si aperto capite occurrat. Et est vbi loqui non minus opportunum illi sit quam alibi

1. Cor. 14. 34

*Verarum Ecclesiæ
Constitutionũ duo
genera.*

*Duo pericula vitã
da in Constitutioni-
bus Ecclesiæ obtru-
dendis, vel abro-
gandis.*

** Quæ sint sanctæ
Constitutiones Ec-
clesiasticæ, id quæ
prudenter expendendũ
dum.*

1. Cor. 14. 40

** Disciplinam &
ceremonias varie
accommodari posse
ad ædificationem:
pro moribus cuiusque
gentis & seculi.*

*Hic, & sic. 22, ostẽ-
ditur Christiani po-
puli officium esse,
sanctas Ecclesię Cõ-
stitutiones obserua-
re, quæ cauendi
in ea re sint erro-
res, & quomodo
interim, imper sua
conscientiis salua
maneat libertas.*

** Exemplum, in his
quæ pertinent ad
decorum.*

racere. Stantem quoque orate qui morbo impeditus curare genua nequit, nihil verat. Denique satius est maturè humare mortuum, quam vbi linteum deest, vbi non adsunt qui deducant, expectare dum inhumatus putrescat. Sed est nihilominus in istis rebus quod agendum aut cauendum mos regionis, instituta, ipsa denique humanitas & modestiæ regula dicet: vbi si imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admissum crimen est: sin contempu, improbanda est contumacia. * Similiter dies ipsi qui sint, & horæ, quæ locorum structura, qui quo die canantur Psalmi, nihil interest. Verùm & certos dies & statas esse horas conuenit, & locam recipiendis omnibus idoneum, si qua seruandæ pacis ratio habetur. Nam quantum rixarum semen futura sit earum rerum confusio, si prout cuique libitum sit, mutare liceat quæ ad communem statum pertinent? quando nunquam futurum est vt omnibus idem placeat, si res velut in medio posite, singulorum arbitrio relicta fuerint. Quod si quis obirepat & plus sapere hinc velit quam oportet, viderit ipse qua morositate seam ratione Domino approbet. Nobis tamen istud Pauli satisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Ecclesiæ Dei.

3. Cor. 31. 16

32. Porro summa diligentia incumbendam est nequis irrepat error, qui purum huic usum verifaciat vel obscuret. * Quod quidem obtinebitur si quæcunque erunt obseruationes manifestam utilitatem præferant, si paucissimæ admittantur: potissimum verò si accedat fidelis Pastoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit * vt sua cuique in his rebus omnibus libertas constet, & quædam nihilominus suæ quælibet libertati necessitatem vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ ἀπέριον, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in eorum rerum obseruatione nulla superstitione versemur ipsi, nec morosè nimium ipsam ab aliis requiramus, ne potiorum Dei cultum ceremoniarum multitudine æstimemus, ne Ecclesia Ecclesiam ob externæ disciplinæ varietatem contemnat. Postremò vt nullam hinc perpetuam legem nobis stituentes, totum obseruationum usum & finem ad Ecclesiæ ædificationem referamus, qua postulante, non modò mutari aliquid, sed quicquid antè in usu nobis obseruationum fuerit, inuerti nulla offensione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt titus quosdam non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conuenia, præsentis experimento est hæc ætas. Nam (quæ superiorum temporum cæcitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione tamq; pertinaci studio ant-hac in ceremoniis hæserunt Ecclesiæ, vt vix satis repurgari à prodigijs superstitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollantur, nec abs re olim fortè institutæ, & nulla per se impietate notabiles.

De Ecclesiæ iurisdictione, eiusque abusu, qualis cernitur in Papatu.

CAP. XI.

* Vide partitionem positam initio cap. 8. **R**ESTAT * tertia pars, & quidem in statu bene composito præcipua; Ecclesiasticæ potestatis, quam in iurisdictione positam esse diximus. Tota autem Ecclesiæ iurisdictione pertinet ad morum disciplinam, de qua mox tractandum erit. Quem idmodum enim nulla vrbs nullusve pagus sine magistratu & politia stare potest: sic Ecclesia Dei (quod ià docui, sed nunc iterum cogor repetere) sua quadam spiritali politia indiget: quæ tamen à ciuili prorsus distincta est, eamque adeò nihil impedit aut imminuit, vt potius multum iuuet ac promoueat. Ista igitur * iurisdictionis potestas nihil aliud erit in summa quam ordo comparatus ad sp.

Spiritalis politia distinguitur à Ciuili.

* Quod sit Potestas iurisdictionis Eccle

ad spiritualis policie conseruationem. In hunc finem fuerunt ab initio constituta in Ecclesiis iudicia quæ censurâ de moribus agerent, animadu-
uererent in vitia, & exercendo clauium officio præessent. Hunc ordinem designat Paulus in epistola ad Corinthios, quum gubernationes nomi-
nat. Itē ad Romanos, quum dicit, Qui præest, in sollicitudine præsit. Nō enim alloquitur magistratus (qui nulli tūc erant Christiani) sed eos qui ad spirituale Ecclesiæ regimen erant adiuncti Pastoribus. Ad Timotheū quoque duplices facit Presbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præsunt. Hoc posteriore genere non dubium est quin eos intelligat qui ad inspectionem morum & totum clauium vsum constituti erant. Nam potestas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Christus Ecclesiæ contulit, Matthæi decimo octauo capite: vbi iubet grauius publico nomine ad-
moneri eos qui priuatas monitiones contempserint: quæ si in sua contumacia pergant, à societate fidelium abdicandos docet. Porro monitiones istæ & correctiones sine causæ cognitione fieri nequeunt: proinde opus est & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem nisi velimus irritam facere clauium promissionem, & excommunicationem, solennes monitiones, & quicquid tale est de medio tollere, aliquam Ecclesiæ iurisdictionem demus necesse est. Obseruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ autoritate, sicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21, sed ius syndrii in posterum transferri ad Christi gregem. Ad illum vsque diem ludæis sua fuerat gubernandi ratio, quam in Ecclesia sua stabilit Christus quoad puram institutionem, atque id graui sanctione. Sic enim oportuit, quum Ecclesiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerariis & fastuosis hominibus sperni alioqui posset. Ac ne lectores impediatur, quæ Christi iisdem verbis res aliquantum inter se diuersas notat, hunc nodum soluere vtile erit. Duo igitur sunt loci qui de ligando & soluendo loquuntur. Alter est Matthæi decimo sexto, vbi Christus postquam se clauis regni cælorum Petro daturum promisit, continuo subiungit, Quodcunque ipse in terra ligauerit aut soluerit, ratum in cælo fore. Quibus verbis nihil aliud significat quàm aliis quæ habentur apud Iohannem, quum discipulos missurus ad prædicandum, postquam insufflauit in eos, Quorum, inquit, remisistis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retentæ erunt in cælo. Adferam interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: sed germinantem, fluentem, obuiam. Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum, & illa de ligando & soluendo Petro facta promissio, non aliò debent referri quàm ad verbi ministerium, quod dum Apostolis committebat Dominus, simul & hoc soluendi ligandique munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Evangelij, nisi quòd omnes serui peccati & mortis soluiamur ac liberamur per redemptionem quæ est in Christo Iesu? qui verò Christum liberatorem ac redemptorem non suscipiunt nec agnoscunt, eos æternis vinculis damnatos addictosque esse? Hanc legationem quum Apostolis suis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt suam esset: & à se profectam approbaret, hoc præclaro testimonio eam honorauit: idque in eximiam confirmationem tum Apostolorum ipsorum, tum eorum quoque officium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apostoli constantem ac solidam suæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modo in finitis laboribus, curis, molestiis, periculis obituri erant, sed suo demum sanguine obsignaturi. Ipsam, inquam, vt scirent non vanam esse nec inanem, sed potentie plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantisque discriminibus, Dei se negotium agere persuasum essent: vt toto mundo aduersante & repugnante, Deum pro se stare

** Hic et sic. 2 d. flin
guntur loc. Mat. 8.
qui ius Syndrii
tribuit Ecclesiæ, à
loc. Mat. 16, &
Ioh. 20, qui de ver-
bi ministerio, & ge-
nerali tantum doctri-
næ autoritate lo-
quuntur. Vtrique
autem prolixè &
verè explicatur.*

Iohann. 20. 23

Matt. 16. 19

** Euāgelij mini-
sterium Dominus Jan-
cious apud illud le-
gationem perferen-
de peccatorum re-
missionis.*

Q.

cognoscerent: vt Christum doctrinæ suæ authorem, aspectu in terra præsentem non habentes, ipsum esse in cælo intelligerent, ad firmandam eius quam sibi tradiderat doctrinæ veritatem. * Oportebat rursum & auditoribus certissimè testificatum esse, illam Euangelij doctrinam non Apostolorum esse sermonem, sed Dei ipsius: non vocem in terra natam, sed è cælo delapsam. Non enim in hominis potestate hæc esse possunt peccatorum remissio, promissio vitæ æternæ, salutis nuntium. Testificatus est ergo Christus nihil in Euangelij prædicatione Apostolorum esse præter ministerium: se esse qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remissionem quam annuntiarent, veram esse Dei promissionem: damnationem quam pronuntiaret, certum esse Dei iudicium. Hæc autem testificatio seculis omnibus data est, firmaque manet, quæ certiores omnes securósque reddat, Euangelij verbum, à quocumque tandem homine prædicetur, ipsissimam esse Dei sententiam, apud summum tribunal promulgatam, in libro vitæ scriptâ, in cælo ratam, firmam, ac fixam. Habemus potestatem clauium esse simpliciter in illis locis Euangelij prædicationem: nec tam potestatem esse quàm ministerium, si ad homines respicimus. Non enim hominibus hanc potestatem propriè Christus dedit, sed verbo suo, cuius homines ministros fecit.

Matt. 18. 17

2 Alter, quem de ligandi & soluendi potestate extare diximus, locus Matthæi 18, habetur: vbi ait Christus, Si frater aliquis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo: quæcunque solueritis, soluta erunt. Hic locus non omnino est priori similis, sed paulò in diuersam partem intelligendus est. Non autem sic diuersos facio vt non multam habeant in se affinitatem. Hoc primum vbiq; simile est & vtraque est generalis sententia, eadem semper ligandi soluendique potestas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promissio. Eo autem differunt, quòd prior locus peculiariter de prædicatione est qua verbi ministri funguntur: hic ad disciplinam excommunicationis pertinet, quæ Ecclesiæ permessa est. * Ligat autem Ecclesia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac desperationem coniciat, sed quia eius vitam ac mores damnat: ac, nisi resipuerit, iam eum suæ damnationis admonet. Soluit quem in communionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Christo Iesu. * Nequis ergo contumaciter Ecclesiæ iudicium contemnat, aut parui faciat se fidelium suffragiis damnatum: testatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud esse quàm sententiæ suæ promulgationem, ratumque haberi in cælis quòd illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruersos damnent: habent verbum, quo resipiscentes in gratiam recipiant. Errare autem non possunt, nec à Dei iudicio dissentire: quia non nisi ex Lege Dei iudicant, quæ non incerta est aut terrena opinio, sed sancta Dei voluntas & cæleste oraculum. Ex istis duobus locis, quos vt breuiter, ita & familiariter & verè enarrasse mihi videor, furiosi illi, nullo discrimine, prout sua verriigne feruntur, nunc confessionem, nunc excommunicationem, nunc iurisdictionem, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias statuere conantur. Priorem verò ad astruendum Romanæ sedis primatum allegant, ita norunt clauis suas quibus visum est aptare seris & ostiis: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuisse.

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuisse imaginantur: quum magistratus à religionis nostræ professione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non animaduertunt quantum sit discrimen & qualis dissimilitudo Ecclesiasticæ & ciuilibus potestatis. Neque enim ius gladij habet

* Eadem in re con-
suluit & auditori
bus, in perpetuum
etiam.

Affinitas loci Mat.
16. cum loco eiusdè
18.

* Quo sensu liga-
re dicatur Ecclesia
quæ excommunicat.

* Vide c. 12. sect. 4

Dissimilitudo Ec.

habet Ecclesia quo puniat vel coerceat, non imperium vt cogat, non carcerem, non pœnas alias quæ solent infligi à magistratu. Deinde non hoc agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: sed vt voluntaria castigatione pœnitentiam profiteatur. Est igitur longè diuersa ratio: quia nec quicquam sibi sumit Ecclesia quod sit proprium magistratus, neque hoc efficere potest magistratus quod ab Ecclesia peragitur. Exemplo fiet hoc facilius. Inebriatus est aliquis: in vrbe bene constituta, pœna erit carcer: scortatus est: aut similis, aut potius maior. Ita erit satisfactum & legibus, & magistratui, & externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ significationem, quin potius vt obmurmuret vel fremat. An illic cessabit Ecclesia? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat & Christo & sacræ institutioni iniuria. Et hoc postulat ratio, vt qui Ecclesiam offendit malo exemplo, solenni pœnitentiæ declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio quam adducunt illi qui contrà sentiunt, nimis est frigida. Mandabat, inquiunt, Christus has partes Ecclesiæ, quum non esset magistratus qui exequeretur. Sed accidit sæpenumero vt sit negligentior magistratus: imò nonnunquam fortè vt sit ipsemet castigandus: quod & Theodosio Cæsari contigit. Adhæc tantundè dici poterit de toto fere verbi ministerio. Nunc ergo secundùm eos desinant reprehendere Pastores manifesta flagitia: desinant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Christiani magistratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere.

* At quemadmodum magistratus, puniendo, & manu coercendo, purgare debet Ecclesiam offendiculis: ita verbi minister vicissim subleuare debet magistratum, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent esse operæ: vt altera sit adiumento alteri, non impedimento.

4 Et sanè si quis propius expendat Christi verba, faciliè perspiciet, statum & perpetuum Ecclesiæ ordinem, non temporarium illic describi. Neque enim consentaneum est, vt qui monitionibus nostris obtemperare noluerint, eos ad magistratum deferamus: quod tamen necesse foret si in vicem Ecclesiæ ille succederet. Quid istæ promissio, an vnus anni dicenda erit, vel paucorum, Amen amè dico vobis, quicquid ligaueritis in terra? Præterea Christus nihil hîc nouum instituit: sed consuetudinem in veteri gentis suæ Ecclesia semper obseruatam, sequutus est: quo significauit, non posse carere Ecclesiam spiritali iurisdictione, quæ ab initio fuit. Atque id omnium temporum consensu fuit confirmatum. Neque enim vbi cœperunt Imperatores & magistratus Christo nomen dare, protinus abrogata est spiritalis iurisdictione: sed ita dūtaxat ordinata nequid ciuili derogaret, aut cum ea confunderetur. Et meritò, non enim magistratus, si pius est, eximere se volet communi filiorum Dei subiectione, cuius non postrema pars est, Ecclesiæ ex verbo Dei iudicanti se subiiceret: tantum abest vt iudicium illud tollere debeat. Quid enim honorificentius (inquit Ambrosius) quàm vt Ecclesiæ filius dicatur Imperator?

Imperator enim bonus, intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. Quare illi qui vt magistratum ornent, Ecclesiam spoliant hæc potestate, nõ modò falsa interpretatione corrumpunt Christi sententiam, sed sanctos omnes Episcopos, qui tam multi à tempore Apostolorum extiterunt, non leuiter damnant, quòd honorem officiumque magistratus falso prætextu sibi vsurpauerint.

5 Sed hoc quoque ex aduerso operæpretium est videre, quis fuerit optimus verus vsus Ecclesiasticæ iurisdictionis, & quantus abusus obrepserit: vt sciamus quid abrogandum sit, & quid ex antiquitate restituendum, si volumus, euerso regno Antichristi, verum Christi regnum iterum erigere. Primum hic scopus est, vt scandalis obuiam eat: quòd si quid scandalum sit, aboleatur. In vsu duo sunt consideranda: Vt à iure gladij

* Ciuilis & Ecclesiastica potestas se vicissim subleuant. Vide sect. 1.

Ordinè iurisdictionis Ecclesiasticæ esse debere in Ecclesia.

Epist. 32. ad Valerianum.

De recto vsu spiritalis iurisdictionis in Ecclesia.

Scopus.

Duo consideranda.

profus separetur hæc spiritualis potestas: dein de ne vnus arbitrio, sed per legitimum confessum administratur. Vtrunque in puriore Ecclesia obseruatum fuit. * Neque enim vel multis, vel carceribus, vel aliis ciuilibus pœnis potestatem suam exercuerunt sancti Episcopi: sed solo Domini verbo, vt decebat, vsi sunt. Seuerissima enim Ecclesie vindicta, & quasi vltimum fulmen, est excommunicatio, quæ non nisi in necessitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum desydat, sed verbi Dei potentia contenta est. Deniq; veteris Ecclesie iurisdictio nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de spirituali Pastorum potestate. Data est, inquit, nobis potestas qua demoliamur mutationes, qua humiliemus omnem altitudinem quæ se extollit aduersus cognitionem Dei, qua subigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiam Christi, in promptu verò habemus vindictam aduersus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prædicatione doctrinæ Christianæ, ita doctrina sit ludibrio, secundum id ipsum quod docetur iudicari debent qui se profitentur fidei domesticos. Id porrò fieri nequit nisi vnà cum ministerio coniunctum sit ius vocandi eos qui priuatim monendi sunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ communione qui recipi sine tanti mysterij profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non esse nostrum extraneos iudicare, filios Ecclesie censuris subiicit quæ eorum vitia castigant, ac tunc viguisse iudicia inuit à quibus nemo fidelium esset immunis.

6 Eiusmodi verò potestas (vt proposuimus) non penes vnum erat, vt pro sua libidine quiduis ageret: sed penes confessum Seniorum, qui erat in Ecclesia: quod in vrbe est Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos suo tempore exerceretur, adiungere solet totum clerum Episcopo. Sed alibi quoque demonstrat, sic præfuisse clerum ipsum vt plebs interim à cognitione nō excluderetur: sic enim scribit, Ab initio Episcopatus mei statui sine cleri consilio, & plebis consensu, nihil agere. Verum hæc erat communis & vsitata ratio, vt per senatum * Presbyterorum Ecclesie iurisdictio exerceretur: quorum duo (vt dixi) erant genera. Alij enim ad docendum erant ordinati, alij morum censors duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc institutum à suo primordio: vt iam Ambrosij seculo soli clerici in iudicijs Ecclesiasticis essent cognitores. * Quod ipse conqueritur his verbis, Synagoga vetus, inquit, & postea Ecclesia Seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur: quod qua negligentia obsoleuerit nescio, nisi forte doctorum desidia, vel magis superbia: dum soli volunt aliquid videri. Videmus quantopere sanctus vir indignetur aliquid de meliore statu concidisse: quum tamen adhuc illis staret ordo saltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè vestigium referunt vetusti ædificij? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Ecclesie datum erat, sibi vni vindicauit Episcopus. Perinde enim est ac si Senatu expulso Consul imperium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est auctoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbum, quod vnus homo, transfata ad se communi potestate, & tyrannicæ libidini patefecit aditum, & Ecclesie quod suum erat eripuit, & confessam à Christi Spiritu ordinatum suppressit & abdicauit.

In 5. c. 1. ad Timot.
* Ambrosij conqueritur, quod soli Clerici cognitores essent in causis Ecclesiasticis.

Episcopus contra ius sibi vni vindicauit quod erat datum Ecclesie.

De Officialibus Episcoporum in Patru. Vnde et Cal. epist. de sacerdot. ijs etc.

7 Verum (vt aliud malum semper ex alio nascitur) Episcopi velut rem sua cura indignam fastidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales, qui locum illum sustinerent: nondum dico quale genus hominum, hoc tam v̄ adico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen spirituale iurisditionem adhuc vocant, vbi non nisi de rebus terrenis litigatur.

gatur. Ut nihil sit aliud mali, foris litigiosum qua fronte vocare audeat iudicium Ecclesie? At illic sunt monitiones, est excommunicatio. Scilicet *Monitiones, & excommunicatio in C& via officialium.* ita cum Deo ludatur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur: si cōparet, damnatur: damnatus nisi satisfaciat, monetur: à monitione secunda gradus fit ad excommunicationem: si nō comparet, monetur ut se si- stat iudicio, si moram facit, monetur, & mox excommunicatur. *Quæso, quid omnino simile vel cum instituto Christi, vel cum more prisco, vel cum ratione Ecclesiastica? At: fit etiam illic de vitiiis censura. Nempe scorrationes, lasciuas, ebrietates & eius generis flagitia non tantum tolerant, sed tacita quodammodo approbatione fouent, ac confirmant: neq; id in plebe modò, sed in ipsis quoque clericis. Ex multis paucos ad se vocant, vel ne videantur nimis socordes in conuiuendo, vel ut pecuniam emulgeant. Taceo pradas, rapinas, peculatus, sacrilegia, quæ inde colliguntur. Taceo quales ut plurimum deligantur ad hoc munus. * Hoc satis superq; est, quòd quum iurisdictionem suam spiritualem iactant Romanenses, ostendere promptum est instituta à Christo rationi nihil esse magis cōtrarium: cum prisca vero consuetudine nihilo plus habere similitudinis quàm tenebras cum luce.*

§ Tamen si non omnia diximus quæ huc adferri poterat, & ea quæ ipsa quæ diximus, paucis perstricta sunt: sic tamen debellatum esse confido ut nihil iam sit cur quispiam ambigat, spiritualem potestatem, qua Papa cum toto suo regno superbit, impiam esse contra Dei verbum ac iniustam in eius populum tyrannidem. Ac spiritualis quidem potestatis nomine tum audaciam complector in fabricandis nouis doctrinis, quibus miseram plebem à germana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipsam illaquearunt, tum pseudoecclesiasticam iurisdictionem, quam per suffraganeos & officiales exercent. Nam si Christo regnum inter nos permitimus, fieri non potest quin totum istud dominationis genus extemplo prosternatur ac corruat. * Ius autem gladii quod sibi quoque tribuunt, quia in conscientias non exercentur, tractare præsentis negotij non est. Qua tamen etiam in parte animaduertere operæ præteritum est, sui semper esse similes: nihil scilicet minus quàm quod haberi volunt, Ecclesie pastores. Nec peculiaria hominum vitia, sed commune totius ordinis scelus, adeoque ipsam ordinis pestem arguo: quando mutilus ille fore creditur, nisi opulentia & superbis titulis spectabilis fuerit. Si hæc de re Christi auctoritatem quarimus, non dubium quin verbi sui ministros à civili dominatione ac terreno imperio arcere voluerit, quum diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non sic. Significat enim non modò pastoris officium distinctum esse ab officio principis: sed res esse magis separatas quàm ut in vnum hominem coire queant. * Nam quòd Moses utrunque simul sustinuit, primum ratio id miraculo factum est: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Vbi autem certa forma à Domino præscribitur, civilis gubernatio ei relinquitur: sacerdotium iubetur fratri resignare: & merito, est enim supra naturam ut vnus homo vtriq; oneri sufficiat: idque fuit seculis omnibus diligenter in Ecclesia obseruatum. Nec quisquam extitit Episcoporum, quandiu durauit vera aliqua Ecclesie facies, qui de vsurpando iure gladii cogitaret: ut istud esset vulgare pro- uerbum Ambrosij ætate, Imperatores magis sacerdotium optasse quàm imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod postea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Ecclesias.

Censura de vitiiis apud eosdem.

** Quid sentiendum de iurisdictione spiritali dicta à Romanensibus.*

** Conclusio generalis eorum omnium quæ dicta fuere ab initio cap. 8. ad hunc usque locum.*

** Ius gladii perpetuam vsurpatum, & civilis dominatio attributa Romanæ sedi, et ei affectis.*

Matth. 20. 25, Luc. 22. 25

Ex. 18. 16

** Nec Moses exens plo, nec Episcoporum vere olim Ecclesie defendi posse eiusmodi vsurpatione.*

Refert hoc hom. de basilic. tradendis.

9 Posteaquam verò excogitata fuit ratio qua Episcopi titulum, honorem, opes sui muneris tenerent sine onere ac sollicitudine: ne otiosi pro-

Ex Episcoporum otio suum munus negli-

*gentium nata eius-
modi usurpatio.*

sus relinquerentur, ius illis gladij datum est, vel potius ipsi sibi vsurpa-
runt. Hanc impudentiam quo tandem prættextu defendent? An iudicio-
rum cognitionibus, ciuitatùmque & prouinciarum administrationibus
sefe inuoluere, & occupationes à se tam alienas latissimè amplecti, id E-
piscoporum erat? quibus tantum in suo munere operæ ac negotij est, vt
si illic toti assiduisque sint, nec vllis auocamentis distrahantur, vix tamè

**Dua excusatiões
desendentium ciui-
lem dominatum in
Episcopis. Prioris
resutatio.*

sufficere queant. *At verò, qua sunt peruicacia, iactate non dubitant, sic
pro dignitate florere gloriam regni Christi, nec se interim nimium ab-
strahi à vocationis suæ partibus. Quantum ad prius illud attinet, si hoc
decorum est sacri muneris ornamentum, eò fastigij cuectos esse vt sum-
mis quibusque monarchis sint formidabiles: est cur cum Christo expo-
stulent, à quo grauitè eo modo laesus est eorum honor. Quid enim con-
tumeliosius, eorum quidem opinione, dici poterat istis verbis? Reges

*Matt. 20. 25,
Luc. 22. 25*

Gentium & Principes dominantur illis: vos autem non sic. Nec tamen
duriorem legem seruis suis imponit quàm ipse primus sibi tulit ac rece-
pit. Quis me (inquit) iudicem constituit aut diuisorem inter vos? Vide-
mus iudicandi munus simpliciter à se reicere, quod non faceret si res es-
set suo muneri consentanea. In ordinem cui se Dominus subiecit, non

Luc. 12. 24

**Posterior eorūde
excusatio mendax
ostenditur.*

patientur serui se cogi? *Alterum vellem tam experimento probarent
quàm dicitate facile est. Atqui quum Apostolis visum non fuerit, dere-
lictò Dei sermone, ministrare mensis: ex eo quia doceri uolunt, conuin-
cuntur, non eiusdem esse & bonum Episcopum præstare & bonum Prin-
cipem. Nam si illi qui pro donorum quibus præditi erant amplitudine,
pluribus longè & grauioribus curis sufficere poterant quàm vlli post eos
nati homines, confessi sunt tamen se verbi & mensarum ministerio in-
cumbere simul non posse quin oneri succumberent: quomodo isti præ
Apostolis nihili homunciones possent eorum industriam centuplo su-
perare? Id quidem tentare impudentissimæ nimùmque audacis confi-
dentia fuit Sed tamen factum videmus: quo successu, palàm est: neque e-
nim aliter euenire poterat quàm vt deserta sua functione in aliena ca-
stra commigrant.

Act. 6. 2

*episcopi illi in au-
ditu ppe ad plebe-
mendo et dicitur.*

*Exterminibus initiis
captū vsurpari ab
Episcopi. ciuile lu
iudictione magnos
gressus paulatim
fecisse: idq; eorum
vel vaficie, vel mi-
nis, aut Principum
stulta facilitate.*

10 Nec dubium quin ex tenuibus initiis paulatim tantos progressus
fecerint. Neque enim primo passu hucusque poterant conscendere: sed
nunc vafritie & obliquis artibus sefe clanculum extulerunt, ita vt nemo
futurum prospiceret, donec factum esset: nunc per occasionem, terrore
& minis extorserunt à Principibus aliquod potentia suæ auctarium: nūc
quum viderent Principes ad largiendum non difficiles, stulta & incon-
siderata eorum facilitate sunt abusi. *Olim pij, siquid controuersia inci-
derat, vt litigandi necessitatem effugerent, Episcopo mandabant arbitriū:
quòd de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitriis sæpe implica-

**Vafriciei occasio.*

bantur veteres Episcopi, quod ipsis quidem summopere displicebat (quæ-
admodum alicubi testatur Augustinus:) sed ne partes ad contentiosum
iudicium profilirent, hanc molestiam inuiti obibant. Isti ex voluntariis
arbitriis, quæ protus à forensi strepitu abhorrebant, fecerunt ordinariam
iurisdictionem. Quum vrbes ac regiones aliquanto post tempore variis
difficultatibus premerentur, ad Episcoporum patrociniū se contule-
runt, vt ipsorum fide protegerentur: isti miro artificio ex patronis domi-

**Minax agendi ra-
tio Episcoporum.*

nos se fecerunt. *Quin violentis factionibus bonam partem occuparint
negari non potest. *Qui verò Episcopis iurisdictionem sponte contule-

**Inconsiderata prin-
cipum indulgentia.*

runt Principes, variis ad id studiis impulsu sunt. Verum vt aliquam pieta-
tis speciem habuerit ipsorum indulgentia, non optimè tamen hac præ-
postera sua largitate consuluerunt Ecclesiæ commodis, cuius antiquam
veramque disciplinam sic corruerunt: imò, vt verè dicam, penitus abo-

**Ceca cupiditas E-*

leuerunt. *Qui verò tali Principum bonitate abusi sunt in suum com-
modum

modum Episcopi, hoc vno specimine edito, satis superque testati sunt, se minimè esse Episcopos. Nam siquam scintillam habuissent Apostolici Spiritus, respondissent proculdubio ex ore Pauli, Arma militiæ nostræ, non carnalia, sed spiritualia sunt. Verùm cæca cupiditate rapti, & se & posteros & Ecclesiam perdidit.

11 Tandem Romanus Pontifex mediocribus satrapiis non cõtentus, regnis primùm, deinde imperio quoq; manum iniecit. Atque vt possessio nem mero latrocinio occupatam, qualicunq; colore retineat, nũc iure diuino se habere gloriatur, nunc Constantini donationem, nunc alium titulum præterdit Primũ cum Bernardo respõdeo, Esto vt alia quacũ que ratione hoc sibi vendicet, non tamen Apostolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: sed dedit successoribus quod habebat, sollicitudinem Ecclesiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magister, se non esse constitutum inter duos iudicem, nõ debet seruo ac discipulo indignum videri si nõ iudicet vniversos. Loquitur autem Bernardus de iudiciis ciuilibus: subiungit enim, Ergo in criminibus, non in possessionibus potestas vestra: quoniã propter illa, non propter has accepistis claves regni cœlorum. Quã nã tibi videtur maior dignitas, dimittendi peccata, an præda diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es superior: (Eugenium Papam alloquitur) ad quid? Nõ enim ad dominandum, opinor. Nos igitur, vt multum sentiamus de nobis, meminerimus impositum ministeriũ, non dominium datum. Disce sacculo tibi opus esse, non sceptro, vt opus facias Prophetæ. Item, Planũ est, Apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vsurpare aude aut dominans Apostolatũ, aut Apostolicus dominatus. Et cõtinuò pòst, Forma Apostolica hæc est. dominatio interdicitur: indicitur ministratio. Hæc quam ab homine sic dicta sint vt ipsam veritatem loqui omnibus palàm sit, imò quum sine vllis verbis res ipsa pateat: nihil tamen puduit Romanum Pontificem in Concilio Arelateni decernere, supremum ius vtriusque gladij sibi competere iure diuino.

12 Quantum ad Constantini donationem pertinet, qui mediocriter in illorum temporum historiis versati sunt, non opus habent doceri quàm sit hoc non modò fabulosum, sed etiam ridiculum. Sed vt omittamus historias, vnus Gregorius huius rei & idoneus & locupletissimus est testis. Nam quoties de Imperatore loquitur, serenissimum dominum vocat: & se indignum eius seruum. Item alibi, Sacerdotibus autem non ex terrena potestate Dominus noster citius indignetur: sed excellenti consideratione, propter eum cuius serui sunt, eis ita dominetur vt etiam debitam reuerentiam impendat. Videmus vt in subiectione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim alterius cuiuspiam, sed suam illic causam agit. Alibi, In omnipotenti Deo cõfido quòd longam pijs dominis vitam tribuet, & nos sub manu vestra secundum suam misericordiam disponet. Neque hæc ideo adduxi quòd mihi propositum sit hanc de Constantini donatione quæstionem penitus excutere: sed tantum vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiantur Romanenses, quum terrenum imperium suo Pontifici asserere conantur. Quò foedior Augustini Steuchi impudentia fuit, qui in causa tam deplorata operam suam & linguam Romano Pontifici venditare ausus est. Valla quod homini docto & acris ingenij difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Neque tamen (vt homo parum in rebus Ecclesiasticis exercitatus) omnia dixerat quæ ad rem factura erant. Irumpit Steuchus, ac putidas nãtias spargit ad claram lucem obruendam. Et certè nõ minùs frigidè Domini sui causam agit quàm si faceret quispiam idem

*Pontif Rom. rapa
citas, regna, deinde
Imperũ etiã vsur
pãtis, quo indignũ
esse eo qui se Apo
stolorum successorẽ
iactat, ostẽditur ex
grauissimis repre
hẽsionibus Bernar
di.*

Lib. de consider. 25

Luc. 12. 14

Lib. De consider. 2

*Fabulosum esse, &
ridiculum totum il
lud de Constantini
donatione, qua la
trocinium suum te
gere conatur Roma
nus Pontifex.*

Epist. 5. lib. 2

Epist. 20. lib. 3

Epist. 51. lib. 2

Epist. 31. lib. 4

Epist. 34. lib. 4

*Augustini Steuchi
impudentia.*

*Valla contra dona
tionem Cõstantini.*

se agere simulans, Valle suffragaretur: sed digna est causa scilicet cui tales patronos mercede redimat Papa: æquè autem digni conductitij rabulæ quos spes lucri frustretur, sicuti Eugubino contigit.

Annis abhinc nō 13 Caterùm si quis tempus requirat ex quo commentitium hoc im-
dum quingētis ma- perium cœpit emergere, nondum elapsi sunt anni quingenti quū in sub-
nebant adhuc Ro- iectione Principum adhuc manebant Pontifices, nec Pontifex sine Im-
mani Pontifices, in- peratoris autoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occasionem præ-
subiectione Princi- buit Gregorio septimo Imperator Henricus, eius nominis quartus, ho-
pum. mo leuis & temerarius, nullius consilij, magnæ audaciæ, & vitæ dissolu-
tæ. Nam quum Episcopatus totius Germaniæ haberet in aula sua partim

Qua occasione, & rat, plausibilem prætextum arripuit quo se vindicaret. Quia autem vide-
quàm turpiter ex- batur bonam & piam causam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et
cusserint Rom Pon- erat alioqui Henricus, propter insolentiorum administrandi rationem,
tifices Imperatoris plerisque Principum exosus. Tandem Hildebrandus, qui se Gregorium
potestatem. septimum vocabat, vt erat homo impudens & nequam, animi sui mali-
tiam prodidit: quæ causa fuit vt à multis qui cum eo conspirauerant, de-
stitueretur. Hoc tamen profecit vt impune liceret successoribus non mo-
dò iugum excutere, sed imperatores quoque obnoxios sibi facere. Huc
accessit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henrico similiores quàm
Iulio Cæsari: quos subigere nō fuit difficile. quum domi rerum omnium
securi & ignaui desiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupidita-
tem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta
sit egregia illa donatio Constantini qua imperium Occidentale Papa tra-
ditum sibi fingit.

Pontif. Rom. artes 14 Interea temporis non cessarunt Pontifices, nunc fraude, nunc
varie, & nefaria perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: vt urbem quoque i-
in occupandis re- psam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in po-
gnis, &c. à iactata testatem suam redegerunt: donec in eam potentiam venerunt quam ho-
Constantini donatio die obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda Christianum orbem
ne. Urbis libertas ita ducentis annis (cœperant enim antequam sibi raperent vrbis domi-
oppressa ab annis natum) turbarunt vt propemodum perdiderint. Olim quum sub Gre-
130 Christianus or- gtorio bonorum Ecclesiasticorum custodes manum iniicerent prædiis
bis turbatus in per- quæ censabant Ecclesiæ esse, ac fiscali more titulos imprimerent in si-
annos 200. quæ do- gnium vendicationis, Gregorius coacto Episcoporum concilio, grauitè
minandi cupiditas in morem illum profanum inuectus, rogauit annon pro anathemate ha-
reprehenditur auto- berent clericum qui sua sponte inscriptione tituli possessionem aliquam
ritate sui Gregorij. occupare tentaret: similiter Episcopum, qui id vel fieri præciperet, vel
Habetur lib. 4. Re- suo iniussu factum non plecteret. Omnes pronuntiaunt, Anathema. Si
gist. cap. 38 tituli inscriptione fundum vendicare, facinus est anathemate dignum
in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pontifices
quàm prælia, sanguinis effusionem, exercituum interitus, vrbium dire-
ptiones, aliarum excidia, gentium clades, vastationes regnorum, tatum-
modo vt alienis dominiis manum iniiciant: quæ talibus exemplis pun-
niendis sufficere possunt anathemata? Certè nihil eos minus querere
quàm Christi gloriam minimè obscurum est. Nam si in vniuersum quic-
quid habent secularis potestatis sponte resignent, nullum gloriæ Dei,
nullum sanæ doctrinæ, nullum Ecclesiasticæ salutis periculum veritur:
sed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipientes feruntur: quia nihil sal-
uum esse putant nisi cum austeritate (vt Propheta ait) & cum potentia
imperent.

Ezech. 34. 4

De immunitate quæ 15 Iurisdictioni annexa est immunitas quam sibi sumunt Clerici Ro-
sibi sumunt cleri- manenses. Rem enim indignam esse putant si in causis personalibus co-
ci Romanenses, de- ram civili iudice respondeant: atque in eo positam esse arbitrantur Ec-
clesiæ

clesiæ tuam libertatem tuam dignitatem, si communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres Episcopi, qui aliàs in asserendo Ecclesiæ iure rigidissimi erant, nihil lædi se ac suum ordinem iudicarunt si turbarentur. Pij quoque Imperatores, nullo reclamante, ad sua tribunalia, quoties opus erat, Clericos semper vocarunt. Sic enim loquitur Constantinus in Epistola ad Nicomedenses, Siquis Episcoporum inconfultè tumultuatus sit, ministri Dei, hoc est, mea executione, illius audacia cecidit. Et Valentinianus, Boni Episcopi potentiæ Imperatoris non obloquuntur: sed syncerè & Dei magni Regis mandata custodiunt, & nostris legibus parent. Hoc sine vlla cõtrouersia tunc erat omnibus persuasum. * Ecclesiasticæ quidè causæ ad Episcopale iudicium referebantur, quemadmodum si quis Clericus nihil in leges deliquisset. Canonibus tãtùm reus agebatur: non citabatur ad cõmune tribunal: sed Episcopum habebat in ea causa iudicem. Similiter si fidei quæstio agitabatur, aut quæ ad Ecclesiam propriè pertineret, cognitio deferrebat Ecclesiæ. Sic intelligè tum est quod scribit Ambrosius ad Valentinianum: Augustæ memoriæ pater tuus non modo sermone respondit, sed legibus quoque sanxit, in causa fidei eum iudicare debere qui nec munere sit impar, nec iure dissimilis. Item, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis est qui abnuat, in causa fidei, in causa (inquam) fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare? Itè: Venissimè, Imperator, ad consistorium tuum, si me vel Episcopi, vel populus ire passus foret: dicentes, causam fidei in Ecclesia corã populo debere tractari. Concedit quidem spiritali causam, hoc est, religionis, ad ciuile forum non esse trahendam vbi profanæ cõtrouersie agitantur. Meritò in hac re eius constantiam laudant omnes. Et tamen in bona causa eò vsque progreditur, vt si ad vim & manum ventum fuerit, cessurum se dicat. volens, inquit, locum mihi commissum non deseram: coactus, repugnare non noui, arma enim nostra preces sunt & lachrymæ. Obseruemus singularem sancti hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciaque cõiunctam. Iustina Imperatoris mater, quia in partibus Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab Ecclesiæ gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat si in palatium ad causam dicendam vocatus venisset. Negat igitur Imperatorem idoneum esse coguiter tantæ cõtrouersie. Id quod & illius temporis necessitas postulabat, & ipsa etiam perpetua rei natura. Moriendum enim sibi potius iudicabat quàm vt tale exemplum ad posteros, se consentiente, transmitteretur: & tamen si vis afferatur, de resistendo non cogitat. Negat enim id episcopale esse, fidè & Ecclesiæ ius armis tueri. * Ceterùm in aliis causis quiduis se facere paratum ostendit quod iusserit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Ecclesiæ tributum soluunt. Si agros petit, potestatem habet vendicandi: nemo nostrum interuenit. In eum modum loquitur & Gregorius, Serenissimi, inquit, domini animum non ignoro, quod se in causis Sacerdotalibus miscere non solet: ne nostris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à sacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: sed certas causas esse dicit quas Ecclesiastico iudicio relinquere debeat.

16 Atque ad eò hac ipsa exceptione nihil aliud quæsiuerunt sancti viri, quàm ne Principes minus religiosi & annica violentia & libidine Ecclesiam in suo munere peragendo impediret. Neque enim improbabat si quando suam auctoritatem interponerent Principes in rebus Ecclesiasticis, modò conferuando Ecclesiæ ordini, non turbando, disciplinæ que stabiliendæ, non dissoluendæ, hoc fieret. Nam quum Ecclesia cogendi non habeat potestatem, neque expectere debeat (de ciuili coërci-

teris Ecclesiæ Episcopis incognita, p̄ijq̄ Imperatoribus iussitata. Hic & in fine sect.

Refertur li. 1. Theodoriti, cap. 20 lib. 2. Theod. cap. 8.

* Ecclesiasticæ causæ, n̄pe de quæstionibus fidei, & similibus, erant Ecclesiæ & Episcopalis cognitionis.

Epist. 32.

➔ *Causa fidei in Ecclesia coram populo debere tractari.*

Homi. de basilic. tradendis.

* Episcopi & cor quibus madata est spiritalis gubernatio Ecclesiæ, nō debere arripere ius Ecclesiæ, aliusq̄ principes vim facientes, sed loco cedere.

* Contra immunitatē Cleri Romanī

lib. 3. epist. 20.

Et sic. ciff. olim, & hodie posse principes suos auctoritatem suā interponere in reb⁹ Ecclesiasticis, sed conferuando Ecclesiæ ordini, non turbando.

Lib. 1. epist. 43. tione loquor) piorum Regum ac Principum partes sunt, legibus, edictis,
 Lib. 4. epist. 32, & iudiciis religionem sustinere. Hac ratione, quum Mauricius Imperator
 34. Episcopis quibusdam mandasset vt vicinos, collegas à Barbaris expul-
 Lib. epist. 39. fos susciperent: eam iussionem confirmat Gregorius, hortaturque ipsos
 vt pareant. Ipse verò ab eodem admonitus vt cum Iohanne Episcopo
 Constantinopolitano rediret in gratiam, rationem quidem reddit cur
 non debeat culpari: non tamen fori secularis immunitatem iactat, quin
 potius se obsequentem fore promittit, quoad licebit per cōscientiam: &
 simul hoc dicit fecisse Mauricium quod religiosum Principem deceret,
 quum talia Sacerdotibus præceperat.

De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & ex-
 communicatione

CAP. XII.

Vnde maximè pen-
 deat Ecclesiæ disci-
 plina
 Disciplina duplex,
 vt duo præcipui or-
 dines in Ecclesiâ.
 Disciplinam re esse
 necessariam in Ec-
 clesiâ.

DISCIPLINA Ecclesiæ, cuius tractationem in hunc vsque locum
 distulimus, paucis expedienda est: vt aliquando ad reliqua transe-
 mus. Ea autem maxima ex parte à potestate clauium & spirituali
 iurisdictione pendet. Quod vt facilius intelligatur, diuidamus Ecclesiâ
 in duos ordines præcipuos: clericum scilicet & plebem. Clericos appello
 vsitato nomine qui publico ministerio in Ecclesiâ funguntur. Loquemur
 primùm de communi disciplina, cui subesse omnes debent: deinde ve-
 niemus ad clericum, qui præter illam communem, suam propriam habet.
 Sed quia nonnulli, in odium disciplinæ, ab ipso quoque nomine abhor-
 rent, hi sic habeant: si nulla societas, imò nulla domus quæ vel modicam
 familiam habeat, contineri in recto statu sine disciplina potest: à esse mul-
 tùm magis necessariam in Ecclesiâ, cuius statum quàm ordiuatissimùm esse decet.
 Proinde quæ admodum sanctificata Christi doctrina anima est Ecclesiæ, ita
 illic disciplina pro neruis est, quæ fit vt membra corporis, suo quodque
 loco inter se cohæreant. Quamobrè quicumque vel sublatam disciplinam
 cupiunt, vel eius impediunt restitutionem, siue hoc faciant data opera, siue
 per incogitantiam, Ecclesiæ certè extremam dissipationem querunt. Quid
 enim futurum est si unicuique liceat quod libuerit? Atqui id fiet, nisi ad
 doctrinæ prædicationem accederent priuatæ monitiones, correctiones
 & alia eiusmodi adminicula quæ doctrinam sustinent & quosam esse
 non sinunt. Disciplina igitur veluti frænnum est quo retineantur & do-
 mentur qui aduersus Christi doctrinam ferociunt: vel tãquam stimulus
 quo excitentur patrum voluntarij: interdum etiam velut paterna ferula,
 qua clementer & pro Spiritus Christi mansuetudine castigetur qui gra-
 uius lapsi sunt. Quum ergo iam imminere cernamus initia quædam horten-
 dæ in Ecclesiâ vastitatis, ex eo quòd nulla est cura nec ratio continendi
 populi, ipsa necessitas clamat remedio opus esse. Porrò hoc vnicum est
 remedium quòd & Christus præcipit, & semper vsitatum inter pios fuit.

De monitionibus
 priuatis, quod est
 primum Ecclesiæ
 sticæ discipline fun-
 damentum.

2 Primum disciplinæ fundamentum est, vt priuatæ monitiones lo-
 cum habeant: hoc est, si quis officium sponte non faciat, aut insolenter
 se gerat, aut minus honestè viuat, aut aliquid admiserit reprehensione
 dignum, vt patiat se moneri: atque vt quisque fratrem suum, dum res
 postulabit, monere studeat. Præsertim verò in hoc aduigilent Pasto-
 res ac Presbyteri, quorum partes sunt non modò concionari ad popu-
 lum, sed per singulas domos monere & exhortari, sicubi vniuersali do-
 ctrina non satis profecerint, quemadmodum docet Paulus, quum refert
 se docuisse priuatim & per domos: & se mundum à sanguine omnium
 attestatur, quia non cessauerit cū lachrymis nocte & die monere vnum-
 quemque. Tunc enim vim ac authoritatē obtinet doctrina vbi minister
 non tãtùm omnibus simul exponit quid Christo debeant, sed ius & ra-
 tionem

Act. 20. 20,
 & 26.

tionem habet idipsum exigendi ab iis quos vel parum doctrinæ obsequētes, vel seigniores animaduertit. Siquis eiusmodi monitiones vel peruicaciter respuat, vel pergendo in suis vitiis cōtemnere se ostendat: vbi secundo testibus adhibitis monitus fuerit ad Ecclesiæ iudicium, qui est se- *Matt. 18. 15. & 17.*
niorum confessus, vocari Christus præcipit: illic grauius admoneri, quasi publica autoritate, vt si reuereatur Ecclesiam, subiiciat se & pareat. Si ne sic quidem frāgatur, sed in sua nequitia perseveret, tum iubet tanquā Ecclesiæ contemptorem, à societate fidelium abdicari.

3 Verùm quia de occultis modò vitiis illic loquitur, ponenda est ista *Hic & sect. 4. 6. a.*
diuisio: peccata esse alia priuata, alia publica vel palā manifesta: de prio- *gitur de disciplina*
ribus dicit Christus vniciuique priuato, Argue inter te & ipsum solum. *Ecclesiæ exerenda*
De manifestis dicit Paulus Timotheo, Coram omnibus argue: vt reliqui *pro ratione peccato*
timorem habeant. Nam prædixerat Christus, Si frater tuus in te pecca- *rū, quā alia sint pri-*
uerit. Quam particulam aliter (nisi contentiosus esse velis) accipere non *uata, alia publica:*
potes, quā sub tua conscientia: ita vt non sint plures conscij. Quod *item alia delicta,*
autem Timotheo præcipit Apostolus de arguendis palām iis qui palām *alia scelera.*
peccant, ipse in Petro sequutus est. nam quum ille ad publicum vsque *Matt 18. 15.*
offendiculum peccaret, non monuit seorsum, sed in cōspēctum Ecclesiæ *1. Tim. 5. 20.*
produxit. Erit igitur hæc legitima agendi series, si in occultis corrigendis *Galat. 2. 14.*
progrediamur secundum illos gradus à Christo positos: in manifestis
statim procedamus ad solēnem Ecclesiæ correptionem, si quidem offen-
diculum sit publicum.

4 Sit altera quoque distinctio: Ex peccatis alia esse delicta, alia sce-
ra & flagitia. His posterioribus corrigendis non tantum adhibēda est *1. Co. 5. 4.*
admonitio vel obiurgatio, sed seuerius remedium: quemadmodum de-
monstrat Paulus qui Corinthium incestum non modò verbis castigat,
sed excommunicauone punit, simulatque de scelere factus est certior.
Nunc ergo melius incipimus cernere quomodo * spiritualis Ecclesiæ iu-
risdictio, quæ ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimum sit & ** Elogia spiritualis*
sanitatis subsidium, & fundamentum ordinis, & vinculum vnitatis. *Ec-*
clesiæ.
Ergo dum * Ecclesia manifestos adulteros, scortatores, fures, prædones, ** De Ecclesiæ excō-*
seditiosos, periuros, falsos testes, & eius generis reliquos, item contuma- *municatione, cuiusq;*
ces (qui de leuioribus etiam vitiis ritè admoniti, Deum & eius iudicium *authoritate.*
ludibrio habent) è consortio suo exterminat: nihil sibi præter rationem ** Vide c. 11. sect. 2.*
vsurpat: sed iurisdictione sibi à Domino delata fungitur. * Potrò ne-
quis tale Ecclesiæ iudicium spernat, aut parua æstimet se fidelium suffra-
giis damnatum, testatus est Dominus, istud ipsum nihil aliud esse quàm
sententiæ suæ promulgationem, ratumque haberi in cœlis quod illi in
terra egerint. Habent enim verbum Domini quo peruersos damnent: ha-
bent verbum quo resipiscentes in gratiam recipiant. Sine hoc, inquam, *Mat. 16. 19. et 18. 18*
disciplinæ vinculo qui diu stare posse Ecclesias confidunt, opinione fal- *Iohan. 20. 23.*
lūtur: nisi fortè carere impune possimus eo adminiculo, quod Dominus *Tres fines discipli-*
fore nobis necessariū prouidit. Et sanè, quanta sit eius necessitas, ex mul- *ne vide & sect. 8.*
tiplici vsu melius perspicietur. *Primus.*

5 Sunt autem tres fines quos spectat Ecclesia in eiusmodi correctio-
nibus & excommunicatione. Primus est, ne cum Dei contumelia inter
Christianos nominentur qui turpē ac flagitiosam vitam agunt, ac si san- *Coloss. 1. 24.*
cta eius Ecclesia foret improborum & sceleratorum hominum cōiura-
tio. Nam quum ipsa Christi sit corpus eiusmodi fœtidis & putridis mem-
bris inquinari non potest quin aliqua ignominia in caput recidat. Ne-
quid ergo tale extet in Ecclesia vnde probrum sacrosancto eius nomini
inuratur, abigendi sunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Chri- *Cœna Domini non*
stianum nomen infamia redundaret. Atque hinc quoque habenda est *profananda.*
Cœnæ Dominicæ ratio, ne promiscua exhibitione profanetur. Verissi-

num est enim, cui commissa est dispensatio, si sciens ac volens indignū admiserit quem repellere iure poterat, perinde reum esse sacrilegij acū corpus Domini canibus prostitueret. Quamobrem Chrysoſtomus graui ter inuehitur in Sacerdotes, qui dum maguorum potentiam formidant

Homi. in Mat. 3. neminem audent arcere. Sanguis, inquit, ē manibus ueſtris requiretur.

Ezech. 3. 18. et 33. 10 Si hominem timetis, ille vos deridebit. ſin Deum, critis hominibus quoque ipſis venerabiles. Non faſces horreamus, non purpura, non diadema. maior hīc eſt nobis poteſtas. Ego certē corpus meum potiūſ tradam in mortem, & ſanguinem meum fundi patiar, quā pollutionis iſtius ſiam particeps Ergo, ne ſacratiffimum hoc myſterium afficiatur ignominia, in eo diſpenſando magnopere delectus requiritur: qui tamen haberi nequit niſi per Eccleſiæ iuriſdictionem. Alter ſinis eſt, ne aſſidua maiorum conſuetudine, vt fieri ſolet, boni corrumpantur. Nam (quæ noſtra eſt ad deuiandum procliuitas) nihil faciliūſ eſt, quā vt malis exēplis à recto vitæ curſu abducamur. Hunc uſum notaui Apoſtolus, quū

Secundus ſinis diſci-
ſciplina.
1. Cor. 5. 6. & 11. inceſtum à conſortio ſuo amandare Corinthiis præciperet. Modicum, inquit, fermentum totam maſſam corrumpit. Ac tantum hīc periculum proſpiciebat vt vel ab omni ſodalitate interdiceret. Siquis, ait, frater inter vos nominatur vel ſcortator, vel auarus, vel idolorum cultor, vel ebriofus, vel maledicus, cum huiuſmodi nec cibum ſumere permitto. Tertius, vt eos ipſos pudore conſuſos ſuæ turpitudinis pœnitere incipiat. Ita cōducit & illis ſuam nequitiam caſtigari, quōd expergeſcant ſenſu ferulę qui indulgentia obſtinatiores futuri erant. Id ſignificat Apoſtolus quum in hunc modum loquitur, Siquis non obedit doctrinæ noſtræ, hunc note: & ne commiſceamini cum illo, vt pudore ſuffundatur. Item alibi, quum ſe tradidiſſe ſcribit Corinthium Satanæ, vt Spiritus ſaluus fieret in die Domini. hoc eſt (vt ego quidem interpretor) cōceſſiſſe in damnationem temporaneam, vt æternum ſaluus fieret. Ideo autem Satanæ tradere dicit, quia extra Eccleſiam Diabolus eſt, quemadmodum in Eccleſia Chriſtus Nam quod quidam ad certam carnis vexationem referunt, mihi videtur incertiſſimum.

Tertius ſinis diſci-
plina.
2. The. 3. 14.
1. Cor. 5. 5.
Auguſt de verbor.
Apoſt Serm.

Vide ſecti 3. & 4. 6 His ſinibus propoſitis, ſuper eſt videre qualiter hanc partem diſciplinæ, quæ in iuriſdictione poſita eſt, Eccleſia exequatur. Principiō retineamus illam partitionem ſuperiūſ poſitam, peccatorum alia eſſe publi ca, alia priuata vel occultiora. Publica ſunt quæ non vnum, vel alterū modō reſtem habent: ſed palām, & cum totius Eccleſiæ offenſione deſignantur. Occulta uoco, nō quæ homines proſuſ latent, qualia ſunt hypocrita tum (nam illa ſub Eccleſiæ iudicium non cadunt) ſed medi j generis, quæ ſcilicet teſtibus non carent: neque tamen ſunt publica. Prior ſpēcies non requirit gradus illos quos Chriſtus enumerat. ſed Eccleſia, ubi tale quid emergit, facere officium ſuum debet in uocando peccatore, & corrigendo pro modo delicti. in ſecundo genere non uenitur ad Eccleſiā donec acceſſerit contumacia, ſecundum illam Chriſti regulam. Vbi ad cognitionem uentum eſt, tunc obſeruanda eſt altera diuiſio inter ſcele ra & delicta. Neque enim in leuioribus peccatis adhibenda eſt tanta ſeueritas, ſed ſufficit uerborum caſtigatio: eaque lenis & paterna, quæ non exaſperet peccatorem nec confundat, ſed reducat ad ſeipſum: vt magis gaudeat ſe correctum, quā triftetur. Flagitia autem acriore remedio caſtigari conuenit. neque enim ſatis eſt ſi iſ qui edito mali exempli facinore, graui ter eccleſiam læſit, uerbis tātūm caſtigeretur: ſed priuati ad tēpūſ Cœnæ communionem debet, donec reſipiſcentiæ ſuæ fidem fecerit. Neque enim Paulus in Corinthium uerborum modō obiurgatione uitur, ſed ab Eccleſia eliminat, reprehenditque Corinthios quōd tandiu eum tulif

1. Cor. 5. 5.
in uetere meliore ſent. Hanc rationem tenuit uetus ac melior Eccleſia, quum uigeret legi tima

timam gubernatio. Siquis enim flagitiū aliquod perpetrauerat, unde exortum esset offendiculum, primum à sacrae Coenae præparatione abstinere, *Ecclesia obseruatā* deinde & coram Deo sese humiliare, & corā Ecclesia pœnitentiam testa *rectā administratio* ri iubebatur. Erant autem solennes ritus qui iniungi lapsis solebant, vt *nem iurisdictionis* essent pœnitentiæ indicia. Vbi sic defunctus erat vt satisfactum Ecclesiae *Ecclesiasticæ.* foret, tum per manuum impositionem recipiebatur in gratiam. quæ receptio sæpius à *Cypriano pax* vocatur, qui etiam eiusmodi ritum breuiter describit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri *Epist. 2. lib. 1.* ius communionis accipiunt. Quamquam sic præerat reconciliationi *Epist. 14 li. 3. & e.* Episcopus cum suo clero, vt simul plebis consensum requireret: quemad *iusdem lib.* modum alibi tradit. *Epist. 26.*

7 Hæc disciplina adeo nemo eximebatur, vt Princeps quoque vnà cum plebeis se ad eam ferendam subiicerent. Et merito: quū Christi esse constaret, cui omnia Regum scepra & diademata submitti æquum est. *Disciplinæ Ecclesiæ* Sic Theodosius quum ab Ambrosio ob eadem Theſſalonicæ perpetrata *hæc subiiciebantur olim oēs: princi* iure communionis priuatus esset, strauit omne quò circumdatus erat in *pes et ipsi utilissimi* signe regium: defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod aliorum *mè.* fraude obrèpserat: gemitu & lachrymis orauit veniam, Neque enim de- *Amb lib. 1 epist. 3.* decori id sibi esse debent iudicare magni Reges, si coram Christo Rege *in oratione habita* Regū suppliciter se prosternant, nec illis displicere debet quòd per Eccle- *in funere Theodos.* siam iudicentur. Nam quum in aula sua nihil ferè audiant præter meras *insunere* assentationes, plusquam necessarium illis est per os Sacerdotum à Do- *Domino* mino corripi. Quin potius optare debent ne sibi sacerdotes parcāt, quò *parcat Dominus.* parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercenda isthæc iurisdic- *titio* tio sit: quia alibi dictum * est Hoc tantum addo, illam esse legitimam *in excommunicando* in excommunicando homine progressionem, quam demonstrat Paulus, * si non soli Seniores seorsum id faciant, sed conscia & approbata Ec- *c. 11 sect. 5. 6.* clesia: in eum scilicet modum * vt plebis multitudo non regat actionem, ** vide c. 11 sect. 6.* sed obseruet vt testis & custos, nequid per libidinem à paucis geratur. *& hic in si. sect. 6.* Tota verò actionis series, præter nominis Dei inuocationem, eam graui- *Sacra actionis ma* *iestas.* tatem habere debet quæ Christi præsentiam præ se ferat: vt dubium non sit quin ipse suo iudicio præsideat.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem seueritatem decere Ecclesiam quæ cum spiritu mansuetudinis coniuncta sit. Semper enim diligenter cauendum est, quemadmodum præcipit Paulus, ne absorbeat a tristitia is in quem animaduertitur. sic enim ex remedio fieret exitium. Verum ex fine melius sumi poterit moderationis regula. nam quum hoc in excommunicatione queratur vt ad pœnitentiā perducatur peccator, & mala exempla tollantur è medio, ne vel male audiat Christi nomen: vel ad imitationem alij prouocentur: hæc si intuebimur, licebit facile iudicare quousq; progredi & vbi desinere debeat seueritas. Ergo vbi pœnitentiæ suæ testimonium Ecclesiae dat peccator, & hoc testimonio scandalū, quantum in se est, obliterat: nequaquam ultra vrgendus est. *In excommunicatione* *seueritate modera-* *tā esse debere.* Quod si vigeat, modum iam excedit rigor. Quæ in parte excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, quæ & prorsus à Domini *2. Cor. : 17.* ** vide sect. 5.* præscripto dissidebat, & erat mirum in modum periculosa. Nam quum peccatori pœnitentiā solennem & priuationem à sacra communione nunc in septem, nunc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totam *Notatur immodica* *hic veterum auste-* *ritas.* vitam indicentur: quid inde sequi potuit nisi vel magna hypocrisis, vel maxima desperatio? Similiter quòd nemo qui iterum lapsus esset ad secundam pœnitentiā admitteretur, sed vsque ad finem vitæ eiceretur ab Ecclesia, id nec vtile erat, nec rationi consentaneum. Quicumque igitur sano iudicio rem estimabit, desiderabit hic eorū prudentiā. * Quamquam

Non tam instituta *et in iudicio suo se* *uiores fuisse ple-* *rosque veterū epi-* *scoporū. quā more* *quodā Ecclesiarū.*

publicum hinc potius morem improbo, quam eos omnes accuso qui eo
 vti sunt, quorum nonnullis displicuisse certum est: sed ideo ferebatur, quia
 non poterant corrigere. Certè Cyprianus declarat quàm nõ sponte fue-
 rit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas nostra veniē-
 tibus præstò est. Opto omnes in Ecclesiam redigi: opto omnes cõmilito-
 nes nostros intra Christi castra & Dei Patris domicilia concludi. Remit-
 to omnia, multa dissimulo: studio & voto colligendæ fraternitatis, etiã
 quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio examino: delictis plus-
 quam oportet remittendis penè ipse delinquo: amplector prompta &
 plena dilectione cū pœnitentia reuertentes, peccatum suum satisfactio-
 ne humili & simplici confitentes. Chrysostronus aliquanto durior, sic ta-
 men loquitur, Si Deus tam benignus est, vt quid Sacerdos eius austerus
 vult videri? Scinius præterea qua facilitate vsus sit Augustinus erga Do-
 natistas, vt non dubitauerit in Episcopatum recipere qui à schismate re-
 dierant, idque statim post resipiscentiam. Verùm quia contraria ratio
 inualuerat, coacti sunt proprio iudicio cedere vt eam sequerentur.

Cyprianus.
 Ad Cor. epif. 3. li. 1.

Chrysostronus.
 Augustinus.

Hic & secti. 10. o-
 stenditur, licet pri-
 uatus etiã quisque
 excommunicatus,
 alienus debeat iu-
 dicare ab Ecclesia,
 nõ tamen pro despe-
 ratis habere oportet
 iræ: imò pro virili
 contendere vt in viã
 redeant.

2. Cor. 2. 8.

9 Quemadmodum autem in toto Ecclesiæ corpore hæc mansuetu-
 do requiritur, vt clementer nec vsque ad summum rigorem animaduer-
 tat in lapsos, sed potius secundum Pauli præceptum, charitatē in eos cõ-
 firmet: ita pro se quisque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem
 attemperare se debet. Non ergo nostrum est, tales qui ab Ecclesia sunt ex-
 pulsi expungere ex electorum numero, aut desperare quasi iam perditos.
 Alienos quidem ab Ecclesia iudicare fas est, & proinde à Christo: sed
 pro eo tempore quo in diuortio manent. Quòd si tum quoque maiorem
 peruicaciæ quàm humilitatis speciem præferunt, eos tamen iudicio Do-
 mini commendemus, meliora de iis in posterum sperantes quàm vide-
 mus in præsens: nec propterea desinamus pro iis Deum precari. Et (vt
 verbo vno complectar) non personam ipsam, quæ in manu atque arbi-
 trio Dei solius est, in mortem addicamus: sed tantum qualia sint cuius-
 que opera æstimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum sequimur,
 stamus potius diuino iudicio quàm nostrum proferimus. Plus licentiæ
 ne nobis in iudicando arrogemus, nisi volumus Dei virtutem limitare
 ac misericordiæ eius legē dicere: cui quoties visum est pessimi in optimos
 mutantur, alieni inferuntur, extranei cooptantur in Ecclesiam. Idque
 Dominus agit vt sic hominum opinionem eludat, & temeritatem rerū-
 dat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius supra quam decet vsurpare
 audeat.

Matt. 18. 18.

10 Nam quòd promittit Christus ligatum in cœlo fore quod sui in
 terra ligauerint, ligandi vim ad Ecclesiæ censuram limitat: qua non cõ-
 iijciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunican-
 tur, sed vitam moriēque suos damnari audientes, suæ etiã ipsorum per-
 petuæ damnationis nisi resipuerint, certi sunt. Siquidem hoc differt ab
 anathemate excommunicatio, quòd illud, adempta omni venia, ho-
 minem deuouet & addicit æterno exitio: hæc in mores magis vindicat
 atque animaduerit. Et quanquam plectit etiã ipsa hominem: sic tamē
 plectit vt futuræ suæ damnationis ipsum præmonendo, in salutem reuo-
 cet. Quòd si obtineatur, parata est reconciliatio & in communionem re-
 stitutio. Anathematis potrò aut perquam rarus aut nullus omnino vsus
 est. Proinde tamen si familiarius versari aut interiorem consuetudinem
 habere cum excommunicatis non liceat per Eccl. iusticam disciplinã:
 debemus tamen contendere, quibus possumus modis, vt ad meliorē fru-
 gem conuersi, in societatem ac vnitatem Ecclesiæ se recipiant. Quemad-
 modum Apostolus quoque docet, Noite (inquit) existimare quasi inimi-
 cos, sed corripite vt fratres. Hæc humanitas nisi tam priuatim quàm cõ-
 munitè

Quid differat ab
 Anathemate Ex-
 communicatio.

2. Thess. 3. 15.

muniter seruetur, periculum est ne ex disciplina mox delabatur ad carnificinam.

11 Hoc quoque ad disciplinæ moderationem in primis requiritur quod Augustinus contra Donatistas disputat, ne vel priuati homines, si viderint minus diligenter à seniorum Concilio vitia corrigi, discessionem propterea continuò ab Ecclesia faciant: aut ipsi Pastores, si nequeant ex animi sui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abiiciant ministerium, vel inusitata asperitate totam Ecclesiam perturbent. Est enim verissimum quod scribit, Nempe quisquis vel quod potest, arguendo corrigit: vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit: vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat: hunc à maledictione liberum ac solutum esse. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Ecclesiasticæ disciplinæ, vnitatem spiritus in vinculo pacis intueri semper debet: quod Apostolus sufferendo nos inuicem præcipit custodiri: & quo non custodito, vindictæ medicina non tantum superuacua, sed etiam perniciosa esse incipit: ideòque medicina esse desinit. Hæc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in conseruatione vnitatis negligit disciplinæ seueritatem, nec intemperie correctionis dirumpit vinculum societatis. Fateretur quidem non Pastores modò debere in hanc partem incumbere, nequid in Ecclesia vitij remaneat, sed vnicuique eodem conitendum pro sua virili: nec dissimulat, eum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiam si iis non faueat, nec cum iis peccet, reum esse coram Domino: quòd si talem gerit personam vt etiam à Sacramentorum participatione possit separare, & non facit, iam non alieno malo peccare, sed suo. Tantùm id fieri vult adhibita prudentia quam Dominus quoque requirit, ne dum eradicantur zizania, frumenta cadantur. Inde colligit ex Cypriano, Misericorditer igitur corumpiat homo quod potest: quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat atque lugeat.

12 Hoc autem dicit propter Donatistarum morositatem, qui quum cernerent in Ecclesiis vitia quæ verbis quidem reprehenderent Episcopi sed excommunicatione non plecterent, (quia non putabant se hac via quicquam profecturos) in Episcopos atrociter inuehebantur tanquam disciplinæ proditores: & à Christi grege impio schismate se diuidebant. Qualiter hodie faciunt * Anabaptistæ, qui dum nullum cæcum Christi agnoscunt nisi Angelicæ perfectione omni ex parte conspicuū, sub prætextu sui zeli quicquid est ædificationis subuertunt. Tales (inquit Augustinus) non odio iniquitatis alienæ sed studio suarum contentionum, infirmas plebes iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certe diuidere affectant: superbia tumidi, pernicacia vesani, calumniis insidioli, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat, umbram rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis salua dilectionis sinceritate, & custodia pacis vnitatis, ad corrigenda fraterna vitia moderati ori curatione fieri iubentur, ad sacrilegium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Ira se transfigurat Satã in Angelū lucis, dū per occasionem quæ iustæ seueritatis crudelem seuitiam persuadet, nihil aliud appetens nisi vt corumpat atque dirumpat vinculum pacis & vnitatis; quo firmo inter Christianos vires eius omnes inualide fiunt ad nocendum, muscipulæ insidiarum comminuuntur, & consilia euerfionis euanescent.

13 Vnum istud præcipuè commendat, si contagio peccandi multitudinem inuaserit, viuidè disciplinæ seuerâ misericordiâ esse necessariam. Nam & consilia (inquit) separationis inania sunt, ac perniciofa, ac sacri

*Disciplinæ modera-
tionem eo est specta-
re, ne vbi remissius
& negligētius exer-
cetur, vel priuati,
vel pastores Eccle-
siam deserant, pro-
batur multis vete-
rū testimoniis.*

Lib. 2. con. Par. c. 1.

Lib. 1. c. 1.

Ephes. 4.

Cap. 2.

Cap. 1.

Mat. 13. 22.

*Contra Donatista-
rū olim & Anaba-
ptistarū hodie mo-
rositatem qui nullū
cæcum Christi esse
agnoscunt, nisi in
quo omni ex par-
te reluceat Angeli-
ca perfectio.*

Cap. 1.

*Vnde prolixā re-
futationē apud Cal-
uinū in Institutio-
ne aduers. Anaba-
pticæ. 2. & libel. de
Cæna.*

2. Cor. 11. 14.

*Si contagio peccati
alicuius totā multi-
tudinem inuaserit,*

legia: quia impia atque superba fiunt: & plus perturbant infirmos bonam
 est non commuen- quam corrigant animos malos. Ac quod aliis ibi præcipit, ipse quoque
 dū aut tacendū ta fideliter sequutus est. Nam Aurelio Episcopo Carthaginensi scribens, cō-
 men tēperandū esse queritur ebrietatē impunē grassari in Africa, quæ adeo grauiter in Scri-
 misericordia disci- pturis damnatur: suadetque vt coacto Episcoporum Cōcilio remedium
 plina seueritatem, adhibeatur. subiungit deinde, Non asperere, quantum existimo, non du-
 ne exitium corpori riter, non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo quam iubendo,
 afferatur. do, magis monendo quam minando. Sic enim agendum est cum mul-
 titudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorū.

Episto. 64.

Ca. 2. li. 3. con. Par.

1. Cor. 5. 7.

* Vide Calu. 1. Cor.

5. 1.

Ephes. 4. 2.

De ea parte disci- 14 Reliqua pars disciplinæ, quæ clauium potestate propriè non cō-
 plina Ecclesiasticæ tineretur in eo est vt pro temporum necessitate plebem exhortentur Pasto-
 que est de indicen res vel ad ieiunia vel ad solennes supplicationes, vel ad alia humilitatis,
 dis ieiuniis aut pre pœnitentiæ, ac fidei exercitia: quorum nec tempus, nec modus, nec for-
 cibus extraordina- ma præscribitur verbo Dei, sed in Ecclesiæ iudicio relinquuntur. Huius
 riu: et quomodo id quoque partis observatio, sicuti est utilis, ita veteri Ecclesiæ ab ipsis vsq;
 facere debeant pa- Apostolis semper fuit vsitata. Quanquam ne ipsi quidem Apostoli primi
 storis, tractatur hic fuerunt authores, sed exemplū impierūt ex Lege & Prophetis. Videmus
 & sect. 16. 17. enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, conuocata fuit
 se plebem, supplicationes indictas, indictum ieiunium. Id ergo sequuti
 sunt Apostoli quod & populo Dei nouum non erat, & utile fore prou-
 debant. Similis est ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium
 excitari, vel in officio ac obedientia contineri potest. exempla passim ex-
 tant in sacris historiis, quæ non opus est colligere. Sic in summa haben-
 dum est: quoties de religione incidit controuersia quam vel synodo, vel
 Ecclesiastico iudicio finire oportet, quoties de eligendo ministro agitur,
 quoties denique tractatur res aliqua difficilis, ac magni momenti: rur-
 sum quum apparent iudicia iræ Domini, vt sunt pestilentia, bellum, & fa-
 mes, hoc sanctum esse, & seculis omnibus salutare institutum, vt Pasto-
 res ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebem hortentur.
 Siquis testimonia quæ ex veteri testamento adduci possunt, nō recipiat,
 quasi Christianæ Ecclesiæ minùs conueniant, constat Apostolos quoque
 sic fecisse. Tametsi de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat
 quæstionem De ieiunio ergo dicamus non nihil: quia plurimi dum non
 intelligunt quid utilitatis habeat, non adeo necessarium esse iudicant:
 alij etiam vt superuacuum, prorsus rejciunt: & vsu eius non bene cogni-
 to, facilis est in superstitionem lapsus.

Sancti ieiunij tres 15 Sāctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur,
 fines, & quādo lo- vel ad macerandam ac subigendam carnem, ne lasciuat: vel vt ad pre-
 cum habeant tra- ces ac sanctas meditationes melius sēmus comparati, vel vt testimonium
 ctatur hic & sect. sit nostræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum co-
 ram ipso confiteri. Primus finis, non ita saepe locum habet in publico ie-
 16. 17. iunio: quod non vna est omnibus corporis constitutio, non vna valetu-
 do, priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus vtriusque commu-
 nis est. tam enim vniuersæ Ecclesia eiusmodi præparatione ad preces o-
 pus habet, quàm priuatim fidelium vnusquisque. Tertius quoq; similiter,
 Primus.
 Secundus.
 Tertius.

Fiet enim interdum vt bello, vt peste, vel calamitate aliqua gentem vnam percutiat Deus. In hac communi ferula ream se tota ples faciat oportet ac reatū profiteatur. Siquem verò priuatum feriat manus Domini, id ipsum faciat vel solus, vel cum sua familia. Id quidem præcipue situm est in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix potest quin erumpat in externam testificationem: idque tum maxime si in communem ædificationem cedit, vt omnes simul, peccatum suum palam confitendo, laudem iustitiæ Deo reddant, & se mutuo singuli exemplo suo cohortentur.

16 Vnde ieiunium vt est signum humiliationis, frequentiore vsum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vt cunque sit commune, vt dictum est. Quod ergo ad disciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est, ieiunium vnà cū oratione indicare expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quò eorum ministerium, quod tanti momenti erat, melius Deo commendent, orationi ieiunium coniungunt Sic ambo ipsi postea quum ministros præficerent Ecclesiis, soliti sunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunij non aliud spectarunt nisi vt redderentur alacriores & magis expediti ad precandum. Hoc certè experimur, vè tre pleno mentem non ita esse in Deum erectam, vt & serio ardentis que affectu fieri in precationem & in ea perseuerare possit. Sic intelligendum est quod refert Lucas de Anna, eam seruasse Domino ieiunij & obsecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: sed significat sanctam mulierem se hoc modo exercuisse ad precandi assiduitatem. Tale fuit ieiunium Nehemiæ, quum intentiore studio Deum pro liberatione populi sui precaretur. Hanc ob causam dicit Paulus fideles recte facere si ad tempus abstineant à thoro coniugali, vt liberius vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium precationi vice adminiculi coniungens, nullius per se momenti esse admonet nisi quatenus refertur in hū. hūem Deinde quū præcipiat eo loco coniugibus, vt alij aliis mutuam beneuolentiam reddant, clarum est non de quotidianis precibus eum loqui, sed quæ attentionem magis seriam exigunt.

17 Rursum si grassari incipit vel pestilentia, vel fames, vel bellum, aut si qua clades imminere aliàs regioni ac populo videtur: Pastorum tunc quoque officium est hortari ad ieiunium Ecclesiam quò suppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparatus & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Qualiter ig tur promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se olim demittere rei solebant ad conciliandam iudicis misericordiam: ita nos, quum rei agimur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari, tum eius gloriæ interest ac publicæ ædificationis, tum nobis quoque ipsis vtile est ac salutare. Atque id quidem vñtatum fuisse in populo Israelitico, ex verbis Ioelis colligere promptum est. nam quum iubet cærntuba, conuocari cætum, indicit ieiunium, & ea qua sequuntur: loquitur vt de rebus communi consuetudine receptis. Paulò antè dixerat, de flagitijs populi constitutã esse quæstionem, ac iam imminere iudicij diē nuntiauerat, eosque citauerat ad dicendam causam, deinde vociferatur vt properent ad saccum & cinerem ad fletum & ieiunium: hoc est, vt externis quoque testificationibus se coram Domino prosternãt. Cinis quidem & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: sed conuocatio & fletus & ieiunium, & quæ sunt his similia, non dubiũ quin ad nostram quoque astatem similiter pertineant, quoties ita rerum nostrarum conditio postulat. Nam quum sanctum sit exercitium cùm ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: cur eo minus vtamus

Act. 13. 3.

Ibidem 14. 23.

Luc. 2. 37.

Nehem. 1. 4.
1. Cor. 7. 5.

Ibidem 3.

Ioc. 2. 15.

quàm veteres in simili necessitate? Legimus ieiunasse in signum mœstis-
 1. Sam. 7. 6. et 13. 13. tiz non modo Israeliticam Ecclesiam, verbo Dei formatam ac consti-
 2. Reg. 1. 12. tutam, sed Ninivitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ
 Ioh. 3. 5. prædicationem habebant. Quid causæ est igitur cur nos non idem agamus?
 Contra improbates At externa est ceremonia, quæ finem in Christo vnâ cum aliis accepit.
 ieiunij hodie vsu. Imò hodièque optimum fidelibus adminiculum est (vt semper fuit) &
 vtilis admonitio, ad seipsos excitandos, ne sua nimia securitate & socor-
 dia Deum magis ac magis prouocent dum eius flagellis castigantur.
 Proinde Christus, quum Apostolos suos excusat quòd non ieiuent, non
 Mat. 9. 15. dicit abrogatum esse ieiunium: sed calamitosis temporibus ipsum desti-
 Luca 5. 34. nat, & coniungit cum luctu. Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab
 illis sponsus.

Ieiunij definitio.

18 Nequis autem error sit in nomine: definiamus quid sit ieiunium.
 non enim simpliciter continentiam ac parsimoniam in victu hinc intelli-
 gimus, sed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate, & sobrietate
 temperata esse debet, vt quandam ieiunij speciem, quoad fieri potest to-
 to suo decursu præ se ferat. Sed est præterea ieiunium aliud temporale,
 quum aliquid ex consueta viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnũ
 vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordi-
 naria illa arctiorem ac seueriorem. Hoc in tribus situm est, in tempore,
 in ciborum qualitate, & parsimonia. Tempus dico, vt ieiunij defunga-
 mur iis actionibus quarum causa instituitur ieiunium. Quæadmodum exẽ-
 pli causa, si ob solennem precationem quis ieiunet, vt eo inpransus acce-
 dat. Qualitas in eo sita est, vt obsint omnes lautitiæ, ac plebeis viliori-
 busque cibis contenti, palatum delicatis non irriteremus. Quantitatis ra-
 tio in hoc est, vt parcius ac leuius solito vescamur: tantum ad necessita-
 tem non etiam ad voluptatem.

*Ieiuniuma tribus ve-
 bus situm.*

Tempus.

Qualitas.

Quantitas.

*Providendum ne quid
 in ieiunio obrepat
 superstitionis.*

19 At verò semper in primis cauendum nequid obrepit superstitionis,
 quemadmodum antehac magno Ecclesie malo accidit. multò enim
 fatius fuerit nullum prorsus esse ieiuniorum vsu quàm diligenter ob-
 seruari & interim corruptum esse falsis perniciosisque opinionibus, ad
 quas mûdus subinde delabitur, nisi summa fide ac prudentia obuiam seãt
 Pastores. * Primum est vt semper vtgeat quod docet Ioel, scienda esse
 corda non vestimenta, hoc est admoneant plebem, non magni per se
 æstimari à Deo ieiunium nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati
 & sui ipsius displicentia, vera humiliatio, verusque dolor ex timore Dei.
 Imò ieiunium non aliam ab causam vtile esse nisi quòd istis accedit ve-
 lut inferius adminiculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum
 homines signa & externam speciem pro cordis innocentia obiciendo,
 fucum sibifacere conantur. Itaque in hanc hypocrisin seuerissimè inue-
 hitur Iesaias, quòd Iudæi satisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant dũ
 taxat, vt cunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerët.
 Nunquid tale est (inquit) ieiunium quod Dominus elegit: & quæ sequũ-
 tur. Non igitur inutilis modò ac superuacua fatigatio est hypocriticum
 ieiunium, sed maxima abominatio. * Alterum malum huic affine sum-
 moperè cauendum est, ne pro opere meritorio, aut specie diuini cultus
 censeat. Nam quum sit res per se media, nec quicquam habeat momen-
 ti nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima supersti-
 tio est, confundere cum operibus à Deo mādatis, & per se necessariis nõ
 alio respectu. Tale fuit olim delirium Manichæorum: quos dum refellit
 Augustinus, satis clarè docet, ieiunium non nisi ab iis quos dixi finibus
 æstimandum, nec Deo aliter pobari nisi eò referatur, * Tertius error
 non adeo quidem impius, periculosus tamen, tanquam vnum ex præ-
 cipuis officiis morosius ac rigidius exigere, ac immodicis encomiis sic
 extol-

** Primus error vitã
 dus in ieiunio.*

Ioel. 2. 13.

Iesa. 58. 5.

** Secundus error.*

*Lib. 2. de mor. Ma-
 nic. c. 13. & lib. 30.
 con. Faust.*

** Tertius error.*

extollere vt homines se aliquid eximium fecisse patent quum ieiunasse
 rint. *Qua in parte non in totum excusate audeo veteres quin & super
 stitionis quaedam femina iecerint, & occasionem prabu- **Excusari nō posse
 in veteru libris im
 quæ postea exorta est. Occurrunt quidem interdum sanæ ac prudētes de
 ieiunio sententiæ: sed postea occurrunt subinde immodicæ ieiunij lau-
 des, quæ ipsum inter præcipuas virtutes extollunt.*

20 Et tunc passim inualuerat supersticiosa quadragesimæ obseru- *De quadragesimæ
 tio: quia & vulgus eximium al quod obsequium Deo se in ea præstare
 existimabat, & Pastores eam commendabant pro sancta Christi imita-
 tione: quum planum sit non ideo ieiunasse Christum vt aliis exemplū pi-
 scriberet, sed vt Euangelij prædicationem sic auspicando nō humanam
 doctrinam esse, sed è cælo profectam re ipsa comprobaret. Ac mirum
 est tam crassam hallucinationem hominibus aceti iudicij obrepere po-
 tuisse, quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Non enim sæpius ieiu-
 nat Christus (quod fieri oportuit si anniuersarij ieiunij legē tradere vel-
 let) sed semel tantū, quum se ad Euangelij promulgationem accingit.
 Nec ieiunat humano more, vt par erat si homines ad imitationem pro-
 uocare vellet: sed magis exemplū designat quo in sui potius admiratio-
 ne omnes rapiat quā ad æmulandi studiū excitet. Denique non alia est
 istius ieiunij ratio quā eius quo defunctuserat Moses, quū legē è ma-
 nu Domini acciperet. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum
 ad stabilendam Legis authoritatem, nō debuit in Christo prætermitti:
 ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vn-
 quam venit in mentem, prætextu imitationis Moysis talem ieiunij for-
 mam in populo Israelitico erigere. Nec vllus ex sanctis Prophetis ac Pa-
 tribus id sequutus est, quū tamen ad omnes pias exercitationes satis a-
 nimi ac zeli haberent. Nam quod de Elia habetur, eum sine cibo & po-
 tu quadraginta dies transegisse, non aliò pertinebat, quā vt populus a-
 gnosceret eum excitatum esse Legis vindicem, à qua vulgò propè totus
 Israel descuerat. Fuit igitur mera κακοζηλία, & superstitionis plena, quod
 titulo ac colore imitationis Christi, ieiunium ornabant. *Quanquā in
 modo ieiunij mira tunc erat diuersitas, vt refert Cassiodorus ex Socrate,
 historix suæ libro nono. Romani enim (inquit) non nisi tres habebant
 septimanas: sed illis continuū erat ieiuniū, excepto die Dominico & Sab-
 batho. Illyrici & Greci sex: alij septem: sed ieiunium per interualla. Nec
 minus in ciborum discrimine dissidebant, alij non nisi pane & aqua ve-
 uebantur, alij addebant olera: piscibus olij & volatilibus non abhorre-
 bant: alij nullam habebant in cibis discrimen. Huius etiam differentix
 meminit Augustinus, posteriore epistola ad Ianuatium.*

21 Sequuta sunt deinde deteriora tempora. & ad præposterum vul- *Posterorū tēporum
 gi studium accessit Episcoporum tum insciia & ruditas, tum libido do-
 minandi & tyrannicus rigor. Latæ sunt impia: leges quæ cōscientias exi-
 gialibus vinculis stringūt. Interdictus carniū etus quasi hominem con-
 taminare. *Additæ sacrilegæ opiniones alia: super alias, donec in pro-
 fundum omnium errorum ventum est. Ac ne quid prauitatis omittere-
 tur, ineptissimo abstinentiæ prætextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in
 exquisitissimis quibusque delictis laus ieiunij quaeritur, nulle tunc lauti-
 tia sufficiūt, nunquā maior ciborum vel copia, vel varietas, vel suauitas.
 In tali ac tam splendido apparatu putant se ritè seruire Deo. Taceo
 quod nunquam scēdus se ingurgitant qui volunt haberi sanctissimi. In
 summa, his summus est Dei cultus, à carnibus abstinere, & illis exceptis
 affluere omni genere lauitiarū. Rursum hæc vltima est impietas, & vix
 morte expiabilis, si quis minimum laridi aut rancidæ carnis cū pane ci-
 bario gustauerit. Narrat Hieronymus, iam suo seculo quosdam extitisse*

*Exo. 24. 18. & 34.
 28.
 1 Reg. 19. 8.
 De varia ieiunij
 quadragesimalis ob-
 seruatione olim in
 Ecclesiis.*

*Ludus cū Deo præ-
 texture ieiunij.*

Sacrilegæ opiniones

Ad Nepotianum:

qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui ne oleo vescerentur, cibos de
Præterem fuisse hunc licatissimos vndique aduehi sibi curabant: imò vt naturæ v. m. inferrent,
ludum, licet minus ab aqua potu abstinebant: sed suaves pretiosasque sorbitiunculas fieri
communem quæ hodie. sibi curabant. quas non ex calice hauriebant, sed concha. Quod vitium
 tunc in paucis erat, hodie vulgare est inter omnes diuites: vt scilicet
 non alio fine ieiuent nisi vt lautius nit. diuſq; epulètur. Sed nolo mul-
 tum verborum profundere in re non adeò dubia. * Hoc tantum dico,
 cum in ieiuniis tum in omnibus aliis disciplinæ partibus adeo nihil re-
 cti, nihil synceri, nihil bene compositi ac ordinati habere Papistas, vt su-
 perbiendi occasionem vllam habeant, quasi aliquid reliquum sit apud
 eos laude dignum.

* *Conclusio præce-
 dentium ab initio
 cap. 11.*

*De vetere discipli-
 na Cleri*

22 Sequitur altera pars disciplinæ, quæ ad clericum peculiariter perti-
 net, Ea Canonibus continetur quos sibi veteres Episcopi suoque ordini
 imposuerunt. Quales sunt, Nequis clericus venationi, nequis alex,
 nequis comessationibus vacaret: nequis exerceret fœnus aut mercatu-
 ram: nequis lasciuis saltationibus interesset: aliisque eius generis Adii-
 ciebatur & pœnæ, quibus ipsa Canonum auctoritas sanciebatur, nequis
 eos impunè violaret. In hunc finem vnicuique Episcopo committebatur
 cleri sui gubernatio vt secundùm Canones suos clericos regeret, ac in of-
 ficio retineret. In hunc finem institutæ erant annuæ inspectiones ac Sy-
 nodi, vt si quis foret in officio negligentior, admoneretur: si quis peccas-
 set, pro modo delicti in eum animaduertetur. Ipsi quoque Episcopi quo-
 tantis suas habebant Prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à qui-
 bus iudicabantur siquid præter officium admiserant. Nam si quis Episco-
 pus durior erat aut violentior in suum clericum, illuc erat prouocatio, etiã
 si vnus tantum conquereretur. Animaduersio seuerissima erat, vt depo-
 neretur ab officio qui peccauerat, ac cõmunionem ad tempus priuaretur,
 Quia autem erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam so-
 lebant quin locum ac tempus proximæ indicerent. Nam vniuersale co-
 gere Concilium solius erat Imperatoris, quemadmodum testantur om-
 nes vetustæ indictiones. Quandiu vigeat hæc seueritas, non plus ver-
 bo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & operæ præstarent. * *Quin*

*Prouinciales Syno-
 di quotannis olim
 habebantur.*

Cõcilium vniuersale.

*Seueriori discipli-
 na contineri clerici
 debent, quàm ali-
 * Totum ordinẽ di-
 scip'ine Cleri sepul-
 um esse in Papatu,
 nisi quod vmbra
 qualdam retinent:
 quod ad vitium de-
 sarum posteriorum
 à maioribus suis de-
 generantium corru-
 ptela
 Lib. 8. P. ad. Cyr.*

multò rigidiores erant in seipos quàm in vulgus. Et sanè ita decet, vt hu-
 maniore & laxiore (vt ita loquat) disciplina plebs regatur: clerici inter
 se acriores exerceant censuras, minùsque longè sibi quàm aliis indulge-
 ant. * Istud totum vt obsoleuerit nihil opus est referre, quum nihil ho-
 die fingi queat hoc ordine magis effræne ac dissolutum: ac eo licentiæ
 prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipsos videatur prorsus sepul-
 ra esse omnis antiquitas, vmbra, fateor, quibusdam decipiunt simpliciũ
 oculos, sed quæ ad vetustos mores nihilo propius accedunt quàm simig
 æmulatio ad id quòd ratione & concilio faciunt homines. Memorabi-
 lis est apud Xenophõtem locus, vbi docet, quum turpiter degenerassent
 Persæ à maiorum institutis, & ab austero viuendi genere ad mollitiem,
 & delicias prolapsi essent, vt tamen dedecus hoc tegerent, prisca ritus se-
 dulò seruasse. Nam quum Cyri tẽpore eousque vigeret sobrietas & tem-
 perantia vt emungi opus non esset, atque etiam probri loco ducere-
 tur: apud posteros durauit religio, nequis mucum è naribus traheret,
 Sorbere verò & intus alere ad putredinem vsque fœtidos humores quos
 ex ingluuie contraxerant permissum. Ita ex vetere præcepto vt eos ad-
 ferre ad mensam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri necessi fo-
 rei, tolerabile. Semel comedere præscriptum: hoc non abrogauerant bo-
 ni isti successores, sed vt à meridie vsque ad mediam noctẽ continuarèt
 suas crapulas. Conficere diurnũ iter ieiunos, quia lex iubebat, perpetui
 apud eos moris fuit: sed lassitudinis vitandę causa, iter ad duas horas cõ-
 trahere,

trahere, liberum & vsitatum ex consuetudine fuit. Quoties degeneres suas regulas obtendent Papistæ, vt se ostendant affines esse sanctis Patribus, ridiculam eorum imitationem hoc exemplum satis coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum possit exprimere.

23 Vna in re plusquam rigidi sunt & inexorabiles, ne coniugium Sa-
cerdotibus permittant. Quanta apud eos scortandi grassetur impunitas
dicere nihil attinet. ac fœtido suo cœlibatu freti occaluerunt ad omnia
flagitia. hæc tamen prohibitio clarè ostendit quàm pestiferæ sint omnes
traditiones: vt pote quæ non solum orbauit Ecclesiam probis & idoneis
Pastoribus, sed horrendam inuexit scelerum colluuiem, multâsque ani-
mas in gurgitem desperationis proiecit. Certè quòd sacerdotibus inter-
dictum fuit coniugium, id factum est impia tyrannide, non modò con-
tra verbum Dei, sed etiam contra omnem æquitatem. Primùm vetare
quod Dominus liberum reliquisset, nulla ratione hominibus licuit.
Deinde nominatim Deum cauisse verbo suo ne hæc libertas infringere-
tur, clariùs est, quàm vt longa demonstratione vti necesse sit. Omitto
quòd Paulus plurimis locis Episcopum vult esse vnus vxoris virum. sed
quid potuit vehementius dici quàm vbi ex Spiritu sancto denuntiat, fo-
re nouissimis temporibus homines impios qui coniugium prohibeant;
eòsque non modò impostores nuncupat, sed dæmones? Hoc igitur vati-
cinium, hoc sacrum oraculum est Spiritus sancti, quo Ecclesiam ab ini-
tio præmunire aduersus pericula voluit, Doctrinam dæmoniorum esse
coniugij prohibitionem. * Verùm belle se elapsos esse putant quum hæc
sententiam detorquent ad Montanum, Tatianos, Encratitas, aliòsque
veteres, hæreticos. Illi (inquiunt) soli matrimonium damnarunt: nos
minimè damnamus, sed Ecclesiasticum ordinem tãtùm ab eo arcemus,
cui putamus non satis conuenire. Quâsi verò etiam si in illis superiori-
bus completum sit primo loco hoc vaticinium, non in istos etiam com-
petat: aut quasi audita digna sit puerilis ista argutiola, quod prohibere se
negant, quia non omnibus prohibent. Perinde enim est ac si tyrânus ini-
quam non esse legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuita-
tis prematur.

24 Obiiciunt aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdotem.
Quasi non prouiderit hoc quoque Dominus quibus ornamentis excelle-
re debent Sacerdotes. Ita Apostolum perturbari ordinis confusique de-
coris Ecclesiastici insimulât, qui quum absolutam boni Episcopi ideam
delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, ausus sit cõiugium
ponere. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum non esse
qui secundam habuerit vxorem. Atque hæc interpretationem non esse
nouam concedo: sed falsam esse ex ipso contextu palàm est quia statim
præscribit quales Episcoporum & Diaconorum vxores esse oporteat.
Paulus inter Episcopi virtutes numerat coniugium. isti intolerabile vi-
tium in ordine Ecclesiastico esse docent. Et, si Deo placet, hac generali vi-
tuperatione non contenti, immunditiem & pollutionem carnis in suis
Canonibus vocant. Cogitet quisque apud se ex qua officina hæc prodie-
rint. Christus eo honore dignatur coniugium vt imaginem esse velit sa-
cræ suæ cum Ecclesia coniunctionis. Quid splendidè dici poterat ad cõ-
mendandâ coniugij dignitatem? Qua igitur fronte immundû vel pollu-
tum vocabitur in quo similitudo spiritualis Christi gratiæ elucet?

25 Iam verò cum ita clare cum verbo Dei pugnet eorum prohibi-
tio inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendant Sacerdotes Leui-
ticos, quoties ad eos ministrandi vices redibant, oportuit ab vxoribus se-
cubare, quòd puri & immaculati sacra tractatèt. Nostra ergo sacra, quum
& multo nobiliora sint & quotidiana, à coniugatis tractari valde fuerit

*Inexorabilis seu e-
ritas Cleri Papisti
ubi minime oportet
in cœlibatu sc.
Coniugij interdictio
impia tribus de cau-
sis.*

*1. Tim. 3. 2.
Tit. 1. 6.*

1. Tim. 4. 5.

** Aduersariorũ ter-
guersatio aduersus
Paulum reprehensio-
nem Legi cœliba-
tus: hinc & sect. 24*

*Obiectio defendē-
tium cœlibatũ sacer-
dotum.*

*Siriti ad Epif. Hi-
spaniar.
* Papæ blasphemia
in coniugium.*

*Alterâ eorundem
obiectio.*

indecorum. Quasi verò eadem sit Euangelici ministerij persona quæ fuit sacerdotij Leuitici Illi eaim tanquam ἀντίτυπος, Christum representabant, qui mediator Dei & hominum, absolutissima sua puritate reconciliaturus Patrem nobis erat. Quum verò omni ex parte exhibere peccatores typum sanctitatis eius non possent, quibusdam tamen lineamentis vt adumbrarent, iussi sunt vltra humanum morem se purificare dum ad sanctuarium accederent: quia tum scilicet proprie Christum figurabant, quòd veluti pacificatores, ad reconciliandum Deo populum apparebant ad tabernaculum, cœlestis tribunalis simulachrum. Hanc personam, quia hodie non sustinent Ecclesiastici Pastores, frustra cum illis comparantur. * Quare Apostolus citra exceptionem securè pronuntiat honorabile esse inter omnes coniugium, scortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. & ipsi Apostoli suo exemplo comprobarunt nullius quamlibet excellentis functionis sanctitate indignum esse coniugium. Nam eos non tantum vxores retinuisse, sed secum etiam circumduxisse testis est Paulus.

Hebr. 13. 4.
* Apostolos, & do
Anna, & exemplo
suo approbass. con-
iugiu in Episcoporu
ordine Idē fecisse
post. Apostoloru æ-
tatem oīs vetustos
Patres hęc & scēt.
26.

1. Cor. 9. 5.

Hist. Tri. li. 2. c. 14.

26 Deinde mira fuit impudentia, quòd decorum istud castitatis pro necessaria te venditauerūt, in summam veteris Ecclesiæ ignominiam: quæ quum abundarit eximia Dei eruditione, plus tamen sanctimonia excelluit. Nam si Apostolos nihil morantur (vt solent eos interdum strenuè contemnere) quid, amabo, facient omnibus vetustis Patribus, quos certum est non modò coniugium in Episcoporum ordine tolerasse, sed etiam approbasse? Alebant scilicet scœdam sacrorum profanationem quando ita non ritè apud eos Domini mysteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicena Synodo de indicèdo cœlibatu: vt nūquam desunt superstitionis suli, qui semper nouum aliquid comminiscuntur, vnde admirationem sibi conciliēt. Sed quid constitutum fuit: nunc in sententiam Paphnutij discessum est, qui pronunciauit castitatem esse cum propria vxore concubitum. Mansit ergo inter ipsos sacrum coniugium: neq; aut ipsi dedecori cessit, aut maculam vllam aspergere ministerio creditum est.

Quibus gradibus ty-
rānicū interdictū
cōiugij obrepserit in
Ecclesiam.

27 Sequuta sunt deinde tempora quibus inualuit nimis superstitio-
sa cœlibatus admiratio. hinc illa subinde & sine modo decantata virgi-
nitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cum ea conferenda vulgò crede-
retur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium, sic tamē
extenuabatur eius dignitas, & sanctitas obscurabatur, vt non videretur
satis fortitanimo ad perfectionem aspirare qui non ab ipso sibi temper-
raret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum est ne matrimonium cō-
traherent qui peruenissent ad sacerdotij gradum, deinde ne in eum ordi-
nem assumerentur nisi cœlibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxori-
bus renuntiarent. Hęc, quia videbantur reuerentiam sacerdotio cōcilia-

* Prohibitionē ma-
rimonij nō posse de-
fendi pretextu an-
tiquitatis, aut vete-
rū quorundam ca-
nonū. Ad quæ tri-
plex est responsio.

re, magno plausu etiam antiquitus recepta esse fateor. * Sed si mihi anti-
quitatem obiciant aduersarij, primū respondeo, hęc libertatem & sub-
Apostolis & aliquot postea seculis extitisse, vt coniuges essent Episcopi,
hac, sine difficultate, vlos esse ipsos Apostolos, & alios primariæ autori-
tatis Pastores, qui in eorum locū successerunt. Illius antiquioris Ecclesiæ
exemplum pluris meritò nobis debere esse quàm vt illicium vel inde-
corum nobis putemus quod tunc cum laude receptum vſtatūmq; fuit.
Deinde illam ætatem, quæ immodica virginitatis affectione cœpit esse
coniugio iniquior, non ita imposuisse Sacerdotibus legem cœlibatus
quasi res per se necessaria esset, sed quia cœlibes coniugatis anteferet.
Postremò non ita exegisse vt necessitate ac vi adigeret ad continentiam
qui ad eam seruandam idonei nō essent. Nam quum seuerissimis legibus
in scortationes vindicaret: de iis qui matrimonium contraherent, hoc

tantum

tantum statuebat ut à functione superfederent. l

28 Ergo quoties cœlibatui suo defendendo prætextum antiquitatis querent nouæ illius tyrannidis defensores, toties excipiendū erit ut ueterem illam castimoniã in suis Sacerdotibus restituant, amoueant adu-
teros ac scortatores: ne eos, in quibus honestum ac pudicum thori usum non sustinent, in omne libidinis genus impune ruere sinant: reuocent illam obsoletam disciplinam, qua omnes lasciuia coërceantur: liberent Ecclesiam hæc tam flagitiosa turpitudine, qua iamdiu deformata est. Vbi hoc concesserint, tum rursus admonendi erunt ne eam rem pro necessaria venditent, quæ per se libera ex Ecclesiæ utilitate pendet. Neq; tamen hæc dico quòd uilla omnino conditione dandum esse locum iis Canonibus cœseam qui uinculum cœlibatus Ecclesiastico ordini iniiciunt: sed ut intelligant cordatiores qua fronte hostes nostri sanctum coniugium, obiecto antiquitatis nomine, in sacerdotibus infament. Quantum ad Patres atinet, quorum scripta extant, neque ipsi, quum ex suo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo tanta malignitate coniugij honestati ob-
trectarunt. Contenti erimus vno Chrysostomi elogio: quòd is, quum præcipuus fuerit uirginitatis admirator, non potest in matrimonij cõmendationem uideri fuisse alius profusior. Sic autem loquitur, Primus gradus castitatis est sincera uirginitas: secundus fidele coniugium. Ergo species secunda uirginitatis, est matrimonij casta dilectio.

De votis, quorum temeraria nuncupatione quisque se miserè impl. cur.

CAP. XLII.

DEPLORANDA quidem res est, Ecclesiam, cui inestimabili sanguinis Christi pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide sic uisisse oppressam, & ingenti traditionum congerie ferè obrutam: sed priuata interim cuiusque amentia ostendit, nõ sine iustissima causa tantum fuisse diuinitus Satanæ eiusque ministris permissum. Neq; enim satis fuit neglecto Christi imperio quælibet onera à falsis doctoribus imposita perficere, nisi propria etiam singuli sibi accerferent, ad eoque cauernas sibi fodiendo se profundius demergerent. Id factum est dum cetatim excogitant uota ex quibus ad communia uincula maior & arctior obligatio accideret. Quando itaque docuimus eorum audacia qui sub Pastorum titulo dominati sunt in Ecclesia, uiciatum fuisse Dei cultum, ubi iniquis suis legibus miseræ animas illaquearunt: hæc malum affine annectere non intempèstiuum erit, ut appareat, mundum pro ingenij sui prauitate, quibus potuit obstaculis semper adiumenta repulsi-
quibus ad Deum adduci debuerat. Porro quòd melius pateat grauissimam perniciem ex votis inuectam esse, principia iam antè posita teneant lectores. Docuimus enim primùm, quicquid ad vitam piè sancteque instituendam desiderari potest, in Lege esse comprehensum. Docuimus rursus Dominum quo melius nos ab excogitandis nouis operibus auocaret, totam iustitiæ laudem in simplici uoluntatis suæ obedientia inclusisse. Hæc si uera sunt, iudicare promptum est, fictitios omnes cultus, quos nobis ipsi ad promerendum Deum comminiscimur, minime esse illi acceptos, quãtumuvis nobis arrideant. Et certè Dominus ipse multis locis nõ tantum apertè eos respuit, sed grauius abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio quæ præter expressum Dei uerbum sunt, quo loco sint habenda, an nuncupari rite possint ab hominibus Christianis, & quatenus eos obstringant. Nam quod inter homines dicitur promissio, id Dei respectu uotum appellatur. Hominibus autè pollicemur ea quæ uel putamus illis fore grata, uel quæ ex officio debemus. Lõge igitur maiorem in uotis obseruantiam esse decet, quæ ad ipsum Deum, cum quo maxime

Transitio à tota superior tractatione de Tyrannide falsorum pastorum, ad hanc sequentem.

De votis quæ præter expressum Dei uerbum sunt, an nuncupari rite possint ab hominibus Christianis, & quo loco sint habenda, tract. hæc c. sic. 6.

serio agendum est, diriguntur. Hic mirum in modum omnibus seculis grassata est superstitio: ut homines sine iudicio, sine defectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam ventret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorū ineptiæ, imò prodigiæ & absurditates apud Ethnicos, quibus nimis insolèter cum diis suis luserunt. Atq; utinam hanc illorū audaciã non imitati essent etiam Christiani. Minime id quidem decuit: sed vide mus aliquot seculis nihil fuisse hac imptob tate vñtatius: ut populus con tempta passim Deo Lege, vouendi quicquid per somnium attulisset, in fa- no studio totus flagraret. Nolo odiose exaggerare, nec sigillatim recense re quàm grauitè ac quot modis hñc peccatum sit: sed hoc obiter dicere visum est, quò melius appareat, nos nequaquam de re superuacua quæ- sionem instituere quum de votis tractamus.

*In votis tria obser-
uanda quæ & or-
dine explicantur.
* Primum observa-
tu necessarium vo-
uenti.*

Coloss. 2. 23.

Rom. 14. 23.

2 Porro si nolumus errare iudicando quæ vota sint legitima, quæ præpostera tria expendere conuenit: nempe quis sit is cui votum nuncu- patur: simus nos qui viuemus: quo animo de nique voueamus. * Primum eò spectat ut cogitemus nobis cum Deo esse negotium: quem adeò deie- ctat nostra obediẽtia, ut *ἡ θεοφροσύνη* omnes, quamlibet in oculis ho- minum speciosæ sint ac splendidæ, maledictas esse pronuntiet. Si volun- tarij omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitamus, Deo sunt abo- minabiles, sequitur, nullum ei acceptum esse posse, nisi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantū licentiæ nobis sumamus, ut audeamus Deo vouere quòd nullum testimoniū habeat, qualiter ab ipso æstimetur. Nã quod Paulus docet peccatū esse quicquid sit absque fide, quū ad actiones quilibet extendatur, tunc certe præcipuè locum habet vbi cogitationem tuam recta in Deum dirigit. Imò si in minimis quibusque (ut illic de ci- borum discrimine disputat Paulus) labimur vel erramus vbi non prælu- cet fidei certitudo: quantò plus modestiæ adhibendum est ut rem maxi- mi ponderis aggredimur? Si quidem nihil magis serium esse nobis decet religionis officiis. Sit igitur hæc prima in votis cautio, ut nunquã ad ali- quid vouendum descendamus quin certò prius conscientia constituerit se nihil temerè cære. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit quum Deum sibi habeat præeuntem, & quasi ex verbo suo dictantem quid fa- ctu bonum sit vel inutile.

*Secundum quod ob-
seruari oportet ab
eo qui vouet.*

Cap. 11.

Rom. 12. 3.

1. Cor. 12. 11.

Acto. 23. 12.

Indic. 11. 30.

3 In altero quod hñc diximus considerandum, id continetur, ut me- diamur vires nostras, ut vocationem nostram intueamur, ne beneficium libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non est suæ facultatis, vel cum vocatione sua pugnat, temerarius est: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium Dominus constituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam esse sic in manu nostra positū, ut propriæ virtutis fiducia subnixi, illud Deo pro- mittamus. Verissimè enim in Arausicano Concilio decretum fuit, ni- hil rite Deo voueri nisi quod de manu eius acceperimus: quando om- nia quæ illi offeruntur, mera sunt eius dona. Sed quum Dei benigni- tate alii nobis data sint, eius æquitate alia negata: mensuram collatæ si- bi quisque gratiæ (ut iubet Paulus) respiciat. Nihil ergo hñc aliud volo, quàm vota esse attemperanda ad eum modum quem tibi sua donatio- nis Deus præscribit: ne si ultra coneris quàm ille permittat, te ipsum, ni- mis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent sicarij il- li quorum mentio fit apud Lucam, se nihil cibi gustaturos nisi occiso Paulo: etiam si non fuisset sceleratum consilium, temeritas tamen ipsa minimè erat ferenda, quod hominis vitam & mortem subiicerent suæ potestati. Sic Iephthe stultitiæ suæ pœnas dedit, quū præcipiti feruore in- consideratū votū cõcepit. * In quo genere primatū vesanæ audaciæ tenet cœlibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales suæ infirmitatis obli- ti,

*De voto cœlibatus
sacrificorum mo-*

cœlis

cælibatui se pares esse confidunt Quo autem oraculo edocti sunt, consta-
turam sibi tota vita castitatem, in cuius finem eam vouent? Audiunt de *hinc tractatur hic*
vniuersali hominum conditione Dei vocem, * Non est bonum homini *Gen. 17. 18, &*
esse soli. Intelligunt, atque vti nam non sentirent, peccatum in nobis ma- *19. V de Calu. de*
nens non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua si *fugient illi sacri.*
ducia excutere audent in totam vitam? quum donum continentis lepius *Itē aduersus Theo-*
in certum tempus prout opportunitas requirit, concedatur. In tali perui- *luz. Paris. Item de*
cacia ne Deū auxiliatorem expectent: sed meminerint potius eius quod *Necess reformand.*
dictum est, Dominum Deum tuum non tentabis. Hoc verò Deum ten- *Eccles. Item in Præ-*
tare est, contra inditam ab eo naturam niti, ac præsentia eius dona sper- *facionem Anidoti*
nere ac si nihil ad nos pertinerent. Quod isti non modò faciunt, sed ma- *ad Concil. Trident.*
trimonium etiam quod instituere non alienum sua maiestate censuit *Item, in vera Eccl.*
Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiauit: quod Christus Domi- *reform rat. Item,*
nus noster sua præsentia sanctificauit, quod primo suo miraculo coho- *de Scandalis.*
nestare dignatus est, pollutionem vocare audent: at tùm vt qualemcun- ** Gen. 2. 8*
quæ cælibatam miris encomiis tollant Quasi verò non aliud cælibatum *Deut 6. 16*
esse, aliud virginitatem, luculentum ipsi documentum præbeant in sua *Heb. 1. 4*
vita: quam tamen impudentissimè angelicam vocant: in hoc certè An- *1ob. 2. 2, & 9*
gelis Dei nimium iniurii, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multò
peius ac fœdius comparant. Et sanè argumentis hinc minimè opus est,
vbi re ipsa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm, quàm horrendis pœ-
nis huiusmodi arrogantiam, & ex præsentia donorum suorum con-
temptum passim vleiscatur Dominus. Et occultioribus præ pudore par-
co: de quibus hoc ipsum quod intelligitur nuntium est. Nihil esse vouen-
dum quod nobis sit impedimento quominus vocationi nostræ seruiam-
us, extra contouersiam est. Quemadmodum si pater familiàs voueat,
rel ætis liberis & vxore, se alia onera suscepturum: vel qui ad gerendum
magistratum idoneus est, vbi eligitur voueat se priuatim fore. Quid au-
tem sibi velit quod de libertate nostra non spernenda diximus, non nihil
habet difficultatis, nisi explicetur. Itaque sic paucis accipe: Quum rerum
omnium dominos constituerit nos Deus, & eas sic nobis iubecerit vt
omnibus pro nostra commoditate vteremur: non est quod speremus
gratum Deo fore officium, si rebus externis, quæ nobis ad miniculo esse
debent, nos in seruitutem addicamus Hoc ideò dico, quòd nonnulli lau-
dem humilitatis ex eo captant si se illaqueent multis obseruationibus,
à quibus non frustra nos liberos atque immunes Deus esse voluit. Proin-
de si hoc periculum volumus effugere, semper meminerimus, ab ea œco-
nomia, quam Dominus in Ecclesia Christiana instituit, nobis minimè
esse discedendum.

4 Nunc venio ad illud quod tertio loco posui: multum scilicet refer-
re quo animo votum nuncupes si velis ipsum Deo approbari. Nam qui
Dominus cor, non externam speciem intuetur, fit vt eadem res, mutato
animi proposito, nunc placeat ei acceptaque sit, nunc vehementer displiceat.
Vini abstinentiam si ita voues quasi in ea subsit aliquid sanctimo-
niæ, supersticiosus es: si in alium finem non peruersum respicis, nemo po-
test improbare. * Sunt autem, quantum possum iudicare, quatuor fines
ad quos vota nostra rite diriguntur: quorum duos, docendi causa, ad præ-
teritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus
pertinent vota quibus vel nostram erga Deum gratitudinem pro acce-
ptis beneficiis testamur, vel ad iram eius deprecandam: ipsi à nobis pœ-
nam ob admissa delicta exigimus Priora vocemus, si placet, exercitia gra-
tiarum actionis: altera pœnitentiæ. * Prioris generis exemplum habe-
mus in decimis, quas vouebat Iacob, si Dominus eum incolumem ab exi-
lio in patriam reduceret. Præterea in sacrificiis veteribus pacificorum,
Tertium quod cogi-
tare oportet eū quò
vinct.
* Votorum quatuor
fines, & distingui
in duo tempora. Vo-
ta ad præteritum
tempus spectantia
duorū sunt generū.
* Exemplum prio-
ris generis.
Gen. 28. 20

quæ pij Reges ac Duces, iustum bellum suscepturi vouebant se reddituros si victoria potiti essent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, si Dominus eos liberasset. Sic intelligendi sunt omnes loci in Psalms qui de votis loquuntur. Eiusmodi vota hodie quoque nobis in usu esse possunt quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis discrimine eripuit. Neque enim à pij hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut solenne recognitionis symbolum, Deo consecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. *Secundum genus quale sit, vno duntaxat familiari exemplo ostendere sufficiet. Siquis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapsus sit, nihil obstabit quominus ad castigandam intemperiem lautitiis omnibus possit ad aliquod tempus renuntiare, idque facere voto adhibito, quò arctiore vinculo se astringat. Neque tamen sic perpetuam legem iis statuo qui similiter deliquerint: sed ostendo quid facere illis liceat, qui tale votum ubi vile esse censuerint. Sicigitur eiusmodi votum licitum facio vt liberum intetim relinquam.

**Exemplū secundi generis vatorū que ad præteritum tempus referuntur.*

Votorum finis que futurum tempus spectant.

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim vt diximus, eò tendunt, vt reddamur cautiore: partim vt quibusdam veluti stimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis se ad eò procliuem esse in certum vitium, vt in re aliàs non mala sibi temperare nequeat quin protinus in malum delabatur: nihil absurdum faciet, si eius rei usum ad aliquod tempus sibi voto præcidat. Quemadmodum si quis periculosum sibi esse hunc vel illum corporis ornatum agnoscat, & tamen cupiditate illectus vehementer appetat, quid melius faciat quàm vt frænum sibi iniiciendo, hoc est necessitatem abstinendi imponendo, sese omni dubitatione liberet? Similiter si quis vel obliuiosus sit, vel piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, & memoriam expergeficiat, & pigritiam excutiat? In vtroque speciem esse pedagogiæ fateor: sed eo ipso quòd sunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non sine vtilitate vsurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus respiciunt vota, præsertim in rebus externis, legitima esse dicemus, si modo & Dei approbatione sint suffulta, & vocatiōi nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ sint limitata.

Quid de votis in vniuersum sentiendum sit. Votum si delictum omnium cõmune.

6 Iam nec difficile est colligere quid de votis in vniuersum sentiendum sit. Vnum est votum fidelium omnium commune, quod in Baptismo nuncupatur: Catechismo ac Cœnæ sumptione cõfirmamus, & quasi sancimus: sunt enim sacramenta tanquam syngraphæ, quibus Dominus misericordiam nobis suam atque ex ea vitam æternam defert: nos vicissim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè summa, quæ Satanæ renuntiantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis eius mandatis obediamus, non autem obsequamur prauis carnis nostræ desiderijs. Hoc votum quum à Scriptura testimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin sanctum sit & salutare dubitari nõ debet. Nec obstat quod perfectam legis obedientiam, quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præstat. Quando enim hæc stipulatio in fœdere gratiæ est inclusa, sub quo & remissio peccatorum, & Spiritus sanctificationis cõtinetur: pollicitatio quam illic facimus, & cum veniæ deprecatione & cum auxiliij postulatione coniuncta est. *In iudicandis particularibus votis tres superiores regulas memoria tenere necesse est: vnde rutò licebit, quale sit vnumquodque votum, æstimare. * Neq; tamen ea ipsa vota, quæ sancta esse assero, sic commendare me putes, vt quotidiana esse velim. Nam etsi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: si quis tamen cõsilio meo obtemperet, non nisi sobria & temporaria suscipiet. Si enim ad multa vota nuncupanda subinde erumpas, tota religio ipsa assiduitate vilescet,

**De votis particularibus.*

**De quibus sect. 2.*

3. & 4.

**Non nisi sobria & temporaria vota esse suscipienda.*

vilescet, & proclivius erit in superstitionem lapsus. Si perpetuo voto te obstringas, aut magna molestia tædióque solues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violatè aliquando audebis.

7 Iam nec obscurum est, quanta superstitione in hac parte laboraverit mundus ali quot seculis. Alius se abstemium fore vouebat: quasi vni abstinentia cultus esset per se Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abstinentiæ se astringebat ad certos dies, quibus singularem aliquam præ alius religionem subesse sibi vana opinione finxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur: etsi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna sapientia habitum, votivas peregrinationes ad sanctiora loca suscipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore seminudo, quo plus meriti ex lassitudine acquireretur. Hæc & similia, quorum incredibili studio mundus aliquandiu æstuavit, si secundùm eas quas antea posuimus regulas examinentur, non tantùm inania deprehendentur ac nugatoria, sed plena manifestæ impietatis. Vtcunque enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt perniciosæ illæ & damnatæ opiniones: quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti sunt, credunt se non vulgarem iustitiam sibi comparasse: summâ pietatis in externis obseruationibus reponunt: alios omnes despiciunt qui apparent earum rerum minus curiosi.

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota monastica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Ecclesiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendum est. * In principio, nequis longi temporis præscriptione defendat monachismum qualis hodie est, notandum est, fuisse olim in monasteriis longè aliud viuendi institutum. Qui se ad summam austeritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebat Qualem enim sub Lycurgi legibus fuisse Lacedæmoniorum disciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multò etiam rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua, cibus panis: herbæ ac radiculæ: præcipuè lautitiæ in oleo & ciceribus. Ab omni deliciariorè victu & corporis cultu abstinebant. Hæc hyperbolica videri possent nisi ab oculatis & expertis testibus traderentur, Gregorio Nazianzeno, Basilio & Chrysostomo. Talibus verò rudimentis se ad maiora munera præparabant. Monastica enim collegia fuisse tunc veluti seminaria ordinis Ecclesiastici, cum illi quos nuper nominauimus, satis claro documento sunt (nam omnes in monasteriis educati, illinc ad Episcopale munus vocati sunt) tũ alij complures eorum ætate magni ac præstantes viri. Et Augustinus illud suo quoque tempore fuisse vñtatum ostendit, vt Ecclesiæ clericos cœnobita ministrarent: nam monachos Caprarix insulæ sic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propositum vestrũ custodiatis, & in finem perseueretis: ac si quando operam vestram mater Ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo. Nec vestrum otium necessitatibus Ecclesiæ præponatis: cui parrurienti si nulli boni ministrare vel lent, quomodo nasceremini non inueniretis. Loquitur autem de ministerio quo fideles spiritualiter renascuntur. Item ad Aurelium, Et ipsis lapsus occasio, & ordini clericorum sic indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eliguntur: quum ex iis qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatiores ac meliores in clerum assumere soleamus. Nisi fortè, sicut vulgus dicit, Malus choraulæ, bonus est symphoniacus: ita & de nobis iocabitur, Malus monachus, bonus clericus est. Nimis dolendum, si ad tam ruinosam superbiam monachos surrigamus, & tam graui contumelia clericos dignos putemus: quum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat,

De mundi temeritate & superstitione in votis nuncupandis.

De votis monasticis.

** Hic & sect. 9, & 10. ostenditur monasteria olim fuisse vel seminaria ordinis Ecclesiastici.*

Epist. 81

Epist. 76

si adsit ei sufficiens continentia, & tamen desit necessaria doctrina. Ex his locis apparet nros homines sese ad Ecclesie gubernationem monastica discipulata solitos fuisse præparare, quò aptiores & melius formati tantum manus subitent. Non quò omnes ad hunc finem peruenirent, aut etiam tenderent, quum maiori ex parte essent homines illiterati: sed qui idonei erant, seligebantur.

Describitur ex Augustino veteris monasticæ formæ, & solitus fuisse tula bore manuum sibi victum quarere: unde apparet longè alium esse Papistici monachismi hodie rationem.

De moribus Ecclesie cathol. cap. 31

9 Duobus tamen præcipuè locis veteris monasticæ formam nobis depingit. Libro de moribus Ecclesie catholice, vbi aduersus Manichæorum calumnias eius professionis sanctimoniam opponit: & altero, cui titulum fecit, De opere monachorum: vbi in degeneres quosdam monachos, qui institutum illud corrumpere cœperant, inuehitur. Ego hinc eorum quæ tradit summam ita colligam, vt verbis quoque eius, quoad libet apparet longè tam castissimam sanctissimamque congregati, simul ætatem agunt, viuētes in orationibus, lectionibus, disputationibus: nulla superbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidia liuidi. Nemo quicquā possidet proprium: nemo cuiquam onerosus est. Operantur manibus ea quibus & corpus pasci possit, & mens à Deo impediri non possit. Opus autem suum tradunt eis quos Decanos vocant. Illi autem Decani cum magna sollicitudine omnia disponentes, rationem vni reddunt, quem Patrem vocant. Hi verò Patres non solum sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellentissimi, omnibus rebus excelsi, nulla superbia cōsulunt iis quos filios vocant, magna sua in iubendo autoritate, magna ipsorum in obtemperando voluntate. Conueniunt autem diei tempore extremo de suis quisque habitaculis, dum adhuc ieiuni sunt, ad audiendum illum Patrem: & conueniunt ad singulos Patres, terna vt minimum hominum millia (de Ægypto potissimum & Oriente loquitur) corpus deinde reficitur, quantum saluti & salubritati sat est: coercente vno quoque concupiscentiam ne se profundat vel in ea ipsa quæ præsto sunt, parca & vtilissima. Ita non solum à carnibus & vino abstinent pro sufficientia domandarum libidinum, sed ab iis quæ tanto concitatius ventris & gutturis prouocant appetitum, quantum quasi mundiora nonnullis videntur. Quo nomine solet turpe desiderium exquisitorum ciborum quod à carnibus alienum est, ridiculè turpiterque defendi. Quicquid necessario victui redundat (redundat autem plurimum ex operibus manuum, & epularum restrictione) tanta cura egentibus distribuitur quanta non ab ipsis qui distribuunt, comparatum est. Nullo enim modo satagūt vt hæc sibi abundent: sed omni modo agunt vt non apud se remaneat quod abundauerit. Deinde commemorata austeritate, cuius ipse exempla & Mediolani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aspera, quæ ferre non potest: nulli quod recusat imponitur: nec ideo condemnatur à cæteris, quòd in eorum imitatione se fatetur inualidum: meminerunt enim quantum opere commendata sit charitas: meminerunt omnia munda mundis, &c. Itaque non reiiciendis generibus ciborum, quæ si polutis, sed concupiscentiæ perdomandæ, & dilectioni fratrum retinendæ inuigilat omnis industria. Meminerunt, Esca ventri, & venter escis, &c. Multi tamen firmi propter infirmos abstinent. Multis non est causa ista faciendi: sed quòd viliori victu & minimè sumptuoso se sustentare placeat. Itaque iidem ipsi, qui sani sibi temperant, si ratio valerudinis cogat, ægroti sine vlla formidine accipiunt. Multi vinum non bibunt: nec tamen se eo inquinari putant: nã languidioribus, & qui sine ipso nequeunt salutem corporis obtinere, humanissimè præberi faciunt: & nonnullos stultè recusantes, fraternè admonent ne vana superstitione debiliores citius quàm sanctiores fiant. Ita pietatem sedulò exercent: corporis verò exer-

Ibid. cap. 33

Tit. 2. 15

1. Cor. 6. 13

exer-

exercitationem ad exiguum tempus pertinere nouerunt. Charitas præcipue custoditur: charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus apratur. Coitur in vnam conspiraturque charitatem: hanc violare, tanquam Deum, nefas ducitur: huic si quis resistit, ericitur atque vitatur: hanc si quis offendit, vno die durare non sinitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monastice, representasse visus est sanctus ille vir, ea, tamen si longiora, huc inserere non piguit: quod me longiorem aliquâto fore cernebam, si ex diuersis eadem colligerem quantumuis studerem compendio.

10 Hic autem mihi propositum non est totum istud argumentum persequi, sed obiter tantum indicare non modò quales habuerit vetus Ecclesia monachos, sed qualis tunc fuerit monastica professio: vt ex cõparatione iudicare possint sani lectores quid frontis habeant qui ad sustinendum præsentem monachismum, antiquitatem allegant. *Augustinus De opere Monachorum. *De opere Monachorum.* rigidam exactionem vult abesse earum rerum quæ nobis verbo Domini *Antithesis veteris monachatus. et liberæ relinquuntur. Atqui nihil est quod hodie seuerius exigatur. Scelus huius recentioris ac eni inexpiabile esse ducunt si quis in colore aut specie vettis, si quis in genere cibi, si quis in aliis friuolis ac frigidis ceremoniis vel minimum a degeneris: Hic præscripto deflexerit. Augustinus fortiter contendit non licere monachis de alieno otiosis viuere. Tale exemplum suo tempore extitisse negat bene constituti monasterij Nostri præcipuam sanctimoniam suam partem in otio collocant. Nam si otium illis tollas, vbi erit illa contemplatiua vita qua se alios omnes excellere, & ad Angelos propius accedere gloriantur? Augustinus denique monachismum requirit qui nihil aliud sit quàm exercitium adiumentumque ad pietatis officia, quæ Christianis omnibus commendantur. Quia? quum summam, adeoque propè vnam eius regulam facit charitatem, an putamus conspirationem laudare, quæ pauci homines inter se deuincti, ab vniuerso Ecclesie corpore separantur? Imò verò eos exemplo suo reliquis vult præluere ad seruandam Ecclesie vnitatem, in vtroque adeò diuersa est præsentis monachismi ratio, vt vix quicquam magis dissimile, ne dicam contrarium, reperias. Siquidem monachi nostri non contenti ea pietate cuius vnus studio suos esse perpetuò intentos Christus iubet, nouam nescio quam imaginantur, cuius medicatione sint aliis omnibus perfectiores.

11 Hoc si negant, scire ab illis velim cur ordinem suum perfectionis titulo vnum dignentur, & eundem omnibus Dei vocationibus adi- *De superbo Perfectionis titulo quo ordinem suum monachi ornant.* mant. Neque me latet illa sophistica solutio, non ideo sic vocari quia perfectionem in se contineat, sed quia ad acquirendam perfectionem sit omnium optimus. Quum se apud plebem venditare, quum rutilibus ac ignaris adulescentulis laqueum iniicere, quum priuilegia sua afferere, quum in aliorum contumeliam, suam dignitatem extollere volunt, iactant se esse in statu perfectionis. Quum propius vrgentur quàm vt inanem hanc arrogantiam tueri queant, ad istum cuniculum suffugiunt, se nondum perfectionem esse consequutos, in eo tamen statu esse quo ad ipsam præ aliis aspirant. Interim manet illa in plebe admiratio, quasi sola vita monastica sit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quæstuosissimas nundinas exercent: illa autem moderatio in paucis libris sepulta manet. Hanc esse intolerandam iudificationem quis non videt? Sed perinde cum ipsis agamus ac si nihil plus tribuerent suæ professioni quàm vocando statum adipiscendæ perfectionis. Sanè hoc illi nomen deferendo tanquam speciali nota ab aliis vitæ generibus distinguunt. Et quis hoc ferat vt tantus honor transferatur ad iudicationem, nisi quàm vel vna syllaba approbatum: eodem indignè censeantur omnes

Dei uocationes, factæ eius ore non modò præceptæ, sed insignibus elo-
giis ornatae? Et quanta obsecro, iniuria fit Deo, quum omnibus vitæ ge-
neribus ab eo ordinatis, eius testimonio laudatis, commentitium nescio
quod antefertur?

*Primum argumen-
tum quod afferunt
sua perfectionis,
quia seruent Consi-
lia (ut loquuntur)
Euangelica.* 12 Age, calumniam esse dicant quòd antea tradidi non esse cõten-
tos præscripta à Deo regula. Atqui etiam si taceam, ipsi plus satis se accu-
sant: aperte enim docent se plus oneris suscipere, quàm suis Christus im-
posuerit: quoniam scilicet Euangelica consilia de diligendis inimicis, de
non appetenda uindicta, de nõ iurando, &c. se seruaturus promittant:
quibus non sunt communiter astricti Christiani. In eo quam nobis an-
tiquitatem obtendunt? Nulli vnquam veterum hoc uenit in mentem: om-
nes una uoce clamant, nullam penitus uoculam à Christo emissam cui
non sit necessariò obtemperandum. Et hæc ipsa nominatum quæ illi bo-
ni interpretes Christum consuluisse duntaxat nugantur, iussa esse, nulla
dubitatione ubique docent. Sed quia hunc pestilentissimum errorem esse
suprà docuimus, satis hic sit breuiter notasse, ea opinione fundatum esse
monachismum qui nunc est, quam meritiò pij omnes execrant. debent: ut
scilicet fingatur aliqua esse perfectior uiuendi regula quàm ista commu-
nis uniuersæ Ecclesiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid super-
struitur, non nisi abominabile esse potest.

*Secundum argumẽ-
tum quod iactant
monachi sua perfe-
ctiõis, Quia omnia
sua relinquunt.* 13 Verum aliud suæ perfectionis argumentum afferunt quod sibi sic
millimum esse putant. Dixit enim Dominus ad uoluentem de perfectione
iustitiæ interroganti, Si vis perfectus esse, uende omnia quæ habes, & da
pauperibus. Id an faciant ipsi, nondum disputo: demus hoc illis in præ-
sentia. Perfectos igitur se factos iactant, omnia sua relinquendo. Si in hoc
sita est perfectionis summa quid sibi uult quod Paulus docet, eum qui om-
nia sua distribuerit pauperibus nisi charitatem habet, nihil esse? Qualis
ista est perfectio, quæ si abest charitas, in nihilum cum homine redigi-
tur? Hic respondeant necesse est, summum hoc quidem, sed non unicum
esse perfectionis opus. Verum hic quoque reclamationem Paulus, qui non dubi-
tat charitatem sine eiusmodi renuntiatione facere uinculum perfectionis.
Si certum est, inter magistrum & discipulum nihil esse dissensionis, alter
autem clarè negat hominis perfectionem in eo consistere ut suis omni-
bus renuntiet, & rursum sine eo constare asserit: uidentum est qualiter ac-
cipiendum sit illud Christi, si vis perfectus esse, uende omnia quæ habes.
Porro minimè obscurus erit sensus, si expendamus (quod in omnibus
Christi concionibus obseruare semper conuenit) ad quæ dirigantur hæc
uerba. Adulescens interrogat quibus operibus ingrediatur in uitam æter-
nam. Christus, quia de operibus rogabatur, eum remittit ad Legem: & me-
ritò: est enim uia æternæ uitæ, si in se consideretur: nec aliunde inualida
est ad salutem nobis afferendam, quàm ex nostra prauitate. Hoc respon-
so declarauit Christus, se non aliam uitæ formandæ rationem tradere
quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & testimonium Legi
diuinæ reddebat, quòd esset perfectæ iustitiæ doctrina: & simul calūniis
occurrebat, ne uideretur noua aliqua uiuendi regula, ad Legis defectio-
nem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, sed uaræ con-
fidentia tumidus, se omnia Legis præcepta à puero seruasse respondet.
Certo certius est immenso spatio procul ab eo abiisse, quo se peruenisse
iactabat. Et si uera fuisset gloriatio, nihil illi desuisset ad summam perfe-
ctionem. Super à enim demonstratum est, quòd in se contineat Lex perfe-
ctam iustitiam, & hoc ipsum inde patet, quòd uia æternæ salutis uocatur
eius obseruatio. Ut edoceret quantulum in ea iustitia profecisset, quæ
se impleuisse nimis audacter responderat, operæ peritum fou familiare
eius uicium excutere. Diuitiis autem quum abundaret, cor nullo affixum
habebat.

habebat. Ergo quia vulnus hoc secretum non sentiebat, à Christo lancinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuisset custos Legis quàm putabat, non discederet mæstus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, nõ tantum habet pro stercore, sed tanquam exitiale abominatur. Ergo quòd diuitem auarum relinquere iubet Christus omnia quæ habet, perinde est ac si ambitiosum omnibus honoribus, voluptuosum omnibus deliciis, impudicum omnibus libidinis instrumentis iuberet renuntiare. Sic ad particularem mali sui sensum reuocandæ sunt conscientiæ, quæ nullo generalis admonitionis sensu tanguntur. Frustra igitur hypothesin istam ad generalem interpretationem trahunt, ac si Christus hominis perfectionem in renuntiatione bonorum statueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem sibi vltra modum placetem, ad sentiendum vlcus suum adigere: vt intelligeret se longo adhuc interuallo abesse à perfecta Legis obedientia, quam sibi aliàs falsò arrogabat. Fateor hunc locum fuisse à quibusdam ex Patribus malè intellectum, atque hinc natam esse voluntatiæ paupertatis affectationem: qua illi demum beati putabantur, qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi se Christo deuouerent. Sed confido bonis omnibus & non contentiosis satisfactum iri hac mea explicatione vt de mente Christi nihil ambigant.

14. Quanquam nihil minus cogitarunt Patres quàm stabilire eiusmodi perfectionem quæ postea à cucullatis Sophistis fabrefacta fuit, vt duplicem Christianismum sic erigerent. Nondum enim natum erat sacrilegum illud dogma quod professionem monasticam Baptismo comparat, imò palàm asserit, formam esse secundi Baptismi. Ab hac blasphemiam quis dubitet Patres toto animo abhorruisse? Iam illud extremum quod apud veteres monachos fuisse dicit Augustinus, vt scilicet totos se ad charitatem accommodarent, quid opus est verbis demonstrare esse ab hac nouitia professione alienissimum? Res ipsa loquitur, eos omnes qui in cœnobis concedunt, discessionem ab Ecclesia facere. Quid enim? annon se à legitima fidelium societate separant, peculiare sibi ministerium & priuatam sacramentorum administrationem asciscendo? Quid est Ecclesiæ communionem dissipare, si hoc non est? Atque (vt eam quam cœpi facere comparisonem persequar, & semel claudam) quid simile hac in parte habent cum veteribus monachis? Illi tamen si separatim ab aliis habitabant, non tamen habebant separatam Ecclesiam: sacramenta participabant cum aliis: ad solennes conuentus se sistebant: illic pars plebis erant. Isti priuatum sibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vnitatis abruperunt? Nam & se ab vniuerso Ecclesiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempserunt ministerium, quo pacem ac charitatem voluit Dominus inter suos conseruari. Itaque quæ sunt hodie monasteria, tot esse dico schismaticorum cœuenticula, qui turbato Ecclesiastico ordine, à societate fidelium legitima sunt execti. Et ne obscura esset ista discessio, varia factionum nomina sibi indiderunt. Nec ipsos puduit in eo gloriari quod sic execratur Paulus vt satis exaggerare non possit. Nisi forte Christum fuisse à Corinthiis diuisum arbitramur, quum alius alio doctore superbit: & nunc sine vlla Christi iniuria fieri quòd pro Christianis alios Benedictinos, alios Franciscanos, alios Dominicanos vocari auidimus: & ita vocari, vt ipsi dum affectant à vulgo Christianorum distinguant, hosticulos pro religionis professione fastuosè sibi sumant.

15. Hæc quæ hætenus inter veteres & nostræ ætatis monachos discrimina recensui, non in moribus sunt, sed in ipsa professione. Proinde meminerint lectores, fuisse me de monachismo potius quàm de monachis loquutum, & ea vitia notasse non quæ in paucorum vita hærent, sed

Philip. 3

* Chrysost. Homil. de verbis Pauli, Salutate Priscæ, &c.

Discessionem ab Ecclesia facere omnes qui in cœnobis concedunt, quum monasticam suam palàm asserat esse formam secundi Baptismi, &c.

1. Cor. I. 12, & 3:4

Summa eorū quæ dicta fuerunt à sectione 8.

** In moribus mul-* quæ ab ipso viuendi instituto separari nequeunt. ** In moribus autem*
tum discrepare Pa- quanta sit discrepantia, quid attinet sigillatim exponere? Hoc conat,
pisticos monachos nullum esse hominum ordinem magis omni vitiorum turpitudine in qui
ab illis veteribus. natum: nusquam magis feruent factiones, odia, studia partium, ambitus.

In paucis quidem cœnobis pudicè viuatur: si pudicitia vocanda est vbi
 caenus reprimatur libido ne palàm sit infamis: decimum tamen quod-

que vix reperias quod non lupanar sit potius quàm castitatis sacrarium.

At in victu qualis frugalitas? Non aliter porci in hærèis saginantur. Sed
 ne querantur se nimis inclementer à me tractari, non vltèrius pergo.

Quaquam in his paucis quæ attingi, nihil esse accusatoriè dictum fatebi-

tur quicumque rem ipsam nouit. ** Augustinus, quum tanta castitate, se-*
cundum eius testimonium excelleret monachi, queritur tamen mul-

tos esse errones, qui malis artibus & imposturis simpliciores pecunia e-

mungerant: qui reliquiis Martyrum circumferendo u pes nundinationes

exerceant, imò pro Martyrum reliquiis, quorumlibet mortuorum ossa

vendunt: qui multis similibus flagitiis ignominiam ordini iniurant. Vt

se nullos vidisse meliores prædicat, quàm qui in monasteriis profecerint:

ita deplorat nullos se deteriores vidisse quàm qui in monasteriis defe-

cerint. Quid diceret, si hodie conspiceret tot acram deploratis vitis exũ-

dare, & quodammodo crepare omnia ferè cœnobis? Ego nihil nisi quod

omnibus est notissimum dico. ** Neque tamen ad omnes sine vlla pror-*
sis exceptione pertinet hæc vituperatio. Quænam modum enim nunquã

adeo bene constituta fuit in monasteriis sanctè viuendi regula & disci-

plinæ, quin extrarent aliqui fuci longe alius dissimiles: ita non sic hodie à

sancta illa antiquitate monachos degenerasse dico quin aliquos in suo

grege bonos adhuc habeant: sed hi pauci & dispersi in illa ingenti ma-

lorum & improborum multitudine delutescunt: nec contemnuntur mo-

dò, sed etiam peulauter incessuntur, interdum etiam crudeliter tractan-

tur ab aliis: qui (vt est in Malesiorum prouerbio) nemini apud se bono

locum sè debere credunt.

Conclusio præcedē- 16 Hec veteris & nodièrni monachisimæ comparatione effecisse me
tium à sect. 8. quod volui confitèri, vt appareat, cucullatos nostros ad professionis suæ
 defensionem, primæ Ecclesiæ exemplum falso prætexere: quãdo quidem

ab illis non minùs differunt quàm simiæ ab hominibus. ** Interim non*

dissimulo, vel in illa quam Augustinus commendat, p̄isca forma esse

non nihil quod mihi parum placeat. In externis rigidioris disciplinæ e-

xercitiis non fuisse supersticiosos cœcedo: at immo licam affectationem

& κακοζήλιαν non abfuisse dico. Pulchrum fuit, abdicatis facultatibus,

omni tertena sollicitudine carere: at pluris à Deo fit familiæ piè regendæ

cura, vbi sanctus patet familiã, omni auaritia, ambitione, aliisque carnis

cupiditatibus solutus & liber hoc habet sibi propositum vt in certa vo-

catione Deo seruiat. Pulchrum est in se effu, procul hominum consuetu-

dine, phulosophari: at Christianæ mansuetudinis non est, quasi odio hu-

mani generis, in desertum & solitudinem confugere, & simul ea officia

deserere quæ Dominus in primis mandauit. Etiam si demus nihil aliud

fuisse mali in ea professione, hoc cerè non mediocriter malum fuit, quòd

exemplum inutile & periculosum in Ecclesiam induxit.

Monachos suis vo- 17 Nunc igitur videamus cuiusmodi sint vota quibus in præclarum
tis cōsecrar: demo- hunc ordinem hodie intiantur monachi. ** Primùm, quia nouum ficti-*
mo non Deo osten- tium cultum prometendi Dei causa instituire illis animus est: abomina-

dunt tria tionem esse apud Deum quicquid vouent, ex superioribus concludo. ** De-*

** Primùm.* inde quia nullo vocationis Dei intuitu, nullâ que eius approbatione, vi-

** Secundum.* uendi genus quale libet sibi ipsi comminiscatur: temerarium idèoque

illicitum ausum esse dico: quia nihil habet ipsorum conscientia quo se

apud

apud Deum sustineat: & quicquid non est ex fide, peccatum est. *Præter. *Tertium.
 ea quæ ad multos simul peruersos atque impios cultus, quos hodiernus Rom. 14. 23
 monachatus sub se continet, seipfos attingant: eos non Deo consecrari,
 sed dæmonio, contendo. Cur enim Prophetæ dicere licuerit Israelitas si- Deut. 32. 17
 lios suos immolasse dæmoniis & non Deo, tantum ob id quod verum, Psal. 106. 37
 Dei cultum profanis ceremoniis corruperant: idem de monachis dicere
 non liceat, qui vnâ cum cucullo mille impiatum superstitionum laqueis
 sibi induunt? *Iam quæ votorum species? Virginitatem Deo perpetuam *Species votorum
 promittunt, quasi cum Deo antè pepigerint vt se à coniugij necessitate li monast. eorum.
 beraret. Non est quod causentur, se non nisi gratia Dei fretos votum hoc *Votum virginitalis*
 nuncupare: nam quum ipse non omnibus dari pronuntiet, si luciam p. perpetua, quod re.
 specialis doni concipere nostrum non est. Qui habent, eo vtâ ut: si quan pugnare verbo Dei
 do se à carne sua inquietari sentiunt, confugiant ad eius opem cuius so- ostenditur hîc
 la virtute possunt resistere. Si non proficiunt, ne remedium quod ipsis fact. 14.
 offertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniugium qui Matt. 19. 11
 bus continendi facultas denegatur. Continentiam appello, non qua cor
 pus solum à scortatione purum seruetur, sed qua mens impollutam ca-
 stitatem seruat. Neque enim externam tantum lasciuiam, sed animi quo-
 que vltionem cauere Paulus præcipit. Hoc, inquit, ab vltima memoria 1. Cor. 7. 9
 fuit obseruatum, vt se alligarent continentia voto qui totos se Domino
 dicere vellent. Fateor certè antiquius quoque receptum fuisse hunc mo-
 rem: sed eam ætatem sic ab omni vitio liberam fuisse non concedo vt
 pro regula habendum sit quicquid tunc factum est. Et paulatim irrepsit
 inexorabilis illa seueritas, vt post conceptum votum, nullus pœnitentiæ
 locus fieret. Quod ex Cypriano constat. Si se ex fide Christo dicauerunt, Epist. 11
 virgines, pudicè & castè, sine vlla fabula, perseuerent. Ita fortes & stabiles
 præmium virginitalis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non
 possunt, melius est nubant, quàm in ignem deliciis suis cadant. Quibus
 probis non lacerarent nunc eum qui continentia voto tali æquitate
 temperare vellent? Longè ergo ab illo verusto more discesserunt, qui non
 modò nullam admittunt moderationem aut veniam si quis præstando
 voto impar deprehendatur: sed grauius peccare nullo pudore pronun-
 tiant, si accepta vxore, carnis intemperantiæ medetur, quàm si scortando
 corpus & animam contaminet.

¶ Verùm instât adhuc, & sub Apostolis vsitatum fuisse tale votum *Exceptio defenden-*
 ostendere conantur: quia Paulus viduas, quæ semel in publicum ministe- *tium votum perpe-*
 rium receptæ nuberet, primam fidem abnegare dicat. Ego verò illis mi- *tue virginitalis in*
 nimè nego, viduas quæ sese suâque Ecclesiæ operas addiderent, perpetui *monachis.*
 cœlibatus legem simul suscepisse: nō quia in eo religionem aliquam sta- 1. Tim. 5. 12
 tuerent, vt postea fieri cœptum est: sed quoniam nisi sui iuris, & iugo ma-
 ritali solutæ, functionem illam sustinere non possent. Quò si data fide
 ad nouas nuptias respectarent, quid hoc erat aliud, quàm Dei vocatio-
 nem excutere? Non igitur mirum quòd talibus desideriis lasciuire in Chri-
 stum eas dicit. Postea verò amplificâti causa subiungit, ad eò ipsis quod
 Ecclesiæ pollicitæ sunt non præstare, vt primam quoque fidem in Baptis-
 mo datam violent ac irritam faciant: in qua hoc comprehenditur vt vo-
 cationi quisque suæ respondeat. Nisi fortè hoc maus intelligere, quòd
 veluti amisso pudore omnem deinde honestatis curam abiicerent, ad o-
 mnem lasciuiam & petulantiam se prostituerent, licentiosa dissolutaq;
 vita nihil minus quàm Christianas mulieres præ se ferrent: qui se sus mi-
 hi perplacet. *Respondemus ergo, quæ tunc ad publicum ministrum re- *Ad si periorē exce-*
 cipiebantur viduæ, ea sibi perpetui cœlibatus concinor em impetu illi. *ptionem. r. sponso,*
 si postea nuberent, facile intell- *gimus accidisse quod dicit Paulus, vt pro-*
 lecto pudore, insolentiores fierent quàm deceret mulieres Christianas, *que tria capita cō-*
tinet.

Definitio ex Aug^u Augustini, quæ sacramentum esse tradit rei sacræ visibile signum, aut invisibilis gratiæ visibilem formã, sensu nihil differt: rem verò ipsam melius ac certius explicat. Nam cum in illa breuitate sit aliqua obscuritas, in qua multi rudiores hallucinantur, volui pluribus verbis pleniorẽ reddere sententiam, nequid dubitationis hæreret.

Qua ratione eo sensu usurparint veteres nomen Sacramenti: vide & sec. 2 *Qua ratione vocabulum hoc vsurpauerint veteres in eo sensu, nõ est obscurum. Nam quoties Græcam vocem $\muυστηριον$ Latinè reddere voluit Vetus interpres, præferunt vbi de rebus diuinis agebatur, transtulit Sacramentum. Sic 2.1 Ephesios, Vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. Item Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ*

Ephef. 1.9. & 3.2 *data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum. Ad Colossenses, Mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestum est sanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere diuitias sacramenti huius. &c.*

1. Tim. 3.16

Item ad Timotheum, Magnum pietatis sacramentum: Deus manifestatus est in carne. Noluit autem dicere arcanum, nequid rerum magnitudine inferius dicere videretur. Sacramentum ergo posuit pro arcano, sed rei sacræ. In ea significatione apud Ecclesiasticos scriptores subinde occurrit. Et satis notum est, quæ sacramenta vocantur apud Latinos, Græcis esse mytheria: quæ synonymia litem omnem dirimit. Atque hinc factum est vt ad signa illa quæ augustam sublimium ac spiritualium rerum representationem haberent, deduceretur. Quod etiam notat alicubi Augustinus, Longum, inquit, esset disputare de varietate signorum: quæ quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

Episto. 5. ad Marcellin.

Nunquam esse Sacramentũ nisi præeunte promissione, quã hoc modo Dominus obsignat, nostræ ignorantie tarditati, deinde etiã infirmitati consules: Hic & sect. 5. 6.12.

3 *Porro ex hac quam posuimus definitione intelligimus, nunquam sine præeunte promissione esse sacramentum, sed ei potius tanquam appendicem quandam adiungi, eo fine vt promissionem ipsam confirmet ac obsignet, nobisque testatorem, imò ratam quodammodo faciat: quomodo nostræ ignorantie actarditati primùm, deinde infirmitati opus esse Deus prouidet: neque tamen (proprie loquendo) tam vt sacrum suũ sermonem firmet, quàm vt nos in ipsius fide stabiliat. Siquidem Dei veritas per se satis solida certaque est: nec aliunde meliorem confirmationem quàm à se ipsa accipere potest. Verum vt exigua est & imbecilla nostra fides, nisi vndique fulciatur, ac modis omnibus sustentetur, statim concutitur, fluctuat, vacillat, adeoq; labascit. Atque ita quidem hinc se captui nostro pro immensa sua indulgentia attèperat misericors Dominus, vt quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem elementis etiam istis terrenis nos ad se deducere nõ grauetur, atq; in ipsa carne proponere bonorũ spiritualium speculũ. Nam si incorporei essemus (vt Chrysostomus ait) nuda & incorporea nobis hæc ipsa daret. Nunc quia corporibus insertas habemus animas, sub visibilibus spiritualia tradit. Non quia tales inditæ sunt dotes naturis rerum quæ in sacramentis nobis proferuntur: sed quia in hanc significationem à Deo signatæ sunt.*

Hom. 60. ad populum.

Sacramentum consistare verbo & externo signo: sed aliter esse verbum sacramentale sumendum quàm existimant Papistæ.

4 *Atque hoc est quod vulgo dicunt, cõstare Sacramentum verbo & externo signo. Verbum enim intelligere debemus, nõ quod sine sensu & fide insufurratum, solo strepitu, velut magica incantatione, consecrandi elementi vim habeat: sed quod prædicatũ intelligere nos faciat quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub Papæ tyrannide factitatum est, nõ caruit ingenti mysteriorum profanatione: putarunt enim satis esse si Sacerdos, populo sine intelligentia obstupente, consecrationis formulam demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinæ inde ad plebem perueniret: omnia enim Latinè pronuntiatunt apud homines illos literatos. Postea eousque erupit superstitio, vt consecrationem non nisi*

rauco

rauco murmure, quod à paucis exaudiretur, rite peragi crederet. At longe aliter de verbo sacramentali docet Augustinus, Accedat, inquit verbum ad elementum, & fiet sacramentum. Vnde enim ista tanta virtus aque vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? non quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, inquit Apostolus. Vnde in Actis Apostolorum, Fide mundans corda eorum. Et Petrus Apostolus, Sic & nos Baptisma saluos facit, non depositio sordium carnis, sed conscientie bonæ interrogatio. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: quo sine dubio, vt mundare possit, consecratur & Baptismus Vides vt prædicationem requirat vnde nascatur fides. Nec est quod in hac probatione laboremus, quando minimè obscurum est quid Christus fecerit, quid nobis facere mādauerit, quid sequuti sint Apostoli, quid purior Ecclesia obseruauerit. Imò ab initio vsque mudi notum est, quoties signum aliquod obtulit Deus sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinæ copulam sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderentur. Ergo quum de verbo sacramentali firri mentionem audimus, promissionem intelligamus quæ clara voce à ministro prædicata, plebem eò manu decat quò signum tendit ac nos dirigit.

5 Nec audiendi sunt quidam qui contra pugnare conantur arguto magis quàm solido dilemmate Aut verbum, inquit, Dei, quod sacramentum præcedit, scimus esse veram Dei voluntatem, aut nescimus. Si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur, nouum discimus. Si nescimus, neque id docebit sacramentum cuius vis omnis in verbo sita est. * Quibus breuiter responsum sit, Sigilla, quæ diplomatibus aliisque publicis actis appenduntur, per se accepta nihil sunt, vt pote quæ frustra appensa forent si membrana nihil haberet descriptum: neque tamen ideo non confirmant atque obsignant quod scriptum est, dum scriptis adduntur. Neque hanc similitudinem nuper à nobis consistam iactare possunt, quæ Paulus ipse vsurpauit. Circumcisionem vocans *σφραγίδα*: vbi ex professo contendit, non fuisse Circumcisionem Abraham in iulitiam, sed eius patris obsignationem cuius fide fuerat iam antè iustificatus. Et quid est, obsecro, quod aliquem magnopere offendat, si promissionem doceamus obsignari sacramentis, quum ex ipsis promissionibus palam sit alteram altera confirmari? Nempe vt quæque est manifestior, ita est ad fulciendam fidem magis idonea. Sacramenta verò & promissiones afferunt clarissimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quòd eas veluti in tabula depictas nobis ad viuum representant. Neque nos mouere debet quæ inter sacramenta & diplomatum sigilla obiectari solet distinctio: quòd quum vtraque carnalibus huius mundi elementis consent, illa ad promissiones Dei obsignandas sufficere vel parua esse nequeant, quæ sunt spirituales & æternæ: quemadmodum hæc ad obsignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi solent. Siquidem vir fidelis, dum oculis sacramenta obuersantur, non in illo carnali spectaculo hæret: sed illis quos indicauit analogie gradibus, ad sublimia mysteria quæ in sacramentis latent, pia consideratione assurgit.

6 Et quando Dominus promissiones suas fœdera nuncupat: sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cæsa quid efficiat nisi verba intercederent? imò nisi præierint? Nam porcæ sæpius cæduntur citra vllum interius aut sublimius mysterium. Quid dextera data, quum manus hostiliter non ratò conserantur? At vbi verba præierint, talibus sanè symbolis fœderum leges sanciantur, quanuis prius verbis conceptæ, conditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia sunt quæ certiozem verbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales

Homi. in Iohann. 13

Rom. 10. 8

Act 15. 9

1. Pet. 3. 21

Quid sit verbum sacramentale.

Dilemma negativum Sacramentorum efficaciam: vnde & sect. 7.

* Dilemmatis solutio.

Rom. 4. 11

Sacramenta, symbola fœderum Dei. Gen. 6. 18, & 9. 9, & 17. 22

sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: vt ita pro tarditatis nostræ caput nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogi manu ducant. Hac ratione Augustinus sacramentum, verbum visibile nuncupat: quod Dei promissiones velut in tabula depictas repræsentet, & sub aspectum graphicè atq; *εικονικῶς* expressas statuat. * Aliæ quoque similitudines afferri possunt quibus sacramenta plauis designentur, vt si vocemus fidei nostræ columnas. Quo enim modo ædificium suo quidem fundamento stat & incumbit, subiectis tamen columnis certius stabilitur: ita fides in verbo Dei, non secus ac fundamento residet: sed cum accedunt sacramenta, ipsi adhuc ceu columnis solidius innititur. * Aut si dicamus specula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, contemplari liceat: illic enim sese nobis (vt iam dictum est) manifestat quantum nostræ heberudini agnoscere datum est, suamq; erga nos beneuolentiam & amorem expressius quàm verbo testatur.

In Iohã. homil. 89.
Lib. 19. contra Faustum.

* Sacramenta, fidei nostræ columnæ.

* Sacramenta, specula diuitiarum gratiæ Dei.

Sacramenta nõ de
sistere esse testimo-
nia gratiæ Dei, licet
impijs quoq; porri-
gatur, qui inde gra-
uiorem damnatio-
nem contrahunt.

7 Nec satis appositè ratiocinantur, dum ex eo contendunt non esse testimonia gratiæ Dei, quia impijs quoque porriguntur, qui tamen Deum nihilo sibi magis propitium inde sentiunt, sed grauiorem potius damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium esset testimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac spernitur: nec Christus deum ipse, qui à compluribus visus est ac cognitus, quorum paucissimi eum receperant. Simile etiam in diplomatibus spectare licet: siquidem bona pars multitudinis *αὐθεντικῶν* illud sigillum, vtcunq; à Principe ad consignandam voluntatem suam profectum esse nouerit, irridet tamen atq; eludit: alij velut rem ad se minimè pertinentem, suisque deq; habent: alij etiam execrantur, vt conspecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa superius à me usurpata similitudo arridere debeat. Itaq; certum est nobis à Domino misericordiam, ac gratiæ suæ pignus cum facto suo verbo, tam sacramentis offerri: verum non apprehenditur nisi ab his qui verbum & sacramenta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in salutem oblati à Patre ac propositi Christus, non tamen ab omnibus agniti exceptusq; est. Id quod alicubi indicare Augustinus vellet, dixit, Verbi efficaciam in sacramento profertur: non quia dicitur, sed quia creditur. Proinde * Paulus dum apud fideles verba facit, sic de sacramentis dicitur vt in illis Christi communionem includat: vt quum dicit, Quicumque baptizati estis, Christum induistis. Item, Vnum corpus & vnus spiritus sumus omnes qui in Christo baptizati sumus. Quum vero de præpostero sacramentorum usu loquitur, nihilo plus illis tribuit quàm frigidis & inanibus figuris: quo significat, vtcunq; impij ac hypocritæ sua perueritate diuinæ gratiæ in sacramentis effectum vel opprimant, vel obsecant, vel impediunt, id tamen minimè obstat quominus vbi & quoties Deo placet, & verum de Christi communicatione testimonium afferant, & hoc ipsum quoque exhibeat præstetque Spiritus ipseus Dei quod promittunt. Constituitus ergo sacramenta verè nominari testimonia gratiæ Dei ac veluti quædam beneuolentiæ, qua erga nos affectus est, sigilla: quæ ipsam nobis obsignando, fidem nostram hoc modo sustinent, alunt, confirmant, adaugent. * Quæ verò contra hanc sententiam obiectari à nonnullis solent rationes, nimis friuolæ eneruæque sunt. Aduertunt meliorem fidem nostram fieri non posse, si bona est: non enim esse fidem nisi quæ inconcussè, firmiter, indistractè Dei misericordiæ innititur. Quibus fatius fuerat cum Apostolis orare vt Dominus sibi augeter fidem, quàm talem fidei perfectionem securè obtendere, quam nemo vnquam ex filiis hominum assuetus est, nemo assequetur in hac vita. Respondeant qualem ei fuisse fidem existiment qui dicebat, Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Nam & illa vtcunq; inchoata fides, bona erat.

In Iohan.

Galat. 3. 27

1. Cor. 12. 12

* V. de Cal. in libello de Prælestin.

* Obiectio primario agnoscentium efficaciam in sacramentis: Vide & sect. 3. 5. 6. 12

Iuc 17. 5

Marc. 9. 24

erat, & melior sublata incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argumento quam sua ipsorum conscientia refelluntur. Nam si peccatores se fitentur (quod velint nolint inficiari nequeunt) id ipsum fidei suae imperfectioni impudent necesse est.

8. *At respondit, inquit, Philippus Eunuchus, Baptizari eum licere si ex toto corde crederet. *Act. 8. 37*
 Quam hic locum habet Baptismi confirmatio, vbi fides totum cor implet? Rursum ipsos interrogo, annon bonam cordis sui partem fide vacuam sentiunt, annon noua quotidie incrementa agnoscunt? Cloriabatur ille, se discendo fieri senem. Nos igitur ter miserii Christiani, si nihil proficiendo senes simus, quorum fides per omnes aetatum gradus progredi debet, donec adolescat in virum perfectum. Itaque in hoc loco ex toto corde credere, non est perfecte Christo credere: sed ex animo duntaxat & sincera mente illum amplecti: non eo fatutum esse, sed ardenti affectu esurire, sitire, & ad eum suspirare. Hic mos est Scripturae, vt toto corde fieri dicat quod sincere & ex animo fieri significat. Cuius rationis sunt ista. In toto corde meo exquisiui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & similia. Quomodo contra, vbi fraudulentos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare solet. *Subiiciunt deinde, Si fides per Sacramenta augeatur, frustra datum esse Spiritum sanctum, cuius virtus atque opus est inchoare, tueri, consummare fidem. Quibus equidem fateor, proprium ac solidum Spiritus sancti opus fidem esse à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius thesauros agnoscimus, & sine cuius lumine mens nostra ad eò cæca est vt nihil conspiciat, ad eò stupida, vt nihil subodorari rerum spiritualium possit. *Verrum pro vno Dei beneficio quod ipsi prædicant, nos tria perpendimus. Nam primum verbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde Sacramentis confirmat: postremò sancti sui Spiritus lumine mentibus nostris illucet & aditum in corda nostra verbo & Sacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuersarentur, interiora minime afficerent.

9. Quamobrem de confirmatione augmentoque fidei monitum velim lectorem (quod iam minimè dubiis verbis expressisse mihi video): id ministerium sic me Sacramentis assignare, non quasi arcanam vim nec scio quam illis perpetuè insitam putem, qua fidem per se promouere aut confirmare valeant: sed quia sunt in hoc à Domino instituta, vt stabilis de augenda que fidei seruiant. Cæterùm munere suo tum tunc demum perfunguntur, vbi interior ille magister Spiritus accesserit: cuius vnus virtute & corda penetrantur, & affectus permouentur, & Sacramentis in animas nostras aditus patet. Si desit ille, nihil Sacramenta plus præstare mentibus nostris possunt quam si vel solis splendor cæcis oculis affulgeat, vel surdis auribus vox infonet. Itaque sic inter Spiritum Sacramentaque partior, vt penes illum agendi virtus resideat, his ministerium duntaxat relinquatur: idque sine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intuitu agente, vniuersum suum exerente, multæ energie refertum. Nunc clarum est qualiter secundum hanc sententiam, pia mens in fide per Sacramenta confirmetur: nempe quo modo solis fulgore vident oculi, vocis sono aures audiunt: quibus, neque illi quouis lumine quicquam afficeretur, nisi inditam haberent aciem quæ suapte sponte illustraretur: & hæc clamore quolibet nauicquam pulsarentur, nisi ad audiendum natae apertæ forent. Atqui si verum est quod semel inter nos definitum esse conuenit, quod in oculis nostris visus efficit ad lucem conspiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocem: id esse in cordibus nostris Spiritus sancti opus, ad fidem & concipiendam, & sustinendam, & fouendam, & stabilendam: vtrumque perinde consequitur, neque sacramenta

hilum proficere sine Spiritus sancti virtute, & nihil ob stare quominus in cordibus iam antè à præceptore illo edoctis fidelem & robustiorem & auctiorem reddant Hoc tantùm interest, quòd audiendi videndique facultas naturaliter auribus & oculis indita est: hæstus autem præter naturæ modum speciali gratia idem in animis nostris agit.

Obiectio tertia, & solutio.

Similitudine explicatur, quomodo fides confirmat Sacramenta, confirmet & Spiritus sanctus.

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones simul dissoluntur. Si fidei seu incrementum seu confirmationem creaturis adscribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem soluta eius authorem agnoscere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potius id ipsum quod fidem auget atque firmat, nihil esse aliud asserimus quàm interiori sua illustratione mentes nostras comparare ad suscipiendam eam quæ à Sacramentis proponitur confirmationem. Quòd si adhuc nimium obscure dictum est, similitudine hac quæ adducam fiet planè dilucidum. Si quem verbis ad aliquid agendum persuadere instituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam sententiã pertrahatur ac penè subigatur, consilio tuo vt obtemperet. Verùm nihil dum actum est, nisi ipse vicissim perspicaci sit acutò que iudicio, quo in rationibus tuis quantum insit momenti expendere queat: nisi docile etiam sit ingenio, & ad auscultandum doctrinæ parato, nisi postremò eam de fide prudentiãque tua opinionem conceperit, quæ ad subscribendum cuiusdam sit illi instar præiudicij. Nam & sunt præfracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flectas: & vbi suspecta fuerit fides, vbi contempta authoritas, parum apud dociles proficitur. Adsint rursus illa omnia: efficiet profectò vt illis ipsis consiliis auditor cui consulis acquiescat, quæ erat alioqui irrisurus. Id quoque opetis agit in nobis Spiritus. nam ne verbũ frustra aures percellat, & frustra oculos Sacramenta verberent, Deum esse ostendit qui nobis istic loquitur, cordis nostri per uicaciam emollit, atque ad eam quæ domini verbo debetur obedientiã componit. Denique externa illa & verba & Sacramenta ab auribus in animam transmittit. Confirmant ergo fidem nostram & verbum & Sacramenta, dum bonam Patris cœlestis erga nos voluntatem nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei nostræ firmitudo consistit, & robur auget: confirmat Spiritus, dum eam animis nostris confirmationem inculpendo, efficaciam reddit. Interea prohiberi nõ potest Pater luminum quin sicut corporeos oculos solis radiis, ita mentes nostras Sacramentis, quasi intermedio fulgore illustret.

*Matt. 13. 4
Luc. 8. 15
Altera similitudo eodem tendens.*

11 Quam externo verbo proprietatem subesse docuit Dominus, quòd in parabola semen appellauit, Quemadmodum enim semen si in desertam neglectamque agri partem deciderit, nihil aliud quàm emoriatur: si verò in segetem apte laboratam atque excoltam iactum fuerit, suum cum optimo scœnore fructum referet: ita verbum Dei si in duram aliquã ceruicem inciderit, velut in arenam proiectum sterilefcet: si animam natam fuerit cœlestis Spiritus manu subactam, fructuosissimum erit. Atqui si eadem est seminis verbique ratio, vt è semine frumentum & nasci & augetere, & conscendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium, incrementum, perfectionem accipere dicamus? Vtrunque Paulus diuersis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriã vult quàm efficaciter vsus sit Deus sua opera, gloriatur se habere ministeriũ spiritus: perinde ac si indiuiduo nexu cum sua prædicatione coniuncta esset vis Spiritus sancti, ad mentem intus illuminandam & per-mouendam. At verò quum alibi admonere vult quid per se valeat Dei verbum ab homine prædicatum, ipsos ministros agricolis comparat, quibus vbi laborem ac industriam in excolenda terra posuerit, nihil amplius quod faciant habent. Quid autem aratio & satio & rigatio prodescent nisi

quod

1. Cor. 2. 4

1. Cor. 3. 6

1. Cor. 3. 5

quod factum est, celesti beneficio vegetaretur? Itaque concludit, & eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil esse: sed omnia esse Deo adscribenda qui solus dat incrementum. Spiritus ergo potentiam exerunt in sua prædicatione Apostoli, quatenus Deus ordinatis à se organis ad spiritualis gratiæ suæ explicationem vitur. Ea tamen retinenda est distinctio, ut quid homo per se valeat, quid Dei proprium sit, meminerimus.

12 Adeo autem sacramenta cōfirmationes sunt si dei nostræ, ut nonnunquam Dominus, quando rerum ipsarum, quæ in Sacramentis ab eo promissæ erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipsa auferat. Quum Adam immortalitatis dono spoliatur & abdicat, Non colligat inquit, de fructu vitæ, ne viuat in æternum. Quid audimus? An suam Adæ incorruptionem, à qua iam deciderat, restituere poterat fructus ille? Minimè. sed hoc perinde est ac si dixisset, Ne vana fiducia fruatur si promissionis mee symbolum teneat: excutatur illi quod spem aliquam immortalitatis facere posset. Hac ratione quum Apostolus Ephesios hortatur ut se meminerint fuisse hospites testamentorum, alienos à consortio Israelis, sine Deo, sine Christo, dixit non fuisse participes Circumcisionis. Quo metonymicè significat, à promissione ipsa exclusos qui tesseram promissionis non accepissent. Ad eorum verò alterum obiectum, Dei gloriam ad creaturas derivari, quibus tantum virtutis attribuitur, sicque eatenus diminui, respondere promptum est nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum mediis ac instrumentis, quæ expedire ipse prospicit, uti: ut eius gloriæ omnia obsequantur, quando omnium ipse Dominus est & arbiter. Ergo ut per panem cæteriæque alimenta corpora nostra pascit: ut per solem mundum illuminat: ut per ignem calefacit: nec tamen aut panis, aut sol, aut ignis aliquid sunt nisi quatenus sub iis instrumentis benedictiones suas nobis dispensat: ita spiritualiter per Sacramenta fidem alit, quorum vnicum officium est, eius promissiones oculis nostris spectandas subiicere, imò nobis earum esse pignora. Et ut nostrum est in cæteris creaturis, quæ Dei liberalitate & beneficentia vñibus nostris destinatae sunt, quarumque ministerio bonitatis suæ munera nobis largitur, nihil fiduciæ defigere, nec quasi boni nostri causas admirari & prædicare: ita neque in Sacramentis hæcere fiducia nostra debet, nec Dei gloria in ipsa transferrī: sed omissis omnibus, ad ipsum & Sacramentorum & rerum omnium auctorem surgere & fides & confessio debent.

13 Quod autem ex ipso demum Sacramenti nomine argumentum nonnulli afferunt, minimè firmum est Sacramentum, inquit, quum multas habeat apud probatos auctores significationes, vnam tantum habet quæ signis conueniat: nempe qua solenne illud iuramentum significat quod miles Imperatori præstat quum militiæ initiatur. Ut enim militari illo sacramento fidem suam obstringunt Imperatori noui milites, & militiam profitentur: ita nostris signis Christum Imperatorem profiteamur, & sub eius signis nos militare testamur. Addunt similitudines quibus rem magis dilucidam reddant. Ut toga Romanos à palliatis Græcis discernebat: ut ipsi inter se ordines Romæ suis symbolis distinguebantur: Senatorius ab equestri, purpura & lunatis calceis: rursus à plebeio equester, annulo: ita nos symbola nostra gestamus quæ nos à profanis discernant. * At ex superioribus abunde liquet veteres qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minimè respexisse quis fuisse verbi huius vsus Latinis scriptoribus: sed nouam hanc significationem pro suo commodo affinxisse, qua simpliciter sacra signa designarent. Quòd si altius arguatur volumus, videri possunt eadem analogia nomē hoc ad eiusmodi significationem transtulisse qua nomen fidei ad eum

Nona probatio, Sacramenta esse fidei confirmationes.
Gen 3.22.

Ephes. 2. 12.

Obiectio quarta.

Ad probandā Sacramentorum efficaciam infirmum esse argumentum à Latina vocis significatione.

** Vide scilicet. 2.*

sensum in quo nūc vsurpatur. Quum enim fides sit in præstādis promissis veritas: fidem tamē dixerunt certitudinem, seu certam persuasionem quæ de ipsa veritate haberetur. Ad hūc modum, quum sacramentum sit militis, quo se suo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramenta se nobis in Deum fore pollicetur, & nos sibi fore in populum. Verūm tales argutias omitimus: quando satis planis argumentis probasse mihi videor, nihil aliud spectasse quàm vt significarent signa hæc sanctarum & spiritualium rerum esse. * Similitudines quas afferunt de externis insignibus, recipimus quidem, sed non ferimus quod posterius est in Sacramentis ab illis primum atque ad eò vnum constitut. Est autem hoc primum, vt fidei nostræ apud Deum seruiant: posterius, vt confessionem nostram apud homines testentur. Secundum hanc posteriorem rationem valent illæ similitudines Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerent mysteria (vt visum est) nisi fidei nostræ adminicula essent, doctrinæque appendices in eundem vsum & fidem destinatæ.

* Vide cap. 15. sec. 1

Duabus de causis impugnatur diabolicum dogma scholarum Papistarum, plus quam par est tribuentium Sacramentis.

14 Rursum admonendi sumus, vt isti vim Sacramentorū eneruant vsuq; profus evertunt: ita ab aduersa parte stare alios qui arcanas ne scio quas virtutes Sacramentis affingunt, quæ nusquam illis à Deo insitæ leguntur. Quo errore periculosè falluntur simplices & imperiti, dum & Dei dona quærere docentur vbi reperiuntur minime possunt, & à Deo sensim abstrahuntur, vt pro eius veritate merā amplexentur vanitatem. Magno enim consensu sophisticæ scholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc est, quæ nunc in vsu sunt Christianæ Ecclesiæ, iustificare & conferre gratiam modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia, dici nō potest quàm sit exitialis & pestilens, eoq; magis quod multis ante seculis magna Ecclesiæ iactura in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica est, nam dum iustitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit: deinde quia iustitiæ causam à Sacramentis ducit, miseris hominum mentes in tetrā suapte sponte plus satis inclinatas, hac superstitione illigat, vt in spectaculo rei corporeæ potius quàm in Deo ipso acquiescant. Quæ duo vtinam ad eò comperta non haberemus: tantum abest vt longa probatione indigeant. Quid verò est Sacramentum citra fidem sumptum, nisi certissimum Ecclesiæ exitium. Nam quum nihil inde extra promissionem sit expectandum: promissio autem non minùs iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramenta sibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatum, vera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendere ex Sacramenti participatione salutis fiduciam, ac si iustificatio sita illic foret, quam in vno Christo repositam, nihilominus Euangelij prædicatione quàm Sacramenti obsignatione, nobis cōmuni cari scimus: ac sine hac posse in solidum constare. Vtque ad eò verum est quod ab Augustino quoque scribitur, Inuisibilem sanctificationem sine visibili signo esse posse, & visibile rursus signum sine vera sanctificatione Induunt enim (vt ipse quoque alibi scribit) homines Christum aliquando vsque ad Sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis potest esse commune: hoc autem alterum, proprium est bonorum ac piorum.

Lib. 3. de quæ. ret. Test Lib. 5. de Bap. cō Dona cap. 24. Aug. scita d. s. in. c. 16. licet Deus in Sacramentis Christi verè offerat, ab impijs tamen nihil recipi præter Sacramentū. s. signū externū.

15 Hinc illa si rite intelligatur, inter Sacramentum & rem Sacramenti ab eodem Augustino sæpius notata distinctio. neque enim significat duntaxat figuram & veritatem illic contineri, sed non ita coherere quin separari queant: ac in ipsa etiam coniunctione oportere semper discerni rem à signo, ne ad alterum transferamus quod alterius est. De separatione loquitur quū scribit, in solis electis efficere Sacramenta quod figurant.

figurant. Item vbi de Iudæis sic scribit, Sacramenta quum essent omnibus communia, non erant communis gratia: quæ virtus est Sacramentorum. *De Bapt. parvulo. In Psal. 78.*
 sic & nunc commune est omnibus lauacrum regenerationis: sed ipsa gratia qua membra Christi cum suo capite regenerantur, non omnibus est communis. Rursus alibi de Cœna Domini, Nos quoque visibilem cibum hodie accipimus: sed aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. *In Iohan. hom. 26.*

Quid est quod multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Nam & bussella Dominica venenum fuit Iudæ: non quia malum accepit: sed quia bonum male malus accepit. Paulò post, Huius rei Sacramentum, id est unitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis dierum intervallis in mēsa Dominica præparatur: & de ea sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitiũ. Res verò ipsa cuius & Sacramentũ est, omnibus ad vitã, nulli ad exitium, quicumque eius particeps fuerit. Et aliquanto ante dixerat, Non morietur qui manducauerit: sed qui pertinet ad virtutem Sacramenti, nõ ad visibile sacramentũ: qui manducat intus, non foris: qui manducat corde non qui premit dente. Hic vbiq; audis, Sacramentum sic à sua veritate separari indignitate sumentis, vt nihil maneat præter inanẽ & inutilem figuram. Vt autem nõ signum veritate vacuum, sed rem cum signo habeas: verbum quod illic inclusum est, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Christi communicatione proficies per Sacramenta, tantum ex illis capies utilitatis.

16 Id si est obscurius propter breuitatem, pluribus verbis exponam. Christum Sacramentorum omnium materiam, vel (si maius) substantiã esse dico, quando in ipso totam habent suam soliditatem, nec quicquam extra ipsum promittunt: quo minus tolerabilis error est Petri Lombardi, qui disertè ea iustitiæ & salutis causas facit quorum partes sunt. Itaque causis omnibus quas sibi fingit hominis ingenium, valere iustis, nos in hac vnica retineri decet. Quantum igitur cum ad veram Christi notitiã in nobis fouendam, confirmandã, augendam, tum ad eum plenius possidendum, fruendãq; eius diuitias, illorum ministerio adiuuamur, tãtum apud nos efficaciam habent: id autem fit vbi quod illic offertur, vera fide suscipimus. Ergone, inquires, id efficiunt sua ingratitude impij, vt irrita sit Dei ordinatio, ac in nihilum cedat? Respondeo, nõ sic intelligendum quod dixi, quasi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmum quod Deus instituit, naturãq; suam retinet, vtcunque varient homines: sed quum aliud sit offerre, aliud recipere: nihil obstat quominus consecratum verbo Domini symbolum sit reuera quod dicitur, vniq; suam conferuet: nullatamen inde utilitas ad hominem scelestum ac impium perueniat. Sed hanc quæstionem paucis verbis bene soluit Augustinus, Si carnaliter (inquit) accipis, spirituale esse non desinit, sed tibi non est. Quemadmodum verò Sacramentum rem esse nihili, si à veritate sua separatur, superioribus locis ostendit Augustinus: sic alibi in ipsa quoque coniunctione, distinctione opus esse admonet, ne in externo signo nimis hæreamus. Vt literam sequi (inquit) & signa pro rebus accipere, seruilis infirmitatis est: sic inutiliter signa interpretari, malè vagantis erroris est. Duo ponit vitia quæ hic cauenda sũt: Alterum, dũ ita accipimus signa ac si frustra data essent, nostrãque malignitate arcanas eorum significationes eleuando aut extenuando efficiamus nequem nobis fructum afferant. Alterum, dum mentes ultra visibile signum non erigendo, ad ipsum transferimus eorum honorum laudem quæ non nisi ab vno Christo nobis conferuntur, idque per Spiritum sanctum, qui nos facit Christi ipsius particeps: & quidem adiuuantibus externis signis, quæ si nos ad Chri-

Error P. Lombardi. Lib. 4. Sent. dist. 1.

** Obiectio, & solutio.*

Hom. in Iohan. 26. Libro 2. de doctrina Christiana. c. 9.

** Duo vitia cauenda, cum de Sacramentorum efficacia agitur.*

stum inuitant, vbi alioqui torquentur, idignè euertitur tota eorum vtilitas.

17 Quamobrem fixum maneat, non esse alias Sacramentorum quàm verbi Dei partes: quæ sunt offerre nobis ac proponere Christum, & in eo cœlestis gratiæ thesauros: nihil autem conferunt aut profunt nisi fide accepta. non secus ac vinum, vel oleum vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet ramentum ac peribit nisi aperto vasis ore: vas autem ipsum vndique perfusum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendum præerea ne in errorem huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulò magnificentius à veteribus scripta sunt: vt scilicet arbitremur latentem aliquam virtutem Sacramentis adnexam affixamque esse, quo ipse per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinatur: quum hoc tantum illis diuinitus iniunctum sit munus, testificari nobis ac sancire Dei in nos benevolentiam: nec vltius proficiant nisi accesserit Spiritus sanctus qui mentes ac corda nostra aperiat, nosque huius testimonij capaces reddat vbi etiam variè distinctaque Dei gratiæ luculenter eminent: Sacramenta enim (vt suprâ attigimus) id sunt ne bis à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntij, vel arithæ in pactis sancientis: vt pote quæ non à se quidem largiantur aliquid gratiæ, sed renuntient & ostendant, atque (vt sunt arithæ & tessera) rata apud nos faciant quæ diuina largitate nobis data sunt. Spiritus sanctus (quem non omnibus promiscuè Sacramenta aduehunt, sed quem Dominus peculiariter suis confert) is est qui Dei gratias secum affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quamquam autem Deum ipsum præsentissima Spiritus sui virtute, suæ institutioni adesse non inficiamur: ne infructuosa sit & inanis quæ ordinauit Sacramentorum administratio, interiorè tamè Spiritus gratiam, vt ab externo ministerio distincta est, seorsum reputandam & cogitandam asserimus. Præstat igitur vere Deus quicquid signis promittit ac figurat: nec effecta suo carent signa, vt verax & fidelis probeatur eorum author. Tantum hinc queritur, propriam & intrinsecam (vt loquuntur) virtute operetur Deus an externis symbolis resignet suas vices: Nos verò contendimus, quæcunque adhibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quum docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclare commendatur, & vsus apertè indicatur, & vtilitas ab illis prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neque rursus quod illis conuenit detrahatur. Interim illud tollitur figmentum quo iustificationis causa virtusque Spiritus sancti elementis ceu vasculis ac plaustris includitur: & præcipua illa vis quæ ab aliis prætermissa fuit, diserte explicatur. Hic quoque notandum est, quod externa actione figurat ac testatur minister, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus sibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Augustinus, Quomodo (inquit) & Moses sanctificat & Deus: non Moses pro Deo: sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum, Deus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi totus etiam fructus est inuisibilium Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ visibilia ista Sacramenta quid profunt?

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hætenus disseruimus, omnia generaliter signa complectitur, quæ vnquam hominibus mandauit Deus, vt certiores securósque de promissionum suarum veritate redderet. Ea verò in rebus naturalibus nonnunquam extare voluit, nonnunquam in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla sunt, vt quum Adæ & Heuæ arborem vitæ in arthabonem immortalitatis dedit, vt eam

secu;

Prudenter legenda veterum scripta, & cauendus error, ne scilicet arbitremur latentem aliquam virtutem Sacramentis affixam esse, &c.

Quomodo nec quicquid detrahatur Sacramentis, nec plus quam oportet tribuatur.

Quæ est. Vt. test. lib. 3. c. 4.

Sacramentorum, siue signorum duo genera. Prioris exempla.

securè sibi promitterent,quandiu ederent ex illius fructu. Et quum cœlestem arcum Noe & eius posteritati in monumentum statuit, posthac de diluuiō non dissipaturum terram. hęc Adam & Noe pro Sacramentis habuerūt. Nō quod arbor præstaret illis immortalitas, quam sibi ipsa dare non poterat; aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui solaris duntaxat radij repercussio est in oppositas nubes) sed quia notam à verbo Dei insculptam habebant, vt documenta essent testamentorum eius ac sigilla. Et antea quidem arbor erat arbor: arcus, arcus. vbi inscripta fuerūt verbo Dei, indita est noua forma: vt inciperent esse quod prius nō erant. Hęc ne frustra dici quis existimet, * arcus ipse hodie quoque nobis testis est eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noe; quem quoties intuemur, hanc Dei promissionem in eo legimus, terram diluuiō nunquam perditum iri. Itaque si quis philosopharet, quo fidei nostræ simplicitatē rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radijs & opposita nube oriri naturaliter contendat: fateamur quidem, sed ipsius stuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & Præsidem non agnoscat: qui pro suo arbitrio elementis omnibus in obsequium gloriæ suæ vtatur. Quod si Soli, stellis, terræ, lapidibus huiusmodi monumenta impressisset, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac signatum argentum non eiusdem sunt pretij, quum idem prorsus sit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percussam, nummus fit & nouam taxationem recipit. Et Deus suas creaturas verbo suo signare non poterit, vt hanc Sacramenta quæ prius erant nuda elementa? Secūdi generis exempla fuerunt quum Abraham lucem in clibano fumigante ostendit: quum vellus rore irrorauit, sicca terra: rursus terram irrorauit intacto vellere, ad pollicendam Gedeoni victoriam: quum umbram horologii retrorsum decem lineis retraxit, ad promittendam Ezechia incolumitatem. Hęc quando fiebant, ad subleuandam ac stabilendam fidei illorum imbecillitatem, Sacramenta quoque erant.

19 Verum præsentis instituti est, de his Sacramentis peculiariter describere quæ Dominus ordinaria esse voluit in sua Ecclesia, ad alendas in vnam fidem vniūsq; fidei confessionem suos cultores ac seruos. Nam (vt verbis Augustini vtatur) in nullum nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur. Hanc ergo necessitatem quū optimus Pater prouideret, certi pietatis exercitia instituit ab initio seruis suis: quæ postea Satan ad impios & supersticiosos cultus transferendo, multis modis deprauauit ac corripuit. Hinc illę Gentilium initiationes, in sua sacra, & cæteri degeneres ritus: qui tametsi erroris erant ac superstitionis pleni, indicio tamen ipsi quoque simul erant, non posse in professione religiōis homines externis eiusmodi signis carere. Verum quia nec verbo Dei subnixæ erant, nec ad eam veritatem referebantur quæ omnibus signis proposita esse debet, indigna sunt quæ commemorentur, vbi mentio fit de sacris symbolis, quæ à Deo sunt instituta, nec à suo fundamento deflexerunt: nempe vt sint veræ pietatis adiumenta. Constant autem non simplicibus signis, qualia erant arcus & arbor: sed ceremoniis, aut (si mauis) signa quæ hinc dantur, ceremoniæ sunt. Quomodo autem superius dictum est, * esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis: ita à nobis vicissim sunt professionis notæ, quibus palam in Dei nomen iuramus, fidem illi vicissim nostram obstringentes. Scit ergo Chrysolomus ipsa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos sibi fœderat, & nos in vitæ puritatem ac sanctimoniam obstringimur: quia hinc mutua inter Deum & nos interponitur stipulatio. Vt enim illic se pollicetur Dominus inducere ac delere siquid delinquendo noxæ ac pe-

Gen 2. 17. & 33.
Gene. 9. 13.

* Vide Calui. Gene.
9. 7.

* Secūdi generis Sacramentorū, siue signorum exempla.
Gene. 13. 17.
Iud 6. 37.
2 Reg 20. 9.
Iesa. 38. 7.

Ordinaria Ecclesiæ Sacramenta
Lib 9. cont Faustū
Mamch. c. 11.

Præposita imitatio Sacramentorum inter Gentiles.

* Sacramenta, pactiones Dei nobis: scilicet quibus se nobis, nos sibi obstringit.

nz contractum à nobis fuerit, nòsque sibi reconciliat in filio vingenito ita ad pietatis ac innocentiae studiù hac professione illi nos vicissim obligamus, vt dicere merito possis Sacramèta huiusmodi, ceremonias esse quibus exercere vult populum suù Deus ad fidem intus primum fouendam, excitandam, confirmandam: deinde testandam apud homines religionem.

20 Hæc etiam ipsa diuersa fuerunt pro varia temporis ratione, secundum dispensationem qua Domino visum est his aut illis modis sese hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius posteritati mandata est Circumfoc: cui postea purificationes & sacrificia aliique ritus ex Lege Mosaica addita sunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Christi vsque aduentum: quo abrogatis illis, Sacramenta duo instituta, quibus nunc Christiana Ecclesia vtitur, Baptismus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quæ in vsum totius Ecclesiæ sunt instituta. Nam impositionem manuum, qua Ecclesiæ ministri in suum munus initiantur, vt non inuitus pastor vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autem quæ vulgo recensentur, quo loco habenda sint, mox videbimus. *Quamquam in eundem, in quem nunc nostra intendunt, scopum & vetera illa spectarunt, nempe vt ad Christum dirigerent, & penè manu ducerent: aut ipsum potius, ceu imagines repræsentarent, ac cognoscendum proferrent. Quum enim iam ante docuerimus, esse quædam sigilla quibus promissiones Dei obsignantur: sit autem certissimum, nullam vnquam Dei promissionem hominibus oblatam nisi in Christo, vt de aliqua Dei promissione nos doceant, Christum ostendant necesse est. Quò pertinet cœleste illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quòd Mosi obiectum fuit in monte. Vnum duntaxat discrimen est, quòd illa Christum promissum, quum adhuc expectaretur, adumbrarunt, hæc iam præstitum & exhibitum testantur.

21 Hæc vbi per partes ac sigillatim declarata fuerint, multò clariora fient. Circumfoc Iudæis symbolum erat quo admoneretur, quicquid ex hominis semine prodit, hoc est vniuersam hominum naturam corruptam esse, putationeque habere opus. præterea documentum ac memoriale, quo sese confirmarent in promissione Abrahæ data. de semine benedicto in quo benedicendæ essent omnes nationes terræ: à quo & sua ipsis benedictio expectanda erat. Porrò salutare illud semen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Christus, in quo solo recepturos se confidebant quod in Adam perdididerant. Quare illis erat Circumfoc, quòd Abrahæ fuisse tradit Paulus, signaculum scilicet iustitiæ fidei: hoc est sigillum quo certius confirmarentur, suam fidem, qua semen ipsum expectabant sibi à Deo pro iustitia acceptam ferri. Sed nos meliore * alibi occasione

Circumfocis Baptismi que comparisonem longius prosequemur. Baptismata & purificationes suam illis immunditiam, spurcitiã, pollutionem ante oculos ponebant, qua in sua natura contaminati erant, aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergentur & abluerentur eorum sordes. Et hoc lauacrum Christus erat: cuius sanguine abluti, eius puritatem afferimus in conspectum Dei, vt inquinamenta omnia nostra tegat. Sacrificia illos suæ iniquitatis arguebant, simulque docebant, necessariam esse aliquam satisfactionem quæ iudicio Dei solueretur. Fore ergo summum quendam Pontificem, inter Deum & homines mediatorem, qui Deo satisfaceret per sanguinis effusionem, ac hostiæ immolationem, quæ in remissionem peccatorum sufficeret. Hic summus sacerdos fuit Christus, proprium ipse sanguinem effudit, victima ipse fuit. se enim Patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientia hominis inobedientiam aboleuit quæ Dei indignationem prouocauerat.

Gen. 17. 10.

In Leui.

Matt. 28. 19. &
26. 26.

* Vide c. 3. sect. 16.

c. 19. sect. 31.

Sacramèta veteris
Ecclesiæ, ostèditur
hic c. secti. 21. 22.
eundem habuisse scopum
vt nostra, Christi
sc. quem tam
men nostra clarius
offerrunt.

2. Cor. 1. 20

Circumfoc.

Gen. 22. 18.

Galat. 5. 16.

Rom. 4. 11.

* cap. 16. sect. 3. 4.

Heb. 9. 1. & 14.

1 Iohan. 1. c. 7. Apo
cal. 1. 5.

Heb. 4. 14. & 5. 5.

c. 9. 11.

Philip. 2. 8.

Rom. 5. 19.

22 Quantum ad nostra attinet, Christum eo clarius nobis offerunt quo propius manifestatus est hominibus, ex quo à Patre vere, qualis promissus fuerat, exhibitus fuit. Baptisma enim nobis quod purgati & abluti simus testificatur: Cœna Eucharistia, quod redempti. In aqua figuratur ablutio: in sanguine satisfactio. Hæc duo in Christo reperiuntur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & sanguine: hoc est, vt purgaret & redimeret: Cuius rei testis quoque est Spiritus Dei. Imò tres in vno sunt testes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. in aqua & sanguine purgationis & redemptionis habemus testimonium: Spiritus verò primarius testis huiusmodi testimonij certam nobis fidem facit. Sublime istud mysterium præclare nobis in Christi cruce ostensum est, quum aqua & sanguis efluxerunt ex sacro eius latere. quod eam ob causam iure Augustinus Sacramentorum nostrorum fontem vocauit. de quibus tamen paulò fufius differendum erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hic se proferat, si tempus cū tempore compares, non dubium est. Nam id ad regni Christi gloriã pertinet: sicuti ex pluribus locis, ac præsertim ex septimo Iohãnis capite colligimus. Quo sensu accipere oportet illud Pauli vmbra fuisse sub Lege, corpus in Christo. Neque eius cõsilium est exinanite suo effectu testimonia gratiæ in quibus olim Patribus se veracem probare Deus voluit nõ secus ac hodie nobis in Baptismo & sacra Cœna, sed cõparatiuè magnificare quod nobis datum est, ne cui mirum esset Christi aduentu abolitas esse Legis ceremonias.

23 Scholasticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perstringam) quo tam longum discrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde ac si illa non aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præsentem conferant: penitus explodendum est. Siquidem nihilo splendidius de illis Apõstolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandem nobiscum spiritualementem manducasse: & eam illam Christum interpretetur. Quis inane ausit facere signum illud quod veram Christi communionem Iudæis exhibebat? Et itatus causæ quam illic agit Apõstolus, pro nobis non obscure militat. Nam nequis frigida Christi cognitione, inanique Christianismi titulo, ac externis insignibus fretus, Dei iudicium contemnere audeat: diuina seueritatis exëpla in Iudæis spectanda exhibet: vt easdem quas illi deuerunt, pœnas sciamus nobis imminere, si in eadem vitis indulgemus. Iam vt apta esset comparatio, oportet ostendere nihil esse inæqualitatis inter nos & ipsos in iis bonis quibus falso gloriari nos vetabat. Ergo primum in Sacramentis pares nobis facit: nec vllam prærogatiuæ particulã nobis relinquit quæ animos ad spem impunitatis facere queat. Nec verò Baptismo nostro plus tribuere fas est quàm ipse alicubi Circumcisioni tribuit, quum vocat sigillu iustitiæ fidei. Quicquid ergo nobis hodie in Sacramentis exhibetur: id in suis olim recipiebant Iudæi, Christum scilicet cū spiritualibus suis diuitiis. Quam habent nostra virtutem, eam quoque in suis sentiebant: vt scilicet essent illis diuinæ erga se benevolentia signilla in spem æternæ salutis. Si dexteri fuissent interpretes epistolæ ad Hebræos, non ita fuissent hallucinati: sed quum illic legerent legalibus ceremonis expiata non fuisse peccata, imo veteres vmbra nihil habuisse momenti ad iustitiam, neglecta comparatione qua illic tractatur, dum hoc vnum attripiunt, Legem per se nihil profuisse suis cultoribus, putarunt simpliciter figuras veritate vacuis fuisse. Apõstoli verò cõsilium est Legem ceremonialem in nihilũ redigere donec ad Christum ventum fuerit, à quo solo pendet rota illius efficacia.

24 At obiciunt quæ de Circumcisione literæ apud Paulum leguntur, eam nullo loco esse apud Deum, nihil conferre, inanem esse. Et ut

Vide sect. 26.

1. Ioh. 5. 6.

Ioh. 19. 34.

*Hom. in Ioh. 20
& sæpè alias.*

Coloss. 2. 17.

*Explodendũ dogma
Scholasticũ de dif-
ferentia Sacramen-
torum veteris ac no-
uæ legis.*

1. Cor. 10. 3.

Rom. 4. 11.

Heb. 10. 1.

Rom. 2. 25.

Hic et sect. 25. ex-

modi enim sententiæ illam longè infra baptismum nostrum deprime-
 re videntur. Minimè verò, Id enim ipsum de Baptismo iure diceretur.
 Quinetiam dicitur, primùm à Paulo ipso, vbi ostendit Deum nihil mo-
 rari externam ablutionem qua in religionem iniriatur, nisi animus in-
 tus & repurgetur, & in puritate ad vltimum perseueret: deinde à Petro,
 dum Baptismi veritatem non in externa positam ablutione testatur, sed
 bono conscientie testimonio. At videtur alio etiam loco Circuncisio-
 nem manu factam penitus contemnere, dum eam cum Christi Circunci-
 sione comparat. * Respondeo, neque hoc loco aliquid extenuari de eius
 dignitate. Illic contra eos disputat Paulus qui eam velut necessariam re-
 quirebant, quum esset iam abrogata. Monet igitur si feles vt omissis vete-
 ribus vmbis, in veritate insistant. Vident (inquunt) isti magistri, vt corpo-
 ra vestra circuncidantur Atqui spiritualiter circuncisi estis secundum a-
 nimam & corpus. Habetis igitur rei exhibitionem, quæ longè potior est
 quàm vmbra. Poterat autem quispiam contrà excipere, non ideo sper-
 nendam esse figuram quia rem haberent, quando & apud Patres fuisset
 illa depositio veteris hominis de qua loquebatur: quibus tamen nō fuisset
 externa Circuncisio superuacua. Hanc obiectionem præuertit, quum
 addit continuò, fuisse Colossenses Christo consepultos per Baptismum.
 Quo significat id hodie esse Baptismum Christianis quod veteribus erat
 Circuncisio. ideoque sine illius iniuria non possit hæc iniungi Christianis.

25 At quod sequitur, & iam nuper citavi, difficilium est ad soluendū,
 Iudaicas omnes ceremonias fuisse vmbas rerum futurarum, corpus esse
 in Christo: longè verò difficillimum quod multis capitibus epistolæ
 ad Hebræos tractatur, sanguinem pecudum non pertigisse ad conscien-
 tias: Legem habuisse vmbra futurorum bonorum, non imaginem re-
 rum: cultores ex ceremoniis Mosaicis nihil perfectionis fuisse consequu-
 tos, & similia * Repeto quod iam attigi, Paulum non ideo vmbrales fa-
 cere ceremonias quod nihil haberent solidi, sed quia eorum complemē-
 tum, vsque ad Christi exhibitionem, quodammodo suspensum erat.

* Responso prima ad obiectiones.
 1. Cor. 10. 5.
 1. Pet. 2. 21.
 Coloss. 2. 11.
 * Responso prima ad obiectiones.

* Responso secunda
 * Responso tertia
 * Responso quarta.
 * Deinde non de efficacia, sed potius de modo significandi hoc intel-
 ligendum esse dico. Donec enim manifestatus est in carne Christus, om-
 nia signa velut absentem eum adumbrabant: vtcunque virtutis suæ,
 suiq; adeo ipsius præsentiam fidelibus intus exereret. * Sed hoc maximè
 obseruare conuenit, in his omnibus locis Paulum non simpliciter, sed
 per contentionem loqui. Quoniam illi certamen erat cum pseudoapo-
 stolis, qui in ceremoniis solis, nullo Christi respectu, pietatem sitam esse
 volebant: ad eos confutandos satis erat duntaxat tractare quid per se
 valeant ceremoniæ. Hunc quoque scopum sequutus est author epistolæ
 ad Hebræos Meminerimus ergo hic de ceremoniis, nō in sua vera & na-
 tiua significatione acceptis, sed ad falsam prauamque interpretationem
 detortis, non de legitimo earum vsu, sed de superstitionis abusu disputa-
 ri: Quid igitur mirū si separata à Christo ceremoniæ, omni virtute exu-
 untur? in nihilum enim redigitur quicquid est signorum vbi res signata
 tollitur. Sic Christus, vbi negotium habebat cū iis qui manna nihil aliud
 quàm cibum ventris fuisse cogitabant, sermonem accommodat crassæ
 eorum opinioni, dicitque se meliorem cibum administrare qui animas
 ad spem immortalitatis pascit. Quod si clariorem solutionem requiris,
 huc tendit omnium * summa. Primò totum illum ceremoniarum appa-
 ratum, qui in lege Mosaica fuit, nisi ad Christum dirigatur, rem esse eua-
 nidam ac nihili. Deinde sic in Christum respexisse vt eo demum in car-
 ne manifestato, complementum suum habuerint. Postremò eius aduētū
 oportuisse abrogari, non secus atque vmbra in perspicua solis luce eua-
 nescit. Sed quia longiorem adhuc de ea re sermonem in eum locū dif-
 fero

Ish. 6. 27.

* Tria præcipua quibus continetur summa quatuor præcedentium responsionum.

fero quo Baptismum cum Circumcisione conferre institui, parcius nunc attingo.

26 Fortè miseros istos sophistas deceperunt immodica etiã illa Sacramentorum encomia quæ de signis nostris apud veteres leguntur. Quale est illud Augustini, Quod veteris Legis Sacramenta Saluatorẽ tantum promittebant: nostra verò dant salutẽ. Has & similes dicendi figuras quã non animaduertent hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua dogmata promulgant: sed profus alieno sensu à veterum scriptis. Non enim aliud illic voluit Augustinus quàm quod idem alibi scribit, Sacramenta Mosaica Legis Christum prænantiasse: nostra verò annuntiare. Et contra Faustum, Fuisse illas promissiones rerum complendarum: hæc indicia completarum. ac si diceret, illa figurasse quum adhuc expectaretur: nostra velut præsentem exhibere qui iam præstitus est. Porro de modo significandi loquitur, sicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebant prænantiantia rem futuram: nostri verò temporis Sacramenta venisse contestantur quod illa venturum prædicabant. Quid autem de re & efficacia senserit, pluribus locis explicat, vt quum dicit, sacramenta Iudæorum in signis fuisse diuersa: in re quæ significatur, paria, diuersa specie visibili, paria virtute spiritali. Item, In signis diuersis eadem fides: sic in signis diuersis, vt in verbis diuersis: quia verba sonos mutant per tempora: & vtique nihil aliud sunt verba quàm signa. Bibebant Patres eundem spiritualem potum: nam corporalem non eundem. Vide te ergo, fide manente, signa variata. Ibi petra Christus: nobis Christus quod in altari ponitur. Et illi pro magno sacramento biberunt aquam profluentem è petra: nos quid bibamus norunt fideles. Si visibilem speciem intendas, aliud est: si intelligibilem significationẽ, eandẽ potũ spiritalẽ biberunt. Alibi, Idem in mysterio cibus & potus illorũ qui nostri sed significatione idem, non specie. quia idẽ ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Quanquam hac quoque in parte aliquid differentie esse concedimus. Vtraque enim paternã Dei in Christo benevolentiam ac Spiritus sancti gratias nobis offerri testantur: sed nostra illustrius ac luculentius. In vtisque Christi exhibitio: sed in his vberior ac plenior, nempe prout fert illud de quo supra differuimus veteris & noui Testamenti discrimen. Atque id est quod voluit idem Augustinus (quem vt optimum ex tota antiquitate & fidelissimũ testem sæpius citamus) quum tradit Christo reuelato sacramenta fuisse instituta, numero pauciora, significatione augustiora, virtute præstantiora. * Huius quoque rei breuiter admonitos esse lectores expedit, quicquid, de opere operato negati sunt Sophistæ, non modò falsum esse, sed pugnantem cum sacramentorum natura, quæ instituit Deus, vt fideles vacui bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde sequitur, ea recipiendo nihil listos agere vnde laudem merentur, vel in hac actione (quæ eorum respectu merè passiuæ est) nullum illis posse opus adscribi.

perpetrã à sophistis sumi quẽdã veterũ testimonia immodicè extollẽtia Sacramenta nostra præ legalibus.

In præmio enarr.

Psal. 73.

Questio. supra Num. c. 33.

Lib. 19. c. 14.

Lib. 2. cont. lit.

Pet. c. 37.

Hom. in Ioban. 26.

** Vide sect. 22.*

Hom. in Ioban. 45.

In Psal. 77. lib. 19.

cont. Faust. c. 13.

De doct. Chri. lib. 3.

Epi. ad Ianua.

** Negamentum sophistarum de opere operato Sacramentis.*

De Baptismo.

CAPVT XV.

Quid Baptismus Duplex finis Baptismi

BAPTISMVS signum est initiationis quo in Ecclesia cooptamur societatem, vt Christo iungamur, inter filios Dei censeamur. Porro in hunc finem nobis à Deo datus est (quod mysteriis omnibus commune esse docuit) prius vt fidei nostræ apud se, deinde vt confessioni apud homines seruiret. Veriusque institutionis rationem ordine prosequemur. Tria autem affert fidei nostræ Baptismus, quæ & ipsa sigillatim pertractanda sunt. Hoc primum est quod nobis à Domino proponi-

Prius finis tria habet cap. 1.

Primum caput, siue prima Baptismi pars.

tit. 2.

Tj.

tur, vt symbolum fit nostræ purgationis ac documentum: vel (vt melius explicem quod volo) instar signati cuiusdam diplomatis, quo nobis confirmet, peccata nostra omnia sic deleta, inducta, oblitterata esse, ne vnquam in conspectum suum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizati in remissionem peccatorum. * Proinde quibus visum est Baptismum non aliud esse quam

* Vide c. 14. sect. 13

Mar. 16. 16

Ephes. 5. 26

Tit. 3. 5

1. Petr. 3. 11

*Probatur scripturæ
testimonis prima
Baptismi utilitas:
& non aqua munda-
ri nos sed Christi
sanguine.*

2 In hunc sensum intelligendum quod à Paulo scribitur, Ecclesiam à sponso Christo sanctificatam esse, & mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Et alibi, Nos secundum eius misericordiam saluos factos esse per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et à Petro, quod Baptisma nos saluos facit. Nō enim significare voluit ille, ablutionem & salutem nostram aqua perfici: aut, aquam purgandi, regenerandi, renouandi virtutem in se continere: neque hinc salutis causam, sed dū taxat talium donorum cognitionem & certitudinem in hoc Sacramento percipi. quod verbis ipsis satis euidenter explicatur. Nam verbum vitæ & baptismū aquæ simul connectit Paulus: ac si diceret, per Euangeliū nobis nostræ ablutionis & sanctificationis nuntiū afferri, per Baptismū huiusmodi nuntiū obsignari. Et subdit continuo Petrus, Baptisma illud non esse depositionem sordium carnis, sed conscientiam bonam apud Deū, quæ ex fide est. Imò nō aliam nobis purificationem Baptismus pollicetur quàm per asperisionem sanguinis Christi, qui per aquam, propter mundandi abluendiq; similitudinem figuratur. Quis ergo nos aqua ista mundari dicat, quæ certò restatur Christi sanguinem verum esse: atq; vnicum nostrum lauacrū: vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem, qui ad aquæ virtutem referūt omnia, quàm ab ipsius Baptismi significatione: quæ tam ab elemēto illo visibili quod oculis nostris obiicitur, abstrahit, quam ab aliis omnibus mediis, vt vni Christo mentes nostras deuinciat.

3 Neque verò existimandum est, Baptisma in præteritum duntaxat tempus conferri, vt nouis lapsibus, in quos à Baptismate recidimus, quæ renda sint alia noua expiationis remedia in aliis nescio quibus Sacramentis, perinde ac si illius vis obsoleta esset. Hoc quidem errore olim factum est, vt nonnulli nisi in vltimo vitæ discrimine, atque adeo inter vltimos spiritus, Baptismo initiari nollent, vt sic totius vitæ obtinerent veniam. In quam præposteram cautionem veteres Episcopi toties in scripturis suis inuehuntur. Sic autem cogitandum est, quocūque baptizemur tempore, nos semel in omnem vitam abluī & purgati. Itaque quoties lapsi fuerimus repetenda erit Baptismi memoria, & hac armāmus animus, vt de peccatorū remissione semper certus securusq; sit. Nā & si semel administratus, præterisse visus est, posterioribus tamē peccatis nō est abolutus. Puritas enim Christi in eo nobis oblata est: ea semper viget, nullis maculis opprimitur: sed omnes nostras sordes obruit & extergit. Neque hinc tamen peccandi in futurum licentia captanda est (vt certè hinc ad talem audaciam minimè instruimus) sed hæc doctrina iis tantum traditur qui vbi peccauerunt, sub peccatis suis fatigati & oppressi gemunt, vt habeant quo se erigant ac consolentur, ne in confusionem ac desperationem ruāt. Sic Paulus ait, Christum factum nobis esse propitiatorē, in remissionem præcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam asidēamque peccatorum remissionem ad mortem vsque in eo obtineri: sed da-

*Baptismi vim non
restringi ad tēpus
p̄teritū, sed eo nos
semel in omnē vitā
abluī, & purgari.
Vide c. 19. sect.
17.*

* Vide Calu ad Cō-
ciliū Tridentinū.

*Ex Baptismi perē-
m vim non captandā
peccādi licentiam
in futurum.*

Rom 3 25

sed da-

sed datum eum à Patre miseris tantum peccatoribus significat, qui conscientia cauterio vulnerati ad medicum suspirant. His offertur misericordia Dei. Qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil sibi præter iram & iudicium Dei prouocant.

4 Equidem scio aliud communiter receptum esse, pœnitentiæ & clauium beneficio nos obtinere post Baptismum remissionem, quæ prima regeneratione per solum Baptismum nobis datur. Sed qui hoc comminiscuntur, in eo errant quod non cogitant potestatem clauium, de qua loquuntur, à Baptismo sic pendere vt nullo modo separari debeat. Remissionem accipit peccator Ecclesie ministerio, nempe non sine Evangelij prædicatione. Quis autem illa est? Nos sanguine Christi emundati à peccatis Atque lauacri illius signum ac testimonium quid est nisi Baptismus? Videmus igitur vt ad Baptismum absolutio illa referatur. Et hic error commentitium pœnitentiæ sacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attingi, & quod residuum est suo loco absoluam. Nihil autem mirum si homines, qui pro ingenij sui crassitie rebus externis immodicè sunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: vt pura Dei institutione non contenti, noua subsidia à seipsis conficta ingererent. Quasi verò Baptismus ipse non esset pœnitentiæ Sacramentum. Quod si hæc in tota vita nobis commendatur, vis quoque Baptismi ad eosdem vsque fines extendi debet. Quare nec dubium quin pij omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum suorum conscientia vexantur, sese ad Baptismi memoriam reuocare audeant, vt se inde cõfirmant in illius vnice ac perpetuæ ablutionis fiducia quam habemus in Christi sanguine:

5 Alterum etiam fructum affert, quia nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & nouam in eo vitam. Siquidem (vt ait Apostolus) in mortem eius Baptizati sumus, consepulti ipsi in mortem, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non ad imitationem eius nos solum exhortatur (ac si diceret, admoneri nos per Baptismum, vt quodam mortis Christi exemplo, concupiscentiis nostris moriamur, & exemplo resurrectionis, vt in iustitiam suscitemur) sed rem longe altius repetit, nempe quod per Baptismum Christus nos mortis suæ fecerit participes vt in eam inferamur. Et quemadmodum surculus substantiam alimentumque ducit à radice cui insitus est: ita qui Baptismum accipit, de accipiunt, verè efficaciam mortis Christi sentiunt, in mortificatione carnis suæ: simul etiam resurrectionis, in viuificatione Spiritus. inde exhortationis materiam desumit: quod si Christiani sumus, debemus morti esse peccato, & iustitiæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vitatur, Quod circuncisi sumus, & exuimus veterem hominem, postquam per Baptismum in Christo sepulti sumus. Et hoc sensu eo quem antè citauimus loco, vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaque primò gratuita peccatorum venia & iustitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus sancti gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

6 Postremò & hanc è Baptismo vtilitatem fides nostra accipit, quod certò nobis testificatur, non modo in mortem & vitam Christi nos insitos esse, sed sic ipsi Christo vnites vt omnium eius bonorum participes simus. Ideo enim Baptismum in suo corpore dedicauit & sanctificauit, vt communem eum nobiscum haberet, ceu firmissimam vnionis ac societatis quam nobiscum inire dignatus est. vinculum, vt Paulus ex eo probet nos esse filios Dei, quia Christum in Baptismo induimus. Ita videmus Baptismi complementum in Christo esse, quem etiam hac ratione vocamus proprium Baptismi obiectum. Proinde mirum non est si in eius nomen baptizasse narratur Apostoli, qui tamen in Patris quoque, & Spiritus nomen baptizare iussu fuerant. Quicquid enim in Baptismo

Error communis de beneficio pœnitentiæ & clauium: ostenditur, quod clauium potestatem quæ potestatem quæ nobis quædam remissionem peccatorum non esse à Baptismo separandam.

Secunda Baptismi vtilitas.

Rom. 6.3

**.f. Sincera.*

Coloss. 2. 12

Tit. 3. 5

Tertia Baptismi vtilitas.

Mat. 3. 13

Galat. 3. 27

Act. 8. 16. & 19. 5

Mat. 28. 19.

proponitur donorum Dei, in Christo vno reperitur. Neque tamen fieri potest, quin Patris simul & Spiritus nomē inuocet qui in Christum baptizat. Ideo enim eius sanguine emūdatur, quia misericors Pater nos pro sua incomparabili clementia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio statuit, qui nobis fauorem apud ipsum conciliet. Regenerationem verò ita demum ab eius morte & resurrectione consequimur, si per Spiritum sanctificati imbuamur noua & Spirituali natura. Quamobrem nostræ tum purgationis tum regenerationis in Patre causam, in Filio materiam, in Spiritu effectum consequimur, & quodammodo distinctè cernimus. Sic primum Iohannes baptizauit, sic deinde Apostoli, Baptismo pœnitentiæ in remissionem peccatorum: pœnitentiæ verbo huiusmodi regenerationem intelligentes: remissione peccatorum, ablationem.

Mat. 3. 6. 11

Luc. 3. 16

Iohan. 3. 23. & 4. 1

Act. 2. 38. & 41

Eundē fuisse Baptis-

mum in ministerio

Ioannis, & Apo-

stolorum, ostēditur

hic & sectio. 8 licet

aliter quidā veterū

senserint.

Iohan. 1. 19

Hom. in Matt. 14.

Luc. 23.

Lib. 5. de Bapt. cōt.

Donatist. c. 10

Luc. 3. 16

Acto. 19. 4

Acto. 8. 14. 17

Acto. 19. 3. 5

Mat. 3. 11.

* Distinguendā in

Baptismo Christi

personā ab Ioanne

Apostolis & omni

bus ministris.

Act. 2. 5

7 Quo etiam certissimum fit, idem fuisse prorsus Iohannis ministrum in ministerio, quod Apostolis postea delegatum est. Non enim alium Baptismum faciunt diuersæ manus quibus administratur: sed eundem esse eadē doctrinam ostendit. In eam doctrinam Iohannes & Apostoli consenserunt: hinc & sectio. 8 licet vtrique in pœnitentiā, vtrique in remissionem peccatorum, vtrique in aliter quidā veterū nomen Christi, à quo pœnitentiā & peccatorum remissio esset, baptizauerunt. Iohannes dixit, agnum esse Dei per quem tollerentur peccata mūdi: vbi eum hostiam fecit Patri acceptam, propitiatorē, iustitiæ salutis que authorem. Quid ad hanc confessionem addere poterant Apostoli? Quare neminē perturbet quod alterum ab altero discernere veteres contendunt, quorum non tanti nobis esse debet calculus vt Scripturæ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chrysofostomo potius ausculet, neganti in Iohannis Baptismo comprehensam fuisse peccatorum remissionem, quam Lucæ contra asserenti Iohannē Baptismum pœnitentiæ prædicasse in peccatorum remissionem? Nec recipienda est illa Augustini argutia in spe dimissa fuisse peccata Baptismo Ioannis, Christi Baptismo res ipsa dimitti. Quum enim Euangelista clarè testetur Iohannem in suo Baptismo remissionem peccatorum pollicitum fuisse: quid extenuare hoc elogiū opus est, quū nulla necessitas ad id cogit? Siquis autem differentiam e Dei verbo quærat, non aliam inueniet quā quod in eum qui venturus erat, Iohannes baptizabat: Apostoli in eum qui iam se exhibuerat.

8 Quod luculentiores Spiritus gratiæ à Christi resurrectione effusa sunt, nihil ad statuendam Baptismatum diuersitatem attinet. Siquidem Baptismus quem ipso adhuc in terris agente, Apostoli administrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus opulentiam habebat, quā Baptismus Iohannis. Quin ne post ascensionem quidem, Spiritu supra vulgarem priorum fidelium modum donantur Samaritani, etiam si in nomen Iesu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittuntur qui manus imponant. Hæc solū veteribus imposuisse arbitror, vt hunc ad illum præparationē duntaxat esse dicerent, quod legebant rursum à Paulo baptizatos, qui Iohannis Baptismum semel susceperant. Sed quā hinc sint hallucinati, alibi suo loco clarissimè explicabuntur. Quid ergo est, quod Iohannes dixit, se quidē aqua baptizare: venturum autē Christum qui baptizaret Spiritu sancto & igni? Paucis expediri hoc potest. Nō enim Baptismum à Baptismo distinguere voluit, sed * personam suā cum Christi persona conuulit, se ministrum esse aquæ, illum Spiritus sancti datorem: & hanc virtutem visibili miraculo declaraturum, quodie Spiritum sanctum Apostolis sub linguis igneis mitteret. Quid Apostoli iactare ultra potuerunt; Quid & qui hodie baptizant? sunt enim exterioris duntaxat signi ministri, Christus interioris gratiæ author. vt iidem illi veteres vbi que docent, in primisque Augustinus, cui hæc præcepta est

pua est

pua est futura contra Donatistas. Qualiscunque sit qui baptizat, vnum tamen Christum præesse.

9 Hæc quæ tum de mortificatione, tum de ablutione diximus, in populo Israel adumbrata sunt, quem eâ ob causam Apostolus dicit in nube & in mari fuisse baptizatum. Mortificatio figurata est quâ Dominus è manu Pharaonis, & crudeli seruitute eos auferens, viam illis strauit per mare rubrum, & Pharaonem ipsum, & Ægyptios hostes, qui à tergo illis instabant, & ceruicibus imminabant, submersit. Nam & ad hunc modum in Baptismo pollicetur nobis, & dato signo ostendit, nos ex Ægypti captiuitate, hoc est è peccati seruitute, sua virtute ductos & vindicatos: submersum Pharaonem nostrum, id est diabolum, quanquam nec sic etiam exercere nos & fatigare desinat. Verum vt Ægyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, sed in littore prostratus, terribili aspectu adhuc Israelitas terrebat, nocere tamen non poterat: ita hîc noster adhuc quidem minatur, arma ostendit, sentitur, sed vincere non potest. In nube purgationis solum fuit. Nam vt tum illas Dominus opposita nube operuit, & refrigerium præstitit, ne inclementiore solis ardore deficerent, & tabescerent: ita in Baptismo nos Christi sanguine opertos esse & protectos agnoscimus, ne Dei seueritas, quæ verè est flamma intolerabilis, nobis incumbat. Etsi verò nunc obscurum & paucis cognitum fuit mysterium: quia tamen non alia est salutis adipiscendæ ratio quàm in illis duabus gratis: ne luit Deus vtriusque, reuera verustos patres, quos hæredes adoptauerat, priuare.

10 Iam perspicuum est quàm falsum sit quod docuerunt pridè non nulli, in quo alij persistunt, per Baptismum solui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in vniuersam posteritatem propagata est, atque in eandem iustitiam naturæque puritatem restitui quàm obtinisset Adam si in ea qua primùm creatus fuerat, integritate steteret. Tale enim doctorum genus nunquam quid peccatum originale, quid iustitia originalis, quæ gratia Baptismi esset, assequutum est. Iam verò ante disputatum est, peccatum originale esse naturæ nostræ prauitatem ac corruptionem, quæ primùm reos facit nos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. * Hæc itaque duo distinctè obseruanda: nempe quod sic omnibus naturæ nostræ partibus vitari, peruersique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati merito, conuictique coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia, puritas. Atque adeo infantes quoque ipsi suam secum damnationem à matris utero auferunt: qui tamen suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen. Imò rota eorundem natura, quoddam est peccati semen: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Hanc damnationem sublatam & à se depulsam esse certi per Baptismum fideles fiunt, quando (vt dictum fuit) Dominus hoc signo nobis pollicetur plenam solidamque remissionem factam esse, & culpæ quæ imputanda nobis erat, & poenæ quæ ob culpam luenda: iustitiam quoque apprehendunt, sed qualè in hac vita obtinere populus Dei potest, nempe imputatione duntaxat, quia pro iustis & innocētibus eos sua misericordia Dominus habet.

11 Alterum est, quod hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assiduè fructus parit, ea scilicet quæ antè descripsimus opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & scintillas perpetuè efflat, aut scaturigo aquam sine fine egerit. Nam concupiscentia nunquam planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem è corpore mortis liberati, semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrum Pharaonem & peccati mortifica-

*Tam mortificatio-
nè, quæ purgationem
nostram adumbrata
fuisse Israeli per
transitum maris, et
refrigerium nubis.*

*1. Cor. 10. 2
Exod. 14, 21. & 26*

Num. 9. 14

*Refutatur falsæ
opinio, ex Baptismo
restitui nos in puri-
tate originali sum-
lem.*

*Galat. 5. 19.
Duo obseruanda in
doctrina de peccato
originali.
Prius.*

*Secundum obserua-
dum, de peccato o-
iginali.*

Rom. 6.

tionē: non tamen ita vt amplius non sit, aut nobis negotium non faceret: sed tantum ne superet. Nam quandiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus, habitabunt in nobis reliquæ peccati: sed si promissionem in Baptismo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo biandiat, quum audit peccatum semper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur ista, vt peccatis suis securè indormiant: qui alioqui plus satis propèsi sunt ad peccandum: sed tantum ne labascant, & animum despondeant, qui à carne sua titillantur & punguntur. Magis cogitent se in via adhuc esse, & multum se profecisse credant quum è sua concupiscentia aliquantum minui in dies senserint, donec eò pertigerint quò tendunt: nempe ad vltimum interitum carnis suæ, qui in huius vitæ mortalis interitu perficietur: interea & strenue certare & ad progressum se animare, & ad plenam victoriam stimulare non desinant. Nam & hoc magis acueri debet eorum conatus, quòd sibi postquam diu enixi fuerint, non parum adhuc negotij restare vident. Sic habendum est, baptizamur in mortificationem carnis nostræ, quæ à Baptismo in nobis inchoatur, quam quotidie prosequimur: perficietur autem quum ex hac vita migrabimus ad Dominum.

Ex Paulo confirmatur duo illa allata sect. 10. 11

Rom. 6. 14

12 Hic nihil aliud dicimus quàm quod Apostolus Paulus sexto ad Rom. capite clarissimè exponit. Postquam enim de gratuita iustitia disputauerat, quia nonnulli impij inde inferebant viuendum esse pro libidine, quia non essemus operum meritis accepti Deo: subiungit, eos omnes qui iustitia Christi induuntur, simul Spiritu regenerari, & huius regenerationis nos artham habere in Baptismo. Hinc hortatur fideles, ne dominium peccato permitant in suis mèbris. Iam quia nouerat semper aliquid esse infirmitatis in fidelibus, ne propterea desicerentur, adiicit consolationem, quod non sint sub Lege. Quia iterum videri poterat, insolescere posse Christiane, eo quòd non sint sub iugo Legis, tractat qualis sit illa abrogatio, & simul quis sit Legis vsus: quæ quæstionem iam secundo distulerat. Summa est, eos esse liberatos à rigore Legis vt Christo coheræamus. Legis verò officium esse, vt prauitatis nostræ conuicti, nostram impotentiam & miseriam consteamur. Porro quia prauitas illa nature non tam facile apparet in homine profano, qui sine timore Dei cupiditatibus suis indulget: exemplum in homine regenerato ponit, hoc est in seipso. Dicit igitur perpetuam sibi luctam esse cū reliquiis carnis suæ, seque vincitum misera seruitute detineri quo minus se totum diuinæ Legis obedientiæ cōsecret. Itaque cum gemitu cogitur exclamare, Infelix ego, Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quòd si filij Dei captiui in carcere detinètur quãdiu viuunt, magnopere anxios esse necesse est periculi sui cogitatione, nisi huic timori obuiam eatur. At exit ergo in hanc usam consolationē, nihil esse damnationis amplius iis qui sunt in Christo Iesu. Vbi docet, eos quos semel Dominus recepit in gratiam, in Christi sui communionem inseruit, in Ecclesiæ societatem per Baptismum cooptauit, dum in Christi fide perseuerant, etiam si à peccato obsideantur, atque ad eò peccatum in se circumferant, reatu tamen & damnatione esse absolutos. Hæc si simplex est ac genuina Pauli interpretatio, non est quod inuisitatum aliquid tradere videamur.

Rom. 7. 24

Rom. 8. 1

Quomodo Baptismus seruiat confessioni nostræ apud homines. Hic n. e. rat alter finis Baptismi positus sect. 11.

13 Confessionem autem nostram apud homines sic seruiat Baptismus. Siquidem nota est qua palam profiteamur nos populo Dei accenseri vel le: qua testamur nos in vnus Dei cultum, in vnam religionem cum Christianis omnibus consentire: qua denique fidem nostram publicè affirmamus, vt non modò laudem Dei spirent corda nostra, sed linguæ etiã & omnia corporis membra quibus possunt significationibus personent.

Ita enim, vt decet, nostra omnia in obsequium glorię Dei conferuntur, qua nihil vacuum esse debet, & ceteri nostro exemplo ad eadem studia incitetur. Huc respiciebat Paulus, quum interrogaret Corinthios annon in Christi nomen baptizati fuissent. Innuens scilicet, eo ipso quod in eius nomen fuissent baptizati, sese illi deuouisse, in eius nomen iurasse & fidem illi suam apud homines obstrinxisse, vt confiteri amplius alium non possent præter solum Christum: nisi confessionem abnegare vellent quem in Baptismo ediderant. 1. Cor. 1. 13.

14 Nunc postquam enarratum est quid spectauerit Dominus noster in institutione Baptismi: quæ sit nobis vtendi accipiendiq; ratio iudicare promptum est. Nam quatenus erigendæ, alendæ, confirmandæq; fidei nostrę datur, sumendus est quasi è manu ipsius authoris: certum per suamque habere conuenit, ipsum esse qui nobis per signum loquitur, ipsum esse qui nos purgat, abluit, delictorum memoriam abolet: ipsum esse qui mortis suę participes facit: qui Satanæ regnū adimit, qui cōcupiscentiæ nostrę vires eneruat: imò qui in vnum coalescit nobiscum, vt cum induti filij Dei censeamur. Hæc inquam, tam verè certoque animæ nostræ intus præstare, quàm certò videmus corpus nostrum extrà abluui, submergi, circumdari. Istæ enim siue analogia, siue similitudo, certissima est sacramentorum regula: vt in rebus corporeis spirituales conspiciamus, perinde ac si coram oculis nostris subiectæ forent, quādo istiusmodi figuris repræsentare Domino visum est: non quia Sacramento tales gratiæ illigatæ inclusæque sint, quo eius virtute nobis conferantur: sed duntaxat quia hac testera voluntatem suam nobis Dominus testificatur: nempe se hæc omnia nobis velle largiri. Neque tātū nudo spectaculo pascit oculos, sed in rem præsentem nos adducit, & quod figurat efficaciter simul implet.

15 Huius documentum sit Cornelius Centurio, qui peccatorum remissione, qui gratis Spiritus Sancti visibilibus iã antea donatus, baptizatus est: non largiorem remissionem è Baptismo petens, sed certiore fidei exercitationem: imò fiduciæ augmentum ex pignore. * Obiecerit forte aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias vt peccata sua per Baptismū ablueret, si Baptismi ipsius virtute peccata non abluuntur? Respondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei nostrę sensum, nobis à Domino exhibetur, siue id tum primū testatur, siue restitutum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantū voluit Ananias, Vt certus sis, Paule, remissa tibi esse peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptismo remissionem peccatorum. hanc accipe, & securus esto. Quanquam mihi animus non est Baptismi vim extenuare, quia signo accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterū, ex hoc sacramento, quemadmodum ex aliis omnibus nihil assequimur nisi quantum fide accipimus. Si fides desit, erit in testimonium ingratitude nostræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promissioni illic datæ increduli fuerimus. * Quatenus verò confessionis nostræ symbolum est, testari eo debemus fiduciam nostram in Dei misericordia esse, & puritatem nostram in peccatorū remissione, quæ parta nobis est per Iesum Christum: nōsque in Ecclesiam Dei ingredi, vt vno fidei & charitatis consensu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimis. Hoc postremum voluit Paulus, quum inquit in vno nos omnes Spiritu baptizatos esse, vt vnum corpus simus. Act. 10. 48.

16 Porro si verum est quod constituimus, sacramentū non ex eius manu æstimandū esse à quo administratur, sed velut ex ipsa Dei manu, à quo haud dubiè profectum est: inde colligere licet nihil illi afferri vel auferrī eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque * Obiectis, & rōe sponso. Act. 22. 16.

illius indignitate, inter homines, si qua missa epistola fuerit, modò satis & manus & signum
ostēditur cōtra Do- agnoscatur, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis
natistas olim, & sufficere debet manum & signum Domini nostri in sacramentis suis ag-
Catabaptistas ho- gnoscere, à quocunque tādē tabellario deferantur. His Donatistatum
die. Vide Calu ad error pulchrè refutatur, qui vim ac pretium sacramenti meriebatur mi-
Cōcilium Trident. nistri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistæ nostri, qui rite nos baptiza-
 zatos pernegant, quòd ab impijs & idololatrijs in regno Papali baptiza-
 ti sumus. itaque anabaptisum furiosè vrgent. Aduersus quorū ineptias
 satis valida ratione muniemur, si cogitemus nos Baptismo initiatos, nō
 in nomen alicuius hominis, sed in nomen Patris, & Filij & Spiritus san-
 cti. ideòque Baptisum non esse hominis, sed Dei: à quocunque tādē
 administratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari aut con-
 temptores fuerint qui nos baptizabant: non tamen in suæ ignorantie
 vel sacrilegij consortium nos unxerunt, sed in fidem Iesu Christi: quia
 non suum, sed Dei nomen inuocauerunt, nec in aliud nomen nos ba-
 ptizarunt. Quòd si baptisma Dei erat, habuit certè inclusam promissio-
 nem de peccatorum remissione, mortificatione carnis, viuificatione spi-
 rituali, participatione Christi. Sic Iudæis nihil obsuit, ab impijs Sacer-
 dotibus & apostatis fuisse circumcisos: neque propterea irritum fuit si-
 gnum, vt iterari necesse foret, sed ad genuinam originem redire satis
 fuit. Quòd obiciunt in conuentu priorum debere Baptisum celebrari,
 nō efficit vt totam eius vim quod in parte vitiosum est, extinguat. Nam
 quum docemus quid fieri debeat vt purus sit Baptisus, omniq; iniqui-
 tamento vacuus, non abolemus Dei institutionem, quanuis eam idolo-
 latriæ corrumpant. Nam quum olim multis superstitionibus vitiata es-
 set circumcisio, pro gratiæ tamen symbolo haberi non desit. nec Iosias
 & Ezechias, quum ex toto Israele colligerent qui defecerant à Deo, ad
 alteram eos circumcisionem vocarunt.

Matth. 28. 19.

Resutantur Cata-
baptistarum argu-
mentā duo. Prius.

Rom 3. 3.

17. Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra Baptis-
 mum aliquot annis sequuta sit, vt inde euincant irritū esse Baptisum,
 qui nobis non sanctificatur nisi verbo promissionis fide accepto: ad id
 postulatum respondemus nos quidem cæcos & incredulos, longo tem-
 pore promissionem quæ in Baptismo nobis data erat non tenuisse: pro-
 missionem tamen ipsam, quando à Deo erat, statam semper & firmā ve-
 racemq; mansisse. Etiam si omnes homines mendaces & perfidi, Deus ta-
 men verax esse non desinit: etiam si omnes perdit, Christus tamen salus
 manet. Fatemur ergo Baptisum pro eo tempore nō profuisse nobis hi-
 lum, quando in nobis oblata promissio, sine qua Baptisus nihil est,
 neglecta iacebat. Nunc vbi, Dei gratia, resipiscere cœpimus, cæcitatem
 nostram & duritiem cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tam diu
 ingrati fuerimus. Cæterum promissionē ipsam non euanuisse credimus:
 quin potius sic reputamus, Deus per Baptisum peccatorum remissio-
 nem pollicetur, & promissam indubiè omnibus credentibus præstabit.
 Ea promissio nobis in Baptismo fuit oblata: fide igitur amplectamur.
 Diu quidem nobis propter infidelitatem sepulta fuit: nunc igitur eam
 per fidem recipiamus. Quamobrem vbi ad resipiscentiam Iudaicum
 populum Dominus inuitat, de altera circumcisioe nihil iis præcipit,
 qui impia (vt diximus) & sacrilega manu circumcisi, eadem aliquan-
 diu impietate impliciti vixerant: sed solam cordis conuersionem vrget.
 Quoniam, vt cunque fœdus ab illis violatum foret, symbolum tamen fœ-
 deris, ex Domini institutione, firmum inuiolabileque semper mane-
 bat. Sola ergo resipiscentiæ conditione in fœdus restituebantur, quod
 semel cum illis in circumcisioe Deus percusserat: quam tamen per fœ-
 difragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in se erat, rursus pol-
 luerant.

luerant, & cuius effectum extinxerant.

18 Verum igneum sibi videntur telum vibrare, quum allegant, Pau *Act. 19. 3. 5*
 lum rebaptizasse eos qui Ioannis Baptismo semel baptizati erant. Nam *Posterius argumen-*
 si nostra confessione, idem prorsus fuit Ioannis Baptismus qui nunc no- *tum Catabaptista-*
 ster est: quemadmodum illi antea peruersè instituti, vbi rectam fidem e- *rum.*
 docti sunt, in eam sunt rebaptizati: ita Baptismus ille qui sine vera doctri-
 na fuit, pro nihilo reputandus est: & ex integro baptizari debemus in ve-
 ram religionem qua nunc primùm imbuti sumus. * Nonnullis videtur, * *Vulgata solutio,*
 quempiam fuisse Ioannis *κακὸς ἔργον*, qui priori Baptismate in vanam po- *quæ non est satis*
 tius superstitionem illos iniitasset. Cuius rei videntur hinc coniecturam *firma.*
 sumere quod se ignaros prorsus Spiritus sancti esse confiteatur: cuius sci-
 licet ruditatis nunquam discipulos à se Ioannes dimisit. Verum nec
 verisimile est Iudæos, etiam si minimè fuissent baptizati, omni Spiritus
 cognitione fuisse destitutos, qui tot Scripturæ testimoniis celebratur.
 * Quod ergo respondent se nescire an sit Spiritus, intelligendum est ac si * *Vera solutio. Vi-*
 dicerent se necdum audiuisse, an gratiæ Spiritus, de quibus rogabantur à *de Cal. in Instruct.*
 Paulo, Christi discipulis darentur. Ego autem concedo fuisse illud verum *aduersus Anaba-*
 Ioannis Baptisma, & vnum idemque cum Christi Baptismate: sed reba- *ptistas.*
 ptizatos nego. Quid igitur sibi volunt verba, Baptizati sunt in nomine
 Iesu? Quidam interpretantur, tantùm sincera doctrina eruditos à Paulo
 fuisse: sed simplicius intelligere malim, Baptismū Spiritus sancti, hoc est,
 gratiæ Spiritus visibiles per manuum impositionem datas: quas Baptis-
 mi nomine significari non nouum est. Quomodo in die Pentecostes, recor- *Act. 1. 5*
 dati Apostoli dicuntur verborum Domini de Baptismo ignis & Spiritus. *Act. 11. 16*
 Et Petrus eadem sibi in memoriam redisse commemorat, vbi gratiæ il-
 las in Cornelium eiusque familiam & cognationem effusus vidisset. Nec
 repugnat quod postea subditur, Quum imposuisset illis manus, descende-
 bat Spiritus sanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas: sed
 formam narrationis sequitur Hebræis familiarem, qui primum rei sum-
 mam proponunt, deinde fusiùs explicant. Quod ex ipso verborum con-
 textu animaduertere quibus potest. Dicit enim, His auditis baptizati sunt
 in nomine Iesu. Et quum imposuisset illis manus Paulus, Spiritus sanctus
 descendebat super illos. Hac posteriori locutione describitur qualis ille
 fuerit Baptismus. Quod si priorem Baptismum ignorantia vitiat, ut sit al-
 tero Baptismo corrigenda: primi omnium rebaptizandi erant Apostoli,
 qui toto post Baptismum suum triennio vix modicam syncerioris do-
 ctrinæ particulam degustauerant. Iam & quæ inter nos flumina suffice-
 rent tot repetendis tinctionibus, quot ignorantia, Domini misericordia,
 quotidie in nobis corriguntur?

19 Mysterij vis, dignitas, vtilitas & finis satis iam, nisi fallor, lique- *Capitula summa ha-*
 debent. Quod ad externum symbolum pertinet, vtinam genuina Christi *us tractatus, vt p-*
 institutio valuisset quantum par erat ad cohibendam hominum auda- *posuerat sect. 1.*
 ciam. Quasi enim res esset contemptibilis, ex Christi præcepto, aqua ba- *De aque incantatio*
 ptizari, inuenta est benedictio, vel potius incantatio quæ veram aquæ *ne, de cereo, chris-*
 consecrationem pollueret. Additus postea cereus cum chrisinate: exsus- *mate, exsufflatioe,*
 flatio verò linguam ad Baptismum aperire visa est. Et si autem me non *spato, & similibus*
 later quàm vetusta sit aduentitiæ huius farraginis origo, respere tamen *nugis simplici Chri-*
 mihi & piis omnibus fas est quicquid ad Christi institutionem addere *sticeremonie adie-*
 ausi sunt homines. Quum autem videret Satan stulta mundi credulitate *ctis. Vide Calu. in*
 absque negotio ferè inter ipsa Euangelij exordia receptas esse suas impo- *Epist. de fugiend. il-*
 sturas, id crassiora ludibria prorupit, hinc spurum & similes nuge palam *licit sacris. Item in*
 in Baptismi probum effræni licentia inuectæ. Quibus experimentis dis- *Vera hec. reser-*
 camus * nihil vel sanctius esse vel melius vel tutius quàm vnus Christi *mand. ratione.*
 auctoritate contentos esse. Quanto igitur salius erat omiſſis theatricis * *Puro & sancte*

administrandi in pompa, quæ simplicium oculos perstringunt, & mentes hebetat, quoties Ecclesia Baptismi ratio ostenditur.

baptizandus aliquis esset, in cœtum fidelium ipsum representari, & tota Ecclesia, velut teste, spectante & orante super eum, Deo offerri: recitari fidei confessionem, qua fit instituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptismo habentur promissiones: catechumenum baptizari in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti: remitti demum cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia quæ à Deo auctore profecta est, nullis exoticis sordibus obruta, clarissime effulgeret. Cæterum mergaturne totus qui tingitur, idq; ter an semel, an infusa tantum aqua aspergatur, minimum refert: sed id pro regionum diuersitate Ecclesiis liberum esse debet. Quamquam & ipsum Baptizandi verbum mergere significat, & mergendi ritum veteri Ecclesiæ obseruatum fuisse constat.

Mergendusne, an aqua aspergendus qui baptizatur.

Hic, & sect. 21, 22, ostenditur, Ecclesie ministrorum esse, Baptismum administrare, non privato hominum, ne dum mulierum.

20 Hoc etiam scite ad rem pertinet, perpetam fieri si priuati homines Baptismi administrationem sibi vsurpent: est enim pars Ecclesiastici ministerij, tam huius quam Cœnæ dispensatio. Neque enim aut mulieribus aut hominibus quibuslibet mandauit Christus vt baptizarent: sed quos Apostolos constituerat, iis mandatum hoc dedit. Et quum discipulos iussit facere in Cœnæ administratione quod fieri ab ipso viderant, quum ipse legitimi dispensatoris officio functus esset: voluit proculdubio vt in eo suum exemplum imitarentur. Quod autem multis abhinc seculis, adeoque ab ipso ferè Ecclesiæ exordio vsu receptum fuit vt in periculo mortis laici baptizarent, si minister in tempore non adesset, nõ video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipsis quidè veteribus qui hunc morem vel tenebant vel patiebantur, constabat an rectè id fieret. Hanc

Lib. con. epist. Par. 2. cap. 13

enim dubitationem præ se fert Augustinus quum dicit, Et si laicus necessitate compulsus Baptismum dederit, nescio an piè quisquam dixerit esse repetendum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est: si autem necessitas urgeat, aut nullum aut veniale delictum est. De mulieribus porrò citra vllam exceptionem sancitum fuit in Cœcilio Carthaginensi, ne baptizare omnino præsumant. * At periculum est ne is qui ægrotat, si absq; Baptismo decesserit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò Infantes nostros, antequam nascantur, se adoptare in suos pronuntiat Deus, quum se nobis in Deum fore promittit, feminique nostro post nos. Hoc verbo continetur eorum salus. Nec quisquã in Deum tam contumeliosus esse audebit, vt eius promissionem effectui suo sufficere per se neget. Quantum damni inuexerit dogma illud malè expositum, Baptisma esse de necessitate salutis pauci animaduertunt: ideoque minus sibi cauèt: nam vbi inualuit opinio, perditos esse omnes quibus aqua tingi non cõigit, nostra cõditio deterior est quàm veteris populi, quasi restrictior esset Dei gratia quàm sub Legge: venisse enim Christus censebitur non ad implendas promissiones, sed abolendas: quando promissio, quæ tunc ante octauum diem salutis conferendæ per se erat satis efficax, nunc absque signi adminiculo rata non esset.

*Cap. 100
* Obiectio, & eius solutio.*

Dogma malè expositum, Baptisma esse de necessitate salutis. Vide sect. 22

Ex Tertulliano & Epiphano ostenditur, non licuisse mulieribus baptizare. Lib. cont. haeres. 1.

21 Qualis verò ante natum Augustinum cõsuetudo fuerit, primùm ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Ecclesiâ, sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum sacerdotalis officij sortè sibi vendicet. Eiusdè rei locuples testis est Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat quod mulieribus daret baptizandi licentiam. Nec verò me latet eorũ qui contrà sentiunt responsio, multum scilicet differre communem vsum ab extraordinario remedio quum vltima vrget necessitas: sed quum ludibrium esse pronuntians dare foeminis baptizandi licentiã nihil excipiat, satis apparet, corruptelam hanc ab eo damnari, vt nullo prætextu sit excusabilis. Libro etiam tertio, vbi ne sanctæ quidem Christi matri

matri fuisse permissum docens, nullam restrictionem addit.

22. Intempestivè citatur Saphoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit Dei Angelus postquàm illa arrepto lapide filium circumcidit, inde perperam colligitur factam illius probatum fuisse Deo. Alioqui dicendum esset placuisse Deo quem Gentes ab Assyria traductæ erexerant cultum. Sed aliis validis rationibus probatur, in scitè ad imitationem trahi quòd egit stulta mulier. * Si dicerem, fuisse aliquid singulare quòd in exemplum trahi non debet, ac præsertim quum nusquam legatur olim circumciden di speciale datum fuisse Sacerdotibus mandatum, dissimilem esse rationem Circumcisionis & Baptismi: hoc ad refutationem satis valeret. Aperta enim sunt Christi verba, *Itē, toce te omnes gentes, ac baptizate.* Quando eosdem constituit Evangelij præcones & ministros Baptismi, nemo verò in Ecclesia, teste Apostolo, honorem sibi usurpat, sed qui vocatus est ut Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. * In rebus etiam minutissimis, ut in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggredimur, Paulus apertè clamat esse peccatum, In muliebri igitur Baptismo multò grauius peccatur, vbi regulam à Christo traditam violari palam est. quandoquidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas esse scimus Sed hoc totum omitto: tãtùm * lectores attendere velim, nihil minùs Saphoræ fuisse propositum quàm ut Deo ministerium præstaret. Filium periclitari videns, fremit & obmurmurat, nec sine indignatione præputium in terram proiicit: marito sic conuitiatur, ut Deo quoque succenseat Denique hoc totum ab animi impotentia profectum esse palam est: quia Deo & marito obstrepit, quòd filii sanguinem fundere cogitur. * Adde quòd si in aliis omnibus probè se gessisset, hæc tamen est inexcusabilis temeritas quòd præsentem marito circumcidit filium, non priuato quopiam homine, sed Mose primario Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Israele surrexit: quòd nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus sub Episcopi oculis. * Sed hanc controuersiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, non arceri à regno cælorum infantes quos è præsentem vira migrare continget antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam visum est, fieri non leuem iniuriam Dei fœderi nisi in eo acquiescimus, ac si per se infirmum esset: quum eius effectus neque à Baptismo neque ab vllis accessionibus pendeat. Accedit postea sacramentum sigilli instar, non quòd efficaciam Dei promissioni, quasi per se inuolidæ conferat, sed eam duntaxat nobis confirmet. Vnde sequitur, non ideo baptizari fidelium liberos, ut filij Dei tunc priuim fiant qui antè alieni fuerint ab Ecclesia, sed solenni potius signo ideo recipi in Ecclesiam, quia promissionis beneficio iam antè ad Christi corpus pertinebant. Proinde si in omittendo signo nec socordia est, nec cõtemptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo sumus. Multò igitur sanctius est, hanc Dei ordinationi reuerentiã deferre, ut non aliunde sacramenta petamus quàm vbi Dominus deposuit. Vbi ab Ecclesia sumere non licet, non sic illis alligata est Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini consequamur.

Exod. 4. 25
Obiectio ex Saphoræ exemplo. Solutio prima.

** Secunda.*

Matt. 28. 19

Heb. 5. 4

** Confirmatio vtriusque solutionis.*

Rom. 14. 23

** Solutio tertia.*

** Solutio quarta.*

** Definitio questionis posita sect. 20. liceatne alijs quàm ministris, baptizare.*

** De baptismo cum Christi institutione & signi natura optimè congruere.*

CAP. XVI.

** Vide Calu. in Instructione aduersus Anabapt. artic. 1.*

Tribus de causis necessariam refutationem impugnantium Deo baptisum.

QVONIAM autem hoc seculo phrenetici quidam spiritus ob peccatum baptismum graues excitant in Ecclesia turbas, nec tumultuari etiam nū desinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorū furias appendicem hęc subiiciam. Quæ si cui impendio prolixior fortè visa fuerit, is, quæso, secum reputet tãtū esse nobis debere doctrinæ in re maxima

puritatem vnà cum Ecclesiæ pace, vt nihil fastidiosè sit excipiendum quod ad vtranque redimendam conducatur. Adde quòd disputationem hanc ita studebo componere, vt mysterio Baptismi clariùs explicando non parum habitura sit momenti. *Argumento sanè in speciem fauorabili p̄dobaptismum impugnant, nulla Dei institutione fundatum esse iactando, sed hominum duntaxat audacia, prauaque curiositate inuictu, stulta deinde facilitate vsu temerè receptum. Sacramentum enim, nisi certo verbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. *Verùm quid si re probè animaduersa eiusmodi calumniam falsò ac iniquè sanctæ Domini ordinationi iniuri apparebit? Disquiramus ergo primùm eius ortum. Et si quidem constiterit, sola hominum temeritate excogitatum, eo valere iustifico, veram Baptismi obseruationem sola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius autoritate nequaquam destitui comprobatum fuerit, cauedum ne sacrosancta Dei instituta conuellendo, in ipsum quoque authorem simus contumeliosi.

*Primum argumētum Anabaptistarum. Vide & cap. 8 sect. 16.
* & sponso, Pædo baptismum esse à Deo, non autem humanitus fabricatum: quod probatur vsq; ad sect. 9. tribus rationibus.

Prima ratio, à similitudine Circūcisionis & Baptismi: hinc, & sect. 3. 4. 5. à qua probanda, signi consideratio petitur à promissionibus.

2 Principiò dogma est satis notum, & inter pios omnes confessum, rectam signorum considerationem, non in externis duntaxat ceremoniis sitam esse: verùm à promissione pendere potissimum, ac mysteriis spiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipsas Dominus ordinat. Itaque qui perdiscere voluerit quid valeat Baptismus, quorsum spectet, quid denique omnino sit: ne cogitationem suam in elemèto listat, & corporeo spectaculo: sed eam potius ad Dei promissiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quæ illic representantur, arcana erigat. Hæc qui tenet, solidam Baptismi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius substantiam est assequutus: atque inde etiam docebitur quæ sit ratio & quis vsus externæ aspersionis. Rursum, qui his contemptim præteritis, visibili ceremoniæ mentem penitus affixam habuerit & alligatam: nec vim nec proprietatem Baptismi intelliget: neque id quidem, quid sibi aqua velit, aut quæ vsus habeat. Quæ sententia pluribus & luculentioribus Scripturæ testimoniis comprobata est quàm vt longius eam in præsens persequi necesse sit. Superest ergo iam vt ex promissionibus in Baptismo datis quæramus quæ vis eius sit & natura. Scriptura ostendit peccatorum purgationem, quam à Christi sanguine obtinemus, hinc primò demonstrari. Deinde carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione constat, per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque ad eò Christi societatem. Ad hanc summam referri potest quicquid in Scripturis de Baptismo traditum est: nisi quòd etiam præterea testandæ apud homines religionis est symbolum.

Vis & natura Baptismi triplex.

Circūcisioni Baptismum successisse, ostenditur ab ipsa institutione.

Gen. 17. 10
* Circūcisio p̄missiōe vitæ æternæ, ergo & remissionis peccatorum, obsequabat
Matth. 22. 32,
Luc. 20. 38
Ephes. 2. 12

3 Quoniam autem ante institutū Baptismum, eius vice, populo Dei Circūcisio erat: quid inter se differant, & qua similitudine conueniant hæc duo signa, inspiciamus: vnde pateat quæ sit alterius ad alterum analogia. * Vbi Dominus Circūcisionem Abrahæ seruandam mandat, præfatur se illi & semini illius in Deum fore: addens penes se affluentiam sufficientiamque esse rerum omnium, quò Abraham manum eius, omnis boni scaturiginem fore sibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, argumētum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & resurrectionem. Neque enim (inquit) Deus mortuorum est, sed viuentium. Quare & Paulus Ephesius demonstrans ex quo exitio liberasset eos Dominus, ex eo quòd in Circūcisionis fœdus admissi non fuerant, eos sine Christo, sine Deo, sine spe, extraneos à Testamenti promissionis fuisse colligit: quæ omnia fœdus ipsum comprehendebat. Primus autem ad Deum accessus, primus ad immortalē vitam ingressus, est peccatorum remissio. Vnde conficitur promissioni Baptismi de nostra purgatione, hanc respondere. * Pōst

* Circūcisio mortis

ab Abrahamo Dominus stipulatur, vt ambulet coram se in sinceritate & innocentia cordis: quod ad mortificationem pertinet seu regenerationem. Ac nequis ambigeret, signum mortificationis esse Circumcisionem, Moses alibi clarius explicat, dum Israeliticum populum exhortatur ad præputium cordis Domino circumcidendum, propterea q̄ selectus sit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Deus vbi Abraham posteritatem in populum suum cooptat, circumcidi præcipit: ita Moses corde circumcidi oportere pronuntiat, enarrâs scilicet quæ sit istius carnalis circumcisionis veritas. Deinde nequis ad eam suis ipsius viribus eniteretur, opus gratiæ Dei esse docet. Hæc omnia toties à Prophetis inculantur, vt multa huc testimonia congerere non sit opus quæ sponte passim occurrunt. *Habemus ergo spiritualementem in Circumcisione Patribus editam qualis in Baptismo nobis datur: quando quidem peccatorum remissionem & carnis mortificationem illis figurauit. *Præterea vt fundamentum Baptismi, Christum esse docuimus, in quo vtrunque istorum residet: ita & Circumcisionis esse constat. Ipse enim Abraham promittitur, atque in ipso Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ ob signandæ, Circumcisionis signum additur.

4 Iam nullo negotio videre est, quid simile sit in his duobus signis, aut quid diuersum. Promissio in qua signorum virtutem consistere exposuimus, in vtroque vna est: nempe paterni Dei fauoris, remissionis peccatorum, vitæ æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio Fundamentum quo istarum rerum complementum nititur, in vtroque vnum. Quare nihil in mysterio interiore est discriminis, è quo tota sacramentorum vis & proprietas æstimanda est. Quæ reitât dissimilitudo, ea in ceremonia exteriore iacet, quæ minima est portio: quum potissima pars à promissione & re signata pendeat. Itaque constituere licet, quicquid Circumcisioni conuenit, ad Baptismum simul pertinere, excepta visibilis ceremoniæ differentia. *Ad hanc anagogen & comparationem nos manu ducit Apostoli regula, qua omnem Scripturæ interpretationem ad proportionem fidei exigere iubemur. Et sanè penè se palpandam hæc in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circumcisio, quia terra Iudæis quædam erat qua se in populum familiamque Dei adoptari fiebant certiores, ac ipsi etiam vicissim nomen se Deo dare profitebantur, primus illis erat in Ecclesiam ingressus: nunc quoque per Baptismum Deo iniciamur, vt eius populo adscribamur, & ipsi mutuo in eius nomen iuremus. Quo extra controuersiam apparet, Baptismum in Circumcisionis locum tenuisse, vt easdem apud nos partes obeat.

5 Iam si vestigare placet an iure infantibus Baptisma communicate- tur: nõne nimium illum ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ duntaxat & externa obseruatione immorari velit, ad spirituale verò mysterium mentem auertere non sustineat? cuius siqua habeatur ratio, constabit proculdubio infantibus merito administrari Baptismum, vt qui illis debeat. Non enim Dominus olim Circumcisione dignatus est quin eorum omnium participes faceret quæ per Circumcisionem tunc signata fuerunt. Alio qui meris præstigijs ludificatus esset populum suum, si fallacibus symbolis eos læstasset: quod solo auditu horrendum est. Dissertè nanque pronuntiat, Circumcisionem infantuli, loco sigilli futuram ad obliuandam fœderis promissionem. Quod si fœdus firmum & fixum manet: Christianorum liberis non minus hodie competit, quàm sub veteri Testamento ad Iudæorum infantes spectabat. Atqui si rei signatæ sunt participes, cur à signo arcebantur? si veritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quinquam signum exterius in sacramento ita cum verbo coheret, vt diuelli nequeat: si tamen discernatur, vtrum, quæ solo pluri

scationis etiã, seu
regenerationis erat
Sacramentum.

Deut. 10. 16

Deut. 30. 6

* Conclusio huius
sect.

* Christus funda-
mentum Circumci-
sionis.

Quæ similitudo in Cir-
cumcisione, & Ba-
ptismo.

Quid dissimile.

* Anagoge à Circu-
cisione ad Bap-
tismum.

Rom. 12. 3. & 6

Quum promissio
eadem nobis, quæ
olim Israel: in Cir-
cumcisione infanti-
b⁹, ergo nec à signo
Baptismi arcedi in-
fantes, quum sint
rei signatæ partici-
pes.

cenſebimus? Sanè quum ſignum videamus, verbo ſeruire, ſubefſe illi dice-
mus, & inferiore loco ſtatuemus. Quum ergo ad infantes deſtinetur Ba-
ptiſmi verbum: cur ſignum, hoc eſt verbi appendix, ab illis prohibebitur?
Hæc vna ratio, ſi nullæ aliæ ſupperent, abunde ſufficeret ad confutandos

* *Obiectio, de die omnes qui reclamare voluerint.* * Quod obiicitur ſtatum fuiſſe diem Cir-
cunciſioni, planè tergiuerſatorium eſt. Nos iam certis diebus non eſſe Iu-
dæorum inſtar alligatos concedimus: verùm quando Dominus, vtcun-
que nullum diem præſcribat, declarat tamen ſibi placere vt ſolenni ritu
in ſuum fœdus recipiantur infantes: quid vltà quaerimus?

Secunda ratio Pæ- 6 Quamquam Scriptura certiorẽ adhuc veritatis notiſſiam nobis
dobaptiſmi à Deo aperit. Siquidem evidentiffimum eſt, quod ſemel cum Abrahamo Domi-
inſtituti, ſumpta à nus fœdus percuffit, non minùs hodie Chriſtianiſ conſtare, quàm olim
fœdere Abrahæ, Iudaico populo: adeoque verbum iſtud non minùs Chriſtianos reſpice-
Chriſtianiſ quoque re, quàm Iudæos tum reſpiciebat. Niſi fortè arbitramur, Chriſtum ſuo ad
communis. uentu Patris gratiam imminuiſſe aut decurtaſſe: quod execrabili blaſ-
phemia non vacat. Quamobrem & Iudæorum liberi, quòd eius fœderis
hæredes facti ab impiorum liberis diſcernerentur, ſemen ſanctum vo-
cabantur: eadem etiamnum ratione ſancti cenſentur Chriſtianorum li-
beri, vel altero duntaxat fideli parente geniti: & Apoſtoli teſtimonio dif-
ferunt ab immundo idololatrarum ſemine. Iam quum Dominus, ſtatim
poſt fœdus cum Abrahamo percuffum, ipſum in infantibus conſignari
exteriori ſacramento præceperit, quid cauſe dicent Chriſtiani quominus
hodièque ipſum teſtificentur, atque obſignent in ſuis liberis? * Neque mi-
hi obiiciat quiſpiam, non alio quàm Circunciſionis ſymbolo quod iam
pridem abolitum eſt, Dominum præcepiſſe fœdus ſuum confirmari. Re-
ſpondere enim promptum eſt, ipſum, pro veteris Teſtamenti tempore,
Circunciſionem inſtituiſſe confirmando ſuo fœderi: ea verò abrogata,
manere tamen ſemper eandem confirmandi rationem quam cum Iu-
dæis communem habemus. Proinde diligenter perpetuò intuenti conue-
nit quid vtriſque ſit commune, quid illi ſeparatum à nobis habeant. Fœ-
dus commune eſt, communis eius confirmandi cauſa. Modus confirmã-
di tantum diuerſus eſt, quòd erat illis Circunciſio, in cuius vicem Bap-
tiſmus nobis ſucceſſit. Alioqui ſi teſtimonium quo Iudæi de ſeminis ſui ſa-
lute confirmati fuerunt, nobis eripitur, Chriſti aduentu factum fuerit vt
obſcurior & minùs teſtata ſit nobis Dei gratia quàm antè Iudæis erat. Id
ſi dici non poteſt circa extremam Chriſti contumeliã, per quem infinita
Patris bonitas luculentius ac benignius quàm vnquam in terras effuſa
fuit, & hominibus declarata: fateri necelle eſt, non malignius ſaltem ſup-
primendam, nec minore teſtimonio illuſtrandam quàm ſub obſcuris
Legis vmbris.

1. Cor. 7. 14

Gen. 17. 12

* *Obiectio aduerſus
ſecundam rationẽ,
& ſolutio.*

Tertia probatio Pæ- 7 Quamobrem Dominus Ieſus ſpecimen editurus, vnde mundus in-
dobaptiſmi à Deo telligat ipſum amplificandæ potiùs quàm limitandæ Partis miſericordiæ
inſtituti, ſumpta à adueniſſe, comiter oblatos ſibi infantes amplectitur, diſcipulos obiurgãs
Chriſti factõ. qui aditu illos prohibere conabãtur: quando eos, quorum eſſet regnum
cœlorum, à ſe abducerent, per quem ſolum patet in cœlum ingreſſus.

Matt. 9. 13

* *Obiectio prima
ad tertiam proba-
tionem, & ſolutio.*

* Verùm quid ſimile (dixerit quiſpiam) Baptiſmo cum hoc Chriſti ample-
xu: neque enim baptiſaſſe illos narratur: ſed excepiſſe, amplexus eſſe, &
illis bene precatus. Proinde ſi eius exemplum imitari liber, precibus in-
fantes adiuuemus: non autem baptiſemus. Verùm nos Chriſti geſta pau-
lò attentius reputemus quàm tale genus hominum. Neque enim hoc
leuiter eſt prætereundum quòd infantes ſibi offerri Chriſtus iubet, addi-
ta ratione. Quoniam talium ſit regnum cœlorum. Ac poſtea volunta-
tem ſuam opere teſtatur, dum ipſos amplexus, precatione benedictione-
que ſua Patri commendat: Si adduci Chriſto infantes equum eſt, cur non

& ad

& ad Baptismum recipi, symbolum nostræ cum Christo communionis ac societatis: si eorum est regnum cœlorum, cur signum negabitur, quod velut aditus aperitur in Ecclesiam, ut in eam cooptati, hæredibus regni cœlestis adscribantur? Quàm iniqui erimus, si abigamus quos Christus ad se inuitat? si quos suis donis ornat, spoliemus? si excludamus quos ipse vltro admittit? Quòd si discutere volumus quantū à Baptismo absit quod illic egit Christus, quanto tamen maiore in pretio habebimus Baptismū (quo testificamur infantes in Dei cœdere contineri) quàm susceptionem, amplexum, manuum impositionem, precationem, quibus Christus ipse præfens, & suos esse & à se sanctificari declarat? * Aliis cauillis, quibus eludere hunc locum nituntur, nihil quàm suam ignorantiam produunt: arguantur enim ex eo quod dicit Christus, Sinite venite paruulos, iã grandiusculos annis fuisse, qui ad ingrediendum iam essent idonei. Sed ab Euangelistis *ῥεῖσιν καὶ παιδία* nominantur: quibus verbis significant Græci Infantulus ab vberibus pendentes Venire ergo positum est simpliciter pro Accedere. En quales cogantur decipulas texere qui aduersus veritatem obdurerunt. * Porro quòd iactant regnum cœlorum infantibus non esse attributum, sed eorum similibus, quoniam dicatur talium esse, non ipsorum: nihil est solidius. Id enim si recipitur, qualis futura est Christi ratio, qua ostendere vult ætate infantes à se non alienos? Quū iubet ut ad se infantes accedere sinantur, nihil est clarius quàm veram infantiam notari. Quod ne absurdum videretur, subiungit, Talium est regnum cœlorum. Quòd si infantes comprehendendi necessarium est, minime obscurum erit, per dictionem Talium, infantes ipsos ac eorum similes designari.

8 Nemo iam est qui nõ videat, pædobaptismum nequaquam humanitus fabricatum fuisse, qui tãta Scripturæ approbatione fulciatur. * Nec satis speciosè nugantur qui obiciunt nusquam reperiti, vel infantem vnum per Apostolorum manus fuisse baptizatum. Et si enim id nominatim ab Euangelistis non narratur, quia tamen neque rursus excluduntur illi quoties familiæ alicuius baptizata incidit mentio: quis inde, nisi infans, ratiocinetur non fuisse baptizatos? Siquid valerent id genus argumenta, malieres pariter Cœna Domini interdiciendæ essent, quas Apostolorum seculo ad eam fuisse admittas non legimus: sed enim hic fidei regula contenti sumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ institutio, ex eo etiam quibus communicandus sit illius vsus facile iudiciū est: quod & in Baptismo obseruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem institutus fuerit, enidenter conspiciamus & infantibus nõ minùs comperere quàm natu grandioribus. Eo itaque priuari nequeunt quin Dei authoris volūtati traus manifesta fiat. * Quòd autem apud simplicem vulgum dissimulant, longam annorum seriem post Christi resurrectionem præterisse, quibus incognitus erat pædobaptismus: in eo cœditissime mentiuntur: siquidem nullus est scriptor tam vetustus qui non eius originem ad Apostolorum seculum pro certo referat.

9 Superest vt breuiter indicemus quisnam ex hac obseruatione fructus redeat. Cum ad fideles qui Liberos suos Ecclesiæ tingendos sistunt: tum ad ipsos qui sacra aqua tinguntur, infantes: ne quis eorum inutilem ac otiosam asperneretur. Quinquam sicui in mentem venit, pædobaptismum hoc prætextu irridere, circumcisionis præceptum à Domino positum Iudæus habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quòd non in hanc retorqueatur: Sic Dominus vlciscitur eorum arrogantiã qui protinus damnant quod carnis suæ sensu non comprehendunt. * Verùm aliis armis nos instruit Deus quibus eorum stoliditas retundatur. Neque enim sancta hæc eius institutio, qua fidem nostram eximia consolatione

Obiectio secunda ad tertiam probationem, & solutio.

Obiectio tertia, & solutio.

Conclusio tractationis à fine sect. 1.

** Secundum argumentum Anabaptistarum, & eius refutatio.*

Act. 16. 15, & 32

** Tertium argumentum Anabaptistarum refutatio.*

Quartum arg. Anabap. nãpe q. sit inutile pædobaptismus?

Responsio prima.

** Resp. 2. magnum ex pædobaptismo fructum redire ad patres fideles, & ad ipsos infantes. Vid. sect. 32.*

iuuari sentimus, superuacua meretur dici. Siquidem Dei signum puero communicatum, velut impresso sigillo, promissionem pio patenti datam confirmat, ac ratum esse declarat quod Dominus non illi modò, sed semini eius in Deum sit futurus: neque eum modò bonitate gratiæque sua prosequi velit, sed eius posteros in millesimam vsque generationem. Vbi quum ingens sese proferat Dei benignitas, primùm amplissima in gloriæ eius prædicandæ materiam suppeditat, & pia peccata læritia non vulgari perfundit, quæ simul ad redmandum tam primum Patrem vehementius incitantur: cui propter se posteritatem suam curæ esse conspiciunt. * Neque moror si quispiam excipiat, confirmandæ filiorum nostrorum saluti sufficere debere promissionem: quando secus Deo visum est, qui prout imbecillitatem nostram perspectam habet, tantum illi in hac re indulgere voluit. Præinde qui promissionem de misericordia Dei in liberos suos propaganda amplectantur, officij sui esse cogitent, ipsos misericordie symbolo signandos Ecclesiæ offerre: atque inde se ad certiore animare fiducia, quod præsentis oculo fœdus Domini filiorum suorum corporibus insculptum cernunt. * Non nihil rursus emolumentum pueri è suo Baptismo capiunt, quod in corpus Ecclesiæ insiti, aliis membris sunt aliquanto commendatioris. Deinde vbi adoleuerint, eo ad seruum Dei colendi studium non mediocriter stimulantur, à quo in filios solenni adoptionis symbolo accepti fuerint, antequam per ætatem eum agnoscere Patrem possent. Denique terrere nos summo opere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, si quis fœderis symbolo filium insignire contemnat: quod eo contemptu, oblata gratia respuat & quasi eiuretur.

* Obiectio ad primum membrum responsionis secundæ, & solutio.

* Ipsis infantibus videri esse suum Baptismum.

Gen. 17. 15

10. Iam argumenta discutiamus quibus sanctam hanc Dei institutionem furiosa quædam belua impetere non cessant. Principiò, quoniã similitudine Baptismi & Circumcisionis ultra modum virgeri se ac constringi sentiunt, longo discrimine distrahere hæc duo signa contendunt, nequid alteri cum altero commune esse videatur. Nam & res signati varias, & fœdus omnino diuersum, & appellationem puerorum non eandem esse dicunt. Atqui dum illud * primum instituunt probare, Circumcisionem obtendunt mortificationis non Baptismi fuisse figuram: quod profectò l. bentissimè illis damus Nobis enim optimè patrocinarur. Neque alia sententiæ nostræ probatione vtimur quàm Baptismum & Circumcisionem mortificationis esse signa. Hinc constituimus, in huius vicem illum esse suffectum, quod id ipsum nobis repræsentet quod olim Iudæis signabat. * In asserenda fœderis differentia quàm barbara audacia Scripturam dissipant & corrumpunt: neque vno in loco, sed ita vt nihil saluum aut integrum relinquant. Iudæos enim ad eò carnales nobis depingunt vt pecudum similiores sint quàm hominum. Quibuscum scilicet percussim fœdus ultra temporariam vitam non procedat, quibus datæ promissiones, in bonis præsentibus ac corporeis subsidant. Quod dogma si obtineat, quid restat nisi vt gentem Iudaicam fuisse ad tempus Dei beneficio saturatam (non secus ac porcorum gregem in hata saginante) vt æterno demum exitio periret? Simul enim ac Circumcisionem eiusque annexas promissiones citamus, * Circumcisionem literale signum, promissiones eius carnales fuisse respondent.

Hic & sect. 11. 12.

Gen. 17. 15, refutatur triplex argumentum aduersariorum, nõ valere ratiocinationem à Circumcisione ad Baptismum, quia magna sit dissimilitudo.

* Primæ dissimilitudinis refutatio.

* Item secundæ.

* Duo quibus probantur fœderis alterius ab altero tantã differentiam. Primum, de signo carnali refutatur. Coloss. 2. 11

11. Sanè si literale signum erat Circumcisio, nihilo secius de Baptismo censendum est. Quomodo quidem Apostolus Coloss. 2. nihilo magis altero spiritu de facit. Dicit enim nos in Christo circumcisos Circumcisionem non manu facta, deposito corpore peccati quod in carne nostra habitabat: quam Circumcisionem Christi vocat. Post in eius sententiæ explicationem subiungit, Nos per Baptismum Christo cõsepultos. Quid

sibi vult istis verbis nisi Baptismi complementum & veritatem, esse veritatem simul & complementum Circumcisionis, quoniam rem vnam figurent? Demonstrare enim contendit esse id Christianis Baptismum quod antè fuerat Iudæis Circumcisio. Quoniam autem iam ad liquidum exposuimus, promissiones vtriusque signi & quæ illis repræsentantur mysteria inter se conuenire: longius in præsens non immorabimur. Tantùm fideles admonebo, me tacente vt secum reputent an terrenum ac literale habendum sit signum cui nihil subest nisi spirituale & cœleste. Verùm, ne fumos suos simplicibus vendant, * obiectum vnum, quo impudè- * *Secundum, de pro-*
 tissimum hōc mendacium prætexunt, in transcurso diluemus. Certo cet- *misionibus carna-*
 tius est, primarias promissiones, quibus continebatur quod sub veteri Te- *libus, refutatur.*
 stamento cum Israelitis fœdus Deus sanciuir, spirituales fuisse, & ad æter-
 nam vitam respexisse. Tum vicissim à Patribus spiritualiter, vt par erat,
 acceptas, quò fiduciam inde conciperent futura vitæ, ad quam toto ani-
 mi affectu aspirarent. Interim verò nequaquam inficiamur quin suam
 illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus beneficiis testatus sit: quibus
 etiam dicimus spem illam promissionum spiritualium fuisse confirma-
 ram. Quo modo vbi æternam beatitudinem seruo suo Abrahæ pollicitus *Gen. 15. 1, & 18*
 est, quo manifestum fauoris sui indicium illi ob oculos subiciat, addit
 alteram de possessione terræ Chanaan promissionem. In hunc modum
 accipere conuenit quæcunque genti Iudaicæ terrenæ promissiones datæ
 sunt: vt spiritualis promissio, ceu caput, primas semper teneat quò illæ re-
 ferantur. Atque hæc quoniam vberius in discrimine noui & veteris Te-
 stamenti tractaui, nunc leuius perstringo.

12. In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abra *Tertiæ dissimilitu-*
 hæ sub veteri Testamento dictos qui ab eius semine originem ducerent: *dimis que du. 15 ha-*
 hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiam il- *bet partes refuta-*
 lam carnalem, quæ in societatem fœderis per Circumcisionem infereba- *tio, hîc & sect. 13.*
 tur, spirituales noui Testamenti infantes figurasse, qui Dei verbo regene *14. 15*
 rati sint ad vitam immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veri-
 tatis scintillam intruemur: sed in hoc grauiter peccant leues isti spiritus,
 quò dum a tripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi vltra pro-
 grediendum foret, & multa inter se conferenda, in verbum vnum perti-
 naciter insistunt. Vnde fieri aliter nequit quin subinde hallucinentur:
 quia in nullius rei solidâ cognitionem incumbunt. * Fatemur certè car- ** Prior pars tertiæ*
 nale Abrahæ semen locum ad tempus tenuisse spiritualis seminis quod *dissimilitudinis,*
 per fidem illi inferitur. Illius enim filij nuncupamur, vtcunq; nulla cum *Galat. 4. 28*
 illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verùm si intelligunt, quod non *Rom. 4. 12*
 obscure demonstrât, carnali Abrahæ semini nunquam spirituales Dei
 benedictionem promissam, hîc verò longè falluntur. Proinde in melio-
 rem scopum collimare nos oportet: ad quem certissimo Scripturæ du-
 ctâ dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi semen in
 quo benedicendæ sint omnes terræ nationes: ac simul fidem dat, se illi
 & semini eius in Deum fore. Quicumque Christum benedictionis autho-
 rem fide recipiunt, huius promissionis sunt hæredes: idèò que Abrahæ filij
 nominantur.

13. Quanquam autem post Christi resurrectionem, fines regni Dei
 longè latè que in quilibet nationes indiscriminatum prorogari cœpe-
 runt, vt secundum Christi sententiam, vnde quaque fideles colligerentur
 qui in gloria cœlesti accumberent cum Abraham, Isaac, & Iacob: multis *Matt. 8. 11*
 tamen antè seculis tanta illa misericordia Iudæos complexus fuerat. Et
 quia cunctis aliis præteritis vnam hanc gentem selegerat in qua gratiam
 suam pro tempore contineret: peculiū suū & populū acquisitū
 dicebat. Ad testandam eiusmodi beneficentiam data fuit circumcisio, *Exo. 19. 5*

Rom. 4.10

culus symbolo docerentur Iudæi, Deum sibi esse salutis præsidem: qua cognitione in spem vitæ æternæ erigebantur eorum animi. Quid enim defuturum est ei quem semel in fidem Deus acceperit? Quare Apostolus, probaturus Gentiles vnâ cum Iudæis esse Abrahamæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iustificatus fuit in præputio. Post signum accepit Circumcisionis, sigillum iustitiæ fidei, vt pater esset omnium fidelium & Præputij & Circumcisionis, non eorum qui sola Circumcisione gloriantur, sed qui sequuntur fidem quam pater noster Abraham in Præputio habuit. Annon videmus dignitate vtrosque adæquari? Nam ad tempus Dei decreto constitutum, pater fuit Circumcisionis. Vbi, dituto pariete (quemadmodum alibi scribit Apostolus) quo Gentes à Iudæis secernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regnum Dei, factus est illorum pater: idque citra Circumcisionis signum: quòd Baptismum vice Circumcisionis habent. Quòd autem nominatim Abraham iis esse patrem negat qui sunt ex Circumcisione tantum, id positum est ad retundendum quorundam supercilium, qui omiſſa pietatis cura, solis ceremoniis se venditabant. Qualiter hodiè que refutari possit eorum vanitas qui in Baptismo nihil præter aquam quærunt.

Ephes. 2.14

14 Sed alter Apostoli locus ex epist. Rom. 9.7, contra proferetur, vbi eos qui ex carne sunt, non esse Abrahamæ filios docet: sed eos modò in semine censerì qui sunt filij promissionis. Innuere nanque videtur, nihil esse carnalem Abrahamæ cognationem, quam nos aliquo gradu ponimus. Atenim diligentius animaduertendum est quam illic causam tractet Apostolus. Nam Iudæis ostensurus quàm non esset alligata semini Abrahamæ Dei bonitas, imò quàm nihil per se conferat, eius rei documento Ismaelem & Esau profert: quibus reiectis non secus ac si extranei fuissent, tamen secundum carnem germana erant Abrahamæ progenies, in Isaac & Iacob residet benedictio. Vnde conficitur id quod postea affirmat, pendere salutem à Dei misericordia, qua prosequitur quem illi visum fuerit: causam verò non esse cur Iudæi fœderis nomine sibi placeant aut glorientur, nisi fœderis legem seruent, id est, verbo obediant. Rursum vbi vana generis sui confidentia illos deiecit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod semel cum Abrahamæ posteritate initum fuerat à Deo, irritum nullo modo fieri posse, cap. x i, carnalem Abrahamæ cognationem esse sua dignitate spoliandam disserit: cuius beneficio Iudæos docet primos ac natiuos esse Euangelij hæredes, nisi quatenus sua ingratitude, ceu indigni, abdicati fuerunt: sic tamen vt non penitus ab eorum gente cœlestis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœdifragos, sanctos nihilominus appellet (tantum honoris defert sanctæ generationi, quam Deus sacro suo fœdere dignatus fuerat:) nos verò, si cum illis componamur, velut posthumos, aut etiam abortiuos Abrahamæ filios: idque adoptione, non natura: quemadmodum si defractus à sua arbore surculus, in alienum stipitem inseratur. Ergo sua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit, donec oblatum reiecerunt, & sua ingratitude effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunque contumacia cum Euangelio bellum gerere persistant, ideo tamen nobis sunt despiciendi: si reputamus, in promissionis gratiam, Dei benedictionem inter eos etiamnum residere: vt certè nunquam inde prorsus accessuram Apostolus testatur: quoniam sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei.

Rom. 11.29

15 En quid valeat, & qua lance metienda sit promissio Abrahamæ posteritati data. Proinde quanquam in discernendis regni hæredibus à spu-

riis & extraneis, vnam Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: simul tamen perspicimus ei placuisse, semen Abrahę peculiariter misericordia sua complecti: ac quò testator haberetur, Circūcisione ob-
 signare. Porro eadem omnino est Christianę Ecclesię ratio. Nam vt il-
 lic Paulus sanctificari à parentibus suis Iudęos disputat: ita alibi docet, 1. Cor. 7. 14
 eandem à parentibus sanctificationem Christianorum liberos ducere.
 Vnde colligitur, ab aliis meritò segregari qui impuritatis ecōuerso dam-
 nantur. Nam quis ambigere possit quin falsissimum sit quod deinde sub-
 neant, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantiam duntaxat sp̄iſiſi diſſimilitudinis
 ritualement figurasse, quę ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim *Posterior pars ter
 refutatur.*
 tam argute philosophatur Apostolus, vbi Christum Circūcisionis mi- *Rom. 15. 8*
 nistrum esse scribit, ad implendas quę Patribus editę fuerant, promissio-
 nes, ac si in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abra-
 hamo percussum ad semen eius respicit, Christum vt fidem à Patre se-
 mel datam præstaret ac solueret, in salutem aduenisse genti Iudaicę. Vi-
 desne vt post Christi resurrectionem quoque, promissionem fœderis nō
 allegoricè tantum, sed vt verba sonant, carnali Abrahę semini imple-
 dam censeat? Eòdem pertinet quod Petrus, Actorum 2. 39, Iudęis de-
 nuntiat, illis ac semini eorum, fœderis iure, Euangelij beneficium debe-
 ri: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios, hoc est hæredes *Act. 3. 25*
 nuncupat. A quo etiam non longè alludit alter Apostoli suprà cita- *Ephes. 2. 12*
 tus locus, vbi impressam infantibus Circūcisionem pro testimonio ei-
 us quam cum Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò,
 si eorum nœnias auscultamus, quid illa promissione fiet qua Domi-
 nus in secundo Legis suę capite, seruis suis recipit se eorum semini pro-
 pitium fore in millesimam vsque generationem? hiccine ad allego-
 rias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiuersatio. An id di-
 cemus abolitum? Verùm ita Lex dissiparetur, cui potius stabiliendę
 Christus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque
 extra controuersiam, Deum suis adeo bonum esse ac liberalem vt in eo-
 rum gratiam liberos etiam, quos procreant, populo suo accense-
 ri velit.

16 Quę præterea inter Baptismum ac Circūcisionem iniicere dis-
 crimina moliuntur, non ridicula modò sunt, & omni rationis specie va-
 cua, sed inter se pugnantia. Nam vbi Baptismum ad primum spiritualis
 certaminis diem spectare affirmarunt, Circūcisionem autem ad octauū,
 iam peracta mortificatione: ex exemplo illius oblici, cantilenam inuertunt:
 ac Circūcisionem quidem figuram appellant mortificandę carnis: Ba-
 ptismum verò sepulturam, in quam nulli nisi iam mortui, tradendi sint.
 Quę phreneticorum deliria tanta leuitate dissiliant? Nam priore senten-
 tia, Baptismus Circūcisioni præire debet: per alteram in posteriorem
 locum relegatur. Neque tamen nouum exemplum est, vt hominum
 ingenia, vbi pro certissimo Dei verbo adorant quicquid somniant, sur-
 sum deorsum ita volentur. Nos ergo priorem illam differentiam, me-
 rum esse somnium dicimus. Si in octauo die libebat ἀλλυγορεῖν, non
 tamen eo modo conueniebat. Multo satius fuerit post veteres numerum
 octonarium in resurrectionem octauo die factam referre, vnde vitę no-
 uitatem pendere scimus: aut ad totum præsentis vitę cursum, quo pro-
 cedere semper debet mortificatio, donec eo peracto, ipsa quoque perfe-
 cta fuerit. Quanquam videri queat Deus ætatis teneritudini prospice-
 re voluisse, Circūcisionem in diem octauum differendo: quoniam vul-
 nus, recens natis & adhuc à matre rubentibus periculosius futurum erat.
 Quanto neruosiùs est illud, nos iam antè mortuos per Baptismum sepeli-
 ri: quum scriptura disertè reclamet, nos ea conditione in mortē sepeliri

Rom. 6.4 vt emoriāmur, ac mortificationem istam exinde meditemur? Iam eiusdem est dexteritatis quod fœminas non esse baptizandas cauillantur, si ** Refellitur calumnia de nō baptizandis fœminis, si Circūcisioni similis est Baptismus.* Baptismum circūcisioni cōformari oporteat. Nam si compertissimum est circūcisionis signo testatam fuisse feminis Israelitici sanctificationem: ex eo neque dubium est quin maribus pariter ac fœminis sanctificandis datum fuerit. Sola autem masculorum corpora ipso imprimebantur, quæ per naturam poterant: sic tamen vt fœminæ per eos, circūcisionis quodammodo sociæ ac consortes, essent. Itaque talibus eorum ineptiis procul ablegatis, in Baptismi ac circūcisionis similitudine hæreamus, quam amplissimè in mysterio interiori, in promissionibus, in vsu, in efficacia quadrare conspiciamus.

** Summa præcedentium.*

Aliud Anabaptistarum argumentū refutatur, & ostenditur regenerari etiam infantes, neq; nisi inter Adæ filios: quia certè perirent: hinc & sec. 18.

19

1. Cor. 15. 22

Ephes. 2. 3

Psal. 51. 7

1. Cor. 15. 50

Ioh. 11. 25, & 14. 6

** Obiectio, & respōsio.*

Apoc. 21. 27

Ephes. 2. 3

Psal. 51. 7

Iohan. 3. 3

Luc. 1. 15

** Terגיuerfatio aduersariorum.*

** Alterum aduersariorum suffugiū.*

17 Rationem quoque firmissimam obtédere sibi videntur cur arce di sint à Baptismo pueri, dum causantur, non esse per ætatatem adhuc idoneos qui signatum illic mysterium assequantur. Id autem est spiritualis regeneratio, quæ cadere in primam infantiam non potest. Itaque colligunt, non alio loco habendos quàm pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint secundæ natiuitati congruentem. Atqui his omnibus vbique refragatur Dei veritas. Nam si inter filios Adæ sinendi sunt, in morte relinquantur: quando in Adam nihil quàm mori possumus. Contrà verò Christus sibi adduci iubet. Quid ita? quia vita est. Eos ergo vt viuificet, sui participes facit: quū interim isti, longè abactos, morti adiudicant. Nam si terגיuerfiantur, non ideo perire infantes si filii Adæ reputantur, satis superque Scripturæ testimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes mori pronunciet, sequitur nullam nisi in Christo vitæ spem restare. Quò igitur vitæ hæredes fiamus, nos cum eo cōmunicare oportet. Rursum quum scriptum a libi sit natura nostræ Dei omnes esse obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio peæpetuò adhæret: è natura nostra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clariùs potest quàm carnem & sanguinem regnum Dei possidere non posse? Aboleatur ergo quicquid nostrum est (quod nō citra regenerationem fiet) cum possessionem hanc regni cernemus. Denique si verè loquitur Christus quum se vitam esse prædicat, nos in ipsum inseri necesse est, quò è mortis seruitute asseramur. * At quomodo, inquirunt, regenerātur infantes, nec boni nec mali cognitione præditi? Nos autem respondemus, opus Dei, etiam si captui nostro non subiaceat, nō tamen esse nullum. Porrò infantes qui seruandi sint (vt certè ex ea ætate omnino aliqui seruātur) antè à Domino regenerati minimè obscurum est. Nam si ingenitam sibi corruptionem è matris vtero secum afferunt; ea repurgatos esse oportet, antequam in regnum Dei admittantur: quò nihil ingreditur pollutum aut inquinatum. Si peccatores nascuntur, quomodo & Dauid & Paulus affirmant: aut Deo ingrati inuisique manent, aut iustificentur necesse est. Et quid vltra quærimus quum palàm ipse iudex affirmet, nullis patere in vitam cœlestem ingressum nisi renatis? Atque vt obloquuturos hoc genus compesceret, documentum præbuit in Iohanne Baptista, quem in matris vtero sanctificauit, quid in reliquis posset. * Nec qua hinc ludunt terגיuerfatione quicquam proficiunt, id semel duntaxat factum: vnde non statim consequatur, Dominum ita solere passim cum infantibus agere. Neque enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantum ostédere animus est, iniquè ac malignè intra eas angustias limitari ab eis Dei virtutem, quibus ipsa includi se non sustinet. Tantundem habet ponderis & * alterum suffugiū. Vsitato Scripturæ more perinde valere allegant particulam Ab vtero, ac si diceretur, E pueritia. Sed videre perspicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denuntiaret, aliud voluisse: nempe nondum natum, Spiritu sancto repletum iri. Ne ergo legem

gem Deo imponere tentemus quin sanctificet quos visum fuerit quo modo hunc sanctificauit, quando nihil eius virtuti decessit.

18 Et sanè ideo à prima infantia sanctificatus fuit Christus, vt ex ætate qualibet sine discrimine electos suos in seipso sanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam, quæ in carne nostra perpetrata fuerat, eam ipsam carnem sibi induit, in qua perfectam causam vicèque nostram obedientiam præstaret: ita ex Spiritu sancto conceptus fuit, vt eius sanctitate in assumpta carne ad plenum perfusus, ipsam ad nos transfunderet. Si absolutissimum in Christo habemus gratiarum omnium exemplar quibus filios suos Deus prosequitur, hac quoque parte scilicet documento nobis erit, infantia ætate non vsque adeo à sanctificatione abhorrere. Vtunque, hoc tamen extra controuersiam ponimus, neminem electorum è præsentis vita euocari qui non prius sanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. * Quod contra obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam nisi ex incorruptibili semine, id est, Dei verbo regenerationem agnoscere: perperam illam Petri sententiam interpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelij prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fateamur, verbum Domini spiritualis esse regenerationis semen: sed ex eo negamus colligendum, non posse Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis & prompta est, quàm nobis incomprehensa & admirabilis. Deinde non satis tutum fuerit hoc adimere Domino, ne se illis quoquo modo exhibere cognoscendum queat.

19 At fides, inquit, per auditum, cuius nondum vsus adepti sunt, nec Deo cognoscendo pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moses. Verum non animaduertunt Apostolum, quum auditum fidei principium facit, ordinariam tantum Dei œconomiam & dispensationem, quam tenere in vocandis suis solet, describere: non autem perpetuam ei regulam præstitueri ne alia vti ratione possit. Quo modo certè in multorum vocatione vsus est: quos interiore modo, Spiritus illuminatione nulla intercedente prædicatione, vera sui cognitione donauit. * Quoniam autem valde absurdum fore putant, si infantibus tribuatur vlla cognitio Dei quos boni & mali intelligentia Moses priuat: respondeant quæso mihi, quid periculi sit si aliquam eius gratiæ partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulò post perfruantur? Nam si vitæ plenitudo perfecta Dei cognitione constat: quum eorum nonnulli, quos prima statim infantia hinc mors abripit, in vitam æternam transeant, ad contemplandam certè Dei faciem præsentissimam recipiuntur Quos ergo pleno lucis suæ fulgore illustratus est Dominus, cur non ita quoque in præsens, si ita libuerit, exigua scintilla irradiaret: præsertim si non antè exiit ipso ignorantia, quàm eripit ex carnis ergastulo? Non quòd eadem esse fide præditos temerè affirmare velim quam in nobis experimur, aut omnino habere notitiam fidei similem: (quod in suspenso relinquere malo) verum vt istorum stolidam arrogantiam paululum coerceam, qui, prout inflata illis bucca fuerit, securè quiduis aut negant aut asserunt.

20 Verum quò adhuc validiùs hac parte insistant, subnectunt, Baptismum pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse: quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, si in Baptismi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur significatio. At enim hæc tela in Deum magis quàm in nos diriguntur. Si quidem & circumcissionem fuisse pœnitentiæ signum, multis Scripturæ testimoniis comperitissimum est. Deinde à Paulo nuncupatur sigillum iustitiæ fidei. Ab ipso itaque Deo ratio exigatur cur eam infantium corporibus inscribi

A Christi personæ probatur infantium sanctificatio.

** Obiectio aduersariorum dissoluitur. 1. Pet. 1. 23*

Alia eorundem obiectio, cui respondetur. Deut. 1. 39

** Refutatur et alia obiectio.*

Aduersariorum alia obiectio diluitur, sic & sect. 21

Rom. 4. 16

iusserit. Postquam enim in eadem sunt causa Baptismus & Circuncisio, huic nihil dare possunt quod non alteri simul concedant. Si ad solitum cuniculum respectant, figuratos tum fuisse per infantiam ætatem spirituales infantes, iam obstructa est illis via. Dicimus ergo, quum Circuncisionem pœnitentiæ fideique sacramentum infantibus Deus communicarit, non videri absurdum si nunc Baptismi participes fiant: nisi palàm in Dei institutionem debacchari placet. Verùm cum in Dei factis omnibus, tum in hoc quoque ipso satis sapientiæ, iustitiæ, ad retundendas impiorum obreccationes relucet. Nam etsi infantes, quo circuncidebãtur momento, quid sibi vellent signum illud intelligentia non comprehendebant: verè tamen circuncidebantur in naturæ suæ corruptæ ac contaminatæ mortificationem, quam adulti postea meditarentur. Deniq; nullo negotio solui potest obiectio hæc, Baptizari in futuram pœnitentiam & fidem: quæ etsi nondum in illis formatæ sunt, arcana tamen Spiritus operatione vtriusque semen in illis latet. *Hac responsione semel evertitur quicquid aduersum nos torquent à Baptismi significatione petitù. Quale est elogium quo à Paulo insignitur, vbi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinantur nemini nisi earum rerum capaci conferendum. Sed enim nobis ex aduerso excipere licet, neq; Circuncisionem aliis quàm regeneratis fuisse conferendam, quæ regenerationem designabat. Atque ita Dei institutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quæcunq; ad quatefaciendam Circuncisionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptismo. *Neque elabuntur si dixerint statum esse nobis ac fixum quod Dei autoritate certò nititur, etiam si nulla eius ratio extet: quæ reuerentia neque pœdobaptismo debetur, neque aliis similibus quæ expresso Dei verbo non sunt nobis commendata: quando hoc dilemmate deprehensi semper tenentur. Aut enim legitimum nullisq; cauillis obnoxium, aut reprehensione dignum fuit de circuncidendis infantibus Dei præceptù. Si nihil absoni nec absurdi in illo fuit, nec in pœdobaptismi obseruatione quippiam absurdi notati poterit.

*Obiectio alia aduersariorum, & solutio eiusdem.

Tit. 3.5

*Exceptio aduersariorum, cui occurritur dilemmate.

Absurditas ab aduersariis obiecta eluitur.

Rom. 6.4

Coloss. 2.12

Galat 3.27

Obiectio aduersariorum ex loco 1.

Pet. 3.21

21 Quam verò conantur hoc loco inurere absurditatis maculam, sic eluimus. Quos electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo, præsentis vitæ antè demigrent quàm adoleuerint, eos virtute sui Spiritus nobis incomprehensa renouat, quo modo expedire solus ipse prouidet. Si grandescere in ætatem contingat, qua Baptismi veritatem edoceri queant, hinc magis ad renouationis studium accendentur, cuius t: ssera se à prima statim infantia donatos esse discent, quò eam toto vitæ decursu meditarentur. Eodem referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Christo per Baptismum consepeliri. Nam eo non intelligit, consepultum Christo iam priuseum esse oportere qui Baptismo sit initian- dus: sed quæ Baptismo subest doctrina, simpliciter declarat: idque iam baptizatis: vt ne insani quidem Baptismo præire ex hoc loco pugnaturi sint. In hunc modum Moses & Prophetæ populum admonebant quid sibi vellent Circuncisio, qua tamen infantes signati fuerant. Tantundem valet quod & Galatis scribit, Eos dum baptizati fuerunt, Christù induisse. Quorsum id? Nempe vt Christo in posterum viuerent: quia non antè vixissent. Et quanquam in natu grandioribus mysterij intelligentiam signi susceptio consequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos, mox exponetur. Nec aliud statuendum est de loco Petri, in quo sibi magnum præsidium statuunt: quum dicit non esse ablutionem ad abstergendas corporis sordes, sed bonæ conscientiæ testimonium coram Deo, per Christi resurrectionem. Contendunt quidem illi ex eo nihil pœdobaptismo reliquum fieri nisi vt inanis sit fumus: nempe à quo longè seposita

seposita sit hæc veritas. Verùm hallucinatione ista identidem peccant, quòd rem temporis ordine semper signo præire velint. Nam & Circumcisionis veritas eodem conscientiz bonæ testimonio constabat. Quòd si necessariò præcedere debuisset, nunquam infantes Dei mandato fuissent circumcisi. Verùm ipse bonæ conscientiz testimonium Circumcisionis veritati subesse ostendens, simul tamen præcipiens paruulos circumcidi, ea parte in futurum tempus Circumcisionem conferri satis indicat. Quare nihil plus in pædobaptismo præsentis efficaciz requirendum est quàm vt fœdus cum illis à Domino percussum obfirmet & sanciat. Reliqua eius sacramenti significatio, quo tempore Deus ipse prouiderit, postea consequetur.

22 Neminem iam esse puto qui non perspicuè cernat omnes huius notæ rationes meras esse Scripturæ inuersiones. Quæ supersunt his affines, cursim persequemur. * Baptismum in peccatorum remissionem dari obiciunt. Quod vbi concessum fuerit, sententiæ nostræ abunde patrocinabitur. Peccatores enim quum nascamur, remissione & venia iam à matris utero opus habemus. Porro quum spem misericordiæ huic grati nō præcidat Deus, sed potius certam faciat: cur signum re ipsa multo inferrius prætipere? Quare quod in nos vibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipsos, Paruuli peccatorum remissione donantur: ergo signo priuandim non sunt. Profertur simul illud ex epistola ad Ephesios, Ecclesiam à Domino mundatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Quo ad errorem eorum euertendum nihil aptius citari poterat: nam inde nobis facilis nascitur probatio. Si testatam Baptismo vult Christus ablutionem qua Ecclesiam suam emundat, æquum non videri vt suo in paruulis testimonio careat, qui in Ecclesiæ parte iure censentur, quum hæredes regni cælestis sint nuncupati. Vniuersam enim Ecclesiam Paulus complectitur, vbi dicit mundatam lauacro aquæ Nihilo fecius & ex eo quod alibi dicit, nos in Christi corpus per Baptismum esse insertos, colligimus, infantes, quos membris suis annumerat, baptizandos esse, ne à suo corpore diuellantur. En quo impetu cum tot machinis in fidei nostræ præsidia impressionem faciant.

* Aliud obiectum ab aduersariis, in ipsos reijcitur.

Refellitur argumentum falsò sumptum ex Ephes. 5. 26

1. Cor. 12. 13

23 Iam ad seculi Apostolici praxin atque consuetudinem descendunt, quo nemo, nisi fidem antè pœnitentiãque professus, ad Baptismum admissus comperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis quibus erat respiscendi animus, quid factu sit opus: vt pœnitentiã primùm agant consulit, deinde vt baptizentur in remissionem peccatorum. Similiter Philippus, quum baptizari Eunuchus ille postularer, respondit id licere, modò toto corde crederet. Hinc sibi obtinere posse videntur, Baptismum, nisi præeunte fide ac pœnitentiã, cuiquam concedi minimè fas esse. Enimuero si huic rationi locum damus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, solam sufficere pœnitentiã euincet: alter, quo pœnitentiã minimè requiritur, solam satis esse fidem. Excipient, puto, locum alterum altero adiuuari, idèoque simul esse connectendos. Ego quoque vicissim conferendos dico alios locos qui ad istius nodi solutionem aliquid valent. Quandoquidem multæ in Scriptura sententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circumstantia pendeat. Quale in præsentia exemplum occurrit: nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate sunt ad pœnitentiã meditandam fidemque concipiendam idonea. Tales, nisi perspecta eorum conuersione & fide (saltem quantum hominum iudicio explorari potest) baptizandos esse fortiter negamus. Verùm in alium catalogum relegandos esse infantes, plus satis perspicuum est: nam si quis olim se Israeli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri & lege erudiri oportebat quàm Circum-

Mèdaciter ab Ant. baptistis prætexti praxin seculi Apostolici in denegando infantibus Baptismo

Act. 2. 37

Act. 8. 37

cissione signaretur: quòd natione erat ἀλλόφυλος, hoc est alienigena ab Israelitico populo, quocum fœdus, quod Circuncisio fanciebat, percussum fuerat

Gen 15.1

24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamũ sibi cooprar,

In adultis fides & intelligentia debet præcedere Baptismi administrationem: sed in infantibus fidelium, Baptismus intelligentiam præcedit.

à Circuncissione sumit exordium, interim quid illo signo sibi velit diffimulans: verum quod ferire cum ipso fœdus instituat, primùm denuntiat: tum deinde post fidem promissioni habitam, sacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem sacramentum sequitur, in Isaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ætate in fœderis societatem recipitur à quo fuerat hætenus alienus, eius conditiones antea perdiscere æquum est: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, secundum promissionis formulam, iam

Gen. 17. 11

à matris utero in fœdere continetur. Aut (quòd res clariùs ac breuiùs indicetur) si fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationem iurare nequeunt. Hæc certè ratio est cur aliquoties Deus infan-

Exech. 16. 20

& 23. 37

tes qui ab Israelitis oriuntur, sibi genitos & natos fuisse asserit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorum semini in patrem se fore pollicitus est. Qui verò infidelis est, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus censetur. Itaque nihil mirum si nec signo communicet, cuius significatio in eo fal-

Ephes. 2. 11

lax inanisque foret. In eam sententiam Paulus quoque scribit, Gentes, quandiu in sua idololatria immerse fuerunt, extra testamentum fuisse. Hoc compendio, tota res, nisi fallor, perspicuè expediri queat, Qui adul-

Matth. 3. 6

ta demum ætate Christi fidem amplectuntur, eos, quum hætenus alieni à fœdere fuerint, non esse Baptismo insigniendos nisi fide ac pœnitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis societatem patefacere solæ possunt: qui verò à Christianis originem ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem statim ac nati sunt à Deo excipiuntur, ita in Baptismum recipiendos. Eò referendum est quod narrat Euangelista, Baptizatos à Iohanne fuisse qui peccata sua confiterentur: quod exemplum obseruandum hodiè que censemur. Turca enim si se ad Baptismum offerat, non temerè à nobis intingeretur nisi confessione scilicet edita quæ Ecclesiæ satisfaciatur.

Aduersariorũ pedobaptismi aliud argumentum ex Iohann. 3. 5

25 Adhæc, Christi verba quæ Iohannis tertio recitantur proferunt, quibus præsentem in Baptismo regenerationem existimant requiri. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnũ Dei. En (inquunt) vt Baptismus, ore Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minimè capaces esse satis supérque notum est, quo præ-

** Solutio argumèti, hic & sect. 26*

textu Baptismo iniciamus qui sine ipsa constare nequit? * Primùm in eo falluntur quòd Baptismi mentionem fieri hoc loco putant quia Aquæ nomen audiunt. Postquam enim naturæ corruptionem Nicodemo expo-

Matth. 3. 11

suit Christus, ac renasci oportere docuit: quia ille renascentiam corporalem somniabat modum hinc indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quasi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum simpliciter accipio pro Spiritu, qui aqua est. Neque hæc noua est locutio: prorsus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit. Qui sequitur me, ille est qui baptizat in Spiritu sancto & igni. Quemadmodum ergo Spiritu sancto & igni baptizare, est Spiritum sanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturamque habet: ita renasci aqua & Spiritu nihil aliud est quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: sed hunc esse germanũ sensum non dubito: quia cõsiliu Christi non aliud est quàm

vt do-

vt doceat exuendum esse proprium ingenium omnibus qui ad cœleste regnum aspirant. Quanquam si putidè eorum more cauillare libeat, regerere illis promptum esset (vbi concesserimus quod volūt) Baptismum priorem esse fide & pœnitentiâ: quando in Christi verbis Spiritum præcedit. De spiritualibus donis hoc intelligi certū est: quæ si Baptismū sequuntur, adeptus sum quod volo. Sed omissis cauillis, tenenda simplex est interpretatio quam attuli, neminè, donec renouatus fuerit aqua viua, hoc est Spiritu, posse ingredi in regnum Dei.

26 Tam & ex eo explodendum esse eorum commentū palàm est qui omnes non Baptizatos æternæ morti adiudicant. Solis ergo adultis administrari Baptismum ex eorum postulato fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimentis rite probèque imbuatur dum tinctionis dies appetit, si subita morte præter spem omnium abripi contingat? Clara est Domini promissio, Quicumque in filium credidit, nō visurum mortem, nec in iudicium venturum, sed transiisse à morte in vitam: nondum baptizatum nullibi damnasse comperitur. Quod in eam à me partem accipi nolo petinde ac si Baptismum contemni impunè posse innuerem (quo contemptu violatum iri Domini fœdus affirmo: tantum abest, vt excusate sultineam) tantum euincere sufficit, non esse adeo necessarium, vt periisse protinus existimetur, cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. Atqui si eorum comento assentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptismo casus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide prædites: per quam Christus ipse possidetur. Insuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus Baptismum negant, sua ipsorum confessione, ad salutem necessarium. Viderint nunc quàm bellè sibi cum Christi verbis conueniat, quibus regnum cœlorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quantum ad huius loci intelligentiam attinet, nihil tamen inde elicient, nisi prius quod iam constitutum est à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

27 Sed propugnaculum omnium munitissimum in ipsa Baptismi institutione se habere gloriantur, quam ex capite Matthei ultimo petūt. vbi Christus Apostolos mittens ad gentes vniuersas, de illis docendis primum, alterum de baptizandis mandatum dat. Tum & ex Marci ultimo istud annectunt, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Quid vltimè (inquiunt) quæritimus, quum verba Domini aperte sonent, prius docendum quàm baptizandum, & Baptismo secundum à fide locum assignent? Cuius ordinis specimen Dominus etiam Iesus in se præbuit, qui anno demum tricesimo baptizari voluit. Hic verò quot modis, bone Deus, & se implicant, & insciam suam produnt. Nam in eo iam plus quam pueriliter labuntur, quòd primam Baptismi institutionem inde deriuant, quem ab exordio prædicationis suæ Apostolis Christus administrandum mandauerat. Non est igitur cur legem ac regulam Baptismi ex istis duobus locis petendam contendant, ac si primam institutionem continerent. Hoc vt illis indulgeamus erratum, quàm neruosa tamè est isthæc argumentatio? Equidem si tergiuersari libeat, non latebra, sed latissimus campus ad effugiendum se aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini insistunt, vt quoniam dictum est, Ite, prædicate, & baptizate. Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prædicandum prius quàm baptizandum: & credendum prius quàm baptismum appetendum ratio cinentur: cur non & nos vicissim excipiamus, baptizandum antequam docendam eorum quæ Christus mandauit obseruationem? nempe quum dicatur, Baptizate, docentes seruare quæcunque præcepi vobis. * quod idem annotauimus in illa Christi sententia quæ de aquæ & Spiritus rege

Refellit eorū commentū, qui oēs nō baptizatos æternæ morti adiudicant: Vide Calui contra articulos Theologorū Parisiensis art. 1. Itē ad Concil. Trident. Item in vera Eccle. reformā. rat. & in Appendice. Iohan. 5. 24.

Matt. 19. 14

Matt. 28. 19

Argumentū quod Anabaptistæ mentiuntur sibi suppetere ex Baptismi ipsa institutione, tum ex Christi Baptismo annos nati 30.

Mar. 16. 16.

Mat. 3. 13.

Luc. 3. 23

** Responso prior.*

** Responso posterior*

Mar. 15. 16

** sect. 25.*

neratione nuper citata fuit: nam si ita intelligitur vt postulant, illic certè priorem spirituali regeneratione baptismum esse conueniet, quando priore loco nominatur Non enim nos ex Spiritu & aqua, sed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Christus.

* Tertia responsio,
& magis solida.

28 Iam aliquantum concussa videtur inexpugnabilis hæc ratio, qua tantopere confidunt: verùm quia satis habet in simplicitate præsidij veritas, leuibus eiusmodi argutiis elabi nolo. * Solidam ergo responsionem sibi habeant. Potissimum hinc à Christo de prædicando Euangelio datur mandatum: cui baptizandi ministerium, instar appendicis subnectit. Deinde non aliter de Baptismo sermo habetur, nisi quatenus docendi functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium vniuersis orbis nationibus promulgandum, vt vndique in regnum suum perditos antè homines, doctrina salutis colligant. Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam nisi de iis qui doctrinæ recipiendæ pares sint, esse mentionem. Post adiungit, tales, vbi instituti fuerint, esse baptizandos, addita promissione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. An de infantibus toto illo sermone vel vna est syllaba? Quæ igitur hæc qua nos impetunt argumentationis erit formula? Qui adulta sunt ætate, antè instituendi sunt, vt credant, quàm baptizandi. Baptismum ergo infantibus communem facere nefas est. Non, si se rumpant, aliud ex hoc loco ostendent, nisi antè prædicandum esse Euangelium iis qui sunt audiendi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, si possunt, obicem struant impediendis à Baptismo infantibus.

Similitudine cõuenientissimè illustratur tertia responsio.
2. Thess. 3. 10.

29 At verò quo cæcis quoque palpabiles sint eorum fallaciæ, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apostolus non permittit vt edant nisi qui laborant, nonne dignus erit qui ab omnibus conspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferèter rapit. Nihilo istorum in præsentia causa maior est dexteritas. Quod enim ad adultam duntaxat ætatè pertinere nemo non videt, ad infantes trahit: vt hæc quoque ætas subiaceat regulæ quæ non nisi grandioribus posita fuerat. * Quantum ad Christi exemplum attinet, eorum causam nequaquam fulcit. Non ante tricesimum annum baptizatus Verùm id quidem, sed in promptu ratio est: quia tum solidum Baptismi fundamentum sua prædicatione iacere instituebat, vel potius stabilire, quod paulò antè ab Iohanne iactum fuerat. Baptismum ergo quum sua doctrina instituere vellet, quo maiorem suæ institutioni auctoritatem conciliaret, suo ipsius corpore ipsum sanctificauit, idque qua maxime decebat temporis opportunitate, nempe quum suam prædicationem auspicaretur. Denique nihil aliud conficiet, nisi Baptismum originem & exordium sumpsisse ab Euangelij prædicatione. Quòd si annum tricesimum præfigere libet, cur eum nõ obseruant: sed vt quisque eorum iudicio satis profecit, eum ad Baptismum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magistris, quum tempus hoc pertinaciter vtgeret, iam vicesimo primo ætatis anno cœperat prophetam se iactare. Quasi verò ferendus sit qui doctoris locum in Ecclesia sibi arrogat antequàm sit ipsius Ecclesiæ membrum.

Anabaptistarum argumentum à Cœna ad Baptismum.
* Responsio, quæ explicat cur Cœna nõ sit administranda fidelium infantibus, Baptismus non denegandus Vide August. lib. ad Bonif. 1.

30 Tandem obiiciunt, nõ maiore esse causam cur infantibus Baptismus communicetur, quàm Cœna Domini: quæ tamen illis minimè conceditur. * quasi verò Scriptura latè modis omnibus discrimen non notaret. Fuit quidem id in veteri Ecclesia factitatum, vt ex Cypriano & Augustino constat: sed meritò mos ille obsoleuit. Nam si ingenium ac proprietatem Baptismi reputamus, quidam certè est in Ecclesiam ingressus ac veluti

ac velut initiatio per quam in Dei populum accensemur: signum spiri-
 tualis nostræ regenerationis, per quam in filios Dei renascimur, quum
 è conuerso Cœna grandiusculis attributa sit, qui superata teneriore in-
 fantia, iam ferendo sint solido cibo. *Quæ distinctio perquam euidenter in*
Scriptura demonstratur. Nam illic Dominus, quantum ad Baptismum
attinet, nullum ætatum delectum facit. Cœnam verò nō omnibus perin- *1. Cor. 11. 28*
de participandam exhibet, sed iis modò qui discernendo corpori ac san-
guini Domini, qui suæ ipsorum examinandæ cōscientiæ, qui morti Do-
mini annuntiandæ, qui virtuti eius expendendæ sint idonei. Volumus *1. Cor. 11. 28*
apertius quippiam, quàm quod Apostolus tradit, dum exhortatur vt se
quisque ipsum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pane, & è calice *Ibidem 29*
bibat? Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus frustra expecte-
tur. Item, Qui indignè manducat, damnationem sibi manducat & bibit
non discernens corpus Domini. Si dignè participari nequeunt, nisi qui
sanctitatem corporis Christi ritè distinguere nouerint, cur venenū pro
viuifico alimento tenellis nostris liberis portigamus? Quid illud Domi-
ni præceptum, In mei commemorationem facietis? Quid aliter, quod
inde Apostolus deducit, quoties panem hunc manducabitis, mortem
Domini annuntiabitis donec veniat? Quam obsecro, ab infantibus recor-
dationem exigemus eius rei quam sensu nūquam assequuti sunt? quam
prædicationem crucis Christi, cuius vim ac beneficium nondum mente
comprehendunt? Nihil istorum in Baptismo præscribitur. quare inter
hæc duo signa plurimum est discriminis, quod sub vereri quoque testa-
mento, in similibus signis animaduertimus. Circuncisio quidem quam
Baptismo nostro respōdere notum est, infantibus destinata erat. Pascha
verò, in cuius vicem nunc Cœna subiit, non quolibet promiscuè conui-
uas admittebat: sed ab iis ritè demū edebatur qui de eius significatione
rogare per ætatem possent. Si mica fani cerebri istis restaret, an ad rem
vsque adeo perspicuam & obuiam cæcutirent?

31 Tamen si nugarum congerie lectores onerare piget: quas tamè Ser-
 uetus non minimus inter Anabaptistas, imò huius cateruæ magnū de-
 cus, ad prælium se accingens, speciosas rationes adducere sibi visus est,
 breuiter diluere opere prærium erit. * Obtendit, Christi symbola, vt sunt
 perfectæ, exigere etiam perfectos, vel perfectionis capaces. Atqui solutio
 est expedita: Baptismi perfectionem, quæ ad mortē vsque extenditur, per
 peram restringi ad vnum temporis articulum. Adde etiam, stulte primo
 die in homine quæri perfectionem ad quā Baptismus tota vita per con-
 tinuos gradus nos inuitat. * Obiicit Christi symbola ad memoriam insti-
 tuta esse, vt quisque recolat se Christo fuisse consepultum. Respondeo,
 quod ex capite suo confinxit, refutatione non egere: imò quod ad Baptis-
 mū trahit, sacræ Cœnæ propriū esse ostendunt Pauli verba, Vt se quisque
 examinet. de Baptismo nusquam aliquid tale. Vnde colligimus rite ba-
 ptizari, qui nondum pro ætatis modulo examinis sunt capaces. * Quod
 tertio adducit, Manere in morte omnes qui Filio Dei non credunt, & i-
 ram Dei manere super eos: ideoque infantes, qui credere nequeunt, iace-
 re in sua damnatione. Respondeo, Christum illic non de generali reatu
 loqui quo impliciti sunt omnes posterī Adæ: sed tantum minari Euange-
 lij contemptoribus: qui oblatam sibi gratiam superbè & contumaciter
 respuunt. Hoc verò nihil ad infantes. Simul contrariam rationem oppo-
 no, Quencunq; benedicit Christus, eum ab Adæ maledictione & ira Dei
 eximi. Quū ergo infantes ab eo benedictos esse notū sit, sequitur à mor-
 te exemptos esse. Falsò deinde citat quod nusquam legitur, Quisquis na-
 tus est ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etsi demus esse scriptum,
 nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus,

*In quo catalogus ar-
 gumentorū, quibus
 impus Seruetus præ
 do baptismū impu-
 gnauit: & eorundē
 refutatio tota hac
 sect.*

** Primum Serueti
 argumentum.*

** Secundum.
 Iohan. 3. 36.*

** Tertium.*

ad obsequium formari. Atqui quod de certo numero dictum est, ad omnes æquè trahere vitiosum est. * Obiicit quartò, Quia præcedit quod animale est, expectandum esse tempus maturum Baptismo qui est spiritualis. Ego autem, etsi fateor omnes posteros Adæ ex carne genitos ab ipso vtero gestare suam damnationem, id tamen obstare nego quominus statim remedium Deus afferat. Neque enim ostēdet Seruetus plures annos diuinitus fuisse præscriptos quo incipiat spiritualis vitæ nouitas. Paulo quidem teste, licet natura perditæ sint qui nascuntur ex fidelibus, supernaturali tamen gratia sancti sunt. * Allegoriam deinde profert, quòd Dauid in arcem Sion conscendens, nec cæcos, nec cludos secum duxerit, sed strenuos milites. Quid autem si parabolam oppono, in qua Deus ad cœleste epulum inuitat cæcos & cludos, hoc se nodo quomodo expediet Seruetus? Quæro etiam annon prius cum Dauide militassent claudi & muti. Longius tamen in hac ratione insistere superuacuum est, quã ex mera falsitate conflata, ex sacra historia deprehēdent lectores. * Sequitur altera allegoria, Apostolos piscatores hominum fuisse, nõ paruulorum. Ego autem quæro, quid sibi velit illud Christi, In rete Euangelij colligi omne piscium genus. Sed quia allegoriis ludere non placet, respondeo, quum Apostolis iniunctū fuit docendi munus, non fuisse tamē prohibitos ab infantibus baptizādis. Quamquam scire adhuc velim, quū *ὁ θεὸς πρὸς* nomet Euangelista (qua voce absque exceptione comprehenditur humanum genus) cur infantes neget esse homines. * Obtendit septimò, Quum spiritualibus quadrent spiritualia, infantes qui spirituales non sunt, neque ad Baptismum aptos esse. Sed primò quam peruersè torqueat locum Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, Quum sibi in vano acumine plus æquo placerent Corinthij, eorum socordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ cœlestis rudimentis adhuc imbuendi essent. Quis inde colliget, negandum esse infantibus Baptismum, quos ex carne progenitos Deus sibi gratuita adoptione consecrat? * Quòd excipit, Pascēdos esse spirituali cibo, si noui sunt homines, solutio facilis est, Baptismo eos admitti in Christi gregem, & sufficere illis adoptionis symbolum, donec adulti pares sint ferendo solido cibo. Expectandum ergo esse tempus examinis quod Deus in sacra Cœna diserte flagitat. * Obiicit postea Christū vocare omnes suos ad sacrā Cœnam. Atqui satis constat eum nullos admittere, nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam iam sunt præparati. Vnde sequitur, infantes, quos amplexu suo dignatus est, distincto & proprio in gradu subsistere donec adolescant, neque tamen exteros esse. * Quòd excipit, portentum esse si homo postquam natus est non comedat: respondeo, aliter pasci animas quàm externo Cœnæ esu: idēque Christum infantibus cibum nihilominus esse, licet à symbolo abstineant. Baptismi diuersam esse rationem quo illis tantum ianua in Ecclesiam aperitur. * Rursum obiicit, bonum œconomum distribuere cibum familiæ tempore suo. Quod etsi libenter fateor, quo tamen iure definiet nobis baptismi tempus, vt probet non dari tempestiuè in infantibus? * Adducit præterea illud Christi mandatum ad Apostolos, vt properent ad messem dum albescunt agri. Nempe hoc tantum vult Christus, vt Apostoli, præsentem laboris fructum cernentes, alacrius se ad docendum accingant. Quis inde colliget, solum messis tempus Baptismo esse maturum? * Vndecima ratio est, quòd in prima Ecclesia iidem erant Christiani & discipuli: sed iam vidimus eum inscitè ratiocinari à parte ad totum. Discipuli vocantur iustæ ætatis homines qui iam fuerant edocti, & Christo nomē dederant: sicuti Iudæos sub Lege Moysi discipulos esse oportuit: nemo tamen inde recte inferet extraneos fuisse infantes quos Deus testatus est pro domesticis sibi esse.

* Ad

* Quartum.
1. Cor. 15. 461. Cor. 7. 14
* Quintum.
2. Sam. 5. 8
Lucæ 14. 21* Sextum.
Matt. 4. 19
Mat. 13. 471. Cor. 2. 13
* Septimum.* Exceptio Serueti
ad solutionē priorē

* Octauum.

* Exceptio Serueti
ad solutionē priorē* Nonum.
Mat. 24. 45* Decimum.
Iohān. 4. 35* Vndecimum.
Acto. 11. 26

*Adhæc obtendit, Christianos omnes esse fratres, quo in numero infantes nobis non sunt quandiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, non esse hæredes regni cœlorum nisi qui Christi sunt membra: deinde Christi amplexum veram fuisse tessera adoptionis, quæ infantes adultis communiter iunguntur, nec abstinendam temporalem à Cœna obstare quominus pertineant ad Ecclesiæ corpus. Nec verò latro in cruce conuersus desiit esse frater piorum: quanuis ad Cœnam nunquam accesserit. * Addit postea, neminem fieri fratrem nostrum, nisi per Spiritum adoptionis, qui tantum ex auditu Dei confertur. Respondeo: semper in eundem relabi paralogismum: quia præposterè ad infantes trahit quod de solis adultis dictum est. docet illic Paulus hunc esse Deo ordinarium vocationis modum, vt electos suos ad fidem adducendum illis suscitaret fidos doctores, quorum ministerio & opera manum porrigit. Quis inde legem imponere ei audeat quominus arcana alia ratione infantes Christum inserat? * Quòd obiicit Cornelium accepto Spiritu sancto baptizatum fuisse, quàm perperam ex vno exemplo generalem regulam eliciat, patet ex Eunuchò & Samaritanis in quibus diuersum ordinem Deus tenuit, vt Baptismus dona Spiritus præcederet. * Decima quinta ratio plusquam insulsa dicit nos regeneratione deos fieri: esse autem deos ad quos sermo Dei factus est: quod non competit in pueros infantes. Quòd deitatem affingit fidelibus, vnum est ex eius deliriis, quod excutere nõ est presentis loci. sed locum Psalmi torquere in tam alienum sensum, perditæ impudentiæ est. Dicit Christus Reges & Magistratus vocari à Propheta deos, quia munus sustineant diuinitus sibi iniunctum. Hic verò dextet interpres, quod de speciali gubernandi mādato ad certos homines dirigitur, ad Euangelij doctrinam trahit, vt infantes ab Ecclesia exterminet. * Obiicit rursus, infantes non posse novos homines censeri: quia nõ gignuntur per sermonem. Ego verò, quod sæpius iam dixi nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam semen esse incorruptibile, si quidem ad eam percipiendam sumus idonei: vbi verò nondum per ætatem nobis inest docilitas, Deum tenere suos regenerandi gradus. * Postea ad allegorias suas redit, quòd ouis & capra in Lege non statim ac egressæ erant ex utero fuerint oblatae in sacrificium. Si si gurgas huc trahere libet, mihi promptum est regerere primogenita omnia simulac vuluam aperuerant, fuisse Deo sacra: deinde oportuisse agnum anniculum mastari. Vnde sequetur, virile robur minimè esse expectandum, quin potius & fœtus recentes & adhuc teneros à Deo in sacrificia deligi. * Contendit præterea, non posse venire ad Christum nisi qui à Iohanne fuerint præparati. Quasi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed vt hoc omittam, illa certè præparatio non fuit in pueris quos amplexus est Christus, ac benedixit. Quare valeat cum falso suo principio. * Patronos tandè accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacræ ablutiones non conueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter administraretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei auctoritas, cui visum est infantes sibi consecrare ac initiare sacro symbolo cuius nondum per ætatem vim tenebant. Nec fas esse ducimus à Gentium expiationibus mutuari quòd æternam & inuiolabilem Dei Legem, quam de Circuncisione sanxit, in Baptismo nostro mutet. * Vltimo loco ratiocinatur, si infantes liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludentibus mimice & per iocum posse administrari. Arque de hac recū Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuitne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis, vt potuerint sanctam Dei institutionem euer-

*Diodecimum.**Decimum tertium.**Decimum quartum.**Act. 10. 44**Ibidem 8. 27**Iohan. 10. 35**Decimum quintum.**Decimum sextum.**Decimum septimum.**Exod. 13. 2**Exod. 12. 5**Decimum octauum.**Decimum nonum.**Vigesimum.*

tere? Sed nihil mirum est reprobos istos spiritus quasi phrenitide agitantur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensione ingerere: quia Deus eorum fastum & pertinaciã tali vertigine iuste vl-ciscitur. Certè quã debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuuerit, planum me fecisse confido.

32 Iam nemini sobrio ambiguum fore arbitror quã temere Ecclesiam Christi conturbent qui rixas ac contentiones mouent ob pãdobaptismum. Sed enim opere prærium, est obseruare quid tantã ista uasfrictia Satan molitur: nempe "vt singularẽ fiduciã & spiritualis gaudij fructum, qui hinc colligendus est, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuinæ gloria tantundem delibet. Quã enim suaue pijs animis, non uerbo tantum, sed oculari etiam spectaculo certiores fieri, tantum se gratiã apud Patrem cœlestem obtinere ut posteritas sua illi curã sit? Hic enim videre est ut prouidentissimi erga nos patrisfamilias personam suscipit, qui ne post mortem quidẽ nostrã sollicitudinem nostri deponit quin liberis nostris consulat ac prospiciat. Annon hïc exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionem debemus exultare, ut tali bonitatis specimine eius nomen sanctificetur? Hoc hoc certè agit Satã pãdobaptismum tantis copiis impetendo: quò scilicet testificatione ista gratiã Dei è medio sublata, quã per ipsam oculis nostris obuersatur promissio, sensim tandem euanescat." Vnde non impia tantum aduersus Dei misericordiam ingratitude nasceretur, sed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quãdam. Neque enim parum incitatur hoc aculeo ad eos in serio Dei timore Legisque obseruatione educandos, dum reputamus, statim à partu, filiorum loco esse ab ipso habitos & agnitos. Quamobrem, nisi malignè Dei beneficentiam obscurare libet, infantes illi nostros offeramus, quibus locum inter suos familiares ac domesticos, id est, Ecclesiã membra, attribuit.

De sacra Christi Cœna: & quid nobis conferat.

CAPVT XVII.

*Connexio præcedẽ
tũ cũ hoc tractatu.*

POST QUAM nos semel in familiam suam recepit Deus, nec tantũ ut seruorum loco nos habeat, sed filiorum: ut partes impleat optimi patris, & de sua progenie solliciti, cõtinuo etiam uitã cursu nos alendos suscipit. Nec eo contentus, dato pignore nos huius continuã liberalitatis certiores reddere uoluit. "In hunc ergo finem alterũ Ecclesiã suã Sacramentum dedit per manum vnigeniti Filij, spirituale epulum scilicet, ubi se Christus uiuificum esse panem testatur, quo animã nostrã ad verã & beatam immortalitatem pascuntur. " Quoniam verò apprime necessaria est tanti mysterij cognitio, & pro sua magnitudine accuratam explicationem postulat: & Satan, ut hoc inestimabili thesauro Ecclesiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obscurãdã eius luci induxit, tum contentiones & pugnas mouit quã ab huius sacri alimentij gustu alienarent simplicium mentes, & nostra etiã ætate idem artificium tentauit, ubi summam pro rudium captu complexus fuero, nodos illos quibus mundũ illaqueare Satan molitus est, expediã. " Primò, signa sunt panis & uinũ, quã inuisibile alimentũ, quod percipimus ex carne & sanguine Christi, nobis representant. Sicut enim in Baptismo nos regenerans Deus, in Ecclesiã suã societatem inserit, & adoptione suos facit, ita diximus officiũ prouidi patrisfamilias in eo præstare, quòd cibum assiduè ministrat, quo nos in ea uita sustineat ac conseruet in quã nos uerbo suo genuit. Porro vnicus animã nostrã cibus Christus est, idẽoque ad eum nos inuitat cœlestis Pater, ut eius communicatione re-

fecti,

"Anabaptistas
duo sceleratè hïc
moliri. Vido et sec.
9.

"Ex Anabaptista
rũ hïc errore, duo
mala precipua.

"In quẽ finẽ insti-
tuta sacra Cœna.

"Partitio totius hu-
ius tractatus in sua
quadam membra.

"De pane & uino
signa sacra Cœnã:
& cur illiã nos
uoluerit Dominus,
ostenditur ex uer-
bis ipsius in Cœna.

fecti, vigorem subinde colligamus, donec ad cœlestē immortalitatem peruentum fuerit. Quoniam verò mysterium hoc arcanae Christi cum piis vnionis natura incomprehensibile est, figuram eius & imaginem in signis visibilibus exhibet ad modulū nostrum aptissimis: imò velut datis arthis ac tesseris tam certum nobis facit, quàm si oculis cerneretur: quia in crassissimas quasque mentes hæc tam familiaris similitudo penetrat, non secus animas Christo pasci quàm panis & vinum corporalem vitā sustentant. Jam ergo habemus in quem finē spectet mystica hæc benedictio, nempe quò nobis confirmet, corpus Domini sic pro nobis semel esse immolatum vt nunc eo vescamur, ac vescendo, vnici illius sacrificij efficaciam in nobis sentiamus: sanguinem eius sic pro nobis semel fufum vt sit nobis perpetuus potus, Atque ita sonāt verba promissionis illic ad ditz, Accipite, hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum semel in salutem nostram iubemur accipere & comedere, vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò statuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in suo sanguine. Fœdus enim quod sanguine suo semel sanciuit, quodammodo renouat, vel potius continuat, quantum ad fidei nostræ cōfirmationem attinet, quoties sacrum illum sanguinem libandum nobis porrigit.

Matt. 26. 26

Mar. 14. 17

Lucæ 21. 19

1. Cor. 11. 24

2 Magnum verò fiduciæ ac suauitatis fructum ex hoc sacramento colligere possunt piæ animæ, quòd testimonium habent in vnum corpus nos cum Christo colauisse, vt quicquid ipsius est, nostrum vocare liceat. Hinc sequitur vt nobis secure spòdere audeamus, vitam æternā nostram esse, cuius ipse est hæres: nec regnum cœlorum quo iam ingressus est, posse magis nobis excidere quàm ipsi: rursus peccatis nostris nō posse nos damnari, à quorum reatu nos absoluit quum ea sibi imputari voluerit ac si sua essent. Hæc est “mirifica cōmutatio: qua pro immensa sua benignitate nobiscum vsus est: quòd Filius hominis nobiscū factus, nos secum Dei filios fecerit: quòd suo in terras descensu, ascensum nobis in cœlum strauerit: quòd accepta nostra mortalitate, suā nobis immortalitatem contulerit: quòd suscepta nostra imbecillitate, suā nos virtute confirmauerit: quòd nostra in se recepta paupertate, suam ad nos opulentiā transtulerit: quòd recepta ad se, qua premebamur iniustitiæ nostræ mole, suā nos iustitia induerit.

Ex Cœna magnus fructus fiduciæ, ac suauitatis hic nobis describitur.

“Mirifica cōmutatio Christi nobiscū.

3 Horum omnium adeo solidā habemus testificationem in hoc sacramento, vt certò statuendum sit, verè nobis exhiberi non secus ac si Christus ipse præsens aspectui nostro obiceretur, ac manibus atteretur. Hoc enim verbum nec mentiri nec illudere nobis potest, Accipite, edite, bibite, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hic est sanguis, qui in remissionem peccatorum effunditur. Quod accipere iubet, si significat nostrum esse: quòd edere iubet, significat vnā nobiscum substantiam fieri: quòd de corpore prædicat pro nobis esse traditum, de sanguine pro nobis effusum, in eo docet vtrūque, nō tam suum esse quàm nostrum: quia virūque non suo commodo, sed in salutem nostram sumpsit & posuit. Ac diligenter quidem obseruandum est, potissimam & pene totam sacramenti energiam in his verbis sitam esse, Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioquin non magnopere nobis cōduceret, corpus & sanguinem Domini nunc distribui, nisi in redemptionē ac salutem nostrā exposita semel fuissent. Itaque sub pane & vino repræsentantur: quo discamus non modò nostra esse, sed nobis destinata in spiritualis vitæ alimentum. Id est quod antea admonuimus, à rebus corporeis quæ in sacramento proferuntur, quadam analogia nos ad spirituales deduci. Sic quum panis nobis in symbolū corpore Christi datur,

Communicationis Christi, & artificisimæ cū eo coniunctionis veritas, vis efficacia, suauitas, explicatur ex ipsis Domini verbis in Cœna.

hæc statim concipienda est similitudo, Vt corporis nostri vitam panis alit, sustinet, tuetur: ita corpus Christi vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum esse cibum. Quum vinum in symbolum sanguinis propositum intuemur: cogitandum quos corpori vsus vinum afferat, vt eodem spiritualiter afferri nobis Christi sanguine reputemus: sunt autem, fouere, reficere, confirmare, exhilarare: Nam si satis perpendimus quid nobis sacrosancti huius corporis traditio, quid sanguinis effusio profuerit: non obscure perspiciemus, hæc panis & vini attributa, secundum eiusmodi analogiam, optimè illis erga nos conuenire dum nobis comunicantur.

Præcipua sacramenti partes, promissionem illam eius, atque ideo mortem ipsius spectant.

4 Non ergo præcipue sunt Sacramenti partes, corpus Christi simpliciter & sine altiori consideratione nobis porrigere: sed magis promissionem illam qua carnem suam verè cibum testatur, & sanguinem suum potum, quibus in vitam æternam pascimur, qua se panem vitæ affirmat, de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promissionem obsignare & confirmare, & quo id efficiat, ad Christi crucem mittere, vbi ea promissio verè præstita & numeris omnibus impleta fuit. Neque enim Christo ritè & salutariter vescimur nisi crucifixo dum efficaciam mortis eius viuo sensu apprehendimus. Nam quòd se panem vitæ nuncupauit, non eam à sacramento sumpsit appellationem, vt quidam peruersè interpretantur: sed quia talis à Patre datus nobis fuerat, talemq; sese præstitit, quum humanæ nostræ mortalitatis particeps factus, nos diuinæ suæ immortalitatis consortes fecit: quum in sacrificium se offerens maledictionem in se nostram sustulit, vt sua nos benedictione perfunderet: quum morte sua mortem deglutiuit & absorbuit: quum in sua resurrectione carnem hanc nostram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem suscitauit.

5 Restat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cum per Euangelium, tum illustrius per sacram Cœnam, vbi & se ipse cum bonis suis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit sacramentum vt Christus panis vitæ esse primum incipiat: sed dum in memoriam reuocat, panem vitæ esse factum, quo assidue vescamur, eiusq; panis gustum & saporem nobis præbet, vt vim panis illius sentiamus facit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut passus est Christus, id ad nos viuificandos factum esse. Deinde hanc viuificationem, æternam esse, qua sine fine alamur, sustineamur & conseruemur in vita. Siquidem vt panis vitæ nobis non fuisset Christus, nisi nobis natus & mortuus fuisset, nisi nobis resurrexisset: ita nunc minimè esset nisi eius natiuitatis, mortis, resurrectionis efficacia & fructus res æterna foret ac immortalis, Quod totum eleganter his verbis expressit Christus, Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus haud dubiè innuit, suum nobis corpus ideo pro pane futurum ad spirituales animæ vitam, quia in mortem pro salute nostra exponendum erat: nobis autem porrigit vt vescamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipsum dedit quòd panis fieret, quum in mundi redemptionem crucifigendum expoluit: quotidie dat vbi participandum, quatenus crucifixum est, Euangelij verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem sacro Cœnæ mysterio obsignat: vbi id ipsum intus complet quod exterius designat. * Porro nobis hic duo cauenda sunt vitia: ne aut in exteuantis signis nimij, à suis mysteriis ea diuellere, quibus quodammodo annexa sunt: aut in iisdem extollendis immodici, misteria interim etiam ipsa non nihil obscurare videamur. Christum esse panem vitæ, quo in salutem æternam nutriantur fideles, nemo est nisi prorsus irreligiosus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis sit eius participandi ratio.

Sunt

Duo pollicetur nobis Cœna. Itaque non facit vt Christus panis vitæ primum esse incipiat, sed vt vim panis illius sentiamus: carnis scilicet eius quam semel ipse dedit pro mundi vita, et quòd id e suis dat.
Iohan. 6. 15

* Duo hic cauenda.

*Sunt enim qui manducare Christi carnem, & sanguinē eius bibere, vno verbo definiunt nihil esse aliud quam in Christum ipsum credere. Sed mihi expressius quiddam ac sublimius videtur voluisse docere Christus in præclara illa concione, vbi carnis suæ manducationem nobis commendat: nempe vera sui participatione nos viuificari: quam Manducandi etiam ac Bibendi verbis ideo designauit, ne quam ab ipso vitam percipimus, simplici cognitione percipi quispiam putaret. Quemadmodum enim non aspectus, sed esus panis corpori alimentum sufficit: ita vere ac penitus participem Christi animam fieri conuenit, vt ipsius virtute in vitam spiritualē vegetetur. Interim vero hanc non aliam esse quàm fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi potest. Verùm hoc inter mea & istorum verba interest, quòd illis māducare est duntaxat credere: ego credendo manducari Christi carnem, quia fide noster efficitur eamque manducationem fructum effectumque esse fidei dico. Aut si clarius velis, illis manducatio est fides: mihi ex fide potius consequi videtur. In verbis quidem parū, sed in re nō mediocriter est discrimen. Nam etsi docet Apostolus, Christum in cordibus nostris habitare per fidem, nemo tamen habitationem istam fidem interpretabitur: sed eximium fidei effectum explicari omnes sentiunt, quod per ipsam fideles consequuntur, vt Christum in se habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ se nuncupando, non tantum docere in mortis resurrectionisque suæ fide repositam esse nobis salutem: sed vera etiam sui communicatione fieri, vt vita sua in nos transeat, ac nostra fiat: non secus ac panis, dum in alimentum sumitur, vigorem corpori administrat.

6 Nec alio sensu Augustinus, quem illi patronum sibi aduocant, credendo nos manducare scripsit, quàm vt māducationem istam fidei esse, non oris indicaret. Quod neque ipse nego: sed simul tamen addo, nos fide complecti Christum non eminus apparentem, sed se nobis vnientem, vt ipse e caput nostrum, nos verò eius membra simus. Neque tamē locutionem illam simpliciter improbo: sed tantum nego plenā esse interpretationem si definire volunt quid sit Christi carnem edere. Alioqui video Augustinum hac loquendi forma sæpius vsum esse. vt quum dicit libro de doctrina Christian. 3. Nisi manducaueritis carnem filij hominis: figura est, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Item quum dicit tria millia hominum, qui Petri concione conuersi sunt, sanguinem Christi, quem sæuiendo fuderāt, credendo bibisse. Verùm plurimis aliis locis illud fidei beneficium egregiè commendat, quòd per ipsam non minus reficiuntur carnis Christi communionem animæ nostræ quàm corpora pane quo vescuntur. Atque id ipsum est quod alicubi scribit Chrysostomus, Christum non fide tantum, sed re ipsa nos suum efficere corpus. Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum consequi intelligit: sed hoc tantum vult excludere, ne quis, dum se sem nominari audit, nudam imaginationem concipiat. Eos verò qui Cœnam volunt externæ solùm professionis notam esse, nunc prætereo: quia satis eorum errorem refutasse mihi videor quum agerē de Sacramentis in genere. Hoc solùm obseruent lectores, dum calix vocatur fœdus in sanguine, promissionem exprimi quæ ad se sem confirmādam valeat. Vnde sequitur, nisi in Deum respicimus, & amplectimur quod offert, nos sacra Cœna rectè non vti.

7 Neque illi præterea mihi satisfaciunt, qui nonnullam nobis esse cum Christo communionem agnoscunt, eam dum ostendere volunt, nos Spiritus modo participes faciunt, præterita carnis & sanguinis men-

Hic & sect. 6. habes Manducationē carnis Christi non esse fidē, sed fidei effectum, nec parū discriminis esse inter has sententias,

Ephes. 3. 17

Iohan. 6. 51

Sententiā Augustini nō repugnare superiori explicationi, quæ & ex Chrysostomo confirmatur.

Hom. in Iohan. 13. & 40. & ali.

*Acto. 2. 41
Homi. 60.*

*Vide c. 14. secti. 13
Lucæ 22. 20.*

Explicatio quorundam aliorum in verbis Can. est dicitur esse quoque nuntius restructa.

tionem. Quasi verò illa omnia de nihilo dicta forent. carnem eius verè esse cibum: sanguinem eius verè esse potum: non habere vitā nisi qui carnem illam manducauerit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinet. Quare si vltra eorum descriptionem (vt nimis restricta est) solidam Christi communionem progredi constat: quousque pateat, & sese proferat, paucis perstringere aggrediar antequam de contrario vitio excessus verba faciam, (erit enim mihi longior cum *hyperbolicis doctoribus disputatio, qui dum pro sua crassitie absurdum edendi & bibendi modum fabricant, Christum quoque carne sua exutum in phantasma transfigurāt) si tamen vllis verbis complecti tantum mysterium liceat: quod ne animo quidem satis me comprehendere video, & libenter ideò fateor, ne quis eius sublimitatem infantia meæ modulo meriatur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos n̄m̄ium angustos fines, mentis sensum contineant: sed multò altius assurgere contendant, quàm meo ductu possint, nā ego ipse quoties hac de re sermo est, vbi omnia dicere conatus sum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixisse videor. Quanquam autem cogitando animus plus valet quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoque vincitur & obruitur. Itaq; nihil demum restat nisi vt in eius mysterij admirationem prorumpam, cui nec mēs plane cogitando, nec lingua explicando par esse potest Sententiæ tamē meæ summam exponam vtcūque: quam vt nihil dubito veram esse, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

*Vide initium sect. 12.

Tantū esse Cœna mysteriū, vt nec lingua loquendo, nec animus cogitando eius magnitudinē complecti possit. v. de sect. 32.

Quousque pateat solida Christi cōmuniō tractatur hīc et sect. 9. & ostēditur Christū, qui ab initio fuit viuificū Patris verbum, carnē quā assumpsit, viuificā nobis effecisse.

*Iohā. 1. 1

Iohā. 6. 48. & 58

8 Primum omnium è Scripturis docemur, Christum ab initio viuificū cum illud Patris verbum fuisse, vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent semper acceperunt. *Quare Iohannes nunc sermonem vitæ nuncupat, nunc in ipso vitam fuisse scribit, significans illum etiam tum creaturas omnes influentem, vim spirandi ac viuendi eis instillasse. Idem tamen postea subiicit, manifestaram tūc demum fuisse vitam quā assumpta nostra carne, Filius Dei se visendum oculis, manibūque palpandum præbuit. Nam etsi virtutem prius quoque suam in creaturas diffundeat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat sibi imminentem, vt sp̄m̄ immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias si Dei quidem verbum, à quo remotissimus sis, vitæ plenitudinem in se continere audias, in te autem ipso ac circumquaque nihil præter mortem occurrat & ante oculos versetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carne nostra cœpit, iam non procul nobis absconditus latet, sed coram se participandū exhibet. Quin & ipsam, in qua residet, carnem viuificam nobis reddit, vt eius participatione ad immortalitatem pascamur. Ego sum (inquit) panis vitæ qui de cœlo descendi. Et panis quem ego dabo, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò se vitam esse, quatenus sermō est Dei æternus qui è cœlo ad nos descendit, sed descendendo vim istam in carnem quam induit, diffudisse: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam consequuntur, Quòd caro eius verè est cibus: sanguis eius verè est potus: quibus alimentis in vitā aternā fideles educantur. In hoc ergo sita est piis eximia cōsolatio: quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam aditu penetrant, sed vltro sibi expositam & obuiam habent. Cordis sinum tantum protendant quo præsentem amplectentur, & eam obtinebunt.

9 Etsi autem tantam à seipsa virtutē non habet Christi caro vt nos viuificet, quæ & prima sua conditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per se non viuificat: iure tamen viuifica dicitur quæ vitam

Quò intelligēdū sit carnē Christi nobis esse viuificam.

vitæ plenitudine perfusa est, quam ad nos trāsmitteret. In quem sensum illud Christi dictum cum Cyrillo interpretor, Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso. Illic enim pro priè de suis dotibus differit, non quas ab initio apud Patrem possidebat, sed quibus ornatus fuit in ea ipsa carne in qua apparuit. proinde in sua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habitare ostendit: vt quisquis carni suæ ac sanguini cōmunicarit, vitæ participatione simul fruatur. Id quale sit, familiari exemplo explicare licet. * Quæadmodum enim *Similitudo aptissimi ma, declarans quò caro Christi sit nobis verè viuificatio, tamen à seipsa.*

è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à seipso exuberat in tot vsus, sed ab ipsa scaturigine, quæ perenni fluxu nouam subinde largitatem illis sufficit ac subministrat: ita Christi caro instar fontis est diuini & inexhausti, quæ vitam à diuinitate in seipsam scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & sanguinis Christi necessariam esse omnibus qui ad cœlestem vitam aspirant? Huc spectant illæ Apostoli sententiæ, Ecclesiam corpus esse Christi & eius complementum, ipsum verò esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commissuras, incrementum corporis facit. Corpora nostra membra esse Christi. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus quin totus spiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctissimam illam societatem qua eius carni copulamur, splendidiore adhuc elogio illustrauit quū dixit nos esse membra corporis eius ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem vt rem omnibus verbis maiorem testetur, sermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) istud arcanum. Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium communionem: quam tantam esse declarat Apostolus, vt eam admirari quàm explicare malit.

10 Summa sit, non aliter animas nostras carne & sanguine Christi pasci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & sustinent. Neque enim aliter quadret analogia signi, nisi alimētum suum animæ in Christo reperirent. quod fieri non potest nisi nobiscum Christus verè in vnum coalescat, nōsque reficiat carnis suæ esu & sanguinis potu. Etsi autem incredibile videtur in tanta locorū distantia penetrare ad nos Christi carnem vt nobis sit in cibum, meminimus quantū supra sensus omnnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quàm stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis disiuncta sunt. Iam sacram illam carnis & sanguinis sui communicationem, qua vitam suam in nos transfundit Christus, non secus ac si in ossa & medullas penetraret, in Cœna etiam testatur & obsignat: & quidem non obiecto inani aut vacuo signo, sed efficaciam spiritus sui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et sanè rem illic signatam offert & exhibet omnibus qui ad spirituale illud epulum accumbunt. quamquam à fidelibus solis cum fructu percipitur, qui tantam benignitatem vera fide animique gratitudine suscipiunt. Quæ ratione dixit Apostolus, *Fideles verè manducare carnē Christi, quantacunque sit, inter eos & illā locorum distantia.*

Panem quem frangimus, communionem esse corporis Christi: calicem quem verbo & precibus in hoc consecramus, communionem esse sanguinis ipsius. Nec est quod obiiciat quispiam: figuratam esse locutionem, qua signatæ rei nomen signo deferatur. Fateor sanè fractionem panis symbolum esse, non rem ipsam. Verum hoc posito, à symboli tamē exhibitione rem ipsam exhiberi, ritè colligemus. Nisi enim quis fallacè vocare Deum volet, inane ab ipso symbolum proponi nunquam dicere audeat. Itaque si per fractionem panis Dominus corporis sui participationem verè repræsentat, minimè dubiū esse debet quin verè præstet

atque exhibeat. Atque omnino isthæc piis tenenda regula est, ut quoties symbola vident à Domino instituta, illic rei signatæ veritatem adesse certo cogitent ac sibi persuadeant. Quorsum enim corporis sui symbolū tibi Dominus in manum porrigat, nisi ut de vera eius participatione te certiore faciat? Quòd si verum est præberi nobis signū visibile, ad ob-signandam inuisibilis rei donationem: accepto corporis symbolo, non minus corpus etiam ipsum nobis dari certò confidamus.

Duabus rebus constat Cœnæ mysteriū

Spiritualis veritas Cœnæ tria cōplectitur. vide sect. 33.

11 Dico igitur, (quod & semper in Ecclesia receptum fuit, & hodie docent quicunque rectè sentiunt) duabus rebus constare sacrum Cœnæ mysterium: corporeis signis, quæ ob oculos proposita, res inuisibiles secundum imbecillitatis nostræ captum nobis repræsentant: & spirituali veritate, quæ per symbola ipsa figuratur simul & exhibetur. Ea qualis sit, dū familiariter demonstrare volo, tria soleo ponere: significationem, materiam quæ ex ea dependet, virtutem seu effectum qui ex utraque cōsequitur. Significatio in promissionibus est sita, quæ quodammodo sunt signo implicitæ. Materiam aut substantiam voco Christam cum sua morte & resurrectione. Per effectum autem, redemptionem, iustitiam, sanctificationem, vitamque æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Christus, intelligo. Porro tametsi fidem hæc omnia respiciunt, nullum tamè locum relinquo huic cavillo, quasi dum si de percipi Christum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerunt enim illum promissiones, non ut in aspectu modò nudæque notitia hæreamus: sed ut vera eius communicatione fruamur. Et sanè non video quomodo in cruce Christi redemptionem ac iustitiam, in eius morte vitam habere se quis confidat, nisi vera Christi ipsius communionem in primis fretus. Non enim ad nos bona illa peruenirent, nisi se prius nostrum Christus faceret. Dico igitur in Cœnæ mysterio per symbola panis & vini, Christum verè nobis exhiberi, adeoque corpus & sanguinem eius, in quibus omnem obedientiam pro comparanda nobis iustitia adimpleuit: quò scilicet primum in vnum corpus cū ipso coalescamus: deinde participes substantiæ eius facti in bonorum omnium communicatione virtutem quoque sentiamus.

**Vide sect. 7. vide et Calu. cōtra Theolog. Parisiens. De transsubstantiatione panis & vini in corpus & sanguinem Christi, quæ Romana curia artifices confinxerūt, tractatur hic & sect. 13. 14.*

12 Iam ad *hyperbolicas mixturas quas superstitio inuexit descendit. mira enim astutia hinc lusit Satan, ut mentes hominum è cælo abstractas, peruerso errore imbueret, ac si panis elemento affixus esset Christus. Ac primò quidem præsentia Christi in Sacramèto minimè talis somnianda nobis est qualem Romanæ curiæ artifices confinxerunt: ac si locali præsentia, corpus Christi manibus atrectandum, atterendum dentibus, ore deglutendum susteretur. Hanc enim palinodiæ formulam dictauit Berengario Nicolaus Papa, quæ pœnitentiæ testis foret: verbis scilicet eoque prodigiosis, ut glossæ author exclamet, periculum esse, nisi prudenter sibi caueant lectores, ne hæresin inde hauriant peiorem quàm fuerit Berengarij, Distin. 2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etsi in excusanda absurditate multum laborat, magis tamen inclinatur in diuersam sententiam. Siquidem ut finitum esse, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cæloque contineri, quo semel receptum est, donec ad iudicium redeat: ita sub hæc corruptibilia elementa retrahere ipsum, aut vbique præsens imaginari, prorsus ducimus nefas esse. Neque id sanè opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficij per Spiritum suum Dominus largitur, ut vnum corpore, spiritu, & anima, secum fiamus. Vinculum ergo istius coniunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidam veluti canalis per quem quicquid Christus ipse & est & habet, ad nos deriuatur. Nam si solem conspicimus radius in terram emicantem, ad generandos, fouendos, ve-

Chryso. Ser. quod à de Spiritu sancto.

getan-

getandós eius fœtus suam quodammodo substantiam ad eam traicere: cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio, ad communem carnis & sanguinis eius in nostram traducendam? Quapropter Scriptura, ubi de nostra cū Christo participatione loquitur, vim eius vniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen vnus locus sufficet. Paulus enim ad Rom. cap. 8. Christum non aliter in nobis quàm per Spiritum suum habitare differit: quò rament illam de qua nunc sermo est carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab vno Spiritu effici docet, vt totum Christum possideamus & habeamus in nobis manentem.

13 Verecundiùs Scholastici, quostam barbaræ impietatis horror tenet: nihil tamen ipsi quoque quàm subtilioribus prestigiis ludunt. Non circumscripti uè, nec corporali modo contineri illic Christum concedunt, sed rationem deinde comminiscuntur, quam nec ipsi intelligunt, nec aliis possunt explicare. quæ tamen eò recidit, vt Christus in specie panis quam vocant, quærat. Quid enim quum substantiã panis in Christum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquam faciunt? At sic continetur in sacramento vt in cœlo maneat, inquit: nec aliam quam habitudinis præsentiam statuimus. Verùm quæcunque faciendo fucò vocabula obtendant, hic omnium finis est, per consecrationem Christi fieri qui antea panis erat: vt deinde sub illo panis colore lateat Christus. Quod etiam dilectè exprimere eos non pudet. sunt enim Lombardi verba, Corpus Christi, quod in se visibile est, sub specie panis, facta consecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua est, quæ carnis conspectum auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus est vt deprehendamus quas istis verbis insidias tendere voluerint, quum res ipsa clarè loquatur. Quanta enim superstitione iam seculis aliquot, non tantum hominum vulgus, sed primores quoque ipsi detenti fuerint, ac hodie in Papisticis ecclesiis detineantur, videre est. Nam de vera fide parum solliciti (qua sola & in Christi petuenimus societatem, & cū ipso coheremus) modò carnalem eius præsentiam habeant quam vltra verba fabricarunt, satis illum præsentem habere se putant. Proinde hoc in summa profectum videmus ista ingeniosa subtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

14 Hinc prodiit fictitia illa transsubstantiatio, pro qua hodie acrius depugnant quàm pro omnibus aliis fidei suæ capitibus. Neque enim se expedire primi localis præsentis architecti poterant quomodo Christi corpus panis substantiæ permixtū foret, quin protinus occurrerent multa absurda. Ergo ad hoc figmentum confugere necesse fuit, fieri conuersionem panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, sed quia Christus, vt sub figura se occultet, substantiam in nihilum redigit. Mirum autem est eò insentis imò stuporis fuisse prolapsus, vt non solum repugnante Scriptura, sed etiam veteris Ecclesiæ consensu, môstrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterum Conuersionis voce interdum fuisse vsos: non quòd abolere vellent in externis signis substantiam, sed vt docerent panem mysterio dicatum longè à vulgari distare, ac iam alium esse. Vbiq; autem clarè prædicant omnes sacramentum Cœnam duabus partibus constare, terrena & cœlesti: ac terrenam sine controuersia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetustatis patrocinio, quod euidenti Dei verbo sæpe opponere audent, in confirmando isto dogmate destitui palàm est. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis seculis modò, quibus purior adhuc vigeat religionis doctrina: sed quum iam admodum inquinata esset illa puritas. Nemo est veterum qui sacra Cœnæ symbola non fateatur disertis verbis panem & vinum esse: et v̄t di-

Lib. 4. Sen. dist. 22.

* Transsubstantiationis authores, & defensores destituti vetustatis testimonio, & quo sensu quidam veterum dixerint in consecratione fieri arcanam conuersionem.

atum est, variis epithetis illa interdum insigniunt, ad commendandam mysterij dignitatem. Nam quod dicunt in consecratione fieri arcanam conuersionem, ut iam aliud sit quàm panis & vinum, nuper admonui eo non significare in nihilum ipsa redigi, sed iam alio loco habenda esse, quàm communes cibos, qui duntaxat ad pascendum ventrem sunt destinati: quum in iis nobis exhibeatur spiritualis animæ cibus ac potus. Id

** Transsubstantiatio
nis defensorū obie
ctio, cui respondetur
argumēto sumpto
à Baptismo.*

** Exceptio eorundē
ad responsionē præ
cedentem & excep
tionis refutatio.*

neq; nos negamus. * Si cōuersio est, inquit isti, necesse est aliud ex alio fieri. Si intelligūt, fieri aliquid quod prius non erat, assentior. Si ad suam illam imaginationem trahere volunt, respondeant mihi, quam mutationem fieri sentiant in Baptismo. Nam Patres hīc quoque mirificam cōuersionem statuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri spirituale animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. * At nihil, inquit, tale in Baptismo habetur quale illud est in Cœna, Hoc est corpus meum. Quasi de verbis illis agatur, quæ satis expeditum sensum habent: ac non potius de illa voce Conuersionis, quæ nihil amplius in Cœna significare debet quàm in Baptismo. Valiant igitur cum istis syllabarum aucupiis quibus nihil aliud quàm suam ieiunitatem produunt. Nec verò significatio aliter quadraret, nisi veritas quæ illic figuratur, viuam efficiem haberet in externo signo. Voluit Christus externo symbolo testari, carnem suam esse cibum. si inane duntaxat panis spectrum, non panem verum proponeret, vbi analogia vel similitudo, quæ deducere nos à re visibili ad inuisibilem debet? Nam vt omnia inter se conueniant non longius se extendet significatio, quàm nos specie carnis Christi pasci. Quemadmodum si in Baptismo figura aquæ oculos falleret, nobis certum non esset ablutionis nostræ pignus: imò fallaci illo spectaculo vacillandi nobis occasio daretur. Euertitur ergo Sacramenti natura nisi in modo significandi terrenum signum rei cœlesti respondeat. Ac proinde perit nobis mysterij huius veritas nisi vetus panis verum Christi corpus repræsentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud sit quàm conspicua eius promissionis testificatio quæ Iohannis sexto habetur, nempe Christum esse panem vitæ qui è cœlo descendit: panem visibilem intercedere oportet quo spiritualis ille figuretur: nisi nobis perire volumus omnem fructum quem in hac parte sustinendæ nostræ imbecillitati Deus indulget iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum esse qui panem vnum simul participamus si spectrum panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas maneret?

1. Cor. 10. 17

*Consecratio perpe
ram intellecta.*

** Principium in do
ctrina sacra Cœna
quod probatur à si
mili.*

Exo. 17. 6

1. Cor. 10. 4

** Transsubstantiatio
nis patroni impie
frustrantur Dei cō
siliū.*

15 Nec verò Satanæ præstigiis tam scædè vnquam delusi fuissent, nisi quia iam fascinati erant illo errore, corpus Christi sub pane inclusum ore corporeo in ventrè transmitti. Tam brutæ imaginationis causa fuit, quòd consecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio. * Principium autem illud eos latebat, panē non nisi hominibus ad quos dirigitur sermo esse, sacramentum: sicuti aqua Baptismi in se non mutatur, sed nobis esse incipit quod prius non erat, simulatque annexa est promissio. Exemplo similis sacramenti hoc melius liquebit. Aqua è rupe profluens in deserto eiusdem rei tessera, & signum erat Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus, eundem potum spiritua lem eos bibisse. Atqui iumētis populi & pecori communis erat aquatio. Vnde facile colligitur, in elementis terrenis, dum ad spiritualem vsum adhibentur, non aliam fieri conuersionem quàm hominum respectu, quatenus illis promissionum sunt sigilla. * Ad hæc quum Dei consilium sit, ut iam sapius inculco, nos commodis vehiculis sursum ad se tollere, illud impiè sua peruicacia frustrantur qui ad Christum quidem nos vocant, sed sub pane inuisibiliter lateant. Neque enim fieri potest, vt mens hominum, à locorum immensitate se expediens, ad Christū vsque

supra

upra cœlos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cœlesti Christi propinquitate egeamus. En necessitas quæ ipsos adegit ad transfigurandum Christi corpus! Bernardi quidem ætate, etsi durior inualuerat loquendi ratio, transsubstantiatio tamen nondum agnita erat. Ac omnibus retro seculis similitudo illa in ore omnium volitabat, pani & vino rem spiritali coniunctam esse in hoc mysterio. * De vocibus acutè, vt sibi videntur, respondent, sed nihil afferendo causæ præsentis consentaneum. Virga (inquiunt) Moïsi in serpentem conuersa, quanuis asciscat nomen serpentis, pristinum tamen retinet, virgæque dicitur. Ita secundum eos æquè probabile est, quanuis in nouam substantiam transeat panis, κατὰ χαρακτικῶς, sed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid simile aut vicinum reperiant inter illustre miraculum & fictitiam eorum illusionem cuius nullus in terra oculus testis est? Præstigijs luserant magi, vt Ægyptiis persuasum esset, diuina virtute ad mutandas creaturas supra naturæ ordinem pollere. Prodit Moïses, ac profligatis eorum fallacijs, insuperabilem Dei potentiam à sua parte stare ostendit: quia vna eius virga omnes reliquas absomit. Sed quia ocularis fuit illa conuersio, nihil ad præsentem causam, vt diximus: & exiguo post tempore visibiliter rediit virga ad suam formam. Adde quod nescitur substantiæ ne fuerit illa extemporalis conuersio. Spectanda etiam est allusio ad virgas magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuersionem quæ nulla erat: quia præstigiatores illi nihil aliud quàm tenebras spectantium oculis offuderant. Quid autem cum eo simile habent istæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in fractione panis, & alia eiusmodi? Incarnatione quidem magorum oculos tantum fuisse deceptos certum est. Quod ad Moïsem, magis ambigua res est, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere serpentem, & rursus virgam ex serpente quàm induere angelos carnis corporibus, & paulò post exuere. Si eadem vel affinis esset huius mysterij ratio, esset aliquis color eorum solutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè nec aptè promitti nobis in Cœna carnem Christi verè esse in cibum, nisi vera externi symboli substantia respondeat. * Atque (vt error vnus ex alio nascitur) locus Ieremiæ tam insulse detortus est ad probandam transsubstantiationem: vt referte pigeat. * Conqueritur Propheta lignum positum in pane suo, significans hostium scævicia panem suum infectum esse amaritudine. Quemadmodum David simili figura cibum suum fuisse felle corruptum, & potum aceto deplorat. Isti allegoricè corpus Christi ligno crucis fuisse affixum volunt. At ita senserunt nonnulli veterum. Quasi verò nõ magis ignoscendum sit eorum inscitiz, & sepeliendum de decus, quàm ad denda impudentia, vt cogantur cum genuino Prophetæ sensu hostiliter adhuc confingere.

16 Alij qui vident non posse analogiam signi & rei signatæ cõuelli quin mysterij veritas concidat, fatentur panem Cœnæ verè substantiam esse terreni & corruptibilis elementi, nec quicquam in se pati mutationis, sed sub se habere inclusum Christi corpus. Si ita sensum suum explicant: dum panis in mysterio porrigitur, annexam esse exhibitionem corporis, quia inseparabilis est à signo suo veritas: nõ valde pugnamus. Sed quia in pane corpus ipsum locantes, vbiquitatem illi affingunt naturæ suæ contrariam, addendo autem sub pane, illic occultum latere volunt: tales astutias è suis latebris paulisper extrahere necesse est. Neque enim adhuc ex professio totam hanc causam absoluere in animo est: sed tantum vt disputationis, quæ mox suo loco sequetur, fundamenta iaciam. Volunt

* *Cauillatio aduersariorum ad probandam transsubstantiationem & responsio.*

Exo. 4. 3. & 7. 10.

1 bib. 12.

1. Cor. 10. 16, & 17.

26.

Act. 2. 42.

* *Friuola eorundem probatio ex loco Ierem. 11. 19.*

Psal. 69. 22.

De quibusdã q li. cet substantiam signorũ manere, vno verbis concedunt. in pane tamẽ, & sub pane corpus Christi locantes in locale presentiam recipiunt, et vbiquitatẽ ipsi affingunt, tradatur hęc & scẽt.

17. 18.

ergo Christi corpus inuisibile esse & immesum, vt sub pane lateat: quia se cum eo communicare aliter non putant, quam si in panem descendat: modum verò descensus, quo nos ad se sursum euehit non comprehendunt. Obtendunt quoscunque possunt colores: sed vbi omnia dixerunt, satis apparet locali Christi presentie insistere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & sanguinis participationem concipere sustinet, nisi quæ vel loci coniunctione atque contactu, vel crassa aliqua inclusione constet.

17 Ac quo errorem semel temere susceptum obstinate tueantur, non dubitant aliqui ex ipsis iactare, non alias vnquam dimensiones habuisse *Magna huius sententia absurda, et quo modo excusari soleant.* Christi carnem nisi quam longè lateque cælum & terra patent. Quòd autem puer ex vtero natus sit, quòd creuerit, quòd in cruce expansus, quòd sepulchro inclusus, id dispensatione quadam factum, vt nascendi, moriendi, cæterisque humanis officiis defungeretur. quod solita corporis specie post resurrectionem conspectus fuerit, quòd in cælum assumptus, quòd postremò etiam post ascensionem Stephano & Paulo visus: eadem id dispensatione factum, vt regem in cælo constitutum hominum aspectui pateret. Quid hoc est nisi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet, corpus Christi phantasma, vel phantasticum fuisse, si ea conditione fuit. * Alij paulò argutiùs elabuntur, Corpus hoc quod in sacramento datur, gloriosum esse & immortale. itaque nihil esse absurdi si pluribus in locis, si nullo loco, si nulla forma, sub sacramento continetur. Sed quæro, Quale dabat discipulis Christus pridie quam pateretur: annon verba sonant, mortale illud quod paulò post tradendū erat dedisse? Iam ante, inquit, suam gloriam tribus discipulis in monte conspiciendam præbuerat. Verum id quidem, sed ea claritate gustum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea non reperient illic duplex corpus, sed vnum illud, quod Christus gestabat, noua gloria ornatum. Quum verò corpus suum in prima Cœna distribueret, imminebat iam hora qua à Deo percussus & humiliatus, sine decore vt leprosus iaceret: tantum abest vt tunc gloriam resurrectionis proferre vellet. Et hîc quanta Marcioni fenestra aperitur si Christi corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & gloriosum tenebatur? Quanquam si valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia fatèri coguntur corpus Christi in se visibile inuisibiliter latere sub panis symbolo. Et tamen qui eiusmodi portenta euomunt, ad eòs non pudet sui dedecoris, vt nos vltro atrocibus conuitiis impetant quia non subscribimus.

18 Age, si corpus & sanguinem Domini, pani ac vino affigere libet: *Aliud incommodū huius sententia: nec excusari posse si- gmento concomitantia.* alterum ab altero necessariò diuelleretur. Nam vt panis seorsum à calice porrigitur, ita corpus pani vnitum, à sanguine in calicem incluso, diuifum esse oportebit. Quum enim corpus in pane, sanguinem in calice esse affirmant, panis autem & vinum locorum spatiis inter se distent: nulla tergiuersatione elabi possint quin à sanguine corpus sit secernendum. Quod autem obtendere solent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore esse sanguinem, & in sanguine vicissim corpus, nimis sane friuolum est: quum symbola, quibus includuntur, ita distincta sint. * Cæterū si oculis animisque in cælum euehimur, vt Christū illic in regni sui gloria quæramus: quemadmodum symbola nos ad eum integrum inuitant, ita sub panis symbolo pascemur eius corpore, sub vini symbolo distinctè eius sanguine potabimur: vt demum toto ipso perfruamur. Nam tametsi carnem suam à nobis sustulit, & corpore in cælū ascendit, ad dexteram tamen Patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate & gloria Patris regnat. Hoc regnū nec vilis locorum spatiis limitatum, nec vllis dimen-

ioni.

tionibus circumscripsum, quin Christus virtutem suam, vbicunque placuerit, in cælo & in terra exerat: quin se præsentem potentia & virtute exhibeat: quin suis semper adsit, vitam ipsis suam inspirans, in iis viuat, eos sustineat, confirmet, vegetet, conferuet incolumes, non secus ac si corpore adesset: quin deniq; suo ipse corpore eos pascat, cuius communio nem Spiritus sui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem, corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur.

19 Nos verò talem Christi præsentiam in Cœna statuere oportet quæ nec panis elemento ipsum affigat, nec in panem includat, nec villo modo circumscribat (quæ omnia derogare cœlesti eius gloriæ palàm est) & sanguinis Domini deinde quæ nec mensuram illi suam auferat, vel pluribus simul locis distrahatur, vel immensam illi magnitudinem affingat, quæ per cælum & terram diffundatur: hæc enim naturæ humanæ veritati non obscure repugnant. Istas inquam, duas exceptiones nunquam patiamur nobis eripi, nequid cœlesti Christi gloriæ derogetur: quod fit dum sub corruptibilia huius mundi elementa reducitur, vel alligatur vllis terrenis creaturis. Nequid eius corpori affingatur humanæ naturæ minùs consentaneum: quod fit dum vel infinitum esse dicitur, vel in pluribus simul locis ponitur. Cæterùm his absurditatibus sublatis, quicquid ad exprimendam veram substantialémque corporis ac sanguinis Domini communicationem, quæ sub factis Cœnæ symbolis fidelibus exhibetur, facere potest, libenter recipio: atque ita vt non imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, sed vt in ipsa frui in alimentum vitæ æternæ intelligatur. * Cur tam odiosa mundo sit hæc sententia & tam iniquis multorum iudiciis præcipiatur eius defensio, nihil causæ est, nisi quòd horribili fascino Satan dementauit eorum mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia conuenit: nihil continet vel absurdi, vel obscuri, vel ambiguità vera pietate & solida ædificatione non abhorret: nihil deniq; in se habet quod offendant, nisi quòd seculis aliquot, quum in Ecclesia regnaret illa Sophistarum inscitia & barbaries, indignè oppressa fuit tam perspicua lux & exposita veritas. Quia tamen Satan perturbentis spiritus hodie quoque molitur quibuscunque potest calumniis & probis scædare, nec in vllam aliam rem maiori conatu incumbit: accuratiùs eam tueri & asserere operæpretium est.

20 Porro antequam ultra progredimur, tractanda est ipsa Christi institutio: præsertim quia aduersariis hæc maximè plausibilis est obiectio, nos discedere à Christi verbis. Ergo vt falsa inuidia, qua nos grauant, leuemus, ap. issimum exordium erit à verborum interpretatione. Narrant tres Euangelistæ, & Paulus, Christum accepisse panem, fregisse gratias actis, dedisse suis discipulis, ac dixisse, Accipite, comedite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur: vel frangitur. De calice ita Mattheus & Marcus, Hic calix est sanguis noui Testamenti, qui pro multis fundetur in remissionem peccatorum. Paulus verò & Lucas, Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine. * Transsubstantiationis patroni per pronomen HOC speciem panis notari volunt: quia toto complexu orationis peragitur consecratio, & nulla est substantia quæ demonstrari queat. Atqui si eos tenet verborum religio, quia Christus quod in manū porrigebat discipulis, corpus suum esse testatus est: ab eorum sanè proprietate alienissimum est istud commētum, quod fuit panis, iam esse corpus. Quod in manus sumptum Apostolis præbet Christus, corpus suum asseuerat: sumperat verò panem: quis ergo nō intelligat, panem etiamnum ostendit: ac proinde nihil absurdus quàm ad speciē transferre quod de pane prædicatur. * Alij, dum particulam EST pro transsubstantiari positam interpretantur, ad glossam suffugiunt magis coactam & vio-

Ita credendã substantialem corporis & sanguinis Domini communicatiõnem in Cœna, vt duo quedam precipua axiomata non labefactentur: quod magis asserret absurditates. vide sec. 32

** Vt tam odiosa sit hæc sententia, facit regnum veteris inscitie & barbarie Sophistarum.*

Piam nostrorũ sententiam nō discedere à recta, & sancta verborum Christi interpretatione.

Matth. 26. 26

Marc. 14. 22

Luc. 22. 17, 19

1. Cor. 11. 24

** Expositio vna patrorum Transsubstantiationis.*

** Altera expositio eorundem.*

lenter detortam. Ideoque non est cur se verborum reuerentia moderari cibandant Est enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum *EST* in hunc sensum vsurpetur, nepe pro conuerti in aliud. *Quantum ad eos spectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmant esse Christi corpus, multa illis est inter se varietas. Qui modestius loquuntur, quam præcisè vrgent literam, Hoc est corpus meum, postea tamen desistant à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Christi esse cum pane, in pane, & sub pane. De re ipsa, quam affirmant, aliquid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt: nunc tantum de verbis disputo, quibus se constringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia signum sit corporis. Atqui si tropum omnem refugiunt, cur à simplici Christi demonstratione transiliunt ad suas loquutiones longè diuersas? multum enim differunt, panem esse corpus, & corpus esse cum pane. Sed quia videbant fieri non posse vt simplex hæc propositio staret, panem esse corpus: per illas loquendi formas, quasi per obliquos flexus, elabi tentarunt. * Alij verò audaciores, asserere non dubitant, propriè loquendo, panem esse corpus: atque hoc modo verè se literales esse probant. Si obiicitur, panem igitur esse Christum & esse Deum: negabunt id quidem, quia verbis Christi expressum non est. Sed nihil proficient negando: quando omnes consentiunt totum Christum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blasphemia est, sine figura prædicari de elemento caudo & corruptibili, quòd sit Christus. Quarto iam ex ipsis idemne valeant dux istæ propositiones, Christus est Filius Dei, & Panis est Christi corpus. Si diuersas esse concedant (quod ab inuitis extorquebitur) respondeant vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducent, nisi quòd sacramentali modo panis vocatur corpus. Vnde sequitur, Christi verba non subiici communi regulæ, nec debere ad grammaticam exigi. Ex omnibus etiam morosis & præfractis literæ exactoribus quaero, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt Testamentum in sanguine, annon idem expriment quod priore membro, vbi panem nominant corpus? Eadem certè religio fuit in vna parte mysterij, quæ in altera: & quia obscura est breuitas, sensum melius elucidat longior sermo. Quoties ergo ex verbo vno contendunt, panem esse corpus: ego ex pluribus verbis commodam interpretationem afferam esse Testamentum in corpore. Quid enim? an quaerendus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamè huc tendo, vt quicquam delibem de ea quâ confessus sum corporis Christi communicatione: stultam modò peruicaciam, qua tam hostiliter litigant de verbis, refellere propositum est. Panem, authoribus Paulo & Luca, corpus Christi esse: intelligo: quia fœdus est in corpore. Quod si impugnant, non mecum, sed cum Spiritu Dei certamen illis est. * Vt cunque verborum Christi reuerentia tangi se quiritentur quominus figuratè intelligere ausint quæ sunt aperè dicta: non est tamen hic satis iustus pretextus cur omnes quas contra obiicimus rationes ita respuant. Interea quale sit istud, in Christi corpore & sanguine Testamentum, vt iam admonui, tenere cõuenit: quia non aliter prodesset nobis fœdus sacrificio mortis sancitum, nisi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Christo coalescimus.

21 Restat igitur vt propter affinitatem quam habent cum suis symbolis res signatæ, nomen ipsum rei fateamur attributum fuisse symbolo: figuratè id quidem, sed non sine aptissima analogia. Allegorias & parabolas omitto, ne quis subterfugia me quaerere, & extra præsentè causam egredi causetur. Dico metonymicum esse hunc sermonem, qui vsitatus est passim in Scriptura, vbi de mysterijs agitur. Neque enim aliter accipere possis quod dicitur, Circûcisionem esse fœdus, agnum esse transitum, sacri-

* Aliorū expositio in verbis Christi q negant transsubstantiationem, sed esse contendunt corpus Christi in pane, &c.

* Aliorum eiusdē sententiæ audacior sermo: cuius absurditates demonstratur euidentissimis argumentis.

Luc. 22. 20
1. Cor. 11. 25

* Nostrorum expositio nihil detrahit de vera corporis Christi communicatione in Cœna.

* Hic & sect. 21. eorum obiectiones refutantur, qui verborum Christi reuerentia tangi se prætextunt: & ostenditur subsistere metonymiam.

sacrificia Legis esse expiationes: denique petram, ex qua in deserto aqua proflebat, fuisse Christum, nisi translaticie dictum accipias. Nec modò à superiore ad inferius nomen transfertur: sed contrà, etiam rei signatæ tribuitur nomen signi visibilis: vt quum dicitur Deus apparuisse Mofi in rubo: arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus sanctus. Nam etiã essentia symbolum à re signata differt, quòd hæc spiritua-
 lis est & cœlestis, illud corporeum & visibile: quia tamen rem cui repræsentandæ consecratum est, non figurat tantum ceu nuda & inanis tessera, sed verè etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipsum iure comper-
 tar? Quòd si humanitus excogitata symbola, quæ imagines sunt rerum absentium potius quàm notæ præsentium, quas etiam ipsas fallaciter sæpissimè adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo sunt instituta, multa maiori ratione rerum nomina mutuantur quarum & certam minimè que fallacem significationem semper gerunt, & adiũctam habent secum veritatem. Tanta igitur est similitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt procluis vltro citròque sit deductio. Desinant itaque aduersarij insulas facetias in nos congerere, Tropistas vocando: quando ex communi Scripturæ vsu sacramentalem loquendi modum exponimus. Nam cum in multis sacramenta simul conueniunt, tum in hac metonymia quædam est ipsis omnibus inter se communitas. Vt ergo lapidem, è quo Israelitis spiritualis potus scaturiebat, Christum fuisse Apostolus docet, quòd visibile symbolum foret sub quo spiritualis ille potus verè quidem, sed non ad oculum percipiebatur: ira corpus Christi panis hodie nuncupatur, quando symbolum est quo veram corporis sui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel sensit vel loquutus est Augustinus: nequis hoc aspernetur tanquam nouum commentum. Si sacramenta (inquit) quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent, vtique sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentum fidei fides est. Multi sunt apud eum similes loci, quos superuacuum foret congerere, quum vnus ille sufficiat: nisi quòd monèdi sunt lectores idem à sancto viro tradi in Epistola ad Euodium. Friuola autem tergiuersatio est, vbi docet Augustinus frequentem ac tritam esse metonymiam in mysteriis, non fieri mentionem Cœnæ: quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad speciem non liceret, nec valeret argumentum. Omne animal motu præditum est: ergo bos & equus motu præditus est. Quàmquam longior disceptatio alibi eiusdem sancti verbis dirimitur, vbi dicit Christum non dubitasse vocare corpus suum quum signum daret corporis sui: contra Adimatam Manichæum cap. 12. Et alibi in Psal. 3 Mirada (inquit) Christi patientia, quòd Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.

Exod. 17. 6

Exod. 3. 2

Psa. 84. 8, & 42. 3

Matt. 3. 16

1 Cor. 10. 4

Epist. 23 ad Bonif.

*Falsò affèri, nulli
 schema admittere
 dñ, vbi cuiusq; reperi
 tur verbum substã
 tiuum, ostenditur
 exemplis.*

1. Cor. 10. 16

Gen. 17. 13

Exod. 12. 43

1 Cor. 10. 4

Iohan. 7. 39

22 Siquis tamen morosus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantum verbo insistat, HOC EST, quasi mysterium hoc ab omnibus aliis separet, facilis solutio est Verbi substantiuui tantam esse emphasim dicunt, vt nullum schema admittat. Quod si illis concedimus, nempe in verbis Pauli substantiuum verbum legitur, vbi panem vocat *κατακλιμα* corporis Christi. Aliud autem est communicatio quàm corpus ipsum. Imò ferè vbi de sacramentis agitur, idem verbum occurrit. Hoc erit vobis fœdus mecum. Agnus hic erit vobis Pesach. Ne plura, quum dicit Paulus petram fuisse Christum, cur illis minùs emphaticum est eo loco substantiuum verbum quàm in Christi sermone? Respondeant etiam, vbi dicit Iohannes, Non-

dum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus: quid valeat substantium verbum. Nam si regulæ suæ affixi manent, abolebitur æterna Spiritus essentia, quasi initium acceperit à Christi ascensione. Respondeant demum quid significet illud Pauli, Baptismum esse lauacrum regenerationis & renouationis: quem constat multis esse inutilem. Sed nihil ad eos refellēdos validius est quàm illud Pauli, Ecclesiam esse Christum. Nam similitudine corporis humani adducta subnectit, Sic est Christus: vbi nō intelligit vnigenitum Dei Filium in se, sed in membris. * His iam me adeptum esse arbitror, vt sanis & integris hominibus fœteant hostium nostrorum calumniæ, dum spargunt, fidem nos abrogare Christi verbis: quæ nos non minùs obedienter amplectimur quàm ipsi, & maiori religione expendimus. Imò supina eorum securitas indicio est non magnopere eos curare quid voluerit Christus, modò clypeum illis suppeditet ad tuendam obstinationem: sicuti nostra disquisitionis testis esse debet quanti sit nobis Christi authoritas. Odiosè iactant, humanum sensum nobis obstare quominus credamus quod Christus sacro suo ore protulit: sed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clariùs deinde liquecet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Christo credamus, & simulac hoc vel illud annuerit, acquiescamus. Tantùm hoc agitur, an nefas sit de genuino sensu sciscitari.

** Nostrorum sententiam nihil derogare reuerentiæ verborū Christi: nec sequi sensum hominis.*

Si nunquã liceat à litera discedere in Scripturis, magnas sequuntur opinioinum absurditates.

** Illorum obiectio, in eos ipsos retorquetur.*

*Iohã. 14. 5. 8,
& 16. 17*

** In verbis præcisè insistentiū sine interpretatione error nō potest effugere alterutrum ex duobus absurdis.*

23 Vetant boni isti magistri, vt literati appareant, vel tantillum à litera discedere. Ego contrà, vbi Scriptura Deum nominat virum bellicosum: quia sine translatione nimis asperam locutionem fore video, non dubito sumptam esse ab hominibus comparisonem. Et sanè non alio prætextu molesti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropomorphitæ, nisi quòd vocibus illis mordicus atreptis, Oculi Dei vident, Ascendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra scabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus suum quod ei Scriptura assignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totam fidei lucem obruet. Quæ enim absurditatum monstra fanaticis hominibus elicere non licebit, si illis permittitur singulos apices stabiliendis suis placitis obicere? * Quod obiciunt, nō esse verisimile, quum Christus Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatium, ænigmaticè loquurum esse vel obscure, pro nobis facit. Nisi enim Apostolis venisset in mentem panem vocari figuratè corpus, quia symbolum esset corporis, turbati haud dubie fuissent re tam prodigiosa. Eodem ferè momento narrat Iohannes in minimis quibusque difficultatibus perplexos hæsisse. Qui secum disceptant quomodo iturus sit Christus ad Patrem, & quæstionem mouent quomodo abiturus sit è mundo: qui de Patre cœlesti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuissent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Christum discumbere in mensa sub conspectu suo, & inuisibilem includi sub pane? Quòd ergo panem sine dubitatione edendo, cōsensum suū testantur, hinc apparet eodem quo nos sensu accepisse Christi verba: quia illis occurrit quod in mysteriis non debet videri insoles, nomen rei signatæ signo transcribi. Certa igitur & dilucida fuit discipulis consolatio, vt nobis est, nullo ænigmate implicita: nec aliud causæ est cur à nostra interpretatione quidam resiliant, nisi quòd eos excæcauit Diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras sibi fugant vbi obuia est concinnæ figuræ interpretatio. * Præterea si in verbis præcisè insistitur, petperam aliud seorsum de pane prædicaret Christus quàm de calice. Panem vocat corpus, vinum vocat sanguinem: aut confusa erit batologia, aut erit partitio quæ corpus à sanguine diuidat. Imò tam verè dicitur de calice, Hoc est corpus meum, quàm de pane ipso: & prædicari vicissim

vicissim poterit, panem esse sanguinem. Si respondeant, spectandum esse in quem finem vel usum instituta sint symbola: fateor id quidem: sed interea minimè se expedient quin eorum error absurdum hoc secum trahat, Panem esse sanguinem, & vinum corpus. *Iam quid hoc sibi velit,* *Hanc sententiam pugnantiā dicere.* nescio, quum res diuersas esse concedant panem & corpus, asserere tamè alterū de altero propriè & sine figura prædicari: ac si quis diceret vestem quidem diuersam esse ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea quasi in pertinacia & conuitiis victoria illis sita esset Christum accusari mendacij dicunt, si quaeritur verborum interpretatio. Iam lectoribus iudicare promptum erit quàm iniustam nobis iniuriam faciãt isti syllabarū aucupes, dum simplices imbuunt hac opinione, fidem nos detrahente Christi verbis, quæ furiosè ab illis peruerti ac confundi, à nobis autem fideliter ac dextrè explicari demonstrauimus.

24 Sed non potest huius mendacij infamia penitus abstergi nisi diluto altero crimine: nos enim rationi humanæ ita addictos esse iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentiae quàm naturæ ordo patitur, & dicat communis sensus. A tam improbis calumniis prouoco ad ipsam doctrinam quam tradidi: quæ satis dilucidè ostendit, me hoc mysterium nimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus subiicere. Obsecro, an ex physicis didicimus, Christum perinde animas nostras è cælo pascere carne sua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hæc carnis virtus vt animas viuificet? Naturaliter non fieri omnes dicent. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Christi carnem, vt nobis sit alimentum. Denique quisquis doctrinam nostram gustauerit, rapietur in admirationem arcanæ Dei potentie. Isti autem boni eius zelotæ miraculum sibi fabricant, quo sublato euanescit Deus ipse cum sua potentia. Lectores iterum admonitos cupio vt quid ferat nostra doctrina diligenter æstiment, pendeant à sensu communi, an verò fidei alis, superato mundo, transcendat in cælos. Dicimus Christum tam externo symbolo quàm Spiritu suo ad nos descendere, vt verè substantia carnis suæ & sanguinis sui animas nostras viuificet. In his paucis verbis qui non sentit multa subesse miracula, plusquam stupidus est: quando nihil magis præter naturam, quàm vt vitam spiritualem & cælestem animæ mutentur à carne quæ originè suam è terra accepit, & quæ morti fuit subiecta: nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ spatio distitas ac remotas, in tanta locorum distantia non solum coniungi, sed vniri, vt alimentum percipiant animæ ex carne Christi. Desinant ergo præposterii homines inuidiam putida calumnia nobis facere, ac si de immensa Dei potentia malignè aliquid restringeremus. Ipsi enim vel nimis stultè errant, vel improbè mentiuntur. Non enim hic quaeritur quid Deus potuerit, sed quid voluerit. Affirmamus autem id factum esse quod illi placitum erat. Placuit autem Christum fratribus per omnia similem fieri excepto peccato. Qualis est nostra caro? nonne quæ certa sua dimensione constat, quæ loco continetur, quæ tangitur, quæ videtur? *Et cur (inquiunt) non

Falsum esse, nos rationi humanæ nimis esse addictos: quum potius doctrina nostra fidei alis, superato mundo, transcendat in cælos. Vide circa mediam sect. 25

Hebr. 4. 15

**Obiectio pœnitentiæ Christi: carnem pluribus simul in locis: & eius solutio.*

faciat Deus vt caro eadem plura diuersa que loca occupet, vt nullo loco contineatur, vt modo & specie careat? Insane, quid à Dei potentia postulas vt carnem faciat simul esse & non esse carnem? Perinde ac si iustes vt lucem faciat simul esse lucem & tenebras. At lucem vult esse lucem: tenebras, tenebras: carnem, carnem. Conuertet quidem quum volet tenebras in lucem, & lucem in tenebras: sed quum exiges vt lux & tenebræ non differant, quid aliud quàm ordinem sapientie Dei peruertis? Carnem igitur carnem esse oportet: spiritum, spiritum: vnumquodque quæ à Deo lege & conditione creatum est. Ea verò est carnis conditio vt vno certo loco, vt sua dimensione, vt sua forma cõstet. Ea conditio carnem induit

Epist. ad Dardanū. Christus, cui, teste Augustino, incorruptionem quidem & gloriam dedit naturam & veritatem non abstulit.

*Alia eorundē obie-
ctio, & eius solutio.* 25 Excipiunt, se verbum habere quo palàm facta est Dei voluntas: nempe si illis conceditur, donum interpretationis ex Ecclesia proffigare quod lucem verbo afferat. Fateor illos habere verbū: sed quale olim Anthropomorphitæ, quum Deum corporeum facerent: quale Marcion & Manichæi, quum fingerent Christi corpus vel cœleste, vel phantasticum.

*1. Cor. 15. 47
Philip. 2. 7*

Citabānt enim testimonia, Primus Adam è terra terrestris, secundus Adam è cœlo cœlestis. Item, Christus seipsum exinaniuit forma serui accepta, & similitudine repertus vt homo. Verum crassi comestores nullā Dei potentiam esse existimant, nisi monstro in cerebris suis fabricato evertatur totus ordo naturæ: quod potius est Deum circumscribere, vbi figmentis nostris appetimus experiri quid possit. Ex quo enim verbo sumpserunt, corpus Christi in cœlo visibile esse, latere autem inuisibile in terra sub innumeris panis frustulis? Dicent necessitatem hoc flagitare, vt Christi corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalem esum ex Christi verbis elicere libuit, suo ipsorum præiudicio abrepti, necesse habuerunt argutiam hęc excudere, cui reclamatione tota Scriptura. Quicquam verò à nobis imminui de potētia Dei, vsque eo falsum est vt nostra doctrina apprime magnificum sit eius elogium. *Sed quia semper nos insimulant, fraudari Deum suo honore, dum respuimus quod secundum communem sensum difficile est creditu, licet ore Christi promissum fuerit: iterum respondeo quod nuper, nos in fidei mysteriis sensum communem non consulere, sed placida docilitate & spiritu mansuetudinis, quem commendat

**Vide initium sec.
24*

Iacob. 1. 21

Iacobus, suscipere profectam è cœlo doctrinam. Sed in quo ipsi perniciosè errant, nos vtilem moderationem sequi non diffiteor. Illi auditis Christi verbis, Hoc est corpus meum, miraculum ab eius mente remotissimū imaginantur. Vbi autem ex hoc commento emergunt fœdæ absurditates, quia iam præcipiti festinatione laqueos induerunt, demergunt se in abyssum omnipotentia Dei: vt hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc fastuosa illa morositas, Nolumus scire quomodo sub pane lateat Christus, hęc ipsius voce contenti, Hoc est corpus meum. Nos verò, vt in tota Scriptura, sanam huius loci intelligentiam non minore obedientia quàm cura consequi studemus: neque præpostero feruore temerè arripimus & sine delectu quod primum se mentibus nostris ingerit: sed sedula meditatione adhibita, sensum amplectimur quem Spiritus Dei suggerit: quo freti, despiciamus ex alto quicquid terrenæ sapientia contra opponitur. Imò captiuas tenemus mentes nostras, ne verbulo duntaxat obstrepere, ac humiliamus, ne insurgere audeant. Hinc nata est expositio verborum Christi, quam ex perpetuo Scripturæ vsu sacramentis communem esse, omnes in ea mediocriter versati norunt. Nec verò nefas esse nobis ducimus, sanctæ Virginis exemplo, in re ardua sciscitari quomodo fieri possit.

Luc. 1. 34

*Corpus Christi finitum esse, & cœlo comprehendendi, probatur
discussis repugnantium tergiversationibus, hęc & scēt.* 26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit: quam vbi didicerint, quam posuimus doctrinā ex puro Dei verbo sumptam esse, eiusque authoritati inniti: hoc quoque qua potero breuitate planum faciam. Corpus Christi, ex quo resurrexit, non Aristoteles, sed Spiritus sanctus tradit finitum esse, ac cœlo comprehendendi vsque ad vltimum diem. Nec me later, locos, qui in hanc rem citantur, securè ab ipsis eludi. Quoties dicit Christus se abiturum relicto mundo, excipiunt, discessum illum nihil aliud esse quàm mutationem mortalis status. Atqui hoc modo non substitueret Christus Spiritum sanctum supplendo, vt loquuntur, absentia suæ defectui: quando in illius locum non succedit, nec rursus descendit Christus ipse ex cœlesti gloria, vt conditionem

27

Iob. 14. 12. 18

mortalis

mortalis vitæ susciperet. Certè aduentus Spiritus & ascensus Christiani-
thera sunt: idèoque fieri non potest vt eodem modo secundùm carnem,
nobiscum habuerit Christus, quo Spiritum suum mittit. Adde quòd discretè
exprimit, se cum discipulis non semper fore in mundo. Hoc etiã di-

Matt. 26. 11

ctum pulchrè sibi diluere videntur: quasi neget Christus se pauperem &
miserum semper fore, vel necessitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui
circumstantia loci palàm reclamationat: quando non agitur de egestate & i-
nopia, vel misero terrena vitæ statu, sed de cultu & honore. Vnctio disci-
pulis non placebat, quòd putarent superuacuum & inutilem esse sum-
ptum, & luxuriæ affinem: idèoque in pauperes impensum maluissent pre-
tium illud, quod malè profusum fuisse putabant. Respondet Christus se

non semper fore præsentem, vt tali honore colatur. Nec aliter exposuit
Augustinus, cuius hæc minimè ambigua sunt verba, Quum diceret Chri-

Tract. in Iohã. 50

stus, Me non semper habebitis vobiscum, loquebatur de præsentia corpo-
ris. Nam secundùm maiestatem suam, secundùm prouidentiam, secun-
dùm ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est,
Ecce, ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi: secundùm

Matt. 28. 20

carnem verò quam Verbum assumpsit, secundùm id quòd de Virgine na-
tus est, secundùm id quòd à Iudæis comprehensus est, quòd ligno confi-
xus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus; quòd in sepulchro
conditus, quòd in resurrectione manifestatus: Non semper habebitis me

vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundùm corporis præsen-
tiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & deducentibus eis videndo
non sequendo ascendit. Non est hîc: ibi enim sedet ad dexteram Patris.

Et tamen hîc est: quia non recessit præsentia maiestatis. Aliter secundùm
præsentiam maiestatis, semper habemus Christum: secundum præsentiam

carnis rectè dictum est, Me autem non semper habebitis. Habuit enim
Ecclesia secundùm præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, o-
culis non videt. Vbi (vt hoc quoque breuiter annotem) tribus modis eum

** Ex Augustino, tri-
b⁹ modis nobis præ-
sens Christus.*

nobis præsentem facit, maiestate, prouidentia, ineffabili gratia, sub qua
mirificam istam corporis & sanguinis eius communionem compren-
do: modò Spiritus sancti virtute fieri intelligamus, non fictitia illa corpo-
ris ipsius sub elemèto inclusione. Siquidem carnem se habere & ossa Do-
minus noster testatus est quæ palpati & videri possent. Et Abire ac As-
cendere, non speciem ascendentis abeunsi que date significant, sed verè
id facere quod verba sonant: Ergone, dicit quispiam, certam cœli regio-
nem Christo assignabimus? Ego autem cum Augustino respondeo, curio

siissimam esse hanc & superuacaneam quæstionem, modò tamen in cœlo
esse credamus.

*Lib. de fide & sym-
bo. cap. 6*

27 Quid verò, toties repetitum ascensus nomen, annon migratio-
nem ab vno loco in alterum significat? Negant: quia per altitudinem se-
cundùm eos tantùm notatur imperij maiestas. Sed quid ipse ascendendi mo-
dus? annon spectantibus discipulis in sublime euehitur? annon clare nar-
rant Euangelistæ receptum fuisse in cœlos? Excipiunt acuti isti Sophistæ,

Act. 1. 9

nube interposita subductum fuisse è conspectu: vt discerent fideles non
fore postea in mundo visibilem. Quasi verò non debuerit potius momè-
to euanescere, vt fidem faceret præsentia inuisibilis: vel nubes eum col-
ligere non debuerit antequam pedem moueret. Dum verò sublimis fer-
tur in ærem, & subiecta nube se amplius in terra querendum non esse
docet, turò colligimus domicilium nunc ei in cœlis esse: sicut etiã asserit

Marc. 16. 19

Luc. 24. 51

Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli
discipulos, frustra eos in cœlū suspicere: quia Iesus qui assumptus est in
cœlū, sic veniet quemadmodū eum viderant ascendere. Hic quoq; fac-
ta, vt sibi videntur, tergiuersatione effugiunt sanæ doctrinæ aduersarij,

Philip. 3. 20

uenturum tunc visibilem, qui nunquam è terra discessit quin apud suos inuisibilis maneat. Quasi verò Angeli duplicem illi præsentiam insinuēt, ac non simpliciter discipulos faciant oculatos testes ascensus, nequa superfit dubitatio: perinde ac si dicerent, Vobis videntibus in cœlū receptus, cœleste sibi imperium asseruit: superest vt patiēter expectetis dum rursus adueniat mundi iudex: quia nunc cœlum ingressus non est, vt illud solus occupet, sed vt secum vos & omnes pios colligat.

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum suffragiis nihil pudet illud ornate, ac præsertim Augustini: quàm peruerse id conentur, paucis expediam. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum testimonia, nolo rem actam agere: ex eorum lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Augustino quidem congeram quæcunque ad rem facerent: sed contentus ero paucis ostendere, sine cōtrouersia totum esse nostrū. Quod aduersarij, vt eum nobis extorqueant, prætexunt, passim in eius libris occurrere, carnem & sanguinem Christi dispensari in Cœna, nempe victimam semel in cruce oblatam: friuolum est: quum simul vocet vel eucharistiam, vel sacramentum corporis. Cæterum quo sensu voces Carnis & Sanguinis vsurpet nō est quòd longo circuitu queramus: quando seipsum explicat, dicens sacramenta ex similitudine rerum quas signant nomina accipere: id è quòd secundum quendam modū sacramentum corporis esse corpus. Cui concinicalter locus satis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, quum signum daret. Iterum obiectant, disertè scribere Augustinum, corpus Christi cade re in terram, & in os ingredi: nempe eodem sensu quo consumi affirmat: quia vtrunque simul coniungit. Nec obstat quod dicit, peracto mysterio panem consumi: quia paulo antè dixerat: quia hominibus hæc nota sunt, quando per homines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere: tanquam mira, non possunt. Nec aliò spectat quod aduersarij nimis inconsideratè ad se trahunt, Christum se quodammodo portasse manibus suis, quum panem mysticum discipulis porrigeret. Nam aduerbio similitudinis interposito satis declarat, non verè nec realiter fuisse sub pane inclusum. Nec mirum: quando alibi aperitè contendit, corpora, si illis tollantur spatia locorum, nusquam fore: & quia nusquam erunt, penitus non fore. Ieiuna est cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus specialem virtutem exerit: quia de Christi carne mota erat quæstio, & sanctus vir ex professo respondens, Immortalitatem, inquit, carni suæ dedit Christus, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non putandus est vbique diffusus: cauendum enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens vt quod in Deo est sit vbique vt Deus. Subiicitur mox ratio, Vna enim persona Deus & homo est, & vtrunque vnus Christus: vbique per id quod est Deus, in cœlo per id quod est homo. Cuius socordix fuisset non excipere Cœnæ mysterium, rem adè seriam & grauem, siquid doctrinæ quam tractabat illic fuisset aduersum? Et tamen si quis attetè quod paulò post sequitur legat, reperiet sub illa generali doctrina Cœnā quoque comprehendit, Christum vnigenitum Dei Filium, eundemque Filium hominis, vbique totum præsentem esse, tanquam Deum: in templo Dei (hoc est in Ecclesia) esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cœli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Christum cum Ecclesia vniendum, corpus eius è cœlo non eliciat: quod certè facturus erat, si corpus Christi verè cibus nobis non esset nisi sub pane inclusum. Alibi definiens quomodo fideles Christum nunc possideant, Habes, inquit, per signum crucis, per Baptismatis sacramentū, per altaris cibum & potum. Quàm rectè superstitiosum ritum inter symbola præsentix Christi numeret;

Dogma locantium corpus Christi in pane, non iuuari. Augustini testimonijs, aut Scripturæ auctoritate, probatur hic, & sec 29. 30.

31. *Ad Bonif. epist. 25*

Contra Adimantum Manic. li. 12. Lib. 3. de Trinitate cap. 10.

In Psal. 33

Epist. ad Dardanū.

Trac. 50. in Iohā.

Signū crucis, ritus superstitiosus.

meret, non disputo: sed qui præsentiam carnis comparat crucis signo, factis ostendit se Christum bicorporeum non fingere, ut occultus sub pane lateat qui in cælo visibilis sedet. Quòd si explicatione indiget, continuò post illic adiungitur, Secundùm præsentiam maiestatis nos semper habere Christum: secundùm præsentiam carnis rectè dictum esse, Me non semper habebitis. Excipiunt simul etiam hoc addi, Secundùm ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ego vobiscum sum usque ad cõsummationem seculi. Sed nihil in eorum commodum: quia hoc tandem ad maiestatem restringitur, quæ semper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutèque discernitur. Sicut alibi eadem antithesis apud eum legitur, quòd reliquerit Christus discipulos præsentia corporali, ut futurus sit cum illis præsentia spiritali: ubi clarum est, carnis essentiam distingui à Spiritus virtute, quæ nos Christo coniungit, locorum alioqui distantia procul distitos. Eodem loquendi genere sæpius vitur, ut quom dicit, Venturus est ad viuos & mortuos præsentia itidem corporali, secundùm fidei regulam sanamque doctrinam: nam præsentia spiritali ad eos utique erat venturus, & cum tota Ecclesia futurus in mundo usque ad consummationem seculi. Ergo ad credentes dirigitur hic sermo, quos seruare iam cœperat præsentia corporali, & quos relicturuserat absentia corporali, ut eos cum Patre seruaret præsentia spiritali. Corporale accipere pro visibili, nugatorium est: quando & corpus opponit diuinæ potentæ: & addens, Cum Patre seruare, clarè exprimit gratiam suam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

29 Et quoniam tantum fiduciæ ponunt in hac latebra præsentia inuisibilis, aedum videamus quàm bene in ea se occultent. Primo syllabam non proferent ex Scripturis, qua probent inuisibilem esse Christum: sed pro confesso sumunt quod nemo sanus illis dabit, non posse aliter Christi corpus in Cœna dari nisi opertum panis larua. Atque hoc ipsum est de quo nobiscum litigant: tantum abest ut principij locum obtineat. Ac dum ita garrunt, coguntur duplex facere Christi corpus: quia in se visibile est in cælo secundùm eos, in Cœna autem speciali dispensationis modo inuisibile. Quàm verò bellè hoc conueniat, tum ex aliis Scripturæ locis, tum Petri testimonio facile iudiciù est. Dicit Petrus oportere Christum cælo capi vel comprehendì, donec iterum adueniat. Docent isti vbi que locorum esse, sed absque forma. * Excipiunt iniquum esse naturam gloriosi corporis subicere communis naturæ legibus. Atqui Seruericum illud delirium (quod piis omnibus meritò detestabile est) absorptum fuisse corpus à diuinitate, secum trahit hæc responsio. Non dico eos ita sentire: verùm si inter dotes glorificati corporis numeratur, inuisibili modo omnia implere: corpoream substantiam aboleri palàm est, nec discernè vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde * si ita multiforme & varium est Christi corpus, ut vno in loco appareat, in altero sit inuisibile: ubi ipsa corporis natura, quod suis d. mentionibus constat? & ubi unitas? Longè rectius Tertullianus, qui verum & naturale Christi corpus fuisse contendit: quia eius in mysterio Cœnæ figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ spiritalis. Et certè de corpore glorioso dicebat Christus, Videte & palpate, quia Spiritus carnem & ossa non habet. Ecce ipsius Christi ore carnis veritas probatur, quia palpari potest ac videri: aufer ista, iam caro esse desinet. Semper ad latibulum confugiunt suæ dispensationis quam sibi fabricarunt. Nostrium verò est, quod absolute pronuntiat Christus ita amplecti, ut sine exceptione apud nos valeat quod vult asserere. Se non spectrum esse probat: quia sit in carne sua visibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis sui naturæ vendicat: nonne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocunque

Matt. 26. 11

Matt. 28. 20

Si corporis Christi quædam præsentia inuisibilis, alia visibilis statuitur, duplex fieri Christi corpus.

Act. 3. 21

** Exceptio eam sententiam defendentium.*

** Augu lib. soliloquorum 2. cap 18. Ego puto corpus ali qua forma & specie contineri, quam si non haberet, corpus non esset.*

Luc. 24. 39

Philip. 3. 21

se circumagant, in loco illo Pauli fictitia eorum dispensatio locum non habet, vbi dicit, nos expectare è cælo saluatorem, qui corpus nostrum humile configurabit corpori suo glorioso. Neque enim speranda nobis est conformitas in illis, quas Christo affingunt, qualitatibus: vt cuique inuisibile sit ac immensum corpus. Nec verò reperietur quisquam tam bardus cui tantam absurditatem persuadeant. Ne igitur corpori Christi glorioso hanc adscribant dotem, multis in locis simul esse, nullò q; spatio contineri. Denique vel apertè negent carnis resurrectionem, vel concedant Christum vestitū cœlesti gloria, non exuisse carnem qui nos in carne nostra, illius eiusdem gloriæ facturus est consortes ac socios, quando nobis futura est communis cum eo resurrectio. Quid enim clariustradit tota Scriptura, quàm Christum, vt veram nostram carnem induit quum è Virgine natus est, in vera carne nostra passus est, quum pro nobis satisfecit: ita eandem veram carnem & resurgendo recepisse, & in cœlum sustulisse? Hæc enim nobis nostræ resurrectionis & in cœlum ascensionis spes est, quòd Christus resurrexit, & ascendit: arque (vt ait Tertullianus) artham nostræ resurrectionis secum in cœlos tulit. Porro quàm infirma & fragilis foret spes illa, nisi hæc ipsa nostra caro in Christo verè suscitata, & in regnum cœlorum ingressa esset? Atqui hæc est propria corporis veritas, vt spatio contineatur, vt suis dimensionibus constet, vt suam faciem habeat. Facessat igitur stultum illud commentum quod tam mentes hominum quàm Christum pani affigit. Quorsum enim occulta sub pane præsentia, nisi vt qui Christum sibi habere coniunctum

Iohan. 20. 17

cupiunt in simbolo illo subsidant? Atqui Dominus ipse non oculos tantum, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se attingi à mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. Quum pio reuerentiæ studio Mariam videat properare ad osculandos pedes, cur tacitum hunc improbet ac prohibeat, donec in cœlum receptus fuerit, nulla causa est, nisi quia nusquam alibi vult quæri. Quod obiciunt, postea visum fuisse Stephano, facilis solutio est: neque enim ideo necesse fuit Christo locum mutare, qui serui sui oculis perspicaciam dare potuit quæ cœlos penetraret. Idem & de Paulo dicendum. Quòd Christum exuisse è sepulchro clauso, & clausis ianuis ad discipulos ingressum esse obiciunt, nihilo magis eorum errori suffragatur. Nam sicut aqua non secus ac solidum pavimentum Christo iter præbuit super lacum ambulanti: ita nihil mirum si ad eius occursum se flexit lapidis durities. Etsi probabilius est, eius imperio amotum fuisse lapidem, & mox, transitu dato, in suum locum rediisse. Nec ianuis clausis intrare tantumdem valet ac penetrare per solidam materiam, sed sibi aditum patefacere diuina virtute, vt repente steterit inter suos discipulos, planè admirabili modo, quum obseratæ essent fores. Quod citant ex Luca, Christum subito euanuisse ex Discipulorum oculis, quibuscum Emaunta profectus erat, nihil illis prodest, & nos adiuuat. Nam vt sui conspectum illis auferret, non factus est inuisibilis: sed tantum disparuit. Sicuti eodem Luca teste, quum simul iter faceret, nõ induit nouam faciem ne agnosceretur: sed tenuit eorum oculos.

Act. 7. 55

Act. 9. 4

Matt. 28. 6

Iohan. 20. 19

Matt. 14. 25

Isti verò non modò Christum transformant, vt in terra verè scitur: sed alium alibi suisque dissimilem esse fingunt. Denique ita nugando, non vno quidem verbo, sed periphrafi, ex carne Christi spiritum faciunt: nec eo contenti, qualitates ei penitus contrarias induunt. Vnde necessariò sequitur duplicem esse.

Luc. 24. 31

Ibid. 16

Iam vt illis demus quod garrunt de inuisibili præsentia, nondè tamen probata erit immensitas, sine qua frustra Christum, sub pane includere tentabunt. Nisi vbique simul esse possit Christi corpus nulla loci circumferentia, sub pane in Cœna latere credibile non erit. Quæ necessi-

Refutatur immen-
sitas & vbiq̄uitas
corporis Christi.

tate ab illis inducta est prodigiosa vbiquitas. Atqui firmis clarisque Scripturæ testimoniis demonstratum est circumscribi humani corporis mensuram: deinde suo in cælum ascensu palàm fecisse non omnibus se esse in locis, sed, dum in vnum transit, priorem relinquere. Nec verò promissio quam adducunt ad corpus trahenda est, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. *Primùm non stabit perpetua coniunctio nisi extra Cœnæ usum Christus in nobis corporaliter habitet: idèoque iusta ratio non est cur tam acerbè de verbis Christi litigent, vt Christum in Cœna includant sub pane. Deinde contextus euincit, Christum nihil minus quàm de carne sua loqui, sed inuictum auxilium promittere discipulis, quo eos aduersus omnes Satanae mundique insultus tueatur & sustineat. Nam quum difficilem prouinciam iniungeret, ne eam aggredi dubitent, vel trepidè obeant, præsentia suæ fiducia eos confirmat: acsi diceret non defore illis suum præsidium, quod insuperabile erit. Nisi omnia confundere liberet, annon præsentia modum distinguere oportuit? Et certè quidem cum magno dedecore prodere in scitiam suam malunt quàm vel minimum de errore cedere. Non loquor de Papistis: quorum tolerabilior, vel saltem magis verecunda est doctrina: sed quosdam ita abripit contentio, vt dicant, propter vnitas in Christo naturas, vbicumque est diuinitas Christi, illic quoque esse carnem, quæ ab illa separari nequit. Quasi verò vnio illa conflauerit ex duabus naturis medium nescio quid, quod neque Deus esset, neque homo. Sic quidem Eutyches, & post eum Seruetus. Verùm ex Scriptura apertè colligitur, sic vnitam Christi personam constare ex duabus naturis vt cuiq; tamen sua maneat salua proprietates. Ac Eutychen iure fuisse damnatum negare eos pudebit: ad damnationis causam mirum est eos non attendere: quòd discrimine inter naturas sublato, personæ vnitatem vrgens, ex Deo hominem faceret, & ex homine Deum. Cuius ergo amentia est, cælum terræ potiùs miscere quàm non extrahere Christi corpus è cœlesti sanctuario? Nam quòd pro se testimonia illa adducunt, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit Filius hominis qui in cælo est. Item, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit: eiusdem est stuporis spernere idiomatum, *κενωσας* quæ non frustra olim à sanctis Patribus inuenta est. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Paulus in sua diuinitate quicquam fuisse passum: sed quia Christus, qui abiectus & contemptus in carne patiebatur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & filius hominis in cælo erat: quia ipse idem Christus, qui secundum carnem filius hominis habitabat in terris, Deus erat in cælo. Quæ ratione eo ipso loco descendisse dicitur secundum diuinitatem: non quòd diuinitas cælum reliquerit, vt in ergastulum corporis se abderet: sed quia tamen omnia impleteret, in ipsa tamen Christi humanitate corporaliter, id est naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Trita est in scholis distinctio, quam me referre non pudet, Quauis totus Christus vbique sit, non tamen totum quod in eo est, vbique esse. Atque vti nam Scholastici ipsi vim huius sententiæ probè expèdissent: quia ita occursum fuisset insulso commento de carnali Christi præsentia. Mediator ergo noster quum totus vbique sit, suis semper adest: & in Cœna specialiter modo præsentem se exhibet, sic tamen vt totus adsit, non totum: quia, vt dictum est, in carne sua cælo comprehenditur donec in iudicium appareat.*

*Matt. 28. 20**Iohan. 3. 13**Iohan. 1. 18**1. Cor. 2. 8*

30 Longè autem falluntur qui nullam carnis Christi præsentiam in Cœna concipiunt nisi in pane consistant. Ita enim arcanæ Spiritus operationis quæ nobis Christum ipsum vult, nihil reliquum faciunt. Christus præsens illis non videtur nisi ad nos descendat. Quasi verò si ad se nos euehat,

non æquè potiamur eius præsentia. Ergo tantùm de modo quæstio est: quia Christum ipsi in pane locant, nobis autem non ducimus fas esse eum è cælo detrahere. Vtrum rectius sit iudicent lectores. Tantùm facessat calumnia illa, auferri Christum à sua Cœna nisi sub panis integumento lateat. Nam quum mysterium hoc cœleste sit, necesse non est, Christum elicere in terras vt nobis sit coniunctus.

Vide sect. 7

32 Porro de modo si quis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum quàm vt vel meo ingenio comprehendere, vel enarrari verbis queat: atque vt apertius dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua acquiescere tutò licet, hinc sine controuersia amplector. Pronuntiat ille carnem suam esse animæ meæ cibum, sanguinem esse potum. Talibus alimentis animam illi meam pascendam offero. In sacra sua Cœna iubet me sub symbolis panis ac vini corpus ac sanguinem suum sumere, manducare ac bibere: nihil dubito quin & ipse vere porrigat, & ego recipiam.

Vide sect. 19

Tantùm absurda reicio quæ aut cœlesti Christi maiestate indigna, aut humanæ eius naturæ veritate aliena esse apparet: quâdo & cum Dei verbo pugnare necesse est, quod & sic in gloriam regni cœlestis receptum fuisse Christum docet vt supra omnem mundi conditionem eum euchar, nec minùs diligenter in humana eius natura commendat quæ propria sunt veræ humanitatis. Neq; hoc vel incredibile vel à ratione absonum videri debet: quia vt spirituale est totum Christi regnũ, ita quicquid agit cum sua Ecclesia, ad rationem seculi huius minimè exigendum est. Vel, vt Augustini verbis utar, per hominem hoc mysterium peragitur vt reliqua, sed diuinitus: in terra, sed cœlitus. Ea

Luc. 24. 26

(inquam) est corporis præsentia, quam Sacramenti ratio postulat: quam tanta virtute tantæque efficacia hinc eminere dicimus, vt non modò indubitam vitæ æternæ fiduciam animis nostris afferat, sed de carnis etiã nostræ immortalitate securos nos reddat. Siquidem ab immortalis eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati communicat. Qui supra hæc suis hyperbolicis euehantur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam veritatem obscurant. Sicuti nondum satisfactum fuerit, hinc velim paulisper mecum reputet, de sacramento nunc haberi sermonem, cuius omnia ad fidem referenda sunt. Fidem verò nos ista quam enarrauimus corporis participatione non minùs lautè affluenterque pascimus, quàm qui ipsum Christum è cælo detrahunt. Ingenuè interea confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem qualis ab ipsis docetur me repudiare: quia nobis sufficit Christum è carnis suæ substantia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitam diffundere, quanuis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quam omnem Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclare constare nihil dubium est. Qui veritati ad eò perspicuè reclamant, ad quam fidei amissim se forment viderint. Qui non confitentur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est, Isti, licet dissimulent, vel non aduertat, ipsum carne sua spoliant.

Rom. 12. 3

1. Iohan. 2. 4

2. Iohan. 7

33 De communicatione idem sentiendũ: quæ nulla ab ipsis agnoscitur nisi Christi carnem sub pane deglutiant. Atqui Spiritui sancto non leuis fit iniuria, nisi credimus fieri incomprehensibili eius virtute vt cum carne & sanguine Christi communicemus. Imò si vis mysterij qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Ecclesiæ, ab annis quadringentis protas olim, & vexari dignitate expensa esset, satis superque erat vnde nobis satisfaceret: clausa fuisset multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accensæ sunt horrendæ diffensiones, quibus tum olim, tum nostra etiam ætate Ecclesia miserè vexata est: dum hyperbolicum præsentie modum exigunt curiosi homines, quem

Dum hyperbolicum præsentie modum exigunt curiosi homines, horrendis diffensionibus vexata olim, & vexari hodie Ecclesiæ.

quem Scriptura nunquam ostendit. Ac de re stultè & temerè concepta perinde tumulantur acti inclusio Christi sub pane, proa & puppis (vt aiunt) pietatis esset. Quomodo Christi corpus, vt semel pro nobis traditū est, nostrum fiat: quomodo sanguinis effusi participes fiamus, scire in primis referebat: quia id est totum Christum crucifixum possidere, vt bonis eius omnibus fruamur. Nunc his omissis, quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & penè sepultis, hæc vna spinosa quæstio illis placet, quomodo sub pane, vel sub specie panis lateat Christi corpus. * Falsò iactāt, * *Obiectio cōtra nostrorum doctrinā.* quicquid docemus de spirituali manducatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponi: quandoquidem non nisi ad modum respicimus, qui apud eos carnalis est, dum Christum pane includunt: nobis spiritualis, quia vis arcana Spiritus nostræ cum Christo coniunctionis vinculum est. * Nihil * *Obiectio altera;* verior est altera obiectio, nos fructum vel effectum duntaxat quem ex esu carnis Christi capiunt fideles, attingere. Diximus enim * *sect. 11* antea Christum ipsum Cœnæ esse materiam: inde verò sequi effectum, quòd sacrificio mortis eius expiamur à peccatis, sanguine abluimur, resurrectione erigimur in spem cœlestis vitæ. Sed stulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, peruertit eorum mentes, dum esum carnis Christi Sacramentum esse putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, sunt species panis & vini: Sacramentum & res, caro & sanguis Christi: res & non Sacramentum, mystica eius caro Item paulò pòst, Res significata & contenta *Lib. 4. Dist. 2.* est propria caro Christi: significata & non contenta, mysticum corpus. Quòd inter carnem Christi distinguit, & alendi efficaciam, qua prædita est, attentior: quòd autem Sacramentum esse fugit, & quidem sub pane contentum, error est non ferendus. Hinc nata est sacramentalis manducationis falsa interpretatio: quia putarunt impios quoque & sceleratos edere Christi corpus, quamlibet sint ab eo alieni. Atqui ipsa Christi caro in mysterio Cœnæ non minùs spiritualis res est quàm æterna salus. * Vnde col * *Non sumi ab infidelibus Christi carnem.* ligimus, quicumque vacui sunt Christi Spiritu, carnem Christi nihil magis posse edere, quàm vinum bibere cui non sit coniunctus sapor. Certè nimis indignè laceratur Christus, quum prostituitur incredulis emortuū & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba, Quisquis *Iob. 6. 56* ederit carnem meam, & biberit sanguinem meum in me manet, & ego in eo. Excipiant, illic non agi de sacramentali esu: quod ego fateor, modo ne ad eundem scopulum subinde impingant, comedi carnem ipsam absque vllò fructu. Scire autem ex ipsis velim quandiu eam contineant vbi manducarunt. Hic, meo iudicio exitum non reperient. * Sed obii- * *Obiectio cōtra superius axioma: eius solutio.* ciunt, non posse hominum ingratitude quicquam detrahi, vel intercidere de fide promissionum Dei. Fateor sanè, & vim mysterij integrā manere dico, quantumuis impij eam, quoad in se est, exinanite studeant. Aliud tamen est offerri, aliud recipi. Spiritualem hunc cibū omnibus porrigit Christus, potumque spiritualem propinat: alij autè vescuntur, alij fastidiose respuunt: an horum reiectio faciet vt cibus & potus suam naturam perdant? Dicent hac similitudine sententiam suam iuuari, nempe carnem Christi, licet insipida sit, esse nihilominus carnem. Ego verò nego posse comedi absque fidei gustu: vel (si cum Augustino loqui magis placet) nego plus referre homines ex Sacramento quàm vase fidei colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quanuis ab externa eius participatione inanes discedant impij. * Si rursus obii- * *Obiectio, & eius solutio.* ciant, derogari huic verbo, Hoc est corpus meum, si panem corruptibilem & nihil præterea impij recipiunt: in promptu solutio est, Deum nolle veracem agnosci in ipsa receptione, sed in bonitatis suæ constantia, vbi indignis præstare quod reiciunt paratus est, imò liberaliter offert. Atque hæc est sacramenti integritas, quam violat

totus mundus non potest, carnem & sanguinem Christi non minus verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus, simul tamen verum est, non secus atque pluuia super duram rupem decidens effluit, quia nullus in lapidem ingressus patet: ita impios sua duritie repellere Dei gratiam quominus ad ipsos penetret. Adde quòd Christum absque fide recipi nihilo magis consentaneum est quàm semen in igne germinare. * Quòd autem

* Obiectio, & respò
sio.

Matth. 13. 7.

quærunt quomodo in damnationem quibusdam venerit Christus nisi eum indignè recipiant, frigidum est: quando nusquam legimus, Christum indignè recipiendo, mortem sibi accersere homines, sed potiùs respuendo. Nec eos iuuat Christi parabola, vbi dicit semen enasci inter spinas, & postea suffocatum corrumpi: quia illic differit quid valeat temporalis fides, quam edendæ Christi carni, & bibendo sanguini necessariam esse non putant qui Iudam hac in parte æqualiter faciunt socium Petri.

Ibid. 4. 5

Quin potiùs eadem parabola refellitur eorum error, vbi dicit Christus aliud semen cadere super viam, aliud super lapides, ac neutrum agere radicem. Vnde sequitur incredulæ suam duriciem esse obstaculo quominus ad eos Christus perueniat. Quisquis salutem nostram hoc mysterio adiutam cupit, nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò satis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum esse quo inferamur in corpus Christi, vel insiti magis ac magis coalescamus, donec solidè nos secum vniant in celesti vita. * Obiiciunt, non debuisse fieri à Paulo reos corporis & sanguinis Christi, nisi eorum essent participes. Ego autem respondeo, non ideo damnari quòd comederint, sed tantum quòd mysterium profanauerint, pignus sacræ cum Deo coniunctionis, quod reuerenter suscipere debebant, calcando.

* Obiectio, & respò
sio.

1. Cor 11. 29

Ex Aug. dicto nõ
sequi, infideles par
ticipes esse corporis
Christi, probatur
ex varijs locis Au
gustini.

Homil. in Iob. 26.

Iohan. 6. 50

34 Porro quia Augustinus inter vetustos scriptores præcipuè asseruit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitia hominum: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm inscitè & perperam illud ad causam præsentem trahant qui canibus edendum proiiciunt Christi corpus. Sacramentalis manducatio, secundum istos, est qua impij Christi corpus & sanguinem absque virtute Spiritus vel villo gratiæ effectu recipiunt. Augustinus contra, verba illa prudenter expendens, Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe (inquit) virtutem sacramenti, non tantum visibile sacramentum: & quidem intus, non foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandem concludit huius rei sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, in Cœna Dominica proponi, quibusdam in vitam, aliis ad exitium: rem verò ipsam cuius sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicumque fuerit particeps. Nequis hîc cauilletur, rem vocari non corpus, sed quæ ab illo separari potest Spiritus gratiam, has nebulas discutit antithesis inter epitheta Visibile & Inuisibile: nam sub priore cõprehendi non potest Christi corpus Vnde sequitur, visibili tantum symbolo incredulos communicare. Ac, quòd meliùs tollatur dubitatio, postquam dixerat panem hunc interioris hominis quærere esuriam, subiicit, Moses, & Aaron, & Phinees, multique alij qui manna comederunt, placuerunt Deo. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intelligebant, spiritualiter esuriebant, spiritualiter gustabant, vt spiritualiter satiarètur. Nam & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Paulò post, Ac per hoc, qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit sanguinem, licet carnaliter & visibile premat dentibus signum corporis & sanguinis. Audimus rursus oppon

visibile

visibile signum spirituali manducationi. Quo refellitur error ille, corpus Christi invisibile sacramentaliter re vera comedi, quanuis non spiritualiter. Audimus etiam profanis & impuris nihil concedi præter visibilem signi sumptionem. Hinc celebre eius dictum, reliquos discipulos panem Domini manducasse, Indam verò panem Domini: quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & sanguinis. Nec aliò spectat quod alibi dicit, *Quid miraris si datus est Iudæ panis Christi, per quem manciparetur Diabolo: quum videas è contratio datum Paulo angelum Diaboli per quem perficeretur in Christo?* Dicit quidem alibi, corpus Christi fuisse illis panem Cœnæ quibus dicebat Paulus, *Qui manducaverit indignè, iudicium sibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepisse, quia male acceperint.* Sed quo sensu, plenius alio loco explicat: nam ex professo definiendum suscipiens quomodo improbi & scelerati, qui fidem Christianam ore profitentur, factis autem abnegant, Christi corpus comedant (& quidem adversus quorundam opinionem, qui non solo sacramento eos edere, sed re ipsa putabant.) Sed nec ipsi (inquit) dicendi sunt manducare corpus Christi, quia in membris Christi computandi non sunt. Ut enim alia taceam, non possunt simul esse membra Christi & membra meretricis. Denique ipse dicens, *Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: ostendit quid sit, non sacramento tenus, sed re vera corpus Christi edere: hoc enim est in Christo manere, ut in illo Christus maneat.* Sic enim hoc dixit tanquàm diceret, *Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut sanguinem bibere.* Expendant lectores antithera, sacramento tenus, & re vera edere: & nulla restabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, *Nolite parare fauces, sed cor: inde commendata est ista Cœna.* Ecce credimus in Christum quum fide accipimus in accipiendo novimus quid cogitemus: modicum accipimus, & in corde saginamur: non ergo quod videtur, sed quod creditur, pascit. Hic quoq; quod sumunt impij, restringit ad signum visibile: nec aliter Christum quàm fide recipi docet. Sic etiam alio loco disertè pronuntians bonos & malos signaculis communicare, hos à vera carnis Christi manducatione excludit. Nam si rem ipsam præciperent, non tacuissent omnino quod causæ magis erat consentaneum. Alio etiã loco de manducatione eiusque fructu differens, sic concludit, *Tunc vita unicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur.* Ergo qui incredulos faciunt participes carnis & sanguinis Christi, ut cum Augustino consentiant, nobis repræsentent corpus Christi visibile: quando tota veritas secundum eum spiritualis est. Et certò ex eius verbis colligitur, sacramentalem esum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tantundem valere ac visibilem vel externum. Quòd si verè nec tamen spiritualiter comedi posset Christi corpus, quid sibi veller quod alibi tradidit? Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, & bibituri sanguinem quem fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendavi vobis: spiritualiter intellectum vivificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in sacrificium Christus obtulit, in Cœna porrigatur: sed manducationis modum notavit: quod scilicet in cœlestem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inspiret. Fateor quidem, sæpius apud eum occurrere istam loquendi formam, *Comedi corpus Christi ab infidelibus: sed seipsum explicat, addens, In sacramento. Et alibi spiritualis manducatio ab eo describitur, in qua gratiam morsus nostri non consumunt. Ac ne cõgerie me pugnare dicant aduersarij, sciscite velim quomodo ab vna eius sententia se expediant, vbi dicit*

*Homi. in Iohan. 59**Homil. 62**2. Cor. 12. 7**Lib. 5. De Bapt. cõ. Donati.**1. Cor. 11. 29**Iohan 6. 26**Lib. de Civita. Dec**21. cap. 23**Con. Faustini lib. 13.**cap 16**Ser. 2. de ver. Ap**In Psal. 98**Homil. in Iohã. 27*

Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebunt quin figuret in Cœna panis, Christi corpus. Vnde sequitur reprobos ab eius participatione arceri. Cyrillum quoque non aliter sensisse declarant hæc verba, Perinde ac si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per rotum commisceat: ita necesse est, si quis carnem & sanguinem Domini recipit, cum ipso coniungi, vt Christus in eo & ipse in Christo inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali esu priuari qui sacramentaliter tantùm Christi corpus comedunt, quod à sua virtute separari nequit: nec ideo labascere fidem promissionum Dei, qui non desinit è cœlo pluere, quanuis pluuiæ liquorem saxa & rupes non concipiant.

In 6. c. Iob. 17. ca.

Hic, & sec. 36. 37. ostenditur Christi spiritualiter in cœlesti gloria adorandum, non autè introducendam fuisse Sacramenti adorationem.

35 Hæc cognitio nos facilè à carnali etiam adoratione abstrahet, quam peruersa temeritate quidam in sacramento exerceiūt: quòd secum subducerent, si corpus est, & anima igitur & diuinitas sunt vnà cum corpore, quæ iam diuelli non possunt: igitur illic adorandus Christus. Primum, si sua illa quam obtendunt concomitantia ipsis negetur, quid facient? Nam vt maximè absurditatem vrgeant si corpus ab anima & diuinitate separetur, quistamè sanus & sobrius Christi corpus Christum esse sibi persuadeat? Videntur quidem sibi suis id syllogismis pulchrè conficere. Verùm quum de corpore & sanguine suo distinctè loquatur Christus, modum autem præsentia non describat; quomodo ex re ambigua certò conficient quòd volunt? Quid ergo? nonne si grauiore aliquo sensu eorū conscientias exerceri contigerit, protinus cum suis syllogismis dissoluetur ac liquefcent? nempe vbi certo Dei verbo defici se videbunt, quo vno consistunt animæ nostræ quum ad rationem vocantur, & sine quo primo quoque momento labascunt: vbi Apostolorum doctrinam & exempla sibi aduersari, se verò solos sibi authores esse cogitabunt. Accedent ad tales impulsus & alij non leues stimuli. Quid? an res erat nullius momenti, Deum hac forma adorare vt nihil nobis præscriberetur? An quum de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentandum de quo nullum vsquam verbum legebatur? At si qua decet humilitate cogitationes omnes suas sub Dei verbo continuissent, auscultassent certè quòd ipse dixit, Accipite, manducate, bibite: huicque mandato paruissent, quo accipi sacramentum, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatum est, sine adoratione accipiunt, securi sunt se à mandato Dei non deflectere: quæ securitate nihil melius est quum quid operis instituiamus. Habent Apostolorum exemplum quos non legimus prostratos adorasse, sed, vt erant discumbentes: accepisse & manducasse. Habent Apostolicæ Ecclesiæ usum, vbi fideles non in adoratione sed in fractione panis communicasse à Luca narratur. Habent Apostolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorum Ecclesiam instituit, professus se à Domino accepisse quòd tradebat.

*Act. 2. 42
1. Cor. 11. 23*

36 Atque hæc quidem eò tendunt vt expendant pij lectores quàm non tutum sit in rebus tam arduis à simplici Dei verbo ad cerebri nostri somnia euagari. Quæ autem superiùs dicta sunt, omni hac in re scrupulo liberare nos debent. Nam vt Christum illic rite apprehendant piæ animæ, in cœlum erigantur necesse est. Quòd si hoc sacramenti officium est, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam spiritualium mysteriorum altitudinem sursum assurgat: qui in signo externo detinentur, à recta querendi Christi via aberrant. Quid ergo? superstitiosum esse cultum negabimus, quum sese homines coram pane prosternunt vt illic Christum adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicena Synodus quum vetuit nos humiliter attentos esse ad proposita symbola. Nec alia causa institutum olim fuit vt ante consecrationem populus alta

Vetus & sancta admonitio, Sursum corda.

voce

voce admoneretur habere sursum corda. Ipsa quoque Scriptura, præterquam quod Christi ascensionem diligenter nobis enarrat, qua corporis sui præsentiam à conspectu nostro consuetudinèque subduxit quo nobis omnem de eo carnalè cogitationem excutiat, quoties ipsius meminit, mentibus sursum erigi iubet, & ipsum in cælo quærere sedentem in Patris dextera. Secundùm hanc regulam erat potius spiritualiter in cælesti gloria adorandus, quàm excogitandum istud tam periculosum adorationis genus, plenum carnalis crasseque de Deo opinionis. Quare qui sacramenti adorationem excogitarunt, eam nõ modò à seipsis somniarunt citra Scripturam, vbi nulla illius mentio ostendi potest (quæ tamen non fuisset prætermiſſa si Deo accepta foret) sed reclamãte Scriptura, suæ sibi libidinis arbitrio Deum fabricati sunt, derelicto Deo viuente. Quid enim est idololatria si hoc non est, dona pro datore ipso colere? Vbi dupliciter peccatum est. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus est: & ipse etiam in polluto ac profanato suo beneficio inhonoratus, dum ex sancto eius Sacramento factum est execrabile idolum. Nos è conuerso, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in sacra Dei doctrina. Est enim ea Spiritus Sancti optimi magistri schola, in qua sic proficitur, vt nihil sit aliunde asciscendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

37 Iam verò (vt superstitio rectos fines semel egressa, nullum peccã di finem facit) longè vltèrius prolapsi sunt, ritus enim excogitarunt à Cœnæ institutione profus extraneos: in hoc tantùm vt diuinis honoribus signum afficerent. Christo, inquit, hanc venerationem deferimus. Primùm si in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum esse legitimam quæ non in signo residet, sed ad Christum in cælo sedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu se Christum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promissionem? Consecrant hostiam, vt vocant, quam circumferant in pompa: quam spectandam, colendam, inuocandam solenni spectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent esse ritè consecratam? nempe verba illa profert, Hoc est corpus meum. Ego verò contra obiiciam, simul dictum esse, Accipite, & manducate. Neque id de nihilo faciam. quum enim præcepto annexa sit promissio, dico hanc sub illo ita inclusam, vt separata, fiat omnino nulla. Id simili exemplo fiet clarius. Mandatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me, promissionem addidit, Exaudã te. Si quis inuocato Petro aut Paulo, hac promissione gloriatur, nõ ane omnes clamabunt eum peccatam facere? Et quid aliud quæso faciunt qui omisso mandato de manducatione, mutilam promissionem abripiunt, Hoc est corpus meum, vt ea in alienos à Christi institutione ritus abutãtur? Meminerimus ergo hanc promissionem his esse datam qui mandatum cum ea coniunctum obseruant: eos autem omni verbo destitui qui Sacramentum aliò transferunt. *Antea disseruimus, quomodo nostræ apud Deum fidei seruiat sacræ Cœnæ mysterium. Quando autem tantam hinc suæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non solum nobis in memoriam Dominus reuocat, sed quasi de manu in manum profert, & ad eam agnoscendam nos excitat: simul admonet ne tam effusæ beneficentiæ ingrati simus: quin potius eam quibus par est, laudibus prædicemus, & gratiarum actione celebremus. Itaque quum sacramenti ipsius institutum Apollolis traderet: vt id in sui memoriam facerët docuit, Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nuntiare. Id autem est publicè atque vno simul omnes ore palam fateri, totam vitæ ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: vt nostra illum confessione glorificemus, & alios

Coloss. 3. 1

In sacramenti adoratione, dupliciter peccatur.

De consecratione hostiæ (vt vocant) & circumgestatione in pompa.

Psal. 50. 15

* Duo. n. sacramentis esse cõmuniã idè xit c. 15. sect. 1. quorũ prius, ostẽdit in Cœna huc vsque: nunc ad alterũ trã sit, tertium est etiã sect. 38.

Luc. 22. 19

1. Cor. 11. 36

nostro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur. Hic apparet rursum quò Sacramenti scopus spectet: nempe vt nos in mortis Christi memoria exercent. Quòd enim iubemur mortem Domini annunziare, donec ad iudicandum veniat, non aliud est nisi vt oris confessione prædicemus quod fides nostra in Sacramento agnouit: mortem scilicet Christi nostram esse vitam, Hic secundus est Sacramenti vsus, qui ad externam confessionem attinet.

Tertius vsus Cœnæ sacræ.

38 Tertio & exhortationis vice nobis Dominus esse voluit: quia non alia vehementius cum ad puritatem & sanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, cõsensum animare nos inflammareque possit. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum prorsus nobiscum fiat, nõsque cum illo. Porro quum non nisi vnum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit, necesse est & nos omnes vnum corpus huiusmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræsentat panis qui in sacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus est, sic inter se commixtis ne alterum ab altero discernere liceat: in hũc modum & nos tanta animorum consensione coniunctos connexosque esse decet, nequid diffidij aut diuisionis intercedat. Id Pauli verbis explicare malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Itaque vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclare verò in Sacramento profecerimus, si impressa in sculptaque animis nostris fuerit hæc cogitatio, non posse à nobis quendam ex fratribus lædi, contemni, reiici, violari, aut vllò modo offendi, quin simul in eo Christum lædamus, spernamus, violemus nostris iniuriis: non posse nos à fratribus diffidere quin simul à Christo diffideamus: Christum à nobis diligi non posse quin diligatur in fratribus: qualè corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra sunt corporis nostri: quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tãgitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tãgamur. Quamobrem non abs re Augustinus, toties hoc sacramentum appellat charitatis vinculũ. Quis enim acrior admoueri stimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quam dum Christus seipsum nobis donans, non modò suo nos exemplo, vt alter alteri nos mutuo deuueamus ac tradamus inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoque omnes vnum in se ipso esse facit.

Triples Cœnæ vtilitas.

In Papatu Cœnæ administratio non cõstat absque verbo) verti in mutã actionem unde natus hic error.

Propterea Bucerus, Martyr, Caluinus, consiliũ dederunt, non licere interesse missæ, neque Cœnæ Papisticæ: vt est in Caluini opusculis.

39 Hinc autem optimè confirmatur quod alibi dixi, rectam Sacramenti administrationem non absque verbo constare. Quæcunque enim ex Cœna nobis prouenit vtilitas, verbum requirit. siue in fide confirmandi sumus, siue in confessione exercendi, siue excitandi ad officium, prædicatione opus est. Nihil ergo magis præposterum fieri in Cœna potest, quàm si vertatur in mutam actionem: * quod sub Papæ tyrannide factum est Totam siquidem vim consecrationis à Sacerdotis intentione pendere vulerunt, quasi hoc nihil ad populum pertineret, cui mysterium maximè explicari oportuerat. Inde autem natus est hic error, quòd non obseruabant promissiones illas quibus conficitur cõsecratio, non ad elementa ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari. At qui non panem alloquitur Christus, vt corpus suum fiat: sed discipulos iubet manducare atque illis corporis & sanguinis sui communicationem pollicetur. Nec aliũ ordinem docet Paulus, quàm vt vnà cū pane & calice promissiones fidelibus offerantur. Ita est sanè. Non hic magicã aliquã incantationem imaginari nos decet, vt satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis exaudiantur: sed verba illa viuam prædicationem esse intelligamus, quæ audi-

auditores edificet, quæ intus penetret in eorû animos. quæ cordibus imprimatur ac insideat, quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repositionem Sacramenti, quâ nō nulli vrgent vt ægrotis extra ordinem distribuatur, inutilem esse. Aut enim sine recitatione institutionis Christi accipient, aut minister vnà cū signo veram mysterij explicationē coniunget. In silentio est abusus ac vitium. Si referuntur promissiones, & mysterium enarratur, vt cum fructu recipiant qui recepturi sunt, non est quod dubitemus hanc esse verā consecrationem. Quorsum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vsque peruenit? Sed enim qui sic faciunt, habent veteris Ecclesie exemplū. Fateor, verūm in te tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quàm ipsam veritatem sequi.

40 Potrò quæadmodum sacrum hunc panem Cœnz Domini spiritualem esse cibum videmus, suauem & delicatum non minùs quàm salutiferum pijs Dei cultoribus, cuius gustu sentiunt Christum suam esse vitam, quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursus innocentissimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confessionem laudis charitatēque non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitiosis humoribus occupatum, ipse quoque vitiat & corruptus nocet magis quàm nutrit: cibus etiam hic spiritualis, si in animam inciderit malicia nequitiaque pollutam, maiore illam ruina præcipitat. non suo id quidem vitio, sed quia pollutis & infidelibus nihil est mundum, quanlibet alioqui sanctificatum Domini benedictione. Nam vt ait Paulus, Qui indignè manducant, & bibunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini. iudiciūque sibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod sine vlla fidei scintilla, sine vlllo charitatis studio, ad vsurpandam Cœnam Domini, instar porcorum se proripit, minimè discernit corpus Domini. Nam quatenus corpus illud suā esse vitā non credunt, qua possunt contumelia ipsum afficiunt, omni sua dignitate spoliantes: ac demum sic accipiendo, profanant & contamināt. Quatenus verò alienati à fratribus ac dissidentes, sacrum corporis Christi symbolū cum suis dissidijs commiscere audent, non stat per eos quominus Christi corpus discerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immeritò rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate scædè adeo polluunt. Hac ergo indigna manducatione damnationē suam sibi accipiunt. Nam quū nullam in Christo fidem repositam habeant, Sacramento tamen accepto, proficiunt non alibi quàm in eo esse sibi salutē, omnemq; aliā fiduciā abiurant. Quare ipsi sibi sunt accusatores: testimonium ipsi aduersum se pronuntiant, damnationem ipsi suam obsignant. Deinde quum odio ac maleuolentia diuisi distractisque à fratribus, hoc est, Christi mēbris, partem in Christo nullam habeant: testificantur tamen hanc vnā salutem esse Christo communicare, & illi vnitum esse. Eam ob rem præcipit Paulus vt probeat seipsum homo antequam de hoc pane edat aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnum quenq; in se descendere, & secum reputare an interiore cordis fiducia in salutem à Christo partam recumbat: an oris confessione agnoscat: deinde an innocentiz ac sanctitatis studio ad Christi imitationem aspiret: an eius exemplo sese fratribus dare paratus sit, ac se iis communicare quibuscum Christum cōmunē habeat: an vt ipse à Christo censetur, ita vicissim fratres omnes pro corporis sui membris habeat an eos instar membrorum suorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei, tum charitatis officia nunc perfecta in nobis esse possint: sed quia huc nos contendere & vris

De repositione sacramenti, vt ægrotis extra ordinē distribuatur. vide Iustinū Martyrē, in oratione ad Antoninum Pium.

Qui Cœnā Domini vsurpant sine fide, & charitatis studio, illis vertitur innocentissimum venenum, et meritò reos fieri corporis et sanguinis Domini.

*Tit. 1. 15
1. Cor. 11. 29*

*Ibidem 28.
Quid sit, Probari seipsum ad participandā Domini Cœnam, vide secti. 22.*

omnibus aspirare oportet, ut inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem comparare volunt, miseræ conscientias torserunt ac diuexarunt diris modis: nec tamen quicquam eorum quæ in rem essent attulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in statu gratiæ essent. In statu gratiæ esse interpretati sunt, purum purgatúmque omni peccato esse. Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & sunt homines, ab huius Sacramenti vñu arcebantur. Nam si hoc agitur ut nostram à nobis dignitatem pe-

*Hic & sec. 42 ostēditur, doctrinā Pa-
pistarū, dñ ad mā-
ducandi corporis
Christi dignitatem
cōparare volunt ho-
mines, diris modis
torquere conscien-
tias: neque potuisse
diabolū maiori cō-
pendio perdere ho-
mines: tum de opti-
mo remedio vitan-
di huius precipitiū
& aberrare illos q̄
fidei perfectionē in
Cœna exigunt à si-
delibus.*

tamus, actum de nobis est: desperatio tantum & exitialis ruina nos madinet. Totis licet viribus adnitamur, non aliud proficiemus nisi ut tum de nique indignissimi futuri simus quū de quærenda dignitate maxime laboratum à nobis fuerit: Quò huic vlceri mederentur, modum excogitarūt acquirendæ dignitatis: ut quantum in nobis est examine habito, repositaque à nobis factorum omnium ratione, contritione, confessione, satisfatione, nostram indignitatem expiaremus: quæ expiandi ratio quæ torquere conscien- lis sit, dictum est vbi erat aptior dicendi locus. Quod ad præsens institutum attinet, dico hæc nimium esse ieiuna euanidæque solatia consernata deiectionis conscientias, peccati sui horrore percussis. Nam si Domipendio perdere homines: tum de opti- stum & innocentem: non leui cautione opus est, quæ aliquem suæ iustitix securum reddat, quam à Deo requiri audit Vnde verò hæc nobis confirmatur securitas, apud Deum defunctos esse qui fecerūt quod in se est? Quod si etiā ita esset, quando tamen erit, ut spondere quis sibi audeat, se fecisse quod in se erat? Ita quum nulla certa nostræ dignitatis securitas fiat, manebit semper clausus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium sibi manducare & bibere, qui indignè manducant & bibunt.

42 Nunc iudicare promptum est, qualis sit hæc quæ in Papatu regnat doctrina: & à quo auctore profecta sit, quæ miseros peccatores & trepidatione mœsticiæque afflictos, huius sacramenti cōsolatione immanni sua austeritate orbat & spoliat: in quo tamen omnes Evangelij deliciae illis proponebantur. Certè Diabolus nullo maiori compendio homines perdere poterat, quàm sic eos infatuando, ne gustum & saporem talis alimentum perciperent quo eos optimus Pater cœlestis pascere voluerat.

Ne igitur in huiusmodi precipitium ruamus, meminerimus has sacras epulas agrotis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largitionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus, si qui reperiri possent, nullū afferrent opere præteritum. Nam quum in illis Christus nobis in cibum detur: intelligimus nos sine ipso tabescere, liqui, deficere: qualiter inedia, corporis vigorem extinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos sine ipso in nobis planè mortuos esse. Quare ea est dignitas quam vnā & optimam afferre Deo possumus, si nostram ei vilitatem, & (ut ita loquar) indignitatem offeramus, ut sua misericordia nos se dignos faciat: si animos in nobis despondeamus, ut nos in ipso consolemur: si nos humiliemus, ut ab ipso erigamur: si nos accusemus, ut ab ipso iustificemur: præterea si ad eam quam in sua Cœna nobis commendat vnitatem aspiremus: & quemadmodum nos omnes vnum in seipso esse facit, ita vnā omnino animam, cor vnum, linguam vnā nobis omnibus optemus. Hæc si perpensa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes, etiam si concutiant, prosternent. Nos bonorum omnium egeni & nudi, nos peccatorum sordibus inquinati, nos semimortui, quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignum largitorem, ægrotos ad medicum, peccatores ad iustitiæ

*Vide finē scilicet. 40

iustitiæ

iustitiæ auctorem: mortuos denique ad eum qui viuificat. dignitatem illam quæ à Deo mandatur, fide præcipuè constare quæ omnia in Christo, nihil in nobis reponit. deinde charitate, & ea quidem ipsa quam Deo imperfectam offerre satis sit, vt ipsam in melius augeat: quando præstari solida non potest. Alij nobiscum in hoc cõsentientes, dignitatem ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamé ipso dignitatis lōgè aberarunt, fidei perfectionem exigentes, cui nihil omaino accedere possit: & charitatem parem ei quam Christus erga nos declarauit. At eo ipso omnes ab huius Cœnæ sacrosanctæ accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum sententia, nemo nisi indignè acciperet quando ad vnum omnes rei conuictique suæ imperfectionis teneretur. Et sanè nimij stuporis, ne dicam stoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiendo Sacramento requirere, quæ Sacramentum irritum superuacuumque faciat: quod non perfectis institutum est, sed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, stimulandum, exercendū fidei, & charitatis affectum: defectum verò vtriusque corrigendum.

43 Cæterum quòd ad externum actionis ritum spectat in manum accipiant fideles, necne: inter se diuidant, an singuli quod sibi datū fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis sit fermentatus, an azymus: vinum rubrum, an album: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quamquã certū est, veteris Ecclesiæ ritum fuisse vt omnes in manum acciperent. Et Christus dixit, Diuidite inter vos. Fermentatum & vulgarem panem fuisse ante tempus Alexandri Romani Episcopi, narrat historix, qui primo azymo pane delectatus est: qua id ratione, non video nisi vt plebis oculos nouo spectaculo in admirationem traheret magis quàm vt animos proba religione instrueret. Omnes obiuro qui vel leui aliquo pietatis studio tanguntur, annon euidenter perspiciant, & quantò præclarius Dei gloria hic resplédeat, & quanto effluentior spiritualis consolationis suauitas ad fideles redeat, quàm in istis frigidis & hystronicis nugis, quæ nullum alium vsum afferunt nisi vt stupentis populi sensum fallant. Id populum religione contineri vocant, quum superstitione stolidus & infatuatus quouis trahitur. Siquis verustate tueri huiusmodi inuentiones velit, nec ipse ignoro quàm vetustus sit chrisimatis & exufflationis in Baptismo vsus: quàm non longe ab ætate Apostolorum Cœnæ Domini tacta rubigine fuerit: sed isthæc scilicet humanæ confidentiæ procacitas est, quæ se continere nequit quin semper in Dei mysteriis ludat & lasciuat. Nos verò meminerimus tantum esse Deo verbi sui obedientiam, vt in ea & Angelos suos & orbem vniuersum iudicare nos velit. Porro tanta cæremoniarū congerie facessere iussit, sic administrari decentissimè poterat, si sepius & singulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Ecclesiæ: initium autem fieret à publicis precibus. haberetur deinde concio. tum ministrer, proposito in mensa pane & vino, institutionem Cœnæ referret: deinde promissiones enarraret quæ in ea nobis relicte sunt: simul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini ab ea arcentur: postea oraretur, vt qua Dominus benignitate sacrum hoc alimentum nobis largitus est, nos quoque ad id suscipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret. & quando ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio. hic verò aut canerentur Psalmi, aut aliquid legeretur & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis communicat, ministris panem frangentibus, & populo præbentibus. finita Cœnæ, exhortatio haberetur ad synceram fidem & fidei confessionem, ad charitatem, & mores Christianis dignos. postremò gratiarū actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finis Ecclesiæ dimitteretur in pace.

Quod ad externum ritum actionis Cœnæ multa esse indifferentia.

Luc. 22. 17

** Quomodo administrari possit quædam decentissimè Cœnæ Domini. vide secti. 46.*

44 *Quæ de Sacramento hoc hætenus differuimus, abundè ostendunt, non institutum ideo fuisse vt semel quorannis acciperetur, idque perfuntoriè (vt nunc communiter moris est) verùm quò frequenti in vsu Christianis omnibus esset, vt frequenti memoria passionem Christi repeterent, qua recordatione & fidem suam sustinerent ac roborarent, & sese ad confessionem laudis Deo canendam bonitatèque eius prædicandam hortarentur, & qua postremò mutuam charitatem alerent, & sibi etiam inter se testificarètur, cuius copulam in vnitatem corporis Christi viderent* Quoties enim symbolo corporis Domini communicamus, velut data & accepta tessera, alter alteri nos vicissim obstringimus ad omnia dilectionis officia, vt nequid admittat nostrum quispiam quo fratrem lædat, nequid prætermittat quo eum iuuare possit, vbi necessitas postulat & facultas suppetit. Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ usum Lucas in Actis commemorat, quum fideles ait perseverantes fuisse in doctrina Apostolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agendum omnino erat, vt nullus Ecclesiæ conuentus fieret sine verbo, orationibus, participatione Cœnæ, & elemosynis. Hunc & apud Corinthios fuisse institutum ordinem, satis ex Paulo conicere licet: & multis postea seculis in vsu fuisse constat. *Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta consecratione oēs communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus. Et in vetustis illis Canonibus quos Apostolorum vocant, habetur, Qui non perseverant vsque ad finem & sacram communionem non percipiunt, tanquam inquietudinem Ecclesiæ mouentes, corrigendos. In Antiocheno etiam Concilio decretum est, vt qui Ecclesiam intrant, Scripturas audiunt, & à communionem abstinent, ab Ecclesia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tamen in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuerit, vel mitioribus saltem verbis propositum, tamen illic quoque statuitur, vt qui audita cõmunionem nunquam communicare deprehensi fuerint, admoneantur. Si post monitionem abstineant, arceantur.

De infrequenti hodie participatione Cœnæ, quod contemptus est iudicium, agit hic, et sect. 45. 46. vide Calvin in libell. de Cœna Domini, in opusculis.

Alii fuisse vsu Apostolicæ Ecclesiæ. Acta. 2. 42

** Vehementer displicuisse olim sanctis Patribus infrequentem vsu Cœnæ.*

In 6. c. Iohan. tractat. 26.

Ætate Augustini, frequens vsus Cœnæ Domini.

In c. 1. hom. 26. Matt. 22. 12

Chrysostomus reprehendit non accedentes ad Cœnā Domini. vide si. sect. 46.

45 His scilicet constitutionibus volebant sancti viri retinere actuari frequentem communionis usum, ab ipsis Apostolistraditum: quem fidelibus maximè salutarem esse, vulgi autem negligentia sensim oblescere videbant. De ætate autem sua testatur Augustinus, Huius inquit, rei sacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in Dominica mensa præparatur, & de mensa illa sumitur: quibusdam ad vitam, aliis ad exitium. Et in Epistola ad Ianuarium priore, Alij quotidie communicant corpori & sanguini Domini, alij certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantum & Dominico, alibi non nisi Dominico. Quoniam autem, vt diximus, plebs interdum remissior erat, instabant sancti viri seueris obiurgationibus, ne conuiuere ad hanc locordiam viderentur. Tale exemplum est apud Chrysostomum in Epistola ad Ephesios, Non est dictum: ei qui conuiuium dehonestabat, Quare recubuisti? sed, Quare ingressus es? Quisquis mysteriorum particeps non est, improbus est, & impudens quòd hic adstat. Quæso, si quis in conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, discubuerit, visus fuerit se ad eundem comparare, deinde nihil gustet, nonne contumelia & conuiuium afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eos stans qui oratione se ad sumendum sacrosanctum cibum præparant, te vnum esse ex eorum numero, eo ipso, quòd non abcessisti confessus es, tandem non participas: nonne fatius foret te non comparuisse? Indignus sum, inquis. Ergo nec communionem orationis dignus eras, quæ est ad sumendum sacrum mysterium præparatio.

46 Et sanè hæc consuetudo quæ semel quotannis communicare iubet, certissimum est Diaboli inuentum: cuiuscunque tandem ministerio inuenta fuerit. Aiunt Zepherinum eius decreti fuisse authorem, quod tale fuisse nequaquam credibile est quale nunc habemus. Ille enim, suo instituto, non fortè pessimè Ecclesiæ consulebat, ut tum erant tempora. Minimè enim dubium est quin tum sacra Cœna proponeretur fidelibus quoties in cœtum conuenirent: nec dubiū etiam quin bona eorum pars cōmunicaret, sed quum vix vnquam eueniret ut omnes simul cōmunicarent, esset verò necesse eos qui permixti erant profanis & idololatriæ, externo aliquo symbolo fidem suam testari: hinc illum, ordinis & politiciæ causa, vir sanctus statuerat, quo totus Christianorum populus fidei confessionem participatione Cœnæ Domini ederet. Probum altoqui Zepherini institutum malè detorsit posteritas, quū certa lex de vna quotannis communicatione posita est: qua factum est ut ferè omnes, quum semel communicauerunt, quasi in reliquum anni tempus pulchrè defuncti, in vtranque aurem securi dormiāt. Longè aliter factum oportuit: singulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Christianorū cœtui mensa Domini, declarandæ promissiones quæ nos in ea spiritualiter pasceret: nullus quidem necessitate cogendus, sed cohortādi omnes & stimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, ut famelici ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principio conquestus sum, Diaboli arte intrusam hanc consuetudinem: quæ dum vnum anni diem præscribit, in totum annum socordes reddit. Videmus quidem peruersum hunc abusum *Chrysostrōmi tempore iam obrepisse: sed videre simul licet quantopere ipsi displicuerit. Conqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citavi loco, tantā esse huius rei iniquitatem, quod aliis anni temporibus sæpenumero, nec quum mundi essent, accederent: in Paschate, etiam immundi. Deinde exclamat, O consuetudinem! ô præsumptionem! Frustra ergo habetur quotidiana oblatio: frustra stamus ad altare. Nemo est qui simul participet. Tātum abest ut autoritate sua interposita comprobaret.

47 Ex eadem prodit officina & altera constitutio, quæ dimidiā Cœnæ partem meliori populi Dei numero vel furata est, vel eripuit: nempe symbolum sanguinis, quod laicis & profanis (his scilicet titulis Dei hæreditatem insigniūt) interdicitū, paucis raris & vñctis in peculium cecidit. Edictum æterni Dei est ut omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audet, edicens ne omnes bibant. Ac ne sine ratione aduersus Deum suum pugnent tales legistatores, pericula obtinent quæ accidere possent si omnibus passim exponeretur sacer hic calix. ac si ab æterna Dei sapiētia prospecta ea & animaduersa non essent. Deinde argutè scilicet ratiocinantur, vnū pro duobus esse satis. Nam si corpus est (inquiunt) totus Christus est, qui à suo corpore iā diuelli non potest. Ergo & corpus sanguinem per concomitantiam complectitur. En sensus nostri cum Deo consensus, vbi vel tantillum laxi habentis laiciuere ferocireque cœpit. Dominus, panem ostendens, corpus suum esse dicit: calicem dum ostendit, sanguinem vocat Humanæ rationis audacia contra reclamationem, panem esse sanguinè, vinum esse corpus. ac si Dominus nulla causa corpus suū à sanguine & verbis & signis distinxisset: & vnquam faciendo auditum esset, corpus Christi, aut sanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè si designare se totum voluisset, dicere poterat, Ego tum: qualiter loqui in Scripturis consuevit: non autem, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Sed fidei nostræ infirmitati succurrere volens, calicem seorsum à pane statuit, ut doceat se ad potum non minus quàm cibum sufficere. Nunc tollatur pars vna, non nisi dimidium alimento-

* Vide sect 43.

* Vide finē sec. 45.

Hic & sect. 48, 49, 50. ex Diaboli officina produsse cōstitutionē, quæ symbolū sanguinis Domini laicis eripuit, ostēditur ex autoritate Scripturæ, et vsu veteris Ecclesiæ etiam quadragesimæ annis post Gregorij mortem, a multis arguuntur.

* De concomitantia sanguinis in carne Christi, signis Paschæ.

rum in eo reperiemus. Ergo vt verum sit quod obtundunt, sanguinem esse in pane per concomitantiam, & corpus rursus in calice: confirmatione tamen fidei, quam Christus vt necessariam tradit, pias animas fraudant. Itaque, argutiis eorum valere iussis, retinenda nobis est vtilitas que in duplici arrha ex Christi ordinatione percipitur.

Frisola cauillatio excusantium interdicitur laicis calicem in Cœna & Vi- de Calu. in libel. de Cœna Dom. Item aduersus Theol. Parisienses. Item de vere Ecclesie reformandæ ratione.

** Alterum eorumdem effugium refutatur quinque postulatis.*

« Primum.

** Secundum postulatunt.*

Lib. De resur. car. Refert Theodo. lib. 3 cap. 18. Hiero. in 2. Mala. Chrysin 2. Cor. cap. 8. Homil. 18.

Refert De consecr. dist. 2. cap. Cõper. Ser. 5. De lapsis.

48 Equidem scio, Satanæ ministros (vt solenne illis est Scripturas ludibrio habere) hic cauillari. Primum causantur, ex simplici facto non esse ducendam regulam qua Ecclesia ad perpetuam obseruationem obligetur. At mentiuntur quõ simplex factum esse dicunt. neque enim porrexit tantum calicem Christus: sed instituit vt Apostoli sic in posterum facerent. Præcipiētis .n. verba sunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paul⁹ sic factum esse cõmemorat vt pro certo instituto commēdet. * Alterum effugiũ est, solos Apostolos in huius Cœnæ participationē à Christo admittos, quos iã in sacrificorũ ordinē allegerat & cooptauerat. Velim tamē mihi ad quinque postulata respõdeant: quibus elabi nõ poterūt quin facile cum suis mēdaciis reuincantur. « Primam quo oraculo reuelatam habent hanc solutionem, tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenset qui accubuerint cum Iesu: sed non ita Christi dignitatem obscurot, vt sacrificos eos appellet. de quo nomine postea suo loco. Et si duodecim tum dedit, præcepit tamen vt sic facerent: nempe vt sic inter se distribuerent. * Secundo, cur meliore illo seculo, ab Apostolis ad mille vsque annos postea, sine exceptione omnes fiebant vtriusque symboli participes? ignorabātne vetus Ecclesia quos Christus conuiuas ad Cœnam suam admittisset? Perditissimæ impudentiæ fuerit hinc resistere & tergiuerfari. Extant Ecclesiasticæ historiæ, extant veterum libri, qui aperta huius rei testimonia suggerunt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & sanguine Christi pascitur, vt anima de Deo saginetur. Quomodo huiusmodi manibus (dicebat Ambrosius Theodosio) sacrum Domini corpus suscipies? Qua audacia poculum sanguinis pretiosi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui eucharistiam conficiunt, & sanguinē Domini populo distribuunt. Chrysostomus, Nõ sicut in veteri Lege patrem quidem sacerdos comedebat, partem verò populus: verum omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ sunt eucharistiæ, communia sunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipsum Augustinus plurimis locis testatur.

49 Sed quid de re notissima disputo? Legantur omnes Græci & Latini scriptores: passim occurrent eiusmodi testimonia. Neque obsoleuit hæc cõsuetudo, dũ aliqua integritatis gutta in Ecclesia superfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Episcopum fuisse iure dicere possis, sua ætate seruatam fuisse docet, Quis sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo didicistis. Eius sanguis in fidelium ora profunditur. Imo quadringentis post eius mortem annis, quum iam omnia degenerassent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, sed pro Lege inuolabili habebatur. Vigebat enim tunc diuinæ institutionis reuerentia: nec facilegium esse dubitabant, separate quæ essent à Domino cõiuncta. Sic enim loquitur Gelasius, Comperimus quod quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, à calice abstineant: qui proculdubio, quoniã nescio qua superstitione videntur adstricti, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Diuisio enim istius mysterij sine grandi sacri legio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quæ sanæ Christianam mentem promouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in confessione Christi sanguinem fundere, si militaturis sanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrij poculum idoneos, si non eos ad bibendum Domini poculum prius in Ecclesia

clesia iure cōmunionis admittimus? Quòd autem ad sacerdotes restringunt Canonistę illud Gelasij decretum, magis puerile est cauillum quàm vt refutari debeat.

50 Tertio, cur de pane simpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberent? Ac si Satanę calliditati ex destinato occurrere voluisset.

Quarto, si sua Cœna Dominus solos sacrificos (vt ipsi volunt) dignatus sit, quis vnquam hominum ausus esset vocare in participationem extra neos, qui à Domino exclusi essent? & participationem quidem eius domini cuius penes se potestas non esset nullo eius mandato qui solus dare poterat? Imò qua id si lucra hodie vsurpant, vt plebeculę symbolū Christi corporis distribuant, si nullum habent Domini vel mandatum, vel exemplum?

Quinto, an mentiebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, se accepisse à Domino quod illi tradiderat? Nam postea traditionem declarat, vt omnes promiscuè vtroque symbolo communicarent. Quòd si à Domino Paulus acceperat, omnes sine discrimine admittendos: videant à quo acceperint qui vniuersam penè Dei plebem abigunt quando iam Deum authorem prætere non possunt, apud quem non est, Est & nō. Et adhuc tales abominationes nomine Ecclesię prætere audēt, & hoc prætextu defendere, quasi verò aut isti Antichristi Ecclesię sint, qui Christi doctrinam & institutiones tam ex facili proteiūt, dissipant, abrogant: aut Apostolica Ecclesię, Ecclesię non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit.

** De Missa Papali, quo sacrilegio non modò profanata fuit Cœna Christi, sed in nihilum redacta.*

CAPVT XVIII.

His & similibus inuentis conatus est Satan, velut offusis tenebris, sacram Christi Cœnam infuscate & inquinare: ne saltem eius puritas in Ecclesiã retineretur, * Sed horrendę abominationis caput fuit, quum signum extulit, quo non modò obscuraretur & peruerteretur, sed penitus obliterata & abolita euanesceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum peccatissimo errore totum penè orbem obcauit, vt crederet Missam sacrificium & oblationem esse ad impetrandam peccatorum remissionem. Quomodo initio dogma istud acceperint fauiores Scholastici, nihil moror: valeant ipsi cum spinosis suis argutis: quę vnicuique cauillando defendi queant, ideo tamen repudiandę sunt bonis omnibus quòd nihil quàm Cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iussis, congregati me hic lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichristus ac eius Propheta totum orbem imbuerunt, nempe * Missam esse opus quo sacerdos qui Christum offert, & alij qui in oblatione participant, Deum promerentur: vel expiatoriam esse victimam, qua sibi Deum reconcilient. Neque id communitantum vulgi opinione receptum est, sed ipsa quoque actio sic est instituta vt genus sit pluationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo satisfiat. Hoc quoque sonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiana vsu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hæc pestis scio: quanta sub specie boui lateat, vt nomen Christi præferat, vt vno Misse nomine totam fidei summam complecti se multi credant. * sed vbi verbo Dei clarissimè comprobatum fuerit, hanc quantumuis fuscata & splendidam nigni contumelia Christam afficere, cruce[m] eius sepetire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum qui ex ea nobis præueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eueruere & dissipare: an erunt vllę tam profundę radices quę non validissima

** Vide Calui epist de fugiend. illic sac
Itē Epist. de sacer
dotis Eccle. Papa
Itē libell. de necess.
reformand. Ecclesi.
Itē epist. ad Sadol.
* Missa Papalis hor
rendę abominatio
nis caput
Scholasticorum spi
nosę argutię vide
c. 9. s. 1.
* Quod sit Missa ex
Roman. Antichri
sti, et prophetarum
eius definitione.*

** Missę dogma quin
que in tribus ca
pitulis, oue x
p. cantur, quę ad
c. 1. 3.*

hæc securis: verbum inquam Dei concindat & euertat? An vlla tam speciosa facies sub qua latens malum lux hæc non prodat?

Prima Missæ virtus

Hebr. 5. 5. & 10. et 7. 17. 21. & 9. 11. et 12. 21

Psal. 110. 14

Gen. 14. 18

2 Ostendamus ergo quod primo loco propositum est, intolerabilem illic blasphemiam ac contumeliam Christo irrogari. Sacerdotes enim, & Pontifex à Patre consecratus est, non ad tempus: quomodo illi in veteri testamento constituti leguntur, quorum quum vita mortalis esset, sacerdotium immortale esse non poterat: quare & successoribus opus erat qui subinde in demortuorum locum subrogarentur. At Christo, qui immortalis est, vicarium substitui minime necesse est. Itaque à Patre designatus est Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec: vt æternum permanente sacerdotio fungeretur. Hoc mysterium in Melchisedech ante multo figuratū fuerat, quæ vbi Scriptura semel induxit Sacerdotē Dei viuentis, nunquam postea eius meminit, ac si nullū vitæ finem habuisset. Hac similitudine Christus secundum eius ordinem Sacerdos dictus est. Iam verò qui quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes præficiant necesse est, quos Christo velut successores & vicarios subrogent. Qua subrogatione non modò Christum suo honore spoliāt, & æterni sacerdotij prærogatiuam illi rapiunt: sed è dextera Patris deturbare ipsum conantur: in qua federe immortalis non potest quin simul æternus Sacerdos maneat. * Neque causentur nõ suffici suos sacrificulos Christo quasi demortuo, sed suffraganeos duntaxat esse æterni eius sacerdotij quod propterea stare non desinit. Verbis enim Apostoli fortius cõstringuntur quàm vt sic elabi possint: nempe alios plures esse factos sacerdotes, quia morte impedirentur permanere. Christus ergo qui morte nõ impeditur vnus est, nec consortibus indiget. * Quæ tamen eorum est improbitas, ad impietatem suam tuendam, exemplo Melchisedec se armāt. Quia enim obtulisse dicitur panem & vinum, colligunt fuisse præludium Missæ suæ, ac si inter eum & Christum similitudo esset in panis & vini oblatione. Quod magis ieiunum est ac friuolum quàm vt refutatione egeat. Panem & vinum dedit Melchisedec Abrahamæ & eius comitibus, vt lassos ex itinere & prælio reficeret. quid hoc ad sacrificium? Humanitas sancti Regis laudatur à Mose: mysterium importunè isti excidunt cuius nulla fit mentio. Fucant tamen suum errorem alio colore, quia sequitur continuo post, Et erat Sacerdos Dei altissimi. Respondeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quod Apostolus ad benedictionem refert. Quum ergo sacerdos esset Dei, benedixit Abrahamæ. Vnde idem Apostolus (quo melior non est querendus interpret) colligit eius præstantiam: quia minor benedicitur à maiore. Quod si oblatio Melchisedec sacrificij Missalis figura esset, an Apostolus, obsecro, qui minima quæque excutit, rem adeo seriam & grauem fuisset oblitus? Iam (quicquid nungentur) rationem quæ ab ipso Apostolo adducitur, frustra conuellite tētabunt, cessare ius & honorem sacerdotij inter homines mortales, quia Christus, qui immortalis est, vnicus ac perpetuus est Sacerdos.

* Vana hęc excusatio defendentiã Missam.

Hebr. 7. 23

* Non iniuriã hanc impietatem exemplo Melchisedec.

Hebr. 7. 7

Secunda Missæ virtus

vide lect. 9. 14.

Heb. 9. 12.

3 Altera Missæ virtus proposita erat, quòd Christi crucem & passionem opprimit & obruit. Hoc quidem certissimum est, euerti Christi crucem simulac erigitur altare. nam si in cruce semetipsum in sacrificium obtulit, quo nos in perpetuum sanctificaret, & æternam redemptionē nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificij nullo fine præstat. Alioquin nihilo honorificentius de Christo sentiremus quàm de bobus & vitulis qui sub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillæ, quòd sæpius iterabantur. Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æternæ vim defuisse fatendum erit, aut vno semel sacrificio Christum in omnia secula defunctum esse. Id est quod dicit Apostolus, Summum hunc Pontificem

Christum

Hebr. 9. 16. & 10.

14. & 16

Christum semel, per immolationem sui apparuisse, sub consummatione seculi, ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi semel. Item, Christum vna oblatione in perpetuum consummasse sanctificatos. Quibus insignem sententiam subneſcit, Acquisita semel peccatorum remissione, nullam amplius restare oblationem. Hoc & postrema sua voce & inter vltimos spiritus edita Christus significauit, quum dixit, Consummatum est. Sole- *Iohan. 19.30*
 mus extremas morientium voces pro oraculis obseruare. Christus moriens testatur vno suo sacrificio perfectum esse & impletum quicquid in salutem nostram erat. Nobis huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculenter ad eum commendauit, quasi imperfecto, an innumera quotidie assuere licebit? Quando sacrosanctum Dei verbum non affirmat modo, sed clamat etiam & contestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius vim æternam permanere: qui aliud postulant, nonne ipsum imperfectionis insinulant & infirmitatis? At verò Missa quæ hac Lege tradita ut milies centena sacrificia in singulos dies peragantur, quo spectat nisi ut Christi passio, qua vnicam hostiam se Patri obtulit, sepulta submersaque iaceat? Quis, nisi cæcus, non videat, Satanæ audaciam fuisse quæ veritari deo apertæ ac diuidæ oblustaretur? Nec me latet quibus præstigiis hanc suam fraudem prætexere soleat pater ille mendacii, non varia esse nec diuersa sacrificia, sed vnum idem sæpius repeti. Verum tales fami nullo negotio discutiuntur. tota enim disputatione contendit Apostolus non modo nulla alia esse sacrificia, sed vnum illud semel oblatum fuisse, nec amplius iterandum: * Subtiliores occultiore etiamnum rima effugiunt, non repetitionem esse, sed applicationem. Sed nihilo diffici- ** Aliud eorū subtile effugium.*
 lius hoc quoque sophisma confutatur. neque enim hac lege se obtulit semel Christus, ut nouis quotidie oblationibus ratum fieret suum sacrificium: verum ut Euangelij prædicatione ac sacræ Cœnæ administratione fructus eius nobis cõmunicetur. Sic Paulus dicit Christum Pascha nostrum immolatum esse: ac nos epulari iubet. Hæc (inquam) ratio est qua nobis ritè applicatur crucis sacrificium, dū fruendum nobis comunicatur. & nos vera fide recipimus.

4 Sed operæpretium est audire quo præterea fundamento missariorum sacrificium fulciant. Nam huc Malachiæ vaticinium trahunt, quo pollicetur Dominus futurum ut incensum per orbem vniuersum offeratur nomini suo, sed oblatio munda. Quis verò nouum sit aut insolitum Prophetis, quum de Gentium vocatione loquuntur, spirituales Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo legis ritu designare. quò familiarius seculi sui hominibus indicarent in veram religionis societatem esse vocandas. Qualiter etiam in vniuersam rerum veritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis sæcæ typis describere solent. Sic pro cõuersione ad Dominum, ascensam in Ierusalem: pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationem: pro ampliore eius noticia qua in regno Christi fideles donari merent, somnia & visiones ponunt. Quod ergo citant, alteri Iesaiæ vaticinio simile est, vbi Propheta de tribus altaribus in Assyria, Ægypto, & Iudæa erigendis prædicit. * Primum enim quero annon huius Prophetiæ complementum in regno Christi esse concedant. Dein de vbi sint aræ illæ, aut quando vnquam sint erectæ. Tertio, num existiment singulis regnis destinari singula templi, quale illud Hierosolymitanum fuit. hæc si perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam sub typis ætatis suæ congruentibus, de spiritali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quum nos illi solutionem damus. Huius tamen rei quia passim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione lógiori sollicitus. Quanquam in hoc quoque misere hallucinantur, quòd nul-

** Terquiusatio Papistarum hoc in capite.*

** Aliud eorū subtile effugium.*

I. Cor. 5. 7

Alia eorū cauillatio ex Mala. 1.8 dicitur vera expositione dictorū Prophetarum.

Ioel. 2. 28

Ies. 19. 21. 23. 24

** Tria quibus hic respondere oportet Papistas.*

lum agnoscunt sacrificium nisi Missarium: quum te vera nunc sacrificent Domino fideles, & mundam offerant oblationem, de qua mox dicitur.

Tertia Misse virtus.

5 Nunc descendo ad tertias Missæ partes, vbi explicadū est quomodo veram & vnam mortem Christi obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines testamēti confirmatio à morte testatoris pendet: ita etiam testamentum, quo nos peccatorum remissione & æterna iustitia donauit, morte sua confirmauit Dominus noster. In hoc testamento qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò est Missa nisi nouum & prorsus diuersum testamentum? quid enim? annon singulæ Missæ nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionem promittūt: vt iam tot sint testamenta quot Missæ? Veniat ergo rursus Christus, & altera morte nouum hoc testamentū vel potius in finis mortibus innumera Missarum testamenta rata faciat. Annò igitur verū principio dixi, vnicam & veram Christi mortem obliterari per Missas? Quid quòd eò directè spectat Missa, vt rursus, si fieri possit, trucidetur Christus? Nā vbi testamentum est (inquit Apostolus) mortē testatoris intercedere illic necesse est Missa nouū Christi testamentum præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea hostiā quæ offertur, occidi & immolari necesse est, si Christus singulis Missis sacrificatur: eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meū est, sed Apostoli argumentū, si necesse habuisset offerre sæpius semetipsum, oportuisset illū trequenter pati ab origine mundi Fateor esse illis in promptu respōsum, quo nos etiam calumniæ notant, aiunt enim sibi obiici quod nec cogitarint vnquam, ac ne possint quidē. Nos verò scimus, mortem æ vitam Christi nequaquā in eorū manu esse. An ipsum interficere instituāt, non respicimus: tantū ostendere animus est, quale absurdum cōsequatur ex impio ac scelesto eorū dogmate. Quod ipsum ex ore Apostoli demōstro. Reclament ceteris licet, sacrificiū hoc esse ἀνάμνητον, negabo esse sacrificium ἀνάμνητον.

Fruola Papistarū excuatio, Missam esse sacrificium ἀνάμνητον.

Quarta Misse virtus. vide Cal libel de Cæna Domini.

6 Iam quartum Missæ munus tractandum, vt scilicet fructum qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præcipiat: dum ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptionem viderit? Quis peccata sibi remissa cōfidat, vbi nouam remissionem viderit? Neque erudet qui dixerit, nō alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Nō enim aliud affert quàm si iacet ea lege nos à Christo redemptos esse vt nos ipsi redimamus. huiusmodi enim à Sathana ministris doctrina sparsa est, & talem hodie clamoribus, ferro, igni ruentur, Nos, quum Christum Patri in Missa offerimus, hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionem, & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest nisi vt sit exemplum redemptionis quo discamus nostri esse redemptores? Christus ipse, dum in Cæna venire fiduciam obsequat, non iubet discipulos in actione illa herere, sed ablegat eos ad mortis sacrificium: Cænam monumentum vel memoriale (vt vulgò loquuntur) esse significans, ex quo discant victimam expiatiorem, qua placandus erat Deus, nō nisi semel offerri debuisse. Neq; enim sufficit Christum tenere vnicam esse victimam, nisi & vnica immolatio accedat: vt fides nostra cruci eius affixa sit.

Quinta Misse virtus describitur hic, & sect. 8. 9.

7 Ad coronidem nūc venio, nempe sacram Cænam, in qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatamque reliquerat, ere-

ta Missa,

eta Missa, è medio sublatam, inductam, & deperditam. Siquidem Cœna ipsa donum Dei est, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Missæ pretium Deo numerare fingitur quod ipse in satisfactionem accipiat. Quantum interest inter dare & accipere, tantum à Sacramento Cœnæ sacrificium differt. Atque hæc quidem miserima hominis ingratitude est, quod ubi agnoscenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæque agendæ, in eo Deum sibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Christi morte non semel duntaxat restitutos in vitam: sed assiduè viuificari, quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sint. Missæ sacrificium longè aliam cantilenam canit, Christum oportere quotidie sacrificari, ut aliquid nobis commodet. Cœna in publico Ecclesiæ cœtu distribuenda erat, quo nos de communione doceret qua omnes coheremus in Christo Iesu. Hanc cõmunitatem dissoluit ac distrahit Missæ sacrificium. postquam enim error inualuit, oportere esse Sacerdotes, qui pro populo sacrificerent: quasi relegata esset ad eos Cœna, desit iuxta Domini mandatum, fidelium Ecclesiæ communicari. Aditus Missis priuatis est patefactus, quæ excommunicationem quandam magis referret quàm cõmunitatem illam à Domino institutam: quum sacrificulus suam victimam seorsum voraturus, se à toto fidelium populo segreget. Missam priuatam uoco (nequis fallatur) vbicunque nulla est inter fideles Dominicæ Cœnæ participatio, etiam si aliàs magna hominum multitudo interfuit.

8 Ac ipsum quidem Missæ nomen vnde natum sit nunquam certò potui iudicare: nisi quòd mihi verisimile est, ab oblationibus quæ conferebantur, fuisse sumptum. Vnde & veteres plurali ferè numero vsutpant. Sed vt de nomine remittamus controuersiam, dico priuatas Missas cum Christi institutione ex diametro pugnare: ideòque impiam esse sacræ Cœnæ profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nõne accipere & diuidere inter nos? Qualem mandati obseruationem docet Paulus? nõne fractionem panis, quæ cõmunitio sit corporis & sanguinis? Quum igitur vnus sine distributione accipit, quid simile est? At ille vnus totius Ecclesiæ nomine facit. Quo mandato? an non hoc apertè illudere Deo est, quum vnus priuatim ad se rapit, quod non nisi inter plures fieri debuerat? Sed quia satis clara Christi & Pauli verba sunt, breuiter concludere licet: vbicunque non est fractio panis ad cõmunionem fidelium, illic non Cœnam Domini, sed falsam & præposteram Cœnæ imitationem esse. Falsa autem imitatio, deprauatio est. Porrò deprauatio tanti mysterij, impietate non caret. In Missis ergo priuatis impius est abusus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud subiinde parit) postquam semel obrepit ille mos sine cõmunione offerendi, paulatim cœperunt in singulis templorum angulis innumerabiles Missas facere, & populum huc atque illuc distrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, ut suæ vnitatis mysterium recognosceret. Eæt nunc, & idololatriam esse negent quòd panem in suis missis ostendunt pro Christo adorandum. frustra enim promissiones illas de Christi præsentia iactant: quæ vtcunque intelligantur, non ideo certè datæ sunt vt homines impuri & profani, quoties velint, & in quencunque libeat abusum, corpus Christi conficiant: sed vt fideles, dum religiosa obseruatione sequuntur Christi mandatum in Cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.

9 Adde quòd hæc peruersitas puriori Ecclesiæ incognita fuit. Vtcunque enim fucum hic facere conentur qui sunt inter aduersarios impudētiores, certo tamen certius est, totam antiquitatem ipsis aduersari: vt superius in alijs demonstrauimus, & certius ex assidua veterum lectione

iudicari poterit. Verum antequam finem dicendi faciam, Missarios nostros doctores interrogo, quum sciant potuerem esse Deo obedientiam, quam victimas: & magis poscere ut voci suæ auscultetur, quam ut sacrificia offerantur: quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptam credant, cuius nullum illis constat mandatum, & quam ne vna quidē Scripturæ syllaba probari vident? Præterea quum Apostolū audiant dicentē, neminem sibi nomen atque honorem sacerdotij vsurpare, nisi qui vocatus est, ut Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse Patris vocationi aut sacerdotij sui authorem Deum institutorēque proferrant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non vocati improba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidem literæ obtinere possunt qui suo sacerdotio patrocinentur. Cur non igitur sacrificia evanescent, quæ sine Sacerdote offerri non possunt?

*Vide sect. 3. 14.
1. Sam. 15. 22.

Heb. 5. 4

Hic & sect. 17. ostēditur Missæ sacrificiū non posse defendi veterum auctoritate, qui Missam quæ sæpe sacrificiū dixerunt, sed alio sensu quā Papiſtæ Lib. 20 cōtra Faustum c. 18.

Epist. 120. ad Honoratum.
Contra aduersariū Legis sapius.

Lib. 2 contra Parmen. c. 8.

*Ipsos tamen veteres videri aliquando peccasse in ipso actionis Cœnæ modo quia nimis deflexerint ad Legis ritibus.

Gala. 3. 1.

10 Siquis hinc inde concisas veterum sententias obrudat, & eorū auctoritate contendat aliter intelligendum esse quod in Cœna peragitur sacrificium quàm nos exponamus: huic breuiter responsum sit, Si de approbando sacrificij commento, quale in Missa confinxerunt Papiſtæ agitur, eiusmodi sacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtuntur quidem illi sacrificij vocabulo: verum simul exponunt se aliud nihil intelligere, quam memoriam veri illius & vnicuique sacrificij quod in cruce petiit Christus, vnicuique (ut ipsi passim prædicant) noster sacerdos. Hebræi, inquit Augustinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo prophetiam celebrabant futuræ victimæ quam Christus obtulit: Christiani iam peracti sacrificij memoriam celebrant sacrosancta oblatione & participatione corporis Christi. Hic certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicumque tandem sit author. Verba sunt: Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ipsum Unigenitum, carnem pro nobis factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum Patre, & Spiritu sancto, tempore veteris Testamenti animalia sacrificabantur: & cui nunc cum Patre & Spiritu sancto (cum quibus vna est diuinitas) sacrificium panis & vini sancta Ecclesia per vniuersum orbem offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi quam pro peccatis nostris ipse erat oblaturus: & sanguinis, quem erat effuturus in remissionem peccatorum. In isto autem sacrificio, gratiarū actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit: & sanguinis, quem pro nobis idem effudit. Vnde Augustinus ipse, pluribus locis nihil aliud quàm sacrificium laudis esse interpretatur. Denique passim apud eum reperies non alia ratione vocari Cœnā Domini sacrificium, nisi quod est memoria, imago, testimonium illius singularis, veri & vnicuique sacrificij quo nos Christus expiauit. Memorabilis etiam locus est lib. 4: de Trinitate, cap. 24. vbi postquam disseruit de vnicuique sacrificio, ita concludit, Quoniam in sacrificio quatuor considerantur, cui offeratur, & à quo quid offeratur, & pro quibus: idem ipse vnus verusque Mediator per sacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnum cum ipso manet cui obrulit. vnum in se fecit pro quibus offerebat. vnus ipse est, qui obtulit, & quod obtulit. In eundem quoque sensum loquitur Chrysostomus: Honorem verò sacerdotii in Christo vendicant, ut Antichristi vocem fore tertetur Augustinus siquis Episcopum inter Deum & homines intercessorem faciat.

11 Neque tamen diffitemur quin ita nobis mōstretur illic Christi immolatio, ut crucis spectaculum penè ob oculos statuatur. qualiter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dum illi proposita crucis prædicatio fuerat. *Sed quia veteres quoque illos video

aliò

aliò hanc memoriam detorssisse quàm institutioni Domini cõueniebat (quod nescio quam repetitæ aut saltem renouatæ immolationis faciem eorum Cœna præ se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit quàm in pura simplicique Dei ordinatione acquiescere: cuius etiam ideo vocatur Cœna, quoniã sola hîc eius autoritas vigere debet. Equidem quum piũ atq; orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eos videã, neque deprehendam voluisse vnico Domini sacrificio vel minimũ derogare, vilius impietatis damnare eos non sustineo. Excusit tamẽ non posse arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati sunt enim propius Iudaicũ sacrificandi morem quàm aut ordinauerat Christus, aut Euangelij ratio ferebat. Sola igitur est præpostera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd non cõtenti simplici ac germana Christi institutione, ad Legis vmbra nimis deflexerunt.

12 Si quis diligenter expendat, hoc discrimen inter Mosaica sacrificia & eucharistiam nostrã verbo Domini statui obseruabit, quòd quum illa eandem mortis Christi efficaciam populo Iudaico repræsentarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuersa tamẽ fuerit repræsentionis species. Siquidem illi Sacerdotes Leuitici quod peracturus erat Christus sacrificium iubebantur figurare: sistebatur hostia, quæ vicem ipsius Christi subiret: erat altare, in quo immolaretur: sic denique gerebantur omnia, vt ob oculos poneretur sacrificij effigies quod Deo in expiationem offerendum erat. At peracto sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit: nempe vt fructum oblatis sibi à Filio sacrificij, ad populum fidelem trãsmittat. Mensam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare super quod offeratur victima. non sacerdotes consecrauit, qui immolent: sed ministros, qui sacrum epulum distribuunt. Quòd sublimius est ac sanctius mysterium, eò religiosius ac maiore reuerentia tractari conuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani sensus audacia, in eo solo quòd Scriptura tradidit hæteamus. Et certè si cogitamus Domini non hominum Cœnam esse, non est cur vlla hominum auctoritate vel annorum præscriptione patiamur nos ab illa vel latũ vngueth dimoueri. Itaq; Apostolus, dum vult eam vitis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Ecclesiam irreperant, quæ ad id expeditissima via erat, ad vnicam illam institutionem reuocat: vade perpetuam esse petendam regulam ostendit.

13 Potrò n-quis rixator ex sacrificij ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediam, quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui Sacrificij vocabulum ad sacras omnes ceremonias & religiosas actiones extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vñu sacrificium appellari scimus quod Græci nunc θυσίαν, nũc ἁποφάσιν, nunc τὰ πρῶτα dicunt. Quòd generaliter acceptum, complectitur quicquid omnino Deo offeritur. Quare distinguamus oportet: sic tamen vt hæc distinctio anagogen à sacrificijs Legis Mosaicæ habeat: sub quorum vmbra vniversam sacrificiorum veritatem populo suo repræsentrare voluit Dominus. Illorum autem quanquam variæ fuerunt formæ: tamen ad duo mēbra referri omnes possunt. Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam satisfactionis specie, qua noxa coram Deo redimebatur: aut symbolum erat diuini cultus, religionisq; testificatio: nunc vice supplicationis, ad fauorem Dei postulandum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis testandam: nunc pro simplici pietatis exercitatione, ad renouandam fœderis sanctionem. ad quòd posterius membrum holocausta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera distribu-

Ipsos tamen veteres videri aliquid peccasse in ipso actionis Cœnæ modo, quia nimis deflexerint ad Legis vmbra.

Differentia inter Mosaica sacrificia, & Cœnam Domini in Ecclesia Christiana.

Mensam suis parauit in Cœna non altare crexit Christus.

1. Cor. 11. 20.

Quid propriè significet Sacrificij nomen.

Sacrificiorum duo præcipua genera sub Lege.

mus, ac alterum, docendi causa, vocemus *λατρευτικὸν & σεβαστικόν* quoniam veneratione cultūque Dei constat quem illi fideles & debent & reddunt. vel si mauis *ευχαριστικόν*: quando quidem à nullis Deo exhibetur nisi qui immensis eius beneficiis onusti, se totos cum actionibus suis omnibus illi rependant. Alterum propitiatorium, siue expiationis. Est autem expiationis sacrificium, cui propositum est iram Dei placare, ipse iudicio satisfacere, eoque peccata abluere & abstergere: quo peccator eorum sordibus repurgatus, & in iustitiæ puritatem restitutus, in gratiam cum Deo ipso redeat. Sic vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offerebantur: non quod reconciliandæ Dei gratiæ aut d' lendæ iniquitati pares forent: sed quòd verum huiusmodi sacrificium adumbrarent, quod tandem ab vno Christo reipsa peractum fuit. ab ipso autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et semel, quòd illius vnus à Christo peracti efficacia & vis æterna est, vt sua ipse voce testatus est, quom dixit perfectum esse & impletum: hoc est, quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remissioni, iustitiæ salutis necessarium erat, id totum vnica illa sua oblatione præstitū & consummatum: adeoque nihil deesse, vt nullius postea locus alteri hostiæ relinquereur.

Vnicum nobis sacrificium expiatorium, Mors Christi
Exod. 29. 36.

Ioha. 19. 30.

Missam esse sceleratissimum probrū in Christi mortem.
Vide sect. 9.

14 Quamobrem constituo, sceleratissimum probrum, & non ferendam esse blasphemiam tam in Christum quàm in sacrificium quo per mortē suam in cruce pro nobis defunctus est, si quis, reperia oblatione, de redimenda peccatorū venia, de propitiando Deo, & obtinenda iustitia cogitat. At quid aliud missando agitur, nisi vt nouæ oblationis merito passionis Christi fiamus participes? Et ne vllus esset insaniendi modus parum esse putauerunt si dicerent commune ex æquo fieri sacrificiū pro tota Ecclesia, nisi adderent, sui arbitrij esse, huic aut illi, cui vellent, peculiariter applicare: vel potius cuicumque qui talem sibi mercem numerato pretio emere vellent. Porro quoniam ad Iuda taxationem accedere non poterant: vt tamen vel aliqua nota authoris sui exemplum referrent, numeri similitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, secundum Gallicam quidem supputationem, triginta nummulis æreis vendunt. sed ille, semel: hi, quoties emptor occurrit Hoc sensu & sacerdotes esse negamus, nempe qui tali oblatione apud Deū pro populo intercedant, qui propitiato Deo, peccatorum expiationem peragant. Nam Christus, vnicus est noui Testamenti Pontifex & Sacerdos, in quem translata sunt omnia sacerdotia, & in quo clausa ac terminata. Et si nihil Scriptura de æterno Christi sacerdotio meminisset: quia tamen Deus, abrogatis illis veteribus, nullam instituit, manet inuictum Apostoli argumentum. Neminem sibi honorem vsurpare nisi qui à Deo vocatus sit. Qua ergo fiducia sacrilegi isti, qui se iactant Christi carnifices, audent se Dei viuentis Sacerdotes appellare?

Hebr. 5. 4.

Plato.

15 Est apud Platonem libro de Reip. secundo elegantissimus locus. Vbi quum de veteribus piaculis disserit, stultiamque improborum ac sceleratorum hominum confidentiam ridet, qui putarent his quasi velis obtegi sua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis patrone, securus sibi indulgerent: prorsus videtur ad Missariæ expiationis vsum, qualis hodie in mundo est, alludere. Fraudare alium & circumuenire, nefas esse omnes sciunt. Vexare iniurus viduas, pupillos expilare, molestiam inferre pauperibus, malis artibus aliorum bona ad se rapere, periurus & fraudibus inuolare in cuiusquã fortunas, vi ac tyrannico terrore opprimere quenquam, impium esse fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia passim audent tam multi, tanquam impune ausuri? Sanè si rite expendimus, non alia causa tantum illis animi facit, nisi

Missarij sacrificij fiducia multos sibi securus indulgere in vitijs.

quia

quia Missario sacrificio, tãquam soluto pretio, satisfacturos se Deo confidunt, aut saltem hanc sibi cum eo transigendi facilem esse viam. Pergit deinde Plato crassum eorum stuporem ridere qui talibus piaculis pœnas redimi opinantur, quis alioqui apud inferos subituri essent. Et quorsum hodie spectant anniuersaria, & maior pars Missarum, nisi vt qui tota vita crudelissimi tyranni fuerunt, aut rapacissimi prædones, aut ad omne flagitium prostituti, tanquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

16 Sub altero sacrificij genere quod *εὐχαριστικὸν* diximus, cõtinetur omnia charitatis officia, quibusdam fratres nostros complectimur, Dominum ipsum in membris suis honoramus: omnes deinde nostræ preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore sacrificio dependent, quo anima & corpore in templum sanctum Domino consecramur. Neque enim satis est si externæ nostræ actiones ad illius obsequium applicentur: sed nos primo, deinde nostra omnia consecrari ac dedicari illi conuenit: vt quicquid in nobis est gloriæ eius seruiat, & ei simpliciter studium spiraret. Hæc sacrificij species nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remissionem, nihil ad promerendam iustitiam pertinet: sed in magnificando duntaxat & exaltando Deo versatur. Siquidem gratum acceptumque Deo esse non potest nisi ex eorũ manu quos iam accepta peccatorum remissione, sibi aliunde reconciliauit, ideòque pacul abtoluit. *Est autem ad eò Ecclesiæ necessaria vt abesse ab ea non possit. Itaque æterna futura est quandiu stabit populus Dei, quem admodum iam ex Propheta superius visum est: si iudem eo sensu accipere libet vaticinium istud, Quoniam à solis ortu vsque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus: & in omni loco incensum offeretur nomini meo, atque oblatio munda: quoniam terribile est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus: tantum abest vt submoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora nostra, hostiam viuentem, sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi significanter admodum loquutus est, quũ hunc esse rationalem nostrum cultum subiecit: intellexit enim spiritua-

Hic, & sect. 17. ostenditur, plura nobis esse εὐχαριστικά sacrificia, vti nempe charitatis officia, preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultũ à nobis agitur.

** Hæc sacrificandi species quotidie locum habet in Ecclesia.*

Malach. 1.11

Rom. 12.1

Hebr. 13.16

Philipp. 4.18

17 Et quid multa persequor? subinde enim in scripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc sub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, satis tamen exprimebant Prophetæ, subesse illis carnalibus sacrificiis veritatem, quæ Christianæ Ecclesiæ cum Iudæica gente cõmunis est. Qui ratione precabatur Dauid vt oratio sua sicut incensum in conspectum Dei ascenderet. Et Oseas gratiarum actiones dicebat vitulos labiorum, quas alibi Dauid sacrificia laudis nũcupat. Quæ Apostolus imitatus, hostias laudis etiam ipse vocat: & interpretatur fructum labiorum confitentium nomini eius. *Huius generis sacrificio carere non potest Cœna Domini: in qua dum eius mortem annuntiamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm offerimus sacrificium laudis. Ab hoc sacrificandi munere, regale sacerdotium nuncupamus omnes Christiani: quòd per Christum offerimus illam, de qua loquitur Apostolus hostiam laudis Deo, fructum labiorum confitentium nomini eius. Neque enim nos cum nostris muneribus, sine intercessore, in conspectum Dei apparemus. Christus est, quo mediatore intercedente, nos ac nostra Patri offerimus. Ille Pontifex noster, qui in sanctuarium

Psal. 141. 2

Ose. 14. 3

Psal. 51. 21

Hebr. 13. 15

** Eiusmodi sacrificium semper esse oportet in Cœna: et inde Christiani omnes sunt sacerdotes.*

1. Pet. 2. 9

Apoc. 1.6

Describitur suis e-
logijs sanctissima
ipsa Missa.

cœli ingressus, accessum nobis aperit. Ille altare, cui donaria nostra im-
ponimus, vt in illo audeamus quicquid audemus. Ille, inquã, est qui nos
Patri regnum ac Sacerdotes fecit.

18 Quid superest nisi vt cæci videant, surdi audiant, pueri ipsi intel-
ligant hanc Missæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, om-
nes reges terræ & populos, à summo vsque ad nouissimum sic inebria-
uit, sic percussit sopore ac vertigine, vt brutis ipsis stupidiores, proram &
puppim suæ salutis in hac vna exitiali voragine statuerint. Certè nulla
vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnan-
dumque Christi regnum. Hæc est Helena, pro qua veritatis hostes tanta
hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur: & verè Helena,
cum qua spirituali fornicatione (quæ omnium est maximè execrabilis)
ira se conspurcant. Non hîc vel minimo digito attingo crassos illos abu-
sus quibus sacræ suæ Missæ profanatam puritatem prætere posse:
quàm turpes nundinas exerceant, quàm sordidos quæstus faciât suis mis-
sationibus, quanta rapacitate auaritiam suam expleant Tantùm indico,
idque paucis & simplicibus verbis, qualis sit sanctissima ipsa Missæ san-
ctitas: ob quam ad eò spectabilis esse, tantaque in veneratione haberi ali-
quot seculis meruit. Nam & tanta hæc mysteria pro dignitate illustrari,
maioris operis fuerit: & illas obscenas sordes, quæ ante oculos oraque
omnium versantur, admiscere nolo: vt omnes intelligant, Missam in se-
lectissima sua, & qua maximè venditari potest, integritate acceptam, sine
suis appendicibus à radice ad fastigium, omni genere impietatis, blasphem-
iæ, idololatriæ, sacrilegij scaterere.

Breuis summa eorũ
quæ de duobus Sa-
cramētis tenere cõ-
uenit: & cur Cœna
sæpius iteretur, Ba-
ptismus non item.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia quæ
sciri de duobus istis Sacramentis referte duximus: quorum vsus à primor-
dio noui Testamenti ad consummationem vsque seculi, Christianæ Ec-
clesiæ est traditus: Vt scilicet Baptismus, quidam quasi ingressus in ipsam
esset, & fidei initiatio: Cœna verò, assiduum velut alimentum, quo Chri-
stus fidelium suorum familiam spiritualiter pascit. Quare vt non nisi v-
nus est Deus, vna fides, vnus Christus, vna Ecclesia eius corpus: ita Ba-
ptismus non nisi vnus est, nec sæpe iteratur: Cœna autem subinde distri-
buitur, vt intelligant se Christo assiduè pasci qui semel in Ecclesiam alle-
cti sunt. Præter hæc duo vt nullum aliud à Deo institutum est, ita nec vl-
lum agnoscere debet fidelium Ecclesia. Rem enim non esse humani arbi-
trij, erigere ac statuere noua Sacramenta, facile intelliget qui meminerit
quod suprâ satis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo posita
esse vt de aliqua eius promissione nos edoceant, & bonam erga nos vo-
luntatem nobis testificentur: qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo cõ-
siliarium qui nobis certum aliquid de eius voluntate spondere possit, aut
certiores secutosque reddere quo sit in nos affectu, quid dare, quid nega-
re velit. Simul nanque constituitur, neminem signum proponere posse
quod eius voluntatis & promissionis alicuius testimonium futurum sit:
solus ipse est, qui signo dato, de se apud nos testari potest. Dicam breuius,
& fortè rudiùs, sed apertius: Sacramentum, sine salutis promissione esse
nunquam potest. Omnes homines in vnum simul coacti, nihil à se no-
bis polliceri de salute nostra possunt Ergo nec à se edere aut erigere Sa-
cramentum.

Isa. 40. 13
Rom. 11. 34

* Ex. 16. 3, et 17. 6
Licet plura Sacra-
menta habuerit ve-
tus Ecclesia sub Le-
ge, hodie tamẽ Chri-
stianam duobus à

20 His ergo duobus contenta sit Christiana Ecclesia: nec modò nul-
lum aliud tertium ad præsens admittat aut agnoscat, sed ne appetat qui-
dem, aut expectet, ad cõsummationem vsque seculi. * Nam quod diuersa
aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, præter sua illa ordina-
ria data sunt (vt man, aqua è petra profluens, serpens æneus, & similia)
hac variatione admonebantur ne talibus figuris insisterent, quarũ status
parum

parum firmius esset: sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo in-
teritu nullòque sine perstaret. Alia longè ratio nobis est, quibus reuela-
tus est Christus: in quo thesauri omnes scientiæ & sapientiæ sunt absco-
diti, tanta affluentia & vberitate, vt nouam aliquam accessionem ad hos
thesauros sperare vel postulare, verè Deum irritare sit, & aduersum nos
prouocare. Vnum duntaxat Christum esurire, quærere, spectare, discere,
ediscere nos oportet: donec magnus ille dies illuxerit quo gloriam regni
sui Dominus ad plenum manifestabit, & se qualis est, nobis spectandum
ostendet. Atque hac ratione nostrum hoc seculum in Scripturis, per No-
uissimam horam, nouissimos dies, nouissima tempora, designatur, nequis
vana nouæ alicuius doctrinæ aut reuelationis expectatione sese fallat.
Sæpenumero enim multisque modis antea loquutus per Prophetas, vlti-
mis in his diebus loquutus est cœlestis Pater in dilecto Filio suo, qui so-
lus Patrem manifestare potest: & re vera ad plenum manifestauit, quan-
tum nostra interest, dum nunc per speculum eum conspiciamus. *Iam
verò vt hoc hominibus ablatum est, ne noua Sacramenta in Ecclesiâ Dei
condere possint: ita oprandum esset, iis ipsis quæ à Deo sunt, quammini-
mum humanæ inuentionis admisceri. Perinde enim atque infusa aqua
vinum fugit & diluitur: aspersoque fermento tota farinæ massa acescit:
sic mysteriorum Dei synceritas nihil aliud quàm inquinatur vbi homo
quicquam de suo adiicit. Et tamen videmus quantum à germana sua pu-
ritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractantur. Plus satis
vbique pomparum, ceremoniarum, gesticulationum: at verbi Dei interim
nulla neque ratio, neque mentio: sine quo Sacramenta etiam ipsa, Sacra-
menta non sunt. Quin nec ceremoniæ ipsæ à Deo institutæ in tanta tur-
ba caput exerere possunt, sed tanquam oppressæ iacent. Quantulum in
Baptismo aspicitur quod vnum illic lucere & spectari debuerat, vt alibi
iuste conquesti sumus, nempe Baptismus ipse? Cœna prorsus sepulta est
quum versa fuit in Missam, nisi quòd semel quotannis, sed concepta &
dimidiata laceraque forma visitur.

*Christo institutis
contentam esse de-
bere neq; licere ho-
minibus, alia addere.
re. vide cap. 39. sec.*

1. Cor. 10. 3

Num. 21. 8

Iohan. 3. 14

Coloss. 1. 3

1. Iohan. 3. 2

1. Iohan. 2. 18

1. Pet. 1. 20

Heb. 1. 2

Luc. 10. 22

1. Cor. 13. 12

** In Sacramentis à
Christo institutis
nō licere homini-
bus aliquid addere
re de suo.*

*De quinque falsò nominis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse
quinque reliqua quæ pro Sacramentis hæctenus vulgò
habita sunt, declaratur, tum qualia sint osten-
ditur.* CAP. XIX.

POTERAT superior de Sacramentis disputatio apud dociles & so-
brios hoc obtinere ne vltra curiosius progredierentur, nec præter il-
la duo quæ à Domino instituta noscunt, vlla alia Sacramenta sine
Dei verbo amplecterentur. Verùm quoniam illa de septem Sacramentis
opinio, omnium ferè sermone trita, scholâsque & conciones omnes per-
uagata, vetustate ipsa radices egit, ac hominum animis etiamnum insi-
det: visus sum mihi operæpretium facturum, si quinque reliqua, quæ veris
ac germanis Domini Sacramentis vulgò accensentur, seorsum ac pro-
pius excuterem, omnique absterfo fuco, simplicibus spectanda propone-
rem qualia sint, & quàm falsò pro Sacramentis hæctenus habita fuerint.
* Principiò hinc testatum volo piis omnibus, me hanc de nomine conten-
tionem minimè litigandi cupiditate suscipere: sed grauibus causis addu-
ci ad impugnandum eius abusum. Non me latet, Christianos vt verborum,
sic rerum omnium esse dominos: posse igitur pro suo arbitrio voces re-
bus accommodare, modò pius sensus retineatur, etiam si qua sit in lo-
quendo improprietas. Hoc totum concedo: etsi melius fuerit, verba re-
bus subesse quàm res verbis subiici. Sed in nomine Sacramenti alia est ra-
tio. Nam qui septem ponunt, simul illâ definitionem omnibus tribuunt,

** Cum Sacramenta
negamus esse quin-
que illa ab homini-
bus inuenta, non de
nomine, sed de re
nos cōtendere, quia
scilicet volunt Pa-
pistæ esse inuisibilis
gratiæ visibiles ser-
uis.*

Magister Sententiarum.

vt sint gratiæ inuisibilis visibiles formæ: omnia simul faciunt vasa Spiritus sancti, instrumenta conferendæ iustitiæ, causas obtinendæ gratiæ. Adcôque ipse Magister Sententiarum, Mosaicæ Legis sacramenta negat proprie vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabant. Estne, obsecro, tolerabile, vt quæ symbola Dominus ore suo cõsecrauit, quæ eximius promissionibus insigniuit, ea pro Sacramentis non censeantur, interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à se excogitarunt, vel saltem sine expresso Dei mandato obseruant? Ergo aut definitionem mutant, aut hac verbi vsurpatione abstineant, quæ falsas & absurdas opiniones pòst generet. Est (inquiunt) extrema vnctio inuisibilis gratiæ figura & causa, quia est Sacramentum. Quod inferunt si nullo modo concedere oportet, in ipso certè nomine est occurrendum, ne ea mercede recipiamus vt eiusmodi errori occasionem præbeat. Rursus quæ probant Sacramentum esse, causam adiungunt: quia externo signo constat ac verbo. Si nec mandatum, nec promissionem inuenimus, quid aliud possumus quàm reclamare?

* Multæ affiruntur rationes cur nõ sit in hominũ potestate, noua instituerentur Sacramenta.

Isa. 40. 13
Rom. 11. 34

2. Iam apparet non de vocabulo nos rixari, sed de re ipsa non superuacuum controuersiam mouere. * Proinde hoc fortiter retinendum est quod inuicta ratione prius confirmauimus, Sacramenti instituendi arbitrium non nisi penes Deum vnum esse. Siquidem Sacramentum certa Dei promissione erigere fidelium conscientias ac consolari debet: quæ eam certitudinem nunquam ab homine acciperent. Sacramentum nobis testimonium esse debet bonæ erga nos Dei voluntatis: cuius nullus hominum aut Angelorum tellis esse potest: quando nemo Dei consiliarius fuit. Solus ergo ipse est qui de se nobis per verbum suum testificatur legitima auctoritate. Sacramentum, sigillum est quo Dei testamentum seu promissio obsignatur. Ot signari verò non posset rebus corporeis & elementis huius mundi, nisi virtute Dei ad hoc formentur & designentur. Instituire ergo Sacramentum homo non potest: quia facere vt sub rebus tam abiectis tanta Dei mytheria lateant, id verò humanæ virtutis non est. Verbum Dei præeat oportet quod Sacramentum esse Sacramentum faciat: vt Augustinus optimè docet. * Præterea retineri aliquod discrimen utile est inter Sacramenta & alias ceremonias, nisi volumus in multa absurda incidere. Apostoli orarunt genibus flexis: genua igitur non flexentur sine Sacramento. Discipuli feruntur orasse versus Orientem: sic nobis Sacramentum Orientis aspectus. Paulus vult omni loco viros tollere puras manus, & eleuatis manibus oratio sæpius à sanctis facta memoratur: & manuum quoque extensio Sacramentum fiat: omnes denique sanctorum gestus in sacramenta transeant, nisi ne hæc quidem admodum moraret, modò non essent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

Homi in Iohã. 80
* Distinguendum esse inter Sacramenta, & alias ceremonias.

Act 9. 40. et
20. 36
1. Tim. 2. 8

Veteris Ecclesiæ auctoritate non posse probari septenariũ numerum in Sacramentis.

Epist. 118

3. Si veteris Ecclesiæ auctoritate premere nos velint, dico eos fucum facere. Nesquam enim apud Ecclesiasticos scriptores, numerus hic septenarius inuenitur: nec satis constat quo primùm tempore obrepserit. Fateor quidem in vocabulo Sacramenti, esse interdũ liberiores, sed quid eo significant? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omniãque pietatis exercitia. Quem autem de iis signis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ testimonia esse debent, duobus istis Baptismo & Eucharistia, contenti sunt. Ne quis falsò iactari hoc à me putet, pauca Augustini testimonia hîc referam. Ad Ianuarium. Primò (inquit) tenere te volo, quod est huius disputationis caput, Dominum nostrum Christũ (sicut ipse in Euangelio loquitur) leni iugo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit. Sicuti est Baptismus Trinitatis

nitatis nomine consecratus, & communicatio corporis & sanguinis Domini, & siquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Christiana, A resurrectione Domini quædã pauca signa pro multis, eadẽque factu facillima, intellectu augustissima, obseruatione castissima ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est Baptismus, & Celebratio corporis & sanguinis Domini. Cur nullam hinc facti numeri, hoc est septenarij, mentionem facit? An verisimile est prætermittarum fuisse si tunc fuisset in Ecclesia institutus: præsertim quum sit aliàs in obseruandis numeris curiosior quàm necesse foret? Imò quum Baptismus & Cœnam nominat, alia subicit: annon satis innuit, hæc duo mysteria singulari dignitate præstare, alias ceremonias inferiore loco subsidere? Quare sacramentarios istos Doctores non tantum verbo Domini, sed veteris etiam Ecclesiæ consensione destitui dico, vt cunq̃ue hoc prætextu maximè superbiant, Sed iam ad ipsas species descendamus.

De Confirmatione.

4 Hic mos olim fuit vt Christianorum liberi, postquam adoleuerant, coram Episcopo sisterentur: vt officium illud impleant quod ab iis exigebatur qui se ad Baptismum adulti offerebant. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec rite fidei mysteriis instituti poterant fidei confessionem coram Episcopo ac populo edere. Qui ergo Baptismo initiati erant infantes, quia fidei confessione apud Ecclesiam tunc defuncti non erant, sub finem pueritiæ, aut ineunte adolescentia, repræsentabantur iterum à parentibus, ab Episcopo examinabantur secundum formulam catechismi quam tunc habebant certam ac communem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis sanctæque meritorum esse debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoque adhibebatur manuum impositionis. Ita puer ille, fide sua approbata, cum solenni benedictione dimittebatur. Huius moris sæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab hæreticis redit, ne iterum baptizetur: sed quod illic ei defuit, per Episcopalem manuum impositionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabunt hinc nostri aduersarij, Sacramentum iure vocari in quo Spiritus sanctus conferatur. Verum ipse Leo alibi explicat quid his verbis sibi velit. Qui apud hæreticos baptizatus est, inquit, non rebaptizetur, sed Spiritus sancti inuocatione per manuum impositionem confirmetur: quia Baptismatum formam sine sanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus contra Luciferianos. Quanquam autem non inficior, in eo non nihil halucinari Hieronymum, quòd Apostolicam esse obseruationem dicit: longissimè tamen ab istorum ineptiis abest. Et illud ipsum mitigat quum addit, hæc benedictionem solis Episcopis esse datam, magis in honorem sacerdotij, quàm ex Legis necessitate. Talem ergo manuum impositionem, quæ simpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & restitutam hodie in purum vsum velim.

5 Posterior autem ætas, re propè obliterata, fictitiam nescio quam confirmationem pro Dei Sacramento posuit. Confirmationis virtutem esse finxerunt, Spiritum sanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptismo collatus sit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam qui in Baptismo regenerati sunt ad vitam. Peragitur hæc confirmatio unctione, & hac verborum formula, Consigno te signo sanctæ crucis, & confirmo chrismate salutis, in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Pulchrè omnia & venustè. Sed vbi Dei verbum quod Spiritus sancti præsentiam hinc promittat? Ne iota quidem obtendere possunt. Vnde ergo nos certio-

Vide Calu. ad Concil. Trident. Item præfationem in Catechismũ Latinum.

Ceremonia impositionis manuum, cū fidelium liberi qui infantes fuerat baptizati, reddebant fidei rationem. Vide de fest. 12 Epist. 39 Epist. 77

Vide Caluinum, Hebr. 6. 2

De Papistico Sacramento Confirmationis subrogato in locum sanctæ illius institutionis, veteris & Apostolicæ Ecclesiæ

res facient, chrisma suum esse vas Spiritus sancti? Videmus oleum, cras-
sum scilicet & pinguem liquorem: præterea nihil Accedat, inquit Augu-
stinus, verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, ver-
bum proferant, si quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quam o-
leum. Quod si Sacramentorum se ministros, ut par est, agnoscerent, non
diutius pugnandum esset. Hæc prima ministri lex est, nequid sine man-
dato obeat. Age, mandatum huius ministerij aliquod producant, & ver-
bum non addam. Si mandato deficiuntur, sacrilegam audaciam excusa-
re non possunt. Hæc ratione Phariseos Dominus interrogabat, essetne
Baptismus Iohannis è cælo, an ex hominibus. Si respondissent, ex ho-
minibus: obtinebat, friuolum esse & vanum: si è cælo, doctrinam Iohan-
nis agnoscere cogebantur. Itaque ne essent nimium in Iohannem contu-
meliosi, non ausi sunt fateri esse ex hominibus. Si itaque ex hominibus
est confirmatio, vana & friuola esse conuincitur: si è cælo persuadere vo-
lunt, probent.

Matt. 21.25

Act. 8.15
Perperam prætexi
Apostolorum exē-
plum à Papistis ad
confirmandum suū
Confirmationis Sa-
cramētum, docetur
hic, & sect. 7

6 Tuentur se quidem Apostolorum exemplo, quos nihil temerè fe-
cisse existimant. Rectè id sanè: nec à nobis reprehenderentur si se Apo-
stolorum imitatores ostenderent. Sed quid fecerunt Apostoli? Narrat Lu-
cas in Actis, Apostolos, qui Hierosolymis erant, quum audissent Samariã
recepisse verbum Dei, misisse illuc Petrum & Iohannem: illos pro Sama-
ritanis orasse ut Spiritum sanctum acciperent, qui nondum in quen-
quam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Iesu: ora-
tione facta, manus illis imposuisse: per quam impositionem Spiritum
sanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manuum impositione aliquo-
ties meminit. Audio quid Apostoli fecerint: nempe suum ministerium
fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admirabiles Spiritus sancti gra-
tias, quas tunc in populum suum effundebat, voluit Dominus à suis Apo-
stolis per manuum impositionem administrari & distribui. Huic autem
impositioni manuum non altius subesse mysterium cogito: sed huius-
modi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, ut ipso gestu significa-
rent, se Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant.
Hoc ministerium quo tunc Apostoli fungebantur, si adhuc in Ecclesia
maneret, manuum quoque impositionem oporteret seruari: sed vbi gra-
tia illa conferri desit, quorsum pertinet manuum impositio? Adhuc cer-
tè adest populo Dei Spiritus sanctus: quo nisi ductore & directore consi-
stere nequit Dei Ecclesia. Habemus enim æternam & perpetuò consta-
turam promissionem, qua Christus sitientes ad se vocat, ut bibant aquas
vivas. Sed cessarunt illa virtutum miracula, & manifestæ operationes,
quæ per manuum impositionem distribuebantur, nec nisi ad tempus esse
debuerunt. Oportuit enim nouã Euangelij prædicationem, nouum Chri-
sti regnum, inauditis & inusitatis miraculis illustrari & magnificari. A
quibus vbi cessauit Dominus, non protinus Ecclesiam suam deseruit: sed
regni sui magnificentiam, verbique sui dignitatem satis excellenter ma-
nifestatam docuit. Quæ igitur in parte histriones isti Apostolos se imita-
ri dicent? Hoc agendum erat in inuam impositione, ut euident Spiritus
sancti virtus statim se exereret. Id non efficiunt: quid igitur pro se iactant
manuum impositionem, quam Apostolis quidem in usu fuisse legimus,
sed prorsus in alium finem?

Iohan. 7.37

Iohan. 20.22

7 Eiusdem hocrationis est ac si quis doceret statum illum quo Do-
minus discipulos suos afflauit, Sacramentum esse quo detur Spiritus san-
ctus. Atqui hoc semel Dominus quum fecit, non à nobis fieri etiam vo-
luit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant, pro eo tempore quo
visibiles Spiritus sancti gratias ad eorum preces administrari, Domino
placebat: non ut posterius vacuum & frigidum signum (quod simi-
ciunt)

eiunt) mimistice tantum & sine re effingerent. Quod si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent præter nescio quam præposteram *κακιστηριον*) * unde tamen oleum, quod vocant salutis? Quis eos in oleo salutem quærere docuit? quis vim roborandi illi attribuere? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi longè abstrahit: qui nihil magis damaat quam talibus obseruari uinculis hætere? Hoc verò non à me, sed à Domino audaçter pronuntio, Qui oleum vocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus destruet. Omnia enim ista infirma elementa quæ usu ipso intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod spirituale est, & nunquã interiturum. * Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metuis aquam qua baptizamur: & panem ac vinum sub quibus Cæna Domini exhibetur? Respondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo spectanda esse: substantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur & formam quæ illi à verbo Dei impressa est, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo substantiam suam retinent, panis, vinum, aqua, quæ aspectui nostro in Sacramentis offeruntur, valet semper illud Pauli, Esca ventri, & venter escis: Deus vtrunque destruet. Prætereunt enim & euanescent cum figura huius mundi. Quatenus autem verbo Dei sanctificantur vt Sacramenta sint: non in carne nos retinent, sed verè & spiritualiter docent.

8 Verùm propius adhuc inspiciamus quot monstra foueat alarque hæc pinguedo. Dicunt isti vñctores Spiritum sanctum in Baptismo ad innocentiam dari: in confirmatione ad gratiæ augmentum: in Baptismo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam instrui. Et aded nihil eos pudet, vt negent Baptismum rite sine confirmatione perfici posse. O nequitiam! Annon igitur in Baptismo Christo consepulti sumus, facti participes mortis eius, vt & resurrectionis simus consortes? Hanc autem societatem cum morte & vita Christi, Paulus interpretatur mortificationem carnis nostræ & viuificationem Spiritus: quod vetus homo noster crucifixus est, quò nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc est? Quòd si Dei verbum conculcare pro nihilo ducebant, cur non Ecclesiam saltem reuerentur, cui tam vbique obsequentes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipsorum doctrinam proferri potest, quàm illud Mileuitani Concilij decretum? Qui dicit Baptismum in remissionem peccatorum dari tantum, & non in adiutorium futuræ gratiæ, anathema sit. Quòd autem Lucas, eo què loco, dicit baptizatos in nomine Iesu Christi fuisse, qui non accepissent Spiritum sanctum: non simpliciter negat, vllò Spiritus dono præditos qui in Christum corde crederent, & ipsum ore confiterentur: sed acceptiorem Spiritus intelligit, qua manifestæ virtutes & visibiles gratiæ percipiebantur. Sic dicuntur Apostoli Spiritum accepisse in die Pentecostes, quum longè antea illis à Christo dictum esset, Non vos estis qui loqui mini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. * Videte malitiosam & fonticam Satanæ fraudem, qui ex Deo estis. Quod verè in Baptismo dabatur, in sua confirmatione dari mentitur: vt futtim incautos à Baptismo abducat. Quis iam dubitet, hanc Satanæ esse doctrinam, quæ promissiones Baptismi proprias à Baptismo abscissas aliò deriuat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali iuratur fundamento præclara ista vñctio. Dei verbum est, Omnes, qui in Christo baptizati sunt, Christum induisse cum suis donis. Verbum vñctorum, Nullam promissionem in Baptismo percepisse, qui in agonibus instruantur. Illa vox est veritatis: hanc mendacis esse oportet. * Vetus ergo definire hanc confirmationem possunt quàm ipsi hætenus definiuerint: nempe insignem esse Baptismi confirmationem.

Blasphemia Papi starum, dum Christum suum illud in Confirmatione vocant Oleum salutis, demonstratur hic, & sect. 8

Galat. 4 9 Coloss. 2 0 Obiectio, de aqua Baptismi, pane & vino in Cæna.

1. Cor. 6. 13

Impudentia Papi starum maiore virtutem tribuentium sua Confirmationi, quàm Baptismo, confutatur hic, & sect. 9. 0

Rom. 6. 4

Act. 8. 16

Initio sect. 6

Act. 2. 4

Mat. 10. 20

Satanæ fraudem eripere Baptismo propria, ad ornandam Confirmationem Papiam.

Galat. 3. 27

De cons. dist. 5. cap. Spirit. sancti.

Vera definitio Confirmationis Papiam.

tumeliam, quæ visum ipsius obscurat, imò abolet: falsam esse Diaboli pollicitationem, quæ nos à veritate Dei abstrahit. Aut si manis, Oleum Diaboli mendacio pollutum, quod velut offusis tenebris, simplicium mentes fallit.

*Blasphemia alia
Confirmationis Pa-
pistice
Ver. ca. 1. De conf.
di. con. Avre. ca.
Vt ieiun. De conf.
dist. 5*

9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum sanctum per manuum impositionem accipere debere post Baptismum, ut pleni Christiani inveniuntur: quia nunquam erit Christianus nisi qui confirmatione Episcopali fuerit chrismatum. Hæc illi ad verbum, Atqui putabam, quæcunque ad Christianismum pertinent, omnia Scripturis perscripta ac comprehensa esse. Nunc ut video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petenda descendat: est Dei ergo sapientia, cœlestis veritas, tota Christi doctrina, Christianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hæc sententia damnantur omnes Apostoli, & tot Martyres, quos nunquam fuisse chrismatos certo certius est: quando nondum erat factum oleum quo perfusi, omnes Christianissimi numeros impleverunt, vel potius Christiani fierent, qui nondum erant. Verùm ut taceam, abunde se ipsi refellunt. Quotam leam populi sui partem post Baptismum perungunt? cur igitur patiuntur in suo grege tales semichristianos quorum imperfectioni mederi facile erat: cur tam supina negligentia omittere eos sicut quod omitti sine gravi piaculo non licebat? cur non severius exigunt rem ad eam necessariam & sine qua salus obtineri non potest? nisi forte quis subita morte præditus fuerit: scilicet, dum non licet uter contemni patiuntur, tacite fatentur non tanti esse quantum venditant.

*Hæc blasphemia
mendacij enunciatur
ex ipsorum Pa-
pistarum facto.*

*Alia blasphemia
laus Confirmationis
Papistice.
Cap. De his vero.
ead. distinct.*

10 Postremo constituunt sacram hanc unctionem maiori in veneratione habendam esse quàm in Baptismum: quod illa summorum Pontificum manibus peculiariter administratur, Baptismus ab omnibus vulgariter sacerdotibus distribuitur. Quis hæc dicat nisi plane furiosus esse, qui suis inventionibus ita blanditur, ut se ipsis sacrosanctas Dei institutiones secunde contemnant? Os sacrilegum, sine pinguedinem sceleris duntaxat ablutus tui inquinatum, & verborum murmure incantatum, aude Christi Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tua improbitas, nisi etiam præferres. Hæc sunt sanctæ sedis responsa, hæc Apostolici tripodis oracula. * Sed quid in eorum hanc, tua quoque opinione, effrenem insaniam ceperunt paulum moderari. Maiori, inquit, veneratione colenda est: forte non ob maiorem virtutem & utilitatem quam conferat: sed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id est in fronte: vel quia maius augmentum virtutum præstat, licet Baptismus plus ad remissionem valeat. Verùm * prima ratione nonne se Donatistas produunt, qui vim Sacramenti à ministri dignitate æstimant? Faxo tamen vocetur dignior confirmatio à dignitate Episcopalis manus. Sed si quis ab illis sciscitetur unde tanta prærogativa Episcopis delata fuerit, quam rationem afferent præter suam libidinem? Soli Apostoli eo iure visi sunt, qui soli Spiritum sanctum distribuere. An soli Episcopi Apostoli? Imò an omnino Apostoli? Demus tamen & istud: cur non eodem argumento contendat, solis Episcopis sacramentum sanguinis in Cœna Domini attingendum esse? quod laicis ideo denegant quia solis Apostolis à Domino datum fuerit. Si solis Apostolis, cur non inferunt, Ergo solis Episcopis. Sed Apostolos eo loco simplices presbyteros faciunt: nunc capitis vertigo aliò eos rapit ut subito Episcopos creent. Postremò non erat Apostolus Ananias, ad quem tamen Paulus missus est ut visum reciperet, baptizaretur, & impleteretur Spiritu sancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure divino proprium hoc munus Episcoporum fuerat, cur ausi sunt ad plebeios presbyteros trāsferre? quemadmodum in quadam Gregorij Epistola legitur.

** Tres rationes mo-
derationis quorun-
dā de blasphemis
laudibus Confirmati-
onis Papistice (de
quibus sect. 7. 8. 9.)
ostenduntur nihil
rectum aut mode-
ratum habere: hæc,
sect. 11.*

*Lib. 4. Sent. dist. 7.
cap. 2*

** Refutatio primæ
rationis istorum.*

Act. 9: 17

Di. 95. c. Peruenit

11 Altera ratio quàm frivola, inepta, & stolidà est, Digniore voca-
 re suam confirmationem quàm Dei Baptismum: quia in ea frons oleo
 inficiatur, in Baptismo cranium? quasi verò Baptismus oleo, & non aqua
 peragatur. Testor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur isti
 nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermèto suo vitient. Dixi hoc
 alibi, vix in Sacramentis per simulas interlucere quod Dei est, inter hu-
 manarum inuentionum turbam Siquis eius rei tum fidem mihi non ha-
 bebat, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce præterita qua, & nullo
 numero habita, vnum oleum in Baptismo magnificiunt. Nos ergo con-
 trà dicimus in Baptismo quoque frontem aqua tingi Præ hac, vestrum o-
 leum non vnus stercoris facimus, siue in Baptismo, siue in confirmatio-
 ne. Quòd si quis plaris vendi alleget, hac pretij accessione siquid boni al-
 lioqui inesset vitiatum, tantum abest vt furto venditare liceat. foedissimã
 imposturam. Tertiã ratione impietatem suam trahunt, dum manus vic-
 tutum augmentum conferti in confirmatione garriant quàm in Baptis-
 mo. Impositione manuum Apostoli visibiles spiritus gratias administra-
 runt. Quia in re istorum pinguedo se foetudam ostendit: Sed valeant isti
 moderatores, qui sacrilegium vnum multis sacrilegijs operiunt. Nodus
 Gordianus est, quem abrumpere satius sit quàm in dissoluendo tanto pe-
 re laborare.

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione deficiunt, vident,
 prætexunt quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem, & mul-
 torum seculorum consensu firmatam. Etiam si id verum esset, nihil tam-
 en efficiunt: non è terra est Sacramentum, sed è cælo: non ex homini-
 bus, sed ab vno Deo. Deum suæ confirmationis authorem probent oportet,
 si Sacramentum haberi volunt. Sed quid vetustatem obiectant, quum
 veteres, dum propriè loqui volunt, nusquam plura duobus Sacramentis
 recenseant? Si ab hominibus petendum esset fidei nostræ præsidium, ha-
 beamus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuisse pro Sa-
 cramentis quæ isti Sacramenta ementiuntur. *De manuum impositione
 loquuntur veteres, sed an sacramentum vocant? Augustinus apertè affir-
 mat nihil aliud esse quàm orationem. Neque hinc mihi putidis suis distin-
 ctionibus obganniant, non *ad confirmatoriam Augustinum illud retu-
 lisse, sed curatoriam vel recõciliatoriam Extat liber, & in hominum ma-
 nibus versatur: si in alium sensum detorqueo quàm Augustinus ipse scri-
 psit, cedo, non conuictis modò, pro solenni suo more, sed spatis me o-
 bruant. Loquitur enim de iis qui à schismate ad Ecclesiæ vnitatem redi-
 bant. Eos iteratione Baptismi opus habere negat: sufficere enim manus
 impositionem, vt per vinculum pacis Spiritum sanctum illis Dominus
 largiatur. Quoniam autem absurdum videri poterat manuum impositio-
 nem repeti potius quàm Baptismum: discrimen ostendit. Quid enim (in-
 quit) aliud est manuum impositio quàm oratio super hominem? Atque
 hunc esse sensum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis co-
 pulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non
 valent ad salutem quæcunque alia sancta in homine fuerint, manus hæ-
 reticis correctis imponitur.

13 Vtinam verò morem retineremus quem apud veteres fuisse ad-
 monui, priusquam abortiua hæc Sacramenti larua nasceretur: non vt es-
 set confirmatio talis qualem isti fingunt, quæ sine Baptismi iniuria nec
 nominari potest: sed catechesis, qua pueri aut adolescentiæ proximi, fidei
 suæ rationem coram Ecclesia exponerent. Esset autem optima catechi-
 zandi ratio si formula in hunc vsum conscripta esset, summam conti-
 nens & familiariter explicans omnium fetè religionis nostræ capitum, in
 qua vniversa fidelium Ecclesiæ consentiæ sine controuersia debet: præ-

*Refutatio secundæ
rationis.*

*Refutatio tertiã
rationis.*

*Perperam & men-
dacier vetustatis
autoritate defendi
Cõfirmationem Pa-
pisticam.*

**Vide sect. 4
Lib. 3. de Bapt. con-
Donati. cap. .6
*Impositio manuum
triplex.*

Lib. 5. cap. 23

*Optimum vt reuo-
cetur in vsum mos
veteris Ecclesiæ in-
rigenda à pueris
fidei rationibus et
modus exponitur.*

decennis Ecclesia se offerret ad edendam fidei confessionem: rogaretur de singulis capitibus, ad singula responderet: siquid ignoraret, aut minus intelligeret, doceretur. Ita vnicam, veram & synceram fidem, qua vnanimiter Deum vnum colit fidelium populus, teste & spectate Ecclesia profiteretur. Hæc disciplina si hodie valeret, profecto patrum quorundam ignauia acueretur, qui liberorum institutionem quasi rem nihil ad se pertinentem, securè negligunt, quam tum sine publico dedecore omittere non possent, maior esset in populo Christiano fidei consensus, nec tanta multorum inscitia & ruditas: non adeò temerè quidam nouis & peregrinis dogmatibus abriperentur: omnibus denique esset quadam velut methodus doctrinæ Christianæ.

De Pœnitentia.

14 Proximo loco statuunt Pœnitentiam: de qua sic confusè & perturbatè differunt vt nihil certi nec solidi ex eorum doctrina referre possint conscientia. Nos * alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex Scripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus: nunc id tantùm nobis attingendum erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac scholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamen prius aliquid breuiter de veteris Ecclesiæ ritu, cuius prætextu abusi sunt illi ad stabiliendum suum commentum. Hunc ordinem in publica pœnitentia obseruabant, vt qui iniunctis sibi satisfactionibus defuncti erant, solenni manus impositione reconciliarentur. Symbolum illud erat absolutionis, quo & ipse peccator erigebatur corâ Deo veniæ fiducia, & Ecclesia admonebatur vt eum benignè, abolita offensæ memoria, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus sæpenumero appellat, *Pacem dare*. Quò autem & grauior esset, & plus commendationis apud populum haberet ista actio, constitutum fuit vt semper Episcopi auctoritas hinc intercederet. Hinc illud decretum Concilij Carthaginensis secundi, Reconciliare publicè pœnitentem in Missa presbytero non liceat. Et alterum Concilij Arausicani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, sine reconciliatoria manus impositione ad cõmunionem admittantur: si reuelauerint ex morbo, stent in ordine pœnitentium: completòque tempore, reconciliatoriam manus impositionem ab Episcopo accipiant. Item Carthaginensis tertij: Presbyter sine auctoritate Episcopi nõ reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò spectabant, ne nimia facilitate seueritas quam seruari in ea re volebant, collaberetur. Episcopum ergo cognitorem esse voluerunt, quem verisimile erat in examine habendo circumspectiorem fore. Quamquam Cyprianus alicubi tradit, non solum Episcopum manum imposuisse, sed totum etiam clerum: sic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iusto tempore: deinde ad communionem veniunt: & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. * Postea successu temporis eò delapsa res est vt extra publicam pœnitentiam in priuatis quoque absolutionibus hac ceremonia vterentur. Hinc illa distinctio apud Gratianum inter publicam & priuam reconciliationem. Ego veterem illam obseruationem, de qua Cyprianus meminir, sanctam & Ecclesiæ salutarem fuisse iudico: ac hodie restitutâ esse cuperem. Recentiore hanc tametsi improbare, vel saltem acrius infestari non audeo, minus tamen necessariam arbitror. Vtunque sit, videmus tamen manuum impositionem in pœnitentia ceremoniâ esse ab hominibus, non à Deo institutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda sit: non illa quidem contemnenda, sed quæ inferiore loco esse debeant quàm quæ Domini verbo nobis sunt commendata.

* Lib. 3. cap. 3. & 4

De ritu veteris Ecclesiæ in publica lapsi pœnitentia, & de reconciliatoria manuum impositione.

Lib. epist. 1. epist. 2

Cap. 31

Li. epist. 3. epist. 14

* Successu temporis usurpatam etiã in priuatis absolutionibus impositionem: minus est necessaria.

En Decr. 26. qua. 6

15 Romanenses autem & Scholastici (quibus solenne est omnia per-
 peram interpretando corrumpere) anxie in repetendo hîc Sacramento
 defudât: nec mirum videri debet: nodum enim in scirpo quærunt. * Quod
 tamen optimum habent, rem implicitam, suspensam, incertam, opinio-
 nûmque varietate confusam ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, vel
 pœnitentiam exterioram esse Sacramentum: & si ita est, existimari debe-
 re signum esse interioris pœnitentiæ, id est contritionis cordis, quæ erit
 res sacramenti: vel utraque simul esse sacramentum: nec duo, sed vnum
 completum. Verùm exterioram esse sacramentum duntaxat, interioram
 rem & Sacramentum. Remissionem autem peccatorum, rem tantùm,
 & non sacramentum. Qui sacramenti definitionem supra à nobis posita
 memoria tenent, ad eam exigant quod dicunt esse sacramentum,
 & inuenient non esse ceremoniam externam à Domino institutam ad
 fidei nostræ confirmationem. Quòd si causentur, definitionem meam le-
 gem non esse cui parere necesse habeant: audiant Augustinum, quem sa-
 cro sanctam se habere fingunt. Sacramenti (inquit) propter carnales, vi-
 sibilia instituta sunt: vt ab illis quæ oculis cernuntur ad ea quæ intelliguntur,
 Sacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipsi vident,
 aut aliis queunt ostendere in eo quod sacramentum pœnitentiæ vocat.
 Idem alibi, Sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud in-
 telligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur,
 fructum habet spiritualem. Neque vlllo modo, sacramento pœnitentiæ
 (quale fingunt ipsi) conueniunt hæc: vbi nulla species est corporalis quæ
 spiritualem fructum repræsentet.

16 Ac (vt istas belluas in sua arena conficiam) si vllum hîc Sacramē-
 tum quæratur, nonne longè speciosius iactari poterat absolutionem Sa-
 cerdotis Sacramentum esse, quàm pœnitentiã vel interioram vel exte-
 rioram? Promptum enim erat dicere, ceremoniam esse ad confirmandã
 fidem nostram de peccatorum remissione, habereque promissionem cla-
 uium, vt vocant, Quodcumque ligaueritis aut solaueritis super terram, e-
 rit solutum & ligatum in cœlis. Sed obiecit quispiam, plerisque solui
 à Sacerdotibus quibus nihil tale accedit tali absolutione: quæ ex eorum
 dogmate Sacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridi-
 culum. Vt in Eucharistia duplicem manducationem statuunt, Sacramen-
 talem, quæ bonis & quæ ac in illis communis est: spiritualem, quæ bono-
 rum tantùm est propria: cur non & absolutionem b. fariam percipi fin-
 gerent? Nec tamen hætenus intelligere potui quid sibi vellent cum illo
 suo dogmate: quod quàm longè à Dei veritate dissideat docuimus quum
 id argumentum seriò tractarem. Tantùm hîc ostendere volo, hunc
 scrupulum nihil impedire quominus absolutionem Sacerdotis Sacramē-
 tum nuncupent. Respondere enim per os Augustini licebat, Sanctifica-
 tionem esse sine visibili Sacramento, & visibile Sacramentum sine inte-
 riori sanctificatione. Item Sacramenta in solis electis efficere quod figu-
 rant. Item, Induere Christum alios vsque ad Sacramenti perceptionem,
 alios vsq; ad sanctificationem. Illud, bonos & malos pariter facere: istud,
 bonos solos. Sanè hallucinatissunt plusquam pueriliter, & cæci in sole fue-
 runt, qui quum multa difficultate æstuarerent, rem planam ad eò & cu uis
 obuiam non perspexerunt.

17 Ne tamen animos tollât, quacumque in parte Sacramentum po-
 fuerint, nego iure haberi pro Sacramento. Primum quòd nulla Dei pro-
 missio singularis ad hæc rem extet, vnica Sacramenti hypostasis. Deinde
 quòd quæcumque hîc ceremonia proferatur, merum sit hominum inuen-
 tum: quum ceremonias sacramentorum non nisi à Deo institui posse iã
 definitum sit, Mendacium ergo & impostura fuit quod de sacramento

Li. 4. Sen. di. 22. c.
 Caluini de Schola-
 sticis iudiciũ. Vnde
 & in præfatione
 ad Franciscum re-
 gem: & ibi notata
 in margina.

* Vnde Scholasti-
 corũ opinio, quo
 modo Pœnitentiæ sit
 Sacramentum: &
 ostenditur et non cõ-
 uenire definitionẽ
 Sacramenti: hîc, &
 sect. 16. 17

Li. 3. quæ est. T. 1. st.

In sermone quodã de
 Bap. infant.

Absolutionem Sa-
 cerdotis potius Sa-
 cramentum dici de-
 bere (quod tamen
 non est) quàm Pœ-
 nitentiã,

Li. 2. quæ est. T. 1. st.
 De Bap. parvulo-
 rum.

Lib. 5. De Bap. con-
 tra Donatist.

Lib. 4. Sent. dif. 14. cap. 1. De pœni. di. 1. cap. 2
 * *Impio & blasphemie elogio ornari à Papistis suum pœnitentiæ Sacramentum.*

pœnitentiæ commenti sunt. * Ementitum hoc sacramentum ornarunt quo decebat elogio, secundam esse tabulam post naufragium: quia si quis vestem innocentie in Baptismo perceptam peccando corruperit, per pœnitentiam reparare potest. Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscunque sit, quin planè impium sit excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur. * Quasi verò per peccatum deleatur Baptismus, & non potius in memoriam reuocandus sit peccatori quod dies de peccati remissione cogitat, ut illinc sese colligat, animûmque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetratum que sibi in Baptismo promissæ sit. Quod autem durè & improprie Hieronymus dixit, pœnitentia reparari Baptismum (à quo excludunt qui excommunicati ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt. Aptissimè itaque dixeris si Baptismum vocaueris pœnitentiæ Sacramentum, quum in cõfirmationem gratiæ & fidei sigillum tuis datus sit qui pœnitentiam mediatur. Quod ne commentum esse nostrum putes, præterquam quòd Scripturæ verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse peruiogatum instar certissimi axiomatis. Nam in libello De fide ad Petram, quò Augustino inscribitur. Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta confutatus? Quasi verò apertius quippiam requirendam sit, quàm quòd recitat Euangelista: Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

Vide ca. 15 sect. 3

Cap 30. Citat. De cret 15. quæ. 1. cap. Firmis. 6. Mar. 1. 4, Luc. 3. 5

De vltima, vt vocant, vntione.

Extrema vntionis Papistica administratio qualis, & qua forma verborum: nec posse defendi Iacobi auctoritate, vel Apostolorum exemplo Vide Calu Epist. de fugiend. illicit. sacr.

18 Tertium fictitium Sacramentum, est extrema vntio: quæ nõ nisi à Sacerdote perficitur. id que in extremis (sic loquuntur) & oleo ab Episcopo consecrato, atque hæc verborum forma, Per istam sanctam vntionem, & piissimam suam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per vitum, per auditum, odoratum, tactum, gustum. Eius duas esse virtutes fingunt, peccatorum remissionem, & corporalis morbi leuamen, si ita expediat: sin minus, animæ salutem. Aiuunt autem institutionem ab Iacobo positam esse, cuius verba sunt, Infirmatur quis inter vos? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: fidei que obsecratio saluum reddet laborantem: ac eriget eum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiusdem rationis est ista vntio, cuius esse manuum impositionem supra demonstrauius: nempe histrionica hypocrisis, qua citra rationem & sine fructu, Apostolos referre voluat. Refert Marcus, Apostolos in prima sua missione iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos suscitasse, dæmonia eiecisse, leprolos mundasse, infirmos sanasse, in curatione autem ægrotû. oleum adhibuisse. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & sanabantur. Huc respexit Iacobus quum iussit accersi presbyteros ad vngendum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius subesse mysterium facile iudicabunt qui obseruarint quanta libertate & Dominus & eius Apostoli versati sint in rebus istis externis. Dominus cæco redditurus visum, ex puluere & spuro lutum cõposuit, alios tactu sanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apostoli alios morbos solo verbo, alios tactu, alios vntione curarunt: * At verisimile est vntionem istã nõ temerè (vt nec omnia ali) fuisse vsurpatã. Fateor: non tamen vt esset curationis organum, sed symbolum dütaxat, quo imperitorum ruditas admoneretur, vnde tanta virtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tribuerent. Oleo autem significari Spiritum sanctum eiusque dona, vulgare ac tritum est. * Ceterum euauit gratia illa curationû, quemadmodum & reliqua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus quo nouam Euangelis

Iac. 5. 14

Marc. 6. 13

Iohan 9. 6

Mat. 9. 29, Luc. 18

42

** Obiectio, & eius solutio.*

Act. 2. 6, & 5. 16,

& 19. 12

Psal. 45. 8

** Ratiõ prior, qua & plenus explicatus est.*

Mat. 1. 19. 20

qua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus quo nouam Euangelis prædi-

prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt igitur maximè *Rom. 12* demus, vñtionem Sacramentum fuisse: earum virtutum quæ tum per *ma 1. Cor. 12* nus Apostolorum administrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum administratio commissa non est.

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vñtione faciunt quàm ex aliis quibusvis symbolis quæ nobis in Scriptura commemorantur? Cur non aliquam natatoriam Siloah destinant, in quam certis temporum vicibus se immergant malè habentes? Frustra, inquit, id fieret. Certè non magis frustra quàm vñctio. Cur non mortuis incubant, quoniam *Iohan. 9. 7* niam puerum mortuum, illi incubãdo, suscitauit Paulus? Cur non lutum ex sputo & puluere Sacramentum est? Sed alia singularia exèpla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur: nempe pro eo tempore loquebatur *Act. 20. 10* Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim suæ vñtioni inesse: sed aliter experimur. Nemo iam miretur quomodo animas quas verbo Dei, hoc est vita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas sciebant, tãta confidentia Iudificati sunt: quum nihil eos pudeat, corporis sensus viuos ac sentientes velle fallere. Ridiculos ergo se faciunt dum gratia curationum præditos sese iactant. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis, & eorum languoribus quoties opus est, medetur, non minùs quàm olim: manifestas tamè illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apostolorum manus dispensat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitude statim intercidit.

20 Itaque vt non abs re Apostoli gratiam curationum sibi demãdãtam, olei simbolo, palàm testati sunt, non suam, sed Spiritus sancti esse virtutem: ita rursus Spiritui sancto sunt iniurij qui putidum & nullius energiam oleũ faciunt eius virtutem. Perinde id est ac si quis diceret, omne oleum virtutem esse Spiritus sancti, quòd eo nomine in Scriptura nuncupetur: omnem columbam esse Spiritum sanctum, quòd ea specie apparuerit. Verùm de iis viderint. Quod nobis in præsentia abunde est, certo certius perspiciamus, eorum vñtionem Sacramentum non esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec vllam promissionem habet. Siquidem quum duo ista in Sacramento exigimus, vt ceremonia sit à Deo instituta, vt Dei promissionem habeat: simul postulamus vt ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim Circumcisionem iã Sacramentum Christianæ Ecclesiæ quisquam esse contendit, tamen si & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promissio quæ illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promissionem quam in vñtione ferociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauimus, & ipsi experientia declarant. Ceremonia vsurpata non debuit nisi ab iis qui curationum gratia præditi fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando valent, quàm sanando.

21 Quanquam etiam si obtinuerint, huic ærati conuenire quod de vñtione ab Iacobo præcipitur (à quo longissimè obliuim) ne sic quidem adhuc multum promouerint in approbanda sua vñtione quæ hætenus ab nos illeuerunt. Iacobus omnes infirmos vult: unguenti non infirmos, sed semimortua cadauera, sua pinguedine inficiunt: quum iam animam in primoribus labris laborat, vel (vt ipsi loquuntur) in extremis. Si præsentem habent medicinam in suo sacramento, quæ vel morborum acerbitatem leniant, vel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt qui nunquam in tempore medentur. Iacobus vult infirmum vngi à senioribus Ecclesiæ: isti vñctorem non admittunt nisi sacrificulum. Quòd apud Iacobum presbyteros interpretantur, Sacerdotes, & plura: hæc quæ est Spiritus

Matt. 3. 16

Iohan. 1. 32

** Iac. 5. 14*

Ratio posterior (et

tiam si non suppet

ret prior) longè ab-

esse à sancta Apo-

stolorum ceremonia

impiam istarum ob-

seruat enim: cuius

blasphemiam demon-

strantur, dum oleum

exorcizant & etiam

hæc quæ est Spiritus

lem numerum ad decorem positum nugatur, nimis friuolum est: quasi verò Ecclesiæ eo tempore sacrificiorum examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad ferendum sacri olei ferculum. Iacobus dum simpliciter vngi infirmos iubet, non aliam vnctionem mihi significat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Isti oleum non dignantur nisi ab Episcopo consecratum: hoc est, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & novies flexo genu salutatum: ter, Aue sanctum oleum: ter, Aue sanctum chrisma: ter, Aue sanctum balsamum. A quo tales exorcismos hauserunt? Iacobus dicit, Vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit super eum, si in peccatis fuerit, remissum iri: vt scilicet abolito reatu, pœnæ leuationem impetrât non intelligens, pinguedine deleri peccata, sed fidelium orationes, quibus afflictus frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas. Isti per sacram suam, id est abominabilem vnctionem, peccata remitti, impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficiat, vbi Iacobi testimonio pro sua libidine prolixè abuti permixsi fuerint. Ac ne diutius sit nobis in probatione laborandum, hac difficultate nos eorum quoque annales liberant: referunt enim Innocentium Papam, qui Augustini ætate Romanæ Ecclesiæ praesuit, instituisse vt non presbyteri modò, sed omnes etiam Christiani oleo viderentur, in suam suorumque necessitatem vngendo. Author Sigebertus in Chronicis.

De ordinibus Ecclesiasticis.

22 Quartum locum in eorum catalogo tenet sacramentum Ordinis: sed adeo fecundum, vt septem ex se sacramentula pariat. Est verò istud perquam ridiculum, quòd quum affirmant septem esse sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant. Neque verò causari possunt, vnum esse sacramentum quia omnia in vnum sacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipsum sunt gradus. Siquidem quum in singulis diuersas esse ceremonias constet, diuersas esse gratias ipsi loquantur: nequid dubitet quin septem sacramenta dici debeant si eorum placita recipiuntur. Et quid, quasi rem ambiguam, controuertimus, quando ipsi planè distinctè septem declarant? Primum autem obiter perstringemus, quot & quàm insulas absurditates nobis ingerant, dum nobis suos ordines pro sacramentis commendare volunt: deinde an omnino sacramentum dici debeat ceremonia qua viuunt Ecclesiæ in ordinandis ministris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Ecclesiasticos faciunt: quos insigniunt titulo sacramenti. Sunt autem, Ostiarii, Lectores, Exorcistæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et septem quidem esse dicunt propter septiformem Spiritus sancti gratiam, qua prædicator esse debent qui ad eos promouentur. Augetur autem illis & largius cumulatur in promotione. Iam numerus ipse peruersa Scripturæ interpretatione consecratus est: quòd videntur sibi apud Isaiam legisse, septem Spiritus sancti virtutes, quum & verè plures non referantur ab Isaiam quàm sex: nec Propheta omnes eo loco concludere voluerit: tam enim alibi Spiritus vitæ sanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quàm ille. *Qui Parit sapientiz, intelligentiz, consilij fortitudinis, scientiz, & timoris Domini.* *Isd lib 7.* Quamquam alij acutiores non septem ordines, sed nouem faciunt, ad similitudinem, vt aiunt, triumphantis Ecclesiæ. Atque inter eos etiam clericus dicitur. *1.* pugna est, quòd alij clericalem tonsuram volunt esse primum omnium ordinem: Episcopatum vltimum. Alij exclusa tonsura, Archiepiscopatum & ca. Ostiarius.

mistas & Lectores. Illos cantionibus præficit, hos legendis Scripturis quibus plebs erudiat. Atque hæc distinctio Canonibus obseruatur. In tanta varietate quid sequi aut fugere nos volunt? Dicamúsne septem esse ordines? Sic docet magister scholæ: sed illuminatissimi doctores aliter determinant. Rursum inter se ipsi dissident. Præterea sacratissimi Canones aliò nos vocant. Sic scilicet consentiunt homines quum de rebus diuinis sine verbo Dei disceptant.

23 * Verum hoc omnem stultitiam superat, quòd in singulis Christum ^{* Ridicula & im-} sibi collegam faciunt. Primum, inquit, ostiarij munere functus est, ^{pia Papistarum stul-} quando vendentes & ementes, si gello ex funiculis facto, è templo eiecit. ^{titia, quod in singu-} Ostiarium se esse significat, quum dicit, Ego sum ostium. ^{lis suis Sacramen-} Lectoris munus assumpsit, quum in synagoga Isaiam legit. ^{tulis Christum sibi} Exorcistæ officio functus est, quum linguam & aures surdi & muti. ^{ipsis faciunt colle-} salua tangens, auditum reddidit. ^{dit.} Acoluthum se esse his verbis testatus est, ^{Qui sequitur me, non ambul-} qui sequitur me, non ambulat in tenebris. ^{gan.} Subdiaconi officio functus est, quum linceo præcinctus pedes discipulorum lauit. ^{Iohan. 2. 35} Diaconi personam sustinuit, quum corpus & sanguinem distribuit in Cæna. ^{Iohan. 10. 7} Sacerdotis partes impleuit, quum in cruce Patri se hostiam obtulit. ^{Luc. 4. 17} Hæc absque risu ad eò audiri non possunt ut miser absque risu scripta esse, si tamen homines erant qui scribebant. ^{Mar. 16. 33} Sed in primis spectabilis est argutia qua in acoluthi nomine philosophantur, ^{Iohan. 3. 4} ceroterarium appellantes verbo (ut arbitror) magico, certè inaudito genitibus ac linguis omnibus: quum ^{Mat. 26. 26} ἀκόλυθος Græcis simpliciter significet ^{Mat. 27. 50} pedissequum. ^{Ephes. 5. 2} Quanquam si his seriò refellendis in hæream, iure & ipse quoque rideat: ad eò fruola sunt & ludicra.

24 Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorù vanitas. Creant eximia pompa ac solennitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acoluthos, ad ea ministeria exequenda quibus vel pueros, vel certè quos vocant laicos præficiunt. Quis enim cereos ut plurimum accendit, quis vreo loco vinum & aquam infundit, nisi puer, aut ex laicis sordidulus aliquis qui ex ea re quæstum facit? Nonne iidè canunt, nonne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel ostiarium suis partibus fungentem? Quin potius qui puer acoluthi munere functus est, quum in ordinem acoluthorum cooptatur, desinit esse id quod dici incipit, ut videatur ex professo velle munus ipsum abiicere quum titulum assument. Encur Sacramentis consecrari & Spiritum sanctum accipere necesse habeant, nempe ut nihil agant. Si prætexant, hanc esse temporum peruersitatem, quòd ministeria sua deserunt ac negligunt, simul fateantur nullum hodie esse in Ecclesia vsum nec fructum factorum suorum ordinum, quos mirificè deprædicant, totamque Ecclesiam suam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vreo locos à pueris & profanis atrectari permittat, quibus tangendis nulli digni sunt nisi in acoluthos consecratis: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ nisi ab ore consecrato audiri non debebant. Exorcistas verò in quæ tandem finem consecrant? Audio Iudæis fuisse suos exorcistas: sed ab exorcismis dictos video, quos exercebant. De euentitis istis exorcistis quis vnquam fando audiuit quòd specimen vnum suæ professionis ediderint? Fingitur illis potestas data imponendi manus super energumenos & catechumenos, & dæmoniacos: sed tili se potestate præditos dæmonibus persuadere non possunt, non modò quia eorum imperiis non cedunt dæmones, sed etiam quia ipsis imperant. Vix enim decimum quenque reperias qui non malo spiritu agatur. Quæcumque igitur de minutulis suis ordinibus balbutiunt, confusa sunt ex inscitis insulsiisque mendaciis. De veteribus acoluthis & ostiariis & lectoribus, alibi dictum est, quum Ecclesie ordinem exponeremus.

Psalmistarum, Ostiariorum, Acoluthorum ordines (quos & Sacramenta faciunt Papistæ) vana esse nomina in Papatu, quum ministeria illa ipsi non exequantur, sed puer aliquis, aut quibus laicis.

De Exorcistis, ordine Ecclesie Papalis.

Act. 19. 12

Nobis hinc propositum est duntaxat pugnare contra nouitium illud inuentum de septemplici sacramento in ordinibus Ecclesiasticis : de quo nusquam alibi quam apud ineptos istos rabulas, Sorbonistas & Canonistas legitur.

De Clericali tonsura 25 *ra, & eius significa- tione ex Papistarum doctrina.* Iam de ceremoniis quas adhibent videamus. Principiò, quoscunque in militiam suam adscribunt, communi symbolo initiar in clericatione ex Papistarum. Radunt enim eos in vertice: vt corona regale decus significet, quia

Ca. Dup. ra qua. 1 *1. Pet. 2. 9* Reges debent esse clerici, vt se & alios regant. De iis enim sic loquitur Petrus, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. At sacrilegium fuit, quod vniuersæ Ecclesiæ tribuitur, solis sibi arrogare, & titulo superbè gloriari quem fidelibus præriperant. Pe-

Lib. 4. Sen. dist. 24. cap. Duo sunt. trus totam Ecclesiam alloquitur: isti ad pauculos ramos detorquent: quasi soli illis dictum sit, Sancti estote: quasi soli illi sanguine Christi acquisiti sint, quasi soli illi per Christum facti sint regnum & sacerdotium Deo.

Assignant deinde & alias rationes: summitas capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominum libera demonstraretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contempletur: vel vt vitia oris & oculorum doceantur præcidendam. Vel rasura capitis est temporalium depositio: circulerentia verò coronæ reliquæ sunt bonorum quæ ad sustentationem retinentur. Omnia in figuris: quia scilicet velum templi nondum scissum est. Itaque persuasi se præclare defunctos esse suis partibus quòd talia per coronam suam figurauerint, nihil eorum re ipsa præstant. Quousque nos talibus facis & præstigiis ludent? Clerici detonsis aliquot capillis significat temporalium bonorum abundantiam se abieuisse, gloriam Dei contemplari, æternum oculorumque concupiscentiam mortificasse: ac nullum est hominum genus rapacius, stupidius, libidinosius. Cur non magis sanctitatem vetè exhibent quam falsis mendacibusque signis ipsius speciem simulant?

Lib. 4. Sen. dist. 24. cap. 1

Perperam clericalem tonsuram referri ad Paulum aut veterum Nazarenorum exemplum.

Act. 18. 18

1. Cor. 9. 20

Num. 6. 18

Ca. Prohibe. dist. 23

1. Cor. 11. 4

26 Porro quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazarenis & rationem, quid aliud adferunt quam sua mysteria à Iudaicis ceremoniis nata esse, vel potius merum esse Iudaismum? Quòd autem addunt, Priscillam, Acylam & Paulum ipsum suscepto voto sibi rasisse caput, vt purificarentur: crassam suam ignorantiam produnt. Nusquam enim legitur de Priscilla: ac de Acyla etià incertum est: siquidem tam ad Paulum referri potest tonsura illa quam ad Acylam. Ne verò illis relinquemus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obseruandum est simplicioribus, Paulum nunquam caput sibi totondisse ad sanctificationem aliquam: sed duntaxat vt fratrum infirmitati seruiret. Soleo eiusmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc est non suscepta ad cultum aliquem Dei, sed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quemadmodum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem semel, atque ad breue tempus, vt Iudæis se ratisper accommodaret. Isti quum Nazarenorum purificationes nullo vsu imitari volunt, quid aliud quam alterum Iudaismum erigunt dum veterem perperam æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa Epistola composita est, quæ prohibet clericis, iuxta Apostolam, ne comam nutriant, sed instar spheræ radat: quasi Apostolus, discens quid viris omnibus decorum sit, de spherica clericorum rasura sollicitus fuerit. Hinc lectores reputent qualis sint energæ ac dignitatis alia quæ sequuntur mysteria, quibus talis est ingressus.

Aug. De ope. monach. in fine.

27 Vnde originem habuerit clericorum tonsura, abunde vel ex vno Item in Retract. Augustino constat. Quum illo seculo capillum non alerent nisi delicati, Ex Aug. s. editur, & qui nitorem elegantiamque non satis virilem affectabatur: videbatur esse vnde originem habuerit clericorum tonsura, vel tondere caput, vel radere, ne quam effœminati cultus speciem præferrent.

ferrent. Adeo autem id vulgare erat, ut monachi quidam, quò magis suam sanctimoniam notabili distinctioque ab aliis habitu veditarent, comam demitterent. Quum verò postea res ad crines rediisset, & ad Christianismum accederent gentes quædam, quæ semper comatæ fuerant, ut Gallia, Germania, Anglia: verisimile est clericos vbique rasisse caput, ne comæ ornamentum viderentur affectare. Tandem corruptiore seculo, quum prisca omnia instituta vel inuersa forent, vel in superstitionem degenerassent, quia in rasura clericali nihil cernebant causæ (neque enim quicquam retinuerant præter stultam imitationem) ad mysterium confugerunt: quod nunc superstitione nobis obtrudunt pro sacramenti sui approbatione, Ostiarij in cõsecratione clauis templi accipiunt, quò sibi mandari custodiam intelligant. Lectores, sacra Biblia. Exorcistæ, formulas exorcismorũ, quibus super energumenos & catechumenos vtantur. Acoluthi, cereos & viceolum. En ceremoniæ quibus (si Deo placet) tantum inest arcantæ virtutis vt esse possint gratiæ inuisibilis nõ modò signa accesserit, sed etiã causæ. Hoc enim secundum suam definitionem postulant, quum inter sacramenta haberi volunt. Verum vt paucis absolvam, dico absurdũ esse quòd in scholis & Canonibus minores istos ordines sacramenta faciunt: quando eorum etiam qui hoc tradunt confessione, primitiæ Ecclesiæ incogniti fuerunt, & multis postea annis excogitati. Sacramenta autem, quum Dei promissionem cõtineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, sed à Deo solo institui debent: cuius vnus est promissionem dare.

28 Superfunt tres ordines, quos maiores vocant. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerum translatus est, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem videntur pro his testimonium habere à verbo Dei, sacros ordines honoris causa, peculiariter nominat. Sed quàm obliquè Domini institutis in prætextum suum abutantur, videntum est. Incipiemus autem ab ordine presbyterij siue sacerdotij. His enim duobus nominibus rem vnã significant, ac sic appellant eos ad quos pertinere aiunt sacrificiũ corporis & sanguinis Christi in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaq; in ordinatione patenam cum hostiis accipiunt, in symbola collatæ sibi potestatis placabiles Deo hostias offerendi, manusq; illis inunguntur: quo symbolo docentur datã sibi esse consecrandi potestatem. Sed de ceremoniis postea. De re ipsa dico, ad eò nullum apicem habet à verbo Dei quod obediunt, vt non potuerint improbius ordinem à Deo positum deprauare. Principio quidem pro confessio esse debet (quod de Missa papali tractando asserui mus) iniurios omnes esse Christo qui se Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hostiam. Constitutus ille & consecratus à Patre Sacerdos cum iureiurando fuit, secundum ordinem Melchisedec, nullo fine, nullo successore. Hostiam semel obtulit æternæ expiationis & reconciliationis: nũc etiam sanctuarium cœli ingressus, intercedit pro nobis. In ipso omnes sumus sacerdotes, sed ad laudes & gratiarũ actiones, ad nos denique nostræque Deo offerenda. Illi vni singulare fuit sua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Id quũ sibi isti vsurpent, quid superest nisi eorum sacerdotium impium esse ac sacrilegium? Certè nimis improbi sunt dum Sacramenti titulo insignire audent. Quantum ad verum presbyterij munus attinet, quod ore Christi nobis est commendatum, libenter eo loco habeo. Illic enim ceremonia est, primũ ex Scripturis sumpta, deinde quã non esse inanem nec superuacua, sed fidele spiritualis gratiæ symbolum, testatur Paulus. Quòd autem tertium in numero non posui, eo factum est quòd non ordinarium nec cõmune est apud omnes fideles, sed ad certam functionem specialis ritus. Verum quum hic

Lib. 4. Sententiæ dicitur
sti. 24. ca. 28.
Ceremonia consecrationis Ostiariorum, Lectorum, Exorcistarum, Acoluthorum, in Papatu.

De tribus ordinibus maioribus: primũ de ordine presbyterij vel sacerdotij: vbi ostenditur Papistam improbius me peremerisse ordinem à Deo positum, et Christo vnico æterni sacerdotis esse iniurios.

Psal. 110. 4.
Heb. 5. 6, & 7. 3.

* De manu impositione in ordinandis veris Ecclesiæ presbyteris. Vide sec. 31.
I. T. m. 4. 14.

honor Christiano ministerio tribuitur, nõ est propterea quòd superbiãt Papistici Sacerdotes. Euangelij enim sui ac mysteriorum dispensatores ordinari iussit Christus, non victimarios inaugurari. Mádatur de p̄cedi cando Euangelio pascendóque grege, non de hofsiis immolandis dedit.

Matt. 28. 19.

Marc. 16. 15.

Iob. 21. 15.

Iob. 20. 22.

De exsufflatione in creandis Sacerdotibus Papisticis.

29 Cum re ipsa optimè cõgruunt ceremoniã. Dominus noster quũ Apostolos amandaret ad Euangelij prædicationem, insufflauit in eos. Quo symbolo Spiritus sancti virtutem, qua illos donabat, representauit. Hanc insufflationem retinuerunt boni isti viti, & quasi Spiritũ sanctum è gutture suo egerant, super suos quos formant sacrificulos demurmurant, Accipite spiritum sanctum. Ad eò nihil prætereunt quod non præposterè effingant: nõ dico more histriõnum (qui nec sine arte gesticulantur, nec sine significatione) sed instar simiarum, quæ lasciuè & absq; vllò delictu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exemplam Domini. Ac multa egit Dominus quæ nobis exempla esse noluit. Dixit Dominus discipulis, Accipite Spiritum sanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ suæ virtutis specimen edidit quum insufflando in Apostolos, Spiritus sancti gratia illos repleuit. Hoc ipsum si conantur efficere, Deum æmulantur, & tantum non ad certamen prouocant: sed longissimè absunt ab effectu, nec aliud inepto isto gestu quàm Christum illudunt. Sunt quidem ad eò effrontes vt afferere ausint conferti à se Spiritum sanctum. sed quàm id verũ sit, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri asinos, ex fatuis freneticos quicumque in Sacerdotes consecrantur. Nectamen hinc pugnam illis facio: tantum ceremoniam ipsam damno quæ in exemplum trahi non debuit, quandoquidem à Christo in singulare miraculi symbolum vsurpata est: tantũ abest vt illis patrocinari debeat imitationis excusatio.

Lib. 4. Senten. disti. 24. cap. 8. & in Canon. dist. 21. cap. 1.

De caractere indelebili sacri olei, quo vagatur in creatione ipsa Papistici sacerdotes: perperãq; referri ad vñtionẽ filiorũ Aaron, tractatur hic sect. 31.

30 Vñtionem verò à quo tandem acceperunt? Respondent se accepisse à filiis Aaron, à quo & suus ordo sumpsit initiũ. Peruersis igitur exemplis perpetuò se tueri malunt quàm fateri à se excogitatum quod temere vserpant. sed interim non animaduertunt, dum successores se profitentur filiorum Aaron, Christi sacerdotio se esse iniurios: quod van omnibus veteribus sacerdotiis adumbratum figuratumq; fuit. Ia eo igitur omnia conclusa & impleta fuerunt, in eo cessarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis est, & epistola ad Hebræos nullis glossis adiuta testatur. Quòd si tantopere Mosais ceremoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad sacrificia rapiunt? Habent quidem bonam partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: sed hoc tamen eorum religioni deest, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vñtionis obseruationem Circumcisione multo esse perniciosiorem: præsertim vbi accedit superstitio & Pharisæica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circumcisione fiduciam iustitiæ reponebant: isti in vñtionẽ spirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli esse appetunt, apostatae sunt à Christo, seque Pastorum munere abdicant.

Decre. 1. 7. 1. cap. De tra.

Exod. 30. 30.

31 Hoc est (si Deo placet) sacrum oleum quod characterem indelebilem imprimit. Quasi verò oleum puluere & sale abstergi non possit, aut (si tanaciũs adhasit) sapone. At character ille spiritualis est. Quid oleo cum anima? An obliuati sunt quod ex Augustino occinunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore nisi aquam: habere autem à verbo vt sit Sacramentum? Quod verbum ostendent in sua pinguedine? an quod Mosi mandatum est de filiis Aaron vngendis? At illic etiam mandatur de tunica, de ephod, de galero, de corona sanctitatis, quibus ornandus erat

et at Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant vestiendi eius filij Mā datur de maſtando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus ſecandis, & comburendis, de ſanctificandis auriculis & veſtimentis, alterius arietis ſanguine: & innumera alia obſervationes, quibus prætermiſſis, miror cur vna vñctio olei illis placeat. Si autem aſpergi gaudent, cur oleo potius aſperguntur, quàm ſanguine? Scilicet rem ingenioſam con: nentur ex Chriſtianismo & Iudaismo & Paganitate, velut cōſutis cētunculis, religionem vnā conficere. Fætet igitur eorum vñctio, quæ ſaleſid eſt. verbo Dei deſtituitur. Super eſt *impoſitio manuum, quā vt in veris legitimis que ordinationibus ſacramentum eſſe concedo, ita nego locum habere in hac fabula, vbi nec Chriſti mandato obtemperant, nec ſinam reſpiciunt quò nos dicere debet promiſſio. Signum ſi non negari ſibi volunt, ad rem ipſam cui dedicatum eſt, accommodent oportet.

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem ſi reſtitueretur in ſuam integritatem miniſterium illud quod ſub Apoſtolis & in puriore Eccleſia fuit. At verò quòs iſti fingunt Diaconos quid habent ſimile? Nō de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitiis ſuam doctrinam æſtimari) ſed pro iis ipſis quos ſua doctrina nobis tradunt, teſtimonium ab eorum exemplo quos Apoſtolica Eccleſia Diaconos inſtituit, indignè peti contendo. Aiūt ad ſuos Diaconos pertinere, aſſiſtere ſacerdotibus, miniſtrare in omnibus quæ aguntur in Sacramentis, ſcilicet in Baptiſmo, in chriſmate, in patena, in calice: oblationes inferre & diſponere ſuper altare, componere menſam Domini, & veſtire: crucem ferre, prædicare & decantare Euāgelium & Epistolam ad populum. An hic verbum Num de vero Diaconorum miniſterio? Nunc institutionem audiamus: Diacono qui ordnatur, ſolus Episcopus manum imponit Orarium illi & ſtolam ſuper lzuum humerum collocat, vt intelligat ſe accepitſe iugum Domini leue, quoad ſiniſtram pertinentia diuino timori ſubiiciat. Textum Euangelij præbet, vt ſe eius præconem agnoſcat. Et iſthæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciunt ac ſiquis Apoſtolos ſe inſtituere diceret, quos duntaxat abolendis thuribus, ſimulachris poliendis, conuertendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominum genus vocari Apoſtolos pateretur, & conferri cū ipſis Chriſti Apoſtolis? Poſthac ergo ne Diaconos eſſe mentiantur quos non niſi ad hiſtrionicos ſuos ludos inſtituunt. Qui etiam ipſo nomine ſatis declarant quale ſit officium Leuitas enim appellant, eorūque rationem ac originem ad filios Leui referri volunt. Quod per me quidem licet, modò ne alienis plumis eos poſtea veſtiant.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quū te vera cura pauperum olim præſuerint, nugatoriam neſcio quā functionem illis attribuunt, vt calicem ac patenam, vrcolum cum aqua, mantile ad altare deferant, aquam fundant ad manus lauandas, &c. Jam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt quas velut anathemati deſtinatas ingurgitant. Huic muneri optimè reſpondet initiandi ritus. Vt ab Episcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrcolum cum aqua, manuale & huiusmodi ſcruta accipiat. His ineptiis vt incluſum Spiritum ſanctum fateamur peſtulant. Quis pius hoc concedere ſuſtineat? Verū vt ſemel ſciamus, licet de iis idem quod de reliquis ſtatueret. neque enim opus eſt longius repetere quæ ſupra ſunt explicata. Hoc ſatis eſſe poterit modestis & docilibus (quales inſtituendos ſuſcepi) nullum eſſe Dei Sacramentum niſi vbi ceremonia oſtenditur annexa promiſſioni: aut certè potius niſi vbi promiſſio in ceremonia ſpectatur. Hic ne ſyllaba quidè habetur certæ alicuius promiſſionis: fruſtra igitur quæratur ceremonia ad cōfirmandā promiſſionē. Rurſum nulla

*Vide c. 3. ſect. 16.
& c. 14. ſect. 20. et
hoc c. ſect. 28.

De Diaconis Papiſticis, eorū functione, & ordinationis ceremonia, Vide et ſupra, c. 5. ſect. 15

De hypodiaconis Papiſticis, & eorū purgatoria functione, ac ridiculo initiandi ritu.

ceremonia ex iis quas vsurpant, à Deo instituta legitur. Sacramentum igitur nullum esse potest.

De Matrimonio.

34 Postremum est matrimonium, quod vt à Deo institutum fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vsque ad Gregorij tempora viderat. Et cui vnquam sobrio in mètem venisset? Ordinatio Dei bona est & sancta: & agricultura, architectura, ferrina, tonstrina, ordinationes sunt Dei legitimæ nec tamen Sacramenta sunt id enim non tantum in Sacramento quæritur vt Dei sit opus, sed vt sit ceremonia exterior a Deo posita in confirmandam promissionem. Nihil tale esse in matrimonio putri quoque iudicabunt. *Sed signum est, inquit, sacræ rei, hoc est, spiritualis coniunctionis Christi cum Ecclesia. Si verbo signi, symbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propositum vt fidei nostræ certitudinem erigat, longè à scopo aberrant: si signum simpliciter accipiunt, quod in similitudinem adductum sit, ostendam quàm acutè ratiocinentur, Paulus ait, Sicut stella à stella differt in claritate, sic erit resurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum. Christus ait, Simile est regnum cœlorum grano sinapis. En alterû. Rursum, Simile est regnû cœlorum fermento. Ecce tertium. Iesaias ait, Ecce Dominus gregem suum pascet quasi pastor. Ecce quartum, Alibi, Dominus quasi gigas egredietur. Ecce quintum. Et quistandem finis aut modus? nihil hac ratione Sacramentum non erit. quot in Scriptura parabolæ sunt & similitudines, tot erunt Sacramenta. Quin etiam furtum sacramentum erit: quâdmodum scriptum est, Dies Domini sicut fur. Quis ferat istos Sophistas tã iuscitè garrientes? Fateor quidem, quoties aspicitur vitis optimum esse in memoriam reuocari quod ait Christus, Ego sum vitis, vos palantes, Pater meus cultor. Quoties occurrit pastor cum grege, & illud etiam occurere bonum esse, Ego sum pastor bonus: oues meæ meam vocem audiunt. Verum si quis tales similitudines Sacramentis annumeret, in Anticytam mittendus sit.

35 Verba tamen Pauli obtudunt, quibus sacramenti nomen matrimonio attribui dicunt, Qui vxorem diligit, seipsum diligit, Nemo vnquam carnem suam odio habuit: sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnâ. Sacramentum hoc magnû est: ego autem dico in Christo & Ecclesia. At sic tractare Scripturas, terram cœlo miscere est. Paulus vt ostenderet maritis quàm singulari amore vxores suas complecti debeant, Christum illis in exemplar proponit. vt enim ille viscera pietatis effudit in Ecclesiam, quam sibi desponderat: sic vnumquenque affectum esse vult erga propriam vxorem Sequitur deinde. Qui vxorem diligit, semet ipsum diligit: quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam. Porro vt doceret quomodo Christus dilexerit Ecclesiam perinde atque semetipsum, imo quomodo se vnum fecerit cû spõsa sua Ecclesia, refert ad ea quæ Moses narrat Adam de se dixisse. Quum enim adducta esset in eius cõspectum Heua, quam è sua costa formatam sciebat: Hæc, inquit, est os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Totum id spiritualiter impletum in Christo, & in nobis testatur Paulus, quum membra nos esse ait corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius, ad eoque vnâ cum ipso carnem. Tandem epiphonema subnectit, Magnum hoc mysterium, &, nequis amphibologia falleretur, exprimit se non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, sed de spirituali Christi & Ecclesie

Perperâ matrimonium dici Sacramentum à Papistis.

**Papistarû hîc argumentum, quod et refutatur.*

1. Cor. 15. 41

Mat 13. 31. & 33

Iesa 40. 11.

Iesa. 4. 13.

1. Thess. 5. 2.

Iohan. 5. 1. 5

Iohan. 10. 11

Opinionem de Sacramento Matrimonij non inuari ex loco Pauli qui ex ponitur hîc & sec. 36.

Ephes. 5. 29

Gene. 2. 23

elefiz coniugio. Et sanè verè magnum mysterium est, quod sibi Christus costâ petrahi passus est vnde formaremur: hoc est, quum fortis esset, debilis esse voluit, quo sua fortitudine roboraremur: vt iam non viuamus ipsi, sed viuat ipse in nobis.

36 Imposuit illis Sacramenti nomen. Verùm æquânine erat vt eorû inficitæ pœnas tota Ecclesia penderet? Mysterium dixerat Paulus: quam dictionem quum relinquere posset Interpret, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentum ponere maluit, non tamè alio sensu quàm Græcè à Paulo mysterium dictum erat Eant nunc, & linguarum peritiam clamosè infecerunt, quarum ignorantia in refacili & cuiuis obuia tandia fœdissimè hallucinati sunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantopere vrget, aliquoties neglectam prætereû? Nam & in Epistola ad Timotheum priore à vulgari interprete posita est ac in eadem ipsa ad Ephesios Epistola, vbique pro mysterio. Condontur tamen illis hic lapsus: * saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium verò Sacramenti titulo commendatum, immunditiem postea, & pollutionem, & carnales sordes vocare quàm vertiginosa est leuitas? Quàm absurdum est acere à Sacramento Sacerdotes! Si à Sacramento se arcere negent, sed à coitus tantum libidine: non ita mihi elabuntur. Nim & coitum ipsum partem esse Sacramenti tradunt, eoque demum figurari vniõnem quæ nobis est cum Christo, in naturæ conformitate: quia vir & mulier nonniû carnali copula, vna caro fiant. Quamquam duo Sacramenta quidam eorum hic repererunt, alterum Dei & animæ in sponso & sponsa: alterum Christi & Ecclesiæ, in marito & vxore. Vt cunque, coitus tamen Sacramentum est, à quo vllum Christianum arce ri nefas fuit. Nisi fortè Christianorum Sacramenta ad eò mulè conueniunt, stare vt simul non possint. Est & altera in eorum dogmatibus absurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum sanctum adesse.

37 Ac ne simpliciter Ecclesiam luderent, quàm longam errorum, mendaciorum, fraudum, nequitiarum seriem vni errori atroxuerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæsiisse, dum è matrimonio Sacramentum fecerunt Vbi enim id semel obtinuerit, * cõiugialium causarum cognitionem ad se traxerunt: quippe res spiritualis erat profanis iudiciis non atrectanda. * Tum Leges sanxerunt quibus tyrannidem suam firmarunt, sed partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas. Quales sunt, * Vt coniugia inter adolescentulos, parentum iniussu contracta, firma rataque mæneant. Ne inter cognatos ad septimum vsque gradum legitima sint matrimonia: & quæ contracti sunt, dissoluantur. * Gradus vero ipsos, contra Centium omnium iura, & Mosis quoque politiani constringunt. * Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio copulentur. Ne à Septuagesima ad octauas Paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebrentur, & similes in numerz, quis recensere longum fuerit. Et ex eorum cœno aliquando emergendum est, in quo iam diutius hæsit oratio quam animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse videor, quòd leonis pellem istis asinis quadam ex parte detraxi.

De politica administratione.

CAP. XX.

Trãsitio à præcedē

PORRO quum duplex in homine regimen superius statuerimus: & de altero illo, quod est in anima, seu interiori homine positum, æternamque vitam respicit, satis multa verba alibi fecerimus de alte

Galat. 2. 20

* Ipsos secū pugna-
re Papiſtas, qui ma-
trimoniū velint eſſe
ſacramentū, & ta-
men inde arceat ſa-
cerdotes, & dicant
eſſe immunditiæ, et
pollutionē carnis.

1. Tim. 3. 9
Ephes. 1. 9. & ca. 3.
Colos. 1. 27.

Lib. 4. Sent. diſt. 17
c. 4. & in Dec. 27.
quæſt. 2. c. Quæſo-
cietas Gloſſ. c. Lex
diuina.

Ibidem Decr. lib. 4
Sent. diſt. 3. c. 2. &
in Decr. 32. quæſt.
2. c. Quicquid.

* Coniugialium cau-
ſarum cognitio.
* Leges de coniugiis
vel impie vel ini-
que.
Deut. 18. 6.

* Vide Calu. de re-
re Eccleſiæ reformã-
dæ ratione.

* Vide Gregorium
lib. 12. epiſt. 6

tribus ad ſequentem
tractationem.

ro etiã, quod ad instituendam ciuilem dantaxã, externãque mortã iustitiam pertinet, nonnihil vt differamus, locus hic appetit. Etsi enim à spirituali fidei doctrina, quam tractandam suscepi, separata esse videtur huius argumenti ratio: progressus tamen ostendet, meritiò à me

** Tres rationes propter quas constitutum habere oportet quid piis sentiendũ de politica administratione.* conungi, imò necessitate me impelli vt id faciam: * præsertim quoniam ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuini tus sancitum, furiose euertere conantur. Principum verò adulatorem potentiam sine modo extolentes, Dei ipsius imperio opponere nõ dubitant. Vtrique malo nisi obuiam eatur, peribit fidei sinceritas. Adde quòd scire quã benignè hac in parte consuluerit Deus generi hu-

** Distinguedã politiam à regimine spirituali anima Vi de et lib 3 c. 19 sec. 15. 16. & hoc lib. c. 10. sect. 3. 4. 9* mano non parum nostra refert, vt ad gratitudinem testandã maius in nobis vigeat pietatis studium. Principiò, antequã in rem ipsam ingrediamur, * tenenda illa est distinctio antè à nobis posita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc si nul duo imprudenter permisceamus quæ diuersam profus rationem habent. * Illi enim quum in Euangelio promitti libertatem audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullumque

** Repudiãdos, qui politiam euertere conantur, vt Christianis non necessariã aut qua stante peccat spiritualis anima libertas, tractetur hic, & sect. 2.* magistratum agnoscat, sed in Christo vnũ intueatur: nullum libertatis suæ fructum capere se posse putant quãdiu aliquam supra se eminentem potestatem vident. Itaque nihil fore saluum existimant nisi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia fiat, nec leges, nec magistratus, & si quid simile est quòd officere suæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam, inter præsentem hanc fluxãque vitam, & futurã illam æternãque discernere nouerit: neque difficile intelliget, spirituale Christi regnum, & ciuilem ordinationem, res esse plurimùm sepositas. Quum ergo Iudaica sit illa vanitas, Christi

Galat 5. 1

1 Cor. 7. 21

Galat. 3. 28

regnum sub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quòd perspicuè Scriptura docet, spirituale esse fructum cogitantes, qui ex Christi beneficio colligitur, totã hanc libertatem, quæ in ipso nobis promittitur atque offertur, meminerimus intra suos fines continere. Nam quid est, quòd ipse idem Apostolus qui iubet vt stemus, nec subiciamur iugo seruitutis, alibi sollicitos esse seruos de statu suo verat: nisi quia spiritualis libertas cum politica seruitute optimè stare potest? In quem etiam sensum accipiendæ sunt istæ eius sententiæ, In regno Dei non est Iudæus, neque Græcus non masculus aut fœmina, non seruus aut liber. Item, Non est Iudæus, nec Græcus, præputium, circumcisio, Barbarus, Scythæ, seruus, liber: sed omnia in omnibus Christus. Quibus significat, nihil referre qua sis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas: quando in rebus istis minimè situm est Christi regnum.

Coloss 3. 11

2 Neque tamen eò ista distinctio pertinet, quò totã politiam rationem, rem esse pollutam reputemus, ad homines Christianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici quos delectat effrænis licentia, vociferantur ac iactant, Postquam mortui sumus per Christum elementis huius mundi, & trãslati in regnum Dei, sedemus inter cœlestes: indignum hoc nobis esse, ac infra nostrã excellentiam longè positum, profanis istis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Christiano homine negotia versantur. Quorsam inquit, leges sine iudiciis & tribunaliibus? Quid autem cum iudiciis ipsis homini Christiano? Imò si occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verũ vt distinctũ istud regiminis genus à spirituali illo & interno Christi regno nuper mouimus, ita nec quicquam pugnare sciendum est. Nam illud quidem, iocunditiam cœlestis regni quædam iam nunc super textam in nobis iactant: & in hac mortali euanidãq; vita, immortalẽ & incorruptibilẽ beatitudinem quòdãmodo auspicatur: a thue destinatum est, quãdiu inter homines agemus, externũ Dei cul eum fousse & rueri, sanã pietatis doctrinã & Ecclesiæ statũ defendere, vitam

tam nostrā ad hominū societate cōponere, ad ciuilem iustitiam mores nostros formare, nos inter nos conciliare, cōmunem pacem ac tranquillitatem alere. quę omnia superuacua esse fateor, si presentem vitā extinguit regnum Dei quale nunc intra nos est. Sin ita est voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aspiramus, peregrinari super terrā: eius verò peregrinationis vsus talibus subsidiis indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. * Nam quòd tantam in Ecclesia Dei perfectionem debere esse causantur, cui sua pro lege moderatio satis sit: eam stolidè ipsi imaginantur, quę in hominū communitate reperiri nunquā possit. Quū enim tanta sit improborū insolentia, nequitia tam cōtumax, quę multa legum seueritate coerceri vix possit: quid fautores expectamus, si patere suę improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi satis coguntur.

3 Sed de politię vsu erit alius opportunior dicendi locus. Nūc istud tantū intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanē esse barbariem: cuius vsus non minor inter homines, quā panis, aquę, solis, & aëris dignitas quidem multò etiam præstantior. Non enim (quę illorum omnium cōmoditas est) huc spectat duntaxat vt spirant homines, edāt, bibant, foueantur, (quanquā hæc certè omnia complectitur, dū efficit, vt simul vivant) non tamen, inquā, huc spectat solum: sed ne idololatria, ne in Dei nomen sacrilegia, ne aduersus eius veritatē blasphemia, alięq; religionis offensiones publicè emergant ac in populum spargantur: ne publica quies perturbetur: vt sauum cuiq; saluum sit & incolume: vt innoxia inter se commercia homines agitēt: vt honestas & modestia inter ipsos colatur. Deinde vt inter Christianes publica religionis facies existat, inter homines constet humanitas. Nec quenquā moueat quòd rectè constitutę religionis curam ad hominū politiā nunc refero, quam extra hominū arbitriū posuisse supra videor. Siquidē nihilo hinc magis quā antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus suo arbitrio ferre permitto quum politicā ordinationem probo, quę in hoc incumbit ne vera religio, quę Dei lege continetur, palām, publicisq; sacrilegijs impunitè violetur ac conspurcetur. Verū ipsa ordinis perspicuitate adiutores, melius quid de toto genere politicę administrationis sentiendum sit, assequuntur, si eius partes seorsum pertractemus. * Sunt autē tres: Magistratus, qui præses est legum ac custos: Leges secundum quas ipse imperat: Populus, qui legibus regitur & magistratui parer. Videamus ergo primū de ipsa magistratus functione, num legitima sit, ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta potestas: deinde quibus instituenda sit legibus Christiana politia: tum postremò, quis legū vsus ad populum redeat, quę magistratui obedientia debeat.

4 Magistratum functionem non modò sibi probari acceptamque esse testatus est Dominus: sed honorificentissimis insuper elogiis eius dignitatē prosequutus, mitisicè nobis commēdit. Vt pauca commemorem: Quòd dii nuncupantur quicumque magistratum gerunt, ne in ea appellatione leue inesse momentum quis putet. ea enim significatur, mandatum à Deo habere, diuina auctoritate præditos esse, ac omnino Dei personam sustinere, cuius vices quodammodo agunt. Non meum hoc est cauillum, sed Christi interpretatio, Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum est. Quid hoc est, nisi demandatum illis esse à Deo negotium, vt illi in suo munere seruiant? & (quod iudicibus suis dicebant Moses & Iosaphat, quos per singulas ciuitates Iuda constituebant) iudicium exercent non pro homine, sed pro Deo? Eodē pertinet quòd Sapientia Dei per os Solomōnis affirmat suam esse opus, quòd Reges regnant, & Consiliarij decernunt iusta: quòd Principes

Refutatur obiectio contrā sententiam.

Politiā donū Dei esse humano generi magnas utilitates afferens, & nō parū aduinculū ad statū religionis tuę dum.

Politice administrationis tres partes.

Prima pars, nēpe Magistratus: & quid de eorum functione sentiendum. Vide et si sec. huius Exod. 22. 8.

*Psal. 82. 1. & 6
Iohan. 12. 35
Deut. 1. 16
1. Cor. 19. 6.
Præterb. 3. 14.*

Rom. 13. 9.

1. Cor. 12. 28

Rom. 13. 1

*Sanctorum virorum
exempla qui Magi
stratum gesserunt.
Sanctas, & sacerri-
mas, ciuilibus potestas*

*Exceptio eorum, qui
anarchiam inducere
cuperent: & eius
refutatio, hic & se-
ctio. 7.*

Psal 2. 12

Iesa. 49. 23

1. Tim. 2. 2

*Dupliciter utilis est
Magistratibus hæc
cogitatio, sanctam
esse suam vocationem.
Prima utilis, sti-
mulus ad officium
faciendum, demon-
stratur.*

principatum gerunt, & munifici omnes Iudices testæ. Perinde enim i-
stud valet ac si dictum esset, non humana peruersitate fieri vt penes Re-
ges & Præfectos alios sit in terris rerum omnium arbitrium, sed diuina
prouidentia, & sancta ordinatione: cui sic visum est res hominum mode-
rari. quandoquidem illis adest ac etiam præest in ferendis legibus, & iu-
dicatorum æquitate exercenda. Quod & Paulus aperte docet, dum præfe-
cturas inter Dei dona enumerat, quæ secundum gratiæ diuersitatem va-
riè distributa, à seruis Christi in ædificationem Ecclesiæ conferri debeant.
Tamen enim illic propriè de senatu loquitur grauium virorum, qui in
primitiua Ecclesia constituebantur, vt conformandæ publicæ disciplinæ
præessent: (quod minus in Epistola ad Corinthios *κυβερνησεις* vocat)
quia tamen videmus eodem recidere finem ciuilibus potestatis, non dubiū
quin omne iustæ præfecturæ genus nobis commendet. Multò verò cla-
rius, vbi iustam ea de re disputationem instituit. Nam & potestatem, Dei
ordinationem esse tradit: nec potestates esse villas, nisi à Deo ordinatas.
Ipsos autem principes, ministros esse Dei, bene agentibus, in laudem: ma-
lis ad iram ultores. Hæc accedunt & sanctorum virorum exempla: quo-
rum alij regnis, vt David, Iosias, Ezechias: alij satrapiis: vt Ioseph, & Da-
niel: alij ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moses, Iosue, ac Iudi-
ces, functi sunt: quorum functiones sibi probatas esse, Dominus declara-
uit. Quare nulli iam dubium esse debet, quin ciuilibus potestas vocatio sit
non modò coram Deo sancta & legitima, sed sacrerrima etiam, & in tota
mortalium vita longè omnium honestissima.

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quanuis olim rudi
populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamè perfectioni quam Chri-
stus cum Euangelio suo attulit, minimè quadrare seruire illud gubernan-
di genus. In quo non suam modò inscitiam, sed Diabolicum fastum pro-
dunt, dum perfectionem sibi arrogat, cuius ne ceteris quidem pars in
illis conspicitur. Verùm qualescunque sint, refutatio facilis est: quia vbi
David Reges & Præfectos omnes ad osculandum Dei Filium hortatur,
non iubet imperio deposito ad priuatam vitam concedere, sed potesta-
tem, qua sunt instructi, Christo subiicere: vt vnus supra omnes emi-
neat. Similiter Iesaias, dum promittit Reges fore Ecclesiæ nutritios, &
Reginas nutrices, non abdicat eos honore: quin potius honorifico elo-
gio patronos cõstituit pijs Dei cultoribus. nam ad Christi aduentū petti-
net vaticinium illud. Plurima testimonia sciens omitto quæ passim oc-
currunt, ac præsertim in Psalmis, quibus suum ius præfectis omnibus af-
feritur. Omnium verò maxime illustris est locus Pauli, vbi Timotheum
admonens, in coram publico concipiendas esse preces pro Regibus, ra-
tionem mox subiicit, Vt tranquillam vitam sub ipsis agamus cum omni-
pierate & honestate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutelæ statum
Ecclesiæ commendat.

6 Quæ cogitatio magistratus ipsos assiduè exercere debet, quando
ingentem illis stimulum addere quo ad officium excitentur, & singulare
consolationem afferre potest, qua muneris sui difficultates (quæ multæ
certè & graues sunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ, mā-
suetudinis, continentiz, innocentiz studium sibiipsis imperare debent,
qui diuinæ iustitiæ ministros se constitutos esse norant? Quæ fiducia
iniquitatem in tribunal suum admittent quod Dei viuentis thronum es-
se audiunt? Quæ audacia iniustam sententiam pronuntiant eo ore,
quod diuinæ veritati designatum esse organum intelligunt? Quæ con-
scientia in impia decreta subscribent ea manu quæ ad perferenda Dei
iussa sciunt ordinatam? In summa, si se Dei vicarios esse meminerint,
omni cura, sedulitate, industria insigilent oportet, quo hominibus quan-
dam di-

dam diuinæ prouidentia, custodia, bonitatis, beneuolentiæ, iustitiæ imaginem in se repræsentent. Ac perperuò illud sibi subiiciant, Si maledicuntur omnes qui opus vindictæ Dei exequentur in dolo, multo grauius maledici, qui in iusta uocatione fraudulenter versantur. Itaque cum suos Iudices ad officium cohortari uellent Moses & Iosaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorum animos afficerent, quàm quod prius retulimus. Videte quid agatis, non enim pro homine exercetis iudicium, sed pro Deo: quippe qui iuxta uos est in causa iudicij. Nunc igitur sit pauor Domini super uos. Videte, & agite: quoniam non est ulla peruersitas apud Dominum Deum nostrum. Et alio loco dicitur, Deum sterisse in synagoga deorum, & in medio deorum iudicem agere: quo ad officium animentur, dum audiunt Dei se legatos esse, cui administratæ prouinciarum rationem aliquando reddere oporteat. Et merito apud eos plurimum hæc admonitio ualere debet, nam si quid delinquant non hominibus modò sunt iniurij quos sceleratè vexant: sed in Deum quoque ipsum contumeliosi, cuius sacrosancta iudicia polluunt. * Rursum habent & unde se præclarè consolentur, dum secum reputant non in profanis, nec à seruo Dei alienis occupationibus se uersari, sed sanctissimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

7 Qui uerò non mouentur tot Scripturæ testimoniis, quò minus sacrum hoc ministerium insectari ausint, quasi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem: quid aliud quàm Deum ipsum sugillant: cuius ignominia cum ministerij sui probro non esse coniuncta non potest? Ac profus non Magistratus reprobant, sed Deum abiciunt, ne super se regnet. Si enim istud uerè de populo Israel à Domino dictum est, quòd Samuelis imperium detrectassent: quò minus uerè hodie de iis dicitur, qui in præfecturas omnes à Deo institutas debacchari sibi permittunt? * Ac quum discipulis dictum est à Domino, Reges Gentium dominari illis, inter ipsos uerò non ita esse, ubi qui primus sit, fieri minimum oporteat: hac uoce interdictum est Christianis omnibus ne regna aut præfecturas capeant. * O dextros interpretes: Inter discipulos orta erat contentio, quis alium præcelleret hanc uanam ambitionem ut compesceret Dominus, eorum ministerium non esse regnis simile docuit, in quibus inter ceteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæso ad ignominiam regiarum dignitatis facit? imò quid omnino euincit, nisi regum munus, Apostoli cum non esse ministerium? * Præterea inter ipsos magistratus tametsi uariarum sunt formæ, nullum tamen discrimen hac in parte est quin pro Dei ordinibus suspicienda à nobis omnes sint. Nam & omnes simul completitur Paulus, quum ait non esse potestatem nisi à Deo: & quæ omnium minimè ardebat, eximio præalio testimonio commendata est, nempe vnus potestas: quæ quia publicam omnium seruitutem secum fert (excepto vno illo cuius libidini omnia subiecit) heroicis & excellentioribus ingenijs minùs olim approbari potuit. At Scriptura, quòd iniquis istis iudicijs occurrat, diuinæ sapientiæ prouidentiam esse nominatim affirmat quòd Reges regnant: & peculiariter Regem honorari præcipit.

8. Et sanè valde otiosum esset, quis potissimus sit politicæ, in eo quo uiuunt loco, futurus status, à priuatis hominibus disputari: quibus de constitutenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiam simpliciter id defini non posset, quum magna huius disputationis ratio in circumstantiis posita sit. Et si ipsos etiam status circa circumstantias inter se compares, non facillè sit discernere quis utilitate præponderet, ad eò æquis conditionibus contendunt. Procliuus est à regno in tyrannidem lapsus: sed non multò difficilior ab optimarum potestate in pau-

Iere. 48. 11.

Deut. 1. 16.

2. Para. 19. 6

Psal 82. 1

Iesa 3. 14

* Secunda utilitas, consolatio in difficultatibus muneris

1. Sam 8. 7

* Obiectio anarchiæ inducentium.

Luca. 2. 25

* Obiectio refutatio.

* Nulla esse formam similis potestatis, quæ non debeat esse Dei ordinatio.

Rom. 13. 1

* Regia potestas. vi de sect 5.

Prou. 8. 15.

1. Pet. 2. 17

De tribus regiminibus civilis formis. Aristocratia, Democra-

tia, & Monarchia.

quæ ena sit melior, simpliciter defini non possi: fieri tamè hominum uitio, ut

tutius sit & tolerabilius, plures tendere

gubernacula, quàm vnum regnare.

corum factionem. multò verò facillimus, à populari dominatione in fe-
 ditione. Equidem si in se considerentur tres illæ quas ponunt Philosophi
 regiminis formæ, minimè negauerim vel aristocratiam, vel temperatū
 ex ipsa & politia statum aliis omnibus longe excellere: non id quidem
 per se, sed quia rarissimè contingit Reges ita sibi moderari, vt nunquam
 à iusto & recto discrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & pru-
 dentia instructos esse, vt vnusquisque videat quantum satis est. Facit er-
 go hominum vitium vel defectus, vt tutius sit ac magis tolerabile plures
 tenere gubernacula, vt alij alijs mutuò sint adiutores, doceant ac mo-
 neant alij alios, ac si quis plus æquo se offerat, plures sint ad cohiben-
 dam eius libidinem censores ac magistri. Id cum experimento ipso
 semper fuit comprobatum, tum sua quoque authoritate Dominus con-
 firmavit quum Aristocratiam politia vicinam apud Israelitas insti-
 tuit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Chri-
 sti produceret in Dauide. * Atque vt libenter fateor nullum esse gu-
 bernationis genus isto beatius, vbi libertas ad eam quam decet mode-
 rationem est composita, & ad diuurnitatem ritè constituta: sic & beatif-
 simos cæseo quibus hac conditione fuit licet: & si in ea conseruanda re-
 tinendæque strenuè ac constanter laborant, eos nihil ab officio alienum
 facere concedo. Quinetiam huc summa diligentia intenti magistratus
 esse debent, nequa in parte libertatem, cuius præsidēs sunt constituti, mi-
 nuī, nedū violari patiantur si in eo sunt segniores & parū solliciti, perfidi
 sunt in officio, & patriæ suæ proditores. Verùm si hoc ipsum ad se trās-
 ferant, quibus Dominus aliam gubernationis speciem attribuit, vt in-
 de ad commutationem expetendam sollicitentur, non modò stulta erit

* Magistratū Aristocraticorū esse, cōseruare libertatem populis: alioqui esse perfidos proditores

Tres formas gubernationis à Deo esse & variè ab eo dispensari: itaque priorū esse, parere, non suo arbitrio res nouare.

& superuacua, sed prorsus noxia etiam cogitatio. Quòd si non in vnam
 duntaxat ciuitatem oculos dirigas, sed vniuersum simul orbem circun-
 spicias ac contempleris, vel aspectum in longiora saltem regionum spa-
 tia diffundas, comperies profecto diuina prouidentia illud non abs re cō-
 paratum vt diuersis politis regiones variæ administrantur. Nam quæ ad
 modum non nisi inæquali temperatura elementa inter se cohærent: ita
 hæc sua quadam inæqualitate optimè continentur. Quanquam hæc etiã
 omnia frustra his dicuntur quibus Domini voluntas satisfaciet. Nam si
 illi visum est, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus, senatus aut decu-
 riones, quoscunque locis præfecerit in quibus degimus, nostrum est iis
 nos morigeros ac obediētes præstare.

Falli eos qui Magistratus arcēt à religionis cura: quū eorū officium extendatur ad vtrāque legistabulā. In priorē ostenditur.

9 Iam officium magistratum, quale verbo Dei describitur, ac qui-
 bus in rebus situm sit, obiter hoc loco indicandum est. Extendi verò ad
 vtrāque Legistabulam si non doceret Scriptura, ex profanis scriptoribus
 discendum esset, nullus enim de magistratū officio, ferendis legibus &
 publico statu disseruit, qui non exordium faceret à religione & diuino
 cultu. Atque ita confessi sunt omnes nullam politiam scèliciter posse
 constitui, nisi prima cura pietatis sit: & præposteris esse leges quæ negle-
 cto Dei iure, tantum hominibus consulunt. Quum igitur apud omnes
 Philosophos religio primum gradum teneat, ac vniuersali gentium om-
 nium consensu semper id obseruatum fuerit, Christianos principes ac
 magistratus pudeat suæ scordie, nisi in hanc curam incumbant. Ac iam
 ostendimus has illis partes à Deo specialiter iniungi: sicuti æquum est
 tuendo & asserendo eius honori operam impendere cuius vicarij sunt,
 & cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudantur
 sancti Reges in Scriptura, quod Dei cultum corruptum vel euersum re-
 stituerint, vel curam gesserint religionis, vt sub illis pura & incolumis
 floret: Contrà verò Sacra historia inter vitia anarchias ponit, quòd
 non esset Rex in Israel, idcòque faceret quisque quod placebat. Vnde
 coar-

co. gignitur eorum stulticia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicundo tantum intentos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit qui terrenas controuersias deciderent: quod verò longè grauioris momēti erat prætermiserit, vt ipse purè coleretur ex Legis suæ præscripto. Sed huc turbulentos homines impellit impunè omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio sublato cupiant. * Quod ad secundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat

Jeremias vt faciant iudicium & iustitiam, liberet vi oppressum de manu calumniatoris, peregrinum & viduam, & pupillum ne contristent, ne iniuriam faciant, & sanguinem innocentem ne effundant. Eodem spectat quæ in Psalmo 82. exhortatio legitur: vt ius reddat pauperi & egeno, inopem & egenum absoluant, eripiant pauperem & egenum è manu oppressoris. Moses verò principibus quos in vices suas suffecerat, edicit. Audiant causam fratrum suorum, & iudicent inter virum & fratrem eius, & peregrinum, neque facies agnoscant in iudicio, tam paruum quàm magnum audiant, neque timeant ab vilo viro: quia iudicium Dei est. Illa autem omitto, Ne multiplicent sibi equos Reges, ne ad auaritiã adiiciant animum, ne eleuentur super fratres suos: vt in meditanda Lege Domini sint assidui cunctis diebus vitæ suæ. Ne iudices quouis declinent ad alteram partem, ne munera accipiant, & quæ

passim in Scripturis similia leguntur: quoniam in exponendo hic Magistratum officio, non tam magistratus ipsos instituere consiliũ est quàm alios docere quid sint Magistratus, & quem in finem à Deo positi. Videmus ergo publicæ innocentie, modestie, honestatis, & tranquillitatis protectores statui ac vindices, quibus studium vnum sit communi omnium saluti ac paci prospicere. Quatum virtutum exemplar se fore

Dauid profitetur vbi in regale solium euectus fuerit: ne scilicet consentiat vllis sceleribus: sed detestetur impios, calumniatores, & superbos: consiliarios verò probos & fidos vndique accersat. * Id verò quum præstare non possint, nisi viros bonos ab improborum iniuriis prohibeant, oppressis adsint ope ac præsidio, potestate quoque armati sunt, qua palam maleficos ac facinorosos (quorum nequitia perturbatur, vel exagitur publica quies) seuerè coerceant. Siquidem id prorsus experimur quod dicebat Solon, Præmio & pœna res omnes publicas consistere: iis sublati, totam ciuitatum disciplinam collabi ac dissipari. Friget enim in multorum animis æqui iustique cura, nisi virtuti paratus sit suus honos: nec

animaduersione potest. Atque hæc duæ partes comprehensæ sunt à Propheta, dum Reges aliosque præfectos iubet facere iudicium & iustitiam. Iustitia quidem est, innocentes in fidem suscipere, complecti, tueri, vindicare, liberare. Iudicium autem impiorum audaciam obistere, vim comprimere, delicta punire.

10 Verum ardua hæc, vt videtur, & difficilis nascitur quæstio, Si Lege Dei occidere Christiani omnes verentur, & Propheta de monte sancto Dei, hoc est, Ecclesia, vaticinatur quod non affligent in ea, neque nocebunt: quomodo magistratibus & piis simul & sanguinariis esse licet? At si intelligamus, magistratum in exercendis suppliciis non à se agere quicquã, sed ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo impediemur. Occidere Lex Dominica prohibet, ac ne impunita sint homicidia, gladium in manum suis ministris dat ipse Legislator, quem in homicidijs omnes exerant. Affligere & nocere procorum non est: atqui hoc nocere non est, nec affligere, procorum afflictiones, Domini mandato, vlcisci. Vtinam istud semper animis nostris obuersaretur, nihil hæc hominis temeritate, sed Dei iubentis auctoritate omnia fieri, qua præeunte, à recta via nunquã

aberratur. Nisi fortè diuinæ iustitiæ iniectum est frenum ne de sceleribus pœnas sumat. Quòd si illi legem dicere fas non est, cur eius ministris calumniam intendemus? Non frustra gladium gerunt, inquit Paulus: nã Dei ministri sunt ad iram, ultores malè agentibus. Itaque, si nihil Domino sua obedientia fore acceptius norunt principes, aliq; præfeti, in hoc ministerium incumbant: si quidem soam Deo pietatem, iustitiam, integritatem approbare student. Hoc scribet affectu agebatur Moses quum se destinatum Domini virtute, populi sui liberatorem agnosceret, Ægyptio manus intulit. Deinde quum cœsis vno die tribus hominum milibus, in populi sacrilegium vindicauit. Dauid quoque quum sub vitæ suæ fine,

Roma. 13. 4

Exod. 2. 12

Acto. 7. 28

Exod. 32. 27

1. Reg. 2. 5

* Vna ex regniis virtutibus, pietatisque approbatio, p̄ uire sceleratos.

Psal. 45

Pron. 16. 12

Ibid. 20. 8

Ibid. 20. 26

Ibid. 25. 4

Ibid. 17. 15.

Ibid. 17. 13

Ibid. 24. 24

Tribunal Casij.

Pronob. 20. 28

* Duo vitia Magistratibus esse cauenda

Apud Dionem.

Legitima esse bella cum necesse est Magistratibus arma capere ad exercendam publicam vindictam in eos qui ditronis ipsorum quietem turbant, siue domesticis sint, siue extranei.

inter Regias virtutes hanc commemorat, perimere impios terræ, vt omnes operarij iniquitatis profligentur ex vrbe Dei. Quò etiam pertinet laus quæ Solomoni tribuitur, Dolexisti iustitiam, & ouisti iniquitatem. Quomodo lene illud & placidum Mosisingenium in tantam truculentiam exardet, vt fratrum suorum sanguine aspersus ac madidus, per castra decurrat ad nouas strages? Quomodo Dauid tanta in omni vita mansuetudine vir, cruentum illud testamentum inter vltimos spiritus nuncupat? ne filius suus caniciem Ioab & Semei in pace ad sepulchrum deducat? Verum vterque manus suas, quas parcendo inquinasset, sic scruendo sanctificauit, dum vltionem sibi à Deo commissam exequutus est. Abominatio est apud Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem quoniam in iustitia solium firmatur. Rursum, Rex, qui sedet in solio iudicij, spargit oculos in omnem malum. Item, Dissipat impios Rex sapiens, & conuertit eos super rotam. Item, Aufert scoriam ab argento, & egredietur vas conflatori, aufert impium à conspectu Regis, & statuetur in iustitia solium eius. Item, Qui impium iustificat, & qui condemnat iustum, vterque abominatio est Domino. Item, Rebellis acquirit sibi malum, & mittitur ad eum nuntius crudelis. Item, Qui dicit impio, Tu es iustus: huic populi maledicunt & nationes. Nunc si vera eorum est iustitia, stricto gladio fontes & impios persequi: gladium recondant, & puras à sanguine manus contineant, dum perditum hominem nefarie per cœdes interim & strages grassantur: summa sese impietate obstringent, tantum abest vt bonitatis & iustitiæ laudem inde referant. Facessat modò abscissa scruaque asperitas, & tribunal illud quod reorum Scopulus iure nominetur. Non enim is sum qui aut importunæ scruitiæ faueam, aut æquum iudicium pronuntari posse censeam, nisi semper assidente optima illa Regum consiliaria & certissima, vt Solomo affirmat, regij throni conseruatrice, clementia: quam primam esse principum dotem verè à quodam olim dictum est. Vtunque tamen magistratui videndum, ne aut animi seueritate vulneret magis quàm medeat, aut superstitiosa clementiæ affectatione, in crudelissimam incidat humanitatem, siuelli dissolutiæque indulgentiæ, cum multorum pernicio diffuat. Est enim & istud non abs re quondam sub Neruæ imperio iactatum: Malum quidem esse sub principe viuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo liceant omnia.

II Quando verò Regibus populisque, ad exercendam huiusmodi publicam viam. Etã arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul altimare licet, legitima esse quæ sic suscipiuntur bella. Nam si tradita illis est potestas qua ditroni suæ quietem tueantur, qua iniquitorum hominum seditiosos motus comprimant, qua vi oppressis opulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam possint, quam ad compescendum eius furorẽ, à quo & priuatim singulorum omni, & cõmunis omnium tranquillitas perturbatur? qui seditiosè

tumul.

tumultuatur, à quo violentæ oppressiones & indigna maleficia perpetrâ-
sur? Si legum cultodes esse ipsos, & assertores conuenit, omnium cona-
tus pariter evertant oportet, quorum scelere legum disciplina corrup-
pitar. Imò si iure eos latrones plectunt, quorum iniuriæ in paucos tan-
tùm progressæ fuerint: an totam atrociniis regionem impunè affligi va-
starique sinent? Siquidem nihil interest, rexne sit, an infama de plebe, qui
in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eamque hostili-
ter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi sunt, & puniendi. Hoc er-
go & naturalis æquitas & officij ratio dicit, armatos esse principes non
tantùm ad priuata maleficia iudicialiis pœnis coercenda, sed ad ditiones
quoque fidei suæ commissas, bello defendendas, si quando hostiliter im-
petâtur. Et eiusmodi bella Spiritus sanctus multis scripturæ testimoniis
legitima esse declarat.

12 Quòd si mihi obiicitur, in nouo Testamento nullum extare, vel
testimonium vel exemplum quod doceat bellum rem esse licitam Chri-
stianis: primùm respondeo, rationem gerendi belli, quæ olim fuit, hodie
quoque permanere: neque esse ex aduerso causam quæ magistratus à suo
rum subditorum defensione arceat. Deinde non esse querendam in A-
postolicis literis expressam istarum rerum enarrationem: vbi non poli-
tiam formate, sed spirituale Christi regnum instituere, propositum est.
Postremò illis quoque obiter indicati, Christum suo aduentu nihil hac
in parte mutasse. Nam si Christiana disciplina (vt Augustini verbis
loquar) omnia bella damnaret, hoc potius militibus consilium salutis
petentibus diceretur vt arma abiicerent, seque militia penitus subduce-
rent. Dicitur est autem eis, Neminem concusseritis, nemini iniuriam,
feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipen-
dium sufficere debere præcipit, militare vtique non prohibuit. Verùm
magistratum omnium fuerit summopere hîc cauere, ne cupiditatibus
suis vel tantillum obsequantur: quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ,
non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili
austeritate ardeant, miserentur etiam communem in eo naturam (vt Au-
gustinus loquitur) in quo puniunt proprium delictum. Siue arma in ho-
stem, hoc est armatum latronem, induenda sunt, non ex facili occasio-
nem, captent: imò nec oblatam accipiant nisi summa necessitate adacti.
Nam si multò plus nobis præstandû est quàm exegerit Ethnicus ille qui
bellum videri voluit pacem quæsitam: omnia prius certè tentanda sunt,
quàm armis decernendum. In vtroque demum genere, nullo priuato af-
fectu patiantur se corripere, sed publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui
potestate sua pessimè abutuntur: quæ non in suum illis commodum, sed
aliorum bonum ac ministerium data est. * Ex eodem præterea bellige-
randi iure pender, & præsidiorum, & fœderum, & ciuilium aliarum mu-
nitionum ratio. Præsidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per
ciuitates disponuntur: fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legem
feruntur vt siquid turbarum in agris suis inciderit, mutuam sibi opem fe-
rant, & vires in commune conferant ad opprimendos humani generis
communes hostes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari vsus est.

13 Libet istud quoque postremò adicere, tributa & vectigalia legiti-
mos esse principum redditus quos ad sustinenda quidem potissimum pu-
blica muneris sui onera conferant: quibus tamen vti similiter possint ad
splendorem suum domesticum, qui cum imperij quod gerunt, dignita-
te quodammodo coniunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Iosiam,
Iosaphat, aliosque sanctos Reges, Ioseph etiam & Danielelem, videmus
pro personæ quam sustinebant modo, inoffensa pietate, fuisse ex publi-
co sumptuosos, & amplissimum agri spatium Regibus attributum legi-

Obiectio, cui subiectur triplex responsio.

August. epist. 5. ad Marcell.

Lucæ 3. 14.

Quid magistratus canedû, siue fontes in sua ditione puniat, siue in hostes bellum gerat.

Cicero in Officiis.

** Vt bellum, sic præsidia, fœdera, ciuiles munitiones, res esse Christianis permissas.*

De tributis, vectigalibus, indictionibus, oblationibusq; quæ principibus perfoluuntur, quo modo iis vti bona conscientia pijs principes possint.

Ezech. 48. 21. mus apud Ezechielem. Vbi tamen Christi spirituale depingit regnum; a legitimo tamen hominum regno simulachri exemplar petit. Sic quidem, vt vicissim meminerint principes ipsi, fiscos suos non tam priuatas esse arcas quam totius populi araria (sic enim Paulus testatur) quæ prodigere aut dilapidare sine manifesta iniuria non possint. Vel potius ipsum penè esse populi sanguinem, cui non parcere durissima sit inhumanitas: suas autem indictiones & oblationes, al à ue tributorum genera, non nisi publicæ necessitatis subsidia esse reputent, quibus miseram plebem absque causa fatigare, tyrannica sit rapacitas. Hæc principibus ad profusionem & luxuriam sumptuum non faciunt animos (vt certè facem eorum cupiditatibus, plus iusto sponte accensis, subiicere opus non est) sed quum plurimum referat, ipsos pura coram Deo conscientia audere quicquid audent, ne impia confidentia in Dei contemptum veniant, docendi sunt quantum sibi liceat. Neque hæc doctrina priuatis hominibus superuacua est, ne quosuis principum sumptus, tamen vulgarem ciuilemque modum excedunt, temere ac procaciter sugillare sibi permittant.

Secunda pars huius tractatus, quæ est de Legibus. Vide finem sect. 3. Legum non tantum utilitas, sed & necessitas.

14 Proximæ sunt magistratui in politiis leges, validissimi rerum publicarum nerui: vel, (quo modo secundum Platonem à Cicerone vocantur) animæ, sine quibus consistere nequit magistratus, quemadmodum nec ipsæ rursus sine magistratu quicquam vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quam inutum esse magistratum, legem: magistratum, legem esse vitam. Quod autem dicitur me recepisse, quibus legibus constituenda sit Christiano politia, non est cur longam de optimo legum genere disputationem quis expectet: quæ & immensa foret, nec præsentis esset argumenti & loci. paucis tantum & quasi in trãscursu notabo quibus legibus piè corâ Deo uti possit, & inter homines rite administrari. Quod etiam ipsum prorsus silentio transmittersse maluissem, nisi intelligerem periculose hinc à multis aberrari. * Sunt enim qui rectè compositam esse Rempublicam negent, quæ neglectis Mosè politicis communibus Gentium legibus regitur. Quæ sententia quàm periculosa sit & turbulenta, viderint alij, mihi falsam esse ac stolidam, demõstrasse satis erit. Est autem obseruanda vulgata illa partitio, quæ vniuersam Dei Legem per Mosén promulgatam in mores, ceremonias, iudicia distribuit: ac dispiciendæ singulæ partes, vt habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minus. nec interim quæpiam moretur hic scrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent. Veteres enim qui partitionem hanc tradiderunt, tamen duas istas posteriores partes non ignorabant circa mores versari, quia tamen saluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citrà quam non constet vera morum sanctitas & immutabilis rectè videndi norma.

* Hic, & sect. 15, 16. refelluntur qui negant rectè compositam esse Rempublicam nisi politicis legibus Mosè regatur: & ex tripartita divisione legis Mosè, cognoscitur, singularem partium scopo, esse dicitur liberum esse quibus suis populis leges politicas sibi cordere: modò ad æquitatem illam naturalem referant. cuius ratio in lege morali Mosè descripta est.

15 Lex itaque moralis (vt inde primùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum altera pura Deum fide & pietate colere, alterum sincera homines dilectione complecti simpliciter iubet: vera est æternæque iustitiæ regula, gentium omnium ac temporum hominibus præscripta qui ad Dei volûtatem vitam suam componere volent. Siquidem hæc æterna est & immutabilis eius volûtas, vt à nobis ipse quidem omnibus colatur, nos verò mutuo inter nos diligamus. Ceremonialis Iudeorum pädagogia fuit, qua populi illius quandã velut pueritiam exercere Domino visum est, donec veniret tempus illud plenitudinis quo sapientiam suam terris ad plenum manifestaret, ac veritatè exhiberet earum rerum quæ tum figuris adumbrabantur. Iudicialis, politiæ loco illis data, certas æquitatis & iustitiæ formulas tradebat, quibus innocenter

Lex moralis.
Gal. 4. 4.
Ceremonialis.

Iudicialis.

& quietè

& quiete inter se agerent. Atque ut illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam proprie pertinebat (ut potè quæ Iudæorum Ecclesiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipsa tamen pietate distingui poterat: ita hæc iudiciorum forma (quanquam non alio spectabat, quàm quæ optimè seruari posset ea ipsa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipso tamen dilectionis præcepto distinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo salua & in columi pietate abrogari poterunt ceremoniarum & iudiciorum his constitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere possunt. Quod si verum est, libertas certè singulis gentibus relicta est condendi quas sibi conducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, ut forma quidem varient, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerunt quæ fores honore prosequerantur, quæ promiscuos coitus permittebant, aliaque multò tum foediorès tum absurdiorès pro legibus habendas minimè cenfeo: quandoquidem ab omni non iustitia modò, sed humanitate etiam & mansuetudine.

16 Id quod dixi planum fiet, si in legibus omnibus duo hæc, ut de *Duo in legibus in-* cerintuemur, legis constitutionem & æquitatem, cuius ratione consti- *tuenda.* tutio ipsa fundata est ac nititur. Æquitas, quia naturalis est, non nisi vna omnium esse potest, ideo & legibus omnibus, pro negotij genere, eadem proposita esse debet. Constitutiones, quia circumstantias aliquas habent à quibus pro parte pendent, modò in eundem æquitatis scopum omnes pariter intendant, diuersas esse nihil obest. Iam quum Dei Legem, quæ moralem vocamus, constet non aliud esse quàm naturalis legis testimonium, & eius conscientia quæ hominum animis à Deo insculpta est, tota huius de qua nunc loquimur æquitatis ratio in ipsa præscripta est. Proinde sola quoque ipsa legum omnium & scopus, & regula, & terminus sit oportet. Ad eam regulam quæ cunctis formatae erunt leges, quæ in eum scopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non est cur à nobis im- *Exod. 22.1* *Pœnarum sanctio-* *nes posse variari,* *pro regionis, seculi,* *aliarumq; circum-* *stantiarum diuersita-* *te declaratur propo-* *sitis exemplis.* *Dent. 19. 18* probentur, utcunq; vel à lege Iudaica, vel inter se ipsa aliàs differant. *Lex Dei furari prohibet Quæ fortis constituta fuerit pœna in politia Iudæorum, videre est in Exodo. Aliarum gentium verustissimæ leges furum duplo puniebant. quæ postea sequutæ sunt, discreteuerunt inter manifestum & non manifestum. Aliæ ad exilium progressæ sunt, aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis supplicium. Falsum testimonium rationis pœna inter Iudæos pledebatur: alibi graui tantum ignominia, alibi supplicio, alibi cruce. Homicidium omnes pariter leges sanguine vlciscuntur, diuersis tamen mortis generibus. In adulteros alibi seueriores, alibi leniores edictæ sunt pœnæ. Videmus tamè ut eiusmodi diuersitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno simul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Lege damnata sunt facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falsa testimonia: sed in pœnæ modo non conueniunt. neque verò id necesse est, neque etiam expedit. Est regio quæ, nisi horrendis exemplis in homicidas sequatur, cædibus statim & latrociniis perdenda sit. Est seculum quod pœnarum acerbitatem augeri postulet. Siquid turbatum sit in statu publico, nouis edictis corrigenda sunt quæ inde nasci solent mala. Belli tempore in armorum strepitu concideret omnis humanitas nisi insolito pœnarum metu inectò. In sterilitate, in pestilentia, nisi adhibeatur maior seueritas, pessum ibunt omnia. Est gens in vitium quoddam propensior nisi acerrimè comæscatur. Quàm malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuersitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obseruationem accommodatissima? Nam quod iustatur à quibusdam, fieri contumeliam Legi Dei per Moysen latæ, quum

abrogata illa noua alia illi præferuntur, vanissimum est. neque enim alia illi præferuntur dum magis probantur non simplici collatione, sed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nūquam fuit, siquidem nō eam Dominus per manum Moſis tradidit quæ in gentes omnes promulgaretur, & vbiq̄ue vigeret: sed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrocinium, clientelam suam suscepisset, illi etiam peculiariter legislator esse voluit, ac quod sapientis legislatoris erat, singularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

Tertia pars huius tractat⁹, quæ est de legibus, iudiciorum, & magistratuum usu in Christianis. 17 Superest nunc vt videamus quod postremo loco propositum erat, Cui etiam annexa est altera quæstio, Quantum magistratibus debeant priuati homines deferre, & quousque obedientia progredi debeat. * Plurimis videtur perpetuacaneum esse munus magistratus inter Christianos, quod scilicet implorare pie non possint, vtpote quibus vindicare, in iudicium postulare, litigare vetitum sit. At quum

Rom 14 4 Paulus contra clarè testetur, ministrum Dei nobis esse in bonum: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatum esse vt eius manu ac præsidio aduersus flagitiosorum hominum improbitatem & iniurias defensi, quietam ac securam vitam agamus. Quod si frustra in præsidium nobis à Domino datus est, nisi talis nobis beneficio vti licet, satis apparet implorari

Hic & sect. 18. o quoque & appellari non impiè potest. * Hic verò multum cum duplici hominum genere agendum est. sunt enim permulti qui tanta litigandi rabie æstuant, vt quietem nunquam habeant apud se, nisi cum aliis pugnent. Lites vero ipsas & capitali odiorum acerbitate, & insana vindicandi nocendi que cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequuntur, ad sui vsque aduersarij ruinam. Interim nequid nisi iure agere æstimant, iudiciorum prætextu talem peruersitatem defendunt. At si cum fratre iudicio agere permissum est, non protinus odisse ipsum licet, non furioso nocendi studio in illum ferri, non pertinaciter insequi.

Duobusmodis hic peccare Prius error genus corrigitur hic & secti 18 nō potest litigandi feruor. 18 Sic ergo tales habeant, Legitima esse iudicia si quis rectè vtatur. Re- tum autem esse vsum, tum actori agendum defendendum, reo: si hic quidem postularis ad condictam diem se sistit, & qua potest exceptione causam defendit citra acerbicatem: sed hoc tantum affectu, vt quod suum est iure tueatur: ille verò indignè, siue in capite, siue in fortunis oppressus, in magistratus fidem se conferat, querimoniam exponat, quod æquū est ac bonum postulet: sed omni procul nocendi vindicandive libidine, procul asperitate & odio, procul contentionis ardore: quin potius paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimico in aduersarium animo ferri. Contra vbi animi maleuolentia suffusi, sunt corrupti inuidia, iracundia incelsi, vltionem spirantes, aut sic denique ardore certaminis inflammati, vt de charitate aliquid remittant: tota etiam iustissimæ causæ actio non impia esse non potest. Nam hoc constitutum esse axioma Christianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis æquam litem iustè tractari à quouis posse, nisi pari aduersarium dilectione beneuolentiæque prosequatur acti iam amicè, quod controuertitur negotium, tractatum ac compositum esset. * Iniecerit fortè aliquis talem moderationem adeo nunquam in iudicium affarri, vt instar sit prodigij futura si qua reperta fuerit. Fateor sane, vt sunt horum temporum mores, rarum extare probi litigatoris exemplum. sed res tamen ipsa nullius mali accessione inquinata, bona esse & pura non desinit. Ceterum quum sanctum esse Dei donum audimus, auxilium magistratus: eo diligentius cauendum est, ne nostro vitio polluat.

Secundū erroris genus, quod est danare 19 Qui verò iudicarias omnes disceptationes præcisè damnant, intelligant se sanctam Dei ordinationem simul repudiare, & donum ex eorum

eorum genere quæ mundis munda esse possint: nisi fortè Paulum flagitij omnes indiciarias
 infimulare volent, qui & accusatorum calumnias, eorum quoque *varia disputaciones.*
 tiem & malitiam exponendo, à se depulit: & Romanæ ciuitatis preroga
 tiuam sibi in iudiciis afferuit: & ab iniquo p[re]sidi, ad Cæsaris tribunal, *Act. 22. 1, & 24.*
 quum opus fuit, prouocauit. *Nec obest quòd Christianis omnibus inter- *1. & 25. 10*
 dicta est vindictæ cupiditas, quam & nos à Christianis subfelliis longif- ** Obiectio secunda*
 simè abigimus. Nam siue ciuilitate contenditur, non recta incedit via nisi *& eius solutio.*
 qui innoxia simplicitate, rem suam iudici tanquam publico tutori com- *Num. 19. 18, matt.*
 mendat, nihil minùs quàm mutuam mali vicem (qui est vindictæ af- *5. 29, dexter. 32. 33*
 fectus) rependere cogitans: siue capitalis aut grauior aliqua intenditur *2. rom. 12. 19*
 vltio, cum accusatorem requirimus qui nullo vlciscendi xitu correptus,
 nulla priuatæ iniuriæ offensione tactus, in fòrum accedat, sed in animo
 duntaxat habens, perniciosi hominis conatus impedire, ne reipublice no-
 ceant. Quòd si vindicem animum tollis, nihil in mandatum illud delin-
 quitur quo vltio Christianis interdicitur. *At non solùm vindictam ap-
 petere verantur, sed manum quoque D[omi]ni iubentur expectare, qui se
 oppressis & afflictis ad futurum vltorem pollicetur: illam autem cœlestis
 patroni vltionem omnem anteuertunt qui opem aut sibi aut aliis ferri à
 magistratu postulant. *Minimè id verò: si quidem magistratus vindictã, ** Obiectio tertia;*
 non hominis, sed Dei esse cogitandum est, quam per hominis ministe- ** Responso.*
 rium in bonum nostrum (vt ait Paulus) exercit atque exercet.

20 Nihilò etiam magis cum Christi verbis pugnamus, quibus resi-
 stere malo prohibet, & dexteram maxillã obuertere p[re]cipit ei qui ala-
 pam in sinistram impegerit: permittereque ei pallium qui tunicam aufe-
 rat. Vult quidem illic suorum animos à retaliandi cupidine tãto pere ab-
 horrere, vt citius duplicari in se iniuriam laturi sint quàm rependere
 eam appetant: à qua quidem patientia nec ipsi eos abducimus. Verè e-
 nim Christianos esse oportet hominum genus ad contumelias iniuriã-
 que ferendas natum, pessimorum hominum nequitia, imposturis, ludi-
 briis expositum: neque id modo: sed eorum omnium malorum toleran-
 tes esse oportet: hoc est, sic totis animis compositos vt suscepta vna offen-
 sione ad alteram se comparent, nihil sibi in totam vitam promittentes
 quàm perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & iis qui sibi iniurij sunt, be-
 nefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica est sua victo-
 ria) bono malum vincere contendant. Sic affecti non querent oculum
 pro oculo, dentem pro dente (qualiter suos discipulos instituebant Pha-
 risæi ad appetendam vltionem) sed (quomodo à Christo erudimur) & cor-
 pus suum mutilari & malitiosè sua sibi eripi sic ferent, vt eas iniurias si-
 mulac irrogatæ sibi fuerint, remissa sint ac vltro condonaturi. Neque
 isthæc tamen animorum xquitas & moderatio impediet quin integra-
 in suos inimicos amicitia, magistratus ope ad rerum suarum conserua-
 tionem vtantur: aut publici boni studio, fontem ac pestilentem homi-
 nem ad pœnam postulent, quem emendari nisi morte non posse noue-
 rint. *Verè enim Augustinus hæc p[re]cepta omnia eò tendere interpre-
 tatur, vt paratus sit homo iustus & pius eorum malitiam patienter susti-
 nere, quos fieri bonos querit: vt numerus potius crescat bonorum, non
 vt pari malitia se quoque numero addat malorum: deinde ad p[re]para-
 tionem cordis quæ intus est, magis pertinere quàm ad opus quod in aper-
 to fit: vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia: in ma-
 nifesto autem id fiat quod illis videmus prodesse posse quibus bene velle
 debemus.

21 Quod autem obiectari solet lites à Paulo in vniuersum esse dam- *Obiectio quinta ex*
 natas, id quoque falsum est. Intelligi ex eius verbis facillè potest, immo- *loco 1. Cor. 6. 6, quæ*
 dicum fuisse litigandi furorem in Corinthiorum Ecclesia: vsque eò vt *voluitur explicatio.*

ne sententia Pauli, Christi Euangelium & totam quam profitebatur religionem impiorum ubi duo precipue cauillis ac maledictioe exponerent. id primum in illis reprehendi Paulus, quod Euangelium apud infideles diffensionum suarum intemperie traducerent. Deinde & hoc ipsum, quod eum in modum inter se dissiderent fratres cum fratribus. Tam enim procul a ferenda iniuria alieni erant ut alij aliorum fortunis auidè inhiarent, vltro lacefferent, & damnum inferrent. In illam ergo litigandi insaniam inuehitur, non simpliciter in quavis controuersias. * At omnino vitium vel infirmitatem esse pronuntiat, quod non potius damnum acciperent rerum suarum quam pro his conseruandis ad contentiones vsque laborarent: nempe quum adeò facillè quibuslibet damnis commouerentur, & minimis de causis ad forum & lites decurrerent, hoc indicio esse dicit quod animo essent nimis irritabili, & ad patientiam minus comparato. Id sanè Christianis agendum est, ut de suo iure decedere semper malint quam in forum progredi: vnde vix exire possint nisi comotiore animo & in fratris odium accenso. Verùm vbi quis citra charitatis dispendium rem suam se posse tueri viderit, cuius iactura graui sibi dispendio futura sit, id si faciat nihil in istam Pauli sententiam delinquit. Denique (quod initio docuimus) optimum cuique consilium dabit charitas: sine qua quæcunque suscipiuntur, & vltra quam quæ progrediuntur disceptationes, iniustus esse & impias, extra controuersiam ponimus.

* Exceptio obiectio nem confirmans, cui respondetur.

Charitas.

Subditorum officium erga magistratus, primum honorificè tiffimè de eis sentire, quod ad ipsu ordinem attinet: non quod hominū vitia pro virtutibus sint habenda. Vide 2° lib. 2. cap 8. sec. 35. 36. 38. 48

22 Subditorum erga suos magistratus officium primum est, de eorum functione quam honorificentissimè sentire, quam scilicet velut delegatam à Deo iurisdictionem agnoscunt: eosque ob id suscipere ac reuereri ut Dei ministros ac legatos. Quosdam enim reperias qui suis se magistratibus valde obsequentes præbeant, ac nolint quidem non esse quibus obsequantur, quod bono publico ita expedire norunt: de ipsis tamen magistratibus non secus existiment ac malis quibusdam necessariis. Verùm plus quiddam à nobis requirit Petrus, quum Regem honorari, & Solomo, quum Deum & Regem timeri præcipit. Ille enim sub honorandi verbo sinceram ac candidam existimationem complectitur: hic Regem cum Deo coniungens, sanctæ cuiusdam venerationis ac dignitatis plenū esse ostendit. Est & illud præclarum apud Paulum elogiū vt obediamus non solum propter iram, sed propter cōscientiam. Quo intelligit, non terrore modò principum ac præfectorum adduci subditos debere vt in eorum subiectione contineantur (qualiter succumbere hosti armato solent qui vindictam fore promptam vident si resisterint) verùm quia Deo ipsi redduntur obsequia quæ istis præstantur: quando eorum potestas à Deo est. De hominibus non disputo, ac silarua dignitatis stultitiam, vel ignauiā, vel crudelitatem morēsque improbos & flagitij plenos tegetet, atque ita vitii acquireret laudem virtutum: sed dico ordinem ipsum honore & reuerentia dignum esse: vt quicumque præsumt, apud nos sint in pretio, & venerationem obtineant præfecturæ suæ respectu.

Secundum spectandum in officio subditorum erga magistratus.

23 Ex eo & alterum deinde sequitur, vt propensis in eorum obseruationem animis, suam illis obedientiam approbent: siue edictis parèdum siue tributa soluèda, siue subeunda publica munera atque onera quæ ad communem defensionem spectant, siue qua alia iussa capeffenda. Omnis anima, inquit Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit: qui enim potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Admoneto illos (scribit idem Tito) vt principatibus ac potestatibus subditi sint, vt magistratibus pareant, vt ad omne opus bonum sint parati. Et Petrus, Subditi, inquit, estote cuius humanae creaturæ (vel potius, vt ego quidem interpretor, ordinationi) propter Dominum, siue regi tanquam præcellenti: siue præfidibus, qui per eum mittuntur, ad vindictam quidem nocentium, laudem verò rectè agen-

Rom. 13.1

Tit 3.1

1. Pet. 2.13

agentium. Porro quò non subiectionem simulare, sed syncerè & ex animo subiectos se esse testentur, addit Paulus, vt eorum sub quibus viuunt salutem ac prosperitatem Deo commendent. Adhortor, inquit, vt fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis, vt placidam & quietam vitam degant, cum omni pietate ac honestate. Neque hic se quisquam fallat. Quando enim resisti magistratui non potest quin simul Deo resistatur: etiamsi impunè contemni videtur posse inermis magistratus, Deus tamen armatus est qui sui contemptum fortiter vlciscatur. Sub hac præterea obedientia moderationem comprehendendo, quam sibi in publico imperare debent priuati homines, ne se vltro admisceant publicis negotiis, aut temerè irrumpant in partes magistratus, ac ne quid omnino publicè moliantur. Si quid in publica ordinatione corrigi intererit, non tumultuentur ipsi, nec admoueant operi manus, quas illi omnibus ligatas esse hac in parte decet: sed ad magistratus cognitionem deferant, cuius vnus hinc soluta est manus. Intellego autem, nequid intussi audeant: nam vbi accessit præfecti imperium, iam ipsi quoque publica authoritate præditi sunt. Vt enim aures atque oculos principis vocare vulgo solent eius cõsiliarios: ita non in sulse principis manus quis dicat quos rebus agendis mandato suo præfecerit.

24 Quoniam autem hætenus magistratum descripsimus qui verè sit quod dicitur, ille scilicet patriæ pater, & (vt Poëta loquitur) pator populi, custos pacis, præses iustitiæ, innocentie vindex: insanus merito iudicandus sit ciuitate non probetur imperium. Ac quum omnium propè fecerit hoc exemplum sit, vt principum alij, eorum omnium securi qui bus prouidèdis intenti esse debuerat, procul omni sollicitudine socordes delicientur: alij ad tem seã attentis, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata, venalia prostituant: alij plebeculã exhauriant pecuniis, quã postea infanis largitionibus profundant: alij expilandis domibus, virginibus ac matronis violandis, mactandis innocentibus, mera Jatræcinia exerceat: eos verò pro principibus agnoscedos esse, quorum imperio, quoad licet parendum sit, multis persuaderi non potest. Siquidem dum in tanta indignitate ac inter tam aliena, non à magistratus modo, sed hominis quoque officio, facinora, nullam speciem imaginis Dei intuentur que in magistratu elucere debuerat: dum nullum conspiciunt vestigiũ eius ministri Dei, qui in laudem bonis, malis in vltionem datus erat: ita neque etiam præfatum illum agnoscunt, cuius dignitatem atque authoritatem scriptura nobis commendat. Et sanè is semper hominum animis ingentis fuit sensus, non minore, tyrãnos odio, atque execratione infectari, quam dilectione & veneratione prosequi legitimos Reges.

25 Verum si in Dei verbum respicimus, longius nos deducet, vt non eorum modò principum imperio subditi simus qui probè, & qua debet fide, munere suo erga nos, defunguntur: sed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur, etiamsi nihil minus præstent quàm quod ex officio erat principum. Tameis enim summum suæ beneficentię munus est. magistratum, ad salutem hominum conseruandam, testatur Dominus, ac suos magistratibus ipsi fines præscribit: simul tamen declarat, qualescunque sint, non nisi à se habere imperium. Eos quidem qui publico bono imperant, vera eius suæ beneficentiæ exemplaria esse & specimina: qui verò iniuste & impotenter dominantur, eos ad vindicandam populi iniuriam à se excitatos: omnes ex æquo sancta illa maiestate esse præditos qua legitimam potestatem instruxit. Non vltà progrediat donec certa eius rei aliquot testimonia subiecero. Neq̃ tamen quò futorem Domini super terram esse impium Regem confirmemus: laborandum est,

*Secundi appendix
prima. 2.1

*Secundi appendix
secunda.

Hic & sect. 25. In
Chabim, malos etiã
principes & vlt
nequam, ac tyrã
nicè dominantes,
eadem in veneratione
ac dignatione ha
bendos (quantum
ad publicam obe
dientiam attinet)
que optimam regē
haberemus.

Iob 34. 30, osee 13.
11/12. 3. 4

Isa. 10. 5

Deut. 28. 29

quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec sic de Rege plus dictum fuerit, quàm de prædone qui rem tuam diripiat: & adultero, qui thorum tuum polluat: de sicario, qui te ad eadem appetat: quum huiusmodi calamitates omnes, inter Dei maledictiones Scriptura recensent. Verùm in eo probando insistamus magis, quod non ita facile in hominũ mentes cadit: in homine deterrimo honorẽque omni indignissimo, penes quem modò sit publica potestas, præclaram illam & diuinã potestatem residere, quam Dominus iustitiæ ac iudicij sui ministris verbo suo detulit: proinde à subditis eadem in reuerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua optimum Regem si daretur habituri essent.

Hic, & sec. 27. 28.

29. 1. redditurra-

tio duarum præce-

dentium, quia scili-

cet mali etiã prin-

cipies, & tyranni;

non sine Dei promi-

ditiã, & singulari

actione publicã po-

testatem habent: vt

testimonijs varijs,

exemplisq; Scri-

ptura confirmatur.

Dan. 2. 21, & 37

Ezech. 29. 19

Dan 2. 37

Dan. 5. 18

26 Principiò velim animaduertant, seduloque obseruent lectores illam quæ non sine causa toties nobis in Scripturis commemoratur, Dei prouidentiam, ac singularem actionem in distribuendis regnis, statuendisq; quos illi visum fuerit Regibus. Apud Danielem, Dominus mutat tempora & vices temporu n, abicit Reges & instituit. Item, Vt cognoscant viuentes quòd potens sit Altissimus in regno hominũ: & cui ipse voluerit, dabit illud. Cuiusmodi sententiis quum passim abundet Scriptura, illa tamen propheta peculiariter scatur. Iam qualis Rex fuerit Nabuchadnezzar, is qui Ierusalem expugnauit, satis scitur: nempe strenuus Illorum inuasor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielem se illi terram Egypti dedisse affirmat pro obsequio quod tibi in vastanda illa prestiterat. Et illi dicebat Daniel, Tu Rex, Rex es Regum: cui Deus cælorum dedit regnum potens ac forte atque gloriosum: tibi inquam, dedit, & omnes terras vbi habitant filij hominum, bestię syluestres, & volucres cæleas tradidit in manum tuam, ac fecit te dominari eis. Rursum eius filio Belsasar, Deus altissimus dedit Nabuchadnezzar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam: & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguæ fuerunt reuerentes & timentes à conspectu eius. Quum audimus à Deo impositum esse Regem, simul illa de honorando & timendo Rege, cælestia edicta animo repetamus: & nequissimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipsum dignatus fuerit. Samuel, quum populo Israel denuntiaret qualia esset à Regibus suis passurus: Hoc ius erit Regis, dicebat, qui regnabit super vos: filios vestros tollet, & ponet eos ad cutrum suum, vt ponat eos pro equitibus suis, & vt arent agros suos, & messem suam metant, & arma fabricantur. Filias vestras tollet, vt sint pigmentariæ, coquæ, & pistaces. Agros denique vestros, vineas vestras, & oliueta optima auferet, & dabit seruis suis. Semina vestra, & vineas vestras decimabit, & dabit eunuchis & seruis suis. Seruos vestros, ancillas & asinos tollet: & adhibebit operi suo: quin & greges vestros decimabit: & vos eritis serui illius. Certè non id iure facturi erant reges, quos optimè ad omnem continentiam Lex instituebat: sed ius in populum vocabatur, cui parere ipsi necesse esset, nec obistere liceret: ac si dixisset Samuel, Eò se proripiet licentiæ Regum libido, quam cohibere vestrum non erit: quibus hoc restabit vnum, iussa excipere, ac dicto audientes esse.

1. Sam. 8. 11

Jerem. 27. 5

27 In primis autem insignis est & memorabilis apud Ieremiam locus, quem (tame si prolixior) ideo non pigebit referre, quia totã hanc quæstionem clarissimè definit. Ego feci terram & homines, ait Dominus, & animalia quæ sunt in superficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extento: & ipsam trado ei qui placuerit in oculis meis. Et nũc itaque ego dedi omnes terras istas in manum Nabuchadnezzar serui mei, & seruiet gentes ei omnes, & Reges magni: donec tempus veniet terræ eius. Eritque vt gens & regnum quæ non seruiet Regi Babel, visitabo gentem

gentem illam in gladio, fame & peste: quare seruire Regi Babel, & viuere. Videmus quanta obedientia Dominus tetrum illum ferocemque tyrannum coli voluerit, non alia ratione nisi quia regnum obtinebat. Id autem ipsum erat cœlesti decreto, in solium regni impositum esse ac in regiam maiestatem assumptum: quam violare nefas esset. Hoc nobis si assidue ob animos & oculos obuersetur, eodem decreto constitui etiam nequissimos Reges quo Regum auctoritas statuitur: nunquam in animum nobis seditiosæ illæ cogitationes venient, tractandum esse pro meritis Regem: nec æquum esse vt subditos ei præstamus qui vicissim Regem nobis non præstet.

28 Frustra obiiciat quis mandatum illud fuisse Israelitis peculiare. Obseruandum enim est qua ratione ipsum Dominus stabiliat. Deruli, inquit, Nabuchadnezar regnum: quare seruite illi, & viuere. Cuiusque ergo delatum fuisse regnum constabit, ei seruiendum esse ne dubitemus. Atque simul ac in regium fastigium quempiam euehit Dominus, restat nobis facit suam voluntatem, quod regnare illum velit. De eo enim existant generalia Scripturæ testimonia. Solomo, vicissim o & aue, Propter iniquitatem terræ suut multi principes. Item Iob, duodecimo, Subiectio nem tollit à Regibus. & rursus accingit eos cingulo. Eo autem cōfesso, nihil restat nisi vt seruiamus & viuamus. Est apud Ieremiam Prophetam alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum suum querere pacem Babylonis, in quam captiui abducti essent: & orare ad se pro ea: quoniam in pace eius futura esset pax eorum. Ecce, Israelitæ fortunis omnibus exuti, è domibus suis auulsi, in exilium abacti, in miseram coniecti seruitutem, pro victoris prosperitate orare iubentur: non quomodo iubemur aliàs persecutoribus nostris bene precari: sed vt saluum illi regnum & tranquillum conseruetur, vt sub eo ipsi quoque prospere agant. Sic David, iam Rex Dei ordinatione designatus, sancto quoque eius oleo unctus, quum nullo suo merito indignè à Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctum habebat caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit à me (dicebat) vt coram Domino faciam rem istam, domino meo messia Domini, vt mittam manum meam in eum, quoniam christus Domini est. Item, Pepercit tibi anima meo: dixique, Nō mittam manum meam in Dominum meum, quoniam christus Domini est. Itē, Quis mittet manum suam in christum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descenderit: absit à me vt mittam manum meam in christum Domini.

29 Hunc reuerentiæ atque ad eum pietatis affectum debemus ad extremum præfatis nostris omnibus, quales tandem cunque sint. Quod scriptius ideo repeto, vt discamus nō homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quod eam voluntate Domini, personam sustineant cui inuiolabilem maiestatem impressit ipse & insculpfit. At muras (inquies) subditis suis vices debent præfati. Id iam confessus sum. Verum si ex eo statuis, non nisi iustis imperiis rependenda obsequia, insulsus es ratiocinator. Nā & viri vxoribus, & liberis parentes, mutuis officiis astringuntur. Discedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibentur ad iracundiam prouocare, sic se ditos & intrastabiles præbeant vt sua eos morositate vltra modum fatigent: hi suas vxores, quas d. ligere, & quibus seu vasculis fragilibus parcere iubentur, contumeliosissimè accipiant: an minus tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obsequentes erunt? At improbis quoque & inofficiosis lubriciuntur. Quin, quū omnibus istud agendum sit potius, ne in manticam à tergo pendentem respiciant, hoc est ne alij in aliorum inquirant officia, sed quod sui est mune-

Obiectio contra superioris testimonium ac exemplum refutatur, ipsaq. magis ac magis confirmatur.

Ierem. 27. 17

Prou. 28. 2

Iob. 12. 18

Ierem. 29. 7.

1. Sam. 24. 7, 11

1. Sam. 26. 9

Obiectio diluuntur idque à simili.

Ephes. 5. 1

Ephes. 6. 4

1. Pet. 3. 7

ris, id sibi vnum singuli subiiciant: id verò inter eos præsertim valere debet qui sub aliorum sunt potestate positi. * Quare si à sauo principe crudeliter torquemur, si ab auaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauro negligimur, si ab impio denique & sacrilego vexamur ob pietatem: subeat primùm delictorum nostrorù recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis castigantur. Inde humilitas impatientiam nostram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogitatio, non nostrum esse huiusmodi malis mederi: hoc tantùm esse reliquum, vt Domini opem impleremus, cuius in manu sunt Regum corda, & regnorù inclinationes.

Dan. 9. 7

Prou. 21. 1

Psal. 82. 1

Psal. 2. 10

Isa. 10. 1

Dei mirabilem bonitatem, potentiam, providentiam apparet, dum excitat & oppressum iniustis modis populum è misera calamitate eximat: modo furorem aliud cogitantium & aliud molientium hominum eò destinant. Sic populum Israel è tyrannide Pharaonis per Moysen: è violentia Chusam regis Syriae, per Othoniel: ex aliis seruitutibus, per alios vel reges vel iudices, in libertatem asseruit. Sic Tyri superbiam per Ægyptios: sic Ægyptiorum insolentiam, per Assyrios: Assyriorum ferociam, per Chaldaeos: confidentiam Babylonis, per Medos & Persas domuit quum iam Medos Cyrus subingasset. Regum verò Iuda & Israel ingratitude & erga tot sua beneficia impiam contumaciam nunc per Assyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit: quanquam non eadem omnia ratione, Priores enim illi quando ad edenda talia facinora, legitima Dei vocatione accersiti erant, in Reges arma sumendo, minimè violabant eam quæ diuina ordinatione Regibus indita est maiestatem: sed è cælo armati minorem potestatem maiore coercebant: perinde ac in suos satrapas Regibus animaduertere licet. Hi tamen si Dei manu, quò illi visum erat, destinabantur, opusque eius inscientes peragebant: nihil tamen aliud animo quàm scelus volutabant.

hic & seqt. 31

Exod. 2. 7

Indic. 9. &

sequenti.

* Nò licere priuatis hominibus infurgere in tyrannos, sed iis tantum qui secundum regni, aut regni leges, sunt vindices libertatis populi.

31 Verùm vtrunque ipsa hominum facta censeantur, Dominus tamen per ea suum equè opus exequatur, quum sanguinaria Regum insolentium sceptrâ confringeret, ac intolerandas dominationes euerteret. Audiant principes & terreantur. * Nobis autem interim summo opere cauendum, ne illam plenam venerandæ maiestatis magistratum auctoritatem, quam Deus grauissimis edictis sanxit, etiam si apud indignissimos resideat, & qui eam sua nequitia, quantum in se est, polluunt, spernamus aut violemus. Neque enim si vitio Domini est effrænata dominationis correctio, ideo protinus demandatâ nobis arbitremur: quibus nullum aliud quàm parendi & patiendi datum est nâ datum. De priuatis hominibus semper loquor. Nam si qui nunc sint populares magistratus ad moderandam Regum libidinem constituti (quales olim erant, qui Lacedæmonis Regibus oppositi erant, Ephori: aut Romanis Consulibus, Tribuni plebis: aut Atheniensium senatui, Demarchi: & qua etiam fortè potestate, vt nunc res habent, funguntur in singulis regnis tres ordines, quum primarios cõuentus peragunt) ad eò illos ferocienti Regum licentiæ pro officio intercedere non veto, vt si Regibus impotenter grassantibus; & humili plebeculâ insultantibus conuiueant, eorum dissimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia populi libertatem, cuius se Dei ordinatione tutores positos norunt, fraudulenter produunt.

32 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi constituimus obedientia, id semper excipiendum est: imò in primis obseruandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota subesse, cuius decretis iussa cedere, cuius maiestati fasces submitti patet. Et verò, vt hominibus satisfacias, in eius offensionem incutere propter quem hominibus ipsis obedias, quàm præposterum fuerit? Dominus ergo Rex est Regum: qui vbi sicrum os aperuit, vnus pro omnibus simul ac supra omnes est audiendus: iis deinde qui nobis præfunt hominibus subiecti sumus: sed non nisi in ipso. *Aduersus ipsum siquid imperent, nullo sit nec loco nec numero: neque hîc totam illam qua magistratus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, præ singulari illa verè que summa Dei potestate, cogitur. Secundùm hanc rationem Daniel se quicquam in Regem peccasse negat vbi impio eius edicto non paruit: quia excesserat ille fines suos: nec modo iniurius fuerat in homines sed cornua tollendo aduersus Deum, potestatem sibi ipse abrogauerat Ex opposito damnantur Israelitè quod impio Regis edicto nimium fuerant motigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflasset, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas superstitiones defecerant. Eadem facilitate posteri sese flexerant ad Regum suorum placita: hoc illis seuerè Propheta exprobrat, quòd Regis edicta amplexi fuerint: tantum abest vt laudem mereatur modestæ prætextus, quod aulici adulatorum se tegunt, & simplices decipiunt, dum sibi fas esse negant quicquam abnuere à Regibus suis impositum: quasi vero ius suum Deus resignauerit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuat terrena potestas, dum suo auctori subiicitur, coram quo cœlestes etiã principatus supplices expauescunt. Scio quantum quàmque præfens huic constantiæ periculum immineat, quòd indignissimè se contemni Reges ferant: quorum indignatio nūtijs est mortis, inquit Solomon. Sed quum istud à cœlesti præcone Petro pronuntiatum sit edictum, Obediendum Deo potius quàm hominibus: hac nos cogitatione cõsolemur, illam tum nos præstare quam Dominus exigit obedientiam, dum quiduis perpetimur potius quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labascant animi, alium etiam stimulum Paulus admouet, Nos ideo tanti à Christo redemptos esse quanti illi constitit nostri redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obsequium: multo verò minùs impietati sumus addicti.

Necessaria exceptio in omni obedientia, quæ debetur regum, & præfectorum imperiis. vide lib. 2 cap. 8 sec. 33

**Nulla fieri principibus &c iniuriã, dum aduersus Deum præcipientibus parere detrectamus: idq; nostri officij esset, quantumvis magnum et præfens periculum imminet huic constantiæ.*

Dan. 6. 22

O. v. 5. 13

1. Reg. 12. 30

Prou. 16. 14

Act. 5. 19

1. Cor. 7. 23

L A V S D E O.

requiri purum & legitimum vtriusq; vsum, adeoque ne Deus effingatur visibili specie: sed ea tantum quorum capaces sint oculi, li. 1. cap. 11. sect. 12

De imaginibus in templis Christianorū, lib. 4. cap. 9. secti. 9

Eciam idololatræ omnibus seculis naturaliter senserunt vnicum esse Deum: sed hic sensus non ultra valuit nisi vt essent inexcusabiles, lib. 1. cap. 10. sect. 3

Idololatria amplum est documentū Dei notitiam omnium mentibus naturaliter esse inditam, lib. 1. cap. 3. sect. 1

de ieiunio.

De ea parte disciplinae Ecclesiasticae quæ est de indicendis ieiuniis, aut precibus extraordinariis: & quo modo id facere debeāt pastores, libro 4. cap. 12. sect. 14. 16. 17. Pro videndum nequid in ieiunio obrepat superstitutionis, sect. 19

Sanctum & legitimum ieiunium tres habet fines, libro 4. cap. 12. sect. 15. Ieiunij definitio, lib. 4. cap. 12. secti. 18

De quadragesimæ superstitione, & varia ieiunij illius obseruatione, lib. 4. cap. 12. sect. 20. 21

de Imagine Dei in homine.

Quid sit hominem creatum esse ad imaginem Dei: vbi refutantur futiles expositiones Osiandri & aliorum quorundam: ac ostenditur, quāuis Dei gloria reluceat etiam in homine externo, & extendatur ad totam præstantiam qua eminet hominis natura inter omnes animantium species, primariam tamen eius sedem in mēte & corde vel in anima eiusque potentiis esse, lib. 1. ca. 15. sect. 3. lib. 2. cap. 2. sect. 1

Imaginem Dei initio conspicuam fuisse in Adamo, in luce mentis, cordis rectitudine & partium omnium sanitate, probatur ex reparatione corruptæ naturæ, qua Christus nos reformat ad imaginem Dei, & aliis argumentis, lib. 1. cap. 15. sect. 4

de Impositione manuum.

De impositione manuum in ordinandis ministris, lib. 4. cap. 14. sect. 20

De impositione manuum in catechesi puerorum, lib. 4. c. 19. sec. 4. Itē in creādis Sacerdotibus Papisticis, libro 4. cap. 19. sect. 31

de Indulgentiis.

Quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ, argumento esse quā alta errorum nota & aliquot seculis immerſi fuerint homines, lib. 3. cap. 5. sect. 1

Quid sint indulgentiæ ex Papistarum doctrina: vnde conuincitur esse profanationē sanguinis Christi. Egregia antichesis Christi & indulgentiarum Papalium, lib. 3. c. 5. sect. 2

Confoditur impium dogma indulgentiarum egregiis sententiis Leonis Romani Episcopi & Augustini: ostenditurque sanguinē Martyrum non esse infructuosum, licet nullum locum habeat in remissione peccatorum, lib. 3. cap. 5. sect. 3 4

Aut mendax Dei Euangelium esse oportere, aut mendaces indulgentias ostenditur: & quæ earum origo fuisse videatur, lib. 3. ca. 5. sect. 5

de Iudiciis forensibus.

De iudiciorū, magistratuum & legum vñ su inter Christianos. Licere Christianis corā magistratu ius suum persequi, modò id illæsa pietate & charitate proximi fiat, li. 4. c. 20. sec. 17. 18. Vindictæ cupiditatem semper fugiendam, siue actio sit ciuilis, siue criminalis, qua contenditur coram iudice, sec. 19 Præceptum Christi de pallio permittendo eā qui tunicam auferat, & similia nō repugnare quominus Christianus coram magistratu litiget, & eius ope vtatur ad rerum suarū conseruationem, sec. 20. Paulum non damnare in vniuersum lites, sed reprehēdere immodicū litigādī feruorē in Corinthiis, se. 20

de Iudicio vltimo.

De visibili præsentia Christi quum apparebit supremo die: de iudicio viuorum & mortuorum: meritōque ad diei illius cogitationem reuocari fidem nostram & de egregia consolatione quæ inde conscientis nostris oritur, sec. 17 r. 8

De incomprehensibili grauitate diuinæ vltionis in reprobos, lib. 3. cap. 25. sec. 12

de Iuramento.

Expositio tertij præcepti, quo tria hæc continentur, Nequid de ipso Deo cogitemus aut loquamur nisi reuerenter, nequid etiam de eius verbo & adorandis mysteriis, nequid postremò de eius operibus, lib. 2. ca. 8. sec. 22

Iuramenti definitio: vbi ostenditur speciem esse cultus diuini: ideòque cauendum ne iuramenta nostra contineant contumeliam in nomen Dei, quod fit peierando: vel contemptum eius, quod fit in superuacuis iuramentis, aut quibus alterius quàm Dei nomen adhibetur, lib. 2. cap. 8. sect. 23. 24. 25

Contra Anabaptistas probatur ex Scriptura non omnia iuramenta nobis interdici,

Christumque in Evangelio nihil mutasse quoad regulam iurifurandi in Lege prescriptam, libro 2, cap. 8, secti. 26. quod ipsius etiam exemplo confirmatur: nec solum publica, sed priuata etiam iuramenta permissa esse, obseruata moderatione quam Lex iubet, ibidem, sectione 27

de Iustificatione fidei .

De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione, libro 3, cap. 11

Maximi esse momenti caput doctrinæ de iustificatione fidei, libro 3, cap. 11, secti. 1

Quid sit iustificari operibus, quid item fide, ostenditur ex Scriptura, libro 3, cap. 11, sectione 2, 3, 4

Refutatur Osiandridelirium de essentiali iustitia, quod homines serio gratuitè Christi gratiæ sensu priuat, libro 3, cap. 11, secti. 5, 6, 7, & seq. vsque ad 13

Refellitur Osiandri commentum, Quum Deus & homo sit Christus, respectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis esse iustitiam, libro 3, cap. 11, secti. 8, 9

Contra eos qui iustitiam imaginantur ex fide & operibus constaram. ostenditur altera stante alteram necessariò euerri, libro 3, c. 11, sectione 13, 14, 15, 16, 17, 18

Ex Scriptura probatur contra sophistas firmum esse axioma, Nos sola fide iustificari, libro 3, cap. 11, secti. 19, 20

Confirmatur Scripturæ testimonium, iustitiam fidei esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constet, libro 3, cap. 11, secti. 21, 22

Sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere vt coram Deo iustificemur, libro 3, c. 11, sectione 23

Vt seriò nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes: coram quo nihil est acceptum nisi omni ex parte integrum & absolutum, cuius tremenda maiestas describitur ex variis Scripturæ locis, libro 3, cap. 12, secti. 1, 2

Pios omnes Scriptores ostendere vbi sibi cum Deo negotium est, viuicum conscientiaè asyllum esse in Dei gratuita misericordia, exclusa omni operum fiducia demonstratur testimoniis Augustini & Bernardi, libro 3, cap. 12, sectione 3

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda: nempe vt Domino constet illibata sua gloria: quod fit vbi solus ipse iustus agnoscitur: quoniam aduersus Deum gloriantur qui in se gloriantur, libro 3, cap. 13

secti. 1, 2. Deinde vt conscientis nostris coram ipsius iudicio placida sit quies, secti. 3, 4, 5

Quale initium iustificationis & continui progressus, libro 3, cap. 14

Breuis summa fundamenti doctrinæ Christianæ ex Paulo, libro 3, cap. 15, secti. 5

Eo fundamento iacto sapientes architectos rectè atque ordine superædificare, siue doctrina & exhortatio sit proponenda, siue consolatio adhibenda, secti. 8

Doctrina iustificationis fidei non destrui bona opera, libro 3, cap. 16, secti. 1

Falissimum esse abduci hominum animos ab affectu bene agendi quum illis merè di opinionem tollimus, libro 3, cap. 16, secti. 2, 3

Futilissimam esse calumniã, inuitari homines ad peccandum, quum gratuitam peccatorum remissionem in qua collocaram dicimus iustitiam, affirmamus, lib. 3, c. 16, secti. 4

Quo sensu dicat nonnunquam Scriptura fideles iustificati operibus, libro 3, cap. 17, sectione 8, 9, 10, 11, 12. Item, factores Legis iustificari, libro tertio, capite 17, sectione 13. Item, eum qui ambulat in integritate sua iustum esse, secti. 15

Exponuntur loci quidam quibus fideles iustitiam suam examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac secundum eam de se statui cupiunt: & ostenditur non pugnare cum gratuita iustificatione fidei, libro 3, cap. 17, secti. 14

Sententiam Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, non pugnare cum gratuita iustificatione fidei, libro 3, cap. 18, sectione 9

L

De Lege.

Legem id est, formam religionis à Mose promulgatam, non fuisse datam vt veterem populum in se retineret, sed vt in illorum cordibus foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum: ostendit toties repetita fœderis mentio apud Mosen: item ceremoniatum ratio prescripta tam in sacrificiis quàm in ablutionibus: item ius Sacerdotij in tribu Leui, & regia dignitas in Dauide & posteris. Legem etiam decem præceptorum datam fuisse vt homines ad Christum querendum præpararet, lib. 2, cap. 7, sec. 1, 2. Idq; fieri quum nos peccatorum nostrorum vniòque conuictos magis inexcusabiles reddit vt ad veniam reatus expectandam

dam sollicitet, lib. 2. cap. 7. secti. 3. 4

Impossibile esse Legis obseruationem probatur ex Scriptura, & exponitur, libr. 2, cap. 6, sect 5

Legis moralis vsum officiumque triplex esse. quorum primum est vt iustitiã, quæ sola Deo accepta est, ostendens, nobis sit instar speculi, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatẽ, postremò ex vtraque maledictionem contemplemur. neque id in ignominiam Legis, sed in gloriam magnificentiæ Dei cedere, quæ & auxilio gratiæ ad faciendum quòd iubetur succurrit, & misericordia delet lapsus nostros. neque tamen in reprobis cessare omnino hoc Legis officium, libro 2. cap. 7. sect. 6. 7. 8. 9. Secundum vt pœnarum formidine coerceat reprobos, ne effrenatè perpetrent quam semper intus alunt & amant prauitatem: filios etiam Dei ante regenerationem ab externa petulantia retrahat, lib. 2, cap. 7, sect. 10. 11. Tertium fideles respicit. illis enim Lex licet iam digito Dei inscripta cordibus, bifariam adhuc prodest: nam eius meditatione in intelligentia voluntatis Domini magis confirmantur, & ad obsequium excitantur, roboranturque, ne carnis ignauia degenerent, lib. 2. cap. 7. sect. 12. 13. Nã quantũ ad maledictionem Legis, ab rogata est fidelibus: ne amplius se contra illos exerat dãnãdo ac perdẽdo. li. 2, c. 7, se. 14

Ex decem pœceptis Legis discimus eadẽ illa quæ Lege naturali dictante tenuiter tantum degustamus. Primum, Deo reuerentiã, amorem, timorem deberi à nobis: iustitiã illi placere, iniquitatem displicere: deinde vitæ nostræ examine factò ad Legis regulam, nos indignos esse qui locum nostrum retineamus inter Dei creaturas, & vires nostras reputando nõ modò impares esse ad implendã Legi, sed profus nullas. vtrunq; humilitatem & deiectionem in nobis generat, quæ ad Dei misericordiam recurrere, & opem gratiæ eius exposcere nos docet, libro 2. cap. 8. sect 1. 2. 3

Quoniam Deus Legislator est spiritualis (id est anima non minus quàm corpori loquitur) Lex etiam non externam modo honestatem sed interiorem spiritualemque iustitiã requirit, & planè angelicam puritatem, libro 2. cap. 8. sect 6. Quod probatur ex ipsius Christi interpretatione Pharisæorum peruersam expositionem refutantis, qui externam tantum nescio quàm Legis obseruationem vrgebant, sect 7

Plus semper inest in pœceptis & interditiõis Legis quàm verbis exprimat. Itaq; ad rectam & veram eorum interpretationem expendere conuenit quæ sit cuiusque ratio siue finis. Deinde ab eo quod iubetur vel interdicitur ad contrarium ducenda est ratiocinatio, vt non tantum malum vetari, sed illi malo contrarium bonum imperari intelligamus, lib. 2, cap. 8, sect. 8. 9. Cur Deus synecdochicè loquutus sit in concipiendis Legis suæ pœceptorum formulis, sect. 10

De Legis partitione in duas tabulas: eaque nos doceri primùm iustitiæ fundamẽtum (atque adeo animam) esse Dei cultum, lib. 2, cap. 8, sect 11. De diuisione decem pœceptorum, & quot priori, quot item posteriori tabulæ assignanda, ibid. sect. 12. 50

Pœceptorum Dei explicatio: vbi ostenditur Dominum initio Legis ad sancendam eius maiestatem triplici argumento vti. primum sibi potestatem supremam & eius imperij in nos vendicãdo, velut necessitate ad patendum trahere: deinde promissionis gratiæ dulcedine allicere: postremò beneficij accepti commemoratione ad obedientiam stimulare, lib. 2, cap. 8, sect. 13. 14. 15

Legem non docere rudimenta tantum quædam & primordia iustitiæ, sed verum eius complementum, expressionem imaginis Dei & sanctitatis perfectionem: quæ tota cõprehenditur duobus capitibus, dilectione videlicet Dei & proximi, libro 2, capite 8, sect. 51

Lex naturalis, lib. 2, cap. 2, sect. 22

De Legibus politicis.

Nec leges sine magistratu, nec magistratus sine legibus consistere potest. Resfertur ij qui negant rectè compositam esse rem publicam nisi politicis Legibus Mosis regatur. ad id diuiditur Lex Mosis in mores, ceremonias & iudicia, & cognito singulorum partium scopo ostenditur liberum esse singulis gentibus leges politicas concedere, libro 4, cap 20, sect. 14. 15 modò ad æquitatem illam naturalem referatur, cuius ratio in Lege morali Mosis descripta est. Itaque pœceptorum sanctiones posse variare pro regionis, seculi aliarumque circumstantiarum diuersitate, declaratur propositis exemplis, sectione 16

de Libertate Christiana.

Quàm necessaria sit eius cognitio, libr. 2, cap. 19, sect 1

In tribus partibus sitam esse Christianam Dd. ij.

Libertatem. Primā tractatur libro 3, cap. 19, sect. 2. 3. Secunda, sect. 4, 5, 6 Tertia, sect. 7. 8

Libertatem Christianam esse rem spirituales: & eam peruersè interpretari quicūque vel suis cupiditatibus ipsam prætexunt vel ea abutuntur cum fratrum infirmorum pffendiculo, lib. 3, cap. 19, secti 9. 10

de Libero arbitrio.

Libero arbitrio pollebat homo in prima conditione creationis, libro 1, cap. 15, sectio. 8, quod lapsu suo amisit. Hoc ignorasse philosophos, & planè desipere qui eos sequuntur, liberum arbitrium adhuc homini tribuentes, ibid.

Flexibilitas liberi arbitrij, vel imbecilla facultas, quæ fuit in primo homine non excusat eius lapsum, lib. 1, cap. 15, sect. 8

Non minus è re nostra est quàm ad Dei gloriam pertinere, agnoscere vires omnes nostras baculum arundineum, imò fumum esse: interim cauendum ne dum omni rectitudine abdicatur homo, inde desidiæ occasionem arripiamus: quin potius excitari nos ita conuenit ad querendum in Deo bonum omne, quo vacui sumus. Liberum arbitrium à suis defensoribus magis præcipitari quàm stabiliri, lib. 2, cap. 2, sect. 1

Philosophi tres animæ facultates constituunt, intellectum, sensum & voluntatem, siue appetitum: putantque humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem à sensu quidem ad mala sollicitari (adeo vt cū difficultate rationi se subiciat, & aliquando variè distrahatur) sed tamen habere liberam electionem, & nequaquam posse impediri quin rationem ducem per omnia sequatur. denique virtutes & vitia in nostra esse potestate, lib. 2, cap. 2, sectione 2. 3

Scriptores Ecclesiastici, licet agnoscerēt, & mentis sanitatem & voluntatis libertatē ex peccato grauitè vulneratam, nimis tamen philosophicè hac de re loquuti sunt. veteres quidem, primùm ne rem communi hominum iudicio absurdam traderent, deinde & præcipuè, ne carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouam desidiæ occasionem præberent: vt ostenditur ex pluribus sententiis Chrysostomi & Hieronymi Græci ptq̄ aliis maximè Chrysostomus, modum excedunt in extollendo libero arbitrio: ita tamen veteres in genere omnes, excepto Augustino variant & vacillant in hoc doctrinæ capite, vt nihil ferè certi ex

eorum scriptis referri queat, qui postea uenerunt, in deterius alij post alios sunt dilapsi. Item liberi arbitrij variæ definitiones ex Origène, Augustino, Bernardo, Anselmo, & Petro Lombardo, & Thoma, li. 2, c. 2, se. 4

Quibus in rebus vulgò dent homini liberum arbitrium: & de triplici voluntate hominis, lib. 2, cap. 2, sect. 5. item de vulgari distinctione triplicis libertatis, ibid.

An in totum sit homo priuatus facultate bene agendi, an verò habeat adhuc nonnullam licet infirmam: vbi de vulgari distinctione gratiæ operantis & cooperantis, & quid in ea offendant, lib. 2, cap. 2, sect. 6

Quum non alia ratione dici possit homo liberum arbitrium habere, nisi quia voluntate sua malè agit, non coactione: magno opere interesse Ecclesiæ nūquam vsurpatam esse hanc vocem quæ in exitialem conscientiam euexit homines. Veteres etiam sæpe declarare quid de voce ipsa sentiant: Augustinum in primis, ex quo plurimi loci citantur vbi vim eius eneruat & eludit, cum seruum arbitrium nominans, tum rem ipsam vt est exponens pluribus verbis, lib. 2, cap. 2, sect. 7. 8

Licet veteres Scriptores Ecclesiastici nimij sint interdū in libero arbitrio extollendo, & ambiguè varièque in hac re loquuti sint, apparet tamè ex quamplurimis eorum sententiis, humana virtute nihil aut quam minimo æstimata, totam bonorum omnium laudem Spiritui sancto detulisse: quarum nonnullæ recitantur Cypriani, Augustini, Eucherij, Chrysostomi, libro 2, cap. 2, sectione 9

Humani arbitrij facultas non ab euentu rerum, sed à iudicij electione & voluntatis affectione est æstimanda, lib. 2, c. 4, sect. 8

Contra patronos liberi arbitrij, ostenditur peccatum esse necessarium, neque tamè ideo minus debere imputari: item esse volūtarium, non tamen euitabile, libro 2, cap. 5, sect. 1

Soluitur altera eorum obiectio, Nisi ex libera arbitrij electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur, lib. 2, cap. 5, sect. 2. Item quod obijciunt, si hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, oporteret homines omnes esse malos, aut omnes bonos, lib. 2, cap. 5, sect. 3

Cōtra eosdem etiam docetur non frustra fieri

fieri exhortationes, admonitiones, obiurgationes, licet non sit penes peccatorem parere: & quid illę operentur tum in impiis, tum in fidelibus, ostenditur, lib. 2. c. 5. sect. 4. 5

Ex præceptis & Lege Dei non inferendū est, hominem habere liberum arbitrium, & vires aliquas præstandi: nam Deus non tantum imperat quod fieri oportet; sed etiam promittit obediendi gratiam, libro 2. cap. 5, sect. 6. 7. 9

Id ostēditur tam in præceptis, quæ primā ad Deum conversionem exigunt, quā in iis quæ simpliciter de Legis obseruatione loquuntur, item iis quæ perseverare in recepta Dei gratia iubent. Idem enim Deus qui hæc exigit, testatur dona sua gratuita esse conversionem peccatoris, vitæ sanctitatem & perseverandi constantiam, neque earum laudem partendam inter Deum & hominē, lib. 2. cap. 5, sect. 8. 9. 11

Promissiones conditionales, Si volueritis, Si audieritis, & similes non probant liberam volendi audiendive facultatem esse in homine: neque tamen Deum hominibus illudere ita cum illis paciscendo ostenditur: & quis eiusmodi obtestationum vsus sit tū erga pios, tum erga impios, lib. 2. c. 5, sect. 10

Exprobrationes quibus Deus populo significat, per eum duntaxat steterisse quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit, non probant fuisse in hominum potestate, mala, quibus vexati sunt, effugere. Vbi de eiusmodi exprobrationum vsu tam erga eos qui obstinatē in vitiis pergunt, quā erga dociles qui ad pœnitentiam conuertuntur. Item quod agendi partes non nunquam Scriptura nobis tribuere videtur, nō alia ratione facere, nisi vt carnis pigritiem expergeficiat, libro 2. cap. 5. sect. 11

Quod Moses dicit, Prop̄ est præceptum in ore tuo & in corde tuo, &c. non iuuare liberi arbitrij defensores: quum ibi nō de nudis præceptis, sed de promissionibus Evangelicis agat, lib. 1. cap. 5. sect. 12

Nihilo magis pro ipsis facere locos vbi dicitur Dominus expectare & speculari quid facturi sint homines, libro 2. cap. 5. sectione 13

Item eos, vbi bona opera vocantur nostra, & nos dicimur facere quod est sanctum placentumque Domino. Ibi quæ ostenditur, solum Dei Spiritum omnes bonos motus operari in nobis, non tamen quasi in truncis, lib. 2. cap. 5. secti. 14. 15

Expositio aliquot aliorum Scripturæ testimoniõrum, quibus gratiæ Dei hostes abutuntur ad stabilendum liberum arbitrium, lib. 2. cap. 5, sect. 16. 17. 18. 19

M

de Magistratibus.

Magistratum functionem non modò coram Deo sanctam & legitimam esse, sed sacerrimam etiam, & in tota mortalium vita longè honestissimam, probatur variis e-logiis quibus eam ornat Scriptura, & sanctorum virorum exemplis qui civilem potestatem exercuerunt, libr. 4. cap. 20, sect. 4. Hanc cogitationem stimulum esse piis magistratibus, quò excitentur ad officium: & consolationē qua muneris sui difficultates leniāt, lib. 4. cap. 20, sect. 6

Refutantur qui licet sub Lege præfuerint olim Reges ac iudices populo Dei, hoc tamē seruuile gubernandi genus asserunt non conuenire perfectioni quam Christus cum Euāgelio suo attulit, lib. 4. cap. 20, sect. 5. 7

Falli eos qui magistratus arcent à religionis cura: quum eorum officium extendatur ad vtranque Legis tabulam. Ex Scriptura ostenditur cōstitutos esse tam cultus Dei quā publicæ pacis & honestatis protectores ac vindices, quod sine gladij potestate præstare omni ex parte non possunt, lib. 4. cap. 20, sectione 9

Questio, Quomodo liceat magistratibus esse piis, & gladium stringere, sanguinemque humanum fundere, explicatur ex Scriptura, ostenditurque ad eò non peccare sceleratos puniendo, vt hæc sit vna ex regis virtutibus pietatisque eorum approbatio. Duo hinc magistratibus vitia esse cauenda, nimiam seueritatem & supersticiosam clementiæ affectationem, libr. 4. cap. 20, sectione 10

Subditorum officium erga magistratus, honorificentissimè de ipsis sentire tanquam de Dei ministris ac legatis, quantum ad ipsum ordinem, non quod hominum vitia pro virtutibus sint habenda, libro 4. cap. 20. sect. 22

Propensio in eorum obseruationem animis suam illis obedientiam approbare, siue edictis parendum, siue tributis soluenda &c. eorum salutem ac prosperitatem Deo commendare, non tumultuari nec irrumpere in partes magistratus, sect. 23

Males etiam principes & vitæ nequam ac tyrannicè dominantes eadem in reueren-

sa ac dignatione habendos (quatum ad publicam obedientiam attinet) qua optimum regem haberemus, libro 4, ca. 20, sect. 24, 25, quia non sine Dei providentia ac singulari actione illi etiam publicam potestatem habent. quod testimoniis variis, exemplisque Scripturae confirmatur. & ostenditur quibus considerationibus impatientiam suam frangere debeant qui sub huiusmodi impiis & flagitiosis tyrannis viuunt subditi, sect. 26 27. 28. 29. 31

Non licere priuatis hominibus insurgere in tyrannos, sed iis tantum qui secundum regni aut regionis leges vindices sunt libertatis populi, libro 4, cap. 20, sect. 31

Dominum admirabili bonitate & providentia excitare interdum ex seruis suis qui poenas sumant de tyrannis, nonnunquam impiorum aliquid molientium furorem commoedestinare, libro 4, cap. 20, sect. 30

In ea quae regum & praefectorum imperiis debetur obedientia semper excipiendum, Ne a Dei obedientia nos abducatur. neque ullam ipsis fieri iniuriam dum aduersus Deum precipientibus parere detractamus: idque nostri officij esse, quantumuis magnum ac precipens periculum imminet huic constantiae, libro 4, cap. 20, sect. 32

de Matrimonio.

Expositio septimi praeccepti, quo scortationem Dominus prohibet, pudicitiam & puritatem requirit: quam & animo, & oculis, & corporis cultu, & lingua, & moderato cibi potusque usu fouere & conseruare debemus. lib. 2, cap. 8, sect. 41. 44. Continentiam singulare esse Dei donum, quod non omnibus, sed quibusdam dat. idque nonnumquam ad tempus. Quibus non est concessum illi omnino ad coniugium (quod est in necessitatis humanae remedium a Domino sancitum) confugiant, libro 2, cap. 8, sectio. 41. 42. 43. Coniugibus videndum nequid omnino admittant indignum honestate ac temperantia matrimonij: alioqui vxorum adulteri videntur esse non mariti, libro 2, cap. 8, sect. 44

Perperam matrimonium dici Sacramentum a Papistis, & refutantur eorum rationes, libro 4, cap. 19, sect. 34. Ostenditur non iuuari loco Pauli, quo se tegere conantur, sectio. 35. Interim ipse secum pugnare, quum a Sacramento hoc arceat suos Sacerdotes, & dicunt esse immunditiam ac pollutionem carnis, lib. 4, cap. 19, sect. 36

Hoc sacramenti falso praetextu Papam cum suis traxisse ad se causarum coniugium cognitionem, leges sanxisse de matrimonio partim in Deum manifeste impias, partim in homines iniquissimas: quae recitantur libro 4, cap. 19, sect. 37

de Mediatore Christo.

Christum ut mediatoris officium praestaret, oportuisse fieri hominem: quia sic Deus statuerat quod nobis optimum erat: quum nemo alius pacis restituendae interpres inter Deum & nos esse posset, nemo nos facere Dei filios, nemo certam nobis reddere regni caelestis hereditatem, nemo pro hominis inobedientia remedij loco obedientiam opponere, lib. 2, cap. 12, sectione 1, 2, 3

Refutatur vaga speculatio eorum qui Christum, etiam si ad redimendum genus humanum non fuisset opus remedio, contendunt futurum fuisse hominem: & multis rationibus testimoniisque ostenditur quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne ut fieret redemptor, aliam causam vel alium finem imaginari nimis esse temeritatis, libro 2, cap. 12, sectione 4. Neque fas esse de Christo longius inquirere: quique id faciant, eos impia audacia prorumpere ad nouum Christum fingendum. vbi reprehenditur Osiander, qui rursus hoc tempore hanc quaestionem mouit, & contendit nullo Scripturae testimonio hoc commentum repudiari, sect. 5. Refutaturque principium quod sumit, hominem creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi ut illum referret, quem iam Pater carne vestire decreuerat. ostenditurque imaginem Dei in Adamo fuisse praestantiae notae quibus eum Deus insignierat, quae etiam relucet in Angelis, sect. 6. 7

Soluuntur & aliae obiectiones siue absurditates quas metuit idem Osiander: ut, Christum non nisi per accidens natum esse, & creatum ad imaginem Adae: carituros fuisse Angelos capite, homines rege Christo, &c. ibidem

Quomodo duae naturae efficiant mediatoris personam in Christo: quod ostenditur similitudine sumpta coniunctionis animae, & corporis in vno homine. Deinde variis locis demonstratur Scripturam tribuere non nunquam Christo quae diuinitati peculiari ter competant: nonnunquam quae ad humanitatem singulariter referri oporteat: aliquid quando quod vni naturae proprium est, alteri tri-

ri tribuere, qui tropus vocatur communi-
 catio idiomatum, lib. 2, cap. 14, sect. 12. Ali-
 quando etiam Christo tribuere quæ utran-
 que simul naturam complectuntur, neutri
 seorsum satis cōueniant, quod postremum
 plerique veterum non satis obseruarunt: ta-
 men vtile est attendere, ad soluendos pluri-
 mos nodos, & vitandos errores Nestorij. Eu-
 tychis, sect. 3. 4. Seruetti etiam error refutatur
 qui signum ex Dei essentia, spiritu, carne,
 & tribus elementis increatis conflatum pro
 Filio Dei supposuit. Eius vafriecies detegi-
 tur: & (quod ille negat) ostenditur Christum
 etiam antequam in carne nasceretur, fuisse
 Dei Filium, quia est sermo ille ante secula
 ex Patre genitus, sectione 5. Item probatur
 verè & propriè esse Dei Filium in carne, id
 est, natura humana: sed deitatis tamen re-
 spectu, non carnis, vt garrat Seruetus, secti.
 6. Exponuntur quidam loci, quos ille il-
 liusque sectatores vrgent in erroris sui pa-
 trocinium: detegitur etiam alia eius calum-
 nia, Antequam apparuit Christus in carne
 nusquam vocari Dei Filium nisi sub figura,
 sectione 7. Detegitur eorum omnium er-
 ror quicumque Christum non agnoscunt Fi-
 lium Dei nisi in carne: & summatim pro-
 ponuntur crassiores præstigiæ Seruetti, qui-
 bus se & quosdam fascinoit, evertens quod
 pura fides credit de Filij Dei persona. ac in
 de colligitur, versutis ambagibus impuri il-
 lius canis spem salutis prorsus fuisse extin-
 ctam, sect. 8.

de Mendacio.

Expositio præcepti noni: quo salutatem
 Dominus coercet, qua vel mendacio, vel
 obrectandi libidine, alicuius nomen lædi-
 mus, aut commodis detrahimus, libro 2, c.
 8. sec. 47 Multum hic à nobis peccari, etiam
 si non mentimur. prudenter tamen distin-
 guendam maledicentiam quæ hîc damna-
 tur, à iudiciaria denuntiatione, obiurga:io-
 ne quæ sit castigandi studio, &c. Ibid. sect. 4 8

de Meritis operum.

Quæ de operum meritis iactantur, tam
 Dei laudem in conferenda iustitia, quàm sa-
 lutis certitudinem euertere, lib. 3, cap. 15

Meriti nomen quicumque primus bonis
 operibus coram Dei iudicio aptauit, male
 illum fidei synceritati consuluisse. & eo qui
 dem vsos veteres, sed ita vt multis locis o-
 stenderit salutem se nō tribuere operibus,
 libro 3, cap. 15, sect. 2

Exponuntur loci quidam quibus sophistæ

probare nituntur Meriti nomē erga Deum
 in Scripturis reperiri, lib. 3, cap. 15, sect. 4

Iustitiæ præmia ex Dei benignitate mera
 pendere, probatur autoritate Apostoli &
 Augustini, libro 2, cap. 5, sect. 2

De meritis verò quædam reperies sub di-
 ctione de iustificatione fidei.

Falsum esse ostenditur Christum meruisse
 se nobis primam tantum gratiam: postea
 nos operibus nostris mereri, libro 3, cap. 15,
 sect. 6. 7

de Merito Christi.

Rectè & propriè dici Christum nobis pro
 meritum esse gratiam Dei & salutem: vbi
 ostenditur Christum non instrumentū dum-
 taxat esse vel ministrum salutis, sed authorē
 & principem: neque ita loquendo obscura-
 ri Dei gratiam quia non opponitur meritū
 Christi misericordię Dei, imò ab ea depen-
 det, & quæ subalterna sunt, non pugnant, li-
 2, cap. 7, sect. 1

Hæc distinctio meriti Christi, & gratiæ
 Dei probatur ex pluribus Scripturæ locis, se-
 ctione 2

Afferuntur multa Scripturæ testimonia,
 ex quibus certò & solidè colligitur, Christū
 sua obedientia verè nobis gratiam apud Pa-
 trem acquisisse ac pro meritum esse, sectio,
 ne 3. 4. 5

Stultam esse curiositatem, quærere an ali-
 quid Christus sibi ipse meruerit: temerariū
 verò, asserere, sect. 6

de Ministerio Ecclesiæ.

De ministerio Ecclesiæ & iis qui hunc di-
 scendi modum contemnunt, libro 4, cap. 1,
 sect. 5. De efficacia ministerij, sect. 6

Deum, qui solus docere posset Ecclesiam,
 vel per Angelos, id facere hominum mini-
 stero tribus de causis, libro 4, cap. 3, sect. 1. In
 signibus elogiis ornari in Scriptura ministe-
 rium Ecclesiæ, sect. 2 3. De Apostolis, Pro-
 phetis, Euangelistis, Pastoribus & Doctori-
 bus: & quæ sit singulorum functio, sect. 4. 5

Functionis Apostolorum, & Pastorum
 præcipuas esse partes, Euangelium annun-
 tiare & Sacramenta administrare, libro 3, c.
 3, sect. 6

Pastores suis Ecclesiis ita esse alligatos, vt
 aliò migrare non debeant sine publica au-
 thoritate, lib. 4, cap. 3, sect. 7

Episcopos Presbyteros, Pastores, Mini-
 stros vocari in Scriptura eos qui Ecclesias re-
 gunt, lib. 4, cap. 3, sect. 8

Namque se in Ecclesia ad docendum, vt

regendum ingerere debere, sed vocationem requiri, lib. 4, cap. 3, sect. 10

Verbi Dei prædicatio cõparatur semini quod in terra spargitur: vnde intelligimus totum profectum à Dei benedictione & Spiritus efficacia prouenire, lib. 4, ca. 14, sect. 11

Quales Episcopos eligere oporteat, qualiter, à quibus sint eligendi, & quo ritu quæue ceremonia initiandi, lib. 4, cap. 3, sect. 11, 12, 13, 14, 15, 16

Verus Ecclesia ante Papatũ, quicquid ministrorũ habuit, diuisit in tres ordines, Pastores, Seniores & Diaconos, lib. 4, cap. 4, sect. 1

De mandato remittendorum & retinendorum peccatorum, siue ligandi & soluendi: quæ pars est potestatis clauium, & ad ministerium verbi refertur, lib. 4, cap. 11, sect. 1

de Missa papali.

Quid sit Missa ex Romani Antichristi & eius prophetarum definitione, lib. 4, cap. 18, sect. 1

Prima Missæ virtus, quòd illic insigni contumelia Christus afficitur: quippe cuius æternũ sacerdotium nõ agnoscitur, quum alius velut successor ei datur. idque fieri in Missa, quicquid prætexant Papistæ, lib. 4, cap. 18, sect. 2

Alterâ Missæ virtus, quòd erecto secũdo altari Christi crucem euertit, & nouo sacrificio illius vnicum & perpetuum ac semel oblatum sepelit, sect. 3, 9, & 14

Exponitur Malachiæ locus quo hodie Missarum sacrificium fulcire conantur aduersarij, sect. 4

Tertia Missæ virtus, quòd veram & vnam mortem Christi obliterat, & ex hominum memoria excutit, sect. 5

Missa sacrificium ἀναίμακτον, Ibid.

Quarta, quòd fructũ qui ex morte Christi ad nos redibat, nobis præripit, sect. 6

Quinta, quòd sacram Cœnã, in qua Dominus passionis suæ memoriã insculptam formatamque reliquerat, eneruat, è medio aufert & dissipat, sect. 7, 8, 9

Missæ nomen vnde, sect. 8

Missæ sacrificium non posse defendi veterum autoritate, qui Cœnam quidem sepe sacrificium dixerũt, sed alio sensu quàm Papistæ: ipso tamen veteres in eo videri nimis deflexisse ad Legis vmbra, lib. 4, cap. 18, sect. 10, 11

Missarij sacrificij fiducia multos sibi securus indulgere in vitiis & sceleribus, lib. 4, cap. 18, sect. 15

Describitur sanctissimã ipsa Missæ sanctitas suis elogiis, lib. 4, cap. 18, sect. 18

de Monachatu.

Monasteria olim fuisse velut seminaria ordinis Ecclesiastici, vbi describitur ex Augustino veteris monastices forma, & solitos fuisse tum labore manuum victum sibi quærere. vnde apparet longè aliam esse Papistici monachismi hodie rationem, lib. 4, cap. 13, sect. 8, 9, 10

De superbo perfectionis titulo quo monachi suum vitæ genus ornant, lib. 4, cap. 13, sect. 11. Quia consilia Euangelica (vt vocant) quibus reliqui Christiani non sunt astricti obseruatos se recipiãt, sect. 12. Quia omnia sua reliquerint, sect. 13

Discessionem ab Ecclesia facere omnes qui in cœnobìa concedunt, quum monasticen suam palàm asserant esse formã secundi Baptismi, &c. lib. 4, cap. 13, sect. 14

In moribus multum discrepare Papisticos monachos ab illis veteribus, lib. 4, cap. 13, sect. 15

Quædam reprehendenda etiam in veteris illius monastices professione: & periculosum exemplum in Ecclesiã induxisse qui eius fuerunt aures, lib. 4, cap. 13, sect. 16

Monachos suis notis non Deo sed demõnio se consecrare, lib. 4, cap. 13, sect. 17

Omnia non legitima nec rite concepta vota, vt apud Deum nihil sunt, sic nobis irrita esse debere, lib. 4, cap. 13, sect. 20. Itaque qui à monachismo ad aliquid honestũ viuendi genus concedunt, immerito accusari fractæ fidei & periurij, sect. 21

Monachum esse, & simul presbyterum, siue Sacerdotem, vel etiam clericum, non poterant cohærere ex disciplina veteris Ecclesiæ, lib. 4, cap. 5, sect. 8

de Morte Christi.

Licet toto obedientiæ suæ cursu (id est tota vita singulisque eius partibus) Christus redemptorem se nostrum præstiterit: Scripturam tamen quò certius definiat modum salutis, hoc morti Christi quasi peculiare ac proprium adscribere. In qua primum gradum occupat voluntaria Christi subiectio: ita tamen voluntaria vt non absque certamine proprio se affectu abdicauerit. Consideranda etiam damnatio, in qua duo notantur: Christum scilicet inter iniquos reputatum: & tamen eius innocentie testimonium sæpius redditum ipsius etiam iudicis ore, lib. 2, cap. 16

cap. 1, sect. 5. Notanda mortis species, crux scilicet maledicta: idque ita factum oportuisse, ut maledictione quæ nobis incumberebat, in eum traducta, & suppetata ac abolita, nos eximeremur, & fuisse figuratè representatum in Mosaicis sacrificiis quod in Christo demum, figurarum archetypo, fuit exhibitum, declaratur Esaiæ & Apostolorum multis testimoniis, sect. 6. Tam in morte quam sepultura Christi duplex beneficium nobis proponi, liberationem scilicet à morte cui mancipati eramus, & carnis nostræ mortificationem, sect. 7

O

de Obedientia liberorum erga parentes.

Expositio quinti præcepti: finis eius & summa, lib. 2, cap. 8, sect. 35. Vocabulum Honoris quàm latè hic pateat, tresque esse eius partes, reuerentiam, obedientiam & gratitudinem, Ibid. & sect. 36

De promissione adiecta quinto præcepto, de longa duratione vitæ, & quatenus ad nos hodie spectet, lib. 2, cap. 8, sect. 37. Quomodo Deus & quàm variis modis vindictâ suam in immorigeros exerceat. Parentibus tamen & aliis non deberi obedientiam nisi salua Dei Lege, sect. 38

de Officialibus.

De Officialibus (quos vocant) Episcoporum Papisticorum, lib. 4, cap. 11, sect. 7. 8

de Operibus.

Comparatio puritatis Dei cum tota hominum iustitia, lib. 3, cap. 12, sect. 4. 5

Diuisa omni Adæ progenie in quatuor genera hominum, ostenditur nihil eos sanctitatis aut iustitiæ habere: primùm in iis qui nulla Dei agnitione præditi sunt in quibus licet nonnunquam appareant egregiæ dotes, quæ sunt Dei donæ, nihil tamen purum, lib. 3, cap. 14, sect. 1. 2. 3. 4. 5. 6

Idem ostenditur in iis qui Sacramentis initiati, titulo tenus sunt Christiani, Deum factis abnegâtes: item in hypocritis, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt, lib. 3, cap. 14, sect. 7. 8

Probatum demum etiam Dei filios verè Spiritu eius regeneratos, non posse vlla operum suorum iustitia coram Dei iudicio stare: quia nullum ab illis proferri potest bonum opus quod non sit aliqua carnis impuritate respersum: itaque damnabile: dein de si tale aliquod daretur, vnum tamen pec-

catum satis est ad delendam omnem memoriam prioris iustitiæ, lib. 3, cap. 14, sect. 9. 10. 11

Refutantur subterfugia Papistarum de iustitia operum, & præcipuè horrendum portentum operum supererogationis, lib. 3, cap. 14, sect. 12. 13. 14. 15

Quum de operibus agitur, duæ pestes depellendæ ex animis nostris: nequid ponamus si lucra in operum iustitia: nequid etiam gloriæ illis adscribamus, lib. 3, cap. 14, sect. 16

Quatuor genera causarum in constituenda salute nostra ponuntur & declarantur ex Scriptura: & ostenditur, nullam illic operum esse rationem, lib. 3, cap. 14, sectione 17

Quòd aliquando sancti se confirmant innocentia integritatisque suæ memoria, quò modo sit accipiendum: neque id vllò modo derogare gratuitæ iustitiæ in Christo, lib. 3, cap. 14, sect. 18. 19. 20

Vbi fidelium bona opera Scriptura dicit incitare Deum ad illis benefaciendum, seriem magis orari quàm causam, lib. 3, cap. 14, sect. 21

Cur Dominus in Scriptura vocet bonâ opera nostra, & illis remunerationem promittat, lib. 3, cap. 15, sect. 3

Refutatur sophistarum commentum de moralibus operibus, quibus Deo gratiosi reddantur homines antequam Christo laferantur, lib. 3, cap. 15, sect. 6, & cap. 16, sectione 4

Fidelium operibus rependi quæ iustitiæ cultoribus in Lege sua Dominus promittit: sed eius rei considerandam triplicem causam, lib. 3, cap. 17, sect. 3

Duplicem hominis acceptionem apud Deum obseruandam ex Scriptura: quarum posterior licet opera bona fidelium respiciat, & ipsa tamen gratuitæ est misericordie Dei, lib. 3, cap. 17, sect. 4. 5

Quum dicitur Deus benefacere iis qui ipsam diligunt, non causa cur illis benefaciat hæc ponitur, sed potius modus & quales ipsi sint Dei gratia, lib. 3, cap. 17, sect. 6

Exponuntur loci quidam, quibus Scriptura bona opera iustitiæ titulo insignit: & ostenditur non esse contrarios doctrinæ iustificationis fidei, lib. 3, cap. 17, sect. 7

Vnum bonum opus aut plura non sufficere ad iustitiam coram Deo, licet vnum peccatum sufficiat ad damnationem: neque

hic valere axioma illud, Contrariorum eadem est regula, lib. 3, cap. 18, sect. 10

Cur Dominus dicat se operibus rependere quod gratis ante opera donauerat, lib. 3, cap. 18, sect. 3. Et nostram imbecillitati sic occurrere ipsum, ne animis labascamus, sect. 4, & 6. 7

Inde pendere bonorum operum iustitiam quae faciunt fideles, quod per veniam Deo approbantur, lib. 3, cap. 18, sect. 5

de Oratione.

Veram fidem non posse otiosam esse à Dei inuocatione, lib. 3, cap. 20, sect. 1

Quam necessaria, & quot modis sit utilis precandi exercitatio, lib. 3, cap. 20, sect. 2. licet Dominus nobis non perentibus non sit cessaturus, nec monitore opus habeat, sectio ne 3.

Rite instituendae orationis prima lex, vt non aliter mente animoque compositi simus quam eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, lib. 3, ca. 20, sect. 4. 5. Altera, vt rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seriò cogitantes omnibus quae petimus nos indigere, serium & ardentem impetrandi affectum iungamus cum ipsa precatione, sect. 6

Omni tempore orandum esse: & in summa rerum omnium tranquillitate solam peccatorum nostrorum recordationem non leuem nobis stimulum esse debere ad id exercitium, lib. 3, cap. 20, sect. 7

Tertia rite precandi lex, vt omni propriae gloriae fiducia nos abdicemus: ne siquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani nostra inflatione ab eius facie concidamus, lib. 3, cap. 20, sect. 8

Rite precandi initium est veniae deprecatio cum humili & ingenua culpae confessione, lib. 3, cap. 20, sect. 9

Quo sensu accipiendae sint orationes quaedam sanctorum, quibus propriae iustitiae suffragium citare videntur ad exorandum Deum, lib. 3, cap. 20, sect. 10

Quarta rite precandi lex, vt ira prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orandum animemur. Ita in precibus concurrere fidem cum poenitentia, lib. 3, cap. 20, sect. 11

De certitudine fidei qua statuunt fideles Deum sibi esse propitium, & quam necessaria in inuocatione: neque labefactari eam certitudinem, vbi connectitur cum agnitione nostrae miseriae, lib. 3, cap. 20, sect. 12

Præcipit Deus vt ipsum inuocemus: promittit exauditum iri: vt unque omnino necessarium vt in fide precemur, lib. 3, cap. 20, sect. 13

Recitantur variae Dei promissiones: quarum dulcedine qui non excitantur ad precandum omnino sunt inexcusabiles, lib. 3, cap. 20, sect. 14

Exponuntur loci quidam quibus videtur Deus quorundam precibus annuisse quae promissione nulla nitentur, lib. 3, cap. 20, sect. 15

Quatuor rite precandi leges non ita exigi summo rigore quin multas hinc infirmitates Deus, imò intemperies in suis toleret, ex variis exemplis comprobatur, lib. 3, ca. 20, sect. 16

In Christi solius nomine semper orandum esse, lib. 3, cap. 20, sect. 17, & 16. neque aliter vnquam fuisse exauditos fideles, sec. 18. Qui aliter precantur, illis nihil reliquum fieri in throno Dei præter iram & terrorem, sec. 19. Intempestiuum esse in precibus certitudinem querere ex electione arcana, lib. 3, ca. 24, sect. 5

Non esse contrarium officio mediatoris Christi: quod alij pro aliis orare iubemur, lib. 3, cap. 20, sect. 19

Refellitur sophistarum commentum, Christum esse redemptionis mediatorem, fideles autem intercessionis, lib. 3, cap. 20, sect. 20

Contra eos qui sanctos mortuos statuunt sibi apud Deum intercessores, vel Christi intercessionem miscant mortuorum precibus & meritis, lib. 3, capite 20, sect. 21. Hanc stoliditatem ad crassa impietatis monstra & horrenda sacrilegia progressam esse in Papatu, sectione 22. Refutantur argumenta quibus Papistae sanctorum mortuorum intercessionem confirmare nituntur, sect. 23. 24. 25. 26

Nefas esse preces nostras ad sanctos mortuos dirigere, quum cultus hic Deo vni sit maximè proprius, lib. 3, cap. 20, sect. 27

De orationis speciebus. maximè de gratiarum actione: item de assidua exercitatione fidelium in precibus & gratiarum actione, lib. 3, cap. 20, sect. 28 29

De batologia Papistarum: item de vitanda omni ostentatione in precibus: & de successu querendo: de precibus publicis, lib. 3, cap. 20, sect. 29

Populari & patrio sermone concipiendas esse preces publicas: vbi de geniculatio

ne &

ne & capitis detractione in precibus, lib. 3, cap. 20, sect. 33

De immensa Christi bonitate, qui nobis formam etiam orandi præscripsit, & quanta inde ad nos consolatio redeat, lib. 3, cap. 20, sect. 34. Diuisione preceationis Dominice, sect. 35. Eiusdem preceationis expositio, sect. 36. Numeris omnibus absolutam & verè legitimam esse, sectione 48. Cui nihil addendum, licet aliis verbis vti liceat in concipiendis precibus, sectione 49. De fiducia quam adfert nobis appellatio filiorum Dei, quam ne peccatorum quidem nostrorum conscientia labefactare debet, lib. 3, cap. 20, sect. 36, 37

Licet pro omnibus (maximè fidei domesticis) precari nos oporteat, id tamen non obstare quominus & pro nobis & pro certis aliis orare specialiter liceat, lib. 3, cap. 20, sect. 38, 39, & 47

De petendi audacia quam Dominus suis concedit & fiducia obtinendi, lib. 3, cap. 20, sect. 47

Bonum esse vt sibi quisque nostrum exercitationis gratia peculiare horas cõstituat ad precandum, modò sine supersticiosa obseruatione, lib. 3, cap. 20, sect. 50

In omni oratione diligenter cauendum ne Deum certis circumstantiis alligare velimus, lib. 3, cap. 20, sect. 50

De perseuerantia & patientia in precandi exercitio, lib. 3, cap. 20, sect. 51, 52

*de Ordinibus Ecclesiasticis
Papæ.*

Sacramentum ordinis parit Papistis septem alia Sacramentula, de quorum nominibus & distinctione nondum conuenit inter illos, lib. 4, cap. 19, sect. 22. Ridicula & impiorum stultitia, quòd in singulis Christum sibi collegam faciunt, sect. 23

De Acoluthis, Ostiariis & Lectoribus, quos ordines Ecclesiasticos & Sacramenta faciunt Papistæ, lib. 4, cap. 19, sectione 24. Et quibus ceremoniis eos consecrent, sectione 27

De exorcistis, ordine Ecclesiæ Papalis, lib. 4, cap. 19, sect. 24

Psalmistarum, Ostiariorum, Acoluthorum ordines vana esse nomina in Paparu, quum ministeria illa ipsi non exequantur, sed puer aliquis, aut quiuus laicus, lib. 4, ca. 19, sect. 24

De clericali tonsura & eius significatione, ex Papistarum doctrina, lib. 4, ca. 19, sec.

25. Perperam ab ipsis referri ad Paulum, qui suscepto voto rasit caput: aut ad veteres Nazarzos, sect. 26. Ex Augustino ostenditur vnde de originem habuerit, sect. 27

De tribus ordinibus maioribus: primùm de ordine Presbyterij vel Sacerdotij: vbi ostenditur Papistas improbitimè peruerisse ordinem à Deo positum, & Christo vnico ac æterno Sacerdoti esse iniurios, lib. 4, ca. 19, sect. 28

De exufflatione in creandis Sacerdotibus Papisticis: & peruersè illis eiusmodi ceremoniam imitari Christum: vbi tractatur multa egisse Dominum quæ nobis exempla esse noluit, lib. 4, cap. 19, sect. 29

De caractere indelebili sacri olei, quo unguuntur in creatione ipsa sacerdotes Papistici: perperamque referri ad filios Aaron sed istos, dum Leuitarum æmuli esse appetunt, fieri apostatas à Christo, lib. 4, cap. 19, sect. 30, 31

P

de Pædobaptismo.

Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere, lib. 4, cap. 16

Circumcisioni Baptismum successisse: quid simile habeant, quid item diuersum, lib. 4, cap. 16, sect. 3, 4

Quum rei signatæ in Baptismo participes infantes etiam faciat Dominus, non esse ipsos à Baptismo arcendos, lib. 4, cap. 16, sect. 5, & ipsos etiam regenerari à Domino, sect. 7, 8, 19

Quum constet nobis idem fœdus quod cum Abrahamo percussum Deus voluit in infantibus consignari sacramento exteriori, in iis etiam locum hodie habere Baptismum, lib. 4, cap. 16, sect. 6

Rectè probari pædobaptismum ex eo quod Christus puerulos est amplexus, & manus eis imposuit, sect. 7

Refutantur quædam argumenta aduersariorum pædobaptismi, lib. 4, ca. 16, sect. 8, & 22, 23, 25, 27, 28, 29

Magnum ex pædobaptismo fructum redire & ad patres fideles, & ad ipsos infantes, lib. 4, ca. 16, sect. 9, quo Satan per Anabaptistas priuare nos conatur, sect. 12

Refutantur argumenta contraria aduersariorum, Res alias signari Baptismo quàm Circumcisione, fœdus nostrum aliud esse ab illo veteri: alios hodie quàm tum discipulos

ros, lib. 4, cap. 16, sect. 10. 11. 12. 13. 14. 15

Diluuntur & alia ab ipsis conficta discrimina inter Circumcisionem & Baptismum, sect. 16. Item quod obiciunt Baptismum poenitentiae & fidei esse sacramentum, quorum neutrum in tenellam infantiam cadat, sect. 20. 21

In adultis fides & intelligentia debet precedere Baptismi administrationem: sed in infantibus fidelium Baptismus intelligentiam praecedat, lib. 4, cap. 16, sect. 24

Refellitur eorum commentum qui omnes non baptizatos aeternae morti adiudicant, lib. 4, cap. 16, sect. 26

Quod Christus anno tantum tricesimo fuit baptizatus, optima fuit im fuisse ratione: nec iuuare causam aduersariorum paedobaptismi, lib. 4, cap. 16, sect. 29

Cur Coena infantibus fidelium non sit administranda, Baptismus non denegandus, lib. 4, cap. 16, sect. 30

Longus catalogus argumentorum quibus impius Seruetus paedobaptismum impugnavit: & eorundem refutatio, lib. 4, cap. 16, sect. 31

De paedobaptismo, libro 4, cap. 8, sectione 16

de Papa.

Non esse ex Christi instituto primatum Romanae sedis ostenditur, lib. 4, cap. 6, sect. 1. 2. 3. 4. neque Petrum habuisse principatum in Ecclesia, aut inter Apostolos, sect. 5. 6. 7. neque utile esse, neque fieri posse ut vnus homo vniuersae Ecclesiae praesit, sectione 8. 9. 10

Etiamsi Petrus habuisset primatum in Ecclesia, non tamen sequi, sedem illius primatus Romae esse debere, lib. 4, cap. 6, sect. 11. 12. 13. Multis argumentis ostenditur Petrum non fuisse Episcopum Romanum, libro 4, cap. 6, sect. 14. 15. Primatum Romanae sedis non esse ex vsu veteris Ecclesiae, lib. 4, ca. 9, sect. 16. 17

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit qua & Ecclesiae libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit, lib. 4, cap. 7

In plerisque conciliis non Romanum Episcopum aut eius legatos primum locum tenuisse, sed alium aliquem ex Episcopis: in Chalcedonensi obtinuisse, sed extra ordinem, lib. 4, cap. 7, sect. 1. 2

De titulo primatus & aliis superbiae titulis quibus se iactat Papa, quando & qualiter

obreperint, lib. 4, cap. 7, sect. 3. Vniuersalis Episcopi titulum à diabolo excogitatum, & ab Antichristi pracone publicatum pronuntiat Gregorius, lib. 4, cap. 7, sect. 4

Quod iactat Romanus Pontifex, se iurisdictionem habere in omnes Ecclesias, falsum esse ostenditur ex vsu veteris Ecclesiae, lib. 4, cap. 7, sect. 5. siue ordinationem Episcoporum spectes, sect. 6. siue admonitiones & censuras Ecclesiasticas, sect. 7. siue conciliorum indictionem, sect. 8. siue ius audiendarum appellationum, sect. 9. 10

Ambitiose praefatos Pontifices Romanos, in plerisque epistolis praedicasse sedis suae amplitudinem, sed quae fidem tunc non habuerunt: supposuisse etiam ficticia quaedam quasi à sanctis viris olim scripta, lib. 4, cap. 7, sect. 11, & 20

Licet Gregorij tempore valde aucta esset Romani Episcopi auctoritas, multum tamen abfuisse ab effraeni dominatione & tyrannide, ostenditur ex eius scriptis: sed ei iam tamen displicuisse illam ipsam minus immoderatam amplitudinem illius sedis, lib. 4, cap. 7, sect. 12. 13. 12

Certatum de primatu inter Constantino politanum Episcopum & Romanum, lib. 4, cap. 7, sect. 14. 15. 16, donec Phocas concessit Bonifacio tertio ut Roma esset caput omnium Ecclesiarum: quod postea confirmavit Pipinus, quum Romanae sedi iurisdictionem dedit in Ecclesias Gallicanas, sect. 17. Inde magis ac magis creuisse tyrannidem Romanae sedis, partim inscitia, partim ignavia Episcoporum: quae dissipationem totius Ecclesiastici ordinis deplorat & exprobrat Pontifici Bernardus, sect. 18, & 12

Insolentia & impudentia Romanorum Pontificum in praedicanda suprema auctoritate, lib. 4, cap. 7, sectio. 19. 20. Quae redarguitur ex Cypriano & Gregorio, sectione 21

Non posse Romam esse matrem omnium Ecclesiarum, quum non sit Ecclesia: neque Romanum Pontificem, Episcoporum principem, quum non sit Episcopus, lib. 4, ca. 7, sect. 22. 24

Papam esse Antichristum probatur ex Paulo, lib. 4, cap. 7, sect. 25

Etiamsi Romana Ecclesia olim habuisset honorem primatus, eum tamen loco non esse alligandum, lib. 4, cap. 7, sectione 26. 29

De moribus urbis Romae, Pontificis & Card.

Cardinalium, & eorum theologia, li. 4, cap. 7, sect. 27. 28

Romanum Pontificem regnis primū, deinde etiam imperio manum inieciſſe: quod indignum eſſe eo qui ſe Apoſtoli ſucceſſorem iactat, oſtēditur ex grauiffimis reprehensionibus Bernardi, lib. 4, cap. 11, ſect. 11. De Constantini donatione, qui latrocinium ſuum tegere conatur, ſect. 12: & nō dum elapſos eſſe annos quingentos quum in ſubiectione principum adhuc manebāt Pontifices: nāque occasione illam excuſſerint, ſect. 13. Redegiffe ipſos in ſuam poteſtatem urbem Romam ante annos centum circiter & triginta, ſect. 14

de Patientia.

Abnegationis noſtri, quatenus Deum reſpicit, pars eſt æquanimitas & tolerantia: quam præſtabimus, ſi in quærenda vitæ præſentis commoditate vel tranquillitate nos Domino totos reſignemus, neque vllam proſperādi rationem appetamus, ſperemus, cogitemus, quā ex eius benedictione, lib. 3, cap. 7, ſect. 8

Ita fiet vt comoda noſtra ex illicitis artibus vel cum iniuria proximorum nunquā quæramus: deinde ne immodica opum vel honorum cupiditate ardeamus: poſtremò ſi bene res noſtræ cedāt, ab arrogantia: ſi malè, ab impatientia cohibebimur, lib. 3, cap. 7, ſect. 9. Quòd ad omnes etiam caſus quibus obnoxia eſt præſens vita, extenditur: quorum Dei Patris ſui manum moderatricem ſemper agnoſcunt fideles non autem fortunam, ſect. 10

Non eam eſſe fidelium patientiam quæ careat doloris ſenſu, ſed quæ diuina conſolatione ſuffulta pugnet adueſus naturalem doloris ſenſum. Itaque reiiciendam Stoicorum patientiam, ne ꝑ vitioſum per ſe eſſe lachrymari aut formidare, lib. 3, cap. 8, ſect. 8, & 9. Deſcriptio repugnantix illius quæ generatur in cordibus piorum ex naturæ ſenſu, qui penitus exui non poteſt, & pietatis affectu, quo illum ſubigi & domari oportet, ſect. 10

Multum intereſſe inter philoſophicam patientiam & Chriſtianam, quòd illi parere doceant quia ſic neceſſe: Chriſtus, quia iuſtum, deinde nobis ſalutare, libr. 3, cap. 8, ſect. 11

de Peccatis.

Platonis dictum, Non peccare homines niſi ignorantia, improbat: item eorum

qui in omnibus peccatis conſultam malitiam & prauitatem intercedere tradunt, lib. 2, cap. 2, ſect. 22. 23. 25

Contra peruerſam ſophiſtarum imaginationem de peccatis venialibus (quæ dicunt eſſe cupiditates ſine deliberato aſſenſu, & non diu cordi inſidentes) oſtēditur, omne peccatum (ad leniſſimam vique concupiſcentiam) mortem mereri, & mortale eſſe, niſi in ſanctis, qui Dei miſericordia veniam conſequentur, lib. 2, ca. 8, ſect. 58. 59

Reſutatio ineptæ diſtinctionis eorum inter peccata mortalia & venialia: & calumniæ eorum, dum dicunt nos facere peccata omnia æqualia, lib. 3, cap. 4, ſect. 28

Quomodo accipiendum, quòd Deus viſitat iniquitatem patrum in filios in tertiâ & quartam generationem: & an talis vindicta diuinam iuſticiam dedecet, lib. 2, ca. 8, ſect. 19. 20

de Peccato originali.

Peccati originalis definitio & explicatio, lib. 4, ca. 15, ſect. 10. 11. 12

Peccati originalis definitio vera, & definitionis explicatio: vbi oſtēditur non ſolum pœnam ab Adamo in nos graſſatam eſſe, ſed inſtitutam ab ipſo luem in nobis reſidere: & quomodo ſit peccatum alienum, ſit etiam proprium: deinde non ad inferiorem tantum appetitum, ſed ad mentem & cor intimum penetrauiſſe eiufmodi contagionē, vt nulla ſit animæ pars à corruptione immunis, lib. 2, ca. 1, ſect. 8. 9

Reſutantur qui Deum ſuis vitiis inſcribere audent, quia dicimus naturaliter vitioſos eſſe homines. Et oſtēditur, naturali quidē vitioſitate corruptum eſſe hominem: (nequis praua conſuetudine comparari putet) ſed quæ à natura nō fluxerit, imò ſit aduentitia qualitas, nō ſubſtantialis ab initio proprietatis, lib. 2, cap. 1, ſect. 10. 11

de Peccato in Spiritum ſanctum.

Peccati in Spiritum ſanctum vera definitio, & exempla ex Scriptura, lib. 3, cap. 3, ſect. 22

Non eſſe particularem lapſum vnū aut alterum, ſed vniuerſalem defectiōnem: cuius deſcriptio ex Apoſtolo declaratur: neque miſerum eſſe ſi ita prolapſis Deus ſemper ſit futurus implicabilis, lib. 3, cap. 3, ſect. 21. Quæ poenitentibus tantum veniam promittat, quod illi nunquam facient. Et licet quibusdam eiufmodi Scriptura tribuat gemitum

& clamorem: id tamen non fuisse pœnitentiam & conuersionem, sed potius cœcum tormentum ex desperatione, Ibidem, *sect.* 24

de Perseuerantia.

Lib. 2, *c.* 5, *sect.* 3

Refutatur pessimus error, Peccati uerantiam dispensari à Deo pro hominum merito, prout se quisque non ingratum primæ gratiæ præbuerit: bifariamque in illa sententia errari ostenditur. Et de distinctione vulgari operantis gratiæ & cooperantis: & quomodo ea usus sit Augustinus, commoda definitione leniens, *lib.* 2, *c.* 3, *sect.* 11

de Pœnitentia.

Pœnitentiam ex fide nasci, non autem eam præcedere, *lib.* 3, *cap.* 3, *sect.* 1. Refutantur rationes eorum qui contra sentiunt. Hoc tamen non significari spatium aliquod temporis quo fides pœnitentiam parturiat: sed tantum ostendi, neminem posse serio studere pœnitentiæ nisi se Dei esse nouerit. De errore Anabaptistarum quorundam, Iesuitarum, & similium, qui certos dies suis neophytis præscribunt ad pœnitentiam, *lib.* 3, *c.* 3, *sect.* 2

Doctos quosdam etiam ante hæc tempora duas pœnitentiæ partes constituisse, mortificationem (quam vulgò contritionem vocant) & uiuificationem, quam ipsi perperam interpretantur consolationem ex sensu misericordię Dei: quum potius rectè uiuendi studium significet, *lib.* 3, *cap.* 3, *lectio.* 3.

Alios duas ponere pœnitentiæ formas, alteram Legalem, alteram Euangelicam: ubi etiam proponuntur utriusque exempla ex Scriptura, *lib.* 3, *c.* 3, *sect.* 4

Vera definitio pœnitentiæ ex Scripturas: & pœnitentiam, licet à fide separari non possit, debere tamen distingui, *lib.* 3, *cap.* 3, *sect.* 5

Dilucidior enarratio definitionis pœnitentię: ubi primùm ostenditur requiri conuersionem ad Deum, id est transformationem non in operibus tantum externis sed in anima ipsa, *lib.* 3, *cap.* 3, *sect.* 6. Deinde ex serio Dei timore ipsam proficisci. Vbi etiam agitur de tristitia quę secundum Deum est, *lib.* 3, *c.* 3, *sect.* 7

Tertio explicatur quod dictum fuerat, pœnitentiam consistere duabus partibus, carnis mortificatione & Spiritus uiuificatione, *lib.* 3, *c.* 3, *sect.* 8

Utrumque ex Christi participatione nobis contingere: prius ex mortis eius, posterius ex resurrectionis communicatione. Itaque pœnitentiã esse reformationem imaginis Dei in nobis, & instaurationem in Dei iustitiam Christi beneficio: eamque instaurationem non vno momento impleri in nobis, *lib.* 3, *ca.* 3, *sect.* 9

Sed manere in sanctis omnibus dum habitant in corpore mortali, certaminis materiam cum carne sua. sicque sensisse omnes sani iudicii scriptores Ecclesiasticos: Augustinum in primis, qui hunc mali fomitem & concupiscendi morbum in electis vocat infirmitatem, aliquando etiam peccatum, *lib.* 3, *ca.* 3, *sect.* 10

Id confirmatur Pauli testimonio, & ex summa præceptorum. Quod autem Deus dicitur purgare Ecclesiam ab omni peccato, referri ad reatũ potius quàm ad ipsam peccati materiam: quod habitare non desinit in regeneratis (sed regnare desinit) licet nõ imputetur, *lib.* 3, *ca.* 3, *sect.* 11

Declaratio septē causarum, vel effectũ, vel partium, aut affectionum pœnitentię, quas recenset Paulus. Ex autem sunt studium aut sollicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Vbi etiã modum tenendum esse in huiusmodi vindicta & timore, adiicitur ex Paulo, & illustratur egregia Bernardi admonitione, *lib.* 3, *cap.* 3, *sect.* 15

Pœnitentię fructus, pietas erga Deum, charitas erga homines, sanctitas & puritas in tota uita: sed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde postea externa testimonia emergant. Vbi etiam de externis quibusdam pœnitentię exercitiis: quę plus æquo urgere videntur uerusti scriptores, *lib.* 3, *ca.* 3, *sect.* 16

Conuersionem cordis ad Deum, præcipuum esse pœnitentię caput: sacrum & cinerem, fletum & ieiunium, à veteribus ante Christum sæpe usurpata tanquam publicę pœnitentię iudicia: quorum tamen duo posteriora locum adhuc habere possunt ad deprecandam Dei iram in calamitosis Ecclesię temporibus, *lib.* 3, *cap.* 3, *sect.* 17

Impropriè transferri ad externam hanc professionem Pœnitentię nomen. Confessio publica non semper necessaria in peccatis, priuata apud Deum nunquam omitti potest: in qua non tantum recens admissa fateri conuenit, sed grauioris lapsus alicuius

ius displicentiã nos ad præteritorum memoriam reuocare debet. De speciali pœnitentia, quæ à sceleratis & aliis quibusdam exigitur: & de ordinaria, cui Dei filios (perfectissimos etiam) tota vita dare operam oportet, lib. 3, cap. 3, sect. 18

Dominum ideo gratis suos iustificare, quò simul eos Spiritus sui sanctificatione in veram iustitiam infrauret: propterea Iohannem, Christum & Apostolos prædicasse pœnitentiam & remissionem peccatorum: cuius locutionis vis clariùs explicatur, lib. 3, cap. 3, sect. 19

Christianos perpetuam pœnitentiam meditari debere, & illum plurimùm profecisse qui sibi plurimùm displicere didicit, lib. 3, cap. 3, sect. 20

Singulare donum Dei esse pœnitentiam, ad quam homines omnes vocat, quã iis omnibus dat quos seruare vult: & quam Apostolus pronuntiat nunquam datum iri omnibus voluntariis apostatis, quorum irremissibilis est impietas, id est peccantibus in Spiritum sanctum, libro 3, cap. 3, sectione 1.

Quauis ficta pœnitentia non placeat Deo, aliquando tamen Deum hypocritis cõuersionem aliquam præ se ferentibus parcere ad tempus, non eorum gratia, sed in commune exemplum, vt discamus alacriùs ad sinceram pœnitentiam adiacere animos ostenditur exemplis Achab, Esau & Israelitarum, lib. 3, cap. 1, sect. 25

Scholasticos sophistas turpiter hallucinari in iis quas assignant pœnitentiæ definitionibus: nihilo fœlicius diuidere dum eã partiuntur in contritionem cordis, confessionem oris, & satisfactionem operis. Vbi de quæstionibus quibusdam quas agitant, ex quibus facillè colligitur, eos de rebus sibi ignotis garrere quum de pœnitentia loquuntur, lib. 3, cap. 4, sect. 1

Quum tria illa requirunt in pœnitentia, iisdem etiam necessariò alligare peccatorũ remissionem quod si ita est, nihil nobis miserius, quum nunquam tranquillitatem cõscientiæ habere possimus. Quod ostenditur primùm in illa contritione cordis, qualem requirunt, lib. 3, cap. 4, sect. 2

Multùm interesse inter eiusmodi contritionis doctrinam, & eam quam à peccatoribus requirit Scriptura, vt verè esuriãt & sitiant Dei misericordiam, lib. 3, cap. 4, sect. 3

Quo sensu veteres scriptores existimãrunt solennem pœnitentiam, quæ pro grauioribus peccatis tum exigebatur, non magis iterandam quàm Baptismum, lib. 4, c. 1, sect. 19

*de Pœnitentiæ sacramento
Paisifico.*

De ritu veteris Ecclesiæ in publica pœnitentia, & de reconciliatoria manuum impositione: item successu temporis in priuatis quoq; absolutionibus manuum impositionem usurpatam, lib. 4, cap. 19, sect. 4

Varia scholasticorum opiniones quomodo pœnitentia sit sacramentum: & ostenditur ei non conuenire definitionem sacramenti, lib. 4, cap. 19, sect. 15 16

Mendacium & imposturam fuisse quod de sacramento pœnitentiæ sunt commenti: & ornari ab illis impio & blasphemò eulogio, Secudam esse tabulam post naufragiũ à Baptismo, lib. 4, cap. 19, sect. 17

de Politicã administratione.

Distinguendam politicam à regimine interiori animæ: repudiandos qui illam euertere conantur vt Christianis non necessariã, aut qua stante pereat spiritualis animæ libertas: item adulatorem qui nimis illi tribuunt, atque Dei imperio opponunt, lib. 4, cap. 20, sect. 1, 2

Poltia donum Dei est, humano generi magnas utilitates afferens, & non paruum adminiculum ad statum religionis tuendum. Politicã administrationem tres partes, magistratus, leges & populus, lib. 4, cap. 20, sect. 3

De tribus regiminis ciuilibus formis, aristocratia, democratia & monarchia: quænant sit melior, simpliciter definiti nõ posse fieri tamen hominum vitio vt tutius sit & tolerabilius plures tenere gubernacula, quàm vnũ regnare. Sed omnes formas has à Deo esse, & variè ab ipso dispensari: itaque priuatorum esse parere, non suo arbitrio res nouate, lib. 4, cap. 20, sect. 8

De immunitate quam sibi sumunt Clerici Romanenses, veteris Ecclesiæ Episcopis incognita, lib. 4, cap. 11, sect. 15

In causis fidei cognitionem olim fuisse penes Ecclesiam, non penes principes, licet aliquando principes auctoritatem suam interponerent in rebus Ecclesiasticis, sed conseruando Ecclesiæ ordini, non turbando, lib. 4, cap. 11, sect. 15, 16

De iure gladij vsurpato ab Episcopis in Papatu: & quomodo ex tenuibus initiis paulatim tantos progressus fecerint, libr. 4, cap. 11, sect. 9. 10

de Prædestinatione.

Suauiissimi fructus esse ostenditur doctrinæ prædestinationis cognitio. Eius tres præcipuæ utilitates recensentur: & admonetur ij qui curiositate quadam impulsī ultra Scripturæ limites prorumpunt in diuinæ sapiētiae adyta, libr. 3, cap. 21, sect. 1. 2. Item ij qui omnem prædestinationis mentionem sepe liri iubent, sect. 3. 4

Quid sit prædestinatio, quid præscientia Dei: & perperam alteram alteri subici. Prædestinationis exemplum in tota Abrahæ foële, aliarum gentium respectu, confirmatur multis testimoniis Scripturæ, libr. 3, cap. 21, sect. 5. Ostenditur etiam specialis prædestinatio, qua inter filios Abrahæ, quosdam ab aliis discreuit, sect. 6. 7

Confirmatio doctrinæ prædestinationis ex Scripturæ testimoniis petita, libro 3, capite 22

De iis qui prædestinationis causam faciūt præscientiam meritorum: item de aliis qui litem Deo intendunt, quòd quosdam, aliis electis, præterierit, libr. 3, cap. 22, sect. 1

Deum tam in electione quàm reprobatione nullam rationem habuisse operum, nec præteritorum, nec futurorum, sed illius beneplacitum vtriusque causam esse, libr. 3, cap. 22, sect. 2. 3. 4. 5. 6. 7, & 11. Confirmatur hoc ex Augustino, sect. 8. & refellitur contraria Thomæ argutiola, sect. 9

Promissiones salutis non omnibus, sed electis peculiariter destinari, libr. 3, cap. 22, sect. 10

Non pugnare hæc duo, quòd Deus verbi prædicatione externa multos vocet, paucis tamen det fidei donum, libr. 3, cap. 22, sectio. 10

Contra eos qui electionem ita fatentur vt negent quenquam à Deo reprobati, libr. 3, cap. 23, sect. 1

Frustra litigare cum Deo reprobos, quū Deus nihil ipsis debeat, nihil non iuste velit, & ipsi suæ damnationis iustas causas in se reperiant, libr. 3, cap. 23, sect. 2. 3. 4. 5

Respondetur ad sacrilegam interrogacionem quorundam, cur Deus ea vitio imputaret hominibus quorū necessitatem illis suæ prædestinatione imposuit, libr. 3, cap. 23, sect. 6. 8. 9

Prædestinationis definitio, libr. 3, cap. 23, sect. 8

Refutantur qui ex doctrina prædestinationis inferunt, Deum habere acceptiōnem personatum, libr. 3, cap. 23, sectione 10, & 11

Contra porcos, qui prædestinationis obtentu securi in vitis suis pergunt, & omnes qui hac doctrina stante dicunt concidere omne bene agendi studium, libr. 3, cap. 23, sect. 12

Contra eos qui dicunt hanc doctrinam euertere omnes ad piè viuendum exhortationes, ostenditur ex Augustino, cursum suum habere prædicationem, neque tamen impediri prædestinationis cognitionem, libr. 3, cap. 23, sect. 13. Sic in hoc capite doctrinæ temperandam veri docēdi rationem vt prudenter caueatur (quoad licet) offensio, sectione 14

Quòd verbi Dei prædicationi alij obediunt, alij contemnunt, vel ea magis excæcantur & indurantur, licet id fiat horum malitia & ingratitude, simul tamen tenendum, diuersitatem eiusmodi pendēte ex arcano Dei consilio, quo altiozem causam requirere sit nefas, libr. 3, cap. 24, sectione 12. 13. 14

Exponuntur loci quidam, quibus videtur negare Deus suæ ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quoad se reclamante ipsi mortem sponte sibi accersunt: & ostenditur eos nihil repugnare doctrinæ prædestinationis, libr. 3, cap. 24, sect. 15. 16. 17

Vniuersalitem promissionum salutis non repugnare doctrinæ prædestinationis reprobatorum: nec tamen sine optima causa vniuersaliter concipi, libr. 3, cap. 24, sectione 17. Vbi etiam diluuntur nonnullæ obiectiones eorum qui negant caput hoc doctrinæ.

de Promissionibus.

Non sine causa promissiones omnes in Christo concludi: quum quælibet promissio sit diuinæ erga nos dilectionis testificatio: nemo autem à Deo extra Christum diligatur. Neque Naaman Syrum, Cornelium centurionem, Eunuchum ad quem delatus est Philippus, Christi cognitione caruisse, licet eius gustum admodum tenuem haberent, & fidem aliqua ex parte implicitam, libr. 3, cap. 25, sect. 32

Vt iustitiæ amore & iniquitatis odio corda imbueret Dominus, nuda præcepta proposuisse

posuisse non contentus, promissiones subiunxit benedictionum tam vitæ præsentis quam æternæ beatitudinis, minas etiam tam calamitatum præsentium quam mortis æternæ. Minæ summam Dei puritatem, promissiones summum eius erga iustitiam amorem, miram quoque in homines benignitatem testantur, lib. 2, cap. 8, sect. 4

De promissione propagandæ Dei misericordiæ in mille generationes, lib. 2, cap. 8, sect. 11

Promissiones Legis licet conditionales, non tamen frustra datas esse, lib. 2, cap. 7, sect. 4, & lib. 3, cap. 17, sect. 1. 2

de Providentia Dei.

Aliter profanos homines carnis sensu fati Deum creatorem, aliter nos per fidem: utpote quæ moderatorem etiam omnium esse doceat, non vniuersali quadam motione, sed singulari quadam providentia, quæ ad minimum vsque palæstem extenditur, lib. 1, cap. 16, sect. 1

Qui fortunæ aliquid tribuunt, sepeliunt Dei providentiam, cuius occulto consilio omnes euentus gubernantur, lib. 1, cap. 16, sect. 2

Res inanimatas, quanuis sua singulis naturaliter indita sit proprietas, vim tamen suam non exerere nisi quatenus præsentis Dei manu diriguntur, ostenditur ex sole, ante quem & lucem extate, & terram omnium bonorum genere abundare voluit: quem etiã & biduo substituisse & decem gradibus ad Dei iussum retrocessisse legimus, lib. 1, c. 16, sect. 2, item ex stellis & signis cæli, quæ metuunt increduli, sect. 3

Dei omnipotentiam in continuo actu versari, sic ut ad singulos & particulares actus intenta sit, & nihil nisi eius consilio accidat: quod qui non agnoscunt, Deum sua gloria fraudant, & eius bonitatem extenuant, nos contra inde duplicem fructum percipimus, lib. 1, c. 16, sect. 3

Dei providentiam non tantum speculari quæ sunt, sed euentus omnes moderati probatur. Unde evertitur figmentum de nuda præscientia, de vniuersali tantum providentia: item error Epicureorum, & eorum qui Deo dominatum tribuunt tantum supra mediam aëris regionem. Quædam tamen vniuersalem providentiam constitui posse, sed hæc ne specialis obscuretur: quæ moderatur non tantum quosdam, sed omnes particularis actus, lib. 1, cap. 16, sect. 4 & 5

Penes Deum non esse tantum principium motus, ostendit anni vnius fertilitas, alterius sterilitas: quum illud benedictionem, hoc maledictionem & vindictam suam vocet Dominus, lib. 1, cap. 16, sect. 5

Dei providentiam in gubernando mundo præcipue considerandam in humano genere, & singulorum hominum varia conditione euentuumque diuersa dispensatione, lib. 1, cap. 16, sect. 6 & 7

Contra eos qui calumniantur, hanc doctrinam de Providentia Dei esse dogma Stoicorum de fato, lib. 1, cap. 16, sect. 8

An aliquid fortuito vel contingenter accidat: vbi Basilij Magni dictum, Ethnicorum voces esse Casum & fortunam: & Augustini, pœnitere se usum esse Fortunæ nomine. Fortuita tamen dici posse quoad nos, quæ in natura sua considerata, aut secundum notitiam nostram æstimata eiusmodi apparent, licet in Dei occulto consilio sint necessaria: item Contingentia posse nominari futura omnia, ut nobis incerta sunt, lib. 1, c. 16, sectione 8, & 9

Quæ consideranda sint ut in rectum finem referatur doctrina de providentia Dei, quod nobis eius cõset utilitas. Et vbi eorum quæ accidunt, causæ nobis non apparent, cauendum esse ne vel fortunæ impetu res volui putemus, vel Deo obloquamur: sed ita nos reuereri oportere eius iudicia occulta, ut nobis eius voluntas iustissima sit rerum omnium causa, lib. 1, cap. 17, sect. 1

Contra canes quosdam (qui doctrinam de providentia Dei latratu suo hodie imperant) probatur ex Scriptura, quum Deus voluntatem suam in Lege & Evangelio ita reuelarit ut suorum mentes illuminet intelligentiæ Spiritu, ad mysteria percipienda quæ illic continentur, alioqui incomprehensibilia, mundi tamen gubernandi rationem vocari profundam abyssum: quia dum nos eius causæ latent, reuerenter tamen adoranda est, lib. 1, cap. 17, sect. 2

Profanos eiusmodi homines stultè tumultuari, dum obtredunt, si doctrina de Dei providentia vera sit orationes fidelium quibus aliquid in futurum petant, esse peruersas, non esse capienda de rebus futuris consilia, & homines qui aliquid contra Legem Dei admiserint, non peccasse: quæ præcipitia vitabunt quiconque in providentia Dei consideranda ad veram modestiam erunt compositi, lib. 1, cap. 17, sect. 3

Quod ad futurā pertinet, Scripturam bene conciliare humanas deliberationes cum Dei prouidentia, probatur: quia æternis eius decretis minimè impedimur quominus sub eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus: consultandi enim cauendique artes inspiratas hominibus esse à Domino, quibus prouidentia eius subseruiamus in vitæ propriæ conseruatione, lib. 1, cap. 17, sect. 4

In præteriti temporis euentibus omnibus intercedere Dei voluntatem: nec tamen excusari scelerum auctores: quia propria conscientia redarguuntur, nec Dei voluntati, sed suæ cupiditati obsequuntur. Eos quicquid diuinæ prouidentia esse instrumenta, sed ita vt totum malum in se deprehendant, penes Deum autem non nisi legitimus malitiæ eorum vsus reperiatur, lib. 1, cap. 17, sect. 5, & c. 18, sect. 4. Vbi idem ostenditur in electione regis Iarobeam, deficientibus à domo Dauidis decem tribubus, cæde filiorum Achab; & traditione Filij Dei.

Pia sanctaque prouidentia Dei meditatio, quam dicitur pietatis regula: primum vt certò persuasi nihil fortuitò contingere, ad Deum velut præcipuam rerum omnium causam oculos semper referamus: deinde vt singularem eius prouidentiam pro nobis excubare non dubitemus, siue cum hominibus tantam malis quam bonis, siue cum reliquis creaturis nobis sit negotium: in quæ vsus sumendæ ex Scriptura Dei promissiones quæ id testentur: quarum exempla recitantur, lib. 1, cap. 17, sect. 6. Adinngenda etiam testimonia Scripturæ, quæ docent sub Dei potestate esse omnes homines, siue conciliandi nobis sint eorum animi, siue cohibenda malitia hostium nostrorum: quod postrenum Deus variis modis facit: nempe interdum mentem illis adimendo, nonnunquam, vbi mentem illis cõcedit, absterrendo, ne quod cõceperunt machinentur: interdum etiam vbi conari permisit, impetus eorum opportunè abrumpendo: quam noticiam necessario sequitur animi gratitudo in prospero rerum successu, lib. 1, cap. 17, sect. 7

In rebus autem aduersis, quum ab hominibus lædimur, patientia placidaque animi moderatio: quod Iosephi à fratribus, Iobi à Chaldæis afflicti, & Dauidis à Semei conuictis impetiti exempla demonstrant. Quod si siue hominum opera nos miseria aliqua premi contingat, hanc eandem doctrinam

optimum esse impatiens remedium, quia res aduersas etiam prodire à Deo Scriptura testatur, lib. 1, cap. 17, sect. 8

In Dei prouidentiam præcipue attentus vir pius non tamen conuiebit ad causas inferiores. Itaque si beneficium à quoquam accepit, illi etiam se obstrictum ex animo sentiet & fatebitur: siquid damni fecerit, vel alteri dederit sua negligentia vel imprudentia, sibi imputabit: multò minù: scelera excusabit. In rebus verò futuris causarum inferiorum potissimum rationem habebit: ita tamen vt in capiendis consiliis proprio sensu non feratur, sed Dei sapientia se cõmendet, nec externis subsidiis ita eius fiducia subnitatur, vt in illis securè acquiescat quum adsunt, aut trepidet quum desunt, lib. 1, cap. 17, sect. 9

Inæstimabilis piæ mentis foelicitas quæ in Dei prouidentia recumbit, eleganter multisque describitur: contra, misera anxietas, qua alioqui constringi nos necesse est, quum tot morbis tetreni huius domicilij infirmitas obnoxios nos reddat, quum infinitis periculis domi, foris, in terra, in mari, ab hominibus à diabolis vita salutisque nostra obfideatur, lib. 1, cap. 17, sect. 10, 11

Doctrinæ de prouidentia non obstare locos Scripturæ, vbi dicitur Deum pœnituisse: quum illic (quemadmodum etiam quando dicitur irasci) ad captum nostrum se submittere, eum describat non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Item quod Ninivitis pepereit, quibus excidium intra quadraginta dies minatus erat: Ezechie vitam prorogauit in plures annos, cui mortem præsentem denuntiauerat: quia eiusmodi denuntiationes tacitam continent conditionem: quod simili exemplo in rege Abimelech propter Abraham vxorem increpato optimè comprobatur, libr. 1, capite 17, sect. 12, 13, 14

Refelluntur ij qui modestæ laudem captantes, Dei iustitiam mendaci patrocínio asserere tentant, dum Dei permisso tantum, non etiam prouidentia & voluntate fieri obtendunt quæ Satan & omnes reprobi male faciunt. Et nihil efficere homines nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua diuinatione constituat, probatur ex afflictione Iob, deceptione Achab, Christi cade, Absalon incesto coitu, & aliis plurimis exemplis, lib. 1, cap. 18, sect. 1

Idque non tantum in actionibus exter-

nis locum habere, sed in motibus etiam arcanis. Deum enim in improborum etiam mentibus & cordibus operari ostenditur ex Pharaonis induratione & aliis testimoniis. Nec ob stare quòd illic Satanæ opera saepe interuenit: agit enim nihilominus Deus, sed suo modo: iustam scilicet vindictam exercens, libro 1, capite 18, sectione 2. itaque Deum non esse scelerum authorem, Ibid. sect. 4

Superbiæ intolerabilis arguuntur qui modestiæ prætextu hanc doctrinam reiciunt. Diluitur eorum obiectio, Si nihil eueniat nisi volente Deo, duas in eo contrarias esse voluntates, quum occulto consilio decernat quæ Lege sua palàm vetuit, & ostenditur Deum secum non pugnare, non mutari Dei voluntatem, non simulare ipsum se nolle quod vult: sed quum vna & simplex sit in Deo voluntas, nobis multiplicem apparere: quia pro mentis nostræ imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolit fieri & velit non capimus. Tandem ex Augustino ostenditur, hominem interdum bona voluntate velle aliquid quod Deus nō vult, & mala voluntate velle quod Deus vult bona, libr. 1, cap. 18, sect. 3. Vide & libr. 3, cap. 20, sect. 43, cap. 24, sect. 17

Dei potentie consideratio in regenda hac mole cœli & terræ, singularumque quæ in iis sunt partium, libro 1, capite 5, sectione 5

Dei prouidentia sic administrari hominum societatem vt se liberalem, misericordem, iustum & seuerum ostendat, libr. 1, cap. 5, sect. 6

Qui censentur in vita hominum fortuiti casus, tam prosperi quàm aduersi, sunt totidem cœlestis prouidentie signa, libr. 1, cap. 5, sect. 7, & debent nos expetere ad spem futuræ vitæ, Ibid. sect. 9

Quomodo Deus operetur in cordibus suorum, Satan in impiorum, ita tamen vt ipsi non excusentur, lib. 2, cap. 4, sect. 1

Deum etiam operari in impiis, idque eodem in opere quo Satan: neque tamen Deum prædicari authorem peccati, aut Satanam vel impios excusari: sed distingui alterum ab altero, tum in fine agendi, tum in modo, lib. 2, cap. 4, sect. 2

Veteres nonnunquam hæc retulisse non ad operationem Dei, sed ad præscientiã aut permissionem, ne inde impij occasionem arriperent de Dei operibus irreuerenter oblo-

quendi. Scripturam tamen quum Deum dicit, excæcare, indurare, & similia, plus aliquid quàm permissionem notare: licet Deus duobus modis operetur in reprobis: nempe deferendo, Spiritumque suum ab illis auferendo: deinde etiam tradendo illos Satanæ ministro iræ suæ, lib. 2, cap. 4, sect. 3, 4

Satanæ ministeriũ intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atque illuc Dominus sua prouidentia eos destinat, libr. 2, cap. 4, sect. 5

de Purgatorio.

Ad doctrinam de Purgatorio non esse conueniendum, quum sit exitiale Satanæ cõmentum, quod Christi crucem euacuat, &c. lib. 3, cap. 5, sect. 6

Expositio quorundam locorum Scripturæ quos Papistæ perperam detorquent ad confirmationem sui Purgatorij, lib. 3, ca. 5, sect. 7. 8. 9

Respondetur ad obiectionem Papistarũ, vetustissimam fuisse Ecclesiæ obseruationem vt preces fierent pro defunctis. Vbi ostenditur id à veteribus factum sine verbo Dei, peruersa quadam æmulatione, ne Christiani, si pigri essent in curandis funetibus, viderentur profanis hominibus deteriores. Interim tamen hinc latam esse differentiam inter hunc veterum lapsum & Papistarum peruicacem errorem, libro 3, cap. 5, sect. 10

R

de Ratione hominis.

Intellectum hominis non ita esse dammandum perpetuæ cæcitatibus vt nihil intelligentiæ vllò in rerum genere ei reliquum fiat: sed nonnullam esse eius perspicientiã, quòd veritatis inquitendæ studio naturaliter rapitur. Et tamen hanc appetentiam mox concidere in vanitatem: quia mens hominis præ hebetudine rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: deinde in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat, sæpius non discernit, libro 2, cap. 2, sect. 12

Quod ad res terrenas attinet, hominis mentem valete acumine ostenditur exemplis: primò in politica & cœonomia: quum nemo non intelligat oportere hominum cœtus legibus contineri, & harum legum principia mente complectatur, lib. 2, cap. 2, sect. 13

Item in artibus tum liberalibus tum ma-

uariis: quibus discendis (licet alij aliis magis idonei) inest homini quædam aptitudo: imò etiam amplificandis & expoliendis. Sic tamen vniuersale bonum esse lumen rationis & intelligentiæ in hominibus, vt profus gratuitum sit erga singulos beneficentiæ Dei munus, quod ostendit Deus dum quosdam moriones & stupidos creat: item dum facit vt hic acumine, alius iudicio, alius metis agilitate præstet: item dum instillat singulares motus non solum pro cuiusque vocatione, sed etiam pro ratione temporis aut rei quæ agenda est, lib. 2, c. 2, sect. 14, 17.

Artium inuentio, methodica traditio, aut interior & præstantior cognitio, quæ in antiquis iureconsultis, philosophis, medicis (profanis sanè hominibus) elucent, admonent nos, mentem hominis quantumlibet ab integritate sua collapsam, eximiis tamè Dei donis etiamnum esse ornatam, lib. 2, cap. 2, sect. 15.

Ea esse dona Spiritus, quæ Dominus quibus vult dispensat (etiam impiis) in publicum bonum generis humani. Itaque his vt nos oportere, etiam si impiorum ministerio nobis communicentur: quibus sunt fluxa & euanida, quoniam destituuntur ipsi solidò veritatis fundamento, lib. 2, cap. 2, sectio. 16.

Humanam rationem nihil cernere quod ad regnum Dei & res cælestes (quæ tribus capitibus continentur, Deum nosse, paternum eius erga nos fauorem, & formandæ secundùm Legis regulam vitæ rationem) demonstratur in duobus primis, lib. 2, ca. 2, sect. 18. & in eam rem varia Scripturæ testimonia citantur, sect. 19, 20, 21. In tertio videtur aliquanto esse quàm in superioribus acutior, quum lege naturali ad rectam vitæ normam homo instituitur: sed imperfecta est, & nõ aliò valet eiusmodi notitia in incredulis quàm vt reddantur inexcusabiles, nec lumine illo naturali veritatem in singulis cernant. Vbi explicatur Themistij dictum, Intellectum in definitione vniuersali rarissimè falli, sed hallucinationem esse quæ ad hypothesin descendit: & ostenditur, hominis iudicium vniuersale in boni & mali discrimine non esse vbiq; sanum & integrum. Nam quæ præcipua sunt in prima Legis tabula non assequitur, nempe de fiducia in Deum, &c. in secunda tabula quæuis aliquanto plus habeat intelligentiæ, deliquit tamen aliquando pati deprehenditur:

vt quum iudicat absurdum esse nimis imperiosam dominationem ferre, & non vlicei iniurias: item concupiscentiæ morbum non agnoscit in vniuersa Legis obseruatione, lib. 2, cap. 2, sect. 22, 23, 24.

Coram Domino nihili esse rationis nostræ acumen in cunctis vitæ partibus, ostenditur ex Scriptura: & mentibus nostris necessariam esse illuminationis gratiam, non initio tantum aut vno aliquo die, sed in singula momenta, libro 2, capite 2, sectione 25.

Vide sub dictione Liberum arbitriū quædam huc pertinentia.

de Christo Redemptore.

Inutilem nobis esse cognitionem Dei creatoris, nisi succedat etiam fides ipsum in Christo Patrem & redemptorem nobis proponens: tamque doctrinam ab exordio mundi omnibus seculis locum habuisse inter Dei filios, lib. 2, cap. 6, sect. 1.

Variis argumentis & Scripturæ testimoniis probatur, sælicem Ecclesiæ statum semper in Christi persona fuisse fundatum. Næ & prima electi populi adoptio, & Ecclesiæ conseruatio, liberatio in periculis & in statu ratio post dissipationem, à gratia mediatoris semper pendebat, neq; alibi spes omnium piorum vnquã fuit reposita quàm in Christo, lib. 2, ca. 6, sect. 2, 3, 4.

Diligenter reputandum quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, vt in ipso omnia nobis necessaria reperiamus, quum (vt ait Bernardus) sit nobis lux, cibus, oleum, sal, &c. lib. 2, ca. 16, sect. 1.

Exponitur quomodo conueniat dicere Deum fuisse nobis inimicum donec per Christum nobis reconciliatus est: quum dare nobis Christum & misericordia præuenire nos, signa fuerint amoris quo iam nos complectebatur: & ostenditur Scripturam hac locutione & similibus vti, vt se ad sensum nostrum accommodet: neque tamen falsò ita loqui: idque totum auctoritate Scripturæ & Augustini testimonio probatur, sectione 2, 3.

de Regeneratione.

Contra Anabaptistas quosdam qui phreneticam intemperiem pro spirituali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentie iam restitutos Dei filios, non oportere amplius sollicitos esse de carnis libidine refrænanda, sed tantum Spiritum ducem sequendum, lib. 3, cap. 3, sect. 14.

Reliquæ

Reliqua huc pertinētia vidē sub dictione
œnitentia.

de Religione.

Reprobis necessitas extorquet confessio-
nem, aliquem esse Deum, lib. 1, cap. 4, sectio
ne 4

Falli eos qui dicunt paucorum vafritia
excogitaram religionem ad continendum
in officio simplicem populum, lib. 1, cap. 3,
sect. 2

Etiā impij & athei homines cogūtur,
velint nolint, sentire aliquem Deum esse,
lib. 1, cap. 3, sect. 2. Et quo sensu dicat Dauid
eos sentire non esse Deum, libro 1, cap. 4,
sect. 2

*de Remissione pecca-
torum.*

Contra eos qui perfectionem somniant
in hac vita, quæ veniæ petendæ necessitatē
tollat, lib. 3, cap. 20, sect. 45

De peccatorum remissione: & quo sensu
peccata vocentur debita, & nos dicamur al-
ius remittere qui in nos peccarunt, lib. 3, cap.
20, sect. 45

De distinctione culpæ & pœnæ: vbi firmis
scripturæ testimoniis refellitur Papi-
starum delirium, Culpa remissa Deum pœ-
nam retinere, quæ sit redimenda satisfactio-
nibus, lib. 3, cap. 4, sectione 29. 30. Vbi et-
iam ostenditur non posse ipsos elabi sua di-
stinctione inter æternam pœnam & tem-
porales.

De locis quibusdam scripturæ quibus illi
suum errorem confirmare nituntur: vbi o-
stenditur duo esse diuini iudicij genera: v-
num vindictæ, alterum castigationis: quæ
sunt prudenter distinguenda, lib. 3, cap. 4,
sect. 30

Prius fideles semper vehementer esse de-
precatos: posterus placido animo suscepisse,
quia amoris habet testimonium. Item
quod irasci dicitur Dominus sanctis suis,
non ad punientis consilium vel affectum
refertur, sed ad vehementem doloris sententiam,
quo ipsi afficiuntur simulac vel qualemcum-
que eius seueritatem sustinent: hocque illis
expedire in malis suis sibi displicere. Re-
probos contra dum flagellis Dei feriuntur,
iam quodammodo incipere pœnas pendere
illius iudicio. Quæ omnia confirmantur
scripturæ testimoniis, item Chrysostomi &
Augustini expositionibus, ibid. sect. 32. 33

Deum remisso Dauidi adulterio, eum ca-
stigare cum in commune exemplum, tum

ut ipsum humiliaret: & hanc ratione fideles,
quibus propitius est, quotidie subiicere com-
munibus huius vitæ miseriis, lib. 3, cap. 4,
sect. 35

Expositio articuli symboli de remissio-
ne peccatorum, libro 4, capite 1, sectione
20. 21

Claves Ecclesiæ datas esse ad remittendā
peccata, non tantum iis qui nunc primum
conuertuntur ad Christum sed fidelibus per
totam vitam, lib. 4, cap. 1, sect. 22. Confir-
matur hæc doctrina testimoniis scripturæ,
aduersus Nouarianes & quosdam ex Ana-
baptistis, qui fingunt Baptismo regenerari
Dei populum in Angelicam vitam, & post-
ea non superesse lapsis veniam, sect. 23, 24,
25, 26, 27

Refutantur & ij qui voluntariam Legis
transgressionem faciunt delictum irremis-
sibile, ibid. sect. 28

de Christi Resurrectione.

Sine Christi resurrectione mutilum esse
quicquid de cruce, morte & sepultura cre-
dimus. Eius triplicem nos percipere fructum
quod & iustitiam nobis acquisiuit coram
Deo, & nobis pignus est futuræ resurrectio-
nis, & eius vita iam nunc regeneramur in
vitæ nouitatem, lib. 2, cap. 16, sect. 13

Exponitur historia resurrectionis Chri-
sti, lib. 3, cap. 25, sect. 3

de Resurrectione vltima.

Quoniam spe & patientia maximè opus
habent fideles, ne deficiant in vocationis
sue cursu: solidè illum in Euangelio profe-
cisse qui ad continuam beatæ resurrectionis
meditationem est assuefactus, lib. 3, cap. 25,
sect. 1, 2

Caput de resurrectione vltima continet
doctrinam magni ponderis, seriam & credi-
tu difficilem: quam difficultatem ut superet
fides, duo adminicula suppeditat scriptura.
Christi similitudinem, & Dei omnipoten-
tiam, lib. 3, cap. 25, sect. 3, 4

Refutantur Sadducæi negantes resurre-
ctionem, & Chiliaste, regnum Christi ter-
minantes mille annis, lib. 3, cap. 25, sectio-
ne 5.

Refellitur eorum error qui imaginantur
animas die vltimo non recepturas corpora
quibus nunc induta sunt, sed nouis & aliis
præditas fore, lib. 3, cap. 25, sect. 7, 8

De modo resurrectionis vltimæ, lib. 3, ca-
p. 25, sect. 8

Quo iure communis sit impiis & à Deo

maledictis resurrectio vltima quæ singulari est Christi beneficium, libro 3, cap. 25, sectione 9

S

de Sabbatho.

Expositio quarti præcepti: finis eius, & tres causæ quibus constare ipsum obseruandum est, lib. 2, cap. 8, sect. 28. Prima causa, spiritalis quietis adumbratio (id est sanctificationis nostræ) primarium locum tenuisse in Sabbatho, probatur ex variis locis. Ibidem, sect. 29. Cur septimum diem assignarit Dominus, Ibid. sect. 30, 31, partem hanc, quæ ceremonialis esset, abolitam fuisse Christi aduentu, Ibid.

Dux posteriores causæ, vt stati sint dies celebrandis conuentibus Ecclesiasticis, vt seruis detur à labore remissio, omnibus seculis conueniunt, lib. 2, cap. 8, sect. 32

De diebus cōuentuum Ecclesiasticorum ad verbum audiendum & preces publicas: vbi de diei Dominici obseruatione, lib. 2, c. 8, sect. 32, 33, & de vitanda hinc superstitione, Ibid 34

*de Sacerdotio Christi, Regno**& munere Prophetico.*

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimum spectanda in eo esse, munus Propheticum, regnum & sacerdotium: ad cæque pertinere quod ei tribuitur Christi (sive Messia & Vncti) elogium, licet peculiariter regni intuitu ita sit dictus. Licet Prophetas & doctores Ecclesiæ suæ Deus semper dederit, omnestamen pios plenam intelligentiæ lucem Messia demum aduentu expectasse probatur: & ipsum quum apparuit, vnctum fuisse Prophetam non sibi modò, sed toti suo corpori, lib. 2, cap. 15, sect. 1, 2

Quod ad regnum, primum notare oportere spiritualement esse eius naturam: vnde & eius æternitas colligitur: quæ est duplex: altera ad totum Ecclesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Vtraque declaratur, & Scripturæ testimoniis illustratur, sect. 3. Exponitur vtilitatem regni Christi non posse aliter à nobis percipi, quàm dum spirituale esse cognoscimus: eamque duabus in rebus consistere: nempe quòd non bonis omnibus ad æternam animarum salutem necessariis locupletat: deinde quòd robore & virtute munit aduersus diabolū

omnesque eius impetus: itaque; Christum non bis magis quàm sibi regnare: vnde & Christiani non immeritò dicimur. Æternitati regni eius nihil derogare quòd dicitur vltimo die traditurus regnum Deo & Patri, similisque sententias, sect. 4, 5

De sacerdotio, vt ad nos perueniat eius efficacia & vtilitas, ostenditur incipiendum esse à Christi morte. Hinc sequi æternum esse deprecatorum, cuius patrocinio fauorem consequimur: vnde tum precandi fiducia, tum tranquillitas piis conscientiiis oritur: postremò ita esse ipsum Sacerdotem vt nos asciscat in societatem rati honoris, quo grata sint Deo quæ à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis, sect. 6

de Sacramentis.

Quid sit Sacramentum, lib. 4, c. 14, sect. 1. Qua ratione veteres hoc vocabulum vsurpauerint in eo sensu, sect. 2, 13. Nunquam esse sacramentum, sine præeunte promissione, quæ hoc modo Dominus obsignat, nostræ ignorantia & tarditati, deinde etiam infirmitati consulens, sect. 3, 5, 6, 12

Sacramentum constare verbo & externo signo: sed aliter esse verbum sacramentale sumendum quàm existiment Papistæ, lib. 4, cap. 14, sect. 4

Sacramenta non desinere esse testimonia gratiæ Dei, licet impiis quoque porrigatur, qui inde grauiorem damnationem contrahunt, lib. 4, cap. 14, sect. 7

Sic confirmari fidem nostram Sacramentis, vt tamen id pendeat ab interiore Spiritus efficacia, lib. 4, cap. 14, sectione 9, 10, 11, non ponatur virtus aliqua in creaturis, sectio. 12

Impugnatur diabolicum dogma scholarum sophisticarum, sacramenta nouæ Legis iustificare & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis, lib. 4, cap. 14, sect. 14

Augustini scita distinctio inter sacramentum & rem sacramenti, quæ ostenditur, licet Deus in sacramentis Christum verè offerat, ab impiis tamen nihil recipi præter sacramentum, id est signum externum, lib. 4, cap. 14, sect. 15, 16

Non esse arbitràdum latentem aliquam virtutem sacramentis annexam affixamque esse, quò ipsa per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, lib. 4, cap. 14, sect. 17

Sacramenta olim quædam exhibuit sui; Deus in miraculis, quædam in rebus naturalibus

ralibus: vbi de arbore vitæ & de arcu cœlesti, lib. 4, cap. 14, sect. 18

Sacramenta esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis, & à nobis vicissim professionis notas, lib. 4, cap. 14, sect. 19

Sacramenta veteris Ecclesiæ sub Lege eandem habuisse scopum quem nostra, Christum, quem tamen nostra clariùs offerunt: quare explodendum dogma scholasticum, illa adumbrasse gratiam Dei, nostra præsentem conferre, lib. 4, cap. 14, sectio. 20, 21, 22, 23

Exponuntur quidam Scripturæ loci, & veterum testimonia, ex quibus aliter res habere videtur, Ibid. sect. 24, 25, 26

*De quinque falsò nominatis
Sacramentis.*

Quum sacramenta negamus esse quinque ab hominibus inuenta, non de nomine sed de re contendimus: quia volunt Papistæ esse inuisibilis gratiæ visibiles formas, lib. 4, cap. 19, sect. 1

Multæ afferuntur rationes cur non liceat hominibus instituere sacramenta: item distinguendum esse inter sacramenta & alias cœremonias, lib. 4, cap. 19, sect. 2

Veteris Ecclesiæ autoritate non posse probari septenarium numerum in sacramentis, lib. 4, cap. 19, sect. 3

Licet plura sacramenta habuerit vetus Ecclesia sub Lege, hodie tamen Christianam Ecclesiam duobus à Christo institutis contentam esse debere: neque licere hominibus alia condere, aut his aliquid de suo addere, lib. 4, cap. 18, sect. 20

de Sacrificiis.

Differèntia inter Mosaica sacrificia & Cœnam Domini in Ecclesia Christiana, lib. 4, c. 18, sect. 12

Quid propriè significet sacrificij nomen: & de variis generibus sacrificiorum sub Lege, quæ ad duo membra referri possunt, ut alia vocentur Eucharistica, siue gratiarum actionis, alia propitiatoria siue expiationis, lib. 4, cap. 18, sect. 13

Vnicum nobis sacrificium propitiatorium, mors Christi: eucharistica plura, omnia nempe charitatis officia, preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur, libro 4, capite 18, sectio. 13, 16, 17

Hæc sacrificandi species quotidie locum habet in Ecclesia, & in Cœna Domini: & inde Christiani omnes sacerdotes suat;

*de Satisfactionibus Pæ-
pisticis.*

De satisfactione, cui tertium locum assignant in Pœnitentia, de retentione pœnæ, culpa remissa, & similibus mendaciis, quæ corruunt opposita gratuita peccatorum remissione per nomen Christi, libro 3, cap. 4, sect. 25

Refutatur blasphemus error scholasticorum, Remissionem peccatorum & reconciliationem semel fieri in Baptismo, sed post Baptismum resurgendum esse per satisfactionem, lib. 3, cap. 4, sect. 26. Eiusmodi errore Christum suo honore spoliari, & conscientiam pacem turbari, quum nunquam certò statuere possint sibi remissa esse peccata, Ibid. sect. 27

Apud Danielelem quum iubetur Nebuchadnezer peccata sua iustitia redimere, illud redimere referri ad homines potius quam ad Deum: & non causam veniæ illic describi, sed potius modum veræ cōversionis. Idem de quibusdam aliis Scripturæ locis, lib. 3, ca. 4, sect. 36

Expositio loci illius in Euangelio, Remissa sunt illi peccata multa, quia dilexit multum: dilectionem scilicet non esse causam remissionis, sed probationem remissionis, lib. 3, cap. 4, sect. 37

Veteres Ecclesiasticos scriptores non eò sensu loquutos de satisfactionibus quo Papistæ: & intellexisse pœnitentes satisfacere Ecclesiæ, non Deo, lib. 3, c. 4, sect. 38, 39

de Scandalis.

Quæ cauenda sint, quæ negligenda: quid scandalum datum, quid item scandalum acceptum, lib. 3, cap. 19, sect. 11

Quinam sint infirmi, quibus cauendum est ne ostendiculum ponamus, declaratur, ex Pauli doctrina & exemplo, lib. 3, cap. 19, sect. 12

Quòd cauere iubemur ne ostendiculo simus infirmis, locum habere tantum in rebus indifferentibus: itaque hac doctrina perperam abuti qui in infirmorum gratiam dicunt se Missam audire, lib. 3, cap. 19, sectio. 13

*de Scriptura, Verbo Dei & illius
authoritate.*

Homines non bene Deum agnoscere creatorem, & discernere à fictitiis deis ex rerum creaturarum consideratione nisi lumine verbi accedente adiuuentur: eumque ordinem in suis erudiendis Deum tenuisse, non Ec. iiii.

tantum ex quo Iudæos in populum peculiarem elegit, sed ab initio etiam erga Adam, Noe, & cæteros Patres, libro 1, cap. 6, sect. 1.

Vel per oracula & visiones vel aliorum ministerio patres habuerunt verbum quod certò persuasi fuerunt esse Dei, quo ipsam agnouerunt verum Deum creatorem & gubernatorem rerum omnium: quod verbum ipse postea, vt in omnes ætates confuleret mortalibus, voluit quasi publicis tabulis consignari in Lege & Prophetis, libr. 1, cap. 6, sect. 2, & 3. vbi etiam Scripturæ testimoniis confirmatur, rerum creaturarum considerationi adiungendam esse verbi doctrinam, ne euandam Dei notitiam concipiamus.

De iis qui Scripturæ autoritatem dicunt pendere ab Ecclesiæ iudicio: & quam malè nobiscum ageretur si ita esset, libr. 1, cap. 7, sect. 1.

Optimè refelli hoc commentum ex loco Pauli (Ephes. 2.) Fideles ædificatos super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, libr. 1, cap. 7, sect. 2.

Quo sensu Augustinus dicat se non crediturum Euangelio, nisi Ecclesiæ ipsum moueret autoritas: quem locum illi calumnio se detorquent ad erroris sui confirmationem, libr. 1, cap. 7, sect. 3.

Libet suppetant alia multa argumenta, quæ fidem faciunt (& ab impiis etiam extorquent) Scripturam à Deo prodiisse: non aliam tamen quam Spiritus sancti arcano testimonio verè persuadetur cordibus nostris, Deum esse qui loquitur in Lege, Prophetis & Euangelio: si que pluribus locis ex Isaia confirmatur, libr. 1, cap. 7, sect. 4. 5.

Ordinata diuinæ sapientiæ dispensatio, nihil terrenum redolens doctrina, pulchra partium omnium inter se consensus, & præcipuè contemptibilem verborum humilitas sublimia regni cœlestis mysteria loquens, secundaria sunt adminicula ad stabiliendam Scripturæ fidem, libr. 1, cap. 8, sect. 1, 2, 11. Item Scripturæ antiquitas: quum aliarum religionum libri sint recentiores libris Mosis, qui tamen ipse nouum Deum non comminiscitur, sed Deum Patrum Israelitis proponit, libr. 1, cap. 8, sect. 3. 4.

Quòd Moses Leui Patris sui dedecus, Aaronis fratris & Mariæ sororis murmur nõ subicit, proprios filios non euehit, argumenta sunt, in libris eius nihil esse ab homine

confictum: libr. 1, cap. 8, sect. 4.

Item miracula omnia quæ contigerunt tam in Legis promulgatione quam toto reliquo tempore, libr. 1, ca. 8, sect. 5. Quæ quum profani scriptores negare non possent, calumniati sunt magicis artibus à Mose edita: quæ calumnia firmissimis rationibus refutatur, libr. 1, ca. 8, sect. 6.

Item quòd Moses in Iacob persona loquens tribui Iuda præcipat assignat, & quòd vocationem Gentium prædicat (quòd illud quadringentis post annis, hoc duobus ferè post annorum millibus contigerit) argumenta sunt, Deum ipsum esse qui in libris Mosis loquitur, libr. 1, cap. 8, sect. 7.

Quòd Isaïas prædicat Iudæorum captiuitatem, & eorum redemptionem auctore Cyro (qui centesimo post illius mortem annu natus est) quòd Ieremias antequam populus abduceretur, præscribit exilio tempus annorum septuaginta, quòd Ieremias & Ezechiel locis alter ab altero longè distanti in dictis omnibus cõsentiunt, quòd Daniel prædicat de rebus futuris ad annum vsque 600: documenta sunt certissima ad sancendam librorum Prophetarum autoritatem, libr. 2, cap. 8, sect. 8.

Contra quosdam profanos derisores, qui quærunt quæ sciamus Mosis & Prophetarum esse quæ sub eorum nominibus leguntur: item Mosè vnquam fuisse aliquem, libr. 1, cap. 8, sect. 9. Item qui quærunt vnde ad nos peruenerint exemplaria librorum Scripturæ, quum Antiochus iusserit omnia concremari vbi de admirabili Dei prouidentia in illis per tot secula conseruandis inter tot hostes & tam sæuas persecutiones, libr. 1, cap. 8, sect. 10.

Trium Euangelistarum sermonis simplicitas cœlestia mysteria continens, Iohannis oratio grauib. sententiis è sublimi tonas, in Petri & Pauli scriptis relucens cœlestis maiestas, Matthæi insperata vocatio à mensa, Petri & Iohannis à nauiculis ad Euangelij præconium, Pauli hostis cõuersio & vocatio ad Apostolatam, signa sunt loquentis in ipsis Spiritus sancti, libr. 1, cap. 8, sect. 11.

Tot seculorum tam variarum gentium, & tam diuersorum animorum consensus in amplectenda Scriptura, rara etiam quorundam pietas eius autoritatem apud nos debent confirmare, libro 1, capite 8, sectio 12.

Item tot martyrum sanguis qui pro eius confessione mortem firmo & sobrio Dei zelo oppetierunt, lib. 1, cap. 8, sect. 13

Contra fanaticos qui posthabita Scripturæ lectione & doctrinæ, Spiritum iactant, & ad reuelationes transuolant, lib. 1, cap. 9, sect. 1, 2

Refutatio obiectionis ab ipsis allatæ, Indignum esse, Spiritum Dei, cui subiicienda sunt omnia, Scripturæ subiacere, lib. 1, cap. 9, sect. 2

Item quòd dicunt literæ occidenti nos incubare, lib. 1, cap. 9, sect. 3

Mutuo nexu Dominus doctrinæ Spiritusque sui certitudinem inter se copulauit, lib. 1, cap. 9, sect. 3

Qualem cæli & terræ reliquarumq; creaturarum contemplatio Deum nobis delineat, eundem repræsentat Scriptura, nepe æternum, plenum bonitate, clemètia, misericordia, iustitia, iudicio, & veritate: idque non alium in scopum, lib. 1, cap. 10, sect. 1, 2

Quid sentendum de potestate Ecclesiæ in Scripturæ interpretatione, lib. 4, cap. 9, sect. 13

Perperam hoc colore abuti Romanenses ad errorum & blasphemiarum confirmationem, sect. 14

de Spiritu sancto.

Testimonia quibus probatur deitas Spiritus, lib. 1, cap. 13, sect. 14, 15

Spiritum sanctum vinculû esse quo nos sibi efficaciter deuincit Christus, ac sine eo nobis inutile esse quicquid in salutem generis humani Christus passus est ac fecit, lib. 3, cap. 1, sect. 1, 3

Christum peculiari modo Spiritu sancto uenisse instructû, nempe ut à mundo nos segregaret. Inde dici spiritum sanctificationis. Quare nunc Pater nunc Filius Spiritus dicatur: & dici Spiritum Christi, non modò quatenus Christus est sermo ille æternus, sed secundum Mediatoris quoque personam, sect. 2

Interpretatio elogiorum quibus Scriptura insignit Spiritum: ubi de exordio totaq; instauratione salutis nostræ agitur. Spiritus adoptionis, arrhabo & sigillum nostræ hæreditatis, vita, aqua, oleum & unctio, ignis, fons, Dei manus, &c. sect. 3

Fidem præcipuû esse opus Spiritus, proptereaq; ad eam magna ex parte referri quæ passim occurrunt in Scriptura ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam, sect. 4

de Superstitione.

Superstitiosorum simplicitas eos nò excusat, quia eorum cæcitas vanitate, superbia, & contumacia implicita deprehenditur, lib. 1, cap. 4, sect. 1, 3

Deo gratificari quòd têtat superstitio mendacibus fucis ei illudit, lib. 1, cap. 4, sect. 3

Superstitiosi non appropinquant ad Deum nisi inuiti & seruili timore, lib. 1, cap. 4, sect. 4

Quicumque puram religionem adulerant, licet antiquitatis consensum vel verbis alicuius consuetudinem sequantur, diffusionem faciunt ab vno & vero Deo, lib. 1, cap. 5, sect. 12

Quid à superstitione differat religio ostenditur ex etymologia vocum superstitionis, religionis, & *θεοσεβείας*, lib. 1, cap. 12, sect. 1

Superstitionis astutiæ, dum vni Deo supremum locum concedens, illi turbam minorum deorum circumdat, lib. 1, cap. 12, sect. 13

de Templis.

De templis Christianorum ad cõuentus Ecclesiæ celebrandos, lib. 3, cap. 20, sect. 30

Non expedire in templis Christianis vllas omnino habere imagines, veteris Ecclesiæ auctoritate & Augustini rationibus confirmatur, lib. 1, cap. 15, sect. 13

Verbi prædicatio & sacramenta viuæ sunt imagines solæ tẽplis Christianis conuenientes, lib. 1, cap. 15, sect. 11, 13

Synodi Nicenæ, quæ Irenes Imperatricis iussu habita est, impietas, putidæ insulitates & ineptiæ in approbandis imaginibus in templis, eaturmq; adoratione, lib. 1, cap. 11, sect. 14, 15, 16

De templorû & sacrorû ornatu in veteri Ecclesia, lib. 4, ca. 4, se. 8, & cap. 5, sect. 18

de Tentationibus.

De variis tentationum formis: & quo sensu dicatur Deus nos tentare, lib. 3, cap. 20, sect. 46

de Testamento veteri & nouo.

De similitudine veteris & noui Testamenti: ubi ostenditur vnum esse substantiæ & reipsa, administratione tantum variare. Similitudo in tribus præcipuè capitibus vertitur, lib. 2, cap. 20, sect. 1, 2

Pri. Vetus Testamentum non detinuisse Patres in terrena fœlicitate, sed præcipuè spectasse ad futuram vitam ostenditur ex Paulo, qui sub eo dicit cõtineri promissiones Euangelij, *Ibid*, sect. 3

Idem etiam probatur ex Lege & Prophetis: primùm consideratis verbis fœderis, Ergo sum Deus vester, *ibid.* sect. 7. 8. Item, Ero Deus seminis vestri post vos, *sect.* 9. Deinde etiam ex vita sanctorum Patrum, nempe Adam, Abel, Noë, *sect.* 10. Abraham, *sect.* 11, Isaac, Iacob, *sect.* 12, 13, 14. Tū ex multis testimoniis Davidis, *sect.* 15, 16, 17, 18

Iobi, *sect.* 19, in genere posteriorum Prophetarum, *sect.* 20. Sed nominatim Ezechielis, *sect.* 21, Iesaiæ & Danielis, *sect.* 22. Tādē cōcluditur totum hoc caput, vbi rursus testimonia quædā ex nouo Testamento adducuntur, *sect.* 23

Sec. vetus Testamentum nō hominum meritis, sed gratuita Dei misericordia fuisse suffultum.

Ter. Ita tum constituisse Christi mediatoris cognitione fœdus Patrū cum Deo, probatur, *ibid.* *sect.* 4

Sacramentorum etiam significatione Israelitas sub Lege Christiano populo pares fuisse, *lib.* 2, *cap.* 10, *sect.* 5, 6

Quatuor differentiarū veteris Testamenti à nouo, quibus quintam adicere licet, Prima, quòd tamen si olim quoque Dominus populi sui animas in cœlestem hæreditatē volebat collimare: quòd tamen in spe illius meliùs alerentur, contemplandam sub beneficiis terrenis ac quodāmodo degustandam exhibebat: nūc clariùs reuelata per Euāgelium futuræ vitæ gratia, recta ad eius meditationem mentes nostras erigit, omisso inferiori, quæ apud Israelitas adhibebat, exercitationis modo, *lib.* 2, *ca.* 11, *sect.* 1. Propterea comparati veterem Ecclesiam hæredi paruulo, qui à tutoribus regitur, *sect.* 2

Eadem ratione rati æstimasse veteres Patres hanc vitam eiusq; benedictiones, *sect.* 3

Secunda differentia est in figuris: quibus vetus Testamētum imaginem & vmbra[m] spiritualium bonorum ostētabat: Nouum præsentem veritatem & corpus solidū exhibet. Additur ratio quare Dominus hunc ordinem obseruarit. & subiicitur definitio veteris Testamenti, *ibid.* *sect.* 4

Hoc sensu dici Legis pædagogia deductos fuisse Iudæos ad Christum antequā in carne exhiberetur, *sect.* 5. Quod in excellentissimis etiam Prophetis & singulari Spiritus gratia pollentibus locum habuit, *sect.* 6

Tertia differentia sumitur ex Ieremiæ 31, & 2. Corinth. 3. quòd vetus Testamentum literale est, Nouum Spirituale; Vetus mor-

tiferum, Nouum vitæ organum, &c. *ibid.* *sect.* 7, 8

Quarta differentia, quòd vetus Testamentum Scriptura vocat seruitutis, quia timorem in animis generat: Nouum, libertatis: quòd eisdem in fiduciam & securitatem erigat. Tres posteriores differentiarū comparationes sunt Legis & Euangelij. Prima continet etiam promissiones ante Legem editas: Patres sub Lege & veteri Testamento ita vixisse, vt non illic restiterint, sed aspirant in semper ad Nouum, adeoque certam eius communionem amplexi sint, *sect.* 9, & 10

Quinta, quòd ante Christi aduētum gentem vnā Dominus segregauerat, in qua fœdus gratiæ suæ cōtineret, reliquis interim velut neglectis. Sic Gētium vocatio insignis est tessera qua supra vetus Testamētum noui excellentia illustratur: res adeo incredibilis, vt Apostolis etiam ipsis in Prophetarum lectione versatis & Spiritu sancto donatis noua adhuc visa fuerit, *sect.* 11, 12

Conclusio huius loci: & responsio ad varias obiectiones nonnullorum qui hanc in gubernanda Ecclesia varietatem, diuersum in docendo modum, tantam rituum & ceremoniarum conuersionem pro magna absurditate iactant. Vbi ostenditur Dei constantiam elucere in hac mutatione, nihilque ab eo factum nisi sapienter, iustè & in misericordia: quum aliter Ecclesiam in puericia, aliter in adolescentia gubernat: item quum gratiæ suæ manifestationem in vno populo ante Christi aduentum continuit, quam deinde effudit super omnes nationes, *sect.* 13, 14

T

de Timore.

Fideles sæpe timore & diffidentia laborare ex propriæ infirmitatis sensu, *lib.* 3, *ca.* 2, *sect.* 17

Altera timoris species in pio pectore cōcepta, vel ex exemplis diuinæ vltionis in impios, vel ex propriæ miseræ consideratione. Eiusmodi timorem ad eò non esse contrarium fidei, vt fidelibus maximè commendetur. nec mirum esse si simul sint in fidei anima pavor & fides, quum ex opposito in impiis simul sint torpor & anxietas, *lib.* 3, *cap.* 2, *sect.* 22, 23

Timorē Domini gemino ex sensu enarrare, quum scilicet Deū honoramus tanquam

quam Patrem, timemus vt Dominum: nec mirum esse si vtrunque affectum idem animus recipiat, lib. 3, cap. 2, sect. 26. Et alium esse hunc timorem à timore infidelium, què seruilem vulgò vocant, ibidem, sect. 26

de Traditionibus.

Quum Dominus veræ iustitiæ regulam tradiurus, omnes eius partes ad volùtatem suam reuocarit, inde constat nihili coram eo esse quicquid bonorum operum ex suo ingenio excogitant homines: sed legitimum cultum sola constare obedientia, eamque esse originem, matrem custodemque virtutum omnium, libro 2, capite 8, sectione 5

De traditionibus humanis, id est, edictis de cultu Dei præter eius verbum profectis ab hominibus: & earum pietate & necessitate, libro 4, cap. 10, sect. 1, 5, 6, 7, 8

Constitutionum Papalium (quas vocant traditiones Ecclesiasticas) diuisio in eas quæ ritus continent, & alias quæ ad disciplinam spectare dicuntur. Vtrarumque impietas, quòd in illis Dei cultus constituitur, & præcisa necessitate astringuntur conscientia, libro 4, cap. 10, sect. 9. Propter illas fit irritum Dei præceptum, sect. 10

Vera nota traditionum humanarum quas ab Ecclesia repudiari & à piis omnibus improbari conuenit, libro 4, cap. 10, sect. 16

Refutatur quorundam prætextus defendentium traditiones Papales, quòd sint à Deo, quia Ecclesia non possit errare, & regatur à Spiritu sancto, lib. 4, cap. 10, sect. 17

Meram esse imposturam, referre ad Apostolos originem traditionum quibus hætenus oppressa fuit Ecclesia, libro 4, cap. 20 sectione 13, 19, 20

Falso ad excusandam tyranydem legum Papalium prætexi exemplum Apostolorum præcipientium Gentibus vt abstineant ab idolothytis, suffocato & sanguine, libro 4, capite 10, sect. 21, 22

Domino suum regnum eripitur quoties ipse traditionum humanarum legibus colitur. quod grauissimum semper fuisse crimè coram Deo exemplis & testimonijs Scripturæ ostenditur, libro 4, cap. 10, sect. 23, 24

Inuentiones humanas non posse defendi exemplo extraordinario Menoha priuati hominis sacrificium offerentis, aut Samuelem sacrificantis in Ramatha, libro 4, cap. 10 sect. 25, aut Christi dicto, iubentis ferre onera importabilia quæ alligabant Scribæ &

Pharisæi, libro 4, cap. 10, sect. 26

De sanctis & vtilibus Ecclesiæ constitutionibus, ac earum scopo, lib. 4, c. 10, sect. 1

De constitutionibus Ecclesiasticis quæ sanctorum haberi debet, vt quæ verè seruiant decore, vel ordinem & pacem conferunt in Ecclesia, libro 4, cap. 10, sectione 27, 28, 29. Prudenter expendendum quæ sint eiusmodi, sect. 30. Christiani populi officium esse illas obseruare: & qui cauendi hic sint errores, & quomodo interim semper sua conscientia salua maneat libertas, secti. 31, 32

de Tributis.

De tributis, veteralibus, indictionibus, oblationibusque quæ principibus persoluntur, quomodo iis vi bona conscientia possint pij principes, lib. 4, ca. 20, sect. 13

de Trinitate.

In vna & simplici Dei essentia tres nobis distinctè considerandas personas, siue (vt Græci dicunt) hypostases, libro 1, cap. 13, sectione 2

Refutantur ij qui personæ nomen in hac materia damnant & reiiciunt propter nouitatem, libro 1, cap. 13, sect. 3, 4, 5

Voces quasdam nouas excogitare coacti sunt sacri doctores, ad asserendam Dei veritatem contra vafros quosdam homines qui tergiversando ipsam eludebant: vt contra Atrium nomen *ὁμοουσιον*, contra Sabelium, proprietatum vel personarum trium, libro 1, cap. 13, sect. 4, 16. Et de Hieronymi, Hilarij ac Augustini diuersis sententijs in harum vocum vsu, sect. 5

Quid personam vocemus quum de Trinitate differitur, libro 1, cap. 13, sectio 6. Et de errore Serueti in acceptione huius vocis, ibidem, secti 22

Quemadmodum Christi aduentu clarius se patefecit Deus, ita etiam tunc in tribus personis familiarius innotuisse, libro 1, cap. 13, sect. 16

Testimonia Scripturæ quibus demonstratur distinctio Patris à Verbo, & Verbi à Spiritu, libro 1, cap. 13, sect. 17

Et distingui in Scriptura Patrem a Verbo & Spiritu, Spiritum etiam ab vtroque, et ex ordinis obseruatione, quam ex proprijs attributis, libro 1, cap. 13, sect. 18

Simplicissimam Dei vnitatem non impedit ista personarum distinctio, libro 1, cap. 13, sect. 19. Et quo sensu dicant veteres Patrem Filij esse principium, & tamen Filium à seipso essentiam habere, ibidem.

Breuis summa eorum quæ de vnica Dei essentia & tribus personis credere nos oportet, libro 1, cap. 13, sectione 20. Et hic sobriè multaque cum moderatione nobis philosophandum, ne aut cogitatio aut lingua ultra verbi Dei fines procedat, ibid. sect. 21

Refutatio deliriorum Seruerti in hoc capite doctrinæ, libro 1, capite 13, sect. 22

Refutatio erroris quorundam nebulonum, Patrem verè & propriè vnicum esse Deum, qui Filium & Spiritum formando suam in eos deitatem transfuderit, lib 1, ca. 13, & secti. 23. Et falsum esse quod sumunt, quoties Dei mentio sit in Scriptura, non nisi Patrem intelligi, sectione 24. Item quòd indiuidua somniant, quorum singula partem obtineant essentia, sectio. 25. Responso ad eorum obiectionem, Christum, si propriè sit Deus, perperam Filium Dei vocari, ibidem, sectione 26. Responso ad multos locos, quos in confirmationem suæ sententia adducunt ex Iræneo: vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israel. Ibidem, sect. 27. Item ad locos ex Tertulliano. Ibidem, sect. 28 Iustinum, Hilarium, Augustinum pro nobis facere, ibidem, sectione 29

Filium esse consubstantialem Patri, libro 4, capite 8, sectione 16

V

De Vita hominis Christiani.

Vitæ formandæ regulam continet Lex. sparsim etiam tradunt varij Scripturæ loci: nec sine methodo, licet non ita exquisita & affectata vt philosophi, lib. 3, cap. 6, sectione 1

Duo hic exequitur Scriptura: excitat nos ad iustitiæ amorem & normam præscribit eius sequendæ. Prius variis argumentis & rationibus facit, libro 3, cap. 6, sectio. 2. Hic Scripturam multò præstantiora fundamenta sumere quàm reperiri possint in omnibus philosophorum libris, libro 3, cap. 6, sectione 3

Contra eos qui Christi cognitionem obtinent, quum vita & mores eorum Christi doctrinam non referant, libro 3, cap. 6, sectione 4

Licet perfectio optanda esset omnibus, agnoscendos tamè pro Christianis etiam plebsque qui non ita multum adhuc progressi sunt, Episcendum semper nobis esse, neque

desperandum propter successus tenuitatem, libro 3, cap. 6, sect. 5

Ex Pauli loco partes vitæ bene compositæ gratiæ Dei consideratio, abnegatio impietatis & mundanarum cupiditatum, sobrietas, iustitia, & pietas (quæ veram sanctitatem designat) spes beatæ immortalitatis, libro 3, ca. 7, sectione 3

de Vita futura.

Variis miseris Deum nos erudire ad præsentis vitæ contemptum, vt seriò futuram desideremus, libro 3, capite 9, sectione 1. 2. 4

Talem vitæ huius contemptum requiri à nobis, vt neque eam oderimus, nec aduersus Deum ingrati simus, cuius clementiæ ipsa etiam est testimonium fidelibus, libro 3, cap. 9, sect. 3, & in fi. 4

Admonentur ii qui nimia mortis formidine tenentur, Christianorum potius esse diem illum expetere, qui finè continuis prope eorum miseris imponet, & vero gaudio eos perfundet, libro 3, cap. 9, sect. 5. 6

De felicitàte æternæ (quæ resurrectionis est finis) excellentia incomprehensibili, cuius suauitatis gustum hic nos assidue percipere oportet: vitare tamen curiositatem vnde friuolæ & noxiæ quæstiones, atque adeo perniciosæ speculationes. Item non æqualem fore omnibus Dei filiis gloriæ modum in cælis, lib. 3, cap. 25, sect. 10. 11

Vbi etiam respondetur ad quæstiones quas quidam mouent de statu filiorum Dei post resurrectionem.

Quo sensu vita æterna dicatur nonnunquam merces operum, libro 3, capite 18, sectione 2. 4

de Præsenti vita, cuiusque adiumentis.

Optimum modum vtendi bonis huius vitæ proponi in Scriptura, libro 3, cap. 10, sect. 4. 5. Cauendaque duo vitia: ne vel nimia austeritate astringamus conscientias, vel laxemus frænz hominum intemperantiæ, lib. 3, cap. 10, sect. 1, & 3

Deum & in vestibus & in alimentis non tantum necessitati nostræ, sed etiam oblectationi voluisse consulere, libro 3, capite 10, sect. 2

Maximè necessarium esse, vnumquemque nostrum in cunctis vitæ actionibus in suam vocationem intueri, nequid temere vel dubia conscientia tentemus, libro 3, cap. 10, sectione 6

Deum

Deum non dedignari corporis etiam nostri terreni necessitatibus consulere. & quo sensu ab eo petamus panem quotidianum, libro 3, cap. 20, sect. 44

*de Ultima (vt vocant)
vntione.*

Extremæ vntionis Papisticæ administratio qualis, & qua forma verborum: nec posse defendi Iacobi autoritate, aut Apostolorum exemplo, libro 4, capite 19, sectione 18. Quum gratia curationum olim data Apostolis iam pridem desierit extare in Ecclesia, sect. 19. 20. Et vt extaret, longè tamen abesse à sancta Apostolorum ceremonia impiam istorum obseruationem: cuius blasphemix demonstrantur, dum oleum exorcizant, & ei tribuunt quod est Spiritus sancti, sect. 21

de Voluntate hominis.

An omni ex parte vitiata sit corruptaque voluntas vt nihil nisi malum generet, an vero aliquam adhuc retineat arbitrij libertatem. Vbi exponitur vulgare dictum à philosophis vulgò sumptum: Omnia naturali instinctu bonum appetere: & ostenditur nõ posse inde probari libertatem voluntatis, libro 2, capite 2, sectione 26. Non tantum imbecillam, sed nullam esse animæ facultatem vltro ad bonum aspirandi: & quum totus homo peccati imperio subiaceat, ipsam certe voluntatem astrictissimis vinculis constringi, probatur testimoniis scripturæ & Augustini, libro 2, cap. 2, sect. 27

Lapsu suo hominẽ amisisse non voluntatẽ, sed voluntatis sanitatem, vt ad bonũ ne quidem commouere se possit, nedum applicare: sed necessariò in malum trahatur, vel ducatur, (licet non coactè: sed voluntariè) probatur ex Augustino & Bernardo: fusè ostenditur differentia inter coactionem & necessitatem, libro secundo, capite 3, sectione 5

Quum Dominus bonum in cordibus nostris & inchoet & perficiat, quum operetur in nobis veile (id est, bonam voluntatem) quum creet cor nouum, auferet lapideum, det carneum, sequitur penitus corruptam esse hominis voluntatem, & nihil boni habere, libro 2, cap. 3, sect. 6

Rationibus & variis Scripturæ testimoniis clarissimè probatur, Deum operari bonam voluntatem in suis, non tantum præparando aut conuertendo ab initio: (ita vt postea ex seipsa aliquid boni agat) sed quia

illud eius vnus est quòd recti amorem concipit voluntas, quòd in eius studium inclinatur, quòd ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur, deinde quòd electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremò quòd homo in illis constanter pergit, & in finem vsque perseverat, libro 2, capite 3, sectione 7. 8. 9

Itaque falsum esse quod multis seculis traditum est, Deum ita voluntatem mouere vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare, aut refragari, aliásq; similes sententias, Scripturæ & Augustini autoritate probatur, libro 2, capite 3, sectione 10. 11. 12. 13. 14

In actionibus etiam que per se nec iustæ nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis, quàm spirituales vitam spectant, hominis voluntatem non esse liberam, sed Dei motione speciali inclinari ad clementiam, misericordiam, iram, pauorem, aliòsque diuersos affectus, quoties ipse viam facere vult suæ prouidentix, probatur ex Scriptura, quotidiana experientia, & Augustini autoritate, libro 2, cap. 4, sect. 6. 7

de Voluntate Dei.

De voluntate Dei arcana: item de alia, cui responder voluntarium obsequium, libro 1, cap. 18, sectione 2. libro 3, cap. 20, sect. 43. & libro 3, cap. 24, sect. 17

de Vocatione.

De vocatione efficaci siue interiori, quæ electionis est certum testimonium, & à sola Dei gratuita misericordia pendet, libro 3, cap. 24, sectione 1. 2

Contra eos qui in prædestinatione hominem faciunt Deo cooperarium: item qui electionem à posteriori suspendunt, libro 3, cap. 24, sectione 3

Electiois nostræ certitudo cognoscenda ex verbo & Dei vocatione: nec perit dum nobis in æternum Dei consilium, libro 3, cap. 24, sectione 4. In Christo solo nos elegit Pater: in eo ergo contemlemus electionis nostræ similitudinem, sect. 5. Et ita vt inde etiam certam finalis perseverantiæ fiduciam concipiamus, libro 3, cap. 24, sect. 6. 7. 8. 9

Vocatio duplex, vniuersalis & specialis lib. 3, cap. 24, sect. 8

Electos ante vocationem non differre quicquam ab aliis: & falsum esse quod quidam somniant, ab ipsa natiuitate insitum esse in

cordibus eorum semen aliquod electionis: probatur variis exemplis & Scripturæ testimoniis, libro 3, cap. 24, sectione 10. 11

Quemadmodum suæ erga electos vocationis efficacia salutem, ad quam eos æterno consilio destinarat, perficit Deus: ita sua ipsum habere aduersus reprobos iudicia, quibus consilium de illis suum exequitur, & prædestinationi, suæ viam facit: tractatur fusissimè, libro 3, capite 24, sectione 12, 13. 14, &c.

de Votis.

De votis quæ præter expressum Dei verbū sunt, an nuncupari ritè possint ab hominibus Christianis: & quo loco sint habenda, libro 4, cap. 13, sect. 1, & 6

Tria obseruanda in votis, Quis sit is cui

vouemus, nempe Deus, qui obedientia delectatur, sectione 2: Qui simus nos qui vouemus, vt metiamur vires nostras vt vocationem nostram incueamus, ne beneficium libertatis quod nobis Deus contulit negligamus, sect. 3. Et quo animo voueamus, sect. 4

De voto cœlibatus Sacrificorum, Monachorum & monialium, libro 4, cap. 13, sectione 3. 7. 18. 19

Votorum quatuor fines: duo in præteritū tempus referuntur, duo in futurum, libro 4, cap. 13, sectione 4. 5

Vorum fidelium omnium commune, quod in Baptismo nuncupatur, libro 4, capite 13, sectione 6

De mundi temeritate & superstitione in votis nuncupandis, libro 4, capite 13, sectione 1, & 7

CHRISTIANIS ET HUIUS LI-
BRI STUDIO S LECTORIBVS, AVGV-
STINVS MARLORAVS SALV-
tem à Domino precatur.

QUICVNQVE hos subsequentes duos Indices, ac in primis posteriorem legerint, mira-
ri poterunt quid mihi post tam multas huius operis editiones ac recognitiones in mentem
venerit, ut omnes sacrarum literarum in eo citatas ac bonam partem expostas authorita-
tes colligerem: quum id si aliquem fructum afferre poterat, maturus fieri oporteret: præsertim ve-
rò ab hinc triennio, quum author huic libro tam sedulo incubuit, ut præter plurimas utiles rerum
quas continet additiones, earum collatio ab ipsius manibus suis absoluta numeris prodierit: ita
ut libris quatuor in capita, eaque in diuersas sectiones, distinctis, totius Christianæ religionis sum-
mam non minus feliciter quàm sumiliariter comprehenderit. Ac sane non infiteor commodis-
simum futurum fuisse, si iam tum aliquis fideliter ac sedulo in his locis colligendis inuigilasset: id
quod & ipse ex typographi sententia facere decreueram: sed quod meum munus aliò me auoca-
bat, vel quum iam recognito & secus atque antea disposito operi finis imponeretur, remittere aut
cerere intermittere sum coactus. Ex quo enim liber hic & Latinus, et Gallicus emanauit, quumque ià
passim veniret, quia videbam neminem esse qui in Scripturæ locis ad copiosissimum indicem redi-
gendis operam daret, & quòd quantà esset utilitas ad omnes peruenitura intelligebam, non potui
quin pro viribus, & pro eo otio, quod mihi hæ temporū procellæ concedebant, totā curam impende-
rem. Verum ut omnia certiora ac emendatiora prodirent, nolui fidem adhibere numeris hæcenus
à typographo adscriptis: nam omnibus diligenter collatis, non paucos falsos, plures prætermis-
sos, aliquos etiam traiectos comperi: facile enim id recognitoribus minus sacrarum literarum peritis,
ut plurimum euenire solet, ut dormitantes hallucinentur. Itaque omnibus summa cum diligentia
restitutis, usq; expletis quæ ommissa videbantur, sacræ Scripturæ locos ex ordine veteris ac noui Te-
stamenti coacervatos ita digessi, ut si qui, aut memoriæ vitio, aut alio modo prætermis-
si sint (fieri enim vix potest quin spica aliqua in tam copiosa messe colligentis oculos fallat) hæc sperare auderem,
tam paucos inuentum iri, ut si quando ad præteritum venocetur Index, non multo locupletior sit fu-
turus: tametsi rogo atque hortor Lectores, ut si quid animadueriant ad typographum deferant, quò
res magis ac magis elaboretur. Hoc quoque obseruandum est, versiculos quos ego totos Indice
sum complexus non integros citari, multò verò minus exponi in Institutione, sed tantum dimidios:
quod tamen à nobis temere non est factum. Sæpè enim occurrit, ut in diuersis institutionis locis cer-
ta citentur authoritates quæ ex eiusdem versiculi parte aliqua afferantur. Et quia repetitioni-
tegrum & perpetuum colliscare versiculum, quàm eum in plura partes secundo repetitionibus su-
peruacantis uti. De utilitate quàm ex hoc meo labore percipere poterunt Lectores, præter id
quod me usus & experientia docuit in huiusmodi indicibus, quos ad priuata studia & exercita-
tionem in Institutione ante aditus scripsi: eis saltem asserere possum, qui nondum satis in tra-
ctandis sacris literis sunt exercitati, qui que Ecclesiæ seruiendi studio tenentur, atque adeo in dies
ei dant operam, fore ut latissimum aditum inueniant tutò ac summa cum dexterritate, tum Pro-
phetarum, tum Apostolorum scripta explicandi, authoritates etiam hic citatas, atque adeo his
similes ad Ecclesiæ edificationem, qui verus est finis, accommodandi. Quamuis enim nobis non
desint commentarij quæ genuinum sensum sacrarum Scripturarum in quibus versumur, nobis aperiant,
tamen quoniam qui eos scripserunt, & in iis feliciter desudarunt, nulla ac hycera textus explica-
tione contenti fuerunt, haud facile, nisi qui in religionis capitibus non mediocriter versati sunt, com-
mentarij solius opera freti, intelligere poterant, ad quem locum communem, argumentum quod tra-
ctatur referri debeat. Qui verò hoc Indice uti non grauabitur, ubi locum quem exponit in eo inue-
nerit, videbit quomodo, & ad quem finem, siue ad veræ doctrinæ confirmationem, siue aduersa-
riorum refutationem, siue locorum, qui pugnare inter se videntur, conciliationem sit accommodandus:
Id quod magis erit vsui, non solum ut amplificetur aliquod argumentum, verum etiam ut iis quæ
in præceptis religionis Christianæ fundamentis capiunt confirmari, satisfiat Satis enim cõstat quã
frigida & icinana sit eorū oratio, qui nihil aliud quàm quod in cõmentariis legerint, asserunt, quò eorū

authores, doctissimi inquam ac praestantissimi, breuitati disertè studuerint, quo Lectores locis communibus referentur, ad ea quae in Commentariis breuiter exposita reperiunt, fusius explicanda. Præterea quum non semper habeamus in promptu quae in Biblia authores scripserunt: atque ad eò eorum paucorum in aliquot libros, tum vel maximè authoris huius operis, Commentarij inueniantur: non parum hic Index, quum a:ioqui obscuras & difficiles authoritates explanabit, adminiculi Lectoribus afferet. Aut enim subitam interpretationem, aut saltem aditum aliquem ad veræ sententiæ inuestigationem, inuenire poterunt. Ad versionem verò quod attinet, spero equidem id non alienum Lectoribus visum iri, quòd ipsa Bibliorum verba potius sim secutus, quàm quomodo à Iohanne Caluino in hac Institutione citantur. Ut enim peritissimus est ac multiingis homo lectionis, quemadmodum & ipsius opera satis testantur, quàm ei Sacra litera sint familiares, non semper præ oculis dum scribit libros explicatos habet: Etenim ne necesse quidem est ut quicquid ex Veteri ac nouo Testamento citat, totidem verbis describat: satis est, quòd sensus ita fideliter retinetur, vocabulorumque proprietates tam accuratè obseruatur, ut facile omnium calumnias vitet: nisi fortasse eorum qui ea libenter carpunt, quae ne minima quidem ex parte imitari possunt. Persuasus itaque nec ingratum authori, nec alienum Lectoribus visum iri, si sententiæ, quomodo extant in nouissima Bibliorum, ex Hebræo quod ad vetus Testamentum attinet, quod ad nouum è Greco, versione sumerentur: non dubitavi sacrarum literarum authoritates, aliter atque in Institutione habentur, quod ad verba attinet, describere: ut quod interdum in tertia persona affertur, index habeat in secunda, & contra, eadem tamen seruata sententiæ: quod quisque faciliè iudicabit si singula diligenter contulerit, ac sine anticipata opinione, quae lenioribus & curiosis ingeniis, fructum què ex multa lectione reportare deberent, eripit. In nouis verò & numeris tum librorum tum capitum veteris Testamenti, non vulgatas, sed eam quae Hebræo quadrat versionem, secuti sumus, cuius quidem lectores commonefacere lubuit, ne primum Regum, pro primo Samuelis, secundum Regum, pro secundo eiusdem Propheta accipiant: quod ab eis factitatum est, qui vsque adhuc impressis Institutionibus numeros adscripserunt, quippe qui magnis Bibliorum quas vocant, Concordantiis ex vulgari versione desumptis, adhæserunt: ex qua nonnulli veteris Testamenti libri secus inscripti, Psalmi verò etiam aliter quàm ex Hebræorum ordine, ut omnibus constabit, distincti sunt. Caterum quum in hoc libro omnia religionis capita copiose & fideliter nobis exponantur, quibus faciliè aduersariis falsas opiniones resellere possimus, quicquid ad eius lectionem cum docilitate, ac proficiendi studio accesserit, non dubium est quin & ipse cumulatè proficiat, & aliis prodesse possit, quorum conscientias ita corroboret, ut nulla re vaquam labefactari possint:

ut pote qui certum habeant, fidem suam firmissimo nitifundamento & Prophetarum

rum & Apostolorum, qui & scripserunt & loquenti sunt afflato Spiritu Dei,

qui verbum suum quod habet charissimum, ac pretiosissimum, legi, au-

diri, tractari, & cum omni timore ac reuerentia, nihil neque ad-

ducendo neque detrahendo, ne iure vanitatis arguamur, acci-

pi precipit. Itaque cum omni simplicitate ac timore

Dei, ac tam utilia & necessaria legamus, &

quotidie progressus faciamus in gratia et

cognitione Christi, qui solus & Ser-

uator est, caput ac doctor Eccle-

siae, cui hoc & sempiterno

tempore sit gloria, A.

men. Cal. Maij,

M.D. LXII.

RERVM HOC VOLUMINE contentarum Index.

Primus numerus librum: alter, caput: tertium, sectionem indicat.

A

A BRAM pater fidelium	2.10.11	Angeli mali, illorumque lapsus	1.14.16
Abraham sola fide iustificatus	3.11.13	Angelorum munus	1.14.6.12, & 3.20.23
Abraham vitam miseriarum plenam duxit	2.10.11	Angelorum diuersa nomina	1.14.8
Acarius Amidæ Episcopus	4.4.8	Animæ definitio	1.15.6
Actio gratiarum soli Deo debetur	2.8.16	Anima est immortalis essentia	1.15.2.6
Actio gratiarum necessaria fidelibus	3.20.28	Animæ duæ partes	1.15.7
Acceptio hominis duplex apud Deum	3.17.4	Animæ à Deo creatæ	1.15.5
Achab, & eius pœnitentia	3.3.25, & 3.20.15	Animæ immortales	1.15.2, & 2.10.9
Acoluthi, & eorum munus	4.4.9, & 4.19.23	Anselmus	2.2.4
Adam quomodo lapsus	2.1.4	Anthropomorphitæ	4.17.23.25
Adam Dei prouidentia lapsus	3.23.8	Antichristus, & eius in Ecclesia sedes	4.2.12
Adam posterior, vide Christus		Apollinarius vetus hæreticus	2.16.12
Administratio sacramentorum pars ministræ Ecclesiasticæ	4.15.20	Apostoli qui propriè	4.3.4.5
Administrationes priuatæ in Ecclesia necessariæ	4.12.2	Apostoli Spiritu diuino afflati, & loquuti sunt & scripserunt	4.8.9
Adoratio soli Deo debetur	2.8.16	Apostoli quomodo præferantur Ioanni Baptistæ	2.9.5
Aduentus Christi in iudicium	2.16.17	Apostolorum in Scriptis scopus inter Apostolos & eorum successores discreti men	4.20.10 4.8.9
Adulterium prohibitum	2.8.41	Appetitus vindictæ prohibitus	2.8.57, & 4.20.20
Ægyptiorum garrulitas ridicula	1.8.4	Appetitus vindictæ in Sampson	3.20.15
Ædificatio necessaria fidelibus	4.1.12, & 4.8.1	Aquæ Australis origo	4.10.20
Afflictiones à Deo immittæ	1.17.8	Arbitrium; vide Liberum arbitrium	
Afflictiones fidelibus necessariae	3.8.1	Archidiaconi & illorum in Ecclesia origo	4.4.5
Afflictiones variis modis vtilis	3.4.32, 33, 34, & 3.8.2.3	Archiepiscoporum in Ecclesia institutio	4.4.4
in Afflictionibus finis semper considerandus	3.9.1	Aristocratia inter Israelitas à Deo constituta	4.20.8
Afflictiones fidelium & impiorum differunt	3.4.32, & 3.8.1	Aristoteles philosophus	1.5.5, & 1.15.7, & 2.3.23
Afflictiones impiorum maledictæ	3.4.32.33	Arrius hæreticus refellitur	1.13.4.16
Allegoriæ inutiles omittendæ	3.5.19, & 3.4.4	Artes sedentariæ à Deo sunt	2.2.16
Ambrosius & illius animi magnitudo	4.12.7	Ascensus Christi ad cælum	2.16.14
Anabaptistarum errores	2.8.26, & 2.10.1.7, & 3.3.2.14, & 4.1.13, & 4.12.12; 4.16.15, & 4.20.2	Astrologiæ vsus	1.5.5
Anathematis significatio	4.12.10	Assentatores principum periculosissimum	4.20.31.32
Angeli à Deo creati	1.14.3.4	Audire ad credendum	3.2.6
Angeli ad Dei similitudinem creati	1.15.3	Aulici & assentatores periculosi	4.20.31
Angeli spiritus essentialis naturæ	1.14.9	Authoritas Conciliorum	4.3.10.11, & 4.9.11
Angeli cur sic dicti	1.14.5		
Angeli cur appellantur exercitus	ibid.		
Angeli interdum dii vocantur	ibid.		
Angeli cur virtutes dicantur	ibid.		
Angeli non adorandi	1.14.11		
Angeli ad salutem fidelium constituti	1.14.7		
Angelorum caput Christus	3.12.1		

- Baptismus in quo differat à circumcisiōe
4.14.2, & 4.16.3
- Baptismus quō necessarius 4.16.26
- Baptismus ex administrantis manu nō æsti-
mandus 4.15.16 (4.15.1)
- Baptismus tria ad fidem Christianam affect
- Baptismus Ioānis & Apostolorū idē 2.9.9
- In Papatu semel baptizatis non repetendus
baptismus 4.15.16
- Basilius 1.14.20, & 4.16.8
- Bella quomodo legitima 4.20.11
- Benedictio Dei maximā vim habet 3.7.8,9
- Beneficia quibus collata in Papatu 4.5.6
- Berengarius 4.17.12
- Bonum summum hominīs 3.25.2
- Bonum summum ex Platone 1.3.3
- Bonorum Ecclesiasticorum qualis olim fue-
rit dispensatio 4.4.6
- Bonorum terrestrium rectus vsus 3.10.1
- Boni inter improbos 3.21.7, & 4.1.7.8,13
- Bonitas Dei obiectum fidei 3.3.19
- C
- Caligula audax & insignis numinis cōtem-
ptor 1.3.2
- Calumnia damnatur 2.8.47
- Canonici qui in Papatu 4.5.10
- Cantus introductus in Ecclesiam 3.20.32
- Capellani in Ecclesia Papistica 4.5.10
- Cardinales quō in Ecclesia cuncti 4.7.10
- Caro pugnat cum spiritu 3.20.17.18
- Cassij tribunal 4.20.10
- Catabaptistarum error 4.15.14
- Catechisandi ratio in Ecclesia 4.19.12
- Catharienses 4.1.13
- Cato 3.10.4
- Causæ salutis nostræ quatuor 3.14.17.21
- Cælestini hæretici refelluntur 2.1.5, & 3.23.5
- Ceremoniæ aduentu Christi deletæ 4.15.25
- Ceremoniæ à Christo separatæ inutiles 4.14.4
- Charitas à fide procreatur 3.2.41 (25)
- Chiliasitæ & eorum de regno Christi nugæ
- Christus De⁹ æternus 2.13.7, & 2.14.7 (3.25.5)
- Christus Deus & homo 2.12.2
- Christus duashabet naturas 2.4.1
- Christus cur Iesus appellatus 2.16.1
- Christus alter Adam 1.15.4, & 2.12.7
- Christus patronus 3.20.17
- Christus Angelus nominat⁹ 1.3.10, & 1.14.5
- Christus verus ac solus miraculorū author
- Christus author vitæ 2.17.1 (1.13.13)
- Christus Ecclesiæ caput 4.6.9
- Christus hominū & angelorum caput 2.12.1
& 3.22.1
- Christus solum animarum nostrarum ali-
- mentum 4.17.1
- Christus solus Ecclesiæ doctor ac magister
4.3.3, & 4.8.7,8
- Christus filius Dauid 2.13.3
- Christus propriè Dei filius 2.14.5
- Christus finis Legis 1.6.2, & 2.6.4, & 2.7.2
- Christus omnium fidelium frater 2.12.2
- Christus solus Ecclesiæ fundamētum 3.15.5
- Christus ut officio mediatotis fungeretur
debuisset carnē humanā assumere 2.12.1,4
- Christus perfectissima Dei imago 1.15.4
- Christus totius mundi iudex 2.16.17
- Christus sacramētorum substantia 1.14.16,
& 4.17.11
- Christus solus intercessor inter Deū & ho-
minē 1.14.12 & 2.6.2,3, & 2.12.1, & 2.16.
16, & 2.17.1.4, & 3.20.17, & 4.12.25
- Christus propriū baptismi obiectū 4.15.6
- Christus panis vitæ 4.17.5
- Christus Propheta, rex, & sacerdos 2.15.1
- Christus verū nostræ electiōis speculū 3.24.5
- Christus sacerdos 2.12.4 & 2.15.6, & 4.18.2
& 4.19.28 (3.24.6)
- Christus solus omnium electorum seruator
- Christ⁹ sol iustitiæ 2.10.20, & 3.25.1, & 4.8.7
- Christus complementum legis 2.7.2
- Christus anno circiter tricesimo baptizatus
4.16.29
- Christus diuersis afflictiōib. obnoxius 3.8.1
- Christus in Euangelio patefactus 2.9.1
- Christ⁹ omnis peccati expers 2.13.4, & 2.16.5
- Christus nobis Dei gratiam & vitam eternā
acquisiuit 2.17.1
- Christus in cælo quæri debet 4.17.29
- Christus veræ carnis nostræ essentiam assū-
mit 2.13.1
- Christus sedet ad dexterā Dei patris 2.14.3
- Christ⁹ solus omnib. fidelib. est satis 2.16.19
- Christus in iudiciū venturus 2.16.17 (4.17.9)
- Christus est præditus carne viuificante
- Christus morte sua nobis vitā attulit 2.16.5
- Christus ad inferos descendit 2.16.8,9
- Christus 40. dies ieiunauit, quāmq̃ ob cau-
sam 4.12.20
- Christus nostras induit infirmitates exce-
pto peccato 2.16.12
- Christus perfecta iustitia præditus 3.14.12
- Christi meritum 2.17.1
- Christi miracula 1.13.13
- Christus sua obedientia deleuit nostra pec-
cata 2.16.5 (& 3.12.7)
- Christi officium 2.6.2, & 2.5.2, & 2.12.4,9
- Christus infinita potentia præditus 2.15.5,
& 2.16.16

- Christi regnum æternum 2.15.3, & 3.25.5
Christi regnū spirituale 2.15.3, 4, & 4.5.17,
& 4.17.18, & 4.20.1.12.13
Christus à mortuis resurrexit 2.16.13
Christus victor in Satanam 1.14.18
Christus interdum nomen suum Ecclesiæ
communicat 4.17.22
Christiani fideles dicti 2.15.5
Christiani nomine tenus 3.6.4
Circumcisio in quo differat à baptismo
4.14.21, & 4.16.3 (& 4.11.1
Claues regni cælorum 4.6.4, & 4.2.10,
Clerici qui olim 4.4.9
Clericorum immunitas 4.11.15
Clericali tonsura 4.19.26, 27 (1.3.1
Cognitio Dei in hominum mētibus infixā
Cognitio Christi 3.2.6
Cognitio hominis necessaria 1.1.1
Cognitio hominis duplex 1.15.1
Cognitio vitæ cœlestis animo hominis im-
pressa 1.15.6
Cœnonia idiomáton, i. cōicatio propieta-
rum vtriusque naturæ Christi 2.14.1
Cœlibatus 2.8.43, & 4.12.26, & 4.13.18
Cœna Domini quō instituta 4.17.1.20
Cœna Domini in duobus sita 4.17.11, 14
Cœnæ Domini vsus 3.25.8 (4.16.30
Cœna Domini olim pueris administrata
Cœna Dñi conspurcata in Papismo 4.18.1
Cœtus Ecclesiastici necessarij 2.8.3, 2, & 4.1.5
Communitio sanctorum 4.1.3
Comparatio inter Christū & Moysen 2.11.4
Concilia inter se dissidentia 4.9.9
Conciliorū autoritas 4.8.10, 11, 4.9.1
Concupiscentia damnatur 2.8.49
Concupiscentia peccatū corā Deo 3.3.12, 13
Concupiscentia in regeneratis 3.2.10
Confessio peccatorum necessaria 3.3.17
Confessio peccati multifariam 3.20.9
Confessionis species 3.4.11 (3.4.4, 5
Confirmatio Papistarum 4.19.4
Congregatio in Christi nomine 4.9.2
Coniectura moralis fidei repugnans 3.2.38
Coniunctio Dei cum fidelibus 2.8.18
Conscientiæ significatio 2.19.15, & 4.10.3
Consolatio fidelium 1.14.6, & 1.16.3, & 1.17.
11, & 2.8.21, & 2.16.5, 18, & 3.8.7, & 3.9.6, &
3.15.8, & 3.20.51, & 3.25.4, & 4.1.3
Constantinus 4.11.12
Constitutionum Ecclesiasticarum duæ spe-
cies 4.10.29 (4.1.5
Contemptus ministerij non inultus manebit
Contemptus meritis 3.9.5
Contentio in Ecclesia de vniuersalis Episco-
pi titulo 4.7.4
Contectio pro infantulorū baptismo 4.16.32
Continentiæ nomen quid significet 4.13.17
Continentia donum Dei singulare 2.8.42
Cōuentus Ecclesiastici necessarij 2.8.32 &
Conuentus in nomine Christi 4.9.2 (4.1.5
Conuersio quænam in sacramentis inueni-
atur 4.17.14.15
Corda hominum in potestate Dei 2.18.12
Cornelius Centurio cur baptizatus 4.15.15
Cornelius priusquam Euāgelium ex ore Pe-
tri audisset regeneratus 3.24.10
Cornelij fides 3.2.32
Corpus etiam Deo consecratum 3.25.7
Corpus Christi finitum 4.17.26
Corpus Christi tēplum appellatur 2.4.4
Corpus Christi quō in Cœna edatur 4.17.5
Crates Thebanus 3.10.1
Credere Ecclesiā non in Ecclesiā
Cruz Christi est cruz triumphalis 2.16.6
Cruz, vide Afflictiō
Culpa & pœna simul collocantur 3.4.29
Cultus diuinus primū iustitię fundamentū
2.8.11
Curiositas fugienda 1.4.1, & 1.14.1, 4.7.8.16,
& 1.15.8, & 2.1.10, & 2.12.5, & 2.16.18, & 2.
17.6, & 3.20.24, & 3.21.1, 2, & 3.25.6, 10
D
Dauid figura & imago Christi 3.20.25
Descensus Christi ad inferos 2.16.8, 9
Deus vnus 1.10.3, & 2.8.16
Deus nō est acceptor personarum 3.23.10
Deus origo & fons bonorum omniū 1.2.1
Deus non est author peccati 1.14.16, & 1.18.
4, & 2.4.2
Deus solus corda nouit 2.8.23, & 3.4.9
Deus solus omnium rerum creator 1.14.3
Deus doctor fidelium 3.2.6
Deus totius mundi iudex 1.16.6
Deus spiritualis legislator 2.8.6
Deus sibi ipsi lex est 3.23.2
Deus omnipotens 1.16.2.3
Deus sponsus Ecclesiæ 2.8.18
Deus natura liberalis 3.20.26
Deus rex æternus 3.20.42
Deus semper sibi similis 1.4.2, 3, & 2.11.13
Deus quodammodo se visibilem reddit in
Christi persona 2.9.1
Deus cur mūdum sex diebus creauit 1.14.22
Deus non debet vlla visibili effigie repræ-
sentari 1.11.1
Deus quō dicatur esse in cælo 3.20.40
Deus duobus modis cognosci potest 1.2.1
Ff. ij,

Deus est simplicis & infinitæ essentia	1.13.2	ra	4.13.8
Deus nobiscum & cum patribus fœdus iniiit sed diuersa ratione	2.10.2	Disputatio inter Petrum & Simonem Ma- gum fictitia	4.6.15
Deus ficta pœnitentia non placatur	3.3.25	Dissimulatio quorūdā repræhëditur	3.19.13
Deus quō obceçet & induret improbos	2.4.3	Distinctio fidei formatæ & informis nuga- toria	3.2.8
Deus quomodo in cordibus hominum ope- retur	2.4.1	Distinctio dulcitas à latrecias	1.11.11, & 1.12.2
Deus duobus modis in electis operatur	2.5.5	Distinctio scholastica trium libertatis gene- rum	2.2.5
Deus beneficium suum electis, duntaxat lar- gitur	2.2.6, & 2.3.14	Distinctio scholastica necessitatis	1.16.9
Deus homines sua bñdictione ditat	3.7.8.9	Distinctio pœnæ & culpæ	3.4.26
Deus in omnes creaturas suam infundit mi- sericordiam	1.5.5	Distinctio ridicula peccati mortalis & ve- nialis	2.8.58, & 3.4.28
Deus omnia regit sua prouidentia	1.16.1	Distinctio inter sacramentum & rem ipsam sacramenti	4.14.15
Deus irā suam in reprobos testatur	3.25.12	Docendi in Ecclesia verus modus	4.8.8
Deus homines gratuita sua benignitate an- teuertit	3.14.5, & 3.2.42	Doctores necessarij in Ecclesia	4.3.4
Deus in corda potius quàm in opera intue- tur	3.14.8, & 3.20.31	Doctrinæ Mosis scopus	1.8.3
Deus quomodo improbis utatur	1.18.1	Doctrina Christi anima est Ecclesiæ	4.12.1
Deus suis diuersis modis indulget	3.15.4, & 3.1.9.5, & 3.20.12.19, & 4.17.14	Doctrina fidei in Papatu corrupta	3.2.1
Deus nonnunquam vult suum verbum an- nunciari reprobis	3.14.13	Doctrina pœnitentiæ à Sophistis corrupta fuit	3.4.1
Diabolus quomodo improbus	2.3.5	Donatio Constantini	4.11.12
Diaboli spiritus essentielles	1.14.19	Donatistæ refutantur	4.1.13, & 4.15.16
Diaconi sunt duorum generum	4.3.9	Donatistæ durissimi	4.12.13
Diaconi in Ecclesia & eorū munus	4.3.9	E	
Diaconi quales in Papatu	4.5.15, & 4.19.32	Ecclesiasticus dubiæ authoritatis scriptor	2.5.18
Diaconissæ in Ecclesia	4.13.19	Ecclesia vera	4.1.1
Dionysius de hierarchia cœlesti	1.14.4	Ecclesia fidelium mater ibidem,	(4.2.1
Discendi in Ecclesia pro temporum ratio- ne diuersus modus	4.8.5, 6, 7	Ecclesia vera longè differt ab adulterina	
Discrimen inter Deum & homines	2.8.6 & 2.10.9, & 3.20.26	Ecclesiæ conspicua facies	4.1.9, 10
Discrimen inter iustum & iniustū	3.14.2	Ecclesia bifariam consideranda	4.1.7
Discrimen inter Legē & Euangeliū	2.9.2, 3, 4	Ecclesiæ locus	4.1.9
Discrimē inter necessitatē & coactionē	2.3.5	Ecclesia suam habet iurisdictionem	4.11.1
Discrimen inter pastores & doctores	4.3.4	Ecclesiæ perfectio	4.8.12
Differentia inter patres & fideles sub nouo testamento	2.7.16, & 2.9.1.2, 4, & 2.10.5, & 2.14.15, & 4.10.14, & 4.14.23	Ecclesiæ perpetuitas	2.15.3
Discrimen inter veram religionem & super- stitionem	1.12.1	Ecclesia semper in mundo fuit	4.1.17
Discrimen inter sacramenta veteris ac no- uæ Legis	4.14.23, 26	Ecclesia catholica seu vniuersalis	4.1.2
Discrimen inter schismaticos & hæreticos		Ecclesia quō sancta	4.1.13, 17, & 4.8.12
Discrimē inter verus ac nouū fœdus	2.11.1	Ecclesia regnum est Christi	4.2.4
Dignitas & præstantia hominis	1.15.3, 4	Ecclesia interdum Christi nomine appella- tur	4.17.22 (tio 4.4.1, 2
Dignitas fidelium, vide Fidelium dignitas		Ecclesiæ, antequam existeret Papatus, condi- tio	4.2.2
Disciplina Ecclesiastica	4.12.1	Ecclesia Papistica	4.6.16
Disciplina Ecclesiastica mitigari dēt	4.12.9	Ecclesiæ Romanæ authoritas	4.6.16
Disciplinæ Ecclesiasticæ partes	4.12.22	Ecclesia errare potest	4.8.13
Disciplina Lacedæmoniorum admodū du-		Ecclesia quomodo ædificanda	4.8.1
		Ecclesiæ anima est Christi doctrina	1.21.4
		Ecclesiæ magna est authoritas	4.1.10
		Ecclesia semper à Dño conseruatur	2.15.3
		Ecclesiæ disciplina	4.1.29
		Ecclesiæ fundamentum	1.7.3, & 4.2.1 (4.8.4 Eccle

Ecclesiæ ptās subiecta Dei verbo est	4.8.4	nis Christi, & quā ratione	3:3.9
Electi soli Dei gratiæ sunt compotes	2.2:6	Fideles aliquando proferunt innocentiam suam & integritatem	3.14:18,19
Electi soli verè credūt	1.2:5, & 32:11, & 3.24:2	Fideles cur Christiani dicti	2.15.5
Electi soli Deum timent	2.3:4	Fideles perpetuò bellū gerunt	1.14.13,15,18, & 3.3.10, & 3.20.46, & 4:15.11.12
Electi soli perire nequeunt	3:24.6,7	Fidelium afflictiones	3.4.32, & 3.8.1
Electi soli in fide permanent	32:4:6	Fidelium scopus	2.10.11, & 3.25.2
Electi multo differunt à reprobis	3.2:27, & 3.4.32, & 3.8.6, & 3.9.6, & 3.13.3. & 3.20:16:29	Fidelium conditio	2.15, & 3.8.1, & 3.9.6
Electio Dei aterna	3.21.1	Fidelium timor	3.2.21,22
Electio gratuita	3.22:1	Fidelium desiderium	4:13.4
Electio est Ecclesiæ fundamentum	4.1.2	Fidelium dignitas	1.14.2, & 2.16:16 & 4.17.2
Electio vocatiōe stabilita & cōfirmata	3.24.1	Fidelium fœlicitas	2.15.4, & 3.25.10
Electiois constantia	3.24.4	Fidelium victus	2.5.5
Electiois finis, vitæ sanctimonia	3.23.12	Fidelium perfectio	3.17.15
Eliæ ieiunium	4.12.20	Fidelium sacrificia	4.18.4,16
Epicurei opinio de diuinitate	1.2.2	Fideles semper tuti	3:24.7
Epicurei semper multi	1.16.4	Fideles in Satanam victores	1.14.18
Epiphanius	4.9.9, & 4.15.21	Fidei diuersæ significationes	3.2.13
Episcopi, presbyteri, pastores, ministri, interdum idem designant	4.3.8	Fides interdum pro spe sumitur	3.2.43
Episcopi qui eligendi	4.3.12	Fides pro confidentia	3.2.15
Erectio manuum in precibus	3.20.16	Fides pro potestate edēdi miracula	3.2.9
Errores saepe cum fide permixti	3.2.31	Fides vera	1.7.5, & 3.2.6.7,41
Esau & illius pœnitentia	3:3.25	Fidei natura	3.13.4
Ethnicorum prophana templa	4.1.5	Fidei fundamentū est Dei promissio	3.2.29
Euangelistarum munus	4:3.4	Fidei incrementū necessariū	4.14.7 (& 3.2:34
Euangelium pro manifesta arcani Christi declaratione	2.9.2 (3.2:4.1	Fides est Dei donum	1.7.5, & 2.3.8, & 3.14.2
Euangelium interdum reprobis annuntiatur		Fides ab electione proficiscitur	3.22.10
Euangelium à Lege differt	2.9.2,3,7	Fides doctrinæ comes	3.2.6
Euangelij summa	3.3.1.19	Fides non est sine intelligentia	3.2.3
Euangelium spectat fidem	2.11.19	Fides cum spe coniuncta	3.2.42
Eunuchi pietas	3.2.32	Fides certa ac firma esse debet	3.2.39
Eusebius	1.11.6, & 4.6.14, & 4.7.26	Fides quomodo appellatur opus	3.2.39
Eutyches hæreticus	2.14.4,8, & 4.17.30	Fides inuocationis mater	3.20.8
Examine vicarij Episcoporum quo utantur	4.5.5 (4.12.10	Fides omnium bonorum radix	4.13.20
Excommunicatio ab anathemate differt		Fides pœnitentiam gignit	3.2.1
Excommunicatio tres habet fines	4.12.5	Fides sola iustificat	3:11.19, & 3:17.10
Exhortationes ad ieiunia & preces	4.12.14	Fides homines regenerat	3.3.1
Exhortationes fidelib. vtilis ac necessariae		Fides reproborum	3.2.10,11
Exhortationum vsus	2.5:5 (2.7.12	Fides Simonis Magi	3.2.10
Exorcistæ in Papatu	4:19.24	Fides Sophistarum intricata	3.2.2
Exuperius Episcopus Tolosanus	4.5.18	Fidei obiectum	3.3.19
F		Fides formata & informis ex sophistis	3.2.8
Faceriæ damnandæ	4.5.18	Fiducia soli Deo debetur	2.8.16
Fanaticorum ridiculæ reuelationes	1.9.1	Fiducia fidelium	3.24.7
Fideles iusti appellati, & quā rōne	4.15.10	Filiorum munus erga parentes	
Fideles Dei filij	4.17.2	Finis singulorū præceptorū	2.8.35,36 (8.9
Fideles in hoc mundo peccatores	3.3.11.12	Finis singulorū præceptorū cōfidei adus	2.8.
Fideles sacerdotes dicti	2.15.6	Finis nostræ regenerationis	1.19.4, & 3.3.19
Fideles à Deo edocti	3.2.6	Fortuna, Ethnicorum vocabulum	1.16.18
Fideles in varias cogitatiōes abstracti	3.2.18	Fortunæ nulla vis	1.6.14, & 3.7.10
Fideles sunt participes mortis & resurrectio		Fundamentum Ecclesiæ	1.7.2,4, & 4.2.1
		Fūdamētū fidei, gratuita Dei promissio	3.2.29
		Furtum prohibitum	2.8.45

Furtum variis modis committitur,	ibid.	Iesuitæ	3.3.2
G		Ignatius	1.13.29
Galenus	1.5.2	Ignorantia non est solum peccatū	2.1.22
Gentium vocatio	1.11.11.12	Imago Dei in homine	1.15.3 & 2.12.6
Gloria fidelium post hanc vitam	3.25.10	Imagines licitæ & illicitæ	1.11.12
Gloria fidelium in hoc mundo	2.15.4, & 3.13.1	Immunitas quæ sibi arrogavit clerus	4.5.15
Gratia Dei libera	3.21.6, & 3.22.8	Impositio manuum in pastorem electio	4.3.16
Gregorij septimi astus	4.11.13	Impositio manuum an sacramentū	4.14.20
Gregorij opinio de imaginibus	1.11.5	Improbi quamvis Dei sunt instrumenta, tamen excusatione carent	1.17.5, & 18.4, & 2.5.5, & 3.23.9
Gregorius Nazianzenus	1.13.17, & 4.9.11	Improbi diuinis castigationibus indurātur	3.4.12, & 3.8.6
Gubernatores Ecclesiæ	4.3.8	Improbi quō Deum timeant	4.30.23
H		Improbi nonnunquam donis præstantibus excellent	3.24.23
Hæretici à schismaticis differunt	4.2.5	Indulgentiæ satisfactionibus additæ	3.5.1
Hierarchia Papatus	4.5.25	Indulgentiarum origo	3.5.5
Hieronymus taxatur	1.3.5	Indurationis improborum origo	3.24.14
Hidelbrādus Gregorius septimus	4.11.13	Infantes damnationem secum ex utero matris adducunt	4.15.10
Homerus	1.17.3, & 2.2.17, & 4.6.8	Infantes à Deo regeneriti	4.16.17
Homicidium prohibitum	2.8.30	Infantes baptizandi	4.16.1
Hominis creatio	1.15.1, & 2.1.10, & 2.3.11, & 2.5.18	Infidelitas radix omnium malorum	2.1.4
Homo est paruo mundo similis	1.5.3	Inimici diligendi	2.8.3, 36
Hominis excellentia	1.15.3, 4	Inobediencia prima humani generis perniciēs	2, 14 (1.15.7)
Homines infinitis periculis in hoc mundo sunt obnoxij	1.17.10	Intellectus & voluntas duæ animæ partes	1
Honestas in Ecclesia seruanda	4.10.19	Intelligentia cum fide coniuncta	3.2.3
Honos maioribus debitus	2.8.15	Intentio bona	2.2.25
Honor diuersas hêt significationes	2.8.25	Intercessionis sanctorum origo	3.20.21
Honoris tria genera	2.8.36	Inuocatio à fide promanat	ibidem
Horatius	1.11.14	Inuocatio soli Deo debita	2.8.16
Hypocrisis homini insita	1.8.2	Iosephus	1.8.4, & 2.8.13
Hypocritarum natura	1.4.4	Ira Dei maximè in reprobos	3.25.12
Hypocritarum preces coram Deo detestandæ	3.20.29	Irenæus	1.3.27, & 2.6.4, & 2.14.7, & 4.7.7
I		Isaaci cōdō quod ad mundū spectat	2.10.12
Iacob vitæ in speciem miseræ exemplum	2.10.13	Isaaci peccatum	3.2.31
Idololatria damnatur	1.11.1, & 2.8.16, 17	Iudas à Christo electus quomodo	3.2.4, 9
Idololatriæ origo	1.5.11, & 1.11.8	Iudas quō Cœnæ Christi cōcarit	4.17.34
Ieiunij definitio	4.12.18	Iudicia Dei bifariam	3.4.31
Ieiuniū sanctum & legitimum tres habet fines	4.12.15	Iudicia quomodo legitima	4.20.18
Ieiunij vsus	3.3.27	Iudæi primogeniti in Dei familia	4.16.14
Ieiunium quomodo necessarium	4.12.14	Iusurandum est species cultus diuini	2.8.23
Ieiunium Mosis	4.12.20	Iuramenta priuata licita necne	2.8.27
Ieiunium Eliæ	ibidem,	Iurifurandi formulæ sacris literis familiares	2.8.24
Ieiunium Christi	ibidem,	Iurisdicctio in homine duplex	4.19.15
Ieiunium Papistarum	4.2.21	Iurisdicctio Ecclesiastica penes quem	4.7.5, & 4.11.1
Ioannis Baptistæ ministerium	4.15.17	Iurisdicctio in Ecclesia	4.11.1
Ioannis Baptistæ munus	2.9.5	Iustificari coram Deo	3.1.2, & 3.17.12
Ioannes Baptista mediū inter legem & Euāgelium	ibidem,	Iustitia Christi perfecta	3.14.12 (3.18.1)
Ioannes Baptista Euangelij nuntius	ibidē,	Iustitia operū ex mercede colligi nō potest	Iustitia
Ioannes Baptista quomodæ Elias dictus ibi			
Iephthes votum	4.13.3		

Iustitia partialis à Sophistis conficta	3.14.13	siæ ministris	4.12.23
Iustinus Martyr	1.10.3	Maria Christi mater Iosepho affinis	2.13.3
Iunialis	1.11.3	Merces promissæ fidelibus	3.18.3
L			
Lacedæmoniorum disciplina	4.13.9	Mendacium omnino prohibitum	2.8.47
Lactantius	1.4.3, & 1.11.6	Meritum, fidei sinceritati cōtrarium	3.15.2
Laici baptizare non possunt	4.15.10	Michael Seruetus Anabaptista	4.16.31
Lapsus Adami	2.1.4	Michael Seruetus refellitur	1.13.10.22, & 1.15.5, & 2.9.3, & 2.10.1, & 2.14.5.6.7, & 4.16.29.31, & 4.17.29.30
Latria & Dulia	1.4.3, & 1.12.2	Milesiorum prouerbum	4.13.15
Libertas Christiana Spiritualis	3.19.9	Ministerium verbi in Ecclesia necessarium	4.1.5, & 4.3.2.3, & 4.1.4.11
Libertas Christiana in tribus consistit	3.19.2	Ministerium Ioannis Baptistæ & Apostolorum, vauum	4.15.7
Libertas populi in Episcoporum electione	4.4.11	Ministri verbi, Vide Pastores.	
Liberū arbitriū hominis ante lapsum	1.15.8	Misericordia & veritas cōiunctę sunt	3.13.4
Liberū arbit. hominis	1.15.8, & 2.2.1, & 2.5.1	Misericordia Dei in omnes creaturas effusa	1.5.5
Legis summa	2.8.11	Missæ origo	4.18.8
Legis vsus	1.12.1, & 2.7.1	Missæ virtutes	2.15.6, & 4.2.9, & 4.18.1
Legis munus	2.7.6, & 3.19.2, & 4.15.12	Missarum forum in Papatu	4.5.9
Leges ciuiles ab hominibus constitui possunt	4.20.15	Moderatores Ecclesiæ	4.3.8
Leges politicæ nerui validissimi rerum publicarum	4.20.14	Modestia fidelibus necessaria	2.2.1.11
Lex Dei in tres partes à Mose distincta ib.		Monachi veteri Ecclesiæ incogniti	4.5.28
Lex moralis duabus partibus cōstat	4.20.15	Monachorum corrupti mores	4.13.15
Lex Mosis miraculo quodā cōseruata	1.8.9	Monachorum periculosa secta	4.13.14
Lex cur promulgata	1.6.2	Monachi vota temeraria faciunt	4.1.3.3.17
Lex quomodo abolita	2.7.14	Moniales veteri Ecclesiæ ignotæ	4.13.19
Lex spiritualis	2.8.6	Monica mater Augustini	3.5.10
Lex obseruari nō potest propter carnis imbecillitatem	2.5.5.7, & 2.7.4.5	Motiones priuatæ necessariæ in Ecclesia	4.12.2
M			
Macedonius hæreticus refutatur	5.13.6	Monotheitæ refelluntur	2.16.12
Magistratus dignitas	4.20.24	Mortificatio carnis	2.16.7
Magistratus munus	2.8.46, & 4.20.9	Mortis Christi magna vis	2.16.5
Magistratui parendum	4.20.8.22.23	Mors à fidelibus contempta	3.9.5
Magistratus Deo subiectus	2.8.38, & 4.20.32	Moses omnium Prophetarum princeps	4.8.2
Magistratui citra peccatū licet interficere	4.20.10	Moses familiariter scripsit	1.14.3
Magistratus à Deo ordinati sunt eique placet	4.20.4	Mosis doctrina	1.8.4
Magistratus nomine Dei verè appellantur	4.16.31	Moses cur quadraginta dies ieiunauit	4.12.20
Magistratus Dei sunt vicarij	4.20.9	Mulieres sub hominum nominibus ingenalogiis comprehenduntur	2.13.3
Magnitudo animi sanctorum	3.8.8	Mulieribus baptizare non licet	4.15.20
Maledicentia damnatur	2.8.47.48	Mūdus pro genere humano creatus	1.10.6
Manducatio carnis Christi	4.17.6	N	
Manuū imposito in pastorū electiōe	4.3.16	Naamani Syrij pietas	3.2.32
Manichæi hæretici refelluntur	1.13.1, & 1.14.3, & 15.5, & 2.1.11, & 2.11.3, & 2.13.1.2, & 2.14.8, & 3.11.5, & 3.23.5, & 3.25.7, & 4.12.19.	Naturæ corruptio	2.5.1
Marcionitæ	1.13.1.2, & 4.17.17	Natura duplex in persona mediatoris	2.14.1
Matrimonium à Deo constitutum	2.8.41	Necessitas duplex	1.16.9
Matrimonium non est sacramētum	4.19.34.	Necessitas & coactio differunt	2.3.5
Matrimonium non debet prohiberi Eccle-		Necessitas fatalis Stoicorum	1.16.8
		Nehemiæ ieiunium	4.12.16

Nestorius hæreticus	2.14.4.5	Paphnutij opinio de cœlibatu	4.12.26
Nomen Dei summa cum reuerentia sumi debet	2.8.22	Papistæ Christi simiæ	4.19.29
Nomen Dei quomodo sanctificari debeat ibid. & 3.20.41		Papistæ quò imagines defendant	1.11.5
Nomen Christi aliquãdo Ecclesiæ tribuitur	4.17.22	Papistæ Christum ignorant	2.11.1
Novatiani refelluntur	3.3.21, & 4.1.23	Papistarum ieiunia	4.12.21.
O		Pastor & Episcopus	4.3.8
Obedientia Deo gratissima	2.8.5	Pastores in Ecclesia	4.3.4.5
Obedientia Christi nostra deleuit peccata	2.16.5	Pastores & doctores necessarij in ecclesia	4.3.4
Obedientia parentibus debita	2.8.38	Pastorum munus	2.8.46, & 3.3.17, & 4.1.15.
Obedientiæ regibus & magistratibus debita	4.20.8.22, 23.32	22, & 4.3.6 & 4.8.1, & 4.12.11.14.17	
Obiectum fidei	3.3.19	Pastorum potestas	3.4.14
Observatio dierû suppositiosa dānatur	1.8.31	Pastorum vocatio	4.3.11
Opus Spiritus sancti	4.14.8-9	Patientia fidelibus necessaria	3.8.1, & 3.20.52, & 3.25.1
Opus idem pluribus omnino cõtrariis tributum	1.18.4, & 2.4.2	Patientia Christianorum differt à philosophorum	3.8.11
Opera hominem non iustificant	3.17.11	Patres sub vetere Testam.	2.7.16, & 2.9.1.2.
Opera carnis à peccato originali proueniunt	4.15.10	4, & 2.10.5, & 2.14.5, & 4.10.14, & 4.14.23	
Opera supererogationis	3.14.14	Patriarchæ in Ecclesia	4.4.4
Operum iustitia	3.18.1	Pauperum cura in Ecclesia	4.3.8
Opera bona ex Dei gratia proueniunt	2.3.13	Pax à remissione peccatorû pcedens	3.13.4
Opera bona à fide procedunt	4.13.20	Peccatum originale	2.1.5.8, & 4.15.10
Officiû pastoris differt à principis officio	4.11.8	Peccatum in Spiritum sanctum	3.13.22
Officiales cur constituti	4.11.7	Peccatum veniale ex Sophistis	2.8.58
Orationis significatio	3.20.2	Peccatum omne per se mortale est	2.8.59
Oratio omnibus fidelibus necessaria ibid.		Peccata duobus modis	4.12.3.6
Oratio vtilis multis modis	ibid.	Peccata cur debita appellantur	3.20.45
Oratio quomodo cõcipi debeat	3.20.4.7.8.9.11	Peccata Patrû quò in filiis puniãt	2.8.19.20
Oratio Dominica exponitur	3.20.36	Peccata sanctorum sunt venalia	2.8.59
Oratio non intermissa	3.20.7	Peccata extra ecclesiã nõ cõdonãtur	4.1.20
Orationes publicæ Deo gratæ	3.20.20.29	Peccata sigillatim numerari non possunt	3.4.16.18
Ordo, sacramentum à Scholasticis inuentum	4.19.22	Peccatores p dissolutis hominibus	3.20.10
Origenes	2.2.4.27, & 2.5.17, & 2.8.12, & 3.22.8.	Pelagiani hæretici refelluntur	2.1.5, & 2.2.21, & 2.3.7, & 2.7.5, & 3.22.8
Osiander refellit	1.15.3.5, & 2.12.5.6.7, & 3.11.5	Perfectio Ecclesiæ	4.8.12
Ouidius	1.15.3, & 2.2.23	Perfectio fidelium	3.17.15
P		Perfectio fidei	ibid.
Pædobaptismus sacris literis probatus & cõfirmatus	4.1.6.1	Periurium est execrandum	2.8.24
Panis pro rebus necessariis corpori	3.20.44	Perpetuitas ecclesiæ	2.15.3
Panis assumit nomen corporis Christi	4.17.20	Persecutio pro iustitia	3.8.7
Papa se Christi vicarium appellat	4.6.2	Perseæ solem adorabant	1.11.1
Papa Antichristus	4.7.21.25, & 4.9.4	Perseuerantia donum Dei	2.3.11, & 2.5.3
Papa sibi Occidētis imperiû subiecit	4.11.13	Perseuerantia electorû tãtùm propria	2.3.11.
Papa quo Pacto tantum creuerit	4.7.1	Personæ significatio in Scriptura	3.23.10
		Persona in Deo	1.13.6
		Personæ tres in vna essentia Diuina	1.13.2
		Petrus nullum habebat ius in alios Apostolos	4.6.5
		Petrus Romæ non fuit	4.6.14
		Philosophorû opinio de libero arbit.	2.2.3
		Phocas Romanæ sedis patronus	4.17.7
		Pighius hæreticus	3.2.30
		Plato	

- fiam & Dei regnum aditus Ibid.
- Remissio peccatorum pacem gignit 3.13.4
- Renuntiare sibi ipsi 3.3.8, & 3.7.1.2
- Repetitiones Hebræis familiares 1.15.3
- Reprehensiones ad legis violatores 2.5.11
- Reprobatio ex Dei voluntate 3.22.11
- Reprobi Deo iniusi 3.24.16
- Reprobi excusatione carètur quò peccat 3.23.9
- Reprobi Deum non timent vt decet 3.2.27
- Reprobatorum fides 3.2.11.12
- Reprobatorum misera conditio 3.25.6
- Reproborem pœna erit grauissima 3.25.12
- Reprobi Dei verbum audire possunt 2.5.5
- Resipiscencia, vide Pœnitentia
- Resurrectio Christi 2.16.13
- Resurrectio carnis creditu difficilis 3.25.3
- Resurrectio carnis bonis & improbis communis 3.25.9
- Resurrectio miro quodam modo fiet 3.25.8
- Reuelationes fanaticorum 1.9.1
- Regibus obtemperandum 4.20.8.22.20, & 4.20.32
- Reges ac magistratus dii nominantur 4.16.31
- Regibus assentatores adesse non oportet 4.20.32
- Romanistæ frustra sibi Apostolorum successione gloriose arrogant 4.2.2.3
- Roma omnium Ecclesiarum non est caput 4.7.17
- S
- Sabbathi vera obseruatio 2.8.28
- Sabbatum quomodo Christi aduentu abolitum 2.8.31
- Sabellius hæreticus refellitur 1.1.4
- Sacramenti vera significatio 4.14.1
- Sacramentum sine promissione non est 4.14.4
- Sacramenti generalis significatio 4.14.18
- Sacramenta duo in ecclesia 4.14.20, & 4.18.20
- Sacramenta numero plura ex scholasticorum opinione 4.19.1
- Sacramentorum vsus 4.14.13
- Sacramenta Legis ab Euangelicis differunt 4.14.23.26
- Sacerdotium Christi 4.6.2
- Sacerdos summus sub Lege erat Christi figura ibid. & 4.12.25, & 4.14.21
- Sacrificium Deo gratum 3.7.1
- Sacrificiorum vsus 2.7.1.17, & 2.12.4
- Sacrificium fidelium 4.18.4.16
- Sadducæorum de Angelis opinio 1.14.9
- Sadducæorum de animis sententia 1.15.2
- Sadducæi refelluntur 2.12.23, & 3.25.5
- Sapientia vera 1.1.1
- Sanctimonia vitæ, electionis scopus 3.23.12
- Sancti interdum diuina præsentia perterriti sunt 1.1.3
- Sancti defuncti an pro nobis preces concipiant 3.20.24
- Salus à Dei electione prouenit 3.24.4.5
- Salus fidelium cum ipsius omnibus partibus in Christo continetur 2.16.19
- Salutis quatuor causæ 3.14.17.21
- Samson hostes vlciscendo quodammodo peccauit 3.20.15
- Sanctificare nomen Dei 3.20.41
- Saræ peccatum 3.2.31
- Satan omnis improbitatis ac iniquitatis author 1.14.15
- Satan author diffidij 4.17.1
- Satan diuersis appellatur nominibus 1.14.13
- Satan vocatur Dei spiritus 2.4.5
- Satan vltionis diuinæ minister 1.18.2, & 2.4.2
- Satan Dei simia 1.8.2, & 4.14.19
- Satan quomodo in reprobis operetur 2.4.2
- Satan nihil nisi Deo volente ac permittere potest 1.14.17, & 1.17.7
- Satan ecclesiæ prout vellet non nocet 1.14.8
- Satanæ astus 3.20.46, & 4.1.1.13, & 4.1.19, & 4.15.19, & 4.16.32, & 4.17.12, & 4.18.18
- Satisfactio à Sophistis excogitata 3.4.25, & 3.16.4
- Scala Jacob 1.14.12
- Scandalum duplex 3.19.11
- Scandala vitanda ibid.
- Schismatici qui propriè 4.2.5
- Scopus omnium fidelium 2.10.11, & 3.25.2
- Scottatio damnatur 2.8.41
- Scriptura homines ad Dei cognitionem adducit 1.6.1
- Scriptura duobus modis de Ecclesia verba facit 4.1.7
- Scriptura quanuis simplex, magni tamè est ponderis 1.8.1
- Scripturæ maximus est fructus 1.9.1
- Sedes Christi ad dexteram patris 2.16.15
- Scetæ monachorum periculosa 4.13.14
- Semina legum in omnibus hominibus 2.2.13
- Semen religionis in mente humana 1.3.1, & 1.5.1
- Seneca 2.2.3, & 3.8.4
- Sensus quinque in homine 1.15.6
- Sensus diuinitatis in hominum mente insculptus 1.2.3, & 1.3.1
- Sephora filium quomodo circunderit 4.15.22
- Sepultura veterum, & illius significatio 3.25.8
- Sepultura

Sepulturæ Christi significatio	2.16.7	Thomas Aquinas	2.2.4, & 3.22.9
Seruetus, vide Michael Seruetus		Timor Dei qualis in reprobis	3.2.27, & 4.10.23
Seruatorum munus	2.8.46	Timor domini	3.2.26
Signa pœnitentiæ extrinseca	4.12.14.17	Timor fidelium	3.2.21.22
Simonis magi fides	3.2.10	Tonsuræ origo	4.19.26.27
Simoniz significatio	4.5.6	Transsubstantiatio à sophistis excogitata	4.17.12.14.15
Simplicitas sacrarum literarum magnæ est efficaciz	1.8.1	Tradi Saranz	4.12.5
Sinus Abrahæ	3.25.6	Tributa Principibus pendi debent	4.20.13
Sobrietas fidelibus necessaria	1.9.3	Trinitas personarum in Deo	1.13.1.2.3.4
Sol à Persis adoratus	1.11.1	Tristitia duplex	3.3.7, & 3.4.2
Solon	4.20.9	Tutæ idolum loco veri Dei ponunt	2.6.4
Spes pro fide	3.2.43		
Spes cum fide coniuncta	3.2.42	V	
Spes etiam ultra mortem porrigitur	3.24.7	Valla	3.23.6
Spes ppter bona antea à Deo accepta	3.2.31	Varro	1.11.6
Spei natura	3.25.1	Vestigalia principibus pendenda	4.20.13
Spiritus sanctus est Deus æternus	1.13.14	Veritas & misericordia coniunctæ	3.14.4
Spiritus sanctus internus doctor	3.1.4	Viduz senes & illarum cœlibatus	4.13.18
Spiritus sanctus in improbis non habet domicilium	2.2.16	Vigilate perpetuò	1.14.15
Spiritus sancti elogia	3.1.3	Vindicta Deo relinquenda	2.8.37, & 4.20.20
Spiritus sancti munus	3.2.36	Vindictæ appetitus prohibitus	ibid.
Spiritus sancti opus	4.14.8.9	Vita hominis à Deo limitibus est circumscripta	1.16.9, & 1.17.4
Stoici & illorū opinio de necessitate	1.16.8	Vita præsens Dei benedictio	2.8.37
Summa legis	2.8.11	Vita præsens brevis ac futilis	3.9.2
Summa euangelij	3.3.1.19	Vita Christiana	3.3.20, & 3.6.1
Subdiaconi in ecclesia	4.4.10	Vita æterna scopus omnium fidelium	2.10.12
Subdiaconi papatus	4.19.33	Vita æterna cur merces aut præmiū appelletur	3.18.3.4
Superbia in homine insita	1.1.2	Virgilius	1.5.5
Superbia omnium malorum initium	2.1.4	Vnctio extrema non est sacramentum	4.19.8
Superstitionis origo	1.12.1	Vnio Hypostatica	2.14.5
Supersticio differt à vera religione	1.12.11	Vocationis dua species	3.24.8
Supersticio fugienda	2.8.16	Vocatione electio confirmatur	3.24.1.2
Symbolum apostolorum	2.16.18	Vocatio vnus cuiusque consideranda	3.10.6
T		Vocationis fidelium scopus	3.6.2, & 3.25.1
Templorum vsus	3.20.30, & 4.1.5	Vocatio gentium	2.11.11.12
Templa Græciæ à Xerxe incensa aut diruta		Vocatio pastorum quatuor in rebus sita est	4.3.11
Ibid.		Voti significatio	4.13.1
Templorum superfluus ornatus	4.5.18	Votum cœlibatus	4.13.18
Tentationis diuersæ species	3.20.46	Votum Iephthæ	4.13.3
Tentare Deum quid significet	4.13.3	Vota charitatis	4.19.26
Tertullianus 1.10.3, & 1.13.6.28, & 2.14.7, & 3.20.48, & 3.25.7, & 4.15.21, & 4.17.29.48		Vota fidelium, quatuor sibi res proponunt	4.13.4
Testamentum vetus Christi opera confirmatum	2.10.4	Vota monachorum temeraria	4.13.3.17
Testamentum vetus & nouum in quibus similia	2.10.1	Vota temeraria violanda	4.13.20
Theodorus episcopus	1.11.14	Voluntas Dei simplex	3.24.16
Theodosius Mirensis episcopus	1.11.15	Voluntas Dei bifariam consideranda	1.17.2
Theodosius imperator publicum peccatum agnouit	4.12.7	Voluntas Dei, suprema rerum omnium causa	1.14.1, & 1.16.8, & 1.17.2, & 1.18.2
Theologia Papatum & Cardinalium	4.7.27		
Theaurū Ecclesiæ quid papistis vocent	3.5.3		

Voluntas Dei est rerum omnium necessitas

3.23.8

Voluntatem Dei sequi oportet

3.20.43

Voluntas Dei, summa iustitiæ regula

3.23.3

Voluntas hominis quomodo in regenera-

tione aboleatur

2.5.15

Voluntas & intellectus duæ partes animæ

1.15.7

Voluntas hominis in Dei manu

2.4.6.7

Voluntas in regeneratis

2,3.6,& 1.5.15

X

Xenophon

1.5.12, & 4.12.22

Xerxes incendit aut diruit omnia templa

Græciæ

4.1.5

Z

Zacharię Papę perfidia

4.7.17

Zelus quomodo ex pœnitentia excitetur

3.15

Zepherini constitutio de Cœnę celebratio-

ne

4.17.46

ALTER INDEX QVO CONTI-

NENTVR BIBLIORVM LOCI EX

SERIE LIBRORVM VETERIS

ac noui Testamenti.

Si quando in margine duos numeros reperias, prior Bibliorum caput, posterior versum eiusdem capituli indicat: si vnicum, versum tantum. Primus verò contextui postpositus, Institutionis librum, Secundum caput, Tertius sectionem designat.

GENESIS.

1,1 **I**N principio Deus creauit cœlum & terram

1.14.20

2 Et Spiritus Dei expansus erat super abyssos

1.13.14, & 1.13.22

3 Et dixit Deus, Fiat lux, & lux fuit

1.13.7,

& 1.13.8

11 Germinet terra herbam videntem & facientem semen iuxta genus suum

1.16.2

26 Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram

1.13.24, & 1.15.3

27 Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illos, masculum & fœminam

1.11.14, & 1.15.3, & 2.1.1, & 2.2.1

28 Et dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animalibus quæ mouentur super terram

1.14.22

31 Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et factum est vespere & manè dies sextus

1.14.22, & 3.23.8

2,1 Igitur perfecti sunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum

1.14.4

2 Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat: & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod fecerat

1.14.2, & 2.8.30

7 Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem

1.15.5, & 2.14.8

9 Lignum etiam vitæ in medio paradisi,

lignumque scientiæ boni & mali

4.14.18

17 In quocunque die comederis exto; morte morieris

3.2.7, & 4.14.18

18 Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi

4.13.3

23 Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est

2.12.7, & 4.19.35

3,4 Dixit serpens ad mulierem: Nequam moriemini

1.14.15

6 Vidit igitur mulier quod lignum esset bonum ad vescendum & pulchrum oculis, aspectuque delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit, deditque viro suo, qui comedit

2.1.4

15 Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum & tu insidiaberis calcaneo eius

1.14.18, & 2.13.2

17 In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ

3.14.13, & 2.10.10

22 Nunc ergo ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in æternum, eiiciamus eum

4.14.12

4,4 Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius

3.14.8

7 Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius

2.5.16

8 Quumque essent in agro, consurrexit Cain aduersus fratrem suum Abel, & interfecit eum

1.10.10

10 Vox

10 Vox sanguinis fratris tui clamat ad me
de terra 3.2.7

13 Maior est iniquitas mea quam ut ve-
niam merear 3.3.4

6,3 Non permanebit spiritus meus in ho-
mine in æternum, quia caro est, &c. 3.14.1

5 Videns autem Dominus quòd multa
malitia hominum esset in terra, & cuncta
cogitatio cordis intenta esset ad malum om-
ni tempore 2.2.25

6 Tunc pœnituit Dominum quòd homi-
nem fecisset in terra 1.17.12

8 Ponam fœdus meum tecum 4.14.6

22 Fecit Noe omnia quæ præceperat illi
Deus 2.10.10

8,21 Sensus & cogitatio humani cordis in
malum prona sunt ab adolescentia sua 2.
2.25, & 2.2.27, & 3.14.1

9,2 Et terror vester ac tremor sit super
cuncta animalia terræ, & super omnes vo-
lucres cœli, cum vniuersis quæ mouentur
super terram: omnes pisces maris manui ve-
stræ traditi sunt 1.14.22

9 Ecce ego statuo pactum meum vobis-
cum & cum semine vestro post vos 4.14.6

13 Arcum meum ponam in nubibus, &
erit signum fœderis inter me & inter terrâ
4.14.18

24 Euigilatus autem Neo ex vino, quum
didicisset quæ fecerat ei filius suus minor
1.10.10

25 Ait, Maledictus Chanaan, seruus seruo-
rum erit fratribus suis 1.11.8

27 Dilatet Deus Iaphet, & habitet in ta-
bernaculis Sem, siquæ Chanaan seruus eius
ibidem

12,4 Egressus est itaque Abrahâ sicut præ-
ceperat ei Dominus 2.10.11

10 Facta autem est fames in terra: descen-
ditque Abram in Ægyptum, ut peregrinare
tur ibi ibid.

13 Dic ergo obsecro te, quòd soror mea
sis ibid.

17 Flagellauit autem Dominius Pharao-
nem, & domum eius propter Sarai uxorem
Abram 2.8.19

13,7 Et facta est rixa inter pastores Abiâ,
& pastores gregum Loth 2.10.11

11 Diuisique sunt alteruter à fratre suo
ibidem

14,13 Et ecce vnus qui euaserat nuntia-
uit Abram Hebræo ibid.

18 At vero Melchisedec rex Salem, pro-
ferens panem & vinum (erat enim sacerdos

Dei altissimi, &c. 4.18.2

15,1 Nolite timere Abrahâ ego protector tuus
sum, & merces tua magna nimis 2.11.2, &
3.25.10, & 4.16.11, & 4.16.24

5 Suspice cœlum & enumera stellas si po-
tes, & dixit ei, Sic erit semen tuum 3.18.2

17 Quum ergo occubisset sol, facta est
caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fu-
mans, & lampas ignis transiens inter diui-
siones illas 4.14.18

18 Semini tuo dabo terram hanc à fluuio
Ægypti vsque ad fluuium magnum Euphra-
tem 4.16.11

16,2 Ecce conclusit me Dominus ne pa-
rerem: ingredi ad ancillam meam, si for-
tè saltem, &c. 3.2.31

5 Dixitque Sarai ad Abraham, Iniquè agis
contra me 2.10.11

Ego dedi ancillam meam in sinum tuum
3.2.31

9 Dixitque ei Angelus Domini, Reuertere
ad dominam tuam 1.14.16

15 Peperitque Agar Abrahæ filium 2.10.11

17,2 Ponam fœdus meum inter me &
te, & multiplicabo te vehementer nimis 3.
18.2

5 Constitui te patrem multarum gèntium
2.10.11

7 Et statuam pactum meum inter me &
te, & inter semen tuum, post te in generatio-
nibus suis fœdere sempiterno, ut sim Deus
tuus, & seminis tui post te 2.8.21, & 2.10.9,
& 2.13.1, & 4.15.20, & 4.16.3

10 Circumcidetur ex vobis omne mascu-
lum 4.14.20, & 4.16.3

11 Et circumcidetis carnem præputij ve-
stri, ut sit in signum fœderis inter me & vos
4.16.24

12 Infans octo dierum circumcidetur in
vobis omne masculum in generationibus
vestris 4.16.5, & 4.16.6, & 4.16.30

13 Eritque pactum meum in carne vestra
in fœdus æternum 4.17.22

14 Masculus cuius præputij caro circun-
cisa non fuerit, delebitur anima illa de po-
pulo suo, quia pactum meum irritum fecit
4.16.9

21 Constituam pactum meum cum Isaac
4.14.5

18,1 Apparuit autem ei Dominus in con-
ualle Mamre 1.14.5

2 Apparuerunt ei tres viri stantes prope
eum 1.14.9

10 Reuertens veniam ad te tempore isto

- vitā cōmite, & habebit filium Sara vxor tua
 3.18.2
 23 Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, peribunt simul? & non parces loco illi propter quinquaginta iustos, si fuerint in eo? 3.20.15
 27 Quia semel cœpi, loquar ad Dominū meum, quum sim puluis & cinis 1.1.3
 19,1 Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere 1.14.9
 20,2 Dixitque de Sara vxore sua, soror mea est 2.10.11
 3 En, morieris propter mulierem quam tu listi: habet enim virum 1.17.14
 18 Concluserat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abraham 2.8.19
 21,2 Concepitque Sara, peperitque filium Abraham, in senectute sua 2.10.11
 10 Eiice ancillam hanc & filium eius 2.10.11, & 4.2.3
 12 Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius: quia in Isaac vocabitur tibi semē 3.22.5
 24 Dixitque Abraham, Ego iurabo 2.8.27
 25 Et Abraham increpauit Abimelech propter puteum aquæ quem vi abstulerant serui eius 2.10.11
 22,1 Quæ postquam gesta sunt, tentauit Deus Abraham 3.8.4, & 3.20.46
 2 Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque offeres eum in holocaustum 2.10.11
 3 Igitur Abraham de nocte confurgens straitasinum suum, ducens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum: quumque cœcidisset ligna in holocaustum, abiit in locū quem præceperat ei Deus 3.18.2
 8 Fili mi, Deus prouidebit sibi victimam holocausti 1.16.4
 12 Nunc cognoui quod timeas Dominū, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me 3.8.4
 16 Per memetipsum iuravi, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio vnigenito, &c. 3.18.2
 17 Benedicam tibi, & multiplicabo semē tuum sicut stellas cœli, & velut arenā quæ est in littore maris 1.16.4
 18 Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ 2.13.1, & 4.14.11
 23,4 Aduens sum & peregrinus apud vos: date mihi ius sepulchri vobiscum, vt sepeli-
 am mortuum meum 3.23.4
 7 Surrexit Abraham, & adorauit populū terræ, filios videlicet Heth 1.12.3
 12 Adorauit Abraham coram Domino & populo terræ 1.12.3
 19 Atque ita sepeliuit Abraham Saram vxorem suam in spelunca agri duplici quæ respiciebat Mamre, hæc est Hebron in terra Chanaan 3.25.8
 24,7 Ipse mittet Angelum suum corā te 1.14.6, & 1.14.12
 12 Domine Deus domini mei Abraham, occurre obsecro mihi hodie, & fac misericordiam cum Domino meo Abraham 1.14.12
 25,27 Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur 3.2.31
 26,1 Orta aurem fame super terram, post eam sterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimelech regem Palæstinarum in Gerara 2.10.12
 4 Et multiplicabo sementuum sicut stellas cœli: dabōque posteris tuis vniuersas regiones has, & bene dicentur in semine tuo omnes gentes 2.13.1
 7 Respondit, Soror mea est: timuerat enim confiteri quod sibi esset sociata coniugio 2.10.12
 15 Ob hoc inuidentes ei Palæstini, omnes puteos quos foderant serui patris illius Abraham, illo tempore obstruxerunt, implentes humo 2.10.12
 20 Sed & ibi fuit iurgium pastorum Geraræ, aduersus pastores Isaac 2.10.12
 31 Et surgentes manē iurauerunt sibi mutuo 2.8.27
 35 Quæ ambæ offenderant animum Isaac & Rebecca 2.10.12
 27,9 Perge ad gregem & affer mihi duos hédos optimos, &c. 3.2.31
 14 Abiit, & attulit, deditque matri 2.10.14
 27 Statimque vt sensit vestimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait, Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus 3.11.23
 38 Esau eiulatu magno fleuit 3.3.24, & 3.3.25
 39 In pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua 3.3.25
 28,5 Isaac igitur dimisit Jacob 2.10.12
 11 Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cœlum 2.9.2
 12 Angelos quoque Dei ascendentes & descen-

- descendentes per viam 1.14.12
 18 Surgens ergo Iacob manè tulit lapidem, quem supposituerat capiti suo, & erexit in titulum, fundens oleum desuper 1.11.15
 22 Cunctorum quæ dederis mihi offeram decimas tibi 4.13.4
 29,20 Seruiuit Iacob pro Rachel septem annis 2.10.11
 23 Et vespere Liam filiam suam introduxit ad Iacob 2.10.12
 27 Imole hebdomadam dierum huius copulæ: & hanc quoque dabo tibi pro opere quo seruiturus es mihi septem annis aliis 2.10.12
 30,1 Cernens autem Rachel quod infœcunda esset, inuidit sorori suæ, & ait marito suo, Da mihi liberos, alioqui moriar 2.10.12
 2 Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui? 1.16.7
 31,19 Et Rachel furata est idola patris sui 2.11.8
 22 Qui assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septem: & comprehendit eum in monte Galaad 2.10.12
 40 Die noctuque zistu vrgebar, & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis 2.10.12
 53 Irrauit ergo Iacob per timorè patris sui Isaac 2.8.37
 32,1 Iacob autem abiit in itinere quod cœperat, fueruntque ei obuiam Angeli Dei 1.14.5
 7 Timuit Iacob valde &c. 2.10.12
 10 Minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tua quam expleuisti seruo tuoin baculo meo transiit Iordanem 3.20.14, & 3.15.20.26
 11 Erue me de manu fratris mei Esau, quia valde eum timeo, ne fortè veniens percutiat matrem cum filiis 2.10.12, & 30.20.14
 28 Nam si contra Deum fortis fuisti, quãtò magis homines præualebis? 1.14.5
 29 Interrogauit eum Iacob, Dic mihi quo appellaris nomine? Respondit, Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et benedixit eo in loco 1.13.10
 30 Vocauitque Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens, Vidi Dominum facie ad faciem, & salua est anima mea 1.13.10
 33,3 Et ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius 2.10.12
 34,5 Intellexit Iacob eum violasse filiam suam Dina 2.10.12
 25 Simeon & Leui fratres Dinæ, gladiis ingressi sunt urbem confidenter, interfecitque omnibus masculis, &c. 2.10.12, & 4.1.24
 29 Turbastis me & odiosum fecistis me Chananæis & Phereis habitatoribus terræ huius 2.10.12
 35,18 Egremente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit, &c. 2.10.12
 22 Abiit Ruben, & dormiuit cum Bala cœcubina patris, quod illum minimè latuit 2.10.12, & 4.1.24
 37,28 Et prætereuntibus Madianitis negotiatoribus, extrahentes eum de cisterna, vendiderunt eum Ismaelitis viginti argenteis numis 4.1.24
 32 Tulerunt autem tunicam eius, mittentes qui ferrent ad patrem, &c. 2.10.12
 38,18 Ad vnum igitur coitum mulier cœcepit, &c. 2.10.12, & 4.1.24
 42,6 Fratres Ioseph venerunt, & adorauerunt eum 1.12.3
 36 Absque liberis me esse fecistis, Ioseph non superest, Simeon tenetur in vinculis, & Benjamin aufertis, in me hæc omnia mala reciderunt 2.10.12
 43,14 Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placibilem: & remittat vobiscum fratrem vestrum quem tenet in vinculis, & hunc Benjamin: ego autem quasi orbatus absque liberis ero 2.4.6
 45,8 Non vestro consilio, sed Dei voluntate hoc missus sum, &c. 1.17.8
 47,7 Et Iacob salutauit Pharaon 1.11.15
 9 Dies peregrinationis vitæ meæ centum viginti annorum sunt parui & mali 2.10.12
 Et non peruenerunt vsque ad dies patrum meorum quibus peregrinati sunt 2.10.12
 29 Facies mihi misericordiam & veritatem, vt non sepelias me in Ægypto 2.10.13
 30 Sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasque in sepulchro maiorum meorum ibid. & 3.25.3
 31 Quo iurante, adorauit Israel Dominum, conuersus ad lectuli caput 1.11.15
 48,14 Et Israel extendens manum dexteram posuit super caput Ephraim 4.2.16
 16 Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis 1.14.6

Et super eos innocenter nomina patrum
 meorum Abraham & Isaac 3.20.25
 19 Sed frater eius minor, maior erit illo,
 & semen illius crescet in gentes 3.22.5
 49,5 Simeon & Leui fratres: vasa iniqui-
 tatis bellantia 1.8.4
 9 Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi
 ascendisti: requiescens accubuisti vt leo, &
 quasi læna, quis suscitabit eum? 1.8.4
 10 Non auferetur sceptrum de Iuda, &
 dux de femore eius, donec veniat qui mit-
 tendus est, & ipse erit expectatio gentium
 1.8.7
 18 Salutare tuum expectabo Domine 2.

10.14
 50,20 Vos cogitastis de me malum, sed
 Deus vertit illud in bonum vt exaltaret me
 sicut in præsentia cernitis 1.17.8
 25 Quum Deus visitabit vos, asportate of-
 fa mea vobiscum de isto loco 2.10.13

E X O D U S.

2,12 Cùmque circumspexisset huc atque
 illuc, & nullum adesse vidisset, percussum
 Ægyptium abscondit in sabulo 4.20.10
 3,2 Apparuitque ei Dominus in flamma
 ignis, de medio rubi, &c. 4.17.21

6 Ego sum Deus patris tui, Deus Abra-
 ham & Deus Isaac, & Deus Iacob 2.8.15, &
 2.10.9
 8 Descendi vt liberem eum de manibus
 Ægyptiorum, & educam de terra illa 4.

20.30
 10 Sed veni, & mittam te ad Pharaonem,
 vt educas populum meum 4.8.2
 14 Qui est misit me ad vos 1.13.23
 21 Daboque gratiam populo huic coram
 Ægyptiis: & quum egrediemini, non exhibi-
 tis vacui 1.17.7

4,3 Dixitque Dominus, Projice eam in
 terram: Projecit, & versa est in colubrum
 4.17.15

11 Quis fecit os hominis, aut quis fabrica-
 tus est mutum & surdum, videntem & cæ-
 cum: nonne ego? 1.13.14
 21 Vide vt omnia ostenta, quæ posui in
 manu tua, facias coram Pharaone: ego in-
 durabo cor eius, & non dimittet populum
 2.4.4, & 3.24.13

Indurabo cor eius, & non dimittet popu-
 lum 1.18.2
 25 Tulit ilico Saphora acutissimam pe-
 tram, & circumcidit præputium filij sui 4.
 25.22

6,7 Be assumam vos mihi in populum, &

ero vester Deus 2.10.8
 23 Accepit autem Aarō vxorē Elizabeth
 filiam Aminadab, sororem Nahasson, quæ
 peperit ei Nadab & Abiu, & Eleazar, & Itha-
 mar 2.13.3

7,1 Dixitque Dominus ad Moysen, Ecce
 constitui te Deum Pharaonis, & Aaron fra-
 ter tuus erit propheta tuus 1.13.9
 3 Sed ego indurabo cor eius, & multipli-
 cabo signa & ostenta mea in terra Ægypti
 1.18.2, & 2.4.3, & 2.4.4

10 Tulitque Aaron virgam coram Pha-
 raone & seruis eius, & versa est in colubrū
 4.17.15
 11 Vocauit autem Pharaō sapientes & ma-
 leficos: & fecerunt ipsi per incantationes
 Ægyptiacas & arcana quædam similiter 1.
 8.6

12 Proieceruntque singuli virgas suas, quæ
 versa sunt in dracones: sed deuorauit virga
 Aaron virgas eorum 4.17.15
 8,15 Videns autem Pharaō quod data es-
 set requies, ingrauauit cor suum 1.18.2

10,1 Et dixit Dominus ad Moysen, Ingre-
 dere ad Pharaonem: ego enim induraui cor
 eius, & seruorum illius: vt faciam signa hæc
 in eo 2.4.4

11,3 Dabit autem Dominus gratiam po-
 pulo suo coram Ægyptiis. Fuitque Moyses
 vir magnus in terra Ægypti coram seruis
 Pharaonis, & omni populo 2.4.6

12,5 Erit autem agnus absque macula, ma-
 sculus anniculus 4.16.31
 26 Et quū dixerint vobis filij vestri, Quæ
 est ista religio? 4.16.30

43 Hæc est religio phasæ, Omnis alienige-
 na non comedet ex eo 4.17.22
 46 Nec os illius confringetis 1.16.9
 13,2 Sãctifica mihi omne primogenitum
 quod aperit vuluam, in filiis Israel tam de
 hominibus quàm de iumentis: mea sunt e-
 nim omnia 4.16.31

14,19 Tollensque se Angelus Domini, qui
 præcedebat castra Israel, abiit post eos 1.
 14.6

21 Quumque extendisset Moyses manum
 contra mare, abstulit illud Dominus, flante
 vento vehementi & vrente tota nocte, &c.
 4.15.9

26 Et ait, Dominus ad Moysen, Extende
 manum tuam super mare, vt reuertantur a-
 quæ ad Ægyptios, super currus & equites
 eorum 4.15.9
 31 Timuitque populus Dominum, & cre-
 diderunt

diderunt Domino, & Mosi seruo eius 4.8.2

15,3 Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius 1.13.24, & 4.17.23

16,7 Et mane videbitis gloriam Domini, audiui enim murmur vestrum contra Dominum. nos verò quid sumus quia iussistis contra nos? 1.8.5

16 Quùmque operuisset superficiem terræ apparuit in solitudine minutum, & quasi pilo tufum in similitudinem pruinz super terram 4.17.34, & 4.18.20

17,6 En ego stabo ibi coram te super petram Horeb: percutiesq; petram & exibit ex ea aqua, vt bibat populus 4.17.15, & 4.17.21 & 4.18.20

15 Edificauitque Moses altare & vocauit nomen eius, Iehouah-Nissi 1.13.9

18,16 Quùmque acciderit eis aliqua diceptatio, venient ad me vt iudicem inter eos, & ostendam præcepta Dei, & leges eius 4.11.8

19,5 Eritis mihi in peculium de cūctis populis: mea est enim omnis terra 4.16.13

6 Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta 2.7.1

16 Iamque aduenerat tertius dies, & mane inclarauerat, & ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangorq; tubæ vehemētius perstrebat, & timuit populus qui erat in castris 1.8.5

20,3 Non habebis Deos alienos coram me 1.13.24

4 Nō facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra 1.11.1, & 1.11.12, & 1.13.24

5 Non adorabis ea neque coles. ego sum Dominus tuus fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me 1.12.2

6 Et faciens misericordiam in millia hinc qui diligunt me, & custodiūt præcepta mea 2.10.9

13 Non occides 4.20.10

24 In quo fuerit memoria nominis mei: veniam ad te, & benedicam tibi 4.1.5

21,13 Qui autem non est inuidians, sed Deus trahit eum in manus eius, &c. 1.16.6, & 1.18.3

17 Qui maledixerit patri suo vel matri, morte morietur 2.8.3

22,1 Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue 4.20.16

8 Si lares fur, applicabitur dominus domus ad Deos, & iurabit quòd non extendet manum, &c. 4.20.4

11 Iusiurandum erit in medio quòd non extenderit manum ad rem proximi sui 2.8.26

29 Decimas & primitias tuas non tardabis reddere 3.7.5

23,1 Non suscipies vocem mendacij nec iunges manum tuam vt pro impio dicas falsum testimonium 2.8.47

4 Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum 2.8.56

5 Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo ibidem,

12 Vt requiescat bos & asinus tuus & refrigeretur filius ancillæ tuæ & aduena 2.8.32

13 Et per nomen externorum deorum nō iurabis, neque audietur ex ore vestro 2.8.25

19 Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui 3.7.5

20 Ecce ego mittam Angelum meum qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem præparauimus 1.14.6

24,18 Ingressusque Moses medium nebulae ascendit in montem: & fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus 1.8.5, & 4.12.10

25,17 Facies & propiciatoriū de auro mundissimo duos cubitos & dimidium tenebit longitudo eius, & cubitum ac semissem latitudo 1.11.3

28 Duos quoque Cherubin aureos, & propiciatiles facies, ex vtraque parte oraculi ibidem,

20 Vtrunque latus propiciatorij tegant, expandentes alas, & operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in propiciatorium quo operienda est arca, in qua ponestestimonium quod dabo tibi. ibidem,

40 Inspice, & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est 2.7.1, & 4.14.20

25,9 Somneque duos bordes Onychinos, & sculpes in eis nomina filiorum Israel 3.20.18

10 Sex nomina in lapide vno, & sex reli-

Gg j.

quæ in altero iuxta ordinem natiuitatis eorum
 12 Portabitque Aaron nomina eorum coram Domino super utrumque humerum ob recordationem
 21 Habebuntque nomina filiorum Israel: duodecim nominibus calabuntur singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus
 29,9 Cingésque eos balteo, Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras, erunt que sacerdotes mihi religiõe perpetua, &c.
 36 Et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum: mundabisque altare, &c.
 30,10 Et deprecabitur Aaron super cornua eius semel per annũ, in sanguine quod oblatum est pro peccato
 30 Aaron & filios eius unges, sanctificabisque eos, vt sacerdotio fungantur mihi.
 31 Et impleui Beseleel, spiritu Dei, sapientia, intelligentia, & scientia in omni opere
 13 Videte vt sabbathum meum custodiat: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris
 32,1 Surge, fac nobis deos qui nos præcedat: Moyse enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti ignoramus quid acciderit.
 4 Dixeruntque, Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti
 27 Ponat vit gladium super femur suum. ite & redite de porta vsque ad portã per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum & proximum suum.
 32 aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.
 33,19 Miserebor cuius voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit
 20 Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet
 34,6 Domino transeunte coram eo, ait, Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens & multæ miserationis
 7 Qui reddis iniquitatem patrum filiis, ac nepotibus in tertiam & quartam progeniẽ.
 8 Fuit ergo ibi cũ Domino Moyse qua-

draginta dies, & quadraginta noctes: panis non comedit, & aquam non bibit
 29 Quũmque descenderet Moyse de monte Sinai, tenebat duas tabulas lapideas testimonij, & ignorabat quod corusca esset facies sua ex cõsorsio sermonis Domini
 35,2 Sex diebus facietis opus: septimus dies erit vobis sanctus, sabbathum & requies Domini
 30 Ecce vocauit Dominus ex nomine Beseleel, filium Uri, filij Hur, de tribu Iuda.
 40,34 Et nubes operiebat tabernaculũ, manifestate Domini coruscante

LEVITICVS.

1,2 Homo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino de pecoribus, id est, de bobus & ouibus offerens victimas
 4 Ponetque manus super caput hostiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens
 5 Immolabitque vitulum corã Domino.
 4,2 Anima quum peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis Domini, &c.
 5,13 Et expiabit eum sacerdos à peccato suo, quod peccauit in vno de istis, & remittetur ei, &c.
 8,6 Congregataque omni turba ante fores tabernaculi statim abluit Aaron & filij eius
 11,44 Sancti estote, quia ego sanctus sum:
 16,2 Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio quo regitur arca
 21 Et Aaron posita vtraque manu super caput hirci viuentis, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta, atque peccata eorum
 18,5 Quæ facies homo viuet in eis
 6 Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius
 19,2 Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester
 12 Nõ periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui. ego Dominus

- 16 Nō erit eriminator nec susurro in populo 2.8.47
 18 Non quæres ultionem nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum 2.8.56, & 4.20.19
 31 Non declinetis ad magos, nec ab artilis aliquid fiscitemini, vt polluamini per eos 4.1.5
 20,6 Anima quæ declinauerit ad magos, & auiolos, & fornicata fuerit cū eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui 1.8.5
 7 Sanctificamini, & estote sancti, quia & ego sanctus sū dominus Deus vester 4.19.25
 9 Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur 2.8.36
 26,3 Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea 2.5.10
 4 Dabo vobis pluias temporibus suis, &c. 1.16.5, & 2.8.4
 12 Ambulabo inter vos, & ero Deus vester, vósque eritis populus meus 2.10.8
 20 Consumetur in casum labor vester non proferet terra germen, nec arbores prima præbebunt 3.20.44
 23 Quòd si nec sic volueritis recipere disciplinam sed ambulaueritis ex aduerso mihi 1.17.8
 26 Postquam confregero baculum panis vestri, ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes, & reddant eos ad pondus, &c. 3.20.44
 33 Vos autem dispergam in gentes, & euaginabo post vos gladium, euique terra vestra deserta, & ciuitates vestre diruta: 2.11.1
 36 Et quid de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum 1.18.2, & 2.4.6

N. V. M. E. R. I. S.

- 6,5 Omni tempore separationis suæ nauicula non transibit per caput eius 4.19.26
 18 Tunc raderetur Nazareus ante ostium tabernaculi fœderis cœsatiæ consecrationis suæ: tollétque capillos eius, & ponet super ignem ibidem,
 9,18 Cunctis diebus quibus stabat nubes super tabernaculum, ad imperium domini erigebant tentoria 4.15.9
 11,9 Quúmque descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter & Man. 4.8.5.

- 18 Sanctificamini cras, comedetis carnes 3.20.51
 31. Ventus autem egrediens à Domino arreptas trans mare coturnices detulit 1.16.7
 33 Adhuc carnes erant in dētibus eorum, nec defecerat huiuscemodi cibus: & ecce furor Domini concitatus in populum, &c. 3.20.51
 12,7 Loquutáque est Maria & Aaron contra Moysen, propter vxorem eius Æthyopifam 1.8.4
 14,43 Amalecites & Chananzus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eò quòd nolueritis acquiescere domino, nec erit dominus vobiscum 3.5.11
 15,30 Factum est autem, quum essent filij Israel in solitudine: & inuenissent hominē colligentem ligna in die Sabbathi 2.8.29
 16,24 Præcipe vniuerso populo vt separatur à tabernaculis Core & Datan, & Abiron 1.8.5
 20,10 Congregata multitudine ante petram, dixit eis, Audite rebelles & increduli, Nam de petra hac poterimus vobis aquam eicere? ibid.
 26 Quúmque nudaueris patrem veste sua indues ea Eleazarum filium eius 4.3.15
 21,8 Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, viuet 4.18.20
 9 Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo: quem quum percussu aspicerent, sanabantur 2.12.4
 13,10 Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia 2.10.14
 19 Non est Deus quasi homo vt metiatur, nec vt filius hominis vt miretur 1.17.12
 28,2 Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos, duos quotidie in holocaustum sempiternum. 4.1.5

D E V T E R O N O M I V M.

- 1,16 Audite illos, & quod iustum est iudicate: siue ciuis sit ille, siue peregrinus 4.20.4, & 4.20.6, & 4.20.9
 39 Paruuli vestri, de quibus dixistis, quòd captiui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredietur 4.16.19
 2,29 Indurauerat Dominus Deus tuus spiritum eius, & obfirmauerat cor illius, Gg ij.

- nã vt traderetur in manus tuas 1.18.2,&
 2.4.3,& 2.4.4
 4.2 Non addetis ad verbum quod vobis lo-
 quor: nec auferetis ex eo 4.9.2
 7 Nec est alia natio tam grandis, quæ ha-
 beat deos appropinquantes sibi sicut Deus
 noster adest cunctis obsecrationibus nostris
 3.24.15
 9 Custodi igitur te metipsum, & animam
 tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum
 quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de
 corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, &c.
 2:8:5
 11 Et accessistis ad radices montis qui at-
 debat vsque ad cælum: erantque in eo tene-
 bræ & nubes & caligo 1.11.3
 15 Custodite igitur sollicitè animas vestras.
 Non vidistis aliquam similitudinem in dñe
 qua loquutus est vobis Dominus 1.11.2
 16 Ne fortè decepti, faciatis vobis scul-
 ptam similitudinem, aut imaginem mascu-
 li vel fœminæ 2:8:17
 17 Similitudinem omnium iumentorum
 quæ sunt super terram, vel auium sub cælo
 volantium ibid.
 5,14 Vt requiescat seruus & ancilla tua, si-
 cut & tu 2.8.32
 17 Non occides 4.20.10
 6,5 Diliges Dominum Deum tuum ex to-
 to corde tuo, & ex tota fortitudine tua
 2.7.5, & 2.8.5, & 3.19.4
 13 Dominum Deum tuum timebis, & il-
 li soli seruias, ac per nomen illius iurabis
 2.8.25
 16 Non tentabis Dominum Deum tuum,
 sicut tentasti in loco tentationis 4.13.3
 25 Et itaque nostri misericors, si custodieri-
 mus & fecerimus omnia præcepta eius co-
 ram Domino Deo nostro, sicut mandauit
 nobis 3.17.7
 7.6 Quia populus sanctus es Domino Deo
 tuo: te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei
 populus peculiaris de cunctis populis qui
 sunt super terram 2.8.14
 7 Non quia cunctas gentes numero vi-
 cebatis, vobis iunctus est Dominus, & ele-
 git vos, quum omnibus sitis populis paucio-
 res 3.22.5
 8 Sed quia dilexit vos Dominus, & custo-
 diuit iuramentum quod iurauit patribus ve-
 stris, &c. ibid.
 9 Et scies quia Dominus tuus, ipse est
 Deus fortis, & fidelis, custodiens pactum, &
 misericordiam diligentiibus se, & iis qui cu-
 stodiunt præcepta eius 3.17.4
 12 Si postquam audieris hæc iudicia, cu-
 stodieris ea & feceris, custodiet & Domi-
 nus Deus tuus pactum tibi & misericor-
 diam quam iurauit patribus tuis 3.17.1
 13 Et diliget te & multiplicabit, benedi-
 cētque fructui ventris tui & fructui terræ
 tuæ, &c. ibid.
 8,2 Et recordaberis itineris cuncti per
 quod adduxit te Dominus Deus tuus qua-
 draginta annis per desertum, vt affligeret
 te, atque tentaret 3.20.46
 3 Vt ostenderet tibi, quod non in solo
 pane viuit homo, sed in omni verbo quod
 egreditur de ore Domini 1.16.7, &
 3.20.44
 9,6 Scito ergo quod non propter iusti-
 tias tuas Dominus Deus tuus dedit tibi
 terram hanc optimam in possessionem,
 quum durissimæ ceruicis sis populus
 3.21.5
 10,12 Et nunc Israel, quid Dominus pe-
 tit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuū,
 &c. 2.8.51
 14 En Domini Dei tui cælum est, & cœ-
 lum cœli terra, & omnia quæ in ea sunt
 2.21.11, & 3.21.5
 15 Et tamen patribus tuis conglutinus
 est Dominus, & amauit eos, elegitque semē
 eorum post eos &c. ibid.
 16 Circumcidite igitur præputium cor-
 dis vestri, & ceruicem vestram ne indure-
 tis amplius 2.5.8, & 3.3.6, & 4.16.3, &
 4.16.21
 20 Dominum Deum tuum timebis, &
 ei soli seruias: ipsi adhærebis, iurabisque in
 nomine illius 2.8.25
 11,26 En propono in conspectu vestro
 hodie benedictionem & maledictionem
 3.17.1
 12,13 Caue ne offeras holocausta tua in
 omni loco quem videris 4.2.9
 14 Sed in eo quem elegerit Dominus, in
 vna tribuum tuarū offeres hostias & facies
 quæcunque præcipio tibi ibidem,
 28 Obserua, & audi omnia quæ ego præ-
 cipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post
 te in sempiternum, &c. 2.8.5
 32 Nec addas quicquam nec minuas
 4.10.17
 13,3 Tentauit vos Dominus Deus vester,
 vt palàm fiat vtrum diligatis eum, an non,
 in toto corde & in tota anima vestra
 3.20.4

14,2 Populus sanctus es Domino Deo tuo: & elegit vt sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus quæ sunt super terram 2,8.14
 16,10 Et celebrabis diem festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manustuarum, quam offeres iuxta benedictionem Domini Dei tui 4,18.8
 19 Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum 4,20.9
 17,8 Si difficile & ambiguum apud te iudicium perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, &c. 3,4.4
 9 Veniesque ad Sacerdotes Leuitici generis, ac ad iudicem qui fuerit illo tempore quæresque ab eis, &c. 3,4.4, & 4,8.2
 11 Et docebunt te iuxta Legem eius: sequerisque sententiam eorum ibid.
 12 Qui autem superbierit, nolens obedite sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel ibidem.
 16 Quumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum 4,20.9
 13,11 Neque qui quærat à mortuis veritatem 3,5.6
 13 Perfectus eris, & absque macula cum Domino Deo tuo 2,8.51
 15 Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies 4,5.1
 19,19 Reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit 4,20.16
 21,18 Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audierit patris ac matris imperium, & contempsit obedire contempserit, &c. 2,8.36
 23 Maledictus à Deo est qui pendet in ligno 2,7.15, & 2,16.6
 23,5 Vertique maledictionem eius in benedictionem tuam, eò quòd diligeret te 3,21.5
 24,3 Sed statim reddes ei pignus ante solis occasum, vt dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas iustitiam coram Domino Deo tuo 3,17.7
 26,18 En; Dominus elegit te hodie, vt sis ei populus peculiaris, sicut loquutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius 2,8.14

27,26 Maledictus qui non permanet in sermonibus Legis huius, nec eos opere perficit 2,7.5, & 2,7.1,9, & 2,16.6, & 3,11.19, & 3,12.1, & 3,14.13. & 3,17.1, & 3,17.9
 28,1 Si autem audieris vocem Domini Dei tui, vt facias atque custodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie: faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra 1,17.8, & 2,5.10
 2 Veniantque super te vniuersæ benedictiones istæ, & apprehendent te, si tamen præcepta eius audieris 2,8.4
 12 Aperiet Dominus thesaurum suum optimum cælum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ &c. 1,16.5
 29 Omnique tempore calumniam sustineas, & opprimaris violentia, nec habeas, qui liberet te 4,30.25
 36 Ducetque te Dominus, & regem quem constitues super te, in gentem quem ignoras tu, & patres tui, &c. 2,11.1
 65 Dabit enim tibi Dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumptam in cœtore 2,4.6
 29,2 Vos vidistis vniuersa quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti, &c. 2,2.20
 4 Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ possint audire, vsque in præsentem diem ibidem,
 13 Ne forte sit inter vos vir aut mulier, familia, aut tribus, cuius cor aduersum est hodie à Domino Deo nostro, vt vadat, & seruiat, &c. 3,17.5
 19 Quumque audierit verba iuramenti huius, benedicat sibi in corde suo, dicens, Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei: & assumat ebria sitientem ibidem,
 20 Et Dominus non ignoscat ei, sed tunc quam maximè furor eius fumet, & zelus contra hominem illum: & sedeant super eum omnia maledicta quæ scripta sunt in hoc volumine, &c. 3,3.7
 29 Abscondita, Domino Deo nostro: quæ manifesta sunt, nobis, & filiis nostris vsque in sempiternum, vt faciamus vniuersa Legis huius 1,17.2, & 3,21.3
 30,2 Et reuersus fueris ad eum, & obedieris eius imperiis, sicut ego hodie præ-

cipio tibi cum filiis tuis, &c. 33.6

3 Reducet te Dominus Deus tuus de captiuitate tua, ac miserebitur tui, & rursum congregabit te de cunctis populis in quos te antè disperfit 4.1.24

6 Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum, &c. 2.5.8, & 2.5.12, & 3.3.6, & 4.16.3

10 Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & custodieris præcepta eius & ceremonias, quæ in hac Lege præscriptæ sunt, &c. 1.7.5

11 Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum 2.5.12

12 Non est in cælis, vt dicas, quis ascendet nobis in cælos, &c. 1.17.2, & 1.5.12

13 Neque trans mare positum: vt causeris, & dicas, Quis è nobis poterit transire mare, & illud ad nos vsque deferre, vt possumus audire? ibidem. & 1.17.2, & 1.5.12

14 Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & in corde tuo, vt facias illum ibidem, & 3.24.3

15 Considera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum 3.17.1

19 Testes hodie inuoco cælum & terram quòd proposuerim vobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem: elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum: 2.5.4, & 2.7.3

32.5 Peccauerunt ei, & non filij eius in foribus, generatio praua atque peruersa. 1.8.6

8 Quando diuidebat altissimus gentes: quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum, &c. 2.11.15, & 3.21.5

15 Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. Incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, &c. 3.8.5

17 Immolauerunt dæmonijs & non Deo 4.13.17

21 Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus 1.13.15

35 Mea est vltio, & ego retribuam, &c. 2.8.56, & 4.20.19

46 Ponite corda vestra in omnia verba mea quæ ego testificor vobis hodie: vt mandetis ea filiis vestris custodire & facere, &

implere vniuersa quæ scripta sunt in volumine legis huius 2.17.13

33.3 Omnes sancti in manu illius sunt. 2.10.9

29 Beatus es tu Israel, quis similis tui popule, qui saluaris in domino? 2.10.8

34.5 Mortuus est ibi Moyse seruus domini in terra Moab, iubente domino. 4.6.11

I O S U E.

1,7 Ne declines ab ea ad dexteram vel ad sinistram, vt intelligas cuncta quæ agis. 4.9.12

8 Non recedat volumen Legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, &c. ibidem.

2,1 Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meæ iudicis nomine Rahab, & quieuerunt apud eam 3.24.11

9 Noui quòd dominus tradiderit vobis terram: etenim in nos terror vester, & exlanguerunt omnes habitatores terræ. 2.4.6

1 Et hæc audientes pertimuiimus, & clamauit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus, ad introitum vestrum, dominus enim Deus vester ipse est Deus in cælo sursum, & in terra deorsum ibidem.

5.14 Sum princeps exercitus domini. 1.14.5

7.19 Et ait Iosue ad Acam, Fili mi, da gloriam domino Deo Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris 2.8.24

10, 3 Steteruntque sol & luna 1.16.2

11, 20 Domini enim sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & oppugnarent contra Israel 1.18.2

24, 2 Trans fluuium habitauerunt patres ab initio, Thare pater Abraham & Nachor: seruiueruntque diis alienis 1.11.8, & 3.24.2

3 Tuli ergo patrem vestrum Abraham, de Mesopotamia finibus, & adduxi eum in terram Chanaan, &c. ibidem.

I V D I C E S.

2.1 Ascenditque dominus de Galgalis ad locum flentium 1.14.6

11 Quumque dominus iudices suscicaret in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de sede vastantium 3.3.15, & 3.20.15

39 Postquam autem mortuus esset iudex reuertebantur, & multò faciebant peiora quam fecerant patres eorum, sequentes deos alienos 3.3.25

3.9 Et clamauerunt ad dominum qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos 3.20.15, & 4.20.30

12 Addiderunt autem filij Israel facere malum in conspectu domini 3.20.15

15 Et postea clamauerunt ad dominum: qui suscitauit eis saluatorem Aod, inelytum filium Gera Ibidem

6.11 Venit autem Angelus domini & sedit sub quercu 1.14.6

14 Respexitque ad eum dominus, & ait, Vade in hac fortitudine tua: & liberabis Israel de manu Madian 1.13.10, & 1.14.5

34 Spiritus autem domini induit Gedeon qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer, vt sequeretur se 2.2.17

37 Ponam hoc vellus lanę in area: si tot in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, &c. 4.14.18

8.27 Escitque ex eo Gedeon Ephod, & posuit illud in ciuitate sua Ephra, fornicatusque est omnis Israel in eo, & factum est Gedeoni & omni domui eius in ruinam 4.10.25

9.20 Sin autem peruersè, egrediatur ignis ex Abimelech, & consumat habitatores Sichein; & oppidum Mello, &c. 3.20.5

11.30 Votum vouit domino Iephthe dicens, Si tradideris filios Amon in manus meas, &c. 4.13.3

13.10 Ecce apparuit mihi vir quem antè videram 1.14.6

16 Cui respondit Angelus, Si me cogis non comedam panes tuos: si autem vis holocaustum facere, offer illud domino 1.13.10

18 Cur quæris nomè meum quod est mirabile? Ibidem

19 Tulit itaque manus hædũ de capris & libamenta, & posuit super terram offerens domino 4.10.25

22 Morite moriemur, quia vidimus dominum 1.13.10, & 1.14.5

23 Si dominus nos velle occidere, de manibus nostris holocaustum & libamenta non suscepisset, &c. 1.11.10

16.23 Domine Deus meus memento mei, & redde mihi nũc fortitudinem pristinam, vt vleiscas me de hostib⁹ meis 3.20.15

21.25 In diebus illis non erat rex in Israel, sed vnusquisque quod sibi rectum vidbatur, hoc faciebat 4.20.

R V T H.

3.13 Sin ille noluerit te retinere, ego te absque vlla dubitatione suscipiam, viuit dominus 2.8.27

1. SAMVEL.

1.13 Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumq; labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Estimauit ergo eam Heli temulentam 3.20.33

2.6 Dominus mortificat & viuificat: deducit ad inferos & reducit 3.20.52

9 Pedes sanctorum suorum seruabit, & impij in tenebris conticescent 2.10.18

10 Et dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui 2.6.2

25 Et non audierunt vocem Patris sui quia voluit dominus occidere eos 1.18.3, & 3.24.14

34 Hoc autem erit tibi signum quod venturum est duobus filiis tuis Ophni & Phinees: in die vno morientur ambo 1.18.1

6.9 Et aspicietis: & siquidem per viam finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipse fecit malum hoc nobis grãde, &c. 1.16.9

7.3 Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferte deos alienos de medio vestri, Baalim & Astaroth, & præparate corda vestra domino, &c. 3.3.5

6 Et ieiunauerunt in die illa atque dixerunt tibi. Peccauimus domino 4.12.17

17 Edificauit etiam ibi altare domino 4.10.25

8.7 Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos 4.20.6

11 Hoc erit ius regis qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, &c. 4.20.26

10.6 Et insiliet in te spiritus domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium 2.2.17, & 2.3.4

9 Itaque cum auertisset humerum suum vt abiret à Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & venerunt omnia signa hæc in die illa 3.2.12

26 Saul abiit in domum suam in Gaba: & abiit cum eo pars exercitus, quorum tei gerat Deus corda 2.2.17

11.6 Et insiluit Spiritus domini in Saul, etiam audisset verba hæc 2.4.6

Cg.iiij.

15 Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul coram domino, &c. 1.8.7

12.22 Et non derelinquet dominus populum suum, propter nomen suum magnum, quia iurauit dominus facere vos sibi populum 3.21.5

14.44 Et ait Saul, hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionathan 2.8.24

15.17 Pœnitet me quod cōstituerim Saul regem: quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit: Contrista usque est Samuel, & clamauit ad dominum tota nocte 1.17.12, & 3.20.15

22 Nunquid vult dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci domini? Melior est enim obedientia quam victimæ: & auscultare magis quam offerre adipem arietum 4.10.17. & 4.18.9

23 Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare: & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abiicisti sermonem domini, abiicit te dominus ne sis rex: 4.10.17, & 43.33

29 Poterò triumphator in Israel non parceret, & pœnitentia non flectetur: neque enim homo est vt agat pœnitentiam 1.17.12

30 At ille ait, Peccaui: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, &c. 3.4

35 Veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniam dominum pœnitebat quod constituisset regem Saul super Israel 3.20.15

16.1 Dixitque Dominus ad Samuelem, Usque quo tu lugebis Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel? 3.20.15

13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius 1.8.7, & 2.2.7

14 Et exagitabat eum spiritus nequam à domino 1.4.14.17, & 2.4.5

18.10 Post diem autem alteram, inuasit spiritus Dei malus Saul, 1.14.17, & 2.4.5

19.9 Et factus est spiritus domini malus in Saul: sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam, &c. 2.4.5

23.26 Et ibat Saul & viri eius ad latus montis ex parte vna, Dauid autem & viri eius erant in latere montis. 1.16.9

27 Et nuntius venit ad Saul dicens, Festina, & veni quoniam infuderunt se Philistinim super terram Ibidem

24.7 Propitius sit mihi dominus ne faciam hanc rem domino meo Christo domini, vt mutam manum meam in eum qui Christus domini est 4.20.28

11 Sed perpercit tibi oculus meus: dixi enim, Non extendam manum meam in dominum meum, quia Christus domini est tibi.

26.9 Et dixit Dauid ad Abisai, Ne interficias eum, quis enim extendet manum suam in Christum domini, & innocens erit? Ibidem

12 Omnes dormiebant, quia sopor domini irruerat super eos 1.18.2

23 Dominus retribuet vnicuique secundum iustitiam suam & si leui: tradidit enim te dominus in manum meam, &c. 3.17.14

31.13 Et tulerunt ossa eorum, & sepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt septem diebus 4.12.17

II. SAMUEL.

5.8 Idcirco dicitur in prouerbio, Cæcus & claudus non intrabant in templum 4.16.31

7.14 Qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in vitta virorum, & in plagis filiorum hominum 3.4.32

27 Quia tu domine exercituum Deus Israel reuelasti autem serui tui, dicens, Domum ædificabo tibi, &c. 3.20.13

28 Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua erunt vera: locutus es enim ad seruum tuum bona hæc 3.20.14

10.2 Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro & ciuitate Dei nostri, dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo 1.17.9

11.4 Missis itaque Dauid nuntiis, tulit eam: quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea 4.1.24

15 Scripsit autem in epistola, Ponite Vriam ex aduerso belli, vbi fortissimum est prælium: & derelinquite eum vt percussus inrereat Ibidem

12.12 Tu fecisti absconditè: ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel 1.18.1

13 Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui domino. Dixitque Nathan ad Dauid, Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris 3.3.4, & 3.4.10, & 3.4.31, & 4.1.24

14 Veruntamen quoniam blasphemare fecisti inimicos nomen Domini: propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur 3.4.33

16. o Dominus præcepit ei vt malediceret Dauid: & quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? 1.17.8, & 1.18.1, & 1.18.4

22 Ter tenderunt ergo Absalon tabernaculum in solatio, ingressusque est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israel 1.18.1, & 1.18.4

17.17 Et dixit Chusai ad Absalon, Nō est bonum consilium quod dedit Achitophel hac vice 1.17.7

14 Domini autem nutu dissipatum est cōsiliū Achitophel vtile, vt induceret Dominus super Absalon malum 1.17.7, & 2.4.6

22, 20 Et eduxit me in latitudinem, liberavit me, quia complacui ei 3.17.5

21 Retribuit mihi Dominus secundū iustitiam meam, & secundū munditiā manuum mearum reddidit mihi ibid.

24, 1 Et addidit furor Domini irasci contra Israel, commouitque Dauid in eis dicentem ad Ioab, Vade numera Israel & Iuda 1.14.18

10 Percussit autem cor Dauid eum, postquam numeratus est populus: & dixit Dauid ad Dominum, Peccavi valde in hoc facto, &c. 3.3.4

20 Et egressus adorauit regem prono vultu in terram 1.12.3

I. R. E. G. V. M.

1, 16 Inclinauit se Bethsabæe, & adorauit regem 1.12.3

21 Et sicq; cum dormierit Dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego & filius meus peccatores 3.11.3

2, 5 Tu quoq; nō si quæ fecerit mihi Ioab filius Seuiæ, quæ fecerit duob⁹ principibus exercitus Israel, &c. 4.20.10

6 Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & nō deduces caniciem eius pacificè ad inferos ibid.

8 Habes quoque apud te Seimei filium Gera filij Gemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, &c. ibid.

8, 23 Qui custodis pactum & misericordiā seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo 3.17.5

46 Quod si peccauerit tibi (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, &c. 2.7.5, & 3.14.9, &

4.1.25

47 Et egerint pœnitentiam in corde suo in loco captiuitatis, &c. 4.1.25

58 Sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis viis eius, & custodiamus mandata eius, & ceremonias eius, & quæcunque iudicia mandauit patribus nostris 2.3.9

11, 12 Veruntamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui scindam illud 2.6.2

23 Suscitauit ei quoque Deus aduersariū, &c. 1.18.1

31 Ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus 1.18.1

34 Nec auferam omnne regnum de manu eius, sed dācem ponam eum cunctis diebus vitæ suæ, propter Dauid seruum meum, &c. 2.6.2

39 Et affligam semen Dauid super hoc, veruntamen non omnibus diebus ibid.

12, 10 Et dixerunt ei iuvenes qui cum eo nutum fuerāt, Sic loquere populo huic, &c. 1.17.7

15 Et non acquieuit rex populo: quoniam iā aduersatos fuerat eum Dominus, &c. 1.17.7, & 1.18.4, & 2.4.6

20 Nec seruus est quispiam domū Dauid præter tribum Iuda solam 1.18.4

28 Et cogitatio consilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite ultra ascendere in Ierusalem, ecce dixi tui Israel qui te eduxerunt de terra Aegypti 4.2.8

30 Et factum est verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vsq; in Dan 4.20.32

31 Et facit phana in excelsis, & sacerdotes de exterminis populi, qui non erant de filiis Levi 4.2.8

15, 4 Sed propter Dauid, dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Ierusalem, vt suscitarer filium eius post eum, & statueret in Ierusalem 2.6.2

18, 10 Viuit Dominus Deus tuus, non est gens aut regnum in quo non miser Dominus meus, &c. 2.8.27

41 Et ait Elias ad Achab, Ascende & comedere & bibe, quia sonus multæ pluuiæ est 2.20.3

42 Elias autem ascendit in verticem Carmeli & pronus in terram posuit faciem suā inter genua sua ibid.

43 Et dixit ad puerum suum, Ascende & prospice contra mare: qui quum ascendisset

& contemplatus esset, ait, Non est quicquā,
& rursus ait illi, Reuertere septem vicibus
ibidem

19,8 Et ambulauit in fortitudine cibi il-
lius quadraginta diebus & quadraginta no-
ctibus vsq; ad montē Dei Horeb 4.12.20

18 Dereliqui mihi in Israel septem millia
virorum, quorum genua nō sunt incuruata
ante Bāal 4.1.2

21,12 Prædicauerunt ieiunium, & fede-
re fecerunt Naboth inter primos populi 4.
12.17

28 Et factus est sermo domini ad Eliam
Thesbiten 3.3.25

29 Nōne vidisti humiliatum Achab co-
ram me? quia igitur humiliatus est mei cau-
sa, non inducam malum in diebus eius, &c.
3.3.25, & 3.20.15

22,6 Cōgregauit ergo rex Israel quadrin-
gentos circiter prophetas 4.9.6

31 Egredus est autem spiritus, & stetit co-
ram domino; & ait, Ego decipiam 1.14.17,
& 1.17.7, & 1.18.1

22 Et ille ait, Egrediar, & ero Spiritus mē-
dax in ore omnium prophetarū eius 4.9.6

27 Hōc dicit rex, Mittite virum istum in
carcerem, & sustentate eum panē tribula-
tionis; & aqua angustia, donec reuertat in
pace ibid.

II. REGVM.

5,17 Dixitque Naaman, Vt vis: sed obse-
cro, cōcede mihi seruo tuo, vt tollam onus
duorum mulorum de terra: nō enim faciet
vltiā seruus tuus holocaustum, aut victimā
diis alienis, nisi Domino 3.2.32

18 Hōc autem solum est de quo deprece-
tis Dominum pro seruo tuo, quando ingre-
ditur dominus templum, &c. ibid.

19 Quid dixit ei, Vade in pace: abiit ergo
ab electo tempore ibid.

6,15 Heu heu domine mi, quid faciemus?
1.14.11

16 Plures nobiscū sunt, quā cū illis 1.14.12

17 Domine; aperi oculos pueri huius, vt
videat. Et aperuit dominus oculos pueri, &
vidit: & ecce mons plenus equorum, & cur-
rum igneorum in circūitu Elizei 1.14.7, &
1.14.8, & 1.14.11

51 Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si
reuerit caput Elisei filij Saphat super ipsum
hodie 2.8.24

10,7 Quūmq; venissent literæ ad eos,
sulerunt filios regis, & occiderūt septuagin-
ta viros, &c. 2.18.4

10 Videte ergo nunc quōniā nō cē-
cidit de sermonibus domini in terrā, quod
locurus est dominus, &c. ibid.

16,10 Quūmq; vidisset altare Damasci,
misit rex Achaz ad Vriam sacerdotem ex-
plar eius, & similitudinem iuxta omne opus
eius 4.10.23

17,24 Adduxit autem rex Assyriorum vi-
ros de Babylone, & de Cutha, &c. ibid.

25 Quūmq; ibi habitare cōpissent, non
timebāt dominum: & immisit eis dominus
leones qui interficiebant eos ibid.

32 Et nihilominus colebant dominum;
fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdo-
tes excelsorum, &c. 3.2.13, & 4.10.23, & 4.
15.22

33 Et quum dominum colerent, diis quo-
que suis seruebant iuxta consuetudinem
Gentium, de quibus translati fuerant Sama-
riam 3.2.13

34 Vsq; in præsentem diem morem se-
quantur antiquum: non timent dominum,
neque custodiunt ceremonias eius, &c.
ibidem

19,4 Et fac orationem pro reliquiis quæ
reperæ sunt 3.20.14

35 Factum est igitur in nocte illa, venit
angelus domini, & percussit in castris Assy-
riorum centum octogintaquinque millia
1.14.6

20,1 Præcipe domi tuæ: morieris enim
tu, & non viues 1.17.12

2 Tunc Ezechias conuertit faciem suam
ad parietem, & orauit dominum 3.3.4

3 Obsecro domine, memento quæso quo
modo ambulauetim coram te in veritate,
& in corde perfecto, & quod placitum est co-
ram te fecetim 3.14.19, & 3.20.10

5 Ecce sanaui te, die tertio ascendes tem-
plum domini 1.17.12

9 Vis vt ascendat vmbra decē lineis, aut
vt reuertatur totidem gradibus? 4.14.18

11 Inuocauit Isaias Propheta dominum,
& reduxit vmbra per lineas, quibus descē-
derat in horologio Achaz 1.16.2

21,4 Extruxitque aras in domo domini,
de qua dixit dominus, In Ierusalem ponam
nomen meum 4.10.23

16 Insuper & sanguinem innoxii fudit
Manasses multum nimis, donec impleteret
Ierusalem vsque ad os, &c. 3.24.11

22,2 Fecitque quod placitum erat coram
domino, & ambulauit per omnes vias Da-
uid patris sui, non declinauit ad dexteram
sue

ſue ad ſiniſtram 4.10.23

8 Dixitq; autem Heclias pontifex ad Saphan ſcribam, Librum legis reperi in domo domini deditque Heclias volumen Saphan ſcribæ, qui legit & illud 1.8.8

I. PARALIP.

28,2 Et ſcabellum pedum domini Dei noſtri 4.1.5

II. PARALIP.

19,6 Videte, ait, quid faciatis, non enim hominis exercetis iudicium: ſed domini 4.20.4, & 4.20.6

NHEMIAS

1,4 Quùmque auდიſſem verba huiusce modi, ſedi & fleui, & luxi diebus multis, & ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cœli 4.12.16

5 Quæſo domine Deus cœli fortis, magnæque terribilis, qui cûſtodis pactum, & miſericordiam cum iis qui te diligunt, &c. 3.17.5

7 Vanitate ſeducti ſumus, & non cuſtodiuimus mandatum tuum, & ceremonias, & iudicia quæ præcepſiſti Moyſi ſeruo tuo 3.4.11

9,14 Et ſabbathum ſanctificatum tuum oſtendiſti eis 2.8.29

I O B.

1,6 Quadam autem die, quum veniſſent filij Dei vt aſſiſterent coram domino, ſtauit inter eos etiam Satan 1.14.17, & 1.14.10, & 1.18.1, & 2.4.5

12 Dixit ergo dominus ad Satan, Ecce vniuerſa quæ habet, in manu tua ſunt: tantùm in eum ne extendas manum tuam 1.17.7

17 Sed & illo loquente venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaſerunt camelos, & tulerunt eos, nec non pueros percuderunt gladio, & ego fugi ſolus, vt nuntiarem tibi 2.4.2

21 Dominus dedit, dominus abſtulit: ſit nomen domini benedictum 1.17.8, & 1.18.1, & 1.18.3, & 2.4.2

2,1 Venit quoq; Satã inter eos vt ſtaret in cõſpectu domini 1.14.17, & 1.14.19, & 1.18.1

4,17 Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur, aut factore ſuo purior erit? 3.12.1

18 Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles & in Angelis ſuis reperit prauitatem 3.12.1, & 3.17.9

19 Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum,

conſumentur velut à tineat 1.15.1, & 1.15.2, & 3.12.1

17 Beatus homo qui corrigitur à Deo: in crepatione ergo domini ne reprobes 3.4.32

9,2 Verè ſcio quòd ita ſit, & quòd nõ iuſtificetur homo compoſitus Deo 3.12.2

20 Si iuſtificare me voluero, os meum cõdemnabit me: ſi innocentem oſtendere, prauum me comprobabit 3.12.5

10,15 Et ſi impius fuero, vè mihi eſt, & ſi iuſtus, non leuabo caput, ſaturatus afflictione & miſeria 3.14.16

12,18 Baltheum regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum 4.20.28

20 Commutat Deus labium veracium, & doctrinam ſenum aufert 2.4.4

13,15 Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo 2.10.19, & 3.2.21

14,4 Quis poteſt facere mundum de immundo, nõne tu qui ſolus eſ? 2.1.5, & 3.12.5

5 Breues dies hominis ſunt, inenſium numerus apud te eſt: conſtituiſti terminos eius qui præteriri non poterunt 1.16.9

17 Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam 3.4.29

15,15 Ecce inter ſanctos eius, nemo immutabilis, & cœli non ſunt mundi in conſpectu eius 3.12.1

16 Quanto magis abominabilis & iuſtilis homo, qui bibit, quaſi aquam iniquitatis 3.12.5, & 3.12.1

19,25 Scio enim quòd redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum 2.10.19, & 3.15.4

26 Et ruſſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum 2.10.19

27 Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius, &c. ibid.

21,1 Ducunt in bonis dies ſuos, & in peccato ad inferna descendunt 2.10.17

25,5 Ecce luna etiam non ſplendet, & ſtelle non ſunt mundæ in conſpectu eius 3.12.1

26,14 Ecce hæc ex parte dicta ſunt viam eius: & cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitru magnitudinis illius intueri? 1.17.2

28,12 Sapièria verò vbi inuenitur, & quis eſt locus intelligentiæ? ibid.

21 Abſcondita eſt ab oculis omnium ventium, volucres quoque cœli lateret ibid.

23 Deus intelligit viam eius, & ipſe nouit locum eius ibid.

28 Et dixit homini, Ecce timor domini, ipſa eſt ſapièntia: & recedere à malo, intel

ligentia 1. 17.2, & 3.2.26
 34,30 Qui regnare facit hominem hypo-
 critam propter peccata populi 4.20.25
 36,27 Qui aufert stillas pluuiæ, & effun-
 dit imbres ad instar gurgitum 1.5.6
 41,2 Et quis ante dedit mihi, & reddã ei?
 omnia quæ sub cælo sunt, mea sunt 3.14.5

P S A L M O R V M.

1,1 Beatus vir qui non abiit in cõsilio, &
 in via peccatorum non stetit 3.17.10
 2 Sed in Lege Domini voluntas eius, &
 in Lege eius meditabitur die ac nocte 2.
 7.13
 2,2 Astiterunt reges terræ, & principes cõ-
 venerunt in vnum aduersus Dominum, &
 aduersus Christum eius 2.16.3
 3 Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus
 à nobis iugum ipsorum ibid.
 4 Qui habitat in cælis iridebit eos: &
 Dominus subsannabit eos 1.5.1, & 2.16.3
 8 Postula à me, & dabo tibi gentes hære-
 ditatem tuam & possessionem tuam termi-
 nos terræ 2.11.11
 9 Reges eos in virga ferrea, & tanquam
 vas figuli confringes eos 2.15.5, & 4.1.19
 12 Apprehendite disciplinam: ne quã lo-
 irascatur Dominus, & pereatis de via iusta
 2.6.2, & 4.20.5, & 4.20.29
 3,5 Ego dormiui, & soporatus sum, & e-
 xurrexi, quia Dominus suscepit me 3.2.37
 4,7 Signatum est super nos lumen vul-
 tus tui Domine 1.11.14
 5,4 Mane astabo tibi, & videbo quoniã
 non Deus volens iniquitatem tu es 3.20.12
 8 Ego autem in multitudine misericor-
 diæ tuæ introibo in domũ tuam: adorabo
 ad templum sanctum tuum in timore tuo
 3.2.23, & 3.20.11
 6,1 Domine, ne in furore tuo arguas me:
 neque in ira tua corripas me 3.4.32
 7,6 Exurge Domine in ira tua, & exalta
 re in finibus inimicorum meorum, &c. 3.
 20.15
 9 Iudica me Domine secundũ iustitiam
 meam, & secundum innocentiam meam su-
 per me 3.17.14
 8,3 Ex ore infantium & lactantium per-
 fecisti laudem 1.6.3
 4 Quid est homo, quod memor es eius?
 aut filius hominis quoniam visitas eum? 1.
 5.3, & 2.13.2
 9,10 Et sperent in te qui nouerunt nomẽ
 tuum 3.2.31
 10,13 Dixit enim in corde suo, Oblitus

est Deus, auertit faciem suam ne videat in-
 finem 1.4.2
 11,4 Dominus in templo sancto suo 1.5.1
 12,2 Vana loquuti sunt vnusquisque ad
 proximum suum: labia dolosa, &c. 4.14.8
 7 Eloquia Domini, eloquia casta: argen-
 tum igne examinatum, probatũ terrę, pur-
 gatum septuplum 3.2.15
 14,1 Dixit insipiens in corde suo, Nõ est
 Deus 1.4.2
 3 Dominus de cælo prospexit super filios
 hominum: vt videat si est intelligens aut re-
 quirens Deum 3.14.1
 4 Non est qui faciat bonum, non est vs-
 que ad vnum 2.3.2
 15,1 Domine quis habitabit in taberna-
 culo tuo? aut quis requiescet in monte san-
 cto tuo 3.17.6, & 3.24.8
 2 Qui ingreditur sine macula & opera-
 tur iustitiam. Qui loquitur veritatem in cor-
 de suo 3.6.2
 16,2 Deus meus estu, quoniam bonorũ
 meorum non eges 2.8.53
 3 Sanctis qui sunt in terra eius, mirifica-
 uit omnes voluntates meas in eis 1.11.14, &
 2.8.53, & 3.7.5
 5 Dominus pater hæreditatis meæ & ca-
 lices mei, tu es qui restitues hæreditatẽ meã
 mihi 2.11.2, & 3.25.10
 10 Non derelinques animam meam in
 inferno: nec dabis sanctũ tuum videre cor-
 ruptionem 3.25.3
 17,1 Exaudi Domine iustitiam: intende
 deprecationi meæ 3.17.14
 3 Probasti cor meum, & visitasti nocte:
 igne me examinasti, & non est inuenta in
 me iniquitas ibidem
 15 Ego autem in iustitia apparebo con-
 spectu tuo: satiabor cum apparuerit gloria
 tua 2.10.17, & 3.25.10
 18,1 Diligam te Domine fortitudo mea
 3.20.28
 20 Et eduxit me in latitudinem: saluum
 me fecit, quoniam voluit me 3.17.5
 21 Et retribuet mihi Dominus secundum
 iustitiam meam, & secundum puritatem ma-
 num mearum retribuet mihi 3.17.5, & 3.
 17.14
 28 Quoniam tu populum humilem sal-
 uum facies: & oculos superborum humilia-
 bis 3.12.6
 31 Eloquia Domini igne examinata: pro-
 tector est omnium sperantium in se 3.
 2.15

19,1 Cœli narrant gloriam Dei 1.5.1,&

1.6.4

8 Lex Domini immaculata conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis 2.7.12, & 4.8.6

13 Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me 3.4.16, & 3.4.18, & 3.17.2

20 Memor sit omnis sacrificij tui: & holocaustum tuum pingue fiat 3.20.18

10 Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te 2.6.2

22 Deus Deus meus, quare me dereliquisti 2.16.11

5 In te sperauerunt patres nostri: sperauerunt, & liberasti eos 3.20.26

26 Vota mea reddam in conspectu timetium eum 4.13.4

23,4 Nam etsi ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es 1.17.11, & 3.20.21, & 3.2.28

6 Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ 2.3.12

21,3 Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? 3.6.2

4 Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo ibid.

6 Hæc est generatio quærentium eum 8.24.8

25,1 Ad te Domine leuaui animam meam 3.20.5

6 Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum quæ à seculo sunt 3.20.9

7 Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias ne memineris: secundum misericordiam tuam memento mihi tu 3.3.18, & 3.20.9

10 Vniuersæ viæ Domini, in misericordia & veritas requirentibus testamentum eius, &c. 3.20.7, & 3.17.2

11 Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum enim est 3.17.2

18 Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea 3.20.9

26,1 Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in Domino sperans non infirmabor 3.17.14

2 Proba me Domine, & tenta me ut testes meos, & cor meum 3.20.16

5 Odi ecclesiam malignantium: & cum impiis non sedabo 3.17.14

8 Domine dilexi decorem domus tuæ,

& locum habitationis gloriæ tuæ 1.11.14

9 Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris, &c. 3.17.14

27,1 Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? 1.17.11

3 Si consistent aduersum me castra, non timebit cor meum ibid.

10 Pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me 3.20.36

14 Expecta Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & sustine Dominum 3.2.17

28,8 Dominus fortitudo plebis suæ: & protector saluationum Christi sui est 2.6.2, & 2.6.3

29,3 Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit: Dominus super aquas multas 1.6.4

30,6 Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia 2.10.18

7 Ego autem dixi in abundantia meæ, Non mouebor in æternum. 8 Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem: Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus 3.8.2

31,1 In te Domine speraui, non confundar in æternum: in iustitia tua libera me 3.11.12

6 In manus tuas commendo spiritum meum: redemisti me Domine Deus veritatis 3.20.26

16 In manibus tuis sortes meæ 1.17.11

23 Ego autem dixi in excessu mentis meæ, Proiectus sum à facie oculorum tuorum 3.1.6

22,1 Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata 3.4.29, & 3.11.11, & 3.14.11, & 3.17.10

5 Delictum meum cognitum tibi feci & iniustitiam meam non abscondi. Dixi, Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, &c. 3.4.9

6 Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, &c. 3.20.7, & 3.20.26

33,6 Verbo Domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus cordis 1.13.5, & 1.16.1

12 Beata gens cuius est Dominus Deus eius: populus quem elegit in hereditatem sibi 2.10.8, & 3.2.28, & 3.21.5

13 De cœlo respexit Dominus: vidit omnes filios hominum 1.16.1

18 Ecce oculi Domini super metuentes

Ann, & in eis qui sperāt super misericordia eius 3.20.40
 22 Fiat misericordia tua domine super nos, quemadmodū sperauimus in te 3.20.12
 34,7 Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius saluauit eum 3.20.26
 8 Immittet Angelus domini in circuitu timētiū eum: & eripiet eos 1.14.6, & 1.14.8, & 3.20.23
 15 Diuerte à malo, & fac bonum 3.3.8
 16 Oculi domini super iustos: & aures eius in preces eorum 1.16.7, & 3.20.3, & 3.20.10
 17 Vultus autem domini super facientes mala: vt perdat de terra memoriam eorum 1.16.17
 22 Mors peccatorum pessima 2.10.14, & 2.10.18
 23 Redimet dominus animas seruorum suorum 2.10.16
 36,1 Dixit iniustus vt delinquat in semetipso, Non est timor Dei ante oculos 1.4.2
 2 Quoniam dolose egit in conspectu eius: vt inueniatur iniquitas eius ad odium ibid.
 6 Domine in cœlo misericordia tua: & veritas tua vsque ad nubes 3.2.7
 7 Iudicia tua abyssus multa 1.17.2, & 3.23.5
 10 Apud te est fons vitæ & in lumine tuo videbimus lumen 2.2.20
 37,7 Subditus esto domino & ora eū 3.2.37
 22 Quia benedicentes ei hæreditabunt terram: maledicentes autem ei, disperibunt 2.1.2
 38,1 Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me 3.4.32
 5 Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum: & sicut onus graue grauata sunt super me 3.4.16
 39,10 Obmutui, & non aperui os meū, quoniam tu fecisti 1.17.8
 13 Aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei 2.10.15
 14 Remitte mihi vt refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero 3.20.16
 40,4 Et immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro: videbāt multi & timebunt, & sperabunt in domino 3.20.26, & 3.20.28
 6 Multa fecisti tu domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis nō est qui similis sit tibi 1.5.9, & 1.17.1

Sacrificium & oblationem noluisti: aures autem perfecisti mihi 3.22.10
 8 Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me 2.16.5
 9 Deus meus volui, & Legem tuam in medio cordis mei ibid.
 11 Veritatem tuam & salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam à concilio multo 3.2.7
 12 Misericordia tua & veritas tuas semper susceperunt me ibid.
 41,5 Sana animam meam, quia peccauit tibi 3.20.12
 42,3 Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuū: quando veniam & apparebo ante faciem Dei? 4.17.21
 5 Transibo vsque ad domū Dei, in voce exultationis & confessionis, &c. 3.4.9
 6 Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me? Spera in Deo 3.2.17
 43,5 Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo ibid.
 44,4 Nec enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluabit eos: sed dextera tua, & brachium tuū, & illuminatio vultus tui, quoniam complacisti in eis 3.21.5
 21 Si oblitus sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum 3.20.27
 22 Nonne Deus requiret ista? ipse enim nouit abscondita cordis ibid.
 23 Quoniam propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oves occisionis 3.25.3
 45,7 Sedestus, Deus in seculum, seculi: virga directionis, virga regni tui 1.13.9
 8 Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis 2.15.5, & 4.19.18, & 4.20.10
 13 Et filia Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis 1.11.15
 46,2 Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus 3.2.37
 3 Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cœtum maris ibid.
 6 Deus in medio eius, non commouebitur 4.1.3
 47,5 Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram 1.13.24
 9 Elegit nobis hæreditatem suā, speciem Iacob,

- Jacob quem dilexit 3.21.5
 48.9 Sicut audiuius, sic vidimus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate Dei nostri. Deus fundauit eam in æternum 1.31.14
 11 Secundum nomen tuus Deus, sic & laus tua in fines terræ: iustitia plena est dextera tua 3.20.41, & 4.16.32
 49.7 Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriatur 2.10.17
 8 Frater non redimit: non dabit Deo plactionem suam ibid.
 11 Cum viderit sapientes morientes: simul insipiens & stultus peribunt ibid.
 12 Tabernacula eorum in progenie & progenie, vocauerunt nomina sua in terris suis ibid.
 13 Et homo quum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis ibid.
 14 Hæc via illorum, scandalum ipsis: & postea in ore suo complacebunt ibid.
 15 Sicut oues in inferno positi sunt: mors depascet eos: & dominabuntur eorum iusti in matutino ibid.
 50.25 Et inuoca me in die tribulationis: & eruam te, & honorificabis me 3.20.13, & 3.20.28, & 4.17.37
 23 Qui laudat sacrificat, is me glorificat: & hæc est via per quam ostendam ei salutem Dei 4.18.17
 50.3 Miserere mei Deus pro bonitate tua, &c. 3.4.9
 6 Ut vincas quando iudicaueris 1.18.3, & 3.11.11, & 3.23.2
 7 En ego in iniquitate formatus sum, & in peccato concepit me mater mea 2.1.5, & 3.3.8, & 3.20.9, & 4.16.17
 12 Cor mundum crea mihi Deus & spiritum firmum intra me innoua 2.2.25, & 2.2.37, & 2.3.9
 17 Aperi domine labia mea, vt os meum laudem tuam prædicet 3.20.28
 19 Sacrificia Deo spiritus confractus: cor contritum & confractum Deus non despicies 3.20.16
 21 Tunc delectaberis hostiis, sacrificio & holocausto iustitiæ: tunc vitulos impotent super aram tuam 4.18.17
 52.10 At ego similis oleæ frondosæ in domino Dei 2.10.17
 53.4 Nemo est qui quod bonum est faciat 2.3.2
 55.23 Reice in dominum sarcinam tuam, & ipse te suffulciet: non permittet vt iustus perpetuò labascat 1.17.6, & 2.10.17
 24 Tu interim, ô Deus, detruedes sanguinarios istos & fraudulentos in puteum interitus 2.10.17
 56.5 In Deum speraui, nihil metuo quid caro mihi faciat 1.17.11
 10 Quoties te inuoco, hostes mei retrocedunt, in hoc certus fio quod tu es Deus meus 3.20.11
 13 Vota nuncupabo tibi ô Deus, reddam laudes tibi 4.13.4
 59.11 Bonitas tua, ô Deus meus, antevertat me: fac Deus optata in hostibus meis videam 2.3.12
 60.14 In Deo fortiter faciemus, & ipse conculcabit hostes nostros 3.20.46
 62.9 Effundite ante conspectum eius cor vestrum, Deus refugium nobis 3.20.5
 10 Filij hominum vani sunt, mendaces filij viri: si simul ponantur in bilance, ipsa vanitate leuiore erunt 2.3.1
 63.4 Bonitas tua, ipsa vita optabilior est 3.2.28, & 3.17.14
 65.1 Tibi ô Deus laus in Sion, tibi persoluetur votum 3.20.29
 3 Tu exaudis precem: hinc omnis caro ad te venit 3.2.13
 5 Beatus quem elegeris, quem tibi adhibueris: habitabit ille in atriis tuis, &c. 3.21.5
 68.19 Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem 1.13.11
 21 Domino Deo exitus mortis 3.25.4
 36 Tremendus es ô Deus, de sanctuariis tuis, Deus Israhel: ipse dat robur populo 1.11.14
 69.3 Demersus sum in limum profundissimum, in quo non est fundum, &c. 4.7.13
 5 Vt quæ non rapui rependete cogar 2.16.5
 22 Et dederunt in cibo meo fel: & cum sitirem potarunt me aceto 4.17.15
 29 Deleantur de libro viventium, & inter iustos non scribantur 2.10.18, & 3.24.9
 71.2 Pro tua iustitia erue me, & libera me 3.11.12
 72.8 Imperitet à mari ad mare vsque, & à flumine vsque ad terminos terræ 2.11.11
 11 Et adorent eum omnes reges, omnes gentes seruiant ei 4.8.17
 73.2 Parum absit quin nutarint pedes mei, ferè effusi sint gressus mei 3.9.6, & 2.1.12
 17 Donec in secretiora Dei adyta penet-

- erant, & intellexi vt postremò essent quinq; habuisti
 2.10.16, & 3.9.6
 26 Consumitur caro mea & cor meum: Deus autem est petra cordis mei, & portio mea in æternum 2.11.2
 74.2 Memor sis cœtus tui quem iam pridem comparauisti: & sortis hereditarię quã vendicasti: montis Sionis in quo habitare es solitus 3.20.14
 9 Signa nostra non videmus, nullus superest propheta: nemòque nobiscũ qui sciat quousque tandem 2.15.1
 75.7 Nam nec ab Oriente, nec ab Occidente, neque à Meridie exaltatio contingit 1.16.6
 77.10 Oblitus est ne misereri Deus, continebimur in ira misericordias suas? 3.2.17
 11 Tandem cogitabam, Hęc mea est infirmitas, dextera Excelsi vices mutat 3.2.31
 78.8 Nec eua tant similes patribus suis, nationi deficienti & rebeli, nationi quę re & cor suum haudquaquam instituit, & cuius spiritus nunquam vere Deo credidit 2.5.11
 36 Ore suo blanditi sunt ei, lingua autē sua ei mentiebatur 3.3.25
 37 Cor corũ non erat rectum erga illũ, hęc fidi fuerunt in fœdere eius ibid.
 49 Immisit in eos cõtura irę suę, impetũ, indignationem & angustiam, cœcõdemonum incurSIONES 2.14.17
 60 Vt defereret tabernaculum Silo, tentorium in quo inter homines habitabat 2.6.2
 67 Et repudiavit tentorium Ioseph, & tribum Echem non elegit 2.6.2, & 3.31.6
 70 Et elegit Dauidem seruũ suum, à caulis ouium tulit eum 2.6.2
 79.9 Auxiliare nobis, ò Deus salutis nostrę propter gloriã nominis tui: & libera nos, & propitius sis peccatis nostris propter nomen tuum 3.20.14
 13 Et nos populus tuus, & grex pascuorum tuorum te celebrabimus in seculũ, & per omne æuum prædicabimus laudes tuas 3.7.10
 80.2 Qui insides Cherubim, affulge 1.13.24, & 2.8.16, & 4.1.5
 4 Deus restitue nos, & fac illucescere faciem tuam, & salui erimus 3.2.28
 5 Domine Deus exercituum, quousque tandem exardesces in oratione populi tui? 3.2.16
 18 Sit manus tua cum viro dextere tuę, cum filio hominis quem tibi corroborasti 2.6.2
 81.11 Ego sem Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti 3.2.31
 82.1 Deus consistit in cœtu Dei, in medio deorum iudicem agit 4.20.4, & 4.20.6, & 4.20.29
 3 Vindicare pauperem pupillum, afflictũ & miserum absolute 4.20.9
 4 Eripite tenuem, & inopem de manu impiorum liberate ibid.
 6 Equidem dixeram, Vos dii estis, & vos omnes filij Excelsi 1.14.5, & 4.20.4
 84.2 Quam sunt amabilia, ò Domine exercituum tabernacula tua! 4.1.5
 3 Ardet, & etiam deperit anima mea ad atria Domini, cor meũ & caro mea clamãt ad Deum viuum 2.11.2
 8 Ibunt de virtute in virtutem, comparebit quisque eorum apud Deum in Sion 4.17.21
 86.2 Custodi vitam meam, quoniam beneficus sum: serua tu Deus seruum tuum 3.20.10
 5 Etenim tu Domine bonus es & propitius, ampla bonitate in omnes qui te inuocant 3.2.29
 11 Dirige me Domine in viistuis, tunc ambulabo in veritate tua: coge pectus meũ, vt timeat nomen tuum 2.2.27, & 2.3.9
 88.17 Super me transierunt furores tui, & terrores tui me confecerunt 3.4.34
 89.4 Pepigi fœdus cũ electo meo, iuravi Dauidi seruo meo 4.1.17
 5 Semen tuũ in æternum confirmabo, & stabiliam solium tuum ad omnem posteritatem ibid.
 31 Si filij eius Legem meam deseruerint, & in iudiciis meis non ambulauerint 3.4.32, & 4.1.27
 32 Si statuta mea prophanarint, & præcepta mea non custodierint 3.4.32
 33 Præuaricationes eorum virga visitabo, & iniquitates eorum flagellis ibidem, & 4.1.27
 34 At bonitatem meam non auferam ab eo, nec falliam illi fidem meam 3.4.32, & 4.1.27
 36 Semel per sanctitatem meam iuravi, haudquaquam Dauidem f. fellero 2.15.3
 37 Semen eius in æternum erit, solũ eius coram me vt sol perstabit ibid.
 38 Firmam vt luna manebit, quę est ceteris in æthere testis ibid.
 90.4 Mille

90,4 Millè anni coràm te sunt vt dies he-
sternus qui præterit, imò vt noctis vigilia
3.2.42

7 Etenim ira tua deficiamus, & feruente
indignatione tua terremur 3.4.34

9 Nam cuncti dies nostri te irascente di-
labùtur, annos nostros finimus dicto citius
3.25.12

11 Quis vim iræ tuæ nouit? vt te quique
timent, ita in eos indignatio iræ tuæ sauit
ibidem

91,1 Sedens in abdito Excelli, sub vmbra
Omnipotentis cōmoratur 1.17.6, & 2.8.42

3 Nam is à laqueo venatoris, & à peste e-
xitiali te liberabit 1.17.11

11 Nam Angelis suis tua causa præcipiet,
vt in omnibus viis tuis te custodiant 1.14.
6, & 2.8.42, & 3.20.23

15 Me inuocabit, ideo eum exaudiam,
adero ei in afflictione, eripiam eum, & glo-
riosum eum reddam 3.20.14

192,6 Quàm magna sunt facta tua, ô domi-
ne, vehemèter profunda cōsilia tua 2.10.17

7 Vir stupidus istud non cognoscit, neq;
stultus intelligit 1.5.9

13 Iustus vt palma florebit, & sicut cedrus
in Libano succrescet 2.10.17

14 Plātati in domo domini in atriis Dei
nostri florebut ibidem

93,1 Dominus rex est, induit celsitudinē,
induit, inquam, dominus robur, séq; accin-
xit: quin & orbis sic firmatus est vt non nu-
tet 1.6.5

5 Domum tuam decet sanctitudo, domi-
ne, in longitudine dierum 1.6.4

94,11 Nouit dominus cogitationes ho-
minum vanas esse 2.2.25, & 3.14.1

12 Fœlix vir quem tu ô domine castigaue-
ris, & quem in Lege tua institueris 3.3.34

19 Pro æstu multarum cogitationum in-
tra me, recrearunt animam meam consola-
tiones tuæ 3.20.7

95,7 Si hodie voci eius auscultaueritis
3.2.6

8 Ne induretis cor vestrum, vt in Meri-
ba, vt in die Massa in deserto 2.5.11

96,10 Dicite in gētibus, dominus regnat,
& orbis firmabitur ne nuret, &c. 1.6.3

97,1 Dominus regnat, exultet terra, &
insularum multitudo læretur ibid.

7 Procūbite corā eo dij vniuersi 1.13.11.23

10 Custodit dominus animas sanctorum
suorum, & que manu impiorum eius custodit
2.10.16

11 Lux fata est iustis, & iis qui integro
sunt corde lætitia ibidem

99,1 Domino regnante, cum tumultu po-
puli cōcurrunt: insidet Cherubim, terra mo-
uet 1.6.3, & 2.8.15

5 Exaltate dominum Deum nostrum, &
prosternite vos ad scabellum pedum ipsius:
sanctus enim est 1.11.15, & 4.1.5

9 Exaltate dominum Deum nostrum, &
prosternite vos ad mōtem sanctitatis eius:
est enim factos sanctus dominus Deus no-
ster 1.11.15

100,3 Agnoscite quòd dominus est Deus,
ipse nos fecit, & non ipsi nos: sumus popu-
lus eius & grex pascuorum eius 2.3.6, & 3-
21.5

101,3 Scelus nefarium ante oculos meos
quod designem, non proponam defectores
odio prosequar, nec vnquam mihi adhères-
cent 4.20.9

8 Maturè perdam omnes impios terræ,
vt è ciuitate omnes facinorosi excendantur
4.20.10

102,14 Tu itaque exurgens miserearis i-
psius Sion 1.13.11

16 Et timebunt gentes nomen domini &
omnes reges terræ gloriam tuam ibid.

18 Ac rationem habuerit precationis hu-
milium, neque precationem eorum spreue-
rit 3.20.28

19 Quod quidem literarum monimen-
tis transmittetur ad posteros: & populus qui
creabitur laudabit Deum ibidem

22 Vt celebrent homines nomē domini
in Sion, & laudem eius in Ierusalem ibid.

26 Nam primū terræ fundamenta ieci
sti, & cœli sunt opus manuum tuarum 1.13.
11, & 2.10.15

27 Quæ interibunt, tu autem perstas: & v-
niuersa vt vestis veterascent, &c. ibid.

18 Verūm tu idem es perpetuò, & anni
tui non finiuntur ibid.

103,8 Miserator, & misericors dominus:
longanimis, & multum misericors 3.2.29

17 Domini autem benignitas erga timē-
es enim durat ab æterno in sempiternum
tempus 2.10.15

20 Prædicate dominum Angeli eius, qui
pollentes virtute exequimini eius volunta-
tem, obediendo voci verborum eius 1.14.
5, & 3.20.43

104,2 Luce amictus est tanquā vestimen-
to 1.5.1

4 Qui legatos suos effecit spiritus, & mi-
Hh.j.

- n**istros suos ignem flammantem 1.16.7
 15 Et vinum quod exhilarat cor hominis, & oleum quod nitidam reddat faciem 3.10.2
 27 Vniuersa autem ex te pendent, vt eis cibum suum desuo tempore 1.16.1
 28 Téque dante colligunt, & te manum aperiente satiantur bonis ibid.
 29 Si autem abscondas faciem tuam, turbantur: sique spiritum eis eripias, expirant: & reuertuntur in puluerem ibid.
 30 Rursum animalia creantur, si tuum spiritum mittas, & renoueterra faciem ibid.
 105,4 Semper faciem eius querite 4.1.5
 6 O semen Abrahami cultoris ipsius, filij Iacobi electi eius 3.21.5
 25 Vtrique cor eorum in odium sui populi, vt dolum commolirentur in seruos ipsius 1.18.2, & 2.4.4
 106,3 O beatos qui seruant iudicium, & faciunt semper quod iustum est 3.17.10
 4 Memento mei, Domine, per fauorem erga tuum populum: meique rationem habeto per tuam salutem: Vt videam bonum electis tuis hominibus paratum, & gaudeam gaudium gentium tuarum 4.1.4
 31 Quod ei est impunitum pro iustitia sempiternis temporibus 3.17.7.8
 37 Nam filios suos & filias suas mactauerunt victimas dzemonibus 4.13.17
 46 Et fecit eos gratiosos apud victores suos vniuersos 2.4.6
 47 Serua nos Domine Deus noster, & congrega nos ex gentibus, vt conseruamur nomini tuo sanctissimo, & celebremus te laudibus tuis 3.20.28
 1 7,4 Qui errabant in deserto, in solitudine per itinera, in quibus oppidum habitatum non inueniebant 1.5.7
 6 Clamauerunt Dominum in periculis suis, & eripuit eos ex angustiis ipsorum 3.20.15
 13 Clamauerunt etiam Dominum in periculis qui eripuit eos ex angustiis ipsorum ibid.
 16 Quia contriuit valuas æreas, & effregit obices ferreos 2.16.9
 19 Clamaue: ut etiã Dominum, &c. 3.20.15
 35 Qui suo imperio ciet ventum procellosum, qui altè fluctus ipsius atollit 1.16.7
 29 Et sedata tempestate reddit mare tranquillum, ita vt desinant fluctus quibus iactabantur ibidem
 40 Nã Deus effundit contemptum in principes, & errare facit eos per vastitatem inuuiam 1.18.2, & 2.2.17, & 2.4.4
 43 Quisquis igitur sapit, custodiet hæc, & beneficia Domini considerabit 1.5.7
 110,1 Dixit Dominus Domino meo, Sede mihi ad dexteram donec inimicos subdam scabellum tuis pedibus 2.15.3, & 2.16.16
 4 Iurauit Dominus, nec poenitet eum, vt tu sis sacerdos æternus ritu Melchisedech 2.11.4, & 2.15.6, & 4.8.2, & 4.19.28
 6 Iudicabit Messias in gentibus, & omnia plena cadaveribus erunt, quando contulerit capita in multis regionibus 2.15.5
 111,1 Confitebor, Domine, ex toto corde in concilio & cœtu proborum 4.14.8
 2 Magna sunt Domini facta, quæ inquiruntur ab omnibus qui delectantur ipsis 1.18.3
 10 Principium sapientiæ est timor Domini 2.3.4, & 3.2.26
 112,1 Beatus est vir qui timet Dominum, & valde præceptis eius delectatur 3.17.10
 6 Memoria iusti vsque durabit 2.10.16
 9 Eius iustitia æternum perstabit, eorumque eius altum erit cum gloria ibidem
 10 Minimèque impij assequuntur quod desiderant ibid.
 113,6 Sequè demittit vt inspiciat quæcunque sunt in cœlo & in terra 1.16.5
 6 Qui erigit tenuem ex puluere, & pauperem à stercore euehit 1.5.7
 9 Qui sterilem matrem familiã efficit matrem gaudentem liberis 1.16.7
 115,3 Atqui Deus noster in cœlo est, qui perficit quicquid voluerit 1.16.3, & 1.18.1, & 1.18.3, & 3.24.15
 4 Simulachra ipsorum sunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producit 1.11.4
 8 Quibus similes euadant qui ea faciunt, & quicumque fidit eis ibid.
 116,1 Diligo Dominum, quandoquidem exaudiuit supplicem meam vocem 3.20.38
 7 Reuerrere anima mea, ad locum tuum quietum, quia Dominus in te beneficium contulit 3.2.17
 12 Quam gratiam referam Domino pro illis omnibus, quæ in me contulit beneficiis 3.20.28
 13 Sumpto calice quo gratiæ aguntur pro accepta salute, nomen Domini vocabo ibid.
 14 Meaque vota exoluam Domino nunc coram vniuerso populo ipsius 4.13.4
 1 5 Nam

17 Nam apud Dominum mors benigno
rum ipsius maximi est momenti 2.10.
14.18
18 Mea vota exoluam nunc coram vni
uerso populo ipsius 4.13.4
117,2 Benignitas eius erga nos præpol
let, ac veritas Domini æternum permanet
3.2.7
118,6 Domino à me stante non timebo
quid mihi homo inferre conetur 1.17.11
18 Probè me castigauit Deus, at tamen
non permisit vt morerer 3.4.32
25 Ah Domine serua quæso, ah Domine
da quæso fœlicem successum 2.6.2
26 Optima quæque illi precamur, qui ve
nit in nomine Domini: nôsque fausta im
precamur vobis è domo Domini ibid.
119,1 O beatos qui vita integrum iter te
nent incedentes ad præscriptum Regis Do
mini 3.17.10
10 Quum autem te quæram ex toto cor
de meo, ne sinas me aberrare à mandatis
tuis 2.2.25, & 4.14.8
14 In via testimoniorum tuorum dele
ctatus sum magis quàm in omnibus diui
tiis 3.2.15
18 Velamen detrahe oculis meis, vt in
spiciam admirabilem sapientiam quæ recô
dita est in Lege tua 2.2.21
34 Doceto me vt retineam Legem tuam,
& toto corde illam custodiam 2.2.25
36 Inclina cor meum ad obsecrationes
tuas, & non ad auaritiam 2.3.9, & 2.5.11
41 Et obuenant mihi tua beneficia, & fa
lustua secundum eloquium tuum 3.2.31
43 Et ne omnino eripias ab ore meo
verbum veritatis: Equidem tua iudicia expe
cto 3.2.17
71 Bonum mihi qui humiliasti me: vt di
scam iustificationes tuas 3.4.32
76 Verùm obtingat quæso mihi tua be
nignitas, quæ me consoletur secundum elo
quium tuum quod spem aperuit seruo tuo
3.1.4, & 3.20.14
80 Sit cor meum integrum in tuis de
cretis, propterea non pudeham 2.2.27
89 Verbum tuum Domine perstat æter
num in cœlo 4.8.6
103 Quàm dulce est palato eloquium
tuum, certè ori meo dulcius melle est 3.
2.15
105 Verbum tuum lucerna est pedibus
meis, & lux ad iter meum 1.17.2, & 2.7.12,
& 4.8.6

111 Æterna hæreditate mihi venerunt te
stimonia tua: sunt enim gaudiû cordis mei
3.2.15
112 Adieci animum meum decretis tuis,
vt exequar illa in finem vsque, & ad eò æter
num 2.5.11
127 Quamobrem præcepta tua amauit ma
gis quàm aurum, &c. 3.2.15
133 Formato gressus meos eloquio tuo, &
ne dominetur mihi vlla vanitas 2.3.9
121,4 Ecce, non dormiscet, neq; dormiet
qui custodit Israël 3.20.3
130,1 Ex profundo malorum te voco Do
mine 3.20.4
3 Si enim iniquitates obseruare veis ô
Deus, Domine quis subsistet? 3.12.1, & 3.
17.14
4 Verùm apud te clementia est, & pro
pterea timeris 3.3.2, & 3.16.3
131,2 Male sit mihi si non comparauis,
& similem iudicauis animam meam puero
ablactato apud matrem suam: ètque ani
ma mea in me similis puero ablactato 3.
7.9
132,3 Memento Domine omniû quibus
afflētus fuit Dauid 3.20.25
7 Adeamus tabernacula eius, & adore
mus scabellum pedum eius 4.1.5
11 De fructu ventris tui aliquè folio tuo
imponam 2.13.3
13 Dominus elegit Sion: & expetiuit eã
sibi sedem 4.1.17
14 Hæc mea est requies sempiterna, hic
habitabo quoniam expetiui eam 4.1.5
133,3 Quia Dominus mandauit ibi esse be
nedictionem & vitam sempiternam 2.11.2
135,15 Simulachra gentium sunt argætea
& aurea, opus quod manibus hominis pro
ducitur 1.11.4
138,1 Confitebor tibi toto corde meo, &
coram iudicibus psallam tibi 4.14.8
2 Confitebor nomen tuum propter beni
gnitatem, & propter veritatem tuam 3.2.7
8 Non omittes opera manuum tuarum
3.24.6
140,14 Profe&ò iusti confitebuntur no
mini tuo, & probi permanebunt in conspe
ctu tuo 2.10.18
141,2 Valeat precatio mea pro incenso an
te te, ac leuatio manuum mearum pro ve
spertino sacrificio 3.20.14, & 4.18.17
142,6 Proinde Domine te clamo, ac di
co, Tu es meum confugium, & fors mea in
terra viventium 2.11.2

Et ero iustis vice coronæ, quia beneficiis
me affecisti 3.20.26

143,2 Ne ambules tamen in ius cum ser-
uo tuo: nullus enim viuens coram te iustus
est 2.7.5, & 3.12.2, & 3.14.16, & 3.17.14, & 3.
20.8

5 Recolo tamen tempora superiora, &
de omnibus factis tuis commentor 3.2.31

144,15 Beatum populum cui contingit ita
viuere: beatum populum cuius Deus est do-
minus 2.10.8, & 3.2.28

145,3 Magnus est dominus & impensè
laudandus, cuius magnitudo imperuestiga-
bilis est 1.5.8

1 De maiestatis gloriæ tuæ decore, & re-
bus tuis admirandis disseram Ibid 8 Domi-
nus enim beneficus & misericors, patiens
magnæ benignitatis 1.10.2, & 3.20.9

9 Bonus est Dominus in omnes, & mise-
ricordia eius superat omnia opera ipsius
1.5.5

13 Regnum tuum regnum est sempiter-
num, & dominium tuum per secula vniuer-
sa durat 1.13.24

18 Præsto adest Dominus omnibus vocā-
tibus eum, omnibus eum vocantibus cum
veritate 3.20.3.7.14

19 Facit autem quicquid volent timen-
tes eum, & clamorem eorum exaudit ac fer-
uat eos 3.20.5.13

147,9 Qui dat pecori suum pastum, & pul-
lis coruorum qui eum vocant 1.16.5

10 Nō probat fortitudinem equi, neque
delectatur tibi sis viri 2.2.10

20 Nō egit ad hunc modum cum omni-
bus gentibus, neq; manifestauit eis iudicia
3.2.16

P R O V E R B I A.

1,7 Timor Domini, sciētiæ initiū 3.2.26

2,21 Recti enim inhabitabunt terram, &
integri superstitēs in ea erunt 2.11.2

22 Impij verò è terra excindētur, & præ-
uaricatores ex ea funditus euellentur ibid.

3,11 Castigationem Domini caue auer-
sis, fili mi, neque fastidias ad increpationē
eius 3.4.32, & 3.8.5

12 Quem enim amat Dominus, casti-
gat, & tanquam pater in filio delectatur
ibidem

8,15 Per me regnant reges, & principes
decernunt iustitiam 4.20.4.7

22 Dominus possedit me initio viæ suæ,
ante opera eius iuueram 1.1.7

23 Ab æterno ordinata sum, & ab initio

ante terram

ibid

24 Nōdum erant abyssi quum ego essem
formata, nondum fontes aquis redundabāt
ibid. & 2.14.8

19,10 Principium sapientiæ est timor Do-
mini 3.2.26

10,7 Memoria iusti laudem habet: im-
piorum verò memoria sordet 2.10.18, & 3.
17.15

12 Odium excitat occasiones contentio-
num: sed dilectio omnes præuaricationes
obregit 3.4.31.36

12,14 Quisque pro operis sui ratione do-
nabitur 3.18.1

28 In semita iustitiæ vita est, & hæc ip-
sa ad mortem nequaquam ducet 3.7.15

13,13 Qui præceptum timet, huic repen-
detur 3.18.1

14,21 Qui proximum suum contemnit,
peccat: qui autem afflictis benignè facit, bea-
tus est 3.17.10

26 In timore Domini forte est asy-
lum, & filiis quoque eius erit perfugium. 3.14.19

15,3 In omni loco oculi Domini cōtem-
plantur malos & bonos 4.17.23

8 Sacrificium impiorū abominatur Do-
minus: oratio autem rectorum gratissima
est ei 3.14.8

16,1 Hominis est disponere cor: à Domi-
no autem est responsio linguæ 1.16.6

2 Homini omnes viæ suæ in iudicium viden-
tur in oculis suis: Dominus autem disponit
spiritus 3.12.5

4 Omnia operatur Dominus propter se,
impium quoque ad diem malum 3.23.6

5 Beneficentia & fide expiatur iniquitas,
& in timore Domini receditur à malo 3.4.
31 & 3.4.36

9 Cor hominis deliberat de via sua: Do-
minus autem dirigit gressum eius 1.17.4

12 Impietate in d signare, abominādom
esse debet regibus: iustitia enim solum ful-
tum esse oportet 4.20.10

14 Ira regis mortis est nuntius: sapiens
autem placare illam poterit 4.25.32

33 In sinum deiiciuntur fortes, at omne
iudicium earum pender à Domino 1.16.5

17,1 Rebells duntaxat malum quærit:
huic crudelis nuntius & mittetur contra
eum 4.20.10

15 Ex æquo abominatur Dominus tam
eum qui scelustum absoluit, quàm eum qui
in fontem damnat ibid.

18,10 Turris fortissima est nomen Do-
mini,

mini, quò quum currit iustus extra telorū
iactum est 1. 13, 13, & 3. 10. 14
19, 17 Domino scenerat quisquis benefa-
cit pauperi, secundum beneficium repende-
tur ei 3. 18. 6
20, 7 Iustus ambulat in sua integritate,
liberi eius post ipsum beati 2. 8. 21
8 Rex sedens in solio iudicij, dissipat om-
ne malum intuendo 4. 20. 10
9 Quis dicet, Mundū est cor meum, pu-
rus sum à peccato meo? 3. 13. 3
12 Auris auditum, & oculi visum, ambo
hæc fecit Dominus 2. 4. 7
20 Qui maledicit patri suo aut matri suæ,
huius lucerna extinguetur in mediis tene-
bris 2. 8. 36
24 Gressus viri fortis à Domino, & mor-
talis quomodo intelligeret viam suam? 1.
16. 6
26 Dissipat impios rex sapiens, & rotam
virtutis super eos 4. 20. 10
2. 31 Cor regis est in manu Domini ve-
lut riuus aquarum: quocumque voluerit incli-
nat illud 1. 18. 2, & 2. 4. 7, & 4. 20. 9
2. Sua cuique via recta videtur 3. 12. 5
24, 21 Time Dominum fili mi & regem
4. 20. 22
24 Quid dicit impio, Iustus es, huic ma-
ledicunt populi, hunc nationes detestabun-
tur 4. 20. 10
5, 2 Gloria Dei est celare verbum: at glo-
ria regum, est scrutari verbum 3. 21. 3
4 Aufer rubiginem ab argento, iā exhibit
excelsori vas. Auferatur inuisus à conspe-
ctu regis, iam thronus eius iusticia firmus e-
rit 4. 20. 10
21 Si esuriat qui te odit, ciba illam pane:
si siferit pota eum aqua 2. 8. 56
27 Quoma Imodū niultum mellis edere
non est bonum, sic qui gloriam scrutatur,
opprimeretur à gloria 3. 21. 2
26, 10 Egregius aliquis ac magnus vir cō-
fuit per se omnia: stultus autē mercede con-
ducit transgressores 3. 23. 4
28, 2 Propter præuaricationem eorum
qui in terra habitant, fit vt alij subinde im-
perent 4. 20. 28
14 Beatus est homo qui iugiter pauet: qui
autem cor suum obdurat, corruct in malū
2. 2. 23
29, 13 Pauper & scenerator inter sese con-
ueniunt: vtriusque autem oculos Dominus
illustrat 1. 1. 6. 6
30, 4 Quod nomen est eius, & quod no-

men filij eius, si nosti? 2. 14. 7
5 Omnis sermo Dei purgatus est, scutum
his qui eo nituntur 3. 2. 15
6 Ne addas sermonibus eius, ne te redar-
guat & mendax inueniatis 4. 10. 17

ECCLESIASTES.

2, 11 Et conuersus sum ad omnia operā
mea quæ peregerunt meæ manus, & ad la-
borem quem pertuli: & ecce omnia inani-
tas & animi molestia 2. 2. 12
1, 19 Eadem enim solent hominibus &
brutiis animantibus euenire: & qualis est
mors vnus, talis est mors alterius: & spiri-
tus idem omnibus inest, nec habet homo
quicquam præstantius pecore: siquidem
omnia sunt inanitas 3. 2. 38
21 Quis autem scit an spiritus hominum
sursum ascēdat, & spiritus pecoris deorsum
in terram descendat? 3. 25. 5

7, 30 Deus hominem probum condi-
dit: ipsi autem plures iam facti cogitatio-
nes vanas persecuti sunt 2. 1. 10, & 2.
5. 18

9, 1 Homo pariter odium & amorem i-
gnorat eorum quæ sibi sunt proposita 3. 2.
38, & 3. 13. 4

2 Omnibus eadem prorsus vsuueniunt
iusto & impio &c. 1. 16. 9

4 Canis viuēs præstat leoni mortuo 3. 25. 5

5 Qui viuunt sciunt se morituros esse:
at mortui prorsus nihil nouerunt, &c. 3.
20. 24

6 Tum amor ipsorum, tum odium ipso-
rum, tum inuidia ipsorum iam abolita est,
nec amplius habent sortem in mundo ex
omni eo quod est sub sole ibid:

12, 7 Et spiritus redeat ad Deum qui dedit
illum 1. 15. 2, & 1. 15. 5

CANTICVM CAN-
ticorum.

1, 4 Ostende mihi formam tuam & ede
mihi vocem tuā: vox enim tua ita mihi erit
suauis, & forma tua venusta 1. 11. 14

5, 3 Exui meam tunicā, & quomodo rur-
sum induam illam? laui pedes meos, & quo-
modo coinquinabo eos? 1. 16. 4

ISAIAS.

1, 5 Ad quid percuteremini vltra, addicu-
ri scilicet defectionem? omne caput læguet,
& omne cor mœret. 3. 4. 33

10 Audite verbum Domini tyranni So-
domorum, ausculta & tu Gomorrhæ plebs
Legem Domini 4. 1. 18

12 Quis postulauit id à manu vestra? 1. 4. 15
Hb. iij.

13 Ne vltra afferatis frustraneum munus, incensum res est mihi abominanda, neomenias, sabbathu, vestrum defessus sum ferendo, &c. 2.8.34, & 3.14.8

14 Neomenias vestras & statas ferias ex animo odi, lassum reddunt me 4.1.10

15 Et quum expanderitis manus vestras, abscondam oculos meos a vobis, etiam si multiplicaueritis orationem, haudquaquam exaudiam: nam manus vestrae plenae sunt sanguinibus 3.20.7

16 Auferte malitiam 3.3.8

17 Discite beneficiis, si scitemini iudiciu, dirigite oppressu, ius dicite pupillo, causam viduae suscipite 2.8.52, & 3.3.8

18 Si peccata vestra fuerint vt coccus, niue reddentur albiora: si rubuerint instar purpure, sicut natua lana fient 3.4.29

19 Si volueritis & audieritis, bonis terrae fruemini 2.5.16

20 Si vero tenueritis, ac contumaces fueritis, gladio deuorabimini, quoniam os Domini loquutum est ibid.

2,8 Idolis quoque plena est terra eius, operi manuum suarum geniculantur, & ei quod fecerunt digiti sui 1.11.4

31 Ecce enim dominator Dominus exitum auferet a Ierusalem & a Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquae 1.16.7

3 Et dabo pueros principes eorum, & effœmiaati dominabuntur eis 4.20.25

4,1 Modò nomine tuo vocemur, tollasque opprobrium nostrum 3.20.25

5,8 Væ his qui copulant domum domui, & agrum agro continuant, donec locus deficiat, &c. 1.18.1, & 2.4.4

26 Eteriget signum genti quae procul est, & sibilu annuet ei ab extremitate terrae, &c. 3.19.9

6,1 Vidi Dominum sedere in folio sublimi: & edno, & simbriz eius replebant regiam 1.13.11 & 51.13.23

2 Seraphim autem supernè: senae alae erant singulis 1.11.3, & 1.14.8

5 Væ mihi quoniam ad silentium redactus sum, eò quòd homo sum polluta habes labia 4.8.3

6 Volauitque ad me vnus ex Seraphim, habens in manu sua carbonem incensum correptum forcipe ex aia 1.11.3

9 Dicebat illi, Vade, & dicito populo israhel: Audiendo, audite, & ne intelligatis, &c. 1.13.15, & 3.23.1, & 3.24.13

10 Crassum reddito cor populi huius, & aures eius fac liebetes, & oculos eius obline, ne fortè vel oculis suis videat, &c. 2.4.3

7,4 Obserua & sis tranquillus, ne timeas, neque mollescat cor tuum a duabus caudis istorum titionum fumigantium, &c. 1.17.11, & 3.2.7

14 Ecce, virgo illa concipiet & pariet filium, & vocabis eum Immanuel 2.6.3, & 2.12.1

18 Fiet eodem tempore vt Dominus sibilu annuat muscae quae est ad finem fluminum Aegypti, & api quae est in terra Assyriorum 2.4.4

8,14 Iserit sanctuarium, sed lapis offendiculi, & petra ruinae duabus domibus Israels 1.13.11, & 1.13.23

16 Liga testimonium, signa Legem in discipulis meis 3.22.10

17 Expectabo Dominum qui abscondit faciem suam a domo Iacob, & praestolabor eum 3.2.42

18 En ego & pueri quos dedit mihi Dominus, &c. 3.22.10

9,6 Puer natus est nobis, filiusque datus est nobis: cuius Imperium erit super humero eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Heros fortis, Pater aeternitatis, Princeps pacis 1.13.9, & 2.15.1, & 2, 17.6, & 3.13.4

12 Sed manus eius adhuc extenta est 4.17.23

10,1 Væ his qui discernunt decreta iniua 4.20.29

5 Heus Assur virga furoris mei, is est baculus, in manu eorum indignatio mea 1.18.1, & 4.20.25

6 Ad gentem hypocritam mittam eum & contra populum qui indignationem meam commeruit, mandabo ei vt auferat spolia, & diripiat praedam, vt redigat eum in conculationem instar luti quòd in plateis est 1.18.2

12 Futurum autem est, quum Dominus perfecerit vniuersum opus suum in monte Zion & in Ierusalem, &c. 1.18.1

15 Num gloriabitur securis aduersus eum qui ea secatur, aut ferra magnificabitur aduersus eum qui se tractat? Quod perinde esset ac si virga sese eleuaret contra eum qui ipsam fert, & baculus sese extolleret, quasi lignum non esset 2.4.4

11,2 Et requiescet super eum Spiritus Dominus

minj

mini, Spiritus sapientie & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientie & pietatis 2.15.5, & 4.10.22

3 Et faciet eum spirare timore Domini: ob id non ad aspectum suorum oculorum iudicabit, neque ad famam, quæ ad aures eius affertur, arguet 2.3.4

4 Spiritu labiorum suorum inteliciet impium 1.13.15

9 Non afficient malis; neque vastabunt per omnem sanctam montem meum, &c. 4.20.10

10 Tunc quoque vsuenerit ut radicem Iesse (ux stat in signum populorum) gètes quoque requirant 1.13.13

12,1 Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me 3.4.32

14,1 Miserebitur Dominus Iacob & eliger adhuc Israellem 3.21.5

17 Domino exercituum constituyente, quis faciet ipsum iratum? quumque extendit manum suam, quis eam refellet? 1.17.14

29,18 In die illa erunt quinque ciuitates in terra Egypti, quæ loquentur lingua Chanaanica, & quæ iusiurandum præstent Domino exercituum, &c. 2.8.23

19 In die illa erit altare Domino in medio terræ Egyptiacæ, &c. 4.18.4

21 Cognoscetur Dominus ab Egyptiis, contra cognoscent Egyptij ipsum Dominum in illa die, & colent eum hostiis & muneribus, vouebuntque votum Domino, & reddent ibidem

25 Cui benedixit Dominus exercituum, dicens, Benedictus populus meus Egypti, opus manuum mearum Assyrius 1.18.1

23,1 Designasti admiranda, & cõsilia tua sunt procul vere & firmiter 3.24.4

8 Mortem præcipitabit in sempiternum, & absterget Dominus lachrymam ab omni facie, &c. 3.9.6

9 En, hic est Deus noster, expectauimus eum, & seruabit nos 1.13.10, & 1.13.24

26,1 Vrbs fortis nobis est, salus ponet muros & propugnaculum 1.17.6

19 Mortui tui uiuent, & quemadmodum corpus meum resurgent: expergiscimini, & iubilate habitatores pulueris, &c. 2.10.21, & 3.25.4

21 Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, uisitatũ iniquitatem habitatorũ ter-

ræ, & proferet terra sanguines suos, neque occulet intra interfectos suos 3.25.8

28,16 Qui crediderit non festinabit 1.13.13

29,13 Eo quòd populus iste ore suo ad me accedit, & labijs suis me honorificè prædicat, cor autem eius longè abest à me, & timor eorum, &c. 3.20.7, & 3.20.31, & 4.10.15, & 4.10.16, & 4.10.23

14 Ideo en ipse quoque addam ut mirificè agam tui populo isto, mira scilicet & portentosa, nempe peribit sapientia sapientium eius, & intelligentia prudentium eius sese abscondet 4.10.6

30,1 Vx filiis defectoribus, dicit Dominus, qui audent consilium capere, sed nõ ex me: quique fundunt fusionem, sed non, &c. 3.20.28

15 In vocando & silendo situm erit robur vestrum 3.2.37

33 Preparata est præterea iam olim Iopnet, hæc etiã pro rege preparata est, quàm profundam & amplam fecit: penetrabile eius ignis, vis lignorum ingens, quæ flatus Domini, ceu sulphureus torrens incendit 3.25.12

31,1 Vx his qui descendunt in Egyptum pro auxilio, quique equis nituntur, & fiduciam habent in quadrigis quòd multa sint 3.20.28

7 Erenim abiiciet in die illo quisque simulacra argentea sua, & simulacra aurea sua, quæ fecerant vobis sceleratæ manus vestræ 1.11.4

33,14 Metuunt in Sion peccatores, tenet tremor hypocritas: qui ex nobis, inquit, habitabit cum igne deuorante? quis nostrum habitabit cum arduibus æternis? 3.12.1, & 3.17.6

22 Dominus iudex noster, Dominus Legillator noster, Dominus Rex noster, ipse seruabit nos 2.10.8, & 2.15.5, & 4.17

24 Populo qui habitat in ea remissa est iniquitas 4.1.20

35,8 Isthic quoque erit semita & via, & vocabitur via sancta, pollutus non transibit per eam 4.1.17, & 2.6.2

37,4 Tu ergo suscipias orationem pro reliquis quæ adhuc supersunt 3.20.5

16 Domine exercituum, Deus Israelis qui Cherubim inhabitas, tu solus Deus es omnium regnorum terræ 2.8.15

32 Quia prodibunt reliquie de Ierusalé, & seruati de monte Sion 4.1.4

35 Propugnabo enim vt seruem urbem istam, propter me ipsum, & propter Dauidē seruum meum 21.7.5

36 Egressus itaque Angelus domini, percussit in castris Assyriorum centena octogintaquinque millia, &c. 1.14.6

38,1 Sic dicit dominus: manda domui tuae: morieris enim tu, & non viues 1.17.12, & 3.3.4

3 Mi domine, memento quāso quōd ambulauerim coram te in fide, & integro corde, & quōd fecerim quae tibi placent 3.20.12

5 Ecce, ego addo ad dies tuos quindecim annos 1.17.12

8 Ecce, ego reducam vmbra[m] gradibus quibus descendit in hora Achaz 4.14.18

20 Dominus ad seruandum me adfuit, & cantica mea celebrabimus omnibus diebus vitae nostrae in aede domini 3.20.28

39,6 Ecce, dies venient vt auferatur Babylonem quicquid domus tuae est, & quicquid reposuerunt patres tui vsque in hunc diem, nec quicquam fiet reliquum dicit dominus 1.8.7

7 Quin & ex filiis tuis, qui ex te prodibunt, quosq; generabis, auferent, & erunt eunuchi in aula regis Babylonis 2.8.19

40,2 Malitia eius expleta est, & iniquitas eius remissa: dupla enim accepit de manu domini pro omnibus peccatis suis 2.44.33

3 Vox clamantis in deserto, Parate viam domino in solitudine planam facite semitam Deo nostro 3.3.2

6 Vox dicebat, Clama: & dixi, Quid clamabo? &c. 2.9.5, & 2.10.7

11 Pascet gregem suū vt pastor 4.19.34

12 Quis mensus est vola sua aquas, & coelos palmo quis aestimauit? quis comprehendit tribus digitis puluerem terrae, &c. 3.2.31

13 Quis parauit Spiritum domini? quis verò a consilijs ei fuit, & eum docuit? 4.18.19, & 4.19.2

17 Omnes gentes coram eo tāquam nihil suat, & res inanes atque friuolae reputantur illi comparatae 3.2.25

18 Cui ergo similem facietis Deum? aut quōdam simulacrum adornabitis ei? 1.11.23, & 1.11.12

21 Annon a rerum primordio hoc nūctatum est vobis: an non docti estis a iactis terrae fundamentis? 1.11.4, & 1.14.1

22 Qui sedet supra globū terrae, &c. 1.5.9

29 Ipse potius dat lassio virtutem, & ei quem vires deficiunt, robur abundē suppeditat 2.2.10

41,7 Faber lignarius confirmauit cōflatorē qui ex polit malleo, cum eo qui crebris vicibus incidem percutit, & dicit, Bonum hoc erit ad plumbaturam, firmanitq; simulacrum hoc clauis, ne loco moueretur 1.11.2

9 Elegite, neque vnquam te repudiaui 3.21.5

29 En vana sunt omnes illi & opera eorum nihil, simulacra eorum ventus sunt & res informis 1.11.2

42,1 Ecce, seruus meus, quo nitar, &c. 1.14.2

8 Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam sculpsilibus 1.13.9

9 Priora ecce venerunt, & noua ego annuncio, quae ego vobis nota facio antequā exoriantur 1.8.7

10 Cantate domino carmē nouū, laudem eius canite ad extrema terrae vsque 3.20.28

13 Dominus herois instar prodibit 4.19.34

43,1 Ne timeas, Ego enim redemi te, vocaui te nomine tuo, vt meus esses tu 3.2.31

10 Vos testes mei, dicit dominus, & seruus meus quem elegi, vt sciatis & credatis mihi, vtque intelligatis quōd ego sum ille ipse: ante me non est formatus Deus, neque post me erit 1.7.5

11 Ego, ego, inquam sum dominus: & praeter me non est seruator 3.4.15

25 Ego, ego ille ipse sum, qui deleo transgressionē tuas, idque propter me, & peccatorum tuorum non recordabor 1.13.12, & 3.4.15, & 3.4.25, & 3.20.45

44,3 Effundam aquas super sicciosam, & flumina super aridam: id est effundā Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super germina tua 2.2.10, & 3.1.3, & 3.2.39

6 Ego sum primus, & ego sum nouissimus, & praeter me non est Deus 1.13.23, & 1.13.24

12 Faber ferrarius forcipe correpta, operatur in prunis, & scalpris fingit illud, agit robusto brachio suo: qui esurit interim, ita vt vires deficiant: neque aquas bibens, ita vt lassus concidat 1.11.4

22 Ego deleui transgressionē tuas vt densas nebulas, & vt nubem peccata tua: reuertere ergo ad me, quia redemi te 3.4.29

451 Sig

45:1 Sic dicit Dominus Messia suo Cyro, cuius dexteram prehendi vt subijciam ante faciem eius gentes, & lumbos regum aperiam, ad aperiendum ante faciem eius valuas portarum, & portæ non claudantur
1.8.7

7 Formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum, ego Dominus facio omnia ista 1.17.8, & 1.18.3

9 Væ discepranti cum factore suo, vas fictile cum figulis luti scilicet. Num enim dicit lutum figulo suo, quid facis, & operi tuo non sunt manus? 1.1.2

23 incuruabitur mihi omne genu, & iurabit mihi omnis lingua 103.11, & 113.23, & 35.8 & 325.7

25 In Domino iustificabuntur, & gloria buntur omne semen Israelis 1.13.2, & 3.14.16

46,5 Cui quæso me adsimilabitis, æquiparabitis, aut comparabitis me, vt ei similis sim? 1.11.2

47:6 Equidem ita iratus eram populo meo, vt prophanarem hæreditatem meam. 3.4.32

48 10 Ecce excoxite, sed non quasi argentum: elegi te probatum in fornace afflictionis 3.4.32

16 Dominus Deus misit me & spiritus eius 1.13.14

49 15 Num obliuioni tradit mulier infantem suum, quò minus misereatur filij vteri sui? &c. 1.17.6, & 3.20.35

23 Et erunt reges nutritij tui, & reginæ eorum nutrices tuæ, &c. 4.20.5

51,5 Cæli vt fumus corrumpentur, & terra vt vestis vetustate peribit, & qui in ea habitant, ad eundem modum peribunt: salus autem mea in æternum durabit, & iustitia mea non concidet 1.10.15

52,1 Exurgæ, exurge, indue robur tuum Sion, indue vestes decoris tui, ò Ierusalem, ciuitas sancta: quoniam ultra non veniet in te incircuncisus & pollutus 4.5.17, & 4.1.17

3 Gratis venundari estis, & ideò absque argento redimemini 3.4.25

7 O quàm speciosi sunt super montes pedes euangelizantis, prædicantis pacem 4.3.3

53,1 Quis credidit prædicationi nostræ, & brachium Domini cui reuelatum est? 1.7.5, & 3.22.10

4 Cum tamen ipse portet nostras infirmitates, & dolores nostros ipse baiulet: nos

autem existimabamus eum tantum persecutione Dei, & afflictum 2.12.4, & 3.4.27, & 4.17.17

5 Ipse verò vulneratus est propter transgressiones nostras, & attritus propter iniquitates nostras: multa enim correctionis nostræ ei imposita est, & in liuore eius nobis medicatum est 2.12.4, & 2.16.5, & 2.16.9, & 2.17.4, & 3.4.30

6 Nos omnes tanquam ovis errauimus, quisque viam suam sectatus. Dominus autem effecit vt incurreret in ipsum omnium nostrum iniquitas 2.16.6, & 3.4.27, & 3.12.5, & 3.24.11

7 Multatus est & afflictus, nec tamen os suum aperuit: sicut pecus ad mactationem ducetur, & sicut agnus corâ tonforibus suis mutus fit, is non aperuit os suum 2.16.5

8 Absque dilatione, citrà que iudiciũ raptus est: & generationem eius quis enarrabit? quoniam succisus est de terra viuétium, &c. 2.15.3

10 Dominus tamen voluit ipsum infirmo atterere, vt vbi posuerit animã suã hostiam delicti, videat semen, &c. 2.7.2

11 Et ipse baiulabit eorum iniquitates 2.16.5, & 3.11.8

12 Et cum transgressoribus connumeratus est 2.16.5

54,13 Porro vniuersi filij tui docti erunt à Domino, paxque multa filiis tuis 1.7.5, & 2.2.20, & 3.20.10, & 3.24.14

55,1 O vos omnes qui sititis, venite ad aquas: & hi quibus non est pecunia, adeste, cibum comparate, & comedite, &c. 2.2.10, & 3.1.3, & 3.15.4

2 Cur expenditis pecuniam pro eo quod cibum non est, & laborem vestrum pro eo quod non satiat? 3.14.15, & 4.10.15

3 Inclinate aurem vestram, & ad me venite: audite, & viuet anima vestra: feriam enim vobiscum fœdus sempiternum, misericordias Dauidis fideles 2.6.3, & 3.26

4 Ecce, dedi eum testem populis, principem ac præceptorẽ populis 2.6.3, & 2.15.1

6 Quærite Dominum dum inuenitur, inuocate eum dum prope est 3.3.10

56,1 Custodite iudicium, & facite iustitiam: quia properat salus mea ad veniendũ & iustitia mea vt reueletur ibid.

2 Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis qui hoc apprehenderit, custodiens (scilicet) sabbathum, ne prophane illud, &c. 2.8.29

- 7 Hos adducam ad montem meum sanctum, & exhilarabo eos in æde mea oratoria, holocausta & sacrificia eorū accepta erunt in ara mea: quoniam ædes mea ædes orationis vocabitur cunctis populis 3.10.29
- 20 Speculatores eius omnes cæci sunt, omnes sunt ignari, canes muti &c. 4.9.3
- 37,15 Sic dixit excelsus & sublimis, inhabitans æternitatem, & cuius nomen sanctum est, &c. 3.12.6
- 58,5 Num huiusmodi ieiunium est quod ego elegi, (nimirum) vt certo die homo affligat animam suam, aut torqueat caput suum, &c. 4.12.19
- 6 Annon potius hoc ieiunium eligo, Aperire nexus improbitatis, &c. 3.3.6
- 7 Et à carne tua ne te abscondas 3.7.6
- 9 Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, En me tibi 3.20.14
- 13 Si auerteris pedem tuū sabbatho, quominus faciat voluntatem tuam in die meo sancto, &c. 2.8.31, & 2.8.34
- 59,1 Ecce manus Domini non est mutila quominus seruare possit: neque aggravata auris eius, vt non exaudiat 3.11.21
- 2 Sed iniquitates vestra diuellūt inter vos & inter Deum vestrum, & peccata vestra abscondunt vultum eius à vobis, ne exaudiat 2.12.1, & 3.11.21
- 7 Pedes ipsorum ad malum currunt, & properant ad effundendum innocentem sanguinem cogitationes eorum, cogitationes sunt vanæ, vastitas & contritio in visceribus eorum 2.3.2
- 15 Hæc quum videret Dominus displicuit in oculis eius quòd non esset iudicium.
- 16 Et vidit Deus, (idque obstupescens & admirans) quòd nemo esset, nemo inquam esset, qui sese opponeret, & salutem præstitit ei brachium eius, & iustitia eius fulciuit eum 3.14.6
- 17 Induit iustitiam tanquam loricam, & galeam salutis capiti suo imposuit, &c. 3.11.2
- 20 Porrò ipsi Sioni, & eis qui de Iacob à perfida transgressione respuerint, veniet Redemptor 3.3.20, & 3.3.21
- 21 Spiritus meus qui super te est, & verba mea quæ inserui ori tuo, nunquam excident de ore tuo, neque de ore seminis eius, &c. 1.7.4, & 1.9.1, & 4.1.5
- 60,2 Ecce enim tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orientur Dominus & gloria eius super te apparebit, 2.3.1
- 6 Omnes de Saba venient, aurum & thus ferentes, & laudes Domino annuntiantes.
- 7 Omnes oues Cedar congregabuntur tibi 4.5.17
- 19 Sol non erit tibi vltra in lucem diurnam, & splendor lunæ non lucebit tibi, &c. 2.2.10
- 61,1 Spiritus Domini Dei super me est, eo quòd vnxit me Dominus, & misit me vt lætati nuntiem mansuetis, &c. 2.15.2, & 3.3.20 & 3.4.3, & 3.12.7
- 3 Et vocabuntur arbores iustitiæ, & plantatio Domini ad glorificandum 3.14.16
- 63,10 Porrò ipsi rebellarunt & asperarunt Spiritum eius sanctum 1.13.15
- 16 Quum tu sis pater noster (siquidem Abraham nos non cognoscit, neque Israel nos nouit) tu Domine pater noster es, Redemptor noster 3.20.25, & 3.20.36
- 17 Cur abduxisti nos domine à visceribus tuis, cur intrasti cor nostrum quominus timeamus te? 2.4.4, & 3.3.21
- 64,5 Ecce autem iratus es quòd peccauimus 3.20.8
- 6 Et fuimus nos omnes veluti immundū, & sicut vestis centonum abiectionum omnes iustitiæ nostræ, defluximus nos omnes tanquam folium, &c. 3.2.25
- 65,1 Quæritus sum ab iis qui non interrogauerunt, inuentus sum ab his qui me non quaesierunt, &c. 3.24.2
- 2 Expandi manus meas tota die ad populum desertorem, qui graditur in via non bona 3.24.16
- 16 Qui sibi benedicere voluerit in terra, benedicet sibi in Deo vero: & qui iurauerit, iurabit per Deum verum, &c. 2.8.23
- 24 Futurumque est, vt priusquam inuocent, ego respondeam, & adhuc illis loquentibus, ego exaudiam 3.20.14
- 25 Non affligent neque vastabunt in vniuerso monte meo sancto, &c. 4.20.10
- 66,1 Cælum solium meum est, terra vero scabellum pedum meorum: vbi igitur erit domus ista quam ædificabitis mihi? & vbi locus iste in quo quiescam, 2.20.30, & 4.17.24
- 2 Ad quem autem respiciam, nisi ad eum qui est humili & fracto spiritu, & qui ad verbum meum contremiscit 3.11.6
- 22 Sicut cæli noui, & terra noua quæ conditurus sum, stant coram me, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum 2.10.23
- 23 Et

23 Et erunt perpetuæ neomeniæ, & perpetua sabbatha, veniet omnis caro vt adoret coram me 2.8.30
 24 Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erant fastidio omni carni 3.25.12

I E R E M I A S.

1,6 Ah Domine Deus, en non noui loqui, quoniam puer sum ego 4.8.3

9 Ecce ego posui verba mea in ostium, ibidem

10 Ecce ego constitui te hodie super Gentes, & super regna vt euellas & extirpes, vt perdas & dissipes, vt ædifices & plâtes ibid.

2,13 Duo mala fecit populus meus, me deseruerunt fontem aquatum perennem, vt effoderent sibi puteos, puteos, inquam, pertusos, qui aquas continere non valent 3.20.14

3,1 Aiunt, si quis vxorem suam repudiat, ille autem abiens ab eo, alteri viro nubit, &c. 2.8.18, & 4.1.25

2 Attolle oculos tuos in vertices, & vide si cubi non sis subagitata &c. 2.8.18

12 Reuertete tu aduersatrix Israel ait Dominus: non coniciam vultus meos contra vos quia beneficus sum, &c. 4.1.25

4,1 Si reuerti voles ò Israel (dicit Dominus) ad me reuertere, & si amoueris abominationes tuas à conspectu meo, non eris extorris 2.5.10, & 3.3.6

4 Nouate vobis nouelletas, neque in spinas seminate. Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordis vestri quisque in Iuda & ciues Ierusalem, &c. 2.5.8, & 3.3.6, & 3.3.7, & 4.16.21

9 Et fiet in die illo, ait Dominus, vt concidat cor regis, & cor principum, obstupescant sacerdotes, & prophetae consternentur 4.8.6

11 In tempore illo dicitur populo isti & Ierusalem, Ventus exsiccant per vertices venit, in deserto, via filiaë populi mei, &c. 2.16.7

14 Ablue à malitia cor tuum, ò Ierusalem &c. 2.5.8

5,3 Domine, nonne oculi tui ad fidem intenti sunt? Percussisti eos, & non doluerunt: tu perfecisti eos, sed noluerunt recipere disciplinam, indurauerunt vultus suos magis quam saxum, noluerunt reuerti. 3.4.35, & 9.14.8

7 Vbi in hac re propitius tibi essem? Filij

tui deseruerunt me, & iurauerunt per eos qui dii non sunt, &c. 2.8.23

14 Quia loquuti estis verbum istud: ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem & populum istum in ligna, & vorabit eos 3.24.13

6,13 A minimo eorum vsque ad maximum eorum quisque auaritiæ & lucro inhiat, & à propheta vsque ad sacerdotem quisque fraudulenter & perfidè agit 4.9.3

7,4 Nolite fidere verbis mendacibus, dicendo, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini 4.2.3

5 Si emendando emendaueritis vias vestras, ac studia vestra, si ius reddideritis inter virum & proximum eius, &c. 3.17.1

13 Quoniam vos fecistis omnia opera ista, dicit Dominus, etiam quum loquerer ad vos mature surgens, & loquens, sed non audistis: vocaui, sed non respondistis. 2.5.11

24 Faciam domui super quam inuocatum est nomen meum, &c. quemadmodum ipsi Silo feci ibidem

21 Nihil loquutus sum cum patribus vestris, neque præcepi eis eo tempore quo educerem eos de terra Ægypti, de ratione holocausti & sacrificij 4.10.15

22 Sed hoc verbum præcepi eis, dicendo, audite vocem meam, & ero vester Deus, &c. 4.10.15, & 4.10.17

27 Tu quoque loqueris ad eos omnes sermones istos, sed non auscultabunt tibi clamabis ad eos sed non respondebunt 2.5.11

28 Hæc est gens quæ non audierunt vocem Domini Dei sui, neque disciplinam receperunt ibidem

9,22 Ne gloriatur sapiens in sapientia sua neque gloriatur robustus in robore suo, nec gloriatur diues in diuitiis suis 3.13.1

23 In hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me: quia ego sum Dominus qui facio misericordiam & iudicium & iustitiam in terra, &c. 1.10.2, & 1.3.1

10,2 A cæli signis ne formidetis: nam gentes ab illis formidant 1.16.3

8 Et hoc vno brutescunt, & stulti fiunt, quod disciplina vanitatum lignum est 1.11.5

11 Dij qui cælum & terram non condiderunt, perdetur de terra, & de sub cælis ipsis 1.13.23

23 Scio, ò Domine, quod hominis illius non est via sua, nec cuiusquam vices, &

- gressus suos disponat 1.16.6
- 24 Castiga me Domine, sed in iudicio, nō in furore tuo, ne fortè imminuas me 3.4.32
- 11,7 Obtestando obtestatus sum patres vestros, ab eo tempore quo eduxi eos de terra Ægypti in hunc vsque diem, tempestiue surgendo, obtestando, & dicendo, Audite vocē meam 3.20.7, & 4.10.17
- 8 Sed non audierunt nec inclinarunt aures suas, &c. Induxi ergo super eos omnia verba fœderis huius, quæ præceperam ut facerent, &c. 3.20.7
- 11 Ecce adducam super eos malum, de quo eluctari non poterunt, clamabuntq; ad me & non exaudiam eos ibid.
- 19 Corrumparamus lignum in cibum eius, & excidamus eum è terra viuentium, &c. 4.17.15
- 12,16 Si illi discendo didicerint vias populi mei, ut iurent scilicet per nomen meum nempè, Viuit Dominus, quenadmodum docuerunt, &c. 2.8.25
- 14,7 Si iniquitates nostræ respōderint nobis, facito tu ò Domine propter nomen tuū quoniam auersiones nostræ multæ sunt, tibi peccauimus 3.20.8
- 14 Prophetæ isti mendacium prophetant in nomine meo, non misi eos, nihil mandauit eis, &c. 4.9.3
- 15,1 Si starent Moses & Samuel coram me non esset animus meus ad populum istum: eice eos à facie mea, ut egrediantur 3.20.23
- 17,1 Peccatum Iuda scriptum est stylo ferro, vngueq; adamantino exaratum in tabula cordis vestri & in cornibus ararum vestrarum 3.4.29
- 5 Sic dicit Dominus, Execratus vir qui cōfidit in hominem, & carnem ponit brachiū suum, à dominōque recedit cor eius 2.2.10
- 9 Vastrum cor super omnia, & arūnosum est, quis cognosceat illud? 2.3.2
- 21 Cauete quā charæ sint vobis animæ vestræ, ne tollatis onus die sabbathi, ad inferendum illud per portas Ierusalem 2.8.29
- 22 Neque efferatis onus è domibus vestris die sabbathi: imò nihil operis faciatis, sed sanctificate diem sabbathi, &c. ibid.
- 27 Si verò me non audieritis, sanctificando diem sabbathi, quominus tollatis onus, & eatis per portas, &c. ibid.
- 18,8 Si redierit ea gens (contra quam loquutus eram) à malitia sua, iam & me quoque pœnitebit mali quod ei facere constitueram 1.17.12
- 18 Adeste, & cogitemus contra Ieremiam cogitationes: quoniam non peribit Lex à sacerdote, & consilium à sapiente, & verbum à Propheta 4.9.5
- 20,2 Percussit Phastur Ieremiam Prophetam, & cōiecit eum in neruum, qui erat ad portam Benjamin superiorem, quæ fuit iuxta ædem Domini 4.9.6
- 21,22 Ius reddite mane, & asserite spoliatum de manu eius qui ei vim facit, &c. 4.20.9
- 22,3 Facite iudicium & iustitiam, & asserite spoliatum de manu eius qui vim facit, &c. ibidem.
- 23,1 Væ pastoribus qui perdunt & dissipāt gregem pascuæ meæ, dicit dominus 4.9.3
- 5 Ecce dies veniunt, dicit Dominus, ut excite germen iustum Dauidi, regnabitq; rex, & prudēter rem geret, & faciet iudicium & iustitiam in terra 2.6.3
- 6 Et hoc nomen eius quo vocabunt eum, Dominus iustitia nostra 1.13.9, & 3.11.8
- 16 Ne audieritis verba prophetarum qui vobis prophetant, vanos reddunt vos, &c. 4.9.2
- 24 An non cœlum & terram impleo, dicit Dominus? 4.1.5
- 28 Propheta apud quem est somnium, somnium narret: & is apud quem est verbum meū, loquatur verbum meum ex fide 4.8.3
- 24,7 Et dabo eis cor, ut sciant me, quia ego sum Dominus: ipsi erunt mihi populus, & ego ero eorum Deus, quia reuertentur ad me ex toto corde suo 2.2.20
- 25,11 Redigetūtque vniuersa ista terra in solitudinem & vastitatem, & seruient gentibus illis, nempè regi Babylonio septuaginta annos 1.8.7
- 12 Quūque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo & ipsius regis Babylonici & eorum iniquitatem, ait Dominus, &c. ibid.
- 29 Ecce ego incipio affligere urbem quæ vocatur nomine meo, & vos omnino impunè abiretis? &c. 3.4.34
- 27,5 Ego feci cœlum & terram, hominem & iumenta quæ sunt in superficie terræ, &c. 4.20.27
- 6 Nunc autem tradidi omnes istas terras potestati Nabuchodonosoris regis Babylonis, serui mei 4.20.7, & 4.20.28
- 7 Et seruiet ei omnes gentes, & filio eius atque nepoti eius: donec eius quoque terræ tempus veniat, &c. 4.20.27

8 Porrò genus aut regnum quod seruire Nabuchodonosori regi Babylonio, & quod collum subdere iugo regis noluerit, &c.

Ibidem

9 Vos ergo ne audiatis prophetas vestros, diuinos vestros, somniatores vestros, mathematicos vestros, & veneficos vestros, qui vobis sic dicunt, Non seruietis regi Babylonis 4.9.3

14 Ne audiatis sermones prophetarum prophetantium, ac dicentium vobis, Non seruietis regi Babylonis Ibidem

17 Ne audiatis eos, sed seruite regi Babylonio, & viuite 4.20.28

29.7 Quærite pacem eius ciuitatis, ad quam ego vos trãstuli, & orate Dominum pro ea: quoniam, &c. Ibidem

31.18 Audiuit planè Ephraim sese in captiuitate cruciantem, Castigasti me, & castigatus sum sicut vitulus non assuetus: conuertere me, & conuertar: quoniam tu es dominus Deus meus 2.3.5, & 25.8, & 3.24.15

19 Protinus enim vt conuersus sum, pœnitui, & postquam cognitus sum, mihi compositi manus super femur, &c. 2.5.8

31 Ecce dies venient, ait dominus, vt feriam cum domo Israel, & cum domo Iudæ fœdus nouum 2.11.7, & 13.4.9

52 Nō iuxta fœdus quod pepigi cum patribus eorum, tempore quo prehensa manu eorum, eduxi eos de terra Ægypti, quod fœdus meum ipsi irritum fecerunt, &c. 2.5.9, & 2.17

33 Post dies illos, dicit Dominus, inferam legem meam in interiora illorum, & in cor eorum scribam eam: eròque Deus eorum, ipsique erunt mihi populus 2.8.14, & 3.20.45

34 Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccata eorum non recordabor amplius 3.4.29, & 3.20.45

35 Sic dicit dominus, qui dedit solem in lucem diurnam, lunam stellarumque ordines in lucem nocturnam, &c. 4.17.17

32.16 Posteaquam dedissem literas emptionis ipsi Baruch filio Neriz, orabam ad dominum 3.20.5

18 Tu facis misericordiam in millia, & rependis iniquitatem patrum in sinum filiorum qui post eos nascuntur, &c. 2.8.19

23 Nō paruerunt voci tuæ, & in Lege tua non ambulauerunt, & quicquid præcepisti eis vt facerent, ò fecerunt idcirco effecisti vt euenirent eis omnia ista mala 2.5.18

39 Et dabo eis cor vnum, & viam vnã, vt timeant me vniuersis diebus & bene sit eis, & filiis eorum post eos 2.3.8

33.8 Mundabo eos ab omni iniquitate eorum, qua peccauerunt contra me, ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorum quibus in me peccauerunt 3.20.45, & 4.1.20

16 In diebus illis seruabitur luna, & Ierusalem habitabit securè: & hoc est quod vocabit eam, Dominus iustitia nostra 1.13.9

42.2 Sine quæso te exorari, vt pro nobis ores ad dominum Deum tuum, &c 3.20.14

9 Sic dixit Dominus Deus Israelis, ad quem vos me misistis vt prosternerem precepcionem vestram in conspectu eius ibid.

48.10 Maledictus qui facit opus Domini dolo malo 4.20.6

50.20 In diebus illis, & in tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas Israelis, & nulla erit: & peccatum Iudæ, & non inuenietur 3.4.29

23 Quomodo fractus est & contritus malleus vniuersæ terræ? quomodo Babylonia inter gentes redacta est in solitudinem? 2.4.4

25 Aperuit Dominus armamentarium suum, & protulit arma indignationis suæ: quoniam hoc opus quod factum est in terra Chaldæorum, à Domino Deo exercituum est 1.18.1

LAMENTATIONES.

3.8 Sed & si clamè & supplicem, obstruit aures ad orationem meam 3.20.16

38 Ex ore altissimi nõne proficiuntur mala & bona? 1.17.8

4.20 Spiritus narium nostrarum vnctus Domini captus est in retibus eorũ, de quo nos dicebamus, In vmbra eius viuemus inter gentes 2.6.2

EZECHIEL.

1.20 Quocunque impellebat impetus eundi, illuc ibant, & quocũque etat animus eundi: rotæ subuehebantur è regione ipsorum: quoniam spiritus animalium, &c. 4.19.22

23 Fili hominis, mitto te ad filios Israel, ad gentes rebelles, quæ contra me rebellauerunt: ipsi & patres eorum perfide mecum egerunt vsque in hunc ipsum diem 3.24.13

4 Filij sunt dura facie, & pertinaci corde, ego te mitto ad eos Ibidem

3.17 Fili hominis speculatorem constituite domui Israelis: audies igitur verbum ex ore meo & disertè monebis eos ex me 4.8.3

18 Ille quidem impius morietur in iniquitate sua, sanguinem verò eius de manu tua requiram 4.3.6, & 4.2.5

7.26 Calamitas alia super aliam veniet, & erit rumor super rumorem: & inquirent visionem à Propheta, & lex peribit à sacerdote, atque consilium à senioribus, 1.18.2, & 4.9.6

10.4 Et sublata est gloria Domini ab iso Cherub ad limen ædis 4.2.3

5 Et sonitus alarum Cherubim auditus est vsque ad atrium exterius 1.14.8

11.19 Dabo eis quoque cor vnum, & spiritum nouum dabo in uisceribus eorum: auferam cor eorum lapideum de carne eorum, & tribuam eis cor carneum 1. 3.10, & 2.3.8, & 2.5.5, & 3.24.1

20 Ut ambulent in institutis meis dabo eis cor vnum: & custodiant iudicia mea, faciãntque ea: & erunt mihi populus, ego verò ero eorum Deus 2.5.5

12.1 Domus rebellis sunt 3.24.13

13 At ego expandã super eum rete meum, inque sagena mea capietur, ducamq; eum Babylonem in terram Chaldæorum, quam tamen non videbit, & ibi morietur 2.4.4

13.9 In cœtu populi mei nõ erunt in albo domus Israelis non scribentur, &c. 2.24.9, & 4.1.4

14.9 Et propheta si seductus loquutus fuerit sermonem, egq Dominus seduxi prophetam illum, &c. 1.18.2

14 Et si fuerint tres viri illi in medio eius Noe, Daniel, & Iob ipsi in iustitia sua liberabunt animam suam, &c. 3.20.23

16.20 Accepisti etiam filios tuos & filias tuas quos peperisti mihi, & sacrificasti eos illis vt deuorarent, &c. 2.2.11, & 4.16.24

17.20 Expãdam super eum rete meum, & deprehendetur in cassibus meis, & adducam eum in Babylonem, vt iudicet illic cū eo, idque propter transgressionem qua transgressus est contra me 2.4.4.

18.4 Anima quæ peccauerit ipsa morietur 2.8.4, & 3.4.28

9 Qui in statutis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit, vt faciat veritatem, iustus ille est, viuẽdo viuẽt, dicit dominus Deus 3.17.15

20 Anima quæ peccauerit ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filii, &c. 2.8.9, & 2.8.19, & 2.8.20, & 2.8.59, & 3.3.4

21 Quod si auersus fuerit impius ab omnibus peccatis suis quæ fecit, & custodierit omnia statuta mea feceritque iudicium & iusticiam: viuẽdo viuẽt, & nõ morietur 3.3.24, & 3.4.18, & 3.17.15

23 Nam desidero aut volo mortẽ impij, dicit Dominus Deus? An non magis vt se conuertat à viis suis malis, & viuat 4.1.25

24 Et si iustus auerterit se à iustitia sua, & fecerit iniquitatẽ iuxta omnes abominaciones quas fecit impius, &c. 3.4.29, & 3.14.10

27 Quum impius se auerterit ab impietate quam fecit, feceritq; iudicium & iusticiã ipse animam suam viuam seruabit 3.4.29

3.31 Abiicite à vobis omnes prauaricationes vestras, in quibus prauaricati estis, & facite vobis cor nouum & spiritum nouum, &c. 3.3.6

32 Quandoquidem non delector morte morientis, dicit ego Dominus Deus: auertite ergo & uiuite 4.1.25

29.12 Et ventus orientalis exsiccauit fructum eius 1.16.7

20.11 Dedi que eis statuta mea, atque iudicia mea indicaui eis, in quibus homo, si ea fecerit, viuẽt 3.17.3

12 Sed & sabbatha mea dedi eis, quæ essent signum inter me & inter eos, vt scirent quod ego Dominus qui sanctifico eos 2.8.29

42 Scieris que quia ego Dominus, quum induxero vos in terram Israelis, & in terram, &c. 3.13.1

45 Et recordabimini ibi viarum vestrarum, atque cunctorum studiorum vestrorum in quibus polluti estis, &c. Ibidem

22.8 sancta mea despexisti, & sabbatha mea prophanasti 2.8.29

25 Cõiuratio prophetarum eius in medio eius, sicut leo rugiens & qui prædam rapit, comederunt animam 4.9.3

26 Sacerdotes eius violenter discerpserunt Legem meam, sanctuaria mea prophanauerunt, nec discrimen habuerunt inter sanctum & prophanum Ibid.

23.37 Filios etiam suos quos mihi genuerant, traduxerunt eis in cibum 4.16.24

38 Polluerunt sanctuarium meum in die illa, atque prophanauerunt sabbata mea 2.8.29

28.10 Mortibus incircuncisorum morieris per manum alienorum, quoniam ego loquutus sum, dicit Dominus Deus 2.10.18

29.4. Ego ponam hamos in maxillas tuas, & efficiã vt hæreant pices fluminum tuorum

tuorum in squamis tuis, &c. 1:17.11

19 Ecce ego do Nabuchodonosori regi Babylonis terram Ægypti, & auferet multitudinem eius, diripiet spolia eius, & prædabitur prædam eius, & erit merces exercitui eius 4.20.26

22 Pro opere quo mihi ministravit in ea dedi ei terram Ægypti, eò quòd mihi fecerunt, dicit Dominus Deus 4.20.26

31,18 Inter circumcisos dormies cum interfecto gladio. Hic est Pharaò & vniuersus strepitus eius, &c. 2.10.18

33,8 Ipse impius in iniquitate sua morietur, & sanguinem eius de manu tua requiram 4.12.5

11 Non delector morte impii, quin magis quum reuertitur impius à via sua, & vixerit, &c. 3.24.15

14 Et is cõuersus à peccato suo fecerit iudicium & iustitiam 3.17.15

34,4 Quin in duritia & seuitia dominauit illis eis 4.11.14

23 Et suscitabo super eas pastorem vnum, qui pascet eas: Dauidem seruum meum qui pascet eas, atque is erit eis pastor 2.6.3

36,11 Et pepercis: Nomini meo sancto quod profanarunt domus Israelis inter gentes ad quas venerunt 3.4.10

22 Non propter vos ego facio, ò domus Israel, sed propter nomen meum sanctum quod profanastis inter gentes, &c. 3.12.3, & 3.15.2

25 Et spargam super vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, atque à cunctis idolis vestris munda dabo vos 3.1.13

26 Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in præcordia vestra: auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum 2.3.6, & 2.5.8, & 3.24.1, & 3.24.15

27 Inferam spiritum meum in interiora vestra, efficiamque vt ambuletis in statutis meis, & iudicia mea custodiatis atque faciatis 1.3.10, & 2.3.6

32 Non propter vos ego facio, dicit Dominus Deus, hoc nouum sit vobis: pudeat vos viarum vestrarum, & erubescite, domus Israelis 3.4.3, & 3.12.3, & 3.15.2

37,4 Tum dixit ad me, Vaticinare super ossa ista, & dic ad ea. Ossa arida: audite verbum Domini 2.10.21

25 Et Dauid seruus meus erit princeps exercitus in vltimo in æternum 2.6.3

26 Percutiã denique cum eis fœdus pacis, fœdus perpetuum erit cum eis ibid.

48,12 Principis autem erit quicquid reliquum est vtrinque iuxta collationem sacrã, & iuxta possessionem vrbis, &c. 4.2.13

35 Et nomen vrbis ab eo die, Deus illic 3.13.4

DANIEL:

2,21 Qui deponit reges, & creat reges 4.20:26

37 Tu rex omnium regum præstantissimus es, in quem Deus cœli regnum potentiam robur & decus contulit 4.20,26

41 Porro temporibus regum istorum Deus cœli regnum conder, quod æternis temporibus non destructur, nec imperium eius alteri populo relinquetur, quod comminuer & finiet omnia ista regna, ipsum verò æternum stabit 2.15.3

424 Proin rex, meum consilium probe tur tibi & tua peccata redime iustitia, & iniquitates tuas beneficentia in pauperes 3.4.31 & 3.4.35

5,18 Tuo parenti Nabuchadnezar, ò rex, summus Deus contulerat regnum & amplitudinem, & decus & magnificentiam: 4.20.16

6,22 Imò & te iudice rex nullem scelus patraui 4.20.32

7,4 Primum simile fuit Leoni, habens 24 quilinas alas: spectabam verò donec euulset sunt eius alæ, &c. 1.8.7

10 Decies mille myriades ante ipsum stabant: quumque iudicium concessisset, libri aperti sunt 1.14.5, & 1.14.8, & 3.2.41

25 Et sermones contra excellentem loquebatur, & sanctos excelsos implicabit: sibi que arrogabit mutare temporum statum & leges, &c. 4.7.25

9,5 Peccauimus, & iniqui fuimus in pie egimus, & desecimus à te descedendo etiam à præceptis tuis, & iudiciis tuis 3.4.9

7 Tibi quidem Domine tribuenda est iustitia, nobis autem pudor, &c. 4.20.29

10 Neque obtemperauimus voci Domini Dei nostri, vt transigeremus vitam ex ipsius Legibus, quas proposuerat nobis per suos seruos prophetas 2.5.11

18 Non in precibus nostris quas effundimus coram te, allegamus nostram iustitiã, sed tuam profundissimam misericordiam 3.20.8, & 3.20.14

24 Septuaginta hebdomades præfixit sunt populo tuo & vrbi tuæ ad censum adu

seelus & perficiendum peccata, & expiandū iniquitatem, & ad iustitiam sempiternā adducendum, &c. 2.7.28, & 2.15.1, 2, & 15.6

27 Potro hebdomas vna confirmabit secdus erga multos, & dimidium hebdomadis abrogabit victimam & oblationem, eritque vastator super abominationem ala, &c.

4:2.12

10, 3 Sed princeps regni Perfici restitit mihi 1.14.7

20 Nuncquidem reuertar pugnatum aduersus principem Persarum ibidem,

12, 1 Illo tempore Michael princeps magnus, rerum potietur, qui stat a filijs tuis populi, eritque tempus difficile, &c. 1.14.7, & 1.14.8, & 2.10.11

2 Multique dormientium in terra puluerulenta, resurgent: hi ad vitam aternam, illi verò ad probra & contemptum æternum 2.25.7

3 Porro doctores splendebunt vt splendor firmamenti: & qui multos ad iustitiam adducunt, vt stellæ sempiternis temporibus. 3:25.10

H O S E E.

1, 11 Et congregabuntur filij Iuda & filij Israelis simul: ponentque sibi caput vnum, atque ascendent de terra 2.6.3

2, 5 Siquidem mater eorum scortata est & genitrix eorum pudescita, quia dixit, Ibo, sequar amatores meos, &c. 2.8.18

18 Et pangam cum eis fœdus in die illo, cum bestiis campi, & cum volucribus cœli, & cum reptili terra, &c. 4.1.20

19 Et despondebo te mihi in sempiternum, despondebo (inquam) te mihi in iustitia & in iudicio & in beneficentia, & in miserationibus 3.14.6 & 4.1.20

23 Misereborque ipsi Lo-hurama, & dicam ad Lo-ami, Ami tu: & ipse dicit mihi Deus meus 3.4.6

3, 5 Postea reuertentur filij Israelis, & inquirēt Dominum Deum suum, & Dauidem regem suum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonitatem eius nouissimis diebus 2.6.3, & 3.2.23.

5, 11 Vim ac calumniā passus est Ephraim fractus est iudicio, eò quòd animum induxit sequi præceptum 4.20.32

15 & reuertar ad locum meum, donec se in culpa esse cognoscant, & quærant faciē meam. 2.5.13

6, 1 Venite, reuertamur ad Dominum: quoniam ipse discepit, & sanabit: quos perculit,

& obligabit nos 3.3.2

7, 8 Ephraim factus est placenta quæ non est versa 3.4.35

8, 4 Ipsi reges instituerunt, sed non ex me. 1.18.4

9, 8 Speculator Ephraim cum Deo meo, propheta laqueus aucupis est in omnibus vis eius odium in domo Dei eius 4.9.3

12, 5 Et Dominus Deus exercituum: Dominus, memoriale eius 1.13.10

13, 11 Dabam tibi regē in furore meo, & sustulisti eum in excarescentia 1:18.4, & 4.20.25

12 Colligata est iniquitas Ephraim, & reseruatam peccatum eius 3.4.29

14 De manu inferorum redemissem eos, à morte vindicassem eos: ubi causa tua o mors? ubi pernicies tua o inferi? &c. 13.25.10

14, 3 Aufer omnem iniquitatem, & accipe bonum, & persoluemus iuuenos labiorum nostrorum 3.4.30, & 3.20.28, & 4.18.17

4 Assur non saluabit nos, super equis non equitabimus: neque dicemus ultra operi manuum nostrarum, Vos Dei nostri estis: eò quòd in te sit ministratio pupillo 1.11.4

5 Ego sanabo auersionem eorum, diligam eos liberalissimè, quoniam auersus est furor meus ab eo 3.14.6

I O E L.

2, 12 Convertimini in toto corde vestro, ieiunio, fletu, & lamento 2.5.8, & 3.8.17

13 Scindite cor vestrum, & non vestimenta vestra, &c. 3.3.16, & 4.12.19

15 Clangite tuba in Sione, sanctificate ieiunium, indicite cœcum 4.12.14, & 4.12.17

28 Et post hæc, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filie vestra: senes vestri somnia somnabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt 2.15.2, & 3.1.2, & 4.18.4

32 Quicumque inuocauerit nomen Domini, liberabitur quoniam in monte Zion & in Ierusalem erit saluatio 1.13.13, & 1.13.20 & 3.20.2, & 3.20.14, & 4.1.3, & 4.1.4

3, 17 Erit Ierusalem sacrosancta, nec alieni per eam ultra transibunt 4.1.17

A M O S.

1, 2 Dominus ex Sione rugiet, & de Ierusalem edet vocem suam, &c. 2.8.5

3, 6 Estne malum aliquod in ciuitate quod Deus non fecerit? 1.7.8, & 1.18.3

4, 7 Ad hæc pluuiam negaui vobis, dum adhuc essent tres menses vsque ad messē, & pluui super ciuitatem vnā, super aliam non pluui, &c. 3.2.2.10

5, 14 Quæ

5,14 Querite bonum, & non malum, vt uiuatis, &c. 2.5.10

6,1 Vx opulentes in Sione, &c. 3.19.9

4 Qui dormiunt in lectis eburneis, indecore se distendentes in grabbatis, &c. ibidem.

8,11 En dies veniunt, dicit Dominus Deus, vt missurus sim famem in terram, non panis quidem famem, aut aquae sitim, sed audiendi verba Dei 3.22.10

9,11 Die illa excitabo tabernaculum Dauidis collapsum, & saepe circundabo rupturas eius, demolitioneque eius instaurabo: reedificaboque eam vt retrò temporibus. 2.6.3

ABDIAS.

17 At in monte meo Sion reliquiae supererunt quae seruantur, &c. 4.1.13

IONAS.

1,4 Dominus autem excitauit ventum magnum in mari, factaque est ingens tempestas in illo mari 1.16.7

2,10 Ego autem voce gratulatoria tibi sacrificabo, quaeque voui persoluam: ipsa salus Domini est 3.20.28

3,4 Adhuc intra quadraginta dies Niniue subuerterur 1.17.12

5 Crediderunt itaque ciues Niniuite Deo: & ieiunio indicto à magno ad paruum usque saccos induerunt 3.3.4, & 4.12.17

10 Vidit Deus opera eorum, nempe quòd à vitiiis suis malis auersi essent, & Deus quoque poenitentia ductus super malo quod illi inferre decreuerat, & non intulit 1.17.4

MICHAELAS.

2,13 Ascendit pandens iter ante eos: diuidet, & transibunt portam, & egredientur per eam: & transibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum 2.6.2

3,6 Nox vobis vice visionis irruet, tenebraeque pro diuinatione: & occumbet sol super prophetas illos, dieque super eos obtebrescet 4.9.6

5,2 Ertu Bethleem Ephrata, paruula quidem es inter chiliarchas Iehuda, ex te autem prodibit mihi quis Dominator sic in Israele & exitus, &c. 2.14.7

13 Excidam quoque sculptilia tua, & statuas tuas, è medio tui, ne vltra opus manuum tuarum adores 1.11.4

7,9 Indignationem Domini feram, quia si peccauit donec causam meam egerit, &c. 3.4.32

49 Deponet iniquitates nostras: & proit-

ciet in profundum maris omnia peccata nostra 3.4.29

HABAEVC.

1,12 An non tu es ab initio Domine Deus meus, Sanctus meus, & non moriemur, Domine 2.10.8

2,3 Si distulerit, expecta eam: certum enim veniet, neque moram neget 3.2.42

4 Iustus in sua fide viuet 3.14.11, & 3.18.5

18 Quid prodierit sculptile? quoniam sculpsit illud fictor eius? futile, & doctus mendax, quòd ficit eò, fictor scilicet ingenuo suo, vt faceret idola muta 1.5.12, & 1.11.5

20 At Dominus in templo sanctitatis suae taceat à conspectu eius vniuersa terra 1.5.12 & 1.10.3, & 2.8.15

3,2 Memor sis in ira misericordiae 2.4.32

3 Deus ab Austro venit 1.13.7

13 Egressus est in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo, &c. 2.6.3

SOPHONIAS.

1,5 Eos quoque qui in caelis militiam caeli adorant, & qui adorant ac iurant per dominum, iuranteque per Melchom 2.3.23

3,11 Nam tunc ex te tollam eos, qui in te insolenter exultant, neque tu te vltra efferes in monte sancto meo 3.14.7

HAGGAEVS.

2,12 Interroga sacerdotes Legem, dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ala vestimenti sui, &c. 3.12.6

ZACHARIAS.

1,3 Reuertimini ad me, dicit Dominus exercituum, reuertarque ad vos 2.5.9, & 3.24.15

2,4 Angelus alius egrediebatur in occursum eius: Et dixit ad eum, Curte, loquere ad puerum istum, dicens, Absque muro habitabitur Ierusalem propter multitudinem hominum & iumentorum in medio eius. 1.17.10

3 Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei 1.13.10 & 1.17.6

11 Adiungentur denique gentes multae ad dominum in illa die, eruntque mihi populus: in medio autem tui habitabo, scilicetque dominum exercituum me ad te misisse 1.12.10

12 Et hereditate possidebit Dominus Iehudam, tanquam partem suam, in terra sancta, & rursus eliget Ierusalem. 3.21.5

3.10 In die illa dicit Dominus exercituum, quisque proximum suum subter vitē & subter ficam vocabit 3.13.4

7.13 Et euenit, vt quemadmodum ipse clamauerat, illique non audierunt, sic iam clament, nec eos exaudiam, dicit Dominus exercituum 3.12.4

9.9 Exulta vehementer filia Sion, iubila filia Ierusalem, En rex tuus veniet tibi (iustus & seruator ipse) mitis, &c. 2.6.3, & 2.17.6

11 Et tu in sanguine fœderis tui, dimisi vitē & oves tuos de lacu in quo non est aqua 2.16.9

12.4 In die illa, dicit Dominus, percutiam omnem equum stupore: & eum qui ei insidet vesania, &c. 4.9.5

13.9 Ipse inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eum: dixi, Populus meus hic: & ipse dicet, Dominus est Deus meus 3.20.13

14.9 Eritque Dominus rex super omnem terrā, in illo die erit Dominus vnus, & nomen eius vnum 1.12.3

MALACHIAS.

1,2 Annon Esau frater erat ipsius Iacob: dicit Dominus 3.25.6

3 Et tamen Iacob dilexi, Esau autem odio habui ibid.

6 Filius honorat patrem, & seruus dominum suum: si ergo ego Pater sum, vbi honor est quem mihi impenditis? si verò Dominus sum vester, vbi mei timor? 2.8.14, & 3.6.3, & 3.2.26

10 Etenim ab ortu solis ad occasum eius vsque, magnum est nomen meum inter gentes, & in omni loco nomini meo incensum atque mola pura offertur, & cœt. 4.18.4, & 4.18.16

2,4 Tum scietis quòd ad vos mandatum meum miserim vt esset fœdus meum cum Leui, dicit Dominus exercituum 4.2.3, & 4.8.2

5 Ecœdus meum fuit cum eo, vitæ scilicet, & pacis: dedique ei ea, timorem, vt me metueret, metûque nominis mei paueret 4.2.3

6 Lex veritatis fuit in ore eius, nec fuit deprehensa in labiis eius iniquitas, &c. 4.2.3, & 4.8.2

7 Etenim labia sacerdotis custodiēt sciētiam, legemque ex ore eius requirent: Legatus enim est Dñi 4.8.2, & 4.8.6, & 4.9.2

8 Vos autem recessistis de via, & officulo posito multos in Lege impingere fecistis, & corrupistis fœdus Leui 4.7.30

3,1 Subitòque ad templum suum veniet Dominus ille quem vos queritis, & lega-

tus fœderis quo vos delectamini 1.13.10, & 1.14.9

15 Eisque parcam, vt quispiam filio suo seruienti sibi parcat 3.19.5

41 Ecce dies illa venit, ardens vt clibanus tunc erunt omnes arrogantes, & omnis qui impietatem patrat stipula inflammabitque eos dies ventura, &c. 3.24.12

2 Vobis autem qui nomen meum timetis oriatur sol iustitiæ, &c. 2.6.1, & 3.24.12

4 Memento Legis Moïsi serui mei, quam ei in Horeb ad omnem Israelem mandaui 4.8.6

5 En ego mitto vobis Eliam Prophetam priusquam dies Domini magnus & terribilis veniat 2.9.5

6 Is reducet cor patrum in filios, & cor filiorum in patres suos 4.1.6

TOBIAS:

3,25 Et missus est Angelus Domini sanctus Raphael, vt curaret eos ambos 1.14.8

SAPIENTIA.

14,16 Deinde interueniente tempore, conualecente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta 1.11.8

ECCLESIASTICVS.

15,14 Deus ab initio cōstituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata & præcepta sua 2.15.18

15 Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, &c. ibid.

16 Apposuit tibi aquam & ignē, ad quod volueris porrigere manum tuam ibidem,

17 Ante hominem vita & mors: bonum & malum, quod placuerit ei dabitur illi ibidem,

16,5 Omnis misericordia faciat locum vnicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius 3.15.4

BARUCH:

2,18 Sed anima quæ tristis est super magnitudinem mali, quæ declinans, & labascens abiit, mœstus animus, oculique deficientes, & esuriens anima gloriam tuā prædicarint & iustitiam 3.20.8

19 Neque enim iustè factis patrum, aut regum nostrorum freti, preces nostras coram te Domine Deus noster effundimus. 3.20.8

20 Sed quia indignationem & iram tuam immisisti nobis, quemadmodum per seruos tuos prophetas denunciaſti ibid.

I. MACHAB.

1,54 Librique legis qui inuenti fuissent, concerpti & igne cremati sunt 1.8.3

II. MACHAB.

12,43 Tum deinde stipe viritum coacta, ad duo millia drachmarum argenti misit Hierosolimam ad sacrificium pro peccato faciendum, &c. 3.5.8

15,39 Et siquidem rectè & commentatio congruenter, hoc & ipse volebam: sin exiliter ac tenuiter, hoc est quod potui ibid.

MATTHAEV 5.

1,5 Salmō autem genuit Booz è Rachab. Booz autem genuit Obed è Ruth. Obed autem genuit Iesse 2.13.3

16 Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, ex qua genitus est IESVS ille qui dicitur Christus ibid:

21 Pariet autem filium & vocabis nomen eius IESVS M. Ipse enim seruabit populū suum ex peccatis ipsius 2.6.1

23 Ecce virgo quædam vterum feret, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emanuel: quod est, si interpretetis, Nobiscum Deus 2.12.1

2,6 Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es inter duces Iuda, ex te enim exhibit dux qui pascet populum illum meum Israël 2.14.7

3,2 Ioannes dicebat, Resipiscite. appropinquauit. n. regnū cœlorū 3.3.2, & 3.3.5, 3.3.19

6 Et baptizabatur ab eo in Iordane, cōfite res peccata sua 3.4.6, & 4.1.6, & 4.16.24

11 Ego quidē baptizo vos aqua ad resipiscentiam, &c. 4.15.6, & 4.15.8, & 4.16.25

12 Cuius ventilabrum in manu ipsius, & perpurgabit aream suam: & coget triticum suum in horreum, paleam autem exuret igni inextinguibili 3.25.12, & 4.1.13, & 4.1.19

23 Tunc aduenit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo 4.15.6 & 4.16.27

15 Omitte me nunc: ita enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc omittit eū 2.16.5

16 Et vidit Spiritum Dei ascendentem tãquam columbam, & veniërem super ipsam 1.11.3 & 4.17.21, & 4.19.20

17 Et ecce vox è cœlis, dicēs, Hic est filius ille meus dilectus, in quo acquiesco 2.16.11 & 3.2.32, & 3.8.1, & 3.24.5

4,2 Et quū ierusalem dies quadraginta, & noctes quadraginta, postea esuruit 4.12.20

3 Et quum venisset ad eum tēcator, dixit, Si Filius es Dei, dic vt isti lapides panes fiāt. 3.20.46

4 Non è solo pane viuet homo, sed ex omni verbo prodeunte per os Dei 3.20.44

10 Tunc dicit ei Iesus, Abi Satana: scripturū est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli serues 1.12.3

11 Tunc omittit eum diabolus: & ecce Angeli accedebant & ministrabant ei 1.14.6

17 Ex eo tempore cœpit Iesus prædicare, & dicere, Resipiscite: appropinquauit enim regnum cœlorum 2.9.2, & 3.3.2, & 3.3.19

19 Sequimini me, & faciam vos piscatores hominum 4.16.31

5 5 Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum 3.17.10

4 Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient 3.8.9

8 Beati mundo corde quoniam ipsi Deū videbunt 3.25.6

10 Beati qui persecutionem patiuntur in fuitiæ causa: quoniam ipsorum est regnum cœlorum 3.8.7

12 Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cœlis 3.18.1

13 Vos estis sal terræ 4.3.3, & 4.5.14, & 4.8.4

14 Vos estis lux mundi 4.3.3, & 4.5.14, & 4.8.4

15 Neque accendunt lucernam & ponunt eam subter modium? sed in candelabrum, & splēdet omnibus qui sunt in domo 1.11.14

16 Ita splēdat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, glorificentq; Patrem vestrū qui est in cœlis 3.16.3

17 Ne existimate me venisse vt dissoluam Legem, aut Prophetas: non veni vt dissoluam, sed vt impleam 2.7.14

19 Quisquis igitur soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorū: quisquis autem fecerit &c. 2.8.59

21 Audistis dictum fuisse antiquis, Non occides: quisquis autem occiderit, tenebitur in dio 4.20.10

22 Ego verò dico vobis, quicumque irascitur fratri suo temere, tenebitur iudicio 2.8.7, & 2.8.39

25 Esto amicus aduersario tuo citò, dum es in via cum eo: nequando, &c. 3.5.7

26 Amen dico tibi, ne quaquam exhibis illinc vsquedum reddideris vltimum quid idem 3.25.6, & 3.7.5

28 Quicumque aspicit mulierem, vt eam concupiscat, iam adulterauit eam in corde suo 2.8.7

34 Ne iuretis omnino, neque per cœlam, &c: 2.8.26, & 4.13.12

39 Ego verò dico vobis, ne resistatis malo: sed quisquis te cœdet in dexteram tuam maxillam, obuerte ei & alteram 4.20.19, & 4.20.20

44 Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui deuouēt vos 2.8.57, & 3.7.6, & 4.17.12

45 Vt sitis filij Patris vestri qui est in cœlis: facit enim vt sol suus exoriatur super bonos ac malos, &c. 3.20.15, & 3.24.16, & 3.25.9

46 Si dilexeritis eos qui diligunt vos, quā mercedem habebitis? nōne & publicani idem faciunt? 2.8.57

6,2 Itaque quum dabis eleemosynam, ne cures buccina cani coram te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in plateis, vt gloriā consequantur ab hominibus. Amen dico vobis eos referte mercedem tuā 3.7.2

6 Tu verò quum precaris, introito in conclauem tuam, & clauso ostio tuo precare Patrem tuum qui est in occulto, &c. 3.20.29

7 Precantes autem ne sitis loquaces vt Ethnici. putant enim fore vt sua illa loquacitate exardiantur ibid.

9 Vos igitur ita precamini, Pater noster, qui est in cœlis, sanctificauit nomen tuum, &c. 3.20.6, & 3.20.34

11 Panem nostrum quotidianum da nobis hodie 2.5.14

12 Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris 3.4.38, & 4.1.25

21 Nam vbi est thesaurus vester, illic erit etiā cor vestrum 3.2.25, & 3.18.6, & 3.25.1

23 Quòd si oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Ergo si lumen quod est in te tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quanta? 3.2.25

7,7 Petite & dabitur vobis: querite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis 3.20.13

11 Si vos igitur quum sitis mali, nostis dona bona dare liberis vestris, quantò magis Pater vester qui est in cœlis, dabit bona iis qui ab ipso petent? 3.20.36

12 Quæcunque igitur volueritis vt faciāt vobis homines, ita & vos facite eis. ista est enim Lex & Propheta 2.8.53

15 Cauete vobis à pseudoprophetis, qui veniunt ad vos cum vestimentis ouium, intransfus autem sunt lupi rapaces 4.9.4

8,4 Dicit Iesus leproso purgato, Vide vt nulli dicas: sed abi, ostende te ipsum sacerdoti, & offer donum illud quod imperauit Moses, vt hoc sit eis testimonio 3.4.4

10 Hæc quum audisset Iesus, miratus est & ait sequentibus: Amen dico vobis, ne in Israel quidem tantam fidem inueni 3.2.13

11 Multi ab Oriente & Occidente venturi sunt, & discumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cœlorum 2.10.23 & 4.16.13

12 Filij regni eiciuntur in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentium 3.25.12

13 Et dicit Iesus Centurioni, Abi, & vt credidisti fiat tibi. Sanatusque est puer eius eo ipso momento 3.20.18

25 Et accedentes discipuli excitauerunt eum, dicentes, Domine serua nos, perimus 3.2.21

29 Quid nobis tecum Iesu Fili Dei? venisti huc vexatum nos ante tempus? 1.14.19

9,2 Et ecce, obulerunt ei paralyticum in lecto proiectem, quumque vidisset Iesus fidem eorum, dixit paralytico, Confide filie, remissi sunt tibi peccata tua 3.2.13, & 3.4.35, & 3.20.9

3 Quidam è Scribis dicebant apud se, Iste blasphematur 2.13.12

4 Et quum vidisset Iesus cogitationes eorum, &c. ibid.

5 Vtrum enim est facilius dicere, Remissa sunt tibi peccata, aut dicere, Surge, & ambula? 4.19.29

6 Vt autem sciatis auctoritatem habere Filium hominis in terra remittendi peccata, (tunc dicit paralytico) Surge, tolle lectum tuum, & abi domum tuam 1.13.12

12 Qui valent non egent medico, sed male affecti 2.17.4

13 Nō veni vt vocare iustos, sed peccatores ad resipiscentiā 3.3.20, & 3.12.6, & 3.14.5

15 Num possunt filij thalami lugere, quandiu est cum eis sponsus? 3.3.17, & 4.12.17

29 Tunc tetigit oculos cæcorum dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis 3.2.43, & 3.4.22, & 3.20.11, & 4.19.18

34 Pharisei dicebant, per principem demoniorum eicit demonia 3.3.22

35 Et circuibat Iesus vrbes omnes ac vicinos, docens in synagogis eorum, & predicans Euangelium regni, &c. 2.9.2

10,1 Tunc aduocatis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem aduersus spiritus impuros 4.3.5

5 In viam gentium ne abieritis, & in urbem Samaritanorum ne ingrediamini 2.11.12

8 Aegro

8 Aegrotos sanate, leprosos purgate, mortuos excirate, dæmonia eiicite 1.13.13
 18 Et ad præfides ac reges adducemini mea causa, vt hoc sit eis & gentibus testimoniũ. 3.4.4
 20 Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, is est qui loquitur in vobis 4.18.8
 28 Et ne timete vobis ab iis qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timete potius eum qui potest & animam & corpus perdere in gehenna 1.15.2 & 3.25.7
 29 Nonne duo passeruli assario vanebit, & vnus ex eis non cadet humi sine Patre vestro 1.16.1, & 1.16.5, & 1.17.6
 30 Vestri verò etiam capilli capitis omnes numerati sunt 1.16.2
 21 Ne igitur timete: vos multis passerulis præstatis 1.17.6
 33 Quisquis autè negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram patre meo qui est in cœlis 4.1.26
 11,10 Iste enim est, de quo scriptum est, Ecce ego mitto nuncium meum ante faciẽ tuam, qui præparabit viam tuam coram te 3.3.19
 11 Non surrexit inter eos qui gignuntur è mulieribus quisquam maior Ioanæ Baptistæ sed qui est minimus in regno cœlorum, maior est eo 2.9.5
 13 Omnes Prophete & ipsa Lex vsque ad Ioannem prophetarunt 2.11.5, & 2.11.10
 23 Et tu Capernaum, quæ es vsque ad cœlum sublata, vsque ad inferos deprimeris: nam si Sodomis editæ fuissent virtutes quæ editæ sunt apud te, manuissent vsque ad hodiernum diem 3.24.1
 25 In illo tempore respondens Iesus dixit, Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ, quòd absconderis hæc à sapientibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus 4.8.5
 27 Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cuiuscunque voluerit Filius retegere 4.8.5
 28 Venite ad me omnes qui fatigati estis, & onerati, & ego faciam vt requiescatis 3.12.0, & 3.4.3, & 3.12.7 & 3.18.9
 29 Tollite iugum meum super vos, & discite à me quòd mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris 3.18.9
 30 Iugum enim meum facile est, & onus meum leue est 4.19.3
 12, 24 Pharisei verò quum hæc audissent, dicebant, Iste non eiicit dæmonia nisi

si per Belzebul principem dæmoniorum 3.3.22
 31 Quoduis peccatum & blasphemia remittetur hominibus: blasphemia verò in Spiritum non remittetur hominibus 3.3.21, & 1.13.15, & 3.3.22
 32 Et quisquis loquutus fuerit aduersus Filium hominis, remittetur ei: quisquis autè fuerit loquutus aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro 3.5.7
 41 Niveitæ resurgent in iudicio cuni natione hac, & condemnabunt eam: quòd ipsi respuerint ad prædicationem Ionæ 3.24.15
 43 Quum impurus spiritus exierit ab homine, ambulat per arida loca, quærens requiem & nõ inueniet, &c. 1.14.14, & 1.14.19
 13, 4 Et in seminando alia quidem ceciderunt iuxta viam: & venerunt volucres, & deuorant ea 3.22.10, & 4.14.11, & 4.17.33
 5 Alia verò ceciderunt in petrosa, vbi nõ habebant terram multam: & statim exorta sunt, propterea quòd non habebant profundam terram 4.17.33
 7 Alia verò ceciderunt in spinas, & ascenderunt spinæ, & suffocarunt ea ibidem
 9 Qui habet aures ad audiendum, audiat. 3. 3.13
 11 Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum 1.7.5, & 3.24.13
 16 Vestri verò beati sunt oculi, quòd certant, & aures vestræ quòd audiant 2.9.1
 17 Amen euim dico vobis, multi Prophete & iusti desiderarunt videre quæ videtis, & non viderunt 2.11.6
 24 Simile est regnum cœlorum homini seminanti bonum semen in agro suo 4.1.13
 29 At ille dixit, Nõ: ne colligedo zizania, & eradicetis simul cum eis triticum 4.12.16
 31 Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod acceptum quispiam seminauit in agro suo 4.19.34
 33 Aliam parabolam loquutus est eis, dicens, Simile est regnum cœlorum fermento quod acceptum mulier condidit in farinae satis tribus, vsquequo fermentaretur tota, 4.19.34
 39 Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus 1.14.15
 47 Regnum cœlorum simile est lagenæ iactæ in mare, & quæ ex omni rerum genere coegit 4.1.13, & 4.16.31
 14, 25 Quarta autem noctis vigilia abiit

- ad eos Iesus ambulans super mare 4.17:29
 15,3 Quare & vos transgredimini mandatum Dei, per traditionem vestram 4.10.10
 4 Nam Deus mandauit dicens, Honora patrem tuum & matrem. Et, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur 2.8.36
 8 Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labiis me honorat, cor autem eorum procul abest à me 3.20.31
 9 Sed frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum 4.10.15, & 4.10.23
 13 Omnis planta quam non plantauit Pater ille meus cœlestis, eradicabitur 2.3.9, & 3.2.12, & 3.23.1, & 3.24.6
 14 Sinite eos: duces sunt cæci cæcorum: Porro si cæcus cæco præierit, ambo in foueam cadent 3.19.11, & 4.9.12
 24 Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel 2.11.12
 16,6 Videte & caute à fermento Phariseorum & Sadduceorum 4.10.26
 12 Tunc intellexerunt eum non dixisse ut cauerent à fermento panis, sed à doctrina Phariseorum & Sadduceorum ibid:
 16 Tu es Christus ille Filius Dei uiuentis 4.6:6
 17 Beatus es Simon Bar-Iona: quia caro & sanguis hæc non retexit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis 2.2.19, & 3.1.4, & 3.2.34
 18 Sed & ego tibi dico, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo meam Ecclesiã, 4.6.3, & 4.6.5
 19 Et tibi dabo claues regni cœlorum. & quicquid ligaueris in terra, erit ligatum in cœlis: & quicquid solueris in terra, erit solutum in cœlis 3.4.12, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.6.4, & 4.1.1, & 4.12.4
 23 Abscede à me satana, scandalo es mihi 4.7.28
 24 Siquis uult post me venire, abneget se metipsum, & tollat crucem suam, ac sequatur me 3.7.2, & 3.8.1
 27 futurum est ut Filius hominis ueniat cum gloria Patris sui, cum Angelis suis: & tunc reddet unicuique secundum facta eius 3.18.1
 17,2 Transformatusque est coram eis, & splenduit facies eius ut sol: uerimenta autem eius facta sunt alba ut lux 4.17.17
 15 Adhuc eo loquente ecce nubes lucida inumbravit eos: & ecce vox è nube, dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo acquiesco ipsum audite 2.15.2, & 3.2.2, & 3.8.1, & 3.20.48, & 4.8.1, & 4.8.7
 18.10 Dico uobis Angelos eorum in cœlis per omne tempus uidere faciem Patris mei qui in cœlis est 1.14.7, & 1.14.9
 11 Venit Filius hominis ut seruet quod perierat 2.12.4
 15 Si peccauerit in te frater tuus, ueni & argue eum inter te & ipsum solum: si te audierit lucratus es fratrem tuum 4.12.3
 7 Quod si neglexerit eos audire, dic Ecclesiæ: quod si Ecclesiã audire neglexerit, sit tibi uelut quispiam ethnicus & quispiam publicanus 4.8.15, & 4.11.2, & 4.12.3
 18 Amen dico uobis, quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cœlo, & quæcunque solueritis in terra, erunt soluta in cœlo 3.4.12, & 3.4.20, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.8.4, & 4.12.4, & 4.12.9
 19 Rursum dico uobis, si duo ex uobis cõfenserint in terra, quodcumque petierint, fiet eis à Patre meo qui in cœlis est 3.20.30
 20 Vbi enim sunt duo vel tres cõstiti in nomine meo, illic sum in medio eorum 4.1.9, & 4.6.4, & 4.9.2
 22 Non dico tibi usque septies, sed usque septuagesies septies 4.1.23
 29 Procidens ergo conseruus eius ad eius pedes, precabatur eum dicens, Differ iram eiga me & omnia reddam tibi ibid:
 19,6 Itaque non amplius sunt duo, sed uerna caro, quod ergo Deus coniunxit, homine seiuugat 4.1.2
 11 Non omnes capiunt hunc sermonem, sed quibus datum est 2.8.42, & 4.13.17
 12 Sunt enim eunuchi qui ex matris utero nati sunt ita: & sunt eunuchi qui castrati sunt ab hominibus, & sunt eunuchi qui se ipsos castrarunt propter regnum cœlorum, 2.8.42
 13 Tunc oblatis sunt ei pueruli, ut manus eis imponeret, & precaretur, discipuli autem obiurgauerunt eos 4.16.7
 14 Sinite puerulos, & ne prohibere eos ad me uenire: talium est enim regnum cœlorum 4.16.7, & 4.16.17, & 4.16.26
 15 Et quum imposuisset eis manus, profectus est illinc 4.3.16
 17 Nullus est bonus, nisi vnus, nẽpe Deus. Si uis autem ad uitam ingredi serua mandata 1.13.13, & 1.13.24, & 3.18.9
 18 Non occides, Non mœchaberis, Nõ furaberis, &c. 2.8.35, 36, 37, 38, 39, &c: ad finem usque capitis
 19 Honora patrem & matrem 2.8.35
 21 Si

- 27 Si vis perfectus esse, abi, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo 4.13.13
- 25 His auditis discipuli eius perculsi sunt valde, dicentes, Quis ergo potest seruari? 2.7.5
- 26 Intuitus autem eos Iesus dixit eis, Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibilia sunt ibid.
- 28 Iesus dixit eis, Amen dico vobis, vos qui sequuti estis me, in regeneratione quum sederit Filius hominis in throno gloriæ suæ sedebitis etiam vos, inquam, super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel 2.16.18, & 3.25.10
- 29 Et quisquis reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros, causa nominis mei, centuplicia accipiet, & vitam æternam hæreditatis iure possidebit 3.25.10
- 20.1 Simile est regnum cælorum patrifamilias, qui exiit cum prima luce ad conducendos operarios quos mitteret in vineam suam 3.18.3
- 25 Scitis principes Gentium in eas dominari, & qui magni sunt licentia uti in eas 4.11.8, & 4.11.9
- 26 Verum non ita erit inter vos: sed qui cunque voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister 4.11.8
- 28 Sicut Filius hominis non venit ut sibi ministraretur, sed ut ministraret, daretque animam suam in redemptionis pretium pro multis 2.16.5
- 21.9. Porro turba quæ præibat, & quæ sequebatur, clamabat dicens, Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini 2.6.4
- 22 Quæcunque precando petieritis, si credideritis, accipietis 3.20.11
- 25 Baptisma Ioannis unde erat? è cælo, an ex hominibus? At illi ratiocinabantur apud se dicentes, Si dixerimus, è cælo, dicit nobis, Quare ergo non credidistis ei? 4.19.5
- 31 Vter è duobus fecit quod voluit pater eius? Dicunt ei, Prior. Dicit ei Iesus, Amen dico vobis, publicani & meretrices præcunt vobis in regnum Dei 2.8.14, & 3.7.2
- 22.2 Simile est regnum cælorum cuidam regi qui fecit nuptias filio suo 3.24.8
- 12 Amice, quomodo huc introisti non habens vestem nuptialem? 4.17.45
- 13 Ligatis pedibus & manibus eius tollite eum, & conicite in tenebras exteriores, illic erit fletus & stridor dentium 3.25.12
- 14 Multi enim sunt vocati, pauci vero electi 3.24.6
- 23 In illo die adierunt illum Sadducæi (qui dicunt non esse resurrectionem) 2.10.23
- 30 Nam in resurrectione, neque uxores ducunt, neque nuptum dantur: sed sunt ut Angeli Dei in cælo 1.14.9, & 1.15.3 & 2.12.6, & 3.25.11, & 4.1.4
- 32 Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus non est Deus mortuorum sed viventium 2.10.9, & 4.16.3
- 37 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua 2.8.11, & 2.8.51, & 3.3.11
- 39 Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum 2.8.11
- 43 Quomodo ergo David per spiritum vocat eum Dominum? 1.13.20
- 23 Ligant enim onera grauiamque portatu, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere: 4.10.1, & 4.10.26
- 8 Vos autem ne vocemini Rabbi, vnus est enim doctor vester, nempe Christus: omnes autem vos fratres estis 4.8.8
- 9 Et patrem vestrum neminem vocetis in terra: vnus est, n. p. vester qui in cælis est 3.20.38
- 23 Et omittitis quæ grauiora sunt Legis, iudicium, & misericordiam, ac fidem: hæc oportuit facere, & illa non ommittere 2.8.52
- 25 Vx vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quoniam purgatis exteriorem poculi patinæque partem, intus autem illa plena sunt rapina & intemperantia 3.4.36
- 37 Ierusalem, Ierusalem, quæ trucidas Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare liberos tuos &c. 3.24.16
- 24.11 Et multi pseudoprophetae surgent ac seducent multos 4.9.4
- 14 Et prædicabitur istud Euangelium regi in vniuersa terra, ut sit testimonio omnibus gentibus: & tunc veniet finis 3.4.4
- 24 Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetae, & edent signa magna & miracula, ita ut seducant (si fieri possit) etiam electos 4.9.4
- 30 Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo, & tunc omnes tribus terræ plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cælis cum potetia & gloria multa 2.16.17
- 36 De die autem illo & hora nemo scit:

ne Angeli quidem cœlorū, sed Pater meus solus

1.14.9

45 Quis igitur est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super famulitium suum, ut det illis alimentum in tempore?

4.16.34

25.2 Quæ erant fatuæ acceptis lampadibus istis, non ceperant oleum secum

3.5.7

21 Dixit autē dominus seruo. Bene habet serue bone & fidelis, in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam: ingredi in gaudium domini tui

2.3.11

23 Bene habet serue bone & fidelis: in paucis fuisti fidelis, &c.

Ibidem

29 Omni habenti dabitur, & augetur, qui vero non habet, etiam quod habet tollitur ab eo

2.3.11, & 3.15.4

31 Quum venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ

14.9. & 1.16.17

32 Et cogentur coram eo omnes gentes: & separabuntur, alteros ab alteris, ut pastor separat oves ab hœdis

2.16.17, & 3.25.9

34 Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratū vobis à castis fundamentis mundi

3.8.1 & 3.18.2, & 3.18.2, & 24.16

35 Esuriam, & deditis mihi quo vescererisitium & deditis mihi potum, &c.

3.18.3

40 Amen dico vobis, quatenus id fecistis vni ex istis fratribus meis minimis, mihi fecistis

3.18.6

41 Maledicti, abire à me in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & angelis eius

1.14.14, & 1.14.19, & 3.25.5

45 Et abibunt isti in supplicium æternū: iusti verò in vitam æternam

3.25.5

25.10 Quid molestiā exhibetis isti mulieri opus n. bonū operata est erga me

3.25.8

10 Semper enim pauperes habetis vobiscum: ne verò non semper habebitis

& 4.17.26, & 4.17.28

12 Quod enim hæc vnguētū hoc iniecit corpori meo, ad sepeliendū me, fecit

3.25.8

15 Ait eis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Ipsi verò appenderunt ei triginta argenteos numos

4.18.14

26 Edentibus autem eis accepit Iesus panem: & quum benedixisset, fregit, deditque Discipulis & ait, Accipite, comedite: hoc est corpus meum

4.14.20, & 4.16.30, & 4.17.1,

& 4.17.20, & 4.19.23

27 Et accepto poculo, & gratiis actis, dedit eis, dicens, Bibite ex eo omnes

4.9.14

38 Tunc dicit eis Iesus, Undiquaq; tristi est anima mea vsque ad mortem: manete hic, & vigilate mecum

2.16.12, & 3.8.9

39 Et progressus paululum, procidit in faciem suam, precans, & dicens, Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud: veruntamen non ut ego volo, sed ut tu

16.12

53 An putas me non posse nunc precari Patrē meū, qui huc sistat mihi plures quàm duodecim legiones Angelorum?

1.14. &

74 Tunc cœpit seipsum deuouere, & iurare, dicens, Non noui hominem

4.1.26

75 Tunc meminit Petrus verborum Iesu, qui dixerat ei, Priusquam gallus vocem mittat, ter me abnegabis. Et egressus extra, flevit amarè

3.3.4

25.4. Peccaui, prodiro sâguine innoxio. At illi dixerūt, quid ad nos? tu videris

ibid.

12 Et quum ipse accusaretur à principibus Sacerdotum & senioribus, nihil respondit

2.16.5

14 Et non respondit ei ad vllū verbum: ita ut miraretur præses valde

Ibidem

33 Præses autem ait, Enimverò quid mali fecit? At illi amplius clamabant, dicētes, Crucifigatur

Ibidem

24 Videns autem Pilatus se nihil proficere, sed maiorem tumultum fieri, accepta aqua abluit manus coram turba, dicēs, Innoxius ego sum à sanguine huius iusti: vos videritis

Ibidem

46 Circiter verò horam nonam exclamavit Iesus voce magna, dicens, Eli, Eli, lama sabachran? Hoc est, Deus meus, Deus meus, cur deseruisti me?

2.16.11

50 Iesus autem quum rursus clamasset voce magna, emisit spiritum

4.19.23

52 Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt

2.10.23, & 3.25.6

53 Qui egressi è monumentis post resurrectionem eius, introierunt in sanctam urbem, & apparuerunt multis

3.10.23

66 Ipsi autem profecti munierunt sepulchrum, obsignato lapide cū custodia

3.25.3

28.5 Respondens autē Angelus dixit mulieribus, Vos verò ne timete, &c.

1.14.6

6 Non est hic: surrexit enim prout dixit

4.17.29

7 Dicite discipulis eius, eum surrexisse à mortuis

1.14.6

11 Proficiscētibus autem ipsis, ecce, quidam ex custodia venerunt in urbem, & annunciant

nunci-

nunciauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant 3.25.3
 12 Tunc coacti cum senioribus, consilio capto, pecuniam multam dederunt militibus ibid.
 13 Dicentes, Dicite, Discipuli eius nocte venerunt, & cum furati sunt nobis dormientibus ibid.
 18 Data est mihi omnis authoritas in cælo & in terra 3.15.5
 19 Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti 1.13.16, & 4.3.6, & 4.8.4, & 4.14.20, & 4.15.6, & 4.15.18, & 4.15.20, & 4.15.22, & 4.10.27, & 4.10.28
 20 Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi 2.16.14, & 4.8.8, & 4.8.11, & 4.17.26, & 4.17.28, & 4.17.30

M A R C V S.

1.1 Principium Euangelij Iesu Christi filij Dei 2.9.2
 4 Baptizabat Ioannes in deserto, & prædicabat baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum 3.3.19, & 4.19.17
 15 Et dicens, Impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei, resipiscite, & credite Euangelio 3.3.19
 3.15 Habeantque potestatem sanandi morbos, & eiiciendi dæmonia 1.13.33
 28 Amen dico vobis, quæuis peccata remittentur filiis hominum, & blasphemiam quibuscumque blasphemarint 3.5.7
 29 Sed quicumque blasphemarit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed tenetur æterno iudicio 1.13.35, & 3.3.22
 6.7 Deditque eis potestatem aduersus spiritus impuros 1.13.33
 13 Et dæmonia multa eiiciebant: vagebantque oleo multos ægrotos, & sanabant eos 4.19.18, & 4.19.21
 7.33 Ipse vero quum abduxisset eum à turba priuatim, misit digitos suos in auriculas eius, & quum spussset tetigit linguam eius 4.19.23
 8.38 Quemcumque puuerit mei ac sermonum meorum in natione ista adultera & peccatrice, filium etiam hominis pudebit eius, &c. 4.1.26
 9.24 Credo Domine, succurre incredulitati meæ 4.14.7
 43 In gehennam, in ignem inextinguibilem 3.25.12
 44 Vbi vermis cordi non interit, & ignis

non extinguitur ibid.
 10.9 Quod ergo Deus coniunxit, homo neseiungat 4.1.2
 30 Quin accipiat ceteruplicia nunc isto tempore, domos, & fratres & sorores, & matres & liberos, & agros, cum persecutionibus, & in seculo venturo vitam æternam 3.18.3
 11.24 Quæcumque precantes petitis, credite vos accepturos, & erunt vobis 3.20.18
 12.18 Tunc veniunt ad eum Sadducei, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogauerunt eum dicentes 3.25.5
 13.32 Sed de die illa ac hora nemo scit, ne Angeli quidem qui in cælo sunt, nec ipse Filius, sed solus Pater 2.14.3
 14.22 Et edentibus ipsis, quum accepisset Iesus panem, & benedixisset, fregit: deditque eis, & ait, Accipite, edite: hoc est corpus meum 4.17.1, & 4.17.20

33 Et assumit Petrum & Iacobum & Ioannem secum, cepitque expauescere, & grauissimè angere 3.8.9
 34 Et dixit eis, Vndiquaque tristis est anima mea vsque ad mortem: manete hic & vigilate 2.16.12
 15.28 Et impleta est Scriptura quæ dicit, Et cum sceleratis numeratus est 2.16.5
 16.9 Apparuit primum Mariæ Magdalene, ex qua eiecerat septem dæmonia 1.14.14
 15 Profecti in mundum vniuersum, prædicare Euangelium omni creaturæ 4.3.4, & 4.3.12, & 4.16.27, & 4.19.28
 16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, seruiabitur 4.15.1, & 4.16.27
 19 Dominus igitur postquam loquutus fuisset eis, sursum receptus est in cælum, & sedit ad dexteram Dei 2.14.3, & 4.17.27

L V C A S.

1.6 Erant iusti ambo in conspectu Dei, incedentes in omnibus mandatis & constitutionibus Domini inculpate 3.17.7
 15 Et Spiritu sancto implebitur etiam utero matris suæ 4.1.6.17
 17 Nam ipse præcedet in conspectu eius, cum Spiritu & virtute Eliæ, ut conuertat corda patrum in filios, & rebelles ad fratrum iustorum, ut patet Domino populam instructum 4.1.6
 31 Et ecce, concipies in utero, & paries filium: & vocabis nomen eius IESUS 2.16.1
 32 Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur: dabitque ei Dominus Deus sedem David patris ipsius 2.14.4, & 1.14.7
 33 Regnabitque super domum Iacobi

æternum, & regni eius non erit finis 2.14.

3, & 2.15.3

34 Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo erit istud, quandoquidem virum non sum cognitura? 4.17.25

35 Et respondens Angelus, dixit ei, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te: propterea id etiã quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei 2.14.5

43 Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me? 2.14.4

54 Suscepit Israel puerum suum, ut memor esset misericordie 2.10.4

72 Ut videretur misericordia erga patres nostros, ac memor esset Testamenti sui sancti ibid.

73 Et iurandi quod iuravit Abrahamo patri nostro, &c. ibid.

74 Ut sine metu, è manu inimicorum nostrorum liberati, seruiremus ipsi 3.16.2

77 Et des cognitione salutis populo eius, per remissionem peccatorum ipsorum 3.11.22

79 Ut appareat iis qui in tenebris & umbra mortis positi sunt, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis 2.12.4

2.11 Nempe natum esse vobis hodie Seruatorem, qui est Christus Dominus, in vrbe David 2.15.5

13 Et repente adfuit cum Angelo multitudo exercituum cœlestium, laudantium Deum 1.14.5

37 Et quum esset vidua quasi annorum octogintaquatuor, non abscedebat à templo, ieiuniis & deprecationibus seruiens Deo noctem ac diem 4.12.16

52 Iesus autem proficiebat sapientia, & statura, ac gratia apud Deum & homines 2.14.2

33 Venit igitur in omnem regionem circumiacentem Iordani, prædicans Baptismum resipiscentiæ in remissionem peccatorum 3.3.19, & 4.15.7, & 4.19.17

8 Ferte igitur fructus dignos iis qui resipuerint, & ne cœperitis dicere apud vos ipsos, Patrem habemus Abrahamã. Dico enim vobis, posse Deum etiam ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo 3.3.5

14 Interrogauerunt autem eum etiam milites, dicentes, Et nos quid faciemus? Et ait eis, Neminem concutite, neque calumniemini: & contenti estote stipendiis vestris 4.20.10

16 Respondit Ioannes, Ego quidem baptizo vos aqua: sed venit qui validior me est, cu-

ius non sum dignus qui soluam corrigiam soleatarum: ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igni 3.1.3, & 3.1.4, & 4.15.6, & 4.15.7

22 Ac descendit Spiritus sanctus corporea specie tãquam columba, supra eum, & vox de cœlo extitit, dicens, Tu es Filius ille meus dilectus, in te acquiesco 4.17.21

23 Ipse autem Iesus incipiebat esse quasi annorum triginta, filius (ut existimabatur) Ioseph, qui fuit filius Heli 4.16.27, & 4.16.29

38 Qui fuit filius Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei 2.12.7, & 2.13.3

4.17 Tunc datus est ei liber Esaiæ Prophetæ: quumque explicuisset librum, inuenit locum in quo scriptum erat 4.19.23

18 Spiritus Domini super me, propterea quod vnxit me: ut euangelizem pauperibus misit me, ut sanem contritos corde 2.15.2, & 3.3.20, & 3.4.3

5.14 Iesus tetigit leprosum: & statim lepra abiit ab eo. Ipse verò præcepit ei ut nulli hoc diceret, sed vade, inquit, ostende te ipsum Sacerdoti, & offer pro purgatione tua prout præcepit Moses, ut hoc sit eis testimonio 3.4.4

34 Nũ potestis facere ut filij thalami, quo tempore cum ipsis est sponsus, ieiunent? 4.12.17

6.13 Et quum dies ortus esset, aduocauit discipulos suos: & quum ex ipsis elegisset duodecim, quos & Apostolos nominauit, &c. 4.3.5

23 Gaudete illo die & salite: ecce enim merces vestra multa est in cœlis 3.18.1

24 Sed vobis diuitibus: nam reportatis consolationem vestram 3.19.9

36 Estote ergo misericordes, prout & Pater vester misericors est 3.7.6

7.29 Et iis auditis totus populus & publicani iustificarunt Deum, qui baptizati fuerant baptismo Ioannis 3.11.3

35 Sed iustificata est sapientia à filiis suis omnibus ibid.

36 Rogauit autem eum quidam ex Pharisæis ut cum ipso vesceretur: itaque ingressus domum Pharisæi discubuit 3.4.37

47 Cuius rei gratia, dico tibi remissa esse peccata eius multa: nam dilexit multum cui autem paululum remittitur, paululum diligit 3.4.31

8.2 Et quædam mulieres quas sanauerat à spiritibus malis & morbis, Maria quæ vocabatur Magdalene, ex qua septem demonia exierant 1.14.14

7 Et aliud cecidit inter spinas, & simul enatæ

- enata spinæ suffocant illud 3.2.10
 13 Qui verò super petrà, ij sunt qui cum audierint, cum gaudio excipiunt sermonem: sed isti radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abscedunt ibidem
 15 Quod autem in bonam terram cecidit, ij sunt qui in corde honesto & bono aurum sermonem retinent, & fructum afferunt per patientiam 4.14.11
 9,23 Siquis vult me sequi, abneget semet ipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me 3.15.8
 26 Quem enim puduerit mei, & meorum sermonum, eius pudebit Filium hominis, quando venerit cum gloria sua, & Patris, sanctorumque Angelorum 1.14.9
 55 Sed conuersus Iesus obiurgauit eos, dicens, Nescitis cuius spiritus vos sitis 3.20.15
 10,1 Post hæc autem designauit Dominus etiam alios septuaginta, misitque eos binos ante faciem suam, &c. 4.3.4
 6 Quod si fuerit illic quispiam filius patris, requiescet super eum pax vestra: si minus, ad vos reuertetur 3.23.14
 15 Qui vos audit, me audit: & qui vos reicit, me reicit 4.3.3, & 4.8.4
 18 Spectabam Satanam vt fulgur è cælo cadentem 1.14.18
 20 Sed de eo ne gaudete quia spiritus vobis subiiciantur: gaudete verò potius quod nomina vestra scripta sunt in cælis 2.24.9
 21 Eo ipso momento exultauit Iesus spiritu & dixit, Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, quod hæc absconderis à sapientibus & intelligentibus, & detexeris ea infantibus: etiam Pater, quia ita placuit tibi 3.2.34
 22 Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, & nemo nouit quis sit Filius, nisi Pater, & quis sit Pater, nisi Filius, & cuiusque voluerit Filius detegere 3.2.1, & 4.18.20
 23 Beati oculi qui vident quæ vos videtis 2.9.1
 24 Dico enim vobis, multos Prophetas & reges cupiuisse videre quæ videntis, nec vidisse, &c. 2.9.1 & 2.11.6
 25 Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? 4.13.13
 27 Ille verò respondens dixit, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua: & proximum tuum vt teipsum 2.8.11
 30 Quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, &c. 2.5.19
 36 Quis igitur horum trium tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones? 2.8.55
 11,2 Dixit autem eis, Quum precamini, dicite, Pater noster, qui es in cælis, &c. 3.20.6, & 3.20.34
 3 Panem nostrum quotidianum da nobis in diem 2.5.14
 21 Quum validus quispiam armatus custodit aulam suam, in pace sunt ea quæ habet 1.14.13, & 1.14.18
 22 Postquam verò quispiam eo validior inuadens vicerat eum, totam armaturam eius aufert qua confidebat, & spolia eius distribuit 1.14.18
 39 Dixit autem Dominus ei, Vos quidem Pharisei exteriorem poculi patinæque partem purgatis, sed quod intra vos est plenum est rapina & scelere 3.4.36
 12,5 Timeate eum qui postquam tuccidat, præditus est autoritate iniiciendi in gehennam 1.15.2
 10 Quisquis dicit quippiam in Filium hominis, ei remittetur: ei verò qui in Spiritum sanctum blasphemauerit, non remittetur 1.13.15, & 3.3.21, & 3.3.22, & 3.5.7
 14 Heus tu, quis me vobis iudicem, aut partitorem præfecit 4.11.9, & 4.11.11
 14,21 Abiecitò in plateas & vicos vrbis, & pauperes ac mancos claudosque & cæcos huc introducto 4.16.31
 15,7 Dico vobis ita fore gaudium in cælo super vno peccatore respiscere, maius quàm super nonagintanouem iustis, quibus non opus est respiscencia 1.14.7
 20 Quum autem longè adhuc abesset, vidit eum pater ipsius, ac misericordia motus est, & accurrens incidit in collum eius, & deosculatus est eum 3.20.37
 16,2 Vocauit eum igitur, & dixit ei, Quid hoc audio de te: redde rationem dispensationis tuæ: non enim poteris amplius esse dispensator 3.10.5
 9 Et ego vobis dico: facite vobis amicos ex mamona iniusto, vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula 3.18.6
 15 Vos estis qui iustificatis vos ipsos in hominum conspectu, Deus autem nouit corda vestra 3.11.3, & 3.12.2
 16 Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem: ab eo tempore regnum Dei annuntiatur.

& quiuis in illud vi irrumptit 2.7.16

22 Factum est autem vt moreretur men-
dicus, & asportaretur ab Angelis in sinum
Abrahæ 1.14.7, & 1.15.2, & 3.15.6

17,3 Si peccauerit in te frater tuus, obiur-
ga eum: & si respuerit, remitte ei 3.7.6

5 Tunc dixerunt Apostoli Domino, Ad-
de nobis fidem 4.14.7

7 Quis autem vestrum habet seruum a-
rantem, aut pascetem, qui regresso ab agro,
&c. 3.14.15

10 Ita & vos, quum feceritis omnia quæ
præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles su-
mus, nam quod debuimus facere, fecimus
3.14.14, & 3.15.3

14 Quum autem eos vidisset, dixit eis. Pro-
fecti ostendite vos sacerdotibus. Et factum est
vt inter eundem purgati sint 3.4.4

20 Interrogatus autem à Phariseis, quã-
do venturum esset regnum Dei, respondit
eis, & dixit, Non veniet regnum Dei ita vt
obseruari possit 2.15.4

18,1 Dixit autem eis etiam parabolã huc
spectãtem, quod oporteret semper ipsos pre-
cari, nec segnescere 3.20.7

13 Publicanus autem procui stans, nole-
bat vel oculos in cælum attollere, sed per-
cutiebat pectus suam, dicēs, Deus, propiti-
us esto mihi peccatori 3.4.18, & 3.12.7

14 Dico vobis, descendit Publicanus iusti-
ficatus domũ suam potius quàm Phariseus:
quia quicumq; se extollit, deprimetur: & qui
se deprimat, extollatur 3.4.35, & 3.11.3

42 Et Iesus dixit ei, Recipito viuum fides
tua te seruauit 4.9.18

19,17 Dominus autẽ ait, Bene habet serue
bone: quia in minimo fuisti fidelis, habeto
potestãtẽ super decẽ vrbes 2.3.11, & 3.15.4

26 Omni habẽti dabitur: ei autem qui nõ
habet, etiam quod habet, adimetur ibid.

20,27 Tunc nonnulli Sadducæorũ (qui
negant esse resurrectionem) accesserunt 2.
10.23, & 3.25.5

37 Mortuos autẽ excitari, etiã Moses indi-
cauit apud rubũ, quum dicit Dominũ Deum
Abrahã, & Deũ Isaac, & Deũ Iacob 2.10.9

38 Nam Deus non est mortuorum, sed vi-
uorum 4.16.3

21,15 Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui
non poterũt contradicere, neq; resistere o-
mnes qui se vobis opponent 4.3.12

28 Quum autem hæc fieri incipient, eri-
gite & attollite capita vestra, quoniam ap-
propinquat redemptio vestra 3.9.5

22,17 Et accepto poculo, quum gratias e-
gisset, dixit, Accipite hoc, & partimini vobis
ipsis 4.17.20, & 4.17.43, & 4.18.8

19 Et accepto pane, quum gratias egisset, fre-
git, & dedit eis, dicēs, Hęc est corpus meum
quod pro vobis datur: hoc facite in mei re-
cordationem 4.3.6, & 4.15.20, & 4.16.30, &
4.17.13, & 4.17.20, & 4.17.37

20 Itidem etiam dedit eis poculũ, post-
quam cœnasset, dicēs, Hęc poculum est no-
uum illud Testamentum per sanguinem
meum, qui pro vobis effunditur 2.11.4, & 2.
17.4, & 4.17.6, & 4.17.20

25 Reges gentium dominãtur eis: & qui
habent potestatem in eas, benefici vocãtur
4.11.8, & 4.11.9, & 4.20.7

26 Vos autem non ita: sed qui maximus
est inter vos, sic sicut qui minimus est: &
qui princeps est, sicut qui ministrat 4.11.8

32 Sed ego rogavi pro te, ne deficiat fides
tua 3.24.6, & 4.7.27, & 4.7.28

43 Vilis est autem ei Angelus e cœlo cor-
roborans eum 1.14.6, & 2.16.12

44 Erat autẽ sudor eius quasi grani san-
guinis descendentes in terrã 2.16.12, & 3.8.9

61 Tunc cõuersus Dominus iniuitas est
Petrum: & recordatus est Petrus sermonis
Domini, quomodo (nuncium) dixerat ipsũ,
Priusquam gallus vocem emitteret, ter me
abnegabis 3.4.35

62 Et egressus foras Petrus, fleuit amare
3.5.4

23,42 Dixi, que Iesus, Domine, memento
mei, quum veneris in regnum tuum 3.24.
11, & 4.6.31

43 Tuac dixit ei Iesus, Amen dico tibi,
hodie mecum eris in paradiso 3.25.6

46 Quumq; clamasset voce magna Ie-
sus, ait, Pater, in manus tuas depono spiritũ
meum 1.15.2, & 3.25.6

24,5 Dixerunt eis, Quis inter mortuos
queritis eum qui viuit? 1.14.6

6 Non est hic, sed surrexit: memento te
vt loquutus sic vobis, quum adhuc in Gali-
læa esset 3.25.3

11 Sed visa sunt apud eos quasi deliramẽtũ
verba earum, neque crediderunt eis 3.24

12 Petrus autem surgens cucurrit ad mo-
numentum: & quum introspexisset, videt lin-
tea sola illic iacentia: abiitque apud semet-
ipsum mirans hoc factum ibid.

16 Oculi autem eorum tenebantur, ne
eum agnoscerent 4.17.29

26 Nõne hæc oportuit pati Christum,
& in

- & introire in gloriam suam? 2.17.6, & 3.18.7, & 4.17.12
- 27 Et exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso scripta erant 1.9.3, & 3.2.34
- 31 Sed ipse ablatuſ est ex eorum conspectu 4.17.29
- 39 Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum: contrectate me, & videte: nam spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspiciſtis habere 2.14.2, & 3.25.3, & 4.17.29
- 44 Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moſi, & Prophetis, & Psalmis de me 3.5.8
- 45 Tunc aperuit eorum mentem, ut intelligerent Scripturas 3.2.14
- 46 Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati, & resurgere à mortuis tertio die 2.12.4, & 3.3.19
- 47 Et prædicari in eius nomine respicientiam ac remissionem peccatorum apud omnes Gentes incipiendo ab Hierusalem 2.12.4, & 3.3.15, & 3.3.19
- 49 Vos autè manete in vrbe Ierusalè, vsquequo induamini virtute ex alto 4.3.12
- 51 Et factum est, dum ipse benediceret eis, disſiſſus ab eis, sursum ferebatur in cælum 4.17.27
- S E C V N D V M I O A N N E M.
- 1,1 In principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, eratque ille Sermo, Deus 1.13.6, & 1.13.11, & 1.13.22
- 3 Omnia per hunc Sermone[m] facta sunt 1.13.7, & 1.13.17
- 4 In ipso vita erat, & vita erat Lux illa hominum 1.13.3, & 1.13.4, & 2.2.19, & 2.6.1, & 4.17.1
- 5 Et lux ista in tenebris lucet, sed tenebræ eam non comprehenderunt 2.2.13
- 9 Hic erat Lux illa vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum 2.17.4
- 10 In mundo erat, & mundus per eum factus est: sed mundus eum non agnouit ib.
- 12 Quotquot eum acceperunt, dedit eis hanc dignitatem, ut filij Dei fierent: nempe iis qui credunt in nomen eius 2.6.1, & 3.1.4, & 3.20.36, & 3.22.10
- 13 Qui non ex sanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, sed ex Deo geniti sunt 2.2.19 & 2.13.2, & 3.1.4
- 14 Et sermo ille caro factus est: & commoratus est inter nos (& spectaui[m]us gloriam eius, gloriam, inquam, ut unigeniti patris à Patre) plenus gratiæ ac veritatis 1.13.11, & 2.12.4, & 2.14.1, & 2.14.8
- 16 Et ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia 2.13.1, & 2.15.5, & 3.11.9, & 3.20.1
- 17 Nam Lex per Moſen data est, gratia & veritas per Iesum Christum extitit 2.7.6
- 18 Deum nemo vidit vnquam: unigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit 1.13.17, & 2.2.20, & 2.9.1, & 4.17.30
- 23 Ego sum vox clamantis in deserto, Compianate viam Domini, prout dixit Esaias Propheta 2.9.5
- 29 Ecce agnus ille Dei qui tollit peccata mundi 2.14.3, & 2.16.5, & 2.17.4, & 3.4.26, & 4.5.7
- 32 Testatus est Ioannes, dicens, Conspexi Spiritum descendantem quasi columbam de cælo, qui etiam mansit super eum 2.15.5, & 4.19.20
- 33 Et ego non noueram eum: sed qui misit me, ut baptizarem aqua, ille mihi dixerat, Super quem videtis Spiritum descendantem, ac manentem super eum, hic est qui baptizat Spiritu sancto 2.15.5
- 36 Ecce agnus ille Dei 2.9.5
- 41 Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant illa ex Ioanne, & sequuti fuerant eum 4.6.5
- 43 Et adduxit eum ad Iesum ibid.
- 52 Deinceps videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes, ac descendentes super Filium hominis 1.14.12, & 2.9.2
- 2,2 Vocatus est autem etiam Iesus, ac discipuli eius ad nuptias 4.13.3
- 9 Ut autem gustauit architriclinus aquam illam quæ facta fuerat vinum ibid.
- 13 Facto que flagello è funiculis, omnes eiecit è templo, & oves & boues: & argentariorum numulos effudit mensasque subuertit 4.9.23
- 19 Respondit Iesus & dixit eis, Destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud 2.14.4, & 3.25.7
- 21 At ille loquebatur de templo corporis sui ibid.
- 23 Quis autè esset Hierosolymis in Pasche, die festo, multi crediderunt in nomen eius, conspicientes signa quæ edebat 4.7.5
- 24 Ipse autem Iesus non credebatur eis semetipsum, ed quod nollet omnes 2.2.12
- 33 Amen, amen dico tibi, nisi quis fuerit genitus denuo, non potest videre regnum Dei 2.3.3, & 4.19.37

5 Nisi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnū Dei 4.16.25

6 Quod genitum est ex carne, caro est: & quod genitum est ex spiritu, spiritus est 2.1.6, & 2.3.1

13 Nullus ascendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, nempe Filius hominis, qui est in cœlo 2.14.2, & 4.17.30

14 Prout Moses extulit serpentem in deserto, ita extolli oportet Filium hominis 2.12.4, & 4.8.20

16 Ita Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam 2.12.4, & 2.16.4, & 2.17.2, & 3.14.17, & 3.24.5, & 3.24.7

23 Baprizabat autem etiam Ioannes in Ænon prope Salim, &c. 4.15.6

27 Homo non potest recipere quicquā, nisi fuerit ei datum è cœlo 2.2.20

33 Qui recipit eius testimonium, is obstinavit quod Deus verax sit 3.2.8

34 Nam is quem misit Deus, verba Dei loquitur, nō enim huic admittitur Deus spiritum 2.13.1, & 2.15.5

36 Qui credit in Filiū, habet vitam æternam: qui verò non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum 4.16.31

4.1 Ut ergo cognouit Dominus Phariseos audisse ipsum plures discipulos facere & baprizare quā Ioannem 4.15.6

14 Quisquis autē biberit ex aqua illa quā ego ei dabo, non sitiet in æternum: sed aqua illa quam ego ei dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam 3.1.3

22 Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est 1.5.12, & 1.6.4, & 2.6.1

23 Sed venit hora, & nunc est, quum veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate 3.20.30, & 4.10.14

24 Deus est Spiritus 1.13.24

25 Scio Messiam venturum, qui dicitur Christus: quum venerit illic, nobis annuntiabit omnia 2.15.1, & 4.8.7

35 Ecce dico vobis, attollite oculos vestros, & spectate regiones: nam albaria sunt ad messem 4.16.31

42 Et mulieri dicebant, Non amplius propter tuos sermones credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus hunc esse verè Seruatorem illum mundi, Christum 3.2.5

53 Agnouit ergo pater id factam esse illa ipsa hora qua dixerat ei Iesus, Filius tuus vi-

uit: & credidit ipse ac domus eius tota ibid. 5, 8 Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula 4.19.29

17 Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor 1.13.7, & 1.13.12, & 1.16.4, & 2.14.2

18 Propterea ergo magis studebant eum Iudæi trucidare, quia non solum soluisset Sabbathū, sed & Patrem suum dixisset Deū, parem se faciens Deo 1.13.12

21 Sicut enim Pater excitat mortuos & uiuificat, ita & Filius quos vult uiuificat 2.14.3

22 Neque enim Pater iudicat quēquam, sed omne iudicium dedit Filio 2.14.3, & 2.16.18

23 Ut omnes honorēt Filiū, prout honorāt Patrem, Qui non honorat Filiū, non honorat Patrem qui misit eum 2.6.2, & 2.14.3

24 Qui sermouem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in condemnationem non veniet: sed transiuit à morte in vitam 2.9.3, & 3.15.6, & 3.24.5, & 3.25.1, & 4.16.26

25 Veniet tempus, & nunc est, quū mortui audiet vocem Filij Dei, & qui audierint uiuent 2.5.19, & 2.12.4, & 3.4.5

26 Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso 4.17.9

28 Ne hoc miramini: nam veniet hora, qua omnes qui in monumentis sunt, audiet vocem eius 3.25.4, & 3.25.7

29 Et prodibūt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem condemnationis 3.18.1

32 Absus est qui testatur de me 1.13.17

35 Ille erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluistis ad tempus exultare in eius luce 2.9.5

36 Opera quæ dedit mihi Pater, ut ea perficerem, ipsa inquam opera quæ ego facio, testantur de me quod Pater misit me 1.13.13

44 Quomodo vos potestis credere, quum gloriā a Iohanne ab aliis capietis, & gloriā quæ à solo Deo proficiscitur non queratis? 3.11.9

46 Si crederetis Moysi, crederetis mihi: de me enim ille scripsit 2.9.1

6, 27 Operemini non cibo qui perit, sed cibo ille qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis 3.18.1, & 4.14.25

29 Hoc illud est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille 3.19.10

35 Ego sum panis ille vitæ: qui venit ad me, nequaquam esuriat: & qui credit in me, non sitiet vnquam 3.24.5, & 4.17.4

37 Quic;

37 Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiiciam foras 3.22.7, & 3.24.6

28 Quia descendi è cœlo vt faciam non voluntatem meam, sed volûtatem eius qui misit me 2.14.2

39 Hæc est autem voluntas Patris qui misit me, vt quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed suscitem illud in vltimo illo die 3.22.7, & 3.22.10, & 3.24.5, & 3.24.7, & 3.25.8

40 Hæc est autem voluntas eius qui misit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, &c. 3.22.10, & 3.24.6

44 Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: ego verò suscitabo eum vltimo illo die 2.2.20, & 2.5.5, & 3.24.1, & 3.23.4, & 3.22.7

45 Est scriptû in Prophetis, Eterûnt omnes docti à Deo. Quisquis ergo audiuit à Patre & didicit, venit ad me 2.2.20, & 2.3.7, & 2.5.5, & 3.23.4, & 3.24.1, & 3.24.14

46 Non quòd Patrem viderit quisquã, nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrem 3.23.4, & 3.22.10, & 3.24.1

47 Qui credit in me, habet vitam æternam 1.13.13

48 Ego sum panis ille vitæ 3.11.9, & 4.17.4, & 4.17.8

49 Patres vestri comederunt manna in deserto, & mortui sunt 2.10.6

50 Hic est panis ille qui è cœlo descendit, vt qui eo vescitur non moriatur 2.10.6, & 4.17.34

51 Ego sum panis viuificus qui è cœlo descendis: si quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita 3.11.8, & 4.17.5, & 4.17.8, & 4.17.14

53 Dixit ergo eis Iesus, Amen, amen dico vobis, nisi ederitis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nõ habetis vitam in vobis 3.11.9, & 4.17.6

54 Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego excitabo eum in vltimo illo die 3.11.9, & 4.17.34

55 Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus 2.17.5, & 4.17.8

56 Qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo 4.17.33

57 Sicut misit me viuens ille Pater, & ego viuo per Patrem: ita etiam qui ederit me,

viuet ipse quoque per me 2.17.5

65 Propterea dixi vobis, neminem posse venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo 3.23.13

70 Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis est diabolus? 3.22.7, & 3.24.3

7,16 Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me 2.8.26, & 4.8.4

37 Vltimo autem die illo magno festi stetit Iesus, & clamauit, dicens. Siquis sitit, veniat ad me, & bibat 2.16.14, & 3.1.2, & 3.1.3, & 4.19.6

39 Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus 4.17.22

8,12 Iesus loquutus est, dicens, Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ 2.14.3, & 3.2.1, & 3.11.12, & 4.19.23

16 Solus non sum, sed ego & qui misit me Pater 1.13.17

26 Qui me misit, verax est: & ego quæ au diui ab eo, hæc loquor mundo 2.8.26

30 Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum 3.2.5

31 Dicebat ergo Iesus iis Iudæis qui crederant ipsi, Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis 3.2.12

34 Amen amen dico vobis, quisquis cõmittit peccatum, seruus est peccati 2.2.27

44 Vos ex patre diabolo estis 1.14.15 Ille fuit homicida à principio, & in veritate nõ perstitit: non est enim veritas in eo. Quotiescunque loquitur mendacium, de suo loquitur, quia mendax est, & mendacij pater 1.14.16, & 1.14.18, & 1.14.19

47 Qui ex Deo est, verba Dei audit, ppter ea vos nõ auditis, quia ex Deo nõ estis 4.2.4

50 Ego verò nõ quæro gloriam meam: est qui quærat, & iudicet 2.14.2

16 Abraham pater vester gestiuuit vt videret diem istum meum: & vidit, ac gaudius est 2.9.1, & 2.10.4

58 Dixit eis Iesus, Amè amen dico vobis, priusquam Abrahã fieret, ego sum 2.14.2

9,3 Neque iste peccauit, neque parentes eius, sed oportet opera Dei manifesta fieri in eo 1.17.1

5 Quandiu fuero in mundo, Lux sum mundi 2.14.3

6 Hoc quũ dixisset, spuit humi, & fecit lutũ ex sputo, & illeuit lutũ oculis cæci 4.19.18

Dixitq; Iesus, Vade, laua in piscina Siloã, (quod est, si interpretetis, Missus) Abiit ergo & lauit, rediitque videns 4.19.10

24 Et dixerunt ei, Tribue gloriam Deo
2.8.24
31 Scimus autē Deū peccatores non audi-
re: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem
eius exequitur, hunc audit 3.20.7, & 3.10.10
10,33 Huic aperit ianitor, & oues vocem
eius audiūt: & suas oues vocat nominatim,
& educit eas 3.24.6
4 Quūmque oues suas emisit, antegre-
ditur eas, & oues eum sequuntur, quia no-
runt vocem eius 3.22.10, & 4.2.4
5 Alienum autem nequaquam sequen-
tur, sed fugient ab eo: quia non norunt vo-
cem alienorum 3.22.10
7 Iesus ergo rursum dixit eis, Amen, amē
dico vobis, ego sum ostium ouium 4.19.23
9 Ego sum ostium: per me quisquis in-
troierit seruetur, & ingredietur, & egredie-
tur, & pascua inueniet 2.14.3
11 Ego sum Pastor ille bonus: Bonus pa-
stor animam suam dat pro ouibus 2.14.3,
& 4.19.34
14 Ego sum Pastor ille bonus, & agno-
sco oues meas, &c. 4.2.4
15 Prout nouit me Pater, ita & ego noui
Patrem, & animā meam pono pro ouibus
2.16.5
16 Alias etiam oues habeo quæ nō sunt
ex hac caula: illas quoque oportet me ad-
ducere, &c. 2.24.6
17 Propterea Pater me diligit, quia pono
animā meam ut eam rursum assumā 2.12.4
18 Nemo tollit eam à me, sed ego pono
eam à me ipso: potestatem habeo ponendi
eam, & potestatem habeo rursum eam assu-
mendi. Hoc mādatum accepi à Patre meo
2.12.4, & 2.16.5
26 Sed vos non creditis: non enim estis
ex ouibus meis 3.22.10
27 Oues meæ vocem meam audiant, &
ego eas agnosco, &c. 3.24.6
28 Et ego vitā æternā do. eis: nec peribūt
in æternū, neque rapiet eas quisquam è manu
mea 3.15.5, & 3.21.1, & 2.22.7, & 2.24.6
29 Pater meus qui eas dedit mihi, maior
omnibus est: neque quisquam potest eas ra-
pere è manibus Patris mei 3.22.10
30 Ego & Pater vnum sumus 2.8.26
34 Nōne scriptum est in Lege vestra,
Ego dixi, Deus estis? 4.6.31
35 Si illos dixit deos ad quos sermo Dei fa-
ctus est, & nō potest solui Scriptura 4.20.4
37 Si non facio opera Patris mei, nolite
credere mihi 1.13.13

11,25 Ego sum resurrectio, & vita. Qui cre-
dit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet 1.13.
13, & 2.12.4, & 3.25.9, & 4.16.17
41 Pater, gratias ago tibi quòd me audie-
ris 1.13.13
43 Et quum hæc dixisset, clamauit voce
magna, Lazare, ades dum foras 4.19.29
43 Tum qui fuerat mortuus, prodiit ma-
nus & pedes vinctus fasciis: facies autē eius
sudario erat obuincta. Dicit eis Iesus, Solui-
te eum, & finite abire 3.4.5
47 Coegerūt ergo Pontifices & Pharisei
conciliū, & dicebāt, Quid faciemus? 4.9.7
12,27 Pater, conserua me ab hac hora, sed
propterea veni in horā hāc 2.6.12, & 2.12.4
28 Pater, glorifica nomen tuum 2.12.4
31 Nūc damnatio ad est mundi huius: nūc
princeps mundi huius eicietur foras 1.14.13
32 Et ego si sublatuſ faero è terra, omnes
traham ad me ipsum 3.25.6
39 Propterea nō poterant credere, quia
iterum dixit Esaias 3.24.13
41 Hæc dixit Esaias quando vidit gloriam
eius, & loquutus est de eo 1.13.11, & 1.13.23
43 Dilexerunt enim gloriam hominum
potius quàm gloriam Dei 3.21.9
49 Ego ex me ipso nō sum loquut⁹ 4.8.13
13,4 Surgit à cœna, & deponit pallium,
& accepto linteo præcinxit se 4.19.23
15 Exemplū enim præbui vobis, ut prout
ego feci vobis ita & vos faciatis 3.16.2
18 Non de omnibus vobis loquor, ego
scio quos elegerim 3.22.7, & 3.24.9
34 Mandatum nouum do vobis, ut alij
alios diligatis, sicut inquam dilexi vos, ut e-
tiam diligatis alij alios 3.16.1
14,1 Creditis in Deum, credite etiam in
me 1.13.13, & 2.6.4
5 Dixit ei Thomas, Domine, nescimus
quòd abeas, quomodo igitur possumus viam
scire? 4.17.23
6 Ego sum via, & veritas, & vita 1.13.17,
& 2.6.1, & 3.20.21, & 4.16.17
8 Dicit ei Philippus, Domine, ostēde no-
bis Patrem, & sufficere nobis 4.17.23
10 Non credis me in Patre, & Patrem in
me esse: Verba quæ ego loquor vobis, à me
ipso nō loquor: sed Pater qui in me manet,
ipse facit opera 2.14.2, & 4.8.13
11 Credite mihi, me in Patre, & Patrem in
me esse: sin minus, propter ipsa facta credi-
te mihi 1.13.13
13 Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc
faciam: ut glorificetur Pater in Filio 2.20.17
15 Ego

- 16 Ego autem rogabo Patrem, & alium
consolatorem dabit vobis, vt maneat vobis
cum in æternum 1.13.17, & 4.8.11
- 17 Nempe Spiritum illum veritatis, quẽ
mundus non potest recipere, quia nõ videt
eum, nec nouit eum, vos autem cognoscitis
eum, quia apud vos manet, & in vobis erit
3.1.4, & 3.2.39
- 29 Cõsolator autẽ ille, id est Spiritus sanctus,
quẽ mittet Pater in nomine meo, ille vos do-
cebit omnia, & suggeret vobis omnia quæ
dixi vobis 2.2.21, & 3.1.4, & 4.8.8, & 4.8.11
- 28 Pater maior me est 1.13.26
- 30 Nõ loquar amplius multa vobiscum:
venit enim princeps mundi huius, & in me
non habet quicquam 1.14.18
- 15,1 Ego sum vitis illa vera, & Pater meus
agricola est. Omnem palmitem in me non
ferentem fructum, tollit: & omnem qui fert
fructum, purgat, vt plus fructus adferat 2.4.
9, & 2.14.3, & 4.19.34
- 3 Iam vos parati estis propter sermonem
quem loquutus sum vobis 3.6.3
- 5 Ego sum vitis, vos palmites: si qui manet
in me, & in quo ego maneo, hic fert multũ
fructum: nam absque me nihil potestis fa-
cere 2.2.8, & 2.3.9, & 2.3.4, & 4.19.34
- 10 Si mandata mea seruaueritis, manebi-
tis in charitate mea: sicut & ego Patris mei
mandata seruaui, & maneo in eius charita-
te 3.16.2
- 16 Ego elegi vos, & constitui vos vt ab-
euntes fructum adferatis, & fructus vester
maneat 3.22.3, & 3.22.8, & 4.1.6
- 19 Si ex mundo fuissetis, mundus quod
suum est amaret: quia verò ex mundo non
estis, sed ego elegi vos ex mundo, propterea
odit vos mundus 3.22.7
- 25 Spiritus ille veritatis qui à Patre ema-
nat 1.13.17
- 16,2 Mouebunt vos synagogis 4.2.6
- 7 Expedi vobis vt ego abeam 1.13.26, &
2.16.14, & 3.25.3, & 4.17.26
- 11 De iudicio autem, eo quòd princeps
huius mundi condemnatus sit 1.14.13
- 12 Adhuc habeo multa quæ vobis dicẽ,
sed nunc nõ potestis portare 3.21.2, & 4.3.14
- 13 Quum autem venerit ille, id est Spiritus
veritatis, deducet vos in omnem verita-
tẽ: non enim loquetur à semetipso, sed quæ-
cumque audierit loquetur, &c. 1.9.11, & 3.1.
34, & 4.8.8, & 4.8.13
- 20 Amen, amen dico vobis, flebitis vos
& lamentabimini, mundus autem gaudebit:
- vos verò tristes eritis, sed tristitia vestra emã-
det in gaudium 3.8.9
- 24 Vsq̃ue adhuc non petiistis quicquam
in nomine meo, petite & accipietis, vt gau-
dium vestrum sit plenum 3.20.17
- 26 Illo die in nomine meo petetis 3.20.18
- 28 Exiui à Patre, & veni in mundum:
iterum relinquo mundum & proficiscor ad
Patrem 4.17.26
- 17,3 Hæc est autem vita æterna, vt te solũ
cognoscant esse Deum verum, & quem mi-
sisti Iesum Christum 1.13.26, & 2.6.1, & 3.2.3
- 5 Nunc igitur glorifica me tu Pater a-
pud te ipsum ea gloria quã habui apud
te prius quàm hic mundus existeret 1.13.8,
& 1.13.12, & 2.14.2
- 6 Patefeci nomen tuũ hominibus quos
dedisti mihi selectos è mundo. Tui erant, &
mihi eos dedisti 3.24.1, & 3.24.6
- 9 Ego pro eis rogo: non pro mundo ro-
go, sed pro iis quos dedisti mihi, quia tui
sunt 3.22.7
- 12 Quum essem cum eis in mundo, ego
seruabã eos in nomine tuo: quos dedisti mi-
hi, ego custodiui, & nemo ex eis perit, nisi
filius illo perditionis, vt Scriptura imple-
retur 3.22.7, & 3.24.6, & 7, & 9
- 15 Non rogo vt tollas eos è mundo, sed
vt serues eos à malo 2.5.11
- 19 Et pro iis ego sanctifico me ipsum, vt
sint & ipsi sanctificati per veritatem 2.13.1,
& 4, & 2.15.6, & 2.17.6, & 3.11.12
- 21 Vt omnes vnũ sint, sicut tu Pater in me,
& ego in te, vt & ipsi in nobis vnũ sint: vt
credat mundus me à te missum esse 3.22.4
- 18,4 Iesus itaque sciens omnia quæ ven-
tura erant in se, prodiens dixit eis, Quam
queritis? 2.10.5
- 36 Respondit Iesus, Regnũ meũ non est ex
hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum
meum, ministri mei certarent ne traderer
Iudeis, nunc autem regnum meum non est
hinc 2.15.3
- 37 Quisquis est ex veritate, audit vocem
meam 4.2.4
- 38 Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? &
quum hoc dixisset, venit rursus ad Iudeos,
& dicit eis, Ego nullum inuenio crimen in
eo 2.15.5
- 19,30 Quum ergo accepisset Iesus acetũ,
dixit, Consummatum est, &c. 4.18.3, & 13
- 34 Sed quidũ ex militibus Iacea Iatus eius
fodit, & statim exiit sanguis & aqua 4.14.22
- 36 Nõ cõstringetur vllum os ipsius 1.16.9

20,8 Tunc ergo introiuit etiam alter ille discipulus, qui venerat prior ad monumentum, viditque & credidit 3.2.4

17 Ne me tangito: nondum enim ascendi ad Patrem meum 2. 2.2, & 4.17.29

19 Quum ergo vespera esset die illo primo hebdomadis, & fores essent clausæ illic ubi erant discipuli coacti propter metum Iudæorū, venit Iesus, stetitque in medio 4.17.29

22 Et quum hæc dixisset, afflauit, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum 4.19.7, & 29

23 Si quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: si quorum retinueritis, retenta sunt 3.4.14, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.6.3, & 4.6.4, & 4.8.4, & 4.11.1, & 4.12.4

28 Dominus meus, & Deus meus 1.13.1

31 Hæc autem scripta sunt ut credatis Iesum esse Christum Filium Dei, & ut credentes vitam habeatis, &c. 3.2.6

21, 15 Simon fili Ionæ, diligis me plus quam hi: dicit ei, Etiam Domine. Tu nosti quod amem te: dicit ei, Pasce agnos meos 4.6.3, & 4.11.1, & 4.19.28

18 Quum esses iunior cingebas te, & ibas quod volebas, quum autem senueris, &c. 3.8.10

ACTA SANCTORVM

Apostolorum.

1,3 Quibus etiam seipsum postquam ipse passus fuit representarat viuum multis indubitatis signis, per dies quadraginta conspectus ab eis, & dicens que ad regnum Dei spectant 1.16.14, & 3.25.3, & 4.7.17

5 Ioannes aqua quidem baptizauit, vos autem baptizabimini Spiritu sancto istis non multis post diebus 4.15.18

8 Sed recipietis virtutem Spiritus sancti, postquam superuenerit in vos, eritque mihi testes & in Ierusalem, & in tota Iudæa, Samariæque & vsque ad vltimas terras 4.3.12, & 4.19.28

9 Et quum hæc dixisset, aspicientibus ipsis eleuatus est: & nubes susceptum eum abstulit ab oculis eorum 2.16.14, & 3.25.3, & 4.17.17, & 4.17.27

10 Ecce, viri duo affiterunt illis albo vestitu 1.14.6

11 Hic Iesus qui sursum à vobis receptus est in cælum, ita veniet quemadmodum conspexistis eum proficiscentem in cælum 1.14.6, & 2.16.17, & 4.17.24, & 27

15 Et per eos dies assurgens Petrus in medio discipulorum, dixit (erat autem turba capitum eodem loci quasi centum viginti) 4.3.15

22 Statuerunt igitur dos, Ioseph, qui voca-

batur Barfabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam 4.3.13, & 4.3.14

26 Iecerunt igitur sortes eorum: & cecidit fors super Matthiã, qui comunibus calculis allectus est cum vndecim Apostolis 4.3.15

23 Et visæ sunt eis disperitæ linguæ instar ignis, qui etiam sedit super vnumqueque eorum 4.15.8

24 Repleti sunt autem omnes Spiritu sancto, cœperuntque loqui aliis linguis 4.19.8

21 Quicumque inuocauerit nomen Domini, seruabitur 1.13.20

23 Hunc inquam definito consilio & providentia Dei deditum quum accepissetis, manibus sceleratis cruci affixum interemistis 1.18.1, & 3.22.6

24 Quem Deus excitauit, solutis doloribus mortis, eo quod impossibile erat ipsum ab ea retineri 2.16.11, & 12

33 Itaque dextera Dei euectus, & promissum sanctam Spiritum adeptus à Patre, effudit hoc quod vos nunc spectatis & auditis 2.16.15

37 Quid faciemus, viri fratres? 3.3.4, & 4.16.23

38 Resipiscite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum & accipietis donum Spiritus sancti 4.15.7, & 4.16.23

39 Vobis facta est promissio & liberis vestris, & cibus qui longe sunt, quoscuque videlicet aduocauerit Dominus Deus noster 4.16.15

41 Qui ergo libenter exceperunt sermonem eius, baptizati sunt, & addita sunt Ecclesie die illo capita quasi ter mille 4.15.7, & 4.17.6

42 Erantque perdurantes in doctrina Apostolorum & communicatione, & fractione panis, & precibus 4.17.5, & 4.17.35, 44

36 Petrus autem dixit, Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula 1.13.13, & 4.19.18

15 Principem autem vitæ trucidastis, quem Deus excitauit à mortuis: cuius rei nos testes sumus 2.17.1

18 Deus autem quem prænuntiauerat per os omnium Prophetarum suorum, Christum passurum ita impleuit 1.18.1

19 Resipiscite igitur, & conuertimini, ut deleantur peccata vestra 3.3.20

21 Queni oportet quidem cælo capi vsque ad tempora restitutionis omnium, quem tempora prædixit Deus per os omnium sanctorum suorum à seculo Prophetarum 2.16.15, & 4.17.29

25 Vos estis filij Prophetarum & pacti-
quod pepigit Deus erga patres nostros, &c
2.10.23, & 4.16.15

26 Vobis primùm Deus excitatum Filiū
suum Iesum misit qui benediceret vobis, v-
numquēq; auertendo ab ipsius sceleribus
3.3.20

4.12 Nec est in alio quoquam salus, nec
enim aliud nomen est sub cælo quod datū
sit inter homines, per quod oporteat nos ser-
uari 2.16.1

28 Vt facerent quæcunque manus tua
& cōsiliū tuum prius definierat faciendū
1.18.7, & 1.18.3

32 Multitudinis autem eorum qui credi-
derant erat cor & anima vna 4.1.3

5.4 Tu non es mentitus hominibus sed
Deo 1.13.15

16 Conueniebat autem etiam vulgus vi-
ciuarum vrbium in Ierusalem, adducens eg-
rotos ac vexatos à spiritibus impuris: qui
sanabantur omnes 4.19.18

29 Obedire oportet Deo potius quàm
hominibus 4.20.32

31 Hunc inquam Deus dextera sua eue-
ctum constituit principem ac seruatorem,
vt det respiscētiā Israeli & remissionem
peccatorum 3.3.19

41 Ipsi ergo gaudentes profecti sunt à cō-
spectu cōcilij, q̄ digni habitū essent qui pro
nomine Iesu contumelia afficerentur 3.8.7

6.1 Ceterùm per eos dies quū multiplicarē-
tur discipuli, ortum est murmur Græcorum
aduersus Hebræos, q̄ ipsorum viduæ despi-
cerentur in ministerio quotidiano 3.2.6

2 Itaque duodecim illi aduocata multi-
tudine discipulorum, dixerunt, Non est æ-
quum nos derelictō sermone Dei, ministra-
re mens 3.2.6, & 4.3.15, & 4.11.9

3 Displicite ergo fratres septem viros ex vo-
bis idoneo testimonio ornatos, &c. 4.3.9

6 Qui quum precati essent, imposuerunt
eis manus 4.3.16

7 Itaque sermo Dei crescebat, & valde
multiplicabitur numerus discipulorum in
Ierusalem 3.2.6

10 Sed non potuerunt resistere sapien-
tix & Spiritui per quem loquebatur Stepha-
nus 3.3.22

7.5 Nec dedit ei possessionem in ea, ne
vestigium quidem pedis 2.10.13

28 Num tu me vis interimere, quæadmo-
dum interimisti heri Ægyptium? 4.20.10

4.4 Tabernaculum testimonij fuit patri-

bus nostris in deserto, prout præceperat is
qui dixerat Mosi vt faceret illud secundum
exemplar quod viderat 2.7.8

43 Excelsissimus ille non habitat in tē-
plis manu factis 3.20.30, & 4.1.5

53 Qui accepistis Legem per dispositio-
nem Angelorum, nec seruaistis 1.14.9

55 Quum autem esset plenus Spiritu san-
cto, in cæsum oculis vidit gloriam
Dei, & Iesum adstantem ad dexteram Dei
3.25.3, & 4.17.17, & 4.17.29

56 Et ait, Ecce, cōspicio cælos apertos, & Filiū
hoīs adstātē ad dextera Dei 2.16.15, & 4.17.29

59 Lapidarunt igitur Stephanum, inuocā-
tem & dicentem, Domine Iesu, suscipe spiri-
tum meum 1.13.13, & 1.15.2, & 3.25.6

8.13 Simon verò & ipse credidit, & ba-
ptizatus perdurabat apud Philippum, & cō-
spiciens signa, &c. 3.2.10

14 Miserunt ad eos Petrum ac Ioannem
4.6.7, & 4.15.8

15 Qui quum descendissent, precati sunt
pro eis, vt acciperēt Spiritū sanctum 4.19.6

16 Nondum enim in quenquam illorū
illapsus fuerat, sed baptizati tantum fuerāt
in nomine Iesu 4.15.6, & 4.19.8

17 Deinde imposuerunt eis manus, & re-
ceperūt illi Spiritū sanctū 4.15.8, & 4.16.32

18 Quum autem conspexisset Simon per
impositionem manū Apostolorū dari Spi-
ritum sanctum, obtulit eis pecunias 3.2.10

22 Respice igitur ab ista malicia tua,
& roga Deum, si fortē remittatur tibi cogi-
tatio cordis tui 4.1.26

27 Is igitur surgens profectus est, & ec-
ce quidam Æthiops Eunuchus, dynastes Cæ-
daces reginæ Æthiopum, qui præerat vni-
uersis illius opibus, veneratque adoraturus
in Ierusalem 3.2.32

31 At ait ille, Qui enim possim intellige-
re nisi quis mihi præierit? 3.2.32

37 Dixit verò Philippus, Si credis ex to-
to corde, licet 4.14.8, & 4.16.23

38 Ambo in aquam descenderunt Phi-
lippus simul & Eunuchus, & ille baptizauit
eum 4.16.22, & 4.16.31

9.1 Saulus adhuc minas spirans accē-
dem aduersus discipulos Domini 3.2.6

3 Quum autem iter faceret, factum est vt
appropinquaret Damasco, & repente circū-
falsit eum lux è cælo 4.17.17

4 Et quum cecidisset in terram, audiuit
vocem dicentem sibi, Saul, Saul, quid me per-
sequeris? 3.2.3, & 4.17.29

- 6 Surge & ingredere urbem, & dicetur tibi quid te oportet facere 4.3.3
- 10 Erat autem quidam discipulus Damasceni, nomine Ananias, ad quem dixit per visum Dominus, Anania: & ille ait, Ecce ego adsum Domine 3.2.6
- 13 Domine audiui ex multis de viro isto quot malis affecerit sanctos tuos in Ierusalem 1.13.13
- 14 Quinetiam hoc loco habet potestatem à principibus Sacerdotum vincendi omnes qui inuocant nomen tuum ibid.
- 15 Instrumentum electum est mihi iste 4.2.5
- 17 Abiit igitur Ananias, & introiuit domum illam, & impositis manibus, dixit, Saul frater, Dominus misit me (Iesus inquam qui apparuit tibi in via qua veniebas) ut visum recipias 4.19.10
- 19 Fuit autem Saulus cum discipulis qui erant Damasci, per dies aliquot 3.2.6
- 25 Acceptum igitur cum discipuli nocte, per murum demiserunt, sive summissum in sporta ibid.
- 36 Ioppæ autem fuit quedam discipula nomine Tabitha, quæ si interpretetis, dicitur Caprea. Hæc erat diues operum bonorum & elemosynarum quas præstabat ibid.
- 38 Quum autem Lydda esset prope Ioppen, discipuli audito Petrum illic esse, duos viros miserunt ad eum ibid.
- 40 Eiectis verò omnibus foras, Petrus positus genibus precatus est 4.19.2
- 10,2 Pius actiuens Deum, cum tota Domino sua, & præstans elemosynas multas populo 3.24.10
- 3 Qui quum assidue precaretur Deum, vidit per visum manifestè quasi hora diei nocte, Angelum Dei introeuntem 4.3.3
- 25 Ut autem factum est ut introiret Petrus, occurrens ei Cornelius, & accedens ad eius pedes, adorauit 1.12.3
- 31 Dixitque, Corneli, exaudita sunt precæ tuæ, & elemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei 3.2.32
- 34 In veritate comperio Deum non accipere personam 3.17.4, & 3.22.10
- 41 Præcepit autem nobis ut prædicaremus populo: ac testificaremur eum esse qui definitus sit à Deo iudex viuorum & mortuorum 2.16.17
- 43 Huic etiam omnes Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen eius quemuis qui crediderit in eum 3.4.25, & 3.5.2
- 44 Adhuc loquente Petro verba ista, lapsus est Spiritus sanctus in omnes qui audiebant hunc sermonem 4.16.3
- 48 Iussitque eos baptizari in nomine Domini 4.15.15
- 11,3 Ad viros præputium habentes introiisti, & vnà edisti cum eis 4.6.7
- 4 Exorsus autem Petrus omnia exposuit eis ordine ibid.
- 16 Memini autem illius dicti Domini: cum diceret, Ioannes quidem baptizauit aqua, vos verò baptizabimini Spiritu sancto 4.15.18
- 18 His autem auditis qui uerunt, & glorificauerunt Deum, dicentes, Nepe etiam gentibus Deus resipiscentiam dedit ad vitam 3.2.28
- Fuit autem manus Domini cum eis 4.1.3
- 26 Ita ut discipuli nominarentur primum Antiochiæ Christiani 3.2.6, & 4.16.38
- 29 Singuli autem discipulorum, prout cumque suppetebat, decreuerunt aliquid subsidio mittere 3.2.6
- 12,15 At ille dicebant, Angelus eius est 1.14.7
- 13,2 Separate mihi Barnabam & Saulum operi ad quod eos aduocauit 4.3.14
- 3 Quum igitur ieiunassent & precati essent, & inposuissent eis manus, dimiserunt eos 4.3.15, & 4.12.14, & 4.12.16
- 36 Dauid quidè quum sua ætate in seruisset Dei consilio, obdormiuit, & adiunctus est patribus suis, sensuq; corruptionem 3.20.23
- 38 Notum sit igitur vobis, fratres, annuntiari vobis remissionem peccatorum per Iesum 3.11.3, & 3.11.23
- 39 Et ab omnibus à quibus per Legem Moysis absolui non potuistis, per hunc queruis qui credat absolui 2.17.5, & 3.11.3
- 43 Qui alloquentes eos persuaserunt eis ut perseuerarent in gratia Dei 2.5.8
- 48 Gentes autem hæc audientes gauisæ sunt, & glorificabant sermonem Domini: & crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam 3.2.11, & 3.24.2, & 3.24.13
- 52 Discipuli vero replebantur gaudio & Spiritu sancto 3. .6
- 14,16 Qui præteritis gratibus fuit oēs Gentes suis ipsarum viis incedere 1.5.13, & 2.11.10
- 20 Sed quum cinxissent eum discipuli, surrexit, & ingressus est urbem 3.2.6
- 22 Oportet nos per multas oppressiones ingredi in regnum Dei 2.8.1, & 3.13.7, & 3.25.8
- 23 Quumque ipsis per suffragia creassent per singulas ecclesias Presbyteros, præcariq; essent cum ieiuniis, commendarunt eos Domino

mino in quem crediderant 4.3.7, & 4.3.12,
 & 4.3.15, & 4.12.16
 15,7 Quum autē multa disceptatio fuisset, surgens Petrus dixit eis, Viri fratres, vos scitis Deum iam pridem inter nos elegisse me 4.6.7
 9 Nihil que discreuit inter nos & illos, fide purgatis, &c. 3.14.8, & 4.14.4
 10 Nunc ergo quid tentatis Deum, imposito iugo ceruici discipulorum 3.2.6
 11 Inò per gratiam Domini Iesu Christi credimus nos seruatum iri, quemadmodum & illos 3.5.4
 20 Sed ad eos scribendum vt abstineant à polutionibus idolorum, & scortatione, & suffocato, &c. 4.10.17, & 4.10.21
 29 Videlicet vt abstineatis ab iis que sunt immolata simulacris, &c. 4.10.27
 16,1 Peruenit autem Derben & Lystran: & ecce, discipulus quidam erat illic nomine Timotheus, filius mulieris cuiusdam Iudæe fideles &c. 3.2.6
 3 Eum itaq; voluit Paulus secū proficisci & assumptum eum circumcidit, propter Iudæos qui in illis locis erant 3.19.12
 14 Quædam autem mulier nomine Lydia, quæ purpuram vendebat in vrbē Thyatirorum, Deum colens, &c. 3.14.13
 15 Quum verò baptizata fuisset & familia eius, &c. 4.16.8
 33 Et baptizatus est ipse, & omnes domestici illius illico ibid.
 37 Paulus autem dixit eis, Cæcos nos publicè, indicta causa, quum simus Romani, coniecerunt in carcerem, & nunc clam nos efficiunt non profectò, sed veniāt ipsi, & nos educant 4.20.19
 17,27 Vt quererent Deum, si forte palpādo eum inuenirent, quanquam profectò nō longè abest ab vnoquoque nostrum 1.5.3, & 1.5.9, & 1.5.13
 28 Per ipsum enim viuimus & mouemur, & sumus, sicut & quidam vestratium poetarum dixerunt, Nam huius progenies etiam sumus 1.15.4.5, & 1.16.1, & 1.16.4
 29 Progenies ergo Dei quum simus, non debemus exiliuare auro aut argento, aut lapidi, sculptili artificij aut commèrationis hominum numen esse simile 1.11.2
 56 Temporibus igitur istius ignorantie dissimulatis, Deus nunc denuntiat omnibus vbique hominibus vt resuscitent 3.3.7
 33 Quū audissent autē resurrectionū mortuorum, alij quidē cauillabantur &c. 3.25.7

18,18 Quem totondisset caput Cæchræis habebat enim vtrum 4.19.26
 29 Confirmans omnes discipulos 3.2.6
 19,1 Vbi quum discipulos inuenisset, dixit eis, &c. ibid.
 3 In quid ergo baptizati estis? at illi dixerunt, In Ioannis baptismum 4.15.8, & 4.15.18
 4 Ioannes quidē baptizauit baptismum resuscitentium, dicens populo vt in eum qui vèturus erat post ipsum, crederent 4.15.7
 5 His igitur auditis baptizati sunt in nomē Domini Iesu 4.15.6, & 4.15.8, & 4.15.18
 6 Et cum eis imposuisset manus Paulus, venit Spiritus sanctus in eos: & loquebātur linguis, & prophetabant 4.3.16
 12 Ita vt etiam ad ægrotos deferrentur à corpore eius sudaria seu semicinctia, & dicerent ab eis morbi, & spiritus mali ab eis exirent 4.19.18
 13 Aggressi sunt verò quidam ex circuitu toribus Iudæis exhortati nominare super eos qui habebant spiritus malos, nomē Domini Iesu, dicentes, Adiuramus vos per Iesum quem Paulus prædicat 4.19.24
 20,1 Postquam autem cessauit tumultus, quum aduocasset Paulus discipulos, & complexus esset, &c. 3.2.6
 10 Quum descendisset autem Paulus, ruit in eum, & complexus dixit, Ne tumultuamini, anima enim eius in ipso est 4.19.19
 17 Missis autē Mileto nuntiis Ephesum, accersuit Presbyteros Ecclesiæ 4.3.8
 18 Vos scitis, à primo die quo ingressi sumus Asiam, quomodo vobiscum per omne tempus fuerim 4.3.7
 20 Vt nihil subterfugerim eorum que vobis conducerent, quominus ea vobis annuntiatem, & docerem vos publicè, & per singulas domos 4.1.22, & 4.3.6, & 4.12.5
 21 Testificans Iudæis simul & Græcis cōuersionem ad Deum, & fidem in Dominum nostrum Iesum 3.2.1, & 3.3.2, & 3.3.5
 26 Testor vos hodierno die, me purum esse à sanguine omnium 4.4.3, & 4.12.2
 28 Attēdite igitur vos ipsos, & rotū gregē in quo vos Spiritus sanctus cōstituit Episcopos ad pascendam Ecclesiam Dei, quā proprio illo sanguine acquisiuit 1.13.15, & 2.14.1, & 2.15.2, & 3.11.8, & 4.2.8, & 4.5.8
 29 Ego hoc noui, post discessum meum lupos graues, non patientes gregi, ingressuros esse in vos 4.9.4
 30 Et ex vobis sipsis exortitos q loquantur peruersa, vt discipulos post se abstrahāt ib.

31 Ideo vigilate, memores me per triennium nocte & die non cessasse cum lacrymis monere vnumquemque 4.3.6
 36 Et quum hæc dixisset, positis genibus suis orauit cum illis omnibus 4.19.2
 21,4 Permansimus autem ibidem dies septem inuentis discipulis 3.2.6
 22,1 Viri fratres & patres audite meam qua nunc apud vos vtor defensionem 3.20.19
 16 Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine Domini 4.5.15
 18 Et vidi eum qui mihi dixit, Festina, & exi citò ex Ierusalè quoniã nõ accipient testimonium tuum de me 4.17.17, & 4.17.29
 25 Quum autem adstrinxissent eum loris, dixit adstanti Centurioni Paulus, Num hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare? 4.20.19
 23,1 Intentis autem in confessum oculis Paulus ait, Viri fratres, Ego omni conscientia bona, seruiui Deo ad hunc vsque diem 3.17.14
 8 Sadduczi quidem dicunt non esse resurrectionem, neq; Angelum, neq; spiritum 1.14.9, & 1.15.2, & 2.10.23, & 3.25.5
 12 Orto autem die quidam ex Iudæis facta coitione deuouerunt sese, dicentes neq; esuros se, neque bibituros vsquequo trucidassent Paulum 4.13.3
 24,12 Neque verò me in templo inueniunt cum aliquo differentem, aut coitionem turbæ facientem, neque in synagogis, neq; in vrbe 4.20.19
 15 Et spè habeam in Deũ, fore quam etiã si ipsi expectant resurrectionem mortuorũ, tum iustorum tum iniustorum 3.25.9
 16 In hoc igitur ipse me exerceo vt conscientia habeã sine offendiculo apud Deũ & apud homines semper 3.19.16, & 4.10.4
 25,10 Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæsaris sto, vbi me oportet iudicari: Iudæis nulla in re iniuriam feci, sicut & tu pulchre nosti 4.20.19
 11 Nam siquam iniuriam ac dignũ morte aliquid feci, non recuso mori: sin verò nihil est eorum quorum isti me accusant, nemo potest me illis condonare. Cæsarem appello *ibid.*
 26,17 Eruente ex hoc populo, & Gentibus ad quos nunc te mitto 3.2.1
 18 Vtaperias oculos eorum vt se conuertant à tenebris ad lucem, & à potestate Satanz ad Deum, vt remissionem peccatorum & sortem inter sanctificatos accipiant, per

fidem quæ est in me *ibid.*
 20 Sed iis primũ qui sunt Damasci & Hierosolymis, & per omnẽ regionẽ Iudææ, deinde & gentibus annũtiaui vt resipiscerent & cõuerterent se ad Deum, opera facientes digna iis qui resipuissent 3.3.5
 28,15 Vnde quum audissent fratres de rebus nostris, prodierunt nobis in occursum 4.6.17
 16 Quum autem venissemus Romam, Centurio tradidit vinctos præfecto exercituum 4.6.15
 25 Rectè sanè Spiritus sanctus loquutus est per Esaiam Prophetam Patribus nostris 1.13.15

A D ROMANOS.

1,1 Paulus seruus Iesu Christi, ex Dei vocatione Apostolus, separatus ad prædicandum Euangelium Dei 2.14.6, & 4.3.10
 2 Quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis 2.10.3
 3 De Filio suo (facto ex semine Dauidis secundum carnem 2.13.1,3, & 2.14.6
 4 Declarato Filio Dei potenter secundum Spiritum sanctificationis, per resurrectionem à mortuis) nempe Iesu Christo Domino nostro 2.10.13, & 4.19.22
 5 Per quem accepimus gratiã & Apostolatam ad obedientiam fidei, inter omnes Gentes, &c. 3.2.6, & 8, & 29
 7 Gratia vobis sit & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo 1.13.13
 9 Testis est mihi Deus cui seruius spiritu meo in Euangelio Filij ipsius, quòd indefinenter merauerim vestri 2.8.27
 16 Non me pudet Euangelij Christi, potètia Dei siquidem est ad salutem cuius credenti, Iudæo in primis tum etiam Græco 2.9.4, & 2.10.3, & 3.2.29, & 4.1.5
 17 Iustitia enim Dei per illum retegitur ex fide in fidem: sicut scriptum est, Iustus ex fide viuet 3.2.29, 32, & 3.11.19
 19 Quoniã id quod de Deo cognosci potest, manifestum est ipsis: Deus enim eis manifestum fecit 1.5.1,13
 21 Propterea quòd eum Deum cognouerint, tamen vt Deum non glorificauerunt, neque gratias ei egerunt: sed vani facti sunt in ratiocinationibus, &c. 1.5.12
 22 Quum se profiterentur esse sapientes, stulti facti sunt 1.4.1
 28 Et sicut non visum est eis Deum in notitia retinere: ita tradidit eos Deus in mentem omnis iudicij expertem, vt facerent quæ minime

- imè conueniebant 1.18.2
 2.6 Qui reddet unicuique secundum o-
 pera ipsius 3.16.3, & 3.18.1
 1 Non enim est personarum acceptio
 apud Deum 3.23.10
 11 Quicumque enim sine Lege peccauerunt,
 sine Lege quoque peribunt: & quicum-
 que in Lege peccauerunt per Legem damna-
 buntur 2.2.22
 13 Non enim qui audiunt Legem, iusti
 sunt apud Deum, sed qui Legem præstant,
 iustificuntur 3.11.15, & 3.17.13
 14 Nam quum Gentes quæ legem nõ ha-
 bent, natura quæ legis sunt faciunt, isti le-
 gem non habentes 2.2.22
 15 Ut qui ostendant opus Legis scriptum
 in cordibus suis, vnà testimonium reddente
 ipsorum cõscientia, & cogitationibus sese
 mutuò accusantibus, &c. 3.19.15, & 4.10.3
 25 Si transgressor Legis fueris, circumci-
 sio iusta facta est præputium 4.14.24
 3.4 Imò esto Deus verax, omnis autem
 homo mendax 4.15.17
 9 Quid igitur præcellimus? nullo modo:
 nam antè criminati sumus Iudæos & Græ-
 cos omnes esse sub peccato 3.4.6
 10 Sicut scriptum est, Non est iustus ne-
 vus quidem 2.1.9, & 2.3.2, & 2.5.3
 12 Nõ est qui faciat quod bonum est, nõ
 est vsque ad vnum 2.3.3
 15 Veloces pedes eorum ad effundendum
 sanguinem ibid.
 19 Scimus autem, quæcunque Lex dicit, iis
 qui in Lege sunt dicere: vt omne os obture-
 tur, & obnoxius fiat totus mundus condẽ-
 nationi Dei 2.7.8, & 2.10.3, & 3.4.6
 20 Propterea ex operib⁹ Legis nulla caro
 iustificabitur in conspectu eius: per Legem en-
 nim agnitio peccati 2.5.6, & 2.7.7, & 3.11.19
 21 Nunc verò absque Lege iustitia Dei
 patefacta est, comprobata testimonio Legis
 & Prophetarum 2.9.4, & 2.10.3, & 3.11.18, &
 3.11.19
 24 Iustificatur autem gratis, id est eius gra-
 tia, per redemptionem factam in Iesu Chri-
 sto 2.5.3, & 2.16.5, & 2.17.5, & 3.4.30, & 3.11.
 4, & 3.11.19, & 3.15.6, & 3.20.45
 25 Quem proposuit Deus vt esset placam-
 entum per fidem, in sanguine ipsius, ad
 declarandam iustitiam suam, per remissio-
 nem præcedentium peccatorum 4.5.3
 26 Ex Dei tolerantia ad declarandam iusti-
 tiam suam præsentem tempore: vt sit ipse iu-
 stus, & iustificans eum, qui est ex fide Iesu
 3.11.12, & 3.13.1, & 2, & 3.14.17
 27 Vbi igitur gloriatio? exclusa est: per
 quam legem? operum? non: imò per legem
 fidei 3.11.13, & 3.13.2
 4.2 Nam si Abraham ex operibus iustifi-
 catus fuit, habet quod gloriatur, at nõ apud
 Deum 3.11.13, 18
 3 Credidit Abraham Deo, & imputatum
 est ei pro iustitia 3.17.8, 10
 4 Ei qui operatur, merces non imputatur
 ex gratia, sed ex debito 3.11.20
 5 Ei verò qui nõ operatur, sed creditur
 eum qui iustificat impium, imputatur fides
 sua pro iustitia 3.11.3, 6
 6 Sicut etiam Dauid pronuntiat bea-
 tum eum hominem cui Deus imputat iusti-
 tiam absque operibus dicens 2.17.5, & 3.11.
 4.20, 22
 7 Beati quorum remissa sunt iniquitates,
 & quorum oblecta sunt peccata 3.11.11
 10 Quomodo ergo imputata est? quum
 esset in circumcissione, an quum esset in præ-
 putio? &c. 4.16.3
 11 Et signum accepit circumcissionis, quod
 obignaret iustitiam fidei quæ fuerat in præ-
 putio 4.14.5, 21, 23, & 4.16.20
 12 Et pater circumcissionis, iis videlicet qui
 non solum sunt ex circumcissione, &c. 4.16.12
 13 Non enim per legem promissio cessit
 Abraham, aut semini eius vt esset hæres mun-
 di, sed per iustitiam fidei 3.14.11
 14 Etenim si ij qui ex lege sunt, hæredes
 sunt, inanis facta est fides, & vana reddita
 est promissio 3.11.11, & 3.13.3
 15 Nam lex iram efficit: siquidem vbi non
 est lex, ibi nec transgressio est 2.7.7, & 3.11.19
 17 (Sicut scriptum est, Patrem multarum
 gentium constituit e) coram eo cui credidit,
 Deo videlicet viuificante mortuos, & vocan-
 te quæ non sunt, tanquam sint 2.10.11, & 3.
 2.15, & 3.14.5
 21 Ac planè persuasum habens, eum quod
 promiserat, posse etiam facere 3.2.31
 25 Traditum in mortem propter offen-
 sas nostras, & excitatum propter iustifica-
 tionem nostri 2.16.5, 13, & 2.17.5
 5.1 Iustificati igitur ex fide, pacem habem-
 us erga Deum per Dominum nostrum
 Iesum Christum 3.2.16, & 3.13.5
 3 Scientes quòd oppressio patientiam effi-
 ciat 3.8.3
 5 Porro spes nõ pudefacit, quòd charitas
 Dei effusa sit in cordibus nostris per Spiritum
 sanctum qui datus est nobis 3.1.2, & 3.11.2
 k.k.k.ij.

8 Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit 2.12.4, & 2.16.4, & 3.4.25

9 Iustificati igitur eius sanguine, seruabimur nunc multò magis per eum ad iram 2.16.5

10 Nam si quum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per Filij eius mortem, multò magis recòciliati seruabimur per vitam ipsius 2.6.2, & 2.16.5, & 2.17.3, & 2.16.4, & 2.17.6, & 3.11.21, & 3.14.6

12 Sicut per vnum hominè peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors trànsiit: in quo omnes peccarunt 2.1.6, & 2.1.9, & 2.13.4

15 At non vt offensa, ita etiam est quod Deus gratificatur: nam si illius vnus offensa multi mortui sunt, multò magis gratia Dei & donum per gratiã quæ est vnus hominis Iesu Christi, &c. 3.5.4

16 Neque vt illud quod introiit per vnum qui peccauit, ita est beneficium: nam reatus quidem ex vna offensa introiit ad còdemnationem: quod autem gratificatur Deus, datur ex multis offensus ad iustificationem 2.17.3

19 Sicut per inobediẽtiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnus obedientiam, iusti constituentur multi 2.1.4, & 2.16.5, & 2.17.3, & 3.11.4, & 3.11.9, & 3.11.12, & 3.11.23, & 4.14.21

20 Lex verò introiit vt aueretur offensa: sed vbi auctum est peccatum, ibi superabundauit gratia 2.5.6, & 2.7.7

6,3 An ignoratis nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos? 4.15.5

4 Sepulti igitur sumus vnà cum eo per Baptismum in mortem: vt sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos noua vita ambulemus 2.8.31, & 2.16.7, & 2.16.13, & 3.3.5, & 4.16.16, & 4.16.21, & 4.19.8

6 Illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum illo crucifixum esse, vt eneruetur corpus peccati, ne posthac nos seruiamus peccato 3.3.9, & 3.3.11

12 Ne regnet igitur peccatum in mortali vestro corpore, vt obediat peccato in cupiditatibus corporis 3.3.13

14 Peccatum vobis non dominabitur: non enim estis sub lege, sed sub gratia 3.19.6, & 4.15.12

18 Liberati igitur à peccato, mancipati

estis iustitiæ 3.6.3, & 3.16.2

19 Hominum more loquor, propter infirmitatem carnis vestræ. Itaq; sicut stitisti membra vestra serua impuritati & iniquitati ad patrandum iniquitatem, &c. 3.24.16, & 3.25.8

32 Stipèdia peccati mors: donū autem Dei est vita æterna in Christo Iesu Dominono stro 2.8.58, & 2.8.59, & 3.4.28, & 3.14.21

7,1 An ignoratis fratres (peritos enim Legis alloquor) Legem tantisper dominari homini quoad ipse vixerit? 4.5.12

7 Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Imò peccatum non cognoui nisi per Legem, &c. 2.5.6, & 2.7.6

22 Itaque Lex ipsa quidem, sancta, & mandatum illud sanctum, iustum ac bonū 2.9.4

14 Scimus enim Legem esse spirituale 2.8.6

15 Quod enim perpetro, non agnosco: nõ enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio 2.2.27

18 Noui enim nõ habitare in me (i. in carne mea) bonū: nõ velle adest mihi, &c. 2.1.9

19 Non facio bonum quod volo: sed malum quod nolo hoc ago 2.2.27, & 3.3.11

20 Quòd si id facio quod ego nolo, nõ amplius ego id perpetro: sed peccatū quod in me habitat, id perpetrat 2.2.27

23 Sed video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati quæ est in membris meis 3.3.14

24 Miser ego hpmo, quis me eripiet ex isto corpore mortis? 3.9.4, & 3.11.11, & 4.15.12

8,1 Nulla igitur nunc est còdemnatio iis qui sunt in Christo Iesu, id est qui non secū dum carnem incedunt 3.4.28, & 4.15.12

3 Quum enim Legis impotentia nihil posset in carne, Deus suo ipsius Filio missò conformato carni peccato obnoxia, idque pro peccato, condemnauit peccatum in carne 2.7.5, & 2.12.4, & 2.13.1, & 2.13.4, & 2.16.6, & 3.2.32, & 3.4.27, & 3.11.23

6 Nam intelligentia carnis, mors est: intelligentia verò spiritus, vita & pax 2.3.1

7 Propterea quòd intelligentia carnis, inimicitia est aduersus Deum. Legi enim Dei non subiicitur: nam ne potest quidem 2.1.9, & 3.3.8, & 3.20.24

9 Vos autè non estis in carne sed in spiritu: si quidem spiritus Dei habitat in vobis: quòd si quis spiritum Christi non habet, is non est eius 3.1.2, & 3.2.39, & 4.17.12

10 Porro

10 Porro si Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatū: spiritus autem vita est propter iusticiam 2.1.6, & 3.1.3, & 3.2.24, & 3.25.3, & 4.17.12

11 Si spiritus eius qui excitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, viuificabit etiā inortalia corpora vestra per inhabitantem eius Spiritum in vobis 1.13.18, & 3.1.2, & 3.2.39, & 3.25.3, & 3.25.8, & 4.17.12

14 Quotquot Spiritu Dei ducūtur, ij sunt filij Dei 3.2.39

15 Nō accepistis spiritū seruitutis rursus ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis, &c. 2.11.9, & 2.14.5, & 3.1.3, & 3.2.11, & 3.13.5, & 3.20.1, & 3.14.13, & 4.19.22

16 Qui ipse spiritus testatur vnā cum spiritu nostro, nos esse filios Dei 3.2.39

17 Quod si filij, etiā hēredes: hēredes quidem Dei, cohēredes autē Christi, &c. 2.12.2

19 Res creatæ quasi exerto capite obseruantes, expectant reuelationem filiorū Dei 3.9.5, & 3.23.2

20 Res creatæ vanitati subiectæ sunt, nō sua sponte, &c. 2.1.5

22 Scimus omnes res creatas vnā suspirare, & vnā parturire ad hoc vsque tempus 2.1.5, & 3.25.2

23 Neq; verò illæ solūm, sed & ipsi q primicias spiritū habemus, nō ipsi inquā apud nos ipsos suspiram⁹, adoptionē expectātes. i. redemptionē corporis nostri 3.18.3, & 3.25.11

24 Spe seruati sumus, spes autem si cernatur, non est spes, &c. 2.9.3

25 Si verò quod non videmus speramus, nempe per patientiam expectamus 3.2.41, & 3.2.42, & 3.23.1

26 Idem autem & Spiritus vnā subleuat infirmitates nostras. quid enim prece-mur vt oportet, non nouimus, &c. 3.20.5

27 Qui scrutatur corda, nouit quis sit sensus Spiritus: quia secundū Deum interpellat pro sanctis 3.20.5, & 3.20.34

29 Quos præsciuit, eosdē prædestinauit, vt cōformes fiant imagini filij sui: vt is sit primogenitus inter multos fratres 2.17.2, & 3.1.1, & 3.1.3, & 3.8.1, & 3.15.8, & 3.18.7, & 3.24.1

30 Quos verò prædestinauit, eos etiā vocauit: & quos vocauit, eos etiā iustificauit: quos autē iustificauit, &c. 2.5.2, & 3.14.21, & 3.18.4, & 3.24.6

32 Is quidem qui proprio Filio non percipit, sed nobis omnibus tradidit eum, qui non etiā cum eo omnia nobis gratifi-

bitur?

2.14.7, & 2.17.6, & 3.24.5

33 Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus is est qui iustificat 3.11.3, & 3.11.6, & 3.11.11

34 Quis est qui cōdemnet? Christus is est qui mortuus est, imò verò etiā qui excitatus est, qui etiā est ad dextram Dei, &c. 2.16.13, & 2.16.16, & 2.16.18, & 3.20.10

35 Quis nos separabit à charitate Christi: num oppressio, num angustia, num persecutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius? 3.2.28

36 Causa tua occidimur totum diem, habiti sumus velut oues destinatæ mactationi 3.9.6, & 3.25.3, & 3.14.19

37 Nam mihi persuasum est neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura 3.2.16, & 3.2.40, & 3.15.8, & 3.24.6

39 Neque sublimitatem, neque profunditatem, neq; rem vllam aliam creatam posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro 3.2.16, & 3.2.28, & 3.2.40

9.3 Optatum enim ego ipse anathema esse à Christo, pro fratribus meis, cognatis inquam meis secundū carnem 3.29.35

5 Querū sunt Patres, & ij ex quibus Christus quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus laudandus en secula, Amen 1.13.11, & 2.12.3, & 2.13.1, & 2.14.6

6 Non omnes qui sunt ex patre Israele, sunt Israel 3.22.4, & 4.2.3

7 Neque quia sunt semen Abraham, ideo omnes sunt filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen 3.21.7, & 4.16.14

8 Hoc est, Non qui filij carnis, ij filij Dei: sed qui sunt filij promissionis, censentur in semine 3.21.7

10 Nondum natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, vt propositum Dei quod est secundū ipsius electionē, id est, non ex operibus, sed ex vocante firmum maneret 3.22.4

12 Dicitur est ei, Maior seruiet minori 3.22.5

13 Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau verò odio habui 3.21.7, & 3.22.11

14 Quid igitur dicemus? num iniustitia est apud Deum? Absit 3.22.8

15 Miserebor cuius misertus fuero, & commiserabor quem commiseratus sum 3.22.6

- 16 Nempe igitur electio nō est eius qui velit, neque eius qui currat, sed miserentis Dei 2.5.4, & 2.5.17, & 3.24.1
- 17 Ad hoc ipsum excitauit te vt ostendā in te potestatem meam, &c. 3.24.14
- 18 Itaque cuius vult miseretur, quē autem vult indurat 1.18.2, & 3.22.11
- 20 Imò verò, ô homo, tu qui es qui ex aduerso responsas Deo? 3.23.1, & 3.23.4, & 3.24.16
- 21 Annon habet potestatem figulus in lutum, vt ex eadem massa, &c. 3.17.5
- 22 Quid verò si volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa iræ, &c. 1.14.18, & 3.23.1
- 24 Quos etiā vocauit, nimium nos nō solum ex Iudæis, verum etiā ex Gētibus 3.4.16
- 32 Offenderūt ad lapidē offēdiculi 1.13.23
- 33 Ecce pono in Sion lapidem offēdiculi & petram offensionis 1.13.11
- 21 Quisquis credit in eū nō pudebit 1.13.3
- 10.3 Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam studentes, &c. 3.11.13
- 4 Finis Legis est Christus, ad iustitiam cuius credenti 1.6.2, & 2.6.4, & 2.7.2, & 3.2.6, & 4.8.13
- 5 Qui præstiterit ea, viuet per illa 3.11.14, & 5.11.17, & 3.17.3
- 6 At quæ ex fide est iustitia, ita dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? &c. 1.17.2
- 7 Aut quis descendet in abyssum? Hoc est Christum ex mortuis reducere Ibid.
- 8 Hoc est verbum illud fidei quod prædicamus 2.5.12, & 3.2.29, & 3.2.30, & 4.14.14
- 9 Quod si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in &c. 3.11.14
- 10 Corde creditur ad iustitiā, ore autem confessio fit ad salutem 3.2.3, & 3.2.8
- 11 Quisquis credit in eū nō pudebit 1.13.13
- 14 Quomodo igitur inuocabūt eum in quem non crediderint? &c. 3.20.1, & 3.20.11
- 17 Fides ex auditu est: auditus autem per verbum Dei 3.20.27, & 4.1.5, & 4.8.9, & 4.16.19, & 4.6.31
- 11.2 Non abiicit Deus populum suum quem præcognouit, &c. 3.22.6
- 4 Sed quid dicit ei diuinū respōsum? Feci vt remāserint mihi septem millia virorum qui non flexerunt genu imaginī Baal 4.1.2
- 5 Ita igitur & hoc tempore reseruatō secundum electionem gratuitā facta est 3.21.1
- 6 Quod si per gratiā, non iā ex operib⁹: alii qui gratia iam non est gratia, &c. 3.14.5
- 16 Quod si primitiæ sanctæ, sancta etiam massa, & si radix sancta est, etiā rami 4.16.15
- 17 Quod si nonnulli rami defracti sunt, tu verò quum esses oleaster, insitus es pro ipsis, & particeps radicis & pinguedinis oleæ factus es 3.11.1
- 20 Rectè: per infidelitatem defracti sunt, tu verò per fidē stas. ne effertor animo, sed time 2.3.22, & 3.24.6
- 26 Erit a totus Israel seruabitur, sicut scriptum est, Veniet ex Sion ille liberator, & auertet impietates à Iacob 3.3.21
- 29 Dona & vocatio Dei eiusmodi sunt vt eorū ipsum pœnitere non possit 4.16.14
- 32 Concluserunt Deus omnes in contumacia, vt omnium misereatur 2.7.8, & 3.23.11, & 3.24.16
- 33 O profundas diuitias tum sapientiæ, tum cognitionis Dei: quàm inscrutabilia sunt eius iudicia, & eius viæ imperuestigabiles! 1.17.2, & 3.23.5
- 34 Quis cognouit mentem Dñi? aut quis ei fuit à consilio 3.2.34, & 4.18.9, & 4.19.2
- 35 Aut quis prior dedit ei, & reddetur ei? 3.14.5, & 3.22.3, & 3.23.11
- 36 Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia 2.8.13
- 12.1 Precor igitur vos fratres, per miserationes Dei, vt sistatis corpora vestra hostiā viuam, sanctā, acceptā Deo, rationalē illū cultum vestrū 3.7.1, & 3.16.3, & 4.18.16
- 2 Et ne configuremini seculo istī, sed transformemini per renouationem mentis vestræ, ad hoc vt probetis quæ sit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta 2.1.9, & 4.16.4
- 3 Prout cuique Deus partitus est mensuram fidei 4.13.3, & 4.16.4, & 4.17.32
- 4 Quemadmodū in vno corpore membra multa habemus, membra autē omnia eandem non habent actionem 3.16.2
- 6 Siue prophetiam, prophetemus pro portione fidei 4.16.4, & 4.17.32
- 7 Siue ministerium, versetur in ministrando: tum is qui docet, in docendo 4.3.8
- 8 Tum qui exhortatur, in exhortatione: qui distribuit, cum simplicitate: qui præest, cum diligentia: qui miseretur, cum hilaritate 4.3.8, & 4.3.9, & 4.11.1, & 4.20.4
- 10 Fraternali charitate alij ad alios amādos propensī: honore alij aliis præeuntes 5.7.4
- 14 Benedicite iis qui vos insectantur, benedicite, in quā, & ne imprecamini 4.20.20
- 19 Non vosmetipsos vlciscimini, dilecti, sed date

sed datꝛ locū irꝛ: scriptū est enim, Mihi est
 vltio, ego rependam, dicit Dñs 4.20.19
 21 Ne vincitor ab eo quod malum est,
 sed vince bonitate malitiam 4.20.20
 13,1 Omnis anima potestatibus supetemi-
 nentibus subiecta esto, nō. n. est potestas ni-
 si à Deo: & quæ sunt potestates, à Deo sunt
 ordinatæ 3.19.15, & 4.10.3,5, & 4.20.4,7,
 & 4.20.23
 4 Princeps n. Dei minister est tuo bono:
 q̄ si feceris quod malum est, metue: non. n.
 temere gladium gestat, nam Dei minister
 est, vltor ad iram ei qui quod malum est fe-
 cerit 4.20.10, & 4.10.17, & 4.20.19
 5 Quapropter necesse est subiici, non solū
 propter iram, sed etiam propter conscien-
 tiam 3.19.15, & 4.10.3, & 4.20.22
 6 Propter hoc enim tributa soluitis: si qui-
 dem Dei ministri sunt in hoc ipsum incum-
 bentes 4.20.13
 8 Nemini quicquam debete, nisi vt alij a-
 lios diligatis: nam qui diligit alterum, Le-
 gem impleuit 2.8.53
 9 Siquidem illud, Non mœchaberis, non
 occides, non furaberis, non falsum testimo-
 nium dices, Non concupisces, & siquidem
 aliud est mandatum in hoc sermone sum-
 matim comprehenditur, nēpe, Diliges pro-
 ximum tuum sicut teipsum 2.8.57
 14 Sed induimini Domino Iesu Christo,
 & carnis curam ne habete, ad explendas cu-
 piditates 3.1.1, & 3.10.3
 14,1 Eū qui fide est infirmus, assumite, nō
 tū ad certamina disputationum 3.19.11
 5 Alius quidem æstimat diem præ die, alij
 aut peræquē æstimat quemuis diem. Vnus-
 quisq̄ in animo suo plenē certus esto 2.8.33
 10 Omnes sistemur apud tribunal Chri-
 sti 1.13.11, & 3.5.8,
 11 Scriptum est enim, Vivo ego, dicit Do-
 minus: quoniam mihi sese flectet omne ge-
 nu, & omnis lingua confitebitur Deo 1.13.
 11,23, & 3.25.7
 13 Ne amplius igitur alius de alio iudice-
 mus: sed hic potius adhibere iudicium vt ne
 effendiculum ponaris fratri 3.19.11
 14 Noui & persuasum habeo per Domi-
 num Iesum, nihil esse impurum per se, sed
 ei q̄ existimat aliquid esse impurum 3.19.8
 17 Non est regnum Dei esca & potus, sed
 iustitia & pax, & gaudium per Spiritum san-
 ctum 2.15.4
 22 Tu fidem habes apud te metipsum ha-
 be coram Deo. Beatus qui non condemnat

seipsum in eo quod approbat 3.19.8
 23 Qui verò ambigit si ederit, condemna-
 tus est, quoniam non edit ex fide: quicquid
 verò ex fide non est, peccatum est 3. 5. 10,
 & 3.15.6, & 4.13.17, & 4.15.22
 15,1 Debenus nos qui firmi sumus imbe-
 cillitates, infirmorum portare, ac non indul-
 gere nobis ipsis 3.19.11
 5 Deus autem patientiæ, & cōsolationis
 author, det vobis vt eodem animo inter
 vos mutuò affecti sitis, secundū Iesum Chri-
 stum 4.2.5
 6 Vt concorditer vno ore glorificetis
 Deū ac patrē Dñi nostri Iesu Chri 3.20.29,31
 8 Illud autem dico Iesum Christum min-
 istram fuisse circuncisionis, pro Dei verita-
 te, vt confirmat et promissiones patrum 3.2
 32, & 4.16.15
 12 Erit radix Iesse, & qui exurgat ad impe-
 randum Gentibus, in ipso Gentes sperabūe
 1.13.13
 19 Ad eū vt ab Ierusalem & circuniacenti-
 bus regionibus, vsque ad Illyricum, imple-
 uerim prædicandi Euangelij Christi mu-
 nus 4.3.4
 20 Ita porro ambiens prædicare Euange-
 lium, nō vbi nominatus esset Christus ibi:
 25 Nunc aut proficiscor Hierosolymam,
 ministrans sanctis 4.6.14
 30 Precor aut vos fratres, per Dominum
 nostrum Iesum Christū, & per charitatem
 Spiritus, vt mecum ceteris vestris pro me
 apud Deum precibus 3.20.20
 31 Salutate Priscillā, & Aquilam adiutores
 meos in Christo Iesu 4.6.14
 16,3 Salutate Andronicum & Iuniam, co-
 gnatos meos, & concaptiuos meos, qui sunt
 insignes inter Apostolos, qui etiam ante me
 fuerunt in Christo 4.3.5
 20 Porro Deus pacis princeps conteret
 Satanam sub pedes vestros citò 1.4.18, &
 3.15.5
 25 Ex relevatione mysterij quod à tempo-
 ribus æternis tacitum fuit 2.9.4
 26 Nunc verò factum est manifestum, &
 per Scripturas propheticas, &c. ibid.
 AD CORINTHIOS
 1,1 Paulus vocatione Apostolus Iesu Chri-
 sti per voluntatē Dei, & Sosthenes s̄, 4.3.10
 3 Gratia vobis & pax à Deo patre no-
 stro, & domino Iesu Christo, &c. 1.13.13
 9 Fidelis Deus per quem vocati estis in
 communionem Filij ipsius Iesu Christi, &c.
 3.5.5

11 Declaratū est mihi de vobis, fcs mei, à domesticis Chloes q̄ litessū inter vos 4.1.14
 12 Hoc aut̄ dico, vnūquenq; vestrū dicere, Ego quidem sum Pauli, &c. 4.13.14
 13 Nū disperitus est Christus? num Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati fuistis? 3.5.2, & 4.15.13
 20 Vbi sapiens, vbi scriba, vbi conquisitor seculi istius? 2.2.20
 21 Postquā in Dei sapientia mundus non cognouit Deū, ex eius sapiētia placuit Deo per stultā p̄dicationē seruate credētes 2.6.1
 23 Nos autem p̄dicamus Christum crucifixum, Iudais quidem offendiculum, Græcis verò stulticiam 3.24.14
 26 Videtis vocationē vestrā fcs, vos videlicet nō rē multos sapiētes secū dū carnē, nō multos potentes, nō multos nobiles 3.23.10
 30 Ex ipso aut̄ vos estis in Christo Iesu, q̄ fact⁹ est nobis sapiētia à Deo, iustitiaq; & sāctificatio, &c. 2.15.2, & 2.16.19, & 3.3.19, & 3.4.30, & 3.11.6, & 3.11.12, & 3.14.17, 3.15.5, 3.16.1
 2,2 Non decreui quicquā scire inter vos, nisi Iesum Christum, eūque crucifixum 1.13.13, & 2.12.4, & 2.12.5, & 2.15.2, & 3.2.1
 4 Neq; oratio mea, neq; p̄dicatio mea, versata eēt in persuasoriis humanæ sapiētiz verbis, sed in demōstratione spiritualis potētiz 1.8.1, & 4.1.6, & 4.14.11
 5 Ne fides vestra consistat in sapientia hominū, sed in potentia Dei 3.2.35
 8 Quam nemo principū huius seculi cognouit, nam si cognouissent, &c. 1.5.12, & 2.14.2, & 4.17.3
 10 Nobis autem Deus ea reuelauit per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, et̄ profunditates Dei. 1.13.14, & 3.2.34
 11 Quis.n.hominū nouit ea q̄ sunt hominis nisi spirit⁹ hominisq; est in eo? ita et̄ ea q̄ sunt Dei nemo nouit nisi Spūs Dei 3.2.34
 12 Nos verò nō spūm mundi accepimus, sed Spiritū qui est ex Deo. vt sciamus, quæ Deus est nobis gratificatus 3.2.39, & 4.8.11
 13 Spiritualia cum iis quæ sunt spiritualia coniungentes 4.16.31
 14 Animalis aut̄ homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei Sunt.n.ei stulticia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter diiudicantur 2.2.20, & 3.2.34
 16 Quis nouit mentē Dñi, q̄ instruct⁹ sit eū? nos aut̄ Ch̄i mētē habem⁹ 1.13.4, 3.13.4
 3,2 Lactis potu vos alui, & non esca, nondum enim poteratis id ferre. imò ne nunc quidem adhuc potestis 3.19.13

3 Quū enim in vobis sunt liuor & contēntio, & dissidia, nōne carnales estis, & secundum hominē inceditis? 1.5.4, & 4.1.14
 4 Etenim quū dicit quidā, Ego quidē sum Pauli, alter verò ego sum Apollo, nōne carnales estis? 4.4.2, & 4.13.14
 6 Ego plantaui, Apollos rigauit, sed Deus dedit incrementum 4.14.11
 7 Neque is qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed Deus qui dat incrementum 2.5.4 & 3.13.14, & 4.1.6
 8 Vnusquisque suam mercedem accipiet secundum suum laborem 3.16.3, & 3.18.1
 9 Dei sumus ministri: Dei atuum, Dei ædificatio estis 2.5.17, & 4.1.6
 11 Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Iesus Christus 3.15.5, & 4.6.6
 12 Siquis superædificet super fundamentū hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam 3.5.9
 13 Cuiusq; opus manifestum fiet, dies.n.declarabit, nam per ignem reteregetur, &c. ibid.
 14 Si cuius opus manebit, quod superædificauerit, mercedem accipiet ibid.
 15 Si cuius opus exustum fuerit, damnum faciet, ipse verò seruetur, ita tamen vt per ignem ibidem,
 16 An nescitis vos esse tēplum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis? 3.6.3, & 3.16.2, & 3.25.7, & 4.3.1, & 1.13.15
 19 Sapiētia mūdi huius, stulticia est apud Deum. Scriptum est enim, Carpit sapientes cum sapientia ipsorum 1.5.8, & 2.2.20
 21 Itaque nullus gloriatur in hominibus: omnia nanque vestra sunt 4.19.1
 4,1 Sic de nobis reputet homo, vt de ministris Christi, & dispensatoribus mysteriorum Dei 4.3.6, & 4.8.1
 4 Nullius rei mihi conscius sum, sed non per hoc iustificatus sum: sed Dominus is est qui me diiudicat 3.12.2, & 3.17.14
 5 Ne ante tempus quicquam iudicete, vsque dum venerit Dominus, qui & illustraturus est occulta tenebrarum, & manifesta faciet consilia cordium 3.12.4
 7 Quis te discernit? quid autē habes qd̄ nō accepertis? si et̄ accepertis qd̄ gloriaris, vt qd̄ non accepertis? 2.5.2, & 3.7.4, & 3.24.12
 15 In Christo Iesu per Euāgelium ego genui 4.1.6
 5,1 Omnino auditur esse inter vos scortatio, & eiusmodi scortatio, quæ ne inter gentes quidem nominatur, &c. 4.1.14
 8 Et

2 Et vos inflati estis, ac nō potius luxistis, ut tolleretur e medio vestri qui facinus hoc patravit 4.11.15

4 Vobis & meo Spiritu in nomine Domini nostri Iesu Christi cōgregatis, cum patrē Dñi nostri Iesu Christi 4.11.5, & 4.12.4

5 Eiusmodi, inquā, homo tradatur Satanz ad interitum carnis, ut spiritus saluus sit die illo Domini Iesu 4.12.5, & 4.12.6

6 An nescitis paululo fermenti totā massam fermentari? 4.12.5

7 Etiam Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est, nempe Christus 4.12.13, & 4.18.3

11 Si quis quū frater nominetur, sit scortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuicator, ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi, inquam, ne edatis quidem 4.1.15, & 4.12.5

12 Quid enim mea interest etiam de extraneis iudicare? nōne de iis qui intus sunt, vos iudicatis? 4.11.5

6,6 Sed fater cum fratre iudicio experitur, idque sub infidelibus 4.20.21

7 Iam omnino impotētia in vobis est. Quia iudicia habetis inter vosmetipsos 4.1.14

9 An ignoratis iniustos non esse Dei hereditatem possessuros? 3.4.21, & 3:24.10

20 Ne errate, neque scortatores, neque idololatra, neque mæchi, neque molles, neque qui concūbunt cū masculis, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque conuitatores, neque rapaces, regni Dei hereditatem possidebunt 3.4.21

21 Iustificati estis in nomine Domini Iesu, & Per Spiritum Dei nostri 1.12.4, & 3.11.1 & 3.6.3, & 3.14.6, & 3.24.10

23 Escæ ventri destinatae sunt, & venter escis: Deus autem & hunc & eas abolebit 3.25.8, & 4.13.9, & 4.19.7

15 An ignoratis corpora vestra esse membra Christi? 3.6.3, & 3.25.8, & 4.17.9

19 An ignoratis corpus vestrum esse templū Spiritus sancti qui est in vobis, quē habetis à Deo, &c: 1.13.15, & 3.3.9, & 3.25.7, & 4.3.1

20 Nam empti estis pretio: glorificate igitur Deum in corpore vestro, & in Spiritu vestro, quæ sunt Dei 2.17.5, & 3.25.7

7,2 Sed propter fornicationem, suam quisque uxorem habeat, & proprium quæque virum habeat 2.8.43

3 Vxori vir debitā benevolentiam reddat: similiter autem & vxor viro 4.12.16

5 Ne fraudate alius aliū, nisi siquid ex consensu ad tempus, ut vacetis ieiunio & precibus: & rursus simul cōuenite, ne tentet vos

Satanas pp̄ incontinentiam vestram ibid.

7 Velim oēs homines esse ut et ego sum: sed unusquisque pp̄riū donū habet ex Deo, alius quidem ita, alius autem ita 2.8.42

9 Quod si se non continent, matrimoniū contrahant, nā melius est matrimoniū contrahere quā vri 2.8.43, & 4.12.17

14 Maritus infidelis, sanctificatus est vxori, & vxor infidelis sanctificata est viro: alio qui ceteri liberi vestri impuri essent: nunc autem sancti sunt 2.1.7, & 4.16:6, & 4.16:15 & 4.16.31

18 Circūcisio nihil est, & pp̄utiū nihil est, sed obseruatiō mandatorum Dei 4.14.24

21 Seruus vocatus es, ne sit tibi cura: sed si potes et liber fieri, potius eo vttere 4.20.1

23 Precio empti estis, ne estote serui hominum 4.20.32

31 Qui vtuntur mundo hoc, ut non abutētes. praterit enim species huius mundi 3.10.1, & 3.10.3, & 4.19.7

34 Quæ est ianupta, curat ea quæ sunt Domini, ut sit sancta cum corpore, cum spiritu, &c, 2.8.43

35 Hoc autē dico vestro commodo: non ut laqueum vobis iniiciam, &c. 4.10.2

8,1 Caterū, de iis quæ idolis immolant, sciimus nos oēs scientia esse præditos 4.10.22

5 Etiam si sint qui dicantur dii & in cælo, & in terra 1.13.11

6 Nobis tñ vnus est Deus Pater ille à quo omnia & nos in ipso: & vnus Dominus Iesus Christus, per quē omnia, & nos per ipsum 1.13.11 & 2.5.6, & 2.14.3, & 2.15.5

9 Sed videte, nequo modo patrās illā vřa of fendiculo sit iis qui infirmi sūt 3.19.11, 4.10.22

9,1 Nonne sum Apostolus? nōne sum liber? nōne Iesum Christū Dñm nostrū vidi? nōne opus meū vos estis in Dño 3.14.15, & 4.11.4, & 4.17.17, & 4.17.29

2 Sigillum Apostolatus mei estis in Domino 4.1.6

5 Annō habemus potestatem sororē vxorē circumducēdi, ut reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? 4.12.25

12 Atqui non vsi fuimus iure isto: sed omnia sustinemus, nequid remoremur Euangelium Christi 3.14.15

16 Vřa autē mihi est, nisi Euangelizē 4.3.6

19 Quū liber sim ab omnib. omnib. me ipsum seruū feci, ut plures lucrificā 3.10.4

20 Et factus sum Iudzis ut Iudæus, ut Iudzios lucrificā, &c: 4.19.26

22 Factus sum infirmis vt infirmus, vt inuit-

- mos sacrificiam: omnibus factus sum omnia, ut omnino aliquos seruem 3.19.12
- 10, 1 Nolim autem vos ignorare fratres, Patres nostros omnes sub illa nube fuisse, & omnes per mare transisse, &c. 2.10.5
- 2 Et omnes in Moſen baptizatos eſſe nube & mari 4.15.9
- 3 Et omnes eandem eſcam ſpiritualem e-diſſe 4.14.23, & 4.18.20
- 4 Et omnes eundem potum ſpiritualem bibiſſe. Bibebant enim ex ſequenti ſpiritu-ali petra: Petra verò erat Chriſtus 1.13.10, & 2.9.17, & 4.14.26, & 4.17.15, & 4.17.21, & 4.17.22
- 5 Sed pleroſque illorū non approbavit Deus, proſtrati ſunt enim in deſerto 4.14.24
- 11 Hæc autem omnia typice eueniebant eis: ſcripta autem ſunt ad noſtri admonitionem, in quos fines ſeculorum occurrerunt 2.10.5, & 3.2.22
- 12 Itaque qui ſibi videtur ſtare, videat ne cadat 3.2.40, & 3.24.6
- 13 Tentatio vos non cepit niſi humana 3.20.46
- 16 Poculum benedictionis cui benedicimus, nonne cõio ſanguinis Chriſti eſt? panis quem frangimus, nonne communio corporis Chriſti eſt? 4.17.10, & 4.17.15, & 4.17.22, 38, & 4.18.8
- 17 Quoniam vnus panis, vnum corpus multi ſumus, nam omnes vnus panis ſimus participes 4.17.14
- 23 Omnia mihi licent, at non omnia cõferunt, omnia mihi licent, at non omnia cõdificant 3.10.12
- 25 Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes pp conſcientiã 3.19.11
- 28 At ſiquis vobis dixerit, Hoc idolis mandatum eſt, ne edite, propter illum qui indicauit, & propter conſcientiam 3.19.16, & 4.10.4
- 29 Conſcientiam autem dico, non tuam, ſed illius alterius 3.19.11, & 4.10.4
- 31 Siue igitur editis, ſiue bibitis, ſiue quid facitis, omnia in gloriã Dei facite 3.20.44
- 32 Eſtote ſine offendiculo & Iudæis & Græcis, & Eccleſiæ Dei 3.19.11
- 11.4 Omnis vir orans aut prophetans aperto capite, dedecorat caput ſuum 4.19.26
- 5 Omnis verò mulier orans & prophetans nõ aperto capite dedecorat caput ſuũ 4.10.26
- 7 Vir non debet velare caput: cum is imago ſit & gloria Dei: at mulier gloria viri eſt 1.15.4
- 16 Quòd ſi quis videtur contentioſus eſſe: nos eiſmodi conſuetudinem non habemus, neque Eccleſiæ Dei 4.10.31
- 20 Itaque quum cõuenitis in vnum, hoc non eſt Dominicam cœnam edere 4.18.12
- 22 Num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Eccleſiam Dei contemnitis? 4.10.29
- 23 Ego accepi à Domino quod & tradidi vobis 4.17.35, 50
- 24 Et gratis actis, fragiſſe, ac dixiſſe, Accipite, edite, hoc meum eſt corpus, quod pro vobis frangitur, hoc facite ad mei recordationem. 4.17.1, 20
- 25 Itidem & poculum, poſtquam cœnaſſent, dicẽdo, Hoc poculum eſt nouum illud Teſtamentũ per meũ ſanguinẽ, &c. 4.17.20
- 26 Quotieſcunq; ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciatis, vſquequo venerit 4.16.30, & 4.17.7
- 28 Probet autem quiſque ſeipſum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat 4.1.15, & 4.16.30, & 4.17.40
- 29 Nam qui edit & bibit indigne, damnationem ſibi ipſi edit & bibit, non diſcernens corpus Domini 4.1.15, & 4.16.30, & 4.17.33, 34, 40
- 31 Etenim ſi noſ ipſos diiudicaremus, nõ puniremur 3.3.18
- 32 Sed quum punimur, à Dño erudimur, ne cũ mundo cõdemnemur 3.4.13, & 3.8.6
- 12, 3 Notũ vobis facio, nullum per Spiritum Dei loquentem, dicere Ieſum anathema, &c. 2.2.20
- 6 Et diſcrimina facultatum ſunt, ſed idem eſt Deus efficiens eas omnes in quibusuis 2.3.6, 9
- 8 Nam huic quidem per Spiritũ datur ſermo ſapientiæ, alij verò ſermo cognitionis per eundem Spiritum 4.3.21
- 10 Alij verò genera linguarum, alij verò interpretatio linguarum 1.13.14, & 3.2.9
- 11 Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem Spiritus diſtribuens priuatim illa ſingulis, ſicut vult 1.13.14, & 4.13.3
- 12 Sicut enim corpus vnus eſt, & membra habet multa, omnia verò membra corporis vnus multa quum ſint, vnus ſunt corpus: ita Chriſtus 1.13.16, & 3.7.5, & 3.16.2, & 4.27.22
- 13 Per vnus Spiritum nos omnes in vnũ corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Græci, &c.

- ci, &c. 4.14.7, & 4.15.15, & 4.16.22
 25 vt ne sit dissidium in corpore, sed membra idem curent alia pro aliis 3.20.20
 23 Et alios quidem constituit Deus in Ecclesia, primùm Apostolos, deinde Prophetas, tertio doctores, deinde constituit potestates, deinde dona sanationum, opitulatio nes, &c. 4.3.8, & 4.11.1, & 4.20.4
 31 Sed ambite dona potiora. Et porro iter ad excellentiam vobis indicabo 3.2.9
 13, 1 Si linguis loquar hominum & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans, aut cymbalum tinniens 2.5.4
 2 Et si habeam totam fidem, adeo vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum 3.18.8
 3 Et si infumam alendis egenis omnes facultates meas, & si tradam corpus meum vt comburatur, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodest 4.13.13
 4 Charitas patiens est, comis est, charitas non inuidet, charitas non agit perperam, non inflatur 3.7.5, 6
 9 Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus 3.2.20
 10 Postquã aduenerit quod perfectum est tunc quod ex parte est abolebitur 3.2.13
 12 Cernimus nunc per speculũ, & per ænigmata, tunc autem coram cernemus 2.2.11, & 18.20
 13 Nunc verò manet fides, spes, charitas, tria hæc: maxima autem harum charitas. 3.18.8
 14, 15 Quod est igitur? precabor spiritu, sed precabor etiam intelligentia, &c. 3.20.5, & 3.20.32
 16 Quandoquidem si benedixeris spiritu, is qui implet locum idiotæ quomodo dicturus est Amen ad tuam gratiarum actionem? &c. 3.20.33
 29 Prophetæ autem duo aut tres loquantur, alij diiudicent 4.8.9, & 4.9.13
 30 Quod si quid alij patefactum fuerit assidenti, prior taceat 4.1.12
 34 Mulieres vestræ in conuentibus, sileant: nec enim permissum est eis, vt loquantur, &c. 4.10.29
 40 Omnia verò decenter & ordine fiant 2.8.32, & 3.20.29, & 4.3.10 & 4.10.27, 30
 15, 5 Postea visus est amplius quàm quingentis fratribus semel, &c. 3.25.3
 10 Amplius quàm illi omnes laboraui: non ego tamen, sed gratia Dei quæ mecum est 2.3.12, & 4.1.6
 12 Quòd si Christus prædicatur ex mortuis excitatus esse, quomodo dicunt quidam inter vos, non esse resurrectionem mortuorum? 3.25.7, & 4.1.14
 13 Nam si resurrectio mortuorum non est, Christus quoque non est excitatus 3.25.3
 14 Quòd si Christus non est excitatus, inanis videlicet est prædicatio nostra, inanis autem etiam est vestra fides ibid.
 16 Nam si mortui non excitantur, Christus quoque non est excitatus 2.13.2
 17 Quòd si Christus non est excitatus, inanis, &c. 1.13.2, & 2.16.13
 19 Si in hac solum vita speramus in Christum: miserrimi omnium hominum sumus 3.9.6. & 3.18.4
 20 Nunc autem Christus excitatus est ex mortuis: & primitiæ eorum qui obdormierunt factus est 2.16.13
 21 Quia per hominem mors, per hominem quoque resurrectio mortuorum 2.1.6
 22 Sicut in Adã oēs moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur 4.16.17
 25 Nã oportet eum regnare, vsquequo oēs inimicos subiecerit pedibus eius 2.16.16
 28 Postquam vero subiecta ei fuerint omnia, tunc & ipse Filius subiicietur ei, &c. 1.13.26, & 2.8.30, & 2.14.3, & 2.15.5, & 3.20.42, & 3.25.12
 35 Demens, quod tu seminas non viuificabit nisi mortuum fuerit 3.25.4
 39 Non omnis caro, eadem caro: sed alia quidem caro hominum, &c. 3.25.8
 41 Alia gloria solis, & alia gloria lune, & alia gloria stellarum, stella enim à stella differt in gloria 4.19.34
 45 Et factus est prior homo Adã animal viuens: posterior autem Adam factus est spiritus viuificus 1.15.4, & 3.12
 46 At spirituale non est prius sed animale, deinde spirituale 4.16.31
 47 Primus homo è terra, terrenus: secundus homo ipse Dominus è cælo 2.12.7, & 2.13.2, 4, & 4.17.25
 50 Caro & sanguis non possunt regni Dei hereditatem consequi, &c. 4.16.17
 51 Ecce mysterium vobis dico, non omnes quidem obdormiemus, sed omnes mutabimur 2.16.17, & 3.25.8
 52 Memento & iactu oculi, ad vltimã tubã (cancet enim tuba) & mortui suscitabuntur incorrupti, & nos mutabimur 2.16.17
 53 Oportet enim hoc corruptiõni obnoxium induere incorruptam naturam, &c. 3.25.7.

34 Quum aut hoc corruptioni obnoxium induerit incorruptam naturam, & mortale hoc induerit immortalitatem 3.5.10
 16,2 Primo quoque die hebdomadis vnusquisque vestrum apud se reponat, recondes quod p̄ Dei benignitate licuerit, &c. 2.8.33
 17 Nolo vos nunc in trāscursu videre, sed spero temporis aliquantum mansurum me apud vos, si Dominus permiserit 1.17.11

II. AD CORINTHIOS:

1,2 Gratia & pax sit vobis à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo 1.13.13

3 Pater ille misericordiarum & Deus omnis consolationis author 3.20.37

6 Siue autem premimur, id fit pro vestra consolatione ac salute, quæ efficitur in tolerantia earundem perpeffionum, quibus & nos afficimur: siue consolationem accipimus, id fit pro vestra consolatione ac salute 3.5.4

12 Nam gloriatio nostra hæc est, testimonium videlicet conscientiarum nostrarum, quod cum simplicitate & synceritate Dei, non cum sapientia carnali, &c. 3.2.41, & 3.17.14

19 Dei filius Iesus Christus, qui inter vos per nos prædicatus est 4.17.50

20 (Quotquot sunt promissiones Dei, in ipso sunt Euiā, & in ipso sunt Amen) &c. 2.9.2, & 3.2.32, & 3.20.17, & 4.14.20

22 Qui etiam obfignauit nos, deditque archabonem Spiritus in cordibus nostris 1.7.4, & 3.1.3, & 3.2.36, & 3.24.1

23 Ego verò testem Deum inuoco in animam meam, me idcirco nondum venisse Corinthum 2.8.24, & 2.8.27

24 Nō quod dominemur vestræ fidei, sed quod administramus gaudij vestri, &c. 3.4.8.9

26 Sufficit istiusmodi homini ista obiurgatio à pluribus profecta 3.4.13

7 Ut è contrario potius vos ei cōdonetis, eumque consolemini, nequo modo, redundante tristitia, absorbeatur vit huiusmodi 4.1.29, & 4.12.8

8 Quapropter precor vos vt ratam faciat in illum charitatem 4.12.9

16 Nempe odor mortis ad mortem his, illis verò odor vitæ ad vitam, &c. 2.5.5

33 Dum palam sit vos esse epistolam Christi subministratam à nobis, inscriptam non a tramento, &c. 2.8.57

5 Non quòd idonei simus ex nobis ipsis, ad cogitandum quicquam velut ex nobis, &c. 2.2.25, 27, & 2.3.6

6 Qui èt fecit vt idonei effemus ministri noui Testamenti, non literæ, sed spūs: nā li-

tera occidit, spiritus aut viuificat 1.9.3, & 2.7.2, & 3.1.4, & 4.1.6, & 4.14.11

7 Quòd si mortis ministerium, literis informatum in saxis, fuit gloriosum, ad eò vt non possent intueri filij Israel, &c. 2.7.7

8 Qui non potius ministerium spiritus erit gloriosum? 2.9.3

9 Nam si ministeriū cōdemnationis fuit gloriosum, multò magis ministerium iustitiz abundat gloria 4.3.3

14 Itaque occaluerunt mētes eorum, nā vsq; ad diem hodiernum in lectione veteris Testamenti manet nō resectū velamen illud, (quod per Christum tollitur) 2.10.23

15 Sed ad hūc vsque diē quū legitur Moses, velamē cordie eorum impositum est ibid:

17 Dñs verò, Spiritus ille est, vbi aut Spiritus ille Domini, ibi libertas 2.2.8

18 Nos autem omnes resecta facie gloriæ Domini vt in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, sicut à Domini spiritu 1.15.4, & 1.15.5, & 3.2.20, & 3.3.9

44 In quibus Deus huius seculi obcauit mētes, i. infidelibus, ne irradiet eos lumē Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei 1.14.13, & 1.14.18, & 1.18.2, & 2.4.1

6 Deus qui dixit, vt è tenebris lux splenderet, is est qui splenduit in cordibus nostris, &c. 2.9.1, & 3.2.1, & 4.1.5, & 4.3.3

7 Habemus autem thesaurum hūc in testaceis vasculis, vt eius virtutis præstantia sit Dei, & non ex nobis 4.7.5, & 4.3.7

8 Dum in omnibus premimur, ac non coarctamur: hæsitamus, ac non profus hæremus 3.8.9, & 3.15.8

9 Persecutionē patimur, sed in ea nō desermur: deicimur: ac non perimus 3.15.8

10 Quolibet mortificationē Dñi Iesu in corpore circumferētes, vt etiam vita illa Iesu in corpore nostro manifesta fiat 3.15.5, & 3.15.18, & 3.8.7, & 3.25.3, & 3.25.7

13 Quia habemus eundem spiritum fidei secundum illud quod scriptum est, Credidi & ideo loquutus sum, 3.2.35

5,1 Scimus enim nos, si terrestris huius domus nostræ tabernaculum dissolutū fuerit, ædificium ex Deo habituros 3.25.6

2 In hoc enim suspiramus, expetētes domicilio nostro quod è cælo est, superindui, 3.9.5

4 Non cupimus exui, sed superindui, vt absorbeatur mortalitas in vita 1.15.2, & 3.9.5

5 Qui etiam dedit nobis archabonē Spiritus

ritus 2. 9.3, & 3.1.36
 6 Confidentes: igitur semper, & scientes nos aduenas esse in corpore, peregrè absumus à Dño 1.15.2, & 3.2.14, 3.9.4, 3.25.1, 6
 7 Per fidem enim incedimus, non per aspectum 3.2.14
 8 Confidimus autem, & probamus potius migrare è corpore, & ad dominum ire habitatum 1.15.2
 10 Omnes enim nos comparere oportet coram tribunali Christi, &c. 1.13.11, & 1.15.2 & 3.18.8, & 3.25.7
 18 Hæc autem omnia sunt ex Deo, qui reconciliauit nos sibi per Iesum Christum, &c. 3.2.29, & 3.5.5, & 3.11.4, & 4.6.3
 19 Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputando eis peccata ipsorum, &c. 2.12.4, & 2.17.2, & 3.2.32, & 3.4.25, & 3.11.22, & 3.14.11, & 4.1.22
 20 Itaque nomine Christi legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos 2.4.27, & 4.1.22 & 4.3.1
 21 Fecit. n. vt qui non nouit peccatum, p nobis peccatum esset, vt nos efficeremur iustitia Dei in eo 2.16.5, 6, & 2.17.2, & 3.5.2, & 3.11.11, 22, 23
 6, 8 Per gloriam & ignominiam, per conuitia & laudes 3.8.8
 16 Vostemplum estis Dei viuentis 1.13.15, & 3.6.3, & 3.16.2
 7, 11 Has igitur quæ habeamus promissiones, dilecti, purgemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, &c. 1.15.2, & 2.5.11, & 9.3, & 3.16.2, & 3.25.7
 10 Nam qui secundum Deum est doloris resipiscentiam efficit ad salutem, cuius nunquam pœniteat: at mundi dolo mortem efficit 3.3.7, & 3.4.2
 11 Ecce enim istuc ipsum, quod secundum Deum tristitia affecti fuistis, quantum in vobis effecit studium? &c. 3.3.15
 8, 11 At nunc etiam illud ipsum facere absoluite: vt siquid adfuit promptum illud velle, ita etiã adsit ipsum perficere ex eo quod habetis 2.5.8
 16 Gratia autem sit Deo qui cordi Titii in didit idem studium pro vobis Ibid.
 17 Quod tum exhortationem illã gratiam habuit, &c. Ibid.
 9, 6 Qui serit parcè, parcè etiam metet, & qui serit benignè, benignè et metet 3.18.6
 7 Quisque sicut præoptat corde, ita agat. non ex tristitia aut necessitate, nam hilarè datorem diligit Deus 3.16.3

12 Nam subministratio oblationis istius nõ solum supplet sanctorum inopiã, &c. 3.7.5
 10, 4 Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed diuinitus valida, & ad subuersionem &c. 4.8.9, & 4.11.5, 10
 6 Et paratum habemus quo vindicemus oem contumaciam, postquam impleta fuerit vestra obedientia 4.6.3
 8 Nam si amplius etiam quippiam gloriæ de potestate nostra quam dedit nobis Dominus ad ædificationem, &c. 4.8.1
 11, 14 Neque id mirum: n. Satanastransformatur in Angelum lucis 1.9.2, & 4.12.12
 12, 2 Noui hominẽ in Christo ante annos quatuordecim (an in corpore nescio: an extra corpus nescio: Deus nouit) raptum in tertium vsque cœlum 1.9.1, & 1.14.4, & 4.3.3
 4 Raptum fuisse in Paradisum, & audisse ineffabilia verba, quæ non liceat homini loqui 1.14.4
 7 Et ne excellentia reuelationum supra modum efferret, datus est mihi furculus infixus carni, & angelus Satan, &c. 1.14.18, & 3.3.14, & 4.17.34
 8 Super hoc ter Dominum rogavi, vt abscederet à me 1.13.20
 9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, &c, vt potentia Christi inhabitet in me 1.3.13, & 1.13.20, & 3.3.14
 11 Ne iterum, vbi venero, me deprimat Deus meus apud vos, & lugeam multos, &c. 3.3.18, & 4.1.17
 13, 4 Nam etsi crucifixus fuit ex infirmitate, viuit tamen ex potentia Dei: nam & nos infirmi sumus cum eo, &c. 2.13.2, & 2.14.6, & 2.16.13
 5 Vos ipse ostentate annon fitis in fide, vos ipsos probate: annon agnoscitis vosmetipsos, videlicet Iesum Christum in vobis esse? nisi reprobi estis 3.2.39
 10 Ex potestate quam dedit mihi Dominus ad ædificationem, at nõ ad destructionem 4.8.1
 13 Gratia Dñi Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio Spiritus, &c. 3.1.2

AD GALATAS.

1, 1 Paulus Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum 4.3.13, 14
 2 Quique mecum sunt oes fratres, Ecclesiis Galatiæ 4.1.14
 3 Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo 1.13.1
 6 Miror vos ita citò deserto eo qui vocat

- zāt vos in gratiam Christi trāsferri in aliud
Euangelium 4.1.27
- 8 Sed etiam si nos, aut Angelus e cœlo e-
uangelizet vobis, præter id quod vobis euā-
gelizauimus, anathema esto 4.9.12
- 16 Retegere Filium suū in me, vt euange-
lizarem ipsum inter gentes, &c. 3.22.7
- 18 Deinde tribus post annis redij Hiero-
solytam, vt viserem Petrum, & mansi ap-
ud eum dies quindecim 4.6.7, & 4.6.14
- 2,1 Deinde interiectis annis quatuordec-
cim, rursus ascendi Hierosolytam vnā cū
Barnaba, assumpto simul & Tito 4.6.14
- 3 Sed neque Titus qui mecū erat, cū esset
Græcus, coactus fuit circumcidi 3.19.12
- 6 Personā hominis De⁹ nō accipit 3.23.10
- 7 Mihi creditum erat Euāgeliū præputij,
sicut Petro circumcisionis 4.6.7
- 8 Nam qui efficax fuit per Petrum ad A-
postolatam circumcisionis, efficax fuit etiā
per me erga Gentes 4.1.6, & 4.6.7
- 9 Quūque cognouissent gratiam mihi
datam Iacobus & Cephas & Ioannes, &c.
4.6.13
- 14 Sed quum vidissem eos non recto pe-
de incedere vt veritati Euangelij congrue-
bat, dixi Petro corā omnib⁹, Si tu, &c. 4.12.3
- 16 Scientes non iustificari hominem ex
operibus Legis: sed per fidem Iesu Christi,
&c. 3.17.2
- 19 Ego enim per Legē Legi mortuus sum
vt Deo viuere 2.16.7
- 20 Vivo autem nō amplius ego, sed viuūt
in me Christus, &c. 4.19.35
- 3,1 Amētes Galatæ quis vos fascinauit, ne
obsequeremini veritati, &c. 1.11.7, & 4.1.27,
& 4.18.11
- 2 Ex operibus Legis Spiritū accepistis, an
ex fide per auditum percepta 3.2.33, & 4.1.6
- 6 Sicut Abraham credidit Deo, & imputa-
tum est ei ad iustitiam 3.17.8
- 8 Prouidens autem Scriptura Deum ex fi-
de iustificaturum gentes, antē Euangeliza-
uit Abraham 3.11.3
- 10 Quotquot ex operibus Legis sunt, sub
execratione sunt. Scriptum est enim, Execra-
bilis quisquis non manserit in omnibus,
&c. 2.7.5, 17, & 2.16.2, & 3.11.19
- 12 Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea
homo, viuēt in ipsis 3.11.18, 19
- 13 Christus nos redemit ab execratione Le-
gis. dum pro nobis factus est execratio, &c.:
2.7.15, & 2.8.57, & 2.16.2, 6, 19, & 2.17.4, &
3.4.27, & 3.11.13, & 3.19.3, & 4.13.24
- 16 Abraham verō dictæ sunt promissiones:
& semini eius, &c. 2.6.2, & 2.13.3, & 4.14.21
- 17 Hoc autem dico, pactionem antē con-
firmatam à Deo respectu Christi, Lex quæ
post annos quadringentos & triginta cœp-
it, non facit irritam, vt aboleat promissio-
nem 3.11.20
- 18 Si ex Lege est hæreditas, non iam ex
promissione: Abraham verō per promissio-
nem gratificatus est Deus hæreditatem.
3.11.17
- 19 Quid igitur Lex? Transgressionum gra-
tia addita est, &c. 1.14.9, & 2.5.6, & 2.7.2
- 21 Num igitur Lex addita est aduersus pro-
missiones Dei? Absit, &c. 3.11.19, & 3.4.6
- 22 Sed conclusit Scriptura omnia sub pec-
catum, vt promissio ex fide Iesu Christi da-
retur credentibus 3.4.6
- 24 Itaq; lex pedagogus noster fuit in Chri-
stum respiciens, vt ex fide iustificaremur 2.
7.2, 11, & 2.11.5
- 27 Nam vos qui in Christo baptizati estis
Christum induistis 3.1.3, & 4.14.7, & 4.15.
6, & 4.16.21, & 4.19.8
- 28 Non est Iudæus neque Græcus, non est
seruus, neque liber, non est masculus ac fœ-
mina, omnes enim vos vnus estis in Chri-
sto Iesu 2.11.11, & 4.20.1
- 4,1 Hoc autem dico. Quādiu hæres est
infans, nihil differt à seruo, quanuis sit Do-
minus omnium 2.11.2, 5, 13
- 2 Sed sub tutoribus, & curatoribus est vsq;
ad tempus quod pater præfuerit 4.10.14
- 3 Ita & nos quum essemus infantes, sub e-
lementis mundi eramus in seruitutem reda-
cti ibid.
- 4 At postquam venit plenum tempus, e-
misit Deus filium suum factum ex muliere,
&c. 2.16.5, & 2.7.15, & 2.11.11, & 2.12.7, & 2.
13.13, & 2.17.5, & 4.20.15
- 5 Vt eos qui Legi erant obnoxij, redime-
ret, vt adoptionē acciperemus 2.7.15, 3.19.2
- 6 Quoniam autem estis filij, emisit Deus
Spiritus Filij sui in corda vestra, clamantē,
Abba, id est Pater 2.14.5, & 3.1.3, & 3.2.11, &
3.13.5, & 3.20.37
- 8 Tum quidem ignorantes Deum, serui-
batis iis qui natura nō sunt dii 1.4.3, 1.12.3
- 9 At nunc cum cognoscatis Deum, imo
potius edocti sitis à Deo, &c. 4.1.27, & 4.10.
10, & 4.19.7
- 10 Dies obseruatis & menses, & tempora,
& annos 2.8.33
- 11 Metuo de vobis ne frustra fatigatus
sim 2.

sim apud vos ibidem,

22 Scriptum est enim, Abrahamum filios duos habuisse, vnum ex ancilla, & vnum ex libera 2.11.9, & 4.2.3

24 Per quæ aliud figuratur: Nam hæc sunt duæ illæ pactiones &c. 2.11.9

25 Sina enim est mons in Arabia: pari autem serie respondet ei Ierusalem quæ nunc est, &c. 3.2.6

26 Sublimis verò illa Ierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum 4.1.1

28 Promissionis filij sumus secundum Isaac 4.16.12

30 Eice ancillam & filium eius 3.18.2

31 In libertate igitur qua Christus nos liberavit, perstate, &c. 3.19.2, 14, & 4.10.8, 9, & 4.20.1

4 Quicumque per Legem iustificamini, & à gratia excidistis 3.19.14

5 Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus 3.2.43

6 In Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium, &c. 3.11.20

13 Vos enim ad libertatē vocati estis, fratres: tantum ne libertatem, &c. 3.19.11

14 Tota Lex vno verbo completur, isto videlicet, Diliges proximum tuum ut teipsum 2.8.53

17 Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, &c. 2.7.5, 2.2.27

19 Manifesta sunt opera carnis: quæ sunt adulterium, scortatio, impuritas, proteruita. 2.1.8, & 3.14.1, & 4.15.10

6, 10 Dum tempus habemus simus benefici erga omnes: &c. 3.7.6, 3.20.38

14 A me verò absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo 2.16.7

15 Nā in Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium 4.14.24

17 De cætero nequis mihi molestias exhibeto: ego. n. stigmata, &c. 3.13.7, & 3.25.8

AD EPHESIOS.

1, 2 Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo 1.13.13

3 Qui benedixit nobis omni benedictione spirituali, in cælis in Christo 3.22.10

4 Sicut elegit nos in ipso antequam iacerentur fundamenta mundi, ut simus sancti, &c. 2.3.8, & 2.8.53, & 2.12.5, 2.16.4, 3.15.5, 3.7.15, 3.19.2, 3.22.13, 23.12, 3.24.3, 5

9 Qui prædestinavit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, &c.

2.12.5, & 3.11.4, & 3.18.2

6 Ad laudem gloriosæ suæ gratiæ, quæ nos gratis effecit sibi gratos in illo dilecto 2.17.2, 3.2.32, 3.11.4

7 In quo habemus redemptionē per sanguinem ipsius, &c. 3, 4.30

9 Patrefacto nobis mysterio voluntatis suæ, secundum gratuitam suam benevolentiam, &c. 4.14.2, & 4.19.36

10 Ut in pleni temporis dispensatione recolligeret omnia in Christo, tum quæ in cælis sunt, &c. 2.12.5, 3.20.21

13 In quo sperastis & vos, audito sermone veritatis, id est Euangelio salutis vestræ, &c. 1.7.4, & 1.9.3, 2.10.3, 3.1.4, & 3.2.36, & 3.24.1, 8

14 Qui est arrhabo hæreditatis nostræ, dum in libertatem vindicemur, &c. 3.24.8

17 Ut Deus Domini nostri Iesu Christi, Pater ille gloriæ, det vobis Spiritum Sapientiæ, &c. 2.2.21

18 Ut sciatis quæ sit spes illa vocationis ipsius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipsius in sanctis 3.2.16, 4.8.11

20 Quam excitavit in Christo, quum excitavit eum ex mortuis, &c. 2.16.15

21 Longè supra omne imperium ac potestatem, & potentiam & dominium, & omne nomen quod nominatur, &c. 1.14.5, 2.15.5, 2.16.15

22 Eumque constituit caput supra omnia ipsi Ecclesiæ 2.15.5, 4.6.9

23 Quæ est corpus ipsius, & complementum eius qui omnia implet in omnibus 2.15.5, 3.20.38, 4.1.10, 4.17.9

24 Quum essetis mortui in offensis & peccatis 3.24.10

2 In quibus olim versati estis, ut est vita mundi huius, secundum principem cui potestas est aeris, &c. 1.14.13, 1.14.18, 2.4.1, & 3.24.10

3 Inter quos & nos omnes conuersati sumus, olim in cupiditatibus carnis nostræ, facientes quæ carni, ac cogitationibus libebant, gramisque natura filij iræ, ut etiam reliqui 2.1.6, & 2.1.11, & 4.16.17

4 Sed Deus qui diues est misericordia, propter multam charitatem suam qua dilexit nos 3.14.5

5 Quum per offensas mortui essemus, vnâ viuificavit nos, &c. 3.5.19

6 Vnâ que excitavit, vnâ que collocauit

in cœlis, in Christo Iesu 2.16.16, & 3.5.4,
& 3.25.1

8 Gratia estis seruati per fidem, idq; nō ex
vobis, Dei donum est 3.13.2, & 3.14.11

9 Non ex operibus neq; gloriatur 3.13.1

10 Nam ipsius sumus opus, cōditi in Chri-
sto Iesu ad opera bona, &c. 2.3.6, & 3.3.21,
& 3.14.5, & 3.15.7, & 3.23.13

11 Mementote vos quondā gentes in car-
ne, qui dicebamini præputium, &c. 4.14.12,
& 4.16.15

12 Vos, inquam, illo tempore fuisse absq;
Christo, alienos à Repub. Israelis, &c. 1.4.3,
& 1.5.12, & 2.6.1, & 3.14.10, & 4.14.12, & 4.
16.3, 24

14 Ipse est pax nostra, qui vtraque fecit v-
num, &c. 2.7.17, & 2.11.11, & 3.2.28, 32, & 3.
13.4, & 4.16.13

16 Et v' utrosque in vno corpore reconci-
liaret Deo per crucem, &c. 1.17.2

19 Non igitur amplius estis hospites, & in
quilini, sed conciuēs, &c. 3.25.1

20 Superstructi super fundamentum Apo-
stolorum & prophetarum, &c. 1.7.2, & 4.2
1, 4, & 4.6.5

21 In quo totum ædificium congruenter
coagmentatum crescit vt sit templum san-
ctum Domino 3.15.5, & 3.16.2

3, 2 Siquidem audiuiſtis dispensationē gra-
tiæ Dei quæ data est mihi apud vos 4.14.2

7 Cuius factus sum minister ex dono gra-
tiæ Dei, &c. 3.22.7

10 Vt nota nunc fiat per Ecclesiam imperi-
is ac potestatibus quæ in cœlis sunt, &c.
1.18.3, & 2.11.12, & 3.24.16

12 In quo habemus libertatem & aditum
cum fiducia, &c. 3.2.15, & 3.13.5, & 3.20.12

14 Huius rei gratia flecto genua mea ad
Patrem Domini nostri Iesu Christi 3.2.15

15 Ex quo tota familia in cœlis, & in ter-
ra nominatur 2.14.7

16 Vt det vobis, pro diuite sua gloria, vt
fortiter corroboremini, &c. 2.12.5

17 Et inhabitet Christus per filiē cordibus
vestris 2.9.3, & 2.12.5, & 4.17.5

18 Vt in charitate radicati, & fundati, va-
leatis assequi cum omnibus sanctis, &c. 2.
12.5, & 3.2.14, & 3.14.19

19 Et cognoscere charitatē illam Christi,
omni cognitione superiorem, &c. 2.12.5

4, 2 Tolerantes alij alios per charitatem
4.12.11, 13

3 Studentes seruare vnitatem Spiritus per
vinculum pacis ibid.

4 Vnum est corpus, & vnus Spiritus, &c.
4.1.3, & 4.3.1, & 4.6.10

5 Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptis-
ma 1.13.16, & 4.2.5

7 Sed vnicuique nostrum data est gratia,
&c. 2.15.5, & 3.1.2, & 4.6.10

8 Quum ascendisset in sublime captiuam
duxit captiuitatem &c. 1.13.11, & 2.16.16

10 Qui descendit, ipse est etiam qui ascen-
dit, longè supra omnes cœlos, &c. 2.16.14, &
4.3.2, & 4.6.10

11 Dedit igitur ipse alios quidem Apосто-
los, alios verò, Prophetas, &c. 4.11.5, & 4.
3.4, & 4.6.10, & 4.8.12

12 Ad coagmentationem sanctorum, ad
opus ministerij, &c. 4.1.5, & 4.3.2

13 Donec euadamus omnes in vnitatem
fidei, &c. 4.14.8

14 Vt ne simus amplius pueri, qui fluctue-
mus & circumferamur quouis vento doctri-
næ, &c. 4.3.1

15 Sed veritatem sectantes cū charitate,
prorsus adoleſcamus in eum, &c. 2.16.15, &
3.1.3, & 4.3.1, & 4.6.9, & 4.17.9

16 Ex quo totum corpus congruenter coa-
gmentatum, & compactum per omnes sup-
peditatas commissuras, &c. 2.13.12, & 4.6.9

17 Hoc itaque dico, & obtestor per Do-
minum ne amplius versemini, &c. 2.3.1

18 Cogitationem habentes obscuratā, &
abalienatam, &c. ibid.

20 Vos non ita didicistis Christum 3.2.5
& 3.6.4

21 Nempe deponere quod ad pristinam
conuetſationem attinet, veterem illum ho-
minem, &c. 3.3.8, & 3.6.4

23 Renouemini Spiritu mentis vestræ 2.
1.9, & 2.3.1, & 3.3.8, & 3.7.1

24 Et induite nouum illum hominē, qui
secundū Deū conditus est, &c. 1.15.4

27 Neque date locum diabolo 1.14.18

28 Qui serabatur nō amplius furetur, sed
potius laboret, &c. 3.24.10

30 Et ne tristitia afficite spiritum illum
sanctum Dei, per quem, &c. 2.5.3

5, 1 Estote igitur imitatores Dei, vt filij di-
lecti 3.6.3

2 Versamini cum charitate, sicut & Chri-
stus dilexit nos, & tradidit semetipsum, &c.
2.17.5, & 4.16.23.

6 Ne quisquam vos seducat inanibus ser-
monibus, propter hæc enim, &c. 3.2.27

8 Eratis olim tenebræ, nunc autem lux
in Domino, &c. 3.16.2, & 3.24.10

14 Exci-

- 14 Excitare, qui dormis, & surge à mortuis & illuc esset tibi Christus 2.5.9
- 15 Quoniam vir est caput vxoris, vt & Christus est caput Ecclesie 3.6.3, & 4.6.9
- 15 Et semetipsum exposuit pro ea 4.1.17, & 4.8.12
- 16 Vt eam sanctificaret, purgans, &c. 3.3.11, & 3.6.3, & 4.1.13, & 4.15.2, & 4.16.22
- 17 Vt sifteret eam sibi gloriosam, i: Ecclesiam non habentem maculam, &c. 3.3.11, 4.1.10
- 18 Ita debent viri diligere suas vxores, vt sua ipsorum corpora, &c. 4.19.35
- 19 Nullus enim vnquam suam ipsius carnem odio habuit, imò enutrit, ac fouet eam sicut & Dominus Ecclesiam ibid.
- 30 Membra sumus corporis eius, ex carne eius, &c. 2.12.2, 7, & 3.1.3, & 4.17.9
- 32 Mysterium hoc magnum est, loquor autem de Christo & Ecclesia 4.12.24
- 6, 1 Liberi, auscultate in Dño parentibus vestris, &c. 2.8.36, 38, & 4.20.29
- 4 Et vos patres, ne prouocate liberos ad iram, &c. 4.20.29
- 9 Apud eum nullus est personæ respectus 3.23.10
- 10 Quod superest, fratres mei, corroboremini per Dominum 2.5.8
- 12 Non est nobis lucta aduersus sanguinè & carnem, &c. 1.14.13, & 1.17.8
- 13 Propterea assumite vniuersam illam armaturam Dei, &c. 1.14.13, & 2.5.11
- 16 Insuper assumpto scuto fidei, quo possitis omnia, &c. 3.2.21, & 3.20.12
- 18 Omni prece & supplicatione precantes omni tempore per Spiritum, &c. 3.20.5, 7, & 3.20.12
- 19 Et pro me, vt mihi detur sermo ad apertionem oris mei cum libertate 3.20.20
- AD PHILIPPENSES.
- 1, 1 Paulus & Timotheus serui Iesu Christi, &c. 4.3.7, 8
- 4 Semper in omni preceatione mea pro omnibus vobis, &c. 2.2.25
- 6 Persuasum habens hoc ipsum, fore vt qui cepit in vobis opus bonum, &c. 2.3.6, & 3.18.1, & 3.24.6
- 9 Secundum intentam expectationem, & ipsam meam q; nulla in re pudeam, sed cum omni libertate, &c. 3.2.43
- 23 Coarctor enim vtrunque, cupiens migrare, & esse cum Christo 3.9.4
- 29 Vobis enim datum est in Christi negotio, non solum in eum credere, &c. 2.17.5
- 23 Explete meum gaudium, vt itidè sitis affecti, eadè charitatem habentes, &c. 4.2.5
- 3 Nihil gerite per contentionè aut p inanè gloriam: sed ex modestia, &c. 3.7.4
- 5 Itaque is sit affectus in vobis qui fuit in Christo Iesu 4.2.5
- 6 Qui quum esset in forma Dei, nõ duxit rapinam, &c. 1.13.11, 14
- 7 Ipse se exinaniuit forma serui accepta, similis hominibus factus, &c. 1.13.24, 2, & 2.16.7, & 4.17.25
- 8 Ipse se summisit, factus obediens vsque ad mortem, &c. 2.13.1, & 2.14.3, & 3.15.8, & 4.14.21
- 9 Quapropter & Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donauit nomè, &c. 2.11.12, & 2.13.2, & 2.15.5, & 2.16.15, & 2.17.6
- 10 Vt ad nomen Iesu omne genu flectat, &c. 1.13.24, & 2.11.12, & 2.14.3, & 3.5.8
- 12 Dilecti mei, sicut semper obedistis, nõ vt in præsentia mea solùm, &c. 2.5.11, & 3.2.23, & 3.18.1
- 13 Deus is est qui efficit in vobis vt velitis, & efficiatis, &c. 2.2.27, 11, & 2.3.6, 11, & 2.5.11, & 3.2.23, & 3.11.12
- 25 Vt sitis irreprehensibiles & synceri, filij inquam Dei, inculpati, &c. 3.17.15
- 17 Quinetiam si pro libamento offerat, super hostia sacrificioque fidei vestræ gaudeo & gratulor omnibus vobis 3.2.6
- 20 Neminè enim habeo pari animo prædium, qui germanè res vestras curaturus sit 4.6.15
- 21 Nam omnes quæ sua ipsorum sunt quærun, non quæ Christi Iesu ibid.
- 3, 5 Hebræus ex Hebræis, religione Pharisæus 3.24.10
- 6 Quod ad zelum attinet, persequens Ecclesiam, &c. ibid.
- 8 Quin etiam omnia duco damnum esse propter eminentiam cognitionis Christi Iesu Domini mei, &c. 3.11.13, & 3.25.2
- 10 Vt cognoscã eum, & vim resurrectionis ipsius, &c. 2.16.13, & 3.8.1, 3.15.8, 2
- 12 Nedum vt iam metam apprehenderim aut iam perfectus sim: sed, &c. 4.8.11
- 14 Vnum autè ago, vt quidem quæ à tergo sunt obliuiscens, &c. 3.14.13, 3.25.4
- 15 Quotquot pfecti sumus, hoc sentiamus, q; siquid aliter sentitis, &c. 3.2.4, & 4.1.12
- 20 Nos enim vt municipes cælorum noscitur: vnde etiam Seruatorè expectamus &c. 3.25.2, & 4.17.27, 29
- 21 Qui transformabit corpus nostrum humile, &c. 3.25.3, 4, 8, & 4.17.29

4,3 Et rogo te quoque socie germane, opitulare ipsis, ut quæ in Euangelio 3.24.9

6 De nulla re solliciti estote : sed omni in re precibus & supplicatione, &c. 3.20.28, & 3.20.40

12 Noui autem deprimi, noui etiam abudare, ubiq; & in omnibus initiatus sum, &c. 3.10.5, & 3.19.9

18 Expletus sum, inquam acceptis ab Epaphrodito, quæ à vobis, &c. 4.18.16

AD COLOSSENSIS.

14 Audita fide vestra in Christo Iesu, & charitate in omnes sanctos 2.10.3, & 3.18.3

5 Propter spem sepositam vobis in cælis, &c. 3.8.3, & 3.25.1

9 Propterea & nos, ex quo die id audiui-
mus, nõ desinim⁹ p vobis orare, &c. 2.2.25

10 Et crescentes in agnitionem Dei ibid.

12 Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit, &c. 3.22.1

13 Qui liberauit nos à potestate tenebrarum, &c. 3.15.6

14 In quo habemus redèptionem per sanguinem ipsius, &c. 2.17.5, & 3.4.30, & 3.15.5

15 Qui est imago Dei inconspicui, primo genitus omnis rei creatæ 2.2.20, & 2.6.4, & 2.12.4, 7, & 2.14.2, 5

16 Nam per eum condita sunt omnia, quæ in cælis sunt, & quæ in terra, visibilia & invisibilia, &c. 1.14.10, & 2.12.7

18 Est quæ caput corporis Ecclesiæ 2.12.7, & 4.6.9

20 Et pace per sanguinem eius facta, per eum reconciliare omnia sibi, per eum, inquam, tum quæ in terra, tum quæ in cælis, 1.14.10, & 2.17.2, & 3.4.27, & 3.15.5

21 Itaq; vos quondam ab alienatos, & hostes, mente operibus, &c. 2.16.2, & 3.14.6

22 Nunc tamen reconciliauit vos in corpore illo carnis suæ, &c. 2.16.2

24 Nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis, &c. 3.5.3, 4, & 4.12.5

26 Mysterium absconditum à seculis, & reatibus, nunc autem illud est patefactum sanctis eius 2.11.12, & 2.7.17, & 3.2.14, 4.14.2

2,2 Ut consolationem accipiant eorum corda, ipsis charitate compactis, &c. 3.2.14

3 In quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac cognitionis absconditi 2.12.4, & 2.15.2, & 3.2.13, & 3.11.4, 12, & 4.8.7, & 4.10.8, & 4.13.20

8 Videte nequis sit qui vos depredetur p philosophiam, &c. 4.10.8, 24

9 Nam in illo inhabitat omnis plenitudo

deitatis corporaliter 1.13.13, & 3.11.5

10 Et estis in eo completi qui caput omnis imperij ac potestatis 1.14.5, & 4.6.9

11 In quo èt circumcisi estis, circumcissione quæ sit sine manibus, &c. 4.14.24, & 4.16.11

12 Consepulti cum eo per baptismum, &c. 3.25.8, & 4.15.5, & 4.16.21

13 Vosque mortuos in peccatis, & præputio carnis vestræ, &c. 2.7.17

14 Deleto quod aduersum nos erat rituum chirographo, &c. 2.7.17, 2.17.5, & 3.4.25

15 Expoliata imperia ac potestates traduxit palam, triumphatis illis per eam 2.16.6

16 Nequis igitur vos damnet ob cibum vel potum, aut respectu diei festi, &c. 2.8.33.

17 Quæ sunt umbra rerum futurarum, ac corpus est Christi 2.7.16, & 2.8.31, & 4.14.22, 25

19 Neque obtinens caput ex quo totum corpus per commissuras & compages suppeditatum, &c. 2.1.1

20 Si itaque mortui cum Christo, liberi estis ab elementis mundi, &c. 4.10.9, 13, & 4.19.7

21 Ne attigeris, neque gustaris 4.10.13

23 Quæ rationem quidem habent sapientiæ in cultu voluntario, &c. 4.10.11, 24, & 4.13.2

31, Itaque si resurrexistis cum Christo, superna quiere, &c. 3.6.3, & 4.17.36

2 Superna curate, non terrestria 4.17.36

3 Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo, &c. 2.16.7, 13, & 3.25.1

5 Mortificate igitur membra vestra terrestria, scortationem, impuritatem, &c. 2.16.13

6 Ob quæ venit ira Dei in filios contumaces 3.2.27

9 Ne mentimini alius aduersus alium, cum exueritis veterem, &c. 3.1.9

10 Et indueritis novum illum, qui renouatur, &c. 1.15.4, & 2.12.6, & 3.3.9

11 Vbi non est Græcus & Iudæus Circumcisio & Præputium, barbarus, &c. 4.20.1

14 Adhæc autem omnia induimini charitate, &c. 2.8.33, & 3.18.8, & 4.13.13

16 Docendo & comonefaciendo vos mutuo Psalmis, hymnis, &c. 3.20.32

20 Liberi, auscultate parentibus 2.8.37

24 Sciètes vos à Domino recepturos mercedem hæreditatis, &c. 3.18.2

25 Neq; est personarum respectus 2.23.10

4,3 Precantes simul èt pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, &c. 3.20.20

17 Et dicite Archippo, Vide ut ministerium quod ac

- quod accepisti, &c. 4.3.7
- I. AD THESSALONICENSIS.
- 2.18 Ideo volumus venite ad vos (ego quidem Paulus) &c. 1.17.11
- 19 Nā quæ est nostra spes aut gaudium, aut corona de qua gloriemur? &c. 3.25.10
- 3.5 Quamobrem etiam ego nō amplius ferens vestri desiderium, misi eum ut cognoscerem fidem vestram, &c. 3.20.46, & 4.1.6
- 12 Faxit autem Dominus abundetis & exuberetis mutua inter vos, &c. 2.5.6
- 13 Ut corda vestra inculpata stabiliat in sanctimonia coram Deo, &c. 3.17.15
- 4.3 Hæc est voluntas Dei, nempe sanctificatio vestra 3.16.2
- 7 Non enim vocavit nos Deus ad impunitatem, sed ad sanctificationem 3.16.2, & 3.19.2, & 3.23.13
- 15 Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, fore ut nos viui, qui reliqui erimus in adventu Domini, non præueniamus eos qui obdormierint 3.25.8
- 16 Nam ipse Dominus cum hortationis clamore, & voce Archangeli ac Dei tuba, descendet ex cælo, & qui mortui fuerint in Christo, resurgent primum 1.14.8, & 2.16.17
- 17 Deinde nos viui qui reliqui erimus, rapiemur simul cum eis in nubes in occursum Domini in ætæ & ita semper cum Domino erimus 2.16.17
- 5.2 Ipsi enim penitus scitis diem illum Domini, ut furem in nocte, ita venturum esse 4.19.34
- 9 Non constituit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam per Dominum nostrum Iesum Christum 3.16.2
- 17 Indefessanter orate 3.20.7, & 3.20.28
- 18 In omnibus gratias agite, hæc enim est voluntas Dei per Christum Iesum erga vos 3.20.28
- 19 Spiritum ne extinguite 1.9.3, & 2.5.11
- 20 Prophetias ne pro nihilo habete 1.9.3
- 23 Deus autem pacis author, sanctificet vos totos, & integer vester spiritus, anima & corpus inculpate in adventum Domini nostri Iesu Christi seruentur 3.6.3, & 3.17.15, & 3.25.7
- II. AD THESSALONICENSIS:
- 1.4 Nos ipsi de vobis gloriamur apud Ecclesias Dei, id est, de tolerantia vestra, & fide in omnibus persecutionibus vestris & oppressionibus quas toleratis 3.2.11
- 5 Quæ res manifesto est indicio iusti iudicij Dei, ut digni censeamini regno Dei, pro quo etiam ista patimini 3.2.11, & 3.18.7
- 6 Iustum est apud Deum, vicissim reddere iis qui affligunt vos, afflictionem 3.9.6, & 3.18.7, & 3.25.4
- 7 Vobis verò qui affligimini, relaxationem nobiscum, quum patefiet Dominus Iesus de cælo cum Angelis potestatis suæ 3.18.7
- 9 Qui pœnam pendet æterni exitij, damnatus à præsentente Domino, & potente ipsius gratia 3.25.12
- 10 Quum venerit ut glorificetur in sanctis suis & admirandus fiat in fidelibus omnibus (quod fides habita sit testimonio nostro apud vos) in die illo 3.25.10
- 11 Cuius etiam rei gratia precamur semper pro vobis, ut vos dignetur ista vocacione Deus noster, & compleat omnem suam bonitatis gratuitam benevolentiam, & opus fidei potenter 2.5.8, & 3.2.35
- 2.3 Ne quis vos seducat villo modo: non enim adueniet dies Christi quin venerit defectio prius, & relictus fuerit homo ille sceleratus, filius inquam ille perditionis 4.9.7
- 4 Sese opponens & efferens aduersus quicquid dicitur Deus, aut numen: adeò ut in templo Dei tanquam Deus sedeat, &c. 4.2.12, & 4.7.25, & 4.7.29, & 4.9.4
- 9 Illum inquam, cuius adventus est efficacia Satanae, cum omni potentia & signis, & prodigiis mendacibus 1.14.17
- 11 Propterea igitur Deus mittet illis efficaciam deceptionis ut credant mendacio 1.14.17, & 1.18.2, & 2.4.5
- 12 Ut damnentur omnes qui non crediderunt veritati, sed acquieuerunt in iniustitia 1.18.2, & 2.4.5
- 13 Nos autem debemus gratias agere Deo semper de vobis fratres dilecti à Domino, quòd elegerit vos ab initio ad salutem per sanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati 3.1.4
- 14 Quo vocavit vos per Euangelium nostrum ad obtinendam gloriam Domini nostri Iesu Christi 2.10.3
- 3.6 Denuntiamus autem vobis fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut subducatis vos ab omni fratre qui inordinatè se gerit, &c. 4.1.26
- 10 Etiam quum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quòd si quis nolit operari, etiam non edito 4.16.29
- 12 Iis autem qui sunt istiusmodi, denuntiamus, & eos obsecramus per Dominum nostrum

in fide

3.2.13.

15 Omnia quidem pura puris: polluitur autem & infidelibus nihil est purum, &c. 3.19.9, & 4.13.9, & 4.17.40

2,2 Virescentes sobrii sint, venerandi, temperantes, sani fide, charitate, tolerantia 3.2.13

11 Illuxit enim gratia illa Dei salutifera omnibus hominibus 2.12.4, & 3.7.3, & 3.16.2, & 4.1.26

12 Erudiens nos ut abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter iustè, & piè viuamus in presenti seculo 3.16.2, & 3.25.1

13 Expectantes beatam illam spem & illustrem illum aduentum gloriæ magni illius Dei, ac Seruatoris nostri, nempe Iesu Christi 3.9.5, & 3.16.2

3,1 Suggere ipsis, ut sese subiciant principibus, ac potestatibus obtemperent, ut ad omne opus bonum sint parati 4.20.23

4 Postquam bonitas, & erga homines amor apparuit Seruatoris nostri Dei, seruauit nos 2.5.17, & 3.14.5, & 4.1.26

5 Non ex operibus iustus quæ fecerimus nos sed ex sua misericordia, per lauacrum generationis, &c. 1.13.14, & 2.5.17, & 3.4.25, & 4.15.2, 5, & 4.16.20, & 4.17.22

7 Ut iustificati ipsius gratia, hæredes efficiamus secundum spem vitæ æternæ 3.15.6

9 Stultas autè quæstiones & genealogias, & contentiones ac pugnas legales cohibere sunt enim inutiles & vanæ 2.12.5

AD HEBRÆOS.

1,1 Deus multis vicibus, multisq; modis olim loquutus Patribus per Prophetas 2.9.1, & 2.15.1, & 4.8.7

2 Vltimis hæc diebus loquutus est nobis per Filium 1.13.7, & 4.8.7, & 4.18.20

3 Qui cum sit splendor gloriæ, & character personæ illius, sustineatque omnia verbo illo suo potè, purgatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, &c. 1.13.2, 12, & 1.16.4, & 2.2.20, & 2.14.3

4 Târò præstâtior factus Angelis, quanto excellentius præ illis sortitus est nomè 1.14.9

6 Adorent eum omnes Angeli Dei 1.13.11, 23

10 Et tu in initio Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli 1.13.11, 23, 26

14 Nonne omnes sunt ministratores spiritus, qui ministerij causa mittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis? 1.14.9, & 3.20.23

2,5 Non Angelis subiecit mundum illum futurum de quo loquimur 1.14.9

9 sed Iesum illum cernimus gloria & honore coronatum, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpeffionem, ut beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret 1.13.6, & 2.16.7

11 Nã & qui sanctificat & qui sanctificandus, ex vno sunt omnes, quam ob causam non erubescit fratres ipsos vocare 2.13.2

14 Ut per mortem aboleret eum qui mortis imperium habet, hoc est diabolus, &c. 1.14.18, & 2.13.12, & 3.1.12

15 Et liberos redderet quotquot metum mortis, per omnem vitam obnoxij erant seruituti 2.16.7

16 Nõ enim videlicet Angelos assumpsit, sed semen Abrahæ assumpsit 1.14.9, & 2.13.1, 2

17 Debuit per omnia fratibus similis fieri, ut misericors esset, & fidelis pontifex in iis quæ apud Deum agenda forent 2.13.1, & 2.16.12, 19

3,14 Christi participes facti sumus, si modo principium illud quo sustentamur, firmum tenuerimus ad finem usque 3.2.16

4,9 Itaque reliquus est aliquis sabbatismus populo Dei 2.8.29

14 Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetrauit cælos, Iesum Filium Dei, teneamus hanc professionem 2.7.2, & 4.14.21

15 Nõ habemus Pontificem qui nõ possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter absque peccato 2.12.1, 7, & 2.13.1, & 2.16.12, & 4.17.24

16 Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, ut consequamur misericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium 3.20.12, 17

5,1 Omnis autè Põtifex ex hominibus assumitur, & pro hominibus constituitur in iis quæ apud Deum agenda sunt, ut offerat donaria & victimas pro peccatis 2.12.4

4 Neq; sibi ipsi quisquam sumit hunc honorem, sed qui vocatur à Deo, sicut & Aaron 4.3.10, & 4.15.22, & 4.18.9, 14

5 Ita & Christus nõ sibi hunc honorem tribuit ut fieret Pontifex, &c. 1.14.21, & 4.18.2

6 Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec 4.19.28

7 Qui in diebus carnis suæ, quum deprecationes & supplicationes apud eum qui poterat ipsum seruare à morte, cum clamore valido ac lachrymis obtulisset, & exauditus esset ex metu 2.16.11

8 Quauis

8 Quāuis Filius esset, tamen ex iis quę passus est, didicit obedientiam 3.8.1
 10 Cognominatus à Deo Pontifex, secundum ordinem Melchisedec 4.18.2
 6,4 Nam fieri non potest vt qui semel fuerint illustrati, gustaueruntque donū cęlestē, & participes fuerint Spiritus sancti 3.2.11, & 3.3.21, 23
 6 Si prolabantur vt denuò renouentur per resipiscentiam, &c. 3.3.21
 10 Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & laboriosę charitatis, quam exhibuistis ipsius nomini 3.18.7
 13 Deus enim pollicitus Abrahę quum nō posset per quenquam maiorem iurare, iurauit per seipsum 2.8.25
 16 Homines quidem iurant per eum qui sit maior, atque iisdem omnis controuersię finis, est iusiurandum ad confirmationem adhibitum 2.8.27
 7,3 Sine patre, sine matre, sine genere, nec initium dierum neque vitę finem habens, sed assimilatus Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum 4.19.28
 7 Porro sine vlla cōtrouersia id quod minus est, ab eo quod maius est benedicitur 4.18.2
 1,1 Si consummatio per Leuiticū Sacerdotium erat, &c. 2.11.4
 12 Mutato igitur Sacerdotio, necesse est vt Legis quoque mutatio fiat 3.4.4, & 4.6.2
 17 Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec 4.18.2
 19 Nihil enim sanctificauit Lex, sed adfuit spes melior, per quā appropinquamus Deo 2.7.17, & 2.11.4
 20 At hic cū iureiurādo per eum qui dixit es, iurauit Dominus, & non poenitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum, &c. 4.18.2
 22 Tanto potioris fœderis ipōsor factus est Iesus ibid.
 24 Et iste, propterea quod in æternum manet, perpetuum habet sacerdotium 2.15.6
 25 Vnde & seruire prorsus potest eos qui per ipsum accedunt ad Deum 2.16.16
 8,1 Ceterum eorum quę dicimus hæc summa est: Talem nos habere Pontificem, qui cōsedit ad dextram throni maiestatis illius cęlestis 2.16.15
 5 Vide, inquit, vt facias omnia ad exemplar quod ostensum est tibi in monte 2.7.1
 6 At nunc noster ille Pontifex eo excellentius ministerium sortitus est, quo prestātoris est fœderis intercessor, &c. 2.16.12
 9,4 Habebat quidem etiam prius fœdus

constitutos religionis ritus, & sanctuarium mundanum 4.14.21

7 In secundū autē, semel quotānis solus Pōtifex, non sine sanguine quem offert pro seipso & pro populi erratis 2.7.17, & 2.15.6

8 Hoc declarante Spiritu sancto, nondū patefactam fuisse viam ad sacrarium, priore tabernaculo adhuc consistente ibid.

9 Quod dona sacrificiāque offeruntur, quę nō possunt conscientia sanctificare cultorem 2.7.17, & 2.11.4, & 4.14.25

11 Adueniens autem Christus Pōtifex futurotum, &c. 1.16.16, & 4.14.21, & 4.18.2

12 Neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in Sacrarium 2.17.4, & 4.18.5

13 Nam si sanguis taurorum & hircorū & cinis iuuentę aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis puritatem 2.17.4

14 Quātō magis sanguis Christi qui per Spiritū ceternum ipsum obtulit, inculpatū Deo, purgabit, &c. 2.16.6, & 3.16.2, & 4.14.21

15 Itaque ob id noui fœderis Mediator est, vt morte intercedente 4.17.4, & 2.7.17

16 Nam vbi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris 4.18.5

22 Et omnia ferē secundum Legē sanguine purificantur, & absque sanguinis effusione non fit remissio 2.15.6, & 2.17.4

26 Sed nunc semel in cōsummatione seculorum ad abolendū peccatum, per immolationem sui ipsius patefactus est, &c. 4.18.3

27 Et sicut illud statutum est hominibus vt semel moriantur, postea verò iudicium 2.16.17, & 3.25.8

28 Ita & Christus semel oblatus vt multorum peccata tolleret, altera vice absque peccato conspicietur iis, qui ipsum expectant ad salutem 3.25.2

10,1 Lex enim vmbra obtinens futurorum bonorum, non expressam formā rerum, iis hostiis quas singulis annis easdem assiduē offerunt, nunquam potest accedentes sanctificare 2.7.16, 17, & 2.11.4, & 4.14.23

2 Alioqui non desissent offerri, propterea quod qui sacrificassent, ac semel purgati essent, nullorum peccatorum amplius sibi cōscij essent 3.19.15, & 4.10.3, & 4.14.25

4 Non enim potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata 4.14.25

7 Tunc dixi, Ecce adsum (in capite libri scriptum est de me) vt faciam, Deus voluntatem tuam 2.15.3

8 Quū superius dixisset, Sacrificiū & oblationem & holocausta & hostiam pro peccato noluit, neq; approbati, quę iuxta Legem offeruntur: tum dixit, Ecce adsum, vt faciam, Deus, voluntatem tuam *ibid.*

10 Qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel factam *3.6.3, & 4.18.3*

14 Vnica enim oblatione consecrauit in perpetuū eos qui sanctificātur *3.5.2, & 4.18.3*

19 Quum igitur fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per sanguinem Iesu *3.20.20*

20 Ea via quam dedicauit nobis recentem & viam per velum, hoc est per carnē suam *3.20.18*

26 Si vltro peccauerimus post acceptam cognitionem veritatis, nō adhuc pro peccatis reliqua est hostia *3.3.21, 23, & 4.18.3*

27 Sed horrenda quædam expectatio iudicij, & ignis feruor qui deuoraturus est aduersarios *3.15.12*

29 Quanto (putatis) acerbiorē supplicio dignus censebitur, qui Filium Dei conculcarit, & sanguinem fœderis per quem fuerat sanctificatus, profanum duxerit, & Spiritum gratiæ contumelia affecerit *3.3.21*

36 Patientia vobis est opus, vt vbi voluntatē Dei præstiteritis, reportetis promissionem *3.2.37*

11,1 Est autem fides, illud quod facit vt extant quę sperantur, & quod demonstrat quę non videntur *3.2.41, & 3.25.1*

3 Per fidem intelligimus constructū fuisse mundum verbo Dei, vt quę cernimus non sint ex apparentibus facta *1.6.1, & 1.5.13, & 1.16.1*

6 Atqui fieri non potest vt quisquam ei sine fide placeat. Nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse Deum, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt *3.11.15, & 3.14.4, & 3.20.40*

7 Per fidē diuinitus admonitus Noe de iis quę nondum videbantur veritus, &c. *3.2.30*

9 Per fidem cōmoratus est in terra promissa vt alienus, &c. *2.10.13*

17 Abrahā quum tentaretur, obtulit Isaac per fidem, vnigenitum, inquam, illum obtulit is qui promissiones exceperat *3.19.6*

21 Adorauit baculo innixus *1.11.15*

12,3 Reputate igitur quis ille sit qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus sese contradictionem, ne animis deficientes, fatiscatis *3.3.15*

5 Et oblitus estis exhortationis, quę vobis tanquam filiis loquitur, Fili mi, ne negligito castigationem Domini neque deficias animo cum ab eo argueris *3.4.32*

8 Quod si estis absq; castigatione, cuius participes sunt omnes, nempe spurij estis, & non filij *3.8.6*

9 Deinde corporum nostrorum patres habuimus castigatores, & eos reueriti sumus: annon multo magis subiiciemur Patri spirituum, & viuemus? *1.15.2*

17 Scitis eum etiam postea quū vellet hereditario iure benedictionem assequi, reprobatum fuisse, non enim reperit pœnitentiæ locum, quauis cum lachrymis benedictionem illam exquisisset *3.3.24*

18 Non enim accessistis ad contrectabilem montem, & incensum ignem, & turbinē & caliginem, & procellam *2.1.9*

22 Sed accessistis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuam, Ierusalem cœlestem, & myriadas Angelorum *1.14.9*

23 Conuentum & concionem primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem vniuersorum Deum *3.25.6*

13,4 Honorabile est inter quosuis coniugium, & cubile impollutum: fornicatores autem & adulteros damnabit Deus *4.9.14, & 4.12.25, & 4.13.3*

8 Iesus Christus heri & hodie idem est, & in secula *3.10.4*

15 Per ipsam igitur assidue offeramus Deo sacrificium laudis, id est fructum labiorum confitentium nomini eius *3.20.28, & 4.18.16, 17*

16 Beneficentiæ verò & communicationis ne obliuiscimini: talibus enim victimis delectatur Deus *3.4.36, & 3.7.5, & 3.15.2, & 4.18.17*

17 Obedite ducibus vestris, & obsecrate: vigilāt enim ipsi pro animab⁹ vestris, tanquam rationem reddituri *1.15.2*

IACOBI.

1,2 Pro summo gaudio ducite fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis *3.20.46*

12 Beatus vir qui tolerat tentationē, quoniam quum probatus erit, accipiet coronā vitæ *3.17.10*

13 Nemo quum tentatur, dicat se à Deo tentari: nam Deus tentari malis non potest, nec quenquam tentat *3.20.46*

14 Sed vnusquisq; tētatur, dū à propria cupiditate abstrahitur & inescatur *ibid.*

15 Deinde

- 15 Deinde cupiditas posteaquam concepit, parit peccatum: peccatum verò peractū gignit mortem 3.3.13
- 17 Omne munus bonum & omne donum est perfectum, supernè descēdens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, aut conuersionis obumbratio 1.13.8, & 2.2.21 & 4.14.10
- 21 Quapropter, abiectis omnibus sordibus, & excremento malitiæ, cum lenitate recipite intimum sermonem, qui possit seruare animas vestras 4.17.25
- 25 Nōne Deus elegit pauperes mūdi huius, vt fierēt diuites fide, cohēredes regni quōd promisit iis à quibus diligitur 3.23.10
- 30 Quisquis rotam Legem seruauerit offenderit autem in vno, omnibus tenetur 3.14.10, & 3.18.10
- 34 Quæ utilitas, fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera verò non habeat? Num potest fides illa eum seruare? 5.2.9, & 3.2.12
- 39 Tu credis Deū vnum esse, rectè facis, & dæmonia credunt, & horrescunt 3.2.10
- 21 Abraham pater ille noster, nōne ex operibus iustificatus est, quum obtulisset Isaac filium suum super altare? 3.17.11
- 43 Petitis & nō accipitis, eò quod malè petitis, vt in voluptates vestras insumatis 3.20.7
- 6 Sed maiorem offert gratiam, quia dicit, Deus superbis resistit: modestis autē dat gratiam 2.2.10, & 3.12.5
- 8 Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: Remundate manus, vos peccatores, & purificate corda vos duplices animo 3.3.16
- 11 Qui damnat fratrem suum, loquitur contra Legem, & dānat Legem: quod si damnas Legem, &c. 4.10.7
- 12 Vnus est Legislator qui potest seruari & perdere ibid.
- 14 Qui ignoratis quid futurum sit postero die, quæ est enim vita vestra? vapor enim est, &c. 3.20.28
- 15 Pro eo quod dicere debuistis, Si Dominus voluerit, & viuamus, faciemus hoc aut illud ibid.
- 5,12 Ante omnia, fratres mei, ne iurate neque per cælum, neque per terram, neque aliud vllum iusiurandum. Sit autem vestrum est, est, & non, non, &c. 2.8.26
- 13 Affligitur aliquis inter vos? oret est aliquis xquo animo? psallat 3.20.7
- 14 Infirmatur quis inter vos? accersat

- presbyteros Ecclesiæ, & orent pro eo, &c. 4.19.18, 21
- 15 Et oratio fidei seruabit laborantem, erigētque eum Dominus: quod si peccata cōmiserit, remittentur ei 3.20.11
- 16 Confitemini alij aliis offensas, & orate alij pro aliis, vt sanemini: multū enim valet deprecatio iusti efficax 3.4.6, 12, & 3.20.27
- 17 Elias homo erat iisdē quibus nos obnoxius, & precibus precatus est ne plueret: & non pluit super terram annos tres & sex menses 3.20.26

I. P E T R I.

- 1,2 Delectis ex prænotione Dei Patris ad sanctificationem Spiritus, per obedientiam & asperisionem sanguinis Iesu Christi, Gratia vobis & pax multiplicetur 3.1.1, & 3.14.6, & 3.22.6, & 4.15.2
- 3 Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem viuā per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis 2.16.13
- 5 Qui virtute Dei custodimini per fidem ad salutem quæ parata est patefieri tempore vltimo 3.2.42, & 3.18.3
- 7 Vt exploratio fidei vestræ multò pretiosior exploratione auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur 3.8.4
- 9 Reportantes mercedem fidei vestræ, salutem animarum 1.15.2, & 3.18.3, & 3.25.1
- 11 Scrutātes in quē aut cuiusmodi rēporis articulum, prænuntius ille qui in ipsis erat, Spiritus Christi, declararet euenturas Christo perpeffiones 1.13.18, & 2.9.1
- 12 Quibus patefactū est eos non sibi, sed nobis ea administrare quæ nunc annuntianta sunt vobis 2.9.1, & 2.11.6
- 15 Sed sicut is qui vos vocauit sanctus est, ipsi quoque sancti in omni conuersatione reddamini 3.6.3
- 16 Sācti estote, nam ego sanctus sum 3.6.2
- 18 Vt qui sciatis vos non caducis rebus, argento vel auro, fuisse redemptos ex vana vestra conuersatione, ex patrum traditionibus accepta 2.17.5
- 18 Sed pretioso sanguine, vt pote agni immaculati & incontaminati, nempe Christi 2.17.5, & 3.6.3
- 20 Præordinati quidem ante iacta mūdi fundamenta, patefacti verò vltimis temporibus propter vos 3.21, & 2.13.20
- 21 Qui per eū creditis Deo, qui exaltauit eū à mortuis, & gloriā ei dedit, vt spes ac h-

des vestra in Deo esset 2.16.13, & 3.2.1, 43
 22 Animab⁹ vestris purificatis, auscultâdo
 veritati per Spiritû, cum charitate fraterna
 simulationis experte, &c. 1.15.2, & 2.5.11
 23 Renati nō ex semine mortali, sed ex im
 mortali, per sermonem Dei viui, & manentis
 in æternum 2.10.7, & 4.1.6, & 4.16.18, 31
 25 Ipsi quoq; veluti viui lapides ædificemini,
 domus spiritualis, &c. 4.6.5, & 4.18.16
 9 Vos autē genus electū, regale sacerdotiū,
 gēs sancta, populus quē sibi Deus vt propriū
 vendicat: vt virtutes prædicetis illius qui vos
 vocauit ē tenebris in admirabilem suā lu
 cem 2.7.1, & 3.13.2, & 4.18.17, & 4.19.25
 11 Dilecti, precor vt tanquam aduenç &
 peregrini abstinēatis à carnis cupiditatibus,
 quæ militant aduersus animam 1.15.2
 13 Subiecti estote cuius humanæ ordi
 nationi, propter Dominum: siue regi vt qui
 superemineat 4.20.23
 17 Omnes honorate, fraternitatē diligi
 te, Deum timete, Regem honorate 4.20.7
 21 Christus passus est pro nobis, relinquēs
 nobis exemplar, vt insequeremini vestigia
 ipsius 3.16.2
 24 Qui peccata nostra pertulit in cor
 pore suo super lignum: vt peccatis mortui,
 iustitiæ viueremus: cuius vibicibus sanati
 estis 2.16.6, & 2.17.4, & 3.4.26, 27, 30, & 4.
 14.21
 25 Eratis velut oues errantes: sed cōuersi
 nunc estis ad pastorem & curatorem ani
 marum vestrarum 1.15.2, & 3.25.6
 37 Viri similiter vnā versentur vt scien
 tes decet, vāsi muliebri vt infirmiori tribuē
 tes honorem, &c. 4.20.29
 18 Nā & semel Christus pro peccatis pas
 sus fuit, iustus pro iniustus, vt nos ad Deum
 adduceret, mortificatus quidem carne, viuifi
 catus autem Spiritu 2.13.2
 19 Per quem etiam spiritibus qui sunt in
 carcere, profectus prædicauit 2.16.9
 21 Cui nunc correspondens exemplar Ba
 ptismi nos quoque seruat (non quo carnis
 sordes abiciantur sed quo fit vt bona con
 scientiæ Deum interroget) per resurrectionē
 Iesu Christi 3.19.15, & 4.10.3, & 4.14.4, 24, &
 4.15.2, & 4.16.21
 43 Satis est nobis quòd antea cōto vitæ tē
 pore libidinem gētium patrauerimus, quū
 incederemus in proteruis, &c. 3.15.8, & 3.
 24.11
 8 Ante omnia verò charitatem alij in
 alios propensam habentes: nam charitas

operiet multitudinem peccatorum 3.4.31, 36
 10 Vt quisque accepit donum ita alius
 in alium illud subministrantes, vt boni dis
 pensatores variæ Dei gratiæ 3.7.5
 11 Si quis loquitur, loquatur vt eloquia
 Dei 3.8.8, & 4.8.9
 17 Nam tempus est quo incipiat iudiciū
 à domo Dei: quòd si primū incipit à no
 bis, quis erit finis? &c. 3.4.34
 51 Presbyteros qui inter vos sunt præ
 cor, ego vnā presbyter, &c. 4.6.7
 2 Pascite Dei gregem qui penes vos est
 4.10.7, & 4.6.3
 3 Neque vt dominantes cleris 4.4.9, &
 4.10.7
 5 Deus superbis resistit, humilibus autem
 dat gratiam 3.12.5
 6 Submittite igitur vos ipsos potenti ma
 nui Dei, vt vos in tempore extollat 3.2.40
 7 Omni cura vestra in eum coniecta, nā
 illi cura est de vobis 1.17.6
 8 Sobrij estote, vigilate, nam aduersarius
 vester diabolus, tanquam leo rugiens am
 bulat, quærens quem deuoret 1.14.13, 18, & 3.
 20.46
 10 Cæterū Deus omnis gratiæ autor
 qui vocauit nos ad æternam suam gloriam
 in Christo Iesu, paulisper afflictos, is inquā
 absolutos vos reddat, stabiliat, roboret, fun
 det 3.20.46

II. PETRI.

1,4 Ex eo quòd nobis maxima & præ
 tiosa promissa donata sunt, vt per hæc effi
 ceremini diuinæ consortes naturæ, &c. 3.11.
 10, & 3.25.10
 5 Ad hoc ipsum verò vos omni præter
 ea collato studio, adicite fidei vestræ virtu
 tem, virtuti verò scientiam 2.5.11
 10 Quapropter fratres potius studete vo
 cationem & electionem vestram firmam ef
 ficere: hæc enim si feceritis, nunquam im
 pingetis 3.15.8
 14 Quum sciā breui futurum, vt deponā
 hoc tabernaculum meum, sicut Dominus
 noster Iesus Christus declarauit mihi 3.25.6
 19 Et habemus firmissimum sermonem
 Propheticum, cui rectē facitis quòd attenda
 tis velut lucernæ splendenti in obicuro lo
 co, vsquedum dies illucescat, & lucifer exo
 riat in cordibus vestris
 21 Non libidine hominis allata est olim
 Prophetia, sed acti à Spiritu sancto, loquuti
 sunt sancti Dei homines 1.13.7, 18
 2,1 Fuerūt & pseudoprophete in populo:
 vt etiam

vt & inter vos erūt falsi doctores, &c. 9.4.9

4 Si Deus Angelis qui peccauerant, non pepercit, sed in tartarum detrusos, catenis caliginis tradidit, &c. 1.14.16, 19

9 Nouit Dominus pios è tentatione eripere 3.20.46

19 A quo quis superatus est, huic etiam in seruitutem est addictus 2.2.8

3,4 Vbi est pollicitatio aduentus eius? nā ex quo die patres obdormierunt, omnia ita permanent ab initio creationis 3.2.42

8 Vnū autē hoc ne vos lateat, dilecti, Vnū diem apud Dominum, perinde esse vt mille annos, & mille annos vt diem vnum 3.2.42

9 Nolens vlllos perire, sed omnes tendere ad resipiscētiā 3.24.15

I: IOANNIS.

1,1 Quod e. at à principio, quod audiui-
mus, quod vidimus oculis nostris, quod spe-
ctauimus, & quod manus nostræ tractarūt
de Sermone vitæ 2.14.2,7, & 4.17.8

7 Quòd si in luce incedimus, sicut ipse
est in luce, communionem habemus cum
eo mutuam, & sanguis Filij eius Iesu Chri-
sti purgat nos ab omni peccato 2.17.4, &
3.5.2, & 4.14.21

9 Si confiteamur peccata nostra, fidelis
est & iustus, vt remittat nobis peccata no-
stra, &c. 3.4.9, & 3.20.9

10 Si dixerimus nos non peccasse, men-
dācem facimus eum, &c. 3.20.45

2,1 Si quis peccauerit, Aduocatum apud
Patrem habentis Iesum Christum iustum
3.4.26, & 3.20.17

2 Ipse enim est propitiatio pro peccatis
nostris: nec pro nostris solū, sed etiā pro
totius mundi peccatis 2.17.2, & 3.4.26, & 3.
20.20

11 Scribo vobis filioli, quoniam remissa
vobis sunt peccata propter nomen eius 2.
17.5, & 3.4.26

18 Pueruli, vltimum tempus adest, & si-
cut audistis antichristum venturum 4.
18.20

19 E nobis egressi sunt, sed non erant ex
nobis: nā si fuissent ex nobis, permāssissent
vtique nobiscum, &c. 3.3.23, & 3.24.6,7

20 At vos vnctionem habetis à Sancto
illo profectam, & nostis omnia 3.1.4

23 Quisquis negat Filium, is ne Patrem
quidem habet 2.6.4

27 Sed vnctio quā vos accepistis ab eo,
manet in vobis, nec necesse habetis, vt quis
quam doceat vos: verū sicut vnctio eadē

docet vos, &c. 3.1.3

3,1 Videte qualem charitatem dedit no-
bis Pater, nempe vt Filij Dei vocemur: pro-
pterea mundus non nouit nos, quia non no-
uit eum 3.6.3, & 3.20.36

2 Charissimi, nunc filij Dei sumus, sed
nondum patefactū est quod erimus: scimus
autem fore, vt cum patefactus ipse fuerit, si-
miles ei simus, &c. 2.9.3, & 3.2.14, & 3.11.10,
& 3.25.10, & 4.18.20

3 Et quisquis habet hanc spem in eo sitā,
purificat se, sicut & ille purus est 3.16.2

8 Qui committit peccatum, ex diabolo est,
quoniā à principio diabolus peccat. Filius
autem Dei, &c. 1.14.15, 18, 19, & 3.15.8

9 Quisquis natus est ex Deo, peccatum
non committit, quoniam semen ipsius in
eo manet, nec potest peccare, eò quod ex
Deo natus est 2.3.10, & 2.5.11

10 Per hoc manifesti sunt filij Dei, & filij
diaboli, &c. 1.14.19, & 3.16.2

15 Quisquis odit fratrem suum, homici-
da est: & nostis nullum homicidam habere
vitam æternam in se manentem 2.8.39

16 Per hoc cognouimus charitatem, q̄ ille
animam suam pro nobis posuit: nos igitur
debemus pro fratrib⁹ animas ponere 2.14.2

20 Nā si nos condēnet cor nostrū, poten-
tior est De⁹ corde nostro, & nouit oīa 3.4.17

22 Et quicquid petierimus, accipimus ab
eo, quoniam præcepta eius custodimus,
&c. 3.20.7, 10

24 Qui seruat eius mandata, in eo habi-
tat & ipse in eo: & per hoc nouimus eū ha-
bitare in nobis, nempe ex Spiritu quem no-
bis dedit 3.6.4, & 3.2.39

4,1 Dilecti, ne cuius spiritui credite, sed
probate spiritus, an ex Deo sint, &c. 4.9.9

3 Quicumque spiritus non confitetur Ie-
sum Christum in carnem venisse, ex Deo
non est 4.17.32

10 In hoc est charitas, non q̄ nos dilexe-
rimus Deum, sed q̄ ipse dilexerit nos, & ni-
serit Filium suum, &c. 2.17.2, & 3.14.6

11 Dilecti, si Deus nos ita dilexit, debem⁹
& nos & alij alios diligere 3.16.2

13 Per hoc cognoscimus nos in eo habi-
tare, & ipsum in nobis, quòd de Spiritu suo
dedit vobis 2.14.4, & 3.24.2

18 Metus non est in charitate: expleta cha-
ritas foras eicit metum: quoniam metus
cruciatum habet, qui autem metuit, nō est
perfectus in charitate 3.2.27

19 Nos diligimus eum, quoniā ipse prior

dilexit nos 2.16.3

5,4 Quicquid natū est ex Deo, vincit mū-
dū, & hæc est victoria quæ vincit mundū,
nempe fides nostra 1.18.3, & 2.5.11, & 3.2.21

6 Hic ille est Iesus Christus qui venit
per aquam & sanguinem, &c. 4.14.22

7 Tres sunt qui testificantur in cœlo, Pa-
ter, Sermo, & Spiritus sanctus, & hi tres vnū
sunt 3.1.1

8 Et tres sunt qui testificantur in terra,
Spiritus, & aqua & sanguis, & hi tres in vnū
consentiunt ibid.

12 Qui habet Filium habet vitā: qui nō ha-
bet Filium Dei, vitā non habet 3.14.4, & 3.15.6

14 Et hæc est fiducia quam apud Deum
habemus, ipsum, siquid petierimus secundū
voluntatem eius, nos audire 3.20.5

15 Quod si scimus eū audire nos, quic-
quid petierimus, scimus nos habere petiti-
ones quas ab eo petimus 3.20.52

18 Qui genitus est ex Deo, conseruat se-
ipsum 2.5.11

19 Scimus nos ex Deo esse, & mundum
totum in malo iacere 3.2.14

20 Hic est verus Deus & vita æterna 1.
13.11, 26

21 Filioli, cauete vobis ab idolis, Amen
1.11.13

II. IO ANNIS.

1,7 Multi impostores ingressi sunt in mū-
dum, qui non consententur Iesum Christum
venisse in carne, &c. 4.17.32

I V D AE.

1,6 Et Angeli qui non seruata sua origi-
ne reliquerunt suum domicilium, iudicio
magni illius diei vinculis æternis sub cali-
gine referuasse, &c. 1.14.16, 19, & 3.25.6

9 At Michael Archangelus quū aduersus
diabolū certans disceptaret de corpore Mo-
sis, non ausus est impingere illi notam ma-
ledicti, sed dixit, Increpet te Dominus 1.14.
8, 19

A P O C A L Y P S I S.

2,5 Et qui dilexit nos, & lauit nos à pec-
catis nostris per sanguinem suum 4.14.21

6 Et fecit nos Reges & sacerdotes Deo &
Patri suo 2.5.6, & 4.18.17

5,13 Et omnem creaturam quæ in cœlo
est, & quæ super terram & sub terra, & in
mari, & quæ in eis sunt omnia, audiui di-
centia, &c. 3.5.8

7,14 Hi sunt qui venerunt ex afflictione
magna, & lauerunt stolas suas ac dealbarūt
in sanguine Agni 3.5.2

13,5 Datumque est ei os loquens magna
& blasphemias 4.7.25

14,13 Beati posthac mortui, ij inquā qui
Domini causa moriūtur. Etiā dicit Spiritus:
quoniā requiescunt à laboribus suis 3.5.10

18,6 Reddite ei sicut & ipse reddidit vo-
bis, & duplicate ei duplum secundum ope-
ra eius 3.9.6

19,10 Et cecidi ante pedes eius, vt adora-
rem eum, sed dixit mihi, Vide ne feceris, cō-
seruus tuus sum, vnus ex fratribus tuis qui
habent testimonium Iesu. Deum adora 1.
12.3, & 1.14.10

20,4 Deinde vidi sedes, & sederunt super
eas, & iudicium datum est eis: & animas eo-
rū qui securi percussi sunt propter testimo-
nium Iesu, & propter sermonem Dei, quique
non adorarunt bestiam, neque imaginem
eius, neque acceperunt characterem eius in
frontibus suis, aut in manibus suis, viuēt-
que & regnabunt cum Christo mille annis
3.25.5

21,27 Non intrabit in eam quicquā quod
inquinat, aut abominandum quippiam pa-
trat, sed tantum, &c. 4.16.17

22,8 Ego verò hæc quum vidissem & au-
dissem, cecidi vt adorarem ante pedes Ange-
li qui mihi hæc ostendebat 1.12.3, & 1.14.10

9 Is verò dixit mihi, Vide ne feceris, con-
seruus enim tuus sum, & vnus fratrum tuo-
rum Prophetarum, &c. 1.14.10

18 Siquis adiecerit ad hæc, imponet ei
Deus plagas scriptas in libro isto 4.9.2

19 Et si quis abstulerit aliquid verbis libri
Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius
è libro vitæ, &c. ibid.

Cont. Part.

History Peter Sicilica libro 2. 8. 9.

Quarta oratione commendata. 76.

Mag. mag. Sicut in hebdomada confectio, in mensura.

Principium bonorum (res) p. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45.

Johnston cont. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

Mag. mag. Sicut in hebdomada confectio, in mensura.

Mag. mag. Sicut in hebdomada confectio, in mensura.

